

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА LXVI/1

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
et
INSTITUT DE LA LANGUE SERBE DE
L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

RECUEIL DE DIALECTOLOGIE SERBE

LXVI/1

RADIVOJE MLADENOVIĆ

LE PARLER DE LA REGION DE SIRINIĆ DANS
LE NORD DES MONTS ŠAR

Approuvé à la VIIIème séance de la Section de langue et littérature, du 26 novembre 2019, sur la base des rapports de Slobodan Remetić, membre de l'Académie des sciences et des arts de la Republika Srpska, du Prof. Dr. Nedeljko Bogdanović et du Prof. Dr. Dragoljub Petrović

Comité de rédaction

*Dr. Nedeljko Bogdanović, Dr. Miroslav Nikolić,
Dr. Dragoljub Petrović, Dr. Slobodan Remetić*

Rédacteur en chef
SLOBODAN REMETIĆ

BELGRADE
2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК

LXVI/1

РАДИВОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ
ГОВОР СЕВЕРНОШАРПЛАНИНСКЕ
ЖУПЕ СИРИНИЋ

Примљено на VIII скупу Одељења језика и књижевности САНУ, од 26. новембра 2019. године, на основу реферата Слободана Реметића, редовног члана АНУРС, проф. др Недељка Богдановића и проф. др Драгољуба Петровића

Уређивачки одбор
*Др Недељко Богдановић, др Мирослав Николић,
др Драгољуб Пејировић, др Слободан Реметић*

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2019

У финансирању ове књиге учествовало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Издају
Српска академија наука и уметности, Београд, Кнез Михаилова 35
и
Институт за српски језик САНУ, Београд, Кнез Михаилова 36

Компјутерска припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@eunet.rs

Штампа:
Чигоја штампа
Студентски трг 13–15, Београд

CIP – Каталогазација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

80

СРПСКИ дијалектолошки зборник – Recueil de dialectologie serbe /главни уредник Слободан Реметић. – 1905, књ. 1–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1905 – (Чигоја штампа). – 24 cm.

Годишње

ISSN 0353-8257 = Српски дијалектолошки зборник

COBISS.SR-ID 18167554

Монографија *Говор северножарџланинске жуџе Сиринић* настала је у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (број 178020).

Неизмерну захвалност дугујем многобројним Сиринићанима, својим стрпљивим и љубазним информаторима, без чије сарадње и помоћи не би ни било ове књиге.

Рецензентима – академику Слободану Реметићу, проф. др Недељку Богдановићу и проф. др Драгољубу Петровићу, благодарим на помоћи у коначном обликовању текста.

С А Д Р Ж А Ј

Скраћенице	30
Техничке скраћенице	30
Скраћенице цитиране литературе	30
УВОД	51
Име жупе и њених насеља	52
Географски опис Сиринића	57
Насеља и становништво Сиринића	59
Ономастика Сиринића	63
Састав и порекло становништва	64
Досадашњи помени о сиринићком говору	68
Дијалекатски систем и дедијалектизација	75
Дијалекатски систем у фолклорном материјалу	76
АКЦЕНАТ	80
Акцент сложенице, синтагматски акценат	82
Акцент нове лексике	83
Компензацијско дужење вокала после испадања /x/	84
Дифтонзи и акценат	85
Акцент компаратива и суперлатива	85
Акцент глаголских облика	86
Акцент одричних глагола	87
Акцент одричног перфекта	88
Непроменљиве речи и акценат	88
Акцент прилога	88
Предлози и акценат	91
Везници и акценат	92
Везници зависносложених реченица и акценат	92
Везници независносложених реченица и акценат	93
Дезакцентуација	94
ГЛАСОВИ	96
ВОКАЛИЗАМ	96
Судбина полугласника	96
Полугласник са фонолошком вредношћу	97
Полугласник на месту некадашњих јерова у коренској морфеми	99
Полугласник на месту некадашњих јерова у префиксима	104
Полугласник у суфиксима	105

Полугласник у предлозима	106
Полугласник у слабом положају	106
Полугласник у ономатопејама	107
Секундарни полугласник	107
Аналошки полугласник	110
Полугласник од редукованог вокала	110
Доследна редукција	111
Факултативна редукција	111
Полугласник турског порекла	116
Нефонолошки секундарни полугласник	116
Н а з а л н и в о к а л и	119
В о к а л и с р е д њ е г а р е д а п о д а к ц е н т о м	121
Прагматичка функција отварања средњих вокала / дифтонгоидни изговор средњих вокала и информативна актуализација реченице	123
Фонетски контекст и отварање средњих вокала	124
Вокал /e/	124
Вокал /o/	132
Одломци текстова са отварањем / дифтонгоидним изговором средњих вокала	138
Затварање средњих вокала	143
Вокал /o/	143
Вокал /e/	145
Група /ij/ на месту групе /ej/	150
Судбина појединих вокала и вокалских група	152
Замена појединих вокала	152
Замене вокала фонетски условљене	152
Лабијализација вокала у дифтонзима са /j/	152
Финалне дифтоншке секвенце /-əj/, /-aj/, /-ej/	155
Дифтоншке секвенце у унутрашњости речи	159
Појединачне замене вокала	159
Вокал /o/ на месту других вокала	159
Вокал /e/ на месту других вокала	160
Вокал /a/ на месту других вокала	161
Вокал /i/ на месту других вокала	162
Вокал /u/ на месту других вокала	162
Вокал /ɔ/ на месту других вокала	163
Морфолошке замене вокала	163
Однос префикса <i>ī</i> ро-, <i>ī</i> ре-, <i>ī</i> ри-	163
Ширење <i>ни-</i> у <i>не-</i> у заменицама и прилозима	165
Морфем /-o/ уместо /-e/	166
Испадање појединих вокала	167
Афереза	167

Апокопа	168
Синкопа	170
Вокалске групе	172
Иницијалне вокалске групе	172
Унутрашње вокалске групе од истих вокала	173
Финалне вокалске групе од истих вокала	174
Унутрашње вокалске групе од различитих вокала	175
Хијат	181
Покретни вокали	184
Вокално /р/	185
Унутрашња позиција	186
Иницијална позиција	187
Финална позиција	188
Продужено /р/ вокално	188
Секундарно /р/ вокално	190
Слоготворно /л/	190
КОНСОНАНТИЗАМ	193
Африкате	195
Африкате /ћ, њ/	196
Африкате /ч, ц/	198
Африкате /ц, с/	201
Фрикативи	201
Фрикатив /х/	201
Фрикативи /ш, ж/	205
Глас /в/	209
/В/ на крају речи	210
В/ испред безвучног сугласника	211
Глас /в/ у групи /о/е + в + звучни опструент/, /р + в + вокал/	212
/В/ у интервокалном положају	213
Сонант /в/ изван вокалских група	225
Глас /ф/	226
Глас /ј/	226
Глас /ј/ на почетку речи	227
Глас /ј/ на крају речи	228
Испадање /ј/ на крају речи	229
Глас /ј/ испред сугласника	230
Глас /ј/ од /и/ у вокалским групама	230
Глас /ј/ после сугласника	231
Глас /ј/ у међувокалском положају	231
Протетичко /ј/	243
Нефонолошко /ј/	244
Нефонолошко / ^h ј/ у дифтонгоидном изговору / ^h јџ/	244
Антиципацијско / ^h ј/	245

Антиципацијска палаталност испред /ћ, ђ/	247
Судбина африката у сложеницама глагола <i>*iti</i>	249
Глагол <i>неће: не'ће</i>	251
Антиципацијска палаталност испред /њ/	251
Латерали	252
Глас /л/	253
Групе /ли, ле/	254
/Л/ на крају слога	257
Глас /љ/	261
Глас /њ/	263
Етимолошко /њ/	264
Антиципацијска палаталност испред /њ/	266
Секундарно /њ/	266
Сугласничке групе	270
О неким старим сугласничким групама	270
Губљење сугласника у сугласничким групама	271
Групе /-ст, -зд, -шт/ (на крају и у унутрашњости)	271
Етимолошке групе /стр, здр/	272
Асимилативни и дисимилативни процеси у сугласничким	
групама	273
Групе са сонантом у другом делу	273
Групе са плозивом у другом делу	280
Групе са африкатом у другом делу	282
Африкатизација	282
Епентеза	283
Метатеза	284
Јотовања	285
Старо јотовање	285
Ново јотовање	287
Подновљено јотовање	288
Палатализовање финалних консонаната	289
Односи међу појединим сугласницима	290
О Б Л И Ц И	294
РЕЧИ СА ДЕКЛИНАЦИЈОМ	294
И м е н и ц е	294
Деклинациони тип 1: именице м. р. на - <i>o</i> и сродне именице	
на - <i>o</i> , - <i>e</i> , - <i>u</i>	294
Једнина	294
Номинатив једнине	295
Облици зависних падежа једнине	300
Генитив једнине	300
Општи падеж једнине	302

Именице са значењем живог	302
Општи падеж без предлога	302
Општи падеж у предлошко-падежним конструкцијама	302
Именице са значењем неживог	306
Општи падеж без предлога	306
Општи падеж у предлошко-падежним конструкцијама	307
Датив једнине	315
Вокатив једнине	316
Инструментал једнине	319
Локатив једнине	319
Множина	320
Номинатив множине	320
Номинатив множине без проширења основе	321
Вишесложне именице	321
Једносложне именице	323
Номинатив множине на <i>-ићи</i>	324
Номинатив множине поименичених придевских речи	325
Номинатив множине са проширењем основе	325
Једносложне именице са проширењем основе	325
Вишесложне именице са проширењем основе	326
Општи падеж множине	326
Општи падеж множине на <i>-е</i>	327
Општи падеж множине на <i>-е</i> без предлога	327
Општи падеж множине на <i>-и</i>	329
Општи падеж множине са предлозима	329
Општи падеж именица на <i>-к, -г, -х</i>	334
Општи падеж именица на <i>-ићи</i>	335
Датив множине	336
Деклинациони тип 2: именице средњег рода	337
Једнина	337
Номинатив једнине	338
Именице с наставком <i>-е</i>	338
Именице с наставком <i>-о</i>	339
Генитив једнине	340
Општи падеж једнине	340
Општи падеж једнине без предлога	340
Општи падеж једнине с предлозима	341
Датив једнине	347
Вокатив једнине	348
Инструментал једнине	348
Локатив једнине	348
Множина	349
Номинатив множине	349

Општи падеж множине	350
Општи падеж множине без предлога	350
Општи падеж множине са предлозима	350
Датив множине	353
Деклинациони тип 3: именице женског и мушког рода на <i>-a</i>	354
Једнина	355
Номинатив једнине	356
Именице женског рода	356
Именице мушког рода	357
Збирне бројне именице	358
Именице изведене из прилога за количину	358
Збирне именице по унутрашњем значењу	358
Општи падеж једнине	358
Општи падеж једнине без предлога	358
Општи падеж једнине с предлозима	360
Генитив једнине	365
Генитив једнине без предлога	365
Генитив једнине с предлозима	366
Датив једнине	375
Датив једнине без предлога	375
Датив једнине с предлозима	376
Вокатив једнине	377
Вокатив једнине на <i>-o</i>	377
Вокатив једнине на <i>-e</i>	379
Вокатив једнине = номинатив једнине	380
Инструментал једнине	380
Локатив једнине	380
Множина	382
Номинатив множине	382
Општи падеж множине	383
Општи падеж множине без предлога	383
Општи падеж множине са предлозима	384
Датив множине	387
Деклинациони тип 4: именица <i>мајџи</i>	389
Једнина	390
Номинатив једнине	390
Генитив једнине	390
Датив једнине	390
Општи падеж једнине	390
Вокатив једнине	391
Локатив једнине	391
Множина	391
Номинатив множине	391

Општи падеж множине	392
Датив множине	392
Збирне именице	392
Збирне именице на <i>-je</i>	393
Плурализоване збирне именице на <i>-je</i>	393
Номинатив множине на <i>-u</i>	394
Општи падеж множине на <i>-e</i>	394
Општи падеж множине на на <i>-u</i>	395
Номинатив множине, општи падеж множине на <i>-a</i>	395
Збирне именице на <i>-a</i> (<i>дéца, браћа</i>)	395
Номинатив	396
Општи падеж	397
Датив	398
Збирне бројне именице	399
Збирне именице на <i>*-jadъ</i>	400
Збирне именице по унутрашњем значењу	400
Именице <i>pluralia tantum</i>	401
Семантичке супкласе именица <i>pluralia tantum</i>	402
Супкласа одећа	402
Супкласа направа, алатка; превозно средство, музички инструмент	403
Супкласа делови тела	406
Супкласа географских имена	408
Супкласа мноштва у видљивој форми; остаци нечега што је храна, отпаци од хране, отпаци	409
Супкласа имена везаних за црквени и / или народни календар	410
Глаголске именице	411
Облици именица у партитивним синтаagmaма	415
Именице мушкога рода на <i>-ø</i>	415
Партитивна форма на <i>-a</i>	415
Партитивна именица + партитивна форма	417
Прилог за количину + партитивна форма	417
Именице на <i>-a</i>	418
Број + партитивна форма	418
Партитивне конструкције са другим партитивним речима	418
Именице средњег рода	418
Број + именица	418
Именица, прилог као партитивна реч	421
З а м е н и ц е	422
Личне заменице	422
Заменице првог и другог лица једнине и множине	422
Номинатив једнине и множине 1л. и 2л.	422

Зависни падежи једнине и множине заменица 1л. и 2л.	423
Заменица трећег лица једнине	429
Номинатив једнине	429
Зависни падежи једнине	430
Заменица 3л. множине	435
Номинатив множине	435
Зависни падежи множине	436
Заменица <i>себе</i>	438
Заменица <i>кој</i> и заменице сложене са њом	439
Заменица за лица <i>кој</i>	439
Однос заменица <i>*кѣѣо</i> и <i>*кѣи</i> и заменица сложених са њима	439
Употреба заменице <i>кој</i>	440
Облици једнине заменице <i>кој</i>	447
Мушки род	447
Средњи род	448
Женски род	449
Неодређена заменица за лице	450
Неодређена заменица именички употребљена	451
Неодређена заменица придевски употребљена	452
Заменица „неко“ у прилошком изразу са <i>ѣуѣ</i>	454
Именичка заменица <i>ѣонѣкој</i>	455
Облици множине заменице <i>кој</i> и заменица сложених са њом	456
Заменица за лице <i>кој</i>	456
Неодређена заменица за лица <i>неко’и</i>	458
Заменица именички употребљена	458
Заменица придевски употребљена	459
Заменица <i>ѣонѣкој</i>	460
Облици зависних падежа заменица (<i>никој, ники, неки</i>)	460
Одрична заменица за лица <i>никој</i>	466
Општа заменица <i>свѣк(и)</i>	468
Заменица <i>свѣк(и)</i> именички употребљена	469
Заменица <i>свѣк(и)</i> придевски употребљена	469
Номинатив једнине заменице <i>свѣк(и)</i>	469
Облици зависних падежа једнине заменице <i>свѣк(и)</i>	470
Заменица <i>шѣѣо</i> и заменице сложене са њом	472
Заменица за ствари <i>шѣѣѣ</i>	472
Значења и употреба заменице <i>шѣѣѣ</i>	472
Упитно и зависно-упитно значење	472
Облици заменице <i>шѣѣѣ</i>	475
Везник <i>шѣѣѣом</i>	476
Неодређене заменице за ствари	476
Заменица <i>нешѣѣо</i>	476
Заменица <i>нешѣѣо</i> са именичким значењем	476

<i>Héshīto</i> са прилошким значењем	478
Заменица <i>shīogóder</i>	478
Одрична заменица за ствари	479
Општа заменица за ствари	480
Придевске заменице	481
Присвојне заменице	481
Присвојне заменице 1. и 2. лица јд. и мн	481
Номинатив једнине присвојних заменица	481
Заменице <i>móј</i> и <i>shvóј</i>	481
Заменице <i>násh</i> и <i>vásh</i>	481
Присвојне заменице трећег лица	482
Заменице изведене из облика једнине	482
Заменица <i>њéгов</i>	482
Заменица <i>њóјан</i>	483
Заменица <i>њóјзин</i>	484
Заменице изведене из облика множине	484
Заменица <i>њín</i>	484
Општа присвојна заменица <i>свој</i>	485
Упитна присвојна заменица <i>чији</i>	486
Општа присвојна заменица <i>свачији</i>	487
Одрична присвојна заменица <i>ничији</i>	487
Неодређена присвојна заменица <i>нечији</i>	487
Присвојно-демонстративне заменице <i>овéјзин</i> , <i>шéјзин</i> , <i>онéјзин</i>	488
Номинатив множине присвојних заменица	489
Облици зависних падежа присвојних заменица	491
Облици једнине	491
Облици множине	495
Заменички придев <i>сам</i>	497
Заменице за каквоћу и заменице за количину	499
Заменице за каквоћу	499
Показне заменице за каквоћу <i>овакви</i> , <i>шакви</i> , <i>онакви</i>	499
Упитна заменица за каквоћу <i>какви</i>	500
Општа заменица за каквоћу <i>свекакви</i> , <i>свакојакви</i>	500
Каквоћна заменица за негирање <i>никакви</i>	501
Неодређена заменица за каквоћу <i>некакви</i>	501
Номинатив множине заменица за каквоћу	502
Облици зависних падежа заменица за каквоћу	502
Једнина	502
Множина	504
Заменице за количину	505
Демонстративне заменице за количину <i>оволикви</i> , <i>шолокви</i> , <i>оноликви</i>	506
Демонстративне заменице за количину деминутивног значења	507

Заменица <i>овојчки</i>	507
Заменица <i>овојџки</i>	507
Упитна заменица за количину <i>колікви</i>	507
Упитна заменица за количину деминутивног значења <i>којчки</i>	508
Општа заменица за количину <i>свѣ</i>	508
Количинске заменице у множини	511
Номинатив мн. демонстративних и упитне количинске заменице	511
Количинске заменице уз именице <i>браћа</i> и <i>дѣца</i>	512
Номинатив мн. опште заменице за количину	513
Именичка употреба	513
Придевска употреба	514
Зависни падежи једнине заменица за количину	514
Мушки род	514
Средњи род	514
Женски род	515
Зависни падежи множине заменица за количину	516
Мушки род	516
Средњи род	516
Женски род	517
Заменица <i>сви</i>	517
Показне заменице <i>овај, њај, онај</i>	518
Номинатив једнине	518
Номинатив множине	520
Зависни падежи једнине показних заменица	524
Мушки род	524
Средњи род	525
Женски род	526
Зависни падежи множине показних заменица	528
Мушки род	528
Средњи род	529
Женски род	530
П р и д е в и	530
Описни придеви	530
Неодређени и одређени вид описних придева м. р. јд.	530
Номинатив јд. м. р., атрибуцка употреба	531
Номинатив јд. м. р., предикативна употреба	532
Номинатив множине	533
Номинатив мн. м. р.	533
Атрибуцка и предикативна употреба	533
Поименичени придеви	535
Номинатив мн. ж. р.	535
Номинатив мн. с. р.	535

Придеви уз именице <i>дéца</i> и <i>брáћа</i>	536
Присвојни придеви	537
Придеви на <i>-ов/-ев</i>	537
Присвојни придев у сложеници	537
Придеви на <i>-овљов</i>	538
Придеви на <i>-љев / -њев</i>	538
Придеви на <i>-ин</i>	539
Придеви на <i>-ен</i>	539
Придеви на <i>-ски</i>	539
Придеви на <i>-ачки</i>	540
Придеви на <i>-ји</i>	540
Градивни придеви	540
Придеви месног значења	542
Придеви временског значења	542
Зависни облици једнине придева	543
Мушки род	543
Средњи род	544
Женски род	545
Зависни облици множине придева	546
Мушки род	546
Средњи род	547
Женски род	547
З а м е н и ч к о - п р и д е в с к а п р о м е н а	548
Номинатив једнине	549
Номинатив множине	551
Облици зависних падежа	552
Облици једнине	552
Облици једнине заменице <i>кóј</i> и заменица сложених са њом	553
Мушки род	553
Средњи род	555
Женски род	555
Облици једнине придевских заменица	556
Мушки род	556
Средњи род	557
Женски род	558
Облици једнине придева и редних бројева	559
Мушки род	559
Средњи род	559
Женски род	560
Облици множине заменичко-придевске промене	560
Мушки род	561
Средњи род	562
Женски род	563

Именичка заменица <i>ш̄ӣо́</i> и заменице сложене са њом	564
Компарација придева, прилога, именица, глагола, предлога, заменица	564
Компарација придева	564
Компарација прилога	566
Компарација именица	568
Компарација глагола	569
Компарација предлога / предлошко-падежних конструкција	569
Компарација именичких заменица	569
Компаративне конструкције / <i>и́реко</i> + прилог/, / <i>мо́ћно</i> + прилог/	570
Б р о ј е в и	570
Основни бројеви	570
Број <i>један</i>	570
Номинатив једнине	570
Номинатив множине	571
Зависни падежи једнине броја „један“	572
Мушки род	572
Средњи род	573
Женски род	573
Зависни падежи множине броја „један“	574
Мушки род	574
Средњи род	574
Женски род	574
Број <i>дв́а, оба, оба́два</i>	575
Бројеви од <i>и́ри</i> до <i>д́евет̄и</i>	577
Бројеви друге десетице	578
Бројеви десетица	578
Бројеви стотица	578
Редни бројеви	579
Облици номинатива једнине	579
Мушки род	579
Средњи род	580
Женски род	580
Облици номинатива множине	581
Мушки род	581
Средњи род	581
Женски род	581
Промена редних бројева	581
Зависни падежи једнине редних бројева	581
Мушки род	581
Средњи род	582
Женски род	583
Зависни падежи множине редних бројева	584

Мушки род	584
Средњи род	584
Женски род	585
Дистрибутивни бројеви	585
Збирне бројне именице	585
Бројне именице на <i>-ица</i>	586
Бројне именице на <i>-ина</i>	586
Мултипликативни бројеви	587
ГЛАГОЛИ	588
Глаголске групе према односу основа	588
Глаголи прве врсте	588
Глаголи друге врсте	595
Глаголи треће врсте	600
Глаголи четврте врсте	603
Глаголи пете врсте	607
Глаголи шесте врсте	609
Глаголи седме врсте	620
Глаголи осме врсте	628
Помоћни глаголи	628
О б л и ц и г л а г о л а	630
Презент	630
Једнина	631
Облик 1л. јд.	631
Облик 2л. јд.	631
Облик 3л. јд.	632
Множина	632
Облик 1л. мн.	632
Облик 2л. мн.	633
Облик 3. лица множине презента	633
Облик 3л. мн. презента глагола <i>-а</i> презентске групе	635
Облик 3л. мн. презента глагола <i>-е</i> презентске групе	638
Облик 3л. мн. презента глагола <i>-и</i> презентске групе	641
Употреба презента	644
Аорист	646
Облици аориста глагола прве врсте	647
Облици аориста глагола друге врсте	650
Облици аориста глагола треће врсте	651
Облици аориста глагола четврте врсте	652
Облици аориста глагола пете врсте	653
Облици аориста глагола шесте врсте	653
Глаголи с односом основа <i>-е</i> : <i>-е</i>	654
Глаголи с односом основа <i>-а</i> : <i>-а</i>	654
Облици аориста глагола седме врсте	655

Глаголи с односом основа <i>-и</i> : <i>-и</i>	656
Глаголи с односом основа <i>-и</i> : <i>-е</i>	657
Облици аориста глагола осме врсте	658
Употреба аориста	659
Имперфекат	660
Облици имперфекта глагола прве врсте	661
Облици имперфекта глагола друге врсте	662
Облици имперфекта глагола четврте врсте	663
Облици имперфекта глагола пете врсте	664
Облици имперфекта глагола шесте врсте	666
Облици имперфекта глагола седме врсте	667
Глаголи односа основа <i>-и</i> : <i>-и</i>	667
Глаголи односа основа <i>-и</i> : <i>-е</i>	668
Облици имперфекта глагола осме врсте	669
Имперфекат глагола „бити“	670
Употреба имперфекта	670
Футур први	671
Једнина	671
Множина	672
Употреба флексивног облика енклитике помоћног глагола	672
Употреба футура првог	673
Перфекат	674
Облици перфекта	675
Перфекат актив	675
Једнина	675
Множина	676
Перфекат пасив	676
Једнина	676
Множина	676
Попридевљавање	677
Примери употребе перфекта	677
Плусквамперфекат	678
Глаголски придеви	679
Радни глаголски придев	679
Једнина	680
Множина	683
Трпни глаголски придев	683
Трпни глаголски придев глагола прве врсте	684
Трпни глаголски придев глагола друге врсте	684
Трпни глаголски придев глагола треће врсте	685
Трпни глаголски придев глагола четврте врсте	686
Трпни глаголски придев глагола пете врсте	687
Трпни глаголски придев глагола шесте врсте	687

Трпни глаголски придев глагола седме врсте	688
Трпни глаголски придев без умекшаног сугласника основе	688
Трпни глаголски придев са умекшаним сугласником основе	689
Трпни глаголски придев глагола осме врсте	691
Императив	691
Једнина	691
Императив глагола прве врсте	691
Императив глагола друге врсте	692
Императив глагола треће врсте	693
Императив глагола четврте врсте	693
Императив глагола пете врсте	694
Императив глагола шесте врсте	694
Императив глагола седме врсте	695
Императив глагола осме врсте	696
Множина	696
Императив глагола прве врсте	696
Императив глагола друге врсте	697
Императив глагола треће врсте	697
Императив глагола четврте врсте	697
Императив глагола пете врсте	698
Императив глагола шесте врсте	698
Императив глагола седме врсте	698
Императив глагола осме врсте	698
Удвојени императив	698
Употреба императива	699
Потенцијал	700
Једнина	700
Множина	701
Глаголски прилог садашњи	701
Гаголски прилог садашњи <i>-e</i> презентске скупине	703
Гаголски прилог садашњи <i>-a</i> презентске скупине	704
Гаголски прилог садашњи <i>-u</i> презентске скупине	704
НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ	705
П р и л о з и	705
Прилози за време	705
Прилози образовани суфиксом <i>*-гда</i>	705
Прилог <i>к ђ д</i>	705
Прилог <i>н ђ к ђ д / н ђ к а д</i>	705
Прилог <i>н ђ к ђ д</i>	706
Прилог <i>о ѓ к ђ д</i> :	706
Прилог <i>с ђ г / с ђ г а / с ђ г е</i>	706
Прилог <i>о ѓ с ђ г / о ѓ с ђ г е / о ѓ с ђ г а</i>	708

Прилог <i>ī ē đ / ī ē đ а</i>	708
Прилог <i>о ī ē đ / о ī ē đ а</i>	709
Прилози с некадашњом заменицом * <i>svjъ</i>	709
Прилог <i>д а н њ с / д а н њ с к е</i>	709
Прилог <i>н а ћ њ с / н а ћ њ с к а</i>	709
Прилог <i>с и н њ к а / с и н њ к е / с и н њ к</i>	710
Прилог <i>ј у ī р њ с / ј у ī р њ с к е</i>	710
Прилози локативног порекла	710
Прилог <i>з њ м е , л њ и е</i>	710
Прилог <i>л њ н и</i>	711
Прилог <i>ī р е к о л њ н и</i>	711
Прилог <i>у ј њ и р у</i>	711
Прилог <i>ј њ и р е</i>	712
Прилошки израз <i>ј њ и р е д њ н</i> („сутрадан“)	712
Прилог <i>ī р е к о ј њ и р е</i> („прекосутра“)	712
Прилог <i>ī о ī р е к о ј њ и р е</i> („наксутра“)	713
Прилози инструменталног порекла	713
Прилог <i>д њ н о м</i>	713
Прилог <i>н њ ђ у / н њ ђ о м</i>	713
Прилози са <i>в њ е р , ј у ч њ р</i>	713
Прилог <i>у в њ е р</i>	713
Прилог <i>н а в њ е р</i>	714
Прилог (предложко-падежна конструкција) <i>ī р и в њ е р</i>	714
Прилог <i>ј у ч њ р</i>	714
Прилог <i>ī р е к о ј у ч њ р</i> („прекјуче“)	714
Прилог <i>ī о ī р е к о ј у ч њ р</i> („накјуче“)	714
Прилози са значењем „раније од времена када се нешто збива“	714
Прилог <i>ī р њ ј</i>	715
Прилог <i>ī р њ њ е</i>	715
Прилог <i>ī р њ њ е</i>	715
Прилог <i>н њ и р е</i>	715
Прилог <i>ī о н њ и р е</i>	716
Прилог <i>ī р њ о</i> („пре свега, пре свих“)	717
Прилог <i>с њ ф ī е</i> („први пут, најпре“)	717
Прилог <i>ј е м њ њ и</i> („најпре; у овом тренутку“)	717
Остали прилози временског значења	718
Прилог <i>ī њ с л е / ī њ с л е н / ī њ с л е к</i>	718
Прилог <i>ī о л н њ и</i>	718
Прилог <i>с а б њ л е</i> („ујутру“, тур. <i>sabahile</i>)	719
Прилог <i>о д м њ</i>	719
Прилог <i>в њ ђ</i>	719
Прилог <i>в њ ш е</i> („већ“)	719
Прилог <i>р њ н о</i>	719

Прилог <i>дóцкaн</i> („касно“)	720
Прилог <i>кáсно</i>	720
Прилог <i>одáвно/одáвна</i>	720
Прилог <i>ӣо̄ӣр̄в</i> („касније, доцније“)	720
Прилог <i>њéкња/нéкња</i> („пре мало времена, недавно“)	720
Прилог <i>дéркoм</i> („пре мало времена, недавно“)	721
Прилог <i>јóйе/јóйеӣ</i>	721
Прилог <i>свé</i> („увек, свакад, непрестано“)	721
Прилог <i>вáздэи</i>	722
Прилог <i>догoдúне</i>	722
Прилог <i>ӣлáдне</i>	722
Прилог <i>ýвек</i>	722
Прилог <i>дáјма/дáјман</i> („увек; од самога почетка у времену“)	722
Прилог <i>јен̄ӣáр</i> („неко време“)	723
Прилог <i>о́нда/о́ндак</i>	723
Прилог <i>кнóћи/кнóћ</i> („данас увече, вечерас“)	723
Прилошки изрази са временским значењем	723
Израз <i>ни́ко̄ ӣӯӣ / ни́ки-ӣӯӣ</i> („понекад“)	723
Израз <i>дрúги мá</i> („други пут, другом приликом“)	724
Израз <i>јéн чéс</i> („за кратко време, зачас“)	724
Израз <i>чéс – чéс</i> („сад ... сад“)	724
Прилози за место	724
Прилози са заменичким кореном <i>ов-, оӣ- он-</i>	724
Прилог <i>о́вде/о́вдека/о́вдек/о́вде́на</i>	724
Прилог <i>о́нде</i>	725
Прилог <i>о́довúд/о́довúда</i>	725
Прилог <i>о̄ӣӯд/о̄ӣӯда</i>	726
Прилог <i>о́вáмо/в́áмо</i>	726
Прилог <i>нао́вáмо/на́вáмо/на́вáм</i>	727
Прилог <i>ӣáмо</i>	728
Прилог <i>наӣáмо/наӣáм</i>	729
Прилог <i>ӣо̄ӣáмо</i>	729
Прилог <i>о́нáмо</i>	729
Прилози сложени са * <i>кьдѣ</i>	729
Прилог <i>дé</i>	729
Прилог <i>ни́где</i>	730
Прилог <i>нéгде/ни́где (= нéгде)</i>	730
Прилог <i>ӣонéгде/ӣони́где (= ӣонéгде)</i>	730
Прилог <i>донéгде/дони́где (= донéгде)</i>	730
Прилози сложени са * <i>кoд-*</i>	731
Прилог <i>кúд</i>	731
Прилог <i>о̄ӣкúд</i>	731

Прилог (предлошко-прилошка конструкција) <i>о д н и к у д а</i> . . .	731
Прилошки изрази <i>кóј кúда</i> и <i>куй̄-кóи</i>	731
Прилози мотивисани именицама <i>гора, дол</i>	732
Прилог <i>дóле</i>	732
Прилог <i>на дóле/на дóлу</i> („према доле, наниже“)	732
Прилог <i>гóре</i>	732
Прилог <i>на гóре</i> („према горе, навише“)	733
Прилог <i>о з дóл/о з дóла/о д о з дóла</i>	733
Прилог <i>о з гóр/о з гóра/о д о з гóра</i>	733
Остали прилози за место	734
Прилози <i>о кóло/на о кóло/у з о кóло</i>	734
Прилог <i>дóкле/дóклен</i>	734
Прилог <i>о дóкле</i>	735
Прилог <i>с вóда /с вóдер/с вóдар/с вóгдер</i>	735
Прилог <i>д а лéко/д о лéко/д а лéка</i>	736
Прилог <i>б лóзу/б лóзо</i>	736
Прилог <i>н áй ред</i>	736
Прилог <i>н áй раг</i>	737
Прилог <i>о ӣ р áг</i> („иза, позади“)	737
Прилог <i>с ӣ р éд</i>	737
Прилог <i>н á за д</i>	737
Прилог <i>у н á за д</i>	737
Прилог <i>ӣ о з á ди</i>	737
Прилог <i>о ӣ ӣ о з á ди</i>	737
Прилог <i>с к р á ја</i>	737
Прилог <i>у вóс</i>	738
Прилог <i>в á н</i>	738
Прилог <i>у нó ӣ ра</i>	738
Прилог <i>н á д в о р</i>	738
Прилог <i>н а мé г д а н</i> (тур. <i>meydan</i>)	738
Прилог <i>с ӣ ó љ а</i>	738
Прилог <i>с к р á ја</i>	739
Прилог <i>ӣ úј/ӣ úја/ӣ úјка/ӣ úјке/ӣ ујдéка</i>	739
Прилог <i>дó ма</i>	740
Прилог <i>кó ђ и</i>	741
Предлошко-падежна конструкција <i>к о ӣ кó ђ е</i>	741
Прилог <i>о ӣ кó д</i>	741
Прилог <i>лéво, дéсно</i>	741
Прилог <i>к а р ш ú ја</i> („преко пута, са супротне стране“, тур. дијалекатски <i>karşı</i>)	742
Прилог <i>у к р á ј</i>	742
Прилог <i>ӣ о к р á ј у</i>	742
Прилог <i>с вé</i> („свуда, на различите стране“)	742

Прилог <i>дегóд/дегóдер/дегóдар/дегóдар</i>	742
Прилог <i>кúдегóдер/кúдегóдар/кúдегóдар</i>	742
Прилошки израз <i>дéбúло</i>	743
Прилошки израз <i>кóјкúда (кóјкúде) /ку̑-кó̑и</i>	743
Предлошко прилошка конструкције <i>насреде, усреде</i>	743
Прилози за начин	744
Прилози на <i>-ски</i>	744
Прилози придевског порекла	744
Прилог <i>крúвши/крúшим/крúвшум</i>	745
Прилог <i>дóбре</i>	745
Прилози изведени суфиксом <i>-ако</i>	745
Прилог <i>кáко</i>	745
Прилог <i>овáко/вáко</i>	746
Прилог <i>и̑áко</i>	748
Прилог <i>онáко</i>	748
Прилог <i>некáко/никáко (=некáко)</i>	748
Прилог <i>никáко</i>	749
Прилог <i>свекáко/свакојáко</i>	749
Прилог <i>другојáко</i>	749
Прилог <i>једнáко</i>	749
Остали прилози за начин	750
Прилог <i>зајéно</i> („у заједници, у друштву“)	750
Прилог <i>најéно</i> („на једном месту“)	750
Прилог <i>свѐјено</i>	750
Прилог <i>одјем̑у̑и̑/одјем̑у̑а</i>	750
Прилог <i>једвá</i>	750
Прилог <i>сэсв́им</i>	750
Прилог <i>налу́це</i> („на добар начин, онако како треба, како ваља“)	751
Прилог <i>збóгом</i>	751
Прилог <i>рédом</i>	751
Прилог <i>свѐ</i> („све време, непрестано“)	751
Прилог <i>бóгме/богáми/богáме/дабóгме</i>	751
Прилог <i>бóже/бóжем</i>	751
Прилог <i>кóрсом</i> („тобож, као бајаги“)	752
Прилози страног порекла	752
Прилог <i>кобајáги</i>	752
Прилог <i>колáј</i> („лако, без напора“)	752
Прилог <i>ћéў</i> („бити у добром расположењу“)	752
Прилог <i>алáл</i> („са срећом, благословено“)	752
Прилог <i>бáшлак</i> („прљаво, запуштено“)	752
Прилог <i>иáбе</i>	753

Прилог <i>ӣ ул у с љ м</i> („на непријатан начин, изазивајући осећај непријатности“)	753
Прилог <i>ӣ е к</i> („непарно“)	753
Прилог <i>б а ш к а</i> („засебно, одвојено“)	753
Прилог <i>з о р</i> („тешко, мучно, под силом“)	753
Прилог <i>с е</i> („у друкчијем, супротном случају, у противном, иначе“)	753
Прилози за количину	754
Прилози са групом /-лк-/	754
Прилог <i>к о л к о</i>	755
Прилог <i>о в о л к о / в о л к о</i>	755
Прилог <i>ӣ о л к о</i>	756
Прилог <i>о н о л к о</i>	756
Прилог <i>н е к о л к о / н и к о л к о</i> (= <i>некóлко</i>)	756
Прилог <i>ӣ о љ ч к о / ӣ о љ ц к о</i> („мало, малко, малчице“)	756
Остали прилози за количину	756
Прилог <i>м л о г о</i>	756
Прилог <i>к о љ а</i>	757
Прилог <i>б а ј а г и</i> : („у већем броју, у већем обиму, прилично“)	757
Прилог <i>к а л а б а л а к</i> („о људима у великом броју, мноштво“)	757
Прилог <i>м а л о</i>	757
Прилог <i>л е к / л е к а ц</i>	758
Прилог <i>љ ч</i> („ништа, нимало, никако“)	758
Прилог <i>д љ б</i> („ништа, нимало, никако“)	759
Прилог <i>н е ш ӣ о</i>	759
Прилог <i>в љ ш е</i>	759
Прилог <i>д о с ӣ а / д о с ӣ и</i>	760
Прилог <i>б о л</i> („онолико колико је потребно, довољно; у великој количини, много“)	760
Прилог <i>ј а к о</i> („веома, врло“)	760
Прилог <i>м о ћ н о / м о ӣ њ о</i> („веома, врло“)	761
Прилог <i>љ љ н о</i> („у великој количини, у великом броју, много“)	761
Прилог <i>ј о ш / ј о ш ӣ е</i>	761
Прилог <i>н а г о р е</i> („ка већем бројном стању, навише“)	761
Прилог <i>д љ г о</i> („доста, много времена“)	761
Прилог <i>с в е</i> („у потпуности, у пуној мери, сасвим, потпуно“)	762
Прилог <i>љ о л</i> („колико износи половина нечега“)	762
Прилог <i>ӣ љ ј д е р к о м</i> („приближно једнако у мери, у количини“)	762
Количински прилошки изрази са <i>љ љ ӣ</i>	762
Прилози за узрок	762
Прилог <i>з а ӣ о ј</i>	762
Прилог <i>з а ш ӣ о</i> („због чега, из каквог разлога“)	763

Предлози и предлошки скупови	763
Предлози	763
Предлошки скупови	768
Везници	768
Везници зависносложених реченица	768
Везник <i>ш њ̄ о</i>	768
Везник <i>к о ј и</i>	773
Везник <i>ш њ̄ о м</i> („чим“)	774
Везник <i>д а</i>	775
Везник <i>д е</i>	777
Везник <i>к а д</i>	777
Везник <i>д о к</i>	779
Везник <i>д о р и</i> („док“)	779
Везник <i>ч и м</i>	780
Везник <i>а к о</i>	780
Везник <i>ј е р</i>	781
Везник <i>к а</i> („као“)	782
Везнички скуп <i>к а д а</i>	782
Везнички скуп <i>к а ш њ̄ о</i>	783
Везник <i>к а ј</i> („као и“)	783
Везник <i>к а к о</i>	783
Везник <i>к а</i> („како“)	783
Везник <i>њ́ о ш њ̄ о</i>	784
Везнички скуп <i>њ́ р е д а</i> („пре него што“)	784
Везнички скуп <i>њ́ р е н е г о к а д</i>	784
Везници независносложених реченица	784
Саставне (копулативне реченице)	785
Везник <i>и</i>	785
Везник <i>н и / н и њ̄ и (н и њ̄)</i>	787
Везник <i>њ́ а</i>	788
Везник <i>њ́ е</i>	789
Супротне (адверзативне) реченице	789
Везник <i>а</i>	790
Везник <i>а л и (а л)</i>	790
Везник <i>а м а</i>	791
Везник <i>н е г о</i>	792
Везник <i>н о</i>	792
Везник <i>в е ћ</i>	792
Везник <i>њ́ и к е</i>	792
Речце <i>с а м о</i> и <i>с а л</i> у позицији везника	793
Раставне (дисјунктивне) реченице	793
Везник <i>и л и</i>	794
Везник <i>е л и</i>	794

Везник <i>а л / д а л и</i>	795
Везник <i>д а л и / д а л</i>	796
Везник <i>а л</i>	796
Речца <i>ли</i> у везничкој служби	797
Везник <i>ј а</i>	797
Везник <i>ј а л</i>	797
Везник <i>б и л о</i>	798
Објаснидбене (експланативне) реченице	798
Градационе реченице	799
Градациона конструкција <i>н е само ш̄ӣо ... ш̄ӣке</i>	799
Градациона конструкција <i>н е сал ш̄ӣо... ш̄ӣке</i>	799
Градациона конструкција <i>ни... а камóли</i>	799
Градациона конструкција <i>н е ш̄олко... колко</i>	799
Градациона конструкција <i>буд(и)... ња и</i>	799
Градациона конструкција <i>ем... ем</i>	800
У з в и ц и	801
Узвици за казивање емоционалних стања	801
Узвици подражавања звукова животиња	803
Узвици за вабљење и терање стоке	804
Имитирање осталих звукова	805
Р е ч ц е	806
Речце-партикуле (срасле са заменицама и прилозима)	806
Партикуле уз заменице	807
Партикуле уз прилоге	808
Речце	809
Речце за потврђивање	809
Речце за истицање потврђивања са одричном речцом <i>н е</i>	810
Речце за одрицање	812
Упитне речце	813
Поредбена речца <i>к а о / к а</i>	814
Показне речце	814
Императивне речце	816
Речце за наглашавање, појачавање, истицање значења	818
Речце које повезују елементе нарације уз истицање:	
<i>и, ња, е, а</i>	822
Речце за издвајање и ограничавање	825
Модалне речце	827
Речца за заклињање <i>жими, жиӣи</i>	828
Речца за одобравање, саглашавање <i>ако</i>	828
Речца за допуштање и истицање <i>оно</i>	828
Речце допусног значења	828
Несамостална речца <i>џӯӣ / џӯша</i>	829

Повратна речца <i>се</i>	830
ЛИНГВОГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ДИЈАЛЕКАТСКА ИНДИВИДУАЛНОСТ СИРИНИЋКОГ ГОВОРА	831
ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ	853
Севце	853
Јажинце	891
Врбештица	909
Штрпце	921
Берејце	941
Доња Битиња	959
Горња Битиња	968
Готовуша	975
Драјковце	998
Вича	1014
Сушиће	1024
R é s u m é	1041

СКРАЋЕНИЦЕ

Техничке скраћенице

а) Скраћенице насеља:

Се ... Севце, Ја ...Јажинце, Вр ...Врбештица, Шт ...Штрпце, Бе ...Беревце, ДБ ...Доња Битиња, ГБ ...Горња Битиња, Го ...Готовуша, Др ...Драјковце, Ви ...Вича, Су ...Сушиће.

б) Западеже:

Н ...номинатив, Г ...генитив, Д ...датив, А ...акузатив, ОП ...општи падеж, В ...вокатив, И ...инструментал, Л ...локатив.

в) Остало:

јд. ...једнина, мн. ...множина, м. р. ...мушки род, с. р. ...средњи род, ж. р. ...женски род, л. ...лице, стр. ...страна, т. ...тачка, в. ...види, в. т. ...види тачку, в. к. ...види карту, дем. ...деминутив, хип. ...хипокористик, топ. ...топоним, нап. ...напомена, уп. ...упореди, тур ...турски, алб. ...албански.

Скраћенице цитиране литературе

Асенова 2002:

Асенова, Петя, *Балканско езикознанине – основни проблеми на балканскиј езиков союз*. Велико Търново: Faber.

Барјактаревих 1966:

Барјактаревих, Данило, *Новопазарско-сјенички говори. Српски дијалектолошки зборник XVI*, Београд.; Институт за српскохрватски језик, 1–177.

Барјактаревих 1977:

Барјактаревих, Данило, *Косовски дијалекатски тип*. У: *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 11–135.

Барјактаревих 1977а:

Барјактаревих, Данило, *Приштина у говору Срба старинаца*. У: *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 181–225.

Барјактаревих 1977б:

Барјактаревих, Данило, *Говорне особине Гњилана*. У: *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 226–299.

Барјактаревих 1979:

Барјактаревих, Данило, *Говор Срба у Мејхохији*. Приштина: Јединство.

Белић 1905:

Белић, Александар, Дијалекти источне и јужне Србије. У: *Изабрана дела Александра Белића; девети том*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.

Белић 1929:

Белић Александар, Штокавски дијалекат. У: *Изабрана дела Александра Белића, О дијалектима, десети том*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, стр. 271–289.

Белић 1935:

Белић Александар, Галички дијалекат. У: *Изабрана дела Александра Белића, О дијалектима, десети том*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, стр. 423–715.

Белић 1969:

Белић, Александар, *Историја српскохрватског језика II, св. 2. Речи с коњугацијом*. Београд: Научна књига.

Весі 1987:

Весі, Bahri, Te folmët qendrore të gegëishtes. *Dialektologjia shqiptare V*, Tiranë: Akademia e shkencave e RPS të Shqipërisë – Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, 3–92.

Богдановић 1979:

Богдановић, Недељко, Говори Бучума и Белог Потока. *Српски дијалектолошки зборник XXV*. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1–178.

Богдановић 1987:

Богдановић, Недељко, Говор Алексиначког Поморавља. *Српски дијалектолошки зборник XXXIII*, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 10–302.

Богдановић 1992:

Богдановић, Недељко, Неке особине говора Великог Алаша. *Баштина 3*. Приштина: Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана, 39–45.

Богдановић – Вукадиновић 1999:

Богдановић Недељко и Вукадиновић Вилотије, Једна језичка паралела (Грачаница – Извор). *Баштина 1*. Приштина: Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана на Косову, 102–111.

Божков 1984:

Божков, Рангел, *Димитровградският (царибродският) говор*. Трудове по българска дијалектология. Кн. 12. Софија: Българска академия на науките, Институт на български език.

Букумирић 1988:

Букумирић, Милета, Ономастика Сиринићке жупе. *Ономастолошки ирпозии IX*, Београд: Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику, 252–470.

Букумирић 2003:

Букумирић, Милета, Говори северне Метохије. *Српски дијалектолошки зборник* L. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–356.

Букумирић 2012:

Букумирић, Милета, *Речник говора северне Метохије*. Монографије 15. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Вељовић – Младеновић 2017:

Вељовић Бојана и Младеновић Радивоје, Временска употреба претериталних облика у говору северношарпланинске жупе Сиринић, *Јужнословенски филолог* LXXIII, св. 3–4, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 35–60.

Вељовић – Младеновић 2018:

Вељовић Бојана и Младеновић Радивоје, Футур први у служби обележавања хабитуалних радњи у говору северношарпланинске жупе Сиринић. *Јужнословенски филолог* LXXIV / 2. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 57–88.

Вељовић – Младеновић 2019:

Вељовић Бојана и Младеновић Радивоје, Императив у говору северношарпланинске жупе Сиринић. *Јужнословенски филолог* LXXV / 1. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 73–100.

Видоески 1954:

Видоески, Божидар, Северните говори. У: Божидар Видоески, *Дијалектот на македонскиот јазик. Том 2*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 159–240.

Видоески 1961:

Видоески, Божидар, Кон разграничувањето на полошките говори. У: Божидар Видоески, *Дијалектот на македонскиот јазик, Том 1*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998, 149–161.

Видоески 1962:

Видоески, Божидар, *Кумановскиот говор*. Скопје: Институт за македонски јазик.

Видоески 1965:

Видоески, Божидар, Формите на заменките (историја и географија). У: Божидар Видоески, *Дијалектот на македонскиот јазик. Том 3*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 127–174 (и 52 карте).

Видоески 1991:

Видоески, Божидар, Формите на имперфектот. У: Божидар Видоески, *Дијалектот на македонскиот јазик. Том 3*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 211–228.

Видоески 1993:

Видоески, Божидар, Проблеми на меѓудијалектниот контакт во преодни говорни области. У: *Дијалектџиџиџе на македонскиот јазик. Том 1*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998, 95–121.

Видоески 1993а:

Видоески, Божидар, Има ли квантитет во македонскиот дијалектен јазик? У: Божидар Видоески, *Дијалектџиџиџе на македонскиот јазик. Том 3*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 117–124.

Видоески 1993б:

Видоески, Божидар, Акцентските системи. У: *Дијалектџиџиџе на македонскиот јазик. Том 3*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 101–115.

Vlahu 1993:

Vlahu, Ianku Ianashieschi, *Gramatikă armânească – simplă și practică*, Stushuva

Вујовић 1969:

Вујовић, Лука, Мрковићки дијалект. *Српски дијалектџолошки зборник XVIII*. Београд: Институт за српскохрватски језик, 73–399.

Вукадиновић 1996:

Вукадиновић, Вилотије, Говор Црне Траве и Власине. *Српски дијалектџолошки зборник XLII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, 1–317.

Грковић 2001:

Грковић, Милица, Антропонимија и топонимија. У: Милош Мацура, *Населба и сџановнишџиво обласџи Бранковића 1455. године*, Београд: Српска академија наука и уметности – Службени гласник, 611–746.

Даничић 1864:

Даничић, Ђуро, *Рјечник из књижевних сџарина српских III*, Београд: Државна штампарија.

Дешић 1976:

Дешић, Милорад, Западнобосански ијекавски говори. *Српски дијалектџолошки зборник XXI*. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1–316.

Динић 2008:

Динић, Јакша, *Тимочки дијалекатџски речник*. Монографије 4. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Драгичевић 1986:

Драгичевић, Милан, Говор личких јекаваца. *Српски дијалектџолошки зборник XXXII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 7–241.

Ђуровић 2000:

Ђуровић, Радосав, *Лейнички говорни тип*. Врање: Филолошки факултет у Приштини.

Елезовић 1932:

Елезовић, Глиша, Речник косовско-метохиског дијалекта. Свеска прва. *Српски дијалектолошки зборник IV*. Београд: Српска краљевска академија, 1–477.

Елезовић 1935:

Елезовић, Глиша, Речник косовско-метохиског дијалекта. Свеска друга. *Српски дијалектолошки зборник VI*. Београд: Српска краљевска академија, 1–587.

Живановић 1887:

Живановић, Јован, Српски језик у околини Призренској, Пећкој, Моравској и Дибарској, *Сѣражилово III*.

Жугић 2005:

Жугић, Радмила, Речник говора Јабланичког краја. *Српски дијалектолошки зборник LII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–470.

Ивић 1957:

Ивић, Павле, О говору Галипољских Срба. *Српски дијалектолошки зборник XII*. Београд: Српска академија наука, Институт за српски језик, XXI +1–520.

Ивић – Реметић 1981

Ивић Павле и Реметић Слободан, Ораховац (ОЛА 84). У: *Фонолошки описи српскохрватских / хрватскосрпских, словеначких и македонских говора обухваћених Ојшћесловенским лингвистичким апаратом*. Сарајево: Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, 579–585.

Ивић – Реметић 1990:

Ивић Павле и Реметић Слободан, Рефлекси акцентованих вокала *e* и *o* у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту косовске покрајине. *Косовско-метохијски зборник I*. Београд: Српска академија наука и уметности, 162–173.

Ивић – Бошњакковић – Драгин 1997:

Ивић Павле, Бошњакковић Жарко, Драгин Гордана, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови. *Српски дијалектолошки зборник XLIII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–585.

Ивић 1998:

Ивић, Павле, Префонологизација вокалског квантитета у квалитет у једном југоисточном српском говору. У: Павле Ивић. *Целокућна дела, X/1, Расправе, сѣудије, чланци. I. О фонологији*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998, 577–587.

Ивић 2001:

Ивић, Павле, О рефлексима слоговног Л у призренско-јужноморавском дијалекту. У: Павле Ивић. *Целокуйна дела, X/2***, О дијалектологији*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018, 32–47.

Илијевски 1981:

Илијевски, Петар, Внатрешни и надворешни фактори во развојот на македонски третосложни акцент. *Литературен збор, год. XXVIII, кн. 4*, Скопје

Јанковић 1997:

Јанковић, Ђорђе, Равна Гора између Призрена и Штрпца – најстарије познато српско налазиште на југу Србије. *Старине Косова и Мејхохије, књ. 10*, Приштина: Покрајински завод за заштиту споменика културе, 31–35.

Јастребов 1886:

Јастребов, И(ван) С(тепанович), *Обичаи и пѣсни турецкихъ сербовъ (въ Призрѣнѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ)*. Из путевыхъ записокъ. С.–Петербургъ: Типографія В. С. Балашева.

Јастребов 1904:

Јастребов, И(ван) С(тепанович), *Старая Сербия и Албания. Путевые записки И. С. Ястребова*. Споменик Српске краљевске академије, књ. ХLI, Одељење друштвених наука – књ. 36, Београд: Српска краљевска академија.

Јашовић 2010:

Јашовић, Голуб, Неке особине говора Угљара код Косова Поља. *Истраживања српског језика на Косову и Мејхохији. Зборник радова, књига 1* (2008). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 2010, 93–138.

Јевтић 1987:

Задужбине Косова – споменици и знамења српског народа (ур. Атанасије Јевтић). Призрен – Београд: Епархија рашко-призренска, Богословски факултет у Београду.

Јовановић 2001:

Јовановић, Милош, Списак насеља са географским и демографским обележјима. У: Милош Мацура, *Насеља и сѣлановништво обласѣи Бранковића 1455. године*, Београд: Српска академија наука и уметности – Службени гласник, 107–118.

Јовановић Т. 1981

Јовановић, Томислав, Инвентар српских ћирилских рукописа Народне библиотеке у Паризу, *Археографски њрилози 3*, Београд, 299–331.

Јовановић М. 2005

Јовановић, Миодраг, *Говор Пашићровића*. Подгорица: Универзитет Црне Горе.

Јовић 1968

Јовић, Душан, Трстенички говор. *Српски дијалектолошки зборник* XVII. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1–238.

Јовићевић 2001:

Јовићевић, Радојица, Сиринићка презимена типа Бошкоћевић, *Српски језик* VI / 1–2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 193–195.

Јовићевић 2004:

Јовићевић, Радојица, Име једне шарпланинске жупе, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* LXVIII–LXIX / 1–2, 2002–2003; Београд: Филолошки факултет, 105–110.

Јуллы–Соболев 2003:

Јуллы, Джелал (Xhelal Ylli), Соболев, Андрей. *Албанскиј гегскиј говор села Мухурр (краина – Дибыр)*, München: Biblion Verlag.

Јуришић 2009:

Јуришић, Марина, *Говор Горње Пчиње. Гласови и облици*. Монографије 6. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Јуришић 2014:

Јуришић, Марина, Синтакса падежа Горње Пчиње (одредбене функције), *Српски дијалектолошки зборник* LXI. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 367–534.

Караџић 1862:

Караџић, Вук Стефановић, *Српске народне њјесме, скупио их и на свијет издао Вук Сџеф. Караџић, књига четвртиа*. Београд: Просвета, 1969.

Ковачевић 1998:

Ковачевић, Милош, *Синтакса сложене реченице у српском језику*. Београд: Рашка школа, Србиње: Српско просвјетно-културно друштво.

Ковачевић 2005:

Ковачевић, Милош, Конструкција с приједлошким изразом са *све* – новинарски новитет савременог српског језика. *Зборник радова Шестии лингвистички скуи „Бошковићеви дани“*. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности, 125–138.

Конески 1966:

Конески, Блаже. *Историја македонског језика*. Београд: Просвета, Скопје: Кочо Рацин.

Lewis 1984:

Lewis, Geoffrey, *Turkish grammar*, Oxvord.

Marioțeanu 1975:

Marioțeanu, Caragiu, Matilda, *Comprendu de dialectologie rōmană (nord-și sud-dunărenă)*. București: Edita știintifica și enciclopedică.

Марковић 2000:

Марковић, Јордана, Говор Запања. *Српски дијалектолошки зборник XLVII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, 7–307.

Марковић М. 2007:

Марковић, Марјан, *Ароманскиој и македонскиој говор од Охридско-сџрушкиој регион во балкански конџексџи*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Милосављевић 2009:

Милосављевић, Тања, Говор села Присјана (Горњег и Доњег). *Српски дијалектолошки зборник LVI*. Београд: Српска академија наука и Институт за српски језик САНУ, 373–559.

Младенов 1979:

Младенов, Стефан, *Истџорџа на бџлгарскиџа езџк*. Софиџа: Бџлгарска академиџа на науките.

Младеновић 1997:

Младеновић, Радивоје, Падежне дистинкџије у говорима Шарпланинске области. *О српским народним говорима, Научни скуџи Дани српскогџа духовног џреображења IV* (ур. Мирослав Панџић). Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа“, 141–154.

Младеновић 1999:

Младеновић, Радивоје, Судбина -Л на крају слога у српским говорима на крајњем југозападу Косова и Метохије. *Српски језик IV*, бр. 1–2. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд: Филолошки факултет, Никшић: Филолошки факултет, Катедра за српски језик, 447–468.

Младеновић 2000:

Младеновић, Радивоје, Футур, потенцијал и императив за прошлост на југозападу Косова и Метохије. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистџику XLIII*. Нови Сад: Матица српска, 363–371.

Младеновић 2000а:

Младеновић, Радивоје, Место акцента именица на југозападу Косова и Метохије. *Јужнословенски филолог LVI* 1–2. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 699–725.

Младеновић 2000б:

Младеновић, Радивоје, Акценат придевских речи на југозападу Косова и Метохије. *Српски језик V*, број 1–2. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд: Филолошки факултет, Никшић: Филолошки факултет, Бањалука: Филозофски факултет, Српско Сарајево: Филозофски факултет, 357–379.

Младеновић 2001:

Младеновић, Радивоје, *Говор шарпланинске жупе Гора. Српски дијалектолошки зборник XLVIII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–606.

Младеновић 2001а:

Младеновић, Радивоје, Место акцента глагола у Призренско-метохијској котлини. *Српски језик VI/1*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд: Филолошки факултет, Никшић: Филолошки факултет, Бањалука: Филозофски факултет, Српско Сарајево: Филозофски факултет, 223–264.

Младеновић 2002:

Младеновић, Радивоје, Генитив именских речи у северношарпланинским и јужнометохијским говорима. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XLV/1–2*. Нови Сад: Матица српска, 291–320.

Младеновић 2002а:

Младеновић, Радивоје, Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије. *Јужнословенски филолог LVIII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 41–63.

Младеновић 2004:

Радивоје Младеновић. Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије. *Зборник радова са Међународног научног скупа „Живој и дело Академика Павла Ивића“* (ур. Јудита Планкош). Суботица: Градска библиотека, Београд: Српска академија наука и уметности, Нови Сад: Филозофски факултет, Београд: Народна библиотека Србије, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 209–249.

Младеновић 2004а:

Младеновић, Радивоје, О неким падежним конструкцијама месног значења са вишезначним предлозима у јужнометохијским и северношарпланинским говорима. *Српски језик IX/1–2*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд: Филолошки факултет, Никшић: Филолошки факултет, Бањалука: Филозофски факултет, Српско Сарајево: Филозофски факултет, 193–210.

Младеновић 2004б:

Младеновић, Радивоје, Глаголски облици у северношарпланинским и јужнометохијским говорима. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XLVIII/1–2*. Нови Сад: Матица српска, 445–474.

Младеновић 2005:

Младеновић, Радивоје, Граматичка основа именица са номинативом множине на -и (*муџи, синови, дедови, њрући, јарићи*) у јужнометохијским и северношарпланинским говорима. *Јужнословенски филолог LXI*. Бе-

оград: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 147–177.

Младеновић 2005а:

Младенович, Радивое, Говоры трех мусульманских славянских этнокультурных групп на юго-западе Косово и Метохии. *Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах* (ур. А. Н. Соболев, и А. Ю. Русаков). Санкт-Петербург – Мюнхен: Институт лингвистических исследований РАН, Комиссия по балканскому языкознанию при Международном комитете славистов. Biblion Verlag, 52–82.

Младеновић 2005б:

Младеновић, Радивоје, Дијалектолошко истраживање Сиринића. *Животи у енклави* (ур. Биљана Сикимић). Лицеум 9. Крагујевац: Одељење за језик и књижевност Центар за научно истраживање САНУ и Универзитета у Крагујевцу, 167–192.

Младеновић 2006:

Младеновић, Радивоје, Романски трагови у ономастици северношарпланинских говора. *Probleme de filologie slavă – Вопросы славянской филологии – Проблеми словенске филологије XIV*, Timișoara: Universitatea se vest din Timișoara, Fakultatea de litere, istorie și teologie, 99–116.

Младеновић 2006а:

Младеновић, Радивоје, Лабјализација вокала /ə/, /a/ и /e/ у српским говорима на југозападу Косова и Метохије. *Српски језик XI* 1–2. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд: Филолошки факултет, Никшић: Филолошки факултет, Бањалука: Филозофски факултет, Српско Сарајево: Филозофски факултет, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 201–224.

Младеновић 2006б:

Младеновић, Радивоје, Прозодијски системи у српским говорима на југозападу Косова и Метохије. *Годишњак за српски језик и књижевност. Година XX, број 8*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 267–290.

Младеновић 2007:

Младеновић, Радивоје, Судбина групе /ej/ у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику L/1–2*. Нови Сад: Матица српска, 583–601.

Младеновић 2007а:

Младеновић, Радивоје, Судбина африката на југозападу Косова и Метохије у светлу балканске језичке интерференције. *Probleme de filologie slava – Вопросы славянской филологии – Проблеми словенске филологије XV*. Timișoara: Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de litere, istorie și teologie, Catedra de limbi și literaturi slave, 249–263.

Младеновић 2007б:

Младеновић, Радивоје, Семантика и граматичка стабилност именица pluralia tantum у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије. *Српски језик и друшћивена крећанања. Књига 1* (ур. Радоје Симић). Крагујевац: Скупштина града : Универзитет у Крагујевцу : Филолошко-уметнички факултет : Кораци, 97–118.

Младеновић 2008:

Младеновић, Радивоје, Заменичке енклитике у српско-македонском пограничју. *Српски језик у (кон)тексту. Књига 1* (ур. Милош Ковачевић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет : Скупштина Града, 327–344.

Младеновић 2008а:

Младеновић, Радивоје, Показне заменице на југозападу Косова и Метохије, *Зборник Инстћићућа за српски језик САНУ I: посвећено др Драгу Ђућићу поводом 75-годишњице живоћа*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 329–342.

Младеновић 2009:

Младеновић, Радивоје, Заменице за каквоћу и заменице за количину у говорима југозападног дела Косова и Метохије у словенском балканском ареалу. *Српски језик у ућоћреби. Књига 1* (ур. Милош Ковачевић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет : Скупштина Града Крагујевца, 27–51.

Младеновић 2009а:

Младеновић, Радивоје, Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападног дела Косова и Метохије. *Јужнословенски филолог LXV*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 181–228.

Младеновић 2010:

Младеновић, Радивоје. *Заменице у говорима југозападног дела Косова и Метохије*. Монографије 12. Београд Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.

Младеновић 2010а:

Младеновић, Радивоје, Антиципацијска палаталност у светлу балканистичког смаћења палаталности. *Језички сисћем и ућоћреба језика. Књига 1* (ур. Милош Ковачевић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу – Скупштина града Крагујевца, 211–234.

Младеновић 2010б:

Младеновић, Радивоје, Језички и дијалекатски односи у Северношарпланинској области. *Косово и Метохија у цивилизацијским поковима, књига 1: Језик и народна традиција* (ур. Софија Милорадовић). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 175–195.

Младеновић 2010в:

Младеновић, Радивоје, Номинатив множине заменичких и придевских речи у говорима југозападног дела Косова и Метохије. *Српски језик XV*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд: Филолошки факултет, Бањалука: Филозофски факултет, Нови Сад: Филозофски факултет, Никшић: Филозофски факултет, Источно Сарајево: Филозофски факултет, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 415–433.

Младеновић 2011:

Младеновић, Радивоје, Морфолошка и синтаксичка плурализација збирних именица и неких заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику LIV/1*. Нови Сад: Матица српска, 205–226.

Младеновић 2011а:

Младеновић, Радивоје, Језик дијалеката и дијалекатски језик у Записима Ивана Степановича Јастребова. *Књижевни (сџандардни) језик и језик књижевности. Књига 1* (ур. Милош Ковачевић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет : Скупштина града, 289–306.

Младеновић 2012:

Младеновић, Радивоје, Основински вокали *-e* и *-u* у презентској основи српских призренско-јужноморавских говора Косова и Метохије и северне Македоније. *Српски језик XVII*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд: Филолошки факултет, Никшић: Филолошки факултет, Бањалука: Филозофски факултет, Источно Сарајево: Филозофски факултет, Нови Сад: Филозофски факултет, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 191–212.

Младеновић 2012а:

Младеновић, Радивоје, Флексија и аналитизам именица на *-a* у говору јужнокосовског села Гатње. *Јужнословенски филолог LXVIII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 27–47.

Младеновић 2012б:

Младеновић, Радивоје, Преобликовање 3л. јд. и 3л. мн. одричног перфекта актива у призренско-тимочким говорима Косова и Метохије. *Језици и културе у времену и џросџору I* (ур. Снежана Гудурић). Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 453–461.

Младеновић 2012в:

Младеновић, Радивоје, Пасивне конструкције метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику LV/2*. Нови Сад: Матица српска, 153–167.

Младеновић 2013:

Младеновић, Радивоје, *Говор јужнокосовског села Гаџиње*. Монографије 18. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.

Младеновић 2013а:

Младеновић, Радивоје, Линеаризација предикатско-фразних енклитика у говорима јужног Косова и јужне Метохије. *Јужнословенски филолог* LXIX. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 401–415.

Младеновић 2013б:

Младеновић, Радивоје, Предлози временског значења *ћред* + *и ћре* + у призренско-јужноморавским говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала. *Традиције и иновације у савременом српском језику. Књига 1* (ур. Милош Ковачевић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет – Скупштина Града, 91–99.

Младеновић 2013в:

Младеновић, Радивоје, Преобликовање имперфекта и аориста српских говора у српско-македонском пограничју. *Језици и културе у времену и ћросћору II* (ур. Снежана Гудурић). Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 171–181.

Младеновић 2013г:

Младеновић, Радивоје, Преобликовање 3л. јд. и 3л. мн. одричног перфекта актива у призренско-тимочким говорима Косова и Метохије. *Језици и културе у времену и ћросћору I* (ур. Снежана Гудурић). Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 453–461.

Младеновић 2014 :

Младеновић, Радивоје, Егзистенцијалне конструкције призренско-јужноморавских говора у Метохијској и Косовској котлини. *Јужнословенски филолог* LXX. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 151–171.

Младеновић 2014а:

Младеновић, Радивоје, Перлативни предлози НИЗ +, УЗ +, КРОЗ + у говорима југозападног дела Косова и Метохије у ширем балканском простору. *Вишезначносћ у језику. Књига 1* (ур. Милош Ковачевић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 201–227.

Младеновић 2014б:

Младеновић, Радивоје, Призренски говор у метохијско-косовско-сиринићком ареалу. *Годишњак за српски језик*, година XXVI, бр. 13, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 383–402.

Младеновић 2015:

Младеновић, Радивоје, Аорист и имперфекат метохијско-косовског и северношарпланинског ареала. *Исходисћја 1*. Темишвар: Савез Срба у

- Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 305–320.
- Младеновић 2015а:
Младеновић, Радивоје, Од значења ка облику – из дијалекатске (морфо)синтаксе говора призренско-јужноморавског типа метохијско-косовско-сиринићког ареала. *Српски језик – од Вука до данас* (ур. Милош Ковачевић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 31–39.
- Младеновић 2015б:
Младеновић, Радивоје, Парадигматски акценат као међуетапа између граматичког и ритамског нефонолошког акцента, *Научни трудове, њом 53, кн. 1, сб. В*, Пловдив: Пловдиски универзитет „Паисий Хилендарски“, 7–19.
- Младеновић 2015в:
Младеновић, Радивоје, Неке конструкције са значењем дирекције и локације у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије. *Движение и пространство в славјанските езици, литератури и култури, том I Езикознание* (ур. Маргарита Младенова), Софија: Софийскија универзитет „Св. Климент Охридски, 103–110.
- Младеновић 2016:
Младеновић, Радивоје, Лингвогеографски положај и дијалекатска индивидуалност сиринићког говора. *Јужнословенски филолог LVII/3–4*, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 67–91.
- Младеновић 2016а:
Младеновић, Радивоје, Северношарпланинско-јужнометохијски микроконтинуум, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику LIX*. Нови Сад: Матица српска, 131–148.
- Младеновић 2016б:
Младеновић, Радивоје, Датив у говорима метохијско-косовско-северношарпланинског ареала. *Исходишта 2*. Темишвар: Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 145–157.
- Младеновић 2016в:
Младеновић, Радивоје, Говор, сиринићки, *Лексикони националних њаркова Србије – Шар-џланина*. Београд: ЈП Службени гласник, ЈП Национални парк Шар-планина, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, 83–84.
- Младеновић 2016г:
Младеновић, Радивоје, Облици именица са несистемском множином у северношарпланинским и метохијско-косовским говорима. *Александар Белић – 110 година од њојаве Српског дијалектџолошког зборника* (ур. Јордана Марковић). Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 43–51.

Младеновић 2017:

Младеновић, Радивоје, Последице међујезичког контакта на фонолошко-фонетском плану у српским говорима југозападног дела Косова и Метохије. *Исходништа 3*. Темишвар: Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 261–276.

Младеновић 2017а:

Младеновић, Радивоје, Именска и глаголска флексија у говорима југозападног дела Косова и Метохије. *Научни састіанак славистіа у Вукове дане 46 / 1*, („Морфологија и морфосиніакса сріског језика. – Уіицај глобализације на сірукіуру сріског језика“). Београд: Међународни славистички центар, Филолошки факултет, 239–249.

Младеновић – Вељовић 2017б:

Младеновић Радивоје и Вељовић Бојана, Употреба презента у говору северношарпланинске жупе Сиринић. *Косовско-метіохіјски зборник 7*. Београд: Српска академија наука и уметности – Академијски одбор за проучавање Косова и Метохије, 155–179.

Младеновић 2018:

Младеновић, Радивоје, Полугласник у говору северношарпланинске жупе Сиринић, *Исходништа 4*. Темишвар: Савез Срба у Румунији – Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији; Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Румунији; Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 211–222.

Младеновић 2018а:

Младеновић, Радивоје, Независносложене реченице у северношарпланинском сиринићком говору. *Сріски језик: сіаіуs, сисітем, уіоіпреба. Зборник у часіі ірофесору Милошу Ковачевићу* (ур. Јелена Петковић, Владимир Поломац). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 319–336.

Младеновић 2019:

Младеновић, Радивоје, Вокали средњег реда у сиринићком говору. *Исходништа 5*. Темишвар: Савез Срба у Румунији – Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији; Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Румунији; Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 311–225.

Младеновић 2019а:

Младеновић, Радивоје, Облици 3л. мн. презента у говору северношарпланинске жупе Сиринић. *Живоіі іосвећен ірагању за еііничким идентіііеііом. Зборник у часіі универзіііеііском ірофесору др Михају Миљи Радану іоводом 65. роћендана* (ур. Маца Царан Андрејић и Миљана-Радмила Ускату). Темишвар: Западни универзитет у Темишвару; Филолошки, историјски и теолошки факултет; Колектив за српски и хрватски језик и књижевност, 151–167.

Nesimi 1987:

Nesimi, Remzi. Mbi disa vecori të sistemit vokalik të së folmes sqipe të rrethit të Tetovës, *Dialektologjia shqiptare V*, Tiranë: Akademia e shkencave e RPS të Shqipërisë – Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, 176–205.

Николић 1990:

Николић, Срећко, Просторна дефиниција и положај Сиринићке жупе. *Општина Штрпце, Сиринићка жупа. Одлике природне средине. Посебна издања, књига 37/1* (ур. Јован Динић). Београд: Географски институт САНУ „Јован Цвијић“.

Новаковић 1875:

Новаковић, Стојан, *Српски сјоменици XV–XVIII века*. Београд: Гласник Српског ученог друштва XLII, 1–151.

Новаковић 1912:

Новаковић, Стојан, *Законски сјоменици српских држава средњег века*, Београд: Српска краљевска академија.

Нушић 1894:

Нушић, Бранислав, *С Косова на сиње Море, белешке с њуџа кроз Арбанасе*, Београд.

Павловић 1939:

Павловић, Миљивој, Говор Сретечке жупе. *Српски дијалектолошки зборник VIII*. Београд: Српска краљевска академија, 1–353.

Павловић 1970:

Павловић, Миљивој, *Говор Јањева*. Нови Сад: Матица српска.

Пајкић 1968:

Пајкић, С. Предраг, Цркве у Сиринићкој жупи, *Старине Косова и Метохије – Antikitete të Kosovë Metohis IV–V*, Приштина 1968–1971, 351–356.

Петровић 1973:

Петровић, Драгољуб, *О говору Змијања*. Библиотека Зборника Матице српске за филологију и лингвистику. Нови Сад: Матица српска. Књижевно одељење.

Петровић 1974:

Петровић, Драгољуб, Из синтаксичке проблематике говора Врачана. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XVII / 1, Нови Сад: Филозофски факултет, 161–182.

Петровић С. 2012:

Петровић, Снежана, *Турцизми у српском њризенском говору*. Монографије 12. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Пецо-Милановић 1968:

Пецо Асим и Милановић Бранислав, Ресавски говор. *Српски дијалектолошки зборник XVII*. Београд: Институт за српскохрватски језик, 241–366.

Пешикан 1965:

Пешикан, Митар. Староцрногорски средњокатунски и љешански говори. *Српски дијалектолошки зборник XV*. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1–294.

Пјанко 1986:

Пјанко, Влагимјеж, Словенските извори на балканскиот компаратив. *Македонски јазик* 36–37, Скопје: Институт за македонски јазик.

Радић 1990:

Радић, Првослав, Цртице о говору села Мрче у Куршумлијском крају. *Српски дијалектолошки зборник XXXIV*, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ, 5–74.

Радовановић 1964:

Радовановић, Милован, Становништво Призренског Подгора. *Гласник Музеја Косова и Метохије IX*, Приштина: Музеј Косова и Метохије, 253–415.

Радовановић 2000:

Радовановић, Милован, Шар-планина и њене жупе у Косовско-метохијској области јужне. *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије*. Београд: Српска академија наука и уметности, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, 31–46.

Радовановић Д. 2015:

Радовановић, Драгана, Из одевне лексике Сиринићке жупе. *Путивима српских идиома. Зборник у часопису Радивоју Младеновићу поводом 65. рођендана* (ур. М. Ковачевић и В. Поломац). Крагујевац: ФИЛУМ, 139–149.

Рајковић Кожељац 2014:

Рајковић Кожељац, Љубиша, *Речник тимочког говора*, Неготин: Књижевно-издавачко друштво Лексика.

Ракић 1997:

Ракић, Софија, Палатална аспирација финалних велара у делу косовско-ресавских говора. *О српским народним говорима, Научни скупи Дани српскога духовног преображења IV* (ур. Мирослав Пантић). Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа“, 115–120.

Рашевић 2001:

Рашевић, Мирослав, *Демографске прилике и становништво*. У: Милош Мацура, *Насеља и становништво области Бранковића 1455. године*, Београд: Српска академија наука и уметности – Службени гласник, 407–470.

Реметић 1985:

Реметић, Слободан, Говори централне Шумадије. *Српски дијалектолошки зборник XXI*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 1–555.

Реметић 1996:

Реметић, Слободан, Српски призренски говор I. *Српски дијалектолошки зборник XLII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, 323–614.

Sawicka 1997:

Sawicka, Irena, *The Balkan Sprachbund in the Light of Pfonetic Features*. Warszawa

Селишчев 1918:

Селишчев, Матвеевич Афанасий. *Очерки њо македонској дијалектологији*. Казань.

Селишчев 1929:

Селишчев, Матвеевич Афанасий, *Полог и ево болгарско население*, Софија.

Симић 1972:

Симић, Радоје, Левачки говор. *Српски дијалектолошки зборник XIX*. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ, 1–618.

Скок 1:

Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i imjetnosti, 1971.

Скок 2:

Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga II. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1972.

Скок 3:

Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga III. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973.

Соболев 1998а:

Sobolev, N. Andrej, *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens (I). Problemstellung, Materialien und Kommentare, Kartenanalyse*. Scripta Slavica, Band 2. Biblion Verlag, Marburg/Lahn.

Соболев 1998б:

Sobolev, N. Andrej, *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens (II). Sprachkarten*. Scripta Slavica, Band 3. Biblion Verlag, Marburg/Lahn.

Соболев 2003:

Малый диалектологический атлас балканских языков. Пробный выпуск (под редакцией А. Н. Соболева). Munchen: Biblion Verlag.

Соболев 2005:

Соболев, Н. Андрей, Славянские pluralia tantum. Проблема дефектной парадигмы. *Јужнословенски филолог LXI*, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 95–115.

Стаматоски 1956:

Стаматоски, Трајко, Градскиот тетовски говор 1. *Македонски јазик VII*, кн. 2. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 210–242.

Станишић 2010:

Станишић, Вања, Српско-албански фонолошки односи између утицаја и ареалног јединства. *Теорија дијакхроничке лингвистике и истраживање словенских језика* (ур. Јасмина Грковић-Мејџор и Милорад Радовановић). Београд: Српска академија наука и уметности, 159–176.

Станковић Т. 1910:

Станковић, Тодор, *Пућине белешке по Старој Србији*. Београд: Штампарија Ђ. Мунца и М. Карића.

Стевановић 1933–1934:

Стевановић, Михајло, Источноцрногорски дијалекат, *Јужнословенски филолог* XIII, Београд: Српска академија наука, 1–128.

Стевановић 1950:

Стевановић, Михајло, Ђаковачки говор. *Српски дијалектолошки зборник* XI. Београд: Српска академија наука, Институт за српски језик, IV + 1–152.

Станојчић – Поповић 2008:

Станојчић, Живојин и Поповић, Љубомир, *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.

СТИЈОВИЋ 2007:

СТИЈОВИЋ, Рада, Говор Горњих Васојевића. *Српски дијалектолошки зборник* LIV. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–323.

СТИЈОВИЋ 2010:

СТИЈОВИЋ, Рада, Прилог утврђивању границе префонологизације наглашених вокала *e* и *o* у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије. *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, књига 1: Језик и народна традиција* (ур. Софија Милорадовић). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 319–325.

СТИЈОВИЋ 2012:

СТИЈОВИЋ, Рада, Још неколико напомена о префонологизацији у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије. *Косовско-метохијски зборник 4*. Београд: Српска академија наука и уметности – Међудодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије, 149–157.

Стојановић 1902:

Стојановић, Љубомир, *Стари српски зајиси и најијиси, књига I*, Београд: Српска краљевска академија.

Стојановић 1903:

Стојановић, Љубомир, *Стари српски зајиси и најијиси, књига II*, Београд: Српска краљевска академија.

Суботић 1999:

Суботић, Љиљана, О категорији броја код именица (pluralia tantum). *Зборник радова. Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане 28 / 2*, Београд: Међународни славистички центар, Београд, 87–96.

Трајковић 2016:

Трајковић, Татјана, Говор Прешева. *Српски дијалектџолошки зборник LXIII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 277–578.

Тирић 1983:

Тирић, Љубисав, Говор Лужнице. *Српски дијалектџолошки зборник XXIX*, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 7–119.

Тирић 1999:

Тирић, Љубисав, Говори Понишавља. *Српски дијалектџолошки зборник XLVI*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, 7–262.

Тупић 1977:

Тупић, Драго, Говор Бјелопавлића, *Српски дијалектџолошки зборник, XXIII*, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1–226.

Урошевић, 1948:

Урошевић, Атанасије, Шарпланинска жупа Сиринић. *Годишен зборник, књ. I*, Скопје: Филозофскиот факултет во Скопје, природно-математички оддел, 116–176.

Харалампиев 2001:

Харалампиев, Иван, *Истџорическа грамаџиџка на българскиџа език*. Велико Търново: Фабер.

Хацибегич – Ханџић – Ковачевић 1972:

Hamid Hadžibegić, Adem Handžić i Ešref Kovačević, *Oblast Brankovića, opširni katastarski popis iz 1455. godine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.

Цветановски 2004:

Цветановски, Гоце, *Каршиџачкиџајџи говор – Скопско (со џосебен осврџи на синџааксаџиџа)*. Посебна изданија, кн. 41. Скопје: Институт за македонски јазик „Косте Мисирков“.

Цвијић 1906:

Цвијић, Јован, *Основе за географџију и геолоџију Македоније и Сџиџаре Србије, књ. I*, Београд: Српска краљевска академија.

Цвијић 1911:

Цвијић, Јован, *Основе за географџију и геолоџију Македоније и Сџиџаре Србије, књ. џиређа*. Београд: Српска краљевска академија.

Чаушевић 1996:

Čaušević, Ekrem, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Шафарик 1862:

Шафарик, Янко, Хрисовоула цара Стефана Душана, коіом оснива монастирѣ Св. Архангела Михаила и Гавриіла у Призрену године 1348?. Београд: *Гласникъ Дружїѣва србске словесности XV*, 262–310.

У В О Д

1. Монографија *Говор шарљанинске жупе Сиринић* настајала је дуго. Између првог боравка у овој жупи 1990. године за потребе израде магистарског рада и садашњег текста прошло је тридесетак година. Разлози за овако дуготрајно настајање књиге налазе се у чињеници да је у овом раздобљу аутор објавио три обимне дијалектолошке монографије (Младеновић 2001, 2010, 2013), затим око стотинак студија о појединим питањима језичког система српских косовско-метохијских говора. Други разлог за одлагање публиковања описа сиринићког говора лежи у самој структури овога идиома, који је низом особености јединствен у оквиру српског дијалекатског простора, али и ставу аутора да сиринићки говор заслужује посебан однос, што је некада и успоравало рад на тексту. Овакав однос према сиринићком говору имао је за последицу потребу да грађа на којој почива опис буде поуздана и обимна, са честим додатним проверама.

Мањи део коришћеног дијалекатског материјала потиче из 1990. године. Највећи део грађе унет у опис снимљен је 2003. године у време вишенедељног боравка у Сиринићу у оквиру пројекта „Истраживање словенских говора на Косову и Метохији“¹, затим ауторовом боравку 2010. и 2016. године, а део студентске снимљене грађе из Сиринића уступљен ми је љубазношћу др Драгане Радовановић, професора дијалектологије Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Транскрипте свих аудио записа урадио је аутор ове књиге. У Дијалекатским текстовима поред имена информатора налазе се и подаци о томе ко је обавио звучно снимање.

Највећу захвалност дугујем бројним информаторима, без чије добре воље и спремности да сарађују не би ни било ове књиге. Благодарност дугујем и Сиринићанима настањеним у Београду, који су помогли у разјашњењу неких дилема о говору. Посебно се захваљујем студенту докторских студија Анђели Реџић из Штрпца и њеној породици, затим Светлани и Срђану Сталетовићу и Петку Стојчетовићу из Готовуше.

С обзиром на ограничени број насеља у опису је примењен принцип обухвата свих пунктова, што је некада доводило и до уноса већег броја дијалекатских илустрација. Овај приступ показао се оправданим пошто је овако спроведено истраживање указало на одређену микродијалекатску

¹ Пројекат је финансирао Унеско 2003. године, а спроведен је у оквиру Института за српски језик САНУ. Већи део овог аудио материјала коришћеног у опису сиринићког говора снимлио је аутор ове књиге, мањи део Биљана Сикимић.

диференцијацију унутар говора, али и омогућило публикавање грађе за на-кнадна истраживања оних сегмената дијалекатског система који су остали изван интересовања у овој књизи.

С обзиром на процес дедијалектизације, који је захватио и сиринићки говор (в. т. 3), као дијалекатска илустрација унети су само они примери који су процењени као дијалекатски аутохтони.

И м е ж у п е и њ е н и х н а с е љ а

1.1. За област обухваћену овим истраживањем у употреби је неколико назива.

Локални назив за Сиринић је *Сириниће*, чиме се област уклапа у морфолошки тип имена на *-е* већине сиринићких насеља. Садашњи назив, судећи по средњовековним поменима, новија је морфолошка адаптација сингуларизацијом некадашњег имена, пошто се у XIII и XIV веку ова жупа помиње као *Сиринићи*. Поред назива *Сириниће*, у локалној употреби је и *Жуја*, којим – додуше – становници сиринићких села удаљенијих од Лепенца називају скупину насеља у средишњем и доњем делу слива Лепенца. Иако се среће у административној употреби и у науци², име *Сиринићка жуја* донедавно није било уобичајено у самом Сиринићу. У новије време под утицајем административног назива, посебно у говору млађих Сиринићана, стабилизује се и назив *Сиринић* и *Сиринићка жуја*. У опису дијалекатског система користи се уобичајени савремени административни назив *Сиринић*.

Под називом *Сириниће* / *Серениће* ова жупа позната је и у суседним областима Косовске и Метохијске котлине, затим у Сретечкој жупи.

1.2. Сиринић је стара српска жупа. Први помен њеног имена је у запису на доњој маргини стране 79а у јеванђељу из XIII века³: **и юл(иа) . љѣ. љга взє крал(ь) табанѣ ѡвце, а него свеза. азъ пишах(ь) ѣ сирин(и)ких(ь) лаг(а)тосѣ.**

Сиринић се помиње и око 1331. године у Душановој повељи хиландарском пиргу: **И планиноу Млѣчны отъ выше Сириниць** (Новаковић 1912: 486). У Хрисовуљи цара Стефана Душана манастиру Светих архангела као

² У текстовима о Сиринићу с краја XIX и почетка XX користи се једночлани назив *Сиринић*. Тако И. С. Јастребов Сиринић назива *Сиринићком облашћу* али и *Сиринић* („Сириническая волость“; „Сириниць“; Јастребов 1904: 98); Ј. Цвијић (Цвијић 1911: 1099–1106) и А. Урошевић (Урошевић 1948) област називају Сиринићем. У новијим текстовима, међутим, преовладава двочлани назив Сиринићка жупа (уп., између осталог, и са Букумирић 1988; три колективне монографије из 1990. Географског института „Јован Цвијић“ САНУ: *Ојштина Шћрѣце, Сиринићка жуја*; в. фусноту 7).

У песми *Бој на Делиграду*, коју је Вук забележио од слепог гуслара Старца Рашка, Сиринић је забележен под овим именом (Он покупи бијела Призрена, / И покупи све Подримље равно, / и покупи Гору и *Сиринић*, / и покупи Љуму и Тополу; Караџић 1862: 157).

³ Текст записа, са ситнијим неслагањима у односу на запис Т. Јовановића, налази се и у Стојановић 1903: 403 (запис 4170). С обзиром на то да јеванђеље у коме је запис детаљено описује Томислав Јовановић, текст се наводи према Јовановић Т. 1981: 301.

међа селу Муштутишту потврђује се плуралски облик жупе: **а мѣга моу ѿ Сириниць, и ѿ селца. планина гъмловата** (Шафарик 1862: 278).

Најстарији помен неког сиринићког насеља (Беревце) је из XIII века (Јевтић 1987: 397). Селце се помиње пре 1355. године као најсеверније сиринићко село⁴ које цар Душан потврђује манастиру Хиландару: **што моу не записало царство ми оу ваштиноу, селце выше Сириниць** (Новаковић 1912: 431). Забележени примери из средњег века упућују на то да је назив жупе био *Сиринићи*, припадао *-jo* промени, на шта указују Гмн. и Лмн. у записима⁵.

1.3. У турском катастарском попису Области Бранковића из 1455. године пописан је највећи део савремених сиринићких насеља. Она припадају Нахији Морава. По подацима из овог пописа сиринићка села су насеља са релативно великим бројем домова – највеће је Селце (86 кућа), најмање је Коштањево (26 кућа) (Хаџибеговић – Ханџић – Ковачевић 1972: 38, 40, 41, 149, 153, 150, 152, 152; Јовановић: 107–118).

Наводи се попис поменутих сиринићких насеља према подацима из 1455. године, са бројем домова и претпостављеним етничким пореклом према појединачним именима⁶ старешина кућа мушкараца, жена-удовица и нежењених пунолетних мушкараца (који су према турским прописима порески обвезници) (Јовановић 2001: 107–118).

У овом попису не наводе се савремена насеља у Сиринићу: Драјковце, Сушиће, Беревце, Ижанце, Фираја (Папраћина). Не може се судити о разлозима непомињања – да ли тих насеља није било или је у питању други разлог, пошто се Беревце помиње у XIII веку, а њега нема међу поменутих насеобинама Нахије Морава.

⁴ **а мѣга моу ѿ Сириниць, и ѿ селца. планина гъмловата** (Шафарик 1862: 278).

⁵ Иако оставља могућност да је име жупе било *Сириници*, Ђ. Даничић закључује: „Може бити да би требало читати Сиринићи“ (Даничић 1864: 112–113). Р. Јовићевић иде за Даничићевим закључком (Јовићевић 2004: 110).

⁶ „Према резултатима овог дела пописа, у области Бранковића живели су поред Срба и припадници пет народа. Њихов укупно регистрован број, међутим, био је сасвим мали, укупно 104 мушкараца пореска обвезника или 0,61%. Међу њима највише је било Влаха (48 или 0, 28%), Албанаца (36 или 0,21%), затим Бугара (16 или, 0, 09%) и само три Грка и један Хрват. Треба нагласити да наведени подаци потичу из анализе одговора датих уз име старешина кућа мушкараца, који се по садржини разликују од анализе личних имена из следећег поглавља.

Народносни статус није регистрован за 16.811 лица, или 99,39%. С обзиром на примењен поступак, о које је напред било речи, у групи с нерегистрованим етничким статусом највероватније је било још припадника несрпске народности. Међутим, с великим степеном вероватноће се претпоставља да је у Области постојала јака бројчана надмоћност Срба у етничком саставу становништва с обзиром на њихово дуго присуство, као и њихове државе на овом простору. Ова претпоставка се утолико пре чини прихватљивом, јер је већ била извршена словенизација становништва овог подручја. То се може закључити на основу српских имена уписаних у попису за Албанце, Влахе, Грке.

Распоред становника несрпске народности по нахијама био је различит. Они су у великом броју били концентрисани у нахијама Вучитрн и Морава. У ове две нахије живели су сви Бугари и готово сви Албанци (86,1%), као и највећи број Влаха (81,2%)“ (Рашевић 2001: 451–452).

	Име насеља	Број домова	Број лица у насељу са српским и хришћанско-српским пореклом	Број лица у насељу са пореклом које није српско
1.	Битиња	48	46	2
2.	Вича	43	43	0
3.	Врбаштица	55	59	1
4.	Готовуша	64	79	0
5.	Иштрпце (Штрпце)	65	82	1
6.	Јажинце	31	31	0
7.	Коштањево	20	25	0
8.	Пуруд (Брод)	39	42	1
9.	Селце	87	86	1

(према Јовановић 2001: 107–118)

Разлика у неким називима у односу на савремено стање може бити последица непрецизног турског бележења, али и резултат читања турске графици. Није искључено да је и 1455. године насеље гласило *Врбешџица*, а не *Врбашџица*. С обзиром на прозирну мотивацију имена насеља Штрпце, није вероватно да је насеље гласило *Иширџице*: насеље је на реци, која у поводњима мења ток и односи делове околне територије, штрба. Забележено *Пуруд* је очигледно назив актуелног села *Брод*, пошто је име насеља мотивисано местом где се прелази преко воде⁷.

Чињеница да је највећи део савремених сиринићких насеља потврђен средином XV века, и то са српском популацијом, сведочи о континуитету становништва ове жупе. У називима скоро свих насеља, осим Горње и Доње Битиње⁸, препознаје се словенска мотивација. Словенски називи села препознају се и у оним насељима у источном делу Сиринића, у којима данас живи албанско становништво (Брод, Ижанце, Коштањево), што потврђује да су ова насеља била насељена Србима пре албанског продора⁹. Подаци из Пописа Области Бранковића то несумњиво потврђују.

⁷ „Овдје вокализирано: *Пуруд*. Под тим именом, међутим, насеље овдје није познато, али постоји село Брод. Вјероватно је идентично с тим селом“ (Хаџибегић – Ханџић – Ковачевић 1972: 38).

⁸ А. Урошевић претпоставља да се у имену овога насеља можда крије траг трачког племена Битина (Урошевић 1948: 151–152). За А. Урошевића нејасно је и порекло имена насеља Вича (Исто, 152), које је највероватније изведено из старијег *Витџа.

⁹ А. Урошевић сматра да Арбанаса у овој жупи није било до средине XVIII века, а међу Арбанасима има најпре исламизованих па албанизованих Срба (Урошевић 1948: 132–133).

Савремени назив сиринићког насеља Фираја, насељеног Албанцима, нов је, а представља превод претходног назива *Пајраћин*. Под српским именом село се помиње до краја XIX века. Руски конзул Јастребов 1879. године затиче назив *Пајрачин* (Јастребов 1904: 100), који је мотивисан именицом *йáйраћ* („папрат“). Иако је на аустријској генералштабној карти из 1876. забележен назив села *Пајрајина* (Јевтић 1987: 496), с обзиром на локални назив за папрат, може се сматрати да је аутентични српски назив насеља забележио Јастребов.

1.4. Ј. Цвијић, који је 1899. године боравио у Сиринићу, наводи податке о броју домова у појединим насељима. За сваки дом претпоставља десетак чланова, што указује на бројност становника у Сиринићу.

Име насеља	Срби православно	Срби потур.	Арбанаси	Свега кућа
Готовуша	104			104
Вича	30		5	35
Драјковце	13	2		15
Беревце	70			70
Сушиће	22	2	5	29
Доња Битиња	50		40	90
Штрпце	165			165
Јажинце	65			65
Севце	152			152
Врбештица	70			70

Ј. Цвијић Горњу Битињу убраја у арбанашка насеља, наводећи да је горњобитињски заселак Поповце насељен Арбанасима. Пошто А. Урошевић саопштава у Горњој Битињи присуство рода Симоновци (Урошевић 1948: 171), а и према садашњем стању Горња Битиња има два засеока – Поповце, насељено Србима, и Качиковце, насељено Албанцима, ове чињенице доводе у питање податак Ј. Цвијића о етнојезичком статусу Поповца.

У Сиринићу, не рачунајући домове у Бурнику и Семањи који иначе географски не припадају Сиринићу, а Ј. Цвијић их убраја у сиринићка насеља, српских домова има 795, арбанашких 190. Доминација броја српских домова опстала је до 1999. године, а и после овога времена, упркос континуираном исељавању Срба из ове жупе.

Док су остала насеља у Сиринићу стара, Брезовица је новија насеобина, настала пресељењем дела Врбештичана последњих деценија двадесе-

тог столећа, тако да се у опису сиринићког говора ово насеље сматра делом Врбештице.

14а. Као илустрација сиринићког именослова из средине XV века, наводе се имена домаћина из два сиринићка насеља: из села Брод, у коме је некадашње српско становништво замењено албанским, и из Готовуше, насеља у коме живи српско становништво.

а) Село Брод (Пуруд), кућа 38, удовица 1, нежењени 5:

Поп Ђорђе; Богослав, син Миланов; Трипко, син ковача; Миладин, син Дражула; Рајка, син Миладина; Димитриј, брат Рајка; Владислав, син Влахоја; Божидар, његов син; Дабижив, његов син; Дапча, син Кечеде; Милош, његов брат; Никола, син Дејана; Јован, његов брат; Радислав, син Сокола; Дало, његов брат; Ђура, његов брат; Ненада, његов други брат; Петко, брат Ненада; Степан, брат Петка; Рајо Глумац; Јован, његов брат; Смиљ, син Берише; Јован, његов син; Милош, брат Берише; Ђура, његов син; Јованиш, син Влајоша; Војихна, син Здуха; Богослав, његов син; Богдан, његов други син; Никола, син Липића; Станиша, син Илије; Јован, његов брат; Дабижив, син Стојчина; Радица, његов син; Степан, син Дабижива; Никола, син Дабижива; Мирослав, син Стојчина; Реља, његов син; Новак, његов други син; Жена Радихне, удовица (Хацибегвић – Ханџић – Ковачевић 1972: 38).

б) Село Готовуша, кућа 64, нежењених 15:

Радоша, син Богоја; Цведко, његов брат; Иван, његов брат; Стапан, брат Игњата; Радислава, његов брат; Раде, син Игњата; Јован, његов син; Богдан, син Бојка; Раде, његов син; Димитриј, његов брат; Иван, његов брат; Станислав, син Комањов; Белослав, његов брат; Иван, његов брат; Новак, син Рајка; Милош, његов син; Рајчин, син Калојице; Стојан, његов син; Јован, његов брат; Иван, син Мазарика; Раде, његов син; Радислав, његов брат; Дабижив, син Мазарика; Радислав, његов син; Новица, његов син; Јован, његов брат; Димитриј, син Дабижива; Никола, син Бојоше; Радислав, његов брат; Иван, његов син; Степан, брат Радислава; Костадин, син Бојоше; Радислав, његов син; Радица, син Костадина; Влка, син Љубише; Степан, његов син; Тодор, његов брат; Димитриј, син Смиља; Ђура, његов син; Рахоје, син Борише; Стојан, брат Рахоја; поп Богоша; Милован, његов брат; Радислав, његов брат; Миладин, његов син; Никола, син Радислава; Богдан, син попа; Новак, син Филокосинов; Радислав, његов брат; Стане, његов брат; Степан, син Тодора; Влкота, његов брат; Димитриј, син Добрице; Ђура, његов брат; Дане, син Миладина; Новак, његов брат; Радко, син Момића; Дане, његов син; Иванко, син Хара; Степан, син Хара; Радислав (син?) Кавајина; Радислав, син Дуке; Грубан, син Стојанов; Петко, његов син; Никола, син попа; Радица, сиромах; Ранко, син Команина; Дабижив, његов син; Димитриј, син Витомира; Степан, његов брат; Бојак, син Вранка; Степан, његов брат; Влкашин, син попа; Богослав, син Глумца; Братош, син Стана; Бојчин, његов брат; Влчка, брат Стана (Хацибегвић – Ханџић – Ковачевић 1972: 40).

1.5. Према попису становништва из марта 1989. године у 16 насеља ове жупе живело је укупно 12601 становника. Од тога 8332 Срба (66,1%), 4125 Албанаца (32,7%) и 144 осталих (1, 2%) (Радовановић 2000: 45).

Егзодус српског становништва 1999. године није захватио у већој мери становништво Сиринића, а у ову жупу те године уселио се и део Срба из околних области Косова и Метохије. Иако је континуирано иселјавање Срба из ове жупе настављено до наших дана, Сиринић је и даље најјужнија ре-спектабилна српска енклава на Косову и Метохији.

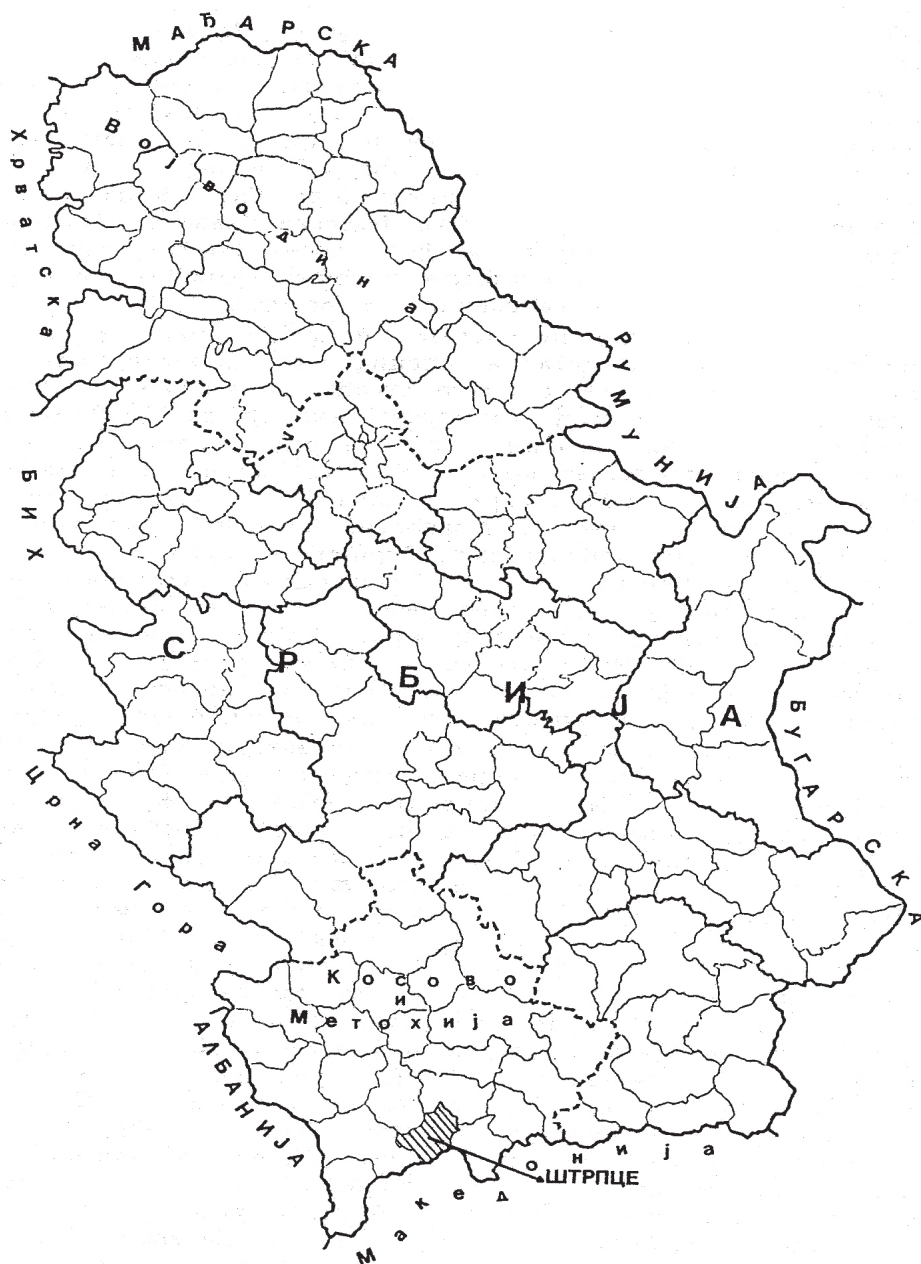
Географски опис Сиринића

1.6. Сиринић је формиран у горњем делу басена Лепенца, у високопланинској корутини која је природним међама одвојена од околних регија планинским масивом Шар-планине и њених огранака: Ошљака, Коца Балкана, Жар-планине и Језерске планине¹⁰.

Бродском клисуром Сиринић је повезан са јужним Косовом, одакле комуникације иду ка северу Косовске котлине, и југу – преко Качаничке клисуре остварена је комуникацијска веза са Скопском котлином и Повардарјем. На западној страни преко превоја Превалац Сиринић је повезан са Средском (Сретечком жупом), која је долином Призренске Бистрице упућена на пространу Метохијско-призренску котлину. „Истовремено територија ове општине [Сиринић, Р. М.] представља централну етапу у спони Метохијско-призренске, Косовске, Полошке и Скопске котлине“ (Николић 1990: 12).

„И поред знатних висина, великог пространства и разуђености Шар-планина је проходна у готово свим правцима. Преко бројних планинских превоја од давнина су водили каравански путеви између Полога (Тетова) на једној и Косова и Метохије на другој страни. Неки од тих караванских путева ишли су и преко Сиринића, односно шарских превоја Кула и Ливадица (Меанче). Преко превоја Вирови и Превалац водили су путеви за Призрен. Неколико таквих путева било је између Сиринића и насеља с друге стране Коца Балкана и Језерске планине, односно ка Деловцу, Муштутишту и Сувој

¹⁰ О одликама природне средине Сиринића први подаци налазе су Јастребов 1904: 98–106. Поуздани подаци о Шар-планини и Сиринићу као жупи смештеној у корутини под Љуботеном наведени су у Цвијић 1911: 1074–1076, 1099, затим Урошевић 1948: 117–128. Географски институт САНУ „Јован Цвијић“ у оквиру пројекта „Општина Штрпце – комплексна научна студија о природним, демографским, друштвено-економским, просторним и културним основама развоја“, објавио је три колективне монографије: *Ојшћина Шћрћце, Сиринићка жуја. Одлике йриродне средине*. Посебна издања, књига 37/1, ур. др Јован Динић, Београд 1990; *Ојшћина Шћрћце, Сиринићка жуја. Демогрфски развој и особеностйи социјалног йросћора*. Посебна издања, књига 37/2, ур. др Милован Радовановић, Београд 1990; *Ојшћина Шћрћце, Сиринићка жуја. Друштвено-економски развој и организација коришћења йросћора*, ур. др Срећко Николић, Београд 1990. Нажалост, најављена колективна монографија *Анйройгеогрфско-ейнолошке каракйтерисћйике и грاديћейско наслеђе*, која би за истраживање дијалекатског стања била од највеће користи, није објављена.

Положај општине Штрпце

Карта је преузета из књиге *Општина Штрпце, Сиринићка жупа. Друштвено-економски развој, организација и коришћење простора*. Београд: Српска академија наука и уметности, Географски институт „Јован Цвијић“, 1991.

Реци“ (Николић 1990: 14). Ови комуникацијски правци били су од највећег значаја за кретање становништва ка Сиринићу.

Географски положај и комуникацијски правци непосредно су утицали на формирање сиринићког говора. Природа планинске корутине утиче на формирање мањих целина чија је дијалекатска структура често знатно различита од дијалекатске структуре других целина формираних у суседним планинским корутинама. То је разлог зашто су у Северношарпланинској области формирана три генетски и типолошки различита говора – горански, сретечки и сиринићи.

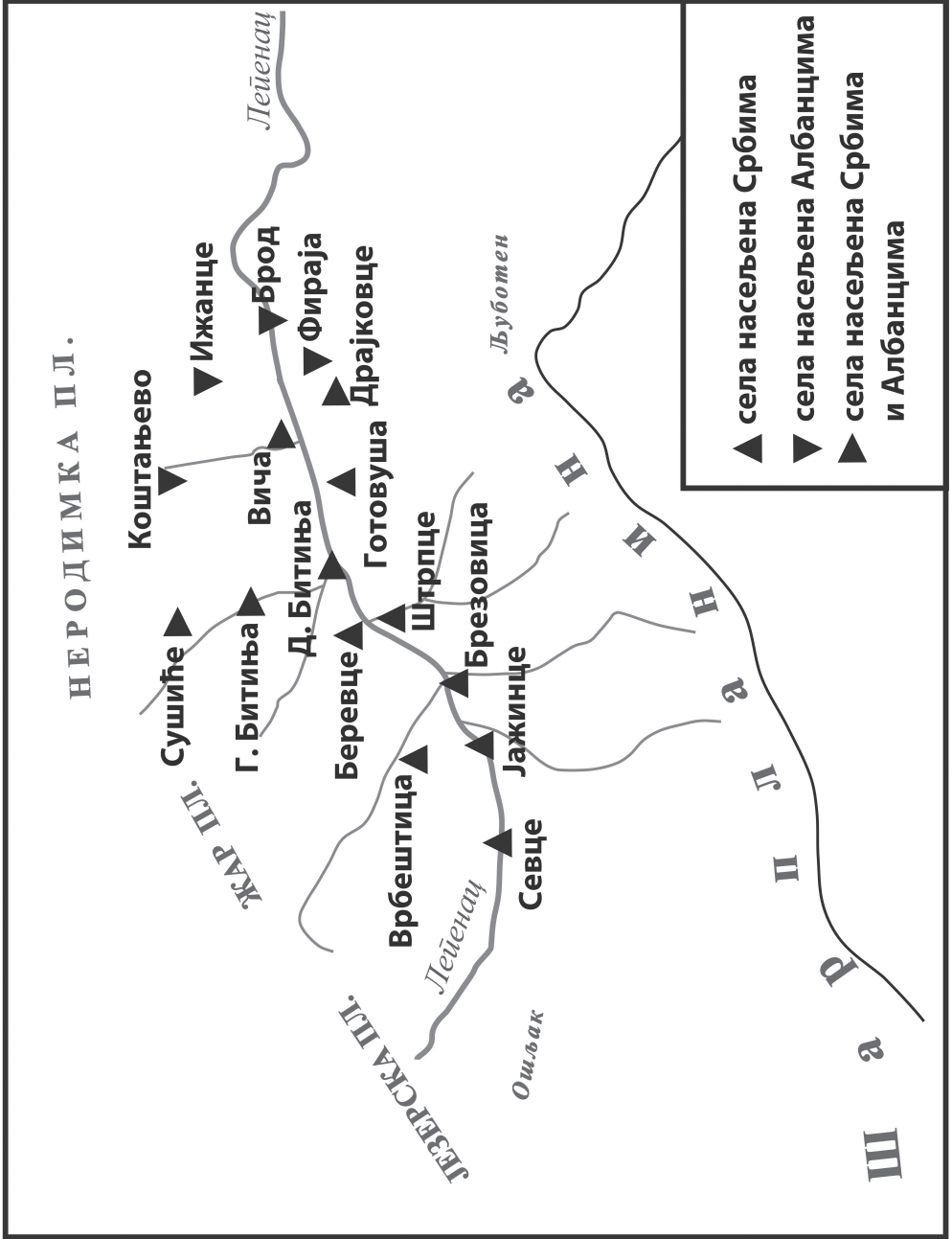
Оформљен у високопланинској корутини у гоњем току Лепенца, Сиринић је Бродском клисуром отворенији према Косовској него према Метохијској котлини, а отетежана је комуникација са Полошком котлином. Везе са јужном Метохијом оствариване су пре свега са насељима Призренског Подгора, смештеним у подбрђу ове котлине. Заједничке иновације сиринићког и подгорског говора сведоче о живим локалним сеобама између ових насеља, али и контактима оствареним кроз кретање српског становништва кучко-васојевићког порекла које се у Сиринић преливало управо преко Подгора. Преко Подгора креће се према Сиринићу и српско становништво из северне Албаније, које се већ од XV, XVI века повлачи из Љуме и Скадарске области у јужну Метохију. Ове везе подгорског и сиринићког становништва интензивирани су после албанизације источног дела Сиринића, чиме је ослабљен контакт Сиринићана са јужним Косовом, а комуникације појачане ка Подгору. Контакт са јужним Косовом није, међутим, никада прекидан, па је то разлог зашто се низом особина сиринићи говор приближава јужнокосовском.

Н а с е љ а и с т а н о в н и ш т в о С и р и н и ћ а

1.8. Већ средњовековни писани споменици сведоче о насељености Сиринића. „На основу досадашњих, иначе веома оскудних археолошких и етнографских истраживања, поуздано се зна да је овај простор [Сиринић, Р. М.] био насељен доста рано и да је постојао континуитет кроз читав антички, средњовековни и новији период. На такав закључак нас упућују и неки топоними, попут насеља ’Битинија’. Прва прелиминарна археолошка истраживања указују да су у VI веку на путу који је водио кроз Жупу изграђена и два или три градска утврђења: ’Зидовница’ изнад с. Готовуша и ’Градиште’ на истоименој коси код Брезовице“ (Николић 1990: 16).

Код Врбештице се налази место Грчки град, „где се при копању налази на цреп и комаде дебеле грнчарије. На Градишту пак код Лепенца кажу да има трагова од зидова и темеља зграда и да се при копању налазе стари новци“ (Урошевић 1948: 149). Изнад Готовуше „баш у подножју планине, има трагова темеља неке велике зграде. Зове се Зидовница. Кажу да је имала и свој водовод, јер се налазе земљани чункови који воде у њу“ (Исто: 149).

Насеља жупе Сирињић

Доброј насељености Шар-планине и Сиринића у њој од прастарих времена погодовала је чињеница да је ова област била планина развијеног сточарства, уз присуство различитих народа Балкана. Дуж њене планинске зоне кретали су се сточари различите етнојезичке припадности, а само кретање олакшано је већим бројем планинских превоја. Ово је један од важнијих разлога зашто је Сиринић густо насељен и у средњем веку и зашто се према овој жупи креће становништво из ближих и даљих области.

На евентуалну рану присутност словенског (српског) становништва у области у којој је смештен Сиринић упућује истраживање Ђ. Јанковића о громилама¹¹ – остацима погребних споменика Срба пре коначног примања хришћанства (Јанковић 1997). „Сачувано је најмање 10 до 15 громила. Уочавају се као мале хумке кружне основе, или као хумке са јамом са горње стране падине“ (Исто: 32). Аутор ове громиле смешта у време између VI и IX столећа, када се напушта овакав погреб (Исто: 34).

О српском пореклу громила, закључује Ђ. Јанковић, сведочи и присуство топонима *Игришће*¹², којим се обележавају места окупљања Словена пре примања хришћанства, „а код неких Срба и до наших дана“ (Исто: 34).

„Висински положај игришта, као и положаји гробаља са громилама, показују да је реч о претежно пастирском становништву, јер се на тим висинама могло живети само од сточарења. То показује да је представа о Србима као земљорадницима у време насељавања Словена на Балканско полуострво била погрешна“ (Исто: 35).

1.9. На формирање сиринићког говора и састав становништва утицали су и услови са живот, који су – свакако – подстицали правце миграционих кретања. А. Урошевић детаљно описује привредни живот Сиринића у претходним вековима (Урошевић 1948: 128–141), важним за формирање насеља. Наводи да је на свој равни Лепеначке долине до његовог корита била заступљена земљорадња, која је у вишим областим мање присутна. Иако је клима у Сиринићу жупска, има обрадиве површине, земљорадња није подмиривала потребе становништва, тако да је – с обзиром на то да Сиринић располаже великим и богатим пашњацима и обиљем воде – сточарство врло важна привредна грана. „Област је, дакле, по самој својој природи погоднија за сточарство но за коју другу привредну грану“ (Исто: 130). Ова чињеница је од значаја за разумевање формирања говора и етнобиолошких процеса, пошто се према Сиринићу и из Сиринића ка ближим и даљим областима кретало сточарско становништво различитог етнојезичког састава.

¹¹ На словенско (српско) порекло истраживаних громила упућује њихово присуство како међу Јужним тако и међу Западним и Источним Словенима (Јанковић 1997: 33–34).

¹² У повељи цара Душана манастиру Светих архангела код Призрена, у међама манастира Светог Петра Коришког „на планини Ржани (**Рџжана**) налазило се Игриште (**Игџице**), између међа Светог Петра, односно долине Корише и међа засека Скоробишта (**Скоџовице**)“ (Јанковић 34).

Сточарство је на Шар-планини, како наводи Јован Цвијић било развијено све до средине деветнаестог века. „До тога су времена главни сточари Баш-Шаре и Љуботина били Срби из Средске, Сиринића и тетовске стране; после тога времена су сасвим превладали арбанашки сточари. Али Срби и Арбанаси ретко излазе са стоком у суватску зону Баш-Шаре и Љуботина. Томе су узрок Љумљани“ (Цвијић 1911: 1095–1096). До овога времена било је трансхамације, која је због љумљанског насиља готово потпуно престала већ у XIX веку (Исто: 1095).

1.10. У саставу ове жупе је 16 насеља сеоског типа. Највеће насеље и административни центар је Штрпце. Српско становништво живи у 12 насеља Сиринића.

Савремена популација Сиринића је етнографски, етнокултурно и социолошки нехомогена, са српским и албанским становништвом. У просторном погледу ове етнојезичке зоне су јасно раздвојене – у западном и централном делу је хомогено српско становништво, у источном делу је хомогено албанско становништво. У делу насеља на контакту источног и средишњег дела Сиринића налазе се насеља са мешовитим становништвом, које је – додуше – најчешће раздвојено тако што Срби и Албанци живе у посебним засеоцима. У мешовитим насељима, ако српско и албанско становништво није раздвојено различитим махалама (засеоцима), албанско становништво је на периферији, како је у Драјковцу, што указује на новину досељавања Албанаца.

Географски положај српских и албанских насеља у Сиринићу упућује на правац кретања албанофоног становништва. Оно се кретало Косовском котлином кроз Бродску клисуру и смена српског албанским становништвом управо је захватило насеља која су окренута према Бродској клисури. Компактна српска насеља у централном и западном делу остала су без прилива албанског становништва са запада захваљујући исламизацији дела српског становништва у Гори и Сретечкој жупи, чиме је направљена тампон зона за продор албанског становништва.

Села са српским становништвом су¹³: Севце, Јажинце, Врбештица, Брезојца (Брезовица)¹⁴, Готовуша, Штрпце, Берејце (Беревце). Насеља са мешовитим становништвом – Србима и Албанцима су: Драјковце, Вича, Довња / Догња Битиња (Доња Битиња), Горња Битиња / Поповце (Горња Битиња), Шушиће (Сушиће). У овим насељима Срби су већинско становништво. У

¹³ Наводе се локални називи насеља. Уколико се локални и административни лик разликују, административни назив је између заграда.

¹⁴ М. Букумирић не наводи Брезојцу као посебно село, већ је сматра засеком Врбештице (Букумирић 1988: 385–386). Овакав став се делимично може прихватити, с обзиром на то да је већина становништва Брезојце пореклом из Врбештице, да се део Врбештичана иселио и на местима некадашњих врбештичких бачила подигао куће. У актуелној административној подели Брезојца је посебно село, релативно је удаљено од Врбештице, тако да се у овом раду географски сматра посебним насељем, које је дијалекатски део Врбештице.

најисточнијим насељима Сиринића, смештеним у Бродској клисури, налазе се села са албанским становништвом: Фираја, Брод, Ижанце и Коштањево. Географски јужнокосовска насеља Бурник и Семања не припадају Сиринићу, иако су се некада у локалној традицији сматрала сиринићким, а овакву убикацију ова два насеља налазимо и у текстовима неких истраживача¹⁵.

О н о м а с т и к а С и р и н и ћ а

1.11. Савремени српски именослов Сиринића детаљно је описан у Букумирић 1988: „Систем личних имена сачињавају 308 мушких и 327 женских имена. Огромну већину чине имена словенског порекла. Календарских је далеко мањи број¹⁶, а у несловенска спадају и нека нова, која продиру са стране под утицајем средстава јавног информисања или су резултат боравка у иностранству“ (Букумирић 1988: 362–269).

У Сиринићу се према презимена може, али и не мора одређивати припадност братству, пошто су она административна, па отуд и променљива. Док су административна презимена на *-ић* (најчешће) и *-ац*, братственичка припадност одређује се проепонимима на *-ови / -еви, -ини, -овци / -евци, -инци* (Исто: 259–262). Како показује грађа М. Букумирића, мотивација проепонима најчешће је прозирна, али нису непознати ни примери који се не могу објаснити актуелним лексичким системом, што може упућивати – с обзиром на отпорност топонима и проепонима на замену језиче припадности – на евентуално етнојезичко наслојавање у структури сиринићког становништва. Пошто намера овога истраживања није етимолошка анализа именослова, наводи се само неколико проепонима из Севца који се не могу објаснити актуелним лексичким системом: Ашуини, Базини, Басарини, Биачевци, Богајчеви, Дрангини, Дрндарови, Маркагини, Палини, Цумпалеви. Проепоними и топоними Сиринића забележени у материјалу М. Букумирића, иначе, пружају интересантан материјал за различита, па и етимолошка, проучавања.

Савремена топонимија Сиринића, како је показала грађа М. Букумирића, највећим је делом словенска, како је и иначе у Нахији Морава у XV в.¹⁷ Закључак М. Грковић да „у предсловенском слоју било је романског језичког супстрата“ (Грковић 2001: 670) потврђује се и у мањем делу топо-

¹⁵ Уп. Станковић Т. 1910: 52, Цвијић 1911: 1100, Нушић 1894: 10.

¹⁶ Уп. са именословом у XV в. у Нахији Морава, којој припада и Сиринић: „Подаци о именима српскословенског порекла (72,58%) и о именима српско хришћанског порекла (13,30) која укупно чине 95,88% од укупног броја имена неоспорно говоре о утицају словенске традиције и кристијанизације. То недвосмислено говори о српском саставу ондашњег села“ (Грковић 2001: 619).

¹⁷ „Језичка анализа показала је да је у овој области највише топонима словенског порекла, али више топонима упућује на то да је у овом области пре доласка Срба простор био настањен народима који су оставили своје трагове“ (Грковић 2001: 669).

нима и проепонима Сиринића¹⁸. Проепоними и топоними романског порекла потврђени у Сиринићу могу бити траг из времена славизације затечених Влаха, али овакав ономастикон могао је у Сиринић стизати и после XV века доместикацијом Влаха сточара у време напуштања номадског или полуномадског сточарења (Младеновић 2006: 101–102).

На присуство славизираних Влаха у супстратном слоју становништва Сиринића не указују само топоними и проепоними, већ и одређене појаве у дијалекатском систему, и то како у везаном акценту тако и у одсуству пуне африкате на месту /*т', *д'/, тенденцији ка фонетској палаталности у контактима /л, н, р/ са вокалима предњег реда, у присуству полугласника, у редуковању пуних вокала, у дифтонгоидном изговору средњих вокала под акцентом, у склоности ка дифтонгизацији редуковањем /у, и/, у толерантности према вокалским групама, у балканистичким иновацијама у (морфо) синтакси, у присуству романизама у лексичком систему.

С а с т а в и п о р е к л о с т а н о в н и ш т в а

1.12. Осим стариначког слоја, миграциона кретања становништва представљају један од најважнијих процеса у социогеографском развоју Сиринића. Историјске околности и друштвено-економске прилике условиле су померања и смене становништва, што је за последицу имало измену његовог састава. Миграциона кретања одвијала су се у различитим периодима и била су узрокована различитим узроцима. Обим таквих кретања и тачност бројних података није лако утврдити, осим у случајевима новијих кретања, која нису од значаја за формирање сиринићког говора. За Сиринић и околне области од значаја су ране етнојезичке промене у време српског насељавања области са славизацијом затеченог становништва, затим емиграције староседелачког српског становништва у турско време, емиграција српског становништва крајем XVII и у XVIII веку и истовремено усељавање албанског и мањим обимом српског становништва из северне Албаније, уз нешто појачано вековно кретање српског становништва из Црне Горе ка Метохији и Сиринићу. У исто време ка Шар-планини креће се и кичевско-полошка миграциона струја, која је била снажнија према Сретечкој жупи него према Сиринићу.

Ј. Цвијић српске усељеничке струје на територију Косова и Метохије дели у две групе: а) прва, не тако бројна, коју чине присељеници јужно и југоисточно од Шар-планине, и б) друга, „северна струја досељавања“, потекла из Црне Горе, Ибарског Колашина и Новопазарског санџака, изазвана већим делом економским разлозима (Цвијић 1906: 1168–1169). Међу садашњим становништвом које себе сматра старинцима налазе се и они који су досељени у XVII и XVIII веку.

¹⁸ О траговима романске присутности у ономастици северношарпланинских жупа Гора, Средска и Сиринић расправља се у Младеновић 2006.

Познији историјски извори, углавном они из XIV века, потврђују присуство у области којој припада Сиринић и влашког и арбанашког етнојезичког елемента, који је очувао своју етничку индивидуалност у време српске средњовековне државе. „Међутим, без обзира на присуство ових номадских сточара, бројна српска земљорадничка насеља, од којих неким сада нема ни трага, претежно словенска топономастика и у атарима које сада настањују скоро искључиво Шиптари, најзад историјски споменици и трагови једне високе културе, потврђују да је у XIII и XIV веку Подгор са суседним крајевима био релативно густо насељен српским живљем, које се овде досељавало још од почетка словенске пенетрације на Балканско полуострво“ (Радовановић 1964: 292).

1.13. О пореклу становништва по насељима Сиринића прве податке општина Ј. Цвијић (Цвијић 1911: 1099–1106), док се детаљнији подаци налазе у каснијим истраживањима А. Урошевића (Урошевић 1948) и М. Букумирића (Букумирић 1988). Иако се резултати ова три истраживања не подударају и свим појединостима, она пружају приближно исту слику о присуству старинаца и присељеника, са сличним закључацима о правцима досељавања. Треба напоменути да Ј. Цвијић закључује да у Сиринићу има старинаца 34,77% (Цвијић 1911:1012), док је тај број нижи (25,36%) у истраживању А. Урошевића (Исто: 152). За разлику од А. Урошевића (Урошевић 1948: 153) и М. Радовановића¹⁹, који породице које су тврдиле да су пореклом из Црне Горе везују само за кучко-васојевићку струју, Ј. Цвијић не искључује ни могућност да су неке од ових породица можда из Скопске Црне горе (Цвијић 1911: 1105). Знатна сродност низом диференцијалних црта фонетско-фонолошког карактера, али и неке појединости у морфологији, сиринићки говор везују за северномакедонски појас призренско-јужноморавских говора, па није искључено да је део родова који порекло везују за Црну Гору заправо стигао из Скопске Црне горе, чије су комуникације према Сиринићу погодне. Овим се не негира значајridoшлица из зетско-сјеничког правца.

Сам процес знатнијег досељавања српског становништва у Сиринић из ближих и даљих области, осим локалних пресељења, завршен је око средине XVIII века (Цвијић 1911: 1012), а поклапа се са померањем српског становништва према северу и досељавањем из северне Албаније арбанашког и – у мањој мери – српског становништва.

¹⁹ Говорећи о вековном кретању црногорске струје ка Метохији, а једним краком и према Сиринићу, М. Радовановић наводи: „Досељничка струја из Црне Горе, која је у огромној већини састављена од Куча, имала је највећи интензитет у XVIII веку, тј. онда када је арбанашка имиграција попримила масовни карактер. Узрок овој црногорској имиграцији је економске природе, мада се понекад помињу и неки други узроци, као заваде, крвна освета итд., који практично немају великог удела у покретању становништва. [...] Као што је већ поменуто, из Муштушта као свог главног средишта концентрације, Кучи су у знатном броју прелазили Жар планину и распростирили се по суседној Сиринићкој жупи“ (Радовановић 1964: 307–308).

М. Букумирић износи нешто другачије податке о пореклу појединих кућа, што не треба изједначавати са пореклом родова, и наводи „За нешто више од пола кућа порекло је нејасно“ (Букумирић 1988: 255), што би значило да половина кућа припада старинцима. Букумирић, такође, досељавање из Подрима помера до почетка XIX века, а кретање струје из Црне Горе, затим са југа из Полога и околине Скопља, смешта до почетка XX века (Исто: 255).

Оваква разлика у односу између података М. Букумирића и података Ј. Цвијића и А. Урошевића последица је временске дистанце са евентуалним затамњивањем сећања на порекло појединих родова.

1.14. У анализи порекла родова наслањаћемо се на податке у Урошевић 1948.

Како закључује А. Урошевић: „По својој старини пак становништво ове жупе је највећим делом досељеничко. Старинци из жупе, без обзира на њихово унутрашње кретање, чине свега 41 род са 284 дома, што по броју домова износи свега $\frac{1}{4}$ од целокупног броја становништва или тачније 24,36%. Поред неких српских родова у њих спадају и сви поарбанашени Срби. Све је остало становништво, и српско и арбанашко, досељеничко. Међу досељенике смо убројили и неке српске родове непознатог порекла, чија је старина заборављена, али се зна да нису стариначки.

Иако је ово мала и планинска област, у њој, како видесмо, по броју домова, три четвртине становништва чине досељеници. И њих има у свим селима сем маленог села Драјковца, у коме нема ниједног досељеничког рода“ (Урошевић 1948: 152).

А. Урошевић (1948: 153) наводи следеће српске досељеничке струје, које су подједнако заступљене у Сиринићу:

а) Македонија: Желино (Полог = 5), Порој (Полог = 2), Полог (= 87), Скопско (= 15): 109 домова.

б) Косовско-метохијска област: Косово (Качаник = 48), Гора (= 10), Подрима и Метохија (јужна = 27 и северна = 32): 122 дома.

в) Црна Гора са Боком: (Гусиње = 85, Кучи = 33, Бока = 1): 122 дома.

г) Српска струја из северне Албаније: („Преко Дрима“ = 43, Сорој – Скадарска Малесија = 38): 81 дом.

Само досељавање било је етапно и неистовремено. „Из прикупљених података о времену досељавања, а који су добијени на основу набрајања појасева по именима предака све до оног који се доселио, види се да досељеници из једне области нису једновремено дошли“ (Урошевић 1948: 154).

А. Урошевић чињеницу да у Сиринићу досељеничко српско становништво чини три четвртине домова објашњава повољним условима за живот које ова жупа пружа. „Готово са свих страна опкољена планинама, чији су виши делови неповољни за настањивање, она је око себе имала широк појас ненастањеног земљишта, те је *важила за заклоњену и њриродом добро*

зашићену област. (...) Она је, даље, и поред непрестаног исељавања становништва из ње, услед придолажења усељеника увек била добро насељена, те је и са те стране била одбојна према арбанашком продирању. Са западне стране ју је штитило од арбанашког продирања и то, што се наслањала на српску област Средску, а преко ње и на Гору.

Други повољан услов за прихватање словенског живља био је у томе, што у овој планинској области *није било чифличког режима*, те, уколико је било каквога данка, тај се данак давао у стоци, а приход од земље је уживао само обрађивач“ (Урошевић 1948: 155).

Знатније миграције ка Сиринићу, и српског и арбанашког становништва, престају са јачањем турске централне власти око 1830. године (Исто: 156).

С обзиром на природу пашњачке области и близину арбанашких територија може се претпоставити да су се у Северношарпланинској области па и према Сиринићу кретали недоместиковани Арбанаси сточари и пре XVIII века, када са запада, долином Бродске клисуре почиње продор албанског становништва у жупу Сиринић (Исто: 154).

1.15. За разумевање актуелног дијалекатског система сиринићког говора од највеће је важности однос стариначког становништва и досељеничких струја. Иако се у Сиринићу стекло становништво из различитих српских дијалекатских система, актуелни сиринићки говор карактериште релативна стабилизација, што и није неочекивано с обзиром на природу жупе која захвата малу територију, али и престанак знатнијег усељавања у последња два века. Стабилизација, међутим, није потпуна, пошто се као траг различитог дијалекатског наслојавања уочавају морфолошки дублети (различити модели Дмн. именичких речи, на пример), знатна варијантност кроз присуство различитих алофона итд.

Мада су се у Сиринићу сусрели веома удаљени дијалекатски системи, донети из ближих и даљих области, престижни статус дијалекатског система затеченог становништва утицао је на то да се присељеници дијалекатски унеколико приближавају локалном идиому, али да – такође – у затечени дијалекатски систем уносе и иновације. Овакво приближавање различитих дијалекатских система резултат је етнобиолошких процеса, коме је – како истиче А. Урошевић, погодовала иста конфесионална припадност²⁰. „Како су уз то сви били исте вероисповести, православне, међу њима су настајали тешњи додори и брачне везе а с тим, разуме се, и изједначавање у језику, ношњи и обичајима. Сада, сем Арбанаса и поарбанашених Срба, сви остали Сиринићани говоре истим жаргоном, сви имају исту ношњу и исто национално осећање, српско.

Само и то изједначавање је у већим селима при дну корутине ишло брже, а у удаљеним и забаченим селима – спорије. У Сушићу напр., иако

²⁰ О православним црквама у Сиринићу, од којих су неке из XV, XVI в., како у селима која су данас насељена Србима тако и насељима где сада живе Албанци в. у Јастребов 1904: 98–106, Пајкић 1968.

су досељени родови од Гусиња ту још од краја 18. века, код њих се јужни дијалекат задржао дуго, што је дошло до тога, што у њиховом селу није било досељеника из других крајева, а са јединим затеченим српским родом у овој селу ови Гусињани нису готово ни имали веза, јер је тај затечени српски род, нешто по њиховом досељавању, прешао на ислам. Са смрћу једне бабе у годинама после Првог светског рата, која је све до краја свога живота говорила „као Црногорка“, угасила се у овој области ијекавштина динарских досељеника“ (Урошевић 1948: 160).

Дуже чување трагова донетог дијалекатског система у Сушићу сведочи и присећање Дарке Јанићевић (1926) из Сушића: „Пантим што моа пранбаба зборела по никој реч другојако се што се зборело овде. Те каже ђеца, ђевер“.

2. Досадашњи помени о сиринићком говору

Иако су први подаци о сиринићком говору забележени крајем XIX века у текстовима И. С. Јастребова (Јастребов 1886, Јастребов 1904) и мањим прилозима заснованим на материјалу у Јастребов 1886, први поуздани описи појединих делова језичког система појавили су се стотинак година после песама забележених у Јастребов 1886.

а) И. С. Јастребов је први забележио песме из Сиринића у књизи *Обичаји и њихни њурецкихъ сербовъ (въ Призрѣнѣ, Иѣкѣ, Моравѣ и Дибрѣ). Из њихъвѣхъ записокъ* (Јастребов 1886). На странама 252–282, записан је један број, углавном епских десетерачких песама из Сиринићке и Сретечке жупе, али без назначења из које је жупе одређена песма. У свакој се песми, иначе, мешају сретечки и сиринићки дијалекатски тип, уз присуство и обележја која нису део ни сретечког ни сиринићког говора, што, свакако, није одраз дијалекатског стања, пошто се ова два говора значајно разликују²¹. Иако је ово најстарији извор за дијалектолошко проучавање Сиринића, материјал није од користи, пошто је Јастребов имао непоуздане информаторе који су говорели песму другачијег дијалекатског порекла уносили у њу и особине из свог локалног идиома. С обзиром на то да у песама доминирају сретечке дијалекатске црте, може се претпоставити да су забележене у Сретечкој жупи, а да су те песме евентуално преузете из Сиринића.

²¹ Аутентичност дијалекатских записа И. С. Јастребова из Метохијске и Косовске котлине, Горње Мораве, Шар-планине и Дебра утврђена је поређењем са савременом дијалекатском ситуацијом у Младеновић 2011б. После извршених поређења закључено је да је дијалекатска поузданост у записима неуједначена. У мањем делу текстова налази се дијалекатски тип који је у свему подударан са савременим дијалекатским стањем, док у већем делу неаутохтоне црте продиру у мањем или већем обиму. У неким песама се скоро не препознаје локални језички систем. Оваква неподударност језика текстова забележених крајем XIX века и дијалекатских система на почетку XXI века нису последица дијалекатске еволуције у појединачним говорима, већ су резултат накнадних интервенција и непоузданости информатора и записивача, али и резултат непотпуног прилагођавања позајмљеног фолклорног материјала локалном дијалекатском типу.

Поред детаљног описа географског положаја Сиринића и појединих насеља у овој жупи, низа података о црквама и прошлости Сиринића, И. С. Јастребов (Јастребов 1904: 98–108) саопштава и сумарне оцене о говору, које нису потврђене у данашњем стању. Наводи се да становници Сиринића иду у Румунију и Бугарску да раде па многи од њих боље говоре влашки него српски (Исто: 101). На другом месту каже да се у Румунији друже са Бугарима па се у њиховом говору учачавају бугаризми (Исто: 101–102).

б) На основу материјала из Јастребов 1886. Ј. Живановић дефинише сиринићки говор као прелазни између пећкога, призренскога, моравскога и дебарскога говора (Живановић 1887: 555–556, 573–574). Број уочених особина није велики, а сама интерпретација није поуздана.

в) А. М. Селишчев на основу материјала из Јастребов 1886 посматра сретечки и сиринићки говор као дијалекатску целину. Некорелативност црта, мешање дијалекатских типова, знатна морфолошка варијантност збуњују А. М. Селишчева (Селишчев 1929: 410–416).

г) Без познавања ни северношарпланинске ни јужнометохијске дијалекатске ситуације, Д. Барјактаревић погрешно закључује да је студија М. Павловића „Говор Сретечке жупе“ (Павловић 1939) поуздана слика стања у призренском, ораховачком и сиринићком говору (Барјактаревић 1979: 6).

д) А. Урошевић осврнуо се на две дијалекатске црте сиринићког говора: на општемножинско *-ле* у радном глаголском придеву, који објашњава граничним положајем ове жупе према македонском језику; затим формант *-оћи* у презименима типа *Бошкоћи*, *Веланоћи*, *Радуњоћи*, које објашњава губитком /в/, асимилацијом у новоствореној вокалској групи и сажимањем истовокалске групе (Урошевић 1948: 160).

Питањем порекла проепонима типа *Бошкоћеви* бави се и Р. Јовићевић (Јовићевић 2001: 194–195), објашњавајући ова презимена као секундарна, настала испадањем /ов/ из примарног презимена Бошковић.

д1) М. Букумирић у студији о ономастици Сиринића, поред изношења ономастичког материјала, наводи и неколико података о фонетским особинама говора Сиринића (Букумирић 1988: 4–5).

Добро је уочено чување полугласника; тенденција да се /в/ иза вокала изговара пасивније, са тенденцијом ка делабијализацији; пасивнији изговор и испадање /в/ у групама /ави, ови, еви/ > /ај, ој, еј/; присуство африкате /s/; израженија фрикативност у артикулацији /ч, ц/; ритамска природа акцента.

Неки закључци, међутим, накнадним истраживањем нису потврђени.

Присуство /х/ у антропонимима је новија реконструкција (*Михајло*, *Михајловић*), тако да се не може сматрати да је /х/ саставни део фонолошког система сиринићког говора.

Тврдња о дистрибуционом ограничењу у употреби група /ли, ле/ у свим пунктовима сиринићког говора, које се у материјалу М. Букумирића по правилу неутралишу групама /л'и, л'е/, нема оправдања, пошто је овак-

ва неутрализација својство само три пункта у источном делу Сиринића. Са друге стране, палатална природа /љ/ у сиринићком говору опстаје релативно добро, тако да навођење алвеопалаталног /л'/ као опште особине овога говора не одговара дијалекатској ситуацији.

Тврдња о блискости сиринићке фонеме /ћ/ македонском медиопалаталу /ќ/ није потврђена, пошто су у основици сиринићких /ћ, ђ/ африкате са нешто слабијом фрикативношћу односно дентални палатализовани гласови.

Закључак о умекшавању /ш, ж/ у групама /ши, жи/ као општем својству сиринићког говора (Исто: 255) није потврђен, иако је померање артикулације ових фрикатива напред посведочено као факултативна особина.

ђ) Описом појединих сегмената граматичког система сиринићког говора у ареалу југозападног дела Косова и Метохије у већем броју радова бавио се Р. Младеновић, а у неколико радова Бојане Вељовић и Радивоја Младеновића практично је описана употреба свих глаголских облика овога говора.

е) Први детаљнији приказ дијалекатских особености сиринићког говора размотрен је у Младеновић 2004 кроз анализу дијалекатске диференцијације српских говора на југозападу Косова и Метохије. Поред анализе међуодноса говора у Призренској котлини и на Шар-планини, пажња је посвећена и географским, историјским и социографским предусловима за дијалекатску диференцијацију.

У Младеновић 2005б наведене су основне црте микродијалекатске диференцијације сиринићког говора.

Формирање три генетски и типолошки удаљена говора на малој територији северног дела Шар-планине у трима планинским корутинама, са праћењем језичких и дијалекатских међуодноса налази се у центру интересовања у прилогу Младеновић 2010б.

Основне информације енциклопедијског типа о сиринићком говору саопштене су у Младеновић 2016в.

Најпотпунији приказ дијалекатског система сиринићког говора налази се у Младеновић 2016. У овом прилогу, уз прегледан приказ најзначајнијих црта, сиринићки говор смештен је унутар ширег ареала који чине говори Шар-планине, Метохијске, Косовске и Полошке котлине.

У Младеновић 2016а прати се распрострањавање појединих изоглоса унутар ареала коме припада и сиринићки говор.

ж) О прозодијском систему сиринићког говора унутар ареала српских говора југозападног дела Косова и Метохије информације се налазе у неколико радова.

У прилогу Младеновић 2000а размотрен је акценат именица, док је акценат придевских речи описан у Младеновић 2000а.

Подаци о ареалима српских говора са парадигматским, односно ритамским акценатским системима у југозападном делу Косова и Метохије налазе се у Младеновић 2006б.

з) Варијантност у инвентару фонолошких јединица, али и варијантност у фонетским реализацијама говора ареала коме припада сиринићки говор, разматра се у више прилога.

Судбина *-л* на крају слога у српским говорима на крајњем југозападу Косова и Метохије описана је у Младеновић 1999.

О фонетском контексту и лабијализацији вокала /ə/, /a/ и /e/, и то пре свега у сиринићком говору, расправља се у Младеновић 2006а.

Судбина /e/ у групи /ej/, посебно интересантна у северношарпланинским говорима Сиринића и Горе, описана је у Младеновић 2007.

Присуство предњонепчаних африката и сродних гласова у светлу балканске језичке интерференције у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије, са смештањем сиринићког говора у северношарпланински ареал, објашњени су у Младеновић 2007а.

О односу балканистичког смањења палаталности предњонепчаних палаталних гласова /њ, ћ, ђ/ и појаве антиципацијске палаталности испред ових гласова у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије говори се у Младеновић 2010а.

О интензитету контаката различитих фонолошких система и последицама ових контаката на фонолошко-фонетском плану (анализација прозодијског система, присуство фонеме полугласничке вредности различитог порекла, смањење палаталности предњонепчаних сонаната, дистрибуциона ограничења у употреби група /ли, ле/ у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије расправља се у Младеновић 2017.

Полугласничка фонема /ə/ у сиринићком говору различитог порекла (фонолошки и нефонолошки полугласник) посматрана је у ширем ареалу призренско-тимочких, северномакедонских и западнобугарских говора у Младеновић 2018.

О широком варијацијском пољу средњих вокала у сиринићком говору и фонетској и прагматичкој условљености овакве варијације расправља се у Младеновић 2019.

и) Односима у именској и глаголској флексији у говорима ареала коме припада и сиринићки говор посвећен је низ радова.

У прилогу Младеновић 2017а разматрају се неки парадигматски односи у именској и глаголској флексији српских говора југозападнoг дела Косова и Метохије. Опште стање именске и глаголске флексије и процеси анализације сиринићки говор приближавају суседним говорима Метохијске и Косовске котлине.

Оброју падежних дистинкција и заједничким/различитим тенденцијама у три северношарпланинска говора у Гори, Средској и Сиринићу расправља се у Младеновић 1997.

Природа ивичне области говора југозападног дела Косова и Метохије и различита дистрибуција непроширених и проширених множинских основа појединих скупина именица и појединих именица предмет је рада Младеновић 2005.

Последица дефектног односа облички јединске и значењски или морфолошки множинске парадигме истих лексема у говорима ареала коме припада и Сиринић предмет је интересовања у прилогу Младеновић 2016г.

Разлози опстанка датива намене и посесије, а склоност датива правца ка анализацији у метохијско-косовско-северношарпланинском ареалу објашњени су у Младеновић 2016б. Поред дистрибуције описана су и морфолошка средства именичких и придевских речи.

У низу радова Р. Младеновића размотрена су поједина питања о облицима и употреби заменица. Заменички систем северношарпланинских, јужнометохијских и јужнокосовских говора, укључујући и сиринићки говор, најпотпуније је описан у монографији Младеновић 2010. О заменичким енклитикама у српско-македонском пограничју говори се у Младеновић 2008. Систем показних заменица описан је у Младеновић 2008а. Заменице за каквоћу и заменице за количину у говорима југозападног дела Косова и Метохије у словенском балканском ареалу размотрене су у Младеновић 2009. У Младеновић 2010в предмет интересовања је номинатив множине заменичких и придевских речи у говорима југозападног дела Косова и Метохије. Систем деклинације заменица ж. р. јд. у северношарпланинско-јужнометохијско-јужнокосовском ареалу описан је у Младеновић 2009а.

ј) У неколико радова Р. Младеновића разматрају се односи у глаголским основама и глаголским облицима говора ареала коме припада и Сиринић.

Инвентар и морфолошка средства глаголских облика у северношарпланинским и јужнометохијским говорима анализирани су у Младеновић 2004б.

У Младеновић 2012 праћена је судбина основинских вокала *-e* и *-u* у презентској основи српских призренско-јужноморавских говора Косова и Метохије и северне Македоније.

Варијантност у облицима 3л. мн. презента у говорима југозападног дела Косова и Метохије предмет је анализе у Младеновић 2002а, док је у Младеновић 2019а описан систем облика 3л. мн. презента у сиринићком говору.

Морфолошка преобликовања у систему претериталних облика у говорима сиринићког и околних говора предмет су трију радова Р. Младеновића. У Младеновић 2012б прати се преобликовање 3л. јд. и 3л. мн. одричног перфекта актива у призренско-јужноморавским говорима Косова и Метохије. Морфолошка укрштања простих претерита и њихово везивање за глаголски род анализирају се у Младеновић 2013в и Младеновић 2015.

к) У више радова, пре свега Р. Младеновића, анализирани су поједине појаве у синтакси и морфосинтакси говора југозападног дела Косова и Метохије.

У раду Младеновић 2007б размотрен је однос семантике и граматичке стабилности именица *pluralia tantum*. Степен реинтеграције ових именица у сингуларну множину у свим говорима ареала, укључујући и сиринићи, приближно је исти, а стабилност наслеђених морфолошко-синтаксичких односа највећа је када су семантички маркери за двојност у јединству јасно уочљиви.

Однос флексије и анализације у конструкцијама генитивног значења у зависности од деклинационог типа, граматичког броја и синтаксичког положаја размотрени су у Младеновић 2002.

У Младеновић 2004а разматра се употреба вишезначних предлога који се налазе у конструкцији са генитивом / општим падежом. У пререструктурирању падежног система уочавају се и утицаји балканистичког типа.

У Младеновић 2011 размотрена је судбина збирних именица и заменица које једнином имплицирају множину у говорима југозападног дела Косова и Метохије. Морфосинтаксичке измене разматрају се како на нивоу преобликовања облика тако и на нивоу конгруенције ових скупина.

У Младеновић 2013б прати се судбина временских предлога *ћред* + и *ћре* + пре свега у говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала. Свођење два предлога на *ћред* + посматра се као балканистички процес у словенским и несловенским језицима у јужном и источном делу Балканског полуострва.

Употреба предлога са општим значењем кретања у говорима југозападног дела Косова и Метохије анализирана је у Младеновић 2014а. Уочено је да су инвентар и употреба појединих предлога са перлативним значењем различити у говорима ареала. Сиринићи говор спада у подареал стабилне употребе ових предлога.

У Младеновић 2015в размотрена је употреба вишезначних предлога у предлошко-падежним конструкцијама месног значења у ареалу коме припада и сиринићи говор. Уочено је да је сиринићи говор у овом елементу језичке структуре део призренско-јужноморавских говора.

Синтетички приказ истраживања Р. Младеновића о утицају значења на граматички облик налази се у Младеновић 2015а.

л) Употреба глаголских облика сиринићког говора предмет је интересовања у низу прилога Р. Младеновића и Б. Вељовић.

У Младеновић 2000 описана је употреба футура, потенцијала и императива за прошлост на југозападу Косова и Метохије. У Младеновић – Вељовић 2017 анализирана је употреба презента. У Вељовић – Младеновић 2017 описана је временска употреба претериталних облика. Футур први у служби обележавања хабитуалних радњи предмет је рада Вељовић –

Младеновић 2018. У Вељовић – Младеновић 2019 размотрена је употреба императива.

љ) Синтакси реченице говора ареала коме припада и сиринићки говор посвећена је пажња у више радова Р. Младеновића.

У Младеновић 2018а анализиран је систем независносложених реченица сиринићког говора.

О пасивним конструкцијама метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа расправља се у Младеновић 2012в.

Судбина личних и безличних егзистенцијалних конструкција у говори ареала коме припада сиринићки говор прати се у Младеновић 2014.

м) Први датаљнији ономастички подаци о Сиринићу налазе се Хаџибегвић – Ханџић – Ковачевић 1972.

У Јастребов 1904 налазе не тако бројни подаци из ономастичке грађе Сиринића с краја XIX в. Ј. Цвијић бележи исцрпан попис „презимена српских породица у Сиринићу“ (Цвијић 1911: 1103–1104). Значајан извор за овај део лексичког система сиринићког говора, забележен четрдесетих година XX в., налази у Урошевић 1948. На стр. 169–174 аутор наводи попис родова и њиховог порекла са навођењем проепонима, и то како српских тако и албанских родова у Сиринићу.

Обимна и савесно прикупљена и обрађена грађа у Букумирић 1988, како о топонимији тако и антропонимији, пружа добар увид у актуелно стање, али је такође и поуздана грађа за истраживања из историјске ономастике и етимологије. Ова грађа, такође, пружа материјал за анализу наслојавања оствареног кроз славизацију предсловенског слоја, затим праћење миграционих кретања кроз уселјавања из различитих праваца. Грађа М. Букумирића потврђује највећим делом закључке изнете у раду А. Урошевића о Сиринићу. Нажалост, овај део лексичког система²² није изазвао веће интересовање истраживача. За разлику од истраживања А. Урошевића, истраживање у Букумирић 1988 обухватило је само ономастику једанаест насеља са српским становништвом.

У прилогу Младеновић 2006 размотрени су трагови супстратног ономастичког слоја у топонимима и проепонимима романског типа у северном делу Шар-планине (Гора, Сретечка жупа, Сиринић).

н) Лексички систем сиринићког говора, осим забележене ономастике, није изазвао веће интересовање истраживача. Осим прилога Д. Радовановић о одевној лексици у Сиринићкој жупи (Радовановић Д. 2015), нема других прилога.

²² У топонимима се некада чува старија лексика, која је замењена новијом. Тако се, на пример, према новијој лексеми *крѣч* у топониму: *Варница*, кречњачки камењар у Присоју, на којем се производио креч (Букумирић 1988: 271), чува старија лексема *вар* (уп. са *vár* у овом значењу у горанском говору)

Дијалекатски систем и дедијалектизација

3. Контакт са стандардним језиком у току школовања, контакт са овим варијететом у средствима комуникације, затим престижни статус стандардног језика имају за последицу факултативан продор појединих неаутохтоних црта у локални говор. Свест о различитости локалног и стандардног језика некада доводи и до хиперграматикализације. Сви ови продори неаутохтоних елемената, међутим, нису угрозили дијалекатски систем, пошто су факултативни, а од стране носилаца дијалекта препознају се као неаутохтони. Отуд, о дедијалектизацији се може говорити као о тенденцији, али не и као нарушавању дијалекатског система.

Обим продора неаутохтоног у сиринићки говор условљен је најчешће генерацијски – у говори млађих, који су у интензивнијем контакту са стандардним језиком, већи је обим дедијалектизације и у граматици и у лексици.

И у овом говору потврђује се оно што је и иначе обележје и других дијалекатских система – мушки део популације отворенији је за утицаје других идиома, док су жене поузданији носиоци дијалекта.

С обзиром на то да је контакт са средствима масовних комуникација доступан подједнако свим носиоцима дијалекта, чување дијалекатског система у зависности од образовања – некада веома значајан фактор – у Сиринићу губи на снази, иако је и даље један од услова који утиче на дедијалектизацију.

Дијалекатски акценатски систем сиринићког говора најчешће остаје стабилан због своје једноставности. У говору млађих уочена је тенденција да се акценат са пенултима променљивих речи механички помера на слог испред, док се акценат прилошких речи са затворене ултима помера на пенултиму. Ова појава, међутим, није захватила већи број говорника, пошто се они који покушавају да говоре „грацки“ у међусобној комуникацији излажу порузи. Поменуто механичко померање акцента чешће је у околностима када је носилац дијалекта који не влада прозодијским системом стандардног језика у комуникацији са саговорником за кога се претпоставља да користи стандардни језик. Ова појава се условно може сматрати дедијалектизацијом.

У односу према фонолошком и фонетском систему препознаје се тенденција да се елиминише оно што је диференцијално у односу на стандардни језик. Иако је полугласничка фонема знатне стабилности у сиринићком говору, уочава се – посебно у говору млађих генерација – њена замена са /a/, док се африката /s/ замењује са /z/.

Маркантна специфична реализација појединих фонолошких јединица у сиринићком говору, иако нападнута, опстаје и у говору млађих генерација у локалној комуникацији. Уочава се, међутим, слабљење дифтонгоидног изговора средњих вокала под акцентом. Док је дифтоншка секвенца /оў/ у 3л. мн. презента, јд. радног глаголског придева и именицама на /-ъл/ стабилна са резултатом асимилације, уз напомену да се дифтоншка секвенца испушта,

код деконсонантизације /в/ у групи /вокал + в/ у говору млађих је нешто већи број примера чувања лабиоденталног /в/ у овој позицији.

Различитост система африката или сродних гласова у сиринићком говору у односу на артикулационо-акустичка својства ових гласова у стандардном језику утиче на приближавање дијалекатских гласова стандардним а јачањем фрикации код /ћ, ђ/, а слабљењем уз /ч, ц/. Уочено је да је више потврда са приближавањем /ч, ц/ општештокавским африкатама.

Флотантност изговора /л/ у групама /ли, ле/ унеколико је смањена у говору млађих стабилизацијом алвеоларног латерала и у овој фонетској позицији. Ово се такође односи и на пунктове у источном делу Сиринића, у којима је палатална природа /љ/ нападнута, а долази и до фонолошке неутрализације у групама /ли, ле/. У вези са овим је и одсуство фонетске палаталности /р'/ у примерима типа *р'јѐка* у говору млађих Сиринићана.

Антиципацијска палаталност испред /ћ, ђ + сугласник/ доследнија је у говору старијих генерација. Практично нису забележени примери у говору млађих са антиципацијском палаталношћу испред /њ/ у примерима типа *с'ање*.

Затварање /е/ у групи /еј/ различитога порекла показује тенденцију слабљења у говору млађе популације.

Продужени вибрант /р/ (*ц'рква*) као средство емфантичког истицања практично је испао из говора млађих генерација.

Систем облика је отпорнији на утицај стандардног језика. Присуство аналитизма у појединим деклинационим типовима подједнако је у говору различитих генерација, с напоменом да се препознаје нешто већи продор аналитизма у Гјд. именица *-а* деклинационог обрасца у говору млађих генерација.

Најмаркантније међугенерациске разлике уочавају се у лексичком систему. Драматичне измене у начину живота и нестанак многобројних реалија у Сиринићу довели су до тога да је лексика традиционалне културе у говору млађих генерација знатно редукована, да су читава лексичка поља непозната или се наслућују у траговима. Ова чињеница озбиљно опомиње, тако да је бележење речничког материјала овога говора један од хитних и озбиљних задатака.

4. Дијалекатски систем у фолклорном материјалу

4.1. У фолклорном материјалу препознају се особине које нису подударне са актуелним дијалекатским системом. Ова чињеница може указивати или на позајмљивање материјала и непотпуну адаптацију, или на остатак старијег стања у обичајним песмама. Иако овакви текстови нису од значаја за опис дијалекатског система, они могу бити сведочанство о адстратним слојевима, али и о културним контактима.

Некада се у адаптацији врше механичке интервенције у неаутохтоном систему, какав је случај у лазаричким песмама.

а) Напре повале:

„Тé, Велигдэн бéлом йромéном,
Бурђéвдэн бéлом јагáнцом.“ Се;

б) За војника кóј имáа у вóјску:

„Сítну књíгу пишúјеш,
па гу тáтку допраћаш,
па да тáтко *ће* йрáтти,
па девојка йлакáтти.“ Ја.

в) За сточáра:

„Óфче Пóље ширóко,
йред н́им óфчар засв́ира.“
Тúј пéсму испóјоў. Го;

И тáј пéсма док се испрáиш:

„Рáтáј сéди на рáло.
Сéје бéлу йшеницу
Да изрáни дечíцу.“ Го;

А за мóмка:

„Óвде јúнак нежéњет.
Штó га тáтко не жéњи,
Штó га мáјка не жéњи?
Жени́јо га, бро́ијо,
Нíгде сли́ку не нáђе.“ Го.

4.2. У свадбарским песмама препознаје се позајмљивање из другог варијетета са делимичном адаптацијом. У оваквим песмама сусрет аутохтоног и позајмљеног доводи често до разарања ритма:

– „Синóјк сам се, / синóјк сам се жењío / и девојку узío. / Лéле мéне од Бóга, / штó ћу ја сáг од рóда. / Нíког нéмам од рóда. / Девóјку сам узío...“ Шт;
„Дéвер ме на вóду водéше, / а ја сítне сúзе ролéше. / А дéвер ми кáже: / Нé плачи, снајке, / нé плачи! / Свéга ћеш сiтворíтти / и од рóда *ће* ти дођоў. / А нéмој да жáлиш, / нéмој да плачеш! / Лéпо мóмче си узéла, / из вóље сте се узéле, / и лéпо *ће* живíte. / И *ће* ймáш йорóда, / *ће* рóдиш дечíцу / па *ће* бíне тóј свé твоје. / А рóд ти је јóпет тúјка.“ Шт;

„Ајде, ајде кићéни сватóви. / Мí имáмо неvéсту за удáју, / ви имáте мóмка за жењéње, / па *ће* бíно лéти йáр њфни. / А нáша девојка *ће* ве слúша, / óна *ће* ви нóге пéре, / óна *ће* ви рúке мíје, / óна *ће* ви пéгла тéше!“ Свé тáко. И пóсле кэ[д] *ће* гу повéдоў: „Вишња се од рóда родíла, / óна се млóго савíла, / а девојка се од мáјке одвóила. / Вишња се од рóда родíла, / а девојка се од мáјке одели́ла!“ Тáко пóјо. Ё, кэ[д] до́е вáмо: „Дóбро дошле кићéни сватóви, / доведóсте најлéйшу девојку. / Синóјк бíла девојка, / јúтрос нам је неvéста. /

Јутрос нам је невеста, / за воду ће иде, / за воду ће иде воде да донесе. / Бэле воде донесе. / Бэле судое опере. / До сада је слушала мајку и татка, / оӣи сада ће слуша свекрву и свекра, / јетрву и зэву, / и вој младо девэрче!“ Ё, тако. Шт.

4.3. Певање уз гусле, некада – према сведочењу старијих информатора веома присутно у сиринићкој традицији – сада је практично нестало. Текстови ових песама указују на преузимање и делимичну адаптацију. С обзиром на то да је овај део фолклорне традиције практично нестао из Сиринића, информатори повремено импровизују текст препричавањем, па се некадашњи десетерачки ритам занемарује.

Па које знале. Како-које. Највише јену сзз гуслу гу повале на три дѣла. Тај[ј] је дэгѣчка млого:

„Жени мајка лудога Јована, / па се мајка млого задужила, / па продаје девет воденице / и продаје девет ваљевнице. / Јопе мајка дуг не раздужила. / Па ми вика Јова, лудо дете [Тај син њојан]: Чујеш ли ме, моја стара мајко. / Ја морам да ти идем даље / да зарадим нешто мало ноуце [Јер он изгубија све на женидбу.] / „А ти, моја тѣнка Ангелино, / да ме чекаш дванаес године. / [Па њон гу поје, ми ради у Бѣга.] / Ако не се вратим дванаес године, / у тринаесту пусти гласа да се преудажеш.“ [Онда она.] / Он отиђе пута да путује, / пут путује далеко на зевњу. / Седјеја ми дванаес године, / зарадија оуце иљаднице, / иљаднице дванаес иљаде, / и заради девет кутромана / и десету кучку караманку. / Па ми узе пута да путује, / пут путује кроз гору зелѣну. / Тај крвава јена мутна вода, / мутна вода тѣмна и висока. / А ми узе Јова лудо дете: / „Ја сирома до Бога милога, / како ћу ја да проѣм ову мутну воду, / да пренесем моје бело стадо / и моје девет кутромана [Тој кучићи му биле.] / и десета кучка караманка?“ / Тѣд га чула вила са планине, / па му вика: / „Оћеш да ми даш твоје црне њочи / да ти пренесем твоје бело стадо, / да пренесем твоје кучиће котромане?“ / „Тражи, вило, друго све што њћеш! / А што ће-ми мене стадо без њочи?“ / Јопе вила више са планине: / „Друго мене ништа и не треба, / само мене твоје црне њочи!“ / А пристаде, што ће он да праи! / Кѣт пристаде Јова лудо дете, / пружи вила јѣдну трубу платно, / пружи вила од брѣга до брѣга, / па пренесе оуце дванаес иљаде, / па пренесе девет кутромана / и десету кучку караманку. / Навр после Јова лудо дете. / Слеже вила са планине: / „Сѣга, Јово, дај ми своје њочи!“ / Он у свирку, кучка млого знала. / Он у свирку: / „А, да стани, вило самовило, / да засвирим, да завидим / како ће ми стадо заиграти, / па после ми њочи узи моје!“ / А у свирку кучићам ги вика: / „Ал чујете девет кутромана, / а и моја кучко караманке?! / Вила оће да ми узе очи, / а де ћете ви без мене, без очи, / него дрште кучку што можѣте, / дрште вилу, растргните на девет комада. / Што можѣте – јѣјте, / што не можѣте – низ воду баците!“ / Кад зачуше девет кутромана, / доватише вилу самовилу, / исцепаше на девет комада. / Што могале – они и појеле, / што не могале – низ воду бациле. / Тако Јова дође до на врата. [Кѣд ишоу пут путуваа, кој-зна колко године.] / Ё, кѣ[д] дође на његова врата, / лупа Јова, али никој, цело село оуце заплавила / [Млого биле оуце, дванаес иљаде. Ё,

по тој, после овј.] Ал истрча Јовина мајка. / „Знаш, одокле, незнани делијо, / ја ти имама снаву удовицу, / ја не могу тебе на конак да примим.“ / „Прими мене, стара мајко, па де било туј ћу ја да легнем. / [Она не га познава.] / Али чула тѣнка Ангелина, / па се слѣчка нис чардаке доле: / „Пушти, мајко, незнаног делију, / ће наћује па ће да путује. / И наш Јова тако путује, / негде ће наћује.“ / Кѣд га пушти мајка, отвори му врата. / Кѣда бѣше ноћу у полноћи: / „Морам нешто да учиним! / Овај ће ми се у њега заљубити, тѣнка Ангелина.“ / А и Јова, уморан, преморан, па ти леже. [Он легнуја. Не се казаа ни жене, ни жена не га познала.] / Уста љона и заври јѣдан тѣгањ масло, / па му сѣпа Јове у ушима. / Мртв Јова на зѣмњу легаше. / Кѣ[д] то чула кучка караманка [А она га у љубре закопала, маѣти.], / пишти, врѣшти, до Бога се чује: / „Чујеш ли ме, кучке караманке, / да уватиш врапче чеврљукче, / да му откинеш глау па да сѣпеш Јове у ушима! / [Крѣ од врапче.] Одма ће ти Јова на ноге станути.“ / А врашка бѣше кучка караманка, па: / „По слѣни, врапче, још маало по доле! / Ја сѣм стара па ништа не те чујем.“ / Оно слѣгло још маало по доле, / два метра се у висѣну рѣпила, / а четѣри у шѣрѣну. / Уватила маѣтер врапче чеврљукче. / Откинула му глау и пустила Јове у ушима. / Одма Јова на ноге дигнуја се, се стануја. / [Дѣгла га. Вѣла јопе тој никѣја у врапче се претворила.] И он, кѣд устаа, повикѣа: / „Што учѣни, моја стара мајко?! / Зар ме ти мене не познаеш?!“ [И загрѣше се. И тако мајка мртва от сѣна се одвојла, а тѣнка Анђелина и он стрѣћно живѣле]. Шт.

АКЦЕНАТ

5. Природом експираторног акцента сиринићки говор део је већег ареала балканских и небалканских говора и језика. Квантитет оваквог акцента варира, тако да се и у овом говору факултативно могу појавити различите дужине вокала под акцентом, а некада се препознају и интонационо обојене дужине акцентованих слогова. Овакво варирање, међутим, нема граматичку већ само прагматичку вредност условљену комуникативним положајем појединачних лексема. Овом закључку суштински се не противи ни компензацијско дужење једносложних именица после испадања /-х/ типа *сѝррѝ*, *грѝ*, *ѝрѝ*, пошто овакво дужење не уводи нову дистинкцију.

Наслеђени прозодијски систем сиринићког говора радикално је преосмишљен ликвидацијом свих наслеђених фонолошких опозиција, тако да је анализација овог дела језичке структуре довршена увођењем нових критеријума за место акцента. То је разлог зашто се у опису акценатског система неће посебно разматрати актуелно стање према судбини некадашњих кратких и дугих силазних акцената и њихове еволуције у односу на дуге и кратке неакцентоване слокове. Неће се, такође, разматрати ни судбина места акцента у везама проклитика и пунозначне речи, пошто је свако преношење акцента на предлог у потпуности замењено новим принципом – акценат се стабилизује на пунозначној речи, што је јачање статуса пунозначне речи. Оваква позиција пунозначне речи спречава формирање пенултимског ритма на нивоу предлошко-падежних конструкција.

У сиринићком говору оформљен је прозодијски тип који представља комбинацију ритамски и парадигматски фиксираних акцената. Морфемско-слоговни састав речи није од значаја за место акцента, пошто се он везује за финални слог независно од његовог порекла: *мѝж-ѝ* – *мѝ-жа* – *мужѝ-ма*, *мужѝ-во*; *жѝ-на* – *жѝ-не* – *жѝ-ну* – *жѝ-нам* – *женѝ-ми*; *сѝррѝ-ѝ* – *сѝррѝ-га* – *сѝрѝ-ри* – *сѝррѝ-ма*; *нѝ-сим* – *носѝ-те* – *носѝ-смо*, *имѝ-ше* – *имѝ-у*, *однѝ-си* – *однесѝ-те*, *носеѝ-ћи* – *носеѝ-ћи*.

Динамични и везани акценат у словенским говорима насталим на полуроманизованим и хеленизованим деловима Балканског полуостра, са ограничавањем места акцента на један од последња три слога, својство је несловенских балканских језика – арумунског, румунског, албанског, грчког (Белић 1935: 458, Конески 1966: 95, Илијевски 1981: 39–42, Марковић М. 2007: 20²³).

²³ У арумунском, који може бити од интереса за преобликовање прозодијског система словенских говора са нефонолошким акцентом, акценат је најчешће на пенултими, али у

Нема сумње да је потпуно преосмишљавање прозодијског система у сиринићком говору и словенским говорима без граматичког акцента иновација подстакнута алоглотском ситуацијом и потребом да се сложен систем словенског граматичког покретног акцента поједностави увођењем једноставних принципа. Ликвидација граматичке функције била је могућа, пошто је у оквиру језичких средстава било довољно материјала да комуникација унутар постојећих правила дистрибуције буде могућа.

5.1. У сиринићком говору пенултимски ритамски акценат у именској и глаголској флексији у потпуности је стабилан. Другачија је судбина места акцента непроменљивих речи са затвореном ултимом, пре свега прилога. Прилошке речи са отвореном ултимом, укључујући и основне бројеве, у потпуности се интегришу у пенултимски ритам.

На први поглед акценат показних заменица – *овај*, *тај*, *онај* – руши правило о немогућности акцентовања финалног слога променљивих речи. Овде је у питању специфична ситуација, пошто је у систему показних заменица *тај* једносложно, а факултативни су и облици *овај* / *вај*, тако да фиксирање акцента за ултиму ових заменица и када су двосложне представља стабилизацију једноставног система. У вишесложним облицима ових заменица, када нема оваквог ограничења, акценат се везује за пенултиму (*овој* / *вој*, *овија*, *овези* / *вези*, *овема*). Иначе, овакво место акцента показних заменица карактеристично је и за друге говоре у којима је акценат променљивих речи нефонолошки (Реметић 1996: 489–450, Младеновић 2013: 252–253, Трајковић 2016: 300).

5.2. Слаби трагови другачијег места акцента само сведоче о томе да је пре садашњег прозодијског система у сиринићком говору функционисао парадигматски акценат семантички (како је у примерима типа *својега*, *нашему*) или граматички мотивисан (*кажем* – *кажемо*). На ово упућује парадигматски акценат с варијацијама у околним призренско-јужноморавским говорима у јужној Метохији, јужном Косову, горњоморавским говорима, и уопште у јужном делу јужноморавских говора (Видоески 1993б: 101, Младеновић 2013: 23–27, Младеновић 2015б).

Ретки примери са два акцента траг су недовршене замене парадигматског ритамским акцентом: *Оти свакога* да чујеш Бе.

Оти свакога ће чујеш.; И он узме *мојега* ујка и дође на врата. Шт, пред *мојега* деђу што било Ја, Мати *мојему* деђе родила четрнаес детети. До *мојега* деђе сви умирале.; *Мојега* оца га имело Мира. Бе, немам од *вашега* сина ГЂ, ни *нашему* не стизало Го, па *мојему* чиче син Др, ако трѣба и *вашему* зѣгу да има Ви;

оквиру именске флексије он се морфолошки утврђује, тј. слог под акцентом остаје у читавој парадигми (Марковић М. 20).

презíme ми је *Стойљковић Се*, *остіадоше* ств́ари од *војнице* Ја, од њоца Стойљка и *мајере* Наталіје; Погину́ле ту́ја – Цвѣтко Гр́бић, Милу́тин Никóлић и Ста́ја *Марковић* Бе, ако видиш тој *Сі́я́нково* дѣте ГБ;

Родѣна трі́ес трѣ́ће. *Девѣ́того* апри́ла. Бе,

са́л ако му *каж’емо* Се, и мѝ *рабо́иасмо* до но́ћ Ја, Мѝ *донѣсемо* јѣно дрво о[д] дуб. *Донѣсемо* дуб јѣно дрво; Кри́јоу да *не разанáм* ја. (: *зна́м*) Бе, *снѣсемо* дрва нис по́ток, ако *збѣре́ше* Го, ни мѝ *не рабо́иасмо* на прáзник Др, *видосмо* што је зóр Ви.

Траг парадигматског акцента у емфатичком истицању: Óвде може́мо да рекне́мо да нѝшта на́ми презі́ме не́ ни зна́чи. Óвде кэд уведува́ле у кнѝге, кэд оті́нем у гробљѝшта, не мóж ника́ко да зна́ш ко́ј ис ко́је је фами́лије. На прѝмер, *Андре́ин* ће бѝне Бури́нац. Мѝ, на прѝмер, нај ста́ри попо́ви смо, а се презивáмо Јани́ћевић, а нико́и што немоу́ вѣзе мóжда сáс попу́је, ће се презі́воу Попо́вић. Бе.

У неутралном говорењу присвојни придев *Андре́ин* имаће акцент на пенултими.

Трагови парадигматског акцента другачије мотивисаног огледају се у статусу неких променљивих речи. Тако се акцент у прилогу *увѣ́чер* везује за пенултиму подржан именицом *вѣ́чер*, док такве подршке нема у *јучѣ́р*, па се акцент регуларно везује за затворену ултиму, упркос присуству исте партикуле.

5.3. Акцент сложенице, синтагматски акцент

5.3.1. Синтагматски акцент на нивоу везе пунозначних речи или везе пунозначне речи и енклитике, какав се иначе формира у говорима са ритамским акцентом, није обележје сиринићког говора.

Ретке су потрде са синтагматским пенултимским акцентом, када се акцент јавља на ултими речи, али је на пенултими у интонационом низу: Бу́ро, *де-тѝи́-је* жѝто?; Према дэнѣшњо врѣме *како́-је*, мѝ мло́го по́ тѣшко смо живѣ́ле; оно́ ће пу́шти ка млѣ́ко *да-тѝи́-је*, па ће за́ђоу *ко́ј-зна* де Бе, *донесѝ́-му* и њѣму, па тако *сѝраму́-се* Вр, а *де-му́-су* па́ре Го, *ко́ј-зна* ко́лко треба́ло ГБ, ако зна́ш *какво́-је* Др, *иосмеву́-се* ако смѝјеш Вр.

Или у фолклорном материјалу у песми када се сакупљају пчеле које су се ројиле:

Ма́т, ма́т, ма́т.

Но́ви двóри, но́ва ку́ћа, ма́то,

ѝрескуѝ́-се, ма́то,

не́ бега́ј, ма́то. Бе.

У неколико микротопонима синтагматског порекла потврђен је синтагматски акцент: *Сѝра́ин-доу* Бе, *Мрчо́-лаз* Бе, *Дошоу́ до* у *Сѝри́ин-доу*, то́ј мѣсто што вика́мо *Сѝри́ин-доу* Бе.

Поред: Бѝле смо ѝ у *Бѣо гра́д* Се, а живѣ́ле у *Бѣо гра́д* Вр, ако можете да идѣте у *Бѣо гра́д*^{III} Го, бележено је и: бѝле из *Београ́д* ГБ.

У примеру: Ѐма мјесто *Пуцоѝла̑и̑*... Плато̑и. Бе, акценат је на именици, језгру синтагме. На сраслост указује и спојни вокал /-о-/.

5.3.2. Укупном прозодијском ситуацијом сиринићки говор најближи је контактном јужнометохијском подгорском говору, са којим га и иначе повезују још неке особине. Оваква сродност није неочекивана с обзиром на живе локалне миграције између ових двеју области. И у подгорском говору акценат променљивих речи фиксира се за пенултиму, акценат непроменљивих речи са затвореном ултимом везује се за ултиму, акценат непроменљивих речи са отвореном ултимом везује се за пенултиму.

Призренски градски говор и сиринићки говор повезује знатна сродност у прозодијској ситуацији непроменљивих речи, у месту акцента именица, у месту акцента радног глаголског придева. Везивањем акцента за исти слог презентске парадигме и присуством граматичке функције акцента у неким облицима простих глаголских облика, затим везивањем парадигматског акцента за основу придевских речи, призренски говор²⁴ удаљава се од сиринићког.

У односу на јужнокосовски говор разлике су веће, пошто у јужнокосовском ареалу није дошло до општег померања акцента са ултима променљивих речи, па се према сиринићком моделу *човек – човѐка*, у јужнокосовском *човѐк – човѐка* (Младеновић 2013: 29–31). Стање слично јужнокосовском је и у подримском говору.

Иако сиринићки говор са говорима у Средској, Гори и Подгори повезује ликвидација граматичког акцента, од ових северношарпланинских идиома сиринићки се разликује како у типу ритамског акцента (пенултимски : антепенултимски), тако и у потпуном превладавању западномакедонског ритамског антепенултимског ритма у Средској, Гори и Подгори без икаквих ограничења условљених морфемском структуром речи²⁵.

5.4. Акценат нове лексике

Свест о неаутохтоној лексици факултативно ремети прозодијски систем. Некада се акценат механички преноси на антепенултиму, што се не сматра нетипичним местом акцента, већ дедијалектизацијом у говору млађих Сиринићана (в. т. 3).

Ако се маркира нова позајмљеница на -ø, онда се акценат везује за ултиму. По правилу то су именице:

а ѿн бѝја *ѝерорѝс*, ни ѝен *ѝензионѝр* нѐма то̑лко, Кѝ[д] да поглѐдам гѝре – *авијѝн до авијѝн*. Се, да ми се исѝби *сѝрујѝмѝр*, да работѝмо у *магаѝин*, рекѝше да идѝмо у *конзула̑и̑*; Неки-пѝт у *фебрувѝр*, неки-пѝт у *јанувѝр*; Нѝкој нѐма да ми дѝде *кишѝбрѝн*. Ја, Кѝ[д] да вѝдим – ѝн *револѝѝр* у рѝке!; и јѝ у *авијѝн* да ѝдем, на рабѝту бѝја *забушѝнѝ* Вр, чѝча ми бѝја *револуѝѝнѝр*,

²⁴ Уп. Реметић 1996: 493–495.

²⁵ Уп. Павловић 1939: 143–150, Младеновић 2001: 79.

немало пона́пре ни *шелевизор*, ни *радијон* Шт, окрѐне *мишрољез* на нас, почија *биоској* куд нас, да идемо у *биоској*, купи́смо *замрзивач* Бе, сѝн ми учија да бѝне *електромонијер*, па а́јт на *камѝон*, имаа и *коломас* да се подма́же ДБ, дадрше ни јѝн ми́цак *кулѝиваѝор*, а штѝо *вѝкоу* за *ѝарламѝни*, ако има́ло у она́ј *магаѝин* ж'ѝто ГБ, па сѝн му је бѝш *бандѝи*, отидо́смо у на́ш *конзулаѝи*; Ал мѝже да ж'ѝви *ѝензионѝр* от пензиѝе?!; ако купи́мо и *лесониѝи*, да подма́же *сѝс коломас*, па рѝкле на *радиѝон* Го, а́ко збѝру за *аѝениѝаѝи*, није дѝбро ни *ѝензионѝр* да бѝнеш, *сѝс лесониѝи* покрѝјеш Др, у та́ј *авиѝон* има́ло двѝста дѝше, до та́ј *магаѝин*, а упáли га *радиѝон*; Аѝ, штѝо пѝшћо на *шел'евизор*! Ви, пита́ље ме за *вероисѝовѝс*, а ће га бѝроу́ за у *ѝарламѝни*, трѝба да глѝдам сру́ју на *срујомѝр*; Не разбира́м штѝо је то́ј *идеал'ѝс*; ако ѝмаш та́ј *инсѝрумѝни* за стру́ју Су.

Неке новије речи постале су саставни део свакодневице, тако да се интегришу у прозодјски пенултимски ритам: улѝгле у *шелевизор* Бе. Радио се сада мање слуша, па је на *радиѝон*.

Поред новије лексеме *кукуру́з*: ако се љуштіја *кукуру́з* Бе, купи́мо по двѝста кѝла *кукуру́з* ДБ, сејáле смо и *кукуру́з* Го, у којој је акценат на затвореној ултими, употребљава се и *колѝмбоћ*, на којој је акцентована пенултима.

С обзиром на то да се користи и именица *áдеѝи* („уобичајен начин поступања, понашања, навика“, тур. *adet*), вероватно је факултативно присуство акцентоване затворене ултимице именице *обичáј* (тој куд нас је *обичáј*; За Бѝжићѝ куд нас је *обичáј*, ка у на́шу кућу штѝо је *обичáј* Бе) последица маркираности новије лексеме.

5.5. Компензацијско дужење вокала после испадања /x/

После испадања финалног /-x/ из једносложних именица, дужи се вокал под акцентом. Овакво дужење може сведочити о дужем опстанку /x/.

Од оближњих говора особина је уочена у горанском (Младеновић 2001: 84–85) и контактном сретечком говору (према мом материјалу). За стање у сиринићком говору од интереса може бити и оваква појава у говорима у Македонији на линији Крива Паланка – Кратово – Куманово – Штип – Радовиш (Видоески 1993а: 121).

И у сиринићком говору, како је у говорима у којима се констатује овакво компензацијско дужење, слог под акцентом је нешто дужи – то је више полудужина него дужина, интонација је релативно равна, са утиском о приближавању нешто скраћеног дугосилазног акцента:

смо јѝле *грá*, никој *ѝрá*, и *грá* се ску́ва, опáнце у *мá* („мах“), да се ојáгњиу́ о́вце у *мá*, у ложи́цу *грá*, ги је *срá* Се, *сѝрá* ни је, по нѝма *грѝ*, нај *сѝрá* ги бѝло нашѝма, да ни бѝло *сѝрá* Бе.

Примере в. и у т. 25.1б.

Дужење вокала после испадања /х/ није потврђено изван једносложних именица.

5.6. Дифтонзи и акценат

Присуство низа дифтоншких секвенци различитог порекла са не-слоготворним /ǃ/ у другом делу није пореметило пенултимски ритам променљивих речи, пошто се дифтоншка секвенца сматра делом једног вокалског елемента. На стабилност утиче и факултативно испадање дифтоншке секвенце као редундантне у 3л. мн. презента (*обр̃хоу̃* : *обр̃хо*, али редовно *но̃сиу̃*; в. т. 136.2.3.1) и радном глаголском придеву м. р. јд. глагола прве врсте (*до̃шоу̃* : *до̃шо*; в. т. 143.1.1.1), затим факултативна деконсонантизација /-в/ на крају речи (*Миро̃слав* : *Миро̃слоу̃* : *Миро̃слоу*; в. т. 27.1в).

Исто се понаша и дифтоншка секвенца са /ǃ/ у медијалној позицији: оти̃шо у *По̃йо̃у̃це*, *о̃у̃це*, *о̃у̃де* Бе, за *Ми̃ир̃о̃у̃д̃ан* смо ги вра̃ћале Го.

Пенултимски акценат се по правилу јавља и у вокалским секвенцама / вокал + и/ када се редукује /и/, па је: *на̃ир̃а̃им*, *ос̃и̃а̃им*, *ос̃и̃а̃ила* : *на̃ира̃јм*, *ос̃и̃а̃јм*, *ос̃и̃а̃јла*, *ку̃ка̃јца*, *ру̃ка̃јца* (в. т. 27.4.3а).

5.7. Акценат компаратива и суперлатива

У облицима компаратива и суперлатива најчешће је акценатована и компаративна речца и основна реч, без обзира на слоговну структуру (*и̃о̃ с̃и̃а̃р*, *и̃о̃ го̃лем*). Опстанку акцента доприноси више фактора: а) јасан морфолошки идентитет компаративне речце, б) променљивост места акцента према пенултимском ритму у парадигми (*с̃и̃а̃р* – *с̃и̃а̃ро̃га*), што доводи до удаљености компаративне речце од акценатованог слога, а што подстиче опстанак акцента, в) у компарираним глаголима и именицама компаративна речца је по правилу акценатована.

Док се у компаративу придева / прилога среће, додуше ретко, и акценатска сраслост речце и придева / прилога са пенултимским акцентом, у суперлативу и *на̃ј* и основна реч интонационо су практично редовно аутономне.

а) Компарација придева / прилога:

јена била *и̃о̃ с̃и̃а̃ра* од мене, а две *и̃о̃ мла̃де*, *и̃о̃ ша̃рен* од ова̃ј Шт, да не *у̃зе* *ни̃ко̃ј и̃о̃ дру̃ги*, што рачуна̃мо *и̃о̃ гол̃ема* смо фамили̃ја Бе; да *би̃но̃у̃* што *и̃ос̃у̃је* смр̃еке Бе; примере в. и у т. 111.1.1.

Пом̃ери се *и̃о̃ ша̃мо*, а *и̃о̃ ша̃мо* има̃ло и дру̃го Се; примере в. и у т. 111.1.2.

То̃ј било гот̃оо *на̃ј и̃е̃шка* раб̃ота, што ги су *на̃ј бли̃ж̃њи* сво̃ји Се, *на̃ј ја̃ки* је свети-Ра̃н̃ђо па Нико̃ло̃вд̃ан Ја; примере в. и у т. 111.2.

сна̃шка тр̃ѣба да се *ди̃не на̃ј ра̃но* ДБ, копа̃ње је *на̃ј и̃е̃шко*.; примере в. и у т. 112.2.

а¹. Остатак десемантизованог облика компаратива придева „стар“ има акценат на пенултими, а уколико се факултативно аналитички компа-

пира – факултативно се акцентује и речца и компаратив: глѣдоу људи овѣја *ѡсѣарѣи* : па се удала *ѡ сѣарѣја* ћерка ми Го (в. т. 111.1.2).

а². Преузети облици синтетичког компаратива интегришу се у систем аналитичке компарације, па су акцентовани и речца и придев: *ѡ бѡље* да смо отишли тамо Ја (в. т. 111.1.2).

б) Примере са компарирани именице в. у т. 112.3, за компарирани глаголе в. т. 112.4.

5.8. Акценат глаголских облика

Акценат свих глаголских облика везује се за пенултиму, тако да су трагови парадиматског везивања за исти слог презентске основе, присутан иначе у јужнометохијским – осим у подгорском говору, и јужнокосовским говорима, посведочени занемарљивим бројем примера. Ове потврде, међутим, упућују на то да је актуелни пенултимски ритамски акценат настао из парадигматског коначном аналитизацијом акценатског система.

а) Ретки примери са нетипичним акцентом презента потврђени су једино од глагола „дати“. Ови примери последица су припадности овога глагола првој и шестој врсти и контакту облика типа *дадем* и *дам*. На овакво мешање облика упућује и пример са двоструким акцентом: мл'еко по л'ек *ѡрѡдам* – нешто да ги *додам* Др,

Примере са презентом в у т. 126–133, т. 136.

б) Стабилизација пенултимског ритма у парадими аориста (*дадо* – *даде* – *даде* – *дадѡсмо* – *дадѡсѣ* – *дадѡше*) поспешила је експанзију новог наставка *-о* у појединим глаголским скупинама (*ѡзо* – *ѡзе* – *ѡзе*, *осѣарѡ* – *осѣаре* – *осѣаре*), тако да место акцента – како је у јужнометохијским и косовским говорима призренско-јужноморавског типа (Реметић 1996: 504–505, Младеновић 2006б: 282, Младеновић 2013: 334–337) – није диференцијално средство за разликовање 1л. јд. од 2/3л. јд. Чињеница да су аорист и индикативни презент јасно раздвојени различитим видом глагола, да су употребе ова два глаголска облика јасно раздвојене, обличко подударане презента и аориста у неким лицима не угрожава стабилност језичког система.

Ја брго се *враѣи*, *оѡворѡ* врата.; И ја гу *ѡѡшиѣи*, *ррѡди* га и га *исѣѣи* од мене Се;

ѡна му се *завраѣи* Шт, а мој брат *оврѣи* и *оѡѣде* Бе;

накрѣсмо, *доваѣѣсмо*, од мѡке се *оѡѡѣсмо* Се;

заврѣѣсѣ копање и *оѡѡдѣсѣ* Го, *мѣѣсѣ* тој Ви;

ѡрерѣѣше, га *зарѡѣше*, *наѡраѣше*, дѣца се *родѣше*, *уваѣѣше*, *оѡѡрѣше*

Су.

Примере са аористом в. у т. 137.

в) Иако је тенденција продора *-ше* из 2/3л. јд у 1л. јд. имперфекта у сиринићком говору знатне снаге, нови морфолошки синкретизам не спречава потпуну стабилизацију пенултимског ритма (в. т. 138). Избегавање мор-

фолошке хомонимије 3л. мн. презента и 3л. мн. имперфекта подржало је опстанак финалне вокалске групе *-еу, -ау, -иу* и везивање акцента за пенултиму имперфекта *једéу, се ш̄ресéу, бодéу, њлеш̄éу, ора́у, веја́у, му се смеја́у, лаја́у*).

Примере са имперфектом в. у т. 138.

г) У глаголским придевима пенултимски ритам је доследан.

Када се у јд. радног глаголског придева м. р. факултативно, не тако често, сажме група *-аа* (па му *казáа* : па му *казá*), акценат остаје на финалном вокалу основе, на коме је и иначе, пошто изразито доминирају облици са очуваном вокалском групом:

се греја́, осџá у двóр, *не си исцеја́, узима́* páре, а *има́ сэм, мочá* крв, *он рабои́а, њуца́ сэм, њрича́* ми, *уш̄еја́* га (в. т. 143.1.2).

Примере са радним глаголским придевом в. у т. 126–133.

Трпни глаголски придев: на *исш̄ресéну* сліву, *донесéно, меи́éно, њлеш̄éне* отрáк^г, *њечéно, су обучéне, њечéне смо*; примере в. и у т. 145.

д) Доследно је спроведен ритамски пенултимски акценат типа *но́си – носíише* у императиву (в. т. 147).

ђ) Богатство облика глаголског прилога садашњег (*њлеш̄éћи, гребéћи; шијеу́ћи, гребеу́ћи, њијеу́ћи; ш̄ресéећи, њлеш̄еéћи, орау́ћи, њојау́ћи, вејау́ћи*) није утицало на стабилизацију пенултимског акцента у свим морфолошким типовима.

Види и примере у т. 152.

5.8.1. Акценат одричних глагола

5.8.1.1. У негираним глаголима једносложницама акценат се редовно преноси на *не*, чиме се сиринићки говор удаљава од јужнокосовског (Младеновић 2013: 59) и подримског јужнометохијског говора (Младеновић 2001а: 260), у којима се акценат са глагола никада не преноси на негацију, а приближава јужнометохијском подгорском и призренском градском говору, у којима се са једносложница акценат преноси на *не* (Младеновић 2001а: 260–261).

Како бéше, а зáшто *не-смиш* Шт, *Не-сме* да му се дáде нџу, *не-смиш* да идеш, имéлке *не-смоу* да се сéчоу Бе, *не-знам* како ћу, а *не-смет* да кáжем ГЂ, дéте *не-зна* да иде, *не-знам* ал мóгу Го, а ни тí *не-смиш* Др.

У вишесложним облицима и ова два глагола, како је и иначе код вишесложних глагола, акценат је на пенултими глагола: *не знáмо* штó йма Се, зáшто *не смéше* да идéте Вр, па штó ако *не знáше* Шт, ни мí *не смéмо* да кáжемо Др.

5.8.1.2. Ако је негација непосредно испред основног глагола, она се не акцентује. Ако се између негације и основног глагола интерполира заменичка енклитика, тада се акцентују и негација и глагол, а енклитика се интонационо наслања на негацију. Овакво акцентовање карактерише шири балкански простор са балканистичком препозитивном линеаризацијом енклитика:

ако *не* му *кажем* Се, ни браћа *не* ми *збору*, ако *не* ми *донесеш* Ја, ни она *не* му *мисли* добро Вр, ако *не* ги *врати*м јájца, *не* му *дава* да иде Шт, Ноћу *не* се *дава* ништа, *не* се *дава* ноћу.; *не* се *сије* куд нас никако, *не* се *рађало*, А *не* се *иде* у другу кућу Бе, чим *не* му *збори* за њу ГБ, ако *не* ми *помогнеш* тј Го.

5.8.2. Акценат одричног перфекта

У 1. и 2л. оба броја одрични облик помоћног глагола „јесам“ никада не изостаје и акценативан је.

Свођењем пуне одричне форме помоћног глагола на *не* у 3л. јд. и мн., сиринићи говор укључује се у шири ареал призренско-јужноморавских говора²⁶. У овим примерима, заправо, није ни морало доћи до сажимања *неје*, *несам*, већ се може радити о одсуству помоћног глагола и из 3л. јд./мн. одричног перфекта, како је и иначе у потврдом перфекту.

Не ни *донеле* паре Се, ни она *не* му *се казала* Ја, *не* *се крила* од Немце Шт, *не* ни *посиле* ливаду Бе, *не* ми *казале* за свадбу ДБ, ал *не* му *имала* децу, *не* ги *донела* дома Го, *ич* *не* ми *помогла*, ни она *не* ми *позвала* Др, она *не* *се крила* по путу, *не* ми *дошле* на славу Ви, мужа *не* га *викале* на име, *не* му *донија* ништа, *не* ни *дале* Су.

У Вичи, као модел мале снаге, забележени су примери са чувањем одричног презента помоћног глагола: Ако *није* гу *однела* вода.; А *мати* *није* могла да жњеје. У овим примерима акценатована су оба члана перфекатске конструкције²⁷.

5.9. Непроменљиве речи и акценат

Акценат прилога

Различито порекло прилога, затим факултативно присуство истих прилога са затвореном и отвореном ултимом, на први поглед негирају опште правило о месту акцента у сиринићком говору. Актуелни систем свих акценатованих прилога, међутим, не ремети основно правило акцентуације сиринићког говора – сви прилози имају акценат на ултими или пенултими.

Знатно присуство прилога с покретним вокалом прилога са покретним вокалом потпомогнуто је тежњом ка пенултимском ритму.

5.9.1.1. Ако се прилог завршава отвореном ултимом, акценат је по правилу на пенултими, осим у прилозима *једва* (т.165.5) и *одма* (156.17)²⁸. Интересантно је да је прилог *једва* сачувао своје старо место акцента и у околним говорима (Реметић 1996: 529, Младеновић 2013: 384; подгорски и подримски говор – према мом материјалу).

²⁶ О преобликовању 3л. јд. и 3л. мн. одричног перфекта активног у ареалу коме припада сиринићи говор детаљније се говори у Младеновић 2013г.

²⁷ На могуће наслањање овом особином на косовске говоре упућује присуство *није* / *неје* и *ни* (од *није*) у контактном јужнокосовском говору (Младеновић 2013г: 455–456).

²⁸ О акценту прилога *одма* в. т 5.9.1.5.

Померањем акцента на пенултиму, ако је било услова за то, прилози са отвореном ултимом прилагођавају се општем повлачењу акцента са отворене ултимае:

зiме, лéиe (т. 155.1), *лáни* (т. 155.2), *и́реколáни* (т. 155.3), *ују́иру* (т. 155.4), *ју́ире* (т. 155.5), *ју́ире дáн* (т. 155.6), *и́рекоју́ире* (т. 156.10.2), *на́ире* (156.10.5), *и́рво* (т. 156.11), *ода́вно / ода́вна* (т. 156.23) итд.

5.9.1.2. Прилози с односом -а : – ø

Прилози који се напоредо јављају за затвореном ултимом и вокалом после затворене ултимне (*ои́сáг : ои́сáга : ои́сáге*) најчешће имају акценат на крају прилога са затвореном ултимом, чиме се прати основно правило о месту акцента – акценат не може бити на отвореној ултими и акценат се везује за финални затворени слог. Акценат се не помера без обзира на промену слоговне структуре у последњим слоговима, тако да се чува место акцента прилога са затвореним слогом. Такви су прилози:

ои́сáг : ои́сáга : ои́сáге (т. 1453.6), *оздóл : оздóла / одоздóла* (т. 160.5), *озгóр : озгóра / одозгóра* (т. 160.6), *окóл : окóло, наокóл : наокóло* (т. 160.1), *одовúд : одовúда* (т. 157.3), *ои́у́д : ои́у́да* (т. 157.4), *одјемíуи : одјемíуиá* (т. 165.4), *синóјк : синóјка : синóјке* (154.3), *и́áд : и́áда* (т. 153.7), *ои́áд : ои́áда* (т. 153.8), *ју́и́рoс : ју́и́рoске* (т. 154.4), *нава́м : нава́мо / наова́мо* (т. 157.6), *наи́áм : наи́áмо* (т. 157.8).

5.9.1.3. Када прилог има варијанту са отвореном ултимом и варијанту са затвореном ултимом проширену сугласником, најчешће партикулом, а која не мења слоговну структуру, акценат остаје на пенултими. Такви су прилози:

óнда : óндак (т. 156.35), *и́oсле : и́oслен : и́oслек* (т. 156.14), *крíвиши : крíвишим / крíвишум* (т. 163.4), *бóже : бóжем* (т. 165.12), *да́јма : да́јман* (т. 156.27), *свúда : свúдер / свúгдер* (т. 161.4), *дóкле : дóклен* (т. 161.2).

Када се облик прилога прошири још једним слогом на крају и тако промени слоговна структура, акценат се прилагођава пенултимском ритму. Тако је у прилогу: *óвде : óвдек : овде́ка : овде́на* (т. 157.1).

5.9.1.4. Некада сукоб ритамског правила о акценту на финалном слогу и јасна етимолошка веза прилога и мотивне речи блокара везивање акцента за затворену ултиму, како је у *вáздáн* (156.29) или у напоредној присутности прилога *дáнас* и *дánás / дánáске* (т. 154.1). На исти начин се може објаснити и напоредност у прилогу *ју́и́рoс : ју́и́рoс : ју́и́рoске* (т. 154.4).

У *наи́ес / на́и́ес : наи́еска* (т. 154.2) прилог се облички удаљио од именице *но́ћ*, тако да је везивање акцента за затворену ултиму олакшано.

Присуство именице *вéчер* одржало је парадигматски акценат на прилозима *увéчер* (т. 156.3) и *навéчер* (т. 156.4). Стабилизација оваквог акцента могућа је пошто нема варијате са још једним слогом иза облика с партикулом -р. Када нема јасне везе са мотивном речи, иако је прилог на -ер, акценат је на затвореној ултими у прилогу *јучéр* (т. 156.7).

Прилози за време *ноћом* (т. 156.2) и *да́ном* (т. 156.1) немају акцентовану финалну затворену ултиму због препозантљиве етимолошке везе са именицама у основи, али и због присуства варијанте *ноћу*.

Наслањањем на *ни́где* / *не́где* (т. 158.3) и *донéгде* / *дони́где* (т. 158.5) вероватно се јавља акценат прилога *ни́кэд* (т. 153.2) и *не́кэд* (т. 153.3) упркос јасне везе са *кэд*.

5.9.1.5. Препознатљив предлог у више прилога насталим из предлошко-падежних конструкција утиче на померање акцента на пенултиму. Такви су прилози: *на́йпред* (т. 161.7), *на́йпраз* (т. 161.8), *на́зад* (т. 161.11), *уна́зад* (т. 161.12), *на́двор* (т. 161.19), *наме́гдан* (т. 161.20). Таквог померања нема у *о́йраг* (т. 161.9).

У прилогу *одма́* (т. 156.17) правило о месту акцента у прилозима оваквог порекла руши се, пошто је акценат на отвореној ултими, додуше насталој после губитка -х из мотивне именице. Овакво везивање акцента можда је последица чињенице да се *ма́* увек користи у прилошким конструкцијама временског значења (у јен *ма́*).

Иако се акценат прилога *у́век* (т. 156.32) може тумачити везом са предлошко-падежном конструкцијом, није искључено да је *у́век* ново, пошто се користи и позамљеница *да́јма* / *да́јман* (т. 156.33).

У акценту прилога *ув́ис* (т. 161.16) није поштован принцип акцентовања прилога препозантљиве везе са предлошко-падежним конструкцијама.

У прилогу *сэсв́им* акценат је на ултими, пошто је у питању нетипичан облик заменице у предлошко-падежној конструкцији.

5.9.1.6. У прилозима насталим из синтагми, акценат је на ултими у: *шо́йрв* (т. 156.13) и *јемй́уш* („најпре“, т. 156.13).

5.9.1.7. Прилози позајмљенице прозодијски се прилагођавају систему прилога домаћег порекла. Тако акценат на затвореној ултими имају: *алáл* (166.4), *јени́ар* (156.34), *шу́лусу́м* (166.7).

У *ба́йлак* (т. 166.5) потврђен је прилог са акцентованом пенултимом²⁹, а акцентовану пенултиму има и *до́цкан* (156.21), са могућим наслањањем на облик *до́цна*, иначе присутног у сретечком говору (по мом материјалу). И прилог *де́рком* (т. 156.26) има акцентовану пенултиму.

5.9.1.8. Нетипичан акценат има и прилог *ко́рсом* (т. 165.13). Акцетована пенултима наслања се – због заједничког финалног слога -ом – на акценат предлога *ноћом* (т. 156.2) и *да́ном* (т. 156.1).

²⁹ *Ба́йлак* може бити и индеклинабилни придев, па овакав акценат не мора бити нетипичан.

5.9.2. Предлози и акценат

5.9.2.1. Акценат са именичке речи не преноси се на предлог. Ако се акцентује предлог, акценат именичке речи остаје.

Скоро по правилу акцентују се вишесложни предлози, посебно они који имају заједнички / сличан облик са прилошком речи. Најчешће су то предлози просторног односа. Предлог је акценатован ако се однос који се саопштава истиче.

уџн па се сакрија *ѿозади сина* Се (и: овај кућа што је *ѿозади браѿиѿа* Го); и тој тури *ѿозади коња* Ја, па отишо *ѿозади јенога-сваѿиѿа* Ви;

тури *измиђу кума* и *браѿиѿа* Се (и: што било *измиђу ѿѣбе* и *Миѿѿра* ДБ), немало међа *измиђу јенѣга* и *другѣга браѿиѿа* Вр, ал си турија *између ѿѣбе* и *зѣѿа* Др;

ѿосле сина родила још две ћерке Вр, *ѿосле свекра* умр ми и дѣвер Шт, *ѿосле Перѣѿа* дођоше ни и други гости Др;

отерише га нега *месѿио браѿиѿа* Ја, ће закољемо оѿцу *месѿио брава* ДБ, а што да узем *месѿио јунца* Ви;

па ћеш *ѿсиод брег* (и: *ѿсиоѿи коноѿац* ка даска Се), имало и *ѿсиод ѿѿѿи* Вр;

смо се збирале *ѿовише Качаник* Бе, имала јена-грањка *ѿовише зид* ДБ; *озгор* леба бија канавац Вр, Да не ѿдо муње, *озгор* бокал јена-крпа ГБ, тој било *озгор крѣвеѿи* Др;

јен-чобек *оѿѿѿѿ ѿѿѿок*; Поток је, па *оѿѿѿѿѿ ѿѿѿок* ако је ка валовасто. Се;

му се нап्राјло нешто лошо *около бубрег* ГБ;

насреда совру тури јен голем чанак зевњен Се, била лепа месечина *наред двор* Ја.

Примере в. и у т. 49.2.1б, т. 49.2.2б, т. 55.2, т. 56.3б, т. 56.6, т. 57.1.1, т. 59.2.2, т. 59.3.2, т. 60.2б.

5.9.2.2. Када се развија секундарни полугласник иза једносложног предлога, независно од тога да ли је у питању а) чување фонолошког статуса финалног гласа предлога у интонационој целини или је б) развијање полугласника подстакнуто чувањем сугласничке групе, предлог је најчешће акценатован.

а) Носиле *низа колѣна, када се рађоу* а не останујоу дѣца, *ода свеће, ода ченице* смо сукале, ѿде конвој *бѣза ѿраѿиње, када ѿобѣгнуу*, крже *ода сѿѿоке*, па *сѣс* било што прокинемо, *када се осуѿиш*, имала сѣм браћу *ода чичево*, *када сѣкле те* дрва Се.

Више о овоме и примере в. у т. 7.8а.

б) Ђсто од врбе и *ода дрѣн*, ги терамо *ѿза шѿѿале*, сви ѿду код маме и *кода ѿѿѿе*; он от пѿт ѿма да ме врати, *ода двор, среда двор* Шт.

Више о овоме и примере в. у т. 7.8б.

5.9.2.3. У вези са стабилизацијом пенултимског ритма је и развијање секундарног полугласника иза једносложне акценатоване речи / вишеслож-

не речи са акцентованом ултимом, који једносложну реч ојачава и претвара у двосложну односно акцентовану затворену ултиму претвара у отворену. Овакво факултативно јављање пенултимског ритма најчешће је комбиновано са емфатичким истицањем:

Кэт се скупиў за вечѣру, и пѣсле домаћин кѣј је *сѣѣрѣ*, ѓн ги лѣпо кѣже: „Ѓ – виќа – *сѣгѣ* да ви кѣжем, и *оѣѣдѣ* гу скупѣле, и свѣќу трѣћу *нѣћѣ* се пренесује тѣј трло, имѣа *ѣлѣгѣ*, слѣму дѣзоу и на *ѣѣдѣ*.; Мужѣ дѣноу *сѣѣгѣ*. И кѣ[д] дѣноу *стѣг*, а жѣне оздѣла, кѣј мѣже – дѣца.; Кѣт ће пренѣћи у *ѣѣјѣ* темѣље.; Нѣсиу стѣрци мѣжда *јѣшѣ*, и *ѣѣјѣ* минтѣне.; да се кѣпи ка *сѣгѣ*, да исѣпеш *ѣреко ѣрѣгѣ*, искувѣј *онѣј мѣсѣ* Се.

Више о овоме и примере в. у т. 7.8в.

5.9.3. Везници и акценат

5.9.3.1. Везници зависносложених реченица и акценат

Неки везници се не акцентују (*ѣѣѣ*, т. 174.1; *да*, т. 174.4; *кѣд*, т. 174.7; *док*, т. 174.8; *дѣри*, т. 174.9; поредбени везник *ка*, т. 174.13, *јѣр* се најчешће не акцентује, т. 174.12; *ако* се најчешће не акцентује, т. 174.11).

Неки везници се често акцентују, посебно када имају прагматичку функцију истицања.

а) *К о ј и* (т. 174.2) је најчешће акцентовано: Па *кѣа* ѣ мешѣља, скувѣ пѣсуљ, омѣси лѣба, врућѣ.; Кѣд ж'ѣна, *кѣа* ѣ трѣдна ѣде да се порѣди, она прѣво Богорѣдѣце се помѣли.; Тѣј *кѣја* није мешѣља, ако ѣ мешѣља – нѣ.; Ѓма, мѣслим, као домаћин *кѣј* трѣба да нарѣди штѣ да се рабѣта. Шт.

б) *Д е* (т. 144.6) се често акцентује: *Дѣ* удѣра вѣда, тѣј се виќа вретѣно.; И отѣноу у сливарник *дѣ* ѣмоу сливе, јабѣке.; *Дѣ* подѣзаш, виќа, ѣна тѣј изѣђе.; Јѣна срѣга је овѣмо *дѣ* је трло. Се.

в) *Ч и м* (т. 174.10) се често акцентује, посебно када има вредност истицања: *Чѣм* се вечѣра, више нѣ се рабѣта.; *Чѣм* пѣчне да лѣга, ѣна квѣчи.; *Чѣм* улѣне, вратниче се затвѣри.; *Чѣм* заврѣшим рабѣту, одмѣ ће дѣћѣм. Се.

г) *К а к о* (т. 174.14) скоро је редовно акцентовано: Нѣ знѣм *кѣко* се поѣло тѣј понѣпре.; Сѣуру обрне на лице *кѣко* се јѣде лѣба. Гѣ, *Кѣко* смо могал'е, смо гу школувал'е јѣдни.; Одавна је *кѣко* нѣ сѣм тѣмо. Ви.

д) *К а* („како“) (т. 174.14.1) је недоследно акцентовано за разлику од *ка* („као“) које се не акцентује: Виќоу самовѣл'е да утепѣл'е тѣга Кѣцу. Кѣј бѣја, *ка* бѣја, н'ѣ-знам.; *Ка* га изнѣл'е за вѣјску, тѣј смо виќал'е дежурнѣга, и *ка* што је кѣзан остѣ, нѣћѣа нѣкој. Су

ђ) *П о ш ѣ ѣ* (174.15) често се акцентује: *Пѣѣѣѣ* јѣтре дѣн се зацѣди, исечѣмо кришкѣчиће.; *Пѣѣѣѣ* се заврѣши ѣдет, се гѣси свѣћѣа.; *Пѣѣѣѣ* плѣчѣв дѣца, сѣге ѣдѣв и матѣре. Су.

5.9.3.2. Везници независнослужених реченица и акценат

а) Саставне реченице

а¹. Везник *и* (т. 178.1.1) факултативно се акцентује ако се нађе и испред и између две клаузе када се истиче садржина више клауза. У оваквој употреби поприма и својства речце за истицање: И тури му на њега *и* вино *и* тој што спремаа гра *и* залче. Све како идеш јеампут овако *и* ги уплићаш јено по друго. Се.

а². Везник *ни* / *ни* *и* *и* (т. 178.1.2) обично је акцентован, пошто се најчешће среће у низовима. Тада истиче одсуство онога што је у клаузама: И тадэ *ни* узимамо нешто да сечемо с[с] сечиво, *ни* па гу помењамо змију никако.; Идоў – *ни* но́сиу што, *ни* ништа, *и*ч!; Док се не зақпа мртов човек, док се не зақпа не трѣба *ни* ма́чка, *ни* куче, *ни* коко́шка, ништа да не приђе туја де је он, у туј зграду. Ја, Не радимо и ми тѣт^а. *Ни*и перемо, *ни*и вако да идемо у поље, *ни* у њиву, *ни* у ливаду, не...; *Ни*и сэм му знала кућу. *Ни*и сэм знала де ме води. Шт.

а³. Саставни везник *и* а (т. 178.1.3) акцентује се изузетно, и то када служи као средство истицање сукцесивности: Јену иси́пи, *и*а *и* дру́гу, *и*а *и* трѣћу. Ја.

а⁴. Везником *и* е (т. 178.1.4) инсистира се на односу последице према узроку, па је отуд често акцентован: А сѣге, Бо́г ги даа зра́вље попо́ам, *и*е не даа да се пла́че по пу́ту.; Па по́сле на двана́ес месѣца да б́ину, кад му ту́ру, *и*е ће ми́чиу црни́ну ко́ј но́си.; И принѣсов на др́во, наго́ре до њу́, *и*е да ула́зи она ту́ј. Се.

б) Супротне реченице

б¹. Везници супротних реченица *а* (т. 178.2.1) и *али* (т. 178.2.2) најчешће нису под акцентом. Варијанта *а* л (т. 178.2.2б), међутим, потврђена је и с акцентом:

Он вика́а да има́а га́ће, *а*л у то́ј вре́ме не-знам ни да л има́ле га́ће. Бе, А за на рукчи́ће сэм видува́ла, *а*л не сэм зна́ла за́што то́ј тура́ле.; Дѣвер гу во́ди, *а*л по́сле му гу украдо́у.; Па ж'ѣне коба́јаги, *а*л кэд не мо́жеш да ги ви́диш како́ биле обучѣне, што́ има́ле!; Ка ки́ша по ма́ло, *а*л ни́је пу́но. Го.

б². Када се посебно истиче супротност, везник *а* м а (т. 178.2.3) под акцентом је: А́рно, *а*ма она кад не́ма – не́ма!; И сѣге но́сиу ба́јрак, *а*ма сѣге ту́роу ко́га б́ило.; Б́ило и на́пре, *а*ма не се но́сило ова́ко. Се.

б³. Везници *не* е г о (т. 178.2.4) и *но* (т. 178.2.5) не акцентују се: Тѣд тр́рмке, не́мале кошни́це, *не*го тр́рмке о́дэ, от пауто́јно напра́ено Вр, По́сле, кэд ме узѣле, сва́дбу пра́јле, али не́мало ни ками́он ни ко́ла, *не*го ко́ње упре́гле, ко́ла про́ста, бељу́е та́ко на ко́ла. Шт;

Што ће б́ине ће б́ине, *но* што ће б́ине ло́шо. ДБ.

б⁴. Ређим везницима *в* е ħ (т. 178.2.6) и *и* к е (т. 178.2.7) инсистира се на супротности, тако да су често под акцентом: Јетр́ва не мога́ла свѣ да

урабóта у кућу, *вѣћ* што могла. Се; Нíшта нé сэм знáла, *шíике* што ће ми кáже. Шт.

б⁵. Везници супротних реченица за искључивање *с а м о* (178.2.8а) и *с а л* (178.2.8б) најчешће су акценговани: А на Лазарíцу свé је бéло, *сáмо* óвдек онéј марáме.; Дóђе ка пршúта, *сáмо* што је мáло. Го; Нáпре нé се турáло нí зéјтин нí нíшто, *сáл* тáко се скúва овáјо кúпус.; И фна свé ће дáде, *сáл* да скíне тóј што гу је намерéно. Се.

в) Раставне реченице

Везници раставних реченица најчешће се јављају на почетку сваке клаузе. Када су на почетку сваке клаузе, најчешће су под акцентом, чиме се истичу алтернативне ситуације.

в¹. Везник *и л и* (178.3.1): А и смо бацáл'е *íл'и* óвас, *íл'и* штó бíло од врáта па унутра у кућу.; *Íл'и* от смрéке направи, *íл'и* от црешн'е, од онúј корóбу, направи и пóсл'е довáту увéчер дéца. Ви.

в². Везник *е л и* (178.3.2): Нéмој да гу тéпаш змíју. Тóј гу донéја Бóг*. *Тé* ти, *éли* стóка ће ти лíпче, крáва, *éли* тí ће úмреш.; *Ú*зе се јáгње *ели* пéвац, па зáђеш трí пута. Се, Овезíине *ћерке éли* бегáле сáме *éли* ги узимáле у лóше фамили́је. Ја.

в³. Везник *а л* (178.3.4) / *д а л и* (178.3.5): Кóлко да му упáлу гóре – *áл* ће пíт, *áл* ће сéдам, *áл* ће дéвет да нé ги дóђе на тéк. Се; Седнéмо и ги метáмо овáко обедвé и да видíмо кáко ће се окрéне – *дá л* на л'íце, *дá л* наопáко Ви.

в⁴. Речца *л и* (178.3.6) у везничкој служби никада се не акценгује.

в⁵. Везници *ј а* (178.3.7) и његов дериват *ј а л* (178.3.8) по правилу се срећу испред сваке клаузе у раставном односу и редовно су акценговани: Давáл'е смо – кóј немáа смо мл'él'е. Свí заéно. Тóј што смо мл'él'е – *ја-*ћемо аргáте, *ја-*ћемо волóве, *ја* косáча.; Мэстíмо јáјца *ја* у Вел'íки пíттак, *ја* у четвртáк. Су; *Јáл* ће дадемо пáре Шиптарíма, *јáл* ће не утéпо. Др.

в⁶. Везник *б и л о* (178.3.9) по правилу се јавља испред сваке клаузе и акценгован је: Трí корењчéта жíто – *бíло* пчени́ца да има, *бíло* óвас да íма, *бíло* јéчам да íма. Се.

г) Градационе реченице

У свим забележеним градационим конструкцијама сиринићког говора градацијски везници су акценговани (178.5): *нé само шíио ... шíике, нé сал шíио... шíике, ни... а камóли, нé шóлко... кóлко, бúди... íа и, éм... éм.*

5.10. Дезакцентуација

Дезакцентуација у синтагматским спојевима са атрибутом или атрибутивном релативно је честа:

дóшо *неки-бóлесэ* Вр, ка да причáш *баба-Грóзде*, ги пребацíле тúја дí је сáге црква *Свейи-Димитрíја*, напрајле гу тúј цркву *Свейи-Димитрíју*³⁰, за

³⁰ О сраслости у целину сведочи морфолошки неутрални облик *Свейи-Димитрíју*.

Свѣѣи-Јован папрѣћ берѣмо, славиў славу Свѣѣа-Пѣтку, На Свѣѣе-Трѣјце носіле барјѣце, омеси́ла јена-стри́на лѣба Бе, а де́да-Ми́тар ўмр про́шлу годи́ну, ни си́рина-Ми́лка, а за Свѣѣе-Троїце ДБ, работѣла куд ни́ку-грађѣнку, си́рина-Љу́пка, ни́ки-чо́век снѣја Го, ни ѿој-врѣме не́мало, ако ви́диш де́да-Стѣ́јка, чи́ча-Горољѣба ни рѣче Др, јена-јѣтѣва да побѣгне у њѣву, а ба́ба-Ми́лка ће ти ка́же Ви.

ГЛАСОВИ

В О К А Л И З А М

6. Инвентаром самогласника сиринићки говор не разликује се од инвентара осталог дела говора призренско-тимочког ареала – поред пет класичних вокала, у овом говору присутан је и вокал напрегнуте артикулације /ə/, који у фонолошком систему функционише као корелат вокалу /a/.

На нивоу фонетских реализација средњих вокала уочава се неуједначеност без последица по инвентар фонолошких јединица: средњи вокали најчешће остају стабилни изван акцента, док се под акцентом јавља серија факултативних артикулационо-акустичких варијација ка отворености без и са дифтонгоидним изговором, затворености, али и вокалским супституцијама.

У овом говору вокалску службу врши и сонант /r/, чији је фонолошки статус на нивоу стабилности карактеристичној за косовске говоре призренско-јужноморавског типа (Младеновић 2013: 63). Вокално /л/ елиминисано је из система у духу призренско-јужноморавских говора.

У сиринићком говору, дакле, функционише шестовокалски систем својствен говорима са очуваном фонемом полугласничке вредности:

и у
е о
 ə
 а

У процесу дедијалектизације под утицајем књижевног језика и сиринићки говор захватило је повлачење полугласника као маркантног дијалекатског обележја у говору млађе популације. И у дијалекатској комуникацији између млађих Сиринићана полугласник је и даље део фонолошког система, са факултативним заменама вокалом /a/ у лексемама које се лексички или творбено приближавају српском књижевном језику.

СУДБИНА ПОЛУГЛАСНИКА

7. Фонема полугласничке вредности реда /a/ у сиринићком говору различито је порекла. У основи разликује се: а) полугласник који има фонолошку вредност и б) полугласник без фонолошке вредности, када се факултатив-

но јавља као средство очувања фонолошког статуса фонеме у сугласничким комбинацијама са опструентима неједнаке звучности, као фонетско средство за увођење једносложних речи у пенултимски ритамски акценат развијањем секундарног слога, затим као средство емфатичког истицања³¹.

С обзиром на стабилност вокалске природе /р/ вокалног и одсуства његовог декомпоновања у вокалско-сугласничку секвенцу, на овом месту не разматра се интензитет полугласничког призвука испред /р/ вокалног³².

Лингвогеографски положај и алоглотска ситуација у којој је настајао сиринићки говор, са раним српско-романским и каснијим српско-албанским контактом, учинили су да се делимично коригују српска дистрибуциона правила о употреби полугласника. Овакви контакти довели су до настанка примера са нефонолошким акцентом на крају речи, али и присуством полугласника у појединачним примерима у којима правила словенске дистрибуције полугласника у медијалној позицији не дозвољавају његово присуство. У глаголу *насџу́ним*, *насџуни́ла* („напунити до врха, препунити“) (*Насџуни́ја* ча́шу, *насџуни́ја* до в́р в́ршке Го, да[ј] је Го́рице да гу *насџу́ни* тенџеру Бе, чо́мку гу *насџу́ним* сџс млѐко ГЂ) полугласник је део вокалске групе, чиме се поништава правило о дистрибуцији вокалских група. Иако се у првом делу уочава српски префикс *на-*, затим суфикс *-ни* није јасно порекло глагола који је очигледно уклопљен у српски творбени систем. Полугласник у вокалској групи потврђен је и после испадања /в/ у међувокалском положају из именице *свекр́ва*: Сџм држа́ла ова́ко *свекр́џу* бџлну ГЂ, ни мо́у *свекр́џу* Го, на на́шу *свекр́џу* ДЂ.

У узвику за терање оваца *џррс*, иначе потврђеног у свим пунктовима, полугласник је изразит, тако да се условно може говорити и о његовој употреби у иницијалној позицији. С обзиром на то да узвици немају статус оформљених речи, овај пример не мора значити да је успостављено стабилно правило за дистрибуцију полугласника.

Распоред српских говора са очуваном фонемом полугласничке вредности упућује на балканистичку подршку опстанка овог вокала, не само у говорима призренско-тимочке дијалекатске области већ и у говорима зетско-сјеничког дијалекта. Сиринићки говор део је тог ареала.

7.1. Полугласник са фонолошком вредношћу

Овде се разматра судбина етимолошког полугласника као траг некадашњих јерова, судбина опсталог полугласника у неким позицијама у којима је био у слабом положају, затим судбина секундарних полугласника у финалном слогу са сонантом, судбина полугласника у лексичким позајмљеницама из турског језика.

³¹ О судбини полугласника у сиринићком говору в. и Младеновић 2018.

³² О полугласничком призвуку испред /р/ вокалног в. т. 21.2.

На овом месту биће анализирано и редуковање етимолошких пуних вокала у фонему полугласничке вредности.

У овом поглављу не издвајају се у посебну категорију примери у којима је очигледно дошло до аналошког продора полугласника из јаког у слаб положај (два *й́са*, лоши *сэно́ви*).

7.1.1. Полугласник на месту некадашњих јерова у коренској морфемџ

У одређеном броју лексема у коренској морфемџ добро је очуван полугласник.³³ Овом особинот сиринићки говор наслања се на јужнометохијски и северномакедонски ареал, из кога се кретала једна миграциона струја ка Сиринићу, а у ком је добро очуван полугласник и секундарни полугласник реда /а/ у основинским морфемама и суфиксима (Видоески 1961: 152, Видоески 1962: 40–50). Од овог ареала са реларивно добрим чувањем полугласника удаљавају се централнокосовски говори у којима је процес замене полугласника са /а/ знатно одмакао (Павловић 1970: 64, Богдановић 1992: 39–44).

Замена полугласника са /а/ у лексемама у којима се иначе чува, највероватније унета из књижевног језика, потврђена је малобројним примерима. Чињеница да су примери са /а/ посведочени чешће у говору млађих Сиринићана подржава изнети став о пореклу примера типа *ва́шка*, *ни́кад*.

Обим замене /э/ са /а/ и код старијих Сиринићана нешто је већег обима у Севцу.

а) Прилог (предлог) *ка́д* и прилози (придеви) сложени са *ка́д*

а¹. Потврде са очуваним /э/:

ка́д узрели, *ка́и* кршћева тако, *ка́д* је никој нешто бџлан, куче *ка́д* грџзне, *ка́и* се разљути, ја овде *ка́и* сэм дошла, *ка́д* гу упџца змија, *ка́и* се вода оџди, *ка́и* сэм дошла четџрес девџте, *ка́и* причаа ми дџда, *ка́д* га боли стомак Се, пџтоу *ка́д* запџва, ма́ло *ка́и* сэм одрасла, *ка́д* људи – нема грџда, ка дџте *ка́и* сэм бија, *ни́ка́и*^р порано не се мичија снџг^к Ја, *ка́д* учинило годџне, *ка́д* дошоу, *ка́д* излене прџлећ, *ка́д* је киша, *ка́д* га родџла, *ка́и* порасло то-дџте, *ка́и* се пробудија; те *ни́ка́и* да га забраим нећу, *ка́д* га исџкле Вр, *ка́д* ме узџле, *ка́и* прџшло јџно-пџ[т]-шес месџца, *ка́и* сэм га викнула, *ка́д* му је рођџн дан, ми *ка́и* смо ишле, *ка́д* има дџноџви, *ка́и* се вратиу ис цркве; тој *ни́ка́и* не смо јџле, више *ни́ка́и* на тај дџн, *ни́ка́и* не сэм рекла, *Ни́ка́д*ⁱⁱⁱ, џте, до овеј годџне Шт, *ка́и* смо досџлџни, *ка́и* смо чуџале оуџце, *ка́д* имале зидџви, паре *ка́д* не му дадоу, *ка́и* смо настасале ми, *ка́д* насипује на здравџцу, *ка́д* отџну тамо, *ка́д* увџдувале у књиге, знаџе се *ка́и* се заврши, девојком *ка́и* сэм била, *ка́д* гу види, *ни́ка́и* не сэм се досџћала Бе, *ка́и* се стаи бџњак у џгџњ, *ка́и* се сије коломбџћ, јутре дџн *ка́и* се дџне, *ка́д* врне крушац ДБ, ја

³³ О судбини полугласника у коренској морфемџ у оближњим говорима јужне Метохије, јужног Косова и северношарпланинских говора в. Стевановић 1950: 36–41, Реметић 1996: 358–366, Младеновић 2004: 21–222, Младеновић 2013: 64–66, Младеновић 2016а: 136.

кәӣ сәм се родила, *кәӣ* се урнисало ГБ, тој *кәӣ* се заврши, тај дан *кәӣ* се искѡпа тёмель, тѣд *кәд* видимо, *кәд* врати́ле тај крс Го, *кәд* закѡљеш стоку, *кәд* накладыш' ѡґањ, *кәӣ* сәм ишо у школу Др, *кәд* доґори бѡњак, ја *кәӣ* сәм гу просија Ви, *кәд* израсне, па *кәӣ* се укисне, *кәд* у качиче, ѡвде *никәӣ* мир не ће имамо, *никәӣ* не сәм видеја нит вѡка, нит медвѣда; *никәӣ* не ми се оштети́ло ништа Су.

а². Потврде са /а/ на месту полугласника:

Е, *кәд* не завија кѡче *никаӣ* па *каӣ* завија, значи гзда ће му нестане.; *каӣ* сам ја ѡвде дошла, и *каӣ* побѣгла и *каӣ* сас убао Се, а ја *никад^{ӣ}* не сәм седнала сама да једем Ја, *кад* бија рат^о, *кәд* найшо непријатељ Вр, *никаӣ* не ни се десило Бе, не памту *кадашиња* је тај црква Др.

б) Прилози *сәг*, *ӣәд* (и придеви изведени из ових прилога):

сәг има, *сәк* ће дођо, *сәк* прају у субѡту, а *сәк* ће плачете, *сәк* турамо, *сәге* појте, а *сәге* идоу доле, *сәге* наредиле, а *сәге* о[д] даске, *сәге* шароу ги, и *сәге* тој, *сәге* овамо, *сәге* – чѣкај, тике *сәге* ги мрзи, ги мрзи *сәге*; *сәгашње* младе; *ӣәд* и *ӣәд* да гу зговѡру, *ӣәд* вадиу Се, напре неје ка *сәге*, *сәг* да се згрѣе, оно *сәк^с* студ^т, *сәг* у старе године, *сәк*-ћемо; *сәг*, овѣј дәнѡве; *сәга* у школу славу; *ӣәд* немало асвал, а *ӣәд^{ӣ}* Николоудән бија зимњи Ја, *ӣәд* немале кола, тако било *ӣәд^{ӣ}*, *ӣәд* било тифус, *ӣәӣ* умираа млого народ^т за леба, немале *ӣәда* мѣчке, имале ^ти *ӣәда*, *сәге* нема, *сәк^с* стари викоу, лонац *сәге*, друкше него *сәге*, а *сәге* нема Вр, са звона *сәга*, ја *сәг* да умрем, *сәк* ће га кршићевоу, *сәгә* десет би родила, петнаес за *сәгашње*, ал *сәге* ал онѡду сви, *сәк* снаша праи тој, *сәк* све ж'иwo се дине, *сәга* јен, *сәга* зависи како-кој; о[д] *ӣәд* остало, и *ӣәд* добила пуно што, *ӣәд* ми било дѣте мицко; *ӣәд* ѡне, змије, искачоу Шт, ка *сәк* што убивоу, *сәк^с* кат почија рат, *сәга* га увати́ле тија, није ка *сәга*, *сәг* викам, умрја *сәк^с*, ди је *сәга* Свѣти Димитрија, ди је *сәге* црква, ка да је закѡпан *сәге*, *сәк* се пременило, *сәга* вика, немало ка *сәк^с*, *сәга* знам; *ӣәӣ* се рађале, до *ӣәда*, *ӣәдә* трѣба да се покаже, *ӣәда* да се пушту, *ӣәӣ* се веселимо, свак де ће седне *ӣәда*, *ӣәдә* кәд је мртоу, не погинуја *ӣәда* Бе, *сәга* у гробишта, *сәг* јен Циганин, *сәк^с* у прѡлећ, тако било живот *сәге*, а *сәге* баци́ле, избегавов људи *сәга* ДБ, *сәга* нема ни ѡґце, *сәге* це́ле Пѡсте мрсу, ка *сәк^с* тако и *ӣәӣ^о*, *сәга* ништа не раду, по више него *сәге*, тој су људи *сәге* чу́ме и сотѡне, *сәг* не знәш, нимало *ӣәд*, не смо биле млого *ӣәд*, а *ӣәда* имало ГБ, *сәк* па дѣца млади ѡћо да идо, ластајце *сәг* дошле, није ка *сәк^с* цуцла, и *сәге* понѡо; *сәг*, жими-ти; *сәг* нема ѡфце; и ко́зе имале *ӣәда*, да престало баш *ӣәд^{ӣ}* Го, и дооди *сәга*, *сәге* има све бол, *сәге* по несу, *сәг* не му́тим, *сәге* зравље немоу људи, рѣтко кој *сәге* сѣе ченицу, *ӣәӣ* се радило, *ӣәӣ* смо имал'е, *ӣәд* јопе ж'ѣне, *ӣәӣ* смо биле и патѣни, *ӣәд* не смо имале Др, није ка *сәга*, *сәга* не прају штѣту, више него *сәга*, *сәга* има у Ви́чу, *ӣәд* не требало, *ӣәд* је богобрада, немало *ӣәд^{ӣ}* ништа, Ўскрс бија *ӣәд^{ӣ}*, *ӣәд* је л'ивада убава Ви, *сәге* моа снаша, *сәге* има круњач, *сәг* је по лѡко, *сәге* у лѡнце, *сәге* не би знаја, *сәге* и́моу бокал'е, *сәге* је дрљача, *сәге* је скрњѣно, *сәге* це́ћ^н не, *ӣәдашиња* вѡјска, *ӣәӣ* се работало Су.

У овим прилозима није забележен продор /a/. Стабилност полугласника у овим лексемама подстакнута је тиме што у књижевном језику постоји хармоничан однос у прилозима *сад – ѿад*, док је у сиринићком говору, али и околним говорима, у ова два прилога иста сугласничка група упрошћена различито (в. т. 153).

На судбину полугласника у овим прилозима не утичу покретни вокали.

в) Именице: *дѣн, сѣн, ѿс, оѿдѣнак, бѣѣнак* (и изведенице и сложенице с овим именицама)

в¹. Потврде са очуваним полугласником у *дѣн*:

за у *дѣн* да једе, на прѣв *дѣн*, се крму јутре *дѣн*, јутре *дѣн* ће се накѣту, јутре *дѣн* гу воду на воду, цел *дѣн*, обичај и *дѣн дѣнас*, тај *дѣн* смо чувале, кој *дѣн* бија тај, да чуво тај *дѣн*, славу три *дѣна*, проз николко *дѣна*, и *дѣн дѣнас* се заводи, туј ноћ и тај *дѣн*, чѣк други *дѣн*, преко *дѣн*, па у *дѣн* гу љзе, а овѣј друге *дѣнове*; *дѣнаске* ја ги чувам, *оѿ Пеѿроѿдѣн*, *око Госѿоѿиндѣн*, седам за *Велигдѣн*, *ѿрема Бурѣвдѣн* се бѣро траве, ка за *Велигдѣн* и на *Бурѣвдѣн*, дочекѣа *Бурѣвдѣн*, тој на *Сѿасовдѣн*, за *Видовдѣн*, на *Пеѿроѿдѣн*, носим сѣно ја *дѣнаске* Се, и *дѣн дѣнас* се плашу жѣне, и *дѣн дѣнас* се батѣкоѿ, *дѣнас* искупувале, *дѣн* и ноћ радѣле, за *Бурѣвдѣн*, на *вѣчер Бурѣвдѣну*, трафке за *Бурѣвдѣн*, а *ѿред Велигдѣн*, од *Николоѿдѣн*, до *Николоѿдѣн* смо мрсѣле, а *нѣе Сѿасовдѣн*, од *Николовдѣн*, дѣвет *дѣна* Бабѣне, и да се *раздѣним*, кој *дѣнови* су дѣбри, тој узѣа Сѣчко ка у зајам *дѣнове*, бићи овѣј *дѣнове* Ја, нѣ прошло два *дѣна*, кој *дѣн*, јутре *дѣн* крчазе у руке, за јутре *дѣн*, за *Бурѣвдѣн*, *ѿрема Бурѣвдѣн*, на *Вѣлигдѣн*, недељу *дѣна*, и на *Вѣл'ѿгдѣн* и на *Бурѣвдѣн*, *вѣздѣн* јѣди лѣба, за два *дѣна* се уцрѣвља Вр, прѣви *дѣн* четвѣртѣк, до тај *дѣн*, до *Велигдѣн*, ништа тѣј *дѣнове*, се вѣка Некрстѣни *дѣнови*, нѣ се ништа тѣј *дѣнове*, јутре *дѣн* је *Бурѣвдѣн*, *дѣнаске* ако га вѣкѣа, прѣви *дѣн* је *Бурѣвдѣн*, други *дѣн*, за годѣну *дѣна*, уочи *Бурѣвдѣн*, јутре *Бурѣвдѣн*, на *Пеѿроѿдѣн* чувамо, јутре *дѣн* кѣд отѣшо, ја помѣзем *дѣнас вѣздѣн* смо косѣле Шт, за јѣн *дѣн* ће ослабнѣш, према *дѣнѣшњо* врѣме, дѣца *дѣнѣшњи*, за јѣн *Велигдѣн*, свѣки *дѣн*, да не мѣже до *Бурѣвдѣн*, *дѣнас* да прѣчам, суѣѣни *дѣн*, ујутру се *раздѣнија*, прѣви *дѣн*, трѣћи *дѣн*, за *Видовдѣн* знѣм, на *вѣчер Видовдѣну*, за *Пеѿроѿдѣн* варѣно сирѣѣе, и *дѣн дѣнас*, и *дѣнас* тај вѣка; *Дѣно*, а имѣте, брѣ сѣнко, лѣба? Бе, *дѣнови* од Бѣжић до Водѣце се вѣкоѿ Некршѣѣни *дѣнови*, на *Бурѣвдѣн*, за *Бурѣвдѣн* траве берѣмо, не идѣмо за *Бурѣвдѣн*, маѣѣе за *Бурѣвдѣн*, погѣча за *Велигдѣн*, јутре *дѣн* кѣт се дѣне, на четрдѣсет *дѣна* ДБ, до *Миѿроѿдѣн*, *оѿ* прѣви *дѣн*, за *Бурѣвдѣн* ујутру, на *Бурѣвдѣн*, *ѿрема Бурѣвдѣн* набѣроѿ, ѣ за *Велигдѣн*, *ѿред Миѿроѿдѣн*, није тај *дѣн*, јѣн *дѣн* прѣје, на прѣви *дѣн* се носѣ, ни два *дѣна*, свѣки дѣбар *дѣн*, сѣмо за *Велигдѣн* ГБ, јутре *дѣн* јѣпе, по мѣсец *дѣна*, *цѣл дѣн* тој тако, бѣжи дѣн, тај *дѣн*, јутре дѣн други, и *ѿре[д] дѣн*, Некршѣѣни *дѣнови*, на јучерѣшњи *дѣн*, за *Кршѣовдѣн* црѣѣно нѣ се једе, *Велигдѣн*, *Госѿоѿиндѣн*, за *Пеѿковдѣн*, а тој на *Сѿасовдѣн*, посеѣмо *ѿо Миѿровдѣн*, за *Видовдѣн* ѣдоѿ да бѣроѿ вид-вѣду Го, цѣѿ *дѣн* у школѿу, и *дѣн дѣнас* ѣма, *око Пеѿровдѣн*, па *око Госѿоѿиндѣн*, тај мѣси до

Мишрôвдэн, кэд је *Николôвдэн*, десет *дána* у сôл, *дánас* ми се извêла квáчка, до дваес и јен *дán*, бiло свáки *дán*, и *дán дánас* Др, за *Бурђêвдэн* истерiмо стóку, да остáне за *Бурђêвдэн*, за *Видôвдэн* ружицу, за *Велъгдэн* дóшо, И јá – *дánас*, јутре; óн дóшо некол'iко *дána*, цêý *дán*, *Дánас* рôди, јутре *дán* на н'иву Ви, нал'êгне се јутре *дán*, четрнаес *дána*, нêђва и јутре *дán*, јутре *дán* се дiнем, дé iма *дánас*, недêљу *дána* нáпре, се крсти дéте ако су кршêни *дánôви*, погинúја последње *данôве*, и *дán дánас* стрá, за *Видôвдэн* Су.

в^{1.1}. Ретко су бележени и примери са /a/ на месту полугласника. Најчешће то је или нова лексика (*рођендан*) или црквена лексика (*Николôвдан*):

тôј iде трi *дána*, кад учини *данôве*, а овê¹ дрúге *данôве*, и *дан данас* тôј турáмо; Мратiне смо чувáле трi *дána*. А овôј, Сêчко, двá *дána* – свети-Трiвун и света-Пречiста; нiкој на тáј *дан*, око *Николôвдан* лéтњи Се, А овiа дрúги *данôви*, мрси се Вр, пóсле ðе му бiне *рођендан*, кэд му је *рођен дан*, на вêчер *Бурђewдану* Шт, на вêчер *Мишрôвдану*, увêчер *Мишрôвдану* Бе, закопúје се сúтра *дан*³⁴ ДБ, сêћам се ка *данас*, прé неколко *дána* Го, трi *дána* Ви.

в². *Сán*:

ни двá *сána*, па тiја *сánôви* Се, да снiјем *сán*, *сán* ме уплашiја Шт, ги забрáлам *сánôве* Бе, грiзне кúче у *сán* Су, ако снiјеш за јен-нôћ трi *сána*, áл пáнтиш *сánôве* ДБ, а у *сán* да ми дóђе, ме уплашiја дэнêшњи *сán* Ви, пúшти *сánôве* ГБ, брáт ми дóшо у *сán* Ја.

Ретко и: овiја *санôви* Се.

в³. *Пáс*:

йáс ми бiја мáло дóле, се пúшти *йáс* на ðéга Ја, јебá ти *йáс* мáтер Вр, имáшо двá *йáса*, узлájаше *йáсôви* (: *йци* ðе не изéдо), добрôму *йáсу* нéма пáре Се, а имáа сэм добрôга *йáса* Ја, имáше и двá *йáса* Бе.

Поред обичнијег *йси* / *йци*, аналошким уопштавањем полугласник је потврђен и у *йáсôви* те изéле Ја, требáло да отéриш и тéј *йáсôве* Ви, а дé су тiја *йáсôви* Бе.

в⁴. *Ойáнак*

Осим ретких примера са полугласником, у овој именици претежу потврде са /a/. Оваква ситуација упућује на то да је у примерима са полугласником можда дошло до секундарне редукције /a/ у контакту са назалом.

в^{4.1}: Нé смо имáле тé¹ *ойáнце* Вр, а *ойáнце* кэд закôљеш стóку Др.

в^{4.2}. *Ойáнак*:

па о[д] тôј градiле *ойáнце*, па изáшле гумéне пáпке, *ойáнци*; *ойáнке* смо имáле, *ойáнке* от кôже, за Велiгдэн *ойáнце* што се напрáју, *ойáнци*, *ойáнце* да мéтоý, *ойáнце* у мá, кат се искiдоý *ойáнци*, кóлко трéба за *ойáнак* Се, сэм носiа *ойáнке* от кôже Ја, понáпре *ойáнци* се давáле, од *ойáнце* до марáме Шт, ðе фрлiу *ойáнке* свi ДБ, сúши *ойáнце*, ако ти кúпи *ойáнак*, *ойáнце* на нóге смо имáле, се носiло *ойáнци*, узéла да ми прá¹ *ойáнце* ГБ, јá сэм прáјла за

³⁴ Облик унет из књижевног језика акценатски је адаптапиран локалном прилошком изразу *јушре дэн*.

дѣцу *ојанце* Др, *ојанке* бѣл'е, *ојанце* смо прајл'е, у *ојанце* се тура, што се вржувало *ојанце* Су.

в⁵. *Бѣњак* (и придев *бѣњи*)

в⁵⁻¹. *бѣњ-*:

ка пред *Бѣњи* вечер на јѣн дѣн Се, *Бѣњи* вечер, па се донесе *бѣњак*; *Бѣњак* залѣжи тај кој унесе, ѣн залѣжи *бѣњак*. И после, кѣд се вечерѣ да не прегѣри, мѣло повѣче *бањак* по овамо и сѣпне му вино и вика: „Здраф си, *бањаче!*“... Сѣпе по мѣло вино на *бѣњак* Ја, за *Бѣњи* вечер прајмо тѣј, нѣ ми је ѣѣу на *Бѣњи* вечер, на *бѣњак*, од *бѣњак* Шт, што напивамо *бѣњак*, за *Бѣњи* вечер, кѣ[д] донесѣмо *бѣњак*, и тај *бѣњак* што га викамо, јѣн је *бѣњак*, кој ѣе бѣне *бѣњак* Бе, на *Бањи* вечер смо ишле, да се напива *бањѣку*, *Бѣдњи* вечер је посан, и за *Бѣдњи* вечер, по *Бѣдњи* вечер, стрѣћан ви *Бѣњи* вечер, чувале смо мѣло од *бѣњак*, Домаћин *бѣњак* унесе у кѣћу, *бѣњак* донесе и стаи у огњѣште, и тај *бѣњак* се напиве: „Зраф си, *бањаче!*“ ДБ, за *Бѣњи* вечер исто, позади *бѣњак*, кој ишо *ѣо бѣњак*, пѣти је *бѣњак*, *бѣњак* се стаи да прегѣри ус тѣј дрва, сѣм *бѣњак* не гѣри, му се зѣѣри *бањѣку* ГБ, да не изгѣри *бѣњак* свѣ, кѣд догѣри *бѣњак*, даде *бањѣку* вино, *бањак* да исече, па исече *бѣњак*; Онда смо ги цѣпѣл'е од *бѣњак* што остане Ви, исече ми мѣне *бѣњак*, по јѣн *бѣњак* се сѣкло, према Бѣжић донѣсоѣ *бѣњак*, у кѣћу *бѣњак*, кѣ[д] дође *бѣњак*, ѣл прегѣрѣа *бѣњак*, догѣри *бѣњак* Су.

в⁵⁻². Примери са /а/ на месту полугласника знатно су ређи, осим у Севцу, у коме су чешћи. Присуство и примера типа *Бањи* вечер може се објаснити природом лексеме и утицајем језика цркве:

а на *Бањи* вечер нѣе, јѣно на *Бањи*-вѣчер. А трѣћо, тѣј, *бањак*; и тури *бањак* туја, на *Бањи* вечер кѣлач, *бањак* турѣмо да гѣри; и после напоймо га сѣс вино, *бањак*; за *Бањи* вечер; И тај дѣн', на *Бањи*-вѣчер; *бањак* најмѣлади га поју и га нараниѣу: „Ај, *бањаче*, да вечерѣмо“; јѣпе се лѣк запѣли тај *бањак* Се, за *Бањи* вечер, *бањак* унесе свѣкар Вр, после јѣпе за *Бањи* вечер Бе, и за *Бањи* вечер Го, *бањак* се цѣпа, домаћин унесѣје *бањак* у кѣћу, Зраф си, *бањаче*; зраф си, *бањаче!* Ви, за *Бањи* вечер, а за *бањак* Су.

в⁶. *Зѣва*:

зѣва мѣја, мужлѣва сѣсра; тѣј је овај *зѣвина* Се, ни двѣ *зѣве* да ѣма, *зѣвина* дѣца, овај *зѣвина* мѣти, и двѣ *зѣве* Ја, *зѣва* мѣја је удѣта тамо, и мѣа *зѣва* Шт, *зѣва* бѣла ѣвде удѣта у сѣло Бе, дарѣје да даде *зѣве*, ѣдо *зѣве* ДБ, свѣкрѣва и двѣ *зѣве* ГБ, донѣле ми *зѣве*, ни *зѣва* Го, сѣм имѣла трѣ *зѣве* Су.

в⁷. *Вѣшка*:

од *вѣшке*, *вѣшке* по ѣи, никѣе сѣтне *вѣшѣинке* („ситна дрва, гранчице“) Го, смо ги тепѣле *вѣшке*, а имѣло и *вѣшке* Бе, а виде *вѣшку* ГБ, и смо прашкирѣле од *вѣшке* Вр, морѣло да ѣма *вѣшке*, појавѣл'е се *вѣшке* мѣло; о[д] тѣда немѣло ни бѣва, ни *вѣшка*; *вѣшке* бѣло по опѣсно Др, *вѣшке* ако ги остаиш Су.

в⁸. *Тэвњан*:

Претежно су бележени примери *и́авњан* (ст. срп. **тътиаь*, Скок 1973: 441, *tatjan*), што се може објаснити утицајем језика цркве.

в⁸⁻¹. *и́ав-*:

ка́ду око грóб са[с] *и́авњан*, сэс *и́авњанче* да́јма се кади́ло Се, *и́авњан* да бине Ја, донесе и *и́авњан*, ди́ је *и́авњан* Шт, ал си купи́ла *и́авњан* ДБ, *у́зе и́авњанче* Ви.

в⁸⁻². *и́ав-*:

принесе и *и́авњан* Су.

в⁹. *Чэс* („тренутак“):

ће бине за јен *чэс* Се, а би́ла нико́а ма́гла – *чэс* до́ђе, *чэс* иде Ја, *чэс* работа, ал мо́же за јен-*чэс* Бе, *чэс* та́ко, *чэс* та́ко Го, упрéгни и са́ње и за *чэс* Су.

в¹⁰. *Чэс* („част“):

нема́а ни *чэс* да ка́же Ја, то́ј не рабо́та *чэсан* чо́ек Бе, Бо́г ги досади́ја *чэсан* ГБ, И ви́ка: „*Чэсан* кр́с, *чэсан* кр́с те уби́ја!“ Др,

в¹¹. Заменица *вэс*, која је без метатезе опстала само у прилогу *вэздан*, по правилу се јавља са очуваним полугласником:

вэздан једи ле́ба Вр, *вэздан* спи́је, *вэздан* смо коси́ле Шт, *вэздан* бе́ше бо́лан Бе, по́сле јо́пе *вэздан* сва́дба, те́шко би́ло *вэздан*, тэ́раш *вэздан* ДБ.

г) Глаголи:

г¹. *Тэ́кнем* (**тък-*, Скок 3: 429, *taći*):

да му *и́э́кнемо*, смо му *и́э́киња́ле*, и му *и́э́кнемо*, си́е га *и́э́киња́ле*, па га *и́э́кна́смо* Се, не да́ва о́н да се *и́э́кне*, и *ће и́э́кнеш* ту́јка Шт, не́ га ни *и́э́кну́ла*, и тре́ба да га *и́э́кнемо* Бе, па га *и́э́кнем* де га бо́ли, зéр да га *и́э́кне* Го, бра́т *и́э́кна* ГБ, *и́э́кни́ше* па иди́те Ви, *и́э́кна́ше* не Су.

г². *Мэ́си́им*

г²⁻¹. Доминирају примери са /ə/:

мэ́ишева́мо ја́јца у кро́мит^а, *мэ́ишевоу* ја́јца, *мэ́ишевоу* у пѣ́так, ми́ *мэ́ишева́мо* ја́јца према Вели́гдэн; ко́лко има́ш, *мэ́си́иши* Се, *смо мэ́си́и́ле* ја́јца, *маси́и́мо* у пемба́во Ја, *мэ́ишува́ле* *смо* ја́ја, у фа́рбу *мэ́ише́ва* Шт, ма́ти *мэ́ишува́ла*, ал *маси́и́ише* и ви́ Бе, *мэ́ишева́мо* ја́ја, *мэ́ишевоу* како-ко́ј *ше*, пона́пре *мэ́ишева́ле* у црв́ену ДБ, ја́јце што се *мэ́ише́ва*, тој пр́во ја́јце што се *мэ́ишева́ло*, *мэ́си́им* за Вели́гдэн ГБ, па се *мэ́ишева́ло* како-ко́ј воли́а, у цр́рно се *мэ́ишева́ло*, по́сле *мэ́ишевоу* и у пла́во Го, Не́ки прé́ ги *мэ́ише́ва*, не́ки на та́ј дэн, а не́ки прé́ј Вел’и́гдэн ги *мэ́си́и*. Мо́жеш да *мэ́си́иши* и у ону́ј кору́бу от кро́мит.; мо́же и та́ко да *се мэ́си́и* Ви, за Вели́гдэн *мэ́ишева́мо* ја́ца, *се мэ́ишевоу*, *мэ́ише́ва* ја́јца, *мэ́си́и́мо* ја́јца Су.

г²⁻². *мас-*:

и *маи́ше́ва*, ја́ца *маси́и́мо*, на та́ј да́н *маи́шува́ле* ја́јца, *маси́и́мо* ја́јца, Дома́ћица *маси́и*. На́пре се *маси́и́ло* пови́ше у црв́ено, вр́пце пемба́ве *маи́ше́не* Се, ја́ца да *ома́си́и́мо* Бе, у четв́ртак тре́ба да се *маси́и́у* ја́ја Го.

по мало.; *сэсвим* мало се вадило Ви, *посл'е сабѣри, сабѣре се, сабрал'е га, сеўско сабрала, сабраа* говѣда, да *се сэсїаши Су*.

б) У мањем броју примера на месту полугласника среће се /a/:

ако *изайїкаваши, ако сайлѣтеш, он сабѣре оўце, а сэге от крпу саши'ено Се, тој се сабира́ло у ручїце, и саби́раш ги руко'ѣђе, га сабѣреш, да га сасїаим, сакрије се зад-неки-ћошак, на сабо́ре кэт смо йшле Ја, бра́на сайлѣтѣна о[д] трње, коње сабѣроў Го, подгрљач се сабѣре, онóј што се саби́ра; Док се сабѣре на нїко дрво. Ё, кэт се сабѣре на нїко дрво Др, саб'ѣremo сѣно Су.*

в) Поред облика са полугласником у префиксу, ређи су и примери у којима из префикса испада полугласник: *Се збрале* на свадбу Се, *збѣри га сѣно, свѣ ги збрасмо* Вр, *смѣли ми жїто Бе, па ће смељемо* Др³⁵.

7.1.3. Полугласник у суфиксима

Док је у јужнометохијским (Реметић 1996: 362–363) и косовским говорима призренско-јужноморавског типа (Младеновић 2013: 65) замена полугласника са /a/ у суфиксима практично довршена, у сиринићком говору – поред потврда са /a/ – забележено је и нешто примера у којима се на месту некадашњих јерова среће /ə/. Није јасно да ли је у питању чување полугласника подржаног стањем у северномакедонским говорима (Видоески 1954: 167, Видоески 1961: 152, Видоески 1962: 44–45) или је полугласник настао у процесу редуковања пуног вокала у поста акценатској позицији, на шта упућује фонетски контекст у коме се и иначе среће полугласник на месту пуног вокала (в. т. 7.6).

Полугласници су се у сиринићком говору доследно свели на /ə/, тако да се у топониму *Бїгор* (на тáј *Бїгор* Бе), с обзиром на то да нема услова за лабијализацију /a/ у /o/, ради о лексичкој позајмљеници кроз преношење топонима из неког од контактних језика, пошто се топоним на *-ор* јавља у македонском, бугарском, албанском језику, са очекиваном рефлексацијом /ъ/ у /o/ у бугарско-македонском ареалу³⁶.

И именици **ржчкѣ*, поред лика *рўчак*, среће се и *рўчек*, што може бити лексички нанос са регуларним замеником некадањег /ъ/ из других шарпланинских говора (Младеновић 2001: 132), или је иновација стигла из граничних македонских области (Видоески 1962: 46, 117). Овакав облик у призренском градском говору С. Реметић објашњава асимилацијом /a/ у /e/ у контакту са предњонепчаним /ч/ (Реметић 1996: 364–365).

а) /-a-/:

Браїѣнац, їреко Превáлац, на Лейéнац, па ўдри сэс к'óлац, и вај удóвац, свѣїѣац је, *Црноóрац* бїја, *уóїѣац* ми ўмр, *мрїѣвак / мрїѣвац, оїáнак, мрсóљав*, у јѣн *оїáнак*, исѣчи *їó країшак, рѣдак, на їѣсак, у чѣшврїшак, їрѣї*

³⁵ Овакви примери присутни су и у околним говорима (Павловић 1939: 104, 173, Младеновић 2013: 66, Видоески 1962: 30, 194, 195 итд.).

³⁶ Уп. Скок 1: 147, *bigar*.

мáгле, па се загубија у *мáглу*, да те *излáжсоў*, *лáжéише* ме, те лажале, тој те *лáжáла*, *мáска* рикала на ливáду Бе, *лáжéње*, *лáжсои́ија* („лаж“), *лáжља*, пона́пре *не лáжáле*, *мáгла*, а оно ка *мáглао* Го, да не *лáжем* Ви.

У мањем броју примера на месту оваког полугласника среће се /a/:
па она ги *лáже*, Цигáнке што *лажáле*; *излáже* га не́што Се.

б) Именица *ложи́ца* потврђена је само у овом облику³⁸:

озгóр *сэс ложи́цу*, *ложи́це* и о[д] дрво Се, турáле *ложи́це* Ја, пона́пре биле дрвене *ложи́це* Вр, јéна *ложи́ца*, јéде *сэс* јéну *ложи́цу* Бе, па *ложи́це* ГБ, *ложи́ца* Го, умáциш' *лож'и́цу*, пра́јле *ложи́це* Др, *сэс ложи́цу* Су.

7.3. Полугласник у ономатопејама

У узвицима подражавања звукова из природе полугласник се среће релативно често. С обзиром на статус ове лексике не може се говорити о редуковању вокала, тим пре што се не срећу паралелни облици са неким од класичних вокала:

И кэд ме увати́ла мéне за кóсу, и кóса ми пúца – *цáк*, *цáк*, *цáк*, *цáк*; Оно – *цáке*, *цáке*, *цáке*, *цáке* – свé ће ги исíса Ја, тéле сисáло – *цáке*, *цáке*, *цáке*; до́ђе на врáта и – *бáм*, *бáм*, *бáм* Бе, па поче да га удара – *бáм*, *бáм*, *бáм* ГБ, и она – *и́áи*, се укóпа Го, И чу́ка на врáта ујúтру – *и́áи*, *и́áи*, *и́áи*! Ви, и сэс њíну пушку – *бáм*, утéпај Су.

7.4. Секундарни полугласник

Секундарни полугласник у финалном слогу испред сонанта показује тенденцију да се интегрише у замену вокалом /a/, карактеристичном са судбину полугласника у суфиксима (в. т. 7.1.3). Факултативност замене са /a/ може упућивати на чување полугласника, али и евентуалну секундарну редукцију пуног вокала у полугласник. Факултативним присуством /ə/, односно /a/ у лексемама са секундарним полугласником у финалном слогу сиринићки говор унеколико се удаљава од метохијско-косовских призренско-јужноморавских говора, у којима се на месту овог полугласника среће /a/, осим ретких примера са редукованим вокалом ка полугласности уз назале (Младеновић 2013: 65). На присуство секундарног полугласника могли су да утичу усељеници из северномакедонског дијалекатског појаса³⁹, у коме се секундарни полугласник у овој позицији релативно добро чува (Видоески 1962: 47–49).

³⁸ Облик *ложица* захвата шири ареал говора око Сиринића, без обзира на судбину некадашњих јерова у њима (Видоески 1962: 49, Младеновић 2001: 133, Младеновић 2013: 94; јужнометохијски говори, мој материјал).

³⁹ А. Урошевић наводи да је скоро 1/4 становништва Сиринића досељена из северномакедонских области (Урошевић 1948: 124).

Фреквенција облика са /ə/ односно са /a/ различита је чак и у насељима која су географски блиска. Тако у Севцу доминирају примери са /a/, док су у Јажинцу чешиће потврде са /ə/. У Горњој Битињи, осим у *сэм*, у осталим лексемама је /a/. У Доњој Битињи обични су примери са полугласником.

Овакав полугласник јавља се практично доследно само у помоћном глаголу *сэм*.

а) Примери са полугласником:

дѣ *сэм* била родѣна, *нѣ сэм* му вратила лош рѣч, *ни сэм* видѣла, *ни сэм* знала, *сэм* била да радим, *тој сэм* забрѣла, *сэм* била дѣте Се, *сэм* ткала, *нѣ сэм* могла да јѣдем, *ја сэм* затѣко; око *седѣмдѣсѣи* милиона што *сэм* потрошила тѣда; се накладе *ѳѣгѣњ*, па се тури црепѣља на тај *ѳѣгѣ*; у *ѳѣгѣњ* греала се црепѣља, кѣд наложиш *ѳѣгѣњ*; *вѣшѣр* црепѣе бацаа от кѣѣ, закачи га *вѣшѣр*, окренѣја *вѣшѣр*, кѣд дѣне мѣло *вѣшѣр*, а *сэм* бија све *мѣкар*, *мѣкар* сѣм бија, *дѣбар* бија комунизам Ја, оѣаа *сэм*, а мѣли *сэм* бија, *нѣ сэм* бија бѣш мѣли, *сэм* се удѣла, *ја сэм* остѣла Вр, *сэм* морѣла, *седѣмнѣс* годѣне *сэм* имѣла кѣт *сэм* се удѣла *тој за од ѣгѣњ* се чѣва, ни је страшно *за од вѣшѣр*, *вѣшѣр* да не нѣси, да дѣа *вѣшѣр*, и *свѣкар*, ѡвде *свѣ мѣдар* стомак Шт, ѡѣце *сэм* имѣа стѣ, *сэм* работѣа, *ја нѣ сэм* знала *тој*, *сэм* дѣшо ѡѣде, *нѣ сэм* стар, *сэм* слушаа за вампѣре, *нѣ сэм* видѣја *тој*, ѣе га скинеш *од ѳѣгѣњ* Бе, *ја сэм* ваѣаа, *сэм* имѣа, пѣлу гѣлем *ѣгѣњ*, да накладе *ѣгѣњ*, рѣпоѣ *ѣреко ѣгѣњ*, наложиш *ѣгѣњ*, стаља у *ѣгѣњ* шѣмку, *свѣ* се тури у *ѣгѣњ*, а *свѣкар* пред њѣ умреа, *свѣкар* дѣшоѣ, *свѣкар* ми бија ис Штрѣце, и *свѣкар* бија на рабѣту, дѣѣ *свѣкар* тѣмо, *ѣде свѣкар*, пѣре давѣа *свѣкар*, *свѣкар* дѣде пѣре, дѣвер кѣ[j] је и *свѣкар* ДБ, *сэм* почѣла да га прѣим, јабуку *сэм* метѣла, *сэм* имѣла петнѣс годѣне, кѣт *сэм* ја била дѣвѣѣ, накладу *ѣгѣњ* ГБ, *ѣгѣњ* да се запѣли, *на ѣгѣњ*, *мѣј свѣкар*, однѣсе *вѣшѣр* Го, кѣт *сэм* бија мѣцак, *сэм* чувѣа тѣѣце, клѣл'е ѣгѣњ посѣбно, дѣле ѣгѣњ се чѣри, на ѣгѣњ га подгрѣе Др, бија *сэм* у Прѣзрен, *сэм* дѣшо кѣ[д] дѣшла вѣјска, *нѣ сэм* гу пѣја раки'у, мѣлд кѣт *сэм* бија, *нѣ сэм* мѣго да кѣсим, и онѣј *вѣшѣр* га растѣра, Она имѣла седѣмдѣсѣт и *ѣсэм* Ви, супѣзила *сэм*, *сэм* остарѣла, црепѣл'а *на ѣгѣњ*, дрѣва *за у ѳѣгѣњ*, *на ѳѣгѣњ* да врѣе, се сушилѣ *над ѣгѣњ* Су.

б) Примери са /a/ на месту секундарног полугласника

нѣ сэм више ѣѣла; на срѣде *ѣгѣњ* накладоѣ, клѣдо *ѣгѣњ* тѣко, у *ѣгѣњ*, *над ѣгѣњ*, мѣсо смо га шушилѣ *над ѣгѣњ*, у тај ѣцак се клѣа *ѣгѣњ*, накладе *ѣгѣњ*, тури *на ѣгѣњ* да се згрѣе; пѣсле па *свѣкар* дѣѣ, *свѣкар* ѡвде, свѣкрѣва и *свѣкар*, *вѣшѣр* кѣ[д] дѣва јѣк Се, онѣја га *вѣшѣр*, свети-*Пѣшѣр*, прѣво *ѣгѣњ* наложимо Шт, *сѣдам* дѣна кѣт прѣѣѣ, од *осѣмнаѣсѣи* годѣне, *седѣмдѣсѣи* и четѣри годѣне, *сѣдам*, *ѣсам* кучѣти, *до сѣдам*, *ѣсам* саѣта, па *на ѳѣгѣњ* нѣшто Бе, *ѣо осѣмдѣсѣи* годѣне ДБ, вѣкале да *ѣмо ѳѣгѣњ*, и метѣле *ѣгѣњ* на ѣста, *ни свѣкар*, *дѣбар* бија, у *осѣмнѣс* годѣне Го, *свѣкар* тѣко ни бија меракл'ѣја, *седѣмдѣсѣи* комѣта ѡѣце Др, *осѣмдѣсѣи* кѣла, ѣл'и *на сѣдам* Ви, де тѣмо клѣдѣѣ *ѳѣгѣњ*, се врѣши по *ѣсам*, дѣвет дѣна; *ѣи сѣдам*, *ѣсам* годѣне, и *сѣдамсѣи* комѣта, ако *нѣ*

си *дóбар*, *свéкар* иде да гу *úзе* Ја, ако немáло *вéшар*, *свéкар*, наложила *óгань* Вр, на *сѝррéде рган* Су.

в) Лабијализација /ə/ односно /a/ потврђена је мањим бројем примера, осим у примерима са *-лъ:

ка *осомнáес* године сэм имáа, *осомдéseй* иљаде смо бíле Вр, двáес и *сéдом* рóба у кућу ГБ.

Замена /-л/ на крају слога са /ǃ/ у именицама, придевима и радном гл. придеву с основом на сугласник створила је нови формант /-оǃ/, настао лабијализацијом /ə/ односно /a/:

йéшюǃ кэд запéва, *дóшоǃ* Ја.

Више о овоме в. у т. 32.3.

г) Обично је *јагáњци*, али су потврђени и примери са полугласником. Ретки факултативни примери са полугласником могу бити и резултат на-кнадне редукције /a/ у контакту са назалом.

за Ђурђевдэн *јагáњце* обавéзно Се, за *јагáнце* кэт се ојáгну Ја, да однесе сóл *јагáњцима*, нáши *јагáњци* Шт, и *јагáњце* ако имáмо, *јагáњце* смо пушћáле, а *јагáњце*, седамнáес *јагáнца* Бе, *јагáнци* пáсо, продадóше *јагáњце* ГБ, вúци ни заклáше *јагáњце* Ви, однесóше и *јагáњце* Др;

да ми продáш *јагáњце* Го, ни твоǃи *јагáњци* Ви.

д) У именици *јáзбак* / *јáзбáк* није развијен секундарни полугласник⁴⁰. Слоговна структура именице подстакла је преосмишљавање суфикса *-ьц (**јазвьць*), тако да је суфикс *-ац* замењен суфиксом *-ак*. У примерима типа *јазбáци* полугласник је настао редукцијом /a/.

А јén *јáзбак* у колóмбоћ да ни улéне Се, а видéла и *јазбáка* Вр, ако му прићеш *јазбáку* Шт, *јазбáци* ни прáју штéту Го, нíшта нé могáл'е да учíну *јазбацíма* Др;

ако утéпаш *јазбáка* Вр, немáло прије нí *јазбáци* ДБ, па штó ако утéпаш *јазбáка* Су.

ђ) У иницијалном слогу глагола *цэфѝéло* развијен је секундарни полугласник, како овај облик – присутан на већем балканизованом балканословенском ареалу – објашњава Б. Конески (Конески 1966: 48–49). Глагол са *цэв-*, међутим, могао је настати и метатезом **цвэ-*, како се тумачи овакав облик у горанском говору (Младеновић 2001: 2013).

Јóш нé *цэфѝéло* Се, ál *ће цэфѝи* и тóј Вр, и кэ^г *ће цэфѝи* Бе, немáло јóш да *цэфѝиу* сливе ГБ, *ће смрзно* сливе ако *цэфѝéле* Го.

Потврђени су и облици с групом *цве-* (*цвешáло* ни и нáми Се, чим видиш да *цвешáло* Шт).

Уместо „сванути“ у сиринићком говору користи се глагол *се раздэнило*.

⁴⁰ Уп. са оваквом ситуацијом у јужнометохијским говорима (Реметић 1996: 358–359, 360, 393; Подрима, Подгор према мом материјалу), у јужнокосовском говору (према мом материјалу), у северношарпланинском горанском говору (Младеновић 2001: 133).

7.5. Аналошки полугласник

У именицама *вóсак* и *мóзак* стабилан је аналошки полугласник, који се најчешће замењује са /a/:

чéле да íмо мéд и *вóсак*, *вóсак* о^т чéле; и га забóле *мóзак* Се, *вóсак* ће донесéмо, дáди му *вóсак* Ја, бíћи од *вóсак*, íма нéшто у *мóзак* Бе, *вóсак* за свéће, немáло *вóсак* ГБ, *вóсак* за трмке, нéма нíшта у *мóзак* Су;
му излéго *мóзак* нáдвор, овáј жút *вóсак* Ја, за у *вóсак* Др.

7.6. Полугласник од редукованог вокала

Факултативно редуковање пуног вокала до полугласника, најчешће у контакту са назалима и пловивима, свакако балканистичког порекла⁴¹, настало у контакту са арумунским и албанским дијалектима, констатује се у многим македонским говорима, али и делу српских идиома који су били у контакту са јужнијим залеђем (Конески 1966: 37, Видоески 1993: 107, Асенова 2002: 30–32, Младеновић 2001: 109–111). Изван оваквог редуковања остаје вокал /и/. У оквиру говора сиринићко-метохијско-косовске зоне највише је потврда оваквог редуковања у јужној Метохији и Сиринићу (Младеновић 2017: 267), а од косовских говора редуковање је потврђено у јужнокосовском делу (Младеновић 2013: 66–68).

Редуковање вокала до потпуне полугласности захватило је одређени број лексема. Редукција је најчешћа под акцентом, али је потврђена и иза акцента. Како је и иначе у балканским несловенским и словенским говорима који знају за редуковање вокала ка полугласничком фону, и у сиринићком говору идентични фонетски контекст утиче на редуковање пуних вокала до полугласности, пошто се највећи број примера среће у контакту са назалима и експлозивима, којима се због своје вибрантности приближава и /р/.

У неким лексемама облик са полугласником у потпуности је истиснуо лик са пуним вокалом, у неким је редукција факултативна. Није искључено да су и облици типа *óгaњ* секундарне редукције пуног вокала.

Факултативна умерена редукција вокала која не утиче на фонолошки статус није захватила сиринићки говор у већем обиму. Ако редукције има, она је потпуна, а класични вокал фонолошки је супституисан полугласником.

Делимична редукција по правилу остварује се иза акцентованог слога: *áјт за Гостíиváр, од Гостíиváр*, али неки *стíáрацá*, *јаја увéчeр*, *уготвíмо рúчáк, се сéћáм* Вр. Уочено је да је делимично редуковање у постакценатској позицији нешто већег обима у Вичи (да ти *káжeм*, да ти *káжeм* прáо, трéба јóпе да гу *йéчeш*, изáђо тáко у *gáћe*, прáво да ти *káжeм*, да га *gáћaш* бес пúшке Ви.

⁴¹ Од ближих говора редукција класичног вокала до полугласника највећег је обима у горанском говору, што је и разумљиво с обзиром на интензитет контаката овог говора са западномакедонским залеђем (Младеновић 2001: 109–111).

а) Доследна редукација

а¹. Речца за истицање *бџи* (тур. *baş*) среће се по правилу с полугласником. Усамљени примери са /a/ (*бџи* свадбѣно нѣ се повало Се, *бџи* лѣпо бѣло Го, *бџи* ис понапре ти кажѹјем Су) највероватније су преузети из књижевног језика.

Нѣ ме интересувало *бџи*, и сѣм *бџи* питала свекрѣву Се, *бџи* на тој равниче, па тѣд бѣло *бџи* Вр, *бџи* у мѹу мавалу се десѣло, *бџи* лѣчно на́ми ни се десѣло Шт, *бџи* што нѣ сѣм бѣла дѹма, *бџи* тѣд гледѣа, мѣ нѣ ве познавѣмо *бџи*, *бџи* у тренѹтак кѣд напѣва Бе, *бџи* тѣд, у тѹј годѣну смо стаљале ДБ, сѣмо да не дођем *бџи* празна, престѣло *бџи* тѣд¹, *бџи* јѣно јѹтро, *бџи* тајѹ дѹб што бѣја, немѣло *бџи* тако, *бџи* ѳвде у на́шу мавалу Го, *бџи* тај дѣн не мѹра, зна́м *бџи* тѣд Др, ал’и нѣе *бџи* тако, ѳно *бџи* тако не смѣе бѣш тол’ѣко, *бџи* око̀ло вѹде, *бџи* тѹј доводѣл’е, нѣ *бџи* памѣтан, *бџи* тако, нѣ сѣм бѣш зрѣв, овѣја *бџи* мѣл’и, не мѹгу *бџи* да знѣм, немѣло *бџи* тол’ѣко да се јѣде Ви, па *бџи* и лађѣно нѣ, *бџи* ѳт сѣло на́ше нѣе, *бџи* брѣт мѹј стрѣжан је у Штрѣце Су.

а². Речца *зѣр* најчешће је с полугласником, док су примери са /a/ ретки (а *зѣр* сѣм гу прѣтила, *зѣр* зна́м Ја, *зѣр* гу осѣтѣле Го).

Зѣр па снопове у[з] стѹжар, *зѣр* нѣгде нѣ сте повале Се, ал-*зѣр*-брѣне, а *зѣр* је мицка, ал *зѣр* постѣмо Вр, *зѣр*-у-дѣн сѣм ги опрѣла Шт, *зѣр* ће трпѣмо лѣба, *зѣр* мѹже на смрѣку, сѣ *зѣр* имѣло ѳвој друго, *зѣр* сѣр ће стаљам у нѣдра Бе, а *зѣр* си мѹгла, *зѣр* ће стаља Го.

а³. У глаголу *бѣнем* („баѣим“) (ѳд корена **bak-* с варијантом **bah-*, *bahnuti*; Скок 1: 84, *bacati*) стабилѣсан је полугласник. Облик са полугласником карактеристичан је и за јужномѣтохијске говоре.

Тој секира што се трѹпа дрѣва, и тој ће гу *бѣноу* у зѣвњу. Се, па ће гу се *бѣнем*, *бѣни* га Ја, ѣј га *бѣни* на зѣвњу Шт, и мѣне ме *бѣнѹја*, *бѣнѹсмо* ги ДБ, ѣл ће ги *бѣнеш*, ће ги *се бѣнеш* у кѹћу Вр, а требѣло да га *бѣнеш*, а како да га *бѣнем* Го, *бѣни* га дрѣво на зѣвњу Др.

б) Факултативна редукација

б¹. У глаголу *зна́м* факултативно се среће полугласник. У различитим насељима обим редукације је различит. Најмање је снаге у најзападнијим пунктовима – Севцу и Јажинцу. Знатне је снаге у Штрѣцу, што може бити у вези са присуством горанског рода Љубићи у ѳвом месту⁴². Знатан број потврда типа *зна́м* у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 67) упућује и на везу сиринићког говора са ѳвом дијалекатском зоном.

Нѣшто што *знѣш*, сла̀бо *знѣм*, Па што ће му рѣсто, *знѣш*, зѹби (: ѳна *знѣе* да ткаѣ, тој *не-знам*, тој *зна́ле*, *зна́мо* свѣк, а што-*знам*, *зна́ш* како бѣле прѣје, *зна́ш* кѹлко ѣма болѹве) Се, трѣба да *знѣш* (: *зна́м* као дѣте, *не-знам* како га вѣка̀в, да *знѣе*) Ја, Нѣ-сѣм прѣјла, нѣт *знѣм*, да *знѣше* Вр, ја *не-знѣм* грацки, па *знѣш* за дѣте, *не-знѣм* зашто, А ја, а *знѣш*, сѣс кога сѣм ѣшла; тој *не знѣм* како да ти каж’ем, а *не-знаш* што ѣма, *не-знѣм* да зѹѳрим, а *знѣш* да је вѣжна,

⁴² Уп. са присуством *зна́м* у горанском говору.

а *знѣш* што смо радїле, па што-*знѣм*, тї мѡжда га *знѣш* (: *знѣм* да ти кажем, *нѣ знам*, *знѣм* за Вуцїне, и *нѣ-знам*, више *не знѣм* ништа) Шт, и понесеш пушку, *знѣш*; *знѣм* да смо заклале, што-*знѣм* што се ради тѡј, какви ж'ївот бїја, *знѣм* (: *нѣ-знам*, само *знѣм*, *знѣ се* ако те увату, *знѣм* да дѣда; *знѣм*, сїнко; а *знѣм* да смо крале) Бе, а што-*знѣм* зашто, *нѣ-знѣм* да причам за тѡј ништа, кѣд *нѣ-знѣм*, ја *знѣм* дї-је тѡј мѣсто, ја *нѣ-знѣм*, а *знѣм* дї је гробѡ; предаваше по куће, *знѣш* ДБ, а што-*знѣм*, *нѣ знѣм* како се поало (: *нѣ-знаш* дѣ си, бїћи што *знѣм*, *н'ѣ-знаш* дѣ ће идеш) ГБ, И кут попа се їшло, *знѣш*; да *знѣш* и тї, а *нѣ-знѣш* (: *знѣм*, баш ѡвде јена; *знѣш* бїћи тї, *нѣ-знам* што свѣ ради) Го, ал *знѣш* (: *знѣм* бѡш тѣд, тѣј *знѣм* да ги сѡбирале) Др, на долњу мавалу, *знѣш*; Зѣвн'а се радїла... *Знѣш*; банде, *знѣш*; А *знѣш*, мѡј 'ѡтац што причаа за њу.; *нѣ-знѣм* откуд' дошл'е; да нѣ би дошо нѣки, *знѣш*; висѡко бїла, у кодник, *знѣш*, а *знѣш* како ми поцрвенѣло, да нѣ би се сагнуја до зѣвње, *знѣш*; Ја *знѣм*, аљи забраљам (: *знѣш* како! да га *їѡзнам*, *нѣ-знам* тѡј врѣме, ѡној што *нѣ-знам*, село га *нѣ-знам*) Ви, тѡј *н'ѣ-знѣм*, *знѣм* ал'и нѣћу, а што-*знѣм* кѡт сѡм родѣна, а *знѣше* дѣ да идѣте у Сушиће, што-*знѣм* кѡј узїја; ће кѡсим, да *знѣш* (: ја друго *н'ѣ-знам*, ја *н'ѣ-знам* ништа да зборим, а *нѣ-знам*) Су.

б². Поред облика са /а/ на ултими (**jarътъ*, уп. Скок 1: 257, *jarам*), ова именица потврђена је и са полугласником:

и *јарѣм* на глау, *јарѣм* за вола (: а свѣкар и свѣкрва па *јарам* на гушу да ги упрѣгну) Се, принѣле *јарѣм*, да прескѡчим *їреко јарѣм* Шт, а тај *јарѣм* кѡт се скине, прође *їреко јарѣм*; гази, прође *јарѣм* ДБ, а *јарѣм* да прескѡчиш ГБ, у *јарѣм* (: направим *јарам*, *јарам* па гавраница) Го.

б³. Турцизми *амѣн* (тур. *aman*) *їшѣман* (тур. *tatam*) јављају се са пуним вокалом /а/ и полугласником. Чини се да место акцента утиче на судбину вокала /а/:

„О, мѡј свѣти Или'ѡ, рѣзби, *амѣн!*“, *їшѣмѣн* што їма Се, *їшѣмѣн* да не пострѣлоу Бе, *їшѣмѣн* отїнем гѡре Су (и *амѣн*-ти чїним, јучѣр *їшѣман* да дојем Се, *їшѣман* да отїнем, *амѣн* – ћути ГБ).

б⁴. Речца *-гѡдер* среће се са финалним секвенцама *-ер*, *-ар* и *-ѡр* (в. т. 183.2.4):

де *гѡдѡр* кокошка їде Се, и снаша тако обучѣна, *како-гѡдѡр*; *шїѡгѡдѡр* Шт, му туру *шїѡгѡдѡр*, и тѡј *шїѡгѡдѡр* сварїле, сѡм шїла *шїѡгѡдѡр*, него *шїѡгѡдѡр*, шї *шїѡгѡдѡр* ГБ, од ѡшто *гѡдѡр* Су (: сѡк турим дѣ *гѡдар*, и ја *шїѡгѡдѡр* ће попѡјем Се, за ѡшто *гѡдер* Су).

б⁵. Финална секвенца *-ер* у неким именицама факултативно се замењује се са *-ар*, ређе, односно *-ѡр*, чешће:

па ће пометѣмо *їѡдѡр*, коња за *сїѡбжѡр* Се, врже на *сїѡбжѡр* богубраду, напре имало шарен-шѣћер, *нишѣдѡр*; снопѡви седѣле *свѡдѡр*, накїту *сїѡбжѡр* Ја, *свѡдѡр* облачина Вр, свѣћа се пали на *сїѡбжѡр*, на *сїѡбжѡр* се запали свѣћа, на *сїѡбжѡр* се држи онѡј тѡнур (: заѡдиш око стѡжер) ДБ, истрѣсеш онѡј *їѡдѡр* Го, имѡу магацїни тѡј врѣме *свѡдѡр* Су, не мѡже *свѡдѡр* да вѡрди, *свѡдѡр* да бїне што позелѣно, *свѡдѡр* презїме значї мѡго Бе (: истрїсѡв тај

йóздер, *йóздер* пада од њи Се, падало *йóздар*, на срѣде *сйóжар* Се, се натура кот *сйóжар* Ја, *йóздер* се вика Го, *сйóжер* смо га китил'е Су.

б⁶. *Тйгањ*:

ййгэњ воликви ка *кázэн* (тур. *tiğan* ← грч. *tēganon*) Шт, донеси ми га *ййгэњ*, *ййгэњ* бија сас *калај* Бе, добила за свадбу и *ййгэњ* ГБ, *кóлко* си платила *тај* *ййгэњ* Др (: *пó* *гóлем* *ййгэњ* Се, донеси ми *ййгэњ* Ја, да је *загóри* у *ййгэњ* Го).

б⁷. Именице „мотика“ и „мотка“ потврђене су са замеником /а/ или са /ə/. Облици са /а/ могли су настати или делабијализацијом /о/ у контакту са билабијалним /м/, што је вероватније, или накнадном заменом полугласника пуним вокалом. Додуше, ове именице немају исту дистрибуцију облика са / без полугласника, што је – највероватније – последица чињенице да је у *майика* акценат на вокалу, а у *маййика* није. Отуд доминирају примери *майика* односно *маййика*:

б⁷⁻¹: *сас* *маййику* *копамо*, *лéба* *без* *маййике*, *зéвња* *йóзáди* *маййике* Се, *маййика* *била* *пó* *тéшка*, *па* *удáрај* *груде* *сас* *маййику*; *По* *више* смо *копáле* *ручнó* *с* *маййике*. *Па* *кóа* је *пó* *лéпа* *маййика*, *викамо*, *кэт* *копамо*. *Ја*, *дáј* ми *гу* *маййику* *Вр*, *наóстри* *гу* *маййику* Шт;

Маййике се *заковáле* у *грéде*. *И* на *тéј* *маййике* се *редíло* *мéсо* да се *шúши* Се, да *подíгне* *на* *маййике* Ја, *на* *маййике* *йма* *Вр*, *ели* *крóшњу* *на* *маййику* Шт.

б⁷⁻²: да га *отéра* *сас* *маййику* Се, *маййику* и *издíзај* *груде* Го;

па *удри* *сас* *маййику*, *па* *овéј* *маййике*, *ни* *двé* *маййике* Се, и *тéпај* *сас* *маййику*, *му* *дáди* *маййику*, *исéчи* *маййике* Ја, *на* *онéј* *маййике* *Вр*, и *турíла* *тéј* *маййике*, *нéмам* *више* *маййике* Шт, *ýзи* *маййику* Го, *напраиш* *онéј* *маййике* Др.

б⁸. О *редуковању* пуног вокала уз /р/ и његово *сливање* у /р/ вокално в. т. 21.5.

б⁹. Број „четрдесет“ најчешће се *јавља* са полугласником на месту /е/, *затим* са /е/ а *ретко* и *без* вокала испред /р/:

па *чеййáрес* *дéна* *тýроў*, *брáту* ми *било* *чеййáрес* *дéна*, *кэт* *сэм* *дóшла* *чеййáрес* *девéте* Се, *свé* *чеййáрес* Ја, *имáле* *чеййáрес* *дúше* *Вр*, а *пóсле*, на *чеййáрес* *дéна*; *сáмо* на *чеййáрес* *дéна*, *свé* на *чеййáрес* *дéна* Шт, *триес* *эл* *чеййáрес*, *зáдње* *чеййáрес* *годíне*, *от* *чеййáрес* и *пéте*, *имáле* *йó* *чеййáрес* *чофка* Бе, *чеййáрес* *дрúге* *сэм* *родéна* ДБ (: *чеййéрес* *гоéда* Се, *чеййéрес* *триј*, *чеййéрес* *четйри* *годíне* Су; *чéйрес* *сéдме* Се).

б¹⁰. Највећи број *потврда* *придева* / *прилога* *дэгáчки* / *дэгáчко* има управо овај лик⁴³. *Потврде* са пуним вокалима знатно су *ређе*, а *могу* се *довести* у *везу* са *уносом* из *књижевног* *језика*.

У *сретечком* *говору* је *дугечок* (према мом материјалу), што упућује на полугласнике на месту /е, о/. Није јасно да ли је уместо суфикса *-аč + њк дошло до контаминације са продором полугласника из потоњег суфикса (што рефлекс *јера* /е/ у првом слогу не потврђује), или је у питању нешто друго.

⁴³ Уп. са оваквим обликом у јужнометохијским говорима (Стевановић 1950: 43, Ивић и Реметић 1981: 582, Реметић 1996: 374).

Дугечок упућује на евентуални облик типа *-*ьсѣк* на ширем ареалу, пошто је *дэгѣчак* потврђено на ширем простору око сиринићког говора.

Нема дилеме да је у коренској морфемѝ дошло до редукције пуног вокала, а да је у суфиксу полугласник замењен са -а-

б¹⁰⁻¹: просѣко сѣ[с] срп пупак *ѝо дегѣчко* Се, на *дэгѣчку* кошѹљу Вр, гуска је мало *ѝо дегѣчка* ДБ, од овде па *дэгѣчко* надоле, *дэгѣчко* тој било, до зѣмње *дэгѣчко* било ГБ, јастѣк имаа јѣн *дэгѣчак* Др, само косе *дэгѣчке*; кошѹље, викоѹ, *дэгѣчке* Су;

б¹⁰⁻²: *дугѣчко* колко фѣш, коса *дугѣчка* Се, колко је *дугѣчак* Шт;

б¹⁰⁻³. У примеру: кошѹље *дугѣчке* до овде смо носиле, – препознаје се хибридни облик локалног и књижевног облика Се.

б¹¹. У облицима показних заменица изразито доминирају облици са очуваним вокалом. Оно што је карактеристично је да се у непосредној близини могу наћи облици истих речи са очуваним и редукованим вокалом:

и на стојар турѝмо *ѝѣј* цвѣће, провѹчоѹ тѹја у *ѝѣј* шупљѝну; *Овѣј*, вѣдник смо га викале... Ка *овѣј* сѣге, ветрѝна. Се, носи *ѝѣј* бѣњак, *ѝѣј* домаћин што унесѹје, пожѹт колѣмбѣћ од *вѣј* годину не сѣм запантила Ја, *ѝѣј* староврѣмски трубѣчи; овде, бѣло, *онѣјѣ* платно Вр, *овѣј*, света-Мариѝа Шт.

б¹². У именици „папрат“ финални вокал често је замењен полугласником:

имаа *ѝѣјрѣћ* Шт, *ѝѣјрѣћ* стаен одозгора, да л у онај *ѝѣјрѣћ*, за Свети-Јѣван *ѝѣјрѣћ* берѣмо, сечѣмо *ѝѣјрѣћ*, да прѣспиѣмо *над ѝѣјрѣћ*, да се стаѝ *ѝѣјрѣћ* Бе, *ѝѣјрѣћ* за стоку Вр, от *ѝѣјрѣћ* Шт, позади *ѝѣјрѣћ* Го, да се ошѹши *ѝѣјрѣћ*, имаало и *ѝѣјрѣћ* ГБ, не бија остар *ѝѣјрѣћ* Др (: па смо носиле *ѝѣјрѣћ* Се, ѣе нѝкне и *ѝѣјрѣћ* Го).

б¹³. Именица „Игѣат“ потврђена је и са очуваним /а/ и са полугласником:

тој трѝ славе до *Иѣѣѝ* Се, а за *Иѣѣѝ* се прѣи за стоку Шт (: на *Иѣѣѝ* смо месиле, кој дође прѣи на *Иѣѣѝ*, за *Иѣѣѝ* нап्राѝм Шт).

б¹⁴. У прилогу „далеко“ (**dal-*) присутна је са алтернација вокала /а : ѣ : о/. Доминирају потврде са полугласником:

*дѣлеко*⁴⁴ било (: не било нѝ *долѣко* : отѝшо *далѣко*) Бе, кућа му била *дѣлеко*, нѣмој *дѣлеко* (: отерѝле стоку *далѣко*) Ја, *дѣлеко* отѝшла (: вода ги била *долѣко*) ГБ, а тој Језерце *дѣл’ѣко* од нас, пѹт *дѣлѣко* Су.

б¹⁵. У прилогу „одавно“ доминирају примери са полугласником на месту /а/:

одѣвно не постојало (**dav-*, Скок 1: 384, *davan*) Бе, *одѣвно* се мучи, *одѣвно* му ѹмр жѣна (: *одѣвно* му обећѹје) Го, отѝшла из нас *одѣвно* Др, *одѣвно* не врѣнала кѝша Ја, тој било *одѣвно* Су.

⁴⁴ Није јасно да ли је овде у питању превојни степен **dyl-* или **dal-*; уп. Скок 1: 376, *dalek*). Присуство и трећег облика *долѣко* унеколико усложњава ситуацију, мада се *до-* у прилогу може довести у везу са префиксом / предлогом *до-*, који се среће у другим прилозима (*донегде*, *до овде* и сл.). Овакав однос карактеристичан је и за околне српске говоре (према мом материјалу).

У придеву *давнашњи* није потврђена редукција: *давнашњи* гроб је туј Се, *давнашњо* је тој дрво Бе, наша села су *давнашња* Го.

б¹⁶. У прилозима на *-*ako* факултативно се редукује /a/.⁴⁵ Судаћи по забележеним примерима, /a/ се најчешће редукује ако није под акцентом:

још јено буре *иџако*-толиќво и још два лонца *иџако*-толиќва; се увампіри *кџако* причале Бе, Бре Драго, *иџако*-ти-Бога Шт, иди *иџако*-тамо Бе, па ми бџај *иџако*-доле Су.

б¹⁷. У прилогу у везничкој служби *сџл* (тур. salt; „само“) на месту /a/ факултативно се јавља полугласник:

Ченично немало, *сџл* за никоу славу кад омесу људи Ви, *сџл* сџс оца сџм била и сџс маџер, *сџл* се бџлиџ црџф^вци (: *сџл* о[д] тџј Шипџаре) Су.

б¹⁸. Поред лексема које се макар равноправно јављају са пуним вокалом и полугласником, у грађи су забележени и други примери, у којима доминира облик са пуним вокалом.

да не батишуу, *бџр*, *кућу*; пожуџ *колџмбџћ* од вџј годину не сџм запанџила, ако посејемо *колџмбџћ* да имџмо, па *колџмбџћ* скуџџмо Ја, мџџа *колџмџћ* у *кућу*, на *колџмбџћ* ГБ, мало *јџглиџе* и љубичиџа (: *јџглиџе* донџсем); Бре Драго, тџко-ти-Бога! *Врџџџлом!* (: *Ако је Врџџџлом*), *џџџџ* да вџди бџба, Шт, понџпре, мерџле смо се сџс *канџтар*. На *канџџџџ*, онџја *канџџџџ* што бџле понџпре (тур. *kantar*) Бе, џџе се из *џмбџр* (тур. *ambur*) (: џџе гу стаџвиш у *џмбар*) ДБ, тај флиџа се прџи у *џџџџ* (тур. *osak*) ДБ, се *мџскџроџ* вучџри Го, за недџљу даџа сџбџрем тај *каџмаџ* (: сџбџрем мало *каџмаџ*) Др.

б¹⁹. Прилог „ноџас“ потврђен је са редукованим /o/ до полугласника у контакту са назалом, али и секундарном вокализацијом са /a/. Нетипична рефлексација некадашњег полугласника (*наџџџс* / *наџџџс*) унеколико затамњује порекло облика, па он највероватније представља лексичку позајмицу из дијалекатског система у коме није дошло до свођења полугласника⁴⁶. Од контактних говора овакав облик могао је стићи из сретечког говора, у коме – додуше – у овом прилогу нема редуковања коренског вокала (Павловић 1939: 184, 186, 230). Интересантно је да је облик *нач'џс* / *нач'џске* својствен и призренском градском говору (Реметић 1996: 351, 365, 386, итд.), у који је могао стићи са присељеницима из Сретечке жупе⁴⁷.

наџџџска сџм сџниџала грџзан сџн Се, *наџџџс* ако мџже Ја.

⁴⁵ Уп. са истом редукцијом у јужнокосовским (Младеновић 2013: 67) и јужнометохијским говорима, посебно са подримским говором (према мом материјалу)

⁴⁶ Уп. са објашњењем С. Реметића порекла -*e* у овом и сличним примерима: „У већини случајева он стоји уз (данас или раније) палатални сугласник, где је добијен асимилационим путем“ (Реметић 1996: 364).

⁴⁷ Према подацима Јована Цвијића од пре стотинак година, већину православних становника Призрена чине присељеници из суседних области, а најбројнији су они из Сретечке жупе (Цвијић 1911: 1260–1261).

Основа с полугласником могла је стићи и аналогijом према *данџс*.
Види и примере у т. 154.2.

7.7. Полугласник турског порекла

У делу лексема опстао је преузет турски полугласник, који је и иначе близак српском полугласнику, док се део лексема среће са факултативном заменом са /a/.

а) на *јасиџце*, *бáкэр*, за наш *домáзлэж* Се, у *санџце*, од *бáкэр* Шт, и *немáишлэж*, га турила у *кáлэй* ГБ, *јáзэж* нека му бине Ја, њóјан *домáзлэж* Бе, на *јасиџэж* Го, *јасиџэж* имáа јén дэгэчак, увéчeр тáј *сáндэж* штó је Др;

и *сандáци* нáпре бiле, *сандáце* купувáле, тýру *сандáце*, *йреко сандáце* мiџтну, жéне плáчо на *сáндак*, мртвaк у *сáндак*, плáчо на *сáндак* Се, имáло кá *сáндак* Ја.

б) Адаптације типа *јасиџуче* (тур. *yastık*), *сáндук* (тур. *sandık*) (*йод јасиџуче*, *ондак јасиџуче*, у *јасиџуче* тýј лúкац, тéј *сандúце* Се, нé на *јасиџук* Го, напраiле *сандúце* о[д] дрвэта Др) могу бити позајмљенице из књижевног језика, али могу бити и траг адстратног слоја који је донео управо овакву адаптацију.

7.8. Нефонолошки секундрани полугласник

У сиринићком говору⁴⁸ већим бројем примера потврђено је факултативно присуство новог полугласника на крају речи, чиме се руши штокавско дистрибуционо правило о немогућности полугласника у овој позицији.

Присуство нефонолошког полугласника различито је у појединачним пунктовима. Најмање је снаге у Горњој Битињи, у којој је потврђен малим бројем примера.

а) Полугласник се среће на крају предлога као резултат тежње да се очува фонолошки статус опструента у интонационој целини. Најчешће се предлог са новим полугласником у интонационо осамостаљује развијањем акцента:

носiле *низá колéна*, *кáдá се рáђоу* а не останујоу дéца, *одá свéће*, *одá ченице* смо сукáле, *йде кóнвој бéзá йрáише*, *кáдá йобéгноу*, *кóже од° сiшóке*, па *сэсá бiло* штó прокинéмо, *кáдá се осушиш*, имáла сэм браћу *одá чичéве*, *кáдá сéкле тéј дрвá* Се, *одá Сéфце* тáмо Ја, тi си *изá Сирiниће* гóре, *одá Ширице* па га отерáле Вр, а *јá сэм отишла сэсá девéра*, *липа* и *одá крóмиш*, *сáпун одá свiње* смо прáјле Шт, тýру *йрéзá йрсiше*, тiја што бiле *изá Призрен* Бе, *кáдá смо бiле двоица* Го, тóј сирiште је *одá кóзе*, *наши дóшл'е изá Гусиње*, а четири *кóња пúни сэсá жишiо*, ми *сэсá жишiо* прскáмо Су.

⁴⁸ Уп. са сличном појавом у контактном јужнокосовском говору, у коме је – додуше – ова особина мање снаге (Младеновић 2013: 70).

б) Сличног је типа и полугласник који чува сугласничку групу разбијајући је у вези /предлог +/:

и закопчујоу ги *сэсэ шйенáдлу* ли, очукамо га *одá сэме, сэсэ слаméно* јуже, *одá дрва* се прáјле, напрајле *одá дрва* Се, па имáло *одá дрво* Ја, и *кэдá* дрúги мá ги извадíле из реке Вр, íсто од врбе и *одá дрén*, ги терамо *ízá шйíáле*, свí íду код мáме и *кодá шйáшйе*; он от пúт íма да ме врáти, *одá двór*, *срédá двór* ШТ, што бíле *йрédá Дрúги* свéцки рáт Бе, па и *одá дрво* правíле, имáло и *сэсэ слáму* пошијéна, срп *сэсэ цвё́ће* Го, па напраíш *сэсэ санду́че*, воденице су покриéне *сэсэ цигáнски* црép Др, ёл' и от пру́ће, ёл' и *одá дрúго* Ви, свé *одá дубовíну* нáши сэкље Су.

Овакво чување фонолошког статуса фонеме потврђено је малобројним примерима и на граници префикса и основног дела речи:

док не до́ђе нíкојá *бéзэсмíслéно* да улéне, нé се íде; и јóпе тúја *изэ́йререшéшан* Вр.

в) У сиринићком говору у облицима променљивих речи практично је довршен ритамски пенултимски акценат⁴⁹. Као тежња да се једносложне речи претворе у двосложне и тако уклопе у пенултимски ритам, развија се факултативно полугласник иза сугласника. Ово је некада комбиновано са емфатичким истицањем, па секундарни полугласник осим ритамског има и стилистичку вредност. Секундарни полугласник овога типа најчешћи је у оквиру настанка нефонолошког полугласника:

Кэт се ску́пиу за вечéру, и пóсле домáћин кóј је *сйíáрá*, он ги лéпо кáже: „É – вíка – *сэгá* да ви кáжем, и *ошýдá* гу скупíле, и свáку трéћу *нóћá* се пренесу́је тóј трло, имáа *йлугá*, слáму дíзоу и *на йóдá*.; Мýжи дéноу *сйóгá*. И кэ[д] дéноу *стóг*, а жéне оздóла, кóј мóже – дéца.; Кэ' ће пренóћи у *шйéјá* темéље.; Нóсиу стáрци мóжда *јóшá*, и *шйéјá* минтáне.; да се кúпи ка *сэгá*, да исíпеш *йреко йрáгá*, иску́вај *онáј мрсá*; Па у зíму кад је *лédá*, па чýкај сэс пирáјку лёт^а.; *на срédá* сóвру тúри, и *шйóјá* пóсле се извáди, и зельáник сэс *блáгá* кúпус, óна нéје *ррóбá*, ёли сэсрин *мýжá*, изнёсоу дéте *на йу́шйá*, црцáлке прáјле *од бóзá*, док нéје турен у *грóбá*, да снй́еш *ску́йá*, тáј црква íма у *Пéћá*, кокóшке нóсу *на йóдá*, имáја *брéзá* у грóбље гóре, и тóј сэм ги рађáла дé *гóдá* Се, ужéгне га тáј *сáчá*, *йóшйá* га крши кóлач у цркву, се бóиш *од грóмá*, од стру́је изгубíле *вíдá* на зарáнке, Сéчко бíја у *мáршйá*, се потóпи *сно́йá*, мí ће помрéмо *ош сйýдá*, па се исéче *сйáйá*, и бóдоу *као кррсá*, га тúри у áмбар *цвё́шйá* Ја, у Бéо *грáдá* отíшоу, отíшле *из нáсá*, *сйрá* и лéба да ўзе, óвде *куд нáсá*, свé не оплáчкáле *шйáшйá*; И он, *шйáјá*, ги рекоу; *Крáсá*. Он нé сме да се крáсти.; Сйн ми је тáмо, *блíзу Нйшá*; кáко вадíле *мédá*, тáј-*мédá* га однéсу, *на йрáгá* тóј смо носíле; Тóј се врíло у пéпоу, у *цё́ћá*. У цё́ћ се попáри.; мóј *брáшйá* прáја; А, *овáјá*, трúба, тáј староврéмски трубáчи. Трúба, *гóчá*; Нáпре немáло нí шпóрет, *нйшйá* нйшта; ужегнéмо црепúљу па *сáчá*, у *мáсá* свíньски;

⁴⁹ О ритамском пенултимском акценту сиринићког говора в. и у Младеновић 2006б: 272–276.

овде, бѣло, *онáјá* платно Вр, А ми смо ишле вако, у *кúйá* по четири лазарке; *кúа* је мешала омеси лѣба *врúћá*, салáту напрајмо *ои́й и́рáзá*, и мичимо *онóјá* да подмáжеш пítу, па стáјмо цвѣће *о[ð]* *дрéна*, свети-Стéван се вика *и́áјá* икфна, *Йде и́о́йá*, па клисар сáс нѣга; да ги дáш *мáсá*; *Ќрсá* се стáи увéчер у лóнац. У тáј лóнац се стáи вóда. Ё, у вóду се стáи *ќрсá*; напраиш *крúгá*, напраиш *и́лúгá*; јена-ж'ѣна, *овáјá* Горíца; у јéн *ќриá*; а ка *сáгá* Шт, пáмтим дóбро *рáи́á*, *Лáзá* му дóђе да је опколéно сá[с] шúму, изнэсеш у *двóрá* тáњир, *ќрсá* од лѣске се напраи, заодíле *и́áдá* око цркве, да га подíнеш трí *и́уи́á*, па *мúжá* и фн водíја кóло, *и́озáди* тáј *брéгá*; И вáј, ёте *врáгá*; и браћа – млóго *и́уи́á*, се сúши у *лáдá*, брe дрúги *и́уи́á*, да игра и *в'фнá*, ка *онá* да играá Бе, пáли се свéћа *кáдá* да се кáди, стáиш *сáчá* да се уврели, изнэсоў соўру у *двóрá* и чáнак, кáд ми отíшо *мúжá*; Радíја намештáј, *иá* *сáгá* рáди вако... *онá* склопúје делóе; дóшоў *зéи́á*, *мúж*^{III} и јóш јéдан *зéи́á*, сэм жњéла *сá[с]* *срúá* ДБ, у *вáлá* обучéна ГБ, напраиш и власи́е и *онéјá* кравајчи́е, стáлно *и́о́јá* јéна била одрѣђено, на њиву кэт стигнемо. *Јéсá*.; имáло *и́áјá* рúпа, Мíслимá аутно, кэт се оврши, *кáдá*, акó-је, има трáву млóго, кúкољá, грáор, јéно, дрúго, трáва. И нé смо имáле *и́áдá* прáшак; отвóру онúј лéску па напрају ка *ќрсá*, карабáнке се зóве *и́о́јá*, смо прáјле црцáлке *од бóзá*, И сáг – јéн *ои́у́дá*, јéн одовúд^I; *и́áдá* наберéмо цвѣјће, *овáјá* лéба у црепúљу се месíа; па гóре крóв *ои́й црéи́á* Го, сам посипувáла и *кáи́á* рúчак, Давáл'е, бóгме, чéле тэд! *Тáдá* нé се прскáло нí вóће нí нíшта па имáло цвѣјће.; Ё, *и́áдá* турíмо онúј трмку.; И кэт се врти у онú маш'íну да би падáа *мéдá*.; *и́áдá* се спáло на тврдо Др, И тó[.] је тúрам м'ѣт^{II}. *М'éдá* на мéсто шéћер.; Србíја нáша напраи́ла ни *и́уи́á*.; ако имáш *рéдá* дóбар Ви⁵⁰, осушíмо от свíње *м́рсá*, брдо је *Плáи́á*, па *и́о́јá* – блага́та Су.

У Сушићу и Вичи мање је потврда са нефонолошким полугласником, што је неочекивано с обзиром на то да је у овим насељима остварен контакт са албанским језиком у коме се полугласник јавља и на почетку и крају речи.

г) У не тако бројним примерима развија се секундарни полугласник иза предлога који је најчешће акцентован иако иза опструента предлога није опструент другачије звучности. Очигледно је да је и у овим примерима развијање полугласничког фона подстакнуто тежњом ка пенултимском ритму:

прáјло се сирéње *сáсá* варéно млéко, íма и *сáсá* вúка вучáри, па *óдá* јенóга до другóга, пúпца *óдá* ружíце, црно бíло *óдá* нáше чени́це, и кропíле *сáсá* никóу гра́њу, се опáшоў *сáсá* врбу Се, *Й*шло дím *úзá* óцáк нагóре *Јá*, се миéмо кут чéшму *сáсá* ружíцу и *сáсá* вíд-вíду Шт, играá сáс њí у кóло *óдá* *Лейéнац* Бе, па *óдá* њрж јúже, *сáсá* вíд-вíду и трендáвиљ Го.

д) Иако је стилистичка вредност емфатичког истицања употребом секундарног полугласника иза једносложних речи присутна и у делу потврда под 6.11в, на овом месту се наводе примери у којима је присуство / одсу-

⁵⁰ Присуство нефонолошког полугласника у Вичи мање је снаге него у другим насељима.

ство секундарног полугласника изразито стилски маркирано, а употреба полугласника није условљена ни тежњом ка очувању фонолошке вредности сугласника у интонационој целини, ни тежњом да се оствари пенултимски ритам. У оваквој употреби полугласника као прагматичког маркера комуникативна намера говорника подударна је са саговорниковим лингвистичким и прагматичким знањима.

Клас је нагоре. Све тако уз *дубакә*; Па после се *јојейтә* *косиу*; А имало црвене, имало кафене, *тйегейтә*, *разне*; Ујутру смо јеле, *око девейтә*; *узе тај мафесә* *беу*; За *Божихә* месимо *колаче*; На Њат док не дође *никојә* *бездәсмислено* да улене, *не се иде*. Се, Чалму и туру паприке, *крөмиитә*, *триста чуда*; Вршидба у јесен, жими-ти. От *көлко*? У *авгус месецә* почиња. Ја, Али *неки ситарјәцә*, *пекле* смо за *Божихә колачә*; Јуже. И *завржешә*; *дошо* *неки-болесә* Вр, За *слау* паприке, *парадајсә*, *куйусә*; Напрајмо *лију крөмиитә*. И у *крөмит* паприку, у *све*; А *разно* *цвөһе* – *коийиһиһикә*; Јен-*таһир* *сир*, *јен-тйаһиррә* *питйе*; Све у *оној*, *Вицке*, жими-ти, у *крөмит*. *Крөмиитә* и *липу*; Брала *сәм* *бороуһице* да *испратим* *децу* у *школу*, да *ги купим* *книге*, да *ги куйимә* да се *обучоу*, да *ги куйимә* *ташње*. Шт, *имам девейтә* *унуце*; *Мөј* *рөшәцә* – *нема* па *нема*; *Кө[j]* је *нај* *вөлейтә* да *пази*; *һе тйуришә* *мају* *Бе*, За *Божихә* *тој* по *стәро*; *Ал һе рөдишә?* Ако не *рөдиш*, *һе* те *исөчем*; И *төд* *исйөчешә*, *пөтоу* на *ражән*. ДБ, *тој* де *трөба* да *закачимо* *ләнацә*; Драган *јединәцә* у *мајке* *бија*; *Мөра* да га *скүбешә* па да га *вржүјеш* у *снопове*; *наберөмо* *цвөһе* у *башчу* – *босиљакә*, па *тој* *вратило* *тамо* *туриш* на *разбојә*, *ирөвөсә* на *главу*, *јарамә* за *краве* *како* *ги* *презәмо*; Га *зовөмо* *Њат*. *Төд* *месимо* *көлачә*; На *веригу* у *котловө* да се *згрйје* *вөда* па да *йокиснеш* *ә* *тој* *төше* *што* *имаш*. Го, л'уди не *могәл*'е да *виду* *ништа* *көрисә* от *што* *посйје* *нешто*. Ви, *попөфско* је *ошүдә*; Смо *брәл*'е *травө* *стока* да се *накрми*. *Тө* *коийиһиһикә*. Су.

НАЗАЛНИ ВОКАЛИ

8. Судбина назалних вокала у сиринићком говору одражава општесрпско стање.

Назални вокал предњег реда замењен је регуларно са /e/ (*име*, *јейрөва*, *мөсо*, *девейт*). У именици *зәјац* (*зәјац* ли *је* Се, не *бөше* ни *мицак* *тај* *зәјац* Вр, ако *улене* *зәјац* у *башчу* Шт, *знәа* *зәјац* да ни *найрәи* штөту ГБ, ни *зәјац* *не* *мөгоу* да *трчи* ка *он* Го) морфолошким преосмишљавањем у именицу је унет суфикс *-ац*⁵¹.

8.1. Назални вокал задњег реда замењен са /y/ (*рука*, *рукәви*, *зүбе*, на *дүб*, *ишла* *йо* *йүшу*, за *наше* *мүже*, *клуһичө*, *унүтира*, *врүһ* *лөба*), укључујући и замену у суфиксу **-нө* у највећем делу овога говора (в. т. 128). У три најзападнија

⁵¹ Уп. са оваквим преосмишљавањем у околним говорима (Видоески 1962: 50. Према мом материјалу исто је и у јужнометохијским и јужнокосовским говорима).

насеља, окренута Сретечкој жупи, на месту суфикса **-nɔ* среће се и *-на*. Док је изван Севца, Јажинца и Врбештице потврђен само суфикс *-ну*, у ова три насеља претеже *-на*, али није непознато ни *-ну*. Оваква ситуација сведочи о недовршеној кристализацији особине. Забележени примери показују да је *-ну* чешће у Јажинцу и Врбештици него у Севцу.

а) де-гód *се мрднáло*, и *ш̄екнáло* ми, *кунáло се*, нé ме *ш̄иакнúла* да ме порóди Се, а двé и тúј *изгинúле*, *окренúја* вéтэр, нé *сам седнáла*, *смо с̄шанáле*, да *си улегнáла*, кэт сэм *ш̄оизраснáла* ја, ал си *израснáша* тáко Ја, кэт сэм *сленáла* от кóла, *легнáа*, и *ш̄огинúле*, *ш̄аднúла* кíша, нит *бринúла* Вр;

б) *изгинúле* ка лúди, *смо седнúле*, *меш̄инúле* пáре, *ш̄аднúја*, кэт сэм га *викнúла*, и *ш̄аднúла* кíша јáка, знáм јá тóј кэд *ш̄огинúла*, и *седнúле* да јéдо лéба, ако те *с̄шиснúја* за рúку Шт, кóј дé *седнúја*, одмá *се забринúле*, *викнúја* му га да бéга Бе.

Види и примере у т. 128.

Суфиксом *-ну* сиринићки говор чини целину са косовским говорима призренско-јужноморавског типа (Павловић 1970: 97, Богдановић – Вукадиновић 1999: 108, Младеновић 2013: 78), а удаљава се од јужнометохијских говора, у којима је присутан суфикс *-на* (Стевановић 1950: 46, Реметић 1996: 367–368), затим суседног скопскоцрногорског говора (Видоески 1954: 196). Само порекло *-на* може се објаснити морфолошком експанзијом *-а* презентске основе (Младеновић 2013: 78).

8.2. Иако усамљен, пример са рефлексом /ун/ у *кундéља* (**kɔdělʲ*) упућује на рани српско-романски контакт и романску адаптацију назалног вокала задњег реда. Иначе, именица *кундéља* среће се чешће и са рефлексом /у/ на месту назалног вокала у свим пунктовима.

На кундéљу. *Кундéља* је лéпо напраéна, шарéна. Машћéна. И тúру гу *на кундéљу* и прéди; понáпре имáло пó више *кундéље* Се, смо остáйле и *кундéље* Ја, дáј ми гу *кундéљу* Бе, мáти úзе *кундéљу* ГБ, и вúна *на кундéљу* Др.

8.3. Ако секвенца /ун/ у *кундéља* упућује на романску адаптацију назалног вокала, није јасно порекло групе /ум/ у *лумбúра* с обзиром на одсуство назалног вокала у именици (уп. Скок 2: 322, *lub*):

лумбúра је тóј што остáне окóл наокóло о[д] дрво кэд је трúло унúтра ГБ⁵², ако се напраи *лумбúра* о[д] дрво Вр, а брát се сáкрија у *лумбúру* ДБ, имáло нéшто у *лумбúру* што свитkáло Го, верверíца отíшла *креј лумбúре* Др.

Именица *лумбúра* потврђена је само у овом облику, мада групе нема у глаголу *излúбим* („дељањем склонити средишњи део дрвета“) (Исéчоў у планине дрва и напраиш, *излúбов*, *излúбов* Вр, и дрво трéба да се *излúби* Бе, а кóј па мóже сэг да *излúби* ка прíје ГБ).

⁵² Уп. са им. *лубура* у Елезовић 1932: 370, *лубура*, чије значење упућује на везу са сиринићким *лумбура*.

ВОКАЛИ СРЕДЊЕГА РЕДА ПОД АКЦЕНТОМ

9. Док средњи вокали⁵³ изван акцента у сиринићком говору показују знатну стабилност у артикулационо-акустичким својствима, с напоменом да /e/ подлеже асимилацији лабијализацијом и супституцији са /o/ у дифтонгу /oǝ/ (в. т. 15.2), ретко и делимичном или потпуном редуковању до полугласника (в. т. 7.96⁴–6⁵), а /o/ ретко факултативно бива замењено са /y/ у неким вокалским групама (в. т. 14.1), ови вокали под акцентом имају широко варијацијско поље. Осим у примерима редуковања до полугласничке вредности (в. т. 7.96⁹, 7.96¹²), у осталим случајевима ради се о алофонима отворенијег односно затворенијег изговора, затим о дифтонгоидном изговору, а уколико има фонолошке неутрализације замене се врше у оквиру општерспских замена – супституције иду по вертикали: од нижег ка вишем вокалу (*e* → *и*, *o* → *у*).

Варијантност средњих вокала неједнака је у појединачним насељима, што се може довести у везу са саставом становништва у њима.

Вокал /e/ подложнији је отварању, дифтонгоидном изговору, затварању, супституцији од вокала /o/.

Факултативност у судбини средњег вокала обележје је сиринићког говора. Као илустрација наводи се судбина /e/ у групи /ej/: Да *жњѐјо* ишле ж'ѐне. Ја не сам. Можда коприве да *жњѐјем*. За ж'ито, ја не сам *жњѐја*. Др, *Подгрѐем* мл'ѐко л'ѐпо, *ѐогрѐем* лонце. И се *зрѐјој*. Су; Кóлко да би *седѐа* кóњ. Др.

9.1. Широко варијацијско поље средњих вокала под акцентом у сиринићком говору део је стања у призренско-јужноморавским говорима у ширем ареалу⁵⁴. Судаћи по расположивим подацима оваква варијантност, додуше неједнаког обима и не увек истих артикулационо-акустичких својстава и не истог фонолошког статуса, карактерише говоре призренско-јужноморавског типа у северном делу Северне Македоније (Видоески 1954: 167, 192, Видоески 1962: 29–30), говор Прешева који се наслања на северномакедонски појас (Трајковић 2017: 326–328), призренско-јужноморавске говоре Косовске котлине и Биначке Мораве (Ивић – Реметић 1990, Богдановић 1992: 40–41, Ђуровић 2000: 83, Стијовић 2010, Стијовић 2012, Младеновић 2013: 70–78). Док је варијантност у Косовској котлини изразита, у јужнометохијским говорима средњи вокали под акцентом остају стабилни, а префонологизација без дифтонгоидног изговора потврђена је у два севернија насеља јужнометохијског подримског говора (Ивић – Реметић 1981, Младеновић 2004: 217).

Отварање /e/, али не и /o/ у условима сличним сиринићким, обележје је и северношарпланинског горанског говора, с напоменом да се у овом говору у

⁵³ О средњим вокалима у сиринићком говору в. и Младеновић 2019.

⁵⁴ Детаљније о овоме в. у Младеновић 2013: 70–72.

истим фонетским условима факултативно среће и затворено /e/ (Младеновић 2001: 95–96), којег нема у тим контекстима у сиринићком говору.

9.2. Само порекло широког варијацијског поља средњих вокала у сиринићком и другим говорима може се довести у везу са префонологизацијом средњих вокала под акцентом после деграматикализације ове иновације ближих и даљих призренско-јужноморавских говора, о чему сведочи префонологизација у овим говорима, додуше без континуитета. Када је сиринићки говор у питању, на евентуалну префонологизацију упућује њено присуство у говору јужнокосовског села Гатње, које је у непосредном суседству са Сиринићем (Младеновић 2013: 70–78).

У Драјковцу је неколико пута забележено *дѣѣѣ*. Потврђено је, међутим, и обичније *дѣѣѣ*. Примери са *дѣѣѣ* могу бити траг префонологизације, тим пре што се ово насеље налази у источнијем делу, ближем Косовској котлини.

И *дѣѣѣ* сам носила, ни по две године, на л'ѣја однесем. Па *дѣѣѣ* носим с[с] себе. [...] Тај к[о] [j] је кући (!) не м[о]ж'е да постигне све, да држ'и тол'ико *дѣѣѣ*. Па носим по две године, носим у њиву *дѣѣѣ* с[с] м[е]не. Ник[о]а јетрва чува *дѣѣѣ*, док копам ја да не би паднуло Др.

У примеру: Чауш, тој било, за старо време имало Ја, – остварено је неочекивано затварање /e/ у позицији у којој се иначе среће отворени алофон (Тој време не се гледало ал имаш кревете. Се). С обзиром на квантитет некадашњег /e/ под акцентом могло би се помислити на остатак префонологизације квантитета у квалитет. Чињеница да је Севце географски окренуто Средској и да је контакт сиринићког и сретечког говора у овом насељу најинтензивнији, алофон /e/ у овом примеру највероватније је резултат асимилације према потоњем /m/, асимилације иначе обичне у сретечком говору.

9.3. У фонолошко-фонетском систему сиринићког говора јасно су разграничени дифтонгоидни изговор средњих вокала и дифтоншке секвенце.

а) Дифтонгоидни изговор је факултативан, он је фонетска а не фонолошка чињеница, не утиче на судбину фонеме испред које се јавља, а по правилу није траг редуковане фонеме.

б) Дифтоншка компонента у дифтоншкој секвенци по правилу је иза пуног вокала, представља траг редуковане фонеме, обавезна је, осим уколико факултативно испада ако је граматички редундантна. Дифтоншка компонента /j/ делује асимилативно на претходне вокале /a, e/.

9.4. Присуство / одсуство отворених алофона и алофона са дифтонгоидним изговором у сиринићком говору није условљено насељем већ фонетским контекстом и стилистичким разлозима, пошто је избор оваквих алофона условљен прагматичким намерама. У исказима који подразумевају говорников емотивнији однос, овакви алофони су изразитији.

Дифтонгоидна компонента када се средњи вокали дифтонгоидно изговарају није у вези са фонетским изменама постојећег гласа, већ се понаша као антиципација отворености потоњег вокала.

Само отварање и дифтонгоидни изговор подлежу ограничењима, пошто одређени фонетски контекст блокира отворање алофоне. Оваквом фонетском блокирању отварања подложнији је вокал /e/, који се врло често реализује као затворенији алофон, а некада се и супституише са /и/ уколико је иза вокала /j/.

Порекло ширег и дифтонгоидног изговора средњих вокала у сиринићком говору, али и ширем ареалу, може се наћи и у некадашњим старобалканским дифтонзима, чија је дистрибуција поремећена славизацијом и алоглотском ситуацијом. Присуство односно одсуство дифтоншке компоненте у дифтонгоидним алофонима део је процеса у оквиру балканских језика, у којима је присуство дифтоншке компоненте факултативно ако дифтоншка компонента није од значаја за граматичку информацију. То се догађа и у сиринићком говору, у коме су напоредни *íмоў* : *íмо*, *дóшоў* : *дóшо*, *йéшоў* : *йéшо*, али је увек *њéгоў*, *здрáў*⁵⁵.

9.5. Вокали /e/ односно /o/ отварају се искључиво под акцентом. Отварање је факултативно.

Вокал /e/ чешће се отвара од вокала /o/, што је корелативно са стањем у суседном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 74–75).

Ови вокали се практично не отварају уколико су на апсолутном крају речи. Природа акцента сиринићког говора, са високо стабилисаним пенултимским акцентом променљивих речи, практично је искључила присуство ових вокала под акцентом на отвореној ултими, мада су потврђени и ретки примери са отвореним алофонима на затвореној ултими.

Вокали /e/ и /o/ јасно су раздвојени могућношћу отварања /дифтонгоидног изговора када су у иницијалној позицији. Док је највећи број отворених / дифтонгоидних алофона /o/ управо на почетку речи, вокал /e/ се не отвара у овој позицији.

Нема подударности ни у обиму отварања /e/ односно /o/ у зависности од фонетског контекста. Маркантна је, на пример, разлика у позицији /к+e+/ и /к+o+/. У овој позицији је отварање /o/ често и изразито, док је отварање /e/ веома ретко.

ПРАГМАТИЧКА ФУНКЦИЈА ОТВАРАЊА СРЕДЊИХ ВОКАЛА / ДИФТОНГОИДНИ ИЗГОВОР СРЕДЊИХ ВОКАЛА И ИНФОРМАТИВНА АКТУАЛИЗАЦИЈА РЕЧЕНИЦЕ

10. Реализација реченице у комуникацији у сиринићком говору унеколико је различита од њене реализације у стандардном језику, пошто је сиринићки говор захватио низ балканистичких иновација које се тичу распоређивања синтаксичких конституената, пре свега позиционирањем енклитика испред у односу на предикатско језгро⁵⁶. Распоређивање рече-

⁵⁵ О овој појави у арумунским говорима в. Марковић М. 2007: 16, 22–25.

⁵⁶ О овоме више в. у Младеновић 2013а.

ничних конституената (субјекат, предикат, објекат) и формирање неутралне реченичке перспективе у сиринићком говору најчешће подразумева овакав редослед реченичних конституената, чиме се овај говор уклапа у општесрпско стање. И у сиринићком говору, додуше не тако често као у књижевном језику, распоред реченичних конституената предикатске реченице са прелазним глаголом подразумева и њихов другачији распоред, који је условљен комуникативном ситуацијом и језичким контекстом, што је узроковано информативном актуализацијом реченице⁵⁷.

И у сиринићком говору – поред распореда конституената за формирање информативне актуализације реченице – значајану улогу има реченична интонација и реченични акценат. У овом говору маркантно експресивно средство истицања појединих делова реченице и субјектов однос према информацијама остварује се пре свега отвореношћу и дифтонгоидним изговором средњих вокала /е, о/ под акцентом. Широко варијацијско поље средњих вокала у овом говору погодно је за овакву информативну актуализацију реченице.

С обзиром на то да је субјекатско-предикатска реченица основни реченични модел, са субјектом и предикатом као основним реченичним конституентима, није неочекивано што се средњи вокали под акцентом најчешће отварају / дифтонгоидно изговарају управо у субјекту и предикату. Потом следи отварање у именицама у служби објекта. Када је информативно тежиште (фокус) на синтагматском конституенту, онда се и он отвара / дифтонгоидно изговара.

Судећи према слушном утиску, отворени / дифтонгизовани средњи вокали дуж се изговарају, тако да се поред маркираности остварене бојом експресивност истиче и нефонолошким квантитетом.

Статус женског и мушког говора донекле утиче на прагматичку употребу отворених алофона средњих вокала под акцентом. Уочено је да је изразитије и чешће отварање у женском говору.

Отварање средњих вокала изразитије је у говору старијих. У говору млађих оно је мање изражено и ређе, а што је последица дедијалектизације и нивелације према књижевном језику.

ФОНЕТСКИ КОНТЕКСТ И ОТВАРАЊЕ СРЕДЊИХ ВОКАЛА

В о к а л /е/

11. Вокал /е/ под акцентом отвара се само у унутрашњој позицији, скоро по правилу иза сугласника. Ретки су примери типа када ово правило није поштовано и када се /ѐ/ среће иза вокала: Ђ, па-*ѐ*не, готóва кíша!; И-*ѐ*ше сáге, дрúге нéмам Ја.

⁵⁷ Термин према Станојчић – Поповић 2008: 366.

Највећи број примера с алофоном /џ/ потврђен је иза експлозивних П, Б, Т, Д, затим иза сонаната Р, В и М. Нешто је мање појавности иза фрикатива С, З, Ш, Ж, африката Ц, С, Ћ, Ђ, иза сонаната Л, Н, Љ, Њ, док је иза експлозивних К, Г одвећ ретко због малобројних секвенци са вокалом под акцентом /ке+сугласник, ге+сугласник/, а мало је примера и иза Ј.

11.1. Алофон /џ/

а) П, Б + е:

у чело *п̄риџе*, клале и *иџила*, бóже *п̄реде*, *п̄риџу* прају, *и куџено* от слаткише, смо *иџкле*, нóси *иџиоу*, три или *иџи*, смо ишле *иџике*, па да *иџереш* туја, за свету-*Пџику*, тој кат се *иџе* кóлач; *обџема* воловам, *Закова брџа*, и ја *сам иобџгла*, шарџене – црвџено и бџело, се *сабџере* оној, јџено бџело крпче Се, *иџиоу* кад *зайџева*, *иџи* у јџено, кџ[д] дошоу *Пџику*, тој[ј] *е куџено*, платно се *п̄рџело*, три дџона бџсне кобиле, никџа бџсна била, да *набџереш* јагџде, га *сабџереш* Ја, и лџба смо *п̄риџеле*, триес и *иџије*, мџсло се *сабџере*, да бџга, се влачи на *гребџене*, крџпни *гребџени* имале, дрџга тура се *обџере* Вр, па да *илџиеш*, ја сџм триес-*иџио*, отпџе пџп туј *иџсму*, машџна *иџере*, лџпе *иџсме*, штџо се *иџева*, *иџца* копрџва; на дрџво га *обџсим* Шт, око *Лейџнац*, бџло зајче, *иџ[и]шес* мџшра, да бџга, да *иобџгне*, сџз *гребџене*, нашле *скуџџену*, *џе набџерџмо* јџпе, да се *разбџерем*, нџшто *куџено*, бџло дрџво (и бџла дрџва), да ги *иџе* Бе, да се *оџере*, руковџе *бџереш*, *сабџереш* тој пџ округло (и: сџбџереш и праиш ручице), кџт се *исџџече*, тџд *исџџечешџ*, да *оџере* судџве, тџд било бџдно, *обџсши* јџјце на грџду ДБ, да ми обџје *циџџеле*, *иџи* дрџвети, *иџи* је бџњак, се ишло *иџишки*, *иџи* имам параунџџети, лџба се *п̄риџело* ГБ, компџрче *исџџечеш*, кџра *дебџла*, и тај *иџсма*, се бџере вид-вида, *Пџшар* онај Ретињов^ф, *нацриџемо* вџду у р'џку Го, и *п̄росиџемо*, да му *иџереш* нџге, двџес и *иџи* годџине, па се *оџере* (и: у врџћу вџду се опџере), закољџмо *иџила*, *п̄реклоџџене*, *иџшес* од џфце, *иџшес* кџже; *сабџерџмо* овако, сџно да се бџере, да *берџмо* папрџћ, у шџму *берџмо*, имџмо *гребџене*, се чџшља з *гребџене*, туј *урду сабџереш*, сџма *сабџере мџд^м* Др, бџдно се живџло, бџдно сџм живџа, ги бџере за ракиџу, ка *уграбџена* Ви, *исџџерџу* л'џпо, закла *иџила*; да се бџере сџно, бџгај више, *обџд^м* мџра да бине мџсо, нај главни бџја *обџд* Су.

б) М + е:

вџди и *мџша*, *п̄ромџену* гу у кошџљу (и: промџену џли снашџу), у лџпу *п̄ромџену* гу промџену, у мај *мџсец*; *измџшај* сџл и вџду, *измџшај*, *измџшај*; дрџги дџн се *п̄ромџеша*, свџ по куџе *намџша*, па *џе мџшине*, ако *мџшеш* куџу, *мџшино* низ вџду, брашњо *замџси*, на тој *мџшио*, и грањку од *мџшле* Се, тој да се *мџша*, од врапче *мџсо*, па се *замџси*, на вџчџр се *сиџрема*, у џвгус *мџсецџ*, јџјце да га *мџшнем*, јен-*мџсец*, *п̄ремџинеш* отџд Ја, *мџшаиш* тако, и *мџшни* на вџтар, да *мџшнем*, у јанувџр *мџсец*, џнда га *п̄ремџшам*, ако се *мџшаиш* у странку, стрџмо *мџшио*, *мџчке* немале, *мџсец* сџди у вџду Вр, се *мџша* тој, *џе* ми *мџси*, камењџто *мџшио*, петнаџес *мџшра*, *грмџло* сџло, имџмо *мџсо*, на тој *мџшио*, *мџне* ми бџја отац богџаш Шт, и *мџсо* за *вџчџру*, *иџ* *п̄амџиши* лџуди,

о̀вде у *рамéно*, то́ј *мéсѣно*, *мéсо* гóре сéди, *ѿамéѣѣан* чóбек, на дрúго *мéсѣно*, *ѿамéѣѣни* лúди, *мéд^м* штóм кóлко, *мéѣѣај* вóду отúт (и: *јабúку* гу *мéѣѣаш*, гу уда́ви *мéчка*), да га *ѿомéриши*, да га *измéѣаш*, ка за *мéне*, да *ѿомéѣѣем* Бе, се *мéѣѣа* у грóб, и сòл *измéѣаш*, *ѿомéѣѣе* кúћу, пóсле *мéѣѣа* (и: па мéта), да *ѿремéѣа* мánцу, на јéно *мéсѣно*, кэд ги *мéѣѣнеш*, трé *месéца*, на свáко *мéсѣно* ДБ, *ѿремéѣаш* грне грá, да *мéсим*, четíри *месéца*, одóвде на *рамéна*, поделен од *мéне* ГБ, *измéру* кóлко трéба, да га очíсти *сэс мéѣѣлу*, *ће* те *мéѣѣноу* у вóду, *мéѣѣлу* у рúке, ако *мéѣѣем*, *јá мéѣѣем* креј *мéне*, дé крај нú *мéѣѣе*, колéпку на *рамéно*, га *замéси* тéсто, да се *мéси* кóлч Го, осушíмо *мéсо*, то́ј сúо *мéсо*, па да *úзо мéд^м*, *ѿодмéѣѣнеш*, *ѿомéѣѣи*, што *ће мéси*, *замéсиши* брашн'о, *измéѣа* дóбро, нé умéле, *мéсец* дána се кíсне, да га *мéѣѣне*, *мéѣѣај* с рúку Др, ако је мрсно – *мéсо*, на дрúго *мéсѣно*, нí бáш *ѿамéѣѣан*, *ѿомéѣѣе* дóбро Ви, кóј га *мéси* кóлч, сáмо *мéне* имáл'е Су.

в) В, (Ф) + е:

нéки се *завéѣѣа*, *живéло* се, од *говéдо*, у *сѣáро* врэме, с онóј *црвéно* кóнче, тá бíла *дррвéна*, нíкој вíкоу *совéљка*, дúва *вéѣѣар*, наредíле снопóве *свé*, трé шамíе *црвéне*, да излéне *свéкар*, обúје *ѣ свéкар*, и *црвéне* јáјца, човéка да оглúви, и *извéдоу* гу, *јá сэм* мíла *девéру*, *свéкру*, то́ бíло *дрвéно*, рúчке *двé*, ка лопáте *двé* Се, *свéѣѣѣно* сэм работáла, *увéдов* гу у кúћу, *свéкар* íде, се *живéло*, *живéло* се од зéвње, и *Вéрка* úмр, мíла нóге *свéкру*, *двé* су Ја, да гу *довéде*, ка *говéдо*, сам посупувáла *свéкра*, *вéѣѣар* лéп, корíто *дрвéно*, бíја *ѿрофéсор* Вр, и *свéм* дáдем, *ће* закóље *свéкар*, ко[д] то́га *Вéска*, нека се *завéѣѣа*, за од *вéѣѣар*, да дúа *вéѣѣар*, да *úзем* трé *дрвéѣѣи*, напраíмо *вэнче* Шт, *медвéди* (и: гонíле *медвéде*, мí се *зовéмо*, кáко *смо живéле*, што је *ѿо вéш*), тéшко се *ж'ивéло*, чувáа сэм *говéда*, да *ѣ црквéно* имáње, незгóдно *врéме* бéше, *Свéѣѣи* Димитрíја, у то́ј *врéме*, *Цвéѣѣико* Грбíћ, се премени́ло *врéме*, сэс *црвéно* трáкче, нí *свéѣѣло*, зíмско *врéме*, *свéм* по јéно, ведрíца *дрвéна*, млóго *врéло*, *свéм* мушкáрцам, *увéчер* дóшле, *дéвер* и *деверовíца*, на *двé дрвéѣѣи* Бе, да спрéми за *свé*, *свé* да íма, с онéј сáбље *дрвéне*, *свé ѿо свéѣѣу*, кáко је *врéме*, се íшло *увéчер*, дóђе *свéкар*, ги *увéдоу*, *дéвер* кó[j] је, гу *извéде* брáт, пóсле у *девéра*, мáшћевáле у *црвéну*, сáмо у *црвéну*, у стáро *врéме*, праíш *гоѣѣвéно* ДБ, и *двé* девојчéти, бíја *свéкар*; *Еј*, *човéку!*; четíри *дрвéѣѣи*, не месíмо то́ј на *свéѣѣац*, *свé* што трéба, и да ме *ѿревéдоу* вáмо, *двé* детéти ДБ, *црвéно* нé се јéде, рúчно *свé*, *живéло* се, *увéчер* дотéриш, íма *наѿравéно*, онéј лéсе *дрвéне*, од *говéдо*, у *црвéно*, Шúплъи камéњи ги *зовéмо*, *Света-Пéѣѣку* славі́мо, сабирáмо онéј *руковéђе*, у *црвéну* бóју, и у *кафéно*, гúске ги *зовéмо*, нíко́је *врéме*, *залейéно* свé Го, сэм чувáа *говéда*, ме *ѿовéде* да ме убíе, *сэг^к* и *свéѣѣло*, у íсто *врéме*, *свé* рúчно, га *навéзе* о́уде, по двá *крвéѣѣа*, да плáти *човéку*, дúне га *вéѣѣар* (и: кэд дúне *вéтар*), двáес *девéѣѣе* сэм родéна Др, онáј *вéѣѣар* га растéра, да изáђе *црвéно*, *двé* годíне Ви, нíко́је *говéдо*, опáнце од *говéдо*, долáзу *свéкар* и *дéвер* Су.

У: четáрес *чóѣка* Бе, – отварање у вокалској групи подржано је факултативним ликом, пошто је обично и *човéка*.

г) Р + е:

теј старе *фрѣске*, овде уз *рѣку*, дође *рѣд*, на тај *грѣбен*, на *срѣде* ђгањ, туј да се *рѣди*, да *ѿрѣде*, на *срѣда* соврѣ, *изрѣжај* лѣпо, па *оѿерѣмо*, млого *врѣме*, *сирѣње* јѣну кришку, *крѣвѣи* да распраиш, *зборѣла*, кумбаре *оѿ смрѣке*, имале *ѿрекај рѣке*, *ѿзборѣла*, да-не-се *окрѣне*, што шљапкале *ѿо рѣке* Се, по рано *уздрѣли*, ако *сирѣње*, и *сѣм осѿарѣла*, И ја – *брѣ* гóре, *брѣ* доле; *грѣда* нека.; Ако идѣмо на *р'ѣку* да *ѿер'ѣмо*, сваки свој каменеъ смо имале да *ѿер'ѣмо*. Ја, и *оѿерѣмо*, и *р'ѣко*, док немало *шѿорѣѿи*, у бугарско *врѣме*, орѣмо, *вѣн рѣке* напраѣно топѣло, *оѿерѣмо* белóјку Вр, по две *јарѣѿи*, трѣба да *нарѣди*, што *си зборѣла*, јѣна страна *изгорѣла*, тако свѣ *шарѣно*, тој *врѣме*, вако дрѣн Шт, *ѿорѣкло*, му *рѣкле* да *ѿрѣба*, да га *дерѣмо*, да *рѣкнем* тој, свѣ што *ѿрѣба*, у *рѣд*, посуѣ *смрѣке*, да *берѣмо* вид-вѣду, папрѣѿ *берѣмо*, дошло *рѣд*, не *ѿрѣба* да га нишаш, на овѣј *шѿорѣѿи*, никóе *Приздрѣнке*, *ѿозади* тај *брѣга*, да гу *сѣберѣмо*, да *се окрѣнеш*, на свѣдбу *свѣкра* и свекрву *уѿрѣгноу* ги у јарам, ми је *врѣло*, да бѣне *грѣда* Бе, три пѣта *ѿрѣба*, *сѣм осѿарѣла*, девојка *се сѿрѣма*, *зговорѣна* девојка, што *ѿрѣба* за млади, за *Бурђѣвдан*, тамо на *крѣвѣи*, *ѿрѣба* да ѣдоу, *рѣдом*, траве *берѣмо*, па га *нарѣдиш*, се праѣу *оѿ смрѣке* ДБ, не *сѣм зборѣла*, *црѣѿ* цигански, стар *црѣѿ*, гочѣви *свирѣле*, *зговорѣна* сѣм бѣла, *свѣ* што *ѿрѣба*, сѣс *врѣлу* воду, Свете-Враче креј *Сѣве Рѣке*, *ѿризорѣно* сѣм се удála, *ѿо дворѣве* ГБ, *ѿрѣба* друга рука, ако те *срѣѿине* мѣчка, се ствѣра *рѣка*, чѣкаш *рѣдом*, *ѿрѣба* да дѣва, шѣму *саберѣмо*, *оѿерѣмо* гу ченицу, *наберѣмо* цвѣѿе, *рѣѿико* кој, се *зборѣло*, тамо *ѿорѣдиш*, *ѿрѣба* за тога, онај *рѣд*, *оѿворѣна* кућа, *оѿ смрѣке*, на *рѣку* сѣс тасѣве Го, да *орѣмо*, тој *смо горѣле*, вечеру да *вечѣра*, свѣ што *ѿрѣба*, домаѿин воѣи *рѣд*, га *сѣберѣмо*, и чѣка *ррѣдом*, по неки-пѣт *кукурѣче*, турал'е *грѣде*, јѣно *врѣме*, исѣчеш' ону *мрѣжу*, после гу *наберѣмо*, носѣле и онѣ *костѣрѣнке*, свѣ у *рѣку*, онѣј *о^ѿ црѣва*, волóѣе *уѿрѣгну* Др, *рѣѿико* неки, *горѣла* кућа, јѣс *изгорѣла*, *смрѣке* смо трсил'е, гу турија у *крѣвѣи*, *оѿ смрѣке* напраѣи, ракија како *ѿрѣба*, чѣја да *се зборѣло*, ни па *рѣѿико*, узѣмо дрѣн, тамо пркај *рѣке*, тој *врѣме* како бѣше Ви, турал'е јѣно *врѣме*, док дође *врѣме*, *крѣвѣи* дрвен, што *смо зборѣл'е*, на *сѿрѣде* ђган', рабóта што гу се *нарѣди*, ако ѣма *ѿоѿрѣба*, за *врѣме* Бѣвшѣ, пѣни дѣ *се окрѣнеш*, па *ѿе умрѣѿи*, ѣ *ѿрѣде*, у старо *врѣме*, за чѣлу кажѣмо *умрѣла*, л'ѣба *ѿрѣсан*, смо га *изгорѣл'е*, *ѿрѣба* да се обѣња, *сѣм осѿарѣла* Су.

д) Т, Д + е:

ѿлѣѿѣне отрак', она *оѿѣкне*, и *врѣѿѣно*, туј у *ѿѣмель*; и *кудѣљу* је дадоу, *на'едѣна*, тако се *седѣло*, и врту *дѣца*, да ѣгроу *дѣца*, окупа прво *дѣѿи*, *дѣцу* смо бања́ле, *дѣца* да пѣјоу, ка *овдѣка*, ка шѣс *недѣље*, свѣ у *недѣљу* Се, да га *наѿѣра*, не ме *доѿѣѿале* ни мѣне, *ѿуѿѣле*, *одлѣѿѣла* тамо, као *ѿѣсѿио* га напраи, после га *расѿѣра*, *расѿѣра*, *расѿѣра*; по *дѣсѣи* црепѣље, *дѣцу* да се обу́че, кѣт сѣм бѣла *дѣѿи*, ја знам као *дѣѿи*, *дѣца* носѣле, *дѣца* рада, *ѿо дѣвѣи*, до *ѿедѣсѣи* шѣсте гоѣине, овóј за *јѣдѣње*, тој ги *јѣде* Ја, *ѿе* ни *се уѿѣѿи*, *с врѣѿѣно* прѣдеш; кѣд бѣла она *дѣѿи*, млого имала *дѣцу*, га родѣла тоѿ-*дѣѿи*, порасло тоѿ-*дѣѿи*, *дѣѿи* имаа, *дѣца* деверóви, *дѣвер* истѣри пѣшку, *ѿе* ти

даде *дѣсеи*, немáло *фрижидѣр*, *исѣредѣмо* вуну, *изнесѣмо* и *једѣмо* Вр, *тури деиѣиу*, малóму *деиѣиу*, *шеесет* и *пѣт деиѣиу*, *дár* оцу и *маиѣре*, *вриѣло*; *младу дѣцу*, *дѣца* ка *дѣца*, прво *дѣиѣ* ми *родила*, и *никóје дѣиѣ*, *ће* ме *утѣпоу дѣца*, *идѣмо*, *кúпи ѿо дѣсеи*, *о[д] дѣсеи* *годи́не*, *инајдѣрка* била *Шт*, *те́ дѣвеи* *пóпа*, да се *дѣси*, *дѣвер* у *сóбу*, *и́дѣсеи* *годи́не*, *ѣли уиѣиан*, по *никóи дѣца*, *четрнаес деиѣиу* (и: *родила* *четрнаес детѣти*), *нема дѣцу*, прво *дѣиѣ*, *дѣиѣ* б́ија, *деиѣиу* *сва́кому* је *ћѣу*, *сва́ко дѣиѣ*, ка *ти́ја дѣца*, *дѣца* *дэнáшњи*, и *ја* ка *дѣиѣ*, да *ѿомеиѣмо*, *ѿрѣба* да *довáти*, *ће* не *уиѣиа*, *тóлко иѣишко*, *мóжда деведѣсеи* *годи́не*, *не́што и́леиѣно*, да *се сѣиѣиаш*, *дѣда* ни *причаá*, *дѣде* му *дáле* *и́ме*, *ги* *однѣсе иѣиѣ*, *цѣу́* *ж́ивот* на *иѣрен*, *иѣиоу* не, *деведѣсеи* и *ѿсме* *годи́не*, *иѣишко* *смо* *живѣле* *Бе*, са *дина́ре* *накииѣне*, па *иѣишко* *је*, *ш́то* *в́ика дѣвер* *мóј*, *тѣт* *сэм* *родѣна*, *шездѣсеи* *годи́не*, *не́ко* *мáло дѣиѣ*, *дѣца* се *ни́шоу*, *пóсле дѣца*, *некрстенóму деиѣиу*, у *дру́го одѣло*, *извѣде* гу *дѣвер* *ДБ*, *родѣна* *триес* *дру́ге*, *иѣишко* *смо* *живѣле*, *тáко иѣишко*, па *јóш* *ѿо иѣишко*, *дѣцу* *чети́ри*, *двѣ деиѣиу*, *јѣну недѣљу* *сва́дба*, да *помóгну* за *једѣње*, за *ми́цку дѣцу*, *никóе дѣиѣ*, *извѣа* ме *дѣвер*, *крсти́ле дѣцу*, *дѣцу* *носи́ла*, *ру́чни дѣвер*, да *б́ине* *чисѣно*, *п́рви* у *маиѣре* *ГБ*, и *вриѣно*, ка *вриѣно*, да *оиѣру* *чѣле*, *трмке сáйлеиѣне*, *напра́ено* ка *кориѣиѣнце*, *иѣишко* *б́ило* *бóл*, *служ`и́ја* за *иѣсѣио*, *са́йлеиѣна* *о[д]* *тр́ње*, *ја* *иѣбе*, да *се исѣера*, *ја* *иѣрам* *кра́ве*, *најиѣишко* је *копа́ње*; *то́ј* *да́јте деиѣиу*, *ми́ дѣца*, па *дѣца*, *Дави́ле дѣцу* *мáлу* (...) *Дѣиѣ* при *ма́јке* *је*, а *óне* *занéсоу* гу *ма́јку*, не *осѣти* *ни́шта*, и *дѣте* *ц́ркне*; *дѣца* *млади*, *дѣвер* гу *води*, *три́ недѣље*, ка *бандѣру*, *дѣда* ми *б́ија* *Јóван*, *презѣме* *ѿо дѣде* *Го*, *кэд* *идѣмо*, *напра́ју* *мúжи* *кудѣљу*, *повѣде дѣцу*, *прош`ѣгow* *дѣца*, *работáле дѣца*, *чува́ла дѣцу*, *дѣца* *носи́ле*, по *никóје дѣиѣ*, *и́ма* *двѣ дѣцу* *сэс* *њу́* *Др*, она *шиѣиѣна* *је*; до *ѿридѣсеи* *кúће*, *сэс* *на́ше одѣло*, до *и́дѣсеи* *имáло*, *сэс* *дѣсну* да *јѣде*, *идѣмо* да *узѣмо* *дрѣн*, *се* *нишáл`е* *дѣца*, *и́ма* и *дѣцу*, *изедѣмо* *Ви*, *смо* *седѣл`е* на *иосѣл`у*, *чобáнин* је *иѣишко*, *на́ј* *иѣишко* *б́ило*, *п́рв* у *маиѣре*, *доиѣра* *се* *кóса*, *сэс* *кóла* *је* *ѿо иѣишко*, *пона́пре* *ћуиѣла*; *ш́то* *б́ил`е* *млóго дѣца*, *б́ићи* *дѣца* *пал`ил`е*, *дѣца* *се* *вóлѣи*, *ако* *имáл`е* *дѣца*, *терáл`е* *дѣца* *волóве*, *заградѣно* *сэс* *л`ѣсе*, у *црепýл`у* *избодѣмо*, *ѿо и́одѣсеи* *снóпа*, *ће* *исѣредѣмо* *Су*.

У примеру: *Á*, сам *видѣла* *тáмо*, сам *видѣа* *овáмо* *Се*, – *потврђено* је *усамљено* *отварање* у *позици́ји* у *којој* се *иначе* /e/ *затвара*. *Отварање* у *групи* /ej/ *подржано* је *обликом* *видѣла*. *Однос* *видѣла* : *видѣја*, са *факултативним* *отварањем* *односно* *затварањем* у *зависности* од *потоњег* *сугласника*, *иначе*, *стабилан* је у *сиринићком* *говору*.

Усамљених *отварања* /ѣ/ *испред* /j/ *има* и *иза* *других* *сугласника* (кэд *засѣјоу* *Се*).

ђ) С, З, Ш, Ж + е:

да *бѣрем* *сѣно*, да *се исѣрисѣиѣим*, и *и́росѣко*, и *кисѣло* *млѣко*, *тóј* *сѣме*, *јóпе* *сѣме* на *вр*, на *шѣс* *месѣца*, и *ја* *сѣдна*, *исѣресѣмо* *лѣпо*, *око* *сѣбе*, *сѣсра* *мóа*; *кошúље* *везѣне*, *вѣзле* *жѣне*, *стáре* *ж`ѣне*, *јóпе* *ти* *је* *ж`ѣнско* *Се*, *чѣка* *кок`ѣшку* да *снѣсе*, за *сѣно* *дóшоу*, *дúша* ми *се и́ресѣкла*, *весѣло* *б́ило*, *орáно* у *Сѣчко*, *ш́то* *снѣле*, *ће* *попáриш* *тúј* *зѣвљу*; и *жѣна* му је *доктóрка*, *ће* се *извр́жоу* *ж`ѣне*,

три јужјѣши, ужјегне га тај сачэ Ја, зарѣбен шэс месеца, однесэмо у двѳр, и трѣс сэдме, носѣле сэно, изнесэмо и једэмо; нэ ни узэле; шињел свэ изэ ѣререшѣтиан, у Урошэвац; једна жэна остала, другу жэну узѣја, кэт се заврши жэтива Вр, грмэло сэло, урѣва сэло, и однесэмо у цркви, ће га донесэмо; да га узэмо, да узэмо јэгње; свака ж'эна Шт, и узэмо слэмке, па га сэче, да бѣло прэ двадесэти, шридесэти годѣне, кэт се сэтиш, сэчем прѣше, никѳу ж'эну, лэпе жэне, жэна ми је из Мораве, и ги шэтиа ка пилићи, ѣосэдо и отѣдо, ѣомузэмо, музэмо крау, кэ[д] донесэмо бѣњак Бе, се ѣресэче, си Весэлка и весэла, јена па сэсра, па ѣдоу ѣо сэла; дѳшоу зэтиа, ѣли зэти нѣки, јѳш један зэтиа, да изэде, зрѳо изэде дэте; напрају жэну од мушкарца, ѣли жэнска, кэт су Жэнске, тэт жэнске ДБ, овај жэна знаэ, бѣле жэне, па се исэче, у кућу сэди, (: гочэви сэду јѳш) ГБ, стѣгне сэно, лэпче однесэмо, свэ се однэсе, донесэмо кући, обесэна озгѳр, мѳа сэстира, овэјзи Десанке сэстира, да се сэче, ће ти донесэмо мѣ, лэба ѣринесэмо, ѣдем за сэно; да узэмо зэтиа, кофичѣше узэмо; па жэне, мѣ жэне, и жэтива, вржэмо на врр, завршимо жэтиву, нэшто ѣрж'эно, тај ж'эна, а за нас ж'энске – па жэנסко Го, ѣма ѣосэбно домаћица, ѣосэбно чѳбанѣн, па исэчеш'; па га узэмо, зэца да утэпо; крајн'а ж'этива, га каж'эмо, а мѣ ж'эне метамѳ, ж'эне домаћице, и ж'эна у тој Др, однесэмо за рѣчак, у свако сэло, да сэди у кафану, прѣви пѣт сэно; идэмо да узэмо дрэњ; ѣма тамѳ жэну, жэна му је из Врбештице, и жэна мѳја, имало жэне Ви, се брало сэно, дваэс сэдам куће, имал'е сѳвру ѣосэбно, ѣосэбни лѣуди, кѳј га исэка, домазэти 'ѳтац ми бѣја, вѣкоу – узэтио, узэтио; попариш жэне л'эпо, за чэлу кажэмо умрэла Су.

е) Л, Љ, Н, Њ + е:

и бѣло лэѣо, да се налэти, далэко бѣло, искршиу лэба, па цѣне лэба, се увати лэѣо, мѣ смо ѣшле голэме, ми залэтина, од онѳ цэло лэѣче, дај ми желэзо, смо га мэле, по два-тринаэс ѣиллэти, чѣм пѳчне да лэга, нашла јелэна; ако нэ – нэма, лэба да ѣонэсе, па изнэси вѳду, се нѳси бэло фенэло, од вунэно; шэћер у ѣэга Се, ако мл'эко, бѣло лэѣо, сэс лэѣо да онѳду, и л'эѣо бѣло, л'эба мэсиу, рѣпа голэма, ѣ дѳн ѣ нѳћ млэла воденѣца; нэ-знам ја, се ѣринэсе свэ, мѣ нэ смо сэс прѣша, н'эма ѳвде, ги нэма јајца, нѣгде ги н'эма, ја нэ сэм рэкла нэма Ја, умирало се за лэба, вэтар лэѣ; јагн'е заколэмо, што заколэмо; чарапе сэм му однэла, ужегнэмо црепѣлу, ѳндак дунэмо, вунэно Вр, мѳло лэѣо, свэ имамѳ лэѣо, лэѣо бѣло понэпре; свэ колэмо стоку, сэс вунэно, да нэ-сме свѳно, да рэдиш нэшиѳо, и кѣм донэсе, чѣм се динэмо, вѳда гу однэла, тој нэ-знам; свэ заравњэтио, клѣсар сэс ѣэга Шт, напрају се лэсе, лэсе се помэру, мѣ смо мислэле, да бѣне што ѣозелэно, крсэ од лэске, голэма кућа, лэба извртиш, по лэк сэс лэба, нашараш узокѳло лэѣо, скѣпиш мл'эко; ако ѣма – желэзне; да се ѣргнэмо, нэма га, темэље нэ ги ѣренэле, да однэле, кэт се динэмо, нэ сме да му се даде, нэ-смеш да ѣдеш, нэма да ѣе пѣна кућа, тѣри у нэдра, ће стаљам у нэдра Бе, да се покрѣше лэѣо, нѳсиш тај лэба, пэче лэба домаћица, окрѣгли лэба, скршу лэба, сѣшно лэѣо, очѣкаш лэѣо; да му однэсе, га донэсе, богубрэда се донэсе, а кѣша нэма ДБ, лэба се трпэло, кэд јэдоу

лѣба, власија је ка лѣба; сито ти *изнѣсоу*, муж *унѣсе*, сѣга *нѣма*, па и *однѣсе* свѣ, *донѣсе* по́п во́ду, ни др́во *нѣма*; родњѣво⁵⁸ Стојковић ГБ, па се пра́и *од лѣске*, па се *лѣю* об́учоу, до́бро да се *клѣйне*; *закољѣмо* кокóшку, *мљѣле* код нас, па *сѣљѣска* ма́ло; *нѣ-смеш* да идеш, ко́га *среѣйнѣше* на пѹт, кѣт *усѣанѣмо*, од бѹке *донѣсоу*, по́сле па *денѣмо*, а друго *нѣ-знам*, *расѣегнѣмо* јѹже; рѹчно смо *жњѣле*, удáри у *њѣга* Го, до́ђе полов́ину л'ѣто, ко́[[j]] је бол'ѣсан, нѣ сѣм ги волѣла, мл'ѣко кисѣло тѹриш, да се пл'ѣте; ка *жельѣза* двѣ, *закољѣмо* пѣтла, и пра́и га у *жљѣб*; *изнѣсоу* кóла, *однѣсоу* у њѣву, по сто́ке *ѣонѣсе*, носѣле то́ј *вунѣно*, *ѣо* нѣма печѹрке; носѣле *клашњѣно*, што је *заѣуњѣно* Др, а бога́ство дево́јка *гљѣда*, и *ѹон* *гљѣда*, *љѣю* уба́о; и ми да *бинѣмо*, ми *ѣоцрвенѣло* свѣ; н'ѣ сѣм виде́ја то́ј Ви, *смо* *ѣл'ѣл'е*, обрише́мо *л'ѣю*, *скл'ѣѣа* се л'ѣпо, да се *л'ѣю* исцѣди, *ал'ѣна*; *жельѣзан* плѹг^к, кѣт су *гољѣме* гру́де, немáла сто́ка *мљѣко*, *за лѣба*; друго ја *н'ѣ-знам* ништа, *однѣсоу* на ко́ња, *нѣ се ѣáри*, ништа *н'ѣ*, н'ѣ-сме да се сѣче, *ѣе се загњѣѣоу* Су.

Највећи број примера је иза непредњонепчаних сонаната.

ж) К, Г + е:

ѣе ѹзем *легѣнче* Ја.

з) Африкате + е:

да се *оцѣди*, га *цѣду* прос кр́пу, од оно́ј *цѣло* лѣпче; ко́са ѣе му бѣне *уврѣна*, *машиѣна*; *оѣмо*, та́то, *оѣмо*; *на сачѣве*, голѣма *чѣшма*, дѣ имáло *чѣшма*, кѣт се *вечѣра*, óни ги *ѣречѣкоу*, и *кучѣѣу* даде́мо, чѣм се *вечѣра* Се, *ицѣѣа* прѹт; дѣца *за Бурѣвдѣн*, јѣно *ѣенѣрче* Ја, *ѣрема* *Бурѣвдѣн* Вр, ста́им кокóшку *цѣлу*, мо́гло *цѣло* сѣло, ѣма ма́јка *ѣуцѣнце*; ни двѣ *ѣрке*, или двѣ *ѣрке*, нѣ ги *криѣвоу*; ѣте *роѣна*, *за Бурѣвдѣн*, јѹтре дѣн је *Бурѣвдѣн*; сна́ша гру́бо об́учѣна, да́дем *кучѣѣу* Шт, го́дина *бериѣѣна*, да ми *оѣрошиѣва*; *за Бурѣвдѣн* се свучѹјоу; *Чѣда* Мо́кин; то́ј *ѣенѣрче*; *цѣла* кѹ́ћа Бе, кѣт *ѣе доѣмо*; се *ѣовечѣра*, *за чѣрге* што пра́јле ДБ, и *ѣрка* помлáда, сáмо *ѣрекриѣне*, јáјце што се *мáшиѣва*; и двѣ *девојчѣѣи*, дѣсет *унучѣѣи*, него *на чѣзе*, *гочѣви* сѣду јо́ш, по́што се *вечѣра*; Радми́ла *Борѣвић*, *за Бурѣвдѣн* ујѹтру, *на Бурѣвдѣн*, *ѣрема* *Бурѣвдѣн* набѣроу́ ГБ, мавáле *Косѣиѣва*, *Коскоѣва*, *Бурѣва* (и: Стојѣви, Бурѣви гóре); *од Бурѣвдѣн*, што *наѣмо*, и *на Бурѣвдѣн*; *исечѣмо*, па по́сле увѣчер *вечѣра*, а онѣ *чѣрге*, *за вечѣру* пáсуљ, да се *вечѣра*, *сечѣмо* лѣба, у онѹј *чóрбу*; ту́ј *на цѣнѣар*, да се *оцѣди* Го, трѣ сѣна и *ѣрку*, а *ѣрка* ми је удáта; да се *вечѣра*; кѣт се *ицѣѣа*, кѣт се *ицѣѣоу* опáнци Др, да га *цѣѣоу*; ни *чѣсѣо* мло́го; у *цѣзвѣ* тѹрим Ви, да се л'ѣпо *исцѣди*, да *цѣѣам* др́ва; *нѣѣва* у пресóлак, *наѣва* вóда, а да умрѣмо *нѣѣмо*; кѹм у *чѣло* сóвре Су.

⁵⁸ У овом придеву /њ/ не мора бити резултат умекшавања палаталном компонентом из дифтонгоидног изговора /ѣ/.

и) J + e:

А и ђна има те¹ старе фрѣске. *Јѣс*; нѣма да се *јѣде*, и се *јѣло* Се, и ја *ѡринаѣсѡа*, *изаѡкаѣмо*, одѡ бѡр *наѡраѣна* Вр, двѣ *јѣлке* Шт, Гѡрња Битѡња, *јѣс* ГБ.

11.2. Дифтонгоидни изговор /j̥/

Број потврда са дифтонгоидним изговором /j̥/ знатно је мањи од примера са /j̥/. Највећи број потврда забележен је иза експлозивних П, Б и сонаната М, В, Р, док је иза других гласова (С, З, Ш, Ж, Н, Ц) оваква реализација /e/ ретка.

а) П, Б + e:

у срѣду и *ѡѣѡак*, нека ми су живи дечица *ѡѣѡ*, триес *ѡѣѡе* сѡм родѣна, и га *мѣѡни* у Лепѣнац, и отѡнеш на *Лѡѡнац*, смо ѡшле и у *ѡѣѡак*, понѡпре и у *ѡѣѡак*; а баш *свадбѣно* нѣ се повѡло, *ѡбѣгни* за мѡжа Се, јѡш четири, *ѡѣѡ*; никѡму *ѡѣѡ* Ја, стаѡш десет *ѡѡѣѡи*, наше *ѡѣсме*, *ѡ ѡѣѡ* дѡра, *ѡѣѡ* смо клѡле мѡ Шт, ели *ѡѣѡла* Го, и сѣло *бѣдно*, двѡес и *ѡѣѡ* нај више, *бѣдни* крај је тѡј, ѡл' и на *ѡѣѡ* парчѣти Ви, у *ѡѣѡак* ѡдоѡ за дрѡва, ја у Вел'ѡки *ѡѣѡак*, *ѡ ѡѣѡ* црепѡл'е, *сѡбѣре* се, краѡе ни бѡл'е *бѣл'е* Су.

б) М + e:

и ѡна *мѣѡа* јабуку, а штѡ га *мѣѡаш* дѡле, и га *мѣѡни* у Лепѣнац, *мѣѡа* у двѡрр, и пѡсле снаша *мѣѡа*, снаша и сѡто *мѣѡне*, преко санѡце *мѣѡну*, *ѡ омѣсоѡ* вруѡе лебѡѡе, кѡт се *ѡомѣша* дѣте, га баѡѡла у мѡје *мѣсѡо* Се, тѡру гу да *мѣси*; *мѣѡни*, па *мѣѡни* низ рѣку Ја, триста кѡла *мѣсо* годѡшњѡ, *не смѣло* пѡсле, па га *мѣѡнем* Шт, да *ѡомѣшоѡ*, *мѣѡнеш* бомбѡне, *мѣѡнеш* да узѡмоѡ ГБ, па *мѣѡнеш* гѡре, и тѡко *мѣѡаш*, се *мѣша* онѡј слѡма, на *ѡсѡо мѣсѡо* свѣ Го, бѡла *ѡамѣѡна*, кѡчма ми *смѣѡа*, *ѡомѣѡе* онѡј кѡмен', и *мѣѡа* нагѡре, *мѣѡа* нагѡре и ѡно вѣтѡр, никѡѣ богѡто *мѣсѡо*, тѡрам *мѣѡд*, *мѣдѡ* на мѣсто шеѡер Ви, *мѣсец* се сѡши, овѡј *мѣко* сирѣње, се сѡши *мѣсец*, кѡко се *мѣѡа* сѣме, и *мѣѡам*, трѣба да *мѣѡаш* убѡо, рѡдно *мѣсѡо* је, у шиптѡрска *мѣсѡа*, удал'ѣно *мѣсѡо*, тѡј *мѣсец* Су.

в) В + e:

дѡѡ саѡта ми *живѣло*, у корѡта *дрѣна* па пѣреш, *гоѡѡѣно* прѡјле, *ѡживѣла лѣк*, а тѡмо по *сѡѣѡу* нѣје Се, па да дѡне *ѡѣѡар*, ни *сѡѣкар* Шт, тѣшко се *живѣло* (и: смо живѣле тѣшко) ДБ, кѡд је *ѡѣѡар*, ја свѣ у *црѣно*, *ѡри ѡѣчер*, *дрѣне* вѡле Го, дрѡне *крѡѣѡи*, *крѡѣѡе* смо ги вѡкѡл'е от крај, ѡма *наѡравѣно* тѡј за брѡс, ни *цркѡѣно* дрѡво н'ѣ-сме да се сѣче, *црѣна* Су.

г) Р + e:

Број примера са дифтонгоидним изговором /r⁺j̥/ и са умекшаним /r'/ у групи /r⁺j̥/ већи је у западнијим сиринићким селима, посебно у Севцу. Овакво умекшавање има фонетски али не и фонолошки статус.

У примерима са /r'/ палатална компонента из дифтонгоидног изговора /j̥/ умекшала је претходни сугласник. Изван ове позиције није уочено умекшано /r/. Истога порекла могу бити и /н', л'/ у неким примерима са /j̥/.

У мањем броју примера присутно је /р'јџ/.

г¹: /р'јџ/:

де набáроу кокóшке оӣвор'џено, у стáро вр'џеме нáпре, у р'џеку да испџрем, па све шар'џено; пи́јо до никóје вр'џеме, и од никóје вр'џеме Се, на смр'џеку, зџр мóже на смр'џеку Бе, Да љдеш' у р'џеку да испи́раш. Нимáло чџшме. По рџеке. Натовáри – и о[д] тџј стране и од овџј на рáмо и – џáјт нóси у рџеку. У р'џеку пу́шћáј аљинче и пáпкáј га, грúвај га на нџки кáмењ; Прџедеш ону́ј оснóву. Врџџено. Прџџедеш, вучџш, вóда од р'џеке, у р'џеку га љер'џемо; исљер'џемо га, исљер'џемо га, исљер'џемо лџпо (и: Свџе тáко се и исљере) Го.

г²: /р'џџ/:

се мџња вр'џеме, расипáчко вр'џеме, у р'џеку саберџемо, да не љма нџко' гр'џџбен, девóјке нáпре љшле на р'џеку, за Водџце мџтноу кџрс у рр'џеку, љри р'џеке, само рр'џџди у тепси'у, па вр'џеме тáко донџло Се, се опџре у р'џеку, кџд је љољр'џџба Ја, дџ љма гр'џџда ГБ, да љџреш у р'џеку Др, кџт је вр'џеме ље га исџчџш увџчер, ако је лáдно вр'џеме Ви, кџ[д] дóџе вр'џеме Су.

д) У примеру: да ка д'џџџе што се дрџи Ја, – не треба видџти остáтáк љжекавског нáноса пристиглог са усџљеницима из кучко-васоџевићког правца.

ђ) С, З, Ш, Ж + е:

понáпре бџло вџзџџно Се.

е) Н + е:

н'џ сáм отџшла, џте н'џма матерџјáл, га ун'џсем ГБ.

У примерима је алвеоларно палатално /н'/ највероватниџе умекшано под утицаџем /јџџ/.

ж) Ц + е:

па гу љроџџџџа Др.

В о к а л /о/

12. Отварање / дифтонгоидни изговор /о/ под акцентом врши се уколико је иза /о/ сугласник. У ретким примерима, на морфемским границама потврђени су изузеци од овог правила (да се заџди Бе).

За разлику од отварања /е/ под акцентом, /о/ под акцентом може бити отворено и у иницијалној позицији.

Доминација отвореног / дифтонгоидног изговора зависи од позиције /о/ у речи: у иницијалној позицији /џџ/ је знатно чџшџе него у унутрашњој позицији.

12.1. И н и ц и ј а л н а п о з и ц и ј а

Уколико је иза иницијалног /о/ сонант /в/, отварање је блокирано, па је: оуџе док имáло, оџџце смо имáле мло́го Вр, и остáноу оуџе немужџне; Ёве немужџна оуџа, џве немужџна оуџа! Бе, оуџе, оуџе у Шаркóџе, џсам остáле оуџе у Шаркóџе, чувáа сáм оуџе, џве немужџна оуџа, у Пољоуџе Бе, и оуџе кџт се дóшло ГБ, јá сáм дóшо оџџде, на Шáр оџџде Ви, оџџџе гнџјл'е сџс трџрло Су.

а) Алофон /ǝ/:

и *ǝна* је стара, и *ǝна* има, и *ǝне* оро, и *ǝне* се обучоу у бѣло, *ǝне* видиу те, Кǝста – *ǝшац*, ми остаа *ǝшац*, што рѣкне *ǝшац*, постао *ǝвде* мавале, га шушиле *над ǝгањ* (и: *ǝгањ* имало у *ǝцак*), *накладе ǝгањ*, и *ǝста* да се стине, *кǝј ǝће* да се *јагњу* *ǝфце*, *кǝга ǝћеш*, *благ ǝриз*⁵⁹, *на среде ǝгањ* Се, *ǝн* ће пукне де не бѣја (: *дѣм узэ* *ǝцак* *наǝре*) *Ја*, и *ǝн* тако, и *ǝна* бѣла *трѣдна*, и *ǝн* мљеа, *на ǝгањ* (и: *наложила ǝгањ*), и *ǝна* се *прекрстила*, *ǝн* брго *отишо*, а *кǝј ǝће* (и: *ако ǝћеш* да *идеш*) *Вр*, *за од ǝгња*, *за ǝчи* *вид* *виду*, што *ǝћеш* имало *Шт*, и *ǝн* *удари*, *деведѣсет* и *ǝсме* *године*, и *ǝни* *држу* *ги*, *ако ǝћеш* да *имаш* *кǝла*, што *ǝћоу*, бѣло *само* *надоле ǝчи* *навалене* *Бе*, и *ǝн* *кэд* *направи* *ложѣцу*, и *ǝнде*, *ǝшац* *работаја* *Го*, да *накладе ǝгњ* (и: *преко ǝгњ*), и *ǝни* *пǝсле* *ме* *дале*, *ǝна* *цѣне* *лѣба*, да *ǝреш*, и *ǝни* *дǝђоу*, *пѣцоу* у *ǝблак*, *стаља* у *ǝгњ*, *бѣњак* у *ǝгњ*, се *тѣри* у *ǝгњ*, *палу* *голем ǝгњ* *ДБ*, *мǝј ǝшац*, *ǝни* *из* *Готовуше* *ГБ*, да се *ǝре*, али *кǝј ǝће* (и: *нека* *кѣпу* што *ǝћу*), у *два* *сати ǝбед*^{III}, *ǝна* *има* *пǝ* *гол’ем* *јѣзик*, *ǝца* *га* *имѣло* *Сѣма*, *ǝна* *ни* *спремала*, *ǝни* *горе*, *ǝна* *има* *посѣбно* *матицу*, и *ǝни* се *подѣлу*, *ǝна* се *узбѣни*, *ǝн* *вади* да се *јѣде*, *миђу ǝцак* *постаѣно* *верѣга* (и: *имаја ǝцак*), *дале* *му ǝцу* *Др*, и *ǝни* *видоше*, ал’и *ǝна* *штѣтна* је, *ǝна* *држала* *газѣрче*, *ǝна* *дǝшла*, *умр* и *ǝна* (и: *ǝна* *ми* *причала* *мѣне*) *Ви*, у *ǝшио* *има* *ниѣт*, се *сушило* *над ǝгњ*, *на сѣреде ǝган’* *Су*.

б) Дифтонгоидни изговор /ǝǝ/:

и *ǝǝно* *сѣди*, *ǝǝн* *са* *жѣну*, *ка* *мѣчке* и *ǝǝне*, *пǝсле* *па ǝǝни* *гу* *узу*, да *извѣче ǝǝна* *благǝту*, *ǝǝна* *оћала* да *цркне*, *кǝа* *нема ǝǝца*, *сѣс* *моѣга ǝǝца*, *извѣде* *гу* *брѣт* и *ǝǝшац*, *кǝј* *има ǝǝца*, а *ǝǝшац* *каже*, *ако ǝǝће*, *ǝǝће* *дѣте*, *жими-ǝǝчи*, *никој ǝǝће* да *узе*, *пѣшти ǝǝца*, *ǝǝшац* *не* *брѣне* *за* *дѣцу* *Се*, *жими-ǝǝчи*, *жимѣ* *ǝǝчи* *моѣ*; *ајде* *ћѣти*, *жити-ǝǝчи* *твоје*; *ка* *неће ǝǝчи* да *ти* *изваду*, и *мати* и *ǝǝшац*, *зар* *мати* и *ǝǝшац*, да *продао ǝǝвас*, *ǝǝна* *тѣра* *по* *њǝјно*, *иǝ* *на ǝǝширо* *вѣка*, да *држи* *плѣг* да *ǝǝре*, се *накладе ǝǝгњ*, *на* *тај ǝǝгњ*, *кладов ǝǝгањ*, *кэд* *наложиш ǝǝгњ*, *како-кǝј ǝǝће*, *ǝǝни* *сѣс* *кǝла* *дођѣше*, а *ǝǝће ǝǝна*, *ǝǝна* да *узе*, и *ǝǝн* *ће* *пукне* *од* *мѣке*, *ǝǝни* *чѣкоу*, *не ǝǝстај*, а *ја ǝǝсам* *Ја*⁵⁹, *па* и *ǝǝни* *по* *нас*, *ка* *ми* *што* *мрсѣмо* и *ǝǝни*, *ǝǝнѣ* *слави*, и *ǝǝни* *изгинѣле*, а *ǝǝна* *побѣгла*, се *родѣја ǝǝн*, и *ǝǝна* *исто* *тако*, а *ǝǝна* *праи* *свѣ*, се да *ǝǝћеш*, *кǝј ǝǝће* *пǝсле* *узѣма*, *ако ǝǝћеш* *ја* *ће* *ти* *дѣм*, и *ја ǝǝћу*, *кэд ǝǝћеш*, *за* *на ǝǝчи* *Шт*, *и* *моу* *млǝго* *лǝше ǝǝчи*, *сѣс* *лǝше ǝǝчи*, *мѣта* у *ǝǝгњ*, *овѣј ǝǝшац* *мǝј* (и: *ǝтац* *Стоѣљко*), *од ǝǝца* *Стоѣљка*, *ǝǝшац* *кэд* *ги* *чуваа*, *ǝǝн* *пантѣја* (и: *да* *ǝн* *пантѣ*, *ка* *ǝнѣ* да *играа*.), *ǝǝн* *ће* *дǝје* *сѣга*, *ги* *види ǝǝн*, *ǝǝни* *ми* *стаљале* *вал*, *ǝǝн* да *узе*, *ǝǝна* *бѣла* *тазе*, а *ǝǝна* *вѣка*, да *игра* и *ǝǝнѣ*, и *ǝǝн* *би* *погинѣја*, *ǝǝни* *узѣле*, *ǝǝни* *узǝше* *сѣр*, *мѣта* у *ǝǝгњ*, *ће* *га* *скѣнеш од ǝǝгњ*, *ǝǝгањ* *или* *борѣна*, и *ǝǝћу* да *рѣкнем*, *па* *на ǝǝгањ*, *не* се *подѣгно ǝǝчи* *тамо* (и: *само* *надоле* *ǝчи* *да* *онодиш*), *ǝǝцак* *бѣја* *тако*, *Мǝј ǝǝшацѣ* – *нема* *па* *нема*, *кǝлко ǝǝћеш* *пѣре*, *пǝсле* *вѣкам ǝǝцу*, *ǝǝћу* да *рѣкнем* *Бе*, *тѣд’ ǝǝшац* *мǝј*,

⁵⁹ За говор Лажинца карактеристично је да се иницијално /o/ под акцентом – осим у случајевима када отварање / дифтонгоидни изговор блокира /в, ј/ иза – скоро доследно изговара дифтонгоидно.

ако *ʋоће* рџд, се стаи све на *ʋогањ*; Понапре имале и *ʋоце*. Сџга нема ни *ʋоце*; ће искочи *ʋон*, све што *ʋоћеш*; *ʋони*, јџн отуд, јџн отуд; *ʋон* лџпо бџја обџчен (: лџпо бџја обџчен и он) ГБ, *ʋочи* ће ми испрсноџ, *ʋошац* ми, и *ʋон*; а овај, Драга, *ʋоре*; тџ *ʋон* у војску бџја, по тџшко да се *ʋоре*, и *ʋон* кџси, скупџје и *ʋон*, и *ʋони*, кумџви; бџже гу *ʋошну*; вид-вџда, вџка, за *ʋочи*; вџкале да имо *ʋогањ* (и: метале *огањ* на уста), те пребџла *ʋона*, *ʋона* кџд вџди тџко, и *ʋона*, уназад (и: *они* вџкоџ), и *ʋоне* правџле штџту, урочљџве *ʋочи* Го, кџд наклџдеш *ʋогањ*, причџа ми *ʋошац* ми; кој *ʋоће*, донџсе за зрџвље Др, кџко кџжов *ʋони*, и *ʋони* прџву штџту, ка *ʋона* што ми бџла памџтна; снаша, *ʋона* рабџта; џма *ʋон* бџга пџсл'е, *ʋон* има пенсџју, *ʋон* тџј вардџја, и *ʋон* гљџда, и *ʋон* помагџа гу ћџрку, *ʋоће* цџџ дџн да сџди у кафџну (и: ако оћеш да ти бџне ракџја), *ʋошац* мџј, сџм имџа *ʋоца* Ви, а *ʋошац* од џвде, *ʋоцу* вџкам, реко *ʋоцу*, *ʋошац* му кџже, мојџму *ʋоцу* Стојџну, домазџт *ʋошац* ми бџја, како-кџј *ʋоће*, кџј *ʋоће* да га сџши, у кџкву *ʋоћеш*, кџј *ʋоће* да се мџје, па ће у *ʋоцак*, турџмо воџу на *ʋогањ*, за у *ʋогањ*, жџми *ʋочи*, мџра и *ʋон* на вџжбу, двџес *ʋосам* кџће, на Шарске вџрџде, и *ʋон* нџ двџ нџ трџ Су.

12.2. У н у т р а ш н а п о з и ц и ј а

а) Алофон /џ/

Отварање је најчешће иза експлозива П, Б, К (посебно иза К), мање је потврџа иза сонаната М, В, Р, Л, Н, експлозивних Т, Д, фрикатива. Најмање је примера иза африката и Ј, што је и очекивано с обзиром на дистрибуцију гласовних група у сиринићком говору.

а¹. П, Б + о:

а у *џље*, Котливачки *џошџок*, тџ је *џошџок*, на шпџрет, што остџне *џџ*⁶⁰ пџсле на *Бџжић*, ка *бомбџне*; нџмој, *Бџже*; кат се *рабџша*, сџџске *рабџше*, у чанаце *длубџке*, уврту и *убџду*, вџше нџ се *рабџша*, кџ[j] је *скрџсан*, сџл у *субџшу*, нџкој у *субџшу*, у рџзне бџје Се, има мачџће *џо џџду*, на овџј *леџшу*; питџје за *Бџжић*, *Бџг* ако оће; џмин, *Бџже*; да си жџва, *Бџже*; да се *рабџша* за вџтар, ако *рабџша*, и тџко ти је *рабџша*, да нџ зџри, нџ ваљџло да зџри Ја, до Божџтње *џсџе*, ако је *џсно – џсно*; па ће ти зџрим Вр, не смџло *џсле*, нџ смо радџле пџље, отпџе пџп тџј пџсму, наш коломбоћ – лепџта, *леџша* бџжја, нџ вџнчоџ у Пџсте; има мајка двџ бџрка, уз двџ бџрка, за *Бџжић* месџмо, *Бџџ* душу да је прџсти, нџ се *рабџша*, лепџта *бџжја* Шт, Пусто *џље*, и раџа у *Бџга* (и: *Бџг* или нџки свџтац пратџја), моџле *Бџга* да ги даџе кџшу, мџра да зарџси па *Бџг*, гу забрџџем *рабџшу*, лџба *коломбџћан*, убава *рабџша*, идџмо на *рабџшу*, *ош* *субџше* до *субџше*, закрпџна обџжа на панталџне, бџја брџт *бџлан*, *зџџде* му се ка крџше, за *Бџжић* да се омрси (и: За Бџжић коџач се месџја), мџ смо *госџџда* Бе, не мџгу да зџрим, *рабџша* по Немџчке, идџоџ

⁶⁰ Усамљени су примери са отвореним /о/ у речци за компарацију. Ретко отварање акцентованог *џо* последица је чињенице да је то граматикална а не лексичка реч, али и чињенице да је у питању отворена ултима, пошто су речце за поређење *џо* и *нај* најчешће акцентоване (в. т. 5.7).

на *й̆р̆шок*, *раб̆ѣша* у фабрику, се омрсимо за *Б̆р̆жић* ДБ, л̆по б̆ло *б̆л*, што да *раб̆ѣшоу*, старинска *раб̆ѣша*, кој ти *зб̆ри*, што ти *зб̆ри*, *б̆р̆ге*, с̆м имала *б̆л*, за *Б̆р̆жић* у цркву, да б̆нов *б̆лни*, у *суб̆р̆ѣу* ГБ, *лей̆ѣша*; помолимо се *Б̆р̆гу*, н̆-дај *Б̆р̆же*, у з̆вњу се *заб̆р̆де*, б̆лаго нами за *Б̆р̆га*, т̆ј њ̆јне *раб̆ѣше* (и: н̆ки по раб̆оте), *й̆од* *Љуб̆р̆ѣен* т̆мо Го, *й̆сл* 'е к̆т с̆м й̆шо у шк̆лу, на дв̆ *й̆ле* с̆кну; н̆ се *раб̆ѣша*, „Пом̆зи, *Б̆р̆же!*“ (: да му дӑе *Б̆ок*^к), мол̆ле *й̆ѣша* Др, дев̆јка се бирала према *л'ей̆ѣше*, *мушкар̆ци* п̆ не мог̆л'е; м̆ја *раб̆ѣша*, како ће се окр̆не *раб̆ѣша*, до *Б̆р̆жић* (и: од Б̆жић па на Ђур̆ђ̆вд̆н), немала *раб̆ѣша*, *раб̆ѣша* б̆ла м̆го, док се опр̆ви *раб̆ѣша* Ви, *раб̆ѣше* сл̆бе, а т̆шка *раб̆ѣша*, *раб̆ѣша* што гу се нар̆ди, *коломб̆ѣшо* б̆рашно, б̆рашно *коломб̆ѣшо*, й̆ма ги *б̆л* Су.

a². М + о:

и *й̆рем̆ѣша* га на пр̆с Се, н̆га *м̆кра* Вр, ал м̆же, ако *м̆чаш* у в̆ду, *не м̆же*, легн̆ја да *одм̆ри* Бе, *м̆ра* с̆ге т̆ко ДБ, *коломб̆ан* л̆ба Др, *сам̆ѣши* смо б̆л'е Су.

a³. В + о:

в̆дник смо га викале, да гу *згов̆ру*, прец̆ди т̆ј *в̆ду*, *грев̆ѣша* и она ка л̆сте, *грев̆ѣша* да гу уб̆'еш, *в̆да* о^т ч̆шме (и: и по^ј̆но ш̆ше в̆ду), је ваљала *в̆да*, *с̆с* *в̆ду* заливала, *се догов̆ру* дв̆, му *ош̆в̆ри* в̆та, снаше и *дев̆јке* Се, изв̆дов на *в̆ду*, и на *в̆ду* напре, де й̆шла *в̆да*, дон̆се ни зак̆ник *в̆ду*, п̆сле т̆ј *в̆ду*, ст̆и се и т̆ј *в̆да* Ја, извадимо га *из в̆де* (и: т̆ј д̆ й̆де в̆да) Вр, *в̆ла* имаа, отер̆ле и *в̆ла*, с в̆р̆лу *в̆ду* изм̆шаш, попрск̆јеш *с в̆ду*, м̆тај *в̆ду* от̆т, пушт̆ло *в̆ду* озг̆р, изн̆сеш у *дв̆р̆*, *й̆о в̆де* (и: в̆да м̆го студ̆на), закач̆је *в̆да*, никако у *дв̆р* Бе, *дев̆јке* се н̆шоу, и *в̆ду* гу на в̆ду, да ме *згов̆ру*, пуштоу у *в̆ду* ӂрље, људи *й̆рив̆ду* ДБ, пр̆чоу за те^ј *ћав̆рле*, п̆сле напуниш *в̆ду*, д̆ да ги *заш̆в̆рим* ГБ, б̆ле *й̆оред в̆де*, да молитвимо *в̆ду*, да изн̆сиш *в̆ду*, смо нос̆ле *в̆ду* Го, нај̆е наша *в̆јска*, м̆раш да га *в̆диш*, *не гов̆ри* док ст̆ви т̆ј у амбар; кој й̆ма велики *дв̆р*, у *дв̆р* Др, м̆чим *из дв̆р* (и: казан у *дв̆р* св̆ј), а бог̆ство *дев̆јка* гљ̆да Ви, ут̆пал'е *дев̆јку*, држала *с̆с в̆ду* Су.

a⁴. Р + о:

па да ^је *ош̆р̆с̆ши*, д̆зоу *наг̆ре*, *й̆р̆сноу* сл̆му, и т̆риу *й̆окр̆вац* (и: имало покр̆фци) Се, *од ур̆ка*, *шир̆ко* ов̆ко Ја, у *р̆да* к̆т с̆м б̆ла, т̆ј у *р̆да* смо, б̆ло у *дв̆р* (и: однес̆мо у дв̆р), т̆мо *бија зар̆бен* Вр, на *Пр̆чку* бацамо, да *й̆р̆ба* домӑин, а м̆а *кр̆шња* б̆ла Шт, да *н̆ се й̆р̆ши*, й̆ма *гр̆зне* грӑке, ће т̆риш у *кр̆шњу* Бе, ако *не р̆диш*, *ће р̆ди*, к̆д *р̆ди*, ӂна *кр̆шњу*, мавала се в̆ка *Лазар̆ће*, ов̆ј *Лазар̆ће*, л̆ба у *р̆да*, с̆г^к у *й̆р̆лећ* ДБ, дрво у које уд̆ри *гр̆м* ГБ, б̆ло св̆ *й̆р̆с̆шо* Го, к̆пус *издр̆биш*, што је *шир̆ка*, ј̆н *се р̆ди* Др, т̆ј што гу *й̆р̆си*, д̆н̆с *р̆ди*, *й̆р̆сиу* раб̆ту с̆м работ̆а Ви, с̆ње ^је *нај й̆р̆с̆шо*, у *й̆р̆л* 'ећ се изн̆соу ј̆јца Су.

a⁵. Т, Д + о:

а мӑти *Сш̆јка*, за *сш̆ку*, да држо она^ј *сш̆жар*, *мајсш̆ри* п̆сле, у ј̆ке *й̆ош̆це*, она дрржи *ш̆рбу* на р̆ку; д̆^је м̆с *д̆ле*, *над̆ле*, за *Вид̆вд̆н* уј̆тру

госџа, да не *изгори*, за снашу *горе*; бѣњак кѣт *ѳрегѣри* ДБ, *кокѣшке* нѣма, кѣт се скинеш *оџ кѣла* (: сѣк на *кѣла*), нѣ бѣло на *кѣла*, да се *кѣси*, *кѣлач* мѣсим, омѣсиш *кѣлач*, на *кѣлач* шѣрке, *ѳреџ кѣња*; *Гѣрња* Битѣња, да глѣдам *врагѣве*, него *шѣогѣдар*, му тѣру *шѣогѣдар*, да *ѳрегѣри*, сѣм бѣњак не *гѣри* (: а јѣно дрво нѣ *ѣ гѣри*), не могаа *горе* ГБ, онѣј *кѣске*, и дрѣжи *кѣса*, дѣвље *кѣзе*, *Приѣшкѣви*, да га *кѣиеш*, онѣј *кѣже*, до *кѣже*, онѣј *кѣре*, *кѣра* дебѣла, мѣгле *сѣс кѣла*, клѣпа *кѣсу*, и пѣсле *кѣњ* (и: сѣс *кѣње* се врѣши), се потѣпи *кѣжа*; вратиѣе кѣс *горе*, Турѣјеви *горе* (и: *гѣре* Прајчѣви), мавѣла *горе*, да *гѣри* пѣ ѣрно, *одозгѣра*, топѣла *горе* Го, да вѣди *кѣло*, *кѣњ* док се наѣчи, *кѣњи* доѣѣше, *сѣс кѣла*, *закоѣѣмо* *кокѣшку*, расучѣмо *кѣре*, смо врѣшл'е *сѣс кѣње*, *сѣс* црвен *кѣнац*, мѣло *оџ кѣзе*, *закоѣѣш* *стоку*, за *кѣзе* ѣма, дѣвље *кѣзе*; кѣд ѣде јѣје *надѣлу*, кѣд отѣну *горе*, *благѣѣа* сѣди на дѣске, што сѣди *благѣѣа* Др, *кѣлач* мѣси домаѣница, ѣл'и *кокѣшку*, па да *ѳокѣсиш* (и: трѣба да се *кѣси*), нѣ убѣл'е *никѣга*, ѣн тѣј вардѣја *нагѣре* Ви, па врѣѣмо *кѣња*, па тѣрај *кѣња*, *кѣњ* ѣде, се врѣшило *сѣс кѣње*, ми ѣшо кум-*Никѣла*, и црвен *кѣнац*, да гу *кѣсим* *јѣпе*, ѣе растегѣѣмо *кѣре*, *кѣа* мѣси *кѣлач*, *кокѣшке* носѣле, *кѣре* пѣкл'е у црепѣл'у, *зѣкла* *кокѣшку*; да гл'ѣда *благѣѣу*, сѣл *озгѣр* потрусѣмо, и дѣм ѣде *горе*, *озгѣр* од бѣкве, *гѣѣиш* ѣшл'е и [з] Штрѣпце, тѣ[j] је *ѣгѣва* л'ивѣда Су.

Присуство /ʃ/w/ иза /o/ под акцентом блокира отварање / дифтонгизацију. Ретко је бележено и: сѣс *ѣгѣве* Ја.

а⁹. АФРИКАТЕ + о: *Ал доѣгѣѣе?* Се, сѣмо *ѳроѣше* у круг^к Бе, *кѣњи* *доѣше* Др,

партизѣни *доѣше*, ми *наѣше* Милошевиѣна Ви.

а¹⁰. Ј + о:

по њѣ отѣне *јѣѣ* снава ли Се, па отѣда *јѣѣ* клѣс Го, да гу *кѣсим* *јѣѣ* Су.

а¹¹. Вокал + о:

Иза вокала /o/ под акцентом остаје неутрално. Потврѣен је, меѣутим, и пример у коме отварања има: дваѣс *милиѣна* Ја,

б) Дифтонгоидни изговор /ʃѣ/

У унутрашњѣј позицији у сириниѣком говору нема много потврда са дифтонгоидним изговором. Највеѣи број оваквих примера забележен је у Јажинцу.

б¹. П, Б + о:

и у *Љубѣѣѣен*, ѣе рѣдиш у *Љубѣѣѣен* Се, јѣ ѣе ти га *урабѣѣѣам*, да му *збѣри* Ја,

сѣм ги тумачѣја *рабѣѣѣу* Су.

б². М + о:

а и *мѣраш*, за н'ѣ *мѣра* нѣшто Ја.

б³. В + о:

се сѣл'и *ѣѣл* Су.

б⁴. Т, Д + о:

никѣје *дѣѣро* мѣшче, и ѣна *дѣѣе*, *Шѣѣ*, бѣдо, овѣјзи гѣдѣне; *надрѣѣби* ги Ја.

б⁵. Н, Њ, Л, Љ + о:

ће ги н^уџсим, јена шарѣна цеџ н^уџћ (и: цеџ ноћ не мџж да се отѣра), да н^уџсиw, овако да н^уџси Ја.

б⁶. К, Г + о:

и за к^уџња, у ћуше кок^уџшка, к^уџла ме утепале, ^уџни сѣс к^уџла доћ^уџше, овако на балк^уџн; Јаг^уџдо, жџти ^уџчи; г^уџре је студѣно јџшѣ Ја, да би бџло за к^уџре Др.

б⁷. Ћ, Ђ + о:

^уџни сѣс к^уџла доћ^уџше Ја.

ОДЛОМЦИ ТЕКСТОВА СА ОТВАРАЊЕМ / ДИФТОНГОИДНИМ ИЗГОВОРОМ СРЕДЊИХ ВОКАЛА

13а. С е в ц е

...Плугѣ бџја, то[ј] јѣ не пѣмтим кѣд бџја дрврвен. А ми причѣле да имѣа дрврвен, џсти ка *желѣзан*, али дрврвен, праен, о[д] дѣске праен. Јѣсѣ. А имѣло и то[ј]. Јѣ то[ј] не пѣнтим. А овај пѣнтим, од *желѣзо*. Јѣс. Овако дрво што на јѣрам да се тѣри, то[ј] бџло *дрвѣно*, а тѣмо желѣзно позѣди што се држиџ рѣчке *двѣ*. И то[ј], ка лопѣте *двѣ*, и *џне џро*, обрђоџ.

...И отѣне сѣс њѣга снава ли, *ћѣрка* ли. И однѣсо *сѣме*. Али по њѣ отѣне *јџиѣ* снава ли, *ћѣрка*, однѣсе цѣло *лѣйче*. И блѣг *џриг* сѣвари. И *гџре* однѣсе на њѣву, а врже сѣс црвѣно кѣнче. И тој кѣнче га тѣри на *рогѣве* воловѣма. То[ј] црвѣно кѣнче ги заврже. И од оно[ј] *цѣло лѣйче* обѣма воловам ги скрши, понѣпре њѣма ги дѣде. Па пѣслек џни јѣдоџ лѣба. Ё, то[ј] бџло.

...И на лѣдину *искѣси* дѣбро, *искѣси*, *искѣси*. И *џомѣџѣмо лѣйџ*, напѣрајмо... Гѣмно свѣ лѣпо нѣпре га очистѣмо свѣ, *џомѣџѣмо*. Оно је чѣсто, *мѣџѣно*. И пѣсле *сноџѣве* редѣмо *наокѣло*.

...А се покрѣвале и сѣс шѣндре о[д] дрво, а и сѣ[с] слѣму. Јѣ *нѣ сѣм живѣла*, *видѣла сѣм*, а *нѣ сѣм живѣла*. Нѣ *сѣм живѣла* ка дѣте – от слѣме, нѣ џвде кѣт сѣм дѣшла. Али *сѣм видѣла* у мавѣлу. На *срѣде џгањ* наклѣдоџ, тѣј пѣчоџ, тѣј грѣјџџ, се грѣјџ, тѣј кѣвоџ. Верѣга на срѣде. Верѣга бџла закачѣна на дѣску, *гџре* ѣма дрво. Јер дѣске су гѣре вако, бѣже, покрѣѣно.

...Тѣри у лѣнац, покѣсни *мѣсо*, *џми* лѣпо. И тѣри ги да се кѣвоџ цѣл дѣн. Цѣл дѣн кѣва[ј], кѣва[ј]. Увѣчер – мѣчи оно[ј] *кѣске*, извѣди оно[ј] мѣсо, процѣди тѣј *вѣду*. И док је *врѣла* тѣј *вѣда*, *сѣди на шѣџрѣѣ*. И пѣсле џзи тѣ[ј] *кѣске*, ишчиѣсти лѣпо мѣсо от кѣске. Ги исѣтни, измрђи свѣ. И *сѣрѣмај* тањѣре, чѣсте, и лѣк *сѣрѣмај*, ољѣшти, истѣчи, и пѣсле скѣни тѣј лѣнац. Тѣј вѣду – и нарѣди питѣѣ, овѣ[ј] тањѣре дѣ ти је *џџ чѣсто*. *Нарѣди* тѣ[ј] тањѣре, исѣпуј тѣј вѣду. Тѣрај лѣк и по лѣк мѣсо, и мѣшај. У свѣки тањѣр. И *џсѣѣ* да се стѣне.

...И тѣрим га на тѣнур. Потрѣсим брѣшњџ. И тѣрим *лѣба*. *Исѣљѣскам* га. Па дрѣги *лѣба*, па преклѣпим тој цѣдѣло и јѣпе потрѣсим тој брѣшњџ. Јѣпе лѣба врс тѣј *лѣба*. Дрѣги. И јѣпе тѣја изѣпритѣскам лѣба, *исѣљѣскам лѣйџ*. Па трѣћи лѣба јѣпе. Па одовѣд цѣдѣло па натѣмо *џреклѣџим*. Па јѣпе потрѣсим

брашњо. И ту́рим тре́ћи *ле́ба*. И то́ј га *раси́љескам*. И оста́им ги та́ко на та́нур. И по́сле, кад нара́сно они́ја *лебо́ви*, а црепу́ље ва́мо ми се угору́јуо, на др́ва, у о́цак. Др́ва нагу́рам па на др́ва црепу́ље да угóри. И *саче́ви*. И по́сле она́ *ле́ба*, извучем испод она́ *ле́ба* та́нур па на на́нви озго́р на ка́пак. Па сас онóј цеди́ло на та́нур ле́ба га премéтнем, јéн, па га ту́рим у црепу́љу, ту́рим у сáч, посипем га сá[с] жа́рље. Он се пéче. Па и дру́ги та́ко. Та́ко га премéтнем на та́нур о^т цеди́ло и он *до́ђе*. Али *лебо́ви* би́ле ка па́мук.

...А *о́шац* до́ма ће ка́же свíма ко́у дево́јку му тражи́ја. И он, сiн, *мо́ра* да ћу́ти. Што́ *ре́кне о́шац*. Он де о́хаа... И та́ко, по́сле, кэдэ ги каза́а до́ма, реко́у же́не да ће идо́у, тэд и тэд да гу *зговóру*, па да *одне́соу* не́што да́р *но́рзи*. И *одне́соу* па́ре, и *одне́соу* ву́ну на зго́вор. Да *рабо́иша*. Да пра́и *бељóве*, да пра́и те́ше. Не та́ко да се́ди. Па *седéла* годину *зговорéна*.

...Пона́пре, ка́дэ, *увéчер* ве́и́на бегáле. Не сас уба́о. *Девóјка* *иобéгне*. Родите́ље – не! Она оти́дне *увéчер*. Јутре дэ́н гу во́ду на во́ду. *Промéну* гу у ова́кво кошу́љче *шаре́но*, и у ову́ј сукну *вунéну*. И на во́ду кэ^т *ће извéду*, ћерки́цо, це́ло *сéло* iде по ну́. Би́ло *ле́ио*. „А́јде, сна́ша *ћ[е]* iде на во́ду, а́ј сна́ша *ћ[е]* iде на во́ду.“ И ми сви *ћ[е]* *идéмо* да видíмо сна́шу. И она *мéиша* жабу́ку по́сле, кэ́т се врати́ *од во́де мéиша* жабу́ку у *дво́рр*. Нагу́роу па́ре у ну́. Набо́доу жељéзне па́ре у жабу́ку. У сiто изне́се је свекр́ва чени́цу, *бомбо́не*, карамéле. Заи́гроу ле́кац јено-ко́ло пот сiто, и по́сле сна́ша *мéиша*. *Мéиша* жабу́ку.

13б. Ј а ж и н ц е

...Тéшко се *живéло*. Ма́ти и *о́шац* што донéсоу, *дéцу* да обу́чоу. Погото́о за ма́тер би́ло те́шко. Дэ́н и но́ћ ради́ле *дéцу* да се обу́че.

...А и на во́ду на́пре кэ́т се изведувáле сна́ше, ле́по би́ло. Довéдов сна́шу и одма́ дру́гу *неде́љу* о́шоу да гу *извéдов* на во́ду.

...И *обавéзно* би́ло – тре́ба да се вече́ра, да се рру́ча, да се оно́ди, по нашiнски, ла́ор у ру́ке и крча́же да посипеш *свэ́кра* и *свэ* – *двэ́ра*, му́жа, да опе́роу ру́ке па да се при́ђе да се је́де *ле́ба*. Мла́да мора́ла да посипе ста́ре.

...Као *гре́дель* да га вика́ле. То́ј би́ло *дрвéно*, то́ј би́ло изми́ђу волóве ова́ко да оно́ди, а ова́мо би́ло *желéзно*. (Истицање: *дрвéно: желéзно*)

...И *ко́њ* iде, *раси́тера* то́ј. (...) Па јо́пе по два́ пúт, по три́ пúт има́ло та́ко то́ј да се *мéша* да iде *ко́њ*, да мо́га ту́ј сла́му.

...Одэ *Сéфце* та́мо, од Голу́бих мо́с до *Свéишога Никóле* (од – до)

...Донéсе ни *закóник* во́ду. И по́сле ту́ј во́ду, кэ́т се замесу́је *кóлач*, ста́и се и та́ј во́да, се упáли свéћна, се потка́ди, па се *замéси*. И на *вэ́чэр* се *си́рэма*, чека́мо *го́сти*.

...А *о́на* – *надрóби* ги, па изне́си ги пре́дэ, ова́ко на *балкóн*. Ја,

13в. В р б е ш т и ц а

...Дру́ги до́шо – и *о́н* та́ко. До́шоу тре́ћи – и *о́н*. Четв́рти – и *о́н*.

...Одэ Шт́рпце па га отерáле у Бугари́ју. Та́мо би́ја *зарóбен* шéс *месéца* у роби́ју. Па ка[д] до́шоу, по́сле шéс *месéца* – Шипта́ри.

...До у никоу шуму, до у никоу карпу да гу одведу. Али неки старџац, бија каршија према њу, и рѣкоу: „Даницо, прекрсти се. Сам девѣти, пѹ, пѹ!“ И ѣна се прекрстила. И ѣн брго отишо. Стар човек али отишо да гу узне, да гу довѣде до тѣ бачѣње.

...Кѣт се заврши жѣтѣва, кѣд се оврши, се напраи пита, *кокѣшка се закѣље*.

...Оберѣмо прву тѹру белѡјке. ... Извадимо га из вѡде и оѣерѣмо. И се осуши... А друга тѹра се обѣре, па се остаѣи на гомилу. ... А после јѡпет и тѡј га потопимо. Три недѣље, *мѣсец* – сѣди у вѡду, Топило смо прѣјле. ... *Ван рѣке* напраено топило.

...На нѡге смо имале што *заколѣмо* говѣдо, па направимо опѡнце од говѣдо... Док изленѣмо у двѡр, кѣд је киша, *нѡга мѡкра*.

13г. Ш т р п ц е

...А тѣшко се *живѣло*. Немало. Опѡнце смо носиле. Најпрво млада *девѡјка* мѡра да ѡѹце, од волѡе кѣт се *закѡљѡ* па о[д] тѹј кѡжу напрајмо опѡнце. Лѣпо ги напрајмо. Па *црвѣне* врпце стајмо, па бѣле чарапе, а црне обужемо, па *бѣле до ѡфла, лѣје*. Па се променимо – сѹкње, футѡрке, мѣ сѹкње смо ги звѡле. И *бѡшче*. Ал ѣма нѣгде и тѡко да ги зѡво, и футѡрке. Па се променимо лѣпо и *изленѣмо за Бѡжић*. Обучемо се. Тѡд немале нѣти јакне, нѣти... *Свѣ вунѣно саилѣиѣно*. Па навезѣмо ѣмпѣре од вуне ѡѹде, ѡѹде овѡко на *ѣѣѡвѣ*, и гледѡмо мѡмце кѡј ни се свиђѡ. И *ѹѡни* не глѣјѡ нас.

...Ѣ, ѡнда кѣд ни даде свѣ тѡј дѣда, *седнѣмо да једѣмо свѣ* ка што ти кѡза, три сѡѹре: *дѣца*, дванаѣс *дѣиѣтѣи*, *жѣне*, мѹжи. На три крѹга смо.

...Узѣмо, *идѣмо, набѣрѣмо* врбе, *набѣрѣмо* траѹке рѡзне, врбе.

...Па напраимо *вѣнче*. И *однесѣмо* у цркву. Обѣсимо. *На иѡну* обѣсимо. И тѡко цвѣт овѡко ... Па тѡко свѣ *шарѣно*.

...Прѡсе *закѣље*. Онѡди. Мѣ док смо биле у заѣднѣцу, тѡј било *обавѣзно* по двѣ *јарѣтѣи* *заколѣмо*. Јер мѡло гѹди. Немаш да *онѡдиш*. Ако дѡје нѣкој, *исѣѣчеш*.

...Овдѣка код нас *викале за од ѡгња*. *За од ѡгња* се чувѡа Свети-Мѡрко. И Свете-Врѡче. И тѡј *за од ѡгња*.

...Ни је *страшњѡ за од вѣтѣар*. *Вѣтѣар*, па да не нѡси. Вртѡлом врѣти. Оно – *врѣѣло*, истина. Кѣт пѡчне да дѹа *вѣтѣар* увѣс стѡкѣ дѣза, те нѣ дрѹго.

...Пѡнапре било, а сѣга *нѣ*. *Дѣца*, мѡла, *уѣѣѣѡѹ* врѡпче. Сѡ[с] шикало га *уѣѣѣѡѹ*. И тѡј скувѡмо. И прво, прво. Прво кѣт се скувѡ питѣе, кѣд вадимо онѣј *кѡске*. Ѣ, прво *дадѣмо* свѣм, ујутру, сабѡјле. Кѣт *се динѣмо*, пробѡмо вѣно – турѣмо ет овѡко у чѡшу вѣно. И дрѣн. Па попиѣмо мѡло вѣно, мѡло *дрѣн*. Узѣмо по-лѣно-зрно дрѣн и се прекрстимо. Ѣ, *ѡсле*, кѡј ѡће тѣј *кѡске* да глѡђе, по нѣки лѣже, нѣкој тѡко.

13д. Б е р е ј ц е

...Нѣти не опѹѡше, сѡмо *ѣрођѡше* у крѹг^к и *ѡтидѡше*. Бе,

...И тѡко *ѡтидѡше* ѣ ливѡде ѣ дрѡва што смо *исѣѡсѣкле* јѡш прѣ. Бе,

...Темѣље *не* ги пренѣле, него сáмо *одозгóра* што бiле тiја камѣњи да *однѣле*.

...Гóре смо ископáле – сáмо прекрстѣне рúке и овако нерасiпан чóек, свѣ ка да је *закóйан* сáге. А iма стó годiне кáко је *закóйан*. Бе,

...Се доселиле дѣвет пóпа због *освѣщѣ* кррвне. И *дóшле гóре* прво. Црњи врр имáмо *мѣстiо*. Бе,

...Доáти *мѣсо* висменице па *мѣтiа* у *уóггъ* да ги пѣче. Бе,

...Ако *мóчаш* у *вóду*, *ће* ти *умре* мáти. И прет прáг *не*-смеш да *мóчаш*. Ако *мóчаш*, *ће* га натарáса нѣшто. Бе,

...Прво *кóске*, што остáле *кóске* што се прáјле питиѣ. Прво *кóске* трѣба да олижеш, да *оглóђеш*. Бе,

...Прóчка куд нáс је ка *óйрос*. Бе,

...Свi *издóшле* из младожењiне кúће. И *младожѣња*. Бе

13ђ. Д о њ а Б и т и њ а

..., „Ал *ће* рóдиш? Ако не рóдиш, *ће* те исѣчем.“ А сѣсра му вiка: „Нéмој, брáте, *ће*

рóди!“

...Додóлке? Пáмтим! Идоў додóлке от кúћу на кúћу; „Ој додóле, Бóга мóле!“

...Тóј дрво што га вiкоў имѣлка. И самовилско, i имѣлка, тóј вiкоў нé-сме да се сече.

13е. Г о р њ а Б и т и њ а

...*Дѣцу* четiри – *двѣ дѣтiњи* и *двѣ девојчѣтi*, *дѣсеи* унучѣтi и́мам, *иѣтi* и́мам параунучѣти.

...*Бóрба*, *он* свѣ у тúј бóрбу тáмо бiја.

...Мi вáмо *лѣба* смо *и́рiѣле*, нé смо имáле ништа. Нi да *једѣмо*.

...И *свѣкар*, и свѣ. И *дѣцу* сiтну, и тóј што имáло да се рáди. Стóка да се рáни. И *дѣверр* ми бiја на рúке, вáј што и он умрjа. *Дѣца* сiтна. *Тѣшко* бiло. ГБ,

...*Мѣтiнеш* бомбóне. Ченицу, тóј. Сiто ти *изнѣсоў*. *Мѣтiнеш* да узiмоў.

...И *у́он* *лѣио* бiја обúчен. *Одѣло* имáа от клáшње тáнке шиѣно, тѣ *шарѣне* клáшње. *Лѣио* бiја обúчен и он.

...Кэд улéне. Сэс рукајце, тúри на рúке и *иѣтi* дрвѣти. *Пѣтi* је бáњак, четiри *дрвѣтi*. Тáко се стáи свѣ на *у́оггъ* да *и́регóри*, а јéно дрво нé *ће* гóри. Бáњак се стáи да *и́регóри* ус тѣ дрва.

13ж. Г о т о в у ш а

...Вржѣмо пóсле онóј. И промени́мо *дѣтiе* ако iма, *ћѣрку* пó велику. Кэд заврши́мо тúј *ж'ѣтiву*, одведéмо *дѣцу*, цвѣће у рúке. И тáмо остáјмо мáло жiто у нiву *недожњѣтiо*. Па сэс онóј цвѣјће да пожњiѣ тáј *ћѣрка* ми, *у́она* пожњiѣ. И *врж'ѣмо*. А áјде. Али дá-не поћѣмо за кúћи, а да нé сме да *и́регóври*, нi да се насмiје, нi...Сáмо да ћути док *доћѣмо* кúћи. И срп сэсэ цвѣће. У дѣсну руку промени́мо: „Снáша млáда трѣба да iде да се срамúје.“

А ми деца искачамо, искачамо тэд кад видимо да никој ће *донесе* богубраду. И да гу насмијемо. Ајде, ће насмијемо *Зорку* ели... И тако тој било кэт се заврши *ж'еїва*, тај богубрада се *донесе*.

...Па у *р'еку* га *їер'ємо*, *исїер'ємо* га, *исїер'ємо* га, *исїер'ємо* лепо. Све тако се и испере, се донесе кући, па га поставимо на слунце.

...*На креветї*, жими-ти. *Дрвени креветї*. Од овај крај до тај крај – да стано све *деца*, да легно на исто *месїо* све. *Оздѣла* даске се поставиш. Па врс теј даске слама *ржана*. Настаљамо сламу. Па *озгѣра* јопе сламу *од ѣвас*. Тај била слама *їо мѣка*. И тој напунимо. *Чѣрге*. *Одозгѣра*, јопе, кој имаја од ѳце онѣ ткане белѣве. Кѳј немаа, *чѣрге*. А онѣ *чѣрге*, бѳже очїстиш све лепо али па остане онѳј, пѳздер се вїка, па те бѳде, па те... Ё, мучно. И тако било све *їрѳсїо*.

...Теј вештице! *Мѣїлу* у руке па метоу креј нї, креј краве, и узїмоу млѣко. Ја ако *мѣїтем*, ја сѣм вештица. Ја *мѣїтем креј мѣне*, а овај комшика крај ну. А никоје па, које су злѳбне... Нѣ-знам коу, никоју жѣну *видѣле* де крај ну *мѣїте*, *мѣїте*, *мѣїте*. И нарекнује да узе млѣко. Нѳјне краве да їмоу млѣко, а да нема твоа, да нема.

13з. Д р а ј к о в ц е

...Наїђе наша *вѳјска*. *Кѳњи дођѳше*. Се истоварише овѣка свї. Кут-кѳји! *Пѳсл'е* остал'е само коњи ту. Мѳжда стотїну, *двѣсїа*. Кѳј-зна кѳлко било!

...Турамо пшеницу *око кѳлац*. Све *ррѣдом*, *рѣдом* око кѳлац овако успрїени класѳви.

...Кѳј *нема децу*, їма никој *вѣїа* да му даде Бѳк'. Кѳј їде у вѳјску па за срећан пѳт, *вѣїа* у туј цркву. Кѳј носи *їѣїла*, како кѳј штѳ їма.

...Да *оїѣреш* све на руке па да носиш све у *р'ѣку*! Оѳ, да *їѣреш*! У *р'ѣку*. Овамо у врућѳ, тамо у *р'ѣку*.

...Ако се дѣте родїло пред време, *седѣло* дѳма. Кѳје *ж'ивѣло*, *ж'ивѣло*. Кѳје нѣ, *умрѣло*. Кѳје је *болѣсно* никоје нешто.

13и. В и ч а

...Нѳћу, целу нѳћ *горѣла* кућа. Мѳа кућа *горѣла* целу нѳћ. А овѣма што почѣл'е да ги палу, по никому, дошла вѳјска, угасїла. Мало, јѣс *изгорѣла*, ал'и неје мѳѳго.

...Сѣга їма у Вїчу, како кажѳв *їрїни*, ја не мѳгу бѳш да знѣм, па їма *до їридѣсеї* куће. Нема ни *їридѣсеї*, двѣс и *їѣї* нај вїше. Јѣс.

...Лѣко је да пїјеш раки'у, ал'и ѳна *шїїѣїна* је. *Шїїѣїна* је. Ако пїјеш мѳѳго, ѳна те изгѳри. Јѣс! А, брѣ, жити-ја, нѣ сѣм нї будала, нї бѳш *їамѣїан*, него ѳнако некако.

А їма ѳуди у свако *сѣло* кѳј пїје, кѳј нѣ. Кѳј знаје, кѳј се пѳзи, кѳј границу знаје. А їма и такви – *їрѣ* цѣу дѳн да сѣди у кафану. Од ѳѣга *н'ѣма* кѳрис.

...Ми нађоше Милошевића, *обесен*. Жена ми била, право да ти кажем, *йам'ейина*. „Милутине, каже, мичи, мичи сл'ику!“ Она знаје. А она, сл'ика, високо била, у кодник, знэш. И ја – дэнэс, јутре. И *рони* видоше. И навал'ише да га *цейоу*, да га *цейоу*. И *жена* моја вика: „Синко, кој ће да чисти овој?“ „Овај да га чисти!“, за мене.

...На Бржић ујутру прво *идемо да уземо дрэн*. *Дрэн*, и посл'е сас нега се омрсимо тамо да *бинемо* зрави као дрэн. Се причало тэд да се омрсимо и да бинемо зрави као *дрэн* што је чврс и зрав, тако и ми да *бинемо*.

13j. С у ш и ћ е

...*Работи* слабе, *сиџка* слабо. А ми тэд смо биле угњавени – *работи*, па *сиџка*, па чобани.

...Муџа л'ипцала, а за челу *кажемо умрела*. От старо време тој кажүјоу.

...Му *загориш*, потрүсиш га. Се збори: „Ка кострудина што *изгори* тако и рана да *изгори*!“

...Викоу Карађорђетов *џишац* да не бија роден овде. Овде доша. *Мачеијево* се зове *суседно* село. И туј бија он с[с] стоку, држа'а стоку. Има'а неку пушку, ка *позлаћену*. Шиптари у тој време, качаци како ги звале. Он како бија кот стоке, унутра они ўзи пушку негору, има'а *шарену*, *љейу* пушку, ўзи негору, стаи њину пушку. Кэд виде – не му се свиђала овај њина. Он по њи *сас коња* и сас њину пушку – бэм, *уиџај*, ўзи ги пушку.

...Се трпело *љeba*. *Н'ема* да се продаде, *н'ема* да се купи, *н'ема* кој да заради. *Свeкар* стар. И нико'е *време свeкар* продади њиш, продади волове.

ЗАТВАРАЊЕ СРЕДЊИХ ВОКАЛА

14. Затварању је знатно подложнији вокал /e/ од вокала /o/.

Супституције по вертикали (од нижег ка вишем вокалу) знатније су захватиле /e/ од /o/.

Затварање је последица фонетског контекста, а не прагматичко средство.

14.1. В о к а л /o/

а) За разлику од /e/, које се испред /j/ различитог порекла често затвореније изговара, испред оваквог гласа /o/ остаје стабилно:

Сeсра *моа* кад ми ишла, а ово[j] је *негору*, јена *коа* била домаћица, како *коа* каква је, *коа* била голема фамилија, била *никоа* жена, жена *коа* је на бачењу, како-*коа* су у ред да оместиу, сиромашче *никое* што нема родитеље, *никоа* животињка, *никоа* редња овде према Марту, девовојца *коа* ће је бине, мешаља *коа* беше Се, и она ће топи *олоо*, тај *чоек* треба да бине кој по више уме да збори Се, а и беше *никоа* мeгла Вр, и сташи *бркое*, ћерка *моа* Шт, видеља сэм *гробо* ДБ, нећу да гу кажем *коа* је Го, *воло* људима краље Ви, а *моа* матери не га топила, па *моа* матери, *коа* је мешаља, *коа* била наша, *коа* била потакатна, *коа* не – мл'еко *гоиоо*, с *воло* Су;

моја свекрва, пушту воду од никоје стране, орис никоје зрнце, даде никојему госту, сас никојега пријатеља Се, а ће њрџе, кој њрџе – умокри га; а дојје, ћерко Ја, ће њрџе Свети-Никола ГБ, ће њрџе и наша слава Го.

б) Алофон /ǝ/

Затварање /о/ није потврђено већим бројем примера, чиме се сиринићи говор удаљава од северношарпланинских, у којима је затварање у контакту са назалима, пловивима и /j, в/ чешће (Младеновић 2001: 101–102), затим од северномакедонских говора (Видоески 1962: 35), а приближава јужнометихијским и косовским идиомима, у којима /о/ у овим позицијама остаје изван затварања.

Мене *моа* мајка ме учила, *моа* свекрва мене ме учила, ћерка *сџк моа* што издобила Шт, *гоија*, *моа* ГБ, сас *волџе* деда работаа; Се такмичимо *коа* ће гори нај убáво. *Коа* ће има нај голем пламен Го, *Коа* оћала – имала, *коа* нећала – немала; зборимо *својски*; Изл'еноу на ул'ицу, *двојца* у село што су Су;

али *кџ* ће да *доје* теле Ја.

в) Заменик /у/

Факултативна замена /о/ са /у/ у групи /о + вокал/ потврђена је у Штрпцу и Берејцу, што се може довести у везу са присуством рода горанског порекла Љубићи у Штрпцу, али и присељеницима из оближњих крајева Македоније у којима су овакве супституције /о/ са /у/ обичне. Интензивне локалне сеобе између географски блиских насеља – Штрпца и Берејца – учиниле су да је обим оваквих супституција присутан и у Берејцу⁶¹.

Од контактних говора оваква супституција потврђена је само у заменици „ко“ у говорима Косовске котлине и оближњих области (Павловић 1970: 29, Младеновић 2010: 73, Младеновић 2013: 86–87), али не и у јужнометихијским говорима.

А *куа* ојца се ојагњи, па *куа* је мешаља, ж'џна *куа* је трудна, *мамка муа*, *никуа* Косојка дошла, Забраљам, *ћерко муа*; *јетррва муа* месила, ж'ими *његуа* глава, ће ги покркам теј пива и *гоијуо*, па *гоијуо*, од *вируи* вода, *бељуе* тако на кола, наредиш *снојуе*, *дарује* спрема Шт, ја и жена *муа*, наредиш *снојуе*, *гоиуа*, *оиј синуе*, *паре синуи* му дају, и *синуе*, нешто *оиј Појује*, можда сас *иојује*, *остаја волује* тамо, *остаја волује* и побегоу; през *његуе* прсте Бе.

Појачана лабијализација у секундарним вокалским групама типа /о + вокал/ и трансформација у секвенцу са /у/ у првом делу (*муа* < *моа* < *моја*) може имати упориште у већем броју дифтонга арумунског типа /у + вокал/ (уп. Vlahu 1993: 7).

⁶¹ Уп. са оваквом супституцијом у: Видоески 1962: 35, Младеновић 2001: 102–106 (на овом месту види и литературу о оваквим супституцијама у македонском залеђу).

14.2. В О К А Л /e/⁶²

У свим насељима /e/ под акцентом у групи /ej/ реализује се као општештокавски фон, затим као затвореније /ě/, а у одређеним условима и појединачним лексемама долази и до замене вокалом /и/. Обим присутности појединих алофона различит је у појединачним пунктовима, као што је и различит обим замене са /и/. Оваква ситуација последица је разичитог обима адстратних слојева у појединачним насељима и њихове нивелације са супстратним слојем, што је у процесу стабилизације дијалекатског система довело до варијантности.

Факултативност је присутна у свим пунктовима, а некада се среће и у непосредном суседству у говорном низу, што илуструју следећи примери:

На лију, ж'ими-ти, после ће напраи лѣју. И у туј лѣју ће стаиш. Шт, А увѣчер ни'е дѳбро. Дању ништа нѣ'е. Само ноћу. Ја.

У Севцу вокал /e/ испред антиципацијске палаталности у групама /-eћ/-eћ-/ факултативно се затвара у приближно пола потврда. У групи /e+j+вокал/, са /e/ од јата, /e/ се факултативно затвара до алофона /ě/ нешто чешће него што чува општештокавску вредност, док су супституције са /и/ малобројне. У групи /-еја/ у радном гл. придеву м. р. /e/ најчешће остаје изван затварања, док су потврде типа *донија* релативно ретке. Овакво стање је корелативно са судбином /e/ у другим категоријама.

У Јажинцу је стање унеколико слично оном у Штрпцу, мада потпуне подударности нема, пошто се /e/ под акцентом у контакту са /j/ чешће реализује као затворенији фон /ě/ него што је то у Штрпцу.

У Врбештици је алофон /ě/ у /ej/ редак. У групи /ej/ у коренској морфеми са /e/ од јата најчешће остаје изван супституције, док је нешто је већи број потврда са /и/ на месту /e/ у јд. радног глаголског придева м. р.

У Берејцу /e/ у /ej/ остаје релативно стабилно, али је број потврда са /ě/ већи него у Врбештици, чиме се Берејце приближава ситуацији у Штрпцу.

У Доњој Битињи и Горњој Битињи група /ej/ под акцентом често се мења групом /иј/ када је /ej/ од /јат+j/ у коренској морфеми и радном гл. придеву м. р. јд.

У Готовуши обим затварања /e/ испред антиципацијске палаталности није велики. У групи /ej/ са /e/ од јата срећу се све три вредности: доминирају примери са /ej/, нису честе потврде са /ě/, супституент /и/ забележен је у мањем делу примера.

У Драјковцу су примери са заменом групе /ej/ групом /иј/ ретке, док је затворенији алофон нешто присутнији од супституција. У већем броју примера /ej/ остаје стабилно.

⁶² О судбини групе /ej/ у говорима којима лингвогеографски припада сиринићки говор, али и шире, расправља се у Младеновић 2007.

Примери са затворенијим фоном /ɛ̄/ релативно су бројни у Вичи, а у овом насељу је супституција /e/ са /и/ посведочена релативно великим бројем примера.

У Сушићу група /ej/ у примерима са антиципацијским /j/ факултативно се затвара. У групи /ej/ са /e/ од јата потврђене су све варијанте: највећи број потврда је са /ɛ̄/, затим са замеником /и/, најмањи са /e/. У јд. м. р. радног гл. придева бројне су потврде са /ej/.

Оно што је А. Белић констатовао још у Дијалектима источне и јужне Србије о општим правцима промене вокала у зависности од фонетског контекста у призренско-тимочким говорима (Белић 1905 : 73), а што је потврђено радовима каснијих истраживача ових говора, али и суседних македонских и бугарских, потврђује се и у сиринићком говору и околним говорима на југозападу Косова и Метохије: лабијали утичу на лабијализацију ниских и средњих вокала, палатални утичу на затворенију артикулацију средњих вокала. Доследност важења наведеног принципа, међутим, неједнака је. Општа мобилност у оквиру вокалског система најизразитија је у северношарпланинским говорима, али и овде са различитим резултатима. За праћење типолошких појава од значаја је да се у судбини вокалских појава у северношарпланинским говорима уочава одређена паралела између два типолошки и генетски различита говора: горанског као периферног западномакедонског говора – са једне стране, и сиринићког говора као призренско-јужноморавског – са друге. Оваква сродност огледа се не само у судбини групе /ej/ > /иј/, већ и судбини одређених вокалских група, дифтонгизацији и монофтонгизацији.

Вокалски систем је највеће мобилности у горанском и сиринићком говору. Оваква сродност у вокализму у вези је са таквом мобилношћу у околним несловенским говорима, пре свега арумунском. На објашњење о арумунском супстрату као извору мобилности вокалских система у ова два говора упућује то што су романски трагови у ономастици Горе и Сиринића највећег обима на простору југозападног дела Косова и Метохије (Младеновић 2006: 103–114).

У горанском говору замена групе /ej/ са /иј/ доследна је у свим пунктовима (Младеновић 2001: 96), у сиринићком факултативна.

а) Група /-ej/

а¹. Са /e/ под акцентом испред антиципацијског /j/:

Турімо тэј цвѣће, и по јѣно цвѣће, и цвѣће вржеш, и сваку ипрѣћу ноћ^о, родѣна триѣс ипрѣће, ипрѣћу дѣн, ипрѣћу разред^т ће она, на ипрѣћу дѣн, па на ипрѣћо, она не се окрѣћа, га окрѣћо, она неће туж да лѣга, ја нећу да ратујем, нећу да узем, овако неће, неје јѣшно, покріја сѣс шенѣће, снѣоу туж ипрѣћу, калѣпи шѣћер, дѣ је прѣћа, ич не се сѣћам, одѣ свѣће, да упалімо свѣћу, однесеш шѣћер; ѓвде бѣло бачѣња, на бачѣњу, смо носіле одѣ бачѣн'е, тѣ[j] је бачѣња, имало љо камѣње тѣј, љо камѣње вѣкале, љѣсле сирѣње се праі, у старос изгубиш љаниѣње, на кришиѣње дѣћо пррво, да праі сирѣње Се, Нѣ сѣм ішла на бачѣњу, љиѣње, јѣдѣње Ја, дѣшоу ипрѣћу, празну сѣс шѣћер,

цвѣће смо турале, *цвѣће* однесеш от кѹће, *се сѣћам*, бацо чѣбук оѣ *шпрѣћу* спрат, триес *шпрѣће* сѣм родѣна, и калѣпи *шѣћер*; Ё, бѣже *сшпрѣћа*; кѣд викѣмо мѣчку да *дође*, њѣве требѣмо *ош камѣње*; *зайалѣње* плѹћа, немѣло *лечѣње*, па врши *сѣс кѣње*, *без одобрѣње* Вр, рѣт донѣја *несшпрѣћу*, тѣј *се сѣћам*, *ће* га *окрѣћаш*, те бѣлу *шлѣћу*, *ће* те бѣлу *шлѣћу*, на бачѣњу Бе, *одѣћа*, за *одѣћу*, донѣле *шѣћер*, сѣкѣ *нѣћо* снѣше ДБ, Сѣкѣ *нѣћоу* с ѣца, сѣс мѣтер. Тѣ ѹѣни *нѣћоу сѣ нѣћоу*; сѣкѣ *нѣћоу* тѣј; Нѣ, нѣ, *нѣћу*, жимитѣ! ГБ, *мѣћа* („мешавина кукурузне прекрупѣ и трица за исхрану стоке“), бѣлу ме *шлѣћу*, носѣла сам на *шлѣћу*, *носѣћа* („трудна“), да *се сѣћам*, *врѣћа*, *шѣћер*, *мѣћа*, домѣћин *нѣће*, да *се окрѣћоу*, *сѣћам се*, *се сѣћам* бѣба док бѣла жѣва, *свѣћа* се запѣли, *шпрѣћа* тепсѣја, *сшпрѣћан* Бѣжић, и на *шпрѣћу*, и *шпрѣћа*, кѣд завршѣмо *свѣ вршѣње* Го, нѣкој *дрвѣће* имѣло, стал’ѣл’е тѣј *дрвѣћа*, а овѣј *шпрѣћу* ми ѣе у Немѣчку Др, да ѣде *шѣ камѣње* Ви, сѣ сѹо *нѣће*, знѣм ал’и *нѣћу*, на сѹо *нѣће*; Упѣл’и *свѣћу*, поткѣди. Док се замѣси, *свѣћа* гѣри; се гѣси *свѣћа*, а да умрѣмо *нѣћѣмо*; гѣре у бачѣњу, и *сирѣње*, ако мѣже *мирѣн’е* Су.

Када нема антиципацијске палаталности, нема ни затварања /e/: свѣк свѣоу *сшпрѣћу* ѣма Ја.

а². Са /e/ под акцентом на месту некадашњег јата:

у Сѣфце *нѣе*, *нѣе* у Сѣфце, ѣвде *нѣе* тѣј, а на Бѣњи вѣчер *нѣе*, и тѣј *нѣе* дѣбро, ѣна *нѣе* ррѣбѣ, колѣмбоћ *се сѣе*, што се *сѣе*, метѣле да *сѣјо*, да *сѣјо* свѣ, крѣмит *шѣсѣјоу* жѣне, тѹјка *шѣсѣмо* брѣшњѣ, конѣплѣ *шѣсѣјоу*, слѹнце да га *огрѣе*, тѣко се *одвѣе*, да ми *одвѣеш*, тѣмо *дѣје* равнѣна, и *дѣе* усамљѣно дрѣво, *дѣје* Черѣнац, пот сѣч *згрѣј*-ги, да *жњѣјоу*, кѣт се *ожњѣе*, и вѣздѣн наведнѣчки *жњѣ*, тѹја дѣ *жњѣѣмо*, да *ожњѣѣше* Се, *дѣје*, дѣ бѣле нѣши стѣри?; *Дѣје* црква и *дѣје* тѣј заградѣно; *дѣ [j]*е шкѣла, кѣј *смѣја* от страшнѣце, срп напѣрен је да *жн’ѣеш*, овѣко *жн’ѣеш* Вр, али сѣга *нѣе* Шт, *дѣје* сол, тѹј приѣе да олѣже, *жњѣѣм* Го, *Сѣј*, па ако ни постанѹје; и *сшарѣи* да изѹиш’, мѣја *шѣсарѣа* ћѣрка Др, ал’и *нѣе* млѣго, *дѣје* објѣкт гѣл’ем, сѣга *шѣ не смѣјоу* Ви, *шѣсѣмо* колѣмбоћ, *нѣе* ка на дрѹга мѣста, *жњѣ*, питѣјте *дѣје* Стојѣнѣва кућа, питѣл’е никѣга *дѣје*, ѹзе *сшарѣјка* Су;

нѣ се зборѣло да *видѣа*, *зборѣа* сѣс њѣ, врѣ[г] ги *шѣнѣа*, *узѣа*, кѣј *смѣја* да остѣи тѹја, кѣј *видѣа* млѣко, тѣј гу *донѣја* Бѣгѣ, сам га *сшрѣја* тѣга Се, јѣ *нѣ сѣм видѣа* нѣшта Ја, се *жн’ѣѣло* сѣ [с] сррп, како *седѣа* Вр, па сѣм почѣа да пѣјем, *донѣа* гу дѣма, *сшрѣа* не на пѹт, *жњѣѣње*, *нѣ смѣѣле* да ћѹту Го, *сѣм живѣа*, н’ѣ сѣм *видѣја* тѣј Ви, *нѣ смѣѣл’е* да ул’ѣноу у сѣло, нѣ смо мѣгѣле да га *жњѣѣмо*, ал *шрегѣрѣа* бѣњак; Нѣкѣт не сѣм *видѣа* нѣт вѹка, нѣт медвѣда; па ѣн гу *узѣја*, а он *мѣсл’ѣа*, из војске што *сѣм донѣа* Су.

а³. Са некацентованим /e/ на месту некадашњег јата:

грѣјѣна ракија, ѣшле кѣт се *сѣјѣло*, *смо сѣјѣле* бѣла жѣта, *сѣјѣа* тѣј кѣј ѣре, ррѹчно се *сѣјѣло*, грѣ *смо сѣѣле*, за *вѣѣњеје*, немѣле *вѣѣлицѣ* Се, конѣплѣ се *сѣѣло*, па се *сѣѣло*, чѣнѣцу кѣт се *сѣѣло*, *грѣѣле* ракију па пѣле Ја, чѣнѣца ни бѣла *сѣјѣна*, *шѣсѣеш* конѣплѣ, *шѣдгрѣ* млѣко, *смо сѣѣле* и чѣнѣцу; Али *нѣ смѣјѣа*. Па *нѣ смѣјѣле* војнѣка да кѣчиw Вр, ако је *сѣѣна* њѣва, *смо сѣѣле* Шт,

па све *се'емо*, кад немале *ве'алице*; Смо *се'але* напре у јесен ченицу. *Посе'емо* по Митровдэн, прво *се'емо* овас, па *се'емо* њрж; ако не смо *иосе'але* у зиму ченицу, *иосе'емо* пролѣћан њрж^м, *сејаа* Драга, и ја *сам сејала*; Смо *се'але* и гра̄. Кэт *иосе'емо* колѳмбоћ, и гра̄ *иосе'емо* одма̄; Се *се'ало* ка жито што се *се'ало*. Го, *смо* тој *сејал'е* ручно, раш* што *се'емо*, *ве'ал'ице* Др, *иосејаа* овас у наш крај, други што *се'ал'е*, *смо се'ал'е* овас, и *сејал'е* смо кукурѳс³, за *се'ане* ја – мајка Ви, тај *сејаа*; Па *сам сејала* гра̄; Смо *се'ал'е* ченицу, *смо се'ал'е*; по слабо *смо се'ал'е* пченицу Су.

а⁴. Са /ej/ другог порекла:

Лешѳце (топ., < Лешевица, -еј од -еви) Се, према планине дѳ биле *бачѳње* (< бачевина) Го, *Ишла* ми свекрва на *бачѳњу* Др.

а⁵. Предлог *крај* среће се са варијантама *креј* и *кри*.

Мѳчка се успрајла на пѳт *креј* мене Вр; Окрѳни се на овѳј страну *кри* Прѳво Су.

Види и примере у т. т. 49.2.1б.р, т. 49.2.2б.х, т. 55.2.ц, т. 56.3б.у, т. 57.1.1.с, т. 59.3.2њ, т. 59.4.2, т. 60.2б.п.

б) Група /ej/⁶³

б¹. Са /ej/ испред антиципацијског /j/:

што м колко *цвѳће*, а ће понѳсоѳ *цвѳће*, од рѳзно *цвѳће*, турамо *цвѳће*, рѳзно *цвѳће*, онѳ *цвѳће* туја, и *цвѳће* ће туру, *цвѳће* упрчиѳ горе, богобраду накитимо *сѳс цвѳће*, вржѳмо *цвѳће*, бѳле му и *цвѳће*, па *иѳрѳћи* лѳба јѳпе, а *иѳрѳћо*, на главу *врѳћу*, не му је тѳрет па да *нѳће*, *нѳће* нѳ повачице, тѳд^т никој коцку *шѳћер*, *свѳћу* прво запалиш, броју *свѳће* Се, ако *нѳћоѳ* да идоѳ, *цвѳће* се натура, се упали *свѳћа*, *свѳћу* палимо, *оѳи шѳћер*, млада баца *шѳћер*, имало шарен-*шѳћер*, па и *иѳрѳћу*, по мало *се сѳћам*, тој *се сѳћам* по мало, *цвѳће* однѳсе на ѳиву, се понѳсе *цвѳће*, и се тури у *цвѳће*, стаљоѳ *свѳће* ка у цркву, четрдѳсет *иѳрѳће* годинѳ, и камењ се *иокрѳће*, и како *се окрѳће*, и ја *сам* лѳго на *лѳћа*, а овај пѳт мѳрам да *иѳрѳћем*, на *лѳћа* да донѳсоѳ, имоѳ *сѳѳрѳћу*, никога *нѳћу*, *нѳће* да ми даде, у *иѳрѳћи* ће баѳим, гу однѳси у *врѳћу*, сѳ[с]-све-*врѳћу* гу мѳѳтни, на камењ воденички да *окрѳћоѳ*; Вртолом нека иѳде *ио мѳће*, *ио мѳће*! Ја, упали *свѳћу*, па стајмо *цвѳће* од јабуке, турим у *врѳћу*, дѳте на *иѳлѳћи*, у колѳпку на *иѳлѳћи*, па *нѳћу* тој, ја *нѳћу* да иѳдем; *нѳћу* – вика – да те кара м, тѳ *нѳћеш* нѳ крѳто, *нѳћу* ја тој, *нѳћу* да ме питаш, *нѳћоѳ*, па сѳг^к *нѳће* да рабѳта, сѳ у моѳу *нѳће*, се даде домаћину за *сѳѳрѳћу*, и *шѳћер* смо ги даде, па *иѳрѳћи* дѳн је, бићѳи *магарѳћи* трн, носимо *цвѳће*, да узѳмо тој *цвѳће*, рѳзно *цвѳће*; до *бачѳње* наше, имамо *сирѳње* Шт, не пратила добра *сѳѳрѳћа*, смо имале *сѳѳрѳћу*, дѳведѳсет и *иѳрѳћа* година, дѳведѳсет *иѳрѳће* годинѳ, *нѳће* да коси, се ноѳи и *свѳћа*, да је *иѳ сѳѳрѳћан* чѳек, други и *иѳрѳћи* дѳн, нешто ка *шѳћер*, имаа *сѳѳрѳћу* никоѳ, *нѳће* смрт док не ти дође сућѳни дѳн Бе, *свѳћа* да се угѳси, *свѳћа* се гѳси са винце, шѳс *свѳће* да направи, *свѳћа* се пали на стојѳр, се запали *свѳћа*, ѳзеш *цвѳће*, *цвѳће* донѳсеш, носилѳ *шѳћер*

⁶³ Затварање /e/ у групи /ej/ познаје и тетовски говор (Видоески 1961: 159).

ДБ, Сам бѣњак не гѣри, *нѣће*. Сирѣо тѣј, *нѣће*; свѣ *ѣреко ѣлѣћу* ГБ, *ѣрѣћу* дан, наберѣмо *цвѣће* у башчу, свако *цвѣће* што имало, *цвѣће* у руке, *сѣс* онѣј *цвѣће*, и срп *сѣсѣ цвѣће*, вид-вида је *цвѣће* онѣј плаво, *свѣћу* запалимо гѣре, наберѣмо *цвѣће*, свако *цвѣће* Го, узѣмо *цвѣће*, накитимо *сѣс онѣј цвѣће*, па имало *цвѣће*, сѣг млади *нѣћоу* Др, и *цвѣће* Ви, ће тѣри *цвѣће* из башче, и накитимо *цвѣће*, тѣј *цвѣће* из ченице, некако сѣм имаја *сѣрѣћу*, па немало *шѣћер*, нѣсив лѣуди *шѣћер*, *сѣрѣћан* је тѣј чѣвек, тѣј *се сѣћам* Су.

б². Са /ѣ/ од јата:

Јѣна *сѣе*, *ѣосѣе* се кѣт се *сѣе* колѣмбоћ, што *ће сѣјоу* конѣпле, тѣј *нѣе* лѣшо, *нѣе* Власија, а сѣг *нѣе*, *нѣе* пѣ мало, јѣ мѣслим сѣг *нѣе*, кој *нѣе* жѣњет, напре *нѣе*, *нѣе* дѣбро за кућу; Али тѣј ништа *нѣе*, док *нѣе* тѣрен у грѣбѣ, зѣшто не смѣе?!; тѣј *нѣе* дѣбро да се дѣра; *Нѣе* дѣбро, нѣ-дај, Бѣже, да снѣеш скѣпѣ, свѣдбу. Тѣј *нѣе* дѣбро; од јѣне стрѣне *нѣе*, по свѣту *нѣе*, жѣто *нѣе* ка сѣгѣ, тѣри на ѣгањ да се *згрѣе*, *згрѣеш* вѣду, на Тѣдѣрицу *нѣ* се *сѣје* брѣшњѣ, *ће* се *сѣјо* по ливѣде, кѣт *грѣе* слѣнце; *Прѣе*, у старѣ дѣбо, се делиле по фамилије; тѣј *грѣјоу*, *се грѣјо*, тѣ да дѣва вѣтар кѣд *вѣе* ченицу, ће ме спѣзу овѣј што *жњѣјоу*, *жњѣја* нѣрод, да ѣдеш да *жњѣеш*, да се *жњѣе*, а кѣт се *дожњѣе*, и [ѣ] ѣдо да *жњѣјо*, и *ће ожњѣјо*, да *жњѣе*, зѣшто не смѣе Се, да се *загрѣе* дѣбро, па се изокѣлу свѣ да се *грѣу*, сѣч да се *згрѣе* на тѣј огњѣште, и сѣч се *угрѣе*, јѣ ги *се смѣем*, сѣг да се *згрѣе*, бѣба *засѣе* га сѣз жѣто, да гу *насмѣе*, да гу *насмѣјоу*, јѣ тѣвѣ *нѣћу*, да *нѣе* бѣлно, а *нѣе* прѣтѣсак, а *нѣе* Спасѣвѣдѣн, сѣг *нѣе*, па напре *нѣе* ка сѣге, кѣт се заврѣши да се *жњѣе* Ја, да се *одвѣе* онѣј жѣто, *грѣј* вѣду у котлѣве, на гѣмѣлу да се *вѣје* Го, на ѣгѣњ га *ѣодгрѣе*, па ѣма да *сѣеш*, свѣ да *ѣосѣеш*, кој сѣге *сѣе* ченицу, сѣфте кѣт се *сѣе* пшѣница, *нѣе* стално, сѣто га *ѣосѣеш*, тѣј *ѣосѣе* на нѣга, се *сѣе* конѣпле; Ума. Кѣ *нѣе*!; *ѣо сѣарѣји* биле глѣвни; *ѣосѣарѣј* сѣн му погѣну у Жѣр Др, да ми украдне, *нѣе*; *нѣе* сѣмо да гу оставѣиш тѣ, прѣ *нѣе* имало тѣко, *нѣе* никѣа – ѣјт, *нѣе* украдѣна, овѣј *ѣо нѣе*, јѣ нѣ сѣм мѣгаа да *сѣем*, не смѣе бѣш толѣ ѣко, алѣ ако *смѣјеш*, пченица се *ѣожњѣе* Ви, поѣреш па *сѣеш*, кѣко *се сѣе* конѣпле, повлѣчиу па *ѣосѣјоу*, *смѣјѣе* се и вѣ; *ѣосѣјоу* пѣпоу жѣне сѣс решѣто, *ѣосѣјоу* па тѣриу на верѣгу кѣтоу; а кѣд *нѣе* прѣсѣлак дѣбар, тѣј *нѣе* сѣво, *нѣе* мѣцко; Мѣ *нѣе*, нѣ смо работѣлѣ тѣј; от сѣло нѣше *нѣе*, да *нѣе* никѣа мѣчка ги напѣла, кѣму *нѣе* стрѣ, *нѣе* дѣбро да се утѣпа смѣк Су;

кој ги *узѣја*, ал *ѣрегѣја*, домѣћин *зборѣја* Се, *ѣѣј* узѣѣ Сѣчко, тѣј *узѣја* жѣну Ја, тѣј *ѣрѣлѣѣја* Свети-Спѣс, тѣј *нѣ* смѣало да се задѣва Го, нѣ сѣм *видѣја* никѣт, мѣжда сѣм *видѣја*, у брзѣну *сѣм узѣја*, да *нѣ* би *изгорѣја* свѣ, послѣ кѣт *сѣм ѣшѣрѣја* Ви, *сѣм ѣшѣрѣја* вѣше Су.

б³. Са /ѣј/ другѣг порѣкла:

бѣчѣња је колиба, домѣћин спѣје у *бѣчѣњу*, а стѣка ги је *ѣо бѣчѣње* тѣјка Др; ће напре *лѣју*, у тѣј *лѣју* Шт.

б⁴. Са /ѣ/ у контакту са палаталним сугласницима, осим са /ј/:

/ѐњ/: Нај тѣшко б́ило вршѐње. Вршѐње, јер сл́унце ће упѣче; кѣт се завр́ши вршѐње Се;

/њѐ/: се о́мо́кру о́ӣ сњѐг⁶⁴, по о́сам са́та у сњѐг Бе, у гњѐздо нос́ил’е Су.

14.2.1. Г Р У П А /-иј/ Н А М Е С Т У /еј/

Супституција групе /еј/ групом /иј/ потврђена је, осим у ретким примерима, у позицијама са групом /ђј/ под акцентом. Оваква ситуација сугерише везу некадашњег јата и савременог /и/. Ова замена могла је бити подржана кучко-васојевићком усељеничком струјом, а може бити и резултат аутохтоног северношарпланинског развитка, на шта упућује и ситуација у горанском говору, према коме нема ијекавске миграционе струје, а група /ђј/ је замењена групом /иј/.

Словенски говори на ширем ареалу око северног дела Шар-планине не знају за /иј/ < /еј/. У бројним студијама о призренско-тимочким говорима констатује се да група /еј/ остаје стабилна.

Асимилације у групи /еј/ нема ни у оближњим албанским средњо-гегијским говорима, у којима се /е/ и иначе понаша другачије⁶⁴.

У албанском говору тетовског краја мобилност у вокалском систему изразито је различита од оне која карактерише српске (словенске) северношарпланинске говоре. У овом албанском говору у одређеним позицијама /е/ бива замењено са /и/ у процесима прогресивне (*imi* < *jemi*) или регресивне асимилације (*përtij* < *përtej*, *këndij* < *këndej*) (Nesimi 1987 : 186). Осим оваквих примера у којима се налази одређена паралела са односом група /еј/ : /иј/ у северношарпланинским говорима, у овом албанском говору је замена /е/ са /и/ знатно обимнија и већег регистра (Исто: 186–187) од онога у северношарпланинским говорима, тако да модел за примере типа *сије*, *грује* не треба тражити у околним албанским говорима.

Упоришта за примере типа *сије* нема ни у арумунским говорима са којима су северношарпланински говори могли бити у контакту, пошто се у арумунским говорима у еволуцији латинско /и/ супституише се /е/: лат. *video* > арумун. *ved*⁶⁴. У примерима у којима је латинско /е/ замењено са /и/, то се вршило у условима потпуно различитим од оних који постоје у северношарпланинским говорима (уп. лат. *vendo* > арумун. *vindu*; Marioțeanu 1975: 224–225).

Иначе, /е/ испред /ј/ у арумунском опстаје (*trej* „три“).

а) Група /иј/ на месту некадашње групе /ђј/ под акцентом:

Није далéко од óвде; Тóј *ирије* – чóра жéнско, мíшко мúшко; зна́ш кáко б́иле *ирије*, *ирије* кáко б́ило нé-знам; *Прије*, до мóје врéме Се, ми *се смíје зéт*,

⁶⁴ У овим говорима је процес обрнут, па се /и/ под акцентом дифтонгизује, а изван акцента /и/ > /е/ или прелази у таман вокал. У мањем броју примера акцентовано кратко /е/ у контакту са /ј, л/ изговара се отвореније. У врло малом броју примера артикулација кратког акцентованог /е/ +/ј, м, ш/ помера се горе (Јулла–Соболев 2003: 19–21).

и дру́га др́ва *ни́е* до́бро да се сече, *сѣ́тариѝ* би́ја од ме́не Ја, ка́ *ни́е* подо́бро, *ни́е* тра́ктор (увек је: *Не́ су њ́иве ра́вне*); Напада́ло. *Ка́ ни́је!*; Подо́бро је. *Ка́ ни́е* подо́бро; па *ни́је* о́стро, *ни́е* ка сѣ́г^к што има Вр, *ни́је* са зво́на сѣ́га, *ни́је* алерги́а, ми́ *ни́је*, *ни́је* до́бро, *ни́је* сва́ки исто; *Ни́је*, ж'ими-ти́; ка́д *ни́је* на по́со; ли́пу гу *згри́ем*, јо́ш док *гри́е* слу́нце, па та́мо *се смі́ју*, а то́ј што *гри́је*, *Ди́је* Мили́ца?; а ко́ј *смі́ја* Шт, и да *смі́је* ни́кој, тражи́ле га *ди́је*, не́ се *си́је* куд на́с, ни́кој не́ *смі́ја* Бе, у њ́иву да *жњ́ије*, ти мо́ра да *жњ́иеш*, ни́ да се *насмі́ши*, *ди́је* то́ј ме́сто, а знѣм *ди́је* грѣ́бѣ, да *си́јеш* ДБ, *ни́је* сѣс ме́не, *ни́је* то́ј вр'ѣме ка пона́пре, та́мо *ди́је* у Штр́пце, јѣн дѣн *ѝри́је*, *ѝри́је* смо месі́ле, ако не́ га *ѝосі́јеш* ГБ, *ни́је* ка сѣ́к^г цу́цла; *Ку́че* ка́д зави́ја, *ни́е* до́бро; ал *ни́е* пу́но, да се *ѝосі́је* коло́мбоћ, док *засі́еш*, ни́ да се *насмі́је*, има́ло да се *гри́је* во́да, да се *згри́је* во́да, глѣдоу́ љу́ди ові́ја *ѝо сѣ́тариѝ*, да л *смі́е* да се исече́, помла́де жѣне да *жњ́ијоу́*, мо́ра све́ сѣ[с] ср́пѣ да *жњ́иеш*, по́сле да се *жњ́и́е*, се *жњ́и́е*, а ср́п у дѣ́сну ру́ку и *жњ́и́еш*.; Глѣдоу́ љу́ди ові́ја *ѝосѣ́тариѝ*. Го, ѣрж се *си́је* по њ́иве, да ви́ду ко́рисѣ́ от што *ѝосі́је*, сѣм зна́а да *си́јем* л'ѣпо убáво, се *си́је* с ру́ку дѣ́сну, *си́јеш*, кѣт се *си́је* пчени́ца у јесен, *ни́је* има́ло овол'и́ко, *ни́је* ни́које́ бога́то мѣ́сто, он *ни́је* дал'ѣко мло́го, *ни́је* и[з] Жупе, *ни́је* мо́го ни́кој њу́, *ни́је* до́бро, не́ки *ни́је* до́бар, *ѝо ни́је* јазба́ци, ал' и *ни́је* све́; Ме́чке сѣм ова́мо, *ди́је* плани́на гољѣ́ма; *ди́је* по́ до́бро ме́сто ма́ло, е́л' и *ди́је* чи́сто ме́сто овр́ши, сѣ[с] ср́п *жњ́ијоу́*, по ни́кој до́бро *жњ́и́је* Ви, *ѝосі́еш* по́сл'е; Ка́д зави́ја ку́че, ви́коу́, *ни́је* до́бро; Кѣт се нага́зи на зми́ске ко́ске, *ни́е* до́бро; *ѝри́е* то́га трѣ́ба си́то да мѣ́тне, да се *жњ́и́е*, та́ј *жњ́и́ја*, не мо́же да се *ѝожњ́и́е*, и да *ѝожњ́ијоу́* Су;

и тра́жи па́ре што му *одни́ја* ства́ри, кѣт сѣм *си́ја* (< сеја), то́ј *сам дони́ја*, ни́кој не́ *смі́ја* да га исече́ Се, он *мислі́ја* па то́ј, и гу *сѣ́трија* Сѣчко Ја, дру́гу жѣну *узи́ја*, *живи́а* та'-чо́век, ко́ња *би изи́а*, и от сва́ке врсте *узи́а*, *узи́а* мла́ду же́ну Вр, па по́сле ка́д *види́ја*, *одни́ја* га вѣ́тар, га *одни́ја* у Ско́плѣ; Ку́м ги *дони́ја* замрзивáч, ѣтац је *дони́ја* сна́ве ми, ѣѣрке, *дони́ја* је маши́ну за пере́ње. У́јко је *дони́а* шпо́рет на стру́ју. Дру́ги матѣрин у́јко *дони́а* шпо́рет ова́јѣ, на др́ва, ту́ј ће гу у́зе та́ј ко́ј *ѝочи́ја* то́ј Шт, ра́т *дони́ја* нестрѣ́ћу Бе, додѣ́лке не́ сѣм *види́ја*, ме́сец дѣ́на *седі́ја*, дѣ́да га *узи́ја*, па га *узи́ја* о́вде ДБ, што си *дони́а* во́лко ГБ, Ко́ј те *сѣ́трија*, брѣ́?, о́тац ми *живи́ја* у Ско́плѣ, ги *дони́ја* до́ма, а ко́ј *жњ́и́ја* Го, ку́не не́ сѣм *види́ја*, не́ сѣм *види́ја* ода́вна, и не *узи́ја* од о́вде, да л ме *види́ја* не́где Ви, ка́д *узи́ја* пу́шку Су.

У глаголу: и ми *доѝѣри́ја* њ́иву ф́ино Ви, глагол је пришао односу основа -и : -и (*доѝѣри́м* : *доѝѣри́ла*, в. т. 132.1.2).

б) Група /иј/ на месту некадашње групе /ѣј/ изван акцента

Док је присуство алофона /ѣ/ условљено његовом позицијом под акцентом, у коренској морфемии глагола са јатом замена /е/ са /и/ остварује се факултативно и у изванакценатској позицији. Оваква ситуација условљена је природом лексема, пошто је иначе стабилан однос: *ди́је* : *де́ су*, *дони́ја* : *донѣ́ла*.

И да гу *насмјијемо*, *ће насмијемо* Зорку, да *ѿожњије*, *ѿона ѿожњије* Го, па *стије се смијале*, треба да *оѿсијјѿије* Ви, па му *се смијасмо* што донија, прво *ће оѿсијјѿије* брашњо Бе, бѿш ме *насмјијасѿије*, не смо мѿгле да *оѿсијјемо* на тој сѿто Шт, понáпре *оѿсијјемо* брашњо, да *се загријемо* Су.

СУДБИНА ПОЈЕДИНИХ ВОКАЛА И ВОКАЛСКИХ ГРУПА

ЗАМЕНА ПОЈЕДИНИХ ВОКАЛА

15. ЗАМЕНЕ ВОКАЛА ФОНЕТСКИ УСЛОВЉЕНЕ

На овом месту разматрају се супституције /e/ са /и/ и лабијализација вокала /a, e/ у новоформираним дифтонзима са неслоготворном компонентом /ǰ/ у другом делу.

15.1. Замена /e/ са /и/

а) О судбини /e/ у групи /ej/ в. т. 14.2.

б) У контакту са /ћ, њ/ замена /e/ са /и/ потврђена је у именици *маћија* и предлогу *миђу* / *измиђу*. Док се именица по правилу јавља са супституентом /и/, предлог је потврђен са /e/ и /и/.

Не волеле ни *маћију* Се, довеја у куђу *маћију* Ја, не мѿже да бине *маћија* ка мáти Шт, а бѿш ги била дѿбра *маћија* Бе, ништа не смо мѿгле да дадемо од *маћије* ДБ, ако смѿјеш да кáжеш *маћије* ГБ, мѿа *маћија* ми помѿгла Го, не смо збореле мѿло го сáс *маћију* Др, Ё, мори-*маћијо!* Ви;

миђу лазáри Су, сол *измиђу* њѿга, тури *миђу* њѿга, *миђу* Бѿжић и Водице Се.

Примере са *миђу* / *измиђу* в. у т. т. 49.2.1б.д, т. 49.2б.д, т. 55.2.ђ, т. 56.3б.ђ, т. 57.1.1.д, т. 59.2.2к, т. 59.3.2ђ, т. 60.2б.г.

15.2. Лабијализација вокала у дифтонзима са /ǰ/

Релативно честа употреба дифтоншког гласа са неслоготворном компонентом /ǰ/ у другом делу маркантна је црта сиринићког говора, којом се удаљава од околних српских идиома, осим мањим делом од говора виших села суседног јужнометохијског подгорског говора, са којим га везују и неке друге специфичности. Оваквим дифтонзима сиринићки говор показује делимично сродност и са горанским говором у Броду, затим са говорима претежно призренско-јужноморавског типа у северном делу Северне Македоније⁶⁵. Са северномакедонским говорима сиринићки говор везује и редукција финалног -у у Зл. мн. презента у неслоготворно /ǰ/, али без лабијализације основинског вокала⁶⁶. Наведене чињенице говоре да је практично дослед-

⁶⁵ Подударности има у облицима радног глаголског придева јд. м. р. глагола прве врсте (*рекој*, тетовски говор; Видоески 1961: 159).

⁶⁶ У доњополошком говору је *ѿкајеј* (Видоески 1961: 155)

на лабијализација основинског вокала у дифтоншкој секвенци дијалекатска особеност сиринићког говора.

У овом поглављу анализирају се асимилативни процеси изазвани дифтоншком компонентом /*ǰ*/, која – лабијализујући нелабијални вокал – уводи у систем бројне примере са дифтонгом /*оǰ*/ . Оваква лабијализација, међутим, није апсолутна, већ се везује за финалну позицију и одређене граматичке категорије. У новоствореним дифтонзима у унутрашњој позицији основни вокал чува свој фонолошки статус и није подложен лабијализацији. Овакав однос основног вокала и дифтоншке компоненте у зависности од позиције у слоговној структури може се објаснити чињеницом да би лабијализација основног вокала у унутрашњој позицији као несистемска деформисала основинску структуру речи, која је део творбених парадигматских односа, док је неслоготворна компонента у постакцентској позицији настала редуковањем граматичког наставка системска, а која – лабијализовањем основинског вокала – само модификује овај наставак, под условом да редуковањем не уводи у систем морфолошки синкретизам. На овакво објашњење упућује чињеница да у сиринићком говору редукацији у 3л. мн. презента подлеже наставак -у, који у дифтоншкој секвенци лабијализује /а, е/ стварајући нови наставак -о^ǰ, који постаје релевантно морфолошко обележје овог облика, уклапајући се истовремено у пенултимски прозодијски ритам. У 3л. мн. имперфекта, међутим, финална секвенца глагола -а и -е презентске групе -ау, -еу најчешће остаје стабилна како би се избегла морфолошка хомонимија са 3л. мн. презента. Ретки примери 3л. мн. имперфекта са редукованим /*ǰ*/ могући су, пошто се акценат не помера са финалног вокала основе, који – пошто је под акцентом – чува свој фонолошки статус.

Присуство различитих дијалекатских слојева у формирању сиринићког говора, међутим, сведочи о два тенденицајама када су у питању дифтоншке секвенце: тежња да се повећа број дифтонга деконсонантацијом /в/ до неслоготворне секвенце у групама /вокал + в/ и тенденција да се дифтонг одстрани елиминацијом дифтоншке секвенце њеним брисањем – чешће, или консонантацијом – ређе.

С обзиром на одсуство дифтоншких секвенци из српских дијалекатских система – овде се не убраја дифтонгоидни изговор (в. т. 9.3) средњих вокала, очигледно је да је дифтонгизација у словенском граматичком систему сиринићког говора модел који није својствен словенској језичкој структури, па се може сматрати иновацијом насталом у контакту словенских са несловенским говорима са којима су северношарпланински, али и говори на ширем околном словенском простору, имали кроз супстрат или адстрат⁶⁷. Овакав утицај подржао је редуковање наставка -у у 3л. мн. презента призренско-јужноморавских говора, настанак дифтонга -а^ǰ, -е^ǰ, -и^ǰ, па тек накнадну елиминацију дифтонга консонантацијом дифтоншког елемента.

⁶⁷ Уп. Младеновић 2006а: 2015.

Само порекло неслоготворне компонентне /ǰ/ у ареалу са оваквом фонетском реализацијом упућује на романски супстрат, пошто је краћење финалног /-y/ у вокалским групама обележје и арумунских говора (Vlahu 1993: 8, *beaj, graiǰ, laiǰ*), а замена /л/ на крају слога са /ǰ/ у арумунским говорима такође уводи нови низ дифтонга.

Дифтонгизација већега обима у северношарпланинским говорима резултат је контакта оствареног пре свега кроз супстрат романског типа⁶⁸. На овакав закључак упућује знатније присуство романске компоненте у ономастици северношарпланинских говора (Младеновић 2006).

Не може се искључити, међутим, ни новији додир са албанском фонетиком. Контакт са овим језиком могао је бити остварен и посредно кроз лингвистички материјал арумунског супстрата у албанском језичком систему.

О примарном значају романског супстрата за настанак дифтоншких секвенци у сиринићком говору сведочи и чињеница да је у јужнометохијском подримском говору, који је формиран на територији на којој је домицилни албански етнојезички елемент забележен још у средњем веку, а српско становништво због мимикрије често било двојезично (са активним коришћењем албанског језика), оваквих дифтоншких секвенци и лабијализације вокала практично нема. Становништво на Шар-планини није било у контакту са албанским језиком у већем обиму до последњих векова због географских прилика, али и номадског или полуномадског сточарења албанских група.

У српски говор Сиринића и говор виших насеља Призренског Подгора романски супстрат могао је стићи и кроз славизацију Влаха у влашким насеобинама на овој територији, присутних у средњем веку.

Ни у једном српском говору на југозападу Косова и Метохије нема дифтонгизације вокала монофтонга каква се бележи у оближњим албанским регијским говорима (уп. Весі 1987: 18–32). Не може се, међутим, искључити веза бројних секундарних дифтонга у оближњим албанским говорима са /u/ у другом делу (*au, ǰu, ou*) (Весі 1987: 25–27, Sawicka 1997: 29–30) и настанка и опстанка дифтоншких секвенци са /ǰ/ у северношарпланинским говорима, иако је само порекло дифтоншке секвенце у српским говорима потпуно другачије. Напоредност дифтоншке групе /au/ : /ou/ у оближњим албанским говорима Љуме и Дебра (Весі 1987: 25–27) може бити у вези са лабијализацијом групе /aǰ/ > /oǰ/ у суседним словенским говорима. Не увек јасан фонолошки статус ових вокалских секвенци / дифтонга у албанским говорима има паралелу са нестабилношћу у сиринићком говору.

Дифтоншке секвенце са /ǰ/ јављају се у финалној и медијалној позицији, па ће тако и бити размотрене.

⁶⁸ Део динамичних односа у вокалском систему говора на Шар-планини и подбрђу ове планине у јужној Метохији изазваних развијањем дифтоншких секвенци и појавом лабијализованих вокала са не увек јасним фонолошким статусом, имају паралелу у сличним појавама лабијализације у мрковићком говору, али и низу других говора у Црној Гори. Лука Вујовић ову особину објашњава романским (млетачким) утицајем (Вујовић 1969: 122–126).

Док /ǰ/ изразито делује на лабијализацију финалних вокала, осим /и/, нема много потврда асимилација /а/ лабијализацијом у гласовним групама са билабијалима и лабиоденталним /в/.

15.2.1. Финалне дифтоншке секвенце /-əǰ/, /-aǰ/, /-eǰ/

Овакве секвенце јављају се у радном глаголском придеву м. р. јд., у 3л. мн. презента, затим у случајевима деконсонантизације /в/ у финалним секвенцама /вокал + в/ у именским речима (вокал + в > вокал + ѱ).

а) Радни глаголски придев м. р. јд.

После преласка /л/ на крају слога у /ǰ/ у радном глаголском придеву м. р. јд. у северношарпланинским говорима у Гори, Средској, Подгори и Сиринићу настала је дифтоншка секвенца у којој је у групи /əǰ/ полугласник лабијализован и изједначен са /о/.

Новонастала секвенца у наведеној зони имала је унеколико различиту судбину: а) док је у сретечком говору неслоготворни елемент елиминисан консонантизацијом /ǰ/ у /в/, б) у горанском говору у већем делу секвенца је имала исту судбину као и у сретечком, а само је у Броду опстао дифтонг, в) у подгоранском је ситуација иста као у сретечком, г) у сиринићком говору дифтоншка секвенца опстаје, са малобројним потврдама консонантизације. Оно што све ове говоре повезује је чињеница да је у свима некадашњи секундарни полугласник лабијализован у /о/, што значи да су сви северношарпланински говори имали исту дифтоншку секвенцу, која је – са обзиром на толерантност сиринићког говора према дифтонзима са /ǰ/ и вокалским групама, најбоље опстала. Пут је, дакле, био: дошэл > дошəǰ > дошоǰ > *дошоо*.

Различити језички и дијалекатски слојеви који су учествовали у формирању сиринићког говора створили су специфичну ситуацију у којој је судбина /-л/ на крају слога у јд. радног глаголског придева непосредно условљена глаголском врстом – присуство *-(о)ǰ* карактерише само глаголе прве Белићеве врсте, а у осталим северношарпланинским говорима *-ǰ/-в* све глаголе. У северношарпланинским говорима Горе, Средске, Подгоре, Сиринића, изузимајући само горански говор Брода⁶⁹, лабијализација захвата само глаголе прве врсте, док се у осталим врстама чува основински вокал. Услов за лабијализацију вокала у радном глаголском придеву м. р. јд. је да он у другим облицима исте лексеме није подупрт вокалом, па је лабијализацији подложен нестални члан основе, док изван ове промене остају основе са класичним вокалом.

То што је у радном глаголском придеву м. р. јд. лабијализација у садашњем стању горанског, сретечког и подгоранског говора присутна само код глагола са секундарним полугласником / непостојаним вокалом, не мора значити да асимилативних процеса, посебно у глаголским групама са основин-

⁶⁹ Само је у бродском горанском говору уочена делимична и потпуна лабијализација у финалној секвенци /-aǰ/, која се реализује као /-a^oǰ/ или /-oǰ/ (Младеновић 2001: 92).

ским вокалима /a/ и /e/, који су и иначе подложни лабијализацији, није било. Када је /ǰ/ > /w/ а потом се билабијални фон изједначио са лабиоденталним /v/ неутрализацијом дифтоншке секвенце, асимилативна снага је ослабљена, па је под утицајем осталих облика (ж. и с. р. јд. и мн.) подржан вокал основе и у м. р. јд.⁷⁰ Пошто у парадигми глагола са непостојаним вокалом није било модела за реконструкцију, резултати лабијализације су остали.

Примере в. у т. 32.3.

б) 3л. мн. презента

Уопштавањем наставка -у у 3л. мн. презента у већем ареалу коме типолошки припада и сиринићки говор, затим тежњом да се парадигматски дефект отклони уопштавањем исте основе у читавој презентској парадигми у 3л. мн. презента, уведене су нове вокалске групе које су доживеле у почетку исту судбину – краћењем финалног -у елиминисана је вокалска група, чиме су настајале дифтоншке секвенце са /ǰ/, које су изван Сиринића због нетолеранције према дифтоншким секвенцама елиминисане консонантацијом /ǰ/ преко билабијалног фона до лабиоденталног гласа. У сиринићком говору, међутим, пошто опстају дифтонзи интеграција је застала на пола пута. Овом особиним сиринићки говор показује сродност са призренско-јужноморавским северномакедонским говорима⁷¹. За разлику од осталог дела призренско-јужноморавских говора, у којима основински вокали остају стабилни, у сиринићком говору су основински вокали /a, e/ лабијализацијом замењени са /o/, чиме је настао нов наставак -оу. С обзиром на то да је -о- из наставка довољан морфолошки знак за 3л. мн. презента глагола -а и -е презентских група, из облика факултативно испада неслоготворно -ǰ у процесу монофтонгизације (в. т. 136.2.3; в. и Младеновић 2002а: 52–54). Дужи опстанак дифтонга /оу/ у сиринићком говору, али и вишим селима подгорског говора није неочекиван с обзиром на присутност романизованог становништва у Сиринићу⁷², али и на простору северно од Суве Реке⁷³ у ранијим вековима.

б¹. -оу (< ау, еу): да се *кароу*, се *којоу*, да га *уијейоу*, *искојоу*, *најуроу*; *сијанујоу*, *јојоу*, *оуце блејоу*, *викоу*, *ће идоу*, да *узоу*, нека *једоу*;

б². -о (< ау, еу): *мешо сламу*, *јени зби́ро*, *исјоло́го свѝ*, *ће ги ѿо́ијейо*; *идо*, *донесо*, *пиресо*, *ће ти се смрзно*, да *де́ло*, да *сечо*.

⁷⁰ Уп. о овоме Младеновић 2006а: 204.

⁷¹ Уп. са спорадичним присуством билабијалног фона у кумановском говору (Видоески 1962: 68), са присуством неслоготворног /ǰ/ од /у/ иза другог вокала (*имау*, *бегау*) у скопскоцрногорском говору (Видоески 1954: 145). У скопскоцрногорском овакво редуковање захвата и 3л. мн. имперфекта (*викашеу*) (Исто: 194). Слична судбина /у/ у вокалским групама констатује се и у јужноморавском поддијалекту (Белић 1905: 145–150).

⁷² О овоме сведоче имена неких родова у Сиринићу арумунског порекла, затим микротопонимија са траговима романске присутности (Младеновић 2006: 99–114).

⁷³ Влашки катуни потврђени у српским средњовековним повељама упућују на могући влашки супстрат у вишим селима Подгора. О овоме в. Младеновић 2006 : 102–103 (са пописом важније литературе о овом питању).

Види примере у т. 136.2.3.1; 136.2.3.2.

б³. Док је у сиринићком говору у 3л. мн. довршено морфологизирање -о^ў, у подгорском говору, пре свега у вишим селима ближим Сиринићу, присутна је недоследна асимилација и лабијализација сиринићког типа, некада и са развијањем новог форманта -о^ў (уп. Младеновић 2002а: 52–54). У подгорском говору посведочени су, међутим, и бројни примери у којима није до краја јасан фонолошки статус финалне секвенце као сведочанство недовршености процеса. По акустичком утиску то је врло лабијализован вокал /a/ (-а^{оў}) или /e/ (-е^{оў}) (*доц'эка^{оў} снашу, да му њева^{оў}, сѝѝа^{оў} ги, да ѝѝѝа^{оў}; бѝне^{оў} девѝри, изне^{оў}се^{оў}, ч'ѝѝ е^{оў}, ѝде^{оў}, обѝч'е^{оў}*). Оваквих примера у сиринићком говору практично нема.

б⁴. У глаголима презентске -и групе финални вокал основе у 3л. мн. презента – ако је дошло до уопштавања основинског -и и у овом облику – остаје стабилан у дифтоншкој секвенци /и^ў/ (*сломи^ў, ѝоздрѝви^ў се, сѝѝави^ў, ѝренѝѝи^ў*, да ме *ви^{ди}ѝ*). Мали број примера у којима је на месту примарне вокалске групе /иу/ забележено факултативно /о^ў/ (да *се ору^{чо}ѝ* Се, *млади не ви^{до}ѝ* Ја, да *ви^{до}ѝ* Шт, по планине *ви^{до}ѝ* мѝѝи Др) морфолошког су порекла, са унетим морфолошким обележјем из облика глагола -а и -е презентске групе.

Види и примере у т. 136.2.3.3.

в) 3л. мн. имперфекта

У облицима са имперфекатским наставком у 3л. мн. необична је лабијализација основинског вокала. Разлоге стабилности вокала основе треба тражити у томе што је он под акцентом, а место акцента у овом глаголском облику има и дистинктивну вредност (*ѝма^ѝ : имѝ*). Стабилности имперфекатских вокалских група /-ау, -еу, -иу/ доприноси и високо стабилисана ритамска пенултимска структура променљивих речи у сиринићком говору⁷⁴.

Ретки примери са редуковањем имперфекатског наставка у /ѝ/ и лабијализацијом основинског вокала (*ѝѝѝо^ѝ, о^ѝо^ѝ, рабоѝѝо^ѝ с рѝѝе*), иако нису знатније продрли у сиринићки говор, сведоче о склоности овога говора ка дифтонгизацији и лабијализацији вокалских група.

Примере в. у т. 138.1.6.

г) Именице, придеви

г¹. После замене /л/ на крају слога са /ѝ/ и настанка дифтоншке секвенце са континуантом некадашњег секундарног полугласника, корелативно са оваквим групама у радном глаголском придеву, вокал основе се лабијализује стварајући дифтонг /о^ў/ (*ѝѝѝо^ў / ѝѝѝо, коѝѝо^ў / коѝѝо, о^{ро}ѝ / о^{ро}*; примере в. и у т. 32.3.2).

⁷⁴ На везу типа акцента и судбине вокалских група у 3л. мн. имперфекта упућује стабилност ових група и у подгорском говору (Младеновић 2006а: 209–2010), у коме је такође стабилисан пенултимски ритам. У околним говорима са парадигматским акцентом вокалска група се често елиминише консонантацијом имперфекатског наставка -у (Младеновић 2004б: 462).

У осталим северношарпланинским говорима, који иначе знају за лабијализацију секундарног полугласника у радном глаголском придеву м. р. јд., у овим именицама на месту секундарног полугласника среће се /e/ (*кóшeв, њéшeв, óрeв*) (Младеновић 2006а: 210). Вокал /e/ у дифтонгу /eў/ опстаје и у горанском говору села Брод (Младеновић 2001: 197).

г². У секвенци /eў/ (< -ел) дошло је до лабијализације основинског вокала у вишесложним именицама и придевима (Свѣти *Рáнђоў*, црква Свети-*Рáнђо, њрéдоў, њéшоў; вéсоў, дéбоў/вéсо, дéбо, кíсоў*; примере в. и у т. 32.3.2).

У северношарпланинским говорима Горе, Средске и Подгоре нема лабијализације у овим примерима (*њéшeв, вéсeв, дéбeв*).

У једносложним речима лабијализације нема ни у сиринићком говору (*жáў, цéў*).

д) У сиринићком говору /в/ иза вокала, а посебно иза вокала на крају речи, показује склоност ка деконсонантизацији, реализујући се у као билабијални фон или чешће као неслоготворно /ў/, које са претходним вокалом гради дифтоншку секвенцу. У овако створеној секвенци долази до лабијализације нелабијалног вокала и стварања дифтонга /оў/.

Оваква супституција је посебно присутна у мушким личним именима на -ав⁷⁵:

Брáт ми ^{је} *Добрóсоў, Добрóсow* Мíркин, *Радóсow, Владíсоў, Борíсоў*, њíн *Векóслоw, Будíсоў, Сѣанíсоў, Свeйóсоў, Дрaгóсоў*.

Група /ав/ у овим именима најчешће опстаје изван финалне позиције (*куд Мирослáва, до Векослáва, Сѣанисáву*), али су потврђени и примери са лабијализацијом у унутрашњем слогу (и *оѡ Милосóва, од Будисóва*). Промена /а/ у /о/ вокала изван акцента (слабих вокала; *Дрaгóсоў*) и опстанак /а/ под акцентом (јаки вокали; *Мирослáва*) део је опште законитости о статусу слабих и јаких вокала у сиринићком говору. У примерима типа *оѡ Милосóва* морфолошка аналогија преноси резултате лабијализације (редукције) и у нову морфолошку структуру, са вокалом под акцентом.

Изван личних имена лабијализација је забележена и у: *за óглоw, óглоў* за коња, *мрсўлоў, кáлоў, крáсѡоў, гўшоў* човек. Примере в. и у т. 27.1.

Изван сиринићког говора деконсонантизација и лабијализација у оближњим говорима потврђена је – и то у смањеном обиму – још само у вишим селима контактног подгорског говора: *њíлоw* варíл'е, мóј *Добрóсоў, Радóсow*. У овим пунктовима код личних имена знатно су обичније форме са нејасним фонолошким статусом дифтоншких јединица са недовршеном лабијализацијом: *Томíсла^оw, Мирóсла^оў, Богóсла^оў, Борíсла^оў* (Младеновић 2006а: 211).

⁷⁵ Уп. са оваквом лабијализацијом у низу призренско-тимочких говора, али без деконсонантизације /в/: Богдановић 1979: 21, Богдановић 1987: 79–80, Ћирић 1983: 30.

15.2.2. Дифтоншке секвенце у унутрашности речи

Лабијализација, обична на крају речи, изостаје у дифтоншким секвенцама различитог порекла оформљеним у унутрашњој позицији (*сеўско*, *сиёўна*, *мачка маўчи*, *Берёўце*, *Сеўце*). Очувању придонеси морфолошки значај основе, али и чињеница да је слоготворни вокал у дифтоншкој секвенци под акцентом.

16. ПОЈЕДИНАЧНЕ ЗАМЕНЕ ВОКАЛА

а) Вокал /o/ на месту других вокала

Изван описаних замена нелабијалних вокала лабијалним /o/ у дифтоншкој секвенци /oў/, у сиринићком говору нема много других примера замене. У највећем броју случајева ради се о морфолошким разлозима присуства /o/.

а¹: *совёлька*⁷⁶ натамо, навáмо íде Го, па ўзеш *совёлку* Др, ако вíдиш *совёлку* Ви.

Обичан је и лик *савёлька*.

а². Изразито доминирају облици бројева *сёдам*, *óсам*, али су потврђени и ретки примери са лабијализацијом:

ако сáстаи *сёдом* дéна Се, ни *сёдом* кўће немáло Ја, од *óсам* вола ГБ, нéма ни *осомнáес* годíне Го, ако бíло тóј *седомнанёсiе* годíне Ви.

а³. Поред обичног *Лáзар*, потврђено је и *Лáзор* Су⁷⁷.

а⁴. У именици: прáја *налóне* [д] д́ррво Вр („нанула, налуна“, тур. *nalın*), турски полугласник замењен је са /o/.

а⁵. У процесу адаптације новије лексике лабијализација у групи /-ав-/ потврђена је у:

тýру на *йослужóвник* („послужаоник“) Се, на јén шáрен *йослужóвник* Го;

íди кўпи поголéму *мешовíну* („мешавина запакованих колача“), и јéну *мешовíну* Шт, нíје дóбра тáј *мешовíна* Др.

а⁶. Примери са нефонетским /o/

У прилогу *одóкле* доóди Бе, облик се наслања на *дóкле*. В. и примере у т. 161.3.

У прилогу: нé бíло нí *долéко* Бе, који се обично јавља у лику *далéко*, преосмишљен је иницијални слог нивелацијом према *дóкле*, *одóкле*, *одóнде*, *дóле*.

У именици: *секи́ру од рáмо* подíго Го, очигледан је продор наставка -o.

⁷⁶ Облик са лабијализацијом и у подгорском говору (Младеновић 2006а: 212).

⁷⁷ Уп. са лабијализацијом у вези са /p/ у Белић 1905: 76–77, Ћирић 1999: 47.

б) Вокал /e/ на месту других вокала

б¹. У балканском грецизму *ѿрендáвиљ* (Скок 3: 490, *trandafio*) према *ѿрадндавиљ* („дивља ружа“) у јужнометохијским и јужнокосовском говору (према мом материјалу), у горанском говору (Младеновић 2001: 128), у сиринићком говору је у свим пунктовима *ѿрендáвиљ* („дивља ружа“): *сэс ѿрендáвиљ* Се, се стаи *ѿрендáвиљи* у вóду Ја, тај *ѿрендáвиљ* Ја, девојка ка *ѿрендáвиљ* Го, смо бра́ле *ѿрендáвиље* Др, уба́о мири́ши *ѿрендáвил* 'Су.

Облик са -e- обележје је као факултативна форма и северношарпланинских (према мом материјалу), али и северномакедонских говора (Видоески 1962: 235).

б². Према *зéвњен* у Севцу (гóлем чáнак *зéвњен*), у осталим пунктовима потврђен је облик са суфиксом -ан (а имáло јén крчаг^к *зéуњан* Го). У Севцу је, такође, забележено и: грнѐнце *зевња́но*. Облик *зéвњен* у говору Севца вероватна је позајмљеница готовог облика из сретечког говора.

б³. Према *меу́нка* у Севцу (па се ошúшу *меу́нке*, дај ми и туј *меу́нку*), у осталом делу сиринићког говора опстаје *мау́нка* (имáло *мау́нке* по двóру Вр, ишчúкаш *мау́нке* Го, и пр́во зберéмо *мау́нке* Др).

Одсуство хијатског /j/ не потврђује претпоставку да је /a/ у облику замењено са /e/ асимилацијом према /j/ (Богдановић 1987: 79). Севчански облик се, међутим, може извести из *мѣхъ (уп. Скок 2: 356, *та(h)уна*). Облик са /e/ потврђен је у различитим говорима (уп. Богдановић 1987: 79). У говорима око сиринићког *мау́нка* карактерише јужнометохијске говоре Подрима, као и косовске призренско-јужноморавске говоре (према мом материјалу), *меу́нка* северношарпланинске говоре у Гори, Средској и Подгори (Младеновић 2001: 93). У говору Призренског Подгора (према мом материјалу) и призренском градском говору (Реметић 1996: 380, 403) потврђена су оба облика.

б⁴. Према *ку́жель* у Севцу (*ку́жель* давáле, кукуру́з^с; „клип кукуруза“), у осталом делу Сиринића је *ку́жаль* (нај гóлем *ку́жаль* Вр, ако скр́шиш *ку́жаль* Го, *ку́жаль* ће ту́риш на áстал Ви). Облик са -eљ присутан је у северношарпланинским говорима, облик са -aљ карактерише јужнометохијске и косовске призренско-јужноморавске говоре (према мом материјалу).

б⁵. Именица *гребу́ља* у свим насељима гласи овако (узéмо *гребу́ље* у ливáду Ја, ако скр́шиш *гребу́љу* Шт, да напра́им *гребу́љу* Го). Очигледна је мотивација глаголом *гребе*⁷⁸.

б⁶. Именица „ручак“ потврђена је са финалним групама -ек и -ак.

и кáтэ *ру́чак*, и *ѿору́чак* Се, па се напра́и дóбар *ру́чак* Вр, па му издóшле пúно на *ру́чак* Др;

кáт се напра́и *ру́чек*⁷⁹ за гóсте Ја, а зáшто и *ру́чек* Вр, Áл си спреми́ла *ру́чек*? Бе, ни *ру́чек* немáло ГБ, ако спреми́мо *ру́чек* Др.

⁷⁸ Уп. са истим обликом у Богдановић 1987: 79, Младеновић 2001: 93, Видоески 1962: 128, 253.

⁷⁹ О пореклу облика са -ек в. т. 3.1.1.3.

б⁷. Осим у Севцу, где именица гласи *облечі́на* (На свечі́ју ку́ћу ведрі́на, на на́шу *облечі́на*.), у осталим пунктовима је *облачі́на* (дэ́нэс је *облачі́на* Бе, Свэ́ ведрі́на, на на́шу ку́ћу *облачі́на*. Ви). Облик са /-е-/ може бити резултат асимилације према /-ч/, али је могуће и наслањање на *ведрі́на*).

б⁸. Продор /е/ у иницијални слог у именици *вейі́рі́на* (у *вейі́рі́ну* ми седи Шт, ал да кúпи *вейі́рі́ну* Бе, има́ше и *вейі́рі́ну* у sóбу ГБ) резултат је даљинске дисимилације у суседним слоговима.

б⁹. Именице „зајам, ујам“ потврђене су са финалним а) *-ам* (да́ди на за́јам Се, ако ўзеш на за́јам Ја, не́мам да ти да́дем на за́јам Бе, мо́гоў да ўзе на за́јам ДБ, на за́ам му да́ Го; даде́мо у́јам Ја, ў́зе у́јам Вр, ако има́ш и за у́јам Го, не́ узима́ле у́јам Су) и б) *-ем* (ал ће ми вра́тиш за́ем Се, враћа́мо за́ем Вр, па се узима́ло и у́јем Се, ў́зе ми у́јем Ви).

Облици на *-ем* вероватне су позајмљенице из сретечког говора, у коме ове именице гласе овако.

б¹⁰. Појединачна померања у глаголским основама (ні́ па гу йо́мења́мо зми́ју ника́ко Се) или чување старијих вокала основе (пóсле *сийё́мо* па́суљ Го) разматрају се у одељку о глаголским основама (в. т. 126–133).

в) Вокал /а/ на месту других вокала

У сиринићком говору нема корелације између обима лабијализације и делабијализације /о/ са /а/, тако да се у овом говору не потврђује правило да лабијализација /а/ доводи и до поремећаја у дистрибуцији /о/ у одређеним фонетским позицијама.

И иначе је обим замене /о/ са /а/ у говорима на југозападу Косова и Метохије око сиринићког говора мањи⁸⁰ од оног који се констатује за низ призренско-тимочких говора⁸¹.

Већина потврђених примери са /а/ на месту очекиваног /о/ може се објаснити и морфолошким упливом.

в¹. У именицама *майі́ика* и *ма́йика* замена се може објаснити делабијализацијом у контакту са билабијалним /м/:

има́ле смо *майі́ике*, рúчку на *майі́ику* Го.

О овоме в. и т. 7.66⁷.

в². У прилогу *наћэ́с* (и *наћэ́с*) на месту /о/ потврђено је /а/, које алтернира са /э/. Сама редукација до полугласника могла се извршити у групи /на/ после делабијализације, али је могуће и наслањање на прилог *дэ́нэс*.

О овоме в. и т. 7.66¹⁹.

в³. Поред ређег *крсі́яно́ше*, у сиринићком говору – како је и у околним говорима, присутан је и облик *крсі́яно́ше* (Младеновић 2006а: 213), потврђен и на другим тачкама призренско-тимочких говора⁸². У именици /а/

⁸⁰ Уп. Младеновић 2006а: 2013.

⁸¹ Богдановић 1987: 65, Марковић 2000: 50, Ђирић 1999: 43.

⁸² Марковић 2000: 50.

не мора бити супституент /o/, већ може бити траг некадашње синтагме у којој је *крсиа*- по пореклу Гјд. Статус лексеме могао је очувати облик из некадашње синтагме.

Крсианóше се диза́ле на Водокр́с Шт.

в⁴. У свим говорима области којој припада сиринићки говор, како је и иначе на већем ареалу призренско-тимочких и косовско-ресавских говора, редовно је *кв́чка*. У примеру није морало доћи до делабијализације, већ је вероватније да је именица мотивисана ономатопејом *ква* (Богдановић 1987: 65).

Да ми се изгуби *кв́чка* Се, ни јéну *кв́чку* немáло Вр, кáква ти је *кв́чка* Шт, ми се извела *кв́чка* Др.

в⁵. У именици *сáмйур* (*сáмйур* úзу, у тá' *сáмйур* Вр, нити купíле *сáмйур* Го, турíле и *сáмйур* Су) могућа је метатеза вокала у различитим слоговима са заменом /o/ са /a/ у контакту са билабијалним гласом.

в⁶. У именици *сй́фжар* (смо га викáле *сй́фжар*, ус тáј *сй́фжар* Ја, вржéмо кóња за *сй́фжар* Вр, имáло и *сй́фжар* у двóр Бе, принéсеш ченíцу *йри сй́фжар* ДБ, овáј ће напрáви *сй́фжар*, издéља *сй́фжар* Го) дошло је до продора суфикса *-ар*.

в⁷. У именици *зáјац* (íма *зáјац* Го, и тáј *зáјац* Др, улéга му у бáшчу никој-зáјац Ви) препознаје се суфикс *-ац*.

в⁸. Обликом *грамáда* („куп, хрпа, громада“) сиринићки говор део је ширег ареала у коме је очуван старији облик, па у овој именици не треба видети секундарно /a/.

Тóј свé бíло на *грамáду* Се, íма јéна *грамáда* Вр, и смо узéле од *грамáде* Бе, турíте свé дрва на *грамáду* ГБ, íсто ка овáј *грамáда* Го.

г) Вокал /и/ на месту других вокала

г¹. О фонетским заменама /e/ са /и/ в. т. 14.2.1.

г². О морфолошким продорима /и/ у основу других глагола в. т. 132.1.2.

д) Вокал /у/ на месту других вокала

д¹. О заменама /o/ са /у/ у групама /o + вокал/ в. т. 14.1в.

д². Именица *богобрáда* („ритуални свежањ пшенице и цвећа на крају жетве“) потврђен је и као *богубрáда*, са могућом лабијализацијом лабијалног /o/ у контакту са билабијалним /б/. Облик са спојним вокалом /o/ илуструје јасну морфолошку структуру. Иако облик са /у/ може бити секундарна лабијализација, није искључено да се – због природе лексеме – можда и чува облик присвојног датива у некадашњем синтагматском споју.

Варијанта *богобрáда* бележена је у западним и источним насељима, док је у средишњем делу Сиринића *богубрáда*.

Богобрáду донесéмо дóма, и куд нáс имáло *богобрáда* Се, па за *богобрáду* ти збóрим Ви, *богобрáду* смо носíл'е Су;

носи́ле *богубра́ду*, в́рже на сто́жэр *богубра́ду*, на́пре има́ло *богубра́ду*, се донесе́ *богубра́да* Ја, *богубра́да* се донесе́, ста́иш у ту́ј *богубра́ду* ДБ, ће донесе́ богубра́ду, та́ј *богубра́да* Го, то́ј се ка́ж'е богубра́да Др.

ђ) О /ə/ на месту других вокала в. т. 7.6.

16.1. МОРФОЛОШКЕ ЗАМЕНЕ ВОКАЛА

Овакве замене вокала присутне су у приближавању префикса *ѵро-*, *ѵре-*, *ѵри-* и експанзији *ни-* у *не-* у заменицама и прилозима. Уколико се заменом утиче на затамњивање значења лексеме, чува се старије стање.

Овакве замене вокала нису апсолутне, пошто се у различитим категоријама и различитим лексемама јављају и различити алтернанти у оквиру одговарајућих морфема.

16.1.1. Однос префикса *ѵро-*, *ѵре-*, *ѵри-*

а) Изворни префикс *ѵре-*:

ту́ј у тр́мку *ѵрезиму*, кэ́т *ће ѵрено́ћи*, што *си се ѵрелади́ла*, да је *ѵрече́ка*, о́ни *ѵреи́ицоу́ се*, *ће се ѵреобу́чоу́*, *ѵреобу́че се* ѓна, и *ѵреси́ане* грмља́ва, па *ѵрекло́им* то́ј цеди́ло, *ће се ѵрекр́сиш*у Се, да *не ѵрегóри*, мо́рам да *ѵре'ђем*, ни́кој *се ѵрева́ри*, свé *ѵреквака́ле*, па *се* ле́по *ѵрекло́ни*, *ѵребира́м* по ле́к расо́лче, је́но *ѵремéйнеш* оту́д, па смо др́ва *ѵредава́ле* Ја, *ће ѵремéйнеш* у цеди́ло, да *не ѵрери́иш* свéшто, има да се *ѵревр́гне*, да *се ѵреобу́чоу́* Бе, та́ј бэ́њак кэ́т *ѵрегóри*, да *би ѵреси́ало* ДБ, и да ме *ѵревéдоу* ва́мо, по ма́ло *ѵриѵреи́ише* ГБ, и *се ѵрекр́сиш*, о́на да ги *ѵремéиша* сто́мак, и *ће ѵреси́ане*, *ѵо ѵреси́ану́је* Го, ка жељéза две *ѵреклои́ене* Др, *ѵреда́вов* мла́ду девéру, у ^уѓцак *ѵрегóри*, бэ́њак *ѵрегóри* Су.

б) Продор префикса *ѵре-* у *ѵро-* омогућен је делимичним преклапањем значења ова два префикса. Када продор *ѵре-* доводи до хомонимије, опстаје префикс *ѵро-* (*ѵро́ђе* : *ѵре́ђе* : *ѵри́ђе*).

Да донесе́ у *ѵредавни́цу* (: три́ *ѵродавни́це*, купу́јоу́ *ѵо ѵродавни́це*), ^уѓће дéте да га *ѵрешéиш* Се, да га натéра да *ѵреговóри*, да *ѵреговóрим* не́што, па *ѵреводи́ла* изми́ђу лазáре (: о́на изми́ђу лазáре *ѵровóди*), *ѵреи́ала* држа́ва Ја, мло́го преко гла́ве *ѵрево́ди* чо́ек (уп. *ѵрооди* у сретечком говору), па кэ́т *ѵреи́ала* Југослави́а, млéко га *ѵремéшам*, *ѵреда́ле смо*, да *ѵреки́не* („пробуши“, уп. са сретечким *ѵрокине*), *се ѵреце́ди* Вр, и *ѵреи́уи́иш* 'сэс ѓглу, *смо* ги *ѵреда́ле* о́ўце, не́ сэм *ѵреговори́ла* с Миливо́ја; па *ћ[e]* ѓдо да *ѵрешéишоу́*; сэм *ѵредава́ла* да ги да́м; Ако ти се сви́ђа, ја́ *ће ѵреговóрим*. Шт, ко́лко врéме *се ѵремени́ло*, и *ѵреду́жиш* по́сле, да *ѵремéшаш* по варéње, *ће ѵреж'ѵвим* сэс ѓи, да ми *ѵреда́ш* сѵр (: планира́ле да ги *ѵродава́мо*) Бе, да *ѵремéша* ма́нцу, *ѵредава́ше* по ку́ће, са́к^г отвори́ја *ѵредавни́цу* ДБ, *смо се ѵреме́јале*, *ѵремéшаш* грне гра́, или *ѵреговóриш* ГБ, та́ко се *ѵреду́жи* по́сле, да *ѵреи́уи́и*,

да не сме да *̄иреговóри* Го, обáл'иш дрво и *̄ирешу́йљиш*, и да се *̄ирешу́йљи*, да би га дувáла *̄иремáја*, т́ј *̄ирецедíмо* мл'éко Др, пр́ви да *̄иреговóри*, да се *̄иремéни* кúm (: тó кúmство мóже да се *̄иромéн'и*) Су.

в) У делу примера срећу се као факултативне реализације *̄иро-* и *̄ире-*: и да га *̄иродáду*, *̄ироцéди* у цáк, да *̄ироговóриш*, не́ће да *̄ироговóри*, óна *̄иромéша*, и *̄иромéша* сáс тóј, т́ри и *̄иромéша*, *̄ироцéди* т́ј вóду Се, кэт се *̄иробúди* Ја, А зэр си смéла да *̄ироговóриш* сáс нéга?! Шт, *̄ирошчúйљи* се са íглу кро[з] средíну Го, *смо̄̄иродáл'е* трáву Су.

г) Избегавање хомонимије чува опстанак *̄иро-* у делу лексема:

кэ^т *̄е̄̄иройóйоу* петлóви („запевати“) (: *̄ирейóйоу*, „завршити појање“), па сáсэ бíло штó *̄ирокинéмо* („пробушимо“) (: *̄ирекинéмо* „покидамо; престанемо нешто да чинимо“) Се, па јá не úмем да кúпим нí да *̄иродáвам* („продајем“) (: *̄иредáвам* „предајем“) Ја, Цíк^х да узаврíе. Се *̄ировáри* (: *̄иревáрим*) Су.

д) У глаголу *̄иромéним* („преобући се, заменити одећу“) *̄иро-* је подржано именицом *̄иромéна* („свечана одећа“) у свим пунктовима:

̄иромéну éли сна́шу, *̄иромéну* гú у кошúљу, у лéпу *̄иромéну* гу *̄иромéну*, тáј *̄иромењéтиа*, *̄е̄̄бино̄̄иромењéтие* Се, *̄е̄̄се̄̄иромéним*, *̄е̄̄в* ги бíло да се *̄иромéну* да íдоу да íгроу Ја, и *̄ироменíмо* дéте, у дéсну руку *̄ироменíмо* („заменимо“), па *̄иромéну се*, *̄иромéну* и млáду у жéнско тéше Го.

ђ) Када нема јасне морфосемантичке мотивације дела глагола када се издвоји елемент *̄иро-*, нема ни продора *̄ире-*:

т́ј *̄ироснéмо* слáму Ја, и да *̄ироснéтие* ГБ, *̄ироснúсмо* пот крáве Го, да *̄ироснем* под нí Др, *̄ироснаá* пот кóње Се, *̄ирóйинеш* í отúд, í отúд; кóнац му *̄ирои́нéмо* сáс íглу Го.

е) Продор префикса *̄иро-* у примеру: и *̄иросéко* сá[с] срп пúпак Се, – резултат је хиперграматикализације, пошто се у овом значењу у сиринићком говору користи глагол *исéко*.

ж) У резултату асимилације у вокалској групи /eo/ у примерима са новом лексемом „преобући се“: *не̄̄се̄̄иробучúйоу* Се, нíти требáло да се *̄иробúче* ГБ – група /eo/ сажета је у /o/.

У овом значењу се у Сиринићу, иначе, користи глагол: да се *̄иромéним*.

з) Однос префикса *̄при-*, *̄ире-*, *̄иро-*

Семантичка удаљеност *̄при-* од друга два префикса има за последицу да *̄при-* најчешће опстаје. Потврђени су, међутим, и примери са продором суфикса *̄ире-* у *̄при-*, али не и продор *̄иро-*:

̄иринéсов на дрво Се, *̄иривéду* нéко мáло дéте, да ги *̄иринéсе* да се јéде ДБ, и тóј се *̄иринéсе*, да *̄приносíмо* камéње Го, *̄иринесéмо* на стóл Су.

О експанзији *̄ире-* сведоче примери у којима се овај префикс јавља уместо *̄при-*:

а ја *ни*кад^г не сэм седна́ла са́ма да једем, та́ко *ће* *и*реи́рйим („притрпим“) Ја, Да *и*ремѣйим, *не* сэм *и*ремѣйила́ *ни*шта.; Ја *не* сэм *и*ремѣйила́ да не́ма.; има́а сэм не́ке *и*ревелегíје; *и*рескуйúј-се, ма́то, / не́ бегај, ма́то („прикупљај се; поново се сакупљај“) Бе.

16.1.2. Ширење *ни-* у *не-* у заменицама и прилозима

а) Експанзија *ни-* у *не-* у неодређеној заменици за ствари и прилозима „негде, донегде, понегде“, затим прилогу за количину „неколико“ практично је истисла из ових облика *не-*. У неодређеној заменици за ствари „нешто“, међутим, иницијално *не-* остаје стабилно, тако да нема много потврда с продором *ни-* (в. т. 80). Неодређена заменица за каквоћу *нека́кви*, иначе мале појавности, потврђена је само с иницијалним *не-* (в. т. 95.5).

а¹. *ни-* (уместо *не-*):

с теј сла́мке *нико́лко*, до *нико́је* вр’џме, са́л ти да́де *нику-во́ду*, *нико́ј* *и*де, а *и*о*нико́ј* се́ди до́ма, о́рис *нико́је* зр́нце Се, се појави́ше *нико́и*, дрвце *нико́е*, па кэд наји́ђе *нико́ј*, *нико́а* ма́чка, *нико́јега* чо́века, *нико́му* п’џт, *нико́а* маћíја, по́пне се *нигде* го́ре Ја, *нико́а* ло́ша не да́ва, *нико́ј* не́ћоу, до у *нико́у* шу́му, до у *нико́у* ка́рпу Вр, гледа́ле *нико́ј*, дѣте *нико́е* ми́цко да ви́ди *нико́а* же́на, *ће* *и*маш ако си заради́ја *нигде*, и о́н уда́ри *нигде* Бе, *и*о *нико-*пу́т па́дне ки́ша, да не брíне за *нико́га*, де́ *и*ма гр’џда *нигде* ГБ, сә[с] зборѣње *нико́је*, сәс *нико́је* ко́нце, *ники-чо́век* снíја, *нико́е* др́во, а *нико́је* ко́је су злóбне, *нико́у* же́ну видѣ́ле, па *ники-*пу́т је ле́по, а *ники-*пу́т, *нико́ј* узима́ле у́јам Го, се сабѣ́ре на *нико́* др́во, од *нико́* др́во, *нико́а* и о[д] тр́ње, *нико́а* јетр́ва чу́ва дѣте Др, не́је *нико́а*, *и*л’и па *нико́ј* *и*ма о́гањ, запал’и́ја *нико́ј*, *нико́ја* комисíја, *нико́је* же́нске бíл’е, ни́је *нико́је* бога́то м’џсто Ви, *нико́и* ви́ко у́рда, ни да́де *ники-*ди́нар, *нико́а* ме́чка, и на *нико́је* м’џсто, да *и*де *нико́ј* пѣшки, режíски *нигде* да ра́дим, и *нико́је* вре́ме, *нико́је* макарóне, *нико́ј* и трóњ, ова́мо *нигде* до́л’е, то́ј бíло *нигде* пред Вел’и́гдэн, *ника́ко* продадо́смо⁸³ Су.

Види и примере у т. 73, т. 74, т. 76, т. 77, т. 150.3, т. 158.4, т. 158.5.

а². Примери са *не-*:

неко́лко кла́са, *неко́лко* пу́та Ја, ни *неко́лко* пу́та Бе, *неки* је до́бар, *неки* ни́је, *неки* та́мо; расíпем *негде* Ви, *и*л си забра́јла *неши́о*, пуца́у *неко́лко* пу́та на на́с, *неки-*пу́т и преска́ча чени́ца Су.

Види и примере у т. 73, т. 74, т. 76, т. 77, т. 150.3, т. 158.4, т. 158.5.

а³. У примерима типа: *Ни*[о]́*ћа*ле *ни* да спо́меноу *ни* зми́ју, *ни*, да́леко бíло, ова́ј бо́лес, ра́к.; А овíја *ни*[о]́*ћа*ле да ги исéчоу *ника́ко*. Бе, Па *ни*[и] *ма́ло* тэд *ни* што да се да́де, *ни* што да се но́си.; *Ни*[и]́*ма* ста́р црѣп, *ни* ноу́. *Ни* др́во не́ма. ГБ, – заправо, и нема замене *не-* са *ни-*, већ је елемент *ни-* резултат асимилације и сажимања у вокалским групама са *-и* из *ни*. Тако је *ни-о*ћале сведено на *ни*[о]́*ћа*ле, а *ни-и*мало на *ни*[и]́*ма́ло*. Облици са несажетим и са-

⁸³ Замена у овом прилогу необична је.

жетим вокалским групама факултативни су, а доминирају потврде са очуванним групама.

16.1.3. Морфем /-o/ уместо /-e/

Морфолошким продором наставка *-o* из тврде у меку промену потискује се *-e* из придева, редног броја *īrēho* и прилога придевског порекла. Наслеђени наставак *-e* у јд. с. р. присвојних заменица остаје стабилан (в. т. 84.1.2, т. 84.2.2, т. 85б, т. 86б, т. 87б, т. 88б, т. 89б)⁸⁴.

а) Придеви, прилози, редни бројеви:

имало и у *léiño* време, *īoslédño*, *zádño* кад завршимо жétву, *krájño* што је наше Драјковфце Се, и *jeséño* сéно, јéно *dívľo* јабу́че, *īoslédño* кад се заврши, *Gorњoséлац* бија, гáзда бија *Gorњoséлац*, *īuђho* ништа Ја, *léiño*, *í zímño*, нí ми што реко *лoшо*, смо јеле *óучо* мéсо, нí *īrēhóму* брáту Шт, не мóгу ни *сэгáшнóму* зéту ништа да дадем, девојче ни бéше бóш *dívľo* Бе, продава́мо и *krávľo* сирéње, а ни *īrēho* дéте ДБ, па у *krájно* лéба се трпéло, а му ўмр и *īrēho* девојче, штó му наодиш мáну *крављóму* млéку ГБ, има о[д] *īrēhóга* сíна, ништа не остану́ло *заднóму* Го, по двá пúт се вадíло *годíшнo* мéд^т, да бíне *врúho*, кад је *врúho*, ако мóже и *īrēho* јáре Др, нé ми је дóбро у *zádño* време, ако мóже јемпúт *годíшнo* Ви, ни *заднóму* ни *īреднóму*, дé се да́ва коњ *īуђóму* човéку, нít бíло *врúho*, дај му јóш *īo* *врúho*, у *сэгáшнo* дóбо Су.

б) Вјд. им. на *-ица*

Елиминацијом аломорфа *-e* из Вјд. именица на *-ица* уопштено је *-o*:

Славíцо мóри; мóри *Gорíцо*, ће рóдим Се, *мученíцо* Ја, *Áјде*, *Данíцо* Вр, *кукавíцо*, *īијанíцо*, *Милíцо* Го.

Види и примере у т. 59.4.3а.

в) Аорист

Морфолошким уопштавањем наставака *-o-смо*, *-o-сiше* истрвена је алтернација /o : e/:

се зазборóсмо нéшто Ја, *īóчо* да ги рéдим, кэт *īочóше* партије, *īочóше* и нáс, ни *узóше* Нémци Вр, Шиптáри *īочóше* да не гúшу, *замрзóше* свé Др.

Види и примере у т. 137.

г) Именице м. р. са проширењем множинске основе

Дистрибуција *-ов* / *-ев* не прати увек природу претходног сугласника. Уочава се тенденција уопштавања *-ов-* (*īришóви*, *бељóви*, *јежóви*, *ножóви*), што доводи и до поремећаја дистрибуције и продора *-ев-* уз тврд сугласник основе (*крсiшеви*, *мосiшеви*, *дворéви*). Овакав поремећај могућ је пошто је у сиринићком говору и даље присутан формант *-ев-* уз меке / некада меке сугласнике (*ројéви*, *сачéви*, *гочéви*, има *кошéви*, *чичéви*, *жарљéви*).

⁸⁴ Уп. са факултативним продором *-o* у ове облике у контактном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 85).

В. и примере у т. 54.2.

д) Префикс *о-* на месту *у-* среће се на великом простору ближих и даљих говора⁸⁵ у неким глаголима резултативног значења:

прво се ја *омијем*, она *ће оме́си* за вече́ру Се, де́цу ваља́ло да *омијемо*, нит *се оми́ла* Ја, дај да *оме́сим*, ал *ће га омијеш* Вр, *оми́смо се* па однесо́смо у цр́кву ДБ, Пре[д] да се раздэ́ни, *омијеш се*. ГЂ, ле́ба *оме́смо*, и да *се омијем* Го, Пред зоре да *оме́сиш*, да свариш.; *ће ги оми́о* на ре́ку Ви, *оми́оу се* де́ би́ло Су.

ћ) Морфолошка померања у глаголским основама појединачне глаголе преместила су из једне у другу глаголску основу (в. т. 126–133).

17. ИСПАДАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ВОКАЛА

17.1. А ф е р е з а

Иницијални вокал /*о-*/ факултативно испада из заменица и прилога мотивисаних заменицом **овъ*. Иницијално /*о-*/ у заменицама и прилозима мотивисаних заменицом **онъ* остаје стабилно.

Иако у свим категоријама претежу примери са очуваним иницијалним /*о-*/, уочено је да се облик без аферезе знатно боље чува у заменицама (демонстративна заменица за количину, показна заменица, присвојно-демонстративне заменице; демонстративне заменице за количину деминутивног значења посведочене су само са иницијалним /*о-*/), него у прилозима (прилог за место *ова́мо*, прилог за начин *ова́ко*, в. т. 157.5).

Због избегавања тешке иницијалне сугласничке групе, иницијални вокал доследно се чува у прилогу за место *о́вде* / *овде́ка* / *овде́на* (в. т. 157.1).

Двојство облика преноси се и у префиксован прилог *наова́мо* / *нава́мо* (в. т. 157.6).

а) Потврде са очуваним иницијалним /*о*/

а¹. Заменице:

оволи́кви ле́ба, а *оволи́кви* сто́мак јен *оволи́кви* ми́ш Се, *оволи́кви* ка́мењ Вр, *оволи́кви* кр́с, зи́д *оволи́кви* Шт. Види и примере у т. 91.1, т. 100;

овои́чки му́ж^м Се, јéно *овои́чко* кома́че ле́ба Шт, *овои́цка* магари́ца Ви. Види и примере 91.1, т. 100;

овај да́де ове́јзи, се ску́ва *овај* кúпус, *овај* сна́ва Се, *овај* и́шо Ја, *овај* што ви́ка, отка́ко почи́ја *овај* ра́т Бе, *овај* же́на зна́е ГЂ, *ови́ја* по стари́ји Го. Види и примере у т. 101;

ми помóгоу *ове́јзин* и́љач Се, да се загúби *ове́јзин* Му́рца Ја, *ове́јзин* си́н Вр, *ове́јзино* де́те *ће се* разбóли ДБ. Види и примере у т. 90.

ова́кви. Види и примере у т. 95.1, т. 96.1.

а². Прилози:

⁸⁵ Видоески 1962: 187, Богдановић 1987: 80, Реметић 1996: 389, Младеновић 2001: 108, итд.

а *овамо* свѣ вунѣно, уз јаругу *овамо* Се, и *овамо* и тамо, *овамо* ги чуваа Вр, и сѣм отишла *овамо*, позади врата *овамо* Бе. Види и примере у т. 157.5; *овако* да радиш, а *овако* за Ћскрс, ет *овако*, *овако* ћу, *овако* живимо Шт, *овако* не даље ништа, метамо папке *овако*, и *овако* чиниш, *овако* ће га занишаш Бе. Види и примере у т. 164.2.

б) Потврде са аферезом

б¹. Заменице:

њи́ва воли́ква, во́да воли́ква до́шла Ја, тигањ воли́кви Се, воли́кви сто́мак, воли́кво де́те Шт. Види и примере у т. 91.1, т. 100;

вај зна́е тра́вке Се, вај оти́не, нема́а вај-ку́пус све́ж^ш Шт. Види и примере у т. 101;

вејзи́но пил’е Др, вејзи́н по́млад де́вер Се, вејзи́н све́кар Шт. Види и примере у т. 90;

ва́кви. Види и примере у т. 95.1, т. 96.1.

б². Прилози:

па по́сле ва́мо Го, да оста́не ва́мо, гу др́жиш’ ва́мо Др. Види и примере у т. 157.5;

ме́та ва́ко, да́ске су го́ре ва́ко Се, а ва́ко гри́е слу́нце, о́вде ва́ко, смо тура́ле ва́ко, ва́ко да ти ка́жем Шт. Види и примере у т. 164.2.

17.2. А п о к о п а

а) Везник супротних реченица *али* среће се најчешће без финалног вокала.

а¹. Требаа да отине сѣс њи́ исто. *Али* нешто га спречи́ло. Бе;

а². *ал*: Сѣге по́ ймоу́ лју́ди, *ал* су по́ жифча́ни. Се, О́н ви́каа да има́а га́ће, *ал* у то́ј вре́ме не́-знам ни да́ л има́ле га́ће. Бе, А за на рукчи́ће сѣм видува́ла, *ал* не́ сѣм зна́ла за́што то́ј тура́ле. Го.

б) Три везника – *или*, *ели*, *ал* користе се као синоними за везивање раставних реченица. Везник *или* потврђен је само у овом облику, везник *ели* – осим ретких потврда са апокопом – практично само са финалним /-и/, док се везник *ал* јавља редовно с апокопом (в. т. 178.3).

б¹. Три́ес *ѐл* четѣрес, та́ко ника́ко, бо́гме. Бе;

б². Па при рѣке при́ћоу *ал* при по́ток, де́ је по́близо. Се, И га гле́до *ал* ће па́дне *ал* не́ ће па́дне. Вр, То́ј вре́ме не́ се гледа́ло *ал* ймаш кревѣ́те, *ал* не́маш. ДБ,

Раставни везник *ал* није истога порекла као упитна речца *ал*, пошто везник *али* / *ал* представља амалгамизацију *да ли* и *или* / *ели*, а речца *ал* амалгамизацију упитних речца *а* и *ли*.

в) У служби везивања раставних реченица са нијансом упитности користи се скуп *да ли*, који најчешће има облик с апокопом:

Он три колача носи на главу. *Да л* на главу, *да л* овако – три колача се мѣсу за Бџић. Ви.

Види и примере у т. 178.3.4.

г) Везник *јал* – хибридна форма раставног везника турског порекла *ја* и раставног везника *ал(и)* – потврђен је редовно с апокопом:

Јал ће покѳосим, *јал* ће дадем другѳому да ми кѳоси. Ви.

Види и примере у т. 178.3.8.

д) Везник *буди* у градационим конструкцијама користи се са финалним /-и/ и без овога гласа:

д¹. *Буди* ми викамо па и ^уѳни по нас. Шт;

д². *Буд* не отериле Шиптари от Косоо па и ѳвде не не помоѳоу. Вр.

Види и примере у т. 178.5.5.

ђ) Речца *ли* потврђена је као сама или у комбинацији са *да* или *а*. Када је сама употребљена, користи се само *ли*.

ђ¹. Па ће дође да помѳгне кум *ли*, чауш *ли*. Ја.

Види и примере у т. 178.3.6.

ђ². Употребљена са *да* или упитном речцом *а* скоро по правилу има облик с апокопом:

И све тја, та¹ бѳрзанска фамилија помрла све. *Да л* било тѳфус, *да л* што? Вр;

Ал знаш сама да идеш?; Само што је, кѳт ће пренѳћи у тѳјѳ темѳље, *ал* ће бине пуно све, тѳј шишићи вода. Се.

е) Показне речце *еве* и *ене* потврђене су само са финалним вокалом. Речца *еѳе*, осим у ретким примерима с апокопом, такође зна за облик на *-е*. Форма *ѳѳи* користи се као емфатичко средство за истицање⁸⁶:

Вуче, *ѳѳ* тако. *ѳѳ* тако држи и вуче, вуче. Се, *ѳѳ* ка мѳтла тако имало, *ѳѳ* овако напуниш рѳку, *ѳѳ* оваки пут Ја.

Види и примере у т. 188.

ж) Императивна речца „хајде“

Од три лика императивне речце „хајде“ најчешћи је *ајде*, док је облик са апокопом *ајѳи* заступљен нешто слабијом употребом, а *ај* се најређе јавља.

ж¹. *Ајѳи*, *ајѳи* – викам – иди по твој пут!; *Ајѳи*, тѳ, сѳ[с] здравље – реко – и ја сѳ[с] здравље! Го, ѳвде по путу надѳл’е кѳд ишл’е наши, кѳд га увату – ^х*ајѳи*!; да гу уватиш, *ајѳи*! Ви;

ж². *Ај* да ги динемо рѳке јѳпе! Шт, *Ај* да попијемо.; *Ај* ће полагамо!; *Ај*, сѳчи тѳ лѳба!; *Ај*, тѳ, ја бѳгме не могу! Бе.

Види и примере у т. 189.1.

з) Императив неких глагола у 2л. јд. среће се са и без финалног *-и*. Овде се не убраја императив глагола „јести“, који се јавља са старијим (*јѳј* побрѳго Шт) и новијим обликом (*јѳди* па иди кѳси Ја) (в. т. 147.1.1).

⁸⁶ Уп. са истом дистрибуцијом облика у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 89).

з¹. Од глагола „чекати“ у јд. присутна су два облика императива: *чекај* и *чек*. Краћа форма има експресивнију вредност (в. т. 147.6.2г):

Народ^г јен према другóга – *чек* ја ћу овако, ја ћу повише од њéга Се, А *чек* ако ти дођем! Ја, *Чек* да видиш што има! Вр.

з². Од глагола „држати“ у употреби су два облика: основни с апокопом (*Држ* га у своје, реко. Се, *Држ* ги ако можеш! Вр, *Држ* добро да не отине у реку! Го) и *држи*.

Види и примере у т. 147.8б.

з³. Иако је глагол „бежати“ пришао шестој врсти, траг старије форме императива чува се у факултативном облику *беж*, *бешије* (: бéгај):

И мý – *беж* у шуму од Бугаре. Се, *Беши*^{жс}, кэ[д] ти víкам! Ја, И óни *беж* од мéчке. Вр, Кэт припуца, *беж* позади кáрпе. Шт, око плáдне – *беж* dóма Го.

Види и примере у т. 147.8в.

з⁴. Од повратног глагола „дићи се“ срећу се облици императива по трећој врсти (*дигни се*), али и облици са апокопом *ди́к се*:

Ди́к се, што сéдиш?! Се, А тý, ако можеш – *ди́к се*! Вр, *ди́к се* да рабóташ Бе, а ја – *ди́к се* од áстал ГБ.

Од прелазног глагола „дићи“ потврђен је само императив по трећој врсти *ди́гни*.

з⁵. Императив глагола „ћутати“ потврђен је мањим бројем примера са апокопом. Облик с апокопом има експресивну вредност изразите наредбе:

И тý *ћу́и*! Ја, *Ћу́и*, нéмој више да збóриш! Бе, *Ћу́и*, брé! ГБ, *Ћу́и*, кэ[д] ти víкам! ГБ, *Ћу́и*! Нéћу да те слúшам! Ви.

и) С обзиром на то да се напоредо јављају облици бројева стотица са финалним вокалом (да пáсоу *йо њесџоџине* оўце у планину Се) и – чешће – без њéга, овај окамењени остатак старог Гмн. убраја се у апокопу:

имáло *двесџоџин* оўце Се, нé ми вратíја *њесџоџин* мáрке Ја, продаа *чеџирисџоџин* кýла колóмбоћ Шт, му збóри кэт се степáле *двесџоџин* свáта Го.

17.3. Синкопа

а) Не тако честа факултативна синкопа у сантхију остварена у вези везника *да* и глагола који почиње вокалом /и-/ под акцентом, затим у вези фурске честице *ће* и глагола који почиње са /и-/ под акцентом. Пошто изван ове позиције опстаје вокал у везнику, очигледно је да на испадања вокала утиче интензивнија артикулација акцентованог вокала /и-/. Уз фреквентни глагол *идем* некада се синкопа преноси и на облике у којима акценат није на иницијалном слогу глагола.

а¹. Треба́ло *д[и]* *идем* у рóда. Се, Ако о́ћала, и óна мога́ла *д[и]* *иде*. ГБ, а и тý *д[а]* *идеш* Ви;

h[e] *í*дем да жњџем Ја, у твоу *h[e]* *í*де Шт, *h[e]* *í*дем Го, *h[e]* *í*де да жњџе Др, јутре *h[e]* *í*дете, овај *h[e]* *í*дете да ореће Се, *h[e]* *í*демо да уземо јагње Шт.

а². И нарекнује *да* *ú*зе млеко.; А овамо *да* *í*деш' у р'џку *да* *испí*раш. Го; домаћица *he* *изнése* тепсиу Ја, *бићи he* *í*де ГБ.

Види и примере у т. 174.4.

б) Синкопом се може сматрати и редукција пуног вокала и његово испадање (сливање) са настанком новог /р/ вокалног:

*í*рка' појате *í*де тај *пó*ток Се (: топíло смо имале *í*рекај рече Се), (наше л'иваде ни су *í*рко брдо Ви, *оиí* *í*рдéде остало кумство (и: *í*ранéда) Су.

в) Глаголи

в¹. У 2л. мн. императива глагола са апокопом *дрíиíе* (*Дрíиíе*, *не пуштајте!* Ја, *дрíиíе* *кó*лко можете Бе), *бéиíе* (*Бéиíе!* Ете ги, *í*доу Бугари! Су), *дíкíе се* (*Дíкíе се* да работате! Шт, *дíкíе се* да идемо Ви), *hуíиíе* (*hуíиíе* да *не* не чýје Вр, А *вí* – *hуíиíе* и косите! Су) – препознаје се преношење резултата апокопе и у унутрашњу позицију.

Због избегавања тешке сугласничке групе у 2л. мн. императива среће се само *чекáјíе* (: чéк).

Облик *јéј* преноси се и у мн. (*јéјíе* док *í*ма Се, *јéјíе* што *даа* Бог^к Вр). Као лик мање снаге забележен је и облик са синкопом (*јéиíе* / *јéиe*):

Áј, јéиíе па работате! Ја, *Јéиe* и *пí*те па попóјте ка што је обичáј. ГБ.

Од глагола „ићи“ у 2л. императива редовно је *í*ди. У 2л. мн., међутим, поред основног облика *идиíе*, формира се и сажета форма са синкопом *иíиe*:

Áј, иíиe сви! ГБ, *Íиíе* да му помогнете! Го, *Иíиe* побрго! Ви.

в². Из малог броја глагола испада вокал основе из унутрашње позиције (*забрáим* / *зáбрајм*, *úдрим*, *гóиíвим*)⁸⁷.

не смо *забрáјле* ни мí Се, *бићи не he* *забрáим* Вр, а и браћу *забрáјла* Бе, *немој да забраиíиe* и *вí* ГБ, *áл си забрáјла* *нешто*; *Бúди јá забрáл'ам*, па и *тí!* Су;

не he ме *úдри* Се, ако те *úдрим* по главе Ја, да га *удрíмо* Вр, а *тí* ако га *úдриш* Шт,

ако смо ги *удрíле* ГБ, а свекрва *удрíла* снау Го;

а и сéг *гóиíвим* Ја, *he* *згóиíвим* за-¹ен-чэс Вр, учíла ме мáти да *згóиíвим* ДБ, *прíје* *пó* *вí*ше се *гóиíвило* Др, *снаша* *требáло* да *згóиíви* Ви.

г) Поред чешћег лика с апокопом *флíја*, присутно је и *филíја*⁸⁸ (*Филíу* пýну тепсиу Шт):

и *наша* мáти *прáјла флíу* Бе, *нít сэм* *прáјла флíју* ДБ, а *флíја* се *прáи* овако ГБ, па *í*ма *флíју* за Васиљцу, *пáре у флíју*, *носи́ле флíју* *пона́пре* Го, *óна нít* *знáје* *штó* *je* *флíја* Ви.

⁸⁷ Основе са синкопом присутне су и у околним говорима (Реметић 1996: 501, 524, итд., Младеновић 2001: 148, Младеновић 2013: 89).

⁸⁸ Уп. Букумирић 2012: 655 (*фил'ија*)

д) Именице *орни́ца*⁸⁹ („њива која се повремено обрађује; недавно заливађена њива; њива са неплодном земљом, обично на већој надморској висини“) потврђена је само са синкопом:

имáло и *орни́це* до сéло Се, нé смо имáле *орни́це* Вр, *Орни́це* су пó висóко, де се сијá сáл óвас. Шт, *Орни́ца* ти је кэд не гу рабóташ њíву, кэд гу оста́иш. Го, у нáшу *орни́цу* смо пáсл’е стóку Др.

М. Букумирић бележи микротопоним у Јажинцу „*Орнич’е*, њиве и ливаде јужно од села“ (Букумирић 1988: 301). Провером материјала потврђено је *Орни́це*.

ђ) Пошто се заменице за количину (в.т. 99) и прилози за количину (в.т. 167) у сиринићком говору граде од основа са различитим превојним степенима, однос *коли́кви* (*ликъ-) и *кóлко* (*лъкъ-) не сматрају се резултатом синкопе.

В о к а л с к е г р у п е

18. Сиринићки говор показује знатну толеранцију према вокалским групама. Вокалске секвенце од истих вокала, на морфемској граници или у другим позицијама после испадања сугласника често опстају. Уочава се посебна стабилност новостворених вокалских секвенци на местима после испадања /x/.

Групе вокала различитог порекла – примарне или секундарне, настале после испадања сугласника – различито се понашају не према пореклу, већ према саставу. Неке групе опстају, неке се уклањају прогресивном или регресивном асимилацијом и сажимањем, некада се вокалска секвенца уклања развијањем хијатског гласа, у неким позицијама се вокал редукује па уместо вокалске секвенце настаје дифтонг, некада се група уклања девокализацијом једног члана са консонантизацијом.

Највећи број вокалских група среће се у унутрашњој позицији, мањи је број финалних, док је број иницијалних вокалских група врло ограничен.

18.1. И н и ц и ј а л н е в о к а л с к е г р у п е

Број иницијалних вокалских група није велики.

а) Иницијална група /ау/, потврђена само у позајмљеницама *ау̀шо* и *ау̀шобус*, показује стабилност:

имáло и на његоу́ *ау̀шо* Се, áл си чу́ла што про́шоу *ау̀шо* Вр, у́лени и т́и у *ау̀шо* Др, кáкво ти је то́ј *ау̀шо* Ви, прода́а и *ау̀шо* Су; ће сленéмо од *ау̀шобус*, побéгни зад *ау̀шобус* Ја, ни имáло *ау̀шобус* Вр, донéси ми до *ау̀шобус* Бе, кáкви је ова́ј *ау̀шобус* Го.

⁸⁹ Њива која се редовно обрађује је *њива*. Исто и у горанском (Младеновић 2001: 148), сретечком (према мом материјалу), кумановском (Видоески 1962: 102), севернометохијском говору (Букумирић 2012: 396, *орница*).

б) У узвицима, речцама за наглашавање, истицање опстају иницијалне групе /ау, ао/:

Ау! Краја нема кóлко пúт сэм прóшо. Ја, Ёте, ја нéшто да пруж'им пóмоћ децáма. Па сэм изгубíла и снагу, млóго сэм радíла. Ау! Др;

Ао, грúба ја! Квáчи ми и мѣне, тíке нíкој не мóже да вíди. Ја.

18.2. Унутрашње вокалске групе од истих вокала

а) Група /оо/

Вокалска група /оо/ настала на морфемским границама или секундарна група настала испадањем /в/ или /х/ добро се чува:

Па га ударíја у слейоóчи Го, а тóј до слейоóчи Др, куӣ слейоóчи Ви; се иоóре па бисáге на рáме Др, иоóроу, иоóреш па сѣеш Су;

доодíја дѣда, одóкле доóди, доóду да ги мýзоу, нé доодíло до мéне, да ироóду през гроблíшта Бе, тáко се ироодíло, не се ироодíло, и доóди сéга Др.

б) Група /аа/

Група -аа- у сáаӣ опстаје:

до јén сáаӣ, мóжда јén сáаӣ, двá сáаӣа ми жив'ѣло, ка до једанáес сáаӣ Се, кóлко [j]е сáаӣ Ја, јóш пét сáаӣа, íма јén сáаӣ Шт, око двá сáаӣа Го.

Ретки су и примери са сажетом групом: на двáес четíри сáаӣа Вр, двá-сáаӣа путúјеш Шт.

Вокалска група /аа/ настала испадањем /х/ из глагола „махати“ и именице мотивисане овим глаголом опстаје ако се не затвори хијатским /в/ (што мáа кумбáре Шт, мáам сáс маáьку, кáко да мáам Бе, ако мáаиш кумбáру Го).

После факултативног испадања /в/ из дáам (дáам за дúшу Шт, и трéба да му дáаиш Бе), вокалска група опстаје.

в) Група /ее/

Нема много примера са групом /ее/. Потврђена је код глагола после испадања /j/ згреéмо раки'у, али сéга нéе Шт, трéба да се сéе, ваљáло да се згреéише Др.

Број „шездесет“ јавља се најчешће са групом /ее/: шеéсеӣ сантíма Се, шеéсеӣ и пét детéти што имáа Шт, (: по шеéсеӣ снóпа Су).

У глаголском прилогу садашњем: ӣресеéћи, ӣлешеéћи, ӣредеéћи Се, скубеéћи Ја.

г) Група /ии/

Група /ии/ опстаје ако из ње испадне /j/:

јéно кациӣче Се, ӣерзи́но девојче Вр, до у Сӣри́ин-доу, викамо Сӣри́ин-доу Бе, у самарци́ину ку'ћу, от Сӣани́инога сíна ГБ, на каци́ӣче ће тúриш жар Го, узíја ис ӣерзи́ине фамило́је Ви, Мил'и́ин Су.

Али је и: Самарци́ина мавáла Ја.

18.3. Финалне групе од истих вокала

а) Група /aa/

а¹. Група /aa/ у радном глаголском придеву јд. м. р. најчешће опстаје без хијатског гласа⁹⁰. Стабилност групе подржана је морфолошким разлозима, пошто је у радном гл. придеву у питању наставак -а који се додаје на граматичку основу, а састав вокалске групе фонетски не условљава појаву хијатског гласа.

не си чекáа, што скайáа, ирчáа ми Се, чувáа сэм кóзе, а немáа, обећаá тако, си и́ребáа, се смејáа Бóжић, сла́бо сэм имáа Ја, обећа́вáа ми, з́наа што је, уми́раа наро́д†, леѓнаа, ма́јку имáа, два́ сина закойáа Вр, тóд немáа, кој-о́ћаа, и́цува́а, имáа па́прэћ, ако га ви́каа, н́и ме и́скарáа Шт, се и́раа у́лоў, а з́наа, укрáа б́уку, не́ сэм мога́а, чувáа сэм о́ўце Бе, младоже́ња с́ирема́а, не мога́а гóре ГБ, рабои́аа по Македони́је ДБ, кэд ми ка́заа, сејáа Дра́га, ко́ј немáа Го, што́ сэм рабои́аа, сэм чувáа, да би га ду́ваа вéтар, имáа по́ ви́ше Др, ту́ј сэм рабои́аа, што разговара́а, не́ мога́а, сэм чувáа сто́ку Ви, ко́ј мога́а, он о́раа, он сејáа, сэм чувáа, с́ирема́а се, то́ј сэм гледа́а Су.

Пример: Па имáа ствáри дóста. А и рачунáа да мóжда нéма пáре... Свé обáльáа на зéвњу. Го – сведочи о сусрету двају тенденци́ја.

Толеранци́ја према вокалским групама у мањем броју примера ремети се сажимањем истовокалске групе /aa/. У оваквим примерима акценат чува место облика без сажете групе:

сáч се грејá на о́цак Се, јéн не́ би ос́иá, он рабои́а, и све ги и́ошeйá, и све ги и́ошeйá, свé гу и́цейá Шт, да би и́реси́а Др, у држáвно сэм рабои́а Ви, јебá сэм ви ма́јку Су.

а². Новостворена вокалска група /aa/, настала после испадања /x/, факултативно опстаје / затвара се развијањем хијатског /j/, и то претежно у источнијем делу Сиринаића: и́ромáа да не утéпа, кá нéма и́ромáа Бе, и́ромáа на врата́ Се.

а³. Вокалска група /aa/ настала испадањем /x/ у именици „снаха“ некада опстаје (мóа с́наа ми месíла Се, пó стáра с́наа Вр, а д́и је с́наа Шт, ако мóже с́наа ГБ, а тáј с́наа Го), некада се затвара хијатским /в/.

а⁴. Ако из именица „глава, крава, трава“ или придева на /-ава/ испадне /в/, вокалска група опстаје:

ни мóа гла́а Шт, ако ме бóли гла́а Бе, дé ти б́ила гла́а Го; ће се ош́уши и и́раа, и ту́ј јéна ќраа Шт;

сэм и́рлáа Ја, убáа ти је ћéрка, убáа трéба да б́инеш Бе.

а⁵. Поред чешћег облика прилога саба́јле, као конкурент мале снаге среће се и: сабаáле б́ила Го, ће отíно сабаáле Др. Вокалска група је секундарна, настала асимилацио́м у групи /ai/.

⁹⁰ Уп. са стабилним /j/ у делу говора са којима сиринаи́ки говор показује низ сличности (Видоески 1962: 211–212, Реметић 1996: 420). Судбином групе /aa/ у овој категорији говор Сиринаића подсећа на стање у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 303–304).

б) /oo/:

гу праћоу у *Куманоо*, у *Теиоо*, *ујкоо*, *олоо* топиу, *гоиоо* нај тешко, за *његоо* зравље, се сече *букОО* Се, и *гоиоо*, *йогоиоо* за маџер, *йонОО* отишла Ја, у *Теиоо*, *ис Теиоо*, *ис Кучкоо*, јопет *йонОО* Вр, више *гоиоо*, било *ноо*, нећоу и *гоиоо* Шт, кџе *гоиоо* не смо ги музле, на *његоо* презиме Бе, не мого да нађе посо *његоо* ДБ, на *његоо* место, ни *браиоо* Го, у *Теиоо* Др.

в) Група /уу/

Осим и нетипичном облику Зл. мн. презента: да *не баишиуу*, нека *баишиуу* Ја, није потврђена финална група /уу/.

18.4. Унутрашње вокалске групе од различитих вокала

18.4.1. Вокалске групе са /а/ у првом делу

а) Група /ае/ после испадања сугласника

а¹. После испадања /ж/: *ће* ми *каеш* Се, ама не могу да ти *каем* Вр, а она па *ће* ти *кае* ГБ (: што да му *ка'ем* Ви).

а². После испадања /в/: од земље *йраени*, *йраена* от камен, лепо *найраена*, *найраене* јасле Се, *убае* бил'е бџме Су.

а³. У облицима бројева: *дваес* и пџт године у *заедницу* Др, *дванас* месџца, *на дванас* месџца, *йо дванаесиину* краве Се, биле *йеиинас* душе, ка *осомнас* године, *йо дваес* ишле, *дванас* ал *йиринас* Вр, ми смо биле *дваес* члана, *йеиинас* кила, *йеиинас* би родила, *до дванас* куће, *дванас* пупџти Шт, сэм имала *йеиинас* године, *шеснаесииу* годину ГБ, *дваес* и две кила Го, *дваес* осам, *дваес* седам, Др, *йо дваес*, *дваес* и пџт Ви, *дваес* љсам куће, *дваес* сџдам, *два-йиринас* куће, *двайиринас*, па *йиринас*, *чейирнас* дџна Су.

а⁴. После испадања /ђ/: ако те *нае* у ливаду Се, ако ти *нае* пушку Го (: не могу да *наем* рџд партизанам Су).

б) Група /аи/

б¹. Из немотивисаних глагола /в/ скоро редовно испада, са чувањем или неутралисањем вокалске групе /аи/. Вокалска група се боље чува у облицима презента. У радном глаголском придеву више је примера са девокализацијом /и/.

-аи-:

найраимо кумбаре Ја, сэм *йраила* црепуљу, тако *найраиши* црепуљу Вр, *сииаимо* прано, се *найраи* вџнац, *найраимо* вџнче, *йраи* нешто, *сииаим* кокџшку, *сииаим* јџну столицу, *сииаим* на астал, *найраим* тауу сџс рџбе, за оуџе *сииаиши*, зашто да *йраим*, за овој *найраиши*, за Бџњи вџчер *йраимо* тој, две *осииаим* Шт, *йраи* сџз убао свадбу ДБ, на астал га *сииаим*, *сииаимо* ченицу, и *найраимо* Го, *найраила* ни путџ Ви, ластајца кџд *найраи* гџџздо, што *ће* *йраи* Су;

-ај-:

не смо њрајле, постела се *њрајла*, па *сам забрајла*, за Божић *нањрајле*, што *смо њрајле*, тамо да *нањрајјие*, *нањрајле* црквиче, се *њрајло* на два саћа, жене му *њрајју*; Ја, и се *сасњрајју*, свадбу *смо њрајле*, топило *смо њрајле*, ни *осњрајле*, па *сам забрајла*, и змија *сњрајла*, мачка се *усњрајла*, што *њрајле*, санке *смо њрајле* Вр, *сам забрајла*, *сам* ги *забрајла*, што *њрајле* ДБ.

Види и примере у т. 27.4.3а.

б². У именицама се новостворена група /аи/ најчешће неутралише:

ласњрајца о[д] девојке постала, *кукајца* кэт се чује, *њо Брезојце*, и крѓмит *глајце* Се, *кукајца* ако пробије човека Ја, извадимо *глајцу* Шт, и *рукајце* се омокру Бе, две *ласњрајце*, *глајца* купус Го, горке *красњрајце*, у *рукајцу* Бе, *ласњрајца* ће напраи Ви.

Види и примере у т. 27.4.3а.

б³. У прилогу *сабајле* Шт (тур. *sabahile*) новостворена група после испадања /х/ неутралише се девокализацијом /и/.

в) Група /ао/

в¹. Група скоро редовно опстаје на јакој морфемској граници после испадања /х/:

па се скупи *на враове*, *на враове* га скупиу, *не* га скупју *на враове* Се, *се заѓди* око цркве Шт, и *сэг наодимо*, да *не би заодиле*, да се *заѓди*, око труп *заодимо*, па *заоду*, *заоду* око те¹ појате, *заодиле* око цркве Бе, њи ги *наодимо*, нараним Го, *смо наодиле* добро жито Су.

О факултативности хијатског гласа у неким лексемама, али и нестабилној природи /в/, сведочи пример: Шт^о-знам кој узја. Бићи мађије. Бићи тој *заводувал'е*. *Заѓди* бул'ук и тако нешто бићи („хода око крава, заходи“) Су.

в². Слаба морфемска граница

После испадања /х/ вокалска група најчешће опстаје у глаголима. У именицама и придевима поред примера са /в/ хијатског порекла које елиминисе вокалску групу, потврђени су и примери са вокалским групама. Могуће је да су ове вокалске групе у делу примера секундарне, настале испадањем /в/ у интервокалном положају: *снава*, *крава* : *снау*, *крау*. Истог порекла могу бити и примери типа *сѓрѓја* : *сѓрѓу*.

У придевима / прилозима:

да ти кажем *њрао*, *не сас убáo* Се, било *блесáo*, *не* било *ѓрр'љао*, нешто ти је ка *ѓр'љао*, *не* ми је *ѓр'љао*, *њрао* да ти каж'ем Шт, *напре ѓембáo*, ће бинеш *шугáo* Ја, *зрао* да чекáмо ДБ, тој није *њрао* ГБ, а оно ка *мáглао* Го, *њрао* ће ти кажем Ви, *њрао* да ти кажем, *њо убáo* сирење, тој – моћно *убáo* Су.

У именицама:

Леле, *снао!* Се, Донеси ми тој, *снао!* Ја, *лаор* у руке ДБ, *крао* јена; А ди је Милош, *снао?*; има млого *граор* Го, имáло и *граор* у ченицу Др, купи́ла и јен *лаор* Ви.

У узвику:

Оне даву, изеду. *Ао*, како не! Су.

У прилозима префиксованим са *на-* стабилност вокалске групе /-ао-/ зависи од стабилности иницијалног /о-/ у мотивним прилозима. Тако се срећу *наовамо* и *навамо* (: *овамо* и *вамо*), али само *наоџако*, *наоколо*:

свѣ куће *навамо*; јѣн нагамо, други *навамо* Шт, *навамо* Бе; в. примере у т. 157.6;

па повучи *наовамо*, о[д] тад^г *наовамо* Ја, јџпе клас *наовамо* Го; млого *наоџако*, свѣ *наоџако* Го, свѣ *наоџако* да ми обрне Ви, окрѣне кол'ѣпку на *наоџако* Су; свѣ *наоколо* Се, свѣ *наоколо* Шт.

Елиминација групе /ао/ асимилацијом и сажимањем у /а/ у поредбеној речци „као“ довршена је. Ретки примери са очуавном групом највероватније су преузети из књижевног језика.

Бићи па тој *ка* игле што има; Нишале се. *Ка* за Велигдѣн и на Ђурђевдѣн.; Поток је ниско а оне су *ка* уз брдо.; Може он по до кума да бине, *ка* поглавни је он. Се, па се натура слама *ка* метла; Ђ, вика, тој узџа Сѣчко *ка* у зајам дѣнове. Ја.

г) Група /ау/

г¹. Из групе /аву/ после испадања /в/ вокалска секвенца остаје:

за *крау*, на *глау*, се иде на *слау*, леба џод *глау*, нашљапај на *глау*, *снау* кој има Се, у џембау боју, на *глау*, га зовеш на *слау* Ја, ја гу раним *крау*, снава музе *крау* Вр, за *слау*, *глау* ће ти разбиу, па зађем *крау*, за *слау* паприке, туримо *џрау*, гу волѣа мџу *снау* Шт, власиу на *слау*, ка на *слау*, музѣмо *крау*, тѣрам *крау* Бе, ме ударала у *глау* ГБ, на *глау* маску стаљоџ Го, на *глау* носиле Др, над *глау* младе, ка на *слау*, да обрѣше *џрау* Су.

г². У 3л. мн. имперфекта финална вокалска група најчешће опстаје, чиме се сиринићки говор удаљава од јужнометохијске зоне, у којој се група често елиминише.

Како се *заву* Се, *џисау* да му погинуја брат у рат Шт, а што *џлакату* на џкоп, и *џричау* да има Ја, *нећау* ни откѣсе да ни згазу Бе, краве се *џрзау*, *рабоџау* по дѣсет саата Др, *дизау* сѣно на таван Ви, *џуцау* неколко пџта на нас Су;

другојако га *викав* Ви, Ђ, после *викав*! Су.

г³. У 3л. мн. презента финална вокалска група /-ау/ елиминисана је краћењем /у/ до дифтоншког елемента, који лабијализује претходни вокал (в. т. 136.2.3.1):

и се *окрѣхоџ*, те *џиѣџоџ* тија ГБ.

г⁴. Вокалска група /ау/ у неким именицама:

има *каџчи* по собе Ја, тамо у *Раџџину* Го, тѣква дебѣликва је ка *џаџџина* Го, сѣс никѣу *џаџџину* Др.

г⁵. У узвицима за опонашање звукова животиња:

Мјаукање мачке: Цѣџ ноћ не мѣж да се отѣра – *мау*, *мау*. Ја, А никѣа мачка – *мау*, *мау*!; Јѣни вѣко: *Пау*, *пиу*; *мау*, *миу*! Шт, И *викамо* – *пиу*, *мау*,

око трѹп заодѹмо. Бе, А штó је тој пот пенцѹру – *мау, мау!* Го, Ал се чјује *мау, мау?* Др.

Пијукање пилета: Јѹни ви́ко: *Пау, пиу; мау, миу!* Шт, И ви́камо – *пиу, мау*, око трѹп заодѹмо. Бе,

Лавеж пса: Ви́каш: *пиу, вау.* ДБ.

18.4.2. Вокалске групе са /e/ у првом делу

а) Група /ea/

Нема много примера са овом вокалском групом:

смо се́але Шт, *се́аї* („севап“) Ја, *се најѹа* на́рот^а ГБ, ги *јеа*, твóр кокóшке *јеа* Су, *не си загле́а* („загледао“) Се, *не си гле́ала* телевизóр, *си́е гле́але* ви́, *не си́е* га *гле́але*, *не-с*мем да га *гле́ам* Шт.

б) Група /ei/:

Андре́ина чѹшма Су.

в) Група /eo/:

Греóиша, ви́ка. ДБ, *греóиша* да утѹпаш Го, *од греóише* да глѹдаш Др, свѹ ги сѹди *неогужва́но* Се.

г) Група /eu/

После испадања /x/ вокалска група најчешће опстаје отворена у глаголима. У именицама и придевима поред примера са /v/ хијатског порекла, потврђени су и примери са вокалским групама. Могуће је да су ове вокалске групе у већем делу примера секундарне, настале испадањем /j/ у интервокалном положају.

г¹. *си́рѹа* : *си́рѹе*:

да пуштиш *си́рѹе* Бе, *от си́рѹе* до моѹ куће ГБ, глѹј на *си́рѹе* Го, *немој* да зи́даш *и́ри си́рѹе* Др.

г². У 3л. мн. имперфекта група се добро чува:

свѹ дѹцу ги *крси́ѹе* у исти дѹн, *варѹе* Ја, сви *носѹе* кожуше Шт, сто́ку *зобѹе*, *вардѹе* да не побѹгне Бе, У двóр *се бел'ѹе*. *Се бел'ѹе* штóм до́кле. Су; Види и примере у т. 138.1.6, т. 138.2.5.2, т. 138.3.3.1, т. 138.4.4.3, т. 138.6.1.5.1.

г³. Формирана на морфемској граници, група опстаје у глаголском прилогу садашњем:

Дѹте ми до́шло до́ма *и́лачеу́ћи*.; Терзи́је провóдиле го́дину *и́ијеу́ћи*. Се, *и́ијеу́ћи*; *жњѹеу́ћи!* Ја, и та́ко свѹ *идеу́ћи* по плани́не, *скубеу́ћи* тра́ву, *и́редеу́ћи*, *береу́ћи*, *кладеу́ћи* ^уогањ Вр, Синóјк смо се гости́ле *смеѹу́ћи*.; Се забáјле *ореу́ћи*. Шт, ^уо́чи ће ми испр́сноу *вучеу́ћи* Го. Види и примере у т. 152.1, т. 152.3.

18.4.3. Вокалске групе са /и/ у првом делу

а) Група /иа/

Није потврђена група /иа/.

б) Група /ии/:

Милин, *Стианино* дѣте Се, *судин* рѣч Ја, туж била *судина* кућа Вр, а како га утепале *судинога* зѣта Шт, и овој било *иерзино* ДБ, *иерзиному* брату жѣна Го.

в) Група /ие/:

око *ириес* комаџа, *ириес* пѣте сѣм родѣна Се, *ириес* године има Вр, Јен има *ириес* године ДБ, преко *ириесџ* чѣле, *ириес* ѣл четѣрес Го, до *ириес* члана, *ириес*; смо биле *ириес* човѣка Др, родѣна *ириес* друге године ГБ.

г) Група /ио/

г¹. Вокалска група није потврђена.

г². У сантхију: *Ни[о]ћале* ни да спомѣноу ни змију.; а овѣја *ни[о]ћале* да јузо Го; *ни[о]ћале* ни да рѣкно Др – вокалска група *ни+оћале* неутралисана је асимилацијом и сажимањем.

д) Група /иу/

д¹. У именицама после факултативног испадања /ј, в/:

фију пуну *иѣију*, стаим *иѣију*, и у *ију* Шт, сѣс јѣну *крију* нѣгу, остаде у *ију* Бе, ако продадемо и туж *ију* ДБ, напраим јѣш јѣну *фију* Го.

д². У узвицима опонашања звукова живине:

Јѣни вико: Пау, *ију*; мау, *ију*! Шт, И викамо – *ију*, мау, око труп заодимо. Бе, Викаш: *ију*, вау. Вр, Да пифкамо – пи, па, пи, па; *ију*, *ију*, *ију*, *ију*! ДБ.

18.4.4. Вокалске групе са /о/ у првом делу

а) Група /оа/

Бројни су примери с овом групом после испадања /ј, в/ у интервокалном положају:

коа била домаћица, *коа* била голема фамилија, била *никоа* жѣна, *коа* је на бачѣњу, *никоа* ливада, *моа* ћерко Се, а била *никоа* мѣгла, *никоа* маћија, ти квачи *никоа* Ја, бѣше *никоа* мѣгла Вр, мене *моа* мајка ме учиља Шт, тѣ *никоа* жѣна умрла Бе, а да нѣма *ивоа*, а има па *никоа* њива Го, *никоа* јѣтрва Др, *моа* жѣна, нѣ била *никоа* Ви, *моа* маџи прајла, *коа* била потакатна, *ио* *никоа*, супазѣла сѣм Су;

кад је *гоиоа* вода Се, срѣтња *Ноа* година, дар се дава *кумоам* Шт, *нѣ се доаиѣла* за

виѣме, *доаиѣ* мѣсо Бе, Ја сѣм била *гоиоа* ГБ.

Поред чешћег *се ивоало* бележено је и: *нѣ се иоало* на Водице, њѣма па *иоале* Шт.

б) Група /оѣ/

б¹. Група опстаје после испадања /ј/ из групе /оје/ у облицима заменица: па *никоѣ* четѣла Го, *никоѣ* ка грање Др, на *никоѣ* мѣсто, *никоѣга* чоѣка, за *никоѣга*, кѣрче *никоѣ*, и дѣте *никоѣ* мицко Бе.

б². У ОПмн. именица м. р. с проширењем основе напоредни су облици с групом /ове/ и /оѣ/ (в. т. 55.1.1):

тој за *воло́е* Се, командује *на̀и свайи́о́е*, Ѐ сас *воло́е* Ја, и ста̀ви *бркóе* Шт, да пречэкоу *свайи́о́е*, мло́го *свайи́о́е* дони́ја ГБ, *сас воло́е* но́си, та́ко *сас воло́е*, смо ора́ле *с воло́е*, *воло́е* исто Др.

б³. Из неких именица /в/ често испада, па настаје вокалска група /оe/:

на *Благóес* се жени́ја Шт, *їред Благóес* Бе, до *Благóес* да има Го; *рукоéђи* се бе́ро, па *се осно́е*, има *чо́ек*, та́ј *чо́ек* Се, да беремо *рукоéђе* ДБ; *сáк чо́ек*, не мо́же *чо́ек*, *чо́ек* да не при́ча, куд на́с се ви́ка и *чоéци* Бе, ни́шта не мо́же *чо́ек* ГБ, ни та́ј *чо́ек* Го, ако ти каже *чо́ек* Су.

в) Група /ои/

в¹. Из групе /оји/ у облицима глагола и заменица /ј/ често испада, а вокалска група опстаје или се редукује.

оно се *одво́и*, да *не се гно́и* Се, не *їосїи́ои* та́ква животи́ња, *Воїслав* Вучко́вић, Ја, *нагно́им*, *нагно́ила* Вр, *їодно́им* му, пр́ви пу́т *одво́иши* ' Шт, *ће га найо́иши* Го, и *бро́иши* ко́лко дрвéти, *избро́и* се Ви;

нагно́ја дупку *нико́у* Вр, по́што *смо се одво́јле* Шт, *найо́јле* и сто́ку Бе, ако се да *їзброји* Др.

в². У бројним именицама на *-ица* после испадања /ј/ секундарна група /ои/ чешће се уклања девокализацијом /и/, што је корелативно са мањом стабилношћу секундарне вокалске групе /аи/ у облицима именица:

їрої́ица живе́ле у Ша́ру го́ре Ја, реко́ше да има *їри́иес* *їрої́ица* ГБ, на баче́њу цэло лéто са́л *двої́ица* Го, не одведо́ше *оба двої́ицу* у со́бу Др, смо бї́ле *двої́ица* Ви;

смо бї́ле *дво́јца* ми́ Ја, ће ги пови́коу у во́јску *дведéсеї* *дво́јцу* ДБ, *оба дво́јца* о́хоу да бїноу́ јуна́ци, Бе, па ва́ко *дво́јца*, *їро́јца* да сéдну., умрле о[д] тїфус *два́ес дво́јца*, јéно *дво́јца*, дова́ту.; Пона́пре што се пра́јло *дво́јца* да гу но́су. Го, *дво́јца* сэчоу́, остадо́смо *їро́јца*, *дво́јца* у сéло што су Су.

Види и примере у т. 62.3а.

в³. После испадања /л/ из групе /оли/ из заменице, новостворена група се по правилу чува:

їо *їої́ичке* ручи́це, *їої́ичко* то́ј, *їої́ичко* бї́ло, по педéсет кравајчéти *їої́ичке*, јéно шишэ́нце раки́у *їої́ичко* Се, *їо* *їої́ичко* Су.

г) Група /оу/

Из група /оју/ и /ову/ често испадају сонанти, а вокалска група опстаје: и *моу* ћерку, сва́к *своу* стрéћу има Ја, у *коу* цр́кву да идеш, сас *јетр́ву моу*, у *ївоу* нїву, у *ївоу* ћ[e] иде, сé у *моу* нéће, Шт, *коу* ти је ћéу, у *никоу* шéрпу, извéди ту́ј *ївоу*, *никоу* ж'ёну, *никоу* гла́вњу ће ста́ју Бе, не-знам *коу*, *никоу* жéну видéле, имáле смо *своу* водени́цу Го, сас *никоу* паутї́ну, посéбно *своу* со́бу Др, сас ову́ј жéну *моу*, дошл'е на *моу* ку́ћу Ви, *моу* ма́тер Су, у ту́ј ку́ћу но́у ГБ, ону́ *осноу*, купу́јоу *гої́оу* *осноу* Др.

18.4.5. Вокалске групе са /y/ у првом делу

а) Група /ya/

а¹. О групи /ya/ (< oa < oja, ова) в. т. 14.1в.

а². Из групе /ува/ факултативно испада сонант:

чуај не, *Бог* да *чуа*, *видуале* гу *Бе*, *дуај* *вѣтар* *Ја*, *не смо онодуале*, *се кујуале*, а и *смо мичуале*, па *сам ѿорубуала*, *сам била вржуана*, тај га *чуа* Шт.

а³. После испадања /x/:

немале муабей ГБ, па *ће муабейи́мо* Др, *ће муабейиши* Ви, *чиниу муабей* Су.

б) Група /ye/

О групи /ye/ (< oe < oje, ове) (през *његуе* прсте *Бе*, *бељуе* на кола Шт) в. т. 14.1в.

в) Група /ui/

О групи /ui/ (< oi < oji, ови) (*његуи синуи*, *вода од вируи* Шт) в. т. 14.1в.

г) Група /yo/

г¹. Група се чува после испадања /x/:

сую је *Се*, *иде на сую*, *иуови* су по *мали*, *се сую неће* Су.

г². О групи /yo/ (< oo < ovo) (не *поштјуоу* и *гоиуо*, *ће ги покркам теј пива* и *гоиуо* Шт) в. т. 14.1в.

Х и ј а т

19. Бројност вокалских група после испадања сугласника сведочи о томе да је сиринићки говор толерантан према вокалским секвенцама.

У делу примера новостворена вокалска група разбија се уметањем хијатског гласа, најчешће гласа /в/.

Факултативно присуство у истим лексемама секундарне вокалске групе и групе неутралисане хијатским гласом може бити резултат нестабилисаног стања, али и секундарна иновација са накнадним испадањем /в/ из интервокалне позиције. На овакву могућност упућују примери са факултативним присуством примера са етимолошким /в/ типа: *кравá* / *кராá* (: *краву* / *крау*), па је могућ и секундарни однос типа: *сна́ва* / *снаáа* (: *снаву* / *снау*).

19.1. Хијат затворен са /в/

а) После испадања /x/:

а кат се *ку́ва* *млéко*, у *го́рњу мавáлу*, у *до́вњу мавáлу*, у *нашу мавáлу*, али *сам видéла* у *мавáлу*, се *ту́риу* *четири сфве*, и *оно по́сле са́мо* – *и́иво*, *и́иво*; *на јо́ву ту́роу*, *грево́иá* је да се *прође*, *грево́иá* и *она*, *грево́иá* да гу *уби́еш*, *грево́иá* је, *се гревóиá* је да се *сру́ши*, *иде сна́ва*, *сэс* *њега сна́ва* *ли*, *јóпе сна́ва*, *сна́вин* *отац*, *може да оглу́ви*, *ће наду́ва* *нешто*; *кој и́роводи́ја* („живело се; пролазио“), *се и́роводи́ло* *Се*, а *са́мо о[д]* *теј бу́ве*, по *суво́му* *пу́ту*, *она* *изми́ђу лазáре и́роводи*, *Самарци́на мавáла*, *Андреи́на мавáла*, *целу мавáлу* *слу́ти*, *мавáла* *сэс* *нешто* *Ја*, *мло́го* *преко гла́ве и́реводи* *чо́ек* *док* *је*

жиw Вр, у мoу *мавáлу*, кáко бiла *мавáла*, jéна *мавáла* слáви, и *снáвам* дáва, моéјзи ћерке *снáва*, па *снáва* мýа месiла, мéне *снáва* ће ми мéси Шт, што смо се *мувáле* гóре, *ис* кóје *мавáле* си, *йо мавáле*, Дрдiна *мавáла*, Миличiна *мавáла*, *снáве* да jéдоу Бе, у *сýву* трáву, да га бóли *ýво*, дé ти jе *дýван* ДБ, и тáј стáра *снáва*, *дувáа* у óгън, ка да су *глýви*, *гревóшa* за њi, ни у нáшу *мавáлу*, од *јóве* ГБ, *бýва*, *дýвам*, *дувáла*, *мавáле* iма дóле, у нáшу *мавáлу*, *грýвај* га на нiки кáмењ, кумбáре *мавáмо* за Прóчку, кумбáре се *мáва^{ow}*, *измáва* свáки кумбáру, онiја *сувáрци*, тéглим тé *сувáрце* Го, па двé *мавáл'е* су, *снáва* мóра да држ'и, немáло нi *бýва*, од *бýве* Др, цéла *мавáла*, На Прóчку се *мáвов* кумбáре. *Мáвоф* се; *гревóшa*, брé Ви, *бýве*, *ће* оглýви чóвек, тамо креј Сува-Рéке, i *мавáлку* („преслица“, махати), *мавáл'е*, *мýва* л'ипцáла, омi'е се кэд су *сýви*; њiма *йроводiло* („пролазила болест, повреда“), *йроводiло* тóј Су.

Мањи део лексема среће се само са хијатским гласом (*мавáла*, *јóва*), већи део са факултативним присуством вокалске групе / неутралисане вокалске групе.

б) Однос презентске и аористне основе *йóјоу* : *йовáле* упућује на то да је група /ова/ у аористној основи секундарна. Ретки примери типа *йоáла*, међутим, могу бити секундарни, настале испадањем /в/, али и очувана вокалска група после испадања /j/⁹¹.

Свадбiсно *не се йовáло* (: па *йóјоу* и *фне*), óни тóј *йовáле*, двé *йовачице*, неће нi *йовачице*, и напре *йовáле*, *йовáле* мláде жéне, про[з] сéло *йовáло*, додолице *йовáле*, сáл *йовáле* пéсму, *йовáла* Вилино кóло, па *йовáле* ка пéтоу Се, *йовáле* пéсму, понапре се *йовáло* Ја, *йовáле* жéне, и мóа ћерка *йовáла* Вр, се викало *йовачице* (али: *йоáла*) Шт, *йовáла* ако оháла ДБ, и по двé *йовачице* да пóјо ГБ, тýј *йовáле* Го, нáј прво *йовáл'е* прет кућу Др, нит *смо йовáле*, и ћерка ми бiла *йовачица* Су.

в) Хијат у новијим позамљеницама

в¹. Вокалска група /ио/ неутралисана је уметањем хијатског гласа /в/. На свест о неаутохтоности лексике упућује и нестандардни акценат на ултими:

тáко не закачiја тáј *йеривóд* ДБ, и смо прóшле тéжак *йеривóд* Го.

в². Група -уа- факултативно се неутралише хијатским /в/ у:

ошi крај јануwáр до крај фебруwáр (и: *до четрнаести јануáр*, сáк^г óсмог *фебруáра*) Шт.

в³. Истог порекла је и /в/ у именици *орáво* („орао“), која је очигледно због нетипичне замене /л/ на крају слога унета у сиринићки говор или миграцијама из кучко-васојевићког правца или у новије време из стандардног језика. Иначе је локални назив *óроу* ДБ.

г) Продором суфикса -ива- замењена је вокалска група /иа/ (в. т. 131.2.4.16):

⁹¹ Затварањем вокалске групе /оа/ у *йовáла* сиринићки говор наслања се на јужнокосовски (Младеновић 2013: 93), затим скопскоцрногорски говор (Видоески 1954: 205).

кэт *избíва зúб*, да му *избíва зúпче*, тóј *не убíва се* Се, тра́ва да *избíва*, по́чеа да *избíва*, и *се найíва*, кэд *убивáле* вúце Ја, мí *найивáмо* Бе, и му *найíва* ДБ, да *се найíва* Го.

д) У примеру: сáмо да *не* ти *оди́ва* Бе („да нема ваздуха“) могуће је наслањање на „дихати“, али је вероватнији продор суфикса *-ива-*.

19.2. Хијат затворен са /j/

У малом броју примера хијат настао испадањем /x/ затвара се са /j/.

а) Осим у *маћíја* и *њíјан*, када се хијат редовно затвара, у другим лексемама затварање новостворене групе је факултативно:

бóш је *йромáја* (: *ál* је *йромáа*, зáшто да бíне *йромáа*) Се, *сíпрéја* била до *зид* (: *сíпрéа*, *оíи сíпрéе*), никóа *маћíја* Ја, и тáј *маћíја*, ће ме утéпа *йромáја* Вр, *маћíја* нíје ка мáти, *йрóја* је от коломбóћно (: *йрóа* се сушíла б́рго) Шт, а овáј *маћíја*, ме заболéло рáмо *оíи йромáе* ГБ;

њíјан зíјан ГБ, и мóј [j]е ка *њíан* сíн Го, *њíјан* вíкот Др, унúк *њíан*, брát *њíан* да покóси Ви.

Знатно је обичнији облик заменице *њíн*.

б) У узвику: *Ијá*, свí косíл'е! Су (: *и'á*, *И'á*, кáко се работáло! Шт, *И'á*, кóлко имáло Су).

в) У радном глаголском придеву јд. м. р. новостворене групе /вокал + а/ различито се понашају. Присуство хијатског /j/ условљено је структуром вокалске групе.

в¹. Вокалска група /aa/ најчешће опстаје (в. т. 18.3а).

Највећи број потврда са разбијањем вокалске групе /aa/ хијатским гласом забележен је у Вичи: *кóј се надáја*, ми *дáја* шáмар, *пóсл'е сáм дознáа*, *јá сáм имáја* кáзан, *не сáм имáја* *јá тé'* кáзане Ви.

в². Новостворена вокалска група у радном гл. придеву глагола аористних основа *-е* и *-и* најчешће се затвара хијатским /j/:

кóј ги *узéја*, *узé'а* Се, *исíалија* пíштољ, ми *се десíја*, тúј *узé'а* жéну Ја, дрúгу жéну *узíја*, зáшто *си возíја*, двé годíне *сáм служíа*, кóњ *осеíија* мéчку, *йурија* на њéга, ливáде *косíа*, *се оженија*, кэт *се йробуди'а*, *укачíа се*, га *скрасíија* Вр, *си йушíија* пáшку, што *изарчíја*, óн *нагазíја* на нéшто, *се женија* Пéре Шт, *вардíја* око сóвре, *измислија* куд нáс, *ујутру се раздэнија*, *йрашíија* тúја, *оíворија* предавнíцу ДБ, па *сáм йочé'а* да пíјем Го, *не сáм узéја* наочáре, и *не узíја* Ви, óн гу *узéја*, кэд *узíја* пúшку Су.

в³. Новостворена вокалска група /ya/ глагола треће врсте по правилу се затвара хијатским гласом:

викнуја му га да бéга, али *не йогинúја*, *не йогинúја* тéда, тáј *йогинúја* на Солúnски фрóнт Бе, *сáм се бринúја* ДБ, *седнúја* при нáс, ни *се бринúја* ГБ, *кóј бринúја* за тóјсе *шикнуја* с кáмењ Го, да *не би йаднúја*, *йаднúја* грóм, Др, *обрнúја* наопáко, да *не би се сагнуја* до зéвње Ви, *йаднúја сáм* ви у рúке, брátáнац ми *йогинúја*, *Áцин сíн йогинúја*, се *гасíја* сáс вíно Су.

г) Група /-ио-/ у новијим позајмљеницама неутралише се развијањем хијатског гласа у:

радијон ги поје Се, немáло ни ками'он, слуша́ла на *ради'он*, на *сиади'он* у Призрен Шт, мло́го људи на *сиади'он* Бе, и још јен на *сиадијон*, и купи́ла *радијон* Го.

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ

20. Покретни вокали у сиринићком говору јављају се само уз неке прилоге. Облици зависних падежа заменичко-придевске промене по правилу имају само старије облике са финалним вокалом (в. т. 110.1.1.1.1, т. 110.1.1.1.3, т. 110.1.1.1.4).

20.1. Прилози образовани суфиксом *-гда који имају облик на сугласник и вокал.

а) *сáг, сáга, сáге*:

сáг је подигну́та цр́ква Се; Имáло понáпре, *сáга* нéма. ГБ, а *сáге* зрáвље нéмоў људи Др. Види и примере у т. 153.5.

б) *Ои́сáг, ои́сáга, ои́сáге*:

ако мо́же *ои́сáг** да рабóтам Бе, ће в́рне *ои́сáга* па до јутре Го, *ои́сáге* па́ре ће имáмо Вр. Види и примере у т. 153.6.

в) *Тáд, и́áда*:

и́áд нé смо имáле ни срúју Др, а *и́áда* да не бр́ине за никóга ГБ. Види и примере у т. 153.7.

г) *Ои́áд, ои́áда*:

бóлан је *ои́áд* наова́мо Се, ни́шта *ои́áда* до дэ́нс Су. Види и примере у т. 153.8.

20.2. Прилози са заменичким кореном *ов-*, *ои́-* *он-*.

а) *Одовúд, одовúда*:

загр́рли ме *одовúд*^{III} Шт, овíја људи *одовúда* Ја. Види и примере у т. 157.3.

б) *Ои́у́д, ои́у́да*:

Га на́шле и крену́ле *ои́у́д*. Бе, сéстра вíка *ои́у́да* Шт. Види и примере у т. 157.4.

Када су ови прилози употребљени у предлошко-прилошким конструкцијама имају само облике *одовуд*, *ои́уд*.

в) *Нава́мо / наова́мо, нава́м*:

И áјт ната́мо па *наова́мо*. Го, *нава́мо* ће метамо Ја, да́ј *нава́м* Шт. Види и примере у т. 157.6.

г) *Наи́áмо, наи́áм*:

áјт *наи́áмо* по трí, четíри зрне́ти гра́ Су, И ја свé ка та́рај ко́ња *наи́áм*. ГБ. Види и примере у т. 157.8.

20.3. Прилози сложени са **kɔd-*.

Прилози *кúд*, *оѿкúд* употребљавају се само с овим обликом (в. т. 159.1).

Прилози *одникúда*, *кó' кúда* употребљавају се само с овим обликом (в. т. 159.4).

20.4. Прилози мотивисани именицама *гора*, *дол*

а) *Оздóл*, *оздóла*; *одоздóла*:

камењ *оздóл* Вр, овако *оздóла* Ви, а *одоздóла* турим камење Ви. Види и примере у т. 160.5.

б) *Озгóр*, *озгóра*; *одозгóра*:

па натурој камење *озгóр* Се, Па *озгóра* јопе сламу од ѓвас Го, папрећ стаен *одозгóра* Бе. Види и примере у т. 153.6.

20.5. Остали прилози за место

а) *Окóл*, *окóло*:

И заорале сѣло *окóл*, наокóл. Се, Па свé снопове *окóло*, *окóло*, *окóло*. Го. Види и примере у т. 161.1.

б) *Наокóл*, *наокóло*:

свé бíло растрвено *наокóл* Ја, коњ íде свé *наокóло* Се. Види и примере у т. 161.1.

в) *Узокóл*, *узокóло*:

па се сáберемо свí *узокóл* Вр, и гу нашáраш *узокóло* лéпо Бе. Види и примере у т. 161.1.

г) *Одјемíуѿи*, *одјемíуѿиа*:

одјемíуѿи загрме отúд Се, и *одјемíуѿиа* дођоше Бе. Види и примере у т. 165.4.

д) *Кнóћи*, *кнóћ*. Види примере у т. 156.36.

20.6. Мултипликативни бројеви и количински прилози са речцом *йуѿи*

Речца *йуѿи* у овим изразима среће се са и без *-а* на крају (*йуѿи* / *йуѿиа*).

Избор облика није условљен бројем / прилогом у изразу;

йеѿи *йуѿи* се враћо тíја љúди у кућу Се, смо бíле *јемíуѿи* Шт, *ѿпрí* *йуѿи* тако је рéкне ДБ, *ѿпрí* *йуѿиа* се поје, сэм пошо *јен* *йуѿи* за дрва сáс крáве, *један* *йуѿи* ја тéрам крáве Го;

íшле смо *јен* *йуѿиа* ја и брát и сíн да косíмо Бе, по *ѿпрí* *йуѿиа* да се пéва, *један* *йуѿиа*, обичáј бíло *ѿпрí* *йуѿиа* да се пéва; *Трí* *йуѿиа* трéба сóвра да се пúни ако íма млóго љúди. До *ѿпрí* *йуѿиа*.; *ѿпрí* *йуѿиа* трéба, ДБ, по *ѿпрí* *йуѿиа* се јéло Го, *ѿпрí* *йуѿиа* закука, *двá* *йуѿиа* сéчоу, *йрви* *йуѿиа* кэд гу чујем кукајцу Го.

ВОКАЛНО /P/

21. Полугласнички призвук испред /p/ вокалног у сиринићком говору слабији је од оног који се констатује за јужнометохијске говоре (Реметић

1996: 375–376, Младеновић 2004: 222–223), тако да овом особином говор Сиринића чини целину са говорима призренско-јужноморавског типа Косовске котлине (Младеновић 2013: 94–96), затим северношарпланинским говорима у Гори и Средској (Младеновић 2001: 375–376, Младеновић 2004: 222–223). С обзиром на то да и оближње северномакедонске говоре одликује слаба полугласност испред /р/ вокалног (Видоески 1954: 169) формира се ареал стабилног фонолошког стауса /р/ у вокалској служби.

Нешто изразитија полугласност, без утицаја на фонолошки статус овога гласа, уочава се у иницијалној позицији, како је иначе и у околним говори-ма са стабилним статусом /р/ вокалног.

У делу примера уочена је продужена артикулација /р/ вокалног, с напоменом да је продужени вибрант – додуше у мањем обиму – присутан и у случајевима када /р/ није носилац слога.

21.1. Унутрашња позиција

а) *Црвенкови*, виделе *цркву*, да се *обрне*, *срѝ* у *руке*, *ѝрла* се *турале*, *крчајзе*, *сѝс црвено* *кѝнче*, *јеѝрве* и *свекрва*, на *ѝрло*, *вршење*, што се *врѝи*, *скрѝсан*, *сѝс крѝу*, *ѝгле сребрне*, ги *вржувале*, *се мрднало*, *сѝ[с]* *срѝче*, *срѝѝнке*, док *умрла*, *и[з]* *Србије*, *уврзана*, *јено крѝче*, *ис ѝрмке*, *се црѝкале* *сѝс црѝаље*, *зрѝно* *Се*, *тај црква*, у *брдо*, *црквѝче*, *дрвено* *рало*, *се заврѝи*, имале *врбе*, *заврѝи* га, да се *врѝи* *'и*, *се ченица узрне*, *држѝи*, *ја да ѝоѝрчим*, ка што *врѝи'а*, *свѝе у црѝно*, ако *се ѝрекрсѝи*, ги *ѝрскале*, *црѝаље*, *умрла свекрва*, па *се заѝѝрља*, да га *ѝрзам*, *скрѝи* *кѝске*, а *црѝојка Ја*, *из Врбешѝице*, *толко ѝомрле*, *умрја*, *мрѝвака* на *њега*, у *Шѝрѝице*, *се ѝрекрсѝи* *ѝла*, *ѝн брѝго* *отишо*, *испо' цркве*, *о[д]* *то' дрво*, *кѝт се оврѝи*, на *кућу од врбе*, *узрнеи* *зѝвњу*, *ѝрес ѝрсѝен*, *ѝрекрсѝи* *се* *Вр*, *свекрва* *моја*, ни *корпа ѝврда*, *чеѝрнѝес* *годѝне*, и *ѝрво* и *ѝрво*, *грмѝло* *сѝло*, у *цркву*, у *крошњу*, *девет чеѝврѝака*, *се коѝрља*, *за Ёскрс*, ми *умрја*, *не ми 'е ѝрљао*, *тебе те врже*, ги *накрмѝмо*, имале *ѝрѝи*, *врѝѝло*, *двѝе јеѝрве*, на *Врѝоѝлом*, *мрсѝле*, *Шѝрѝице* – *се оѝѝрбало*, *се крѝшевале*, на *Крсѝанѝше*, *умрја* *пријатељ* *Шт*, *ме крсѝи* *ѝле*, *ѝо Србије*, *црквено* *имање*, да *ѝрчиши*, да имала *црква*, *м'ѝсто* *Црквѝца*, имале *крсѝѝеве*, *ѝрекрсѝи* *ѝене* *руке*, што ни *умрја*, *не умрја*, *жена умрла*, *дѝ 'е узбрдно*, *горе у Црѝи* *врр*, *чеѝрнѝес* *детѝти*, *никѝа кр'ља*, *ни ти мрдне*, *задрж'и* *ченицу*, *кѝд загрми*, *прво кѝске*, *искрѝиши*, да *се обрнеи*, *ће* га *насрнеи* *Бе*, да *се ѝрекрсѝи*, *мрѝвака* *спрѝема*, *крс* *носи у цркву*, *мрсно* *се носѝ*, *се заврѝи*, *смо врѝи* *ѝле*, и *ѝрекрсѝи* *се*, *крѝшу* *лѝба*, *донѝсе дрва*, *зрѝнце*, *за коѝ цркве*, *Некрѝшеѝи* *дѝнѝви*, *од мрс*, да *се крми* *стѝка*, *заврне* *киша*, *некрсѝенѝому* *детѝту* *ГБ*, *сѝм држала*, *свѝе се искрѝи* *ѝле*, *от ѝрви дѝн*, *врсѝица* *моја*, *крсѝи* *ѝле* *дѝцу*, *свекрва* *носила у Шѝрѝице*, *ѝ* на *ѝрву* *вѝчер*, *кѝд врне* *крушац*, *дрво*, *напраѝле цркву*, *Срѝи* *су туј*, на *ѝрло* *ГБ*, *грс*, *врсѝик*, *јеѝрва*, *дрвено* *масло*, *срчаница*, *умрла*, *се врже*, *шврѝање*, *двѝе цркве*, *врати* *ле* *крс*, *од врбе*, у *брдо*, *за држале*, *вржемо*, ги *укрсѝи* *ѝмо*, *мѝкно зрна*, и *дѝте цркне*, *црѝојка*, *кучѝи* *вргањ*, *и[з]* *Шѝрѝице*, *ѝрза* *сѝсу*, *Некрѝшеѝи* *дѝнѝви*, па *укрѝи* *ѝаи*, да *се омрсѝмо*, и *ѝокрмѝмо* *гу*, *ѝо*

грмље, кријењак, на крсеве, сиребрн колан Го, *замрз*оше свѣ, и *се* *ирекр*стии, *ио Србе*, *горе* *ио Шир*ицу, *чейвр*ици *разред*т, *смо држ*ал'е, *м*ора да *држ*'и, *истру*поу *др*ва, *свекр*ва, *носу* *црк*ве, *иоир*чи по *љу*де, *до*ђе у *и*рмку, *не* *се* *ирс*кало, *три др*вѣтии, *иодгр*љач, *четири* *јей*рве, *усир*ћени класови Др, *не држ*им, и *Срби*, да *врж*еш, што *држ*у, *има*мо *црк*ву, *умр* и *она*, *џ*тац ми *умр*ја, *Ускрс*, *држ*ала газарче, *и*рсимо смрѣке, и *и*рњи, ми *иоц*рвенѣло, *се вр*шило, *се увр*ћо јужа, га *врж*еш, *самовил*ско *др*во, *мал*'и *крш*чићи, и [з] *Шир*ице, *руж*ица Ви, *вол*ове држал'е, по *држ*авне работе, и *се вр*ши, *мати исир*во, да *се расир*ви, *четири зр*нѣиш, *врж*ује, па *увр*ишмо, *тој су бр*дила, *вр*ицу *увр*ишмо, па *завр*ћамо, и у *и*рло, *и*врдо, у *црк*ву, *и*рв у матере, *кр*ши *се* л'ѣба, да *држ*и, ка *и*рвичари, *кр*вна освѣта, у Штрпце Су.

б) Група /ѣр/, са полугласником из редукованог пуног вокала, опстаје. Опстанку доприноси факултативност оваквих група, пошто се користе и облици са пуним вокалом:

кѣт сѣм дошла *чей*ѣрес девѣте (и: *чей*ѣрес) Се, *та*' *бѣрз*анска фамилија (и: *бѣрз*ански), *чей*ѣрес дѣше, *свуд*ар облачина Ја, *тој се* дарује *са*мо на *чей*ѣрес дѣна, *и*осле *чей*ѣрес дѣна Шт, на *си*ѣжѣр, *чей*ѣрес друге, *свѣ*кар и^с Штрпце, и *свѣ*кар, из *амб*ар ДБ, *тој ш*иѣгѣдар, него *ш*иѣгѣдар, *ш*и *ш*иѣгѣдар ГБ.

в) Радни глаголски придев глагола „умрети“ најчешће гласи – *умр*ја⁹², *умр*ла, *умр*ле, што је чување примарне основе овога облика. Морфолошким преобликовањем аористне основе према презентској, и у сиринићки говор стигла је и факултативна форма: *оти*шо у болницу и *умр*ѣа, *два* човѣка *умр*еле Вр, а за *чѣ*лу кажемо *умр*ѣла Су.

г) Морфолошким ширењем суфикса -ен промењена је слоговна структура у придеву *срѣ*брен:

и *јене* ложнице *срѣ*брѣне Се, *куп*ија ни *лан*чиће *сирѣ*брѣне Шр, ако *има* и *јен* прстењ *срѣ*брен ГБ.

У примеру: и *пр*стењ *сирѣ*брѣн Су, највероватније се ради о редукцији пуног вокала у контакту са назалом, а не о чувању суфикса -ѣн.

21.2. Иницијална позиција

а) /р-/:

јено жито *ррж* Се, *два* снопа *рж*ана Ја, *Рв*иши дошле Ја.

б) /ѣр-/:

јуже од *ррж*, *сноп* од *ррж*, и *ррж* смо *ч*укале, *ррж* *ч*укан'е, за *ррж* Се, *ми* *ррж* Ја, *ррж*аво *вр*еме бѣше Вр, *р*си^{на} мавала Бе, *ррж*ано, *ррж* и *кол*омбоћ Шт, ни у *р*сину мавалу, а *ми* па *јужа* од *ррж* Бе, па *се*јемо *ррж*,

⁹² Облик са /р/ вокалним присутан је у косовским призренско-јужноморавским говорима (Младеновић 2013: 95), док је у јужнометохијском ареалу /р/ вокално доследно морфолошки декомпоновано.

’рж^ш се звáло, пролѣћан *’рж^ш*, *’од’ рж* ју́же, слáма *’ржáна* Го, *’рж* се сíје по нíве, се очу́ка тáј *’рж^ш* Ви.

в) У узвику за терање оваца: *’ррс*, – налази се полугласник. С обзиром на статус узвика, не може се говорити о вокалном /р/.

г) У сиринићком говору није потврђена декомпозиција иницијалног /р/ вокалног групом /ар/ у придеву „рђав“ када се он односи на карактерну особину, већ је *’рђав* и за физичко и за карактерно својство⁹³.

21.3. Ф и н а л н а п о з и ц и ј а :

на *вр* бéле плани́не, бíло на *вр*, и на *врр*, га сáстаи на *врр*, да излéно на *вр* Се, јéн комши́ја *умр*, и Вёрка *умр*, на *вр* бр́до Ја, а она́ј ко́њ осетíја мéчку и чíни на нóс: *Пр’ррр*, *й’ррр!*; на *вр* Вр, мýж ми *умр* ГБ, на *вр* бр́до, од *вр* надóле, побéго на *вр* вр́шке Го, ма́јка ни *умр* Др.

21.4. П р о д у ж е н о /р/ в о к а л н о

Као факултативна реализација /р/ – изван или у вокалској служби – среће се продужени вибрант. Овакав алофон констатован је најчешће у речи на којој је реченични фокус.

Највећи број примера са продуженим вибрантом забележен је управо када /р/ врши вокалску службу. Ова чињеница може упућивати на то да је продужена артикулација иницирана тежњом да се очува фонолошки статус /р/ вокалног, и то у процесу стабилизације дијалекатског система у чијем формирању су учествовали различити фонолошки системи, па и системи у којима није било /р/ вокалног⁹⁴. Овде се мисли како на супстратни слој, који је – судећи по делу проепонима и топонима – био старобалканског романског типа. Није искључено да је и контакт са албанским фонетизмом, у коме постоје две фонеме вибранти – /г/ и /гг/, са додуше различитом дистрибуцијом у односу на ону у сиринићком говору, имао учешћа у присуству продуженог алофона /р/.

Због указивања на прагматички условљену употребу продужене реализације /р/, примери се наводе у ширем контексту⁹⁵.

⁹³ Уп. са оваквом семантичком диференцијацијом у јужнокосовским (Младеновић 2013: 95) и јужнометохијским говорима (према мом материјалу). У севернометохијском говору косовско-ресавског типа јављају се оба облика, али без семантичке диференцијације (уп. Букумирић 2012: 24, *арђав*; 527, *рђав*).

⁹⁴ Развијање антиципацијске палаталности део је истог механизма који почива на компензацији јачањем елемента који је нападнут.

⁹⁵ Због рационализације простора наводи се само део примера, док се још потврда може наћи у Дијалекатским текстовима.

Присуство продуженог вибранта неједнако је. Забележени материјал упућује на то да је овакав алофон обичнији у западнијем делу Сиринића⁹⁶.

А дорѝа, он ка на црњикаво, не баш *цррно*.; И сваку трећу ноћо се пренесује тој *цррло* – од јено мѣсто на друго. Дѣ легала стока, па на друго. И тако се те њиве гнојле. Тој имало *цррло до цррло*.; И дѣ е усамљѣно *дррво*, туј – вика – има самовиле.; Плугѣ бија, то[ј] ја не памтим кѣд бија *дррвен*. А ми причале да имѣа *дррвен*, исти ка желѣзан, али дрвен, праен, о[д] даске праен.; Тој корита *дррвѣна*, праѣна. Прајле мѣжи.; Напре се кршћевале дѣца на двѣ недеље, три. Тој се крсти дѣте. Одне се се у *црркву* да се мироше.; Ђ, напре, кѣд гу упѣца змија, узоу пѣсак па трљоу тој мѣсто сѣс пѣсак. *Тррљај, цррљај, цррљај* и да искѣчи тај ѣтров.; Нѣмој, Бѣже, тој! Као да је бѣлан чѣвек и као да умре. *Умррја*.; И кад *умррла*, она се дизала у ноћ и ишла от кућу на кућу.; Вика – да види што му отишле своји. Тако *кррвник* да види! Се, Јѣчам се жњѣло у ѣвгус, *рржи*.; Ни двѣ снопа *рржана*.; А му га шипне у шију – *вррр*.; Идоу после у шуму, у лѣску да оноду, да исѣчоу прѣт. Па идоу по њиве. И бодоу као *кррсѣ*.; „Гркала је грлица у свилѣне пелѣне, у *сиребррне* повѣје.“; После изашле и кофтѣри. После изашле и шпорѣти, тија *цррни*. Ја, Јѣже. И завржешѣ. И онда напраиш *кррсѣину*.; Дошоу трећи – и ѣн. *Чѣвррѣи* – и ѣн.; Иду гѣре дѣ *цррква*. Туј имале кумбѣри. Игру, поју.; Моѣ мајка ги све збирала. Она, излѣне чѣлка. Тѣд *цррмке*, немале кошнице, него *цррмке* ѣдѣ, от паутѣно напраѣно.; А онда дошоу. Кѣд дошоу, жѣну имѣа, му *умррла*; дѣте имѣа – *умррло*.; И ѣна ишла лѣба да носи на *цррло*, на бачѣњу.; Грѣде о[д] *дррво*.; Озгѣр *бррвна*, те платѣне. Вр, Оѣча своѣна, знаш, жити-ја. Од ѣѣце своѣно. Па тури на *гррло*. Зѣр се знало тѣд да не бѣло *цррљао*! Тури на *гррло* и – дѣнг, дѣнг, дѣнг. Урѣва сѣло, ж’ити-ја!; Ђ, сѣга кѣј има, никој сѣга комшијам не мѣси. Мѣне свѣкрѣа ми *умррла, јѣцррва* мѣа месѣла. Ђ, свѣкрѣр кѣд ми *умррја*, па снаѣа мѣа месѣла. Млѣго гу волѣа моу снау Шт, Напраи кршче и сѣс црѣно тракче уврѣти га на *кррс*.; Понапре бѣло *цррло*, викамо ми *цррло* тој дѣ спијоу ѣѣце.; Се досѣлиле дѣвет попа због освѣте *кррвне*. А ѣона вика: „Ја ћу *кррс*, ѣѣтике и лѣк!“ Бе, Радѣле смо *сѣс свѣкррву* сирѣту.; А смо носѣле из брѣдо сѣ[с] сање. Нѣ смо мѣгле сѣс кѣла. *Бррдо* је па не мѣже.; Мѣзло се ѣѣце, кѣзе, крѣве. Ведрица се звѣло тој направѣно о[д] *дррво*.; Па се мѣшћевѣло како-кѣј волиѣа. За сѣкне, тој свѣ у *цррно* се мѣшћевѣло.; Праймо врапчиѣе, цвѣѣе, *цррла* за ѣѣце. Па у тој *цррло* по мѣло јагањце ставѣмо.; *Цррвен* кѣнац, али смо шупљѣле ги ѣши. Ми ѣдмѣ чѣм се рѣди. Бе, Јѣдан пѣт ја тѣрам крѣве, ѣдем за сѣно у *бррдо* гѣре. Стрѣте ме тај ж’ѣна. О^х, ја не-знам како ми ѣстѣле и крѣве жѣве, и ја. Сам ишла на н’ѣву гѣре, на јѣно *бррдо*, у јѣн пѣток.; А дрѣво у кѣје ударија грѣм, не смѣе да се сѣче. (...) Имѣа на *врр ѣвде*. Го, Кѣд је зѣма, у штѣлу се дрѣжу ѣѣце. А вѣко на *цррло*.; Кѣд гу тѣраш ѣѣцу – *цррр, цррр, цррр!* Гу ѣтѣриш’ ѣтѣда, ѣтѣда, ѣтѣда. *Прррр, црррр, црррр!* Ај! Др, Како-кѣј кѣзан. Јѣс. Испѣчеш сл’ѣву. Ал’и не да гу ѣставиш на *цррви*

⁹⁶ Продужени вибрант – додуше ређе заступљен – потврђен је и у делу подгорскоог говора окренутог Сиринићу (према мом материјалу).

сте́пен, она́ј раки́ја кэд́ иде́ *йррво* – него́ тй́ испе́чеш раки́ју, ал'и́ она́ је ме́ка. Ви, Јес. *Кррс* тура́ле по њи́ве. Крсте́ве од ле́ске.; Ё, *йо́ вррне*, ду́ва.; То́ј не́ се сме́ло да се *мррдне*. Су.

21.5. С е к у н д а р н о /р/ в о к а л н о

У малом броју примера са секундарним /р/ вокалним на месту групе /р+вокал/ препознаје се редуковање вокала и сливање групе /р+џ/ у вокално /р/⁹⁷. У овим примерима /р/ вокално је факултативно, а изразито доминирају потврде са очуваном групом /р+вокал/:

йрка' појате́ иде́ тај́ пџо́к (: топи́ло смо има́ле *йрекај* ре́ке Се), глутна́ја јабу́ку па му *зайрла* (*-прџти) Се, *зайрсмо* во́ду да не́ иде, и прођемо́ *йркој* во́де Шт, *зайрле* во́ду да не́ иде у по́ље Бе, Увече́р изађо́w љу́ди, та́мо *йркај* ре́ке, на́ше л'ива́де ни су́ *йрко* бр́до Ви (: Претриса́л'е са́мо ко́ј би́ја *йреки* пу́ту – пр́во мо́ју ку́ћу, онда́ ре́дом, ал'и́ са́мо *йреки* пу́ту Ви), осџо́л'иш да ти́ иде́ једна́ки *йрсџлак*, напра́иш' до́бар *йрсџлак*, кэд́ је до́бар *йрсџлак*, кэд́ узавр́ије *йрсџлак*, та́д је до́бар *йрсџлак* Др (: кэд́ не́је *йресџлак* до́бар Су), *оий* *йрдџде* оста́ло кумство́ Су.

СЛОГОТВОРНО /л/

22. Општа законитост дела говора око сиринићког да је слоготворно /л/ имало различиту судбину у зависности од сугласника испред, па је тако иза дентала – додуше недоследно – двофонемски рефлекс, а иза осталих сугласника /у/, обележје је и овога говора. У односу на околне идиоме, међутим, сиринићки говор не показује потпуну подударност ни са једним говором⁹⁸. Најудаљенији је од косовских призренско-јужноморавских говора, пошто је у њима замена са /у/ захватила у највећем обиму и позицију иза дентала (Барјактаревић 1977а: 195, Богдановић–Вукадиновић 1999: 107, Младеновић 2013: 93–94), осим у делу говора где се само иза денталног /с/ јавља и /лу/ (Павловић 1970: 15–16, Ђуровић 2000: 87). Са јужнометохијским говорима показује делимичну сродност замеником /лу/ иза /с/ (Реметић 1996: 373–375), али и специфичном заменом у *дэгџчки*. Иста је ситуација и у односу са сретечким говором. Најмању сродност показује са горанским говором, што и није неочекивано због опште структуре овога говора (Младеновић 2001: 119–126). Укупном судбином слоготворног /л/ сиринићки говор приближава се скопскоцрногорском говору, пошто се у делу овога говора иза неденталних сугласника јавља /у/, иза денталних /с, д/ рефлекс /лу/ (Видоески 1954: 199–200). Потпуне подударности, међутим, нема ни са овим говором.

⁹⁷ О присуству оваквог сливања у српским и македонским говорима в. у Младеновић 2001: 129, напомена 411.

⁹⁸ О рефлексима слоговног /л/ у призренско-јужноморавском дијалекту детаљно се расправља у Ивић 2001.

Док је /лу/ иза фрикативног денталног /с/ доследно, иза денталног плозива /д/ доследности нема, пошто је у различитим лексемама /лу/, /у/, /џ/.

Ситуација се усложњава и тиме што се у корену *гли-, поред чешће /у/ јавља и /лу/.

22.1. Слоготворно /л/ иза неденталних сугласника по правилу је замењено са /у/:

да се *обучем*, *вџи* му на *пџт*, *наџуни*ла *руке* Се, у *сераву* *вџну*, па га *џовуче*, и да скрши *кук* Ја, да га *вучем*, *утепаа* и *вџка* Вр, да купимо *јабџке*, ни јена *бџва*, ал да се *наџуни* Шт, имаа *камџе* у *жџч*, а *пџно џџжи*, на *кукџве* Бе, *видџла вџка сџс вџче*, му се *закџни* ДБ, ни *вунџно* тџше, *музџмо* и *џџце* ГБ, *ужуџџло*, *приџе* имаало *мџго вџџи*, *вунџне* *чарапе* Го, на *кукџве*, у *јабџке* Др, *бџве* *све* *около нас*, па ме *бџли жџч* Др, *се џреџуни*ло, *нит* ми је *џџжан* Ви, и *нџга џе* га *џовуче*, ако *видиш вџка*, *не* смо *музџле* у *ноћ* Су.

22.2. У корену *гли- /л/ вокално најчешће је замењено са /у/:

и да *џроџне*, *џе гџџне* Се, *зџни* и *џроџни* Ја, не *моџоџ* да *џроџне*, и *ја би гџџниџа* да *моџу* Шт, Ако *моџеш*, *гџџни*.; *џроџни* Бе, ако *моџе* да *џроџне*, *гџџни* *лџк* ако *моџеш* Го.

У ретким потврдама забележено је и /лу/:

*глуџниа*⁹⁹ *јабџку* па му *запџла* Се, *глуџни* и *тоџ* Бе.

22.3. Основе *гљб- и *дљб- мешале су се у говорима јужно од Сиринића (Видоески 1962: 56). У сиринићком говору и говорима северно од овога говора оваквог мешања нема. Присуство именице *гљм* у сиринићком говору („место на коме је *заграђена* вода на *реци*“; и *ми* смо *напџраџле гљм* у *Лепџнац* Се, *ал џ[e]* *џдеш* у *гљм* Ја, и *туџ* *годи*ну *бџше гљм* Шт), међутим, упуђује на овакво мешање основа. С обзиром на актуелни дијалекатски систем, именица је лексичка позајмленица – највероватније из контактеног сретечког говора, у коме именица управо тако гласи (према мом материјалу). *Гљм* је обележје говора западнијих насеља, док је у источнијем делу Сиринића семантички еквивалент *вџр*, иначе присутан у јужнокосовском и јужнометохијском лексичком систему. Чињеница да је и у источнијем делу Сиринића у употреби глагол *гљмнем* „скочити у *вир*“ (оџаа да *се гљмне* у *вџр* Го, па ти *се гљмниџа* у *реку* Др, а *треба*ло и *ја* да *се гљмнем*), очигледно у *вези са гљм*, сведочи да је и у осталом делу Сиринића била присутна и именица *гљм*.

22.4. Од корена *дљб- у „*дубок*“ и „*дубина*“ на месту /л/ вокалног јавља се /лу/:

Длубоџиџа (топ.), *би*ла *јена длубџна* Се, ама *немоџ* у *длубџну* Ја, и *кџт* *паднуџа длубџко* у *воду* Шт, *копале* у *длубџну*, *длубџко* Бе, *длубџко* *отишла* ДБ, ако *моџеш* да *сиџеш џџ длубџко* ГБ, не *могале* да *искоџоџу длубџко* Го, и *јџш џџ длубџко* Др.

⁹⁹ Уп. са *гли-* на ширем српско-македонском подручју (Белић 1905: 128–129, Младеновић 2001: 125).

И у сиринићком говору присутни су напоредни облици *ди́бок*, са очигледним морфолошким укрштањем са придевима *висок* и *широк* (Видоески 1962: 56). На морфолошке разлоге за појаву оваквог облика упућује и то што се *ди́бок* / *дли́бок* среће на ширем простору српских и македонских говора, у дијалекатским системима у којима је еволуција слоготворног /л/ врло дивергентна¹⁰⁰.

22.5. Од корена **длг-* потврђен рефлекс /у/ у „дуг“ (за *дúго* не смо знале Се, а и Стојан ми је *дúжан*¹⁰¹ Вр). У „дугачак“ дошло је до редукције пуног вокала до полугласника, па придев / прилог гласи *дагáчки* / *дагáчко* (в. т. 7.66¹⁰) (просéко с[э] срп пúпак *йо дагáчко* Се, на *дагáчку* кошúљу Вр, ма́ло *йó дагáчка* ДБ)¹⁰².

П. Ивић настанак облика *дагáчки* објашњава вероватним упрошћавањем почетне групе /дл/ у формама са /длэ-/ (Ивић 2001: 33). С обзиром на то да у сиринићком говору, али и говорима јужне Метохије, рефлекс /лэ/ није потврђен у таквој позицији ни у једној другој лексеми, већ је /у/ или /лу/, вероватније је да је полугласник настао редукцијом /у/ између два плозива. Није искључено да је облик *дагáчко* подржан и присељеницима из Горе (Младеновић 2001: 124) и полошког правца (Видоески 1961: 153), пошто се у овим говорима слоготворно /л/ иза дентала чешће декомпонује у /лэ-/ него што се чува, мада стање у сретечком говору – према коме се кретала полошка миграциона струја не потврђује овакву претпоставку, пошто је у овом говору *дугечок* / *дугачок*. У јужнокосовском говору, који је у лингвогеографском контакту са говорима северне Македоније, а у којима се слоготворно /л/ у овом положају често декомпонује у /лэ-/ , нема облика са полугласником на месту слоготворног /л/ (Видоески 1954: 168–169), већ је /у/.

Примери са /у/ типа *дугачки* у топонимима из Сиринића, који се наводе у Букумирић 1988 (*Дугач'ки вир*, стр. 276; *Дугачка лазина*, 378, *Дугач'ке њиве* 457) не морају бити остатак претходног стања, већ су унети из стандардног језика у администрацију.

М. Букумирић наводи топ. *Дуги жар* Вр (Исто: 389). Провером материјала потврђено је *Дúги жáр*, мада информатори објашњавају: „Ми не кажемо овако, ми кажемо *дагáчки*“.

22.6. Уз дентални фрикатив /с/ по правилу је потврђено /лу/ на месту слоготворног /л/, чиме се потврђује закључак П. Ивића да је ареал са /лу/ иза фрикативног денталног /с/ шири од ареала са /лу/ иза денталног експлозивног сугласника (Ивић 2001: 41):

¹⁰⁰ Видоески 1962: 56–57 (в. и овде наведену литературу), Реметић 1996: 374–375.

¹⁰¹ Придев је верованто новији лексички унос.

¹⁰² О ареалу с оваквим обликом в. т. 7.66¹⁰.

*їо слубїце*¹⁰³ доле, *на слўнце*, и *слўзе* Се, ни *слўнце* огреало, *бар јѐну слўзу* Ја, да се *качи на слубїце* Вр, ако *грије слўнце*, *бега ой слўнце*, *било їри слўбе* Шт, *слўнце* ка *огњ*, како да *брише слўзе* ГБ, *сијало ка слўнце*, *на слўбе* Го, *требало да се ошўши на слўнце* Др, ако *мўже на слубїце*, ни *слўзу* нѐ пуштїла Су.

22.7. Именица **љжица* гласи *ложїца*, како је на ширем простору око сиринићког говора:

се *јѐло сѧс јѐну ложїцу* Се, ако *нѐмаш ложїце* Ја, *ўзи сѧс ложїцу* Шт, *дај ми дрвѐну ложїцу* Бе, му *падало из ложїце* Го, а и *јѐно ложїче* Др.

КОНСОНАТИЗАМ

23. Развој фонолошких система балканских језика у оквиру Балканског језичког савеза показује тенденцију зближавања, а низ заједничких иновација упућује на такву тенденцију (Асенова 2002: 36–37). Сиринићки говор општим развојем у консонантизму део је управо таквог зближавања: и у овом говору формирају се симетричне корелације опструената по звучности: *д : т, д' : т' (ћ : њ)*, *ц : ч* (са флотантним изговором), *с : ц, з : с, ж : ш, б : п, г : к, (в : ф)*.

Укупним односом у консонантизму сиринићки говор удаљава се делимично од метохијских и косовских призренско-јужноморавских говора, којима иначе највећим делом припада морфолошким системом, а приближава се северношарпланинским говорима Средске, Горе и оближњим северномакедонским говорима призренско-јужноморавског типа¹⁰⁴. У односу на јужнометохијско-јужнокосовски ареал, који је очигледно развио пуне африкате /ћ, њ/ из експлозивних палаталних дентала и створио фонолошку опозицију по палаталности предњонепчаних африката пре ликвидације ове опозиције, у сиринићком говору није довршено развијање пуних палаталних предњонепчаних африката већ је опстала опозиција /д' : т'/, тј. нису створене африкате са пуном палаталношћу. У оба ареала око Сиринића, без обзира на судбину /*д', т'/, заправо, створен је заједнички систем африката које корелирају по звучности / беззвучности /с : ц, ц : ч/, како је и иначе у свим језицима Балканског језичког савеза. Специфичан однос супстрата и адстратних слојева у сиринићком говору не доводи у питање наведени однос корелације у паровима африката, али испред /д', т'/ уводи антиципацијску палаталност као траг присуства и адстратног слоја са развијеним африкатама. Оно што сиринићки говор чини посебним је факултативно присуство и формираних африката /ћ, њ/, које опстају изван свођења карактеристичног за јужнометохијске (Стевановић 1950: 71–72, Реметић 1996: 407–411, Младеновић 2004: 224, Младеновић 2007а: 256, 259) и косовске призренско-

¹⁰³ У овом корену (*стлб-) редовно се упрошћава иницијална група.

¹⁰⁴ Младеновић 2001: 181–184.

јужноморавске говоре (Богдановић 1992: 42, Младеновић 2013: 96–98). Ова стабилност је свакако подржана присуством /т', д'/ у истим лексемама, а антиципацијска палаталност је последица овога двојства.

И у сиринићком говору корелација у фонолошком систему остварена је увођењем у систем двеју звучних фонема несловенског порекла /ц, с/, које су постале корелати по звучности / безвучности безвучним фонемама /ц, ч/.

Значај фонолошке корелације по звучности у сиринићком говору огледа се и у увођењу /в/ у систем шумних сугласника, пошто у језицима Балканског језичког савеза, укључујући и део српских говора, има обезвучавања /в/ у позицији када је иза њега безвучни опструент (*офца*), тако да се асиметричност остварена увођењем /ф/ отклања појавом звучног корелата са акустичко-физиолошким својствима блиским опструентима – /в/, додуше непотпуног у српским говорима. Непотпуна укљученост /в/ у систем опструената и тежња да се очува фонолошки статус, лабиодентални опструент по артикулационо-акустичким својствима факултативно трансформише у билабијални алофон сонантске природе или у дифтоншку компоненту /љ/. Механизам оваквог ојачања фонолошког статуса /в/ сличан је оном са појавом антиципацијске палаталности испред /т', д'/ (*ћ, ђ*) или /њ/.

Систем експлозивних сугласника, који је и иначе најстабилнији део фонолошког система не само српских говора, и у сиринићком говору показује изразиту стабилност.

И у сиринићком говору фрикативи и африкате показују знатну динамику и склоност ка променама. Факултативно умекшавање предњонепчаних фрикатива, такође, на нивоу алофонских реализација, везује се за одређену фонетску позицију, а на њихово присуство унеколико утиче прагматички контекст.

Сонанти /в, ј/, чија је стабилност / пасивни изговор унеколико варијантан у околним говорима, у сиринићком говору у неким интервокалним положајима имају пасивнију артикулацију, која факултативно доводи до њиховог испадања.

Систем палаталних сонаната /љ, њ/ у већем делу сиринићког говора релативно је стабилан, чиме се овај говор приближава косовским призренско-јужноморавским говорима, а удаљава од јужнометохијског ареала. У вези са судбином /љ, њ/ је и понашање /л, н/ у групама /ли, ле/. Иако предњи вокали факултативно померају зону артикулације /л, н/ напред, па се факултативно реализују и нешто умекшанији фонови, ради се о фонетској а не фонолошкој палаталности, пошто палаталност /љ, њ/ није нападнута. У вези са оваквом фонетском умекшаношћу је и умешавање /р/ у контакту са /љ/.

У три насеља источног дела Сиринића, у мешовитим српско-албанским насељима, препознаје се приближавање /љ/ и реализација у групама /ли, ле/, тако да је у овим насељима нешто другачија судбина латерала.

Вибрант /р/, поред општештокавске реализације, потврђен је и са продуженом артикулацијом, која може имати упориште у страном фонетско-фонолошком систему, али може бити и механизам компензације за чување слоготворног /р/ насталог у контакту различитих дијалекатских система који су учествовали у формирању сиринићког говора. Овакви фониви имају прагматичку, али не и фонолошку вредност.

Разлика у систему опструената међу говорима призренско-јужноморавског типа око сиринићког говора постоји – заправо – само у томе да ли говори чувају фонолошку корелацију /т-т', д-д'/ или је не чувају. Сам систем африката, међутим, заједнички је за читав ареал: садржи два реда африката које су у корелацији по звучности / безвучности /s : ц, ц : ч/.

АФРИКАТЕ

24. Шесточлани систем африката у сиринићком говору нестабилан је због алофонских реализација палаталних африката /ћ, њ/, које због слабије или јаче фрикативности факултативно формирају две различите симетричне корелације за исте фонеме: корелацију по звучности /д, т : д', т'/ и корелацију по палаталности /њ, ћ : ц, ч/. Овакво двојство могуће је, пошто су у основици ових сливених гласова исти дентални експлозивни гласови – са слабијом или јачом фрикативношћу. Нестабелисано стање чува опстанак пара /т'(ћ) : д'(њ)/, али у исто време и појачава њихову стабилност развијањем антиципацијске палаталности (в. т.31.12), која удаљава акустичке структуре африката и спречава њихово приближавање и сливање у појединачну јединицу¹⁰⁵.

Статус африката /ч, ц/ стабилан је, са додуше нешто другачијим артикулационо-акустичким својствима у односу на општештокавско стање, пошто се ови гласови најчешће реализују са појачаном фрикацијом.

Иако су миграционе струје у Сиринић доносиле различите системе африката, очигледно је да је стариначки слој надвладао, подржан усељеницима из полошког правца, у чијим је говорима већ постојао система африката сличан сиринићком.

Потврде са пуним африкатама /ћ, њ/ и африкатама /ч, ц/ сличним општештокавским, могу представљати траг дијалекатског система усељеника, али и новији унос из стандарднојезичке норме. У избору материјала за опис сиринићког говора, отуд, коришћена је грађа бележена од старијих информатора, чији је дијалекатски систем највећим делом остао изван дедијалектизације. У говору млађих учача се склоност ка елиминацији фонива који маркантно удаљавају сиринићки говор од стандарднојезичке норме, па је и присуство општештокавских африката у говору млађих присутније. Акустичко приближавање африката сродних општештокавским вредностима и свођење парова африката на појединачне јединице, међутим, у сиринићком

¹⁰⁵ О судбини африката у светлу балканске језичке интерференције у говорима ареала коме припада Сиринић детаљније в. у Младеновић 2007а.

говору није остварено, а овакво стање је могуће пошто у овом говору и даље доминирају фонове који припадају фонолошким корелацијама различитим од оних који важе за општештокавски фонолошки систем.

Контакт са албанским језиком у Драјковцу учинио је да се у мањем броју примера артикулација /ч, ц/ приближила акустичко-артикулационим карактеристикама /ћ, њ/ пуне фрикације. У говору ових информатора, међутим, /т', д'/ остају стабилни, тако да су африкате акустички јасно удаљене од експлозивних палаталних дентала. Ово потврђује и чињенице да није забележен ни један пример типа *вей'ера*, *шенд'ера*.

АФРИКАТЕ /ћ, њ/

24.1. На месту некадашњих /*т', *д'/ у сиринићком говору потврђене су различите алофонске реализације, које могу бити траг различитих акустичко-артикулационих континуаната фонетско-фонолошких система, али и новији унос под утицајем општештокавских африката.

Од два алофона: а) са слабијом фрикативношћу, који се у опису сиринићког говора условно назива непотпуном африкатом, и б) са јачом фрикативношћу, који се с разлогом може назвати африкатом, доминирају алофони са слабијом фрикативношћу, који се само у овом одељку обележавају као *ћ^м*, *њ^о*.

Присуство алофона није условљено позицијом у структури речи, осим када се испред појави антиципацијска палаталност, а када се скоро редовно среће *ћ^м*, *њ^о*.

Алофони са слабијом / јачом фрикативношћу потврђени су у свим пунктовима сиринићког говора.

а) Примери са слабијом фрикативношћу (непотпуна африката):

посејемо *колóмбоћ^м*, *девојчић^м* ми жњеле, у *Сиринић^м*е, натне *врѣћ^м*у, *ће* *џренóћ^м*и, *цвѣћ^м*е упрчиџ, мути *мућ^м*еницу, после *уврћ^м*а', стока у *џролећ^м*, *домáћ^м*ин је, чува *кућ^м*у, *наћ^м*ви имале, *џпрѣћ^м*и леба јопе, *свѣћ^м*а се пали, *џрѣћ^м*а у Жџупу, де *оћ^м*áа, *ће* спџју зајено *кнóћ^м*и, он *џраћ^м*áше, колѣпку на *џлећ^м*и, *Јанић^м*éвић^м Јелица, и за *брáћ^м*у, коа бџла *домаћ^м*áца, за *кучић^м*е лѣба, *мућ^м*еница да се једе Се, íма *крчажџић^м*е, *оћ^м*áла да напраи, дэн и *нóћ^м*, никóа *маћ^м*áја, одрале га *шеџаућ^м*и, *бић^м*и *ћ^м*е бџне; а доџе, *ћ^м*éрко; питџе за *Бржџић^м*, се понесе *цвѣћ^м*е, овамо *џролећ^м*, *сваћ^м*а-Дáнке, *џо нóћ^м*и одлетела, *магарџић^м*и немáло, *брáћ^м*а се поделиле, *кучић^м*и, имáа *срѣћ^м*у Ја, да га забраим *нећ^м*у, áл *нећ^м*е спрѣмаш, áл *оћ^м*е áл *нећ^м*е, па се *џраћ^м*а, бџа *ћ^м*áа, *нећ^м*áле да не пџшту, *обећ^м*áваа ми, *оћ^м*áа сáм, Борзанóвић^м, кóлко *кућ^м*е, дошоџ *џрѣћ^м*и, кэд излене *џролећ^м*, *накоњчић^м*е, *цвѣћ^м*е однесеш, *ћ^м*е *ћ^м*áџи до дóма, де се тџра *колóмбоћ^м*, напраиш *рукóећ^м*, бóже *сџпрѣћ^м*а Вр, у нáшу *кућ^м*у, се *сѣћ^м*аш, *Бошкóћ^м*е доџњо, тá[џ] је *сџпрѣћ^м*ан, *ћ^м*е бџне паралија, дѣте на *џлѣћ^м*и, *кучић^м*е тражџмо, калáпи *шећ^м*ер, *ће* ми мѣси, овако *ћ^м*у, тџрим у *врѣћ^м*у, у *кућ^м*у не смо Шт, *Шаркóћ^м*е мавáла, *оџи кџћ^м*е *џрема* нáше *кућ^м*е,

у Пећ^иноћ^е, бiле мали *ѣрозорчић^и*, имала *ћ^ерку*, смо имале *кучић^е* четiри, *нећ^але* ништа доле, *браћ^а* што су, *сакуљчић^е* смо носиле, *јарић^е* напре, *смо* ги *враћ^але*, лесе *оѣ* *ѣрућ^и*, само у *гач^е*, *ѣћ^у* да рекнем, нигде *ѣо ѣећ^{ине}*, однесе *берић^еѣи*, за *Божич^и*, никат *не сам се досећ^{ала}*, чувамо у *ѣролећ^и*, *Јанић^еѣвић^и*, дооду *ноћ^у*, нема *кућ^а*, *сас ѣрућ^е*, *коломбѣћ^{ан}* Бе, све *ѣреко ѣлѣћ^и*, понапре *домач^{ин}*; *свѣћ^у* палимо *и* на прву вечер, сирѣо *нећ^е*, *коломач^и*, бiја му *сесѣричић^и*; Не гѣри, *нећ^е*. ГБ, *свѣћ^а* се гаси, *одећ^а*, се омрсимо за *Божич^и*, дође *домач^{ин}*, се тура разне *цвѣћ^{ке}*, *домач^{ин}* са гѣста, пали *се свѣћ^а*, се сiје *коломбѣћ^и*, *срѣћ^{ан}* ни *Божич^и* ДБ, *вучеућ^и*, па *вах^ање* по село, *ѣрућ^и* од леске, *ѣзе ћ^ускију*, у тај *грлић^и*, *сѣоличић^и*, *цвѣћ^е* у башчу, тај *ћ^ерка* ми, праимо *врайчић^е*, дошо *наћ^{ес}*, кога *оћ^еѣше*, плѣто *венчић^е*, знаш *бић^и* ти, болу ме *ѣлѣћ^и*, *ћ^илим*, *ћ^ише*, *носѣћ^а*, *бић^и* ће не чува, *мусѣаћ^и*, *маћ^а* Го, за *срѣћ^у*, *коломбѣћ^{ан}* лѣба, а овај *ѣрѣћ^и*, *домач^{ин}* води рѣд, због *берић^еѣи*, *мућ^{еница}* се једе, *кучић^и* има туј, *јеличић^е* имале, *се враћ^а* на зат, јена *кућ^а*, *око кућ^е*, овако *усѣрћ^{ени}* класѣви Др, сам дошо *кућ^и ћ^ерке*, *ноћ^у*, целу *ноћ^и* горѣла *кућа^и*, *домач^{ин}* унесује бањак у *кућ^у*, на *месѣо шећ^{ер}*, *Шукић^и* ми смо, на моу *кућ^у*, *Веланѣћ^и* Ви, у сiто *ћ^ие домач^{ин}*, кад је *врућ^{ина}*; Осѣјно, *бић^и*, место бiло.; за *Божич^и* свирајка, *ћ^ие* тури *цвѣћ^е*, смо га тукл'е *коломбѣћ^и*, кога *оћ^{ала}* – имала, кога *нећ^{ала}* – немала, *наћ^ева*, носив ѣуди *шећ^{ер}*, *бић^и* има змије, по старовремски бiло *Шушић^е*, *кућ^е* сас плѣче, увртиу *ѣрућ^е*, па *сас ѣрућ^е*, и нажитимо *цвѣћ^е* Су;

да *наћ^{оу}*, све *се раћ^{але}*, дочекаа *Бѣурћ^еѣвдѣн*, *Бѣурѣни*, *наћ^е* пѣпца, у *ѣрѣћ^у* црвѣну, сол *измић^у* њѣга, кад га *наћ^о*, се пѣри *сѣсѣ цѣћ^а*, да *ѣрић^е*, *рукоѣћ^и* се бѣро, па *од рукѣћ^и* на *рукѣћ^и* Се, *рукоѣћ^и* се прѣсне, кад *изаћ^о*, док *доћ^е* време, да *изаћ^е*, а *ће ѣрѣћ^е*; а *доћ^е*, ћерко; *ѣде ѣо мѣћ^е*, *измић^у* њи, лѣго на *лѣћ^а*, за *Бѣурћ^еѣвдѣн* јагањце, Свети-*Рѣнћ^о*, на *лѣћ^а* Ја, и мас *изаћ^е*, у *цѣћ^а*, јѣпе у *цѣћ^а*, за *Бѣурћ^еѣвдѣн*, *ѣрема Бѣурћ^еѣвдѣн*, ја *ѣрић^о*, и ми *доћ^омо*, *досаћ^{ала}* му, па *ћ^авол* ће те однесе, тој ни *нај досаћ^{увало}* Вр, да *доћ^е* тако, јутре дѣн је *Бѣурћ^еѣвдѣн*, на вечер *Бѣурћ^еѣвдѣну*, за *Бѣурћ^еѣвдѣн*, Свети-*Рѣнћ^{ел}*, кој *доћ^е* први, *ѣрић^и* при свекрве, па *ѣроћ^иѣше* Шт, дѣда мој *Бѣорћ^ија*, има *Синћ^иѣни*, *фѣни ћ^аѣи*, по добри *ћ^аѣи*, док не *ѣрић^е*, *доћ^оше* туја, мене ми *доћ^е*, ће бине *Бѣурѣнаѣ*, *маћ^иѣ*, не ги *се свић^{ало}* *ѣч*, *доћ^е* тепање, отине у *Бѣорѣгов* камењ, тај *Бѣорѣгов* камењ; *Бѣуро*, де-ти-је жiто; ги презале *лѣћ^а* у *лѣћ^а*¹⁰⁶, *Бѣуринѣани* добри ѣуди су, чуѣна *маћ^иѣниѣа*, *маћ^иѣниѣа* или *маћ^иѣјарка*, *доћ^о* до јене чѣшме, тiја *Синћ^иѣни*, тѣт *се раћ^{але}* Бе, *доћ^{оу}* да помѣгноу, *ѣрема Бѣурћ^еѣвдѣн*, прѣјле тѣј *маћ^иѣ*, теј *ћ^{авѣ}* ГБ, док не *доћ^е* нова снаша, за *Бѣурћ^еѣвдѣн*, *рукоѣћ^е* бѣреш, *доћ^е* време, *маћ^иѣ* ти су учињѣте, сви *изаћ^{емо}*, *ћ^ие доћ^{емо}*, да *наћ^е* посо ДБ, *вѣћ^а*, *ћ^укс*, *мѣћ^а*, *ѣрѣћ^а*, свети-*Рѣнћ^{оу}*, *Госѣоћ^индѣн*, *Бѣусѣна*, *Бурћ^еѣва*, да има *ћ^{авѣ}*, док *доћ^{емо}*, док *доћ^е* млѣко, да ми *ѣрѣћ^е* дѣн, ако *доћ^{еш}*,

¹⁰⁶ Примере са атиципацијском палаталношћу в. у т. 31.12.

туј *īrīh^oe* да олиже, *руковѣh^oi* смо правіле, тѹј *се свáh^oоу* Го, на л'ѣh^oa однёсем, кэт *īrīh^oe*, *дóh^oe* у трмку, *руковѣh^oi* нóсиш, *Гуh^oіни* јѣна кѹh^oа Др, *изáh^oo* тако, на *īy^oh^oo* мѣсто, свáк *граh^oáнин* корісти, по мáло *дóh^oe* Ви, *нѣ се свáh^oоу*, смо брál'е *руковѣh^oe*, дѣ *нáh^oe* рабóту, дѣ трѣба *h^oубре*, у *Б^oурінци*, кóј *нáh^oe* пáре, јутре дѣн *дóh^oем*, *Караh^oорh^oѣиш^oов* ѹтац, *нѣ му се свиh^oáла*, да се *нáh^oe*, *цѣh^o* прáјл'е Су.

б) Примери са јачом фрикативношћу (пуна африката):

ишла *оīи кѹh^oу на кѹh^oу*, ка *hилимбар*, изведе *īилиhе*, *омивáhи* сáпун, мóја *hерко*, кáко *оhѣше*, а нáпре у *нáhви*, заградиу *оīи іруhе* Се, ідоу *оīи кѹhе на кѹhу*, ткáла і *hилиме*, *hуиш* тѹј, іма двѣ *кѹhе*, у *свáше* сэм давáла, па *hѣу* ми је, *Бóжиh* вика Ја, китімо *на кѹhу*, нíкој *нѣhоу*, у нáшу *кѹhу*, *hе* косімо, *кѹhу* ни запаліле, по дванаес кіла *колóмбоh* Вр, ѣте тáј *кѹhа*, смо біле у *кѹhу*, штó *рhеш* Шт, што *рhоу*, и *нѣáло* да *се вráhа*, и *īараунучіhе* імам, *брáhа* роhѣна, дѣца *сиромашчіhи*, и *īилиhи* се рачунáле, дáр за у *кѹhу*, *муhеніца* Бе, *оīи кѹhу на кѹhу*, се упáли *свѣhа*, и *hѣрка* помлáда, у вѹј *кѹhу* ГБ, сáг^к у *ірóлеh*, и пóсле се гáси *свѣhа* ДБ, у овѹј рѹку *вáhаш*, да *hуиш*, се донесе у *кѹhу*, *шайháла* по њóјно, преко *нóh* кіша, *сесіірччіh*, *обеhујем*, *обеhувáла*, *īилиhи*, *нѣ се ірáhај* Го, свѣкар *īлáhа*, кóј *óhе* посóли, імáло тѣј *нáhви*, *óhе* да ме убíу, *нѣhе* да ме убíу, *домáhину* пáре Др, *нóhу* се мљѣло, па *се уврhо* јѹжа, ѣл'и *оīи іруhе* Ви, у *нáhви* *hе* га стáјмо, сѣдам *кѹhе*, л'ѣпе *нáhви*, *домáhин* иструпа, мáчка ги јѣла *īил'іhе* Су;

hубрила се, да *не ірíhе*, да га *нáhо*, *миhу* сѣбе, а и *се раháло* Се, да напраі *маhі'е*, нѣшто да *изáhе*, да се *ірíhе*, да *не дóhе* вѹк, свѣти *Рáнhо* Ја, наопáко *іоhе*, јóш *раháла*, вѹци ми *досаháле*, правíа *лáhу*, да прекíне *лáhу* Вр, *дóhе* до њѣга, кóја га *нáhе*, кóј *нáhе* пáрче Шт, *Борhіјо*, брáhа роhѣна, *дóhе* комáнда, нѣка те *гáhоу* Бе, *іо нареhѣње*, свѣ бíло *рháо* ГБ, и *дóhу* тѹјка, и свí му *дóhоу*, *ірóhе* преко јáрэм, *ірóhе* јáрэм ДБ, жíвим у *Бусíну* мавáлу, *мѣhа*, од *Бурhѣвдэн*, *hубре* носіле, *изáhо*, дá-не *іоhѣмо*, *дóhем* ис цркве Го, *дóhѣмо* у *кѹhу* Др, партизáни *дóhóше*, сѣ *нѣ се раháло* Ви, *дóhѣмо*, *Бурhѣвдэн* славíл'е смо, *hе* ми *дóhоw*, *дóhóше*, *се іогáhоw*, да *нáhе*, бóлу л'ѣhа, трí сáње *hубре* Су.

АФРИКАТЕ /ч, ц/

24.1.1. Артикулација африката /ч, ц/ флукутира. Потврђена су два алофона: а) са појачаном фрикативношћу (*ч^м*, *ч^ж*) и б) алофони који су блиски општештокавским непалаталним африкатама *ч*, *ц*. Доминирају потврде са појачаном фрикацијом.

а) Примери са појачаном фрикативношћу:

буч^мкѹ да мѹти, *враіініч^ме* је мíцко, óне *искáч^моу*, імáла сэм *ч^мич^мѣве* *оч^мѣве*, голѣма *ч^мѣшма*, дóшле *кач^мáри*, да *сѣч^моу*, *іоч^мушнáле* врáта, *мѹч^ман* нáрод, імáло *ч^мѣшма*, кó'а је *бач^міца*, па се *завлач^мувáло*, шíле *ч^машіре*, *оч^мукáмо* га, *ч^меніца* от слáме, *сóлч^ме* и лѣба, ка *крíч^ме*, *іодгр'лач^м*, отѣро

ч^уму, на в^еч^{ер} славе, ч^ела умрла, ѿвеч^{ер}асмо, ж^ими деч^ица, кога га ур^оч^и Се, на два с^ач^а, бија ч^об^анин, ис^ио[д] Деч^ане, ѿеш^ач^ики п^ут, о^и ч^уме се плашиле, на в^еч^{ер} света-Пётке, стар^и ир^ич^але, у ч^ан^ач^е, ш^ањ^ир^ич^е, да ир^ође ч^оек, ч^ени^цу кэт се се^ало, да ўзе ир^оўч^е, од в^ра^йч^е м^есо, по јено з^алч^е, Ч^еда в^ика, кв^ач^и ник^оа, била месеч^ина, ће туриw куч^ис^та Ја, пада у м^уч^ник, и т^уј навр^ич^амо, кэ[д] тер^амо к^уч^е – ч^ибо, ч^еи^ири ч^об^ани^на, стоку ч^ув^але, имале бач^ењу, да ис^еч^{еш}, укач^иа се, куп^ија ч^еле, тра^ва ма^иш^ојна, у б^уч^ку је бу^цало, ч^ар^аи^е одн^ела, крч^азе у р^уке; зр^аw си, ба^ња^че; кра^вајч^ић^е смо п^екле, јени ба^цо ч^иб^ук, смо ги ч^ув^але, ѿоч^оше и нас да не ч^ишо^у, п^ита уви^ја^ча Вр, га т^урим у ба^шч^у, ми во^ли ч^ич^у, на Пр^оч^к, и ће д^аш дев^ојч^е да се об^уч^е, на бач^ило, ут^епо^у в^ра^йч^е, ч^им се дин^емо, га науч^ија, у Кр^ст^ич^ини, ш^уй^кач^ице, па напра^имо в^енч^е, ма^ло ј^аг^лич^е, у с^ито ч^ени^ца, га ис^ие^че с^ач^и, јено-и^ро^шч^е л^еба, на бач^ила, с^ел^ач^ики Шт, не га за^кач^ује в^ода, ув^еч^{ер} Митровд^ану, имала ч^еи^ири д^ецу, дв^е бо^калч^еи, о^и Пр^оч^ке до Пр^оч^ке, у ба^шч^у, Вр^беи^шч^ини имале, др^чи^ши ка к^ола, и ис^еч^оw на тр^иес и дв^а ч^лана, за в^еч^еру ели за р^уч^{ек}, биле смо на бач^ењу, кэт ѿч^ија р^ат, сип^емо у ч^ом^ку, неки ч^оек, ка в^ра^йч^е, ник^ое дев^ојч^е, и меч^ка^и, имаш ч^уи^урку, из ј^ен ч^анак, са^ку^лч^е смо ви^кале, ће ч^ујеш, б^ело з^ајч^е, напра^ии кр^шч^е, ако м^оч^{аш} Бе, с^аm ѿч^ела; д^ецу ч^еи^ири – дв^е д^ет^ети и дв^е дев^ојч^еи, д^есет ун^уч^еи^и имам, п^ет имам и^араун^уч^еи^и; на в^еч^{ер} славе, да ир^еч^еко^у сват^ое, д^из^ај ч^ар^аи^е; За Б^оњи в^еч^{ер} и^сто: к^олач^и, в^ино, ч^ени^цу, б^оњак.; м^ета ч^ени^цу, ч^еи^ири др^ве^ти, му ис^еч^оу костру^тину ГБ, ув^еч^{ер} славе се сл^оми в^еч^ер^на, об^ич^ај б^ило, се ѿвеч^ера, ч^овек се одр^еди, т^аdт нос^иле крч^азе, на на^шу к^ућу об^лач^ина ДБ, дв^а ч^ела^да, кол^анч^е, коч^ина, ч^варка, за ч^ени^цу, у с^ку^иа^чу, срч^ани^ца, без ба^шч^е, уч^ии^ле^лка („учите^лица“), уч^ии^ле^лови^ца / уч^ии^ле^ло^ви^ца („учите^лева супру^га“), Пе^йкич^ина, према Језер^ач^ке р^упе, се^але ч^ени^цу, и ч^укаш р^едом, по ник^оје ѿ^ел^ич^е, куч^еи^ии в^рга^њ, се вла^чи^ло с^зз б^рану, да се ч^ука, ч^иков^ранка („ко^с“), с ка^ши^кч^е, уро^чл^иве^рч^и, има а^лена б^ошч^а Го, Дреч^ови смо б^ил^е, с^аm ч^ува^а т^еўце, на бач^ила, и г^уњч^е нос^иле, имала вла^ча^ра, се ов^лач^и, у благо^иарч^е смо чув^ал^ее благо^ту, кэт смо ѿоч^нув^але, ја не и^дем и^ч, у т^еј р^уч^ице, м^уч^ник се ка^же, др^жи и г^аш^че, у он^ој кач^ић^е, да се в^еч^ера, гоч^об^ије, до Пр^оч^ке, о^и Пр^оч^ке Др, ја се бр^ич^им, да се обр^ич^им, м^ич^ии сл^ику, ја не м^рзим ник^ога и^ч, об^ич^ај кэт се с^ије и^чени^ца, ув^еч^ер д^ођо^у, да се о^ру^чи ч^овек, в^уч^ари се пра^ју, ост^ане и^чени^ца, на на^шу к^ућу об^лач^ина, не с^аm и^рч^аа по дев^ојке, што ѿч^ел^е, има у Ви^чу Ви, у вла^ча^ру смо нос^ил^е в^уну да вла^чи^мо, м^узл^ее ч^об^ани, м^узл^ее бач^ице, кэд у кач^ич^е, по ма^ло сол^че, ма^сло ис^кач^ало, о^и ч^ени^чно, о^и ч^ени^це, ка ир^вич^ари ги д^оч^еко^у, на мом^ач^ку св^ад^бу, нак^он ч^е, кра^вајч^иће за сла^ву, ч^ени^ца се вар^ило, ч^об^анин је т^ешко, ч^ув^ал^е сто^ку, с^аs водов^лач^у, г^оч^ии и св^ира^јка, в^лач^ка б^ила с тр^ење Су;

áли^{жс}*а* („коњ црвене длаке“), вари́ле у *шени*^{жс}*ѐру*, у нико́у *шени*^{жс}*ѐру*, под минта́не *и*^{жс}*елѣику*, те́ *и*^{жс}*елѣи*^{жс}*ке*, ма́нцу у *шени*^{жс}*ѐру*, па у *о*^{жс}*ак*, у *о*^{жс}*ак* о́гањ, се угору́йоу у *о*^{жс}*ак*, изгору́ каланцѝ^{жс}*урке*, каланцѝ^{жс}*урке* има́ло, ши́ла те́ *и*^{жс}*енедáне*, *и*^{жс}*емѣрч*^{шс}*е* се обуча́шувáло, то́ *манцѝ*^{жс}*ич*^{шс}*е*, вари́мо у *и*^{жс}*ѐзму*, у јѣн *ви́нцѝ*^{жс}*ан*, *и*^{жс}*ени*^{жс}*ер* Се, од каланцѝ^{жс}*урке*, наслáгам у *о*^{жс}*ак*, бѣ́ја ка *инцѝ*^{жс}*инѣр*, *Самарцѝ*^{жс}*ина* мавáла, каланцѝ^{жс}*урке* ги вика́ле, па по́сле *о*^{жс}*а*^{жс}*це*, дѣм *у́зэ* *о*^{жс}*ак* нагóре Ја, ако има *и*^{жс}*омерáнци*^{жс}*е*, каланцѝ^{жс}*уркам*, има каланцѝ^{жс}*урке*, у *о*^{жс}*ак* се ста́и ба́њак, у *о*^{жс}*ак* пу́но нару́ч^{шс}*е*, а *о*^{жс}*а*^{жс}*ци* има́ло, *и*^{жс}*андáри*, *о*^{жс}*а*^{жс}*ци* голѣми Вр, та́ко не ви́коу *Бабарцѝ*^{жс}*ини*, и наредим *винцѝ*^{жс}*áне* Шт, тѣ́ *и*^{жс}*ивцѝ*^{жс}*áри*, *ко*^{жс}*а* да пла́ти, те́ *каланцѝ*^{жс}*урке*, каланцѝ^{жс}*урке* има́ле зу́бе, отвóри то́ *и*^{жс}*ени*^{жс}*ѐрч*^{шс}*е* Бе, има́ле и *и*^{жс}*о*^{жс}*е*, нѣма ни *и*^{жс}*о*^{жс}*е* ГБ, се омрсѣмо *сэз* *и*^{жс}*ивцѝ*^{жс}*áре*, накла́де о́гњ у *о*^{жс}*ак* ДБ, за калаканицѝ^{жс}*урке* вика́ле, искач^{шс}*áле* калаканицѝ^{жс}*урке*, увати́мо *и*^{жс}*ивцѝ*^{жс}*áре*, ко́ *и*^{жс}*ма* *си́ци*^{жс}*им*, купи́ја *си́ци*^{жс}*им*, *сэ*[*с*] *си́ци*^{жс}*им* напра́а, на *о*^{жс}*ак* се сýшу, *ба*^{жс}*а*^{жс}*нак*, *и*^{жс}*игери́ца*, *и*^{жс}*ени*^{жс}*е* („потплат, ђон“), од *о*^{жс}*ак*, *и*^{жс}*роз*^{шс}*áм* („стакло“) Го, на *о*^{жс}*ак* поста́ено верѣга, *и*^{жс}*емѣрч*^{шс}*и*^{шс}*и*, *с* *канцѝ*^{жс}*и́ју* те́рај кóња, *с* *канцѝ*^{жс}*и́ју* кэд га удáриш’, плѣти *и*^{жс}*емедáне* Др, сл’ѣве *и*^{жс}*анари́ке*, годѣне су ми *ко*^{жс}*а*, онáј *вода*^{жс}*и́ја*, *ко*^{жс}*а* врѣме, *и*^{жс}*ивцѝ*^{жс}*áне* што бѣл’е Ви, *Кара*^{жс}*ина*, па ту́ри га у *и*^{жс}*о*^{жс}*ак*, *ма́нцѝ*^{жс}*е* одне́соу, *ко*^{жс}*а* л’у́ди оти́шл’е, ње се загњѣтоу у *и*^{жс}*о*^{жс}*ак*, га оста́иш у *и*^{жс}*а*^{жс}*ке* Су.

б) Примери /ч, ц/ са општештокавском вредношћу:

попáри бѹ́чку, за *вечѣру*, *Со*^{шс}*и́а*^{шс}*чки* пóток, *Ра*^{шс}*и*^{шс}*че*^{шс}*ви*, ми *и*^{шс}*ри*^{шс}*ча*, за стóку *чобáнин*, цѣло *лѣ*^{шс}*и*^{шс}*че*, црвѣно *кóнче*, у *ру*^{шс}*чи*^{шс}*це*, то́[j] је *и*^{шс}*окривáча*, кáјмак се *ми*^{шс}*чи*, јѣно *ка*^{шс}*и*^{шс}*и*^{шс}*че* Се, да изгѣне *чóвек*, овѹ́ *бачи́цу*, нѣкој *гочобѣ́а*, и од *мѣ*^{шс}*чке*, та́ко бѣ́ја *обичá*, и *чѹ*^{шс}*каш*, да *и*^{шс}*и*^{шс}*рчим*, никóа *мáчка*, а *вечѣрња* на *вечѣр* Ја, онáј *чѣ*^{шс}*ла* *и*^{шс}*гра*, до *увечѣр*, *чекáле* *смо*, ни *чени́ца*, овѣ́ *гумењáче*, дрвѣну бѹ́чку, у кошѹ́љу, и на *чѣ*^{шс}*шму*, да идѣмо за *Грчку*, *и*^{шс}*ри* то́га *и*^{шс}*ума*^{шс}*ча*, јѣн *чóек*, ни *и*^{шс}*ри*^{шс}*ча*, озгóр, *лечѣ́ње* Вр, до *чѣ*^{шс}*и*^{шс}*рнáес* годѣне, нáј стáро *унѹ*^{шс}*че*, за у *бáи*^{шс}*че*, двáес *члáна*, и *ми*^{шс}*чимо*, *ми*^{шс}*чуáле* вáко Шт, дѣда мóј и *чи*^{шс}*ча*, *ње* *доручкујемо*, свѣ *бáи*^{шс}*че*, куд нáс је *обичáј*, *и*^{шс}*о* *намучѣни*, голѣми *чанáци* Бе, па *дэ*^{шс}*гáчко* надóле, се знáѣ *чáуш*, за у *чени́цу*, се наздрáви *сэс* *човѣка*, *сви*^{шс}*рáчи* от свáдбе ГБ, Бóг да ми ве *чѹ*^{шс}*ва*, то́ *кравáјче*, *чени́ца* да се рóди, ви́но у *чáшу*, *смо* прáјле *и*^{шс}*рвичáре*, тáт се *и*^{шс}*шло* па *увечѣр*, *се* *и*^{шс}*ресѣче* ДБ, за *Прóчку*, се мэски́роу *вучáри*, на Бáњи *вечѣр*, по јѣно *кравáјче*, *сѣче* трѣ дрвѣти, свѣ *ру́чно*, *чобáни* има́ле, *научи́мо* волóве Го, *сáм* *учи́ја*, онáј *сáч* озгóр, *сэз* *дрл’áчу*, *наручи́ње* носѣмо, *расучѣмо* кóре па *и*^{шс}*ечѣмо* на *сáч*, кóре се *исѣ*^{шс}*чу* Др, *и*^{шс}*до* *мѣ*^{шс}*чке*, на *Прóчку*, и *бáи*^{шс}*ча* да бѣне, *и*^{шс}*чени́ца* се пожњѣје, ко́ *ми* *и*^{шс}*ри*^{шс}*ча*^{шс}*ше* Ви, *чѣ*^{шс}*и*^{шс}*ри* зрнѣти грá, се *чешл’áло*, *чарáѣе* што ицепáмо, и *сисáнче*, мутѣл’е у бѹ́чку, тáј *обичáј*, на *кóлач* се шáра, бѣ́њак *увечѣр* Су;

напра́иу *ма́нцу*, *ко*^{жс}*а* далѣко бѣла, се гре́ја на *о*^{жс}*ак*, има́ло у *о*^{жс}*ак*, *и*^{шс}*ени*^{жс}*ѣре* Се, нѣки *инцѝ*^{жс}*инѣри* бѣле, у *о*^{жс}*ак* има́ла *црепѹ́ља* Ја, у *о*^{жс}*ак* и у *фурунчи́ње*, *о*^{жс}*ак* бѣ́ја у *крá* Вр, на *и*^{шс}*ени*^{жс}*ѣре* Бе, је да́ду да премѣша *ма́нцу* ДБ, каланцѝ^{жс}*урке* има́ле, на *о*^{жс}*ак*, у *иáм*, да сýшу *и*^{шс}*ивцѝ*^{жс}*áре* Го, има́ло *о*^{жс}*ак*, има́ја *о*^{жс}*ак* Др, у *и*^{шс}*ѣз*^{шс}*ву* ту́рим, *и*^{шс}*ивцѝ*^{жс}*áне* *смо* *јѣл’е* Ви, а има́те *и*^{шс}*акóве* Су.

24.2. АФРИКАТЕ /ц, s/

Африката /ц/

24.2.1. Артикулационо-акустичке вредности /ц/ не заслужују посебан осврт, пошто је она идентична са општештокавском вредношћу овога гласа: напрају *оѿ црѣшње* Ја, у *Бујанџвац, о[д] Турце*, има^м *дѣветѧ унѹце*, туја имала јѣна *црѣшња* Бе, се *праву оѿ црѣшње* ДБ, *О[ш] црѣшње* прају кумбаре дѣца, *црѣшња* и сл'ива нај више Су.

Африката /s/

24.2.2. Африката /s/ потврђена је у истим фонетским условима у којима се и иначе среће на ширем балканском простору:

за *од свѣре* и тај дѣн смо чувале, кој дѣн бѣја тај за *свѣре*, на *наш сѹд* (: у *зидѧ*) Се, *Свѣзда*, ја има^м *малу ѿенсѹју* (и: има *ѿенсѹју*) Ја, да гу удари *сѣстој-своно*, од ѱце *своно* (: па по нас *звона*, од ѱце *звона*, није *са звона сѧга*) Шт, кѧ^т *ће* га *насрнеш*, ако *осѣбнем*, а и сѣстра *Свѣзда*, а бѣћи не *ће свѣри*, до *Свѣнка* је, имало тој на *сидѹе*, се плашим *од свѣре* Бе, ако добијем *ѿенсѹју*, и јѣно *своно* на цркву, остаи *до сидѿ*, ај брѣ обрѣши *споѹѹе*, а и ловѣле *свѣре* ДБ, ни смо *себале* у нашу кѹћу, дѣ^{је} *Свѣнко* Славѣцин, *кѣлко свѣзде* имале на не^{бо} ГБ, ники *Свѣнко* бѣја, у *споѹѹе*, обрѣши *споѹѹе* („слина“), да *насѧуним*, *насѧунѣја* чашу („напунити до врха, препунити“), *насѧунѣја* до вр^е вршке, да не – *осѣбнемо*, ал *сѣбеш* Го, на јѣн *сѹд* не остаа, мицка му бѣла *ѿенсѹја*, ни чѹле *своно*, ал се *вѣду свѣзде*, а тај бѣла лѣша ка *свѣр* Др, ѹѣн има *ѿенсѹју*, има јѣна *Сѧша* у *Вѣчу*, *осѣбнѹле* и брѧћа, не смо *видѣле сунсѧре* Ви, *купѣја* и *бѣнсин*, немој да *свѣриши*, *сунсѧри* око^{ло} нас, не се *вѣду* ни *свѣзде* Су.

ФРИКАТИВИ

Ф р и к а т и в /x/

25. Фрикатив /x/ испао је из консонантског система сиринићког говора. Ретки примери са овим гласом употребљени су под утицајем књижевног језика:

тај нечастѣви *дѹх*, *ѿо хоѿѣле* има и тој Ја, *Сѣк свѣ ѿо хоѿѣлу* се праи. Шт, сѧм *работѧа ѿо Хрѣѧцке*, *фѣрма* ни бѣла *хрѣѧцка* Бе.

25.1. /X/ испада без заменика или хијатског гласа:

а) На почетку речи:

ѧјде, *мѧто*; *ѧјде* куд насѧ; *ѧјде*, *ѧјде*, бѣл више; *врс тај лѣба*, *лѣба* јѣпе, *лѣѣче* обѣма *волѣвам*, *лѣба* на *слѧву*, *зѧлак лѣбац*, се *грејѧ на ѣмак*, *ѣћу* да *ѹзем*, дѣ *ѣѧѧа*, па *је лѧдно*, у *лѧд*, она *ѣч*, не смо *седе^{ле} ѣч*, на *вр* *планине*, бѣло на *вр*, нај *лѣпо* је на *ѣра* Се, четрнаѣстог *фѣбруѧѧа* *ѧѧѧа*, ни^{је} *ѿѣла*, *ѧјде*, *сѣк-ѧемо*, ѹѣ^{ће}, *ѧѿѿ* онѣду, у *ѣмак*; *лѧдно*, *лѣле* *мѧјко* Ја, *ѧјдемо*, брѣ; у *ѣмак* се стаи *Вр*, кој ѹѣ^{ће} *пѣсле*, и *сѣкѧ ѣѧѧа*, дѣ *ѣѧеш*, ако ѹѣ^{ћеш}, ја ѹѣ^{ћу}, *ѧѿѧѧ* *сѣну*, и *ѧѿѧѧ* *унѹку*, да *мѣсим* и *лѣба*, *крѧве* да *рѧним*, па *ѧјд* *гѣре*, *ѣч* не сѧм *брѣнѹла*, *лѧдно* *је*, *ѧјт* на *ѧѣу* Шт, ѹѣ^{ћу} да *рѣкнем*, не *ги* се *свиѧјало ѣч*, *ѿѧѧду* *трѣсто осѧмдѣсет*

девете Бе, понáпре имáле и *ʋо́ме*, нéма ни *ʋо́ме* ГБ, овáјо *лéба*, у дрúгу *лéба*, *вáћам*, *вáћала* („хватати“), у овúј рúку *вáћаш*, *áјӣ* викам, и *áјӣ* натáмо, кóга *оћé̄ӣе*, *оћáа сэм* да прóбам, ако *оћеш*, *о́ћо* да íдо, *а́льинче* пáпкај га; *áјде*, Даницо Го, – нé̄е никóа – *áјӣ*; да гу увáтиш, *áјӣ*; кóлко *вáћа* кáзан, свé *оћáа* да намéта, јá не мрзим никóга *íч* Ви, кóга *оћáла*, у кáкву *ʋо́ћеш*, штó *оћé̄ӣе*, *áјде* дé трéба *ћúбре*, пóслe турíмо *лéба*, от црепúл’у *л’éба* úбоў, тáј *л’éба* што остáне, *л’éба* прéсан, нé се испéко *лéба*, а нé смо га питáл’е *íч*, па бéш и *лаћéно* нé, и да је *олаћéно*, се сúши у *лáдник*, *лáдник* га викáл’е Су.

б) На крају речи

У једносложним именицама после губитка /-х/ присутно је компензацијско дужење, које може сведочити о дужем чувању /х/ у овој позицији (*врá*, *грá*, *сѝрá*, *грé*, *мé*)¹⁰⁷. Овакво дужење није потврђено код шесложница:

смо јéле *грá*, *грá* се вáри, нíкој *ѝрá*, и *грá* се ску́ва, и *грá* пóсан, опáнце у *мá* („мах“), да се извéдоў пилићи у *мá*, да се ојáгњиў óвце у *мá*, у ложíцу *грá*, ги је *срá*, *грá* смо се’áле, пóсле *грá*, *грá* ус колóмбоћ, на крштéње *до́ћо*, *одмá* по кúће; нé недéљу, *одмá* Се, пéто лíпца ни *одмá* Ја, *врá*, *грá*, *сѝрá*, *грé*, *мé*, и *грá* смо се’áле, *одмá*; *Одмá*, по дрúги *мá*, *оѝи́до* јá тáмо.; јá *ѝрíћо*, *ѝóчо* да ги рéдим Вр, од úвек *сѝрá*, *сѝрá* ми је од вучáре мéне, мéне ми је *сѝрá*, вáља да се бéре *грá*, и *грá* и свé, *до вр* сéло гóре, нíје бéш *вр* Шт, *сѝрá* ги бíло, *сѝрá* ни је, да ни бíло *сѝрá*, нéма *грé* толи́ко, у Црни *врр*, да отíне *сэс њí*, бегáле смо *од њí*, *до́ћо* до јéне чéшме, *одмá* се забринúле, и *сирóма* тáмо Бе, и *одмá* сéди, ал ти је *сѝрá* ДБ, и јá *ѝрíћо*, *сѝрá* ги бíло лúдíма, премéшаш грне *грá* ГБ, и дрúги *мá*, *од грá*, смо се’áле и *грá* на *вр* вршке, имáја на *врр* óвде, чекáа *сирóма*, *одмá* прекíне, мí *одмá*, *њí* ги наодíмо, имáло туја *мé* Го, *грá* смо сејáл’е, се јéло *грá*, па јéде непржен *грá*, *грá* се вáри, ако је дóбар *грá*, имáа јéдан *óra*, да ти је *сѝрá* Др, кóј могоáа нóси *одмá*, и њíма ги је *сѝрá*, ми је *сѝрá*, јá *одмá* се јáви, Ви, напрáјмо *врá*, и дéн дéнэс *сѝрá*, кóму нé̄е *сѝрá*, кóму је *сѝрá*, па се јéло *грá*, па сэм сејáла *грá*, по трí зрнéти *грá*, нíкне и *грá*; *Врѝо*, *врѝо*, морáше да úзем.; *до́ћо* Су.

У облицима придева после испадања /х/ хијатско /в/ из нове основе затвара отворену ултиму стварајући на тај начин регуларну основу (*сúв*, *глúв*). Забележено је, међутим, и: *сú* сíр Бе, а Брáнко је *сú* ка прúт ГБ, ако мóже да бíне *сú* стóг Др. Овај облик је могао настати после испадања /в/ и интервокалном положају (*сúва* : *сúа*).

¹⁰⁷ Уп. са оваквим дужењем у горанском говору, у коме су присутне форме без /х/ и са /х/ у једносложницама (Младеновић 2001: 84–85).

в) У средини речи

На јакој морфемској граници /х/ најчешће испада без хијатског гласа. О факултативности хијатског гласа у неким лексемама, али и нестабилној природи /в/, сведочи пример: Шт^о-зн^{ам} кој уз^ија. Би^{ћи} ма^{ђи}је. Би^{ћи} то^ј за^{во}ду^{ва}л'е. За^оди бу^л'ук и тако не^{што} би^{ћи} („хода око крава, заходи“) Су. Иначе је обично *смо наоди́ле*, њ^има *љроводи́ло* („пролазила болест, повреда“), *љроводи́ло* то^ј Су.

Су^о је, да *се ола́ди*, и к^{ат} *се ола́ди*, *си се љрелади́ла*, *снау* кој ^има; ле^{ле}, *снао*; ка^{ко} *се звау*, па се ск^упи *на врао́ве*, *на врао́ве* га ск^упи^у, не га ск^упу^{ју} *на врао́ве*; Ми оз^{до}бла до^ђмо, за^ено сед^{мо}, свек^рву ти вид^{мо}.; ми у шу^{му} уле^{го}мо; сре^имо *се* (у лазаричкој песми) Се, дру^{ги} гу до^{ва}и^ија, и љри^{ча}у да ^има, ма^оw се кум^{ба}ре Ја, *се за^рди* око ц^ркве, гу вол^еа мо^у снау, са^{ба}јле, па ув^аи^и бог^иње, што се ма^ау кум^{ба}ре, по^чне да ду^а в^ет^ер Шт, до^оди^{ја} д^еда, од^окле до^оди, до^оду да ги му^{зо}у, не до^оди^{ло} до ме^{не}, да до^оду н^ђу, да љро^оду през гроб^љишта, и с^ег наоди^{мо}, да не би заоди^{ле}, да се за^рди, око тру^п заоди^{мо}, па за^оду, за^оду око те^ј по^јате, заоди^{ле} око ц^ркве, не^ђау ни от^{ко}се да ни з^{га}зу, друго^{ја}ко га ви^{ка}w (: ви^{ка}у), ме^{сто} Гру^аи^и зна^{чи} ка м^{ло}го ка^{ме}њи де су („*грухати“), не се до^аи^ила за ви^{ме}, до^аи^и м^есо; је^{ди}, сна^о; А^а, у не^дра ће ту^{рам} сире^{ње}! (: а^а), да ти *се ола́ди*, да пу^штиш с^ир^еу Бе, гре^ои^а, ви^{ка}, Вла^ин^{ће} ДБ, њ^и ги наоди^{мо}, на^{ра}ним, ве^ио те^{ше} („старо“; „ветхо“), ^има м^{ло}го гра^{ор}, са^{ба}але би^{ла}, је^{но} дв^ојца до^{ва}и^у, П^рви гру^ои^и, Дру^{ги} гру^ои^и (топ. „Грухот“?) Го, та^{ко} *се љрооди́ло*, не се љрооди^{ло}, и до^оди с^ега, да се зала^{ди} Др, на^{ши} љра^жеу, не га љра^жеу, пу^шку уз^оу мо^{ју} Ви, *смо наоди́ле* д^обро жи^{то}, ^иде на су^о, чи^{ни}у му^абе^и, љу^ови су по ма^{ли}, ме ув^аи^ил'е, *се зала́ди*; У дв^ор *се бел'еу*. Се бел'еу шт^ом до^кле; ту^ј д^е је до^{ва}ће^{но}, с^е су^о не^{ђе} Су.

Пошто је узвик *ееј* потврђен и као *е'еј*, наводимо пример: *Ееј*, то^ј м^л'еко мо^{же} да се чу^{ва} че^{ти}ри ме^сеца. Су.

Није искључено да је у делу примера хијат секундаран, настао испадањем /в/ у интервокалној позицији.

25.2. Заменици гласа /х/

Ако се у супституенте не уброје случајеви хијатског гласа, нема много потврда се непосредним замеником на месту /х/.

а) Заменик /к/ на месту /х/ среће се претежно у новијој лексици:

имамо и ј^ен ко^дник, па б^ило у *к^ош^ел*, по^{на}пре не^{ма}ло ки^бри^{де}, м^{ло}го му се сви^ђаа кам^бур^гер, м^л'о^го к^рчи^и¹⁰⁸ („хрче“) док спи^{је}, и још ј^ен *и^еи^к*, испр^{ља}ле и *и^еи^{це}* Се, до^{би}ја брон^ки^ис, ј^утре су Ду^ко^{ви}, не с^ам заспа^{ла} што *си крчи́ја*, напи^{ши} и т^и ј^ен *з^ак^иев* Ја, не с^ам има^{ла} ни је^{не} ку^{ла}ко^йке, а не се жи^{ви} са^{мо} од ва^здук Вр, про^шо кели^{ко}и^ер, Ис^ус К^ри^си^ос се род^ија у ја^сле, три^и ле^{ба} за са^кра^{ну}, К^ри^си^ос се р^оди, К^ри^си^ос воскр^есе, а кој има^а *љлек^ано* кор^ито Шт, ^има за то^ј у ар^{ки}ву у Шт^рпце, че^{ка}мо у ко^дник, се ту^{ри}

¹⁰⁸ Глагол може бити мотивисан и звуком хркања *кpp-*.

на *илék* да се пéче Бе, а да мóже само од *вáздук*, *и́ди у кóдник*, и тэт сэм била у *Прóкор* Пчи́њски ДБ, купила и *келáнке* за у шкóлу, и бéше јén *Óркан* ис *Фира́је* ГБ, донéла и двá *илéка*, па поштујéмо Исуса *Криси́џса*, досадише ни овíја *келикои́џери*, нéмој више да *крчиши*, досадило ми да га слúшам што *крчи* Го, прајл'е свáдбу у *кóшел*, Нáрцис бíја нáј дóбар *кóшел* у Жупу Др, па се мýчим ка *Криси́ус*, свé ги *сакрани́ле* у јén грóб Ви, метáле никó'е арти́је á, ка Исус *Криси́ус* Су.

б) Фрикатив /ш/ на месту /х/ потврђен је само у именици *кóжуш*. Уне-то /ш/ је морфолошког порекла – после испадања финалног /-х/, новостворена нерегуларна граматичка основа **кожу* уведена је у регуларни систем наслањањем на деминутив *кожу́шче*:

имаа ^хџтац јен-*кóжуш*, по двá *кожу́ша* треба́ло Се, ако мóже да има *кóжуш* Ја, и му укрáле и тај *кóжуш* Вр, да се уплáшиш кáкви бíле *кожу́ши* Шт, се обúчоу у тéј *кожу́ше* стáре ДБ, и тија *кожу́ши* ГБ, дрúги у *кожу́ше* Го, а чобáни у *кожу́ше* Др, нéма више *кожу́ши* ка при́је Ви.

в) Заменик /в/ у именици *кóжув* на месту /х/ лексичка је позајмљеница са готовом иновацијом из западномакедонских говора у којима је замена фрикатива /х/ фрикативом /ф/ регуларна. Облик *кóжув* / *кóжуф*, иначе, проширио се и у друге говоре, у којима нема замене /х/ са /в/¹⁰⁹.

Присуство два лика именице „кожух“ сведочи о различитим дијалекатским системима који су стизали у Сиринић.

Од два лика именице „кожух“ у сиринићком говору знатно је обичнији лик *кóжуш*.

25.3. Слабо аспиrowани глас /х/

25.3.1. Слабо аспиrowани глас /х/ потврђен је као факултативна реализација у узвицима¹¹⁰. С обзиром на специфичну позицију узвика у језичком систему, није убедљиво тврдити да овакав глас има фонолошки статус.

И сáс слáме покри'éно. Чáђа, свé црно. *хÉ!*; *Их*, кáкви крeвéти!; *хÉ!* Јá óвде кэт сэм дóшла четéрес девéте, óвде сэм дóшла.; И тáко ме плаши́ле. *Ахá*, тáко.; *Ахá*, по Сирини́ће.; Тó[j] 'е повáле. *Ахá*; *Ахá*, íма.; Ете-тóј íшле по цркве. *Ахá*; Мíле смо ги нóге свекрóвам. *Ахá*. Се, па *хáj* пóсле; *Ах*, лéле, сиротíцо; *хА*, *хá!* *И*, никó'е врéме, имáа óн пíштољ кут сéбе. Ја, *Ахá!* Дóбро, дóбро. Вр, *Ихá*, кáко се работáло!; И мешáља се дару́'е на четéрес дéна. *Ахá*. Шт, *Ох*, јá нé-знам кáко ми остáле и крáве жíве и јá.; *Ахá*, мíле смо судóве. Го, *Ухú*, íма млóго пéсме!; Да знáш кóлко íма, *ехéј!*; *Ихá*, кóлко имáло! Су.

¹⁰⁹ Уп. са *кожув* у јужнометохијској зони у призренском градском говору (Реметић 1996: 449), у говорима Подрима и Подгора (према мом материјалу), у северношарпланинским говорима Горе (Младеновић 2001: 162), Средске и Подгоре (према мом материјалу).

¹¹⁰ Уп. са оваквим гласом у суседном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 99). У узвицима се /х/ чује и у сретечком говору, затим у јужнометохијским говорима (према мом материјалу).

С обзиром на то да је прилог *ич* (тур. *hiç*, „ништа, никако, ни мало“) са слабо аспированим /^h/ потврђен само у Вичи и Сушићу, док је у осталом делу Сиринића редовно *ич*, могуће је да је присуство /^h/ у овој лексеми подржано контактом са албанским језиком:

А сѐга нѝ двá пѹт, нѝ ^hич!; Па нѝшта, јопе ^hич! Ви, Н'ѐ, вáла, ^hич! Су.

25.3.2. Палатална аспирација финалних велара без фонолошке вредности, посведочена у косовско-ресавским говорима¹¹¹, потврђена је малим бројем примера у сиринићком говору, и то само иза /к/ ако је овај пловив у финалној позицији. Уочено је да је овакво смањење експлозивне компоненте која се трансформише у фрикативну, додуше без палаталаталне нијансе, заправо прагматичко средство емфатичког истицања, слично употреби нефонолошког полугласника емфатички употребљеног. Интересантно је да је /-к^h/ у грађи потврђено само од именица¹¹².

Те *ѹ*зе у нарѹче дррва и бáњак^x; Кá нѐма знáк^x!; Му тѹри киселѝну *одá* *ѹ*ик^x. *Оѝ* *ѹ*ик^x киселѝну тѹри.; Тó[j] је свѐ тóј мѹчник^x.; Па јѹтре дѐн ги позóву јопе, понóо, на рѹчак^x.; Па тѹроѹ у жарље, у чáнак^x.; Сваки *ѵ*рáзник^x прѐсан грóб кóј íма, мóра да íде у грóбишта. Се, А зар смѐ на *ѵ*рáзник^x да се рабóта!; Чóек^x се рóди сáмо да се мѹчи!; А и *ѹ*ѝни свѝ рабóтале у рѹдник^x. Ја, И га нáшле у планину у *ѵ*ѐѝак^x.; Па дѐ да зарáдим, ако нѐ у рѹдник^x!; И помóже ми тáј вóдник^x.; Имáло и *ѹ*ик^x.; Па јá извáдим му тáј *ѹ*ик^x. Вр, И пѹн бѝја мѹчник^x да се мѐље.; А тáј вóјник^x, сирóма, нѐ мóгоѹ да побѐгне. Шт, Млóго ми помóгоѹ тáј *ѵ*орѹчник^x ис Прѝзрен.; Па у лáдник^x свѐ се остáи.; А ни улѐже у кѹћу јѐн вѝсок чóек^x. Бе, У срѐду и у *ѵ*ѐѝак^x јá пóстим.; Нѝт смо имáле нѐшто за рѹчак^x! ДБ, А *о*йáнак^x па се поквáри от кѝше.; Унѐсем бѐњак^x у кѹћу. ГБ, Кэ[д] дóшоѹ куд њѹ мóмак^x, и *ѹ*ѝн уз њѹ.; И *ј*áсѝѹк^x смо ткáле.; И свѝ ложице у јѐн чáнак^x. Го, А да се уплáшиш кол'ѵкви сѝбóмак^x имáше.; Нáј вѝше јѐа кáјмак^x. Др, Мáти ми имáла бóл'ес у сѝбóмак^x.; И тáко га утепáле бѐш у *ѵ*ѝѵок^x. Ви, *ѹ*ик^x да узаврѝе.; Нáш лáдник^x ни бѝја нáј дóбар Су.

Фрикативи /ш, ж/

26. Артикулација предњонепчаних фрикатива /ш, ж/ у сиринићком говору флукутира између веларних гласова општештокавског типа и алофона чија се зона артикулације помера напред, ка предњем делу предњег непца. Присуство оба алофона потврђено је у већини насеља, с напоменом да свуда доминирају општештокавске вредности, али и да обим умекшавања варира.

26.1. Веларни фрикативи /ш, ж/:

шушѝле и прáле кáце, кэт се *ошѹшу*, лáдник за *шушѐње*, *ѵочушнáле* врáта, што су *снáше*, кэд на *чѐшму*, четѝри мѹшки, íма *Селѝшѝа*, *око гѹше*, *ѝѐшко* бѝло *врѝѐње*, у *кошѹљу*, *ѝе* те *ѵѹшѝѝм*, жѐна се *зайѝѝше*, *сэс шѝндре*, мѹшка нóшња, *оѝ* *клáшње*, *машѝна* у бóје, у *огњѝшѝѝе*, *ѝе* му

¹¹¹ Уп. са Ракић 1997.

¹¹² У прилогу С. Ракић не наводи се контекст употребе.

тури шїшчарке, ушніке на ўши Се, да се шуши на слўнце, шїуриши снопо́е и шїераш ко́ња, во́ду йўшїшїи, ішо он у шуму, смо завршїле, йеша́чки пўт, не́ки сїшарешїна, йїшїшїи жār, смо йушїћале о́фце, јен комшїја ўмр, на то́ј огњїшїше, йорабошїаше у њїву, штo мїслиши тї, шїешко то́му ко́ј вїше не мо́же, вртіш вирїшїша Ја, из Врбешїшїце, и нїшїша вїше, шїшо ішле, како га имеше, по́сле шес месе́ца, дру́ги дан ошїшїшо, о́не се заду́шу, де па́да брашњo, да о́ћеш, врне кїша, дошоу трéћи Вр, а знāш куа, йo вїше мушкарци, се вїка Бошкóће, крушац по њїве, мшїћува́ле смо јаја, и га йушїшїим у ча́шу, де о́ћеш ба́циш, не́маш да онoдиш, бїла неваљāшња, како се викаше, да се ору́чиш, Шїшїрїце се ошїшїрбало Шт, комшїе чуво́ў, за ду́шу се да́ва, обїћоу йo нешїшо, не се оста́ља нїшїша, трї пўта годишњо; Дїгнеш се рано саба́јле. Пола́зиш. Узеш шумку. Се омїеш. Налóжиш огњ; па шїешко је, да га ушїейаш, се ошүши, руковéђе бéреш па сїа́ваш у прўт ДБ, нешїшо ова́ко, у кошүљу, лүтина йовїше, у Шїшїрїце, тўј се крићéва, па́дне кїша, сéга нїшїша, па кришїле, шїешко смо живéле, свé се искришїле, йo комшїе, Бугāри га увашїшїе, па га зашїворишїе, па га ошїерїшїе ГБ, йрїши ти на језик, рїлашко, йод јену мїшку, решéшо, нїт се йлаши, исїошї Кокосїшїе, де се вршїло, нїко́е машїне, йешки смо ішле од Гошїовүше до Шїшїрїце, кїша увати, исїéчеш или грāшче, па йушїшїи, кушїа́ци ги зва́ле, ако бїне кишїљво, шїшїца Го, йo Шїшїрїцу, нāша планина, морāла да слүша, йочoше да не гушу, нашїл'е Бугāри, да му губїмо ду́шу, немāше нїкој, тéј кршїношїе, нї ми је завршїена ку́ћа, вирїшїша се ка́жу, како се викаше, йлашїл'е се л'үди, кушї кокoшкe то́ј морāло да йма вāшке Др, ошїшїшїе лүди, не йушїшїл'е, шїшїшїна је, вре́ме йрошїло, трї ча́ше, и[з] Шушїшїе, праву шїшїешїу, дошла во́јска Ви, по сто́ке сэм ішїла, шїшо да рéкнем, се вршїло, свї ішл'е, кокoшкe у кокошāрник, сүшї се сирéње, ти како се зoвеш, се йушїћа рéч, па ми йорасшїоше, ако је не́ка калушїасїа, у Шушїшїе прова́ра, замешāмо кашу Су;

Жежнїца (топ.), *Божї-лаз*^с, имāло жшїшо, он ги лéпо ка́же, жéне [e] йдоу да жн'éюу, прво му́жи, крчāже, бéло жшїшо, ги завр́же, сэ[с] слаméно јўже, вржéмо и тéјзи, мїчи му се јўже, да др́жи, пéпо и жсеравїцу, на жарлју, на Бóжшїћ, пўпца о́дā ружшїце, кршїмо ку́жсéве, младожéња йде Се, се ка́же чу́ма, узéле мужсéве, да се мно́жи, се живéло, опāнке ошї кóже, жшїшо у ко́ш, сїн тéјзи жéне, на жарлéве, кэт се ужéгне, кэд ўмре му́ж^ш, бїле из Лажшїнце, дéца нека су жшїва, кэд нало́жиш, тéшко се живéло, трї јужсéшїи Ја, жéна оста́ла, о[д] то́га му́жа, дог жшїви – жшїви, се оженија, нало́жилā бгањ, над Лажшїнце, да жшїву, жшївим о́вде, се жн'е'āло, де па́да жшїшо, да ни ка́жеш праo Вр, за Бóжшїћ месїмо, мї га йржшїмо, жшїми-дéца, ова́ко живїмо, нека ми су жшїви, бо́лешлїва, врбу вржéмо, нāј вāжно је ба́шча, сэм ги вржүāла, ружшїцу наберéмо, ги кажéмо, смо бїле йобóжшїи, овéј дру́ге кóже, се женија Пéре, по́сле на Бóжшїћ Шт, вр́же слāму, мoмци нежењéшїи, и йредүжи се, од Бóжшїћ до Водїце, поза́ди што се вржүюу, сшїожар, йде младожéња, сэм жéнела ДБ, тéшко се жшїви, смо живéле од зéмње; нећу, жшїми-тї; да намāжеш, свї смо угрожéни ГБ, о́жег^с, жéд („жећ“), крчāже,

ложѝца, кужљѝнка, жњѝе'ење, ножѝце, четири жѝљке, мѝ жѝне сабирамо, и жѝѝва, да жњѝ'еш, ўзе жѝѝо; Бѝже, помѝзи!; да не мѝж да изађеш, жѝљке куд нѝс, да олијже, жѝѝо у њѝву недожњѝѝо Го, се живѝло, јѝ не сѝм жњѝја, дѝле у Лужѝне, жѝл'ѝзни плугѝви, кѝлко мѝже, онѝј жѝѝо, праѝ га у жљѝб, дѝ се ложѝло, за ложѝце ѝма ка сѝлѝлѝжа, плѝле смо мужѝма, заѝржи, смо држѝле ѝѝце, тѝри у фрижидѝр, прајле ложѝце Др, да жѝвим нѝгде, да ти кѝжем, бѝдно сѝм живѝа, ѝ живѝѝѝе, сѝ[с] жѝѝу, мѝже и тѝј, жѝѝи-јѝ, ѝе ми ѝомѝже, ти дѝде жѝну, а ѝе мѝжеш, дѝбро жњѝе, одмѝ се вржѝје Ви, па се жњѝло, држѝл'е нѝпре, држѝвне рабѝте, да се жњѝе, жѝљѝзан плѝт^к, и мѝжи и жѝне, јѝжа от слѝме, ѝомѝжи мѝсло, ѝрема Бѝжиѝ, дѝбро жѝѝо, смо држѝл'е Су.

26.2. Умешани фрикативи /ш', ж'/

а) У западнијим насељима, у Севцу и Јажинцу, /ш', ж'/ потврђени су малим бројем примера, чиме се ова два насеља стабилношћу предњонепчаних фрикатива приближавају сретечком говору, са којим су у лингвогеографском контакту.

У неким насељима умекшани предњонепчани фрикативи су необични, или их нема, а потврђени су углавном у контакту са /и/. Тако је у Врбештици, Доњој Битињи, Горњој Битињи, Готовуши, Вичи, Сушићу. Од значаја је за објашњење порекла умекшаних алофона /ш', ж'/ чињеница да померање артикулације напред није својство говора у Вичи, Сушићу, Горњој Битињи, насељима са измешаним становништвом српског и албанског језика. У Драјковцу, у коме је такође алоглотска ситуација, међутим, присуство алофона /ш', ж'/ обимније је него у другим насељима.

Умекшавање /ш, ж/ често је и у Штрпцу, иако у овом насељу живи само српско становништво. На снагу присуства оваквих алофона у овом месту могао је да утиче род Љубићи, горанског порекла, пошто је у горанском говору такође забележена ова особина (Младеновић 2001: 222–223).

б) На присуство алофона /ш', ж'/ утичу фонетски и прагматички разлози.

б¹. Овакви гласови јављају се најчешће у контакту са /и/ у групама /ши, жи; иш, иж/, па се могу објаснити прогресивном или регресивном асимилацијом. Примери са /ш'т/ могу упућивати на везу са западномакедонским залеђем (Младеновић 2001: 222–223). Настанак /ш', ж'/ може се довести у везу и са присуством појачане фриктивности африката /ч, ц/, код којих се фрикативни елемент изговара на приближно истом месту као и /ш', ж'/ . Померање артикулације предњонепчаних фрикатива, затим, може се посматрати и у контексту општег померања артикулације предњонепчаних африката и фрикатива напред.

б². Умекшани фрикативи /ш', ж'/:

има јена *чеш'ма*, *виш'е* живот *нема*, *давоу свеш'тїо* Се, *не смо* имале *ниш'тїа* да радїмо, *їеш'ки* да идемо, док *дође* време да се *врш'и*, клепеталник на *тај кош'*, на *косїш'тїе* стаїш *косу*, *неко ш'їш'е* Ја, да *їдеш'*, *їма шурш'їја*, и *смо їовиш'їна*; на Прочку *врж'еш'* *конац* и *їреш'їљиш'* *сэс* *їглу*, па да *їлеш'еш'*, да *їзеш'*, *зэр* да *зборїш'* *сэс* *њєга*, *сáмо* да га *вїдиш'* Шт, *целу кокш'ку*, *сэм* *знáа ш'їш'їарски*, *їо бáш'че*, да *їзуїш'*, да му *їреш'* *нóге*, да му *седиш'* на *нóге* и да му *їосїїеш'*, *гáш'че држ'иш'*, *мóраш'* да га *исїрáїиш'*, *кó* *їма їеш'кир*, *кош'ул'е*, *їрош'еш'ow* *дѣца*, *имáл'е* *меш'áл'е*, *сáч сїáвиш'* на *вáтру*, па да *оснóеш'*, па да *їкá'еш'*, *понесеш'* му *ниш'тїо* да *јéде*, *шурш'рам* и *бéреш'* *челе*, *уїрш'иш'* и *једеш'*, *їзмéриш'* *кољїко* *трѣба ш'ирїна*, *се осуш'и* на *слўнце* Др;

ж'ена *његова*, *стáре ж'ене* *ветáле* Се, *једна* *стáра жé'на* *бїла*, *крáве* *двé држ'им*, и *онóј ж'їш'їо*, *ж'їш'їо* *їде* у *кáмењ*, *ж'ене* *стáлáле* Ја, *ж'ими-тї*, *Цветнїца* *се кáж'е*, *што се кáж'е*, *свáка ж'ена*, *јена из Јаж'їнце* *жéна*, *јá* *је кáж'їјем*, *їшле ж'ене*; на *лїју*, *ж'ими-тї*; А *имáла тўјка*, *ж'ими-тї*; *јена-ж'ена*, *лáж'е* *не*; *нїје*, *ж'ими-тї*; *мўж'* *ми*, *кáко* да ти *кáж'ем*, па *врж'еш'* и *тўј* Шт, *носїле ж'ене*, *тáко* *бїло ж'ївоїї* *сáге* *ДБ*, па *мука ж'їва*, *онóј ж'їш'їо*, *кэт* *се заврши ж'еш'їва*, па *ж'ене* *кобáјаги*, и *девóјка* и *ж'ена* *Го*, и *се кáж'е*, *за* у *њїву* да *їослўж'иш'*, *їшле ж'ене*, *држ'иш'* у *руке*, *мўж'и* *иструпоу* *дрва*, *o[д]* *тóј* *се ж'ивéло*, да *се држ'и*, *јóпе ж'ене*, да *би се ж'їш'їо* *родїло*, и *не мóжеш'* да *сїїгнеш'*, да *їрўж'им* *пóмоћ* *децáма*, *кокш'ке* *држ'им*, *дóбро ж'їш'їо*, *ка* *купїце* *ги кáж'емо*, *сїбóж'ар* *кáж'емо*, *што пáда ж'їш'їо*, док *осїрїж'еш'*, *умáж'еш'* *руке*, *гу држ'иш'* *вáмо*, *їоїрж'и* *ги* Др.

б³. Умекшавање је изразитије када је на лексеми фокус, тако да се може сматрати и средством емфатичког истицања. Уочено је, даље, да се умекшани фониви јављају чешће у нарацији са наративним презентом, којим се актуелизује, квалификује.

Наводи се неколико илустрација са прагматичком условљеношћу присуства умекшаних алофона:

Кўму *нáј* *вїше* да *дáш*, *пéт* *дáра*. Ако су *їовиш'е*, *мóраш'* *вїш'е*. Тї се *вáћа* *вїше* да *дáш*.; Ако *їма* *óўца* *јáгње*, на *Ђурђевдэн* *први* *пўт одвóш'*, *увéчер* *не помўзеш'*, *ујўтру* *їомўзеш'*. И *одмá* га *усїриш'* *тóј*. Шт, *Те обéсш'* *јáјце*, *му сїáш'* *камéње*. ДБ, Да *осуш'иш'*, *опáнце* да *осуш'иш'*, *немáло* *ниш'тїа*. Го, *Наїрáвиш'* *лéба* *ка* *за* *свáки* *празник*. А *прво се омрсиш'* *сэс* *јáје*. Го, *Тэд мéсш'* у *онў* *кáцу* и *с* *руке* га *їзмеш'аш'*, *їзмеш'аш'* *дóбро*. И *пóсле* *кэд* *наклáдеш'* *ўгáн* у *óцáк*, *шурш'* *црепуљу* док *се усїја*. Ё, *кэт* *скїнеш'*, *обрїш'еш'* *онўј* *црепуљу*. Ё, *пóсле шурш'* *мáло* *брáшн'о* и *шурш'* *л'ѣба*.; У *сéло* *їма* да *кóсш'*, па *їма* да *сеш'*, *кукуруз'е* да *кóйаш'*. Да *сеш'* *бáш'чу*, да *сеш'* *парадáс*, *папрїке*, *рáзне* *салáте*. Ка у *сéло*. *Свé* да *їосеш'*.; И *она* *пóсле се осуш'и*. И *кэт се осуш'и*, *пóсле шурш'* на *вáтру* и *мéсш'* *л'ѣба*.; *Онáј* *мáс* га *исїбóш'*, *сїбóш'* *мáс*, *умáциш'* *лож'їцу*. *Вáдиш* и *стáвиш*, *вáдиш* и *стáвиш* у *тепсїче*. *Поїбóш'* *с* *онáј* *мáс*.; *Оїреш'* *л'éпо* *парадáс*, *оїреш'*. *Турш'* у *кáцу*. *Пóсле* му *наїрáш'* *прсóлак* *сэ[s]* *сóл*. И *сїáш'* у *тóј* *бўре*.

И после *сї́аши* 'е. После јéј. Др, Јéна сра́на и дру́га гу *їовр́жеш* ' , *увр́иши* ' гу ова́ко и *наїра́ши* ' за снóп.; *Не мóж* ' да *сї́и́гнеш* ' да му *ку́иши* ' *слаї́киши* ' е – нема́ло да се ра́ди по држа́вни по́со.; Јéн мушка́рац пра́и, а мї́ *ж'э́не* метáмо. *Изгребéш* ' сэз гребу́љу и *наїра́ши* ' га лéпо. Др, Бї́ле та́мо за *ж'и́ио*, на лéђа да донéсоў. Нéка олу́ја, смрзле, и ту́ј изгину́ле.; Те отинéмо, ће се извр́жоў *ж'э́не*, по ма́ло зéвње да донéсоў Ја, Јер нé смо мого́ле: она́ има́ла четїри дéцу, јá двé. И дéцу *мóраш* ' да *др́жиш* ' . Свекр́ва ни бї́ла болежлї́ва и не мóгла да ра́ди.; „Нéмој ти да се мучи́ш, сна́шо. Тї́ *не мож'еш* ' , си бóлна“.; Кэд *ж'э́на*, кúа́ је трóдна і́де да се порóди, она пр́во Богородї́це се помóгли... И свáка *ж'э́на* трóдна мóра да вéта у Богордї́це да би се лáкше (!) породї́ла.; „Мој-Бóгу, нека ми су *ж'ї́ви*, мóј Госпóде, дéца, јá ка сáк што пра́ју свáдбе у Пóсте, нїкат не би дáла. Ако бї́нем *ж'ї́ва*, ако ме слóшоў, јá не дáам у Пóсте да се пра́и. Зáшто да пра́им, *ж'и́иш*-јá, кэд і́ма дэ́нови. Чї́м про́ђе Бóжић, пра́и свáдбу. А штó мóра тéтке! Прóшла Прóчка, пред Младéнце *се ж'э́ну*, до Велигдэ́н *се ж'э́ну*, а по Велигдэ́н *не се ж'э́ну*. Кáква рабóта?!“ Шт.

б⁴. Алофони /ш[?], ж[?]/ обичнији су у говору жена него у говору мушкараца, како је и иначе са другим средствима истицања реченичног фокуса. Ова чињеница одражава статус мушкараца и жена у традиционалној култури Сиринића.

ГЛАС /В/

27. Судбина гласа /в/ у сиринићком говору не поклапа се у потпуности ни са једним говором са којим је у лингвогеографском контакту.

Укупна судбина /в/ у овом говору заједничка је за сва насеља, с напоменом да се варијације уочавају у снази појединих реализација.

Сусрет двеју тенденција у сиринићком говору, а) тежње ка очувању фонолошког статуса и б) нове законитости у дистрибуцији /в/ са тежњом да се овај глас изједначи са опструентима, са којима га повезују артикулационе особине, тј. тежња да се у секвенцама са безвучним опструентима иза обезвучи и изједначи са /ф/, затим тежња ка смањењу сонорности на апсолутном крају речи, доводи до промена артикулационо-акустичких карактеристика лабиоденталног гласа, када он постаје билабијални фон који не подлеже фонолошкој неутрализацији због своје сонантске природе. Специфична ситуација са присуством /ђ/ од /л/ на крају слога и од /у/ у вокалским групама у 3л. мн. презента (в. т. 136.2.3.1), фона који се лабијализацијом приближава билабијалном фону, у сиринићки говор уноси и /ђ/ уместо /в/, и то пре свега у оним позицијама у којима је његова фонолошка позиција у систему угрожена. Склоност сиринићког говора ка дифтонгизацији у којој је неслоготворна компонета /ђ/, подстиче замену лабиоденталног гласа најпре билабијалним, а онда и лабијализованом реализацијом /ђ/. Сличан механизам очувања фонолошке индивидуалности гласова присутан је у сиринићком говору у факултативном развијању полугласника иза атоничних речи ако је иза опструент другачије звучности (в. т. 7.8), затим у продуженој артикулацији

/p/, пре свега вокалног /p/ (в. т. 21.4), развијању антиципацијске палаталности испред /h, h̃, h̄, h̅/ (в. т. 31.2.2).

/В/ на крају речи

27.1. Обезвучавање звучних опструената на апсолутном крају речи није захватило у већој мери сиринићки говор. У овом говору лабиодентално /в/, ако није замењено са /w, ʋ/ најчешће чува звучну природу, иако се факултативно обезвучава ако се нађе испред безвучног опструента.

Под утицајем стандардног језика у сиринићком говору мушка лична имена на *-ав* потврђена су са групом *-ав* (му даље име *Драгослав* Шт, *Мирослав* Бе, ни *Драгослав*, *Горицин Сџанисав* Др). У аутохтоном дијалекатском материјалу, међутим, јављају се облици са деконсонантизацијом /в/ и лабијализацијом /а/ у дифтоншку секвенцу *-ој/* или групу *-оw/*. Потоњи облици прилагођени су сиринићкој дистрибуцији гласовних група.

Драгослој, ни дошој *Сџанисој* Вр, Брат ми је *Добросој* Шт, *Добросоw* Миркин, и наш *Радосоw* ДБ, *Владисој*, *Борисој* ГБ, њин *Векослоw*, *Будисој*, *Сџанисој* Го, *Светисој*, *Драгосој* Др, и *ош* *Милосова*, *Милосова* сестра Ви, од *Будисова* Су.

Обим замене /в/ билабијалним реализацијама већи је у западним и централним селима, док је лабиодентално /в/ заступљеније у источнијем делу.

а) /В/ опстаје:

*Краљов*¹¹³ поток има, турала му *ошров*, на тај *ошров*, ће је пегла мати *шошрв* Се.

б) /В/ се замењује са /w/:

црвеникаw, ка *сиw*, ка *каружљав*, у зиму за *ћев*, кому му је *жав*, ка *црњикаw*, сџге и *ошров* Се, брат је бја *жув*, да ми је *жув*, да ги испосни дүшу *Радосоw*, од *Голубиw* мос, да бине *зрав* Ја, довати га за *оглоw*, док је *жув* Вр, ми је *ћев*, *његоw* отац Шт, смрт *његоw*; Да си ми *жув*, и *здрав*, јуначе!; ти си *сумлиw*, да отине у *Боргов* камењ, а тај *Боргов* камењ Бе, па за *оглоw*, и брат *његоw* Го, *ошров* да тури, ни је *жув*, ни је *зрав* ГБ, ал је *убов* Др, увати га за *оглоw* Ви.

в) /В/ се замењује са /ʋ/:

ми било *ћев*, кому било *ћев* (: *ћевлија*), ако ти је *ћев*, *брај* (: *брави*), ка *црњикој* коњ, *Цвешкој* гроб, кому му је *жав* Се, *оглој* за коња, па *ћев* ми је, ти беше *ћев* Ја, док ми бја *жув* муж Вр, *његој* колomboћ, нека ми је *жув*, слане ка *ошрој*, па *његој* отац армоніку свираа, а беше *мрсуј* Шт, да остане *жув*, па ће остане *жув*, кад је *мршој*, нај виш'е је *крив* матичар, нај *убој* муж^{III}, да си *жув* и *здрав*, да не те чује никој *жув*, нами ни је *ћев*, коу ти је *ћев*, док ти је *ћев*, ми за *ћев*, и *његој*, ни *брашој* Бе, гроб *Недељкој*, ће га

¹¹³ Наводи се мањи број забележених потврда. Више примера види у Дијалекатским текстовима.

даш за *ћѣу*; *Зрау*, ја нѣкат нѣ бѣлан! ДБ, имало и јен *гушоу* чѣвек ГБ, *каљу*, и јен *красѣоу* Го.

У топ. *Руго* пѣч Се, – вероватно је испало -ѣ из придева, мада је упрошћавање дифтоншке секвенце из придева необично, иако из 3л. мн. презента /ѣ/ релативно често испада као морфолошки редувантно. Испадане из *Руго* пѣч омогућено је затамњеном мотивацијом придева у топониму. Нешто слично догодило се и у топониму *Мрчѣ-лаз* Бе, који је потврђен и као *Мрчѣу-лаз*.

/В/ испред безвучног сугласника

27.2. У овој позицији /в/ се најчешће замењује са /w, ѣ/ или се обезвучава са чувањем лабиоденталне природе заменика. Усамљени су примери са делимичним обезвучавањем.

У локалној употреби је више ликова назива села *Берејце*: па се вѣка сѣло *Берејце*, у *Берефце*, *Береуце*. Последњи лик је најређи. Извори не потврђују који је назив настарији. Може се претпоставити да је настарији назив насеља *Берејце*, и да је мотивисан именом *Берејко, а да је лик *Берефце* секундаран. Локална легенда о настанку села упућује на лик *Берефце*: „У *Берејце* се прибирале пѣсле иљаду тристо осамдѣсет дѣвѣте. Прибирале се људи од разне крајеве па се вѣка сѣло *Берејце*, *Берефце*“ (Бе). Насеље се, иначе, помиње први пут у три записа на српском јеванђѣљу из XIII века, које је сада у париској Националној библиотеци (Јевтић 1987: 397), тако да је назив насеља старији од историјских околности на које упућује локална легенда. Нажалост, текст који би евентуално отклонио дилему о ондашњем имену насеља није ми био доступан.

Евентуална фонетска алтернација /в : ј/ није потврђена другим примерима, тако да је вероватно секундарно преосмишљавање имена према локалној легенди.

а) /В/ се реализује као /-в^ф/:

Дачѣв^фци, у наше *Драјков^фце* Се, друге *ѣрав^фке* разне ДБ.

б) /В/ се замењује са /w/:

ѣравке брале, тај знаѣ *ѣравке*, вај знаѣ *ѣравке*, *ѣвка*, се ојагњиѣ *ѣвце* Се, *дрѣвце* никѣе, *ѣравке* брале, и тѣј *ѣравке*, дошла ми *Јѣвка*, *ѣкрѣвци* се звале Ја, имале смо *ѣвце*, *зрав-си*, баѣаче; *зрав-си*, *жѣв-си*; *ѣравке* смо брале, *ѣвце* смо имале Вр, *Јѣвѣѣу* му се љутим Шт, се брало разне *ѣравке* Бе.

в) /В/ се замењује са /ѣ/:

ѣвца липче, се музоѣ *ѣвце*, гноју *ѣвце* ѣиву, дѣ затѣкне *ѣвцу*, по пѣстоѣин *ѣвце*, се разбѣли *ѣвца*, сабѣра *ѣвце*, даде *ѣвце* на ругу, пѣкне змија *ѣвцу*, у *Сѣвце* Се, ни да ѣзе *ѣроѣвце*, што музе *ѣвце* Ја, *ѣвце* док имало Вр, млого *ѣвце*, тој за *ѣвце*, колач за *ѣвце*, *Дракоѣвце*, *Јѣвце*, *ѣвце* нѣ смо имале, ги предале *ѣвце*, има *ѣвца* јагње, а куа *ѣвца*, се ојагњи *ѣвца*, од *ѣвце* звѣна, од *ѣвце* свѣно,

до Берёуце Шт, отишо у Поюоуце, куи Поюоуце, наше оуце, éve немузэна оуца, оуце млого, оуце сэм имаа сто, нити оуца Бе, дај оуце Др, до Дракоуце Ви.

г) /В/ се замењује са /ф/:

жифиши-ја, Цафка (: Цава), се јагњу офце, у Сэфце н'е, и офце, било Сэфце, село Сэфце, да музе офце, се ометил'аво офце, на ујкофци, се небэроу ирафке, до Драјкофце, му ом'јем глафче, имало юокрофци, да музow офце Се, код Урошэфца, и[з] Сэфце, за Сэфце, двэста комата офце, два буљука офце, ал у Сэфце, ники-п'ут за Сэфце; Здраф си, ба'а'аче!; од Сэфце тамо, смо брале ирафке, да се накрму офце, цел ноћ мафчи Ја, офцу викако, има'а офце, у Сэфце Вр, да'ле ти крифиши Шт, колко офце, кукафци ми; здраф-си, ба'а'аче; колко офце трéба, ка лéк дрфце, да чув'аа офце Бе, Зраф-си, ба'а'аче!; Зраф-си, ба'а'аче!; иифкамо (: иш'камо) ДБ, не музе офце, иреи Сэфце ГБ, офцу закол'емо, у Драјкофце Го, ма'ти ис Поюофце Ви.

Глас /в/ у групи /о/е + в + звучни опструент/, /р + в + вокал/

27.3. У гласовној групи /о/е + в + звучни опструент/, знатно чешће ако је испред /в/ лабијални вокал /о/, лабиодентало /в/ факултативно се замењује са /w/ или /ў/.

а) /-ов +, -ев +/ опстаје:

а овде било, овдек не-било тој, до овдена, ирема Бурх'евдан, на Видовдан, око Николовдан лéтњи Се, овде ни било нами, немало овде, на вéчер Бурх'евдану, а н'е С'асовдан Ја, овдека код нас, а овде па ст'игле, овдека поштујемо Шт, до Бурх'евдан, за Бурх'евдан, ми за Бурх'евдан јагње, овде можéмо, бéше овде, вардија око совре, совра се т'ура Бе, од овде, за на Бурх'евдан, у поље за Бурх'евдан, совре окр'угле, се принéсе на совра ДБ.

б) /-ов +, -ев +/ замењује се са /-ow +, -ew +/:

ја оwде, на гриwну, ни оwде кэт сэм дошла, на С'асовдан, оwце на бачило, тој на С'асовдан Се, куд мос оwде, клейош'аwник, дошла оwде, се викала совра, за Бурх'евдан, ми оwде, од Николоwдан, па Николоwдан, д'ца за Бурх'евдан Ја, па преко Ш'аре оwде, партизани оwде, оwде куд насэ Вр, оwде свé м'одэр стомак, што ти је оwдека, а ми оwдека, за Бурх'евдан, да падне Бурх'евдан, јутре д'н је Бурх'евдан, на вéчер Бурх'евдану, за зр'аwље се узима Шт, оwде се прича, узимале оwде, од оwде, работале оwде, оwде што било, м'етак оwде, ј'ен оwде, одоwде има, за Бурх'евдан, ире⁹ Бурх'евдан, да улéнеш за Видовдан, оwце не не му се м'ркоу Бе, оwде куд нас, ја оwде у Битињу ДБ.

в) /-ов +, ев +/ замењује се са /-оў +, -еў +/:

на С'асоўдан, биле оўде, ср'ина ми била оўде, се ж'нело ош Пеи'роўдан, око Пеи'роўдан, кэд је и Видоўдан, па на соўру Се, оўде ж'ене идоў, оўде биле појате, од Николоўдан, до Николоўдан, Николоўдан з'имњи, юо Николоўдан,

кэд је *оўде*, смо бiле мi *оўде*, кóло као *сóура*, нiна *сóура*, за *Видóу́дэн* Ја, *йрэд Видóу́дэн*, на *Видóу́дэн*, на *Пеiрóу́дэн* чува́мо, од *оўде*, до *Мишiрóу́дэн* гóре, од *Мишiрóу́дэн*, за *Бурђéу́дэн*, свети-Стéван *оўде*, удáта сэм *оўде*, па на *Мишiрóу́дэн*, ка *оўде* што те вiдим, на *сóуру*, *Јéна сóура* су, окрúгле бiле *сóуре*, мýжи. На дрúгу окрúглу *сóуру* жéне.; *оўце* што чува́а, и овај баба-Милéукин Шт, *йрэд Видóу́дэн*, на вéчер *Видоу́дэну*, за *Видóу́дэн*, и *Мошiрóу́дэн*, тóлко за *Мишiрóу́дэн*, за *Пеiрóу́дэн*, *оўде* у Шаркóће, га стајле *оўде*, през гроблiшта *оўде*, да остáне *оўде*, *оўде* у Жýпу, сéди *оўде*, никóа стрiнка *оўде*, дi *е сóура* Бе, *сóуру* да ги обрне, пóсле *ошi сóуре*, дóшо *оўде*, и *оўде* га ожени́ле, *оўде* ми рáду дéца, имáло *оўце*, сэг нéма *оўце*, *оўде* не идéмо, тóј *одаўно* бiло, изнéсоў *сóуру* ДБ, за *Бурђéу́дэн* ГБ.

г) Група /рв + вокал/

У овој групи /в/ се факултативно артикулише као билабијални фон под утицајем потоњег вокала:

Пр́во пити́е, *йр́во* дадéмо свéм, и *йр́во* и *йр́во*, *йр́во* да прóба, *ја сэс* *јейр́ву*, *йри* *јейр́ву*, *сэс* *јейр́ву* мóу, и Јели́ца *јейр́ва* Шт, *нај* *йр́во* óн, од *јейр́ве* Бе, свéкар и *свекр́ва* сэс мéне Др.

/В/ у интервокалном положају

27.4. Судбина /в/ у интервокалном положају зависи од вокалског окружења, пошто се у истим лексемама у различитим облицима, који уводе и различите вокале иза /в/, уочава већа / мања стабилност овога гласа. Како грађа показује, /в/ је нестабилније ако је у контакту са лабијализованим вокалима, када се факултативно реализује као /w/, некада и испада.

У неким позицијама је испадање /в/ подупрто морфолошким разлозима. Овде се мисли на глаголе с односом основа *-ује* : *-ува*, пошто се у презентској основи не јавља /в/, а уз то у овој позицији често испада и /j/.

Дијалекатско окружење, али и становништво које је стизало из говора са добрим чувањем /в/ у међувокалском положају, али и из говора у којима је /в/ у овој позицији склоно пасивнијем изговору и испадању, створили су у сиринићком говору факултативне реализације. Северношарпланински говори, са којима се граничи, али и јужнија миграциона струја подржали су нестабилност /в/, док су јужнометохијски и јужнокосовски ареал подржали опстанак лабиоденталне реализације /в/.

27.4.1. Група /вокал + в + а/

У овој позицији /в/ показује знатну стабилност у свим пунктовима, с напоменом да судбина /в/ у глаголској скупини с односом *-ује* : *-ува* јасно раздваја поједина насеља.

27.4.1а. Група /ава/

а) Група /ава/

а¹. Опстаје група /ава/ у именским речима и прилозима:

и престане *грмљава*, у нашу *мавалу*, *мавале* има, *и́рáva* де има, *густа и́рáva*, *снава* ли Се, Самарци́на *мавала* Ја, *снава* музе крау Вр, како била *мавала*, његуа *глава*, пуна *глава*, и *снавам* дава, други *навáмо* Шт, тврда *и́рáva*, ме забóли *глава*, Дрди́на *мавала*, Рси́на *мавала*, Миличи́на *мавала*, па *убáva* рабóта, ни *убáva* рабóта, од осамнаесте године *навáмо*, и се окрећоу *навáмо* Бе, *ио* *мавале*, ка *крáva* рика ДБ, чéрга *козињава* ГБ, да кажем *снавама*, и *кравáми* бунгур Го, да ме бóли *глава*, ни твоа *снава* Др, нека дође и *снава*, *крáva* да рика Су.

а². Група /awa/:

снава ми дала, нí *навáмо*, *убáva* Се, и *здрáva* Ја, бéрем *ои́авак* Вр, па *снава* ми, *ио* *здрáva* Шт.

а³. Група /aa/:

ни моа *глаа* Шт, ако ме бóли *глаа* Бе, дé ти била *глаа* Го; и туј јена *краа* Шт, *сам и́рљаа* Ја.

б) Група /ава/ у глаголским облицима

У глаголима са групом /ава/ у обема основама /в/ се добро чува. Примери са испадањем сонанта ретки су.

б¹. Опстаје група /ава/:

ги *давála*, *иознава* се, лéпче *давале*, кэт се *удава*, га *и́родáva*, ги *давале* јáјце, он *дава*, нé ми *дава*, чува́ле за од свéре, кужељ *давале* Се, да ни *дава*, нé ми *дава* Ја, се *дава* куму, свéма *давála*, не *дава* фн, *давáмо* питу, се *дава* дар, кој нé се *удава*, нé се *иознава* Шт, нé се *дава*, не *дава*, *давáмо* ракију, *дешавáло* се, да нé се *дава*, да се *удавáше*, *даваш* девојчи́нам, не *удавáмо*, нé ве *иознавáмо*, и *мавáмо*, свé се *иси́родавáло*, *смо* му *и́редавале*, *даваш* ги дар Бе, *и́редавáше* по кúће, се *дава* мешáље ДБ.

б². Група /awa/:

дава дар овдéка Се, *хе* ми *дава*, повíше ни *дава*, нí да *и́родавам* Ја, овéма *давам*, дар се *дава* Шт.

б³. Група /aa/:

даам за дúшу Шт, и трéба да му *дааш* Бе.

27.4.1б. Група /ева/

Група се добро чува:

а *задевале* гу Ја, *смо и́евале*, штó се *и́ева*, у фáрбу *мáшћева*, *крићевála* уну́ка Шт, *мáшћевáмо* јáја, *мáшћевале* у црвéну ДБ, *сéваи* је да учíниш, дáди за *сéваи* Др.

Ретко испада /в/: за *сéаи* (тур. *sevar*) имála да пí'е Ја.

27.4.1в. Група /ива/

У групи је потврђено само лабиодентално /в/:

сва́ка *њи́ва*, пóсле *цели́ва* се Се, *убивале* свé, *убивале* сто́ку, *убивале* вúце, лéпо да *избíва*, *ја* се *измíвам*, почéа да *избíва*, да си ми *жи́ва* Ја, била *болежљíва* Шт, кэд *наи́ива*, га *убíва*, мí *наи́ивáмо*, штó *наи́ивáмо*, *одбивале*

смо ги, да *не* ти *оди́ва*, *би́ле ушива́не*, *ушива́не* лепо Бе, и му *на́йи́ва*, да се *на́йи́ва* бѣњаку ДБ.

27.4.1г. Група /ова/

У највећем броју примера опстаје /в/.

а) Група /ова/:

напре *ѿова́ле*, *ѿова́ле* жене, *ѿова́ла* Вилино ко́ло, двѣ *ѿовачи́це*, ту́риу *ѿокрѡвац*, *ми́ле* смо ги но́ге *свекрѡвам*, *и́ме во́ловам*, ка *валова́стио*, имаа дина́ре *ковáne*, ма́тке се *закова́ле*, пра́јле ове́ј *ковани́це*, *Куѿило́вац*, *Зако́ва* брѣза, *Узунѡва*, тури *накова́љу* Се, *ова́мо* убáво, *гоѿѡва* кѿша, та́ко *ѿова́ле*, имáле и *ѿовачи́це*, а *ѿовачи́це* дру́го, *ко́са на накова́љу* Ја, по њи́но *ѿова́ле*, *ѿова́ри* па но́си, *дова́ѿи* га, сви́ су *школова́ни* Вр, а *Јако́ва* не́ та́ко, то́ј се *вика́ло ѿовачи́це* Шт, на *ко́ња ѿѡвар* жѿито, *Поѿѡва* мавáла, да *дова́ѿи* зр́но, *ће дова́ѿиши*, глѣдај *наова́мо*, што жѿивим *наова́мо* Бе.

б) Група /ова/:

о́вде све *ова́ко* Се, ту́риш *ѿокрѡвац* Ја, *и́шле у о́вас*, *плевѿле о́вас* Шт.

в) Група /оа/:

кэд је *гоѿѡа* во́да Се, *и́маш* и *нако́аљу* Ја, њи́ма па *ѿоáле* (: повачи́ца), *не се ѿоáло*¹¹⁴, *кумо́ам*; ж'и́ми *његѡа*¹¹⁵ гла́ва Шт, *Буки́ѡа* ру́па, *Си́анку́а* ру́па; *доáѿи* мѣсо висмени́це, *не се доáѿи́ла*, да *наѿѡáриши* Бе.

27.4.1д. Група /ува/

а) Глаголи с односом основа -ува : -ује

У глаголима с односом основа -ува : -ује /в/ има различиту судбину у појединим насељима. У већем делу Сиринића /в/ се у овој скупини глагола чува. У Штрпцу, међутим, из суфикса -ува /в/ практично редовно испада. Оваква доследност је једним делом у вези са братством Љубићи, који су досељени из Брода у Гори, у чијем говору је /в/ у овој позицији врло нестабилно (Младеновић 2001: 408–409). У Берејцу у овој скупини глагола чешћи су примери из којих испада /в/, чиме говор овог места иде заједно са штрбачким говором, са којим је и иначе у географском контакту.

Стабилна група /ува/ у аористној основи приближава сиринићки говор метохијско-косовском ареалу призренско-јужноморавских говора (Реметић 1996: 517–518, Младеновић 2013: 299–300). Стабилност је свакако подржана општим развојем морфологије сиринићког говора у духу метохијско-косовског ареала.

а¹. Опстаје група /ува/:

во́де се *сѿѿворува́ле*, *кучи́ста* га *заѿалува́ле*, *смо оѿашува́ле*, *се скуѿува́ле*, то́ј *вржувáле*, па *смо омоѿува́ле*, и *смо оѿашува́ле*, *се обуча́вало*, *учинувáла*, *ѿосиѿува́ла* сна́ша, не́ ми *се разбо́љува́ло*, *му́жи вржувáле*, па *се завлачува́ло*, *се узрелува́ло* жѿито, *населува́ле* се качáри, *маи́ћува́ле* ја́јца, *лаза́рке* се

¹¹⁴ Глагол у аористној основи најчешће има /в/ а не /ј/.

¹¹⁵ Свакако после испадања /в/ и замене /о/ са /у/ у вокалној групи.

обучува́ле Се, до́ма сэм бачува́ла, љу́ди ка́ко виђува́ле, то́ј не ѡсучува́ло, што́ ви заказува́ то́ј, го́ре га видува́ле, дѣнѣс искујува́ле, ме уваи́ило Ја, се вржувало, то́ј ни нај досађува́ло, смо се омрсува́ле, сам ѡсучува́ла, сэм изува́ла свѣкра Вр, кад уведува́ле у књи́ге, да се обу́ва сна́ша, не́ ме интѣресува́ло, та́мо се школува́а, ели записува́рка (: записува́ла) Бе, одма́ ги криђува́ле, с то́ј смо вржувале, смо кујува́ле, то́ј се чувало́ ДБ, и ви сѣ́ше кујува́ле, па си изува́ла Го, машђува́ла ја́јца, и ми́ смо вржувале, па се оѡшувало́ Др, ни́т се видува́ло, изува́ла и свѣкра Ви, ка́ко сѣ́ворува́ла Су.

а². Група /ува/:

уѡеѡува́ја вампѣре, вржувале́ смо, ја́јца сэм изнесува́ла, што донесува́ле Ја, га заѡѡѡува́ла граната́ Бе, смо кујува́ле ДБ.

а³. Група /уа/ потврђена је само у Штрпцу и Берејцу:

сэм се оѡѣришувала́, маѡиђува́ле смо, смо онодува́ле, сэм ги вржува́ла, сэм би́ла вржува́на, се кујува́ле, смо мичува́ле ва́ко, па сэм ѡѡѡѡува́ла, нај ста́р не верува́а, не́ се наредува́ло Шт, ни́ти не оѡѡува́ше, што ги оѡѡѡѡува́ле, му се десува́ло, не́ се видува́ло, га видува́ле, не́ га видува́ле ви́ше, ги дозвољува́ле, ги удаѡува́ле вѡ́ци, видува́ле гу, ги се ѡѡѡѡѡува́ло, сэм се сѣ́ѡѡѡува́ла, крѡвши онодува́ле, не́ сэм кажувала́, ни ѡѡѡѡѡува́ла за то́ј Бе.

Топоним *Груаѡ* Бе, највероватније је мотивисан глаголом „*грухати“, који је сачуван са значењем „ударати одећу у прању“ (па *грувам* те́ше на рѣку Бе). Није јасно да ли је у топониму опстала хијатска група после испадања /х/, или је – на шта упућује гл. *грувам* – испало /в/.

б) Глаголи с односом основа -ува : -ува

У овој скупини глагола /в/ је нестабилније него у глаголима с односом основа -ава : -ава. Већа нестабилност у вези је са /-у/.

б¹. Опстаје група /ува/:

ја́ ги чу́вам, од вѡ́це чувáмо, то́ј се чу́ва, ће уваи́иши, са́мо дѡ́ва Се, ме уваи́и́ле збок партизана́е, да дѡ́ва, смо ги чувáле, сто́ку чувáле, да не уваи́иши Вр, једна́ко се скува́ло, кува́мо пити́е, смо кува́ле ја́гње Шт, ће га уваи́иши, чувáло сто́ку, от пла́дне чувáмо, што смо се мува́ле го́ре Бе, ко́ј ће га уваи́иши, да га уваи́иши, да га уваи́иши ДБ, да уваи́и́мо и ми́, а́ма не́ дувало́, ће се чу́ва и то́ј Го, уваи́иши ги ко́ње, ти́ не́ си чувáја о́фце Су.

б². Група /ува/:

ја́ чу́вам, да се чу́ва Се, му скува́мо Бе, а те́ј ги чу́вам, да се ку́ва Ја, за пѡ́ље се чу́ва, да ги чу́ва, за от кра́сте се чу́ва, ја́јце се ску́ва, дувáмо Шт, смо чувáле о́ѡце, да ги чувáмо, да чу́ваши бес па́ре, Бо́г да ми ве чу́ва ДБ.

б³. Група /уа/:

мло́го да се ку́а, дѡ́ај вѣтар; ви́ка, дѡ́ај, дѡ́ај, дѡ́ај Ја, јо́ш чу́ам во́ду, ко́ј не чу́а Шт, Бо́г да чу́а Бе, ће оста́не да чу́а ДБ.

в) Група -ува- са хијатским /в/:

у фебрува́р, у јанува́р мѣсец Вр, се спѣ́че љути́ка су́ва, се ста́и су́ва љути́ка Шт.

27.4.2. Група /вокал + в + е/

27.4.2а. Група /аве/

а) Из глагола са секвенцом *-аве* најчешће испада сонант:

било што *наїраéно*, опáнци *їраéни*, *їраéна* сáс прўће, лéпо *наїраéно*, што је *сáсїаéно* Се, сáс прўће *наїраéно*, ка сáндак *наїраéно* Ја, црепўља *наїраéна*, напраéно, о[д] дáске *наїраéно*, от паутóјно *наїраéно* Вр, па је *їосїаéн*, сóга је *наїраéна*, от плáтно *наїраéно* ГБ, снáша *наїраéна* ДБ.

У трпном придеву испадање /в/ подржано је испадањем овога гласа из групе /ави/ (*наїра́им*).

Усамљен је пример са очуваним /в/: црепўља *їравéна* Ја.

б) У именским речима /в/ опстаје. Ређи су примери са билабијалним фоном:

гологлáве, носíле *рукáве*, *убáве*, *ї крáве*, *улáве* жéне, па врпце *їембáве*, сэм рéкла *снáве* Се, жçна ми је из *Морáве*, и *снáве* Бе, лупíло гу *їо глáве*, и *крáве* да рáним, *куї крáве* Шт;

па *їреко глáве*, накр́мим *крáве* Шт.

27.4.2б. Група /еве/

Група је потврђена у именским речима, па у тој чињеници треба тражити и разлоге за њену стабилност:

дéвер и *деверови́ца*, имáла сэм *чичéве очéве*, *крсéве* ујутру, побéгле *ої крсéве*, крш́имо *кужлéве*, на *сачéве* Се, узéле *мужéве*, сáс *чичéве*, на *жарлéве* дрва Ја, да стáлоу *крсéве* Вр, *крсїéве* му стáлоў, имáле свї *крсїéве*, стаїмо *крсéве*, од рáзне *крајéве*, имáла сэм *чичéве*, *чичéви* ме извéле, из *мужлéве* кўће, *дéвер* и *деверови́ца*, *їмам ујéве* Бе, од нáше *чичéве*, и на *крсéве*, од *очéве* Го, *кужлéви* на пóд, *ої кужлéве* Др, имáло и у нáше *крајéве*, *їодá сáчеве* Су.

27.4.2в. Група /иве/:

тé *нечасїїиве* сїле Бе, од *њїиве* до дóма ДБ.

27.4.2г. Група /ове/

Стабилност /в/ у секвенци /ове/ различита је у појединим насељима. Исто се догађа и са присутношћу лабиденталног односно билабијалног алофона /в/. Лабидентални глас знатне је стабилности у Севцу и Готовуши, у говору Штрпца и Берејца /в/ чешће испада, што је иначе корелативно са судбином гласа /в/ и у другим интервокалним позицијама. У источнијем делу Сиринића, осим у Драјковцу, /в/ се у овој позицији релативно добро чува. Секвенца /ове/ знатне је стабилности у ОПмн. именица м. р. са проширењем /ов/, док је /в/ нестабилније у именици „човек“.

У укупном броју потврда с овом секвенцом претежу примери са очуваним /в/.

а) Опстаје група /ове/:

ѿрако́ве око сѣбе, па *ѿрејѿве*, *нис* *куко́ве*, да́де *дарѿве*, на *лебо́ве*, *ѿма* *болѿве*, а *овеј ѿрако́ве*, за *бељѿве*, на *рогѿве*, издонесе́мо *снојѿве сѣс* *воло́ве*, *спре́ма* *ручкѿве*, *сриѿве* ће *накити́мо*, *пѣрке* *оѿ ѿеѿлѿве*, *Пеѿпрѿве* *пѿсте*, *бѿлан* *чо́век*, и *тај чо́век*, при *њего́ве* *њѿве*, *мртов чо́век*, *јало́ве* *кра́ве*, да су *гоѿѿве* Се, са́мо *уда́ри чо́века*, *би́ћи* *овеј да́нове*, *ко^м чо́века*, ка у *за́јам да́нове* *Ја*, *неки* *пу́т* *говѣда*, што *закољѣмо* *говѣдо*, ка *говѣдо*, *тера́мо* *воло́ве*, *ту́риш* у *снојѿве* *Вр*, сѣ[с] *сѿѿѿѿве*, *на́шле* *зидѿве*, *од* *овеј* *Бе*, *сѣс* *врбо́ве* *гранчи́це*, *руковѣ́ђе* *бѣреш* *ДБ*, *ми́ле* *смо* *судѿве*, *месѿла* *лебо́ве*, да *пече́мо* *класѿве*, *вржу́јеш* у *снојѿве*, *носи́мо* *снојѿве*, *носи́ш* *сѣс* *воло́ве*, *научи́мо* *воло́ве*, *руковѣ́ђи* *смо* *прави́ле*, *сабира́мо* *онеј* *руковѣ́ђе*, да *стаи́* *снојѿве*, *од* *тка́не* *бељѿве*, *гре́ј* *во́ду* у *коѿлѿве*, на *верѿгу* у *коѿлѿве*, *мења́ле* *кумо́ве*, у *ру́ке* *те́* *сѿѿѿѿве*, *те* *неки* *сѣс* *рогѿве* *Го*, *све́* на *л'еко́ве* *жи́ву*, *ѿдо* *ѿо* *зидѿве*, *напраи́* *онеј* *рамѿве* *Др*, *снојѿве* *смо* *ги* *бра́л'е* у *кла́ње*, на *сѿѿѿѿве*, *ѿреѿи́* *сино́ве*, *ви́кнеш* *кумо́ве* *Ви*, *тура́ле* по *њѿве* *крси́ѿе* *од* *ле́ске*, *ча́уш* на *сваѿѿве*, *припре́ма* *дарѿве*, *смо* *бра́л'е* *руковѣ́ђе*, *ѿзи* *воло́ве*, *ора́л'е* *с* *воло́ве*, *тера́л'е* *воло́ве* *Су*.

б) Група /ове/

дарѿве *донѣсе*, да *не́ма* *болѿве*, *сѣс* *воло́ве*, *научу* *воло́ве*, *оѿи́* *сѿѿрукѿве*, *вржува́ле* *снојѿве*, *топч́ала* *бељѿве* Се, да *изги́не* *чо́век*, *сѣс* *њего́ве*, *сѿѿогѿве* *оба́ли*, *те́* *да́нове* што *снѣ́ле*, *унесе́* *судѿве*, *воло́ве* *упре́гни* *Ја*, да *вуче́м* *снојѿве*, *смо* *држа́ле* *воло́ве* *Вр*, *класѿве* *узѣ́мо*, у *теј* *да́нове*, у *кумо́ве* *Шт*, *од* *Но́ве* *годи́не* *Бе*, *чо́век* *се* *одре́ди*, *донеле́* *дарѿве*, *дадо́у* је *дарѿве*, да *опѣ́ре* *судѿве*, *сѣс* *воло́ве* *ДБ*, *сѣс* *воло́ве* *де́да* *работ́а* *Го*, *се* *тка́л'е* *овеј* *бељѿве*, *тка́л'е* *бељѿве* *Др*, *класѿве* да *узѣ́мо*, *за* *теј* *да́нове* *Ви*, *погину́ја* *последње* *данѿве*, *ѿрез* *те́* *снојѿве*, а *има́те* *ѿако́ве*, *прода́ди* *воло́ве*, *смо* *имале́* *ка́кве* *воло́ве*, *ја́* *ћемо* *воло́ве*, *коѿлѿве* *тура́ла* *Су*.

в) Група /оѿ/

После *испадања* /в/ *новоформирана* *вока́лка* *група* /оѿ/ *факултативно* *се* *неутралише* *групом* /уѿ/. *Замена* је *потврђена* *само* у *Штрпцу* и *Берејцу*¹¹⁶: *око* *чо́ека*, *тој* *за* *воло́е*, на *Благѿес*, па *од* *рукѿеђ* на *рукѿеђ*, па *се* *осно́е* Се, да *про́ђе* *чо́ек*, *ѿрејѿѿе* *баца́а*, *наѿи́* *сваѿѿѿе*, *да́ла* *ни* *те́* *ѿлугѿе*, *рукоѿѿи* *се* *просне́*, *вика́ле* *рукоѿѿѿи*, *ту́риш* *снојѿѿе*, *сѣс* *воло́е* *Ја*, *па́ти* *чо́ек*, *јѣн* *чо́ек*, *сѣс* *воло́е*, *напраи́ш* *рукоѿѿѿи*, („руковѣ́т“) *Вр*, и да *умре́* *чо́ек*, на *Благѿес* *Шт*, *куд* *на́с* *се* *ви́ка* и *чоѿѿи*, *чо́ек* да *обј́асни*, *чо́ек* *умр́ја*, *чо́ек* да *ги* *веру́је* *њѿма*, *сѣк* *чо́ек*, *од* *овеј* *сино́е* *Бе*, *код* *воло́е*, *о́нѿ* *склопу́је* *делѿе*, *видѣ́ла* *сам* *гробо́е* *ДБ*, *сѣс* *воло́е* *но́си* *ђу́бре*, *вржу́јѿм* *снојѿѿе*, *смо* *ора́ле* *с* *воло́е*, *воло́ѿе* *упре́гну* у *то́кму* *Др*.

27.4.2д. Група /уѿѿ/

Нема *много* *лексема* *с* *овом* *групом*.

¹¹⁶ Уп. са *обимном* *заменом* *ове* *групе* у *горанском* *говору* (Младеновић 2001: 102–104).

а) Опстаје група /уве/:

досадише ми *му́ве*, а ка нема́ло *бу́ве* Се, от *су́ве* сли́ве Ја, де ви́диш *бу́ве*, ни *му́ве* нема́ло Бе, и смо обу́ле *су́ве* чара́пе ДБ, у *су́ве* гра́ње, на ме́со и *му́ве* Го, ни смета́ле ја́ко и *бу́ве* Др.

б) Група /уве/:

а куд њи *му́ве*, па но́ћу *бу́ве* Шт, дај ми *и́о су́ве* гра́ње Бе, и ми́ смо прашкира́ле *бу́ве* ГБ, сме́то и́ *бу́ве* и́ *му́ве* Го.

в) Група /уе/:

тај ти је *чу́ена* мађушница Бе.

С обзиром на то да је *су́в*, које је могло настати из хијатског гласа унутар вокалске групе /уе/, може се закључити да је и у примеру: да би́ноу што *и́осу́е* смрѣке Бе, – из групе /уе/ испало /в/.

27.4.3. Група /вокал + в + и/

27.4.3а. Група /ави/

а) Опстаје група /ави/

У овој позицији /в/ је потврђено претежно у именицама и глаголима чија је мотивациона веза са именском речи у којој се јавља /в/ очигледна. Ретки су примери са очуваном групом у немотивисаним глаголима.

ушкоплѐни *бра́ви* (: бра́в), *рука́ви*, да *озра́ви* (: зра́в), да но́си *зрави́цу*, *зрави́ца* је тои́чко, ви се *и́озрави́ја* (: по́здрав), *сна́вин* о́тац Се, и онда *си́ави* га, у шта́лу *ласи́ави́це*, и́сте *ласи́ави́це* дола́зу Ја, гу *уда́ви* вук, те́ му гу *уда́ви* ме́чка, на *зрави́цу*, и *лави́не*, да се *и́оја́вим* Бе, *зрави́цу* пр́во, да *слави́мо*, *зра́ви* ДБ;

и о[д] др́рво *и́рави́ле*, па *наи́рави́мо*, пити́ће *наи́рави́мо*, пече́ње *наи́рави́мо*, *смо и́рави́ле* сас те́сто Вр, *ће* гу *си́авиши* у амбар ДБ.

б) Група /ави/:

да гу *наи́рави́м* Ја, да *наи́рави́м*, *и́рави́м* се барени́ца ДБ.

в) Група /аи/ (/ај/) у немотивисаним глаголима

Из немотивисаних глагола /в/ скоро редовно испада, са чувањем или неутралисањем вокалске групе /аи/. Вокалска група се претежно чува у облицима презента, редукује се девокализацијом /-и/ у радном гл. придеву, али факултативно и у презенту:

кр́рс се *наи́раи́*, да *оси́аиши*, *си́аи́мо* кр́пче, да *оси́аи́* ту́ја, кад *наи́раи́*, да *иси́раи́*, *наи́раи́мо*, *наи́раи́у* барени́цу, *и́раи́* сва́дбу, *наи́раи́* кудељи́це, *сэси́аи́* на вр́р, *оси́аи́м* ги, и га *иси́аи́*, да *раси́раи́ши*, *оси́аи́мо*, се *и́раи́* ма́сло Се, пи́та се *наи́раи́*, се *наи́раи́* от кúпус, и *и́раи́ла сэм*, да *наи́раи́* сва́дбу, *наси́аи́* весе́ље, док се *наи́раи́*, га *наи́раи́*, *оси́аи́* па́рче, *си́аи́* се и тај вóда, да *наи́раи́м*, и *оси́аи́* снóп, *оси́аи́* на стра́ну, *си́аи́* му кр́пу, па му *си́аи́*, ма́ло се *иси́аи́*, *си́аи́ши* ко́су, *наи́раи́мо* кумба́ре, ка кр́шче *наи́раи́*, да ги *си́раи́ши* Ја, *наи́раи́* белешку, ни́шта *не́ смо и́раи́ле*, и *си́аи́м* га, кэт се *и́раи́*, *наи́раи́ши* руке́ћ, снóп *наи́раи́ши*, *наи́раи́ши* кррсти́ну, *наи́раи́ши* гúвно,

црепуљу *сэм и́раи́ла*, се *сѝаи́* око сто́жар, да га *заб́раим* не́ћу, *сѝаи́ши* во́ду Вр, што́ да *и́раим*, *наи́раимо* вѣнче, га *сѝаим*, сáрму *наи́раим*, што́ да *и́раим*, *сэм* му *сѝаи́ла*, *ће* га *осѝаим*, се *наи́раи* вѣнац, *наи́раимо* кру́шче, *сѝаимо* по со́бе, кэд *наи́раи́ше*, *наи́раиши* кру́гэ, се *сѝаи́* увѣчер, *сѝаим* гу Шт, мо́ж да *сѝаи́ши*, ако му *наи́раи*, то́ј се *сѝаи́*, и *сѝаи́ши* ги па́ре, и *осѝаи́* се, кача́мак да *наи́раиши*, да *сѝаимо*, *ће* га *исѝаи́ши*, и *ће* га *сѝаи́ши* Бе, сла́ма се *и́осѝаи́*, се *наи́раи* постѣ́ља, ко́ј *и́раи*, со́вра се *и́осѝаи́*, *наи́раи́у* сна́шку, се *и́раи* у о́цэк, *сѝаи́ши* со́лче, жу́жице *и́раи́ле*, и српо́ве *сѝаи́ши*, *сѝаи́ши* ко́ње, се *наи́раи* доврше́ница, *и́раиши* ручи́це, га *сѝаи́ши* у топи́ло, га *осѝаи́ши*, *и́раиши* зеља́ник, *и́раиши* готвѣно, *сѝаи́ш* на ко́ња ДБ;

сѣк *и́рају*, па се *сасѝа́ју*, *и́рајле* трмке, *наи́рајо* навѝльце, *сэм* забра́јла, *наи́рајмо* му, да га *осѝа́јмо*, а кэт се *осѝа́јло*, тѣше *и́рајле*, *наи́рају* од вѣсак, се *и́рајло*, *и́рајле* црепу́ље, то́ј *сэм* забра́јла, *наи́рај-га*, што *смо* *осѝа́јле* жи́то Се, *не* *смо* *и́рајле*, постѣ́ља се *и́рајла*, то́ј *сэм* забра́јла, па *сэм* забра́јла, се *и́рајло*, за Бо́жић *наи́рајле*, што *смо* *и́рајле*, та́мо да *наи́рајѝе*, *наи́рајле* црквѝче, се *и́рајло* на два́ са́ча, же́не му *и́рају* Ја, и се *сэсѝа́ју*, свáдбу *смо* *и́рајле*, топи́ло *смо* *и́рајле*, ни *осѝа́јле*, па *сэм* забра́јла, *наи́рајле* ку́ћу, *и́ра́а* ла́ђу, и зми́ја *сѝа́јла*, ме́чка се *усѝа́јла*, што *и́рајле*, са́нке *смо* *и́рајле* Вр, *насѝа́јмо* чѣрбу, *наи́рајмо*, *сѝа́јмо* то́ј, *смо* се *одво́јле*, свáдбу *и́рајле*, па ме *сѝа́јле*, *наи́рајмо* кру́г*, *сэм* забра́јла, *наи́рајмо* ли́ју, *наи́рајмо* кру́гэ, та́ко *смо* *и́рајле*, лљди забра́јле, *наи́рајмо* и́сто вѣнац Шт, што́ *ће* *и́рајмо*, да *сѝа́јмо*, да не *и́рајмо*, *наи́ра́а* ку́ћу, се *и́раа* у́лоў, да *и́рајѝе*, кумба́ре *и́рајмо*, *сэм* *си́рајла*, забра́јле за́што до́шле Бе, *смо* *и́рајле* првичáре, да гу *осѝа́јмо*, толи́ко се *наи́рају*, *сэм* забра́јла, *сэм* ги забра́јла, што *и́рајле* ДБ.

г) У именицама претежу примери са испадањем /в/ и неутралисањем вокалске групе.

г¹. /ави/:

ако ку́ка кукави́ца Се, прет ку́ћу ласѝави́ца Ја, на Брезови́цу Го, у́зеш рукави́цу Др, ако чу́јем кукави́цу да ку́ка Ви, немо́ј да сру́шиш гњѣздо ласѝави́це Су.

г². /ај/ :

ласѝа́јца о[д] дево́јке поста́ла, кука́јца кэт се чу́је, *ио* Брезо́јце, и крѣмит гла́јче Се, кука́јца ако пробѝје чове́ка, ласѝа́јца Ја, извади́мо гла́јцу Шт, носѝле *смо* рука́јце, и рука́јце се омо́кру Бе, двѣ ласѝа́јце, гла́јца кúпус Го, гóрке красѝа́јце, у рука́јцу Бе, ласѝа́јца *ће* напáи Ви.

27.4.36. Група /еви/

а) Опстаје група /еви/:

гочѣви лупáле, Цумѝалѣви, ројѣви, и сачѣви, кэт се оѝлѣви Се, крсѣви, носѣви, *и́ојасѣви* Вр, Кикеви́на мавáла, Шарко́ћевѝ, чичѣви Бе, ројѣви чѣле, тѝја крсѣви Вр, па имáло сачѣви, чичѣви на́ши Го, *и́ојасѣви* се турáло, чичѣви до́шле Др, и Цумѝалѣви дођо́ше, крсѣви се искрши́ле Су.

б) Група /еи/

Из именица у којима је прекинута веза мотивне и мотивисане речи испада /в/:

Лешџце (вероватно од *Лешевице), имале *бачџњу*, на *бачџн* 'у Се, не сэм ишла на *бечџњу* Ја, од *бачџн* 'е надóле Шт, тамо ди је *бачџња* Бе.

Именица *бачџња* („сточарски стан“) у свим насељима Сиринића гласи само овако. Садашњи лик именице упућује на групу /еви/ (*бачевина), са могућим укрштањем суфикса *-ина* и *-иња*.

27.4.3в. Група /иви/:

сэс свѣкра *живим* óвде Вр, *живим* и *ја*, штó да га *кривим* Шт, *живимо* тѣшко Бе.

27.4.3г. Група /ови/:

Група се релативно добро чува у Нмн. м. р. са проширењем *-ов-*, затим у проепонимима са придевским формантом *-ов-*. Ређи су примери са билабијалним алофоном, док нема много потврда са испадањем /в/.

а) Опстаје група /ови/:

има *Вирóви*, *судóви* се мѣјо, се напуну *йодóви* („таван“), тѣја *лебóви*, пропóјоў *йейлóви*, па *сѣогóви*, на *рогóве* воловѣма, *синóви* óро, онѣја *лебóви*; *Сѣаномирóви*, *Црвенкóви*, *Калѣакóви* Се, *белóви* по нашѣнски, кóј *дѣнóви*, óн се вóди *Иванóвић*, а дѣца мóја *Сѣојанóвић*, *јаловѣна* („јалова стока“) се чувáла, óвде за *Брезовѣцу*, на *Брезовѣцу* по нóћу, двѣ *йоловѣне*, сэм ишла да вóдим *волóве*, да ни вóдиш *волóве* Ја, тѣја *врагóви*, *судóви*, *синóви*, *снойóви* се тóру, камѣње *йрема Брезовѣце*, кэд бѣше *йоловѣна* Вр, *Појóви* мѣ, и *Мијајлóви*, *свајйóви*, *йойóви* бѣле, нáj старѣ *йойóви*, тѣја *Појовѣићи*, се презѣвоў *Појовѣић*, óвде *Појóви*, трѣћи да је *Пејкóвић*, Стáја *Мáрковић*, *зидóви* о' цркве, немијѣни *судóви*, *врагóви*, за *куѣ самовѣле*, *оѣ самовѣле*, остáноў *судóви*, за *йовишѣну*, дѣ су *овѣја* партизáни Бе, *дѣнóви* од Бóжић, Некршѣни *дѣнóви* ДБ, Некршѣни *дѣнóви*, и *орлóви* млóго, тѣја *клинóви*, *кумóви* се питáле, да се слáжо ка *волóви*, вѣкáле да имáле *врагóви*, *јежóви* има, имáло *врагóви*, да има *врагóви* Го, тѣ *коѣлови* седѣл'е тóј са срáне, па тóј ни седѣл'е *судóви*, око кóлац *класóви* Др, *белóви* од вóне, *зверóви*, *йуóви* пó мѣцки су, полáзу *свајйóви*, одáвна су нáши *кумóви*, тѣја *кумóви*, ако су Кршѣни *дѣнóви*, и *свајйóви* Су.

б) Група /ови/:

сѣге наредѣле *йойóви* Се, кáкви бѣле *йлугóви*, вóчоў *волóви*, *снойóви* свѣдэр, се тóроў *снойóви*, и *волóви* вршѣле, *врагóви*, *Иванóви* не кáжу нáс Ја, дѣца *деверóви* Вр, *коѣлóви*, Некрстѣни *дѣнóви*, *Давидóви*, кэд има *дѣнóви*, *йойóви*; *његóви* комшѣе Шт, дбѣоў *свајйóви* ДБ, седѣл'е *снойóви* и у њѣву Ви, кэ[д] трѣба *волóви*, за њѣву *волóви*, а пúна пл'ѣвња *снойóви* Су.

в) Група /ои/:

јѣдо *волóи* Се, према кáко су *чланóи* Ја, *синóи* ми су тóј, имáло *йлаѣйóи*, се спúштоў *йлаѣйóи* Бе, пáре *синóи* му дáју Др;

на Брезóјцу Ја, од Брезóјце дóшле Шт, на Брезóјцу Го, чувáа стóку *йо* Брезóјце, работáа *йо* Брезóјце Су, трава *майичóјна* се звáла Вр.

У именици *майичóјна* („вишегодишња зеляста миришљава биљка, маточина“ (гу измáза *сэс майичóјну* Бе) треба претпоставити групу /ови/, насталу ширењем /о/ у процесу поремећаја дистрибуције /о/ : /е/ у зависности од природе претходног сугласника.

27.4.3д. Група /уви/:

овија *сúви* јасéњи Се, потóци бíле *сúви* Го, а прúћи *сúви* Др.

27.4.4. Група /вокал + в + о/

27.4.4а. Група /аво/

У овом међувокалском положају /в/ показује знатну нестабилност.

а) Група /аво/:

йрáво да ви кáжем, *зрáво* отишла, тáко *зрáво*; *Под јавóрац* Се, ка *ђавóли* Бе, тóј *йоубáво* ДБ.

У примерима са хијатским гласом на јакој морфемској граници:

крстанóше *заводíле* сéло, и дэн дэнс се *завóди* Се, óни *завóду* (: *заходу) Вр.

б) Група /аwо/:

да ни ^{је} *убáwo*, овáмо *убáwo* Ја, па велики *лáwor* Шт.

в) Група /ао/:

и *сэс убáо*, накићéна *убáо*, нé *сэс убáо*, кат *сэс убáо*, да ти кáжем *йрáо*, кобајáги је *зрáо*, сáмо *йрáо* да глéда Се, *é*, *улáо*; *ће* бíнеш *шугáо*, *йрáо* да ти кáжем, нáпре *йембáо*, да врне *убáо*, ка *улáо*, *лáор* у рúке Ја, и *убáо* онóдиш Вр, бíло *блесáо*, да нé бíло *йррлáо*, ка *йрлáо*, нé ми ^{је} *йрлáо*, *йрáо* да ти кáж'ем Шт, да испáдне *убáво*, мóћно *убáwo*; да смо *здрáо*, *ће* бíне *убáо*, *брайшóо* дете, *Милейшóо* унúче, *ни његóо* Бе, *зрáо* да чекамо, *здрáо* да носíte ДБ.

27.4.4б. Група /ево/

а) Опстаје група /ево/:

да ви се дáде *девóјка*, *девóјке* удáте бíле Бе, *мáшићéвоу* како-кóј *оће* ДБ.

Са хијатским гласом: *гревóшa* ^{је}, ни *гревóшa*, *гревóшa* да гу уби'еш Се, млóго преко глáве *йревóди* чóек Вр.

б) Група /ewо/:

свé *лéwo*, свé *лéwo* ус планину, áјде за *Кичéwo*, *ош* *Кичéwo* Вр, не *йéwoу*, за'éно *йéwo*, ж'ёнске да *йéwoу* Шт.

27.4.4в. Група /иво/:

да *убíвоу* мíше, *ће* *убíвоу* мíше Се, ка *бивóлско* чéло Бе, и јén *бíвол* ГБ, нé се *убíво* лúди Др.

Са хијатским гласом:

па се вáри *йшíво*, збóри *йó шíво*, *йшíво* се вáри Се, тáко не закачíја тáј *йеривóд* ДБ.

27.4.4г. Група /ово/

Мало је потврда са очуваним /в/ у овој групи. Интересантно је да се сонант јавља као траг затварања хијата, иако је /в/ у секвенци нестабилно.

а) Опстаје група /ово/:

кој *ѝроводија*, уши ги *ѝроводиле*, *ѝроводиле* они, *се ѝроводило*; исечеоу *бужово* те ели *лесково* Се, да *ѝреговори* нешто, *ѝреводила* измиђу лазаре, она измиђу лазаре *ѝроводи* Ја, јопе *ѝоново*, у реку *ѝоново* Вр, кад је *гоѝово*, да је *гоѝово*, ме *зговориле*, да ме *зговору*, *ѝроводу* године ДБ.

б) Група /-ово/:

по нигде туру *лесково* Се, кат *ѝовоу* лазари Ја, и *гоѝово* после, па јопе *ѝоново*, се удала у Тетово Вр, сџг све *ново*, у цркву *ѝоново* Шт, *ѝаѝиково*-је Бе, *дубово* дрво се сече ДБ, и све *ново* Го.

в) Група /оо/:

гу праћоу у *Куманоо*, иди у *Куманоо*, у *Теѝоо*, ми турамо *врбоо*, *ујкоо*, *олоо* топиу, после *олоо*, *гоѝоо* нај тешко, *гоѝоо* нијена, за *његоо* зравље, сџге *ѝоноо*, па у јено коритенце *мицоо*¹¹⁷, се сече *бужоо* Се, и *гоѝоо*, *ѝогоѝоо* за маџер, *ѝоноо* отишла Ја, у *Теѝоо*, ајде у *Теѝоо*, бѝја у *Теѝоо*, *ис Теѝоо* носила, *ис Кучкоо*, јопет *ѝоноо* Вр, од Бѝжић више *гоѝоо*, и тџд било *ноо*, нећоу и *гоѝоо* Шт, после *гоѝоо*, сџк' све *гоѝоо*, кџзе *гоѝоо* не смо ги музле, на *његоо* презиме, на *његоо* име Бе, не мого да нађе посо *његоо* ДБ, на *његоо* место, ни *браѝоо*, *ѝоноо* да иде Го, дошле *ис Теѝоо*, у *Куманоо* да рабџта Др, *гоѝоо* више Ви.

27.4.4д. Група /уво/

а) Група /уво/:

оуце да *чувоу* Бе.

б) Група /уво/:

да *чувоу*, стоку *чувоу* деџа, а *чувоу* се Се,

в) Група /уо/:

Из придева је највероватније испало /в/ хијатског порекла:

да му је све *суо*, *суо* је Се.

27.4.5. Група /вокал + в + у/

27.4.5а. Група /аву/

У овој групи /в/ показује нестабилност. Доминирају примери са његовим испадањем.

¹¹⁷ На први поглед *мицоо* представља траг десемантизованог чланованог придева. Исти облик придева присутан је и у сретечком говору, са којим је Севце у ареалном контакту, па није искључено да је облик преузет као готова иновација. У питању је, највероватније, продор придевског суфикса с елементом /в/, пошто ни у сретечком говору није развијена чланска морфема.

а) Група /аву/:

ми зашоў *краву*, и на *краву*, за на *главу* Се, му *сїа́ву* испод мїшке, јужа се *ї́раву* Ја, о́ни *сла́ву* ту́ј *сла́ву* Шт, се *ї́раву* от цре́шње ДБ, нї *ї́раву*, нї *краву* ГБ, да *сїа́ву* на *главу* Го, *сла́ву* да *сла́ву* Др.

б) Група /ауу/:

смо имале *обја́ву*, у́зе је́^ану *ї́раву*, да оми́е *гла́ву* Вр, та́мо *сла́ву* то́ј Шт, за *сла́ву* ДБ.

в) Група /ау/:

а за *краву*, и на *глау*, на *глау* о́глав, ма́фес на *глау*, *слау* ко́ј има, седї́мо на *ї́раву* Се, ка за *слау*, ви́ка на *слау*, *краву* не врзала, љути́ке на *глау* Ја, ја гу ра́ним *краву*, сна́ва му́зе *краву* Вр, па *глау* ће ти разбїу, месї́мо за *слау*, *краву* ї́мам, за *слау* ја́гње, за *слау* пап́рике, ги накрмї́мо *сас* *ї́раву* Шт, се увати за *глау*, музѣ́мо *краву*, ће гу те́рам *краву*, ка на *слау*, пога́чу на *глау* Бе, се увати за *глау*, па и тво́у *краву* ГБ, дођи́те на *слау*, покосї́мо *ї́раву* Др, дадо́ше *краву* Су.

27.4.5б. Група /еву/:

има́а бо́лес *їо* цре́ву Бе.

27.4.5в. Група /иву/

а) Група /иву/:

да *жи́ву* од њї́ Вр, сна́шу гу *крї́ву*, у *њї́ву*, на *сли́ву* Бе, *ої́* *сли́ве* на *сли́ву*, за у мо́у *њї́ву* ДБ, *њї́ву* изоре́мо, *жи́ву* ника́ко Го.

б) Група /иуу/:

за на *њї́ву*, у ту́ј *њї́ву*, кропи́ле *сас* *кої́рї́ву* Се, у сва́ку *њї́ву* Бе.

в) Група /иу/:

ајт на *њї́у* Шт, на *њї́у* однесемо Др.

27.4.5г. Група /ову/

а) Група /ову/:

на *јо́ву* ту́роў Се, у *Гої́ову́шу* Шт, на *ову́* стра́ну Ве, на *ову́* ку́ћу Бе, ма́ти ми је́ од *Гої́ову́ше* ГБ, нема́ло ни у *Гої́ову́шу* Го, у *њего́ву* лива́ду Др.

б) Група /ову/:

Гої́ову́ша Шт, за *њего́ву* ду́шу ДБ.

27.4.5д. Група /уву/

а) Група /уву/:

ни му́ву да згази́ја Ја, ништа ако је́ у *су́ву* зевњу́ Шт, гле́ј гу *бу́ву* Др.

б) Група /ууу/:

у *су́ву* тра́у Вр, не́ ви́до ни је́ну *бу́ву* ГБ, ту́ј *му́ву* Го.

в) Група /уу/:

не́ се си́је у *су́у* зевњу́ Шт, а *бу́у* ми́ђу но́кте Др.

27.5. СОНАНТ /в/ ИЗВАН ВОКАЛСКИХ ГРУПА

27.5.1. /В/ од /ѣ/

27.5.1а. У 3л. мн. презента наставак -у у вокалској групи у највећем броју примера редукује се у -ѣ чинећи са слоготворним вокалом дифтоншку секвенцу. У мањем броју примера дифтоншка секвенца монофтонгизује се у /w/ односно /в/ (в. т. 136.2).

а) -w:

да музow óфце Се, па ће йoiáриw тјуј зѣвњу Ја, му исѣchow Бе, и усiсаw мало, кучиће ѿушhow, дáјow ги мѣсо, дáјow ги пáсуль, сiиáиw јóш дрва, и јóпе ги гу дáadow, йráиw тѣ мађије, да омáњиw ДБ.

Примере в. и у т. 136.2.3.1, т. 136.2.3.2.

б) -в:

и йiуrow дарóве лјуди Се, увѣдов гу у кúћу Ја, избега́вов лјуди, по сѣла нóсив, заврши́в свѣ обичáи, ако iдов óни ДБ,

Примере в. и у т. 136.2.3.1, т. 136.2.3.2.

27.5.1б. Група -áу у 3л. мн. имперфекта опстаје, ретко се замењује дифтоншком секвенцом -áѣ, још ређе се среће -áw (другојáко га вика́w Ви) односно -ав (É, пóсле вика́в! Су).

Види и примере у т. 138.1.6, т. 138.2.5, т. 138.3.3, т. 138.4.4, т. 138.5.4, т. 138.8.1.5, т. 138.6.2.5.

27.6. Иницијална група /*вѣ/

Пример: према йiорник Се, – лексичка је позајмица, пошто је у свим осталим речима иницијално /*вѣ-/ замењено са /у/ (у́нук, удови́ца, у кúћу).

27.7. /ѣ/в/ од /л/ на крају слога

С обзиром на то да се континуант /л/ на крају слога налази иза вокала, у позицији у којој /в/ и иначе показује склоност ка билабијализацији и деконсонантизацији у /ѣ/, међу примерима са /л/ у антеконсонантској позицији доминирају они са /ѣ/.

а) -ѣ:

мафесѣ бѣѣ, Маслáка доѣ Се, по цѣѣ нóћ се ради́ло, шарѣна цѣѣ нʹóћ, цѣѣ нóћ не мóж да се отѣра Ја, Бошкóће доѣњо Шт, сѣѣска сла́ва, ни ће му остáне сiиѣѣна, за ова́ј деѣ, цѣѣ жiвот, Страи́н-доѣ, цѣѣ нóћ, цѣѣ жiвот, у йонедѣѣник Бе.

б) -в:

у до́вњу мавáлу Се, на до́вњи, ра́вник се зва́ло Ја, за Чiсти йонедѣ́вник запóстиш ГБ,

Примере в. и у 32.3.2, т. 32.3.3.

ГЛАС /Ф/

28. Фрикатив /ф/ у сиринићком говору најчешће остаје неизмењен, у малом броју лексемама супституше се са /в/. Нису потврђене замене са /п/, забележене у неколико лексема у суседном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 103–104).

Стабилна позиција овога фрикатива у сиринићком говору није неочекивана, пошто је таква позиција /ф/ и у косовским (Ђуровић 2000: 91–92, Младеновић 2013: 103–104), јужнометохијским (Реметић 1996: 400–402), северношарпланинским (Младеновић 2001: 178–180) и северномакедонским говорима (Видоески 1954: 169)¹¹⁸.

а) Потврде са -ф:

а *мафес* на глау, однесоу беле *мафесе*, тај *фрулић*, *фенело*, да бине *чиџи* Се, неки *коџиари* („мали шпорет“, албански?), деда *Филић*, *фришки* јајца, *фењерче* у руке, *куфере* натурала, наша *фамилија*, о[д] те три *фамилие*, да скупу *фамилију*, *чаршафи* Ја, имаше и јен *фијакер*, *фала* ти Вр, *фала* и тебе, била и на *факултиету*, о[д] добре *фамилие* Шт, имало и *фуџарке* („врста ткање сукње“), узимам тај *шиџоф*, прајмо *флије* Бе, и јен *фришал* масло, узеш *фарбу*, *фамилија* ДБ, *сџиџе* ће узме јајце, у *федерне* кревете, нит пантим *ферџе* кад биле, ако изедеш те *ћуџиџе* ГБ, и ми донеле пуно *чаршафе*, у *февруар*, у јен *фишек*, овџа *Франџузи*, отишла да тражи у *Филија* Го, нит имало *фабрика*, у црвену *фарбу*, и ја сам чула за *фуџарке*, погљеј у *фијоку* Др, ако има *нафаку*, у *кофу*, да збори на *телефон*, да *офарбам*, исплела и *фенело*, турале и *мафезе* Ви, *фала* ти за тој, *не се фал*’и, ако има некој *офиџир*, на *фуруну* да згрије, имало да се носи и *фес*, носија и *фенело*, требало да бине *чиџи*, и јен *фришал* воду, у *фиоке*, у *кафану*, у две *фамилије*, у *куфер* Су.

б) Потврде са -в:

чуње *совру*, обрћала се и *совра*, на *совру* чанаци, на *совричиџе*, *совре* ниске, на *срџо* *совру*, *совра* коласта Се, *Сџеван*, и тај *Вилићовић*, по три *совре* Ја, па ти *довџим* јен камен, ал си видеља *Сџевана*, *ваџа* рибе у Лепенац Шт, се стаи *џрендавиџи*, стаи тај *џрендавиџ*; и ја *довџим*, па *ваџи* мачку, *ће* ги *уваџиу*, други гу *довџиџа* Ја, и за у *совру*, и врапче *уваџиу* ДБ, девојка ка *џрендавиџ*, нит га *уваџиџе* ГБ, *не се ваџа* за рабóту, ка *џрендавиџи* Го.

в) Група /хв/ замењена је са /ф/ у *фала*, са /в/ у *уваџим*, *ваџа*.

ГЛАС /Ј/

29. Артикулација гласа /ј/, као и гласа /в/, показује у сиринићком говору знатну варијантност, пошто његова реализација зависи од фонетског контекста, од темпа говорења. Пасивна артикулација у неким положајима, пре свега у одређеним интервокалским позицијама, доводи и до његовог испадања. У

¹¹⁸ У кумановском говору, међутим, потврђена је широка замена са /в/ (Видоески 1962: 69).

неким позицијама, међутим, овај глас се изговара са појачаном фрикацијом, са шумом карактеристичним за фрикативне гласове. Иако су уочене различите реализације овога гласа, у основи оне се своде: а) на глас близак општештокавском, који се бележи као /j/, и б) фон пасивније артикулације, који се бележи као /j̥/. Интензитет артикулације зависи и од темпа говорења – /j/ је нестабилније у бржем говорењу. Није уочена условљеност места акцента и судбине /j/.

Дистрибуцијом алофона /j/, па и обимом његовог испадања, сиринићи говор приближава се северномакедонским говорима призренско-јужноморавског типа (Видоески 1962: 64–67), затим јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 104–107), а удаљава од сродних јужнометохијских говора (Реметић 1996: 392–397), у којима је овај глас стабилнији. Потпуне подударности, међутим, нема како између сиринићког и поменутих говора, као ни између северномакедонских и јужнокосовских говора.

У свим насељима Сиринића потврђене су све појаве које су у вези са /j/. Стабилност /j/ и његове артикулационо-акустичке вредности у појединим позицијама, међутим, варирају у зависности од контекста, али и од насеља. Уочава се да је /j/ склоније пасивнијој артикулацији и испадању у западнијим селима, док је снага ове особине нешто слабија у источнијем делу. Наслањање на околне говоре кроз локалне сеобе тиче се и стабилности /и/ у новоформираним вокалским групама, пошто је /и/ подложније девокализацији у западнијим селима, а стабилније у источнијем делу.

Код млађих информатора /j/ има нешто стабилнију позицију као последица контакта са књижевним језиком.

Глас /j/ на почетку речи

29.1. Сонант /j/ показује знатну стабилност на апсолутном почетку речи, независно од вокала испред кога стоји¹¹⁹:

Још ги *је* рано, *јечмена* слама, *Јелица*, *јоје*, *јуџре* ћ[е] идете, *нашле јелџна*, *јен* чанак, *јучер*, *јемџиџ* сипеш, машћувале *јајца*, *коње јашиле*, *кџпус јесџнџиџ*, *на јову*, *једџмо*, и *ја* штогџдер Се, *ја* ће урабџџтам, *ја* сџм бија, *јуџа* од *џрџ*, сџм се удџла *ја*, *мџтај јен* крај, *једџње* Ја, *само једна* жџна, *јоје* поново, *јенџга*, се маџну *јуџа*, *јуџре* дџн мџжи, и *јојеџи* гаџиш, *јеле* ги вџци; *јес*, сви; *јено јуџко* путџче, а *јен* месец, *јен* пџт два, отџдо *ја*; а *јено јуџко*¹²⁰ путџче биџло Вр, *џреко јарџм*, *јено* мџшко и *јено* жџнско, *за једџње*, се клџле *јагџнџи*, *јарџџи*, *ја* ће нџсим, *две јеџрџве*, прџво се *једџе*, *ја* и *Јелица јеџрџва*, *наредџмо џо јџсле* Шт, *ја* и жџна мџа, *ја* ти изнесџјем, *за Свџти Јџван*, *за*

¹¹⁹ Овим својством сиринићи говор удаљава се од северномакедонских, у којима се /j/ често изговара пасивније испред /e/, а некада и испада (Видоески 1954: 205–206, Видоески 1962: 65). Стабилном артикулацијом почетног /j/ испред свих вокала сиринићи говор приближава се јужнометохијским (Реметић 1996: 393) и јужнокосовским, али и северношарпланинским говорима (Младеновић 2001: 163).

¹²⁰ У придеву је /j/ протетичко.

једéње, па сэм и ја, јéна имáла, јén ги чувáа Бе, ја сэм се удáла, јén отúд, прво јáјце, јáрэм да прескóчиш, јén зáлак, јóш лéба ГБ, јéдан пúта, јен Цигáнин, ја сэм ваñáа, тáј јáрэм; Јок, мóре!; пóсле јóйе, ју́йре дэн дóђе, јóйе чíсто, јемйу́йи, је стáву лyтíке, јóш јéна сéсра, нé ми је јáсно ДБ, јей́рва, ју́же, сáс тé ју́жа, јáре, јарй́ћи, јазáвци, Језерáчке рúпе, једíнацá у мáјке, ју́йре јóйе, јóйе клáс, јáстйук, мáстиў јáјца, једéње, јарáбице íма Го, јéно врéме јéна кућа, јеличй́ће да се нóсу, јáстйáк, јéл'е жéне, никóа јей́рва, јéј качáмак, бунгур за јáгáнце, на тóј ју́же Др, ја сэм дóшо, ју́йре дэн, сáс јéнога чйчу, јéл'е, онáј ју́жа, тáј ју́жа, ја да ти кáжем, кэт се јéло, пó нйје јазбáци, јéно одéло Ви, ју́жа се прáју, сáма ја, јéнога кóња, јén вржýје, јаловй́ња, и јéна, јемйу́йи, јéбá-сэм ви мáјку, ју́йре дэн, кокóшке јéа, јáре мйцко, јóш пó јáко Су.

Глас /j/ на крају речи

29.2. Судбина /j/ на апсолутном крају речи унеколико зависи од природе претходног вокала. Овај сонант изговара се са знатном фрикативношћу иза тврдих вокала /а, о, у/, док је иза предњег вокала /е/ често пасивније, док иза /и/ испада. Осим доследног испадања иза /и/, у судбини /j/ у осталим позицијама нема апсолутне доследности, пошто је иза /е/ бележено и /j/, а иза /а, о, у/ среће се и /j/. Оваквом недоследношћу сиринаићки подсећа на јужнокосовски говор (Младеновић 2013: 106–107), са једном значајном разликом – у сиринаићком говору није потврђено факултативно испадање /j/ у овој позицији, иначе присутно у јужнокосовском делу (Исто: 106–107)¹²¹.

29.2а. Глас /j/ снажније фрикативности:

нај лéпо, тэд^т *нйкој*, *йу́ј* íма, *йóј* му бйло, *ушй́йај* мйши, *вóј* у мавáлу, га нађо *йóј*, па *йремй́йај*, *иску́вај онáј* мрсá, па *гру́вај*, и *сркај*, *йромй́шај лéпо*, никáкви обичáј Се, *нйкој* гочобй́а, ис *кóј крај*, *йу́ј* стаљáло се, у *йу́ј* слáму, *нај* млади сйн, *йéј* самовй́лке, *овóј* сéло; *очу́вај*, Бóже, пáмет; *мóйшáј* јén *крај* па дрýги *крај*, *ћути* *йу́ј* Ја, лако-пéро, *олелóј*, *олелóј*; *йу́ј* спáле, *нéмој* да држй́те, *йóј* свé помрле, тýј спремáле, *мéшај* дéвет пúт, *йу́ј* зéвњу искóпаш, *йáј* жéна, па *йéйај*, *йóј* у Јажй́нце, и *за* *йóј*, Бугáри седéле *йу́ј* Вр, стáр обичáј, прáz *нај* вйше, *нај* старéјзи, дóђе *нйкој*, *онóј* варéно, *кóј* да купýје, како-*кóј* дáва *йóј*, *кóј* дóђе први, *нéмој* тй Шт, гледáле *нйкој*, *нйкој* на *ову́ј* стрáну, остáло обичáј, дéда *мóј*, *кóј* ис *кóје* је фамй́лй́е, *áј* да попијéмо, на *йу́ј* Мерáју, *јóйе* íде, *нéмој*, *йóј* се поáло, *нйкој* лóнац, *нйкој* пéшки, *кóј* се дйне први Бе, *овáј* пó стáр, он је *йу́ј*, и тй па *се смéј*; *Éј*, *éј*, *éј*! *Éј*, човéку!; *йосй́йуј*, *дйзáј* чарáпе, *нйкој* не пóсти, дáде *йóј*, како-*кóј* ўме, *йграј* ГБ, обичáј бйло, с *онéј* сáбље, *йóј* кравáјче, у *йéј* кожýше, *рáйшáј* сéди на рáло, дéвер, не пóсти *нйкој*; *нéмој*, брáте; *намешй́йáј* ДБ, *гнóј*, *кóј* дé стйгне, другáр *мóј*, *рáзбој*, *овóј* у средй́ну, *онéј* руковéђе, од *овéј* стрáне, *нйкој* узймáле, међу *йéј* камéње, у *йу́ј* рúпу, сáс *ову́ј* рýку, ску́воў *онéј* кóске Го, *нйкој* дрвéће, ка *овéј* воће, *овéј* белóве,

¹²¹ Уп. са знатном стабилношћу /j/ у овој позицији у јужнометохијским говорима (Реметић 1996: 396).

сас *о^еј* цвѣће, *о^ај* раш^{*}, и *м^еѡај*, па *у^иѣѡај*, по^сле *о^еј* листе, а *и^уј* у^рду, како-*к^ој*, немаше *н^икој*, копање је *н^ај* тешко Др, *н^икој* има, сас *о^вуј* ж^ену моу, запал’ија *н^икој*, *н^ај* више у Македонију, *о^ној* што знам, *о^ај* водација, казан *о^вај*, *и^уј* од Жупе, б’ѣдни *к^рај* је *и^ој*, на *к^рај* је моја кућа Ви, *б^егај* више, *и^ој* се сѣхам, па *и^ѣрај*, *н^икој*, *к^ој* има, *н^икој* у к^ош, па *и^рзај*, *о^вуј* годину, смо наметал’е *р^азбој*, *и^ој* сириште, *о^ај* ма^ти, *и^ај* га носија, *и^ај* обичај Су.

29.2б. Глас /j/ слабије фрикативности:

о^еј друге, наведнички *ж^њѣј*, *и^уј* бачица, *и^ѣј* ћерке, *и^ај* тамо, у *и^ѣј* мавале, *о^вѣј* помлади, *и^ѣј* њиве, по^сле *у^вр^нај*, *за^грабуј*, *н^икој* тури, у *и^ѣј* кравајчиће, *о^вѣј* тањире, и *о^нѣј* крушке полошке Се, да^ла ни *и^ѣј* плугое, *и^ѣј* фамилије, *о^вѣј* демонстрације, око *и^ѣј* дрва, преко *и^ѣј* камење, ни *о^вѣј* моје; тако бија *о^бичај* Ја, *н^ај* слабо теше, у *и^уј* белешку, о[д] *и^ѣј* људе, *и^ѣј* девет човека, *и^ѣј* сотоне, *и^уј* трмку, и *о^нај* чела, и у *и^уј* рупу, *о^ној* што удара у камен, *н^икој* деда-Ноја Вр, *о^вѣј* пारे, све с *и^ѣј* врбе, тупкале *и^ѣј*, *н^икој* не седи Шт, он ги *и^ѣј* паре узе, и *о^вѣј* артијане, у *о^нѣј* чанаце, са *и^ѣј* стране, *о^вѣј* синои Бе, праи^в *и^ѣј* мађије, *и^ѣј* њина разна чу^да ДБ, *и^ѣј* помладе жене, *о^вѣј* колоп^ајке, о[д] *и^ѣј* стране, *и^ѣј* црнојке, од овај *к^рај* до *и^ај* *к^рај*, врс *и^ѣј* даске, *о^нѣј* к^оже, *и^ѣј* старе Го, носимо *о^нѣј* навильце, *к^ој* има пеш’кир Др, не су ка *о^вѣј* друге, а *о^нѣј* л’етне сл’иве, *и^ѣј* имамо ми, *о^вѣј* две године Ви, на *о^вѣј* сл’иве, *и^ѣј* понапре приче, има *о^вѣј* Су.

29.2в. Испадање /j/ на крају речи

а) /J/ испада иза /и/, што се може сматрати асимилацијом:

у^одби дете от с^исе, и га *и^зми* дете Се, *з^ави* му р^уку, *и^ови* га за у колѣпку Ја, *у^оми* р^уке да м^есиш, *с^аши* пу п^уце, *с^акри* га у к^ућу Вр, *и^реври* м^леко, *и^ои*и и т^и ј^ену Шт, *и^сири* му н^огу, *и^зми* ги ц^рева Бе, у в^уну га *у^ви*, *о^ми* и н^оге ДБ, *н^ај* прво *и^реври* м^леко, *о^ми* д^ецу Го, па *и^окри* с^ас к^рпу, *и^ри* да пр^ође, *у^оми* Др, *и^зми* па о^стај да се ш^уши, и ја *и^ови* га и о^стај ма^тере Ви, *о^дви*, *з^ави*, *и^ои*и и ти ј^ену, *и^ои*и ра^ки^у, *у^одви* му р^уку Су.

У овој позицији из групе /иј/ испада /j/ и у унутрашњој позицији (*и^ои^иѡе*, *о^ми^иѡе*, *у^би^иѡе*).

Овом типу припадају и примери типа *комши^иски* (в. т. 29.3).

б) У сиринићком говору /j/ не испада на апсолутном крају речи, осим у заменици прилошког израза *н^ико и^уи* (*н^ико* п^ут се с^едне, *н^ико* п^ут о^стај, *н^ико* п^ут с^рина Се). У оваквим примерима /j/ испада пошто се заменица не користи у заменичком већ у прилошком значењу. На удаљавање од заменичког значења упућују и примери у којима се заменица дезакцентизује (по *н^ико*-п^ут падне к^иша ГБ).

Глас /j/ испред сугласника

29.3. Испред сугласника а иза вокала /а, е, о, у/ глас /j/ показује знатну стабилност. У секвенцама /иј + сугласник/ испада /j/.

29.3а. Етимолошко /j/:

до Драјко́фце, најбли́жњи, кој-иши-се-удеси́а до́ма; а́де, исй́ојше; на осо́јну срáну, ма́ти Си́ојка, бело́јка и црно́јка, рабо́иáјше, по њо́јне дули́не, ко́јзи дево́јке, пот сáч зрѣ́ ги Се, копа́а Го́јко, и њо́јна, до́ђе својби́на, имáло не́ке иѣ́рја, и у иѣ́рја, бело́јка и црно́јка Ја, ајде́мо, брѣ; заниши́ај-се, обо́јци б́иле вунéни, креј-мéне, а мо́ју ма́јку, умр́ја о[д] то́ дрво, сáс шма́јзер Вр, креј-слу́нце дунеш', па по́сле креј-се́вер, што́ је оста́не њо́јзи, на́ј си́арѣ́зи Шт, иш́ујка немóјше, узимáјше, ка никóе бѣло зáјче, о[д] та́ кáјмак Бе, бајра́кишар ба́јрак носíја, својби́на ту́ј седе́ле, дигни обо́јце, остану́ле иш́ујка, и ниши́ај-се, изу́ј-ги ГБ, крши крава́јче, над сна́шу крава́јче, се́ди иш́ујка, иш́ујке ги измо́ў, калайáјку пѣчеш, ви́но наји́рво, дево́јка се спрѣ́ма ДБ, Аји́, ме́цо, аји́!; ча́јче по ма́ло, њо́јна ма́ти, иш́ујка изма́ва, никóе ја́јце, мења́јше кúма, и крава́јчи́ћи, кáјмак, свира́јче; нико́ј-чара́йе, ја́ мѣтем креј мéне Го, у Драјко́фце, ка кукуба́јка Др, сáм служи́ја во́јску, до́шла во́јска; ба́ци креј-во́де та́мо, крај-Срби́је не́ сáм б́ија, та́мо и́ркај-рѣ́ке Ви, Осо́јни́ца, осóјно мѣсто, зборíмо сво́јски, ко́јзи гу је рѣ́д, и крава́јчи́ћи, бело́јка б́ила, у обо́јце, се гно́јло, остадо́смо иш́ројца ка прс иш́ујка Су.

Глас /j/ од /и/ у вокалским групама

29.3б. /J/ од /и/ у вокалским групама /аи, ои/ насталим из група /ави, еви, оји/ у различитим врстама речи понаша се на исти начин као и етимолошко /j/ испред сугласника – артикулација му је са јачом фрикацијом.

Редуковање /и/ у вокалским групама после испадања /в/ није доследно. Чешћи су примери типа *наи́раи*, него *наи́рај*, чиме се сиринићки говор наслања на призренско-јужноморавске говоре јужне Метохије и јужног Косова. Контакт са јужнијим говорима у Македонији и на Шар-планини утицао је на елиминацију вокалске групе девокализацијом /и/. У облицима именица, међутим, девокализација је присутнија (*Брезóјца, кука́јца*). Оваква судбина /и/ у вези је са присуством *-и* као релевантног морфолошког знака у различитим глаголским облицима, док је у именицама морфолошки ирелевантно.

Група /вокал+и/ стабилнија је у двосложним глаголским облицима, што би био механизам чувања морфолошког лика кратких речи (*си́аиши, и́раиши* : *наи́рајла*, поред *наи́раила*).

-аи- > *-ај-*; *-оу-* > *-ој-*:

гно́јле, кэт се *оси́ајло*, на *брада́јцу*, ко́' мо́жоў, ко́'¹²² су ту́ја (: *ко́ји*), *ни́ко'* ће не срѣтноў, *ни́ко'* пра́ў зави́јачу, а *ио́* *ни́ко'* пра́ју; *бро́јле*, не́што та́ко ме

¹²² У оваквим примерима контролор конгруенције несумњиво упућује на мн. именичке заменице у субјекатској служби. Ово потврђују и факултативни облици ових заменица са финалним *-и*.

освојло, докле смо ги *дојле* Се, смо биле *двојца* мѝ, у *кујну* смо радиле (: кухиња) Ја, онај мечка *се усѝрајла*, ги *ѝосѝрѝјле*, *маѝичѝјна* се звала, јер *ѝне ројле се*, да не се *рој* (: да се *одвој*) Вр, *ѝно се раздвојло*, *мѝрам обадвојцу*, *сѝм забрајла*, од *Брезѝјце* дошле Шт, *би се двојле*, *двојца* мушкарци, *обадвојца ѝћоу*, *ѝдоу сабајле*, *се сѝсѝјајле*, *кѝд одвојле*, *сѝс маѝичѝјну*, на *Свете-Тројце*, *сѝм сѝрајла*, *Вишејца* значи да је по високо мѝсто Бе, *наѝрајше* свѝшто, *ѝрајле* тѝј мађѝе, *стаѝ рукајце*, *сѝс рукајце*; смо ѝшле *ѝо двојца*, *вако двојца*, *ѝрѝјца* да сѝдну, от *Свете-Тројце* ГБ, *ѝде се сабајле* (тур. *sabahile*), *рано сабајле*, што *ѝрајле*, *сѝм забрајла*, *сѝм ги забрајла*, га *осѝјајла*, да гу *осѝјајмо*, па смо *ѝрајле* ДБ, у *рукајцу*, *чујем кукајцу*, од *ласѝјајце*, *ласѝјајца* у гњѝздо, *ѝбѝјца* вржујемо, *двојца* да гу *нѝсу* Го, *ѝрајмо* ка завијаѝе, гу *сѝјајле* срују Др, *сѝга не ѝрају* штѝту Ви.

Глас /j/ после сугласника

29.4. *Под-јавѝрац*, *клас-је* нагѝре Се, га окрећамо о[д] *ѝѝкѝсѝи*, ако су *ѝѝкѝсѝи* дебѝли, у онѝ *ѝѝкѝсѝе* свѝ Го, смо турал'е *бѝсѝе* Су.

29.4а. Из групе /жј/ факултативно испада /j/:

а) *вражѝо* дрво Го, *дѝте* му било *вражѝо* ГБ, *на оружѝе*, било на *Сѝружѝе* ДБ, *мајко бѝжѝа*, *дај* му *оружѝе* Вр.

б) Стално имале *оружѝе*. Бе, *мајко бѝжѝа*, *немајле оружѝе* Др.

Глас /j/ у међувокалском положају

29.5. У међувокалском положају /j/ се различито понаша у зависности од вокалског окружења.

29.5.1. Групе /вокал + j + а/

29.5.1а. Група /аја/

Присуство /j/ у овој групи зависи од тога да ли је овај глас у основинском делу, када се најчешће чува као фон пуне односно пасивне артикулације, или се факултативно развија хијатско /j/ у јд. м. р. радног гл. придева. Вокалска група /аа/, настала испадање /х/, најчешће се не разбија развијањем хијатског гласа.

Број потврда са хијатским гласом у јд. м. р. радног гл. придева *-а* аористне основе знатно је мањи од примера са групом /аа/. Ова чињеница је интересантна, пошто се у околним говорима призренско-јужноморавског типа, укључујући и северномакедонске говоре (Видоески 1962: 214–215), у овом глаголском облику вокалска група по правилу неутралише развијањем хијатског /j/. На сиринићки говор овом особином унеколико подсећа јужнокосовски говор Гатња, у коме – додуше – доминирају примери са групом /-аја/, поред облика са /-аа/ (Младеновић 2013: 105).

У јд. м. р. радног гл. придева вокалска група /аа/ најчешће је без /j/, док је изван ове категорије група /аја/ стабилна. Оваква ситуација сведочи о

морфолошкој условљености, пошто је у радном гл. придеву у питању наставак *-а* који се додаје на граматичку основу. У сиринићком говору је и изван ове категорије вокалска група /aa/ различитог порекла иначе могућа (*глаа, снаа*).

а) Група /aja/:

лајале ка *куче*, *имаја* брѣзэ, се *вржувáја* *кóњ*, *кобајáги* је зрао Се, *тој узéа* ка у *зáјам*, *најарíм*-ти твоје јунаштво Ја, *йо бајалице*, *мúке* ни *имаја* *óтац* Вр, а *јаја* *турим* у врѣћу Шт, *моја ћерка Маја*, па се *тури маја*, *по добро* је *маја*, *Сиáја* Марковић; *осиáја* *волује*, *тој сэм забрáја*, *свэ сэм* ги га *дáја* Бе, *кобајáги* и *ћерка* ГБ, *кобајáги* *имáло* *жéне* ДБ, *на зáјам* му *дá*, па *ж'éне* *кобајаги*, *имаја* на *врр*, *имаја* *један* *стáрац*, *одаја* („гостинска соба“) Го, смо гу *звáл'е* *одаја*, *пóсле и́рајале* *пó виш'е* Др, *не сэм* *имаја*, па *имаја*, и *чéкић* *имаја*, ми *дáја* *јен* *шáмар* *мéне*, *кóј се надáја*, *не сэм* *имаја* *ја* Ви, *имаја* *брáта* Андрéју, а *сэм* *разбрáја*, *сэм* *ицейáја* *дрва*, *Рака* *се звáја* Су.

б) Група /a'a/:

кóј имáа, *кобаáги* *нéшто*, *давáа* *кум*, *имáа* *сэсре*, *кóј имáа* *рiбе*, се *брáа* *колóмбоћ* Се, *сањáа* *сэм*, *сэм* *морáа* Ја, *сiн* ги *и́редáа* Вр, *не* *могáа* да *рабóта*, *си́áа* у *úста*, и *сáк' оháа*, *кóј знáа*, *рétко* *кóј да знáа* Шт, *имáа* *сэстру*, *Ђорђија* *се звáа* Бе, и *својбiну и́раháа* ГБ, *сэм* *имáа* *сэстру* ДБ, *и́раáла* Др, *отишо* *како-кóј* *могáа*, *сэм* *дознáа* Ви, *кóј ораáа*, *држáа* *стоку*, *имáа* *пúшку*, *имáа* *шарéну* *пúшку*, *не би* *знáа*, *сэм* *разбрáа* Су.

в) Група /aa/

не си *чекáа*, *што скайáа*, *и́ричáа* ми, *имáа* *плúгэ*, *сејáа* *тај*, *имáа* *браћу*, ги *казáа*, *кóј* *могáа*, *не* *рабои́áа*, *йои́раљаа* *нéшто*, *морáа* да гу *отери*, *имáа* *слóн*, *имáа* *нико¹*, *држáа* гу, *сејáа* *сэм* *нiву* Се, ми *и́ричáа* *дéда*, *чувáа* *сэм* *кóзе*, а *немáа*, *имáа* *óн*, *рабои́áа* по *околину* Призрéна, *обеháа* *тако*, *си* *и́ребáа*, *кóј* *имáа* *стоку*, *имáа* и *сiр*, *се смејáа* Бóжић, *кóј* *имáа* у *војску*, а *си* ми *рабои́áа*, *слабо* *сэм* *имáа* Ја, *обеháвáа* ми, *знáа* *штó* је, али *не смејáа*, *óтац* *ораáа*, *умираá* *нáрод^т*, *чувáа* *сэм*, *имáа* *крéвет*, *легнаá*, *жéну* *имáа*, *мáјку* *имáа*, *сэм* те *излэжáа*, *двá* *сiна* *закои́áа* Вр, *тэд* *немáа*, *кóј-оháа*, *не* *йоишiувáа* Бóга, *и́цувáа*, *имáа* *папрэћ*, *грóм* ги *и́áа*, *уи́ейáа* *четири* *вúка*, ако га *викáа*, и *немáа* *кóј*, а *Дáги* ми *имáа*, *ни* ме *искараáа*, *ни* ме *оисувáа* Шт, *викáа*, *се* *и́раá* *улоў*, а *знáа*, *дéда* *знáа*, *свáк* *викáа* да *чувáа*, *украá* *бúку*, *дéда* *викáа*, *не* *сэм* *могáа*, да га *задржáа*, *си* *морáа*, *не* *знáа* *чóек*, *не би* *могáа*, *пуцáа* *сэм*, *чувáа* *сэм* *óўце* Бе, *младожéња* *сiремáа*, *не* *могáа* *гóре* ГБ, *рабои́áа* по *Македонiје* ДБ, *кэд* ми *казáа*, *сэм* *и́робáа*, *не* *могáа*, *сејáа* *Драга*, *кóј* *немáа* Го, *штó* *сэм* *рабои́áа*, *сэм* *чувáа*, *имáа* *гóлем* *кóтар*, *имáа* *óра*, да *би* *и́реси́áа*, *и́ричáа* ми, *кóј* *имáа* *мл'éко*, да *би* га *дувáа* *вéтар*, *имáа* *пó* *више* Др, *туј* *сэм* *рабои́áа*, гу *школувáа*, *док* *сэм* *могáа*, *морáа* да *отине*, *сэм* *и́лаháа*, *кэд* *имáа*, *не* *сэм* гу *и́ераá*, *сэм* *и́рчáа*, *што* *разговараáа*, *не* *могáа*, *сэм* *чувáа* *стоку*, *иосејáа*, *сэм* га *и́ознавáа*, и *рачунáа*, *овáмо* *и́регьедáа*, *кьейáа* се *камењ* Ви, *кóј* *могáа*, *óн* *ораáа*, *óн*

сејаа, сэм чувáа, кóј немáа, имáа рáвник, си га ÿримáа, сэм заклáа, сÿремáа се, тóј сэм гледáа, нé сэм се свађáа, да нé сэм се руљáа Су.

Обичност групе /aa/ у јд. м. р. радног гл. придева, али и етимолошко слабљење везе мотивне именице и прилога, подстакли су и испадање /j/ из прилога „скраја“: ливáде су мáло ÿó скрáа, по кúће ни бíле тáмо ÿó скрáа Бе.

г) После испадања /x/ вокалска група се факултативно затвара развијањем хијатског /j/, и то претежно у источнијем делу Сиринића: ÿремáја имáло, овај ÿремáја Др, тај ÿремáја Ви, ÿремáја отúд Су (: ÿромáа да не утéпа, кá нéма ÿромáа Бе, ÿромáа на врáта Се).

д) Сажета вокалска група /aa/

Особина да је сиринићки говор толерантан према вокалским групама не тако често ремети се сажимањем истовокалске групе /aa/ у /a/ у јд. м. р. радног гл. придева:

сáч се зреја́ на оцáк Се, и све ги ÿоïейá, свé гу ицейá Шт, у држáвно сэм работá Ви, жебá сэм ви мáјку Су.

29.5.16. Група /eja/

У групи /eja/ потврђен је сонант са пуном и ослабљеном фрикацијом. Бројнији су примери са /j/. Из дела примера, пре свега у западнијем делу сиринићког говора, испада /j/.

а) Група /eja/:

ÿрегорéја, зборéја, сејаа сэм њíву, се сејáло, сам га сÿрреја, сејáле бéла жíта, тóј гу донéја Бог^к Се, ченица ни бíла сејáна, кóј смеја от страшнiце Вр, зборéја сэс мéне ГБ, сејáле смо Го, у брзíну сэм узéја, и сејáл'е смо, нé сэм узéја јóш, да нé би изгорéја, нé сэм видéја, мóжда сэм видéја неки-пúт Ви.

Широко заступљена замена групе /ej/ групом /ij/ практично је елиминисала из говора Берејца групу /eja/.

б) Група /e'a/:

нé сме'а, немáле ве'алице, врá[г] ги ÿонé'а, што видé'а, донé'а сам, узé'а, сэм се згре'ала, да видé'а, гра́ смо се'але Се, кэт се се'ало, конóпле се се'ало, сэс рúку се се'ало, па се се'ало; тóј узé'а Ја, нéгде смо се'але и ченицу, и умрé'а, како седé'а, се жн'е'ало Вр, нé сме'але да íдоу Бе, тóј нé сме'ало, се се'ало, жíто се се'ало, кэд немáле ве'алице Го, да би седé'а кóњ, немáл'е ве'ал'ице Др, смо се'ал'е, бéдно сэм живé'а, нé сме'ал'е да ул'éноу, за се'áње Ви, а он мисл'е'а Су.

в) Група /ea/:

ÿочéа да избíва, греáле раки'у, ÿочéа да се множи Ја, мљеа у воденицу, не смеáле Вр, извéа ме дéвер, брат ме извéа ГБ, свéкэр пред ну́ умрéа, слúнце не огреáло ДБ, нé смеáл'е у средíну сéло Ви.

Најчешће се не развија хијатско /j/ после испадања /x/ у: сÿрреá бíла у двóр, ни сÿрреá да се вíди Бе, твóа сÿрреá, овај сÿрреá ГБ (: сÿрре'а Го).

29.5.1в. Група /ија/

У групи /ија/ различитога порекла најчешће је потврђено /ј/ пуне фрикативности.

а) Група /ија/:

бија мучан народ, *радија* млого, нигде га *иурија*, *иерзија*, *ћевлија* пуца, *се месија*, кој *ипроводија*, како *бија*, кэт сэм *сија* (< сеја), тój сам *донија*, свети-*Борђија*, Бог *не одредија*, *ицијанске* пѣсме, никој *не смија* (< смеја), сáм *се ошушија* Се, дѣда ми *бија* Фѣлип, тако *бија* обича¹, мокѣр сэм *бија*, *не сэм се женија*, и *угасија се*, *ја сэм бија богалија*, сэм *исѣалија* пѣштољ, *овија* девојчићи, *иѣија* по далѣчни, *скочија* на мѣне, *кација*, потерала ме *маћија*, *маћија* вѣка Ја, *куѣија* чѣле, *осеѣија* мѣчку, он *сакрија се*, *бија* профѣсор, га *скрасѣија*, *иурија* на њѣга, сэм *бија*, *се оженија*, дрúту жѣну *узија*, *овија* Нѣмци, *си возија*, *скрасѣија* га, *бија сэм* двапут, и свѣ *иѣија* Вр, *носи ку[д]* *Талијане*, *си иуѣиѣија* пашку, а тамо света-*Марија*, *Свети-Ил'ија*, *комиѣијам* не мѣси, *жиѣи-ја*, ѣтац га *учија*, га *научија*, *иуѣиѣија* ништо, *донија* је, *се женија* Пѣре, не *иолазија*, *нагазија* на нѣшто, кэд *видија*, *онодија*, а јѣн га *однија*, што *донија* Шт, што *добија*, *усѣија* никако, *бија* за дрва, али сэм *видија*, *измислија* тѣ¹ каланцурке, ка гребѣни *онија*, *овија* се дѣгле, што је *власија*, *не си донија*, *наѣија* се чѣок, како он *зборија*, *се раздѣнија*, ако *си* *узија*, кэд *онодија*, *иочија* овај рат, *мати Наѣалија*, и *иѣија*, дѣ су *овија*, Свѣти *Димѣирија* Бе, *имало* прије *власија*, н'ѣма *маѣеријал*, рањет *бија*, кој *ги* *видија*, сватѣе *донија*, Бог *ги досадија* чѣсан, *мáтер ираѣиѣија* ГБ, *власија* се звала, *ја сэм* *убија* вѣка, *иѣија* гѣсти, чѣниш *зијан*, *овија* по млади, *не сэм* *видија*, не *закачија*, па га *узија*, *седија* у вѣјску, *тај* *комиѣија* што *бија*, дѣ *си* *бија*, дѣда га *узија* ДБ, *комиѣија*, *онија* гребѣни, *иѣија* ка мајстѣри, *овија* што немале, *бркаѣија*, *онија* камењи, *наѣравија* гѣлем крс, *ги донија*, *живија* у Скѣпље, *чинија*, *се* *искриѣија*, како-кој *волија*, у црепѣљу *се* *месија*, *служија*, *ударија* грѣм, *снија* Го, *водија* рѣд, чѣсан крс те *убија*, *ѣтац* *носија*, *учија* не, док *се* *усија*, *бија* *меракл'ија*, шкѣлу сэм *учија* Др, *носија* чѣовек, сэм *служија*; *овија* дрúги, *ракија*, *учинија* *казан*, не *узија*, да *се* *ицијаним*, како *радија*, сэм *се* *онодија*, *не сэм* *се* *обрѣчија*, *зайал'ија* никој, *се* *враѣиѣија*, *не сэм* *видија*, сáмо *вардија*, сэм *гу* *иурија*, да *сам* *учинија*, да л *ме* *видија*, *ми* *доѣерија*, *гу* *исѣиѣнија*, *овија* партизани, *Србија* *наша* Ви, *се* *вѣка* *буѣиѣија*, *овија* *наши*, ¹ѣтац *ми* *бија*, *завија* *кѣче*, кој *узија*, а *си* *се* *уморија*, *тај* га *носија*, *ми* *бија* дѣбар, сэм *куѣија*, кој *ни* *ираѣиѣија* Су.

У свим пунктовима је развијено хијатско /ј/ у именици „маћеха“: *наша* *маћија*, *вáј* *маћија* Се, *маћија* Зѣрка Ја, *твоа* *маћија* Вр, *маћија* Го, *Перина* *маћија* ГБ.

б) Група /ија/:

а *дорија*, ка *куѣија*, тај *фамилија* Се, дѣшла *наша* *фамилија*, никој *гѣчѣбија*, сэм *носија*, сэм *носија* опáнке, да *не* *би* *се* *увамѣирија*, уништи *мађија* чѣѣка Ја, *ѣтац* *ми* *бија*, *авијатѣчка* *иѣшадѣија*, сэм *служија*, *коња* *би* *изија*, *укачија* *се*, *овија* дрúги, *иравија* *лађу*, *сиасија* га Бог^к, *ми* *смо* *фамилија*,

кѣт се *ѿробудѣа*, што *косѣа* Вр, *алергѣа*, мамо; није *алергѣа*, наша *фамилија*, света-*Марија*, *занаѿлија* ми *бија* Шт, наша *фамилија* Бе, *понапре окречија*, па га *казнија*, *донѣа* вѣлко ГБ, се *попије ракија*, *врућа ракија*, се *пије ракија*, се *скупи фамилија* ДБ, *се месѣа* Су.

в) У глаголе на /-ива/ (кѣд *наѿива* у ѿме славе, и га *убѣва*, *одбивале* смо ги Бе, да се *наѿива* бѣњаку, и му *наѿива* три пуѣа ДБ) *продро* је суфикс /ива/.

29.5.1г. Група /оја/

У овој групи /j/ често испада из заменица, са не тако честом заменом групе /оа/ групом /уа/, док у осталим речима опстаје.

а) Група /оја/:

Сѿѿојанѣвић, *која* знаје, *икѣне свакојаке*, *снаша која* је, *де* је *ѿојаѿша*, *зѣва моја* Се, *мати Бојана*, *оѣде биле ѿојаѿше* Ја, *сверѣва моја*, *нагноја* њиву Вр, *зѣва моја*, *која* га *нађе*, *тај која* није *мешаља* Шт, *другојако* га *викаw*, *туј се забѣја*, *и ѿојаѿшу*, *одѣвно не ѿосѿојало*, *мој брат Сѿанѣоја*, ни *стар Благоја* Бе, *моја баба* Го, *ѿојавѣл* е се *вѣшке*, *кѣт се ојагњу*, *ѿо другојако* изгл'ѣда Др, *која* стѣка *падне*, *која* се *редује* Су.

б) Група /оја/:

кѣа је *бачица* Се, *баба никоја* бѣсна Ја, *ишла никоја* *комисија* Ви.

в) Група /оа/:

ѿма коа је, *коа* ни *месѣла*, *никоа* *жѣна*, *како коа* Се, а *била никоа* *мѣгла*, *никоа* *мачка* Ја, *било коа* *девѣјка*, *коа* *не* се *удала*, па *моа* *мајка*, и *моа* *мајка*, а и *бѣше никоа* *мѣгла* Вр, *не се ѿоало*, *њима* па *ѿоале*, *моа* *снашо*, *ћѣрка моа*, *ћѣрка сѣк* *моа*, *моа* *мајка* ме *учѣла*, *сѣк моа* *снаша* Шт, *никоа* *крља*, *никоа* *жѣна* *умрла*, *никоа* *стрѣнка* *оѣде*, да *види никоа* *жѣна* Бе, *глаа* *празна моа* ГБ, *коа* *знала* да *угаси*, па му *ѿоале*¹²³ ДБ, *коа* је *мешаља*, *никоа* *јетрѣва*, *никоа* и *о[д]* *трѣе*, *тај коа* *куѣа*, ка *никоа*, *никоа* *крѣвшим сѣсе* Др, *неје никоа*, *моа* *кућа* *горѣла*, *моа* *жѣна* *била* Ви, *коа* *била* *потакатна*, *коа* *не*, па *мати моа*, *месѣла моа* *мати*, *моа* *снаша*, *ѿивоа* *мати*, а *моа* *мати*, *коа* *оћала*, *коа* *нећала*, *никоа* *мѣчка*, *ѿо никоа*, *коа* је *мешаља* Су.

г) Група /уа/ на месту /оја/:

будало муа, *куа* је *постара*, *куа* је *трѣдна*, *куа* је *мешаља*, *мамка муа*, *никуа* *Косѣука*, *јетрѣва муа* *месѣла*, па *снаѣа муа*, *ж'ѿими његуа* *глаѣа*, а *муа* *крѣшња* *била* Шт, ка *никуа* *бѣлка*, *причала* *жѣна свуа*, *сѣуа* *жѣна*, *ја* и *жѣна муа*, да *не* је *муа*, *Благуа* *наш* Бе.

29.5.1д. У групи /уја/ *сонант* се добро чува:

ѿѿуја *јѣле*, *скупѣни ѿѿуја*, *ѿма ѿѿуја*, *до ѿѿуја* *дошле*, *ѿѿуја* *огњѣште* Се, *окрѣнуја* *вѣтѣр*, *немала сѿѿруја* Ја, *ѿзе ѿѿам* Вр, *ѿаднуја* *гром* Шт, *викнуја*, *брат легнуја*, *неки ѿогинуја*, *тај ѿогинуја*, *би ѿогинуја*, *де се обрнуја*, *де седнуја*, *трѣба ѿѿуја*, *ги* *пребациле ѿѿуја*, *налазиле ѿѿуја* Бе, *кој бринуја* за *тој*, *не сѣм*

¹²³ Ако из преосмишљене основе глагола није испало /в/.

ги *чуја* Го, да *не би се сагнуја, обрнуја* наопако Ви, брата^{на}ц ми *йогинуја, йогинуја* на Планеју Су.

29.5.2. Групе /вокал + j + e/

29.5.2а. Група /аје/

У овој групи /j/ се најчешће изговара пасивније, док су примери са његовим испадањем ретки.

а) Група /аје/:

састају се *зајено*, сѣге бацѣле те^ј *обичаје*, свака своје *знаје* Се, да се *најѣду* Вр, тој *јаје* сѣди, *ја је* каж'ујем Шт, да се *најѣдоу*, од разне *крајеве* Бе, нема^{ло} ни лѣба да се *најѣмо* ГБ, враг нека га *знаје* Ви.

б) Група /ае/:

вај *знае*, Борика *знае*, *ѡа је* напрану, и ка *јено* пирајче, да *ѡкае*, која *знае*, пелене *ѡкаене*, од вуне *ѡкаене* Се, ђавол да га *знае*, да *ѡкаем*, смо шѣле *заено*, ка огледало *сјае*; *е ѡа[j]-је* вампировић, и *мирна-је*, *нека-је* жива Ја, *ѡкаемо* Вр, заено *пѣво*, забрајле старе *обичае*, ка *ѡи-је*, а кој *знае*, биле у заедницу, слава *нека-је* Шт, по добро *знае*, што *знае*, от платно *наѡраено*; от стране *да-је* прскаш Бе, имало *мерае*, *заено* смо биле, да се *знае*, овај жѣна *знае* ГБ, *ће* заврши *обичае*, *свуда је* ведрѣна, *да-је* купиу мешаље ДБ, враћамо *заем*, за *обичае*, и Драга *знае*, *лаем*; тѣква *дебеликва-је* ка паутѣна, *ка-јена* лопта голема Го, *заено* и Дречови, па да *ѡкаеш*; па *сѡара је* црква Др, нешто *знае*, нешто *не знае*, ме *ѡознаеш*, кој *знае*, кој границу *знае*; ал' и *она-је* мѣка, *давњашиња-је*, по *слаѡика-је* Ви, сви *заено*, ако *залае* куче; *сѣс кола је* по тѣшко, и *да је* олађѣно Су.

После факултативног иуспадања /ж/, вокалска група је затворена хијатским ^h/: што да му *каем* Ви.

в) Група /ае/:

од грмљавѣне *кобаѣги* тој Вр, у *Сараѣво* на пругу ГБ, имало *заеднице* велике Го, живѣла у *заедницу* Др, у *заединцу* смо бил'е Су.

Не разбија се вокалска група хијатским гласом у: бѣгај *оѡи ѡромѣ*, па се чујај *оѡи ѡромѣ*; око *дваес* дѣна Бе.

29.5.2б. Група /еје/

У овој групи /j/ се најчешће изговара пасивно, док су примери са његовим испадањем врло ретки.

а) Група /еје/:

огрѣје слунце, *не се сѣје*, ако се *сѣје*, сѣг *неје* Се, да *жњѣјем* Др, ал' и *неје* млого, *ѡо неје*, пченица се *ѡожњѣје*, да га *жњѣјемо* Ви.

б) Група /еѣ/:

да га *огрѣе*, зашто *не смѣе*, *се сѣе*, *неје* сама, кѣт се *ожњѣе*, кѣт *ѡосѣемо*, кѣт се *дожњѣе*, што се *сѣе*, *ѡожњѣе* туја, за *веѣње*, *ѡосѣе* се кѣт се *сѣе* колomboћ, да се *згрѣе*; тури *дѣје* чѣшма, *дѣје* Черѣнац Се, да се *загрѣе*, ченицу да *сѣемо* Ја, *ѡосѣеш* конопље, да *жн'ѣеш*, *дѣје* црква и *дѣје* то^ј заградено Вр,

а сѣге *другачије-је*, се накіте *л'е* ДБ, *се'емо*, *жњ'ем*, *жњ'ење*; за *конойљеје* друга Го, што *се'емо*, га *оїс'еш*, слунце *гр'е* ,св'е да *їос'еш*; *д'еје-је* м'ало Др, *їос'емо* кол'омбоћ, па *с'еш*, *їодгр'емо* мл'еко, *їогр'емо* св'е; *сањеје* нај пр'осто, *д'е-је* м'лада, с'эз *д'аске-је* Су.

Поред обичнијих примера са чувањем вокалске групе /ee/ у броју „шездесет“, забележени су и ретки примери са развијањем хијатског гласа: до *ше'есеї* године Ви, *їо ше'есеї* снопа Су.

в) Група /ee/:

згре'емо ракију, али с'эга *нее* Шт, тр'еба да се *с'е*, ваљало да се *згре'еше* Др.

г) Сажимање групе /ee/ у /e/

У примерима: И пел'ешка озг'ор *д'е* глава Се, А ц'рква б'ила *д'е* шк'ола т'амо, – остварено је сажимање групе /ee/ после испадања /j/. На овакав закључак упућују редовни примери типа *де су*.

29.5.2в. Група /ije/

У групи /ije/ сонант опстаје, с напоменом да претежу примери са његовом пасивном реализацијом.

а) Група /ije/:

да *ув'јемо*, се *їревр'ије* сол, *ом'јемо*, *чије* тр'упче на орашче, т'ој *їр'ије*, *с'ијје* под наслон'ицу Се, Напада'ло. Ка *није!*; Вр, *није* св'ї исто, *није* са зв'она с'эга Шт, да *ом'јем*, за *їиј'ење*, *не се с'ије*, *не ти се с'ијје*, *немиј'ени* суд'ови, и се *їокријемо*, да *оїкријемо* главе, да *їоїиј'еїе*, *не смијемо*, због *с'иїуације*, *није* м'есто К'учи; *д'ї је* с'эге Бе, *їр'ије* смо мес'иле, ако *не* га *їос'ијеш*, у *лије* турале, *није* с'эс м'ене ГБ, слунце *гр'ије*, и се *наїијје*, *узвр'ијеш* в'оду, к'эт се *с'ије*, *їос'ијеш* и кон'опље, ва'мо га *наїијје*, ц'ело с'ело се *смијје*, *није* д'обро, у њ'иву да *жњ'ије* ДБ, *с'ијјем*, да се *їос'ије*, с'эс'э сламу *їошиј'ена*, да се *гр'ије* в'ода, н'икој *їијје*, да *сн'ијеш* ц'рно, *није* ка с'эк^т Го, а у ноћ га *оїкр'ије*, *није*, *с'ијје* чобанин Др, *није* ка с'эга, н'еки *није*, што *їос'ије*, *не вр'ије* в'ише, да *с'ијем* л'епо, се *с'ије*, д'обро *жњ'ије*, н'ешто *доб'ије*, ако *їоїиј'еш*, да *їијеш*, *їијем* вар'ену ракију; ел' и *д'и-је* ч'исто м'есто Ви, б'ићи *маћ'ије*, с'эс *чеївор'ије* („кола са четири точка“), *їма змијје*, *ис фамил'ије*, к'эд *вр'ије* в'ода, *оїс'ијемо* бр'ашњо, да се *сн'ије*, п'осл'е *измијемо* Су.

б) Група /i'e/:

д'ве *узенг'ије*, да се *ом'ије*, *їоїад'ије*, да *сн'ије*, лазар'ичке *шам'ије*, *од'д кай'ије*, д'ецу *їов'ијемо*, да га *одб'ијеш*, *змије* у л'ето, *измије* га св'е; *їр'ије*, до м'оје вр'еме; т'эд га *одб'ијем*, да *мије* р'уке, им'ало *їерз'ије*, *с'ијје*, *маћ'ије* врагосане, нареди *їиїиј'е*; д'е *їиї је* п'о ч'исто Се, т'е' тр'ї *фамил'ије*, *није* д'обро, им'ала да *їије*, *їиј'ење*, и *комшиј'е*, ов'е' *демост'рациј'е*, шт'о *їожњ'ијеш*, за вр'еме *окуїациј'е*, *їиїиј'е* за Б'ожић; да *ми је* ж'ив Ја, к'эд *їмаш т'е' ко'шиј'е*, *из наше фамил'ије*, се *вр'ије*, *наб'ијемо* јен-к'олац; *ми је* т'уј снава Вр, *није* ка с'эд^т, да *сакр'ије*, *чије* су, *гр'ије* слунце, к'эд *није* д'ома, с'эс *комшиј'е*, гу *згр'ијем*, па гу *измијемо*, *їоїиј'е* в'оду, док *гр'ије* слунце, и *шам'ије*, кува'мо *їиїиј'е*, њ'егови *комшиј'е* Шт, *їо*

Србије, *ѿо* Македоније, се *ї*де у *шијење*, *ї*шле у *ѿошијењу*, *свѣ* се *сије*, или *ги* *набије*, *ѿо* *није* куд *нас*, за *їијење*; *де-їиї-је* *жїто*, *дї-је* *брдо*, *дї-је* *узбрдно* *млого*, *њїма* *ги-је* *тѣшко*, или за *мађїе* *Бе*, за *здравље* *ѿоїије* *ГБ*, *комиїе* *чувоў*, *носу* *комиїе*, да се *їїе*, *тї* *мѳра* да *жњїеш*, *сѳга* па *дружчије-је*, *чије* *ће* *оста̀ноў*, *чије* *ће* *наопа̀ко*, *ѿо* *Србије*, *пра̀ју* *мађїе*, *ја* *знѣм* *дї-је*, *шиѿо-ли-је* *то̀ј* *ДБ*, *напра̀ив* и *власїе*, по *трї* *їеїсије*, да се *найїеш*, да *л* *смије*, *набије* се, *омиєм*, се *жњїе*, и *жњїеш*, *цвѣјће* да *їожњїе*, *ѳона* *їожњїе*, док *засїеш*, *избїєм* *лѣпо*, *не* *смије* да се *држи*, *не* *смије* да се *сѳче*; а *и-їена* преко *пу̀та* *Го*, *мл'ѣко* га *заврїеш*, *їерзије*, *Свѣти* *Димиїрије*, *гочобїе*, *фил'їе* *ги* *кажѣмо*, и *завїємо*, *сиїе* она̀, *воденице* су *їокриѣне*; *де* *ни-је* *ку̀ћа* *Др*, *оїи* *їиѣн'е*, *свѣ̀ено* *їиї-је*, *дї-је* по *дѳбро* *мѣсто*, *дї-је* *планина* *гољѣма* *Ви*, *ѿо* *Србије*, *бїле* *їокриѣне*, *однѣсоў* *їиѣн'е*, *нема* *мађїе*, *сѳ[s]* *шїндре* *їокриѣне*, да се *жњїе*, ако *грїе*, *кѣт* се *одбїе*, *омије* се *кѣд* је *сўв*, да *заврїе*, да *врїе*, *їосакриємо*, *слўнце* да *снїеш*, *штѳ-їиї-је* *Су*.

Поред примера без развијања хијатског гласа у групи /ие/ броја „тридесет“, потврђени су и примери са хијатским /ј/: преко *їриїесѳ* *чѣле* *Бе* (: *на* *їриїес* и два *члѳна*, два-*їриїес* *дўше* *Бе*).

29.5.2г. Група /оје/

У овом вокалском окружењу /ј/ се среће са оба алфона, са превагом пасивније артикулације, а из дела примера и испада.

а) Група /оје/:

за *моје* *дѳбо*, *којѣму* је *сла̀ва*, *ће* *їоїојем*, за *моје* *знање*, *ројѣви* *долази́ле*, *мојѣму* *мўжу*, *їмаш* *својѣга* *Се*, *штѳ* *бїло* *ће* *їоједѣмо*, за *моје* *дѳба*, *жити-ѳѳчи* *ївѳје*, у *стребрне* *їовѳје* *Ја*, да *ўзеш* *ївѳје* *имање* *Вр*, да га *їоједѣм*, *које* је *мўшко*, *нема* *никѳје* *значѣње*, *живѳта* ми *мојѣга* *Бе*, *своје* *свѣ* *што* *їмаш*, *скўпи* *свѣ* *своје*, *та̀мо* *куд* *моје*, *куд* *мојѣга* *бра̀та*, *трї* *пу̀та* се *їоје* *ДБ*, *никѳје* *врѣме*, *никѳѣга* *зѣта* *Го*, *мојѣма* *деца̀ми*, *никѳје* *јарїне*, *које-је* *болѣсно*, *никоје* *нѣшто*, *ка̀ко* *које* *порѳсне*, у *сва̀к* *своје*, *ѿо* *никѳје* *дрѳво* *Др*, *сѳс* *мојѣга* *та̀тка*, *никѳје* *жѣнске* *бїл'е*, *кот* *ку̀ће* *моје*, *њїва* ми *поје*; *ка̀кво* *је*, *шиѿо* *је* *Ви*, *поздра̀ви* се *сѳ[s]* *своје*, и *да̀де* *мојѣму* *ѳѳцу*, *мојѣга* *чѳвѣка* *Су*.

б) Група /оје/:

никѳѣму *го̀сту*, *тѣ́* *никѳѣ*, *ко̀ѣга* *урѳчи́ле*, *никѳѣга* *пријате́ља*, од *никѳѣ* *стра̀не*, *сѳс* *моѣга* *ѳѳца*, *има̀ла* *сво̀је* *трѳло*; *дома̀њица* *шиѿо-је*; да *дѳѣм*, *ће* *ни* *дѳѣ* *свекр̀ва* *Се*, *никѳѣга* *чѳвѣка*, *ѿо* *никѳѣ* *мўшче*, *никѳѣ* *дѳѳбро*, *никѳѣ* *јѳјце*, *никѳѣ* *врѣме*; *Света-Пѣтка* *шиѿо-је*, *їа̀мо-је* у *брдо* *Ја*, *моѣга* *та̀тка*, код *никѳѣ* *ба̀бе*, *никѳѣ* *жѳрче* *угѳси*, *дру̀штво* *ївѳѣ*, *моѣму* *та̀тку* *Вр*, *моѣ* *унўче*, и *никѳѣ* *дѣте*, му *їоѣ̀мо*, *моѣ* *дѣте*, *оїиїѳѣ* *пѳп*, *їѳѣш*; *ла̀дно-је*, да *дѳѣ* *нагѳре*, ако *дѳѣ* *никој*, *ће* *їрѳѣ* *Свети-Нико́ла*, *нека* *їрѳѣ* *Велигдѳн* *Шт*, и *свѣ* је *їѳѣш*, *сѳс* *никѳѣга* *другѳга*, *моѣму* *дѣде*, до *моѣга* *дѣде*, *ће* *дѳѣ* *сѳга*, *никѳѣга* *вѳла*, *никѳѣ* *дѣцу*, од *никѳѣ* *годи́не*, *никѳѣ* *ћѳре*, по *никѳѣ* *дина̀рче*, да се *уда̀де* за *никѳѣга* *Бе*, се *їѳѣ* на *сла̀ву*, *улѐгов* *моѣму* *свѣкру* *ГБ*, *куд* *никѳѣ* *жѣне*, у *свѣ* *сво̀је*; *їѣшкѳ-је* *ДБ*, *млого* је *сво̀ѣїлїва*, *никѳѣ* *машїне*, и *шиши́ће* *никѳѣ*,

а *никó'е*, *никó'е* јајце, сас *никó'е* кóнце, мéко дрво *'е* Го, *йо* *никó'е* дéте, *йа* *никó'е* Др, *никó'е* говéдо, *мо'éму* ^уоцу, и *никó'е* врéме Су.

в) Група /оe/:

ће дóе рéд да нíкне, *ће* дóе да ми помóгне. ако му *зайóеш* нéшто Се, *моéму* оцу стрíц Вр, *моéјзи*¹²⁴ ћерке снáва, кэт *ће* дóем ку[д] тéбе Шт, *никóе* врáпче, на *никóе* мíесто, *никóе* девóјче, *никóе* дéте, *никóега* чоéка да га увáту, за *никóега* причáле, *никóе* мéсто, *никóе* ка кршчíће, *никóе* ка гýске, кóрче *никóе*, *никóе* Приздрéнке, дéте *никóе* Бе, па *никóе* четáла, с *моé* лíчне óчи, донéсем *никóе* дрво Го, *никое* йа ка грање Др.

Опстаје група /оe/ у чóек после испадања /в/ (нíкој чóек умрја, напрáа јéн чóек Бе).

29.5.2д. Група /ује/

У овој вокалској групи изразито доминира /ј/ са јачом фрикацијом. Усамљени су примери са пасивном артикулацијом сонанта.

а) Група /ује/:

замесујем лéба, *оцедује* ми вóду, мí *мичујемо*, *ће* ги *видујеш*, *ће* дарује, тóј *кажујем*, што му *следује*, да *'е* *дарујем*, што *вржуе* Се, кэт се *замесује* кóчач, да се *сиује* жíто Ја, да *йуиујем* у планину, овдéка *йошйујемо* Шт, кэд *насиује*, да се *йрикажује*, вóду *сиујéйе*, éли *ошрујен*, *ће* се *ушейујеш*, се *изнесује*, сас *њéга* *йује*, му се *зачинује*, да *верује*, не *верујем* у тóј, *ће* чујеш, *ја* ти *изнесујем*, ти *кажујем*, *йосиујéње*, му *сиујеш*, *йојрскујеш* с вóду Бе, *склоује* делóе, *закоује* се, *му-је* рáвна, снáша се *срамује*, *йо-му-је* ДБ, да ми *обује* ципéле, да *дарујеш*, се *наздравује*, се *сиује* ГБ, да се *срамује*, *йó* *йресйанује*, се *йресвучујемо*, *обујеш* се, да га *вржујеш*, *обећујем*, *досиујем* Го, на шпóрет се *йодгреује*, кэт се *йочнује*, *сиујемо*, да се *замесује*, нíшта *не* се *чује*, пéт кíла *ујем* Др, *узе* ми *ујем*, *зашйишйујеш* кíчму, домáћин *унесује*, одмá *се* *вржује* Ви, ти *кажујем*, *изујемо* се, да *кажујем*, па *кажујем*, *јéн* *вржује*, да *кумујем*, свé *ошарује* се, да ги *школујемо* Су.

Вокалска група /уe/, настала из групе /оe/ после испадања /в/ из групе /ове/, најчешће се затвара хијатским гласом: нéшто *ош* *Поује*, сас *йоује* Бе.

б) Група /у'е/:

кóњ га *узгрукује*, *узгрукује* свé, *скайује* сéно Се, мешáља се *дарује* Шт; што *йосује* смрéке, *дарује* спрéма Бе.

в) Група /уe/:

нарéдиш *сноује* Бе.

29.5.3. Групе /вокал + ј + и/

29.5.3а. Група /аји/

а) Није потврђена вокалска група /аји/ са очуваним /ј/.

¹²⁴ У Дјд. ж. р. присвојних заменица испадање је подржано и даљинском дисимилацијом према /ј/ у наредом слогу.

б) Група /аи/:

даде *маицу* Се, сас *нікој кáиш* Ја.

Због избегавање морфолошке хомонимије опстаје вокалска група /аи/ из које је испало /ј/: овíја *обичáи* óвде, нáши *обичáи* Бе, чíниў *обичáи* попóви Шт, да чíниш *обичáи*, свé *обичáи*, кэд се заврши *обичáи* ДБ, пóсле тíја *обичáи*, тáко куд нáс *обичáи* Го.

Вокалска група /аи/, настала испадањем међувокалског /в/, опстаје уколико се не неутралише редуковањем /и/ (: *наи́раи* : *на́ираји*):

наи́раи кршче, да му *си́аиш* кáмењ, *си́аи* кáмењ, ако му *наи́раи* Бе.

29.5.3б. Група /еји/

У групи /еји/, потврђеној малобројним примерима, забележено је /ј/, али и примери из којих сонант испада.

а) Група /еји/:

и *си́арéји* да изу́иш' Др.

б) /еи/:

Андре́ина мавáла Ја, *Андре́ина* чéшма Су.

29.5.3в. Група /ији/

а) Група /и'и/:

тра́ва *зми́ин* јéзик Се, *зми́ин* јéзик, да се *насми́иш* ДБ, *чи́и* си тí Су.

б) Група /ии/:

јéно *каци́иче* Се, *и́ерзи́ино* девојче Вр, до у *Си́ри́ин-доў*, *вика́мо Си́ри́ин-доў* Бе, *Мил'и́ин* Су.

в) Вокал /и/ из сажете групе /ии/:

Самари́ина мавáла Ја.

29.5.3г. Група /оји/

Из вокалске групе /оји/ глас /ј/ често испада, /^вј/ је потврђено у приближно истом броју примера као и група /ои/, док су потврде са /ј/ најређе. Ови примери јављају се и са редукованим /и/ у вокалској групи /ои/ (*нікој* рéкле, да *избро́ји*, *оба́дво́јцам* бра́ћам, да *гно́ј* њíу Бе).

а) Група /оји/:

мо́ји не ме виде́ле ме́не, оти́шле *сво́ји* Се, *мо́ји* нећа́ле Шт, *мо́ји* не се слагáле íч Бе.

б) Група /о'и/:

мо́и дéца, да ги *до́им*, да *наи́до́им* Се, док не га *одо́и*, се појави́ше *нико́и* сас *тру́бе* Ја, пóсле до́ђе ва́де да *одво́и* Вр, *мо́и*, *ко́и* ће до́у, унúци *мо́и* Шт, по *нико́и* дéца, што смо *и́о сво́и* Бе, и јóш лéба немáле *мо́и*, *мо́и* не ме давáле ГБ, кáко *ко́и* лúди ДБ, па ги прéзоу *нико́и* Го, Кóј íма да *до́и* – *до́и*; *кут-ко́и* Др, *нико́и* ви́ко у́рда, *нико́и* га топи́ле, од жéне кóја *до́и* Су.

в) Група /ои/:

оно се *одвои*, да *не се гнои*, све не *изброи* Се, *не ѿосѿои* таква животиња, *Воислав Вучковѿић, ѿпроѿца* живеће у *Шáру Ја*, *никои* радиће, *први пúт одвоиши* Шт, да *броиши* цеу ноћ, а *никои*, *причоу никои*, *никои* рачунаће, непунолétни смо бiле *оба двоѿца*, *Сѿоѿиљко*, да се *усѿои*, *Сѿоѿиљка* га утепаће, да *гноиши* њiве Бе, кáдá смо бiле *двоѿца* Го, га *наѿоѿмо* сáс вiно Ви.

29.5.3д. Група /уји/

Није потврђена група /уји/.

29.5.4. Групе /вокал + j + о/

29.5.4а. Група /ајо/

Није потврђена група /ајо/.

29.5.4б. Група /ејо/

Ова група потврђена је у 3л. мн. презента друге и четврте глаголске врсте.

Кáд *засејоу*, да *сејо*, *ѿосејоу* жéне, колóмбоћ га *сејо*, *и́до* да *жњéјо*, *ће ожњéјо* Се, сáга *ѿо* не *смејоу* Ви.

29.5.4в. Група /ијо/

У групи је /j/ стабилно. Највећи број ових примера потврђен је у 3л. мн. презента /а/ и /е/ презентске групе.

а) Група /ијо/:

исѿиријоу тó сáс руке Се, *Борћијо*, а тi све си га предаја; да се *наѿијоу*, *ће дојоу*, де *сиѿијоу* оуце Бе, „Ајде, *лијо*; ајде, *лијо*“; *сиѿијо* снашке ДБ, па *мијоу се*, *се изнаѿијоу* Го, *ѿоѿијов* нешто, *вријоу* јаја Ви, *ће* га *измијо* бачице, кóњи у *áр сиѿијо* Су.

б) Група /и'о/:

Пасивно /j/ потврђено је као хијатски глас: не сáм бија у *ави'он*, нећáле да не пúшту у *ави'он* Вр, *ни ками'он* Шт, да слúша *ради'он* Ви.

29.5.4г. Група /ојо/

а) Група /ојо/:

И у цркву *ѿојоу* Шт, *ѿојоу* лазаричке пéсме ДБ.

б) Група /оо/:

Сѿоо, ти рече Гóјко (: Стоја) Ја.

Група /оо/ после испадања /в/: Стојáнка *Вазимóо* дéте крстила ГБ.

29.5.4д. Група /ујо/:

ручицу *вржјуоу* Се, мýж'и *вржјуоу* снопоé Др, тóј *кажуоу* Су.

29.5.5. Групе /вокал + j + у/

29.5.5а. Група /ају/

а) Група /ају/:

и ту́рим му *ма́ју* Вр, смо *и́шле на Мерáју*, ту́риш *ма́ју*, да *у́зеш ма́ју* Бе, и на *ѵромáју* ГБ, *сэс ма́ју* се *с́ири* Су.

После испадања /в/ у интервокалном положају у 3л. мн. презента вокалска група /аи/ елиминише се редуковањем /и/: па се *састíају* Се, *наѵрáју* се *лэсе*, *ће* ти *наѵрáју* *лóm*, от *плáтно* ги *наѵрáју* Бе.

б) Група /ау/

Остаје вокалска група после испадања /х/ у: *за на ѵромáу*, *нéмој на ѵромáу*, *кáкву ѵромáу* Бе.

У глаголском прилогу садашњем група /ау/ увек опстаје, пошто је између вокала морфемска граница. Веза између 3л. мн. презента и овог глаголског прилога прекинута је због преобликовања 3л. мн. презента, у коме је очигледно одсуство /ј/ из групе /ају/ довело до дифтонгизације вокалске групе /ау/ и лабијализације првог члана. Ово је за последицу могло да има грађење глаголског прилога садашњег тако што се на 3л. јд. додавао формант *-ући*:

бегаући, *чуваући* *кућу*, *викаући*, *даваући* Шт, *бегаући*, *легаући*; Истру́ла *но́гу ѵураући* *једéње* на *áстал*. Бе, *викаући*, *наѵиваући* *бэња́ку* ДБ, *сркаући* *сэс* *ложíцу* ГБ.

Примере види и у т. 152.1.

29.5.5б. Група /еју/

Потврђене су групе са оба алофона /ј/.

а) Група /еју/:

имáја брáта *Андрéју* Су.

б) Група /еју/:

вí да *се грéу* Ја.

в) Група /еу/

После испадања /х/ у свим облицима именице „стреха“ опстаје вокалска група у:

да *пúштиш сíрéу*, *ѵоѵ сíрéу* Бе.

29.5.5в. Група /ију/

У групи /ију/ доминирају потврде са /ј/, док из малог броја примера из групе испада сонант.

а) Група /ију/:

тéпаш *зми́ју*, *замесу́ју*, *ујуѵи́ру*, на *свечи́ју* *кућу*, *у́зе ѵеѵи́сију*, *за зми́ју*, *кúтњу зми́ју*, *помења́мо зми́ју*, у *канцелари́ју* Се, *ја́ íмам ма́лу ѵенси́ју* Ја, га *отерáле у Бугари́ју* Вр, на *Свети-Ил'и́ју* Шт, *на́пре на ши́ју* Бе, у *Срби́ју*, *на́ј ви́ше у Македони́ју*, и *муници́ју* Ви.

б) Група /иу/:

чува́ле *светога-Или́у*, *ѵреѵи́ кайи́у*, у *ѵеѵи́сиу*, *за фами́лију*, и *фла́шу раки́у* Се, *греáле раки́у*, да *ску́пу фами́лију*, *ка́пе саши́у*, у *ѵеѵи́сиу* Ја, *би́ја у*

робију Вр, *шуршију* од Бóжић, уленемо у *авлију*, врúћу *ракију*, донéле *ракију*, обéсен у *авлију*, да *ију* свí Шт, давамо *ракију*, *ку[ð]* *Борђију*, *власију* на слáу Бе, дéца у *Словенију*, óн је у *Словенију*, *ракију* врúћу, у *робију*, *сэс милицију* ГБ, овáмо *шејсију*, *ракију* изнéсе ДБ, и у *шејсију* стáвим Го, óће да ме *убију*, нéће да ме *убију*, прво *узеш шејсију* Др, имáмо цркву Светóга *Димитрију*, *за Македонију*, прву *ракију*, вршиw у *авл'ију* Ви, и пóсл'е *шејсију*, туј *власију*, скршиш туј *власију*, пóла *ракију* Су.

в) Група /иу/:

íма *иензију* Ја, стáим *шејсију*, пúну *шејсију*, *ће* ти *разбију* Шт.

29.5.5г. Група /оју/

Из групе /оју/ у заменицама /ј/ најчешће испада. Испадање /ј/ из ове гласовне групе подржано је испадањем /в/ из групе /аву/: *моу*, *своу* : за *слáу*, на *глáу*.

а) Група /оју/:

да му отвори *никоју* канцеларију Се, пúшку узóу *моју* Ви.

б) Група /оу/:

éли *никоу* девојку, на *своу* њíву Се, и *моу* ћерку, свáк *своу* стрéћу íма Ја, до у *никоу* шúму, до у *никоу* кáрпу да гу одвéду Вр, *ће* ти дáм *моу*, *моу* снау, у *коу* цркву, *ја моу* дéцу, у *моу* мавáлу, у *ивоу* њíву нека íде, у *швоу* ћ[e] íде, сé у *моу* нéће Шт, извéди туј *ивоу*, нé-сме *своу* четáлу, *никоу* пúшку, *никоу* ж'ёну, у *никоу* шкóлу Бе, *коу* нáђеш, имáле смо *своу* воденицу ДБ, имáле смо *своу* воденицу Го, свáка *своу* сóбу Др, сáс овúј жéну *моу*, и *моу* њíву Ви.

29.5.5д. Група /ују/

У групи је /ј/ најчешће стабилно. Потврђени су малобројни примери из којих испада.

а) Група /ују/:

замесују, *ујутиру* се дíне Се, пити'е *ујутиру* Вр, *ујутиру* идéмо Бе, на воће *зайреишују* ДБ, *ујутиру* ги пуштíмо Го.

б) Група /уу/:

да не *баишишуу*, нéка *баишишуу* Ја.

ПРОТЕТИЧКО /ј/

30. У сиринићком говору потврђено је само протетичко /ј-/ . Среће се испред именских речи.

Укупним инвентаром лексема са секундарним /ј-/ које затвара вокалски почетак речи, сиринићки говор приближава се јужнометохијским и јужнокосовским говорима.

Још ги 'е рáно, *јечméна* слáма, *Јелица*, *још*, *јуи́ро́ска*, *јужи́це*, *јо́иe*, *јуи́ре* ћ[e] идéте, нáшле *јелéна*, *јén*, *јучér*, *јéмиуи́* сипеш, *ја́јца*, кúпус *јесéн'иу* Се, *ја́јце*, *јéзик*, *јéчам*, *ја* сэм бíја, *ју́жа* од 'рж^м, *јén* крáј Ја, *јо́иe* понóво, и *јо́иeи* гáзиш, *јенóга*, се мáкну *ју́жа*, *јуи́ре* дéн, *јéно* *јуско* путíче, а *јén*

месец, на јајца Вр, јено мушко и јено жѣнско, се клале јагáнци, ја ће нóсим, двé жеѣрве, и Јелица жеѣрва, на јáсен наредíмо ÿо јáсле, језик, јечам Шт, ја ти изнесúјем, за жедење, јена имáла Бе, ја сэм се уда́ла, јен отúд, прво јајце, ја́рэм да прескóчиш, јен зáлак, још леба, на јúско путíче ГБ, јен Цигáнин, ја сэм ва́аа, по́сле јо́ие, ју́ире дéн, жеми́уи, је ста́ву, још јена сéсра ДБ, жеѣрва, ју́же, сáс тé ју́жа, јаза́вци, Језерáчке рúпе, же́динац, ју́ире јо́ие, ма́стиу јајца, ја́рабице има Го, јено врéме јена ку́ћа, никóа жеѣрва, бунгур за јагáнце, на то́ј ју́же Др, ју́ире дéн, она́ј ју́жа, по́ није јаза́вци, јено одéло Ви, ју́жа се пра́ју, јен вржу́је, жеба́-сэм ви ма́јку, ју́ире дéн, же́ребица, же́зеро, Же́зерце Су.

НЕФОНОЛОШКО /j/

31. У сиринићком говору у двама позицијама потврђено је /j/ без фонолошке вредности, и то као неслоготворни елемент гласова иза: а) испред /ʃ/ као средство емфатичког истицања, и б) испред /h, ʃ, њ/ као аниципацијска палаталност која компензује колебање у палаталности ових гласова.

Нефонолошко /j/ у дифтонгоидном изговору /ʃ/

31.1. Факултативно секундарно /j/ без фонолошке вредности среће се као средство изразитијег емфатичког истицања као део дифтонгоидног изговора овога гласа /ʃ/ (в. т. 11.2):

се ÿом'éша, рум'éни, ће ом'éсоу, м'éи́не јабу́ку, у мо́је м'éсио, кэт се ÿром'éну, га м'éи́ни, она м'éи́а јабу́ку, и сíто м'éи́не, м'éи́а у вíс; ал ће ÿ'éи́, и у ÿ'éи́ак, на Леи'энац, само у ÿ'éи́ак, дечи́ца ÿ'éи́, срéду и ÿ'éи́ак, та́ј ÿ'éи́а што и́шла, трíес ÿ'éи́е сэм родéна; сва́дб'éно не се повáло; у корíта дрв'эна, ÿо св'эи́у не́је, ми жи́в'эло; у ста́ро вр'эме, до никóје вр'эме, од никóје вр'эме, у р'эку íдем, вр'эме та́ко донéло; пона́пре бíло вез'эно Се,

ће м'éи́нем, м'éи́ни, па м'éи́ни низ ре́ку; да ка д'эи́е што се др́жи Ја, Има м'éсио Пуцо́плáт, м'éи́оу обрúче, м'éи́аw, м'éи́а у 'у́гэњ, ако ÿ'эви́ш, на смр'эку, мо́же на смр'эку, да ÿрем'эшаи́, ба́јрак цркв'эни бíја Бе, кэт ÿоб'эгнеи́; м'éи́неш бомбóне, м'éи́неш да узíмоу, да ÿом'эи́оу; се жи́в'эло (: смо жи́веле тéшко) ГБ, м'эи́аи́ до кра́ј, се м'эша, пéт м'эи́ра; га ÿер'эмо, исíер'эмо га, исíер'эмо лéпо, у р'эку пúшћај, вода од р'эке; ели ÿ'эи́ла, ја свé у црв'эно Го, па гу ÿроц'эи́а Др, б'эдни кра́ј је то́ј; дваес и ÿ'эи́, кичма ми см'эи́а, на ÿ'эи́ парчéти; же́на ми бíла ÿам'эи́на, ту́рам м'эи́о, м'эда́ на мéсто ше́нер, богáто м'эсио, по́сл'е ÿом'эи́е, ми см'эи́а Ви, се сýши м'эсец, до м'эсец, се м'эи́а, и м'эи́ам, да м'эи́не, на стреди́ну м'эсио, не́ко м'эсио, у шипта́рска м'эи́а, у шипта́рска м'эста, м'эко сирéње; црв'эна, на́йрав'эно то́ј, газáрче да св'эи́и; са́б'эremo сéно, кра́ве ни бíл'е б'эл'е, ÿ'эи́ дина́ра, де да ÿоб'эгнеи́, а п'эи́и бíје, у ÿ'эи́ак Су.

Антиципацијско /j/

31.2. У једном делу словенских говора који су претрпели балканизацију, испред неких палаталних сугласника развија се антиципацијска палаталност¹²⁵ у којој /j/ нема фонолошку вредност, већ је фонетски елемент испред палаталног гласа чија је палаталност угрожена. Препознају се два ареала: а) говори метохијско-косовско-сиринићког поддијалекта, западномакедонски и једним делом централномакедонски говори, који чине непрекидан ареал, б) затим говори који нису у територијалном контакту са претходнима, а који чине тимочко-лужнички и западнобугарски говори од Берковице до Ћустендила. У ареалу а) /j/ је потврђено испред / њ, ħ/т'/ќ, ħ/д'/ѓ /, док се у ареалу б) антиципацијска палаталност среће само испред предњонепчаних африката /ħ, ħ/.

Антиципацијска палаталност у ова два ареала остварена је у различитим условима, захватила је различити инвентар, а оно што повезује ареале је присуство антиципацијског елемента /j/ који ојачава позицију палаталног гласа у међувокалском положају. У српско-бугарском ареалу антиципацијска палаталност захватила је само нове палаталне африкате, у македонско-српском ареалу ситуација је знатно сложенија, пошто нема јединства у судбини палаталних сонаната /љ, њ/ и судбини африката односно експлозивних палаталних сугласника / ħ/т'/ќ, ħ/д'/ѓ / . То је говоре овог ареала груписало у више некомпактних мањих целина, са преплитањем различитих тенденција у судбини палаталних гласова.

Гласовне промене не морају да доведу и до фонолошких промена. Промене артикулационо-акустичких својстава могу алофонским цепањем да створе већи број алофона. Присуство различитих алофона палаталних фонема на простору западномакедонских, централномакедонских, северношарпланинских, метохијских и јужнокосовских говора последица је контаката различитих фонолошких система на овој територији – словенских са низом палаталних фонема, и несловенских (арумунског, грчког, албанског, турског) – са одсуством таквих фонема односно присуством фонема чији су фониви донекле слични по акустичком утиску, али чија је зона артикулације померена са предњег непца напред, па се због тога остварују као делимично палатални гласови. Антиципацијска палаталност је заправо стварање алофона /ħ' /, у коме је антиципацијска компонента компензација за продор алофона ослабљене палаталности, компензација којом се ојачава палатални статус нападнуте фонеме. Присуство два палатална елемента у непосредном суседству, међутим, створило је могућност да се дисимилацијом по палаталности створи нова сугласничка група, у којој се алофон /ħ' / цепа у две фонеме, чиме долази до дефонологизације /њ/. Група /јн/ представља дефонологизацију у којој се из једне јединице остварују две, што је супротно општој словенској

¹²⁵ Појава ће се звати антиципацијска палаталност према терминолошком решењу Стефана Младенова („антиципацијата на палаталноста“) (Младенов 1979: 144).

тенденцији стапања више јединица у једну. Овакво цепање могло је бити подстакнуто новим јотовањем у коме алтернирају /-њј-/ и /-њ-/ (Младеновић 2010а: 213).

Факултативност у артикулацији /љ, њ, ћ/к, ђ/џ/ карактерише практично све словенске говоре српско-македонског ареала с антиципацијском палаталношћу. Друга значајна особеност овог ареала огледа се у некомпактности територије, пошто се у непосредном суседству налазе говори различитог инвентара и различите судбине палаталних гласова, а ти говори у многим другим својствима показују релативну подударност. Очигледно је да је оваква разноврсност инвентара палаталних фонема последица различитих локалних етнојезичких прилика.

Само јављање антиципацијске палаталности у западномакедонско-јужнометохијској зони словенска је иновација којом се брани фонолошки статус фонеме, пошто се – према расположивој литератури о албанским и арумунским говорима – овакав модел не среће у овим контактним говорима.

На настанак нових гласовних група у словенским говорима македонско-српског ареала, који у највећем делу знају за ново јотовање /л, н, т, д/, на појаву /н' < њ; ¹т' /¹к, ¹д' /¹г < ћ, ђ/ могло је да утиче ново јотовање, пошто су се у једном тренутку сретали примери типа *цветије*, *цвети'је* и *цвеће*, *џрње*, *џрн'је* и *џрње*, чиме је флукутирао број фонема у истим речима. Успостављен принцип алтернације могао се пренети и на друге случајеве, посебно у примерима са прозирном морфолошком структуром.

Развијање антиципацијског гласа само између два вокала у сиринићком говору, али и у осталим српским говорима који знају за ову особину, условљено је избегавањем тешких сугласничких група, које би се јавиле уколико би се антиципацијска палаталност појавила испред сугласничке групе.

31.2.1. Судаћи по снази иновације, по правцу присуства антиципацијске палаталности испред /њ/ изоглосно огњиште овој појави су западномакедонски говори¹²⁶. Иновација се прелила преко југозападног дела Шар-планине у Гори у јужну Метохију и даље до рубних предела северне Метохије. Централни и источни део Шар-планине остао је изван ове појаве, тако да у сретечком, сиринићком и јужнокосовском говору ове особине нема или је потврђена у траговима. Присуство / одсуство антиципацијске палаталности, па и декомпоновања /њ/ у непосредној је вези са степеном палаталности /њ/:

а) у говорима у којима се смањује наслеђена палаталност словенског предњонепчаног /њ/ и артикулација помера ка алвеолама, у њима је антиципацијска палаталност знатне присутности;

¹²⁶ Снага иновације и знатна територија (Селицев 1918: 94–97, Конески 1966: 58–59) не потврђују претпоставку Б. Конеског да је антиципацијска палаталност новија особина (Конески 1966: 60). Вероватније је да је то био процес који је релативно рано захватио део словенских балканских говора у којима су се сусреле словенска и несловенска фонетика и фонолошки системи различитих фонолошких корелација.

б) у говорима у којима се палатална природа /њ/ релативно добро чува, антиципацијске палаталности нема (или се уочава у траговима), представљајући тако југозападну ивицу великог српског ареала у коме /њ/ остаје стабилно. Стабилна палаталност /њ/ у сиринићком говору има за последицу да је број потврда типа /^hн'/ односно /^hњ/у овом говору мали. Присуство оваквих примера није неочекивано с обзиром на кретање становништва ка Сиринићу и из области у којима је палаталност /њ/ смањена.

У говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала, међутим, стабилност /њ/ не прати и стабилност предњонепчаних африката (или сродних гласова). Развијање палаталних африката /ћ, њ/ у јужнометохијским и косовским говорима призренско-јужноморавског типа довело је до брисања опозиције по палаталности предњонепчаних африката, а то значи и потребе да се се развије антиципацијска палаталност. Опозиција по палаталности чија фрикативност флукутира између /ћ, њ/ и /т', д'/, опстаје у северношарпланинским говорима у Сиринићу, Средској и Гори. У овој зони, међутим, антиципацијска палаталност испред ових гласова честа је у сиринићком говору, док је у сретечком и горанском потврђена малобројним примерима.

У северношарпланинско-метохијској зони антиципацијска палаталност јавља се скоро по правилу или испред /њ/ или испред /ћ (т'), њ (д')/, тако да нема корелације са западномакедонском ситуацијом, у којој скоро по правилу антиципацијску палаталност испред /њ/ прати и таква појава уз /ќ / ћ (т'), ѓ / њ (д')/ (Младеновић 2010а: 212).

У сиринићком говору нема потврде декомпоновања /^hњ/ у групу /јн/, иначе присутне у јужнометохијским говорима (Реметић 1996: 416, Младеновић 2010а: 221–222) и горанском говору (Младеновић 2010а: 221–222).

Антиципацијска палаталност испред /ћ, њ/

31.2.2. Антиципацијска палаталност уз предњонепчане африкате среће се у говорима у којима није дошло до свођења парова на појединачне јединице. Појединачни примери са /^hћ, ^hњ/ у говорима у којима је истрвена опозиција африката по палаталности могу се објаснити и другачијим разлозима. Карактеристично је да африката у оваквим примерима по правилу има палатални изговор, са јачом или слабијом фрикацијом.

Антиципацијска палаталност испред /т' (ћ), д' (њ) / потврђена је већим бројем примера само у сиринићком говору, па се може казати да је то једини српски говор у коме је ово органска особина.

Антиципацијска палаталност испред палаталних африката /ћ, њ/ новијег постања среће се, додуше, и у српско-бугарском ареалу, који чине тимочко-лужнички (Белић 1905: 138, Тирић 1983: 43, Тирић 1999: 67, Динић 2008: 785, *срејћа*) и западнобугарски говори сродни тимочко-лужничким. У западнобугарским говорима антиципацијска палаталност јавља се уз /ћ односно сродни глас/ (*брајћа*) на линији од Берковице до Тустендила (Соболев

1998а: 273–274, Соболев 1998б: карта 88), док /њ/ у интервокалном положају остаје стабилно (Соболев 1998а: 266–267, Соболев 1998б: карта 84; Божков 1984: 24).

Присуство антиципацијске палаталности у говорима овог ареала уз /ћ, њ/, који су претежно из новог јотовања и адаптације турских /ќ, ѓ/, упућује на новину појаве у овим говорима. У овим говорима појава антиципацијом испред /ћ, њ/ палаталне африкате бране од интеграције у постојећи старији /ч, ц/ систем. Иако се због географског положаја /ћ, њ/ у сиринићком говору и српско-македонском ареалу не могу довести у непосредну везу, механизам одбране фонолошког статуса /ћ, њ/ (и сродних гласова) у овим говорима, али и суседним говорима у Северној Македонији, у основи је исти.

У два говора, која су у лингвогеографском контакту са сиринићким – у сретечком¹²⁷ и подгорском говору, посведочени су се ретки примери с антиципацијском палаталношћу испред палаталних африката (или сродних гласова) (Младеновић 2010а: 227):

Сретечки говор: Ће накитимо *ос цвѣће*, *цвѣће* ни се осушило, и *на илѣћи* ће нѳсимо, *иѳрѣћо*-дете; *на лѣћа* да нѳсим, не ја-дирај *мѣћа*.

Подгорски говор: *Трѣћа* у Корѳшу, *иѳрѣћо* дѣте, и *иѳрѣћи* само неке-пѳтке, н'ѳјне *брѣћа*, тѳј *цвѣће*; да се омѣсти *иѳрѣћа*.

У горанском говору мали број примера са антиципацијском палаталношћу потврђен је само уз /ћ/: Н'ѣгуа *сѳиѳрѣћа*, *мѳа сѳиѳрѣћа*, *овја-свѣће*, *иѳаће* не бидује. Снага иновације у овом говору знатно је слабија од оне у оближњим полошким (Селишчев 1918: 97, Стаматоски 1956: 233) али и другим македонским говорима.

Малобројни примери са /ћ, њ/ у ѣаковачком и подримском говору, затим јужнокосовском говору вероватно су траг говора пресељеника из Сиринића у ове области (Младеновић 2010а: 227–228).

31.2.3. Антиципацијска палаталност, иако факултативна, маркантно је обележје сиринићког говора. Обични су и примери без антиципацијске палаталности (сѳс све-врѣћу, у кѳћу, двѣ кѳће, да се угѳсу свѣће, цвѣће Се).

Овде се наводе само примери са антиципацијском палаталношћу:

нѣће да *иѳриће*, *нѣ се сѣћам*, па да *нѣће*, *иѳрѣћи* рѳзред^т, кѳтиѳ *цвѣће*, *на илѣћи*, брѳју *свѣће*, ти *дѳће*, турѳмо *цвѣће*, *свѣћу* запѳлиш, *на иѳрѣћи* дѳн, кѳцку *шѣћер*, овѳко *нѣће*, *ће иѳћеш*, *иѳрѣћа* у Жѳпу, бѳлу ме *илѣћи*, де *осѣћа*, трѳес *иѳрѣће*, *на илѣћи*, се *окрѣћа*, га *окрѣћо*, па *иѳрѣћи* лѳба, дѣ је *иѳрѣћа*, *цвѣће* ће тѳру, *сѳс иѳенѣће*, и кѳлѳпе *шѣћер*, *иѳрѣћу* црвѣну, чѣница *иѳролѣиња*, лѣк *цвѣћѣнце*, у *врѣћу* Се, тѳј *цвѣће*, *цвѣће* однѣсе, стѳлоѳ *свѣће*, четрдѣсет *иѳрѣће*, кѳмењ се *иѳкрѣће*, *свѣћу* пѳлимо, шарен-*шѣћер*, иѳмоѳ *сѳиѳрѣћу*, да *окрѣћоѳ*, бѳца *шѣћер*, твѳѣ *нѣћу*, тѳј *се сѣћам*, у *врѣћу*, *нѣће* да ми дѳде, се понѣсе *цвѣће*, се тѳри у *цвѣће*, па иѳто *цвѣће*; сѳм лѣго *на лѣћа*, *на лѣћа* да

¹²⁷ Материјал М. Павловића из сретечког говора (Павловић 1939) не потврђује антиципацијску палаталност.

донесоу, морам да *īrēhem*, нека иде *īo mēhe*, на *mēhu*, кој *īrōhe*, а *dōhe*, а *he* *īrōhe*, не померај *mēhu*, да каже *graħanīnu* Ја, дошоу *īrēhi*, боже *stīrēha*, празну *sas šēher*, се *seħām*, о^т *īrēhi* спрат, триес *īrēhe*, *cvēhe* однесеш, калапи *šēher*; викамо да *dōhe*, док ме *īrōhe*, за *stīrēhu*, и нашу *brāhu*, *oī* које *īrēhe* да плетем, *graħanke* наше Вр, калапи *šēher*, оно *nehe*, *nehoū*, *nehu* – вика, носимо *cvēhe*, тој *cvēhe*, разво *cvēhe*, *cvēhe* од јабуке, никој *nehe*, *magarēhi* трн, палиш *svēhu*, *nehu* у Пџсте, домаћину за *stīrēhu*, дете на *īlēhi*, колепку на *īlēhi*; *īrīhi* при свекрве, твоа *stīrēha*, *brāha* отоше, *brāha* се свадіше за *mēhu* Шт, *nehe* смрт, *nehe* те оној, деведџсет и *īrējha* година, *īrēhe* године, смо имале *stīrējhu*, *īrēhi* дџн, и *svēha*, *stīrēhan* чоџек, тој се *seħām*, *he* га *okrēħash*, нешто ка *šēher*, *lēha* у *lēha*, увек било *kosēne* Бе, *svēha* се гаси (: после се гаси *svēha*), *svēha* се пали, се запали *svēha*, шес *svēhe*, узеш *cvēhe*, и тој *cvēhe*, носиле *šēher*, одēha, *šēher* шарен, с моу *maħūu*, од *maħūe*, *domāhin* се вика, нимало *šēher*, у *šēher*, имало *cvēhe*, да ни се ошүши *cvēhe*, извүкла *cvēhe* ДБ, све *īreko* *īlēhi*, ако *nehoū*, на *svēhu* (: *svēhu* палимо, се угаси *svēha*), *nehoū* се *nehoū*, да догори *svēha*, на големе *īlēhi* ГБ, *mēha*, да се *seħām*, *nosēha*, *šēher*, *vrēha*, да се *okrēhoū*, и на *īrēhu*, на *nesīrēhu*, *īrēhi*, *nehe* код лопова, *svēhu* запалимо, *stīrēhan* Бџић, наберџмо *cvējhe*, свако *cvēhe* што имало, *cvēhe* у руке; *mēha*, бип у *īlēhi*, на нашџга *beħara*, у *kuħu*, метни у *smēhe*, *īrēhi* сџн Го, а овај *īrēhi*, млади *nehoū*, никој *drvēhe*, *sas* онџ *cvēhe*, *īrēho* дете, *īrēha* ги је дебџла, носи на *lēha*, црна *vēha*, на нашу *mēhu* Др, да се *seħām*, *seħāmo* се и ми, да *īrāħam* дарове, *īrēhu* жџну, *īrēho*му однеси, и *oī* коу *īrēhu*, да носиш на *lēha*, и мене *īo* *lēha* Ви, дџ *he* *nāhoū* пүшку, *īo* *mēhe*, у *īl'ēhi*, *dōhe* први, *dōhe* пословџа, имаја *stīrēhu*, *īo*ј *cvēhe*, *he* түри *cvēhe*, *svēha* гори, *stīrēhan* је, се гаси *svēha*, гу гасил'е *svēhu*, сүо *nehe*, нажитимо *cvēhe*, знџм ал' и *nehu*, кој *nehe* – *nehe*, *šēher*, *neħemo* Су.

У сандхију: а тџ *dē ħesh* Се, па *dē ħesh* да остаиш Вр, *dē ħu* кџд ме отериле Шт, а *dē ħe* напраи, *dē ħe* работаш ГБ, а *dē ħu* без мүжа Го.

У сиринићком лику *īrolēīñi* (ченица *īrolēīñja* Се, кџша *īrolēīñja* ГБ, у траву *īrolēīñu* Го) у групи /-jt-/ препознаје се декомпонована африката, чија је фонолошка неутрализација подржана дисимилацијом по палаталности. Иначе је у сиринићком, али и другим оближњим говорима, обичан лик *īrolēīñi*, али без антиципацијске палаталности.

Судбина африката у сложеницама глагола *iti

31.2.4. У сиринићком говору нису ретки факултативни примери са групом /^h/ у префиксованим глаголима са *iti. Потврда типа *dōhe*, *īrōhe* посведочене су – као факултативни облици мале снаге – и у јужнометохијским говорима (Младеновић 2010а: 228), али и у косовским говорима призренско-јужноморавског типа (Павловић 1970: 39, Младеновић 2010а: 228). Овакви облици, који се спорадично јављају и на другим тачкама призренско-јужноморавских говора, објашњавани су као највероватнија контаминација

йојдем и *йоћем* (Белић 1929: 279, Ивић 2001: 155–156). Иако антиципацијске палаталности нема у другим лексемама испред /h, ħ/, ретко *до'ће*, *йро'ће* у јањевском говору М. Павловић објашњава антиципацијском палаталношћу (Павловић 1970: 39). Објашњење о контаминацији убедљиво је за говоре у којима антиципацијска палаталност иначе није органско својство говора. Овакви облици у сиринићком говору, међутим, несумњиво представљају резултат двају механизма – антиципацијске палаталности и контаминације настале у сусрету двају облика пристизалих у Сиринић из дијалекатских области са извршеним / неизвршеним прогресивним јотовањем.

Она *йро'ће*, једва да *йр'ћем* Вр, брат да *йр'ће* Шт, и тој *ће йро'ће*, а *ће йро'ће* ДБ, кэт *йро'ће*, *до'ће* нагóre, па *йр'ћи* ГБ, јопе *до'ће*, *ће на'ћем* Го, не *на'ће*, *до'ћи* на Брезóјцу Др, *до'ће* прво, и она *до'ће* на во́ду Ви, *йр'ћи* Су.

У говорима северног дела Шар-планине потврђени су бројни примери у којима се у сложеницама глагола **iti*, најчешће у презенту, уместо /h/ односно /jd/ среће /j/. Особина је потврђена у три говора са оствареним јотовањем у групи /jd/ – сретечком, сиринићком и подгорском, али и говорима у којима јотовање није остварено – у горанском и подгоранском. Примери типа *до'е* најчешће се јављају у говорима који су претрпели западномакедонски утицај – сретечком, горанском и подгоранском, ређи су у сиринићком, а ретке потврде у јужнометохијском подгорском говору резултат су локалних сеоба из Сиринића и Средске (Младеновић 2010а: 228–229).

Зет нека *до'е*, *ће до'еш* и ти, и ми *ће до'емо* у вас Се, а кѣ *ће* ти *до'е* Станко, нека *на'е* па́ре Ја, и она да *до'е*, *не ће йро'е* овој Вр, да *до'е* теле, *не ће* мо́гу да *до'ем*, немóјте да *до'е'ше* Шт, да ми *на'еш* мо́у кра́у, ако *на'ем* ДБ, па *ће до'ој* гóсти, иди да га *на'еш* Го, па *ће до'е* Вели́'гдэн, да *на'еш* Су.

Примери типа *најем*, потврђени у српским говорима који са северношарпланинском зоном нису били у непосредном контакту, објашњавају се слабљењем артикулације у небрижљивом изговору (Ивић 1957: 134–135, Реметић 1985: 175, Симић 1972: 215). За стање у сиринићком и оближњим говорима може важити понуђено објашњење, тим више што су напоредни, у неким говорима и чешћи, облици *до'ћеш* / *дојдеш*. Одређени интерес за шарпланинску зону представљају северномакедонски говори у којима су напоредни *дојеш* и *дојдеш*.

Ови облици у сиринићком и оближњим говорима, међутим, могу бити и трагови контакта облика са оствареним јотовањем и без оствареног јотовања, што је могло давати облике типа *дојћеш*, из којих је дисимилацијом по палаталности испадало /h/. Формирање секундарне групе /jħ/ могла је да подржи и антиципацијска палаталност, а настанак облика *дојеш* могао је бити подстакнут и заменом предњонепчаних палаталних африката у српско-северноалбанском пограничју са /j/¹²⁸, на шта упућују ретки примери такве замене и изван ових глагола (Младеновић 2010а: 229).

¹²⁸ О оваквој супституцији у овом ареалу в. Станишић 1995: 52, Пешикан 1965, Барјактаревић 1966: 51. Уп. са примерима *гој* (< гоћ), *ймој* (< помоћ), *синој* (< синоћ) у

Глагол *неће*: *неће*

31.2.5. У сиринићком, али и у горанском (Младеновић 2001: 231) и подгорском говору (Младеновић 2010а: 229–230), одрични глагол *неће* потврђен је са два лика: *неће* и *неће*. У осталим оближњим говорима нема трагова облика типа *неће*.

Примери типа *неће* релативно су чести у сиринићком и горанском, док су у подгорском говору потврђени малим бројем примера само у вишим селима, што може упућивати на нанос из Сиринића.

Нећу и *нећу*! Се, *нећу* да дојем Ја, *неће* да доје, *нећу* да знам Вр, *нећаше* у куну Шт, прво *нећаше* да дође Бе, никога *нећу* ГБ, *неће* да даде Го, *нећамо* ни ми Су.

Појаву лика *неће* могао је подржати и облик презента глагола *неје*. Чињеница да се *неће* среће у говорима у којима је потврђена антиципацијска палаталност испред /ћ/, а да се не среће у оном делу оближњих говора у којима нема такве палаталности, упућује на фонетско порекло групе /ћ/, посебно у сиринићком говору, у коме се антиципацијска палаталност јавља и у глаголима у којима није могло доћи до морфолошког укрштања (*сећам се*, *ираћам*).

Антиципацијска палаталност испред /њ/

31.3. Снага антиципацијске палаталности испред /њ/ у сиринићком говору највећа у Вичи.

На *кришење*, се заврши *оран'е*, тој *иман'е*, напре *кони* па на *коне*, после *сирење*, а *урда сирен'е*, имало *ио камење*, *ио камење* чичеле Се, на *саче*, немало *лечење*, *ичење* направимо, једно *корен'че*, без *одобрење*, тој *камење*, *зайалење* плућа, *лечење*, носиле смо на *сан'е*, врши *сас коне*, тако смо *сас коне*, на *кола конске*, требимо *камење* Вр, на *кришевање*, *иреи* *кришевање*, имамо *сирење* Шт, *саче*, *куроушење* („лаж“), завршимо *све вршење* Го, да иде по *камење* (: у Вичу *камење*) Ви, тој *ишејан'е*, и *сирење*, за *једчење*, *камен'е*, ако може *мирен'е* Су.

Нема потврда декомпозиције /њ/ у групу /јн/, потврђену у јужнометохијским говорима.

31.3.1. Именица *бачења*, која је посведочена само у овом облику, ако у њој није дошло до контаминација суфикса *-ина* и *-иња*, вероватно је презузета у овом облику из идиома који познаје прогресивно јтовање у групи /јн/, пошто у сиринићком говору оваквог јтовања нема. Сама група /јн/ могла је настати после испадања /в/ и интервокалном положају и редуковања /и/ у вокалској групи /еи/ (в. т. 274.3б), тако да у овој именици не мора бити траг антиципацијске палаталности.

левачком говору (Симић 1972: 121, 189).

на бачењу, од бачен'е, ишла њо бачење, имале бачењу Се, не сэм ишла на бечењу Ја, имале бачењу у Сэфце Вр, слегле од бачен'е надоле, до бачење наше Шт, бачење га викале, де биле бачење Го, спіје у бачењу, на бачење ишла стока Др, имал'е бачењу, горе у бачењу Су.

ЛАТЕРАЛИ

32. Судбина латерала је једно од интересантнијих питања о језичкој структури сиринићког говора. Присуство различитих алофона како /л/ тако и /љ/ одражава сложене језичке прилике које су утицале на формирање овога говора, али и других говора на Шар-планини и трима котлинама око ове планине – Метохијској, Косовској и Полошкој. Отуд није неочекивано што се у описима појединих словенских говора на овој територији уочава различита судбина латерала.

Контакт са страном фонетиком кроз однос супстрата и адстрата, живот у вишејезичним областима са свим последицама које контакт различитих фонетско-фонолошких система доноси, учинили су да систем латерала на ширем ареалу коме Сиринић припада варира, са тенденцијом приближавања словенског предњонепчаног палаталног /љ/ и страног алвеарно-палаталног /л'/ . У неким говорима палатална природа /љ/ се и даље добро чува, али се формира и /л'/ у групама /ли, ле/ са не увек јасним фонолошким статусом; у неким је палатална природа /љ/ озбиљно нападнута слабљењем палаталности. Ситуацију додатно усложњава и то што је снага оваквог приближавања различита, па није увек јасно да ли се ради само о алофонским реализацијама /л/ у групама /ли, ле/, или о преосмишљавању фонолошког система, када се /љ/ и /л'/ стапају у једну фонему.

У највећем делу сиринићког говора стабилно је /љ/, у групама /ли, ле/ – међутим – уочава се факултативно померање артикулације напред као резултат асимилације према овим вокалима (али у већем броју случајева и даље остаје алофон фонеме /л/), у осталим позицијама употребљава се /л/ које се артикулише на додиру алвеола и горњих секутића. Судбина /л/ на крају слога унеколико усложњава фонолошке односе, пошто се деконсонантизацијом уводи дифтоншка компонента /љ/, која се у описима северномакедонских говора сматра алофоном /л/ (Видоески 1954: 170, Видоески 1961: 159).

У опису сиринићког говора систем латерала дефинише се као двочлани: са палаталном и веларном јединицом¹²⁹. Сама реализација на нивоу степена палаталности сматра се алофонском реализацијом без фонолошких последица. Специфична судбина /л/ на крају слога у делу лексема са заменом /љ/ не сматра се латералом, пошто оваква реализација нема вредност по-

¹²⁹ Уп. са описом система латерала у кумановско-кратовској групи говора. У овом опису сматра се да латерали имају три јединице: меко /љ/ различитога порекла, средње /л/ пред вокалима предњег реда, тврдо /л/ у осталим позицијама. На месту /л/ на крају слога неслоговно /љ/ сматра се алофоном /л/ (Видоески 1954: 170).

себног гласа зато што са вокалом испред чини дифтоншку секвенцу у којој је /ǰ/ и артикулационо-акустички и функционално идентично са /ǰ/ од /y/ у 3л. мн. презента и /ǰ/ од /v/ у одређеним позицијама.

Тиме што систем латерала није радикалније захваћен тенденцијом ка стварању пара /л : л'/ сиринићки говор удаљава се од јужнометохијских и дела северношарпланинских говора, у којима је уведено и дистрибуционо ограничење о елиминацији гласовних група /ли, ле/ (Стевановић 1950: 66–70, Реметић 1996: 412–414, Младеновић 2001: 194–196, Младеновић 2004: 219), а /љ/л' / из ових група изједначило се са етимолошким /љ/.

Бољим чувањем палаталне природе /љ/ сиринићки говор приближава се косовским говорима призренско-јужноморавског типа, иако је и у делу ових говора уочљиво колебање између /љ/ и /л'/ (Младеновић 2013: 111–112).

Судбином латерала сиринићки говор подељен је у два дела:

а) У западном и централном делу Сиринића предњонепчана природа /љ/ опстаје, док се /л/ у групама /ли, ле/ најчешће артикулише као веларни латерал, са факултативним померањем артикулације ка предњем непцу. Овакав глас сматра се алофоном /л/, пошто се ради о фонетској а не фонолошкој палаталности с обзиром на то да је палаталност /љ/ стабилна.

б) У трима најисточнијим селима, у којима српско становништво живи измешано са Албанцима, нападнута је палаталност /љ/, пошто се факултативно јављају /љ/ и алвеларно палатално /л'/, а овакву ситуацију прати и судбина латерала у групама /ли, ле/, па се срећу *л'ице* и *љице*. Процес стабилизације једног палаталног латерала, међутим, у овим насељима није довршен, а и присуство појединих алофона палаталних латерала није подједнако у сва три насеља. За поремећај система латерала свакако је од примарног значаја контакт са инојезичном фонетиком, али и близина јужнометохијског подгорског говора, у коме је процес елиминације предњонепчаног /љ/ умногоме унапредовао, а латерал у групама /ли, ле/ понаша се као етимолошко /љ/.

Глас /л/

32.1. У позицији /л + а, о, у, ə/ /л/ је веларни глас који се артикулише на месту где се додирују алвеоле и секутићи:

Маслака доў, осіа́ла му, по ле́к сла́му, и власни́це напра́и, заора́ле сѣ́ло, у чана́це длубо́ке, целива́ла ру́ке, да ми йла́йши, слу́нце да га огре́е, длубо́ка ра́на не оздраве́ла, у слунце́заводⁱⁱⁱ („сумрак“), лега́ла сто́ка Се, има́ла ка ку́јна, црепу́ља се ужегна́ла, ми доне́ла, сѣм се зазборе́ла, ово́ј сѣ́ло, тѣд нема́ло, одлеи́ело, а има́ло клепеталник Ја, јѣно кѣ́ло, кад је слу́нце, ни сла́мка не осіа́ла, дрвѣне ложѣ́це, сам йосу́йува́ла Вр, мло́го ми во́ли чѣ́чу, сѣм мора́ла Шт, има́ла дѣ́цу, не йосіо́јало, не ни се десѣ́ло, до йла́дне, мло́го ле́по, йо́ ле́ко би́ло, тѣррло, по пѣт кѣ́ла, на вл́ачки, йла́йшо́и, йма ба́йшак, да се накла́де, й каланѣ́урке, й самовѣ́лке Бе, ўзе се кандѣ́ло, увѣчер сла́ве се сло́ми вечерња, младожѣ́ња йсто, йадну́ла, на ниша́ло ДБ, кѣт се дѣ́шло,

немáло нéшто, нишáло се прáи, јабúку сáм мейнúла, ìо зáлак, морáло да се ìде, сáм се родíла, и немáйлáк ГБ, сáл да не ìлáшу нáс, нa лoйáиу, тéшко бíло бóл, у ìлáдне ìочивáло, се влáчíло сáз брáну, ìиíло, зaлóга, желúтiац Го, излáза плéвa, у Лужíне, првo се орáло сa рáло, не бíло лéко, имáл'е ìлúг*, се завлáчи, јá сáм живéла, дóђе ìоловíну л'éто, нé сáм имáла, óвде се удáла, ìо сéла, пa се залáди Др, сáл за никóу слáву, ìрeтi слúнце, зéвн'а се рaдíла Ви, слúнце да снi'еш, кэд бóлу úши, зéвње се гнóјле, сáс водовлáчу Су.

Группе /ли, ле/

32.2. С обзиром на значај судбине /л/ у групама /ли, ле/ у односу на говоре са којима је Сиринић у лингвогеографском контакту, наводи се нешто већи број примера.

32.2.1. У западном и централном делу Сиринића у највећем броју примера /л/ не помера артикулацију напред:

У ìрóлећ, нa колíбу, имáле стóку, трла ìурáле, сiоличе úзе, Јелица, иза Магlíну фамилиú, ìма Селишiа, Коiливáчки пóток, лéба да понéсе, јелика, шушiле се кáце, нáшле јелéна, цéло лéйче, кат узрели, од лéске, у лéу промéну, тéј што жéеле, самовiле, кэт се оiлэви, заорáле сéло, од лéске, лебóви, нiкој далéчан, у сливáрник дé ìмоу сливе, додoлице ìовáле, чéле излéно Се, јá сáм бiја богали'а, кэт сáм исiалија, јá сáм лéго нa лéђа, гóлем сн'эк', носiле богубрáду, убивáле стóку, донéле гу, дóле ìе рéка, ìо лéк, по педéсет милиóна, мáли сáм морá'а, пa сáс лéба, нa овúј лейфiу, ìе úзем лeгéнче, кa лéйче, у ìлэвнú, бес ìилиíе, а ìред Велигдэн, нa колéно, сáм ìлéла, бес ìiэле Ја, штóм колiкви, тáј слива; Óј, додóле, додóле; стóпим млéко, и осóлим, до у ìрóлећ, сáм осoлила, самовiле ìгру, ìейáле ме, по бaјалице ìшле да се лéчо, смо јéле млекáно, стáри оiшiиле, двá брáта близнáка, лéба смо ìриéле, лéба да úзе, кэт се уiунолеiиíло Вр, да се вáлим, бiла болeжлiва, јaгличе смо брáле, мáшћувáле смо, се клáле јaгáнци, ме сiáјле у рэд', донéле раки'у, зговорiле ме, пéчен лéба, бiле гóли, пa ги оiерiле, нa лeдину, чiм улeнéмо, од лéске, у колéйку нa ìлéћи, дóле у пóље, тiква дебeликвa Шт, што ми је врéло, се ìрибирáле, ако би се двóјле ìо мавáле, осiáле дéца, се ìлашiиле, и мáтере Нaшiалије, у млéко, голéми чанáци, се сипúје млéко, нáшле зидóве, надóле да трчиш, нáша фамили'а, да ìма ì лéска, пúца надóле, ис кóје мавáле си, и нa Лeйéнац, нa лице, зa Велигдэн Бе, окрúгли зa мушко, желéзне пáре, ìде се сабáјле, пáли се свéћа, сóвре окрúгле, зa млéко, алéне бóшче, ìричáле стáри, ìе излéне, фамили'а, нa сiолице, се целiву сáс нú, донéле дарóве, лéба кршу, се спремáмо зa Велигдэн, пa му ìоáле, одмá ги кришћувáле, нóсу бокáле, ìе ìлéиe, и кэд узрели ДБ, свариле мó'и, лéба се трпéло, лéба немáле, исiали пúшку, улeнeш у кúћу, нa ливáду, голéма кúћа, свé се баiиалило, те ì ìавóле, власiја ìе пa лéба, осiанúле тúјка ГБ, смо се дiгле, ìавóли су у нéга, ìилиíи, лисiца, маслинка, лéсе дрвéне, ìосолимо, слeйoочи, слезинка, лéба, желéзо, држáле лéк стóку, сáс вiле, кóса се исклéйа, и ìослен, лéк водiче, мейáле

огањ, *се накои́и́ле лисѝце, Сѝталейѝвић* по дѣде, се узѝма *лисѝе, желѝзна* ко̀ла, ти *омоли́и́ви* ку̀ћу Го, *тѣт се носѝле, бѝле смо до̀ле, смо говорѝле* прѝје, *имѝле* м̀лого, *и́шле смо* по ливѝаде, *со̀вру имѝле, окреѝале* о̀ткос, *и́осле* ги ома̀наш, *че́ле се чувѝле, сѝйлейѝѝне* сѝс паутѝну, да *би нѐ дрѝле* ру̀ке, *и́ о̀ўце и́шле, смо ора̀ле, кѣт смо* и́очнуѝале, и *и́онесуѝале, тѣд нѐ смо имѝле, мѝ смо* се *редуѝале, бѝле* по̀ стѝре, *имѝа го̀лем* ко̀тар Др, *то̀ј сѝм гледѝа* у шиптѝрске кра̀је, *ўзе* крстѝве *од лѐске, че́кај* да *се домѝслим* Су.

У мањем броју примера уочава се благо померање зоне артикулације /л/ ка предњем делу предњег непца. С обзиром на стабилан статус /љ/ у овим насељима, нема фонолошке неутрализације ни у овим примерима. Овакво померање артикулације сведочи о асимилативној, али не и фонолошкој палаталности.

Факултативни примери у овим насељима са групама /л'и, л'е/ сведоче о томе да је систем латерала нападнут, али без последица по њихов фонолошки статус.

У дијалекатским илустрацијама из сиринићког говора за Се, Ја, Вр, Шт, Бе, ДБ, ГБ и Го бележи се /л'/ као алофон /л/, у грађи из Др, Ви и Су /л'/ добија фонолошки статус као алофон палаталног латерала.

Што *гл'ѝда* благо̀ту, *жѝти Весел'и́нка, л'ѝйо* бѝло, *четѝри и́ил'ѝи́и,* Гра̀цко *Сел'и́шиѝе, укисѝл'и* га Ја.

Примере в. и у Дијалекатски текстови.

32.2.2. Групе / л'и /љи, л'е/ље / < /ли, ле/

У источном делу Сиринића, у коме је нападнута и палатална природа /љ/, у групама /ли, ле/ латерал се често реализује као алвеоларно палатално /л'/, које има фонолошки статус пошто су потврђени и примери са оваквим гласом на месту етимолошког /љ/. Док је у Вичи и Сушићу умекшавање у групама /ли, ле/ практично завршено, у Драјковцу оно је факултативно, са смењивањем /ли, ле/ и /л'и, л'е/ у непосредном суседству (*Носѝле* смо *л'ѝба* јѝн *та̀р* от ку̀ће, *по̀сле месѝл'е* са̀ми го̀ре. *И л'ѝба носѝле* го̀ре, *и бра̀шн'о носѝл'е* Др).

а) /л'и, л'е/:

Две *мава̀л'е* су, *Дурл'ѝви*, што *смо бѝл'е* у сѐло, *бѝл'е* је́на ку̀ћа, *и́о л'ивѝаде* око ку̀ће, не *тѐроў до̀л'е, кѣд узрѝл'и, ми узѝмо* *ви́л'е, кѣд немѝл'е* *вѐал'и́це, да би до̀бро* *рабоиѝа̀л'е, на л'ѝко̀ве* жи́ву, спушћѝне *надѝл'е, самовѝл'е* и́шле но̀ћу, *та̀ко сѝруга̀л'е, чѝм ул'ѝнеш, док л'ѝнеш, и осол'и́мо, смо и́ка̀л'е* пла̀тно, се *ко̀л'е* ко̀кѝшка, *наи́шл'е* Бугѝри, *ма̀л'и* сѝм бѝја, *за* у *л'ѝи́о, смо и́исѝл'е* на та̀блу, *и́о л'ивѝаде* *смо и́шл'е, бѝја* *мера̀кл'и́ја, тѣт* *смо имѝл'е, узѝмо* *сл'и́ке, носѝл'е* *смо* у ц̀ркву, *ми смо* се *редуѝа̀л'е, смо* *и́ра̀јл'е* *фил'и́е, на л'ѝђа* однѐсем, *мл'ѝко* *и́о л'ѝк* про̀да̀м, *куѝ* *кол'и́бе, да* *и́ол'ѝгне, Шиптѝри* *бл'и́зо, да сѝйл'ѝи́еш* Др, *се насел'и́л'е, ма̀л'и* дѐў, *наше* *л'ивѝаде, ова̀мо кра̀ј* *ул'и́це, да л* *на л'и́це, ко̀ја је* *на л'и́це, по* *јѝно и́еи́л'и́че, и* *навал'и́ше, сл'и́ве* *ѝанари́ке, сл'и́ве* у *ка̀цу, она* *бо̀л'и, фал'и́чан* за *ки́чму,*

да се *вóл'иш*, што *йочéл'е*, свí *се разонодíl'е*, мí *смо јéл'е* от кукурус³ *л'éба*, *смо се йребацíl'е*, мí *дál'е* одéло, *смо скубáл'е*, *не* ми *укрáл'е* мéне, пó нíско *дóл'е*, *Л'ејéнац* се зóве, *доводíl'е* свíње *дíвл'е*, *не осíпáл'áл'е*, овáј *л'éва* страна, онé *л'éйине сл'íве*, íма *л'едíна*, *видéл'е* гу тáмо, *зговорíl'е* гу, *йрема л'ејфíше*; *Се уздржáл'е*, овáко *не убíл'е* никóга. *Не убíл'е* у нáше сéло никóга. А кúће, *шíпáл'е зайáл'íл'е*; *макнúл'е* тéше, кóј íма *íл'éвњу*, по пúту *надóл'е* Ви, *уздрéл'и*, *смо шурáл'е* бýсје, *йó гóл'ем*, *смо йрáл'е*, *имáл'е* сóвру, *смо чувáл'е* стóку, *смо íл'éл'е*, *Ил'íндáн* дóђе, заградéно *сáс л'éсе*, *орл'íни* тýкље жагáнце, мéне *имáл'е*, у *йóл'е*, самóтни *смо бíл'е*, *смо* га *шúкл'е*, богобрáду *смо носíл'е*, око сéдми *јúл'и*, ги *јéла шíл'íше*, *л'исíце* ул'éно, *мл'éко* готóо, *л'éйо* ужúти, *ће осол'íмо*, и кисéло *мл'éко*, и *весéл'е* нéма, кáко му дóђе *кл'íска*, *самовíл'е* да *ушéйáл'е*, *Мил'шíин*, тúри у *íл'éвњу*, на онé *шíл'íме*, двé *шéл'éшí*, овé *дрúге сл'íве*, *сáм се обл'изнíла*, окрéне *кол'éйку* Су.

а) /љи, ље/

Број потврда са /љ/ из група /ли, ле/ у Вичи, Сушићу и Драјковцу мањи је од броја са алвеопалаталним гласом у овој позицији. Посебно је мали број потврда из Драјковца.

Па *смо гљедáве*, *не смо имáве*, кисéло *мљéко*, се кáже *гљéйо*, да би се *избéлило*, у *кољéвку* на нíву Др, бáш *шóл'ико*, *ошíшше* љúди, нí *смо мógáве*, дí *је* планина *гољéма*, људíма *крáве*, *не мógве* да држу, свéкар *гљéда*, богáство девојка *гљéда*, свé *йрегљедáа*, тóј се *гљедáло*, *смо игрáве*, ме *гљéда* мéне, *довéве* гу нéки, да се *кљéйá*, *кљéйáа* се кáмењ, двé собе *имáве*; *Он гљедáа*, *гљедáа* Ви, *жéљéзан* плúт^к, óгањ *йáл'íве* и *йáл'иш*, и *гљéдоу* љúди, ако се *гљéда*, острíмо *љéйо*, кэт су *гољéме* грúде, сирíште *сушíше*, нашáроу *љéйо*, *смо* га *сéкље*, *имáа* *љéйу* пúшку, и *йобéгље*, дé ги *шéрíље*, се трпéло *љéба*, *мљéко* децáми, дéца *се вóл'иш*, недéљу дóна нáпре *љéл'éше*, пúт *дáл'éко* Су.

в) Умекшавање /л/ до /љ/ у групама /ли, ле/ потврђено је малом броју лексемама и у централном и западном делу Сиринића, где је иначе систем латерала стабилан.

в¹. У Врбештици је забележен усамљен пример са заменом групе /ле/ групом /ље/: сáме *смо шíље*.

в². Лично име *Илија* у Штрпцу посведочено је само у овом лику. Име свеца, међутим, потврђено са различитим латералима: на светóга *Илију*, óни слáву Светога-*Илију* : на Свети-*Ил'íју*, Свети-*Ил'íја*, Свети-*Ил'íја* за од óгња се чува : свети-*Ил'íја* Шт.

в³. У топониму *На Сољíшшíа* љúди нáпре крмíле стóку Го, /љ/ не мора бити резултат асимилације у групи /ли/, мада облик именице *сól* упућује управо на такву могућност. Друга могућност је развијање пуне палаталности из некадашње групе -*љ, како је у сретечком говору. Облик са палаталним латералом у топониму може бити или супстратног или пренетог порекла. Иначе је у Штрпцу: да *йосóли*.

в⁴. Именица (и изведен придев) *железо* најчешће је бележена са /л/. У мањем броју примера потврђено је и факултативно *жељезо*. Облик са фонолошком неутрализацијом могао је бити преузет као термин са готовом иновацијом из оближњег јужнометохијског говора у коме је умекшавање регуларно.

Набодоу *жељезне* паре у јабуку (: туриле *ода железо*, исти ка *железан*, на *железо*, гребџни *железни*) Се, на *жељезан* плуг (: имало и *железо*, дај ми *железан* зуб¹¹) Шт, у *жељезо*, *жељезни* зуби (: *железни* ствар, да купи *железо*) Го.

в⁵. Именица *камељица* Шт, Бе, Вр, Го потврђена је и као *камељица* Се, Ја, Шт, Бе, Го, ГБ, ДБ. Први облик може бити унет из стандардног језика, док *камељица* може бити лексичка позајмљеница из другог дијалекатског система.

г) У неким примерима нема фонолошке замене у групама /ли, ле/.

г¹. У личном имену *Васиљ* и изведеницама у свим пунктовима стабилисана је форма са финалним /љ/, тако да се овде не ради о умекшавању у групи /ли/:

на *Васиљицу*, за *Васиљицу* се месила Се, тој на *Васиљицу*, *Васиљица*, дошо *Васиљ* Бе, миђу *Васиљице* и Водице Го, *Васиљ*, за *Васиљицу* се праи флија, од *Васиљице* до *Васиљице* ДБ,

г². У именици *маљица* („алатка за обраду конопље“) /љ/ је унето из *маљ*.

г³. У *мъела* /љ/ је пренето аналогijом из презентске основе, тако да у овом лику аористне основе не треба тражити умекшавање у групи /ле/. Иначе је *мъела* и у сретечком говору, који не зна за регуларно умекшавање у групама /ли, ле/.

тој *смо мъеле*, после *смо мъеле*, да *умъем* Се, *мъела сэм* ДБ.

/Л/ НА КРАЈУ СЛОГА¹³⁰

32.3. Лингвгеографски положај Сиринића и дијалекатско наслојавање у говору ове жупе довело је до стварања ситуације у којој се срећу северномакедонска¹³¹ и северношарпланинска иновација¹³² замене /-л/ на крају слога – љ, и призренско-јужноморавска замена *-(j)a*¹³³. С обзиром на то да је северношарпланинска замена обухватила придеве, именице и радни глаголски придев м. р. јд. глаголе прве Белићеве врсте, а призренско-јужноморавска

¹³⁰ О судбини /л/ на крају слога у северношарпланинским и јужнометохијским говорима детаљно се расправља у Младеновић 1999.

¹³¹ Оваква замена карактеристична је за кратовско-кривопаланачку групу говора (Видоески 1954: 170, Видоески 1961: 159, Видоески 1962: 59–60).

¹³² Оваква замена карактеристична је за контактни сретечки говор (Павловић 1939: 80–92) и горански говор (Младеновић 2001: 196–200), са којим је овом иновацијом сиринићки говор повезан посредством сретечког говора.

¹³³ Реметић 1996: 420, Младеновић 1999: 449–452.

само радни глаголски придев м. р. јд. глагола вокалских основа, може се тврдити да је унос *-а* у сиринићки говор секундаран, пренет морфолошким ширењем. На ово упућује чињеница да код глагола сугласничке основе практично нема трага облика типа *наша*, *река*, који су заправо модел у коме је најпре наставак *-а* формиран као обележје јд. м. р., па потом пренет и у остале вокалске основе. Ретки примери типа *река* у сиринићким насељима ка јужном Косову или јужној Метохији сведоче о евентуалном контакту кроз локалне сеобе. Ширењу наставак *-а* у вокалске основе јд. м. р. радног глаголског придева погодовало је присуство истог основинског вокала у другим облицима радног глаголског придева, док је опстанак /*ǰ*/ у глаголима прве Белићеве врсте условљен различитим завршецима основа у укупном инвентару облика радног глаголског придева.

32.3.1. Радни гл. придев м. р. јд.

а) Глаголи прве Белићеве врсте:

сам улéго, *дошоу* му зёт Се, *дошо* из Америке, *дошоу* Пётко, *дошо* ги јён, *ишоу* по друге државе, *изашо* први, *ишо* он у шуму, ни *рекоу* Ја, а онда *дошоу*, кэд *дошоу*, у Бео градэ *ошшоу*; и јён *рекоу*, други дан *ошшоу*, *не сам реко* Вр, *ишо* келикоптёр, *кој ошшо* Шт, *дэда не ошшоу*, кэд *ошшоу* гóre, да не *йомого* Бог^к, *дошо* дóма, *кој што наша*, брат одма *исеко*, како *реко* Бе, свекэр *дошоу*, чича *дошоу* исто, *дошоу* зётэ; *дошо* у пензију, ми *ошшо* мўжэ ДБ, у трём *улéгов*, командир *дошо* ГБ, *сам изашо* пóсл'е, за Велыгдэн *дошо*, *сам ишо* на Шар, *ја сам дошо* óвде, *сам дошо* кэ[д] *дошла* војска, *сам ошшо* одма, *сам ошшо* у војску, *ошшо* како-кој мога'а, и *ја сам ишо* Ви, ако *си ишо*, и *пóсле ишо* Су.

О фонолошком статусу /*ǰ*/ као неслоговне дифтоншке секвенце сведочи факултативно испадање /*ǰ*/, али и пенултимски ритамски акценат на који не утиче /*ǰ*/.

Примере в. и у т. 143.1.1.1.

б) Глаголи вокалских основа:

имаа браћу, *имаа* сестре, *не си заглеа* (< загледаја), *ирегорéја*, *имаа* машинé Се, ми *иричаа* дэда, *имаа* он пиштољ, *чуваа* *сам* кóзе Ја, *се оженија*, другу жéну *узија*, он *сакрија* се, мўке *имаја*, óтац *орáа*, *сам бија* у Скопл'е Вр, *мој óтац* га *учија*, га *однија*, ни ме *искараа*, *кој-оћаа* Шт, брат *легнуја*, тај *йогинуја*, *викнуја* му га да бéга, *сам работиáа*, *йочија* овај рат, ми *зборија*, *млого сам волија*, дэда ми *иричаа*, *никој што бија*, *доодија*, што ни *умрја*, *не знаа* чóек, *тој сам забрáја*, *си зарадија* нигде Бе, *ја сам убија* вўка ели *сам* га *ошруја*, *работиáа* по Скоплу ДБ, брат ме *извéа*, што *даја*, *мáтер ираишија*, сватóе *донија*, па га *казнија*, па младожења *сиремáа* ГБ, *сам иробáа* тој, *крс се искришија*, *умрја*, *наиравија* Го, *иричаа* ми ^уóтац ми, *учија* не, *водија* рéд Др, *ја сам чуваа* стоку, да *не би се сагнуја* до зéвње Ви, он *чуваа* сéўске говéда, *сам ошарéа* више, *кој орáа*, тај *сејаа* Су.

Примере в. и у т. 143.1.1.3, т. 143.1.2.

32.3.2. Именице

У именицама /л/ на крају слога различито се понаша у зависности од тога да ли је на крају или у унутрашњој позицији, од порекла речи, али и од тога да ли је опстанак подржан аломорфом, како је у случајевима типа *оздол* : *оздола*. У мањем броју примера потврђена су два лика – са очуваним и измењеним /-л/. Томе је узрок подршка црквеног порекла, како је у примеру: Свети-*Рáнђел*. Тóј ни је сла́ва. – На́ми ни је сла́ва Свети-*Рáнђо*, Свети-*Рáнђоу* лéтњи. Шт.

а) /Л/ на крају речи

а¹. Опстаје /-л/ на крају речи:

и ту́ри *со́л*, измéшај *со́л*, и *со́л* се помéша, за у *áсїал*, *їо áсїал*, и *бо́кал* вóду, ће напу́ни ципéле *сэс кáл*, ће гу пу́штиш у *кáлэ*, от кáмење зидáне и *кáл*, бíло на *сїо́л*, и у *кóшел* на рúчак Се, сéдне за *áсїал*, да сúче на *áсїал*, тéд немáло *áсвал* (после упрошћавања групе), *ђáвол* не во́ли кр́с, *ђáвол* да га зна́е Ја, му бíја *шїњел*, па *ђáвол* ће те однéсе, нí има *ђáвол*, ова́ј ка *кашкáвал*, немáло *со́л* Вр, Свети-*Рáнђел*. Тóј ни је сла́ва; на́ми ни је сла́ва Свети-*Рáнђо*, Свети-*Рáнђоу* лéтњи, *во́л*, Бóк те пíта Шт, та́ј *во́л* да бíја, *Ѵ*ни ми стаљáле *ва́л*, и тура́мо *со́л*, ка *ђáвол*, за ма́тер ка *на́ј жáл* ти је, Бе, сéднеш за *áсїал*, на *áсїал* јéдоу дéца ДБ, у *ва́лэ*, *ва́л* имáло, на гла́у *ва́л*, н'ѣма *маїтеријáл*, о́ни но́су *маїтеријáл* ГБ, принесéмо на *áсїал*, *кавал* Го, о́на поврíе ма́ло *сэ[s]* *со́л* Др, *со́л* и три́це мешáно, тура́мо у *со́л* Ви, *со́л* озгóр, се кр́сти на *со́л* и л'ѣба, принесéмо на *сїо́л*, се сíл'и *в'о́л* Су.

а². Замењено /-л/ на крају речи:

цр́ква Свети-*Рáнђо*, свети-*Рáнђо* је по на висíну, Масла́ка *до́у*, па у *До́у*, Мури́н-до, сва́к има сво́ј *де́у*; Дé се му́зоу о́уце, су два́ предéла. Уте́раш у јéн *їредо́у*, по ми́цак, тó[j] је сру́га, а у други *їредо́у* дé излáзиу оне́ помузéне; каци́иче *їеїоу* Се, жíти свети-*Рáнђоу*, на́ј ја́ки је свети-*Рáнђо*, славі́мо Свети-*Рáнђо* Ја, јéн *де́у* о́вде, јéн *де́у* оту́д' Вр, кэ[д] до́ђе свети-*Рáнђоу* Шт, Страи́н-доу, до у Стри́и́н-доу Бе, *їеїоу* / *їеїо*, *де́у*, *оро́у* / *оро*, *їеїоу* / *їеїо*, свети-*Рáнђоу* Го, ма́л'и *де́у* до́л'е Ви, *сэс* *їеїоу* тура́л'е, *сэс* *їеїоу* посипéмо Су.

У вишесложницама у којима присуство / одсуство /ѳ/ није од значаја за облик, дифтоншка компонета факултативно испада са краја речи (*оро́у* / *оро*), како је и у облицима радног глаголског придева јд. м. р. У једносложницама финално /ѳ/ по правилу опстаје (*де́у*).

б) /Л/ у унутрашњој позицији

б¹. Опстаје /-л/ у антеконсонантској позицији

У највећем броју примера опстаје /-л/ у антеконсонантској позицији у изведеницама када је подржано облицима у којима није на крају слога:

у *со́лче* ма́цне (: *со́л*), узéмо *за́лче* ле́ба (: за́лак), *асїáлче* до́ма, *А́ца* – о́н цр́вен Се, по лéк *расо́лче*, а имáло *клеїеїáлник*, по јéно *за́лче*, имáле те́ј *самовíлке* Ја, па *сэс* *ко́лце* у́дри, јопет *сэс* *ко́лце* Вр, *Радми́лка*, ка *Ми́лка* на́ша Шт, имáла *јéлка*, да имáш *јéлку*, двé *бокалчéїи* вóду Бе, ста́иш *со́лче*, то́ј др́во

што га викоу *имѣлка*, у грѣб и *кѣлци*, си *Весѣлка*, *самовѣлка* је у *самовѣлско* дрво ДБ, на глогѣве *кѣлце*, *колѣина* се дизале из грѣб Го, ставиш' на *асѣјалче* Др, сѣм ишла *ѣо болниѣе*, што има *имѣлку*, *сѣс ѣјалке* смо га сѣклѣе, по мѣло *сѣлче* Су.

б². Замењено /-л/ у антеконсонантској позицији:

ѣѣуѣи се клале, на Чѣс *ѣонедѣуѣник*, у *ѣонедѣвѣник*, живѣле у *Сѣфѣе*, *оѣи Сѣуѣе* надѣле Се, *и[з]* *Сѣфѣе* бѣла, за *Сѣфѣе*, *ѣл* у *Сѣфѣе*, *рѣвѣник* се звѣло тѣј Ја, Чѣс *ѣонедѣвѣник*, тѣј тако у *ѣонедѣвѣник* Вр, у *ѣонедѣвѣник* се предѣжи Бе, за Чѣсти *ѣонедѣвѣник* запѣстиш ДБ, *ѣѣуѣи* (: теле) ГБ, *кѣйофѣѣник* имѣло („врста оруѣа којим се копа“, *копалѣеник?) Го, смо чувѣл'е *ѣѣуѣе*, гѣре у *Сѣфѣе* Др, на Чѣсти *ѣонедѣвѣник*, имѣа *рѣвѣник*, смо држѣл'е и *ѣѣуѣе* Су.

У примеру: се навѣкло тѣј *рѣѣник* Др, дошло је до преузимања облика из стандардног језика. На новију реконструкцију упуѣује иначе распрострањени облик *рѣуѣник* / *рѣвѣник*.

У примеру: на Чѣсти *ѣонедѣѣак* ДБ, очигледно је наслањање на стандардни језик.

Именице „деоба, сеоба“ гласе *делѣдба*, *селѣдба* / *делѣње*, *селѣње*, тако да /л/ није на крају слога.

32.3.3. Придеви, прилози, везници

а) /Л/ на крају речи

У неким лексемама -л на крају речи остаје неизмењено (*оздѣл*), у неким је измењено факултативно (*ѣѣл* : *ѣѣу*), у неким се доследно мења (*кѣсоу*).

а¹. Опстаје /-л/ на крају речи:

те *ѣѣл вѣк*, за *ѣѣл вѣк*, *ѣѣл жѣвѣт*, да се кѣвоу *ѣѣл дѣн*, *ѣѣл дѣн спѣје*, *ѣко нѣ* – *гѣл* ће идеш; *оздѣл* млѣко кисѣло, и дрво *оздѣл*, тѣриш *оздѣл*, *оздѣл* вѣда, *сѣл* у субѣту, *сѣл* уз музику, *сѣл* исѣпе тѣј што има, *бѣл* више Се, јѣн кѣмењ *оздѣл*, пѣре *бѣл*, *ѣѣл нѣћ мѣфчи*, *сѣл* четѣри пилѣта, нѣка ти је *ѣлал* Ја, нѣ *сѣл* свѣкрѣву, *сѣл* крѣста, *сѣл* пѣсак пѣна глѣва, *сѣл* не пѣтоу Шиптѣри, *оздѣл* тѣри детѣту; гѣсто тѣ, мѣсно, жѣити-јѣ, *гѣл* мѣсѣ Шт, да ти бѣне *ѣлал*, *ѣлал* да ти бѣне Бе, прилѣке *бѣл* БГ, *ѣѣл дѣн* тако, јѣн *ѣѣл лѣба* Го, *сѣл* кѣд идоу пилиѣи, *сѣл* тѣри у онѣј качѣће Др, *сѣл* за никѣу славу, *оздѣл* има кѣмењ Ви, имѣл'е водѣниѣе *бѣл*, мѣчно се прѣшло *бѣл*, *сѣл* сѣс ѣца сѣм бѣла Су.

Раставни везник *или*, који има и варијанте *ели*, *али* јавља се и без финалног вокала. Финално -л по правилу опстаје, свакако подржано облицима са финалним вокалом.

а². У придевима се финално /-л/ најчешће замењује са /у/:

па *кѣсоу* кѣпус, тѣри *кѣсоу* кѣпус, и узе тѣј мѣфѣсѣ *бѣу*, бѣја *вѣсоу* народ, *ѣѣу* дѣн у планину, му је *жѣу* Се, јѣна шарѣна *ѣѣу* нѣћ, *ѣѣу* нѣћ не мѣж да се ѣтѣра Ја, али *кѣсоу* чѣбук ѣин Вр, *ѣѣу* жѣвѣт тако, а и ѣн бѣја *вѣсоу* Шт, кѣко мѣжеш да бѣнеш тако *вѣсо*, *ѣѣу* жѣвѣт на тѣрен, *ѣѣо дѣбоу* прѣт Бе, *дѣбоу* бѣја, н[и] имѣло ни *кѣсоу* лѣба, *бѣу* ка крѣч ДБ, *ѣѣу* дѣн на нѣге, и *ѣѣу* жѣвѣт мѣке ГБ, нѣт бѣја *здѣрѣу*, а дѣј ми јѣш јѣн *ѣѣу*, а тѣи си бѣш *вѣсоу* чѣѣк Го, ѣуѣе бѣле

у *йрѣдоу*, по *цеу* зид^г Др, *цеу* дѣн да сѣди у кафáну, нѣ му је *жау* за њи, *вѣсоу* бѣја Ви, ако мѡже *цеу* ноћ, ал ти је *жау* Су.

С обзиром на тенденцију чувања дифтоншких финалних секвенци, на месту /л/ јавља се скоро доследно /љ/.

Утицај стандардног језика огледа се у примеру: по *Бѣо* град ДБ.

б) /Л/ у унутрашњој позицији

б¹. Опстаје /-л/ у антеконсонантској позицији:

*кѡлко*¹³⁴ трѣба за опáнак, *никѡлко* почѣле, *никѡлко* оту́да, *самовѣлско* дрво је јелика, бѣла *бѡлна* Се, *самовѣлско* дрво, на црѣшњу *самовѣлску*, ѡчи *овѡлке*, *кѡлко* бѣја, да нѣје *бѡлно* дѣте Ја, *кѡлко* недеље, *колко-кѡњ* да иде, *кѡлко* кѡће Вр, *йѡлко* тој, *кѡлко* годѣне тѣ имаш *сѣлне* ѡуце су, *кѡлко* да платѣмо, *сѣллно* му се десуáло, Бе, ни *самовѣлско* ДБ, и *кѡлко* кокѡшке ГБ, прѣ *некѡлко* дána Го, *кѡлко*, *йѡлко* Др, мѣ смо на *дѡлњу* мавáлу Ви, *самовѣлско* дрво је тој, *кѡлко* има, на *дѡлњи* кáт, у *дѡлње* лѣвáде Су.

У *дѡлњи* и *сѣллни* /л/ се факултативно чува.

б¹. Замењено /-л/ у антеконсонантској позицији:

вој у *дѡуњу* мавáлу, у *дѡвњу* мавáлу Се, на *дѡвњи* кáт Ја, о[д] *дѡвњи* кáт до гѡрњи, *йѣуци* се уплашише Вр, *оѣ* сѣуско да ўзем, имáмо и *йѣуце*, до тáј *йонедѣуник* Шт, донѣси ми у *йонедѣвник*, ако има *сѣуѣне* крáве ДБ, *сѣуѣне* ти су овѣј ѡуце, у *Дѡвњу* Битѣњу ГБ, да је *сѣуна* кѣша, *дѡуњо* рѣло, *сѣуѣна*, ће метнѣмо *равнице* Го, а нѣје ни *сѣуѣна*, и тѣј *сѣуѣвну* крáву, и да му скрши *рáуник* Др, до *дѡуње* мавáле, ће врне *сѣвна* кѣша Ви, у *Дѡвњу* Битѣњу, *сѣуѣна* ми бѣла Су.

Нејасна је факултативна замена /-л/ на крају слога са /г/ само у придеву „доњи“: жѣна ми је из *Дѡгње* Битѣње ДБ, *Дѡгња* Битѣња ГБ, ѣди у *дѡгњу* њѣву, *дѡгњо* рѣло Го, косѣле у *дѡгњу* лѣвáду Др. Усамљеност примера упућује на лаксичко позајмлѣвање.

Иначе је обичније *дѡуњи*.

Глас /љ/

33. Предњонепчани сонант /љ/:

у *кошуљу*, *Шѣлас* кáмењ, *дељале* дѣге, а у *йѡље*, тѣ на *Мрáјѣнац*, *чѣка* сáс мáлѣ, и тѣј *мáлѣце*, тѣри *наковáљу*, у *навѣљце* тáко, *конѡљѣ*, сáз *гребуљѣ*, ка шѣс *недѣље*, напрај *кудѣлѣце*, у *йѣмѣље*, па *йрѣмѣѣлѣ* тѣри се, *совѣљка*, *издѣљѡу* платѣне, *исѣљѣскам* га, се *размрѣли*, *зѣлáник*, тѣри у *жáрље*, и *кудѣљу*, па на *кундѣљу*, *кужуљáшка*, *невесѣуљка*, *ѡљѣшѣу* црѣшњу, *црѣјуљá* га истѣшта Се, дѣ су *грѡбљá*, да пренѣсем *људѣма*, *сѣлáлале* смо, *кѡса* на *наковáљу*, *држáлѣ*, се *коѣрљá*, *чаушу* *љѣшѣке*, на *жарљѣве*, се гáси *жáрље*, *крос* *йѡље*, *кошуље* дугáчке, за *Васѣљѣцу* – *црѣáлке*, *сѣлáлѡу* свѣћѣ, да бѣне *зрáвље*, *јá* се *чѣлшáм*, ће гу *закѡљѣмо*, *буљук* мáчке, *дрѣгу* *недѣљу*, *настáи* *весѣље*, *грѣдељ*, *йосѣлѣлá* се прáјла, *мѣлá* водѣница, напѣни *црѣáлѣку*,

¹³⁴ Уп. са заменом типа *коуко* у полошким говорима (Видоески 1962: 60).

црејуља се ужегнала, оца га имело *Стиоїљко* Ја, питао *људе*, да ги *стирељу*, све не *оїљачкале*, *туру жарље*, *їерља* се зову, де пада *жито* је *їрейейіаљка*, *коноїље*, *три недеље*, *кљуса*, *од грмљавине*, *за зравље*, *недељудна*, на *Љубоїшен* *горе*, да *закрљеш* *имањче*, *црејуљу* сэм *праїла*, па *оздол* *мало жарље* *Вр*, *бељуе* на *кола*, *црејуља*, *о[д]* *дрво наїраљени*, га *стирељале*, *сељачки*, *біло јена љуїа*, *постара мешаља*, *скува йасуљ*, *слабо сэм забраљала*, *се коїрља* *клупче*, *љуїїке*, по *две јарѣти закољемо*, *їо неваљашно*, *мі сїаљамо* *врбу*, *за у йрље*, *болежљїва*, *слену у Росуље*, *ка људи*, *їде на Богојавље*, *напуни црцаљку*, *їреїуїљїши* *Шт*, од *џца Стиоїљка*, да не *їокољемо*, *досељени* *оџде*, ако *се љуїїїја*, *ја сэм Горољуба*, *наши људи*, *Прдеїїца* га *вікоџ*, да *сїаљамо*, *сакуљче* *смо викале*, *се йљискале*, *їрез гробљїшиїа*, *му сїаљоу*, *чешель*, *никуа брљка*, *тї си сумљив*, у *црејуљу*, *насїаљане* на *куке*, *мало зельаник*, *гасу жарље* *Бе*, *се дава мешаље*, *не се осїаља*, *за прву недељу*, *їријашїели*, *зельаник*, *бласїљаш* *што трѣба*, *шїїаљ* на *стрѣде*, *људи*, да *гасиш жарље*, *какво веселье*, *с онеј сабље*, *се сїаљоу* *паре*, да *се шаље*, *їријашїелоу* *лѣба*, *донесе йовљанїцу*, па *сїаљаш* у *прут*, да ги *глєдоу* *људи*, *кудеїїце* за *чѣрге* *ДБ*, и *бельоџи*, *по кратко кошуљче*, *кошуља*, *љуїїна* *повїше*, у *шрље*, *ће ми каже шрља*, *за здравље* *попїе*, *лєба сїаљамо*, *за Васиљїцу* *баренїца*, *жєне се йљискале*, *чўме су људи*, да *чўкоу* *људїма*, *с[э] жарље* *ГБ*, *їлачља*, *каљан*, *учїїелька* („учительница“), *учїїельовїца* („учительева супруга“), *мозуљ* („жуљ“), *два чельада* („пород, дете“), *одельак*, *љуїїїле* *кромит*, да *се уїуљам*, *грєдель*, *кужљїнка*, *савелька*, *зборљївац*, *їод Љубоїшен*, *наковальа*, *четїри жельке*, *за у йрље*, *мешаља*, *јена каљанїца*, *куколь*, *навїљце* *правїмо*, *с[э]с тїј маљїцу*, *насїаљамо* *сламу*, *избласїља* *Дракче*, *онде дрвљи*, *урочљїве* *џчи* *Го*, *прїјл’е* *црејуље*, *за зравље*, *брале неке врље*, *турушї* *црејуљу*, *врље* *їма*, и *она дрља*, *закољемо* *кокфшку*, *уземо босїљак*, и *онє* *навїљце*, *ваља* да *сєднешї*, и *сїаљале*, *наковальа* *їма*, *с[э]с* *грєбуљу*, *донесе за зравље*, *се чешља*, *коноїље* *їма* *посєбну* *кудельку*, да *не би се* *каљале* *стока*, *коа* *їе* *мешаља*, *с[э]ге* *зравље* *немоу* *људи*, *два пїт* *недељно*, *дрво* *їреїуїљїши*, *їздељоу* *дрво*, у *каљанїцу*, *їодгрљач* *се сабѣре*, и *кошуља* *опаше* *се*, *на* *кудеїїце*, *вїну* на *кудельу*, *због* *дивљаче*, *к[э]т* *коље* *свїње* *Др*, *отїшље* *људи*, *м[о]же* и *їријашїель*, *како* *ће се* *љуїїш*, у *Скоїље*, *крадо* *људи*, *сэм* *плаћаа* *људе*, *обальаа*, па да *сама* *мелье*, *на* *їосїїельу* *де* *газу*, *људїма* *краље*, *заградиш* *са шїель*, *їма* *забєљи* *по* *нїгде* (: *забель*), *аљї* *забраљам* *Ви*, *смрљїмо* *с[э]с* *руку*, *друге* *људе*, *с[э]ге* *је* *дрљача*, *кљукодрљач*, *бельови* *од* *вїне*, *савелька* *се* *протїња*, *сицїм* *оїї* *коноїље*, *љуїїїке* *печѣне*, *сїаља* *се* *цвєће*, у *Дуље*, *макароне* *црвљїве*, *на* *кошуљу*, *ї* *ће* *кудельу*, *ї* *мавальку*, *грєдель* *Су*.

33.1. Алвеоларно палатално /л’/ на месту /љ/ потврђено је у источнијим насељима:

на *дрл’ачу* *жел’езну*, *јєну* *недєл’у* *јєна*, *тк[а]л’е* *л’уди* *за* *осноу*, *од* *недєл’у*, *на* *недєл’у* *д[э]на*, *чєшл’оу*, *плашїл’е* *се* *л’уди*, *каз[а]л’е* *л’уди*, *смо* *сїал’ал’е* *у* *сєме*, да *задов[о]л’и* *д[э]те*, *кош’ул’е* *носу*, *им[а]л’е* *смо* *меш[а]л’е*, *ће* *зак[о]л’еш* *ј[а]гње* *Др*, *наши* *л’уди*, *не* *су* *једнаки* *свї* *л’уди*, *не* *се* *л’уїїл’е*, *видєл’е* *л’уди*,

у Скоѝл'е, ни кра́л'е л'уди, а сви́ње дѝвл'е кукуру́з^с не осѝл'ал'е, јѝл'е ги кукуру́з^с л'удѝма, доводи́л'е сви́ње дѝвл'е, л'уди не мога́л'е, дола́зу л'уди у ту́ј цр́кву Ви, весѝл'е има́ло, изоѝи́шл'е л'уди, л'уди оѝи́шл'е, ће ту́ри босѝл'ак, смо одвал'ал'е, до́л'е накова́л'а, мл'ѝл'е у водени́цу, се чешл'ало, пон'аве оѝи коноѝл'е, сирѝл'е л'уди, цреѝу́л'а на о́гњ, цреѝу́л'а да ужѝгне, расѝл'еска́мо на та́нур, за Васи́л'ицу, уда́л'ѝно мѝсто, смо седе́л'е на ѝосѝѝл'у, ѝрема л'уде, за́оди бу́л'ук, зел'ани́к та́ко, вре́дни л'уди би́л'е, жи́то да умѝл'ѝмо Су.

33.2. Депалатализација /љ/ није потврђена у сиринићком говору.

Привидна замена /љ/ са /л/ у неким примерима резултат је морфолошких преобликовања.

а) У глаголу: кѝт се насе́лува́ле Бе, па се насе́лува́ле Го – суфикс -ува- до-дат је на основу насе́л- (: насе́лим).

б) У трпном гл. придеву ѝоде́лен (по ста́р би́ја ѝоде́лен од мѝне ГБ) у питању је нови морфолошки тип трпног глаголског придева.

Истог је порекла и /л/ у именици: по јѝно одѝле́ње /љ/.

в) У глаголу: па по́сл'е исѝр́ламо (: исѝр́лам; уп. ѝрли́ца) онѝј сѝме Су, није дошло до фонолошке неутрализације.

ГЛАС /њ/

34. Релативно добро чување палаталности /њ/ у сиринићком говору корелативно је са палаталношћу /љ/. Смањење палаталности померањем артикулације ка алвеолама бележено је већим бројем примера у источнијим насељима, у којима је нападнута и палатална природа /љ/.

Чувањем палаталне природе /њ/ сиринићки говор удаљава се од јужнометохијског ареала, у коме је присуство алвеоларног палаталног назала /н'/, али и антиципацијска палаталност испред /њ/ знатне присутности (Стевановић 1950: 66–70, Реметић 1996: 411–419, Младеновић 2004: 224–225, Младеновић 2010а: 218–230). Боље чување палаталне природе /њ/, иначе, карактеристично је за призренско-јужноморавске говоре у Сретечкој жупи, затим за говоре Косовске котлине (Младеновић 2013: 108–111), али и северномакедонски појас (Видоески 1954: 170, Видоески 1962: 63). И у другим говорима ареала са добрим чувањем палаталности етимолошког /њ/, како је и у сиринићком, бележени су спорадични примери са слабљењем палаталности (Видоески 1954: 61, Јашовић 2010). Стање у говору Прешева потврђује, такође, добро чување /њ/ (Трајковић 2016: 376).

Секундарно /њ/ – аналошког или фонетског порекла – захвата приближно исте лексеме које се констатују у ближним и даљим говорима са којима сиринићки показује одређену сродност.

Број потврђених примера говори да је фонетској палаталности подложније /л/ од /н/, такође је број потврђених примера са /н'/ у насељима у којима је палатална природа /њ/ и /љ/ нападнута /н'/ ређе од /л'/.

Етимолошко /њ/

34.1. Палатална природа /њ/ није условљена фонетским контекстом.

а) Глас /њ/:

што има *њи́ве*, *ио њи́ве*, и на *орање*, за *једéње*, а *кóњи*, и *њи́*, кэт се *ожњéе*, па ја *њéму*, *носéње*, *кó* има *кóње*, и *огњиши́те*, на срéде *óгањ*, *нема грозéње*, *ладник за шушéње*, кэт се *мења*, на *кришевање*, да се *ојагњиу*, имало *огњенице*, *мушки жагањци*, *кравајчићи за Њаи́*, а на *Бањи* *вечер*, у *крошињу*, *огњиши́те*, око *Николовдан лéињи*, *сирéње* смо *јеле*, *над óгањ*, *ио њóјно*, *младожéња* *иде*, *илачéње*, *иослédњо*, *зэдњо*, *смо му и́ажкиа́ле*, па гу *иомена́мо*, *сви́ње* су у *кочину*, и *њóјзи*, *бањак* да *гóри Се*, за *њи́ну* *вóјску*, *зимњо* *време*, из *Горњо Сéло*, *кóњи* имале, *од јагње*, *јагањце* се *клáло*, *се мења́ле*, *нај иослédњи*, *и́иéње*, *једéње*, *пође ио њу*, по *дéсет* *црепу́ље годии́њо*, *у́óгэњ*, *ои́ иаси́оркиње*, у *њи́ву*, *сэ́к ће смањимо*, *не биле њóјне*, *сирéње*, *носи бэњак*, у *авгус иочинá*, *сэм жњéла*, *било ио́éње* *Ја*, *сэс мéсо сви́њско*, *твоје имање*, у *њи́ не*, на *сање*, *меко сирéње*, на *кóње*, *кóња* ни узéле, *и́рема њу*, *збóру ио њино*, *наложи́ла óгањ*, *кóња* би *изи́а*, *двá кóња*, да *закóљеш имањче*, *ткáла сэм клаи́ње*, *не су њи́ве рáвне*, у *мáсэ сви́њски*, *сл'íве зимње*, за *једéње*, *кáкво давáње*, *та́ камењáр*, *и́сто на сање*, и *смо ио́жњéле*, *напра́ју ои́ цреши́ње* *Вр*, за *сэгаи́њо*, за *једéње*, *санду́це на кóња*, *увáти боги́ње*, на *њéга*, *тéше на њи́*, *сэс њи́*, *муа кроши́ња*, за *једéње*, *закóљэмо јагње*, од *млóго имање*, *се ојагњи*, *дадем га сви́ње*, за *од óгња*, *кáкво рабои́ање*, у *твоу њи́ву*, на *Бањи* *вечер*, *остáне њóјзи*, *ги дáш сирéње*, на *кришење*, *њóјне матéре*, *не се иоми́ња*, и *тéd жагањце*, за *јагањце*, *и́и́гэњ* *воли́кви*, *Свети-Рáнђоу лéињи*, и *зимњи*, *Преображéње*, *óгањ* се *упали́ло Шт*, *вршнiци*, *од њи́*, *груду сирéње*, *смо се мења́ле*, *дéца дэни́њи*, *нити јагње*, *гноиш њи́ве*, *била сирои́иња*, *црквéно имање*, *тој њино*, *зэдњи* *смо*, *тéј камéње*, *имање*, *ка сирои́ињско*, *било иолагáње*, *и́еиáње*, на *си́рељање*, *сиоми́ноу се*, у *у́óгэњ*, *и́шле у иоши́éњу*, *јéна цреши́ња*, *тај иуси́иња*, *донесéмо бэњак*, ни *јагње*, *бањање* *било*, *кóње* *накiтиш*, *сирéње* од *бўце*, *јагањце* *смо пушћáле* *Бе*, *неки нај бли́жњи*, *се дáва мешáље*, за *једéње*, *се напiва бэња́ку*, *се слóми вечерња*, за *њéгóву дўшу*, *стáља у óгэњ*, за *Њаи́* и за *Бэдњи* *вечер*, *чéрга кози́њава*, на *оборња* *врáта*, *њи́на чўда*, да *омáњиw* *млéко*, на *кóње*, *бласи́ња* *домáфин*, у *њи́ву* да *жњiје*, *дáде накоњчи́је*, *око цреи́њáрке*, у *ноши́њу*, кэт је *кришевање*, *ои́ цреши́ње* *ДБ*, у *Довњу* *Бити́њу*, *Горња* *Бити́ња*, *óвде* *била сирои́иња*, *сэм гу бања́ла*, *родњéwo* *Стојковић*, *младожéња*, за *једéње*, *долáзу на ви́ђење*, *и́дов на мирéње*, имало и *држéње*, имало и *карање*, *и́шо ио бэњак*, *му се збóри бэња́ку*, *од боги́ње*, *вако наи́ињow* („навлачити“), *смо се и́ремења́ле* (: *и́ременим*), *носи кроши́њу*, *сирои́иња*, *сирои́ињски* *нарот^а* *ГБ*, *дóўно / дóгњо* *ри́ло* („доња усна“), *си́редњи* *прс*, *и́лэу́ња*, да *се бања*, *дiвлэ сви́ње*, по *јéно њи́wче*, *се врже кóњче*, *жњéем*, *жњééње*, *иси́ои* *Кокочи́ње*, *муња*, на *крај њи́ве*, *о[д] и́рње*, *ио њи́ њина* *кошу́ља*, *пó двá коња*, *от сви́њски сапун*, *мења́ји́е* *кўма*, *мáло жагањце*, на *Бањи* *вечер*, *нишáља*, *иде óдэ њи́ву* *на њи́ву*,

на теј коње, за ношњу, за тога младожђењу, с[с] зборјење никоје, да имо њогањ, месимо вечерњу Го, Горња мавала, држал'е свиње, само коњи, на њиву, да жњејо, смо имале коња, иде на њиву, немало скииња, с[с] имање, сабор у Бишињу, којање, за у цркву вечерња, по две свиње, иде у њиву, у Бишињу, у немање, нај главне њиве, и о[д] шрње, о[д] тејзи њиве, ће закол'еш јагње, клал'е огањ, њојна својбина, за варјење, гњиде, и гуње, даш свињама Др, на долњу мавалу, а свиње дивл'е, ош свиње, и живоишиње, давњашиња је црква, да га жњејемо, жене што жњееле, добро жњије, и шрње изају, њива ми поје, и моу њиву, има огањ, шумар од Горњосело, од њу, с[с] њу, идем по њега, и њима, за сејање, смо ги брал'е у клање, клање се каже, кој има ил'евњу, бањак се цепа, исто и бњак Ви, њиве се вадил'е, а па се жњеело, коња смо имал'е, с[с] коње, вржемо коња, биле угњавени, сање имало, за сирење, њима проводило, свиње у кочину, за гошвенење, над огањ, куће с огњишиња, јагње сугаре, да се обања, с[с] младожђењу, огањ паљиле, за у њогањ, по њиве, и црешња, по јен бњак, буп на коње, шадашња вјјска, пушку његому, маџи његова, дошл'е иза Гусиње, и сање, носџи из њиве Су.

б) Глас /н'/:

ручно се жн'ело Се, с[с]к' благо н'има за н'ин живот Ја, сироиши'ски, се жн'ело, да жн'еш, узџа живоиши'е, јагн'е закољемо Вр, да иду за у н'иву, они иду у н'иву Др, жене жн'ел'е, за шрн'е, у н'ива копа, у моу н'иву Ви, пош'аве от конопл'е, наши су дошл'аци из Гусин'е, након'че, само иеван'е, на стреде огањ, иш'ен'е Су.

Примере в. и у. т. 31.3.

в) Глас /н/

в¹. Усамљени пример: да је узе нојзи Ја, са иначе уобичајеним обликом са /њ/, резултат је даљинске дисимилације по палаталности, па није искључен ни околионализам, ако није траг досељавања из западномакедонских области у Сиринић.

в². У примерима: у крајно лѣба се трпело ГБ, и тој у крајно време Др, тој му било крајно Ви, /јњ/ је замењено са /јн/ дисимилацијом по палаталности, потпомогнуто заменом финалног /-е/ финалним /-о/. Иначе, изразито доминирају примери типа крајно.

в³. Именица фењерче потврђена је са /њ/ и /н/ (фенерчићи по старински : фењерче у руке Ја, па ти узем фенерче да светим Вр, а тамо јено фењерче ГБ).

в⁴. Именица шанур („плитка дрвена посуда на којој сташе хлеб“): тако на шанур Се, на шанур све настаља, се држи онај шанур ДБ, ми каж'емо ка шанур Др, присутна је у овом облику и у другим сродним говорима (Реметић 1996: 390, 415; Видоески 1962: 89, Букумирић 2012: 597 „танур“; Подрима, Подгор, јужно и централно Косово – према мом материјалу). Финално -ур упућује на романски супстрат.

в⁵. Поред *јагањци*, бележено је и ређе *јагáнци*: *јагáнце* одвоју Се, за *јагáнце*, напре се клáле *јагáнци* Вр, понапре се клáле *јагáнци*, мицки *јагáнци* Шт, бунгур за *јагáнце* Др, ће закол'оу *јагáнце* (и: ће закол'ем *јагáнце*) Су.

в⁶. Поред обичног *дожњевујем*, потврђено је и: и кэт *ће се дожневује* Ви.

в⁷. Нема губитка палаталности у *сукна* („сукња“), пошто се именица наслања на *сукно*: и у овуј *сукну вунѣну* Се, на *сукну* Ја, се давала *сукна* Шт, да íмам две *сукне* Бе, а такве биле *сукне* ГЂ, да купíмо и *сукну* Го, ал се ошуши́ла *сукна* Др, *сукне* од вуне, глѣј дí је *сукна* Су.

Антиципацијска палаталност испред /њ/

34.2. Као траг нападнуте палаталне природе /њ/ у делу примера, испред /њ/ јавља се антиципацијско /ʃ/ (в. т. 31.3). У делу примера са антиципацијским /ʃ/ сонант има смањену палаталност, у већем делу примера се палатална природа /њ/ добро чува.

а) /њ/:

на *кришѣње*, напре кѣњи па на *кѣње*, по́сле *сирѣње*, имáло *йо камѣње*, *йо камѣње* чичѣле, изгубиш *йанѣње* Се, даа Бог^к *йиѣње*, *једѣње* Ја, на *сање*, немáло *лечѣње*, *йечѣње* направíмо, без *одобрѣње*, тѣ *камѣње*, *зайалѣње* плу́ћа, *лечѣње*, врши *сас кѣње*, тако смо *сас кѣње*, на *кѣла кѣњске*, требíмо *камѣње*, без *одобрѣње*, *йечѣње* направíмо Вр, ће доу на *кришевáње*, на *кришевáње* ће даде, имáмо *сирѣње* Шт, *бацѣње* сас нѣге Бе¹³⁵, у *кѣла кѣњске*, од *зайалѣње* плу́ћа, немáло *лечѣње*, на тѣ *камѣње* ГЂ, *куроушење* („лаж“), заврши́мо свѣ *вршење*, *лажење* („лаж“), на *сање* Го, да íде по *камѣње* (: у *Вичу камѣње*) Ви, и *сирѣње*, за *једѣње*, Су.

б) /н'/:

се заврши *орáн'е*, тѣ *имáн'е*, а у́рда *сирѣн'е*, одá *бачѣн'е*, бачи́ца пра́и *сирѣн'е* Се, ће ўзем јутре *к'ѣн'а* Ја, јѣдно *корѣн'че*, носíле смо на *са́н'е* Вр, тѣ *йе́йáн'е*, ако мѣже *мирѣн'е*, и *чисѣн'е*, по́сл'е тѣ *йе́йáн'е*, *о́йи камѣн'е* Су.

Секундарно /њ/

34.3. Секундарно /њ/ настаје аналошким продором из других облика, асимилацијом у групама /ни, не/, прогресивном асимилацијом према појединим сугласницима.

34.3.1. Аналошко /њ/ према збирној именици

Највећи број примера са секундарним /њ/ аналошког је порекла – /њ/ из збирне именице генерализовано је у парадигми. Ширење је омогућено слабљењем категорије збирности и морфолошким преобликовањем облика збирне именице у системску:

¹³⁵ Стабилна палаталност /њ/ у Берејцу има за последицу практично одсуство антиципацијске палаталности испред /њ/.

плоче *оѝ камењ*, нату́роу *камéње*, то[*j*] је *камењ*, и *камењ* што се врти, *камéнчиће* саберемо, два *камéња*, *ѝо ѝѝррње*, на јéно *гра́нче*, ту́ри *гра́нке*, *гра́нку* од мѣтле, ниске *гра́нке*, *гра́нку* ће *узоу*, *гра́ње* има надóле (: ка *гранчи́ца*), па јéн *коши́ањ*, *коши́ање* да печемо, једемо *коши́ањ* Се, на *камéње*, врти се *камењ*, *камéњи*, микне *камéње*, и *камењ* се покрѣће, шупаљ *камењ*, се принѣсе *коши́ањи* Ја, *коши́ањи*, у *ѝѝрње*, на два *камéња*, *камењ* озгór, *камењ* оздóл, удáра у *камењ*, један *кóрењ* Вр, имáле *ѝѝрњи* през њѣга, *зайи камењ*, у *кóрењ*, у *гра́нке* Шт, *оѝ камењ*, стаиш *камењ*, стаи *камењ*, у Ђоргов *камењ*, а тај *камењ*, да ги су *гра́нке*, од óшто му је *кóрењ*, тíја *камéњи*, и бéли *ѝѝрњ*, *коши́ањи* обавѣзно, стó *коши́ања*, а тóј ка *груме́ни* Бе, от *ѝлáмењ*, *ѝрсѝењ* да нóси (и: дáдоу је *ѝрсѝен*), на овáј *ѝѝрњ*, *коши́ањи* ДБ, на *гра́ну*, *оѝ камењ*, микнем *камéњ*, и *узеш* јéн *грумењ* ГБ, *кóрењ*, *ѝлáмењ* (и: ће дúне *сэс ѝлáмен*), *гра́нке* от смрѣке, *камењ*, *сэс камењ* зидáно, поста́ву *камéњи*, два *камéња*, *међу* теј *камéње*, *сэс камењ*, да *ймоу* *камењ*, а и *гра́нке*, што бíло *разгра́аѝо* (: *гра́ња*, *гра́нка*) , кóњски *ѝѝрњ* имáле Го, на *јáсењ*, имáло *јáсењи*, *камењ* се врти, има два *камéња*, *камењ* шупаљ, у *камењ* пада, ка *оѝ камењ*, има ка *гра́нке*; поту́римо два *камéн'а*, и изми́ђу два *камéн'а* Др, у водени́цу *камењ* мéље, оздóл *камењ*, онáј *камен'*, и *ѝѝрњи* има Ви, има *груме́ни*, *ѝод груме́ње*, *камéнчиће* озгór, *сэс камењ*, крѣвет дрвен смо га *викáл'е ѝѝроњ*, влáчка с *ѝѝрње*, намешћѣни *ѝѝрњи* Су.

Замена /н/ са /њ/ у *коми́ње* подржана је бројним глаголским именицама на -ње: *коми́ње* не метáмо у њíву ГБ, имáло бóл *коми́ње*, донесíte *коми́ње* Го, *коми́ње* расíпем де трѣба Ви.

Није јасно порекло /њ/ у *ѝѝроњ* („непокретни кревет“), пошто је именица позајмљеница из грчког у коме је на месту /њ/ назал /н/ (Скок 3: 506, *tronj*). Адаптација са /њ/, иначе, присутна је у македонским и српским призренско-јужноморавским и косовско-ресавским говорима¹³⁶, док су адаптације у другим балканским несловенским језицима са /н/ (Скок 3: 506, *tronj*).

То[*j*] је *ѝѝроњ* Се, понáпре имáло и *ѝѝроњóви* Ја, па дéца у *ѝѝроњ*, на трóњ Вр, па ће *ћутиш* у *ѝѝроњ*, дé да сéбеш у *ѝѝроњ* Шт, и мí смо спáле у *ѝѝроњ* Бе, *идеш* прáво у *ѝѝроњ* ГБ *íди креј ѝѝроњ* Го, кáкви бíле *ѝѝроњóви*, у два *ѝѝроња* Др, изгорéле и *ѝѝроњ* Ви.

34.3.2. Глас /н/ у групама /ни, не/

Група /ни, не/ у сиринићком говору најчешће остаје стабилна (*Бузи́ни*, *Макíни*, *ѝлáни́на*, и *барáни́ца*, *наѝу́ниши'*, *íли мланéсѝа*, *наслони́ца* Др, *Крсѝи́ани́ни*, *Нéнад* Ви). У мањем броју лексема у овој фонетској позицији потврђена је замена /н/ са /њ/. Сама замена могла је бити унета кроз лексичко позајмљивање као готова иновација. У истим лексемама замене има и у сретечком говору.

¹³⁶ Уп. са *ѝѝроњ* у Богдановић 1992: 44, Жугић 2005: 395, *ѝѝроњ*; Јашовић 2010: 122, Младеновић 2013: 110, Елезовић 1935: 340 *ѝѝроњ*; Букумирић 2012: 616, *ѝѝроњ*; Видоески 1962: 64, 253, 259.

а) У малобројним примерима уочава се благо померање артикулације /н/ ка предњем непцу ако је иза /џ/ (*н'џма сџг* по камење ГБ, од њега *н'џма* корис Ви, *чобани н'џма више* (обично: *има, ка нема*) Су). У оваквим примерима померање представља фонетско, али не и фонолошко умекшавање.

б) Мањи број лексема потврђен је само са секундарним /њ/, у већем делу /њ/ је факултативно:

травка *којињићик*, да га *ожјењи*, а *сњек^к* бија гóлем, и кэд је *сњџ^к*, *сэ[с] сњџ^к* Се, па мене тако, брџ, *њџкња*; смо прájле *од њџкња*, тако се *џењи* (али и: на *жало се џенило*), па'а гóлем *сн'џк^к* (и: не се мичија *снџ^к*), да се мичи *сн'џк^к* Ја, у *Леињицу*, *Леињица* се *вика тој мџсто* (: *има црква у Леињицу*), *џџџе којињиќа*, *снаша џе се облизњи*, на *сњџ^к* (: и *снџ пада*), *џе ги нараџиши* (: *краве да раним*) Шт, *све ијџвњина* (: *до у ијџвнињу*), да *даш у ијџвнињу*, *џе доу у ијџвнињу*, *којињићик*, се *омокру ои сњџ^к*, по *осам саата у сњџ* Бе, да га *ожењимо* (: и *оуде га ожениле*) ДБ, берџмо *којињићик*, *сџирашњица*¹³⁷ ми улџгла, да ми исџче *сџирашњицу*, и *прошла ми сџирашњица*, нагрпáмо *лџсу сэ[с] сњџ^к*, тој *џе ископамо да заравњимо* (: *раним*), и *џе најуњимо* (: *тој најуњимо*), „*Овде јунак нежењеи*. / Штó га тáтко не *жењи*,/ Штó га мајка не *жењи*? (у лазаричкој песми) Го, да му *забрањим* (и: *не му браним*) Др, да *равњише* (: *равницу* гу иситнија, да *изравним*), што је тако *рабоињица* (: *брáт бија рабоињик нај добар*), *сэ[с] сн'џк^к* Ви, *смо равњи́л'е зџвњу*, и *воду размџни*, *вода да му се размџни*, смо *брáл'е којињиќа*, л'џпо *заравњи*, *брáт се ожењи* (: *ја се ожењи*), *сџењице* смо ги *варил'е сэс коприве*, на *сџењице*, бџше *ијџвњина* (: *увáти ијџвни́на*) Су.

У именици *родњи́на*¹³⁸ (*родњи́на* *иде на грóбља*, *родњи́на* *носи црнињу*, *иде цџла родњи́на* ДБ), која је синонимна са *родби́на*, *својби́на*, могуће је наслањање и на суфикс *-иња*. Иначе је: *ведри́на*, *облачи́на* ДБ.

Ако није преузето из именице *ијигањ*, /њ/ у *ијигањице* („*приганице*“) (*напре се носиле ијигањице* Вр) стигло је из групе /ни/. Именица са /њ/ јавља се и у сретечком говору.

в) И примери трпног гл. придева са /њ/ припадају оваквој асимилацији, пошто је у сиринићком говору морфолошки тип овог глаголског придева преосмишљен (в. т. 145)¹³⁹. На секундарно /њ/ у овим потврдама упућују и облици са /њ/ где није било услова да се /н/ замени са /њ/. Није искључено, међутим, да је ово /њ/ стигло са присељеницима из кучко-васојевићког правца, а да је присуство облика са /н/ и /њ/ у трпном придеву пре превладања затеченог морфолошког принципа у неким лексемама трпног глаголског

¹³⁷ У овој именици је /њ/ могло настати и у гласовној групи /шн/, која и иначе утиче на замену /н/ са /њ/.

¹³⁸ *Родњи́на* је и у сретечком говору.

¹³⁹ У правим скопскоцрногорским селима јавља се секундарно /њ/ у неколико примера трпног глаголског придева: *најуњеи*, *јромењеи*, *рањеи*, *јосињен* (Видоески 1954: 209). Исто је и у сретечком говору.

придева стабилисано /њ/, које се проширило и изван ове категорије. Овакво објашњење унеколико оспорава чињеница да се трпни гл. придеви у скоро истим лексемама срећу и у говорима који нису били у вези са новијом миграционом струјом која је могла да донесе облике са очуваним резултатом прасловенског јотовања у овом глаголском облику. Са друге стране присуство и ретких примера са резултатом прасловенског јотовања са /ћ, њ/ (ако није у питању подновљено јотовање) подржава објашњење о новијој реконструкцији.

Идо *ѡромењѣѡ*, тај *ѡромењѣѡа*, нај прво јунак *нежењѣѣѡ*, кој неје *жењѣѣѡ* Се, *забрањѣѡ*, било *забрањѣно* Ја, *пупе намењѣѡ* што је, *њѣгоу свѣ заравњѣѡ* Шт, *момци нежењѣѣѡѡ*, јунак *нежењѣѣѡѡ*, мађије ти су *учињѣѣѡ* ДБ, и *рањѣѡѡ* бија ГБ, „*Овде јунак нежењѣѣѡѡ*“ Го, што је *зайуњѣно*, *забрањѣѡѡ* Др.

У трпном глаголском придеву: *сѣге је скрњѣно* Су, ради се о очигледном остатку кучко-васојевићког адстрата, пошто се препознаје рушење стабилног начела о дистрибуцији /-н / -т/ у трпном глаголском придеву.

Примере в. и у т. 145.7.2а.

34.3.3. Глас /н/ у групама /шн/, /жн/:

тој било *срашњо*; *срашње* приче, *срашње*, бѡгме; *сѣге је срашњо* (али: *жѣне што сѣкле сѡрашнѡѡ*), *сѣс тој брашњо*, *не се сѣје брашњо*, *потрѡсѡм брашњо*, *пада брашњо* Се, *сѣм носѣа брашњо*, и *брашњо* *падаѡло у мѡчник* Ја, да *ѡзе брашн'о*, и *брашњо* и *шећер*, по *нешто срашн'о*, (: *кој смѣја оѡѡ сѡрашнѡѡѡ*, *немаѡле кошнѡѡѡ*) Вр, *смо биле сѡбрашњо*, *сѡбрашњо* *смо биле*, ни је *сѡбрашњо* *за одвѣтѡр*, *сѡбрашњо* *тој*, *сѡбрашњо* *тѣшко*, *брашњо* *у мѡчник* Шт, *немоу брашњо*, *сѡбрашња* *кѡт се увампѡри* (: *сѡбрашн*), *тој*] је *сѡбрашњо* (: *биѡла сѡшнѡ* *годиѡна*) Бе, *сѡјѣм брашњо* (и: *стаѡш брашнѡ*), *тој* било *сѡбрашњо*, *накѡтѣне са машње* ДБ, *од брашњо*, *де пада брашњо*, *ставѡмо у брашњо*, *за овѣј случаѣве неваѡашње* Го, *оѡѡ кукурузѡно брашњо*, *оѡѡ чѣнѡчно брашњо*, *сѣс кукурузѡно брашн'о*, *брашн'о* *де да сѣди*, *кѡд замѣсиш брашн'о* Др, *у брашњо*, *ноћу срашњо*, а *ис прѡви крај срашњо* Ви, *сѣз брашњо*, *коломбѡтњѡ брашњо*, *отсијѣмо брашњо*; *да се поткади брашн'о* Су;

от каѡше кѡжн'е Вр, *кѡжњѡ се носѡло* ГБ, *оѡѡ кѡжњѡ* *ће му напраѡш* Го.

Није јасно порекло /ш/ у *деѡѡешњѡѡна* („*људска постељѡца*“) (Тако сѣм *радиѡла јѡ сѣс мѡје деѡѡешњѡѡне*. А *за крау кажоу помѣѡѡна*. Се). Ако је /ш/ из *деѡѡѡѡѡѡѡ*, онда је /њ/ или из групе /шн/ или је у питању суфикс *-ѡѡѡ*. Судѣѡи по суфиксу у именици *ѡомѡѡѡѡна* („*живѡѡѡѡѡска постељѡца*“), /њ/ је најверѡватније фонѣтског порекла.

34.3.4. Глас /н/ у групама /гн, кн/

а) /гн/:

да ди́ро то́јо *гњѣздо* њо́јно, ту́ј де има *гњѣздо* Се, *гњѣздо*, пу́но *гњѣзда* Бе, *йошгегњемо* коно́пче (али и: *расшгегњемо* оно́ј ју́же), пра́и *гњѣздо* Го, по две *гњѣзда*, да па́не из *гњѣздо* (али: га *сшгегнеш*) Ви, ласта́јца ка́д напра́и *гњѣздо*, у *гњѣздо* носил'е, *ће расшгегњемо*¹⁴⁰ ко́ре; му́ке *ће шгегн'ѣмо*, ко́ру *расшгегн'и* Су.

Група остаје у: да се *гнóј*, *гнóјле* Се, једва́ ће га *шггнем* Ја.

б) Група /нк/ замењена је групом /њк/ у *гра́ња*. Палатални назал је могао стићи и наслањањем на *гра́ња*, облику насталом према збирној именици.

Гра́нке нека́кве су, *гра́н'ке* Вр.

Група /нк/ опстаје у: носиле и онé *костшрѣнке*, навéзоу *костшрѣнке* Др, што посредно потврђује изнето објашњење о морфолошком пореклу /њ/ у *гра́ња*.

34.3.5. /Њ/ као резултат прогресивног умекшавања са потоњом дисимилацијом по палаталности у лексемама са групом /ћн/:

не́ка ви 'е *срѣињо*, чени́ца *шролѣиња*, *куиња* змија, само *коломбóињо* Се, до *Божииње* пóсте, *срѣињо* ви било Вр, *срѣиња* Нба година, *моињо* убао – ви́ка Шт, *срѣиња* сла́ва, *срѣињи* гóсти, за *сшрѣињу* Прóчку ДБ, у *воињик* и́гроу ва́мо, *божиињи*, *срѣиња* ти сна́ша ГБ, *несшрѣиње* жéне Го, што не́ма *могуињос*, има *могуињос*, ни *могуињос* Др, *срѣиња* сла́ва Ви, но́си *шрема* *могуињос*, оно́ је *моињо* ле́по, *моињо* убао (и: *мо́жно* убао), ми́ више *коломбóињо* смо пра́јле Су.

34.3.6. О /њ/ у именицама *дла́њ* и *јесењ*, насталог из некадашњег полу-меког гласа в. т. 46.

У балканском турцизму *легењ* (тур. *leğen*) стабилисано је финално /-њ/: *легењ* и крча́зи Бе, има́а и јéн *легењ* ГБ, ста́и бунгур у *легењ* Го, а ми се исабíја *легењ* Ви.

СУГЛАСНИЧКЕ ГРУПЕ

О неким старим сугласничким групама

35. И у сиринићком говору, како је и у околним говорима, очуване су старе иницијалне сугласничке групе /сл-/ и /ст-/ у именици *сли́ва* (и изведеницама) и *сшáй* (и изведеницама)¹⁴¹. Опстала је и стара унутрашња група /-ст-/ у *осшар* / *óсшри*.

¹⁴⁰ Асимилација је могла бити остварена и у групама /ни, не/.

¹⁴¹ Белић 1905: 179, Стевановић 1950: 79, Реметић 1996: 423, Младеновић 2013: 116, Видоески 1962: 62, 117, 149.

а) Нé ни родíле *сли́ве*, на *сли́ве* Се, отíде у *слива́рник*, да́ј ми *сли́ву* Ја, ја *сли́ва*, *сли́ве* зíмње ни дава́ле, из на́ш *слива́рник* Вр, има́мо и *сли́ве*, за у *сли́ве* Шт, ко́лко ти су *сли́ве*, *йо слива̀рнику* Бе, те́ј *сли́ве* су нај сла́тке ГЂ, на *сли́ве* Го, *оѿ сли́ве*, у *сл'ива́рник* Др, на *сл'íву*, цре́шња и *сл'íва*, *и[з]* *слива́рник* Су;

б) на *сѿајóве*, и јóш два *сѿа́ја* Се, на стапче, узеш стап у руке Ја, *сѿа́й* у руке, ни три *сѿа́ја* Вр, *сѿа́йче* од врбе, *узоу сѿа́й* Шт, па се сави́је *сѿа́й*, *удри сѧ[с] сѿа́й* ДЂ, на *сѿа́й* се пра́и, на че́тири *сѿа́ја*, се узíма *сѿа́й*, на *сѿајóве* њíне Го, ја нóсим *сѿа́й* Ви, *сѧ[с]сѿа́й*, замесíмо *сѧ сѿа́йче* („оклагíја“) Су;

в) од јéне стране *о́сѿиро* Се, ваља́ло да се *’о́сѿири*, а *’о́н о́сѿиро* да ни збо́ри Ја, па ни́је *о́сѿиро*, на *’о́сѿиру* ко́су Вр, и кад *нао́сѿирим* кóсу, *сѧс и́о о́сѿиар* нóж^{III} Бе, да *о́сѿири* кóсу, ово́ј ни је *’о́сѿиро* Го, по́сле *о́сѿири* ко́су Др, и *у́зе* јéн *’о́сѿиар* ка́мењ, *ће нао́сѿириш* Се.

ГУБЉЕЊЕ СУГЛАСНИКА У СУГЛАСНИЧКИМ ГРУПАМА

Групе /-ст, -зд, -шт/ (на крају и у унутрашњости)¹⁴²

3б.а) Из група регуларно испада пловив на крају:

по два-*ѿрина́ес*, о́н се́ди *чвр́с*, *Во́докр́с*, за *шѧс* месéца, на *Благо́ес*, *сѿа́рос*, *грдо́с*, *сѿа́рос* оборо́ва не, мѧтноу *кр́рс*, *Шѿ́љас* ка́мењ, на *Кр́с* де се ви́ка, де је *мо́с* до́ле, на та́ј *грóз*, *оѿи ѿа́кос*, за *ра́дос* Се, *ђа́вол* не во́ли *кр́с*, има́а *могу́ѿињос*, *жѿми сѿа́рос*, бе́га *оѿи кр́с*, *сѿа́рос* ви́ше, *жѿти мла́дос*, на *жа́лос* се ценíло, у *авгус*, у *ѿеѿина́ес* године Ја, *од бо́лес*, у *ма́сѧ* свињски, *кра́сѧ* не сме да се кра́сти, *ѿрина́ес* године ал *двана́ес*, *шѧс* месѧца Вр, на *мо́с*, *оѿи ѿрѿш*, *сѿа́рос*, *грдо́с*; *ѿеѿина́ес* за сѧга́шња, на *Благо́ес*, на *Водокр́с* се ста́ља *кр́с*, *двана́ес* пупѧти, *кр́сѧ* се ста́и, *седѧмна́ес* године Шт, *шѧс* свѧђе, ко́ј *кр́с* носи ДЂ, родéна, *јѧс*; у *ѿеѿина́ес* године, *два́ес* дѿше ГЂ, по јéн *грóзѧ*, *го́с* оти́шо, *направи́ле кр́рс*, та́ј *кр́с*, *ѿеѿина́ес* године, *ма́ло ли́с*, *ѿеѿина́ес* сно́па, *два́ес*, *ма́с*, *гр́с* („прегршт“), *ми́цак ѿр́с*; *ѿрѿш* ти на језик Го, *ѿе́шес* кѿђе, Чѧсан *кр́с*, *чѧсан кр́с* те уби́ја!; *и́о ѿр́с*, *сто́пиш’ ма́с*, с она́ј *ма́с*, *ма́с* је от кра́ве, и прѧбаш *сѧс ѿр́с* Др, *ту́ри* нешто на *ѿрѿш*, н’ѧма *кѧрис*, да ви́ду *кѧрисѧ*, се пра́ви *кр́с* Ви, то́ј б́ило *дѿжно́с*, па *вѧш* је, јéно *ѿрина́ес*, *чеѿрна́ес*, *два-ѿрина́ес*, *кр́с* од бѿкве, *кр́рс* турале, на *на́ш бр́ес*, по јéн *грóзѧ* ни да́де Су.

б) У унутрашњој позицији финалне сугласничке групе /-ст, -зд, -шт/ најчешће опстају¹⁴³. У мањем броју именица у множински облик преноси се нова основа из које је испао пловив.

б¹. Опстанак унутрашње групе /ст/:

крсѿиано́ше носíле бајра́це, *ће се ѿрекр́сѿиу́*, задња *крсѿи́на*, сла́га *крсѿи́не*, па *крсѿи́не* пра́и, *сѧс ѿр́сѿи*, со́вре *коласѿи* (: *ко́лас*) Се, *Крсѿи́на*

¹⁴² У сиринићком говору није потврђена финална група /жд/.

¹⁴³ Уп. са већим обимом испадања пловива у оваквим примерима у горанском говору (Младеновић 2001: 238).

ми тражила, *Крси́ане* сэм је дала, на вр *йрси́е*, тамо *се крси́иле*, му пра́ју неке *крси́е́ве* Ја, она *се йрекрси́ила*, напраиш *кррси́ину*, *йрекрси́и се* до Божитње *йфси́е* Вр, да *крси́им* девојче, тэд га *крси́и*, *йрекрси́и се* Шт, *некрси́енóму* детету, да *се йрекрси́и* ДБ, о[д] тэј *болеси́е*, *чи́стио* жито, *крси́иле* дэцу ГБ, и *се йрекрси́иши*, направимо *крси́ине* Го, тэј *крси́оноше* ги ка́жу Др, *се крси́и* дэте, *се крси́и* на сол и л'эба, ако су *Кри́ћени* дэно́ви, *крси́е́ви* од лэске Су.

б². Упрошћена унутрашња група:

крсе́ве ујутру ра́но, побэгле *ош крсе́ве* Се, донеле *крсе́ве* на гробишта Ја, да ста́ља *крсе́ве*, *крсе́ви*, *йо красóве* Вр, исэкле ги и на́ше *красóве* Бе, *крсе́ве* онéј пона́пре, на тэј *крсе́ве* Го.

в) Финалне сугласничке групе са /-т/ на крају факултативно се упрошћавају у позајмљеницама.

Финална група /-фт/ у турцизму *чи́фти*: да бине *чи́фти*: не биле *чи́ф* Се, да ту́ри *чи́фти*: па кэд је *чи́ф* Ја, глédаш да бине *чи́ф* Вр, не трéба *чи́фти*: свé било на *чи́ф* Го, ни *чи́фти* ни тэк: и óни имáле *чи́ф* Др.

Из групе /-лт/ факултативно испада пловиз у *асвали́*: ту́ро *асвали́*, на *асвали́*: по дóбро је *асвал* Се, тэд немáло *асвал* Ја, и куд нáс *асвали́*: íма *асвал* до та́мо Бе, кá ни́је дóбро *асвал* ГБ, *асвал* до Брезóјце Го.

ЕТИМОЛОШКЕ ГРУПЕ /СТР, ЗДР/

37. Епентеза у групама /ср, зр/ довела је до поремећаја у присуству /т, д/ у етимолошким групама /стр, здр/, тако да се у свим насељима срећу дублетни облици типа *сэ́си́ра*: *сэ́сра*. Преовладавање једног или другог типа сугласничке групе у непосредној је вези са снагом присуства епентентског пловиза: тамо где доминирају облици типа *срамóйта* обичнији су примери са испадањем пловиза из етимолошких група /стр, здр/; тамо где доминира *си́рамóйта*, чешће је чување група.

Овакво стање у судбини група /стр, здр/ сведочи о различитим дијалекатским системима који су учествовали у формирању сиринићког говора. Док је стабилност етимолошких група /стр, здр/ опште обележје северношарпланинских говора Средске и Горе, затим говора Косовске и Метохијске котлине, али и говора Скопске Црне Горе (Видоески 1954: 213), упрошћавање група испадањем пловиза карактеристично је за доњополошки говор (Видоески 1961: 156), који је близак призренско-јужноморавским говорима. Иако су групе /стр, здр/ стабилне у косовским говорима призренско-јужноморавског типа, локалне сеобе из Сиринића у јужнокосовско насеље Гатње, утицале су на то да се и у гатњанском говору спорадично срећу и примери са испадањем пловиза (Младеновић 2013: 117).

а) Примери са очуваним групама /стр, здр/:

ели пэт *си́ру́ка*, имáла сэм *си́рине*, *ош си́ране* íма, за *сэ́си́ру*, од јéне *си́ране*, *сэ́си́рино*-је, што сэкле *си́раи́ницу*, од никóје *си́ране*, да бине *здрáу* Се, *сэ́си́ро*, остáи на *си́рану*; да је жива, *сэ́си́ро*; не ми је за чýдо,

сѣсѣиро; сѣсѣиро Стојо, или три *сѣирука*, немала *сѣируја*, *оѣи сѣирује*, се истаи на *сѣирану*, плева на *сѣирану*; „Здраф си, бањаче!“ „На здравље, јуначе!“; да си ми жива и *здрава*, тѣру дарр на *здравицу* Ја, мѣшаш у *сѣиранку*, кој смеја *оѣи сѣираннице*, *ѣо сѣираже* смо ишле, за *здравље*, немам *здравље* Вр, да *крѣиш* девојче, тѣд га *крѣиш*, *ѣрекрѣиш се*, ни је *сѣирашњо*, смо биле *сѣирашњо*, Јагодина *сѣсѣира*; јѣна *сѣирана* изгорѣла, а другу *сѣирану* вода гу однѣла; *свѣ ће ѣосѣирѣлоу*, *би биле сѣирѣљани*; за *здравље*, *ѣо здрава*, врба је *нај здраво* Шт, ги зѣве *сѣ[с] здравицу*, повика *сѣ[с] здравицу*, *здрао* да носите белу *мараму*, сѣм имаа *јѣну-сѣсѣиру* ДБ, *сѣсѣиричића* постаија, бија му *сѣсѣиричић*, за *здравље* *попије*, *здравица*, *се наздравује* ГБ, од овеј *сѣиране*, *ја о[д]* тѣј *сѣиране*, *о[д]* доўње *сѣиране*, кѣд је *млого сѣирашњо*; тѣј за *здравље*, *оздрѣви дѣте*; Ајт, ти, *сѣ[с] здравље* – *реко* – и *ја сѣ[с] здравље!* Го, тѣ[ј] је *здраво*, због притѣсак је *здраво*, ш’то се *сѣируж’е* онѣј наћви, *сѣирушка* што се *каже*, *сѣ[с] сѣирушке* *тако сѣиругал’е* Др, *сѣ[с] сѣиричѣве*, за тѣј *сѣсѣире*, *ѣл’ и сѣсѣира*, па *сѣиружѣмо*, *здраво* било, *ѣоздрѣви се*, *здравицу* да *попију*, на *здравицу* Су.

б) Примери са упрошћеним групама /стр, здр/:

прскале ги *оѣи срѣне*, сѣг дође *сруја*, *сѣсра* ми *вика*, *сѣсра* *моа*, *ѣли сѣсрин* *мужѣ*, и *срѣна*, *ѣли оѣи сѣсре*, *срѣна* ми *била*, на *осѣјну срѣну*, на *вѣј срѣну*, по *не* ги је *срѣ*, имале *манѣсра*, тѣ[ј] је *сруга*, било *срѣшњо*, од *мѣшке срѣне*, јѣна *сруга* је, на *сругу*; *зрѣвица* је *тоѣчко*, дар на *зрѣвицу*, *ви се ѣозрѣвија*, за *њѣгоо зрѣвље*, *свѣћу* за *зрѣвље*, *носу* за *зрѣвље*; *сѣ[с] зрѣвље*, *мамо*; Бѣг ги *даа зрѣвље*, па ми су *зрѣва* *дѣца*, *зрѣво* *отишла* Се, на *другу срѣну*, сѣм имаа *коња сѣс свѣри*, за *зрѣвље* смо *брѣле* *трафке*, да *бѣне зрѣвље*, да *бѣне зрѣв* Ја, *уписасмо* се у *срѣнку*, за *зрѣвље*; *Зрѣв* си, бањаче!; *пѣре* за *зрѣвље* Вр, за *зрѣвље* се *узѣма* Шт, јѣна па *сѣсра*, дође *сѣсра*; *Зрѣф* си, бањаче!; *Зрѣу*, *ја* *никат не* *бѣлан!*; *зрѣви*, *живи*; *зрѣо* да *чекѣмо*, а *брѣт* и *сѣсра*, *сѣсра* му *вика* ДБ, и *сѣ[с] срѣне* *свѣ* је *готѣо* ГБ, *ники са срѣне*, јѣна *срѣна*, јѣна *срѣна*, тѣј *са срѣне*, *четѣле са срѣне*, *не* смо имале ни *срују*, *стајле срују*, *донѣсе* за *зрѣвље*, *зрѣвље* *немоу*, да *кѣпи* за *зрѣвље* Др, *овѣј срѣну* сѣм *бија*; *зрѣф* си, бањаче; да *бинѣмо зрѣви*, *ће бинѣмо зрѣви* Ви.

У Сушићу није потврђено упрошћавање група /стр, здр/, чиме се говор овог насеља наслања на јужнометохијски подгорски говор, са којим га и иначе повезују неке друге специфичности.

Асимилативни и дисимилативни процеси у сугласничким групама

38. Групе са сонантом у другом делу

38.1. Групе /вн/, /вњ/

а) Старија сугласничка група /гм/ у **гумњо* у највећем броју примера замењена је новијом групом /вн/.

а¹. /вн/:

кóј рáди *ѿо гúвно*, на нáше гúвно Се, гúвно ни бíло у двóр, *на гúвно*, гúвно у двóрр Ја, гúвно смо вика́ле, чíк до у гúвно Вр, и мí у нáше гúвно, ако íма никóђе гúвно Шт, íдеш у гúвно, гúвно смо имáле, *на гúвно* íшле ДБ, гúвно се спремáло, *ѿо гúвно*, гúвно се звáло, *на гúвно* се вршíло Го, јéно вел'íко гúвно, *на гúвно* колац Др, у комши́ино гúвно, по њíна гúвна Ви, гúвно имáло, па *на гúвно*, *на гúвно* искачáл'е Су,

а². /мн/:

гúмна смо спремáле, стóжар *на гúмно*, íма гúмно, гúмно га очистíмо, и пометéмо гúмно, пíјо мýжи *на гúмно* Се,

б) Дисимилацијом по назалности старија група /мн/ у **ѿѿма* доследно је замењена групом /вн/:

ако се *сѿѿвниш* Се, да се *сѿѿвним*, *сѿѿвни* ми се Ја, у *ѿѿвњíну*¹⁴⁴ дóшле Шт, свé *ѿѿвњíна*, до у *ѿѿвњíну*, да дáш у *ѿѿвњíну*, ће дóу у *ѿѿвњíну* Бе, нíт бíло *ѿѿвно*, ál се пла́шиш *оѿѿ ѿѿвнíне* ДБ, стигóсмо у *ѿѿвњíну* Го, бéше *ѿѿвњíна*, увáти *ѿѿвнíна* Су.

в) Етимолошка група /вн/ остаје изван асимилације по назалности:

тáмо дé'е *равнíна*, сíтно *зарáвњу*, тó[ј] је *одавна*, *одавно* 'е тó' праéна Се, убáци се у *íлэвњу*, у *íлэвњу* íшла Ја, на тóј *равнíче*, лéпо се *срáвни* Вр, у *Дóвњу* Битíњу ГБ, *равнíцу* гу иситнíја, *одавна* бíло, видíја *одавна*, црква *давнáшња* 'е Ви, тој бíло *одавно*, *одавна* су нáши кумóви, смо *равн'íл'е* зéвњу Су.

г) Сугласничка група у „земља“, „тамјан“ и „Дамјан“

У свим насељима Сиринића у овим именицама изразито доминирају примери са новом групом /вн/, насталом дисимилацијом по назалности из секундарне групе /мњ/¹⁴⁵. Ретко су бележени и примери с групом /мњ/. Малобројне потврде са групом /мљ/ вероватно су преузете из стандардног језика.

Присуство различитих група последица је стања у околним говорима. Група /мњ/ обележје је метохијско-косовског ареала призренско-јужноморавских говора, али и северномакедонских говора (Видоески 1954: 211, Видоески 1962: 69, 80, 86 итд.), затим северношарпланинског горанског говора (Младеновић 2001: 248), док је иновација /вњ/ карактеристична за сретечки говор.

На стабилизацију групе /вњ/ на месту групе /мњ/ утицала је и стабилност етимолошких група /вн, вњ/ у сиринићком говору, које у већини околних идиома подлежу асимилацији по назалности. На везу стабилности етимолошких група /вн, вњ/ и судбине групе /мњ/ указује и стање у сретечком говору, у коме је ситуација идентична са оном у Сиринићу.

¹⁴⁴ О замени /н/ са /њ/ у групи /ни/ в. т. 34.3.2.

¹⁴⁵ О широкој замени групе / мљ/мј / групом /мњ/ и литературу о овом питању у призренско-тимочким, косовско-ресавским и македонским говорима в. у Младеновић 2001: 248, нап.898.

г¹. Група /вњ/:

сас-све-зевњу, чанак *зевњен*, у *зевњу* учука, на *зевњу* прајла, се покрије *сә[s]* *зевњу* Се, стајше *йод зевњу*, своу *зевњу* сэм работаа, *од зевње*, по мало *зевње*, има *зевњу* Ја, *сә[s]* *зевњу* биле, *од зевње*, *зевњу* мешаш, *зевњу* смо имале, туј *зевњу* Вр, раду *зевњу* ДБ, у кошуљу *до зевње* ГБ, наковаља у *зевњу* Го, зачука се у *зевњу*, у *зевњано* јеле, *од зевње*, каљанице *зевњане*, доле *зевња*, имал'е *зевњане* Др, *зевн'а* се радила, *од зевње*, смо равн'ил'е *зевњу* Ви, *зевње* се гнојле, смо равн'ил'е *зевњу* Су;

каду око гроб *са[s]* *йавњан*, *сас йавњанче* дајма се кадило Се, имало и *йавњан* Ја, уземо *йавњан* да кадимо, беше јен *Давњан* у село Вр, миріши *йавњан*, и *ку[д]* *Давњана* има Шт, ни *йавњанче* да донесе Го, викни и *Давњана* Др, ако је *йавњан* Ви.

г². Група /мњ/:

жи́ми црна *зёмња* Ја, у *зёмњу* ми је све Шт, смо живеле *од зёмње*, *земњорадници* ГБ, уземо *зёмњу*, крчаж'е *од зёмње* Др; *узе се йамњан* ДБ.

г³. Група /мљ/:

од зёмље праено, *од зёмље* праени Се, на *зёмљу* Го.

38.2. Групе /дн, дњ/

У неким лексемама група се чува, из неких се упрошћава испадањем плозива.

Спорадично чување групе /дњ/ у *Бадњи вѣчер*, и њено упрошћавање у *бањак*, вероватно је подупрто значајем празника, а подржано је црквеним језиком.

а) Примери са опсталом групом /дн, дњ/:

Бадњи вѣчер, *оийдне увѣчер* (обичније: *оийне*), све док *оийдну*, да *йадне*, *седноу* на *зевњу*, врбу *боднеш*, *ће* ги *йадне* на *дно*, и *ондак* ги укршћаш Се, на *Бадњи вѣчер* да *седноу*, *ће* гу *украдноу*, ама нема *заедница* (али: *заено*), по пѣт у *једно* (вероватно новија реконструкција) Ја, *једна* жѣна остала, у *заједницу*, *узе јѣну* траву, била *йрудна*, однесо́мо тамо Вр, смо *биле* у *заједницу*, *једнако* се скувало, са́мо кѣт *йадне*, ако *йадне*, да *не йадне* Шт, *Бадњи вѣчер* је по́сан, и за *Бадњи вѣчер*, кѣт *йадне* тој зрно ДБ, кој *ће однесе* ГБ, у *задњо* време Го, па на *йладне*, *око йладне* још један пѣт, у *заедницу* Др, туј смо бил'е *на-дно* сѣло, да ми *украдне*, *седнемо* по́сл'е, не су *једнаки*, ел'и на *йладне* Ви, стѣка *йадне* Су.

У групи опстаје /д/ ако се плозив среће у другим лексемама са препознатљивом етимолошком везом: у *задњо* време (: *зад*), кѣт *йадне* први мрѣк (: *йадо*), или је то иницијална група, чијим би упрошћавањем реч била знатније деформисана: *о[д]* *дно* село Го.

б) Примери са испадањем плозива:

оийне кој *ће* да оре, и *оийнеш*, по њи *оийне*, *оийне* девојка, *оийне* ни́где жѣна *јѣна* *ће*, *јѣн* оту́д, *јѣн* одову́д, да *бинемо*, на *јѣну* висі́ну, на *јѣну*

висину готџо нијџна, *ће оиџиноу* овџја, сал вода *ће биноу*, за Баџи вџчер, а на Баџи вџчер Се, *ће оиџинџмо*, нека ти *биџне тџбе*, Баџи вџчер, се донџсе бџџак, тџј бџџак, залџжи бџџак, сџду *јџн дџн*, *јџну* исџпи, *јџну* годџину Ја, *оиџинџш* код никџје бџбе, да *џрекџне* („да пробуши“)¹⁴⁶, *јџни* по стџке, *јџно*-куџџиче, *јџни* џру, *јџни* вџчу дрва, *јџному* другџру, бџџак унџсе свџкар, за Баџи вџчер, *јџн* стрџц мџму џцу Вр, *заџџно* пџво, под *јџн* крџџ смо, *јџно*, *јџну* недџљу, за Баџи вџчер, на Баџи вџчер Шт, да се напџва бџџаку, бџџак кџт прџџри, бџџак се унџсе, се стаџ бџџак у џџџ ДБ, *заџџно* смо биле, да *биџнем* дџбра, да *биџнеш*, за Баџи вџчер, *џшо џо бџџак*, од *јџн* крџј ГБ, на Баџи вџчер, и за Баџи вџчер, донџсџмо мџ бџџак, *јџна* мџа сџстра Го, *јџн* умре, *јџн* се рџди, *јџну* недџл’у *јџна* Др, бџшча да *биџне* дџбра, бџџак се цџпа, унџсџје бџџак, *џсто* и бџџак Ви, свџ *заџџно*, *јџну* унџтра, *јџну* у стџџ, *јџне* крџве, да *биџне* чџсто, да *не биџне*, донџсоу бџџак, за бџџак, и за Баџи вџчер Су.

У *јџн* упрошџавање групе је аналошко, према облицима са упрошџџеном групом /дн/.

38.3. Група /гн/ у глаголима и именицама

Ова група се најчџшџе упрошџава испадањем плџзива.

У глаголу *лџгнем* група /гн/ се чува, у *дџгнем* изразито доминирају потврде са упрошџџеном групом, што сугџрише да су усамљџне потврде са очуваном групом најверџватније унете из стандардног јџзика.

а) Примери са групом /гн/:

џе дџе да ми *џмомџне* Се, да *си* улџгнџла, *црепџља* се *ужегнџла* Ја, војниџи *глџдни*, *лџгнџа* Вр, *дџгнеш* се рџно сабџјле, *џдоу* да *лџгноу* ДБ, кџт *џобџгнеш*, у трџџ да *лџгнеш* ГБ, ка да *лџгнеш*, дџџе ка *дџгнуџша*, и да *сиџгнеш* нџгу Го, *не би* се *сагнуџја* до зџвџе Ви.

б) Примери са испадањем плџзива:

што *дџноу* тџмо, ујџтру се *дџне*, *динџмо* плџву, и *дџни* чарџпе, ујџтру се *дџне*, на *џџаџи*, за *џџаџи*, сџг *излџнџло*, џни *излџноу*, *џе* улџнеш, док *не излџнеш*, да се *излџне*, кџт се *улџне*, мџгла се *раздџне* Се, кџко да *улџноу*, да *улџне*, нџ да *се дџнеш*, сџно ти *издџне* гџре Ја, *излџнџмо* на Љубџтен, кџт *сџм слџнџла* (: кџт *сџм улџгла*), *излџнџмо* у двџр, кџд *излџне* прџлеџ Вр, рџно се *динџмо*, напџрџјмо и *динџмо*, кџт *се динџмо*, шџмку гу *динџмо*, па да *улџнем*, чџм *улџнџмо*, кџске *џе излџноу* свџ, на *џџаџи* кравајчџџе, прџви на *џџаџи* Шт, кџд *улџне*, да *се дџне* ујџтру, *се дџнем* рџно, *се дџне* да ги посџпе, *џе излџне* домаџиџца, *улџнџје* у куџу, кџт *се дџноу* ДБ, кџт *се дџноу*, *џко се дџнеш*, да *улџнеш* у куџу, кџд *улџне* ГБ, пџсле га *џодџнем*, и *џџаџи* *џма*, га зџвџмо *џџаџи* Го, што *џе се дџне*, чџм *ул’џнеш* у сџбу, док *л’џнеш* Др, да *ул’џноу* у сџло Ви, за *џџаџи*, овџја *се дџноу*, *дџно* се л’џди, *изл’џноу* на ул’џцу Су.

У Дражковцу је инвџнтар захваџених лексема са упрошџавањем групе веџи, пошто је само у овом насељу забележено: па *џе л’џнеш*.

¹⁴⁶ Уп. са сретџким *џрокџне* са истим значџњем.

38.4. Именице „буква“ и „грудва“ (и изведенице)

Наведене именице потврђене су без /в/ у основи. Именица „буква“ потврђена је само у Сушићу и са групом /кв/.

а) оно *груд*а се напраи, две *груд*е сирење, *грук*ица, оно се *зрук*ује у њега Се, *груд*ицу напраи, *груд*а сирење Ја, дај ми јѐну *груд*у сирење Вр, тучемо *груд*е ако трѐба, и се *зрук*ује по м`ало Шт, и по две *груд*е ГЂ, и издизај *груд*е Го, *груд*е с`с матику се тукл`е Ви, к`т су гољѐме *груд*е, надизоу се *груд*е Су.

С обзиром на усамљеност, потврду с групом /дв/ не треба сматрати особином аутохтоног дијалекатског система: *груд*е ако су велике Го.

б) има *бук*е по планине Се, исекле ни све *бук*е Ја, има *бук*е по Муржице, на *бук*у Вр, ако рипне верверица од *бук*е Шт, да се укачи на *бук*у ДЂ, ће исечеш и ти *бук*у, пр`јле и ложице од *бук*е ГЂ, од *бук*е га напрау Го, од *бук*е, све од *бук*е, *бук*а се каже Др, ако нађеш по голѐму *бук*у Ви;

тој *бук*ва нѐма, уз *бук*ве нагрѐре, озгор од *бук*ве Су.

38.5. Група /дл/ у „сврдло“

Из групе факултативно испада плозив. Колебање у судбини групе /рдл/ иницирано је факултативношћу група /стр, здр/ (в. т. 3.2.8.2.2).

а) уземо *сврд*ло Се, им`ло *сврд*ла у кућу Бе;

б) донеси ако имаш *свр*ло ГЂ, И понесу и *свр*ло. Кој има *свр*ло Др, ако се искрши *свр*ло Ви.

38.6. Група /кр/ у „кромпир“

Даљинском дисимилацијом према финалном /р/ из првог слога испада /р/ у именици „кромпир“:

*ком*иир, *ком*и`ири Се, ако је *ком*иир Ја, у *ком*и`ире да т`риш, до *ком*иир Вр, на *ком*и`ири, *ком*иир узѐмо Шт, и *ком*и`ири ГЂ, *ком*иир Го, што кува *ком*иир Др, *ком*иир по м`ало Ви.

38.7. Иницијална група /вл-/ добро се чува:

*влас*ија се викало, *влаг*ила, па га *влаг*иши, дѐ да *влаг*имо, смо *влаг*иле в`ну у *влаг*ару, да *влаг*имо в`ну, да се *влаг*и у *влаг*ару, па се *завлаг*увало, нѐ *влас*ија, *влас*ија је коласто Се, *влаг*чка, *влаг*кно, *влаг*ча, *влаг*чи, с`с *влаг*чку смо равњале, после се *влаг*чи, *влаг*чка Вр, *влаг*ија гу њиву, јѐно *влаг*кно Шт, *влас*иу на слау, што је *влас*ија Бе, још *Влаг*и`нѐ, *кре*ј *Влаг*и`нѐ, мавала се *в*ика *Влаг*и`нѐ, тѐ је *Влаг*и`нѐ, *влас*ија се звала, трѐба да га *влаг*иши ДЂ, им`ло *влас*ија, *влас*ија је па лѐба ГЂ, после се *влаг*ило, и *влаг*имо Го, посл`е *влаг*чи, имала *влаг*ара, се *овлаг*чи Др, седнула на *влаг*чку, *влаг*имо в`ну Ви, с`с *влаг*чку, *влаг*чка била с трње, *влас*иу у сито, скршиу т`ј *влас*иу Су.

38.8. Група /цр/

Некадашња група /чр/, замењена доследно групом /цр/, опстаје и у именици *цр*ѐшња.

обеси га на неку *цр*ѐшњу Ја, па на *цр*ѐшње, па ће рипи на *цр*ѐшњу Вр, нем`ло *цр*ѐшње овуј годињу Шт, ако к`пим лѐк *цр*ѐшње Бе, па се ошушише

и *црѣшње* Шт, прáву *оїи црѣшње*, кóре *оїи црѣшње* ДБ, *ће* у́зеш гра́нке о́т *црѣшње* Го, побѣже ус *црѣшњу* Др.

38.9. Именица „длето“ потврђена је са групом /гл-/:

сэз глѣио Се, ч́ича имáше јено-*глѣио* Ја, прешу́плиш *сэз глѣио* Вр, д́и је *глѣио* Шт, понáпре *ће* ќупиш *глѣиа* у Урошѣвац Бе, на́стриш *глѣио*, па имáло *глѣио* Го, убрци́ја се *сэз глѣио* Ви.

38.10. Група /хв/

На месту групе /хв/ у глаголу „хватути“ налази се /в/, које може представљати остатак сонанта после испадања /х/, али и резултат замене /ф/ са /в/:

ће те дова́иши Се, четрна́естог фебрува́ра *ва́ћа*, *ће* ги ува́ишу, гу дова́ишија Ја, дова́иши га за о́глов, ги ува́иши Вр, па ува́иши боги́ње Шт, и вра́пче ува́ишу, да га ува́ишиши ДБ, па гу дова́ишу, *ва́ћам*, *ваћа́ла* Го, ува́иши ово́ј ста́ње, ме ува́иши рáт Др, дова́ишу дѣцу, и у́они ува́иши, да гу ува́ишиши Ви.

У глаголу „хвалити“ на месту /хв/ потврђено је /ф/: *фа́ла* ти и те́бе Се, ако му *се зафа́ли* Вр, *Фа́ла* ти, Бо́же! Бе, а Ма́рко би́ја *фалци́ја* Др.

38.11. Групе /жј, чј/

Из ових група најчешће испада сонант.

га вика́ле *вра́жјо* др́во Го, а то́ј дѣте па бѣше *вра́жјо* Др;

Божји-ла́з, ова́ко у *нару́че* Се, о́н ми би́ја у *нару́че* Шт, *бо́жи* дѣн, и ни у́зе *ору́же*, у *нару́че* Го, па *ору́же* н'ѣм Ви.

38.12. Групе /шн, жн/

Алвеоларно /н/ у резултату асимилације најчешће се замењује предњонепчаним /њ/: то́ј би́ло *сра́ишњо*, *сэс* то́ј *бра́ишњо* Се.

Примере в. и у т. 34.3.3.

38.13. Група /гн/

У групи /гн/ назал је подложен умекшавању у /гњ/: у *гњѣздо* њо́јно, па да *йоїшегњѣмо* Бе.

Примере в. и у т. 34.3.4.

38.14. Однос група /мн/ : /мл/

Изворна група /мн/ дисимилацијом по назалности замењена је доследно групом /мл/ у *мло́го*, *млози́на*:

се насели́ле *мло́го* Се, *млози́на* избѣгле, *мло́го* љу́ди Ја, има́а о́фце *мло́го*, умира́а *мло́го* на́родт Вр, ќум донѣсе *мло́го*, *мло́го* и о́н но́си Шт, ако мо́же *млози́на*, не́ се ва́ри *мло́го* ДБ, *мло́го* ра́но ГБ, кад је *мло́го* стра́шњо, не́ма кóрис од *млози́не* Го, ако пи́јеш *мло́го*, опа́сан *мло́го*, коца́ *мло́го* Ви, да се чу́ва *мло́го* Су.

38.15. Група /јн/

Група /јн/ опстаје изван прогресивног јотовања, иначе потврђеног у јужнометохијским говорима:

ујна, кујна Се, има́ла ка *кујна* Ја, у *кујну*, а мо́ју *ујну* Вр, Ма́рко Краљевић пи́ја *рујно* ви́но Бе, та́ј *йокóјна*, дони́ја га *до* у *кујну* ДБ, да се оста́и са́ма та́ј *йокóјна* Го, се́ди до́л'е у *кујну*, *ујна* Др.

38.16. Група /тњ/ од групе /ћн/

Прогресивном асимилицајом па дисимилацијом по палаталности група /ћн/ најчешће се замењује групом /тњ/:

Дисимилација по палаталности потврђена је у секундарној групи /ћњ/, насталој после умекшавања потоњег /н/ у /њ/:

и́ *куи́њу* рабо́ту, само *коломбóйињо*, *куи́ња* зми́ја, чени́ца *йроле́иња* Се, има́а *могу́ињос* Ја, до *Божии́ње* пóсте Вр, *Мо́ињо* уба́о – ви́ка; *сре́иња* Но́а годи́на Шт, пр́во постéње за *Божии́ње* пóсте, нека ви́ је *сре́ињо*, ни у на́ш *вои́њик* Бе, *неси́реи́ње* же́не, *коломбóйињо*, *куи́ње* рабо́те Го, што не́ма *могу́ињос*, има́ле *могу́ињос*, не́ сэм има́ла ни *могу́ињос* Др, *сре́иња* сла́ва Ви, о́но је *мо́ињо* ле́по, *мо́ињо* уба́о (и: *мо́ћно* уба́о), но́си *йрема* *могу́ињос*, бра́шњо *коломбóйињо*, и от *коломбóйињо*, от *коломбóйињо* бра́шњо, ми́ ви́ше *коломбóйињо*, *коломбóйињо* бра́шњо Су.

38.17. Група /вљ/

а) Група /вљ/ у глаголским основама упрошћава се испадањем /љ/:

йоира́ља мо́ј бра́т, то́ј не́ се *оси́álja*, *оси́ályo* Се, *си́ályo* свѣ́ће, *си́я́але* смо ги, па *си́я́але*, жи́то се *си́я́ла* у ко́ш Ја, да не *йоси́я́ла* пита́ње Вр, па́ре *си́я́ла*, ми́ *си́я́амо* врбе, о[д] др́во *найра́љени* Шт, па *си́я́аши* у прут, *смо* *си́я́але*, свѣ́ *наси́я́ла*, не́ се *оси́я́ла*, *си́я́ла* у о́гњ ДБ, леба *си́я́амо* ГБ, не́ *смо* *си́я́але*, да се *си́я́ayo*, не *оси́я́амо*, гу *си́я́ала*, да се *си́я́ла*, *смо* *одва́јале*, и о́на *си́ра́јала* Го, па *си́я́амо*, понáпре *си́я́але*, ни *си́е* *си́я́але* Др, онé¹ л'ётне *сл'и́ве*, *ои́* *сл'и́ве*, *сл'и́ве* у ка́цу, у ка́зан *сл'и́ве* Ви.

С обзиром на усамљеност, примери са очуваном групом могу се сматрати новијим наносом: смо га *си́яв́јале* у ма́с Вр, *смо* *си́яв́јале* ма́сло Су.

Група /вљ/ се вероватно упрошћава и у топ.: *на* *Мра́љинац* (*Мрављинац?) Се.

б) Група /вљ/ опстаје:

донéсе *йовљани́цу* („повојница“) ДБ.

38.18. Група /зм/

Из презентске основе глагола „уздем“ нивелацијом према аористној основи елиминисано је /м/:

па *у́зе* пéшкир, да *у́зеш* Се, да *у́зеш* тво́је има́ње Вр, што́ *у́зеш*, да *у́зеш* ', кóмпир *узéмо*, *узéмо* шумку Шт, *у́зи* ма́сло Су.

Примере в. и у т. 131.1.1а.

38.19. Група /вер/

Опстаје /р/ у редупликацији слогова у именици *верверица*:

глéј *верверицу* Се, нé ни прáјле штéту *верверице* Вр, имáло на др́во никóлко *верверице* Бе, гу гађáа *верверицу* ДБ, *верверице* рипáле по б́уке Го, íма *верверице*, а *верверице* су ка мáчке Су.

39. Групе са плозивом у другом делу

39.1. Група /гд/ у „где, нигде, сада, тада“

У прилозима за време **иъгда*, **съгда*, **къгда* група /гд/ различито је упрошћена. Из прилога „где“ испада иницијални плозив, у прилогу *сáг* из групе испада /д/, у прилогу *и́эд* испада /к/. Оваква судбина групе /гд/ обележје је говора ареала коме припада Сиринић.

Де сэм удáта Се, *де* су грóбља Ја, *де* сэм б́ила јá, *де* б́иле Вр, *де* смо могáл’е Су; *сáг* да ви кáжем, *сáге* нáрод, *сáге* м́рсу Се, *сáге* áл онóду свí, а *сáг*, *сáга* како-кóј Шт, ж́ивот *сáге*, м́ра *сáге* тáко ДБ, *сáг* нéма óфце, *сáге* б́аш чéшма де ¹е Го, *сáге* íма свé б́ол, *сáге* пó нéсу јéшни л́уди Др, *сáге* тóј не смíје Су; смо имáле *и́эд* Се, *и́эд* немáле кóла, тáко б́ило *и́эд^т*, *кэд* íмаш тé^т ко^тши^те Вр, и *и́эд* нé Го.

Примере в. и у т. 153.

39.2. Група /мт/ у глаголу „памтити“ најчешће је замењена групом /нт/.

а) /мп/:

и́амтиим да имáло свé Се, па éте, *и́амтиим* Ја, *и́амтиим* Вр, не *и́амтиим* Шт.

б) /нп/:

за мóје дóбо не *и́антиим*, а овáј *и́антиим*, нíко¹ не *и́антии* Се, да за^т*и́антиим*, не мóже да за^т*и́антии* Ја, *и́антиим*, кáко не *и́антиим* Го, кáко не *и́антиим* Др, ни *и́антии*, не мóгу да *и́антиим*, *и́антиим* донéгде Ви, сэм за^т*и́антии*ла Су.

39.3. Група /нп/ у „једанпут“ по правилу замењена је групом /мп/ једначењем по месту творбе:

све кáко íдеш *јéамтиуи*, *јéмиуи* с́ипеш Се, јá *јéмиуи* Вр, *јéмиуи* об́учен Шт, *јéмиуи* што је за пó убáо ДБ, *јéмиуи* се стрíж’е Др.

39.4. Група /мк/ од /нк/

После слабљења етимолошке везе између мотивне речи и изведенице у именици *и́рмка* („кошница за пчеле од плетеног прућа“), група /нк/ замењена је групом /мк/:

што су у *и́рмку*, у *и́рмку* презíму, у т́уј *и́рмку* Се, нáпре имáло *и́рмке* Ја, т́эд *и́ррмке*, него *и́ррмке*, покрóпи т́у¹ *и́рмку* Вр, чéле б́иле у *и́рмку* Шт, принéсеш *и́рмку* до чéле, на *и́рмку* Бе, искáчо чéле ис *и́рмке* Го, *и́рмке* сэплетéне, *ио* онéј *и́рмке*, дóђе у *и́рмку* Др, напраíмо *и́рмке* и за њí Ви.

39.5. Група /мб/

Група /мб/ потврђена је у позајмљеницама. Добро се чува у именици *колóмбоћ*, *кумбáра* (тур. *kumbara*), а потврђена је и као секундарна у *ћилимбар*, *Амберика*, *окијóмбар*:

у *колóмбоћ*, кэт посејемо *колóмбоћ*, и *колóмбоћ* тако, бéло ка *ћилимбар* (тур. *kehlibar*), *Амберикáнка* му је снáша Се, и *колóмбоћ* јéдоу, *узоу* *колóмбоћ*; *дóшо из Амберике* Ја, *лéба колóмбоћан*, по дванаес кíла *колóмбоћ* Вр, *мавáмо кумбáре*, *мавоу* *кумбáре* ДБ, *колóмбоћ* ГБ, *окијóмбар* Го, и *колóмбоћ* и ченицу, да се *посије колóмбоћ*, *пóсле колóмбоћ* Го, *никне колóмбоћ*, *колóмбоћ* се бéре Су.

Група се факултативно, ретко, упрошћава у: *колóмфно* се јéло ГБ, ако кúпим *колóмоћ* Го, *колóмфан* лéба Др.

Није јасно порекло групе /мб/ у именици словенског порекла *лумбúра* („*лумбúра* је тóј што остáне окóл наокóло о[д] дрóво кэд је трúло унутра“ ГБ), пошто на месту групе /ум/ није било назалног вокала, тако да нема услова да се претпостави романска адаптација словенског назалног вокала задњег реда. Примере в. у т. 8.3.

39.6. У неколико лексема потврђена је унутрашња група /нд/ различитог порекла.

а) У *кундéља* (**kǫdělъ*) највероватније се ради о раној романској адаптацији словенске лексеме (в. т. 8.2) (узеш *кундéљу*, *на кундéљу*, *кундéља* је лéпо напраéна, *туру гу на кундéљу* Се). Обичнија је лексема са српском еволуцијом *кудéља*.

б) Поред основног *крља* („најтврђи део дрвета до корена“), присутно је и *крндељ* (вадимо *крндеље* за зиму, а јén гóлем *крндељ* Се, а јазбак да се *увúче у крндељ* Ја, и *крндељ* га извадíле Бе).

в) У свим пунктовима потврђено је само *гундељ*:

и да се увáти *гундељ*, *гундéљи* ми досадíше Се, ако вíдиш да лéти *гундељ* Ја, *утепáа* никóлко *гундéља* Бе, нí сэм видéла да íма *гундéље* ГБ, *éве га гундељ* Др.

39.7. Група /пк/ у *колéйка*

Групом /пк/ именица *колéйка* наслања се на *колéбам* („љуљати колевку“):

колéйке смо имáле Се, у сваку кућу *колéйка*, у *колéйку* дéте Ја, донесéмо *колéйку* у нíivu Вр, ако íмаш *колéйку* Шт, *прије* бíле и *колéйке* ГБ, остáи дéте у *колéйку* Го, по двé *колéйке* смо имáље Ви, *окрéне кол'éйку* на наопáко Су.

40. Групе са африкатом у другом делу

40.1. Група /пч/

Иницијална група /пч/ у именици „пшеница“ (и изведеницама), затим у именици „пчела“ најчешће се упрошћава испадањем плозива.

а) /пч/:

било *пченица* Се, ће сијем *пченицу* ГБ.

б) /ч/:

чела умрла, се населу *челе*, у *ченицу*, *ченицу* варимо, *ода ченице* Се, кэт ће *ченицу*, па се *ченица* узгрне Ја, он купија *челе*, имала ми *челе*, *чела* игра, *челе* попаду, излене *челка*, сејале и *ченицу*, *ченица* ни била сејана Вр, *ченица*, *ченица* се ўзе ДБ, вари се *ченица*, имала *ченицу* ГБ, оперемо гу *ченицу*, у зиму *ченицу*, *ченица* у шобљу, у руке *ченицу* Го, *челе* се чувале у трмке, да отеру *челе*; сџге сџе *ченицу* Др, а *ош ченично*, л'џба *ош ченице*, *ченица* у бисазе, за *челе* Су.

40.2. Група /сц/

Група /сц/, настала на морфемској граници префикса и основног дела глагола, најчешће се упрошћава испадањем /ц/.

а) /сц/:

па ће се *исцџа*, туј воду *исцрџеш* Ја.

У: *исцџимо*, да се л'џпо *исцџди*, – унета је новија лексема, пошто је у сиринићком говору у употреби *оцџди се* Су.

б) /ц/:

нај *ицџано* тџше, тџд било *дициллина* Вр, све гу *ицџа* Шт, се *ицџа* Ви, *оцџди се*, воду *оцџимо* Су.

40.3. Група /шч/ у *башча*, *бощча*

Изворна група /шч/ остаје неизмењена у именици *башча* и *бощча*:

па ћемо и у *башчу*, имало и *бощче* Се, метни у *башчу* Ја, у *башчу* се мџта, бацамо у *башчу* Шт, алене *бощче* ДБ, јопе *шо башче*, имало *шо башче*, алена *бощча* Го, радим *шо башче* Др, *башча* да бине добра Ви, из *башче* Су.

АФРИКАТИЗАЦИЈА

41. Африкатизација фрикатива /з/ увела је у сиринићки говор африкату /с/ у истим условима у којима се и иначе среће у другим говорима југоисточног дела српског дијалекатског комплекса.

Други услов за африкатизацију је такође опште обележје околних говора: контакт фрикатива са плозивом утиче на развијање африкате.

Више потврда са очуваном групом /пш/ (турамо *пшеницу*, *ош пшенице* смо месил'е, кэт порасне *пшеница* Др) као да сугерише да се у овом пункту не врши африкатизација. Потврде са извршеном африкатизацијом, међутим, и у овом насељу упућују на то да су примери са групом /пш/ вероватно унети у новије време. Присуство групе /пш-/ у обичајним песмама („Ратај седи на

рало, сѣе бѣлу *йшеницу*“; у лазаричкој песми Шт) можда су и траг ранијег система, фиксираног у обичајним песмама.

а) Африката /s/:

на свѣре, тај за свѣре, чувале за од свѣре Се, йенси́а голѣма, ја има́м ма́лу йенси́ју (и: ова́ј *йензи́ја*) *Ја, да гу удари сѣс-тој-сво́но, нѣ-сме сво́но, о́ўча сво́на* (и: то́ са зво́на, са зво́на сѣга) Шт, до́шо у *йенси́ју* ДБ, по́сл’е у *йенси́ју*, има́ *йенси́ју* (: њо́н је у *йензи́ју*) Ви.

б) Африкате /ц, ч, ц/:

ше́ћер и *чени́цу*, наме́та ону́ј *чени́цу*, бѣло *йчени́ца, чени́цу* ва́римо, *чени́ца* проле́тња, *чкрију́шке*¹⁴⁷ што се диза́ле ни́ти, *чкрейу́шке, ои́й йце́* (али: се напу́ни *йейси́ја*) Се, *Гра́цко* Сел’и́ште, পে́то *ли́йца* ни, ако има́ш до́бре *йце́* (и: и чоба́нске *йсе́* два́; ће изне́се *йейси́у*); *чени́цу* кѣт се се́ало, кѣт ће *чени́цу*, се *чени́ца* узгрне; бѣја ка *инџинѣр, инџинѣри* бѣле тѣја *Ја*, не́где смо се́але и *чени́цу, чени́ца* ни бѣла, у Прѣви *свѣцки* ра́т Вр, не́ оста́ло, *ли́йца́ло*; и не *йцувáа* (: ста́им *йейси́у*), ја не-знѣм *гра́цки*, у си́то *чени́ца* Шт, за у *чени́цу, чени́ца* се ўзе ДБ, ва́ри се *чени́ца*, има́ла *чени́цу* ГБ, *йци́* (: тре́ћа *йейси́ја*) Го, сѣге сѣе *чени́цу*, пи́те *ои́й йчени́чно, у йчени́цу, ои́й йчени́це*, има́ те́ј *чкрейу́шке*, има́ опа́сне *йце́* (али: ўзеш *йейси́у*), голѣми *йци́* Др, оста́не *йчени́ца, йчени́ца* се по́жње́је, *чени́чно* нема́ло Ви, цвѣ́ће *ис чени́це*, а *ои́й чени́чно*, л’ѣба *ои́й чени́це, чени́ца* у биса́зе, му́ва л’*ийца́ла* (: у *йейси́у* турѣмо) Су.

ЕПЕНТЕЗА

41. Разбијање етимолошких група /ср+вокал, зр+вокал, жр+вокал / ем-пентентским /т, д/ неједнако је захватило поједина насеља.

У Севцу практично одсуство епентезе и чување група /ср, зр/ корелативно је са доминацијом упрошћених група /стр, здр/. У суседном насељу Јажинцу, међутим, подједнако су присутни примери без и са епентезом.

Број примера са очуваним групама /ср, зр/ доминира.

а) Примери са очуваним групама /ср, зр/:

не́ка ви је *срѣи́њо*, *на срѣ́да* со́вру, *на срѣ́де*, *ће* не *срѣи́ноу*, кѣд га *срѣи́неш*, је́но *на срѣ́де*, ако *срѣи́ноу* човѣ́ка, *йре́ма срѣ́де*, у *срѣ́ду* и *пѣ́так*, ми би ка *срамо́и́а*; *узрелува́ло* жи́то, кѣд *узрѣ́ли*, у *Прѣ́зрен* има Се, у *срѣ́д* пла́дне, месечѣ́на *на срѣ́д* двѣ́р, има́а *срѣ́ћу*, та́мо *срѣ́о*^м се́ло; у *Прѣ́зрен*, фами́ли́а је *ис Прѣ́зрен*, *бли́зу Прѣ́зрѣ́на* Ја, и у *Прѣ́зрен*, *срѣ́ћан* ти пѣ́т, јен-ко́лац *на срѣ́де* Вр, *срѣ́да* двѣ́р, *на срѣ́де* ста́им тепси́у, *срѣ́да* је то́ј, та́[ј] је *си́рѣ́ћан*, овѣ́ја овдѣ́ка *Прѣ́зренци* Шт, *срѣ́ћан* ни Бо́жић, *срѣ́и́ња* сла́ва, *срѣ́и́њи* го́сти, сна́ша *се срамѣ́је* ДБ, и ко́ј га *срѣ́и́не*, у *ку́ћу срамѣ́је-се* ГБ, да *се срамѣ́је*, овѣ́ј у *срѣ́ди́ну*, *на срѣ́д* гѣ́вно, на несрѣ́ћу, три́ каме́ња *на срѣ́ди́ну*, у *си́рѣ́д* њѣ́ву, стѣ́жар *на срѣ́ди́ну*, Го, кѣд *узрѣ́л’и*, *на срѣ́ди́ну*, до *Прѣ́зрен* Др, у *срѣ́ди́ну*

¹⁴⁷ У јужнокосовским и јужнометохијским говорима именица гласи *шкрију́шке* (према мом материјалу).

село, бија сѐм у *При́зрен*, куи́и *При́зрен*, ои́и *При́зрен* Ви, по́сле смо и́шл'е у *При́зрен*, на *сре́ћан* Су.

б) Примери са емпентентским плозивом:

си́рам ги би́ло *сам* га *си́ре́ја* то́га Се, и гу *си́рија* Сѐчко, у *си́ре́ду*, у *си́ребрне* пово́је, сва́к сво́у *си́рећу* има, и́моу *си́рећу*; о́но по́ рано *уздрѐли*, *уздрелѐло*, у *При́зрен* би́ла Ја, бо́же *си́рећа* Вр, То́ј *си́реда* је. Не́-знам како-се-ви́ка та́ј *си́реда*; у *Си́рецу* Шт, *Си́рећан* ви Бѐњи ве́чер. *Си́рећан* Бѐжић зра́о да чека́мо!; за *си́реињу* Прѐчку, шу́пал је на *си́реде* ДБ, *си́редњи* прѐс, *си́ребрн* ко́лан, на *неси́рећу*, *неси́рећиње* же́не, да те *не си́реиње*, *си́реће* ме та́ј ж'ѐна, *си́рамо́ица*, каме́ње на *си́редину*, ко́ј те *си́рија* Го, *си́рећан* је та́ј чо́век, и *уздрѐл'и*, ка́јмак *уздрѐл'и* Су.

У свим пунктовима бележено је само *ждрѐбе*.

МЕТАТЕЗА

42. Инвентаром остварене метатезе сиринићки говор не разликује се од стања у јужнометохијским говорима (уп. Реметић 1996: 441–442). У односу на косовске говоре призренско-јужноморавског типа разликује се опстаном група /сј, зј/¹⁴⁸, осим у *ло́јзе* и *гро́јзе*.

а) Да кúпим и ја сто́ кила *гро́јзе* Се, не́ смо има́ле ни *ло́јзе*, ко́лко *гро́јзе* Ја, то́лко се је́ло *гро́јзе*, *гро́јзе* ис Подри́ме Вр, чека́мо *гро́јзе*, га на́шле у подри́мска *ло́јза* Шт, ту́ри јо́ш две́ кила *гро́јзе* Бе, *гро́јзе* за ви́но, ни́т у *ло́јзе* Го, ал смѐш да идеш у *ло́јзе* Ви, пона́пре и *ло́јзе* и *гро́јзе* Су;

ако има и *ли́сје*, да́ј ми и *ко́зјо* Се, јѐн *и́росјак*, јо́ш не́ се напуни́ле *класји* Ја, *ко́зјо* сирѐње, *ои́и кози́не*, ми́чи те́ј *ру́сје* из во́де Вр, ни́т има́ло *класји* по по́љу, зберѐмо *класје* Бе, ако видиш *ру́сје* у млѐко, ГБ, се носи́ло и *ои́и кози́не*, па берѐмо *класје* Го, и *ко́зјо* се вари́ло Др, нема́ло мло́го *ко́зјо* сирѐње, *ови́ја класји* Ви.

б) Група **вѝс-*, осим у прилогу *вѝздѐн*, јавља се са метатезом (*сви́, свѐ́, свѝак(и), свѝи́ио, свѝка́кви / свако́јакви, свѝачи́ји / свѝачи, свѝуда*).

Примере в. у т. 79, т. 83, т. 95.3, т. 99.3, т. 156.29.

в) Група **цѝвѝ-* метатезом је замењена групом **цѝѝвѝ-*: Јо́ш не́ *цѝѝи́ело* Се, ал *ће цѝѝи́и* и то́ј Вр.

Уместо „сванути“ у сиринићком говору користи се глагол *се раздѐни́ло*¹⁴⁹.

г) У глаголу „псовати“ група /пс/ замењена је метатезом групом /сп/, у којој је фрикатив африкатизован. Оваква метатеза присутна је у суседним говорима – сретечком, горанском (Младеновић 2001: 22) и јужнометохијским (Реметић 1996: 441), док је нема у косовским (према мом материјалу) и се-

¹⁴⁸ Уп. са доследном елиминацијом група /сј, зј/ у говорима Косовске котлине (Барјактаревић 1977а: 205, Богдановић 1992: 43, Јашовић 2010: 10, 114, 126, Младеновић 2013: 116–117).

¹⁴⁹ Уп. са *сѝмне, сѝмнало* у призренском градском говору (Реметић 1996: 441).

верномакедонским говорима (Видоески 1962: 83). Ова иницијална сугласничка група је, иначе, стабилна у: *сѝије*, да га *сѝомѝнем*, па *ће се сѝобѝли* Се, *немој* да га *цѝујеш*, ау што *цѝуваа* Се, *не* ме *цѝуј* Ја, ако те *цѝује*, и тѝ *цѝуј* Бе, *не* ни рекле што *цѝува́ле*, ал знаш да *цѝујеш* Го, дѝ је тај што те *цѝуваа* Др, ако те *цѝујо* Ви.

У малобројним примерима, највероватније унетим из стандардног језика, потврђена је и група /пс/ односно /пц/: и ѝн ме *ѝцува́ше*, а што *ѝцујеш* и тѝ Шт, а кад га *оѝцѝје* Бе; мѝ *не ѝсујемо* Шт.

д) У глаголу *чу́кам*, *чука́а*, с оваквом иницијалном групом присутном у ближим и даљим околним говорима¹⁵⁰ и није морало доћи до метатезе, пошто је глагол могао бити мотивисан узвиком *чу́к* а не *куц*:

па *чу́ка* на врата Се, да *учу́ка* баскију Ја, све се *чука́ло* Вр, *немој* да *чу́каш* Шт, а мѝ *не смо чука́ле* Бе, *чу́кај* ако смѝјеш ГБ.

ђ) Унутрашња група /јр/ опстаје у турцизмима *бајрак*, *Бајрам*:

бајрак ис цркве, *бајрак* носѝја кум, *носиу́* бајрак Се, носѝле и *бајра́це* Ја, *ће туриш на бајрак*, до *бајрак* Вр, имаа јен-*Бајрам* у Фирају Шт, мѝ немамо *Бајрам* ДБ, ни бија *бајра́кѝар*, ако имаш *бајрак* Го, *сэз бајра́це* идѝмо Др.

е) Група /зо-/ у „бзова“ метатезом је замењена групом /оз/:

прајле чај од *бѝз^с* Се, да прецвѝета *бѝз* Ја, донија и *бозѝвин* ДБ, ако имате *бозѝвин* Го, имаа у двѝр *бѝз* ГБ, ни *бозѝвин* Го.

ж) Група /пол/ замењена је групом /пла/ у *ѝла́дне*, *ѝладну́је*:

ће седнемо у *ѝла́дне* Се, *немо* ништа до *ѝла́дне* Вр, ако *ѝладну́јеш* тѝ Бе, *на ѝла́дне* сѝди и јѝди Го.

ЈОТОВАЊА

СТАРО ЈОТОВАЊЕ

43. На овом месту биће размотрени само они случајеви старог јотовања који су од интереса за опис дијалекатске композиције сиринићког говора.

43.1. Морфолошка претворба глаголског придева трпног у духу такве иновације у југоисточном делу балканословенског ареала доследно је спроведена и у сиринићком говору. Ретки примери који могу подсећати на трагове прасловенског јотовања у овој категорији резултат су новијих иновација.

а) Примери са новим морфолошким типом трпног глаголског придева:

слѝн је ка штала *наѝра́ена* сэз дрва, опанци *ѝра́ени*, *гоѝвѝено*, све *наредѝено*, грањке све *обесѝене* надѝле, *сэсэ варѝено* млѝко, *куѝено*, па се тури тѝј *заѝалѝено*, бѝло *скуѝено*, и кондуре *носѝене* Се, сэз *пру́ће наѝра́ено*, сѝло је *заѝѝѝѝѝено*, по јѝно *парче несолѝено*, тѝ[ј] је *куѝено*, *нема зарадѝено*, ал *си крѝѝѝен* Ја, и *де је* тѝ *заградѝено*, *наѝра́ено* топѝло, *сэм родѝена*, *наѝравѝена* о[д]

¹⁵⁰ Павловић 1939: 19, 221, Реметић 1996: 368, Младеновић 2001: 226, Видоески 1962: 102 (чуканица).

трње, от каише кóжни'е *наїра'ено*, тамо бија зарóбен, *не су носене*, у изгазѣну ливáду, *не му је јавено* Вр, *їраено* за стоку, сэг свé куїѣно, *їма расїоредѣни*, седи тамо *обѣсен*, ал *си зайїейен* („малаксати“), пáмет му је *замуїшен*, *састїаен* от пѣт дѣла, лѣба *їраен* от ченїчно Шт.

Примере в. и у т. 145.7.

б) У ретким потврдама трпног глаголског придева са палаталним на месту очекиваног новијег веларног сугласника препознају се резултати секундарне асимилације, продор аналошког палаталног сугласника, али и новији инфилтрат из стандардног језика.

б¹. Трпни гл. придев глагола „жети“ потврђен је од презентске и аористне основе: *їожњејена* њїва и *їожњеїша* њїва Го, *їожњеїша* ченїца Се.

Палатално /њ/ у овом глаголу преузето је из глаголских основа (*жњејем* : *жње́ла*).

б². У примерима типа *ожјењейї*, *рањейї*, *нарањейї*, *наїуњейї*, *цењейї*, *облизњейїша*, *размењейї*, *зарáвњейї* /њ/ се некада објашњава као остатак претходног типа трпног глаголског придева са јотовањем. Када се овакви примери, међутим, упореде са присутним /њи/ од /њи/ препознаје се пренето /њ/ из групе /њи/ у трпни глаголски придев у процесу парадигматског уједначавања основа из облика глагола са секундарном групом /њи/ од /ни/ (в. т. 34.3.2). Овакво објашњење порекла /њ/ потврђује чињеница да постоји потпуна корелација између судбине у групи /ни/ и групе /не/ у трпном глаголском придеву.

їдо *їромењейїе*, тај *їромењейїа*, нај прво јунак *нежјењейї*, кој *неје жјењейї* Се, *зобрањейїо*, бїло *зобрањейїо* Ја, пупе *намењейїо* што је, његоу свé *заравњейїо* Шт, момци *нежјењейїи*, јунак *нежјењейї*, мађїе ти су *учињейїше* ДБ, и *рањейї* бија ГБ, „Овде јунак *нежјењейї*“ Го, што је *зайуњено*, *зобрањейїо* Др.

Примере в. и у т. 145.7.2.

б³. Поред новог облика трпног гл. придева са нејотованим сугласником основе, у ограниченом броју глагола потврђени су и облици са /ћ, њ/. Није вероватно да су ови облици остатак прасловенског јотовања, већ су лексикализовани унос из говора који чувају резултате прасловенског јотовања у трпном глаголском придеву кроз позајмљивање фолклорног материјала, или су остатак дијалекатског система који је учествовао у формирању сиринићког говора, а који је очувао облике са јотовањем. Овде се мисли на кучко-васојевићку струју.

На фолклорно позајмљивање упућује скоро доследно *кићени* сватóви (дóбро дóшле *кићени* сватóви Се, а кэд вїди *кићене* сватóве Вр, снáшу вóду *кићени* сватóви ДБ). Када је изван устаљене синтагме, употребљава се облик трпног глаголског придева без јотовања (на *накиїїена* врата Се, до *накиїїену* снáшу Вр, ако *је* *накиїїена* Бе), али и облик са јотовањем, настао наслањањем на *кићени* (óна бїла *накићена* убао, и óна *накићена* сзз гајтане Се, девóјке бїле *накићене* ГБ).

б⁴. Поред основних облика без јотовања:

Куће биле *доватиџене* сас *уџгџ* Ја, ако *је уватиџен* Вр, не пушћај тој што *је уватиџено* Го; ако имаш и *оладџено* млеко Се, у *оладџену* воду ДБ; ал си добија тој што ти *је ираиџено* Ја, нема ни теј пारे што му *биле ираиџене* из Амберике Др;

потврђени су и примери са /ħ, ħ/ у:

И туј дџ је *доваћено*, жито је тџбе *ираћено* Се; па бџш и *лаћено* не, може и да *је олаћено* Се.

Примере в. и у т. 145.7.2б.

б⁵. О примерима типа *ушкоиљџени* брави, нема *ушкоиљџене* браве Се, в. т. 145.7.2а.

б⁶. Резултат јотовања лабијала у глаголима *-и* групе који су изведени суфиксом *-а-*, опстаје уз упрошћавање сугласничке групе /вљ/ у духу таквог поједностављења у метохијско-косовским и косовско-ресавским говорима:

Па му *иоираља* ћџ Се, ако се *иоираља* Ја, требало да се *сијаља*, ако *осијаља* траву Вр, не ни *осијаља* ништа Шт, нити смо *осијаљале* за сџме, ако кажеш да *исираљоу* Бе, одма се *сираља* ДБ, требало да *осијаљамо*, сџге *забраљаш* Го, *осијаљамо* по јџн стап, ал *забраљаш* и ти Др.

б⁷. У основама глагола изведених суфиксом *-је-* резултат јотовања некада је затамњен приласком појединих глагола другачијем односу основа:

заврћам, *укршићам*, *уиљичам*, *се окрџћам*, *се обрћам*, *загрћам*; *искачам*, *иџрескачам*; *нишам се* (: *њихати), *рејсам*, *изнишам*; *сиомињам*, *иџоиињам*.

Примере в. и у т. 127.10, т. 131.2.4.2б.

б⁸. Имперфективни глагол *ваћам* потврђен је са /ħ/, како је и иначе на већем простору око Сиринића. Палатална африката /ħ/ аналошка је, унета према глаголима типа *заврћам*, *загрћам* и сл.:

ваћа па све до дваес другог марта Ја, ти *се ваћа* више да даш Шт, и га *ваћоу* мушкарци, сас уста га *ваћамо* Бе, кољко *ваћа* казан Ви.

НОВО ЈОТОВАЊЕ

44. У сложеницама глагола **iti* остварено је јотовање у групи /-јд-/.

У префиксованим глаголима сложеним са **iti* факултативно се јављају и ређи облици са /j/ уместо /ħ/:

ће доџе ред да никне, *ће доџем*, они *ће доџу* Се, и тој *ће иџроџе* Ја, ја *ће иџриџем* Вр, ако *доџе* никој, *ће доџу* на кршћевање Шт, Па *ће доџе* да не види, ал *ће доџеш* куд нас Др.

Примере в. и у т. 126.4.

44.1. Ново јотовање захватило је /т, д, л, н; п, б, м, в/, док су изван јотовања остале групе /сј, зј/. Елиминација групе /зј/ метатезом захватила је само именице *лојзе* и *грóјзе*.

Ни наша *браћа*, ако имало *цвџће* Се, и *сирџење*, узеш *иџруће*, отишла у *браћу* да тражи Ја, ако се ошүши *цвџће*, ни твоа *браћа*, узеш *камење* Вр,

браћима нашѣма, за *једѣње*, збѣро се *сноѿљи*, ни *ѿпрѣхо* дѣте Шт, зберѣмо *сирѣње*, кáкво *карање* Бе, у *ѿпрње* да мѣтне, *онодѣње* бѣло ДБ, за мóу *браћу*, *ѿо ѿрње* и чѣле ГБ, а *сноѿље* вржѣмо, овѣја *ѿрући*, нѣшта немáло за *једѣње* Го, смо бѣле мlóго *рóбљи* у кúћу, *браћима* однѣсеш, тáј му је *ѿпрѣха* ж'ѣна Др, се донѣсе *сноѿљи* у двóр, кэд напраѿиш *сирѣње*, м'ѣтни у *ѿпрње* Ви, купѣла и лѣк *зѣл'е*, на 'ѿстре *ѿпрње*, кáжи и *браћима* Су.

ПОДНОВЉЕНО ЈОТОВАЊЕ

45. Група /шт/ елиминише се у несвршеним глаголима аналошком групом /шћ/. Продор /шт/ из свршених у несвршене глаголе сведочи да је ширење /шт/ остварено пре подновљеног јотовања. Присуство аналошког /ћ/ подржано је потребом да се морфолошки разликују свршени од несвршених глагола.

45.1. Аналошка група /шћ/:

нерасвѣшћен до дѣн, *ѿушихоу* у тóј вóду, комшѣја сóбу *ѿушићаа*, се *крићевáле* дѣца, кэт *крићева* тáко, вѣкне на *крићевáње*, вúна *мáшћена*, у јѣсен се *мáшћева*, кундѣља је *мáшћена*, на тáј дáн *мáшћувáле* јáјца, врпце пембáве *мáшћене*, и кэт *крићева* Се, смо *ѿушићáле* óфце, *мáшћувáле* јáјца, да *крићеваш* Ја, смо *ѿушићáле*, за *крићѣње*, *ѿушићај* Вр, *ће* га *крићевóу*, на *крићевáње* *ће* дáде дáр, *ће* дóу на *крићевáње*, *мáшћувáле* смо јáја, нѣки у фáрбу *мáшћева*, зáшто нѣ ги *крићевóу*, нѣ *крићевóу*, на *крићевáње*, *ѿреѿи* *крићевáње*, кэт *сэм* *крићевáла* унúка, на *крићѣње* се дáва, *нѣ* се *крићевáле* дѣца Шт, ка да ми *оѿрошићева*, ујúтру се дизáмо и *ѿушићáмо*, јагáнце смо *ѿушићáле*, нѣ ги музѣмо *ѿреѿи ѿушићѣње*, јóпе се *ѿушихоу*, се *ѿушихоу* животѣнке, ка да ми *оѿрошићева* што сэм погрешѣја, ујúтру се дизáмо и *ѿушићáмо*, јагáнце смо *ѿушићáле*, нѣ ги музѣмо *ѿреѿи ѿушићѣње*, јóпе се *ѿушихоу*, се *ѿушихоу* животѣнке Бе, да се *оѿрошићаваш*, *Некрићѣни* дѣнóви, кучѣће *ѿушихов*, *нѣ* не *ѿушића*, а *нѣ* ги *ѿушихоу*, одмá ги *крићувáле*, кэт је *крићевáње*, *мáшћевáмо* јáја, *мáшћевóу* како-кóј ѿће, *мáшћевáле* у црвѣну ДБ, сáмо *ѿрекрићѣне*, тóури тóј јáјце што се *мáшћева*, што се *мáшћевáло*, сáмо *ѿрекрићѣне*, тóј се *крићева*, *ѿушића* ГБ, смо ги *крићевáле*, *ѿушићај* аљѣнче, па *укрићаш*, па се *мáшћевáло*, *Некрићѣни* дѣнóви Го, мѣ смо ги *крићевáле*, па *укрићаш*, пóсле *мáшћевóу*, тóј свѣ у цррно се *мáшћевáло*, у рѣку *ѿушићај* аљѣнче Го, грање мáло *сѿушићене*, ни *мáшћевáла*, *крићевáње* Др, ги *крићувáле*, прѣ ги *мáшћева*, *ѿушићај*, *ће* *крићевáм* Ви, *мáшћева* јáјца, се *оѿрошићавáм* од нý, се *оѿрошићáва*, се *ѿушића* рѣч, да *намѣшихоу* рúке, *намѣшћѣни* трњѣ, другарѣце се *оѿрошићавáм* од нý, тóј се *ѿушића* рѣч Су.

Новоуспостављени однос /шт-/ у перфективном глаголу према /шћ-/ у имперфективном остаје стабилан (*ѿушићѣм* : *ѿушићам*), како је и у другим околним говорима (Реметић 1996: 422–423, Младеновић 2001: 218–219, Младеновић 2013: 128).

45.2. Аналошка група /шт/:

га *йуши́ймо*, ко́лко ф́еш *йуши́и* Се, та́ј гу *йуши́ија*, *йуши́иши* о́фце, во́ду пúштиш Ја, *си́е йуши́иле*, да *се йуши́иу*, *св́е би йуши́и́а*, *ту́^ј се сйуши́и́смо* Вр, *си йуши́и́ја* па́шку, *йуши́иим* ги Шт, док ги *йуши́иу*, *кэд ги йуши́иу* ДБ, *йуши́и́ймо*, да *йуши́иши*, *се йуши́и* во́да Го, *ће йуши́иши*, *йуши́и́смо* Др, *трéба* да *йуши́иши*, да ме *йуши́иу*, и не *йуши́и́л'е* Ви, *намеши́и́ймо* водиче Су.

ПАЛАТАЛИЗОВАЊЕ ФИНАЛНИХ КОНСОНАНАТА

46.У неколико лексема, пре свега именица, у сиринићком говору препознаје се северношарпланинска особеност – замена некадашњих полумеких меких сугласницима у делу лексема¹⁵¹. Замена у сиринићком говору захвата само мали број некадашњег инвентара лексема са полумеким сугласницима, мањи него у горанском (Младеновић 2001: 219–222) или сретечком говору. Присуство овако разрешене судбине некада полумеких сугласника отвара низ питања о супстрату, али и адстрату, пошто најбројније миграционе струје које су стизале у Сиринић знају само за тврде сугласнике на месту некадашњих полумеких. Према расположивој литератури замена полумеких сугласника мекима захвата словенски ареал јужно од Сиринића – од Солуна према северу, без континуитета и са различитим инвентаром лексема. Северношарпланински говори су најсевернија тачка са потврђеним меким заменицима.

И ће *ту́рим то́ј на дла́њ* (**dolъ*; уп. рус *длань*; уп. Скок 1: 417, *dlan*) Вр, сэм строши́ла та́ко *на дла́њ* Шт, *има не́што на дла́ње́е* Бе, ни на два *дла́ња* ДБ, *ће исйпеш на дла́њ* ГБ, па да му изгóri *дла́њ*, *ту́ри ги на дла́њ*, поцрвенéле му *дла́ње́и* Го, *ка́ко па на дла́њ* Др, *на дла́њ ту́риш лéк сол* Др;

ни ова́ј *јесе́њ* Се, *св́е до јесе́њ* Вр, *йред јесе́њ* па́де Бе, ако мо́же у *јесе́њ* да донéсе Го, а у та́ј *јесе́њ* има́ло Др, *ка́кви јесе́њ* бéше Ви;

до два *йе́ђа* Се, *ко́лки му је йе́ђ*, *изме́ри на два йе́ђа* Ја, *свако́му по три йе́ђа* *изме́ри* Шт, *а́л ме́риш сас йе́ђ* Го;

се скри́ла у йа́йрэ́ћ Се, *нема́мо йа́йрэ́ћ* Ја, *оти́де у йа́йрэ́ћ* Вр, *што́ ћеш у йа́йрэ́ћ* Шт, и *йа́йрэ́ћ* се ошуши́ја Бе, *тура́ле пот сто́ку йа́йрэ́ћ* Го, да берéмо *йа́йрэ́ћ* Др, *о́и йа́йрэ́ћ* Ви,

има́мо у кле́ћ Се, *одвела́ ги у кле́ћ* Ја, у *ка́кви кле́ћ* Вр.

Док код наведених именица не може бити дилеме о пореклу палаталног гласа, у именици *руко́већ* („руковец“) африката можда и није из некадашњег полумеког гласа, пошто је могуће да је /ћ/ у *руко́већ* преузето из збирне именице *руко́веђе*. На збирну именицу упућује однос *руко́вед* – *руко́веђе* (и плурализација збирне именице у облик *руко́веђи*) у централним и источним насељима Сиринића. Само у најзападнијим насељима, где је и контакт са

¹⁵¹ Полумекки гласови уклоњени су у српским и македонским говорима на два начина – најчешће очвршћавањем, ретко развијањем пуне палаталности. О овоме се детаљно говори у Младеновић 2001: 219–222. На том месту в. и литературу о овом питању.

сретечким говором – у коме је однос *рукојћ* – *рукојћи* – био интензивнији, бележени су и јединински облици са /-ћ/.

од *рукљећ* на *рукљећ* Се, па му паде *рукљећ*, до *рукљећ* Ја, да не остане ни јѣн *рукљећ*, по два *рукљећа* на *руку* Вр;

змија у *рукљед* Бе, ће се растрљви *рукљед* ГБ, ладеш *рукљед* свѣкру Го, а збѣри *рукљед* Ви;

после *рукојѣћи*, викале *рукојѣћи* Ја, напраиш *рукојѣћ* Вр, *руковѣће* бѣреш ДБ, *руковѣће* смо правѣле Го, *руковѣће* нѣсиш Др, ни *руковѣћи* Ви, брал'е *руковѣће* Су.

Односи међу појединим сугласницима

47. С : Ш

Даљинском асимилацијом према /ш/ из суседног слога, иницијално /с/ факултативно замењује се са /ш/ у глаголу *сљшим* : *шљшим*. Иначе је увек *сљво*.

а) /суш-/:

и *се осљши*, кѣт *се осљши* Вр, лѣпо се *исљши*, да *осљшиш*' Го, кѣт *се осљши*, се *осљш*'и на слљнце, после се *сљш*'и, кѣт се *сљш*'и, *осушѣмо* мѣсо, мѣсо се *сљш*'и Др.

б) /шуш-/:

шушѣно сирѣње, ладник за *шушѣње*, *шљшим* мѣсо, сѣмо сѣм *се ошушѣја*, да му *се ошљшу*, га *шушѣле* над љгањ, *шушѣле* и прѣле кѣце Се, да ми *се ошљши*, да *се шљши*, *се ошушѣло*, па *се ошљши* Ја, *се ошљши*, да *се шљши* ДБ, *шљшим*, *шушѣла* Го, и[з] *Шушѣће*, у *Шушѣће* Ви, мѣ у *Шушѣће* провѣра; смо га *шушѣл*'е, кѣт се *ошљши*; *се сљши* у ладник, *сљши* се сирѣње Су.

47.1. Ш : С

И именици *чѣшма* учуван је изворни облик са /ш/ (тур. *çeşme*):

на тљј *чѣшму*, вѣда *о^ш чѣшме*, на *чѣшму*, дѣ имѣло *чѣшма*, сѣм имѣла *чѣшму* Се, у сѣло *чѣшму* Вр, *Иде на чѣшму* Го.

47.2. Н : Њ

У именици *сљкна* /н/ је према *сљкно*:

сљкне од вљне Се, мѣ *сљкне* направѣмо Вр, *сљкна* Шт, у *сљкну* ГБ, *сљкне* смо ткѣле, *сљкне* од вљне, на *сљкну* Го, *сљкне* сѣм ткѣла, набира тѣ^ј *сљкне*, у тљј *сљкну* Др.

У примеру: али *сљкње* црне Го, /њ/ је вероватно унето из стандардног језика.

47.3. Т : Ћ

Део глагола са некадашњим суфиксом *-је* пришао је глаголима шесте врсте, чувајући истовремено резултат јѣтовања (в. т. 43б⁸):

чобáne *заврћа*, овако и ги *ујлићаиш* јéно по друго Се, *загрћам*, *загрћала*, *ваћа́ла*, па *ваћа́ње* по село, у овуј рúку *ваћаиш*, *смо загрћале* колóмбоћ; нéшто *шайћала* (: шапћем) Го, *смо окрећа́ле* óткос Др.

47.4. Г : Ж

Реконструкција велара елиминацијом резултата палатализације односно јотовања захтава гаголе на задњонепчани сугласник.

дé *легáла* сто́ка (: лéгнем, лéго) Се.

Примере в. у т. 131.2.4.1в.

47.5. Непредњонепчани : предњонепчани /к : ч, с : ш, з : ж/

Морфолошким преобликовањем према презентској основи са оствареним јотовањем (*ка́жем* : *казáла*, *обúчем* : *обúкла*), код низа глагола с односом основа -ује : -ува предњонепчани глас преноси се у позицију где нема услова за јотовање:

смо ги *обучува́ле*, *смо ојашува́ле* око *на́с*, óн *пíсмо јишиéше* Се, *свé* ти *кажу́јем* Ја, *врбу сэм* ги *вржуа́ла*, *дéцу сэм* *вржуа́ла*, *сэм била* *вржуа́наа* (: *са́мо врж'еш* тој) Шт, *вржу́јоу* снопóе, *вржу́јеш* ДБ, да *вржу́јемо* чени́цу, да га *вржу́јеш* Го, нéшто ги се *јрикажу́је* Др, па одмá се *вржу́је* (: *вржеш* га *сно́п*) Ви, ти *кажу́јем* Су,

47.6. Т : Д

У позајмљеници *кома́и* очуан је безвучни пловив /т/ из изворника:

око *триес* *кома́и* Се, и *седамсто* *кома́и*, *пéт* *кома́и* кучи́ћи Ја, по *триста* *кома́и* Вр, по *девет* *кома́и*, по *седамдесет* *кома́и* óвце Др.

47.7. Ј : Р

У именици *ра́и*ај опстао је непродуктиван старији суфикс *-и*ај. Именица с овим суфиксом, иначе, среће се само у лазаричким песмама не само у Сиринићу већ и у Сретечкој жупи, јужној Метохији и јужном Косову (према мом материјалу).

*Ра́и*а' седи на *ра́ло* Се.

У локалном лексичком систему функционише еквивалентна лексема *óрач*.

47.8. Ц : Ч

У ономатопејском глаголу *чичéле* („дичале“) не мора бити замене /ц/ са /ч/, пошто глагол може бити мотивисан ономатопејом *чич*.

по камење *чичéле* Се, па самовилке *чичéле* до јúтро Вр, Ал си *чу́ла* *ка́ко чичéла*? ГБ, ако сте *чу́ле* да *чичéле* Го.

47.9. С : Ш

У примерима типа: тој сэм *се намеши́ила* ка *гранчи́ца* Се, – фрикатив /ш/ стигао је у свршени глагол из несвршеног глагола *намеши́ам* пре подновљеног јотовања (в. т. 45.2).

47.10. Л : Н

У *винџан* („филџан“; тур. *fincan*) очуан је изворни облик позајмљенице:

турíмо га у јén *вінџан* Се, напунíмо *винџáне* Ја, однési му у *вінџан* Шт, и да се скр́ши *вінџан* Ви.

47.11. В : М

Изворно /в/ замењено је са /м/ у *мезма* („џезва“, тур. *cezve*):
напрајмо му кашíцу у *мезму*, чени́цу варíмо у *мезму* Се, и да ўзеш *мезму*
у рúке Вр, имáла никóа жéна *мезму* Бе, исíпи мáло из *мезме* Го.

47.12. С : З

Безвучно /с/ озвучено је у интервокалном положају у /з/ у именици
газáрче: удржáла *газáрче*, сáс л’éву *газáрче*, у *газáрче* Ви, да др́жи *газáрче*
Су.

47.13. Д : Ђ

У именици *жéд* („жеђ“) Гл, финално /-д/ наслања се на придев *жéдан*,
а присуство /д/ подржава и именица *гáд*.

47.14. Т : Ч

У именици *йауѝóјно* („павит“) дошло је до контаминације именица
„павит“ и „паучина“:

оѝ йауѝóјно напраéено Вр, а на свé стране *йауѝóјно* Шт, имáло и
йауѝóјно у шúму Бе, *оѝ йауѝóјно* Го.

47.15. Т : Д

а) У именици *желу́ѝац* замена /д/ са /т/ вероватно је подстакнута об-
лицима именице у којој су се у непосредном суседству нашли /д-ц/
и мáти му бíла бóлна од *желу́ѝац* Вр, *желу́ѝац* Го, áу кáко ме бóли
желу́ѝац ГЂ.

б) У именици „руковет“ (***џЖКЖЕТЬ**) дошло је до озвучавања финал-
ног сугласника¹⁵², па је именица забележена с односом *руко́вед* – *руковéђе* /
руковéђи. Примере в. у т. 46.

47.16. В : Б

У именици *јáзбак* замењено је /в/ са /б/:

пó нíје *јазбáци*, *јáзбак* јéде Ви.

47.17. К : Ч

Према *урóчим* оформљена је и творбена основа придева *урóчљив*:

Нíкој ка она што íма *урочљíве* óчи Ја, бéгај од *урочљíве* óчи Бе, íма
урочљíве óчи Го.

47.18. Г : З

Наслеђени фрикатив /з/ замењен је са /г/. Подстицај за замену могао је
доћи из постојеће алтернације /г : з/:

и *бр́го* врати се, *бр́го* одвр́жи магáре Го, íди пó *бр́го* ДЂ, ни *бр́го* не
могáло Ви.

¹⁵² Уп. са *руковод* – *руковeђе* у говорима северне Метохије (Букумирић 1912: 536). Ова-
кав однос је и у јужнометохијском подгорском говору (према мом материјалу).

47.19. Ћ : Д

У придевима просторног значења „задњи, предњи, средњи“ срећу се факултативно облици са групом /дњ/ односно /ђн/. Придеви са групом /ђн/ секундарни су, настали тако што је са потоњег сонанта палаталност пренета на дентал јотујући га¹⁵³.

ни *зáђни* сѝн нѝма дѝцу Вр, нека ти донѝсе *сѝрѝђни* сѝн Др, ако мѝже да ѝспрај *срѝђни* прѝс Ви, Чека́ле до *зáђни* дѝн; *на срѝђан* и *на зáђан* Су.

Примере в. и у т. 105.

¹⁵³ Тако се објашњава порекло облика у северношарплинском горанском говору (Младеновић 2001: 221).

О Б Л И Ц И
Р Е Ч И С А Д Е К Л И Н А Ц И Ј О М
И М Е Н И Ц Е

Деклинациони типови именица	
1. деклинациони тип	– Именице м. р. на <i>-∅</i> – Именице м. р. на <i>-o, -e, -u</i>
2. деклинациони тип	– Именице с. р.
3. деклинациони тип	– Именице ж. р. и м. р. на <i>-a</i>
4. деклинациони тип	– Именица <i>ма́йи</i>

Д Е К Л И Н А Ц И О Н И Т И П 1:
И М Е Н И Ц Е М. Р. НА -∅ И С Р О Д Н Е И М Е Н И Ц Е НА -O, -E, -И

48. Овом деклинационом типу – поред именица м. р. на *-∅* – припадају и именице м. р. на *-o, -e, -u* у Нјд.

Именице ж. р. на *-∅*, осим ретких изузетака, који могу бити траг некадашњег другачијег деклинационог обрасца, али и новији унос из књижевног језика, интегрисане су у овај деклинациони образац.

Једнина

Наставци једнине	
Нјд.	<i>-∅</i>
	<i>-o</i>
	<i>-e</i>
	<i>-u</i>
Гјд.	<i>(-a)</i> ¹⁵⁴
Дјд.	<i>-y</i>
ОПјд. (Ајд.)	<i>-∅</i> <i>-a</i>

¹⁵⁴ Између заграда налазе се наставци потврђени малобројним примерима.

Вјд.	-е
	-у
	-∅ (= Нјд.)
	-о (= Нјд.)
	-е (= Нјд.)
	-и (= Нјд.)
Ијд.	(-ом)
Лјд.	-у

48.1. Но м и н а т и в ј е д н и н е

а) Највећи део именица м. р. у Нјд. има наставак -∅:

й́оздер пада од *њи́*, око пладне *ѓбед*, се кла'а *огањ*, има'ло ка *месарник*, *сиррам* ги било, ујутру је *ручак*, трава зми'ин *језик*, *клас* је нагоре, ка *навиљак*, на срџе *сирѓжар* упрчен, дошо му *зеи́*, *домаћин* ко' је старѓ, остаа *ѓишац*, никој *и́еи́ин*, тај *мри́авац*, *гундел*, *крндел* („најтврђи део дрвета до коре-на“; и: *крља*), *смок* је дебоу, слава *свеи́и-Ранђо*, *брав*, *раиша'* седи на рало (у лазаричкој песми), бија посебно *чобанин*, тај *кајмак* се прајло, а јен-зајац само рипа Се, кат се *народ^м* почѓа да се множи, само пешачки *йу́и* има'ло, *камењ*¹⁵⁵ се напрајло, *јечам* се жњело у август, бија *чобанин*, се пушти *йѓ* на њѓга, *камењ* бија шу'пал Ја, имаа *йа́ирѓћ*, се котрља *крушац* по њиве, *девер* под руку на воду, *и́и́гѓњ* воликви ка *казан*, се напраи *вѓнац*, тај тре'ћи *браи́и* од му'жа, после се дине по мѓне *Милан*, викоу *ѓгањ* се упалило Шт, *чешељ*, остало куд нас *обичај*, од ѓшто му је *корењ*, тај Ђоргов *камењ*, *йламењ* ги искачаа и[з] зу'бе, не знаа *чоек*, ако има никој *аир*, јак *крушац*, *сливник* („шљивар“) ни беше, *унук* што беше ѓвде, почија *биоској* куд нас, *ѓишац* Стойљко, бија тежак *живои́*, има *йа́ирѓћ* стаен одозгора; *Драго́слав*, пред мо'ѓга дѓду што било; те му гу удави *вук*, Стари *сирудѓнац* је по воде, нема'ло ка сѓга што има *баи́лак*, сиромашан је *чоек*, мѓсто што га викамо *Пуѓо́йлаи́ѓ*, откако почија овај *раи́*, *бајрак* цркв'ѓни бија, нај убоу *му'ж^м* куд нас, *колач* се месија, *зељаник* се праи обавѓзно, мене ми причаа *и́еи́ин* мој Бе, јен *Циганин* ни беше, се држи онај *и́анур*, *домаћин* крши са гѓста ДБ, мо'ѓму свекру *сесиричи́*, а сѓк' све се најѓа *нарои́^ѓ*, па *чанѓк*, *колѓмбоћ* се вари, има'ло *бајраки́тар*, и *немаи́лѓк* („немаштина“), *враг^к* нека ги зна ГБ, *йри́и* ти на језик (у заштитној формули против урока), *чир*, *гној*, *клобук* („плих од опекотина“), *желу́ишац*, *мозуљ* („жуљ“), *ѓрс* („прегршт“), *вр́сник*, *и́еи́ин* („теча“), *браи́анац*, *сесиричи́*, *рѓб* („укућанин, члан домаћинства“), *одељак* („члан породице који се после деобе исељава из куће, заснива другу кућу“), *реме́ник* („каиш од коже“), *двор*, *и́рем* („спаваћа соба“), *сло́н* („отворен наткривљен простор пред улазом у кућу“), *наслон* („отворен простор под стрехом,„), *ѓгањ*, *йламењ*, *ѓжег^к*, *йѓд* („таван“), *и́роњ* („кревет“), *јаси́ѓк*,

¹⁵⁵ О аналошком -њ на месту -н у именицама типа *камењ*, *йламењ* в. т. 34.3.1.

*брлог** („смеће“), *асіал*, *сїаї*, *ардоу* („каца велике запремине“), *їоїїалак*, *жед* („жећ“), *спроїуль* („слина“), *ручак* („доручак“), *обед* („ручак“), *їлаз* („део раоника“), *грездељ* („део раоника“), *рж*, *воденїчар*, *голуб*, *крїи*, да се посїје *колџмбоћ*, де је *сол*, *јез* се једе, и *коїофченик* имало, *корењ* велики, дрво у које ударїја *гром*, и онај *смок*, би се омокріја онај *крїиєњак*, *ваган* служ’їја за тѣсто, *Велїгдэн*, *Госїоћїндэн*, *зборљївац*, *врак* те однїја Го, и кэтэ *ручак*, и *їоручак*, има *камењ* шупаль, горе *камењ* се врти, ујутру се каже *ручек*, у два сати *рбед*¹⁵⁶, имаја *рїмак*, не се имаа *їрашак*, да мџ’е да једе *чобанин*, спије тај *чобанин* Др, што му бїја *сїн*, пџсле и *девер* умр, *Бржїи* ни дџшо, *зєи* што ми бїја, *домаћин* што ти наредї, *девер* немаше, ће донесе мџ *мџж*¹⁵⁶, кум наш, наш *сїн* пџ стар, железан *їлук*^с, *улаз* његов, *јазбак* једе Ви, *Крєветї* дрвен смо га викал’е. Нїкој и *їрџњ*.; нєје дџбро да се утєпа *смок*, *чобанин* је тѣшко, *гџч* и свирајка, горе *чєкић*, имало *кџш*, *обєд*¹⁵⁶ мџра да бїне мѣсо, се сїл’и *в’рл*, он се зџве *врацац*, зєкасти кџњ је *зєкан*, *домазєи* уџтац ми бїја, *рџзбој* има дрва овако успрчєне нагџре, ка *кљун* нап्राјмо Су.

б) Мушка лична имена завршавају се различитим наставцима: -џ, -џ, -е, -и, -а. Осим личних имена на -а, која припадају -а деклинационом обрасцу, остала имена део су овог деклинационог обрасца. Док су имена на -џ, -џ и -а без хипокористичке нијансе у значењу, имена на -е и -и најчешће припадају хипокористцима.

Најбројнија су имена на -џ:¹⁵⁶

кум *Мїлан*, *Мїлан* работаа за плату Се, Миланов *Милџсав* Ја, Вулџтоу *Срђан*, *Сїанїсџ* Го, Горїцин *Сїанџмир*, ал га имеше *Слобџдан* ГБ, нїт дџшо *Светїџзар* Др, јєн из Гџтовуше *Пєшар*, мџ брат *Весєлин* Др, а зар и *Милуїин*, умр и *Бџжїдар*, *Радџсав* Ви, *Томїслав* из Врбештїце, и *Чедџмир* ни бїја Су.

в) Именица *їрџлећ*, колеба се у роду. Судећи по контролорима конгруенције, у највећем броју примера именица је у м. р., у делу потврда у с. р.:

в¹. овај *їрџлећ* бїја пџ ладан Се, и овај *їрџлећ* ће прџђе па ће дџђе други *їрџлећ* Вр, па кэд бїја *їрџлећ* Го, *їрџлећ* ни дџшоу ГБ, тај *їрџлећ* бєше сџ[с] сњєг* Ви, јџш овај *їрџлећ* Су.

в². *їрџлећ* нїкат¹ не дџшло вако рано Ја, овџ *їрџлећ* ГБ.

У множини су потврђени облици: овїја *їрџлећи* и овєј *їрџлећа*.

Непотпуна интеграција именице *їрџлећ* у деклинациони образац именица м. р. на -џ последица је некадашњег присуства ликова ове именице *їрџлећ* и *їрџлеће*. Последица вишеобличја је нестабилисано стање олично у припадности именице у јд. и мн. различитим родовима, пошто је доминан-

¹⁵⁶ В. и примере у Букумирић 1988.

тан однос: *овај њролећ* и *овéј њролећа*. Знанто су ређе потврде мн. типа *овија њролећу*¹⁵⁷.

Партитивни облик: две *њролећењи* Се, и за три *њролећењи* Вр, упућује на облик „пролеће“, који није потврђен у Нјд.

г) Именице на сугласник некадашњих меких основа ж. р. пришле су именицама м. р.:

никакви *њфоћ* немам, па да му тече *крѡ*, да се не подине никакви *сњвар* Се, немало такви *њамењ*, Урошѣвац не бија голем *вњрош* Ја, а *смрњи* сáм ће ни дође, веј године бија бњш голем *гладњи*, а *клењи* увек бија пун Вр, такви *њњвраћ* немало, те какви *радос* имало, *смрњи* му дошоу Шт, док не му дошло *смрњи* његоѡ, *радос* за удовице три што биле, *сњњрос* нико¹, твој *смрњи*, цеу *ноћ* Бе, немаа да се купи свињски *мас*, ни овај *ноћ* ДБ, вакви *сњњрос* је *грдос*, ка да је свињски *мас* ГБ, а де *смрњи* да дође по мене, тај *сњвар* неће добар за тебе Го, и коликви *њњвраћ* израсо, овај *сњвар* је мој, па овај *јесен* Др, грóзан *смрњи*, ладан *клећ* није да се спије Вр, тој било *дужнос*, тежак *болес*, а такви *болес* Су.

г¹. О слабир траговима ж. р. им. *ноћ* и *вечер* в. т. 59.

г². Именица „со“ потврђена је са два облика: основно *сол*, ређе *соли*:

се узе *сѡл* Вр, двѣ шаке *сол*, у *сѡл* да има Бе, дај ми и *сол*, и *сѡл* принеси Ви;

сѡк се тура и *соли*; И кисоу купус сáмо *соли* у њега, сáмо *сѡли* тури и промѣшај. Се, и немало *соли* да купиш Вр, узѣмо и *соли* Го.

Уз оба облика контролор конгруенције је у м. р. јд. (немој *мокар соли*, имало и *ситан соли*; дај ми *овај сол* Се). Облик *соли*, вероватно партитивног порекла, забелележен је у метохијско-косовским призренско-јужноморавским говорима (Младеновић 2013: 134–135).

д) Именице на *-ѡл, јављају се са финалним -оу (*њѡѡу*) и са -о (*њѡѡо*) (в. т. 32.3.2). Исто је и са другим именицама са /-л/ на крају речи. С обзиром на опстанак /-л/ у осталим облицима, ове именице разматрају се као именице на -ѡ.

А *Свењи-Ранћо* нема Пóсте Шт, н[и] имало *њѡѡу* да ти запóје, а *ѡроу* па óће и јагњиће Вр, не сáм знала ди је *коѡѡу*, вика јен *њѡѡу* на десет кокóшке Шт, тој мѣсто што викамо Стрињн-доу Бе, *ѡроу* ти однесе кокóшку, *њѡѡу* да поје ДБ, *Свењи-Ранћоу* ни је нáми слава ГБ, *ѡроу*, узе се *њѡѡу*, да не прѡђе *њѡѡо* Го, *њѡѡо* да се закѡље, *њѡѡо* се узе из *ѡгањ* Др, не се купује *коѡѡу* свáки дѡн Ви, *њѡѡо* кѡд запóје Су.

Примере в. и у т. 32.3.2.

¹⁵⁷ Уп. са неподударањем основа у јд. и мн. имперфекта неких глаголских група (в. т. 138).

ђ) О именици *чѣлад* („пород, деца“) в. т. 62.4.

е) Именица *ниѣи* јавља се као им. плуралиа тантум, али и са партитивном формом *-а* (от четири *ниѣа* требало да се прѣде Ја, а се прѣло и у три *ниѣа* ГБ, ал и тѣ у три *ниѣа* Др).

ж) Именице на *-ко*:

браѣико ми је, *ујко* дѣвер мѳра да бѣне, *ујко* мѳра да је дѣвер Се, ѳца га имѣло *Сѣоѣљко*, и *ујко* ни бѣја Ја, дѣ ти је *ѣаѣико*, ал га имѣло *Брѣнко* ал *Сѣѣнко* Вр, *ѣаѣико* ѣч нѣ ми даа, *ујко* је донѣѣа шпѳрет на струју, Није мајке јѣн *бѳрко*, нѳ је мајке јѣн *сѣнко*. (у лазаричкој песми), *Нѣнко* му вѣка, *Мѣро* сѣг имѣа нику-мѣску Шт, ни нѣш *Свѳнко*, дѣде му даѣе имѣ *Сѣоѣљко* Бе, збѳру што бѣја *Мѣрко* Краљѣвић, *ујко* ће ти даѣе ДБ, матѣрин *ујко* погинуја ГБ, *ујко*, *рилѣшко* („онај са великим уснама“), нѣки *Свѳнко* бѣја Го, ал дѳђе *Мѣрко*, ливѣду косѣја *Сѣѣнко* Др, ни *ујко* не мѳго да помѳгне, *ѣаѣико* му бѣја у рѣт Ви, кѣкви *рилѣшко* бѣја, *браѣико* ми рабѳтоу у Немѣчку, а *ујко* па побѣго Су.

Ове именице у мн. имају наставак *-овци* (*ујкѳвци*, *браѣикѳвци*, *ѣаѣикѳвци*).

з) Вишесложне именице на *-е*

Унос вишесложних личних имена на *-је* кроз преузимање оваквих облика из других система унео је у актуелни дијалекатски систем имена типа *Сѣаноје*, па се ова имена напореѳо јављају са *-је* и *-ја*¹⁵⁸. У административној употреби потврђена су само имена на *-је*, док су изван ове употребе потврђена оба морфолошка типа. Слично је стање и у суседном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 132).

Ал је *Благѳје*, вѣш *Миливѳје*, кум-*Благѳје* Се.

и) Двосложни хипокористици од мушких личних имена

Облицима двосложних хипокористика од мушких личних имена сиринићки говор умногоме подсећа на јужнокосовски ареал (Младеновић 2013: 133–134).

Оваква имена завршавају се на *-а*, на *-и* и на *-е*. Често се исти хипокористици срећу са свим завршецима.

Хипокористици на *-а* интегришу се у потпуности у *-а* деклинациони образац. Не знају за проширење основе.

Иако хипокористици на *-и* и *-е* у зависним падежима проширују основу елементом */-ет-/*, разматрају се на овом месту, пошто системом падежних наставака припадају овом деклинационом обрасцу.

и¹. Именице на *-а*:

а па знаѣ *Бѣка* Се, ни мѳј *Пѣра* Ја, бѣја ни *Свѣѣа* Вр, и *Дѳѣка* ѣшоу у школу Шт, *Бурка* Пѣрин Бе, ал мѳже *Мѳска*, и мѳј *Дрѣга* порѣсоу ГБ, оженија се *Пѣра*, ни мѳј сѣн *Дѳка* Го.

и². Именице на *-е*:

¹⁵⁸ О облицима на *-а* в. т. 59.1.2.

не лóже и *Дрáкче*, па твој *Гáге*, *Цòбе* му реко Се, не ни помóго *Бубе*, *Цáве* бија по млад^т Вр, На Благóс се женија *Пéре*, *Дòке* што рáди у амбулáтну Шт, éне га *Бóјче* Бе, *Сáнде* Милóтоу ДБ, не бíја туја ни *Вáнче* ГБ, нај убáо косíја мóј *Дрáкче*, а *Гáге* требаа да íде у вóјску Го.

и³. Именице на -и:

што ти збóри *Гáги*, *Дрáги* ће ни покаже Се, сáг* *Дáги*, нека ми је жиу, *Дáги* ми имáа Шт, *Дáги* мóже ако не тí Вр, Милáнкин сáн *Цòби* Бе, ál га имéло *Дéки* ál *Зòки* Го, бòњак ни донíја *Мíки*, а твој зéт *Цòби* Др.

и⁴. Име *Óрли* / *Óрле*, иако очигледно хипокористичког порекла, у сиринићком говору користи се као лично име:

Óрли ми је зéт Се, *Óрли* ће ни кáже Ја, ál рабóта и *Óрли* Шт, тэд^т *Óрли* немáа ни за лéба Го, не сэм чула ál умрја *Óрли* Др;

и нáми помóгоу *Óрле* Вр, ál имáа *Óрле* кафáну на Брезóјцу ДБ.

ј) Именице на вокал после испадања /-x/

Ове именице, иако у Нјд. имају финални вокал нетипичан за овај де-клинациони тип, у мн. знају за облике карактеристичне за именице овога де-клинационог типа. Уколико су то именице са значењем живог имају регуларне наставке у зависним падежима, а који се додају на нерегуларну основу на самогласник: у Дјд. наставак -у (*сиромáу*), у ОПјд. наставак -а (*сиромáа*).

ј¹. Именице на -а(х), -е(х):

се јéло *грá*, *грá* да се свáри, нíкој *и́рá*, и *грá* се ску́ва, и *грá* пóсан, јен-мá („мах“), у ложíцу имáло *грá*, ги је *срá*, *грá* ус колóмбоћ; мáмо, *срá* ми је; *грá* се вáри, ваљáло и *и́рá* да се обрíше, и јén *óра* имáа у двóр Се, треба́ло да се бéре *грá*, *грé* да те ўзе, имáло и *и́рá* Ја, *врá*, *грá*, *сíрá*, *грé*, *мé*, и *грá* се се'áло, имáло јén *óра*, по дрýги мá Вр, од ўвек *сíрá*, *сíрá* ми је од вучáре мéне, мéне ми је *сíрá*, вáља да се бéре *грá*, и *грá* и свé, ми бíло од ўвек *сíрá* Шт, *сíрá* ги бíло, *сíрá* ни је, да ни бíло *сíрá*, нéма *грé* толико, па и *сирóма*; И, *сирóма*, остáја волу́је тáмо, имáло *óра* у двóр Бе, премéшаш грне *грá*, па ми бíло *сíрá*, али мéне ми бíло *сíрá* да íдем, *сíрá* ги бíло лудíма, и *грá* се вáри ГБ, и *грá* на *вр* вршке, чекаá *сирóма*, имало туја *мé* („мех“), гóлем *мé*, нóв *врá*, *грá* Го, *сирóма* кóј бíја, се јéло *грá*, не се јéде непржен *грá*, *грá* се вáри, ако је дóбар *грá*, имáа јéдан *óра*, да ти је *сíрá* Др, и њíма ги је *сíрá*, ми је *сíрá* Ви, израсó *óра*, напраи се *врá*, и дэн дэнéс *сíрá*, кóму не́је *сíрá*, кóму је *сíрá*, па се јéло *грá*, по трí зрне́ти *грá*, нíкне и *грá* Су.

На евентуално дуже чување /x/ у овим лексемама упућује нефонолошко дужење финалног вокала (в. т. 5.5, т. 25.16).

ј². Именице на -у(х)

У процесу елиминације нетипичне основе са финалним вокалом -у, именице „трбух“ и „кожух“ понашају се различито.

Именица „трбух“ у већини пунктова пришла је -а де-клинационом обрасту, с односом *и́рба* – *и́рбе* (нај прво *и́рба* да се нагуни Вр, па ме бóли *и́рба* Шт, *и́рба* му је бóлан ГБ, а тај гóлем *и́рба* Ви, *и́рба* да му се искриви

Су), али и ређе *шрбу* – *шрбуси*¹⁵⁹ (да га забóли *шрбу* Се, кóлки ти је *шрбу* Бе, да му отéкне *шрбу* ГБ).

Именица „кожух“ уведена је у регуларни систем сугласничке основе на два начина: а) Наслањањем на регуларни деминутив *кожушче*, са преузимањем основе *кожуш-* (нема више ни јен *кожуш* да се види Се, ни брáтов *кожуш* да је туј Ја, а никој-пу́т ни *кожуш* да имаш Вр, па *кожуш* се пра́и от кóже Шт, ста́р *кожуш* ДБ, пона́пре и *кожуш* се носило ГБ, *кожуш* се пра́јло от кóже Го, на та́ван има́а и *кожуш* Др, а па *кожуш* ме греја́а у баче́њу Ви). Овакво преосмишљавање облика доминира у свим сиринићки насељима. б) Позајмљивањем лексеме *кожуф* / *кожув* из македонских говора који знају за овакву замену /х/ (*кожуу* се носило Се, а сáге не се нóси *кожуу* Ја), али и са могућим посредством из сретечког правца. Преузимање лексеме олакшано је чињеницом да је у питању сточарски термин.

Поред уједначене основе у парадигми, забележени су и односи *кожу* – *кожуси* (де́дин *кожу* : *кожуси* ти́ја ста́ри Шт), али и различите основе у јд. и мн. (*кожуу* : *кожуси* Вр, Шт, Бе).

Овакво шаренило сведочи о различитим дијалекатским системима који су учествовали у формирању сиринићког говора.

к) Именица *леба*

Именица *леба* у јд. потврђена је само са овим преосмишљеним обликом, преузетим из партитивних форми. Због множинског проширења основе (*лебови*), карактеристичног за именице м. р. на -*о*, међутим, ова именица – иако у јд. на -*а*, са нетипичним односом јединског и множинског облика, разматра се на овом месту.

Овакав однос у јединско-множинској парадигми обележје је и суседних говора.

Да се је́де *леба* Ја, на́ш *леба* би́ја нај́ убоу́ Ја, а зар се има́ло и *леба* Шт, то́ј ви је *леба* Бе, *леба* се трпéло ДБ, *леба* се месило сва́ки дон́ ГБ, *леба* се напра́ви, *леба* се донéсе мајсторима́ Го, нема́ло на́пре *леба* о́т чени́чно, се месíја коломóћан *леба* Др, ако се нема́ло л'е́ба Ви, нема́ло л'е́ба да се кúпи, да бине та́зе л'е́ба Су.

Облици зависних падежа једнине

49. Продор аналитизма у овај деклинациони тип веће је снаге од процора у -*а* деклинациони образац.

49.1. Генитив једнине

а) Беспредлошки Гјд. потврђен је малобројним примерима у синтагмама временског значења са редним бројевима. Број оваквих потврда већи је од именица -*а* деклинационог обрасца (в. т. 59.3.1). Ако нису подржани

¹⁵⁹ Уп. са истим односом облика у јужнокосовском (Младеновић 2013: 134), затим скопскоцрногорском говору (Видоески 1954: 206).

специфичним значењем ови примери могућа су новија реконструкција, на шта упућује чињеница да се ови облици срећу у контексту административног рачунања времена. На евентуални унос из књижевног језика упућује и нетипична форма редног броја на *-ог* у делу примера, пошто је иначе у Гјд./ОПјд. редовно *-ога*. Изван овакве употребе јавља се конструкција *на + ОП*: па дошла *на другџи дан* („другог дана“) Се.

Девџџога айриџа Се, Чеџрнаџсџог фебрувара ваџа па све до двџес другог марџа; А тџд на Васиџицу чеџрнаџсџог, тџд праџмо бараницу. Ја, девџйнаџсџок авџусџа тџџ] је; И о[џ] џџога дџна више нџкџт не радџмо на тџј дџн. Шт, не работџ ни другџога јануара, Све почџло лџшо о[џ] џџога девџџога айриџа Бе, А све ни се платџло од вџога џразниџа ДБ, а зар се сџџам џл бџло седмџга, џл осмџга марџа ГБ.

б) Док је опстанак флексије у Гјд. им. *-а* деклинационог обрасца опште обележје сиринићког говора, како је и иначе у метохијско-косовско-сиринићком ареалу, у предлошко-падежним конструкцијама генитивног значења овог деклинационог обрасца аналитизам је практично истиснуо флексију, чиме се овај говор не разликује од осталог дела дијалекатског ареала коме припада општом судбином деклинације¹⁶⁰. На овакво ширење аналитизма утиче свакако синкретизам некадашњег Гјд. и Ајд. именица са значењем живог, па се ова структурна особина преноси и на именице са значењем неживог тако што се акузативна форма – са јаким позицијом у систему – преноси и у предлошко-падежне конструкције генитивног значења, истискујући наставак *-а*.

Ретки примери са очуваним Гјд. у предлошко-падежним конструкцијама могу бити продор из књижевног језика, али и траг некадашње кучковасојевићке миграционе струје, која је подржавала флексију у сиринићком говору. На евентуално чување старине упућује нешто већи број потврда са очуваним Гјд. овог деклинационог обрасца у контактном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 140–141).

Овамо близу *Призрџена* ми причџле тџја о[џ] тџј фамиџије.; се празнује *Ветролом због веџролома.*; работџа по окоџину *Призрџена*; од *урџка* да неџе бџлно неџо дџте, смо биле ми џџде код *Урошеџца*, у саба сџм стџго *џреко Превџца* Ја, И о[џ] џџога дџна¹⁶¹ више нџкџт не радџмо на тџј дџн Шт, и до *мраџка* да сџдиш, *оџџд Леџџнца* немџло нџше нџве, ако можџмо да покосџмо *одовџд џџџоџка* ГБ, поблагосџљаш мџло онџј шџмку *џреко шџџорџџа* Го, да ми намџта мџше *џреко зџда* Вр, све ги утепџле *коџџ Призрџена* Го, нит имџло *оџџд Љубџџџена*, Виришџта мџже и дрџва да ишчџпа *оџџ корџна.*; Испод нџше

¹⁶⁰ Павловић 1970: 71, Богдановић-Вукадиновић 1999: 105, Богдановић 1992: 43, Реметић 1996: 449–451, 459–460, Ђуровић 2000: 47–48, Младеновић 2002: 294–297, Младеновић 2010: 265–266, 284–288, Младеновић 2013: 140–141.

¹⁶¹ Опстанак флексије у овој синтагми прилошког значења потврђен је као факултативна форма и у оближњем говору Призренског Подгора (*џџога дџнка*) (према мом материјалу).

куће јéну јабуку и јéн óра *ис корéна* га избацíја.; И се вадíло свé од *Лејéнца* Др, и јóш буре од *багрéна*, искочише лјуди *ис коднíка* Су.

Малобројне потврде са очуваним обликом Гјд. им. *Бóжић* у овој предлошко-падежној конструкцији (*йóсле Божíћа* се вíка Некрстéни дéнови Шт, нé ће дóђо ни *йóсле Божíћа* Го) јављају се под утицајем антропоморфизације.

49.2. Општи падеж једнине

Именице са значењем живог

49.2.1. Од именица са значењем живог потврђена је форма на *-а*.

а) Општи падеж без предлога:

ако íде трúдна жéна тáмо таквóга да вíди, *мрíйóв^фца*; туру *мрíвáка*, да плáчем *брáйáа*, клáле и *йéйáа*, ако срéтноу човéка, немá'а сíна, нáшле *јелéна* Се, имáла лóшого мýжа, а имáа сэм добрóга *йáса*, óца га имéло Стойíлко; да посíпеш *свéкра*, *девéра*, мýжа; нико'éга човéка одрáле га тепаући Ја, немáла мýжа, вúка на кóлац, *Јакóва* нé тáко; Сте глеáле вí, Мíцке, *Милóша*? Шт, кóј бéше имáа вóла, вóла на вр кáрпу да га укачíле, *чауша* га накíту, никопúт вíдíја *вамíйáа*, *Сíюйáа* га утепáле, мó'ега óца га имéло Мíра, жéна имáла сíна Бе, *мрíвáка* спрéма нéки нáј блíжњи, и по сéла нóсив тáмо тóга вúка ДБ, вíкнеш и кúма, мýжа сэм вика́ла на íме, *сесíричíћа* постай'а ГБ, дáде ги Бóг сíна Го, смо имáле кóња Др, А дé гу нáшл'е *Слободíна* Ви, га зарóбише овóга мó'ега човéка, ће те бíје ка кóња, па тéрај кóња, па вржéмо кóња сэс коно́пац, *ýзе сíтарéјка* Су.

Именице м. р. на *-е* и *-и* по правилу у ОПјд. имају проширену основу са */-ет/* на на коју се додаје наставак *-а*, којим се ове именице итегришу у овај деklinациони образац:

излэжáа и *Дракчéйáа* Се, *Дракчéйáа* га однéле тáмо, нé смо вíдéле нí *Цобéйáа* Ја, и *Бубéйáа* ће вíка Вр, па *Дaгéйáа* у колéпку Шт, *Докéйáа* смо узéле за кúма, *Сандéйáа* га избíле Бе, *Милéйáа* нашéга узéле ДБ, *Дракчéйáа* сваки пúт узíмам, а *Гагéйáа* да онóди ГБ, *Драгéйáа* помагáле Др, тэд *Дaгéйáа* отерíл'е из л'ивáде, *Дaгéйáа* ми вíкни Ви, ál мoгáла и *Цобéйáа* да *ýзе*, смо вíдéље и *Цобéйáа* Су.

б) Општи падеж у предлошко-падежним конструкцијама

а. Предлог *од*:

И *ош свáйáа* на свáта íдоу Ја, тáј трéћи брát од мýжа, па и од рóда Шт, од *у́ца Сíюйáа*, *о[д]* тóга жéнога *йóйáа* напрáјло се ка цéло сéло Бе, *ош кóња* кэт се скíне снáша ДБ, нíшта *о[д]* тóга човéка кóји не íде на рáд Ви.

б. Предлог *из*:

ис њријаијеља не се иде Вр, *из браћиа* отиде у ливаду Бе, И погачу кршу преко снаше кад гу узимоу у рода. *Из рода* кад гу зу. Се,

в. Предлог *због*:

и ми помогла *због сина* Се, све тој се десило *због свѣкра* мојега Ја, па га избиле *због зѣиа* ГБ, а *због браћиа* Го, плакала *због Пѣйра* Др, учинија тој *због браћиа* Ви, побѣга *због Милѣша* Су.

г. Предлог *зад* / *ѡзади*

г¹. *зад*: ѡшо си *зад браћиа* Се, тѣ увек си бѣја *зад браћиа* Шт, се кријеш *зад браћиа* Бе, *зад чауша* ће наѣш ДБ;

г². *ѡзади*: ѡн па се сакрија *ѡзади сина* Се, и тој тѣри *ѡзади коња* Ја, овај кѣћа што је *ѡзади браћиа* Го, а кѣњ *ѡзади војника* Др, па отишо *ѡзади јенога-сваћиа* Ви.

д. Предлог *међу* (*миђу*) / *између* (*измиђу*)

д¹. *међу* / *миђу* / *миђи*: па дѣте *миђи мене* и *Јована* Се, немало ни свађа *међи браћиа* и *мене* Бе, немало ни мѣђа *међи Цобѣиа* и *Орлѣиа* ДБ, можда никој-пѣт бѣло свађа *међу јенѣга* и *другѣга браћиа* ГБ.

д². *између* / *измиђу*: тѣри *измиђу кѣма* и *браћиа* Се, немало мѣђа *измиђу јенѣга* и *другѣга браћиа* Вр, што бѣло *измиђу ѡѣбе* и *Мѣйра* ДБ, ал си турѣја *између ѡѣбе* и *зѣиа* Др.

ђ. Предлог *исѡд*:

на тѣ ливаду *исѡд браћиа* Го.

е. Предлог *исѣред*:

ја да потрчим *исѣред*^м кѣма, кад изађо *исѣред зѣиа* Ја, а све да има *исѣредѣи* кѣма Вр, искочисмо *исѣред сваѡѡе* ДБ.

ж. Предлог *ѡвише*:

однѣси *ѡвише браћиа* Вр.

з. Предлог *без*:

без кѣма не смо оћале да дадемо име детѣту Се, не може свадба *бе[з] сваѡиа* Вр, не могла да живи *без браћиа* Шт, а како *без кѣма* да га крстим Го.

и. Предлог *до*:

до Мѣйра Цѣби Се, сѣм се сликала *до учѡијеља* Вр, *до милиѡјаца* смо дѡшле Шт, бѣло *до мѣжа* што немале дѣцу Др, Рад *до бѣга*, ми се чѣни, и плаче. Су.

ј. Предлог *близо*:

донесѡсмо *близо болнога чѡека* Ја, ни тој не бѣло *близо мојега чѡека* Го.

к. Предлози *куд* / *код*

Доминира предлог *куд*.

к¹. *куд*: ѡвде *куѡ свѣкра*, ајмо *ку[д] Душка*, смо бѣле *куѡ кѣма* Се, нѣ смѣло *куд мѣжа* да се приђе Ја, па да га однѣсем *куд лекара*, *куд јенѡга*

Шийи́ара Вр, да сѣдим ку[д] тѣбе и ку[д] *и́и́и́ка*, ја ђу куи́ чича-Нѣнка да љдем, сѣм узѣја ку[д] *Драгана* Шт, па ће оти́нем ку[д] *и́и́и́ка* ДБ, нѣ смо га на́шле ни ку[д] *Талијана* ГБ, оти́неш куи́ кума, и куи́ *и́о́и́а* се љшло Го.

У значењу „код родбине“ најчешће је у употреби предлошко-падежна конструкција у *рѡда*. Ретке су потврде са продором предлога *куд* у ову предлошко-падежну конструкцију: па та́мо љшла *куд рѡда* Ја, сна́ша ни била јѣну недељу *куд рѡда* Др.

к². код: и смо ручале *кои́ кума* Се, се кри́је ко^и човѣка Ја, дѣ си била *ко[д] тога Вѣска* Шт, одма љдеш *кои́ кума* ДБ, нѣће код лопѡва Го.

л. Предлог *ѡреко*:

рипале вѡјник *ѡреко војника*, рипна́ле *ѡреко бра́и́а* Ја, тури́ше сламу *ѡреко мри́вѡга војника* ДБ, свѣ се тура́ло *ѡреко ѡријати́ѣља* Го.

љ. Предлог *у*

У сиринићком предлогу у чувају се два стара предлога – *вѣ и *у. Стари предлог *у* опстаје, мада и овде у овај предлог продире *куд*. Тако је: Било кѡј гу спрѣма ту́јка *куд рѡда* : да че́ка у *рода* Се.

У примерима у којима је можда предлог *у* траг предлога *у, може – заправо – представљати и континуитет предлога *вѣ, пошто је у таквим предлошко-падежним конструкција присутно претежно значење места.

Кѡј пра́и сѣз убаѡ свадбу, здравицу и прво љде у *кума*. Па по́сле у *девѣра*. Па љдоў у свѣ свѡѣ што ми́сли.; па сѣм била у *моѡга бра́и́а* Се, И ја док сам била у *рѡда* млада.; Оти́шла, ви́ка, у *сина*. Ја, немáло да се јѣде ни у *бра́и́а* Вр, ће се најѣдем у *кума* Шт, па се напи́ја у *Си́анка* Го, немáло ни у *Цобѣша* Ви, Ка́ко ти је љме у *ѡѡца?*; смо се кри́л’е у *Јована* Су.

У конструкцији: у + ОПјд. им. *род*: и погáчу кршу преко сна́ше кэд гу узѡмоў у *рѡда* Се, та́ј леба у *рѡда* ДБ, поред ОПјд. на -а ретко се срећу и примери са ОПјд. = Нјд.: да гу љзе свѣкар у *ррѡд* Се.

Ова конструкција среће се и у прилошком изразу у *бѡга* („веома много“):

Глас нѣ пушти́ле а рика́ле, у *бѡга* рика́ле што плака́ле („веома много“) Се.

м. Предлози *ѡсле* / *ѡо* (генитивно значење)

м¹. *ѡсле*: *ѡсле сина* родила јѡш двѣ ћѣрке Вр, *ѡсле свѣкра* ѡмр ми и дѣвер Шт, *ѡсле Перѣи́а* дођѡше ни и дрўги гѡсти Др.

м². *ѡо*: *ѡо Јована* родила и Горѡцу ГБ, а ѡѡна па да се разбѡбли *ѡо му́жа* Го.

н. Предлог *око* / *около*

н¹. немáло ни тра́ва *око бра́ва* Вр, па ће станѣмо *око свѣкра* Шт, понесѣмо онѡј што било *око домаћина* ГБ, сви се скупу *око домаћина* Ви.

н². ста́лно да трчим *около гѡсти́а* Се.

њ. Предлог *їроїив*:

а зашто збóриш *їроїив браїа* Се, немáло никакви дóказ *їроїив мо'ега девэра* Др, а штó си бїја *їроїив* Љубисáва Ви.

о. Предлог *їрема*:

жéна вáла да је *їрема мўжа* Шт, па да ўзеш снаў *їрема сїна* ГБ, снаа нé ми бїла бéш *їрема сїна* Го, *їрема човéка* кáко радија Ви, и мї смо оћáл'е снаў *їрема унука* Су.

п. Предлог *месїо*:

отерїше га нéга *месїо браїа* Ја, ће закољéмо оўцу *месїо брава* ДБ, а штó да ўзем *месїо јунца* Ви.

р. Предлог *крај / креј / кри*

р¹. а óн потрчá *креј Милосáа* Се, їди тáмо *креј свéкра* Вр, мéтни кáмењ *креј вóла* Шт, јá вўчем *креј браїа* нéгово, óн онóј моје *креј сїна* Го, а óн прóђе *креј їаїшка* и нé га вїде Ви.

р². окрéни се *кри мўжа* ГБ.

с. Предлог *на*:

и от свáта *на свáїа* їдоў Се, и да мéтне зéвњу *на мўжа* Ја, *на коња* натоварїле Шт, да се наљўти *на мо'ега сїна*, дéсет кокóшке *на їéїла* Бе, па припуцáле *на ўрла*, свé се сўмња *на дирекїóра* Го, от кóња *на магáрца* ДБ.

т. Предлог *над*:

А кэ^т ће поглéдам гóре – змија на дрво *над брава*. Ја.

ћ. Предлог *їод*:

ништа нема *їод бóга* Се, а *їод вóла* немáло бéш ништа ДБ, а *їо[д]* девэра бїја покрóвац ГБ, турїте слáму *їод вóла* Ви.

у. Предлог *їред*:

нáј дóбро да їма *їреї кўма*, изнесéмо свé што требáло *їред зéїа* Ја, ка искóчи *їре[д]* *їóга човéка* Ја, ћéрка ми дóђе *їред браїа* Вр, пр́во да се стáи *їре[д]* девэра ДБ, па ће стáне *їреї свéкра* ГБ, а *їред нóћ* пóче да врне Го, óна искочїла понáпре *їреї Срђáна* Др, ис кўће искочїше *їред нóћ* Су.

ф. Предлог *за*:

тáј кўћа је *за їосїарóга браїа* Се, да однéсем лéба *за чобáна* Вр, сáмо *за Милоша* навїјаш Шт, да мlóго овáко прїчам *за Бóга* Бе, блáго нáми *за Бóга*, нїе дóбро *за човéка* Го, спремїмо *за домаћїна* ГБ, кўпи и *за сїна* Го, Тал'їјани ме питáу *за мо'ега свéкра*, ће донéсеш сéно *за кóња* Др, повáле *за младóга мóмка* Ви, да донéсем бéњак и *за браїа*, кэт сэм се јá удáла *за овóга човéка* Су.

Уобичајено је да се возник позиционира испред предлошко-падежне везе. У малом броју примера редослед је поремећен, па се возник интерполира између предлога и именице. Овакав редослед има емфатичку вредност, а и поприма значење речце за истицање: Па, сирóта, пóсле сэм бринула *за и сїна*. Шт.

х. Предлог *сэс / са / с*

х¹. *има и сэсэ вўка* вучари, *не зборела ни сэз девэра* Се, *не требало да се поделимо сэз девэра* Ја, *смо биле сэз девэра*, тэд биле вучари *сэс вўка* Шт, *сэс ўјка* ишле Бе, *Они сэс мўјега пїаїїка* ишл'е на н'іву Ви, *сэл сэс оца* сэм бїла и сэс мäter, па се подел'исмо *сэз девэра*, у заедінцу смо бїл'е *сэз девэра* Су;

х². *домаћин крши са гфсїа* ДБ;

х³. *с кфња и с вфла* се орало Вр, *сэк' не'фоў с оца* ДБ, *с кфња овде* нікој не ораа, *с кфња* се вршило Су.

ц. Предлог *їри*:

бїни *їри браїа* и при сестре Се, па се успало *їри Милфша* Вр, седела *їри ўфца* Шт, *ћутело тўј їри свэкра* ДБ, седосмо тўј бл'изо *їри домаћина* Се.

ч. *їоради*:

Поради Милована сэм дфшоў оўде. Се, а млого работала *їоради браїа* Вр.

б¹) Предлошки скупови

Предлошки скуп *за од*:

и тфј се чувало *за о[д] дивљака* Се, *копїтњик за од вамїира* Шт.

Именице са значењем неживог

49.2.2. а) Општи падеж без предлога:

дава вечеру и *рўчак*, мўжи деноў *сїога*, *кўжель* давале („клип кукуруза“), *бањак* га поју, да однэсоў *дар*, тўри нікој *камењ* Се, *цёў ноћ* не мфж да се отера, *цел ноћ* мэфчи; Не мфгу, жїми *сїарос*, сестро. Ја, турїмо *сол*, принеле јарэм, напрајмо лїју *крфмиїа*, и *крфмиї* смо турале, *жар* да ми гаси, напраїш такви *крўга*, ўјко је донїа *шїореї*, *комїир* уземо Шт, за Свети-Јован *їаїрех* беремо, сечемо *їаїрех*, кэт пўшту *сандук* дфле, *сїр* дадфше ни, тўриш *фл*, да му стаїш *камењ*, стаї *камењ*, кэ[д] донесемо *бфњак*, да брфиш *цёў ноћ*, да набере по више *кајмак* Бе, па чека *рўчек* да је донесу, *рўчек* смо спремале, па јопе *рўчек* ДБ, ако ти кўпи *оїанак*, да седиш *цёў ноћ*, *грф* му стаїш, свари *грф* и *кўїус*, *бајрак* носїја ГБ, сеємо *овас*, враћамо *зфем* Го, носїле *їрeves*, за у цркву носїмо *кфлач*, у шўму беремо *їаїрех* Др, л'ўди не могал'е да вїду нїшта *кфриса*, *бањак* да исече кфј бїло, прво идемо да уземо *дрен*, ти однесе *рўчак*, дрўги пўт ўзе *оїавак*, ўзе ми *ўјем*, нфсим *сїаї*, ми дава *їомоћ*, ја сэм имаја *казан* Ви, *грф* бфл смо имал'е, истери *оїикос*, да нађе дэ кфму оставїла свакї *сївар*, *сїожер* смо га китїл'е, и от стфке нема вел'їки *кфрис*, стаља *рукфвећ* Су.

Именица *лэба*, убројена је у овај деклинациони тип, има ОПјд. = Нјд.: тўрим *лэба*, солче и *лэба* под глау, *лэба* нфси, *лэба* омесиш, тўј замесўјем *лэба* Се, тўри *лэба*, тўри га *на лэба* Ја, да мфсим и *лэба* Шт, *лэба* извртиш на

стредину, ја не једем *леба* Бе, *леба* стаљамо и кравајчиће ГБ, ми смо јел'е от кукурус³ *л'еба* Ви, *узи л'еба*, све ће поумрете *за л'еба*, кој умрѐа *за леба*, туримо *љеба* Су.

Именице на *-а(х)*, *-е(х)*: *грá* смо се'але, вáри *грá*, тýру у ложíцу *грá* Се, варила *грá* Ја, ели што по нéма *грѐ* Бе, смо се'але и *грá*, и *грá* посе'емо одмá Го.

Напоредо са прилошким изразом типа *дрýги ӣӯӣ*, користи се и израз у ОПјд. *дрýги ма̄* (кэт ће дóјем дрýги *ма̄* Су).

Темпоралне синтагме са ОП као траг некадашњег темпоралног генитива и темпоралног акузатива и у сиринићком говору, како је и иначе у другим говорима призренско-тимочке зоне¹⁶², јављају се изван предлошко-падежних конструкција:

Нí *ӣрви*, нí *дрýги дáн* не íде на вóду.; *дрýги нóћ* пóче да врне Се, и *сѐдми дáн* и Мíтра умр Ја, *овáј дáн* нíшта нé смо покосíле Вр, и *овéј дѐсетí годíне* ће прођоу, нападаа снѐг *ӣáј дáн* до појас Шт, *ӣрѐћи вѐчер* идѐмо дóма Бе, па смо отíшле куд нí *јӯӣре дáн* ГБ, *Први дáн* кúћу му упалише, *четвѐрти дáн* кáко почéло бомбардување, а погíну му сíн. Го, а *ӯосми нóћ* ће самовíлка Др.

Примере са овим конструкцијама у другим деклинационим обрасцима в. у т. 59.2.1б.

У сиринићком говору као синонимна у овом значењу могућа је конструкција на + ОП, настала наслањањем на конструкцију временског значења на + ОП (на *Ђурђевдáн*).

б) Општи падеж у предлошко-падежним конструкцијама

а. Предлог од:

се жњéло *о̄ӣ Пе̄ӣро̄ӯдáн*, му тýри киселину *о̄дá цик^х*, чопýри турíле *о̄дá желéзо*, Славíца те замолéла брóј твој *од мобíлни*, ми дáле котличíће црне *од бáкэр*, појáта је праéна *о̄ӣ кáмењ* и *о̄ӣ кáл*, па *од рукѐеђ* на рукѐеђ, *узу зáлче о̄ӣ кóлaч*, црцáлке прáјле *од бóзá*, сáс плóче *о̄ӣ кáмењ*, зíд^т *о̄ӣ кáмењ*, па *од нíкој ӣрá* Се, ми ће помрéмо *о̄ӣ с̄ӣудá*, *од Николóӯдáн*, овóј сéло је заштíтено *о̄ӣ крӯшац*, дрвце никóе *од бóрр* Ја, óн *о̄ӣ ӣӯӣ* íма да ме врати, *о̄дá двóр*, и вѐнац *о̄дá дрéн*, салáту напрáјмо *о̄ӣ ӣрáзá*, *о̄ӣ кúйус* кíсоӯ, па стáјмо цвѐће *о[д] дрéнá*, *од Мӣӣро̄ӯдáн* пóсле слéну у Росу́ље Шт, фíрма ни бíла *до рáӣá*, *о[д]* тáí кáјмак се прáи мућеница, ће га скíнеш *од ӯгэáњ*, јéно дрво *о[д] дуб*, *о̄дá Лейѐнац*, *од нáш мóс* у Берéјце, да умре *о̄ӣ свој смр̄ӣ*, што умрја *о̄ӣ свој смр̄ӣ*, *узо тóј о̄ӣ ӣфóд^м* („таван“), *о̄ӣ ӣрӯӣ* не мóже да бíне грѐда, се омóкру *о̄ӣ снѐг^х*, *од велики мрáз* Бе, да се опѐре *од мрс*, дэновí *од Бóжић* до Водíце ДБ, смо прáјле црцáлке *од бóзá*, напрáјле кúћу *о̄ӣ ӣлóӣ*,

¹⁶² Богдановић 1979: 104, 106; Богдановић 1987: 234, Ћирић 1999: 154, Жугић 2010: 72–74, Марковић 2000: 223, Видоески 1962: 274; јужнометохијски, косовски говори (према мом материјалу), Јуришић 2014: 441–443.

па од *о́дә* *ј́рж* ју́же, па од *в́рр* по́чнеш, па го́ре кро́в *о̄ӣ цре̄йә*, и ски́нем црепу́љу *о[д]* *ӣа́нур*, га спу́штиш *о[д]* та́ј кра́ј наова́мо, па озго́ра јо́пе сла́му од *о́вас* Го, посе́бно од ба́грена, има́ло од ба́грена, *о̄ӣ кукуру́с³* умел'емо ка бу́нгур, па смо мл'ел'е исто *о̄ӣ кукуру́с³* Др, од *Београ̄ӣ-си*, а́ма па зна'еш ти; мо́жеш да мѐстиш и у ону́ј кору́бу *о̄ӣ кро́миш*, врѝје и прѝма *о̄ӣ кро́миш*; Онда смо ги цепа́л'е од *ба́њак* што оста́не од *Бо́жић* па на *Ђурђевдән* се це́па и се пра́ви као кр́с.; ми́ смо јел'е *о̄ӣ кукуру́с³* л'џба, *о̄ӣ При́зрен* смо се преба́цил'е за Македо́нију, од *Уроше́вац* Ви, ја прерѝпи бр́го *о̄ӣ и́раџ*^х, у четвр́так чува́мо пра́зник ми́ *о̄ӣ кру́шац*, кѐт се одби́е од *ло́нац* Су;

а¹. од – до: од *ова́ј кра́ј* до та́ј кра́ј Го;

а². од – у: др́вен крџе́вет од *јѐн кра́ј* у дру́ги кра́ј ГБ.

б. Предлог *из*:

о́н би́ја *ис ӣа́ј гра́д^м*, доне́а сам *из манас̄ӣир* Се, жи́то па́да *ис та́ј ко̄ш*, а ове́ј и́шле *ис При́зрен*, а Самарци́на фами́лија́ је *ис При́зрен*, *ис ко́ј кра́ј* си Ја, па узѐмо *из ӣо́друм*, па ће си́пеш *ис ча́нак* Вр, же́на му би́ла *из Уроше́вац*, треба́ло да узѐмо *из дво́р* Шт, ти́ја што би́ле *и́зә гра́д^м*, кѐт се је́ло са́мо *из јѐн ча́нак* Бе, у́зе се *из амба́р* ДБ, му иска́ча *и[з]* *ӣи́њел*, мета́ле *из авио́н* ГБ, др́ва дони́ја *из Љубо́ӣен*, и узѝја да мѐтне ка́мењ *и[з]* *зи́д* Др, Сџга не пра́ју штѐту. (...) А *ис и́рви кра́ј* сра́шњо.; ми́чим *из дво́р* Ви.

в. Предлог *због*:

а *због ра̄ӣ* оти́шле *и[з]* *Жу́пе*, се спрема́ле *због Ђурђевдән* Се, да се утѐпоу́ *због се́но* Ја, а што́ *збо[з]* ка́мењ да се сва́ђо Вр, све́ то́ј работа́ле *збо[з]* *кру́шац* Шт, *због берѝће̄ӣ* та́ј дѐн не да́ва се Др.

г. Предлог *зад* / *ӣозади*

г¹. *зад*: па оти́не *зад ја́сењ* Се, сакри́је се *зад-неки-ћо́шак* Ја, има́ло сакри́јено *зад зи́д* Вр.

г². *ӣозади*: Врбештича́ни има́ле *ӣозади* та́ј *брџә* Бе, треба́ло да га тра́жим *ӣозади ка́мењ* ДБ, нема́ло ни́ *ӣозади амба́р* ГБ, ће га на́ђеш *ӣозади ло́нац* Го.

д. Предлог *међу* (*миђу*)/ *између* (*измиђу*)

д¹. *међу* (*миђу*): *миђу Бо́жић* и *Води́це* Се, ту́ја је *миђу ми́цак* и *го́лем ка́мењ* Ја.

д². *између* (*измиђу*): *измиђу Ђурђевдән* и *Миш̄рџевдән* Го, по јѐн мѐтар *измиђу рѐд* смо се́ал'е Др.

ђ. Предлог *изнад*:

да у́зе ја́гње лега́ја *у́роӯ изна[д]* *дво́р* Бе, грмѐло из-јѐн-цр́н о́блак *изнад брџ* ДБ.

е. Предлог *ис̄иод*:

ис̄ио̄ӣ коно́ӣац ка да́ска Се, па ћеш *ис̄иод брџ*, има́ло и *ис̄ио̄ӣ ӣӯӣ* Вр, пр́ва ку́ћа *ис̄ио̄ӣ ӣӯӣ* Бе, је́на-зми́ја *ис̄ио̄ӣ ка́мењ* ГБ, и сѐм сакри́ла па́ре *ис̄ио̄ӣ ча́нак* Го.

ж. Предлог *исїред*:

ако га видиш *исїред двѳр* Бе.

з. Предлози *їовише* / *извише*

з¹. *їовише*: смо се збирале *їовише Качаник* Бе, имала јена-грањка *їовише зїд* ДБ, не се видија дїм *їовише оѳак* ГБ, берѳмо жѳрље *їовише сѳч* Др.

з². *извише*: има јена ка тврђава *извише Призрен* Се, а бѳше јен-црн ѳблак *извише Љубѳиен* Ја.

и. Предлог *без*:

а како мѳже да бїне *без двѳр* Се, куће бїле *без ѳѳмак* Ја, напре бїло *бе[з] шїѳреїї* на дрва Вр, тѳшко је ченицу да држиш *без ѳмбар* Бе, немало да се једе *без берїћейї* Го, *бес* *їѳзив* сѳм отїшо у вѳјску Ви.

ј. Предлог *до*:

кѳ[д] дѳшла *до мѳс*, и ће дѳћеш *до јен-камењ* Се, *до Николоѳдѳн* смо мрсїле, *до чеїрнаесїїи јануѳр* Ја, *до Миїрѳѳдѳн* сѳду гѳре, *до воденички камењ*, ће ме чека *до Ђурћевдѳн* Шт, требало да отїне *до Урошѳвац*, да не мѳже *до Ђурћевдѳн* Бе, немала вѳјска *до Призрен*, ће покосїте *до брес* ДБ, ѳт Свете-Трѳјце *до Миїрѳѳдѳн* ГБ, ѳл га чекала *до Николоѳдѳн*, тѳко мѳѳташ *до крајѳ* Го, тѳј мѳси *до Миїрѳѳдѳн* Др, дотрчѳсмо *до-јен-зїд* ѳт камењ Ви; ѳд ѳїве *до дѳма* не мѳжеш да збѳриш ДБ.

к. Предлози *куд* / *код*

к¹. *куд*: тѳј бїло *куїї сеѳчански мѳс*, туј *куд грѳд* Се, ме бѳли *ку[д] иїрбу*, изаћѳмо *куд ѳвај мѳс* Ја, и стаде *куїї кошїѳањ*, чекаа ги *куїї крс* Вр, *куд-јен-сної*, ѳнѳди *куїї сїѳѳжар*, сѳбрале вѳјску *куїї Призрен* Бе, има јена вода *куд Урошѳвац* Го, бѳш *куд ѳнај камењ* Др.

к². *код*: цвѳће се натѳра *коїї сїѳѳжар* Ја, тѳј не мѳгало да стѳне свѳ *коїї сїѳѳжар* Вр, ѳл ће дѳћѳте *код мѳс* ДБ.

л. Предлог *їоред*:

да му ѳпѳва *їоред грѳб* ДБ, и кѳт прѳшле *їоред грѳб*, ѳл мѳже да се їде *їоред Леїѳнац* ГБ, ѳвек смо сеѳале по јѳно ѳїѳвче *їоред Леїѳнац*, кѳт проѳдїле тѳј *їоре[д]* тѳј *їѳїї* Го.

љ. Предлог *їреко*:

А кѳд гу чѳјем *їреко дѳн*, тѳј ѳѳе лѳшо.; ѳне се ѳмїју *їреко нѳћ*, му сѳди *їреко нѳћ*, да исїпеш *їреко иїрагѳ* Се, *їреко иїелевїзор* што бїло Ја, да прѳскѳчим *їреко јѳрѳм* Шт, не рїпоѳ ѳвде *їреко ѳгѳњ*, прѳћѳ *їреко јѳрѳм* ДБ, избѳдеш *їреко цѳл колач*, док прѳћѳѳ *їреко јѳрам*, *їреко нѳћ* да се ѳцѳди, смо се дїгле сѳз Драгу *їреко нѳћ*, а *їреко нѳћ* киша Го, работѳмо *їреко дѳн*, спијѳмо *їреко нѳћ* Др, и да згѳзим *їреко јѳрам*, а да врне *їреко нѳћ* Ви,

м. Предлог *у*:

у *иїрѳлећ* їдоѳ да се трѳбиѳ ѳїве, стѳка се тѳра на бачїло у *иїрѳлећ*, и звучѳмо у *иїрѳлећ*, плїскај воду у *дѳѳр*, и улѳну у *дѳѳр*, се дизала у *нѳћ*; И тѳја

опанце да мѣтоў, да се изувоў и да мѣтоў. Опанце у *ма̑* („мах“), да се изведоў пилићи у *ма̑*, да се ојагњиў о̀вце у *ма̑*.; И ако гу чујем при вѣчер прѣв пут, у *слунцезавод̑* („сумрак“) Се, и свато̀ви чѣкоў у *двор̑*, ал има рибе у *Лейѣнац*, свѣшто имало да се купи у *йїјац*, га тури у *амбар* цвѣтѣ, изнесоў у *двор̑*, у *ʋ̀ггѣ* греала се црепуља Ја, тој мѣсто у јѣн *й̀раї̑*, у јѣн *кр̑шѣ*, смо *й̑шле* у *о̀вас* кѣт се садило, ме стајле у *ред̑*, смо до̀шле у *двор̑* Шт, погину̀ја у *Бујанѣвац*, да идемо у *биоско̀й*, да ги чува̀мо у *й̀роле̑*, кѣт се дине у *двор̑*, не се си́је куд нас ника̀ко у *двор̑*, што у наш *кра̀ј*, се су̀ши у *ла̀дѣ*, да гу тера̀мо у *Прїзрен*, да л у она̀ј *й̑аї̀рѣ̑* Бе, сѣг^к у *й̀роле̑*, да накла̀де ʋ̀ггѣ у *о̀цак*, кѣт се ста̀и бѣ̀нак у *ʋ̀ггѣ* ДБ, у *во̀й̑ник* й̀гроў ва̀мо; му̀чно сѣм би́ла и у *ро̀да*, у *рѣ̀да* смо живѣле од зѣмње ГБ, чека̀ле не у *двор̑*, дѣца ни спа̀ле у *й̀рѣ̑*, га скупља̀мо у *вра̑*, у *двор̑* вршѝмо, би́ја у *двор̑*, да се прокотр̀ља ма̀ло у *кру̀шац*, лу̀ди зако̀льоў ја̀гње у та̀ј *й̑еме̑* Го, због му̀ве га по̀кри у *дѣн*, кѣд накла̀деш *ʋ̀ггѣ* у *о̀цак*, у *ка̀ме̑* па̀да Др, побѣ̀го у-*јен-кр̑ш*, нема̀ло ни у *јѣн двор̑*, цр̀вац бо̀ја у-*јен-сї̑аї̑*, ја сѣм има̀ја ка̀зан у *двор̑* сво̀ј, би́ја сѣм у *Прїзрен*, тура̀мо у *со̀л*, и у *й̑о̀друм* двѣ собе има̀ље, не отерї̀л’е у *Прїзрен*, во̀да й̑шла у *ја̀з*, и јѣн ми́ш у *сно̀й* ДБ, па ће улѣ̀нем у *двор̑* ГБ, имало и то̀ј у *л’ѣ̀ба* Ви, ете-ту̀ј у *двор̑*, у *двор̑* се бел’ѣ̀у, ко̀њи у *а̀р* спѝјо, преко шу̀ме у *Урошѐвац*, у *й̀рол’е̑* се изнесоў ја̀јца, у *мо̀ј вѣк* ми й̑шо кум-Никѣ̀ла код мѐне Су.

Иако је место на висини, на узвишењу, изнад села, употреба предлога у + омогућена је значењем налажења у омеђеном простору појма: Нај стра̀ ги би́ло нашѐма да й̀до да ко̀су го̀ре у *Цр̀ни в̀рр*.; Й̀ма го̀ре и Лазї̀не у *Цр̀ни в̀рр*.; И да оти́не у *Ђор̀гов ка̀ме̑*. Бе.

Исти су разлози употребе предлога и када је у питању вода – употреба предлога у + омогућена је значењем налажења унутар одређеног појма:

Ми би́ло мло̀го хѣ̀в да й̀дем у *Лейѣнац* да ва̀нам рибе.; Беж до̀ма да не за̀ђе слунце у *Лейѣнац!* Го.

н. Предлог *врз*:

јопе *лѣ̀ба врз* та̀ј *лѣ̀ба* Се, ће ту̀рим бра̀шњо *врз лѣ̀ба*, па *вр[з]* *сно̀й* оста̀им и ју̀же Вр, рашѝрила покрѣ̀вац *врз ка̀ме̑* Бе, тура̀мо белѣ̀ве *врз крѐвеї̑* ГБ, јо̀ш и ченѝца *врз колѣ̀мбо̑* Го.

њ. Предлог *озгор*:

озгѣ̀р *лѣ̀ба* би́ја кана̀вац Вр, Да не й̀до му̀ње, *озгѣ̀р* бо̀кал јена-кр̀па. ГБ, то̀ј би́ло *озгѣ̀р крѐвеї̑* Др.

о. Предлог *ої̀уд*:

јен-чо̀ек *ої̀уд̑* *й̑о̀шок*; По̀ток је, па *ої̀уї̑* *й̑о̀шок* ако је ка валова̀сто. Се, *ої̀уд* Љубѣ̀тен је Македо̀нија Ја, њи́ве ни су *ої̀уд* по̀ток Вр, *ої̀уд* *Л’еї̀енац* на̀ше сѐло й̀ма ца̀де Ви.

п. Предлог *одовуд*:

И *одову̀д* *й̑о̀шок* је та̀мо, и *одову̀д* *й̑о̀шок* је та̀мо. Се, *одову̀д* пу̀т не́ма лива̀де Ја, ако покѣ̀сиш *одову̀д* по̀ток Бе, *одову̀д* Лепѣ̀нац нема̀ло ни́шта ГБ, ни *одову̀д* Цр̀ни в̀р Др.

р. Предлог *йосле* / *йо* (са генитивним значењем)

р¹. *йосле*: свé тој исплетѣм *йосле* *Мишрôвдэн* Вр, враћа́ле се кот кúће *йóсле* *Никôлоудэн* ДБ, и *йóсле* *Бóжић* ДБ;

р². *йо*: *йо* *Николоúдэн*, носíле ни *йо* *Бурђéвдэн* Ја, *йо* *Бóжић* изедѣмо Шт, истерíмо оúце *йо* *Бурђéвдэн* ДБ, дотерíмо ги *йо* *Мишрôвдэн* ГБ, посе́емо *йо* *Мишрôвдэн* Го, ал' и нé да ми да́де онúј раки́ју пр́во, него раки́ју *йо* *дру́ги ма́* да се испéче („по други пут“) Ви.

с. Предлог *йо* (са локативним значењем):

йшла *йо* *йуи́* Се, нема́ло ништа *йо* *йéйоу́*, сэм носí'а *йо* *но́ћ* брашњо Ја, он' *йшоу́* *йо* кукуру́з^с, мо́жда бíло и зми́је *йо* *рукóећ* Вр, па тра́жи *йо* *Черéнац* ДБ, и да се прекр́сти *йо* *обичáј* ГБ, йди *йо* тво́ј *йуи́*, а штó знéм штó имáло *йо* *йáйрэх* Го.

т. Предлог *око* / *около*

т¹. *око*: ка́ду *око* *грóб*, *око* *Николо́вдэн* лéтњи, *око* *сѝрôжар* турíмо, да се вр́ши *око* *Госѝођиндэн* Се, и се вр́ту *око* *сно́й* Ја, бíло *око* *Бóжић*, ће за́дим *око* *манáсѝир* Вр, имáло *око* *Лейéнац* Бе, *око* *сѝбóжер* ДБ, да га кóпеш *око* сва́ки *сѝрúк* Го, *око* *кóлац* ова́ко успр́ћени класóви, *око* *Пешрôвдэн*, па *око* *Госѝођиндэн* Др, се скúпи ма́сло *око* она́ј *сѝáй* Су;

т². *около*: му се напρά́јло нéшто лóшо *около* *бу́брег* ГБ.

ћ. Предлог *уочи*:

Тој се накíти *уóчи* *Бурђéвдэн*. Па *уóчи* *Бурђéвдэн*, дé. Шт, узéмо *уóчи* *Велигдэн* ДБ, ако донéсе *уóчи* *Пóсте* Др.

у. Предлог *насред* / *на среде*

Чињеница да је примарни облик *среде* замењен обликом *сред*, који представља адаптацију према предлозима на сугласник, посебно предлозима за казивање просторних релација – *йред*, *над*, *йод* – *насред* се сматра предлогом, а не предлошким скупом.

у¹. *насред*: *насре́дэ* сóвру ту́ри јén гóлем чáнак зéвњен Се, бíла лéпа месечíна *насре́д двóр* Ја, свí се сáберѣмо *насре́д двóр* Вр, па истоварíмо *насре́д двóр* ДБ;

у². *на среде*: а бíла јена-сли́ва *на среде* *вош́њик* Др, *на сѝрéде* *óган'* бíла јена *цепани́ца* Су.

Када је очуван окамењени облик на -е некадашњег локатива, *на среде* се сматра предлошким скупом.

ф. Предлог *намесѝо*:

узи́ја чени́цу *намесѝо* кукуру́з ДБ, а ми да́мо сто́ке сéно *намесѝо* *бунгур* Др, И то́[ј] је ту́рам м'ѣт^а. М'ѣдэ *намесѝо* *ше́ћер* Ви.

х. Предлог *крај / креј / кри*

х¹. *крај*: *узе домаћица онуј тепсију и крај север гу дува Се, а све погледује крај Лејџнац Др, побегбше крај Лејџнац Ви, па ће се окрене крај месец Су;*

х². *креј*: *не сэм ишла нї натáмо нї наwáмо креј Призрен Се, Прво креј слунце дунеш', па после креј север, па креј истиок, па зáйаи. Шт, И да бегáмо креј Љубоџиен. Бе, И све тáко нóћом иди, иди, иди креј Бујанóвац. ГБ, а се окренем креј Лејџнац Го;*

х³. *кри*: *имáло тáмо кри Призрен Го.*

Предлог се најчешће користи са дативским значењем правца, управљености. Знатно је ређа употреба у значању непосредне близине (А кэ^т ће бинеш *креј Лејџнац*, мѣтни јѣн кáмењ у вóду. ДБ).

ц. Предлог *џроз / џрез / кроз*

ц¹. *џроз*: *оне после сáмо се уплѣто џроз колóмбоћ Се, сејемо коломбоћ џроз грá Ја;*

ц². *џрез*: *ће прођемо џрез вóтињик Вр, имáле трњи џрез ѝáйрэх Шт, немáло нїшта џрез ѝрж, па ги вїде џрез ѝџнер Бе, све наметáле џрез ѝџнер ДБ;*

ц³. *кроз*: *и крос џрóзор кэд видíмо, глédаш кроз онај вéнац креј слунце Го.*

ч. Предлог *низ*:

Отíде *нис ѝуи*, па *низ брдо дóле. Се, вóда му идѣше низ рúкаw Ја, ál не се вїде јена-змíја нис кáмењ Вр, а вóда тáко ни[з] снóй Шт, ће стигнѣте ако идѣте нис ѝóиок Бе, отíдо низ јѣн ѝџиок Су.*

ц. Предлог *уз*

У сиринићком говору систем перлативних предлога добро је очуван, тако да нема иновација у концепцији просторних релација, уочених – од оближњих говора – у горанском и у траговима у подримском јужнометохијском говору (Младеновић 2014а).

Клас је све тáко *уз дубакэ*, све *уз дубак се туроў*, на глау óглав и *уз óглав узду*, Жежница је тóј *ус ѝóиок* натáмо, грá после иша *ус колóмбоћ*, па снопове *у[з] сѝóжар Се, ус тáј сѝóжар* се туроў снопови, нáзад *ус ѝрáи* да се íде Ја, вóјска побеже *ус ѝóиок Вр, Уз усисивáч* добила и дрúге дарóве. Бе, и јен-стап успрчен *у[з] снóй ДБ, нéма мéсто ус ѝóиок* да се направу тóлко воденице, садíмо *уз тáј дúрек Го.*

ш. Предлог *на*

ш¹: *вúци ги на ѝуи, на Бањи-вѣчер, нé бáш на вѣчер, и приђо на грóб^и, на Прóчку, и отíнеш на Лејџнац и препереш¹⁶³, одвѣле ме на јен-íзвор тáмо отúд рѣке, па на кáмењ лúпај Се, врже на сѝóжар богубрáду Ја, на Благѣс се женија Пѣре; вúка на кóлац, набóден на њéга; пóсле на Бóжић кувáмо питиѣ,*

¹⁶³ Разлика у значењу предлога *на* и у очувана је, пошто се у примеру: Па иди у *Лејџнац* испѣри па лúпај с јѣну пирајку Се, инсистира на томе да се уђе у реку када се испира веш.

а код нас па на *МишрѠудѠн*, крстанѠше се диза́ле на *ВодокрѠс*, сѠм строши́ла на *дла́њ* Шт, на *ѡрѠ*^ш ми би́ла, на *Лейѡнац* види́ја ка́ко игра́ле ви́ле („поред“), тѠд гледѠа на *ѡтелевизѠр*, увр́ти га на *крѠс*, се обѡси на *ѡла́фон*, на *Бѡжић* се омрсѠмо, на *ѡзвор* отинѠмо, да оста́не на овѠј *свѡѡ* Бе, ѡдоў на *ѡѡѡок*, на *сѡѡжѠр* се запѠли свѡѡа ДБ, повѡкаш га на *ру́чак*, и на *ѡрви дѠн* се нѠси, та́ко се ста́и свѡ на *ѡгѡњ* да прегѡри, му се оста́и на *жѠр* ГБ, ѡма онѠј стра́шно на *дрѠб* („јѡтра код човека“), на *сѡѡѡ* се пра́и, нѡ се рабѠга на *свѡѡѡц*, ѡ[e] ѡем на *свѡѡѡц* код ѡѡи, има́ја на *врѠ* ѡвде, на *сѡѡл* га ту́ри Го, гу ста́иш' на *жѠр* Др, и на *Бѡжић* сѡс ѡѡга се ру́чи, сѠм ѡшо на *ШѠр* Ви, ка на *ѡорѡчак* Су.

ш². У примеру: *ѡѡни на Свеѡѡѡга-Сѡѡса* ста́лоў Шт, дошло је до продо-ра облика за значење живог под утицајем значења „светац“, а не до мешања облика ОП јд. према критеријуму живо : неживо. Иначе, највећи део примера са значењем имена празника је у ОПјд. = Нјд. (ѡни мрсѡле на *свѡѡѡ-Ра́нѡѡ* Шт).

ш³. Иако је са изразитим прилошким значењем, конструкција на *вѡчѠр* не сматра се прилогом, пошто се прозодијски због пенултимског ритма уклапа у систем акцентовања именица, а не прилога:

на *вѡчѠр* се спрѡма Ја, Ни́је та́ј дѠн, на *вѡчѠр*, него јѡн дѠн при́је ГБ.

ш⁴. Окамењен Лјд. у прилошком значењу:

у кро́шњу у вѡну па на *срѡде*; И ту́ј, на *срѡде*, ѡган' накла́де^w, на *срѡде* ѡгањ накла́доў, верѡга на *срѡде* Се.

ш⁵. Добро се чува разлика између предлога на и у у примеру: И по плани́не сѠм ѡшла. Плани́на, дѡ је Черѡнац, Ти́с Ѡрман, тѡ на *Мраѡѡѡнац*, па у *Дѡў*. Се.

ш⁶. Усамљен пример са очуваним Лјд. ових именица упућује на ѡегов унос из другог варијетета:

та́ј погину́ја на Солу́нски фрѠнт, ѡма та́мо, то́ј на *Зејѡѡнли́ку* Бе.

ш⁷. Са значењем *од – до* у употреби је *од – на*:

па *од рукѡѡѡ* на *рукѡѡѡ*, овѡко загра́бу^ј Се.

ш-1. Предлог *ѡрема*:

ѡрема БурѡѡѡдѠн се бѡро тра́ве Се, ѡде се на грѠб *ѡрема* свѡки *ѡра́зник*, *ѡрема Бѡжић* ДБ, *ѡрема БурѡѡѡдѠн* наѡѡроў ГБ, нѠси *ѡрема могуѡѡѡос*, *ѡрема Бѡжић* доњѡсоў бѡњак Су.

ш-2. Предлог *над*:

шуши́ле *над ѡгањ*, *над ѡгањ* да сѡди у кро́шњу Се, ту́ј шу́мку гу динѠмо гѡре, *наѡѡ ѡѡѡреѡѡ* код лу́ла Шт, да прѡспијѡмо *наѡѡ ѡѡѡрѡѡ* Бе, мѡсо се суши́ло *над ѡгѡњ* ДБ, а толи́кви кроў имѠло *наѡѡ ѡѡѡ* ГБ, *над ѡсѡѡѡл* имѠла сијѡли́ца Го, *ѡа над ѡгањ* верѡга Др, му́чник је *над водѡни́чки ка́мењ* Су.

ш-3. Предлог *ѡод*:

ѡѡѡ са́ч згрѡј ги, *ѡѡѡри ѡод ѡсѡѡѡл* Се, и јѡна ма́чка *ѡод ѡсѡѡѡл* Ја, а мѡжда ѡма нѡшто *ѡѡѡ ѡра́г*, би́ѡи ѡма *ѡѡѡ ка́мењ* Шт, кѡј-зна што́ је *ѡѡѡ кѡрењ* Бе, и си́тно бра́шњѡ под водѡни́чки ка́мењ ГБ, *ѡод Љубѡѡѡѡѡ* та́мо пре-

ма Језерачке рупе, па стаљале и пारे *йойі камень* Го, Ёсто као пита, само *йойі сач*. Др, смо бѣл'е *йод урошевачки бירו* Ви, нај добро бѣло *йойі сач*, пѣтоу се турало *йод[д] шѣмель* Су.

ш-4. Предлог *йред*:

врбе турале *йред Бурћѣвдѣн* Се, А после, *йред Ускрс*, се вѣка Велика недѣља Шт, *йре[д] Други свецки раїи* Бе, *йре[д] Други свецки раїи* Бе, *Пред вѣчер*, на сред' село, (...) се сакупи цело село Го.

У примеру: И пре[д] дѣн, *йред да* појоу петлови, вѣка, побѣгнуоу Го, *йред* је део везничког скупа са значењем „пре него што“.

ш-5. Предлог *йреј*:

а неки *йреј Вел'угодѣн* ги мѣсти Ви.

Усамљен пример упућује на околионализам под утицаје прилога *йреј*. У овом значењу је у употреби предлог *йред*.

ш-6. Предлог *за*:

месо се јело *за Бѣжић*, па се исече кѣлко трѣба *за ойѣнак*, и *за Велигодѣн*, и *за дома* кат слазу Се, са врбу сѣм ги вржуала *за Бурћѣвдѣн*, *за једѣње* Шт, *за мој живоїи*, по лѣко бѣло *за ж'ивоїи*, врѣме се пременило *за мој ж'ивоїи*, *за Свеїи-Јован* папрѣћ берѣмо, а *за овај дѣу* оуде се прича, *за Миїроудѣн* смо ги враћале, *за Велигодѣн* дошо дома, *за Бѣжић* кѣлач се месѣја, ели *за ручек* Бе, кѣт ће врѣме *за ручек*, Сечѣмо шумку два пута – *за Ёњаїи* и *за Бѣдњи вѣчер* ДБ, *за Бурћѣвдѣн* ујутру ГБ, ми трѣбоу трѣске *за йойїѣлак*, *за Крсїѣвдѣн* црвѣно не се јѣде Го, Кѣј иде у војску па *за срѣхан йуїи*, вѣта у туј цркву.; *за ручек* неш'то попрж'їмо Др, три кѣлача се мѣсу *за Бѣжић*, нишѣло имѣло *за Бурћѣвдѣн*, Он пође *за Урошевац*, *за Видѣвдѣн* ружицу смо узимал'е Ви.

Предлошко-прилошка конструкција: све се спреми *за увѣчер* Се, принесѣмо дрва *за увѣчер* Шт, се гѣтвиш *за увѣчер* ГБ, ако мѣже *за увѣчер* Го.

ш-7. Предлог *сѣс / с / са*

ш-7¹. *сѣс*: па удри *сѣс камень* Се, посѣпе га *сѣз жѣр* Ја, замѣши се *сѣ[с] сїѣїи*; От сотѣне се браниле људи *сѣз бѣли лук*, и љутике, и *бѣли иїрњ.*; *сѣс иѣћ^h* се мѣри Бе, кравѣјче *сѣс кѣлач* се носѣло ГБ, *сѣс илугѣ* смо орале, тѣј се пунѣло *сѣс ойѣвак* Го, мил'ицѣјац *сѣс одѣло* овој наше, ѣне *сѣ[с] срїи* жњїјоу Ви, *сѣс камень* више нѣкој не зїда, по јѣнога кѣња смо имѣл'е *сѣ[с] сѣмар*, па туриш кѣсу па *сѣс чѣкић*, па врѣмо кѣња *сѣс конѣѣц* Су;

ш-7². *с*: штѣ трѣба *с лѣба* ДБ, потѣпиш' *с* онѣј *мѣс* Др, *с илук^x* се орало Ви;

ш-7³. *са*: ако га заградиш *са шѣл* Ви.

ш-8. Предлог *йри*:

а *йри вѣчер* сѣм гу родиѣла, па при рѣке прићѣо ал *йри йѣшѣк* Се, а *уѣн* па се успѣа *йри јѣсѣн* Ја, ћутѣа *йри зїд^m* да не га вѣду Др, Плаче му девѣјче *йри-јѣн-їлѣїи*. Бе, утѣпаа гу *йри-јѣн-камень* Су.

б¹) Предлошки скупови

а. Предлошки скуп *до на*:

ће *узем јутре к'у'н'а до на аушобус* Ја.

б. Предлошки скуп *за у*:

за у асџал, и му напуни *торбу за у дџн* да једе Се, да *нџсим за у шџорей*

Шт, имило дрва *за у 'рџањ* Др, не *умем* ни да иструпам дрва *за у 'рџањ* Су.

в. Предлошки скуп *до у*:

Морало да *бине до у дџн* Шт,

г. Предлошки скуп *за од*

У примерима: Свети-Ил'ија *за од рџња* се чува, Вицке. Тој *за од рџња* се чува.; Овдека код нас *викале за од рџња*. *За од рџња* се чуваа Свети-Марко. И Свете-Враче. И тој *за од рџња*. Шт, употребљен је напоредо облик ОПјд. = Нјд., али и остатак флексије.

Иначе је обичан ОПјд.: ни је *страшњо за од вџтар* Шт.

д. Предлошки скуп *за на*:

за на вџчер Го, ако има да се *изнесе за на асџал* Др, донија и дарове *за на крџв* Ви.

ђ. Предлошки скуп *у чело*:

Па ти да *седнеш у чело асџала* Го, да *бине у чело асџала* ДБ.

е. Предлошки скуп *из више*:

Па јен *црн облак из више* *Лейџнац* Вр, и *авијони из више* *Љубџтен* Бе.

ж. Предлошки скуп *за џреко*:

била ткаџена за џреко џрџњ ГБ, имаа *покрџвац* и *за џреко крџеџ* Го, *донџла јену-мушџму за џреко асџал* Ви.

з. Предлошки скуп *из џрема*:

Ливаде ни *биле ис џрема* *Љубџџен*. Су.

50. ДАТИВ ЈЕДНИНЕ

50.1. У Дјд. доследан је наставак -у:

брџџу душу, му *викам муџу*, *ливџда* била *никому крџљу*, тој смо се *молџле* *Бџгу*, даде *никоџему гџсџу*, *џџу* и *матџре* давала *дарџве*; *Јџ* сџм *мила девџру*, *свџкру*. Се, *тај* по *стџр* *сџн* *деверу* што му *биџа*, *мџшина* му *пџла брџџу*, *јџ* сџм *мила нџге свџкру*, *мрџџџџу* се *тџра*, *волу* се дава *сџл*, и *деверу* *чџрапе* Ја, *Милџшу* *овдека* *свџ* да му *отџкнџв* *уџта*, му *биџа* *роџендан* *тому* *постџрому* *унџку*, *кџму* *нџј* *више* да *дџш*, се дава *кџму* *свџ*, *дџла* *дџр џџу*, *брџџу* Ја *џтар* *сџну*, и *џтар* *унџку* Шт, *дџдите* *ги џџку*, и *младџжење*, *свџкру*, *свџкрџве*, *свџм* се дава; *тому* *постџрому* *брџџу* му *дџле* *име* *Дрџџслав*; *дџ* је *грџбље*, *има* и *њџгов* *крџрс*, *тому* *брџџу* Бе, *тој* се *товџрило* *моџему* *брџџу*, *Микџјлу* *мџти* што му *била*, *јџдан* *друџџому* *раздџју*, да се *напџва* *бџњаџку*, *брџџу* ће *однџсем*, и *свџкру* да *има*, *Мџрку* да *кџжем* ДБ, му се *зџџри* *бџњаџку*, *џџџџу* *не* му

остануале дѣца, мојему *свѣкру* сестричић, и како да не дадем *деверу* ГБ, њиџа била *мојему оцу*, *оцу* смо рекле, помолимо се *Бѣгу*, донесемо *домаћину*, рамѣно затуку *човеку* Го, појоу *домаћину*, *војнику* се поје, *браћу* дадо дарѣе, стаиш му никѣе име *волу*, *домаћину* пारे, као да се моле *Бѣгу*, *домаћину* да даде паре, даде му *оцу* Др, даде *бѣњаку* вино, му кажеш *гѣсиу*, *Милану* ће помогнемо Ви, реко *оцу*, дади паре *чоѣку*, даде мојему *оцу* *Сшојану*, тому *Шиптару* му викам, а мојему *оцу* вика *Шиптар*, нѣси *свѣкру* Су.

50.2. Мушка лична имена и надимци на *-е*, *-и* у Дјд. имају проширење *-еи-*:

Јовчѣиу му се љутим, *деверу*.; и *Дулѣиу* чарапе Шт, *Дагѣиу* му викам ДБ, и нашѣму *Милѣиу* казаде ГБ, *Милѣиу* му платиле повѣше, вашѣму *Цобѣиу* му викам Го, а знѣш штѣ сѣм рекла *Ноцкѣиу* из Гатње Су.

50.3. Посесивни Дјд. овог деклинационог обрасца отклања дилему да ли је у јд. ж. р. у сродним конструкцијама употребљен Гјд. или Дјд. (в. т. 59.4.16):

а ми – на *вѣчер* *Бурђевдану* Се, усѣри га сѣг* на *вѣчер* *Бурђевдану* Ја, и се с берѣмо у кућу на *вѣчер* *Бурђевдану* Вр, на *вѣчер* *Видоудану* ђаци нѣсу књѣге у цркву; Кѣд наздравује у име славе. Увѣчер *Мишровдану*; да би га убија кѣд насипује на здравѣцу, на *вѣчер* *Мишровдану* Бе, и се спремимо на *вѣчер* *Мишровдану* ДБ, на *вѣчер* *Бурђевдану* појоу девојке ГБ, Припремимо све што треба за стоку на *вѣчер* *Бурђевдану* Го.

50.4. У ретким примерима са предлошким скупом у *чѣло* употребљен је Дјд.: кума али старѣга свѣта треба у *чѣло асијалу* Ви, нѣ требаа *оѣн* да бине у *чѣло асијалу* ГБ.

Од именица овога деклинационог типа уз овај предлошки скуп обичнији је ОП.

Уп. са оваквом употребом у Дјд. им. на *-а*: кум у *чѣло сѣвре* Су.

51. ВОКАТИВ ЈЕДНИНЕ

51.1. Осим код именица са задњонепчаним сугласником, када је наставак *-у*, именице с осталим сугласницима на крају основе имају наставак *-е*:

Нека ви је срећна слава, *домаћине!*; Дѣ си бија, *Срђане?*; Па да попијемо, *куме*, за зравље!; *браће* *Милане*; ајт, брѣ, *Слободане* Се, „Дуни, *севѣре!*“; „Дуни, *вѣшре*, да ми одвѣеш ченицу“; донѣси ми, *Мишре*; а, *брѣ* *сине* Се, А си ми работѣа, *браће*, у кућу?; Нѣмој, *деверѣ*, да се љутиш.; Ал си се уморија, *Сшојане*? Ја, А како тѣј, брѣ *Пѣшре?*; Нѣ си имаа ни стоку, ни ништа, мѣре *лојѣве!*; Узи и тѣ, *Драгане!*; Да си ми жиџ, *зѣше!*; Вр, *Милане*, Стамѣнко, стѣг – вика – ви паде; Мој-Бѣгу, нека ми су ж’иви, *мој* *Госѣѣде*, дѣца!; Ако, *браће*, нека ти је алал!; Свѣти *Сѣасе*, спѣси пѣље! Шт, Нѣмој, *браће*, да ме лѣжеш!; Дѣ ти су дѣца, *Милушине*? Бе, Нѣмој, *браће*, ће рѣди!; Како мѣгало, *сине*, да се изгуби дѣте! ДБ, Дѣбро ти Бѣг даја, *домаћине!*; „Мѣњај кума, *куме!*; Штѣ си донија, *свѣше?*; Па тѣ, *зѣше*, нѣ си ни помѣго ич. Го, *Куме*, да

си ми жиў и здраў!; Да ми помогнеш, *Мийпре!*; Што ће ми кажеш, *Пейпре?*; Дѣ ти је крава, *Слободане?*; Ајде, *муже*, да идѣмо дома! ГБ, *Драгуиине*, неки чука на врата.; *Милуиине*, каже, мичи, мичи сл'ику! Ви, О, *Сѣојане!* О, *Сѣојане!*; кол'ико ће ми дадеш, *Сѣојане.*; Што ћу, брѣ, *Сѣојане?*; *Сѣојане*, дади паре!; *Пријаиѣље*, да попијемо по јѣну. Су.

51.2. Вјд. именица на задњонепчани сугласник

а) Именице на *-к, -г* у Вјд. имају преосмишљени наставак *-у*:

Те те утѣпо, *војнику*, брѣ! Се, Жѣне викале мѣжа на име: „*Еј, чоѣку!*“; А, што оћеш тѣ, *врагу?*; Ја, Да га превари, самовилка му вика: „*Тѣ си, јунаку*, мѣј брат!“ Вр, Предати пушку, *војнику!*; А тѣ ће ме превариш, *врагу!* Бе, Тѣ ме лѣжеш, *несреѣнику!* ДБ, *Еј, човѣку!* ГБ, Требало да не чѣкаш дома, *несврѣнику!* Го, Па му рѣче официр оному: *Војнику*, тѣ се дезертираа, ће те стрѣламо. Ви, *Еј, несреѣнику* јѣдан, а што оћеш? Су.

б) Од овог правила одступају факултативне форме на *-е* од именице *Бог*. Чување старијих облика Вјд. ове именице подржано је устаљеном формом типа: императив + *Бѣже*, а присуство је подржано и језиком цркве:

чувај, *Бѣже*, фамилију; А дѣцу – чувај, *Бѣже* – пуна кућа; сѣге давоў свѣшто, чувај-*Бѣже*; Нѣмој, *Бѣже*, то! Се, Почувај, *Бѣже*, памѣт.; Амин, *Бѣже!* Да си жива, *Бѣже!* Ја, Нѣ-дај, *Бѣже*, нѣшто никој нѣ му је дѣбро Шт, Чуај не, *Бѣже!*; Дај *Бѣже*, вика, нека има. Бе, помѣзи, *Бѣже* ДБ, *Бѣже*, помѣзи! Чувај, *Бѣже* од лѣше!; Нѣ-дај, *Бѣже*, да се дѣси нѣшто па да жали!; *Бѣже*, помѣзи! Го, Чуај, *Бѣже!* Спаци, *Бѣже!*“; Помѣзи, *Бѣже!* Др.

Када се именица *Бог* јави изван наведених услова, онда је у употреби наставак *-у* са реконструисаним задњонепчаним сугласником:

Е, мѣј *Бѣгу* и света-Богородицо, молимо ви се! Се, Мој-*Бѣгу*, нека ми су ж'иви, мѣј Госпѣде, дѣца. Шт, Мѣј дѣбри *Бѣгу*, ти се молим – чуај ми дѣцу у рат! Бе, Нека ми су живи и здрави унуци, мѣј *Бѣгу*. ДБ.

в) Именице *бањак*, *јунак* и *вѣк* у формулама везаним за Бадње вече имају облике нетипичне за актуелни дијалекатски систем:

„Здраф си, *бањаче!*“ „На здравље, *јуначе!*“ Ја, *Вѣче*, лисиче, ка ђуде што те видим, у њиу и у ливаду да те видим. Шт, И викаш: „*Кѣче, маче, вѣче, лисиче!*“; „Здраф-си, *бањаче!*“ „Да си жиў, *јуначе*. Да си ми жиw, и здрав, *јуначе!*“ Бе, „Зраф си, *бањаче!*“; „Зраф си, *јуначе!*“ ДБ, И повикам: „*Ајде мѣче, ајде вѣче, ајде лисицо, ајде зајче!* Го, Зраф си, *бањаче*; зраф си, *бањаче!*“ Ви, *Ајде, вѣче, ајде лисицо...!* Су.

Овакви облици могу бити остатак ранијег система, подржаног дијалекатским адстратом зетско-сјеничког типа, који је овакве облике имао у време досѣлавања кучко-васојевићке струје у Сиринић.

г) Језик лазаричких песама не одржава увек актуелни дијалекатски систем сиринићког говора. Једна од диференцијалних црта је и присуство старијих облика Вјд. именица на задњонепчани сугласник. Тако је у овим песмама:

Ој војниче, јунáче, ѿуѿниче, бележниче ДБ.

51.3. Им. *оѿац* потврђена је са Вјд. = Нјд.:

Зáшто и мѿ, *оѿац*, да идемо? Се, А тѿ, *оѿац*, даде гу сестру за њега Ја, Како, бре-*оѿац*, и тој да донесем?! ГБ.

Преосмишљавање наслеђеног Вјд. подстакнуто је избегавањем алтернатице /ц : ч/, али и синкретизмом Нјд. и Вјд. обичнијег синонима *ѿаѿко*.

51.4. Вјд. именица на -ко

Именице м. р. на -ко имају Вјд. = Нјд.:

Ал ће доеш, мѿј *браѿко*, на слау? Се, *Ујко*, де се бија? Ја, *Ујко*, донеси ми мало воду.; Де се изгуби оѿца, море *Сѿоѿко*?; Нѳ, *ѿаѿко*, жими-тѿ, не ме узеле силом.; Милáne, *Сѿамѳко*, стѿг – вика – ви паде Шт, *Ујко*, тѿ си ни нај убоу! Бе, Помѿгни ми, *ѿаѿко*, ако можеш.; *Брáнко*, де си се крија тѿ? ДБ, *Нѳнко*, дођи да једемо! ГБ, *Мѿрко*, а де се изгуби тѿ? Го, Ал ће дођеш, *Мáрко*? Др, Ё, мѿј *браѿко*, да си ми бија туј! Ви, А тѿ, *ујко*, иди куд матере.; Нѳ, *ѿаѿко*! Су.

Осим у Вјд., није потврђена именица хипокористичког значења *сѿнко*¹⁶⁴. Обликом ова именица се очигледно творбено прикључила именицама м. р. на -ко са значењем сродника (*браѿко*, *ѿаѿко*, *ујко*):

се носило, *сѿнко*, понапре кошуље от коноплѳе; чѿм се мѿчи сњѳк, *сѿнко*; гасáрче, *сѿнко* Ја, Ајде *сѿнко*; Нѳ, *сѿнко*, нѿко не сѳди ко^т чѿче. Шт, Нѳмој, *сѿнко*, тујка да прајте!; Помѳри се, *сѿнко*, о[д] тој мѳсто!; Дѳно, а имáте, брѳ *сѿнко*, лѳба?; *Сѿнко*, ако нѳшто се дѳси оѿде надѳле да трчиш! Бе, Се нарѳду, *сѿнко*.; Гѿвно се спремало, *сѿнко*. Го, *Сѿнко*, кѿј ће да чѿсти овој? Ви.

51.5. Вјд. муслиманских личних имена на -ѳ

Док су словенска лична имена на -ѳ увек обележена вокативним наставком, муслиманска лична имена само се делимично уклапају у морфолошки систем, пошто доминирају облици Вјд. = Нјд., свакако подржана Вјд. ових имена у албанском језику. Оваква ситуација, дакле, последица је маркираности ових имена ванлингвистичким разлозима, а маркираност се огледа и у нетипичном акценту, кѿји се јавља на затвореној ултими¹⁶⁵.

Кѿлко ће плаѿиш, *Рамѿз*^с, овѳј дрва? Вр, Нѳ се узѿма глава, брѳ *Рамѿз*, за нѿшта! Бе, А како тој, *Шабáн*, да ѿма у твоу кућу?! Др, Ако смѿјеш, *Шабáн*, а тѿ дођи куд нас у сѳло! Ви, Н'ѳ-смеш тѿ пáре да му дáш, *Дал'ѿѿ*! Су.

¹⁶⁴ У лексичком систему није позната именица *синак*.

¹⁶⁵ Уп. са истом дистрибуцијом вокативних наставака у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 143), затим у говорима јужне Метохије (према мом материјалу). Када маркираности другом религијом и другим језиком нема, оваква имена се уклапају у локални дијалекатски систем – таква је ситуација у горанском говору, у коме се и ова имена обележавају вокативним -е (Младеновић 2001: 282–283).

52. ИНСТРУМЕНТАЛ ЈЕДНИНЕ

Ијд. балканистичким ширењем предлога *сас* и у инструментал оруђа доживео је потпуну анализацију.

а) Предикативни инструментал потиснут је аналитичком формом. Забележене су, међутим, и ретки примери са старијим обликом:

узóше га у војску *младожéњом* кэд бéше Бе, *ће* га кúне *мóмком* док бéше ГБ, Кэд бéше *бећáром*, *ó*, пíја! Го, *Мóмком* док бéше, *ће* не утéпа. Су.

У говору млађих овај инструментал бива потискиван конструкцијом „Када сам био војник“.

б) Окамењени инструментал *редом* са прилошким значењем:

идéмо *рéдом* от кúћу на кúћу Вр, и свé тáко *рéдом* Го, И око кóлац – *рéдом*, *рéдом*, *рéдом*; Свé *ррéдом*, *рéдом* око кóлац овако успрћени класóви. Др.

53. ЛОКАТИВ ЈЕДНИНЕ

Лјд. опире се анализици у конструкцији с предлогом *ио* +, док је уз остале предлоге у овом деклинационом обрасцу практично преовладала аналитичка конструкција.

а) Предлог *ио* + Лјд.:

Имáло и тóј *ио јенóму двóру*.; Пуно кокóшке по *ио́му* двóру.; *ће* гризнéте *ио иу́иу*, и сáм дóшла *ио иу́иу*, *ће* га рóди *ио иу́иу*, кэд ишле *ио иу́иу*, и пóсле *ио иу́иу*, тé не дáа да се плáче *ио иу́иу*, *и́доу* *ио двóру*, лóнци кúвоу се *ио шиорéиу* Се, скитáја *ио нóћу*, да се изгúбиш *ио нóћу*, мéчке и́ду на Брезови́цу *ио нóћу*, се ишло *ио иу́иу*, нигде има мачи́ће *ио и́рду*, ка твóи пили́ћи *ио двóру* Ја, И прати́ле ни пáре *ио јенóму Си́áнку*. Вр, сáк свé *ио хои́елу* се пра́и; Кóј оти́шо, кóј *ио иу́иу*; ста́имо пра́но по сóбе, *ио крeвéиу* Шт, А камéње по *ио́му* пúту, *ће* искрши́мо кóла.; работáле нáши *ио рудни́ку* óвде, и јén га вíди *ио иу́иу*, добíло имé мéсто *ио* нику́ému *Си́áнку*, бíја и *ио заи́вору*, сáм работáа *ио и́ерéну* цéу жíвот; Свúда смо се истицáле – *и́ио Призрéну*, *и́ио Урошéвцу*, по Скóпље Бе, И *ио јенóму свáиу* *ће* се пра́ти дáр.; и идеш *ио иу́иу*, свé *ио свéиу*, *сваи́ови ио двóру* ДБ, Ћутíте ако видíte нéшто по *ио́му* двóру. ГБ, А се мучи́ја *ио јенóму логóру* че́ири годíне.; да те не стрéтне *ио иу́иу*, тóј тáко ишло *ио рéду*, тáко *ио двóру*; *Ал* си видéла – по *овóму* шпорéту никóа рђа. Го, Требáло кóј по *ио́му* пúту, кóј по *вóму* пúту да бéга.; кóј и́де *ио иу́иу*, потр́чи по лúде Др, и га увати́л’е *ио иу́иу*, *ио иу́иу* надóл’е кэд ишл’е нáши Ви, Колóмбоћ се чу́ва како-кóј има. Нíкој бíћи *ио и́рду*, нíкој у кóш.; мóра и ’фн на вéжбу *ио Призрéну*, *ио двóру* смо видувáл’е; Га осуди́ље и седи́ја дéсет годíне л́и, дванáес, нáјпре *ио јенóму* па пóсле *ио другóму заи́вору*.; Свé дéца ни спáле по *овóму и́рóњу* што га вíдиш. Су.

б) Предлог *йри* + Лд.:

йри о́гњу да седиш ДБ, И смо чекале плачеући *йри јенóму зиду* от камéње. ГБ.

в) Предлог *йреки* + Лјд.:

Претрисáл'е сáмо кóј бíја *йреки йу́йу* – пр́во мо́ју ку́ћу, óнда рéдом, ал'и сáмо *йреки йу́йу*. („поред, уз пут“; уп. *йрекај*) Ви.

г) Предлог *на* + Лјд.

С обзиром на усамљеност, а на чињеницу да је аналитизам у конструкцијама са *на* + довршен, пример: Тај погину́ја на Солу́нски фрóнт, íма та́мо, тóј на *Зеј́инли́ку* Бе, највероватније није део аутохтоног сиринићког система.

МНОЖИНА

Наставци множине	
Нмн.	-и (-е)
ОПмн.	-е (-и)
Дмн.	-има -ам
Вмн.	-и (-е)

54. Номинатив множине

Стабилизација Нмн. на *-и* именица овог деклинационог обрасца практично је довршена уопштавањем *-и*, којим се Нмн. диференцира од ОПмн. на *-е*.

а) Ликвидација некадашње множине у називима насеља остварена је преосмишљавањем множине у једнину, тако да су *Сириниће*, *Јажинце*, *Шушиће*, *Драјковце*, *Пойоуце*, *Ширџице* претворене у јд. с. р.

б) Нмн. на *-е*, као форма мале снаге, потврђен је од именица *ојáнак* и *ру́кав*. Примери су бележени у Севцу, Јажинцу и Врбештици, најзападнијим насељима окренутим према Средској, па је могуће да су облици Нмн. на *-е* ових именица подржани из тог правца. Ово тим пре што је стање у сретечком говору у судбини Нмн. слично сиринићком. Иначе и у говору ових сиринићких насеља обичнији је Нмн. *ојáнци*, *рука́ви*. Од именице *обóјак* и у ова два насеља потврђен је само Нмн. *обóјци*, иако у сретечком говору Нмн. ове именице гласи *обóјке* (према мом материјалу).

Дужем остатку старе мн. на *-е* доприноси и специфична семантика ових именица, пошто се подразумева и јединствено два предмета:

ако се имало и *ојанке*, *ојанке* биле от коже; за Лазарицу се носиле те^ј *рукáве* тужка; *рукáве* се плéле Се, *ојанке* ми скапáле од влаге, па ти *ојанке*; *рукáве* му биле ицепане, ни *рукáве* да се исплете Ја.

Ове облике Нмн. прати синкретизам са ОПмн., у коме у именици *ојанке* нема продора /-ц-/ из Нмн.:

ојанке носимо, донеси и ти *ојанке*, *ојанке* смо носиле, ájt ги закрпи *рукáве* Се, и ће фрљииу *ојанке* сви, наметамо *ојанке*; кад ицепо деца *рукáве* Ја, И óни носиле *ојанке*. Онóј *ојанке* ваља млада да ги опере.; Али ја *ојанке*, а ме стајле у први рѣд.; *ојанке* ми се исцепáле Ја, óна имáла *ојанке* Вр.

в) У тексту свадбарске песме: „Синоћ бeше девојка, уранила невеста, / уранила невеста, бeле двóрје помeла. / Бeле двóрје помeла, хладне вóде донeла.“ Ја, присутан је ОПмн. који је неподударан са тренутном дијалекатском ситуацијом. Уклапање облика *двóрје* у ритам седмерца песме упућује на позајмљивање материјала из другог дијалекатског система, али и на могуће чување старијег стања фиксираног у песми.

г) У Нмн. именица *óра*, *сирóма* опстаје резултат палатализације:

орáси да се бeро, имáло *орáси* у пóље, вико што смо биле нај голéми *сиромáси* Се, Станкóви *орáси*, ни на́ши *орáси*, па штó ако су *сиромáси* Вр, *орáси* се бра́ло у јесењ Шт, њóни никéт нe биле *сиромáси* ДБ.

Није сигурно да мн. *сиромáси* није унета у сиринићки говор у новије време, пошто у актуелном лексичком систему функционише именица *сирошiiња*, иако је у јд. уобичајена парадигма им. *сирóма*.

д) Приближавање опште и збирне множине, са продором системске можине у збирну, остварено кроз ширење *-и* из Нмн. (в. т. 62.1), вероватно утиче и на појаву дублета Нмн. им. *закос*: *закóсји* и *закóсје*.

ђ) Под утицајем семантике у пасивним и егзистенцијалним конструкцијама, некада се у сферу употребе Нмн. шири ОПмн. Ови случајеви не сматрају се облицима Нмн., већ ОПмн.:

А нај досáдно *љúде* што се враћоу јóпе на вечeру. Свe *љúди* се врату. Па сáл кáл не мóжо да очистиу *љúди* јáдни, што уносу.; Напраймо брáзде у јeну њиву, на прíмер, íма пeт брáзде овáко, ка *ипредeле* се напрайу. Се.

е) Именице *чiча* („стриц“) и *дeда*, које у јд. припадају *-а* деклинационом обрасцу, под утицајем значења мушких сродника у мн. су пришле овом деклинационом обрасцу са проширењем основе (*чичeви*, *дeдóви*).

54.1. Номинатив множине без проширења основе

54.1.1. Вишесложне именице

а) Вiкоу *мајстiори*, нóсиу *стiарци*, се населува́ле óвде *качáри*, тóј су млози́на *љúди*, помагáле се *љúди*, и *мóмци* íшле, *ојанци* бiло тóј врeме, *обóјци* от клáшње, и сeс³ вúка *вучáри*, и *шањири*, *чанáци* биле, се раду́ју тiја

д) Именице на *-ъл: *кóшoу, ѱéшoу, óроу*, потврђене су са проширењем и без проширења основе. Доминирају потврде са проширењем основе.

Условно и ово су једносложне именице, пошто се после испадања непостојаног вокала основа своди на једновокалску.

д¹. Примери са проширењем основе:

ће пропóјоу *ѱeшлóви* Се, ни се изгубише и *ѱeшлóви* Ја, *ѱeшлóви* ће не разбóду, *кoшлóви* биле од бáкар Вр, изгубише се и *орлóви*, дé су *ѱeшлóви* Шт, *ѱeшлóви* да пóјоу, *ѱeшлóви* куд нáс, имáло *кoшлóви* куд нáс Бе, и *орлóви* млóго, нé се имáло голéми *кoшлóви* Го, тé *кoшлóви* седéл'е тóј са срáне, *ѱeшлóви* да се чýво за слáву Др, а *орлóви* па крáдо кокóшке, се чувáле и *кoшлóви* Ви.

д². Примери без проширења основе:

ѱéшли нé се кóље, па и *кóшли* се исабíше Се, *ѱéшли* се чýво за кокóшке Ја, *óрли* ни праíле штéту Шт, *кóшли* од бáкэр, ни *ѱéшли* Бе, па *óрли* да јéдо пиlíће, *ѱéшли* пóјоу пред зóру ДБ, нé се видóше *óрли* у прóлећ Го, кáкви су ти *ѱéшл'и, óрл'и* су пó голéми од јастрéбе Др, кáкви *кóшли* ни бíље, *óрл'и* да л'éту нат кóћу Су.

54.1.2. Једносложне именице

а) *Гóсѱи* немáле у лéто, ће му рáсто зóби, нáпре *кóњи* па на кóње, *кóњи* се шкóпиу; прво *мóжи* јéле, да пíјо *мóжи*, прáјле *мóжи*, и *мóжи* плáчоу; *миши* нé ми прáјле тáко штéту; *вóци* ће покóльо óўце; ушкoплéни *брáви* се вíкоу тучéни, тóчен брáу; *брáви* што се нé шíшо се вíкоу угíчи; и *брáви* и волóви се утучóјоу, а и *лísѱи* имáло на пóт Се, *кóњи* имáле, имáле *вóци*, íшле тíја стáри *љóди*, *брáви* пáсле око сéло, *миши* ће ни изéдоу, *крсѱи* се изнесувáле, на грóбља биле дрвéни *крсѱи* Ја, сáг деца сáми су *вóци*, *љóди* забрáјле, имáле *ѱрњи* през пáпрéћ, да мóже *гóсѱи* да је улáзу, *мóжи* не викале, *вóци* ги на пóт (у заштитној формули), *лísѱи* јóш нé се ошушíле Шт, и овíја пó стáри *љóди*, имáле и закопáни *љóди* дóста, *љóди* од рáзне крајéве, сáмо *мóжи* íдоу, што биле пó *мóжи*, и *мóж'и* и дéца јóш', кэ[д] дóђоу *мóжи* свí, зóби, свí биле пó дóбри *ђáци*, јарíће нáпре ги удавуáле млóго *вóци*; „Нови двóри, нóва кóћа, мáто!“ (у песми којом се призива рој пчела које су се ројиле); *крсѱи* се нóсу у цркву, *крсѱи* да се донéсо Бе, ће се спрéмиу *мóжи* свí; свí *гóсѱи* се поткáдиу, па тíја *гóсѱи* што дóшле, *љóди* пивóду, избегáвов *љóди* сáга већ ДБ, *вóци* стоку поклáше, имáло и *миши*, тóј су свé *мóжи*, и *мóжи* íшле, правíле *мóжи* кóш, кобајáги ка *љóди* да биле Го, *мóж'и* вржóјow снопóе, *мóж'и* истрóпоу дрвa, посéбно *мóжи*, а *мóж'и* седéле посéбно, *мóжи* јéл'е посéбно у одáју, а *мóжи* носíле клaшњéно, остáл'е сáмо *кóњи* тó, íма í *вóци*, и тáко да би се избелíле *сѱвáри* Др, л'óди дрóги што сеáл'е, имáл'е нáши л'óди, íмов *љóди* стáри што не знáјow нíшта; *Вóци*, óни овáмо íдо крај планине; *вóци*, рéтко тóј, увéчэр дóђоу *гóсѱи* Ви, и *мóжи* и жéне жњíл'е, врédни л'óди бíл'е куд нáс прíје, посéбни *љóди*, имáло л'óди што знáл'е, íма *вóци*, *кóњи* у ár спíјо; намешћéни *ѱрњи*, па трзáј Су.

б) Овој скупини прилазе и плурализоване збирне именице (*ѡрући, ѡрћи, жарљи*), које су по правилу без проширења основе, иако су у јд. једносложне.

Више о овоме и примере в. у т. 62.1.

в) Именица *ѡс* има регуларну множину *ѡси / ѡци*¹⁶⁶. У зависним падежима јд., али и партитивној форми, у овој именици уопштена је аналошка основа према Нјд. (бѡга *ѡѡ ѡса, ѡсу* ће се даде што има, и тѡј *ѡрема ѡсу*; два *ѡса* биле Се):

а залајаше *ѡци*, све *ѡци* око тѡр Се, њѡгови *ѡци* Ја, ако вѡду мѡчке *ѡци* Вр, па се пѡшти *ѡци* на вѡце ДБ, овѡја *ѡци* ка мѡчке Др.

г) У егзистенцијалним конструкцијама најчешће се јавља Нмн., тако да у наредним примерима не треба видети ОПмн.:

Зашто да праѡм, ж' ити-ја, кѡд има *дѡнѡви.*; *Коѡлѡви* бѡло тѡј, жити-ја, нѡ *лѡнци* него *кѡѡѡ*. ШТ¹⁶⁷.

д) У примерима са семантиком пасивних реченица некада се испушта се, тако да је привидно употребљен ОПмн. = Нмн.: Кѡд завршиѡ све *ѡбѡчи*, и тѡј бѡњак се напѡје („када се заврше сви обѡчаји“), Напраѡѡ *вучѡри* и прођѡѡ про[з] сѡло. Идоѡ за хѡѡ да ги глѡдоѡ ѡѡди. („направе се вучари“) ДБ.

54.1.3. Номинатив множине на *-ѡѡ*

Именице са суплетивном множином на *-ѡѡ* у сви насељима знају за овакав наставак. Само је у Севцу забележен мањи број примера са наставком *-ѡѡ*, који је у сиринићки говор стигао заједно са одивама и Сретечке жупе¹⁶⁸.

а) Наставак *-ѡѡ*:

деѡјѡѡ све се рађале, *крчажѡѡ* од зѡмље праѡни; *деѡјѡѡ*, хѡрке ми жњѡле, тѡја *ѡѡѡѡ* тѡј Се, *магарѡѡ* немало мѡго ѡвде, *ѡгарѡѡ* (: *ѡгарѡ*), овѡја *деѡјѡѡ* работѡу; мѡје *јарѡѡ*, чѡпѡрак *рокѡѡ*, *јарѡѡ* ги искѡчиле, *фѡнерѡѡ* по старѡнски, се носѡло *краѡјѡѡ* Ја, биле *деѡјѡѡ*, се клѡле *јарѡѡ*, понѡпре имѡле *враѡѡѡ* ШТ, ѡстѡле дѡѡа *сѡромаѡѡѡ*, *кѡѡѡ* гонѡле медѡѡе и вѡце, *унѡѡѡ* ми дѡшле, ка *ѡѡѡѡ* да се вѡду, ми вѡкамо *враѡѡѡ*, биле мѡли *ѡрозѡрѡѡ* Бе, *кѡѡѡ* лѡјѡѡ, кѡд онѡја *кѡѡѡ* узлајаше, *сѡѡѡѡѡ* Го, Има посѡбно *сѡбѡѡѡ* (: сѡпче), тѡј ни седѡл'е *крчажѡѡ*, кѡд ѡдоѡ *ѡѡѡѡ* Др, *деѡјѡѡ* на нас, мѡ на њѡ Ви, и *кѡѡѡ* по њѡ, па ми порастѡше *деѡјѡѡ*, *бурѡѡ* бѡшка за вѡно, ка *кѡѡѡ*, има *враѡѡѡ* бѡл Су.

б) Наставак *-ѡѡ*:

Мѡѡ дѡѡа, *деѡјѡѡѡ*, нека ми су жѡѡѡ!; *враѡѡѡѡ* под лѡсу Се.

¹⁶⁶ У лексичком систему је обѡчнѡје *кѡѡѡ* – *кѡѡѡѡ*.

¹⁶⁷ О Нмн. у егзистенцијалним конструкцијама говора ареала коме припада Сиринић више в. у Младеновић 2014.

¹⁶⁸ О наставку *-ѡѡ* в. Павловић 1939: 37.

54.1.4. Номинатив множине поименичених придевских речи

Уопштавањем *-и* поименичене придевске речи интегрисане су у Нмн. именица:

тој не ни давале *сѣари* Шт, *наши* ишле нај више у пошѣењу; *наши* стално имале оруже, причале *наши* да имале девет попа, *Крстианини* тамо се зову, овамо има *Синђини* Бе, а тој *сѣари* онодиле, после јопе *њојни* дођоу ДБ, *мои* не ме давале ГБ, сѣг *млади* неђоу Др, овѣја *наши* прошл'е у Албанију Су.

54.2. НМН. СА ПРОШИРЕЊЕМ ОСНОВЕ

Највећи број једносложних именица проширује основу у мн. формантом *-ов-* / *-ев-*.

54.2.1. Једносложне именице са проширењем основе

Именица *леба*, у мн. чува морфолошки тип једносложне именице, тако да се убраја у ову скупину.

А кад више се напуну *ѿодѿви*, па се дено *сѣогѿви* по ливаде.; научиу се *волѿви*, *судѿви* се мијо, да ће дођоу *сваѿѿви*, *волѿви* се утучују, да не излено *чейѿви*, тужка има *Вирѿви*, *данѿви* да прођоу, *дѣнѿви* до Ђурђевдѣн Се, неје какви биле *ѿлугѿви*, вучоу *волѿви*, кој *дѣнѿви* су добри, *сноѿѿви* седеле свѣдѣр, ус тај стѣжар се туроу *сноѿѿви* Ја, *ѿршиуи* ни искачале по руке, се вѣка Некрстѣни *дѣнѿви* Шт, *сѣнои* ми су тѣј, ако ти остѣноу *судѿви* немијѣни, кѣт ће дојо *сваѿѿви*, кѣд имале *зидѿви* от цркве, *ѿѿѿви* биле нај богѣти љѣди, тѣлко се спѣштоу *ѿлаѿѿви*, нај старѣ *ѿѿѿви* смо Бе, *дѣнѿви* од Бѣжић до Водѣце, се спрѣмоу *сваѿѿви* лѣпо ДБ, и *бѣљѿви*, *дарѿви* давоу се кој дође на виђење, *сваѿѿви* дошле пѣшке, улѣгле *врагѿви* у њѣ, *сваѿѿви* мѣго дошле ГБ, Некршћѣни *дѣнѿви*, за конѣпљу су тѣја *клинѿви*, *кумѿви* се питале, да се слажо ка *волѿви*, вѣкале да имале *врагѿви* имѣло у водѣнице *врагѿви*, вѣкале да има *врагѿви* Го, парѣ *сѣнуи* му дају, око коѣлац овако успрћѣни *класѿви*, па тѣј ни седѣл'е *судѿви* Др, седѣл'е *сноѿѿви* и у њѣву Ви, Кѣ[д] трѣба *волѿви* за дома, ѣзоу *волѿве* и рѣдиу љѣди.; ка ће ис пасѣште за њѣву *волѿви*, *бѣљѿви* од вѣне, *зверѿви*, *ѿѿѿви* по мицки су, у тѣлко сѣти полѣзу *сваѿѿви*, *сваѿѿви* се стрѣл'е, а пуна пл'ѣвња *сноѿѿви*, одавна су наѣши *кумѿви*, тѣја *кумѿви* настѣло с тој кѣмство, се крѣсти дѣте ако су кршћѣни *дѣнѿви* Су.

У делу именица наслеђѣни формант */-ев/* замењѣн је формантом */-ов-/:*

бѣљѿви да се тѣкају, а *ѿршиѿви* свѣда по њѣ Се, ка сѣге *бѣљѿви* Ја, *јѣжѿви* има Го.

54.2.2. а) Једносложне именице у Нјд. са проширењем *-ев*:

ројѣви долазиле у тѣј трѣмку, и *сачѣви*, *гѣчѣви* напре лупале, имѣло *ѿуѿѣви* де да се ѣде Се, а *длањѣви* како, свѣ *ѿуѿѣви* биле пуни сѣс војску, понапре *сачѣви* имѣло у сваку кућу, *крсѣви* се тѣру Ја, озноѣни му су *длањѣви*, а у старѣ добо на свѣдбу сѣмо *гѣчѣви* Вр, *гѣчѣви* свѣрѣле, *гѣчѣви* сѣду јѣш ГБ, за кукуруз^с има *кошѣви*, му се зацрвенѣле *длањѣви* Го;

и *крси́еви* Бе, има́ло и на то́ј ме́сто *крсе́ви* ДБ, пона́пре и *крсе́ви* се стаља́ло Го, Што би́ле на́двор, све́ма деца́ми *носéви* ги би́ле црве́ни.; *моси́еви* се пра́гле о[д] др́ва Др.

б) Вишесложне именице са проширењем основе:

и о́ни не́ седе́ле, *оче́ви* Се, *чиче́ви* ме извеле, овíја *чиче́ви* Бе, се исели́ше и на́ши *чиче́ви* Шт, а мога́ле и *чиче́ви* да но́су Го.

Неочекивана множина именице м. р. *чича* („стриц“) остатак је из времена када је именица припадала им. на -о, и када је именица гласила *чичо*, како је и иначе у сретечком говору (према мом материјалу). Опстанак је подржан припадношћу именице лексици сродничких односа.

55. ОПШТИ ПАДЕЖ МНОЖИНЕ

а) Од бројних именица сложених са „стотина“, које се понашају као непроменљиве речи, потврђени су окамењени облици некадашњег Гмн.:

двеси́ишї́и́н о́вце што има́ле, *двеси́ошї́и́н* свáта да има́а Ја, *ї́еси́ошї́и́н* дина́ра да пла́ти, *ї́еси́ошї́и́н* му оста́ло од иља́ду ГБ, *ї́ириси́ошї́и́н* војни́ка ту́ј да изгíне ГБ, *двеси́ошї́и́н* и не́што во́ла што има́ло у плани́ну Др, *чеї́ириси́ошї́и́н* кíла жíто да му донéсе Су.

б) Беспредлошке темпоралне синтагме (детерминатор + именичка јединица у ОП) као траг беспредлошког Гмн. обичне су у сиринићком говору:

дру́ге *данóве* – сла́бо, само то́ј се носи́ло за Лазари́цу, а *ове́* дру́ге *данóве* – не́.; *ове́* дру́ге *данóве*, íдо са́мо ж'éне Се, те́ *данóве* што снéле; ће снесо́у, би́ћи *ове́* *данóве*; сéг, *ове́* *данóве*, ми снéле Ја, Између Васиљíце и, ка́ко се вика́ше, Во́дице. Те́ј *данóве*.; не́ се рабóта ни́шта те́ј *данóве*, не́ се ни́шта *ї́еј* *данóве* Шт, дру́ге *данóве* работáмо, не́ се но́си дру́ге *данóве* Го, брата́нац ми погину́ја послéдне *данóве* на алба́нску грани́цу Су.

в) У примеру: Пóсле кэ́т почéле *шї́орéшїе*, па у *шї́орéшї*. Др, у употреби је ОПмн. у елидираној реченици („када су почели да користе шпорете“).

г) У пасивним конструкцијама под утицајем значења пацијенса, ОПмн. продире факултативно у Нмн. у примерима:

се врзúјоу те́ј *коної́љичи́ће*, се носи́ло и онéјэ *колáне* што има́ло Се узíма *ли́сїе* о[д] разне тра́вке Го, Па се тка́л'е *ове́* *бељóве* од вúне. Др.

д) У егзистенцијалним конструкцијама под утицајем рекције глагола „имати“:

има́ло онéј *крсе́ве* пона́пре Го, Са́мо, ту́ј има́ло ка сталáжа напраéна, па *качичи́ће* [има́ло], ведрíца, бучка.; *Јеличи́ће* има́ле да се но́су. Има́ле *гребе́не* рúчне, ма́ле. Др, сéге íмоу *бокáл'е* да се кúпу Су.

ђ) У примеру: *Крев'џиџе* смо ги викал'е от крај („од почетка“) Су, употреба ОПмн. уместо Нмн. подржана је рекцијом глагола „викам“, који у примеру значи „називам“.

е) С обзиром на слабљење категорије збирних именица и продор регуларне множине у збирну, није увек јасно да ли је у примерима ОПмн. или ОПјд. збирне именице у потврдама типа: олово топи и гаси *жарље*, угаси *жарље* Го.

Разјашњење пружа тек облик котролора конгуенције (в. т. 62.1).

ж) У примеру: ги викале *вџе свѣре* Се, именица *свѣр* облички припада ОПмн. наслањањем на претходни облик, али и рекцију управног глагола.

з) Именица *гос* у ОПмн. потврђена је са два наставка. Дистрибуција је одређена значењем: а) када је именица употребљена као објекат, облички се интегрише у остале именице ове врсте (да тури *госиџе*, повика и *госиџе*, дочекале *госиџе* Се, имале и браћа *госиџе* Ја, ако викаш *госиџе* Вр, немој *госиџе* да остаиш Бе, повикасмо и ми *госиџе* на свадбу ГБ); б) када је именица употребљена у предлошко-падежној конструкцији прилошког значења *на*, *од* + у употреби је ОПмн. на *-и*: (Само снашке младе узимале *на госиџи*, пратице ме *на госиџи*, После па свѣкар дође да гу узме *од госиџи*. Се, и ми смо биле *на госиџи* Ја, ако отинеш *на госиџи* Шт, још не дошле *од госиџи* Ви).

55.1. Општи падеж множине на *-е*

У именицама овог деклинационог обрасца практично је довршена ликвидација синкретизма Нмн. и ОПмн., уопштавањем *-и* у Нмн., односно уопштавањем *-е* у ОПмн. Слаби трагови синкретизма сведоче о присуству различитих дијалекатских система у формирању сиринићког говора.

Ликвидацијом синкретизма Нмн. = ОПмн. сиринићки говор део је ареала коме припадају говори Метохијске и Косовске котлине¹⁶⁹.

Због значаја ове иновације, својствене само овом делу призренско-тимочке области, наводи се већи број дијалекатских илустрација.

55.1.1. Општи падеж множине на *-е* без предлога:

туј *чобане* заврћа, нарџди *тѣ шањире*, кој имала *комџире*, које *џријаџиџе* оћаја, шџла *минџане*, клале *јарце*, *јаганце* одвоју, како-кој имала *динаре* коване, ми смо имале *коцаће*, а смо носиле *рукаве* овакве шарџне, ће дарујеш *свѣце*, на јову сѣге ту роу *џешкире*, деца ги силу *угиче* да се тѣпо Се, да утѣпоу *вамџире*, једоу *мрављанице*; видѣла *тѣ Цигане*, *тѣ шаџире*; после *рукоѣђе* закачи ги вѣтѣр, ал имаш *кревџиџе*, копаа Гојко овѣј *комџире* Ја, и нарѣдим *винџане*; смо клале *јаганце*, сѣга немамо *јаганце*, забрајле старе *обичаје*, да узимамо *аргаџиџе*, се дала *јоргане* Шт, свѣ тѣј *камѣње* што биле озгѣра ги пребациле

¹⁶⁹ Реметић 1996: 453–458, Младеновић 2002: 294, Младеновић 2004: 228, Младеновић 2013: 151–154.

идемо да стајмо *крсѣве*, остаја *волује* тамо, и *синѣ*, имала сэм *чичѣве*, имама *ујчѣве* овде Бе, и *срйове* стаиш у туј богубраду, скупиш *снойове* у камаре, наредиш *снойѣ*, видѣла сэм *гробове*, склопује *делове*, донеле *дарове*, и *дарове* донеле ДБ, причоѣ да пражле (...) тѣ *врагове*; да глѣдам *врагѣве*, да пречѣкоѣ *сваййове* ГБ, мѣле смо *судѣве*, научимо *волове* да идеѣ, носимо *сноййове*, да стаи *сноййове*, имаја од ђфце онѣ¹ ткѣне *белйове*, мењале *кумове*, у руке тѣ *сйаййове* њине, тѣ *крсѣве* да направиш, ћ[e] идемо да печемо *класове* („клип кукуруза; клас пшенице“), месѣла *лебове* Го, тѣл’е *белйове*, *волѣ* упрѣгну у токму, мѣж’и вржѣжов *сноййове*, и напраи онѣ *рамове* Др, *волѣ* људима краље, *сноййове* смо ги брал’е у клање Ви, а имате *макове*, турале по њѣве *крсйѣве* од лѣске, а *волѣ* држал’е напре, терал’е дѣца *волѣ*, продади *волѣ*, смо имале² *какве волѣ*, припрема *дарове* Су;

Имала сэм *чичѣве* очѣве, стрине, браћу *од чичѣве*, сѣстре *оⁱⁱⁱ чичѣве*. Се.

55.1.2. Општи падеж множине на -и

Број потврда са ОПмн. = Нмн. у сиринићком говору није велики:

ни да узеш *оⁱⁱⁱ* старе *људи*, *миѣци жагѣнци* да закол’еш, онѣ Грѣзда што је у *Крсйичини*, личи на *ујѣфци* Се, отидѣсмо у цркву *сѣс* тѣ *наше рођѣци* Ја, ако вићнеш нај ближње *рођѣци*, нѣмам корис ни *од ваши синови* Вр, узимале вѣду *од вируи* Шт, бѣле смо на бачѣњу сѣ[s] жѣну и *сѣс унѣци* Бе, молим ги овѣ *синои* Бе, да чѣниш *обичѣи* ДБ, *руковѣћи* смо правѣле, а па стѣгни ако можеш тѣ младе *момци* Го, *руковѣћи* носѣш Др, она је миђу *лазѣри*, *с коѣи* се вршило тѣ време, брат па њѣгов па ишо *йо Шиййѣри* Су.

С обзиром на то да је именица *сйѣѣри* новија, ОПмн. на -и очигледан је унос (Тражи пѣре што му однѣја *сйѣѣри* Се). Пошто је ова именица пришла именицама м. р. на сугласник, обични су примери: *ће крѣшиш сйѣѣре*, добила разне *сйѣѣре* за свѣдбу Се.

55.2. ОПмн. са предлозима

а. Предлог *од*:

пѣрке *оⁱⁱⁱ љѣйѣве*, а кѣј нѣ се плаши *од вамйѣре*, побѣгле *оⁱⁱⁱ крсѣве* Се, *од вѣце* и од мѣчке, каланѣурке *од зѣбе* ги ишле ѣскре, нѣт сэм оздравѣла *о[д] љѣј љѣѣче* Ја, да напраим зид *о[д] љѣј камѣње* Вр, требало да се чува *оⁱⁱⁱ чобѣне*, *о^o љѣѣне* узѣмо да се омрсѣмо Шт, да би сазнале нѣшто *оⁱⁱⁱ Поѣѣје* пѣ више, људи *од разне краѣве*, се плашиле *о[д] Турѣе*, стрѣ ми је *од вѣѣре* мѣне, *о[д]* тѣ постѣре *љѣде* Бе, зарадѣја *оⁱⁱⁱ казѣне* што давѣа ДБ, *од мѣѣре* се напрајла тѣ мавѣла ГБ, брана саплѣтѣна *о[д] љѣре*, и мѣчка се плаши *од љѣде* Го, измѣри *од обрѣче* надѣле Др, и *од жагѣнѣ* мѣсо да има Ви, нѣшта нѣ ни остѣло *о[д] љѣѣце*, тако сэм чуја *оⁱⁱⁱ* старе *љѣде* Су.

б. Предлог *из*:

извѣчи трѣле *класове* *из руковѣђе* Се, искѣчила *ис Цигѣне* Ја, узимале снаше *из Борзанѣве* Вр, ѣни нѣ бѣле *ис љѣј градѣве* Шт, пламењ ги искаѣа

и[з] зубе Бе, *из амбаре* не смо узимале богобраду Го, и *из Дречове* одвеле јенога Др, *искочише ис њодруме* тија што побегље Су.

в. Предлог *због*:

свадише се због *коиллове* Се, *напрајше* трло због *јагањце* Вр, па ми се наљутија због *ојкосо* Шт, *спремало* се подобро једене због *аргаише* Го, *степаше* се због *динаре* ДБ, због *џилиће* имамо и квачке ГБ, *кучићи* по ојце због *дивљаче* Др *свадише се због лонце* Ви, и ће се тепо *због[г] кучиће* Су.

г. Предлог *ради*:

се насил'ил'е њ животине *ради људе* Ви.

д. Предлог *зад* / *џозади*

д¹. *зад*: *остајте дрва зад камење* Ја, *чаше* не се виделе *заји шишиће* Вр, *имала*

јена-рупа заји колце Шт, *забоди зад јасење* ГБ;

д². *џозади*: *има џозади џешикре* Се, *донесосмо дрва џозади коиллове* Вр, *никад* немало тури ги за једене *џозади камење* ДБ, од мOGLE НИШТА не смо виделе *џозади џрвичаре* Го, и да побегнемо *џозади коње* Др, н[и] *имало* НИШТА НИ *џозади свайо* Ви, *збореле* што има река *џозади џеј брегове* Го.

ђ. Предлог *међу* (*миђу*) / *између* (*измиђу*)

ђ¹. *међу* (*миђу*): *међу теј камење* се стаи Ја, ни *мати* не га познала у *ливаду миђу косаче*, не *могаа* да га *нађе миђу камењчиће* ДБ, *вүци* не *могале* да *прођој* *међу чобане* и *њине кучиће* Го, *Свети-Никола* је нај *важан миђу свеце* Др.

ђ². *између* (*измиђу*): *бачица* полэко *ишла измиђу кучиће* Се, *преводила измиђу лазаре*, она *измиђу лазаре* *преводи*, *тој* било *измиђу волове* Ја, *свађа измиђу другаре* Шт, *имало* и *јено-јүже измиђу колце* ГБ, *измиђу вүце* било Го.

е. Предлог *исјод*:

исјод минјане *имала* *целетку* Се, *исјод[д] џеј камење* *тражиле* *змије* Ја, *имало* и *слама исјод јариће* Шт, *имало* *друго исјод јелеце* Бе, *прво туриш* *руку исјод руковеће* ГБ, а *нашле* и *рупе исјод мрављанице* Го.

ж. Предлог *исјред*:

а *ишо јен коњ исјред магариће* Се, да ги *ваћамо* под *лэсу* *турамо* *ченицу исјред цивјане* Вр, *домаћин* *иде* нај *прво исјред косаче* Го, *ће* *изнесемо* *све* што *има* *испред џрвичаре* Др.

з. Предлог *џовише*:

Б^{ија} *туј* и *јен-крөв џовише кошэве* Вр, *стајле* *грэде џовише џенцэре* Го, и *цивјари* *л'этив џовише рукоэће* Др.

и. Предлог *без*:

У *башчу* не *може* *бес комјуре*. Се, *ће* *ме* *остаи* *бес џилиће* Ја, *мислија* *кућа* *бес џемэље* да *бине* Вр, а *како* да *вршим* *бес коње* ДБ, ни *домаћин* *без јагањце* ДБ, не *мого* да *оре* *без волове* и *без коње* Го, ни *бес џријаишеље*

не мо́же да се жи́ви Др, исто ка да пра́иш ку́ћу *бе[з]* *зидо́ве* Ви, Кэт се подељи́смо, смо би́ље *без бра́ве* Су.

ј. Предлог *до*:

а ни бра́ту не́ му би́ло *до го́сти* Се, А кэ[д] до́шле вۇ́ци *до бра́ве* да ги ко́љо Ја, донесо́ше *до жага́ње* Вр, а вۇ́ци па до́шле *до ја́риће* Шт, са́мо што смо пра́шле *до мивја́ре* Го, принесо́смо др́ва *до мага́риће* Др, кумо́ви до́ђоше *до свайо́ве* Ви, војска сэс пу́шке дотрча *до зидо́ве* Су.

к. Предлози *куд* / *код*

к¹. *куд*: а што́ му треба́ло да иде *ку[д]* *и́е* *ђаво́ле* Се, Ни́т се иде *куд ме́дведе*, ни́т *куд вۇ́це*. Вр, смо влачи́ле вۇ́ну *куи Шийи́аре* у Бро́г^а Се, Но́си *ку[д]* *Талија́не*, *куд лека́ре*. Бе, дотрча́а *ку[д]* до́бре *кучи́ће* ДБ, и кэ[д] да погле́да *куд ми́ше* Го, о́ни та́мо се́ду *куд му́ж'е*, самови́лка да до́ђе *куд љу́де* Др;

к². *код*: да га изе́дем ја саба́јле *код во́ло* ДБ, а та́ј же́на оти́шла *код во́лове* ГБ, оноди́ле све́ то́ј *код љу́де* Го.

л. Предлог *крај*:

крај студене́ *бунаре* Се.

љ. Предлог *и́реко*:

стаи́ја не́што преко *бра́ве* Се, и о́но иде *и́реко* те́ *каме́ње* та́мо Ја, Да не́ се испр́ља, преко *ло́нце* је́н кана́вац. Вр, рипа́а *и́реко зидо́ве* ГБ, Стаља́ло се *и́реко зидо́ве* и црепо́ве. Го, Да не́ се омо́кру, ће ту́риш не́што *и́реко снои́о*. Др.

м. Предлог *врз*:

Тури́смо ша́тор *вр[з]* *снои́о*ве. Бе, па стаи́ш не́што *врс каме́ње*, и *врс кожۇ́ше* ако има Вр.

н. Предлог *у*:

у те́ј *и́емеље*, у *дина́ре* окова́но Се, ма́ле у *качичи́ће* Ја, да́ла са́мо у *кумо́ве* Шт, не веру́је у *вамйи́ре*, уда́та сэм о́уде у *Бабару́ине* Бе, овии́ја дру́ги у *кожу́ше* ГБ, се обу́чоу у те́ј *кожу́ше* ста́ре ДБ, у *качичи́ће* све́ се стаља́ло, у *нави́ље* та́ко денемо́, гре́ј во́ду у *кои́лџе*, на вери́гу у *кои́лџе*, да га вржу́јеш у *снои́о*ве Го, пона́пре стаља́ле у *качичи́ће* Др, у *и́арии́зана* сэм оти́шо одма́, и́гров у оне́ј *кожу́се* Ви, то́ј сэм гледа́а у шипта́рске *кра́је* Су.

њ. Предлози *и́осле* / *и́о* (са генитивним значењем)

њ¹. *и́о*: Кэт се опраи́смо, *и́о во́лџе* купи́смо и ко́ња. Се, *По жага́нце* војска ни ў́зе и в́ла. ДБ, А *и́о љу́де* ис ку́ће, ће је́до чоба́ни. Го, А по́сле *врайчи́ће* же́дсмо и дру́го ме́со. Др;

њ². *и́осле*: *По́сле вۇ́це* појави́ше се и мџ́ке. Ви.

о. Предлог *и́о* (са локативним значењем):

и́о те́ *и́реде́ле* сэс мати́ку, а ле́ба *и́о дво́ре* Се, *и́о хои́еле* има и то́ј Ја, *и́о* те́ј *зиди́не* Бе, и́шле *и́о дво́ре*ве, н'џ́ма сэг *и́о каме́ње* да чу́коу људи́ма; И́шле по ку́ће, *и́о дво́ре*ве; *и́о каме́ње* то́ј живеле́ ГБ, *и́о шумчи́ће*, *и́о и́е*

грмље, ишле они *ѿо грсѿиѣ* Го, идо *ѿо зидове* Др, Терзије обично ишле *ѿо Шийѿаре*. По Србе не! Др, кој може да иде *ѿо камење* Ви, а сэм разбраја *ѿо људе* Су.

п. Предлог *око* / *около*

п¹. *око*: и моји свѣ да бѿно *око ѿрвичаре* Вр, смо бѿле *око свайѿоѣ* Го;

п². *около*: сѣбраше се *около свайѿоѣ* Ја, , А војска бѣш *около Србе*. Шт.

р. Предлог *одовуд*:

Одовуд зидове немáло нѿ трава, нѿ ништа. ГБ.

с. Предлог *оѿуд*:

И тѣј грањке однѣси *оѿуд камење*. Др.

т. Предлог *насред*:

насред руѿчиѣ туриш по јѣн кѿмпир Вр, ако има нѣшто да се вѿди *насред мрављаниѣе* ДБ.

ћ. Предлог *навр*:

ѣте тако *навр ѿрсѿиѣ* јѣде Ја, а сол туриш *навр ѿрсѿиѣ* Бе.

у. Предлог *ѿроѿив*:

Ал има нѿкој ѿтроу *ѿроѿиѿу миѿиѣ* Шт, ^уѿна знаѣ да гáси жарље *ѿроѿив вамѿиѣ*. ГБ, а ^уѿн па имаа нѣшто *ѿроѿив моѣ синѿоѣ* Го.

ф. Предлог *ѿрема*:

да се понѿзи *ѿрема људе* Ја, а младожѣња *ѿрема свайѿоѣ* Бе, смо месѿл'е *ѿрема л'уде* Су.

х. Предлог *намѣсѿо*:

А ^уѿтац *намѣсѿо волѿоѣ*, ѿн да ^узе к'ѿња. ДБ.

ц. Предлог *крај* / *креј* / *кри*

ц¹. *креј*: Бегáјте свѿ тáмо *креј* голѣме *камење*. Ја, А дѣца отидѿше *креј људе* што бѿле до рѣке. Вр, па мѣтни нѣшто *креј миѿиѣ* Бе;

ц². *кри*: Те те изгубиш ако отѿнеш *кри врагѿоѣ*. Др.

ч. Предлог *ѿроз* / *ѿрез* / *крѿз*

ч¹. *ѿроз*: му се вѿди *ѿро[з] зѿбе* Се, имáло и по лѣк трава *ѿрос колѿмбоћ* Вр;

ч². *ѿрез*: туру *ѿрѣзѿ ѿрсѿиѣ*, задрж'и чѣницу оздѿл *ѿрез њѣгуѣ ѿрсѿиѣ*, а отѿде и ѿн *ѿре[з] свайѿоѣ* Бе, требáло да се проѿје *ѿрез руковѣѣ* ДБ, избѿва и по нѿкоѣ дрво *ѿрез голѣме бѿсје* Го, па ће тражѿмо *ѿрес класѿоѣ* Ви, а ми смо се плашѿл'е да идѣмо *ѿре[з] шийѿарске краѣ*, нѿсим *ѿрез тѣ снѿѿоѣ* Су.

ц. Предлог *низ*:

па смо носѿле шамѿѣ *нис кукоѣ* Се, вáда от кѿше да ги иде *нис коѿаѣ* Бе, па смо слѣнале *низ Вирѿоѣ* Го.

ш. Предлог *уз*:

а идо вѣшке *ус кревѿѣѣ*; Кѿ[д] да вѿдим – уз мрѣтве *људе* пуно мравке.; а нѿкоá трава рáсла *у[з] зидѿоѣ* Др.

а-1. Предлог *на*:

па се скупи *на врао́ве*, не га скупју *на врао́ве*, се тури *на рого́ве*, качише се *на ко́ње*, *на саче́ве* смо пекле *ко́ре* Се, *на жарље́ве* се турале дрва, људи викале *на вуце* Ја, дрва се носило ис планине *на ко́ње* Вр, *на шањи́ре* ће туримо све што имамо Шт, исто било ка *на ове́ј шийорѣ́и* Бе, и ми смо турале сво́на *на бра́ве* ГБ, и ставиу́ тамо *на те́ј каме́ње*, па *на сѣа́йчи́ће* ги наредимо Го, а *на креве́и* све даро́ве ће стаиш, све *на л'еко́ве* живу Др, чауш *на свайо́ве* да одреди кэ[д] треба да устаноу́ треба Су.

а-2. Предлог *над*:

он командује *наи́ свайо́е* Ја, *наи́ снои́о*е морало нешто да се покри́е Вр, не се се́ћам што било *над оне́ј лисѣ́и* ДБ, а зэр ма́ло авијони *над на́ше војни́це* ГБ.

а-3. Предлог *и́ред*:

искочи́ше терористи́ *и́ред љу́де* Се, А зашто да збо́ри *и́ред љу́де*? Ја, *и́ред Младѣ́нце* се ж'ѣну Бе, Све што имало све се изне́ло *и́реи́ свайо́е*. ДБ, па да се жа́ли *и́реи́ сино́ве* ГБ, *и́ и́ред јага́нце*, *и́ и́ред ја́рце* ва́ља со́л да се стаи. Др.

а-4. Предлог *и́од*:

ће оно́димо *и́ои́ каме́ње* Го, просни сла́му *и́од јага́нце* Др, ништа нема́ло *и́ои́ ко́ње*, ако има во́да *и́од ове́ј каме́ње* Ви.

а-5. Предлог *за*:

ко́ј дѣн би́ја та́ј *за свѣ́ре*, ће прѣде *за бељо́ве* осно́ву Се, да ти ка́жем ка́ко би́ло *за и́арѣ́иза́не* Ја, збо́ру исто и *за Борза́нове* Вр, зна́м *за Вуци́не*, мло́го пу́та сѣм слуша́а *за вамѣ́ре* Бе, кад било во́ј *за и́арѣ́иза́не* бѣрба ГБ, ћеу́ ми је *за обича́е* Го, треба да се купи́ све што треба *за го́сице*, *за ове́ј случа́е*ве нева́љашње Го, *за јага́нце* кѣт се оја́гну Др.

а-6. Предлог *сѣс / с / са*

а-6¹. *сѣс*: че́шеш *сѣз гребѣ́не*, ора́ло се *сѣсѣ во́лове* Се, *сѣс во́ло*е Ја, *сѣз гребѣ́не*, та́мо се грани́чи *сѣ[с]* Шийи́аре, *сѣс и́ои́у́је*, уда́роу *сѣ[с]* сѣа́йо́ве Бе, ву́чи *сѣс во́ло*е ДБ, *сѣ[с]* сво́је *жа́рље* га́си ГБ, се омрси́мо за Бѣжи́ћ *сѣз и́вица́ре* ДБ, па *сѣз го́сице*, *сѣз го́сице* сломи́мо, *сѣс ко́ње* се врши, пу́цоу *сѣс и́иши́о́ље*, и она се метала́ *сѣс каме́ње*, но́сиш *сѣс во́ло*ве, те́ не́ки *сѣс ро́го*ве, на рѣку *сѣс и́асѣ́ве*, *сѣс во́ло*ве де́да работа́а Го, се повеза́ше *сѣ[с]* Шийи́аре, *сѣс во́ло*е но́си ђубре, се ора́ло *сѣс во́ло*е Др, ко́ја *сѣз динáре*, ме́чке терáл'е *сѣс кучи́ће*, ко́ја *сѣз динáре*, сѣм и́шо по сто́ке *сѣ[с]* чо́ба́не, ме́чке терáл'е *сѣс кучи́ће*, ће ми до́ђоу *сѣ[с]* сѣи́риче́ве, смо га носил'е *сѣс во́ло*ве, се врши́ло *сѣс ко́ње* Су.

а-6². *с*: *с* ко́ње и́шле Бе, се че́шља з *гребѣ́не*, , смо ора́ле *с во́ло*е Др, смо ора́л'е *с во́ло*ве Су.

а-6³. *са*: *са динáре* накитѣ́не ГБ.

а-7. Предлог *и́ри*:

кучи́ћи се уплаши́ле и ђутеле́ *и́ри чо́ба́не* ДБ, има што жи́виу *и́ри љу́де* Го.

55.2.1. Предлошки скупови:

а. Предлошки скуп за у:

дé се наóди за у *й̄ар̄ий̄изáне* Су.

б. Предлошки скуп за од:

и за од *вúце*, за од *свéре* и тај дéн смо чувáле, и бачи́це чувáле за од *свéре* Се.

в. Предлошки скуп за на:

а за на *рукчи́ће* сэм видуwáла Го.

55.3. ОПмн. именица на -к, -г, -х

Због важне дијалекатске особине, која сиринићки говор везује за призренско-јужноморавски метохијско-косовски ареал¹⁷⁰, а даље и за косовско-ресавске говоре у северном и северозападном делу Метохијске и Косовске котлине, судбина ОПмн. им. на -к и -г посебно се разматра.

а) У највећем броју потврда у ОПмн. уопштава се основа с африкатама, чиме се у множинској парадигми избегава алтернација /к : ц, г : з/:

Нашле – víка – два мушкарца, *близна́це*, и две жéнске, *близна́це*; па ту́роу *дирéце*, издéнеу *нави́љце*, у *нави́љце* та́ко, íма уну́це, шíла тéј *й̄рслúце*, првéне врпце за *ојáнце*, за тéј *ојáнце* врпце, и вика́ле *вúце* свéре, Мратíне чувáле *ради вúце*, тóј за од *вúце*, *сандáце* купувáле па на кóња ту́ру *сандáце*, носíле *бајра́це*, у *чанáце* длубóке; Се створувáле од не́га. От кру́шац. Јáке Лепéнце, *јáке й̄оий̄оце*, *јáке свé*.; За Велигдэ́н *ојáнце* што се напра́ју Се, давáло од *ојáнце* до марáме, него у *санáдце*, и прос цéло сéло тéј *сандúце*; Ў, брé мáти, сé с тéј тво́је *й̄разни́це*! Шт, *изми́ћу вúце* бíло Ја, имáле *сандúце*, затвóри ба́ба млéко у онéј *чанáце*, на Свете-Трóјце носíле *барја́це*, кучи́ћи гонíле медвéде и *вúце* Бе, óнда íде сáмо *й̄рэма й̄разни́це* ДБ, *ојáнце* на нóге смо имáле, да ми прáј *ојáнце*, сúши *ојáнце*, дíзај *обóјце* ГБ, напра́а *ојáнце* лéпе, *ојáнце* да осúшиш', *обóјце* напра́виш, *обóјце* да осúшиш', тéглим тéј *сувáрце* Го, напра́иле *сандúце* о[д] дрвéта, јá сэм прáјла за дéцу *ојáнце*, носíле и *й̄рслúце*, шíле *й̄рслúце*, носíмо онéј *нави́љце*, увéчер га сэберéмо у *нави́љце*, *сэз бајра́це* идéмо, кучи́ће око сéбе због *вúце* Др, плúг íма *равни́це* нáпред, турíмо у *обóјце*, нóси вóду у *крчáзе* Су.

б) Поред ОПмн. доминантног односа *ојáнак* : (Нмн.) *ојáнци* : (ОПмн.) *ојáнце*, потврђени су и примери с односом *ојáнак* : (Нмн.) *ојáнке* : (ОПмн.) *ојáнке* (в. т. 54б).

в) У источном делу Сиринића потврђен је однос *бíсаг* : *бисáзи*:

Дáј му онéј *бисáзе*. Др, па да напúним *бисáзе* Ви, чени́ца бíла у *бисáзе* Су.

¹⁷⁰ Стевановић 1950: 103–104, Реметић 1996: 455–457, Павловић 1970: 73–74, Богдановић 1992: 43, Буровић 2000: 47, 60, Младеновић 2013: 153.

55.4. ОПмн. именица на *-uhi*

Суплетивизам ове скупине именица, са синкретизмом Нјд. и ОПјд., структурно подржава опстанак синкретизма и у множини у већини говора у ареалу коме припада сиринићки говор (Младеновић 2004: 229–230; 2013: 154). У овом говору је интеграција ових именица у морфолошку диференцијацију Нмн. и ОПмн. највећег обима у односу на све призренско-јужноморавске говоре који познају ОПмн. на *-e*. Већем укључивању ових именица у остале именице м. р. допринела је свакако кучко-васојевићка миграциона струја. Број забележених примера са Нмн. = ОПмн. ових именица у сиринићком говору није већи од потврђеног синкретизма осталих именица м. р. на *-ø*.

а) ОПмн. на *-e*:

па *камењчиће* саберемо, да има *коскичиће*, *сэчоу* *мале* *йарчиће*, за *унучиће*, *отиноу* по *кафиће*, *изведе* *йилиће*, *туру* *нарамчиће*, на појату *свећичиће* упалу, ми *дале* *којличиће* *црне*, *носиу* *жэне* *шишиће*, *кужљичиће* *ги* *давале*, *плэле* *йанйолчиће*, *сукничиће*, *минйанчиће*, *седэло* *се* *на* *сйоличиће*, *на* *совричиће*, *мэтле* *туруш* *оз* *грањчиће*.¹⁷¹ *Се*, има *крчажиће* у *руке*, *нигде* има *мачиће* по *пóду*, *ál* *ймаш* *йилиће*, *ће* *ги* *увату* *врайчиће*, *кравајчиће* *смо* *месíле*, по[д] *другу* *мишку* *кршчиће* *Ја*, *дала* *свэ* *хебиће* *амбасадор*, *сйаичиће* *смо* *имале*, *кучиће* *тражимо*, *пóсле* *кэт* *сэм* *учинила* *унучиће*, на *Йњат* *смо* *месíле* *кравајчиће* *Шт*, и *йараунучиће* *ймам*, *сакуљчиће* *смо* *носиле* у *школу*, *јариће* *напре* *ги* *удауале* *млого* *вүци* *Бе*, *пијане* *жэне* *шишиће* *искршиле*, *наранимо* *кучиће* *ДБ*, *док* *не* *изэдо* *йарчиће* *мэсо* *ГБ*, *квачка* *ми* *извэла* и *вуј* *годину* *йилиће*, па *ћемо* *тамо* *са* *свэ* *унучиће*, *кравајчиће* *дадемо* *свэма* *Го*, *јажњиће* *ће* *закољэмо*, *кóлко* *йилиће* *си* *учинила* *Др*, *живэл* *е* у *мицке* *собичиће* *Ви*, и *наберэмо* *сйаичиће* *Су*.

б) ОПмн. на *-и*:

кокошка *изведе* *йилићи*, за *Бóжић* *күпу* (...) *онé* *тврде* *крушчићи* *Се*.

в) У пасивним конструкцијама ОПмн. и у овој скупини именица продира у Нмн., тако да у следећим примерима форме на *-e* треба сматрати ОПмн.:

Се *носило* *онé* *йорке*^{III} *чиће*, *кошуљче* *онóј* *прóсто* *Се*, *знаш* *ти* *како* *се* *правиу* *тэј* *кравајчиће* *Шт*, па *се* *терало* *кучиће* *из* *двóр* *да* *не* *лајо* *Бе*, *ál* *знаш* *како* *се* *чувало* *јажњиће* *од* *орлине* *Го*.

г) Као факултативна форма у егзистенцијалним конструкцијама јавља се ОПмн.:

А *кошуљчиће* *немáло* *напре* *Се*, *Немáло* *тэда* *ни* *кишобране*. *Ја*, *И* *напре* *имáло* *хебиће* „*Амбасадор*“ *Шт*, у *стáро* *дóбо* *немáле* *кафиће* у *Штрпце* *Го*.

¹⁷¹ Ово је усамљен пример с предлогом *ос*, карактеристичним са сретечки говори, али потврђен малобројним примерима и у јужнометохијским говорима, где је стигао миграцијама сретечког становништва.

55.5. ДАТИВ МНОЖИНЕ

Присуство наставака *-ам* и *-има* у Дмн. именица овог деклинационог обрасца последица је присуства различитих морфолошких система у процесу формирања сиринићког говора. Развијањем новог наставка *-има* овај говор је најјужнија тачка српског дијалекатског простора с овом иновацијом, док се наставком *-ам* сиринићки говор наслања на северношарпланинско дијалекатско окружење, али и окружење јужније од Сиринића, до кога није стигла иновација продора двојинског *-ма* у облике Дмн.

Оба наставка потврђена су од именица са и без проширења основе, мада се уочава да је наставак *-ам* нешто обичнији код једносложних именица с проширењем основе, док је наставак *-има* нешто чешћи од вишесложних именица.

а) Наставак *-ам*:

Бог ги даа зравље *йойоам.*; име *воловам*: Шароња, Јеленко, Муроња; мисле смо ги ноге *свекрoвам*; обема *воловам* ги скрши, однеси овема *синовам*, како да се ондесе и овема *волоам* Се, нити требало да кажемо тема *девојчићам*, не могла да помогне ни *синовам*, *волоам* однесемо сол Ја, а да могу отров да онодим *мишам*, нај напре дадемо *синоам* Вр, за Ђурђејдэн се спрѣми и *бравам*, а треба и да платиш за тој *йойоам*, огроман дар се дава *кумоам*, однеси овема *синовам*, не сэм казала *родишье.лам* Шт, да донесемо сено *воловам*, па да ги нареди *синоам*, дар сэм дала свѣм *мушкарцам*, а *мушкарцам* свѣм, и даваш *девојчићам* Бе, Ал како да јавим тема *војнициам?*; неки динар ће га даш за ћеу *вучарам* ДБ, и мо'ема *синоам* узѣше ис куће, нај прво се даде *свекрoвам* ГБ, и теј нѣве дале *чичевам*, ако не се каже *дедовам* Го, Одма не ће лајо на тебе ако метнеш мѣсо овема *кучићам*. Др, ако метнеш мѣсо *кучићам* Ви, не могу да наѣм рѣд *йаршизанам* Су.

б) Наставак *-има*:

Ако мoгло тема а зашто не и овѣма *људима?*; *аргаиима* напре за на нѣву кисело млѣко, и носиле *аргаиима* да јѣдо, учинивале *људима* штѣту, га тури на рогѣве *воловима*, старѣма *људима*, *коњима* однесите воѣду Се, да пренѣсем *људима*, да рѣчем *чобанима*, не било лѣко ни *мужима*, требало да се нареди и тема *косачима* Ја, старѣма *људима*, тој се однесе за обѣд *аргаиима*, прво се даде *мужима*, имало да се носи и *сваишoвима*, а и овѣма *синовима*, а овѣма *сваишoвима* Шт, овѣма *мишима* и отров ништа не мoгоу, ги донеле нашѣма *људима*, *Шийшарима* не ги одговарало, туја ги је ометиште *вуцима*, немало да се даде ни нашѣма *војницима* Бе, а требало да се спрѣми и *коњима* и *воловима*, свѣ ги је тѣшко старѣма *људима*, тема *бравима* ДБ, стра̑а ги било *људима*, н'ѣма сѣг по камење да чукоу *људима*, однесеш на ливаѣу *косачима*; А мислите и овѣма *људима* да продадете? ГБ, а како да ги докажеш нашѣма *људима*, немала штo да однесе *аргаиима*; Зар лѣк ги клале стоку вѣци и онѣма *чобанима* у планину! Го, плѣле смо *мужима*, ни *синовима* не казала, бунгур *воловима*, да га иструјем гњѣздо *голубима* Др, *волове* *људима*

краље, јел’е ги кукуруз^с *л’удіма*, *мишима* и отров да туриш, ал си мого и *бравіма* Ви, истерімо стѣку *чобанима* под ругу, тај л’ѣба што остане даде се *йокојніма*, *косачіма* нај прво треба да бине спремено л’ѣпо, *косачіма* се носіло ка на свадбу, *људіма* да се каже, немало ни *коњіма*, старѣма *људіма*, однеси овѣма *синовіма*, *коњіма* однесіте воѣду Су.

в) Поименичени придеви опстају у заменичко-придевској промени:

нај стра̑ ги бילו *нашема* Бе, и *нашема* ги било зор, ал рекоше *вашема* ДБ, *овема* ги се досадило, *сїтарема* не треба млого ГБ, *їема* нішта не ги бילו Го, *младема* ги се чїни да не треба нішта Др, *сїтарема* ги наредише да донесо пушке Ви.

г) У примеру: Дар сѣм дала свѣм *мушкарцѣм*, већ малема децама не сѣм имала. А *мушкарцѣм* свѣм. И жѣне, стрїне, свѣм до јенем сѣм ги дала дар. Бе, – забележена је интересантна употреба датива уз предлог *до* (свѣм до *јенем* сѣм ги дала дар). Шири контекст има низ облика са дативом намене, па је могуће наслањање на тај низ.

ДЕКЛИНАЦИОНИ ТИП 2:

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА

ЈЕДНИНА

Наставци јѣдине	
Нјд.	-о -е
Гјд.	(-а)
Дјд.	-у
ОПјд. (Ајд.)	-о -е
Вјд.	-о -е
Ијд.	(-ом)
Лјд.	-у

56. Именице с. р. у јд. завршавају се на -о и -е. У малобројним примерима уочава се експанзија наставка -о. Тако је: *ћѣрка ми бїла на моро* Ја, збору да *їма у моро* голѣме рїбе Вр, па да *идѣмо за на моро* Шт, и *кѣ[д] ће стигнѣмо на моро* ДБ, *смо ти бїле у јен-кѣтел бѣш до моро* Го; и да га забѣли *рамѣно* Ја, *Штѣ ти ѣ на рамѣно?* Шт, не мѣгу нішта *на рамѣно* ДБ.

Наведени облици су факултативни, пошто су потврђени и облици *море*. Продор *-о* у *рамéно* подстакнут је парадигматским уједначавањем јединске и множинске основе.

Док је заједничка основа јединских и множинских основа именица с. р. на *-о* стабилна (*сéло* : *сéла*), именице на *-е* карактерише сложенији однос због присуства односно одсуства проширења основе у јд. или у мн., али и због суплетивне множине на *-ићи* дела именица. Разноликост усложњава и присуство проширења основе са *-еић-* дела именица у партитивним синтагмама, док оваквог проширења нема у јединској односно множинској основи.

56.1. Номинатив једине

56.1а. Именице с наставком *-е*

Као критеријум за класификацију именица у оквиру ове скупине узима се однос основе Нјд., Нмн. и зависних падежа оба граматичка броја. Део ових именица по овом критеријуму припада овој скупини (*йу́це* : *йу́ца*, *ју́же* : *ју́жа*), иако у партитивним синтагмама имају облике типа *йуце́йи*.

а) Без проширења основе у множини (*ја́јце* : *ја́јца*):

нема *грозéње*, нема више *йлачéње*, тешко било *вршéње*, после *сирéње* се пра́и, шуше́но *сирéње*, и по јéно *цвéће*, *минйáнце*, *йéше* ги се ту́ри, њóјно што има *йéше*, *йу́це* („дугме“), се но́си *ђубре*, и стéгне се *ју́же* Се, *дрвце* никóе од бóрр, штó било *весéље*, штó било *йóéње*, а овóј *ја́јце*, кáко те изгóре *слу́нце*, *конóйље* се сеáло, *йиéње*, *једéње*, Грацко *Сел'иши́е* Ја, јóш док гри́е *слу́нце*, *йéше* на њí, па озгóр јóш јéно *йу́е*, *кри́ло* прво се јéде, кáкво *рабойáње* Шт, било *йолагáње*, и после му до́ђе *йеиáње*, увек било *косéње* између Сирини́нке и Средáчке жупе, било *немáње*, *йосийу́јење*, нема *расирезáње*, тэд било *немáње*; до́ле било *игра́ње*, *йоéње*; бања́ње било обавéзно, варéно *сирéње* морáло да бíне, и *ја́јце* се обéси на пла́фон гóре, ка да гу огри́ја *слу́нце*, *винце* што остáло од увéчер Бе, и кэт је *крићевáње* идеш, јóш *слу́нце* не огреáло, се попи́е раки́а, *винце* ДБ, *йомирéње*, имáло и *држéње*, имáло и *кара́ње* ГБ, најтéшко *коиáње* било, прво *ора́ње*, снашу укра́дноу па *ваћа́ње* по сéло, *жњéјење* (: жњéјем), *йéше* („одело“), *йу́це*, се наредí онóј *конóйље*, *ју́же*, *ја́јце* Го, *коиáње* је нај тéшко, нíкој *дрвéће* имáло, напраéно ка *коришйéнце* Др, сýши се *сирéње*, *сирйиши́е* је óдó ко́зе, сáмо *йевáн'е* и *весéл'е* нема, посл'е тој *йеиáн'е*, по староврémски било *Шуши́ће*, *весéл'е* имáло Су.

Именица *веселéње*¹⁷² (Е, кáкво *веселéње* имáло! Ја, куд њí немáло *веселéње* ка куд нáс ГБ), бележена од старијих информатора. Морфолошки тип упућује на накнадно извођење формантом глаголских именица *-ње*, које је додато на већ изведена именицу. Иначе доминира облик *весéље*.

¹⁷² Исти облик бележен је и у шарпланинском горанском говору (Младеновић 2001: 307). Уп и са *веселéње* у лужничком говору (Ћирић 1983: 88).

б) Именице с. р. са проширењем основе

Највећи број именица с. р. припада онима са проширењем *-ей-* у јд. и суплетивним наставком *-ићи* у мн. Проширење *-ен-* потврђено је само у малом броју именица, док проширење основе *-ес-* није забележено.

б¹. Са проширењем *-ей-*:

врайниче је мицко, *куче* не прође, *цемйерче* се обучувао; *јэгње* му се изгубило, а његоо *девојче* било баш убао Се, ка[д] ће се одвои *иэле*, по никое *иэле*, ка *врайче*, и *крчаже*, овој *иэле* не могло да гу сиса, кад улене *врайче* под лѣсу Ја, ка јено *деише* после толко године, ка никое *врайче*; Може да *врайче* бине све птице што се викоу, ми викамо врапчићи – по големо *врайче*, по мицко.; никое *девојче*, *сакуљче* смо викале, ка никое бѣло *зајче*, *корче* („пита“) никое да се напраи, ка *криче*, лѣпо *девојче* ти било, имаше *манциче*; Бе, *сакуљче* се напраи от платно, јено ка бѣло *зајче* пред нас, ка *иэле*, *куче* ће прође, и никое *девојче*, нај старо *унуче* Шт, *куче* цел ноћ што лајало на вуце, *јаре* не треба да се закоље ДБ, па да ми падне *крчаже* и да се искрши, моје *деише* ми учило добро, а какво ти је *јаре* ГБ, *свирајче*, *иџремче* („собица“), *клујче*, цело *лејче*, *слонче*, *качице*, *иџиличе*, *грне*, избласиља *Драчке* по његоо, *јаре*, *иэле*, *ћуше*, *магаре*, *буре*, а тој *иэле* да се разболи, а што па тој *деише* да узе Го, има *коил'иче* што се кува онај сурутка, *крчаж'е* се каж'е Др, *машинче* тој ради, *иэле*, *магаре*, *свирајче* Ви, се мѣта *семе* с руку, *јаре* мицко, *деише* сѣм била, кѣт се оцѣди *криче* Су.

б². Са проширењем *-ен-*

Именица „раме“ доживела је преосмишљавање облика у јд. *рамо* и *рамено*. Други облик је очигледно уједначавање према основи множине, чиме се неутралише редак морфолошки тип са проширењем *-ен-*. Нмн. бележен је редовно са проширењем основе.

Именица „време“ није потврђена у везаном тексту, а уместо ње у лексичком систему функционише *нарамак*, именица иначе широко присутна у ближим и даљим говорима око Сиринића. На инсистирање аутора овога текста одговор је био да је у Нмн. *брѣмена*, уз напомену неких информатора да Нјд. гласи *брѣмено*, а не *брѣме*. Овај став упућује на то да информатори, највероватније, неаутохтону лексему интегришу у систем аналогijом према односу *рамено – рамена*.

Име не се знало Се, зимњо *врѣме* било, Колко *врѣме* се прѣменило за мој ж'ивот. Бе.

56.16. Именице с наставком *-о*

а) Именице на *-о* граде регуларну множину без проширења основе:

иџро је за да се гноју њиве, планинско *мѣстио*, унутра *брашњо* седѣло, *масло* се одвои, тој *млѣко* се тури, и она моје *дѣбо* је, три *корѣнѣта* *жиџио*, и *врѣиѣно*, у њѣга се држало оној *иџрскало*, а па се нѣси бѣло *фѣнѣло*, јено *цѣдило* дугачко Се, за Велигдѣн се прѣјло *нишиало*, тој *врѣиѣно* имало неке пѣрја, дрвѣно *рало* се звало, *жиџио* се стаља у кош, оној *клеѣиѣало*, *иџаџио*

се ткало, ни било нами *зүвно* у двóрр Ја, тој *мѣсѣно* у јѣн трап, да нѣ-сме *своно*, *зүвно* у двѣр Шт, чутүрке се рачунале *богасѣиво* куд нас, и *мѣсо* што било спрема́но, вика́мо ми *и́ррло* тој де спи́јоу о́ўце, ка биволско *чѣло*, што се уда́ра је *буца́ло*, бѣш тој *мѣсѣно*, ка никѣе мѣсто ди́ је *брдо* Бе, у́зе се *кандило*, сипе се *ви́но* у ча́шу ДБ, да ти бине чѣсто *жи́ѣно*, *ниша́ло* се пра́и, ни *дрво* нѣма ГБ, има́ јѣно голѣмо *кори́ѣно*, *крило*, *дно́*, *гњѣздо*, *ри́ло* („усна“), *бра́шњо*, *реши́ѣно*, *глѣ́ѣно* („длето“), *врайѣ́ило* се ка́же онѣј што се са́бира, има́ло и кисѣло *млѣ́ко*, кѣт се загү́би ни́ко *говѣ́до* Го, овѣј ми је по́ сигүрно *о́ко* Ви, онѣј *си́адо* по нү́, *зүвно* има́ло; осѣјно, би́ћи, *мѣсѣно* бѣло; се бра́ло *сѣно*, има́ло *сѣло*, *ма́сло* искача́ло Су.

б) Именица *до́бо* припада овој скупини. Највећи број потврда је са финалним *-о*, али су забележене и ретке потврде са *-а*. Овде се наводе примери са именицом у Нјд. и ОПјд.

б¹. *до́бо*: прѣ́е, у ста́ро *до́бо*; каланцүрке има́ло у ста́ро *до́бо*, ве́соу наро́д би́ја за мо́је *до́бо*, за мо́је *до́бо* Се, не́ сѣм виде́ла ја́ за мо́је *до́бо* Ја, у ле́тњо *до́бо*, до проле́тњо *до́бо* Шт, то́ је јесѣ́њо *до́бо* Бе, не́ знам ка́ко за је овѣј *до́бо* ГБ, у ста́ро *до́бо* и́шле да про́су дево́јку Го.

б². *до́ба*: за мо́је *до́ба* и́шле да про́су дево́јку Ја, за *ишо́ј до́ба* та́ко Вр, у зѣмњо *до́ба* Го.

в) Иако је у именици *бра́шњо* сугласник основе постао мек, у именици је очуван наставак *-о*.

56.2. Генитив једнине

Аналитизам је у сиринићком говору, како је и иначе на ширем ареалу призренско-јужноморавских говора који нису доживели потпуну анлитизацију, највише узнапредовао у именицама с. р.

У ретким примерима, у различитим пунктовима, забележен је остатак предлошко-падежне конструкције *од* + Гјд. од именица с. р.:

Смо ушива́ле у по́вој: *о[д] деи́ѣѣна* пү́пче, лѣ́шник. Се, има́м уну́це *од* нај старѣ́га *деи́ѣѣна* Вр, пона́пре стаља́ле у качичи́ће *о[д] дрвѣ́ѣна*, напраи́ле сандү́це *о[д] дрвѣ́ѣна* Др, па смо је́ле и мѣсо *од јагњѣ́ѣна* ДБ.

56.3. Општи падеж једнине

56.3а. Општи падеж једнине без предлога

На овом месту наводе се потврде са свим именицама с. р. које се у Нјд. и ОПјд. завршавају на *-е*, независно од тога да ли у Дјд., Нмн., ОПмн., Дмн. или у партитивном облику имају или немају проширење основе:

смо лупа́ле *и́ѣше* сѣс пира́јку, ни́ти ви́до *и́ѣше* („одећа“), га завѣ́јоу у мушко *сѣ́ѣре* („сако“), ту́ј да ту́ра *сирѣ́ње*; сѣ́г па не но́си то́ј *јелѣ́че*, *грнѣ́нче* зевња́но смо носѣ́ле та́до, ће сварѣ́мо *манѣ́ѣче*, што за нас – *гра́шче*, *комѣ́ѣрче*; смо је́ле *ја́јце*, црвѣ́но *ко́нче* ги заврѣ́же, узѣ́мо *за́лче* ле́ба Се, *фењѣ́рче* у ру́ке

да свѣтка лѣк, да наѣм јѣно *кокошче*, донѣла ми јѣно *магаре* пуно, *грне* имале, имале *иѣше*, мушко *иѣше* сѣм обукла Ја, не смо радиле и *иѣље* и кот куће, узем *иѣје*, узем *иѣје* тој, не смо прошле сѣг* јѣно *брдѣнце* мѣло, да узѣмо *јѣгње*, изнѣле *сиѣо*, кѣт прѣјмо *нишѣло*, тој *цвѣће* да донесѣмо кући, има мајка *иуцѣнце*, понѣла јѣно-*иѣрошче* лѣба, дѣца утѣпоу *врајче*, утѣпаш *врајче* Шт, *кравѣјче* извадиш, туру по јѣно *дарче* от куће, напраи *крѣшче*, никѣ *врајче* га видуале, чѣек кѣј држи *магаре*, узимале *имање* свѣ, и напрајле га *Берѣјце*, стѣлно имале *оруѣже*, да турим *једѣње* по нѣдра, туриш *јѣјце* никѣје, се подѣне онѣј *јѣјце*, да га видиш *сирѣње*, да ги однѣсе *иѣше* Бе, да узе *зрѣнце*, Има мајка *иуцѣнце*, стаиш *солче*, она му даде *накоњчице* ДБ, сваки даде *јѣјце*, па тој *јѣјце*, да цунем никѣе *дѣше* ГБ, да узе јѣно *зрѣнце*, да покѣснеш'ѣ тој *иѣше*, тој ставѣмо *иѣрице*, растегнѣмо онѣј *јѣже*, кѣд завршимо свѣ *вршење*, увек смо се'але по јѣно *њиѣче* поред Лепѣнац, нѣсу по никѣе *иѣилице*, *чѣјце* по мѣло скуваш, *комѣирче* испѣчеш или *грашче*, вржѣмо *конојче* никѣје, потегнѣмо *конојче*, сѣм јанула *магаре*, врзо *магаре*, ће узем јѣно *цигаре* Го, имамо онѣј *конојље*, ймоу *совриче* посѣбно, туриш' у никѣе *иѣањирче*, узеш' *сиѣѣјче*, снаш'а да држ'и *гаиш'че* Др, *комиње* расѣпем де трѣба, она држѣла *газарче*, сѣс л'ѣву *газарче* држѣла Ви, и нађе *јѣгње* *сугаре*, исечѣмо га *сирче*, и покрије онѣј *сѣме*, да држи *газарче* Су;

сѣно да бѣро, кѣт се напуни *иѣоѣило*, преклѣпим тој *цѣдѣло*, не га рушимо *гнѣздо*, изнѣси *кориѣо*, не сѣм имала *ношче*, извади онѣј *мѣсо*, потрусим тој *брашњо* Се, нѣмоу *брашњо*, де-гѣ-је *жиѣо*, да доваѣи *зрѣно*, обелимо *млѣко* Ве, *нишѣло* на врата обѣрна ДБ, па тој *врашѣило* тѣмо туриш на рѣзбојѣ, овако се искѣпа *иѣоѣило*, *рамѣно* затукну чѣвѣку Го, и ймам онѣј *буѣало*, да стрѣш'и онѣј *ж'иѣо*, издѣлоу *дрво* Др, ми дал'е јѣно *одѣло* Ви, смо наодѣле дѣбро *жиѣо*, *жиѣо* је тѣбе праѣѣно, *обукло* смо имал'е свѣ, закѣл'оу никѣе *говѣдо*, узем *иѣокривѣло*, отсијѣмо *брашњо* Су.

56.36. Општи падеж јѣднине с предлозима

а. Предлог *од*:

И опуѣу напраиу *оѣи* *конојље*, донѣсо га отуд' *оѣи* *иѣље*, очукамо га *одѣ* *сѣме*; далѣко *оѣи* *сѣло*, корѣто *о[д]* *дрво*, свѣ се прѣјло *о[д]* *дрво*, а ложѣце и *о[д]* *дрво* Се, *одѣ* *сѣфце* тѣмо, сѣмо имѣло *од* *гвѣжје*, капе сашѣу *од* *јѣгње*, да се изѣде *од* *врајче* мѣсо Ја, мѣсо *од* *јѣгње* и *од* *јѣре*, напраимо јѣже *оѣи* *конојље* Вр, зѣт ми бѣја *од* *Лажѣнце*, буриѣи ни бѣле *о[д]* *дрво* Шт, *оѣи* *иѣѣино* ги напрају Бе, побегѣше *оѣи* *Шѣрице* навамо, омрсѣмо се *од* *врајче*, *од* *бачѣло* дѣма ГБ, отуд ка *оѣи* *Шѣрице*, не *оѣи* *конѣље*, *оѣи* *конојље* пѣсле смо прѣле, дрва *од* *магаре* могѣло да се стѣлоу, ведрица се звѣло тој направѣно *о[д]* *дрво*, за једѣње тѣј ложѣце *о[д]* *дрво*, и *одѣ* *дрво* правѣле, тѣј сѣбље *о[д]* *дрво* напраѣне, не мѣже да се окрѣће *од* онѣј *дрво*, и онуј секиру *од* *рамо* подѣго Го, крѣвет *о[д]* *дрво*, тѣт смо месѣле *оѣи* *кужурузно* *брашњо*, пѣте *оѣи* *иѣченично* Др, спремѣмо от крање, *оѣи* *иѣен'е*, са лѣпѣте овѣј *о[д]* *дрво*; Смо равн'ил'е зѣвњу сѣз дрљѣче *о[д]* *дрво*. Пѣсл'е га прѣнашл'е овѣј *од* *жѣљѣзо*. Тѣј *о[д]*

дрво било свѣ.; *са* лопате овѣј *о[д]* *дрво* Ви, има влачка *о[д]* *шѣрње*, Л'ѣка јѣн *ош* *Сушиће* бѣја, турале кострудину *о[д]* *тѣј куче*, *ош* *качѣче*, мѣже и *ош* *коломбѣтѣо брѣшнѣо*, *опѣнце* смо прѣл'е *од говѣдо*, а *ош* *ченично* лѣуди убао га месѣле, слѣму смо одвал'ѣл'е *од жиѣшо* Су.

У примеру: Тѣд имѣле крѣвѣти *о[д]* *дрва* Др, употребљен је ОПмн.

б. *од – до*:

Свѣки дѣн сѣм ѡшо *ош* *Сѣвѣце до Шѣрѣце*, *од ѡѣде до бачѣње* нѣше Шт, пѣшки смо ишле *од Гошѣвѣше до Шѣрѣце* Го, нѣма млѣго да се иде *од Лажѣнце до Шѣрѣце* ГБ.

в. Предлог *из*:

и мѣти и ѡѣтац бѣле *из Лажѣнце*, *и[з]* *Сѣвѣце* бѣла, тѣјка *и[з]* *сѣло* Се, *из Гѣрѣно Сѣло* дѣшла нѣша фамилѣја Ја, јѣна *из Лаж'ѣнце* жѣна, јѣтрѣва ми'ѣ *и[з]* *Шушиће* Шт, *и[з]* *Шаркѣше* се сѣлѣле повишѣна, збѣру да смо *из Гусѣње*, као *из мѣсѣто*, ѣе се исцѣди *ис тѣј цѣдѣло* Кѣчи Бе, свѣкѣр ми бѣја *ис Шѣрѣце*, и тѣј *ис Шѣрѣце* ѣе ДБ, дѣвѣјче *и[з]* *Шѣрѣце*, вадѣмо *ис тѣј шѣошѣло* Го, мѣти ми бѣла *од ѡвде* *и[з]* *сѣло* Др, пѣп је *и[з]* *Шѣрѣце*, жѣна ми бѣла *и[з]* *Шушиће*, бѣја *и[з]* *Шѣрѣце* тѣј мил'ѣцѣјац, *и[з]* *Шѣрѣце* јѣно дѣте млѣдо, а овѣја па *и[з]* *сѣло* па се крѣл'ѣ околѣ, овѣја *и[з]* *сѣло* тѣј Ви, мѣти ми бѣла *и[з]* *Сѣвѣце*, нѣши су дошл'ѣци *из Гусѣн'ѣ*, кѣ ѣе *ис ѣасѣшѣше* за ѣѣву волѣви, чѣтѣри Шиптѣра *из Лѣзѣрѣце*, нѣши дѣшл'ѣ *ѣзѣ Гусѣње* Су.

У примеру: *ѣз јушѣро* кѣд устѣнеш јѣје да појѣдеш Го, ако није адаптација према стандардном прилогу „ѣзјутра“, уочѣва се продор предлога *из* у зону употребе предлога *од*. Оѣква употреба мѣже упушѣвати на поремеѣај дистрибуције ѡѣ два аблативна предлога, тим пре што је из система испѣо аблативни предлог *са* (са могушѣм остатком у: *са сѣтрѣне*), чѣју сферу употребе покрѣва предлог *од*.

У примеру: А смо носѣле [сѣно] *из брѣдо* сѣ[с] сѣње Го, не мора бити продор предлога *из* у *са*, пошто је у концептуализацији простѣра ливѣда из које се одѣози сѣно јасно дѣфинисана целина у окѣвиру шѣрег простѣра. У ѡѣкѣвој концептуализацији је простѣрни однос *изнад* : *исѣод* ирѣлѣвантан. Слична концептуализација простѣра је и у примерима: идем за сѣно у *брѣдо* гѣре; у *брѣдо* бѣло по тѣшко да се ѡѣре Го; в. и т. 56.36.њ.

г. Предлог *због*:

сѣвѣше се *због шѣј шѣле*, нѣ га вѣлим *због ѣшѣње* Се, свѣ ицѣпѣа тѣше *због шѣрње* Ја, па *збо[з]* *конѣѣље* ти збѣрим ГБ.

д. Предлог *зад* / *ѣозади*

д¹. *зад*: има јѣн пѣток *зѣш ѣасѣшѣше*, ѡстѣјла га *зѣш качѣче*, тѣј је ѡѣмо *зад сѣло* јѣн-пѣток Се;

д². *ѣозади*: Нѣ-знѣм ѣл има ливѣде *ѣозѣди Берѣјце*. Ја, ѣне гу шѣбѣца *ѣозѣди газѣрче* Ја, стѣку ѣе пасѣмо *ѣозади сѣло* Вр, прѣстењ му пѣа *ѣозѣди грнѣнце* ДБ.

ђ. Предлог *међу* (*миђу*) / *између* (*измиђу*)

ђ¹. *међу* (*миђу*): девојке биле *миђу сѐло* и Лепџац Се, не знам што да узем *међу јагње* и *јаре* Ја, партизани се криле *миђу Јажинце* и *Ширџице* Шт, Превалац ти је *миђу Сџице* и *Горњо Сѐло*. Го.

ђ². *између* (*измиђу*): па се нашо *измиђу магаре* и коња Ја, тражиле га *измиђу Ширџице* и Брезџице Вр, квачка квакала *измиђу голѐмо* и *мицко буре* ДБ.

е. Предлог *изнад*:

Што знам ал има *изнаи сѐло*. ДБ, да га чекоу *изнад Горњо Сѐло* Др.

ж. Предлог *исџод*:

исџо[д] Дечане има неко сѐло Ја, туја *исџои Шарџе* Бе, викоу да има нешто *исџои Поџице* ГБ, ја ка *исџод^м сѐло* Су.

з. Предлог *исџред*:

па стаде *исџред магаре* Се, имаа по јен милиџајац *исџреи свако сѐло* ДБ.

и. Предлог *више* / *џовише*

и¹. *више*: на брдо *више Шарџе* Бе, џдоу *више Ширџице* на никоу воду ГБ, имале смо бачџњу *више Берџице* Го;

и². *џовише*: отерасмо гоѐда да пасо *џовише Јажинце* Ја, Ал не бија Љубџтен увек *џовише Сириниће*? ДБ, и ће видиш *џовише сѐло* јѐну голѐму карпу Го.

ј. Предлог *врз*:

и после рџду сѐно *вр[з] сѐно* Се.

к. Предлог *без*:

А како да чуам џџе *без џрло*? Се, нема сиринићко сирѐње *без нијѐно џрло* Ја, а де ћеш *без магаре* Вр, да џдоу *без оруџе* Бе, остџдо и *без магаре* ДБ, не смо могале да живџмо *бе[з] сирѐње* у куђу Др,ти ће остџнеш *бе[з] здравље* Су.

л. Предлог *до*:

Пѐре ми бија *до магаре* Се, а завџси *до сѐло* Шт, вуци ће приђо *до џрло*, вучџри дџшле чџк *до наше сѐло* Бе, Берџице је близо *до Ширџице* ДБ, и носџле дрџа на сање *до сѐло* ГБ, џстај секиру *до дрџво* Го.

љ. Предлог *близо*:

Дођџше, бџгме, *близо сѐло* да не убиџоу. Се, паде јѐн-камењ *близо магаре* Го, *близо сѐло* тако ГБ.

м. Предлози *куд* / *код*

м¹. *куд*: имаа џн пиштољ *куд магаре* Ја, сви се сџбирале *куд наше сѐло* Вр, имџло да види *куд Берџице* Шт, *ку[д]* Драјкоуџе утепале два вука Др;

м². *код*: се виде змија *код јагње* Ја, Викоу га видџл'е туј бл'џзо *кои* Сушиће Др.

н. Предлог *йреко*:

Па смо оти́шле *йреко Суши́ће* у Муштутиште Го, Мо́же да се иде та́мо *йреко Драјко́фце* Др, и ће иде́мо сва́ки пúт *йреко йо́ље* до по́ток, на́ше л' ива́де ни су *йрко брдо* Ви.

њ. Предлог у:

о́уде у *Сирини́ће*, у *йаси́иши* ће гу упáли грóм, оне йшле у *йо́ље*, у јéно *крй́че* замотáно, у ста́ро *вр'еме* на́пре, у *јаси́уче* ту́ј лу́кац, у то́ј *казáнче*, прѣ́е, у ста́ро *дóбо*; каланцúрке имáло у ста́ро *дóбо* Се, ка́ко била у *ћу́ше*, се турáло у *йо́йило* Ја, Йсус Кр́истос се роди́ја у *јáсле*, но́си ку[д] Талијáне у *Јажинце*, ис плани́не до́ле у *йо́ље*, у *си́ио* чени́ца, се турáло у *йо́йило* Шт, Кэд наздраву́је у *йме* сла́ве, бóш у трену́так кэд напíва у *йме* сла́ве.; о́сам остáле о́уде у *Шарко́ће*, у *Берéјце* се приби́рале, оти́шле у *Пећино́ће*, ни улéже у *ййррло*, од на́ш мо́с у *Берéјце*, оти́шо у *По́йо́ўце*, у јéно *дрво* о[д] дуб, јéн о́вде у *рамéно* Бе, бéњак донéсе и ста́и у *огњи́иши* ДБ, родéна у *По́йо́фце* ГБ, стави́мо у то́ј *йри́це* Го, о́уде у *Драјко́фце*, турáмо у *бурéнце*, у *благой́арче* смо чувáл'е благо́ту, сáл ту́ри у онóј *качи́че*, гóре у *сéло* Др, у *Шуши́ће* б'ёдни кра́ј је то́ј, йма лúди у сва́ко *сéло* Ви, па тури́мо у *йáкче*; у *качи́че* на пóл кáцу, пúну сэм бра́ла јáја.; сви йшл'е у *йо́л'е*, истери́мо ко́ње у *йаси́иши*, да застáне сто́ка у *йаси́иши*, заврши́смо у *Ду́ље*, бóш бра́т мо́ј стрéђан је у *Шй́рйце*, јéне кра́ве ни укрáл'е Шипта́ри. У *йаси́иши*.; па *йреко Ђуринце*, па у *Суши́ће*, отóше у *сéло*, у *гњéздо* носил'е, до́ђоў у *По́йо́ўце* (: до́ђоў у *нас*), га носи́мо у *йо́йило*, у на́ше *дечи́нсйво* Су.

У примерима: Одлетéла [црква] та́мо у *брдо* де су грóбља.; Та́ј црква, Света-Пéтка штó'е, та́мо'е у *брдо*. Ја, предлогом у означава се налажење унутар одређеног простора. И у другим пунктовима се у овом значењу користи предлог у, без обзира што се појам налази на вишој површини.

С обзиром на то да се *йлáдне*, које је потврђено и као *йлáдно*, среће само у овом облику, да не зна за категорију множине, а да се увек употребљава са прилошким зналењем, овде се наводи условно као именица (у *йлáдне* шéта лиси́ца Го).

о. Предлог *навр*:

ће га на́ђеш *наврр сéло* Ја, йма јена-ста́ра ку́ћа *навр сéло* Вр, Йма јена-при́ча да имáла мло́го ста́ра црква *навр-сéло*. Бе.

п. Предлози *йосле* / *йо* (генитивно значење)

п¹. *йосле*: јóпе се пúшйоў *йосле йлáдне* Бе;

п². *йо*: *йо йлáдно* Ја, *йо јúне* заклáсмо и јáгње Ја.

р. Предлог *йо* (локационо значење):

Йшле *йо сéло* и проси́ле Ја, иде *йо сéло* от ку́ћу на ку́ћу ДБ, свé *йо сéло* да вíди што йма, Кэд оврши́мо *йо гúвно* Го, пúно лúди бíло *йо Шй́рйце* Дрóвде *йо Сирини́ће*, йма никóа жéна *йо Шй́рйце* Се, да премéшаш *йо варéње*, се позна́ва *йо зборéње* Бе, свé нареди́мо *йо јáсле* Шт.

с. Предлог *око* / *около*

с¹. *око*: збору да има́ло Шипта́ри *око Јажинце* Ја, двѣ кучѣти лајале *око шѣле* Бе, има́мо лива́де ту́ј *око сѣло* Го, се кри́ле *око сѣло* ДБ;

с². *около*: а до́бре су лива́де *около Појо́уце* ГБ.

т. Предлог *сред* / *насред*

т¹. *сред*: ја́ сѣм та́мо *срѣд^м сѣло* Ја, а нај до́бре ку́ће би́ле *среи́ сѣло* Вр, има́ла и јена-кол'и́ба *среи́-йѓл'е* Ви;

т². *насред*: ће гра́ду цр́кву *насрѣд сѣло* Ја, *насрѣд гүвно* има́ ди́рек јѣдан; Пред ве́чер, *насрѣд^м сѣло*, у Ули́цу голѣму, та́ко гу ви́коу́, се саку́пи це́ло сѣло. Го.

ћ. Предлог *йрема*:

па да се шу́ши *йрема слүнце* Се, *йрема* дәнѓшьо *вре́ме* како́-је Бе, *йрема Драјко́фце* има́мо л'ива́де Ви.

у. Предлог *крај* / *креј* / *кри*

у¹. *креј*: и ко́ј најѣ пр́рви *креј-йѓој-деи́ше* Се, трчи́те *креј Берѣ́це* Ја, окрѣ́ни се *креј сѣло* ГБ, глѣдаш *креј слүнце* Го;

у². *кри*: ко́ј ħ[e] идѣ́те *кри Јажинце* Вр, Окрѣ́ни се на ову́ј стра́ну *кри Прѣ́во*, ту́ј зѣвња не ги др́жи. Су.

ф. Предлог *йроз* / *йрез* / *крос*

ф¹. *йроз*: прођо́ше *йроз Јажинце*, *йро[з] жи́йио* и́шле, има́ та́мо *йро[з] сѣло*, та́ко и́шла *йро[з] сѣло* Се, рѣ́ка му те́кла *йрос йѓље*, ће ту́риw кучи́ста *йрос то́ј бла́йио* све, *йро[с] сѣло*, па и́шле ѓвде *йроз сѣло* Ја. Па *йроз* Берѣ́це ка́мењ по ка́мењ пренесу́вале сеља́ни Шт;

ф². *йрез*: прођо́у *йре[з] сѣло* ДБ, се ви́ди по ма́ло *йрез йенѣ́рче* ГБ, да га погле́да *йрес йрсѣ́ење* Го, ова́ј бо́де пу́шку *йрез* оно́ј *йрозѓ́рче* Бе, *йре[с] сѣло* идо́у Го, па *йрез Берѣ́це* сѣм до́ша у Штрѣ́це Су;

ф³. *крос*: и *крос йѓље* и́шле Ја, проѓдиw *крос[з] сѣло* Го, *крос[з] ж'йи́о* гази́мо, па стаља́мо ма́ло *крос* оно́ј *бла́йио* Др;

х. Предлог *низ*:

мола́ва ка́д би́ло ка рѣ́ка те́кло *ни[з] сѣло* Го, побегѓ́ше *ни[з] сѣло* Др, верверѣ́ца побѣ́гла *низ др́во* у тра́у Ви.

ц. Предлог *уз*:

ѓће ме́чка и уз *др́во*, а ѓне су ка уз *бр́до* Се, ма́чка оти́де уз *др́во* Бе, тѣква дебѣли́ква и́де уз *др́во* Го, ѓне гу верверѣ́ца уз *др́во* Др.

ч. Предлог *извише*:

изви́ше сѣло одма́ ни је шу́ма Се,

џ. Предлог *на*:

на ора́ње и́шле, да ви́кне *на кри́ћева́ње*, *на* јѣно *корѣ́ње*, *на* ра́мо да нѓсим, *на* ра́мо донѣсе, И́де *на и́рло*, *на и́ррло* сто́ка, се истѣ́ри *на бачи́ло*, бачи́ца оти́не *на бачи́ло*, ту́ри гу *на колѣно*, др́во *на ниши́ло*, па се ту́ри *на врайи́ло* Се, да се шу́ши *на слүнце*, би́ле обучѣне у бе́ло *йи́еше* Ја, *на кри́ћѣње*

се дава, не се поало на *Водице*, ишла на *бачило* Шт, крстиле га на његоо *име*, па дрва на *шруйче*, бија на *сирељање*, совра се тура вако на *лице*, ће га напише на његоо *ирезиме*, да изленемо на *брдо* више Шаркоће Бе, на свако *месџо* ДБ, идов на *мирење*, ћ[е] идем од овде на *бачило*, мужа сам викала на *име* ГБ, на остро *срце* тој прво попијемо Го, носимо на тој *јуже*, и ставиш' на *асџалче*, па бисаге на *раме* Др, на туђо *месџо*, ка на друго *месџо* Ви, га шушил'е на *слунце*, он окрене кол'епку на *лице* Су.

Као факултативан облик јд. забележен је преосмишљена форма именице *рамо* („раме“), настала приближавањем јединске основе множинској: тури бисаге на *рамено* Се. Предлошко-падежна конструкција на *рамено* има прилошко значење начина вршења радње (увржеш онуј колџпку на *рамено* Го), док се на *рамо* односи на део људског тела (па на *рамо*, па на *рамо*, ја секиру овако на *рамо*, натовари на *рамо* ГБ).

У низовима са значењем *од – до* најчешће се користе предлози: *од – на*: од јено место на друго Се.

ш. Предлог *над*:

Имаа јен црн облак *наи Ширџце*. Шт, летџа јен-ороу *наи село* Др.

а-1. Предлог *иод*:

болело га *иои колџно*, зајгроу лекац јено-коло *иои сџио*, и чџшма *иод* тој дрво, јуже *иои колџно* држи Се, па бићи има *иод* шруйче Ја, зџвња не била суа *иои корџче* ДБ, остају овде *иод грло* бисџре ГБ, прџсни сламу *иод* шџле Го, и га туриш понџво *иод јуже* Ви.

а-2. Предлог *иред*

а-2¹: значење места: немало више сџно *иред јуне* Се, и листе да стаим и *иред јаре* Вр, дџте ми ишло *иред* шџле Шт, и кад искџчи вџк *иред јажње* Го.

а-2². Значење времена: и ће отиноу над реку *ирџи слунце*, напре се дизале *ирџи слунце* Се, *ирџи слунце* би требало тој да се дџси, не ги музџмо *ирџи иуићење* Бе, се дџне *ирџи слунце* ДБ, *ирџи слунце* да пџсе мало Ви, грмљава пџче *иред јуџро* Су.

а-3. Предлог *за*:

за *вџење* џе, ладник за *шуићење*, лџпо за *јџење*, вџсоу народ бија за мџје *дџбо*, за мџје *дџбо* Се, за кратко *време*, потџрале ги за *Сџфџе*, ако идџш ники-пџт за *Сџфџе*, за *зравље* смо брале трафке, ал не ми је за *чџдо*, ја за мџје *девојџиџво* Ја, за *живење*, и за *јџење*, и за *иџење*, али за *иџе* било пџ слабо, стварно се уплаши за *дџте*, да приџоу за џино *иорџкло* тамо, бија за дрво Бе, носи за *јџење* ДБ, да помџгно за *јџење*, за *зравље* попиџе кџ му је другар ГБ, рџпа за *држџље* Го, да купи за *зравље*, а за *варџење* имало посџбно Др, ће ми товарџте за *Суиџе*, а неје за *јџење* Су.

а-4. Предлог *сџс / с / са*

а-4¹. *сџс*: Напре сирџење *сџс* *сирџиџиџе*, се китџло *сџс цџџџе* стџжар; *сџс* *зравље*, мамо, *сџс иџавџџџче* дајма се каџило, вржџуџоу *сџс* сламено

јуже, сирење *сэсэ* варѐно *млѐко*, па *сэз* *буца́ло* му́ти Се, *сэс* црвѐно *й̄рв́акче*, *сэ[с]* *свѐ крава́јче* Бе, , Удариш *сэс* оно́ј *брди́ло* та́мо, ва́мо. (: на *брди́ла*) Го, па *сэ[с]* *сй̄а́йче*, тѐт се ради́ло *сэс* *има́ње* Др, јер ми́ *сэс* на́ше *оде́ло* Ви, зѐвње се гно́јле *сэз* *ђу́бре*, има́ло *кѓш* па смо га *ту́кл*’е *сэз* *дрво*, чети́ри *кѓња* пу́ни *сэсэ* *жи́йио*, па ги напу́ниw *сэз* *бра́шњо*, сто́ку смо рани́л’е *сэс* *сѐно* Су;

а-4². *с*: напу́ни га *с* *мѐсо* Шт, *с* *каши́кче* ће му да́деш Го;

а-4³. *са*: свѣ́ћа се га́си *са* *ви́нце* ДБ, се ора́ло *са* *ра́ло* Др.

а-5. Предлог *й̄ри*:

прине́сов га *й̄ри* *огњи́ишѝе* Ја, изуби́ле нико́га та́мо *й̄ри* *й̄о́ље* Шт.

56.3в. Предлошки скупови

а. Предлошки скуп *до* у:

да до́ђе *до* у *Шй̄рй̄ѝе* Го, да дотѣриш *до* у *гүвно* Др, ако мо́же *до* у *Шуши́ће* Ви, па ће носі́мо *до* у *й̄о́ље* Су.

б. Предлошки скуп *за* у:

и та́ј др́ва *за* у *огњи́ишѝе* Се, и да і́ма *за* у *сѐло* Вр, позове́ *за* у *й̄рв́иче* ДБ, свү́дер по́ла *дина́р* *ђири́а*, а *за* у *Суши́ће* *дина́р* Су.

в. Предлошки скуп *за* на:

смо турал’е сирење *за* ујутру *за* на *гүвно* Су,

г. Предлошки скуп *до* вр:

до *вр* *сѐло* *гѓре* Шт, па смо і́шле да *берѐмо* *до* *вр* *брдо* ГБ, се укачи́ја *до* *вр* *брдо* Ви.

д. Предлошки скуп *на* дно:

ку́ћа ни би́ла *на* *дно* *сѐло* Вр, ту́ј смо бил’е *на*-*дно* *сѐло* Ви, та́мо тражи́те *на* *дно* *сѐло* Су.

ђ. Предлошки скуп *из* више:

прелетѐла, *ѐ*, ту́јке, одма́ *из* *више* *сѐло*; па се прави́ле топи́ла *гѓре* – *из* *више* *сѐло* Го.

е. Предлошки скуп *о[д]* *дно*:

прво *о[д]* *дно* *сѐло* да по́чнем Го.

ж. У примеру: Не смеа́л’е у среді́ну *сѐло* да ул’ѐноу́ Ви, им. *сѐло* је у ОПјд., пошто функционише као допуна предлошко-падежној конструкцији. У примеру се инсистира на средини. Иначе, синонимна је и конструкција *насред* + ОП.

56.4. Датив јединице

Без обзира на тип основе, наставак у Дјд. им. с. р. је -у:

ово́му *деи́ѝѝу* ма́ти, и то́му *деи́ѝѝу*, јѐно́му *деи́ѝѝу* ма́ти, и *обу́ј* *деи́ѝѝу*, кад му па́дне пр́ви зу́б *деи́ѝѝу*, ни́шта му мо́јѝму *деи́ѝѝу* не сметало, и *кучѝѝу* даде́мо, сѝм исѣ́кла *девојѝѝу* пу́пче Се, *деи́ѝѝу* мицкóму, па *кучѝѝу*

мојему, нї *и́иле́иу* нї *куче́иу*, и још јенџму *јаре́иу* Ја, зу́б се искрши́ја и то́му *деи́е́иу*, *деи́е́иу* мицко́му ма́ти, по нико́лко з́рна свако́му *и́иле́иу*, она́ј ма́ти то́му *девојче́иу*, чи́к се да́де и *гове́ду* Вр, ни́шта му не́је ни оно́му *деи́е́иу*; Јенóму *деи́е́иу* да му се сло́ши по пу́ту.; оздо́л ту́ри *деи́е́иу*, ма́лому *деи́е́иу* се пева́ло, да́дем *куче́иу* Шт, *деи́е́иу* свако́му је *ће́у* да укра́дне ма́ло, *девојче́иу* се да́де, му је те́шко *магаре́иу*, *врайче́иу* му се чини́ло, и во́му и то́му *куче́иу* даде́мо Бе, ми́цкому *деи́е́иу*, некрстенóму *деи́е́иу* не́-му-се і́де на грóб, му се слоши́ло то́му *девојче́иу* ДБ, то́му *деи́е́иу* мицко́му; Тре́ба свѣма ако да́деш јенџму *деи́е́иу*. ГБ, то́ј да́јте *деи́е́иу*, ма́ти *деи́е́иу* не́ ішла у цр́кву, Јенóму *куче́иу* у сѣло ни́кој му тури́ја óтrow.; нико́лко з́рна и то́му *и́иле́иу* Го, и *деи́е́иу* ка *јаре́иу*, да се да́де *куче́иу*, *говéду* му врза́ла Др, нїт і́ма да да́де то́му *говéду* Ви, і́ме *деи́е́иу* ка́ко одре́ди, му ста́иш і́ме *деи́е́иу* До́ста, му је по́ те́шко ово́му *магаре́иу* Су.

56.4. Вокатив једнине

Вјд. по правилу једнак је Нјд.

Е́, море-*де́и́е*, да зна́ш. Се, А што́ ме излэ́жа, *мага́ре* нијéно! Ја, За́што, *де́и́е* мо́је, да оті́неш ис ку́ће? Вр, А от што́, *де́и́е* мо́је, да ви кúпим? ГБ.

56.5. Инструментал једнине

Ијд. именица с. р. доживео је потпуну аналитизацију. Примери окамењених форми предикативног инструментала одвећ су необични. Забележена су само два примера:

И *деи́е́иом* кэд би́ја, неваља́шан би́ја. Вр, Кэт сэм би́ја *деи́е́иом*, гла́дни смо би́ле. Го.

56.6. Локатив једнине

У Лјд. с. р. број потврда са очуваном флексијом мањи је од оне у Лјд. им. м. р., а посебно именица деклинационог обрасца *-а*. И у судбини флексије овога падежа, потврђује се општа тенденција да су именице с. р. најподложније аналитизму.

Од именица с. р. флексивна форма потврђена је само уз предлог *ио* +:

А сэ́ге кучи́ћи скіто *ио* *и́о́му сéлу*. Се, Бегау́ћи *ио* *овџму* *и́о́љу*, смо се изгуби́ле. Вр, Те се на́ђе не́што за сто́ку и *ио* *и́и́ому бр́ду*. Шт, појави́ше се Шипта́ри и *ио* *и́о́му и́о́љу*; Скита́ше се *ио* *сéлу*, о́фце ни па́сле *ио* *бр́ду* Бе, работа́а *ио* *Ско́иљу* ДБ, Појави́ше се лопóви і́ *ио* *Ши́рџиу*, і́ *ио* *Бере́јцу*. ГБ, а нико́је чéле па *ио* *оно́му дрвéиу* у двóр Го, н[и] і́мало ни́шта *ио* *сéлу*, би́ле и цвeћке *ио* *дрвéиу*, ја се вр́тим гóре *ио* *Ши́рџиу* Др, А што́ да рабóтам *ио* *и́о́љу* ва́ко ста́р?! Ви, і́мало и мýве *ио* *говéду*, а са́л кра́сте *ио* *вџму* *говéду* Су.

МНОЖИНА

Наставци множине	
Нмн.	-а
Дмн.	-ами
	-има
	-ам
	-ама
ОПмн. (Ајд.)	-а
Вмн.	-а

57. Номинатив множине

Пошто именице на *-е* највећим делом имају суплетивну множину на *-ићи*, у мн. с. р. изразито доминирају облици без проширења. И оне малобројне именице с. р. на *-е* које немају суплетивну множину на *-ићи* (*јуже*, *јајце*, *ѿуце*, *грненце* : *јужа*, *јајца*, *ѿуца*, *грненца*), а имају партитивну форму на *-еићи*, множину граде без проширења основе.

Именица *јагње* има двоструку суплетивну мн. м. р. *јагањци* / *јагњићи*. Први облик је обичнији:

Јагањци пасле около нас Се, а понапре имало и *јагањци* Ја, *јагањци* ишли по оуце Шт, *јагањци* се клало и за Турђевдэн Го, не могао да прођо ни *јагањци* Ви;

јагњићи не ни биле сас оѿце ДБ, сиринићи *јагњићи* се продавало по скупо Др.

Им. *ѿэле* по правилу има суплетивну мн. *ѿеуци*:

наши *ѿеуци* не биле за у планину Ја, *ѿеуци* сас краве на пасиште Шт.

Им. *јуже* има претежно суплетивну множину *јужићи* (*јужићи* се продавале у Штрпце Ја, *јужићи* се узимоу и за дрва Др), док је број потврда са регуларном мн. с. р. *јужа* редак (тој су наша *јужа* ДБ). Према суплетивној мн. *јужићи*, формиран је и Нјд. *јужић*, потврђен малим бројем примера (овај *јужић* је, бићи, по јак ГБ).

Именица *вiме* има суплетивну мн. на *-ићи* (*вимићи* ги биле каљани Се, а како се мијо *вимићи* Вр, *вимићи* Го).

Именице на *-о* по правилу имају множину типа *село* : *села*.

а) Именице с. р. без проширења основе у Нмн.:

Имало *гњезда* од ластајце и на нашу кућу.; Какве су сиринићка *села*? теј дрва, и међу њи да се ископа; *ѿрла* се турале, тој не се остаља *јајца* по Прочке, а теј дрва што су дељане, дрва се издељоу, имоу теј *ѿојила* Се, вртиу *виришиа*, ми *јужа* од ^жрж^м, *јужа* се праву овако, нигде ги нема *јајца*, Коликве су наша *села*? Дбшле и његове *гоѿда*.; овај *брда* не су висока, му

се искрши́ле *рѣбра* Ја, Оўча *свѡна*, знаш, жити-ја.; па по нас *звона*, од оўце *звѡна*; њина *гоѣда*, никѡа *гоѣда* ишле по пўту; ѡвде има само српска *сѣла*.; ти дошле и твоа *гоѣда*, наша *гоѣда*, *врѣи́ена* се прáјле о[д] дрво, не ми су позната тај *мѣсѡа* Шт, тѣј *чѣи́ала* што остáноу од лѣске, остадѡше и ливáде и дрва, *сѣла* остадѡше без лўде, *говѣда* ће дођо, *ја́јца* се нѡси, *јўжа* от слáме се напра́ју Бе, *гоѣда* ће искѡчу да пáсоу, *ја́јца* ће се мáстиу свáку годíну; *Пўца* што се откинўле, ће сáшијем.; Чи́ја су она́ј дрва? ДБ, *свѡна* чукоу, и дрва ће се осу́шу, се ўзоу најголе́ма *ја́јца* за квáчку; Ал су голѣма *сѣла*?; ни њина *говѣда* ГБ, Никѡј збѡри што има по ви́ше *слўнца*.; Никѡа *говѣда* дошле, никѡа *говѣда* се изгубíле Го. исто ка *жѣлѣза*; *Вири́иша* мѡже и дрва да ишчўпа от корѣна, по голѣма *ја́јца* се чувоу Др, *јўжа* се прáјло, *брда*, треба́ло црквѣна *свѡна* да се кўпу Ви, пўн двѡр *говѣда*, у прѡл'ећ се изне́соу *ја́јца*, бўлук *говѣда*, тој су *брди́ла*, пўн двѡр *говѣда*, *јўжа* се прáју од њржáно Су.

б) Именице с. р. са проширењем основе *-ен-* у Нмн.

Од именице *име* множина је *имѣна*, од *ра́мо* / *рамѣно* – *рамѣна*, *врѣме* је потврђено само у јд., именица *вiме* пришла је суплетивној мн. на *-ићи*.

Има рáзна *имѣна* Се, íмоу различíта *и́резимѣна* Бе, *имѣна* имáло рáзна ГБ;

њина *рамѣна* Се, а кáкве *рамѣна* Др.

57.1. Општи падеж множине

57.1.1. Општи падеж множине без предлога:

исѣко сá[с] шáру и *овáј* дрва, мi ги прáјмо пѡсле онѣ *јўжа*, нађе *иўи́ца* ѡдэ ружíце, ўзе тѣ *иўи́ца*, смо сејáле бѣла *жiи́ша*, ги *ја́јца* давáла, *ја́јца* мáстимо, ако је ўзеш *ја́јца*, исѣчѡв дрва дугáчка, и ће донѣсоу *дррва*, *и́рла* турáле, дрва нату́рам, *гўмна* смо спремáле, голѣма *и́оийiла*, очíсту тѣ *и́оийiла* Се, му дадемо *онáј* четáла; А *овáј* има *иўи́ца* мло́го тўј, да му удáри *ўсiа*, имáле лўди *бачiла*, купувáле *свѡна* Шт, чувáа сэм *говѣда*, отворíте *врáиша*, смо прáјле, *и́оийiла*, ўзем *ја́јца*, ўзем дрва, држу *врáиша* ку[д] девојке Бе, за Прѡчку варíмо *ја́јца*, кэт се мiкно *зрна* на колѡмбоћ, пра́ймо *и́ррла* за ѡфце Го, мўж'и истру́поу дрва, пѡсле сэм чувáа *говѣда* Др, тi донѣсеш онáј *јўжа*, па се уврћо тај *јўжа*, лўди рáзне *чўда* видувáл'е, прiчоу лўди рáзна *чўда*; да дотѣрим и *овáј* *говѣда*, а тi донѣсеш онáј *јўжа* Ви, за Велигдѡн мѡшћѣвáмо *ја́јца*, и *говѣда* да ранíмо, он чувáа сѣўске *говѣда*, носíле *ја́јца* у појáту, рáзбој има дрва *овáко* успрчѣне нагѡре Су.

57.1.1. Општи падеж множине са предлозима

а. Предлог *од*:

лѣсе се прáјле *одэ* дрва, метáмо корўбе *од* *ја́јца* Се, се узíма *од* *гоѣда*, носíмо дрва *о[д]* *и́рла* Ја, напра́им јѣло *од* *ја́јца*, напра́ву нѣшто ка *од* *јўжа* Вр, *од* *бачiла* смо ишле Шт, тѣлиће одвáлáмо *од* *гоѣда*, и напра́јмо ка кѡло

од зрна ДБ, сабље *o[ɔ]* дрва напраене, кэт се скінеш *oī* кѳла ГБ, па смо ішле од *vráīia* на врата Го, *o[ɔ]* дрва прáјле теј врље за оўце Др, нішта не о́стало *oī* кѳла, трчаа од обѳрња *vráīia* Ви.

б. Предлог *из*:

áјт искѳчи *is* кѳла Се, Ішле из *drúga* сѳла Ја, бегáле ни оўце *is* *īr̄la* Вр, ће ги истерімо *is* *īr̄la* у пасіште ДБ, а јен-гѳлем смѳк па да ни искѳчи *из дрва* Др.

в. Предлог *због*:

Па зѳр *zбог jájca* да се тепáте? Се, а млѳго се уморісмо *због дрва* Вр, не могáле да улѳноў у кућу *због vráīia* ДБ, чекало се *због īoīyila* за конѳпле Ви.

г. Предлог *зад* / *īозади*

г¹. *зад*: а тї па си се крїла *зад vráīia*, немáло нішта *zaiī* кѳла Се, и ће га о́стај *зад vráīia* Вр;

г². *īозади*: *īozádi īoīyila* бїја пѳток Се, чекајте не *īozádi дрва* Вр, дѳте ти је *īозади vráīia* ДБ, вѳду ће држїмо *īозади корїīia* Др.

д. Предлог *међу* (*миђу* / *између* (*измиђу*))

д¹. *међу* (*миђу*): побѳже ми *миђу дрва* Се, имáло и по мáло камењчїїи *међу зрна* Го;

д². *између* (*измиђу*): ако мѳжеш да га нáеш *измиђу дрва* Вр, ал іма нешто *измиђу гоѳда* ДБ, па га задрѳжиш *измиђу колѳна* Су.

ђ. Предлог *исїод*:

у гўвно зѳвња ни бїла *isїод зрна* Ја, Да не се исїпе вѳда, напрáјмо рáвно *isїoīī корїīia*. Шт.

е. Предлог *исїред*:

Свї смо га чекале *исїред vráīia*. Вр, ги постројле іспред *vráīia* ДБ, јен сїн ми ішо *исїреїī кѳла* Су.

ж. Предлог *више* / *īовише*:

стаїмо и канáвац *īовїше jájca* ГБ.

з. Предлог *без*:

А кáкви је домáћин *без гоѳда* и без оўце? Се, зáр у зїму да бїнеш *без дрва* Шт.

и. Предлог *до*:

а имáло јене-кáрпе *до īr̄la* Се, прѳво се носїло снопѳи *до гўвна* Вр, не бїло ўвек лáко да се дѳђе *до бачїла* Бе, *до īyїca* је да рѳди слїва ГБ.

ј. Предлог *близо*:

дáјма имáло вўци *blízo īr̄la* Се.

к. Предлози *куд* / *код*

к¹. *куд*: смо га нáшле *куд vráīia* Ја, *ku[ɔ]* *īoīyila* іма и јена воденїца Вр, іма нїку рáну *куд úsīia* ДБ, а свї га чѳко *куд vráīia* Ви;

к². код: остадоше кучићи код оўце Се.

л. Предлог *їреко*:

и побѣже *їреко вראיша* Ја, от кіше турамо никој-најлон *їреко дрва* Го.

љ. Предлог у:

имало и грањеке у *їеј дрва* Се, па смо ударале сас јен камень у *вראиша* Вр, ја да ўзем три дрвѣти у *дрва*, сэм му стаила у *ўсиа*, не тура ништа у *ўсиа* Шт, немало млого граор у *жиїа* ДБ, а кој да верује у *їај чўда* ГБ, у *їоїїла* пушћале воду ис пѣток Го, пушти у *гоеда* обадва пѣса Др, а ја сэм іша и у шиптарска *мѣсиа* Су.

м. Предлог *врз*:

Да не се скршу, *врз јажца* турамо сено ал сламу. Ја, Да не дођоў чўме, *врз грнѣнца* требало да се покрїје. Го.

н. Предлози *їосле / їо* (генитивно значење):

їосле гоеда на Ђурђевдѣн крмїмо оўце Вр.

њ. Предлог *їо* (локативно значење):

їшл'е терзїе *їо сѣла*, вўци пражле штету *їо їррла* Др, *їо корїиа* тўру ги тѣ Се, дѣ да їдоў *їо сѣла* Бе, вучари на кѣње їдоў *їо* друге *сѣла*, свѣ *їо сѣла* у Жўпу ће прѣђоў ДБ.

о. Предлог *око / около*

о¹. *око*: самовїлке живу *око тѣ дрва* Ја, *око їррла* не треба да бїне шўма Вр, ако мѣже да бїне равнѣ *око їоїїла* Шт;

о². *около*: Да ги збирамо, трчїмо *около гоеда*. ДБ, А не знѣм што онодїла сѣс брашњѣ *около јажца*. Др.

п. Предлог *їрема*:

А штѣ су твоа *гоеда їрема наша гоеда!* Го.

р. Предлог *месїо*:

Подѣбро дади паре *месїо јажца*. Ја, у Урошѣвац смо ложїле ўгаль *месїо дрва* Го.

с. Предлог *крај / креј / кри*

с¹. *креј*: па *креј корїиа* прскај Ја, їди тамо *креј гоеда* Вр, и стално погледује *креј обѣрње вראиша* ГБ;

с². *кри*: а кѣд отїшле наши *кри сѣўске їоїїла* Шт.

т. Предлог *на*:

па *на дрва* црепуље да угѣри Се, неки *на корїиа*, тўри и сач *на тѣ дрва* Ја, аїд гѣре *на бачїла* сѣс њѣга Шт, одѣвде *на рамена* до зѣмње дѣгѣчко бїло ГБ, *на Сѣљїиїа* лўди напре крмїле стѣку Го, *на бачїла* гѣре Др, неїе ка *на друга мѣсиа*, нїки ги вїкоў *на друга имена* Су.

ћ. Предлог *їроз / їрез / кроз*

ћ¹. *їрес*: отидоше лóфци *їрес їо́ља* Го, па да гледáмо *їре[з] сéла* Др, ál вíде некóга *їрез др́ва* Ви;

ћ². *їроз*: Но́ћом ál смéш да прóјеш *їроз гробíишиа*? Се, нít смéје да се íде *їрос їо́ља* Ја.

у. Предлог *низ*:

трí марáме носíле *нízэ колéна* надóле Се, а нéшто му се цéди *низ ўсíа* Ја, и кэт сленáше *низ бр́да* ДБ.

ф. Предлог *уз*:

бóњак се стаí да прегóри *ус тéј др́ва* ГБ, тéшко је да íдеш *уз нáша бр́да* Го, Па ál да тéрим óўце *уз бр́да*, ál нé? Др.

х. Предлог *над*:

а јén óроў цéў дéн *над гоéда* да лéти Се, *над врáиа* се турáла по јéна грéда Вр, *наíи колéна* девóјка трéба да се покрíје ДБ.

ц. Предлог *їод*:

Кэд мéстиш, *їод јáјца* се тури нéшто. Ја, Вíко *їод врáиа*, пот праг, íма свéци. ДБ.

ч. Предлог *їред*:

ако ме чéкаш *їред врáиа* Се, бéше јен-стáр чóек *їреíи кóла* Ви.

ц. Предлог *за*:

јá да íдем *за др́ва* Го, нéмој да ми збóриш *за чўда*, нé сэм чўла *за и́éј свóна* ГБ, причáла ми мáти *за огњíишиа* што бíле у срéт куће Ви, у пéтак íдоў *за др́ва* Су.

ш. Предлог *сэз / са / с*

ш¹. *сэз*: га гађáле *сэз дрўга јáјца*, кад улéне *сэс и́éј др́ва* Се, И *сэс и́éј др́ва* ће лóжу бáбе Шт, *сэс тéј јўжа* от слáме, рáзни ђавóли трóпоў *сэ[с] звóна* Го, га тўклé *сэз др́ва* Су;

ш². *с*: сéге *с јўжа* от слáме, кўће бíл'е *с огњíишиа* Су.

а-1. Предлог *їри*:

Остадóше тўја *їри др́ва*. Шт, чекáле *їри и́оийíла* да се ошўши конóплé ДБ.

57.1.2. Предлошки скупови

а. Предлошки скуп *за їо*:

íшо óн у шўму *за їо др́ва* Ја.

б. Предлошки скуп *на їо*:

Íма *на їо* нéка *мéсíа* двá чувáра Ви.

57.2. Датив множине

Богатство наставака Дмн. именица с. р. у сиринићком говору сведочи о различитим унутарсистемским разлозима за присуство таквих наставака, али

и различитим дијалекатским системима који су учествовали у формирању овога говора. Свакако да је основни разлог за морфолошку нестабилност овога падежног облика чињеница да део им. с. р. у јд. има облике по системској множини, део именица зна за суплетивну множину на *-ићи*.

Наставак *-ам* наслања се на општи наставак Дмн. свих именица северношарпланинских говора (Павловић 1939: 169, Младеновић 2001: 289–290, 301–302, 307, 312; 2004: 231, 2016б: 149–152).

Множински суплетивизам, али и чињеница да се у јд. ове именице донекле приближавају парадигми им. м. р., подржава присуство наставка *-има*.

Наставак *-ама* представља комбинацију старијег наставка *-ам* и двојинске иновације *-ма*. Овај наставак је, иначе стабилан у суседном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 176).

Најпродуктивнији је наставак *-ами*.

а) Наставак *-ами*:

Дај сено старема *говедáми*, овема *селáми* поклоните Се, па ми ће однесемо сол и тема *говедíма* Ја, дај сено *гоедáми*, дај сено тема *гоедáми* Шт, никој не помогле тема *селáми* Бе, ће носимо воду и онема *говедáми* ДБ, ал овема *гоедáми* сено, твојема *гоедáми* не даво сено ГБ, да се учини и онема *говедáми*, да се спреми *говедáми* Го.

б) Наставак *-има*:

кој ће однесете сол *говедíма* Се, овема старема *говедíма*, постарема *говедíма* Шт, Да ги се увуче вуќ у штаљу Станковема *говедíма*.; тема *говедíма* ни вуќ да приђе Го.

в) Наставак *-ам*:

ће стајмо сено тема *гоéдам* Вр, гоéдам сэм донела, да дадемо *гоéдам* Шт, а тема *гоéдам* никој ништа не донесуале Бе.

г) Наставак *-ама*:

убао ако дадеш и старема *говедáма* Шт, не се сѣћам ал било да дадемо и тема *говедáма* Др, да се носи брашњо овема *селáма* Су.

ДЕКЛИНАЦИОНИ ТИП 3: ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ И МУШКОГ РОДА НА *-А*

58. Именице ж. р. стабилисале су наставак *-а*, осим код именице *майи*.

Именице ж. р. на *-ø* пришле су именицама м. р. на *-ø* (в. т. 48.1г). Колеба се именица *вечер*, која се користи у м. р. и ж. р. Када је употребљена у ж. р. контролор конгруенције је редни број:

да принесе на трéћу *вечер*, и побегни дрúгу *вечер* ис куће, ама прву *вечер* је тешко Се, Сами измиђу себе се онóду и доведе јéну *вечер*, дођоше јéну *вечер* куд нас Ја; ако мóже до дрúгу *вечер*, до туј *вечер* чекасмо Ја, óгањ се лóжи на прву и трéћу *вечер* Вр, на прву *вечер* не се спије Шт, ће ме покáни на дрúгу *вечер* Бе, свећу палимо и на прву *вечер*, и на дрúгу *вечер* ГБ, на

прву *вечер* имамо нај више госте Го, Зборела ми маџи што на прву *вечер* самовилке повале, а на на другу *вечер* исте теј самовилке цичел'е. Др;

ноћ: сваку трéћу *ноћа* се пренесује то' трло Се, Јéну *ноћ* према пéтак спиéмо заéно. Цéу *ноћ* појéмо, учíмо се... ће не киту цéлу *ноћ*, и ће лóжу вáтру. Шт, А кэт бíла друга *ноћ*, у овуј *ноћ* нéшто почéло да му се прикажује. ГБ, Ноћу, цéлу *ноћ* горéла кућа. Моа кућа горéла цéлу *ноћ*. Ви.

реч: да не речеш лошу *реч* Шт.

Именице *буђа* („плесан, буђ“) и *чађа* („црни прах који настаје при сагоревању“) пришле су им. ж. р. на -а.

Више именица с. р. пришло је именицама ж. р. на -а: именица „језгро“ (Се закóље јáгње. И óно íма унóтра у јéно ка црéво, ка *јéзгра*. А то[ј] је бéло у њéга. Тој му је сирíште. Вр), именица „копито“ (говéдо íма чврóсту *копíтцу* Се), именица „осуће“ (ће кршиш *осућу* Се).

Неке именице плуралиа тантум сингуларизоване су приласком именицама ж. р. на -а. Тако је *Задушнíца*, *вíла*, *кљу́са*, *верíга*, *костíреи́на*, *гу́сла* (да му тóри *кљу́су*, га тај *кљуса* утепáла, а *костíреи́ну* од њéга, обéсу гóре *верíгу* Се, знаја да свíра у *гу́слу* Го).

Према збирној им. *жáрље*, која је најчешће плурализована приласком мн. м. р. настала је и именица *жáрља* (На сáч: пéпо и жеравíцу, *жáрљу* Се).

Именица „санонице, санке“ у неким пунктовима припада скупини плуралиа тантум. У Се је забележена јд. *сáнка* (Íма слóпци, па íма прéплит, па íма íгле што се врзу́ју *ош сáнку* на онé' четáла. Се).

ЈЕДНИНА

Наставци једнине	
Нјд.	-а
Гјд.	-е
Дјд.	-е
ОПјд. (Ајд.)	-у
Вјд.	-о -е
Ијд.	(-ом)
Лјд.	-е

59. Највећи број именица -а деклинационог обрасца припада женском роду.

59.1. Номинатив јединице

59.1.1. Именице женског рода

Деверовица сас њу, што му следује онај *руга*, *магла* се раздине, *Амбериканка* му је снаша; *Ратај* седи на *рало*, *рајцаица* на *брану* (у лазаричкој песми); *верверица*, и *то[ј]* је *гевота*, *коса* дугачка, *никоја живоишња* била, а за *крау* *кажоу йомеишна* („постелица“), *кундеља* је лепо направена, *кафа* да се *пије*; На свечију *кућу ведрина*, на нашу *облечина*.; *ошуши* се *кожа*, *де* имало *чешма*, *тирајка* о[д] *дрво* направена, *де* је *ирећа*, *сруга* је овамо *де* је *трло*, *ирејка* („трепавица“), *јена йенцера* му била *скршена*, *бареница* *тој* се *пече* *пот сачо* Се, *учила* ме *мајка*, *немало киша*, *напре* *немала сиружа*, *вила* да се *меша* *вра*, *Свезда*, *намазала* се *ћерка* је, *па* се *ченица* *узгрне*, *тај слама* *мало* се *истаи*, *се* *донесе* *богубрада*, *терала* *гу мађија*, *по* *старински* се *каже* *чума*, а *ламба* *кэд* *имало*, *жими* *Никина душа*, *жити* *Весел’инка*, *па* *мечка* *наиће* *Ја*, *јена* *из* *Јаж’инце* *жена*, *рeкла* *ми* *мене* *свекрва*, *немало* *ни* *корпа*, а *муа* *крџиња* *била*, *ти* *си* *ка* *Милка* *наша*, *онај* *Грозда*, *ка* *сџк* *моја* *снаша* *што* *је*, *Није* *мајке* *јелчица*, *но* *је* *мајке* *ћерчица*¹⁷³ (у лазаричкој песми); *Мамка* *муа*, *она* *омеси* *погачу*.; *само* *кожа* *и* *коска*, *ако* *је* *се’ана* *њива*, *и* *мешаља* *се* *дарује*, *снаша* *грубо* *обучена*, *ж’ими* *његуа* *глава*, *кућа* *се* *кити* *свѣ* *с* *те’* *врбе*, а *уста* – *сал* *красица*, *Лейишница* *се* *вика* *тој* *место*, *Радмилка* *прво* *дете* *ми* *родила* *мртво*, *од* *ракије* *му* *изгорела* *тиробица* („дигерица“), *ласијаца*, *кукајца*, *ирејка*, *не* *му* *била* *голема* *изба* („помоћна просторија за држање хране, клет“) *Шт*, *еве* *немузена* *оуца*, *Црквица*¹⁷⁴ *што* *викамо* *тој* *место*, *Црквица* *и* *тај* *околина*, *затвори* *баба* *млѣко* *у* *онѣј* *чананце*, *о[д]* *та’* *кајмак* *се* *праи* *мућеница*, *га* *затрпувала* *гранатица*, *судија* *да* *је* *Шиптар* *ели* *зайисуварка*, *да* *има* *и* *леска*, а *коза* *се* *кози*, *јена* *вода* *млого* *студена*, *Станкуа* *руја* *добило* *име* *место* *по* *никујему* *Станку*, *јена* *ложица*, *никоа* *крља* *што* *била* *паднута*, *млого* *не* *пратила* *добра* *сирећа*, *те* *му* *гу* *уда* *ви* *мечка*; На свачију *кућу ведрина*, на нашу *облачина*.; *свѣ* *ишвѣишна*, *никоа* *сиринка* *оуде*, *кућа* *испот* *пут*, *Прочка* *куд* *нас* *је* *ка* *џпрос*, *и* *суруйика*, *мађушница* *или* *мађијарка*, *ведрица* *напре* *била* *дрвѣна*, *немало* *да* *се* *кити* *кућа*, *имала* *јена* *ирѣиња*, *тај* *ишвѣишња*, *мене* *моја* *жена* *ми* *је* *из* *Мораве* *Бе*, *пали* *се* *свећа*; *Свуда* *ведрина*, на нашу *кућу* *облачина*.; *се* *напраи* *довршеница* *ДБ*, *здравица* *немало*, *слава* *ни* *било*, *свекрва* *имала* *сито* *у* *руке*, *се* *упали* *свећа*, *имало* *прије* *власица*, *ја* *мланисца*, *вари* *се* *ченица*, *се* *праи* *свадба* *ГБ*, *квачка*, *вѣшка*, *слива*, *круша*, *маслинка*, *баишча*, *иуша* („суша“), *дуйка* („рупа у земљи, дрвету и сл.“), *карпа* („стена“), *магла*, *учишѣља* („учитељица“), *учишѣљовица* / *учишѣљовица* („учитељева супруга“), *кукајца*, *комишка*, *ако* *те* *срѣтне* *мечка*, *тај* *богубрада* *се* *донѣсе*, а *кэд* *нимала* *круњача*, *совѣљка* *се* *викаше* *тај* *кудеља*, *свећа* *се* *запали*, *ишкв*

¹⁷³ У актуелном систему именица има реконструисани велар (*ћеркица*). Облик у лазаричкој песми може бити хибрид из *ћерче* / *ћеркица*, али и чување старине.

¹⁷⁴ Деминутивни на *-ица* истискују се деминутивима на *-че*.

дебеликџа је ка *џауџиџина*, *оска* ми пукла, *сџирашџиџа* ми улџгла, него остало ка *лумбура*, *ведриџа* се звало тој направџно о[д] дррво, *чиговрџанка* („кос“), *Декиниџа* („име по мужу, Декина жена“), *слезџинка*, *маџиџа*, *сесџирџина*, *баба* („1. очева или мајчина мајка; 2. ташта“), *зџва*, *јеџврџва*, *сукна* („сукња“), *џерамиџиџа*, *колџеџка*, *шиџиџа*, *џзба* („подрум“), *каџа* („отворено дрвено буре“), *кочиџа*, *џирџеска*, *рабџоџа*, *куџа* („1. стамбени објекат, 2. просторија где се спрема и узима храна, кухиња“), *бакџарда* („јело од укуваног кукурузног брашна, качамак“), *ложџиџа*, *чџарка*, *буџа* („плесан, буџ“), *осџиџка* („бодљика на класу“), *кужџиџка* („кукурузни клип без зрна“), *маџиџка*, *дџиџска* („двогодишња овца“), *срчаниџа* („гредица којом се спајају обе осовине на колима“), *кџса* се исклџпа прво, *роџља* („металне виле“) Го, обавџзно се кол’е *кокџшка*, ка *кукубаџка* се чује, тџд немџло *скиџиџа*, *снаш’а* да држ’и гџш’че, и пџсле имџла *влачџара*, *џеџсиџа* имџла, излџза *џлеџа*, *вџда* имџла бџл, пџсле и *маџка* ни џмр, *дџнас* ми се извџла *кџчка*, па се напрџи *оџџиџа*; Кџт се иџџпа, се тџра *залџга*; *снаџа* мџра да држ’и Др, *зџвн’а* се радџла, *Жџиџа* бџдно мџсто је, *сџадџа* се прџј ако мџжеш, трџба *крџна* да се рџну; Свџе *ведриџа*, на нџшу куџу *облачиџа*; *џчениџа* се пожџеје, а јџна *сиџал’џа* имџла, *џиџа* ми пџје о[д] тџбе, што је тџко *рабџиџн’џа*, нџ сџм нџ *будџла*, *брџиџа*, кџ[д] дџшла *вџјска* Ви, гџч и *свиџџа*, *влачџка* бџла с трџе, *чениџа* бџла у бисџзе, *оџџиџа* је тој опџнци што се опутувџл’е, *савџлка* се прџтиџа проз теџ, *влачџара* имџло у Штрџце, дџл’е *наковџл’а*, *зџвнџа* нџ ги дрџи, *јаловџиџа*, сџге је *дрџџа*, увџти *џџвниџа*, да нџе никџа *мџчка* ги напџла, мураџта краџа се зџве *мџрка*, баљџшџа је *баљџша*, бџла кџзе *белџша* се зџве, а црџна је *гарџша*; па вџш је кџко му дџђе *кл’џска*, *мачџка* ги јџла пил’џе, *цреџџл’а* да ужџгне Су.

Имениџа *кџса* („власи“) бележџна је претежџно као плуралиа тантум ж. р. *кџсе* (в. т. 64.3а⁷). У малом броју потврџа имениџа је посведџчена у јд.: *кџса* нишџта, *кџса* рашчупџна Бе, ти се напџни пџна *кџса* Др.

59.1.2. Имениџе мушког рода

Па џни гџзиџ, *младожџџа* и мланџста; напџраја ми мџне *чиџа* вџто, мџже и *чиџа* да бџне стџри свџт, кџ[j] је *џевлиџа* пџца сџс пџшку, ми причџа *дџда* Се, ниџкој *гџчџиџа*, *дџда* ми бџја Фџлип Ја, *симиџиџа* праџја симџте, бџја у вџјску *џџџиџа* Вр, *Светџи-Ил’џа* за од џгџа се чуџа, *Алекџндра* га имџло, *дџда* мџј, не мџже *чиџа*; зазидџле гу тџј црџкву Свети-Димиџиџриџа што је; И *Милиџџа* изџђе.; Оџај мџј, *Милиџџа* мџј. Шт, да се поштџје *дџда*, кџко ми зборџиџа мџне *дџда*, *дџда* мџј и *чиџа* страџале, матџре мџје ги бџја *чиџа*, бџја *сналџжа*, дџ је сџга *Свџџи Димиџиџриџа*, *Благџа* нџш, *дџда* мџј *Ворџиџа* се звџа, јџ сџм *Горџџџа* Јаниџџевиџ, мџџга џца га имџло *Мџра* Бе, *чиџа* дџшоџ ДБ, црџква *Светџи-Димиџиџриџа*, мџј мџж *Дрџга*, па *младожџџа* спремаџа ГБ, *дџда* („1. очев или мајџин џтац; 2. таст“), *дџда* ми бџја Јџван, сеџја *Дрџга*, *лџжџа*, *чиџа* („стриџ“), *Дрџга* бџја џл у вџјску Го, бџја *мерџкл’џа*; или *Караџа*, или *Мурџа* Др, имџа онџј *вџдаџиџа* што разговарџ Ви, црџвен коџ је *дџриџа*, пџп *Раџа* бџја тџј; Тџј звџја се *Кџца*, *оџи Кџсиџа*. Су.

Мушка лична имена често прилазе скупини именица на *-а*: *Миљивоја*, *Димитрија*, *Стианџа*, *Благоја*, *Александра*.

59.1.3. Збирне бројне именице

О збирним бројним именицама в. т. 62.3.

59.1.4. Збирне именице по унутрашњем значењу

О збирним именицама по унутрашњем значењу в. т. 62.5.

59.1.5. Именице изведене из прилога за количину

Ове именице изведене су суфиксом *-ина*. Корелативно збирним бројним именицама семантика је проширена на скупине различитих полова:

тој су *млозіна* људи, само *николицина* побегле Се, у наш крај *млозіна* работале у Скопље Ја, *млозіна* жене умирале кад рађале, *колицина* ви косиле, изгубише се из наше село *неколицина* Вр, немало *млозіна*, *колицина* ће донесе паре, *колицина* умирале по путу Шт, тија по *млозіна* по леко вршиле, *малина* могла да зараду за нову кућу Бе, ал требало *млозіна* да отину, овуј годину *неколицина* умрле од грип ДБ, *колицина* ћ[е] идете на слау ГБ, *колицина* се дизале из гроб Го, Ми смо бил'е баш како вал'а – ни *млозіна*, ни мал'ина. Др, туј годину *млозіна* умрл'е, не требало *млозіна* за у л'иваду Ви, Ако су *млозіна* још јену кору. Ако су *мал'ина*, јену кору.; имал'е бачењу кој бија *ио млозіна* Су.

59.2. Општи падеж јединице

59.2.1. Општи падеж јединице без предлога

а) Беспредлошки ОП среће се најчешће у служби правога објекта:

и уз оглав *узду*, уврту *грањку*, говеџо има чврсту *којићу* (: *којића*, јд.), кум му *узе косицу*, одмарала *душицу*, да га остајмо ни *минућку*, имале људи *сироку*, *богобраду* смо носиле, *јеићрву* сэм имала луду, однела дома ка *йолућину* овој, ће кршиш *йосућу* (: *йосућа*, Нјд.), па да му тури *кљусу* (: га тај *кљуса* утепала), жене што сѣкле *сипрашину*, и *мечку* воду, *костирећину* од њѣга (: *костирећина*, Нјд.), изнѣси *вѣду*, купимо бѣлу *йалићу* ал жућу *йалићу* платно, обѣсу гѣре *веричу* (: *верича*), дава *вечѣру*, одѣ лѣске напраиу *влѣчку*; више сам гледала тога *чићу* Се, ја ће пратим и моу *ћѣрку*, сваќ своу *сипрећу* има, немаа *машићу*, кој има *сироку*, убивале *сироку*, *јаловину* („јалова стока“) смо чувале високо у планину, *својбину* да викаш на свадбу Ја, *зѣмљу* смо имале, донеле *ракичу*, најтешко *Чѣду* сэм издржала, *салѣћу* напрајмо, Бѣг^к *дучу* да је прѣсти, не давамо *йићу*, *узоу* сви *виљушку*, туј *шумку* гу динемо гѣре, морам *обаџојцу* да не се стѣпо, ми стаљамо *вѣбу*, *јабучку* сэм метнула Шт, да териш *сироку*, јену *грѣду* сирѣње, имала *ћѣрку*, рат донија *несипрећу*, напрајле гу туј *цркву* *Свеић-Димитрићу*, сипѣмо *воду*, никоу *глављу* ће стају, да се напије *воду*, *јабучку* гу меташ, *воденицу* имале повишина, дај ми

мућеницу, ако исечеш *буку*, да пуштиш *сирѐу*, туру после *иченицу*, задрж'и *ченицу* оздол Бе, увечер напрају *бареницу*, раду *зевњу*, донесе *йовљаницу*, гу украду *снашу*, ће украдне *снашку*, стаља у ѓгњ *шумку* ДБ, *свадбу* прају, и *својбину* ви́кнеш, и *својбину* праћа'а, и *сѝоку* ће нараним, дѐцу ће родиш *десеѝину* ГБ, да остри *косу*, клѐпа *косу* кѝт се загупи, чѝшма де пије^оw *краве воду*, направимо *чорбу*, за стапче што смо дигле *кљусу*, а оне занесоу гу *мајку*, тујка измава сваки *кумбѝру* Го, горе чувале *сѝоку*, мѝжда *сѝоѝину*, напрају мѝжи *кудѐљу*, смо имале *йирѝјку*, уземо *зѝмњу*, уземо *вриѐну воду*, она' што чува *сѝоку* Др, ја сѝм чуваа *сѝоку*, *сѝоку* смо имал'е по мѝло, истеримо *сѝоку* рано ујутру, *нану* му јѝбем, напунимо онуј *рукавицу*, пијем *варѐну ракѝју*, испѝчеш *сл'иву*, да ти гу нађе *девојку*, имамо цркву *Свеѝога Димѝирију* Ви, смо чувал'е *сѝоку*, *сѝоку* смо ранил'е сѝс сѝно, имал'е *бачѐњу*, *богобрѝду* смо носил'е, туримо *воду* на ѓгњ, *сѝоку* смо држал'е, *власѝу* смо пѝкле за стоку, закол'оу *овѝцу*, стрѐтнем јѝнога *комиѝју*, држа'а *сѝоку*, ўзи ги *йушку*, смо се'ал'е *ченицу*, смо батал'ил'е *ченицу*, турале *косѝирудину* о[д] тој *куче*, предавов *младу* девѝру, направиу *нишѝал'у*, *сламу* смо одвал'ал'е од жѝто Су.

б) Осим у служби правог објекта, ОП је потврђен и као одредба за време, и то као траг некадашњег генитива. У оваквој употреби у околним говорима јавља се предлошко-падежна конструкција са у +:

другу годину туру гу да мѝси, одма *другу недѐљу* ђоу да гу извѝдow на вѝду Ја, а *овуј годину* оћале Шт, кѝт нѝ се коси *сѝаку годину* Ви, *Овуј годину* овако, догоди́не јѝш по јако! Су.

в) У егзистенцијалним конструкцијама у јд. егзистенцијални субјекат је обично у Нјд. У делу примера продире ОПјд.:

Тѝ[ј] је вамо, на вѝ срѝну. Ррѝстин слѝн. Али туј имало истина слѝн. Тујка имало *сѝѝку*, и ўвек напре имале, туја има бачѝла, *сѝоку*, и туја имаа слѝн Се, напре имало *богубрѝду* Ја, и имало *својбину* ГБ.

Овакви морфосинтаксички продори чешћи су у множини.

г) У пасивним конструкцијама факултативно се пацијенс јавља у ОПјд.: *ченицу* кѝт се се'ало, ни́кој ви́коу разнo што има *сѝоку* да се помѐне тако Ја, *вѝду* на рѝку да се ѝде да се ўзе ГБ, и *йирѝјку* се имало, *секѝру* у зѝвњу се забѝде Го.

Овакви морфосинтаксички продори чешћи су у множини.

д) Именичке јединице са прилошким месним значењем у сиринићком говору срећу се по правилу у предлошко-падежним конструкцијама. У ретким примерима: Смо ги шѝтале *ѝ ѝѝве ѝ ливѝде*. Се, Крај Србѝје нѝ сѝм бѝја. А овамо, *овуј срѝну* сѝм бѝја Ви, употребљен је беспредлошки ОПјд. са значењем места. Овакве конструкције арумунског порекла (Конески 1966: 107), обичне су у западномакедонским говорима (Исто: 107), у сиринићки су могле стићи из тог правца. Ретке потврде овога типа присутне су и у горанском говору (Младеновић 2001: 480).

59.2.2. Општи падеж јединине с предлозима

Уз предлошко-падежним конструкцијама генитивног значења флексивна форма показује знатну отпорност на продор аналитизма, који је као факултативна форма ређи у овом дефлексионом типу.

а. Предлог *од*:

а сџге *оџ крџу* сашџено, тџроу и на грџду *оџ каџџџу* Се, пожџт колџмбџџ *од вџ годџну* нџ сџм запантџла, порџно нџ се мџчџџа снџг* *од овџ годџну* Ја, трџба да дџш цџо комплџт – *оџ цџџџџу до марџму* Шт, и *од оџџџџу* прџјле лџџди, џе дадџмо му клџч *од водџнџцу* Го, тџј свџ *џџа дубовџну* нџши сџклџе, *оџ цреџџл* у лџба џбоџ Су.

Уз предлог *од* + флексивна форма се добро чува. Аналитизам је потврђен малобројним примерима. Илустративан је пример у коме се у непосредном контексту сређу *од* + ОПјд. и *од* + Гјд:

Дџца прџју кумбџре *оџ смрџеку*, од овџ – стрџт што стрџџе, тџј шушлџак, и о[д] тџј. Пџ више *оџ смрџеке*. Го.

Са значењем путађе кретања горњом површином уместо предлога *од* – *до* у употреби је *од* – *на*. Продор предлога *на* + настао је под утицајем локативног значења, што уводи аналитичку предлошко-падежну конструкцију. Аналитизам другог члана конструкције подржава аналитизам првог члана, па је отуд аналитичка конструкција *оџ куђу на куђу* практично стабилисана.

И *оџ куђу на куђу* по својбџну, и *џдо оџ куђу на куђу*; и *џшла оџ куђу на куђу* Се, *оџ куђу на куђу џшле*, звџле *оџ куђу на куђу* Ја, И пџсле *џдемо оџ куђе на куђу*.; тџј јџје сџди ми *од годџну на годџну* Шт, пџсле *џдоџ оџ куђу на куђу*, *џдемо оџ куђу на куђу* Бе, *оџ куђу на куђу* ГБ, па се *џде џџа џџџу на џџџу*, и *од џџџу на џџџу џдеш* и се прекрџтиш, по цџџ дџн h[e] *џдемо оџ куђу на куђу* Го.

Када се конструкција односи на временски размак, уз опстанак *од* – *до* факултативно опстаје и флексија (*оџ субџџџе до субџџџе* Бе).

б. Предлог *из*:

џзџ Маглџну *фамџлџџу*, да му *џзџџа зу*пче *из вџлџцу* Се, *џс цркџџу* *џзџмо* сл'џке Др.

в. Предлог *до*:

сџм дџшо *до онџџ уџлџцу* Го.

г. Предлози *куд* / *код*

г¹. *куд*: сам *џстџла куд* мџју *родџџну*, траџџџ да *џдоџ куд* *млџду* Се, да *џџене куд* *млџду* Ја, *дџле куџ цркџџу* се скџпи *нџрод* и *џгроџ* (: свџриџ *куџ цркџџе*) Су.

Пример: Увџчер сџм дџша *џко џсам саџта*, дџвет, *куџ куђу* Су, интересантан је, пошто предлошко-падежна конструкција *код* + Гјд. (*коџ куђе*) опстаје иако представља окамењену форму подржану прилогом *џма* (в. т. 59.3.2љ).

д. Предлог *врз*:

па *и́ури врс цреи́уљу* Ја.

ђ. Предлог *ѝроз / ѝрез / кроз*

ђ¹. *ѝроз*: *и́доу ѝро́з вóду*; И *и́доу ѝро́з, у́з вóду, н́из вóду*.; сáге га цéду *ѝрос кр́иу* Се, *и́гла ми пропа́де ѝрос коси́руи́иу* Ја;

ђ². *ѝрез*: и да побéгнем *ѝрез ливáду*, нé *в́идо* да *про́шо чóек ѝрез н́иуу* Бе, смо *и́шле ѝре[з] ш́уму* ГБ, *а́л се в́иду р́ибе кáд глéдаш ѝрез вóду* Го, па *ѝре[з] ш́уму* нóћом, па *ѝре[з] ш́уму* па *вáмо отóсмо* Су;

ђ³. *кроз*: *прош́упљи се са и́глу кро[з] сред́иу* Го.

е. Предлог *низ*:

Чарáпе ли, фенéло, мéтно *низ вóду*.; И *и́доу про́з, у́з вóду, н́из вóду* Се, па м́éтни *низ рéку* Ја, ка да тéче *нис ку́ћу*, па ће *идеш низ Мурж́ицу* Вр, сáл трéба да *идеш низ рéку* Шт, па тéкло млéко *низ ведри́цу* Бе, пúшти ги мáчке *низ вóду* ГБ, побегóше *нис Цар́иу* Го.

ж. Предлог *уз*:

И *и́доу про́з, у́з вóду, н́из вóду*. Се, Пéшки идéмо *уз рéку*, а не знáмо дé идéмо. Ја, Нагóре, óвде *уз рéку*. Вр, кóј мóже да се ука́чи *уз црéшњу* Шт, пóглеј штó *има ус црéшњу* Бе, идите на дéсну стрáну *уз рéку* Го, тóј б́ило *уз ку́ћу* исто Др.

з. Предлози *ѝосле / ѝо* (генитивно зачење)

з¹. *ѝосле*: а и свéкар ни *умр одмá ѝóсле свекр́ву* Вр;

з². *ѝо*: *ѝо х́ерку* рóди ми се с́ин Шт, ако можéмо ће дођéмо *ѝо Задуши́ицу* Го.

и. Предлог *ѝо* (локативно значење):

Имáло д́им и *ѝо нáшу ку́ћу*. Се, работáа *ѝо око́лину* Призрéна Ја, Па *удри, удри ѝо глáву*. Бе, Свúдер имáло столице *ѝо со́бу*. Др.

ј. Предлог *око / около*

ј¹. *око*: замотáла нéшто *око р́уку* ГБ;

ј². *около*: *а́л имáше нéшто около глáву* Др.

к. Предлог *међу (миђу) / између (измиђу)*

к¹. *међу (миђу)*: Немáло н́ишта *миђу мóу* и *и́воу н́иуу*. Се, А *миђу мóу* и *Горици́ну ливáду* имáа пóток. Го;

к². *између (измиђу)*: Не в́идим дé б́ила мéђа *измиђу нáшу* и *вáшу н́иуу*. Бе.

л. Предлог *над*:

и ће от́иноу *над рéку* прет слúнце; Ако сéди *над вóду*, чóвек је зрáв. Се, метнéмо чени́цу *над млáду*, држ́имо шами́ју *над глáу* Ја, имáше ка мéгла *над вóду* Вр, и кр́ши *над сна́шу* крава́јче ДБ, ка да имáло нéшто *над наслони́цу* ГБ, *напра́јле нéшто од гра́ње над мéчку* Го, кр́шу ги лéба *над глáу* Су.

љ. Предлог *їод*:

дóле *їод нóгу*, чобáнин спије *їод наслоницу*, сóлче и лéба *їод глау* Се, тóру *їод мишку* овако, *їод јéну и їо[д]* дрóгу *мишку* кршчиће, їма овóј сéло зéвњу свé *їод вóду* Ја, дéвер *їод рúку* на вóду Шт, згáзи га *їод нóгу*, ни тóј нé му бíло *їод рúку* Бе, стáп држáа *їод мишку* ДБ, нé га видéле што се крија *їод вóду* ГБ, стáймо ченицу *їоїи кљóсу*, да га нóси *їод јéну мишку* Го, истерíмо стóкку чобáнима *їод рúгу* Су.

м. Предлог *їред*

м¹. место: ни їду *їреїи кúћу* Ја, викајте кэ^т ће стигнéте *їреїи кúћу* Вр, пóче да плаче *їред жéну* Шт, ће óстај кóња вáмо *їреїи кайїу*, Драгóслав, *їред* мóгeга дéду што бíло Бе, *їре^м цркву* га пúстиў, а свекэр *їред* њу умреа ДБ, остáише бéњак *їред Никóлу*, стáи јóш јéну чáшу *їред Загóрку* ГБ, учúка га *їреїи кайїу*, јá прво идéше *їре[д]* Дрáгу Го;

м². време: А штó сте дóшле *їред вечéру*? Се, требáло да дóђе *їред Задушиницу* Ја, купíмо *їреїи слáу* свé што ни трéба Вр, сэм га узéла *їред вóјску*, и вéћ *їред зóру* врућа ракиа ДБ, пóp долáзи *їреїи слáву* Го.

н. Предлог за:

тúј сэм їшла за вóду, тáј прáи мађиће за сїѓкку: Тí їмаш ћéрку за удáдбу, јá їмам сїна за женéдбу.; и за слáву Се, јóш ги бíла тáј Драгица за батá-Милу, пензија за Задушиницу, сéме за дрóгу годíну, или за кúћу нéшто, за Брезовицу сáмо пешáчки пúт бїја Ја, и за сїѓкку, што је праéно за сїѓкку, па дáш за дúшу, што ги донéла мáти за нóзбу, се дáде домађину за сїррéћу; кóја га нáђе, тáј га чúа за годíну дéна Шт, за Прóчку вучáре што имáмо, спремáмо за їовишину, се увáти за глау, спремáно за вечéру Бе, за Васиљицу се прáи флија, спрeма сáмо за укoйнину, тóј поубáво за їојáсму ДБ, за Прóчку мавáле кумбáре, за Васиљицу сэс кáшу бареница се прáи, што трéба за свáдбу ГБ, кумбáре мавáмо за Прóчку Го, за срéћу наићóше Бугáри одмá, кэд їдоў за сїѓкку Др, Спремáмо се за Свеїѓога-Никóлу, се пребацил'е за Македонїју, јá увéк сэм фал'ичан за кичму Ви, с волóве за рабóйцу, за зїму ће осол'їмо, за Прóчку прáў жéне пїту Су.

њ. Предлог *сэс / с / са*

н¹. *сэс*:

сэсэ никóу грáњу млáду, кэт се покриће *сэ[с]* зéвњу, попáри га *сэс* врéлу вóду, смо лупáле тéше *сэс* иирајку, ће извúче, тáко нагóре, *сэс-све-зéвн'у*; Се опáшоў *сэс' врбу*, *сэс* ииикву дебелíкву Се, па се црцáле *сэс* вóду, унéсе судóве *сэс* вóду, *сэс* лéву рúку, и *сэз* дéсну рúку чéкић, Ја, мї смо бíле *сэс* свекрву, и јá *сэс* јейрву даам за дúшу, *сэс* врбу ги терáмо Шт, замáшиш *сэс* кóсу, јéде *сэс* ложицу, сáге се пљискáле *сэс* вóду, да се омијéмо *сэс* вид-вїду, пуцáа сэм *сэс* їушку Бе, и попáриш *сэс* врéлу вóду да бíне чистéно, припретїше ми *сэс* милицију; бїја ми *сэ[с]* жéну, *сэ[с]* снáу ГБ, имáло и *сэсэ* слáму пошијéна, лечија лúде *сэс* нéку вóду, и смо се дигле *сэз* Дрáгу, *сэсэ* вид-вїду Го, трмке сáплетéне *сэс* никóу їауишину, *сэс* кољéйку врж' и се,

изгрѣбеш' *сэз гребѹљу* Др, грѹде *сэс маѣику* се тѹкл'е, ако га заградиш *сэ[с] жицу* Ви, *сэс циглу* иде по лѣко, тѹј бија он *сэ[с] сѣоку*, *сэс ложицу* сипујемо воду Су;

н². *с*: воду исцрпеш *с каиѣку* Ја, сэм морала *с марѹму* да покријем судове, дѣцу купѹмо *с тѹј вѣду* Шт, и попрскѹјеш *с вѣду* отѹд Бе, *с врѣлу воду* попариш и *сэс пѣпоѹ* истријеш ГБ, гра смо сејал'е *с маѣику*, *с канѣију* тѣрај кѹња Др, се сије *с рѹку дѣсну* Ви, се мѣста сѣме *с рѹку* Су;

н³. *са*: *са врѣу* сэм ги вржуала Шт.

У примеру: Ладник га викал'е. *Сэз даске* је. Су, са значењем материје од чега је нешто направљено у употреби је конструкција *сэс* +. Ова конструкција је могућа, пошто је присутна и нијанса значења „прављено даскама“.

Са значењем „ја и“ у употреби је конструкција „ми са“: Ми смо се подел'ил'е *сэс* јенѹга *чицу*.; смо играље *сэс њу* Ви.

о. Предлог *на*:

сабира оѹце *на рѹгу*, узѣла сам мѹжа *на кѹћу*, ишле *на р'ѣку*; Жаѹ ги је, ћ[е] иде *на дрѹгу кѹћу*.; увѣчер дођу *на ѿјаѣу*, а киткице ће је биноѹ *на срѹну* овдѣка, свети-Рѹнђо је по *на висѣну*, *на осѹјну срѹну* је, вучари *на Прѹчку*, и вѹну *на кудѣљу* напунѣмо тѹј што имѹмо – па носѣмо *на кѹћу*, тѹру гу *на кундѣљу*, напре *на верѣгу*, остѹла му *на кѹћу*; Офце *на с'рѹгу* кѣд бѣло на бачѣло.; ѹне искачоѹ тѹј *на срѹгу*, и ѹвде турѹле *на кѹсу*, кѣд *на чѣшму*, однѣсе *на њѣву*, док не излѣне *на бачѣњу* Се, узѣле мужѣве *на кѹћу*, и остѹи снѹп *на сѣрѹну*, стѹи црепѹљу *на срѹну*, се истѹи *на сѣрѹну*, обѣси га *на нѣку црѣшњу* самовѣлску, *на слубѣцу* кокѹшке, бѹр бѣла *на слубѣцу*, нѣ сэм ишла *на бечѣњу*, мѣчке иду *на Брезѹицу* по нѹћу, чаѹшу љѹтике *на глау* Ја, *на воду* ме водѣле, дѣвер под рѹку *на воду*, ће га остѹим *на лѣдину*, после *на соѹру* дуѹѹмо свѣ; Пѹсле по јѣдан – *на ѿѹл годѣну* и *на годѣну*; Ајт *на њѹ*, никѹи радѣле *на свѣѣѹга Илију*, *на Прѹчку* мѣ пѣту кѣт прѹјмо Шт, бѣле смо *на бачѣњу* *сэ[с]* жѣну и *сэс* унѹци, *на бачѣњу* кѣт смо спѹле, оѹце се узимѹле *на бачѣњу*, мѣ смо ишле *на Мерѹју* да косѣмо; смо косѣле гѹре, *на Мерѹју*, да би га убѣја кѣд насипѹје *на здравѣцу*, никѹј *на овѹј сѣрѹну*, ѹне се скѹпу тѹко *на слѣву*, и ће га стѹиш по *на сѣрѹну*, се сѹши *на ѿромѹ*, лѣба и изврѣиш *на сѣредѣну*, идѣмо от кѹћу *на кѹћу*, да га укачѣле *на кѹрѣу* вѹла, иґроѹ кѹло *на месечѣну* Бе, га остѹјла *на сѣсу* ДБ, Идоѹ додѹлке от кѹћу *на кѹћу* и појоѹ.; идоѹ по сѣло, от кѹћу *на кѹћу* ДБ, се поѣ *на слѹву*, идоѹ више Штрѣце *на никѹу воду*, тѣрѹле ме *на ѿрѹгу* да иґдем ГБ, стѹжар *на средѣну*, трѣ камѣња *на средѣну*, ка двѹ стѹпа па *на средѣну* даске, се побѣје кѹлац *на средѣну*; Сам ишла *на н'ѣву* гѹре, *на јѣно бррдо*; *на верѣгу* у котлѹве Го, ако иде *на њѣву*, *на тѹј ѿѹкму* иґма трѣ дрвѣти Др, Нѣ смеѹл'е да ул'ѣноѹ у сѣло. Прѹво дошл'е *на мѹу кѹћу*, мајку ги јѣбем., Пѹп трѣба да га крѣши – ѣл'и у црѣву, ѣл'и дође *на кѹћу*.; Шукићи мѣ смо *на дѹлњу мавѹлу*, ишл'е *на н'ѣву* Ви, стѹка *на ѿланѣну*, ѹн увѹтија *на сѣредѣну* мѣсто, Ацин сѣн погинујѹа *на Планѣју*; Јѹ *на сл'ѣву*, јѹ *на крушѹку* Су.

Уз имена празника напоредо се користе предлози *на* + и *за* + (в. т. 60.2.20):

И *на ПрѠчку*, на пример, *за ПрѠчку*, Вице, ми понáпре смо онодуáле, мóжда и ви́ кот ку́ће Шт.

У прилошком изразу *на сре́де* чува се окамењени облик Лјд. (у кро́шњу у ву́ну па *на сре́де*, а *на сре́де* раши́ру тај најлон Се, И ста́ву *на сре́де* један ко́лац Др).

п. Предлог *у*:

промѣну гу́ у *кошу́љу* лепо, ће уленеш у *црквѣцу*, íдоу́ у *црквѣцу*, *на Задушни́цу* идемо са́л у субѠту, промѣну гу у *сукну* вунѣну, у *кро́шњу* у *ву́ну* па на сре́де, па у *зѣму* кад је ледэ, у до́ўњу *мава́лу*, исѣпи га у никóу *ѣенѣ́ру* Се, íдоу́ по́сле у *шу́му*, у *лѣску* да оно́ду, сла́бо сэм имаа сре́ћу у *жѣну*, бѣја годѣну í-пол у *шу́му*, тројца живѣле у *Шáру*¹⁷⁵ Ја, чѣм уленемо у *ку́ћу*, у *авлѣу*; íшла у *ѣлани́ну*, ако нѣмаш у *ба́шчу* нѣшто, у *ку́ћу* ме увѣле, па Дагѣта у *колѣ́йку* Шт, идемо у *шко́лу*, нѣ се улази у *ба́шчу*, Он бѣја у *Нема́чку*, у *чени́цу* расте, ѣáци но́су књѣге у *цр́кву*, у *ѣоши́ѣњу* куд нас се ви́ка да íдоу́ да ши́јоу́, кэт се изму́ти у *бу́чку*, íшле та́мо у *Подри́му*, ми сѣпемо у *чо́мку* де музѣмо Бе, у *ку́ћу* је даду да премѣша ма́нцу, до́шо у *ѣенѣ́ју*, Лазáрке се обу́чоу у *ѣáлѣу*, Он је у *Нема́чку* ДБ, И пред вѣче свѣ се изáђе у *рѣку* до́ле¹⁷⁶ ДБ, па га отерѣше у *рѠби́ју*, у До́вњу *Биѣѣ́њу*, цр́ква бѣла гѠре у *ѣлани́ну*; У *Свеѣи-Никóлу*, та́мо дѣ́је у Шт́рпце; и мѣта чени́цу у *ку́ћу*, у *ку́ћу* сѣди; Íшле у *Свеѣи-Мари́ју*, у *Морáу*; дѣца у *Словени́у* ГБ, зна́ја да свѣра у *гу́слу*, жѣвим у *Бусѣ́ну* *мава́лу*; Па ово́ј у *средѣ́ну*, прѣћи Го, у *двáнаѣ́стиу* годѣну сэм бѣја, кѣпи у *цр́кву*, а ѣѣрка ми је удáта у *Биѣѣ́њу*, и она се удáла у *млозѣ́ну* Др, имáмо ми та́мо у *Ви́чу* камење, па ги но́су у *ба́шчу*, седѣл'е снопо́ви и у *њѣву*; У *богѠбрáду* имáла пчени́ца, и ср́п, и цвѣ́ће; у *брзѣ́ну* сэм гу узѣја, у *ку́ћу* почи́сти што трѣба, отѣшлѣ лѣуди у *Србѣ́ју*, íма у *Ви́чу* Ви, смо му́тил'е у *бу́чку*, сѣри́ле гѠре у *бачѣ́њу*, кáсно стѣза у *ѣлани́ну*, смо имáл'е у *До́вњу* *Биѣѣ́њу*, да íмаш у *л'ивáду*, бѣле загубѣни у *Госѣ́ивáрску ѣлани́ну*, носѣле јáјца у *ѣојáѣу* Су.

р. Предлог *ѣрема*:

никóа рѣдња óвде *ѣрема* *Мáрију* Се, нѣмој да рабѠташ *ѣрема* *срѣду* и *недѣ́љу* Ја, трѣба да се пáзиш *ѣрема* *Задушни́цу* Вр, Ал се мр́си *ѣрема* *ПрѠчку*? Шт.

¹⁷⁵ Употреба предлога *у* + указује на концепцију простора у коме је примарно да се субјекат налази унутар простора, независно од тога да ли је на висини. Оваква употреба потврђена је и код других деклинационих типова.

¹⁷⁶ Употреба *у* + могућа је пошто се под реком поред водене површине подразумева и простор око воде.

с. Предлог *йри*:

бија јѐн брѐз *йри* туј *цркву* Се, га нашла мртвѐга *йри ииуј шииалу* Вр, а па мати седѐла *йри ћѐрку* ДБ, бини близу *йри Радмилку* ГБ, И ја што да видим – јѐно мѐче спије *йри мѐчку*. Го, Није дѐбро да останеш *йри мађијарку*. Др.

59.2.2.а. Предлошки скупови

а. Предлошки скуп *за на*:

капе смо плѐле *за на главу* Се, спрема *за на свадбу* ГБ, а *за на њиву* пита Го, имало и тѐше *за на свадбу* Др,

б. Предлошки скуп *за у*:

ѐв^фце кад улазу *за у иојатиу*, кѐ^г ће носимо *за у цркву*, ја сам однѐла јѐно кило ракију *за у соврѐ* да дадем Се, кѐт се иде *за у шуму* Ја, донѐсоу и *за у собу*, и *за у соврѐ*, па му дѐшло *за у вѐјску* ДБ, и плѐле смо мужима *за у иланину* Др, *За у Вичу* ја ти причам, сáмо *за у Вичу* што знам. Ви, и *за дѐма* и *за у цркву*, нѐ сѐм бија *за у вѐјску* Су.

в. Предлошки скуп *за куд*:

А било *за куи цркву*, јѐс. Су

г. Предлошки скуп *до на*:

Они гу извѐдоу ис кѐће *до на враиницу*, *до на каију* Се.

д. Предлошки скуп *до у*:

И га отериле *до у Раушину*, зборија ѐн *до у Раушину* га отериле Бе, *до у цркву* се мѐкру Шт.

ђ. Предлошки скуп *за иод*:

слама *за иои сѐбоку* Ја, узи јастуѐе *за иод главу* ГБ, трѐба и кѐжа *за иод нѐге* Су.

У примеру: Штавѐл смо брале па *иод за главу* смо турале Се, потврђен је необичан редослед предлога, пошто је уобичајено *за иод*.

59.3. ГЕНИТИВ ЈЕДНИНЕ

59.3.1. Генитив једнине без предлога

Беспредлошки Гјд. јавља се по правилу у предлошко-падежним конструкцијама, осим у темпоралним конструкцијама са значењем означавања датума. У оваквој употреби потврђен је у синтагмама: а) *редни број + година* и б) *иоказна заменица + година*.

а) *редни број + година*:

родѐна *ириѐс ирѐће* Се, Ја сѐм рођѐна (!) *иридѐсеи* и *дрѐге године*. Ја, кѐд биле Бугари *чеирдѐсеи ирѐће године* Ја, смо ишле гѐре *деведѐсеи* и *ѐсме године*, *деведѐсеи ирѐће године* смо радиле, Рѐђен (!) сѐм *иѐдѐсеи* и *чеиврѐше године* ѐуде у Берѐјце; тѐј ни је одомаћѐно ѐуде свѐке *године* Бе, родѐна *ириѐс дрѐге године* ГБ, кѐд било *чеирдѐсеи* и *ирѐве године*, отишле

деведесет девѣт Го, дваес девѣт године сэм родѣна Др, бѣло тѣ ильадо девѣсто двадесѣт године Ви.

Иако није сикључено да је оваква генитивна конструкција унета у новије време, специфична служба обележавања датума могла је да подржи опстанак флексије¹⁷⁷.

б) показна заменица + година:

Ни *иѣјзи године* не родиле сливе; Мѣчке немало да дођо *овѣјзи године* Се, Шт'ѣ, бѣдо, *овѣјзи године*?; Ал ће бине *овѣјзи године*? Ја, не родило *овѣјзи године*, ал ће бине *овѣјзи године* Бе, *Тѣјзи године* паде голем сѣг^к. ДБ, Ал бѣше *иѣјзи године* тај болес? ГБ, ни *овѣјзи године* не ће ни помѣгне Го.

Интересантно је да је у примерима овога типа Гјд. показне заменице синкретичан са Дјд. због продора партикуле *-зи*, што може упућивати на то да опстанак флексије подржава стабилна флексија Дјд.

Уп. са остацима темпоралних конструкцијама именица деклинационог обрасца 1 у т. 49.1а.

С овом конструкцијом напоредна је и темпорална конструкција са ОП (в. т. 49.2.2а, т. 60.2.1б).

в) У примеру: Ће се извржоу ж'ѣне, *ѣо мѣло зѣвње* да донѣсоу, па ће узаврѣјоу вѣду, па ће попарив *тѣј зѣвњу* Ја, *зѣвње* може бити у Гјд. или ОПмн. Синтагма *тѣј зѣвњу*, упућује на Гјд.

г) С обзиром на усамљеност беспредлошки Гјд. у примеру: Се говѣри да има домаћин *куће*. И онај смѣк и змија. Го, може се сматрати новијим уносом.

59.3.2. Генитив јединине с предлозима

а. Предлог *од*:

а1. смо носиле *одѣ бачѣн'е*; Али *дрвен*, *о[д] дѣске* праѣн (...) А овај пѣнтим, *од желѣзо*; напраймо ги лѣд *од лѣске*; крѣже *од зѣмл'е* праѣно; Вржемо ги *сѣс сламѣно јѣже*, *оѣ сламе*, *од ѣржѣ*; да се згрѣе *о[д] иѣоѣлѣѣ*, пелѣне *од вѣне*, *од вѣне* ткаѣѣне, покривѣча *од вѣне* ткаѣѣна, сѣм ткаѣла сѣкне *од вѣне*, колиба праѣѣна сѣс прѣѣ *од лѣске*; Па тѣру унутра одѣ онѣј, *оѣ кѣже* залѣгу.; ће врже лѣк сламѣ *оѣ иѣсѣѣѣ*; и иѣе *оѣ куће* на *кућу*, се узѣма *од јабѣке*, *оѣ крѣше*; ујутру се тѣра крѣс на *кућу од врѣе*; За стоку се небѣроу траѣке – копрѣве, *оѣ крѣше*, *од јабѣке*, *од врѣе*, *о[д] иѣѣкѣ дебѣлѣкѣ*; *од зѣвње* смо праѣле *црѣпѣѣ*; наће пѣпца *одѣ рѣжѣѣ*, *врѣѣ од вѣне* се испрѣѣ; кумбѣре напрају *оѣ смрѣке*, *оѣ црѣшѣѣ*; да га одбѣѣш *оѣ сѣсе*; ластѣјца *о[д] дѣвојѣке* постаѣла, ѣли *од очѣѣе сѣсре*, *одѣ чѣниѣѣ* смо сукѣле, црѣно бѣло *одѣ* наше *чѣниѣѣ*, напре праѣле трѣмке *оѣ сламе*, *одѣ кѣже* опѣнци праѣѣни; *кѣже одѣ сѣѣѣѣ*, *оѣ свѣѣѣѣ*; имѣло покрѣфци напре *оѣ козѣѣѣ*; и ѣн гу стѣсна, *одѣ*

¹⁷⁷ Уп. са присуством оваквих конструкција и у говору Горње Пчиње, у којој је анализа довршена (Јуришић 2014: 443).

кайи́е у нару́че; тако оста́ло ои́ сѣарби́не, ће ни до́е свекр́ва од баче́ње, бра́шњо ои́ чени́це, и гра́нку од мѣйле Се, живѣло се са́мо од зѣвње и сѣо́ке, живѣло се ои́ сѣо́ке, опáнке ои́ кѣже, па́пке су од гуме, ои́ сѣру́је изгуби́ле ви́дэ на зарáнке, и́шо од грани́це, њо́н ће пукне од му́ке, и́ди ўзи ои́ Сѣо́је, ои́ чуме се плаши́ле људи, од ове́јзи годи́не Ја, мѣне ои́ фáрбе ми би́ло од ўвек стра́, свѣ од ву́не ткáно би́ло, вѣнац од врбе; па ста́јмо цвѣће од јабу́ке, ои́ сли́ве; ста́пче од лѣске; а њо́на побѣгла, од Брезо́јце до́шле (са горње на доњу страну); кэт смо слѣгле од баче́н'е надóле, ои́ сѣарби́не оста́ло, то́ј се глѣда од годи́не за годи́ну Шт, док ти се смлáчи јо́пе о[д] тѣјзи вѣде, то́[ј] је ои́ ку́ће према на́ше ку́ће, ои́ субѣи́е до субѣи́е, на́шле темѣље ои́ цркве, од осамна́есѣи́е годи́не нава́мо, мѣстоу онѣј обрúче ои́ ка́це, од Но́ве годи́не обавѣзно, ту́ру по јѣно дáрче ои́ ку́ће, сáг од никóје годи́не почѣле да киту, тѣј четáла што оста́ноў од лѣске, кр́сэ од лѣске се напра́и, од мо́је ку́ће па је поста́ен ко́[ј] је нáј вѣлетá, никóи људи жи́ву са́мо ои́ Прóчке до Прóчке Бе, од вери́дбе до свáдбе, ко́ре ои́ смрѣ́ке, сáм има́а јену-сѣстру о[д] и́еи́ке; Се пра́ву ои́ црѣшње. Па ко́ј нѣма ои́ слáме, ои́ смрѣ́ке, от штó имáш.; да ћутиш од њи́ве до до́ма, па да ги сáбере по́сле ои́ соўре ДБ, умира́ле ои́ кашѣи́це, у рѣда смо живѣле од зѣмње, ои́ Свеи́е-Тро́јце до Митро́ўдэ ГБ, на сва́ка врата вѣнци од врбе, сáс тѣј ју́жа ои́ слáме, сýкне од ву́не, од б́ке донѣсоў па га напра́ву кори́то оволи́кво, нѣшто је лекови́то од жѣље́ке; кумбáре ои́ смрѣ́ке, ои́ црѣшње, ои́ шу́шке, би́ло кáкве; од лѣске се узима ста́п, и тáнке гра́нке ои́ смрѣ́ке или црѣшње, ко́[ј] је пр́ви од ма́јке, Он би́ја ка о[д] тѣј ру́ке самови́лске, сва́ки ўзе о[д] тѣј кумбáре, опáнци ои́ ко́же сви́њске, ко́ј има́ја од о́фце онѣ́ ткáне белóве Го, ои́ Прóчке, се ради́ло у њи́ве ои́ Прóчке, ои́ и́шени́це смо меси́л'е тáд, о[д] тѣјзи њи́ве до до́ма не говѣри, ои́ сви́ње смо пра́јле са́пун, мáс је ои́ кра́ве, стал'áл'е тѣј дрвѣ́ћа, од б́ке. Свѣ од б́ке.; тáнур, то́ј од б́ке, ту́риш' слани́ну ои́ сви́ње, напра́и о[д] дáске, и́сто пра́ена ои́ слáме, па и́сто ои́ ко́ж'е, ма́ло ои́ кѣзе, калчи́не ои́ кози́не, опáнце и́л'и ои́ кра́ве, и́л'и ои́ сви́ње, дру́ге врпце од ву́не; тра́але... ои́ кра́ве па по́ ви́ше, а ои́ сви́ње по́ сла́бо; ицѣпáш ои́ кѣзе и ту́риш'; њѣгоў о́тац носи́ја и́сто ои́ кѣже, ко́жуф се кáже; Каљани́ца се кáже. Зевња́но, од зѣвње; па се ткáл'е ове́ј белóве од ву́не Др, Имáл'е ту́ј од Жу́је на́ши л'уди; И́л'и ои́ смрѣ́ке напра́и, и́л'и ои́ црѣшн'е, од ону́ј кору́бу Ви, Од ове́јзи годи́не, би́ћи, седе́ла за догоди́не.; Пон'áве ои́ коно́йл'е. Белóви од ву́не.; од ву́не смо пра́л'е, тáко ои́ сѣарби́не оста́ло, сáге с ју́жа ои́ слáме, о[и] црѣшње пра́ју кумбáре, осуши́мо ои́ сви́ње мр́сэ, и ои́ сѣо́ке нѣма вел'и́ки ко́рис, ја́рам од заи́рѣге волóвске, ои́ и́рдѣде оста́ло кумство, то́ј ои́ шуме што пáда, кр́с од б́кве, сири́ште је о́дэ ко́зе, тáко озгѣр од б́кве, пра́јла са́пун ои́ сви́ње, узѣмо бра́шњо ои́ и́чени́це, тáј л'ѣба ои́ чени́це нѣ се пáри Су.

a². Предлог од покрива значење старог предлога с(а):

пушту во́ду од никóје сѣра́не да тѣче, кэт се врати од вѣде мѣта јабу́ку у двѣрр; И тѣј маљи́це о[д] др́во – од јѣне сѣра́не ѣстро, од јѣне нѣе.; и ои́ сѣра́не по јѣна; дотеру́јоў ои́ и́аше до́ма, вѣда ои́ чѣшме, од никóје сра́не

да неће свој, и ишле од ове¹ *сране*, прскале ги сас во²ду *о³и сране* жене кад ги ви⁴ду; а *о³и сране* жене у котличи⁵ће во²ду, од му⁶шке *сране*, од муж⁷ље⁸ве *сране*, док му до⁹е сна¹⁰ша од во²де, узо¹¹у сла¹²му *о[д]* те¹³ј *иос¹⁴т¹⁵еље* Се, и вр¹⁶и¹⁷е *о³и с¹⁸и¹⁹ране*, вет²⁰ер цре²¹по²²е ба²³ца²⁴а *о³и ку²⁵ће*, прич²⁶але ти²⁷ја *о[д]* те¹³ј *фам²⁸или²⁹је* Ја, нема³⁰ло *о³и сране* ништа, и с³¹ито *о³и с¹⁸и¹⁹ране* има Шт, т³²ике *о³и с¹⁸и¹⁹ране* да је пр³³скаш Бе, т³⁴у³⁵ј су и св³⁶ира³⁷чи *о³и св³⁸а³⁹д⁴⁰бе* ГБ, Нат⁴¹ова⁴²ри – и *о[д]* те¹³ј *с¹⁸и¹⁹ране* и од о³ве⁴³ј на ра⁴⁴мо и – ⁴⁵а⁴⁶јт но⁴⁷си у р⁴⁸е⁴⁹ку; *о[д]* до⁵⁰у⁵¹ње *с¹⁸и¹⁹ране* да за⁵²ћ⁵³е⁵⁴мо, *о[д]* те¹³ј *с¹⁸и¹⁹ране* изде⁵⁵ља⁵⁶но; Об⁵⁷о⁵⁸јца вр⁵⁹жу⁶⁰је⁶¹мо – ј⁶²ен од о³ве⁴³ј *с¹⁸и¹⁹ране*, ја *о[д]* *и⁶³е⁶⁴ј с¹⁸и¹⁹ране*; па и од о³ве⁴³ј *с¹⁸и¹⁹ране*, *о³и с¹⁸и¹⁹ране* ова⁶⁵ко је да⁶⁶ска – и *о[д]* *и⁶³е⁶⁴ј с¹⁸и¹⁹ране* и *о[д]* *и⁶³е⁶⁴ј*; ник⁶⁷о⁶⁸е че⁶⁹тала по тр⁷⁰и ко⁷¹ма⁷²та *о³и с¹⁸и¹⁹ране* да при⁷³др⁷⁴жа⁷⁵ва ово⁷⁶ј др⁷⁷во Го, ка к⁷⁸љу⁷⁹н на⁸⁰пра⁸¹јмо *о³и с¹⁸и¹⁹ране*, па по⁸²сл⁸³’е *о³и с¹⁸и¹⁹ране* шу⁸⁴пл⁸⁵’и по то⁸⁶и⁸⁷цко; *о³и с¹⁸и¹⁹ране* ста⁸⁸ив да⁸⁹ске, *о³и че⁹⁰ш⁹¹и⁹²ри с¹⁸и¹⁹ране* да⁹³ске Су.

а³. У примеру: *О³и и⁹⁴ла⁹⁵ни⁹⁶не* донесе⁹⁷мо др⁹⁸во, бу⁹⁹ка се ка¹⁰⁰же. Др, препозна¹⁰¹је се продор предлога од у сферу употребе предлога из.

а⁴. Поред чеш¹⁰²ћег ОПјд. у конструкцији од – на (в. т. 60.2.2а), потвр¹⁰³ђени су и примери са чува¹⁰⁴њем флексије од + Гјд. На продор ОП у предлошко-падежну конструкцију, у којој је иначе флексија знатне стабилности, свакако утиче предлошко-падежна конструкција на + ОП, са којом од + чини синтаксичко-семантичку целину:

тра¹⁰⁵жу пу¹⁰⁶шке *о³и ку²⁵ће* на ку¹⁰⁷ћу, да но¹⁰⁸сиш *о³и ку²⁵ће* на ку¹⁰⁷ћу Се, жене идо¹⁰⁹у *о³и ку²⁵ће* на ку¹⁰⁷ћу Ја, Од ру¹¹⁰ке на ру¹¹¹ку, од ру¹¹²ке на ру¹¹³ку се с¹¹⁴ста¹¹⁵јле на¹¹⁶ши. Бе.

а⁵. Именице ж. р. на сугласник пришле су именицама м. р. на сугласник. У прилошком значењу опстала је окаме¹¹⁷њена форма некадаш¹¹⁸њег флексивног Гјд. односно Лјд. у прилогу *и¹¹⁹олно¹²⁰ћи*: Тој се рачу¹²¹нало да тре¹²²ба *о³и и¹²³олно¹²⁴ћи до и¹²⁵олно¹²⁶ћи*.

Употребљена изван предлошко-прилошке конструкције именица *и¹²⁷олно¹²⁸ћ*, као и остале именице ж. р. на сугласник – пришла је именицама м. р. (к¹²⁹о¹³⁰’ ће би¹³¹не *и¹²⁷олно¹²⁸ћ* Ја, *и¹²⁷олно¹²⁸ћ* је к¹³²ад је двана¹³³ест Го).

а⁶. од – до + Гјд.:

Пе¹³⁴шки смо иш¹³⁵ле од *Го¹³⁶и¹³⁷ову¹³⁸ше* до Штр¹³⁹пце. Го, иш¹⁴⁰ле о¹⁴¹ни по г¹⁴²о¹⁴³сте од *Би¹⁴⁴ш¹⁴⁵и¹⁴⁶ње до Фир¹⁴⁷а¹⁴⁸е* Го, Девојка се спрема од *вер¹⁴⁹ид¹⁵⁰бе до св¹⁵¹а¹⁵²д¹⁵³бе* ДБ, Смо га тра¹⁵⁴жи¹⁵⁵ле од *Ви¹⁵⁶че до Фир¹⁴⁷а¹⁴⁸е* ГБ.

б. Предлог из:

и[з] шу¹⁵⁷ме уз¹⁵⁸е¹⁵⁹мо то¹⁶⁰ј, че¹⁶¹ле из¹⁶²ле¹⁶³но *ис т¹⁶⁴и¹⁶⁵р¹⁶⁶м¹⁶⁷ке*, о¹⁶⁸ста¹⁶⁹нте з¹⁷⁰бо¹⁷¹гом *ис ку²⁵ће* (поздрав када се излази из ку²⁵ће), к¹⁷²ад из¹⁷³ле¹⁷⁴ноу¹⁷⁵ *из ле¹⁷⁶ске*, ја не с¹⁷⁷ам *и[з]* *Жу¹⁷⁸и¹⁷⁹е* иза¹⁸⁰шла ни¹⁸¹где, к¹⁸²а[д] ће из¹⁸³ле¹⁸⁴нем *ис ку²⁵ће*, о¹⁸⁵н би¹⁸⁶ја *и[з]* *Ср¹⁸⁷би¹⁸⁸је*, до[к] га до¹⁸⁹несе *ис шу¹⁵⁷ме*, и¹⁹⁰к¹⁹¹о¹⁹²не *ис ц¹⁹³рк¹⁹⁴ве*; О¹⁹⁵ни гу из¹⁹⁶ве¹⁹⁷доу¹⁹⁸ *ис ку²⁵ће*.; И на¹⁹⁹ту²⁰⁰рај *из* је²⁰¹не *ше²⁰²ри²⁰³е*, *из дру²⁰⁴ге*.; ни²⁰⁵кој сво²⁰⁶ј *ис ку²⁵ће* што би²⁰⁷ја; к²⁰⁸а²⁰⁹т се до²¹⁰несе *ис ц¹⁹³рк¹⁹⁴ве*, у²¹¹зо²¹²у ба²¹³јрак *ис ц¹⁹³рк¹⁹⁴ве* Се, иш²¹⁴ле *из Ви¹⁵⁶че*, к²¹⁵а[д] д²¹⁶о²¹⁷ђе *ис ц¹⁹³рк¹⁹⁴ве*, до²¹⁸шо *из Аме²¹⁹ри²²⁰ке*, да иза²²¹ђе *ис ку²⁵ће*, де²²²да му би²²³ја *и[з]* *Ср¹⁸⁷е²²⁴ц²²⁵ке*, *из Ло²²⁶к²²⁷ви²²⁸це*, *ис те¹³ј ку²⁵ће* де²²⁹ ми се уда²³⁰ла ћ²³¹ерка, то²³²ј *из Вр²³³бе²³⁴ш²³⁵и²³⁶и²³⁷це* иш²³⁸ле Ја, а с²³⁹а²⁴⁰с вр²⁴¹бу ги те²⁴²ра²⁴³мо *из²⁴⁴а и²⁴⁵ш²⁴⁶а²⁴⁷ле*, к²⁴⁸а²⁴⁹т се вр²⁵⁰ати²⁵¹у *ис ц¹⁹³рк¹⁹⁴ве*, и к²⁵²исо²⁵³у к²⁵⁴у²⁵⁵пус *ис ка²⁵⁶це* Шт, *и[з]* *С²⁵⁷и²⁵⁸р²⁵⁹е²⁶⁰ц²⁶¹ке* би²⁶²ла, св²⁶³и што би²⁶⁴ле од о²⁶⁵вде *и[з]* *Жу¹⁷⁸и¹⁷⁹е*, к²⁶⁶а[д] до²⁶⁷ђо²⁶⁸у *и[з]* *ш²⁶⁹ко²⁷⁰ле*, из²⁷¹до²⁷²шле *из* младоже²⁷³њ²⁷⁴и²⁷⁵не *ку²⁵ће*, муш²⁷⁶ка²⁷⁷ра²⁷⁸ц

из моје фамилије, сват из мужљево куће, ис које је фамилије, ноћу не се дава ништа ис куће, и ис цркве се враћоу оуде, ис које мавале си, се доселиле први пута ис Црне Горе, мене моја жена ми је из Мораве Бе, после гу изведе брат и[з] собе ДБ, вучари дошли из Гошовуше, дошоу да ме узе и[з] собе, деверр ми бија из Гошовуше, ис куће брат ме извѣа ГБ, кад дођем ис цркве, из јене каљанице се јело, Сѣчко да не мѡж да изађеш ис куће, смо стаљале из башче метличе, из башче по мало; и[з] шћале, из ар изнесоу на куп, мати ми била из Виче Го, ис ирвине пуцале Др, кат се врати и[з] собе, тај син из Немачке ми је, није и[з] Жуйе, ал'и ис Црнагоре никоје женске бил'е, има један надл'ѣжан ис Француске, бањак да исече неки ис куће, жена му је из Врбешћице Ви, ће тури цвѣће ис башче, кат се дође ис цркве, Грсти ишл'е и[з] Штрпце, и[з] Жуйе ишл'е.; носи из њиве, шајкачу из војске што сѡм донѣа, изађе никој ис тѣј фамил'ије, дошл'е ис Црне Горе, ја из војске сѡм доша, мѣне ме узѡше ис ил'ѣвње, за Видѡвдѡн тѡј цвѣће ис ченице Су.

У примеру: Мене моја жена ми је из Мораве. Бе, употреба предлошко-падежне конструкције *из* + Гјд. очекивана је, пошто се *Морав* односи на географску област, а не на реку.

У сиринићком говору се предлог *из* чува добро. У малобројним потврдама забележен је продор *од* у сферу употребе овога предлога. Продор је подстакнут аблативним значењем оба предлога: Кѡј нема свој ис куће, ѣли сѣсрин мѡжѡ ѣли зѣт никој овако *о[д]* друге иородице Се, вода *од* р'ѣке Го.

в. Предлог *са*

Уз именицу *сѡрана* потврђен је аблативни предлог *с(а)* у више пунктова. Аблативна конструкција *са* + Гјд., иначе, практично је истиснута продором предлога *од*. У једном примеру је *са* аблативним значењем употребљен и предлог *сѡ[с]*.

Примери типа: *са* тѣјзи *сѡране* му је црвѣно Го, *Са* јене *сѡране* јѣно, *са* друге *сѡране* друго. Др, придржи ми гу *са* овѣјзи *сѡране* Ви, несумњиво потрђују присуство конструкције *са* + Гјд.

У примерима без контролора конгруенције значење се може односити и на множину:

Кѡт ће ги покрѣје па напраи *са* *сране* у крѣвет. Шт,па ће зађоу кѡј-зна дѣ *са* ишеј *сѡране* да дођоу вако Бе, и *сѡ[с]* *сране* све је гѡѡо ГБ, тѣ котлови седѣл'е туј *са* *сране* Го, зѣвња дол'е, сѡмо *са* *сране* туру дѡске; туриш четале *са* *сране* да не би га обалија вѣтар Др.

г. Предлог *због*:

дошоу куд нас *због* девѡјке, људи се иселјују *због* вакове сѡиуације Се, а *због* жѣне не мѡго да отине Ја, не му рѣкла *због* јѣиѣве, одвојсмо се *због* зѣве Вр, а *због* гѡзде не остаа туј да раѡфта, свадѣше се *због* Свеиљане Шт, *због* сѡиуације каква је, се доселиле дѣвет попа *због* освѣтите крѣвне Бе, отворија *збо[з]* јене *кокѡшке* ГБ, не ми трѣба да се брѣнем *због* иијанице, а кућа пропада *због* ракије Го, смо стал'ѡл'е у сѣме *због* иѣраве, *збо[з]* кише ги

напрајмо; По ладно било. *Због врућине, због муве.* Др, викам *збо[з] краве* Ви, све тој се онодило *због жене* Су.

д. Предлог *зад* / *ѿзади*

д¹. *зад*: имала и јена-ливада *зай шуме* Се;

д². *ѿзади*: *ѿзади куће* ни је кочи́на Се, А сви ће трчу *ѿзади девојке* што носи́ла богубраду Ја, остај што си дони́ја *ѿзади Никѳле* ДБ, бра́т ми се сакри́ја *ѿзади јене-ка́риѳе* ГБ, *ѿзади куће* има шу́ма Го, збраше све што имало *ѿзади куће* Др.

ђ. Предлог *између*:

По́сле Бо́жић. *Између Василѳице* и, како се викаше, *Водице*. Теј донѳве. Шт, Увек било косе́ње *између Сиринићке* и *Средачке жуѳе*. Бе, нит сэм зна́ла што било *измиђу мо́е* и *ѿво́е сесѳре* Др, Бѳг нека зна́е што било *измиђу снаѳ* и дево́ра Ви, *Између Аце* и мене, има стрѳжан бра́т. Су.

е. *изнад*:

изнад воденице би́ја јѳн ста́р ба́грѳн Се, во́да кѳд иза́ђе *изнаѳ крѳе* Ја, и у́зе тој што висѳло *изнад гла́ве* Вр, тура́мо сѳно *изна[д] ѿале* Шт, са́мо тој *изнад зе́вње* што било Бе, држи́те га млѳко *изнад во́де* ДБ.

ж. Предлог *исѳод*:

да га однесе́ш *до исѳо^ѿ црквице*, *до исѳоѿ сѳло*; оста́ја свети-Пѳтар *исѳода Фира́е* Се, нај дѳбре су теј ѳѳве *исѳод реке*, па му ста́ву *исѳод ми́шке* Ја, просну́смо ѳѳбе *исѳоѿ свѳкрѳе* Шт, се сакри́ја *исѳод^ѿ никѳѳе крѳе* Бе, А дѳле, *исѳод Вице*, су шипта́рска сѳла. ДБ, Како да знѳм што има *исѳод зе́вње!*; па́ре би́ле турѳне *исѳоѿ снаѳше* ГБ, *исѳоѿ Кокѳши́ње* се ствѳра ре́ка, вѳнац се ту́ра *исѳреѿ куће* Го, *исѳод на́ше куће*; нај гла́вне ѳѳве ми су до́л'е, *исѳо[д] теј црквице* Др, девер гу узима *исѳреѿ куће* Су.

з. Предлог *исѳред*:

Сватѳи ће чеко́у мла́ду *исѳреѿ куће* Се, Немало мло́го турѳно *исѳреѿ сви́ње* Ја, Тури́мо све што тре́ба *исѳре[д] ѿаѳѳе* Бе, А зѳр не тре́бало да га чекаш *исѳреѿ кафа́не?* ДБ, Сѳдни да се одмѳриш кѳ^т ће сти́гнеш *исѳред ѳѳве*. Др.

и. Предлог *више* / *ѿвише*:

однеси у шу́му *ѿвише бачѳње* Се, Мло́го сэм се уплаши́ла кѳд загрмѳле авијѳни *ѿвише Жуѳе* на́ше Вр, Ако мо́жеш да идѳеш, иди до пу́т *ѿвише цре́шње*. Др.

ј. Предлог *без*:

без ма́раме ни́кат не сэм би́ла, и́де ко́нвој *бѳза ѿраѳи́ње*; сирѳти да би́но, э́ли без ѳца, э́ли *без ма́јке* Се, јѳр ја сэм оста́ла ма́ла *без ма́јке*, теј же́не су *без ду́ше*; *Без гла́ве* оста́ја, дабѳгда! Ја, смо оста́ле ма́ли *без ма́јке*, не мо́гу *без раки́је* ДБ, ал мо́же свѳдба *без ѿво́ѳга чи́че*, ло́ша је ку́ћа *без га́зде* ГБ, ја не мо́гу и́ч *без во́де*, пона́пре се узима́ле по ви́ше и *бе[з] свѳдбе* Го, живи́ја дваѳс годи́не *без ѳбе но́ге*, те́шко је старо́му *бе[з] ж'ѳне* Др, де да га га́ђаш *без*

иушке, може и без ич боје да изађе црвено Ви, и она остала *бе[з]* својбине, не могу да напраим *бе[з]* *сурушке* Су.

к. Предлог *ван*:

напре свадба не се прájла *ван* куће Се.

л. Предлог *до*:

уврзана сас колéпку *до* *Лејнице* сэм ишла, јéно остаиш *до* *дру́ге* *годи́не*, *до* *наше* ниве Се, и сви ће трчимо *до* *јéне* *јóве*, не ми 'е *до* *рабóше*, кэт смо дошле *до* шúmске *куће*, *до* *иедéсеи* *ишéсти* *годи́не* Ја, до́ђи *до* *Брезóјце*; И кэ[д] дошла *до* *сéсипре*, штó да види!; имамо за стоку *до* *зíme* Шт, никóи лúди живу сáмо от Прóчке *до* *Прóчке*, *до* мо'éга *дéде* сви умирале, до́ђо *до* *јéне* *чéшме*; *до* *иéйнаéсти*, *ишеснаéсти* *годи́не* Бе, *до* *зémње* дэгáчко бíло, у кошуљу *до* *зéвње* ГБ, мéчке скóро *до* *куће* долазе, имамо ливáду *до* *иу́ме* Го, Па нáши војници трчале *до* *воденице* да не спáсу. Др, да не би се сагну́ја *до* *зéвње* Ви, отíдни *до* *куће*, а твој сiн па играа у кóло *до* *Зорице* Се.

љ. Предлози *куд* / *код*:

љ¹. *куд*: кэт сэм бíла *куд* мо́је *сéсре*, *куи* *краве* вáлам да íдем, се врату на вечéру *куд* *гáзде*, íди *куд* *Јаглике*, *куд* *Бори́ке* да íдеш, па да те пúштим *ку[д]* *девојке*, пóсле улéноу *ку[д]* *девојке*, у бачéн'у *куи* *свекрве* Се, áјде *куд* *Мáрка* да идéмо, а ни цéлу годíну не бíла *куд* *мúжса* Ја, па однéле да ши́јо клáшње *куд* *нико'éга* *иерзи́е* Шт, Кэд на ливáду, остаим ру́лче *куи* *свекрве*.; попорáсле дéца *куд* *маи́је* Бр, íдоу *куд* *мláде*, и да у́ђоу *куд* *мláде* ДБ, двé годíне работáле *куд* *испíога* *гáзде*; Ал *ћ[е]* идéмо, ал не *ћ[е]* идéмо *куи* *Спáно́је*. ГБ, смо стíгле *куд* *Никóле*, и дéца íсто *куд* *ж'éне* Др, Нé сэм знáа ал ће бiнем *ку[д]* *Алексáндре* ал *куд* Милáна.; сэм дошо *куи* *ћерке* Ви, Ђурђéвдэн славíл'е смо *куи* *цркве*, бареницу јéл'е *куи* *спíоке*, не остáљај нiшта *куд* *жéне* Су.

љ². *код*: да гáсу жáрље *кои* *Цигáнке* Се, Снопóве сечéмо и у снопóве га врж'éмо и донесéмо *кои* *куће*.; *код* некóга *влади́ке* да пiто Ја, не́ћу *ко[д]* *дру́ге* *снáве* да бiнем, нiкó' не сéди *кои* *чiче*, сви íду *код* *мáме* и *кодэ* *иáише* Шт, држу врата *ку[д]* *девојке*, да тра́жиш нiшта *куи* *комиш'е*, црква тúја *куд* *Биш'и́ње*, да отíне *ку[д]* *ту́ђе* *жéне*, *ку[д]* *тéј* *ж'éне* што ж'íву Бе, íдоу па *код* *мláде* гóре ДБ, да се íде *кои* *комиш'е* ГБ, видéле га никóји *код* *Биш'и́ње* Го, се очúка тáј 'рж^и и остáне *кои* *куће*, кóлач мéси домаи́ца *кои* *куће*; Турáмо, тiква дебел'iква се вiка, и врба, у сóл и крмiмо *кои* *куће* Ви, Óн кáко бiја *кои* *спíоке*, отiни тáмо *ко[д]* *Тои́оле* Су.

љ³. У примеру: Носiле богубрáду *кои* *куће* Ја, на први поглед ради се о хиперкорекцији, пошто се у овом контексту облично користи лексема *до́ма*. Чињеница, међутим, да је *код* + Гјд. именице *кућа* потврђена и у другим насељима упућује на то да је у питању окамењена конструкција, чије је устаљивање потпомогла употреба индеклинабилног *дома*. Конструкција *код* *куће* уз глаголе кретања вероватно је последица контакта са кучко-васојевићким слојем, у коме је ова предлошко-падежна конструкција обична.

Бројност примера не потврђује новију хиперкорекцију, а на старије стање упућује скоро доследна употреба предлога *код* у оваквим конструкцијама:

Нај прво донесемо снопо́е *који́ куће.*; Неудадена девóјка однесе богубра́ду *који́ куће.* Се, Не пома́га ни сви́ да идéмо *који́ куће.*; Дóшле да украдо́у стóку *код мо́је куће.* Ја, Кэ[д] до́ђо гóсти *који́ куће,* попијемо пр́во по раки́ју. Вр, И на Прóчку, на пр́имер, за Прóчку, Ви́це, ми́ пона́пре смо оноду́але, мо́жда и ви́ *који́ куће.*; нé смо радíле и пóље и *који́ куће,* тóј цвѣће да донесемо кот *куће,* ми́ пона́пре смо оноду́але, мо́жда и ви́ *који́ куће* Шт, И кэ́т стигнéмо *који́ куће* пред но́ћ.; Треба́ло капѣ́тан да ме пу́шти да íдем *који́ куће.* Бе, и сíр донéсо *који́ куће* Др, однесеш *који́ куће* та́мо, тíја нéки довél'е ми гу *који́ куће* у Ви́чу; Исéче бѣ́њак, донéсе га *који́ куће.* И íдо понíгде и по два́, трí зајéно. И донéсеш *који́ куће* и кэ́т је вр'ѣме ће га исéчеш увéчер.; И за прéтрес до́шл'е *који́ куће мо́је.*; и не пуштíл'е *који́ куће;* И пóсл'е до́ђо *који́ куће,* попи́јов нéшто.; Па мо́л'им другáре да ме пу́шту нéки дáн *који́ куће* на замѣну, да íдем кући Ви.

У оваквој употреби стабилан је прелог *код* +, али су потврђени и усамљени примери с предлогом *куд* +: У но́ћ стíго *куи́ куће* Ви, И *куи́ куће* ме во́ди мо́је. Су.

Забележен је и усамљен пример са конструкцијом *куд* + ОПјд. са оваквом употребом: Увéчер сáм до́ша око óсам саáта, дѣвет, *куи́ кућу* Су.

м. Предлог *и́оред*:

сеја́а и ба́грен *и́оред ливáде* Се, чéшма ни бíла т́јј бли́зо, *и́орей куће* Вр, па на врбу́ *и́оред водени́це,* самовíле нај ви́ше бíле *и́оред во́де;* Нај ви́ше та́ко *и́оред ме́ђе,* *и́орей и́ченице* Го, *и́орей цр́кве* па нај ви́ше се плаши́л'е од грóбл'а Др.

н. Предлог *и́рекај* („поред, крај“):

Топíло смо имáле *и́рекај рéке,* *и́рекај рéке* пѣ́рем, *и́рка' и́оја́ше* íде та́ј пóток Се, Кóј ће *и́рекај рре́ке,* кóј ће *и́рекај чéшме.* Ја, И ми́ смо прóшле до́ле, *и́рекај рéке.*; И úвек идéмо *и́рекај рéке* до ливáде. Вр, Т́урим тéше на јéн гóлем кáмењ *и́рекај рéке.*; Смо се омокри́ле кэ́т смо бíле *и́рекај во́де.* Бе, кочíна ни бíла бѣ́ш бли́зо *и́рекај куће* ГБ, Увéчер иза́ђоw л́уди, та́мо *и́ркај рéке.* Ви, Т́уђе водени́це бíле на рéку, нáша водени́ца *и́рекај рéке.* Др, Сви́ се бра́л'е да мáво кумбáре *и́рекај рéке.* Су.

њ. Предлог *крај* / *креј* / *кри* („поред, крај“):

Кэ́т ће прóђеш *креј же́не,* нéмој ни да гу поглéдаш. Се, Ако бинéте *креј во́де,* бíћи нé ће се омокри́те. Вр.

Изразито доминира конкурент *и́рекај*, а *крај* / *креј* / *кри* специјализује се за дативско значење правца управљености.

о. Предлог *и́реко* / *и́рекој*

о¹. *и́реко*:

сна́ша и сíто м'ѣтне *и́реко куће,* и погáчу кр́шу *и́реко сна́ше;* Па *и́реко зíме,* кэд је лéпо врéме – снóјоу́; *и́реко зíме* ткáјоу́ Се, Треба́ло да се íде

йреко ник’о е гр’еде.; тој ми прошло *йреко главе* Ја, А, бр’е, краве ти побег’оше *йреко реке!*; с[с] сање прођ’о смо *йреко наше њиве* Вр, тој донесе св’екар па *йреко главе* кр’ши снаве колач Шт, да ги *йреко зиме* др’жи вру’ћо, јабуку гу м’еташ *йреко главе* Бе, у лив’аду и у стоку *йреко године* ДБ, С’амо ти ч’ини он’ј фишеци *йреко главе* – ф’ију!; Д’е ће прегаз’имо *йреко реке?*; отишле у Г’атње *йреко Фир’аје* ГБ, *йреко зиме* с’ечоу, тако *йреко целе године* да ве вид’имо Го, М’етнаја камењ *йреко реке*; Па отидо *йреко шуме* у Урош’евац.; *Преко йланине* с’ам за три саат стиз’а. Су;

о². *йрекој*: Пр’ођи *йрекој реке* Шт, А т’и ако пр’ођ’еш *йрекој лив’аде* Бе, па ће му м’етнеш *йрекој главе* ДБ, туриш шам’иу *йрекој главе* Го.

п. Предлог у:

У *с’ес’ире* уз’е’а још јен’ога коња.; Т’е доу тујка у *иш’е’ишке*.; Д’ва но’ћа с’ам сп’ала у *с’ес’ире* Се, у *ћерке* ј’ајца ће уз’ем Ја, Но’ћ’ија у Урош’евац, у *с’ес’ире*. Вр, Да не га на’ђо, се с’акр’ија у *с’ес’ире*.; м’ора да в’џта у *Богордице* Шт, А ш’то м’ора да зб’ори што уз’ија у *ћерке?*! ДБ, Ал сам ти р’екла што с’ам се разбол’ела у *с’ес’ире?*; Д’раган јед’инац’о у *мајке* б’ија Го, с’ам била д’ан’с у *Р’у’же*, д’ва п’са с’ам уз’ија у *И’љ’ије* Ви, Н’ије д’обро ако си јед’инац у *мајке*. Су.

р. Предлог навр:

навр б’еле *йланине*, б’ило *навр йланине*, *навр њиве* Се, им’ала јена-ј’ова *навр лив’аде* Вр, ти се искр’ија ј’ен цр’еп *навр ку’ће* Бе, К’а не’ма још с’н’ег *навр Ш’аре?* ДБ, Тури ј’ен најлон *навр сламе*. Го.

с. Предлог врз:

па *врс* т’е *д’аске* сл’ама Го, К’ој им’аа сламар’ицу, к’ој не – с’амо сл’ама, па *вр[з]* сл’аме тури ч’ергу што сп’ал’е Др, о’ћемо да тур’имо нешто *врс му’ћенице* Ви, П’рво тур’имо т’алу, па *врс и’але* с’џно. Др, Приков’емо ш’тицу, па *вр[с]* *иш’ице* ј’ену к’о’жу од о’уце. Ви.

т. Предлози йосле / йо

У овим примерима предлог *йо* + Гјд. синониман је с предлогом *йосле* + Г. Предлог *йо* + Гјд. користи се са значењем постериорности, *йо* + Лјд. са локационим значењем.

т¹. *йосле*: Отид’о смо у њ’и да ги вид’имо *йосле св’адбе*. Вр, *йосле вечере* к’ат се завр’шу ов’ија обич’аи Бе, Тодор’ица пада нед’ел’у д’’ена *йосле Пр’о’чке* Шт, Б’ићи ће им’а и *йосле Нове године*.; Нап’рајмо довршеницу *йосле ж’е’и’ве*. ДБ, И она ће от’ине из нас *йосле Задуш’ице*. ГБ, Дев’ојка се спрем’ала *йосле вер’идбе*.; Па се радујемо за ж’ито *йосл’е ж’е’и’ве*. Др, посл’е га напију *йосл’е вечере* Су;

т². *йо*: А ви’но попијемо п’осле, *йо вечере*.; он не ост’аља да му ост’аноу *йо Пр’о’чке* Се, ј’ену нед’ел’у *йо Пр’о’чке* Ја, п’рва нед’ел’а *йо Пр’о’чке* се в’ика Ч’иста нед’ел’а Шт, по св’екр’ве разбол’е се и св’екар, по М’итре роди и П’џтра Бе, А па се одм’ориш по сл’аве од г’осте. Ја, ће ти в’ратим по сл’аве ГБ, *йо вечере* га уг’аси с’с ви’но Су.

ћ. Предлог *їред* (са значењем антериорности):

увечер *їрей Проче*; Гробници бѣгоў кэд запоје пѣтоў *їред зоре*. Се, разбóле му се дѣте *їред веридбе* Ја, питамо и кума *їрей свадбе* Вр, туј недѣљу *їрей Цвейнице* Шт, Тóј трѣба јѣн мѣсец *їре[d] Тодорице*.; И се обањамо *їрей славе*. Бе, Свѣкар ни умр на ноћ *їрей Цвейнице*. ДБ, Спрѣми за гроб *їред Задушнице* (: Задушница) ГБ, Ўвек добиваа плáту *їред Нóве године*. Др.

У ову конструкцију знатније продире аналитизам.

у. Предлог *око / около*

у¹. *око*: има *око воденице*, за њѣга óвде *око гуше*, омотувале *око ноге*, отине *око куће*; да не има нѣко¹ гр'ѣбен или флашу вóду, па да не зађе *око сѣоке* Се, *око с ѣоке* вѣка Ја, трчале два пѣса *око сѣоке*, нѣма ништа *око њиве* Вр, немáло ништа *око куће*, узоколимо сви *око соуре*. Шт, нѣки радиле *око сѣоке*, забду *око тѣ ѣојаше око које* мѣслу да напрају мађиѣ, *око вечере* дóђоў да тражиў нѣшто, заодиле тѣдэ *око цркве*, óн вардија *око совре* Бе, А мѣ, дѣца, свѣ *око бабе*, свѣ *око дѣде*.; Ископамо да иде вóда *око лије*. ДБ, Ал бѣше тóј *око Свѣиог Никóле леињѣга* ГБ, зѣвњу *око куће* работале; трѣбало да завѣје шáл *око главе* Го, по л'ивáде *око куће*; а Мурца трчи и лáѣ *око комишке* сáмо тáко! Др, колóмбоћ се бѣре *око свѣиѣга Томе*; Брát ѣе ни донѣсе пáре *око Велике Госѣоине*. Су;

у². *около*: óўце ни пáсле *около шуме* Се, пуно лјуди било *около Никóле* Ја, Нѣма што дрúго вѣћ *около сѣоке* што рабóтам. Го, бóш *около вóде* доводѣл'е свиње дѣвл'е; Ластáјце стáлно ни летѣле *около наше куће*. Ви.

ф. Предлог *близо*:

доведóше га *близо реке*, јѣна-ливáда ни је *близо шуме* Се, кэ[д] дóшле *близо тѣ ловачке куће* Ја, дѣвер и деверовѣца трѣба да бѣно *близо наше* Вр, Станóју га стѣгле *близо Вѣче* ДБ, ѣне гу *близо Андрѣе* ГБ, мѣтак да му прође *близо главе* Др, Главѣна се зóве нѣко мѣсто тáмо, *близо Букóе главе* Су.

х. Предлог *ошуд*

Да је у питању Гјд., а не Дјд. уз предлоге *близо, ошуд, одовуд*, сведочи пример из флексије именица м. р., када нема синкретизма Гјд. и Дјд. (*ошуд Лейѣнца* немáло наше њиве, ако можѣмо да покосѣмо *одовуд ѣошóка* ГБ, нит имáло *ошуд Лубошѣна* Др (в. т. 49.16).

Одвѣле ме на јѣн-ѣзвор тáмо *ошуд реке* Се, *ошуд шуме* има јѣна упалѣна кућа Ја, и се вѣде дѣм *ошуд Вѣче* ГБ, *ошуд вóде* наше сѣло има цаде Ви.

ц. Предлог *одовуд*:

а мѣ ги гледáмо *одовуд реке* Се, мўж ме чѣкаа *одовуд њиве* Вр, а *одовуд Фирáе* запуцаше Шиптáри Др, а и вѣ сте носѣле снопóе *одовуд реке* Ви.

ч. Предлог *сред / насред / усред*

ч¹. *сред*: Кэд дóшла то тáмо, изгуби се *сред реке*. Се, А *сред њиве* немáло чѣница от сўше. Вр;

ч². *насред*: *насре́д ку́ће* имало огњиште Ја, *Насре́д њíве* била никоа вода. Вр, Ка[д] дође́мо кот ку́ће, оста́јмо што смо донеле *насре́и ку́ће*. Ви, огњиште ни б́ило *насре́д ку́ће* Су.

ч³. *усре́д њíве* се ста́и Се, Напра́јле тр́ло *усре́д нај голе́ме лива́де*. Бе.

ц. Предлог *месѿо* / *намесѿо*

ц¹. *месѿо*: *месѿо фли́је* изне́ле ни пи́ту Се, ће ни даде́те о́уцу *месѿо* кóзе Бе;

ц². *намесѿо*: доби́ја њíу *намесѿо лива́де* што ги да́ја Вр.

ш. Предлог *поради*:

Поради Мили́це сэм до́шо куд ва́с. Се, *Пора́ди же́не* ако трéба ^уо́н и ће ме истéпа. Вр.

а-1. Предлог *под*

У усамљеним примерима са конструкцијом *под* + : седéле по плéвње, де́ имало *пои́ сирéје*; Сéге н'éма ја́јце *пои́ квáчке* Ја, ако није хиперкорекција према конструкцији *испод* + Гјд., могућа је и конструкција *под* + ОПмн.

а-2. Предлог *на*:

Па по́сле *на по́лу годи́не* са́мо по један да́р се да́де исто Шт.

59.3.3. Предлошки скупови

У примеру: Па гу потопíмо ја́ у *од о́вце* мл'éко, ја́ у *кравл'о* [мл'éко] Су, не ради се о удвајању предлога, већ се предлошко-падежна конструкција *од* + Гјд. понаша као целина са градивним значењем испред које иде предлог у.

а. Предлошки скуп *до испод*:

да га однесеш *до испо́и цр́кве* Се, И трéба да тeраш мага́ре *до испо́и ку́ће* Вр, И ја́ копај, копај, копај *до испо́и ши́але*. ДБ.

б. Предлошки скуп *за код*:

за ко́и цр́кве се íде ДБ, свé се спрéми *за ко́и ку́ће* Го, кумба́ре узíмоу *за ко́и ку́ће* Ви.

59.4. ДАТИВ ЈЕДНИНЕ

59.4.1. Датив једнине без предлога

а) Беспредлошки Дјд. са значењем намене и посесије обичан је у сиринихком говору:

да гу се грéје млéко *бачи́це*, однесов ги *сна́ве*, па ће¹е даде *сна́ше*, да́риш њего́ве *родби́не* и њего́ве *же́не*, поклóниш га тeјзи *цркви́це*, прeтиу́ *сли́ве* сэ[с] секи́ру; Тура́ле ја́рам, ама свéкру и *свекр́ве*, а не́ *сна́ше*.; ја́ сэм рeкла мо́је *сна́ве*, обу́је¹е свeкар ципeле *сна́ше*; И о[д] ту́ј гу да́до девeру и *јеи́ррве*, *деверови́це*. Се, *каланцур́ке* од зу́бе ги íшле íскре, сiн тeјзи *же́не* ми прича́а, и *Крсѿи́ане* сэм је да́ла, што сэм је да́ла ја́ *Крсѿи́ане*, *шеѿка-Да́рке* ви́ка, свé да ги изeдоу́ *Цвeѿи́е* и Цвeткy Ја, [сэм ишла] сeз Дeску *Ца́не Па́ше*, Бóг^к дýшу да је прóсти *шеѿка-Сѿо́јке*, да́дем га *сви́ње*, ^уо́на ви́ка *О́лге*, она пр́во

Богородице се помџли, ја дадем *јеџрве*, моџзи *ћѣрке* снава, па преко главе крши *снаве* колач, тој дадем *краве*, и донѣла *ћѣрке* Шт, се збори *чѣле* кѣт се дине тужка, ка да причаш *баба-Грозде*: И *жѣне*, *сѣрине*, свѣм до јенем сам ги дала дѣр; нѣшто, бѣже, и *младожѣње*, свѣкру, *свѣкрве*, свѣм се дава; *дѣде* му дале име Стойљко, маѣти моџему *дѣде* Бе, Да даде *свѣкру*, *свѣкрве*, *деверу*, *јеџрве*, *зѣве*.; *увѣчер славе* се слѣми вечерња, се дава *мешѣље* ДБ, *свѣкрве* даш дѣрр ГБ, овѣзи *Десѣнке* сѣстра, па се даде *сѣѣке* да појѣде, *свѣкрве* ги виѣкам Го, нѣсу пѣклон *цркве*, нѣма *ж'ѣне* да даде, домаћин мѣра да водѣ рѣд *куће* (: да му водѣш рѣд *деѣѣѣу*) Др, нѣси *свѣкрве*, и дадѣмо *сѣѣке*, нѣ смо давал'е *сѣѣке*, крши се л'ѣба над глау *младе* Су.

б) У примерима типа *на вѣчер, на дѣн, за име* и сл. у употреби је посесивни Дјд., а не Гјд.¹⁷⁸:

а тој има на дѣн *славе*, свѣћа се пѣли на вѣчер *славе*; Славу славѣмо трѣ дѣна: на вѣчер *славе*, на дѣн *славе*, на слугу *славе* Се, кѣд бѣне на вѣчер *свѣѣа-Пѣѣке* Ја, Штѣ спремѣте на вѣчер *славе*?; трѣба да се напѣва у име *славе* Вр, И куд нас је слава трѣ дѣна: на вѣчер *славе*, на дѣн *славе*, на слугу *славе*. Шт, бѣш у тренутак кѣд напѣва у име *славе* бѣш у тренутак кѣд напѣва у име *славе* Бе, смо се спремѣле *на вѣчер славе* ГБ, *за име славе* свакому ће даш по пѣрче Го, И куд нас повѣле на вѣчер *славе*. Др, Имамо гѣсте на дѣн *славе*. Ви, За другѣ дѣн, за дѣн *славе*, имамо нај више Врбештичѣне. Су.

в) У примерима: *У чѣло ѣрѣѣзе* се тѣри за ѣстал.; *у чѣло ѣрѣѣзе* кѣм Се, Кѣм ни бѣја *у чѣло сѣвре*. Го, Нај више имѣло *у чѣло сѣвре*. Ја, кѣм *у чѣло сѣвре* Су, употребљен је Дјд., на шта упућује еквивалентна конструкција са именицом м. р. (Кѣма али старога свѣта трѣба *у чѣло асѣѣлу* Ви, нѣ трѣбаа ѣѣн да бѣне *у чѣло асѣѣлу* ГБ).

У питању је ширѣње посесивног датива на рачун посесивног генитива.

г) Употреба присвојног придева изван синтагме изразито доминира. Ретки су, међутим, и примери у којима се изван синтагме среће посесивни Дјд. Интересантно је да се некада у непосредном суседству употребе посесивни Дјд. и присвојни придев:

А знѣм дѣ је грѣбѣ ѣ *девојке* ѣ Недѣљкоѣ. ДБ.

59.4.2. Датив јѣднине с предлозима

а. Предлог *крај / креј / кри*

Због синкретизма Гјд. и Дјд. именица *-а* деклинационог обрасца није лако одредити морфолошки статус конструкција с предлогом *крај / креј / кри* + *-е*. У сирињѣком говору нам не помаже стање у јд. именица м. р. на *-ѣ*¹⁷⁹,

¹⁷⁸ Уп.: а ми – *на вѣчер Вурѣѣдану* Се (в. т. 50.3).

¹⁷⁹ Разрѣшењу дилеме не доприносе ни примери са личним заменицама, пошто је и у овим примерима заменица у облику ОП (Ја мѣтем *креј мѣне*, а овај комшиѣка *крај њѣ*. А никѣѣ па, кѣѣ су злѣбне... Нѣ-знам коу, никѣу жѣну видѣле дѣ *крај њѣ* мѣте, мѣте, мѣте. И нарекнуѣе да ѣзе млѣко. Го).

како је иначе у оближњем јужнокосовском говору села Гатње (Младеновић 2013: 140, 184), пошто је у Сиринићу с овим предлогом потврђена само конструкција с ОПјд. (в. т. 49.2.2б-х). За разлику од јужнокосовског говора, у коме се се са значењем кретања, окренутости према каквом простору – поред *крај / креј / кри +*, јавља и предлог *как +* са ОПјд. или Дјд. (Младеновић 2013: 193), у сиринићком говору нема предлога *как +*, тако да се предлог *крај / креј / кри +* среће скоро доследно уз глаголе кретања, специјализујући се за дативско значењење правца, управљености. То је разлог зашто се уз глаголе наведеног значења примери са *крај / креј / кри + -е* сматрају Дјд.:

да-не-се окрѣне *креј њіве*, и трчала *креј куће*; А ако бѣгоу *креј ѿланине*, има Шиптари тамо. Се, и ће маши тамо *креј ѿланине*; Маџи стално погледувала *креј воденице*.; Па смо ишле по дрва ми ж'ѣне *крај ѿланине*. Ја, Сваку годину теріле оуце *кре Брезојце*.; А моа мети, се уплашила, па да мѣта камење *креј мѣчке*. Вр, И нас не отеріле *креј Вице*.; Ал има нешто ако отинемо *креј Приштиине*? Шт, и се окрѣоу навамо *креј тѣј бабе*, и стално се обрѣаа *кри цркве* Бе, Никад не сѣм ишо у рабѣту *крај Македоније*. ДБ, Тѣ вештице! Мѣглу у рѣке па мѣтоу *креј њі, креј краве*, и узімоу млѣко. ; И ишле *ѿо цркве*. Тамо негде креј Призрен, Свето-Враче се зѣве црква. Пѣсле овамо *креј Мораве* Го, Отидѣсмо *крај Бисѣрице* да ги тражимо. ; и они отрачал'е *кри Врбештице* Др, Вѣци, ѡни овамо *ѿдо крај ѿланине*. ; И ѡнда отрошимо у рѣке и на чѣшму, овамо *крај ул'ице*. ; *Крај Србије* не сѣм бија. А овамо, овѣј срану сѣм бија. ; баџи *креј вѣде* тамо Ви, Отишле тамо у Дѣље, тамо *креј Сува-Рѣке*. ; И кѣт' ће отинѣте тамо нигде *креј Мораве*, чувајте се! Су.

У примеру: Ишле по цркве (...) И по далѣко дѣ чујоу за цркве. Свете-Враче *креј Суве Рѣке*. ГБ, предлошко-падежна конструкција упоупотребљена је са значењем дирекције, пошто се наслања на предикат прве клаузе.

б. Предлог *ѿрема*

Два примера предлошко-падежне конструкције с предлогом *ѿрема +* Дјд. упућују на новију реконструкцију, пошто је с овим значењем специјализован предлог *крај / креј / кри*, а предлог *ѿрема* специјализован је за локативно значење.

А тѣј кѣд ишле *ѿрема Фираве*. Го, А што ће бине сѣс нас ако отинемо *ѿрема Срѣцке*? Др.

59.4.3. Вокатив јѣднине

а) Вокатив јѣднине на -о

Највећи број именица -а деklinационог обрасца морфолошки обележава Вјд. има наставком -о, чиме се остварује опозитум Нјд. : Вјд. Овим

својством сиринићки говор не разликује се од околних говора призренско-јужноморавског типа¹⁸⁰.

Овој скупини придружиле су се и све именице на *-ица*.

а¹. Вјд. именица на *-ица*:

Слави́цо мо́ри; *цари́цо*; Тебе, *Гори́цо*, јопе ти је ж' ѝнско.; Мо́ри, *Гори́цо*, ће ро́дим.; е, на́пре, *ћерки́цо*, те́к се и́шло; О́вде, *ћерки́цо*, пѣчоу́ ме́со.; Кэ́т ће извѣду, *ћерки́цо*, це́ло сѣло и́де по њу́.; Вика́ле ста́ре же́не на́пре ка́д гу ви́ду: „А́ј, *невесѣи́цо*¹⁸¹, уте́пај ми́ши!“ („ласица“) Се, Те ти онóди не́што, мо́ри *Мари́цо*!; *мучени́цо*; *сирои́ицо*, да си улегна́ла; А́х, ле́ле, *сирои́ицо*; *сирои́ицо*, ви́кам; Де́ си по́шла, *девојки́цо*?; А што́ смо ви́деле, мо́ри *Слави́цо*! Ја, Де́ си би́ла, *Гори́цо*?; Ё́, бѣш те жа́лим, *сирои́ицо*!; А бѣш до́бро што те истепáа ни́кој, *и́ијани́цо*? Шт, *Дани́цо*, те ви́коу; *Гори́цо*, бре!; А за́што сѣ́ге збо́риш, *кукави́цо*? Бе, А́л ће мо́жеш, *Добри́цо*, да ми покóсиш?; Де́ се изгуби, бре́, бра́те *Јови́цо*?! ДБ, Ми доса́ђаш ка стени́ца, па за то́ј те ви́кам *си́ени́цо*?; Ако те увáтим, *вешѣи́ицо*! ГБ, *кукави́цо*, *и́ијани́цо*, *Мили́цо*; Ако те срѣ́тне ме́чка „А́јт, ме́цо, а́јт!“ Го, Ё́, *Дѣни́цо*, *ћерки́цо* мо́а, ка́ се разбо́ле пред вре́ме!; И, што́ हु́тиш сѣ́г, *кукави́цо*? Ви, А́јде, вуче, а́јде *љисѣи́цо*...!; Кэ́д има́мо мло́го ми́ше, ви́камо ласѣ́цу: „*Невесѣи́ицо*, до́ђи да изе́деш ми́ше!“; Де́ си се сакри́ја, *Нови́цо*?; А, мо́а *Богороди́цо*, му помóгни да оздрави мо́ему си́ну, ти се мо́лим. Су.

а². Вјд. на *-о* осталих именица:

„Ова́ко, *сна́ишо*; она́ко, *сна́ишо*.“; „*Ма́ишо*, *ма́ишо*! А́јде, *ма́ишо*, но́ва ку́ћа. А́јде, *ма́ишо*, но́ва ку́ћа. До́ђи, *ма́ишо*! А́јде, *ма́ишо*, би́ни до́бра, *ма́ишо*.“ Тó[ј] је повáле.; Оћѣ́мо, *и́аи́шо*¹⁸², оћѣ́мо.; Не́мој, *ма́мо*, са́ма да кра́тиш др́ва.; „Жити-ја́, *сна́о*, жити-ја́, *сна́ишо*.; а́јде, *ма́мо*, да ми попéваш; Сэ́[с] зрáвље, *Го́ро* (поздрав при одласку).; „Ле́ле, *сна́о*! Не́, ће у́мреш што си се прелáдила!“; „О́, мо́ј *свѣѣи* *Или́о*, рáзби, амэн!“; О́фце: *Калу́шо*, *Ђоку́шо*, Ђедра́нке, е – *Ђѣ́ро*, Бѣ́лке, Цр́нке.; А ко́њи, и њи́: *А́цо*, До́рко (= Нјд.), *Ку́ло*, Зе́ко (= Нјд.). [...] А́лца – он цр́вен. Се, да ми је жи́в, *сѣ́сѣиро*; њѣ́га हु, *сѣ́сѣиро*; а́ко ја́јце, *сѣ́сѣиро*; ете, ја́дна *сѣ́сѣиро*; па, *сѣ́сѣиро*, па и одмá доби́јáло; бес те́ле, *сѣ́сѣиро*, не́ће да ми да́де; *сѣ́сѣиро* *Си́ојо*; е, *будáло*; а де́ ће у́зем ја́јце, *будáло*; *Небо́јшо*, ти се ди́го да и́дем; *Јаэ'рдо*, жи́ти ѣ́чи, и́ди у́зи Ја, *Ма́мо*, ја не́ћу да и́дем.; *Сна́ишо*, те́бе ти је нај ма́ла со́ба; Сэм забрáјла, *сна́ишо*.; Де́ сте, *сна́ишо*, жити-óчи.; И, дру́го, што́, *ћѣро*?; Што́ ће работáте, *чичка-Дра́го* (: Дра́га).; Кáкво работáње, *бре Дра́го*!; После́ ту́ј во́ду, *ћѣро*.; *Ми́ишо*, че́кэј да ви́ди ба́ба.; О́, *будáло* му́а.;

¹⁸⁰ Уп. Видоески 1962: 138, Павловић 1970: 71, Реметић 1996: 452–453, 463; Ђуровић 2000: 53, Младеновић 2004: 227, Младеновић 2013: 195–196.

¹⁸¹ Актуелни творбени тип ове именице гласи *невесѣи́уљка* (уби́воу ми́ше ка́д на́ђоу *невесѣи́уљке*), док је *невесѣи́ица* ранији творбени тип опстао у формули. Оваквих блокираних ранијих облика у формулама има и у Вјд. именица на *-к* (в. т. 51.26-г).

¹⁸² Именица *и́аи́ша* употребљава се са значењем „домаћин куће, најстарији члан породице“. Именица *и́аи́ше*, истога значења, користи се у сретечком говору. Са значењем „биолошки отац“ у сиринићком говору користи се именица *о́и́ац*.

мамо, овој како; Па, *мамо*, вој[ј] је [...] па, *мамо*; па, *мамо*.; Ау, *бабо*, само-тој?!; Ако, *бабо*, нека-те-слика озгора.; Што па, *бабо*, си зборела? Шт, Немој, брѣ *Чѣдо*, да гу тѣраш!; Једи, *снао*, једи!; Ајде, *снашо*, ти остаа леба.; *Буро*, де-ти-је жито?; *Миро*, како даде ти девојче.; *Дано*, а имате, брѣ синко, леба?; *Борђио*, а ти све си га предаја. Бе, „Ајде, *лијо*; ајде, *лијо*.; *Сѣанѣо*, ал ће ми донесеш?; А да знѣш, *мајчицо* моа, како сѣм се намучила! ДБ, ћути, брѣ *Драго*; пушти, *Драго*, овуж лѣсу; *Драго*, не могу да зѣвам; Ој *Јарино*, *госиѣо* (у лазаричкој песми) Го, „Е, *снашо*“, каже.; Жити-деца, *снао*, кажи ми што било.; Е, да знѣш како било, мори *девојкицо*! Ви, И се зарати, *душо*.; трчи, *Милѣво*; Те товаримо, брѣ *комијо*.; А зашто си, *газдо*, такви циција?! О, свѣта *Маријо*! Су.

а³. У Вјд. именица на -ка доминира наставак -е. Наставак -о од ових именица, као аломорф наставку -е, потврђен је само код двосложних именица.

Од им. *девојка* потврђен је само Вјд. *девојко*. Иначе, у лексичком систему за младу неудату одраслу особу женског пола функционише и локална лексема *девојче*, која не мора имати деминутивно значење.

Од им. *ћерка* Вјд. редовно гласи *ћерко*. Од именице *кучка* Вјд. претежно гласи *кучко*, а – према информацији Анђеле Реџић из Штрпца – „за кучку се може чути и *кучке*, када је употребљено са хипокористичким призвуком. На пример, беби женског пола када угризе неког, каже се уместо „Күто мицка“ – „Кучке мицка“.

А си глѣдна, *моа ћерко*; мори, *ћерко*, како ти иде стомак; немој глѣдна, моја *ћерко*; ајде, *ћерко*; *Кучко*, си отишла!; Па што је, *мајко*, тој чүма? Се, а дође, *ћерко*; а не-знам, *иѣиѣко*; Да си ми жива, *иѣиѣко*, и здрава!; Кѣлко [ј]е саат, *мајко*? Ја, А не могу више, *ћерко*, ни да плѣтем.; Ајде и ти, *ћерко*!; Па, ајде, *девојко*, кажи ни ал ће га узеш. Вр, Забраљам, *ћерко* муа.; А, *ћерко*, како било? Шт, И ми вика јѣн: „Ајде, *девојко*, и ти у фабрику!“; *Кучко* јѣна, ти ће ми збориш! ДБ, Да си ми жива и здрава, *ћерко*!; Немој, *мајко*, да му ћутиш! ГБ, Ни ти не си мѣгла сѣс њѣга, *ћерко* моа! Го, А зашто да ми каже: „Кучко!“ Др.

б) Вокатив јѣднине на -е

Овај наставак потврђен је само од дела именица на -ка:

Офце: Калүшо, Ђокушо, *Ђедранке*, ѣ – Ђѣдро, *Бѣлке*, *Црнке*.; А краве: Баљушо, *Шарке*.; тако ти је тој, *иѣиѣке*, жими-ти; *Цафке* Се, күку, слүнце, *мајке*; кѣд ваљало, *мајке*, сѣг да се згрѣе; а па, *иѣиѣке*, кѣд ваљало да врне убао киша; У кѣлко иде аутобүс, *иѣиѣке*?; па сѣмо, *иѣиѣке*, да иде; *иѣиѣке*, ако му се слѣши у возило; и вѣрдеше га, *мајке*, за од врѣне; нѣмаш, *баба-Данке*, прѣтисак Ја, Ал ти било тѣшко ти да идеш, *Љујке*?; Како си, *Данке*?; Комшиѣке, немој да се брѣнеш за мѣне. Вр, У Готовүшу, *Вицке*, па на Светога-Спѣса түроү.; не смо знѣле, *Вицке*; И сѣк' оћа'а, *Вицке*; *Вицке*, а знѣш күа?; Сте глѣале ви, *Мицке*, Милѣша? Шт, *Бајке*, *бајке*, дај ми мућеницу.; *Мајке*,

сэм нашо јéну чéлу. (*мајка* „бака“); Ал могаше да жњéјеш, *Сѿанóјке?*; И тѿ дођи, сéстро *Љубѿнке*. Бе, Да си ми жѿва, *шѿѿке.*; А зáшто, мори-*Љуѿке?* ДБ, Ајде, *мајке*, да вѿдиш нéшто!; *Мајке*, јá да íдем за дррва сэс магаре Го, Дé си, *Десáнке?*; Ал те бол'éло, *мајке?* Др, Дé си бѿла, стрина-*Дáнке?*; Па тѿ, *Виѿке*, ни за тóј нé си знáла. Ви, А да ти кáжем – разболéло му се дéте, *шѿѿке.*; А, бре, *Дарѿнке*, ни тѿ нé си мога́ла да свáриш.; Ај тѿ, *Наѿке!*; Нéмој да ме лóжеш, мори *баѿке!* Су.

в) Вокатив једнине = номинатив једнине

Ретки примери Вјд. = Нјд. од тросложних личних имена, која се иначе у овом падежном облику обележавају са -о, упућују на контакт са јужнокосовским ареалом, у коме је у овој скупини Вјд. = Нјд. обичан (Младеновић 2013: 196):

Комиѿја, да ми опрóстиш преко годѿне ако смо се замерѿле ДБ, *И – óјс, Мурóња, óјс Карацо!* Др.

59.4.4. Инструментал једнине

Инструментал са значењем оруђа и заједнице у свим деклинационим обрасцима доживео је потпуну аналитизацију.

Конструкција са предикативним инструменталом у нестајању је и у овом деклинационом обрасцу, а бележена је само од старијих информатора. Припадницама млађих генерација непозната је. Иначе је и у говору старијих знатно обичнија конструкција *Кѿи сэм бѿла девојка* уместо *девојком*.

Туј тамо *девојком*, óвде у бракэ сэс њенога ујка.; Немáло *снашом* да не рабóташ.; Па и *дев'óјком* сэм знáла да мѿсим Се, нѿ *девојком* нѿ *снашом* нé сэм се наспáла Ја, *девојком* íшла да жњѿе, *девојком* íшла свé да рабóта Шт, један пúт *девојком* кэт сэм бѿла, а други пúт *свекррвом* кэт сэм бѿла Бе, Па сэм свéма посипáла *снашом*. ДБ, А и *девојком* рабóтај од јúтро до нóћ. ГБ, Нé ми бѿло тéшко нѿ *девојком*, нѿ *снашом*, нѿ *свекрвом*. Го, *девојком* свé раб'óташ Су.

59.4.4. Локатив једнине

Лјд. у овом деклинационом типу знатне је отпорности на продор аналитизма уз предлоге *ѿо* +, *ѿри* + и *ѿрема* +, док је аналитизам истиснуо флексију из локативних конструкција уз *на* +, *у* +.

а. Предлог *ѿо*:

ѿо куће да нéма, *ћ[е]* идéте *ѿо сѿѿоке*, нѿшај га *ѿо куће*, остаљáле *ѿо њѿве*, одмá *ѿо куће*, мéгла се раздѿине *ѿо ѿланине*, óна свé *ѿо куће* намéта онуј ченицу, тóј íма *ѿо шѿме*; Улазáле *ѿо рéке*, шљапáле да га нáђо. Тáј крс. [...] Сáмо што шљапкáле *ѿо рéке* да га нáђоу кррс.; да попрскоу *ѿо куће*, цвѿће како-íмаш *ѿо бáшче*, свѿ бѿле *ѿо Швајцáрске*, и пóсле *ѿо Брезóјце*; Гледáле да нé ги зáђе

никој појату, па *ѿо сѿѿоке* да не завѿди; Збѿору што имала тај трава *ѿо јенејзи ливаде*. Се, деца ми ишле *ѿо сѿѿоке*, да идем *ѿо сѿѿоке*, све што имало *ѿо куће*, па се носило *ѿо својбѿине*, после иде *ѿо својбѿине* тамо, Вртолом нека иде *ѿо мѣђе*; има *ѿо шуме*, *ѿо ѿланине*; исто то *ѿо Немачке* Ја, метнуле паре *ѿо куће*; ајд горе *ѿо ѿланине*, *ѿо шуме*; лупило гу *ѿо главе*, динге *ѿо главе*; стајмо прано *ѿо собе*, по кревету; *ѿо Гошѿовуше* славу тој Шт, Сѿм работаа (...) *ѿо Хрѿвацке*, *ѿо Србије*, *ѿо Македоније*; *ѿо Србије* јес, није ка *ѿо Србије*, рачунаш што ти је *ѿо воље*, смо порасле горе *ѿо бачење*; А како зборија дѣда – *ѿо јенејзи ѿланине* у Македонију имало бѿл мечке. Бе, работаа *ѿо Македоније*; ја гледам *ѿо Србије*; *По јенејзи војске* у тој добо имало бѿлес.; Рабѿта *ѿо Немачке*, *ѿо друге државе*, по Бео град, по Скопље.¹⁸³ ДБ, имаш стап *ѿо главе* одма да ти лупа, смо се криле *ѿо шуме* ГБ, Ги викоу Бугаркини. *По никоје бабе*.; Сталетѿвић носим презиме *ѿо дѣде*, па идоу *ѿо Жује* наѿре, горе високо *ѿо ѿланине* ишле, наберемо цвејће јѿпе *ѿо башче*, свако цвеће што имаш *ѿо башче*, га стрвимо *ѿо њиве* Го, Кѿј чуваа стоку, па има и капуљачу, па *ѿо кише*.; у л'ето радим *ѿо башче*, *ѿо ѿланине* видоу мѿжи, кѿј иде *ѿо сѿѿоке* понѣсе Др, све наопако да ми обрне *ѿо собе* Ви, Нешто *ѿо крвне осѣте*, морал'е да дођо ѿвде.; све *ѿо шуме* сѿм ишо и сѿм, *ѿо ѿланине* тој има, тамо дѣ се скупу *ѿо улице*, ако се гледа *ѿо хрѿане*, смо брал'е *ѿо мѣђе*; мѣшоу све *ѿо собе*, *ѿо куће*; и *ѿо сѿѿоке* сѿм ишла, кѿј нађе рабѿту *ѿо Србије* Су.

б. Предлог *ѿри*:

а *ѿри* његове *њиве* било тој дрво; ту[ј] је близо црква, *ѿри р'ѣке*; па *ѿри рѣке* прићоу Се, па *ѿри снаше* прићо, да ме чека *ѿри бѿке* Ја, Они не чекале *ѿри мѣђе*.; А смо седнуле *ѿри јене-рѣке* Вр, И ја, што да праим, па прићји *ѿри свекрве*.; смо седнуле *ѿри јене рѣке* Шт, А постаро дѣте ми се успало *ѿри јетрѿве*.; Сѣдни *ѿри Милице*. ДБ, Смо наредиле снопове *ѿри мѣђе*.; остани *ѿри сѣстире* ГБ, јелика не смие да се држи *ѿри куће*, па није добро *ѿри куће* никако, дѣте *ѿри мајке* је; И ми чекај, чекај, чекај *ѿри јенејзи воденице*. Го, *ѿри шуме* ни била кућа; држаа дрва *ѿри кочине* Др, Имало и шума *ѿри ѿеј-цркве*.; Сѣбрало се и ћути *ѿри дѣде*. Ви, После има јена путинка *ѿри-ѿеј-наше ливаде*.; Кѿт паја ноћ, ћутија *ѿри јене-куће* без људе. Су.

в. Предлог *ѿрема*:

Не работајте *ѿрема среде*, према пѣтак, ће ви изгѿору каланѿурке руке. Се, *ѿрема Прѿчке* не се плете, *ѿрема недеље* да се чува от самовилке Ја, Не сѿм знала што да рабѿтам *ѿрема Цвейнице*. Вр, гоѣда пасле *ѿрема* наше ливаде, да се чуваш *ѿрема недеље* Шт, то[ј] је от куће *ѿрема* наше куће; И ће се обањамо *ѿрема славе*. Бе, Ал треба да иде у цркву *ѿрема славе*? ДБ, И смо мѣстиле разнo, разнo *ѿрема бѿје* што ни требаа. ГБ, под Љубѿтен тамо *ѿрема Језерачке рује* (: Језерачка рупа); Снаша се бирала *ѿрема фамилије*. Го,

¹⁸³ Пример је интересантан, пошто показује да опстанак / губитак флексије зависи од деklinационог обрасца.

Зборéла ми мáти што мýж трéба да бíне *йрема жéне*. Др, девојка се бирáла *йрема л'ейрйше* Ви, се бíра већíном *йрема бóје* Су.

г. Предлог у:

У примерима: За у задрýгу у *Рáке* тáмо бíло.; И у *Рáке* се пуцáло. Ви, потврђен је редак Лјд. јужнокосовског насеља *Рáка*.

59.4.5. Предлошки скупови

а. Предлошки скуп *до йри*

Други члан предлошког скупа *до йри* + Лјд. подржава опстанак флексије у примерима:

и дóшле *до йри* овé *цркве* Се, Станíте и чекајте кэт стигнéте *до йри* *реке*. Ја, И кэ[д] дотрчáсмо *до йри шйáле*, одовýд реке почóше да пýцоў на нáс. Бе, Ако врнýло, да нé се омóкру, мй смо стаљáле снопóве *до йри куће*. ГБ, Остајте кáмењ *до йри наслонице*. Го.

МНОЖИНА

Наставци множине	
Нмн.	-e (-и)
Дмн.	-ам -ами -ама -има
ОПмн. (Амн.)	-e
Вмн.	-e

60. Осим у именицама *óчи*, *ýши*, затим у *наћви* и *йлéћи*, у којима је у Нмн. наставак *-и*, остале именице ж. р. овај падеж обележају наставком *-e*.

Именице *чйча* („стриц“) и *дéда* у мн. су пришле именицама м. р. с проширењем основе (в. т. 54а.е).

60.1. Номинатив множине

а) Номинатив множине на *-e*:

воденице имáло, имáле млóго тéј *сойóне*, тóј смо бíле *госйинке*, кэт се прáјле стáре *црквице*, *врйце* пембáве машћéне, тóј се викале *йовачйце*, *йовачйце* пó немáле, íма ниске *грáнке*, *црейýље* ми се угорýжоў Се, за Прóчку мáоў се *кумбáре*, имáле понáпре *јáке зйме*, *мéчке* íду на Брезовицу по ноћу, имáле тéј *самовйлке* Ја, *Крсйанóше* се дизáле на Водокрс, кэт се кýвоў *йшййé*, тóј се викале *йуйкачйце*, *бисáге* на рамéно Шт, ка на дóле да ги су *грáнке*, *Шаркоћáнке* íмоў млóго лóше *йóчи*, и *рукáјце* се омóкру от сьéг*, напрају се *лéсе* от прýћи, *лéсе* се помéру на дрýго мéсто, íма *бýке*, остадóше

и *ливáде*, *чушѝурке* се рачунале бога̀ство куд на̀с, *каланѝурке* ће до̀жоу, нема̀ло ни *йáйке* да се нѝсу, *мађи́је* ће те за́качу, свѣ *живошѝи́нке* што ви́коу, што оста̀ле *кѝске*, се пу̀шћоу *живошѝи́нке*, *сли́ве* има̀ло, *кумба̀ре* се па̀лу, по̀жоу *крстѝанѝше*, спомѝноу се и вампѝри, и *вешѝи́це*, и *каланѝурке*, и *самовѝлке*, и *ви́ле*; док има̀ле *бачѝѝе* Бе, се ту̀ра разне *цвѝѝке* у во̀ду ДБ, се гѝтви *йѝи́е*, *чу́ме* су љу̀ди, *самовѝлке* не́ биле жѝне; Да се ра̀ду и на̀ше њѝве, и ту̀ђе њѝве.; у љу̀де су те́ј *чу́ме*, те́ј *сошѝоне* ГБ, *јараби́це* има́ ове́ј по̀љске ма̀ле, *ме́чке*, ка̀д нема̀ле *ве́али́це*, а пр̀во се бе́роу *белѝѝе*, што ймоу́ ка кучѝнске *ша́йе*, иска́але нико̀е *калаланѝурке*, а и *гра́нке* не мога̀ло да изгѝри, се по̀топи онѝј *кѝже*, *йáйке* („обу́ћа од гуме; гумењаче“), има̀ло нико̀е *маши́не* Го, те́ј *крстѝанѝше* ги ка́жу, пона̀пре ка̀д нема̀л'е *ве́ал'и́це*, се тка̀л'е *че́рге*, то́ј ка *йѝрке* што су, онѝј *врѝе* има, на неде́л'у дѝна спи́жоу *кра́ве*, онѝј *ошѝи́е* се испл'ѝтоу, има̀л'е зевња́не онѝј *кал'ани́це* Др, *Офце* има̀л'е, ал'и сѝсвѝм по ма̀ло; *ме́чке* нема̀л'е, *гру́де* сѝс матѝку се ту́кл'е, на Прѝчку се ма̀вов *кумба̀ре*, има *сл'и́ве џанари́ке*, онѝј л'ѝтне *сл'и́ве* Ви, *верверѝце* са̀л ри́поу уз бу́кве, *йон'áве* от коно́пл'е, има̀л'е *водени́це* бо̀л, *кошѝл'е* се ши́ло, *йоднѝшке*, *верверѝце* су ка ма́чке, *ме́чке* сто́ку давил'е, то́ј *врѝце* смо га ви́кал'е, *бачѝи́це*, *зѝвње* се гно́гле сѝз љу̀бре, *вѝшке* се изми́жоу ис ко̀се; Било *о̀вце*, *кра́ве* му́зне, и ја́лѝве йшло, и *кѝзе*. Су.

б) Номинатив множине на -и:

пома́га ка̀д бо̀лу *ѝчи* Се, а́јде љу̀ти, жити-*ѝчи* тво́је; жи́ми *ѝчи* мо̀је, и *ѝчи* ово̀лке Ја, Де́ сте, сна̀шо, жити-*ѝчи* Шт, Ка̀д бо̀лу *ѝши*, мљѝко смо тура́л'е де́цами Су.

О именицама *на́ћви* / *на́ћве* в. т. 64.2а⁴ и *йле́ћи* в. т. 64.3а².

60.2. Општи падеж множине

60.2а. Општи падеж множине без предлога:

има̀ла сѝм *чичѝе* оче́ве, да ми́е *ру́ке*, па *крстѝи́не* пра́и, сла́га *крстѝи́не*, јѝпе *ви́ле* у ру́ке па ме́шо (: *ви́ла*, Нјд.), нико̀ј ту̀ри *гра́нке*, *ѝзи* те́ј *кѝске*, *кѝзе* најви́ше на̀пре држа̀ле, *сна́шке* мла́де узима̀ле. Са́мар има́: она́ј крѝ поза́ди, па йма́ штѝцу, па йма́ *дрвени́це*, сте́љу, *ѝжа*, йма́ *йра́ће*, коно́пац за вржу́јење. Се, исплетѝмо и *чара́йе* и *рука́јце*, а и за Бо́жић пра́йле *йѝи́е*, узѝмо и *гра́нке* за *ѝгањ* Ја, а држа́ва о́нала да утѝпа *га́зде*, не́ треба̀ло да исече́мо *бу́ке* ву́ј зи́му Вр, да му бе́ре *ко̀ске*, а Свети-Ра́нђо нема́ *Пѝсѝе*, да по̀жоу *йѝсме*, узѝмо *йѝи́кве*, по̀сле на Бо́жић кува́мо *йѝи́и́е* Шт, носѝле смо *рука́јце*, *ѝѝце* сѝм има́а сто́, чува́а сѝм *ѝѝце*, окре́ноу *йѝи́к'е* креј на̀с, доа́ти ме́со *висмени́це* па мѝѝта, посе́але *бу́ке*, док не ицепáте *ошѝанке*, метáмо *йáйке* ова́ко, ка̀д одво́јле *ва́де* да се узѝмо, да напра́ју *мађи́е* Бе, *ју́жѝце* не́смо пра́йле, пра́иш и *кудељѝце* ДБ, пови́кам и *јейѝрве* да је́до, *йа́лке* донесе́мо у плѝвњу ГБ, ми тре́боу *йѝрѝске* за потпа́лак, напра́вимо *крстѝи́не*, смо шупљѝле ги *ѝши*, смо пра́јле *кљѝсе* (: кљѝса); И ву́чеш сѝс но́ге то́ј, *йоднѝшке* Го, да му кѝпиш' *слашѝи́и* 'е, *гру́де* смо ги ту́кл'е сѝс матѝку, пого́димо *гочѝѝе*, и он сам напра́и онѝј *кудељѝце*,

напраиш онéј *мáйке* Др, *смрéке* смо трсил'е, и *кóзе* сэм чуваа, истерíмо *краве* и[з] штáле Ви, сítну се *грудe*, смо брál'е *пíраве* стока да се накрми, *чарáйе* што ицепáмо; Смо имáл'е *óвце*, *кóзе*, *краве*.; л'эпе *снáве* úзо Су.

60.26. Општи падеж множине са предлозима

а. Предлог *од*:

лáдник *о[д] дáске*, и очистíмо лéпо *о[д] тé' длáке*, ишчíсти мéсо *оíи* *кóске* Се, *оíи соíóне* се браниле лúди сэз бéли лук Бе, сэм сакáта *од нóге* Шт, *о[д] дáске* напраéно ГБ, не мóже *оíи сви́ње* Ви, *оíи íлаи́йне* напрајл'е у шúму Су.

б. Предлог *из*:

Искочíсмо нáдвор *ис кúће*.; а јен-миш излéна *из рукајце* Се, Дóшле и у́рни *из дрúге држáве*. Ја, Дотерíше не *ис íланине* дóле у пóље. Шт, Ги тéчоу слúзе *из óчи* лúдима Го, вáшке се изми́жоу *ис кóсе* Су.

в. Предлог *зад* / *íозади*

в¹. *зад*: Тéуци ти су *зай краве*.; имáло и јагањци *зад óуце*. Се;

в². *íозáди*: Узем јáјца ако вíдим *íозáди кокóшке*. Вр, Жéне турале јено-лúкче *íозáди колéйке*. Го.

г. Предлог *међу* (*миђу*) / *између* (*измиђу*)

г¹. *међу* (*миђу*): смо се крíле *међу кúће*, имáло нéшто *међу шéј држáве* Ја, а бéше јен-бóлес *миђу краве* Вр;

г². *између* (*измиђу*): Прво бéше свáђа *измиђу јеи́рве*, па пóсле изми́ђу нáс. Вр, Кáжи ми ако си видéа нéшто *измиђу њíве*. ДБ, Немáло нíкэт свáђа *измиђу мóје јеи́рве*. Го.

д. Предлог *исíод*:

И мí смо крíле пúшке *исíоíи шии́це*. Се, Свáку недéљу проснéмо слáму *исíоíи јеи́рве*. Го.

ђ. Предлог *исíред*:

Свé што требáло имáло *исíреи́ ћерке*.; турíмо по јен-гањир *исíреи́ свáке жéне* Ја, Имáла трí ћерке. *Исíреи́ свé ћерке* морáло íсто. ДБ, Далéко бíло, тéшко тéбе ако се нáђеш *исíреи́ самовíлке*. Го.

е. Предлог *íовише*:

Чéсто летéле и у́рли *íовише бачéјње*. Вр, Имáло и по дрúга дрвéћа *íовише в́рбе*. Ви.

ж. Предлог *без*:

Сéге је потéшко да се жíви *без óвце*. Ја, Нéма јáјца *бес кокóшке* у двóр. Вр, да чу́ваш óуце *бес íáре* Бе, Смо се плашил'е да идéмо нф́ном и *бе[з] самовíлке*. Др.

з. Предлог *до*:

Ўзи ги и моје, ако ти је *до њіве*. Се, А кэт стигнемо *до прве куће* у сѣло, станемо да се одмору волуи. Бе, А Милка па седнула *до сїіаре жене*. ГБ, Има да се иде јен километар *до вичанске њіве*. Го, Па бићи ће ми дадеш *до Вел'іке ѡсїе*. Др.

и. Предлог *близо*:

Мој сін не волеа да бїне *близо девојке*. Ја, И вўци пришле *близо наше офце*. ГБ.

ј. Предлози *куд / код*

ј¹. *куд*: па га однесем *куи краве* Шт, И трѣба да отїнеш *куд жене* што гасїле жарље. Бе, Ако смо бїле бїлни, ишло се *куд нико'е бабе* што лѣчо. ДБ, *куи кокѡшке* тој морало да има вѡшке Др;

ј². *код*: Мука ако улене вўк *код оўце*. Го.

к. Предлог *їреко*:

нарѣдим ги *їрко све онѣј крїе* Се, исїпем вријену вóду *їреко сїенїце* Вр, туриw крпу *їреко каљенїце* Др, Ако има нешто дóма, рашири *їреко шеїсїје*. Ви.

л. Предлог *у*:

сѣк турим дѣ гóдар, у *Пóсїе* не се мрси, мѣтке се заковале у *грѣде* Се, после слену у *Росўље*, што прају свѣдбе у *Пóсїе*, ја не даам у *Пóсїе* да се праи, нећу у *Пóсїе*, грехóта у *Пóсїе* Шт, сáмо у *гáће* га остајле Бе, скўпиш снопое у *камáре* ДБ, и у *лије* турале тој, у *додóлке* ишло кóј оћале, лаор у *руке*, свекрва имáла сїто у *руке* ГБ, бїле смо дóле у *Лужїне* Др.

љ. Предлог *врз*:

па турамо *вр[з] шїиїце* јóш да се шуши Бе, и се турало да се покрїје *врз колѣйке* ГБ, летело *вр[з] смрѣке* Су.

м. Предлози *їосле / ѡ* (генитивно значење)

м¹. *їосле*: *Пóсле вѡшке* имáле и стенице ДБ;

м². *їо*: тој мóже и *їо Пóсїе* Се, бїћи *їо Пóсїе* свї ће имáмо ГБ, Синóви ће ми дóђо *їо Свеїе-Трóјце*. Го, Ће се вїди ал има *їо Крсїанóше*. Др.

н. Предлог *їо* (локативно значење):

отїно *їо ѡланине*, а ишло и *їо цркве*, тој сэм чула *їо жене*, *їо њіве* да се тура, се метáа *їо њіве*, смо мљеле све *їо воденїце* Се, ишо *їо дрўге држáве* Ја, би се двојле *їо мавáле*, *їо ѡродїце* има тáко; Ће рїка крава по њў, ће рїка *їо тѣ жене*.; *їо овѣј брдїне* не могáа да иде нїкој, сечѣно 'е и *їо ливáде*, ће се утепўјеш *їо чуке* Бе, и *їо њіве* смо ишло, да иде *їо лазáрке*, па нóси *їо бабе*, идемо *їо њіве*, се котрља крушац *їо њіве* Шт, и свї їду *їо снáше*, предаваше *їо куће* ДБ, па *їо комшїе* ги тѣрам, ишло *їо куће*, *їо кáрїе* има; Жене кóје не раћале, ишло *їо бабе* да ги трїјоў.; ишло *їо цркве* ГБ, ишло *їо жене* да глѣдоў; *їо ѡченице* расте нáј вїше, *їо ченице* и *їо ливáде*; живеле *їо кáрїе*; Нѣки *їо работїе*, ка мї овáко. Го, смо ишл'е *їо њіве*, *їо л'ивáде* смо ишл'е, не мóра да даваш *їо комшїје*, ишло смо *їо ливáде* Др, не сэм трчаá

ио девојке хич, ја сэм ишо *ио рабџиџе*, седи *ио кафане* Ви, ишоу *ио државне рабџиџе*, сэм ишла *ио болниџе*, турале *ио њиве* крстџе од лџске Су.

њ. Предлог *ириџив*:

Не смо могале сами да ратујемо *ириџив* *дрџге државџе*. ДБ, Имала три снаше. А *ириџиџу* све *снаше* лошо зборџла. Го.

о. Предлог *месџио* / *намесџио*

о¹. *месџио*: А Цџца мислџла да је исто снаџе *месџио* *ћџрке*. Ја;

о². *намесџио*: По добро џе да имаш њиве *намџсџио* *ливаџде*. Го.

п. Предлог *крај* / *креј* / *кри*

п¹. *крај*: Сви смо терале стоку *крај* *вичанске* *ливаџде*. Др;

п². *креј*: Не помаџа ни сви да трчиџе *креј* *сеџске* *њиве*. Се;

п³. *кри*: Није добро да терате стоку *кри* *њиве*. Ви.

р. Предлог *ирез* / *ирос*

р¹. *ирос*: партизани бегале од Немџе *ирос*[з] *шџме* Се, слџнце се видџло *ирос*[з] *шиџиџе* Ја;

р². *ирез*: А *ирос*[з] *шиндџре* проодџла и по никоа капка. ДБ, Имало *ирос* *коџрџве* по мало цвџће. ГБ, Морале смо *ирос* *врџбе* па до Лепџнаџ. Ви, па трчи по краџе *ирос* *бџке* Др.

с. Предлог *низ*:

ка да ишло нешто *низ* *њџјне* *рџке* Вр, Тџкло от кџше *ни*[з] *сџе* *мавала* ка да сџпеш сџс канту. Го.

т. Предлог *уз*:

Ај да видџмо кџј можџемо да се укаџимо *уз* *овџј* *карџе*. Го, Кџ[д] да видџим – оно мравке *ус* *кџће*. Др, верверџце сџл рџпоу *уз* *бџкџе* Су.

ћ. Предлог *на*:

и на тџј *маџиџе* се редџло мџсо, *на* *рџке* *шиџе*, кџт се донџсе ис цџкџе се тџра *на* *наџви* Се, џте *на* *враџиџа* има, от струџе изгубџле видџ *на* *заранџе* Ја, *На* *Крсџиџанџше* ишле вако сџљани. Шт, *на* *Свеџе-Трџџџе* носџле барџџе, *на* *иџниџалџне* Бе, дџверр ми бџја *на* *рџке* ГБ, обраџиш' гу *на* *браџде* Др, *на* *Шџрсџе* *в'џде*, кџт се наџџи *на* *змиџке* *кџске*, сџк смо окренџле *на* *овџ* *дрџге* *сл'џве* Су.

у. Предлог *иод*:

пришло гу *иоџ* *сџсе* Ја, и сџкриџеш *иод* *рџке* Се, немало мџго траџа *иод* *гребуџе* Вр, имало да се рџне *иоџ* *краџе* Шт, бџдне му *иод* *миџиџе* Бе, *иоџ* *колџџе* смо стаљале Го, Смо турал' е л'џсе и се увату цивџџари *иод* *л'џсе*. Др.

ф. Предлог *иред*:

ф¹. Локационо значење: Тџлу смо турале *ирос* *краџе*. Ја, Нај добро једџе смо туриле *ирос* *зџве*. Вр, Лошо бџло што се свадџсмо прет снаџе. ДБ;

ф². Временско значење: Тóј бíло нíгде *йред Вел'ике йóсїе* Су, И ме зговоріле *йрей Св'їїе Трóјце*. Го, Требáло на два дóна *йрей Крсїанóше*. Ви.

х. Предлог за:

дарóви за *майїерље* Се, па да отíнем за *койриве* Ја, рáдос за *удовїце* трї што бíле, свáк ће ти прїча за *мађије* Бе, нé ми збóри за *богїње* Шт, мóј óтац ми бїја за ове¹ *йарїїїе* ГБ, причáл'е тáко за *самовїл'е*, за *кóзе* йма посéбно Др, за ове¹ *годїне* ти прїчам Ви, за тéј *йарé* се косїло, тóј дé смо узимáл'е плóче за *куће* Су.

ц. Предлог *сэс / с / са*

ц¹. *сэс*: и *сэз гребўје* га завлáчиў, па ги вржувáле *сэс мафése* нóге, тóј тáко сэм радїла јá *сэс* мóје *дейешњїне* (: „људска постелица“), и *сэс мéтїле* кропїле, а се покривáле и *сэс шїндре* о[д] дрво Се, смо се поделиле *сэс чичéве* Ја, *сэс* лóше *уóчи*, да пренесéмо *сэс крáве* Бе, се накїте лéе *сэс* врбóве *гранчїце*, *сэс вóде* ги крóпу ДБ, свї се окупоў *сэс йїрáфке*, *сэс ружїце*, *сэс* тéј *койриве* ГБ, *сэс вїле* се дизáла слáма, па *сэс вїле* подїзај натамо, сéкле *сэс макáзе* Го, сталáжа напраéна *сэз дáске* Др, заградéно *сэс л'есе*, *сэ[с]* *шїндре* покри'ена Су;

ц². *с*: кућа се кїти свé *с йїé врбе* Шт, и *с рўке* га измéш'аш' Др;

ц³. *са*: *са лойáїїе* ове¹ о[д] дрво Ви.

60.2в. Предлошки скупови

а. Предлошки скуп за од:

И вáрдеше га, мајке, за од *врáне*, за *оїї сврáке*, вїка. Ја, Тóј за *оїї крáсїе* се чува Шт, А тóј бíло дóбро за *оїї кашљїце*. Бе, Давáло се да пїје дéте за од *богїње* ГБ.

б. Предлошки скуп за у:

за у *бáшче* смо турáле Шт, Ће берéмо тóј за у *њїве*. Бе, Áл ће йма за у *чичéве* да однесéмо? Го, берéмо сирéње за у *сéсїре* да однесéмо Др.

60.3. Датив множине

Више наставака у Дмн. овог деклинационог типа упућује на сусрет старијег наставка *-ам*, карактеристичног за северношарпланински ареал, и новијег наставка *-ама*, пристиглог у Сиринић са приселеницима у чијем говору је нови наставак био стабилисан.

а) Наставак *-ам*:

ни тóј нé ги вáља твоéма *ћеркам*, а ни старéма *жéнам*, кáжи ги *сéсїрам*, ако мóжеш па да кáжеш *јейрвам*, а и *ћеркам* помагáле, да дáде дár и *йїїкам* Се, ће однесéмо *крáвам* бунгур, ни *кокóшкам* нé ги искáча јáјце, *зéвам* дéца да ги умїроў, *мáчкам* узóше мачїће Ја, И дéца моéма *сéсїрам*, ако мóже и *жéнам*, свéм *ћеркам* Вр, ако дадéте *комицїам*, и твоéма *снáвам* дáва, дáдеш *óуцам*, ни њинэма *крáам*, *крáвам* ги секнўло млéко, зетовéма *сéсїрам* Шт, и ће принéсеш *госїїнкам*, нїт се дáва *девóјкам*, *јуницам* и *óуцам*, а *снáам* не

казала Бе, ако праиш мађије *кравам* ДБ, да помогне и *комишјам* ГБ, и вимићи отекле *кравам*, момци рекоше *девџкам* Го, и *офцам* да напрај мађије, *кравам* се посипе, у трло и *оуцам* Др, никој сѣга *комишјам* не меси, и *снавам* дава, дала дѣр *брашаницам*, и се нареди снаам; Прво дадеш ѓл *оуцам*, ѓл *кравам*.; А свѣ су ѓсте – *свекрвам* ништа нѣ ги ваља.; *женам* не верује, ни онѣма *кравам*, ѓл тѣма *оуцам* Шт, овѣма *мачкам* мачићи Др, Нѣмој ни тѣма *мечкам* да дѣраш мечиће! Ви, толиквѣма *кравам* ги секнуло млѣко, и *сѣсѣрам* дѣца ги отишле у Немачку Су.

б) Наставак *-ами*:

Ни овѣма *женами* не верује.; и свѣ што се однѣсе *женами*.; Отишле мѣжи на рабѣту и *мојѣма сѣсѣрами*.; *Кравами* смо давале и тѣлу да јѣдо.; А сѣге срѣћа *женами* што ѓма и машинѣ за перѣње. Се, А што ћѣмо *оуцами* кѣт пѣдне снѣг*?; Свѣкар ће нареди *снавами* што трѣба да се рабѣта.; А мѣ смо се радуваље и *нашѣма ѓеиќами*.; ће помогнѣмо и овѣма *женами*, чарапе да сѣплетѣмо нами *женсќами* Ја, Ја, и тѣма *кравами* тѣлу, па ћѣмо овѣма *оуцами*; Нѣ сѣм ги ћутѣла *мужњѣвѣма сѣсѣрами*.; А тѣ што нѣ си казаа *снаами*? Вр, *Посѣтарѣма сѣсѣрами* донѣа дѣр, помалѣма ништа.; ништа не трѣба старѣма *женами*, *нашѣма кравами*, Коѣма *женами* да однѣсем?; сѣм се радувала и тѣма *ѓеиќами* Шт, Туја ги је ометѣште вуцѣма и *мечќами*.; *Мојѣма зѣвами* нѣ ги бѣло прао што ми помагѣа мѣж.; Нѣ смо могѣле да помогнѣмо *свѣма ћерќами*.; Немѣло сѣл да даѣем нѣ *оуцами*, нѣ *козѣми*, нѣ *кравами*.; ѓл нѣ си казала тѣма *снаами*?; овѣма *јуницами* Бе, ни тѣма *женами* нѣ верује, ни *сѣсѣрами* да не кажѣте; Овѣма *оуцами* секнуло млѣко, а тѣма нѣје. ДБ, и *јеѣрвами* смо помагѣле, којѣма *женами* да кажем; Ако увѣтиш сѣм мѣше па да дадеш тѣма *мачќами*. ГБ, помѣгла тѣко *женами*, однѣси сѣно *кравами*, ги бѣло за чѣдо *сѣсѣрами*.; Ако си могућна, *црквѣми* се однѣсе по нѣки дѣр.; Ако ѓмаш, дади и *јуницами*. ГБ, ѓл вѣдиш каќо се товѣри мѣло онѣма *магарицами*. Го, турѣл’ѣ смо сѣл’и и *кравами*, *козѣми* кѣт се однѣсе, *ћерќами* нашѣма нѣ трѣбѣло ни да се збѣри Др, мѣло смо зборѣл’ѣ *снашѣми*, и *свекрвами* се давалѣ дѣр Ви, нашѣма *ћерќами* нѣ ги останувѣл’ѣ дѣца, а каќо смо могѣље да помогнѣмо и тѣма *женами* Су.

Наставак *-ами* може бити остатак некадашњѣг инструментала из времена мешања наставаќа множинѣ и двојинѣ и процеса кристализације новѣга наставаќа у Дмн. Чињеница да и именице с. р. имају овѣј наставаќа можда указује на порекло *-ами*, као наставаќа насталог у процесу даљинске дисимилације, пошто се у два финална слога ових двеју скупина именица налази /a/. Овакво фонетско објашњѣње подржава и чињеница да од именица м. р. на -ѣ нема наставаќа *-ими*. Потврда типа *мужѣми* нема, зато што је основни наставаќ за ову скупину *-има*, а наставаќ *-ам* се везује углавном за Штрпце, као утицај горанског система остварѣног кроз досѣљавање горанског рода Љубићи у ово насеље.

На стабилизацију *-ами* у Дмн. пресудну улогу могли су и да одиграју нови облици Дмн. заменица *на́ми*, *ва́ми*, који су се наставком подударали са старијим облико инструментала овог деклинационог типа (Младеновић 1997: 151).

Присуство Дмн. с наставком *-ами* у јужнометохијском подгорском говору (Младеновић 1997: 151, Младеновић 2016б: 149) само је део заједничких особина сиринићког и овог говора.

в) Наставак *-ама*:

и по́сле тај ци́к да́ш свиња́ма, однесе́ш крава́ма, бу́нгур крава́ма Др, само ако спомнеш ћеркама, а и зва́ма се носи, ако има и сесџра́ма се даде Ви, и крава́ма та́лу ако има; Ал немало и јуница́ма да однесеш? Су.

Наставак *-ама*, поред основног *-ами*, бележен је у најисточнијим насељима Сиринића, што упућује на то да је подржан контактима са оближњим јужнометохијским подгорским и јужнокосовским говором.

г) Наставак *-има*:

Именице м. р. на *-а гáзда*, *судија*, *џерзија* под утицајем природног м. р. имају наставак у Дмн. карактеристичан за им. м. р. на *-ø*:

партиза́ни све́ ги узо́ше газди́ма, припрети́ше ги суди́има Се, каза́смо газди́ма за рабо́ту, нећа́ле да да́до рабо́ту друге́ма џерзи́има Ја, све́ ги укра́ле суди́има у Уроше́вац, ма́ти ми зборе́ла што помага́ле џерзи́има ка́д и́шле у поши́јењу. Бе, А ка́ко мо́жеш да ги се врати́ш газди́ма?!; при́чо ка́ко нико́и одне́ле даро́ве суди́има ДБ, Ал и газди́ма? Др.

ДЕКЛИНАЦИОНИ ТИП 4: ИМЕНИЦА МАТИ

61. Именице на *-и* – „мати“ и „кћи“ – у сиринићком говору имале су еволуцију сродну оној у ареалу са којим је овај говор у судбини именске флексије у већем делу имао заједничку еволуцију.

Именица „кћи“ у потпуности је пришла именицама ж. р. на *-а*.

Именица *ма́џи* једним делом уклапа се наставцима у именице *-а* деклинације, другим делом чини сама за себе образац. То је разлог зашто се издваја у посебан деклинациони тип.

Од свих осталих именица *ма́џи* се разликује наставком *-и* у Нјд. У зависним падежима оба броја опстаје старије проширење основе *-ер-*. У ОПјд. наставком *-ø* удаљава се од свих осталих именица ж. р. Осталим наставцима уклапа се у *-а* деклинациони образац: а) наставком *-е* синкретични су Гјд. = Дјд. = Лјд., б) у Мнн. = ОПмн. наставак је *-е*, у Дмн. потврђени су наставци *-ам*, *-ами*, *-ама*.

Специфичност је ове именице што према Нјд. *ма́џи* има два множинска облика – *маџе́ре* и *маџе́рље*.

61.1. Једнина

Наставци једнине	
Нјд.	-и
Гјд.	-(ер)-е
Дјд.	-(ер)-е
ОПјд. (Ајд.)	-(ер)-ø
Вјд.	-и
Ијд.	-(ер)-ом
Лјд.	-(ер)-е

61.1.1. Номинатив једнине:

ма̄ӣи не́ ишла, *иде ма̄ӣи* Се, *жӣти ма̄ӣи*, *ма̄ӣи* Боја́на, *ма̄ӣи* ка́ ће *иде* у ба̄њу, *ма̄ӣи* Јаглі́ка Ја, *мо́а ма̄ӣи* не́ ишла да *жњѐје* Вр, што *ги* донéла *ма̄ӣи* за нóзбу, не́ му да́вала *ма̄ӣи* Шт, *ма̄ӣи* мо́јему дѐде, па по́сле *ма̄ӣи* мо́ја, жа́бина *ма̄ӣи* да *умре*, *ма̄ӣи* Натали́ја, ће *ти* *умре ма̄ӣи* Бе, до́ђе је *ма̄ӣи*, *ма̄ӣи* пона́пре не́ ишла ДБ, *ма̄ӣи* седе́ла до́ма ГБ, *ма̄ӣи* дете́ту не́ ишла у цр́кву, нóјна *ма̄ӣи* гу се преудáла, *ма̄ӣи* До́ста, *ма̄ӣи* ми б́ила из Ви́че Го, *ма̄ӣи* ми б́ила о́вде и[з] се́ло, та́ко ме роди́ла *ма̄ӣи* Др, не́ му има́ла *ма̄ӣи*, *ма̄ӣи* ми је из Врбешти́це Ви, ту́ј *ма̄ӣи* ка́же, до́шла она́ј *ма̄ӣи* њего́ва, *ма̄ӣи* испр́во, *ма̄ӣи* мо́а, *ма̄ӣи* ми б́ила и[з] Се́вце Су.

61.1.2. Генитив једнине:

изне́ла *ӣред ма̄ӣере* све́ што тка́ла, *без ма̄ӣере* не́е ла́ко Се, *чи́ча* б́ија до *ма̄ӣере*, од *ма̄ӣере* не́ мо́же ни́шта ло́шо да чу́јеш Ја, сви́ смо до́шле да пита́мо *ку[д] ӣво́је ма̄ӣере*, ја́ сэм б́ила пр́ва у *ма̄ӣере* Шт, *у́зе та́ј* ко́ј је пр́ви у *ма̄ӣере* ГБ, кэт се принéсе до *ма̄ӣере* Го, Пр́в у *ма̄ӣере* ту́ри у у́ста з́рно. Су.

61.1.3. Датив једнине:

о́цу и *ма̄ӣере* да́вала даро́ве Се, треба́ло да ка́жеш и *ма̄ӣере* Ја, не треба́ ни́шта мо́јзи *ма̄ӣере* Вр, до́шла о[д] далéко и донéла *ма̄ӣере*; Те́ма не́ *ги* да́ла, њ́има, сэг нóјне *ма̄ӣере*; да́ла да́р по́сле *ма̄ӣере*, о́цу, бра́ту. Ја́ мо́је *ма̄ӣере* Шт, *ма̄ӣере* мо́је *ги* б́ија *чи́ча* Бе, нема́ло да се да́де мо́је *ма̄ӣере* Ви.

61.1.4. Општи падеж једнине:

ко́а не́ма *ма̄ӣер* Се, за *ма̄ӣер* б́ило те́шко Ја, не́ видéле ни *ма̄ӣер*, не́ се з́бири та́ко *ӣред ма̄ӣер* Вр, не мога́ла да оно́ди ни́ *сэс ма̄ӣер*, не́ си ми ре́кла

за *ма̄ӣер* Шт, не смо повикале ни *на̄шу ма̄ӣер* Бе, *ма̄ӣер* пратија; бија ми сә[с] жѣну, сәз девојче (...), *с ма̄ӣер* ГБ, Тѣшко смо живѣле сәс ма̄ӣу, *без ма̄ӣер*. Го, смо работал'е *сәс ма̄ӣер*, сәл сәс оца сәм била и *сәс ма̄ӣер*, дома смо гл'едал'е благоѣу *с ма̄ӣер*, сәм запазила моу *ма̄ӣер*, *сәс ма̄ӣер* дома, па *сәс ма̄ӣер* смо седѣл'е Су.

61.1.5. Вокатив једнине:

Ти, *ма̄ӣи*, не си дѣбро ич. Се, Намој, *ма̄ӣи*, и ти тако да збѣриш! Вр, У, брѣ *ма̄ӣи*, сѣ с тѣј твојѣ празнице!; *Ма̄ӣи*, зашто не мрсимо? Шт, А, брѣ, *ма̄ӣи*! Бе, Ал си се уморила, *ма̄ӣи*? ГБ, Мори-*ма̄ӣи*, дѣ требало да идем? Го, Ако, *ма̄ӣи*. Ви.

61.1.6. Инструментал једнине:

Би знала да си била *ма̄ӣѣром*. ДБ, Не би га молѣла нит да била *ма̄ӣѣром*. Др.

61.1.7. Локатив једнине:

и сәм се успала *ӣри ма̄ӣѣре* Се, дѣте требало да бине *ӣри ма̄ӣѣре* Шт, Ништа не ће ти бине ако си *ӣри ма̄ӣѣре*. ДБ.

61.2. Множина

Наставци множине	
Нмн.	-(ер)-е
Дмн.	-(ер)-ам -(ер)-ами
ОПмн. (Амн.)	-(ер)-е
Вмн.	-(ер)-е -у

61.2.1. Номинатив множине

а) *ма̄ӣѣре*: Ка ми што бринемо, и наше *ма̄ӣѣре* бринале. Се, свѣ *ма̄ӣѣре* искочили на сокак да виду своу дѣцу Ја, Ако треба, и *ма̄ӣѣре* ће доиѣо. ГБ, сәге идоу и *ма̄ӣѣре* Су;

б) *ма̄ӣѣрље*: Ни́не *ма̄ӣѣрље* су сѣстре, *ма̄ӣѣрље* ги су врс; Друге *ма̄ӣѣрље* па по брину за дѣцу, овај ич! Шт, ка да су оне па никѣе *ма̄ӣѣрље* Бе, збѣру како биле никѣе *ма̄ӣѣрље* ГБ, *ма̄ӣѣрље* ваља да брино за дѣцу Го, *ма̄ӣѣрље* побегѣше у кућу Др.

61.2.2. Општи падеж множине

а) се работало повише *сас маїџере* Се, сви смо чекале *маїџере* ДБ, па дѣца рада трчале *їред маїџере* Ви;

б) немале помоћ ни *од маїџерље* Вр, Људи имало што имале *маїџерље*. Ја, ће бине ако је *до маїџерље* Бе, ако видите и наше *маїџерље* ДБ.

61.2.3. Датив множине

У Дмн. им. *маїџи* интегрише се у им. на -а:

а) Наставак -ам:

а¹: ако има и *маїџерам*, њинема *маїџерам* Шт;

а²: дошле дѣца и тема *маїџерљам* Ви.

б) Наставак -ами:

б¹: И не требао све да се каже *маїџерами* Се, лѣко ги је нашѣма *маїџерами* Вр, а *маїџерами* је жаў за дѣцу Шт, и зѣр *маїџерами* да забраните да дођо Го;

б². нѣт смѣло да се каже *маїџерљами* Шт, ако однесѣмо и *маїџерљами* Го.

ЗБИРНЕ ИМЕНИЦЕ

62. Законитост језичког развитка да се истозначне односно блискозначне варијанте елиминишу потврђена је и на судбини збирних именица. Несагласје семантике и граматике ових именица утицало је на редуковање збирних именица кроз морфосинтаксичку плурализацију облика или кроз плурализацију конгруенције уз ове именице. Обим неутрализације збирних именица плурализацијом већи је од обима сингуларизације именица *pluralia tantum*, како је и – иначе – у сродним говорима Метохијске и Косовске котлине (Младеновић 2013: 202). Обимом преосмишљавања збирних именица призренско-јужноморавски говори коме припада сиринићки говор¹⁸⁴ представљају зону у којој је овакво преструктурирање најобухватније у оквиру српског дијалекатског простора. Факултативним чувањем категорије збирних именица, међутим, сиринићки говор се унеколико удаљава од јужнометохијских и јужнокосовских говора у којима је категорија збирних именица практично неутралисана плурализацијом, а приближава се сретечком и горанском говору, у којима је ова категорија нападнута али не и разорена.

Општим тенденцијама и резултатима експанзије семантичке конгруенције уз збирне именице, говори метохијско-косовско-сиринићког поддијалекта део су ареала српских говора који су претрпели балканизацију (Богдановић 1979: 133, Богдановић 1987: 266, Ћирић 1983: 107–108,

¹⁸⁴ Више о судбини збирних именица у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије и околним областима в. у Младеновић 2005: 169–173, Младеновић 2011а: 206–225.

Марковић 2000: 236–237, Јуришић 2009: 130; Видоески 1962: 240)¹⁸⁵. Ова иновација у систему последица је опште тежње ка упрошћавању система.

Збирне именице на *-је*

62.1. Нестабилност збирних именица на *-је* илуструју и примери у којима нема доследности у потреби конгруентних речи у истој клаузи: *Овој воће није ка овој друго воће* Др, *иој ианко ируће* се искршиле Ви.

Збирна именица на *-је* у Нјд. и ОПјд.:

имало *ианко*¹⁸⁶ *ируће* од *лэске*, на *овој оиќосје* Се, јена змија у *овој руковэће*, донеси тај сноп *сэс иој ио голэмо ируће*, А *иој-жарље* пишти у *вэду*.; *Не било* млого *сноиље*, а и *руковэће* се *брало*, видија сэм како се *гаси жарље* Ја, *напрај ио голэмо руковэће* Вр, и *кэд узеш иој ируће*, за *тој нај дэбро било врбэво ируће*, ако се *убрциш на сүво иирње*, на *овај багрэн* имало *осиро иирње*, а и *жарље било* у *вэду*, *узи мокро ируће* па *плэти*, а *иој ируће* ће се *ошүши* Шт, *узэмо мокро ируће* ис *пэток*, и *кэт пэчне* да *пада ченица ои сүво клэсје* Бе, *негэво руковэће* *үвек било иоголэмо* ДБ, *ишииэло жарље*, у *вэду түри* Циганка *иој жарље* ГБ, *не било бэш голэмо сноиље*, *сэс ииакво ируће* ће се *врже сноп*, у *иој руковэће* Го, а *ти донеси иој ируће* Др, у *иој оиќосје* Ви.

Именица *цвэће* у више примера потврђена је са јединским обликом: А ће понэсоү *цвэће*, *рэзно цвэће*, *рэзно цвэће* – *руже*. Се, *свако цвэће* што имало по *башче* узэмо, *свако цвэће* што *имаш* по *башче*, па *сэс оној цвэће* да *пожњи*е Го.

И ова именица, међутим, није у потпуности опстала у збирној множини, пошто су забележени и примери са множинском конгруенцијом која упућује на то да је употребљен ОПмн., а не ОПјд.: *сипэмо вэду* и *на ииэј цвэће* ГБ, и *накитимо сэс оној цвэће* Др.

Именица *грэјзе* потврђена је само са јединском конгруенцијом: *имало грэјзе* да се *күпи* Го, *слаиќо грэјзе*, *Збэру* што имало *понапре грэјзе* и у *Вичу*. Ви, *турале* у *кацу* *и црно* *и бэло грэјзе* Др, ако *күпиш кисэло грэјзе* Су.

62.1.1. Плурализоване збирне именице на *-је*

И у сиринићком говору, који је и иначе у еволуцији морфолошког система под снажним утицајем граничних метохијских и косовских говора, слаби збирна множина на рачун системске, па је плурализација ових именица са уопштавањем Нмн. на *-и* (*ируи* : *ирући*) обележје и овог говора.

¹⁸⁵ Каснија истраживања кориговала су Белићев закључак о томе да у овим говорима доминира граматичка конгруенција атрибутских речи, а да је семантичка спорадична (Белић 1905: 230, 399).

¹⁸⁶ Због значаја облика контролора конгруенције за одређивање статуса именице, у овом одељку наводи се и контролор конгруенције.

а) Номинатив множине на *-и*:

не требало да се сече *ѵрући*, *голѣми ѵрњи* на багрен, се *ўзе ѵрући* па плѣти, ако *їма ѵо ѵѣнки ѵрући*, и *кошїѣњи се ѵѣчоў* на Бѣњи вѣчер Се, скинеш *кѣ[д] ѵѣдноў лїсји* (обичније *лїсїи*), *голѣми ѵррњи израсле*, и *ѵрући* да се *ошўшу* Ја, *имѣле ѵрњи* през њѣга, *голѣми ѵрући*, а *жѣрњи* на свѣ срѣне Вр, а *кошїѣњи* се купује, и кѣт се *вїду голѣми снѣйѣи* Шт, а *класји не бїле ўвек бѣш ѵўни* ДБ, *искочїле корѣњи* и[з] *зѣвње* ГБ, *Ако су ошкѣсји дебѣли*, ако *їма пуно трава*, изокренемо *онѣ ошкѣсје свѣ*, цѣлу њїву. Го, Па овѣј у средїну, *ѵрући*. *Прући* од лѣске.; А лѣска онде, *дрвѣи*. Го, *овїја ошїри ѵрњи* Др, и *ѵрњи* *їма* Ви, *ѵрући* се набѣре да вржеш снѣпле Су.

Док су именице са изразитијим значењем збирности у којој се не уочавају лако појединачни чланови збира (*ѵруће*, *ѵрње*, *жѣрље* и сл.) само факултативно подлегле плурализацији, именице *камѣњи*, *грумѣњи* изашле су у потпуности из категорије збирних именица, пошто су потврђени само примери са плурализацијом. Оваква судбина *камѣњи*, *грумѣњи* у вези је са величином реалија и лакшим уочавањем појединачних јединица у мноштву. Ове две именице, даље, у потпуности су се интегрисале у једнинско-множински однос, пошто је /-њ-/ из плурализоване збирне множине постало део основе у укупној парадигми (в. т. 34.3.1).

Нај прво *камѣњи* се збѣре за кўћу, *утѣпаше не овїја грумѣњи* Се, *їїїја голѣми грумѣњи*, *їма црњи камѣњи* у Муржїцу Шт, *Шўїѣи камѣњи* ги зовѣмо.; се поставу *камѣњи*, да се ставїу *онїја камѣњи* Го, а кѣт се *ошўшу грумѣњи* Др, *Кѣ[д]* да вїдим – *грумѣњи* на њїву.; *камѣњи* се *брѣле* и у Муржїцу Су.

б) Општи падеж множине на *-е*

б¹. ОПмн. са контролором конгруенције:

зберѣмо *мѣкре снѣйѣе* на јѣно мѣсто Се, *принесѣмо ѵо голѣме камѣње* до мајстѣре Ја, *сѣчем врѣвѣ ѵруће* Бе, па је заграђено *сѣс мѣкре ѵруће* Бе, требало да исѣче *овѣј корѣње* ГБ, *Ако су откѣсји дебѣли*, ако *їма пуно трава*, изокренемо *онѣ ошкѣсје свѣ*, цѣлу њїву. Го, *влачка бїла з голѣме ѵрње* Су.

У следећим примерима именица је заправо у ОПмн., пошто је у пасивној односно егзистенцијалној конструкцији семантика утицала на облик. На ОПмн. упућује у контролор конгруенције – *придевска јединица* у мн. усклађена са *множинском моцијом* рода која није истрвена у сиринићком говору:

кошїѣње се предавале у *пїѣц* Се, *имѣло врѣвѣ ѵруће* у *пѣток* Вр, се стаљало *голѣме камѣње* на кўћу Др, и *ўсїре ѵрње* изађу Ви.

б². ОП мн. без контролора конгруенције

С обзиром на бројност потврда са плурализацијом збирних именица на *-и*, у следећим примерима, или у већини њих, употребљен ОПмн.:

ош камѣње имѣло, *посїпем га сѣ[с] жѣрље*, *гѣсу жѣрље*, па *тўроў* у *жѣрље*, *пѣсле жѣрље тўроў*, да *гѣсу жѣрље* ко^т Цигѣнке, *одмѣ тўри* у

жарље, тури туј јопе *камење*, *по камење* чичџле, једемо *кошијање*, *кошијање* припремамо да печемо, насечоу *џруће* и уплџтоу, ће напрају *ош џруће*, заградиу *ош џруће* Се, и се тури у *цвџе*, угасиш *жарље* Ја, одвржемо *снојље* у гувно, ће донесемо *џруће* кот куће Вр, сас *камење* се зидало, ако смџш да улџнеш у *џрње* Шт, Па трџба ти да идеш да гасиш *жарље*. Иде да угаси *жар* куд никџе жџне коа знала да угаси, па оноди. „Жџми Бџг, маџије ти су учињџте.“ Тамо пуштоу у вџду *жарље* да пишти. ДБ, *џруће* смо брале ГБ, Има никџа и *о[д] џрње* Др, Увртиу мџжи *џруће*, па *сас џруће* Су.

62.1.2. Општи падеж множине на -и

Број потврда није велики, што је корелативно са високом стабилизацијом ОПмн. на -е у сиринићком говору (в. т. 55.1.2).

Напрају се лџсе *ош џрући* Бе, изгребаа се *на сџви џрњи* Др.

62.1.3. Номинатив множине, општи падеж множине на -а

Нестабилност збирних именица и у сиринићки говор, како је и иначе у граничном јужнокосовском (Младеновић 2013: 204), увела је у систем нови множински облик на -а, развијен према јединском облику збирне именице на -е, тако да се формира системска множина (-е : -а)

И да вржеш *сас џај џрућа*. Се, ми нџ смо вржуваље *сас џрућа*, и у *џџј џџрја* удри вџда Ја, на *жарља* се тури јџно дрво, узе се *џрућа* Шт, имало *џџрја* у воденицу ГБ, па пршти вода *ош џџрја*, *овај џрућа* џт овако окренџмо Го, у *голџма снојља*, се *омџкру џрућа* Ви, стал'ал'е *џџј дрвџћа*, ако се *омџкру снојља* у џиву Др, Јџн вржџје снопџве у *џрућа*.; *ће* ти *изџору* рџке *жарља* Су.

Овај морфолошки тип потврђен је у свим пунктовима сиринићког говора. Веће је снаге у источнијем делу Сиринића, окренутом јужном Косову.

ЗБИРНЕ ИМЕНИЦЕ НА -а (дџца, браћа)

62.2. Дистрибуција облика збирних именица *дџца*, *браћа* и присуство јединских односно множинских облика у различитим падежним значџњима у сиринићком говору не разликује се од дистрибуције на већем простору ближих и даљих српских говора¹⁸⁷. У идиомима ове зоне једински облици сређу се у Н и А односно у ОП, затим В, док се множински облици јављају у Д.

Парадигматска неусклађеност јединских и множинских облика ни у сиринићком говору, како је и иначе у околним говорима, не прати суплетивизам заменичко-придевске парадигме, пошто су контролори конгруенције

¹⁸⁷ Овај ареал простире се од северног дела Шар-планине, Метохијске и Косовске котлине, преко косовско-ресавске дијалекатске области до Баната (Павловић 1939: 169, Ивић 1957: 196, Јовић 1968: 86, Реметић 1996: 475, 476–477, Ивић–Бошњаковић–Драгин 1997: 67–68, Младеновић 2001: 317–318; Букумирић 2003: 216–217, Младеновић 2011: 212, Младеновић 2013: 205).

уз једински облик именице и у сиринићком говору најчешће у множини¹⁸⁸. Оваква плурализација конгруентних речи, заправо, представља регуларизацију конгруентних речи према лексичкој множини ових именица. „Овакво превладавање множинског значења над јединским обликом поједностављује модел слагања, пошто све конгруентне речи припадају истом граматичком броју, чиме се избегава несагласје у граматичком броју између атрибутски и предикатски употребљених јединица“ (Младеновић 2013: 205). Оно што сиринићи говор донекле издваја из ареала коме овај говор припада је недовршена семантичка конгруенција придевских речи, пошто се – поред остварене плурализације, срећу и примери са граматичком, јединском конгруенцијом у ОПјд.

Преосмишљавање наслеђене парадигме у сиринићком и околним говорима последица је несагласја граматичког (јд.) и реалног броја (мн.).

Оно што сиринићи говор, такође, уклапа у опште стање говора ареала коме припада је и обимнији аналитизам именица *дѣца* и *браћа* у односу на остале именице *-а* деклинационог обрасца. Изразитији аналитизам ових именица структурно се наслања на једински аналитизам им. *дѣѣ*. То је разлог зашто је број очуваних флексивних падежних дистинкција ових именица онакав какав је у јд. и мн. им. с. р. (Н = ОП = В, Д). Оваквој морфолошкој ситуацији доприноси и то што флексивни Гјд. на *-е* у *дѣца* и *браћа* није подржан синкретизмом са Дјд. и Лјд. именица деклинационог обрасца, како је код осталих именица *-а* обрасца¹⁸⁹.

62.2.1. Номинатив

Па *дѣца* *јѣле*, а не *осѣанјуоѣ дѣца*, *зрѣва дѣца* ми бѣле, *Дѣбра* ми бѣла (!) *дѣца*. Нека ми су *живи*.; и сѣг *овај дѣца* тако, веселила се *млада дѣца* Се, Те *моа дѣца* нека се црцкоѣ; *дѣца* бѣле *ради* за *кокѣшке*, *овија мѣшки дѣца*, кѣд онѣдиѣ *дѣца*, *дѣца* скѣпу неке смрѣке, *дѣца ради*; *Дѣца* више *израснале*. Али ѣни су *радѣсни*, кѣт ѣе дѣје јѣсен.; и *дѣца радѣсни* бѣле.; А *дѣца мѣи* бѣле *ради* Ја, *дѣца*, *мала*, утѣпоѣ врѣпче; кѣд ми бѣла (!) *миѣца дѣца*, сѣг *дѣца сѣми* су вѣци, жѣми *дѣца*, овѣј су *миѣца дѣца*, *дѣца* кѣд ми бѣла *миѣца*, *дѣца* пѣшту, кѣму су *ѣома* *дѣца*, *дѣца* ми бѣле *мали*, *дѣца* ми бѣле *гѣли* Шт, тѣлко имѣле *дѣца*, остѣле *дѣца* сиромашчиѣи, јѣ исто ка *ѣија дѣца*, *дѣца дѣнѣшњи* би требѣле; *Нѣши дѣца*, од ѣвде што ѣшле по школе; *ѣо никѣи дѣца* и пѣсле носѣле Бе, *дѣца* се ѣѣту Шт, *дѣца сѣиѣна*, мѣ смо бѣле *дѣца* ГБ, *дѣца жѣнска* Го, посѣбно јѣл'е *дѣца* на сѣвру Др, терѣл'е *дѣца* волѣве, *дѣца* ми порѣстѣше, а *дѣца* ми бѣл'е *бѣсѣтри* ка злѣто; *Мѣл'и дѣца*, јѣс.; *дѣца* се скѣпиѣ, пѣшто плѣчѣв *дѣца* Су;

¹⁸⁸ Више о плурализацији конгруенције уз им. *дѣца* и *браћа* у говорима југозападнѣг дела Косѣва и Метохије в. у Младеновић 2011а: 212–215.

¹⁸⁹ Оѣвако се обѣашњаѣа дистрибуција облика ових именица у ареалу коме припада сиринићи говор (Младеновић 2013: 205–206).

овија браћа оженише се, ни њојни *браћа* немале Се, онакви *браћа* Ја, *Моји браћа*, сви четворица, отидоше у Младеновац. Вр, *браћа* отоше, *браћа* се свадеше за међу, биле *браћа* и се поделиле Шт, и *браћа мали* ми биле Бе, *ивоји браћа* отерише лопове сас пушке ГБ, *Горицини браћа* имау бџл стоку Го, брго се подељу *браћа*, ал ти дошле *браћа* Др, На свадбу *браћа* ги биле најрадосни. Ви, орале ни *йо големи браћа* Су.

Неспецифичност парадигме именица *деца* и *браћа* и несагласје семантике и граматике утицали су на специфичану дистрибуцију придевских речи уз ове именице – контролор конгруенције је редовно у Нмн.

Уз именицу *деца* потврђена су два облика Нмн. придевских речи: а) примери на *-а*, који нису континуитет форме јд. ж. р., већ преосмиљена конгуенција према семантици с. р. мн. ове именице, и б) примери на *-и*, који су подржани једним од значења именице „дете“, када ова именица значи и „мушки потомак, син“. На посебност судбине придевских речи уз ове именице указује и одсуство продора форми заменичко-придевских речи на *-е* у Нмн. с. р., иначе потврђених од ових речи уз Нмн. других именица с. р.

Множинска семантика м. р. именице *браћа* утицала је на стабилизацију Нмн. м. р. придевске речи. Усамљени примери са одредбеном јединицом на *-а* (*браћа* ми биле *мала*, *браћа рођена* Бе) могућ су продор из књижевног језика, али и наслањање на Нмн. с. р. придевске речи уз именицу *деца*.

Хипокористик *дечица*, потврђен малим бројем примера, уклапа се у морфолошки тип основне именице *деца*: Ёте тако, *дечица*. Се, израсле и моа *дечица* Вр, а зџр биле наједене твоја *дечица* ГБ, *дечицама* прво дадем да једо Др.

62.2.2. Општи падеж

Именице *деца* и *браћа* у ОП имају облик јд. им. на *-а*. Контролор конгруенције, међутим, показује да семантика утиче на граматику, па су ови реченични чланови факултативно у множини. У делу примера контролор конгруенције је у једнини.

а) Примери без контролора конгруенције:

и *децу* вођу, поживџла лџк *ири децу*, покривале *децу*, *децу* смо родиле доста, и *око децу*; имаа *браћу* Се, дџн и ноћ радиле *децу* да се обџче Ја, *децу* купамо с туј вођу Шт, и *браћу* да видим Бе, у цркву смо крстиле *децу*, држиш стоку и раниш *децу* ГБ, одведемо *децу* Го, чувала ми свџкрва *децу* Др, *децу* ожџни Су.

б) Примери са контролором конгруенције у јд.:

за своу *децу* Ја, ја моу *децу* сџм вржуала Шт, за *мицку децу*, и *децу сџиину* ГБ, требала најпрво да виќне *иосџару браћу* Го, нџт могле да спџсу *Сџианкову браћу* Др.

в) Примери са контролором конгруенције на *-e*

Примери са контролором конгруенције на *-e* могу бити регуларни ОПмн. м. р., што је вероватније, али и продор наставка *-e* из ОПмн. ж. р. Ретке потврде са ОПмн. на *-и* (рађала свѣ мушки дѣцу Се, овија дѣцу нѣ ги гледала ДБ) несумњиво су наслањање на ОПмн. м. р.

Види *ѿоголѣме дѣцу Се, никѳе дѣцу кѳд ги глѣдам Бе, дѣцу свѣ ѿѣ* у рѣке Шт, свѣ бѳлес на *Милкине дѣцу ГБ*, па да ви́кнеш *сво́је дѣцу Го*, нѣт мислѣле за *наше дѣцу Др*;

отерѣше у зѳтвор и *његове бра́ћу Се, Си́анојкине бра́ћу* нѣкој нећаа Ја, нѣ видѣла ни *сво́е бра́ћу Бе*, а зѳшто да издадем *мо́е бра́ћу ДБ*, у цркви дошла *сѳ[с] сво́е бра́ћу Го*.

62.2.3. Датив

У дативу су именице *дѣца* и *бра́ћа* доживеле плурализацију, тако да се остварује поремећај парадигме. Плурализација датива могућа је, пошто ове именице покривају и збирну и системску множину.

а) Именица *дѣца*

У Д именице *дѣца* потврђена су три наставка, иначе присутна и у систему дативских облика именица *-а* деклинационог обрасца. Оваква присутност наставака није неочекивана пошто именица *дѣца* у ОП припада *-а* деклинационог обрасцу. Припадност с. р. у јд., али и семантиком, присуством три наставка *дѣца* се приближавају и облицима Дмн. им. с. р.

Основни наставак у дативу именице *дѣца* у свим пунктовима сиринићког говора је *-ами*, док је *-ам* карактеристичнији за западнији, а *-ама* за источнији део Сиринића. Присуство *-ама* у источнијем делу условљено је лингвогеографским положајем ових насеља, пошто се она наслањају на јужнокосовски ареал, у коме – поред присутних облика тима *деца́ми* – доминира наставак *-ама* (Младеновић 2013: 207).

а¹. Наставак *-ами*:

свѣм *деца́ми* по јѣно, *деца́ми* смо тура́ле зѣјтин, у́ши ги проводѣле *деца́ми*, тој бѣло *деца́ми* наш'ѣма, рѣкни *деца́ми*, та́ко сам ја радѣла мојѣма *деца́ми*, дѳриш његовѣма *деца́ми*, *деца́ми* смо плѣле од вѣне Се, напрајле стѳри *деца́ми* о[д] дрѳа Ја, ја сѳге *деца́ми*, тура́ле *деца́ми* под глау крпчи́ће Ја, ни нашѣма *деца́ми*, дѳј и њѳјнѣма *деца́ми* Вр, ми се чѣни да бѣло нај тѣшко мојѣма *деца́ми*, да покажем и *деца́ми* дѣ је Шт, Дѳр сѳм дѳла свѣм мушкарѳам, вѣћ малѣма *деца́ми* нѣ сѳм имѳла.; ѳна је овѣма *деца́ми* ма́ти Бе, Зѣме требѳло да исплетѣмо ѣ *деца́ми* ѣ нами. ДБ, чоколаду гу кѣпи па гу дѳде *деца́ми*, спремѣла по јѣно дѳрче и *деца́ми* Го, тѣ свѣ сѳм плѣла ја мојѣма *деца́ми* Др, свѣ ће ги кѳжем твојѣма *деца́ми* Ви, и *деца́ми* пра́ла нѳге, мљѣко смо тура́л'ѣ *деца́ми*, вѣл'им *деца́ми* Су.

а². Наставак *-ам*:

да напра́им станóве *де́цам*, да се свáри *де́цам* Ја, а ко́му да да́дем ако не́ *де́цам* Вр, пр́во да́ди *де́цам* ДБ.

а³. Наставак *-ама*:

ја́ не́што да пруж’им по́моћ *деца́ма*, да пруж’им по́моћ *деца́ма* Др, ни *деца́ма* моје́ма не́ ги би́ло ле́ко, а за́што да сл́ужиш воликвэ́ма *деца́ма* Ви, *деца́ма* сэм купи́ја симичи́ће Су.

б) Именица *браћа*

У Д именице *браћа*, поред морфолошких типова карактеристичних и за именицу *деца*, присутан је и наставак *-има*, карактеристичан за Дмн. м. р., очигледно преузет из Дмн. осталих именица м. р. под утицајем семантике ове именице¹⁹⁰.

б¹. Наставак *-ама*:

ту́ја о́цу, ма́тэре, *браћа́ма*, свэ́м дава́ла о́на дарóве Се, не смéла да рéкне *браћа́ма* Ја, ку́ће ги упали́ле моје́ма *браћа́ма* Шт, нема́ло *браћа́ма* да се прáти Бе, *браћа́ма* ће́рке не́ ги останува́ле, ни моје́ма *браћа́ма* нема́ло ГБ, па да ка́же *браћа́ма*, *браћа́ма* своје́ма да одне́се Го, А ко́му ће помóгнеш ако не помóгнеш своје́ма *браћа́ма*?! Др, А моје́ма *браћа́ма* остадо́ше ливáде некосéне Ви.

б². Наставак *-има*:

Сáл треба́ло да ка́жеш *браћи́ма* Се, не пáмтим да смо певáле *браћи́ма*, украдо́ше кра́ве и нашéма *браћи́ма* Ја, Ѐ сестра́ми, ѓ *браћи́ма* треба́ло ѓсто да се оста́и. Вр, нај убáве би́ле твоје́ма *браћи́ма* Бе, а оноди́ле и то́ј њојне́ма *браћи́ма* ГБ, те́ма Милкинéма *браћи́ма* Го, Ће ви́диш ако ка́жем моје́ма *браћи́ма* Др.

б³. Наставак *-ам*:

каза́а и *браћа́м* Се, ако се одне́се *браћа́м* Вр, нај пр́во ће се да́де *браћа́м* па сéстрам ДБ, де́ било да не́ се ка́же *браћа́м* Го.

б⁴. Наставак *-ами*:

Моје́ма *браћа́ми* де́ца Вр, да́ј ги своје́ма *браћа́ми* Бе, по́ старéма *браћа́ми* ГБ.

62.2.4. О облицима именица *деца*, *браћа* у партитивним конструкцијама в. т. 67.1а².

Збирне бројне именице

62.3. Збирне бројне именице од бројева *два*, *тѝри* и *чеѝири* граде се суфиксом *-ица*, бројне именице од *ѝеѝѝ* па даље изводе се суфиксом *-ина*. Именице на *-ина* значе тачно онолико колико је саопштено основним бројем.

а) Суфикс *-ица*:

Дво́јца смо седéле, *дво́јца* смо работáле.; *двои́ца* ако мога́ле да донéсо Се, *тѝрои́ца* живéле у Ша́ру, смо би́ле *дво́јца* ми́ Ја, па ће по́јоу *чеѝѝвори́ца*

¹⁹⁰ Уп. са оваквим шаренилом наставака у оближњем јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 207).

мужи, а како можоу *оба двојца* да лажоу Вр, отишле у Немачку сви *тјројца*; Кáne, косíле *оба двојца*.; Кэд умр Стóјан, остадо́смо *двојца*. Шт, сви *четворíца* ће íмоу различита презимéна, *оба двојца* óфоу да бíноу јунаци Бе, Кэдэ смо бíле *двои́ца*, *обóјца* вржу́ємо; *двојца* да гу нóсу, па ва́ко *двојца*, *тјројца* да сэдну Го, Ако мо́же *четворíца*, ако нé – *тјројца*.; Др, доватíл'е *тјројца*, *четворíца*; óни *двојца* сéчоу сэ[с] ша́ру, остадо́смо *тјројца*, изл'éноу на ул'íцу, *двојца* у сéло што су Су.

б) Суфикс *-ина*:

íо дванаесíйна крáве имáло да се чу́ва, до́фоу *íеи́йна* на врáта Се, ће косíмо *íеи́йна* тјј ливáду Ја, ал зáшто *деветíйна* а нé *десетíйна* Вр, *шестíйна* чобáни отерíше вúце, *Пеи́йна* бíле да се мíру дóле. Шт, Ако је камењíто мéсто, íдоу по *íеи́йна*. *Тројца*, *íеи́йна*. Нáj вíше *íеи́йна*, ж'ими-тí. По *íеи́йна* íдоу. Бе, ѳни бíле *седмíна* бра́ћа ДБ, сви *íеи́йна* ѳфоу да íдоу на свáдбу ГБ, доватíле *седмíна* да га тéпо Го, *седмíна* ни работáл'е на кúћу Др, сви *íеи́йна* живéле у Урошéвац Ви, Ако не можéте четворíца, бíћи ће можéте *íеи́йна*. Су.

в) Сематика збирних бројних именице проширена је са скупине особа мушкога пола и на мешовиту скупину, али и на скупину особа женскога пола:

Мúж ми бíја до́бар, памéтан, па свé смо учинíле мí *двојца*. Ја, непунолétни смо бíле *оба двои́ца* („младожења и млада“) Бе, на тóј мéсто *четворíца* што изгину́ле („два мушкарца и две жене“) ГБ, Смо íшле по *двојца* – јén нóси кро́шњу за јáјца, да́вов јáјца („скупина особа женскога пола“) Го, Умрле *оба двои́ца* – í мúж í жéна. ГБ.

Збирне именице на **-jadь*

62.4. Именица *чéљад* („пород, деца“), која је у процесу нестајања, пришла је именицама м. р. на *-о*, како је и иначе у говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала (Младеновић 2011а: 218, Младеновић 2013: 209), али и у горанском говору (Младеновић 2001: 317).

Нíшта нé бíло тéшко мо́јема *чeљáдима* Вр, а кóј не во́ли сво́је *чeљáде* Бе, *чeљад* трéба да се обúче ДБ, мóј *чeљад*^м úвек најéден ГБ, лéко је кэ[д] ти је до́бар *чeљад* Др, а *чeљáди* сáмо ћу́ту Ви.

Збирне именице по унутрашњем значењу

62.5. И у овој скупини именица са значењем колектива које према себи немају регуларну множину, слаби значење мноштва, што доводи до продора множинске конгруенције уз ове именице, али факултативно уводи и плурализују облика датива. Овакво преосмишљавање наслеђеног система у сиринићком говору не разликује се од стања у околним говорима на Шар-

-планини, јужној Метохији и јужном Косову (Младеновић 2011а: 218–222, Младеновић 2013: 210–2012).

И у сиринићком говору, како је и у оближњим говорима, највећи број потврда са оствареном плурализацијом забележен је уз именице на *-а* са значењем сродника, што је последица изразите индивидуализације по познатости чланова скупина у овим именицама (Младеновић 2013: 210). Именице са значењем скупине животиња нису подложне плурализацији због своје неперсоналности.

62.5.1. Контролори кунгруенције збирних именица по унутрашњем значењу срећу се у јд. и мн. Плурализација контролора конгруенције подстакнута је значењем збирности ових именица¹⁹¹.

а) Примери без плурализације

Овде се наводе и примери без контролора конгруенције, који заправо не показују да ли има плурализације или је нема:

Ће нај прво ти *дође родбина*, најближња *родбина*, жими *дечица*, жими *моа дечица*, де легала *наша сџока* Се, скупи се *својбина* све, *својбина* иде, на славу *дође својбина* Ја, они млозина биле, *њина својшџина*; ми не смо биле *голема сироиња*, било *голема сироиња* Бе, све ће не направу момци, *дечурлија*, само вода Шт, *родњина иде* на гробља, *родњина носи* црнину, *иде цела родњина*, три пута годишњо *родњина иде* на гробља ДБ, јер овде *била сироиња*, за здравље попије кој му је другар или *својбина*, *сџока* да се рани, *сџока* се држала ГБ, И *свака сџока* знала на своје место Го, *наиђе наша војска*, како доје *њона својбина* Др, *сџока* на планину, *која сџока* падне нешто, *сџока* има слабо, *испогубила се војска* Су.

б) Примери са плурализацијом:

уленоу својбина, нека ми су *живи дечица* пџт Се, *млозина биле* што *којале*, и *колко биле сироиња*, *добиле својшџина* за ујутру, *воденицу имале џовишџина* Бе, *долазу родњина*, *долазу друшџиво* ДБ, У *додолке* ишле кој оћале, кој *биле сироиња*.; *својбина туј седеље* ГБ, Ё, *овамо имале* и *сџока* Го, па да ги проснемо да *не би се кајале сџока*, и *младина* не *џамџу* кадашња је тај црква Др.

ИМЕНИЦЕ *pluralia tantum*

63. У ареалу коме припада сиринићки говор непотпуна сагласност семантике и граматичких обележја доводи до преосмишљавања граматичких обележја, која се прилагођавају значењу. Ова појава захватила је факулта-

¹⁹¹ Више о овоме в. у Младеновић 2011.

тивно померање падежних облика у пасивним¹⁹² и егзистенцијалним¹⁹³ конструкцијама, а најобимније измене остварене су у судбини збирних именица и именица *pluralia tantum*¹⁹⁴. У овом процесу приближавања значења и облика дошло је до слабљења и категорије збирних именица плурализацијом, док су појединачне јединице у оквиру именица *pluralia tantum* ликвидирале сингуларизацијом.

Разлоге слабљења категорија збирних именица и именица *pluralia tantum* у говорима ареала коме припада сиринићки у непосредној је вези са семантичким и морфосинтаксичким слабљењем збирне множине. Наиме, именице *pluralia tantum* – ако у њима семантика збира, углавном изван предмета биполарне структуре, није изразита – интегришу се у систем јединско-множинске парадигме развијањем секундарних сингулатива. „Ако је двојство предмета у функционалном јединству – без обзира на то да ли је именица *pluralia tantum* по пореклу из некадашње двојине или из плурала сингуларне множине – семантички јасно препознатљиво, именице *pluralia tantum* отпорније су на развијање секундарног сингулатива“ (Младеновић 2013: 213).

Нестабилност именица *pluralia tantum* подстакнута је дефектном парадигмом без јединских облика.

У говорима југозападног дела Косова и Метохије нешто већи број именица са секундарном сингуларизацијом именица *pluralia tantum* забележен је у северношарпланинским говорима у Гори, Подгори и Сретечкој жупи, у којима је остварен интензивнији контакт са западномакедонским говорима. Инвентаром ових именица сиринићки говор наслања се на призренско-јужноморавске говоре Метохијске и Косовске котлине.

64. Семантичке супкласе именица *pluralia tantum*¹⁹⁵

64.1. Супкласа одећа

Јасна бипартитна структура од два идентична спојена дела која чине јединствену целину и у сиринићком говору добро чува множински облик.

Шíле овéјэ, чаи́ре („панталоне од вуненог сукна“) ги вика́ле. Чаи́ре шíла.; сна́шке тура́ле йанíфле му́шке, кла́шње тка́ла Се, А па ста́ро до́бо бíле чаи́ре, нíти има́ло кулакóйке Ја, де сэм има́а йанíфле у мла́дос, ако ймаш и га́ће Вр, па до́шле и йалíалóне, има́а ми муж^{III} чаи́ре Шт, ни да́ л

¹⁹² Више о овоме в. у Младеновић 2012в.

¹⁹³ Више о овоме в. у Младеновић 2014.

¹⁹⁴ О инвентару и судбини именица *pluralia tantum* у говорима зоне којој припада и Сиринић, али и ширем словенском ареалу, затим о последицама разрешења несагласја граматике и семантике у оквиру ове скупине именица детаљније в. у Младеновић 2007б, затим у Младеновић 2013: 212–221.

¹⁹⁵ Највећим делом прихваћена је подела именица *pluralia tantum* на семантичке супкласе Љ. Суботић (Суботић 1999).

имале *гаће*, сѓге *фармерке* нѓ су скѓпе Бе, кѓпи бѓгле *гаће* ДБ, одѓло имѓа *оѓи клѓише* тѓнке шиѓено, тѓ шарѓне *клѓише* ГБ, тѓј бѓло понѓпре *чакшире*, ицепѓа и *ѓалиѓфлоне* и *гаће* Го, *Клѓише* се прѓло, се ткѓле *клѓише*, се носѓле *ѓаниѓало*не. Др, изѓђо тѓко у *гаћѓ*, Шиптѓрке нѓсу *димѓе* Ви, *гаће* се шиѓло, дѓниѓа бѓѓл *келѓнке* и *кулакѓѓке* Су.

64.2. Супкласа направа, алатка; превозно средство, музички инструмент

а) Већи број именица овога значења опстао је у облику *pluralia tantum*.

а¹. И *врѓѓа* затворѓна, му се отвориѓле *врѓѓа*, отвориѓле се и нѓша *врѓѓа*, бѓднеш *око врѓѓа*, тѓмо *на врѓѓа*, купиѓа три дрвѓна *врѓѓа* Се, тѓ[j] је *врѓѓа* отворѓна Шт, отворѓу се *врѓѓа*, остаѓа *кѓња ѓозѓди врѓѓа* Бе, ѓе излѓне домаћниѓа *на врѓѓа*, нишѓало је *на врѓѓа*, *на обѓрња врѓѓа* ДБ, држѓле обѓрња *врѓѓа* ГБ, турѓле *ѓред врѓѓа* Го, и чѓка *на врѓѓа*, вардиѓа овѓмо *ѓри врѓѓа*; А и смо баѓѓл'ѓ ѓл'и обѓс, ѓл'и штѓ бѓло *од врѓѓа* па унутра у кѓћу. Ви.

У западном делу Сиринића надстрешница над дворишним вратима је у множини (Накитѓмо кѓћу, *враѓѓиѓце* обѓрње. Шт, видиш кѓкве су *враѓѓиѓце* Ја, имѓло и нѓше *враѓѓиѓце* Вр, имѓло *на враѓѓиѓце* обѓрње ГБ), док се у централном делу срећу именице оба броѓа. У источном делу овога говора именица је у јѓдини (*на враѓѓиѓцу* имѓло никѓѓе плѓче Го, ако се искрѓви *враѓѓиѓца*, *над враѓѓиѓцу* Др, штѓ си туриѓа *на враѓѓиѓцу* Ви).

Семантика биполарне структуре условѓава множину именице *чеѓѓѓала* (тур. *çetal*, „рачѓаста грана, рачѓаст комад дрвета, ракле“): нѓ се видеѓле тѓј *чеѓѓѓала* на дрво Се, ѓл су шиѓѓка *чеѓѓѓала* Ја, па ѓма ѓгле штѓ се врзѓјуѓ от сѓње *на онѓ чеѓѓѓала*, никѓѓе *чеѓѓѓала*, мѓже и дрвѓна *чеѓѓѓала* Го.

Поред доминатног *наочѓре* (нѓ сѓм узѓѓа *наочѓре* јѓш, јѓ ѓмам јѓне *наочѓре* Ви), вероватно новиѓег порекла, потврђено је и *наокѓле* (нѓ ми требѓле *наокѓле* ГБ, приѓе немѓло ни *наокѓл'ѓ* Ви).

а². Без обзира на завршетак, именица „клешта“ увек је у множини. Именица ж. р. на *-е* карактеристична је пре свега за најзападниѓа села, док је с. р. на *-а* обележје највећег дела сиринићког говора: желѓзне *клѓѓѓѓе* Се, имѓле смо и ми тѓкве *клѓѓѓѓе*, стѓсни сѓс *клѓѓѓѓе* Ја, ако купиш *клѓѓѓѓе* Вр; сѓз братѓве *клѓѓѓѓа* Бе, тѓј су *клѓѓѓѓа* до тѓбе ДБ, од желѓзна *клѓѓѓѓа* ГБ, ѓе га изѓѓдим *сѓс овѓј клѓѓѓѓа* Го, желѓзне *клѓѓѓѓа* Др, немѓм ни јѓ *клѓѓѓѓа* Ви.

Именица *ножѓѓѓце* („маказѓ“) редовно има овѓј облик: *ножѓѓѓце* Го, Па ѓма нарѓчитѓ, посѓбне *ножѓѓѓце* н'ѓне штѓ се стрѓжо бѓѓце. Др.

а³. Више именица са значењем превозног средства код којег се уочѓва вишеделна структура опстају у *pluralia tantum*:

на кѓла ѓѓо жѓне, нѓ смо мѓгле *сѓс кѓла*, снопѓве *сѓс кѓла*, кѓѓла ме утепѓле, куфѓре натурѓла *на онѓ кѓла* Се, *кѓла* прѓста Шт, желѓзна *кѓла* Го, *сѓс кѓла* Др, и дрвѓна бѓл'ѓ *кѓла* Ви, гољѓме *кѓла* Су;

у братове *сање*, најголеме *сање* Шт, Коли́кве му су зало́га, ка *сање* Го, у *сање* Го, да нџсим на *сање* Др, *сање* је нај прџсто, *сање* имало, упрџгни и *сање* и за чџс, три *сање* ђубре Су.

Са значењем „кола са четири точка“ забележена је именица *чеџворџје*, коју је практично истисла именица *ко́ла*: А ченицу носџле сџс *чеџворџје* ГБ, Кџд немамо више ко́ње а штџо ће ни *чеџворџје*. Ви, Сџс ко́ла је по тџшко. Сџс *чеџворџје* не мо́же. Једино ако намџштиш са два *ко́ла* (: ко́ло, „точак“) Су.

Именица са значењем „лако превозно средство са два точка“ – *чџзе*, најчешће је потврђена у мн., али није непознат ни сингулатив *чџза*: узџле ни и на́ше *чџзе* Се, нџт имало *чџзе* у село Ја, то́ј бџле дрвџне *чџзе* Вр, ако ти до́ђоу чџзе ГБ, не мога́л’е сви у јџне *чџзе* Др; а сна́ша је у ту́ј *чџзу* ДБ, ако џма јџш јџна *чџза* у Сирини́ће Др.

а⁴. Именица „на́вџе“ бележена је с наставком *-и*, чешће, и с наставком *-е*.

Судџћи по контролору конгруенције, именица *на́вџи* припада ж. р. без обзира на наставак: *на́вџи* имале, па на *на́вџи* озгџр Се, братџве *на́вџи*, имало бџл бра́шњо у *на́вџе* за цџлу зџму Ја, *на́вџи* мо’џму бра́ту Шт пона́пре у *на́вџи* месџле ДБ, Искрши́ше се и на́ше *на́вџи* ГБ, то́ј се тура́ло у *на́вџи* Др, Имало те́ј *на́вџи* што седе́ло бра́шн’о.; па имало ш’то се стру́ж’е оне́ј *на́вџи*, а *на́вџи* имало, мо́ра да обрџше *на́вџи* Др, у *на́вџи* ће га ста́јмо, Смо имале *на́вџи*. Л’џпе *на́вџи*.; и цел’џва *на́вџи* Су;

Имало у сва́ку ку́ћу по јџне *на́вџе* ГБ, ове́ј *на́вџе* су ста́ре Го, Кџ[д] да ви́дим – пра́зне *на́вџе* Др.

а⁵. Целине разбоја које имају два функционално повезана дела припадају именицама *pluralia tantum*:

А ту́ј имало и *џодно́шке*, оздџл, но́ге што се газџло. Се, ту́риш но́ге на *џодно́шке* Вр, имало на разбој *џодно́шке* Шт, џве штџо је *џодно́шке* Го;

И го́ре *чкриџџшке* што се диза́ле ни́ти. Се, Ё, ви́диш, то́ј су *чкриџџшке*. Ја, за ни́ти *шкриџџшке* ГБ, знџм за *чкриџџшке* Ви;

И го́ре чкрипу́шке што се диза́ле *ни́џи* („конац што се провлачи кроз брдо на разбоју“). Се, *ни́џи* да се тка́’е Ја, прво га увџдеш у *ни́џи* Вр, прво у *ни́џи* па у брдо Шт, сџс *ни́џи* Бе, те́ј *ни́џи* од разбој Го, *ни́џи* су бџш ја́ки Др.

Кад се именује издвојени део функционалне целине, у партитивним конструкцијама или појединачном делу целине, у употреби је *ни́џи*: а мло́го *ни́џи* џма Ја, на те́ј два *ни́џи* имало Вр, врџи та́ј *ни́џи* Др.

У сирини́ћком говору, али и околним говорима, истом реалијом сматра се и део разбоја на коме је учвршћено брдо и део ткачког разбоја са густо поређаним жицама кроз које су провучене нити основе и којим се сабија потка. У сретечком, горанском, подгорском, подримском ова реалија је именована са *брди́ло* (Младеновић 2007б: 102), у сирини́ћком и јужнокосовском са *брдо*.

Алатка са гвозденим зупцима која служи за гребенање, чешљање вуне, лана и сл. у сирини́ћком говору редовно је у множини: имале и *гребџни* за

вуну Се, ако имаш *гребене* за вуну, *гребени* биле и за вуну и за конопље Вр, и тија *гребени* имало Др.

а⁴. Именица „бисаге“ најчешће се користи као *pluralia tantum*:

наше *бисаге*, *бисаге* туру да се вођу, они прођоу *бисаге* преко њи; И пуно, *бисаге*, и позади и спред, жито, тој сѣме. Се, напунимо *бисаге* Ја, *бисаге* на рамено Шт, *бисаге*, тако се звало, ставимо сѣме у *бисаге* Го, па *бисаге* на раме, пшеница у *бисаге* Др.

У Штрпцу је потврђен и јединско-множински однос *бисаг* – *бисаги*, у коме је *бисаг* једна страна бисага (Јен *бисаг* на јену, други на другу срану; па *бисаги* на рамено).

а⁵. Иако говори у Метохијској и Косовској котлини са којима сиринићки показује сродност у морфологији дугуљасту нараву за храћење стоке која стоји уза зид именују именицом *pluralia tantum јасла* (Младеновић 2007б: 104), у сиринићком говору основни облик именице гласи *јасле*. Овај облик користи се претежно као *pluralia tantum*, али нису непознати ни примери са секундарним сингулативом *јасле*:

око *јасле* за сено, напраене *јасле* Се, немој да стаљаш сено у теј *јасле* Ја, а *јасле* ни биле до зид^т Вр, напраисмо и ми *јасле* Шт, напре немале *јасле* од битон ГБ, големе *јасле*, пуње *јасле* Го;

и тебе ти се искршило *јасле* Се.

У сиринићком говору нису непознати ни ретки примери са именицом у с. р. мн.: у пуна *јасла* Бе, сено било око *јасла* ГБ, ни стара *јасла* не бил'е по гол'еме Др, за у овај *јасла* Ви.

а⁶. Именица са значењем „мердевине, лестве“ у сиринићком говору потврђена је у од основе *слб-*, чиме овај говор иде заједно са другим северношарпланинским говорима (Младеновић 2007б: 105). Ретки примери с основом *сџлб-*, бележени као факултативни у источнијем делу, траг су контакта са метохијским и јужнокосовским говорима. Ситуација са овом именицом усложњава се и тиме што је она у западнијим насељима бележена као *pluralia tantum слубе*, али и *слубице*, док је у централним и источним насељима именица доживела сингуларизацију, па гласи *слуба*.

Плашија се да се качи на теј *слубе* Се, ене ги *слубе* до зид^т, принѣси ни теј *слубе* Вр, ако имате да ни дадѣте *слубе* Шт, напрај и ти *слубе* Бе, не смо ти врати́ле *слубе* ДБ, еве гу квачка на *слубе* Го;

свака кућа имала своје *слубице*, а какве ти су *слубице* Се;

ако дођеш на *слубу* Го, у[з] *слубу*, овај *слуба* Др, подигните *слубу* од зевње Ви;

нај добра је Перетова *сџуба* Ви, на *сџубу* Су.

б) Сингуларизација именица *pluralia tantum* захватила је део именица ове супкласе¹⁹⁶.

Сингуларизацијом именице „гусле“ сиринићки говор део је ширег ареала¹⁹⁷:

и дэда имáа *гúслу* Се, дé ти ^{је} *гúсла* Вр, највiше јéну *сэз гúслу* гу повáле Шт, мi смо седéле до ^угáњ а дéда *сэз гúслу* повáа Бе, и мi смо имáле понáпре *гúслу* ГБ, а ^уфн па дáди *гúслу* Го;

вiла за сéно, *вiла* да се мéша врá Ја, на дрвéну *вiлу* Ја, ^{ће} дiгнеш сэс *вiлу* Бе,

дáј ми тúј *вiлу* Шт, набрција се на *вiлу* Бе, скршија и тúј *вiлу* Го;

стабáле смо *кьúсу* да ваћáмо зáјце Бе, а прóсто ^{је} тóј да наприáш *кьúсу* ГБ, Пáдне

кьúса и бóл врaпчiћи *йoiй кьúсу*. Го, мóј дéда имáа јéну-*кьúсу* Др;

свáк íма *мáшу* у кúћу („жарач од два дела спојен на једном крају, машице“) Се, *мáша* је од желéзо Ја, помéри тéј жáрље *сэс мáшу* Бе, ^{узеш} *мáшу* Го, дáј ми тúј *мáшу*, *с мáшу* у óгањ, скршише *мáшу* Др, *мáша* Шу;

на верiгу је кóтоу Се, *верiга* бiла у óцак Вр, нiт íма вiше *верiга* да се вiди Шт, мóи имáле *верiгу* над óгањ Го, *верiга* прије Др, *на верiгу* обéсиш Ви, ка *верiга* си, *на верiгу* Су;

грабúља ^{је} да се грéбе сéно Се, имáла *грабúља* и о[д] дрво и од желéзо Вр, ^{узеш} *грабúљу* í – вúчи сéно ДБ, *сэз грабúљу* мéташ сéно на стóг Го.

в) Условно овој супкласи припада и именица *pluralia tantum* *вирiшииá* („вртложно кретање ветра; ковитлац“):

вирiшииá мóже и дрва да ишчúпа од корéна Бе, вéј годiне бiле јáка *вирiшииá* ГБ, *вирiшииá* ни однéле сéно ДБ, бéгај ако вiдиш *вирiшииá* Го, овúј годiну имáло некóлко *вирiшииá* Др, *вирiшииá* свé нóси Ви.

64.3. Супкласа делови тела

а) Именице супкласе делови тела биполарне структуре највећим делом опстају као *pluralia tantum*.

а¹. а *úсиá* – сáл крáста, свé да му отéкноу *úсиá* Шт, *сэс úсиá* га ваћáмо Бе, да га увáти *сэс úсиá* ДБ, да га увáти *сас úсиá* ГБ, тúри нéшто у твóа *úсиá*, мéтáле óгањ *на úсиá* кэд íшле Го, затвóри вiше *úсиá*, ни за дететóве *úсиá* Др, ка *на úсиá*, у вéј *úсиá* Ви, у твóа *úсиá* Су.

а². За означавање задњег дела, задње стране човечјег трупа, односно горњег задњег дела људског тела, користе се две лексеме: чешће *илéћи*, и

¹⁹⁶ Инвентар ових именица близак је оном на ширем призренско-тимочком терену (Тирић 1999: 127, Богдановић 1979: 56, 61; Богдановић 1987: 160, Младеновић 2013: 214).

¹⁹⁷ Јужна Метохија (Младеновић 2007б: 107), јужно Косово (Младеновић 2013: 217), Богдановић 1979: 56. Објашњење о разлозима сингуларизације прасловенске именице *pluralia tantum* в. у Соболев 2005: 106.

ређе *лѣџа*. Чини се да је друга именица интегрисана у лексички систем тек у новије време.

Децу на *ѿлѣџи*, нѣзо љутике нис *ѿлѣџи* да му вѣси, и ће увржоу на *ѿлѣџи*, бољу ме *ѿлѣџи* Се, његове *ѿлѣџи* биле ширѳке Ја, па се плѣто шарѣне *ѿлѣџи* Вр, дѣте на *ѿлѣџи*, На *ѿлѣџи* увржѣмо дрѳа.; голѣме *ѿлѣџи* Шт, ће те бољу *ѿлѣџи*, да нѣ те бољу *ѿлѣџи*; никѳга не бољу тѳђи *ѿлѣџи*; да не мѳже да се крѣву ничѣје *ѿлѣџи* Бе, свѣ *ѿреко ѿлѣџи* ГБ, носѣла сам на *ѿлѣџи*, бољу ме *ѿлѣџи* Го, свѣ му се товѳри на старѣ *ѿлѣџи* Др, бѣп у *ѿл'ѣџи* Су;

дрѳа да донесѣмо на *лѣџа*, на *лѣџа* свѣ тѳј Ја, на *лѣџа* да донѣсоу, А *лѣџа* нѣ-знам што је Шт, ги презѳале *лѣџа* у *лѣџа* Бе, на *л'ѣџа* однѣсем Др, бољу *л'ѣџа* да кѳпаш Су.

а³. Са значењем унутрашњости изнад предњег дела грудног коша, груди (у унутрашњости, испод кошуље, до срца) *нѣдра* се јавља као *pluralia tantum* у свим говорима ареала коме припада Сиринић:

тѳриу у *нѣдра*, оволикѳва *нѣдра* ми биле, ће тѳриш у *нѣдра* Се, у матери-не *нѣдра*, сѳкри га у *нѣдра* Ја, да га тѳри у своје *нѣдра*, ни у његоѳа *нѣдра* Вр, *нѣдра* да нѣ се вѣду, да тѳрим једѣње *ѿо нѣдра*; *ѳзи* га, па га тѳри у *нѣдра*, у *нѣдра* ће тѳрам сирѣње Бе, тѳри у *нѣдра* („ставити нешто код сиса“), *нѣдра* на њѣ оволикѳве Го.

а⁴. Са значењем „део тела где се кичма укршта са карличним костима“ у сиринићком говору потврђена је именица *pluralia tantum* *крѣѳѳа*:

а ме бољи у *крѣѳѳа* Се, ете-тѳј у *крѣѳѳа* Вр, бѳш ме бољу *крѣѳѳа* ГБ, кѳко могѳло тѳј у *крѣѳѳа* Ви.

а⁵. Именица „слепоочница“ припада *pluralia tantum*:

ѣве да га ѳдри у *слѣѳѳѳчи* Ја, *слѣѳѳѳчи* ти је куд *ѳѳчи* Вр, искѳѳило му нешто кут *слѣѳѳѳчи* Бе, ме бољи тѳј у *слѣѳѳѳчи* Го, *слѣѳѳѳчи* ГБ, *слѣѳѳѳчи* Ви.

а⁶. Именица *мусѳѳѳѳѳчи* припада м. р. мн.:

А мѳј дѣда па имѳа голѣме *мусѳѳѳѳѳчи* Се, и *мусѳѳѳѳѳчи* му обѣлѣле Вр, и сѳн му пѳшѳа *мусѳѳѳѳѳчи* Бе, његоѳи *мусѳѳѳѳѳчи* ка да су от слѳме ГБ, *мусѳѳѳѳѳчи* Го, Др, Ви.

а⁷. Хомонимија хомонима *кѳса* отклоњена је тако што именица са значењем људске власи припада именицама *pluralia tantum*, док је именица са значењем оруђа у једнини. Ова дистинкција, међутим, није доследна, тако да су потврђени и примери са именицом „коса“ у јд.

кѳсе нѣ смо фарбѳле Се, *ѳѳрка* ми неѳала да исѣче *кѳсе*. Ја, Сѳн ми се родѣја сѳс црне *кѳсе*. Вр, А ѳна па имѳше бѳш убѳе *кѳсе*. Шт, Самовѣлке имѳле, кѳко-прѣчоу, златне *кѳсе*.; Детѣту му порѳсле јѳпе *кѳсе*. Бе, нај прѳво кѳм исѣче *кѳсе* детѣту ДБ, А нѳша Милица имѳла дѳгѳчке *кѳсе*. ГБ, *кѳсе* ги се обѣлѣле, па гу уѳѳти за *кѳсе*, трѣба да му исѣчеш *кѳсе* детѣту, биле сѳз дугѳчке *кѳсе* Го, А и *кѳсе* ми обѣл'ѣл'е от старѳс. Др, Нѣма кѳј ни да ти исѣче *кѳсе* Ви, *ѳдоу* самовѣл'е. Сѳмо *кѳсе* дѳгѳчке, кошуље, вѣкоу, дѳгѳчке.; *ѳмоу* бѣѳи гол'ѣме *кѳсе* Су.

а⁸. Именица *мошніце* („део мушког полног органа код човека и других сисара, кеса са семеним жлездама“) јавља се као *pluralia tantum*:

у његове *мошніце* Се, му отёкле *мошніце* Бе, нешто има на *мошніце* Го, отёкле му *мошніце* Дра, требало да му скино *мошніце* Ви.

а⁹. Именица *мішке* („лево и десно пазухо заједно“) припада именицама *plutralia tantum* када има прилошко значење места или начина:

тој но́си *їод мішке* Се, турија га *їод мішке* Ја, држи *исїод мішке* Шт, требало да сакрѐје *їод мішке* Го.

Када се идентификују чланови биполарног дела тела, у употреби је јд.: овај дѐсна *мішка* Ја, под лѐву *мішку* Бе, сакрија *исїод мішке* Го, *їод мішку* донѐла Ви.

б) И у сиринићком говору, како је и у метохијско-косовским при-зренско-јужноморавским говорима, са значењем „груди, прса“ користи се позајмљеница из албанског језика *ћукс* (мн. *ћуксови*) (Младеновић 2007б: 109):

Пуца́ле му у *ћукс* Се, ту́ри на *ћукс* Вр, на њо́јан *ћукс* Го.

64.4. Супкласа географских имена

а) Имена места насталих од назива који су најпре означавали људске групе, и чији су провобитни називи представљали семантичку, морфолошку и синтаксичку множину, доживели су сингуларизацију, како је и иначе у делу Балканског полуострва коме припада Сиринић (Младеновић 2007б: 111). Тако у актуелном стању сви називи села на *-e*, затим називи махала на *-oће* (*Бошкóће*, *Печинóће*, *Градóће* Шт, *Лазарóће* Ви, *Орлóће* Вр, *Дóгњо Бошкóће*, *Шаркóће* Бе, мавала се вика *Лазарóће* ДБ) припадају јд. с. р. И име жупе, које је у средњем веку имало множински облик *Сиринићи*, сада је именом *Сириниће* интегрисано у с. р. јд.

Имена савремених родова по правилу су на *-oћи* (*Орлóћи*, *Лазарóћи*, *Шаркóћи*).

б) Именице са значењем „одеђено место на коме се налазе гробови“ по правилу имају облик *pluralia tantum* *гробљіишиа*¹⁹⁸, настао плурализацијом збирне множине у системску множину под утицајем семантике на граматику. Присутна су три множинска морфолошка лика именице. Основни је облик *гробљіишиа*, настао контаминацијом од елемената који већ постоје у овом говору (*гробља* и *гробіишиа*). Лик *гробіишиа* карактеристичан је за контактни сретечки говор (Младеновић 2007б: 112), док је *гробља* подржано стањем у јужнометохијском ареалу (Исто: 112), али и јужнокосовским обликом *гробље* (Младеновић 2013: 219), који, додуше, опстаје изван плурализације.

¹⁹⁸ Именица и иначе припада категорији *pluralia tantum* и у северношарпланинским и јужнометохијским говорима (Младеновић 2007б: 112–113), док је у јужнокосовском опстала у категорији збирних именица (Младеновић 2013: 219).

да исповадиш у *гробіишїа*, мора да іде у *гробіишїа*, у *гробіишїа* нѣсу, кѣ[д] дођоу од *гробіишїа*, у *гробіишїа* ідоу Се, ја жиначка *гробіишїа* Ја, све док одідну до *гробіишїа* Вр, до *гробіишїа* тіја људи, сѣга у *гробіишїа* ДБ;

одлетѣла тамо у брдо дѣ су *гробља* Ја, ја сѣм затѣко *гробља* Ја, на *гробља* се скіда црніна, родніна іде на *гробља*, ДБ, наша *гробља*, Врбештїчка *гробља* Го, нај віше се плашїл'е од *гробл'а* Др;

имало и у тај *гробліишїа* Шт, *гробліишїа* бїле далѣко, требале да пробду *їрез* *гробліишїа* оуде, кѣд отїнем у *гробліишїа* Бе, остајле и *гробліишїа* ДБ, да бїле *гробліишїа* у старо добо ГБ, А штó да се плашїм од *гробліишїа*? Го.

64.5. Супкласа мноштва у видљивој форми; остаци нечега што је храна, отпаци од хране, отпаци

а) Како је и у другим околним говорима, ни у сиринићком говору нема именице „мекиње“, а уместо ње користи се еквивалент *їрїце*. Множина од изведенице на *-ица* *їрїце* и у овом говору доживела је сингуларизацију:

давам и *їрїце* Се, немало суво *їрїце* Вр, *їрїце* да се исїпе на зѣвњу Бе, ће купим и јѣн цаќ *їрїце* Го.

б) У сиринићком говору присутне су две именице *pluralia tantum* – *їишїїје* и *їомїје* – које припадају семантичкој поткласи по концептуализацији „остаци нечега што је храна, односно отпаци од хране“:

їишїїје праїм ка пред Бѣњи вѣчер Се, *їишїїје* за Бѣжић Ја, што се прајле *їишїїје* Бе, *їишїїје* бїле неслане ГБ, а *їишїїје* пуње сѣс мѣсо Го, ўзи и ті *їишїїје* Ви, слане *їишїїје* Су;

їомїје давамо свињама Се, усмрдѣле ги се *їомїје* Шт, у овѣ мрсне *їомїје* Го.

в) Именица „кучине“ припада категорији *pluralia tantum* на *-а* :

ће туру *кучїсїа* Се, Па и от конопље имало, имало, *кучїсїа* се звале. Ја, ўзеш мало и од овѣј *кучїсїа* Го, па ће прајмо *кучїсїа* от конопље Др, ће остаїм *кучїсїа* на фд Ви.

Са значењем „ситни делићи дрвета који настају као отпаци када се тестерише дрво, струготина“ у говорима области користи се именица у једнини *їшљевїна*, која се факултативно чује и са извршеном даљинском асимилацијом *їѣљевїна* (и се напрájло млóго *їѣљевїна* Шт).

г) Именица *манїсїра* („ситни дугуљасті украси различитих боја, који се у континуитету увезују на ношњу или се од њих праве наруквице и огрлице“) припада категорији *pluralia tantum*, што није неочекивано с обзиром на семантику, пошто реалија подразумева више ситних и препознатљивих делова у нераскидивој целини¹⁹⁹.

¹⁹⁹ Именица је присутна и у оближњим говорима, с напоменом да увек припада именицама *pluralia tantum*, без обзира на то да ли је у с. р. мн. или ж. р. мн.

а и *манісїра* нанизане на рúку Се, а *манісра* на девојке Ја, имало убáа *манісїра* на девојке Вр, имале *манісїра* Шт, máти ми напрајла тој од *манісра* Го, ál вїдиш вéј шарéне *манісїра* Др.

64.6. Супкласа имена везаних за црквени и / или народни календар

а) Име празника *Лазарїце* увек је множини.

б) Именица Благовести доживела је сингуларизацију, па гласи *Благóвес* / *Благóес*, како је и у јужнометохијском ареалу (Младеновић 2007б: 115).

Именицом у јд. *Прóчка* назива се последњи дан Беле недеље уочи По-клада:

за *Прóчку* Се, тој бїло на дэн *Прóчке* Ја, íма јóш двá дéна до *Прóчке* Бе, берéмо се за *Прóчку* Го.

в) Овој супкласи припада именица *pluralia tantum* *бабїне* („виђење, обилазак новорођенчета“):

Јóш нé смо бїле на *бабїне* Се, ħ[e] идéмо куд њу на *бабїне* Вр, бїла на *бабине* Го, máти бїла на *бабїне* Др.

Одлазак родбине после свадбе код младе, познат у Сиринићу и свим околним говорима под именом *Првїче*, јавља се увек у јд.:

првичáри ħе дóђо у *Првїче* Се, дóшле у *Првїче* Шт, и мї ħ[e] идéмо у *Првїче* Го.

г) У множини је *Додолїце* (Тој бїло *додолїце* кэд не падáла кїша ГБ).

д) Множина именица *їóсїе* чување је старије морфолошке ознаке:

напре смо постїле цéле *Пóсїе*. И јéне се вїкоў у јéсен *Мрайїне*; *Мрайїне* смо чувáле трї дána.; И *Госїођине* *їóсїе* се постїло, и *Божїиње* *їóсїе*, *Пеїрфве* *їóсїе*, *Велїке* *їóсїе*. Се, *Пеїрфве* *їóсїе*, прво постéње за *Божїиње* *їóсїе* Вр, сéге цéле *Пóсїе* се мрсу ГБ, бїле *Велїке* *їóсїе* Др, у *Пеїрфве* *їóсїе* Ви, сáк у *Пóсїе*, *Госїођине* *їóсїе* Су.

ђ) Именица Задушнице доживела је сингуларизацију:

кэд је *Задушнїца* Ја, идéмо на гробљїшта за *Задушнїцу* Бе, нé смо бїле тўј за *Задушнїцу* Го.

64.7. Супкласа болести са видљивим манифестацијама од више делова споља

У сиринићком и околним говорима потврђене су три именице ове семантичке супкласе. У свима опстају именице *pluralia tantum*:

Дéте ми имало *сиїанїце* („ситне богиње, мале богиње“) Се, тéшко му бїло *оїи* *сиїанїце* Вр, му прóшле *сиїанїце* Шт, и кэт прóђоў *сиїанїце* Го, не ħе увáти *сиїанїце* Др;

немáло ка што су овéј *богїње* („крупније богиње, овчје богиње“) Ја, умира́ле од *богїње* ГБ, máти ми ўмр од *богїње* Шт, бїло срáшно од *богїње* Го, ако увáти *богїње* Др;

треба да се лечи *од заушке* Се, млого bóлу *заушке* Шт, прóшлу годину имáло и *заушке* Го.

ГЛАГОЛСКЕ ИМЕНИЦЕ

64.a. Иако се у описима морфолошког система српских говора глаголским именицама не посвећује посебна пажња, морфолошка структура ових именица сиринићког говора наметнула је детаљнију анализу односа творбене основе и суфикса у овој скупини, тј. праћење чувања / удаљавања од наслеђеног творбеног модела типа *ѝрѝни глаголски ѝридев + је*. Оваква анализа намеће се и с обзиром на чињеницу да је у сиринићком говору, како је и иначе у балканизираном балканословенском ареалу, преосмишљавање грађења трпног глаголског придева са јачањем презентске основе ослабило везу трпног глаголског придева и глаголске именице, чиме је створена могућност да се модел из грађења глаголских именица од непрелазних глагола (*глаголска основа + ње*) прошири и на прелазне глаголе уз истовремену експанзију презентске као творбене основе. У опису се не запоставља ни ареални принцип, пошто су се око Сиринића формирали говори у којима је чување / преосмишљавање наслеђеног творбеног односа основе и суфикса у грађењу глаголских именица различито.

У сиринићком говору глаголске именице граде се како од глагола који имају трпни глаголски придев (*берéње, ѝерéње : бéрем, ѝéрем*; трпни глаголски придев: *брáн, óбран, ѝрáн, óѝран*) тако и оних који су без трпног глаголског придева (*ѝлачéње, лáјéње, сѝцјéње : ѝлáче-м, лáје-м, сѝјје-м*).

У складу са балканистичким начелом смањења морфолошких алтернација као делом упрошћавања система, у говору Сиринића за грађење глаголских именица користи се само суфикс *-ње (-је)*, тако да се глаголске именице које се у неким српским говорима граде другим суфиксима, у овом говору изводе суфиксом *-ње (селéње, делéње, кукање, журуéње, женéње, косéње, грмење, градење, ѝалéње)*.

Глаголске именице потврђене су од глагола несвршеног вида, највећим делом од прелазних, али и непрелазних.

У грађењу глаголских именица препознаје се тежња да се систем поједностави експанзијом елемента *-ење* у највећем броју глаголских скупина. Уочава се, затим, модел да се глаголске именице граде од презентске основе, што доводи до неподударности трпног глаголског придева и глаголске именице. Оваквим преосмишљавањем грађења глаголских именица сиринићки говор приближава се оближњим северношарпланинским говорима који су претрпели утицај македонског залеђа – у Средској²⁰⁰ и Гори²⁰¹, а удаљава се од метохијских и косовских говора призренско-јужноморавског

²⁰⁰ *Трчење, зборење, јашење, музење* (Павловић 1939: 209).

²⁰¹ *Сијење, ѝијење, кријење, грбење, умирање, викање, зазирање* (Младеновић 2001: 306).

типа, у којима је творбена основа глаголске именице најчешће трпни глаголски придев, а уколико нема трпног глаголског придева онда се на аористну основу додаје *-ње* (*илакање, смејање, ћушање*)²⁰². Иако у призренском градском говору доминира грађење глаголских именица од трпног глаголског придева, у говору овога града, како показује грађа из Реметић 1996, препознаје се нанос из контактнoг сретечког говора, унет локалним сеобама, па је бележено и: *сијјјјн'е* (417), *ијјјјн'е*, *ијјјјн'е* (416).

Чување везе трпног глаголског придева и глаголске именице и иначе карактерише и шири призренско-тимочки ареал (Белић 1905: 270), па овакво радикално преобразовање глаголских именица сиринићки говор дугује македонском залеђу.

64.б. Опис глаголских именица извршиће се праћењем односа основе и суфикса према глаголским врстама којима припада глагол у основи.

а) У основи глаголских именица глагола прве врсте – иако у делу подврста постоји подударност трпног глаголског придева и глаголске именице (*и́пресен* : *и́пресење*, *ме́ишен* : *ме́ишење*, *му́зен* : *музење*) – налази се, заправо, презентска основа. Именице које немају трпни глаголски придев граде глаголску именицу додавањем *-ње* на презентску основу (*идење*).

На свако *идење*, *лѣпо за једење*, *наше носење*, *требало и меишење*, и *џгањ кладење* Се, *немало за једење*, *било и везење* Ја, *имала за носење*, *било и илачење*, *не била за музење* Шт, *за једење*, *тешко било сечење дрва*, *па ми не смо за вучење* Бе, *а како си чула за кладење*, *а се чуло и илачење* ГБ, *за једење*, *па удри у вучење дрва* ис *поток*, *ни тој илачење*, *музење* ми *било лѣко* Го, *што си имала за носење*, *возење*, *и меишење* *гүвно* Др, *и кладење* *научи*, *сви на музење* Ви, *а неје за једење*, *за у једење* Су.

б) Наслањање на презентску основу и неподударност трпног гл. придева и глаголске именице очигледно је у другој глаголској врсти. Глаголи с односом основа *-је* : *-ја* глаголску именицу граде наслањањем на презентску основу (*грејење*, *ијјење*, *смејење*, *лајење*, *блејење*):

за вејење је, *имало грејење* у *стан*, *Е* *какво ијјење* *беше*, *па смејење!* Се, *што било ијјење*; *ал си чула лајење* *куд* *њи*, *ијјење* *било* Ја, *а такво ти било сејење* Вр, *а одма почѣло ијјење*, *жњејење* *не било* за *муже* Шт, *а лѣпо ијјење*, *паде киша у жњејење* Бе, *блејење*, *ал чујеш лајење* ГБ, *трѣба да има ијјење* на *свадбу*, *сејење* ДБ, *се заплашиле ојце* *па прјале* *блејење*, *смејење* *само* *тако* Го, *ијјење*, *грејење* Др, *А* *кѣт* *падне* *ноћ*, *лајење* у *трла*. Ви.

б¹. Глаголи с превојем вокала глаголску именицу граде од презентске основе (*берење*, *ијерење*, *серење*, *дерење*), док се глаголски придеви граде од аористне основе (*обран*, *ојран*, *ијосран*, *одран*):

ни сливе берење, *ијерење* *било* у *рѣку*, *а што му збориш за серење* Се, *за дерење* *трѣба* *остар* *нож*^{III}, *у берење* Ја, *ијерење*, *берење*, *серење* Шт, *ијерење*

²⁰² Реметић 1996: *ијјјјн'е* (416), *ијјјање* (418), *илакајн'е* (416), *смејање* (417), *и́кање* (489), *верувајне*, *гладувајне*, *живувајне* (416); Младеновић 2013: 171.

у реку, *дерéње* свиње Бе, Ни у *берéње*, ни у *серéње*. ГБ, *дерéње* јáгње, máти ишла у *йерéње* Го, *йерéње*, *берéње* Др, дé се збóри за *серéње* Ви.

б² Део глагола с односом основе -е : -а гради глаголску именицу од презентске основе (*скубéње*, *лэжéње* : *оскубан*, *излэжан*), део глагола од аористне основе (*орáње*, *скубáње*, *си́јање*):

на *орáње* и́шле Се, кэт се пóчне *орáње* Вр, пред *орáње*, ако требáло и *орáње*, *си́јање* Шт, брát отíде на *орáње*, немáло *си́јање* у чáше, *скубáње* Бе, волóви за *орáње*, јéно лóнче за *си́јање* ГБ, кэт пр́во *орáње* Го, тéшко бíло *скубáње*, и мí смо се уморíл'е од *орáње* Др, *скубáње*, *орáње*, *си́јање* Су.

в) Глаголске именице од глагола четврте врсте, без обзира на подгрупу, граде се додавањем -ње на презентску основу.

Глаголи четврте врсте подгрупе -је : -ø глаголски придев и глаголску именицу граде од презентске основе (*мијéње*, *йијéње*, *си́ијéње*, *шијéње* : *мијен*, *найијен*, *сэшијен*):

ми'éње, трóњ за *си́и'éње*, ако запáнтиш *сни'éње*, *жњеéње* Се, што сте имáле за *йи'éње*, *йика'éње* бíло у зíму Ја, *ми'éње* бíло на пóток, *жњеéње* нé ми бíло тéшко, *йи'éње* на свáдбу Шт, за Бóжић ти је *йи'éње*, за *йи'éње* пó слáбо, *си́и'éње*, *йика'éње* Бе, нé се сéћам за *мијéње*, за *ши'éње* и́шле и нáши ГБ, *жње'éње*, *ври'éње*, нáше сиринићко *йика'éње*, нíје дóбро млóго *йи'éње* Го, нé ми је за *си́ијéње*, научíла и *йика'éње* ка мí Др, ако ти је за *жње'éње*, *йи'éње* до јúтро Ви, немáло бéш *йи'ен'е*, кáкво *ми'éње*; А сéг дéца – *си́ијéње* до плáдне! Су.

Глаголска именица *знáње* (за мóје *знáње* Бе) припада новијој лексици, а морфолошки се наслања на припадност овога глагола шестој врсти, пошто се као дублет среће и однос по четвртој врсти (*знáјем* : *знáла*).

в¹. Код глагола с односом основа -ује : -ува подударности нема, пошто се трпни гл. придев гради од аористне (*даруван*, *вржуван*, *йошијуван*) а глаголска именица од презентске основе (*дарујéње*, *вржујéње*, *срамујéње*):

бíло *йошију'éње*, па *сраму'éње* на свáдбу Се, а кáкво *вржу'éње*, а трéба и за *дару'éње* Ја, *вржу'éње*, да се рúча – *йосују'éње* рúке, тру'éње Шт, конопац за *вржујéње*, *йосијујéње* Бе, Нéма *сраму'éње* кэт се јéде.; *осшану'éње* по јéну недéљу ДБ, *вржу'éње*, *дару'éње* Го, немáло *йиру'éње*, сéг нéма ни *си́сраму'éње* Др, кáкви *дару'éње* Ви.

У примеру: тó[jj] је *верува'ње* Се, у питању је делимична адаптација неаутохтоне лексеме према стандардном *веровање*.

У примеру: *ошрова'ње* добíјоу ГБ, у основи се препознаје утицај облика књижевног језика, са творбеним преосмишљавањем употребом префикса о-. Иначе је трпни гл. придев *ошрујен*, а глаголска именица *шрујéње*.

г) Глаголи пете врсте типа *йлáчем* : *йлакáла* глаголску именицу граде од презентске (*йлачéње*, *си́ружéње*, *сучéње* : *исйлáкан*, *осшруган*, *засу́кан*):

нéма ви́ше *йлачéње*, чúла за *си́ружéње* Се, máти ми знáла *сучéње*, óфце *си́рижéње* Ја, Сéг ни *можéње*, ни *неможéње*! Вр, Па бíло и *йлачéње*

у амбуланту. Шт, ако трѣба и *йлачѣње*, струшка је за *сѣружѣње* Бе, Немој да збориш за њојно *йлачѣње*. Го, а тој *сружѣње*, *йлачѣње* Ви.

г¹. У глаголу „заклати“ нема подударности, пошто се глаголска именица гради од презентске основе (*кољѣње* : *заклан*). Приближавање презентске и аористне основе у глаголу „млети“ ширењем /-љ-/ из презентске у аористну основу довело је до преосмишљавања глаголског придева (*мељен*, *измељен*), па отуд постоји подударност глаголског придева и глаголске именице (*мељѣње*):

за *кољѣње* стоку, и њѣу *мељѣње* у воденицу Се, *мељѣње* ченицу, *нож^ш* за *кољѣње* Вр, А па њему свиња да побѣгне *йреи кољѣње.*; *мељѣње* ченицу Шт, *Не-знэм* ја за *кољѣње* Бе, *не сэм чуја* за *кољѣње*, *мељѣње* Го.

д) Од глагола шесте врсте има подударности презентске основе, основе трпног глаголског придева и глаголске именице (*зидѣње*, *целивање*, *йурање* : *зидан*, *целиван*, *найуран*):

рж^ш *чукан* 'е, на *кришевање*, *йурање* у вреће Се, *й* *играње*, *й* *карање.*; *ударѣње* у дрво, било и *меиѣње* опанци Ја, *какво давање*, *о[д]* *шеиѣње*, имало и *карање*, *тирзање* јуже Вр, на *кришевање* ће даде дар оцу и матере, ће доу на *кришевање*, *какво работиѣње* Шт, и после му дође *шеиѣње*, на *сѣрељање*, *бањање* било обавезно, нема *расѣрезање*, тѣд било *немање* Бе, *коиѣње*, па *ваиѣње* по село; *Швркање* – и трчи!; било пуно људи на *кришевање* ДБ, *понапре* и *меиѣње*, не сэм чуја за *карање*; *Какво* је овој *йребирање* у тенцѣру?!; Па момци – *сѣбирање* прет цркву. Го, да дођете на *кришевање*, нај тешко било *немање*, *коиѣње* је нај тешко Др, *мѣшевање* сал у црвѣно, имало и *наиивање*, *убивање* од рабѣте, *искачан* 'е Ви, *неман* 'е, само *йѣван* 'е и *весѣл* 'е нема, тој *шеиѣн* 'е Су.

ђ) Сви глаголи седме врсте, без обзира на однос основа, знају за подударност глаголског придева и глаголске именице (*носѣње*, *родѣње*, *грабѣње* : *носен*, *роден*, *уграбен*; *горѣње*, *зборѣње* : *изгорен*, *ззборен*):

нема *грозѣње*, на *кришиѣње* дођо (обичније *кришевање*), *носѣње*, нај тешко било *вршење*, кѣт се заврши *вршење* Се, *кришење*; *Ка* не било и *грабѣње* девојке!; тѣшко *живѣње*, *муѣње* у бучку Ја, *носѣње* на сање, да ти зборим за *јашѣње*, *лечѣње* Вр, имало *вардѣње* да не се краде оѣце, имало и *сѣрвѣње* сѣно, *доодѣње* Шт, прво *йосѣње* за Божитње посте, тој ни је већ *мрсѣње*, било *косѣње* између Сиринићке и Средачке жупе Бе, кѣт се заврши *вршење*, *сирѣње* је лѣко ДБ, имало *муѣње* сваки дѣн, *чисѣње* за славу Го, *носѣње*, *осѣрење*, *јашѣње* Др, *Какво* ти *вардѣн* 'е!; *требало* и *чисѣње* Ви, за *гошвѣње* тој, *чисѣн* 'е, ако може *мирѣн* 'е Су;

ѣн ти је за *зборѣње*, *седѣње* до у ноћ, имало и *видѣње* прет свѣдбу Се, а *йишиѣње* отуд^т село, *живѣње* не ми било лѣко Ја, *седѣње*, *живѣње*, *какво* *зборѣње* Вр, *Сѣс* њѣга *никој* не може у *зборѣње*. Бе, *ош* *йишиѣње*, у теј дрва за *горѣње* ГБ, *йо* *зборѣње*, *сѣ[с]* *зборѣње* *никоје*, *видѣње* било за на свѣдбу Го,

видење, ако ти било за седење, а па за зборење Др, Дошље на видење, да ме виду, а после било зборење за свадбу. Су.

У глаголској именици *веселјење* / *веселјење*²⁰³ (тако *веселјење* нема нигде, *веселјење* било Др) факултативни су облици са и без умекшаног латерала. У облику *веселјење* чува се локални творбени тип трпног гл. придева, док је /љ/ у *веселјење* из укрштања са именицом *веселје*.

е) Експанзија презентске основе огледа се и у грађењу глаголских именица од глагола осме врсте (*држење*, *кличење*, *ишрчење*, *блејење*, *ишијење* : *држан*, *исшрчан*, *зайсан*):

кој видеа *држење*, понапре имало у школу и *кличење* Се, Ё, какво му било *држење!*; *ишрчење* Ја, се чуло у двџр и *блејење* Вр, имало *држење*, ако чујеш *блејење* Шт, Ђфце се заплашиле па пражле *блејење.*; А у војску ка-не било *ишрчење!* Го, *ишрчење* да стигне на њиву, од *блејење* Др, какво му било *држење*, *кл'ечен'е* Су.

ОБЛИЦИ ИМЕНИЦА У ПАРТИТИВНИМ СИНТАГМАМА

Именице мушкога рода на -*ø*

65. У деklinационом обрасцу именица м. р. на -*ø* потврђено више партитивних форми, а избор је условљен партитивном речи у синтагми.

65.1. Број + партитивна форма

а) Партитивна форма на -*a*:

око триес *комаџа*, два *близнака* вола, сас три *крака* што је, у петнаес *роба*, на дванаес *месџца*, око шџс *саџаџа*, конопље *миђу два камења*, док прођоу девет *Четврџака*, пет *чоџура*, чџтири *дирџка*, чџтири *ћошка*, три *сџрука*, осам *сноџа* да излено на вр; *иџај* два *вџџера* не смо радиле Све тако до *сџдам*, *осам* гџре *снопа.*; *иџри* дана смо га чувале тој, има туја унуце – *чџиџри* мушки, *иџџи* чџпура; јџно *чџиџри*, *иџџи* дана; на *шџс* месџца Се, смо имале *иџџи* комаџа кучићи; ни *осам*, *девеџи* дџна, по два *сноџа* ржана, двџста *комаџа* ѳфце, и сџдамсто *комаџа*, два *арџаџа* нџсу, два *буљука* ѳфце Ја, Сџди *иџри* недеље, *чџиџри.*; *иџри* месџца ал *чџиџри*; зарѳбен *шџс* месџца, после *шџс* месџца, мџшај *девеџи* пџт, ѳн ги спасџа *девеџи* чџвека Вр, пџ[т]-шџс *месџца*; „Има мајка два *бџрка*. Уз два *бџрка* двџ јџлке...“ (у лазаричкој песми); свџма давала по пет *дџра*, двџес и два *џкиџара* *девеџи* четврџака мџ не радимо, кџт прошло *јџно-иџ[и]-шџс* месџца; кџј има *иџ* *иџри* *дџра*, кџј има *иџ* *иџџи* *дџра*; тџд^т *иџри* лџба се мџсу, ће ми кџпи по *дџсеџи*, *иџџинаџес* мџтра, *иџџинаџес*, *дџвџес* пет кџла јџгње; ѳно нема ти *дџсеџи* кџла мџсо Шт, До *сџдам*, *осам* саџта ујџтру пџсоу.; ѳни биле *чџиџри* мџжа, не *иџџи.*; тџја *девеџи* пџпа, се досџлиле *девеџи*

²⁰³ Уп. са именицом исте морфолошке структуре у другим говорима призренско-тимочког типа (Белић 1905: 270).

Уп. са истом распоредом облика у другим деклинационим типовима у т. 67.1а⁶.

г) Од именице *саа̄ӣ* допуна има форму *-а* уколико се именицом уз број означава колико нечега (два *са̄ӣа* да путујем у планину Шт, за два *са̄ӣа* оно се усџри Др). Уколико број + *са̄ӣ* означава време (о[д] *дванáес саат* повале; Више *ка до једанáес саат* Се) именица има облик ОПјд.

65.2. Партитивна именица + партитивна форма

У конструкцијама када је партитивна реч именица или прилог, како је и иначе у ближим и даљим говорима, избор облика именице у служби допуне условљен је синтаксичком функцијом именице.

а) У партитивној синтагми у служби субјекта, партитивна реч налази се у Нјд., партитивна допуна у Нмн.:

А оно крдо *волóи* у брдо.; се натовари неко́лко *ӣовáри* Се, двојца *мушкарци* су Бе, Имале дóста *љúди* óвде што ме дочека́ле. ГБ, и бóл *врайчӣћи* пот кљу́су, да има мло́го *ишвцáри, врайчӣћи* Го, Имáло ту́ј годи́ну о́коло Сéвце ја́то *вúци*. ДБ.

б) У партитивној синтагми са именицом као партитивном речи у служби објекта именица у служби допуне има облик ОПјд.:

да́де ни по ко́мат *ко́лач* Се, донéа то́вар *кукуру́з* Ја, Да́ј ми јено-тро́шче *ле́ба*.; напра́јмо ли́ју *крóмиӣџ* Шт, премѣшаш грне *гра̄*, да изéде јéно з́рно *кру́шац* ГБ.

65.3. Прилог за количину + партитивна форма

Када је партивина реч прилог за количину, облик именице условљен је функцијом синтагме, чиме се остварује корелативност са партитивним синтагмама у којима је партитивна реч именица:

а) Партитивна синтагма у служби субјекта има партитивну допуну у Нмн.:

Дођóше мло́го *сва̄ӣóви*.; пу́но *љúди* што умр́ле ту́ј годи́ну Се, ма́ло *љúди* до́шле да помóгну Ја, Мéсто Гру́ат з́начи ка мло́го *камéњи* дé су Бе, Ё, ко́лко *сно̄ӣóви* се носíло у двóр! ДБ, Понáпре то́лко *ђáци* из на́ше сéло и́шле у шкóлу. Го.

б) Партитивна синтагма у служби објекта има облик ОПјд./мн.:

ги да́ш ма́ло *зеља́ник*, ги да́ш ма́ло *ле́ба* Бе, да́ј ги ма́ло *бу́нгур* ДБ, а ми́ смо имáле никóлко *бра́ва* Др; што́ мло́го *сва̄ӣóе* донíја ГБ.

Именице на -а

66. Уз бројеве партитивна допуна је у ОПмн., уз остале партитивне речи најчешће ОПјд. ж. р.

66.1. Број + партитивна форма:

има до́ле *и́ри* шами́е црвѐне; *чеи́ри* јетрѐве смо би́ле; има *и́еи* брѐзде ова́ко; нека ми су жи́ви дечи́ца *и́џи*; *и́еи* ћѐрке има́м, ка *шѐс* недѐље да се́ди у топи́ло, три *ћѐрке*, једи́нца ми си́на и обе ми *ћѐрке*; по пестоти́н *о́џе* Се, четѐрес *годи́не* има́м, по двестоти́н *о́џе*, по де́сет *цреи́уље* годи́шњо, и ми́ по ле́к *раб'о́џу* Ја, *Ои́ седам*, *осам* годи́не смо ради́ле што́ смо мо́гле.; *ио де́веи*, *ио де́сеи* црепу́ље годи́шњо се пра́јло; *и́ри* дево́јке, чува́а сѐм *де́веи* годи́не ко́зе Ја, *де́веи* ду́ше из на́ше фами́лије, коко́шка ле́га *и́ри* недѐље, *и́ри* годи́не пра́а ла́ђу, и *и́ри* каши́ке Вр, кѐт сѐм напуни́ла до де́сет *годи́не*, о[д] де́сет *годи́не* до четрна́ес *годи́не*, то́ *и́ри* сла́ве до Ѐњѐт, Радми́ла *чеи́ри* годи́не Шт, за́дње четѐрес *годи́не*, бли́зу три *и́рмке*, има́ле преко три́есѐ *че́ле*, две *грѹде* сирѐње, умр́ле два-трина́ес *ду́ше*; работáле за по се́дам, *осам* *ма́рке* Бе, Ка сви́ што работáле о́вде, за *ио седам*, *осам* *ма́рке*.; ра́дос за удови́це *и́ри* што би́ле Бе, у *и́еина́ес* *годи́не*, три́ес *ду́ше* смо би́ле ГБ, че́тири *же́ље* ги дони́ја до́ма, па се зва́ло о[д] *дѐ* *врџи́е*: црно́јке и бело́јке Го, смо би́л'е че́тири *јеи́рѐве*, две *мава́л'е* су, по две *ку́ће*, *чеи́ри* годи́не Бугáри, *и́џес* ко́же се ушта́ви, немáл'е мло́го – *и́џес* *ку́ће*, шко́лу сѐм учи́ја *и́ри* годи́не, ми́ смо би́л'е *чеи́ри* јетрѐве Др, ви́ше о[д] две *ча́ше* не́, па има́ до триде́сет *ку́ће* Ви, два́ес *осам* *ку́ће*, два́ес *седам* *ку́ће*, два-три́ес *ку́ће*, Ако се ро́дих *чеи́ри*, *и́џи* же́нске, му ста́иш име́ детѐту До́ста, у л'ѐто л'ѐжи *и́ри* недѐље, кѐт се набѐре *дѐ*, *и́ри* са́ње ђубре Су.

66.2. Партитивне конструкције са другим партитивним речима:

да не има́ ни́кој гр'џбен или *фла́шу* *во́ду* (конку́рентно *сѐс* *во́ду*) Се, смо има́ле три *кома́иџа* *че́ле*; смо има́ле мло́го *кра́ве*, *о́џе*; и напу́ниш *дѐ* *бокалче́иџи* *во́ду* Бе, *два́* *бока́ла* *во́ду* у ку́ћу, има́ле *неи́џио* *си́оку* ГБ, смо има́ле *ио седамде́сеи* *кома́иџа* *о́џе* Др, тури́мо *ио дѐ* *ка́иџе* *ма́ју*, му кúпим *два́* *и́а́кла* *цига́ру*, му кúпим *и́а́кло* *цига́ру*, завр́ши *чеи́ри* *разре́да* *шко́лу*, и тр́гни *мáло* *раки́у*; У качи́че на *и́о́л* *ка́џу*, пúну сѐм бра́ла *ја́ја*. Су.

Именице средњег рода

67. У партитивним синтагмама са различитим партитивним речима уочавају се различите форме.

67.1. Број + именица

а) Уз бројеве од именица са проширењем основе -*еи*- са високом доследношћу у употреби је форма дуалског порекла -*еиџи*:

а две кравајчѐтии овѐј коласте за у колач, напраиу̑ *ѓри* дрвѐти, тура *ѓо* *ѓѐти*, шѐс зрнѐтии и затрпу̑ѐ, *ѓо* две кучѐтии имало, *ѓри* девојчѐтии, *ѓо* два-*ѓринас* изведе *ѓилѐтии*, омесѓмо *ѓо* *ѓедѐсеѓ* кравајчѐтии, за у цркву *ѓри* кравајчѐтии Се, тѐј *чѐѓири ѓил'ѐтии* ги нађо, сáмо *чѐѓири ѓилѐтии*, *ѓри* *јужѐтии*, сáл штó-имам *чѐѓири ѓилѐтии*, жѓми *обедве деѓѐтии*, *ѓри* *јужѐтии*, смо имале две *ѓрасѐтии* зимуске Ја, оно мѐчка з две *мáли мечѐтии* ту́ке Вр, по две *јарѐтии* закољемо, *ѓри* *јагњѐтии* и *шѐс јарѐтии*, и две *ложичѐтии*, *шеѐсеѓ* и *ѓѐт деѓѐтии* што имáа он на рођендан; стáиш *дѐсеѓ*, *дванас ѓуѓѐтии*; јá да ўзем *ѓри дрвѐтии* у дрва Шт, и напуниш две *бокалчѐтии* вóду, а кóза се кóзи по *двѐ-ѓри јарѐтии*, домаћин га исѐче на *двѐ дрвѐтии*; *сѐдам*, *óсам кучѐтии*, опáсни; бѓле *чѐѓрнаѐс деѓѐтии*, родѓла *чѐѓрнаѐс деѓѐтии*, *ѓо* *двѐ-ѓри јарѐтии*, *дѐсеѓ* *унучѐтии* ѓмам, *ѓѐѓ* ѓмам *ѓараунучѐтии* Бе, тури на рúке и *ѓѐѓ дрвѐтии*; *чѐѓири дрвѐтии*, *двас* и *ѓѐѓ деѓѐтии* смо бѓле, áл ѓма две *зрнѐтии*, две *деѓѐтии* и две *девојчѐтии*, *дѐсеѓ* *унучѐтии* ѓмам, *ѓѐѓ* ѓмам *ѓараунучѐтии* ГБ, *ѓо* *двѐ-ѓри деѓѐтии*; Домаћин сѐче трѓ *дрвѐтии*. Го, на туј тóкму ѓма *ѓри дрвѐтии*, снѐсе *ѓо* *двѐ-ѓринас јажѐтии*, *ѓо* *ѓри* *кучѐтии*, *ѓо* *двѐ кучѐтии* Др, за *шѐс девојчѐтии*, ѓма две *зрнѐтии*, бáњак се цѐпа ѓл' и на *ѓѐѓ ѓарчѐтии* Ви, *двѐ ѓел'ѐтии* сэм заклáа; *ѓо* *ѓри*, *чѐѓири зрнѐтии* грá Су.

Ширење форматна *-ѐтии* у бројним конструкцијама с. р. захвата и именице које, иначе, у савременом стању не знају за проширење основе (по пѐт, шѐс зрнѐтии : Нмн. *зрна*; исѐкоу̑ трѓ *дрвѐтии* : Нмн. *дрва*).

Присуство партизивне форме на *-ѐтии* највероватније је резултат механичког ширења маркиране форме својствене оваквој употреби. Могуће је, међутим, да је код дела именица овога типа проширење из времена када је део ових именица у појединим облицима, како *дрво* – *дрвѓѓа*, *дрвѓѓу* – било проширења. Форма на *-ѐтии* могла је бити подржана и присуством парадигме са проширењем основе код дела предака Сиринићана који су стизали са зетско-сјеничког терена.

а². У партизивним конструкцијама им. *дѐѓѓе* понаша се различито у зависности од функције партизивне конструкције.

У партизивним конструкцијама са објекатском службом именице *дѐца* и *брáћа* у облику су ОПјд.:

и *ѓри дѐѓу* што ми бѓло, родѓла *чѐѓири дѐѓу*, одведóше ми свѐ *ѓри брáћу* Се, *ѓри дѐѓу* смо имале, родѓла *шѐз дѐѓу*, ни свóу *ѓри дѐѓу*, па и *брáћу чѐѓири* ѓмам Ја, јá имáше две *дѐѓу*, а она *ѓри* Вр, јá *дѐѓу* свѐ-*ѓри* у рúке; она имáла *чѐѓири дѐѓу*, јá *двѐ дѐѓу* Шт, јѐна имáла *чѐѓири дѐѓу*, снáа ми имáла *чѐѓири брáћу* Бе, јá сэм имáла *чѐѓири дѐѓу* ДБ, ѓмам *ѓри дѐѓу*, свѐ *ѓри брáћу* ги узеле за сѐчу ГБ, Јá *дѐѓу ѓри* сэм кршћевáла, моѐѓѓи матѐре *ѓри брáћу* одвеле у зáтвор Го, јá *дѐѓу ѓри* сэм кршћевáла, ѓма две *дѐѓу* сѐс нý, *двѐ дѐѓу* сэм родѓла Др, сэм имáа *чѐѓири дѐѓу* Ви, ѓма *ѓо ѓри дѐѓу*; свáка кýћа ѓма *ѓо* *двѐ*, *ѓри дѐѓу* Су.

Нема много потврда са обликом *деџиџи*:

они били *чеџирнаес деџиџи*; родила *чеџирнаес* детети Бе, *дваес и џиџи* детети смо били ГБ, Петнаес године. Деџу четири – *две деџиџи* и *две* девојчџи. Бе

Овакав избор облика именице *деџа*, чиме се ремети модел именица с. р. у партитивним синтагмама, које у зависним падежима једнине имају облик на *-еџи*, последица је чињенице да ОПјд. им. *деџа* у неким облицима припада *-а* деклинационом обрасцу.

Уз именицу *браћа* напоредна је и бројна именица:

Маџи ми има *џироџу браћу* Се, ако повикаш *чеџворџу браћу* Вр, џмам *довоџу браћу* Шт, *сас џеџину браћу* ГБ.

У говору млађих обична је и конструкција типа *џри браџа*.

Уз количинске прилоге и количинске заменице од именице *деџе* у објекатској служби потврђена су два модела: *деџу* и *деџиџи*. У говору млађих чује се и *деџиџа*.

одвџе у школу *млого деџу* Ја, рађала *млого круџину деџу* Шт, родила *неколко деџиџи* Ја, *млого деџиџи* Шт.

а³. Именица *џролећ* припада именицама м. р. на сугласник (в. т. 48.16). Партитивна форма ове именице на *-еџи*, међутим, наслања се на именице с. р.:

немало *две-џри џролећиџи* Се, носџја ги опанце *две џролећиџи* Шт, после *чеџиџри џролећиџи* Бе, имаше сџег^к у задње *две џролећиџи* ГБ.

а⁴. Од именица са суплетивном множином на *-иџи*, као факултативна конструкција мале снаге, потврђени су и примери са именицом у Нмн.:

И ми смо имале *џо деџеџи џагњиџи* Се, ће закољемо за свадбу и *џеџи џагњиџи* Ја, и *сџо кучиџи* да има, прошлу годину украдоше се *џри девојчиџи* Шт, дадоше ни *џо џри џарчиџи* месо ГБ, куписмо за зиму и *џри џрасиџи* Др.

Ови примери структурно се наслањају на облик допуна именица с. р. без проширења (*сџла* : *сџла*). Само преузимање модела олакшано је тиме што ове именице – иако са суплетивном мн. м. р. – у јд. припадају с. р.

а⁵. Примери са факултативним обликом на *-а* од именица које иначе имају *-еџи* ретки су. Могу бити траг другачијег дијалектског система, али и оказионализам подупрт обликом именица м. р. на сугласник. На утицај стандарда упуђује и прилагођавање броја *два*, који у овим конструкцијама у сиринићком говору иначе има облик *две*:

џмам две краве и *два џел'џиџа*, сџл *чеџиџри џилџиџа* остале Ја, *два* се *дрџџиџа* донџсу ДБ, Ёма јџно дџе и *два* *девојџиџа* Го.

а⁶. У неколико примера потврђена је интересантна употреба партитивне форме именица на *-че* уз број, пошто се у редоследу /именица + број/ сређе форма на *-а*, док се у редоследу /број + именица/ јавља форма *-еџи*:

И јџџа *две-џри*, *по џри џаџџиџи*. Се, Понапре ми смо дрџале *кучиџе* четири. Вр, Смо имале *кучиџе* четири, четири *кучџиџи*. Бе, Улџгле у трло

кучићи три, а две кучеџи бiле у ливаду. ДБ, Остале ми, ете, сál ишлѣиа пѣ, а шѣс ишлѣи да ги ўзе невестуљка („ласица“). Го.

Истим механизмом врши се дистрибуција партитивног облика на -а у м. р. (в. т. 65.1в).

а⁷. Партитивна форма именице *вiме* на -еџи очекивана је с обзором на то да именица припада скупини са суплетивним наставком -ићи:

нѣма крава *сэз две вимѣи* Се, требало да омiје свѣ *иѣи* *вимѣи* ГБ, *две вимѣи* Др.

а⁸. Именице без проширења основе уз бројеве имају облик на -а:

ни *ири кила* немала Се, дај ми *ири кила*, ни *две кила*, имала у кућу сál *две одељѣнца*, у свѣ *иѣи сѣла* Ја, *ио иѣи кила*, не мoжеш ни *двѣсиа кила* да натоариш, дај ми *две кила* Бе, ни *две јája* (и: *јајѣи*) да изѣде, узѣле му *две гоѣда* Вр, па још друге *две јája* остаим Шт, *дѣсеи кола*, по лѣко је да се нoси на *иѣи лѣжа* ДБ, купија за кућу *иѣи враџи*, искршише се *дѣсеи кола* Го, *осамдѣсеи кила*, *сио кила* Ви, *две одељѣнца*, јoпе му донѣсем *двѣсиа кила*, *дѣсеи сѣла* смо сэс Срби, ни у *оба сѣла* нѣ нађоше Су.

а⁹. Од општег принципа избора партитивне форме именица с. р. на -о, издваја се именица *мѣсио*. У конструкцијама с бројевима *два / оба* и *ири* ова именица има облик *мѣсие*, уз бројеве *чеџири* и више и количинске прилоге регуларну форму *мѣсиа*.

Снојоу туј прѣђу црвѣну око чоѣка и исѣчо на *ири мѣсие* тамо.; исѣчо на *ири мѣсие*, и туримо ружичиће на *ири мѣсие* Се, скупу на свѣ *ири мѣсие* Ја, држала на *ири мѣсие*, у *две мѣсие* Вр, oстај на *две мѣсие*, имало да се кoси на *ири мѣсие* Шт, поделиш исто на *ири мѣсие* ГБ, ако видиш да има на *двѣ мѣсие*, и на *обѣдвѣ мѣсие* Го, ал на *двѣ ал на ири мѣсие*, сејемо кoмпир на *две мѣсие* Др, остајте дрва на *обе мѣсие* Су.

Имало да се кoси на *шѣс мѣсиа* Се, и ће косимо туј недѣљу на *чеџири мѣсиа* Ја, на *дѣвеи мѣсиа* што нашла сакриѣно ДБ, нашла ги свѣ тај *чеџири мѣсиа* Др, на *дѣсеи мѣсиа* да идеш Су;

тражија га на *млого мѣсиа* Се, на *неколко мѣсиа*, у *млого мѣсиа* Ја, ће туримо на *николко мѣсиа* Вр, у *иолко мѣсиа* нѣма ни струја Шт, у *колко мѣсиа* живѣл'е Др.

б) Именица, прилог као партитивна реч

б¹. У партитивним синтагмама с прилозима облици именица корелативни су са облицима уз бројеве:

мало сѣнце му туриш, туриш оздол *лѣк жарље*; Наберемо. Ёј, *ишoм колко цвѣће*. Разно. Се, и *мало ирице* Ја, *јѣну груду сирѣње* Бе, сипеш *мало винце*, и стаиш *још дрва* ДБ, понесе *мало солче*, се стаи *мало ирице* Го, па кэ[д] дође *иоловину л'ѣио* Др, *буљук говѣда*, *ио мало солче*, четири *иовара жиџио*, л'ѣк *дрва* да ўзе Су.

Осим од именицу *дрва*, која има форму која подсећа на мн., од осталих именица партитивни облик је Нјд. = ОПјд.

ЗАМЕНИЦЕ

ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ

Заменице првог и другог лица једнине и множине

68. Облицима личних заменица 1л. и 2л. јд. и мн. сиринићки говор не разликује се од говора ареала коме припада²⁰⁴.

У предлошко-падежним конструкцијама у употреби је пуна форма ОП и Д.

Удвајање енклитике и пуне форме није доследно, а оно што је карактеристично за овај говор је да оваква редупликација није потврђена већим бројем примера. Како показује расположива грађа, у овом говору доминирају потврде са енклитиком у Д и ОП. Ретко удвајање упућује на утицај дијалекатског система који је учествовао у формирању овога говора, а који није уносио овај балканизам. Такав адстратни слој био је кучко-васојевићки.

68.1. Номинатив једнине и множине 1л. и 2л.

68.1.1. Заменица 1л. јд. *ја*:

кџт сџм видџла *ја*, и *ја* остџи штџ сам однџла, *ја* сџм рџкла мџје снџве, *ја* сам имџла сџсрин мџфес, *ја* тџ не пџнтим, *ја* де сџм удџта; *ја* ћу, нџ тџ Се, *ја* имџм мџлу пенсџју, *ја* ће прџтим и мџу ћџрку, *ја* сџм тџмо срџд^т сџло, *ја* сџм мџла нџге свџкру, *ја* штџ ти вџкам, *ја* нџ сџм видџа нџшта, *ја* да потрџчим Ја, *ја* гу рџним крџу, *ја* не мџгу да се кџчим, *ја* не мџгу, *ја* сџс ченицу ги попрџскам Вр, Па ти *ја* дџцу свџ-три у рџке, *ја* се врџти; знџш, жити-*ја*, *ја* сџм постџра, *ја* сџм бџла голџма, *ја* сџма сџм, *ја* вџкам, *ја* ће ти дџм мџу сџбу тебе, *ја* ће сџдим у вџшу сџбу, *ја* сџм бџла невалџашња, *ја* тџ не нџсим, *ја* вџ не нџсим, *ја* знџм штџ трџба да му дџм, *ја* мџу дџцу сџм вржџџла, *ја* нџ сџм знџла, *ја* штџ да прџим Шт, *ја* и жџна мџа смо вршњџци, а *ја* и сџн косџмо, *ја* кџлко нџ сџм стџр, и *ја* дотџрим гу, *ја* ће ве пџштим, и тџ свџ *ја* ги одвржџјем, и *ја* појџдо лџк тџј, *ја* џсто ка тџја дџца, *ја* и мџј брџт смо се мењџле Бе, а *ја* џвде у Битџњу, *ја* сџм вањџа, трџба да га изџдем *ја* ДБ, *ја* сџм бџла гџтџ ГБ, па *ја* га нџсим свџ, *ја* свџ сџм сејџла, и *ја* сџм сејџла Го, *ја* сџм живџла сџс н'џ, *ја* пробџм по мџје, *ја* сџм имџла четџри, *ја* ће ве дџнесем до гџре, *ја* нџ сџм, *ја* нџ сџм жњџја Др, Не мрџзим *ја* никџга, *ја* сџм џшо по рабџте, *ја* не мџгу бџш да знџм, *ја* коцџ сџм стџр, *ја* нџ сџм бџја према џу Ви, *ја* штџ сџм работџла, *ја* по н'џ цџпај, *ја* прерџпи брџго, *ја* кџ сџм запазџла, мицџка сџм бџла *ја* Су.

68.1.2. Заменица 2л. јд. *џи*:

џи за тебе, *џи* си црн и прџ црн Ја, *џи* си из^џ Сирџнићке гџре, џди па *џи* Вр, *џи* нџћеш нџ крџто, кџлко годџне *џи* имџш, *џи* си му жџна тџму, *џи* си ка

²⁰⁴ Личне заменице говора југозападног дела Косова и Метохије, али и околних области, детаљно су описане у Младеновић 2010: 23–70.

Ми́лка на́ша Шт, ко́у ти је ће́у да има́ш *ми́*, гу имити́раш *ми́* Бе, а *ми́* мо́ра да हु́тиш ДБ, зна́ш би́ћи *ми́* на́шу но́шњу, па ти ме́не ће ме пли́снеш, а не мо́ж да ги ви́диш *ми́* Го, па по́сле кэд осол'иш да *ми* іде једна́ки прс́лак, *ми* се напу́ни пу́на ко́са Др, И *ми́* мо́ра да му да́ш не́што Ви, До́бро си до́шо, *ми́* му си ку́м. *Ти́* има да га кр́стиш де́те! Су.

68.1.3. Заменица 1л. мн. *ми́*:

ми́ ги пра́јмо по́сле онé ју́жа, *ми́* смо нареді́ле снопо́ве све́, *ми́* не́ смо кэт се по́чне, *ми́* мичу́јемо с ложи́цу ону́ј во́ду, *ми́* смо ішле голéме Се, смо бі́ле дво́јца *ми́*, *ми́* не́ смо сас пру́ћа, *ми́* ју́жа од ^{рж} Ја, *ми́* смо фами́лија́ сас не́га, *ми́* смо се учині́ле фами́лија, *ми́* смо купи́ле, а *ми́* са́ми, *ми́* се уписа́смо у ту́ј белéшку Вр, *ми́* пи́ту кэт пра́јмо, *ми́* док смо бі́ле у зае́дницу, а *ми́* смо оти́шле, па и *ми́* сви́, *ми́* мрсі́мо све́, *ми́* смо ішле вако́ Шт, кэт смо на́стасале *ми́*, *ми́* смо госпóда, *ми́* смо вика́ле по́ ми́цки, *ми́* оста́ли што смо, *ми́* изленéмо сви́, *ми́* мло́го не зна́мо, *ми́* смо има́ле стрéћу, *ми́* не́ смо бі́ле то́лко сироти́ња, и *ми́* смо зна́ле, *ми́* смо ішле на Мера́ју, *ми́* смо има́ле нај далéко та́мо лива́де Бе, *ми́* смо вика́ле крсти́не, ту́ј смо расипува́ле *ми́* ДБ, *ми́* смо бі́ле голéма ку́ћа ГБ, *ми́* та́ко све́ то́ј, *ми́* одма́ чім се рóди, *ми́* же́не сабира́мо сéно, ми́ не́ смо, *ми́* смо ста́ри, *ми́* де́ца док смо бі́ле го́ре Го, *ми́* све́ раді́мо, *ми́* смо бил'е че́тири јетр́ве, а *ми́* смо се редува́ле да месі́мо, *ми́* каж'éмо ка та́нур, а *ми́* жене посéбно у те́ј каљани́це зевња́не Др, *ми́* смо на до́лњу мавалу́, *ми́* смо јел'е от кукуру́с³ л'э́ба, јер *ми́* сас на́ше одéло, та́ко и *ми́* да бинéмо, *ми́* смо по́ ниско до́л'е, те́ сл'іве има́мо *ми́* Ви, *ми́* у Шуши́ће прова́ра, *ми́* ви́ше коломбо́тњо смо пра́јле, *ми́* та́ј обича́ј смо нема́л'е; Ко́ј умре́а за э́ба, те́ *ми́*!; а *ми́* та́д смо бі́ле угња́вени, *ми́* смо меша́ље Су.

68.1.4. Заменица 2л. мн. *ви́*:

кэд вечера́те *ви́*, и *ви́* сте помóгле ко́лко сте мога́ле Се, а *ви́* де́ ће спи́јете, и *ви́* сте се отсели́ле и[з] Жупе́ Ја, Сте пушти́ле *ви́* Лазарке?; па и *ви́* зна́те за ну́ Вр, Ал умéте и *ви́* да косі́те?; а и *ви́* па сте हु́тэ́ле Шт, *ви́* во́ду сипу́јете, са́мо *ви́* да се чу́јете, *ви́* између́ се́бе Бе, отині́те и *ви́* у ва́ше сéло, и *ви́* сте бі́ле тепа́ни ДБ, и *ви́* сте се узéле бе[з] сва́дбе, ни *ви́* не́ сте има́ле э́ба да се наједéте ГБ, А за́што *ви́* да донесéте куд на́с?; и *ви́* сте учи́ле шко́лу Го, Ал сте мрсі́л'е и *ви́* у Пóсте? Др, Ко́лко сте живéље *ви́* у заедни́цу?; *ви́* има́те сто́ку по́ ви́ше се ми́ Ви, и *ви́* ће бега́те ис ку́ће, сме́јте се и *ви́* Су.

68.2. Зависни падежи једнине и множине заменица 1л. и 2л.

Системом облика 1л. и 2л. оба броја сиринићки говор показује потпуну идентичност са околним говорима у којима датив није доживео аналитизацију.

Облицима клитика и енклитика зависних падежа јд. односно мн. личне заменице 1. и 2л. показују потпуну корелативност.

У клитикама 1л. јд. и 2л. јд. постоји синкретизам облика: *мене*, *иџебе*. Синкретизма нема у енлитикама, па је *ми*, *ви* дативска енклитика; *ме*, *ве* акузативна.

У клитикама 1л. мн. и 2л. мн. раздвојени су Д (*на̀ми*, *ва̀ми*) и ОП (*нас*, *вас*). Раздвојеност прати и обличка издиференцираност енклитика (*ни*, *ви* у Д; *не*, *ве* у ОП/А).

Удвојене форме личних заменица представљају комбинацију клитичких и енклитичких облика.

68.2.1. Општи падеж 1л. јд. и 2л. јд.

68.2.1.1. Пуна форма *мене*, *иџебе*

а) *мене*:

Јелика је још по стара од *мене*, и га истаи од *мене* Се, па ишле *сас мене*, ја за *мене*, па не ме дотџпале ни *мене* Ја, Мечка се успрајла на пут *креј мене*, оне [овце] *ио мене*, они *ио мене* Вр, Јена била по стара од *мене*, на *мене* викоу, Они дошле код *мене* Шт, Они се пазиле само тако од *мене*, кршиле леба *и́реко мене* Бе, па кршиле на *мене*, и *сас мене* дошле, де да дође *куд мене*, па зборџа овај момак *сас мене* ГБ, ја мџтем *креј мене*, да ми остане *куд мене*, није добро за тебе, *за мене*; ја вучем *креј мене* његово Го, носим у њиву де те *сас мене* Др, ни за *мене*, *мене* неје, по млада била од *мене*; Он чувaa сражу *сас мене*; *за мене* Ви, само *мене* имал'е, ми ишо кум-Никола код *мене* Су;

б) *иџебе*:

ти за *иџебе*, ја у *иџебе* јајца ће узем Ја, трудна на *иџебе* сэм била Вр, да седим ку[д] *иџебе* Шт, није добро за *иџебе*; Па ти мене ће ме плиснеш, ја *иџебе*. Го, И њива ми поје о[д] *иџебе*! Ви, повуче *кри иџебе* Су.

68.2.1.2. Енклитике *ме*, *иџе*:

веруј *ме*²⁰⁵, тој било тачно; Не те лажем, веруј *ме*. Се, учила *ме* мајка да ткајем, а веруј *ме*, како *ме* уватило за косу, неки пут *ме* оклопи нешто, *ме* оклопи нешто Ја, дарујоу *ме* Вр, Зговориле *ме*, кад *ме* узеле, *ме* стајле у ред^т Шт, они *ме* видоше, на његоо име *ме* крстиле Бе, и они после *ме* даље ДБ, људи што *ме* дочекале, *ме* ударала у глау, да *ме* узе и[з] собе, мои не *ме* давале ГБ, стрџте *ме* тај ж'џна Го, спаси *ме* јопет Шиптар један Др, немој живога да *ме* пуштиш Су;

Кој *иџе* мрзи, тај *иџе* тужи. Вр, тај *иџе* полази Шт, нека *иџе* гађоу, неће *иџе* оној Бе, А кој *иџе* срџтне, ти вика. ДБ, нема кој да *иџе* подине ГБ, *иџе* пребила џџна; Кој *иџе* стрија, брџ!? Го, па џџн за ошто гџдер ће *иџе* утџпа драући, кој *иџе* гљџда да *иџе* упише Су.

²⁰⁵ Рекција глагола „веровати“ у ареалу коме припада сиринићки говор је акузатив, а не датив.

68.2.1.3. Удвојена форма *мене ме, шѣбе шѣ*:

моји не *ме* видѣле *мене* Се, оно само *ме* погледа *мене*, кад *ме* уватила *мене* за косу Ја, *Мене* моја мајка *ме* учила тако, и *мене* да *ме* побѣу, моја свекрва *мене* *ме* учила, *мене* *ме* промениле лепо јопе Шт, а *мене* не *ми* дадов ништа ГБ, па ти *мене* ће *ме* плѣснеш Го, не *ме* гл'ѣј ти *мене*, тамо она *ме* глѣда *мене* Ви, па *кó*[j] је тај бירו мајчин – викам – да *ме* прѣма *мене*; Па *мене* готóви бѣл'е јемпút да *ме* убѣјоу, *Мене* *ме* узóше ис пл'ѣвње, *а *мене* да *ме* измáши Су;

шѣбе не *шѣ* видѣле Се, *Тѣбе* – викам – не *шѣ* жалим. Ја, Мајка *шѣбе шѣ* врже Шт.

68.2. Датив 1л. јд. и 2л. јд.

68.2.1. Пуна форма *мене, шѣбе*:

А па-ка-не, леле *мене*! Вр, један другóму раздáју – ти *мене*, ја *шѣбе* ДБ, Они *мене*, ја њѣма. Го;

Фáла и *шѣбе* Шт, Они *шѣбе*, ти њѣма. Го.

68.2.2. Енклитике *ми, шѣ*:

А *ми* причáле, нѣ јена не *ми* бѣла тѣшка, *ми* причáле стáри, тамо *ми* ги дадóше, врати *ми* моу крáву мѣрну, *ми* залѣтна нѣшто, овáј снава постáра *ми* је за сѣна, *ми* дáле котличѣће, ћеркин мýж *ми*, зрáва дѣца *ми* бѣле, дóбра *ми* бѣла дѣца, нѣка *ми* су жѣви, једѣнца *ми* сѣна и óбе *ми* ћерке Се, стáри *ми* причáле, тý нека-штáла *ми* бѣла, *ми* причáле тѣја, да *ми* смýди онáј кóса, да *ми* гóри кóса, да *ми* је жѣв; донѣла *ми* јѣно магáре пýно, па ја ће *шѣ* дáм моу кокóшку, да *ми* дáш твоу, тѣј *ми* су пилићѣ, вáко да *шѣ* дóђе Ја, донѣси *ми* гу белѣшку, мóј óтац *ми* бѣа, па *ми* моѣга тáтка отерáле, да *ми* úзе тáтка, *ми* гѣне свѣс, дáду *ми* дáр, отерáле *ми* óца Бугáри, бáњак унѣсе úнук *ми* Вр, *Ми* дáле мѣтлу, дѣца *ми* бѣле гóли, жáр да *ми* гáси, дѣца кад *ми* бѣла мѣцка, занатлѣа *ми* бѣа óтац, одмá *ми* остáла трýдна, у зѣмњу *ми* је свѣ, и мýж' *ми*; Јетрва *ми* – и ѳна ѣсто тáко; он *ми* бѣја у нарúче; Нека *ми* су ж'ѣви, мóј Госпóде, дѣца; мóји нећáле да *ми* јѣдоу тóј Шт, *ми* дáле блáгу погáчу, ѳни *ми* сталáле вáл, тóј *ми* је стрáм да га појѣдѣм, да *ми* тѣ престáнеш, да не *ми* уништиш свѣ пóље, живóта *ми*, и нѣшта *ми* не мóжеш, *ми* се чѣни Бе, Бóг да *ми* ве чýва, двѣ снаше *ми* су ДБ, мóј óтац *ми* бѣја, штó ће *ми* кáже шóља, мýж *ми* се држáа сáс њѣ, да *ми* обúје ципѣле, дѣверр *ми* бѣја из Готóвуше, *ми* дáле да цýнем никóе дѣте, свекрва *ми* бѣла болѣсна, узѣла да *ми* прá' опáнце, нека *ми* су жѣва дѣца, овó' *ми* се јѣде, тó' *ми* се јѣде ГБ, и ѳтац *ми* је тýј у Готóвушу, а мáти *ми* се родѣла у Штрѣце, да пожњѣ тај ћерка *ми*, срце сáмо да *ми* изáђе, зáшто да *ми* прóђе дáн овáко цáбе, пóче дисáње да *ми* се затвáра, и тóј не *ми* сметáло, *ми* бѣло млóго ћѣв да ѣдем у Лѣпѣнац Го, *ми* пáде на пáмет, мáти *ми* бѣла óвде и[z] сѣло, чувáла *ми* свекрва дѣцу, дѣн дѣнѣс нѣ *ми* је завршѣна кýћа, а ћерка *ми* је удáта у Битѣњу, нáј глáвне њѣве *ми* су дóл'е, причáа *ми* ѳтац *ми*, дѣвер *ми* стрѣгоу óўце, а дѣте *ми* ги волѣло, *ми* узѣма пѣт кѣла úјем Др, мѣ дáл'е јѣно одѣло, да *ми* укрáдне, неѣ; жѣна мóја *ми* бѣла пáмѣтна, тај

сін из Немачке *ми* је, све наопако да *ми* обрне, *ми* поцрвенело све овде, највише кичма *ми* смјета, да *ми* бине по бл'ізу Ви, братанац *ми* погинуја, *ми* ступија на в'ј р'уку; *Ми* бија л'еп човек, *ми* бија добар. Ал'и *ми* бија свекр стар.; она ка ће *ми* чува о'вце Су;

ништа не мож'е да *ми* помогне, сал *ми* даде нику-в'ду, тај вода што сэм *ми* р'екла је извор, *ми* каж'јем, ако *ми* је ће'у свој да *ми* бине Се, Па ја ће *ми* дам м'у кокошку, да *ми* даш твоу, ја што *ми* викам, ја ће *ми* га ураб'отам Ја, да *ми* је п'ечен леба, прао да *ми* кажем, што *ми* је о'вдека, нешто *ми* је ка прља, цабе *ми* је, *ми* се ваћа више да даш, тој да *ми* каж'ем Шт, неће смрт док не *ми* дође сућени д'н, све м'ора да *ми* бине алал, не *ми* било грубо девојче, л'епо девојче *ми* било, *ми* викам да га узеш Бе, да *ми* зачини нешто тамо, ће *ми* учини за да *ми* нема твоја стока м'леко, А кој те ср'етне, *ми* вика; об'учоу што-*ми*-не ДБ, тој да *ми* кажем, што *ми* је судбина, да *ми* бине ч'исто ж'ито, С'эг не зн'еш кој *ми* зб'ори, што *ми* зб'ори ГБ, ће *ми* донес'емо м' бањак Го, И тај кој *ми* даде ж'ену, да *ми* бине ракија како тр'eba, за о'вј године *ми* пр'ичам Ви, тој да *ми* кажем Су.

68.2.3. Удвојене форме *мене ми*, *шебе ми*:

мене ми се по сви'а напре, *мене ми* је м'ушко д'ете, *мене ми* било за ч'удо, и *мене ми* р'екла Се, а *мене* један случај *ми* се дес'ија, *мене ми* се м'ути у глау Ја, *Мене* от фарбе *ми* било од у'век стра, *мене ми* бија о'тац богаташ, р'екла *ми* *мене* свекрва, *мене* никој неће да *ми* једе, *мене ми* је стра да идем, *мене ми* било стра да га г'леам, *мене* свекрва *ми* умр'рла, *мене* м'лого *ми* било стра Шт, *Мене* девојче не *ми* каж'је ништа, и *мене ми* дође, дај *ми* *мене* још две гр'уде сирење, *мене ми* било страмота, *мене* м'оја ж'ена *ми* је из Мораве, и *мене ми* гасиле, *мене ми* причаа т'етин м'ој, па *мене ми* је см'ешно, *мене ми* се ч'ини, како *ми* зборија *мене* д'еда Бе, али *мене ми* било стра да идем ГБ, и не *ми* украл'е *мене*, кад *ми* даја ј'ен шамар *мене* Ви;

о'вј нека *ми* бине *шебе* Ја, *шебе ми* је нај м'ала с'оба, д'е *ми* је *шебе* м'уж^м Шт, з'воно које *ми* је *шебе* за мерак ДБ.

68.2.4. Општи падеж 1л. мн. и 2л. мн.

68.2.4.1. Пуна форма *нас*, *вас*:

а т'еј по м'ицке д'еца *сас нас* Се, *куд нас* по старински се каже ч'ума, не само *куд нас* Ја, Отишле из *нас* у Призрен, о'вде *куд нас*, да не испадне нешто д'обро за *нас* Вр, код *нас* гу славу Шт, Окрене митрол'ез' на *нас*, почија биоскоп *куд нас*, овако *креј нас* да не плашу, *куд нас* се вика и чо'еци, тој *куд нас* је обичај, *куд нас* не било ни јагње, нај у'боу м'уж^м *куд нас*, т'еј *куд нас* у'век ги викале – тој што не се спом'иња, зборимо *куд нас* што има, све тој никој пам'етан ч'ок ги измислија *куд нас*, *куд нас* викале им'елке не-смоу да се с'echoу, Шибар *куд нас* значи ди је г'усто, *куд нас* се рачуна, *куд нас* било се'ане, *куд нас* све се си'е Бе, код *нас* на г'увно, веселје о'вде *куд нас* ДБ, смо праиле *куд нас* ГБ, о'вде што ни је до *нас*, о'вде до *нас*, в'ико њо *нас*, н'ит се плаши од *нас*, о'вија што немале воденицу м'љеле код *нас*, а за *нас* ж'енске

– па жѣнско Го, спавоў *куд нас* Др, дођоў у *нас*, врѣдни л’уди бѣл’е *куд нас* прије Су;

мајка остала *без вас* Се, фала и *од вас*, и *куд вас* да ама берѣћет Ја, наје *до вас*, а зашто да вака *на вас* Вр, ћ[е] идемо *сас вас* да кажѣмо, како да покосѣмо *без вас* Шт, и *куд вас* донѣле зравѣцу, а што бѣше пѣскот *куд вас* Бе, искочише никои људи *из вас* ДБ, наша ливада је *до вас* ГБ, видо га како отрча *креј вас* Го, узѣл’е *од вас* исто ка од нас Др, по тѣшко ни било *без вас* Су.

68.2.4.2. Енклитике *не*, *ве*:

Шиптари свѣ *не* опљачкале, наши *не* тужѣле, пострѣгле *не* Вр, кој бѣше *не* полазија, Николѣта *не* полазила лани, лѣж’е *не* Шт, дође команда да *не* *не* стрѣлоў, да *не* пуштиў Бе, Шиптари почѣше да *не* гушу, да *не* тѣроў горе, дол’е.; учија *не* неки Тројан Др;

мајка *ве* немала Се, *ће ве* потѣпо Шиптари Вр, ми *не ве* познавамо бѣш, ја *ће ве* пуштим, нешто што *ће ве* питам Бе, Ка сѣк’ што *ће ве* видѣмо, тако преко цѣле године да *ве* видѣмо!; Свѣ ме обањасте, бѣлка *ве* јѣла! Го, ја *ће ве* донѣсем до горе Др.

68.2.4.3. Удвојене форме *нас не*, *вас ве*:

Иванѡви *не* кажу *нас* Ја, И *нас не* видѣле по пућу. Вр, *нас не* видѣле Су; *ће ве* однесѣмо *вас* Се, Још јемпут *ће ве* питам *вас*. Го, Други *ће ве* напућу и *вас*. Др, *вас ве* гура Ви.

68.3. Датив 1л. мн. и 2л. мн.

Облицима Дмн. *нами*, *вами* – сиринићки говор чини ареал са контактним јужнокосовским и сретечким говором (Младеновић 2010: 34–35), затим са низом говора у Македонији (Видоески 1965: 141). За сиринићки говор није од значаја присуство оваквих облика у западнијим српским говорима, осим у типолошкој подударности²⁰⁶.

Од два постојећа објашњења порекла облика *нами*, *вами* у Дмн.: Белићево објашњење о продору инструменталне у дативску форму у време једначења ова два облика (Белић 1969: 105) и Б. Видоеског о Дмн. *нами*, *вами* у дебарским говорима као последици стварања симетрије између клитика и енклитика (Видоески 1965: 141), убедљивије је друго објашњење.

„На значај дативских енклитика личних заменица 1. и 2л. мн. *ни*, *ви* за формирање облика *нами*, *вами* у говорима ЈЗКиМ, али и шире, упућује чињеница да постоји корелација између дативских клитика и дативских енклитика – ни у једном говору у коме се у Дмн. јављају *нами*, *вами* – не само у говорима ЈЗКиМ – није потврђен облик „њими“, иако је стари Имн. анафорске заменице гласио **jimi*. Отуд је могуће да је настанак облика *нами*, *вами* на различитим тачкама српског и македонског језика у непосредној вези са уједначавањем дативских клитика и енклитика 1. и 2л. мн. пре на-

²⁰⁶ Уп. Драгичевић 1986: 148, Дешић 1976: 243, Петровић 1973: 250, Пецо 1964: 133.

станка нових дативских енклитика *нам*, *вам* и у западнијим српским говори-
ма“ (Младеновић 2010: 33).

68.3.1. Пуна форма

Поред основних облика *на́ми* и *на̀ми*, потврђени су малим бројем при-
мера, и то у удвојеним формама, и облици *на́м* и *ва́м*. Ове потврде забеле-
жене су у Севцу и Јажинцу, што упућује на евентуални контакт са системом
облика ових заменица у сретечком говору (Младеновић 2010: 35).

а) *На́ми*, *ва́ми*:

И она дала свѣм *на́ми* по куће, да не даде Бог никóму, ни *на́ми*. Шт,
благó *на́ми* за Бóга Го;

И *ва́ми* нека бине, дабогда! Ја, а *ва́ми* да́ле нај дóбро месо ГБ, благи
ва́ми за њега Го, тешко *ва́ми* сас њу Др.

б) Усамљен пример са *на́ма* (Свѣм *на́ма* ни је óвде јена сла́ва. Су)
упућује на утицај књижевног језика.

68.3.2. Енклитике *ни*, *ви*; *не*, *ве*:

дала *ни* те́ плуго́е, гу́вно *ни* б́ило у двóр, *ни* прича́а де́да, да *ни* је убáво,
сна́ша не́ *ни* б́ила óвде Ја, íскав да *ни* у́zew шиње́ле, сл’íве з́имње *ни* давáле,
ко́ња *ни* узéле, и шта́лу *ни* запалíле, узóше *ни* каи́ше, чу́турíce *ни* узóше;
Бéше никóа мéгла, вре́ме *ни* грóзно, лéле! Вр, свекр́ва *ни* б́ила болежл́ива,
знéш де *ни* б́иле онéј, и свí *ни* ви́коу Шт, н́икат не́ *ни* се десíло, то́ј што
ни је на́ша имовíна, ка́ко *ни* причáле, ако *ни* се је́де, на́ши *ни* причáле, то́ј
ни је ве́ћ мрсéње Бе, вика́ле *ни* да не́-смеш да иза́ђеш Го, óўде *ни* је на́ша
плани́на, свéкар *ни* би́ја меракл’íја Др, је́не кра́ве *ни* укрáл’е Шипта́ри, па *ни*
пора́стоше девојчи́ћи Су;

пријáтељ *ви* се позрaвíја, да *ви* ка́жем за јутре, моли́мо *ви* се Се, да *ви*
ка́жем пр́во штó íмам Ја, нека *ви* се ил́ади сто́ка Вр, Сто́г *ви* па́де, врто́лом
ви га одне́се. Шт, не мо́же да *ви* се да́де девојка Бе, ће *ви* се ка́же и то́ј што
оноди́ја ДБ, смо *ви* донéле дарóве ГБ, па не́ би зна́ла да *ви* ка́жем, та́ј нека *ви*
ка́же íме; То́ј *ви* б́ило, овóј *ви* б́ило! Го, дома́ћин *ви* се позрaвíја да до́ђете
на сла́ву Ви, сва́к ће *ви* ка́же де́ је ку́ћа Су.

68.3.3. Удвојене форме

а) *на́ми ни*, *ва́ми ви*:

На́ми ни је сла́ва, *на́ми ни* се десíло, *на́ми* ће *ни* ва́ља Се, óвде *ни* б́ило
на́ми гу́вно у двóрр Ја, и *на́ми ни* ва́ља Вр, Бéш личнó *на́ми ни* се десíло,
на́ми ни је сла́ва Свети-Ра́нђо, *на́ми не́* ни се десíло Шт, Óвде може́мо да
рекне́мо да ни́шта *на́ми* презíме не́ *ни* зна́чи, а *на́ми* презíме не́ *ни* зна́чи
ни́шта, *на́ми* што *ни* причáле, пр́ви што *ни* умр́ја у кр́вет *на́ми*, а *на́ми ни* је
ћéў, што *ни* причáа *на́ми*, *на́ми ни* се десíло Бе, *на́ми ни* се рабóта Го, *на́ми*
да *ни* се срúши Др, *на́ми не́ ни* се десíло Су;

ва́ми ви узéле сто́ку, *ва́ми ви* донéле дарóве Се, *ва́ми ви* б́ило крíво Ја,
ва́ми ви одни́ја врто́лом Шт, *ва́ми ви* се ч́ини да б́ила мола́ва („олуја са ве-
тром, кишом снегом“); ка́ко *ви* је *ва́ми* ћéв, та́ко Го, *ва́ми ви* требáло Др.

б) *нам ни, вам ви:*

*нам ни се јело, нам ни се дало Се, нам ни учинише мјуку Ја;
вам да ви поклону паре Се, вам ви наредише Ја.*

Заменица трећег лица једнине

69. Облицима заменица 3л. јд. и мн. сиринићки говор највећим делом представља јединство са суседним говорима.

69.1. Номинатив једнине

69.1.1. Номинатив једнине м. р.:

Он знаје што је н'егов посо, а он врржује сас сламено јуже, и он нерасвешћен до дэн, и он има туја унуце, он де оћаа, он никому добро неће, он сабере оуце Се, Он носи тэј бѣњак, он заложу бѣњак Ја, Он бија голем дуб^н, он мртвака турија на њега, и он ги спасија, њон мљеа у воденицу, и он отиде тамо, а он живи после њи, он ће одведе кој-зна де Вр, Он не тура ништа у уста, све он га научија, он нагазија на нешто, он погину у Стрѣцку, неће да рабѣта ни он Шт, он бија у Немачку, он ги тэј паре узе, и њон би погинуја, он се праа улоу Бе, њон мало да чуа, све своје повика он ДБ, он ако ти купи опанак, он је у Словенију, он све у туј бѣрбу тамо бија, и он умрја, јер он бија много стар, и њон лепо бија обучен ГБ, он бија овако дугачак^х, њон у војску бија, и њон после узе оној жито, он бија ка о[д] тэј руке самовилске, он што каже увечер Го, он изеде колко може, и њон да поједе Др, можда и њон не може, он остави, а он да има да изеде, њон има пенсију, и он гледа кој]] је ка по стар Ви, он окрене кол'епку на л'ице, па он гу узеја, он чуваа сеуске говѣда, кад је слан, он ужути Су.

69.1.2. Номинатив једнине с. р.:

оно се згрукјује у њега, оно седи тој у ка никој-чанак, и њоно седи тујка за дуго време Се, њоно скаче, оној клепеталник Ја, Оно болно Шт, њоно, унуце, да ми отине у шуму Бе, а њоно па не знало како се онѣди. ДБ, А њоно, постаро дете, ми се разболѣло и умрло. ГБ, њоно отишло далѣко от квачке, та оно не може да рабѣта ка ти Го, А дѣте ми ги волѣло, оно брало. Др.

69.1.3. Номинатив једнине ж. р.:

она га бацила у моје мѣсто, и њона ће топи олоо, и њона гу даде дар, она моје дѣбо је, и она се окрѣне, она свѣ по куће намѣта, она знаје да ткаје, њона ће клекне, а и она има тэј старе фрѣске; она, која је бачица, посебно; она туј чобане заврћа Се, а она за кога, она поди'ни гу, и она гу пратила Ја, она ишла леба да носи Вр, И она мора да бине на њу, она му се заврати, и она мене, она вика Шт, знаје да је она Бе, у кућу она цуне леба. ДБ, она да ги премета стомак, и она спраљала неке иљаче, она изнесе совру, она ће дуне сас пламен Го, њона има по гол'ем језик, и њона се узбуни, она ни спремаља, и она се удаља у млозину, она да обрѣше наћви, Кад је јака пчѣла, она има посебно матицу Др, њона ми причала мене, њона све поштувала Ви.

69.2. Зависни падежи јединице

69.2.1. Општи падеж / акузатив Зл. јд. м. р. и Зл. јд. с. р.

69.2.1.1. Пуна форма:

шећер у њега, и тури миђу њега, пртѣну крпу до њега, у њега држале оној, и тури му на њега и вино, што има у њега, а то[ј] је бело у њега, и за њега овде око гуше, и отине сас њега снава ли, какву климу има на њега, ели фна неје нешто добра *ѡрема њега Се*, изашла *ѡред њега*; никога неђу, *њега ћу*; стаи у њега по неко крпче Ја, умреле од њега, тури'а мртвака на њега Вр, Свешто на њега било, дође коприва до њега, кошул'а нема за њега, имале трњи *ѡрез њега*, па дадем њега у уста, Оно свака болес на њега, на бачила сас њега Шт, Никој не смија да мрдне од њега, кад видија да нема ништа од њега Бе, њега постаија ГБ, за њега праим мушко кравјаче, ђаволи су у њега, онај густина на њега, венац од њега, он оној моје креј њега Го, вода седи у њега, па стаимо у њега, од њега не смејале људи ни да седиу *ѡод њега*, туј отсѣе на њега, снаша мора уз њега Др, од њега н'ема корис, један други бија сас њега Ви, *ѡо њега* трчи Су.

69.2.1.2. Енклитика га:

немаа ко¹ да га отвори, исипи га у никоу тенџеру, га закрпимо, после га вржо с оној црвено конче, га вржо теј три ели пет струка, напраиу га за ништа, да га метоу, нигде га турија пут да иде, и оне ако га срѣтноу, ће га заведоу нигде, исипи га у корито, после га турим на нешто Се, и заврти га, ђавол да га знае, па обеси га на неку црешњу самовилску, ужегне га тај сача, прецеди га на крпу Ја, Ал си га нагноја све, та¹-човек што га исѣка, скрасти'а га, да га донесе дома, га родила то¹-дете Вр, Га отериле, га стаим и га пуштим, га запамтим, да га донесемо овде, па га свуко све, мој фтац га учија Шт, да би га убија, после да га примѣтиш, викнуја му га да бѣга, тражиле га ди је, га стајле оуде да бине матичар, и га убива кад наздравује у име славе, и фни га погодиле Бе, га остјала на сису, га очукаш лепо, па после трѣба да га влачиш, после га држала тамо, оуде га ожениле ДБ, ручно да га копеш, мора да га скубеша па да га вржужеш у снопове, па да га носиш кући сас волове, па га направу корито оволикво, неки чува га прво јаје Го, ће га утѣпа, све га измешамо, па га оперемо све у реку Др, овај да га чисти Ви, ће га измијо бачице, никоји га топиле, моа маи не га топила Су.

69.2.1.3. Удвојена форма:

сам га стрѣја *ѡбога*, њега га води стари сват, њега га киту Се, јаје га турим у крпу, и једе га *ѡој* млеко, после га стрѣјале *јенога* тамо Шт, И кога га увату, *моѣга оца* га имело Мира, *никоѣга чоѣка* да га увату Бе, што га имеше њега тако, *аљинче* грувај га на ники камењ Го, Кат се загуби нико говѣдо, може да га појѣде и њега вук.; с канѣју кад га удариш *коња*, и после сѣбере га онај *сир* Др, њега не могу да га познам Ви, га измијоу *оној сирѣшѣ*, и га заробише *овога мојега човѣка* Су.

69.2.2. Општи падеж / акузатив 3л. јд. ж. р.

69.2.2.1. Пуна форма њу:

и ми *ѿо њу*, па *ће викоу ѿо њу*, нагоре *до њу*, нема *око њу* ништа, искршиу *лѣба ѿреко њу*, сѣло *ѿде ѿо њу*, *ѿде ѿна куд њу* Се, полако *долáзи код њу* и *врши љубав сáс њу*, *нáрод пóђе ѿо њу* Ја, И *óне свé око њу*, каршија *ѿрема њу* Вр, *Сéдим куд њу*, *лупáло ѿри њу*, смо *турáле ѿрез њу*, ништа *нéма од њу*, *óна мóра да бíне на њу* Шт, *ће рíка крáва ѿо њу* кэд гу *вíди*, *крáва рíка ѿо њу* Бе, се *целíву сáс њу*, а *свекэр ѿред њу* умреа ДБ, а *овáј комши́ка крај њу*, *трчу ѿо њу*, и *óн уз њу*, *никóу жéну видѣле дé крај њу* мéте Го, *ѿма двé дéцу сáс њу* Др, *није мóго нíкој њу* нéшто, *јá пó стáр сэм бíја од њу*, смо *играље сáс њу*, *мóј ѳóтац што причáа за њу* Ви, *онóј стáдо ѿо њу*, да се *опрóсту од њу*, *другáрице се опрош́авав од њу* Су.

69.2.2.2. Енклитике

а) И у сиринићком говору, како је и у осталим говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала (Младеновић 2010: 60–61), стабилисан је новији облик Ајд./ОПјд. гу:

У *лéпу промéну гу* промéну, и *úзе онúј кóсу* и *тúри гу* на колéно óвде, и *онúј кóсу гу* држи на *наковáљу*, *овíја дé ће гу* *úзоу*, и *вíкоу гу* на *ѿме*, и *извéдоу гу*, *Они гу* *извéдоу* ис *куће*, *пóсле па ѳóни гу* *úзу*, *бíло кóј гу* *спрéма тúјка куд рóда*, *промéну гу* у *овáкво кошúљче шарéно*, *ће гу* *узоу* и *ће гу* *вóдиу* на *вóду*, *вíкале стáре жéне нáпре кэд гу* *вíду*, *нíкој гу* *правíја*, а по *нíкој па у дэн гу* *úзе*, *држáа гу*, да *гу* *донéсе до у кúћу*, *јá не мóгу да гу* *супáзим* и *Бóг**, *вíше нé сам гу* *дирáла Се*, *тај гу* *пуштíја*, па *дрúги гу* *доватíја*, *зговóриw гу*, и *гу* *стрíја Сéчко*, и *смрзло гу* у *плани́ну*, *нé сме нíкој да гу* *насмéе*, *задевáле гу* да *гу* *насмéјоу*, а *извикаше гу* *жéне да је кáжоу*, и *клéпаш гу* *дóбро*, *донéле гу* на *ѿсто мéсто*, *би́ћи вíше нéћоу гу* Ја, *до у никóу кáрпу да гу* *одвéду*, *отíшо да гу* *úзне*, да *гу* *довéде*, *озгóр тúру трмку* и *гу* *покрíу*, да *гу* *поткáчи*, да *гу* *поонóди*, *отерíја гу* Вр, *Па ће свекрву*, па *ће гу* *тéпоу*; да *гу* *удáри*, *лупíло гу* по *глáве Шт*, *Нéмој*, *Чéдо*, да *гу* *тéраш.*; *Тé му гу* *удáви вук*, *тé му гу* *удáви мéчка.*; *тíја тúј што дóшле да гу* *úзоу* Бе, *Зговорéна девојка*, *вíка*, не *можéмо да гу* *остáјмо.*; па *пóсле гу* *свéду дóле*, а *извéде гу* па *нéки дрúги*, и *вóду гу* на *вóду*, и *пóсле гу* *извéде брáт и[з] сóбе*. *Гу* *извéде дóле у кúћу*; *снаша мóра да гу* *раскíти ДБ*, *п сэм гу* *бањáла*, *ѿ сэм гу* *прáла*. ГБ, а *ако гу* *чúјеш кэд појédеш нéш'то*, *пона́пре што се прáјло двóјца да гу* *нóсу*, *зár гу* *осетíле*, па *гу* *довáту*, па *гу* *кáчу гóре на дóм*, *измиђу сéбе гу*, и да *гу* *насмíјéмо*, *Драјкофчáни гу* *дáле овáмо*, *нíкој нé гу* *кáра Го*, *довéље гу* *нéки*, *довéл'е ми гу* *кот кúће у Вíчу*, *поштувáл'е гу*, да *гу* *тури́мо на пúт*, *довéдеш гу* *овáмо*, *рéч дáва тај што гу* *прóси*, *дáдов рéч* и *гу* *úзеш Ви*, *утепá гу* *нíкој*, па *óн гу* *узéја Су*.

б) Као конкурент мале снаге, и то у најзападнијим насељима, потврђена је и енклитика *је* у Ајд./ОПјд. заменице *óна*:

Говéдо *ѿма чврсту копíту па* *ѿе* *згáзи змију*. Се, *пе* *ѿе* *тúриш* [мачку] у *јен-нáјлон*, па *мéтни низ рéку* Ја.

Ако се у овим примерима не препознаје утицај система енклитика стандардног језика, овај облик може бити траг синкретизма Дјд. и Ајд. личне заменице, тим пре што је већ остварен дативско-акузативни синкретизам *гу* : *гу*.

За појаву оваквог облика заслужне су енклитике *ме*, *ише*, *не*, *ве*, како енклитику *је* у македонским говорима објашњава Б. Видоески (Видоески 1965: 141). С обзиром на миграционо кретање и из македонског правца ка Сиринићу, није искључено да је ова енклитика траг таквог адстрата²⁰⁷.

69.2.2.3. Удвојена форма:

ни па *гу* помењамо *змију* никако, *иогачу гу* сéчоу сэс чáшу, исéкоу *гу* туж *мурику*, *њу гу* по више сéчоу, кэд *гу* пéкне змија *оуцу* Се, држиш *гу* *косу* на колéно, И она *гу* пратила и *ћерку* њóјну, нéки зађоу *гу* туж *жéну*, терála *гу* никóа маћија *иаситоркињу*, *крау* ће *гу* закољéмо Ја, донеси ми *гу* *белешку*, ја *гу* рáним крау Вр, *иуришу* нé смо *гу* јéле, млого *гу* волéа *моу снау*; – А кáко нé сте бiле – вiка – да *гу* видите *Миличу*?! Шт, и пóсле морáле смо да *гу* музéмо *свáку*, и напрáјле *гу* туж *цркву Свети-Димитрију*, видуáле *гу* никóу *ж'эну*, а *овуј* смо *гу* нáшле *скуйэну*, *гу* забркúјем *рабóиту* Бе, и *гу* накíту *свекрву*, *гу* укрáду *снашу*, кэт ће *гу* стáвиш туж *богубрáду* ДБ, а óне занéсоу *гу* *мајку*, покрмíмо *гу* *сиóку*, нећу да *гу* кáжем *кóа* је, свáку *иуравку* да *гу* мiкнеш Го, туж *иечурку* *гу* стáиш' на жáр Др, и 'оh помагáа *гу* *ћерку моу*, ако нé *гу* заштитујеш дóбро *кичму*, прву *ракију* више *гу* пуштитиш Ви, *њу гу* нађóше Су.

69.2.3. Датив 3л. јд. м. р. и 3л. јд. с. р.

69.2.3.1. Пуна форма *њéму*:

и *њéму* дáрр најдóбар, па ја *њéму* ће помóгнем Се, се чiни *њéму* шáла Ја, а ни *њéму* немáло да се дáде Вр, А *њéму* нéма ништа. Шт, а па *њéму* ће продáде, мáти *њéму* давáла нáј гóлем кóмат Бе, лéко је *њéму* кэт прiма пенсију ДБ, И кáко ја *њéму* да се наљу́тим?! Го.

69.2.3.2. Енклитика *му*:

остáла *му* на кúћу, *му* се отвори́ле врáта, тóј *му* бiло, спрéма *му*, *му* мичу́жоу тé трафке, тóј *му* је сириште, óни *му* туру дáр на зрaвицу, тáј да *му* тури íме, да *му* плáти нéшто пáре, турáла *му* óтров, и *му* стáјмо на онáј пóвој, да *му* целива рúку, долáзи *му* свој рóд', и дадемо *му* никóу игрáчку, кúм *му* úзе косицу Се, *му* прáју крстéве, стáи *му* крпу одозгóр, и сипне *му* вино, па дóн *му* је, брáт *му* Мiтар Ја, Отац *му* бiја профéсор, мајку *му* јéбем, *му* умррла жéна, досађáла *му*, извáдим *му* тáј цик^x Вр, Па да *му* бéре кóске, сэм *му* понéла јено-трóшче лéба, *му* поéмо нéшто, нé *му* је дóбро, свé да *му* отéкноу úста, нéшто *му* се десiло, прекојучér *му* бiја рођендán Шт, нé сме да *му* се дáде нóћу, викну́ја *му* га да бéга, *му* дáде пáре, у рúке *му* стáи Бе, *му* умрла мајка, и сви *му* дóђоу ДБ, па друштво *му* бiло, и да *му* дáм чарáпе, *му*

²⁰⁷ Акзативна енклитика *је* захватила је већи део западномакедонских говора (Видоески 1965: 32–33).

се остаи на жар, му исечоу кострутину, му туру штогодэр ГБ, теше му било изветано, коликве му су залога, и црвен конац му протнемо, не може да му скине урок никој, ка стакло сја му онај длака Го, да му посипеш', понесеш' му ниш'то да једе, мл'еко да му даш, после ноши кад му треба Др, можда му тражи неки други, нема што да му ка'ем Ви, туримо му нешто озгор, не му се свиђала овај њина Су.

69.2.3.3. Удвојена форма:

други кому му је ћеу да скита, му викам мојему м'жу, му викам сину, њему му се дава дар Се, му наредиле мојему ш'аику, син му бија њему Вр, њему стално му се десауло што не ваља Бе, што било њему да му одговара, некрстеному деи'ету не-му-се иде на гроб ДБ, да му се врти у глау ш'ому Го, да му пружим помоћ ш'ому кут кога сэм Др, По лако му је њему да дође у цркву. Ви, даде му њему паре Су.

69.2.4. Датив 3л. јд. ж. р.

69.2.4.1. Пуна форма њ'зи:

па да однесоу нешто дар њ'зи, и њ'зи сас р'ске, она пружи њ'зи, тај пружи њ'зи, остаи њ'зи т'јка Се, и њ'зи тако Ја, и мене и њ'зи по јен дар Вр, и ја њ'зи, а њ'зи дала трри дара Шт, и њ'зи ће бине исти болес Бе, ће дадеш и њ'зи да једе ДБ, А њ'зи па син да отине у Немачку. Го, А како само њ'зи немало паре? Др.

69.2.4.2. Енклитике

Сиринићи је говор са највећим бројем дативских енклитика заменице она у ужем и ширем ареалу коме припада. Поред основне енклитике је, у Д се јављају и ги и гу. Да би се избегао облички синкретизам са Ајд. односно мн. стабилисала се енклитика је²⁰⁸, док нема много потврда са енклитикама ги и гу, енклитикама које иначе карактеришу околне говоре – ги сретечки, гу околне призренско-јужноморавске (Стевановић 1950: 111, Реметић 1996: 486, Младеновић 2013: 234), али и шири призренско-тимочки ареал (Белић 1905: 282–283, Барјактаревић 1977: 278, Богдановић 1987: 167). У мом материјалу нису потврђене енклитике ву у Д и А, које М. Павловић наводи за сиринићи ки и сретечки говор (Павловић 1970: 82).

Присутност различитих облика дативских енклитика илуструју примери: Извикаше гу жене да је кажоу. Се, Ја гу [= сестри] викам да не жаљи – добар гу [= њој] је син Вр.

У сиринићком говору оформљено је дистрибуционо ограничење у употреби енклитике је, тј. обавезност употребе енклитика ги, гу у дативу. Ако се иза или испред заменичке енклитике налази глаголска енклитика је, речца не, енклитика се, дакле, ако се употреби једносложна атонична реч са /-e/, онда се избегава дативска енклитика је, а обавезно користи енклитика ги или гу:

²⁰⁸ О пореклу и ареалу дативске заменичке енклитике је в. у Младеновић 2010: 58.

Ће ^{je} пегла ма́ти, не ^{зу} је пегла́но, ће ^{je} пегла да испра́и. Се, Те теј ^{зу} се извеле што сэм је да́ла ја́ Крста́не Ја, Да је да́ду, али да зу је чи́сто ДБ, Њо́јзи прво сэк унуче зу је. ДБ, То́ј зи је бра́т. Го, Ће да зу се грѣје млéко бачи́це. Др, Не зи ка́жуј же́не. Ви.

У примеру: Ёте, кра́ва ри́ка по њу́, зи зу узéла млéко. Бе, да би се избегло удвајање дативско-акузативне енклитике зу, употребљена је дативска енклитика зи.

Док је порекло дативске енклитике зу прозирно, порекло друге две енклитике тражи додатне објашњење. Енклитика зи, као и је, могла је настати из старијег дативског облика **jei*. Ареал једнинске дативске енклитике *и / зи* захвата већи део македонских говора (Видоески 1965: 35), затим многе говоре призренско-јужноморавског типа. Дативска енклитика је (< **jei*²⁰⁹), употребљава се на различитим тачкама српског (Белић 1905: 281–282, Ивић 1957: 201, Симић 1972: 348–349, Реметић 1985: 294, Ивић-Бошњаковић-Драгин 1997: 84, 86–87) и македонског језика (Видоески 1965: 136), без континуитета у говорима који су генетски и типолошки удаљени, тако да се не може претпоставити заједничка иновација. Енклитика је, потврђена у северношарпланинским говорима, због географског контакта може се довести у непосредну везу са оваквом енклитиком у северозападним и западним македонским говорима, у којима је она и иначе честа (Видоески 1965: 136).

Енклитика зу продрла је из А у Д. Овај продор подупрт је множинским синкретизмом заменице 3л. мн. (*зи : зи*). Синкретизам овога типа захватио је све оближње говоре призренско-јужноморавског типа, али и шири призренско-тимочки ареал (Белић 1905: 282–283, Барјактаревић 1977: 278, Стевановић 1950: 111, Реметић 1996: 486, Богдановић 1987: 167, Младеновић 2013: 233–234), ширећи се и у говоре косовско-ресавског типа (Елезовић 1935: 449, 551, 552, 554 итд; Букумирић 2003: 223, Јовић 1968: 121, Симић 1972: 348–349, у Д енклитике је и ју), додуше без уношења /г-/ у енклитику ју.

а) Енклитика је

Од контактних говора енклитика је, као облик мале снаге, забележена је у подгорском јужнометохијском говору, у коме су – како је и у сиринићком говору – потврђене три дативске енклитике. Фреквенција појединачних енклитика, међутим, различита је у ова два говора. У подгорском говору основна је енклитика зу, ређа је енклитика зи, док је дативско је потврђено малим бројем примера у селима према Сиринићу, што сугерише на продор енклитике је из овог правца.

Јéла на њéга, па да ^{je} опрóсти; Вíкоу је, вíкоу: „Окрéни се нáзат!“; у сíто изнéсе ^{je} свекр́ва чени́цу, и пóсле дéвер је тóри пр́стен тáмо, ће ^{je} да́де бока́ле у рúке, и ће ^{je} тóри пр́стен на рúку, једва́-је остáла дéца у зáдњу рúку,

²⁰⁹ Овако се објашњава енклитика је у српским (Ивић 1957: 203, Ивић-Бошњаковић-Драгин 1997: 84), затим западномакедонским говорима (Конески 1966: 122). Енклитика је могла је настати, међутим, како претпоставља Б. Видоески, под утицајем дативског наставка *-е* у Дјд. им. на *-а* (Видоески 1965: 142). А. Белић тимочко је изводи из енклитике јо (Белић 1905: 281).

тако сэм је рѣкла; ако ^{је} узеш јájца, она неће туј да лега; девоковица коа ће ^{је} бине; иде у кућу па ^{је} донесе бакшиш, сэм понела дár да ^{је} дарујем, тејзи што родила у кукурус³ је убиле мýжа, мóра он да ^{је} каже да ће гу даде Се, а извикаше жéне да ^{је} кажоу, намазала се ћерка ^{је}, брат ^{је} бија жиw, иди úзи от Стоје јéну чáшу вóду и рѣкни ^{је}, јá ^{је} чиним Ја, Николéта не полазила лáni. Снаша ^{је} купила крпу, салвете; Сédим куд ну́, ^{је} кажем; јá ^{је} каж'ујем; јá ^{је} каж'ем а ^џона праи свé; ѓтац је донија снаве ми, ћерке, донија ^{је} машину за перéње. Ујко ^{је} дониа шпóрет на струју. Шт, већ ми за ћеу што ^{је} дадемо нешто, у фóрбу, да ^{је} стајмо нешто Бе, А снаша мóра да гу раскíти. *Је* ставу љутике, *је* ставу црепњарке око главе; дође *је* ма́ти, дадоу *је* свé што трéба ДБ, ги се прикажује да *је* збору Др, И то[*ј*] *је* турам мѣт¹. Ви.

б) Енклитика *гу*:

дође *гу* свѣкар и гу зговóри, не *гу* је рáно чим отишла Се, брат *гу* бија у партизáne, а штó ће *гу* буљук мáчке Ја, *њóзи* прво сáк унóче *гу* је Шт, сóвру на лице *гу* стаљала, *њóјна* ма́ти *гу* се преудála Го.

в) Енклитика *ги*:

однесов *ги* снаве Се, она поди́ни гу [кокошку], извúчи *ги* јájце Ја, свекрве *ги* ви́кам Го.

69.2.4.3. Удвојена форма:

њóзи је турáле пáре, и пóсле обýје ^{је} свѣкар ципéле *снаше*, али *домаћице је* ваљала вóда стáлно, па ће ^{је} даде *снаше* Се, није тéла да ^{је} úзе *нóзи*, и *Крстíане* сэм *је* дála, те теј гу се извеле што сэм *је* дála јá Крстáне Ја, *њóзи* прво сáк унóче *гу* је; штó *је* остáне *њóзи*, она мѣне; ѓтац *је* донија снаве ми Шт, *свекрве ги* ви́кам, и сáмо *ги* рѣко *снаве* Го.

Заменица 3л. множине

70. У Нмн. 3л. мн. потврђена су два облика – *они* за м. р. и с. р., и *оне* за ж. р. Због одсуства посебног облика за с. р. мн. ове заменице, нема корелативности са очуваном трочланом – иако нападнутом – моцијом придевских речи у сиринићком говору.

Заменица 3л. мн. ж. р. *оне* стабилна је. У примерима: Он ће иде по њí, а *они* [самовиле] пóсле га мѣтноу нíгде. Се, *они* [додолице] се дотéроу што нај пó грóзно úму Бе, Кэд је јáка пчѣла, она íма посѣбно мати́цу и *џони* [пчѣле] се подéлу. Др, – међутим, препознаје се експанзија облика *они*, који је већ истиснуо облик с. р.

70.1. Номинатив множине

70.1.1. Номинатив множине м. р. и с. р.:

они туј сѣкле, и *они* изнеле теј кóске, ^{џони} ће доу, ^{џони} знале то́ да сéјо свí, *они* гледáле нáпре по пријатéљство Се, И *они* послушáле, *они* имáле врбе Ја, *они* по мéне, *они* му казáле Вр, ^{џони} вóлу то́ј Шт, Али *они* дођóше

само да ни покажу да је тој њино, *они* узимале *овде* Бе, па *они* по њега с онéј сабље дрвене; Ако *идов* *џони*, *идо* и снаше. ДБ, *они* мене, ја *њима*; *џони* тебе, ти *њима* Го, *они* на основу (!) *њи* замрзеше све, и *они* се исел'ил'е Др, *џони* *питов* *људе*, *они* *овамо* *идо* крај планине, *они* су по опасни Ви, што бил'е *млого* *деца*, *они* *имал'е* *совру* *посебно*; и *они* *ће* *свириш*, *они* *узи* *пушку* *његову* Су.

70.1.2. Номинатив множине ж. р.:

оне кад *нико*; *оне* су тако *мале*, *тоичке*; А *ложике*, *оне* биле *мале* Се, ни *џоне* не смеале тој, а *зашто* *оне* да *имоу* Ја, *оне* [овце] по мене, *оне* се *зашу* Вр, И *чим* *устаоу*, *оне* треба да *работоу* Шт, *џоне* *вамо* не *требале* ништа да *носу* Бе, Кэт се *диноу*, *оне* *усисивач*. ДБ, а *оне* па ништа не *работале*, *оне* *рађале* по *десет* *децу* ГБ, и *џоне* *правиле* *штету*, а *оне* *занесоу* гу *мајку* Го, *џоне* *ће* ти *збору* за тој, а *џоне* те *замрзу* Др, *оне* *дођоше* да ни *очишту* *двор* Су.

70.2. Зависни падежи множине

70.2.1. Општи падеж мн. / акузатив мн. сва три рода

70.2.1.1. Пуна форма *њи*:

уврtimo *око* *њи* тако, *поздер* *пада* *од* *њи*, *те* *овде* *распорени* *рукави* и *на* *њи* *гајтани* *све*, и *прајле* *смо* *зельаник* *од* *њи*, *на* *њи* *теј* *марамчиће*, *йо* *њи* *отине* *јопе* *снава*, и *на* *њи* Се, *измићу* *њи* *било*, *за* *н'и* *м'ора* *нешто* Ја, не *могале* да *живу* *од* *њи* Вр, да *отиша* *сас* *њи*, *јопе* *иде* *йо* *њи*, и *играа* *сас* *њи* у *кџло*, се *спушти* *на* *њи*, *сэм* *отишла* *тамо* *куд* *њи*, *отидо* *сас* *њи*, *ће* *преж'ивим* *сас* *њи* Бе, *муж* *ми* се *држаа* *сас* *њи* ГБ, *вуче* *ги* се *йо* *њи* *тај* *њина* *кошуља*, тој се *браниле* *од* *њи*, *недра* *на* *њи* *оволикве*, *грми* *поље* *од* *њи* Го, ја *сэм* *живела* *сас* *н'и*, *збору* *и* *ред* *њи* Др, *йо* *њи* *сас* *кџња* Су.

70.2.1.2. Енклитика *ги*:

Кои *оће* да *мие* *руке*, *она* *ги* *посипи*, *јен-тар* *води* *ги*, да не *ги* *извучуемо*, *ги* *очистимо* па *ги* *испечемо* у *тепсиу*, *вржемо* *ги* *сас* *сламено* *јуже*, *ги* *слага*, и *после* *покрие* *ги* *сас* *траву*, *дођи* да *ги* *видиш*, по *пџ[т]шес* *лесе* *такве* *напрају* па *ги* *учукујоу*, и *нарџдим* *ги* на *онуј* *тенџеру*, *закопчујоу* *ги* *сас* *шпенадлу*, *Тамо* *ги* *однџле* и *тамо* *ми* *ги* *дадоше* да *ги* *напуним* на *извор*. Ја *ги* *напуни* и *сэм* *ги* *донџла* *навамо*, *пот* *сач* *згрџе* *ги*, *ники* *ги* *викоу* на *друга* *имена*, *он* *сабере* *оуце* и *чува* *ги* *шес* *месџца* Се, *ће* *ги* *скупи*, *ги* *узимале* да *утџпоу* *вампире*, па *људи* *ги* *прскале* *сас* *воду*, и *дарувале* *ги*, *мајка* не *могала* *све* да *ги* *достигне* да *ги* *обуче* *лепо*, *никоа* *мачка* *тој* *ги* *јџде*, *потерале* *ги* за *Сџфце* и *средјале* *ги* Ја, и *оно* *ги* *увати*, ја *сџ* *ченицу* *ги* *попрскам*, *мџчке* *немале* *јер* *јеле* *ги* *вучи*, *увџчер* *ги* *узе*, *моа* *мајка* *ги* *све* *збирала*, и *син* *ги* *предаа*, па *тури* *ги* у *воду*; па *ги* *извади* из *реке* *јопе*, и *кџд* *други* *ма* *ги* *извадиле* из *реке*, *после* *ги* *стаи* *нигде* на *никоје* *дрво* Вр, што *ги* *откопуале* *наши*, не *могаа* да *ги* *дотџри* у *рџд*, а *овија* *нићале* да *ги* *исџчоу*, али ако *ги* *види* *џон*, и *ги* *шџта* ка *пилићи* да се *воду*; *Ги* *презале* *леђа* у *леђа*. И тој *све* ја *ги* *одвржујем*, да *ги* *извадим* од *јарам*, да *ги* *одвржем*, *слушаа* *сэм* *ги* *млого* *пута* Бе, *чиџе* *ће* *кџд* *ги* *мџтнеш*

да останоу на лице, се шалу на врата док *ги* пушту ДБ, кој *ги* видија, па по комшије *ги* тѣрам ГБ, *ги* викоу Главинови ка тврдоглави, *ги* викоу Бугаркини, па *ги* прѣзоу никои, *ги* дарујоу²¹⁰, сви *ги* виђувале Го, смо *ги* зобил’е оуце сѣс оvas, две ж’ице па сѣстаиш *ги*, после *ги* омањаш, а ако *ги* чуаш, и попрж’и *ги*, ће *ги* јѣдо, а дѣте ми *ги* волѣло, да *ги* јѣле, знам да *ги* сѣбирале, тѣј *крѣтонѣше* *ги* кажу, тѣј знам да *ги* сѣбирале Др, Онда смо *ги* цепал’е.; Па *ги* нѣсу у башчу. *Ги* нѣсу па *ги* туру да бине као тој.; *ги* бѣре за ракиу Ви, па дѣ нашо, *ги* јѣа; л’ечил’е *ги* тако, враг да *ги* изѣде, тој врѣме каплари *ги* викал’е, Има *ги* бѣл – зѣвња нѣ *ги* држи. Су.

70.2.1.3. Удвојена форма:

ги иситни *кѣске*, и остѣим *ги* лебѣве на танур, тѣј *дрва* што су дѣлане *ги* провучоу туја у тѣј шупљину Се, Она растѣри *ги* њи, она *ги* уларише тѣј *мѣчке*, и сабираш *ги* тѣј *руко’ѣћи*, стајале смо *ги* у шталу *снојѣе*, *двѣ* *ѣоловине* *ги* уплѣто вако Ја, па овамо *ги* чуваа *ѣфце*, утѣпоу *ги* чѣле свѣ Вр, Немѣа кој да *ги* чува, смо *ги* предале *ѣуце*, па смо *ги* терале мѣ *ѣфце*; он *ги* узе *ѣѣј дрва*, ће *ги* покркам *ѣѣј ѣива* Шт, молим *ги* овѣј *синои* и *снаве*, кѣлко *ѣфце* ни дѣле да *ги* чувамо у пролећ, никѣје *дѣцу* кѣд *ги* глѣдам, он *ги* тѣј *ѣаре* узе; *ѣуце*, *краве*, свѣ да *ги* пуштѣмо да попасѣу Бе, нѣма дѣ да *ги* затвѣрим *кѣкѣшке* ГБ, њи *ги* наодѣмо по нѣшто, и свѣ тѣј *шѣрке* *ги* сѣс виљушку избѣдѣмо, нѣ *ги* тепале *вамѣре* Го, Тураш *ги* у казан *сл’иве*, *ги* запал’ил’е *л’ивѣде*, седнѣмо и *ги* метѣмо овако *обѣдвѣ* Ви.

У удвајању енклитике правог и неправог објекта посебну дистрибуцију у удвајању енклитике и именице имају именице *дѣца* и *бѣраћа*, које и иначе у облицима и конгруенцији показују специфичност.

У примерима типа: Смо *ги* покривале *дѣцу* сѣс ѣшто смо имѣле. Се, *дѣцу* смо *ги* одвѣле куд лекара Ја, *бѣраћу* *ги* одведѣше у војску Вр, *дѣцу* доведѣ *ги* дѣма Шт, па *ги* *бѣраћу* ожениле, матѣре *ги* *дѣцу* наранише Бе, нѣ требале да *ги* тѣпо *дѣцу* Го, избор множинске енклитике могао је бити подржан и плурализованом дативом ових именица, уз које се и у дативу користи множинска дативска енклитика:

али смо шупљиле *ги* [деци] уши, сѣме сѣс свѣкрву смо *ги* [деци] давале ѣме, давале *ги* [деци] нѣку вѣду Го, сѣсу *ги* дадѣте *дѣцами* Др, нѣ *ги* бѣло дѣбро ни нашѣма *бѣраћима* Вр, кажѣте *ги* *дѣцама* што трѣба за у школу да ѣдо Су.

70.2.2. Датив мн. сва три рода

70.2.2.1. Пуна форма њѣма:

њѣма да се принѣсе, кѣлко нами тѣлко и *њѣма* Се, свѣ *њѣма* се дѣло, за ѣер *н’ѣма*, сѣк’ бѣлаго *н’ѣма* за н’ѣн жѣвѣт Ја, прво *њѣма* да постаѣм на ѣстал Вр, и *њѣма* нѣшто; тѣма нѣ *ги* дѣла, него *њѣма* Шт, Нѣ смо носѣле Милану ка *њѣма*. Бе, За кѣзе ѣма посѣбно *њѣма*. Го, ће плѣтиш и *њѣма* Др, *њѣма* проводѣло Су.

²¹⁰ Глагол *дарујем* има рекцију у ОП: *дарујем некога*.

70.2.2.2. Енклитичка форма *ги*:

ги викале како коа каква је, такве *ги* биле теј целџтке, гледале да не *ги* зађе никој појату, а јена *ги* је као мланџста, *ги* давале јажце по јено, кужљичиће *ги* давале, јабуке *ги* давале, ће *ги* дође још никој, пантолоне мушке *ги* туру, носу крошње да туру што *ги* даду, и туј ће *ги* спраи домаћица Се, Каланџурке од зубе *ги* ишле йскре, дошо *ги* јен јучера Ја, Ка цигаре *ги* сијало у зубе, некој *ги* р'екоу, треба да *ги* се напраи горе кошница, а моја мајка *ги* поје Вр, *ги* кажемо па они да не рабџтоу, и шећер смо *ги* даље; Што узеш, тој *ги* дадеш; и даш *ги*, мораш да *ги* дадеш, крану да *ги* даш Шт, не *ги* се свиђало ич, да *ги* дозвољуале да носу оруже, ка стално *ги* се појављуало нешто, нема да *ги* видиш аир никако, да *ги* даде кишу и рџдну годину, све сэм *ги* га даја; Куд нас викале имелке не-смоу да се сечоу. Млого има грџзне, ка на доле да *ги* су грањеке.; треба да *ги* се дине Бе, Па тија гџсти што дошле, *ги* дава врућу.; *Ги* даде пџшкир да се обрџшу, да *ги* принесе да се једе, па да *ги* сџбере после от соуре.; и јопе *ги* гу даџов, и снаша треба да *ги* даде дар ДБ, онуј соврџ да *ги* стаи окџло, н'џма да *ги* даџов да јџдов, слава *ги* била, и свџдба, дај *ги* да брџшоу рџке, даш *ги* нешто ГБ, она да *ги* премџта стомак, вџче *ги* се по њи тај њина кошџља, никоје јажце испрџим *ги*, от стра да не *ги* дођо, *ги* стаив јарам Го, Гу обџл'иш, врџеш *ги* нџге док острџж'еш.; тражу га и нешто *ги* се прикажује, изгџбу *ги* се, Домаћин спије у бачџњу, а стока *ги* је око бачџње тујка Др, што почџл'е да *ги* пџлу Ви, *ги* даде ники-дџнар, нану *ги* јџбем њину ја Су.

У примеру: Има по никој *ги* је сра. Се, заменичка енклитика је у Дмн., пошто се наслања на множинско значење заменице *никој*.

70.2.2.3. Удвојена форма:

понапре њима *ги* даде, и њима сэм *ги* викала тако Се, дадем *ги* њима, и њима *ги* се десило, иџема не *ги* дала Шт, А њима, Шийџарџма, не *ги* одговарало.; њима *ги* је толко теџшко од мене, али њима не *ги* се свиђа живот овај, нај стра *ги* било нашџма да идо да косу горе у Црџни врр, Бугџри млого зло *ги* донеле нашџма људџма, чџек да *ги* верџје њима свџ, помага *ги* иџема што верџжоу Бе, да *ги* опџре нџге свџма ДБ, даље *ги* свџм по јен залак ГБ, њима не *ги* било стра Го, Јџл'е *ги* кукуруџз л'удџма.; па и њима *ги* је стра Ви.

ЗАМЕНИЦА СЕБЕ

71. Различита падежна значења казују се истим обликом – *себе*:

не сэм имала нџшче сџ[с] *себе*, поделу *миђу себе*, и тој она прџгла за *себе* Се, сџми *измиђу себе* се онџду Ја, почџле *између себе* да причоу Бе, ставу гу *измиђу себе*, децу *до себе*, кој нема за *себе*, гледај *иџво себе* Го.

71.1. Траг дативске енклитике *си*, додуше не у заменичком значењу, сачуван је у функцији речце за појачавање значења. Преосмишљена употреба *си*, иначе, потврђена је и у другим говорима у непосредном суседству са Сиринићем (Младеновић 2001: 340, Реметић 1996: 487, Младеновић 2010: 45), а овако употребљено *си* среће се на ширем простору српских говора (уп. Богдановић 1987: 170, Симић 1972: 346).

Благо *си* га деца́ми! Се, Благо *си* га му́жу за њу́! Ја, Тешко *си* га те́бе ако те ува́тим! Вр, Благо *си* ва́ма што сте мла́ди! Бе, благо *си* му, благо *си* ги Го, благо *си* му њему́ Др, благо *си* ко́ј има Ви.

71.2. Акузативна енклитика *се* саставни је део глаголских облика: *се* че́шља, *се* смíје, *се* умóри.

Примере в. у т. 126–133.

ЗАМЕНИЦА *КОЈ* И ЗАМЕНИЦЕ СЛОЖЕНЕ СА ЊОМ

ЗАМЕНИЦА ЗА ЛИЦЕ *КОЈ*

Однос заменица **кѣио* и **кѣи* и заменица сложених са њима

72. Морфосинтаксичким преобликовањем заменица **кѣио* и **кѣи* и заменица сложених са њима именички и придевски употребљених, сиринићки говор део је ширег ареала српских југоисточних говора²¹¹. Обим преобликовања, међутим, различит је у појединачним говорима. Морфолошким преобликовањем и присуством новијих облика, сиринићки, али и други сродни говори у непосредном суседству, подсећају на јужнији део балканословенског ареала, пошто је и у ближим и у даљим македонским говорима практично истрвена морфосинтаксичка диференцијација према синтаксичком положају заменице²¹².

Једначење **кѣио* и **кѣи* и заменица сложених са њима остварено је у овом балканословенском ареалу на два начина: ширењем *-кој* у сложене заменице (*некој*, *никој*, *свакој*) или елиминацијом *-о* из номинатива именичке заменице ширењем *-и* из придевске заменице Нјд. м. р. (*неки*, *сваки*, *ники*).

На ширење нових облика именичких заменица *неки*, *сваки*, осим подстицаја из заједничких облика зависних падежа, утицало је и делимично семантичко преклапање заменица *свако* и *сваки*, *неко* и *неки*, затим могућност синонимије синтагме и именичке заменице: *сваки човек* и *свако*, *неки човек* и *неко*.

У сиринићком говору нису потврђене заменице сложене са *и-*, чиме се овај говор уклапа у шири српско-македонски ареал.

²¹¹ Говори призренско-тимочке области (Белић 1905: 291, Богдановић 1987: 170–171, Богдановић 1979: 67–68, Барјактаревић 19776: 280, Ђирић 1983: 73, 75–77, Марковић 2000: 147–148, Реметић 1996: 487–488, Павловић 1939: 176, Јуришић 2009: 152, 153), сви говори у Македонији (Видоески 1965: 154–158, Видоески 1954: 225, Стаматоски 1956: 104), косовско-ресавски говори (Симић 1972: 146–147, 351, Радић 1990: 27), неки говори у Црној Гори (Пешикан 1965: 150–151, Вујовић 1969: 252–253, Стијовић 2007: 154–155, Јовановић М. 2005: 360), говори бугарског језика (Харалампиев 2001: 119).

²¹² О морфосинтаксичком приближавању ових заменица у југоисточном балканословенском ареалу детаљније се расправља у Младеновић 2010: 71–74.

Нису потврђене ни заменице са *ма* у првом делу (*ма ко, ма шѣа* и сл.), а нема ни опште заменице за квантитет (*сваколик, свеколик*).

72.1. Заменице „ко“ и заменице сложене са њом, јављају се по правилу с елементом *-j*.

Порекло *-j* у овим заменицама унето је из **кѣи*, а подршка новим облицима налази се у показним заменицама са партикулом *-j*, затим у присвојним заменицама *мој, ѿвој, свој*, тим пре што је фонемска финална подударност с елементом */-ој/* у низу заменица присутна у заједничкој парадигми.

Сиринићки говор није крајња северна тачка са преосмишљеним именичким заменицама типа *кој, некој*, пошто овакви облици захватају и говоре призренско-јужноморавског типа у Косовској и Метохијској котлини, граничне са косовско-ресавским говорима у овим котлинама, у којима нових облика ових заменица са *-j* нема (Букумирић 2003: 224–225).

72.1.1. Утицај придевске заменице у Нјд. на облике зависних падежа није захватио у већем обиму сиринићки говор, пошто у овом идиому доминирају облици наслеђене тврде промене заменице **кѣто (кѣга, кѣму, некѣга, некѣму)*²¹³.

72.1.2. Наслеђени резултати дистрибуције О : Е у зависности од природе претходног сугласника очувани су у Нјд. = ОПјд. с. р. ових заменица. Овакво стање у корелацији је са добрим чувањем наслеђеног *-е* у с. р. присвојних заменица (в. т. 84–88).

72.1.3. Вокал */о/* у заменици *кој* различито се понаша у говорима са којима је сиринићки у лингвогеографском контакту. Стабилношћу *кој* сиринићки говор приближава се јужнометохијском ареалу, пошто се у јужнокосовском говору у заменичким изразима *што-куј, како-куј* и изразу са значењем речце „можда“ *куј-зна /о/* у заменици најчешће се супституише са */у/*²¹⁴ (Младеновић 2010: 73, Младеновић 2013: 236–237).

72.2. У ПОТРЕБА ЗАМЕНИЦЕ *к њ ј*

72.2.1. У примерима:

Али *кој* бјле по старѣ од мѣне. А *кој* бјле помлади, па и њѣма.; Улѣноу својбѣна, *кој* отѣне да чѣка. Се, Пуцаѣле пушке *кој* имѣа. Ја, *Кѣ* оѣте да се укачѣте?; Дѣца, људи, *кој* ме чекаѣле. Вр, У додѣлке ѣшле *кој* оѣѣле, *кој* бјле

²¹³ Стабилност облика тврде заменичке промене м. р. ових заменица потврђује се и на другим тачкама српских говора са *кој* у Нјд. м. р. (Марковић 2000: 153–154, Симић 1972: 351). У скопскоцрногорском говору, који показује низ интересантних подударности са делом призренско-јужноморавских говора ареала коме припада сиринићки говор, јавља се двојство облика: основно *кога, некога, кому, некому*, ретко *којега, којему, некојега, некојему* (Видоески 1954: 225).

²¹⁴ Уп. са супституцијом и у другим говорима у којима */о/* остаје стабилно, а замена се среће у овој заменици (Марковић 2000: 147–148, 153, Богдановић 1987: 170, Ћирић 1983: 75, Симић 1972: 146–147).

сиротиња. ГБ, *Кóј* немáле кóње, магарíће упрéгно и вршиw. Го, *Кóј* смо вршил'е сáс кóње.; Се јéло како-кóј íма. *Кóј* имáа сíр, кóј имáа мл'экó. *Кóј* немáле – паприку, парадáјс, гра̑, кóмпир.; *Кóј* ги наўчу, íдоў сáми. *Кóј* нé, мí по јéдан водíмо, јéдан óре. Др, Имáл'е бачéњу *кóј* бíја пó млозíна.; Дóшла рабóта да тóпиw олоó *кóј* могáа. Су,

предикат конгруира са заменицом *кóј* у множини. Оваква конгруенција омогућена је множинским значењем заменице, али и морфосинтаксичким прближавањем заменица **кьийо* и **кьи*. У оваквим примерима приближиле су се конструкције са општим обликом „ко“ („У додолке је ишао ко је хтео“) и конструкције са родовски диференцираним облицима („У додолке су ишли они / оне који / које су хтели / хтеле.“).

У оваквим примерима могућа је и редукција финалне групе *-оји* у *-ој*. На овакав закључак упућују множински облици заменице родовски обележене. На фонетско порекло облика *кóј* упућују примери: тíја *кóј* су пó далéчни; *Кóј* дéнóви су дóбри, *кóј* су лóши? Ја. Исто се догађа и са заменицом *йонíкој* у примерима: А *йонíкој* прáју и *йонíкој* турáле ракíју; íма *йонíкој* ги íе срá Се.

У примерима типа: *Кóј* кóњ закáсни, тражу га и нéшто ги се прикажúје. Др, – заменица м. р. јд. у систему трородних облика изједначена је са овом заменицом употребљеном именички. У питању су фонетски разлози, пошто се финална група /-ји/ своди на /-ј/. Ово подржава и систем облика придева, пошто у Нјд. м. р. изразито доминира неодређени придевски вид.

72.2.2. Именичка заменица *кóј* јавља се у односним реченицама са субјекатском функцијом, када је корелатив овој реченици /тај, човек, особа/. У оваквим реченицама зависна субјекатска реченица најчешће је у инверзивном односу, како је и иначе у свим околним говорима:

Изнéсоў дéте на пúтэ и *кóј* најíће пррви креј-тој-дéте, тај да му тóри íме.; – И тај дéнэ, на Бањи-вéчер, тај *кóј* имáа рíбе, *кóј* могáа да нађе.; – И да íде да га вíди *кóј* óће – éли жéнска éли мушкáрац. *Кóј* óће да се јáгњу óфце, мýшки јáгањци, нека íде мýж да погледа, а жéна за жéнски.; – *Кóј* браја дрва, óн отíне и исéче шúмку и донéсе.; – *Кóј* што íма, дáде.; – Тај чóек трéба да бíне *кóј* пó вíше úме да збóри.; – И зáтој *кóј* је пó вíше збóран, *кóј* знáе мáло шáлу да извéде, тај чáуш вáља да бíне.; – Од Ђурђéвдэн *кóј* íма намéру, сабíра óўце на рúгу кóлко мóже да чýва.; – *Кóј* је домáнин, сéче лéба, или бíла никóа жéна.; – А *кóј* не мóже, па крстíне прáи.; – Сејáа тај *кóј* óре. *Кóј* óре, тај.; – *Кóј* бíја пó срáмльíў, не вíка нéћу га.; – *Кóј* óће да мíе рúке, óна ги посíпи.; – *Кóј* óће да дáде óўце на рúгу, óн сабéре óўце и чýва ги шéс месéца.; – *Кóј* ги узéја, тај ги вратíја.; – Свáки прáзник^x прéсан грóб *кóј* íма, мóра да íде у гробíшта.; – *Кóј* нé-прај свáдбу, нíшта.; – За кúма се узíма *кóј* нéе свóј íч. Се,

Домáнин *кóј* унéсе, óн залóжи бéњак.; – *Кóј* се врати, сéдне за áстал.; – Имáло *кóј* íма стóку. *Кóј* имáа стóку, имáа и сíр. *Кóј* немáа стóку, немáа ни сíр. Ја,

А *кој* *о*ће, нека га скрасти.; – *Кој* те мрзи, тај те тужи. Вр,
Кој дође први на Њњат, тај те полази.; – *Кој* нађе парче, га чуа тој парче.;
 – *Кој* има стоку, се овако сваки не.; – *Кој* воли да пије, он стално пије.; – *Кој*
 знаа, ретко *кој* да знаа. Шт,

Кој се сѣти да му стаи у руке, и то[*ј*] је добро.; – И *кој* се дине први
 ујутру, он ги тѣ паре узе.; – *Кој* воли качамак, млого лепо.; – И *кој* де седнуја
 тѣда за Бџић, треба док трае Бџић, тѣ три дѣна.; – И *кој* га увати сас уста,
 тај га узе.; – И сви *кој* чуле на телевизор, исѣкле ги. Бе,

Кој праи саз убѣо свѣдбу, здравѣцу и прво иде у кума.; – Не се граби
кој ће да нађе паре у бараницу.; – А *кој* те сретне, ти вика.; – А тај бѣњак кѣт
 прегѣри, *кој* види, га изваду.; – Шѣћер шарен, ораси, јабуке, свѣ *кој* штѣ има.
 ДБ,

И *кој* га сретне, тај га крсти.; – *Кој* има, сваки даде јѣјце. А *кој* н'ѣма,
 даде тој што има.; – *Кој* остане, остане; *кој* умре, умре.; – За здравље попиѣ
кој му је другар или својбина.; – Дарѣви давоѣ се *кој* дође на виѣѣње. ГБ,

Кој нема кош, на таван гѣре чува.; – *Кој* мѣже да га увати сас уста,
 тај ће га појѣде.; – *Кој* нађе паре, тѣ паре се чувоѣ да бине бѣгат.; – *Ко[ј]*
 је могућан, одмѣ га крсти.; – *Ко[ј]* је први рѣден, да се прокотрља мѣло у
 крушац.; – *Кој* имаја од ѣфце, онѣ ткѣне бѣљѣве. *Кој* немаа, чѣрге.; – А *кој*
 имаа сѣцим да купи, купија сѣцим. Го,

Кој вол'и тури кромит, *кој* вол'и па тури суу паприку. *Кој* вол'и попрѣжи,
кој не вол'и па једе непрѣжен грѣ.; – *Кој* чуваа стоку, па има и капуљѣчу, па по
 кишѣ.; – *Кој* има плѣвн'у, напуни. *Кој* нема, после нѣси кѣд му треба.; – *Кој*
 има праи кућу, *кој* нема – сѣди у по јѣну сѣбу.; – *Кој* има да дои – дои, *кој* не
 – по л'ѣк мл'ѣко да му даш.; – *Ко[ј]* је бол'ѣсан, мѣра да се воѣи рѣд'; – *Ко[ј]*
 је мѣрак да купи за зравље, купи у цркву.; – Па *кој* има паре, повѣде дѣцу. Др,

Кој има пл'ѣвѣу, однѣсе тѣмо ако има мѣсто.; – Има људи у свѣко сѣло
кој пије, *кој* не. *Кој* знаѣ, *кој* се пази, *кој* границу знаѣ.; – Трафке бѣре *кој*
 мѣже да иде по камѣње.; – И тај *кој* ти даде жѣну, мѣжда и ѣн не мѣже.; – *Кој*
 мѣже, ги бѣре за раки'у. Ви,

Кој нађе паре, вѣкоѣ, стрѣћан је тај чѣвек.; – *Кој* мѣже да иде у цркву,
 иде.; – И *кој* најѣ први, он окрѣне кол'ѣпку на л'ѣце.; – *Кој* имаа, спремаа
 се.; – *Кој* ораа, тај сејаа. Су

72.2.3. Некада се заменица употребљава у облику који је родовски
 обележен. Овакве реченице су блиске односним реченицама у којима је
кој релативизатор родовски обележен. Сама употреба оваквог релативиза-
 тора условљена је позицијом заменице, која је на почетку зависне рече-
 нице у инверзивном редоследу. За разлику од правих односних реченица са
 субјекатском функцијом, у којима заменицу *кој* није могуће заменити, у
 односним реченицама типа наведеног у овом одељку, *шито* је најчѣшће сино-
 нимно са *кој*. Иако структура сложене реченице и позиција зависне реченице
 упућује на субјекатску употребу односне реченице, у оваквим примерима

претеже атрибутско значење, које је и подстакло употребу придевске заменице у везничкој служби.

Кóа је мешаља – омеси, очисти, свари.; – *Кóа* је бачица, посебно.; – *Кóа* била голéма фамилија, голéма кућа, туја прво мýжи јéле.; – *Кóја*-е снаша, она па úзе пéшкир на рýку.; – А *кóа* је домаћица, дóма.; – *Кóје* је јáко детéнце, прешéта.; – Прају, гáсу жáрље... *Кóја* знáе. Жéне што прају, што гáсу. Се,

Кóа се удавáла јéн пýт, дрýги пýт нé ће се удáде.; – *Кóу* косиле цéу дéн, умóрни чéкоу да јéдоу.; – *Кóја* га нáђе, тáј га чýа за годíну дóна.; – *Кóја* могáла да отíне у ливáду, отíшла. Шт,

Кэд врне јáк крушац, *кóје* је прво дéте, оно трéба да довáти зрно и да изéде.; – *Кóје* је нáј млáдо девојче у кућу, оно свé ги врже јéну за дрýгу.; – *Кóа* не мéси, тáј сíри.; – *Кóу* пéшки ишле, они се умориле.; – *Кóа* прво се дигне, залóжи. Бе,

Кóја íма сакáто дéте, дáде нéшто у цркву.; – *Кóе* [j]е сугáре, уóно прво. ДБ,

Сэг нé знéш *кóј* ти збóри, штó ти збóри.; – *Кóје* нé рађáле, ишле по бáбе да ги тријоу.; – *Кóа* нé рађáла, не знáе за мýку.; – *Кóе* имáле мицке дéцу, она ги доíле. ГБ,

Се такмичíмо *кóа* ће гóри нáј убáво. *Кóа* ће íма нáј гóлем пламен.; – *Кóја* ни дóђе на пáмет. Свáку пéсму певáмо.; – Имáле *кóје* су за у пóље, тéп помлáде жéне да жњíйоу.; – *Кóу* су умóрни, уóни сéдо прво да рýчо.; – *Кóа* је домаћица дóма, она спрéма ручкóве.; – *Кóа* је домаћица, спрéма му да јéде. Го,

Кóје су тéј ка окрýгле, тéј су мáле.; – Ако се дéте родíло пред врéме, седéло дóма. *Кóје* ж'ивéло, ж'ивéло. *Кóје* нé, умрéло. *Кóје* је болéсно никóје нéшто.; – *Кóје* биле стáре, носиле прéвес.; – *Кóа* је мешаља, она обавéзно мóра да обрíше нáвви и да опéре тó свé.; – Кэд врне крушац, *кóје* прво се рóди, оно отíне оно да úзе јéдан да изéде да би престáа.; – *Кóе* сíса – сíса, *кóе* нé – понéсеш' му нíш'то да јéде. Др,

Кóе су рабóтне, принéсо и дрва до огњíште.; – *Кóе* жњéјо брго, ће дожњéо. Ви,

Мýзл'е бачице. *Кóа* била потакáтна да гл'éда благóту, да мýзе. *Кóа* била потакáтна, *кóа* нé – мл'éко готóо.; – Мéси *кóа* је мешаља, мешаља *кóји* гу је рéд. *Кóја* се редýје.; – *Кóа* оћáла – имáла, *кóа* нећáла – немáла. Су.

72.2.4. Када се не зна за одговор – у директном питању и зависним реченицама, у узвичним и упитно-узвичним реченицама, у узвичном значењу, у субјекатској или другој употреби – упитна заменица за лица гласи *кóј*; када се зна одговор на постављено питање, ова заменица има различите облике за родове.

Кóу *кóга* бíло?; – *За кóга* си бíла да úзеш?; – Видéла сэм *кóја* ги рáни.; – Видéло се *кóа* бíла домаћица.; – *Кóја* íма брáта, *кóја* íма уóца. Они гу извéдоу.; – *Кóја* работáла по гúвно? Се,

Нé те пáта ис *кóј* крáј си?; – *Кóј* ће ги рáни? Ја,

Кóј се подíне, ће косíмо сэ° шмáјзер!; – *Кóга* íмаш комши́е?; – *А кóј* се вра́ћа! Вр,

А зна́ш ку́а жéна?; – *Ку́а* је постáра мешáља?; – *Ку́а* је мешáља? Шт,
Ал зна́ш *кóј* си, штó си?; – *А кóј* бéше имáа вóла?; – Сви да опростíмо,
кóј кóму учинíја.; – *Кóј* ти вíка да немáмо лéба?; – Трéба да се покáже *кóј*
 кóлко је сíлан; – И дéца се свáђоу *кóј* ће бíне бéњак, *кóј* ће бíне јунак.; – Не
 мóжу да се договóру *кóј* ће бíне. Бе,

Кóј íшо по бéњак?; – *Кóј* ги видíја?! ГБ,
И кóј кóга ће испрска; – *Кóј* те стрíја, брé?; – *Кóј* бринúја за тóј? Го,
А кóј да кóси?; – *Кóј* ће да чíсти овóј? Ви,
Кóј тóј учинíја? *Кóј* ни пратíја?; – Н'éма *кóј* да зарáди; – *Кóј* умрéа за
 лéба, тé мí!; – Штó-знэм *кóј* узíја.; – Íма *кóј* имáа по вíше, двá.; – *Кóј* °óће
 да га сýши пó вíше?; – *Кóј* °óће да се мíје сэс тýј вóду, *кóј* нéће – нéће. Су.

72.2.5. Замена *кој* користи се у служби везивања односних атрибутских или апозитивних реченица. У реченицама овога типа обичнији је везник *ишо*, којим се обезличава именичка функција везника односне реченице, а сам везник своди на везничку функцију. Према расположивој грађи чини се да је у сиринићком говору употреба односне заменице *који* у служби везивања односних атрибута нешто чешћа него у оближњим говорима (Младеновић 2013: 78), што се може објаснити кучко-васојевићким адстра-том у Сиринићу.

Стáр *кóи* је, домаћин.; Најстáра жéна *кóа* је на бачéњу, и стáр мýж^{III}. Се, Тéшко тóму *кóј* вíше не мóже. Ја, Тáј *кóја* нíје мешáља, ж'éна *ку́а* је трóдна. Шт, Íма домаћíца *кóја* íма крáве, óна ујутру помóзе крáве. Бе, Нíшта о[д] тóга човéка *кóји* не íде на рáд. Ви, Имáл'е бáбе што трíл'е жéне *кóје* нé рађáле.; Жéна *кóа* мéси кóлач трéба да се обáња. Су.

Примере в. и у т. 174.2.

72.2.6. У сиринићком говору, како је и у оближњим говорима, са значењем опште заменице, *кóј* се јавља у скупу са како. Када се односи на непознати појам, заменица има облик *кóј*, када се односи на познати појам – срећу се облици различитих родова. Значење скупа је „свако на свој начин; различит“.

Потврђена су два интонациона модела: а) скуп функционише као интонациона целина, када се акценат јавља само на заменици, и б) прилог и заменица чувају свој акценат.

Поред основног редоследа како-кóј, мањим бројем примера забележен је обрнути редослед *кóј-како*.

а) *Како кој*:

И како-кóј да се дíне úзе тéп пúпца.; *И како-кóј* се дíза, тáко пíје по лéк вíно.; Кóње држáа *како-кóј*.; Ги вика́ле *како кóа* кáква је.; Али пóсле *како-кóј* – остáлоу, остáлоу.; Манíсра, стопарíће, *како-кóј* имáа динáре ковáне.; *Како-кóа* су у рéд да омéсиу и однéсо.; *Како-кóј* умре, нíкој далéчан, па не-

мóж да отíднеш тáмо, па овр́жеш'.; И кáко кóј да се дíне, ўзе те́ пúпца.; Викаш свé што бíло сво́је. По трí, по четíри, по пéт – кáко кóга.; Кóга ће дару́је, кáко кóга íма. Се, како-кóј њóше Ја, Гасíле смо како-кóј знаá. Вр, Како-кóј íма, даде.; Како-кóј. Прáсе закóље.; Како-кóј да́ва тóј.; завíси како-кóј Шт, И за вечéру, како-кóј – посíпи да оперóу рúке, да обрíшоу.; како-кóј по нéшто да укра́дне; Како-кóј њóни узóше сíр.; кáко кóј мoгáа Бе, Кáко кóи лúди, é!; Кáко кóј што мóже да се сна́је.; Мэшћéвоу како-кóј ф́хе. ДБ, На кóлач шáрке како-кóј ўме.; држáле како-кóу стóку ГБ, се мэшћéвало како-кóј воли́а; А овóј, у алéно, у црвéно, у пла́во. Како-кóј воли́а. Го, Како-кóј íма. Кóј íма велики двóр, у двóр. Кóј íма штáлу де држ'иw стоку, и тáмо напра́ју.; Кóј нéма дéцу, íма нíкој вéта да му да́де Бóк'. Кóј íде у во́јску па за срéћан пúт, вéта у тúј цр́кву. Кóј нóси пéтла, кáко кóј штó íма.; Се јéло како-кóј íма. Кóј имáа сíр, кóј имáа мл'эко.; како-кóј íма мoгúтњос, па кáко кóј ўме да чúа, како-кóј íма апетíт; Кáко кóје порáсне, остáне кúћи. Др, Отíшо како-кóј мoгáа.; Како-кóј имáа њíву, смо вадíл'е.; како-кóј кáзан је Ви, кáко кóј дé нáђе рабóту, колóмбоћ се чúва како-кóј íма, сúши се сирéње како-кóј њóше; Турáл'е у мућени́цу и кисéло мл'эко. Како-кóј имáа. Су.

б) *Кoј како:*

и смо работáле кóј кáко Се, А за сéло кoј-кáко пóје. Свí скóро тáј жупа íсто.; Се живéло кóј кáко. Ја, терáле ги кoј-кáко мóгле, мљéле кóј кáко стизáле на рéд' Вр, Отíшле кoј-кáко мoгле Шт, Кóј кáко мóже, óн покóси. Бе, Донесéмо у кúћу кóј кáко имáмо. ГБ, кóј кáко о́хе, тáко онóди.; Кoј-кáко се дíне, óн напíва бэњáку. Го, Кóа кáко исплéте, íде да покáже. Др, Кóи кáко се ожéну, па напра́ју своу кúћу. Ви, а смо јéље кóј кáко смо имáље Су.

72.2.7. У значењу одричне заменице „нико“, са нијансом истицања, које се постиже и употребом речца за истицање *íа, а, и*, користи се именичка заменица *кóј*. Број потврда није велики:

кóј па мóгоу да вíди Се, *кóј* па íма тáкат за рабóту Вр, а *кóј* па мóже да спи́је кэт пúца Шт, *кóј* па зна́е дí је сéло Бе, а *кóј* смíје да кáже ДБ, и *кóј* па смíје да тра́жи Су.

72.2.8. Заменица *кóј* у значењу неодређене заменице за лица „неко“ користи се а) сама или у скупу са б) *бíло*. У оваквом скупу потврђен је различит редослед чланова.

а) *Кóј:*

Кóј имáа компíре, *кóј* имáа бíло што напраéно.; Нéма дру́ги *кóј* да рéкне – јá ћу, нé тí! Се, *Кóј* ће прéкај рре́ке, *кóј* ће прéкај чéшме. Ја, *Кóму* се зборéло, *кóму* се ћутéло.; *Кóму* се спáло, *кóму* нé. Шт, Тúја не мóго *кóј* да рéче.; А сватóви тúј – *кóј* прет кóла, *кóј* позáди кóла. Бе, Свéма дáр – *кóму* кошу́љу, *кóму* плетéне чарáпе.; Остадóше ливáде некосéне. *Кóј* покосíја, *кóј* не не покосíја. Го, *Кóј* смо врши́л'е сэс кóње. *Кóј* íма – јén кóњ, *кóј* двá.; *Кóј* íде нóћу кэд је јáка зíма, ф́ни, *кóј* íде по пúту, потр́чи по лúде.; Се јéло како-кóј íма. *Кóј* имáа сíр, *кóј* имáа мл'эко.; *Кóј* ф́хе га навéзе óуде, *кóј* нé – тáко.;

Понапре све јеле. Све што ги даш, све јеле. А сџк' по нее. *Кџј* кувано, *кџј* не. Др, Сви работамо. *Кџј* коси отавак, *кџј* бџре траву, *кџј* здџне у навџљак. Ви, *Кџму* упал'ише кућу, *кџму* узџше стџку.; *Кџј* пије ракију, *кџј* по више вино. Су.

б) Заменица *кџј* у скупу са *било*

б¹. *Кџј* *било*:

Кџј *било* гаси. Се, *Кџј-било* да дџђе, дџбро ни дџшо. Ја, донџсе *кџј* *било* у кућу, а *кџј* *било* упали Шт, не мџже *кџј* *било* да донџсе бџњак Бе, па мџже *кџј* *било* у кућу ДБ, Бањак да исџче *кџј* *било* да има тџј. Ви, ће му помогњете *кџј* *било* Су.

б². *Било* *кџј*:

Било *кџј* гу спрџма тџјка куд рџда.; *Било* *кџј* дан да падне Ђурђевдан, *било* *кџа* [девојка] да се удаде Се, Ако не, па *било* *кџј* ће однџсе. ГБ, И *било* *кџј* да се нађе по пџту, мџра да стџне. Го, па *било* *кџа* ако видџте Др, *Било* *кџје* дџте да дџђе, *било* *кџј* чџбек да дџђе Су. И нџси девојка. *Било* *кџа* девојка, *кџа* не се удала. Вр.

в) Заменица *кџј* са значењем „велико, изразито“:

Кџје викање *било*, *кџје* тепање *било*! Се, *Кџје* једџне *било*, да се чџдиш! Вр, *Кџја* пита да *била* на астал! ДБ, *Кџје* сџно се косџло на Мерају! Др, А *кџје* жџто рађало у тџј њџве! Су.

72.2.9. Употребљена у изразу *кџј* *зна*, заменица има два значења: а) „много“ и б) „можда, неизвесно“.

а) *Кџј* *зна* („много“):

А *било* дебџло, тџј *кџј* *зна* кџлко годџне имџло. Се, *Кџј* *зна* дџ има да га тџрал; Стџра, има *кџј-зна* кџлко годџне. Ја, Он ће одведе *кџј-зна* дџ! *Кџј-зна* дџ ће га одеведе у планину. Вр, *кџј-зна* де се обрнуја сџс кџла нџгде, да се дџнеш от *кџј-зна* кџје врџме, па ће зађоу *кџј-зна* дџ са тџј стране да дџђоу вако Бе, *кџј* *зна* кџлко годџне имџло Го, *Кџј-зна* кџлко *било*! Др, она мџсл'и *кџј-зна* кџлко имам, *кџј-зна* кџлко утепџл'е Су.

б) *Кџј* *зна* („можда, неизвесно“):

А Мџрка, *кџј-зна*, мџжда нџма млџко. Се, *Кџј-зна* џл су жџви. Шт, *Кџј-зна* дџ су по свџту. Бе, Овај мџј, *кџј-зна* џл ће уџи. ГБ, Гу донџле от *кџј-зна* дџ. Го.

72.2.10. Како је и у другим говорима призренско-јужноморавског типа у Метохијској и Косовској котлини, и у сиринићком говору *кџј* се јавља у скупу са прилогом *кџда* / *кџде* у прилошком значењу „у разним правцима, на разне стране, свукуд“:

Отџшле *кџј* *кџда*.; И сви побџгле *кџј* *кџда*.; Немџа *кџј* *кџда* да отџне. Се, Сџген смо се растрџиле *кџј* *кџда*. Ја, а *кџј* *кџда* ће не нађеш Вр, отџшле *кџј* *кџде* ДБ, растрџџени дџца *кџј* *кџде* ГБ, па да отџну по ливџде *кџј* *кџде*, побџгџше у шуму *кџј* *кџда* Го, *кџј* *кџда* да тражиш – њџ ће ги вџдиш Су.

72.2.11. Са значењем опште заменице „свако“, са нијансом експресивности, у изразу заједно са речцом *годер*, заменица је потврђена у сиринићком говору, како је и иначе у другим контактним говорима призренско-јужноморавског типа (Реметић 1996: 385, Младеновић 2010: 81–82).

Кóј гóдер дошоў, добро ни дошоў. Се, *Кóј гóдер* да те ви́кне, седи до́ма. Шт, ако има *кóј гóдар* да зна́је Бе, *Кóј гóдар* да ка́же, лэ́же. ДБ, *узи ои́ ко́га гóдар* ти је во́ља ГБ, *узи ои́ ко́га гóдар* мо́жеш Го, Одне́си му *ко́му гóдер* о́ћеш. Др, Прими́ље смо ги у ку́ћу *кóј гóдер* се врати́ја. Су.

72.2.12. Заменица *кој* у прилошком изразу са *куд* („у различитим правцима, на различите стране“) потврђена је малим бројем примера.

И кэт запу́ца – *куи́-ко’и* на све сра́не! ДБ, И побегóсмо од њи *куи́-ко’ј*. Го, Се истовари́ше овде́ка сви́. *Куи́-ко’и*! Др, Препала́ Југослави́ја. Војни́ци намета́ше пу́шке и́ – *куи́-ко’*! Ви.

72.3. Облици једнине заменице *кој*

72.3.1. Мушки род

Добрим чувањем наслеђених наставака *-ога / -ега* у ОПјд. м. р. ≠ Нјд. м. р., сиринићки говор део је ширег српско-македонског ареала у коме нису развијени или су ретки нови, краћи облици типа *овог, нашег*²¹⁵.

У сиринићком говору, како је и у осталим говорима метохијско-косовско-сиринићког поддијалекта, добро су очувани наслеђени наставци у ОПјд. и Дјд., пошто су ретки примери преобликовани према мекој промени.

72.3.1.1. Општи падеж јд. м. р. ≠ Нјд. м. р.

а) Облик *ко́га*:

ко́га га те́ра ну́жда, мо́жеш да ту́риш *ко́га* ти је ће́у, *Кóга* ће дару́је?; о́но *ко́га* по́сле ви́ди ће урóчи; та́ј чо́век по́сле *ко́га* га урóчи; *Кóга* ф́ћеш мо́жеш да ту́риш.; *Кóга* ће пови́каш?; Сэ́ге ту́роу *ко́га* би́ло.; мо́жеш да ту́риш *ко́га* ти је ће́у, *Кóга* ће дару́је?; о́но *ко́га* по́сле ви́ди ће урóчи; та́ј чо́век по́сле *ко́га* га урóчи; *Кóга* ф́ћеш мо́жеш да ту́риш.; *Кóга* ће пови́каш? Се, прет *кóга* да изне́сем, от *кóга* да́р доби́ла Ја, та́ј *ко́га* га те́ра ну́жда, о́но *ко́га* мо́раш Вр, *сэс ко́га* сэ́м ишла, *ои́ ко́га* си узéла, *за ко́га* сте се мучи́ле; *Кóга* има́ш комши́ће? Шт, *ко́га* има́мо; И *ко́га* га увату, нико́ега чо́ека да га увату па сэс њи́ га во́ду да игра и у́рнэ. Бе, јутре да́н до́ђе *ко́га* има, узите́ *ко́га* о́ћте, *ои́ ко́га* си видéла ДБ, *куи́ ко́га* да до́ђем, прет *ко́га* си стаи́ла, *за ко́га* чо́века ГБ, *Куи́ ко́га* каме́ње да одне́се?; и *ко́ј ко́га* ће испр́ска, бира́јте *ко́га* о́ћте; *Кóга* о́ћте, *ко́га* сретне́те на пу́т, та́ј нека ви ка́же име.; *Куи́ ко́га* би́ло?; *За ко́га* си би́ла да у́зеш? Го, да му пружим по́моћ то́му *куи́ ко́га* сэ́м. *Кóга*, никóга,

²¹⁵ Белић 1905: 288–289, Богдановић 1979: 68, 69; Реметић 1996: 493–494, Марковић 2000: 153–154, Букумирић 2003: 228, Симић 1972: 369, Јовић 1968: 123, Младеновић 2010: 253, Младеновић 2013: 236, Видоески 1965: 143–145, 154–156. Уп. са истим стањем и у говору Галипољца (Ивић 1957: 211).

на старога, све овако те́ бу́ве. Др, *Ои́ кр́га* леба да се најéде?; а *кр́га* да ви́ка, ал си имáла *кр́га* да питаш, а ви́ *кóга* о́ћете Ви, *кóга* изведе о́вде, а *кр́га* би нашла, сáкриле *кóга* видéле, *кр́га* да тра́жим Су;

б) Облик *којéга*:

Отíне та́ј *ко́éга* урочи́ле жéне. Се, с *ко́éга* кúма, а за *ко́éга* стáрца Ја, от *ко́éга* сiна ти је Вр, за *ко́éга* чоéка Бе.

72.3.1.2. Датив јд.

а) Облик *кóму*:

iгра *кóму* бiло ћéу; *Кóму* ће дóе сна́ша, óни тóј повáле.; *Кóму* месiла, ће је донéсе ујутру.; А пла́че, *кóму* му је жáв.; *Кóму* му је жáў, и мýжи пла́чоў.; И бéлек *кóму* гáсиў.; дрýги *кóму* му је ћéў да скiта Се, а óна за *кóга*, *кóму* да кáжем, *кóму* брáту ће дáмо Ја, *кóму* смо бiле дýжни, *кóму* iма, *кóму* смо давáле Вр, *кóму* су помáла дéца, тóму *кóму* је рéд, а *кóму* дадемо да се оро́чи, дáдеш *кóму* iмаш намéру Шт, Свi да опростiмо, кóј *кóму* учинiја.; а та́ј *кóму* пáдне рéд да iде Бе, Па ће дáдеш – *кóму* чарáпе, *кóму* кошу́љу. ДБ, *Кóму* бiне – ће рóди, *кóму* нé бiне – нé бiне. ГБ, ће дáш *кóму* о́ћеш Др, *кóму* да му кáжем, *Кóму* брáту, брé? Ви, кáко *кóму* вáл’а, да нáђе дé *кóму* оставiла свáки ствáр; *кóму* нéје стрá, ћути; *кóму* је стрá, ће га утéпа Су;

б) Облик *којéму*:

пáзи *којéму* је слáва Се, *ко́éму* чоéку однéла, а *ко́éму* би рéкла Ја, *ко́éму* требáло да се помóгне Бе, *ко́éму* сiну ће дáш, *ко́éму* домаћiну му трéба тóј Др, *ко́éму* смо покоси́л’е Ви.

72.3.1.3. Локатив јд.:

По *кóму* потóку имáло тéј камéње? Вр, по *кóму* пýту да iдем Бе, према *кóму* обичáју ће бiне свáдба ГБ, по *кóму* гра́ду оста́ја млáдос Др, Према *кóму* празнiку нé се рабóта? Ви.

72.3.2. Средњи род

72.3.2.1. Општи падеж јд.:

от *кóје* дéте, у *кóје* сéло побегóсте Се, за *кóје* сéно отiшле Ја, от *кóје* јáгње сисáнче Шт, бес *кóје* дéте ти је нáј тéшко Бе, у *кóје* пóље сејáа кукуру́с³ ГБ, А др́во у *кóје* ударiја грóм, нé се сéче. Го, А от *кóје* јáре могáл’е десетiна да јéдо? Су.

72.3.2.2. Датив јд.

а) Облик *кóму*:

кóму детéту мáти не дáва сiсу Се, *кóму* јáгњéту и *кóму* телéту Шт, Ал знáш *кóму* детéту ће однéсеш млéко? Др, *Кóму* детéту си се радувáла нáј ви́ше? Су.

б) Облик *којéму*:

Кó́éму детéту, ал најстарóму, купи́ја стáн у Младенóвац? Ја.

72.3.3. Женски род

72.3.3.1. Генитив јд.

У Гјд. ж. р. потврђена су два облика: основно *к'оје* и ретко *к'ојзи*, преузет дативски облик у процесу приближавања генитивних и дативних наставака јд. ж. р.

Овакво приближавање огледа се и у Дјд. (*којејзи, којзи, к'оје, којеј*), а резултати приближавања препознају се и у Лјд. (*које, којејзи*).

а) Облик *к'оје*:

куд *к'оје* куће, а от *к'оје* јетрве Се, кут *к'оје* ћерке, кут *к'оје* бачење Шт, сено ис *к'оје* ливаде Бе, ис *к'оје* куће узоше снашу ДБ, от *к'оје* руке погинуја ГБ, от *к'оје* ћерке íмам помоћ, от *к'оје* моје ћерке да узеш Го, от *к'оје* прѣђе пл'етеш, трава ис *к'оје* л'иваде Др, ис *к'оје* куће искочи́ла таква, позади *к'оје* плевње бил'е о̀вце Ви, от *к'оје* жене узела то́, бес *к'оје* девојке не можеш Су.

б) Облик *к'ојзи*:

От *к'ојзи* жене му је овој дете? Ви, А от *к'ојзи* краве ће ти остане теље? Су.

72.3.3.2. Датив јд.

а) Облик *којејзи*:

ма́ти мла́да *којејзи* девојке Се, *којејзи* ћерке се да́ва Ја, *којејзи* ква́чке ја́јце ће у́зе Вр, *којејзи* грађанке прода́ла сирење Шт, а *којејзи* Штрпчанке ће да́деш Бе, *којејзи* жене, *којејзи* јетрве ГБ, ма́тере *којејзи* умира́ле де́ца, сестре *којејзи* укра́ле па́ре Го, *којејзи* сна́е де́ца Др, *којејзи* жене да каже́мо Ви.

б) Облик *к'ојзи*:

к'ојзи јетрве се упали́ло сено, *и́војзи* жене ма́ти Др, *к'ојзи* сестре треба́ло да даде́мо, *к'ојзи* да помо́гнем, *к'ојзи* да учíни Ви, Ме́си ко́а је меша́ља, меша́ља *к'ојзи* гу је рѣд.; *к'ојзи* кра́ве би́ло теле, да даде́мо *к'ојзи, к'ојзи* си прати́ла Су.

в) Облик *к'оје*:

к'оје јетрве смѣ́ла да ка́же Се, *к'оје* сестре да помо́гне, а *к'оје* кра́ве да даде́мо бунгур Ја, *к'оје* сестре, *к'оје* стри́не си да́ла, сестра *к'оје* Вр, не-знэм *к'оје* Десанке си каза́ла Шт, А́ј ми ка́жи *к'оје* Сеу́чанке си одни́ја. Бе, *К'оје* бачи́це да однесе на баче́њу? ГБ, да ка́же *које* жене, *к'оје* јетрве да помо́гнем Др.

г) Облик *којеј*:

којеј ма́тере не́ ги ва́ља де́те Бе, па *којеј* жене да однесе́ ГБ, *К'ојеј* сна́ше не́ је да́ла да је́де? Го.

72.3.4. Општи падеж јд.:

у ко́у ча́шу да си́пем, ко́у коко́шку да ува́тим Се, у ко́ју ке́су тури́ла Ја, Кут ко́у да íдем да ми га́си жа́рље? Вр, у ко́у цр́кву да íдеш Шт, у ко́у лива́ду улѣ́неш, прет ко́у водени́цу Бе, от ко́у прѣ́ђу ће плетеш ДБ, от ко́у жéну узíмаш, зат ко́у ку́ћу ГБ, Не-знам ко́у, нико́у жéну видѣ́ле де́ крај ну́ мѣте. Го, от ко́у вуну, у ко́у лива́ду Др, от ко́у ћерку си узела Ви, у ко́у бачѣ́н'у Су.

72.3.5. Локатив јд.

а) Облик *које*:

према *које* девојке да бине мџмак Се, по *које* шуме бегале Бе, по *које* њиве сте сејале конопље ГЂ, по *које* куће се крила Го, По *које* државе имало да се једе без рабџте? Су.

б) Облик *којџи*:

по *којџи* ливаде да пасем Вр, по *којџи* куће скитају миши ДЂ, при *којџи* куће бија топ Др.

НЕОДРЕЂЕНА ЗАМЕНИЦА ЗА ЛИЦЕ

73. Једначењем једнородних именичких и трородних придевских заменица (*неко*: *неки*, *свако* : *сваки*) сиринићки говор део је већег балканословенског ареала у који улазе српски (призренско-тимочки, косовско-ресавски, смедеревско-вршачки, а среће се и даље изван ове зоне), затим македонски и бугарски говори²¹⁶. У оваквом преобликовању именичких заменица препознатљиво је наслањање на Нјд. м. р. придевских заменица (Белић 1969: 235, Ивић 1957: 206).

У овом ареалу формирана су два система облика сложених заменица за лица: а) један се наслања на облик заменице *кој* – *некој*, *никој*, *свакој* / *свекој*, б) други тип представља континуитет старе дуже форме **некџи*, **никџи* и *же*, **вџџки*²¹⁷.

Иако су у сиринићком говору потврђене четири форме неодређене заменице за лице: основно *никој* и ређи облици *некој*, *неки* и *ники*, синкретизам неодређене и одричне заменица за лице ширењем форманта /ни-/ у формант /не-/ практично је елиминисао облик *неко* из овога говора. Овакве форме функционишу у обема употребама – именичкој и придевској. Брисање морфолошких дистинкција условљених употребом заменице последица је пре свега ширења облика придевске употребе у именичку. Овоме свакако доприноси и случајеви када није обавезна употреба управне именице, и када се – заправо – заменицом имплицира именица.

Ширење /ни-/ у /не-/ неједнако је захватило идиоме око сиринићког говора (Младеновић 2010: 82–90). Заједно са суседним јужнометохијским подгорским говором, затим са призренским градским говором и подгоранским говором, сиринићки представља микроареал са изразитим ширењем облика неодређене заменице за лица *никој* / *ники*.

У судбини /не-/ у неодређеној заменици за лице и неодређеној заменици за ствари у сиринићком говору нема корелације, пошто је ширење /ни-/ у заменицу за лице практично довршено, док /не-/ осим малобројних при-

²¹⁶ Белић 1905: 290, Богдановић 1979: 68, Богдановић 1987: 171, Ћирић 1999: 137, Ћирић 1983: 75–77, Симић 1972: 352–353, Пецо-Милановић 1968: 336, Пешикан 1965: 154, Јовановић М. 2005: 360, Видоески 1965: 158, Харалампиев 2001: 119.

²¹⁷ Више о овоме в. у Младеновић 2013: 82–85.

мера типа *нишишо*, показује изразиту стабилност. Са друге стране, експанзија /ни-/ у /не-/ у неодређеном прилогу за место *негде* знатно је сузила обим употребе старијег облика²¹⁸. Слично се догодило и са количинским прилогом *некóлко*, пошто су чешћи облици са формантом *ни-*. Иако /не-/ показује знатну стабилност у неодређеној присвојној заменици, у сиринићком говору забележени су и ретки облици са продором /ни-/ (*ничи*).

Брисање морфолошке обележености одричне и неодређене заменице компензује се моделом афирмативне, потврдне и одричне реченице: *Никој* дошо, *никој* ни реко : *Никој* не ни реко, *никој* не ни дошо. У одричним реченицама носилац одричности је /не/, којег нема у потврдној реченици.

Иако некада контекст може сугерисати имплицитну именицу на коју се заменица односи, има случајева где је јасно да је у питању именичка употреба заменице. Некада глаголска копула у једнини отклања дилему (Не су они сви једнаки. *Неки* је добар, *неки* није. *Неки* тамо, *неки* овамо. Не су једнаки сви л'уди – и Срби, и Шиптари. Ви), некада нелингвистички контекст сведочи о томе да то није заменица придевски употребљена (*Неки* прѣ ги мѣшћева, *неки* на тај дѣн, а *неки* прѣј Вел'и гдѣн ги мѣсѣи. Ви. Овде је без дилеме именичка употреба, пошто традиционално ускршња јаја *мѣсѣу* само жене).

У примерима:

Никој ће не срѣтноу – жѣне, мѣжи, дѣца.; *Никој* мѣшћевов јајца у четвртак, *никој* мѣшћевоу у пѣтак.; *никој* прау завиячу Се, *Никој* нећоу, а трпу. Вр, *Никој* ишле сѣс чѣзе, *никој* с кѣњи, *никој* пѣшки.; људи гледале *никој* на телевизор Бе, Кѣт кѣси, имаов *никој* кол'е јагѣе. *Кѣј* немаов, ништа. Др,

није јасно да ли је у питању плурализација предиката према множинској семантици заменице *никој*, или је у питању редукција финалне групе из множинског облика *никоји*.

73.1. НЕОДРЕЂЕНА ЗАМЕНИЦА ИМЕНИЧКИ УПОТРЕБЉЕНА

Облик *никој* / *некој* / *неки* / *ники* користи се за м. р. јд., затим када се не зна за род на који се заменица односи.

а) Облик *никој*:

ни *никој* да каже; *Никој* тури грањке, *никој* тури платине да не скапује сѣно.; *Никој* покрѣја сѣс тенѣће, *никој* покрѣја сѣс плоче от камењ. *Никој* напраа сѣ[s] зид^т от камењ, *никој* напраа сѣс кованѣце.; *никој* викоу совѣљка; Имаа *никој*, сѣди бадијава, па не дава воденицу другѣму.; сашѣе ни *никој* шнајдар; Бићи *никој* свој ис куће што бија.; а свој *никој* ис куће, ако нема свој ис куће, ели зѣт *никој*, док не дође *никој*, гледале да не ги зађе *никој* појату: Јаца мѣстѣмо. *Никој* у четвртак, *никој* у субѣту, *никој* на тај дан.; Вѣтар кѣ[д] дува јак, ће умре *никој*.; ће ги дође још *никој*, кѣд је *никој* нешто бѣлан; Ако бија *никој* неваљаѣшан, нешто његово узоу и однесоу.; има *никој* нема пр'ѣд, тѣд^т *никој* коцку шѣћер, *никој* љѣе да узе повише, имаа *никој*, држаа гу, *никој*

²¹⁸ Више о овоме в. у Младеновић 2010: 83–85.

гу правија; *Никој* носи јагње печено, *никој* носи прасе печено. Како-кој може. Се, Квачи ми и мене, тике *никој* не може да види.; Можда *никој* и не-зна кад је Вртџлом.; Овај ишо од границе, *никој*, а ове¹ ишле ис Призрен и туј се стреле.; *никој* се превари, *никој* донесе мало, па кад најће *никој*; *никој* изводи шале Ја, три леба се месу кад умре *никој*, ако га викаа *никој* да работа, *никој* стар човек имаа сто и нешто године, нека се завѣта *никој* млад, се заветаа *никој*, ако доје *никој*, кэ[д] дође *никој*; Не-дај, Боже, нешто *никој* не му је добро, прекрсти се, попије туј воду. Шт, *Никој* што ти је нај свој – њон да узе, да не узе *никој* по други.; ретко да ти остане *никој* свој туј, никојега вџла имаа *никој* наш туја, и да смије *никој* да иде горе, и тој измислија *никој*, мора *никој* да чува; Они му рекле да трѣба *никој* да остане оуде.; Чим умре, не-дај, Боже, *никој*, да *никој* бине сас њега тује.; *Никој* памѣтан измислија те¹ каланџурке.; *никој* на овуј страну Бе, Мужа сэм викала на име. Друге жѣне, како кој. *Никој* – њ! ГБ, *Никој* по више, *никој* по мање (!); *Никој* пије, *никој* плаче.; *никој* ће донесе богубраду Го, А има *никој* па тури кад узаврије прѣлак, па тури јаје.; Има *никој* држ’и по сто оуде, има *никој* по више.; Има *никој*, стари, па носиле чешире. Др, па *никој* има џгањ; По *никој* добро жѣије, по *никој* не.; запал’ија *никој* л’иваде Ви, Место Девџкин грѣб. Па утепа гу *никој*.; ретко да иде *никој* пѣшки, изађе *никој* ис теј фамилије; *Никој* чува по пѣду, *никој* у кѣш. Су.

б) Облик *некој*:

некој ги р’екоу Вр.

в) Облик *неки*:

неки у фарбу мѣшѣва; Кѣј оће теј кѣске да глође, по *неки* лиже, *никој* тако. Шт, *неки* погинуја у Бујанџвац, *неки* радиле око стоке, ели *неки* што је по вѣш Бе, мртѣака спрема *неки* нај ближњи ДБ, Сви ги виђувале – те *неки* сас рогове, те *неки* трѣпаа, те *неки* бија на воденицу, те на багрем, па на врбу поред воденице.; *неки* чува га прво јаје Го, *Неки* је овамо, *неки* је тамо.; Ретко *неки* што долази.; да не би дошо *неки*, *неки* за друго нешто, нека каже *неки* Ви.

г) Облик *ники*

Лик *ники*, потврђен малобројним примерима, среће се и у придевској употреби.

и *ники* долазиле, *ники* се запослиле по државни поса Ја, *Ники* на Њнат, *ники* на Бѣжић. Шт, Ако снѣјеш бѣло, не-дај, бѣже, *ники* ће ти умре. Го, И кад иде *ники* стар, мораш да га испратиш’.; Ако дође *ники* са сране, га повикамо на рѣчак. Др.

73.2. НЕОДРЕЂЕНА ЗАМЕНИЦА ПРИДЕВСКИ УПОТРЕЂЕНА

Када се зна за род на који се односи, заменица има у једнини посебне облике за три рода. У множини заменица зна за трообличје, односно двообличје.

У оваквој употреби заменица се користи атрибутивно, а уколико је употребљена без управног члана у синтагми, елидирана именичка реч се имплицира.

И у оваквој употреби доминира преосмишљени облик *никој*.

73.2.1. Номинатив јд. м. р.

а) Облик *никој*:

да не има *никој* гр'џбен или флашу воду, па *никој* пра́, *никој* тетин да бине, *никој* рођак, оно седи тој у ка *никој*-ча́нак Се, туј бија *никој* гочоби́а Ја, И *никој* деда-Но́ја прави́а лађу три године.; Не сэм бија *никој*-ло́вац!; *никој* Стѣван би́а ћа́а Вр, нај виш'е је крију матичар *никој* што бија, треба да бине сас *никој* договор, ако има *никој* аир, те *никој* чо́ек умрја па се увампирја; Све тој *никој* памѣтан чо́ек ги измислија куд нас. Бе, кэ[д] дође *никој* гос Др.

б) Облик *неки*:

али *неки* старѣцэ, дошо *неки*-бо́лесэ Вр, ка да га Бог или *неки* свѣтац пратија туја, да л ти долази *неки* чо́ек Бе, учија не *неки* Тројан Др, *Неки* свој нешто да не умрја? Ви.

в) Облик *ники*:

и дошо *ники* војник Се, А изведе гу па *неки* други ако не дѣвер, што бија дѣвер тэд^т, па други. Или зѣт *ники*, или жѣнска сас ну́.ће се дигне *ники* млад^т ДБ, *ники*-чо́век снѣја, *ники* Свонко бија Го, па се даде *ники* динар Др, ако има *ники*-знак ка зрнца око образ Су.

73.2.2. Номинатив јд. с. р.

а) Облик *никоје*:

орис *никоје* зрнце, сиромашче *никоје* што нема родитеље Се, дрвце *никоје* од борр, и *никоје* време Ја, *никоје* жарче се угаси Вр, И после, *никоје*-време, поисцэле, поисцэле.; и *никоје* дѣте Шт, *никоје* врапче, било тој врапче *никоје* што у наш крај до тэд^т не се видуало, ка *никоје* бѣло зајче, корче *никоје* да се напраи, да не те истѣпа *никоје* дѣте, тој ка *никоје* место ди је брдо; тој ка сиротињско, брдо *никоје*; кэт погрѣши *никоје* девојче, може да се дѣси да је *никоје* лѣшо место Бе, *никоје* време престала кѣша; Кэд имало *никоје* јајце, испржим ги. Го, има *никоје* дѣте једе у кју́ну; *Никое* [дрво] има ка грање мало спушћене надол'е. *Никоје* по другојако изгл'еда. Др, није *никоје* богато место Ви.

б) Облик *неко*:

Било као куче *неко*, од урѣка да неје бо́лно *неко* дѣте; И тэд, *неко*-време, кэд ме оклопи нека мука. Ја, Главина се зове *неко* место тамо Су.

в) Облик *нико*:

кэт се загуби *нико* говѣдо, *нико* кофинче се нарѣди Др.

г) Облик *никој*

У примерима: И *никој* време отишла куд мџа Ја, *никој* дрвѣће имало Др, у лику за с. р. јд. *никој* чува се, заправо, старији лик *неко* са партикулом *-ј*, која не утиче на граматичко значење заменице.

73.2.3. Номинатив јд. ж. р.

а) Облик *никоја*:

има *никоа* жена по Штрпце; Бићи, *никоа* ливада била никому краљу; *Никоа* животинка била тој, чума.; *Никоа* животинка, *никоа* редња овде према Маргу. Се, *никоа* мачка тој ги јѣде, терала гу *никоа* маћија пасторкињу, а и баба *никоа* бѣсна била, а била *никоа* мѣгла, се омачила *никоа*; Па не ти квачи *никоа*? Ја, бѣше *никоа* мѣгла, *никоа* лоша не дава Вр, *никуа* Косоўка дошла о[д] далѣко Шт, *никоа* крља што била паднута; Тој ка *никуа* бољка ће га увати ако моча прет праг.; те *никоа* жена умрла па се увампирила; И ка чуле моји, вика, *никоа* стринка оўде.; да види *никоа* жена сѣс лоше љчи; Де нема ништа – камењи и по *никуа* смрѣка. Бе, Нешто – *никоа* салата, нешто прж'ѣно.; а има па *никоа* њива па сигава зѣмља, да не би уватила *никоа* киша Го, *Никоа* јетрва чува дѣте, док копам ја.; Има *никоа* крившим снѣсе по двѣ-тринаес јајцѣти.; За ложице има ка сталажа *никоа*.; Дрл'ача жел'ѣзна. Има *никоа* и о[д] трње. Др, ишла *никоа* комисиа; Врѣдна жена. Неје *никоа* – ајт!; не била *никоа* Ви, да неје *никоа* мѣчка ги напала; По *никоа*, супазила сѣм. Су.

б) Облик *нека*:

ту *нека*-штала ми била, грѣда *нека* одлетѣла тамо Ја, И дошла *нека*, та'чума. Вр, после га држала тамо *нека*-стрина ДБ, *Нека* птица по неки-пѣт кукурѣче. Др.

в) Облик *ника*:

ника бољка по људе, и дошла *ника* жена, да се изгуби *ника* девојка Се.

73.3. ЗАМЕНИЦА „НЕКО“ У ПРИЛОШКОМ ИЗРАЗУ СА ПУТ

У прилошком изразу са *иуѣи* заменица је потврђена у више облика. Удаљавање од заменичког значења у оваквој конструкцији, па и потреба за морфолошким диференцирањем, учинили су да су потврде са *никој* посведочене малобројним примерима, да су примери са *неки* најбројнији, а да за овим обликом бројем не заостају значајније ни *нико* и *ники*, иначе у заменичкој употреби знатно мање снаге. Сви наведени облици, додуше са различитом присутношћу, налазе се у говорима призренско-јужноморавског типа са којима се сиринишки говор граничи. Тако *нико* *иуѣи* доминира у јужнометохијском подгорском говору (Младеновић 2010: 90), док је *ники-иуѣи* знатне снаге у јужнокосовском (Младеновић 2013: 238).

а) *Неки иуѣи*:

неки-иуѣи туrow и на грѣду от капију Се, *неки иуѣи* ме оклопи нешто, *неки-иуѣи*, се упалило село Ја, А то', туј према Нарцис, та' камењар, то' било

неки-йуїї град¹; неки-йуїї говеда; То¹ било смак свѣта (!). Неки-йуїїа.; Пола колон, па неки йуїї урду. Вр, и горе по неки йуїї Бе, Неки йуїї не, а неки йуїї одма заврне кіша. ДБ, неки-йуїї на вѣчер, а неки-йуїї на јучерашњи дѣн Го, Нека птица по неки-йуїї кукурѣче. Др, неки-йуїї и прескача ченица Су.

б) *Нико-йуїї*:

ніко йуїї се сѣдне, ніко йуїї остај, ніко йуїї срїна, нико-йуїї два саата йма Се, Нико-йуїї – јѣн, нико-йуїї – два.; Сѣг^к Даги, нека ми је жиу, по нико-йуїї ће рѣкне. Шт, От свакога ће чујеш како нико-йуїї видија вампіра. Бе, Нико-йуїї дѣте ми донесе, нико-йуїї комшије.; ѿо нико-йуїї падне кіша па и однесе свѣ ГБ.

в) *Ники-йуїї*:

ако идеш ники-йуїї за Сѣфце, и ники-йуїї кіша истина заврне Ја, ники-йуїї кукурузно ако умељемо Вр, Па ники-йуїї је лѣпо, а ники-йуїї, Сѣчко да не мѳж да изађеш ис куће.; па ники-йуїї и дѣца донѣсоу, ники-йуїї по две дођоу Го, стрѣфи се ники-йуїї, одмарале смо ники-йуїї у недељу Др.

г) *Никој-йуїї*:

ако била запалѣна планина никој-пѳт Се, никој-йуїї ће остај коња вамо прет капиу, ако имамо никој-йуїї паре Бе. Како кѣд. Нико-йуїї стѣне, нико-йуїї па не. Др;

ИМЕНИЧКА ЗАМЕНИЦА ПОНЕКОЈ

74. Именичка заменица *йонѣкој* употребљава се са значењем заменице *некој*. У односу на основну заменицу користи се када се истиче значење „ретко који, покоји, гдекоји“. Заменица се најчешће употребљава именички, када је у јд. м. р., ретко придевски. У ж. р. и с. р., очекивано, употребљена је придевски.

Потврђени су само облици са продором *ни-* у *не-*.

Заменица се не користи често. Изразито доминира њен синоним *некој*.

74.1. Номинатив јд. м. р.

а) Заменица именички употребљена:

Никој иде, а йоникој сѣди дѳма.; А йоникој прѣја штичѣрке.; и дѣн дѣнѣс йоникој; А имало йоникој, йма по јѣну, двѣ.; а йоникој па у дѣн гу ѳзе; Понѣкој па знаје штѳ требало да се урабѳта. Се, Поникој ће се умѳри, па ће стѣне да одмѳри. Вр, Поникој рѣди, йоникој не рѣди Шт, Ете, йоникој па коси јѳш. Бе, Поникој дође пијан па се свѣди. Го, Поникој што смо йшл’е у Л’етницу, носил’е смо да остајмо. Др, Сѣг йоникој и не знаје да коси. Ви.

б) Заменица придевски употребљена:

Оноди свѣ сѣ[с] жиѳто и сѣс паре, йоникој дѣнар. Шт, Поникој чѳек па нѣма ни мало вољу за тој. ДБ.

74.2. Номинатив јд. с. р.:

Не-сме йоникоје дрво да се исѣче. ДБ.

74.3. Номинатив јд. ж. р.:

Поникóа зéва помагáла снáе кóлко могáла. ГБ, А йоникóа свекр́ва ни тој неháла. Ви.

ОБЛИЦИ МНОЖИНЕ ЗАМЕНИЦЕ *КОЈ* И ЗАМЕНИЦА СЛОЖЕНИХ СА ЊОМ

Облике за множину имају заменице *кóј, нéкој*, које знају за опозицију „један : више од један“. Заменице које се односе на свеукупност – општа заменица за лице и одрична заменица за лице – немају посебне облике за множину.

З а м е н и ц а з а л и ц е *к о ј*

75. Заменица *кóј* у мн. употребљава се у атрибутој служби и служби релативизатора односних реченица.

С обзиром на то да је у сиринићком говору опстала множинска моција рода, у Нмн. срећу се три облика. Када је заменица употребљена у служби релативизатора односних реченица, среће се Нмн. м. р. на *-и* онда када се релативизатор односи на скупину мушкога рода или мешовиту скупину. Оваква дистрибуција облика *кóју / кóје* опстаје под утицајем именичког дела значења овако употребљене заменице и у говорима око сиринићког говора у којима је истрвена моција рода (Младеновић 2010: 210). Број примера није велики, пошто у сиринићком говору, како је и иначе у околним говорима, у служби везивања односних реченица доминира *шиío* (Исто: 210).

75. 1. Номинатив мн. м. р.:

Кóи мóго да бéго, побéго. Се, Кóи су глúви, нé те чу́жоу и кэд викаш. Ја, Кóи лúди су поштéни, кóи нé. Вр, кóи хáци учíле пó дóбро; Кóи бра́ћа ти дóшле да рабóтоу на ку́ћу? Шт, Тíја грађáни кóи дóшле, купíле свé сирéње. Бе, Кóи сте, брé, ви?!; А кóи гóсти нé се весéлу? ДБ, Тíја кóи крáле, óни се обогатíле. ГБ, Чобанíма кóи чувáле стóку у планину, носíле смо тој што требáло. Го, Нáши кóи бíље на Солúnски фрóнт, добíље зéвњу у Подрíму. Ви, А тíја кóи зна́ље да ши́јо, íшље у пошијéњу. Су.

Види и примере у т. 174.2.

75.2. Номинатив мн. ж. р.:

А овéј кóје су ти тво́је сéстре? Ја, А сáге кóје жéне íмоу срám од свéкра? Вр, Кóје ливáде остадóше некосéне? Шт, Кóје су овé! жéне? Бе, А жéне које бíле на свáдбу, отидóше да помóгну. Го, И тéј кóје трéба да нóсу вóду, њóне прво ће дóђоу. Ви.

Види и примере у т. 174.2.

75.3. Номинатив мн. с. р.:

а) Облик *која*:

Коа дрва се ошущиле добро? Шт, Видоше *коа* гоѣда пасле на Брезојцу. Го, *коа* дрва нај добро гору? Др.

б) Облик *које*:

Које говѣда ће се закоље? Вр, *Које* јајца се мастиле? ГБ, *Које* дрва се ошущиле? Др, А *које* јајца се масту? Су.

75.4. З а в и с н и п а д е ж и м н о ж и н е

75.4.1. Општи падеж мн. м. р.:

које људе да ви́кнем, сѣс *које* сино́ве си била Се, а *које* снопо́ве да носимо Ја, на *које* жарље да се згријеш Шт, за *које* ко́ње сте зборѣле, а за *које* људе да остаиш Бе, на *које* зидове да се укачи ДБ, сѣс *које* комшије ГБ, а *које* враго́ве тражија тамо Го, сѣс *које* чобане Др, у *које* вотња́ке имало Ви, до *које* пото́це ти је њива Су.

75.4.2. Датив мн. м. р.:

коѣма људима ће се но́си Се, *коѣма* Штрпчани́ма сте укра́ле Ја, *коѣма* свату́ам па да кажеш Шт, а *коѣма* сме́мо да верујемо Бе, *коѣма* су тај де́ца ДБ, *коѣма* ги се изгуби́ла сто́ка, а *коѣма* војници́ма ГБ, *коѣма* ги је ће́у да тра́жу Др, *коѣма* волови́ма да се но́си Ви, *коѣма* јари́ћам, *коѣма* девојчи́ћами Су

75.5. Општи падеж мн. с. р.

Двојство наставака у Нмн. с. р. прати и двојство у ОПмн. с. р.

а) Облик *која*:

у *коа* по́ља сте сеја́ле Се, на *коа* ко́ла сте донѣле Ја, у *коа* се́ла има то́ј Вр, у *коа* јајца, а прес *коа* вра́та да унесем Шт, от *коа* јајца да ти да́дем, сѣс *коа* ју́жа се вржу́је Бе, позади *коа* ко́ла се нашло ГБ, от *коа* дрва мо́же да се напраи Др, у *коа* ме́ста ћ[е] идѣте, от *коа* говѣда Ви, у *коа* се́ла се ишло у пошијѣњу Су.

б) Облик *које*:

које јајца ће стаиш Се, прекај *које* се́ла сте ишле Ја, а па до *које* гоѣда Шт, у *које* се́ла ишле вучари Бе, от *које* дрва се пра́јле ка́це, у *које* се́ла ће отинѣте ДБ, *које* дрва да ўзем за у љгѣњ ГБ, *које* јајца да омѣстим, а *које* ўста да нара́ним Др, а не зна́мо на *које* ко́ла смо биле Су.

75.5.1. Датив мн. с. р.:

коѣма говѣда́ми ће носите Се, а *коѣма* гоеда́ми Ја, *коѣма* гуѣдам су теу́ци Шт, *коѣма* говѣдам се но́си, *коѣма* не́ Го.

75.6. Општи падеж мн. ж. р.:

сѣс *које* же́не Се, а *које* шти́це да уземо Вр, у *које* ку́ће имало да се је́де Шт, у *које* лива́де ће косимо, на *које* смре́ке има Бе, по *које* путинке се ишло, у *које* њиве и лива́де ДБ, сѣс *које* тра́уке се лечи́ло, от *које* ко́ске праиш Го, прекај *које* кра́ве Ви, от *које* ку́ће пуца́ше Су.

75.6.1. Датив мн. ж. р.:

ко'ема женама дѣца, дѣца *ко'ема* женами Се, а *ко'ема* снавáми да не кажемо Ја, *ко'ема* женами, *ко'ема* сѣстрам да напраи ћеу Шт, *ко'ема* грађанкама, снавáми *ко'ема* Бе, *ко'ема* мечкама однеле мечиће ГБ, *ко'ема* кривáми да омијемо вимиће Го, *ко'ема* девојкама и[з] село да се чини Др, *ко'ема* кокошкама биле тѣја пилићи Ви, *ко'ема* женами нѣ ги останувáле дѣца Су.

Не одређена заменица за лица *неко'и*

76. Заменица именички употребљена

Присуство различитих ликова ове заменице илуструје пример: У Берѣјце се појавише *нико'и* сас трѹбе, Готовушáни *неки*, сас трѹбе, нáши, на сабóре кат смо ишле. Ја,

Осим у примерима под а), у којима се препознаје морфолошка ознака за множину, у осталим примерима је могућ и једински облик заменице, са ширењем придевског облика у именичку употребу. Множински облик предиката не мора значити формално већ семантичко слагање према реалном значењу заменице.

У свим примерима, осим под г), заменица може имплицирати именицу („људи, особе“), па је могуће да је заменица у њима – заправо – придевски употребљена.

а) Облик *нико'и*:

Нико'и отишле по Немáчке, *нико'и* отишле по Швајцáрске. Се, У Берѣјце се појавише *нико'и* сас трѹбе. Ја, *Нико'и* знајоу да рабóтоу, *нико'и* нѣ. Вр, *Нико'и* дошле оуде, куд нас.; *Нико'и* радиле на светóга Илију. Шт, *нико'и* отишле у Пећинóће, кáко причоу *нико'и* Бе, *Нико'и* га топíле. ДБ, *Нико'и* отóше креј Србије. ГБ, *Нико'и* што биле от Призрен, остадóше на Брезóјцу. Го, Гóсте смо имáл'е. *Нико'и* спáл'е куд вас, *нико'и* кут комшије. Др, *Нико'и* вíко урда, мí у Шушиће провáра. Су.

б) Облик *неко'и*:

А кэ' ће погл'едамо – одоздóла идow *неко'и*! Ви, *Неко'и* се умóру от кóсе одмá. Су.

в) Облик *ники*:

ники ги вíкоу на дрѹга имéна Се, Дóшле *ники* да тражу лéба. ГБ, *Ники* побéгну одмá, *ники* јутре дэн. Др.

г) Облик *неки*:

Неки зађоу гу тѹј жѣну па идоу у цркву.; *Неки* на корита, али мí гóре пре[д] дэн смо пушћáле óфце. Ја, *неки* по рабóте Го.

д) У примерима: *Никој* вíкоу – бѣ, *никој* вíкоу – мѣ, *никој* рáзно што има стóку да се помéне тáко. Ја, *никој* Шиптáри се чувáле о[д] тóј Го. *никој* понáпре прáјл'е Др, *нико'* вíкоу совéљка Ви, *Нико'* ће остано, *нико'* нѣ. Су,

присутна је плурализација контролора конгруенције под утицајем множинског значења јединског облика заменице.

76.1. Заменица придевски употребљена

а) Номинатив мн. м. р.

а¹. Облик *никóји*:

Никóи људи живу само от Прóчке до Прóчке.; *Никóи* рачунале ка сотóне да га отерíле.; И овíја се дíгле, *никóи* на́ши што бíле по́ мужи.; А *никóи* што немо́у вéзе мо́жда сáс попу́је, ће се презíвоу Попóвић. Бе, *никóи* људи зна́ле, *никóи* јуна́ци от старбíне Го, *никóи* сватóви ги тóуру у јáрам па ги прéзоу *никóи* Др, Овíја младíћи *никóи*, óни су по́ опáсни. Ви.

а². Облик *не́који*:

куд на́с до́шле *не́кои* људи. Ја, лопóви *неко́и* ис Коштањéво ГБ, и се разболéле *неко́и* људи, не́ ги знéм от куд бíле. Го, *неко́и* мо́и от сéло Др.

а³. Облик *не́ки*:

Не́ки Сречáни рипáле у јарíну. Се, Шиптáри *не́ки* држáле млóго стóку Вр, и отíшле *не́ки* људи у тóј цркви ГБ.

а⁴. Облик *нiки*:

а залајáше *нiки* кучи́ћи Се, Отидóше на прúгу и *нiки* на́ши девојчíћи. ГБ, појавíле се и *нiки* бандíти Го.

б) Номинатив мн. с. р.

б¹. Облик *никóја*:

никóа дрва не гóру дóбро Се, *никóа* јáјца не́ се мéсту Вр, *никóа* њíна сéла немáле ни вóду Бе, а *никóа* гоéда се разболóше ДБ.

б². Облик *никóје*:

никóе дрва не смíје да се исéче Се, *никóе* гоéда остáно у двóр Ја, И *никóје* јáјца се остáи за квáчку. Шт, *никóе* четáла по трí комáта от стрáне Го, *никóе* самовíлске дрва Др, *никóе* јáјца се мéстíле Су.

в) Номинатив мн. ж. р.

в¹. Облик *никóје*:

тóј зна́ле *никóје* жéне Се, Ал до́шле *никóје* гостíнке? Ја, работéле куд на́с *никóје* жéне Вр, *никóје* о́уце не́ ти да́воу млóго млéко Шт, Кэд бíле *никóе* Приздрéнке, ја не́ сáм бíла тóј Бе, *никóје* сна́ше месíле ДБ, искачáле тáко *никóје* калаканцúрке; А *никóје* па, кóје су злóбне.; имáло *никóје* машíне Го, Ѐма *никóје* [печурке] па су отрóуне.; Али мóж'е у јéсен, *никóје*, овéј јарíне се кáже. Др, ис Црнагóре *никóје* жéнске бíл'е Ви, *никóје* макарóне црвљíве Су.

в². Облик *не́ке*:

имáло тáко *не́ке* кошúље дугáчке Ја, *не́ке* кúме ће дарујéмо Вр, имало *не́ке* кру́шке полóшке Го.

в³. Облик *неко́је*:

Неко́е жéне тkáле, *неко́е* не зна́ле. Вр, до́шле *неко́е* Цигáнке Ви.

ЗАМЕНИЦА ПОНЕКОЈ

77. Нмн. м. р.:

Поникó'и не во́лу и́ч да рабо́то у њи́ву. Ја, *Поникó'и* љу́ди и́шле чи́к у Амери́ку да рабо́то. Вр, *Поникó'и* Буга́ри нећа́ле да узо́у. Го.

77.1а. Нмн. с. р.:

Поникóа се́ла оста́ле и без љу́де. ДБ.

77.1б. Нмн. ж. р.:

А и́ма *и́оникó'е* же́не што пра́ју мађи́'е. Го, *Поникó'е* јетр́ве са́л се сва́ђо.

Др.

77.1в. Заменица уз именицу *де́ца*:

Али *и́оникó'и* де́ца и по́сле носи́ле Бе,

77.2. Облици зависних падежа заменица (*ни́кој*, *ни́ки*, *не́ки*)

77.2.1. Једнина

77.2.1.1. Мушки род

У парадигму неодређене заменице за лица у већој мери продрли су облици меке заменичке промене. Присуство факултативних облика тврде и меке промене ове заменице, са доминацијом меке промене у ОПјд. и доминацијом тврде промене у Дјд., приближава придевску и именичку употребу ове заменице.

77.2.1.1а. Општи падеж јд.

а) Општи падеж јд. = номинатив јд.

а¹. Облик *ни́кој*:

ту́ри *ни́кој* ле́п ка́мењ, се ту́ра у *ни́кој*-та́с Се, издрóбу у *ни́кој* та́њир, вр́жоу се сас *ни́кој* ка́иш о́вде Ја, и ста́ви то́ј у *ни́кој*-ло́нац Вр, и сэм оти́шла ова́мо да у́зем *ни́кој* ло́нац сэ[с] си́р, не дочекáа ста́рос *ни́ко'* Бе, Ёмаш' *ни́кој* ш' ёрпу или *ни́ко'* па́кет. Др, *ни́кој* дэн гра́ црвљи́w, извади́мо у *ни́кој* су́т, *ни́кој* дэн гра́ црвљи́w, извади́мо у *ни́кој* су́т Су.

а². Облик *не́кој*:

не́кој ко́њски тръ́ има́ле Го.

а³. Облик *ни́ки*:

а́љинче гру́вај га на *ни́ки* ка́мењ, *ни́ки* ча́ј ску́ваш Го, па напра́ју *ни́ки* ви́р Др.

а⁴. Облик *не́ки*:

а зара́ди *неки*-ди́нар Ви, по ње́га тр́чи сас *не́ки* ста́п Су.

б) Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.

б¹. Облик *ни́којега*:

оти́не сас *ни́којега* пријате́ља, уплаши́ла се од *ни́којега* чо́ека Се, *ни́којега* чо́века одра́ле га тепау́ћи Ја, да гу ви́дим с *ни́којега*, прет *ни́којега* го́ста нема́ло Вр, за *ни́којега* не́ се зна́е Шт, да се уда́де за *ни́којега* што не́

му приличи, замени сѣс *нико'ѣга* друг'ога, за *нико'ѣга* причале, *нико'ѣга* в'ола имаа *никој* на'ш ту'ја, *нико'ѣга* чо'ѣка да га увату па сѣс њи га во'ду да игра и њ'оно Бе, не мо'гоу да донесе од *нико'ѣга* чо'ѣка ДБ, да уземо *нико'јега* зѣта, *нико'ѣга* учите'ља Бугари отериле из Берѣјце Го, За *нико'ѣга* свѣшто се збори, за *нико'ѣга* ништа. Др.

б². Облик *неко'га*:

И'шле ти'ја ста'ри људи код *неко'га* влади'ке. Ја, кад угризе куче *неко'га* ГБ, имате у село *неко'га* гробника Го, сѣм виде'ла *неко'га* чо'вѣка Др, ка да позна'ва *неко'га* Ви.

б³. Облик *нико'га*:

сѣм зборѣла с *нико'га* чо'вѣка Се, а ја се пла'шим од *нико'га* лоп'ова Ја, питаа још *нико'га* Вр, изубиле *нико'га* та'мо при по'ље Шт, тој не сѣм чу'ла *нико'га* ДБ, ал си виде'ла тој на *нико'га* во'ла Бе, срѣтнем *нико'га* по пу'ту Ви, пита'л'е *нико'га* ди'је Стојан'ова ку'ћа Су.

77.2.1.1б. Датив јд.

а) Облик *нико'му*:

Нико'му не'је до'бро, *нико'му* је до'бро.; *нико'му* њ'оцу и[с] Се'уце Се, *Нико'му*, те, про'ђе ле'по, се увати ле'по, *нико'му* на криво.; *нико'а* ливада би'ла *нико'му* кра'љу Се, *нико'му* п'ѣт, *нико'му* чети'ри се носило Ја, *нико'му* лоп'ову ру'ку му искрши'ле, *нико'му* чо'ѣку и[з] село Вр, *Нико'му* ви'но, *нико'му* пи'во.; *нико'му* донесе'мо Шт, Дѣнѣс да причам *нико'му*!; а зар мога'ло да се веру'је *нико'му* Бе, *Нико'му* текну'ло и врати'ле крс го'ре.; А ут на несре'ћу *нико'му*. Го, *Нико'му* се учинило да види'ја самовилку. Др, *нико'му* во'лу, *нико'му* Станку дѣца не остану'ваље Су.

б) Облик *нико'ѣму*:

да'де *нико'ѣму* го'сту Се, *Нико'ѣму* го'сту принѣсеш свѣ, *нико'ѣму* да'ваш по ма'ло. Ја, Војни'ку *нико'ѣму*, Бугарину, пу'шку му укра'ле у село. Вр.

в) Облик *неко'му*:

ако да'деш *неко'му* чо'вѣку Го.

77.2.1.1в. Локатив јд.

а) Облик *нико'му*:

Прати'ја па'ре из Немачке по *нико'му* чо'вѣку. Се, Мучи'ја се три године по *нико'му* затво'ру, да л беше у Немачку? Го, по *нико'му* пу'ту имало Арнау'ти што кра'ле Др.

б) Облик *неко'му*:

И свѣ ги потепале по *неко'му* пу'ту у Немачку. ДБ.

77.2.1.2. Средњи род

77.2.1.2а. Општи падеж јд.

а) Облик *никóје*:

тури́мо *никóје* но́шче; И по́сле о́ни пи́јо до *никóје* вр'јеме. И од *никóје* вр'јеме, ви́ше ка до једана́ес са́ат, тра́жиу да и́доу куд мла́ду. Се, ће закрóльоу по *никóје* пи́ле; ће узоу́ по *никóје* му́шче, *никóје* д'рбро; а сте изеле *никóје* кокóшче, *никóје* ја́јце да се свари де́цам, да узбра́нимо *никóје* ја́јце Ја, по́сле ги ста́и ни́где на *никóје* др́во Вр, не́ма *никóје* значе́ње, саку́льче от пла́тно *никóје* напра́ено, се ску́пи на не́што на *никóе* др́во, стаља́мо по *никóе* дина́рче, тури́ш ја́јце *никóе*, да и́гроу кóло на *никóе* м'есто, и де́те *никóе* ми́цко да ви́ди никóа жéна сáс ло́ше 'рчи Бе, ми да́ле да цу́нем *никóе* де́те ГБ, ће донéсем *никóе* др́во, вржéмо конóпче *никóе*, нóсу по *никóе* петли́че Го, изде́льоу по *никóје* др́во; У́зе по *никóе* де́те, ће чу́а.; тури́ш у *никóе* тањи́рче Др, ће закрóл'оу *никóе* говéдо, на *никóе* м'есто, и *никóе* вре́ме до́ђе пр́ви Су.

б) Облик *не́ко*:

Огњени́це, врги́це излази́ле ако жéна иза́ђе но́ћу па да глéда *не́ко* свéтло. Се, ту́јка привéду *не́ко* ма́ло де́те ДБ.

в) Облик *ни́ко*:

Док се сабéре на *ни́ко* др́во. Ё, кэт се сабéре на *ни́ко* др́во, на вру́ћину – не́. Ја.

г) Уз именицу *де́ца* и *бра́ћа* заменица је плурализована према реалном броју именица:

Никóе де́цу оста́ймо у бачéн'у кут свекр́ве да седи́у Се, *никóе* де́цу кэд ги глéдам Бе, и ка *никóе* бра́ћу да има́ш Др.

77.2.1.2б. Датив јд.

а) Облик *никoјéму*:

Никoјéму детéту дава́а, *никoјéму* и́ч. Се, *Никoјéму* детéту ма́ти му умр́ла кэд га ра́јала. Вр, да му учину́ дóбро *никoјéму* детéту Шт, Ја́ *никoјéму* детéту би рéкла. Бе, А *никoјéму* јарéту да́деш ако оста́не млéко. ГБ, А о́һала да помóгне *никoјéму* детéту. Го, сэм однела́ *никoјéму* мицкóму јарéту. Ви.

б) Облик *некојéму*:

Му да́ле *некојéму* детéту зéвњу да 'рре. ДБ, А *некојéму* детéту не мóжеш ника́ко да помóгнеш. Го.

в) Облик *никóму*:

никóму јагњéту сва́ка о́ўца му је дóбра Се, а *никóму* болнóму детéту ни́шта не помáга Ви.

г) Облик *некóму*:

А има́ – *некóму* детéту ду́шу би да́ла. Го.

77.2.1.3. Женски род

77.2.1.3а. Генитив јд.

а) Облик *никóје*:

пúшту вóду од *никóје* стране, од *никóје* сране да нéје свóј Се, и отíнеш код *никóје* бáбе Вр, Остадóше да чéкоў куд *никóје* кúће. Шт, сéг од *никóје* године почéле да кíту, и íспод^г *никóје* крље Бе, да угáси жáр куд *никóје* жéне, бáр од *никóје* жéне што бíла ДБ, и кут бачéње *никóје*, свé смо трчáле до *никóје* ливáде ГБ, узíте из *никóје* кúће, из *никóје* кúће узéле ^уоца и двá сíна Го, Од *никóје* ћéрке íмам пóмоћ, од *никóје* íч. Др, Бíћи íма позáди *никóје* плéўње. Ви, од *никóје* оўце Су.

б) Облик *некóје*:

узéла тóј од *некóје* жéне, до *некóје* девојке Вр, од *некóје* вúне дóбро се прéде ДБ, а мóже и од *некóје* ченице Го.

в) Облик *никоéјзи*:

а девојче па дóшло до *никоéјзи* жéне ДБ.

77.2.1.3б. Датив јд.

а) Облик *никоéјзи*:

никоéјзи јетрве да ги са наљúти мáти Се, Дéте *никоéјзи* жéне да гу се изгúби у планину. Вр, *никоéјзи* крáве тéле се онодíло Шт, Што викала *никоá* *никоéјзи* за *никóу*. Го, А нíје дóбро – *никоéјзи* свé се дáва, *никоéјзи* ни јéна ложíца. Др.

б) Облик *некоéјзи*:

некоéјзи жéне дéца ги дóшле Го.

в) Облик *никóјзи*:

Никóјзи жéне свé ги успéва, *никóјзи* бéш нíшта. Бе, укрáле *никóјзи* Штрпчáнке Го.

г) Облик *никоје*:

никóје крáве да сéкне млéко по Турђéвдэн Вр, *Никóје* Цигáнке деца имáле от кашљíце. ГБ.

77.2.1.3в. Општи падеж јд.

а) Облик *никóју*:

промéну éли снашу éли *никóу* девојку, и дадéмо му *никóу* играчку, врже тáмо *никóју* марáму на тúј мурику, *никóу* грањку ће úзоў, кропíле сáсэ *никóу* грању млáду, да му отвóри *никóју* канцеларíју, исíпи га у *никóу* тенцéру Се, До у *никóу* шúму, до у *никóу* кáрпу да гу одвéду.; у дúпку *никóу* Вр, *никóу* глáвњу ће стáју, видуáле гу *никóу* ж'éну, и тúриш у *никóу* шéрпу, ако заврши́мо *никóу* шкóлу Бе, íдоў више Штрпце на *никóу* вóду ГБ, и *никóу* пéсму певáш'е Го, íмаш' *никóју* ш'éрпу, трмке сáплетéне сáс *никóу* паутíну Др, сáл за *никóу* слáву кэд омéсу лúди Ви.

б) Облик *некóју*:

отерíмо по *некóу* крáу Се, А *некóу* вóду не мóжеш ни да пíјеш. Др.

в) Облик *нику*:

Ништа не мож'е да ти помогне. Сал ти даде *нику*-воду, *нику*-траву. Се, Мירו сэг имаа *нику*-маску Шт, Узеш *нику* траву и трљаш де те упецила чела. Бе, давале ги *нику* воду Го, И сѣге ако имаш *нику* л'иваду де ће пасеш оџце. Др.

г) Облик *неку*:

лечија људе сѣс *неку* воду Го, и брат видија *неку*-стару жену Др, и гњѣздо на *неку* бѹкву Су.

77.2.1.3г. Локатив јд.

а) Облик *никѳје*:

Према *никѳје* мѹке тѹа нѳе ништа. Шт, по *никѳје* бабе бѳило лаган Го, по *никѳје* ливаде има и змије Др, Кѣт побѳгл'е од Бугаре, се крил'е по *никѳје* шѹме. Ви, Према *никѳје* немаштине, што је тѳј?! Су.

б) Облик *никоѳјзи*:

Станала и ћутѳла тѹј, према *никоѳјзи* жѳне. Се, по *никоѳјзи* кѹће и мѳши ѳгроѹ Ја, Кѣд гу узѳмо, па по *никоѳјзи* снаше – бѣп у плѳћи. Бе, По *никоѳјзи* воденице имало и да се спије. Го.

в) Облик *никѳјзи*:

по *никѳјзи* ченице Го, А што нѳе по мѳјзи, већ према *никѳјзи* тѹђе воље? Ви.

77.2.2. М н о ж и н а

77.2.2.1а. Општи падеж мн. м. р.

а) Облик *никѳје*:

и шишиће *никѳје* мицке, сѣс *никѳје* кѳнце око цркве заѳдѳле Го, ће сѣднеш на *никѳје* снопове Се, се мичѹјоѹ маћѳје сѣс *никѳје* жѳрље Ја, сѣс *никѳје* волѳве пѳ лѳко се ѹѳре Вр, За *никѳје* људе не помѳга ни златѳ да остаѳш. Шт, се укачиѳле на *никѳје* зидѳве ДБ, дѳђе у двѳр сѣс *никѳје* милицајце Го, тражија од *никѳје* Гѳтовшѳне Др, бија у вѳјску сѣс *никѳје* Јажинчѳне Су.

б) Облик *некѳје*:

ка да бија сѣс *некѳје* враѳѳве Се, Ми зѳѳри што видија у *некѳје* вѳтѳѳке у Урошѳвац. Го, Не терѳле да идѳмо на *некѳје* тѳчаѳѳве. Др.

в) Облик *неке*:

И ѳна спраљѳла *неке* иљѳче Го, па смо се крил'е по *неке* потѳце Ви.

г) Облик *нике*:

А Цигѳнка да исѳпе *нике* голѳме жѳрље у воду. Ја, И смо молѳле *нике*-људе да ни даѳо стѳн. Вр.

77.2.2.1б. Датив мн. м. р.

а) Облик *никоѳѳма*:

никоѳѳма свѳтовѳма даѳеш дарѳѳве, *никоѳѳма* људѳма не трѳба да се кажѹје Се, а тѳј жѳне *никоѳѳма* Штрпчѳниѳма Ја, *никоѳѳма* синѳѳѳам трѳба

да дадеш и паре, *нико'ема* комшијам дѣца Шт, *нико'ема* да ги утѣпа стоку, *нико'ема* сватуам – нѣ Бе, *Нико'ема* сватовима ги донеле, *нико'ема* нѣ. ДБ, Ћеу ги је да тражу да се каже *нико'ема*. Го, воловима *нико'ема* Др, *нико'ема* браћима дѣца Ви, скупо требало *нико'ема* говедарима Су.

б) Облик *неко'ема*:

цабе да збориш *неко'ема* људима Вр, *неко'ема* јарићам Шт, *неко'ема* постарѣма синуам Бе, зборѣла ги маџи *неко'ема* девојчићама Го.

77.2.2.2а. Општи падеж мн. с. р.

У ОПмн. с. р. корелативно стању у Нмн. потврђена су два наставка: *-а* и *-е*.

а) Облици на *-а*

а¹. Облик *никоја*:

из *никоа* наша поља Се, ако може на *никоа* врата Вр, од *никоа* макидонске села ГБ, на *никоа* јајца, и *никоа* врата Го.

а². Облик *некоја*:

и *некоа* јајца ги чувам за квачку Ја, он узне *некоа* јужа Го.

а³. Облик *нека*:

И смо ишле преко *нека* поља Се, а се крила позади *нека*-кола Вр, на *нека* дрва, од *нека* дрва не може Бе, за *нека* стара говеда ГБ, Има на по *нека* места два чувара. Ви.

а⁴. Облик *ника*:

па се разбољоше *ника* говеда Се, у *ника* села немало више-људи Ја.

б) Облици на *-е*

б¹. Облик *никоје*:

ка^т ће прођеџе прекај *никоје* села Ја, *никоје* јајца ће свариш Вр, а *никоје* гоџа дотџри Шт, у *никоје* села имало ГБ, од *никоје* дрва не можеш да упалиш Го, требало да отинемо у *никоје* српске села Др.

б². Облик *некоје*:

узеш *некоје* дрва за у огњ Вр, па мџстиш *некоје* јајца Го.

б³. Облик *неке*:

из *неке* уста, на *неке* лѣђа ће туримо Се, и ми смо купиле *неке* кола Бе, у *неке* наше села ГБ, се ошушилe грањке на *неке* дрва Др.

б⁴. Облик *нике*:

улегџше у *нике* црвѣне кола Се, од *нике* гоџа имаш сал штѣту Ја.

77.2.2.2б. Датив мн. с. р.

а) Облик *никојема*:

нико'ема говедама морало рогџви да се сѣчо Се, ако не однесѣте *нико'ема* гоџама Ја, *нико'ема* гоџама теуџци Шт, теуџци *нико'ема* говедима ГБ, *нико'ема* говедама давамо повише сол Др.

б) Облик *некојема*:

некојема говедам однесемо сџл да се накрму ДБ, *некојема* говедима однесемо за Ђурђевдэн Ви.

77.2.2.3а. Општи падеж мн. ж. р.

а) Облик *никое*:

Напрайја астал сџс *никое* старе штице. Се, узџле ги *никое* жене Вр, однесџше и *никое* краве от пасиште Шт, Запуцаше на нас из *никое* шиптарске куће. Др.

б) Облик *некоје*:

Од *некоје* што жњџо нџма млого корис. ГБ, у *некоје* ливаде близо Лепџнац имало бџл трава Го.

в) Облик *неке*:

се туцала по *неке* путинке Се, Деца скџпу *неке* смреке, *неке* ватре, наложу. Ја, имаа сџм *неке* превелегџје Бе, брале *неке* врље Др, рађало се и колџмбоџ у *неке* њиве Ви, Сџс *неке* жене не мџже да се зџбори. Су.

г) Облик *нике*:

Ако си бџлан, џе оздравиш од *нике* траџке. Се, а мџчка па побџгла у *нике* бџке Вр, џе се мџчу *нике* кџске из мџсо Го.

77.2.2.3б. Датив мн. ж. р.

а) Облик *никојема*:

никојема женама, дџца *којема* женами Се, ако кажџмо *никојема* женами Ја, а не мџже сџмо да даде *никојема* сџстрам, *никојема* џеркама Шт, снавама *никојема* Бе, џеркам *никојема* ГБ, *Никојема* кравџми тџвци бџле голџми, *никојема* мџцки. Го, *никојема* девојкама лџко ги се чџни Ви.

б) Облик *некојема*:

пилићи *некојема* кокошкама Вр, *некојема* женами дџца не сџсоџ ДБ, *некојема* кравџма ги секнуло мџко Су.

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА ЗА ЛИЦА *НИКОЈ*

78. Одрична заменица за лице има само облик јџднине мушког рода.

У зависним падежима у сиринићком говору, а тако је и у осталом делу метохијско-косовско-сиринићког поддијалекта, јављају се само облици наслеђене заменичке промене. Стабилности наслеђене промене допринео је јџдан облик за све родове (Младеновић 2010: 91), али и значење лица.

У ареалу коме припада сиринићки говор није очувана наслеђена интерполација предлога између одричног форманта и заменице, већ се предлози по правилу налазе испред одричног облика заменице: за *никога* не брџнем Се, нџмам пџмоџ од *никога* Вр, не мџгу сџм без *никога*, џред *никога* нџмој да се плашиш Го.

У примерима: Мати не се плашила ни од оца, ни от кога [другога] Се, Нићи от кога бегам, ни от кога се кријем. ГБ, – *ни* је одрични везник, који се јавља и у варијанти *нӣи* и *нӣӣи*.

Морфолошко приближавање именичких заменица именички и придевски употребљених, некада и делимично преклапање у значењу ових заменица, доводи и до колебања у конгруенцији предиката. Тако се у сиринићком говору, али и околним говорима, среће конгруентност и неконгруентност предиката према именичкој заменици за лице. У највећем броју примера предикат је у једнини. У делу примера, међутим, потврђен је предикат у множини. Необичност је у чињеници да множинско значење има јединица која негира присуство. Плурализација је, очигледно, подстакнута оним случајевима када се конгруентне речи прилагођавају према именичким јединицама у којима нема сагласности граматичког и реалног броја, а које потврђују присуство појма²¹⁹.

Никој не дошле да помогно. Се, *Ал не ће побегну никој* ако запуца? Вр, *Други никој не идоӯ.*; *Никој не дошле* да ме виду. Бе, *Никој не смејале да носу пушку*. Шт, *Никој не појемо*. ГБ, *А никој не се радујоӯ*. Го, *Никој не могаде да оноду то̄*. Ви, *Не би бегал̄е никој*. Су.

78.1. Облици

78.1.1. Номинатив јд.:

то̄ *никој* не панти, то̄ не смеја *никој*, у девојкино *никој* ништа, *никој* не сміја да га исече при туј цркву Се, Али да не сме *никој* да гу насмеје.; Тешко тому кој више не може. *Никој* никџга, сестро, глеј себе, се нема *никој* никџга. Ја, *никој* не седи ко^т чиче; Неће да рабџта ни он, ни *никој*.; ама *никој* ни му бија, *никој* сџга комшијам не меси Шт, нема *никој* жиџ, да не те чује *никој* жиџ; По овеј брдиње не могаа да иде *никој* кој има сто кила.; па горе *никој* није, *никој* не сміја да мрдне од њџга Бе, *Никој неје* џе крив, али мораш да се караш кад немаш.; *никој* не пости ГБ, не ги видија *никој*; *никој* не сміја да га исече, *никој* не гу кара, *никој* нема папке, не сме *никој* да прође, не може да му скине урок *никој* Го, Немаше *никој*. Др, Није мого *никој* њу нешто.; не може да користи *никој* Ви, сџс камењ више *никој* не зида, с коња овде *никој* не ораа Су.

78.1.2. Општи падеж јд.

С обзиром на то да се односи на лице, заменица има само ОПјд = Ајд. Значење одсуства у свеукупности онемогућава присуство облика множине:

од никџга не смо се плашילה, *за никџга* да не бринем Се, *Никога* неџу, њџга џу, сестро.; Тешко тому кој више не може. *Никој никџга*, сестро, глеј себе, се нема *никој никџга*. Ја, не може без *никога*, *никога* не видеде Шт, *никога* не чуле, не могу *никога* да тепама ДБ, А тада да не брине *за никога* – сви су дома. ГБ, а *никога* па онодиле самовилке Го, *Кога*, *никога*, на старога,

²¹⁹ О овој особини у говорима југозападног дела Косова и Метохије в. у Младеновић 2010: 208–209.

свѣ овако тѣ́ бѹве. Др, ја не мрзим *никѡга* ич, нѣ убил’е *никѡга*, нѣ убил’е у наше село *никѡга*, не мрзим ја *никѡга* Ви, *никѡга* немал’е, *никога* нѣ сѣм имала Су.

78.1.3. Датив јд.:

Бог нѣ одредија, нѣ – реко – *никѡму* како да се влада.; Никој *никѡму* – ни туроѹ јарам, ни туроѹ бисаге.; *никѡму* нѣ ни казаа; Он *никѡму* дѡбро неће да проговори. Се, да не даде Бог *никѡму*, *никѡму* немој Шт, *Никѡму* је дѡбро, *никѡму* је лошо. Бе, *никѡму* нѣ помагало за бѡлес, не мѡгу *никѡму* пѡ више ДБ, нѣ однеле *никѡму* ништа ГБ, тѡј *никѡму* није от корис Го, *никѡму* живѡму нѣ бѣло лѡко Др, *никѡму* ништа нѣ сѣм чинија Ви.

ОПШТА ЗАМЕНИЦА *СВАК(И)*

79. У сиринићком говору избрисана је разлика између именичке извенеце *свако* и одређеног придева *сваки*.

Заменица се користи именички и придевски. Именички употребљена има само облик м. р. јд., док придевски употребљена зна за моцију рода у оба броја.

За разлику од других именичких заменица за лица, у којима је нивелација именички употребљених заменица вршена према придевским заменицама, у сиринићком, како је и у највећем делу метохијско-косовских призренско-јужноморавских говора (Младеновић 2010: 92–95), у овој заменици не налазимо формант *-ој*, како је у *кѡј*, *некој*, *никој*.

За разлику од јужнометохијских и јужнокосовских говора, у којима је – поред ређега облика *сва́к* – дошло до морфолошког изједначавања именички и придевски употребљене заменице у корист *сва́ки* (Младеновић 2010: 92–94, Младеновић 2013: 239–240), у сиринићком говору у именичкој употреби доминира нови облик именичке заменице *свак*²²⁰, чиме се нетипични облик Нјд. м. р. *сваки* уводи у регуларни систем именичких речи Нјд. м. р. на сугласник.

Ова заменица придевски употребљена, међутим, бележена је у Нјд. м. р. скоро искључиво као *сва́ки*, чиме се овим обликом интегрише у систем каквоћних и количинских заменица на *-и* (в. т. 95–99).

Са заменицом *сва́к / сва́ки* у именичкој субјекатској употреби предикат конгруира граматички, у једнини. У ретким примерима конгруенција је према реалном значењу заменице²²¹, како је и са другим заменицама за лица у служби субјекта (в. т. 78):

Неће *сва́ки* да ти помѡгну. Се, *Сва́ки* зѡбору за своу муку. Шт, *сва́к* носу кумбару Бе, Ни *сва́ки* ка ми не моголе да купу за Божић. ДБ, *Сва́ки* смо пиле

²²⁰ Уп. са оваквим обликом у различитим говорима: Тирић 1999: 137, Ивић 1957: 205, Ивић-Бошњаковић-Драгин 1997: 95, Јовановић М. 2005: 360. Уп. са иновацијом *свак* (= свако) у западнијим српским говорима (Драгичевић 1986: 150, Дешић 1976: 245).

²²¹ О истој појави у околним говорима в. у Младеновић 2010: 208–209.

на свадбу. ГБ, А мй *сва́к* упали́мо кумба́ру. Го, И *сва́к* води́мо ко́ло.; *Сва́к* ће ти ка́жо де да и́деш. Др, *Сва́к* требал’е да ко́поў у њиву. Ви.

79.1. ЗАМЕНИЦА *свак(и)* ИМЕНИЧКИ УПОТРЕБЉЕНА

а) Облик *сва́к*:

сва́к сла́ви, *сва́к* на сво́у њиву ту́ру, зна́мо *сва́к* сво́ј сно́п коли́кви је, *сва́к* и́ма сво́ј деў, и́де *сва́к* у сво́у ку́ћу Се, *сва́к* сво́у стре́ћу и́ма, *сва́к* ти ка́же, *сва́к* сво́је де́цу да гле́да Ја, *сва́к* да пи́је, не мо́же то́ј *сва́к*, *сва́к* сво́ју столи́цу и́ма Шт, *сва́к* пра́и ку́ћу да му би́не пу́на; *Сва́к* ка́д заѓрми ви́ка: „Чу́ај не, Бо́же!“; и *сва́к* да на ту́ј здраві́цу да́р; Јер *сва́к* ко́ј при́ча, *сва́к* вика́а да чува́а о́фце, чува́а баче́њу и има́а по нико́у пу́шку го́ре.; та́мо *сва́к* ће ти при́ча за мађи́е, *сва́к* свако́му ви́ка; *Сва́к* бија ели уте́пан ели отру́јен. Бе, *сва́к* у сво́ју ча́шу, *сва́к* ће ви ка́же ДБ, *сва́к* сво́ј та́њир, *сва́к* гле́да да ти у́зе ГБ, *сва́к* да се наје́де, *сва́к* не мо́же да по́је Го, И та́ко *сва́к* сво́ј ду́жнос.; А ж’ене, ка́ко до́је њо́јна својби́на, па *сва́к* сво́је во́ди у сво́у со́бу.; У ку́ћу сви́ смо има́л’е *сва́к* сво́ј по́со. Др, *сва́к* да добі́је, а зар *сва́к* зна́е, *сва́к* да ти ка́же, *сва́к* да́де што́ доне́се, мо́же *сва́к* да те прева́ри Су.

б) Облик *сва́ки*:

сва́ки во́ли да и́де, *сва́ки* има́а Се, *сва́ки* и́ма по се́бе што тре́ба Ја, *сва́ки* да добі́е ја́јце, *сва́ки* спре́ми по не́што Вр, Ни́је *сва́ки* и́сто. Љу́ди забра́јле ста́ре обича́е.; Ал дава́ле ни то́ј да не не вра́ту. *Сва́ки*. Шт, *сва́ки* пу́ца от сва́ке стра́не, *сва́ки* не ка́раў Бе, *Сва́ки* о́ће та́ј лџба.; *сва́ки* ко́ј се ди́за ста́ља у о́гњ шумку ДБ, *сва́ки* не го́ни, *сва́ки* о́ће да те прева́ри ГБ, Ту́јка изма́ва *сва́ки* кумба́ру. И по јено́ дрво́ *сва́ки* у́зе о[д] те́ј кумба́ре. Го, *сва́ки* ће ви ка́же ди́је, *сва́ки* да доне́се по јено́ ја́ре Су.

79.2. ЗАМЕНИЦА *свак(и)* ПРИДЕВСКИ УПОТРЕБЉЕНА

Номинатив једнине заменице *свак(и)*

79.2.1. Номинатив јд. м. р.

У Нјд. м. р. у придевској употреби стабилисан је облик *сва́ки*, док је *сва́к* практично непознато.

а) Облик *сва́ки*:

Сва́ки пра́зник изла́зу – ујутру, увече́р.; *сва́ки* се́љак зна́е, *сва́ки* во́јник да потр́чи Се, да не помо́гне *сва́ки* чо́ек, та́мо би́ло *сва́ки* чо́ек то́ј и́ма Ја, *сва́ки* сва́т ко́ј до́шо, *сва́ки* го́с на сла́у мо́ра да пи́је, пости́ло се *сва́ки* пета́к Шт, *Сва́ки* дэн смо и́шле ја́, бра́т и мо́ј си́н.; *сва́ки* Ђурђе́вдэн, *сва́ки* чо́век не мо́же да учи́ни, *сва́ки* пра́зник се чува́а, Бе, Раки́у *сва́ки* дома́ћин изне́се.; *сва́ки* о́тац нека доне́се, *сва́ки* чо́ек не мо́же да о́ре ДБ, *сва́ки* до́бар дэн, *сва́ки* пра́зник да се чу́ва, ни *сва́ки* дэн не се има́ло ГБ, *сва́ки* дэн на њу́у, *сва́ки* ка́мењ да се поме́Су. Го, *сва́ки* гое́дар да се пла́ти, *сва́ки* гое́дар, *сва́ки* учи́тељ ни́је до́бар Др, *сва́ки* си́н не мо́же да и́ма Ви, а *сва́ки* Ср́бин и *сва́ки* Шиптар Су.

б) Облик *сва́к*:

Сва́к грађанин користи кој иде тамо. Ви.

79.2.2. Номинатив јд. с. р.:

сва́ко село немало млого сто́ку Се, и *сва́ко* дѣте расплака́но, *сва́ко* је дѣте расплака́но о[д] тебе Ја, а ни *сва́ко* мага́ре немало га́зду Вр, *сва́ко* се́но да се донесе, *сва́ко* село се пита́ло за шу́му Шт, *Сва́ко* дѣте од о́вде што би́ло, чува́ло сто́ку нај ви́ш'е. Бе, *сва́ко* гове́до и *сва́ко* ја́гње и *сва́ко* ја́ре да по́знаш ГБ, да се ба́ња *сва́ко* дѣте Го, а па исто се гл'еда *сва́ко* дѣте, *сва́ко* па́рче да се изо́ре Ви, *сва́ко* дѣте плака́ло по сво́у ма́тер Су.

79.2.3. Номинатив јд. ж. р.:

И *сва́ка* [жена] сво́је зна́е.; *сва́ка* сна́а месíла, *сва́ка* му́ка на мѣне, *сва́ка* жѣна ће ти ка́же Се, *сва́ка* жéна има́ло да плéте, *сва́ка* јетрв́ва по трí дѣцу роди́ла Ја, *сва́ка* сла́ва да се сла́ви, *сва́ка* годи́на не́ би́ла ро́дна Шт, *сва́ка* ку́ћа изнесе; За њу, ви́ка, *сва́ка* је ча́с! Бе, *сва́ка* дево́јка све ма́раму мора́ла да нóси Го, *сва́ка* о́уца да оја́гњи по двé јагње́ти, *сва́ка* ко́за да око́зи двé ја́рети ДБ, *сва́ка* жéна ће ти ка́же, *сва́ка* ку́ћа има поја́ту ГБ, *сва́ка* ку́ћа тр́ло, *сва́ка* ку́ћа па́ре ста́ља Го, Има́ла *сва́ка* [жена] посе́бно сво́у со́бу. Др, *сва́ка* жѣна кэд је тру́дна Ви, *сва́ка* ку́ма донесе да́р Су.

79.2.4. Уз речцу *йуи́й* у прилошком значењу „уек у понављању догађаја“ користи се само *сва́ки*:

сва́ки пу́т трѣба ту́ја да се́ди Бе, ни бéше ме́рак *сваки́-пу́т* ГБ, *сва́ки* пу́т ће ни се наљу́ти Го, А па би́ћи *сва́ки* пу́т ће донесе по не́што. Др, Мо́жда *сва́ки* пу́т не мо́гу ни ја́. Су.

Облици зависних падежа једнине заменице *свак(и)*

79.2.1.1. Мушки род

а) Генитив јд.:

Не мо́же чо́ек исто да се згрíје от *свако́га* ^уо́гња. Ви

б) Општи падеж јд.

б¹. Општи падеж јд. = номинатив јд.:

у *сва́ки* та́њир, а ишла *сва́ки* дѣн Се, *сва́ки* Бóжић смо му и́шле Ја, тре-
бало *сва́ки* дѣн, вика́не *сва́ки* дѣн Шт, па се разболи от *сва́ки* бѣлес, и́доу
сва́ки дѣн, *сва́ки* но́ћ Бе, иде се на грóб према *сва́ки* пра́зник ДБ, ру́чно да
га кóпеш око *сва́ки* стру́к, напра́виш' ле́ба ка за *сва́ки* пра́зник Го, та́ко би́ло
сва́ки дѣн Др.

б². Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.:

Он *свако́га* мрзи.; а не било за *свако́га*, от *свако́га* бра́та Се, за *свако́га*
ће има, при *свако́га* гóста Ја, *свако́га* да цу́не, има за *свако́га* Вр, за *свако́га*
се напíва, от *свако́га* да у́зеш Шт, ваља́ло *свако́га* да помóгнем, *свако́га* да
посíпеш Бе, за *свако́га* крва́јче да има ДБ, ласта́јца не пра́и код *свако́га*

гњездо Го, *свако́га* да погледаш, *свако́га* да поканиш Др, *свако́га* човека, *свако́га* да гóсти Су.

в) Датив јд.

в¹. Облик *свако́му*:

и тој кажујем *свако́му*, *свако́му* исто, да се види на добро *свако́му* Се, *свако́му* да учини, *свако́му* куму по дар Ја, тој *свако́му* Вр, ја *свако́му* могу да кажем, *свако́му* брату за кућу Шт, сва́к *свако́му* вика, детету *свако́му* је ћеу да украдне мало, тој *свако́му* Бе, Да си живи! И твоја [деца] нека су живи! *Свако́му* нека су живи! ГБ, За име славе *свако́му* ће даш по парче.; *свако́му* да се прво здравље даде Го, *свако́му* по мало, *свако́му* да се ошүши сирење, не се казује *свако́му* Др, и *свако́му* ујутру по ракију, не треба *свако́му* да се понизи Ви, *свако́му* ред да поднесе, *свако́му* ће помогне, нема *свако́му* човеку Су.

в². Облик *свако́ме*:

немало *свако́ме* да припадне Бе, даде *свако́ме* да замези ДБ.

г) Локатив јд.:

Ни по *свако́му* двору не могао да се врши. Бе, А по *свако́му* путу имало бол људи. Др, А требало према *свако́му* свату исто. Ви.

79.2.1.2. Средњи род

а) Општи падеж јд.:

от *свако* село, кукајца ће закука *свако* јутро Се, има за *свако* добро, нарани гу прет *свако* музење Ја, Било, истина, у *свако* село. Шт, Ёте, ће дође на врата *свако* сабајле. Бе, ченица да се роди на *свако* место ДБ, Не гори исто у *свако* огњиште. ГБ, *свако* цвѣће што имало по башче уземо Го, Не се плаши *свако* куче с[ц] исто стапче. Др, у *свако* гњездо по десетина јájца Су.

б) Датив јд.:

и *свако́му* детету Се, *свако́му* детету му је ћеу да се игра Вр, *свако́му* детету мети се радује Шт, Зашто не може *свако́му* кучету по-јен-комат? Бе, немало да дадем *свако́му* јагњету сисанчету Го.

79.2.1.3. Женски род

а) Генитив јд.

а¹. Облик *сва́ке*:

па се плаши от *сва́ке* мўке; Сваки пут, от *сва́ке* ладноће, руке ми пуцоу. Се, имале и штету от *сва́ке* кише Ја, от *сва́ке* врсте по јено, сваки пуца от *сва́ке* стране Вр, не боли глаа от *сва́ке* ракије, не се купује сирење от *сва́ке* жене Шт, Па смо имале гóсте и[з] *сва́ке* куће.; има штета от *сва́ке* мађушнице Бе, не су исте снаше и[з] *сва́ке* фамилије ДБ, ће донесе сено и[з] *сва́ке* ливаде, нека донесе кут *сва́ке* бачење ГБ, имаше војник кут *сва́ке* куће Го, не се умориш исто от *сва́ке* рабóте, узите и[з] *сва́ке* куће Др, не се узима снаша и[з] *сва́ке* куће Ви, имало плевње позади *сва́ке* куће Су.

а². Облик *свакѣ́зи*:

Не смо могли да сакријемо стóку от *свакѣјзи* мађушнице. ГБ, Нема исто сено от *свакѣјзи* ливаде. Др.

б) Општи падеж јд.:

у *сваку* кућу ишле Се, нити за *сваку* годину, от *сваку* ћерку Ја, познаам *сваку* кокошку, отиднеш кут *сваку* комшику Вр, у *сваку* њиу идѣмо, *сваку* крау помузóсмо Шт, и после морале смо да гу муземо *сваку* [овцу], стаимо крсѣве у *сваку* нашу њиву Бе, Улѣни у *сваку* ливаду, у *сваку* њиву. ДБ, у *сваку* бачѣн'у ГБ, *сваку* травку да гу микнеш Го, прет *сваку* кућу, от *сваку* прѣђу исплѣтеш Др, није дóбро кэт не се коси *сваку* годину Ви, Промѣну *сваку* девојку, *сваку* лазарку. Су.

в) Датив јд.

в¹. Облик *свакѣјзи*:

свакѣјзи ћерке исто, *свакѣјзи* квачке ласица не мóже да ўзе јáјце Се, *свакѣјзи* грађанке оћала да предаде Ја, *свакѣјзи* свекрве, *свакѣјзи* Штрпчанке мѣрак гу је да види снашу Шт, јетрве *свакѣјзи* требáло да помóгне у кућу Бе, Тѣшко је матѣре *свакѣјзи* кэд умиро дѣца Го, Ми рѣкла да однесем исто *свакѣјзи* краве Ви, *свакѣјзи* ги рѣкла за Љўпку Су.

в². Облик *сваке*:

сваке сѣстре да каже Се, па да однесе *сваке* јетрве Вр, *сваке* сѣстре ће плетѣмо чарапе Бе, давам *сваке* ћерке исто ГБ, донóс ће збори *сваке* Сефчанке Др, *сваке* бачице се однесе брашњо на бачѣњу. Су.

в³. Облик *свакеј*:

туримо слáму *свакеј* краве ГБ, не се дáва *свакеј* жѣне да рабóта Др.

г) Локатив јд.

при *сваке* матѣре бiло по јѣно дѣте Се, па ће метáмо ћўбре по *сваке* њiве Го.

ЗАМЕНИЦА *ШТО* И ЗАМЕНИЦЕ СЛОЖЕНЕ СА ЊОМ

ЗАМЕНИЦА ЗА СТВАРИ *ШТО*

79а. У сиринићком говору, како је и у говорима ареала коме припада Сиринић, нема продора *какво* у заменицу *шiо*²²².

79а.1. Значења и употреба заменице *шiо*

79а.1.1. Упитно и зависно-упитно значење

Шiо се прáјло?; *Шiо* да се рáди! *Шiо* је да бiне црвен преко цѣле године.; а *шiо* ће ти Се, *Шiо* прáиш тўјка?; јá *шiо* ти вiкам; А *шiо* ће гу бўљук мáчке!; *Шiо*-знам тóј по старински свѣ.; За Ђурђѣвдэн *шiо*-да ти

²²²Уп. са оваквом употребом у говорима призренско-тимочке области (Белић 1905: 291, Богдановић 1979: 68, Марковић 2000: 148, Ђирић 1983: 75).

кажем, синко, тој?; А да сѐм најшо на јато вуци, *шшо* би било?; *Шшо* причале тија стари?; *Шшо* требало у кућу да се ради? Ја, А *шшо*-знам!; Наши не тужиле, неће Бугари. *Шшо* знав, него наши.; А ѓн, сирóма, знаа *шшо* ње.; *Шшо* се јело?; *Шшо* си работáа?; да л било *шшо* Вр, *шшо* ѓћеш имало; *Шшо* остане, ја дадем јетрве. *Шшо* је остане њóзи, она мѣне.; И даш ги... Кóј *шшо* има.; *Шшо* ће работáте, чичка-Драго?; А *шшо* да рабóтам? *Шшо* ње?!; Па *шшо*-знэм!; Дрúго, *шшо*, ћеро?; шѣћер мáло *шшо* имáло, да погледáмо *шшо* ње, *шшо* ће ми праи жéна; И ја, *шшо* да праим, па приђи при свекрве.; *шшо* се пѣва Шт, *Шшо*-знэм *шшо* се ради тој, *шшо* има, *шшо* нéма.; *Шшо* ће не питаш?; зборимо куд нас *шшо* има; *Шшо* је? *Шшо* ти причáа дѣда?; *Шшо* покосимо да пренесемо сѐс крáве.; *Шшо* смо косиле гóре, на туј Мерáју што викáмо, *шшо* смо косиле за двá, три саáта, дóле не би могáле за двá, трé дéна да покосимо.; Сѣк чóек, викам, *шшо* сѐм слушаá да причáле лúди. Бе, *Шшо*-ли-је тој?; шѣћер шáрен, ораси, јабуке, свé кóј *шшо* има; *шшо* да се праи, *шшо*-знэм, знáте ли *шшо* има у нас, *шшо* му мóгу, *шшо* си имáла, а *шшо* па да бине, ако не га посијеш, нéма *шшо* да бине; Цѣў нóћ мислим дí ње, *шшо* ње. ДБ, Па н[и] имáло тéd нí *шшо* да се даде, нí *шшо* да се нóси.; *Шшо* ти ње судбина, тој ће бине.; Сѣг не знэш кóј ти збóри, *шшо* ти збóри.; а штó-знэм, нити знáм *шшо* ћу ГБ, не пáнтим *шшо* певáла; Он *шшо* кáже увечер кэт се скúпу свí.; домáћин *шшо* кáже, глédоў кóј *шшо* рабóта; А *шшо* ћеш овáмо?; *шшо* ти ње; Па не-знам *шшо* свé ради.; Нóсу по никóе петлiче, кóј *шшо* има. Го, *Шшо* пáдне, утѣпаш. *Шшо* пáдне, утѣпáј!; А *шшо* имáл'е!; Ж'íто у *шшо* сипујемо се вика кóш.; Кóј нóси пѣгла, кáко кóј *шшо* има.; Он водíја рѣд *шшо* трéба у кућу да се кúпи.; *Шшо* сѐм работáа кэт сѐм бија мiцáк? Др, *Шшо* је овóј?; У кућу почишти *шшо* трéба.; нéма *шшо* да му кáем; Óни пiтоў лúде – кáкво је, *шшо* је.; ни *шшо* да речем, *шшо* да се праи, *шшо* трáжиш туја Ви, *Шшо*-знэм кóј узíја.; а *шшо*-знэм кэт сѐм родéна, *шшо* ће праимо.; *Шшо* смо зборѣл'е?; а ја *шшо* ћу, *шшо* да ти донéсем, и *шшо* има, *шшо*-знам дí ње, *шшо* да ги збóрим Су.

79a.1.2. У значењу упитног прилога „зашто“ *шшо* се у сиринићком говору, кáко је и иначе у јужнометохијским говорима (Младеновић 2010: 99), факултативно користи са речцом за појачавање значења *ѡа*:

Шшо па она свé што родíла да је жíво!; *Шшо* си пóшла?; А *шшо* па да му кáже! Се, *Шшо* ѓ, бéдо, овéјзи годíне? Ја, не си отíшо, *шшо* ћеш тí да идеш Ви, а *шшо* си морáла да рѣкнеш Ја, *шшо* не си била у њíву, а *шшо* па му неће; *Шшо* успршти тáј лóнац? Вр, *шшо* побѣже од нас, а *шшо*-ги па враћаш у кућу Шт, *шшо* па да се мúчиш, а *шшо* да идемо Бе, *шшо* га викаш, *шшо* нéси отерíла; *Шшо* нéси узéа? ДБ, *шшо* па не сте отíшле, *шшо* па да рѣкне Го, *шшо* па не си рéко, *шшо* па да рабóта Др, *шшо* *шшо* не си донíја, *шшо* не варíла Су.

79a.1.3. *Шшо* са значењем заменице „свашта“ није потврђено већим бројем примера. Факултативно је испред заменице речца за појачавање значења *а*. У оваквој употреби заменицом се истиче садржај:

а *шї́о* свé нема́ло на а́стал Се, *шї́о* свé нé се донéло Вр, а *шї́о* ти нé пра́гле Шт, *Шї́о* свé нé се принéло, пúни аста́ли! Бе, Обúчоу *шї́о* ти нé! ДБ, а понáпре *шї́о* нé се сеја́ло Го, За ложи́це има ка стала́жа никóа, напраéна сэз дáске. Ложи́це ту́риш, *шї́о* нé! Др, *шї́о* ти нé има́ље у ку́ћу Су.

79а.1.4. Са значењем неодређене заменице *нéшї́о* са нијансом у значењу „нешто мало, безначајно“, *шї́о* се јавља заједно са *би́ло*. Обе јединице у скупу чувају акценат. Потврђена су оба редоследа скупа.

Заменички скуп је значењем близак заменици *шї́огóдер*.

а) *Бї́ло шї́о*: Вржувале ко́њу на грї́вну чара́пе ли, пéшкир ли, *бї́ло шї́о* да га дару́јоу и њéга.; Па сэсэ *бї́ло шї́о*, прокинéмо.; Кóј има́а компї́ре, кóј има́а *бї́ло шї́о* напраéно. Се, у рáт смо јéле *бї́ло шї́о* Ја, бї́ло *шї́о* да се принéсе, да не покáни *бї́ло шї́о* Шт, *бї́ло шї́о* да се добї́је; *Бї́ло шї́о* да има́мо за Ђурђéдэн – бї́ло јáре, бї́ло јáгње, бї́ло кокóшка. Бе, а да сэм добї́ла *бї́ло шї́о* ДБ, Се да́де гостї́ма нéшто. *Бї́ло шї́о*.; И тáнке гра́нке от смрéке или црéшње, онéј кóре или *бї́ло шї́о*.; *закóљо* бї́ло *шї́о* Го.

б) *Шї́о бї́ло*: *шї́о бї́ло* ће поједéмо Ја, да изéде *шї́о бї́ло*, Шт, се скúпи на нéшто, на никóе дрво или *на шї́о бї́ло* Бе, да́деш *шї́о бї́ло* сáмо њéму да му одговáра ДБ, И *шї́о бї́ло* – е́л'и от пру́ће, е́л'и о́дó дру́го, е́л'и ђрж^м. Ви, да ги најéдем сэз *шї́о бї́ло*, да се изнéсе *шї́о бї́ло* Су.

79а.1.5. У везивању односних реченица, атрибутски или апозитивно употребљених, везник *шї́о* губи заменичко значење и није више релативизатор. У оваквој употреби *шї́о* се у сиринићком говору чешће користи него у централним говорима. Иако је у призренско-јужноморавским говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала употреба *који* нешто чешћа него у северношарпланинским, доминација *шї́о* је и у овој дијалекатској зони изразита²²³.

Нóси онóму *шї́о* вржúје, тáј тáмо *шї́о* чéка, от слáме *шї́о* бї́ле покријéне ку́ће, кóсиу ливáде *шї́о* нéсу косéне Се, íшла за вóду домаћї́ца *шї́о* је Ја, мéче испот пúт *шї́о* бї́ло, прво јáје *шї́о* пúштиш Вр, сугарї́ца *шї́о* ми се удáла у Прї́зрен, óна бї́ла по шкóле Шт, али јéдан *шї́о* косї́а у нáшу ку́ћу ДБ, тáј брáт *шї́о* отї́ша у вóјску ГБ, однесóше ги гостї́ма *шї́о* дóшле синóјк, бї́ла јéна улавї́ца *шї́о* не знáла да плéте Го, у ту́ј мола́ву *шї́о* бéше у субóту Др, бї́ла под вратнї́цу *шї́о* гу скршї́ја Пéре Ви, бї́ја у óтел *шї́о* га има Óрл'и Су.

Види и примере у т. 174.1.

79а.1.6. Везник *шї́о* као спољни знак везе изричних реченица

У сиринићком говору знатно су обичније изричне реченице с везником *шї́о* од оних с везником *да*:

²²³ Више о овоме в. у Младеновић 2010: 100–102.

Видеа *ш̄ӣо* дошла Се, она знаје тој *ш̄ӣо* не трѣба да се окрене Вр, да кажем *ш̄ӣо* ће дође Го, узимале *ш̄ӣо* може да се једе Др, кажи му *ш̄ӣо* си узи'а Ви.

Види и примере у т. 174.1.

79a.1.7. Везник *ш̄ӣо* као спољни знак везе реченица са узрочним значењем:

Фала Бџу *ш̄ӣо* имама своу дѣцу Се, *Ш̄ӣо* сам млада, не ме удале. Ја, све му месо попадало по планине *ш̄ӣо* ишле Вр, нама држава ни давала *ш̄ӣо* смо биле сиротиња Ви, ми помџгле *ш̄ӣо* ми кућа изгорела; *Ш̄ӣо* ме удале оvdена, сэм плакала.; *Ш̄ӣо* бил'е много дѣца, они имал'е совру посѣбно. Су.

Види и примере у т. 174.1.

У оваквој употреби као конкурент мале снаге јавља се везник *зашӣо*, настао из везничког скупа узрочног значења *за̄ӣо ш̄ӣо*, који није потврђен у јужнометохијским и косовским говорима призренско-јужноморавског типа, али га има у северношарпланинским говорима (Младеновић 2001: 471).

А њона оћала да цркне *зашӣо* је оно тако здраво.; Али она не се окрѣћа. *Зашӣо* она знаје тој што не трѣба да се окрене Се, Дошоу куд нас *зашӣо* не смо могале ми куд њи. Ја, мѣне ми помџгле *зашӣо* не сэм имала ништа Вр, паднула у воду *зашӣо* не види на њчи Бе, *Зашӣо* бија у борбу, дадоше му пенсију. Го.

79a.1.7. *Ш̄ӣо* као речца за истицање:

Ш̄ӣо било весѣље, *ш̄ӣо* било појење, *ш̄ӣо* било музика, *ш̄ӣо* било – вика – пиће *ш̄ӣо* било, тѣрте *ш̄ӣо* било, колачи! Ја, По млада, по здрава. *Ш̄ӣо*! Шт,

79a.2. О б л и ц и з а м е н и ц е ш̄ ӣ о

79a.2.1. У ОП потврђена су два облика: *ш̄ӣо* и *ошӣо*. Док се *ш̄ӣо* користи независно од тога да ли је у предлошко-падежној конструкцији или не, облик *ошӣо* – као факултативан – потврђен је само у предлошко-падежним конструкцијама. У неким околностима употреба *ошӣо* у предлошко-падежним конструкцијама блокирана је ако је *ш̄ӣо* у скуповима типа *било ш̄ӣо* (па сѣсэ било ш̄ӣо, прокинемо Се), али је облик *ошӣо* могућ ако је предлог у контакту са заменицом (И закопчујоу ги сѣсэ шпенадлу ли, сѣ[с] *ш̄ӣо* било. : Да покријемо кућу сѣс *ошӣо* било. Се).

Смо ги покривале дѣцу сѣс *ошӣо* смо имале, сѣс *ошӣо* има чоѣк; у р'ѣку сѣс пирајку, а сѣс *ошӣо*.; од *ошӣо*, од старо, од вунѣно Се, А овој Благојино тој дѣте, за *ошӣо* врага учило? Ја, од *ошӣо* је болна, на *ошӣо* да турим, а за *ошӣо* ће се скаро Вр, за *ошӣо* да му платимо, на *ошӣо* сте паднуле Шт, и не личу на тој дрво од *ошӣо* му је корењ Бе, Сѣс *ошӣо* да косим ако немам косу?; У *ошӣо* си пражла бареницу? ДБ, од *ошӣо* да сварим, куд *ошӣо* сте остајле ГБ, смо ги тепале док смо имале сѣс *ошӣо* Го, Па њон за *ошӣо* гѣдер ће те утѣпа драући.; за *ошӣо* си бија, у *ошӣо* има ниѣт да га тури у суд' Су.

79a.2.2. У примеру: Не мога́л'е да ви́ду ни́шта ко́рисе *о̄ӣ ш̄ӣо* поси́је не́што. Ви, *о̄ӣ ш̄ӣо* се може разумети двојако: као предлошко-падежна конструкција заменице *ш̄ӣо*, али и као конструкција у којој се имплицира корелатив – од тога што.

79a.3. Везник *ш̄ӣ о м*

Везник *ш̄ӣом*, обичан у граничним северномакедонским говорима (Видоески 1962: 243), али и шире на призренско-тимочком терену, у сиринићком говору потврђен је малобројним примерима. Брана продору *ш̄ӣом* налази се у стабилној употреби везника *чим*, из кога је преузето *-м* у *ш̄ӣом*, али и присуству везничког скупа временског значења *само ш̄ӣо / сал ш̄ӣо*, коме је *ш̄ӣом* у везничкој служби у северномакедонским говорима значењем блиско. Изостанку *ш̄ӣом* у везничкој служби помогла је и чињеница да овог везника нема ни у једном северношарпланинском и јужнометохијском и козовском говору.

У сиринићком говору *ш̄ӣом* се користи као речца за истицање (в. т. 190.7). Стабилизацији *ш̄ӣом* као речце за истицање свакако је погодовало значење везничког скупа *само ш̄ӣо / сал ш̄ӣо*, па је *ш̄ӣом*, пристигло са усељеницима са југа, померило своје значење ка речци.

НЕОДРЕЂЕНЕ ЗАМЕНИЦЕ ЗА СТВАРИ

ЗАМЕНИЦА *НЕШТО*

80. У говорима око Сиринића неодређена заменица за ствари *не-ш̄ӣо* показује варијантност у облицима (Младеновић 2010: 104–107). У сиринићком говору, међутим, потврђен је практично само облик *не́ш̄ӣо*, што је неочекивано с обзиром на изразит продор форманта /ни-/ у заменицу „неко“ (в. т. 73).

У примеру: Не́ се тура́ло ни́ зе́јтин ни́ ни́ш̄ӣо. Се, судећи по финалном *-о* ради се о заменици *неш̄ӣо*. Присуство одричне речце, међутим, упућује на одричну заменицу *ниш̄ӣа*. С обзиром на то да је пример забележен у Севцу, насељу најближем Сретечкој жупи, али и чињеници да је у Севцу традиционално доста одива из Сретечке жупе, могуће је да је у питању сретечки облик одричне заменице.

Заменица *не́ш̄ӣо* употребљава се најчешће с именичким значењем, ретко и прилошким.

Пошто је у овој заменици остварен потпуни падежни синкретизам, уз примере са Нјд. наводе се и примери са ОП.

80.1. Заменица *не́ш̄ӣо* са именичким значењем

а) Облик *не́ш̄ӣо*:

после га турим на *нeшићo*; Кобаџаги *нeшићo* да не се окрeћа. За берихет *нeшићo*, нe-знам.; *нeшићo* његово узоу и однесоу, и шапће *нeшићo* по њојно; Ако срeтноу човeка *нeшићo* да иде у нeћ, нигде га турија пут да иде, и оне ако га срeтноу, ће га завeдow нигде.; појоу *нeшићo*, па да однесоу *нeшићo* дар њојзи, вика *нeшићo* по његоо, попралџаа *нeшићo* мoј брaт, неки се завeта кoји *нeшићo* мoра за свету-П-тку, *нeшићo* што знeш, у пролећ *нeшићo* дрyго било што скувамо, да не се исипе *нeшићo* на расипачко врeме, ми залeтна *нeшићo*, ако му запoеш *нeшићo* Се, Неки пут ме оклoпи *нeшићo*, ме оклoпи *нeшићo*, брe!; тaко повале *нeшићo*, и нешто мавала *сeс нeшићo*, од мeгле падало *нeшићo*, за н'и м'oра *нeшићo*, кeд *нeшићo* јeдо оне понaпре, и тoј се зазборoсмо *нeшићo*, или за кyћу *нeшићo* Ја, по њoјно *нeшићo*, Грањке некакве су, ка погyсте, ка по *нeшићo* срaшн'о.; *Нeшићo* има нoo што се збиpоу људи.; Да не испадне *нeшићo* дoбро за нас.; По *нeшићo* макидoнски, пo више српски.; да слушамо *нeшићo* што има Вр, да глeдaмо *нeшићo*, бaр *нeшићo* мaло и мeне да ме побиу, кeт се замрзи *нeшићo*, дрyго *нeшићo* вaко за јeдeње, да рaдиш *нeшићo*, Нe-дај, Боже, *нeшићo* никoј не му је дoбро, прекрсти се, попиe тyј вoду.; он нагазија на *нeшићo*, *нeшићo* ти је ка прљaо, ће кyпиш *нeшићo*, Ако немаш у бaшчу *нeшићo*, цабе ти е.; и њима *нeшићo*, да се поштyје *нeшићo* старинско, вaко да радимо *нeшићo*, никoј стар чoвек, имaа стo и *нeшићo* године, *нeшићo* му се десило Шт, Ако *нeшићo* се дeси oуде, надoле да трчиш.; *нeшићo* га спрeчило, да би сазнале *нeшићo* от Попyје пo више, пoсле сeм сазнаа да је *нeшићo* никoе значeње безoбразно, ка чoек да верyје у *нeшићo*; Нeма кyћа кyа не верyје у вампире или у *нeшићo* што не мoже чoек да објaсни одoкле доoди.; ка стaлно ги се појављyало *нeшићo*, ће га натарaса *нeшићo*, измислија *нeшићo* памeтно, дa л било *нeшићo* да смо погрeшили; Јa ће ве пуштим али да ми кажeте прво *нeшићo* што ће ве питам.; И пилићи се рачунале за *нeшићo*, да има чoек *нeшићo*.; се скупи на *нeшићo*; Већ ми за ћeу што је дадемо *нeшићo*, у тoрбу, да је стaјмо *нeшићo* Бе, збoри сaм по себe *нeшићo*, да кaжем *нeшићo*, мoра *нeшићo* да има, да му збoриш *нeшићo*, узивa *нeшићo*, изeди *нeшићo*, да ти зачини *нeшићo* тaмо, обихoу по *нeшићo* ДБ, *нeшићo* мoра да дарyје, да даде *нeшићo*, по *нeшићo* се чувaло, па *нeшићo* да се кoси, дaш ги *нeшићo*, немaло *нeшићo* лeпо да се кyпи, а тaко *нeшићo*, *нeшићo* сeм шила ГБ, њи ги наoдимо по *нeшићo*; Нe-дај, Боже, да се дeси *нeшићo*!; чeницу или *нeшићo* тaко; *Нeшићo* – никo'а салaта, *нeшићo* прж'eно.; се нашaра мaло *нeшићo*; *Нeшићo*, вика, у бeло обyчене.; *нeшићo* чини, онo[j] је укопчaно *нeшићo*, а ако гу чyјеш кeд појeдеш *нeшићo*, по кyће *нeшићo*, *нeшићo* шапћaла по њoјно тaмо Го, дeте кoје је болeсно никoје *нeшићo*, па от старo *нeшићo*; *Нeшићo* ка кукубaјка се чyје.; ако ти траж'и *нeшићo*; Кoј коњ закасни, тражу га и *нeшићo* ги се прикажyје.; Збoри *нeшићo* и не га видиш'. Др, опижов *нeшићo*; *Нeшићo* знаe, *нeшићo* не знаe. *Нeшићo* онај га потпитyје ... *Нeшићo* знаe, *нeшићo* добижe, нешто не.; и да попије *нeшићo*; И тi мoра да му дaш *нeшићo*, дaш му *нeшићo* и yон ти нaђе девојку.; Ако имаш рeдe дoбар да правиш *нeшићo*, дoбро.; Није мoго никoј њy *нeшићo*.; Ако немaло л'eба ил'и *нeшићo*, он oстaви а oна да има да изeде.

Ви, Док гóсти скúпиу се, ма́ло *нешӣто* да попи́јоу.; *нешӣто* да обúче, *нешӣто* имáло у л'ивáде, *нешӣто* íма, *нешӣто* дóбро, да рáди по *нешӣто*, *нешӣто* да не се окрѣ́ђа, за берíћет *нешӣто* Су.

б) Облик *нишӣто*:

про́шо келикоптѣр и пуштíја *нишӣто* Шт, А бáш тѣд гледáа на телевизор *нишӣто*. Бе, Нѣ́ћоу дѣца сóге, *нишӣто* нѣ. ДБ, Да се зна́е ча́уш кó[j] је па нíкој вржýжоу по *нишӣто* ГБ, Кóје сíса – сíса, кóје нѣ – понѣсеш' му *нишӣто* да јѣде. Др, да даде́мо *нишӣто* за здрав́ље Ви, а да си имáа *нишӣто* да се обúчеш Су.

80.2. *Нешӣто* са прилошким значењем:

ели óна нѣје *нешӣто* дóбра према нѣга; да му плáти *нешӣто* пáре; кэд је нíкој *нешӣто* бóлан, трíес и *нешӣто* кóња Се, óна *нешӣто* отúд звáла овúј нáшу бачíцу, и *нешӣто* мавáла сáс нѣшто Ја, Нѣки свóј *нешӣто* да не умр́ја? Ви, ако *нешӣто* нѣ му је дóбро; Ё, кóја ст́ка пáдне *нешӣто*, гóре кáмењ цр́вен íма. Су.

ЗАМЕНИЦА ШТОГОДЕР

81. У сиринићком говору, како је и у околним говорима, ова заменица среће се с партикулом *-гóдер*, *-гóдар*, *-гoдар*, кóја се додаје на заменицу *шӣто* (Младеновић 2010: 107–109).

Заменица има значење неодређене заменице *нешӣто*, према кóјој се *шӣтогóдер*, *шӣтогóдар* значењем диференцира, пошто *нешӣто* има неутрално неодређено значење, а заменица с партикулом маркирано: „нешто мало, не много, било шта“.

Заменица и партикула акценатски су срасле у целину.

81.1. Потврде

а) Облик *шӣтогóдер*:

ал мóгу *шӣтогóдер* да донѣсем Се, тóри му *шoгóдер* Ја, па да íма *шӣтогóдер* Вр а нѣ сэм имáа да му дáдем ни *шӣтогóдер*, ал *шӣтогóдер* ће ми дáш Шт.

б) Облик *шӣтогóдар*:

ће му свáри *шӣтогóдар* Се, ни *шӣтогóдар* да рѣче Вр, му тóру штогóдар; Немáло нѣшто лѣпо да се кúпи, него *шӣтогóдар*.; шӣ *шӣтогóдар*; И тóј *шӣтогóдар* сварíле да пречѣкóу сватóе. ГБ, *шӣтогóдар* да учíним, *шӣтогóдар* да даде́мо Го, ал ти зборѣла *шӣтогóдар* за брáта Др.

в) Облик *шӣтогóдар*:

шӣтогóдар да изѣде, úзи *шӣтогóдар* Го, *шӣтогóдар* да ми дáдеш ДБ, *шӣтогóдар* да донѣсе, имáло *шӣтогóдар* да дáде Ви, *шӣтогóдар* да ни донѣсе Др, *шӣтогóдар* да ни плáти Су.

81.2. Када је речца *-гoдep* употребљена уз ОП *óшӣто*, заменица и партикула нису интонационо срасле, како је – иначе – уз Н или ОП = Н:

а од *óшӣто гoдep* ће се најéде Се, а ѝна па за *óшӣто гoдep* па ће рика Вр, ал мoже од *óшӣто гoдep* Вр, Па ^уѝн за *óшӣто гoдep* ће те утѝпа драӯћи. Су,

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА ЗА СТВАРИ

82. У овој заменици неутралисана је наслеђена интерполација предлога између одричне речце и основне заменице, па су предлози увек испред одричне заменице.

Присутан је практично само облик заменице на *-a*²²⁴. Малобројни примери на *-o* забележени су у Севцу (*нӣшӣто* не-знам; Бареница – нема *нӣшӣто* у њу.; Дéте је, не зна *нӣшӣто*.), па је могуће да су овакви облици инфилтрат из сретчког говора.

82.1. Заменица *нӣшӣта* са именичким значењем:

напраӣу га за *нӣшӣта*, у девојкино нӣкој *нӣшӣта*, нӣ виканӣ нӣ *нӣшӣта*, Нӣти се разбољо̄ше, нӣти *нӣшӣта*.; *Нӣшӣта* да не се подине кат се рабoта. *Нӣшӣта* нӣ у кӯћу.; нема око њӯ *нӣшӣта*, у туршӣју *нӣшӣта*; Нӣ но̄сиӯ што̄, нӣ *нӣшӣта*.; не смо радиле *нӣшӣта*, дрӯго нимало *нӣшӣта*, óвде нема́ло *нӣшӣта* у кӯћу, дéте напра̄јла за *нӣшӣта*, *нӣшӣта* не мoж'е да ти помoгне, *нӣшӣта* му мојему детeту не сметало, *нӣшӣта* ме не боли Се, *нӣшӣта* не смо пра̄јле сва́дбу, нема *нӣшӣта*, ја не сэм виде́а *нӣшӣта*, нӣ корупка нӣ *нӣшӣта*, кад н'ѝзноӯ *нӣшӣта*; Док се окрeнеш, нема *нӣшӣта*.; Своје куче ако зави́ја, не́је добро, тӯђо *нӣшӣта*. Ја, и *нӣшӣта* вӣше, а сэд^т нема *нӣшӣта* то́ј, нема́ло нӣ шпoрет, нӣтэ *нӣшӣта*, не смо турале *нӣшӣта* Вр, Он не ту́ра *нӣшӣта* у уста.; не пewoӯ *нӣшӣта*, нӣ корпа тврда нӣ *нӣшӣта*, не се позна́ва *нӣшӣта*, не радимо̄ *нӣшӣта*, дрӯго не смо радиле *нӣшӣта*, *нӣшӣта* не смо га искористиле, Нӣје – ви́ка – то́ј *нӣшӣта*!; *нӣшӣта* не ће се онoди, *нӣшӣта* нeма од њӯ; Вӣше не зна́м *нӣшӣта*. Шт, нема́ло нӣгде *нӣшӣта*; Дē нема *нӣшӣта* – каме̄њи и по нику́а смрѝка.; Óвде можeмо да рекне́мо да *нӣшӣта* намӣ презиме не̄ нӣ значи.; *нӣшӣта* не смо носиле; Кэд види́ја да нeма *нӣшӣта* од њeга, викну́ја му га да бeга.; нeма нӣ свēтло нӣ *нӣшӣта*, не се да́ва но̄ћу *нӣшӣта* ис кӯће, ће скркам то́ј и *нӣшӣта* ми не мoжеш; Нē-смеш да идеш да тражиш *нӣшӣта* кут комши́е. Но̄ћу не се да́ва *нӣшӣта* ис кӯће.; мeне дево́јче не̄ ми кажýје *нӣшӣта*, не сэм премети́ла *нӣшӣта* Бе, нема ло́шо *нӣшӣта*, нема́ло *нӣшӣта*, не казува́јте *нӣшӣта*, не-знeм да при́чам за то́ј *нӣшӣта*, не се оста́ља *нӣшӣта* ДБ, не смо имале̄ *нӣшӣта*, *нӣшӣта* нема́ло, *нӣшӣта* не сэм зборѝла, нема́ло *нӣшӣта*; Ако не мoжеш, *нӣшӣта*.; нема нӣ *нӣшӣта*, сeга *нӣшӣта* не ра́ду, *нӣшӣта* не помогало, нема́ло се *нӣшӣта*, н[и] имало̄ *нӣшӣта* ГБ, ако не̄ сӣ *нӣшӣта* изéа, нема́ло *нӣш'ӣта*, не осeти *нӣшӣта*; А о́но нема̄ *нӣшӣта* то́ј – мoра да га скубешō.; *нӣш'ӣта* нема, нема́ло *нӣшӣта*; кeт сэм порасo па сэм почéа да пи́јем, па још *иō нӣшӣта* не сэм чу́ја. Го, И *нӣшӣта*

²²⁴ О присуству облика одричне заменице на *-a*, односно *-o* у говорима око Сиринића, више в. у Младеновић 2010: 109–111, Павловић 1939: 324, Реметић 1996: 170.

– помѣти!; *нишиџа* не тражија, ме узѣле без *нишиџа*, немало *нишиџа*, напраиу за *нишиџа*, за тој нема *нишиџа*, не се *нишиџа* работало, *нишиџа* нема од њу, Др, Јер ако изгори све, ти не можеш да узеш *нишиџа*.; нема *нишиџа*, немало *нишиџа*, немало војно тѣд^т *нишиџа*; *Нишиџа* о[д] тога човека који не иде на рад.; *нишиџа* нема.; А наши тражеу, тражеу, па *нишиџа*.; Никому *нишиџа* не сѣм чинија. Ви, не ми се оштетило *нишиџа*, на бѣњак не смо турал’е *нишиџа*, друго ја н’ѣ-знам *нишиџа* да зборим, не се познава *нишиџа*, *нишиџа* не оноди, утепују па *нишиџа*, за н’и нема *нишиџа*, *нишиџа* несмо ги прѣјле Су.

82.2. *Нишиџа* у прилошком значењу („нимало“):

у школу не сѣм ишо *нишиџа* Су.

ОПШТА ЗАМЕНИЦА ЗА СТВАРИ

83. Општа заменица за ствари и говорима ареала коме припада Сиринић има облик *свѣшиџо*, чиме су говори анализирани зоне наслањају на шири балканословенски ареал с оваквим чувањем старине²²⁵.

Ареал облика *свѣшиџо* завршава се у призренско-јужноморавским говорима Метохијске и Косовске котлине, али то није и најсевернија тачка са чувањем старине, пошто је овај облик – као лик мале снаге – потврђен и у говорима косовско-ресавског типа на рубним подручјима према јужној Метохији, са – додуше – финалним -а (*свѣшиџа*) (Букумирић 2003: 228), затим у косовско-ресавским говорима северозападног дела Косовске котлине (Елезовић 1935: 208).

Заменица је потврђена само у облику Н = ОП.

У сиринићком говору нема корелације са општом присвојном заменицом, која у овом говору гласи *свачији*, осим факултативних потврда *свечији* у Свцу. Корелације нема ни са прилогом *свѣда/свѣдер/свѣдар/свѣгдер*.

83.1. Потврде:

свѣшиџо има, *свѣшиџо* мора, куд нас *свѣшиџо* се носи; Па му туроу *свѣшиџо*. *Свѣшиџо* му туроу њему.; однѣсо на гробѣ *свѣшиџо*, сѣге давоу *свѣшиџо* Се, *свѣшиџо* појоу, *свѣшиџо* продадоу, *свѣшиџо* сѣм работала, *свѣшиџо* давам, сѣге има *свѣшиџо* Ја, *свѣшиџо* било у војску, *свѣшиџо* смо држале, за једѣње имало *свѣшиџо*, *свѣшиџо* си работала Вр, *свѣшиџо* смо држале, за једѣње имало *свѣшиџо*, а сѣг^к има *свѣшиџо*, *свѣшиџо* за њѣга било Шт, *свѣшиџо* ми збори мене, *свѣшиџо* било у војску, да не прерипи *свѣшиџо*, *свѣшиџо* ће му дође Бе, има *свѣшиџо*, жими-ти; *свѣшиџо* дарујем; Праиш готвѣно. *Свѣшиџо* има. ДБ, напрајше *свѣшиџо*, *свѣшиџо* да бине, *свѣшиџо* давале, *свѣшиџо* сѣм видѣла ГБ, имало *свѣшиџо* по воденице, *свѣшиџо* ми зборѣла, има *свѣшиџо*, *свѣшиџо* викале стари, *свѣшиџо* прајле Го, *свѣшиџо* трѣба да има, имало *свѣшиџо* за једѣње Др, *свѣшиџо* сам видѣла, *свѣшиџо* имало у наше њиве Ви, *свѣшиџо* има по потоку Су.

²²⁵ Детаљније о овоме в. у Младеновић 2010: 111–113. Види и: Видоески 1965: 155, Стаматоски 1956: 104, Видоески 1986: 74.

Ретке потврде са обликом заменица *свáш̄т̄а* (А *свáш̄т̄а* ни дава́ле. Шт) преузете су из књижевног језика.

ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ

ПРИСВОЈНЕ ЗАМЕНИЦЕ

Присвојне заменице 1, 2. и 3. лица јд. и мн.

84. Номинатив једнине присвојних заменица

84.1. Заменице *м ó ј* и *т̄и в ó ј*

84.1.1. Номинатив јд. м. р.:

попраљаа нешто *мóј* брат, ни *т̄ивóј* свекар не *мóгоу* Се, *мóј* му́ж^ш десет године ка умрја, не сáл што си ми *мóј*, а штó па *т̄ивóј* сáн Ја, *тóј* *мóј* деда Вр, *мóј* о́тац га учи́ја Шт, де́да *мóј* и ч́ича, брат и *мóј* сáн Бе, и *мóј* му́ж ми б́ија у рáт, а и *т̄ивóј* де́вер ГБ, *мóј* ко́њ да ми па́дне у брдо, не си о́ћала да б́инем и ја *т̄ивóј* Др, за *тóј* ми збори́ја и *мóј* ч́ича, а зна́ем што је *мóј* ко́њ Ви, ка *мóј* сáн што рабóта Су.

84.1.2. Номинатив јд. с. р.:

мóје дете, теле *мóје*, јéно *мóје* дете Се, *т̄ивóје* коко́шче у двóр Ја, а д́и је и *мóје* ја́ре Вр, ви́кам и дете *т̄ивóје*, *мóје* до́бо, *мóје* коко́шче да да́м Шт, *мóје* на́ старо уну́че ДБ, дру́штво *т̄ивóје* што има ГБ, сéло *т̄ивóје* голéмо је, дете *мóје* Го, *мóје* пу́це, ал ти б́ило дете *т̄ивóје* Ви.

84.1.3. Номинатив јд. ж. р.:

мóја свекр́ва раћáла све му́шки де́цу Се, *мóа* ма́јка ги све зби́рала, а *мóја* ма́јка ги по́је Вр, свекр́ва *мóја* сáс комши́је, ка сáк *мóа* сна́ша што је, а *мóја* крóшња б́ила, ма́мка *мóја*, *мóа* свекр́ва ме́не ме учи́ла, јетр́рва *мóја* мес́ила Шт, ја и жéна *мóја* смо врш́њици; Жаб́ина ма́ти да умре, да не *мóја* Бе, ће ти уч́ини за да ти не́ма *т̄ивóја* сто́ка млéко ДБ, ма́јка *мóја* прав́ила, а да не́ма *т̄ивóа* кра́ва млéко Го, *мóа* ку́ћа горéла цéлу но́ћ, *мóја* рабóта, жéна *мóја* ми б́ила памéтна, *мóа* жéна рабóтна б́ила млóго Ви, па сéге овáј *мóа* сна́ша, *мóа* ма́ти не га топ́ила, ко́лач мес́ила јéно врéме *мóа* ма́ти Су.

84.2. Заменице *на́ш* и *вáш*

84.2.1. Номинатив јд. м. р.:

а *на́ш* колóмбоћ Се, *на́ш* ко́њ ни б́ија, *на́ш* двóр, и брат *вáш* Ја, *на́ш* свекар, *на́ш* у́јко Вр, ошуши́ја се и *вáш*, *на́ш* обичáј је *тóј* Шт, ви́ка о́тац *на́ш*, *на́ш* брат Сто́јан погину́ја Бе, *на́ш* свекар ни б́ија до́бар, а *вáш* зéт ДБ, *вáш* двóр, сáн *вáш*, де́вер *вáш* Го, ал умр и *вáш* свекар, кум *на́ш* Др, *на́ш* по́п Мíлан, и ж́ивот *вáш* Су.

84.2.2. Номинатив јд. с. р.:

наше јагње, *наше* село, *ваше* девојче Се, *ваше* детенце, и *наше* млеко Ја, има и *наше* дете, *наше* поље није ка *ваше* Вр, *ваше* дете, *наше* јаре Шт, Милица ни је *наше* сугаре, исто и *наше* девојче Бе, плаќало *наше* дете, *наше* пиле ка *ваше* ДБ, *наше* куче лајало, *наше* јаре, *ваше* дете Го, и *ваше* село, *наше* теше понáпре било прóсто Др, *наше* село има цаде Ви, и твоје куче је ка *наше* Су.

84.2.3. Номинатив јд. ж. р.:

тај *наша* зевња, *наша* коза, *ваша* срамóта Се, *ваша* свáдба, е да ни је *наша* њíва Ја, *ваша* ви је по дóбра, ни *наша* кућа Вр, *наша* њíва сáс ченицу, кућа *ваша* била от кáмењ Шт, *наша* јетрва, па *наша* вода Бе, свáдба *наша* сиринићка, кућа *наша* увек била з дéцу ДБ, мајка *наша* мучíла се мlóго, ка Мíлка *наша* ГБ, бачéјња је *ваша*, ма́ти *ваша*, и *ваша* зéвн'а Го, најíје *наша* вóјска Др, ка Миљíца *ваша*, јéна кру́шка *ваша* Су.

84.3. Присвојне заменице трећег лица

Инвентаром и облицима присвојних заменица 3л. јд. сиринићки говор показује сродност са оближњим говорима (Младеновић 2010: 117–127).

Померање посесивности са генитива у датив, као део балканистичког реструктурирања говора на ширем балканском ареалу, у инвентар присвојних заменица овога говора унео је нове заменице у чијој се творбеној основи налази датив.

84.3.1. Заменице изведене из облика једнине

84.3.1.1. Заменица *његов*

а) Номинатив јд. м. р.:

Он знаје штó је *његов* пóсо. Се, А, тај *његов* íнат! Ја, тóј бíја *његоу* кум, *његоу* браў бíја Вр, *његоу* колóмбоћ свé заравњето Шт, има и *његов* кррс, док не му дóшло смрт *његов* Бе, и *његов* сíн ни дóшоу, и под зéвњу пóдрум *његов* Го, и чíча *његов*, а и *његов* у́стац Др, брát па *његов* па íшо по њí Су.

б) Номинатив јд. с. р.:

а овó[ј] је *његоо* Се, му отíшло и *његоо* дéте Ја, а *његоо* сéно па омокрéно Вр, и *његоо* јаре, *његоу* дéте служíло Шт, и *његоу* се вíди ка *наше* Бе, Дá л се чу и *његоо* куче? Го, тóј дé му је *његоо* гúвно Др, *његоо* пúце, па да се изгúби *његово* куче Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

жéна *његова* Се, Светлáна *његова* Ја, жíми *његуа* гла́ва, Дí је краá *његуа*? Шт, и *његуа* се уморíла Бе, *његова* ложíца ГБ, и колоботњíца *његова*, тај ливáда *његоа* не му дáа Го, е бóш тај слíва *његова*, и кúма *његова* Др, *н'егова* стрíнка Ви, и кэ[д] дóшла она́ј ма́ти *његова* штó била Су.

84.3.1.2. Заменица *њóјан*

У сиринићком говору, како је и у околним говорима, из Дјд. личне заменице Зл. јд. ж. р. изведене су две присвојне заменице: *њóјан* / *њóен* и *њóјзин* (*њéјзин*)²²⁶.

Заменицом *њóјан* сиринићки говор део је већег ареала који чине призренско-тимочки и косовско-ресавски говори²²⁷.

У Нјд. м. р., поред доминантног *њóјан*, бележено је и *њóен*. С обзиром на то да се облици са нетипичном вокализацијом полугласника срећу у западним насељима у којима је контакт са сретечком говором и најинтензивнији, може се претпоставити да је овакав облик стигао са усељеницима из Сретечке жупе²²⁸, пошто сиринићки говор познаје само српску вокализацију полугласника.

Паралелно са *њóјан* у свим сиринићким насељима среће се и *њóјзин*.

Лик *њéјзин* забележен је само двапут од истог информатора, мушкарца из Јажинца, који је две деценије радио у Гостивару, па је највероватније у питању унос из западномакедонског правца: А *чíча њéјзин отíшоу у шúму;* ни *тај њéјзин постар сíн*.

а) Номинатив јд. м. р.

а¹. Облик *њóјан*:

њóјан брát Стéван, сíн њóјан Се, овај њóјан бóлес, кúм њóјан из Берџце Ја, *тај њóјан сíн*, ал и *њóјан комшија Шт*, *тај њóјан брát што се оженија Бе*, *њóјан први мúж, њóјан коњ што га украдоше лáni ДБ*, *немој и тí ка њóјан мúж Го, дошоу и њóјан мúж, рекоу девер њóјан Ви*, и *мој бéше ка њóјан*, и *девер н'óјан Су*.

а². Облик *њóен*:

њóен зéт, јéн њóен гóс Се, њóен сíн, њóен мúж Пéре Ја, и *кэд отíде и њóен девер Вр*, а *тај њóен зéт што умр њéкња Шт*.

б) Номинатив јд. с. р.:

тој íме њóјно, нé се помíња Шт, а и *њóјно дéте, јено-кúче њóјно Бе*, *прошло њóјно, њóјно вíме ДБ*, *дóбро гу је тој млéко њóјно ГБ*, и *њóјно врéме Др*, *њóјно сéло, дéте њóјно Ви, њóјно сирéн'е, њóјно јáгње Су*.

²²⁶ О Присуству ове две заменице у говорима у непосредном суседству детаљно се расправља у Младеновић 2010: 119–127.

²²⁷ Белић 1905: 290, Богдановић 1987: 172, Богдановић 1979: 68, Марковић 2000: 150, Ћирић 1983: 65, Ћирић 1999: 138, Младеновић 2010: 119–121, Младеновић 2013: 244, Жугић 2005: XXIV, Видоески 1965: 160, Барјактаровић 1977а: 351, Букумирић 2003: 229 (наведено *њóјнин* сведочи о присуству *њóјн*, на које се додаје суфикс *-ин*), Јуришић 2009: 167, Јовић 1968: 125, Симић 1972: 354.

²²⁸ У сретечком говору у заменици *њóен* преузет је суфикс са западномакедонском вокализацијом полугласника предњег реда (Младеновић 2010: 119).

в) Номинатив јд. ж. р.:

њојна свекрва, њојна маћи, њојна врсница Се, маћи њојна што била Ја, њојна баба што била од наше село Шт, њојна маћи ни казала, и њојна [крава] се исабила ДБ, њојна маћи гу се преудала Го, А ж'ене, како доје њојна својбина Др, њојна кућа изгорела, не била њојна [крава] Су.

84.3.1.3. Заменица *њојзин*

а) Номинатив јд. м. р.:

девер *њојзин*, и брат *њојзин*, *њојзин* леба бија ка душа Се, а тај *њојзин* обичај; џте га у кућу *њојзин* разбој Ја, а јен *њојзин* крак ка по кратак Вр, поче да кџси и *њојзин* девер Шт, ал догорџа *њојзин* бџњак Бе, *њојзин* камењ, *њојзин* син ГБ, *њојзин* коломбџан леба Го, *њојзин* прџт, *њојзин* мџж^м, *њојзин* црн залак Ви, брат *њојзин*, да гу се изгуби *њојзин* пџс Су.

б) Номинатив јд. с. р.:

њојзино дџте, и сџно *њојзино* Се, нџ се успало ни *њојзино* дџте Ја, па се искрџило *њојзино* вретџно Шт, ја сџм бија *њојзино* накџнџче, *њојзино* мџсто било трапно Го, *њојзино* мџсло било дџбро Др, *њојзино* јџже, н'ојзино гџвно Ви, брашњо *њојзино*, овој јџре ги било *њојзино* Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

Милка била *њојзина* врсница, *њојзина* кундџља Се, убаа бџше *њојзина* маћи Ја, нџшто рџче и *њојзина* кџма, *њојзина* унџка Славџца Шт, *њојзина* пџта била, *њојзина* црепџља ГБ, лџка је *њојзина* слџза, *њојзина* јабџка цуламбија Го, *њојзина* зџвн'а отџд рџке Др, *њојзина* ложџца, *њојзина* влачка о[д] трџње Ви, јџна *њојзина* џџџца, ги се скрџила и *њојзина* пџрајка Су.

84.3.2. Заменице изведене из облика множине

84.3.2.1. Заменица *њин*

Заменицом изведеном суфиксом *-џн – џин*, сиринићки говор део је про-страног ареала српских екавских говора – од Шар-планине до Сегедина²²⁹.

У сиринићком, како је и у призренском градском и подримском говору, ова се заменица јавља у два облика: *њин* и *њијан* (< Гмн. анафорске заменице + **-џлџ*, подржано зам. *њојан*). Док је у призренском говору у чешћој употреби облик *њијан*²³⁰, у сиринићком – судећи према грађи – изразито доминира *њин* (Младеновић 2010: 124). Доминација *њин* није неочекивана, по-

²²⁹ Ивић 1957: 219, Богдановић 1979: 68, Ћирић 1983: 75, Елезовић 1932: 469, Симић 1972: 355, Пецо–Милановић 1968: 337, Реметић 1985: 284, Младеновић 2010: 123–125, Младеновић 2013: 244.

²³⁰ Уп. са *њијан* у Белић 1905: 290, Богдановић 1979: 68, Видоески 1965: 160 (северни говори).

што је у контактним јужнокосовским, јужнометохијским и сретечком говору потврђена само заменица *њин*.

а) Номинатив јд. м. р.

а¹. Облик *њин*:

брат *њин* ће ћути, *њин* камењ, *њин* унук Орли Се, и овај *њин* девер, *њин* аутобус да се поквари Шт, мислу само *њин* живот је важан Бе, и *њин* ка мój син ГБ, ели и *њин* отац, добар је *њин* зет Го, *њин* пџс лаје, *њин* лопов Др, шóфер *њин* што работá, дошоу да ни каже *њин* кум Ви, *њин* зет што бија Су.

а². Облик *њјан*:

њјан зијан ГБ, и мój [ј]е ка *њјан* син Го, *њјан* вјкот Др, унук *њјан*, брат *њјан* да покóси Ви.

б) Номинатив јд. с. р.:

и све *њино* што имáло Се, а кáкво бíло *њино* играње Ја, имáло граор *њино* жíто Шт, лóјзе *њино*, се расушило и *њино* буре Бе, ал бџше кисџло и *њино* вíно ДБ, *њино* врџме ги бíло тэд Го, бџше *њино* куче у двóр, *њино* дџте Ви, *њино* бíло девојче Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

кобајáги да је туј *њина* соўра Ја, *њина* свекрва, фамилија *њина* Вр, кућа *њина*, и тај сџсра *њина* Бе, вуче ги се по њí тај *њина* кошуља; И пишаћа н'ина, вјко, лековита је. Го, тэд слава ги је *њина*, тај *њина* л'ивáда не бíла покосџна Др, и мóја прџђа бíла ка *њина*, *њина* бíла покосџна Ви, не му се свиђáла овај *њина* Су.

85. Општа присвојна заменица *свој*

Општа присвојна заменица у сиринићком говору има – иако су забележени примери са поремећеном дистрибуцијом ове заменице – стабилну употребу, како је и иначе у околним говорима, и то независно од тога да ли се употребљава да означи припадање субјекту у 1, 2. или 3л. (Реметић 1996: 489, Младеновић 2001: 353).

Број примера када у сферу употребе 3л. јд./мн. заменице *свој* продиру друге присвојне заменице неочекивано је мали с обзиром на лингвогеографски положај говора (Младеновић 2010: 126–127):

и кафáну *његову* имáја („своју“) Се, Па јá ће ти дáм *моу* кокóшку, да ми дáш *твоу*.; Јá ће прáтим и *моу* ћџрку.; И óна гу пратíла и ћџрку *њóјну* („своју“) Ја.

Заменица *свој* употребљава се да означи некога блиског по сродству²³¹, када се користи у значењу именице „својта“ (од никóје срáне да неје *свој*, Басарíни мí су *свој* Се, ал ти је *свој* и тај Ви, тај не ми бија *свој* ГБ, кумóви не мóже да ти су *свој* Го, Áца ги је *свој*, не ми је *своја* Су).

²³¹ Уп. са оваквом употребом у Пешикан 1965: 156, Стијовић 2007: 150.

а) Номинатив јд. м. р.:

а *свој* нікој ис куће; ако нема *свој* ис куће, бићи нікој *свој* ис куће што біја, долази му *свој* род¹ Се, Тија у Драјкоуце не ми су *свој* Ја, ²они ми су *свој* друго колéно Вр, И Будуріни по матéре ми су *свој*. Шт, нікој што ти је *нај* *свој*, рéтко да ти остане нікој *свој* туј Бе, сваки ће има *свој* áдет, Алéксáндра ми біја *свој* ГБ, свакому је дóбар *свој* сін Го, *свој* сін да га истéри ис куће, *свој* обичај трéба да се поштује Др, мáло лэба *свој* да се úзе Ви.

б) Номинатив јд. с. р.:

Своје кúче ако завија, нéје дóбро. Ја, а ни *своје* дéте сáге не те глéда Вр, *своје* кúче не ће лáе на тэбе Шт, А ни *своје* дéте више не те глéда ка нáпре.; *своје* што је ти дóђе на свáдбу ДБ, *Своје* сéло вáља да се чува од лопóве. ГБ, ако мóже и *своје* жíто да се очува Го, *своје* јáгње, дéте *своје* да га нарани ³ца Др, се чувáло *своје* сирéње Ви, се имáло *своје* млéко и *своје* сирéње Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

нај дóбра је *своја* кућа, највише се воли *своа* кућа Се, *своа* бареница ти је нај слáтка Ја, најдóбра је *своа* кућа, *своја* крáва нá слáтко млéко дáва Шт, и Цéца ми је *своја* Бе, *своа* мýка кá не-ти-је нај тéшка ГБ, *Своја* кућа што су, ⁴они отíну тáмо.; ка да не ми је *своа* Го, зар се дáва *своа* кућа другóму Ви.

86. Упитна присвојна заменица *чији*

а) Номинатив јд. м. р.

У Нјд. м. р. изразито доминирају примери са сажетом вокалском групом *чиј*.

а¹. Облик *чиј*:

чиј је овај стап, *чиј* је тај брау, *чиј* ти овај унук Се, *ч'и* біја плуг^к, *ч'и* бéше онај дóбар коњ Ја, *Чиј* си, брé, тí? Вр, *чиј* бéше тí, *чиј* је мýж Орли Шт, *чиј* је Пéре, а *чиј* је пéтоу у двóр Бе, *чиј* сін бéше тí ГБ, *чиј* дéвер отишоу Го, *чиј* си па тí Ви, *чиј* óгэњ горíја Су.

а². Облик *чији*:

чији зид је нај вíсок Вр, *чији* сáат је на пенцéру Го, *чији* си тí Су.

б) Номинатив јд. с. р.:

Чије трúпче на орашче? *Чије* дá-је, мајкинó-је; *чије*-дá-је, братовó-је; *чије*-дá-је, татковó-је; *чије*-дá-је, сестринó-је. Се, *Чије* дá-је, мајкинó-је; *Чије* дá-је татковó-је. Ја, *чије* је овóј јáре, а *чије* дрво исéкле Вр, *чије* брашн'о се продава, *чије* је вóј вíно, *чије* магáре да нóси Шт, а *чије* дéте па не порáсло, *чије* прáсе да се изéде Бе, *чије* дéте бíло на мéгдан ГБ, *чије* је вóј јáгње, *чије* тéле отíде, *чије* рамéно Го, *чије* је вóј девóјче кá кóњ, *чије* дéте повáло Др.

в) Номинатив јд. ж. р.:

чија жéна повáла, *чија* ливáда дáва нај дóбро сéно Се, Овај Мíтра, *чија* бíла? Вр, *чија* је тај тепсíја Бе, *чија* мýка бíла нај голéма Го, *чија* снáша, *чија* крáва, *чија* л'ивáда Др, *чија* ченица се мљéла, *чија* је овај жéна, *чија* бíла овај ливáда Ви, *чија* нóга газнула тýја Су.

87. Општа присвојна заменица *свачију*

Општа присвојна заменица забележена је малобројним примерима. Одсуство већег броја потврда није неочекивано, пошто опште присвојне заменице нема у јужнокосовским и јужнометохијским говорима²³². Ретко се користи у северношарпланинским говорима у Средској, Гори и Подгори, с напоменом да се у овим идиомима препознаје (*свѣчи*, *свѣчија*, *свѣчије*; *свѣчије*) обличка сродност са оближњим македонским говорима (Стаматоски 1956: 104, Видоески 1965: 157), док у сиринићком говору заменица има српски облик *свѣчи*. Овакав однос облика корелативан је са облицима опште заменице *свекој*, односно *сваки* у овим говорима.

Близина сретечког говора вероватно је утицала на присуство присвојне заменице *свечију*, поред *свачију*, у Севцу (На *свечију* кућу ведрина, на нашу облечина. Се).

а) Номинатив јд. м. р.:

Што иде по туђе жене, збору за њега како је *свѣчи* муж^м. Бе, *Свѣчи* домаћин је ници домаћин. ГБ.

б) Номинатив јд. с. р.:

Неће добро ако је нешто *свачије* Се, Кад је нешто свѣма, се збори: „*Свачије* магаре прво ће липче!“ ГБ, *Свачије* – ничије. Ви.

в) Номинатив јд. ж. р.:

ливáда била *свачија* Вр, А ѓна па била сџ[с] свакога, *свачија* невеста. ДБ, кућа била *свачија* Су.

88. Одрична присвојна заменица *ничију*

Одрична присвојна заменица ретко се користи, а уместо ње у употреби је одрична конструкција са посесивним дативом одричне заменице *никој* (Кад га изгубише, не било *никому*. Се).

а) Номинатив јд. м. р.:

Свѣчи домаћин је *ничи* домаћин. ГБ, Мурца не бија *ничии* пџс Ви, и да ўдри кѓња ка да је *ничи* Су.

б) Номинатив јд. с. р.:

Кад га изѣле, тѣда било *ничије* јаре. Ја, *Свачије* – *ничије*. Ви.

в) Номинатив јд. ж. р.:

Ми́лка не била *ничија* жена Вр, Ако је ливáда *ничија*, стока ће пáсе. Др.

89. Неодређена присвојна заменица *нечију*

Неодређена присвојна заменица потврђена је малим бројем примера у сиринићком и суседним северношарпланинским говорима. У јужнометохијском и јужнокосовском делу анализиране зоне не јавља се као део

²³² О овоме в. у Младеновић 2010: 130.

аутохтоног дијалекатског система. Уместо ове заменице, како у сиринићком тако и другим суседним говорима призренско-јужноморавског типа, користе се израз „кој зна чије“ (Зéвња бíла *кој-зна чíја*. Су) (Младеновић 2010: 131–132).

У сиринићком говору и у овој заменици факултативно долази до продара елемента *ни-* у *не-*.

а) Номинатив јд. м. р.:

нечíи сíн ће се *на́ђе* Ја, *нечíи мýж* ДБ, *свáк* је *ни́чи* сíн Го.

б) Номинатив јд. ж. р.:

нечíја зéвња Се, *крáва* *нечíја* Др.

в) Номинатив јд. с. р.:

ничíе дéте паднýло Бе, *тóј дрво* *нечíје* Су.

90. Присвојно-демонстративне заменице *овéјзин*, *и́ејзин* *онéјзин*

Присвојне заменице – у чијој је основи демонстративна заменица у Дјд., у сиринићком говору, а тако је и у свим околним говорима, користе се као конкуренти за казивање припадности 3. лицу саопштеном заменицом изведеном из генитива или датива личне заменице за 3л. Употреба присвојно-демонстративних заменица је факултативна, а фреквенција различита на нивоу различитих говора²³³. У оквиру метохијско-косовско-сиринићког ареала снага употребе присвојно-демонстративних заменица највеће снаге је у сиринићком говору. Овоме свакако доприноси лингвогеографски контакт са идиомима у којима је присуство оваквих заменица знатно – говорима северношарпланинског типа, али и македонским залеђем.

Између сиринићког и оближњих говора, укључујући и горански говор – са једне стране, и оближњих западномакедонских говора – са друге, постоји разлика у грађењу оваквих заменица: у свим српским говорима ове заменице се граде од Дјд., у западномакедонским од ОПјд. (Белић 1935: 33, Стаматоски 1956: 100, Видоески 1965: 161–162).

а) Номинатив јд. м. р.:

ми помóгоу *овéјзин* íљач, *вéјзин* пómлад дéвер Се, да се загýби *овéјзин* Мýрца Ја, *и́ејзин* дéвер отíде у Немáчку на рабóту Вр, *овéјзин* сíн да отíне да се бíје, *вéјзин* свéкар јемпýт бíја у вучáре Шт, íсто ка *и́ејзин* сíн Бе, и *онéјзин* брáт отíшоу на факултéт ДБ, *овéјзин* дéвер Горíцин ГБ, ће ни покóси и нáми *овéјзин* мýж^ш Го, и мóј двóр бíја чíс ка *и́ејзин* Др, учинíја ми тóј *онéјзин* свéкар Су.

²³³ О варијацијама у морфолошким ликовима који се јављају као последица варијација у облицима показних заменица у српским говорима на југозападу Косова и Метохије, затим о снази употребе оваквих заменица у појединачним говорима детаљно се расправља у Младеновић 2010: 132–135.

б) Номинатив јд. с. р.:

џејзино шџше сас ракију Се, *оњејзино* дѣте донѣло Ја, *овејзино* млѣко било по густо сѣ *џејзино* Вр, и *џејзино* дрво се ошушило, ни *џејзино* дѣте Шт, *џејзино* сѣно се упалило от суже Бе, *овејзино* дѣте ће се разбѣли ДБ, *вејзино* пил'е, дѣте *џејзино* Др, и *овејзино* јаре за Ђурђевдѣн, пиље *овејзино* Ви, *џејзино* девојче побѣгло куд њџ Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

овејзина снаша је из Мораве, тој ће бѣне *џејзина* тенѣра Се, ће остане без никѣга и *оњејзина* кућа Ја, ал је пожњета *вејзина* ченица Вр, *џејзина* водѣница немала дѣста воду Шт, *овејзина* ливада остаде некосѣна, кућа *вејзина* Бе, *џејзина* свекрва знала да напрај мађије ГБ, и урда *џејзина*, *овејзина* ливада кри Лепѣнац Го, *џејзина* квачка њѣкња се извѣла Др, бићи ће ни помѣгне и *овејзина* ћерка, напрајла ни штѣту крава *џејзина* Су.

91. Номинатив множине присвојних заменица

а) Номинатив мн. м. р.

У Нмн. м. р. стабилан је наставак *-и*:

Тѣј Шиптѣри радиле, сѣ *наши* нѣ.; *моји* нѣ ме видѣле мѣне, *мои* синови, *џвѣи* коњи, бићи и *наши* синови дѣшле, синови *његови* љмоу, *њојзини* голуби, тој га спрѣмоу тој *њѣни*, што ги су нај ближњи *свѣи* Се, а *џвѣи* нѣти ме знале, нѣ се видѣше *џвѣи* девѣри, *мои* коштањи, *наши* попѣви дођѣше, девѣри *вејзини*, и *наши* имале јѣш тѣјка Ја, *мои* комшије дођѣше да помѣгно, *мои* синови, *џвѣи* комшије да помѣгно, *њѣни* војници не чуво, нѣ су овѣја *ничѣи*, се иселиле и *наши* кумѣви, *Наши* не тужѣле, нѣе Бугѣри. Штѣ знав, нѣго *наши*.; дѣ биле *наши* стѣри, бићи *наши* биле крѣви, и *наши* стѣри, *њѣни* стѣри отѣшле из насѣ у Призрен Вр, *Моји* нећале да ми јѣдоу тој.; сѣ да биле у сѣло *мои* ујкоуци би дѣшле, унуци *мои* носу, и *наши* стѣри, ни мѣжи *ваши* не знајѣ, *његови* комшије славу, *чиѣ* су овѣја грѣзни људи; Нѣ *ваши*, нѣ *наши* кучѣи нѣ могаѣ да отѣроу вѣце. Шт, и ка чуѣле *моји*, дѣбри ти су *џвѣи* чѣбани, *мои* нећале да ми јѣдоу тој, дѣ биле *наши* стѣри, *чиѣ* голуби, *њојзини* свѣтѣви, *овејзини* синови, се сѣстѣјле *наши*, дѣста *наши* људи копале, што ги откопуале *наши*, причѣле *наши* да имале дѣвет попа, кѣд ѣшле на сућѣње *наши*, *наши* јѣдни ѣшле нај више у пошиѣњу, свѣ *наши* од ѣвде ѣшле тѣмо у Подрѣму, се дѣгле никѣи *наши*, *наши* причѣу да имале оружје, *наши* људи нај више живѣле от стѣке, идѣмо от кућу на кућу што смо *џо свѣи* Бе, и после *мои* ме дѣле, *моји* ѣсто дѣшле отѣдѣ, после *моји* се спрѣмоу свѣ што трѣба, *моји* позѣву свѣ своје, *мои* зѣору, несѣ *џвѣи* свѣтѣви ка *мои*, *њѣни* стѣри дѣшле, излѣжѣше не *њѣни* синов, *вејзини* лѣповѣ ДБ, *мои* нѣ ме давѣле, грѣ сварѣле *мои*, јѣш лѣба немале *мои*, *мои* ми зѣору, *њѣјни* [укућани] дѣшле да је воду; *Свѣи* што су, ѣни ноћѣвале. ГБ, синови *џвѣи*, *ваши* волѣви извѣкоше, *чиѣ* бисѣги на рамеѣно, *ваши* коњи, војници *његови* припуцаше, *џвѣи* немале ни лѣба, *мои* одељѣци сѣк су у Младѣнѣвац Го, *њѣјни* коњи вршиље; Да

оти́до на́ши *сво́и*, родни́на. Др, *онејзи́ни* комши́је, *чи́и* јуна́ци би́ље та́мо, *чи́и* পেটল'и, има́л'е ту́ј од Жупе *на́ши* л'у́ди, надо́л'е кад' и́шл'е *на́ши*, а *на́ши* траже́у Ви, *овејзи́ни* воло́ви, *и́во'и* деве́ри ото́ше, *ничии́* („нечи́ји“) ко́н'и прои́ђоше, Де́ куд' су *на́ши*, ту́ј сла́у држи́ш.; *на́ши* и́доу до́л'е у цр́кву Свети-Ђо́рђе, ода́вна су на́ши кумо́ви Су.

У примерима: А *сво́је* не́ се враћа до́ма; се ви́ка све́ што би́ло *сво́је*. Се, употребле́на је *-е* форма, са могу́ћим наслања́њем на пасивну конструпци́ју са ОПмн.

б) Номинатив мн. с. р.

У Мн. с. р. потврђена су три наставка. Најбројније су потврде са старим наставком с. р. мн. *-а*, у мањем броју примера препознаје се продор из мн. ж. р., док је број примера са наставком мн. м. р. на *-и* најмање снаге.

б¹. Облик *мо́ја*:

мо́а гове́да, *њи́на* гое́да, и *мо́а* гове́да до́шле, не́ биле *на́ша* жи́та ка *њи́на* Се, *њи́не* да́ва, *и́во́а* голéма врата, е́те де́ биле *на́ша* др́ва Ја, а поткв́ачку је биле *мо́а* ја́ца, *ва́ша* гове́да, *њего́ва* др́ва изгорéле, и *ва́ша* гоeда мога́ле да па́со Вр, *њи́на* врата, *и́ејзи́на* др́ва мо́кра биле; А́л ти су *и́во́а* ко́ла прет ку́ћу? Шт, *мо́ја* ја́јца су поголе́ма се́ *и́во́ја*, и те́ гуе́да су *ничии́а* Бе, *на́ша* ло́јза ни биле куд' Га́тње ДБ, *чи́ја* гове́да ото́ше наго́ре ГБ, и *овејзи́на* ја́јца, *мо́а* гове́да, *чи́ја* има́ња да се ра́ду, *мо́а* врата биле от шт́ице Го, и *и́во́а* др́ва до ба́њак се упал'ише, се кра́до *ничии́а* др́ва, отидо́ше и *и́ејзи́на* гове́да Др, *Ва́ша* обо́рња врата, реко́ше, биле отворе́не. Ви, от кучи́ће побего́ше и *и́во́а* гове́да, од *ничии́а* др́ва, *онејзи́на* гове́да не́ се нађо́ше; *На́ша* гу́вна не́ биле ба́ш, ба́ш голéма. Су.

б². Облик *мо́је*:

мо́е гове́да до́шле Се, А́л ми биле у ба́шчу и *и́во́е* гоeда?; *на́ше* гоeда ги ви́ко бр́цке гоeда Ја, *и́во́е* гуeда па́соу, *чи́е* гробли́шта Бе, *ва́ше* гоeда, *њи́не* се́ла, *на́ше* гу́вна ни биле у дво́р Шт, Ка́ не́ су да се мэ́сту и *и́во́е* ја́јца!; Кóлко ви су ста́ре *ва́ше* ко́ла?; ако се прода́во и тејзи́не др́ва Бе, гове́да *њего́ве* да оти́ну, *гоeда* побего́ше покра́ју, остадо́ше без во́де и *онејзи́не* по́ља ДБ, *Ва́ше* др́ва – тэ́нке, ника́кве!; *њи́не* ко́ла, *њо́јне* говeда, сирóве биле те́ј *и́во́је* др́ва ГБ, *њојзи́не* говeда, *чи́е* бреме́на Го, и *и́во́је* ко́ла се омокри́ље от снeг^к, а зар ми збо́ру за *ничии́е* говeда Ви, *ничии́е* говeда, и *на́ше* цре́ва ни бил'е пра́зне Су.

б³. Облик *мо́ји*:

ва́ши говeда, *чи́и* де́ца биле ра́ди у бо́га Се, *и́а́кви* по́ља Ја, *ова́кви* по́ља, *и́а́кви* гоeда ДБ, *и́оли́кви* ја́јца му биле ГБ, *оволи́кви* се́ла нема́ло у Сирини́ће Ви.

в) Номинатив мн. ж. р.:

мо́е тётке живéле у Јажинце, па́сле прекај рéке и *и́во́е* јуни́це; А *ва́ше* њóчи, би́ћи, подóбро ви́ду. Се, роди́ше по јéно дeте и *мо́је* ћeрке, *на́ше* сна́ше, ка *ва́ше* жéне су Ја, а де́ да оти́иноу те́ј *мо́је* јетр́ве, и *ва́ше* тенцeре се искрши́ше, *ва́ше* ћeрке, све́ њи́ве и лива́де *њего́ве*, *њи́ни* ста́ри до́шле Вр,

дођоше и *моје* козе; *Наше* оџце, *ваше* паре!; *чије* ливаде ће се онóду; *чије* су овéј паре? Шт, а *тивоје* крушке ка да су по слатке; И *ваше* питије се изэле, не само *наше*!; *тивоје* ћерке, *тивоје* краве рико, *наше* куће Бе, а се ошушиле и *наше* љутике, *твејзине* квачке квачко, *чије* краве отóше, њиве *ваше* каменљиве, *чије* жéне се вратише нáтраг^к ДБ, а *моје* мýке голџме, *моје* ћерке, *моје* девојке, *чије* [ливаде] биле покосéне ГБ, *тивоје* њиве по близо су до воде, *чије* су véј нађе, да íмоу млéко њíне краве, *њóјне* краве да íмоу млéко Го, Ёте ги у лазарке и *ваше* ћерке.; не биле *њóјне* [овце] на ливáду, *своје* гостинке што су; Има нарочíто, посéбне ножице *н'íне* што се стри́жо оџце. Др, Ал се сéђаш како се мучíле *наше* матéре?; *њóјне* лазарке играле, *своје* њиве, *овејзине* кокóшке Ви, снáше *моје*, *тивоје* снáше, *чије* кл'éште, úзи ако су *ничíје* овéј кокóшке Су.

г) Номинатив присвојних заменица уз именицу *браћа*

Семантика скупине мушкога пола утиче на то да су уз именицу *браћа* заменице у Нм. на *-и*:

мои браћа узэле жéне из Македонíе Се, овíја *мои* браћа, *њóјни* браћа остадоше у двóр Ја, *тивои* браћа отерише ги оџце, нека помóгну и *њíни* браћа Шт, *овејзину* браћа имáле бóл стоку ДБ, сваку годíну ни косíле *његóви* браћа ГБ, *н'óјни* браћа дошле да се тéпо сэс нáс Го, браћа *њојзину* Др, браћа *вејзину* Су.

д) Номинатив присвојних заменица уз именицу *деца*

Уз именицу *деца* посведочене су две форме: на *-а* и *-и*.

д¹. Облик *моја*:

и *моа* деца ми работáле; А *њóјна* деца – рóди, úмри. Се, *моа* деца ми биле глáдни, а деца *моја* Стојанóвић Ја, и *њíна* деца се радувáле, се отселиле и *овејзина* деца Вр, и *моа* деца ми работáле, покосíше и *њíна* деца, и *онејзина* деца имáле Шт, ни *моа* деца не почéле, деца *тивоја* имáле, *њóјна* деца побегóше у кућу Бе, *тивоја* деца појáле, се оженише и *твејзина* деца, нáј нáпре трéба *његóва* деца, И *тивоја* деца нека су жíви! ГБ, и *њóјна* деца биле, деца *наша* брго дотрчáше Го, *њóјна* деца викнóше, *њојзина* деца имáу ка никóу машину Ви, *њојзина* деца Су.

д². Облик *моји*:

мои деца ми појáле, *наши* деца бéш дóбро учíле у шкóлу Се, *твејзину* деца сáл да збóру, ни *њóјни* деца не знáле нíшта Ја, *њóјни* деца ће ти донéсо дрва, *тивои* деца обраше сливу Вр, *њóјни* деца се растрвíше, нађоше гу *ваши* деца Шт, нема ги *њојзину* по стáри деца, *овејзину* деца бéро, *наши* деца, од óвде што íшле по шкóле Бе, *мои* постáри деца, *наши* деца биле врédни Го, дођоше *мои* деца Др, Па кáко ће отíно *мои* деца у планину? Су.

92. Облици зависних падежа присвојних заменица

92.1. Облици јединице

92.1.1. Мушки род

92.1.1.1. Генитив јд.:

напрајше буре од *нашега* дуба Бе, ишла креј *твоега* зида ГБ, дошоу до *нашега* казана Др, ништа није по добро от *својега* обичаја Ви, да се згрије кри *својега* огња Су.

92.1.1.2. Општи падеж јд.

а) Општи падеж јд. = номинатив јд.:

знамо сваќ *свој* сноп коликви је, сваќ има *свој* деу Се, Сак' благо н'има за н'ин живот. Ја, никој не могу да побгѣне от *свој* смрт, ће стаи на крѣвет *његов* Вр, сваќ *свој* срп познава, благо си за *њин* живот Шт, од *негоу* прут, пре[д] *твој* двор, у *ваш* двор Бе, однеле сува дрва у *шејзин* двор ДБ, у *твој* двор, јѣ *свој* леба и ћути, деца ће имо *свој* живот Го, У кућу сви смо имал'е сваќ *свој* посо. Др, отишла да узе *негов* стап Су.

б) Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.:

ја сэм била сѣс *мојега* сина, сэм ишла за дррва сѣс *мојега* љоца; ако имаш *својега* Се, а ја *мојега*, *мојега* татка однесоше, узи од *мојега* оца, *ничијега* вола узеше Ја, па ми *мојега* татка отерале у Штрпце, *мојега* татка отерале горе Вр, куд *мојега* девѣра, *мојега* татка га отериле, бѣја сѣс *шејзинога* сина, *под њојнога*, нашла у *њојнога* мѹжа Шт, до *мојега* дѣде сви умирале, пред *мојега* дѣду што било, *мојега* оца га имело Мѣра, на *твоега* комшију, пре[д] *твојега* човѣка, од *нашега* комшије, кут *чијега* гѣзде, с *вашега* Бранка Бе, Тамо дѣ си бѣја куд *мојега* брата.; до *негово* да принѣсеш, креј *твоега* терзиѣ, за *нашега* брата, ја сам на *негово*, *њинога* брата ДБ, кудт *мојега* човѣка, за *мојега* стрица, пред *мојега* Пѣру, на зѣта *нашега*, у *вашега* кума, ГБ, за *вашега* брата, на *својега* коња, за *својега* не за *њинога*, да га виќнеш *својега* Го, за *негового* сина, пред *негового* Жѣку; за *њојнога*, куд *ничијега* говедѣра Др, И га заробише овога *мојега* човѣка.; мѣсо от *чијега* брата, *ничијега* брата Су.

Заменице *мој*, *твој*, *свој* по правилу не знају за новије сажете облике јѣднине, тако да потврду *мога* (*Мѣга* оца га имело Сѣма. Др) због своје усамљѣности треба сматрати уносом из стандардног јѣзика. Исто се може казати и са сажет облик Дјд. *мому* (јѣн стрѣц *мому* оцу Вр).

92.1.1.3. Датив јд.:

му виќам *мојему* мѹжу, ништа му *мојему* детѣту не сметало, тому *мојему* зѣту Се, љоцу *мојему*, *твојему* сѣну, брату *твојему*, *вашему* Нѣкѣле; *ничијему* јагњѣту Ја, му наредѣле *мојему* татку, *мојему* оцу стрѣц, *вејзиному* вољу Вр, љоцу *мојему*, *твојему* сѣну, брату *твојему*, сваќи *својему* верује, *неговому* сѣну, љоцу *њиному*, *чијему* мѹжу Шт, маќи *мојему* дѣде, *чијему* сѣну деца, жѣна *својему* мѹжу да даде, *чијему* брату Бе, *твојему* сѣну наѣ старому; *нашему* оцу, сѣну *њиному* мора да има; *њојному* пѣсу ДБ, у трѣм улѣгов *мојему* свѣкру сѣстричић, *вејзиному* мѹжу, *шејзиному* коњу искршила му нѣгу ГБ, свѣкру *твојему*, војнику *нашему* му било стра, *вашему* брату, Мѣлѣту *вашему* Го, кон'у н'еговому; *њиному* брату, вољу *њојному*; брату *чијему* Др, *вашему*

свѣкру сестричић, сину *вашѣму*, *ничиѣму* кон’у, *ничиѣму* („ нечијему“) оцу Ви, даде *мојѣму* уџцу Стојану, *моѣму* уџцу вика Шиптар Су.

92.1.1.4. Локатив јд.:

тражија и по *своѣму* двѣру Се, ће се учини по *нашѣму* српскѣму закѣну ГБ, намучија се уџтац по *њинѣму* затвѣру Го, зар лѣк имало *наши* по *њинѣму* логѣру Ви.

92.1.2. Средњи род

92.1.2.1. Општи падеж јд.:

она га баѣла у *моје* мѣсто, *вѣсоу* *народ* бѣја за *моје* дѣбо; *нѣшто његово* узоу и *однесоу*; *вика* *нѣшто њо* *његоо*; И *шапће* *нѣшто њо* *њојно*, да *дѣро* *тој* гвѣздо *њојно*, *кѣт* *спазу* па *њојно* што *има* *тѣше*; *тој* *смо* *ишле* *њо* *њино*; и *свака* *своје* *знаје*, *поживѣла* *лѣк* при *своје*, *држ* га у *своје* Се, за *моје* дѣба; Баба-Мѣрта уџна *тѣра њо* *њојно* *свѣ*; по *њино* Ја, у *моје* дѣбо *немало*; да *узеш* *тѣвоје* *имање*; из *наше* *сѣло*; и *вика њо* *њојно*, *њо* *њојно* *нѣшто*; *збѣру њо* *њино*, *тој њо* *њино* *повале*, *збѣру њо* *њино* Вр, *нека* *бѣне* по *тѣвоѣ* Шт, *не* *знамо* за *наше* *порѣкло*; на *његоо* *име* *ме* *крѣтиле*, на *његоо* *презѣме*; *тамо* *појеш* *њо* *њојно*; да *ни* *покажу* да *је* *тој* *њино*, *њо* *њино* *како* *ти* *кажоу* Бе, за *наше* *врѣме* *тако* *бѣло*; *не* *мого* да *нађе* *пѣсо* *његоо* ДБ, *ѣн* *ѣној* *моје* *носи* *крѣј* *њѣга*; *изблѣсиља* *Драќче њо* *његоо*, *ја* *вучем* *крѣј* *мѣне* *његово*; *нѣшто* *шапћала* по *њојно* *тамо*; *тако њо* *њино* Го, *ја* *прѣбам њо* *моје*; И *свак* *водѣмо* *кѣло*, у *свак* *своје* [коло]. Др, *узи* *његоо* Су.

92.1.2.2. Датив јд.:

овѣму *детѣту* *маѣи*, ће *кажѣмо* *моѣму* *девојчѣту* Се, *њојному* *јарѣту*, и да *мѣтно* *ѣтроу* *њинѣму* *кучѣту* Ја, *његовому* *кучѣту* *вук* *изија* *нѣгу* Вр, *ако* *не* *дадеш* *млѣко* *своѣму* *јагњѣту* Шт, *Ал* *моѣму* *јарѣту*, *ал* *тѣвоѣму* *јагњѣту* – и *јѣному* и *другѣму* *трѣба* да *се* *даде*. Бе, *му* *прѣшле* *коца* *годиње* *тѣвоѣму* *девојчѣту*, *тѣјзинѣму* *девојчѣту* Го, *Девојчѣту* *нашѣму* *искѣчише* на *пѣт* *никој* *и* *лјуди*. Ви, *ѣвејзинѣму* *прѣсѣту*, *вашѣму* *девојчѣту* Су.

92.1.2.3. Локатив јд.:

А Бугѣри ће *патролироу* по *нашѣму* *сѣлу*. Вр, по *пѣљу* *његовому* *што* да *видиш* ДБ, *Тражиле* га *Шиптѣри* и по *нашѣму* *сѣлу*. Ви.

92.1.3. Женски род

92.1.3.1. Генитив јд.

а) Облик *моје*:

кут *куће* *моје*, *дѣте* из *моје* *фамилије*, од *њѣве* *тѣвоѣ*, *кут* *куће* *моје*, *дѣте* из *моје* *фамилије*, од *њѣве* *тѣвоѣ* Се, од *његове* *куће* *до* *моје*, *кут* *бачѣње* *његове* Ја, *узѣте* из *њојне* *куће*, ис *тѣјзѣне* *куће* Вр, *носи* ис *тѣвоје* *ливѣде*, из *наше* *фамилије*, *ѣтѣра* *ме* из *наше* *куће* Шт, *моје* *куће* па је *пѣстаѣн* *кѣ*[j] је *нај* *вѣлетѣ* да *пази*, *мушќарац* из *моје* *фамилије* Бе, *нека* *ѣнесе* из *наше* *бачѣње*, из *наше* *мавале*; *паде* *куд* *ваше* *куће* ДБ,

ни от *своје* јетрве, ис *чије* куће узеле девојку, кут *своје* ћерке Го, Дол'е, испод *наше* куће. Др, од *његове* ливаде, од *њине* куће узеле снау Ви, од *њојне* рабóте, о' *чије* рúке погинуја Су;

б) Облик *мојејзи*:

Ни *куд мојејзи*, ни ку[д] *иивојејзи* куће имало да се једе. Вр, какво чúдо искочи́ло из *његовјејзи* куће ГБ.

92.1.3.2. Општи падеж јд.:

додолице повале *њину* пéсму; сва́к на *своу* *њиву* ту́ру, имале смо *своу* водени́цу; не поми́ноу̑ за *чију* ду́шу Се, за *њину* во́јску; *своу* зéвњу сэм работáа, имале смо *своу* водени́цу, за *своу* дéцу, сва́к *своу* стрéћу има Ја, у *нашу* фамили́у, над *нашу* ку́ћу ведрина Вр, ја ће ти да́м *моу* со́бу тебе, у *моу* мавáлу, млого гу волéа *моу* снау, ја *моу* дéцу сэм вржуáла; у *иивоу* *њиву* нека íде; у *иивоу* h[e] íде, сé у *моу* нéће; ја ће сéдим у *вашу* со́бу Шт, извéди ту́ј *иивоу*; ка у *нашу* ку́ћу што је обичáј Бе, узите за *његову* ду́шу; имале смо *своу* водени́цу ДБ, имала сва́ка посéбно *своу* со́бу, па сва́к сво́је во́ди у *своу* со́бу. Др, сэм запази́ла *моу* ма́тер; кр́к у *његову* ку́ћу, о́ни úзи пу́шку *његову*; и сэс *њину* пушку, ста́и *њину* пу́шку, нáну ги је́бем *њину* ја Су.

92.1.3.3. Датив јд.

У Дјд. промене присвојних заменица потврђена су четири морфолошка типа. Оно што све типове повезује је елемент *-е* у наставку. Овај елемент може бити из свођења тврде и меке промене на меку, али и утицај дативског именичког наставка *-е*.

Појединачни морфолошки типови неједнаке су снаге. Два су основна типа: *мојејзи* и *моје*, док су *мојзи* и *мојеј* посведочени малим бројем потврда. Различити морфолошки типови резултат су укрштања различитих наставака. У наставцима с партикулом *-зи*, која постаје обележје Дјд. заменичко-придевске промене, део облика испред партикуле губи на значају, па тако из *мојејзи* испада /-j-/ из основинског дела (*мојејзи*), а из *мојзи* дативски наставак.

Тип *мојеј* може бити подржан обликом *моје*, са испадањем партикуле *-зи*.

а) Облик *мојејзи*:

матéре *својејзи*, дéте *мојејзи* ћерке Се, однéси *мојејзи* ћерке, *њинéјзи* свекр́ве, *чијејзи* кра́ве се оноди́ло тéле Ја, *мо'ејзи* снае, сéстре *иивојејзи* нéма Вр, *мојејзи* ћерке сна́ва, и о́на да́ла кúму, *његовјејзи* жéне Шт, матéре *ииво'ејзи*, *нашејзи* матéре, укра́ле *вашејзи* Штрпчáнке Бе, *њојнејзи* свекр́ве, *ишејзинéјзи* снае дéца ДБ, *мо'ејзи* ћерке дéца, ако кáжеш и *њинéјзи* јетр́ве, *чијејзи* девојке ГБ, *мојејзи* ћерке дéвер, úмр и дéда *нашејзи* кúме, па кáжи и *овејзинéјзи* јетр́ве Го, па да се пожа́ли *својејзи* матéре, *ишејзинéјзи* смо да́ле да́р Ви, *вашејзи* кра́ве млéко нека сéкне, *његовјејзи* Мíлке Су.

б) Облик *моје*:

ја сам рекла *моје* снаве; Дариш му кошуљу, дариш му јено, друго. *Његове* родбине и *његове* жене. Се, сестре *своје* да каже, дала сам *моје* стрине, да каже *његове* жене Ја, па да однесе *своје* јетрве Вр, ја да дам *моје* матере; сэг *њојне* матере дала, бачице *вање* да однесе на бачењу Шт, сестре *своје* да је учини; Давам *моје* ћерке, не *ивоје*. ДБ, *моје* свекрве сестра, *ивоје* јетрве деца, отишоу брат и *њине* сестре ГБ, донос косија *ивоје* сестре, *наше* Севчанке ће каже, сестре *своје* да каже Го, сестра *моје* матере Десанке, брат *њојне* свекрве Др, и *ивоје* краве учинила мађије, *наше* краве да ги узе млеко, а треба дар и *ивоје* куме Ви, однија паре *наше* свекрве Су.

в) Облик *мојзи*:

мојзи Милице девер ГБ, да је кажеш *ивојзи* снаве Го, *својзи* краве да однесе, *својзи* матере, како *својзи* да не даде Др, *ивојзи* сестре да помогнем, *својзи* си однела, убише јетрве *мојзи* мужа Ви, тел'е што било *мојзи* краве, браћа *ивојзи* сестре Су.

Овај тип бележен је пре свега у насељима окренутим Призренском Подгору и Јужном Косову.

г) Облик *мојеј*:

своје ћерке не је дала да работа Вр, иди дади пенсију *нашеј* матере Бе, и ће треба и *вањеј* снаше ГБ, *његовеј* ћерке Горице да је изгори кућа Др.

92.1.3.4. Локатив јд.

а) Облик *моје*:

а при *његове* њиве било тој дрво Се, Наша кућа ништа неје према *ивоје* куће. Ја, ништа сено немало по *наше* ливаде Вр, према *наше* њиве бија јенпоток Шт, Збору што се чуле самовилке по *вање* воденице. Бе, немало више ни јено дрво по *њине* шуме ГБ, да се крије по *своје* куће, нај добро је да се скиташ по *своје* зевње Го, по *чије* зевње било Др, по *чије* руке се шара Ви.

б) Облик *мојејзи*:

према *чијејзи* ћерке Вр, Удри они у плёћи по *нашејзи* матере. ДБ, онодите како оћете према *вањејзи* воље Го.

93. Облици множине

93.1. Мушки род

93.1.1. Општи мн.:

да узеш *ивоје* кошеве, на *ивоје* пруже, што затвороу *наше* Се, по *његове* сокаце, *сас* *његове* синове Ја, преко *чије* сокаце да идемо, немала *своје* синове, за *чије* госте Вр, за *своје* чобане, искоч'и пред *наше* сватуе Шт, и он зове *своје* сватуе, кућа од *наше* браћу, тамо виделе и *наше* људе Бе, у *чије* каљанице да сипем, о' *чије* зидове паднуло ДБ, дође свекр тамо куд *моје*, моји позову све *своје* ДБ, носиле кравајчиће у *своје* да га позовеш на славу Го, свако село има

гочоб'је своје, па сваќ своје во́ди у своу со́бу Др, креј *чи'е* зи́дове би́ло Ви, поздра́ви се *сэ[с]* своје, пре^т *чије* му́же Су.

93.1.2. Датив мн.:

и *наше́ма* воло́вам, *његовѐма* воло́вам, *своѐма* синовима́, воловима́ *моѐма* не́ ги би́ло ла́ко Се, каже́мо *наше́ма* девојчи́хам, да помо́гне и *своѐма* си́но́вам, одне́ла да је́до *своѐма* говеда́рима Ја, и *његовѐма* во́лоам однесѐмо со́л, *наше́ма* мушкарца́м у Врбешти́цу, твоѐма коњи́ма, *чиѐма* аргати́ма Вр, *наше́ма* обѐма во́лоам ги срши́ле но́ге, деверима́ *своѐма* ка́ко да не оми́је но́ге Шт, На́ј стра́ ги би́ло *наше́ма* да и́до да ко́су го́ре у Црни́ врр.; Буга́ри мло́го зло́ ги донѐле *наше́ма* људи́ма. Бе, *наше́ма* вуча́рам, учини́ше и *вашѐма* браћима́, а́л си мо́гоу̑ и *шејзинѐма* брави́ма ДБ, *њинѐма* кучи́хам, *наше́ма* људи́ма, и све́ма *моѐма* комши́има, смо ре́кле и *моѐма* кумовима́ ГБ, *наше́ма* свекро́вам ни́шта не ги ва́љало, однеси́ се́но и *њинѐма* јунци́ма, донеси́те и́сто и *његовѐма* комши́има, а ка́ко да ги дока́жеш *наше́ма* људи́ма, нема́ла што́ да одне́се *своѐма* аргати́ма Го, *чиѐма* волови́ма, па збо́рим *моѐма* си́но́вам, *његовѐма* синовима́, *чиѐма* газди́ма Др, *чиѐма* петлови́ма трѐба то́ј, све́ би́ло те́шко *наше́ма* људи́ма, однесеш на лива́ду *своѐма* косачи́ма Ви, и во́лове кра́ље *наше́ма* људи́ма, и *њинѐма* синовима́ каза́ла Су.

93.2. Средњи род

93.2.1. Општи мн.

Потврђена три наставка у ОПмн. с. р. прате њихово присуство и у Нмн. с. р. У ОПмн. уочава се нешто веће присуство наставка *-е* него у Нмн. (в. т. 91.16).

а) Облик *моја*:

чија др́ва да у́зем за у̑ *о́гањ*, отѐри и *ва́ша* гоѐда Се, а́л сте имале *ваша* говѐда Ја, од *њего́а* др́ва Вр, *сва́* ја́јца мастила, у *чија* се́ла да отинѐмо Шт, Извѐла ми и ову́ј годи́ну де́сет о[д] *шејзина* ја́јца. Бе, пра́иw те́ *њина* ра́зна чу́да, за *чија* ја́јца ДБ, Мѐтни ка́мењ и на *њо́јна* гоѐда! Го, *чија* гоѐда отѐра Ви.

б) Облик *моје*:

ис *и́воѐе* у́ста, отѐрај те́ *и́воѐе* говѐда, на *чиѐ* ле́ђа Се, у *чиѐе* у́ста, на *наше* др́ва Ја, преко *чиѐе* по́ља, за *моѐе* гоѐда Вр, А́л *и́воуе* а́л *његуе* др́ва да купим? поза́ди *чиѐе* ко́ла Шт, *сэс* *њине* ко́ла си до́шоу̑ Бе, изви́ше *чије* се́ла би́ја ГБ, *своѐе* ја́јца ће ма́стим Др, то́ј у *наше* се́ла нема́ло Су.

в) Облик *моји*:

ће̑ *о́рем сэс* *њего́ви* говѐда Се, За *чи́и* гоѐда ре́че? Ја.

93.2.2. Датив мн.:

да́ј се́но и *наше́ма* говеда́ми, ни́шта не да́ле *њинѐма* селами́, бра́т дава́а со́л и *њинѐма* говеди́ма, *чиѐма* говеда́ми дава́мо Се, па ће со́л и *шејзинѐма* говеди́ма, *чиѐма* говеда́м теу́ци Ја, у́зи и *и́воѐма* гоѐда́ми, овѐма *наше́ма* говеди́ма, сѐм донѐла *наше́ма* гоѐда́м Шт, а *њинѐма* гоѐда́м ни́шта не́

донесуале, *чијема* говедима Бе, иди однесите во́ду и *њинѐма* говедáми ДБ, *џвојема* гоедáми не даво сéно ГБ, нека донесе и *вашѐма* говедáми Го, ако улéне вук *нашѐма* говедима Др, ће стајмо сéно *њинѐма* гоедам Ви, *чијема* селáми, а *нашѐма* говедима Су.

93.3. Женски род

93.3.1. Општи падеж мн.:

с *моје* у́ши сэм чу́ја, о^т *чије* штџице, рѐка ни била миђу *наше* бáшче Се, А и нé сэм питáла овé¹ *моје*, *моје* да дáм и дрúго да у́зем, у *моје* мláде годџне; Тéј дрúге áл не бџле *њојне*. Ја, *моје* мýке нџко¹ немáа, бџш у *наше* ку́ће, у *чије* појáте имáло стóка Вр, Нé са *своје* пáре, сáс *његýе* пáре да кúпиш!, у *чије* бáшче улéгле, жџми у́чи *моје* Шт, Ајде ћу́ти, жити-у́чи *џвоје!*; на сéстре *његове* ДБ, да се рáду и *наше* њџве, жити-у́чи *џвоје* ГБ, И ете-тóј сэм видéла мéчку с *моје* лџчне óчи.; ж'џна ми прáјла тéј *њојне* рабóрте Го, нека бџне на *џвоје* л'ивáде Ви, на *наше* девојке, вџкни *ничџе* („нечије“) сéстре Др, *наше* крáве ни укрáл'е, преко *чије* лџвáде прóшле Су.

93.3.2. Датив мн.:

моѐма сестрáми, *нашѐма* женáми, нé бџло тó¹ *џвоѐма* ћеркáми, а *вашѐма* женáми нé верúвала; Оти́шле мýжи на рабóту и *моѐма* сестрáми.; а сáг *чиѐма* женáми йма, свé смо зборéле *нашѐма* матерáми Се, *џвоѐма* сестрáми, *своѐма* ћеркáми, *њинѐма* крáвџма праџле мађџе; А мџ смо се радуwáле и *нашѐма* теткáми.; да помогнѐмо да жњејо и *вашѐма* женáми Ја, ћеркáми *своѐма*, *чиѐма* девојкáми, *џвоѐма* сестрáми донéле нóво тѐше, и ћемо сóл *нашѐма* оу́цами, лáко ги је *нашѐма* матерáми Вр, ако дадéте *вашѐма* комшијам, и *џвоѐма* снавáм дáва, дáдеш *своѐма* óвцáм, ни *њинѐма* крáам, *њојнѐма* крáвџми ги секнúло млéко, *чиѐма* сестрáми, тáко бџло и *нашѐма* матерáми, *њинѐма* матѐрам Шт, *ничџѐма* кокошкáми, а нé рéкла *своѐма* снаáми, и *његовѐма* сестрáми донéла дáр Бе, *моѐма* зэвáми нé ги бџло прáо, да помогнѐмо *своѐма* ћеркáми ДБ, па кэд рéко и *њинѐма* теткáми, вџме отекнúло *нашѐма* крáвџми Го, и пóсле дáш *своѐма* свињáма, однесемо *њинѐма* крáвџма, *чиѐма* крáвџми да посџпем, ћеркáми *нашѐма* нé требáло нџ да се збóри Др, И зѐр *своѐма* матерáми да не кажéте да дóђо! Ви, дáди и *њинѐма* јуницáми, *вашѐма* козáми кэт се однэсе, *нашѐма* ћеркáми нé ги останувáл'е дéца Су.

93.3.2.1. Плурализован датив им. *дѐца* и *брáђа* условљáва и множинску конгруенцију: дáриш *његовѐма* децáми Се, Тé свé сэм плéла јá *мојема* децáми. Др.

ЗАМЕНИЧКИ ПРИДЕВ С А М

94. Заменичким придевом *сáм*, употребљеним уз именице или заменице, истиче се лице које без помоћи других учествује у радњи, или од кога радња потиче. У делу примера присутна је прилошка начинска нијанса значења.

94.1. Номинатив јд. м. р.:

не бија *сам* у ливаду, живија *сам* сә[с] жѣну Се, а како *сам* да донесе Ја, и ^уѣн *сам* бија бѣлан Шт, а ни ти *сам* не си моѣоу Бе, *сам* пошоу да донесеДБ, ал могаа *сам*, *сам* сѣм ги чувѣа оуце ГБ, *сам* да ти сипем ракиу, *сам* сѣбе збѣри Го, брат *сам* да ^уѣре, знаа *сам* што не ваља Др, нами ни било брига што кѣси *сам* Ви, га тѣроу *сам* да рабѣта, не тѣба *сам* да идеш Су.

94.2. Номинатив јд. с. р.:

само се обѣкло, А зар *само* дѣте да не чѣка? Се, чѣкало ме дѣте *само* Ја, *само* ће се обѣче, а могао *само* да јѣде Вр, *само* се најѣло, *само* донѣло бѣњак Шт, и моје *само* отишло у Штрѣпце Бе, не може *само* јѣгње у ливаду, а како *само* кѣче ДБ, моје срце је *само* Го, *само* не нашло Ви, *само* је криво, а ^уѣоно па *само* онодило Су.

94.3. Номинатив јд. ж. р.:

сама тѣ^л искочила, ал можеш *сама* да омешиш Се, не бѣш да бине *сама*, ал можеш *сама* от себе да сѣкриеш Ја, *сама* сѣс свѣкра живим оуде Вр, *сама* себе разболѣла, како *сама* да оноди, ја *сама* сѣм Шт, А овѣј смо гу нашле скупѣну. *Сама* се скупѣла. Бе, *сама* да донесе, знѣм и ја да напраим кѣлач *сама* ГБ, ни ^уѣна неће *сама* да сѣди, не могу ја *сама* Го, *сама* сѣм била у бачѣњу Др, *сама* цѣу ноћ рабѣта, немој *сама* да иде куд њѣга Ви, ел'и побѣгне *сама* Су.

94.4. Номинатив мн. м. р.:

за дѣте *сами* смо прајле Се, *сами* измију себе се оноду Ја, а ми *сами* Вр, *Сами* смо косѣле, *сами* смо жњѣле, *сами* смо вршиле. Шт, а ви тако остадоште *сами* Бе, нај прво *сами* узѣмо по нешто ДБ, тѣбао *сами* да донесѣмо, а *сами* смо у кѣћу ГБ, А како смо *сами* цѣлу зѣму?; а понапре *сами* иди у планину Го, после месѣл'е *сами* гѣре Др, Смо чувѣл'е стоку – тѣ за пѣре, тѣ *сами*. Су.

94.5. Номинатив мн. с. р.

а) Облик *сама*:

А гоѣда *сама* да пасо. Ја, остадоше *сама* гоѣда ДБ.

б) Облик *саме*:

А зашто пушћаш *саме* говѣда? Го.

в) Облик *сами*:

сами гоѣда дошле дома Шт.

94.6. Номинатив мн. ж. р.:

жѣне *саме* останѣле у кѣћу, тој што смо месѣле *саме* Се, *Саме* изленѣмо ис кѣће, *саме* уленѣмо у кѣћу. Ја, И улену у трѣмку *саме*. *Саме* улену у тамку. Вр, ^уѣоне *саме* тѣбао да знајоу Шт, *Саме* смо прѣле, *саме* смо ткѣле, *саме* смо плѣле за свѣ у кѣћу. Бе, *саме* сѣс свѣкрѣву смо ги даѣале име Го, *Саме* смо прајле, рѣчни рад'. Др.

ЗАМЕНИЦЕ ЗА КАКВОЋУ И ЗАМЕНИЦЕ ЗА КОЛИЧИНУ

ЗАМЕНИЦЕ ЗА КАКВОЋУ

95. Заменице за каквоћу изведене су придевским суфиксом *-ѡв*. У Јажинцу су забележена два примера показних заменица без овог суфикса (ѡт *оѡаки* пѡт бѡја, нѡ могао да се види *оѡака* жѡна). С обзиром на усамљеност, потврде – иако забележене од поузданог информатора – треба сматрати новијим уносом у систем. Истог је порекла и каквоћна заменица у примеру: *ѡма икѡне свакојаке* Се.

У примеру: *ѡни пѡтоѡ ѡѡде – каќѡ* је, штѡ је. Ви, употребљена је каквоћна заменица, пошто се односи на „каќѡ је место, каќѡ је кућа, породѡца“.

У примерима: *Конѡпле* је у топило док се лепо укѡсне. *Каќѡ* је време – *аќѡ* је по топло по мало сѡди у топило, *аќѡ* је по ладно по више. Се, „*Каќѡ* је време?“, пита домаћѡца. ДБ, употребљен је прилог, а не заменица без придевског суфикса.

95.1. Показне заменице за каквоћу *оѡаќѡи*, *ѡѡаќѡи*, *оѡаќѡи*

У сиринићком говору опстаје трочлани градуални систем, с напоменом да је заменица *оѡаќѡи* у повлачењу, а у сферу њене употребе продире *ѡѡаќѡи*.

а) Номинатив јд. м. р.:

Јѡн брѡт *оѡаќѡи* је, друѓи је *ѡѡаќѡи*; ни *ѡаќѡи* зѡт му је Се, *ѡаќѡи* ћѡѡ нѡма, бѡш *ѡѡаќѡи* брес израсѡ Ја, јѡн ѡте *оѡаќѡи* је, напрајмо круќ* *ѡѡаќѡи*, ни *ѡѡаќѡи* чѡвек не моќе Вр, *ѡѡаќѡи* чѡвек нѡма, *оѡаќѡи* муќ бѡја Шт, па *оѡаќѡи* чѡѡр оѡтаиѡ на дрѡ; *оѡаќѡи* жѡвот теќѡк, *оѡаќѡи* момаќ Го, А *ѡма* и *ѡѡаќѡи* – ѡће цеѡ дѡн да сѡди у каќѡну; Јѡ нѡ сѡм бѡја према ѡѡ *ѡѡаќѡи* ка ѡћна што ми бѡла памѡтна. Ви, *ѡѡаќѡи*-ти-ѡ ѡн, *ѡѡаќѡи* сѡн ДБ, нѡмѡло *ѡѡаќѡи* жѡвот, да бѡло *оѡаќѡи* коњ Су.

б) Номинатив јд. с. р.:

фѡнѡло, ѡте-ѡѡ *оѡаќѡи*; имѡло јѡно *ѡѡаќѡи* дрѡ Се, *ѡаќѡи* ѡгњиште нѡмѡло, *оѡаќѡи* јѡре Вр, *оѡаќѡи* сѡрење сиринићко, млѡко нѡ ми бѡше *ѡѡаќѡи* Шт, *ѡаќѡи* теље, ни *ѡѡаќѡи* поѡење Бе, *оѡаќѡи* мѡсо нѡма ГБ, е па *ѡѡаќѡи* брѡшњѡ, *оѡаќѡи* је ДБ, нѡмѡло *оѡаќѡи* јѡден’ѡ, *оѡаќѡи* време Ви, нѡма више *оѡаќѡи* маѓѡре Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

оѡаќѡи годѡна, *ѡаќѡи* жѡна, мѡна *ѡѡаќѡи* Се, *ѡѡаќѡи* жѡна, *оѡаќѡи* самѡвила, *ѡѡаќѡи* је ѡна Ја, *ѡѡаќѡи* годѡна бѡше, *ѡѡаќѡи* ѡѡа нѡма нѡгде Вр, *оѡаќѡи* годѡна, сѡстра *оѡаќѡи* Шт, *ѡѡаќѡи* свѡдба, да се рѡди *оѡаќѡи* чѡниќѡ Бе, зар *оѡаќѡи* да ѡмре, *ѡѡаќѡи* му бѡла судѡбина Го, *ѡѡаќѡи* траѡа куд ѡс нѡма Ви, нѡмѡло *оѡаќѡи* муќѡ, се памти *оѡаќѡи* свѡдба Су.

95.2. У питна заменица за каквоћу *какви*

а) Номинатив јд. м. р.:

какви ^уџтац, *такви* син Се, *какви* ти је гра, *какви* поток има Ја, *какви* лопов му беше брат Вр, После – *какви* ти!; *какви* убоу беше Шт, *какви* ж'ивот бија Бе, кукурус *какви* оћеш, *какви* лепи дар ГБ, *какви* живот бија напре, *какви* чоек беше Го, да бираш кукурус *какви* ^уџеш Су.

б) Номинатив јд. с. р.:

Какво је вр'џме?; *какво* било време, *какво* весеље на свадбу Се, *Какво* време напоље?; *какво* ти је тој Ја, А *какво* давање! Вр, *какво* ти је овој јагње, *какво* одело да купи Шт, а *какво* давање ГБ, *какво* сено донѐа, *какво* је овој јагње, *Какво* је време?; *какво* весеље оуде куд нас на Прочку пред мрак ДБ, *какво* ти је дѐте; *Какво* работање, брѐ Драго! Го, *какво* било сѐло, нѐ те питасмо *какво* име Др.

в) Номинатив јд. ж. р.:

каква мука те донѐла, кошуља *каква* трѐба, ги викале како коа *каква* је Се, *каква* му је сѐстра, *каква* је овај девојка Ја, *каква* била црепуља, *каква* си Вр, не смијемо да идѐмо због ситуације *каква* је Бе, *каква* зѐвња сиринићка, *каква* је фамилија ГБ, *каква* је ракија ДБ, *каква* мука да се оноди, *каква* ви је рабѐта Го, *каква* је зѐвња, *каква* жѐна Ви.

95.3. Општа заменица за каквоћу *свекакви*, *свакојакви*

Потврђена су два лика опште заменице за каквоћу: основно *свекакви*, и ређе *свакојакви*.

Прасловенским суфиксом *-ако*, који се и у сиринићком говору користи за грађење прилога за начин, потврђен је и у прилогу *другојак* (смо повале *другојак* Се), према коме је изведен и придев *другојакви* (Имале лазаричке шамије *другојакве* Се). Ширење творбеног модела каквоћних заменица на овај придев подстакнуто је блискошћу значења овога прилога заменицама за каквоћу.

а) Номинатив јд. м. р.

а¹. Облик *свекакви*:

свекакви чѐвек ни бија, имало *свекакви* народ Се, *свекакви* воу имало туја Шт, Милија је *свекакви* чѐвек Бе, *свекакви* болес бѐше у народ^т ДБ, *свекакви* ђавол улѐго у људе Го, у старѐ добо *свекакви* болес бѐше Др, *свекакви* си Ви, *свекакви* враг^к ул'ѐгоу у л'уде Су.

а². Облик *свакојакви*:

свакојакви чѐвек имало Шт, се виде *свакојакви* лѐпоу Бе, па ће ни дође *свакојакви* гѐс ГБ.

б) Номинатив јд. с. р.

б¹. Облик *свекакво*:

не се сече *свека́кво* дрво за бѣњак Се, *свека́кво* чу́до имало Шт, *свека́кво* играње на Прочку Вр, дете *свека́кво* на сокак Го, имало на пијац *свека́кво* грóјзе Су.

б². Облик *свакоја́кво*:

свакоја́кво једѣње ДБ.

в) Номинатив јд. ж. р.

в¹. Облик *свека́ква*:

свека́ква нестрѣћа не стíза Се, *свека́ква* му́ка у Жупу Ја, *свека́ква* па́ра ми до́шла Вр, а на́с да не на́ђе *свека́ква* му́ка Го.

в². Облик *свакоја́ква*:

свакоја́ква же́на да не́ ти улéне у ку́ћу Шт, Имала *свакоја́ква* во́ћка у во́тњик. ГБ.

95.4. К а к в о ђ н а з а м е н и ц а з а н е г и р а њ е *ника́кви*

а) Номинатив јд. м. р.:

да се не́ подíне *ника́кви* ства́р Се, *ника́кви* чо́ек си Је, *ника́кви* чо́ек ни је Вр, *ника́кви* ра́дос нема́ло Шт, *ника́кви* чо́ек да помóгне Бе, не́ ни да́ле *ника́кви* по́моћ ДБ, не́ се чу́ *ника́кви* гла́с Го, А ова́ко бо́лан и ја́ сѣм би́ја *ника́кви* за сва́дбу. Ви.

б) Номинатив јд. с. р.:

вре́ме ни је *ника́кво*, сено бéше вуј годину *ника́кво* Се, купи́ле *ника́кво* сéно Ја, *ника́кво* једѣње нема́ло Вр, *ника́кво* дрво нема́ло у лива́ду Го, *ника́кво* млéко од онéј кра́ве Др, *Ника́кво* дете́ ги је, беза́йрно. („несташно“) Ви, нема́ло *ника́кво* возíло Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

по́сна, *ника́ква* њíва Се, ми́цка кра́ва, *ника́ква* Вр, *ника́ква* рабо́та не́ му би́ла те́шка Шт, *ника́ква* рабо́та да се онóди Ви.

95.5. Н е о д р е ђ е н а з а м е н и ц а з а к а к в о ђ у *нека́кви*

Заменицу *нека́кви* у истом значењу практично је истисла заменица *некој*.

а) Номинатив јд. м. р.:

нека́кви чо́ек да ни онóди рабо́ту Се, *нека́кви* чо́банин отéра кра́ве и о́ўце Го.

б) Номинатив јд. с. р.:

нека́кво ја́јце да се омéсти, и́шло *некакво*-дете́ кри те́нк Су.

в) Номинатив јд. ж. р.:

А кэд је *нека́ква* то́ј ти је исто ка *ника́ква*. ГБ.

96.6. Номинатив множине заменица за каквоћу

96.1. Номинатив мн. м. р.:

овакви косачи нѣма куд *вас*, *ѿакви* смо бїле понáпре, óни не бїле *вáкви* лопóви, *овакви* сватóви, *свекакви* сватóви íдо Се, *овакви* коштањи, *ѿакви* синóви, *онакви* [рудари] бїле у рúдник, има *свекакви* аргати, Штó-знам *какви* бїле плугóви Ја, *Какви* шињели!; *какви* сватóви дóшле Вр, а óни па су *никакви* мајстóри, сáл ако су *ѿакви* волуи Шт, *какви* шињели на нáс, *свекакви* војници биле у Сириниће Бе, а *какви* кревѣти у сóбе, *свекакви* сватóви íдо ГБ, *никакви* чоéци сте, обичáи ги су *никакви* Го, па *какви* су тїја лúди Др,

96.1.1. Номинатив мн. с. р.

Од два облика – на *-а* и *-е* – доминирају потврде на *-а*.

а) Облик *оваква*:

каква су сиринићка сéла, нé се продавоў тéј *никаква* дрва Се, и *ѿаква* дрва имáло у шúму Ја, *ѿаква* пóља, њїна сéла *никаква* Вр, *каква* јáјца да ти дадем, *оваква* пóља до Лепéнац Шт, *ѿаква* пúпца измрзнáше и вúј зїму, нé се мáстиў *свекаква* јáјца Бе, *ѿаква* гоéда немáмо, *каква* дрва бїле ГБ, а кóа говéда бїл'е *ѿаква* Ви, *свекаква* говéда; Тэнка, *никаква* ти су дрва.; А па планинске, *никаква* говéда. Су.

б) Облик *овакве*:

какве дрва се турáле на кúћу Се, *овакве* јáјца Ја, тéј сéла *никакве* Вр, немáло да се кúпи *ваква* корїта Бе, *ѿаква* кóла бїле за сéно да се нóси ГБ, *ѿакве* пóља, *овакве* јáјца се мáстиў Го, *вакве* дрва, *онакве* сéла, *какве* су дрва Др, *какве* дрва бїле у огњїште, *свекакве* чúда смо видéле Ви.

96.1.2. Номинатив мн. ж. р.

имáло жéне тéј *ѿакве* што сéкле страшнїцу; *ѿакве* ги бїле тéј целéтке Се, *ѿакве* зéвње ка у Подрїму нѣма нїгде, бїле годїне *ѿакве*, лéсе *ѿакве* напрају се Ја, Грањке *некакве* су, ка погúсте. Вр, éт *ѿакве* мúке, *какве* лакрдї'е збóриш, *какве* кúће се наградише, *свекакве* вештїце ти збóру Шт, грањке *некакве* су, њїве ми су *никакве*, Бе, *овакве* кїше јá нé сэм видїја, *свакакве* мúке смо прошле ГБ, *какве* ливáде ти су тáмо креј Лепéнац Го, снаше му су *свекакве* Др, *свакојакве* гостїнке сáл ако ти улéно у кúћу Ви,

97. Облици зависних падежа заменица за каквоћу

97.1. Ј е д н и н а

97.1.1. Мушки род

97.1.1.1. Општи падеж јд.

а) Општи падеж јд. = номинатив јд.:

па ће úзеш *вакви* стап, од *овакви* живот Се, *никакви* кóрис нéмам Ја, за *ѿакви* кáмењ Вр, *никакви* лéба нé ни дáле Шт, у *какви* двóр Го, и ће úдриш

сэс *и́акви* ка́мењ Ја, не мо́же од *о́накви* брѣс ДБ, од *о́вакви* обича́ј Др, не́мам *никакви* по́со Су.

б) Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.:

трудо́на же́на та́мо *и́акво́га* да ви́ди, *и́акво́га* си́на има́ла, де́ си на́шла *вакво́га* му́жа, ме да́ле за *вакво́га*, куд *вакво́га*, *и́акво́га* ку́ма да че́ка Се, за *и́акво́га* мо́мка, од *окакво́га* Ма́рка, да́вам за *и́акво́га*, де́ да затво́рим *онакво́га* пе́са Ја, па да у́зеш и *и́акво́га* мо́мка Вр, има́ла де́цу и од *вакво́га* му́жа, сэс *окакво́га* ко́ња, донесо́ше ку[д] *и́акво́га* терзи́у, ми́ *онакво́га* ку́ма смо има́ле Шт, о[д] *и́акво́га* му́жа, сэс *и́акво́га* ко́ња ко́ј ће о́ре Др, за *и́акво́га* ста́рца, да омрси *онакво́га* чо́века Су.

97.1.1.2. Датив јд.:

тре́ба да помоѓнеш *и́акво́му* деверу́ Ја, *вакво́му* во́лу, *окакво́му* Приздрѣ́нцу Шт, *и́акво́му* терзи́је да дадеш злато Бе, *окакво́му* мужу, *какво́му* во́лу ГБ, све́ ће да́деш *и́акво́му* си́ну Го, а *какво́му* тре́ба Др, а што́ па збо́риш *свекакво́му* буда́л'е Ви.

97.1.1.3. Локатив јд.:

умори́ле смо се идеу́ћи по *вакво́му* пу́ту Се, по *какво́му* пото́ку си се кри́ја Вр, а смо се умори́ле идеу́ћи по *и́акво́му* ка́лу Бе.

97.1.2. Средњи род

97.1.2.1. Општи падеж јд.:

промѣ́ну гу у *о́акво* кошу́љче шарѣ́но Се, не́ се иде у *свека́кво* се́ло Ја, ви́но от *ка́кво* гро́јзе, у *ка́кво* ло́јзе Вр, ти́ не́ћеш ни́ кр́то, ни́ *ника́кво* Шт, не́ се купу́је *свека́кво* се́но; нема́ло *ника́кво* вози́ло Бе, из *о́акво* се́ло ДБ, се ме́си о[д] *и́акво* бра́шњо ГБ, *ника́кво* мле́ко не́ма та́ кра́ва Го, од *о́акво* ма́сло, па се ди́неш у *нека́кво* вре́ме Ви, да ту́риш *и́акво* ме́со Су.

97.1.2.2. Датив јд.:

окакво́му дете́ту, *какво́му* дете́ту је ће́в Се, не́ ће но́сиш се́но *и́акво́му* ја́рѣту Ја, *вакво́му* дете́ту Вр, *онакво́му* куче́ту си да́а да ла́е Шт, *какво́му* јагњѣ́ту се ви́ди Др, *и́акво́му* ја́рѣту Ви.

97.1.3. Женски род

97.1.3.1. Генитив јд.

Од два облика – *о́акве* и *окаквѣ́јзи* – изразито доминира први облик.

а) Облик *о́акве*:

од *ва́кве* му́ке, ку[д] *и́акве* во́де, от *и́акве* раки́је Се, не́ се купу́је сире́ње од *ва́кве* же́не, од *о́акве* пи́те не бо́ли сто́мак Ја, от *ка́кве* ву́не да тка́е Вр, ис *ка́кве* фами́лије си узѣ́ла сна́шу Шт, от *свека́кве* мађушнице, у́зем из *о́акве* ку́ће Бе, да однесе́ из *и́акве* бачѣ́ње ГБ, от *ника́кве* јетр́ве не́ма по́моћ ДБ, кут *ка́кве* ку́ће, ни́шта од *о́акве* ку́ће Го, од *о́накве* лива́де, о[д] *и́акве* сна́ше Др, от *ка́кве* пре́ђе плѣтеш, о[д] *и́акве* же́не Ви, от *ка́кве* ву́не тка́еш, от *ка́кве* му́ке побѣ́го, од *ника́кве* стра́не по́моћ, ку[д] *и́акве* матѣ́ре Су.

б) Облик *оваквѣјзи*:

Бѣгај од *оваквѣјзи* мађијарке! Се, ако узеш жѣну ис *ѡаквѣјзи* куће Вр.

97.1.3.2. Општи падеж јд.:

за *ѡакву* мäter, пред *овакву* зѣму Се, *какву* пѣту ће мѣсиш Ја, у *какву* ливáду, у *овакву* њѣву Шт, у сòбу *овакву*, у *ѡакву* вóду Бе, у *некакву* шúму, пред *никакву* кућу Го, *никакву* рабóту нѣмам Др, за *вакву* кумбáру Ви, *никакву* муку немáла, *ѡакву* жѣну да тражиш, *какву* климу йма на њѣга Се.

97.1.3.3. Датив јд.

Од два облика – *оваквѣјзи* и *овакве* – изразито доминира први облик.

а) Облик *оваквѣјзи*:

оваквѣјзи грађанке, *ваквѣјзи* свекрве Се, *ѡаквѣјзи* Штрпчáнке Вр, *каквѣјзи* жѣне, нѣ се дава дѣте *свекаквѣјзи* жѣне Шт, нѣмој да кажеш *некаквѣјзи* жѣне Бе, *никаквѣјзи* јетрве нѣ могáло ГБ, си дáла дár *оваквѣјзи* жѣне Го, зáшто збóриш *ѡаквѣјзи* жѣне Др, *каквѣјзи* жѣне да однѣсем Ви, њона нѣ рѣкла *ѡаквѣјзи* Су.

б) Облик *овакве*:

а *ѡакве* свекаве и нáге да је целáваш ДБ.

97.1.3.4. Локатив јд.

Сагласно синкретизму Гјд., Дјд. и Лјд. у Лјд. ж. р. потврђени су ликови који се срећу и у Гјд. и Дјд.

а) Облик *овакве*:

да се крије по *ѡакве* куће Се, па да скѣта по *вакве* зѣме Шт, по *какве* зѣвње бѣло Го, по *ѡакве* артије се шáра Ви.

б) Облик *оваквѣјзи*:

по *каквѣјзи* ливáде да пáсем Се, према *каквѣјзи* жѣне да бѣне Ја, а при *каквѣјзи* жѣне да бѣне Вр, нѣ седѣа према *ѡаквѣјзи* жѣне ГБ, по *ѡаквѣјзи* њѣве да њóре Го.

98. М н о ж и н а

98.1. Мушки род

98.1.1. Општи падеж мн.:

за *какве* трупóве зборѣсмо, от *какве* матрáце Се, нарочѣто за *ѡакве* ствáри Ја, *какве* мертѣце туриле на кућу Вр, при *какве* снопóве, с *какве* жáрље Шт, па узеш *ѡакве* кошѣве, сáс *овакве* волóве Бе, за *овакве* коње Го, на *онакве* зидóве, за *ѡакве* лѣуде Др, од *никакве* стогóве Ви.

Ретки су примери са ОПмн. који је синкретичан са Нмн.: пред *ѡакви* гóсти изнѣси Бе. У примеру: Óсам ћилима изѣткáла *овакви* Вр, заменица је употребљена са значењем „као ови“, па је могуће да је употребљен Нмн., а не ОПмн.

98.1.2. Датив мн.:

ваквѐма воловима Се, *ваквѐма* синовима Ја, *ѿваквѐма* људима, *некаквѐма* волóвам ги скршиле нóге Шт, *оваквѐма* сватовима Бе, *ѿваквѐма* гостима ДБ, како да платиш *ѿваквѐма* нерадницима, *каквѐма* људима Го, *свекаквѐма* људима Др, *никаквѐма* људима, *ваквѐма* јарићама Су.

98.2. Средњи род:

98.2.1. Општи падеж мн.

Од три облика ОПмн. најчешћи је онај на *-а*.

а) Облик *ова́ква*:

да ўзем *ова́ква* сува дрва за у óгањ, отѐра ги *ѿва́ква* гоѐда Се, *ка́ква* су ва́ша гоѐда Шт, *ова́ква* ја́јца смо мастиле Бе, *ѿва́ква* говѐда има́смо, за *ѿва́ква* ја́јца Го, от *ка́ква* дрва ГБ, од *ова́ква* дóбра пóља Др, на *ова́ква* врата дрвене Су.

б) Облик *ова́кве*:

отѐрај тѐ *ѿва́кве* говѐда Ја, на *ѿва́кве* дрва Вр, *ка́кве* дрва да кúпим, *ка́кве* ја́јца ће мóстиш Бе, на *она́кве* ко́ла, до *ѿва́кве* врата ГБ.

в) Облик *ова́кви*:

с *ова́кви* говѐда Се, с *ка́кви* говѐда ће óреш ДБ.

98.2.2. Датив мн.:

ѿваквѐма говедáма, *каквѐма* говедáми да даш Се, *никаквѐма* говедáми, *каквѐма* говедíма тѐуци Вр, *ѿваквѐма* говедíма Бе, *оваквѐма* говедíма ДБ, *никаквѐма* говедíма, *оваквѐма* говѐдама Су.

98.3. Женски род

98.3.1. Општи падеж мн.:

по пѣ[т]шес лéсе *ѿва́кве* напράју па ги учукúјуоу; *ка́кве* тра́ве на́ђо, сѣс *ѿва́кве* жéне, у *ка́кве* кúће сте живѐле Се, *свека́кве* вештице ће стрѣтнеш у шúму, има у Сѐуце *свека́кве* о́уце Се, *ѿва́кве* мúке ни има́ја о́тац, за *ка́кве* мúке да ка́жем, ис *ка́кве* ливáде да донесѐмо Вр, не знáла *воли́кве* путинке, не знáла за *оволи́кве* мúке Бе, донíја *ѿва́кве* штицеГБ, *ка́кве* њíве сте имáле при́је Ви, за *ка́кве* мúке зборѐла Су.

98.3.2. Датив мн.:

ѿваквѐма крава́ми, *онаквѐма* снава́ма Се, гостинка́ма *каквѐма* Ја, *никаквѐма* крава́ма, *оваквѐма* женáма Вр, *ѿваквѐма* крава́ма млéко нѐ ги ва́ља, *онаквѐма* женáма Шт, и *каквѐма* крави́ма праíле мађíје, *никаквѐма* женáми Бе.

ЗАМЕНИЦЕ ЗА КОЛИЧИНУ

99. У примеру: Па у јéно коритѐнце *мицо́о* от плѣк. Се, препознаје се нанос из сретечког говора, у коме овај придев такође има овакав облик у јд. с. р. Иако у сретечком говору нема чланске морфеме, близина горанског го-

вора, са живим миграцијама из овог правца, могла је да донесе и овај лексикализован облик придева. Друго објашњење, које се чини вероватнијим је да је значење придева слично значењу количинске заменице, са вероватним продором придевског суфикса *-ъв*.

У примеру: Јено јуско путиче било *ѐт ѿо́лко*, ка ста́за, *колко-ко́њ* да *ѝде*. Вр, употребљени су прилози уз придев који се подразумева (*ѿо́лко* големо), односно уз глагол који се подразумева (*ко́лко* може).

99.1. Демонстративне заменице за количину *ово́лкиви, ѿо́лкиви, оно́лкиви*

У примеру: И *о́чи ово́лке!* Ја, потврђен је морфолошки тип количинске заменице другачији од сиринићког, пошто је у основи наведеног облика група */-лк-/* а не уобичајена група */-лик-/*, а нема ни придевског суфикса *-ъв*. Пример може бити слаб траг једног од некадашњих облика ових заменица у време стабилизације сиринићког дијалекатског типа, али – што је вероватније – у питању је околионализам према количинским прилозима, у којима је присутна група */-лк-/*.

Номинатив једнине

99.1.1. Номинатив јд. м. р.:

ово́лкиви ле́ба, *тигањ во́лкиви* ка *ка́зан*, а *ово́лкиви* сто́мак на *ме́не*, и сто́мак *ово́лкиви*, *јѐн ово́лкиви* ми́ш Се, *ово́лкиви* ка́мењ Вр, *тигѐњ во́лкиви* ка *ка́зѐн*, *во́лкиви* сто́мак, *ово́лкиви* кр́с, *зи́д ово́лкиви* Шт, *ово́лкиви* ла́д нема́ло Бе, *зу́б ѿо́лкиви*, *ѿо́лкиви* о́ра ка *јабу́ка ГЂ*, *ово́лкиви* берѝџет *де мо́же* да *ѝма*, нема́а у село *во́лкиви* брѝс Го, *ѝли́м ѿо́лкиви*, *ѿо́лкиви* ко́њ Др, *онол'ѝкви* пе́тоу Ви, *онол'ѝкви* рудник да се затво́ри Су.

99.1.2. Номинатив јд. с. р.:

ово́лкиво се́ло, самовѝлско [дрво] било *ово́лкиво*, да́шче та́кво, *ѿо́лкиво*. Се, *во́лкиво* вика́ње, *во́лкиво* му бе́ше де́те Шт, *ѿо́лкиво* ја́јце, *ѿо́лкиво* ја́ре на ко́ла, *ѿо́лкиво* го́ве́до Бе, *оно́лкиво* [дрво] му било под но́ге, *ово́лкиво* се́ло, *ово́лкиво* тепа́ње нема́ло, де се изгуби *ово́лкиво* се́но ДЂ, самовѝлско [дрво] било *ово́лкиво* ГЂ, *ѿо́лкиво* ја́ре на ко́ла, да се напра́и корѝто *ово́лкиво* Го, *ѿо́лкиво* го́ве́до; *оно́лкиво* [дрво] му било под но́ге, *во́лкиво* се́но Др, ако се види не́где *овол'ѝкво* дрво Ви.

99.1.3. Номинатив јд. ж. р.:

ово́лкива шарѝна ма́чка Се, *ѐте ово́лкива*, брѝ, шарѝна ма́чка. Ја, *ѝва во́лкива*, во́да *во́лкива* до́шла Ја, *ѿо́лкива* да врне ки́ша Ја, *ѿо́лкива* [хладно́ња] нема́ ни́где Вр, да бѝне о́на *ѿо́лкива*, *ѿо́лкива* му́ка на гла́у Бе, зар *ѿо́лкива* магарѝца ДЂ, *оно́лкива* тра́ва нездену́та Го,

не́ бѝла *ѿо́лкива* кра́ва, па да изра́сте *ѿо́лкива* тра́ва Др, *онол'ѝква* му бѝла Ви, *онол'ѝква* му́ка за ни́шта Су.

99.1.4. Демонстративне заменице за количину деминутивног значења

У свим пунктовима сиринићког говора, без разлика у значењу, потврђена су два лика демонстративне количинске заменице деминутивног значења: а) основни *овојчки* и б) ређи *овојци*. Расположиви материјал не потврђује присутност оваквих заменица нити у метохијским и косовским говорима, али ни у контактном сретечком говору.

За разлику од основних облика, ове заменице имају експресивну компоненту деминутивности у значењу.

Два морфолошка лика сведоче о дијалекатском раслојавању у сиринићком говору.

Ова количинска заменица издваја се од осталих одсуством форманта *-ъв*.

99.1.4.1. Заменица *овојчки*

а) Номинатив јд. м. р.:

овојчки муџ^м Се, *џојчки* му бија стап Ја, па зър *џојчки* је Вр, по *џојчки* ко́мат Шт, *џојчки* ко́мат сирѣње, *џојчки* ка́мењ се ту́ри Бе, му се збраја сто́мак, ете *овојчки* ГБ.

б) Номинатив јд. с. р.:

у јено ца́кче ма́ло, ка *џојчко*; Она јено погачи́че, ете *џојчко*, ете торти́че *џојчко* Се,

џојчко сѣ́нце Вр, јено *овојчко* ко́маче лѣ́ба Шт, ене јено *џојчко* ја́рѣнце ДБ, *овојчко* ја́јце снѣла Го, што́ си ми донѣла *џојчко* ја́јце Др.

в) Номинатив јд. ж. р.:

ка *џојчка* погача́ Се, не́ му је бѣш *џојчка* Ја, јѣна ка *џојчка* Вр, жѣна му би́ла ет *џојчка* Шт, тра́ва да оста́не ете *џојчка* ГБ, зър има *џојчка* ме́чка Ви.

99.1.4.2. Заменица *овојци*:

а) Номинатив јд. м. р.:

ни *овојци* прѣс Ја, ни *овојци* да изра́сте Шт, прѣшо јѣн *џојци* пѣс Го, *џојци* ко́ло̀мбоћ има́ло Су.

б) Номинатив јд. с. р.:

дѣте ми бѣше *овојци* Ја, ни *овојци* дрѣво не́ма́ло Шт, јѣно *џојци* детѣ́нце ДБ.

в) Номинатив јд. ж. р.:

Кѣд има́ла *овојци* во́да у Лѣпѣнац? ГБ, не́ те но́си *овојци* магарѣ́ца Ви.

99.2. Упитна заменица за количину *коликви*

99.2.1. Номинатив јд. м. р.:

знамо сва́к сво́ј снóп *коли́кви* је Се, *коли́кви* ти је по́стар сѝн Ја, У óцак се ста́и ба́њак. Штóм *коли́кви*! Вр, *коли́кви* ка́мењ би́ја Шт, омеси́ла јена-стри́на лéба штóм *коли́кви* у црепу́љу Бе, *коли́кви* ка́мењ бéше Шт, штóм *коли́кви* стóг напра́а Бе, а *коли́кви* ти би́ја Го, штóм-*коли́кви* ју́нак би́ја Пéре Др, штóм *коли́кви* лéба да омéсим Ви, *кол'и́кви* ти је сѝн, *кол'и́кви* берѝфет има́ше Су.

99.2.2. Номинатив јд. с. р.:

коли́кво др́во самовѝлско Се, *коли́кво* пра́се Шт, *коли́кво* ви је по́ље ГГ, *коли́кво* ја́јце, *коли́кво* ши́лэже дони́'а Го, *кол'и́кво* ло́јзе има́а, *коли́кво* је Др, *кол'и́кво* је полови́н жѝто, *кол'и́кво* гу́вно Су.

99.2.3. Номинатив јд. ж. р.:

коли́ква њѝва, *коли́ква* брéза би́ла Се, *коли́ква* во́да до́шла Вр, *коли́ква* ложи́ца, *коли́ква* со́ба ти је Шт, *коли́ква* му би́ла кудéља Др, *кол'и́ква* да се прéде Су.

99.2.4. Упитна заменице за количину деминутивног значења *кои́чки*

Са деминутивним значењем употребљава се заменица *кои́чки*. Није потврђен лик на *-чки*, иначе присутан – као ређи лик – у заменици *овои́чки*.

а) Номинатив јд. м. р.:

а *кои́чки* ко́мад^т има́ло на а́стал ДБ, а *кои́чки* сњéг има́ло Го.

б) Номинатив јд. с. р.:

кои́чко па́рче да исéчем Вр, *кои́чко* му је дéте Шт, *кои́чко* ти је дéте ГБ.

в) Номинатив јд. ж. р.:

па *кои́чка* му бéше жéна Го, а *кои́чка* – ка́ чени́ца Го.

99.3. Општа заменица за количину *свé*

Упркос близини јужнокосовског говора, у коме је очуван облик заменице м. р. јд. без метатезе (Младеновић 2013: 165), али и кучко-васојевићке струје (Пешикан 1965: 151, 155, Стијовић 2007: 155) која је у сиринићком говору могла да подржи облик без метатезе, у Сиринићу нема трагова старијег облика.

У једнини је потврђен само облик Нјд. с. р. и ОПјд. с. р. *свé*.

99.3.1. Нјд. заменице *свé* у субјекатској служби, у активним и пасивним реченицама:

то́[ј] је *свé* то́ј му́чник^{*}; Док сэм би́ла млада, ни́ јена не́ ми би́ла тéшка. *Свé* ми би́ло ла́ко.; кэ́т се заврши́ *свé* Се, Ка да би́ле *свé* у цр́но обучéне.; *свé* што има́ло по ку́ће Ја, се очѝсту *свé*; *Све* помр́ло, цéла фами́ли'а.; *свé* се донéсе Вр, та́ко *свé* шарéно, Свéшто на њéга би́ло, *свé*, *свé*.; *Свé* то́ј што има да се кúпи, мѝслим што се онóди, *свé* ја́ сэс јетр́ву.; у зéмњу ми је *свé*, *свé* од вúне ткáно би́ло; *Свé* што се мóгло да се стѝгне Шт, *свé* би́ло ѝсто ка да је закóпан сéг; *Свé* што има се изнесу́је да се јéде.; *свé* мóра да ти бѝне алáл, *свé* да ги пуштѝмо да попáсоу, то́ј се ста́ља *свé* у во́ду и сэс ту́ј во́ду

се бањаш, *свѣ* има никој р'ѣд; Куд нас *свѣ* се сиѣ, ништа не се сади.; *Свѣ* ми је вишак овој от четрес и прве што живим наовамо. Бе, И пред вѣче *свѣ* се изађе у рѣку доле.; *свѣ* се сакупи, после моји се спремоу *свѣ* што трѣба, *свѣ* да има, На четрдесет дѣна иде цѣла родњи́на. *Свѣ* што имало – пријатељи, своје што му је. *Свѣ* иде. ДБ, *Свѣ* се трпело.; и сѣ[с] сране *свѣ* је готѣо; *Свѣ* било рђао. ГБ, Се спрема да се једе лепо *свѣ*.; а на Лазарицу *свѣ* је бѣло, у качичиће понапре *свѣ* се стаљало, *свѣ* кукурузно се јело, *свѣ* тако се и испере, и тој *свѣ* се однесе, да стано *свѣ* дѣца, да лѣгно на исто мѣсто *свѣ* Го, мора да се купи *свѣ* што трѣба за славу, *свѣ* се ручно радило, спрема́ло се *свѣ* посно, *свѣ* се дарува́ло, дру́кше било *свѣ* Др, тој о[д] дрво било *свѣ*, *свѣ* било отуда, а и *свѣ* би се побило, *свѣ* се омиѣ Ви.

99.3.2. У ОПјд. заменица најчешће врши службу објекта:

шиѣ док сашиѣ *свѣ*, измрљи *свѣ*, *Свѣ* не изброи, људе ко́лко смо.; Што па она *свѣ* што родила да је живо!; кѣд разделиу *свѣ*, они *свѣ* је давоу тој, И столице што има, *свѣ* ги сакријуу у кућу.; она *свѣ* по куће намѣта, Зборѣла сѣм, *свѣ* сѣм зборѣла.; наредим *свѣ* на онѣј млѣко, памтим да имало *свѣ* Се, *свѣ* ти кажужем; Бог^к нека даде *свѣ* што је добро!; *свѣ* њима се да́ло; *Свѣ* што трѣбало у кућу да ради, радила.; мајка не могла *свѣ* да ги достигне да ги обуче лепо, спрема́мо *свѣ* што има, што-знам тој по старински *свѣ*; Убивале *свѣ*, убивалестѣоку вампири. Ја, Чѣле *свѣ* попаду доле. Утепоу ги *свѣ*.; Кѣд излене пролећ, смо ради́ле *свѣ*.; Ал си га нагноја *свѣ*?; *свѣ* си натовари́ја, изнесѣмо *свѣ*, узгрувјуе *свѣ*, ја *свѣ* би пушти́ја, Бог нека даде *свѣ* што је добро Вр, за *свѣ* пома́га тај црква, ја је каж'ем а љѣна праи *свѣ*, И она мѣне, и ја њѣји и овѣма да́вам *свѣ*.; раши́рим *свѣ* пелѣне, *свѣ* он га научи́ја, Шиптари *свѣ* ће пострѣлоу, *свѣ* имамо лѣпо, *свѣ* кољѣмо, *свѣ* сам скину́ла, *свѣ* смо зајмува́ле, *свѣ* да однесе вѣтар Шт, *Свѣ* има́м, има́м, има́м!; Ђорђи́јо, а ти *свѣ* си га преда́ја!; *свѣ* сѣм ги га да́ја; Ко́је је нај младо девојче у кућу, оно *свѣ* ги врже јѣну за дру́гу.; чо́ек да ги веру́је њима *свѣ*; *Свѣ* тој никој памѣтан чо́ек ги измисли́ја куд нас.; да видимо *свѣ*, није ка сѣга што има́ш *свѣ* до́ма Бе, трѣба ле́ба да спре́ми за *свѣ*, *свѣ* се принесе на со́вру, дома́нин погледу́је да не изгѣри *свѣ*, *свѣ* спре́ма, на та́нур *свѣ* наста́ља, дадоу је *свѣ* што трѣба, йдоу у *свѣ* своѣ што ми́сли, и се запáli *свѣ* ѣно ДБ, Па *свѣ* што трѣбало, *свѣ* сѣм работала.; Раки́у вру́ћу, *свѣ* што смо има́ле, однесѣмо го́ре.; кућа те́че на *свѣ* сране, донесѣмо *свѣ* што трѣба, ни укра́ле *свѣ*, донѣ́а ми *свѣ* ГБ, *свѣ* да има́мо у кућу, изва́диш *свѣ* што има́ш; ставимо *свѣ* – тикву дебѣли́кву, коприву, си́рим; ја *свѣ* сѣм сејала, ба́цаш *свѣ*, *свѣ* те́ј тра́фке ста́јмо; Па *свѣ*, жими-ти. Оре́мо, сеѣ́мо.; *свѣ* смо тепале док смо могла́ле Го, Те *свѣ* сѣм плѣла ја мо́јема деца́ми. *Свѣ* ручно, *свѣ* са́ма.; Пона́пре *свѣ* је́ле. *Свѣ* што ги да́ш, *свѣ* је́ле.; па га оперѣмо *свѣ* у рѣку; Да опереш *свѣ* на ру́ке па да но́сиш *свѣ* у р'ѣку!; *свѣ* га измеша́мо, не мо́же да изе́де *свѣ* Др, *свѣ* наопа́ко да ми обрне, ми поцрвенѣло *свѣ* овде, а онај *свѣ* о́ћаа да намѣта, кри́за била за *свѣ*; Има́а онај водаци́ја што разговара́а тако сѣз девојку, сѣ[с] *свѣ*.; она *свѣ* поштува́ла, да не би изгорѣ́ја *свѣ* Ви, вери́га тој служи́ла за *свѣ*, здрау́ чо́век *свѣ* издржи́ Су.

99.3.3. *Свѣ* са прилошким значењем, најчешће са значењем „увек, свакад, непрестано“, потврђено је обиљем примера. Оваква употреба, иначе, карактеристична је и за околне говоре (Младеновић 2010: 166).

Кат сам ја овде дошла, понапре, *свѣ* смо на тај дан машћувале јајца; Сэс котличиће воду јен на другога. *Свѣ* ће се окупоу, сал вода ће биноу.; везле жене па *свѣ* шарѣно, топчано; Не смо смеле да га остајмо ни минутку куд другога. *Свѣ* по себе.; Нека је колко оће далѣко, *свѣ* док одидну до гробишта, *свѣ* га плакале жене. *Свѣ* да плачоу.; моја свекрва рађала *свѣ* мушки децу.; *свѣ* тој ни биле штѣм коликве, *свѣ* тако до сѣдам; Клас је нагоре. *Свѣ* тако уз дубак³. Уз дубак *свѣ*.; А, у навилце тако: коласто га напрајо навилце, и туроу сэс вилу – отуд па отуд, отуд па отуд, *свѣ*.; Тѣ овде распорѣни рукави и на њи гајтани *свѣ*.; кэт се *свѣ* онај вода оцѣди Се, *свѣ* смо се мучиле, *свѣ* пѣшке смо ишле; Баба-Марта њона тѣра по њојно *свѣ*.; И заврти га и остаи на страну, остаи на страну. *Свѣ* на кук, *свѣ* на кук.; завија наоколо тако *свѣ*, *свѣ* сама да ткајеш, и *свѣ* уз дубак се туроу, и *свѣ* ручно се жњело, *свѣ* по воденице Ја, И оне *свѣ* око њу, око њу.; Лѣво *свѣ* да идѣте. *Свѣ* лѣво, *свѣ* лѣво ус планину!; *свѣ* му бија шињел *свѣ* изэ пререшѣтан; *Свѣ* му мѣсо попадало од ноге по планине што ишле.; тај бѣрзанска фамилија помрла *свѣ*. Вр, И после се измѣкру *свѣ*.; Сѣк *свѣ* по хотѣлу се праи.; ми мрсимо *свѣ*; А сѣга – *свѣ* јоргани. *Свѣ* ћебиће амбасадор, *свѣ* јоргане, *свѣ* постелине.; Кѣј отишо, кѣј по путу, *свѣ* док се врату, до у цркву се мѣкру.; *Свѣ* се обучоу у страшн’о тѣше.; Ете, она млада, дѣте била, ж’ими дѣца, *свѣ* она га купала.; Кэт њ[e] идѣмо, бѣжем девојчићи искочимо – вода бистра, *свѣ* ће не направу момци, дечурлија, само вода.; кућа се кити *свѣ* с тѣ врбе, коске ће излену *свѣ*, па га свуко *свѣ*; *Свѣ* имамо лѣпо. *Свѣ* кољѣмо стоку.; Милошу оwdѣка *свѣ* да му отѣкнов уста.; И овде *свѣ* мѣдѣр стомак, умѣдрѣа *свѣ*.; Тѣј оwdѣка биле вој *свѣ* куће навамо.; Узоу кофе па с кофе мѣкру *свѣ* лѣуде. Шт, Ги презале лѣђа у лѣђа. И тѣј *свѣ* ја ги одвржѣжем, да ги извѣдим од јарам, да ги одвржем.; Ако ни се јѣде, понесѣмо... И тако *свѣ*. Бе, Кэт се заврши *свѣ* жѣтва, сѣбереш жѣтву, узеш цвѣће.; *свѣ* се дава пѣклон ДБ, Црѣп цигански. Пушћа. Не држи, *свѣ* се искршилѣ.; ѣн *свѣ* у туј бѣрбу тамо бија, комшије *свѣ* дођоу; *Свѣ* мавала, дошле сви.; *Свѣ* било да се кара. ГБ, *Свѣ* ме обањасте, бѣлка ве јѣла!; Овако *свѣ* бија исправан.; *Свѣ* на свако бѣшка.; Па поново, па по тамо, по тамо, *свѣ* док има тај ручица тако.; онѣ чѣрге очистиш *свѣ* лѣпо; За сѣкне, тѣј *свѣ* у цррно се мѣшћевало.; И тако *свѣ* сэс мѣке. Го, *свѣ* смо жњѣл’е ручно; Тѣј било *свѣ* дрвѣно. *Свѣ* дрвѣно било.; *свѣ* мичимо туј сламу: Кѣга, никѣга, на старога, *свѣ* овако тѣ бѣве.; *свѣ* сэс мѣку смо живѣле, *свѣ* сэс мѣрак смо работал’е Др, азил’е да не изгѣри бѣњак *свѣ*. Јер ако изгѣри *свѣ*, ти не можеш да узеш ништа.; се покварил’е л’ивѣде *свѣ*, *свѣ* сэс коње ишле, *свѣ* тѣј тако да ткајеш, *свѣ* да постим, *свѣ* на руке се жњело, *свѣ* сама да пѣреш Ви, Сѣм ицѣпаја дрва *свѣ*!; Онѣј стадо по њу, *свѣ* јаганци, жаловиња и кучићи по њу.; кућа се кити *свѣ* с тѣ врбе, кошуље *свѣ* с руке да шијеш Су.

99.3.4. У сиринићком говору, како је и иначе на ширем призренско-ти-мочком терену (Младеновић 2010: 166–167), *све* се користи као део предлошког скупа *сас / сас / с све* у социјативној конструкцији са ОП. У потврђеним примерима израз *са све* + долази у конструкцијама у којима се предлошким скупом експресивно истиче, појачава значај именичког појма за говорника:

Она ће клékне и ће извуче, тако нагóre, *сас-све-зéвн’у*. Се, И ја сэм дигла рúке јóпе *сас-све-њéга*. Шт, нéмој да вíди *сə[с]-све-жéну* Бе, и ће носíмо сéно *сə[с]-све-њéга* ДБ, Ál зáшто си повáла *сə[с]-све-дрúгу* дéцу? ГБ, *сə[с] све-девэра* у цркву, и *сə[с] све-мúжа* у кућу, смо дóшле *сə[с] све-дéцу*, па *сə[с] све-дéцу* по сока́це, имáле смо кућу *сə[с] свé* девэра, нóси *сə[с] свé* колóмбоћ, дóшла куд нáс *сə[с] све-дéцу*, вíка *сə[с] све-брáћу*, тýј на прáг^к *сə[с] свé* онúј тепси́у Го, и óни ће отíно у цркву *сə[с]-све-дéцу* Др, и њú да гу одвéдо *сə[с]-све-брáћу* Су.

По правилу *све* се налази иза предлога *сас*, губећи тако значење партикуле и постајући делом предлошког скупа (Ковачевић 2005: 131–132).

99.3.5. У придевској употреби општа заменица за количину замењена је придевом *цéл, цéла*:

да се кúвоу *цéл дón*, *цéл дón кúва*!; Што је да бíне црвен преко *цéле* године. Се, Све помрло, *цéла* фамили́а. Вр, *цéу дón* Бе, ни *цéлу* годину, ни да се згрí’еш *цéлу* зíму, *цéло* сéло изгорéло, *цéло* сéло се смíје ДБ, Свí йдоу. *Цéло* сéло.; *Цéла* Жупа, свí слáву. ГБ, *цéла* мавáла гóre Го.

100. Количинске заменице у множини

100.1. Номинатив мн. демонстративних и упитне количинске заменице

100.1.1. Номинатив мн. м. р.:

Гребéни желéзни, зúби *ѡоли́кви*, тíја гребéни.; Крчажíћи од зéмље праéни, тако *толи́кви*.; А, у навíљце тако ... И штóм *коли́кви* нагóre.; ће се напрај *ѡои́цки* кома́ти Се, а пр́сти на њéга *ѡои́чки*, *оноли́кви* пéтли имало Ја, *ѡоли́кви* кошта́њи, *коли́кви* синóви, штóм-*коли́кви* вúци, штóм-*коли́кви* навíљци Шт, *оволи́кви* тр́њи на пúт Бе, *воли́кви* каме́њи, *ѡоли́кви* зидóви, кэт ће бíно ет *ѡои́чки* јасéњи ДБ, *ѡоли́кви* чобáни и бачíце имáло, *ѡоли́кви* војнíци погину́ле ГБ, *ѡоли́кви* зидóви, *ѡоли́кви* чобáни и бачíце имáло, *воли́кви* каме́њи Го, *коли́кви* каме́њи падóше, *ѡол’и́кви* војнíци погину́л’е Др, *кољíкви* каме́њи падóше, штóм-*кол’и́кви* вúци, *кои́чки* камењчи́ћи Ви, штóм-*кољíкви* навíљци, *ѡоли́кви* кучи́ћи, *ѡоли́кви* крчажíћи, *коли́кви* јарíћи, *коли́кви* кучи́ћи, *вол’и́кви* кучи́ћи бíл’е у двór, *овол’и́кви* тр́њи на пúт Су.

100.1.2. Номинатив мн. с. р.

У Нмн. с. р. потврђена су два облика: старији на *-а* и новији на *-е*.

а) Облик *коли́ква*:

коли́ква др́ва, *оволи́ква* не́дра ми би́ла Се, *коли́ква* су гове́да, *шоли́ква* го́еда се украдо́ше Ја, А по́ља на́ша не́ ни би́ле голѣма – е́т *шои́чка* ни би́ле! Вр, А се́ла *шоли́ква* остадо́ше без лју́де. Шт, А бра́т ми има́ше *оволи́ква* раме́на. Го, На фане́ло се ши́л'е е́те *овои́чка* пу́ца. Др, *оволи́ква* ја́јца се ма́стило, *вол'и́ква* ко́ла пу́на сзз др́ва Ви, Не́ се се́кло да се го́ри *овол'и́ква* др́ва. Су.

б) Облик *коли́кве*:

по́напре не́ останува́ло *оволи́кве* се́ўске др́ва Се, *воли́кве* др́ва кри пу́т Ја, Ви́ко у ста́ро до́бо се́ла не́ би́ле *шоли́кве* ка сѣге. Вр, *коли́кве* би́ле ја́јца Шт, Е́, мо́ре, на́пре у паси́ште па́сле *шоли́кве* го́еда! Бе, *Коли́кве* су ве́ј вра́та? ДБ, *оволи́кве* гове́да ка ку́ће, *коли́кве* су гове́да ГБ, не́дра на њи́ *оволи́кве* Го, *Коли́кве* му су зало́га, ка са́ње. Го, е́ве *кои́чке* ја́јца се ма́сту Др, *шоли́кве* го́еда, *кол'и́кве* др́ва Ви, Ову́ј годи́ну *шоли́кве* се́на ни скапа́ше у лива́де. Су.

100.1.3. Номинатив мн. ж. р.:

штóм *коли́кве* ни би́ле, све́ то́ј ни би́ле штóм *коли́кве* Се, не́ су б́ш *шои́чке* ложи́це, *коли́кве* ку́ће се награди́ше Ја, Не́ се сѣ́шаш – не́ би́ле *шои́чке* каљани́це.; *шоли́кве* му́ке смо про́шле Вр, њи́ве ми су *оноли́кве*, *оволи́кве* со́бе Шт, *оволи́кве* па́ре, *шоли́кве* рабо́те ДБ, *оволи́кве* со́бе, *оволи́кве* па́ре ГБ, *шоли́кве* па́ре се донесува́ло, *оноли́кве* лива́де се има́ло пре́ Го, *шол'и́кве* рабо́те, *шоли́кве* па́ре се донесува́ло, *онол'и́кве* л'ива́де се има́ло пре́, *коли́кве* њи́ве се има́ло Др, а *кол'и́кве* л'ива́де ни би́л'е, *коли́кве* њи́ве се има́ло, *кол'и́кве* л'ива́де ни би́л'е Су.

100.1.4. Количинске заменице уз именице *бра́ћа* и *де́ца*

Специфична позиција ових именица, са несагласјем обличке јединине и множинског значења доводи до колебања у употреби придевских речи уз ове именице.

а) Уз именицу *бра́ћа* доминирају потврде према множинском значењу м. р. Ређе су потврде на *-а*.

а¹. Облик *оволи́кви*:

оволи́кви ми би́ле бра́ћа ма́ти кэд ми умр́ла Се, *Коли́кви* ти су бра́ћа? Ја, ови́ја мо́и *шоли́кви* бра́ћа Вр, *коли́кви* му су бра́ћа Бе, *шоли́кви* бра́ћа не́һале Го.

а². Облик *оволи́ква*:

коли́ква ти су бра́ћа Се, па и *оволи́ква* бра́ћа уми́рале ДБ.

б) Уз именицу *де́ца* потврђени су облици на *-а*, *-е*, *-и*.б¹. Облик *оволи́ква*:

Коли́ква му су поста́ра де́ца? Се, На́пре *шоли́ква* де́ца уми́рале от кашљи́це. Ја, И *воли́ква* де́ца мога́ле да чу́воу сто́ку. ГБ, Не́ се оста́љоу са́ма *шои́чка* де́ца. Го.

б². Облик *оволи́кви*:

Кэд бiно дѣца *оволи́кви*, ће ги одбiјеш от сiсе. Се, Дѣца ми бiле *иоли́чки*, а рабóто и *у́фни*. Вр, *Ал мóже оволи́кви* дѣца да кóсу ка постáри?! Бе, А мýшки дѣца, *коли́кви* ти су? ДБ, Нé ваљáло да скiто нѣћом *овол'и́кви* дѣца. Др.

б³. Облик *оволи́кве*:

А и се рађáло, а и умира́ле *иоли́кве* дѣца. Ја, *Колíкве* бiле теј-дѣца што оти́шле по бѣњак? ГБ, Кэд бiле ёт *оволи́кве*, дѣцу смо остаљáле дóма. Го.

100.2. Номинатив мн. опште заменице за количину

У Нмн. опште заменице за количину у именичкој употреби стабилизован је облик мн. м. р. примерима типа: *Свé* оти́шле у пóље да жњи́јо. ГБ, заменица је заправо употребљена придевски, а из синтагме је испуштена управна именица.

У придевској употреби у Нмн. стабилни су облици на *-и* м. р. и *-е* ж. р., док се за с. р. претежно користи облик на *-е*.

100.2.1. Именичка употреба:

Они зна́ле тó да сéјо *сви́*.; донесéмо *сви́*, вечéро заéно *сви́*; А овiја дру́ги *сви́* ме држа́ле.; Ка *сви́*, и он та́ко.; И посéду, дѣца, *сви́*, стáри *сви́*.; И на тај покрóвац исполéго *сви́*.; *сви́* се ви́коу Раичéви; И мi *сви́* *ћ[e]* идéмо да видiмо сна́шу. Се, *сви́* тýру дáрр на здравiцу; *Сви́* су лóши, *сви́* – ви́ка.; *Сви́* се промéну лéпо.; Ёве, *сви́* се чýду сáс мéне. Ја, *сви́* су школовáни Вр, И ж'ёне, и омлади́на, и стáро и младо. *Сви́*, кóј мóже.; Га скрши́мо, па *сви́* по мáло изедéмо, тóј јáјце пробáмо *сви́*.; *сви́*, кóи ће дóу на крши́вáње; *узоу сви́* виљу́шку, пóсле на со́уру дува́мо *сви́*; Се мi *сви́* би бiле стрелáни. *Сви́*.; смо и́шле у цркву *сви́*, ал онóду *сви́*, *сви́* иду код мáме и кодэ тáте, па и мi *сви́*, па скýва да пи́у *сви́*, и *сви́* ни ви́коу Шт, *Сви́*, жéне се дигóше и отóше.; *сви́* смо носiле пáпке, *сви́* да опростiмо, *сви́* да оти́ну у цркву, *сви́* кэт смо пи́јани добијéмо сiлу, до моéга дéде *сви́* умира́ле; И *сви́* кóј чýле на телевизор, исéкле ги.; *сви́* нáши од óвде и́шле тáмо у Подри́му, *сви́* ће причáмо сéга, кэ[д] до́ђоу мýжи *сви́*, *сви́* четвори́ца ће и́моу различiта презимéна, и тiја *сви́* страдáле, ка *сви́* што работáле óвде, *сви́* што бiле од óвде и[з] Жýпе, *сви́* бiле пó добри ђáци Бе, и *сви́* му до́ђоу, *сви́* иду по сна́ше, па *сви́* по лéк да га обiђоу; Па *сви́* ћéмо на столи́це. И ће фр́лиу опáнке *сви́*.; већ кэд је врéме за онóј, се дiгноу гóсти *сви́*, *сви́* гóсти се поткáдиу, ће се спрéмиу мýжи *сви́* ДБ, Свé мавáла, до́шле *сви́*.; *Сви́* идоу. Цéло сéло.; *сви́* смо угрожéни, и *сви́* се сáберéмо; А тéда да не брiне за никóга – *сви́* су дóма.; Цéла Жýпа, *сви́* слáву.; За Ђурђéвдэн ујутру *сви́* се оку́поу сáс тра́фке.; *Сви́*. *Сви́* бiле омлади́на, али мéне ми бiло стрá. ГБ, Он што кáже увéчер кэт се скýпу *сви́*.; *сви́* ги виђува́ле, *сви́* се ба́ноу у ку́ћу Го, идéмо на сáбор *сви́*, идéмо *сви́* групáлно, у ку́ћу *сви́* смо имáл'е свáк сво́ј пóсо, и у тóј зевња́но *сви́* једéмо; *Сви́* тiја. Заéно и Дречóви, и Бузи́ни, и Маки́ни. Др, *сви́* се разонодил'е, користи *сви́*,

нe су oни *свi* једнаки Ви, Домаћин нај напре се крсти на сол и л'џба. Пoсле *свi*.; смо мл'ел'е *свi* за'ено, ће умрeте за лeџба *свi* Су.

100.2.2. Придевска употреба

а) Номинатив мн. м. р.:

И трeба *свi* сватoви да се окiту Се, *свi* браћа дoђу кут сeстрe Ја, А ако трeба, *свi* чобани ће дoђо. Вр, А тyј нe биле *свi* волуи. Шт, па кeд видиш што дoшле *свi* вучари Бе, нe су једнаки *свi* л'уди Ви.

б) Номинатив мн. ж. р.:

Свe жeне знале да прeдо, да плeто, да ткaјо. Ја, *свe* oўце што биле у трло Вр, Дoшле да ме виду *свe* мoјe ћерке. Шт, а *свe* краве биле у двoр ГБ, *свe* се јoве ошушилe Го.

в) Номинатив мн. с. р.:

ни *свe* говeда Се, *свe* јaјца трeба се мeсту у крoмит Вр, а *свe* дрва зиме ће се изгoру ДБ, *свe* сeла Ви.

100.3. Зависни падежи једнине заменица за количину

100.3.1. Мушки род

100.3.1.1. Општи падеж јд.

а) Општи падеж јд. = номинатив јд.:

свe да га бoли о[д] *шoликви* бoлес Се, *шoликви* дaр добилe Вр, у *коликви* тањир сте јeле Шт, па да га удари сeс *шoликви* камењ Бе, да се укачи на *оноликви* зид^г ДБ, ни *овоички* дeў нe добија Го, а зaшто њeму *шoликви* дaр Др.

б) Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.:

упрегнyла *воликвoга* коња Се, ал има кoрис од *воликвoга* јaрца Ја, а штo задeваш *шoликвoга* чoека Шт, кoкoшке сeс *оноликвoга* пeтла Вр, позaди *оноликвoга* вoла Бе, *коликвoга* вoла, *коликвoга* сина имаш ДБ, работaа куд јeнoга мицкoга, *овоичкoга* гaзду Го, нe иди сeс *шoликвoга* будaлу Су.

100.3.1.2. Датив јд.:

Нe му је лeко ни *воликвoму* коњу. Се, *шoликвoму* сину мaти нe му трeба Вр, *шoликвoму* пeтлу нe трeбaло ништа Го, *Толиквoму* коњу ни јeн сaмар нe ће бине тeжак. Ви.

100.4.1.3. Локатив јд.:

по *шoликвoму* двoру ни кoкoшка немaла Ја, кaко да га нaђем по *воликвoму* двoру Бе, А мi сви смо спaле по *шoликвoму* крeвeту. ДБ.

100.3.2. Средњи род

100.3.2.1. Општи падеж јд.:

коликво јaгње ће кyпиш Се, *oђна* нe да узе јeно-прасe *овоичко* па да омрси oнoга чoвeка, *коликво* кoло ће тyриш Ја, за *коликво* плетивo имаш прeђу Вр,

из њијуче *ѿолиќво* Шт, *волиќво* гасарче, от *колиќво* дрво, смо туриле још јено буре тако-*ѿолиќво* Бе, за *ѿолиќво* прасе ДБ, од *ѿолиќво* рипање Го, имало у *оволиќво* гњездо Др.

100.3.2.2. Датив јд.:

овоичќому јагњету Шт, а што да даш *волиќвому* прасету Бе, а немој месо детету *ѿолиќвому* Го, требало млеко и *оволиќвому* детенцету Др, А што му даваш да сиса *ѿолиќвому* телету? Ви, И л'ек ће натрошиш у мл'еко *ѿол'иквому* детету. Су.

100.3.2.3. Локатив јд.:

Напрајла шаре, шаре по *ѿоичќому* јајцету. Се, немало ни јено гњездо по *ѿолиќвому* дрвету Вр, и по *колиќвому* селу Бе, А брат па нити могоу да се сакрије по *ѿолиќвому* мицќому селу. Го.

100.3.3. Женски род

100.3.3.1. Генитив јд.

а) Облик *оволиќве*:

уморила се о[д] *ѿолиќве* рабѣте Се, сѣм остарѣла од *оволиќве* мѣке Вр, а што да однесе ис *ѿоичке* њиве Шт, ку[д] *ѿолиќве* вѣде ГБ, од *онолиќве* вѣде не могао да се прође Го, а от *кољиќве* ракије се напија Су;

б) Облик *оволиќвѣјзи*:

обелеле му кѣсе о(д) *ѿолиќвѣјзи* бриге Ја.

100.3.3.2. Датив јд.

Изразито доминирају облици на *-ејзи*.

а) Облик *оволиќвѣјзи*:

волиќвѣјзи ћерке не дава Се, зашто да переш *оволиќвѣјзи* ћерке Ја, *волиќвѣјзи* козе Вр, *ѿолиќвѣјзи* квачке ласица јајце да ўзе Шт, зѣр и *волиќвѣјзи* Бе, *волиќвѣјзи* жѣне не се дава Го, *вол'иквѣјзи* козе Ви, *кољиќвѣјзи* краве тѣље Су.

б) Облик *оволиќве*:

а зар млеко *волиќве* маѣке Го, требало повише сѣно *ѿолиќве* кобиле Др.

100.3.3.3. Општи падеж јд.:

де си узела *волиќву* прѣђу Се, у *ѿолиќву* вѣну Ја, У *колиќву* чѣмку ће тѣрим? Шт, не сѣм видија *оволиќву* свѣдбу ДБ, позади *колиќву* кѣћу ГБ, на *колиќву* траву Го, Штѣ па ће стѣне у *ѿоичку* рѣку детѣѣву?! Др, ништа немало у *ѿолиќву* њиву Ви.

100.3.3.4. Локатив јд.

а) Облик *оволиќве*:

и по *ѿолиќве* вѣне Се, ће се нађе свѣшто по *ѿолиќве* вѣде Ја, да се изгѣбиш по *ѿолиќве* кѣће Вр, дѣбро си жѣва према *ѿолиќве* мѣке ДБ, А кѣ не ће се умѣриш косеѣћи по *ѿолиќве* ливѣде! Го.

б) Облик *оволиквѣјзи*:
 путуваа по *ѿоликвѣјзи* ладноће Бе, тој није ништа према *воликвѣјзи* ладноће Го.

100.4. Зависни падежи множине заменица за количину

100.4.1. Мушки род

100.4.1.1. Општи падеж мн.:

немој да *узеш ѿоликве* кошѣве Се, сас *оволикве* волóве носија Ја, пред *оволикве* коње Вр, на *ѿоликве* зидóве, за *ѿоликве* стогóве Шт, от *коликве* матраце Бе, *коликве* стогóве напраише ГБ, *коликве* жарље му гасиле, сас *коликве* војнице бíја Го, напраила по *ѿоицке* груменчиће Су.

100.4.1.2. Датив мн.

а) Облик *оволиквѣма*:

коликвѣма смо да́ле дарóве Се, *оволиквѣма* деверíма Ја, *ѿоликвѣма* смо помóгле Вр, *воликвѣма* синóвам Шт, *воликвѣма* синовíма, вуци́ма *воликвѣма* ги тóри óтров Го, *воликвѣма* прућíма Др.

б) Облик *оволиквим*:

оволиквим мужíма Го.

100.4.2. Средњи род

100.4.2.1. Општи падеж мн.

Потврђена су три наставка: *-а*, *-е*, *-и*. Доминирају облици на *-а*.

а) Облик *оволиква*:

оволиква јájца мастíле Се, *ѿоликва* го́еда имáсмо Ја, и јéно покварéно у *ѿоликва* јájца ДБ, у *оволиква* др́ва ГБ, за *воликва* јájца Го.

б) Облик *оволикве*:

за *оволикве* говéда Ја, *коликве* јájца ће мéстиш Го, с *кол'икве* др́ва дóша Су.

в) Облик *оволикви*:

сас *коликви* го́еда ће ореш Се, о[д] *ѿоликви* говéда Бе.

100.4.2.2. Датив мн.

С обзиром на усамљеност треба претпоставити да је пример с обликом *воликвим* настао под утицајем стандардног језика.

а) Облик *оволиквѣма*:

оволиквѣма гоеда́ма нашéма Шт, спрéми го́едам *ѿоликвѣма* да ги накр́миш Бе, *ѿоликвѣма* говедáма Го, како да се однéсе сéно *ѿоликвѣма* говедáма Др.

б) Облик *оволиквим*:

воликвим говедáми ДБ.

100.4.3. Женски род

100.4.3.1. Општи падеж мн.:

не знала *воли́кве* путинке Се, не знала за *оволи́кве* му́ке Вр, *воли́кве* ручи́це потóпиш, прóшо врс *ѿоли́кве* шти́це Шт, *коли́кве* њíве сте имáле при́је Гб, *коли́кве* пáре дáде Го, за *коли́кве* му́ке зборéла Др, вржyјоy по *ѿоичке* ручи́це Су.

100.4.3.2. Датив мн.:

воликвéма сестра́ми ги пра́ла тéше Се, *оволиквéма* девојка́ма да збóриш Дб, *ѿоликвéма* крава́ми ги секну́ло млéко Го.

100.4.3.3. Датив мн. уз збирне именице *дéца*, *бра́ћа*, *својби́на*

Уз плурализован датив именица *дéца* и *бра́ћа* заменице конгруирају по броју:

воликвéма деца́ми ма́ти Се, *коли́квема* деца́ми Ја, *оволиквéма* деца́ми Го, *коли́квема* деца́ми Дб.

Уз збирне именице по унутрашњем значењу на *-а* облик заменице условљен је обликом датива именице: ако је у дативу дошло до плурализације, и заменица је у Дмн., ако плурализације нема онда је и заменица у Дјд.

ѿоликвéма својбина́ми помага́а Вр, стока́ма *ѿоликвéма* Го.

100.5. Заменица *свѝ*

100.5.1. Општи падеж мн.:

прко *свѝ* оне́ј крпе, па га изабирáле за *свѝ* жéне Се, јóш тѝ у *свѝ* те́ј бри́ге Ја, тражи́ла у *свѝ* жéне и[з] сéло Вр, нé помóзла ни дéсет кѝла от *свѝ* о́уце Шт.

100.5.2. Датив мн.

Доминантним обликом *свѝм*, Дмн. ове заменице у сиринићком говору ремети стабилност наставка *-ема* у Дмн. придевских речи.

Поред основног *свѝм* присутно је и *свѝма*, док је Дмн. *свѝма* са најмање потврда. Ако се у примерима са *-има* не огледа утицај стандардног језика, онда је наслањање на формант *-има* именица, пошто је заменица употребљена именички.

а) Облик *свѝм*:

свѝм дава́ла ѓна дарóве, целивáла она́ рúке *свѝм*, мóраш *свѝм* што су тyјка, мóраш да прyжиш *свѝм*, сáге да́во па и *свѝм*, *свѝм* деца́ми по јéно Се, *Свѝм* се исчé по јéно пáрче, несолéно. ; и *свѝм* судóве да пýни, ста́и *свѝм* по ча́шу Ја, Моéјзи ћерке сна́ва, и она́ дáла кyму. И *свѝм* на́ми по ку́ће.; прво даде́мо *свѝм* ујyтру, се да́де *свѝм*, и *свѝм* да́дем; Мóра да ми даде́те *свѝм* по јéне опáнце!; па да ви напра́им *свѝм* опáнце Шт, *Свѝм* да ги ста́иш – тóму, вóму.; *свѝм* по јéно и ви́ше; Дáр сэм дáла *свѝм* мушкарца́м, већ малéма деца́ми нé сэм имáла. А мушкарца́м *свѝм*. И жéне, стрине, *свѝм* до јéнем сэм ги дáла дáр.; младоже́ње, свѝкру, свѝкрве, *свѝм* се да́ва Бе, дáле ги *свѝм* по јéн зáлак, да однесе́те *свѝм* Гб, *свѝм* се нóси, *свѝм* се да́ва Го, однесе́мо *свѝм* у

кућу, *свѣм* синоѡам исто да има Др, *свѣм* смо казале исто Ви, *Свѣм* нама ни је овде јѣна слава. Су.

б) Облик *свѣма*:

свѣма давала по пѣт дара Шт, нѡге сѣм мѣла *свѣма* Бе, *свѣма* однесѣмо, *свѣма* кажѣмо Го, да има *свѣма* по нѣшто, ал треба *свѣма* ДБ, *свѣма* се дава дар ГБ, ал никѡму, ал *свѣма* Др.

в) Облик *свѣма*:

ѡтац дѡма ће каже *свѣма* коу девојку му тражија. Се, и за тѡј *свѣма* рѣкни Ја, *свѣма* дади по нѣшто ГБ, *свѣма* да опере нѡге, стаи *свѣма* по ложицу Су.

ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ *овáj*, *ивáj*, *онáj*

101. У систему показних заменица опстао је градуални трочлани систем, мада у сферу употребе заменице *онáj* продире *ивáj*.

101.1. Номинатив јѣднине

101.1.1. Номинатив јд. м. р.

а) Заменица *овáj*:

овáj кѡпус што је јесѣнљиѡ, *вáj* знаѣе траѡке; *овáj* даде овѣјзи, *ивáj* даде тѣјзи; се скува *овáj* кѡпус Се, *овáj* ишо од границе Ја, *вáj* отине, немаа *вáj*-кѡпус свѣж^ш Шт, *овáj* што вѣка, И *вáj*, ѣте врагѡ; откако почија *овáj* рат, али њѣма нѣ ги се свиђа живѡт *овáj* сѡк, а *овáj* ѡѡтац мѡј Бе, а *овáj* пѡ млѡт^а радија у предузеће ДБ, а *овáj* пѡ стар бѣја подѣлен од мѣне, па зборѣја *овáj* мѡмак сѡс мѣне ГБ, А *овáj* леба у црепѡљу се месѣа. Го, а *овáj* син што остѡне дѡма Др, казан *овáj* за ракију, *овáj* да га чѣсти, *овáj* други сѡмо вардија Ви, *овѡј* мѣко сирѣње Су.

б) Заменица *ивáj*:

И *ивáj* кѡј мѡзе, и *ивáj* дѣм ишо у ѡцак; Овде ти је *ивáj*, овде ти је *овáj*.; и *ивáj* тѡмо што ће одмѣта, а *ивáj* тѡмо што чѣка; Ђ[е] идѣте *ивáj* тѡмо, *ивáj* тѡмо.; *Тáj* ћ[е] идѣте по стѡке, *овáj* ћ[е] идѣте да орѣте. Се, *ивáj* што бѣја, *ивáj* нечастѣиви дѡ^х (!) се крије ко^т чѡвѣка, *ивáj* гу пуштија Ја, Кѡј те мрзи, *ивáj* те тѡжи.; што успршти *ивáj* лѡнац; живѣа *ивáj*-чѡвек што га исѣка Вр, *ивáj* је стрѣћан, *ивáj* га чѡа за годѣну дѣна, па ѡвде *ивáj* што ѡре, кѡко се вѣка *ивáj* трн Шт, *ивáj* погинуја на Солѡнски фрѡнт, *ивáj* се бања за Турђѣвдѡн и Мотрѡдѡн, кѡлач *ивáj* што га вѣкамо кѡлач Бе, *ивáj* пѡ стар, *ивáj* леба у рѡда, *ивáj* што сѣје чѣницу, па му поале ДБ, *Тáj* пѡ млѡд, кобајаги, што сѡс мѣне да бѣне.; И кѡј га срѣтне, *ивáj* га крсти.; Му се остѡи на жар, *ивáj* што прѣѡри. ГБ, кѡј мѡже да га увѣти сас ѡста, *ивáj* ће га појѣде; *ивáj* дѡб што бѣја, на Градиште, *ивáj* што га грѡм ударѣја Го, *ивáj* домаћин мѡра да вѡди рѣд кѡће Др, и *ивáj* кѡј ти даде жѣну, *ивáj* син из Немѡчке ми је, рѣч дава *ивáj* што гу прѡси Ви, *ивáj* л'ѣба от чѣнице, стрѣћан је *ивáj* чѡвек; *ивáj* пѡ стар, *ивáj* пѡ млѡд^т и ѡвце Су.

в) Заменица *онај*:

онај *кó[j]* је први рођен, легне у крушац Ја, а *онај* *кóњ* осетија мечку Вр, *Онај* што има папке ка свињске, тија се једуу.; *онај* рѣд да се истѣра дóбро, би се омокрија *онај* кртењак Го, спије *онај* што чува стоку, *онај* óрач *кóј* óре тáмо на њиву Др, *вика онај* унутра, а *онај* *свѣ оћаа* да намѣта, имаа *онај* водација што разговараа Ви.

101.1.2. Номинатив јд. с. р.

а) Заменица *овој*:

овој што се нóси, *овó[j]* је шушено сирење, *овó'* бѣло жíто Се, а *овóј* Благои́но тóј дѣте, за óшто вра́га учи́ло?; а *овóј* с тóј дѣте, има *овóј* сéло зéвњу свѣ под вóду, *овóј* нека ти бíне за цéлу годíну, *овóј* сéло је заштитéно от крушац Ја, кэд бѣше *овóј*, *овó'* мéсто је тра́пно Вр, *овóј* су ми́цка дѣца, *овóјə* јóш двѣ помáле што носíле кóрпе Шт; ; а *овóј* па кудељице за чѣрге што прáјле ДБ, *Овó'* ми се јéде, *и́о'* ми се јéде! ГБ, *овóј* у средíну Го, сéге па увáти *овóј* стање, кэт почéло *овóј* Др, бѣдно мéсто *овóј* нáшо, штó је *овóј*; *овóј* ми је пó сигурно óко, *овóј* пó не́је Ви.

б) Заменица *и́ој*:

и́о[j] је црнóјка, óно сéди *и́ој*, се пренесу́је *и́о'* трло, *и́ој* бíло пóсно; А *и́о[j]* је бéло у њéга. *Тóј* му је сирíште.; има нéшто *и́о'*, тáко бíло *и́ој*, мучник је *и́о'* т́уја што пáда брашњо, *и́о[j]* је свѣ тóј мучник^х; *и́о'* бíло дрвѣно; Зашто óна зна́е *и́ој* што не трéба да се окрéне.; *и́ој* што се нóси, *и́о'* нé смѣа нíко!, *и́ој* му бíло Се, немáло *и́ој* врéме стру́ја, *и́ој* бíло мáло пó лéко, *и́ој* бíло дрвѣно, *и́ој* се извуче, *и́ој* кэд немáла кíша, нíкоа мáчка *и́ој* ги јéде, и *и́ој* се зазборóсмо нéшто, *и́ој* врéме имáле курјáци, *и́ој* се сабирáло, рáвник се звáло *и́ој*, *и́ој* дрво нé сме да се сéче Ја, *и́о'* по њíно повáле, А *и́о'*, т́уј према Нáрцис, *и́а'* камењáр, *и́о'* бíло неки-пút грáд^г; Што остáне кэт се пра́и сирење, *и́о[j]* је цíк. Вр, *и́ој* јáје сéди ми од годíну на годíну, и *и́ој* бíло, тóлко *и́ој* бíло стрáшњо, вíше *и́о'* је штó је Шт, *и́ој* што причáле овíја Бе, *и́ој* што ни је нáша имовíна, Црквíца што вика́мо *и́ој* мéсто; *Тóј* мóже да вра́пче бíне свѣ птíце што се вíкоу;.; *и́ој* што нé се спомíња, сэм мисли́ја да је *и́ој* мéсто, *и́ој* се вика као да је црквѣно имáње, *и́ој* се стáља свѣ у вóду, и *и́ој* што се мýзе Бе, Тáмо дé си бíја куд мóјега брáта, *и́ој* је Влаи́нће, *овóј* Лазарóће. ДБ, *и́ој* се чувáло; колóмбоћ, *и́ој* бíло ка обавéза на Чíсти понедéљак; *и́ој* нé сэм чу́ла нíкога, *и́ој* у стáро врéме ако зборéле, *и́ој* поубáво за појáсму, *и́ој* дрво што га вíкоу имѣлка, јá знэм дí-је *и́ој* мéсто ДБ, и *и́ој* нíје прао, и *и́ој* се забрáјло; *и́ој* бíло старíнска рабóта, дóгáчко *и́ој* бíло; Штó ти је судбíна, *и́ој* ће бíне.; *и́о'* бíло сиротíњски нáрот^г ГБ, гаврани́ца се звáло *и́ој*, и *и́ој* свѣ се однѣсе, *и́ојə* брашњо де пáда, не вáља *и́ој* трóдна жéна да сѣдне, и *и́ој* нé ми сметáло Го, кáко се викаше *и́ој*, *и́ој* се кáж'е богубрáда, *и́ој* што прáјмо стóг, *и́ој* бíло свѣ дрвѣно Др, *и́ој* нé требáло да се сéче, и *и́о[j]* је т́урам мéст^г, *и́ој* прве годíне, *и́ој* имáло жéне што жњéле нáпре Ви, *и́ој* дóбро не́је, самовíлско дрво је *и́ој*, свáку вéчер

шóј било, опúта је *шóј* опáнци што се опутувáл'е, јер *шóј* мóра пó тáнко, *шóј* нé'е сýво, *шóј* де íде вóда у воденицу Су

в) Заменица *онóј*:

и *онó'* цвé'ће тýја; *онóј* што íма, јéло се; да се лéк успрне *онóј* сéме, па тéдо се тýри на рогóве *онó'* Се, *Онó'* што удáра у кáмењ да пáда жíто је трепетáлка.; И *онó'*, кэд 'е лéто, слýнце, изáђе. Вр, *онóј* што да подмáжеш пítу Шт, нé'ће те *онóј*, одмá прекíне *онóј* Бе, *онóј* кóло се врти, и се нарéди *онóј* коно́плe свé, да се налéгне *онóј* коно́плe, *онó[j]* је укупчáно нéшто, цвé'ће *онóј* плáво, да се одвéје *онóј* ж'íто на онé' машинe, скýпи се на гомíлу *онóј* жíто Го, стру́шка што се кáже, *онóј* ка нóж^м; Бýчка, *онóј* мутíмо мáсло; и пóсле *онóј* мáсло се сакýпи, па вратíло се кáже *онóј* што се сабíра. Др, *онóј* стáдо по нý Су.

101.1.3. Номинатив јд. ж. р.

а) Заменица *овáј*:

овáј сна́ва постáра ми 'е за сíна, а *овá[j]* је пó óсра Се, па да пóчне *вáј* трáва лéпо да избíва Ја, *овáј* Горíца Шт, Па *вáј*, црква Свети-Димитрíја, бíла гóре у планину; *овáј* дрýга бíла постáра, *овáј* жéна знá'е ГБ, и *вáј* вóда бíла илáчна, *овáј* црква нáша óвде Го, па сéге *овáј* мóа сна́ша, нé му се свиђáла *овáј* нýна Су.

б) Заменица *шáј*:

свáки дрýги дán да се пéре *шáј* крпа и тéј камéње, *шáј* вóда што сэм ти рéкла је íзвор Се, Јá сэм тáмо сред' сéло, дé шкóла *шáј* стáра.; исíпе се *шáј* вóда, *шáј* жéна што гл'éда блáгóту Ја, *шá'* жéна остáла, дóшла *шá'*-чýма Вр, *шáј* кóја нíје мешáља Шт, имáла *шáј* чéрга козиња́ва ДБ, да пожнí'е *шáј* ћéрка ми, вúче ги се по нý *шáј* нýна кошúља, íма *шáј* рúпа, *шáј* бíла слáма пó мéка, стрéте ме *шáј* ж'éна Го, не пáмту кадáшња је *шáј* црква; *шáј* кó[j] је мláда, íли девојка, íли мланéста; *шáј* црква што је; А *шáј* што бíла стáра, свекр́ва, óна ни спремáла. Др, *шáј* жéна мéси кóлaч Су.

в) Заменица *онáј*:

кэт се свé *онáј* вóда оцéди Се, *онáј* мáчка озгóра, да ми смýди *онáј* кóса Ја, а и *онáј* мéчка се успрáјла на пúт креј мéне, и *онá'* чéла íгра Вр, *онáј* Грóзда што је у Крстичíни Шт, ка стáкло сíја му *онáј* длáка, *онáј* густíна на нé'га, *онáј* столи́ца да ти набíје на вратíло Го, Па íма *онá'* трáва нарочíта, се кáже матíца. Др, *онáј* раки́ја кэд íде пр́во Ви.

101.2. Номинатив множине

101.2.1. Номинатив мн. м. р.

101.2.1.1. Однос номинатива мн. м. р. на -и и номинатива мн. на -е

а) Основни облик Нмн. м. р. у сиринићком говору је *овíја*, *шíја*, *онíја*. Ретко, међутим, потврђено је и: *Овé'* помлáди – синóви, óни óро.; Шилежíна се зóво *онé'* жагáнци мáли кат се одлúче. Се, Овáј íшо од грани́це, нíкој, а

овѣ [људи] ишли ис Призрен и туј се стрѣле. Ја. Пошто у овим примерима постоје јединице које су очигледни носиоци мн. м. р. на *-и* (*ѿомлади, јагѿнци мали*), олакшан је продор општемножинске форме, која је и иначе обележје мн. радног глаголског придева.

б) Интеграција именица са суплетивном множином типа *ѿилићи* у мн. м. р. изразита је, па уз ове именице придевске речи конгруирају у мн. м. р. Потврђени су, међутим, и ретки примери јужнометохијског типа:

Па *ѿѣј* ми су пилићи, *ѿѣј* су. Ја, После изашле и шпорѣти, *ѿѿја* цррни... Кад изашле *ѿѣ* шпорѣти. Ја, И останов *ѿѿја* шишићи туј... Кѣт ће преноћии у тѣј темѣле, ал ће бине пуно свѣ, *ѿѣј* шишићи вода. Го.

Оваквом продору доприноси суплетивна множина на *-ићи*, чија је једнина у с. р., па то подстиче наслањање на факултативе облике Нмн. с. р. ових заменица на *-е*.

в) Поремећај у раздвајању збирне од системске множине доводи до приближавања збирне системској множини. У процесу стабилизације, неке именице чувају облик збирних именица, али су придевске речи уз њих некада у множини. Нетипичан наставак *-е* за мн. м. р., опет, поспешује употребу придевске речи на *-е*. У примеру: Сваки други дан да се пѣре тај крпа и *ѿѣј* камење. Се. Поред наведених разлога могућ је и продор ОПмн. у пацијенс пасивне реченице.

г) У примеру: *Онѣј жути* парчићи се наводи́ле, римски Вр, долази до продора *-е* форме из ОПмн. у Нмн. м. р. Овакав продор потврђен и код других показних заменица.

д) У примеру: И *ѿѣјѣ, ѿѿја* враго́ви, *ѿѣ* сото́не. Вр, показна заменица се односи на *соѿо́не*, тако да нема продора *-е* форме у Нмн. м. р.

101.2.1.2. Потврде са номинативом мн. м. р. (*овија, ѿѿја, онија*):

И после ће отиноу *овија*; они, *овија*, свѣ је давоу то́, она не́е рробо́. Него *овија* де ће гу узоу; И *овија* де отине, они му туру дар на зравицу; А кој се дине понапре, *овија* млади; а *овија* други сви ме држале, *овија* други што требале да гу тражу, кѣ[д] дошле *овија, овија* сви идоу Се, *овија* ће се одвоиш, па и *овија* девојчићи работау Ја, А *овија* други данови, мрси се.; *овија* Немци отишле Вр, дошле *овија* овдека Призренци Шт, А *овија* нићале да ги исѣчоу никако.; и *овија* по стари људи, *овија* викоу, кѣт се завршу *овија* обичаи о́вде, дошле *овија* чичѣви, тој што причале *овија* Бе, а *овија* други у кожѿше ГБ, *Овија* што немале воденицу мљѣле код нас.; *Овија* што имоу ка кучинске шапе, *ѿѿја* не се јѣдо.; И *овија* спремни, јѣно двојца, дова́ту.; Па гу дова́ту и гу, *овија* други, туј на центар, бо́же гу ѿгтну.; Глѣдоу људи, *овија* по старији. Го, а *овија* други, *овија* младићи нико́и, они су по опасни; *овија* се кријо, а *овија* па и[з] село па се крил'е око́ло, а *овија* бѣш мал'и не можов Ви, *овија* наши прошл'е у Албанију, *овија* други се диноу; *ѿѿја* кумови настальо с тој кумство, а *ѿѿја* млади Су;

и́и́ја гребѣни, у темѣље, и збóру *и́и́ја* ка[д] да до́ђо пријатѣљи Се, *И́шле и́и́ја* стáри лúди код неко́га владике, ми причáле *и́и́ја* о[д] тѣј фамили́је, *и́и́ја* ко́ј су по далѣчни; што причáле *и́и́ја* стáри Ја, И свѣ *и́и́ја*, тáј бэрзáнска фамили́ја помрла свѣ; *и́и́ја* чобáни, *и́и́ја* лúди су дóбри Вр, и *и́и́ја* свí страдáле, или *и́и́ја* што *и́шле* до плáдне у шкóлу, *и́и́ја* тúј што до́шле да гу *узоу*, одозгóра што бíле *и́и́ја* камѣњи, *и́и́ја* што бíле по памѣтни лúди, да је по памѣтно *и́и́ја* што узѣле óвде, качáци *и́и́ја* што бíле, *и́и́ја* што остáле тáмо, мóжу да те утѣпоу *и́и́ја* дѣ си до́шоу Бе, До гробíшта *и́и́ја* лúди. *И́сто и́и́ја* ко́и копáли га нóсу до рúпе, ко́и онодíли, óни га носиу; *и́и́ја* радни́ци што копáле, *и́и́ја* што глédоу ДБ, Прво *и́и́ја* стáри јѣле, имáле *и́и́ја* ка мајстóри, пóсле *и́и́ја* обичáи, *и́и́ја* што бíле Го, *и́и́ја* што су да *и́ду* за у н'íву; Свí *и́и́ја*. За'ѣно *и́* Дречóви, *и́* Бузíни, *и́* Макíни. Др, *и́и́ја* нѣки довел'е ми гу Ви, Дошлѣ и *и́и́ја* лúди из Жажíнце Су;

кэд нарáсно *они́ја* лебóви Се, тóј врѣме имáле *они́ја* – покрóвци се звáле Ја, да имáле зúбе ка гребѣни *они́ја* што се чешлáла вúна сэс нíи, на кáнтэр, *они́ја* кантáри што бíле понáпре Бе, За вúну су *они́ја* мáли гребѣни, а за конóплу су тíја клинóви.; да се стáвиу *они́ја* камѣњи, *и́ма они́ја* суварци, и кэд *они́ја* кучи́ћи узлајáше Го, *они́ја* стáрци доодíл'е на гáјрет Ви.

101.2.2. Номинатив мн. с. р.

У Нмн. с. р. потврђена су два облика – са очуваном моцијом рода на *-а* и са новијим обликом на *-е*. Оно што је карактеристично за сирини́чки говор је већа присутност облика Нмн. на *-е* у показним заменицама него у осталим придевским речима, у којима се форма на *-а* боље чува. Нема сумње да је ширење *-е* подстакнуто из дела призренско-јужноморавских контактних говора у којима је дошло до брисања множинске моције рода и свођења на општемножинску *-е* форму (Младеновић 2010: 222–227).

Оваква двојност облика из Нмн. с. р. преноси се и у ОПмн. с. р.

На непотпуну стабилизацију облика Нмн. с. р. сведоче примери типа: Кэдэ се осу́шиw тѣј ручи́це, *и́моу и́и́ј* топíла, копáне. Голéма топíла, тáко, длубóке. Се – у којима показна заменица и поприведвљени трпни гл. привед имају облик на *-е*, док један придев има очуван наставак *-а* (*голéма*), а други придев – у непосредном суседству – наставак *-е* (*длубóке*).

101.2.2.1. Потврде са номинативом мн. с. р.

а) Облик заменица *ова́ј*, *и́ај*, *онáј*:

а па *ова́ј* гњѣзда су од лáни Се, *ова́ј* трла ни бíла позади сѣло Ја, *ова́ј* сýва дрва по дóбро гóру Шт, *ова́ј* свóна, ме бóлу и *ва́ј* рѣбра Бе, *ова́ј* топíла да се исáбу ДБ, ако мóже и *ова́ј* јúжа, по *ја́ка* су *ова́ј* врата от жељѣзо ГБ, *ова́ј* клѣшта су по скупа сѣ тáј, *ва́ј* рáзна зрна *ће* се сíје Го, да дотерим и *ова́ј* гowѣда Др, а тí донесеш *онáј* јúжа Ви;

ни *и́ај* гробíшта вíше немáло Се, *и́ај* вирíшта напрайше ни штѣту ГБ, *и́ај* нíна чúда нѣ се забрайше, *и́ај* мѣста се насел'ише Го, *и́ај* јúжа от слáме,

се ошүшу *шáj* рѣбра за зүму Др, па се уврћо *шáj* јүжа Ви, нека се искршу и *шáj* врата Су;

онáj врата на күћу Вр, *онáj* гробішта Ви.

б) Облик заменица *овѣј*, *шѣј*, *онѣј*:

овѣј дрва, *вѣј* свона о^т цркве Се, *овѣј* наша говѣда су мицка, *овѣј* топїла биле сѣўска Ја, па се ўзе *овѣј* јүжа Шт, *вѣј* мѣста свѣ бїло упалѣно, *овѣј* четала ГБ, *Овѣј* јájца ће се мѣстиў, *овѣј* нѣ. Го, *овѣј* лѣђа широкѣ, *овѣј* дрвѣна врата Ви, *овѣј* корїта Су;

шѣј дрва биле де је ископано, а *шѣј* дрва што су дељане ги провучоў тўја у тѣј шупљїну Се, скапале ни от кїше и *шѣј* врата Ја, понапре *шѣј* трла биле пўне, измрзнале и *шѣј* пўпца Вр, *шѣј* топїла биле пўне сѣс конѣпле Шт, нѣ ће нїкно *шѣј* зрна, *шѣј* гўвна биле на срѣде сѣло ДБ, имало и *шѣј* бачїла у планину Др;

онѣј нѣдра њојна Се, *онѣј* врата Вр.

У примеру: Нїје ка *овѣј* дрўго воће. Др, показна заменица је у множини, пошто конгруира семантички према реалној множини збирне именице.

101.2.3. Женски род

101.2.3.1. Потврде са номинативом мн. ж. р. (*овѣј*, *шѣј*, *онѣј*):

овѣј лазарке се обучувале у бѣлу кошўљу, а *овѣј* чѣле што су у трмку, ћўти кѣт плачоў *овѣј* постаре, ће ме спазу *овѣј* што жњѣјоў, имале ка сѣг *овѣј* лопате желѣзне Се, кѣт почѣле *овѣј* демонстрациѣ Ја, *овѣј* дрўге кѣже му сѣду тако Шт, И *овѣј* као знале Бе, а *овѣј* ћѣрке ми биле по старѣ; и *овѣј* [овце] се плашу, бѣгу; *овѣј* јарїне се кáже Др, и јѣл'е ги кукуруз^с *овѣј* двѣ, трї годїне Ви;

такве ги биле *шѣј* целѣтке, имале млоγο *шѣј* сотоне, тако се *шѣј* њїве гнојле Се, те *шѣј* кокoшке гу се извѣле, имале *шѣј* самовїлке, и *шѣј* траўке да накрму стоку, *шѣј* дрўге [овце] ал не биле њојне Ја, *шѣј* глãдне годїне кãд биле Вр, тупкале *шѣј* лазарке Шт, у лўде су *шѣј* чўме, *шѣј* сотоне; *шѣј* старѣ нѣ се викале на їме ГБ, *шѣј* помладе жѣне да жњїјоў, *шѣј* трї дўпке, їма *шѣј* сотоне, *шѣј* старѣ носїле, да се обўчо *шѣј* помладе, *шѣј* жѣне што немале дѣцу, *шѣј* лѣсе биле дoбре за клўсе Го, Ја нѣ-знам кáко се вїкав *шѣј* [печурке]... Кoје су *шѣј* ка окрўгле, *шѣј* су мале, *шѣј* знам да ги сãбирале, да ги јѣле. Др;

а у дрўги прѣдоў дѣ излãзиў *онѣј* помузѣне [овце] Се, па и *онѣј* дрўге жѣне дoшле Ја, знãш де ни биле *онѣј* [овце], се купуале *онѣј* [крушке полошке] понапре Шт, се пoтопи *онѣј* кѣже, се скўвоў лѣпо *онѣј* кѣске, oвде чарапе *онѣј* жѣнске везѣне, имало напре *онѣј* лѣсе дрвѣне Го, *онѣј* опўте се испл'ѣтоў, да нѣ би се дїгле *онѣј* пчѣле, имал'е зевњане *онѣј* кал'анице, па имало ш'то се струж'е *онѣј* наћви, па їма *онѣј* сїтне гњїде Др, па їма *онѣј* рãзне тѣ трафке Ви.

г) Уз именице *дѣца* и *брãћа* потврђен је облик Нмн. м. р. показних заменица:

јер је умирале *овија други* деца... Ми, ^усвам родила – четири *мрџиви*, четири *живи*. Три сестре и јен брат. Шт, после *овија* деца ка настасале; Ја исто ка *иџија* деца. Наши деца, од оџде што ишле по школе, сви биле по добри ђаци, чџни ми се, него *иџија* што биле изэ град. Бе, Деца, *овија* по млáди. ДБ, Се нишал’е деца, *иџија* по млáди. Ви,

овија браћа да се ожџну Се, и *иџија* браћа кэд порасле Шт, и *овија* браћа требало да помогно ГБ, браћа *овија* не ги било брига Го, *онија* браћа Ви.

101.3. Зависни падежи једнине показних заменица

101.3.1. Мушки род

а) Генитив јд.:

И о[д] *иџога* дэна више нџкэт не радџмо на тáј дэн. Шт, Свџ почџло лошо о[д] *иџога* деџтога априла Бе, А свџ ни се платџло од *вога* празника ДБ.

б) Општи падеж јд.

б¹. Општи падеж јд. = номинатив јд.:

а *овај* пánтим; четири сџџе да држо *онај* стџжар, искуџај *онај* мрсэ, изџучем испод *онај* лџба тáнур Се, ужџгне га *иџáј* сáчэ, се тџри црепџља на *иџáј* ^уггэњ Ја, по шáрен од *овај*; да видџмо *иџáј* грóбⁿ Шт, а за *овај* деџ оџде се прича, да остáне на *овај* свџт Бе, и ломџмо после *онај* лџба, изџади *онај* срж^m, на *онај* тáнур после га подџнем, истрџсеш *онај* пóздэр Го, бџш *иџáј* дэн не мóра да дáваш по комшџје; а *онај* кáјмак сэбџреш, пóсл’е *онај* мáс га истóпиш’, сэбџрем кэд усџрим *онај* сџр Др, и пóсл’е помџте *онај* кáмен’ Ви, мџ *иџáј* обџчáј немáл’е смо Су.

б². Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.:

сам га стрџја *иџога*, *овога*; сэс *иџога* кóј ће џре Се, јóш рађáла о[д] *иџога* мџжа, јá приђо при *иџога* тумáча Вр, а *овога* тџроџ; и óн ће га напише на *иџога* што знáе Бе, нóсив тáмо *иџога* вџка ДБ, за *иџога* младожењу да се удáде, нџкат не смо нáшле *иџога* сэ[с] свџњске пáпке Го, *овога* мил’ицáјца, нџ *иџога*, нџ *овога* Ви, кэт сэм се јá удáла за *овога* човџка, и га зарóбише *овога* мóјега човџка, да утепáл’е *иџога* Кóцу Су.

в) Датив јд.:

и óна ће тóпи олóо *иџóму*; нóси *онóму* што вржџе Се, тџшко *иџóму* кóј више не мóже Ја, а трџба и *иџóму* сџну, *онóму* лопóву сџд опростџја Вр, тџ си му жџна *иџóму*; Ја по пет евра *иџóму*, пет *иџóму*. Шт, *овóму* вџка; Свџм да ги стáиш – *иџóму*, *вóму*.; а *иџóму* постарóму брáту; џма и џџгоџ кррс, *иџóму* брáту Бе, свџ и да се помóгне *иџóму* човџку ДБ, *иџóму* свáту сџпáше да пџје, *овóму* најстарóму да óстај ГБ, да му се врџи у глау *иџóму* кóј тóј урадџја Го, да му прџжим пóмоћ *иџóму* кут кóга сэм Др, *Вóму* л’и си ођáла да се дáдеш? Су.

г) Локатив јд.:

Пуно кокошке по *шóму* двóру. Се, А камење по *шóму* пúту, ће искрши́мо кóла. Бе, Ћутите ако видите нешто по *шóму* двóру. ГБ, Ал си видела – по *овóму* шпорету никоа рђа. Го, Требало кóј по *шóму* пúту, кóј по *вóму* пúту да бéга. Др, Свé деца ни спале по *овóму* трóњу што га видиш. Су.

101.3.1.1. Средњи род

а) Општи падеж јд.:

у *вó* наше сéло, *вó* у доўњу мавалу, тóри се у *вó*; ја *шó* не пáнтим, знале *шó* да сéю сви, сэс *шóј* се јéло нáпре, сирéње прáи у *шó* што однéла, свé *шó* растури́ла; га вржо с *онóј* црвéно кóнче, а и мого́ло и на *онó*, и се сабéре *онó*, па тóру унутра *одá онóј*, држале *онóј* тррскáло кэд ишле по пúту, и му стáјмо на *онáј* пóвој, нарéдим свé на онóј *млéко* Се, па *овóј* за једéње; за *шóј* сэм те извикáла; дрвце никóе од бóрр, *од онóј* Ја, га родила *шó*-дéте, [д] *шó* дéте јéдно, имáло за *шó* врéме, на прáг *шóј* смо носíле, *шóј* смо турáле мý у бóчку и кáјмак, *шó* камење што видиш тóјка, и стáви *шóј* у никој-лóнац Вр, *овóј* за деда-Стаменкóву дúшу, *овóј* за свекрвину дúшу, да види бáба *вóј* што ти је оwdéка, како прíчоу за *овó* врéме; у бáшчу се мéта *шóј*, *шóј* дé оћеш бáциш, *шóј* јáје; нећу ја *шóј*, *шóј* нíкэт не смо јéле, мóји нећáле да ми јéдоу *шóј*, ја *шóј* не нóсим, како-кóј дáва *шóј*, *шóј* јáјце пробáмо сви; мичíмо *онóјá*, на *онóјá* што се мáау кумбáре, смо турáле *онóјá*, смо прáјле *онóј* варéно сирéње Шт, *Овóј* што ће исéчеш, изéјте – вíка – и *шóј*.; *вóј* тóри, *вóј* измéшај, нéмам *вóј*, нéмам *шóј*; за *шóј* ви је лéба; не мóгу ни за *шóј* да гарантујем, ја не верујем у *шóј*, нíкој памéтан измисли́ја *шóј*, ће скркам *шóј*, отворí *шóј* пенцéрче, и ја појéдо лéк *шóј*; и се вáлоу у *онóј*, донéсо *онóј* што пúмпа дим сэс крп Бе, *шóј* рáди сéге, и с *шóј* смо вржувáле, не-знэм да прíчам за *шóј* нíшта, сáбереш *шóј* пó окрúгло; већ кэд је врéме за *онóј* ДБ, *овóј* оћу, *овóј* нећу; *шóј* да ти кáжем, дáде *шóј* што íма, и у лíје турáле *шóј* ГБ, да придржáва *овóј* дрво, *овóј* да урадиш; направíја гóлем крс на *шóј* íсто мéсто, *шóј* смо радíле, сэс *шóј* жíто, кóј бринúја за *шóј*, па да покíснеш'э *шóј* тéше, и поткáдимо *шóј* свé, сипем *шóј* мéсо што íмам; íма *онóјá* да óстри кóсу, од *онóј* дрво што га стáвиш у тóј кóло, *онóј* вéнче нáђоу, обóчоу *онóј* јелéче, и њн пóсле úзе *онóј* жíто, и закóчиш *онóј* кóло, он тóри *онóј* мóје креј њéга, растегнéмо *онóј* јúже, íма онóј стрáшно на дрóб Го, *овóј* помíцко нóсим у њíву; и *шóј* смо горéле, *шó* свé мý смо радíле, и у *шóј* зевњáно сви јéдемо, и носíле *шóј* вунéно, мý кáжемо за *шóј* и барани́ца; па исéчеш' *онó* гóре што је запуњéно, *онóј* мáсло сáберéмо, имáмо *онóј* конóплé, да стрóш' и *онóј* ж'íто, сáл тóри у *онóј* качíће, а *онóј* мл'éко га усíриш Др, кóј ће да чíсти *овóј*, кэд врзúјеш кол'éно *овóј* дéсно; ононо́ди *онóј*, *оној* што знáм ће ти кáжем, *оној* што не-знам Ви, *шóј* врéме бíло лóутíке печéне, *шóј* сэм гледáа у шиптáрске крáје, ни кóј *шóј* учинíја, *шóј* н'é-знэм, *шóј* да ти кáжем; Загрáдиш *онóј* што трéба, оберéмо *онóј* сéме, па *онóј* пóсл'е ће га измíјо бачíце, га измíјоу *онóј* сирíште л'éпо, јóш у *онóј* врéме Су.

б) Датив јд.:

овому детету *маћи*, и *шџому* детету Се, *зуб* се искршија и *шџому* детету Вр, ништа му неје ни *оному* детету Шт, и *вому* и *тому* кучету дадемо Бе, му се слошило *шџому* девојчету ДБ, *шџому* детету мицкџому ГБ, никџлко зрна и *шџому* пилету Го, нит има да даде *шџому* говџду Ви, му је по тџшко *овому* магарету Су.

в) Локатив јд.:

А сџге кучићи скџто по *шџому* сџлу. Се, Бегаући по *овџму* пољу, смо се изгубџле. Вр, Те се нађе нешто за стоку и по *шџџому* брду. Шт, појавџше се Шиптџри и по *шџџому* пољу Бе, а никџје чџле па по *оному* дрвџету у двџр Го, а сџл красте по *вџму* говџду Су.

101.3.1.2. Женски род:

а) Генитив јд.

И у овој скупини придевских заменица потврђена су два облика Гјд. – *овџј* и *овџзџи*. Обичнији је први облик, а тип *овџзџи* од показних заменица нешто је чџшћи него од осталих придевских речи.

а¹. Облик *овџј*:

и ишле од *овџј* сране и дџшле до при *овџј* цркве Се, ми причџле тџја о[д] *шџџј* фамилије, кџлко пџта сџм бија близо *шџџј* ловџчке кџће Ја, да гу довџде до *шџџј* бачџње, од *овџј* краве има^м бџл млџко Вр, до *овџј* годџне, искочџше никџј-љџди ис *шџџј* стџре кџће Шт, о[д] *шџџј* вџде да ме бџли стџмак, Ал се сџћаш кџко смо бегџле од *онџј* жџне? Бе, Ни од *онџј* мџчке нџма кџрис да ваћа мише. ДБ, од *овџј* жџне има дџцу ГБ, па и од *овџј* стране; јџн од *овџј* стране, јџ о[д] *шџџј* стране, и о[д] *шџџј* стране и од *овџј* на рџмо и – ^хџт нџси у рџку, уплетџмо онџј лџску од *овџј* дџске до *овџј*; и о[д] *шџџј* стране и о[д] тџј, врс *шџџј* дџске слџма ^ржџана, ^узе о[д] *шџџј* кумбџре; идџмо од *шџџј* њиве до *онџј* Го, Па идџмо и појџмо о[д] *шџџј* кџће до *овџј* кџће. Др, Не бџва опџнак од *овџј* кџже свињске. Су.

а². Облик *овџзџи*:

и од *овџзџи* снаве има^м поштување Се, Шт^џ, бџдо, од *овџзџи* годџне? Ја, па ће окрџнеш о[д] *шџџзџи* ливџде креј сџло Вр, не мџже свџдба без *шџџзџи* пџсме, док ти се смлџчи јџпе о[д] *шџџзџи* вџде Бе, Сви смо јџле из ишто, џт ис *шџџзџи* кџљанице. ДБ, Прво поћџмо ис *шџџзџи* мавџле. ГБ, И нај прво проћџмо прекај *шџџзџи* рџке. Го, о[д] *шџџзџи* њиве до дџма не говџри Др, Од *овџзџи* годџне седџло жџто за догодџне. Су.

б) Општи падеж јд.:

а у вџну *овџј* прџну; сџс *шџџј* иглу шџје, *шџџј* кџжу гу очистџмо, добџје *шџџј* кисџлину, исџпуј *шџџј* вџду, па *шџџј* слџму гу одмџта; за *онџј* цркви гџре, ^узе домаћџца *онџј* тепсџју, и ^узе *онџј* кџсу, и *онџј* кџсу гу држи, по кџће намџта *онџј* чџницу, и нарџдим ги на *онџј* тенцџру Се, пожџт колџмбџћ од *вџј* годџну нџ сџм запџнтила, никџт^а порџно нџ се мичџја снџг^к од *овџј* годџну, *овџј* стџру

крау ће продадемо, отуд звала *овуј* нашу бачицу, на *овуј* лепоту ће бинеш шугао; *иуј* воду исцрпеш с кашіку, неки зађоу гу *иуј* жѣну, наслага се у *иуј* рупу, ће попарив *иуј* зѣвњу Ја, покрóпи *иуј* трмку, мї се уписамо у *иуј* белешку Вр, јена на *овуј* страну, а *овуј* у наруче, *овуј* годину оћале Шт, попиће *иуј* воду, у *иуј* лѣју ће стаиш Шт, за *овуј* кућу тамо, а *овуј* смо гу нашле скупѣну; *иуј* силу немој да удариш млого, као *иуј* годину, на *иуј* Мерāju што викамо, и сваќ да на *иуј* здравицу дар, изведи *иуј* твоу Бе, у *иуј* годину смо стаљале, кѣт ће гу стаѣиш *иуј* богубраду, и оно сѣди у *иуј* воду; узеш *онуј* киту от кољач ДБ, у *вуј* кућу овде сѣм дошла; у *иуј* бóрбу тамо бија; кѣт смо бегале, у *иуј* кућу ноу смо; *онуј* соврѣ да ги стаи около ГБ, подинеш сѣс *овуј* рѣку, мї кѣт смо прájле *овуј* кућу, у *овуј* рѣку ваћаш; напраѣи Драга *иуј* брану, кѣд завршимо *иуј* ж'ѣтву, *иáj* стожар у *иуј* рупу набїе, па сѣс *иуј* маљицу, у *иуј* рупу лупаш, рупе на *иуј* кожу; и *онуј* секиру од рамо подїго, до *онуј* улицу, уплетемо *онуј* лѣску, да приносїмо камење на *онуј* лѣсу староврѣмску, тѣј на прáг^с сѣ[s] свѣ *онуј* тепсиу, обѣче *онуј* нóшњу, отвору *онуј* лѣску, увржеш *онуј* колѣпку на раме́но, поблагосїљаш ма́ло *онуј* шѣмку Го, и уземо *иуј* траву, óни сѣду у *иуј* одају, свѣ мичїмо *иуј* сламу, и на *иуј* токмѣ има три дрвѣти, вѣта у *иуј* цркѣу; обрїш'еш' *онуј* црепуљу, у тепсију потрѣсиш' *онуј* кашу, кѣт се врѣти у *онуј* маш'ину, тѣдѣ турїмо *онуј* трмку, па у *онуј* бѣчку стаиш Др, *овуј* срану сѣм бија, сѣм имаа четїри дѣцу сѣс *овуј* жѣну моу; мóжеш да мѣстиш и у *онуј* корѣбу, напраѣи од *онуј* корѣбу, напунїмо *онуј* рукаѣицу, ал' и не да ми даде *онуј* ракију прво, мѣшам сѣс *онуј* кашїку ма́лу Ви, *овуј* годину овако, да идеш *овуј* годину, носїте капу *вуј*, ми ступїја на *вуј* рѣку, јен на *вуј*; *иуј* воду оцедїмо, па *иуј* воду врїѣну, *иуј* власїу у сїто ће домаћин, у *иуј* дрѣгу кућу кѣт смо прóшл'е Су.

в) Датив јд.

Дјд. без партикуле *-зи* потврђен је малобројним примерима.

в¹. Облик *овѣзи*:

ја сѣм дала *овѣзи*, тї си дала *иѣзи*; овај даде *овѣзи*, тај даде *иѣзи*; вржемо и *иѣзи* што трѣба да нѣси Се, сїн *иѣзи* жѣне ми причаа Ја, Свѣкар *иѣзи* Миланке ни бија чауш. Вр, Ако ми су двѣ краѣе, ја јѣно *иѣзи*, јѣно *иѣзи*; Младѣнци биле *иѣзи*-снаше мóе, *Тѣзи* Крстáне дѣца отїшле ѣе у Немáчку. Шт, Носїмо дар *иѣзи* цркѣе, у Летницу. ГБ, Па се окрѣне креј *онѣзи* планине тамо.; јѣна мóа сѣстра, *овѣзи* Десáнке сѣстра Го, И свї гледáмо креј *онѣзи* шѣме тамо, ал' ће га видїмо. Др, Прво дам *овѣзи* младѣзи, па пóсле *онѣзи* пó старѣзи ћѣрке. Су;

в². Облик *овѣј*:

а кáко си мого́ла да дадеш сáмо *иѣј* ћѣрке Ја, јѣно млѣко *иѣј*, јѣно *овѣј* Бе.

г) Локатив јд.

И у Лјд. изразито доминирају примери с партикулом *-зи*.

г¹. Облик *овѣзи*:

По *овéјзи* куће нéма нíшта Се, тражи и по *шéјзи* куће Ја, остаљамо по мáло ченицу и по *онéјзи* њíве Вр, млóго људи умрле по *шéјзи* планине Шт, Тóј немáло по *овéјзи*, имáло по *онéјзи* тáмо шуме. Бе, ловíле рíбе по *шéјзи* реке ГБ, ако íмаш по нéшто по *вéјзи* бáшче Го, и úдри никој-бóлес по *овéјзи* нашéјзи стóке Ви, ако се вíди нéшто дóбро да íма по *шéјзи* куће Су;

г². Облик *овéј*:

туцáле се по *шéј* планине Вр, удáри бóлес и по *шéј* говéда ГБ, овáј њíва нíје нíшта према *шéј* њíве Др.

101.4. Зависни падежи множине показних заменица

101.4.1. Мушки род

а) Општи падеж мн.:

и по *шéј* предéле сáс матíку копáмо рупчíће, па шупльíу *шéј* диречíће, тóри озгóр *шéј* камен'чíће мицке, имáло за *шéј* мláде, нарéди *шéј* тањíре Се, А и нé сáм питáла *овéј* мóје, копáа Гóјко *овéј* компíре; дáла ни *шéј* плугóе, видéла *шéј* Цигáне, *шéј* шатóре Ја, сам посупувáла *овéј* мýже, ка сáг *овéј* што затвóроу нáше Вр, о[д] *шéј* тóлко љúде, óн ги спасíа *шéј* дéвет човéка; Кэд íмаш *шéј* ко'шíе, знáш ги дóбро. Вр, сé с *шéј* твóје празнíце, *шéј* сандúце на кóња натоварíле Шт, ка сáк што убíвоу *овéј* политичáре, мóлим ги *овéј* синóи и снáве, ка на *овéј* шпорéте; ^уони узéле свé *шéј* камéње, м'éтаw ги *шéј* обрúче; затвóри бáба млéко у *онéј* чанáце Бе, се обúчоу у *шéј* кожúше стáре ДБ, прáјле *шéј* ђавóле, *шéј* врагóе ГБ, за *овéј* случаéве невал'áшње; и сабирáмо *онéј* руковéђе, изокренéмо *онéј* откóсје свé, кóј имáја од óфце *онéј* ткáне белóве, правíмо *онéј* стогóве, и *онéј* кравајчíће мéсу сáс крс, стáју крсéве *онéј* понáпре што имáло, стáју *онéј* колáне Го, *онéј* наручíће носíмо, прáјле *онéј* танúре, и носíмо *онéј* навíльце, и напраí *онéј* рамóве, и пóсле úзеш *онéј* лíсте Др, тóри у врáта *шéј* мál'е кршчíће, нé сáм имáја јá *шéј* казáне Ви, за *шéј* празнíце се косíло; сáбрáла свé *онéј* ћил'íме Су.

У ретким примерима уз именицу у ОПмн. = Нмн., показна заменица је у ОПмн. на -е: За Бóжић кúпу коштáње, и *онéј* крушке полóшке, *онéј* тврде крушчíћи. И тé крушке ће кúпиу. Се, мóлим ги *овéј* синóи и снáве Бе.

б) Датив мн.:

Ако мóгло *шéма* а зáшто нé и *овéма* људíма?, кáко да се ондése и *овéма* волóам Се, *овéма* ће се дáде за дúшу, требáло да се нарéди и *шéма* косачíма Ја, нíти требáло да кажéмо *шéма* девојчíћам Вр, а и *овéма* синовíма, а *овéма* сватовíма, и *овéма* дáвам свé; *шéма* нé ги дáла, њíма Шт, помáга ги *шéма* што верúжоу, *овéма* мишíма и óтrow нíшта не мóгоу Бе, *шéма* бравíма; Ал кáко да јáвим *шéма* војнíцам? ДБ, А мислíte и *овéма* људíма да продадéте? ГБ, Зар лéк ги клáле стóку вúци и *онéма* чобанíма у планину! Го, Одмá нé ће лáјо на тéбе ако мéтнеш мéсо *овéма* кучíћам. Др, А *овéма* што почéл'е да ги пáлу, по никóму, дóшла војска, угасíла. Ви.

У примеру: За д^ушу се да^ва и он^има ко^ји ради^ли. ДБ, облик он^има, с обзиром на усамљеност, очигледно је преузет из стандардног језика.

101.4.2. Средњи род

а) Општи мн.

Облик ОПмн. м. р. и ж. р. именских речи на *-е* подстакао је знатнију присутност ОПмн. с. р. на *-е* него што је то у Нмн. За овакво ширење *-е* форме у ОПмн. с. р. заслужна је и чињеница да већи број именица с. р. са суплетивном множином има управо ОПмн. на *-е* (к^уче : к^{уч}и^ће). Интересантно је да је ОПмн. с. р. показних заменица, посебно ако се нађе испред управне именице, подложнији продору ОПмн. с. р. на *-е* у односу на остале придевске речи. То илуструју и примери типа: Зб^ору за *и*е^ј њ^ина р^аз^на ч^уда ГБ, А ж^ито нос^иле у о^ве^ј ко^ла д^рв^ѐна Го, Н^ема ни ј^ено м^есто ш^{ип}т^ар^ско до о^ве^ј с^ела с^рп^ска. Др, Па смо се ба^њале ка д^еца у *и*е^ј ко^ри^та д^рв^ѐна што се искр^ши^ле. Ви.

а¹. Облик о^ве^ј:

да с^ечо^у *и*е^ј д^рва, и п^осле то^ј оч^исту *и*е^ј то^пи^ла с^ве; м^и ги пр^ај^мо п^осле он^е ј^ужа Се, и у *и*е^ј п^ер^ја у^дри в^ода, самов^илке ж^иву око *и*е^ј д^рва, т^ури и с^ач на *и*е^ј д^рва, из^ела *и*е^ј чет^ири п^{ил}'^ѝти; ку^фере нату^рала на он^е ко^ла Ја, од макид^онске *и*е^ј с^ела па преко Ш^аре Вр, ^ће ги по^кр^кам *и*е^ј п^ива и гот^уо, д^ецу с^ве *и*е^ј у р^уке и до^ве^до ги д^ома, он^ги ги ^узе *и*е^ј д^рва Ш^т, в^уј год^ину нем^ало ласт^ајце у о^ве^ј г^њезда, у *и*е^ј м^еста н^е с^ам б^ија Бе, ^узо *и*е^ј чет^ала што ост^ано^у од л^еске ДБ, б^оњак се ста^и да прег^ори ус *и*е^ј д^рва ГБ, ни^шта н^е ^ће б^ине ис *и*е^ј п^упца измр^зн^уте, да ми се с^акр^ие з^ми^{ја} у о^ве^ј д^рва Го, па п^осле он^е ј^ужа пр^ај^мо Др, се ч^ује ч^ик у н^аше с^ело о[д] *и*е^ј св^она, им^ало б^ол о^вце у *и*е^ј т^рла Вр, Б^ићи ^ће б^ино п^иљ^ићи од он^е ј^ајца што ми да^доше у р^ода. Су.

а². Облик о^ва^ј:

ис^еко с^а[с] ш^ару и о^ва^ј д^рва Се, а н^е треб^ало да зб^ори пред њ^и за *и*а^ј ч^уда Ја, у *и*а^ј то^пи^ла зар им^ало л^ек в^ода, П^рво донес^емо до *и*а^ј то^пи^ла Вр, му да^демо он^ај чет^ала Ш^т, и ко^њ ме уд^ри^{ја}, ^ете, у *ва^ј р^ебра под^оле ДБ, у он^ај г^њезда нем^ало ни^шта ГБ, н^ема ко^рис о[д] *и*а^ј д^рва Го, у о^ва^ј м^еста ни^кој нем^аа да ни ка^же Др, да дот^ерим и о^ва^ј г^ов^еда, а т^и донес^еш он^ај ј^ужа Ви.*

У примеру: стал'ал'е *и*е^ј дрв^ећа Др, збирна именица је плурализована, тако да се остварује регуларан једнинско-множински однос средњег рода.

У примеру: И накит^имо с^ас он^еј цв^еће. Др, показна заменица конгруира семантички са збирном множином управне именице.

б) Датив мн.:

о^вема сел^ами пок^лон^ите Се, па м^и ^ће однес^емо с^ол и *и*е^{ма} говед^има Ја, ^ће ста^јмо с^ено *и*е^{ма} го^едам Вр, да^ј с^ено *и*е^{ма} го^еда^ми, о^вема стар^ема говед^има Ш^т, а *и*е^{ма} го^едам ни^кој ни^шта н^е донесу^але, ни^кој н^е пом^огле *и*е^{ма} сел^ами Бе, ^ће нос^имо в^оду и он^ема г^овед^ами ДБ, ал о^вема го^еда^ми с^ено ГБ, да се уч^ини и он^ема г^овед^ами, *и*е^{ма} говед^има ни в^ук да пр^иђе Го,

не се сѣћам ал било да дадемо и *иѣма* говедама Др, да се нѣси брашно *овѣма* селама Су.

101.4.3. Женски род

а) Општи падеж мн.:

давале *овѣј* кованице; домаћинства у *иѣј* мавале, изнеле *иѣј* кѣске, а и ѣна има *иѣј* старе фрѣске, чукоу *иѣј* ручице, на *иѣј* матке се редило мѣсо, после ўзи *иѣј* кѣске; мичи *онѣј* кѣске, нарѣдим прѣко све *онѣј* крпе, и *онѣј* пारे после ўзоу; Нѣмој да се излази јер да би дѣте не имало *онѣј* огњенице, вргѣце.; ам има *онѣј* две узенгиѣ и штранге позади Се, ѣна ги уларише *иѣј* маѣке Ја, смо носиле *овѣј* гумењаѣе, вршу мѣсто *овѣј* машинѣ Вр, кућа се кѣти све с *иѣј* врбе, кѣј ѣне *иѣј* кѣске да глѣђе; кѣд вадѣмо *онѣј* кѣске Шт, ако има – жељѣзне, и *овѣј* артијанѣ пारे; ўвек га видуале по *иѣј* зидѣне, ѣн ги *иѣј* паре ўзе, кѣт^а се мавоу *иѣј* кумбаре, измислија *иѣј* каланѣурке, *иѣј* куд нас ўвек ги викале Бе, извадиш *иѣј* ручице, праиш *иѣј* мађије ДБ, приѣоу да прајле *иѣј* мађије, имаа *иѣј* шарѣне клашње ГБ, сејале смо *овѣј* колопѣјке, на *овѣј* цанариѣке, се појавиле *иѣј* жѣне; за једѣње *иѣј* ложице, све *иѣј* трафѣке стајмо; *онѣј* чѣрге очѣстиш све лѣпо, обуѣоу *онѣј* кѣже, узеш *онѣј* кѣре Го, бѣреш *иѣј* ручице, о[д] дрва прајле *иѣј* врље за ѣуѣе, мајстор што набира *иѣј* сѣкне, у *иѣј* каљанице зевњаѣе, у *иѣј* ѣиѣе млѣго се рађало; ѣн сам напраи *онѣј* кудѣљице, и турѣмо по *онѣј* трѣмке, напраиш *онѣј* мѣтке Др, за *овѣј* годѣне ти приѣам; *Онѣј* л'ѣтне сл'ѣѣе, тѣј имѣмо ми. Ви, сѣк смо окренуле на *овѣј* друѣе сл'ѣѣе Су.

б) Датив мн.:

Ни *овѣма* женѣми не верује. Се, ѣе помогнѣмо и *овѣма* женѣми. Ја, и *иѣма* краѣми тѣлу, па ѣемо *овѣма* ѣуѣами Вр, сѣм се радуѣала и *иѣма* тетѣами, ал *иѣма* ѣѣцам, ни *онѣма* краѣм Шт, Ал не си казала *иѣма* снаѣми?; *овѣма* јуницами Бе, *Овѣма* ѣуѣами секнуло млѣко, а *иѣма* није. ДБ, Ако увѣтиш сѣм мише па да дадеш *иѣма* маѣками. ГБ, Ал видиш како се товѣри млѣго *онѣма* магарѣцами? Го, *овѣма* маѣкам маѣићи Др, Нѣмој ни *иѣма* мѣчѣкам да дираш мѣиѣе! Ви.

ПРИДЕВИ

102. Описни придеви

102.1. Неодређени и одређени вид описних придева м. р. јд.

У атрибуѣској употреби доминира неодређени придеѣски вид. Формѣ на -и маркиране су на различѣте начѣне: а) наслањањѣм на придеѣе на -ски (*валѣѣсѣи*, *баљѣсѣи*, *зѣкасѣи*), б) морфолошѣим наслањањѣм на мотивну рѣч (*ѣмѣѣи*), в) присуством само формѣ на -ски/-ѣки (*ѣланѣнски*, *вѣшѣѣѣки*),

г) као средством истицања (*сї́рашињи, гла́вни*), д) преузимањем термина из другог идиома (*сї́ари свáти*, аутохтоно исту функцију врши *чауш*).

У предикативу је присутан неодређени придевски вид, али су потврђени и примери са финалним *-и* од придева типа *баљешéсїи, зекáсїи*. Форма на *-и* подупрта је аналогijом према скупини придева на *-сїи*, која се јавља само у одређеном придевском виду, а могућа је и аналогija према Нјд. м. р. каквоћних и количинских заменица (в. т. 95, 99). У неким од околних говора форме количинских и каквоћних заменица на *-и* срећу се када се нешто истиче, тако да је могуће да је на продор *-и* форме утицао и стилистички моменат.

У примеру: *на́ј ја́ки* је свети-Ра́нђо Ја, у предикативној служби одређени придевски вид највероватније је резултат хиперграматикализације према синтетичком компаративу у стандардном језику.

Када у локални лексички систем продру придеви из стандардног језика, они се у сиринићком говору често употребљавају само у одређеном придевском виду. Тако се као конкуренти јављају *го́лем* и *ми́цак*, са једне стране, и новије *вели́ки* и *ма́ли*. Исто и у: та́нур је *окру́гли* Го, у служби придевског предикатива употребљен је неаутохтони придев *окру́гли*, пошто је локална лексема – *ко́лас*.

102.2. Номинатив јд. м. р., атрибутска употреба

а) Неодређени вид:

Ши́љас ка́мењ, *ни́кој ле́й* ка́мењ, док се *не́* закóпа *мр̑иш*ов чо́век, вéтар кэ[д] ду́ва *ја́к*, а *мо́же* и *ш̑уђа*, та́ј ма́фесэ *беу́*, *јопе* та́ј *цр̑н*, бра́т *и́о мла́д* од мэне Се, *Сї́ар* чо́век, али оти́шо да гу *у́зне*.; *Чи́с* понеде́вник, *и́разан* сто́мак, али *кисоу́* чи́бук њи́н, *и́есан и́уи* Вр, и о́вде свé *мо́дэр* стомак, *сї́ар* обича́ј, *ни́кој сї́ар* чо́век, да л *Бо́г ли́чан* нека-зна́е, та́ј девер *на́ј сї́ар* не́ верува́а, нека се завéта *ни́кој мла́д*, *не́ сї́ар* него *мла́д* да се завéта, *и́о ша́рен* од ова́ј; *ја́к^х*, *разви́ен* Шт, *су́ сїр*, *ни́кој и́амéтан* измисли́ја то́ј, *на́ј убоу́* му́ж^ш куд нас, *цеу́* дэ́н, *го́лем* фбор Бе, шé'ћер *ша́рен*, *Сї́рeћан* Бóжић зра́о да чека́мо!; ће се дигне *ни́ки мла́д^м*, та́ј *и́о сї́ар*, а ова́ј *и́о мла́и^о*, о́уде ју́нак *неже́њеи* ДБ, та́ј *и́о мла́д* сэс мэне да бине, а ова́ј *и́о сї́ар* би́ја, живот *и́ежак*, *сї́ар* да полуд́и до́ма ГБ, *ми́цак* прс, *це́л* дэ́н то́ј та́ко, те́мелъ ма́ло *и́оди́нуи*, *на́ј го́лем* пла́мен Го, *и́о го́л'ем* језик, има́а *го́лем* ко́тар, *сре́ћан* пу́т, и кэд *и́де* *ни́ки сї́ар*, *нешко́луван* до́ктур, не́ се сече *мла́д* кукуру́з^с, има́ло и *до́бар* ста́н Др, Ал'и она́ко *ја́к*, *и́вeрд^м* ша́мар. Ви, Го́ре ка́мењ *цр̑вен* има, л'éба *и́рeсан*, *обичан* л'éба, *здрáу* чо́век свé издр́жи; *ни́кој дэ́н* гра́ *цр̑в'иш*; Један сэбра́а говéда, та́ј *и́о сї́ар*. Та́ј *и́о мла́д^м* и о́вце, кóзе на́ше. Су.

б) Одређени вид:

зу́б вешї́ачки, да му се учини *сра́иши* чо́ек, *гла́вни* пријáтељ, пра́им ка пред *Ба́њи* вéчер, на *Бањи*-вéчер, не́га га вóди *сї́ари* свáт Се, *свéи* Ра́нђо, *на́ј ја́ки* је *свeи*-Ра́нђо, обича́ј та́ј *сї́ари* што се чини, *на́ј мла́ди* сін, *нечасї́иви* ду́^х (!) се кри́је ко' чо́века; *ловáчки* нóж, за Брезови́цу са́мо *и́ешáчки* пу́т би́ја,

само *йешачки* пут имало Ја, војник *бугарски*, *стїароврѣмски* плуг, по нешто *макидонски*, по више *српски*, тај снѣк^г *зимњи* Вр, *Велики* четвртак не смо радиле поље; *Велики* четвртак, што се каж'е; нами ни је слава *Свети-Ранђо*; Како се вика тај трн? Бићи *магарѣћи*. Шт, *Стїари* студѣнац је по воде, неће смрт док не ти дође *суђени* дѣн, *стїрашњи* чоек, туј живи нечастиви.; тој ка *сирошїињски* лѣба, *биволски* рог^к, *јен-бугарски* војник, *зимски* дѣн бија; још *војни* позив, *кућни* праг, кад има *берићейи* дѣн Бе, стрѣхан ви *Бѣњи* вечер, ни *цѣли* дѣн, тај *најстїари* брат рекоу ДБ, Црѣп *цигански*, *нашїињски* језик, тој било *сирошїињски* наро^а, кѣт се нагази на *змиску* кожу; то је *стїари* свѣт, црква *Свети-Димитрија* била горе у планину ГБ, *свети-Ранђоу*, црква *свети-Спѣс*; оцак онај *стїароврѣмски*, *свињски* сапун, некој *коњски* трњ имало, по доле има *корењ велики*, имаја *јен велики* дуб (локално: *голем*), *божи* дѣн, имало и *бели* лук^к (лук : *крómид*) Го, *мал'и* деу дол'е Ви, Ако може *домаћин*, *кућни* чоек, *йо стїари* комшија бија болан Су.

102.3. Номинатив јд. м. р., предикативна употреба

а) Неодређени вид:

Бија *мучан* народ, *стїар* који је, *домаћин* кој је *стїар*^а; коњ ка *сиw*, ка *каружљав*; *Алца* – он *црвен*. *Црвен* а баљести; дорѣа бија *црњикаw*, бија *радосан*, не бија он *срашањ*, и он *нерасвѣштен* до дѣн, да бине *црвен* ... и *зрау*, чоек је *зрав*, тај *ко[j]* је *болан*, ако бија никој *неваљашан*, док је *жив* чоек, већ што се знало *ко[j]* је *скрбѣсан*, да је *болан* чоек, он је *жѣњейи*, *ко[j]* је по више *зборан*, мало је он ка *йоважан*, *весоу* народ бија, кој бија *йо срамљиву*, а онај снѣк^г бија *голем* Се, Ти си *црн* и *ирѣ црн*, Ако сѣм *црн*, а ти *шарен* и *ирѣ шарен*, брат је бија *жив*, си *слободан*, а сѣм бија све *мокар*, *мокар* сѣм бија, Сѣчко-пѣчко је *нај лош*, док је чоек *млад*^м Ја, Он бија *голем* дуб^н, на плућа да је *болан*, *жив* је, све *мокар* бија, док ми бија *живу* муж; *Зрав* си, бањаче!; бија *укусан* лѣба Вр, та[j] је *стїрѣхан*, измеру га колко је *дугачак*, да ти је *йечен* лѣба Шт, Ја колко не сѣм *стїар*, ели неки што је *йо вѣш*, не сѣм много *сујевѣран*, много *сиромашан* је чоек кој држи *магаре*, тај што бија *йо стїар* брат, док сѣм бија *мицак*, ка да бија *зелен* кукурус^с; а он, *јадан*, па *йошїиен* бѣше; бија *голем* снѣг^к, да је никој *лош* чоек, и брат бија *мицак*, кѣт сѣм *йијан*, тај да је *йо стїрѣхан* чоек, трѣба да се покаже кој колко је *силан*, тако бија брат *болан*; не ти бија *груб* муш, *лѣи* ти бија; кад је *кишљив* дѣн; кад је *йун* мѣсец, „*Здраф*-си, бањаче!“ „Да си *живу*, јуначе. Да си ми *жив*, и *зрав*, јуначе!“; да си *живу* и *зрау* Бе, јер он бија много *стїар*, *болѣсан*;, да бинеш *добар*, се живот бија бол *црн* тѣд^г, никој неће је *крив* ГБ, *ко[j]* је *могућан*, овако све бија *исїраван*, док сѣм бија *мицак* Го, кѣт сѣм бија *мицак*, *ко[j]* је *бол ѣсан*, сѣм бија *йашїен* у живот, *болан* је бија син Др, *Суо* је све, пут је *добар*, не сѣм бѣш *зрав*, ја коца сѣм *стїар*, неки је *добар*; *Зраф* си, бањаче! Ви, Кад је *слан*, он ужути; Отац бија *измрзнуи*, *стїрѣхан* је тај чоек, *нај главни* бија обѣд; Ако је *црн* (коњ), он се зове *вранац*. Ако је *црвен*, дорѣја. Ако је баљешѣсти, баљко. Ако је *сиw*, зѣкасти, зѣкан. Ако је *црн*, мѣра

да бине вранац, *вран* коњ; *лош* бија кукурус³, Ми бија *л'еи* човек, ми бија *добар*. Ал'и ми бија свекркар *сѣар*, и свекрва стара. Су.

б) Одређени вид:

свѣг^к бија мало ка *валовасѣи*, Алца – он црвен. Црвен а *баљесѣи*; ка *ѿоглѣвни* је он Се, стомак тако, а *мѣли* Шт, Бѣдњи вѣчер је *ѿосан*, *шѿѣ* је на стрѣде ДБ, *мѣл'и* сѣм бија, Пѣре је *ѿо велики* од брата Др, Ако је црн [коњ], он се зове вранац. Ако је црвен, дорѣја. Ако је *баљешесѣи*, бѣлко. Ако је сѣв, *зекасѣи*, зѣкан. Су.

102.4. Номинатив јд. с. р.:

јено-*голѣмо* чѣло, *скршѣно* крѣло Се, *сирѣо* дрво дѣ се лѣжи Ја, *шарѣно* гоѣдо Вр, лајало тѣј *црно* кѣче Шт, *ѿсѣро* ћѣше Бе, *браѿѣво* јаре ГБ, *голѣмо* карање бѣше ДБ, тѣј *жуѿѣ* пѣле Др, *ѿѣнко* му је грло Ви.

102.4а. Номинатив јд. женског рода:

јѣна *сѣара* жѣна, нѣ *ѿо мѣда* јѣтрва Се, *укисѣлена* мућѣница нѣ се јѣде Ја, *Загоркина* ћѣрка ће се удаде Вр, овај *бѣла* ѣѣца Шт, ѣве дошла и *Гориѣина* мѣти Бе, а јѣш и *сѣѣуна* крава ГБ, *убѣа* ти је мланѣста Др.

102.5. Номинатив множине

102.5.1. Номинатив мн. м. р.

102.5.1.1. Атрибутска и предикативна употреба

Сиринићки говор остао је највећим делом изван балканистичког редуковања множинске моције рода придевских речи: у Нмн. м. р. је *-и*, у Нмн. ж. р. је *-е*, док је Нмн. с. р. нападнут ширењем облика из м. р. односно ж. р., па се срећу форме на *-а*, *-е*, *-и*. Оваква судбина множинске моције у сиринићком говору неочекивана је с обзиром на стање у јужнокосовским и јужнометохијским говорима²³⁴, са којима иначе показује знатну сродност у морфологији. Општемножинска форма на *-е*, како показује материјал, најлакше продире у показне заменице (*Овѣи ѿомлѣди* – синѣви, ѣни ѣро.; Излѣгле *тѣи мѣѣки* музичѣћи *ѿѣкви*. Се, *Онѣи жуѿѣи* парѣћи се наводѣле, *рѣмски*. Вр), док је у придевима углавном потврђена у Сушићу, насељу у лингвотографском контакту са подгорским говором, са којим показује и неке друге сличности.

У примеру А *ѣѣа дрѣги* данѣви, мрси се. Вр – употребљен је Нмн., пошто се облик односи на значење „други дани карактеристични су по томе што се мрси“.

У пасивним и егзистенцијалним реченицама постоји колебање у употреби Нмн. односно ОПмн., па у оваквим примерима треба опрезно при-

²³⁴ Уп. са свођењем трообличја у множини на једнообличје у овим говорима (Младеновић 2010: 248–249).

хватати облике на *-e*, пошто то могу бити и облици ОПмн. Облик именице, међутим, отклања дилему.

а) Номинатив мн. на *-и*:

Кучићи *шариланински*. Круџни, јаки; Кóј бiле *ѡó сѡјари* од мéне. А кóј бiле *ѡомлади*, па и њiма; Кóј фiе да се јáгњу óфце, *мушки* јагáњци да се ојáгњу, а жéна за жéнски; бањак *најмлади* га поју, на сóвру су чанáци *ѡрази*, да су тiја лјуди *ѡрави*, па се састáју кóји су *најближњи*, викале нáши *сѡјари*; Сéге по ѡмоу лјуди, ал су *ѡó жифчáни*; што ги су *нај ближњи* своi, да бинéмо *румéни*, *ушкољéни* брави се викоу *ѡучéни* Се, Круџни гребéни имале, тэј *сѡароврэмски* трубáчи, прозóри *мáли*, оцáци *голéми*, војници *глáдни*; Сви су *школовáни*, тiја лјуди су *дóбри*, бићи нáши бiле *крíви*; Пéкле смо за Бóжић кóлач°, кравајчiће смо пéкле... а мушки овáко – *колáсѡи* Вр, *Прóсѡи* куфэри, мi *ѡосѡјари*, дéца, јéн нé би остá у нáшу кућу, после кэт су *ѡосѡјари*, тóј нé ни давале *сѡјари*, *Вуѡини* се викоу, *Давидóви* и *Вуѡини*, се вика *Некрсѡéни* дэнови Шт, Бiле *мáли* прозорчiћи, бiле смо *фiни* ђаци, *голéми* бiле чанáци, мi *нај сѡјари* попóви смо, ако ти остáноу судóви *немијéни*, туж жiву *нечасѡиви*, и овiја *ѡó сѡјари* лјуди, мi смо викале *ѡó мицки*, нáши бiле *ѡамéѡни* лјуди, сви кэт смо *ѡијáни* добијéмо сiлу, кáко ми причáле овiја *ѡосѡјари*, кóлко бiле *ѡéшки* лјуди, *јáдни*; Ђуринчáни *дóбри* лјуди су; пéт мужа, *сѡјари*; сé *немарљиви* лјуди бiле Бе, се викоу *Некрићéни* дэнови, *ѡó сѡјари* ако знáюу, мóмци *нежењéѡи*, Срétња слáва, *срéѡњи* гóсти!; За цéлу фамилију. *Зрáви*, *жiви*! ДБ, сви смо *угрожéни* ГБ, а мi *мóкри*, ги викоу Главинóви ка *ѡврдóглави*, гребéни *велики* сэс рúчке, тé *рáзни* ђавóли, глédоу лјуди овiја *ѡо сѡјарији*, кэт смо бiле *мицки*, *Некрићéни* дэнови, ако су откóсји *дебéли*, мi смо *сѡјари*, научiмо волóве да iдоу у брáзду *сáми* Го, Тэт смо бiле и *ѡаѡéни*, тэт смо бiле *нешколувáни*.; нáпре лјуди нé бiле *голéми*, на нáшу кућу имáло *сѡјари* црепóви Др, смо гу школувáл'е *јáдни*; Нé су они сви *једнáки*, нé су *једнáки* сви *л'уди*.; Онiја стáрци доодил'е на гáјрет. *Јэс*, *сѡјари*. Тiја *сѡјари* лјуди, знéш. ; Овiја младiћи никóи, они су *ѡó оiásни*.; се омрсiмо тáмо да бинéмо *зрáви*, и да бинéмо *зрáви* као дрéн, ѡмов лјуди *сѡјари* што не знáюв ништа Ви, *Самфiни* смо бiл'е, а мi тэд смо бiле *угњавéни*, *намешћéни* трњи; Пуóви су *ѡó мáли*, *ѡó мицки* су.; Па тринáес, четрнáес дэна бiле *загубéни* у Гостивáрску планину. Па *измрзнуѡи*.; а тiја *мáди*, запазил'е *сѡјари* л'уди, се крсти дéте ако су *крићéни* дэнови, *врédни* л'уди бiл'е куд нáс прiје, па ми порастóше девојчiћи *дрúги* Су.

У примеру: И óн iма тужа унóце – четiри *мушки* Се, придев је у Нмн., пошто је „Четири мушки су“.

б) Номинатив мн. на *-e*:

дрéне крeвéти; Јéно мушко, јéно жéнско кравајче. *Мушке* [кравајчiћи] имáл'е сáл овáко – овáко прекрстив, што је тэнко. А *жéнске* имáл'е éт овáко.; девојчiћи *ѡó мáле*; У лазáрке iдоу девојчiћи *мицке*. Су.

У Нмн. у говору Сушића срећу се две форме: а) форма на *-и*, као маркантна црта сиринићког говора, и б) форма на *-e*, као наслањање на стање

у јужнометохијском подгорском и јужнокосовском говору. Уочено је да је присуство *-e* форме придевских речи чешће уз именице са нерегуларном множином на *-ићи*.

102.5.1.2. Поименичени придеви

Придевские речи поименичавају се у мн.:

Сѝари ми причале, Ѐшле тѝја *сѝари* људи, тѝја кој су *ѝо далечни*, понапре причале *сѝари* да имало тој; *сѝари* останау дома, и *млади* и *сѝари* омесиw крчач, што причале тѝја *сѝари*, а *млади* ѝдоу у поље; сѝг и *млади* не вѝдоу; После изашле ѝ шпорѝти, тѝја *цррни*; Кој дѝнѝви су *дѝбри*, кој су *лѝши* Ја, Њѝни *сѝари* отѝшле из насѝ у Призрен, дѝ биле наѝи *сѝари*, Сѝг^к *сѝари* вѝкоу у телевизѝор ѝма каланцурке; И наѝи *сѝари*; Па мѝtow Нѝмци. Слѝко. *Јѝни* слѝко, *јѝни* баѝо чѝбук; *Јѝни* по стоке, *јѝни* ѝру, *јѝни* вѝчу дрва, *јѝни* руду носѝле смо. Вр, *Сѝари* сѝдоу дома, гра сѝарѝле *мои* ГБ, прво тѝја *сѝари* јѝле, свѝшто вѝкале *сѝари* Го, сѝг *млади* нѝѝоу, *ѝо млади* нека кѝпу што ѝћу, доћѝше овѝја *сѝари* Др.

102.6. Номинатив мн. ж. р.

У ж. р. у Нмн. потврђен је само наставак *-e*, тако да се наводи само мањи део расположивих потврда:

најубаве девојке су из наѝе сѝло Се, и краве *мѝзне*, *комиѝѝне* крзе Ја, нѝ се удадѝше ни *браѝѝе* ћѝрке Шт, биле ми *сѝаре* тѝј тѝтке Вр, *сѝѝе* краве нѝ рѝкоу Бе, отѝшле и *Наѝкине* снаѝ ДБ, *голѝме* нѝге нѝ су за миѝке кондѝре Др.

102.7. Номинатив мн. с. р.

Основни наставак придева у Нмн. с. р. у сиринићком говору је *-a*, чиме се овај говор удаљава од свих околних говора, док су наставци *-и* и *-e* потврђени мањим бројем примера. Присуство различитих наставака траг је различитих дијалекатских система који су учествовали у формирању овога говора.

а) Облик на *-a*:

ѝма *бѝла* жѝта, *ѝланинска* говѝда ѝмо чврсту копѝту Се, говѝда ни биле *сѝѝна*, наѝа сѝла су *миѝка*, па се вѝди *ѝожсѝѝѝа* поља Ја, јѝш *друга* дрва се турале, како се тура *миѝка* дрва Вр, па дрва не гѝру – *сѝрѝва*; *наѝуѝѝѝна* сѝла; *Ѓѝча* свѝна, знаѝ, жѝти-јѝ.; *сѝара* гоѝда, *зелѝна* поља Шт, скупо бѝло *кѝћна* мѝста, имала јѝлка и *бѝла* дрва Бе, нѝ се краде *браѝѝѝѝа* дрва, *голѝма* сѝла, наѝа говѝда биле *слаба* Ви, долѝко биле *ѝланинска* мѝста, по дѝбро ће ѝро *нарањѝѝѝа* гоѝда Су.

б) Облик на *-e*:

наједене говѣда, *сестирине* дрва, *скршѣне* крила, се *дава* *разне* имѣна Су.

в) Облик на *-и*:

сийни говѣда су оуде куд нас Се, *нарањѣйи* гоѣда, *йожњѣйи* поља Шт, нами ни даље *йó* *йѣшки* бремѣна Бе.

102.9. Придеви уз именице *дѣца* и *браћа*

102.9.1. Номинатив придева уз именице *дѣца* и *браћа*

Уз им. *дѣца* и *браћа* у Нмн. срећу се две форме придевских речи: на *-и* и *-а*. Прва форма наслања се на значење именице м. р. *брайи*, али и значење именице *дѣше*, пошто се ова именица односи како на општи појам потомка тако и на мушког потомка.

а) Облик Нмн. на *-и*:

Мóи дѣца, девојчйки, нека ми су *жйви*, пѣт ћерке ймам.; Нека ми су *жйви* дечйца гѣт, и шѣсти сйн.; Мóра да бйно сиромашчйи дѣца, *сирóйи* да бйно. Се, дѣца *деверóви*, дѣца ми бйле свй *мáли*, нека су *жйви* дѣца, док су дѣца *мáли* Вр, Дѣца ми бйле *гóли*, *бóси* дóма.; дѣца ми бйле *мáли*; Нѣ ми бйле *лóши* дѣца; *Дóбри* ми бйле дѣца, свѣ *сáми*. Шт, *Нáши* дѣца, од óвде што йшле по шкóле, свй бйле *йó* *дóбри* ћáци, чйни ми се, него тйја што бйле йзэ град†. Нѣ-знам дá л бйле *йó* *йамѣйни* или *йó* *намучѣни*. Мóжда и *йó* *намучѣни* смо бйле, па смо рачунáле да ће живймо пó бóље (!). Бе, Дѣца сáс мýке – *гóли*, *бóси*. И *гáдни* и *жѣдни*; И *твóја* [дѣца] нека су *жйви*! Свакóму нека су *жйви*! ГБ, мй смо бйле *мицкй* дѣца, сáк па дѣца *мáди* óно да йдо Го, мй дѣца смо бйле *мáл'и* Др, Се нишáл'е дѣца, тйја *йó* *мáди*. Ви, Девóјке бйћи не, а *мáл'и* дѣца, јѣс.; А дѣца ми бйл'е *бйсйри* ка злáто.; *мóја* дѣца *сáми*, нека ми су *жйви* и *здрáви* дѣца. Су;

Нáј *мáди* браћа трѣба да покóсу, а *нѣ* *нáј* *сийáри*. Шт, и браћа *мáли* ми бйле Бе, *жйви* ми су свй браћа Го, А *кá* не ми су *здрáви* браћа! Ви.

б) Облик Нмн. на *-а*:

Зрáва дѣца ми бйле.; *Дóбра* ми бйла дѣца. Нѣка ми су *жйви* ... *наједѣна*, *наййѣна*, *одморѣна*.; Да ли је тáко по сóрте па ми су *зрáва* дѣца? Се, дѣца кэд ми бйла *мицкa*; *Пó* *мáда*, *йó* *здрáва* дѣца. Шт, *Мóа* дѣца ми бйле *наједѣна* и *наййѣна*.; не ми бйле *голѣма* дѣца Бе, *нáша* *йосйáра* дѣца рáно отидóше по шкóле ДБ, Дѣца *сийна*; Ймам трй дѣцу, нека ми су *жйва*. ГБ, помагáле ме и *брайóва* дѣца, па ће донѣсо *комийска* дѣца у двóр Го, кэд ми бйле *мицкa* дѣца, а *кумóва* дѣца имáле кашльйцу Су;

снайна браћа работáле у њйву Се, јóш не се ожениле *йосйáра* браћа Ја, и браћа кэд бйле *мицкa* Шт, браћа *рођѣна*, браћа ми бйле *мáла* Бе.

в) У примеру: Бóже *мýшке* дѣца да се рáђоу Бе – им. *дѣца* је пацијенс у пасивној реченици, па је могућ утицај семантике на продор ОПмн. Оваквих потврда, иначе, има у околним говорима.

г) У примеру са егзистенцијалном конструкцијом: *Разне дѣца имале – и заражѣни, далѣко бѣло*. Бе, није искључен продор ОПмн., али је могућ и инфилтрат општемножинске *-е* форме, иначе присутне у околним говорима. Друга придевска јединица је на *-и*, што упућује на могућ конфликт двеју егзистенцијалних конструкција – са егзистенцијалним субјектом у Нмн. и ОПмн.

Облик на *-и* подстакнут је значењем именице *дѣца*.

П р и с в о ј н и п р и д е в и

103. Присвојни придеви по правилу имају само неодређени односно одређени вид независно од употребе. Вид је условљен суфиксом.

Изводе се из именица суфиксима *-ов / -(љ)ев, -ин, -ен, -ачки*. Придеви изведени на *-ен* поред значења посесивности имају и нијансу описних придева, па је то разлог зашто се напоредно срећу присвојни придеви и присвојне конструкције *од +*.

Неки придеви изведени са *-ски*, поред описног имају и нијансу присвојног значења.

103.1. Придеви на *-ов/-ев*:

Краљов по́ток има, имала сэм чичѣве *очѣве*, *Глинчѣва* мавала, *Узунóви*, *Сѣаномирóви*, *Црвенкóви*, *Калијакóви*, свѣ се ви́коу *Раичѣви*, у гóрњу мавалу и *Џумѣалѣви*, исѣчоу́ *букóво* тѣ *ѣли лескóво* дрво, *брајѣовó-је*, тó[j] је *ујкóо*, *ѣли од очѣве* сѣсре, *мужљѣва* сѣсра, од *мужљѣве* сране, и *ку́мом* и *ѣријайѣѣлов*, *брајѣовó-је*, *ѣайѣковó-је* Се, Од *Голубиw* мóс, *ѣайѣковó-је*, *Иванóви* не кажу нас *Ја*, *Давидóви*, овóј за деда-*Сѣаменкóву* дýшу, *брајѣоу́* сѣн, на *мужоу́* саат Шт, Мѣ се зовемо *Појóва* мавала, и *Мијажлóви*, *Мрчóлаз*, *Сѣанкуа* рупа добило *ѣме* мѣсто по *нику́ѣму* Станку, *Букѣјуа* рупа, да отѣне у *Ђóргow* ка́мењ Бе, дѣ је гроб *Недѣљкоу́*, се *накѣте* лѣе сѣс *врбóве* гранчице ДБ, *Родњѣwo* Стојкóвић, Стојанка *Ћазимóо* дѣте крстѣла ГБ, Мавале: *Сѣојчѣва*, *Рејинóва*, *Ђурђѣва*, *Рѣешкóва*, *Косѣићѣва*, *Коскоћѣва*; *Приѣешкóви*, *Сѣојћѣви*, *Ђурђѣви* гóре, *Главинóви*, гóре *Прајчѣви*; Пѣтар онáј *Рејѣињов^ф* Го, Заѣно *ѣ Дречóви*; Мѣ *Дречóви* смо бѣл'е јено врѣме јена кућа. Др, *Пункóва* мавала Ви, *Карађорђѣѣво* гúвно, близо *Букóе* гла́ве, *питал'е* никóга дѣ́ѣ *Сѣојанóва* кућа Су.

103.1.1. Присвојни придев у сложеници:

а тэд^г *Николóудан* бѣја зѣмњи *Ја*, тóлко за *Миѣрóудан* смо ги враћале, за *Пеѣрóудан* се јело варено сирѣње Бе, За *Ђурђѣwdан* ујутру свѣ се оку́поу сѣс тра́фке ГБ, кэд је *Николówdан* Др.

103.2. Придеви на *-овљов*:

У Штрпцу и Берејцу, поред придева изведених суфиксом *-ов / -ев* из именица *брајџ, син, муж*, забезени су и ређи примери са сложеним суфиксом *-овљов*. У овим насељима нема потврда истих придева изведених суфиксом *-љев / -њев*:

овој ми је *сино́вљоу* ста́п, *нај* у́боу́ бија *брајџо́вљоу* во́л, *мужовљоово́му* комши́џе де́ца Шт, от *сино́вљово́га* кума да тражи́те, однеси́те и *брајџо́вљо́му* куму, *мужо́вљоу* Бе.

103.3. Придеви на *-љев / -њев*

Од мањег броја једносложних именица м. р. на сугласник у централним и источнијим селима – ДБ, ГБ, Го, Др, Су и Ви – потврђени су присвојни придеви изведени сложеним суфиксом *-љев / -њев*. С обзиром на то да су овакви облици потврђени у контактном јужнометохијском подгорском говору (према мом материјалу), а обележје су и читаве јужнометохијске зоне (према мом материјалу; уп. и Реметић 1996: 417, 444, 480 итд.), затим призренско-јужноморавских говора Косовске котлине (према мом материјалу), али и шире у призренско-тимочкој зони (Белић 1905: 293–297), укључујући ту и говоре призренско-јужноморавског типа северне Македоније (Видоески 1962: 111, 115; *брајџњов*) – није неочекивано да су потврђени и у делу Сиринића који је у лингвгеографском контакту са овим ареалом.

Присуство /љ/ упућује на јотовање лабијала у сложеном суфиксу *-ов-ј-ев*, из кога је испао први присвојни суфикс. Да је *-њев* секундарна, фонетска варијанта суфикса *-љев* сугерише условљеност једне или друге варијанте природом финалног сугласника творбене основе: у придеву *си́нљев* – због избегавања гомилања назала среће се само *-љев*, док у остала два придева алтернирају обе варијанте без посебних нијанси у значењу, с напоменом да је *му́жљев* – због избегавања назала у суседним слоговима – чешће од *му́жњев*.

Потврђена су само три оваква придева: *си́нљев, му́жљев / му́жњев, брајџњев*.

У овим насељима од именица *си́н, брајџ, му́ж* обични су и присвојни придеви изведени суфиксом *-ов*.

овој ми је *брајџње́ва* ку́ћа, узела *си́нље́ву* мати́ку, *мужље́ва* фамили́ја ДБ, у *брајџље́ву* ливаду, збо́ри за *брајџње́ву* де́цу, и за *си́нље́ве* кра́ве ГБ, *си́нље́ви* јагањци, *мужље́ва* сестра Го, узеле из *мужње́ве* фамил’и́џе, и за *брајџње́ву* де́цу, *мужље́ва* ма́ти, *си́нљев* ко́њ Др, *си́нље́во* де́те, за *си́нље́ве* јагањце, *брајџње́вому* си́ну Ви, *брајџње́вџи* ћерке, да се сакри́џе у *си́нље́ву* ку́ћу Су.

103.4. Придеви на *-ин*:

Изэ *Магли́ну* фамили́у, *Басари́на* мавála, *Чуки́на*, *Бекы́на*, *Шуїељичы́на*, *Крблы́на*, *Грозды́ни*, *Ђуры́ни*, *Ђелы́ни*, *Палы́ни*, у гóрњу мавáлу и *Шубары́ни*, *Маркагы́ни*, э́ли *сэсрын* мýжэ, у *девојкы́но* нýкој нýшта, *мамы́но*-је, *бакы́но*-је, *деды́но*-је, тáј *змы́ин* јэзык, э́ли од *майы́рыне*, јá сам имáла *сэсрын* ма́фес, *јеы́рвы́ни* четы́ри, *ћэркы́н* мýж ми, *сны́вин* фтац, тóј је овáј *зэвы́на*, *мајкы́но*-је, *сесы́рыно*-је Се, *Самары́на* мавála, *Самары́на* фамили́а, *Анды́рына* мавála, него прýча *баны́на*, *мајкы́но*-је, *Радојкы́но*, и *Веркы́на*, жы́ми *Ныкы́на* дýша, жы́ми *Мыкы́на* дýша, што кáже *Дары́нка Нысы́на*, *Благоды́но* тóј дэ́те *Ја*, *Вуцы́ни* се вы́коў, овóј за *свекрры́ну* дýшу, сэм нáшла *баба-Цвейы́ну* кошýљу Шт, *Дрды́на* мавála, *Рсы́на* мавála, *Мылы́чына* мавála, *Крсы́аны́ни* тáмо се зóву, *Кышы́ны*, овáмо ýма *Сыны́ны*, *Кыкы́на* мавála, *Анды́н* ће бýне *Ђуры́нац*, *Сыры́н*-доў, Чэ́да *Мóкы́н*; *жабы́на* ма́ти да ýмре Бе, *змы́ин* јэзык ДБ, Мавáле: *Кыкы́на*, *Жангы́на*, *Пеы́кычы́на*, *Быбы́на*; *Ђелкы́ни*, *Шоы́кыны́ни*, *Чаны́рыны*, *Пеы́кычы́ны*, *Бакарды́ни*, жывим у *Ђусы́ну* мавáлу, ги вы́коў *Бугаркы́ни* Го, ý *Бузы́ны*, ý *Макы́ни*, *Макы́ни* бýл'е јéна кýћа Др, *Шуки́на* мавála *Ви*, мéсто *Дэвојкы́н* грóб, *Мыл'ы́ин*, *Ацы́н* сын погину́ја, на *девојкы́ну* свáдбу кýм се не зóве Су.

103.5. Придеви на *-ен*:

на *црквэ́не* аста́ле Се, Тóј се вы́ка као да је *црквэ́но* има́ње. Бе, *Ны* *црквэ́но* дрво н'э-сме да се сэ́че Су.

У прýмеру: он пáнти кэд имáле зидóви от цýрке Бе, – напоредна употреба присвојних придева и присвојне конструкције *од* + могућа је због делимичног подударања у значењу придева и конструкције.

103.6. Придеви на *-ски*:

У сфбу *мланысы́нску*, *сны́вин* фтац да искрýши *домашы́нски* лéба Се, *Грацко* Сел'ы́ште, *сеу́чы́нске* лывáде, *сеу́ска* слáва, повáле *шы́йско* *Ја*, фýрма ни бýла *хрвáцка*, *сеу́ски* гуéдар, *сеу́чы́нске* óвце Бе, *На Мýшке* Воды́це жéне се пльы́ска́ле, на *Жэны́ске* мýшки се пльы́ска́ле. ГБ, *врбешы́йчы́чка* грóбля, кэд проóду кроз *Гошы́ову́шко* пóље, па сэм чу́ла за *самовы́лско* дрво Го, тáко дóђе *бугарско* врéме Др, не смéло да се исэ́че *самовы́лско* дрво, *Сыасы́нска* мавála, имáло у сéло и *сыры́чы́нске* жéне *Ви*, *Поы́офско* је отýдэ, *самовы́лско* дрво је тóј, кэт се нага́зи на *змы́ске* кóске, ýма и мéсто *Свышы́офско* грóбље, на *Шарске* в'óде, тóј сэм гледáа у *шышы́йчы́рке* кра́је, у *шышы́йчы́рска* м'эста, јáрам од запрéге *волóфске*, он чува́а *сеу́ске* говэ́да, на *момáчку* свáдбу, у газды́нство *урошевáчко* Су.

103.7. Придеви на *-ачки*:

и срѣле на свадбу *средачку* Бе, под Љубоџтен тамо према *Језерачке* рупе Го, по *брезовачки* пут, *брезовачки* аутобус ДБ.

103.8. Придеви на *-ји*:

Бож-лаз^с сѣм рѣкла Се, *кѳз*жо сирѣње, ни *кр*ављо Ја, да једѣмо *кр*ављо мѣсо Вр, од *о*учо месо, *кр*ављо мѣсло, ни от *кѳз*жо млѣко Шт, тѳј ти је *бѳж*ја рабѳта; ни от *кѳз*жо, ни от *кр*ављо млѣко Бе, донѣси ми и мѣне *кр*ављо, нећу *кѳз*жо да пијем ГБ, куд мѣне ни *кр*авл'о нѣма Ви, ни ѳџни нѣ су *бѳж*и људи Су.

Г р а д и в н и п р и д е в и

104. У Нјд. м. р. градивни придеви јављају се по правилу без финалног *-и*.

104.1. Примери: Мѣнцу пѳ виш'е у *зевња*но јеле. Каљаница се каже. *Зевња*но, од *зѣвње*. Др, *О*уца свѳна, знаш, жити-ја. Од *о*уце свѳно. Шт, А *о*и ченично људи убао га месиле. Тај л'ѣба от *ченице* нѣ се пѳри. Су, добро илуструју факултативност градивног придева односно конструкције *од* +, пошто информатор после употребљеног градивног придева наводи и конструкцију *од* +.

У примеру: Дрл'ача *жел'ѣзна*. Има никѳа и *о*[д] *трње*. Др, придев није конкурент конструкцији *од* +. У употреби може бити само конструкција *о*[д] *трње*, пошто нема придева од ове именице.

У примеру: За ложице има ка сталѳжа никѳа, направѣна *сѣз дѳске* Др, придев није могућ, пошто је у питању средство, а не материјал.

104.2. Када се инсистира на материји од које је направљен предмет, онда је у употреби претежно предлошко-падежна конструкција *од* + Г/ОП:

Плугѳ бија, тѳ[ј] ја не памтим кѳд бија *дррвен*. А ми причѳле да имаѳ *дррвен*, исти ка *желѣзан*, али *дрвен*, праѣн, *о*[д] *дѳске* праѣн. Јѣсѳ. А имѳло и тѳј. Јѳ тѳј не пѳнтим. А овѳј пѳнтим, *од желѣзо*. Јѣс. Овѳко дрво што на јѳрам да се тури, тѳј било *дрвѣно*, а тамо *желѣзно* позѳди што се држиу рѳчке двѣ.; Вржемо ги сѣс *сламѣно* јѳже, *от сламе*, *од ѳржш*; Ми дѳле котличѳне црне, *од бакѳр*. Нѳпре узе котличѳ *бакѳрно*; за славу колач от *иченично* брашњо, брашњо *от ченице*; А ложице и *о*[д] *дрво*, сѳмо за запршку, а сѳге једѣмо сѳ[с] *желѣзне*. А пѳнтим. Оне биле мѳле, исто праѣне ка *желѣзне*; *о*[д] *дрва корито*, *дрвѣно* Се, *Дрвѣно* рѳло се звѳло. Сѳмо имѳло *од гвѳѳђе*, рѳвник се звѳло тѳј. Ја.

104.3. Примери са градивним придевом:

На срѣдѳ сѳвру тури јѣн гѳлем чѳнак *зѣвњен*, *коломбѳћно* брашњо замѣси, у овѳј сукну *вунѣну*, „Нѳ ти *кѳскан*, а дѳј *желѣзан*!“; А ѳн вржѳје сѣс *сламѣно* јѳже, вржѳјѳу сѣс^с *сламѣно* јѳже, Исто сѣс *сламѣно* јѳже, имѳла лѳпѳта *дрвѣна*, ка сѳг овѳј лѳпѳте *желѣзне*, тѳј бѳла *дррвѣна*, гребѳни *желѣзни*,

Опánци било тој време. *Кóжне*; па изашле *гумéне* папке, грнéнце *зевња́но* смо носíле тóдэ, *сламéне* куће биле, *јечмéна* слáма, *јечмен* сноп, óвде ми турамо *врбóо*, по нíгде туро *лескóво*, у корíта *дрвѐна* пéреш, од óшто, óдэ стáро, од *вунéно* Се, По двá снопа *ржáна* оно́ди Ја, Обóјци биле *вунéни*, кúпус турíмо сáс мéсо *свињско*, лéба *коломбóћан*, от кукурузэ; Óна изнéсе у двóрэ сóвру и трí кашíке. И чáнак. *Дрвѐно*, *земља́но*; пона́пре биле *дрвéне* ложíце; смо јéле *млекáно* Вр, Ако íма – *жельѐзне* пáре, и овé *аршíјане*, али *жельѐзне* по вíше.; *Жельѐзне* пáре се стáльоу на тај труп.; ведрíца на́пре била *дрвѐна*, *дрвѐна* ложíца Бе, с онéј сáбље *дрвѐне*, *жельѐзне* пáре се туроу ДБ, *Дрвен* крѐвет од јén крај у дру́ги крај. ГБ, *дрвéно* мáсло („зејтин“), *жельѐзна* кóла, вíле имáмо *дрвѐне*, *дрвѐни* крѐвет, врс тé дáске слáма *ржáна*, кукурузно се јéло, се вéзло *вунéне* чарáпе, у кошúљу *свилéну*, *сíрѐбрн* кóлан се зóве, на онéј лéсе *дрвѐне*; И обóјце, *клашњéне* да су. Го, Тóј било свé *дрвѐно*. Свé *дрвѐно* бíло; пóсле *жел'ѐзни* плугóви; тэт смо месíле от кукурузно брашњо, качáмак от кукурузно брашњо, от кукурузно смо прáјл'е фил'íе, кукурузан лéба утрóш'иш' и једеш', пíte от *иченíчно*; Ёсто *дрвѐно*, имáл'е *зевња́не* онéј кал'áнице, *дрвѐне* ложíце, и у тој *зевња́но* свí једéмо, а мí жене посéбно у теј каљáнице *зевња́не*, сýкне *вунéне*, а мýжи носíле *клашњéно* тéше, и носíле тој *вунéно* Др, *чени́чно* немáло Ви, *жельѐзан* плúк*, јúжа се прáју од *ржáно*, *ржáна* слáма, брашњо *коломбóћињо*, мí вíше *коломбóћињо* смо прáјле, *коломбóћињо* брашњо; *дрвѐни* плúк† имáа рáвник Су.

104.4. Конструкција градивног значења од + Гјд./ОПјд.:

Покíсне се сно́п од *рж* што се сéе.; Нíкој покрíја сáс плóче от *кáмењ*. Нíкој напраá сá[с] зíд† от *кáмењ*, нíкој напраá сáс ковáнице.; А се покривáле и сáс шíндре о[д] *дрво*; Мúшка нóшња пона́пре бíло от *клáшње*; Имáло пелéне тка'éне, од *вúне*. Од *вúне* тка'éне, дугáчке.; Тó[ј] је покривáча. Од *вúне* тка'éна.; Пирајка о[д] *дрво* напра'ена; Корíто о[д] *дрво*; На бачíло колиба пра'ена сáс прúће од *леске*.; За Видóвдэн ујутру се дíне кó[ј] је домаћíца нáђе пúпца *óдэ ружице*, о[д] *трендáвиль*.; И обавéзно врпце од *вúне* се испрѐде.; Пéрке от *кокóшке*, от *петлóве* му набóдоу свѐ овдéка.; Опáнке смо имáле. Опáнке от *кóже* пра'не Се, Сэм носí'а опáнке от *кóже* пра'не; Се носíло, сíнко, пона́пре кошúље от *конóплѐ*.; прво да се изéде од *врапче* мéсо Ја, Обóјци биле *вунéни*, кúпус турíмо сáс мéсо *свињско*, лéба *коломбóћан*, от *кукурузэ* (прављен); А имáа крѐвет о[д] *дáске*, грѐде о[д] *дрво* Вр, од óуце звóна, свé од *вúне* ткáно бíло, па стáјмо цвѐће од *јабúке*, от *слíве*, от свé. О[д] *дрéно*; јено-стапче од *врбе*. Шт, Одѐло имáа от *клáшње* тáнке ши'éно ГБ, Напра'а опáнце лéпе. Нé от *конóплѐ*.; сýкне од *вúне*, на свáка врата вéнци од *врбе*; Прúћи од *леске*. Од *леске* – нáј мéко дрво је; за једéње тéј ложíце о[д] *дрво*, озгóра слáму од *óвас*; и *óдэ дрво* правíле ложíце, бра́на саплет'ена о[д] *трње* Го, Крчáж'е се кáж'е. Од *зémње*; Па се ткáл'е овéј белóве од *вúне*.; Носíле и гúнче, се кáже. От *клáшње*, íсто.; Носíле се *вунéне* чарáпе. Па íсто от *кóж'е*.; Тра'áле... от *краве* па по вíше, а от *свиње* по слáбо.; А пóсле напраíле сандúце о[д] *дрвѐта*.; пона́пре стáљáле у качичíће о[д] *дрвѐта* Др,

А пона́пре смо равн'ил'е зéвњу сзз дрља́че о[д] др́во. Пóсл'е га прена́шл'е ово́ј од жељéзо. Тóј о[д] др́во бiло свé.; мi смо јéл'е от ку́курус³ л'џба. Ви, Пон'аве от коно́пл'е, бeљóви од вúне, напра́јмо сэ[с] сици́м от коно́плe, узéмо бра́шњо от пчени́це Су.

Придеви месног значења

105. Придеви овог значења у Нјд./ОПјд. м. р. срећу се претежно у одређеном виду. Ретко су, као факултативна форма, бележени и неки придеви без финалног *-и*.

Стабилност *-и* форме придева временског и месног значења подржана је облицима прилога месног значења на *-и*.

105.1. Потврде са придевима м. р. јд. на *-и*:

а да прóђем на доўњи пут, њон бiја њослédњи што отишоў Се, на до́вњи кáт имáла ка кúјна, нáј њослédњи изáшо пр́ви Ја, и да му се искрши сре́дњи пр́с, ни зáђни сiн нéма дéцу, áл ви́диш на кра́јњи прóзор Вр, Имáмо двé со́бе на доўњи, двé на гóрњи кáт.; А дé iде кúм да до́ђе њослédњи на свáдбу. Шт, Зáдњи²³⁵ смо бiле мi што смо косiле гóре. Бе, Не остану́је њролéињи снéг^к; Ме бо́ле кра́ци – i лéви, i дéсни! ДБ, сiпрédњи пр́с, и тáј кра́јњи бра́в Го, нека ти донéсе сiпрéђњи сiн, на до́лњи пóток, ако бiне њослédњи Др, а нé-знэм штó бiло на тáј њослédњи дéн, ако мóже да iспрај сре́ђњи пр́с, на до́лњи iзвор Ви, Пóсл'е бра́т сiпрéђњи, па óн гу узiја.; Чекáле до зáђни дéн. Су

105.2. Потврде са придевима м. р. без *-и* у Нјд. и ОПјд.м. р.:

Како-кóј умре, нiкóј далéчан Се, Јóш нé ми се ожени́ја ова́ј сре́ђан сiн.; Поги́ну зáђан дéн кэд бiло бомбардува́ње. Ви, Бéш бра́т мóј сiпрéђан је у Штрпце, између Áце и мéне iма сiпрéђан бра́т; на сре́ђан и на зáђан Су.

105.3. Остале потврде:

Вó' у доўњу мавáлу, једвá-је остáла дéца у зáдњу рúку Се, Из Гóрњо Сéло Ја, а сэг у зáдњо врéме нé, у зáдњо врéме смо почéле да печéмо јагáњце, зáдњо дéте му отiде. Бе, у зáдњо врéме, у лéву руку, а срп у дéсну рúку Го, Гóрња мавáла, у гóрње ливáде, до́лња мавáла, њего́а кúћа му бiла кра́јња у сéло, кра́јн 'а ж'џтва²³⁶ Др, Мi смо на до́лњу мавáлу Ви, Су.

Придеви временског значења

106. Придеви овог значења у Нјд./ОПјд. м. р. срећу се у одређеном виду:

Сэгáињи чо́ек нé-зна штó је мúка; ни ова́ј зiмњи мéсец, лéињи отáвак Се, Славiмо i Свéти Рáнђоў лéињи, i Свéти Рáнђоў зiмњи.; А тэд^т Николо́ўдэ́н бiја зiмњи Ја, Нéма штéта ни от њролéињи снéг^к.; на сэгáињи

²³⁵ Иако је употребљен са временским значењем, придев се због свог примарног значења наводи на овом месту.

²³⁶ Овде придев има временско значење „последња“.

дѣн Вр, Славимо двѣ славе – и́ Свети-Ранђоу́ *лѣтњи*, и́ *зимњи* славимо.; и на *дѣнѣшњи* дѣн Шт, А нека бине тако о[д] *дѣнѣшњи* дѣн, *кадашњи* ти је леба, на *сѣгашњи* дѣн Бе, а у *зимњи* месец треба да се рани стока, и на овај *лѣтњи* празник ДБ, Тој беше око Николо́вдѣн *зимњи*. ГБ, Кѣд је Николо́вдѣн *лѣтњи*?; а неки-пѣт на *јучерашњи* дѣн Го, тај рѣч ти је бѣш *давњашњи* Др, *јесѣњи* кукуру́з, а не мѣже млого да се урабѣта у *зимњи* дѣн Су.

106.1. У придеву *јесѣнљив* (а овајѣ кѣпус што је *јесѣнљив* Се, *јесѣнљив* ѣрж Ви) компонентна придева описног значења и суфикс *-љив* утицали су на присуство придева без финалног *-и*, иако придев има компоненту временске квалификације.

106.2. Остале потврде са придевима временског значења:

Сѣгашње младе, ченица *ѣролѣтња* Се, А тѣд¹ Николо́вдѣн бѣја *зимњи*, *зимњѣ* дѣба, *зимњѣ* време бѣло Ја, у *дѣнѣшњѣ* време, у *зимњѣ* време Вр, *дѣнѣшњѣ* време је тѣшко, ни *лѣтњѣ* сирѣње Шт, Ако се лѣштѣја кукуру́з, тѣ је *јесѣњѣ* дѣбо.; према *дѣнѣшњѣ* време како-је, дѣца *дѣнѣшњи* би требале Бе, а бѣш ваљала *дѣнѣшња* кѣша, тај прича *давњашња* је ГБ, *кадашњѣ* ви је сирѣње, од *јѣтѣрошњѣ* пасење, да ми се исѣби *јучерашњѣ* млеко Го, И младѣна не памту *кадашња* је тај црква Др, *давњашња* је црква Ви, *давњашњѣ* ни је наше село, ни *ѣролѣтњѣ* косење Су.

107. Зависни облици једнине придева

107.1. Мушки род

107.1.1. Генитив јд.

Њѣве ни су од *Голубѣвога* мѣста дѣле Вр, рѣпале од *горњѣга* кѣта дѣле Др, Плашиле се сви од *великога* бол'ѣса. Ви.

107.1.2. Општи падеж јд.

а) Општи падеж јд. = номинатив јд.:

а да прѣђем на *дѣоњѣ* пут, снавин ѣтац да искрши *домаћински* леба, да се кѣвоу *цѣл* дѣн, *цѣл* дѣн кѣва¹, *ѣрѣсан* грѣб кѣј има, му се учинило да види *валѣвас* кукуру́з^ѣ, волѣла *ѣланински* вѣздук, праим ка пред *Бѣњи* вѣчер, на *Бѣњи*-вѣчер, па ѣзем *омиваћи* сапун за дѣцу Се, на камењ *воденички*, по *цѣу* ноћ се радѣло, од *Голубѣв* мѣс, на *дѣвњѣ* кѣт имѣла ка кѣјна Ја, за *цѣрн* залак да рабѣта, се спрема за *Бѣњи* вѣчер, помрле од бѣлес *велики*, у масѣ *свињски*, ал видиш на *крајњи* прѣзор, Нѣма штѣта ни от *ѣролѣтњи* сњѣг^ѣ.; на *сѣгашњи* дѣн Вр, омѣси леба *врѣћа*, се чѣкоу *цѣл* дѣн, на *мѣжоу* саат, Имамо двѣ сѣбе на *дѣоњѣ*, двѣ на *горњѣ* кѣт. Шт, за магарѣ *цѣу* жѣвот на *цѣрвен* зѣд, имама *ѣун* амбар, ми даде *благ* леба, мѣже и на *врѣу* камењ вѣду, Има гѣре и Лазѣне у *Цѣрни* врѣр, од *велики* мрѣз; От сѣтѣне се браниле лѣуди сѣз *бѣли* лук, и лѣутике, и *бѣли* трњ; тај погинуја на *Солѣнски* фрѣнт Бе, *лѣй* си порѣд родѣла, пѣлу *гѣлем* ѣгѣњ, да отѣне у *Ђѣргѣв* камењ Бе, скршу и пријатѣлоу лѣба и туј *домаћински*, *окрѣгли* лѣба ка крѣк, *окрѣгли* лѣба за мѣшко, на *Чѣсти*

понедељак, по *брезовачки* пút ДБ, н[и] има *сїар* црѣп, нї *ноу*, и *цеу* живот мўке, да седиш *цеу* нóћ, *цеу* нóћ мїслим дї 'е; Тóј бeше око Николóвдэн *зимњи*. ГБ, посејемо *йролѣћан* 'рж^м, направїја *гóлем* крс, *црвен* кóнац му протнемо, *јен* *цел* лeба принесемо Го, сэм знáа *ш'ийїарски* језик Др, Погїну *зáћан* дэн кэд бїло бомбардување. Ви, на *Чїсїи* понедевник, мeстїмо јáјца у *Вел'їки* п'ѣтак, какви лепи дар ми донеле, чекáле до *зáћни* дэн, на *срећан* и на *зáћан* Су.

б) Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.:

нáрод^г јен *йрема* *другога*, да чўво *свейгога* Или'у, чувáле *свейгога*-Или'у, нї минутку *куд* *другога*, а снаша їде *од* *јенгога* до *другога* Се, їмам унўце од *нáј* *младгога* сїна, до *ожењейгога* девeра Ја, на *сїарога* вўка повїка, имáла *сїарога* свeкра Вр, Чeду сэм однeла *куд* *доброга* лeкáра Шт, мўжа *сїарога* узeла, от *синовљовога* кўма да тражїте Бе, до тóга *црнога* вóла ДБ, ако узeте *браїшовгога* брáва, сeс *Переїшовгога* сїна ГБ, казáа ни за *свейгога* Никóлу Го, ако їма и за *сїарога* кўма, а нe за *сїарога* вóла Др, видeл'е смо и *сїарога* чїчу Ви, а дї је лeко за *сїарога* чoека Су.

107.1.3. Датив јд.

комишїјинóму сїну дeда, *сїарóму* чoеку Се, *младóму* вóлу нїшта не бїло тeшко Ја, однесїте и тóму *сїарóму* чобáну Вр, *мужовљововóму* комшї'е дeца Шт, однесїте и *браїшовљовóму* кўму Бе, Па не дáва пáре нї *сїарóму*, нї *младóму*. ДБ, е тóму *баљесїóму* јўнцу, Драгáну *Љуїкинóму* дeте ГБ, ако мóжеш да помóгнеш *сїарóму* комшїје Ви. Тeшко *сїарóму* кóј вїше не мóже да рáбóта. Су.

107.1.4 Локатив јд.

Одмá се вїди по *сїарóму* чoеку кэд је бóлан. Ја, па ўдри по *йїјанóму* свáту Вр, мeчка се најeла по *Мирковóму* коломбóћу ДБ, ако мoгáло по мoјeму *сїарóму* памeту ГБ, Мўка је ако је према *сїарóму* мўжу млада жeна. Др, што па ти мóжеш према вóму *младóму* бeћáру Су.

107.2. Средњи род

107.2.1. Генитив јд.:

тóј му је от *йó* *сїарога* детeта ГБ, стаљáле у качичїћe о[д] *багреновога* дрвeта Др.

107.2.2. Општи падеж јд.:

исeчоу *бўкóво* тe їли *лескóво* дрво Се, да јeдeмо *крáвљо* мeсо Вр, од *óучо* мeсо, *крáўљо* мáсло, ни от *кóзјо* млeко Шт, Из *Гóрњо* Сeло Ја, а сeг у *зáдњо* врeме нe, у *зáдњо* врeме смо почeле да пeчeмо јáгáњцe, нї от *кóзјо*, нї от *крáвљо* млeко Бе, кэд проóду кроз *Гоїшовушко* пóље, па сэм чўла за *самовїлско* дрво Го, донeси ми и мeне *крáвљо*, нeћу *кóзјо* да пїјем ГБ, *куд* мeне ни *крáвл'о* нeма Ви, у газдїнство *урошевáчко*, Стојáнка *Ћазимóо* дeте крстїла Су.

107.2.3. Датив јд.:

свѣ да помѡгнем *болнѡму* детѣту Се, дади и *мицкѡму* детѣту Ја, и *Срђановѡму* јарѣту да се искрѣши нѡга Бе, *веселѡму* детѣту нѣт је тѣшко у школу Др, свѣ ће остаи *мушкѡму* детѣту, *мицкѡму* јагњѣту Ви, овѡму пилѣту *мицкѡму* Су.

107.2.4. Локатив јд.:

А сипанице свѣда искочѣле по *мицкѡму* детѣту. Ја.

107.3. Женски род

107.3.1. Генитив јд.

а) Облик Гјд. на -е:

ѣли од *очѣве* сѣсре, од *мужљѣве* сране, натурај из *јене* шѣрпе, из *дрѹге*, на срѣдѡ *сѡвре* тѹри, от *какве* фамилије – ал *зраве*, ал *незраве*, без *најближње* родбини, куд *мужљѣве* сѣсре, тѡј је од *овѣј* зѡвине, од *маѣтерине* сране Се, ѣли од *очѣве* сѣстре, дѡшло до *мужљѣве* сѣсре, нѣма лѣба о[д] државне рабѡте Ја, свѣ тѡј до близо *Букѡве* главе, нѣма мѡго мѣко от *сѣѣаре* краве, до њѣве *Николине*, терале не кут *сѣѣаре* воденице Вр, ће дођѣте до близо *ловачке* куће, и[з] *срушене* куће, отишла до *Косѡѹске* Митровице Шт, побѣгла из *ладне* сѡбе, от *шарѣне* маѣке, нити смо видѣле да искочѣло нѣшто ис *Милеѣѡве* куће Го, узѣле снашу из *богаѣне* куће, ливада ни бѣла до тѣј *сѣѣаре* шѹме Др, јарам од запрѣге *волѡвске* Су;

б) Облик Гјд. на -ејзи:

па се олеѣија од *здравѣјзи* воде Вр, узѣја жѣну о[д] *долњѣјзи* мавале ГБ.

107.3.2. Општи падеж јд.:

Вѡ! у *дѡѹњу* мавалу, једва-је остала дѣца у *задњу* рѹку, У сѡбу *мланистѣјинску*, изѡ *Маглину* фамилију, у *девојкино* нѣкој нѣшта Се, овѡј за *свекррѣину* дѹшу, сѡм нашла баба-*Цвеѣјину* кошѹљу, овѡј за деда-*Сѣѣаменкѡму* дѹшу Шт, кѣт се нагази на *змиску* кѡжу ГБ, живим у *Ђусину* мавалу, у *лѣву* руку, а срп у *дѣсну* рѹку Го, Ми смо на *дѡлњу* мавалу Ви, на *девојкину* свадбу кѹм се не зѡве, на *момачку* свадбу Су.

107.3.3. Датив јд.

а) Облик Дјд. на -ејзи:

отиѣ брат и *сѣѣарѣјзи* јѣтрѡве, вржѣмо снѡплѣ и *младѣјзи* ћѣрке, браћа *Крстѣанинѣјзи* снаве Се, *сѣѣарѣјзи* Десанке сѣстра, *мрѣѡвѣјзи* краве нѣма пѡмоћ Ја, а свѣ глѣдамо како да помогнѣмо *болнѣјзи* свекрѡве Шт, кучићи *црнѣјзи* кѹчке Бе, трѣба да помѡгнеш *болнѣјзи* зѡве Го, да се поплаѣем *сѣѣарѣјзи* сѣстре, *нај* *младѣјзи* јѣтрѡве свѣ жѣнска дѣца се рађал'е Ви, *болнѣјзи* нѣшта нѣ ги ваља Су.

б) Облик Дјд. на -е:

дóбре свекрве снае ги *пóјоу* Ја, а *мóје* *иосѿарéје* зéве дéте Вр, ал си рекла и *Милеѿфве* жéне Шт, *ће* дáриш и *кумóве* сéстрe Бе, а сéг па казáла *Горицине* матéре Го, и *Миѿрине* сéсрe дéца се разбољóше Др, И *сѿáре* крáве трéба да се дáде бунгур, нé сáмо *мláде*. Су.

107.3.4. Локатив јд.

а) Облик Лјд. на -е:

ал је тáко по *средачке* сóрте Се, мóа кућа нéје ништа према *Сѿанкóве* куће Ја, Кэ[д] да вíдим – по *скриéне* рúке јóпе крw. Бе, девојка се познáва по *жуѿске* нóшње ГБ, свé ги искочíло нéшто по *дéсне* рúке Др, а кáко мóже да рабóта по *лáдне* куће Ви.

б) Облик Лјд. на -ејзи:

имáло рáзно тéше по *Миѿровéјзи* куће ГБ, Немáло грúде по *изоранéјзи* нáйве Го, па смо газíл'е по *ладнéјзи* вóде Ви.

108. Зависни облици множине придева

108.1. Мушки род

108.1.1. Општи падеж мн.

Морфолошко раздвајање Нмн. м. р. и ОПмн. м. р. именица доследно прати и морфолошко раздвајање придевских речи:

имáла сэм чичéве *очéве*, На *црквэне* астáле; а *овéј* друге дэно́ве, сáмо ж'éне *йдоу*; погáчу гу сéчоу сэс чáшу, *мáле* парчíће *ѿáкве*, Нé-мош да извáдиш *цéле* лебóве *оволíкве*, *йма* *ѿе́* *никó'е* каменчíће *рáзне*, погáчу гу сéчоу сэс чáшу, *мáле* парчíће *ѿáкве*, на *Йњат* за дéцу смо месíле *мицке* кравајчíће Се, А *ја* сэм имáа и *чобáнске* псé двá, а имá сэм и нéке *коми́ске* Ја, От каи́ше *кóжн'е* Вр, Свáка кућа *йма* да ти испрíча, о[д] тé *иосѿаре* лúде. Бе, са дина́ре *накиѿéне*, се обúчоу у *ѿе́ј* кожúше *сѿáре* ДБ, за *овéј* случаéве *невалáшње*, од *онé* *ѿкáне* белóве, напра́ву қóлце *дугáчке* Го, тóри у врáта тéј *мáл'е* кршчíће Ви, Братáнац ми погину́ја *иослédње* данóве на албáнску грани́цу; Смо имáле' *кáкве* волóве! *Л'éйе* смо имáл'е, дúшо!; Тóј сэм гледáа у *шиѿйáрске* кра́је.; сэм чúја от *сѿáре* лúде Су.

108.1.2. Датив мн.:

Ако мóгло *младéма* да се дáде, зáшто не мóже и *сѿáрема*? Се, *младéма* девојчíћам ништа нé бíло тéшко Ја, *сѿáрема* родитељíма трéбáло да се помóгне Шт, однéси у кућу и *Перинéма* робљíма Бе, дáди по мáло раки́ју *уморнéма* косачíма ГБ, и *браѿовéма* синовíма се донéло Го, *сѿáрема* кучи́ћам ни зúби нé су *у́фстри* Ви, *црнéма* јагњíћáма Су.

108.2. Средњи род

108.2.1. Општи падеж мн.

У ОПмн. с. р. потврђена су два наставка: основно *-а* и ретко *-е*. Наставак *-е* представља или синкретизам с наставком *-е* из Нмн., или је регуларни наставак ОПмн. придевских речи са наставком *-и* у Нмн.

У примеру *Кэдэ се осушиw тѣј ручице, па ископоу, ймоу тѣј топила, копане. Голѣма топила, тако, длубоке. Се, клауза „ймоу тѣј топила, копане“* представља егзистенцијалну конструкцију са ОПмн. На егзистенцијалну конструкцију се наслања и „длубоке“. „Голѣма топила“ представљају номинативни исказ, који илуструје дистрибуцију облика у Нмн. Егзистенцијални субјекат може бити у Нмн. или ОПмн., тако да се среће и: *Голѣма топила имале, йма рѣзна имѣна Се.*

У пасивним конструкцијама *Дрва се издѣлов, дебеле тако, па туроу дирѣце нагоре. Се исечов дрва дугачка Се, због утицаја значења на облик, пацијенс може бити у Нмн. и ОПмн. На факултативност облика упућује придевска јединица у којој се или чува моција рода или продире општемножинска *-е* форма.*

а) Облик ОПмн. на *-а*:

Се криле по *йланѣнска мѣста, смо сејале бѣла жѣта Се, не може да стѣне у мицка бремѣна Ја, рѣзна чѣда добила, стигле и до йожњѣѣша поља Шт, на никѣа лѣша мѣста, имѣа доле бѣла дрва, сви четворица ће ймоу различѣѣша презимѣна Бе, самовѣлка се крије у далѣка мѣста, ўзи и ти дебѣла дрва ГБ, за сѣфска свѣна, из сиринѣшка сѣла Го, па исѣчи сѣмо сѣва дрва, у йланѣнска мѣста Др, причоу људи рѣзна чѣда Ви, у шѣѣѣрска мѣста, нѣѣ ка на дрѣга мѣста Су.*

б) Облик ОПмн. на *-е*:

од *макидонске тѣ сѣла* па преко *Шаре; на кола коњске Вр, на усѣрѣне дрва нагоре, он чувѣа сѣуске говѣда Су.*

108.2.2. Датив мн.:

гладнѣма говедѣма да се однѣсе Ја, селскѣма гоѣдам Вр, и јажиначкѣма говедѣма вѣци напѣрѣле штѣту ДБ, болнѣма говедѣма нѣж^м под грѣло Др, да однѣсоу помоћ и сѣискѣма сѣлама Су.

108.3. Женски род

108.3.1. Општи падеж мн.:

А и ѣна йма тѣ сѣѣре фрѣске, за тѣ млѣде, за мушке главе – кршчићи Се, у гоѣшоушѣнска мавѣле имѣло бѣл дѣца Ја, ўзем онѣ сѣве кѣже, што набѣра на тѣ црне сѣкне Вр, и турѣмо онѣ најѣрѣне трѣмке Шт, се накѣте лѣѣ сѣс врбѣве гранчице ДБ, имѣа тѣ шарѣне клѣшње, и зелѣне трафке стѣјмо, На Мушке Водѣце жѣне се плѣскале, на Жѣнске мушки се плѣскале. ГБ, немѣло ни сѣве слѣве Го, кѣт се нагѣзи на змиске кѣске, на Шарске вѣѣде Су,

108.3.2. Датив мн.:

не веруваа ни *грацкѣма* женами Се, ће помогнемо и *селскѣма* женами Ја, па ћемо *осѣриганѣма* оуцами Бе, и *комишинѣма* оуцами Го, а немој *ѡланинскѣма* мечкам да дѣраш мечѣи Ви, *Бранковѣма* теткѣми Су.

ЗАМЕНИЧКО-ПРИДЕВСКА ПРОМЕНА

109. У сиринићком говору, како је и иначе у околним идиомима, у једнини моција рода добро је очувана, а варијације међу говорима са којима је сиринићки у контакту тичу се морфолошких разлика са присуством / одсуством *-и* и Нјд. неких придева м. р., потом стабилности *-е* у Нјд. с. р. присвојних заменица „моје, твоје, своје, наше, ваше“, затим стабилности *-е* у Нјд. с. р. придева са меким / некада меким сугласником у примерима типа „доње, лоше, козје“.

Разлике међу говорима ареала коме сиринићки припада и ареално и типолошки уочљиве су у судбини множинске моције придевских речи, укључујући овде и све неличне и придевске заменице у придевској употреби. Опстанком трочлане моције рода, која је – додуше – нападнута у Нмн. с. р., сиринићки говор се знатно удаљио од дела метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа, којима иначе припада, пошто је у делу ове области множинска моција практично разорена уопштавањем општемножинске *-е* форме у придевској употреби. Опстанком ове структурне иновације сиринићки је најближи контактним говорима – јужнометохијском подгорском и северношарпланинском сретечком, од кога је структурно удаљен низом иновација пристиглих из северозападног и западномакедонског залеђа²³⁷. Опстанку множинске моције у сиринићком и подгорском говору очигледно је придонела зетско-сјеничка миграциона струја, која је стабилизовала множинску моцију у Нмн. м. р. и Нмн. ж. р., а само делимично и наслеђени Нмн. с. р. Разлог са бољу стабилност м. р. и ж. р., а попуштање система у с. р. свакако је и унутарсистемско, пошто су односи у овире с. р. сложенији због бројног јединско-множинског суплетивизма ових именица. О важности суплетивизма за делимичну нестабилност Нмн. с. р. говори и то што се – поред продора *-е* форме, подупрте општемножинским *-ле* у мн. радног глаголског придева, среће и наставак *-и*, типичан за Нмн. м. р., важност овог суплетивизма подупире и свођење трочлане моције рода на двочлану заменице Зл. мн., у којој облик Нмн. м. р. покрива и Нмн. с. р.

²³⁷ О множинској моцији придевских речи у говорима око Сиринића в. у Младеновић 2010: 208–250.

109.1. Но м и н а т и в ј е д н и н е

Наставци номинатива јединице			
Падеж	Нјд. м. р.	Нјд. с. р.	Нјд. ж. р.
Наставак	- <i>ø</i> - <i>и</i> (- <i>aj</i> ²³⁹)	- <i>е</i> - <i>о</i> (- <i>oj</i>)	- <i>а</i> (- <i>aj</i>)

Са дијалекатског аспекта од интереса је облик Нјд. заменица и придевских речи м. р. и с. р., пошто се све јединице ж. р. које припадају заменичко-придевској промени завршавају на *-а*.

109.1.1. Све заменице које се у Нјд. м. р. завршавају на *-j*, осим показних заменица: заменица *кој* и сложене са њом, затим присвојне заменице у Нјд. с. р. имају *-е*:

а) Нјд. м. р.: *кој* (т. 72.2.2), *никој* / *некој* (т. 73.2.2), *йоникој* (т. 74.1), *мој*, *ивој* (т. 84.1.1), *свој* (т. 85). Овој групи прикључује се и упитна присвојна заменица и заменице сложене са њом: *чиј* / *чији* (т. 86), *свачи* (т. 87), *ничи* (т. 88).

б) Нјд. с. р.: *које* (т. 72.2.3) *никоје* (т. 73.2.3), *йоникоје* (т. 74.2), *моје*, *ивоје* (т. 84.1.2), *наше*, *ваше* (т. 84.2.2), *своје* (т. 85), *чије* (т. 86), *свачије* (т. 87), *ничије* (т. 88).

С обзиром на присуство партикуле *-j*, која нема функцију морфолошког разликовања, показне заменице нису део овакве дистрибуције Нјд. м. р. и Нјд. с. р.: (*овај*, *ивај*, *онај* (т. 101.1.1)).

в) Нјд. ж. р.: *која* (т. 72.2.3), *никоја* (т. 73.2.3), *йоникоја* (т. 74.3), *моја*, *ивоја* (т. 84.1.3), *своја* (т. 85), *чија* (т. 86), *свачија* (т. 87), *ничија* (т. 88), *наша*, *ваша* (т. 84.2.3).

г) Облик на *-е* у Нјд. с. р. очуван је и у присвојним заменицама *наш*, *ваш* (т. 84.2.1), тако да се у сиринићком говору не остварује корелација чувања облика Нјд. с. р. ових заменица и Нјд. с. р. и придева и редних бројева, у којима је дистрибуција *-о*: *-е* у зависности од природе претходног сугласника неутралисана уопштавањем *-о* као обележја Нјд. ових речи (*моје*, *ивоје*, *наше*, *ваше* : *горњо*, *лошо*, *иврећо*, *козјо*).

109.1.2. Када су аломорфи заменица за лица сложених са *кој* у Нјд. м. р. без финалног *-j*, од ових заменица Нјд. с. р. је на *-о*:

а) Нјд. м. р.: *неки*, *ники* (т. 73.1), *свак* / *сваки* (т. 79.1).

б) Нјд. с. р.: *неко*, *нико* (т. 73.2.2), *свако* (т. 79.2.2).

в) Нјд. ж. р.: *нека*, *ника* (т. 73.2.3), *свака* (т. 79.2.3).

²³⁸ Између заграда налазе се обележја показних заменица.

Неодређена заменица у прилошком изразу са *й̄ӯӣ* потврђена је само у м. р., а посведочени су сви морфолошки типови ове заменице (*неки / нико / никој / ніки пút*; т. 73.3).

109.1.3. Све заменице које се у Нјд. м. р. не завршавају на *-j-ø* или *-ш-ø*, затим придеви и редни бројеви у Нјд. с. р. имају наставак *-o*:

а) Нјд. м. р.: *његов* (т. 84.3.1.1), *њојан* (т. 84.3.1.2), *њојзин* (т. 84.3.1.3а), *њин* (т. 84.3.2.1а), *овејзин*, *ијејзин*, *онејзин* (т. 90), заменички придев *сам* (т. 94.1), придеви (т. 102.1; 103.1–103.5; 104; 105; 106).

Придеви м. р. у Нјд. м. р. јављају се са финалним *-и* односно са *-ø*²³⁹: описни придеви (т. 102.3), присвојни придеви на *-ø* (т. 103.1–103.5), односно на *-и* (т. 103.6–103.8), градивни придеви на *-ø*, односно *-и* (т. 104), придеви месног значења на *-ø*, односно *-и* (т. 105), придеви временског значења на *-и*.

У Нјд. м. р. редни бројеви имају облик на *-и*, осим факултативно *й̄р̄в*, *др̄ӯг* (т. 121.1.1).

б) Нјд. с. р.: *његово* (т. 84.3.1.1), *њојно* (т. 84.3.1.2), *њојзино* (т. 84.3.1.3б), *њино* (т. 84.3.2.1б), *овејзино*, *ијејзино*, *онејзино* (т. 90), заменички придев *само* (т. 94.2), придеви (*сӣя̄ро*, *за̄јно*, *й̄осл̄ед̄њо*, *г̄ор̄њо*; т. 102.4; 106), редни бројеви (*др̄ӯго*, *й̄ир̄е̄ј̄ћо*, *д̄ес̄е̄й̄ћо*; т. 121.1.2).

в) Нјд. ж. р.: *његова* (т. 84.3.1.1), *њојна* (т. 84.3.1.2), *њојзина* (т. 84.3.1.3в), *њина* (т. 84.3.2.1в), *овејзина*, *ијејзина*, *онејзина* (т. 90), заменички придев *сама* (т. 94.3), придеви (т. 102.4; 103.6; 105; 106), редни бројеви (*др̄ӯга*, *й̄е̄й̄ћа*; т. 121.1.1).

109.1.4. У облицима заменица за каквоћу и количину у Нјд. стабилисани су облици на *-и*, чиме се сиринићки говор већим делом разликује од говора Метохијске и Косовске котлине, иако су у читавој метохијско-косовско-сиринићкој зони ове заменице изведене придевским суфиксом **-ъб*²⁴⁰.

а) Нјд. м. р.: *какви* (т. 95.2а), *овакви*, *ӣя̄кви*, *онакви* (т. 95.1а); *свакакви*, *свакојакви* (т. 95.3); *никакви* (т. 95.4), *некакви* (т. 95.5); *оволикви*, *ӣоликви*, *оноликви* (т. 99.1.1), *овоички* (т. 99.1.4.1), *овоички* (т. 99.1.4.2), *коликви* (т. 99.2.1), *коички* (т. 99.2.4).

б) Нјд. с. р.: *какво* (т. 95.2б), *овакво*, *ӣя̄кво*, *онакво* (т. 95.1а); *свакакво*, *свакојакво* (т. 95.3); *никакво* (т. 95.4), *некакво* (т. 95.5); *оволикво*, *ӣоликво*, *оноликво* (т. 99.1.2), *овоичко* (т. 99.1.4.1), *овоичко* (т. 99.1.4.2), *коликво* (т. 99.2.2), *коичко* (т. 99.2.4).

в) Нјд. ж. р.: *каква* (т. 95.2в), *оваква*, *ӣя̄ква*, *онаква* (т. 95.1в); *свакаква*, *свакојаква* (т. 95.3); *никаква* (т. 95.4), *некаква* (т. 95.5); *оволиква*, *ӣоликва*,

²³⁹ О облицима и употреби описних придева који подсећају на одређени, односно неодређени вид в. т. 102.1.

²⁴⁰ О облицима Нјд. м. р. каквоћних и количинских заменица у метохијско-косовско-сиринићком ареалу в. у Младеновић 2010: 136–153.

оноли́ква (т. 99.1.3), овои́чка (т. 99.1.4.1), овои́цка (т. 99.1.4.2), коли́ква (т. 99.2.3), кои́чка (т. 99.2.4).

109.2. Но м и н а т и в м н о ж и н е

Наставци номинатива множине			
Падеж	Нмн. м. р.	Нмн. с. р.	Нмн. ж. р.
Наставак	-и -е (-ија ²⁴²)	-а -е -и (-ај) (-еј)	-а (-ај)

Дистрибуција наставака у Нмн. м. р. и Нмн. ж. р., без обзира на именичку или придевску употребу речи које припадају заменичко-придевској промени, у сиринићком говору показује изразиту стабилност, уз – додуше – слаб продор -е форме у Нмн. м. р. од показних заменица и придева.

У Нмн. с. р., међутим, поред чувања старијег наставка -а, присутан је и знатан продор -е форме, а у делу примера забележен је и наставак -и. Ови примери показују највероватнији пут настанка општемножинске -е форме у говорима у којима је истрвена моција рода – брисање морфолошког обележавања започето је управо у средњем роду.

109.2.1. Нмн. м. р.: *који* (т. 75.1), *никоји* / *некоји* / *неки* / *ники* (т. 76.1а), *ѿоникоји* (т. 77), *моји*, *ѿивоји* (т. 91.1.а), *овакви*, *такви*, *онакви* (т. 96.1.1), *ѿоликви*, *оволикви*, *оноликви* (т. 100.1.1), заменички придев *сами* (т. 94.4), придеви (т. 102.5.1.1а), редни бројеви (т. 121.2.1).

У Нмн. м. р. показних заменица изразито доминира *овија*, *ѿија*, *онија* (т. 101.2.1.2), али су забележене и ретке потврде са -е (т. 101.2.1.1.а).

У сиринићком говору од свих речи са моцијом рода изван показних заменица у Нмн. м. р. стабилно је -и, осим у Сушићу, у коме иначе доминира Нмн. типа *сѿари* људи. У овом насељу забележени су и примери са продором -е форме описних придева (т. 102.5.1.1.б).

109.2.2. Но м и н а т и в м н. с. р.

Фреквенција појединих наставака у Нмн. с. р. различита је. У Нмн. с. р. заменица потврђене су две форме приближно исте снаге: наставак -а и наставак -е, број потврђених примера с наставком -и није велики. У Нмн. с. р. придева и редних бројева доминира -а форма.

а) Нмн. с. р на -а: *која* (т. 75.3а), *никоја* / *некоја* (т. 76.1б), *ѿоникоја* (т. 77.2), *моја*, *наша*, *ѿејзина*, *њина* (т. 91.1б), *каква*, *оваква*, *ѿаква* (т. 96.1.2), *коликва*, *ѿоликва* (т. 100.1.2а), *сама* гоѿда (т. 94.5), *овај*, *ѿај*, *онај* сѿла (т. 101.2.2.1а), придеви (т. 102.7.а), редни бројеви (т. 121.2.2).

²⁴¹ Између заграда налазе се обележја показних заменица.

б) Нмн. с. р на *-е*: *које* (т. 75.3б), *никоје* / *некоје* (76.1б), *моје*, *иџоје*, *ваше*, *овејзине* (т. 91.1б), *какве*, *овакве*, *ијакве* (96.1.2), *колиќве*, *иолиќве* (10.1.2б), *саме* гоёда (т. 94.5), *овеј*, *ијеј*, *онеј* сёла (т. 101.2.2.1а), придеви (т. 102.7.б), редни бројеви (т. 121.2.2).

в) Нмн. с. р на *-и*: *моји* поља (91.1б), *сами* гоёда (т. 94.5), придеви (т. 102.7.в).

109.2.3. Нмн. ж. р.: *које* (т. 75.2), *никоје* / *некоје* / *неке* (т. 76.1.в), *ионикоје* (т. 77.2), *моје*, *иџоје*, *наше*, *ишејзине* (т. 91.1.в), *какве*, *овакве*, *ијакве* (т. 96.1.3), *колиќве*, *оволиќве*, *онолиќке* (т. 100.1.3), *саме* жёне (т. 94.6), *овеј*, *ијеј*, *онеј* (101.2.3), придеви (т. 102.6), редни бројеви (121.2.2).

ОБЛИЦИ ЗАВИСНИХ ПАДЕЖА

110. С обзиром на то да се у поглављима о заменицама, придевима и редним бројевима описују појединачни облици и наводе потврде, у овом поглављу даје се синтетички преглед облика заменичко-придевске промене.

Облици једнине

110.1.

Наставци зависних падежа јд. м. р. и с. р.					
Падеж	Гјд.	ОП≠Н	Дјд.	Вјд.	Лјд.
Наставак	<i>-ога/-ега</i>	<i>-ога/-ега</i>	<i>-ому/-ему</i>	= Нјд.	<i>-ому/-ему</i>

Наставци зависних падежа јд. ж. р.					
Падеж	Гјд.	ОП≠Н	Дјд.	Вјд.	Лјд.
Наставак	<i>-е</i> <i>-ејзи</i>	<i>-у</i>	<i>-ејзи</i> <i>-зи</i> <i>-е</i> <i>-еј</i>	= Нјд.	<i>-е</i> <i>-ејзи</i>

Партикула *-ј* у зависном падежима бележена је само у јединској парадигми ж. р. показних заменица.

Иако је општа морфолошка слика заменичко-придевске промене свих неличних заменица и придевских речи приближно иста, напоредно појављивање по тврдој и мекој промени заменице *кóј* и заменица сложених са њом учинила је да се неличне и придевске заменице одвојено размотре од придевских речи.

110.1.1. Облици једнине заменице *кóј* и заменица сложених са њом

110.1.1.1. Мушки род

Утицај придевске заменице у Нјд. на облике зависних падежа није захватио у већем обиму сиринићки говор, пошто у овом идиому доминирају облици наслеђене тврде промене заменице **кѣто* (*кóга, кóму, некóга, некóму*), али је потврђен и продор меке заменичке промене²⁴². Сам продор подстакнут је обличким приближавањем ових заменица заједничким елементом *-ј* присвојним заменицама *мóј, ѿвóј, свóј*, а подржаном именичком и придевском употребом дела ових заменица. Када двојства нема, како је у парадигми одричне заменице за лице, потврђени су само облици тврде промене *никóга* (в. т. 78.1.2). Ово, међутим, није доследно, тако да општа заменица *свáк(и)*, која се употребљава именички и придевски, има облике само по тврдој промени.

Уочава се да је у оним заменицама које карактерише двојство облика обим присуства тврде или меке заменичке промене различит у појединачним заменицама. Како је дијалекатска грађа показала, на пример, у заменици *кóј* изразито доминирају облици тврде промене, док су у парадигму неодређене заменице за лица (*некој*) у већој мери продрли облици меке заменичке промене (в. т. 77.2.1.1).

На нестабилисану ситуацију у употреби двоструких облика ових заменица упућује и некорелативност у снази појединих облика исте заменице. Тако у парадигми неодређене заменице за лица у Гјд. / ОПјд. м. р. доминира *никојéга*, ређи су облици *некóга* и *никóга* (в.т. 77.2.1.1а), док у Дјд. ове заменице доминира тврда промена.

У зависним падежима јд. м. р. и с. р. остварено је мешање некадашње заменичке промене, просте придевске и сложене придевске промене.

²⁴² Оваква нестабилисаност сведочи о различитим наслојавањима у сиринићком говору и сусрету различитих дијалекатских система. За боље разумевање стања у парадигми ових, али других заменица, у обзир треба узети различите морфолошке тенденције у говорима са којима је сиринићки био у контакту и кроз миграције. О овоме детаљније в. у Младеновић 2010: 252–318.

Чувањем старијих наставака *-ога* / *-ега*, сиринашки говор део је већег српско-македонског ареала у коме нису развијени – или су ретки – нови облици типа *овог, нашег*²⁴³.

110.1.1.1.1. Генитив јд.

Продор аналитизма у Гјд. именица м. р. на *-џ* и именице с. р. знатно је редуковао употребу Гјд. ових заменица придевски употребљених. Релативно добро чување флексије именица м. р. *-а* деклинационог обрасца сведочи о стабилном наставку *-ега* / *-ога* у овом падежу (в. т. 72.3.1.1; 79.2.1.1а).

110.1.1.1.2. Општи падеж јд.

а) Општи падеж јд. м. р. ≠ номинатив јд. м. р.

У овом падежу изразито доминирају облици тврде промене: *кóга* (т. 72.3.1.2а), али је посведочен и продор наставака меке промене: *којéга* (т. 72.3.1.2б).

У парадигми неодређене заменице за лица доминира *никојéга*, ређи су облици *некóга* и *никóга* (т. 77.2.1.1а). Оваква дистрибуција облика некорелативна је са Дјд. ове заменице, пошто у овом падежу доминира тврда промена.

Одрична заменица за лице потврђена је само са облицима тврде промене *никóга* (т. 78.1.2). Стабилности облика доприноси то што се ова заменице среће само у именичкој употреби. Исти је разлог стабилности облика и у Дјд.

Општа земеница *свак(и)* потврђена је само са обликом *свакóга* (т. 78.2.1.1б).

б) Општи падеж јд. м. р. = номинатив јд. м. р.

С обзиром на синкретизам, о овим облицима се овде неће расправљати, већ се упућује на њихов опис под тачкама: т. 77.2.1.1а, т. 78.2.1.1б.

110.1.1.1.3. Датив јд.

У Дјд. изразито доминира *кóму* (т. 72.3.1.3а), са ретким потврдама *којéму* (т. 72.3.1.3б).

Чешћи је облик неодређене заменице *никóму*, ређи су *нико'éму* и *некóму* (т. 77.2.1.1б).

Одрична заменица за лице посведочена је само да обликом *никóму* (т. 78.1.3).

Општа земеница *свак(и)* има стабилно *свакóму* (т. 79.2.1.1в). Ретко *свакóме* највероватније је унето из стандардног језика.

110.1.1.1.4. Локатив јд.

У Лјд. ове скупине заменица потврђени су само облици тврде заменичке промене, синкретични са Дјд.: *кóму* (т. 72.3.1.4), неодређена заменица

²⁴³ Белић 1905: 288–289, Богдановић 1979: 68, 69; Марковић 2000: 153–154, Букумирић 2003: 228, Симић 1972: 369, Јовић 1968: 123, Видоески 1965: 143–145, 154–156. Уп. са истим стањем и у говору Галипољаца (Ивић 1957: 211).

за лице доминантно *никóму*, ретко *некóму* (т. 77.2.1.1в), општа заменица *свакóму* (т. 77.2.1.1г).

110.1.1.2. Средњи род

110.1.1.2.1. Општи падеж јд.

ОПјд. с. р. по правилу је синкретичан са Нјд. (т. 72.3.2.1, т. 77.2.1.2а, т. 79.2.1.2а).

110.1.1.2.2. Датив јд.

Корелативно Дјд. м. р., у Дјд. с. р. потврђено је доминантно *кóму* и ретко *којéму* (т. 72.3.2.2).

Неодређена заменица за лице у Дјд. с. р. потврђена је у више облика. Доминирају облици *никојéму* (т. 77.2.1.2б), што је подржано придевском употребом ове заменице, али и елементом *-оје*, идентичним са присвојним заменицама које имају меку придевску промену. Облик са сачуваним иницијалним *не-* (*некојéму*), такође, припада мекој промени. Мале су снаге облици у којима се препознаје тврда промена: *никóму* и *некóму*.

Општа заменица *свák(и)* потврђена је само као *свакóму* (т. 78.2.1.2б)

110.1.1.3. Женски род

Иако је остварен синкретизам Гјд., Дјд. и Лјд. именица на *-а*, а тај синкретизам се препознаје и у заменичко-придевској промени, постоји суштинска разлика између именичке и заменичко-придевске промене. У именичкој промени синкретизам је потпун, у заменичко-придевској делимичан: тако у Гјд. доминирају облици с наставком *-е*, уз присуство облика с партикулом *-зи*; у Дјд. доминирају облици с партикулом *-зи*, уз присуство и облика на *-е*, у Лјд. доминирају облици на *-е* уз присуство и облика с партикулом. Стање се још више усложњава тиме што је обим присуства појединих облика неуједначен у различитим врстама придевских речи. Тако у промени придевских заменица, на пример, у Лјд. показних заменица доминирају облици с партикулом, у осталим врстама овакви облици су у мањини. Стабилност се не одржава на нивоу значења и употребе синтагме, тако да присуство различитих облика није од значаја.

110.1.1.3.1. Генитив јд.

У Гјд. ж. р. потврђена су два облика – примарни *кóје* и секундарни *кóјзи*, преузет дативски облик у процесу приближавања генитивних и дативних наставака јд. ж. р.²⁴⁴ Изразито доминира *кóје* (т. 72.3.3.1), како је иначе и од осталих заменица изведених из *кóј*.

²⁴⁴ Продор дативске форме у Гјд. ж. р. бележи се и у другим говорима местохијско-косовско-сиринићког ареала. Више о овоме в. у Младеновић 2010: 284–288.

Неодређена заменица за лице потврђена је са три облика: основни је *никóје / неко́је*, док је *нико́јзи* мале снаге (т. 77.2.1.3а).

Општа заменица у Гјд. потврђена је највећим бројем примера обликом *сва́ке*, док је *свакѐјзи* малобројно (т. 79.2.1.3а).

110.1.1.3.2. Општи падеж јд.

У ОПјд. потврђени су облици по тврдој и мекој промени.

Редовно је *ко́ју* (т. 72.3.4).

Неодређена заменица за лице: основни је облик *никóју*, мали је број примера са опсталим *не-* (*неко́ју*), ретке су потврде типа *ни́ку* и *нику* и *не́ку* (т. 77.2.1.3в).

У ОПјд. опште заменице посведочено је *сва́ку* (т. 79.2.1.3б).

110.1.1.3.3. Датив јд.

У Дјд. потврђена су четири облика: два с партикулом *-зи* (*коѐјзи*, *ко́јзи*), два без партикуле (*ко́е*, *коѐј*). Доминирају облици с партикулом типа *коѐјзи*, чиме се сиринићки говор не разликује од околних говора (Младеновић 2010: 227–284).

Највише је потврда са *коѐјзи*, нешто мање са *ко́е*, мање је продуктиван тип *ко́јзи*, док је најмање заступљено *коѐј* (т. 72.3.3.2).

Највећи број потврда неодређене заменице за лице припада типу *нико́јзи / неко́јзи*, док се облици *никóјзи* и *никóје* мале појавности (т. 77.2.1.3б).

У Дјд. опште заменице основно је *свакѐјзи*, мање снаге је *сва́ке*, малобројни су примери *сва́кеј* (т. 79.2.1.3в).

110.1.1.3.4. Локатив једнине

У Лјд. потврђена су два облика: *ко́је* и *коѐјзи* (т. 72.3.5).

У овом падежном облику неодређене заменице за лице подједнако су заступљени облици *никóје* и *нико́јзи*, док нема много потврда са *никóјзи* (т. 77.2.1.3г).

Општа заменица редовно гласи *сва́ке* (т. 79.2.1.3г).

110.1.2. Облиц и једнине придевских заменица

110.1.2.1. Мушки род

У јд. м. р. придевских заменица меке промене нису развијени краћи облици са сажетом вокалском групом, нити се јављају облици с покретним вокалом. Ретки примери са елиминацијом групе */-оје/* вероватно су новији нанос, подржан облицима именичких заменица (*ко́га : ко́ј*).

110.1.2.1.1. Генитив јд.

У малобројним примерима са опсталом флексијом уз именицу м. р. са значењем неживог Гјд. присвојних заменица (*нашега, својега*) синкретичан је са ОПјд. ових заменица (т. 92.1.1.1).

У Гјд. показних заменица потврђени су само облици тврде промене (*овога, њога*; т. 101.3.1.1а).

110.1.2.1.2. Општи падеж јд.

а) Заменице *мој, њвој, свој* по правилу чувају несажете облике ОПјд. и Дјд. Усамљене потврде ОПјд. и Дјд. типа *мога, мому* са сажетом вокалском групом унете су из стандардног језика (т. 92.1.1.2б).

И остале присвојне заменице знају за облике с наставком *-ога* (т. 92.1.1.2б).

б) Тврда заменичка промена у ОП ≠ Н чува се у а) заменицама за каквоћу (*џақвога, вақвога*; в. т. 97.1.1.1б), заменицама за количину (*волиқвога, џолиқвога, онолиқвога, овоичкога*; в. т. 100.3.1.1б), показним заменицама (*џога, овога, онога*; в. т. 101.3.1.1б).

Примере за ОПјд. (=Нјд.) ових заменица в. у т. 92.1.1.2а, т. 97.1.1.1а, т. 100.3.1.1а, т. 101.3.1.1б.

110.1.2.1.3. Датив јд.

Корелативно припадности мекој или тврдој промени у Гјд. и ОПјд., и у Дјд. се ова разлика чува.

Присвојне заменице потврђене су само са облицима *мојему, њвојему, ваијему* итд. (т. 92.1.1.3).

Заменице за каквоћу (*џақвому, овақвому, каквому*; в. т. 97.1.1.2), заменице за количину (*волиқвому, џолиқвому*; в. т. 100.3.1.2) и показне заменице (*овому, џоому, оному*; в. т. 101.3.1.1в) имају наставке тврде промене.

110.1.2.1.4. Локатив јд.

Лјд. синкретичан је са Дјд.

Присвојне заменице (*својему двору, нашему, њиному затвору*; в. т. 92.1.1.4), заменице за количину *овақвому, џақвому, каквому*; в. т. 97.1.1.3), показне заменице (*овому, џоому, оному*; в. т. 101.3.1.1г).

110.1.2.2. Средњи род

110.1.2.2.1. Општи падеж јд.

ОПјд. свих придевских заменица једнак је Нјд.; присвојне заменице (т. 92.1.2.1), заменице за каквоћу (т. 97.1.2.1), заменице за количину (т. 100.3.2.1), показне заменице (т. 101.3.1.2а).

110.1.2.2.2. Датив јд.

Дјд. с. р. заједнички је са Дјд. м. р.

Присвојне заменице (*мојему, њојному, његовому кучету*; в. т. 92.1.2.2), заменице за каквоћу (*џақвому, вақвому, онақвому*; в. т. 97.1.2.2), заменице

за количину (*воликвóму*, *ѿоликвóму*, *овоичкóму*; в. т. 100.3.2.2); показне заменице (*овóму*, *ѿóму*, *онóму*; в. т. 101.3.1.2б).

110.1.2.2.3. Локатив јд.

Присвојне заменице (*нашéму*, *његовóму*; в. т. 92.1.2.3), заменице за количину (*ѿоликвóму* дрвѣту, *коликвóму*, *ѿоичкóму*; в. т. 100.3.2.3), показне заменице (*овóму*, *ѿóму*, *онóму*; в. т. 101.3.1.2в).

110.1.2.3. Женски род

110.1.2.3.1. Генитив јд.

У Гјд. присвојних заменица потврђени су само облици с наставком *-е* (*моје*, *ѿвоје*, *његове*; в. т. 92.1.3.1), чиме нема потпуне корелације са неким другим заменицама у којима има и продора *-ојзи* / *-ејзи* у Гјд. ж. р.

У Гјд. заменица за каквоћу од два облика – *овакве* и *оваквѣјзи* – изразито доминира први облик (т. 97.1.3.1).

Од заменица за количину потврђен је наставак *-е* (*оволикве*, *ѿоликве*, *ѿоичке њиве*; в. т. 100.3.3.1).

У Гјд. скупине показних заменица потврђена су два облика – чешће *овѣј* (*овѣј*, *ѿѣј*, *онѣј*) и ређе *овѣјзи* (*овѣјзи*, *ѿѣјзи*, *онѣјзи*). Тип *овѣјзи* од показних заменица нешто је чешћи него од осталих придевских речи.

Оно што карактерише облике једнине показних заменица присуство је партикуле *-ј*, којег нема у облицима других заменица.

110.1.2.3.2. Општи падеж јд.

У показним заменицама се наставак *-у* ојачава партикулом.

ОП присвојних заменица (*њину*, *своу*, *чију*; в. т. 92.1.3.3), заменице за каквоћу (за *ѿакву* ма́тер, пред *овакву* зи́му; в. т. 97.1.3.2), заменице за количину (*воликву*, *ѿоликву*; в. т. 100.3.3.3), показне заменице (*овуј*, *ѿуј*, *онуј*; в. т. 101.3.1.3б).

110.1.2.3.3. Датив јд.

У свим скупинама придевских заменица доминирају облици с партикулом *-зи*. Различити морфолошки типови резултат су укрштања различитих наставака. У наставцима с партикулом *-зи*, која постаје обележје Дјд. заменичко-придевске промене, део облика испред партикуле губи на значају, па тако из *мојѣјзи* испада */-ј-/* из основинског дела (*моѣјзи*), а из *мојзи* дативски наставак.

Тип *моѣј* може бити подржан обликом *моје*, са испадањем партикуле *-зи* (т. 92.1.3.2)

У Дјд. присвојних заменица потврђена су четири морфолошка типа. Оно што све типове повезује је елемент *-е* у наставку. Овај елемент може бити из свођења тврде и меке промене на меку, али и утицај дативског именичког наставка *-е*.

Два су основна типа присвојних заменица: *моѣјзи* и *моје*, док су *мојзи* и *моѣј* посведочени малим бројем потврда (в. т. 92.1.3.2).

У заменицама за каквоћу и количину доминирају облици на *-ејзи* (*оваквѣјзи*; в. т. 97.1.3.3; *оволиквѣјзи*, *ѿоликвѣјзи*, *коликвѣјзи*; в. т. 100.3.3.2), поред ређих на *-е* (*овакве*; в. т. 97.1.3.3; *оволикве*, *ѿоликве*; в. т. 100.3.3.2).

У показним заменицама основни су облици с партикулом *-зи* (*овѣјзи*, *ѿѣјзи*, *онѣјзи*), без партикуле је потврђен мали број примера (*овѣј*, *ѿѣј*) (в. т. 101.3.1.3в).

110.1.2.3.4. Локатив јд.

У Лјд. ж. р. придевских заменица потврђена су два наставка: *-е* и *-ејзи*, чија је фреквенција различита у различитим скупинама: а) у присвојним, заменицама за каквоћу и количину доминира наставак *-е*, у Лјд. показних заменица наставак *-ејзи*.

Присвојне заменице (*моје*, *ѿвоје*, *наше*; *моѣјзи*, *чиѣјзи*, *нашејзи*; в. т. 92.1.3.4); заменице за каквоћу (*овакве*, *ѿакве*, *какве*; *оваквѣјзи*, *ѿаквѣјзи*, *каквѣјзи*; в. т. 97.1.3.4), заменице за количину (*оволикве*, *ѿоликве*; *оволиквѣјзи*, *ѿоликвѣјзи*; в. т. 100.3.3.4); показне заменице (*овѣјзи*, *ѿѣјзи*, *онѣјзи*; *овѣј*, *ѿѣј*, *онѣј*; в. т. 101.3.1.3г).

110.1.3. Облици једнине придева и редних бројева

Дистрибуција наставака придева, редних бројева и броја „један“ не разликује се од оне већ описане за заменице.

110.1.3.1. Мушки род

110.1.3.1.1. Генитив јд.

У Гјд., ако није устукнуо пред аналитизмом, стабилисан је наставак *-ога* (*сѿарога*, *горњога*; в. т. 107.1.1, т. 112.1.1, т. 122.1.1.1).

110.1.3.1.2. Општи падеж јд.

ОПјд. ≠ Нјд. на *-ога* (т. 107.1.2б, т. 122.1.1.3б).

ОПј. = Нјд. (т. 107.1.2а).

110.1.3.1.3. Датив јд.

У Дјд. стабилисан је наставак *-ому* (*комишијиному*, *јеному*, *ѿрвому*; в. т. 107.1.3; 114.1.3; 122.1.1.2).

110.1.3.1.4. Локатив јд.

У Лјд. потврђен је само наставак *-ому* (*сѿарому*, *јеному*, *горњому*; в. т. 107.1.4; 114.1.4, т. 122.1.1.4).

110.1.3.2. Средњи род

110.1.3.2.1. Генитив јд.

У малобројним примерима Гјд. с. р. посведочен је наставак *-ога* (*сѿарога*, *долњога*, *ѿрвога*; в. т. 107.2.1, т. 114.2.1).

110.1.3.2.2. Општи падеж јд.

Општи падеж јд. = номинатив јд. (т. 107.2.2, т. 114.2.2).

110.1.3.2.3. Датив јд.

Стабилисан је наставак *-ому* (*болнóму, јенóму* па *другóму*; в. т. 107.2.3, т. 107.2.3).

110.1.3.2.4. Локатив једнине

Стабилисан је наставак *-ому* (*мицкóму* детету, *и́рећóму*; в. т. 107.2.4, т. 114.2.3; 122.1.2.1).

110.1.3.3. Женски род

Облицима и фреквенцијом појединачних аломорфа у Гјд., Дјд. и Лјд. ове придевске речи не разликују се од заменица.

110.1.3.3.1. Генитив јд.

У Гјд. основни је наставак *-е* (*оцéве, мужљéве, најбли́жње*), ретко је *-ејзи* (*здравéјзи, долњéјзи*) (в. т. 107.3.1, т. 114.3.1, т. 122.1.2.1).

110.1.3.3.2. Општи падеж јд.

Стабилан је наставак *-у* (*дóбўу, зádњу мланесѝ́нску*; в. т. 107.3.2; 114.3.2, т. 122.1.2.3).

110.1.3.3.3. Датив јд.

Од два наставка доминира *-ејзи* (*сѝ́арéјзи, младéјзи* ћерке, *Крсѝ́анинéјзи*), ређе је *-е* (*дóбре, ѝосѝ́арéје*) (в. т. 107.3.3, т. 114.3.3.б, т. 122.1.2.2).

110.1.3.3.4. Локатив јд.

Од два наставка чешће је *-е* (*средачке, Сѝ́анкóве, скрѝ́ене*) и ређе *-ејзи* (*Мишѝ́ровéјзи, изоранéјзи, ладнéјзи*) (в. т. 107.3.4, т. 114.3.4).

ОБЛИЦИ МНОЖИНЕ ЗАМЕНИЧКО-ПРИДЕВСКЕ ПРОМЕНЕ

110.2.

Наставци зависних падежа мн. м. р., ж. р. и с. р.			
Падеж	м. р.	ж. р.	с. р.
ОП	<i>-е</i> (<i>-и</i>)	<i>-е</i>	<i>-а</i> <i>-е</i> (<i>-и</i>)
Д	<i>-ема</i>	<i>-ема</i>	<i>-ема</i>

У опису множинских облика заменичко-придевске промене неће у посебним потпоглављима бити издвајане заменице од осталих придевских речи.

Оно што карактерише множинске облике је блискост наставака, пошто је у Дмн. остварен потпун синкретизам, а такав синкретизам једним делом препознаје се и у ОПмн., пошто у делу примера формом на *-e* бива потискиван посебан облик за ОПмн. с. р. на *-a*.

110.2.1. Мушки род

110.2.1.1. Општи падеж мн.

У ОПмн. м. р. стабилисано је *-e*. У ретким примерима са именицом у ОПмн. = Нмн. придевска јединица је обично с наставком *-e* (ни да *узеш оӣ сѣаре људи Се*, отидосмо у цркву *сѣс ӣеј наше рођаци Ја*, ако *викнеш нај ближње рођаци Вр*, а па стигни ако можеш *ӣеј младе момци Го*;

миџки јагџнци да закол'еш Се, немам корис ни од *ваши синови Вр*.

Заменица за лице *кој* потврђена је с наставком *ко'е* (т. 75.4.1), неодређена заменица за лице *некоје* / *никоје* и *неке* / *нике*. Највећи број потврда гласи *никоје* (т. 77.2.2.1а).

Присвојне заменице (*ӣво'е*, *наше*, *његове*, *сво'е*; в. т. 93.1.1), заменице за каквоћу (*какве*, *ӣакве овакве*; в. т. 98.1.1), заменице за количину (*ӣоликве*, *оволикве*, *коликве*; в. т. 100.4.1.1), показне заменице (*ов'е*, *ӣе'*, *он'е'*; в. т. 101.4.1а).

Придеви, редни бројеви, број *један* (*очеве*, *црквене*, од *јене* људе, ни *ӣреће*) (в. т. 108.1.1; т. 115.1.1; т. 122.2.1.1).

110.2.1.2. Датив мн.

Дмн. по правилу је с наставком *-ема*.

Уопштавање наставака *-ема* у Дмн. заменичко-придевске деклинације опште је обележје говора метохијско-косовско-сиринићког ареала (Реметић 1996: 496, Младеновић 2010: 335–340, Младеновић 2013: 275–277). Овакав наставак везује говоре области којој Сиринић припада за шири ареал, у који улазе и косовско-ресавски говори, и то како они у непосредном суседству (Букумирић 2003: 225, 229, 230, 233 итд.) тако и они са којима поменути говори нису у лингвогеографском контакту (Јовић 1968: 125, Пецо-Милановић 1968: 339, Симић 1972: 363, Радић 1990: 27). Присуство наставака *-ема* и у Дмн. именица у говорима метохијско-косовско-сиринићке зоне, у којима је стабилизација *-ма* довршена, осим спорадично у сиринићком говору, даје за право Д. Јовићу, који Дмн. са *-ма* објашњава конгруентношћу придевских речи са именицама (Јовић 1968: 125). Чињеница, међутим, да у Дмн. именица у сиринићком говору нема потпуне стабилизације *-ма*, уз присуство и продуктивних наставака *-ам*, *-ами*, али и потпуна стабилизација *-ема* у Дмн. заменичко-придевске промене, сугеришу да је наставак *-ема* у Сиринић сти-гао као готова иновација подржана бројним усељеницима из метохијско-косовских говора, а подржан усељеницима зетско-сјеничког порекла.

Заменица *којема* (75.4.2), неодређена заменица за лице (чешће *никојема* од *некојема*; в. т. 77.2.2.1б).

Присвојне заменице (*нашѐма*, *његовѐма*, *својема*; в. т. 93.1.2), заменице за каквоћу (*оваквѐма*, *ѡаквѐма*; в. т. 98.1.2), заменице за количину²⁴⁵ (*оволиквѐма*, *коликвѐма*, *ѡоликвѐма*; в. т. 100.4.1.2), показне заменице²⁴⁶ (*овѐма*, *ѡѐма*, *онѐма*; в. т. 101.4.1б).

Придеви, редни бројеви, број *један* (*јенѐма* *сѡарѐма* људѐма, *младѐма*, а *зашто нѐ* и *другѐма*; в. т. 108.1.2; т. 115.1.2; т. 122.2.1.2).

Доминантним обликом *свѐм*, Дмн. опште заменице за количину ремети стабилност наставка *-ема* у Дмн. придевских речи. Поред основног *свѐм* у систему је и облик који се уклапа у стабилно *-ема* у Дмн. придевских речи (*свѐма*). Облик са најмање потврда је *свѐма*. Ако се у оваквим потврдама не огледа утицај стандардног језика, онда је у питању утицај именичког *-има*, пошто је заменица у оваквим примерима употребљена именички (в. т. 100.5.2).

110.2.2. Средњи род

110.2.2.1. Општи падеж мн.

Двојство наставака у Нмн. с. р. прати и двојство у ОПмн. с. р. на *-а* и *-е*.

Двојство је обележје заменица за лица (*која* и *које*; в. т. 75.5). ОПмн. с. р. неодређене заменице за лице скоро је подједнак заступљен облицима на *-а* и *-е*, уз доминацију *никоја* и *никоје*, уз присуство и *некоја*, *нека*, *ника*; *некоје*, *неке*, *нике* (в. т. 77.2.2.2а)

У ОПмн. с. р. придевских заменица уочава се нешто повећано присуство наставка *-е* него у Нмн, мада благо претежу потврде на *-а* (*моја*, *чија*, *ваша*, *његова*; *моје*, *ѡвоје*, *чије*, *њине*). Мало је примера са *-и* у ОПмн. с. р. (в. т. 93.2.1.).

Од заменица за каквоћу потврђена су три облика ОПмн.: на *-а*, *-е* и *-и*. Најчешћи је онај на *-а*, са мало потврда је забележен ОПмн. на *-и* (с *овакви* говѐда Се, с *какви* говѐда ће ђреш ДБ) (в. т. 98.2.1). Од заменице за количину потврђена су три наставка: *-а*, *-е*, *-и*, уз доминирају облици на *-а* (*оволиква*, *ѡоликва*, *коликва*) (т. 100.4.2.1). Заменице за каквоћу и количину са Нјд. и Нмн. на *-и* вероватно су подстакле и слабо присуство наставка *-и* у ОПмн. с. р.

У ОПмн. с. р. показних заменица практично је стабилисан наставак *-е* (*овѐј*, *ѡѐј*, *онѐј*), што је неочекивано с обзиром на доминацију наставак *-а* од осталих придевских речи. Судећи по овој чињеници могуће је да је уопштавање општемножинске *-е* форме придевских речи у јужнометохијским

²⁴⁵ Усамљен пример на *-им* (*оволиквим* мужѐма Го) вероватно је унет из стандардног језика.

²⁴⁶ Усамљен пример *онѐма* преузет је из стандардног језика.

и јужнокосовским говорима започето управо у употреби показних заменица. (в. т. 101.4.2а).

Придеви, редни бројеви, број *један*: у ОПмн. с. р. потврђена су два наставка: доминантно *-а* и наставак *-е* (*џланџнска, бѣла, миџка*, нѣма млого млеко от *сѣара* гоѣда, прѣшле пре[з] *сѣва* сѣла, на *војгодишња* пѣпца; на *овѣј љо крујне* зрнца, *рѣзне*; в. т. 108.2.1; 115.2.1; 122.2.2.1). Судаѣи по грађи, снага наставка *-а* у ОПмн. с. р. већа је код придева него код заменица.

110.2.2.2. Датив мн.

Заменица *кој* (*којѣма*; в. т. 75.5.1). Шаренило облика неодређене заменице за лице потврђено у Нмн. и ОПмн. не прати и богатство у Дмн. Потврђени су само преосмишљени облици *никојѣма* и *некојѣма*; доминира *никојѣма* (в. т. 77.2.2.2б).

И у придевским заменицама стабилисано је *-ема*. Усамљен пример с обликом *воликвим* (*воликвим* говедѣми ДБ) настао је под утицајем стандардног језика.

Присвојне заменице (*нашѣма, њинѣма*; в. т. т. 93.2.2), заменице за каквоћу (*џаквѣма, каквѣма, никаквѣма*; в. т. 98.2.2), заменице за количину (*оволиквѣма, џоликвѣма*; в. т. 100.4.2.2), показне заменице (*овѣма, џѣма, онѣма*; в. т. 101.4.2б).

Придеви, редни бројеви, број *један*: стабилисано *-ема* (*гладнѣма, селскѣма, болнѣма*, ако љма и *овѣма црвенѣма* говедѣми, *јажиначкѣма* селѣми; в. т. 108.2.2, т. 115.2.2, т. 122.2.2.2).

110.2.3. Женски род

110.2.3.1. Општи падеж мн.

Заменица *кој* (*које*; в. т. 75.6), неодређена зам. за лице (*никоје, некоје, нѣке* и *нике*; в. т. 77.2.2.3а).

Присвојне заменице (*моје, наше*; в. т. 93.3.1), заменице за каквоћу (*џѣкве, кѣкве, свѣкѣкве*; 98.3.1), заменице за количину (*оволикве, џоликве*; в. т. 100.4.3.1), показне заменице (*овѣј, џѣј, онѣј*; в. т. 101.4.3).

Придеви, редни бројеви, број *један* (*гоџоџѣнске, сѣве*, кѣд вѣдиш *нове јење* куће, у *сѣаре* државе; в. т. 108.3.1, т. 115.3.1, т. 122.2.3.1).

110.2.3.2. Датив мн.

Заменица *кој* (*којѣма*; в. т. 75.6.1), неодређена заменица за лице (*никојѣма, ређе* и *некојѣма*; в. т. 77.2.2.3б).

Присвојне заменице (*мојѣма, нашѣма*; в. т. 93.3.2), заменице за каквоћу (*џѣквѣма, онаквѣма, каквѣма, никаквѣма*; в. т. 98.3.2), заменице за количину (*оволиквѣма, џоликвѣма*; в. т. 100.4.3.2), показне заменице (*овѣма, џѣма, онѣма*; в. т. 101.4.3б).

Придеви, редни бројеви, број *један*: (*селскѣма* женами, *комишинѣма*, тема *убавѣма младѣма* девојкама, *јенѣма* женам; в. т. 108.3.2, т. 115.3.2, т. 122.2.3.2).

110.3. Именичка заменица *шїѳ* и заменице сложене са њом

За ову скупину заменица карактеристично је да осим ОП заменице *шїѳ*, која је потврђена у два облика – *шїѳ* и *ошїѳ* (т. 79а.2.1), остале заменице имају Н = ОП (т. 80–83).

КОМПАРАЦИЈА ПРИДЕВА, ПРИЛОГА, ИМЕНИЦА, ГЛАГОЛА, ПРЕДЛОГА, ЗАМЕНИЦА

111. Поред придева и прилога, у сиринићком говору аналитички се компарирају и именице, заменице, глаголи, предлози (предлошко-падежне конструкције). Овом особином сиринићки говор укључен је у балканистички процес ширења обима компарације на именице, заменице, глаголе, предлоге²⁴⁷.

Компарирани глаголи, именице и предлози замењују конструкцију компаративне семантике /више, мање + глагол, именица/. Оваква замена представља упрошћавање система елиминацијом једне од конкурентских конструкција.

Компарирају се предлози просторне и временске (са примарно просторним значењем предлога *їред*) семантике. На конструкцију са *више* + упућује и мали број суперлатива ових врста речи.

111.1. КОМПАРАЦИЈА ПРИДЕВА

111.1.1. К о м п а р а т и в

їѳ + *їозиїїив*:

јѣлка је ма́ло *їѳ мѣка*, а ова́[j] је *їѳ ѳсра*; Али ко́ј бїле *їѳ сїї́ари* од мѣне. А ко́ј бїле *їѳмла́ди*, па и њїма.; бра́т *їѳ мла́д* од мѣне; скува́мо кукура́с³, та́ј *їѳ зе́лен*, Нико́е [де́цу] остаї́мо у бачѣ́н'у кут свекр́ве да се́диу, а те́ј *їѳ ми́цке* сѣс нас.; ове́ї *їѳмла́ди* – сино́ви, о́ни ѳро.; љу́ди су *їѳ жи́фчани*; ко́ј бї́ја *їѳ сра́мљиу* Се, ти́ја ко́ј су *їѳ далѣ́чни* Ја, Гра́нке нека́кве су, ка *їѳгу́сїе*, ка *їѳ* не́што *сра́шн'ѳ*. Вр, је́на бїла *їѳ сїї́ара* од мѣне, а две *їѳ мла́де*, *їѳ ша́рен* од ова́ј, а је́но *їѳ нева́љашно* Шт, та́ј што бї́ја *їѳ сїї́ар* бра́т, да не ў́зе ни́кој *їѳ дру́ги*, да бїноу́ што *їѳсу́е* смрѣ́ке, што рачуна́мо *їѳ голѣ́ма* смо фами́лија, и овї́ја *їѳ сїї́ари* љу́ди, мї́ смо ви́кале *їѳ ми́цки*, а то́му *їѳсїї́арѳму* бра́ту му да́ле ї́ме Драго́слав, Више́јца з́начи да је *їѳ ви́соко* мѣ́сто; Не́-знам да́ л бї́ле

²⁴⁷ Павловић 1939: 180, Стевановић 1950: 117, Богдановић 1979: 73–74, Ћирић 1983: 79, Пјанко 1986: 101, Реметић 1996: 479, Вукадиновић 1996: 192–193, Младеновић 2001: 372–373, Младеновић 2004: 238, Младеновић 2013: 283–286, Соболев 2003: 46–49, Јуришић 2009: 181, Трајковић 2016: 466).

йó йамѣйни или *йó намучѣни*. Мòжда и *йó намучѣни* смо бiле.; Тија што бiле *йó йамѣйни* лyди. Бе, тáј *йó сiйáр*, а овáј *йó млáдн⁹* радiја у предузѣће, брát је *йó сiйáр*, *йó сiйáри* пó знáјоy, дѣца, овiја *йó млáди* ДБ, тáј *йó млáд*, и ћѣрка *йомлáда*, а овáј *йó сiйáр* бiја подѣлен од мѣне, *йó крáйи^{ко}* кошyльче ГБ, сáмо *йó дрyга* сóрта („другачија, различита“), да се обyчо тéј *йомлáде*; Се потóпи кóжа, па скрóј за опáнак – за *йó велики*, за *йó мáли*. Го, а овé¹ ми бiле *йó сiйáре* Др, *Пó млáда* бiла од мѣне; *јá йó сiйáр* сэм бiја од нy, и óн глѣда кó[j] је ка *йó сiйáр*, *йó лáко* му је нѣму да дође у цркву. Ви, па дрyги кэд је *йó зóл'ем*, бачица кóа бiла *йошакáйина* да мyзе, турiмо му нѣшто озгóр *йó шѣшко*, кэд је мáло *йó сiюдѣно* врѣме, ете ка сэк^г, *йó млáко* млéко; пуóви су *йó мáли*, *йó мицки* су; *йó вѣш* је од мѣне; Јédан сэбрáа говѣда, тáј *йó сiйáр*. Тáј *йó млáд^м* и óвце, кóзе нáше, *йó лóш* бiја кукурyс³. Су.

111.1.2. Трагови ситетичке компарације

Десемантизовани компаратив *сiйáреји*, аналитички компариран, потврђен је у централном и источнијем делу Сиринића као факултативна варијанта знатно присутније аналитичке компарације овога придева. Присуство се објашњава близином јужнокосовског говора, у коме има трагова синтетичке компарације овога придева (Младеновић 2013: 283–284). За разлику од јужнокосовског говора, говора јужне Метохије, али и ширег простора српских балканизованих говора у којима опстаје синтетичка компарација у антонимијском пару „млад : стар“²⁴⁸, у сиринићком говору потврђени су само примери са остатком синтетичке форме придева *сiйáр*. Десемантизација се огледа у интеграцији оваквог компаратива у аналитичку компарацију:

глѣдоy лyди овiја *йосiйáри^и*, па се удáла *йó сiйáреја* ћѣрка ми Го, *йó сiйáреји* бiле глáвни; *йó сiйáреј* сiн му погiну у Жyр; мóја *йосiйáреја* ћѣрка родiла у четóрес године Др, мóји браћа бiле *йó сiйáреј* од мѣне; Кáко да збóрим *јá*, а óн је *йó сiйáреј* од мѣне. Ви, Нѣма у Шушиће *йосiйáреј* од мѣне.; А штó па ти трѣба *йосiйáреј* од Брáнка? Су.

Компаратив *сiйáреји*, неђутим, потврђен је и без секундарне аналитичке компарације:

Јá сэм остáла пóсле, од две-године ме остáјла мѣне, а *сiйáреје* сѣстре сэм имáла јóш двѣ, и брát ми.; Да ни рáди брát, *сiйáри^и* бiја од мѣне, áли нѣ радiја.; Али па *јá* нѣмам тáко, нѣ сэм имáла мóје стáре, тáко никóга. Сáмо двѣ зéве. *Сiйáреје* бiле од мѣне.; Овiја, мóји, *йосiйáреје* сѣстре и брát ми, бiле писмѣни а *јá* нѣ сэм. Ја, *сiйáреи* yвек прво да јéдо, *сiйáреј* кáко те зговóри Го, и *сiйáреји* да изyиш', па *сiйáреи* кáко ће рѣче, *сiйáреи* живѣле пó више Др, Млáди трѣба да жiву, *сiйáреи* нека yмро.; Кáко одлyчу *сiйáреи*, тáко.; *Сiйáреи* оћáл'е да бiне свѣ по нiно. Су.

²⁴⁸ Белић 1905: 298, Павловић 1970: 92, Ивић 1998: 578 (унука *сiйáрејега*), Реметић 1996: 477–478, Младеновић 2013: 283–284. Старији облици овога компаратива потврђени су и у горњоморавским говорима, у којима је аналитизам у флексiji довршен (према мом материјалу из Клокота, Витине, Косовске Каменице, Новог Брда).

111.1.2. Из књижевног језика продиру синтетички облици компаратива: *Раније* дадеш али тој мало. Шт, Он бија мајстор *боље*, а немаа машину шиваћу. Ја.

Флексивни облик компаратива *боље*, унет иначе из стандардног језика, а десемантизован, некада се интегрише у аналитички тип компарације употребом компаративне речце *ио*:

ио боље да смо отишле тамо Ја, Мόжда и по намучени смо биле, па смо рачунале да ће живимо *ио боље*. Бе, Још *ио боље*, сэм имала прилике бџл и *ио на боље*. ГБ.

111.2. С у п е р л а т и в

111.2.1. *Нај* + аналитички компаратив:

тој било готџо *нај иџешка* рабџта, што ги су *нај ближњи* своџи, бањак *најмлади* га поју, *нај сџарџ* село Сџфце, тој биле *нај радџсни* кџт ће се дожњевује Се, *нај јаки* џе свети-Ранџо па Николџвдџн, *нај млади* сџн Ја, попови биле *нај богџиџи* џуди, ми *нај сџари* попови смо; Сџга је напраџена јџна *нај леџа* куџа.; Од мџџе куџе па џе постаџен кџ[j] је *нај вџелџџ*.; никој што ти џе *нај свој*, *нај убоу* мџж^м куд нас; А тому постарџому брџату му даџе име Драгџслав, ка *нај драг*.; *нај иџешка* ми бџла девџдџсет и трџџа годџина Бе, *нај главне* џиве ми су дџл'е , ја сэм бџла *нај млада* Др, прџво кџ[j] је *нај сџар*, *нај главни* бџја обџд, тај *нај сџара* џџрка Су.

111.2.2. Синтетички суперлатив:

Брџт кџд ми се женџја. Он ми бџја *најсџарџи*.; Тај *нај сџарџи* сџн што ми је, џнџ на учитеџску шкџлу иџоу у Урошџвац. Ја, *нај сџарџи* чоџци имџл'е у Дџгњу Битџњу Др, Нај главнџ џе да утџпаш *нај сџарџџга* вука.; Нџ смо терџл'е *нај сџариџе* коџе да џро. Ви, прџво се кџже *нај сџарџџи* снџше; Нџмој да забрџјте прџво трџба *најсџарџџа* да сџпџте ракиџу Су.

112. КОМПАРАЦИЈА ПРИЛОГА

112.1. К о м п а р а т и в:

По дџбро бџло, *ио дџбро*, и просџко сџ[s] срп пуџпак *ио дџгџчко*; бџџи, па *ио главнџ* је дџле Се, а црнџјка *ио кџсно* се брџла, напре видџле *ио дџбро*, тој било мало *ио лџко*, *ио укџсно* у грне; Озџмо жџто, џно *ио рџно* уздрџли.; Нџкџт^а *иорџно* нџ се мџчија снџг^к од овџј годџину.; Ели сџк кџ[d] ће се одвоџи тџле, *ио арнџ* ми иџа. Ја, што *иобрџго* да се најџду, кџд је зџма – јџш *иоџешко* Вр, И виџи се сџк^т да је *ио иџамџино* тџја што узџле џвде, *ио дџбро* живу.; тџд је *ио лџшо*, штџ *ио лџк* трџба да се вика, нџ се ни кџси ни тој што ни џе *ио близу* Бе, *ио иџешко* џе, тој *иоубџво* за појџсму ДБ, Ако џџџе рџд да се помџри одмџа, *ио брџго* иџдоу, ако нџџоу па *ио кџсно*.; и *ио далџко* дџ чујџу за црџкве, па јџш *ио иџешко* ГБ, Па одморџмо *ио мџло*, смо стаџале из бџшче *ио мџло*; Да бџло *ио рџно*, би се омокрџја џнај крџџњак.; Напре се зборџло, сџг^к *ио слабо*. Го, ми смо *ио нџско* дџл'е, ми смо дџл'е мџло *ионџско*, сџмо *ио кџсно* мџло Ви, сџс кџла џе *ио иџешко*; Овуј годџину овџко, догодџне јџш *ио јако!*; сџс цџглу иџде

зидáње *йó лáко*, *йó слáбо* смо се'áл'е пченицу, сáс црѣп да покрíјеш кућу *йó лáко* 'е, сáг је *йó лáко*, замешáмо кáшу *йó шáнко*; Од мéсец *йó мáло* овáј сíр н'џ-сме. Су.

112.1.1. Уз десемантизован очувани компаратив *вíше* употребљава се по правилу компаративна речца:

али óвце бíле *йóвíше*, óвце *йóвíше* терáле на бачíло; И нáпре се спремáло кá сáге. Али пá сáге *йó вíше*, варíло се *йó вíше* Се, *Пó вíше* смо јеле пржѣно, ако íма *йó вíше* мушкáрци; мáсло *йó вíше*, пá мáцај Шт, Ако íма – жельџне, и овé' артијáне, али жельџне *йó вíше*. Бе, умíрале *йó вíше* него сáге ГБ, и пóсле трајáле *йó вíш'е*; Сýшиш' *йó вíш'е*. *Пó убáо* је кэт се сýш'и *йó вíш'е*. Др, прву раки'у *вíше* гу пúштиш Ви, Íма кóј имáа *йó вíше*, двá, Кóј 'џће да гá сýши *йó вíше*, *йó вíше* се сýши – м'џсец. Су.

112.1.2. Компарирају се и прилози месног значења, пошто компаративна речца покрива значење прилога *вíше*, мање:

помéри се *йó шáмо*, а *йó шáмо* имáло и дрúго Се, Мóжда íма ако кóпаш *йó шáмо*. Ја, Принéси *йó вáмо* да вíдим.; Имáло трава *йó гóре* у брдо. Вр, *йó гóре* имáла јена-црѣшња, *йó дóле* од нáс бíла јóш јéна кућа Шт, Кáко нé ће íдем *йодóле!*; Пá тáко – áј лéк *йó шáмо*, áј лéк *йó вáмо*. Бе, Истрéсеш онáј пóздэр пá понóво, пá *йó шáмо*, *йó шáмо*, свé док íма тáј ручица тáко; *йó дóле* íма кóрењ велики, помéри се *йó гóре* да прóђе. Го, терáле стóку јóш *йó гóре* Др, пó дóбро да принéсеш снопóве *йó дóле* Су.

112.1.3. У прилогу *йонáйре* („пре“), који се јавља и без копаративне речце (в. т. 156.10.4) (*йонáйре* што се вéзло вунéне чарáпе Го), компаративна речца *йó* не уноси додатну компаративну нијансу у значењу. На десемантизацију *йó-* упућује и редовна интонациона сраслост са предлогом.

112.2. С у п е р л а т и в:

стóка имáло *нáј вíше*, *нáј вíше* смо јéле млéко, *нáјвíше* се поштúје кúм, готóо *нáј шéшко* бíло вршѣње; а мóра да се врши око Госпођíндэн, кэд је *нáј врúхо* Се, грá јéле *нáј вíше*, *нáј вíше* двá дéна да траје, пá *нáј вíше* пáмтим Вр, а *нáј вíше*, *нáј вíше* Рýса стрѣда; Рачуноў да дрén и врба је *нáј здрáво*, *нáј вáжно* је бáшча, *нáј веровáйно* никýа Косóўка дóшла о[д] далéко Шт, Свáко дѣте од óвде што бíло, чувáло стóку *нáј вíш'е*.; мí смо имáле *нáј далéко* ливáде; Тóј, кáко прíчоў никóи, *нáј вíш'е* 'е 'е криў матíчар нíкој што бíја.; нáши љúди *нáј вíше* живéле от стóке; Прíчаш штó *нáј вíше* рачунаш што ти 'е по воље.; нáши íшле *нáј вíше* у поши'ењу.; А зá мáтер кá *нáј жáл* ти 'е. Бе, снашка трѣба да се дíне *нáј рáно* ДБ, копáње 'е *нáј шéшко*.; Пá *нáј вíш'е* бегáл'е. Порет цркве пá *нáј вíше* се плашíл'е од грóбл'а.; *нáј вíше* сэм радíла јá Др, *нáј вíше* кíчма ми см'ѣта, *нáј вíше* у Македонíју тáмо Ви, ударáло се *нáј вíше*, црѣшња и сл'íва *нáј вíше* íма, сáње 'е *нáј ирóс'ио* Су.

112.2.1. Ретке потврде суперлатива забележене су само од прилога месног значења *гóre* и *дóле*:

Ће побéгнеш *нај дóле* Се, а *нај гóre* у брдо немáла дóбра трава Вр, ако купите тéј њíве *најдóле* Шт, се плашим да се укачим *нај гóre* на дрво Бе, А Бóг ти га зна́е штó имáло *нај дóле*! Др.

112.2.2. У примерима:

Дéда се кри́ја од Бугáре у штó *нај њовисóке* планине. Ја, Пр́ви дéн обучéмо јéно, нéшто *њó њо̀йрфс̀ио*, а за дрúги дéн обучéмо за у цркву. Шт, óни се дотéроу штó *нај њó грóзно* úму Бе, о́háла да úзе *нај њоголéму сóбу* Шт, а за слáву се проме́áмо у *нај њó убáо* тéше Бе, па се ископа *нај њó ви́ше* што мóже ГБ,

као средство посебног истицања, облик компаратива и суперлатива гради се конструкцијом *њó + / нај + компаратив*.

Оваква компарација потврђена је само са значењем „више од“.

112.2.3. Облике суперлатива имају и придеви / прилози са значењем апсолутног почетка или краја *њрви*, *њослédњи*, *зáдњи/зáђни*:

Сэм ткáла, *нај њрво*²⁴⁹, сукне од вúне, на столи́цу *нај њрво* га турíле, а *нај њрво* прајле свáдбе по кúће, Те *нај њрво* ти дóђе родбíна, мајка. (...) *Нај њрво* íде мајка, бáба, тётка. Се, Као *нај њрво*, кэт пóђе мáла гу звáле тупкачи́ца Ја, *нај њослédњи* изáшо пр́ви Ја, *нај њослédњо* дéте нé ми íшло да кóси Вр, Тóј ти је штó ти кáже *нај њослédњо*. ГБ, у *нај њослédњо* врéме бéше тéшко Др, брáт ми дóшо *нај зáдњи* Се, у *нај зáдњо* дóбо стáлно бíја бóлан Вр, Кэт косíле, óн бíја úвек *нај зáђни*. Др, *Нај зáђно* ни је да умрéмо ка свí. Ви.

112.3. КОМПАРАЦИЈА ИМЕНИЦА

Именице се компарирају када имају значење својства.

112.3.1. К о м п а р а т и в:

ка *њó до кúма* да сéдне, мóже óн *њó до кúма* да бíне, бíја *њó чóек* от свí Се, *њó бачи́ца* от свекр́ве немáло, ал íма *њó јунак* од њéга Ја, *њó домаћи́ца* за кúћу од јетр́ве немáло Вр, *њó кóсач* от Стáнка нéма Шт, Ал мóже од њéга да бíне *њó јунак*? ГБ, *њó лóйов* нéма у свéт; Јá нé-сэм зна́ла да имáло *њó гáзда* од брáта. Го, *њó домаћи́ца* од њú Ви, Кáжи ми кó[j] је *њó домаћин* од њéга.; Ај бíни и тí *њó чóвек*! Су.

112.3.2. С у п е р л а т и в

Óрли бíја *нај косач* у Жúпу; бíја *нај лóйоу* што мого́ло да се бíне Се, *нај кри́и́ну* даваш њéму Шт, *Нај сѝрá* ги бíло нашéма да íдо да кóсу гóре у Цр́ни вр́р. Бе, брáт ми бíја *нај чóвек* ГБ, и да бíне *нај домаћин*, Мíлош Обíлић бíја *нај јунак* у српску војску. Го, тíја мúжи бíле *нај кукави́це* Ви.

²⁴⁹ О прилогу *њрво* са значењем „најпре“ в. т. 156.11.

112.4. КОМПАРАЦИЈА ГЛАГОЛА

112.4.1. К о м п а р а т и в:

А овај *ѿо ѿнѿим*, повачице *ѿо немале*, сѣге *ѿо ѿмоу* људи, *напре ѿо не било* тако; А кѣт појѣдеш ти па да гу чѹјеш, *тѹ[ј]* је лѣпо да гу чѹјеш по рѣно, а увѣчер *ѿо не врѣди*.; Мѣне ми се *ѿо свиђа* напре.; она је по млада, *ѿо не-зна*. Се, Али *ѿо не могу* да га трзам. Ја, *ѿо немале* мѣчке тѹј врѣме Вр, А јѣно [унуче] по неваљашно, *ѿо не јѣде*.; Дрѹге *маѿѣрље* па по брѣну за дѣцу, овај *ѿч!* Шт, Тамо свѣк ће ти прича за мађѿе. Овде *ѿо није*, *ѿо није* куд нас. Бе, по стѣри *ѿо знајоу* ДБ, Овде *ѿо нѣма* печѹрке. Гѹре, по Штрѣце, ѿма. А овде *ѿо нѣма*.; Имало сѣно, али по више јѣле ѡвце, за краве *ѿо немало*. Др, Тѹј имало жѣне што жѣле напре. Мушкарци *ѿо не могѣл'е*. Ви.

112.4.2. С у п е р л а т и в:

Горѿца *нај могѣла* да ткаје Се, па тѹј ни *нај досађуваѣло* Вр, *нај* га *ођала* нѣга Бе, Мѿлка могѣла *нај да ѿрчи* ДБ, *нај се најѣдо* јѣ ГБ, *нај смо се ѿлашѿле* от Шиптѣре из Љѹме Го, Кѣа мѹже *нај да жѣѿе?* Др, А ѡн па *нај ођаше* да гу ѹзе. Су.

112.5. КОМПАРАЦИЈА ПРЕДЛОГА / ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНИХ КОНСТРУКЦИЈА

Оваква компарација присутна је и у другим језицима Балканског језичког савеза (Соболев 2003: 92).

112.5.1. К о м п а р а т и в:

дѹше *ѿо до* нѹ, нѿине кѹће су *ѿо до* рѣке, бѣла *ѿо ѿри* сѣстре, могѣло да се донѣсе дрва *ѿо ѿреѿи* кѹћу, трѣба да орѣте *ѿо ѿред* зѿме Се, Она мѣло *ѿо на ѹшѿиро* вѿка. Ја, па станѣмо *ѿо до учѿѿѣља*, врѿи кѹња *ѿо ѿри ѿѿѿок* Шт, Ће га скинеш од ѹгѣњ и ће га стѣиш *ѿо на сѿѿрану*.; помѣри се и ти *ѿо на крај* Бе, *ѿо над Брезѹѿу* имало бѿћи трѣла ДБ, Сѣм имѣла прилѿке бѹл и *ѿо на бѹље*. ГБ, ће ги нађеш *ѿо над рѣку*, принѣси *ѿо на сѿѿредѿну* Го, Кѣт се сабѣре на нѿко дрво, на врућѿну – нѣ, *ѿо ѿри вѣчер*. Др, а дођѣсмо *ѿо ѿреѿи Шѿѿѿѿѣ*, сѿн рабѹта *ѿо до у ноћ* Ви, Ако можѣмо да почнѣмо да косѿмо *ѿо ѿред зѹре*.; дотѣри ги ѡвце *ѿо до кѹће*, стѣни *ѿо до мѣне* Су.

112.5.2. С у п е р л а т и в:

Тѹ[ј] је црнѹјка *нај оѿѿ ѿѹсле* што се бѣре. *Нај оѿѿ ѿѹсле* се бѣре тѹј, црнѹјка. А белѹјка је понапре. Се.

Суперлатив предлошко-падежних/прилошких конструкција није обичан.

112.6. КОМПАРАЦИЈА ИМЕНИЧКИХ ЗАМЕНИЦА

У примеру: Кѣт сѣм бѿја мѣд нѿшта нѣ сѣм чѹја. Кѣт сѣм порѣсо па сѣм почѣа да пѿјем, па јѹш *ѿо нѿѿѿѿа* нѣ сѣм чѹја. Го, заменица *нѿѿѿѿа*

употребљена је са прилошким значењем („мало, слабо“), па је то омогућило компарацију.

112.7. КОМПАРАТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ /*ѝреко* + прилог/, /*моћно* + прилог/

Конструкције са компаративним значењем /*ѝреко* + прилог/, /*моћно* + прилог/, /*јачо* + прилог/ („веома, у највећем степену“) користе се са значењем изразите присутности својства.

112.7.1. *ѝреко* +:

а и *ѝреко* *добр*о ми б*и*ло Се, а м*и* смо имале сирење *ѝреко* *уб*ао Ја, А н*а*ми у ст*а*н ни б*е*ше *ѝреко* *вр*ућо Бе, С*е*но смо имале *ѝреко* *ви*ше. ГБ, Шт*о* смо имале *ѝреко* *ви*ше, па смо продавале. Го, И ни рађало сваку годину *ѝреко* *уб*аво. Ви.

Иста конструкција присутна је и у околним говорима (Младеновић 2001: 373, Младеновић 2013: 286; сретечки говор, подгорски говор – према мом материјалу).

112.7.2. *моћно* +:

*мо*ћно *уб*ао смо се овеселиле Се, *мо*ћно б*р*го д*р*ва ги ис*е*кле Ја, а *о*н па *мо*ћно с*и*лно ги удараше Вр, *ви*коу што с*а*м повала *мо*ћно *уб*ао Шт.

Види и примере у т. 168.14.

112.7.3 *јачо* +:

јена-ч*е*шма б*и*ла *ј*ачо лековита Се, и смо се умориле *ј*ачо, још *ѝо*јачо *ви*каа на њ*и* Ја, м*а*ти ми остарела *ј*ачо б*р*го Вр.

Види и примере у т. 168.13.

БРОЈЕВИ

ОСНОВНИ БРОЈЕВИ

113. Број *један*

Број „један“, осим у означавању бројности, употребљава се и са значењем неодређене заменице *некој*, затим придева *ѝсти*.

Овај број се парадигмом и моцијом рода у свему понаша као придевска реч – очувана је моција рода у оба граматичка броја, с напоменом да у мн. с. р. постоји колебање – поред форми на *-а* потврђен је и продор *-и* односно *-е* форме.

Осим не тако честих примера са очуваним /-д-/ у облику у Нјд., у осталим облицима овај број среће се по правилу без /-д-/.

113.1. Номинатив једнине

113.1.1. Номинатив јд. м. р.

а) Облик *јѐн*:

јѐн одову́да ме́та, *јѐн* пота́мо; *Јѐн* оту́д, *јѐн* одову́д.; *јѐн* ова́ко, *јѐн* та́ко; *јѐн* пла́з има́а Се, *јѐн* комши́ја у́мр, се мења́ле – *јѐн* па дру́ги; *Јѐн* ка́мењ – *јѐн* оздо́л, *јѐн* одозго́ра.; *јѐн* да све́ти, во́јска озго́ра рипа́ла *јѐн* преко друго́га; *Ја*, *јѐн* да́н про́шо Вр, *Јѐн*, зна́е Ви́цка, е́те ова́кви је, ка Та́рзан!; *јѐн* не би оста́ у на́шу ку́ћу Шт, и *јѐн* му ви́ка; *Јѐн* је ба́њак, *јѐн* је јуна́к.; ни-*јѐн* не умр́ја от сво́ј смрт, поста́и *јѐн* да ва́рди, исто *јѐн* чо́ек ако ги ви́ди, *јѐн* де́чко има́ туја Бе, *Јѐн* сас ви́но, *јѐн* чени́цу, ле́ба, гра́ му ста́иш. ГБ, *јѐн* у́мре, *јѐн* се ро́ди; носі́ле смо л'е́ба *јѐн* та́р от ку́ће; Напра́јмо – *јѐн* оту́т^а, *јѐн* оту́т^а на чеи́ири. Др, ал'и са́мо *јѐн* ша́мар Ви, *јѐн* на сто́г, *јѐн* у шта́лу; *Јѐн* ми ступи́ја на ву́ј ру́ку, *јѐн* на ву́ј, *јѐн* на но́гу.; *јѐн* вржу́је снопо́ве у пру́ћа, *јѐдан* би́ја до́л'е Су.

б) Облик *јѐдан*:

Ако не́ћоу да ідоу́, *јѐдан* мо́ра да в'о́ди. *Ја*, до́шо *јѐдан* да донесе́ си́р и млéко, *јѐдан* што коси́а у на́шу ку́ћу; *јѐдан* ко́рењ Вр, Не́е ка са́г^к – *јѐдан*, два́.; али *јѐдан* дома́ћин се пита́ја ГБ, *јѐдан* ме спа́си Др.

113.1.2. Номинатив јд. с. р.

а) Облик *јѐно*:

па смо га зва́ле *јѐно* жи́то рржш; *Јѐно* та́мо з́рно, *јѐно* ва́мо, *јѐно* она́мо. Се, Има́ло и *јѐно* др́во, клепо́тањник. *Ја*, *јѐно* па́рче ле́ба, изни́кло *јѐно* з́рно *Ја*, а *јѐно* ју́ско путі́че би́ло, *јѐно*-јутро́ бе́ше; Ле́ба на осми́ну – *јѐно* ки́ло на два́ес чети́ри са́та Вр, *јѐно* брдѐ́нце ма́ло Шт, *Јѐно* *јѐно* де́те Го, би́л'е *јѐно* вре́ме *јѐна* ку́ћа Др, *јѐно* ки́ло сл'і́ве Ви.

б) Облик *јѐдно*:

Три́ кла́са да су, а́ли-да-су *јѐдно* ко́рењ'че. Вр.

113.1.3. Номинатив јд. ж. р.

а) Облик *јѐна*:

јѐна ко́па, *јѐна* се́е; *Јѐна*-жѐ́на о́вде у се́ло би́ла уда́та.; *јѐна* до дру́гу, па оту́д, па одову́д; ни́ *јѐна* не ми би́ла те́шка, *јѐна* ме́си и пе́че а *јѐна* па но́си Се, А *јѐна* шарѐ́на це́у н'о́ћ. *Ја*, *јѐна*-ба́ба мо́а има́ла ми че́ле Вр, *Јѐна* на ту́ј стра́ну, *јѐна* на ову́ј. Шт, *јѐна* има́ла чети́ри де́цу, *јѐна* има́ла ћерку́ и си́на Бе, *јѐна* каљани́ца је о́вде, а *јѐна* пота́мо, та́ј *јѐдна* ми је у Крушѐ́вац Го, Би́л'е *јѐно* вре́ме *јѐна* ку́ћа, Маки́ни би́л'е *јѐна* ку́ћа, Гуђи́ни *јѐна* ку́ћа. Др, А *јѐна* сијал'и́ца има́ла, *јѐна* нема́ла.; *Јѐна* се зо́ве Велано́ћи, *јѐна* се зо́ве Пунко́ва мава́ла. Ви.

б) Облик *јѐдна*:

са́мо *јѐдна* жѐ́на оста́ла Су.

113.2. Номинатив множине

113.2.1. Номинатив мн. м. р.:

Јѐни пе́шкир у ру́ке ги да́доу́да обри́шо ру́ке. Се, *Јѐни* сли́ко, *јѐни* ба́цо чи́бук о' трѐ́ћи спра́т.; *Јѐни* по сто́ке, *јѐни* ору́, *јѐни* ву́чу др́ва, *јѐни* ру́ду

носи́ле смо. Вр, *Јѐни* покоси́ле, дру́ги обрѣ́але, тре́ћи носи́ле сѣно. Шт, Ни́ *јѐни*, ни́ дру́ги не́ мога́ле да оно́ду Бе, и кә[д] до́шле *јѐни* свато́ви ДБ.

113.2.2. Номинатив мн. с. р.

а) Облик *јѐна*:

Јѐна го́еда се разбо́лоше, дру́га ни остадо́ше Се, *Јѐна* сѣла има́у и́ чѣшме и́ стру́ју, дру́га ни́ стру́ју ни́ во́ду. ДБ, а *јѐна* по́ља остадо́ше науработана, и јо́ш *јѐна* сѣла се упали́ше Го;

б) Облик *јѐне*:

а те́ј *јѐне* пу́ца се исаби́ше Вр, *Јѐне* сѣла су ср́пске, *јѐне* су шипта́рске ГБ.

113.2.3. Номинатив мн. ж. р.:

Јѐне ће мѣсу, дру́ге ће и́доу на њи́у. ДБ, *Јѐне* гостинке отидо́ше, дру́ге до́шоше. Го, нема́ло се ни *јѐне* наоча́ре Ви.

114. З а в и с н и п а д е ж и ј е д н и н е б р о ј а „ј е д а н“

114.1. Мушки род

114.1.1. Генитив јд.

А шти́це смо нап्रा́јле од *јѐнога* дуба Ја, Па се ту́ца од *јѐнога* до друго́га гра́да ГБ.

114.1.2. Општи падеж јд.

а) Општи падеж јд. = номинатив јд.:

да се ола́ди *јѐн* дѐн Се, сѣду *јѐн* дѐн, ни *јѐн* ве́чер Ја, наби́емо *јѐн*-ко́лац на сре́де Вр, за *јѐн* Велигдѐн до́шо до́ма Бе, у *јѐн* мѣсец има́ш два́ дѐна Го, три́-пут на *јѐн* дѐн се по́је, за *јѐн* вра́ смо турал’е, за јо́ш *јѐн* мѣсец Су;

по два́ сно́па ржа́на ту́рри у *јѐдан* кра́ј Ја, да до́еш у двана́ес, у *јѐдан* Бе, отвара́ј *јѐдан* л’ис – не́ма Су.

б) Општи падеж јд. ≠ номинатив јд.:

а сна́ша и́де од *јѐнога* до друго́га Се, Па сѣс ко́лце, сѣз др́ва – у́дри, у́дри. *Јѐнога* па друго́га, *јѐнога* па друго́га. Вр, по́сле га стреља́ле *јѐнога* та́мо у Стре́цку Шт.

114.1.3. Датив јд.:

јѐному другáру сѣм да́а Вр, А не́ – *јѐному* да́ди свѣ, *јѐному* и́ч. ГБ, Дадо́смо *јѐному* си́ну *јѐну* ку́ћу, друго́му дру́гу. Го, и та́мо смо каза́л’е *јѐному* чо́еку Др, ни *јѐному* да не ка́жеш, а зар са́мо *јѐному* Су.

114.1.4. Локатив јд.:

Има́ло и то́ј по *јѐному* дво́ру. Се, И прати́ле ни па́ре по *јѐному* Ста́нку. Вр, И по *јѐному* свáту ће се пра́ти да́р. ДБ, И смо чека́ле плачеу́ћи при *јѐному* зи́ду от каме́ње. ГБ. А се мучи́ја по *јѐному* логóру чети́ри годи́не. Го, Га

осудиље и седија дѣсет године ли, дванаес, најпре по *јеному* па посьље по другому затвору. Су;

114.2. Средњи род

114.2.1. Генитив јд.:

Од *јенога* детета немам ич корис ДБ.

114.2.2. Општи падеж јд.:

лекац *јено*-коло пот сито, *јено* остаиш до друге године Се, узима *јено* зрно, јајце нема ни *јено*.; Турале по шећсет, седамдесет снопа на *јено* да се врши. Ја, ми смо имале *јено* дрво Вр, Па *јено* увечер тој дадем краве, а *јено* па на Ђурђевдэн сабајле накрмим краве.; па сэм му понела *јено*-трошче леба Шт, смо туриле још *јено* буре Бе, на *јено* мѣсто туј се скупу ДБ, врзо магаре за *јено*-дрво Го, дадо *јено* петл'иче, ми дал'е *јено* одѣло Ви, седѣла од *јено* за друго Су.

114.2.3. Датив јд.:

јеному детету маћи Се, и још *јеному* јарету Ја, *Јеному* детету да му се слóши по пућу. Шт, *Јеному* кучету у сѣло никој му турија óтrow. Го, Треба свѣма ако дадеш *јеному* детету. ГБ.

114.3. Женски род

114.3.1. Генитив јд.

а) Облик *јене*:

И нагúрај из *јене* шѣрпе, из друге. Се, од *јене* ћерке íмам два унúка Ја, искочи́ле из *јене*-старе куће Вр, дошле до *јене* воденице Шт, како може бес теј *јене* краве Бе, Прво узем од *јене* па посьле о[д] друге комши́ке. ДБ, кэ[д] дођеш испред *јене* цр́кве Го.

б) Облик *јенѣзи*:

требало да уземо од *јенѣзи* ж'ѣне Др.

114.3.2. Општи падеж јд.:

натне *јену* пачавру на главу, у *јену* кућу, довати *јену* па другу Се, мртваку се тура *йод јену* и по[д] другу мишку кршчи́ће Ја, узе у́јам [...] *Јену* о́ку, о́ку и пól.; ми смо купиле пре[д] тој *јену*-кућу Вр, *јену* крау íмам Шт, по пѣт кила *јену* груду сирѣње, *јену* годину смо заклале Бе, само на *јену* страну Др, за *јену* краву Ви, *Јену* чутурицу ка смождѣну, и њу нађоше.; *јену* пуни́мо Су;

сламу извади́мо *јѣдну* Вр.

114.3.3. Датив јд.

Облик *јенѣзи*:

јенѣзи тури нага́мо, *јенѣзи* наова́мо Се, и ће ка́жем *јенѣзи* грађанке Ја, требало да платим *јенѣзи* Циганке да ми гаси жарље Вр, а укра́ле íсто и *јенѣзи* комши́ке Шт, *Јенѣзи* ћерке смо прајле сва́дбу, другѣзи не. Бе, и

јенџи нашџи снаве брат ги погинуја ГБ, *јенџи* жéне у комшије тел'е да ги л'ипче Др.

б) Облик *јéне*:

Јéне ће речеш *јéно*, друге *друго*. Ја, а *јéне* Јованке децу отерише ГБ, *јéне* ваше снаше брат Др.

114.3.4. Локатив јд.

а) Облик *јéне*:

Збору што имала тај трава по *јéне* ливаде. Се, имаше и граор по *јéне* њиве сас ченицу Ја, па да ни се успије девојче при *јéне* воде Вр, ако станете при *јéне* куће от камен Бе, А смо се криле по *јéне* шуме ГБ.

б) Облик *јенџи*:

А како зборија дџа – по *јенџи* планине у Македонију имало бџл мџчке Бе, По *јенџи* војске у тој дџбо имало бџлес. ДБ, И ми чџкај, чџкај, чџкај при *јенџи* воденице. Го.

115. Зависни падежи множине броја „један“

115.1. Мушки род

115.1.1. Општи падеж мн.

Јéне људе отерише у затвор, *јéне* пуштише. Се, а за *јéне* људе не се чу Ја, припуцаше у *јéне* војнице Го, *јéне* вољове дадџсмо сину Др.

115.1.2. Датив мн.:

Ако се даде *јенџма*, мџра и другџма Се, *Јенџма* дади, другџма дади, треџџма гостинкама дади, а што ће остане за нас?! Го.

115.2. Средњи род

115.2.1. Општи падеж мн.

а) Облик *јéна*:

Улегџше вџци у *јéна* гоџда Вр, а војска била у-*јена*-мџста Го, доџџсмо до *јéна* дрва Др.

б) Облик *јéне*:

у *јéне* сџла ни вџџда немала ГБ, сви да се зберџмо у тџј *јéне* сџла Ви.

115.2.2. Дмн.:

јенџма говедџма вимџџи су каљане Ви.

115.3. Женски род

115.3.1. Општи падеж мн.

У *јéне* појџте свџ врзана стока, у друге пуштџна. Се, Из *јéне* куће однесџше што ги ваљало, из друге ништа. Бе, ако се покџсу *јéне* ливаде Др.

115.3.2. Датив мн.

јенема женама муџи остадоше у Амберіку Шт, Не моџе сал *јенема* снавџама да се даде. Го.

116. Број *дџа*, *оба*, *обадва*

116.1. Дистрибуцијом облика за скупину мушкога рода *дџа* / *оба* / *обадва*, за скупину женског и средњег рода *дџе* / *обе* / *обеде*, сиринићки говор сачувао је старије стање. Овом особиним овај говор представља део ширег ареала призренско-тимочких (Павловић 1939: 181, Тирић 1983: 82, Богдановић 1979: 76, Реметић 1996: 469, 498, Трајковић 2016: 471–472) и македонских говора (Конески 1966: 126, Младеновић 2001: 377).

Облицима именица у бројним конструкцијама, међутим, јасно су разграничени ж. р. и с. р.

116.2. Доминира прости број *оба*, *обе*, али нису непознате ни сложенице *обадва*, *обеде*.

Аналитизација деклинације основних бројева у сиринићком говору није довршена. У односу на идиоме са којима показује сродност у морфологији, у овом говору флексија је сведена на датив броја *дџа*, *дџе*, *оба* / *обадва*, *обе* / *обеде*, са slabим траговима промене броја *џири* у источнијим сиринићким селима, док је у косовским призренско-јужноморавским говорима и даље веома жива промена и броја *џири*, а у овим говорима потврђен је и датив броја *чеџири*, који је – додуше – у повлачењу (Младеновић 2013: 288)²⁵⁰. Добрим чувањем промене броја *дџа*, *оба*, и процесом слабљења и губљења промене броја *џири*, сиринићки говор се приближава јужнометохијским, али и сретечком говору (Младеновић 2004: 241).

Док је у косовским и јужнометохијским говорима, затим у сретечком и горанском говору, препознатљиво чување основе основног броја и у дативу (*дџама* : *дџема*) (Младеновић 2001: 377, Младеновић 2004: 241–242), у сиринићком говору – осим факултативних потврда са чувањем основе номинатива и у дативу у Сушићу и Вичи – у осталом делу је стабилисан дативски наставак *-ема*. Опстанак основинског *дџа-*, *дџе-* бележен је и у дативу сложеница: *обадема* : *обедема*.

У дативу је обичнија употреба бројева *оба* / *обадва*, *обе* / *обеде* од бројева *дџа*, *дџе*.

Слабљење и губитак флексије основних бројева компензује се у сиринићком говору ширењем употребе бројних именица типа *дџоџа*, *џеџина* и на ж. р. Док је у простим бројним именицама на *-ица* заједнички облик за све родове, у сложеницама се чува родовски обележен број (*обедеџоџа* за ж. р. : *обадеџоџа* за м. р.), што је корелативно са дистрибуцијом облика сложених основних бројева. Оваква реморфологизација је и даље стабилна, мада ретке

²⁵⁰ О флексији основних бројева у централнокосовском ареалу в. и Павловић 1970: 95.

потврде типа: *Кажи обадојцам* женам Бе, сведоче да је уопштавање једне форме започето.

116.2. Номинатив, општи падеж м. р.:

два саата ми живѣло и умрло; миђу *два* камења, *два* камења туриу Се, *два* аргата носу, пита се пражло на *два* сача, *два* буљука офце; А ја сэм имаа и чобанске псе *два*. Ја, За *два* дэна се уцррвља. Нај више *два* дэна да траје.; *два* брата близнака, *два* вола црна, и не прошло *два* дэна, *два* човека умреле од њега Вр, ако има *два* сина; на четэрес дэна, *два*; *два*-сата путујеш, сэм учинила *два* унука Шт, има можда *два*, *два* и-по саата да се иде, *два* параунука имам Бе, на *два* ката биле, да нађеш јено *два* камења да су; *Два*, *ири* камења на средину. Го, за *два* сата се укисели, тој има *два* камења, уземо *два* колца Др;

иселиле ми се *обадва* сина Се, *обадва* зета ми су у Жупу Вр, ни *обадва* не могаће да подигноу ГБ, кэт почеле да уфоро *обадва* вола Го.

116.3. Датив мн. м. р.

а) Облик *двѣма*, *обѣма*, *обадрѣма*:

Овѣма *двѣма* војницима не ће ги помогне ни Бѣг. ДБ, И што рекле тема *двѣма* [комшијама], сви се чудиле. Го;

И од оној цело лепче *обѣма* воловам ги скрши Се, Ако дэдеш *обѣма* синовима, мораш и зету. Ја, Остайла све тој *обѣма* унуцима. Вр, А *обѣма* кучићама вүци не требале да украдо оүцу. ДБ, *обѣма* [сватовима] ће се наљутиш ГБ, а жене побегоше *обѣма* синовима Др;

Обадрѣма чобанам носила да једо. Шт, А љутила сэм се *обадрѣма* деверима. ДБ.

б) Облик *двѣма*:

Зашто даваш *двѣма* чобанима? Ви.

116.4. Номинатив, општи падеж ж. р.

Дођо *две* девојке, *две* даске нагоре, *две* штице, па *двѣ-ири* тенцэре се скувоу, *двѣ-ири* године; на *две* недеље Се, *две* половине ги уплэто вако Ја, *две* жене што биле, за *две* године Вр, или *две* ћерке, *две* јетрве отишле да копоу, *двѣ-ири* године ја не сэм онодила, ако ми су *две* краве Шт, *Двѣ*, три недеље се сүшу. Бе, се одвои на *две* стране и се напије, *двѣ-ири* године седела сэс мене Риска ГБ, *две* су тамо у Лештане; У село има сэл *две*, три воденице.; у војску бија *две* године Го, носим *две* године, држ'им *две* краве, држ'им *две* свиње, Рашкови *две* куће Др, ја имам *две* наочаре Ви, ни *двѣ* краве Вр, Било у воду, бѣгме, *две* недел'е. Су;

Јединца ми сина и *обе* ми ћерке. Се, *Обе* снае ми су из Мораве. Ја, Не ми су удадэне *обе* ћерке. Шт, А ни *обе* не могаће да постигно све да пожњэо Бе;

Разболѣше се у јен месец *обѣдве* сестре. Се, Викни ако видиш *обѣдве* краве. Вр, синѣк му липцале *обѣдве* мачке Го.

116.5. Датив ж. р.:

Лáко ги је *обéма* [ћеркама] тако да збору. Ја, Ај ако сме'еш и тој *обéма* да онодиш. Бе, И да помóгнем жњејаући *обéма* јетрвáми. ГБ;

Нé смо могáле исто нí да дадемо *обедвéма* ћеркáми. Шт, Сáл ако мóгу *обедвéма* да учíним. Бе, *Обедвéма* ће онéсем по јéно кравајче. Го.

116.6. Номинатив, општи падеж с. р.

У Н и ОП бројеви „два, оба“ имају облик на *-е* (*двé, óбе, обéдве*).

а) Облик *двé, óбе, обéдве*:

двé кучéти имáло, и јáјца *двé-ири*, а *двé* кравајчéти овéј коласте за у колач Се, имáла у кућу сáл *двé* одељéнца Ја, оно мéчка з *двé* мáли мечéти тýјке Вр, по *двé* јарéти закољéмо, носија ги опáнце *двé* пролећéти, па јóш дрúге *двé* јáја остаím Шт, домáћин га исéче на *двé* дрвéти Бе, има *двé* дрвéти Др, *двé* тел'éти сэм заклáа Су;

па сэм удáла *óбе* девојчéти, ни *óбе* кучéти Се, и мéсо од *óбе* јагњéти Вр, имам кóрис од *óбе* јарéти Бе, утеко́ше му *óбе* мечéти Др, донесóсмо из *óбе* пóља Ви;

ће изедéте и тéј *обéдве* кíла Се, и рипнаше на мéчку *обéдве* кучéти нáше Ја, ако мóже сэс *обéдве* ко́ла да донéсе Шт, падóше и *обéдве* врата Бе, нарани и тéј *обéдве* јарéти Др.

б) Ретки су примери за скупину с. р. са бројем *двá* (имам *двé* крáве и *двá* тел'éта Ја, И за јén дэн ће ослабнеш *двá, ири* кíла Бе, Има *јéно* дéте и *двá* девојчéта Го).

У примеру: Нé *двáес* и *двá* кíла, нé *двé* кíла, него нí јéно кíло Бе, *двá* у *двáес* и *двá* има новију форму, док је старији облик *двé* у првој десетици. Провером материјала није потврђена посебна дистрибуција *двá* / *двé* условљена простим или сложеним бројем, тако да је у питању очигледни продор из књижевног језика.

в) Уз именицу „деца“ употребљава се *двé, óбе, обéдве* (*двé* дéца ми биле Шт, има *двé* дéцу сэс њу Др).

116.7. Датив с. р.

Однеси *обéма* говедáми Се, ни *двéма* гоéдам Вр, А зáшто нé *обедвéма* говедáми? ГБ, ако поклóну *обéма* селáми Го, тéма *двéма* говедíма Др.

117. Бројеви од *ири* до *девеи*

Облицима бројева од *ири* до *девеи* сиринићки говор не показује никакву дијалекатску посебност.

Свé тако до *сéдам, óсам* гóре снóпа.; имáла *чеи́ири*, на *шéс* месéца, *ири́* шамí'е црвéне Се, *иéи* комáта; Ни *óсам, девеи́* дéна, *ио дéсеи* црепýље, *чеи́ири* пил'éти, *ири́* јужéти Ја, *ири́* месéца áл *чеи́ири*, мéшај *дэвeи́* пýт Вр, идоу по *чеи́ири, иéи*, тэд' *ири́* лéба се мéсу Шт, биле *чеи́ири* мýжа; Свáки *шéс, сéдам* дéна кэт проћоу.; у *óсам* саáта у сњéг Бе, зговорéна сэм бíла

чеїїри месеца ГБ, дрво дугачко *їейї* мѣтра Го, *чеїїри* рама стаиш', *дэвейї* кома́та снопље, ми смо бїл'е *чеїїри* јетрве Др, узїмам *їїри* ста́па, се ску́пи *осам* сно́па Ви, и та́ко се́ди *їїри* дѣна, *чеїїри* това́ра жи́то Су.

118. Бројеви друге десетице

Из бројева друге десетице доследно испада /-т/ из финалне групе /-ст/: *їо* два-*їїринаес* изведе пилѣти, за *дванáес* месе́ца *їе[її]шенáес* ду́ше Се, има *їейїнаес* годи́не Ја, ба́ба ће ти да́де *дэсеїї*, *дванáес* ал *їїринаес*, ка *осомнаес* годи́не сэм имáа бї́ћи Вр, *їейїнаес* мѣтра, *седáмнаес* годи́не, нѣма ти *дэсеїї* кїла Шт, да дѣш у *дванáес*, око *дэсеїї* сантїма, бїле *чеїїрнаес* детѣти Бе, у *їейїнаес* годи́не Го, *чеїїрнаес* дѣна, *дэсеїї* сѣла, *дваїїринаес* Су.

119. Бројеви десетица

У процесу упрошћавања гласовних група – онако како је и иначе у околним говорима – бројеви десетица унеколико су модификовали своје претходне облике. Тако је: *двáес*, *їїриес*, *чеїїерес* / *чеїїарес* / *чѣїрес*, *їедэсеїї*, *шездэсеїї* / *шеéseїї*, *седамдэсеїї* / *седомдэсеїї*, *осамдэсеїї* / *осомдэсеїї*, *деведэсеїї*:

око *їїриес* кома́та, му́зо *їо* два-*їїриес*, бра́ту ми бїло *чеїїарес* дѣна, *шеéseїї* сантїма Се, свѣ *чеїїарес*, *двáес* милиѡна, *їедэсеїї* милиона узѣле Ја, Мѡжда имáле *їїриес*, *чеїїарес* ду́ше.; *осомдэсеїї* *и́аде*, има *деведэсеїї* годи́не, *двáес* и *їейї* душе, *двáес* и *двá* екта́ра, на *чеїїарес* дѣна Вр, *шеéseїї* и *їейї* детѣти, сáмо на *чеїїарес* дѣна Шт, мѡжда за́дње *чеїїарес*, *їедэсеїї* годи́не; Око *двáес* и *сѣдам*, *осам* дѣна.; на *їїриес* и *двá* члáна, *седамдэсеїї* и *чеїїири* годи́не, преко *їїриесэ* чѣле, *їїриес* е́л *чеїїарес* Бе, имам *шездэсеїї* годи́не, јен има *їїриес* годи́не ДБ, *їїриес* ду́ше смо бїле, има *двáес* и *їейї* годи́не, ми смо бїле *двáес* и *сѣдом* рѡба у ку́ћу ГБ, по *два-їїриес* та́ко, јѣно *їїриес* сантїма Го, *двáес* кїла вўна, до *їїриес* члáна, имáле *седамдэсеїї* кома́та Др, *осамдэсеїї* кїла, за *двáес* кома́та, ѡна имáла *седамдэсеїї* и *осам* Ви, и *чеїїерес* дина́ра па́ре, да́м *чеїїерес* и *їѣїї* дина́ра њѣму, *чеїїерес* *чеїїири* годи́не, *двáес* *ўсам* ку́ће, *двáес* *сѣдам* ку́ће Су.

120. Бројеви стотица

Облицима бројева стотица сиринићки говор уклапа се у потпуности у метохијско-косовско-сиринићки поддијалекат (Младеновић 2013: 287). Бројеви *двэсїа* и *їїрисїа* потврђени су само у овом облику, бројеви *сїїѡ*, *чеїїирисїїѡ* / *чеїїирисїїѡ*, *їесїїѡ*, *шесїїѡ*, *седамсїїѡ*, *осамсїїѡ* и *двэсїѡ* редовно гласе овако:

умр́ја у *сїїѡ* годи́не, да́ј ми *двэсїа* ѓвра, платїла *їесїїѡ* и *шеéseїї* дина́ра Се, и *седамсїїѡ* кома́та, кэт пу́штиш *двэсїа* кома́та ѡфце у шўму Ја, *сїїѡ* ду́ше ва́ља да се пу́шти; Па натурáмо *сїїѡ* сно́па, *сїїѡ* и *їедэсеїї*, бїло тѡј има *седамсїїѡ* годи́не Вр, имáа *сїїѡ* и нѣшто годи́не, *сїїѡ* *їедэсеїї* ѓвра

што изарчија, сэм сакри́ла *двѣсѣа* дина́ра, *ѿпрѣсѣа* кѣла мѣсо Шт, *сѣо* кѣла жѣто, о́ўце сэм има́а *сѣо*, *сѣо* годи́не ка́ко је зако́пан, ни *двѣсѣа* кѣла да нато́риш Бе, дони́ја и *двѣсѣа* кѣла жѣто, *ѿпрѣсѣа* мѣтра ако има, *чеѿпрѣсѣо* и *ѿде́сѣи* ДБ, би́ћи има́ло *ѿсѣо* ал *шѣсѣо* људи, за *двѣсѣа* ће ти прода́м ГБ, *сѣо* сно́па да насади́те, ал по *двѣсѣа* ал *ѿо ѿпрѣсѣа* сно́па што има́ло, не си ми плати́ла *седáмсѣо осодѣсѣи* дина́ра Го, Мо́жда стотѣну, *двѣсѣа*.; ако мо́же за *двѣсѣо* ѣвра а́р, плати́ја чѣк *осомсѣо* дина́ра зајѣно Др, *сѣо* кѣла, *сѣо* кома́та; Ми́ смо држа́ле *ѿо двѣсѣа*, *ѿо ѿпрѣсѣа* о́фце.; са́л *ѿо ѿпрѣсѣа* се да́ва Ви, Донѣсем *двѣсѣа* кѣла, трѣ́ћи мѣсец јо́пе *двѣсѣа* кѣла.; де́да збори́ја да изгину́ле на брѣд *ѿсѣо* војни́ци, изарчи́ја *двѣсѣо* ма́рке Су.

РЕДНИ БРОЈЕВИ

121. Редни бројеви су у свему интегрисани у заменичко-придевску промену.

У јд. је трородност стабилна, у мн. је моција рода нападнута у с. р., мада се и у овој категорији чувају – као факултативни – посебни облици за мн. с. р.

Редни бројеви у Нјд. м. р. скоро редовно имају наставак *-и*. Ретки примери на *-о* у овом падежу настали су наслањањем на облике придева и придевских заменица. Потврђени су само од бројева *ѿрви* и *дру́ги*, што и није неочекивано, пошто се ова два редна броја користе и као придеви.

121.1. Облици номинатива једине

121.1.1. Мушки род

а) Бројеви *ѿ р в и*, *д р у г и* и...:

на Велигдѣн *ѿрви* дѣн, па *дру́ги* лѣба; па *ѿрѣ́ћи* лѣба јо́пе, и ту́рим *ѿрѣ́ћи* лѣба, и зельáник – *ѿрѣ́ћи*, кѣд му па́дне *ѿрви* зуб детѣту, Јо́пе лѣба врс тај лѣба. *Дру́ги*.; прекојутре *дру́ги*, *дру́ги* пу́т ѿгров, *ѿрѣ́ћи* разредѣ ће она, *ѿрѣ́ћи* дѣн, *ѿрви* пу́т кѣ[д] ти дола́зи Се, на́ј послѣдњи иза́шо *ѿрви*, па *дру́ги* гу довати́ја, се мења́ле – јѣн па *дру́ги*, а *десѣ́ти* дѣн да се разбо́ли, *двѣес ѿѣ́ти* ма́рт; Она́ј ко́[ј] је *ѿрви* ро́ђен, лѣгне у кру́шац.; па *дру́ги* гу довати́ја Ја, Како би́а у *Први* све́цки ра́т; Јѣн да́н про́шо, *дру́ги* да́н оти́шо у болни́цу и умре́а; По *дру́ги* ма́ – ви́кам – ѿди па ти́!, И кѣдѣ *дру́ги* ма́ ги извади́ле из ре́ке.; *Дру́ги* до́шо – и ѿн та́ко. До́шоу *ѿрѣ́ћи* – и ѿн. *Чеѿѿрѣ́ти* – и ѿн.; *седоманѣ́ти* што се укачи́ја на дрво Вр, *Први* дѣн је Турѣ́вдѣн, *дру́ги* дѣн – не знам ка́ко се вика́ше, па *ѿрѣ́ћи* дѣн је Свети-Ма́рко.; Ко́ј до́ђе *ѿрви* на пна́т, тај те пола́зи.; на Бо́жић, *ѿрви* дѣн; *ѿрви* дѣн четвѣ́так; Ни́т *ѿрви* ни́т *двѣес ѿрви*, ни́т *сѣо ѿрви* пу́т да ми ка́же!; *Први* дѣн ку́вам ку́пус, тај *ѿрѣ́ћи* бра́т од му́жа Шт, И ко́ј се ди́не *ѿрви* ују́тру, ѿн ги те́! па́ре у́зе; *ѿрви* што ни умрѣ́а у крѣвет на́ми, би́ја дѣда на́ш; на сва́дбу *ѿрви* до́шо кум; Јер са́га зна́м бра́ћа што су ро́ђени по́сле педесѣ́те годи́не наова́мо да јѣн да је Попѣ́вић, *дру́ги* да је Јани́ћевић, јѣн да

је Сталетовић, *други* да је Шаркоћевић, *ипрѣћи* да је Петковић.; *йрви* син што се роди, *ипрѣћи* дѣн, сваки *дваѣсти* могоу да отине дома Бе, А изведе гу па неки *други* ако не дѣвер, што бија дѣвер тѣд^т, па *други*. ДБ, И кој је *йрви* рођен (!) да изеде јѣно зрно крушац. Кож је *йрви* рођен (!) у матѣре.; *йѣсти* је бѣњак, *други* се питаја нико^л ГБ, Јутре дѣн *други* добѣје рѣд, *ипрѣћи*.; *иприес* *йѣсти* по рѣду бија стрѣљан Го, а овај *ипрѣћи* ми је у Немачку; Други, *чеиврѣсти*, *десѣсти* и *дваѣсти* нека излене из рѣд Др, Тож време било *други* да ти гу нађе девојку.; Домаћин прво па *други* око њѣга.; а овај *други* само вардија, још *други* има; Ваља да идеш кѣт ће бине *дваѣсти* мај.; не да гу оставиш на *йррви* стѣпен, можда му тражи неки *други* Ви, се кѣси око *седми* јул^и, и туримо пресѣлак *други*, и кој најѣ *йрви*, *други* мѣсец јѣпе му донѣсем двѣста кѣла, *ипрѣћи* мѣсец јѣпе двѣста кѣла, и никоѣ време доѣ *йрви*, а *йѣсти* бије сѣс кѣлац Су.

У прилошким изразима са редним бројем редовно се употребљава одређени вид:

Први пѣт сѣно, *други* пѣт отавак. Ви.

Види и примере у т. 125.1.

б) Бројеви *й р в*, *д р љ з*:

не се иде на *йррв* дѣн, тој вржувале на Бѣжић *йрв* дѣн Се, Јѣн – не, *друг* – не.; бија *йрв* у матере, а па он се оженија *йрв* Бе, *друк* те не жали ГБ, отиде и *друг*^к коњ Го, *йрв* син се воли нај више Ви, *Прв* у матѣре тури у уста зрно, и престане крушац. Су.

121.1.2. Средњи род:

ипрѣћо дѣте; *друго* н[е] имало ништа, *Друго* – напраиу мѣнцу, изеде мајстори.; *ипрѣћо*, тој, бањак Се, *Прво* дѣте ми умр, *друго* роди ћѣрку, *ипрѣћо* јѣпе сѣна. Ја, *ипрѣћо* дѣте што ми бѣше Вр, *друго* једѣње је нешто вако Шт, *йрво* појање у лазарицу, *йрво* јаре Бе, *друго* копање је по после ДБ, *йрво* орање Го, *йрво* пиѣње ракију је сабајле Др.

121.1.2.1. Када су пришли прилозима, редни бројеви имају облик јд. с. р.; *друго* не смо радиле ништа; *Прво* кѣт се скуво питиѣ, кѣд вадимо онѣј кѣске. *Е*, *йрво* дадѣмо свѣм, ујутру, сабајле; *йрво* ѣгањ наложимо; *Прво* креј слѣнце дѣнеш[’], па после креј сѣвер, па креј ѣсток, па запат. Шт, *йрво* кѣске треба да олижеш Бе, *Прво* тѣ црнојке, па белојке се свѣ лепо изнарѣди Го, *йрво* не отерил[’]е у Призрен; Домаћин *йрво* па други око њѣга. Ви.

121.1.3. Женски род:

ипрѣћа ми је у Жѣпу Се, и *йрва* снаа ни је из Берѣце, ја сѣм бѣла *десѣћа* у рѣд Ја, то^л [j]е белојка *йрва* тура; Бѣле јѣно јѣданаѣс, дванаѣс, и ја *ипринаѣсти*. Вр, *йрва* недеља по Прѣчке, ја *йрва* се дѣнем, *йедесѣћа* годѣна кѣт сѣм се удала Шт, нај тѣшка ми бѣла *деведѣсеи* и *ипрѣћа* годѣна, а тѣдѣ ми бѣла *десѣћа* годѣна Бе, Ни *йрва*, ни *друга*, сѣл трѣћа ложица се искрѣшила ДБ, овај *друга* бѣла постѣра, тај *йрва* немала ѣч ГБ, *ипрѣћа* тепсија да има да

се омеси; Јена боја, па и *дрўга*, и *шрѣћа*. Го, Јена срана и *дрўга*, гу повржеш', *десѣѿа* се дава у дар Др.

121.2. Облици номинатива множине

121.2.1. Мушки род:

Дрўги верујо Се, Јени гóсти отишле, *дрўги* дóшле. Ја, А ни *дрўги* људи не верујо да има. Вр, *Трѣћи* снопуи па бiле влажни. Бе, Нај дóбри ни бiле тiја *шрѣћи* волóви. ГБ, А да бiле *дрўги* лопóви, би се видѣло. Го, *Дрўги* кумóви ни бiле из Вiче. Др, А овiја *дрўги* бѣдно мѣсто имал'е, л'уди *дрўги* што се'ал'е Ви, па ми порастóше девојчићи *дрўги* Су.

121.2.2. Средњи род

а) Облик *дрўга*:

А *дрўга* сѣла бiле упалѣне Се, немáло *дрўга* гоѣда у нáше сѣло Ја, и *дрўга* дрва се ошушиле, *дрўга* пóља Вр, Требáло да се мѣтноу у зѣвњу *дрўга* зрна. Шт.

б) Облик *дрўге*:

Дрўге српске сѣла нé се дирáле у овáј рат. Ја.

121.2.2. Женски род:

Збóру да имáло и *дрўге* самовiлке. Ја, Нѣкóд' бiле *дрўге* крáве у планину. Вр, нека жњѣјо и *дрўге* жéне Шт, А зáшто *дрўге* жéне могáл'е, а нé нáше? Др, нé су ка овѣ *дрўге* Ви.

122. ПРОМЕНА РЕДНИХ БРОЈЕВА

122.1. Зависни падежи једнине редних бројева

122.1.1. Мушки род

122.1.1.1. Генитив јд.

Присуство флексивног генитива у беспредлошким конструкцијама временског значења различитих деклинационих типова донекле не потврђује да је ова особина унета у сиринићки говор у новије време.

На чување старијег стања упућује чињеница да се флексија чува боље од именица *-а* деклинационог обрасца, док је мање примера од именица м. р. на *-ø*, а најмање потврда од именица с. р.

Родена триѣс трѣће. *Девѣѿога* априла. Се, *Четирнаѣсѿог фебрувара* ваћа па свѣ до *дваѣс дрўгог марића*. Свѣ се рачунало Сѣчко. Јѣс. Ја, У јанувáр мѣсец. *Четирнаѣсѿог...* Вр, *деветинаѣсѿок'* авгúста тó[jj] је Шт.

122.1.1.2. Општи падеж јд.

а) Општи падеж = номинатив јд.:

чи́к *дру́ги* дѐн у четі́ри сам се породі́ла, *дру́ги* дѐн се промѣ́ша, на *и́рѣ́ћи* дѐн, сва́ки *дру́ги* дѐн да се пѣ́ре та́ј кр́па Се, у *и́рѣ́ћи* мѣ́сец ће ба́цим Ја, Ако нема́ло ве́тар, *дру́ги* дѐн.; Јѐни сли́ко, јѐни ба́цо чи́бук о́т *и́рѣ́ћи* спра́т.; јѐно кі́ло на *два́ес чеи́ири са́та*, *дру́ги* дѐн оти́шо у болни́цу и умре́'а; *По дру́ги ма́* і́ди па ти́! Вр, *и́рви* дѐн ку́вам ку́пус, до *чеи́рнаесі́и* јануа́р Шт, *и́рви* дѐн са́мо у цр́кву идѣ́мо, *дру́ги* и *и́рѣ́ћи* дѐн идѣ́мо от ку́ћу на ку́ћу, до *осми* разре́д, пре[д] *Дру́ги* све́цки ра́т Бе, от *и́рви* дѐн і́ сѣм раді́ла, и на *и́рви* дѐн се но́си ГБ, не́ да гу оста́виш на *и́ррви* стѣ́пен; да ми да́де ракі́ју по *дру́ги* ма́ да се испѣ́че („у другом тренутку, поново“) Ви, отва́рај *други* л'і́с, тури́мо пресо́лак *дру́ги*; На *дру́ги*, на сре́ђан и на за́ђан, јѣс.; *Дру́ги* мѣ́сец јо́пе му донѣ́сем двѣ́ста кі́ла, *и́рѣ́ћи* м'ѣ́сец јо́пе двѣ́ста кі́ла. Су.

б) Општи падеж ≠ номинатив јд.:

па *о́да јѣно́га до дру́го́га*, а сна́ша і́де од *јѣно́га до дру́го́га*, на́род' *јѣн* *и́рема дру́го́га*, сѣс котли́чиће во́ду *јѣн на дру́го́га* Се, во́јска озго́ра рипа́ла *јѣн и́реко дру́го́га* Ја, Па сѣс ко́лце, сѣз др́ва – у́дри, у́дри. *Јѣно́га* па *дру́го́га*, *јѣно́га* па *дру́го́га*. Вр, пр́во мушкар́ци се наређа́мо – *јѣн и́о дру́го́га* Бе, у́зи *дру́го́га* ку́ма Го, оти́шла у *и́рво́га* сі́на, *куи́ седмо́га* ДБ, се сѣкрі́ја *ку[д]* *дру́го́га* ГБ, ні́т ће на́ђеш *куи́ и́рво́га*, ні́ *куи́ седмо́га* Др.

122.1.1.3. Датив јд.:

и́рво́му дава́ле нај до́бро жи́то Ја, ако не́ *дру́го́му*, треба́ло *и́ре'хо́му*; *два́ес и́еи́о́му* у ре́д Вр, свако́му *десеи́о́му* по јѣн да́р Шт, *и́рво́му* што до́шо да ме прѣ́си Бе, не́ гу да́вам ні́ *и́рво́му* ні́ *си́ои́о́му* ДБ. тре́ба і́сто *дру́го́му* ка *и́рво́му* сі́ну ГБ, *и́ре'хо́му* сі́ну же́на да му побѣ́гне Др.

122.1.1.4. Локатив јд.:

Има́ло и то́ј *и́о дру́го́му двору́*. Се, по́ лѣко се сті́за по *дру́го́му* пу́ту Ја, ка́д і́шле по *дру́го́му* пу́ту Шт.

122.1.2. Средњи род

122.1.2.1. Датив јд.:

а́јде *чеи́врї́о́му* [девојче́ту] До́ста ће му ту́ру і́ме да не́ су све́ девојчи́ћи Се, і́ *дру́го́му* детѣ́ту да да́де Ја, да́ди и *дру́го́му* јагње́ту да посі́са Вр, ца́ба ти је и *десеи́о́му* јагње́ту о́уцу да доведе́ш ГБ, і́ *и́рво́му* і́ *дру́го́му* детѣ́ту і́сто Го, му ме́га со́л *и́ре'хо́му* ја́ре́ту Ви, а *дру́го́му* го́веду да́ди што оста́не Су.

122.1.2.2. Општи падеж јд.:

омо́крим га *и́рво* зр́но, гле́ј на *дру́го* огледа́ло Се, у́дри і́ *и́рво* і́ *дру́го* го́едо Ја, и ка́д омо́стим *и́рво* ја́јце Вр, *и́рво* ја́је што пу́штим Шт, ле́се се поме́ру на *дру́го* ме́сто, та́мо на *дру́го* ме́сто дру́ги кра́ле Бе, і́ди тра́жи на *дру́го* ме́сто ГБ, нема́ло гра́њке ні́ на *дру́го*, ні́ на *и́рѣ́ћо* др́во Го, *дру́го* ја́ н'ѣ-знам ні́шта да збо́рим, *дру́го* кисел'і́мо, седѣ́ла од јѣно́ *за дру́го* Су.

122.3. Женски род

122.1.2.1. Генитив јд.

а) Беспредлошки Генитив јд.²⁵¹:

Ја óвде кэт сэм дóшла *чеї́арес девéїте*, óвде сэм дóшла.; родéна *ї́рїес* *ї́рéїе*, *ї́рїес* *ї́рéїе* сэм родéна Се, *до* *їедéсеї* *їéсїе* годїне Ја, *ї́рїес* *ї́рéїе* сэм родéна; *Трїес* и *їéїе* и *ї́рїес* *сéдме*.; *Ої* *їедéсеї* и *їéсїе* више нé смо мл'эле. Вр, овóј *ої* *чеї́арес* и *ї́рве*, пóсле *їв́аду* *ї́рїесїо осамдéсеї* *девéїте*, овáј рáт *деведéсеї* *девéїте* годїне, дéда бїја *девéсїо* *чеї́врїе* рођен, *од осамнаéсїе* годїне навáмо; Јóш дéда ми зборїја, да бїло прé *двадесéїе*, *ї́ридесéїе* годїне.; *É*, сáг^к, їсто смо їшле гóре *деведéсеї* и *óсме* годїне.; *Ої* *чеї́арес* и *їéїе* *до* *їедéсеї* и *їéїе* се живéло мλόго тéшко. Бе, *чеї́арес* *дрўге* сэм родéна ДБ, *чеї́арес* *чеї́врїе* свé се трпéло ГБ, *двáес* *девéїте* сэм родéна Др, *їв́адо* *девéсїо* *двадесéїе* Ви.

У примерима: Ја сэм *ї́рїес-їéїо* éте рођéна. Шт, родéна сэм *ї́ридесéїо* Го, ако није наслањање на подразумевану именицу „годиште“, под утицајем аналитизма уместо флексивног облика употребљен је неутрални с. р. јд., са могућим наслањањем на прилошко значење времена, што је условило употребу наведеног облика.

б) Предлог + генитив јд.

б¹. Облик *дрўге*:

И нату́рај из јéне шéрпе, из *дрўге*.; јéно остаїш *до* *дрўге* годїне Се, ћéрка му је от *ї́рве* жéне, а девојче *о[д]* *дрўге* Вр, истрчáше Шпиптáри ис *ї́рве* кўће Шт, се пóсти *ої* *ї́рве* *до* *ї́рéїе* недéље Бе, тóј му бїло и[з] *сéдме* ливáде, не мóже без *дрўге* вóде Го, їди *до* *дрўге* рéке, нéмој ис *ї́рве* кáце Др, їма јén киломéтар *до* *дрўге* бачéње Ви.

б². Облик *другéзи*:

требáло да їма сéно *до* *другéзи* годїне ГБ, нéмам унóце от *ї́рвéзи* ћéрке Др.

122.1.2.2. Општи падеж јд.:

јéна *до* *дрўгу*, довáти јéну па *дрўгу*, у јéну кўћу па у *дрўгу* кўћу, у *дрўгу* сóбу смо прáјле, сáмо *ї́рву* годїну Се, одмá *дрўгу* недéљу óћоў да гу извéдоу на вóду; *Јéну* исїпи, пá и *дрўгу*, пá и *ї́рéїу*. Ја, Слáму извадїмо јéдну. Па јóпет *дрўгу*, па *ї́рéїу*.; оберéмо *ї́рву* тўру белóјке Вр, óно свé ги врже јéну *за* *дрўгу* или ги набїé јéну у *дрўгу*, работáле *за* *сéдам*, *óсам* мáрке, а нé се їде у *дрўгу* кўћу Бе, Свéћу палїмо ї на *ї́рву* вéчер, ї на *дрўгу* вéчер.; у *шеснаéсїу* годїну ГБ, Пá, *јéну* – кóлач, *дрўгу* лéба. Го, *чеї́врїу* ме увáти рáт, у *двáнаéсїу* годїну сэм бїја Др, *ї́рву* раки́у више гу пўштиш Ви, погину́ја у *двáес* *ї́рву* годїну, а у *дрўгу* сóбу пїјоў, па смо напрáјл'е па *дрўгу* кўћу Се.

²⁵¹ О овоме в. и т. 59.3.1.

122.1.2.3. Датив јд.

а) Облик *другџи*:

џрвџи тџри натамо, *другџи* наовамо Се, *џрвџи* ћерке се дава, а *другџи* ако има Ја, смо ги даље *другџи* јетрве Вр, ако дадеш првџи и *другџи*, мораш и *џрвџи* и другџема Шт, Кџт *џрвџи*, кџ[д] *другџи*, кџт *џџџи* се однесе. Бе, не остануале деца *другџи* јетрве Го.

б) Облик *друге*:

џрве унџке даа је тџј кџћу Се, Ако си мџгла *џрве* снаше да кџпиш, штџ не си и *друге* и *џрвџе*? ГБ, ели и ћерке учџниш Др.

122.1.2.4. Локатив јд.

а) Облик *друге*:

Не му родџло мџлого ни по тџј *друге* њџве Вр, Не се вџди дџ је нџ по јџне нџ по *друге* мџђе Бе, ако нађе да рабџта по тџј *друге* држџаве Го,

б) Облик *другџи*:

Нема тџј по *другџи* кџће Ја, ако се изгџбиш по тџј *другџи* шџме Др.

122.2. Зависни падежи множине редних бројева

122.2.1. Мушки род

122.2.1.1. Општи падеж мн.:

и купџмо сџно о[д] *друге* љџде Се, гледџле и на *друге* љџде Вр, оћале да кџпу никџје *друге* волџе Бе, Тџја штџ дџшље пџсле, на *друге* војниџе пуџаље, а на овџј штџ дџшље пџсле њџ, на *џрвџе*, не пуџаље. Су.

122.2.1.2. Датив мн.:

Немџло нџ наџи, нџ *другџема* љџдџма Се, Зар имџло и *џрвџема* војниџџма да се даде? Вр, *Првџема* сватовџма по ракиџу и рџчек, *другџема* ако има. Бе.

122.2.2. Средњи род

122.2.2.1. Општи падеж мн.

а) Облик ОПмн. на -а:

мађџе ће мџтне на *друга* говџда Се, немџло вучџри у *друга* сџла Шт, а па немџм *друга* пуџа ДБ, нџе ка на *друга* мџста Су.

б) Облик ОПмн. на -е:

Те отинџмо и у *друге* сџла да тражџмо. Су.

122.2.2.2. Датив мн.:

џрвџема и *другџема* говџдаџи Ја, Наџи нећџоџ да дадоџ вџду, а *другџема* сџлаџи оћџоџ. Шт, однесџ *другџема* гџдаџа Ви.

122.2.3. Женски род

122.2.3.1. Општи падеж мн.:

Нит сџм била у *друге* куће да видим Се, и у *друге* куће носиле Вр, Нема да се пушти вода ни у *те* *шреће* њиве ГБ, Немало ништа да се *узе* у *друге* куће Го.

122.2.3.2. Датив мн.:

в) Јенема дади, *другема* дади, *шрећема* гостинкама дади, а што ће остане за нас?! Го.

123. ДИСТРИБУТИВНИ БРОЈЕВИ

Дистрибутивни бројеви граде се употребом *ио* испред основног броја или бројне именице.

свџм децама *ио јено*, *ио јено* дашче у руке, омесимо *ио иедџсеи* кравајчџти, *ио два-шринџс* изведе пилџти; Извучџмо *ио шри* корењчџта да је у јено сџме, *ио шри* што никне.; *По две* недеље, *ио шри* недеље, како-коа седџла.; *ио две* кучџти имало, омесимо *ио иедџсеи* кравајчџти Се, Имало да се врши *ио осам*, *девети* дџна.; *ио два* снопа ржана турри у јџдан крај, свџм се исџче *ио јено* парче, ишле *ио иџи* у јџдно, *ио иедџсеи* милиона узимале, седџло *ио две* недеље Ја, *ио дваџс* ишле у јџ^нну групу. Вр, узџмо *ио-јено-зрно* дрџн Шт, Понапре имале *ио шриџс*, *чеиџрес* чоџка у јџну кућу.; свџм *ио јено*, *ио иџи* кила јџну груду сирџе; оџце ће јагњу *ио шри*, кџзе *ио шри* Бе, *ио осамдџсеи* годџне живеле ДБ, прије смо месиле *ио шри* колача, сџк *ио јџн* ГБ, вино *ио јџну* флашицу, *ио два* коња, *ио јџдан* коњ, *ио сџио* снопа ће насадџмо, *ио иедџсеи*, *ио шри* тепсиџе Го, па носим *ио две* годџне, сџди у *ио јџну* сџбу; Мењамо *ио шри* даџа, на јџно мџсто *ио шри* даџа, па на *друго* мџсто.; смо имале *ио седамдџсеи* комаџа оџце, да се испрџде *ио дваџс* кила вуна Др, *ио дваџс*; узџмоџ *ио два*, *ио шри* стапа; уџем *ио јџно* кило на казан, смо клал'е *ио јџно* петл'иче Ви, Дџца се родџше. Док *ио јџно* – *ио јџно*. Пџсл'е пџчо и *две* да рађам, сџм се обл'изнила.; За јџн вра смо турал'е *ио иодџсеи*, *ио шеџсеи* снопа. Су;

скупимо *ио дванаџсеи*ну краве, по двојца кџсу Се, идоџ *ио иџи*на, оћале да ги *узо ио шројца* Ја, узимале *ио десџи*ну лџде Вр, смо ишле у рџд двојца *ио двојца* Шт, Ако можџте да доћџте петџна *ио иџи*на Бе, *ио дваџсеи*на на јџна кола што бџло ГБ, *ио чеиџвориџа* ишле да кџсу Го, никој имале *ио десџи*ну краве Др, турале на куп *ио десџи*ну снопа Ви, ако мџгу *ио шроиџу* да ги однесџм Су.

ЗБИРНЕ БРОЈНЕ ИМЕНИЦЕ

124. Збирне бројне именице које значе „тачно онолико појмова колико значи број у основи“ граде се од свих простих и сложених основних бројева. Суфиксом *-ица* изводе с именице од бројева *два*, *шри* и *чеиџири*, од броја *иџи*

и више именице се изводе суфиксом *-ина*. Када треба обележити „приближно онолико колико значи број у основи“ користи се бројна именица на *-ина*, изведена од броја *десе̄ти* и више, а приближност се обележава прилогом *јено* (*јено десет̄ина* „отприлике, приближно десет, десетак“).

Под утицајем родовског недиференцирања бројним именицама типа *йе̄тӣина*, семантика бројних именица на *-ица* проширена је и на скупине појмова различитог пола, затим скупину појмова женског пола.

124.1. Бројне именице на *-ица*:

а) Скупина појмова мушког пола:

Дво̄јца ідо на рабóту, *дво̄јца* до́ма.; прођоше *т̄ро̄ица* по пúту, имаа *че̄т̄ворицу* на косе̄ње; примише у рúдник дваес *т̄ро̄јцу*, узеле ги у лóгор војнице *ше̄есе̄т̄ дво̄јцу* Се, умрле тúј годи́ну *йе̄десе̄т̄ дво̄ица* војници Ја, Не мога́ле *оба̄дво̄ица* да побегно.; де̄ *т̄ро̄ица*, тúј и *че̄т̄ворица* Вр, смо б́иле *дво̄јца* м́и, *т̄ро̄ица* живеле у Ша́ру го́ре Ја, ће ги пови́коу у во́јску *де̄ведесе̄т̄ дво̄јцу* ДБ, *оба̄дво̄јца* о́хоу да б́иноӯ јуна́ци, сви *че̄т̄ворица* ће імоӯ различ́ита презимена Бе, Кóнь, па ва́ко *дво̄јца*, *т̄ро̄јца* да с́дну., умрле о[д] т́ифус *дваес дво̄јца*, реко́ше да і́ма *т̄рӣес т̄ро̄ица* ГБ, И ов́ија спр́емни, јено *дво̄јца*, дова́ту.; Пона́пре што се прáјло *дво̄јца* да гу но́су. Го, *Че̄т̄ворица* – на́ну ги је́бем њ́ину ја.; О́ни *дво̄јца* с́чоӯ сэ[с] ша́ру.; Остадо́смо *т̄ро̄јца* ка пр́с т́у́жа.; Изл'е́ноӯ на ул'и́цу, *дво̄јца* у се́ло што су. Су.

б) Скупина појмова лица различитог пола, скупина појмова особа женског пола:

Узеле па́ре од *оба̄дво̄јце* („супруг и супруга“) Се, се исели́ле из Јажинце *че̄т̄ӣерес* и *дво̄јца* Ја, Кэ́т смо се узéле, непунолéтни смо б́иле *оба̄дво̄ица* („младожења и млада“), Кэ́д ми б́ила ми́цка д́ца, сэм ста́љала, мо́рам *оба̄дво̄јцу* да не се стéпо („кћерка и син“) Бе, Лазáрке смо і́шле *йо дво̄јца* – јена но́си кро́шњу за ја́јца, да́вов ја́јца. ГБ, Па смо борав́иле на баче́њу ц́ело ле́то са́л *дво̄ица*. („бачица и чобанин“) Го, Ув́ечер, по сва́дбе, не одведо́ше *оба̄дво̄ицу* у со́бу. („младожења и млада“) Др, Б́иле да ко́по све́кар и сна́ше. *Тро̄јца* урабóта́ле за шест́ину. Ви.

124.2. Бројне именице на *-ина*

а) Онолико колико значи број у основи (обично од бројева *йе̄т̄ӣ*, *десе̄т̄ӣ*, *йе̄т̄инаес̄т̄ӣ* и бројева округлих десетица):

скупімо *йо дванаес̄т̄ину* кра́ве, синóјк *осм́ину* ги зароб́ише, *йе̄тинаес̄т̄ина* трéба на прúгу Се, утепа́ше ги *шест́ину* на карау́лу, јуче́р *т̄ринаес̄т̄ина* што до́шле на вече́ру Ја, ле́ба на *осм́ину*; *йе̄тӣина* спи́јо, *йе̄тӣина* чу́во стра́жу Вр, Ако је каме́њито м́есто, ідоӯ *йо йе̄тӣина*. Тро̄јца, *йе̄тӣина*. На́ј ви́ше *йе̄тӣина*, ж'ими-т́и. По *йе̄тӣина* ідоӯ, не трéба па́р да б́ине. Шт, Д́ецу ће ро́диш *десе̄т̄ину*, не ће оста́ноӯ две-три.; ће пови́ка *йе̄тинаес̄т̄ину* л́уде и ће от́ине ГБ, Б́иле да ко́по све́кар и сна́ше. Тро̄јца урабóта́ле за *шест́ину*. Ви.

б) Приближно онолико колико значи број у основи:

А ни дoшле на славу јено *йейнаесийина*. Се, Вуци заклале јено *десейину* оуце. Шт, а ће има јено *дваесийина* Бе, ако имало у трло јено *йедесейина* оуце ГБ, сазбѣреш' јено *десейина* Др.

124.2.1. Бројна именица *сийийина* напоредо се користи са бројевима за означавање стоица. Нема много потврда са оваквим именицама.

Док се *сийийина* користи само у овом облику, бројне именице сложене јављају се најчешће као окамењена форма некадашњег Гмн., а ретко су бележени и примери са ОПмн. На -е.

а) *сийийину*: Би имало сѣло преко *сийийину* куће. Се, *оий сийийину* куће нѣма ни јѣна, рѣче да имаа *сийийину* оуце Шт, трѣба да се спрѣми за *сийийину* Бе, мoжда *сийийину*, ако мoже да се узѣ *оий сийийине* Др.

б) *двесийийин*: на бачѣњу имало *двесийийин* оуце, лѣже за *йесийийин* оуце Се, имаа *двесийийин* свѣта, нѣ ми вратѣја *йесийийин* мѣрке Ја, нај бoгат имаа *до йесийийин* оуце Вр, продѣа *чейирисийийин* кѣла колoмбоћ Шт, му збoри кѣт се степѣле *двесийийин* свѣта, *двесийийин* гоѣда у планину Го, нека бѣне *двесийийин* у трло ДБ, напуним *чейирисийийин* кѣла жѣто, *чейирисийийин* кѣла жѣто да му донѣсе Су;

в) *двесийийине*: Збoру да пѣсоу *йо йесийийине* оуце у планину Се, Вѣка што сабрѣа *двѣ сийийине* свѣта. Вр, Ако немало *двѣ сийийине* лѣуди у сѣло Др.

МУЛТИПЛИКАТИВНИ БРОЈЕВИ

125. Мултипликативни бројеви са значењем „колико пута“ јављају се као изрази *број + иуиѣ*, чешће, и као сложене са акцентом на *-иуиѣ*. Сложена је најчешће потврђена од *јемѣуиѣ*, што и није неочекивано с обзиром на то да *јемѣуиѣ* има и значење прилога „без прецизирања када раније, некада“, затим „у овом тренутку, сада“.

125.1. Мултипликативни бројеви са значењем „колико пута“

а) број + *иуиѣ*:

и тoј *ириѣ иуиѣ* се вѣка; Па бѣа сѣм *двѣиуиѣ*. *Јѣн иуиѣ* сѣм бѣа јѣн мѣсец, *јѣн иуиѣ* двѣ.; *ја јемѣуиѣ* сѣм бѣа, *јѣн иуиѣ* мoжда сѣм те излѣжаа Вр, *јемѣуиѣ* обѣчен, мoраш да ги дѣдеш; смо бѣле *јемѣуиѣ*, на Гурђѣвдѣн *ириѣ иуиѣ* одвоиш', *ириѣ иуиѣ* сѣм се оперишуѣла, *ириѣ иуиѣ* рѣкнем тoј, *ириѣ иуиѣ* дунеш; *Триѣ иуиѣ*. Али тѣд' мѣло. Шт, *јемѣуиѣ* ни улѣже у тррло; Брѣ, тѣко *јемѣуиѣ*, брѣ *други иуиѣ*. Бе, *ириѣ иуиѣ* тѣко је рѣкне ДБ, по *ириѣ* пѣт се јѣло Го, сѣм пoшо *јѣн иуиѣ* за дрѣва сѣс крѣве, *јѣдан иуиѣ* ја тѣрам крѣве, *двѣиуиѣ* сѣчоу, *ириѣ иуиѣ* кѣд гу чѣјем кукајцу Го, *двѣ иуиѣ* недѣлно јѣдо качѣмак Др, У Скoпл'е *јѣн иуиѣ* прѣсту рабѣту сѣм работѣа.; И тoј *двѣ иуиѣ* трѣба да се кoси. *Прѣви иуиѣ* сѣно, *други иуиѣ* отѣвак. Ви, Сѣг *јемѣуиѣ* нѣма. („у овом тренутку, сада“); Па мѣне гoтoви бѣл'е *јемѣуиѣ* да ме убѣјоу.; Колoмбоћ смо копѣл'е *двѣ иуиѣ*. *Прѣви иуиѣ* кѣдѣ мѣло порѣсне. Па

дру́ги кад је по гол'ем.; *два́ њу̀ӣ*, *џи́ри њу̀ӣ*, како ко́му вал'а; напи́жоӯ *џи́ри њу̀ӣ*, *џи́ри-њу̀ӣ* на јѐн дѐн се по́је, *дру́ги њу̀ӣ* ку[д] друго́га Су.

б) број + *њу̀ӣа*:

ти́ја де́вет по́па се досели́ле *џи́ри њу̀ӣа* ис Црне Го́ре, њшле смо *јѐн њу̀ӣа* ја́ и бра́т и си́н; и тре́ба да ре́кне *џи́ри њу̀ӣа* ако се намо́ча у во́ду, *џи́ри њу̀ӣа* се це́ле фами́лије фаро́гле Бе, по *џи́ри њу̀ӣа* да се пе́ва, *џи́ри њу̀ӣа* се по́је, *јѐдан њу̀ӣа*, обича́ј би́ло *џи́ри њу̀ӣа* да се пе́ва; *Три́ њу̀ӣа* тре́ба со́вра да се пу́ни ако њма мло́го љу́ди. До *џи́ри њу̀ӣа*.; *џи́ри њу̀ӣа* тре́ба ДБ, *џи́ри њу̀ӣа* заку́ка Го, И га пи́та *џи́ри њу̀ӣа*. Ви, да ре́кне три́ *њу̀ӣа* Су.

125.2. Мултипликативни бројеви са значењем „двоструко, троструко“ потврђени су само као врста ткања (А па њона зна́е да тка́е *двосџи́руко* Шт, пона́пре има́ло и *џи́росџи́руко* ткае́ње Бе). За упредање двеју жица користи се конструкција: предџње *о[д]* *две́ сџи́руке* (Ма́ти прѐла *о[д]* *две́ сџи́руке* ГБ, ал зна́еш и ти́ *о[д]* *две́ сџи́руке* Др). У источнијим селима, окренутим према јужном Косову, забележени су са овим значењем и: прѐде у *две́ жи́це* Ви, прѐла у *џи́ри жи́це* Су, како је и у јужнокосовским говорима (Младеновић 2013: 290).

Г Л А Г О Л И

Глаголске групе према односу основа

126. Глаголи прве врсте

126.1. Глаголи на -с, -з:

а) Презентска основа:

да *донѐсе*, *однѐсе* це́ло ле́пче, *однѐсе* се у цр́ркву, да гу *донѐсе*, *исџи́ресѐмо* ле́по, *издонесѐмо* снопо́ве, *однѐсе* се у цр́ркву, сџс кра́ве *издонесѐмо*, не мо́гу да *џренѐсем*, *исџи́ресѐ* но́ге ту́ја, па *њмузѐмо*, да *му́зем*, *џе* се *вѐзе*, тре́ба да *везѐмо*, и кџ[д] *џи́ресѐмо*, *џе* *донѐсем* Се, ако мо́жеш да *му́зеш*, *џе* гу *њму́зем*, домаћи́ца *њму́зе* стџку, ако *донѐсем*, *донѐсе* не́што ма́ло, *однѐсе* на њи́ву, *унѐсе* судо́ве сџс во́ду, да *џренѐсем* љу́ди́ма, домаћи́ца *џе* *изнѐсе* тепси́у Ја, да *донѐсе* млѐко, *однесѐмо* у дво́р, да га *донѐсе*, не мо́ж да гу *њму́зеш* Вр, и *џе* *донѐсеш*, па *џе* га *донесѐмо*, да га *донесѐмо*, *однесѐмо* у цр́кву, да ги *унѐсе*, ујутру *њму́зеш*, не́ки *њму́зе* Шт, да *донѐсеш*, кџ[д] *донесѐмо* бџњак, да ги *однѐсе*, *донѐсе*мо дуб, *музѐмо* крау, де́ *музѐмо*, ма́ло *њмузѐмо*, да гу *музѐмо* сва́ку Бе, да ги *џринѐсе*, *џе* *донѐсе* во́ду, домаћи́н *изнѐсе*, *донѐсе* повљани́цу, домаћи́ца *донѐсе*, *вѐзе* ДБ, би́ло ко́ј *џе* *однѐсе*, да се *донѐсе*, ја́ га *ун'ѐсем*, му́ж *унѐсе* ГБ, свѐ се *однѐсе*, ле́пче *однесѐмо*, *однѐсеш* да́р, она́ *изнѐсе* со́вру, *однѐсе* ни ки́ша, *џринѐсе* се што се њма, *њмузѐмо* кра́ве, како́ да *му́зем* Го, па *донѐсе* го́ре, ја́ *џе* ве *донѐсем* до го́ре, *донѐсе* за зра́вље, *њонѐсеш* му ни́ш'то,

и стóг да *однése*, кэд *йомузем* краве, *музеш* стоку, *кóј* *оће* га *навезе* оўде Др, ти *однése* рúчак, *тí* *донесеш*, *однесемо* на *њíву*, *ће* *йáсе* док *йáсе* Ви, *донесемо*, *ће* *донесемо* дóма, да ги *снeсем* дóл'е, кúд гу *изнése* *ђáвол* *њу*, и *ће* *йомуземо* крáу, и мí *муземо* Су.

а) Аористна основа:

рáзно *издонеле*, *врá*[г] ги *йонéа*, *тóј* *сам* *донíја*, гу *донéја* Бóг^к, *йомузла* крáу, *свé* *навéзла* Се, *смрзле*, *донéле* гу, *йомузле* Ја, и *се* *смрзла*, све ги *йомузла*, и не *донéла* Вр, *вóда* гу *однéла*, *однíја* га *вeтар*, *о́тац* је *донíја*, *јéн* га *однíја* у Сκόпље, *донéле* *раки'у*, *йринéле* *јáрэм*, *изнéле* *сíто* Шт, *лeба* ни *изнéла*, *тí* *не* *си* *донíја*, *рáт* *донíја* *нестрeђу*, *сeстра* *донéла*, крáву да *йомузла* Бе, *донéле* *раки'у*, *донéле* *кафу*, *донéле* *шејћер*, *йомузла* ДБ, *млóго* *сватóе* *донíја*, *што* *си* *донíа* *вóлко*, *снeле* *трí* *јáјца*, *музла* ГБ, ги *донíја* дóма, па *се* *смрзле*, и *о́н* *музо* Го, *йомузла*, *вeзле* га *сáме*, *мужа* *донéле* Др, *донéла*, *снeла* *јáјца* Ви, *музл'е* *чобáни*, ни *снeла* *јáјце* Су.

126.2. Глаголи на -йí, -д

126.2.1. Глагол *јeдем*

У сиринићком говору изразито доминира однос основа по првој врсти, али су потврђени и ретки примери по шестој врсти (в. т. 131.1.3.3).

а) Презентска основа:

да *йојeдемо*, *јeде* што *дáа* Бóг, *нeма* да *се* *јeде*, *сáге* *јeдемо*, за у *дeн* да *јeде*, да *изeде*, ако *се* *разjеде* *дeте* *дóле* Се, *штó* *бíло* *ће* *йојeдемо*, на *вр* *прсте* *јeде*, *ће* *те* *изeде*, *свé* *мáчка* ми *изeде* *сирeње* Ја, па ми *се* *јeде*, да *изeдеш* Вр, *јeдеш*, и *јeде* га *тóј* *млeко*, *свí* по *мáло* *изeдемо* Шт, *кóлко* *мóже* да *изeде*, и да *изeде* Бе, да га *изeдем* *јá* ДБ, *нí* да *јeдемо*, и *ће* *јeдeћe*, да *изeде* *јeно* *зрно* *крушaц* ГБ, *јeде* *алабáсно*, *бареницу* *јeдемо* мí, *јáје* да *йојeдеш*, *не* *се* *јeде*, да *йојeде* Го, *нí* да *јeде*, *о́н* *вáди* да *се* *јeде*, *о́н* да *йојeде*, *дeте* *јeде* у *кúјну*, *о́н* *изeде* *кóлко* *мóже*, да *изeде* Др, *кáко* *ће* *јeдеш*, да га *јeдем* *овáко*, да *йма* да *изeде* Ви, *мóраш* да *јeдеш*, *тúј* га *изeде* Су.

б) Аористна основа:

тúја *прво* *мужи* *јeле*, *мeсо* *се* *јeло* за Бóжић, *тúја* *прво* *мужи* *јeле*, *мeсо* *се* *јeло* за Бóжић, од *мúке* *се* *изeла*, *не* *смо* *јeле* Се, *сáма* *јeла*, а *сíе* *изeле*, па га *изeла* Ја, *мeчке* *јeле* *вúци*, *кóња* *би* *изíа* Вр, *не* *смо* гу *јeле* Шт, *се* *јeло* *варeно* *сирeње*, *смо* *јeле* Бе, *не* *сíе* *јeле*, га *изeле* ДБ, *сáма* *си* *изeла* ГБ, *тóј* *се* *јeло*, *прво* *домáћини* *јeле*, ако *не* *си* *ништа* *изeа* Го, *јeл'е* *жeне*, *мужи* *јeл'е*, *смо* *јeле* *кукурузно* Др, *кeт* *се* *јeло*, *изeла* Ви, мí *смо* *јeл'е*, ги *јeа*, *твóр* *кoкóшке* *јeа*, *јeа* *домáћин*, *тáлу* *јeла* *стóка* Су.

в) Иако се на први поглед због сематике *обићем* може довести у везу са глаголом *јeдем*, *обиће* *сливе* („окусити, пробати нешто за јело“) није у вези са глаголом „јести“, већ са глаголом „видети“ (Скок 3: 586, *vidjeti*):

да *обиће* *сливе*, *тóј* *обићемо*, и *обишла* *јeдeње*, *не* *смо* ни *обишле* Се; *мућеницу* кэд *изобишле* Бе, да гу *обиће* („пробати храну или пиће“) Ви.

У сиринићком, како је и у околним говорима, осим у радном глаголском придеву, чија основа припада првој врсти (*обишла* тој што се једе), у осталим облицима је основа гласи *обић-* (*обићем, обићи, обићо*).

Уп. са кумановским *обидо* и *обиго* (Видоески 1962: 203), затим *обиднуи*, *обиднем* у Елезовић 1935: 3, *обиднуи*. *Обићем* је и на ширем призренско-тимочком терену (Жугић 2005: *обићем*, стр. 235), али *обидује* у Речнику тимчког говора (Рајковић Кожељац 2014: 332, *обидује*). У облику *обићем*, судећи по присуству /-ћ-/ у основи, дошло је до укрштања са глаголима на *-је* и јотовања.

126.2.2. Глагол *дадем*

а) Презентска основа

У презентској основи изразито доминира *даде-*, док је број потврда по шестој врсти са *да-* мањи (в. т. 131.2.2а):

дадемо му, да је *даде* дарове, друго да *дадемо*, и кучету *дадемо*, она гу *даде* дар, *даде* ћебе, *даде* дарр девџеру, па да му *даде* свари, да му Бог *даде* децу, и *даде* ги да пије, да је *даде* сито, па ће је *даде* снаше Се, крау *ће* *продадемо*, да *дадеш* кој седи на снап, Бог^к нека *даде* све што је добро, свем *даде* по јено залче Ја, баба *ће* ти *даде* десет, ја му *дадем* дар Вр, тој ги *дадеш*, мбаш да ги *дадеш*, *дадем* га свиње, *дадем* кучету, да не *даде* Бог никому, прво се *даде* домаћину, прво *дадемо* свем, у кућу *дадемо*, *дадеш* прво Шт, прво се *даде* сину, да му *дадем*, да *дадеи*, Бог нека му *даде* децу Бе, ги *даде* пешкир, она му *даде*, кум ти *даде* име, ти *даде* име, *ће* *даде* свекрва, свекр *даде* паре, да *даде* свекру ДБ, сваки *даде* јајце, *даде* тој што има, ни што да се *даде*, леба да ги *дадемо* ГБ, да му *даде* име, с кашикче *ће* му *дадеш*, па се *даде* стоке, да се *удаде*, па се *даде* токе Го, друго *доддаде* домаћица, *даде* ники динар, *даде* му џцу Др, да ми *даде* онуј ракију, *даде* бњаку вино, тај кој ти *даде* жену Ви, кум како ти *даде* име, *даде* му њему; он ти *даде* два, три има; му *даде* име Стоја, *даде* се покојнима, *ће* ми *дадеш* Су.

б) Аористна основа

умрла де се *удала*, не ми *дала*, и кућу му *дале*, и њиве *смо* *иродале* Се, што *даа* Бог^к, де ми се *удала* ћерка Ја, и не *дала* да потону, и син ги *иредала*, *иредале* дрво, *смо* ги *иредале*, се *удала*, коа не се *удала*, кэт *ирейала* Југославија Вр, кэт *сам* се *удала* ја, *смо* ги *иредале* оџце Шт, ни што ни *даа*, *иредале* крау Бе, не се *удала* ДБ, *дале* ги свем, кэт *сам* се *удала* ГБ, гу се *ирудала*, па си *дала* Го, огде се *удала*, де *сам* се *удала* ја, и она се *удала* у млозину, се *удала* у немање Др, ми *даја* јен шамар мене Ви, што ни *дала*, што *даа* Бог Су.

126.2.3. Глагол *расиџе*

У сиринићком говору у презенту су потврђене две основе: *расиџем* и основа по трећој врсти *раснем* (в. т. 128.2). Доминира однос основа по првој врсти. Присуство две презентске основе (*расиџе-* : *расне-*) овога глагола прати и двојност аористних основа по првој и трећој врсти.

а) Презентска основа:

расііе тѹја, оно *расііе* високо, нека *расііе* високо, *расііе* поноо Се, трава да *расііе*, дѣте *ѵорасііе*, *ће расііеііе* Ја, дѣте трѣба да *ѵорасііе*, и бука *расііе*, *ће ѵорасііеііе* Бе, бѣло дрво *расііе* високо, трава *ѵорасііе* ГБ, по пченице *расііе*, да *ѵорасііе* нај више Го, да *ѵорасііе*, и *ће ѵорасііеііе* и ви Су.

б) Аористна основа:

и сін *ѵорасо*, *расла* без матере, само што *ѵорасле* Се, кѣт *сам одрасла*, и *ѵорасле* Ја, кѣт *ѵорасло* то¹-дѣте, па му дѣте *ѵорасло* Вр, заѣно *смо ѵорасле*, и брат *ѵорасоу* Бе, да *ѵорасла*, и кѣд *ѵоѵорасла* ДБ, *расла* куд матере ГБ, *ѵорасла* она, кѣт *сам ѵорасо*, *ѵоѵорасла* и она Го, да *ѵорасла*, сама *расла* Ви, кѣт *сам ѵорасо* мало, и *кѣи ѵорасла* Су.

126.2.4. Други глаголи

а) Презентска основа:

ако *сѵилѣііеш*, и *наклáде* огањ, *наклáдеш* огањ, што *мѣііеш* гѹвно, ако *мѣііеш* кућу, *не* се *мѣііе* кућа, се *ѵрѣде*, да *ѵрѣдем*, се *увѣде* у брдо, по дватринаес *извѣде* пилѣти Се, и *довѣде* јѣну вѣчер, се *наклáде* ѹггњ, *клáдеш* Ја, он *ће одвѣде* кој-зна дѣ, да гу *одвѣде*, коњ се *увѣде*, да гу *довѣде* Вр, ал *краде*, па да *илѣііеш*, да *мѣііем* кућу Шт, *сѣііеш* сѣс мѣтлу, овај *бóде* пушку Бе, да *наклáде* огањ, *ће ѵомѣііе* кућу, *илѣііе*, *ѵрѣде* ДБ, *довѣдеш* кума дома, *ѵомѣііем* кућу, и ја да *илѣііем* ГБ, да мóж да *се ѵрѣде*, кѣт се *исѵрѣде*, се *ѵрѣде* на совѣлку, *ѵрѣдеш*, ги сѣс виљушку *избодѣмо*, *одведѣмо* дѣцу, ја *мѣііем* креј мѣне Го, да се *ил'ѣііе*, да *сѣил'ѣііеш* цѣмпер, да се *ѵрѣде*, мóра да се *исѵрѣде*, и сама ги *извѣде*, кѣд *наклáдеш* ѹггњ, јѣдан ме *ѵовѣде*, она *се извѣде*, и *наклáдем* Др, *не* да *крадеш*, и да *крадем*, *довѣдеш* гу Ви, *ѵредѣмо*, ако *набóде* ногу, у *црепѹл'у избодѣмо*, *ће исѵредѣмо* Су.

б) Аористна основа:

у оцак се *клáа* огањ, *смо илѣле* од вѹне, и прѣла и *илѣла*, па ме *извѣле*, ни *ѵомѣла*, *се набóја* на трњ, *смо мѣле* и двóр Се, *ѵáа* гóлем сн'ѣк^г, *сам илѣла* Ја, огањ *наклáа*, ни да *ѵомѣле*, па *смо ѵрѣле*, и *сам сѣилѣла* Вр, *сам измѣла* кућу, огањ *наклáле*, па га *извѣле* Шт, тѹј *се забóја*, ако *си укрáа* бѹку, дóр *ѵомѣла* Бе, да *смо ѵрѣле*, тѹ *си сѣилѣла*, и дрва *укрáле* ДБ, *сам илѣла*, брат ме *извѣа*, *извѣа* ме дѣвер ГБ, кој те *сѵирија* (и: стретнѹја), ми *осѵáле* и краве, *осѵáло* ка лумбѹра, *како* гу *укрáле*, јѣно јѹтро *сам усѵáла*, минтáни се *илѣле* Го, *осѵáл'е* само коњи тѹ, мѹжи *клáл'е* огањ, ми *се извѣла* квáчка Др, *крáл'е* ни, ни *крáл'е* л'ѹди, и *не* ми *укрáл'е* мѣне, *смо наклáл'е* Ви, *смо га ѵрѣл'е*, *смо ѵрѣл'е*, *смо ил'ѣл'е* Су.

в) Неки глаголи некадашње прве врсте на *-и*, *-д*, *-к*, *-г*, пре свега тренутно-свршеног значења, пришли су у презентској основи трећој врсти. У аористној основи, међутим, прилаз ових глагола трећој врсти остварен је само делимично, пошто су неки глаголи очували некадашњу аористну основу по првој врсти.

јена му *оси́ала*, т^ј *оси́ала*, *оси́аа* т^јје о^{та}ц, сам га *си́рѣја*, и *иоси́ало* ђвде мавале, и село *се наси́ало*, и *и́аја*, кѣт *сѣм си́ја* (< сеја) (: сѣднем) Се, гу *си́рија* Сѣчко, *и́рейала* држава, сѣл четири пилѣта *оси́але* Ја, јѣдна жѣна *оси́ала*, ја *сѣм оси́ала*, жѣна *оси́ала* жѣва, ни слѣмка *нѣ оси́ала* Вр, *оси́але* жѣве, грѣм ги *и́аа* Шт, да не *и́омѣго* Бѣг^к, *и́обѣгоу* дѣма, ти *оси́аа* лѣба, ѡна *нѣ рѣкла* Бе, дѣца *оси́але* ДБ, сватѣви *се си́рѣл’е*, *и́ало* ми нѣм за тѣј, и ка што је казан *оси́а* Су.

126.3. Глаголи са општим делом на /-к, -г, -х/

а) Презентска основа:

и *извучѣмо* по трѣ, *извучѣм* испод, *ѣе извучѣ*, тѣј *извучѣмо*, и *исѣче* ш^умку, па *се исѣче* кѣлко трѣба, *исѣчеш* по тоицко, па ги *исѣѣчемо*, *ѣе об^учеш* Се, да се *исѣѣче* лѣба, нѣ сме да се *сѣче* Ја, да *се об^учѣ*, да га *св^учѣм*, да га *и́ресв^учѣм*, нѣ смо знале да *и́ечѣмо*, се *си́ѣче* л^утика, нѣѣ га *исѣѣче* сѣч Шт, па га *сѣче*, да *извучѣмо* стѣку Бе, калапѣјку *и́ѣчеш*, дѣ *се об^учѣ*, се *и́ресѣче*, *сечѣмо* ш^умку ДБ, па се *исѣче*, да се *и́ресѣче*, па га *исѣѣчеш* на жѣрље ГБ, т^ј *сечѣмо* лѣба, смѣе да се *исѣче*, *израсѣчѣм*, *исѣчѣм*, да *и́чѣмо* класѣве, компѣрче *исѣѣчеш*, *в^учеш*, и́глу *извучѣмо* Го, *извучѣш’*, па *и́чѣмо*, кѣра се *исѣѣче*, да *об^учеш’* Др, ги *и́ѣчеш*, *исѣѣчеш* сл’и́ву, тѣ *исѣѣчеш* ракију, тѣко на т^руп да *сѣчеш*, ако *нѣ се об^учеш* Ви, пѣсл’е *извучѣмо*, *и́лаче*, *исечѣмо* кришкѣчиѣ Су.

Поред чешѣих облика по треѣој врсти, у презентској основи глагола „помѣи“ потврѣени су и старији облици презента по првој врсти. С обзиром на то да радни глаголски придев овога глагола није захватио прилаз петој врсти глагола у основи (уп. *мѣжеш* : *могѣла*), веѣ се редовно среѣе *и́омѣгла*, глагол припада првој врсти:

и ^уѡн трѣба да *и́омѣже*, Бѣг *ѣе и́омѣже* Бе, ал *ѣе* ми *и́омѣжеш* ГБ, мѣжда и ^уѡн *ѣе* ми *и́омѣже* Ви.

б) Аористна основа:

т^ј *сѣкле*, т^ј *и́екле*, прѣво *се об^укла*, па се *се св^укла*, и *се исѣкла*, *се изв^укле* из вѣде Се, лѣба се *и́еко* у тѣј, у тѣј се *и́екло* лѣба, д^уша ми *се и́ресѣкла* Ја, *израсѣкла*, *исѣкла* Го, што га *исѣка*, кѣд га *исѣкле* Вр, слѣбо се *и́екло* понѣпре Шт, *исѣѣкла* у огнѣште, *и́екла* класѣве, *се исѣкла* на кѣсу, нѣ га *и́ов^укла*, б^рѣт одмѣ *исѣко* Бе, б^рго *се об^укла*, *исѣкла* лѣба ДБ, *смо исѣкле*, па *смо и́у^укле*, *сѣкле* сѣс макѣзе, *и́омѣгла* женѣми, *израсѣкла* сам се на р^уку Го, тѣт се *и́екло*, *смо* ги *и́у^укл’е*, *се нав^укло* на ѣѣга Др, ^уѡн *и́омагѣа* гу, гу *и́омагѣа*, ^уѡн *рѣко*, сѣс матѣку се *и́у^укл’е* Ви, *смо* га *и́у^укл’е* колѣмбоѣ, па *смо* га *и́у^укл’е* сѣз дрѣво, орл’и́ни *и́у^укѣе* жагѣѣце, нѣ се *исѣѣко* лѣба, кѣј га *исѣка* Су.

126.3.1. Глаголи *мѣже* : *могѣла*, *си́риже* : *си́ригѣла* пришли су петој врсти (в. т. 130.4). Од глагола „мѣи“ потврѣени су и ретки примери са аористном основом по првој врсти:

смо радѣле што *смо мѣгле* Ја, *не мѣгло* Вр, нѣ што *нѣ се мѣгло* Шт, *не мѣго* да нѣѣ пѣсо ДБ, *нѣ се мѣгло* да се вѣди, *нѣ смо мѣгле* сѣс кѣла, *нѣ сѣм мѣгла* да се смѣрим Го, а *си мѣга* Су.

126.3.2. У презентској основи део глагола који припада трећој врсти, аористном основом припада првој врсти:

сигурно *сам улéго*, и *ја сэм ѿобéгла*, *ѿобéгле* от крсéве, кат *ѿобéгла*, Божи-лаз^с *сэм рéкла*, *излéгло* музиче, и *улéгле тýја* Се, дéда („таст“) га *ѿомóго*, у јéно што *нiкле*, у саба *сэм сѿиiго*, *ја сэм лéго* на лéђа, *ја сэм заиiеко* грóбља Ја, кэт *сэм улéгла* у кúћу Вр, *кóње уiрéгле*, *ја сэм дiгла* рúке јóпе, кэт *сэм се дiгла*, а *ѿна ѿобéгла*, *излéгле* стáре жéне, кэт *смо слéгле* Шт, *јóпе дiгла*, *улéгла* у шúму ДБ, кэт *сэм улéгла* ГБ, страшњица ми *улéгла*, *он се дiго*, што *смо дiгле* кљусу Го, *ѿобéгле* тáмо, кэт *си слéгла* Су.

126.3.23. Глагол *речем*

Према аористној основи по првој врсти *рек-*, у презентској основи присутне су две основе глагола „рећи“: а) по првој врсти (*рек-*) и б) по трећој врсти (*рекне-*; в. т. 128.3).

а) Презентска основа *р é ч е-*: и сáмо *ће речем*, па да *речеш*, кáко *рече* домаћин Се, а мóгла да *рече*, кáко *речеш* – тáко, да *речеш*, áјде да *речем*, по нашински кацiја да га *речем* Ја, да *не речеш* лóшу реч Шт, да ми *рече* за њéга, и *ће речéти* Бе, *ће бiне кáко речеш*, кáко *ће рече* кум ГБ, да *не му речеш* лóшо Го, нiшта нéмој да ми *речеш*, да *речéмо* Др, *ће речеш* што си видéла Су.

б) Аористна основа: а овај *рéкла* Ја, тај *рéко*, *не сэм рéко*, ги *рéкоу* вóјник Вр, нi ми *рéко* Шт, тој што *рéкоу* ДБ.

126.4. Глагол **iti*

У презентској основи стабилан је основински вокал *-е*. У радном глаголском придеву чува се стара основа. У глаголу са префиксом **oii-* опстаје старији безвучни плозив префикса, а презентска основа се проширује суфиксом *не-*. У аористу се срећу две основе – *oiiidóсмо* (*oiiidóсмо* куд њi Вр) и *oiióсмо* (па вáмо *oiióсмо* на тýј страну Су).

а) Презенти́ска основа:

јúтре *ћ[e] идéти*, сви *ћ[e] идéмо*, па áјд да *идеш*, *наће* пúпца óд ружице, кóј га *наће*, кэд *ѿрóће* Бóжић и *дóће* Водице, јучер тáман да *дóем*, *дóће* ми свéкар, *неће* да *ѿрiће*, *де наће* на крáву, да *доћéти* на слáву; па не-мóж да *oiiidнеш* тáмо, *oiiине* од јéно на дрúго, *oiiidне* увéчер, *он oiiине*, и *oiiине* сэс њéга, и *oiiинеш* на Леп'џац, *oiiине* девојка Се, áл *иде* сáге, кэт се *иде* за у шúму, вáља вiше да *идéмо*, да *не дóће* вук, па мéчка *наиће*, не мóже да *изаће*, и тóј *ће ѿрóе*, а *ће ѿрóће*, кэт *ће* да *дóе* тéле, *изаћéмо* куд овај мóс, кэ[д] *дóће* ис цркве, народ *ѿдóће* по њу, *ће oiiинéмо*, ако *oiiине* Ја, ако óћеш да *идеш*, наопако *ѿдóће*, *ја ће ѿрiем*, да *дóће* сэс ави'он Вр, у твоу *ћ[e] иде*, кэт *ћ[e] идéмо*, да *идéмо* дóма, *иде* на Богојáвље, *идéмо* да скубéмо, ако *дóе* нiкóј, кэт *ѿрóће* врéме, да *ѿрóће* слáва, кэт *ће дóем*, нека Велигдэн Шт, *идéмо* да се мијéмо, *идéмо* у шкóлу, *идéмо* да стаи́мо крсéве Бе, родњiна *иде*, *не-му* се *иде* на грóб, *идеш* по пúту, тi да *идеш*, што *ће дóћеш*, кóу *наћеш*, кóј *ће да наће* пáре, *дóће* домаћин, *ѿрóће* мáло врéме, кэт *ће доћéмо* ДБ, *ћ[e] идеш*, *ћ[e] идем* јóпе на ливáду, *дóће* дрúштво, да се *иде* да се *ýзе* ГБ, па да *идеш*,

идемо да уземо, *дођем* ис цркве, *дођемо* дома, срце да ми *изађе*, да не мџ да *изађеш*, де је сол туј *йриђе*, да не *зађе* слунце, не сме никој да *йрѳе* Го, ја не *идем*, кад *идемо* на сѳбор, сѳз бајраце *идемо*, док *йрѳе* коњ, кѳт *йриђе* Др, *идемо* да уземо дрѳн, по мѳло *дође*, да ти гу *нађе* девојку, нека *изађе* да кѳже Ви, тѳј де *иде* вода, кѳт *ће дојем* други мѳ, кѳт се *дође* ис цркве, Ил'индѳн *дође*, *дођемо* дома, *дође* овамо Су.

б) Аористна основа:

не наишо на тѳј ѳтров, дѳм *ишо* у ѳцѳк, тѳј ме *зашо*, ми *зашоу* крѳву, *не ишо* да вѳка, *оѳишо* свѳкар, ѳн *ишоу*, де *сѳм ишла*, мѳмци *ишле* Се, *дошо* из Америкѳе, *ишо* ѳн, овај *ишо*, кѳлко пѳт *сѳм йрѳошо*, девојка *изашла*, а да *сѳм наишо* на јѳто вѳци, де *ишла* вода, нѳј послѳдњи *изашо* прѳви, *оѳишла* у сѳна, *дошо* јучѳра, кѳ[д] *дошоу* Пѳтко Ја, *кѳд дошоу*, у Бѳо градѳ *оѳишоу*, кѳд *наишо* непријѳатѳл, брѳго *оѳишо*, *оѳишо* да гу *узне*, *дошоу* трѳћи, кѳко *наишоу*, *оѳишле* из насѳ, други дѳн *оѳишо*, по планине што *ишле* Вр, дѳвер ми *оѳишоу*, у цркву се *ишло*, *йрѳошо* келикоптѳр, пуно нѳрод' *ишо*, не се *ишло* Шт, *сѳм дошо*, дѳда *дошо* дѳма, *дошоу* до у Стрийн-доу, поп *оѳишо*, преко главе му *йрѳошо*, ми *смо ишле*, кѳлко се *оѳишло* нѳпре, сви *издѳшле*, и *оѳиша* да ги исѳче одмѳ Бе, свѳкар *дошоу*, ми *оѳишо* мѳж, па *дошо* ѳѳде, па *оѳишо* у Немѳчку, му *дошло* за у вѳјску, мѳти понѳпре *не ишла*, *дошо* у пенсѳју ДБ, *ишо* по бѳњѳк, и н'ѳ *сѳм оѳишла*, пѳсле *дошле*, *дошле* дваѳс дѳше, кѳд *дѳшо* ГБ, *дошо* нѳѳѳс, гѳс јѳш не ни *оѳишо*, *сѳм йѳшо* за дрѳва, *сѳм дошо* до цѳнтар, *сѳм оѳишо* у планину, кѳт *сѳм йѳшо* ѳгѳд Го, тѳд *ишо* да ги бѳре, самовѳл'ѳ *ишле* нѳѳу, *наишл'ѳ* Бугѳри, кѳт *сѳм ишо* у школѳу Др, *оѳишо* како-кѳј мѳгѳѳа, *сѳм оѳишо* одмѳ, га *йренѳшл'ѳ* ѳвѳј, *оѳишѳѳе* ѳѳѳди у Србију, *сѳм дошо* кѳ[д] *дошла* вѳјска, дѳбро *дошо*, ја *сѳм ишо* по рабѳте, *сѳм изашо* пѳсл'ѳ Ви, у школѳу не *сѳм ишо*, дѳбро *си дошо*, *сѳм ишо* по стѳке, по шѳме *сѳм ишо*, ги *нашо* дѳл'ѳ, пѳсле *ишо*, *изоѳишл'ѳ* л'ѳѳди, коѳѳ л'ѳѳди *оѳишл'ѳ*, сви *ишл'ѳ* у пѳл'ѳ, по стѳке *сѳм ишла*, увѳчер *сѳм доша*, *сѳм доша* у Штрѳпце, ѳвде *доша*, јѳн *доша* л'ѳѳк дрѳва да *узе*, ја из вѳјске *сѳм доша* Су.

126.5. Глагол „умрети“

Глагол „умрети“ среѳе се по првој (*умрем* : *умрѳла*) и шѳстој (*умрем* : *умрѳѳла*) врѳти. Домирају облици по првој врѳти. Присѳством аористне основе *умр-* сириниѳки говор наслања се на јужнокосовско стање (Младеновић 2013: 295), пошто северношарпланински (Младеновић 2001: 412) и јужно-метохијски говори (Реметић 1996: 351, 370, 377 итд.) знају само за аористну основу *умре-*.

Облицима аориста овај глагол се не уклапа ни у јѳдну аористну парадигму (в. т. 137.1.6).

а) Презентска основа:

ѳе йѳмрѳемо ѳт стѳѳдѳ, кѳд *умре* Ја, кѳд не – *умре*, и да *умре* Вр, и вѳкам *ѳе умре*, и да *умре* чѳѳек, кѳд *умре* никој Шт, *ѳе* ти *умре* мѳти Бе, сви *ѳе йѳмрѳемо*,

ако *умре* од болес ГБ, *ће умрем* Го, а да *умрѐмо* нећѐмо, свѐ *ће ѿоумрѐше* за л'ѐба Су.

б) Аористна основа *умр-*:

брáт ми *умр́рја*, и *умр́рја*, ко́ј ни *умр́ја*, па *умр́рја* је му́ж^м, кад *умр́рла*, док *умр́ла*, *умр́рла* Милáнка, чѐла *умр́ла* Се, кэд *умр́ла* свекрва, дѐсет годи́не ка *умр́ја*, ђсамдѐсет годи́не имáла кэд *умр́ла* Ја, му *умр́рла*, *фамили́а* помрла свѐ, свѐ *ѿомр́ло*, и *умр́рја*, дѐте *умр́рло*, свекрва ми *умр́ла*, то́ј свѐ *ѿомр́ле*, *ѿомр́ле* од болес, *умр́ја* о[д] то́ј дрво Вр, пошто *умр́ја* пријáтељ, свекэр док ми *умр́ја*, кэд ми *умр́рја*, свекрва ми *умр́рла* Шт, што ни *умр́ја* у крѐвет нáми; á *умр́ла*, á остáла; никóа жѐна *умр́ла*, што *умр́ја* от сво́ј смрт, нѝ-јен *не умр́ја*, кэд *умр́ја*, нѝкој чо́ек *умр́ја* Бе, му *умр́ла* ма́јка, свѐ *ѿомр́ло*, кэд *умр́ја* ДБ, и ѓн *умр́ја* ГБ, му *умр́ла* ма́ти, ви́кам да *умр́ја*, *умр́ла* у кѓла; *Умр́ја*, кáко до́шо?! Го, *умр́ла* му ма́ти, ко́ј *умр́ја*, дѐца му *умр́ле* Др, да *не умр́ја*, ^уѓтац ми *умр́ја* Ви, и ѓна *умр́ла*, дѐте му *умр́ло* Су.

126.6. Помоћни глагол „бити“ припада у презентској основи трећој врсти (*б́инем*), у радном гл. придеву првој:

ка́д *би́ја* рáтэ, свѐ му *би́ја* ши́њел свѐ изэ пререшѓтан, *би́ја* карши́ја пре-ма њу́, де *сэм би́ла* ја Вр, *би́ја* у Бугáрску, вели́ке *смо би́ле*, *би́ле* девојчи́ћи, тáко *би́ло* обичáј Шт, *би́ле* пѓ дѓбри ѓáци, *би́ла* бѓда, *би́ја* за дрва Бе, тѐшко *би́ло*, мál'и *сэм би́ја*, ни *би́ја* меракл'и́ја, *би́ле смо* доле у Лужине Др, млáд кэт *сэм би́ја*, *не сэм би́ја*, *би́ја сэм* у При́зрен Ви, ми́цка *сэм би́ла* ја, *не би́ло* куд нáс, што *би́л'е* мло́го дѓца, то́ј *би́ло* д́жнос, ко́ј *би́ја* Су.

В. у примере у т. 134.3.

127. ГЛАГОЛИ ДРУГЕ ВРСТЕ

127.1. Глаголи с односом основа -e : -a

а) Презенска основа:

да се *згрѓе* во́да, да не́ ги *огрѓе* слу́нце, *згрѓеш* во́ду, ѓна ва́ља да се *згрѓе*, кэт *се згрѓе*, слу́нце да га *огрѓе*, радијѓн ги *ѿѓје*, за волѓе се *ѿѓје*, не́ се *сѓје* бра́шњо, ќуп се *одвѓе*, *ѿосѓе* се кэт се *сѓе* колѓмбоћ, кэт *ѿосѓѐмо* колѓмбоћ, што се *сѓе*, да ми *одвѓеш* чени́цу, ко́ј ѓће да *миѓе* ру́ке, и ја штогѓдер *ће ѿѿѓѓем*, ако му *зайѓеш*, се на́учи да *ѿкáе*; да *орѓше*, *ће сѓеши*, да *згрѓѐмо* сѓно, па се *оснѓе* Се, ка огледáло *сјаѓе* („сија, сјаји“), сáч се *угрѓе*, да се *загрѓе* дѓбро, да не́ сме нѝкој да гу *насмѓе*, да се *грѓе*, нѝ да се *смѓе*, ми се *смије* зѓт, у јѓсен кэт *ће* чени́цу да *сѓѐмо*, кáко се *окрѓће* (и: *се окрѓћа*) Ја, *ѿосѓеш* коно́пље, ма́јка ги *ѿѓе* Вр, то́ј што *грѓје*, па се *ѿѓје*, му *ѿѓѐмо*, *ѿѿѿѓе* пѓп ту́ј пѓсму, ли́пу гу *згрѓѓем*, јѓш док *грѓѓе* слу́нце Шт, свѐ је *ѿѓеш*, не́ се *сѓје* куд нáс, па ги *ѿѓѐмо*, и се се на́учим да *ѿкáем* Бе, слу́нце *грѓје*, цѓло сѓло *се смије*, кэт се *сѓје* колѓмбоћ, трѓ п́та се *ѿѓје*, да *сѓѓеш*, *ѿосѓѓеш* и коно́пље, да *ѓреш* ДБ, се *ѿѓе* на сла́ву, ако не́ га *ѿосѓѓеш*, ни да се *насмѓје*, *згрѓѓем* во́ду ГБ, жѓто да се *вѓје*, да се *одвѓе*, док *засѓеш*, нѝ да се *насмѓје*, да се *ѿосѓје* колѓмбоћ, да гу *насмѓѓѐмо*, *ће насмѓѓѐмо* Зѓрку, *ѿосѓѐмо* чени́цу,

йосе́мо пролѣћан ^арж^м, *йосе́мо* по Митро́вдѣн, *се́мо* о́вас, по ку́ће *заси́е*, да се *зри́је* во́да, има́ло да се *гри́је* во́да, та́ко *йосе́мо*, Чѣбо, брѣ, ма́јку ти *јѣбем!*; мо́ра да га *ску́бешѧ* Го, се *се́е* коно́плѣ, па има да *се́еш'*, ра́ш^ж што *се́мо*, да *се́еш'* ба́ш'чу, да *се́еш'* парада́јс, свѣ да *йосе́еш'*, ту́ј *оѣсе́е* на њѣга, слу́нце *гре́е*, си́то га *оѣсе́еш*, на о́гѣњ га *йодгре́е*, по пови́ш'е *йѣра́е* по́сле; да *осно́еш'*, да се *оре́*, се *йо́оре*, кѣт се *оре* Др, да *си́јем* л'ѣпо, се *си́је* с ру́ку дѣсну, кѣт се *си́је* пчени́ца, от што *йоси́је* не́што, да ми *йо́је*, њѣва ми *йо́је* о[д] те́бе, сла́ва се *йо́је*, ма́јку ги *јѣбем*, јѣдан да *оре́* Ви, па *се́еш*, *оѣси́јемо* бра́шњо, *йодгре́емо* мл'ѣко л'ѣпо, *йогре́емо* лонце, сла́ва се *йо́је*, јѣн дѣн се *йо́је*, ако *залѣе* куче, *йосе́мо* колѣмбо́ѣ, да се *ве́е*, *гри́е* слу́нце; *йоорѣмо*, сѣге *не́* се *оре́*, *йоореш*, *изгреб́емо* Су.

б) Аористна основа:

сѧч се *греја́* на о́цак, па *лаја́ле* ка куче, кѣт се *сеја́ло*, *сеја́а* сѧм њѣву; *заора́ле* сѣло, *ора́ло* се сѣсѧ во́лоѣе, што *скайѧа* у цркви Се, *греале* раки́у, а се *смеја́ле*, *сеја́ло* се о́вас мло́го, па се *сеја́ло*, чени́цу кѣт се *сеја́ло* Ја, не́где *смо сеја́ле* и чени́цу; о́тац *ора́а*, *јѣба́* ти пѣс ма́тер Вр, *смо сеја́ле*, *йосеја́ле* чени́цу, *греа́ло* слу́нце, свѣ *йоора́ле*, *ниѣи́* *смо изгреба́ле* Шт, *найѣја* се чо́ек, ми́ *смо йосеја́ле*, име што *добѣја*, и му *се насмеја́ле* Бе, слу́нце *не огреа́ло*, кѣт *смо сеја́ле* ДБ, *се смеја́ла*, *огреја́ло* слу́нце ГБ, што се *сеја́ло*, *у́век смо сеја́ле*, ако *не́* *смо йосеја́ле*, *смо сеја́ле* чени́цу, *лаја́ла* Го, што се *сеја́ло* коно́пл'е, *йѣраја́ле* по ви́ш'е, свѣ *смо то́ј сеја́л'е*, гра́ *смо сеја́л'е*; се *ора́ло* са ра́ло, се *ора́ло* сѣс во́лоѣе Др, *смо сеја́л'е* о́вас, и *сеја́л'е* *смо кукуру́с*³, дру́ги што *сеја́л'е*, *посеја́а* о́вас, с плу́к^с се *ора́ло* Ви, *смо сеја́л'е* пчени́цу, *сѧм сеја́ла* гра́, ко́ј ора́а, та́ј *сеја́а*, сѣс плу́к^с се *ора́ло*, *смо ора́л'е* с во́лоѣе, до́к се *ора́ло*, ни́кој *не ора́а* Су.

127.2. Глагол „појати“ има суплетивну можину у презентској и аористној основи (*йо́јем* : *йова́ла*). Замена /j/ са /v/ у аористној основи могла је наста́ти наслањањем на глагол „певати“. С обзиром на то да је сиринићки говор толерантан према вокалским групама, мања је могућност да је /v/ хијатског порекла, унето после испадања /j/. У Сушићу је потврђено и *йоја́ла*.

а) Презентска основа *йо́је-*: па кѣд *зайо́јем*, ако *йо́јеш* Се, *ће йо́јемо* у двѣр Ја, а ми́ па *йо́јемо* на свѣдбу Шт, сви́ *ће йо́јѣше* Бе, па што́ ако *йо́јемо* ГБ, ни ми́ не трѣба да *йо́јемо* Су.

б) Аористна основа *йова-* / *йоја-*: па *йова́ле* ка пѣтоу́, *смо йова́ле* другоја́ко, на́пре *йова́ле*, *не си́е йова́ле*, додолице *йова́ле* Се, пона́пре се *йова́ло* мло́го, то́ј *йова́ле*, *йова́ле* пѣсму Ја, *смо йова́ле* на Велигдѣн, по њѣно *йова́ле* Вр, њѣма па *йоа́ле*, *не́* се *йоа́ло* на Во́дице (: повачи́це) Шт, *йова́ле* по пу́ту, *йова́ле* другоја́ко од нас Бе, *йова́ле* ка ми́ ДБ, за ки́шу *йоа́ле*, па *йова́ле* да врне́ ГБ, ту́ј *йова́ле* Го, на њѣно *йова́ле* Др, *йоја́л'е*, и бна *йоја́ла* Су.

127.3. У глаголу „сновати“ дошло је до нивелације према аористној основи, с напоменом да је у презенту опстало основинско -е, тако да глагол припада другој врсти. Уопштавање аористне основе подржано је именица *осно́ва*.

а) Презентска основа *снове-*: знајем и да *сно́вем* Се, *ће* *сновемо* осно́у Ја, треба́ло да *сно́веш* и ти́, ка́ко се *сно́ве* Бе, да *снове́ише* ГБ, се *сно́ве* да се тка́је, а за́р се *сно́ве* ви́ше Го.

б) Аористна основа *снова-*: жéне *сновáле*, ка́ко *си* *сновáла* Се, *сновáле* и óне Ја, ма́ти *сновáла* Бе, па *сновáле* да тка́јоу не́што Го, све́крва ни *сновáла* Др, *сновáла* да тка́је Су.

127.4. Глагол „скупсти“ („чупањем очистити растиње, перје на живини“) припада односу основа *-е* : *-а*:

а) Презентска основа *скубе-*: да *ску́бем* тра́ву, па *ће* *оску́бем* Се треба́ло да *скубе́мо* Ја, ми́цка је па се *ску́бе* Бе, ка́ко се *ску́бе* ГБ, *не* *ће* *оскубе́мо* Др, ни́ти *скубе́мо* Ви.

б) Аористна основа *скуба-*: *скуба́а* тра́ву, и ти́ *си* *скуба́ла* Се, *не* *оскуба́ла* Ја, ка́ко *скуба́ле* Бе, а́ко га *оскуба́ле* ГБ, *не* *смо* *скуба́л’е*, него *смо* *скуба́л’е* Ви, *оскуба́ла* кокошку Су.

127.5. Глагол „колебати“ („буљати у колевци“) припада овом односу основа.

а) Презентска основа *колебе-*: да га *коле́бем*, *ће* *ги* *колебе́мо* Се, *де́те* *коле́беш*, *ће* *колебе́ише* Ја, ту́ђо де́те да *коле́бем* Вр, ка́ко се *коле́бе* Шт, у колéпкy се *коле́бе* Бе, да га *коле́беш*, и ја́ да *коле́бем* ГБ, *ће* *колебе́мо* до јутро Го, га *кол’ебе́мо* да не пла́че Др, ни́ да *кол’ебеш* Ви, у штó да *кол’ебем* де́цу Су.

б) Аористна основа *колеба-*: *колеба́ла* и повáла, *смо* *колеба́ле* де́цу Се, *да* *би* се *колеба́ло* де́те Ја, *да* *не* *би* *колеба́ла* Вр, *колеба́ла* мо́у де́цу Шт, зар тво́у *колеба́а* Бе, *не* га *колеба́ле*, *смо* *колеба́ле* ГБ, што мора́ла, *колеба́ла* Го, *не* *смо* *кол’еба́л’е* Др, се *кољеба́ло* ако плака́ло Су.

127.6. Глагол „блејати“, поред доминатне припадности односу основа *блејим* : *блеја́ла*, потврђен је и с односом основа по другој врсти:

зна́а да *бле́е* ка óфца Ја, а́л *ће* *бле́емо* ГБ, *не* треба́ло да *бле́еише* Го, па ако *бле́е* Др.

127.7. Глагол „жети“ у презентској основи припада двама основама: а) основним *жњéем*, и б) ретким *жњém*. Глагол *жњéем* припада другој врсти облицима *жњеја́ла*, али и четвртој врсти обликом *жњéла*. Доминира однос *жњéем* : *жњéла*.

а) Презентска основа *жњеје-*: да *жњéеш*, да се *жњéе*, кэт се *дожњéе*, *жњéемо*, ту́ја де *жњéемо*, кэт се *ожњéе* Се, да се *жњéе* Ја, ср́п напра́ен је да *жн’éеш*, и *жн’éеш* Вр, у њиву да *жњíје*, мóра да *жњíеш* ДБ, требало да *дожњéе*, чени́цу да *пожњíеш* ГБ, и да *пожњíем*, да се *жњéе* Го, пр́во *пожњíем*, и да *жњíеш* Су.

б) Аористна основа *жњеја-*: се *жн’éáло* сэ[с] ср́п, и *смо* *жњéáле* Вр, *жњеáла* ма́ти Шт.

127.8. Глагол „смети“ има основу по трима основама: односом *смејем* : *смејала* припада другој, односом *смејем* : *смела* (в. т. 129.4) четвртој, односом *смém* : *смéла* шестој врсти. Више је потврда с односом основа по шестој врсти.

а) Презентска основа *смеје-*: *зашто не смеје*, *смејем* да кажем, ни ми *не смејемо* Се, да *смíје* никој, *не смејемо* да идéмо Бе, *не смејеш* ни тí, па ако *смíјем* ГБ, *ál смејеш* тí, ка да *смíје* Го, *не смíје* да се држи при куће, *не смíје* да се сече, *смíје* да се исече Ви, тај кој *смíје*, *не смíјем* ни ја Су.

б) Аористна основа *смеја-*: *не смеале* да не пúшту, али *не смејаа* Вр, *не смеале* да ћуту, тој *не смеало* да се задéва Го, *не смејал'е* л'уди, од нега *не смеале* луди Др.

127.9. Глагол „сипати“ је опстао у оквиру ове групе иако си истрвени резултати јотовања:

а) Презентска основа *сије-*: *ће сијем* вóду, и *сијемо* по лéк вíно, *иосијем* га, *јемпут сијеш*, *јопе кáшу сијеш*, *сáл исије* тој што íма, да *не се исије* нешто Се, *сије* по мáло вíно, морáла да *иосије* стáре, *иосије* га сэз жáр, па *исијеш* га овако, да *иосијеш* свéкра, сáмо *се исије*, *исије* се тај вóда Ја, *се исије* у нешто, *јопе сијем*, свé да *иосијеш* Вр, ми *сијемо*, *сијемо* вóду Бе, *сијеш* мáло вíнце, *сије* се вíно у чáшу, да ги *иосије*, *сије* вíно, да му *иресије* на грóб ДБ, ги *иосијеш* да опéро рúке, *сијемо* вíно, *исије* се на зéвњу ГБ, у кош се *сије* жíто, пóсле *сијемо* пáсуљ, мáло га *иосијеш*, *сије*, *сијем* тој мéсо Го, и тэд га *сије*, и *сијеш'* у тој млéко, и да му *иосијеш'* Др, *комíње расијем*, *расијем* негде Ви, сэс пéпоў *иосијем*, *иосијеш* пóсл'е Су.

б) Аористна основа *сија-*: и ми *иосијала*, ни *се иресијало*, и *смо исијале*, *сијала* у чóмку Се, па *расијала*, и *смо иосијале* Ја, *иосијале* у вóду, млéко *иресијаа* Шт, *сијала* кóлко могáла, *иресијале* у чóмку Бе, *сијаа* у ракију ДБ, и се *расијало* ГБ, *сијала* Го, и ги *иосијале* Ви, *сијала* у чáшу, *иресијала* мл'éко Су.

127.10. Глаголи „шапутати“, „глодати“ из пете прешли су у другу врсту пошто је дошло до уједначавања основа, па се и у аористној основи јавља резултат јотовања (*шајћем* : *шајћала*). Неки други глаголи овог типа односа основа пришли су шестој врсти чувајући резултате јотовања (*обрћам* : *обрћала*).

а) Презентска основа *шајће-*, *глође-*: и *шајће* нешто по њóжно, óна *шајће* тáмо, не трéба да ти *шајћем* Се, по нешто *шајће*, *зашто му шајћеш* Вр, *кој óће тéј кóске да глође* Шт, *немој* да му *шајћеш*, *детету му шајће* ГБ, тој ка *шајће* по тéбе, тој ка *шајће* по тéбе Го, не требáло да *шајће*, да га *оглође* Др, свé нешто *шајће*, ако *шајћéше* и вí Су.

б) Аористна основа *шајћа-*, *глођа-*: му *шајћала* на úво, Цигáнке нешто *шајћале* Се, брáту му *шајћала* Ја, *како му шајћала* Шт, *шајћала* над жáрље

Бе, *не* ми *шайћала* ДБ, баба кэт *шайћала* нешто, нешто *шайћала* по њојно тамо Го, *шайћала* на жарље Ви, *шайћала*, и гу *оглођаја* коску Су.

127.11. Глагол „копати“ потврђен је по другој и шестој врсти (в. т. 131.2.4.4 б). У аористној основи потврђена је само основа *коџа-*. Доминирају примери са односом основа по шестој врсти.

да *кџе* (и: *кџа*), ће *кџеш* Вр, рúчно да га *кџеш* Го.

127.12. Продором /ж/ из аористне основе, глагол *лэжэџе* пришао је другој врсти.

а) Презентска основа *лэже-*: *ал* не *лэжэџе* Бе, *ми* *не* ве *лэжэмо* ГБ, да *не лэжем* Ви, *ви* ме *лэжэџе*, не *могу* да *лэжем* Су.

б) Аористна основа *лэжа-*: Циганке што *лажале* Се, *не* ве *лэжала*, стално не *лэжале* Ја, *сэм* те *излэжја* Вр, и ме *лэжала* Шт, и мене ме *излэжја*, *лажале* де *могале* Бе, *си* ме *излэжја* ГБ, *сэм* ги *излэжја* Го, и ме *излэжале* Др, стално не *лэжа* Ви, па ме *излэжја* Су.

127.13. Глагол „хтети“ пришао је овом односу основа (*оћеш* : *оћала*).

а) Презентска основа *оће-*: *оћеш* да ми *узеш*, *неће* да *узе* Се, *се* у *моу* *неће*, *де* *оћеш* баџиш Шт.

б) Аористна основа *оћа-*: *не* *смо* *оћале*, и *де* *оћаа*, *оћа* *оћала* да *цркне*, *не* *сам* *више* *оћала* Се, *оћала* Ја, *оћаа* *сэм* да *пробам*, *нећале* да не *пушту*, *враг** *нећаа* да *иде* у *војску* Вр, *кој-оћаа*, и *сэк** *оћаа*, *овуј* *годину* *оћале*, *моји* *нећале* Шт, и *нећало* да се *враћа* Бе, *оћале* и *нас* ГБ, *нећале* у *нас* Др, *оћаа* да *намэта* Ви, *нећаа* *никој*; *кџа* *оћала* – *имала*, *кџа* *нећала* – *немала* Су.

127.14. Поред припадности односу основа *-а* : *-а* по шестој врсти, глагол *наџџам*, потврђен је и са односом *-е* : *-а*.

а) Презентска основа *наџџе-*: *наџџемо* *воду* у *р’џку*, *трэба* *млого* да *наџџеџе* Го, *наџџемо* у *бунар*, *ал* да *наџџем* и *ја* Су.

б) Аористна основа *наџџа-*: *наџџала* *воду* за у *кућу*, *наџџаа* у *рџку* Се, до *вр* *вршке* *наџџала* Бе.

127.15. Глаголи с превојем вокала

а) Презентстак основа:

па се *бэре* *сэно*, *нај* от *после* се *бэре*, *обэре* се *тој* *конопље*, *наберэмо*, га *оџерем*, у *р’џку* да *исџерем* Се, га *сабэреш*, се *оџере* у *р’џку*, да *набэреш* *јагџде*, *набэрем* Ја, *друга* *тура* се *обэре*, *оберэмо* *белојке*, се *одэре* *свиња* Вр, па да *му* *бэре* *коске*, га *зайэреш*, да *одэрем* *свињу* Шт, да *набэре* *кајмак*, *папрџћ* *берэмо*, *ми* се *зовэмо* *Попова* *мавала*, да те *разбэре* Бе, *траве* *берэмо*, *набэреш* *ручице*, *сабэреш* *тој* *по* *округло*, га *сабэреш* па га *чукаш*, да се *оџере* од *мрс* ДБ, *сви* се *саберэмо*, и ги *одэрем*, *исџерем* на *рџку*ГБ, *наберэмо* *цвџеџе*, да га *џозовеш* на *славу*, *тако* се и *исџере*, *наберэмо* *цвџе* у *башчу*, *исџерэмо* га, *исџерэмо* *лэпо*, *оџерэмо* гу *ченицу*, у *р’џку* га *џерэмо* Го, *кэд* *берэмо* *сэно*, *саберэмо* *овако*, *после* гу *наберэмо*, у *шуму* *берэмо* *папрџћ*, *сабэрем* *кајмак*,

сэбэреш кáјмак, подгрљач се *сэбэре*, и пóсле *сэбэре* га, сáма *сэбэре* мэд^т, и ако *йэреш*, и да *ойэре* тó свé, да му *йэреш* ' нóге, пóсле гу *ойэреш* ' лéпо, па га *ойерéмо* свé, *ойэрем* га л'éпо Др, *оберéмо*, да се *бэре* сéно, *сэб'эремо* сéно, се *бэре* око светóга Тóме Су.

б) Аористна основа:

кóј *брáја* дрва, се *брáја* колóмбоћ, *не ойрáла*, га *одрáле* теапўћи Се, вретéно се *звáло*, кучи́ста се *звáле*; Белóјка се *брáла* нáпре, а црнóјка пó кáсно се *брáла*.; тéше *сэбрáла*, да би *исйрáле* у рéку Ја, *не* ги *сэбрáле*, и ги *брáла* Вр, *смо брáле* вíд вíду, *сэм* ги *ойрáла* Шт, дéцу *сэбрáла*, нí га *зайрáла*, се *одрáле* једаўћи Бе, прўће *смо брáле* ДБ, *сэм* гу *йрáла*, *сэм* гу *брáла* ГБ, црнóјка се *брáло*, му се *йрисрáло* Го, се *йрáл'е* ствáри у корíто, га *одрáле* јáгње Др, и се *брáло* нáпре, трáву *сэбрáла*, па *смо ойрáле* Ви, се *брáло* сéно, *сэм разбрáја* по лўде, Рáка се *звáја* Су.

128. ГЛАГОЛИ ТРЕЋЕ ВРСТЕ

128.1. а) Презентска основа:

не мóж да *уздáне*, што *осйáне*, дé *мрднéмо*, па сáсэ бíло штó *йрокинéмо*, *седнéмо* дóле, јабўче да *грíзне*, *ће грíзнéти* по пўту, кэт се *омéкне*, кáко *ће исйáдне*, *не брíне* за дéцу, и *швр́кне* га мáло, кэд *набрéкне*, док дéте *йоодвр́кне*, кэд *йáдне* мéгла, мéгла се *раздíне*, *ће йорáсне* (и порáсте), кэд гу *йéкне* зми́ја, óна *ошйéкне*, кэд *одјáкне* ми дéте, па *цўне* лéба, *цўне* сóвру, да се *цўнеш* сáс нéга, *ошйíне* óна (: отишла), зáр о[д] тóј *ће умíне*, *йобéгне*, кад *улéне* унутра, кэт *йисне* зми́ја, *сéдне* кóсач, лéба га *йремéйнем*, да се *обр́не*, *сэднеш* на нéга, *сэдне* дóле, *бóднеш'*, *сйлáкнем* га озгóра, дá-не-се *окрéне*, ујўтру се *дíне*, *мéйíне* нагóре, *нáйíне* на глáву, да се *лéк усйр́не* онóј сéме, док се лéпо *укíсне*, да *нйкне*, *нйкне* лéпо, жéна да *сэдне*, óна се *окр'эне*, кэт *йóчне* да му избíва зўпче Се, и *сийíне* му вíно, да *изгíне* чóвек, што се *йрóсне* дóле, кэд *дўне* мáло вéтэр, да га *дўне*, док се *окрéнеш*, *сэднеш* на јéну стрáну, јáјце да га *мéйíнем*, *ће* га *йр́гнем*, јéно *йремéйнеш*, *йрóсне* га у кáцу, тўј *йроснéмо* слáму, *йóйíне* се нигде гóре, па му га *шййíне* у шйју, па се чени́ца *узгр́не*, док се *йокíсне*, йглу да *удéне*, óнда *мйкне* камéње Ја, и *узгр́неш* зéвњу, да *мéйíнем*, да *дўнеш*, сéме му се *мйкне* (и: мйчим), кэдэ *не вр́не* кйша, мйш да *йрекíне* лáђу, кэт *йўкне* пўшка, ми *гíне* свéс, крáва *сéкне*, *дунéмо* да дўва вéтар, да *окрéнем* нáзат кóња Ја, да *денéмо* стóг^к, *йоменéмо* за дўшу, *ће шáкнеш* тўјка, *ће* га *мéйíнем*, креј слўнце *дўнеш'*, трй пўт *дўнеш*, сáл да се *ошкíне* кóжа Шт, *окрéне* митролэ́з^с на нáс, одмá *йрекíне*, да *осйáне* бўде, óно одјемпўт *рийíне*, *осйáне* зелéна трáва, кэт се *динéмо*, *ће сйанéмо* да вечерáмо, да се *йр́гнэти*, *сйáнеш* мáло Бе, сóўру да ги *обр́не*, кэт се *дíне*, да се *дíне* нáј рáно, одмá *завр́не* кйша, *ће излéне* домаћйца, да *завр́не* кйша, се *дíне* прет слўнце, óна *цўне* лéба ДБ, *вйкнеш* коли́ко мóжеш, нéма кóј да те *йодíне*, да *цўнем* дéте, кэт се *скйнеш*, *м'эйíнеш* бомбóне, сóўру *обр́не* на лйце ГБ, *изокрéнемо* онé^л откóсје, пóсле па *денéмо*, тáко *денéмо*, и кэт *йáдне* пр́ви мрáк, *денéмо* тáмо,

му *йрошнэмо* сэс *йглу*, *ошнэш* кут *кума*, *йошегнэмо* конопче, се *сшэгне* сноп, да му *скине* урок, да се *клэйне*, да *извинеш*, и *скинем* црепуљу, *уденем*, па *мешнэш* горе, *травку* да гу *микнеш* (и: *мичим*), па од *врр* *йочнеш*, да *сшэгнеш* нóгу, *йршнэш* *й* отуд, *тй* мене *ће* ме *йлиснеш*, о[д] *дно* село да *йочнем* Го, у *воду* се *кисне*, док се добро *згусне*, гу *лушнэш*’, кэт *скинеш*’, што *йадне*, *йодмешнэш*’, *ваља* да *седнеш*’, се *кисне*, по мѣсец *дана* се *кисне*, се *искисне* дóбро, *заврне* *кйша*, *дуне* га *вѣтар*, и га *окренэмо*, па *очукнэмо* Др, свѣ да *обрне*, да ми *обрне* по *сóбе*, *како* *ће* се *окрене*, а кэт *йадне* сн’*эг**, *кайне* му по *мáло* Ви, кэ[д] *ће* *викне*, *пó* *вррне*, кэт се *укисне*, па *никне*, црепул’а да *ужегне*, дѣ да *йоб’эгнеш*, дѣ се *окренеш*, да се *исшече*, да се *мррдне*, кэ[д] *дуне*, *никне* и *грá*, *йокисн’эмо*, *окрене* кол’*эпку*, *мéсо* *ће* га *йрешнэмо*, кэд *грízне* *куче*, *трѣба* *сйто* да *мешнэ* Су.

б) Аористна основа

У највећем делу сиринићког говора у аористној основи среће се суфикс *-ну*, док је у два најзападнија насеља – у Севцу и Јажинцу – практично стабилисано *-на*. Како је показао материјал, и у ова два насеља бележени су и ретки примери са очуваним *-ну* као што има трагова *-на* и у Врбештици.

Дѣ мрднэмо, дѣте са[с] сѣбе, по *нас*. Де-гód се *мрднáло*.; и *шекнáло* ми, *кунáло* се, *йочушнáле* врата, *не* ме *шакну́ла* да ме порóди Се, а *двѣ* *жéне* *изгину́ле* на *вр* брдо, и *тýј* *изгину́ле*, *овóј* село *сшану́ло* о[д] *тѣ* *трй* фамилије, *окрену́ја* *вѣтар* на *другу* срану; *не* *сэм* *седнáла* сáма да *јéдем*, *смо* *сшанáле*, да *си* *улегнáла*, црепуља се *ужегнáла* Ја, кэт *сэм* *сленáла* от *кóла*, *легнáа* Вр, *изгину́ле* ка *људи*, *смо* *седну́ле* при *јéне* *рѣке*, *мешну́ле* *пáре* по *кúће*, и *йадну́ја* *грóм* (и: *йáја*), *йч* *не* *сэм* *брину́ла* за *тóј*, *пóсле* *сэм* *брину́ла*, кэт *сэм* га *викну́ла*, *јáбуку* *сэм* *мешну́ла* Шт, *кóј* *дѣ* *седну́ја*, и *крену́ле* отуд, *одмá* се *зобрину́ле*, свѣ *смо* *макну́ле* (и: *мичйле*), *викну́ја* му га да *бѣга*, али *не* *йогину́ја*, *не* *йогину́ја* *тáда*, *тáј* *йогину́ја* на *Солунски* фронт *Бе*, и *пúно* *пúта* *одмá* *врну́ло*, *йадну́ла*, *ги* *мешну́ле* *пáре*, *сэм* се *брину́ја* ДБ, *седну́ја* при *нас*, *осшану́ле* *тýјка* *цѣлу* *недѣљу*, *јáбуку* *сэм* *мешну́ла*, *ни* се *брину́ја* ГБ, *сэм* *јану́ла* *магáре*, да *лешну́ла* *црква*, *никóму* *шекну́ло*, *кйша* *врну́ла*, *удену́ла* у *йглу*, *кóј* *брину́ја* за *тóј*, *шикну́ла* се, се *шикну́ја* с *кáмењ* Го, *четрдѣсет* кол’*эпке* *йогину́л’е*, да *не* *би* *йадну́ло*, *збóру* да *лешну́ла*, *йадну́ја* *грóм*, и *смо* се *брину́ле* Др, *макну́л’е* *тѣше*, *обрну́ја* *наопáко*, да *не* *би* се *сагну́ја* до *зѣвње*, да *не* *би* *йадну́ја*, се *брину́ла* за *мéне* Ви, *йадну́ја* *сэм* *ви* у *руке*, *сэк* *смо* *окрену́ле*, *сэк* се *окрену́ло*, *брáтанáц* ми *йогину́ја*, *Ацин* *сйн* *йогину́ја* Су.

128.2. Трећа врста је у експанзији, тако да се од глагола прве врсте на /-к, -г, -х/, затим на /-т, -д/ у презентској основи срећу облици проширени суфиксом *-не*. Ови глаголи некада имају аористну основу по првој врсти, некада по трећој, а некада се јављају напордно основа по првој и трећој врсти.

Новостворена сугласничка група са реконструисаним веларом се различито понаша у појединачним глаголима. У делу глагола из групе /гн/ испада реконструисани пловив. Из новостворене групе /стн/ пловив редовно

испада (*йорасне* : *порастане), из новостворене групе /дн/ пловив испада факултативно (*оийіднем* : *оийінем*). Већи број глагола на /-к, -г/ којима је додат презентски суфикс *-не*, у аористној основи припада првој врсти.

док *не излене*, *излене* бачица, *кэт се динемо*, *ја њему ће йомогнем*, да ти *йомогне*, да му *исйрегнемо* волóве Се, *лэгне* у крушац, *свэ да ги достийгне*, *свэ дине*, *сэно ти издине*, *ни се смéло да изленеш*, да *улене* куд млади, си требаа да *уленеш*, *ужэгне* га *тај сачэ*, ка да *оийінеш*, па да *оийінем*, *жена осііане*, *ће ти израсне*, *оно израсне* (и: *израсте*) *Ја*, да *се срейінем* у шуму, *кэд излене* пролећ, *излене* чёлка, *кэд да оийінем*, и *оийінеш* код *никóје бабе*, што *осііане* *Вр*, ако *не се ужэгне*, *чим уленемо* у *кућу*, да ги *динемо* *руке*, *шумку гу динемо*, *ноћу се динем*, па да *уленем* у *кућу*, да *се сийігне*, *седнемо* *вако*, *кóј дэн да йадне* *Ђурђевдэн*, *кэт йочне* да *дúa вётэр*, *йочне* *вода* да *врийе* *Шт*, *можемо да рекнемо*, да ми *йресііанеш*, *не мóгу да йобэгнем*, *ми изленемо* *сви*, *ћеў да украдне* *мáло*, на *ізвор оийінем*, да *извинітје*, *тóј што осііане* *Бе*, *пóсле трéба да га угасне*, *ће украдне* *снашку*, *ће осііане* да *чуа*, *тако је рекне*, *седнеш* за *áстал ДБ*, да *бинеш* *окупан*, *нема да уленеш* у *кућу*, *уленеш* у *кућу*, *кэт йобэгнеш* *ГБ*, *йойораснем*, да му *йойорасне* *син*, *йорасне* *грдно велико*, да *лэгнеш* на *дáску*, да *не йукне*, да ми *йукне* *óска*, да ми *осііане* код *мéне*, па *мáло засііанемо*, *се динемо*, да ми *нарéкне*, на *њіву* *кэт сийігнемо*, *трудна жéна да сéдне*, *осебнемо*, *седнемо* на *áстал*, на *праг* да *седнемо*, *кóј дé сийігне*, да *те не сйрэйіне* по *пúту*, *онóј ж'іто исйадне*, *док се ужэгне* *црепуља*, па *йодінеш* *сэс овуј* *руку*, да *се налэгнесийігне* *тако*, *тэсто га расііегњеш*, *кэд усііанеш*, га *йодінем*, *се залэгне* на *лáкат Го*, да *йомогне*, *чим ул'енеш* у *сóбу*, *док л'енеш*, и *она мóра да йол'егне*, *динеш'*, да *йосіійгне* *свэ*, *не мóж' да сийігнеш'*, *кэт йорасне* *пшеница* *Др*, да *не осііане* *гладна*, *украдне* *јену кáву*, да ми *украдне*, *чим йочне* да *врийе*, да *бинемо* *зрави*, *тако* и *ми да бинемо*, га *сийігнеш* *Ви*, *оийінем* *гóре* *куд* *њи*, што да *рэкнем* *не*, *ће расііегњемо* *кóре*, *тэшко је да йодінеш*, *кэд израсне*, *кэдэ* *мáло йорасне* *Су*.

Глагол „расти“, који је у презентској основи потврђен с односом основа по првој и трећој врсти (*расііем* / *раснем* : *расла*), у аористној основи има само облик по првој врсти.

У овој скупини глагола продор основе по трећој врсти потврђен је у радном гл. придеву, али не и у аористу, па је: *йодіго*, *сийіго*, *излэго*, *осііáдо*, *йорасііо*.

128.3. Глагол „рећи“ у презенту има основу по првој (в. т. 126.3) и трећој врсти:

рэкнем: да *рэкнем*, *штó рэкне* *óтац*, *он му рэкне*, и *он рэкне*, *тóј рэкне* *Се*, *штó да ти рэкнем*, *ни да ми рэкне* *Ја*, *три пúт рэкнем* *тóј*, и *ће рэкнеш* *Шт*, *ʋóћу да рэкнем*, *ʋóће да рэкне*, да *рэкнеш* *Бе*, *не мóгу да му рэкнем*, *ће му рекнемо* за *тэбе* *ГБ*, *ће му рэкнем*, *штó рэкне* *ʋóн* *Го*, *не мóгла да ми рэкне*, *тóј што ти рэкне* *ʋóн* *Др*, *ни да ми рэкне*, *рэкне* па *одрэкне*, па *ће рэкнеш* *Су*).

129. Глаголи четврте врсте

129.1. Глаголи с односом основа *-je* : *ø*

а) Презентска основа:

дѣцу *ïовиѐмо*, *омиѐмо*, да се *омиѐ*, *миѐмо се* сѣс трендáвилъ, да гу *убиѐеш*, кѣт се *миѐ*, га *омиѐм*, по старó *омиѐм* га, *измиѐ* га свѐ, да се *омиѐ*, да га *ïремѐм*, га *омиѐм* сѣс чѐсту вóду, да *йиѐ*, да се *ïревриѐ* сóл, *добиѐ* цѐк, *ïокриѐ* ги сѣс трáву, да се *йиѐ*, да га *одбиѐеш* от сѐсе, *обуѐе* ѓе свѐкар, óн *добиѐе* дáр, ако гу *чужем* при вѐчер, и *шиѐ* сѣс ѓглу, дá-не-се *убиѐе* кúтња змиѐа, кѣт се *ïокриѐ* Се, и *омиѐе се*, *ѐе се измиѐем*, *ѐе се убиѐе*, *сакриѐе* се зад-неки-ѐóшак, и се *добиѐе* дáр, и *ïревриѐе* Ја, и да *сѣшиѐеш*, и *сѣшиѐем*, *набиѐмо* јен-кóлац на сréде, ако се *обуѐеш*, *добиѐеш* дáр Вр, ал *нѐ ѐе сакриѐе* пáре, па ми *сашиѐе*, *ïоийѐе* тúј вóду, да *ïокриѐем* судóве, па гу *измиѐмо*, *се миѐмо* Шт, да *оïкриѐмо* глáве, млѐко да *ïокриѐем*, *се ïокриѐмо*, да *ïоийѐмо*, се *ïоийѐе* по мáло, *ѐе чужеш* Бе, се *йиѐе* ракиѐа, да се *йиѐе*, пóсле вáмо га *наийѐе*, да се *ïокриѐе*, се *ïоийѐе* ракиѐа, *ïоийѐеш* ДБ, сѣс пѐпоу *исïриѐеш*, да ми *обуѐе* ципѐле, и *се наийѐе*, за здравље *ïоийѐе* ГБ, на Видóвдэн *се миѐмо*, и ујúтру *се омиѐеш*, да *се омиѐе*, да *увиѐеш* онóј плáтно, *избиѐем* лѐпо, у тúј рúпу *набиѐе*, да *йиѐе*, па *се миѐмо*, *добиѐмо* јáје, се *ïобиѐе* кóлац, *набиѐе* се наковáља, *изуѐем се* Го, ка кукубáјка *се чуѐе*, и се *ушиѐе*, и *завиѐмо*, *нѐ се чуѐе*, нѐ да *йиѐе*, да *се наийѐе*, па *изуѐем* свѐкра, да га *изуѐеш*, *обуѐмо* опáнце, да се *обуѐе* ципѐле Др, кóј *йиѐе*, да *ïоийѐе* нѐшто, *ѐе ïоийѐе* двѐ чáше, кóј óѐе да *йиѐе*, лѐко ѓе да *йиѐеш*, ѓли га *убиѐе*, нѐшто *добиѐе* Ви, стол'ѓце *ïосакриѐмо*, га л'ѓпо *измиѐмо*, па *йиѐмо* вѐно, и *ïокриѐе* онóј сѐме, кѣт *се одбиѐе*, óно *се одбиѐе*, и *ïоийѐе* чóвек, *изуѐмо се*, *омиѐе* се кэд је сýв, кѣт се *чуѐе* úт Су.

б) Аористна основа:

је *убиѐе* мýжа, *нѐ се чуѐо* да имáло тóј, *миѐе* рúке, нѐкој *ïокриѐа* Се, óн *сакриѐа се* под мртвáка, вóду *ïоийѐла*, и пúце *ушиѐла*, *нѐ га убиѐе*, *се омиѐла* Вр, *нѐ* ги *чуѐла*, *смо се обуѐе*, óн *нѐ се обуѐа*, *омиѐла* га дѐте Шт, *смо йиѐе* млѐко, се *омиѐла*, *нѐ те чуѐа*, ги *ïокриѐла* Бе, јá *сэм* *убиѐа* вýка, ели *сэм* га *оïруѐа* (: отруѐем) ДБ, нѐшто *сэм* *шиѐла*, по нѐшто *сэм* *йиѐла*, рúке *омиѐла* ГБ, *омиѐла*, óн *се убиѐа* („озледити се, повредити се; одузети себи живот“), *јá нѐ сэм* ги *чуѐа*, *изуѐла се*, *се убиѐла*, те *ïребѐла* ѳѓна Го, нѐшто *смо* *йиѐе*, *омиѐла* рúке, óна *се обуѐла*, и *се оïруѐла* Др, и *чуѐа сэм* *јá*, *нѐ убиѐ* 'е никóга, *се омиѐа* Ви, кошúл'е *се шиѐло*, *миѐ* 'е и кóсе, вýка га *оïруѐа* Су.

129.2. Близином јужнокосовског говора, у коме долази до флукутације и знатног мешања *-и* и *-е* презентске скупине (Младеновић 2013: 291–312), могу се објаснити ретки факултаивни примери са продором *-и* у *-е* у презентској основи:

да *изуѐим*, и старѐји да *изуѐиши* ', да ги *обуѐиши*, *обуѐимо* дѣцу Др.

129.3. Глагол „знати“ јавља се облицима по другој (*знаѐем* : *знáла*) и шестој врсти (*зна́м* : *знáла*). У презенту доминира старија основа.

а) Презентска основа *знаје-*: *кој зна́е*, *Бори́ка зна́е*, *Ми́лка би́ћи зна́е* не́што, сва́ка сво́је *зна́је*, *ко́ја зна́е*, *кобаја́ги све́ зна́е*; *би́ћи зна́еш*, *ва́ј зна́е* тра́вке, *ко́ј зна́е* ма́ло ша́лу, *о́на зна́е* то́ј Се, вра́г не́ка ги *зна́е* (и: *зна́*), да *зна́е*, *ја́ не зна́ем* до́бро, *ђа́вол да га зна́е* Ја, *ка́ко не зна́е*, *ко́а не зна́е*, *а́л зна́еш* Вр, Бо́г ли́чан не́ка *зна́е*, а *ко́ј зна́е*, *зна́е* Ви́цка Шт, *ова́ј жѣна зна́е*, да се *зна́е*, *о́н зна́е* ГБ, *све́ о́ће да зна́е*, *о́ћеш да зна́еш*, и *Дра́га зна́е* Го, не́што *зна́е*, не́што *не зна́е*, *а́ма па́ зна́еш* т́и, не́што *зна́е*, вра́г не́ка га *зна́је*, *ко́ј зна́е*, *ко́ј грани́цу зна́е* Ви.

б) Аористна основа *зна-*: то́ј *зна́ле* по *нико́ђе* жѣне, *кад не зна́ле*, *не́ смо зна́ле* Се, а *о́на па зна́ла*, *му́жи зна́ле*, *зна́ја* да урабо́та Ја, *зна́а* што́ је, *га зна́ла* Вр, *зѣр се зна́ло*, *не́ смо зна́ле* Шт, то́ј *зна́ла*, *не́ сѣе зна́ле* Бе, *не́ си зна́ла* ДБ, *ко́ј зна́а* ко́лко годи́не има́ло Го, *сѣм зна́а* Др, *па зна́ла*, *и́озна́а* га Ви, *нико́ј зна́а*, *зна́ја* да *и́ма* Су.

129.4. Глагол „смети“ потврђен је са односом основа по другој, четвртој и шестој врсти.

а) Презентска основа *смеје-*: *ако сме́јеш*, *не сме́е* бѣш тол’и́ко Ви, *сѣге* то́ј *не сме́е*, *не сме́ем* Су.

б) Аористна основа *сме-*: *нико́ј не сме́ја* да га исѣ́че, *ко́ј сме́ја* да оста́и, *не́ смо сме́ле* да га оста́јмо, *не сме́а* ни́ко¹ Се, *не́ смо сме́ле*, *ни сме́ло* куд му́жа да се при́ђе Ја, *нико́ј не сме́а*, *ни сѣстра не сме́ла*, *не сме́ло* по́сле Шт, *нико́ј не сме́ја*, *нити сме́ла* од њѣга, а *ви сѣе сме́ле* Бе, *жѣна не сме́ла* ДБ, *вика́ле да не сме́ле* Го, *не сме́ла*, *ни њѣн не сме́ја* Ви, *не сме́ла* у ку́ћу, *на и́ме не сме́ло* Су.

129.5. Глаголи „спавати“ и „снити“, затим „врети“, „ткати“, „зрети“ у потпуности су пришли овом односу основа пошто им је додат формант *-је*. Преосмишљавањем, овом односу основа пришао је и глагол „отровати“.

а) Презентска основа:

си́је по њѣјне дули́не, *куд њу́ да си́је*, *чобани́н си́је* под наслони́цу, *ако се усѣ́је*, *да се усѣ́је*; *да снѣ́е* чо́век, *да снѣ́еш* ску́пѣ; *тре́ба да врѣ́е*, *ће узврѣ́је* мле́ко; *се нау́чи да и́ка́е*, *о́на зна́е да и́ка́е*, *по́сле и́ка́е*, *о́хала* да га отру́је, *ће ме оѣру́је* Се, *учѣла* ме ма́јка да *и́ка́ем*, и *врѣ́е* от стране́, *питѣ́е да узврѣ́еш*, *да се насѣ́ем*, *а́л си́јеш*, *свѣшто се снѣ́е*, *жѣто да уздрѣ́е* Ја, *ми се си́је*, *ни да си́јеш*, *ће се усѣ́је*, *узврѣ́је* мле́ко, *па да снѣ́ем*, *ни да и́ка́е*, *и́ка́емо*, *изаи́ка́емо*, *а́л ће уздрѣ́е*, *па оѣру́емо* ми́ше Вр, *зна́ем да и́ка́ем*, *ни да си́је*, *да се усѣ́јеш*, *по́чне во́да да врѣ́е* Шт, *ако не́ ти се си́је*, *бра́т си́је*, *да и́ресѣ́емо* над па́прѣћ, *што снѣ́е* чо́век, *ни да и́ка́ем*, *мле́ко узврѣ́емо* Бе, *и́ка́е*, *да си́је*, *треба́ло да га оѣру́је* ДБ, *де́ да си́је*, *во́ду гу узврѣ́еш*, и *да и́ка́е* ГБ, *да се и́ка́е* пла́тно, *до́бро је да снѣ́еш* цр́но, *ако снѣ́еш* бе́ло, *си́јем*, и *да оѣру́јем* Го, *што си́јем*, *си́је* она́¹ *што чу́ва сто́ку*, *ту́ј си́је*, *си́је* у бачѣ́њу, *па да и́ка́еш*, *врѣ́је* во́да, *о́на и́оврѣ́е* ма́ло, *мл’ѣко* *га узаврѣ́еш*, *кад узаврѣ́е* прсо́лак, *ће се оѣру́је* од ме́со Др, и *врѣ́је*, а *крв му врѣ́је*, *да му узврѣ́је*, *ће снѣ́еш*, *ни што си́јем*, и *ће и́ка́е* Ви, *о́вде ће*

сїи'емо, туж *ће сїи'емо*, да се *усїи'јеш*, слунце да *снї'еш*, траву да *снї'еш*, да се *снїје*, вода *врї'е*, да *врї'е*, цїк^х да *узаврї'е* Су.

а) Аористна основа:

се *сїало*, у собу се *сїало*, *сэм* *їка́ла*, *усїала* дѣте, *їресїала* куд нас, вода *узврїла*, свѣшто смо *снїле*, нѣ га *оїѣру́ле* Се, *сэм* *їка́ла*, ченица *уздрѣла*, и туж *смо сїале*, мртвога мужа га *снїла*, клашње напре се *їка́ле*, рекле да га *оїѣру́ле* Ја, туж *смо сїале*, и *смо* *їка́ле*, напре *снїла*, се *оїѣру́ло* Вр, нїти *сэм* *їка́ла*, стока *сїала* у ливаду, не ваља што га *снїла*, и вода *врїла* Шт, *їка́ле*, кѣт *смо сїале*, дѣте *сїало*, и кѣд *врїла* Бе, *сэм* *їка́ла* и ја, а дѣ *смо сїале*, кѣд *изврїла*, да би се *оїѣру́ло* ДБ, *јастук^х* *смо* *їка́ле*, сукне *смо* *їка́ле*, ники-човек *снїја* Го, се *їка́л'е* чѣрге, па се *їка́л'е* овѣј белѣоѣ од вуне, *смо* *їка́л'е* платно, и тако се *сїало*, се *сїало* на тврдо, да би *сїале* оѣце, се *оїѣру́л'е* от печурке Др, се *їка́ло*, и *смо* *їка́ле*, ги *снїја* Ви, и се *їка́ло* платно, нї се *насїало*, па ме *снїла*, нѣ се *насїала*, тѣд *изврїла*, не гу отруја Су.

129.6. Глагол *жњѣ'ем* / *жњѣ'ем* у аористној основи среће се – чешће по четвртој врсти (*жњѣла*), ређе по другој врсти (*жњѣјала*) (в. т. 127.7).

а) Презентска основа *жњѣје-*: што *їожњѣ'еш* Ја, не могла да *жњѣ'е*, и да *їожњѣјемо* Бе, свѣ *їожњѣјемо*, *їожњѣ'ем* до обѣд ГБ, *жњѣ'ем*, да се *жњѣ'е*, да *їожњѣ'е* тај ћерка ми, *ѣрна* *їожњѣ'е*, да *жњѣ'еш*, и *жњѣ'еш* Го, копрїве да *жњѣјем* Др, пченица се *їожњѣје* Ви, да се *жњѣ'е*, не може да се *їожњѣ'е* Су.

б) Аористна основа *жње-*: тѣј што *жњѣле*, ћерке ми *жњѣле*, *жњѣја*, овде се *жњѣло*, се *жњѣло* сѣ[с] срп, *смо* *дожњѣле* Се, *сэм* *жњѣла*, јѣчам се *жњѣло* у август, свѣ *їожњѣла*, *ожњѣле*, а и *жњѣла* Ја, *смо* *жњѣле*, кѣт се *жњѣло* Вр, *їожњѣла* Шт, *смо* *жњѣле*, цѣлу нїву *їожњѣле*, што *жњѣла* Бе, нї се *жњѣло*, *смо* *їожњѣле*, *сэм* *жњѣла* сѣ[с] српѣ ДБ, па *смо* *жњѣле*, док *жњѣла* ГБ, кој *жњѣја*, *жњѣла*, *смо* *жњѣле* Го, *жњѣла* до пладне, мужи нѣ *жњѣле*, свѣ га *їожњѣла*, ал си *ожњѣла*, свѣ *смо* *жњѣл'е* ручно, ја нѣ *сэм* *жњѣја* Др, се *жњѣло* сѣ[с] срп, жѣне што *жњѣле* напре, жѣне *жн'ел'е* Ви, а па се *жњѣло*, тај *жњѣја*, да си *жњѣла*, тї си *ожњѣла* Су.

129.7. Глаголи с односом основа на -ује : -ува

а) Презентска основа:

и тој *кажѣјем*, и се *расїегну́је* тѣсто, кога *ће* *дарѣје*, што му *следѣје*, да не ги *извучѣ'емо*, *мичѣјемо* с ложїцу, свѣ више га *узгрукѣје*, *узгрукѣје* свѣ, да не *скаїѣје* сѣно, оно се *згрукѣјѣ* у њѣга, се *верѣје* да нѣма маћїе, се *їошїѣјѣ* кум, кѣ^т се *дожњѣвѣјѣ*, а он *врржѣјѣ*, *оцѣдѣјѣ* ми воду, тој нѣ *верѣјем*, туж *замесѣјем* лѣба, дар да *је* *дарѣјем*, *ће* ги *видѣјеш*, се *їренесѣје* тој трло, и *заїѣрїѣје*, и *їосїѣјѣ* Се, кѣт се *замесѣје* кѣлач, се *їразну́је* Ветролом, *командѣје* нат сватѣо, кѣд ме *видѣјеш*, свѣ ја што *скуїѣјем*, не *верѣјем*, свѣ ти *кажѣјем*, домаћин што *унесѣје* тѣ дрва Ја, не *верѣјем*, *замесѣје* лѣба, па га *вржѣјѣ*, и се *їосїѣјѣ*, да се *дарѣје*, и *ће* *їренесѣјеш* Вр, два сага да *їуїѣјем*, мора да се *їошїѣјѣ*, овдѣка *їошїѣјѣмо*, ја је *кажѣјѣјем*, тој се *дарѣје*, мешаља

се *дарује*, ги *изведујемо* Шт, ја ти *изнесујем*, ја *не верујем*, кад *наздравује* у име славе, и *појрскујеш* с во́ду, кад *насијује* на здравіцу, *не* га *закачује* во́да, се *сијује* млеко, му се *зачинује*, да се *прикажује*, што *верује*, чо́ек да ги *верује* Бе, сна́ша се *срамује*, о́нэ *склојује* дело́е, *закојује* се су́тра да́н, *вржујеш*, *рукујеш* се ДБ, ја ти *кажујем*, ги *дарујеш*, да *дарујеш* ГБ, по три пúт се *пресвучујемо*, да се *покадује* трѣба, *нарекнује* да у́зе млеко, *по пресџанује*, да се *срамује*, а *скујује* и *џн*, *обећујем*, *обедујем*, па да га *вржујеш*, да *вржујемо* ченицу, обј́ца *вржујемо*, *досијујем* Го, јо́пе се *редујемо*, да се *замесује*, тај што *вржује*, *помогнује*, нешто ги се *прикажује*, па ако ни *поџанује*, кэт се *почнује*, се *погрејује* Др, *унесује* бањак, онај га *поџишујује*, ако *не* гу *заџишујујеш*, кад *вржујеш* Ви, сэс ложицу *сијујемо* во́ду, ко́ја се *редује*, да се *редује*, ја не мо́гу да *кумујем*, свé *осџарује* се, и *лакрдџујемо*, *вржује* снопо́ве, н' ѓ-знам да *кажујем*, ба́ш ис пона́пре ти *кажујем*, ни́кој *не кажује*, о́но са́мо *кажује* Су.

Глаголи с односом основа *-ује* : *-ува* имају у обема основама аналошки сугласник настао јотовањем или првом палатализацијом у свршеним глаголима (се *пресвучујем*, *обећујем*, *вржујем*, *мичујем* итд.) У усамљеном примеру: И му *казујем*, јéна жéна, не́ћу да гу ка́жем ко́а је. *Казујем* – та́ко и та́ко. Го, у питању је продор из књижевног језика.

б) Аористна основа:

учинувале људіма штѣту, о́не се *скујувале*, лазáрке се *обучувале*, *маићувале* јајца, се *сџворувале* од њéга, *омоџувале* око но́ге, па ги *вржувале*, и у недѣљу, па *смо оџашувале* око на́с, на 'éно мéсто се *сакуџљувале*, та́мо га *киднајувале*, *обучувале* се у но́шњу, и тэт се *оџерувале*, кучіста га *заџалувале*, сандáце *кујувале*, тој *верувале*, тој *смо* ги *обучувале*, мўжи *вржувале* снопо́ве, тој се *одредувало*, *не* ме *инџересувало*, *осџанувало* о́жџџци, па се *завлачувало*, *верувало* се, *не* ми се *разбољувало*, кэт се *населувале*, *населувале* се качáри, џемпéрче се *обучувало*, што се *замесувало*, од овúд о́вде се *закоџувало*, *смо оџашувале* око на́с, кáсно се *узредувало* ж́ито, *сэм видувала*, и *изнесувала* со́вру, *учинувала* за се́бе, *вржувале* ко́њу, што се *вржуваја* ко́њ, *поџијувала* сна́ша, ту́ј ми *сџашуваа* Се, до́ма *сэм бачувала*, *сэм* ги *кажувала* јо́пет, јајца *сэм* *изнесувала*, *вржување* *смо* сэс ју́жа, го́ре га *видувале*, кэт се *изведувале* сна́ше, дэ́нэс *искујувале*, тој не *џасувало*, тој ги *џасувало*, што *донесувале*, *дарувале* ги, *уџеџуваја* вампíре Ја, *сам поџијувала* свѣкра, *сэм* *изувала* свѣкра, у ју́жа се *вржувало*, *смо* се *омрсувале*, тој ни *нај досаћувало* Вр, пона́пре *не* се *наредувало*, па *сэм порубувала*, три пúт *сэм* се *поџеришувала*, дéвер *не* *веруваа*, *не* *поџијуваа* Бо́га, *сэм* ги *вржувала*, ни ме *оџуваа*, пона́пре *смо* *онодувале*, *маићувале* *смо* ја́ја, се *кујувале*, а и *смо* *мичувале* ва́ко Шт, *сэм* се *радуваа* за Ѓурђéвдэ́н, *не* се *видувало*, се *појављувало* нешто, *не* ме *инџересувало*, крívши *онодувале*, му се *десувало*, и *не* *сэм* *кажувала*, *сэм* се *сџрамувала* ја́ко, га *заџрџувала* гранáта, та́мо се *школуваа*, стáлно ни *прéбацувала* Бе, *смо* *расијувале* мí, *смо* *кујувале*, с тој *смо* *вржувале*, одмá ги *крићувале* ДБ, *не* му *осџанувале* дéца, њéму *сэм* му

кажуáла, се сīрамуáла од људе ГБ, а за на рукчиће сэм видуwáла, дарувáле цркву, сáмо ја нé сэм обедуwáла, му обећувáла, досишувáла, обедуwáла, тáмо сīанувáа Го, сам шосишувáла и кéтэ рúчак, кэт смо шочнуwáле да орéмо, тó смо ограћувáле, мī смо се редуwáл'е, смо се редуwáле да месīмо Др, смо се редуwáл'е на р'эд, рáзне чúда видуwáл'е, смо гу школуwáл'е, унишшувáл'е, шосшувáл'е гу, киднашувáл'е Ви, опáнци што се ошшувáл'е, што се вржувáло опáнце, га шодгревуwáл'е, бшћи тóј заводуwáл'е, по двóру смо видуwáл'е, смо му врзуwáл'е, изнесувáл'е сóвру, рашувáла нáша држáва Су.

Поред основног *видуwáла*, потврђени су и облици са /ћ/: причáле људи кáко вићувáле, нé га вићувáла Ја, нé се вићувáле Бе, свī ги вићувáле Го.

Основа са /ћ/ упућује на презент типа *вићши*, иначе карактеристичног за северношарпланинске говоре Средске и Горе (Павловић 1939: 53, 114, 115, 197 итд., Младеновић 2001: 218).

130. ГЛАГОЛИ ПЕТЕ ВРСТЕ

130.1. а) Презентска основа:

и да *вр́же*, па ће око сéбе да *вр́же*, цвéће *вр́жеш*, *вр́жемо* с тéј слáмке, снóп се *одвр́же*, па *одвр́жеш* ', кóнче ги *завр́же*, па се *шовр́же*, кэд ми *сшáше* (: стасáло), *ће кáже* свīма, па чéк да ти *кáжем*, да ти *кáжем* прáо, *ће лш́че* кúче, да ви *кáжем* Се, да ти *кáжем*, да *нашшéмо*, *ће нашшé*, наúчи да *шшем*, кóња *вр́жеш*, *ће вр́жéше*, да *намáжéше*, *ће га ошшржéше*, јédан *вр́же* јúже овáко, јúже *вр́же*, *вр́же* на стóжэр, *кáже*, *ће усúчем* јúжа Ја, óнда *шовр́жеш*, да *вр́жемо*, да ми *нашшé*, да ти *кáжем*, ако *лш́че* и óно Вр, ја *ће* ти *кáжем*, да ти *кáж'ем*, тéбе те *вр́же*, врбу *вр́жемо*, да *шодмáжеш* пш́ту, по нéки *лш́же* Шт, кóња *вр́жемо*, *ће нашшеш* пш́смо, да ми *кáжем* прáо Бе, штó *ће* ми *кáже* шóља, за тéбе *вр́же*, *ће* ти *ће зашшé* ГБ, тúј *завр́жéмо*, се *вр́же* кóнче, *вр́жемо* пóсле онóј, *вр́жем* на средш́ну, *увр́жеш* онúј колéпку, *вр́жемо* свé ш́ву, *вр́жемо* на стóжэр, *нашшé* ш́ме, *усúчем* јúжа, трéба да *усúчеш*, мógáло да *лш́че* Го, се *кáж'е*, нé га *кáж'емо* стóж'ар, ка бúнгур га *кáж'емо*, га *кáжемо* чекетáло, па гу *мáжеш*, *обрш́ш'еш* ' онúј црепúљу, *омáжеш* тáко, *вр́жеш* ги нóге, и óн ги *вр́же*, струш́ка што се *кáже*, *ће усúчем* јúжа, да *обрш́ше* нáшви, *умáж'еш* ' рúке, гу *шовр́жеш* ', тóј се *кáж'е* богубрáда, и пóсле *сшáш'е*, ка кúче да *л'ш́че* Др, прáво да ти *кáжем*, гу *шовр́жеш*, па *обрш́шем* Ви, да *вр́жеш* снóп, га *вр́жеш* дóбро, тáко га *вр́жеш*, му *кáжеш* гóсту, клáње се *кáже*, *ће* му *ће зашшем* Ви, па *шшржéмо*, да *усúче* јúжа, *нашшржéмо* и дaдéмо стóке, *обрш́шéмо* л'ш́по, штo да се *кáже*, па *вр́жемо* кóња, тóј да ти *кáжем*, *ће л'ш́че*, недéљу дéна нáпре *л'л'éче* Су.

б) Аористна основа:

па сам *врзáла*, нé ни *казáа*, ги *казáа* дóма, нé ни *шисáа*, нш́ гу *обрисáла*, *шодмáзáла* тепсш́у, éте тáко *шшржáле*, свé се *омáзáла*, а зáр *лш́цáле*, тéсто ми *сшасáло* Се, му *зашшсáла*, и кúћу *омáзáле*, кóња га *врзо*, ни се *уврзáла*, мш́ смо ги *обрисáле* Ја, му *казáле*, *шказáа* ни Вр, óна одмá *мэглосáла*, нш́ ги

обрисála Шт, *ја* више *не сэм се ѿоилакала*, и сте *усукала*, *сноп смо врзале*, му *зайисала* куд *оце*, *обрисале* Бе, *врзала* теле, му *зайисала*, *све смо обрисале* ДБ, *јуже смо врзале*, *танур обрисала*, *лиицала* ГБ, *кэд ми казаа*, сам *усукала* да *вржујемо ченицу*, *сэм усукала јужа*, *кэд обрисала*, и му *врзале* Го, *смо иисал'е* на *таблу*, *казале* л'уди, *сэ[с]* *струшке тако сѿиругал'е*, *смо обрисале*, *се уврзале*, *ал сѿе усукале јужа*, да *не би л'иуцале* *кокѿшке* Др, ни *се уврзала*, *јужа врзал'е*, и *кэд му казаа*, *стока лиицала* Ви, *л'ел'екала* *цеја ноћ*, *држала* *стоку*, *волове држал'е*, а за *челу кажемо умрела*, *мува л'иуцала* Су.

130.2. Глагол „резати“ пришао је шестој групи са чувањем резултата јотовања (*режам* : *режала*).

130.3. Очуван је ранији однос основа у глаголима „клати“ и „млети“, с напоменом да је и у овом говору у аористну основу пренет резултат јотовања у глаголу *мљела*²⁵².

а) Презентска основа *коље-*, *меље-*: *се закѿље* *јагње*, *закѿљем* га *брава*, да *закољети* и *ви*; *не мељемо* више, да *се меље* у воденицу Се, да *закѿљем* за *зиму*, *сви мељемо* на *јено место* Ја, *кокѿшка се закѿље*, *јагн'е закољемо* Вр, по *две јарѣти закољемо*, *кољемо стоку*, *прасе закѿље* Шт, *јаре закѿљем* Бе, *ће закољемо* за *зиму*, *мељемо до ноћ* ГБ, *закољемо* *кокѿшку* Го, да *закољемо* *кокѿшку*, *кэд закѿљеш стоку*, *умел'емо* Др, *камењ меље* Ви, *кэд закѿљем*, *сви да мељети* Су.

б) Аористна основа *кла-*, *мље-*: ни *мљеле*, *тој што смо мл'ел'е* Су, за *Ђурђевдн* *јагање* *обавезно се клало* Ја, *ѿн мљеа* у воденицу, *напре се клале* *јаганци* Вр, *понапре се клале* *јаганци*, *смо заклале*, *смо клале* *јагање* Шт, *смо заклале* за *славу* Бе, *мљела сэм* ДБ, *Милетиа га заклале* ГБ, *мљеле* код нас Го, *смо заклале*, *мљела* у воденицу Др, *ал сѿе заклал'е*, *де сэм мљеа* Ви, *две тел'ети сэм заклаа* Су.

130.4. У сиринићком говору је однос /к : ч, г : ж/ (*и́ла́чем*: *и́лакала*) у експанзији, па су неки глаголи прве врсте пришли глаголима пете врсте (*може* : *могала*, *сѿириже*: *сѿиригала*).

а) Презентска основа *може-*, *сѿириже-*: *можеш* да *туриш*, *може* и *брат*, *не можети* да *имате*, *можемо* и *ми*, *ја ће ѿи́ла́чем* (: *поплакала*) Се, *нека жена суче* на *а́стал*, ако *можеш* да *музеш*, *не могу*, *не мож* да *се* Ја, *осѿиружемо* га, *ја не могу* да *се качим*, али *не могу*, да *музем не могу*, да *може*, *не мож*^ш проз *дрва* Вр, *ја не могу* да *идем* Шт, *не могу* *млого*, *ја бѿгме не могу*, *не мож* *никако*, *не може* да *бине грѣда*, *можемо* да *се пражмо*, *осѿиружем* *загорѣло* Бе, *не можемо* да *гу остајмо*, *воденица не може* да *меље*, *не могу* да *зѿрим* ДБ, *сѿирижем*, *не могу*, *не може* да *му скине*, *сви да можемо*, *се расуче*,

²⁵² Уп. са истим продором у косовским говорима (Младеновић 2013: 301). За јужнометохијске говоре не може се донети поуздан закључак о судбини аористне основе овога глагола, пошто у њима важи дистрибуционо ограничење у употреби групе /ле/. У сретечком говору, у коме је могућа група /ле/, присутан је облик *мљела* (према мом материјалу).

па *илаче* кобајаги Го, *расучемо* ко̀ре (: расука̀ла), *сучеш'* сас ру̀ке, ш'то се *сѝруж'е* онѝј на̀ви (: струга̀ла), док *осѝриж'еш* (: острига̀ла), па да *мо̀же* (: мога̀ла), птица по неки-пу̀т *кукурѝче* (: кукурека̀ла), *не мо̀жеш'* да стигнеш', *не мо̀гу* да се́дим, што *не мо̀же* Др, *мо̀жеш* да мѝстиш, *не мо̀же* да користи, ти *не мо̀жеш* да узеш ништа, ја *не мо̀гу* бѝш да знѝм, не мо̀гу да па̀нтим, па *ио̀* не мо̀гу, а *ће* мо̀жеш, ко̀ј мо̀же да иде, ко̀ј мо̀же, *не мо̀же* да се пожњѝе, *не мо̀жеш* да ги пра̀тиш, *не мо̀гу* да на̀ем Ви, ја *не мо̀гу* да идем Су.

б) Аористна основа *мога-*, *сѝрига-*: се дру̀кше *не мога̀ло*, *мога̀ло* и на онѝј, *не мога̀ло* од њи, *не мога̀ло* да се ле́чи, и *сам мога̀ла* да идем, ко̀ј *мога̀а*, ко̀ј *мога̀а* да на̀ђе, о̀уце *осѝрига̀а* Се, ма̀јка *не мога̀а* све́, *не мога̀ла* да унесе, ми́ *смо мога̀ле* Ја, *не мога̀ле* да жи́ву од њи, *не мога̀ле* да се ле́чо, *не сам мога̀ла* Вр, ја *сам илака̀ла*, дру̀ги *не мога̀а* да рабо̀та Шт, де́ *не би мога̀а* ни чо̀ек, *не сам мога̀а* да узем, *не си мога̀а* да изле́неш, до́ле *не би мога̀ле*, ал сте ги *осѝрига̀ле* Бе, *не мога̀а*, *не сам мога̀а* ДБ, *не мога̀а* го̀ре да до̀ђе ГБ, *не мога̀ло* да дого̀ри до дно́, то̀ј *не мога̀ло* да до̀бро изго̀ри, *мога̀ло* да се ста́лоу, *мога̀ло* да се ло̀жи, *сѝрига̀ле* до но̀ћ Го, *не мога̀ла* све́, *не мога̀а* дру̀ги Др, оти́шо како-ко̀ј *мога̀а*, л'у̀ди *не мога̀л'е*, *не смо мога̀л'е* да пра̀јмо, како́ *смо мога̀л'е*, мушкарци́ *ио̀* не мога̀л'е, док *сам мога̀а*, *не сам мога̀ла* Ви, *не мога̀ло*, ко̀ј *мога̀а*, *не си мога̀ла* Су.

130.5. Близином јужнокосовског говора објашњава се факултативни продор основинског *-и* у презент глагола *кукурѝчи* (поред *кукурѝче*): Има но̀ћу да *кукурѝчи*, а не́што *кукурѝчи* Др.

130.6. Глаголи „обрати“ и „глодати“ пришли су другој врсти (в. т. 127.10).

131. Глаголи шесте врсте

131.1. Глаголи с односом *-е* : *-е*

Нема много глагола с овим односом основа.

131.1.1. Глагол *у́зем* – *узѝла* потврђен је само са презентском основном изједначеном са аористном.

Поред основног односа по четвртој врсти, глагол *ври́је* – *ври́ла*, потврђен је ретким примерима с презентском основном на *-е* (одма́ скини́ чим *узавре* Се, мле́ко *ће узавре* Ви). Малобројност примера упућује на евентуални нанос из књижевног језика.

а) Презентска основа:

у́ме да збо̀ри, тикву *узѝмо*, *узѝмо* по ле́к сла́му, па *у́зе* пе́шкир, да *у́зем* во́ду, и *у́зе* ону̀ј ко́су, да *у́зе* је́но зр̀но, *у́зеш* ле́ба Се, па ја́ *не у́мем*, па *ће у́зем* легѝнче, и дру̀го да *у́зем*, *ће у́зем* јутре́ к'у̀н'а, де́ *ће у́зем* ја́јце Ја, да *у́зеш* тво́је имање, ле́ба да *у́зе*, да ми *у́зе* та́тка, увѝчер ги *у́зе* Вр, *у́зем* пу́пе намеѝто, *у́зем* пу́пе то̀ј, *узѝмо* шу́мку, да *у́зеш'*, ги *у́зе* те́ј дрва́, *ће* га *у́зем* Шт, ако́ *не у́сие*, се *у́зе* лѝса, *узѝмо* сла́мке, *у́мем* Бе, *у́зе* се из а́мбо̀р, да *у́зе* зр̀нце,

ченица се *узе*, прво *узе* вино ДБ, да ме *узе* и[з] собе, и да ме *узе*, *узеш* парче ГБ, *косу узем*, *ја узем* краве, по бабиче *уземо*, *уземо* по толико, *тэд жито уземо*, *кофичиће уземо*, да *заїреш* воденицу, ни да *заїрем* воду Го, *уземо* зэмњу, *уземо* вриєну воду, *уземо* цвєће, и *уземо* три класа, *уземо* туж траву, *уземо* сл'ике, *уземо* два колца, па га *уземо*, *узеш* тепсију Др, идємо да *уземо* дрєн, и *узе* ми, тї не мѳжеш да *узеш* Ви, и тї да *узеш* јажце, *не умем* да зборим, ама ако *не усїе* Су.

б) Аористна основа:

кѳј ги *узєја*, *узєа*, *узєле* паре, вода *узаврєла* (и: *узаврїла*) Се, туж *узєа* жєну, три девојке *узєле* мужєве на кужу Ја, другу жєну *узїја*, и *си узїја*, от свакє врсте *узїа* животїн'е Вр, кэд ме *узєле*, *не смо* га *узєле* Шт, ме *узєле*, дєда га *узїја*, га *узїја* ѳвде дєда ДБ, па *сам ѳочєа* да пїјем, *умєла* да збори, па ги га *узєле* Го, паре му *узєле*, кэт почєло *ѳвј* Др, *не сам узєја* наѳаре, *сам узєја*, и *не узїја*, *не умєло* да каже, кэт *ѳочєло* Ви, ѳн гу *узєја*, кэд *узїја* пужку, кѳј *узїја*, да *умєла* Су.

131.1.2. Глагол *имєло*²⁵³ („звати се, називати се“), очигледно мотисан именицом „име“, потврђен је само у перфекту и имперфекту (в. т. 138.5.1.1)²⁵⁴. Условно се убраја у глаголе шесте врсте.

А како га *имєло* ѳнога чѳбана? Се, ѳца га *имєло* Стоїљко Ја, *не-знєм* како га *имєло* Вр, зєта што умрїја га *имєло* Ѓрли Шт, најстарѳга брата га *имєло* Стоєсѳв ДБ, мѳга ѳца га *имєло* Сїма Др.

131.1.3. Глаголи са више односа основа

131.1.3.1. Поред тога што се среће по шестој, глагол „смети“ потврђен је с односом основа и по другој (*смєјем* : *смєјала*) (в. т. 127.8) и четвртој врсти. Доминирају облици по шестој врсти.

а) Презентска основа *сме-*: *не сме* да се окрєне, тє *не сме* да ѳѳоди Се, нїкој да *не сме* (и: *смєјем*), *не сме* да се рабѳта Ја, напре – *не-смет*, *не смеш* Вр, *ја не-смет* да глєам тѳј Шт, *не-смет* да рєкнем, *не смємо* да откријємо, *не-смеш* Бе, *не-сме* ДБ, *не-сме* да се утєпа, ни да *не-смеш*, *смємо*, *не-сме* да се пужа Го, *не-смеш* ни да брєреш' Др, *не-смеш* да га ѳстаїиш Ви, пѳ мало *н'є-сме*, *н'є-смеш* Су.

б) Аористна основа *сме-*: *смєла*: нї се *смєло* да излєнєш Се, *не смєла* да каже, и ѳни *смєле*, дєте *не смєло* Ја, кѳј *смєја* от страшнїце Вр, нїкој *не смєа*, *смєла* да ѳтїне Бе, *не смєла* ни ѳна ДБ, *не смєла* да иде ГБ, нїкој *не смїја* да га исєче Го, нї *смєло* ни да се пужа Др, *не смєло* да се исєче, *не смєл'е* да ни далоуж Ви, тѳј *не се смєло*, па *смєла*, и брат *смєа* Су.

²⁵³ Глагол се среће у јужнометохијским (Реметић 1996: 523; подримски и подгорски говор – према мом материјалу) и јужнокосовским говорима (према мом материјалу).

²⁵⁴ У мом материјалу није посведѳчена конструкција *Име га* Никола, како је у призренском градском говору (Реметић 1996: 423).

131.1.3.2. Глагол *умрем* : *умрела* чешћи је са односом основа по првој врсти *умрем* : *умрла* (в. т. 126.5), по чему се разликује од околних говора.

а) *умрем*: као да *умре*, кој *умре* Се.

б) *умрела*: нека Шиптарка *умрела*, петнаес године ка *умрела* Ја, и *умрела*, *умреле* од њега Вр, свекэр пред њу *умреа* ДБ, које *умрело* Др, кој *умрела* за лѣба Су.

131.1.3.3. Глагол *исцрѣем* има аористну основу по другој (*исцрѣала*) и по шестој врсти.

а) *исцрѣем*: па *исцрѣеш* вóду Се, т́ј вóду *исцрѣеш* Ја, *исцрѣемо* тóј што пуштíло Вр, да се *исцрѣе* вóду Су.

б) *исцрѣела*: *исцрѣела* вóду из кисéло млéко Ја,

131.1.3.4. Глагол „јести“ односом *једем* : *јела* припада првој врсти (в. т. 126.2.1). Потврђени су и ретки примери са презентском основном *је-*:

а) *јем*: а з́р смо имáле да *јемо*, и н́кэт *не ће се најемо* ДБ, немáло да *јемо* ДБ, да се *најемо* ГБ, а кој имáа да се *најé* Ви, не смо имáле што да *јемо* Су.

Овом основном сиринићки говор наслања се на косовске призренско-јужноморавске говоре (Младеновић 2013: 301–302), пошто гранични јужнометохијски говори, осим севернијег дела подримског говора, окренутог косовско-ресавским говорима северне Метохије, не познају презентску основу *је-*.

131.1.3.5. Глагол „жети“ ређе је потврђен с презентском основном *жње-*, него с основном по четвртој групи (в. т. 127.7).

а) Презентска основа *жње-*: да *ѡожњемо* до плáдне, не сте знáле да *жњéше* ГБ, ни да *жњém*, *жњéмо*, па *ће ѡожњемо* Го, *жњéмо*, кэд *ижњéмо*, што *жњéмо* Др.

б) Аористна основа *жње-*: *жњéла* до плáдне, м́ужи *не жњéле*, свé га *ѡожњéла*, ал *си ожњéла* Се, свé *ѡожњéла*, *ожњéле*, а и *жњéла* Ја, цéлу њíву *ѡожњéле*, што *жњéла* Бе, па *смо жњéле*, док *жњéла* ДБ, *ѡожњéле* у áвгус ГБ, *жњéла* Го, свé *смо жњéл’е* рúчно, *јá не сэм жњéја* Др, да *си жњéла*, т́и *си ожњéла* Су.

131.2. Глаголи с односом основа *-а* : *-а*

а) Презентска основа:

ва́ља да *íма* лéба, брát *ва́ља*, тóј *ѡурáмо*, *изовијáмо* лéбац, да *се оку́ја*, да је *ѡречéка*, га *ишчúкаш* конóплје, да га *ѡрешéѡаш*, стóка се *ѡéра*, *намóѡа* се тóј, *ѡромéша* сэс тóј, што *удáра*, и óна *ѡу́ра*, крај сéвер гу *дúва*, *немáа* кóј, *сíréма* му да рúча, кэд *не зави́ја* кúче, кэд гу *уи́ѣца* змíја, па вíше стáрос *оборáва* не, да ми *ѡо́йéваш*, мí *мэићевáмо* јáјца, и кэт *крићéва*, *цели́ва* се сэ[s] свé Се, *ѡрéба* да се *вечéра*, га *расѡéра*, да се *очúка* тóј сéме, *зави́ја* га, *фењéрче* да *сви́ѡка*, па се *наѡу́ра* слáма, па се *зáѡрлэ* („иситни, заравни“),

ја ће ти га ураб'џиам, ће се изб'ањам, да га иџрзам, иџребирам по лѣк, ал имаши крѣвѣте, и иџѣраши коња, и клѣиаш гу, м'ораши да се дѣзаш, жито се сѣи'аља у кош, жито и'ада доле, се кои'р'ља, узима јѣно зр'но, к'уче ако завија, ваља да ги спраиши, саби'раши ги Ја, нѣт зн'ам, нѣ-знам колко недеље, га иџремѣшам, ће се уи'ѣйам, се ч'ука с то'ј сѣме, она'ј чѣла и'гра, ал нѣће сѣрѣмаши, и т'уј наврѣчамо с'ас коно'пље, наи'џурамо сто' снопа, нѣма млѣко, ће ни се уи'ѣйа, и на'ми ни ваља, да не и'осѣи'аља питање, т'уј зѣвњу искои'аши (и: копеш), крава се иџра'ћа („ритати се, праћакати се“)²⁵⁵ Вр, к'ад ваља да се бѣре гр'а, ваља да се даде, урѣва сѣло, не иџура ништа, да иџр'ба дома'ћин, за јѣдење им'амо, нем'амо јаганце, лаи'амо јајце, тој чув'амо, ј'утре д'ен се окуй'амо, да се сѣи'ејамо на п'ут, нѣки у ф'арбу м'ашићѣва, више забр'аљам, да ти се кои'р'ља кл'упче, к'ад га об'ањаш, да нѣ се ск'араши, м'ораши да ги дадеш, уи'ѣйаш врапче, с'эг* нѣће да раб'џиа, нем'аа кој да ги ч'ува, к'увам пити'е, нѣћу да ме иџи'иаш више, забр'аљам, шт'о да раб'џиам, и дѣцу м'ораши', нѣмаши да он'џиши, шт'о се снѣва, т'и се ва'ћа²⁵⁶ више да д'аш Шт, ће се нам'очам, ако м'очаши у в'оду, ће гу иџѣрам крау, имам дѣвет'а ун'уце, ако имаши лѣба, нѣмој да и'адаши, да гу иџѣраши, м'ораши да преск'очиши, гу наи'араши узок'оло, разб'ираши шиптарски, да ч'уваши о'уце, нѣ ги се сви'ђа, по породѣце има, да нѣ те исѣи'еја, дѣте да ми насѣрада, ће га наи'ар'аса нѣшто, сви' ће иџричамо с'ѣга, и иџуи'ћамо, да ги чув'амо у пр'олѣћ, тањире да сѣи'аљамо Бе, бласи'љаши шт'о иџрѣба, да се ои'рои'ћаваши, и с'ол измѣшаши, па сѣи'аљаш у пр'ут, свѣ насѣи'аља, нѣмој да га уи'ѣйаш, се и'овѣчѣра, д'а се дои'ѣра, д'а се окуй'а, нѣ не иџуи'ћа газдарѣца, иџрѣба да ги даде д'ар, да иџифкамо, м'ашићѣвамо јаја, сѣрѣмамо свѣ шт'о иџрѣба, косачицу им'амо, п'осле и'осѣдамо, дев'ојка се сѣрѣма, бласи'ња дома'ћин, нѣ се осѣи'аља ништа ДБ, ги иџѣрам, имаши да идеш, црѣп иџуи'ћа, ѣте н'ѣма матерѣјал, ни др'во нѣма, м'ораши да се к'араши к'ад нѣмаши; Н[и] има лѣба, н[и] има с'ас лѣба, н[и] има да се н'оси, н[и] има.; нѣма дѣ да д'ѣје, леба сѣи'аљамо, јајце шт'о се м'ашићѣва, п'ошто се вѣчѣра, т'уј се кри'ћѣва, да нѣ се к'арам, иџремѣшаши гр'не гр'а ГБ, м'ора да га очѣсти, иџрѣба да се ч'ука, има т'уј, да се сѣи'аља, да се исѣраља, не ваља тој, да се наби'ја, изм'ава св'аки кумб'ару, трѣ пута закука, к'уче к'ад завија, тој се нарѣћа, нѣки ч'ува га, уч'ука га прет капи'ју, вра'ћамо за'ем, насѣи'аљамо сл'аму, не осѣи'аљамо, саби'рамо сѣно, да се задѣва, се ск'орча тѣше на нас, нѣ се раб'џиа на свѣтац, жито и'ада у т'ај гр'лић, ће се уи'уља („убућати се“), свѣркам („звѣждати“), да се сѣ'ћам, овај крава нѣ се иџра'ћа („млатарати ногама“), исѣирисам, дѣљам („склањати кору и површински слој дрвѣта“), и ја иџуи'ћам, па укр'ићаш, ники ч'ај ск'уваши, у т'уј р'упу л'уи'аши, како га наи'араши, замѣшаши браш'њо, и'облагоси'љаши м'ало, к'ат и'осум'љаши, никој нѣ гу к'ара, би'ћи ће не ч'ува, да не ши'ука („штуцати“), нѣ мог'ала да исѣирѣса („истресати“) Го, се вра'ћа на'зат, иџурамо турши'ју, удар'амо, да и'ѣи'амо, му ги сѣи'аљамо, п'осле им'амо оној коно'пље, к'ат прѣ[д] да кл'аса, зач'ука се у зѣвњу, за тој се

²⁵⁵ *port-ja или porktja, Скок 3: 21, prača¹.

²⁵⁶ У основи глагола /h/ је траг презента *hvai'ǝ (уп. Скок 1: 669, hitati).

чува Вртóлом, кэд гу *ӣераиш* о́ўцу, да га *чуаиш*, онéј ли́сте *замо̄иаш*, б́уку гу *ӣроц̄е̄йа*, по́сле гу *изд̄е̄ља*, *ће чуа*, *изм̄е̄ша* дóбро, јéна ќува м́рсно, *се чéшьа* з греб̄е̄не, кáко кóј штó *има*, што *удáра* у кáме̄нь, по́ друго́јáко *изгл'éда*, де *ӣáда* ж'íто, *ће* га *уӣе̄йа*, дóл'е што *удáра* вóда, и *м̄еш'аиш'*, *иц̄е̄йаиш* от кóзе, док *се ус̄и́ја*, *мóраиш'* да га испрáтиш', *с̄е̄ћам се* Др, *мóрам* јá, *ӣурам* у раки́у, у кáзан ги *ӣураиш*, *м̄ешам*, јá *не ос̄и́ал'ам*, бáњак се *це̄йа*, и се *иц̄е̄йа*, онáј в̄е̄тэр га *рас̄ӣе̄ра*, кичма ми *см̄е̄йа*, *ӣр̄е̄ба* да ги вóди, óнда *баца́мо* тáмо, *сӣремáмо* от пи́ен'е, се *оч́ука* онáј снóп, ги *м̄е̄ише̄ва*, по́сл'е *се ӣуӣћа*, и се *иц̄е̄йа*, а *немаиш* п́ушку, дé да га *га̄ћаиш*, да ме *ӣре̄ӣриса* Ви, кáко кóму *вáл'а*, *ӣр̄е̄ба* да *се оба̄ња*, т́уј га *уӣе̄йа*, *на̄ће̄ва* вóда, дома̄ћин *ис̄ӣрӯйа*, да *ус̄и́ја*, тóј се *ӣуӣћа* реч, *ће* га *уӣе̄йа*, *м̄е̄ише̄ва́мо* јáца, *замешáмо* кáшу, па по́сл'е *ис̄ӣрлáмо* (: истрлáла) онóј с́еме, чо́бáни *н'эма* ви́ше, кэт *уӣе̄ца* зми́ја (и: упéци), *ӣр̄е̄ба* с́ито да м̄е̄тне, и *цел'и́ва* на̄ћви, кэд *зави́ја* ќуче, тóј *се с̄е̄ћам*, б́уди јá *забрáл'ам*, да *ис̄ӣрӯйам* др́ва, колóмбо̄ћ се *чу́ва*, у опáнце се *ӣу́ра*, озгóр *цв̄е̄йа*, *ду́ва*, ка мóј с́ин што *рабо̄и́а*, *ри́йа* кóњ, *се ойроуи́áва* Су.

б) Аористна основа:

се *крӣше̄ва́ле* дéца, тр́ла се *ӣура́ле*, а ми *ӣрича́ле*, *имáле* стóку, *имáле* свé, *ӣура́ле* крсéве, *ӣокривáле* дéцу, *смо луйáле*, *ӣльаи́але* да га на̄ћо, *се ӣрича́ле*, гу *ӣроме̄њáле* и њ́у, *смо ӣеклáле*, тóј *смо збирáле*, па га *изабирáле* за св̄е, *игрáле* вучáри, *смо* му *ӣџкӣњáле*, дома̄ћи́це је *ва̄љáла* вóда, белóве што *ӣоичáла*, *ра̄ћáла* м́ушки дéцу, и *ӣе̄йáло се*, *морáја* ќум, сóбу *ӣуӣћаá*, се *чува́а* свéти Ил́иá злáтан, и óн ме *држáа*, *не си заглéа* (< загледаја), *кои́áја*, *чука́ја* р́рж^м, и *ӣлогирáа се*, *не си чекáа*, *имáа* бра̄ћу, кэт *ӣрича́а* ми дéца Се, а *имáло* клепетáлник, *имáле* пона́пре јáке з́име, лáмба кэд *имáло*, и́ се *кувáло*, по́сле се *ӣура́ло*, на жарл̄е́ве се *ӣура́ле* др́ва, *смо ӣуӣћáле* óфце, *ӣе̄ра́ле* ме, т́уј *сӣиáлáло се*, *не* ме *доӣе̄йáле* ни м̄е̄не, кэд *ва̄љáло*, а *задева́ле* гу, *сӣиáлáле* *смо* ги, стáри ми *ӣрича́ле*, од мáгле *ӣада́ло* нéшто, *не* се *гледáло*, зéвњу *сэм* *рабо̄и́áа*, куф́ере *наӣура́ла*, вóјска озгóра *ри́йáла*, се *кои́áла* р́упа, кэд *обе̄ћаá* тáко, а *си* ми *рабо̄и́áа* Ја, *имáа* кр́евет, *имáла* водени́ца, *нема́ло* вéтар, *доса̄ћáла* му, в́уци ми *доса̄ћáле*, ни *ӣрича́а* тá', овáмо ги *чува́а*, *сэм* *мочáа* крw, јóш *ра̄ћáла*, ги све *збирáла*, сóјке *ва̄ћáле*, свé му мéсо *ӣоичáло*, ги *си́јáло* у з́убе, *ӣре̄бáло* лéба да нóси, и *ӣӣи́áло* л́уде, кóј ме *чекáле*, гóре стóку *чува́ле* Вр, *нема́ла* мужа, *морáла* да дóђе, снáша *ӣре̄бáла* да *рабо̄и́а*, м́и *не* *смо* *рабо̄и́áле*, *не* *сӣе* га *гледáле*, *не* се *крӣше̄ва́ле* дéца, *имáле* врапчи́ћи, *смо* *ӣура́ле*, *смо* *ӣе̄ва́ле* лéпе п́е̄сме, га *сӣре̄лáле* јенóга, дé га *закои́але*, *луйáло* бл́изу при њ́у, Штр́пце – *се ош̄ӣрбáло*, *нема́ло* ни кóрпа, слáбо *сэм* *забра̄љáла*, свé гу *иц̄е̄йá*, *ӣӣе̄йáа* чет́ири в́ука, óн *рабо̄и́á*, н́и ме *иска́раа* Шт, óнэ да *игрáа*, *не* *дочекáа* стáрос, па *слуши́а сэм*, *игрáа* сэс н́и, *имáа* вóла, бра́т мóј *гледáа*, *чува́а* баче́вњу и *имáа* по никóу п́ушку гóре, о́ўце *сэм* *имáа* стó, *ӣрича́а* ми дéда, *сэм* *рабо̄и́áа* по терéну, *ӣуца́а сэм* сэс п́ушку, *ӣре̄бáа* да от́ине, *смо* *се* *ме̄њáле*, *ӣе̄йáле* не Бугáри, дéца дэнéшњи *би* *ӣре̄бáле*, ка св́и што *рабо̄и́áле*, свáко д́ете *чувáло*, прет сл́унце *би* *ӣре̄бáло*, *не* *се* *ра̄ћáло*, н́икэт *не* *сэм* *се* *досе̄ћáла*, јагáњце *смо* *ӣуӣћáле*, па *смо* *рачунáле*, *смо* ги

враћа́ле, о́уце се узима́ле, ако си мора́а Бе, има́ла тај че́рга, и́рича́ле ста́ри, што койа́ле, све́ што има́ло, гу́вно смо има́ле, кэ́т сэм разна́ла, рабои́аа по Македони́је ДБ, својби́ну и́раћа́а, младоже́ња сѝремáа, сэм гу бања́ла, што смо се слика́ле, има́ле до́ста љу́ди, има́ле и њо́це, смо се и́ремења́ле, што ме дочека́ле, смо се сѝремáле, смо рабои́але, на пругу и́шерáле, нема́ло ништа; Нима́ле кола́чи, нима́ле. Ништа нема́ло; што се ма́ишева́ло, да сэм се кара́ла ГБ, смо ги кри́шева́ле, та́мо де сѝа́а́ле, зе́вњу око ку́ће рабои́але, зайоведа́ла, да́р ги и́раћа́ла, кра́ва се и́раћа́ла, смо одва́але, нема́ло коли́ца рúчне, не ва́ало, се ма́ишева́ло, има́ло заедни́це вели́ке, не се и́раћа́ла, де́цу три́ сэм кри́шева́ла, она́ сѝра́а́ла, се уйу́а́ла („убуђати се“), му се уйу́ало бра́шњо, сэм се уи́еи́аа жи́ў, уи́еи́а га, ко́ј има́а си́чим, сэм и́робáа то́ј, те́ше исѝри́са́ла (: истрисам), ускука́ла сирóта до бо́га Го, горе чува́ле сто́ку, има́л'е смо меша́л'е, не́ смо се сва́а́л'е, нема́л'е па́ре, смо куа́ле сапун, и́шурáл'е грéде, сѝа́л'áл'е те́ј дрве́ћа, тэ́т и́раи́кира́ле, сѝа́а́ле у качичи́ће, и́рича́л'е за самови́л'е, ис први́не и́уца́ле, што́ сэм рабои́аа, сэм чува́а те́ўце, ка инекци́је да и́римáа, нема́ло ни́ бу́ва, мло́го се ра́а́ло, и́рича́а ми њо́тац ми, по́сле сэм чува́а говéда, мора́ло та́ко да се ж'и́ви, има́а плу́г^к окретáч Др, чени́чно нема́ло, има́л'е јазба́ци, а и Ср́би има́л'е до́ста, се́ не се ра́а́ло, кукуру́з^с не ости́ал'áл'е, смо се цр́ка́ље, по́сл'е о́ни и́реѝри́са́л'е, и́реѝри́са́л'е са́мо ко́ј би́ја преки пу́ту, смо игра́ље сáс њу́, не и́ребáло да ски́и́аиш, не ра́а́ло, ја́ не́ сэм гу и́шера́а, сэм и́лаћа́а љу́де, сэм мешáа бетóн, мора́а да оти́не, ко́ј се на́да́ја, сэм дозна́а, кљеи́аа се ка́мењ сáс че́кић, све́ оба́аа на зе́вњу, мора́а да и́де Ви, смо гу чува́л'е, има́л'е водени́це бо́л и смо узима́л'е, ако има́л'е де́ца, и уи́еи́áл'е дево́јку, нема́л'е вуча́ри, не́ смо рабои́áл'е то́ј, кэд ги вал'áло, ми и́шера́л'е волóве, сла́му смо одвал'áл'е; нико́га нема́л'е, са́мо мéне има́л'е; са́ње има́ло, се чел'áло, сѝремáа се, да не́ сэм се ру́а́а („рвати се у свађи“), о́н чува́а се́ўске говéда, да не́ сэм се сва́а́а Су.

131.2.1. Глагол „отерати“ пришао је седмој врсти (в. т. 132.1.2). Потврђени су и ретки примери са односом основа по шестој врсти:
ои́шера́ле ми о́ца Бугáри, па га *ои́шера́ле* у Бугари́ју Ја, тáтка *ои́шера́ле* у Шт́рпце Вр.

131.2.2. Глагол „дати“ чешће се среће са проширеном основом (в. т. 126.2.2.), када припада првој врсти, али и са односом основа *дам* : *да́ла*.

а) Презентска сонова *да-*: мо́је да *дам*, *ће* ти *дам* јéну наг'óре кок'óшку, ја́ *ће* ти *дам* мо́у кокóшку, да ми *да́иш* тво́у, то́ј *ће* ми *да́иш*, сто́ку да *и́рба* Ја, *ће* ми *да́иш*, ја́ да ти *дам* Вр, и *ће* *да́иш* дево́јче, и *да́иш* ги, кра́ну да ги *да́иш*, да ги *да́иш*, и отку́т да ги *да́иш*, трéба да *да́иш* це́о комплét, кúму на́ј ви́ше да *да́иш*, *дам* за дýшу, па *да́иш* за дýшу, ја́ *ће* ти *дам* мо́у со́бу тебе, што трéба да му *дам*, т́и се ва́а ви́ше да *да́иш* Шт, да ми *и́редáиш* сѝр, са́мо да ми *да́иш*, ги *да́иш* ма́ло зельáник, не трéба да *да́иш* у тэ́вњи́ну, мо́жда не́ће да ми *да́*, ко́лко му се *да́* Бе, *ће* га *да́иш* за *ће́у* вуча́рам, трéба да му *дам* ДБ, свекр́ве *да́иш* да́рр, да му *дам* чара́пе, *да́иш* ги не́што, сто́ ба́нке да *да́иш* ГБ, свако́му *ће* *да́иш* по па́рче, да

ги *дамо*, и ви ће се *удаџе* Го, тај *цик даиш* свињама, све што ги *даиш*, мл'еко да му *даиш*, мл'еко по л'ек *џродам* – нешто да ги *додам* Др, и ти мора да му *даиш* нешто, *даиш* му нешто Ви, више *ће* ти *дам*, ти *паре* да му *даиш*, *бакшиш* да *да*, *прстен* да *да* Су.

б) Аористна основа *да-*: *не* ми *дала* да *идем*, *даа* за *кума*, све *стије дале*, *смо дале* за у *кућу Се*, ни *смо дале*, *ћерке стије дале*, *даа* свема *Ја*, *смо* му *дале*, *даа* за у *кућу Вр*, *не* ме *даја*, *смо дале* за *порез Шт*, све *си* га *џредја*, *офце* ни *дале Бе*, *не* му *даја*, и *си дала* *ГБ*, *добро* ти *Бог даја*, на *заам* му *да* Го, *даа* за *свадбу*, *смо* му *дале Ви*, *смо* гу *дал'е Су*.

131.2.3. Глагол „опраштати“ и после морфолошког преобликовања приближавањем основи свршеног глагола *оџросџим*, опстаје с односом основа *-а* : *-а*:

а) Презентска основа *оџрошјава-*: *тешко* да *се оџрошјаваиш Се*, и *ће се оџрошјаваиш* у *рода Ја*, *тамо се оџрошјавам Вр*, и свема *оџрошјаваиш Шт*, све да му *оџрошјавам*, ка да ми *оџрошјава* што сџм *погрешја Бе*, а ако *оџрошјава* *ДБ*, и *се оџрошјаваиш* *кэ[д]* *треба* да *идеш* *кот куће Го*.

б) Аористна основа *оџрошјава-*: *њима* све ги *оџрошјавале Се*, *оџрошјаваа* ги *децама Ја*, *оџрошјавала се* од *брата Бе*, *смо* ги *оџрошјавале* *ДБ*, од *људе се оџрошјаваа* *ГБ*, *стално* му *оџрошјавале Ви*.

131.2.4. Прелаз из других презентских основа

Бројност глагола шесте врсте утицала је на експанзију односа основа *-а* : *-а*.

131.2.4.1. Прелаз из *-е* групе у *-а* групу

131.2.4.1а. Једначење презентске основе према аористој основи глагола на *-ава*, *-ева*, *-ива*:

а) Презентска основа:

дава се *мешаље*, *не* ми *дава*, *њему дарр* се *дава*, *џознава* се *човек одма*, *џознавам се*, што га *џродава*, *ако изаџкаваиш*, *кэт се удава* *жена Се*, *ја* се *измивам*, *не* ми *дава*, да ни *дава* ни *два месеца*, *повише* ни *дава*, ни да *џродавам Ја*, *не* ни *дава*, *не* ги *џродавам Вр*, *ја не даам*, *даам* за *душу*, и *овџма давам* све, *не давамо* *питу*, *како-кој дава* *тој*, на *кршћење се дава*, *огромно се дава*, *се дава куму*, *кој не се удава*, *не се џознава* *ништа Шт*, и *треба* да му *дааиш*, *не дава*, *давамо* *ракију*, *ноћу не се дава*, *даваиш* ги *дар*, *ми не* *ве џознавамо* *бџш Бе*, *дава* по *лџк*, ги *дава* *врућу*, за *душу се дава*, све *се дава* *поклон*, *се дава* *мешаље* *ДБ*, ти *давам*, *се дава* *нешто још*, па *се удава*, *не* га *џознавам*, и *ја џродавам Го*, *не мора* да *даваиш*, *тај дџн не дава се*, *ће се удава*, *џознавам се*, *џознавам се* од *рабџте Др*, *рџч дава* *тај*, *мало* ми *дава* *пџмоћ Ви*, ти *давам* по *лџк*, *не* *те џознавам*, ни да *се удава Су*.

б) Аористна основа:

не ми *давале*, ги *давале* *јајце*, *даваја* *кум*, *сџџм давала*, *смо џродавале*, *не* ги *џознавала Се*, у *сваће сџм давала*, *не* га *џознаваја*, *два* *пута се удавала*

Ја, *йознавало* му се, дар ги *давале*, *не* се још *удавала* Вр, морала да *дава* ракију, *давала* по пет дара, ал га *йознаваја* Шт, *смо* му *йредавале*, *све* се *исйродавало*, баба *не* ни *давала* Бе, *паре* *даваа* свекэр ДБ, *не* ме *давале*, *не* га *йознавала* ГБ, *давале* ги *нику* воду да *пије*^{оу}, ги се *йознавало* Го, *давала* за *душу*, *не* се *удавала*, *ми* *смо* га *йознавале* Др, *сам* га *йознаваа*, *не* се *давала* *никому* Ви, *не* *смо* *давал*'е, му се *йознавало* Су.

131.2.4.2. Прилаз -а групи глагола са некадашњим резултатом јотовања

Прелаз се остварује без чувања резултата јотовања у презентској основи у делу глагола, у делу глагола опстају резултати јотовања. У оба случаја долази до приближавања презентске и аористне основе, уз деловање два различита механизма: а) у делу глагола се из аористне основе у презентску преноси основа без резултата јотовања (*йодизам*), б) у делу глагола се из презентске основе у аористну преносе резултати јотовања уз замену презентског основинског вокала аористним -а- (*заврћам*).

131.2.4.2а. Прелаз без чувања резултата јотовања

а) Презентска основа:

кој се *диза*, тој се *не йодиза*, *де йодизаш*, да *не йодизамо*, *само* да *диза* тешко; одовуда *меџа*, *јабуку м'еџа* у *вис*, *она* *све* по *куће* *нам'еџа*, *туј* *сламу* *гу одмиџа*, *одмиџа* *тамо*, *неки* се *зав'еџа*; да *извира* вода, *извира* до село Се, *мора*ш да *се дизаш*, *йодиза* ги *нешто*, у *авгус* *месеца* *йочинџа*, *све* *ће* ги *исуса* Ја, *меџаш* *тако*, и га *йодизаш*, *теле* да *исуса* Вр, и *узима*м, да *узимамо* *аргате*, *после* *узима*, *увис* *сток* *диза*, *нека* се *зав'еџа* *никој* *млад*, *мора* да *в'еџа* у *Богордице*, *шећер* да *меџа* *снаша*, у *башчу* се *меџа* Шт, *ујутру* се *дизамо*, *кој* *ће* *ојрска* *другога*, *меџамо* *папке*, *меџамо* *папке* *овако*, *меџаш* *преко* *главе* *Бе*, се *меџа* у *гроб*, тој се *меџа* *унутра*, и *после* *меџа*, *па* *меџа*; *кој* се *диза* *после* *вамо* ДБ, *меџа* *ченицу* у *кућу*, *диза* *увис*, *йодизам*, *теле* *исуса*, *узима* *снау* ГБ, *се* *йодиза* *јено* *па* *друго*, *се* *диза*, да ги *исйрска*, *дете* *трѣба* да *суса*, *сисам*, *она* да ги *йрем'еџа* *стомак*, *се* *узима* *листе*, *исйльискам* („*пролити*, *просути* *течност*; *испрскати*“) *Го*, *ми* *узима* *пет* *кила* *ујем*, *које* *суса* – *суса*, а *ми* *ж'џне* *меџамо*, *мајстор* *што* *набира* *те* *сукне* *Др*, *меџамо* *опанке*, да *меџамо*; *И* *м'еџа* *нагоре*. *М'еџа* *нагоре* и *оно* *ветэр* *Ви*, *трѣба* да *м'еџаш* *убао*, *касно* *сйиза* у *планину*, *ни* се *дизаш* Су.

б) Аористна основа:

вода *извира*ла *оздол*, *извира*ла *оздол*, и *туј* *смо* *црйале*, *змије* у *лето* *само* се *усйлеијале*, *ручно* *меџале*, *тако* се *меџаа*, *ми* *смо* ги *меџале*, тој се *меџало*, *што* се *дизале* *нити*, *воду* *узимале*, *се* *дизала* у *ноћ* Се, *он* се *зав'еџаа* да *слави*, *нешто* *мавала* *сас* *нешто*, *љу*ди ги *йрскале*, тој се *сабирало*, *сас* *руку* се *меџало* Ја, *тэт* *умираа* *млого* *народ*^т, *умира*ло се за *лѣба*, се *меџало* *жито*; *меџале*, *јес*; *йреишицале* се да *једу* Вр, *послен* се *сисале* *јаганци*, *меџале* *сито*, се *узимале* у *село*, *йрскала* ме с *воду* Шт, *смо* се *исйишицале*, *кэт* *смо* *насијасале* *ми*, *дѣца* ка *насијасале*, ги *йрезале* *л'џа* у *л'џа*, *умира*ле *млого*

дѣца Бе, кумбаре ги *мавале* дѣца (*махати), *сисале* по две године, ги *ѵрезале* коње ДБ, ал *сисало* дѣте, *се дизале* из гроб, сас виле се *дизала* слама, и она се *меѵала* сас камење, *меѵале* огањ на уста, и *узима*ло се, *исѵљиска*ла („просути течност; испрскати“) Го, *меѵал*’е *смо* сас лопату, *сисало* годину Др, дѣте *сисало*, сѣно *меѵале*, се *дизала* слама, и од нас *узима*ле Ви, *смо намеѵал*’е разбој, сас лопату *смо меѵал*’е, ако *умира*ло дѣте, дѣте *сисало* годину Су.

131.2.4.2б. Прелаз са чувањем резултата јотовања

а) Презентска основа:

туј чобане *заврћа*, и ондак ги *укршићаиш* лепо, и ги *уѵлићаиш* јено по друго, она *не се окрећа*, да *не се окрећа*, девојче по брго *се окрећа*, поток *искача*; и *нишаиш се* (: *њихати), да *изрежам* дрва, *не си зна*ла да *режаш* Се, мѵ *не се окрећа*мо, и ги *укршића*мо, да ги *уѵлића*м, *мавала* *искача*; От Чѵс понедеѵник до Тодорице, *не се ѵомиња*. Тѵј *има* ѵѵјно, *не се ѵомиња* Шт, тѵј што *не се сѵомиња*, тѵј *не се сѵомиња*, *немој* да *се обрћаиш*, *ће* га *изнишаиш* сирење, ни да *режам* Бе, туј се *ѵрескача*, *укршића*мо јужа, не треба да *искача* ГБ, *загрћа*м (: *загрћа*ла), мѵ дѣца *искача*мо, *искача*мо тѵд (: *искачала*) Го, нека *режа*, не могу да *се нишам* Ви, *искача* вода, тако *напрај*мо па *заврћа*мо, *савѵлка* се *ѵроѵиња* проз кроз тењ, неки-пѵт и *ѵрескача*, *се чеша* Су.

Аористна основа:

*обрћа*ла се и *сѵбра*, *ни сѵм обрћа*ла, *оћа*ло свѵ живо, кат *се нишале* девојке, *деља*ле дѵге, дрва *смо режале* Се, одма *смо окрећа*ле ѵткос, сламу *укршића*ла, *не* га *ѵомиња*а, мѵ *смо се нишале*, *кѵнац ѵроѵиња*ла, *заврћа*ла дѣцу, и мѵ *смо искачале* на пѵт, у двѵр *реж*аа Ја, *оћа*ло да *ѵде*, камењ *ѵрескачале*, *смо* га *окрећа*ле, *кѵто обрћа*ла, *прут* га *деља* Шт, дѣцу ги *заврћа*ла, *ѵрескачале* огањ, *обрћа*ле зѵвњу Бе, ни па *се обрћа*ла, *искача*а да *вѵди*, *не реж*аа ГБ, *деља*ла (: *деља*м, „склањати кору и површински слој дрвета“), *загрћа*ла, *јучѵр* *смо загрћа*ле *колѵмбоћ* Го, одма *смо окрећа*ле ѵткос, ни *се обрћа*ло, *пређу* *укршића*ла Др, и *окрећа*а ѵткос, *загрћа*ла, *не* ги *ѵомиња*ла, *пѵток* се *ѵрескачало* Ви, на *гѵвно* *искачал*’е, *масло* *искачало*, па *се обрћа*а, *не* га *ѵомиња*ла Су.

131.2.4.3. Глагол *ваћа*м, *ваћа*ла („хватати; ловити“) припада овој скупини, пошто је у њему очуван резултат јотовања, *који* се, *иначе*, *чува* и у: *ѵраћа*м („слати некоме нешто“), *враћа*м, и *се сѵћа*м итд.

а) *ваћа*м: па га *ваћаиш* по улице, *ће* *ваћа* по Лепѵнцу Се, *треба*ло да ги *ваћаѵе*, *ваћа*мо и мѵ Ја, *како* да *се ваћа* ГБ, да *ваћа*м *рибе*, у *руку* *ваћаиш* Го, *кѵлко* *ваћа* *казан* Ви, ни *се ваћа* Су.

б) *ваћа*ла: *не* *смо ваћа*ле Се, *ваћа*а ги *рибе*, *ваћа*ла *ако* *могала* Ја, ги *ваћа*ле Вр, *вѵце* *не ваћа*а, *смо* му *ваћа*ле Шт, *ја* *не сѵм* *ваћа*а, *цивцаре* *смо* *ваћа*ле Бе, *ја* *сѵм* *ваћа*а ДБ, *смо* *ваћа*ле *цивцаре* ГБ, *ја* *сѵм* *ваћа*а ДБ, *смо* ги *ваћа*ле Го, *кој* *ваћаја* Ви.

131.2.4.4. Продор суфикса *-ива*

У део глагола – без промене односа основа – продире суфикс *-ива*.

а) Презентска основа:

тој *не убíва се*, да му *избíва* зупче Се, трава лепо да *избíва*, само што почéа да *избíва*, и се *наи́ива* Ја, да *избíва* зуб^п Вр, ми *наи́ивамо*, што *наи́ивамо* бéњак, кэд *наи́ива* у íме славе, *избíва* му, га *убíва*, само да *не* ти *оди́ва* („пропуштати ваздух“) Бе, да се *наи́ива* бéњáку, и му *наи́ива* трí пúта ДБ, се *наи́ива*, да се *наи́ива* тáмо у цркву, да *не се убíваш* ГБ, да се *наи́ива*, *убíва* не Го, се *наи́ива* Ви.

б) Аористна основа:

наи́ивáле бéњáку, рáно му *избивáле* зúби Се, кэд *убивáле* вúце, *избивáа* колóмбоћ, *убивáле* свé, *убивáле* стóку вампíри Ја, ги *убивáле*, кэд *наи́ивáле* Вр, Србе *убивáле*, *наи́ивáле* Шт, *одбивáле* смо ги, и смо *наи́ивáле*, кэд не *убивáле* Бе, кэт се *убивáле* ДБ, *избивáа* колóмбоћ ГБ, Срђáну му *избивáле* зúби Др, и се *наи́ивáло* Ви, *наи́ивáл'е* бéњáку Су.

131.2.4.5. Једначење према аористој основи глагола на -к, -г, -х

а) Презентска основа:

што *йолáга*, *йомáга* кэд бóлу *џчи*, по јéно дáшче у рúке и *йрáскаш*, га *раси́љéскам*, *он víка* на врáта, кóга *йовíкаш*, му *víкам* мúжу, сéсра му *víка*, сéсра ми *víка*, чíм пóчне да *лéга*, *она не'ће тúј да лéга*; Ги *слáга*, *слáга* крстíне на четíри стрáне Се, *наслáгаш* дрва, *јáјце* ти *víкам*, да *víкаш* на свáдбу, око стóке *víка*, *јá штó* ти *víкам*, *цепанице* *наслáгам* у џцак, *наслáга* се у тúј рúпу, *бéга* от крс Ја, *ће бéгаш*, *он бéга*, мí *не бегáмо*, кáко *се víка*, на íме га *викáмо*, и *она рíка*, тóј трí пúт *се víка*, *јá* ги *víкам*, па сáл га *ћушка*, ги *йойр́скам* Вр, се *йр́ска*, *йомáга* тáј црква, Бóг *йомáга* у двóр, за све *йомáга*, и *víкам* *ће умре*, *víка* не мóгу, тóј га *викáмо* мí превáра, буди мí *викáмо*, по свé *йойр́скáмо*, Нéнко му *víка*, тúј да *лéгаш*, ни што *йолáгаш* Шт, сэг *викэм*, *víкаш* да дóђоў, куд нáс се *víка*, *викáмо* ми тррло, вí *викáше* брéза, *легáмо* тáко, *áj* *ће йолагáмо*, *йомáга* ги тéма, вí *ће бегáше* Бе, ка крáва *рíка*, свé свóје *йовíка*, *йовíка* сэ[с] здравíцу ДБ, па *víкаш* свáко врáпче, и животíње *víкаш*, *йовíкаш* га на рúчак, мóраш да га *ср́каш* ГБ, дóшо, *víка*, нéћес; па сáл да *víкам*, и *йовíкам*, *йомáга* и тóј, *наслáгам* дрва у двóр, *лéга* што је бóлан Го, се *víка* кутл'ица, крáва му *рíка*, да га *йовíкам*, ако *не бегáше*, да ги *йомáгам*, *наслáгам* дрва Др, *не* ми *víка* *он* нíшта, *víка* тúј, *џн бéга* пóсл'е Ви, му *víкам*, *рíка* в'џл, *се víка* бутíја, ни да ми *йомáга* Су.

б) Аористна основа:

вóдник се *викáло*, ги *викáле* гóре, пепел'уге ги *викáле*, дé *легáла* стóка, *бегáле* девојке, *бегáле* кэт се завóлу, лéк *смо бегáле*, увéчер *бегáле*, *йомагáле* се лúди, *йомагáле* се нáпре, кáко *се йомагáле*, тáко *се йомагáло* Се, *гркáла* је грлíца у свилéне пелéне, *квакáле* свé (: квакам и квачим ?), свé *йреквaкáле*, нáпре смо *викáле* топíло, брáна га *викáле*, за тóј *сэм* те *извикáла*, тáко *се баи́укáле* жéне („потуцати се“) Ја, врá *смо* га *викáле*, се *викáло*, *смо бегáле*, на слáму смо *легáле*, *наслагáле* ги дрва Вр, кáко сте *легáле*, куфéри *смо* ги

викáле, тој се *викáле* тупкачице, му *викáла*, и *бегáла* Шт, *кокóшке легáле*, и мѝ смо се *ѝомагáле*, свáк *викáа*, *бегáле* смо од њѝ Бе, њѝ *смо* ги *викáле*, док *легáла* у трóњ ДБ, кэт *смо бегáле*, *не се викáле* на ѝме, и *смо се ѝомагáле* ГБ, дэ *викáле* да имáле врагóви, стóжар смо га *викáле*, *викáле* ни да *не-смеш*, *смо* му *ѝомагáле* Го, *бегáле* кóнвој кэд ѝшо, *нáj* *вѝш'е бегáл'е*, и óни *бегáл'е* Др, се *бегáло*, *сѝе* ги *ѝомагáле*, *легáла* на крéвет Ви, крeвѝте *смо* ги *викáл'е* от крај („од почетка“), од њѝ *бегáла*, *легáла* да се одмóри Су.

131.2.4.6. П р е л а з и з *-и* у *-а* групу

Број глагола захваћених оваквим прилазом није велики.

а) Презентска основа:

да се *исѝѝѝѝѝа*, црепúља га *исѝѝѝѝѝа* Се, *излáза* плéва Др, лéба се *исѝѝѝѝѝа* Ви, *излáза* ис кúће, *ће излáзаш* Су.

б) Аористна основа:

улазáле по рéке, слáма *излазáла*, *не си исѝѝѝѝѝáла* лéба Се, да би *исѝѝѝѝѝáла*, *излазáле* пред њéга Ја, нѝт *смо улазáле*, нѝт *смо излазáле*, *нáj* пр́во *исѝѝѝѝѝáла* лéба Вр, тéшко *смо излазáле* на крај, па га *исѝѝѝѝѝáла* лéба Шт, *не смо улазáле*, *áл си излазáла* Бе, *излазáла* од њéга, лéба *се исѝѝѝѝѝáла* Го, *излазáле* куд њéга Др, *не улазáле* у кúћу Ви, ал сте *улазáље* у вóду Су.

131.2.4.7. Глаголи који имају облике по више основа

131.2.4.7 а. Глагол „знати“ (*знáм / знáјем : знáла*) јавља се шестој и другој врсти (в. т. 129.3).

а) Презентска основа *зна-*: па *не-знам*, пó слáбо *знáм*, *не-знам* от кúт^д, о *знá* да лéже, нéшто што *знáш*, *знáмо* свáк свóј снóп Се, *знáм* као дéте, зáр *знáм* Ја, да *знáш* да је вáжна, а *знáш* кáко, *á не-знаш*, тој *не-знам*, а *знáш* сэс кóга сэм ѝшла, тој *не знáм*, *не-знам* како-се-вѝка, *не-знэм* зáшто, *знáш* тѝ кáко се прáвиу Шт, па не *знáм*, *знáш* и тѝ, свѝ *знáмо* Бе, а *знэм* дѝ је, *знэм* дѝ-је тој мéсто; *јá не-знэм*, *не-знэм* да прѝчам, штó-*знэм* ДБ, *н'е-знаш* дé *ће* идеш, врáг* нека ги *знá*, *не-знэм* кáко се поáло, сэг *не знáш* ГБ, *не-знам* кáко, а *не-знам* тој, па *не-знам*, *јá не-знам*, *знáш* Го, тéј *знáм* да ги сэбирáле, *знáм* бóш тэд, *знáш*, за у л'éто *знáм* Др, а *знáш*, *не-знам* нѝшта, *знáш* кáко, *знáше*, за у Вѝчу што *знáм*, *јá знэм*, да га *ѝóзнам* никáко, сéло га *не-знам* Ви, штó-*знэм*, да *знáш*, а *знáше* де да идéте, *јá н'е-знам* нѝшта, тој *н'е-знэм*, мѝ тој *не знáмо* Су.

б) Аористна основа *зна-*: *не си* је *знáла*, *áл сѝе знáле*, и *не смо знáле* Се, *не смо знáле*, кóј *знáа*, рéтко кóј да *знáа* Шт, кэд би *знáле*, мѝ *смо знáле*, *не знáа* чóбек Бе.

131.2.4.7б. Глагол „копати“ (*коѝам / коѝем : коѝáла*)

а) Презентска основа *коѝа-*: дэ *коѝáмо* кукуруз, кэт *коѝáмо*, *коѝáмо* рупчиће, *коѝа* се колóмбоѝ Се, *ће коѝам*, *коѝáмо* у њѝву, да *искоѝáмо*, кáко *коѝáше* Шт, *коѝáмо* кукуруз, колóмбоѝ се *коѝа* Бе, јén чéс се *искоѝа* ДБ,

да *иско́йам* колóмбоћ ГБ, то́ј *ће* *иско́йáмо*, *ко́йáмо* Го, *ко́йáмо*, кукуру́з^с да *ко́йам*, док *ко́йам* ја Др, да се *ко́йа*, *ће* не *закóйаш* Су.

б) Аористна основа *ко́йа-*: *иско́йáла* башчу, ^урчи би му *иско́йáла*, *ко́йáа* колóмбоћ Се, зéвњу гу *иско́йáла*, *ко́йáа* у њи Вр, колóмбоћ *ко́йáа* Шт, се *ко́йáло* Су.

132. Глаголи седме врсте

132.1. Глаголи с односом основа *-и* : *-и*

Ово је бројна скупина глагола.

132.1.1. Глаголи ове групе чији се основински презентски вокал *-и* факултативно редукује у секундарној вокалској групи (*на́йрајм* : *на́йрајла*) разматрају се на овом месту као глаголи седме врсте с односом основа *-и* : *-и*.

а) Презентска основа:

да га *нара́ниши*, то́ не *йáни́им*, *но́сим* сéно, *йу́рим* га, *йо́йрү́сим* бра́шњо, *очи́сїи́им*, *йрекло́йим* цеди́ло, *шүи́им* мéсо, *йу́рим* у сáч, да те *йүи́и́им*, да ги *до́им*, да се *исй́рисе́йи́им*, *кра́йи́им* дрва, да гу *суйáзим*, па да *ку́йиши*, то́ *йра́иши* салáту, му *йу́риши* во́ду, крéвет да *расй́раи́ши*, сїна да *же́њиши*, мóжеш да *йу́риши*, да *изва́диши*, *изгү́биши* пантéње, лéба *омéсиши*, да *йрошүи́иши*, се *завр́иши* ора́н'е, ги *скр́иши*, штó *ће* ми се *наро́ди*, кад га *угáзи*, и сэс чéкић *үдри*, и *йу́ри* тра́ву, да *не* се *сй́рви* слáма, и он тўј *кרו́и*, *ошүи́и* се кóжа, кэ́т се *оце́ди*, се *зайшóври*, кáјмак *искóчи*, кат се *ола́ди*, у чáнак се *размр́љи*, се *най́раи* ка ма́ја, се *издрóби*, се *крсїи́и* дéте, судóве *ће* *ску́йи*, и он се *расвéсїи*, то́ј се *вáрди*, па да ^{је} *ойрóсїи*, да се *йу́ри*, и ме лéпо *расй́ари*, се *смлáчи* мáло, да га *оже́њи*, и се *йокрóйи*, па ^{је} *згáзи* зми́ју, ондак *йола́зи*, *йу́рим*о ги, па ги *раздво́јмо*, га *йүи́и́им*о, сэс решéто *очи́лимо*, јаца *масїи́им*о, *наки́и́им*о сэс цвeће, чени́цу *варїмо*, *ће* *носїмо*, *омесїмо* по педéсет, да *кри́им*о кужлéве, се *наредїмо* на сóвру Се, *це́њим* да бїја *вáмпир*, да *йреговóри*, *ће* се *йромéним*, да *ку́йим*, *ја* *ће* *йра́йи́им*, тáко *ће* *йрейр́йим*, *довáйи́им*, му *йу́рим* ка три́це, и *иско́чим*, да ги *вáрдим*, *ја* *ће* ги *н'рóсим*, во́ду *йүи́и́иши*, кэ́т *йүи́и́иши* двéста комáта óфце, кэд *налóжиши* ^уггэњ, *сй́аи́иши* кóсу, *йу́риши* снопо́е, *найүниши* рўку, ка *ће* *завр́ишим* рабóте, вáља да ги *сй́раи́иши*, кэ́т се *завр́иши* жéтва, кэд га *найүни* снóп, и *осй́аи́и* снóп, онда *сй́аи́ви* га, мáло се *исй́аи́и*, у тéј пeрја *үдри* во́да, кэ́т се *расвéсїи*, кэ́т се *йорóди*, тáко се *це́њи*, ме *окло́йи* нeшто, тэд ми се *ошй́үсїи*, да ми *смүди* она́ј кóса, *долáзи* код нү́, и *ће* *мáши* тáмо креј плани́не, да *най́раи* свáдбу, свекр́ва *искóчи*, *йу́ру* гу да м'ёси, па се *ошүи́и*, да се *шүи́и* на слү́нце, јeн да *свeйи́и*, се *наки́и́и*, кэд *завр́иши* вршїдбу, се *уйáли* свeћна, па се *замeси*, кэд онóди, *закáчи* га вeтэр, док не га *одо́и*, да се *йонїзи* према лү́де, да *узбранїмо* никó'е јáјце, ако *свáрим* Ја, га *усй́рим*, *сй́о́йлим* млeкo, и *йу́рим* му ма́ју, да се *кáчим*, да ме *укáчи*, и *йо́йарим* га, га *осóлим*, тїке да га *йо́йла́и́им*, пóчо да ги *рeдим*, да *йүи́и́и́им* кóња, да *скрáсїи́иши* овó' дрво, *йу́риши* у снопо́ве, убао онóдиши, и јопет *гáзиши*, *разонóдиши* кóру, да се *сй́аи́си*, да гу *йо́йкáчи*, да гу *йоонóди*, *ће* се *раздeни*, *йокрóйи* тў' трмку, да се

красѝи, кѣт се осуѝи, изврѝи тѹј, кѣт се заврѝи жѣтва, кѣт се оврѝи, се влѣчи на гребѣне, што се усѝри, измѹѝи се, налоѹжи тѹјка, ђн исѝѹри пѹшку, да нѣ ни ѡдави стоку, да се оѝлаѝи, се ѡреѣди, ѡрекрѝѝи се, угоѝвѝмо рѹчѣк, њѝве ѡребѝмо, печѣѡе наѡравѝмо, наѡраѝи рукоѣћ, наѡраѝи кррѝтѝну Вр, Јовѣту му се ѡѹѝим, да се сѣѝим, да ѡрескѡчим, јѡја ѡѹрим, на дрво га обѣсим, ѡѹѝѝим ги, га сѝѡим, краве да рѡним, и да ѡѡим, тѡко онѡдим, од врѡпче да се оруѣчи, и ѡреѝѹѝѝи сѣс ѡглу, и обѣси ги јѡјце, да ѡренѡѝи, се заѡди, кѹѡа се кѝѝи, одмѡ га усѝриѝи, нѣмој ти да се мѹчиѝи, јѡпе ѡе ти рѡди, ѡде да се ѡрѡди, Богородѝце се ѡмомѡли, ниѝта нѣ ѡе се онѡди, ѡна омѣси погѡчу, и се мѡкри, ѡтац ѡе ми кѹѝи, да гу удѡри, се ојѡгѡѝи ѡѹца, наѡраѝмо вѣнче, на кѡѡну обѣсѝмо, скрѝѝмо јѡје, сѝѡѝмо прѡно по сѡбе, мѝ га ѡрѡѝмо, насѝѡјмо чѡрбу, наѡраѝмо с јѡја, издрѡбѝмо сѝтно, ги накрѝѝмо, увѣчер кадѝмо, се крѝѝѝмо, па сѣс шѹмку ѡлазѝмо Шт, ѡѡѝѝим дѡбро рѡтѡ, ѡе те дѡвим, кѡсим јѡ, замѡѝѝи сѣс кѡсу, ѡрекрѝѝѝи се, да му сѝѡѝи кѡмѣн, да нѣ ми униѝѝѝи свѣ поѡе, кравѡјче извѡдиѝи, тѡј га измѹѝѝи, да гнѡѝи ѡѝве, вѡдиѝи звѣзде, да брѡѝи ѣѹ нѡћ, да наѡѡриѝи, поѝле да га ѡримѣѝѝи, да рѡди, да га усѝри, и ѡн удѡри нигде, ако заврѝѝмо, штѡ ѡкосѝмо, се сѝѹѝѝи на ѡѝ, нѣ се улази у бѡшчу, сѣс пѣћ^h се мѣри, кѡза се кѡзи, и наѡѝѝмо свѹда, обѣлѝмо млѣко Бе, налоѹжиѝи огѡн, и ѡкрѝѝѝи стоку свѣ, па заѡѡѝи шѹмку, издрѡбѝѝи сѝтно, да ми оѡрѡѝѝѝи, да се оѡрѡѝѝѝи јѣдан другѡме, ѡраѝи готвѣно, да ми чѝниѝи зѝјѡн, заѡѡѝѝѝи, да ѡѡѡриѝи свѣ, исѡѡриѝи тѡј свѣ лѣпо, да гѡсиѝи жѡрѡе, ѡе обѣсиѝи јѡјце на грѣду, да га врѝѝѝи у гѹвно, ѡе гу сѝѡѡѝи у ѡмбар, нѣ се вѡри млѡго, домѡѝин крѝѝи са гѡста, да се рѡди, и поѝле се гѡси свѣѡа, и да се ѡрекрѝѝѝи, ѡѡли се свѣѡа, и ѡредѹѝи се, се наѡраѝи постѣѡа голѣма, се ѡѹри у ѡгѡн, кѹѡа се наѡѝѝи ѣѡла, да ти зачѝни, да ни се ѡѡѡди стока, вѝси јѡјце, кѡј ѡе га увѡѝѝи, и се заѡѡли свѣ, ако увѡѝѝи сѹшна годѝна, ѡе се граби, поѝле крѝѝи кравѡјче, се ошѹѝи, да се кадѝмо тѡмо, се омрсѝмо за Бѡѡѝи ДБ, вѡдиѝи ги у цркви, наѡѹниѝи вѡду, дѣ да ги заѡѡѡрим, да ѡрескѡчиѝи, и ѡѡѡриѝи, рабѡте да заврѝѝим, ѡ ѡе усѝрим, ѡ ѡе умѣсим, ѡ стоку ѡе нарѡним, ѡе наѡѡѡм, дѣцу ѡе рѡдиѝи десѣтѝну, се сѡрѣмиѝи, се гѡѡѡѝи за увѣчер, кравѡјче извѡдиѝи, се ѡраѝи свѡдба, па нѣшто да се кѡси, ни штѡ да се нѡси, дѣвер исѡѡли пѹшку, се ѡѡѡкади, се угѡси свѣѡа, се ѡѡзи, се онѡди, се одѡѡи, ѡе искѡчи ѡѡн, ѡѹри чѡнѡк, кѣт се нагѡзи на змѝску кѡжу, се гѡѡѡѝи пѝте, јѡш нѣ се раздѡни, ѡѡѡѝмо свѣѡе, не месѝмо тѡј на свѣтац ГБ, дѡѡдим дѡма, ѡдрѹбѝм, ѡѡѝѝим, на ѡстал га сѝѡим, у тепѝѡѝи сѝѡѡѝим, насѡѹним чѡшу („напунити до врха, препунити“), ѡе га наѡѡѝи, па ѡѡѡѝим тѣ суварѣе, да се рѹчим („прѡбати нешто од хрѡне прѡи пут у години“), ѡраѝѝим, („ѡкопавати кукуруз сѝтнеѝи земѡѹ“), исѡѡрѡѝим ги, наѡѹниѝи лѡпѡту, вѡрим, да свѡриѝи, и закѡчиѝи јѡрам, мѡра да омѡкриѝи, и се ѡрекрѝѝѝѝи, овѡко га сѝѹѝѝѝѝи, стока се крѝѝи, заѡди ѡко ѡѡга, да гу оѡѡраѡѡи да ѡде, обѣси трѡе, да се оѡѣди, да ѡреговѡри, да ѡсѡри кѡсу, кѣт се засѹѝи, се свѣ лѣпо изнарѣди, да се лѡѡѝи, се ѡѡѡѡѝи кѡѡа, па скрѡѡмо за ѡпѡнак, да сѝѡѡи снопоѡе, чѝм се рѡди, ти омѡлѝѡѝи кѹѡу, се крѝѝѝи у цркви, тѡко се ѡредѹѝѝи поѝле, свѣѡа се заѡѡли, дѣвер гу вѡди, да

се *в*арди, се *на*и́рави големо, и *и*ро́оди кро[з] сѐло, да се *ма*ши, и *вла*чи́мо, *но*си́мо на њиву, да *зара*вњи́мо, *на*ви́льце *и*раві́мо, га *сти*рви́мо по њиве, *љу*ши́и́мо док *о*љуши́и́мо, *к*эд *зав*рши́мо, *к*эд ги *укр*си́и́мо, да *мо*ли́и́ви́мо вђду, и *и*о́крми́мо гу сто́ку, *го*и́ви́мо пи́ту, *из*мокрі́мо се до *к*ђже Го, *с*ѐг *не* му́и́шм, *к*эд *ус*и́рим, и *се* *и*реќрси́им, *зам*ѐсиши бра́шн'о, и *си*а́им у а́мбар, на *ту*ј *да*ску *су*и́'им, и *к*ѐт *се* *ос*у́ши, да *и*рђ́ж'им *п*о́моћ, *и*у́рим у ш'ѐрпу, *из*ва́диши' у корі́то, *и*о́и́русиши' ону́ *ка*шу, *и*у́риши' *са*ч, *на*и́раиши' фил'и́е, *и*о́крђи́ши' што *и*маш, и *за*ѓрадиши', *на*и́униши' *ка*нту, *к*эд *ос*и́лиши' *ђ*уце, *мо*раш да *чи*си́иши', *мл'*ѐко га *ус*и́риши, *си*ђђи́ши' *ма*с, *ума*циши' *лож'*и́цу, *и*о́и́ђи́ши' с она́ј *ма*с, *об*а́л'иши дрво, и *и*решу́и́љиши дрво, *из*му́и́иши' и *на*и́раиши' *ма*с, *ув*рђи́ши' гу ова́ко, да *не* *об*али́мо, па *с*ѐси́аиши ги, га *из*мрђи́ши' *де*те, *к*эд га *уда*риши' *ко*ња, *ис*и́уриши' *та*ј *ку*пус („избацити“), *ку*пус *из*дрђђи́ши', *са* глѐто *и*решу́и́љиши', гу *из*ма́зни л'ѐпо, *се* *ов*ла́чи, сам *на*и́раи онѐј *ку*дельи́це, *ко*же се *у*ши́а́ви, па *на*са́ди се, да *се* *за*гђси́и *у*рда, *ђ*гѐњ *се* *чу*ри, да *се* *раз*га́зи, *п*ђсл'е *се* *зав*ла́чи, *п*ђсле *ђ*си́ри *к*ђсу, да му *зуб*и́мо *ђу*шу Др, да *к*ђсим, што да му *и*ра́им, *и*а́ни́шм, у *ц*ѐзву *и*у́рим, да *се* *и*и́јаним, *ја* *се* *и*а́зим, и га *и*у́риши, *мо*жеш да *ма*си́иши, *уч*и́ниши *ма*ло, и *бр*ђиши *к*ђлко дрвѐти, *за*ш да гу *у*ни́и́иши, и *п*ђсл'е *но*си́ши, *не* да гу *ос*и́а́виши, *ви*ше гу *и*у́и́иши, ако га *за*ѓрадиши, да *се* *ор*у́чи *чо*век *п*рво, а га *су*иши на *ва*тру, на *Б*ђи́ић *с*ѐс *ње*га *се* *ру*чи, *тре*ба да га *к*рши, *не*ки ги *ма*си́и, што гу *и*рђси, *до*к *се* *о*и́рави рабђта, *не*ки што *до*ла́зи, *се* *ом*рсі́мо, гу *на*крми́мо, *ру*жи́цу *о*и́рои́и́мо у *ру*ке, га *на*иђи́мо *с*ѐс *ви*но *Ви*, да ме *и*у́и́иши, *че*кај да *се* *до*ми́слим („одлучити после размишљања“), *де* да *ис*кђчи́ши, гу *и*у́и́иши *к*ђсу, да ги *и*ра́иши, л'ѐпо *зара*вњи, да *се* *рас*ти́рви, *к*ѐт *се* *зав*рши *же*тва, *ова*ј *се* *ис*и́уи́иши, *ће* *ту*ри *цвѐ*ће, *к*ѐт *се* *о*иу́ши, *се* *су*иши у *ла*дник, *о*ѐди *се*, *се* *за*ѐди *ма*ло, да му *се* *раз*ме́њи, *се* *и*ров́ари, *се* *о*ла́ди, *се* *у*кисѐл'и, да *се* *и*о́и́кади бра́шн'о, л'ѐба от *че*ни́це *не* *се* *и*а́ри, *п*ђшто *се* *зав*рши *а*дет, *се* *га*си *свѐ*ћа, па *се* *ис*крђиши, га *и*у́ри, да *се* *на*кр́ми, *к*эд *на*и́раи гњѐздо, *се* *ску*и́и *на*рђд', *к*ѐт *се* *на*га́зи, *тре*ба́ло да *и*регђђђи, *се* *кр*си́и *де*те, *за*ђди *бу*л'ук, и *на*ки́и́и́мо *цвѐ*ће, *в*у́ну да *вла*чи́мо, *и*о́и́ђи́мо *к*ђжу, па *с*ђл *оз*гђр *и*о́и́руси́мо, *на*меши́и́мо *вод*и́че, *ос*ол'и́мо га, *пи*ту *зам*еси́мо, *о*и́ребі́мо *че*ни́цу, *че*ни́цу *свар*и́мо, *ос*и́ри́мо *с*ѐз *бру*с, *к*ѐт *ће* *ба*ци́мо рабђту *Су*.

б) Аористна основа:

*с*ѐ *то*́ *рас*ти́ури́ло, *и*ра́јло *се* по *Си*рини́иће, *к*ѐт *се* *ос*и́ајло, што *се* *га*зи́ло, *на*пре *се* *и*оси́ило, *се* *мас*ти́ило у *црв*ѐно, *са*м *се* *о*шуи́и́ја, *шу*и́ило *се* на *пл*ђт, *мес*и́ло *се*, гу *ску*и́и́ле и *и*у́ри́ле *п*ђсле *чо*пу́ре, *њ*иве *г*нђ́је, *смо* ги *вар*и́ле, *до*воді́ле ни, *ко*ѐга *уро*чи́ле, *с*ѐс *ме*тле *кро*и́и́ле, *смо* *вла*чи́ле *в*у́ну, *смо* га *си*ђђи́ле *во*сак, *на*реді́ле *др*ва, *ма*тке *се* *за*ко́ва́ле, *се* *му*и́ило, *ма*сло *се* *ва*ди́ло, *ра*ди́ја *м*лђго, *ви* *се* *и*ђзраві́ја, *к*ђлач *се* *мес*и́ја, *уч*ини́ја *ми*, и *пи*ле *к*ђј *и*ровђди́ја, *но*си́ја *да*јма, *та*ј ги *вра*и́и́ја, *с*ѐм *се* *на*меши́и́ла, *вод*и́ла *сна*ша, *те*јзи што *род*и́ла, *се* *з*говђри́ла *та*ј *де*војка, *ту*́ *ис*кочи́ла, *му*чи́ја *се* *на*рђд *Се*, и *у*гаси́ја *се*, *не* *с*ѐм *се* *же*ни́ја, *к*ђлач *се* *мес*и́ја, *та*ј гу *и*у́и́и́и́ја, па *др*уги гу *до*ваи́и́ја, *с*ѐм *но*си́'а *о*па́нке, *с*ѐм *ис*ђали́ја *пи*што́љ, *ми* *се* *де*си́ја, *ме* *у*ваи́и́ла *ме*не, *к*ђса *ми* *см*уди́ла, *та*ко *вар*и́ла, гу *и*раи́и́ла *ћ*ѐрку, па *и*рђводі́ла

измиђу лазаре, *се омачила* никоба, *се илашиле* људи, *наирајле* црквиче, *смо се иоделиле*, *радиле* дѣцу да се обуче, *тамо се крси́ле*, *смо крми́ле* о́фце, *па се качи́ле* да се нишоу дѣца, *се ошуши́ло*, *се заврши́ло* на гúвно, *ме уваи́ило* за ко́су Ја, *зашто си вози́ја*, *две године сэм служи́а*, *ја свѣ би иуши́и́а*, *коњ осеи́и́ја* мѣчку, *нагноја* њиву, *она се ипрекрси́ила*, *наложи́ла* огањ, *кэд га роди́ла*, *дѣте кэт се иунолеи́ило*, *се месило* у црепу́љу, *кэд учинило* године, *кэт се зараи́ило*, *јѣр оне ро́ле се*, *кροίи́ле* да па́да ки́ша, *кэт смо се зароби́ле*, *не се иојави́ле* више, *ги иоси́ројле*, *иуши́и́ле* ги, *тој се муи́ило*, *и тамо се насели́ле*, *ги извади́ле* из ре́ке, *иури́ја* на њѣга, *лива́де коси́а*, *се ожени́ја*, *кэт се иробуди́а*, *укачи́а се*, *га скраси́и́ја* Вр, *оно се раздво́јло*, *сва́дбу ира́јле*, *зговори́ле* ме, *на во́ду ме води́ле*, *смо се одво́јле*, *шами́е смо ира́јле*, *не смо ги суи́и́ле*, *а о́ни мрси́ле*, *смо иоси́и́ле*, *на ко́ња наи́овари́ле*, *мр́тво се ојагњи́ло*, *ра́зно се оноди́ло*, *са́мо та́ко се ради́ло*, *си иуши́и́ја* па́шку, *та́ко сэм га си́рои́ила*, *издобила* на сва́дбу, *а тој сэм забра́јла*, *не се месило* ка сѣг, *ја сэм иолази́ла* пр́ва, *сэм му си́аила* у у́ста, *кэт сэм наи́уни́ла*, *изуби́ле* нико́га, *што изарчи́ја*, *о́н нагази́ја* на не́што, *се жени́ја* Пѣре, *се иоси́ило* ко́ј о́ћаа, *о́н га научи́ја* Шт, *да ни се десило*, *наира́јло се*, *га иуши́и́ле* до́ма, *да га укачи́ле*, *ради́ле* смо бра́т и ја, *гони́ле* медвѣде, *ме крси́и́ле*, *носи́ле* смо рука́јце, *не дооди́ло*, *не ни се десило*, *оси́аја* волу́је та́мо, *док не не уваи́ила*, *не ираи́ила* стрѣ́жа, *униши́и́ла се* ку́ћа, *па се увами́ри́ла*, *роди́ла* четрнаес детѣти, *ја сэм измуи́ила*, *не сэм иремеи́ила*, *бо́л сэм си́рами́ла*, *сэм води́ла* ко́ло, *омеси́ла* ле́ба, *сэм си́рајла*, *варди́ја* око со́вре, *измисли́ја* куд на́с, *ујутру се раздѣни́ја*, *дооди́ја* дѣда, *свѣтац ираи́и́ја* ту́ја, *ако се љуши́и́ја* кукуру́з Бе, *ради́ја* намешта́ј, *ои́вори́ја* предавни́цу, *не закачи́ја*, *га оси́ајла* на си́су, *та́ко се носи́ло*, *ме зговори́ле*, *носи́ле* ж'ѣне, *иоси́и́ле* се́дам неде́ље, *јужи́це не́смо ираи́ле*, *ако смо се замери́ле*, *те́дт носи́ле* крча́зе, *не ме уграби́ле*, *и о́уде га ожени́ле*, *сэм ги забра́јла* ДБ, *па га казни́а*, *ма́тер ираи́и́ја*, *окречи́а*, *ни́где га оси́ајла*, *ба́јрак носи́ја*, *сестричи́ња иоси́аи́а*, *па износи́ла* свекр́ва со́ўру, *у задрúгу ради́а*, *Бо́г ги досади́ја* чѣсан, *ои́вори́ја* збо[г] коко́шке, *ника́ко не се лечи́ло*, *се носи́ло* опанци, *свѣ се искрши́ле*, *гра́ свари́ле* мо́и, *смо крси́и́ле* дѣцу, *крава́јче меси́ле* *па крши́ле* на ме́не ГБ, *за дѣте што се роди́ло*, *љуши́и́ле* крѣмит, *смо носи́ле* кравајчи́ће, *се брани́ле* од њи́, *око цр́кве заоди́ле*, *дави́ле* дѣцу ма́лу, *кэд враи́и́ле* та́ј кр́с, *се накопи́ле* лиси́це, *ради́ја* це́лу но́ћ, *љуши́и́ла*, *дуби́ла*, *ручи́ла се* („појести нешто први пут у години“), *меша́ља меси́ла*, *иодруби́ла*, *иуши́ла*, *насѣуни́ја* ча́шу („напунити до врха, препунити“), *насѣуни́ја* до вр́ вршке, *што не си се враи́и́ја*, *што га грѣм удари́ја*, *вари́ла*, *куи́и́ја* си́цим, *наира́а* опанце, *кр́с се искрши́ја* Го, *посл'е* *и о́ни се исел'ил'е*, *смо ги зоби́л'е*, *се иодел'ил'е*, *о́вде смо куи́ил'е*, *смо ира́јл'е* бра́зде, *илаши́л'е* *се л'уди*, *тѣт се носи́ле* кошу́ље, *от сви́ње смо ира́јле*, *на́ј ви́ше се илаши́л'е*, *се муи́ила сэм*, *и се вади́ло*, *ту́ј де се ложи́ло*, *ми се му́ж^ш зайосл'и́ја*, *учи́ја* *не не́ки* Тро́јан, *чо́век што рани́а*, *сэм учи́ја* Др, *зговори́л'е* гу, *ста́рци дооди́л'е*, *ту́ј доводи́л'е* сви́ње, *смо равн'ил'е* *зе́вњу*, *шта́л'е зайал'ил'е*, *смерѣке* *смо ипрси́л'е*, *смо вади́л'е* *по ма́ло*, *се насил'ил'е* *и*

животиње, сви се разонодил'е, зéвн'а се радила, равницу гу иситинија, дру́ги вардија, гу шурија у крѣвет, не сáм чинија, да сам учинија, сáм служија војску, сáм се онодија, кэт сáм гу ѝросија, сáм ѝраија, зайал'ија никој л'ивáде, кэд ме ѝушии́л'е, ако се ои́јанија Ви, дáтум не сáм зайазила, зайази́л'е стáри л'уди, ја кá сáм зайазила, ако не омóкрила киша, исйогубила се војска, ál си забрáјла, суѝазила сáм, сáм се обл'изнила, ченица се вари́ло, стóжер смо га киши́л'е, њíве се вадил'е сэс водовлáчу („бразда“), смо га шуши́л'е, сири́л'е л'уди, смо л'ушии́л'е, па смо муши́л'е у бучку, смо гу гасил'е све́ћу, још не искочил'е, зéвње се гно́јле, њíма ѝроводи́ло, ни кој тој учинија, кэт се ѝоси́ило, се гасија сэс ви́но, кэт се мрсíло, мéсо се суши́ло, а си се уморија, óн уваи́ија Су.

Глагол „спасити“ припада овом односу основа: да га сíаси Бóг, ће ги сíаси́иће Вр, óн ги сíаси́а, сíаси́а га Бóг* Вр, да би сíасија стадо Бе, óн га сíаси́а Су.

132.1.2. Прелаз из других презентских основа

Иако је у јужнокосовском говору продор основинског вокала *-и* у *-е* презентску групу и продор *-е* у *-и* презентску групу захватио већи број глагола (Младеновић 2013: 291–312), у сиринићком говору ова иновација посведочена је малим бројем потврда. Док је у јужнокосовским говорима овакво мешање основинских вокала факултативно, у сиринићком говору у малобројним примерима факултативности најчешће нема, већ је продор *-и* основинског вокала стабилизван, а број глагола захваћених оваквим прилазом бројној седмој врсти није велики (*ѝѝрим, јаши́м, ри́иим, убр́цим, уй́ѝцим, расц́ѝит, ми́чим, мири́шим, вр́шим, бри́чим, закљ́учим*).

Глагол *си́иет* – осим малобројних потврда са приласком *-и* групи (óна ги ѝоси́и Се, ако трéба да се ѝоси́и Вр, а ја мóгу да ѝоси́иим ДБ) – стабилан је у оквиру *-е* презентске скупине (в. т. 127.9). Факултативност је потврђена и код глагола *узет*, с напоменом да су облици са приласком презентској *-и* скупини потврђени само уколико основински вокал *-е* није у отвореној ултими (*узíмо* се другари́це, вóду узíмо, сáк ће узíмо њíве Се, и *ће узíмо* њíно Вр, и ви *ће узíиће* жiто Го, и да *узíмо* њíву Др). Факултативни прилаз скупини *-и* олакшан је наслањањем на облике императива овога глагола, али и имперфективног глагола *узíмам*.

У примеру: Кум све се дару́је. *Дáриш* му кошúљу, *дáриш* му јéно, дру́го. Го, препознају се две основе глагола „даривати“. Однос основа *дáрим* : *дари́ла*, иначе, обичан је и у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 307).

У глаголу *ми́чим*, који је потврђен и по трећој врсти (*ми́кнем*), прилаз *-и* презентској основи је доследан уколико је основа са резултатом јотовања. У *мири́ши*, иако је сачуван резултат јотовања, прилаз *-и* презентској скупини подржан је облицима именицом *ми́рис*, тако да је овај глагол из осме пришао седмој врсти. Присутан је и однос *мири́шим* : *мирисáла*.

Основа *вр́шим* уједначавање је према *врши́дба*.

а) Презентска основа:

морáа да гу *ошѐри*, тѣт се *исшѐри* на бачило Се, Она *расшѐри* ги њи!
Расшѐри кокошку, ѣна клопне га одма Ја, да ги *ошѐри*, па и њи да ги *расшѐри*,
 да *шѐриши* стоку, и ја *дошѐрим* гу Бе, увѣчер *дошѐри* чобани Го, за Ђурђевдѣн
исшѐримо стоку Ви, *исшѐримо* стѣку чобанима под ругу, *исшѐримо* коње Су;
 да га *јашим* Се, немојте да га *јашииѐ* коња Ја, ако га *јаши* Го, *ѐе* га
јашим до тамо Ви, да ги *јашимо* Су;
 нека *шрерии* Ја, па *ѐе* мѣчка да *риии* Бе, она *ѐе* *риии*, да *шрерии* преко
 вѣде Го,

убрциши га на шилак Се, и *ѐе* га *убрцим*, требало да *убрци* Вр, а како да
 га *убрци* Бе, не могаље да га *убрци* сѣс иглу Го;

ѐе га *уиѐци* чѣла Се, ако те *уиѐци* змија Ја, не трѣба да ве *уиѐци* ГБ, нѣ
 сѣм змија да ве *уиѐцим* ДБ, *нѣ ѐе* га *уиѐци* Го, *нѣ ѐе* га *уиѐци* змија Др, а кѣ[д]
 те *уиѐци* чѣла Ви, *нѣ ѐе* ве *уиѐци* змија, да га *уиѐци* змија Су;

требало да *расѐѐим* свѣ дрва Бе, нити мѣго да *расѐѐи* ГБ, *расѐѐим*
 дрво Ви, оно се *расѐѐи* Су;

мициши пѣсле, дѣр *мици* се, *мици* му се јуже, кајмак се *мици*, пѣсле га
мици, а *мици* тај цррн, *мици* га да се олади Се, чим се *мици* сѣѣк, и *мици* се
 сн'ѣг* гѣре Ја, ми се *мици* од ѣчи Вр, *мици*мо онојѣ Шт, *мици* га од мѣне
 Бе, *мици* га ДБ, *мици* му се ис куѐе Го, свѣ *мици*мо туж сламу, *мици* ги се Др,
*мици*м из двѣр, *мициши* туж корубу Ви, да *мициши* мађиѐе Су;

мириши више, да *шмиришим*, *мириши* мѣсо Се, да *шмириши* Ја, па га
миришим Вр, па *шмиришим* Шт, лошо *мириши*, ако *шмириши* Др;

ѐе врцим, да *врци*, *врци*мо Се, ако *врциѐе* Ја, па *врци* сѣс коње, Вр,
 ако *врци*мо Шт, да *врциши* ченицу Бе, свѣ да се *оврци*, се *оврци* свѣ, де се
врци, ДБ, поново да се *врци*, кѣт се *оврци*, па *ѐе* *врци*мо, у двѣр *врци*мо, кѣд
*оврци*мо по гувно Го, да се *оврци* Др, и се *врци* Су;

ја се *бричим* (: *бријач*; „бријати се“), не мѣгу да се *обричим* Ви, како
 можѣте да се *брициѐе* Се.

стѣре кофѣзе *закључим* Се, *закључим* и своу собу Вр, ако можеш да
ошкључиши Го, нѣћу да ти *ошкључим* врата Др, оћала и она да *закључи* Су.

б) Аористна основа:

коње што *јашииѐ*, *ошѐриле* ги, *врција*, *рииила* преко рѣке, се *убрцила* на
 вилу, *уиѐцила*, ни ме *уиѐцила* змија, *закључила* куѐу и отишла у сина Се, ама
 нѣкѣт^а порано *нѣ се* *миција* снѣг*, сви *закључиле* куѐе Ја, *ошѐрија* гу, *јашија* га
 Дорију, *шрериила* куд нас, сѣс коње се *врцило* Вр, га *ошѐриле*, па ги *ошѐриле*
 у Бугарску, *смо шрѐшѐриле* свѣ, *ошѐрија* браве, се *мицила* од мѣне, *врциле*
смо на гувно, *раѐѐи*ла га и тој дрво Шт, га *ошѐриле* до у Раутину, га *ошѐриле*
 у планину, *смо* ги *јашииѐ* коње, двѣ чѣле ме *уиѐциле* Бе, како те *уиѐцила*,
нѣ сѣм *закључија* ДБ, и ги *ошѐрија*, *нѣ се* *врцило*, *нѣ смо* *јашииѐ* ГБ, тој де
 се *врцило*, *нѣ* га *уиѐцила*, ако *ошкључија* врата Го, кој *смо* *врцил'е*, Ако те
уиѐцила чѣла, *ѐе* умре. Др, прво не *ошѐрил'е* у Призрен, и ми *дошѐрија* њиву
 фино, *јашија*, сѣс коња се *врцило*, *нѣ сѣм* се *обриција* Ви, о[д] тѣј Шиптѣре

кóлко се *й̄рети́рило*, не-знам де ги *й̄ери́ље*, де ги *о̄й̄ери́ље*, ме *о̄й̄ери́л'е* у шко́лу, па ка́ко се *јашило*, с ко́ња се *врши́ло*, се *врши́ло* сàs ко́ње, да не те *ӯй̄еци́ла* че́ла Су.

132.2. Глаголи с односом основа -и : -е

Иако се у јд. радног глаголског придева м. р. факултативно јављају примери типа *мисли́ја*, овакви облици су фонетског а не морфолошког порекла (в. т. 14.2.1). Пошто се изван групе /ej/ у осталим облицима редовно јавља /e/, то је разлог зашто се ови облици не сматрају делом односа основа -и : -и.

а) Презентска основа:

и о́но *ж́иви*, кэт се *сӣобо́ли* де́те, па *увр́и́мо*, кэт се *разбо́ли* о́уца, *збо́ри се*, у́ме да *збо́ри*, за́што не се *збо́ри*, да не *изго́ри* све́, да *уго́ри*, да *види́мо* сна́шу, кэд *узрэ́ли*, да не *осла́биш* Се, па се турáло у кúп да се *зго́ри*, ни *збо́ри*, да ми *го́ри* ко́са, ка́ко *й̄иши́и* жар; не требáло да *й̄иши́и́и́е*, *се́ди*, т́ујка *й̄е* Ја, *й̄е* ти *збо́рим*, кэд *дого́ри* ба́њак, да *изго́ри*, у ста́ро време *се разбо́ли*, да не́ му *ми́лиш*, *се́ди* у во́ду, *й̄е* *й̄у́иш* до до́ма, дог *ж́иви* – *ж́иви* Вр, кэт се *замр́зи* не́што, и сэг ми *се́ди*, а ја *й̄е* *се́дим* у ва́шу со́бу, це́ло се́ло да *изго́ри*, *й̄омо́лим се* Бо́гу, *мо́лим* Бо́га, *ми́лим* што́ се оно́ди, ка да *види́м* Шт, са́мо *й̄роле́иш*, *види́м* да не мо́гу, о́уде да *ж́ивим*, *мо́лим* ги ове́ј сино́и, *извр́иши* на стреди́ну, да *й̄е живи́мо*, му *се́ди* Бе, т́и мо́ра да *й̄у́иши*, ве́ћ кэд *изго́ри*, не́ка му *се* *види* на та́ј све́т, по́сле *збо́риш*, не мо́жеш да *збо́риш*, са́чэ да се *узрэ́ли* ДБ, свако́му не́ка су *ж́иви*, са́ма *се́дим*, ко́ј ти *збо́ри*, што́ ти *збо́ри*, на *у́ггэ́* да *й̄регóри* ГБ, де́ ти *збо́рим* за то́ј, *й̄е* му *збо́риш*, и ви́ да *збори́и́е*, га *увр́и́мо*, да *доси́аримо* до́бро, *се́димо* уз та́ј ди́рек, *оздра́ви* де́те, да ме *забо́ли* поло́јна („кичма“), *врпце* да *увр́иши*, да ги *видиш* т́и Го, ја *се* *вр́иш*, и *вр́иш* се рúчно, *вретено* *се* *вр́иш*, око не́га га *извр́иши*, да *се́ди* коно́пац да би седе́а ко́њ, во́да *се́ди* у не́га, благо́та *се́ди* на да́ске, *й̄* бра́шн'о де́ да *се́ди*, да му *се́диш* на но́ге, *се́ди* до́л'е у кúјну, кэд *узрél'и* (: узрелéла), кэд *видиш*, мо́ж'е да се *збори*; Ко́ј во́л'и, т́ури кро́мит; а́ко да *видиш* Др, да не *изго́ри* ба́њак, *дого́ри* ба́њак, о́на те *изго́ри*, да *се́ди* у кафáну, *се* *вр́иш* ко́ло, на врата́ *збо́ри*, не мо́ж ни да *ж́ивиш*, ка́ да *види́м* Ви, ка́јмак *уздрél'и* до́бро, ако *се́диш* на пра́г*, да се *се́ди*, *се* *си́л'и* в'óл!, да *збо́рим*, *врпцу* *увр́и́мо*, па по́сл'е *ужу́иш*, о́н *ужу́иш*, па *й̄е* *обе́ли*, па *увр́и́мо*, се *збо́ри*, *й̄регóри*, *й̄е* *иси́огори́мо* рúке, *й̄е* *оглу́ви* чо́век, да не́ се *усмр́ди* Су.

б) Аористна основа:

ко́ј *видéа* млéко, *видéла* сэм, да *видéа*, што *видéа*, кэт сэм *видéла*, *й̄регорéја*, а не́ сэм *живéла*, *зборéла* сэм, све́ сэм *зборéла*, да смо *зборéле*, *зборéа* сàs нь́и, *й̄озборéла*, *живéло* се, *й̄оживéла* ле́к, Слави́ца те замо́лела, не́ *оздраvéла*, *седéло* се на столичíйе, уну́тра *седéло*, ста́ри *зборéле*, *видéле* цр́кву, ја сэм *мислéла*, то́ј *смо* се *мо́ле* Бо́гу, по каме́ње *чичéле*, музике́ *свирéле*, ове́ј дру́ге *й̄ушéле*; а кúчка му *се* *силéла*, а́л *й̄иши́éло*, а́л не́ *й̄иши́éло* Се, *види́ја* сэм, о́н *мисли́ја* па то́ј, не́ сэм *видéла* ја, те́шко се *живéло*, *мо́ле* Бо́га да престáне, *смо* се *ззборéле*, све́ *изгорéло*, те́ *ужуш́éло*; *й̄ушéле*, *й̄ушéле*,

сироте; и ники долазиле, и сѣм осѣарѣла, а сѣм се зазборѣла, живѣло се сѣмо од зѣвње и стоке, одлейѣло дрво, ја нѣ сѣм видѣа ништа Ја, лѣба смо ѿрѣле, дѣ живѣле, за то зборѣле, зборѣле да имало, живѣа та-човек, смо седѣле до у прѣлећ, па смо седѣле у штѣлу, Бугѣри седѣле тѣј, како седѣа, седѣла тѣјка, смо седѣле тѣј трѣ дѣна Вр, оно врѣѣло, грмѣло сѣло кѣт се ишло, стомак умодрѣа, јѣна стрѣна изгорѣла, штѣ си зборѣла, сѣм осѣарѣла, и нас не видѣла, пѣсле кѣд видѣја Шт, наш га видѣја, кѣд видѣла, нај тѣшко се ж'ивѣло, си живѣла, тако седѣја, тако осѣарија, никој измислија, мѣ смо мислѣле, нѣ сѣм видѣја тој, како она зборѣла, дѣда ми зборѣја, нико-пѣт видѣја вампѣра, пѣ тѣшко смо живѣле, млоγο смо волѣле да идѣмо Бе, по осамдесет годѣне живѣле, жѣне седѣле дѣма, додѣлке нѣ сѣм видѣја, мѣсѣц дѣна седѣја, кѣд узрѣло, они мислѣле, ако зборѣле, сѣм осѣарѣла ДБ, лѣба се ѿрѣло, лѣуди збеснѣле („побеснѣти“), својбѣна тѣј седѣле, ѿрѣлѣла дѣле, мѣти седѣла дѣма, седѣла сѣс мѣне Рѣска, ништа нѣ сѣм зборѣла, тѣшко смо живѣле, смо живѣле од зѣмње, лѣба смо ѿрѣле, кѣј ги видѣја, зборѣја овај мѣмак ГБ, зборѣле кѣт смо бѣле мѣцки, за самовѣле се зборѣло, нѣ сѣм видѣла, нѣ ги видѣја никој, тѣј ѿрѣлѣја Свети-Спѣс, живѣло се, живѣја у Скопље, и тако седѣло, како-кѣј волѣа, ни га мрзѣла, цѣгару сѣм мрзѣја, како ѿшиѣла Го, молѣле пѣпа, тѣј ни седѣл'е судѣви, а мѣж'и седѣле посѣбно, ја нѣ сѣм ги волѣла, тако се ж'ивѣло, кѣје ж'ивѣло, ја сѣм живѣла, напре седѣло брѣшн'о, рѣчно се врѣѣла машѣна Др, кѣт сѣм осѣарѣја, горѣла кућа, јѣс изгорѣла, видѣл'е гу тѣмо, видѣл'е л'уди, н'ѣ сѣм видѣја тој, дѣ л ме видѣја, бѣдно сѣм живѣа, како ми ѿцрвѣло, се зборѣло прѣ, да се зборѣло, и седѣл'е снопѣви и у ѣиву, ѿшиѣја и Јѣван Ви, сѣм осѣарѣла, а он мисл'ѣа, понѣпре ѣуѣѣла, штѣ смо зборѣл'е, благѣта штѣ седѣла, сѣс мѣтер смо седѣл'е, смо седѣл'е на постѣл'у, сѣм осѣарѣа вѣше, не сѣм видѣа нѣт вѣка, смо га изгорѣл'е, ѣл ѿрегорѣа бѣњак, од мѣке ѿшиѣла Су.

132.2.1. Овом односу основа припада глагол „свирати“.

а) Презентска основа свѣри-: у ѣста штѣ се свѣри Се, нѣ мѣго ни да свѣри Ја, а ја па не знаѣм да свѣрим Шт, ѣл ѣе свѣри на свѣдбу Го, ни мѣ нѣ ѣе свѣрѣмо Ви.

б) Аористна основа свѣре-: гѣчѣви свѣрѣле ГБ, ка да свѣрѣле никој-лѣуди Го, Нѣ сѣм знала ѣл свѣрѣл'е, ѣл нѣ свѣрѣл'е. Др.

132.2.2. Порѣд односа ѣдрим : удрѣла (ако смо ги удрѣле ГБ, а свѣкрѣва удрѣла снау Го, вѣ сте не удрѣље Су), присутан је и однос ѣдрим : удрѣла:

а) Презентска основа удри-: нѣ ѣе ме ѣдри, маѣја ѣе га ѣдри Се, ако те ѣдрим по глаѣе Ја, мѣ нѣ смо могѣле да га удрѣмо Вр, а тѣ ако га ѣдриши Шт, нѣмој да ѣдриши ни дѣте ГБ, па ѣе не ѣдри сѣ[s] стап Др.

б) Аористна основа удре-: маѣја ме удрѣла Ја, Кѣј видѣја да те удрѣла? ДБ, Нѣ те утепѣла ако те удрѣла. Го, видѣле штѣ сѣе ги удрѣл'е Др, А сѣс ѣшто сѣе ги удрѣл'е? Ви, нѣ ги удрѣље млоγο Су.

132.2.3. Поред чешћег односа: *осла́бим* : *ослабѐла*, бележена је и факултативна хибридна форма са продором суфикса *-не-*, који је преосмишљен заменом елемента *-е-* из суфикса основинским вокалом *-и-*:

осла́бниши кад нѐмаш масноћу, не трѐба то́лко да се *осла́бни*; Ако *осла́бни*, готóо. Се, Кат си бóлан, *осла́бниши*. Ја, ло́шо је ако *осла́бни* Вр, сва́ки про́лећ *ће осла́бни*м Шт, А како нѐ *ће осла́бниши* ако нѐмаш да се најѐдеш! Бе, и ви́ *ће ослабни́ше* Го.

133. Глаголи осме врсте

Ова и иначе малобројна група смањена је прилазом појединих глагола другим односима основа.

а) Презентска основа:

др́жи и вуче, свѐ жѐна се *зайи́ише* (: записала), однѐсе се у цр́кву да се *миро́ше* (: миросала), *клѐчим* у цр́кву, трѐбало да *клечии́ше*, о́џа трѐба да *блѐи*, *блѐише* ка о́џе Се, гóре се *др́жи*, *др́жиши* гу кóсу, да *йои́рчим* испред њѐга, нѐ ти *кв́ачи* никóа, *кв́ачи* ми и мѐне (: квакала) Ја, трѐб-да-га-*др́жиши* у во́ду ла́дну, Вр, чо́ек ко́ј *др́жи* магáре и ко́ј *др́жи* кóзе, *задр́ж'и* чени́цу оздо́л, јóпе *йи́рчи* Бе, се *др́жи* она́ј та́нур, па и *клѐчиши* ДБ, *не др́жи* ГБ, да се *др́ж'и*, да *др́ж'и* тол'ико дѐцу, *др́ж'им* двѐ кра́ве, јѐн *др́ж'и* тр́мку, сна́ва мóра да *др́ж'и*, кэ[д] *йи́рчи* да стрóш'и онóј ж'ито, и фна *кв́ачи* (: квакала), *се искв́ачи* кокóшка, *се раскв́ачи* Др, и *ће йи́рчиши*, и кóзе *др́жим*, о́џа да *блѐи*, а ти *кв́ачи* кв́ачка Су.

б) Аористна основа:

како *др́жало* сѐло, о́џе ни *блејале*, *се зайи́исала*, ни *квакала* Вр, *йи́рчало* да не стигне, *др́жаа* и ову́ј њиву, и он се *задр́жаа* Бе, га *задр́жаа* Бóгк, ја ту́ј *сэм седала* (: седим) Бе, га *др́жала* стр́ина ДБ, ми *се др́жаа* сѐс њи́, *др́жале* вра́та ГБ, *смо др́жале* лѐк сто́ку, *йи́рчала* по мѐне Го, *нѐ сэм йи́рчаа* по дево́јке, фна *др́жала* газáрче, *се уздр́жал'е*, што ми *седал'е* о́вде (и: седеле) Ви, *йи́рчала* по по́ду, *др́жаја* њиву, о́фца му *блејала* Су.

133.1. Глагол „мирисати“ у презенту је потврђен само с основом *мириши-*, док су у радном гл. придеву потврђене две основе: чешћа *мириши-* (в. т. 132.1.2) и *мириса-*:

и́ч нѐ ме *мирисала* Се, ни т́и нѐ си *мирисала* Го, н́и ти не *йомирисала* Др.

133.2. У ретким примерима потврђен је факултативни прилаз овој скупини:

да се *насмѐиши* (: смијала) ДБ.

134. Помоћни глаголи

134.1. Глагол „хтети“

Приближавањем аористне основе презентској глагол „хтети“, како је и иначе у околним говорима, пришао је глаголима друге врсте.

а) У 1л. јд. презента потврдне и одричне форме стабилан је наслеђени наставак -у (в. т. 136.1.1). У осталим лицима презента овај глагол у потпуности је интегрисан у -е презентску скупину.

оћу, ја *нећу* да ратујем, *нећу* да узем, не вика *нећу* га; *кóга* *оћеш*; *оће* дете, *неће* да проговори, она *неће* туј да лега; *оћемо*, *та́то*, *оћемо*; *ви* како *оћете*; *што-ћеш* да радиш Се, никога *нећу*, *њега* *ћу*; *оћу*, *ајде*; *нећу*, *де* *ћеш*, *оће*, ка *неће* приђоу, Бог ако *оће*, *сак-ћемо* Ја, а *сэг* *нећу*, ако *оћеш* врати не *назад*^т, ако *оћеш* да идеш, *кој* *оћете* да се укачите Вр, ја *оћу* – *вика* – ко[д] тебе да бинем, *нећу* да ме питаш више, *нећу* у Пóсте, *нећу* ко[д] друге снаве, ја *нећу* да идем, ја *оћу* кут чича-Ненка, *нећу* – *вика* – да те *карам*, *никој* *неће*, *ти* *нећеш* никакво, *се* да *оћеш*; И не знамо што *ћемо*, *ка* *ћемо* Шт, *неће* смрт Бе, па сви *ћемо* на столице, сваки *оће* ДБ, *овој* *оћу*, *овој* *нећу*, *сирóо* *неће* ГБ, а што *ћеш* овамо, што *ћеш* тамо, *кэд* *оћеш* да пуштиш Го, *кој* *оће*, *оће* да ме убиу, *неће* да ме убиу Др, ако *оћеш* да бине по добра Ви, па тако *ћу*, *де* *ћу*, па *тэд*^т тако *ћемо*; *Тóј* што смо мл'ел'е – *ја-ћемо* *аргáте*, *ја-ћемо* *волóве*.; *кој* *оће*, *се* *сýо* *неће*, *нећу* Су.

б) У футуру првом презентска енклитика губитком флексије и свођењем на футурску честицу *ће* део је ширег балканског ареала (в. т. 139). Када се изоставља основни глагол из футурске конструкције, помоћни глагол је носилац граматичких информација о лицу и броју па су енклитике у личном глаголском облику (*ми* *ћемо* у двóр Го) (в. т. 139.3.2).

в) У радном глаголском придеву у потпуности је стабилисана основа *оћа-* (*оћала* да донесе Се, ни *они* *нећале* куд нас Ја, ако *оћале* да покóсу Шт, ни *ми* *не* *смо* *оћале* ГБ), тако да усамљен пример *и́ела* (*није* *и́ела* да *је* *узе* *нојзи* Ја) упућује на нанос из другог варијетета.

г) Облицима имперфекта глагол „хтети“ припада другој врсти: *оћаше* и ја да идем Ја, *не-знам* *ал* *оћаше* да каже Шт, ни *ми* *не* *оћасмо* да дадемо Бе, *оћасите* па *не* *могасите* ГБ, *нећасите* у војску Го, прво *оћау* па *пóсле* *нећау* Ви, *браћа* *нећаше* да се *поде́лу* Су.

134.2. Глагол „јесам“

За грађење перфекта, у служби копуле, у упитним реченицама користе се само енклитике помоћног глагола „јесам“. Пун облик очуван је само у служби потврдних речца *јес*, *јесје*, *језде* (в. т. 184.1).

Облици глаголских енклитика за грађење потврдног и одричног перфекта у служби копуле користе се: *сам*, *си*, *је*, *смо*, *сите*, *су*.

Примере в. у т. 140–145.

134.3. Глагол „бити“

овој *ће* *бинеш*, *мóра* да *бине*; да *бинемо* румџени; да *бинемо* пријателји Се, *ће* *бинеш* шугао, *нека* ти *бине*, да *бине* зравље, да *бине* зрав, *кэд* *бине* на вечер света-Пётке; *овај*, *бићи*, *ће* *бине* Ја, ко[д] тебе да *бинем*, да *бине* на њу, *нека* *бине* на твоје, ако *бинем* *ж'ива*, а *ће* *бинеш* *снаша* Шт, *мóра* да ти *бине* Бе, да *бинем* добра; *Кóму* *бине* – *ће* *рóди*, *кóму* *не* *бине* – *не* *бине*.; *свешто* да

бине, да ти *бине* чисто жито, сас мене да *бине*, да *бине* чисто ГБ, да *бине* врућо, да *бине* добро Др, да *бине* као тој, да ми *бине* по бл'изу, треба да *бине*, да *бине* по добра Ви, да *бине* чисто, да *не бине* мрсно, не може да *бине* Су.

134.3.1. Имперфекат помоћног глагола „бити“ најчешће се користи у 3л. јд. у деиктичкој служби. Облички се уклапа у потпуности у глаголску весту којој припада (*беше / бешо, бѣсмо, бѣсѣе, бѣу*) (в. т. 138.8).

134.3.2. О ретким потврдама аориста глагола „бити“ в. т. 137.9.2.2.

134.3.2. Усамљен пример *бѣва* (сез добро све *бѣва* Ја) доводи у сумњу аутентичност глаголске основе.

ОБЛИЦИ ГЛАГОЛА

135. У сиринићком говору инфинитив је испао из система, а на његовом месту јавља се аналитичка конструкција *да + ѿрезениѣ* у служби допуне глаголима непотпуног или модалног значења. У футуру првом преосмишљавањем грађења овог глаголског облика аналитичка конструкција *да + ѿрезениѣ* своди се на презент, осим ретких потврда са *да + ѿрезениѣ* (в. т. 139.3.1).

Нивелација говора присељеника из зетско-сјеничког правца према затеченом локалном говору уклонила је инфинитив, пошто би његово уношење у већ постојећи глаголски систем без инфинитива, пореметило постојећу морфолошку и (морфо)синтаксичку структуру. Присуство инфинитива у фолклорном материјалу – блокираног природом текста – може бити траг из времена присутности овог глаголског облика у говору присељеника из зетско-сјеничког правца. Такав је случај са примером:

Сѣтну књигу пишѣјеш, / па гу татку допраћаш, / па да татко ће прати (?) / па девојка *ѿлакѣѣи* (у лазаричкој песми) Ја.

Инфинитив се факултативно среће и у десетерачким песмама, чије је порекло, највероватније, изван Сиринића²⁵⁷.

ПРЕЗЕНТ

136. У презенту од интереса за опис дијалекатског система сиринићког говора од значаја је стање у 1л. јд., у коме се среће само наставак -у од глагола „моћи“ и „хтети“, и наставак -м од свих осталих глагола. Овако стање у употреби наставака 1л. јд. презента карактерише читав метохијско-косовско-сиринићки ареал²⁵⁸, мада је у неким говорима – као факултативни наставак – забележено и -м у „моћи“ и „хтети“²⁵⁹. На стабилност наставак -у у

²⁵⁷ О овоме види и т. 4.

²⁵⁸ Уп. Младеновић 2004б: 450.

²⁵⁹ Присуство факултативних потврда типа *могу, оч'у* (: *можем, оч'ем*) у призренском градском говору С. Реметић објашњава утицајем књижевног језика (Реметић 1996: 499). М. Стевановић бележи у ђаквачком говору само *можем, оћем* (Стевановић 1950: 121–122). Моја грађа из говора Таковице потврђује оба облика, са доминацијом наставак -у у ова два глагола.

сиринићком говору није утицало стање у суседном сретечком говору, у коме се у 1л. јд. презента ова два глагола јављају оба наставка.

Наставцима *-иу* у 2л. јд, наставком *-ø* у 3л. јд., наставком *-мо* у 1л. мн., наставком *-ије* у 2л. мн. сиринићки говор део је општесрпске дистрибуције наставака презента.

Због присуства различитих морфолошких типова и различитих наставака, са дијалекатског становишта од посебног су интереса облици 3л. мн.

136.1. Ј е д н и н а

136.1.1. Облик 1л. јд.

а) Наставак *-у*:

да *не могу* да пренесем, *не могу* да се исприсџтим; *оћу* и *ја, оћу* да ти узем ћерку, *нећу* да узем, *ја нећу* да ратујем, не *вика нећу* га Се, *ио не могу* да га трзам, *не могу* више; *не могу*, жими старос; *нећу* да раб'оћам, *уоћу*, ајде Ја, *не могу* да се вратим, да музем *не могу*, *уоћу* да га осолим, а сџг *нећу* Вр, *ја уоћу* – *вика* – ко[д] тебе да бинем, *ја оћу* кут чича-Ненка, *ја нећу* да идем, *ја не могу* да идем, *вика не могу* Шт, и *уоћу* да рџкнем, и *ја уоћу*, *ја бџгме не могу*, *не могу* да издржим млого, *видиш да не могу* Бе, *могу* и *ја, не могу* да збџрим, *уоћу* да наложим огњ, *нећу* да орем ДБ, *оћу* да отинем; *овој оћу*, *овој нећу*; *уоћу* да се карам, па *могу* и *ја, не могу* сама да седим ГБ, *не могу* да ти кажем, *не могу* да зџвам, *уоћу* да ймам ка ти, *уоћу* да спијем Го, *оћу* и у кућу, *оћу* и ракију, *не могу* да седим ја, *усирим* кџд *могу* Др, *уоћу* и *ја, нећу*, па *ио не могу* да га јџдем овако, њџга *не могу*, *не могу* да се нишам Ви, ал'и *нећу*, *нећу* да ти дам, *ја не могу* да идем, *могу* да кумујем, *могу* да ги сџсем Су.

б) Наставак *-м*:

кут краве *ваљам* да идем, *ја* њџму да *иомџнем*, за у сџвру да *дадем*, *иоирџсим* брашњо Се, па *ја не џмем* да кујим ни да *иродџвам*, да *иренџсем* џудима, да ги *вардим*, *ја* се *измивам*, ајде да *рџчем* Ја, ги *иоирџскам*, нит *знџм*, *ја* му *дадем* дџр, *сиџојлим* млџко Вр, *ја* је *каж'ујем*, три пџт *рџкнем* тој, што да *раб'оћам*, дадем *кучџту* Шт, *не-сџмем* да *рџкнем*, *ја* ти *изнесујем*, *ймам* деветџ унуце, и *ја доијерим* гу Бе, што-*знџм*, да га *изџдем* ја, *иџбласиљам* што трџба, и *иџкрџмим* стоку ДБ, ги *иџџрам*, да му дам чџрапе, *наиујним* вџду, *ја* ти *кажџујем* ГБ, *доџдим* дома, *сијџем* тој мџсо, да *ваћам* рибе, *врџжем* на средџну Го, *сџбџрем* кајмак, *иујрим* у ш'џрпу, док *којам* ја, што *сијџем* Др, *морам* ја да *живим* негде, *ја не осџјал'ам*, да *сијџем* л'џпо, *расијџем* негде Ви, *оијинем* гџре, ти *кажџујем*, што да *рџкнем* не, чџкај да *се домијлим* Су.

136.1.2. Облик 2л. јд.:

да ми *иоијеваши*, *уџџе* дџте да га *иџрџџиши*, кџга *оћџши* *можџши* да *иујриши* Се, ако *можџши* да *музџши*, *иујриши* снопџе, вџду *иуишиши*, док *се окрџнеш*, *ваља* да ги *сијџиши* Ја, ако *оћџши* да *идџши*, *наијџиши* кррџтџну, да *дуњџши*, *мџџиши* тако

Вр, дѣ *оћеш баџиши*, и дѣцу *мораши* да *држиши*, одма га *усириши*, кад га *обањаши* Шт, тој га *измуџиши*, ги *даши* мало зельаник, *замашиши* сѣс кѣсу, *џрекрѣиши се*, *сиџанеш* мало Бе, и сѣл *измѣшаш*, да ми *чиџиши* зијан, па *зайалиши* шумку, *сиџеш* мало винце ДБ, *уленеш* у кућу, *мораши* да га *сркаши*, *џовикаши* га на рѣчак, да *дарујеш* ГБ, тѣсто га *расѣгнеш*, и *жњџеш*, па *мѣџишеш* гѣре, па да га *вржујеш* Го, па да *џикаеш*, *сѣчеш* сѣс рѣке, *џуриши* сач, и ако *џреш* Др, кад *врзујеш*, тако га *вржеш*, *можеш* да *мѣсиши*, *довѣдеш* гу Ви, да *миџиши* маџиѣ, слѣнце да *сниѣш*, дѣ да *џобѣгнеш*, чѣм гу *џуџиши* кѣсу Су.

136.1.3. Облик 3л. јд.:

кѣ *оће* да *миѣ* рѣке, *однѣсе* цѣло лѣпче, *сиѣма* му да *рѣча*, *цѣлива* се сѣ[с] свѣ Се, док *доће* врѣме, кѣт *се расвѣсиши*, кѣт *се заврџиши* жѣтва, сѣно ти *издѣне* гѣре, да га *наџѣра* да *џреговѣри* Ја, да ми *џе* тѣтка, да гу *одвѣде*, онај чѣла *џгра*, дог *жѣви* – *жѣви* Вр, *кѣј нѣ* се удава, *џде* да *се џорѣди*, *џѣш* док *грѣе* слѣнце, ни *џренѣши* тѣј вѣда Шт, *не може* да *бѣне* грѣда, да те *разбѣре*, ако ти *се сиџе*, кад *наздравује* у ѣме слѣве Бе, *домѣџин* *крѣши* са гѣста, *се наџраџи* постѣља, за дѣшу се *дава*, *сиѣе* се вѣно у чѣшу ДБ, дѣвер *исѣали* пѣшку, *мѣџа* чѣниџу у кућу, да ме *џе* и[з] сѣбе, црѣп *џуџиша* ГБ, да ми *џкне* ѣска, *никој нѣ* гу *кара*, тој ка *џаџе* по тѣбе, *смиѣ* да *се исѣе*, дѣте *џрза* сѣсу Го, *џѣн џмре*, *џѣн се рѣди*, пѣсле гу *издѣља*, да *се замесује* Др, да *не изгѣри* бѣњак, *џѣпе пѣсл’е* се *џуџиша*, *нѣшто знаѣ*, вѣтѣр га *расѣѣра* Ви, *џокрѣе* онај сѣме, *касно сиџица* у планину, да *се жњѣе*, *џѣ вррне*, *рѣџа* кѣњ Су.

136.2. М н о ж и н а

136.2.1. Облик 1л. мн.:

издонесѣмо снопѣве, да *крѣиѣмо* кужлѣве, сѣс рѣшѣто *очиѣиѣмо*, *исѣресѣмо* лѣпо, *изовиѣѣмо* онај зѣлак лѣбац Се, *тѣј џроснѣмо* слѣму, сѣк-*ћемо*, да *узбранѣмо* никѣѣ *џѣѣе*, крѣу да *џродадѣмо*, *изаћѣмо* куд овај мѣс ѣвде Ја, *наџураѣмо* стѣ снопа, *џѣѣвиѣмо* рѣчѣк, *однесѣмо* у двѣр, *дунѣмо* да дѣва вѣтар Вр, *нѣ смо знаѣ* да *џѣѣмо*, да *се сиѣѣѣмо* на пѣт, да га *донесѣмо*, му *џѣѣмо* Шт, *даваѣмо* ракиѣу, *ми изленѣмо* свѣ, *папрѣѣ берѣмо*, *можѣмо* да *се џраѣмо* Бе, *траве берѣмо* да *накрѣиѣмо* крѣве, кѣт *доћѣмо*, тој *џѣѣмо*, *мѣѣѣваѣмо* *џѣѣ*, да *џѣѣѣмо* ДБ, *лѣба* да ги *дадѣмо*, свѣ *се сѣберѣмо*, *однесѣмо* гѣре, *лѣба сиѣѣѣмо*, да *се наѣѣмо* ГБ, *сабирѣмо* сѣно, па *се миѣѣмо*, свѣ *се скуѣиѣмо*, *џѣѣтру* ги *џуџиѣиѣмо*, *њѣ ги наѣдиѣмо* Го, па га *џѣмо*, пѣсле гу *наберѣмо*, *џѣпе се рѣдуѣмо*, *закоѣѣмо* кѣкѣшку, *џураѣмо* турѣѣѣу Др, *однесѣмо* на џѣву, *изѣдѣмо*, *џѣѣмо* да *џѣмо* дрѣн, *мѣѣѣмо* џпѣнке Ви, па *вржѣмо* кѣња, *џѣсѣѣмо* кѣлѣмбоѣ, *пѣсл’е извѣѣмо*, *сабѣѣремо* сѣно Су.

136.2.2. Облик 2л. мн.:

да дође^и на славу, да гризне^и по пу^ту, што треба да ради^и, кэт койа^и рупчи^и, да не *иодиза^и* Се, треба да *о^иини^и*, ченицу да *се^и*, требало да *уз^и*, не сте могле да га *о^ишери^и* Ја, *њи*ве кэ[д] *и^иреби^и*, к^о *о^ии^и* да *се* *укачи^и*, *ја*гње да *зако^ле^и*, па *и^ии^и* у во^ду Вр, да *изд^роби^и* ситно, а за *јед^ење* *има^и*, требало да *и^огледа^и* што је Шт, *ви* *мор^а* да *се* *и^иргне^и*, *ла*ж^е не, да *извин^е*, *а*л *се* *сла*ж^е *д*о^бро Бе, *тр*еба *св*е да *с^ирем^а*, да *слав^и* за *м*ло^го *год^ине*, *исеч^е* ш^ум^ку ДБ, да *у^иали^и* св^еће, *не*мо^ј да *мес^и* на св^етац, *ни* да *јед^е* ГБ, *бир*а^јте *к*о^је *о^ии^и*, *тр*еба да *на^ири^е* у р^ек^у, ако *и^ошег^не^и* *ко*н^оп^че, ако св^ећу *зай^али^и* Го, *с*з *ба*ј^ра^це *ид^е*, *ви* га *ка*ж^е *ч*ек^ет^ало, да *на^ир^аи^и* *ко*кош^ар^ник, па да ги *и^росн^е* Др, што да *ме^и*, и *ви* *с^ирем^а*, да *се* *омрс^и*, за *Ђур*ђ^ев^дан да *ис^иери^и* ст^оку Ви, *с*с *ло*ж^ицу *си^уј^е*, а *зн^и* де да *ид^е*, к^эд *ба^ци^и* ра^бо^ту, ченицу да *свар^и* Су.

136.2.3. Облик 3. лица множине презента

Лингвогеографски положај, са основним комуникацијским правцем долином Лепенца који Сиринић географски најлакше повезује са јужним Косовом, умногоме је утицао на то да се стварањем нових облика после свођења два наставка у 3л. мн. презента на један, сиринићки говор једним делом приближи косовским говорима призренско-јужноморавског типа (Павловић, 1970: 99–100, Младеновић, 2013: 324–330), удаљавајући се од јужнометохијских, северномакедонских и полошких говора сродних призренско-јужноморавским, у којима се у 3л. мн. презента регуларно уопштава основински вокал, а наставак -у после девокализације и консонантизације са вокалом основе гради нови облик типа *н^осив*, *б^ерев*, *б^егав* (Стевановић, 1950: 122–124, Реметић, 1996: 500–501, Младеновић, 2004а: 452–453, Видоески, 1954: 174, 230; 1962: 197). Веза сиринићког говора са говорима у којима се 3л. мн. презента -е и -и факултативно гради додавањем -у на основу са основинским вокалом несумњива је, пошто је у овом говору присутан и такав морфолошки модел. Нешто је слично и са јужнокосовским говором, у коме је – додуше – присутна варијанта са очуваним наставком -у у преосмишљеном наставку -и^у (*и^ди^у*, *о^ие^{ри}у*) (Младеновић, 2013: 324–330).

Различити адстратни слојеви који су учествовали у формирању сиринићког говора, али и локалне сеобе, утицали су на то да се у овом говору уочавају различите тенденције у (пре)обликовању 3л. мн. презента, што доводи до факултативности и напоредног егзистирања два морфолошка модела: а) једног у коме се наставачка морфема додаје на основу са аналошким основинским вокалом и у -е и -и презентској групи, у чему се препознаје јужнометохијски и северномакедонски модел, и б) другог модела у коме се наставачко -у додаје на основу без основинског вокала.

Снага модела б) у сиринићком говору мање је снаге у *-е* него у *-и* презентској групи.

Оно што сиринићки говор удаљава од свих околних говора је неутрализација вокалних секвенци */-ау, -еу/* редуковањем *-у* у неслоготворни елемент */ǃ/*, који снажно делује асимилативно на претходни вокал лабијализујући га и доводећи до супституције са */-о/* што доводи до стварања новог презентског форманта *-оǃ* (*íмоǃ, доǃхоǃ*), непотврђеног у Зл. мн. презенту ни у једном другом ближем и даљем говору. Оваква асимилација омогућена је толерантним односом према вокалским групама у сиринићком говору (*имáа снау, браиǃоо*), затим пасивним изговором */j/* у међувокалском положају, што доводи и до његовог испадања. О значају природе */j/* за судбину наставка *-у* у Зл. мн. презенту интересантно је поређење са јужнокосовским стањем. У јужнокосовском говору уместо сиринићких група */-иу, -еу/* (*нóсиуǃ, бéроуǃ* од *бéреу*) јављају се групе *-ију, -еју* (*нóсију, бéреју*) (Младеновић 2013: 326–330). Пошто је у новом сиринићком форманту *-оǃ* елемент */-о/* довољан диференцијални морфолошки знак којим се Зл. мн. презенту разликује од осталих облика, факултативно испада дифтоншка секвенца као морфолошки ирелевантна (*ће бéго, да јéдо*).

Богатство облика Зл. мн. презенту последица је различитих развојних тенденција у самом сиринићком говору, али и тенденција донетих у Сиринић миграцијама из различитих праваца. Овај закључак се посебно односи на судбину презенту *-е* и *-и* презентске групе.

Факултативност различитих морфолошких типова Зл. мн. презенту опште је обележје сиринићког говора. Нестабиланост има за последицу присуство свих уочених морфолошких типова у свим пунктовима, али и њихову различиту снагу у појединим насељима. Различитост и различита снага појединих морфолошких типова могу се објаснити пореклом становништва појединих насеља, али и локалним сеобама унутар Сиринића и локалним сеобама из околних области – пре свега из Призренског Подгора и јужног Косова. О факултативности наставака у Зл. мн. презенту као илустрација сведоче примери у којима се у непосредном суседству срећу различити морфолошки модели: При рéке *ǃриǃhow* (...) И *ǃриǃхо* па га *миǃо, ѱéро* га у *вóду. Пéро, ѱéро*, оно бéло ка *ћилиǃбар*. И тако пóсле га *диǃно* па да се *шúши* према слúнце. Се, Па *идоǃу* на грóб. Тако за годíну, дванаéс месéца *идо* на грóбэ. Се, Ће ги *ǃромéну*, ће ги *накиǃу*, ће ги *исǃраǃиуǃ*. Се, Љúди *закóльоуǃ* јáгње у тáј тéмељ. *Закóльо* бíло штó, кокóшку. Го. Најчешћа варијантност је у присуству / одсуству дифтоншке секвенце */ǃ/* у новом форманту */-оǃ/* Зл. мн. презенту глагола *-а* и *-е* презентске групе.

С обзиром на то да је судбина облика Зл. мн. презенту условљена презентским основинским вокалом, овај облик разматра се у оквиру трију презентских група: *-а, -е* и *-и*.

136.2.3.1. Облик 3л. мн. презента глагола *-а* презентске групе

Скраћивање финалног вокала – уопштеног наставка *-у* у 3л. мн. презента, довело је до трансформације вокалске групе у дифтоншку секвенцу, у којој неслоготворна компонента /*ǔ*/ асимилативно снажно делује на претходни вокал /*а*/, лабијализујући га до вокалске супституције. Трансформација вокалских секвенци /*-ау*, *-еу*, *-иу*/ у дифтоншке секвенце обележје је, иначе, већег ареала призренско-јужноморавских говора око Сиринића, са – додуше – другачијим резултатом, пошто је у осталим призренско-јужноморавским говорима дифтонг неутрализован у другом правцу – монофтонгизацијом дифтоншке секвенце у /*-ав*, *-ев*- *-ив*/ . Специфична еволуција ових вокалских секвенци у сиринићком говору последица је специфичног лингвогеографског положаја овога говора, који је – налазећи се на Шар-планини – био захваћен заменом /*-л*/ на крају слога неслоготворним /*ǔ*/, које је са претходним вокалом формирало дифтоншку секвенцу (*ǐpǐ́soǔ*, *ǔ́oǔoǔ*, *ǐǐǐoǔ*), такође асимилативно делујући на претходни вокал и лабијализујући га на исти начин као и у 3л. мн. презента²⁶⁰.

У свим сиринићким насељима у 3л. мн. презента *-а* групе изразито доминира тип *вǐкоǔ*, са дериватима овога облика (*вǐkow* / *вǐков* / *вǐко*). У мањем броју примера дифтоншка секвенца је монофтонгизована у билабијални глас /*w*/, у ретким примерима је билабијални фон замењен лабиоденталним /*v*/ . Изостанак обимније замене /*ǔ*/ са /*w*/ односно /*v*/ и еволутиви ток карактеристичан за призренско-јужноморавски ареал треба тражити у особици сиринићког говора да се у групи /вокал + *v*/ сонант изговара пасивније а некада и у потпуности деконсонантизује прелазећи у неслоготворно /*ǔ*/ (Младеновић 2016: 78–79).

Испадање /*ǔ*/ из форманта /*-о-ǔ*/ могуће је, пошто је после супституције основинског вокала, он постао морфолошко обележје 3л. мн.

У примерима типа *осǐǐǐǐǐǐǐǐǐ* / *осǐǐǐǐǐǐǐǐǐǐǐ*, као моделу мале снаге, препознаје се тип карактеристичан за јужнометохијске и косовске говоре.

Богатство факултативних облика презентских група *-е* и *-и* и бројност глагола са 3л. мн. презента које се гради од крње основе на коју се додаје наставак *-у*, утицали су на присуство таквог морфолошког типа у малобројним факултативним потврдама презентске *-а* групе у примерима типа *ǐǐǐǐǐ*.

У лазаричким песмама, у којима се препознају и елементи нетипични за сиринићки говор, присутни су и примери типа *гледǐǐǐǐǐ*.

²⁶⁰ О склоности сиринићког говора ка дифтонгизацији сведочи и факултативна деконсонантизација /*v*/ у примерима типа *оǔǔца*, *оǔǔде*, затим факултативни дифтонгоидни изговор средњих вокала под акцентом (и га *мǐǐǐǐǐǐǐ*, и отǐнеш на *Лейǐǐǐǐǐ*, *ǔǔǐǐǐ* сас *кǔǔла доǔǔǔǔше*, а *ǔǔǔǔǔǔǔ*).

О лабијализацији вокала /*ǔ*, *а*, *е*/ у српским говорима југозападног дела Косова и Метохије в. у Младеновић 2006: 201–221.

а) -о-у:

обр'хоу, ос'т'а'льоу, туј се 'гроу, да чу'воу, да де'льоу дуге, па ће ви'коу, чу'воу се, сламу ди'зоу, уз дубак се ш'уроу, деца ме'шоу, па на'ш'уроу камење, чу'коу теј ручице, ш'уроу дирече, ће уч'коу, што ди'зоу н'ти, кат се иск'доу, изде'льоу платине, нав'и'оу, ви'коу мајстори, туј ку'воу, кат се цр'цоу, и уз'моу, да ме'шоу, да се из'воу, оне ће ри'оу, па шр'льоу, ш'уроу у жарље, гу шр'а'хоу, ш'у'шоу воду, за'гроу ле'кац, уб'ивоу мише, н'ко' ма'ше'воу Се, ш'ероу га по воде, да ш'е'шоу вампире, с'т'а'льоу св'ће, да окр'хоу, нац'шоу, да веч'ероу, кр'цоу кола, н'кој ви'коу, и д'н д'н'с се ба'ш'коу, чу'коу гочеви, 'моу стр'ћу, ш'ру'шоу ђаволи, да се ни'шоу деца, ће ги се ш'о'шоу Ја, да с'т'а'льоу кресе, што ви'коу, да ги шр'е'льоу, ш'е'шоу ги све, што се зб'роу л'уди, и нас да не ч'шоу, стари ви'коу, што за'ш'ороу наше Вр, деца ш'е'шоу врапче, с[с] шикало га ш'е'шоу, ста'лно ви'коу, сал не ш'шоу, зм'је иск'чоу, да не раб'шоу, о'ни се шрр'зоу тамо, ако ме сл'шоу, и ко'шоу, не ги кри'ше'воу, н'и в'нчоу у П'сте, и да ви'коу, да га кри'ше'воу, како шр'чоу, на мене ви'коу, и ш'у'шоу, не ви'коу Бабарцини, ж'енске да ш'е'воу, што се ш'уроу, што се ма'ау кумбаре, рачу'ноу да је здраво, сви ни ви'коу, Вуцини се ви'коу, се чу'коу цел д'н Шт, ка с'к што уб'ивоу, ш'у'шоу, ви'коу да није добро, с'ом'шоу се и вампире, цр'а'коу с[с] зу'бе, тако шр'чоу, крсте'ве му с'т'а'льоу, па ви'коу – м'шоу о'неј обр'че, да не се шр'е'льоу, ш'е'шоу не, не'але да уз'моу, о'уце да чу'воу, се ш'у'шоу плато'и, ће се шр'ез'ивоу Поповић, да се ш'о'а'гоу, о'вце се мр'коу, па'ре се с'т'а'льоу, се ш'у'шоу животи'нке, че'коу да се донесе, шр'езоу ги у ја'рам, ов'ија ће уз'ви'коу, затвору тој де иск'чоу, ле'ба не'моу, не'моу ж'и'то, не'моу браш'њо, то'лко 'моу во'љу, о'ни се до'ш'ероу, га ва'хоу мушкарци, се вра'хоу о'уде, деца се св'а'хоу, чу'воу т'д' за Б'жић, с'ге се вра'хоу, и се ва'льоу у о'ној, Шарко'а'нке 'моу м'лого ло'ше 'очи, и се окр'хоу навамо, мо'жу да те ш'е'шоу, на'ши шр'чоу да имале ору'жје Бе, на пост'елу ш'ос'доу, па'ре се ш'уроу, се ви'коу Некрш'ени д'нови, пу'шке ш'у'цоу, се с'т'а'льоу, 'моу бо'шче, шр'ече'коу, се шр'ероу сват'ови, не ш'у'шоу ко'ла, да ги г'деоу, ма'ше'воу како-кој о'ће, шрскоу ж'енске, ги ш'ароу, не ри'оу, деца се ни'шоу, деца ма'воу кумбаре, ру'чоу на со'ру, да веч'ероу ј'опе, а не ги ш'у'шоу, па је да'воу па'ре ДБ, да шр'ече'коу сват'о'е, да се ра'хоу му'шки, да уз'моу, да се цел'ивоу, у во'т'ник 'гроу, ру'чоу, се цел'ивоу, се ни'шоу, ум'роу л'уди, дар'ови да'воу се, што да раб'шоу, з'вона чу'коу, шр'чоу да пра'гле, па в'нчоу снашу, да чу'коу л'удима ГБ, ов'ија што 'моу, па гу цел'ивоу, ми шр'е'боу тр'еске, ги ви'коу Главин'ови, сви се ба'шоу, да 'гроу самов'иле, ги шр'езоу, чу'воу л'уди, се ни'шоу, ш'у'цоу с'с пу'шке, се ску'воу ко'ске, ако ум'роу, уста ис'у'цоу, да се с'т'а'льоу, да се окр'хоу (: окр'хам), се ма'скироу вуч'ари, ма'ску с'т'а'льоу, 'гроу, г'деоу л'уди, ђаволи шр'о'шоу, н'где шр'чоу, по ж'ене да г'деоу, да ги рас'ш'ероу, канте да лу'шоу, шр'о'шоу по воденице, г'деоу кој ш'то раб'ота, за'ш'ороу воденицу, да не ш'о'шоу, по'сле ма'ше'воу Го, деца 'моу совр'иче, изде'льоу др'во, се с'с'т'а'льоу, ш'е'шоу, че'ш'льоу, што ку'воу ж'ене, девер ми шр'и'гоу о'уце (и шр'и'жоу), по'сле кат ску'воу, ду'воу виришта, да не ш'ероу, ис'ш'ру'шоу др'ва, и ш'е'шоу че'ле, з'равље не'моу, тамо гочоби'е 'моу, уз'моу л'уди, ш'уроу на но'ге, се ш'е'шоу

опанци Др, људи *узимоу*, кумбаре *узимоу*, а крстине се *викоу* у жупу нашу, за оној *викоу*, ако *имоу* да вршиш, *иричоу* људи, ама *не ваљоу* Ви, ги *дочекоу*, де ме *шуроу*, *надизоу* се груде, и *иуцоу*, *ришоу* уз букве, јени *игроу*, *мешоу* све по собе, *нашароу* љџпо, а они друкше *зврхоу* (: заврхам), да *намешхоу* руке (: намешхам), тупкачице што *иуикоу*, *окуйоу се*, от крс *бегоу*, *рабошоу*, *викоу* да утепал'е, *кошоу*, *не се свахоу*, *учукоу* стожер, *викоу* поубаа била, се *чувоу* у кочину Су.

б) -о-ш:

исирисов тај поздер, *ће кошов*, *никој машћевов*, *шуров*, дрва се *изделов*, да га *уиџиов*, па после *мешов* Се, за Прочку *маов* се кумбаре, на улицу и *маов* Ја, па *мешов* Немци Вр, кучиће *иушхов* на вука ДБ, *Игров*, *иёвов*, *вако нашиньов* на глау ГБ, да не *чеков* Го, *ирош'еиов* дџца, *иознавов* се, се *изигров* Др, они *ииншов* људе, *игров*, што не *знајов* ништа, овако *иомавов* Ви, се *иогањов* Су.

в) -о-в:

и р'џп *шуров*, други пут *игров*, *излубов* дрва (: излубам), и га *очуков* Се, *избегавов* људи ДБ, *давов* јајца, Шиптари бићи *давов* ГБ, на Прочку се *мавов* кумбаре. *Мавоф* се; се *имов* људи стари, *мечке обавов* Ви, *иредавов* младу девџеру Су.

г) -о-џ:

уздизо оној, га *окрџхо*, јени *збиро* тамо, па га *чуко*, гу *нашаро*, бџлег* га *гледо*, да *диро* тојџа, ги *даво* све, па *ће те вико*, *исполџго* сви, да *чуво*, *вико* тој, да *ошџеро* чуму, се *врахо* тија људи, кџт се *омешиљаво* џфце, да се *ишџио* Се, да *иродаво* џџвас Ја, они ги *слико*; јени *слико*, јени *баџо* чибук; *ће* ве *иошџио* Шиптари Вр, да *не се сшџио*, кџт се *скушо* пити'е Шт, *вико* дџца, *вико* да је добро, *вико* да немаш, *вико* по нас; јџш ги има, *вико*, млого Го, рачунал'е да не тџјка *игро*, они брго *скашо*, зџца да *ушџио* Др, па се *уврхо* тај јџжа Ви, *никој* *вико* џрда, *вико* што не се раџало, кумџви *нашшаво*, *не даво* Су.

д) -а-в:

саге сви *осшавов* Се, што *знаш*, и *искаш* да ни џзев шињеле, *не даав* ти Вр, *мџшав* ги теј обрџче Бе, и *усисав* мало ДБ, ги *иознавав* по џчи, *машћевов* и они, се *чував* од вџце Го, *имав* *никој* кол'е јагње; *кој* *немав*, ништа; како се *викаш* теј Др, другарице се *ошрошћавов* од нџу, па га *сшакџшав* све (: спакушам) Су.

џ) -џ-у:

јајце *крџку* (: крџкам) Ја, додџлке се *сшрему*, *игру*, се *целиву* сџс нџу ДБ, *искош*у рџпу (: ископам), *сотџне* *игру*, и да *иму* да јеџду, самџвиле *игру*, *чџле* све *иошџду* доле Вр, И *овџ* се плашџу, *бегу* Др.

е) -а-ју:

Два се млада *гледџу* (у лазаричкој песми) Шт.

136.2.3.2. Облик 3л. мн. презента глагола *-е* презентске групе

У *-е* презентској скупини разноврсност основинских вокала аористне основе подстакла је присуство различитих морфолошких типова у 3л. мн. презента.

Уочавају се два морфолошка типа: а) тип са проширењем основинског вокала у 3л. мн., и б) тип са 3л. мн. презента у коме се наставак *-у* додаје на крњу основу. Два принципијелно различита морфолошка модела резултат су сусрета различитих морфолошких типова који су учествовали у формирању сиринићког говора. Модел *јéдоу* (← *јéдеу* ← *јéдеу*), са специфичним сиринићким резултатом, развијен је заједно са околним јужнометохијским и призренско-јужноморавским говорима у Северној Македонији, док је модел *ѝомóгну* подржан јужнокосовским говором и дијалекатским системом уселеника из кучко-васојевићког правца. Тип *ѝомóгну* је, заправо, чување старијег стања.

У свим пунктовима сиринићког говора потврђена су оба морфолошка типа од глагола свих глаголских врста *-е* презентске скупине. Снага појединих типова, међутим, неједнака је у појединим насељима. Тако је тип са проширењем основе знатне присутности у Јажинцу, Берејцу, Горњој Битињи и Вичи; тип *нѝкну*, *ѝомóгну* највеће је снаге у Врбештици, Доњој Битињи и Готовуши, док је нешто мање снаге у односу на претходну скупину насеља у Севцу, Штрпцу, Драјковцу и Сушићу.

У односу на *-а* презентску скупину, испадање дифтоншке компоненте из новог форманта *-о-у* нешто је веће снаге. Већа склоност да се елиминише редувантна компонента у овој скупини подстакнута је присуством морфолошког типа *ѝомóгну*.

а) *-о-у*:

насéчоу прúће, и *уилéѝоу*, óни *јéдоу*, да *жњéјоу*, ако *осѝáноу*, у прóлећ *íдоу*, да *омíјоу* рúке, да *сéчоу*, *вржúјоу* снопóве, кó¹ *мóжоу*, *дéноу* стóгá, ако *срéѝноу* човéка, *ће ѝроѝóјоу*, *вржúјоу*, конóплe *ѝосéјоу*, му *мичúјоу*, пóсле *сéдноу*, óгањ *наклáдоу*, тúј *ѝéчоу*, тúј *грéјоу*, тúја *ѝóјоу*, ручíце се *згрéјоу*, *ѝрфсноу* слáму, *ѝовíјоу* га, *исéчоу*, па ги *учукујоу*, црепуље се *угорúјоу*, *рéкноу* жéне, се *небéроу* трафке, *снојоу* тúј прé¹ђу, да *сѝíјоу*, и *ће увржóу*, *ће¹е бíноу*, *íдоу* да се *омíјоу* Се, да гу *úзоу*, *íдоу* у пóље, *довéдоу* мláду, ако *не¹хоу* да *íдоу*, *ће се извржóу* ж`ене, да *донéсоу*, па *ће узаврíјоу* вóду, *úзоу* колóмбоћ, па *вúчоу*, *ће закóфоу*, *ѝíјоу*, се *извúчоу*, *јéдоу*, да гу *насмéјоу*, кошуљу *обу́чоу*, *вржóу* се, кэт *ѝовоу* (: појем) лазáри, *не¹хоу* ги, *ће úзоу*, *ће снéсоу*, *оѝíноу* увéчер, сáл те *ѝоѝуѝкúјоу*, *ће изгíноу*, кэд га *úзоу*, стáри *кажúјоу*, да се *скíноу*, *зá¹хоу* гу, *ће гу укрáдноу* Ја, пóсле *íдоу* по њíве, нíко¹ *не¹хоу*, *дарúјоу* ме пáре, се *скуѝујоу* јóпе, се *скуѝуоу* тáмо на капиу Вр, док *ѝрáјоу* питí¹е, *úзоу* свí виљушку, óни *úзоу* стáп, се *врагóшоу*, дé *нá¹хоу*, у цркву *ѝóјоу*, *úзоу* кóфе, да ни *дóу*, мíцка дéца *не-зноу*, *íдоу* по четíри, и *кажóу*, *не¹хоу*, не *ѝоѝујоу*, тóј свí *ѝоѝíјоу*, *не¹хоу* и готóо, да *ѝóјоу* пéсме Шт, де *сѝíјоу* óуце,

кѣт *ѵрѣоу*, кѣд *окрѣноу* пѵш'ке, кѣд *не* му *дадоу*, да *јѣдоу* кѣлко гѣд *мѣжоу*, дѣ да *ѵдоу*, што *ѣоу*, тамо да *шијоу*, да *се ѵреобѵчоу*, *сиѣаноу* ма^{ло}, *не-смоу* да *се сѣчоу*, да *не осѣаноу*, да *излѣноу*, што *ће рѣкноу*, *мѣжоу* да ги *ѵомѵзоу* ѣуце, да *се слѣжоу*, да *биноу* слѣжни, да *се свчѵжоу*, *ѵзоу* ви^{но}, *ѣоу* да *биноу* ју^{на}ци, ни^ѣале ни да *сиомѣноу*, да ги *исѣчоу*, *се радѵжоу*, да *ѵоѵасоу*, кѣ[д] да *јѣдоу*, *дѣоу* да тра^{жи}ѵ, *кријоу* од мѣне, кѣ[д] *дѣоу* мѵжи, да *се обѵжоу* да *ѵдоу*, да те *излѣжоу*, дѣте ти га *дадоу*, *ѵѵрѣгноу* ги у ја^{рам}, до сѣдам *ѵасоу*, па *ће заѣоу*, *ѵѣоу* крстанѣше, са^{мо} мѵжи *ѵдоу* Бе, кѣт *се дѣноу*, гу *извѣдоу*, *обѵжоу* по нѣшто, *ѵѣдоу*, *се дѣгноу* сви, *се обѵчоу*, на кѣње *ѵдоу*, у Жѵпу *ће ѵрѣоу*, што *се вржѵжоу*, *ѵдоу* по сѣло, *ѵѣоу* лазарѣчке пѣс^{ме}, *се ру^кѵжоу*, *дадоу* је дарѣве, гу *ѵзоу*, *донѣсоу* два лѣба, па ги *увѣдоу*, да *се омѵжоу*, да *ѵдоу* да лѣгноу, мушкарци *вржѵжоу*, да те *насмѵжоу*, *неѣоу* дѣца, *обѵчоу* што-ти-не, *изнѣсоу* сѣру ДБ, *дѣоу* да *ѵмомгноу*, да *ѵмѣѣшоу*, кѣј улѣгоу, да ме *скиноу*, да ме *ѵревѣдоу*, ни^{ко}ј *вржѵжоу*, да ме *ѵзоу*, сѣто ти *изнѣсоу*, кѣт *кажоу*, *дѣоу*, и *оѣиноу*, кѣд *јѣдоу* лѣба, кѣт *се дѣноу*, пѣ бр^{го} *ѵдоу*, ако *неѣоу*, *не осѣанѵжоу* дѣца, тако га *кажоу*, према Ђурђѣвдѣн *набѣроу*, *не* га *сѣчоу*, *не* *ће осѣаноу*, да ги *ѵријоу*, дѣ *чѵжоу* за цр^{кве} ГБ, *се изнайѵжоу*, *ѵдоу* да бѣроу вид-ви^{ду}, и *обѵчоу*, *ѵѣоу*, ги *дарѵжоу*, му гу *украдоу*, *дѣоу* мајстѣри, па *се обѵчоу*, ѣце *ѵасоу*, да *ѣкажоу* нѣшто, сѣ *не-смоу* (: смѣм), кѣчиѣи *лажоу*, кѣд *ѵдоу*, *ѵобѣгноу*, да *сѣмѣлоу*, снашу *украдноу*, ѣчи да му *исѣсноу*, да *ѵдоу*, *се бѣроу* белѣже, *занѣсоу* гу мајку, *се вржѵжоу*, два^{пут} *сѣчоу*, *обѵчоу* онѣ кѣже, кѣње *сабѣроу*, *мијоу се*, дѣ ти *сиѵжоу* Го, *сиѵжоу* кра^{ве}, *изнѣсоу* кѣла, *однѣсоу* у ѣви^{ву}, *ѵзоу* мѣд^т, *ѵогѣноу* чѣле, а сѣге *не-смоу* (: смѣjem / смѣm; Нѣ-смѣш ни да пѵцаш), *ѵдоу* са^{ми}, му *однѣсоу* вечѣру, пѣсл'е *ѵорѣноу*, кѣ[д] *дѣоу* кѣла, опѵте *се исѣл'ѣшоу*, млади *неѣоу*, кѣд *ѵдоу* за сто^{ку}, у нѣки ла^{дѣ} *вржѣоу*, *навѣзоу* кострѣнке Др, да ул'ѣноу, ѣне сѣ[с] ср^п *жѣѵжоу*, сѣга пѣ *не смѣжоу*, да ул'ѣноу у сѣло, да *крадоу*; кѣд *врѵжоу*, *ѵревријоу* у ка^{цу}; да ни *дадоу*, *не ѵдоу*, *дѣоу* гѣсти, па^{при}ке да *биноу* Ви, да *ѵоѵжоу*, пѣсл'е *јѣдоу*, сви^{ње} *ће за^кѣл'оу*, дру^{ги} *се дѣноу*, *изѣдоу* дѣца, *донѣсоу* бѣњак, *изл'ѣноу* на ул'ѣцу, *дѣоу* у нас, да *ѵасоу*, *омѵжоу* се дѣ би^{ло}, *ѵзоу* тра^{ву}, *оѣсѣжоу* пѣпоу, *ѵзоу* волѣве, *найѵжоу* три пѵт, и да *ѵожѣѵжоу*, дво^{јца} *сѣчоу*, да ме *убѵжоу*, па *бѣроу*, *ѵѣроу*, у пасѣште да *ѵасоу*, *се изнѣсоу* ја^{јца}, тѣј *кажѵжоу*, и *се згрѵжоу*, *за^кѣл'оу* јарѣѣе Су.

б) -о-ш:

а и лѣте *ѵѣроу* у рѣку, сла^{бо} гу *сѣчѣоу*, *ће* га *завѣдоу*, *исѣријѣоу* тѣј, *ће ѵѣчѣоу*, и *осѣаноу*, да *мѵзоу* ѣце, *исѣчѣоу* др^{ва} дуг^{ачка} Се, гр^{не} *ѵринѣсоу* га, дѣ *кладоу* ѣга^њ, *довѣдоу* снашу, ѣоу да гу *извѣдоу*, да *ѵѣроу* рѵке, *ѵдоу* на чѣшму Ја, свѣ да му *оѣѣкѣоу* у^{ста} Шт, му *исѣчѣоу* нѣкте Бе, и јѣпе ги гу *дадоу*, *дајѣоу* ги мѣсо, *дајѣоу* ги па^{су}ль ДБ, *ѵдоу* тамо да *зайѣѵѵѣоу*, да ги *дадоу* да *јѣдоу* ГБ, мѵж'и *вржѵѣоу* снопѣе, *ѵомѣѣоу* га дворѣште, *куѵѵѣоу* ос^{ноу}, *донѣсоу* лѵди слаткѣше Др, *изѣѣоу* лѵди, ка^{ко} *кажѣоу* ѣчи, *обѵчѣоу* онѣј, *врѵѣоу* ја^{ја}, мѣже да *се ѵѣчѣоу* Ви, сѣге *ѵдоу* и матѣре, да *дѣоу*, трѣба да гу *одвѣдоу*, *ѵлачѣоу* дѣца, *ће* ми *дѣоу* Су.

в) -о-в:

и *ѿпринѣсов* на дрво, *однѣсов* ги снаве Се, *увѣдов* гу у кућу Ја, ако *ѿдов* оѿни ДБ, да *бѿинов* бѿлни, *ѿдов* на мирѣње ГБ, ако *знѿјов* да *ѿдов*, *ѿоѿијов* нѣшто, мѣчке *јѣдов*, мал'и *не мѿжов*, *дѿдов* рѣч да гу *ѿзеш* Ви.

г) -о-ѿ:

пѿсле сѿми *ѿдо*, да *сѣјо*, и *однѣсо* сѣме, *сѣно* да *бѣро*, да *улѣно* да *јѣдо* лѣба, кад *нѿкно*, *се уѿлѣшо*, *осѿиано* слѿмке, да *излѣно*, *јѣни ѿрѣсо*, да *ѿијо* мѿжи, па *се дѣно*, што *однѣсо*, и да *мѣљо*, тѣд га *бѣро*, *ѿдо* да *жњѣјо*, *кладо* ѿгањ, га *врѣжо*, *дѿђо* девојке, да *обрѿшо* рѣке, *дѿдо* тѿј воѿду, *мѣѿино* низ воѿду, и да га *исѣчо*, да га *ѿзо*, и му *унѣсо*, *ће* му *расѿшо* зѿби, да *ѿѿо* сабајле, да *не излѣно*, *ѿдо* и мѿжи, што ни *рѣкно* стѿри, де *сѣдно*, сирѿти да *бѿно*, чѣле *излѣно*, и *исѣчо* на трѿ мѣсте Се, *дѿђо* мѿжи, да *однѣсо*да *наклѿдо* ѿгањ Ја, да те *ѿоѿијо* комшиѣе, дѣца *ѿлѿчо*, *ѿдо* у цркви Шт, да *ѿдо* да *кѿсу*, *не* се *ѿодѿгно* ѿѿчи, *дѿјо* сватѿви да ме *ѿзо*ѿ Бе, тѿј *јѣдо*, *сѿијо* снашке, па га *вѿчо*, *сѿк' неђо* ДБ, пѿсле *ѿдо* у Штрпце, да *ѿомѿгно*, и *оѿијно* ГБ, да *сѿиано* свѣ дѣца, да *лѣгно*, *кајсо* да бѿло, да *се слѿжсо*, и *дѿђо* гѿсти, за *ѿњат донѣсо*, да *се обѿчо*, *ѿлѣшо* венчиѣе, тѿј *се увѿкѿјо*, кѿ[д] те *сѿирѣино*, *ѿѿчно* да *кѿну*, тѿја *не* се *јѣдо*, *улѣно* у кућу, млади *ѿђо* да *ѿдо*, да *јѣдо* тѿј, кѿт *се мѿкно*, магарѿѣе *ѿирѣгно*, да *не* ги *дѿђо* Го, мѿжи *јѣдо* посѣбно, да *жњѣјо* ж'ѣне, кѿт *сѿирѿжсо* кѿзе, што се *сѿирѿжсо* ѿѿце, ѿѿце да *јѣдо*, да *ѿзо* мѣд', ги *изѣдо* вѿци, и сѿр *донѣсо*, кад *ѿдо* крѿвшум Др, овѿја *се крѿјо*, *ѿдо* ван да *не* би ги гљѣдѿље лѿѿди, *крѿдо* лѿѿди, мѿжда лѿѿди *знѿјо*, и *ѿдо* понѿгде, да *ѿѿсо* ѿѿце, вѿци *ѿдо* крај планине, тѿмо *ѿдо* мѣчке, пѿсл'е *дѿђо* Ви, *дѿино* се л'ѿди, *оѿијно* ујѿтру, *ѿзо*, *ѿдо* свѿ сватѿви, па га *ѿокѿсно*, у ѿр *сѿијо*, л'исѿце *ул'ѣно*, *извѿчо* кокѿшке, морѿл'е да *дѿђо* Су.

д) -е-ѿ:

бѣреѿ сѣно Су.

ђ) -е-в:

издѣнев навѿльце, ѿган' *наклѿде'в* Се, да ни *ѿzew* шињѣле Вр, чѣшма де *ѿије'в* краве воѿду Го, тѿј што *кајж'ев* самовѿле; кѿ[д] *донѣсев* Др, нѣшто да *ѿресѣчев*; ако *кајже'в*, да ми *дѿде'в* режѿски нѿгде да радим Су.

е) -е-в:

и *закѿвев* сѿс баскију Се.

ж) -ѿ-у:

да ми *ѿомѿгну*, бањак га *ѿѿјо*, и бѣлек *ѿзу*, да га *ѿродѿду*, да ги *ѿирѣгну*, *мѣѿишу*, и *улѣну* у двѿр, ѿѿни гу *ѿзу*, ги *ѿозѿву*, да *бѿну*, свѣ док *оѿијдну*, увѣчер *дѿђу*, ѿне *се омѿју*, *замѣсѿју*, што ги *дѿду*, *ће сѿију* зајѣно кнѿћи, из рѿда кѿд гу *ѿзу*, и гѿре кад *оѿијдну* Се, *ѿду* на Брезовѿцу, гаврѿни кѿд *гѿчу*, кѿпе *сашију*, стѿри *осѿиану* дѿма, лѿѿди лѿѿде *ѿѿѿѿју*, да *не баѿишију* Ја, да *заѿру* сѣло, *улѣну* у трѿмку сѿме, сѿме *улѣну*, сѿмпур *ѿзу*, тај-мѣѿо га *однѣсу*, *ѿду* мѿжи, траѿве да *расѿишу*, стѿро *обѿчу*, *бѣру* чѿбук, ујѿтру се *оѿѣру* судѿви, *ѿду* гѿре дѣ црква, побрѿго да *се најѣду*, и да ѿму да *јѣду*, се *мѿкно* јѿжа, пѣрља *се зѿву*, и

даду ми дар, кад да-ме-узу Вр, и мене да ме *йобиу*, глау ће ти *разбиу*, па тамо се *смију* (: сміјем), да *йиу* сви; после слену у Росуље; сви *иду* код маме и кодэ тате Шт, Крстанини тамо *се зову*, кад *оишину* тамо, да ни *йокажу*, сви да *оишину* у цркву, *не могу* да се договору; *узу* паре, отвору врата и *улену*, и се *йомузу*, ти се *смију* сѣга Бе, толико се дрвѣта *донѣсу*, рѣчек да је *донесу*, кад гу *скину*, *йривѣду* дѣте, гу *увѣду* у кућу, гу *свѣду* доле, је *даду* да премѣша, да ме *йиражу*, ал *ће* ме *даду*, *йозову* свѣ своје, *дођу* да гу *узу*, *зайреију*, *донѣсу* па купимо, и *оишину*, *йрођу* две недеље, да *се обрѣшу*, гу *украду* снашу ДБ, трѳја да *сѣдну*, *накладу* огѣн, и да *оишину*, гу *увѣду* ГБ, *бѳду* људи, га *заврѣжу*, *донѣсу* ни, бѳже гу *уришину*, сѣс коње да *иду*, почно да *куну* Го, *куйу* кукуруз, са секиру *сѣчу*, волѳе *йирѣгну*, тѣд *никну*, кад *оишину* гѳре, *йонѣсу* и сврло, се *кажу* пенцѣри, *виришта* се *кажу*, крстонѳше ги *кажу* Др, и трѣе *изађу*, па му *донесу*, да ми *даду* Ви, да *изѣду*, да *йиражу*, па да *донѣсу*, *найију* се (: пѳјоу), га *найију*, да да *йоиију*, да се *йучу* грѣде, да *изѣду* Су.

136.2.3.3. Облик 3л. мн. презента глагола *-и* презентске групе

И у овој презентској групи, како је и у групи *-е*, сусреле су се две тенденције: а) 3л. мн. презента са уопштеним наставком *-у* који се додаје на крњу основу, и б) продор основинског вокала *-и* у 3л. мн. презента, са редуковањем наставка *-у* у дифтоншку секвенцу /*й/*, која се у малобројним примерима консонантизује. Доминација 3л. мн. презента типа *виду* омогућена је чињеницом да је претходни морфолошки тип у *-и* презентској групи био грађен додавањем наставка на крњу основу. За овакво стање од значаја је слична ситуација у оближњем јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 329–330).

У овом морфолошком типу, иако се дифтоншка компонента релативно добро чува, бројнији су примери са консонантизацијом у односу на 3л. мн. презента *-а* и *-е* презентске групе – и то пре свега развијањем билабијалног /*w/*.

Малобројни примери с формантом /-о-*й/* у *-и* презентској групи резултат су опште динамике унутар морфолошких типова 3л. мн. презента. Они само сведоче да у сиринићком говору у 3л. мн. презента, иако се уочавају основне законитости у дистрибуцији основа, стање није стабилисано, па то доводи и до формирања неочекиваних облика. Некада су они подржани и присуством основинског /-е-/ у аористној основи, како је код глагола *видим* : *видѣла*:

Оба морфолошка типа 3л. мн. презента заступљена су у свим пунктовима сиринићког говора. Морфолошки тип *зговѳру* доминира у свим насељима, осим у Сушићу, у коме је знатно веће снаге тип са проширењем основе. Тип *зговѳру* најзаступљенији је у Врбѣштици, Штрпцу, Берејцу, Горњој Битињи, Драјковцу и Вичи, док је продор основинског вокала нешто већи у Севцу, Јажинцу, Доњој Битињи и Готовуши.

Обимнијим ширењем основинског вокала у 3л. мн. презента *-и* презентске групе, говор Сушића приближава се јужнометохијском подгорском говору, са којим је у лингвогеографском контакту. Потпуне интеграције нема, пошто је дифтоншка секвенца као сиринићка црта и даље заступљена у највећем броју примера. Чињеница, међутим, да ни потврде типа *gásuw* нису ретке, сведочи о тенденцији приближавања јужнометохијском типу. Такав тип, међутим, забележен је малим број примера (*сїаів*).

а) *-ø-у*:

їромѣну снашу, у лѣпу промѣну гу *їромѣну*, и *їуру*, кѣт се *ошѣшу*, се *наїуну* подѣви, *усоїѣну* га, сїтно *зарѣвњу*, га *їуру*, тѣј *очїсїу*, и *їуру* лѣк сламу, *нарѣду*, жѣне се *скѣу*, *їе їуру*, кѣт *сѣду*, *їушїу* вѣду, тѣмо *зѣору*, да ме *зговѣру*, тѣга *їуру*, и *їуру* тѣјка, за Бѣжић *кѣу* коштань, и *їосѣду* дѣца, да се *јѣгњу* ѳфце, *нѣсу* кѣј што ѳїе, да *осїру* на Ђурђѣвдѣн, и се *крму*, дѣ *жїву*, *гѣсу* жарље, кѣт *сїѣзу*, ўши кѣд *бѣлу*, њѣга га *кїшѣ*, не *їрѣжу* млѣго, *излѣзу*, пїту *грѣду*, *учїну* зѣкон, *клѣшѣ* се, *їуру* мртѣака, тѣј *нѣшу*, *наїуну* кѣј ѳѣѣ да се *їрѣју* вучѣри, и погѣчу *кршу*, *брѣју* свѣїе, док *гнѣју*, *їе наїрѣју* от прѣїе, мѣглу да *наїуду* Се, јѣжа се *їрѣву* овако, па *їуру*, се *нарѣду* свї, *узѣкѣлу* свї, *їѣшїѣду*, тѣј *накїшѣ* га, *онѣду*, кѣт се *скѣу* дѣца, се *наїрѣју* сѣмо вѣда, се *чѣду*, да ти *изѣду*, да се *їромѣну*, *врїшѣ* га, *зѣору* кѣд їма, па му *сїѣву*, у шкѣлу *слѣву*, чаўшу *їуру*, ластавїце *долѣзу*, се *їлѣшу*, *скѣу* смрѣке, *налѣжу*, да се *накрму* ѳфце, свї *їуру*, да *онѣду*, измиїу сѣбе се *онѣду* Ја, могѣле да *жїву*, *зѣору* по њїно, *їуру* жарље, ѳне се *задѣшу*, снопѣви се *їуру*, да *нѣ* се *ушїѣу*, ѳни *зѣѣду*, *врїшу*, *зѣору* по њїно, се *очїсїу* свѣ, да *накрму* стѣку, и се *сѣсїѣју*, да не *їушїшѣ*, воїнїци *їрчѣ*, а *їрїшѣ*, да се *їушїшѣ*, вѣду *нѣсу* сѣс њї Вр, да ме *зговѣру*, ѣл *онѣду* свї, да ни *рѣду*, код нас гу *сламу*, дѣца *їїшїшѣ*, ѳни *вѣлу* тѣј, не *вѣлу* тѣј гѣсто, тѣмо *сламу* тѣ, да не *мрсѣ*, *сѣду* гѣре, ѳни се *ѣкѣу*, и се *крсїшѣ*, пѣсле се *измѣкру*, *мѣкру* свѣ лѣде, свѣ док се *врѣшѣ*, до у цркѣу се *мѣкру*, и се *врѣшѣ* у цркѣу, кѣлко се *зѣдрѣжу*, вѣка не *вѣду*, кѣже му *сѣду*, гѣсти да је *улѣзу*, видѣле и *їрѣју*, до Велигдѣн се *ж'ѣну*, дѣца се *лѣшѣ*, па *измѣру* га, тѣмо *ѣбелѣжу*, па дрѣва не *гѣру* Шт, и рукајце се *ѣмѣкру*, да *жїву* лѣпо, *наїрѣју* се лѣсе, се *їромѣну*, лѣсе се *їѣмѣру*, ѣдѣмпѣта се *їѣјѣву*, да ни *зѣзу*, кѣт се *сїушїшѣ*, да *нѣсу* ѣруїе, *зѣору*, *їуру* прѣзѣ прѣсте, му *онѣду*, кѣт *їушїшѣ*, га *вѣду*, те *бѣлу* плѣїи, не *лїчу* на тѣј дрѣво, тѣј *жїву*, гу *урѣчу*, му *зѣчїну*, кѣд *гѣсу* жарље, маїїје те *зѣкѣчу*, ти ги *мїчу*, и да се *наїшїјѣну*, па *зѣѣду* да *їрѣју*, па *мїслѣ*, да се *вѣду*, умѣле да *жїву*, *кѣду* не сѣс лѣтїке, кумбѣре се, ѣаци *нѣсу* књїге, *мѣлу* Бѣга, *накїшѣ* здравїцу, *дрѣжу* вѣрата, кѣт *їлѣшѣ*, кѣд *онѣду*, ўзу пѣре, *ѣшѣвѣру* вѣрата, *искршѣ* погѣчу, и да се *изѣѣсу*, ж'ѣне *чїну* ж'їто, *зѣшѣвѣру* тѣј, се *скѣу* на слїву, да не *їлѣшу* Бе, у цркѣу га *нѣсу*, *зѣчїну* крѣве, *мѣлу* Бѣга, ги *крѣшѣ*, *онѣду*, кумбѣре се *наїрѣју*, га *нѣсу* до рѣпе, *долѣзу* родњїна, ми *рѣду* дѣца, *їровѣду* гѣдїне, да ме *зговѣру*, *вѣздѣн* *сѣду*, и ги *исїрѣшѣ*, *їрїму* ги лѣпо, *скршѣ* лѣба, *дрѣжу* вѣрата, *їрѣжу* пѣре, кѣд ги *їушїшѣ*, кѣд гу *сїѣву*, гу *накїшѣ*, и *вѣду* гу на *вѣду*, *нѣсу* бѣкале, *вѣсѣлу* се, *крсїшѣ* дѣте, *їѣсїшѣ* сѣдам недѣље, *накрму* крѣве, *мѣлу* Бѣга, *їѣлу* гѣлем ѳгѣњ

ДБ, па да *ила̄иу*, *долáзу* и друга родбина, гочѣви *сѣду* још, *се договóру*, свáдбу *и́ра̄ју*, га *оси́áву* гóре, да се *ра́ду* њíве, *но́су* материјáл, *и́ра̄ву*, да не *наи́уду*, па *но́ћу* гóре, да те *вóду*, цѣле Пóсте *мр́су*, сáга не *ра́ду*, *и́уру* штогóдэр, сви *слáву* ГБ, *но́су* петли́че, *се ску́иу* сви́, кравајчи́ће *мѣсу*, *измѣру* кóлко трѣба, *наи́ра̄ву* мýжи, *збóру* за њи́, се *иоси́áву* каме́њи, *наи́ра̄ву* кори́то, *ошвóру*, дѣца *и́ра̄ју* кумбáре, *зайáлу* на ули́цу, да *но́су* ја́јца, па *и́ромену* се, ма́раму је *си́áју*, двóјца *довáиу*, да гу *но́су*, кэд *и́роóду*, трѣба да *ћу́иу*, да гу *гáду* тýј цр́кву, да *онóду*, *и́уру* по њíве, *се сýшу*, се *зайáлу* кумбáре, да не *ила̄шу* нáс, бóжем óне *долáзу*, мóра да *иодѣлу*, па гу *káчу* Го, да је *збóру*, да *ошѣру* чѣле (: отѣрим), на л'еко́ве *живу*, ти се *наи́у*ну нóге, га *укисѣлу*, *и́уру* дáске, *наи́ра̄ву* лýди, тóкму *наи́ра̄ју*, и тóј *си́áву*, *збóру* пред њи́, *и́ра̄жу* га, *и́óју* крáве, ги *ра́ну*, крáве *сѣду* у штáлу, *изгýбу* ги се, фни *се иодѣлу*, и овѣј *се ила̄шу*, младина *не и́амиу*, *кýиу* тóј, кэт *се ми́чу* о́ўце, *се сýшу*, *гóру* тóј, *но́су* пóклон цр́кве, óни тáмо *сѣду*, нека *кýиу* што óћу, кóј ги *на́учу*, кэт *се ојáгњу*, и *си́áву* на срѣде Др, што *др́жу*, трѣба да се *ра́ну*, и *у́фни и́ра̄ву* штѣту, *корис́иу* сви́, *долáзу* л'úди у тýј цр́кву, почѣл'е да ги *и́áлу*, кэд *омѣсу* лýди, да *омѣсу* нѣшто, кáко се *слóжу*, *но́су* по нѣшто, да *се очис́иу*, да ме *и́ушиу*, а *долáзу* л'úди, згáде да *и́ра̄ју*, да ми *зайáлу* кýћу, тáко му *сѣду*, не *и́ра̄ју* штѣту, кэд га *увáиу*, трí колáча се *мѣсу*, де *гáзу* лýди, пóсл'е *довáиу*, па ги *но́су*, па ги *и́уру* Ви, нагóре гу *угáсу*, дѣ *се ску́иу* по ули́це, пáре *си́áју* у пítу, свѣци *ула́зу* у кýћу, кэд *бóлу* úши, *и́ола́зу* сватóви, *бóлу* л'ѣђа, *ки́иу* млади́е девојке, да *се ошрóсиу* од нý, *долáзу* свѣкар и дѣвер, *кр́шу* ги лѣба, *извóду* шáле, једи́но ако *ошси́уиу*, *си́иу* се грýде, *долáзу* да *кýиу*, га *цѣду* у цáкче, óне *дáву* Су.

б) -и-ў:

ће иси́ѣриу гóре, *загáдиу* от прýће, *сѣдиу*, *на́учиу* се, *наи́ра̄иу* вла́чку, и да *завлáчиу*, што се *др́жиу*, крáве да *водиу*, да се *и́рѣбиу* њíве, кэт *се ску́иу*, се *кóсиу*, *наи́ра̄иу* барени́цу, па се *и́уриу*, *ће* те *усошóниу*, *видиу* лýде, га *завлáчиу*, óне *се и́ош́иу*, и *одврáиу* вóду, цвѣ́ће *уи́рчиу*, да *омѣсиу*, *и́уриу* покрóвац, платíне *рѣдиу*, дѣ да *ула́зиу* о́фце, да ги *живиу*, да се *ојáгњиу* óвце, *и́ра̄жиу* да нáђо, *искр́иу* лѣба, тѣ *ће ми́чиу*, кóму *гáсиу*, *но́сиу* дóма Се, у пóље да *ра́диу*, ми *квáчиу*, *ће но́сиу*, кэд *онóдиу* дѣца, га *онóдиу*, л'ѣба *мѣсиу* Ја, да се *и́уши́иу* трѣба, *ошвóриу* врата Вр, *др́жиу* крошњу, да ми *црвѣниу* лýтике, лýди *мѣсиу*, требáле да *иоси́иу*, кэт *се врáи́иу* ис цр́кве, унúци *но́сиу*, *чíниу* обичáи попóви Шт, да не *и́уши́иу*, око кýће дѣ *ми́слиу*, *слáвиу* слáву Света-Пѣтку Бе, *извóдиу* смѣшке, да *ура́диу*, *наи́ра̄иу* снáшку, *ће* ми *скр́иу*, *ће се сирѣмиу* мýжи, *наи́ра̄иу* вучáри, сви *се и́ош́кадиу*, да *кýиу*, и *ће фр́лиу* ДБ, па *ми́риу* се, *сѣдиу*, не *ће* ме *но́сиу*, да ме *но́сиу* ГБ, трѣба да се *мáси́иу* ја́ја, и тóј је *си́áвиу*, *се ску́иу* дѣца, да ме *си́áсиу*, да *вр́иу*, *кóсиу* мýжи, *наи́ра̄иу* мајстóри Го, и тáко га *но́сиу*, нí да *сѣдиу* под њѣга, да ги *др́жиу*, дѣца не *ра́диу*, да *кýиу* Др, *се ску́иу* тѣј сѣстре, гóсти *ску́иу* се, *скр́иу* тýј власи́у, јѣни *чíниу* муáбет, *и́уриу* на вери́гу, *и́уриу* она́ј пѣпоў, и *ра́диу* лýди, *и́овлáчиу*, *се омóкриу* нóге, *увр́и́иу* мýжи прýће, *кóсиу*, *долáзиу* да помóгно, дѣца *се ску́иу*, *угф́и́виу* пítу, *смрл'иу*, *наи́ра̄виу* нишáл'у Су.

в) -и-w:

и *наїраиw*, мора да *сїраиw*, напре да *їражиw* Се, *се крсїиw*, *се боиw*, *зговориw* гу, *наїраиw* свадбу, *ће ѿоїариw*, *носиw* увечер, *месиw* кóлч, *врїиw* виришта, *ће се одвоиw*, тé што *квачиw*, да *н'осиw* Ја, па *їазиw*, војника да *качиw* Вр, *не му їроодиw* красте Шт, *їраиw* тé мађије, да *омањиw*, да *їраиw* свадбу, да ме *осїаиw*, па *сїаиw* на коњаДБ, *осїаиw* на врата, *їоделиw* после, они *се губиw*, *жиїиw* при нас, они *волиw* колóмбоћ, *наїраиw* и власије, чвóр *осїаиw* на дрво, даске се *їосїаиw*, они *се губиw*, и *вршиw* Го, де *држ'иw* стоку Др, како *ће се љуїиw*, *се вол'иw* момак и девóјка, *ће вршиw* у авл'їу Ви, сэл се *белиw* црф^вци, да га *зайаїиw*, да ни *наїраиw* кућу, *заградиw* што трéба, па *їуриw* косу, *оїериw* ги óвце, ги *зайвориw* чобани, *извариw*, *їоїариw* жéне, па ги *наїуниw*, га *осїаиw* у цакче, му *загориw*, дéца *се воїиw*, *їоїарусиw* га, тóј слау *држиw*, *седиw*, *мезиw*, овако *їрекрсїиw*, сэс вино га *гасиw*, тафче *наїраиw*, жéне *їочисїиw*, *скуїиw* се да *їоїиw* олоó, *свириw* ку^т цркве Су.

г) -и-в:

носив тамо тога вука, кэд *завришив* ДБ, и дéца да се *држив* ГБ, ги *сїаив* јарам, нéгде га *сїаив* и чував, се *сїаив* марáme Го, от стране *сїаив* даске, *носив* људи шéћер Су.

д) -о-ў:

сéдоу гóре, да *се оручоу* Се, млади *не видоу* Ја, да *видоу* Шт, по планине *видоу* мóжи Др, óвце *блэјоу* Ви.

ђ) -о-w:

мэсов кóлч ДБ.

ђ) -о-в:

да нé ги *видов* л'уди Ви.

е) -о-ø:

коласто га *наїрајо*, да *држо* она' стóжар, и они *ће ирчо* Се, не мога́ле да *се лéчо*, како *ће се лéчо* Вр, да *се лéчо* Бе.

ж) -ø-е:

се *накиїе* лéе, *сакуїе* се вучари ДБ.

У ретким примерима с наставком -е препознаје се утицај стандардног језика.

136.3. Употреба презента

Основна служба презента²⁶¹ у систему темпоралних форми сиринићког говора јесте обележавање радњи чије се време вршења поклапа са моментом говорења. Осим као индикативно употребљен, презент је у говору Сиринића бележен и у релативској служби, када, као временски транспонован, има

²⁶¹ О употреби презента у сиринићком говору в. у Младеновић – Вељовић 2017.

функцију обележавања прошлих или будућих дејстава. На овом месту наводи се део расположивог материјала о релативној употреби презента.

Јѐн пѐт сѐм имаа мѐку с јѐну мѐчку. Сѐм бија за дрва сѐс кѐпња. И да *се среи́немо* у шѐму. А јѐно јѐско путѐче бѐло ѓт тѐлко, ка стѐза, колко-кѐњ да ѓде. И, ја *ѓдем*, а онај кѐњ осетија мѐчку и *чѓни* на нѐс: Прррр, прррр! И ја приђо напре, прет кѐња, довати га за ѓглоу. Ка да *видим* – на^т трапче мѐло, ѓно мѐчка з две мѐли мечѓти тѐјке. А јѐно изнат пѐт мѓче, јѐно испот пѐт. А и онај мѓчка се успрѐјла на пѐт креј мѓне. Ја да *окрѓнем* нават кѐња – тѓсан пѐт, *не мѐгу да се врати́им*. А напре – *не-сѓем*. Па сѐм чекаа док узѓла тѐј доѓњо мѓче испот пѐт што бѐло. А мѐло бѐло, па сѐл га *ћушка* на нѓге оѓако. И док ме прѐјѓе. И ја предѓжи. Вр, И баба знала колко ѓфце трѓба да пушту млѓко. Ё, сѓга, и ми смо знале. Али па ће закаснѓмо у биоскоп, а морѐло да се поштује млѓго баба и дѓда. И ми *сиѓѓемо* у чѓмку дѓ музѓмо, *сиѓѓемо* вѓду. И на брзѓну сѐмо *обели́мо* млѓко. Мѐло *ѓомузѓмо* и *осѓѓаноу* ѓѓце немужѓне. И баба *не мѐже да* га *усѓри* никако. *Вѓка* – маћѓе, тамо, вѓмо! Док нѓ не уватила. „Ёве немужѓна ѓѓца, ѓве немужѓна ѓѓца!“ Бе, А ѓѓтац му *каже* – четѓри товѓра жѓто, четѓристѓтѓн кѓла жѓто да му дѓнѓсе, и четѓрес динара пѓре. И ѓѓн нѓ две нѓ три – *изѓди* пѓре и *даде* мојѓму ѓѓцу Стојѓну. Ја тѓму Шиптару му *викам*, мѓл’и брѓ јѓш, жѓми здрављѓ: „Н’ѓ-сѓемш тѓ пѓре да му даш Дал’ѓп!“; А мојѓму ѓѓцу *вѓка* Шиптар: „Штѓ ћу, брѓ, Стојѓне? Пѓре – вѓка – тѓ узѓ.“; А ка за јѓш јѓн мѓсѓц *имамо* жѓто да умел’ѓмо. Тѐј врѓме, мѓл’и, брѓ, нѓ сѓм бија за у вѓјску, нѓти нѓшта, штѓ-знѓм, секиру *не ѓмем* ни *да исѓруѓим* дрва за у ѓѓгѓњ, тѓ па у планину да *ѓдем*. Су, Вѓка: „Дѓђо до јѓне чѓшме. И, одѓмпѓта, појавѓше се. *Видим да не мѐгу да ѓобѓгнем* нават^т. ѓни ме видѓше“. Бе, Имаа обѓчај ѓѓако: *ѓѓѓне* кѓј ће да ѓре, и *ѓѓѓне* сѓс ѓѓга снава ли, ћѓрка ли. И *однѓсо* сѓме. Али по ѓѓ *ѓѓѓне* јѓпѓ снава ли, ћѓрка, *однѓсе* цѓло лѓпче. И блѓг ѓриз^с *сѓѓри*. И гѓре *однѓсе* на ѓѓву, а *врѓже* сѓс црвѓно кѓнче. И тѓј кѓнче га *ѓѓѓри* на рѓгѓве волоѓма. Тѓј црвѓно кѓнче ги *заврѓже*. И од онѓј цѓло лѓпче ѓѓѓма волоѓам ги *скрѓши*, понапре ѓѓма ги *даде*. Па пѓслѓк ѓни *јѓдоу* лѓба. Ё, тѓ бѐло. Се, А чѓвоѓ се: кѓј *мѓже* нѓси одмѓ у појѓту. У појѓту *нѓси*, *ѓѓѓра*. А *кѓне мѓже*, па крѓтѓне *ѓраи*. Крѓтѓне. Ги *слѓга*, *слѓга* крѓтѓне на четѓри стране. Јѓн ѓтѓд, јѓн одѓвѓд; јѓн, ѓѓако, јѓн тако. Сѓвѓ тако до сѓдам, ѓсам гѓре снѓпа да излѓно на вр. И пѓсле *ѓокрѓе* ги сѓс траѓу. *Пожњѓе* тѓја и *ѓѓѓси* и *ѓѓѓри* ѓзгѓр траѓу. Немѓло тѓд ка сѓге најлѓн. Тако бѐло. Се, Гѓмна смо спрѓмѓле ѓѓако: *Изѓнесѓмо* снѓпѓве сѓс волѓве, сѓс краѓе *изѓнесѓмо* – па јѓн мѓж и жѓна сѓс ѓѓга *ѓде*. И *очѓѓѓмо* гѓмно, а гѓмно ^{ѓе}: стѓжар на гѓмно, на срѓде стѓжар упрѓен. И тѓјка кѓј *ѓма* кѓњѓ, сѓ друкѓше нѓ мѓгѓло. Се, *Клѓѓа се*. Тако *се клѓѓа*: сѓдне кѓсач и ѓзе онѓј кѓсу и *ѓѓѓри* гу на колѓно ѓвде. И *ѓѓѓри* наковѓљу, у зѓвњу *учѓка* и онѓј кѓсу гу *дрѓжи* на наковѓљу. И сѓс чѓкић *ѓдри* на тѓј наковѓљу, на кѓсу. И тѓј сѓтно, сѓтно, сѓтно да бѓне. Се, Мѓѓ мајка ги све збирѓла. ѓна, *излѓне* чѓлка. Тѓд трѓрмке, немѓле кошнѓце, него трѓрмке ѓд^с, ѓт паутѓјно напреѓно. И онѓј, кѓд ^{ѓе} лѓто, слѓнце, *изѓђе*. И мѓѓ мајка *ѓзе* јѓ^тну траѓу, матѓчѓјна се

звала. И *покропи* ту^ј трмку, празну сас шећер. Благо. И она *изађе*. И она^ј чела *игра, игра*, а моја мајка ги *поје*: „Сэбирај-се, мацо! Мат, мат, мат, мат, мат!“ И оне све око њу, око њу. И *улену* у трмку саме. Саме *улену* у тамку. Ђ, после ги *ситаи* нигде на никоје дрво, нешто и... До увечер. Увечер ги *узе*. Вр, Се жн'е'ало сэ [с] сррп. Срп направен је да жн'еш. И онда *поврржеи*... *Увајши* овако и *жн'еш*. *Мџиаш* тако. *Наираши* рукоће. И после, кэт се осуши, *иуриши* у снопове. Сноп *наираши*. Вр, Па дџвер сэ[с] снашу, деверица, младожења исто. И кэд гу *скину*, тујка *приведу* неко мало дџте, па она му *даде* накоњчиће. И га *пољуби*. И после *мџиша*. Те даде свекрва сито. У сито ченица, па *мџиша*. Па после *крши* кравајче. Тако се викало. И *крши* над снашу кравајче. Тај народ *се граби* да *узе*. Сваки *оће* тај лџба. После гу *уведу* у кућу. И у кућу је *даду да премџша* манцу. И свекрва *сџдне*, и гу *накишу* свекрву. А снаша *мора да гу раскиши*. Је *ситаву* лутике, је *ситаву* црепњарке око главе. Тако било. ДБ,Тој се врילו у пџпоу, у цџџ. У цџџ *се побари, се врше*. И оно *омекне*. И *изџикаемо*. Па ондак кэт *се изџикае* платно, јопе у цџџ, па у р'џку, па на слунце. После је добро. Вр.

АОРИСТ

137. Сиринићки говор припада већем ареалу у коме су аорист и имперфекат видски јасно раздвојени. Везивање свршеног глаголског вида за аорист односно несвршеног за имперфекат последица је морфолошког приближавања и једначења множинских облика ова два претерита.

У овој зони аорист се гради од свршених, имперфекат од несвршених глагола. Везивање аориста за перфективне глаголе карактерише не само оближње говоре призренско-јужноморавског и северношарпланинског типа, већ и све говоре призренско-тимочке дијалекатске области (Белић 1905: 356), а упрошћавање морфолошких односа у простим претеритима захватило је и оближње косовско-ресавске говора у севернијим деловима Косовске и Метохијске котлине (Букумирић 2003: 260).

И у сиринићком говору уочава се експанзија наставка *-о* на рачун *-е(х)* у глаголима шесте врсте с односом основа *-е* : *-е* и глаголима седме врсте с односом основа *-и* : *-е*. Овакав продор подржан је системом облика аориста глагола прве врсте, па се тако формира морфолошка диференцираја 1л. јд. на *-о* и 2/3л. јд. на *-е*. Новоформирани наставак *-о* интегрише се у множинске наставке *-осмо, осџе, -оше*. Од осталих скупина глагола после испадања *-х* из 1л. јд. опстаје облички синкретизам у једнини. Оваква експанзија *-о* карактеристична је за јужнометхијску зону, али и суседни сретечки говор. У граничном јужнокосовском говору продор продора *-о* у *-е(х)* остварује се само делимично, пошто се од глагола седме врсте с односом основа *-и* : *-е* јављају претежно облици типа *оглџдне*, док је продор *-о* факултативан (Младеновић 2013: 335). Стабилизација новог наставка *-о* у наведеним глаголским скупинама у сиринићком говору поспешена је и стабилизацијом пенултимског

ритамског акцента, тако да место акцента – како је у јужнокосовском говору – није диференцијално средство за разликовање 1л. јд. од 2/3л. јд.

Ближа веза са метохијско-косовском дијалекатском зоном и пристизање становништва из области у којима је стабилисано *-(о)смо, -(о)сиће* у мн. из сиринићког говора практично су истисли наставак *-мо*. Стабилизација наставка 1л. мн. и 2л. мн. простих претерита с елементом */-с-/* уклопила је сиринићки говор у метохијско-косовско-сиринићки ареал, који се наслања на метохијско-косовске говоре косовско-ресавског типа²⁶².

Облици 1л. мн. аориста у актуелном дијалекатском систему и текстовима лазаричких песама указују на два морфолошка система. У лазаричким песмама доминирају у 1л. мн. облици на *-мо*, у савременом стању облици на *-смо*, док су они на *-мо* изузетно ретки. Оваква разлика може говорити о старијем и новијем слоју у сиринићком говору, али и о евентуалном позајмљивању фолклорног материјала.

У лазаричким песмама: *за'ено седóмо, везóмо, низóмо, најiкáмо* све што трéба; *пéкљу илeйóмо; мi у шúму улегóмо; срейióмо се; Мi оздóла доћóмо, / Свекрву ти видóмо Се*.

Синкретизам наставака 1л. мн. и 2л. мн. аориста и имперфекта у говорима ареала коме припада сиринићки говор, доводи и до морфолошког преосмишљавања у 3л. мн. простих претерита са различитим резултатима²⁶³. Оно што је карактеристично за сиринићки говор је знатна стабилност наставка *-ше* у 3л. мн. аориста, уз слабе трагове продора имперфекатског *-у*. Са друге стране, у 3л. мн. имперфекта знатан је продор аористног *-ше*, тако да се у сиринићком говору практично равноправно јављају два наставка у 3л. мн. имперфекта: *-у* и *-ше*. Иако су наставци за грађење 3л. мн. имперфекта у сиринићком и јужнокосовском говору²⁶⁴ различити, нема сумње због елемената *-ше* о родности ова два говора у грађењу 3л. мн. имперфекта.

137.1. Облици аориста глагола прве врсте

После испадања *-х* из 1л. јд., инфикс */-о-/* постао је морфолошки знак за овај облик. Своју морфолошку осамостаљеност показује и продором у друге глаголске врсте у 1л. јд., али и у облике множине ових глаголских врста, стварајући тако нов наставак *-осмо, -осиће, -оше*.

²⁶² Уп. са чувањем старијег облика у разним говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне (Ивић 1998: 581 – *излéгомо*; Богдановић 1987: 194, Марковић 2000: 175, Ћирић 1999:170, Барјактаревић 1977б: 287, Јуришић 2009: 210, Трајковић 2016: 486). У јужнометохијским говорима доминира *-смо* (Реметић 1996: 504, Младеновић 2004б: 456, Младеновић 2013: 338–339, Младеновић 2015: 310–311). Јужније од сиринићког говора наставак *-смо* у 1л. мн. аориста и имперфекта, као факултативни аломорф мале снаге, потврђен је само у кумановском говору (Видоески 1962: 200–201, 208; Видоески 1991а: 218).

²⁶³ О овоме се детаљно расправља у Младеновић 2013: 345–348, Младеновић 2013в.

²⁶⁴ Уп. са новоформираним наставком *-шоше (имашоше)* у јужнокосовском говору, који је практично истинско имперфекатски наставак *-у* (Младеновић 2013: 346).

У 1л. јд. глагола прве врсте забележено је само *-о*, које се интегрише и у облике множине.

У 2. и 3л. јд. стабилан је наставак *-е*.

У 1л. мн. је *-осмо*, у 2л. мн. *-осџе*, у 3л. мн. *-оше*.

137.1.1. Облик 1л. јд.:

дадо му да сџса, тој манџиче *џојџдо*; Бџг не одредија, не – *реко* – никџму како да се влада.; Држ га у своје, *реко*.; *донџсо* га дома, и *џросџко* сџ[с] срп пуџак Се, кџд *изџо* испред њџга, тој ги *наџо*; Небџјшо, ти се *диџо* да џдем.; па *изџо*, се *џресвџко*, *улеџо* ку[д] тебе Ја, *оџџдо* ја тамо, ја *џриџо* при тога тумџча, и ја *џриџо* прет коња, ја ће се вратим наџат – *реко* Вр, и деџу *довџдо* ги дома, отџдо *дома*, тој ги *наџо*, *реко* брџту Шт, *донџсо* оној што пуџпа дџм, *оџџдо* сџс њџ, ја *диџо*, и *диџо* се, ја се *диџо*; *Доџо*, посџдо и *оџџдо* дома.; *доџо* до је не чџшме, ја *џојџдо* лек тој Бе, и само ги *реко*, сеџиру од рамо *џодиџо*, ја *џадо*, *диџо* се некако, *изџо*, *оџџдо* Го, *сџдо* до тебе, *слеџо* доле на џаде, *изџо* тако у гаџџ, ја *изџо* Ви, *оџџдо* дома, се *џресвџко*, *реко* џџцу, *доџо*, *ул џџо* у кџћу Су.

137.1.1.1. Ретки су примери са продором наставка *-е* из 2л и 3л. јд.:

па ја га *довџде* до шџџле Вр, *оџџде* и ја у шџму Го, а ја па *џаде* у воџу Др, и ја га *наџе* испрет кџће Ви.

Овакав продор подстакнут је синкретизмом сва три лица јд. глагола аористних основа *-а* и *-и*.

137.1.2. Облик 2л. јд. / 3л. јд.:

срџна ми *наклџде* вџтру у џџак, после тај *даде* пџре, *оџџде* ти тој, *оџџде* у куџуруџ, *оџџде* ти, воџа ти *одне*се, и она *улеџе* тамо Се, кџт се пуџшти пџс на њџга, он *оџџде*; а *доџе*, џерко; де *оџџде* баба, она *оџџде* у шџму Ја, и он *оџџде* тамо Вр, И *даде* Бџг^к, утече.; брџт се *диџе* да џде, и пџс *улеџе* у трџло; А ја – *рече* он – не сџм видеја Шт, а му *даде* пџре, *доџе* команџа, јен-пуџт ни *улеџе*²⁶⁵ у трџло, и мене ме *наџе* тај муџа, *оџџде* на рабџту Бе, после *оџџде* у воџску, *сџрџџе* ме тај ж'џна, *даде* ги Бџг сџна, и *даде* гу Бџг деџе Го, бџш кџт *џреџаде* Југославџја, *наџе* наша воџска, ми *џаде* на пџмет Др, *одне*се тај виџок, он *џоџе* за Урошџвац; Диџа он, гу *наџе*.; *доџе* секретџр наџш, *оџџде* у пџдрум дол'е, па сџн ми *оџџде* у Немџчку Ви, а он па *оџџде* рано, не *доџе* тај жџна, *џобеџе*, ни *даде* нџки-диџнар; И никџџе време *доџе* прџви, *доџе* пословоџа.; џџна се *удаде*, ми *рече* јџн, џл *доџе* Су.

137.1.3. Облик 1л. мн.

137.1.3.1. Наставак *-о-смо*:

и после *диџосмо* се да џдемо, *џомуџосмо* крџве, *изнесџосмо* у двџр Се, *однесџосмо* косачџма, *изедџосмо* што смо имџле, *дадоџосмо* и ми дџр Ја, и сџс муџе *џорасџџосмо* деџу, по два лџба *исџекџосмо*, *слџџосмо* на поџок *однесџосмо* Вр, *доџџосмо* до њџ, *улеџџосмо* куд снашу, и се *извџџосмо* никако, *исџекџосмо*,

²⁶⁵ Потреба да се избегне хомонимија облика презента и аориста подржава промену врсте глагола типа *џомогне*, *реџне*.

дигр̀смо се Бе, ѿмузр̀смо свѣ о̀вце, извукр̀смо сноп̀вѣ на п̀ут, обукр̀смо се у нр̀во тѣше ДБ, ѿро̀р̀смо прес наше лива̀де, а без ма̀тер ѿрасѿи́р̀смо ГБ, Кэ[д] до̀р̀смо на та̀ј ѡ̀шак, ка̀ да ви́дим.; исѿекр̀смо мѣсо пот са̀ч, накладр̀смо да се згре́емо Го, излегр̀смо на мѣгдан, и мѣ се свукр̀смо да уленемо у рѣку Др, дадр̀смо па̀ре за капа̀ру, и све то̀ј исѿредр̀смо Ви, ника̀ко ѿродадр̀смо, осѿадр̀смо трр̀јца ка пр̀с ту̀јка, па ва̀мо оѿи́р̀смо на ту̀ј страна̀у, се завукр̀смо; А он па збо̀ри: „Умр̀смо пред вре́ме!“ Су.

137.1.3.2. Наставак -о-мо:

а ми па се завукр̀мо²⁶⁶ у сла̀му, дадр̀мо па̀ре за ко̀ња Се, слегр̀мо от слѿве Ја, и мѣ до̀р̀мо по̀сле, однеср̀мо та̀мо Вр.

137.1.4. Облик 2л. мн.:

Ал до̀р̀сѿе, ал сте се уморѿле? Се, не ми донеср̀сѿе леба, ал ѿродадр̀сѿе ону̀ј њѿву Ја, и њѿму однеср̀сѿе ја̀јца Вр, а ви не до̀р̀сѿе на вре́ме, ал ги ѿмузр̀сѿе свѣ Шт, ѿреварѿсѿе га и извукр̀сѿе му па̀ре Бе, улегр̀сѿе у нашу њѿву ГБ, Штr̀ ѿро̀р̀сѿе без да не погледате? Ви, до̀р̀сѿе да ни помогнете, Ал обѝр̀сѿе жедр̀ње? Су.

137.1.5. Облик 3л. мн.

Иако је продор имперфекатског наставак у 3л. мн. аориста потврђен, он није захватио већи број примера.

137.1.5.1. Наставак -о-ше:

дигр̀ше ме, та̀мо ми ги дадр̀ше да ги напу̀ним на ѿзвор, ѿро̀р̀ше ка не не ви́ду, изедр̀ше и отидр̀ше Се, ѿр̀ни сѣс кр̀ла до̀р̀ше, дадр̀ше ни по-нико̀ј-динар, ѿродадр̀ше ку̀ћу Шиптарѿма Ја, ѿмузр̀ше и исѿерѿше о̀вце, а па̀ре не дадр̀ше за сѐно, ѿрасѿи́р̀ше ни де́ца Вр, же́не се дигр̀ше и оѿи́ше, до̀р̀ше ту̀ја, са̀мо ѿро̀р̀ше у кру̀г^к, и оѿи́др̀ше, и та̀ко осѿадр̀ше ѿ лива̀де ѿ др̀ва, сѿр дадр̀ше ни по ле́к, изедр̀ше то̀ј Бе, извукр̀ше стап̀вѣ да не тепо̀у, же́не исѿекр̀ше то̀ј што ваља̀ло ДБ, овѿја ѿродадр̀ше ку̀ће и оѿи́др̀ше у Србѝју, обукр̀ше ГБ, и сви оѿи́ше да ма̀воу кумба̀ре, дадр̀ше сви за цр̀кву, до̀р̀ше синр̀јк и оѿи́др̀ше Го, наѿи́ше Буга̀ри одма̀, та̀мо наѿи́ше, кр̀њи до̀р̀ше Др, партиза̀ни до̀р̀ше, ми наѿи́ше Милошеви́ћа, ко̀лко рекр̀ше што утепа̀л'е та̀ко Ви, До̀р̀ше, ме узр̀ше у ту̀ј ку̀ћу.; ми наѿи́ше ша̀јкачу из во̀јске, њу̀ гу наѿи́ше; Оѿи́ше, ме остаѿше.; они оѿи́ше у сѐло, др̀ца ми ѿрасѿи́ше, ми ѿрасѿи́ше дево̀јчи́ћи дру̀ги Су.

137.1.5.2. Наставак -о-у:

Јено пи́ле не́ма, сва̀ћа-Да̀нке, свѣ ма̀чке ми ги изедр̀w Ја, дадр̀w ни по је́но па̀рче мѣсо Вр, претрисале и наѿо̀у ми пу̀шку Шт, мене не ми дадр̀w ништа ГБ, свато̀ви улегр̀у и двр̀ Го.

²⁶⁶ Овде се не наводе примери из фолклорног материјала.

137.1.6. Глагол „умрети“

Глагол „умрети“ – ако није доживео прилаз глаголима шесте врсте – у свим лицима оба броја има основу *умр-*, чиме се сиринићки говор приближава јужнокосовском (Младеновић 2013: 337). У свим лицима јд. наставак је *-ø*, чиме се „умрети“ грађењем аориста издваја из свих осталих глагола. Иако припада првој врсти, у 1л. јд. нема наставак *-o* због избегавања обличке хомонимије са јд. радног глаголског придева м. р., док се у 2/3л. јд. избегава обличка хомонимија са 3л. јд. презента, мада су забележени и малобројни факултативни примери на *-e* у 2/3л. јд.

а) Потврде по првој врсти:

1л. јд.: *ја љмр* от *стра*²⁶⁷ Се, Кэт пукна, ми се учіни – *љмр* и *ја*. ГБ.

а¹. 2/3л. јд. = 1л. јд.: и Вёрка *љмр*, онај Станіја кэд *љмр*, и за годіну – *љмр*, іма петнаес годіне како јен комшіја *љмр* Ја, муж ми *љмр* іма дваес и пет годіне ГБ, мајка ни *љмр* Др, Ал'и, ете, *љмр* и она Ви.

а². 2/3л. јд. на *-e*: и жена му *љмре* овуј годіну Вр, *љмре* сама ка прут Бе.

б) У мн. овога глагола, међутим, поред доминантних облика типа *умрсмо*, *умрсіе*, *умрше*, забележени су и *умресо* / *умросмо* (Ал си чула от што *умроше*? ГБ, *умреше* за леба Др):

А маіи ми зборела да ги рекоу брат: *Умрсмо* от студ у планину! Ја;

Ніти оздравесте, ніти *умрсіе*. Вр;

млогі *умрше* туј-зіму Се, *умрше* људи без лекове Вр, не се чу от ошто *умрше* тіја чобани Бе.

137.2. Облици аориста глагола друге врсте

Глаголи друге врсте у једнини имају наставак *-ø*, тј. облик је једнак основи.

У мн. је *-смо*, *-сіе*, *-ше*.

137.2.1. Облик 1л. јд.:

зрјеја воду да запрем дете Се, *іосеја* тој што требао Вр, *іпросеја* брашно, *оскуба* кокоску Шт, *набра* траву за дома ГБ, *іресііа* млеко у чомку Го, *разбра* како било Ви, *іокољеба* дете и отідо Су.

137.2.2. Облик 2л. јд., 3л. јд.:

и *ја сііа* по јену чашу свем Се, Свэ ми *збра*, віка, јájца. Ја, јетрва *оісјеја* у наћви за леба, *набра* мало траву свекрва Вр, девер *ізора* њіву до пладне и отіде Шт, *ісіра* теше у Лепенац, *іосіја* кукуруз^с Бе, *ізора* и моу њіву ДБ, *сэбра* све-децу, па *оіра* црева у поток Го, *зрјеја* млеко за сирење Др, *одра* га тепаући, *разбра* по људе за нега Ви, брат *исііа* и туј чашу ракіју Су.

²⁶⁷ У овом значењу је обичније: *црко* от *стра*

137.2.3. Облик 1л. мн.:

Збрáсмо снопо́ве за да ги носíмо до́ма. Се, *си́йáсмо* свéма раки́у Ја, *изорáсмо* у про́лећ Шт, па *се насмејáсмо* ДБ, *улегóсмо* у ку́ћу и *се згрејáсмо* Го, *разбрáсмо* штó му бíло Ви, *исрáсмо* се на тóј мéсто Су.

137.2.4. Облик 2л. мн.:

Ал *изорáсџе* свé? Се, é, бáш ме *насмејáсџе* сáс тóј Ја, на врéме *сабрáсџе* сéно Го, *сáбрáсџе* на слáу свé сво́је Су.

137.2.5. Облик 3л. мн.

137.2.5.1. Наставак *-ше*:

йосéáше сáмо у њíве ту́ј блíзо Се, *си́йáше* како-кóму могáло Ја, *набрáше* др́ва за зíму Вр, *насмејáше* се и óни Шт, *о́йсејáше* бра́шњо Бе, и кэд онíја кучíћи *узлајáше* Го, *изорáше* и испрегóше волóве ДБ.

137.2.5.2. Наставак *-у*:

сватóви се *збрáу* да íдоў по млáду Ја.

137.3. Облици аориста глагола треће врсте

После испадања *-х* и формирања нефонолошког ритамског акцента, сва лица у јд. глагола треће врсте имају наставак *-ø*.

У мн. је *-смо*, *-сџе*, *-ше*.

У 3л. мн. због избегавања истовокалске групе /уу/ није забележен продор имперфекатског наставка.

На овом месту разматрају се и глаголи у којима је суфикс *-ну* замењен суфиксом *-на*, како је и иначе у разматрању глаголских основа и осталих облика глагола треће врсте.

137.3.1. Облик 1л. јд.:

И ја *сéдна*, *йомéна* бра́та, скóро *мéйна* јéн оволи́кви, и *лэгну* у кре́вет Се, *сéдна* да се одмóрим, *ужéгна* црепу́љу да би испéкла лéба Ја, и *ја се окрéну* креј њéга Вр, *йрóсну* слáму пот ко́ња, сáмо што га *йáкну* Шт, *здéну* стóг па *сéдну* да се одмóрим Бе, *ýзо тéше* па га *закíсну* ДБ, нít *се окрéну* да га вíдим Го, *удéну* ко́нац у íглу Др, *цýну* дéте Су.

137.3.2. Облик 2л. јд. / 3л. јд.:

ми *залéйна* нéшто („загрцнути се“), и óн гу *си́йсна* Се, бра́т *се окрéна* да га вíдим, а дéте *сéдна* при мáтер Ја, *дýну* јáк вéтар, па тáј во́јник *йодíну* рúке Вр, и óн *йогíну* у Стрéцку, терзи́ја *удéну* у íглу Шт, кóсач *сéдну* да једе, па ме *цýну* Бе, па ме *кр́кну* у-јен-пóдрум ДБ, заћу́та кэт *закíсну* што донéла ГБ, *ужéгну* јетр́ва црепу́љу Др, Пéре *здéну* стóг Ви.

137.3.3. Облик 1л. мн.:

мéйнáсмо по мáло зéвњу у грóб Се, *седнýсмо* свí на сóвру Шт, пр́во *зденýсмо* па пóсле *седнýсмо* Бе, и мí *се окренýсмо* да видíмо Го, *цунýсмо* се сáс кумóве Др, *боднýсмо*, *йроснýсмо* у трóњ Су.

137.3.4. Облик 2л. мн.:

Зашто *їрекинáсїе* мозу́ље? Се, сви смо мислѣле да *їогинусїе* Вр, зашто га *їáкнусїе* сáс ѳжег Го, *Áл се окренусїе* да видїте? Др.

137.3.5. Облик 3л. мн.:

меїнáше пáре на áстал Се, *седнáше* да напївоу бѣнáку Ја, сви *се окренуше* кри Штрпце Шт, а Шиптáри па *се окренуше* да пуцоу на нáс ДБ, *їроснуше* да спїюу ГБ, и óне ми *јурнуше* Го, *зденуше* и побегóше от грмљáве, *седнуше* да чéкоу штó ће бїне Др, *Кркнүше* не у јéну пл'ѣвну Су.

137.4. Облици аориста глагола четврте врсте

Глаголи четврте врсте у једнини имају наставак -ø, тј. облик је једнак основи.

У мн. је -смо, -сїе, -ше.

137.4.1. Облик 1л. јд.:

па га *їóви* у мóје пелéне, и *јá се óми* у двóр, *дóби* јóш јéну кућу Се, Ё, пóсле штó ви *заказува* тóј.; гу *чу* кáко ме вїка, најпрво *їóйи* вóду Ја, *їзу се* па улéго, па *се їóкри* сáс хéбе Вр, *óйккри* га Милóша и му рéко, и *јá їресїа* у сéстре Шт, да кáжем да *не* гу *чу*, ти вїкам – *се їзу* Бе, *изáйика* и тóј што ми рéкле ДБ, *їресїа* јóш мáло па устáдо ГБ, *Чу* те и *їроби*-те, *чу* те и *їроби*-те! Го, *їóйи* лéк и оздрáво Др, *їзври* млéко, *їзври* вóду Ви.

137.4.2. Облик 2л. јд. / 3л. јд.:

зáви га у нáше пелéне Се, тї *не* ме *чу*, óн *їресїа* на сéно Ја, мўж *се їзу* у кóдник Вр, дéте *се їóкри*, па кўм кэт *їфїи* ракїју Шт, свекрва *їзми* судóбе Бе, и óна *се óми* Го, и ме *уби* тóј што *чу* Др, *їóви* дéте и му дáде сїсу Ви.

137.4.3. Облик 1л. мн.:

Покрїсмо кућу пре[д] да пáдне кїша. Се, *чусмо* што сте зборѣле, нў гу *оїкрїсмо* Ја, а мї *се найїсмо* за слáву Вр, *убїсмо се* од рабóте Шт, у зїму свé *изаїкáсмо*, *їовїсмо*, *їокрїсмо* Бе, *измїсмо* судóве, *не се омїсмо* Го, *узврїсмо*, од нї *добїсмо* по јén дár Др.

137.4.4. Облик 2л. мн.:

Áл чусїе и вї штó ни бїло?, *їоїсїе* Се, *засїáсїе* без вечéре Ја, па штó ако *чусїе* Вр, *добїсїе* без мўке Шт, *їоїсїе* по чáшу ракїју Го.

137.4.5. Облик 3л. мн.

У овој глаголској групи у 3л. мн. аориста потврђен је само наставак -ше:

дођóше и се *омїше*, и ги *оїкрїше* под јéну кáрпу Се, *чүше* и свáђу, *їзуше* не Ја, па штó ако *їоїшїе* тóлко Вр, и лўде *убїше* тáј дэн, *їресїáше* у нáс Шт, ченицу *їожнѣше* и гу однѣше, нїти не *оїчуáше* Бе, дéцу *їовїше* да ги дáдоу да сїсоу ГБ, *се омїше* ка да су мїцки Го, *їожнѣше*, *добїше*, *їокрїше* кућу сá[с] салóнит Др.

137.5. Облици аориста глагола пете врсте

Глаголи пете врсте у једнини имају наставак -*ø*, тј. облик је једнак основи.

У мн. је -*смо*, -*сиџе*, -*ше* (-*у*).

137.5.1. Облик 1л. јд.:

заврза му га, што знам ја ти *каза*, *йоџлака* га лѣк по наше ка овдѣка, *заврза* коња Се, *заврза* га за нџгу, и му *насиџруга* нешто, *обриса* астал Ја, и крава му *лиџца* Вр, *намаса* му, а *џџн* па га *врза* Шт, гу *измаса* сѣс матичџну, *измаса* тој лѣпо Бе, ја *обриса* рџке сѣс траву ДБ, отџдо и у *зайиса* куд џџе ГБ, *џзо* мѣсло и *намаса* рџке, *одврза* коња и дођо дома Го, а ја па *найиса* писму, *обриса* и дадо му крпу Др, *закла* кокџшку, ја ти *каза* Су.

137.5.1.1. Поред основног облика аориста *врза*, *врзасмо*, у 1л. јд. више пута је забележен облик *врзо* (и коња *врзо* за дрво Вр, пџчо да јѣдем кѣд га *врзо* Бе, *врзо* магаре за јѣно-дрво Го), настао наслањањем на аорист глагола презентских -*е* група (: *донѣсо*, *џзо*).

137.5.2. Облик 2л. јд. / 3л. јд.:

џна и тој ти *каза* Се, брат *закла* пѣтла, пѣто *лиџца* ни одма Ја, *найиса* ми да дођџем, *одврза* га па га *заврза* Вр, *закла* две-јарѣти, чџча *врза* снопџе Шт, нџт ми *каза* за њџ, јѣна-жѣна *се уврза* Бе, *обриса* тој што бџло писано ДБ, а зѣшто га *врза* коња Го, свѣкар *закла* јѣнога пѣтла за гџсте Др.

137.5.3. Облик 1л. мн.:

врзасмо снопџѣ, *умљѣсмо* и овај пџт Се, *зайисасмо* му за от страџа Ја, И ми *се уџисасмо* у тџ^ј белѣшку, *уџисасмо*, *уџисасмо* се у срѣнку Вр, *найисасмо* свѣ како бџло; Штџо немѣло сѣно, *џокласмо* и стџку. Шт, *насиџругасмо*, *заврзасмо* Бе, *одврзасмо* снопџѣ да се ошџши чѣница ГБ, *заврзасмо* да нѣ се стрџи Су.

137.5.4. Облик 2л. мн.:

Заврзасџџе ли и ви? Се, *Ал умљѣсџџе*, ал нѣ? Вр.

137.5.5. Облик 3л. мн.

137.5.5.1. Наставак -*ше*:

заврзаше грањке у навџљѣце, написано *обрисаше* Се, брџо *врзаше* и побѣгџше Ја, *лиџцаше* ги трџ краве Шт, свадџше се ка да *се џоклаше* Бе, жѣне *се уврзаше* ДБ, вџци стџку *џоклаше* Го, пџсл'ѣ кѣт се *џовезаше* сѣ[с] Шиптарѣ Др.

137.5.5.1. Наставак -*у*:

џвѣце му *лиџцаџ* и вџј годџну Су.

137.6. Облици аориста глагола шесте врсте

Глаголи шесте врсте с односом основа -*е* : -*е* системом облика аориста интегришу се у глаголе прве врсте, па у 1л. јд. имају наставак -*о*, у 2л. и 3л.

јд. облике на *-e*, у множинским наставцима преосмишљено *-o* из 1л. јд. саставни је део наставака множине (*-o-смо*, *-o-сѝе*, *-o-ше* / *(-o-у)*).

Глаголи шесте врсте с односом основа *-a* : *-a* у једнини имају облик једнак основи, у мн. *-смо*, *-сѝе*, *-ше* / *(-у)*.

137.6.1. Глаголи с односом основа *-e* : *-e*

137.6.1.1. Облик 1л. јд.:

и ја га *узо*, *иџчо* да идем Се, тој ги *узо* Ја, *иџчо* да ги редим Вр, *узо* по две да рађам Шт, *узо* тој от пџд^т („таван“) Бе, *иџчо* да косим, и ја *иџчо* да носим Го, л'џе снаве *узо*, пџсл'е *иџчо* и две да рађам Су.

137.6.1.2. Облик 2л. јд. / 3л. јд.

и брат *иџче* да се љути, а џџна па *узе* јен камењ у руке Се, тај војник *иџче* да вика Ја, *узе* оловку и записа ми Вр, *иџче* да се љути Шт.

137.6.1.3. Облик 1л. мн.

по јену свећу *узџсмо* Се, и кућу *узџсмо* у град Ја, *иџџсмо* да идемо по мало Вр, и ми *иџџсмо* да зарадујемо паре Шт, и теј дрва *узџсмо* да носимо Го.

137.6.1.4. Облик 2л. мн.

Ал *иџџсѝе* да музете? Ја, нами ни *узџсѝе* стоку Вр, *иџџсѝе* да не крадете Шт, *узџсѝе* нај добро што имало Др.

137.6.1.5. Облик 3л. мн.:

а) Наставак *-ше*:

кџт *иџџше* и нас да не чиџоу; И *узџше* ни каише, тџрбе, чуџурице ни *узџше* Немци. Вр, *узџше* људима све што имале Шт, џџни *узџше* сѝр Бе, *иџџше* и наши да зџџу, *узџше* кољко могле ДБ, *узџше* да ме теџоу, па *иџџше* да пуџоу от све сране ГБ, Шипџари *иџџше* да не гушу Др, мџне ме *узџше* ис пл'џвње Су.

б) Наставак-у:

И пушку ми наџе у сџбу. Пушку *узџу* моју Ви.

137.6.2. Глаголи с односом основа *-a* : *-a*

137.6.2.1. Облик 1л. јд.:

па ја се *оџџа*, *оџџа* прво дџте, и *иџџџа* га на прџс Се, *не* те *иџџџа* ис кој крај си, *иџџџа* га и зџра Ја, *обаџа* дџте и га поџви да спије, *иџџџџа* мало Вр, *ураџџџа* што требао и отџдо, *узо* и *исџџџџа* косу да доџџсим Шт, *уџџџџа* џуце и сџдо да се одџорим, кџт стиџо наслаџа дрва у двџр Бе, изџџика се на џџџа; Бџрџо, бџрџо ураџџџа и побџџо дома. Го, натуџа дрва у џџаџ па па му каџа и за тој Др.

137.6.2.2. Облик 2л. јд. / 3л. јд.:

и оно *зайуца* рат²⁶⁸, *џна окуџа* девојче Се, оно само ме *џогледа* мене, *џзо* га и га прешџта Ја, *чобан уџџера* бџце и седе Вр, *Исиџьиска* га сџс воџду, *исџрџца* га. Бе, А мџј па зџт *наџџура* свџе у кола и отџде на пџт. ДБ, нџкој га *џовџка* од улице и побџже ГБ, она – тџп, *се укџџа* Го, *Искџџа* рџпу и га мџтну унутра. Др.

137.6.2.3. Облик 1л. мн.:

џовечерџсмо по лџк, *се сџџейџсмо* за нџшта, *наџџураџсмо* у крошњу свџе тџј Се, а мџј па *се скарџсмо*, *нашарџсмо* јџјца, *наџџураџсмо* рџзно и га *измџџаџсмо* Ја, *замџџаџсмо* битџн у колица, па девојчиџе *исџркџсмо* сџс воџду Вр, *исклейџсмо* косе и закосџсмо, *се обаџџаџсмо* за слау Шт, *исџџерџсмо* краве за у пасџште, свџе га *исџьискџсмо* Бе, *џовикџсмо* и комшџје на свџдбу ДБ, Свџе ме *обаџџаџсџе*, бџљка ве јџла! Го, И ми *се џрешџџаџсмо* по Београџу.; *наџџураџсмо* снопџве око стожер Ви, *урабоџџаџсмо* свџе што ни рџкле Су.

137.6.2.4. Облик 2л. мн.:

*оџџерџсџе*²⁶⁹ га, како сами што оџџте Ја, Нџти дрџва *исџџруџаџсџе*, нџти нџшто *урабоџџаџсџе* дрџго! Вр, *џоррабоџџаџсџе* и вџј куд нџс, џл *искоџаџсџе* колџмбоџ Шт, *наџџураџсџе* тџше у куфџре, свџе ги *џовикџсџе* Бе, а и вџј се *џоџџейџаџсџе* од рабџте ДБ, *не* ги *џоџџейџаџсџе* свџе чџле Ви.

137.6.2.5. Облик 3л. мн.

а) -ше:

нашарџше јџјца сџс воџсак, а нџша дџца *се обаџџаџше* у Лепџнац Се, *џоррабоџџаџше* у џџиву, овџј ги џвде *уџџейџаџше*, а *изџвикџаџше* гу жџене да је каџоџ Ја, *наџџураџше* папраџ пот стоку, свџе не *исџџерџаџше* ис куџе Вр, отџше а *не искоџаџше* темџље, *урабоџџаџше* кољко мџже Шт, кџ[д] ти *се забаџџаџше* краве, *џоџџейџаџше* дџвље свџџње и вџце Го, а комшџје *се сџџейџаџше* Др, *измџџаџше* се краве, мџљци ни *исџџруџаџше* тџше Ви, Нџ видџсмо дџца што *оџџџрбџше* лџба.; *обаџџаџше* дџцу Су.

б) -у:

нџт знџм кољко камџње *наџџураџу* Др, тџд *се сџџейџаџу* Срби и Шиптџри Су.

137.7. Облици аориста глагола седме врсте

Глаголи седме врсте на -и у аористној основи у јџднини имаџу облик јџднак основи. У мн. је -смо, -сџџе, -ше / (-у).

Глаголи ове скупине са аористном осномом на -е у 1л. јд. имаџу наставак -о, у 2. и 3. јд. наставак -џ. У мн. се уопштава -о из 1л. јд., па је: -осмо, -осџџе, -оше. Укупним системом аористних наставака ови глаголи приближили су се глаголима прве врсте.

²⁶⁸ Ретко акценат и на иницијалном слогу 3л. јд. аориста као траг ранијег акценатског типа.

²⁶⁹ Глагол обџчно припада седмој врсти.

137.7.1. Глаголи с односом основа *-и* : *-и*

137.7.1.1. Облик 1л. јд.:

ја брго се *вра́иши*, *ошвóри* врата; и ја гу *йу́иши*, па му *шúри* јено крпче máло, ја ги *найу́ни*, *ррóди* га и га *исйáи* од мене Се, ја *скр́иши* кóске, и ја – *сйáвни* ми се; Кэт се *йробúди*, кэд ми се олакшáло máло. Ја, и ја *йреду́жи*, *довáиши* га за óглов, доведó кра́ву и гу *нарáни* Вр, ја се *вра́иши*, úзо кудéљу и гу *скр́иши*, *издрóби* крómид за једéње Шт, ствáрно се *уйлáиши* за дéте, за слáу *ошрéби* ченицу и гу *свáри* Бе, *разонóди* кóру, прво *омéси* па пóсле помéто кúћу ДБ, и ја тэд *угáси* жáрље, се *ми́чи* од врата и гу вíдо унутра ГБ, лéк по лéк док и ја *йроу́иши*, донéсо нóж и *йрешу́иљи* му мóзул Го, *йрерй́иши* преко пóток и побéго Др, ја одмá се *јáви*, *свáри* једéње и однéсо у њíву Ви, дéцу *ожéни*, ја *йрерй́иши* брго от праг^к Су.

137.7.1.2. Облик 2л. јд., 3л. јд.:

сйáи вóду на вáтру; Тýјка *шúри* на грóб, *шúри* тóј тортиче, *шúри* чáшу, *шúри* тóј погачиче. Се, Улéго у кúћу, *омéси*, *йошрýси* брашњо, *свáри*. Ја, Мúж ми се *йрекр́иши* и улéже у цркву.; *олáди* máло млéко и га *усй́ри* Вр, óна му се *заврáиши*, па *увáиши* богíње, па *скр́иши* крóшњу Шт, бр́цну на средíну и га *йрешу́иљи*, а мóј брат *овр́иши* и отíде на дрúгу рабóту Бе, *Угáси* жáрље, *сйóиши* оло́во, му дáде тóј лéк водиче да попíе. Го, четв́рти рáзред^г се *зарáиши*, ме *увáиши* рáт, један ме *сйáси* Др, Кэт се *вра́иши*, кэт се врати́ја отúда.; Дэнэс *рóди*, јутре дэн на н'íву. Ви, И се *зарáиши*, душо.; *смрáчи* се, *увáиши* тэвнíна; И ^уфн нí двé нí трí – *извáди* пáре и дáде мојéму ^уфцу Стојáну.; óн *осйáи* óвце Су,

137.7.1.3. Облик 1л. мн.:

накрмíсмо стóку прет слúнце, *довáишмо* да работáмо, од мýке се *ошушíсмо* Се, *издробíсмо* за варéње, *расцейíсмо* и тóј дрво Ја, и тýј се *сйушй́ишмо* на дóле Вр, *накишíшмо* кúћу сэс врбе, свé стапóе *искршишмо*, тáлу *мичíшмо* из двór Шт, па пóсле *куй́шмо* о[д] тéј пáре замрзивáч, *йрексй́ишмо* се и почóсмо да напивáмо бэ́њаку Бе, *ошрeбíшмо* ченицу, *омесíшмо*, *онодíшмо* кáко бíја обíчáј ДБ, *умацй́шмо* ложíце у једéње; И тáко свí се *расшрв́ишмо* по свéту.; *мичíшмо* се от пúт Го, па се *йодел'исмо* сэз девéра, дóбро се *ошрáјсмо*, пун áмбэр *найунíшмо*, *завришмо* у Дúље Су.

137.7.1.4. Облик 2л. мн.:

А зáшто се *йоделíсй́ише*? Се, побегóше кэд ги *йришрeй́ишй́ише* Вр, *завришй́ишй́ише* копáње и отидóсте Го, *мичíсй́ише* тóј што нé ви вальáло Ви, па се *навал'исй́ише* на врата Су.

137.7.1.5. Облик 3л. мн.

а) Наставак *-ше*:

пóсле се *йоделíше*, а мóји *наранíше* стóку, *накишй́ише* кúћу за Турђéвдэн Се, злáто *сйáјше* под зéвњу, у Берéјце се *йојавíше* никóи сэс трúбе Ја, *искршишй́ише* ни сэс камéње свé цамóве Вр, *расшрв́ише* се нáши по Србíје, *увáишй́ише* да ги тéпоў Шт, *йојавíше* се, бра́ћа првí *овришй́ише*, сэс пóпа

се *їрекрсїїше* Бе, *наїрајше* трїста чўда, *скриїше* и *наша* врата ДБ, по *мало їриїрейїше* ми; Бугари га *уваїїше*, па га *зайворїше*, па га *оїерїше* у робију.; *наїрајше* свєшто ГБ, *расїерїше* се свє-три, браћа *уваїїше* и *јенога* вўка, и *кўлко* требало *сварїше* Го, се *исїоварїше* овдєка свї, *мичїше* камєње от пўт Др, и *навал'їше* да га *цєпоў*, *їрерийїше* одовўд рєке Ви, га *зарўбише*, *наїрајше* ни кўћу, *дєца се родїше*, *уваїїше* не тўјка, *кэд ме доваїїше* мєне, а ти *одобрїше* да рабўташ Су.

б) Наставак -у:

Бугари не *заробиў* Др, *скриїу* врата да ни украдоў *кўња* Ви.

137.7.2. Глаголи с односом основа -и : -е

137.7.2.1. Облик 1л. јд.

а) нї *вїдо* мешаља *кўа* бєше, свє *ги замрзо*, *уврїо* јену-крпу Се, *ї*, се *їомїсло*, да *їдем* тамо; *изврїо* јену-рўпу, *умўдро* от стўд Ја, *їожїво* дўбро јєно пєт годїне, а *ја* па *се зазбўло* Вр, *їомїсло* да *ће* донєсоў, *оглўво* пред врєме, *мї* се учинїло да *їрелєїо* до нў Шт, *їосєдо* и отїдо дўма, *осїїаро* а *не вїдо* нїшта Бе, *изгўро* на слўнце, а *не* знам *кєт се сїобўло* ДБ, *јўш не се домїсло*; Фала Бўгу што *досїїаро* дўбро! ГБ, А *јадна ја* – *їрегўро* кошўљу сєсє жарље.; а *зашто* га *замрзо* Др, *ужўїо* ка вўсак од бўлес; *Нє* *викајте* – *оглўво!* Ви, *умўдро* от стўд, *оздрўво* за јєну недєљу, *рано ослабо*, па штў ако *осїїаро* Су.

б) У више пунктова забележен је облик 1л. јд. аориста глагола несвршеног вида „вртети“. У овим примерима глагол није употребљен у основном значењу, већ у значењу „покушавати више пута“: Па *врїо*, *врїо*, не знашо штў да *кажем*. Шт, *Врїо*, *врїо*, мораше да *ўзем*. Су.

в) У мањем броју примера овог односа основа, уочава се да су то глаголи на -л(-е), под утицајем презентског основинског -и, ови глаголи граде аорист по угледу на глаголе седме врсте односа основа -и : -и (*уврєли*, *уврєли*, *уврєли*; *уврелїсмо*, *уврелїсїе*, *уврелїше*): а *ја уврєли* *црепўљу*; *Тї*, *мати*, *убєли* у трїес годїне Шт, *ја се їомўли* пре[д] да отїнем, и *мї се їомолїсмо* ГБ, *ја уздрєли*, *тї уздрєли*, *ўн уздрєли*; *уздрелїсмо*, *уздрелїсїе*, *уздрелїше* Др.

137.7.2.2. Облик 2л. јд., 3л. јд.:

и *жєна* му *се сїобўле*, *ужўїше* колўмоћ Се, *Ў*, *море-дєте*, *како* те *изгўре* слўнце.; па *се їобўле* („разболети се“) *жєна*; *А* *ми вїде* *браћу*? *Ја*, *И* *пўсле*, *нїкоје-врєме*, *їоисцєле*, *їоисцєле* (: *поисцєлим* : *поисцелєла*) Шт, *ўна* *кэд вїде*, *ка* да гу *огрїја* слўнце Бе, *їрелєїше* *кўкўша* *куд* *нас*, и *брат* ми *осїїаре* ДБ, *ўгањ* ти *догўре*, и *комшїја* те *замрзе* ГБ, *нїти се домїсле* *како* *ваља* Др.

137.7.2.3. Облик 1л. мн.:

изгорфсмо на слўнце, а *свї се сїоболфсмо* Се, и *тўј се зазборфсмо* *нєшто* Ја, *свє* *тєј* *љўде замрзфсмо* Вр, *изврїфсмо*, *досїїарфсмо* дўбро Шт,

па се домислџсмо, уврџџсмо Бе, и мџ ужуџџсмо Го, рџно оглувџсмо Ви, не оздравџсмо ни мџ Су.

137.7.2.4. Облик 2л. мн.:

И лџба изгорџсџе Се, се зазборџсџе Ја, а штџ се замрџсџе сџс њџ Вр, џомислџсџе да нџ ће каже ГБ.

137.7.2.5. Облик 3л. мн.

а) Наставак -оше:

Нџти се разболџше, нџти нџшта; догорџше дрџва Се, остџарџше и џџни, а тџја се зазборџше Ја, нџкој нџ ме видџше, пџре му изгорџше Шт, џни ме видџше, кџко умодрџше да се уплџшиш Бе, и мџји ујчџеви се сџоболџше ДБ, џни замрџше свџ Др, и џни видџше Ви.

б) Наставак -у:

Закџчџв се сџс Албџнџју Су.

137.8. Облици аориста глагола осме врсте

137.8.1. Облик 1л. јд.:

џридџрџа му кџжуш Шт, па се задрџа трџ дџна куд њџ Бе, сџџрџа ка без дџше ГБ, и јџ џриџџрџа да помџгнем Др, џриџџрџа да џзем дрџво Ви, жџну џридџрџа да не пџдне Су.

137.8.2. Облик 2л. јд. / 3л. јд.:

џџца заблџја, кџм џриџџрџа до брџта Шт, бџш и квџчка се закџџа Бе, џџџрџа кџче по вџка, се искџџа и лџгну на јџџа ГБ, Сџџрџа, јџдна. Го, џџџрџа да га увџти Ви, Пџ рџно би дџшла да нџ ме задрџа да јџдем. Су.

137.8.3. Облик 1л. мн.:

сџџ сџџрџџсмо у двџр Се, џридџрџџсмо му да нџтоџри Шт, мџго се задрџџсмо ДБ, џриџџрџџсмо кџт чџсмо штџ бџло Го

137.8.4. Облик 2л. мн.:

Придрџџсџе, џџџрџџсџе, заблџџсџе Го.

137.8.5. Облик 3л. мн.

заблџџше џџце у тџр Се, и брџџа џриџџрџџше Шт, Кџј-зна штџ би бџло да нџ не задрџџше. Бе, чџ и јџ што заблџџше Го, а уџни па задрџџше нџше мџже Су.

137.8.9. Аорист глагола „бити“

Аорист глагола „бити“ повлџчи се пред облицима перфекта, тако да су забележени ретки примери окамењене форме бџ. У оваквој употреби бџ има изразиту компоненту доживљености:

Мџ бџ ка срамџта да лџжем. Се, А ти бџ мџка свџ тџј да рабџташ? Ја, Нџми ни бџ за чџдо што дџшла куд нџс. Шт, Ал ти бџ стрџ да џдеш' нџџом? ГБ, А ми бџ тџшко да кџжем што погинуџа. Су.

137.8.10. Употреба аориста

Аористом се у говору Сиринића обележавају радње ближе или даље прошлости, а које најчешће спадају у домен личних доживљаја говорног лица²⁷⁰. На овом месту наводе се илустрације употребе аориста:

Ошїїдо ја тамо. И они по мене. Віка: „Сто душе ваља да се пушти. Макидонци.“ Ё, ја *їрїћо* при тога тумача. По нешто макидонски, по више српски. „От каде си?“ – віка. „Ис Кучкоо.“ „Кога имаш комшије?“ А ми смо имале пријател’е. Смо ги чувале стоку њину у лето, овде смо терале. Ѐ: „Панче, Тоша, Ђорђе, тај, вај“ – *їочо* да ги редим. „А! Добро, добро. Кад имаш те’ кошије, знаш ги добро. Имаш друштво твоје?“ „Имам.“ „Колико?“ „Седом душе.“ „Ајт, напраи белешку – віка – запиши, па донеси ми гу“. Вр, Таман да не пострелоу, *доће* команда да не не стрелоу, да не пуштиу Бе, Тэт сэм се страмуала јако, велики страм. И ја *їоједо* лек тој, и *дїго се*. „Једи, снао, једи!“ „Не ми се једе.“ Страм ми је, страмота ми је. И тако сїр *дадоше* ни по лек сас леба. И што имаше манциче по мало. И ја не могаше да једем сїр. И ја *се дїго*. Они *изедоше* тој, *дигоше се*. Кријуо од мене само тако! Да не се сетим никако. Млого криле – и ж’ене, и мужи Бе, Државе бил’е дајма мутне воде. Богме, јес. Ал’и рат бија, Други, зборимо својски. *Закачиу се* сас Албанију. Ратувала наша држава. Ал’и овїја наши прошл’е у Албанију. А овамо нигде дол’е па се издало. Испогубила се војска... Ёв! Су, Јен пут сэм имаа муку с јену мечку. Сэм бија за дрва сас коња. И да се сретнемо у шуму. А јено јуско путиче било эт толко, ка стаза, колко-коњ да иде. Ѐ, ја идем, а онај коњ осетија мечку и чїни на нос: Прррр, прррр! И ја *їрїћо* напре, прет коња, *довїши* га за оглов. Ка да вїдим – на^г трапче мало, оно мечка з две мали мечети тјјке... Ја да окренем назат коња – тесан пут, не могу да се вратим. А напре – не-смам. Па сэм чекаа док узела тој доуњо мече испот пут што било. А мало било, па сал га ћушка на ноге овако. И док ме *їрїће*. И ја *їредужи* Вр, *Дигосмо се*. *Дїго* ја од астал. Сви, жене *се дигоше* и *оїоше*. Ја *дїго*. Како-кој њни *узгоше* сїр. Што-знэм што се ради тој, што има, што нема. Ја брго тој сэм дошла Бе, И сэм дошла по путу и сэм га родїла у кукуруз^с горе. Горе је јено поље. Што ћу?! *Проди* га и га *исїаи* од мене, не могу пукак да му мїкнем... И *їросеко* с[с] срп пукак по дегачко и *їремїша* га на пррс, *заврза* му га, *донесо* га дома отуд^г от поље, *сїаи* воду на ватру, *окуїа* прво дѣте, па га *їови* у моје пелене, па му *їури* јено крпче мало од зѣтин, на тој пупче да му блажи. Па ја *се окуїа*. Свекррва бїла на бачењу, а срїна ми бїла оуде... *Окуїа* дѣте, девојче, *зави* га у наше пелене. Колепке смо имале тој време Се, У петнаес роба смо бїле. Бија ни чїча и срїна, немале дѣцу, свѣкар, свекрва, дѣвер, јетрва, мої дѣца шѣс, јетрвїни четїри. Пе[т]шенaes душе. Смо бїле јака фамилија. После *се їоделїше*. Се, Па *увїши* богиње. А не знамо што су богиње. Оно свака бѣлес на нега. И да га свучем, бѣжем, да га пресвучем – ка да вїдим, оне излѣгле и почѣле да

²⁷⁰ О употреби аориста у сиринићком говору в. у Вељовић – Младеновић 2017.

се гýбу. И óвде све мóдэр стомак, умодрé'а све. А víкам – víше тó' је што је, ће ми úмре дéте. И *дáде* Бóг^к, *ушéче* Шт, Трáжи тáмо, трáжи овáмо – ми *нађóше* шајкáчу из вóјске што сэм донé'а. Нé сэм имá'а кáпу. Њú гу *нађóше*. Су, Тáj нáj стáра ћёрка ми се зóве Вел'ика. Óна ка ће ми чýва óвце – и пл'ёте, и прéде, и ће кудéљу, и мавáљку. И кэ[д] ће víкне да пéва, онóј стáдо по њú, све јáгáнци, јаловиња и кучићи по њú. Сéўско сэбрáла, јáгáнци. Óна *се удáде* јóш у заединцу смо бíл'е сэз девéра. Су.

ИМПЕРФЕКАТ

138. Имперфекат се гради редовно од глагола несвршеног вида. Потискује се перфектом несвршених глагола. Мада сужене употребе, имперфекат у сиринићком говору веће је снаге у односу на призренско-јужноморавске говоре Метохијске и Косовске котлине. Иако број илустрација у овом делу текста превазилази фреквенцију употребе имперфекта, наводи се већи број примера због морфолошких варијација у грађењу овог претерита.

Уочено је да су код појединих глаголских врста неподударне основе једнинских и множинских облика (ја / тi / óн *сејé-ше* : мi *сејá-смо*, ви *сејá-сiше*, óни *сајá-у*). Оваква недоследност последица је мешања различитих морфолошких система који су ушли у састав сиринићког говора.

У свим пунктовима, осим у Севцу, после губитка -х у 1л. јд. имперфекта стабилисан је наставак *-ше* из 2/3л. јд., како је и иначе у контактним јужнокосовском (Младеновић 2013: 341–342) и јужнометохијском подгорском говору (Младеновић 2004б: 459). Факултативни облици мале снаге са преосмишљеним наставком 1л. јд. *-шо* сретечког типа (Павловић 1939: 201, Младеновић 2004б: 459) бележени су у Севцу, ретко изван овог насеља. Оваква реморфологизација подупрта је ширењем наставка *-о* у 1л. јд. аориста. Обличко приближавање два проста претерита, међутим, без последица је на статус ова два глаголска облика због јасне раздвојености глаголским видом.

У 2/3л. јд. редовно је *-ше*.

Као важно дијалекатско обележје је довршена стабилизација множинских наставака простих претерита *-смо* и *-сiше*, чиме се сиринићки говор уклапа у призренско-јужноморавске говоре Метохијске и Косовске котлине.

Заједнички наставци у мн. аориста и имперфекта у 1л. мн. и 2л. мн. имају за последицу факултативно мешање наставака у 3л. мн. Глаголски вид, међутим, врло јасно раздваја ова два проста претерита, тако да су примери типа: óни *дођóу* – са имперфекатским наставком – несумњиви аорист, док је: óни *имáше* – са аористним наставком – несумњиви имперфекат. Уочено је да је продор аористног наставка *-ше* у 3л. мн. имперфекта обимније од продора имперфекатског наставка *-у* у 3л. мн. аориста.

138.1. Облици имперфекта глагола прве врсте

Имперфекат глагола прве врсте гради од различитих основа у јд. и мн. У јд. се гради од презентске основе, у множини од аористне основе додавањем преосмишљеног наставка аористног типа *-осмо, -осїе, -оу / -оше*. Од глагола „јести“, међутим, облици оба броја граде се од презентске основе (*једѣсмо* што смо могаће да нађемо Шт, и *вї* по *лѣк једѣсїе* Бе).

138.1.1. Облик 1л. јд.

а) Наставак *-ше*:

а *ја* па *їечѣше* ракију; *Ал їредѣше*, *ал їлейїѣше*, не мѳгу да се сѣтим. Се, *Тї* док спијѣш, *ја меїїѣше* двѳр. *Ја, Једѣше* кѳт сѣм имѳла штѳ да јѣдем. *Вр*, а *ја* па *крадѣше* сѣно за козу Шт, *їлейїѣше*, *бодѣше*, *меїїѣше*, *сечѣше* Бе, *једѣше* по мѳло лѣба от коломбѳїно ДБ, *ја* *їч* *не расїїѣше* ГБ, *бодѣше* гу змију, а *ја* прво *идѣше* пре[д] Дрѳгу Го, *једѣше*, *їечѣше*, *музѣше* Су.

б) Наставак *-шо*:

једѣшо кољко имѳло, *меїїѣшо* двѳр, *їредѣшо* вѳну, *їлейїѣшо* чарѳпе Се.

138.1.2. Облик 2л.јд.:

бодѣше кожу од вѳка, а *тї* па *їечѣше* лѣба Се, *Ја* кладѣше, *тї їечѣше* лѣба пот сѳч. Шт, *тї їресѣше* слїву Бе, *идѣше* да рабѳта Др.

138.1.3. Облик 3л. јд.:

а *ѳн* па *сечѣше* сѣс нѳж^м Се, *дѣ їдѣше* да гу остѳим *Ја*, и *ѳн расїїѣше* ка мѳа дѣца *Вр*, свѣкрѳва *музѣше* ѳўцу; *їресѣше*, *їлейїѣше*, *їредѣше* Шт, *Брѳт сечѣше* дрѳва у шѳуму, *крадѣше* ги. Др.

138.1.4. Облик 1л. мн.:

їлейїѳсмо свѣ за дѣцу Се, прво *идѳсмо* у ѳїву *Ја*, *їекѳсмо*, *секѳсмо*, *једѣсмо* Шт, *їекѳсмо* да имѳмо ГБ, *бодѳсмо*, *їредѳсмо* Го, *једѳсмо* Ви.

138.1.5. Облик 2л. мн.:

їлейїѳсїе Се, *ал їекѳсїе* Др, *їекѳсїе* пот сѳч Шт, *музѳсїе* у бачѣњу ГБ, *једѣсїе* алабѳсно Го.

138.1.6. Облици 3л. мн.

У 3л. мн. уочаѳу се две тенденције, али без апсолутне доследности. Ако је основински вокал *-е*, наставак је *-у* (*їлейїѣу*), ако је преосмишљени наставак аористног порекла – онда је наставак *-оше* (*бодѳше*), чиме се избегава хомонимија са облицима јѣднине. Ова тенденција не обухвата глаголе типа *їѣчѣм*, када је – због избегавања више основа у множини – у употреби преосмишљена основа са инфиксом аористног порекла (*їекѳу*). Ширење наставка *-оше*, међутим, факултативно захвата и друге глаголе.

а) Наставак *-е-у*:

сѳѳѳви *једѣу* Се, свї се тресѣу от стрѳ *Ја*, *бодѣу* рѳке у зѣвњу *Вр*, *їресѣу*, *їлейїѣу*, *једѣу* Шт, збѳру кѳко *расїїѣу* ка из вѳду Бе, свѣ јѣтрѳе *їлейїѣу* за зїму ГБ, *расїїѣу*, *бодѣу*, *меїїѣу* Го, *їредѣу* кѳд мѳгле о[д] дѣцу Ви, *меїїѣу*, *једѣу* Су.

б) Наставак *-o-оше*:

илейоше нѣом Се, *йекоше*, *секоше* Бе.

138.2. Облици имперфекта глагола друге врсте

Од глагола друге врсте у јд. потврђено је грађење имперфекта и од презентске и од аористне основе. Имперфекат од презентске основе бележен је претежно у Севцу, и то као факултативни облик. У овом насељу срећу се и ретке потврде са *-шо* у 1л. јд. Множински облици у свим насељима граде се од аористне основе.

На овом месту наводе се облици сва три лица јд.

138.2.1. Облици имперфекта у једнини

а) Имперфекат на *-а-ше* (1, 2, 3л. јд.):

грејаше се на слунце Се, Милева *нећаше* да ми каже Ја, и он овако *нећаше* млого да отвара Ви, *сејаше* гра́ ус колѣмбоћ Ја, *се смејаше*, *сејаше*, *ораше*, *оћаше* да не ўзе, *сијаше* гра́ туј годи́ну Шт, *ораше* теј њиве прекај Лепѣнац Го, *сијаше* свѣма по ракију Др, *оћаше* да отине Ви, *ораше* с волѣве Др, *грејаше* во́ду да се обањам Су.

б) Имперфекат на *-е-ше* (1, 2, 3л. јд.):

ореше за колѣмбоћ, *сејеше* гра́, *вееше* ченицу Се.

в) Имперфекат на *-е-шо* (1л. јд.):

сејешо у ба́шчу, *се смејешо* кад ми рече, *сијешо* млѣко у чо́мку Се.

г) Имперфекат на *-а-шо* (1л. јд.):

орашо Се.

138.2.2. Од глагола „кашљати“ множински облици граде се по правилу од презентске основе. *Кашљеше* у јд. потврђено је и изван Севца као доминантан облик. С обзиром на то да у овом глаголу нема алтернираје /o : e/ условљене природом претходног сугласника, могуће је наслањање на презентску основу.

138.2.3. Од глагола с превојем вокала, у јд. у основи имперфекта редовно је презентска основа. У мн., међутим, овај глаголски облик гради се од аористне основе, с напоменом да има ретких потврда и са презентском основом.

138.2.2.4. Имперфекат на *-е-ше* (1, 2, 3л. јд.):

береше сѣно Се, те́ше *йереше* у рѣку Ја, *гребеше* туј лива́ду Шт, *сереше* коњ, пла́тно *се береше* от во́де Го.

138.2.2.5. Имперфекат на *-е-шо* (1л. јд.):

берешо, *йерешо* ако мо́гу Се.

138.2.3. Облик 1л. мн.

138.2.3.1. Имперфекат на -а-смо:

сејасмо и туј годи́ну, *орасмо* и туј њ́иву Се, *гре'асмо* млéко за сирéње Вр, *брасмо* др́ва за з́иму, *срасмо*, óни *се'аше* чени́цу јучéр Шт, а м́и *йојасмо* кэ́т смо б́иле лазáрке, *брасмо* сирéње за прода́ву ДБ, *сийасмо* во́ду у крéч ГБ, и м́и *о'асмо* да идéмо Го, *вејаси́е* двá дéна на нáшу вејал'и́цу Ви.

138.2.3.2. Имперфекат на -е-смо:

каш'есмо цéлу з́иму Се.

138.2.4. Облик 2л. мн.

138.2.4.1. Имперфекат на -а-си́е:

В́и *ораси́е* и *се'аси́е* најв́ише у Ж́упу. Вр, Ал *сий'аси́е* ма́ју у млéко? ДБ, Ал *браси́е* и ли́сте за стóку? Го, в́и *йојаси́е* уба́о Др.

138.2.4.2. Имперфекат на -е-си́е:

и в́и *каш'еси́е* цéлу з́иму, па áко *каш'еси́е* Се.

138.2.5. Облици 3л. мн.

138.2.5.1. Наставак -а-у:

ка́ко *се звáу* Се, *орáу* с волóе, *вејáу* Ја, му *се смејáу* у сéло, *сејáу* што мога́ло да се сéје Вр, кучи́ћи *лајáу*, *орáу* по њ́иве Шт, *сийáу* ви́но у ча́ше Бе, *йојáу*, *греба́у* Го, Ал те *звáу* на свáдбу? Др, *о'áу* да не утéпоў, *о'áу* и 'óни Вр.

У усамљеном примеру забележена је лабијализација основинског вокал /а/ у: *о'оў* да не отéро и[з] сéло Го.

138.2.5.2. Наставак -е-у:

каш'éу от сипани́це по јéн мéсец Го.

138.2.5.3. Наставак -а-ше:

бра́ћа *се'аше* и туј њ́иву Се, све-жéне *й'раше* на рéку Ја, бóлни лúди *сраше* и по пúту Вр, óни *сејаше* свé њ́иве, мó'и *браше* па́ре да кúпу оўце Шт, *йојаше* лазáрке и куд нáс Бе, *греба́ше* гу ливáду ДБ, *о'аше* милица́јци да ме отéроў у áпс Го, Ср́би се *браше* да се бра́ниw Су.

138.3. Облици имперфекта глагола четврте врсте

Глаголи четврте врсте граде имперфекат од презентске основе.

138.3.1. Облици имперфекта у једнини

а) Облици имперфекта на -је-ше (1, 2, 3л. јд.):

и дéнэс *йијéше* Се, бра́т *йи'éше* цéў ж́ивот Шт, Гори́ца *мијéше* дéцу за Ђурђéвдэ́н ДБ, ма́ти *ши'éше* и за јетр́ве Го, *знаéше* да плéте Др.

Глаголи ко́ји су из других основа пришли овом односу основа имперфекат граде па истом моделу: Цóби *сийéше* до пла́дне Шт, и на óгeњ во́да *вријéше* Бе, *йикаéше* за дáр Го, Кэд úмр свéкар, чени́ца *зреéше*. Др, И девóјком и сна́шом *йикаéше*. Су.

б) Облици имперфекта -ује-ше (1, 2, 3л. јд.):

^уџна *дарујеше* Се, *не*-знам како *кажујеше* Чéда Ја, а *мáти* ми *болујеше* Шт, *мáти* *млóго* *се радујеше* ГБ, *дéвер вржујеше* *кóња* за дрво Вр, *пóп изнесујеше* крс *íспрет* цркве Го.

в) Облик 1л. имперфекта на -је-шо / -ује-шо:

и ја *знаéшо* да праим штíце, и свé рéдом *кажуéшо* Се.

138.3.2. Облик 1л. мн.:

пона́пре *вóду иијéсмо* из Лепéнац Се, а *мí нíти болујéсмо* Ја, *се мíéсмо* на *пóток* Шт, *шиéсмо ои́* *клáшње*, *си́ијéсмо* свí на-јен-трóњ Го, на *н́иву вржуéсмо* *снопóве* Др, *б́љујéсмо* Су.

138.3.2. Облик 2л. мн.:

Дé *се мијéсти* за Ђурђéвдэн? Се, *и́каéсти*, *си́иéсти* Вр, *и́ијéсти*, *болуéсти* Шт, *вржуéсти*, *изнесујéсти* Го.

138.3.3. Облици 3л. мн.

138.3.3.1. Имперфекат на -је-у / -ује-у:

свí у фамили́ју *и́ијéу* Ја, а и ^уџни *знајéу* *кóј* *узи́ја* ГБ, *ши́јéу*, *и́ијéу* Шт, *кријéу*, *и́икајéу* Го, *кажујéу*, *болујéу* Ви.

Редак пример са лабијализацијом основинског вокала: *и́ијóў* *двá* *дéна* ГБ.

138.3.3.2. Имперфекат на -је-ше / -ује-ше:

љúди *и́ијéше*, *мијéше* Шт, *óни даруéше* свé сватóве Ви.

138.4. Облици имперфекта глагола пете врсте

Глаголи пете врсте имперфекат граде од аористне основе.

138.4.1. Облици имперфекта у једнини

а) Облици имперфекта -а-ше (1, 2, 3л. јд.):

и *óн и́исáше* на *та́блу* Се, *мазáше* *нéшто* на *зид* Вр, *сéстра брисáше* *ру́ке*, *си́иругáше*, ал *могáше* Шт, *ја* не *могáше* да *јéдем* *сир* Бе, *сукáше* *јúже*, *дéте и́лакáше* за *мáтер* Го, ни ^уџн *не могáше* да *помóгне*, а *зáшто* ти *и́лакáше* *дéте* Др, *брисáше* *судóве* Ви, *не могáше* да ме *удáри* Су.

б) Облик имперфета на -а-шо (1л. јд.):

и *не могáшо* да *на́прајм*, *и́лакáшо* за *мáтер* Се.

в) Облик имперфета на -е-ше:

бришéше *ру́ке*, *млóго и́лачéше* за *брáта*, *óн пíсмо и́ишéше* Се.

г) У Севцу се поред имперфекта од глагола ове глаголске групе грађеног од аористне основе, јављају и облици који се наслањају на презентску основу. Овакав тип обележје је сретечког говора. Презентска основа потврђена је у јд. и у 3л. мн., док је у 1л. мн. и у 2л. мн. посведочен само имперфекат од аористне основе. Иначе је и у Севцу доминантан имперфекат ових глагола од аористне основе.

Факултативни продор *-е-* подржан је бројним глаголима у којима се испред имперфекатског настака налази *-е* у презенту.

138.4.2. Облик 1л. мн.:

мазасмо, брисасмо Се, сукасмо ју́же Вр, а мѝ свѝ *ѝлакасмо, могасмо* Шт.

138.4.3. Облик 2л. мн.

мазасѝе Ја, *ѝсасѝе* по јѝну писму на мѝсец Вр, а штó тóлко *ѝлакасѝе* Шт.

138.4.4. Облици 3л. мн.

138.4.4.1. Имперфекат на *-а-у*:

ѝсáу да му погину́ја брát у рát Шт, а штó *ѝлакáу* на ўкоп Бе, а тóд *сѝругáу* и штѝце за трóњ ГБ, *могáу, не могáу* да ни донéсоў Др.

138.4.4.2. Имперфекат на *-а-ше*:

сáми љúди *мазáше* кућу сáс кáл Се, и нáши љúди *могáше* тóј ѝсто Шт, млозѝна *ѝлакáше* кэд умр Тѝта Ви.

138.4.4.3. Имперфекат на *-е-у*:

мажéу, ѝлачéу Се.

138.4.5. Имперфекат глагола „млети“ и „клати“

Глаголи „млети“ и „клати“ у јд. облике имперфекта граде од презентске основе. У мн. имперфекат глагола „млети“ наслања се на презентску основу, чиме се остварује корелација са једнинском парадигмом, док се имперфекат глагола „клати“ у јд. гради од презентске, у мн. претежно од аористне основе, пошто су забележени и ретки примери са продором презентске основе и у множинске облике овога глагола.

Продор презентске основе у „млети“ олакшан је заједничким вокалом испред наставка у обема основама.

138.4.5.1. Облици 1, 2, 3л. јд.:

јá *мељéше* сли́ве за коми́ње Ја, а óн па *мељéше* за сви́ње Шт; јá *кољéше* Вр, брát *кољéше* сви́њу Го.

138.4.5.2. Облик 1л. мн.

а) Имперфекат на *-е-смо*: *мељéсмо* у свóу водени́цу Шт, и мѝ *мељéсмо* бра́шњо Бе, *мељéсмо* у нáшу водени́цу Го; *кољéсмо* кэд бѝло за свáдбу Ја.

б) Имперфекат на *-а-смо*: свáку годѝну *клáсмо* по нѝшто Бе,

138.4.5.3. Облик 2л. мн.:

а) Имперфекат на *-е-сѝе*: Ал *мељéсѝе* и ви́? Ви; *кољéсѝе* ГБ.

б) Имперфекат на *-а-смо*: Ал *клáсѝе* и ви́ за свáдбу? Шт.

138.4.5.4. Облици 3л. мн.

а) Имперфекат на *-е-у*: *мељéу* у водени́це Се, *мељéу* свѝ у нáшу водени́цу Вр, ал *мељéу* за ўјем Го; тѝја из Урошѝвац *кољéу* и куд нáс сто́ку Су.

б) Имперфекат на *-е-ше*: Сви комшије *мељеше* у Перетову воденицу.
Шт.

в) Имперфекат на *-а-у*: тија мајстори *клау* стоку по Жупе Вр.

г) Имперфекат на *-а-ше*: и њони *клаше* за паре Го.

138.5. Облици имперфекта глагола шесте врсте

Глаголи с односом основа *-е* : *-е* граде имперфекат са чувањем основинског *-е*, глаголи с односом основа *-а* : *-а* са чувањем основинског вокала.

138.5.1. Облици једнине имперфекта на *-е-ше*

а) Облици имперфекта на *-е-ше* (1, 2, 3л. јд.):

не смеше да кажем Се, и ја *умеше* Вр, а њн па *умеше* да свјри Шт, а кој *смеше* да иде ДБ, Станко *смеше* да се укачи на нај високо дрво Го.

б) Глагол *имеше* (Како га *имеше* „како се зваше“?; Како га врага *имеше*? Вр, Мојега ђца *имеше* га Љубисоџ. Шт, Ал га *имеше* твојега девѣра Никѡла? Бе, Имаја један старац, Петар онај Ретињов^ф, што га *имеше* њега тако.; њи ги *имеше* Жангини Го) потврђен је само у перфекту и имперфекту (в. т. 131.1.2).

в) Облик имперфекта на *-е-шо* (1л. јд.):

а зар *смешо*, *умешо* да месим Се.

138.5.2. Облици једнине имперфекта на *-а-ше*

Облици имперфекта на *-а-ше* (1, 2, 3л. јд.):

ѡн *ѡраћаше*, *викаше* свекрва, *целиваше* га, *сѡремаше* за једѣње Се, што *викаше* мој братанац, јена дѣ *викаше*, *викаше* ѡн, крава *се ѡрзаше*, *рабоѡиаше* њѡтац у Скопље Ја, и јен комшија исто тако *викаше*, трупаше дрва у двор, и коњ му *рипаше* Вр, Ја, не-знам како *се викаше*, *бласињаше* га испрет цркве, како *се викаше* тој Шт, Сѡг јен Циганин ни *беше*, *ѡредаваше* по кѡће, знѡш.; После ме *ѡиѡиаше* Зѡран, што *имаше* манѡиче по мѡло, Како *се викаше*? Бе, *ѡредаваше* по кѡће, и ѡн *чекаше* на пѡт, *меѡиаше* увѡс ДБ, Како *се викаше* тај црква? ГБ, свекрва *сѡлаљаше* и огледалце, кѡт *се ѡвѡше* Го, Совѣљка *се викаше* тај кудѣља.; а *мораше* да се напиѣш Го, *немаше* никој, како *се викаше* тој Др, Не-знам кој ми *ѡриѡаше*.; *мораше* да ѡзем; *Не могаше* да ме удари.; И ѡн овако *нећаше* млоγο да отвѡра. Ви, Врѡто, врѡто, *мораше* да ѡзем. Су.

138.5.3. Облик имперфекта на *-а-шо* (1л. јд.):

овѡј *имѡшо* девојче, *морѡшо* да ѡзем, *ѡродавашо* сирѣње у Штрѡпце, пушћашо, *дизѡшо*, *бегѡшо*, *искашо* Се, Ёте, овѡј *имѡшо* девојче, лѡни ѡвде ми се китѡле куд нас. Шт.

138.5.4. Облик 1л. мн.:

Сѡремѡсмо и тѡј годѡну за слѡву.; *умѣсмо* да месѡмо, *Држѡсмо* трѡ козе Се, *чувѡсмо* за гѡсте Ја, а ми па *рабоѡѡсмо* за плѡту, *бегѡсмо* у шѡму Шт, *ѡребирѡсмо* у тој, а ми не *умѣсмо* Бе, не *се ѡзнавѡсмо* Др, *наѡивѡсмо* бѡњаку Су.

138.5.5. Облик 2л. мн.:

Ал *давáсѣ* и за *пóрез?*; *Умѣсѣ* ли да зборíte? Се, *Труйáсѣ* ли и грањке? Ја, а *бегáсѣ* од Нѣмце Шт, *дизáсѣ* ченицу свѣ увís Бе, а за брата *нѣ ишйáсѣ* ГБ, *дѣнэс дóста рийáсѣ* Др.

138.5.6. Облици 3л. мн.

138.5.6.1. Имперфекат на -а-у:

стáри *йричáу* Се, *нѣ-знам кáко га вика́w*; И *йричáу* да íма, нека Шиптáрка умрѣла, стáра, и по сѣла се вампíри.; и овíја девојчíћи *рабои́áу* Ја, другојáко га *вика́w*, *наслагáу* свѣ на áстал, *йрзáу* штó повíше Бе, ђавóли кáко ги јóш *вика́у*, *имáу* рáзна чúда, *могáу* ли и óни да донéсо Го, крáве *се йрзáу*, *рабои́áу* по дѣсет саáта Др, *дизáу* сéно на тáван Ви, *йуцáу* некóлко пúта на нáс; Ё, пóсле *вика́в!* Су;

рабои́óу с рúке Ви.

138.5.6.2. Имперфекат на -а-ше:

Кáко *се вика́ше* óни? Ја, *не смѣше* да íдоў до Вíче Ви, Дречóви *йредавáше* óўце, војнíци *бегáше* по пúту, óни *бегáше* Шт, *рабои́áше* óни и за нáс Бе, кумóви *крићевáше* и сво́у дѣцу у нáшу цркву Др, свí *йрзáше* на сво́у срáну Ви, снáве *раћáше* и по двѣ дѣцу, девојчíћи *рабои́áше* у њíву Су.

138.6. Облици имперфекта глагола седме врсте

Глаголи седме врсте показују највећу нестабилност у основинском вокалу имперфекатских облика.

Сви глаголи седме Белићеве врсте једину граде по моделу: *ја крсѣ́ше*, *ја мислѣше*. У мн., међутим, од глагола с односом основа -и : -и облици се граде од основе на -и у сва три лица ако је у 3л. мн. наставак -ше (*ја / тí / óн крсѣ́ше*; *крсѣ́исмо*, *крсѣ́исѣ*, *крсѣ́ише*), са – додуше – факултативним облицима са основинским вокалом -е (*крсѣ́есмо се*, *чудѣсмо се*, *чудѣше се / чудѣу се*). Однос -е-ше : -и-ше је средство морфологизације којим се разликује једински облик од 3л. мн. имперфекта (*вардѣше* : *варди́ше*).

Када је у 3л. мн. наставак -у, међутим, основински вокал је -е (*крсѣ́ѣу*, *чудѣу*), чиме се – због нефонолошког пенултимског акцента – избегава обличка хомонимија са 3л. мн. презента. Потврђени су, међутим, и ретки примери типа óни *крсѣ́иу*.

138.6.1. Глаголи односа основа -и : -и

138.6.1.1. Облици једине имперфекта на -е-ше

Облици имперфекта на -е-ше (1, 2, 3л. јд.):

ја шушѣше сирѣње; Лáко мúтне вóде *газѣше*, *јѣчмен зобѣше* (у лазаричкој песми), Стáнко кóња *јашѣше* Се, За кóња: „Сóкол лѣти висóко, / кри́ла држи ширóко, / мúтну вóду *газѣше*, / *јѣчмен зóба зобѣше*...“ (у лазаричкој песми); И *вардѣше* га, мáјке, за од врáне, за от сврáке, вíка. Ја, *вардѣше* од мѣчке Вр, сíн *крсѣ́ше* Милицу, снáша *йалѣше* ’óгањ, *носѣше* и *ја опáнце* Шт, а óн не

госпїеше цѣлу недѣљу ДБ, *ѡтац па ѿрсеше* у ливаду ГБ, *Љубисов градеше* кућу на срет село Го, *цедеше* мл'еко на крпу, *свиреше* у јѣну свирајку Др, *јена-Циганка носеше* димїје, *ѡтац косеше* Су.

138.6.1.2. Облик имперфекта на *-е-шо* (1л. јд.):

крспїешо ти дѣте, *седешо* прет кућу, *вардешо*, *носешо* у школу Се.

138.6.1.3. Облик 1л. мн.

138.6.1.3.1. Имперфекат на *-и-смо*:

Крспїисмо ги у цркву, *се срамисмо* Се, *чудисмо се* и мї за тѡј, *гасисмо* куће цѣу нѡћ, *влачисмо* зѣвњу сз брану Шт, *зобисмо* кѡње кѡј имаа Бе, *градисмо* ако имало паре ДБ, *цедисмо* през цедїло ГБ, за косаче *варисмо* једѣње посѣбно Ви, *носисмо* за у њиву, ама *не се спїрамисмо* Су.

138.6.1.3.2. Имперфекат на *-е-смо*:

и ми *се чудесмо* за њї Се, ако *се крспїесмо* Го.

138.6.1.4. Облик 2л. мн.

138.6.1.4.1. Имперфекат на *-и-спїе*:

Ал *їалиспїе* ѡгањ за Први мѡј? Се, *Градїспїе* ли и вї? Ја, *крспїиспїе* га како је адет, и вї *се чудїспїе* ка мї Шт.

138.6.1.4.2. Имперфекат на *-е-спїе*:

носеспїе ракију за свѡдбу Ја, у прѡлећ *градеспїе* и кућу ГБ.

138.6.1.5. Облици 3л. мн.

138.6.1.5.1. Имперфекат на *-е-у*:

свѣ дѣцу ги *крспїеу* у їсти дѣн, *вареу* Ја, свї *носеу* кожѡше Шт, стѡку *зобеу*, *вардеу* да не побѣгне Бе, *носеу* вѡка по село ДБ, девојке *се срамеу* од мѡмце ГБ, ѡни па свѣма *косеу* Го, А нѡши *їтражѣу*, *їтражѣу*, па нїшта, јѡпе ѡч! Ви,

138.6.1.5.2. Имперфекат на *-и-ше*:

се свї срамїше от пѡпа, косачи *косїше* куд нас до зѡд слѡнце, ѡни свѡки пут *давїше* мачїће, тѣј што не рађале *носїше* никој-дѡр у цркву, *вардїше* се да не ги вїду на пѡт, *носїше* за у њиву Су.

138.6.2. Глаголи односа основа *-и* : *-е*

138.6.2.1. Облици јѣднине имперфекта на *-е-ше*

Облици имперфекта на *-е-ше* (1, 2, 3л.):

у брдо нѣшто *се белеше* Ја, ја *седеше* до њѣга на јѣн кѡмењ ГБ, *збореше* ѡн у јѣну предавнїцу Го, ѡн л'и *смрдеше* Ви, *мислеше* ће донесе Су.

138.6.2.2. Облик имперфекта на *-е-шо* (1л. јд.):

седешо прет кућу, *мислешо* ће дѡјђе Се.

138.6.2.3. Облик 1л. мн.:

живесмо у двѣ сѡбе Ја, *мислесмо* ће не нѡђе Вр, *зборесмо* и за њї Су.

138.6.2.4. Облик 2л. мн.:

Крљко *седѣсите* у ћерке? Се, ве тепале а ви *ћуијѣсите* Др, Ал *зборѣсите* за паре? Су

138.6.2.5. Облици 3л. мн.

138.6.2.5.1. Имперфекат на -е-у:

милиџајци *седѣу* испред врата Ја, *ћуијѣу* ка да ништа не видѣле Шт, *не живѣу* добро ич Бе, *горѣу* наше куће Др, *мислѣу* да мѣже Др, У двѣр *се бел'ѣу* [краве]. *Се бел'ѣу* штѣм дѣкле. Су.

138.6.2.5.2. Имперфекат на -е-ше:

За тебе сви *зборѣше*. Ја, сви браћа *живѣше* у јѣну кућу ГБ.

138.7. Облици имперфекта глагола осме врсте

Од глагола осме врсте имперфекат се гради од аористне основе. У малобројним факултативним примерима из Севца, поред имперфекта саграђеног од аористне основе потврђени су и имперфекти на -е-ше / -е-шо, настали очигледним наслањањем на презентску основу аналогijом према имперфекту глагола седме врсте. Овакав продор остварен је и у облицима множине.

138.7.1. Облици јединице имперфекта на -а-ше

Облици имперфекта на -а-ше (1, 2. 3л. јд.):

а син ми *држаше* предавницу Се, *држаше* и он мѣску Ја, *ијрчаше* да ме стигне Вр, Бранко *ијрчаше* да гу увати, а јѣна ојца блѣаше Шт, *квакаше* ми и тај квачка, ојца *блѣаше* Бе, *кљчаше* пре^т цркву, *ијрчаше* до шкѣле Го.

138.7.1.2. Облик имперфекта на -а-шо (1л. јд.):

па штѣ ако *ијрчашо*, и ја га *држашо* Се,

138.7.1.3. Облик имперфекта на -е-ше / -е-шо (1л. јд.):

држеше и туј ливаду, из воденице *ијрчешо* да га стигнем Се.

138.7.2. Облик 1л. мн.

138.7.2.1. Имперфекат на -а-смо:

ијрчасмо ка без уше Шт, *држасмо* по пѣт јарѣти Ја, *држасмо*, *квакасмо* ДБ, *блѣасмо*, *квакасмо* Др.

138.7.2.2. Имперфекат на -е-смо:

и по три пѣса *држесмо* за ојце, *ијрчесмо* до њи Се.

138.7.3. Облик 2л. мн.

138.7.3.1. Имперфекат на -а-сите:

а *блѣасите* ка ојце Шт, ни ви не *држасите* како ваља Го.

138.7.3.2. Имперфекат на -е-сите:

А зашто не ги *држесите* свѣ гѣсте? Се.

138.7.4. Облици 3л. мн.

138.7.4.1. Имперфекат на -а-у:

дѣца *ѿрчау* по сватове Се, *квакау* јѣну недѣљу Ја, сви *држјау* Шт, па ако *држјау* и стоку Вр, и они *сѿругау* даске ДБ, чобани *ѿрчау* по стоку Вр.

138.7.4.2. Имперфекат на -а-ше:

браћа *држјаше* по двестотин оуце Шт, а кóлко *блејаше* оуце Бе, Ал *квакаше*, ал нѣ *квакаше*? Го.

138.7.4.3. Имперфекат на -е-у:

наши војници *држјѣу* тóј брдо, *ѿрчѣу* да скршу нóге, *сѿружѣу* и они Се.

138.8. Имперфекат глагола „бити“

Имперфекат помоћног глагола „бити“ најчешће се користи у 3л. јд. у деиктичкој служби, када се употребљава са циљем подсећања на претходно знање. Ређе се употребљава да значи прошлу радњу или стање.

Како *беше*, и *беше* каљано?; Јѣну чашу мѣд ли *беше*. Нѣ-знам што *беше*. Се, А и *беше* никóа мѣгла, јѣно-јутро *беше*; кэд *беше* толовина; Пóсле, јѣно-јутро *беше*, се скупѣоѣ тáмо на капиу. Вр, Нѣ видо мешáља кóа *беше*.; Кóј *беше* не полазија? Шт, нѣ-знам како *беше*, – ѣнук што *беше* óвде Бе, јѣн Цигáнин ни *беше* ДБ, Óвде *беше* јѣно девојче, тóј *беше* мóра да се бáња свáко дѣте у копрѣву; Óвде *беше* јѣно девојче и[з] Штрпце. Го, јѣдан ме спáси, дѣша вáља, Шиптар *бѣш'е*. Др, нѣ-знам тóј врѣме како *беше* Ви.

Осим у Севцу и Јажинцу, где се поред чешћег *беше* у 1л. јд., јавља и преосмишљено *бѣшо*, у осталим пунктовима једнину карактерише доследан продор *беше* у 1л. јд.

јá *беше* тэд за у шкóлу Шт, а ни јá не *беше* бѣш бóгат Др; *бѣшо* да му кажем Се, а зар *бѣшо* за удавање Ја;

Мѣ *бѣсмо* куд њѣ на слау. Шт, па *бѣсмо* на рабóту ГБ;

Ал *бѣсти* на свáдбу? Шт, Дѣ *бѣсти* прошлу недѣљу? Го;

ал *бѣу* и ѣѣни да помóгно? Вр, *бѣу* на гóсти куд брáта Бе; Ал *беше* и ѣни на славу? Шт, косáчи *беше* на њѣву Бе, мѣжи *беше* зрáви ДБ.

138.9. Употреба имперфекта

Имперфекат се у сиринићком говору најчешће употребљава да значи прошлу радњу или стање који су били на снази у тренутку вршења неке друге, такође прошле радње, и то из ближе или даље прошлости говорног лица²⁷¹. Повлачи се пред перфектом несвршених глагола.

Пóсле, јѣно-јутро *беше*, се скупѣоѣ тáмо на капиу. А мѣ смо бѣле петнаес дѣше из наше сѣло. Јá ги викам: „Ај, брѣ, да видѣмо тáмо! Нѣшто ѣма нóо што се збѣроѣ љѣди. Да не испáдне нѣшто дóбро за нáс“. Вр, И тáко смо ѣшле. А и *беше* никóа мѣгла, врѣме ни грóзно, лѣле! Дѣша! Пáти чóек, млóго преко глáве превóди чóек док је жѣв. И тáко. Вр, Сóг јѣн Цигáнин ни *беше*,

²⁷¹ Употреба имперфекта у сиринићком говору описана је у Вељовић – Младеновић 2017.

предаваше по куће, знѡш. Бе, Ђвде *беше* јено девојче и[з] Штрпце. Цигáру сэм мрзија нај више. Јá ће ўзем јено цигáре, ѳчи ће ми испрсноў вучеўћи, не мѡгу, дáвим се. Лék по лék док и јá пропуши. Го, а морáше да се напијеш. Го, Он пíсмо *ишиеше* / Он *и́раћаше* / лако мѡтне вѡде *газеше* / јéчмен *зобеше* (у лазаричкој песми). Се, Ђте, овѡј *имашо* девојче, лáни ѡвде ми се китíле куд нáс. Шт, Нí видо мешáља кѡа *беше* Шт, *Викоў* – узѣто, узѣто. Су, Врто, врто, *морáше* да ўзем. Немам кѡт. Мѡрам. Тај мѡсец неће ни искѡчи стѡ кíла жíто. азем потврду, дѡђем гѡре у шѡму, стрѣтнем јенога комшију. Су, Кѡј ул'ѣне, ѳн сáмо по јен – бíп у пл'ѣћи – док овáј преко прáг тáмо! Тај Шиптар. Јá – *á мене да ме измáши – јá прерíпи брго от прáг^к. *Не могáше* да ме удáри. Ул'ѣго у кућу. Су, Њéга не мѡгу да га пѡзнам никáко. А овѡга мил'ицáјца, бѡгами, ѡн нíје дал'éко млѡго. Нíје и[з] Жўпе. Сéло га не-знам. И ѳн овáко *нећаше* млѡго да отвáра. Сáмо вардíја овáмо при врáта. Ви, Пред годíну смо ги прéдале. Сíн ми је тáмо, блíзу Нíшэ. Кэд *беше* овѡј, толовíна, мí смо купíле пре[д] тѡј жену-кућу. Вр, Ме увáти рáт. Бíле смо дѡле у Лужíне. Тáмо наићѡше, бѡш кэт препáде Југославíја, наиће нáша вѡјска. Кѡњи доћѡше. Се истоварíше овдека свí. Кут-кѡи! Пѡсл'е остáл'е сáмо кѡњи тѡ. Мѡжда стотíну, двѣста. Кѡј-зна кѡлко бíло! *Немáше* нíкој. Шиптáри почѡше да не гѡшу, да не тѣроў гѡре, дѡл'е Др, Кѡј *беше* не полазија? Шт, По никѡа, супазíла сэм. Немáла стѡка мљѣко. Не-знам тѡј врѣме кáко *беше*. Одáвна је тѡј, не мѡгу да пáнтим Ви, Не-знам кѡј ми *и́ричáше*, тáмо видѣл'е л'ўди – свѣ запал'éно тáмо. Нáше л'ивáде ни су прко брдо, према Драјкѡфце па имáмо тáмо. Запал'íја нíкој л'ивáде. Ви.

ФУТУР ПРВИ

139. Аналитичком конструкцијом футура првог *ће* + презент одговарајућег лица, сиринићки говор део је ширег балканског ареала.

139.1. Једнина

*Те и́е и́уши́им, ће сíи́ем вѡду, ће и́лáчем брáта; кѡма ће бíнеш, ће кршиши ствáре, ће и́ѡћеш на њíву; да ће гу дáде, кэт ће се дождњевѡје, гáзда ће му несíи́ане, што ће одмíи́а Се, и ће клéкнем, кѡј ће ѡрем, *ћ[е]* и́дем да жњѣем; ће мѣи́неш нагѡре, ће ме и́уши́иши; домаћíца ће изнѣсе тепси́у, и ће мáши тáмо креј планине Ја, ће кѡи́им нешто, ће наи́раим лѣју; ће ме заглу́иши, ће дáш девојче; ће и́рѡће слáва, ће ме вíди Вр, јá ће ти кáжем, ће га осíи́им, кэт ће дѡем; И ће и́жкнеш тѡјка и ће донѣсеш – вíка – и ће дáш девојче да се обѡче.; ће му бíне рођендáн, ѡтац ће ми кѡи́и, јѡпе ће ти рѡди Шт, ће заврши́им обичáје, што ће дѡћеш да рѡчаш, ће осíи́анеш да чѡаш; ће се дíгне нíки млад'т, ће дáде свекрва сíто ДБ, бíћи ће и́де, кѡћа ће се ўрне ГБ, јá ће ўзем, ће донѣсем никѡе дрво; тí мене ће ме и́ли́снеш, с кашíкче ће му дáдеш; ће ни се наи́уни вѡду, ѡна ће рíи́и Го, јá ће ве донѣсем до гѡре, ће ти кѡи́им, ни ће ме вíдиши; *ћ[е]* и́де да жњѣе, ће га уи́ѣи́а Др, ће вíкам, па ће и́деш, ће дíне*

свѣ, *ће* *и*де на криво Ви, што *ће* *и*раим, туј *ће* *с*и^ием, кѣт *ће* *д*о^оѣш, *ће* *и*ури цвѣ^ѣ, *ће* те *и*и^ѣа драу^ѣи Су.

139.2. Множина

Те га *н*ачу^амо, *ће* *и*скис^немо у корито, *ће* *о*и^инемо; јутре *ћ*[*е*] *и*дѣ^ие, овај *ћ*[*е*] *и*дѣ^ие да *о*рѣте, *ће* *с*а^гњѣ^ие за бѣг д^ушу; *ће* *л*ег^ноу у туј ц^ркву, *ћ*[*е*] *и*до да ж^њѣ^јо, и *ће* *о*ж^њѣ^јо Се, *ће* *о*и^инемо; *ће* ми *и*омог^нѣ^ие; *ће* ги *у*в^аи^иу врап^чи^ѣ, *ће* *и*у^роу л'ѣсе, *ће* *б*а^цоу ж^ито Ја, по нико-п^ут *ће* *р*ек^немо; пѣсле *ће* *ћ*у^ии^ие, па *ће* *и*з^ле^ноу Вр, *ће* *в*ика^{мо}, *ћ*[*е*] *и*де^{мо} да уз^ѣмо ја^гње; *ће* ме *и*и^ѣа^ие; па *ће* гу *и*ѣ^иоу, сѣк *ће* га *к*ри^ће^{во}у Шт, *ће* ти учин^имо; *ће* *н*а^ир^ају жѣну од муш^кар^ца ДБ, по стѣ с^нѣпа *ће* *н*аса^ди^{мо}, *ће* *д*адѣ^{мо} му к^ључ, *ће* *и*р^едѣ^ие, *ће* ми *д*он^есѣ^ие в^и; *ће* ме *с*и^аси^у чѣб^ани, *ће* те *м*ѣ^иноу у вѣду Го, *ће* ги *ј*ѣдо, *ће* ги *у*в^аи^иу Др, *ће* *и*оч^иси^у, *ће* *о*нѣ^ди^у Ви, *ће* *о*сол'и^{мо}, кѣт *ће* *б*а^ци^{мо} рабѣту, *ће* *и*с^иогор^имо р^уке, *ће* *и*о^умрѣ^ие за л'ѣба, *ће* ми *д*о^оѣш, *ће* се с^ку^пи^у тѣј сѣ^стре Су.

139.3. УПОТРЕБА ФЛЕКСИВНОГ ОБЛИКА ЕНКЛИТИКЕ ПОМОЋНОГ ГЛАГОЛА

139.3.1. Футур први са глаголском енклитиком у личном облику потврђен је малим бројем примера. Оваква енклитика користи се као средство изразитог истицања. Тада се користи и конструкција *да* + *и*р^{ез}ени^и:

Мѣжда *ћ*у и *ј*а *д*а *д*ѣ^би^јем Вр, *а*л *ћ*еш *д*а *и*деш *д*ѣма Бе, *Д*ѣста сте седѣле! *К*ѣт *ћ*ѣи^е *д*а *и*дѣи^е ГБ, *Д*ѣма^ѣн се *п*ита^{ја}ја. *Д*ру^ги *н*и^кѣ! Штѣ *к*а^же – *т*ѣ! *К*ѣт *ћ*ѣмо *д*а *в*еч^ѣра^{мо}, *м*и смо б^иле *д*ѣца, *д*ва^ѣс и *п*ѣт *д*ѣтѣти смо б^иле. ГБ, *д*ѣ *ћ*еш *д*а ги *ч*ѣ^јеш Го, *а*л *ћ*ѣмо *д*а *р*абѣ^иа^{мо}, *а*л *ћ*ѣмо *д*а *с*ѣ^ди^{мо} Ви, *о*ва^ко *ћ*ѣмо *д*а ги *д*ѣ^иѣ^ри^{мо} ѣ^фце, *ј*утре *д*ѣн *ћ*у *д*а га *в*и^кнем *к*уд *н*ас Су.

Иако се у Зл. јд. *п*оклапају аналитичко *ће* и флексивно *ће*, с обзиром на остале примере може се претпоставити да је у конструкцијама *ће* + *д*а + *и*р^{ез}ени^и употребљен флексивни облик енклитике:

ће *о*т^ине *к*ѣ *ће* *д*а *ѣ*ре Се, *ће* се *г*ра^би *к*ѣ *ће* *д*а *н*а^ће *п*аре у барани^цу ДБ.

139.3.2. Када се изоставља основни глагол из футурске конструкције, помоћни глагол је носилац граматичких информација о лицу и броју па се среће у личном глаголском облику:

*ј*а *ћ*у у њ^иву, *в*и *ћ*ѣи^е у лив^аду, а *ж*ѣне *ће* сѣду *д*ѣма Се, а *к*а^ко *ћ*у без њѣга Ја, *Д*ѣ *ћ*у с^ама, штѣ *ћ*у с^ама!; *о*ва^ко *ћ*у Шт, и без њ^и *ћ*у, и т^и *к*а ^уѣн *ћ*еш Бе, и *м*и *ћ*ѣмо *и*сто, *т*а^ко *ћ*ѣмо *а*ко *м*ѣже ДБ, *В*и *ћ*ѣи^е *и*спр^ѣт *к*ѣ^ѣ, *м*и *ћ*ѣмо у *д*вѣр. Го, *Т*ѣј што смо *м*л'ѣл'е – *ј*а-*ћ*ѣмо *а*рг^ате, *ј*а-*ћ*ѣмо *в*олѣ^{ве}, *ј*а *к*ѣс^ача.; Ё, *п*а *т*ѣд' *т*а^ко *ћ*ѣмо, у *п*лани^ну. Су.

139.3.3. У примерима када је „х^тети“ употребљено у значењу модалног глагола „желети“, „х^тети“ је у личном глаголском облику а пунозначни глагол у конструкцији *да* + *п*р^{ез}ент:

а *ј*а ^уѣ^ћу да *п*ѣбѣнем од њѣга Се, *Т*и *а*ко *н*ѣ^ћеш да *у*зеш, ^уѣн *ће*. Ја, *н*ѣ^ћу да *м*у *к*а^жем Вр, ^уѣ^ћу да *и*мам и *ј*а *с*вѣѣ ѣ^ѣце Шт, *ѣ* бѣш *н*ѣ^ћу да га *м*ѣлим ГБ,

А тѝ, синко, па за ѝнат *оћеш* да му онодиш тој. Го, *нећу* да ѝмам муку сас њу Ви.

139.4. Употреба футура првог

Поред означавања будућих радњи, футур први се у сиринићком говору употребљава и као наративно време²⁷² када се њиме обележавају радње које су се у прошлости понављале по обичају, навици. Употреба футура за исказивање хабитуалних радњи у сиринићком говору, али и другим говорима око Сиринића, у непосредној је вези са развијањем ове особине у македонским говорима, у којима је оваква употреба футура веома жива (Конески 1966: 149).

На овом месту наводи се грађа са употребом футура за обележавање хабитуалних радњи.

Тубрила се овако: трла се турале, оџце на бачило. Бачило *ће исѝериџу* горе, *ће наѝрају* от прѝће, заградиџу от прѝће. Насечоџ прѝће и уплџтоџ. Од лџске. И напрају бачило туја. И туј¹ излџне бачица.; Ченица от слџме, она овако. Тој за веџње џе. Кој¹ имаа машинџе, али напре немџло нѝко¹. Немџле веџлицџе. Ы смо, имџла лопџта дрвџна, ка сџг овџј лопџте желџзне, тај¹ бѝла дррвџна. Се скупи кџпџ и жџна јџна *ће*, или муџ, бѝло кој¹, кој¹ мџжоџ, кој¹ су туја, *наѝне* јџну пачџвру на глаџу, врџћу, па да нџ му пада на њџга плџва. И тај¹ тамо што *ће одмиѝа*. Јџн одовџда мџта, кџд дџва вџтар, сџмо чџка да дџва. Сџвер. Вѝкоџ: „Дџни, сџверџ!“ И *ће мџѝне* нагџре, а ка отџд кџп да пада. А тај¹ тамо што чџка, па она мџтлу у рџке, па туј¹ слџму гу одмиџта, одмиџта тамо. И тако кџп се одвџе – пченица, џвас, рџж, свџ. Тако се одвџе и се сабџре онџ¹, пот крај¹ сџс решџто. Сџс решџто очилѝмо. И скупѝмо. Се, Промџну гу у кошуџљу лџпо. У лџпу промџну гу промџну. И *ћ[е]* *ѝдо* да жњџјо. И *ће ожњџјо*. А *ће ѝонџсоџ* цвџће, рџзно цвџће, рџзно цвџће – рџже. И *ће ѝонџсо* и црвџно кџнче. И кџт *ће се дожневџје*, *ће глџдо да наћоџ* трѝ струџка или пџт најџно. Трѝ или пџт мџра да бѝне али на јџно корџнче. И кџд га наћо то¹, пџсле га врџо с онџј црвџно кџнче, тџј трѝ ели пџт струџка. И пџсле скупѝмо онџ¹ срповџе, ѝли трѝ ѝли пџт ги скупѝмо, турѝмо ги, врџџмо ги сџс сламџно јџже, от слџме, од џрж^м. Слџма. Сџс то¹ јџже уврџмо око њѝ тако, и онџ¹ цвџће туја. И пџслџн туја пџјоџ. Пџјоџ тџј што жњџле кџд врџџоџ. И врџџмо и тџјзи што трџба да нџси, тај¹ промџџта. Она *ће клџкне* и *ће извџче*, тако нагџре, сџс-све-зџвн^у. Извџче нагџре и џзе. И да-не-се окрџне креј њѝве. Нџ сме да се окрџне, сџмо праџ да глџда дџ *ће ѝде*. И мѝ по њу. Ё, кџд идџмо по њу, нѝко¹ *ће не срџѝноџ* – жџне, муџи, дџца, па *ће вѝкоџ* по њу: „Ау (како гу ѝме)! Ёте га јџно-кџче, ће те довати! Ёте га јџн-миѝ на глаџу!“ Да се обрџне. Али она нџ се окрџћа. Зашто она знаџе тој што не трџба да се окрџне. То[ј]џе обѝчџј. Кобџџги нџшто да нџ се окрџћа. За берѝћет нџшто, нџ-знам. ^хА, ^ха! Тој бѝле нај радџсни кџт

²⁷² О футуру за обележавање хабитуалних радњи у сиринићком говору в. Младеновић 2000: 364–366, Вељовић – Младеновић 2018.

ће се дожњевује. Се, Ће гу узоу и ће гу водју на воду. И кат побегла и кат сас убáo, на воду се водила снаша обавѣзно. Па гу води дѣвер, деверовица. И после дѣвер је тури прстен тамо кад је изведе на воду, на чешму. Ће је даде бокале у руке, воду, и ће је шурри прстен на руку. И она гу даде дар. Даде ћебе, даде маицу, даде дарр девѣру. А он прстен ће је шурри на руку.; лазарке ће идоу у шуму, никóу грањку ће узоу и ће увржоу на плѣћи и ће донесоу дррва тужка де ће се кишу лазарке; кэт се раскиту ће се расиромѣну, ће се иреобучоу и ће вечероу; домаћица ће сираи рúчак Се, Како се помагале? Овако: ако носим сѣно ја донѣске, а он – мóжда не му је зор – ће дбе да ми иомогне, да ми нѣси сѣно сас краве. Тако се помагале. Макар снопѣве, макар ће вршим, они ће доу да ми иомогну. Тако се помагало. Па јутре дѣн, па он ће, па ја њему ће иомогнем. Помагало се напре. ДБ, Па дѣвер с[с] снашу, деверица, младожења исто. И кэд гу скину, тужка приведу неко мáло дѣте, па она му даде наковчиће. И га пољуби. И после мѣта. Ће даде свекрва сито. У сито ченица, па мѣта. ДБ, Па викоу – мѣтоу онѣј обрúче от каце. Ће сшанемо да вечерамо, оно нѣма ни свѣтло ни ништа, тако никóу глáвљу ће сшáју, немáло ка сáг. Чóек трѣба да се замисли штó било тáда – уóгањ или борина. Па вика, ће сшáноу мáло да вечерау, оне, вика, мѣтаw ги тѣј обрúче от каце на њи. Сáг, на пример, чóек да ги верује њима свѣ. Бе, Снаша прву годину ете тако било. Да се дине рáно ујутру, да накладе óгњ у оцак, помѣте кућу, донесе воду. И после како-кóј се дине да ги посипе да се омíјоу. Ги даде пѣшкир да се обрíшу. После кэт се рúча соуру да ги обрне да рúчоу, да ги принесе да се једе. Рúчоу па да ги сáбере после от соуре, да опѣре судóве. Ће илѣше. ГБ, Тóј туримо. И носи девóјка. Било кóа девóјка, кóа не се удáла. Обучена у старомóдно тѣше. Ће һуши до дóма. Вр, Па има дрúге жѣне што ка ће му зачину тóј, ће му гáсу жарље. Бе, Понапре – свѣ мóкри. Кэт һ[e] идемо, бóжем девојчићи искочимо – вода бíстра, свѣ ће не наирáму мóмци, дечурлија, тамо вода. Сви. Дѣ нађоу. Ти мислиш глѣдале вáко? Од вируи. Напуни црцáљку, сáл пѣсак пуна глáва! Шт.*

ПЕРФЕКАТ

140. У систему претериталних облика сиринићког говора перфекат заузима централно место. Његова универзална семантика и широк домен употребе омогућавају му укључивање и оних прошлих дејстава која се могу обележити осталим претериталним облицима. Ширењем у зону осталих претерита, перфекат је у сиринићком говору знанто сузио употребу имперфеката, а плусквамперфекат је практично испао из система облика²⁷³.

У говору Сиринића, како је и на ширем ареалу око овога говора, у перфекту активном дошло је до морфологизације језичких средстава која учествују у грађењу овога облика: у 1. и 2л. јд. оба броја перфекат је по правилу са помоћним глаголом, у 3л. оба броја перфекат је редовно без

²⁷³ Употреба перфекта у сиринићком говору описана је у Вељовић–Младеновић 2017.

помоћног глагола. Оваква морфологизација облика, заправо, блокира присуство крњег перфекта.

У перфекту пасивном помоћни глагол опстаје у свим лицима оба броја. Опстанак је потпомогнут знатном придевском употребом овог облика, када се помоћни глагол јавља као копула придевског предиката.

Од дијалекатских специфичности треба напоменути да је у јд. радног глаголског придева опстала моција рода, која је у мн. неутралисана општемножинским *-ле*. Оваква множинска неутрализација – без сумње унета из јужнијих говора – обележје је и дијалекатског ареала око Сиринића. Оно што ситуацију у сиринићком говору чини специфичном у односу на стање у метохијско-косовско-сиринићком ареалу призренско-јужноморавских говора, опстанак је трочлане множинске моција рода придевских речи, док је у множини радног глаголског придева она елиминисана.

Веза са попридевљавањем трпних глаголских придева има за последицу да се под утицајем очуване моције рода придевских речи очува и множинска моција рода трпног глаголског придева у глаголској употреби.

Пошто је о различитим наставцима у јд. м. р. радног глаголског придева у зависности од типа аористне основе – иначе маркантне особине говора Сиринића, говорено на другим местима (в. т. 143), овде се о томе неће расправљати.

140.1. Облици перфекта

На овом месту наводи се мањи број потврда са перфектом из Севца и Јажинца, пошто је дијалекатски материјал за овај глаголски облик већ уврштен у поглављима о Глаголским врстама (в. т. 126–133) и Глаголским придевима (в. т. 142–145).

140.1.1. Перфекат актив

140.1.1.1. Једнина

а) 1л. јд.:

тако *сам меијаа*, *не сам смеја*, *ја сам улего*; и *сам иикала*, а *не сам живеља*, *видеља сам*; *не сам зборело Се*, *сам носија* опанке, *ја сам заијеко* гробља, а *има сам*; *зевњу сам рабија*, *сам носила* и брашно; *не сам виде*ло ништа Ја.

б) 2л. јд.:

не си чекаа, *ти си радија* много, *не си ишо* да викаш; *де си легала*, *туј си* искочила; а *зэр ти си орало Се*, *па си лего* на леђа, а *имаа си* два паса; *кэт си* обејала тако, и *ти си угасила*; *не си морало* и *ти Ја*.

в) 3л. јд.:

оћаа човек, *џн ишоу*, у оцак се *клаа* огањ; *туј осија*, и *изнесуала* сџвру, *иосијувала* снаша; *седело* се на сточиће, *касно* се *узрелуало* жито

Се, *ишо* он у *шуму*, *имаа* он *пиштољ*; ми *иричала* *баба*, она *се завейтала*, *јэгње ирошло*, *цело село изгорело* Ја-

140.1.1.2. Множина

а) 1л. мн.:

смо виделе и *цркву*, па *смо улегле туја*, и *смо се йомáгале* *напре* Се, *ми не смо се ожениле*, а *немале смо машину*, *смо имале коње* Ја.

б) 2л. мн.:

њи́ве ал сѝе гно́гле, *са́ме сѝе вржувáле* *снопо́ве*, *де сѝе* ги *о̀йперíле* Се, *чувáле сѝе* *девет* *годи́не*, *нико́и му́жи у̀йейува́ле* *вампíре*, и *ви сѝе имáле* Ја.

в) 3л. мн.

људи *трла и́ура́ле*, *населува́ле се* *кача́ри*; *ћерке* ми *жњéле*; *трла се и́ура́ле* Се, *йада́ле* *големи* *снегови*, *браћа* ми *рабои́але*, *наши* *села се* *исйразни́ле*, *јетр́ве* ми *до́шле* *јучéра* Ја.

140.1.2. Перфекат пасив

140.1.2.1. Једнина

а) 1л. јд.:

сам би́ја *зака́чен* на *да́ску*, *ја сам* *обу́чен* у *бѣлу* *кошу́љу*; *ја де сам* *удаи́а*, *де сам* *би́ла* *родéна*; *сам* *било* у *крпче* *замои́ано*, *дѣте* *ће* *бине* *долизна́шо* Се, *не сам* *би́ја* *још* *роден*, *туј сам* *би́ја* *рањейи́*, *тој* *кэт* *сам* *би́ла* *ударéна* Ја.

б) 2л. јд.:

и у *кућу* *де си* *ро́ден*, *ал* *пантиш* *де си* *но́сен*, и *ти си* *би́ла* *накићéна* *сэз* *гајтанé*, и *ти си* *би́ла* *годи́ну* *зговорéна*, *лэпо* *си* *обучéно* Се, *си* *би́ја* *и* *но́сен* *и* *йáзен* Ја.

в) 3л. јд.:

кој *нѣе* *жéњейи́*, *јелек* *је* *и́оичан* *сэс* *иглу*, на *сре́де* *је* *сто́жар* *уи́рчен*; *би́ла* *уврзána* *сэс* *колéпку*, она *ода́вно* *је* *то́и* *йраéна*; *гумно* *је* *мейшéно*, *на́ј* *тешко* *би́ло* *вршéње* Се, *црквиче* *би́ло* *сэс* *пру́ће* *найраéно*, *село* *је* *заши́ишиéно* *от* *крушац*, *тој* *што* *би́ло* *измешáно*, *што* *је* *ицéйан* *сэ[с]* *секи́ру*, *сва́ко* *дѣте* *је* *расйлакáно*, *то́[ј]* *је* *куйéно*, *му* *би́ло* *забрањейи́о* Ја.

140.1.2.2. Множина

а) 1л. мн.

а¹. Мн. м. р.: *сви́* *смо* *би́ле* *йомешáни* на *станицу*, *бѣдно* *смо* *би́ле* *обучéни* Се, *војници* *би́ле* *рањейи́и* у *но́ге* Ја.

Уз *именицу* *браћа* *предикат* *конгруира* *семантички* *према* *природном* *роду* и *реалном* *броју*: *сви́* *браћа* *смо* *родéни* у *зиму* Ја.

а². Мн. ж. р.: а ми жéне па смо бiле израбои́áne Вр, скрбóсне смо бiле обучéне у црно Се, нé смо ни наједéне ни наици́јене, ко́ј-зна што смо тако обучéне Ја.

б) 2л. мн.

б¹. Мн. м. р.: Нити смо бiле заи́ворéни у лóгор; Ми што смо по руднику рабои́але, смо бiле бóш израбои́ани. Се.

б². Мн. ж. р.: Ал сiе бiле нáдвор, ал заи́ворéне у ку́ћу?; ал сiе насíáne, а ви сiе па да́јма насмејáne, ми рекле што сiе бiле ише́яне Ја.

в) 3л. мн.

в¹. Мн. м. р.: чанáци биле и́раéни од зéвње, кэт су сви скуи́ени ту́ја, док нéсу иу́рени у грбó, жењети́и су óни се Се, бiле иомешáни сэз друге луде, бiле у бéло обучéни Ја.

в². Мн. ж. р.: водени́це бiле иокри́јене, кундéље су лéпо наи́раéне, појáте су и́раéне от кáмењ Се, бiле обучéне у бéло тéше, жéне бiле израбои́áne, свé ку́ће бiле ои́ворéне Ја.

в³. Мн. с. р.: У мн. с. р. потврђене се две форме: на -а и -е:

трла ни су раси́урéна, сéна ни су дигнáтиа у стóг, и врата су заи́ворéна, корита су наи́раéна Се, бóш су заи́егнáтиа ју́жа, нáша сéла нé бiле и́ажну́иа Ја;

тéј топiла бiле кои́áne, дрвa што су дељáne, пúца јóш нé бiле уши́éне, а и жiта ту́ј годину остана́ле у њиву недожњéтие Се, Кэ[д] дођóсмо, а говéда заклáне. Ја.

140.1.3. Попридевљавање

Попридевљавање је често:

сэз гајтáне лéпо наки́éне, одэ кóже опáнци и́раéни, па се ту́ри тóј заи́алéно, грејána раки́ја, имáа динáре коváне, и озгóрр сáч иоси́иен сэ^с жáрр, неи́роцвеи́ана врба се накiти на ку́ћу, нóси јáгње иéчéно, рáна ои́ворéна, а куи́éно немáло, пира́јка о[д] дрво наи́раéна, покривáча од вúне и́каéна Се, имáла црепу́ља и́равéна, по јéно пáрче несолéно; Па пóслен, и́ наéдéне, и́ наи́иéне, и насíáne, и одмóрне.; ои́ворéно сэм остаљála, сејána њива кэд онóди, ври́е иокри́éно, имáла на сéбе динáре коváне Ја.

14.2. Примери употребе перфекта

Тó камéње што видиш ту́јка, према Брезови́це. Тó и́било смáк свéта. Неки-пúтэ. И нiкó деда-Нóја и́рави́а лађу три́ године. Три́ године и́ра́а лађу. И от свáке врсте узíа животи́н'е. И кэд бiло смáк свéта, лађа и́шла над вóду. И ми́ш да прекiне лађу. Дúпку никóу. И зми́ја сíиáјла, уви́ла се ту́јка, и не дáла да и́ошóну. Рéп сíиáјла да нé се утóпу. И само-óни оси́але. Брáт и сéсра и тéј животи́н'е. И тако пóсле óд-њи и́оси́áа овáи́ свéт. Вр, Баба-Мáрта у́она тэра по њóјно свé... При́ча имáла. Вiка, у Сéчко и́ерáла гу никóа ма́и́ја пасторки́њу: „Да идеш – вiка – да набéреш јагóде!“ И гу сíири́ја Сéчко, вiка:

„Дé си пошла, девојкицо?“ Вика: „Е, дé сэм пошла?! Потерала ме маћија да идем да берем јагоде у планину.“ „А, па зар има јагоде у планину?“ „Нема – вика – него Бог ако оће.“ И вика – огрџ слунце, дуј вѣтар, *йроцвейало*, *уздрелело*, свé оноди. Ја, А *имала* четири чобанина на Шару, горе стоку *чувале*. И *дошо* неки-болесэ... И свé тија, та' бэрзанска фамилија *йомрла* свé. Дá л *било* тифус, дá л штó? Тија чобани. *Дошо* један да донесе сир и млеко. Сирэ и леба да ўзе, брашн'о. От Шаре горе. И *умррја*. Други *дошо* – и он тако. *Дошоу* трећи – и он. Четврти – и он. Само једна жéна *осијала*. И она *била* трудна. О[д] те' толко људе, мóжда *имале* триес, четэрес дýше, тó' свé *йомрле*, само-та' жéна *осијала* жива. Али трудна *била*. И *се удала* у Тетóво. И кэд га *родила* то' дéте, а и пóсле јóш *рађала* о[д] тога мýжа. И кэт *йорасло* то' дéте, и му *рэкла*: „Сине, ти си изэ Сириниће горе, из Врбештице, из Борзáne. Тóлко дýше *йомрле* од болес велики. Само *јасэм осијала*, трудна на тебе *сэм била*.“ И *вика*: „Ако оћеш да идеш горе де сэм била ја, да ўзеш твоје имање.“ Вр, Свэ му мéсо *йопадáло* од нóге по планине што *йише*, по рату, по свé. И свэ му *бија* шињел свé из'пререшѣтан, од зррна, од меткóве. Ал, éте, *сиасија* га Бог* и слава... А онда *дошоу*. Кэд *дошоу*, жéну *имáа*, му *умррла* Вр; И кэдó други мá ги *извадиле* из реке, *смо биле* сэс крáве, *бија* мóј брат да ми ўзе татка на сање. Тэд *немáле* кóла. Тэд *немáло* никакво возило. На сање да га донесе дóма. Ёт, такве мýке *ни имáја* óтац. А и мисмо *имале*. И тако. И леба *смо йрйэле*. Кýћу *ни зайалиле*. Шиптáри свé не *ољачкáле* татэ. Ајде сэг* бићи нáши *биле* криви, али тэд ништа *не смо йраиле*. И кóња *ни узэле*, и штáлу *ни зайалиле*. Вр, Кэт *сэм дѣшла* у кýћу, óни одмá у двóрр ги упрéгноу. Бе, Дé *сэм се удала* ја горе, тáмо не пáмтим. Др, *Имáла* воденица испод Брвнáре. И он *мъéа* у воденицу. А *имáа* крéвет о[д] дáске. *Легнáа*. А оцáци *имáло*. И *дѣшла* нéка, та' чýма, кáко се вика. И *наложила* óгањ и *седéла* тýжа. Кэт *се йробудија*, ка да види тýжа. И он – ўуу, сэз дрво. Да гу поткáчи, да гу пооноди. И тако, *ойтерија* гу. Али *досађала* му. Вр, Млoзина биле што *којáле* и *налазиле* тýжа. *Нáшле* зидóве Бе, *Йише* да ме тражу. И пóсле мóи ме *дáле*. *Дошо* от комшиће један да пíta ál ће ме дáду. И óни пóсле ме *дáле*. *Дошле* да ме зговóру, ДБ.

ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ

141. Број забележених примера плусквамперфеката сведочи о његовом нестајању из сиринићког говора. Овај претерит, иначе ослабљене употребе у јужнометохијским говорима, мале је присутности у призренско-јужноморавским говорима Косовске котлине²⁷⁴.

Малобројни примери упућују на грађење имперфектом глагола „бити“:

А ја па *беше оийишла* да спијем у ћерке. Се, Ал *беше* мáти *умрла* тýј годину? Вр, кóј *беше* не *йолазија* Шт, А кóј *беше* *имáа* вола? Бе, Ти, брáте, *беше оийишоу* у војску. ДБ, А тýј годину ја *беше се удала* за овога чоéка. Го,

²⁷⁴ Уп. са слабом присутношћу у Павловић 1970, Ђуровић 2000, Младеновић 2013: 363.

А брát па бéше куи́ија ту́ј њíву до Лепéнац Др, Мí бéсмо ои́ишле да косíмо у Мерáју, кэ[д] доћóше да не тра́жу. Ви.

Усамљен је пример са конструкцијом бéше бíла + глаголски придев:
И јéна, бéше бíла óвде ости́арéла. Бе.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВИ

РАДНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

142. Трородношћу у једнини и синкретизмом у множини сиринићки говор део је ширег балканословенског ареала, укључујући и говоре са којима показује највећу сродност.

Комбинација наставака у јд. м. р. специфична за сиринићки говор, непозната је ни у једном другом говору.

Два присутна модела у зависности од типа глаголске основе сведоче о различитим дијалекатским слојевима који су ушли у састав говора Сиринића. У радном гл. придеву м. р. јд. препозаје се резултат северношарпланинске иновације својствене сретечком и горанском говору, у основама на вокал стабилна је призренско-јужноморавска иновација *-ја*. Оно што ситуацију усложњава је и слабо присуство облика типа *доша*, својственог суседним јужнометихијским и косовским говорима.

142.1. Глаголи прве врсте знају за северношарпланинску иновацију замене *-л* на крају слога, што је довело до развијања специфичног наставка, са лабијализацијом основинских вокала *-а* и *-е* ових аористних основа, а што је довело до формирања форманта *-о-ў*. С обзиром на то да је присуство */ў/* редувантно, пошто је нови елемент */о/* довољан као морфолошко обележје, из облика јд. м. р. факултативно испада */ў/*. Овако створен облик контрастира сиринићки говор са свим ближим и даљим говорима. Облике типа *ишо*, отуд, не треба сматрати резултатом сажимања вокалске групе, већ резултатом локалног развитка.

Ретке потврде типа *доша*, које су потврђене пре свега и најисточнијим селима, сведоче о контакту ових насеља са јужнокосовским и јужнометохијским говорима. Чињеница да је највећи број потврда забележен у Сушићу, насељу које је лингвогеографски окренуто Призренском Подгору, потврђује изнети закључак.

142.2. У глаголима од друге до осме врсте уопштен је нови наставак *-ја* као типично обележје призренско-јужноморавске еволуције.

142.3. Синкретични множински облик на *-ле*, развијен у непосредном контакту са македонским залеђем, али и јужнометохијско-косовским говорима, стабилисан је у потпуности. Неколико потврда са *-ли* у м. р. мн. резултат су утицаја књижевног језика.

Пошто се у одељку о глаголским основама (в. т. 142–145) наводи обимна дијалекатска грађа са радним глаголским придевом, овде се бележи само део илустрација.

143. Једнина

143.1. Мушки род

143.1.1. Глаголи прве врсте

143.1.1.1. Наставак -о-у имају глаголи са секундарним полугласником у јд. м. р.:

не реко друго, сигурно *сам улéго*, а *не наишо*, *он ишоу*; тај ме *зашо*, ми *зашоу* краву, *иорáсоу* и *он*, *коњ иáсо* Се, у саба *сам сџиго*, *леба се иéко*, *ја сам léго*, *ја сам заиéко*; *ишо* он у шуму, *дошо* из Америке, *дошо* јучера, *кэ[д] дошоу* Пётко, се *обукоу*, *како си се исéко* Ја, *дошо* један, *дошоу* трећи, брго *оишишо*, *кэд наишо* непријатељ, *како наишоу*, и *рекоу*, тај *реко*, ги *рекоу* војник, *се ипрéсо* ка прут, *ни се свúко*, *се обуко* Вр, *ни ми што реко* лóшо, пуно *нароуд ишо*, *кэд ми ишоу* син у цркву, *девер ми оишишоу* у шуму, нити *иорáсо*, *иобéгоу* од нас, *де иáсоу*, па га *иовúко*, *видéле га како вéзоу* Шт, да не *иомóго* Бóг*, *брат одмá исéко*, *иобéгоу* дóма, *сам дошо*, *пóp оишишо*, *преко главе му ирóшо*, *дошоу* до у Стриин-доу, *улéго* у кућу, *си слéго* низ брдо, *áл си ипрéсо* сливе, па ги *свúко* Бе, *не мóго* да нађе *пóсо*, ми *оишишо* мýж, *дошо* у пенсију, па *оишишо*, па *дошо* оўде, *њи ги иовúко*, *улéгоу* пред *њи*, *свé ги сџирéсоу*, а *како сéко* ДБ, *кэт сам улéго*, *ишо* по бњак и командир *дóшо*, *кэд дóшо*, *што па иорáсо*, *не ми рекоу*, *мóтњо убао се обуко* ГБ, *он се дiго*, *кэт сам иорáсо*, *гóc јóш не* ни *оишишо*, *дошо* нэћес, *кэт сам иóшо* отуд, у нашу ливáду га *иáсо*, *áл се ипресвúкоу*, *улéго* ни смóк у двóр, и[з] *зид излéго* Го, *кэт сам ишо* у школу, *тэд ишо* да ги бéре, нити *брат реко*, *исéко* свé што трéба, *колóмбоћ се иéко*, *сéкоу* за у зиму Др, *он реко*, ги *исиéко*, па му *исéко*, *оишишо* како-кóј мога'а, *ја сам ишо*, *сам дошо* овамо, *де си иáсо* гоéда, *не иорáсо*, па *се ипрéсо*, му *исџирéсо* Ви, *не се исиéко* леба, па *де нашо*, ми *ишо* кум-Никóла, *кэт сам иорáсо* мáло, у сóбу *улéго*, а *како сéко*, нити *исџирéсо* белóве, *сам сéкоу* у туђо Су.

У свим пунктовима потврђени су облици са испадањем дифтоншке компоненте (*реко*) и њеним чувањем (*рекоу*). Присуство једног или другог лика радног глаголског придева јд. м. р. је факултативно. Нису уочене морфолошке, лексичке или прагматичке законитости које одређују употребу једног или другог облика.

143.1.1.2. Ретко и:

грá пóсле *иша* ус колóмбоћ Се, што га *исéка* Вр, и *оишиша* да ги исéче одмá, да *оишиша* сáс *њи* Бе, *оишиша* у *њи* Ви, из војске *сам доша*, *јен доша* л'эк дрва да *úзе*, *сам доша* у Штрпце, увéчер *сам доша* око óсам саáта, *óвде доша*; *кóј га исéка*, *се исиéка*, мáло *сам иорáса* Су.

143.1.1.3. Наставак *-ja* имају глаголи прве врсте са основом на вокал, чиме се ови глаголи уклапају у систем облика од друге до осме Белићеве врсте:

у оцак се *клáа* огањ, и *иáја*, *кóј смеја* да остаи, *сам* га *сӣрѣја*, гу *донéја* Бог^к Се, што *јéа*, што *дáа* Бог^к, *иáа* гóлем сн'ék^г, гу *сӣрија* Сечко Ја, *кóј смеја* от страшнице, куд *нас јеáа*, у двóр *наклáја* Вр, грóм ги *иáа*, а и óн *илéа*, брát *иомéа* двóр Шт, рát *донíја* нестрéћу Бе, дóбро ти Бóг *дáја*, нíкој *не смíја* да га исéче, ги *донíја* дóма, *кóј те сӣрија* Го, ми *дáја* јén шáмар мéне Ви, ги *јéа*, твóр кокóшке *јéа*, што *дáа* Бóг Су.

143.1.1.3а. Интересантан је облик *умрја*, који – иако глагол припада првој врсти – има призренско-јужноморавски наставак *-ja* осталих глаголских врста. Присуство нетипичног наставка условљено је природом основе на сугласник и у м. р. Специфична судбина овога глагола огледа се и у томе што се он факултативно јавља и по шестој врсти са очекиваним наставком *-ja* (*умрѣја*).

а) *кóј ни умрја*, па *умррја* је мýж^м Се, и *умррја*, *умрја* о[д] тóј дрво Вр, свéкэр кэд ми *умррја*, свекэр док ми *умрја* Шт, ни *умрја* у крéвет нáми, нí-јен *не умрја* Бе, и óн *умрја* ГБ, *Умрја*, кáко дóшо?! Го, да не *умрја*, ^уџтац ми *умрја* Ви;

б) *нé смо знáле* да *умрéа* Се, а *дé умрéа*, и *чíча ни умрéа* Шт, да *не умрéа* Станóмир Го, *умрéа* ми и мýж^м Др, дóшо дóма и *умрéа* Ви.

143.1.1.3б. Глагол „моћи“ показује специфичну ситуацију, пошто су присутни облици по првој – ретко, и петој врсти (в. т. 130.4). Префиксовани глагол „помоћи“, међутим, припада само првој врсти. У радном глаголском придеву „моћи“ присутна су два типа грађења: по првој (*могоу*) и петој врсти (*могáа*). Обичнији су примери по петој врсти.

а) а свé *могáа* кэд оháа Се, *нé си могáа* тí сáм Ја, Ако *си могáа* тí, па *јá*. Шт, *нé могáа* да плáти ГБ, Тí *нé-знéш ál сэм могáа*, ál *нé сэм могáа*. Др;

б) ни óн *нé мóгоу* да помóгне Се, ál *си мóго* да вíдиш Вр, Ни Бóг *не мóго*, а *нé јá!* ДБ, кэд би *мóгоу* брát Го.

143.1.2. Глаголи од друге до осме врсте:

Кóј *могáа*, кóлач се *месíја*, јén плáз *имáа*, ги *казáа* дóма, тáко *се меиáа*, *оháа* чóвек, се *брáа* колóмбоћ, нíкој *иокрíја* Се, и *угасíја се*, кóлач се *месíја*, óн *се завеиáа* да слáви, *имáа* óн пíштољ Ја, кáд *бија* рát, дрúгу жéну *узија*, óн *мвéа* у воденицу, ни *иричáа* тáј, легнáа, *сиасíа* га Бóг^к, кáко *седéа*, *однија* га вéтар, *дигнúја* гу вéтар, кóњ му *се оӣкинúја* Вр, дрúги *нé могáа* да рáбóта, се постíло *кóј оháа*, дéвер *нé верувáа*, *си иушӣија* пáшку, у слáму *се родíја* óн Шт, *имáа* сáмо јéну сéстру, чувáа *сэм оўце*, *иочија* биоскóп, али *осиáа*, да би *сиасíја* стáдо Бе, *рабоиáа* по Македонíје, *јá сэм ваháа*, га *узија* óвде дéда, свéкэр пред нý *умрéа* ДБ, *зборéја* овáј мóмак, што *си донíа* вóлко, младожéња *сиремáа*, својбíну *ирахáа*, *ирегнúја* кóња, сáл што *чукнúја* ГБ,

наїра́а опáнце, кр́с *се искри́ија*, та́мо *сї́анува́а*, тэд *не сэм чу́ја*, ко́ј *брину́ја* за то́ј Го, ја́ *не сэм жњéја*, кэт *сэм чувáа* сто́ку, *учи́ја* не не́ки Тро́јан, што́ *сэм рабои́аа* Др, кэт *сэм гу ѱроси́ја*, *ѱосеја́а* óвас, што́ *разговара́а*, ја́ *сэм има́ја* ка́зан, бéдно *сэм живе́а*, сли́ву *ої́кину́ја*, и да *си чу́кну́ја* Ви, ко́ј *мога́а*, та́ј *жњи́ја*, *нико́ј не ора́а*, ал *їрегорéа* бéњак Су.

Факултативно се вокалска група *-аа* сажима, тако да примере типа: он *се чувá* не треба сматрати посебним морфолошким типом. Доминирају примери са сачуваном вокалском групом *-аа*:

сач *се греја́* на о́цак Се, ка́зан *оси́а* у двóр, *не си исцеи́а* др́ва, *узима́* па́ре и од нас, а *има́ сэм*, кад ми *обећа́* Ја, *јеба́* ти пéс ма́тер, во́л *мочá* крв Вр, он *рабои́а*, свé гу *ицеи́а* Шт, *їуца́ сэм* сэс пу́шку, *їрича́* ми дéда Бе, *уїеи́а* га, на *за́ам* му да́ Го, ко́ј *ора́*, та́ј *сеја́* Су.

143.2. Женски род:

кат *їобéгла*, на *їзвор сам и́шла*, *умр́ла* де *се уда́ла*, *не оздравéла*, па *сэм врза́ла*, ту́ *оси́ала*, *сэм и́кала*, а *не сэм живе́ла* Се, *їреи́ала* држа́ва, а ова́ј *рékла*, *сэм и́лела*, *ја́јца сэм изнесува́ла*, *сэм жњéла*, *оћа́ла* да нап्रा́и, понóо *оїи́шла* Ја, *досаћа́ла* му, *наложи́ла* óгањ, *ко́а не се уда́ла*, фами́лија *їомр́ла* свé, *же́на оси́ала* жи́ва Вр, *јабу́ку сэм мейи́ну́ла*, *сла́бо сэм забра́ала*, *сэм изме́ла* ку́ћу, ја́ *сэм и́олази́ла* пр́ва, кэт *сэм се уда́ла* ја́ Шт, кэт *сэм дóшла*, ба́ба *не ни дава́ла*, *нико́а же́на умр́ла*, *ни́кэт не сэм се досећа́ла*, не *їраи́и́ла* стрéјна Бе, ма́ти понáпре *не и́шла*, *сэм осїарéла*, кэт *сэм разна́ла*, му *умр́ла* ма́јка ДБ, *јабу́ку сэм мейи́ну́ла*, кэт *сэм улéгла*, óвде *сэм дóшла*, *їрелеи́ела* до́ле, ма́ти *седéла* до́ма ГБ, дéцу *три́ сэм кри́ћева́ла*, *сэм јану́ла* мага́ре, *се роди́ла* у Штр́пце, *не сэм обедува́ла*, *израсéкла сам* се на ру́ку Го, *де сэм се уда́ла* ја́, ми *се извéла* ква́чка, ја́ *сэм живе́ла*, при шу́ме ни *би́ла* ку́ћа, ако те *уїеци́ла* че́ла Др, *горéла* ку́ћа, *она држа́ла* газáрче, *она свé и́оши́увала*, зéвн'а *се ради́ла* Ви, та́лу *је́ла* сто́ка, *сэм зайази́ла*, *сэм осїарéла*, ми́цка *сэм би́ла* ја́ Су.

143.3. Средњи род:

па по́сле *излéгло* музиче, óвде *се жњéло*, *не се зборéло*, и *їекна́ло* ми, *шуи́ило се* на плóт, то́ј *се мейи́ало*, не *мога́ло* од њи́ Се, *одлеи́ело* др́во, *вретéно се зва́ло*, па *се се́ало*, свé *изгорéло*, гúвно ни *би́ло* у двóр Ја, кэт *їорáсло* то'дéте, *се вика́ло*, и *и́и́и́ало* лју́де, сэс *кóње* *се врши́ло*, свé *їомр́ло* Вр, у цр́кву *се и́шло*, *не смéло* по́сле, мр́тво *се ојагњи́ло*, зéр *се зна́ло*, *луи́ало* бли́зу при њу́ Шт, му *се десу́ало*, *ко́лко се оїи́и́ло* на́пре, *не се раћа́ло*, и *нећа́ло* да *се враћа́*, по́ лэ́ко *би́ло* Бе, му *дóшло* за у во́јску, слу́нце не *огреáло*, свé што *има́ло*, одма́ *врну́ло* ДБ, што *се мэши́ева́ло*, *лéба* *се и́ри́ело*, дéте *оїи́и́ило*, *се носи́ло* опáнци ГБ, и та́ко *седéло*, за самови́ле *се зборéло*, што *се се́ало*, то́ј *не смéало*, *оси́ало* ка лумбу́ра Го, тэт *се и́екло*, да *не би и́адну́ло*, *се ора́ло* са ра́ло, што *се се́ало* коно́пл'е Др, та́мо *оїи́и́ило*, *се жњéло* сэ[с] ср́п, *не смéло* да *се исéче*, *не раћа́ло* Ви, до́к *се ора́ло*, ако *умира́ло* дéте, гúвно *има́ло*, њи́ма *їроводи́ло* Су.

144. Множина:

туја прво мѹжи *јеле*, старѹи *збореле*, момци *ишле*, *населувале* се качари; самовиле *йовале* ка пѣтоу, теј жѣне што *жњеле*, и *говѣда* помагале, трла се *шурале* Се, старѹи ми *йричале*, *йричале* лѹди како *виђувале*, они *имале* врбе; а две жѣне *изгинуле*, *имале* теј самовилке, топѹила *имале* горе, на жарљеве се *шурале* дрва Ја, Њѹни старѹи *оийишле* из насѹ у Призрен и тамо *се населѹле*.; *ошѣрале* ми оца Бугари, мѣчке *немале* јер *јеле* ги вѹци, самовилке *мейале*, тѣд *немале* кола, говѣда по планине *ишле* Вр, они *зайосѹишле*, а они *мрсиле*, послен се *сисале* јаганци, понапре се *клале* јаганци, тија *мейнуле* пारे по кѹће; *излѣгле* старе жѣне, *смо седнуле* при јене реке, *мѣшћувале* *смо*, оне *излѣгле*, *грмѣле* сѣла, кола ни *се скрѹишле* Шт, кѣд би *знале* дѣнѣшњи лѹди, сви *издѣишле*, јетрве *не се слагале* ич, цивцаре *не ваћале* жене, *се носиле* бремѣна на рамено, ни *издѣишле* гоѣда Бе, мѹжи *ишле* да ме тражу, тија радници што *копале*, *носиле* ж'ѣне, ако *збореле* жѣне, кумбаре ги *мавале* дѣца, рѣзне имѣна се *давале* ДБ, гра *свариле* мѹи, сватои *дѣишле*, лѹди *збеснеле*, лазарке *смо се йременјале*, ћѣрке *осѹануле* тѹјка, *сѣла* се спремале, и *гоѣда* трпѣле ГБ, мѹжи *сејале* ченицу, прво домаћини *јеле*, сѹкне се *ишале*, лазарке *тѹј йовале*, ми *смо биле* мицки дѣца, дрва се *сѣкле* Го, *Макѹни* бил'е јена кѹћа, *мѹжи* клал'е ђгѣњ; и оне *бегал'е*, *јѣл'е* жѣне, самовил'е *ишле* нѹћу; трла се *йрѣјле*, ми *се йодел'ил'е* дѣца Др, *оийишле* лѹди, други што *сејал'е*; клѣње *се звале* ђвде, жѣне *жн'ѣл'е*; *дѣца* не могал'е, гоѣда *знал'е* де йма Ви, ми што *йѹ несмо имале*, *изоийишл'е* л'ѹди, они волѹве *држал'е*; зѣвње се *гнојле*, машинѣ *јѹш не искочил'е*; ми *шѣрал'е* дѣца волѹве, кѣла ни *изгорѣл'е* Су.

ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

145. Дистрибуција *-н / -и* условљена присутношћу / одсутношћу назала у сиринићком говору у духу је дистрибуције која карактерише већи ареал српских и македонских говора²⁷⁵. И и у сиринићком говору присуство назала у слогу испред наставка условљава наставак *-и*, одсуство назала наставак *-н*. Од овог општег правила, међутим, има изузетака.

Присуство две основе глагола „дати“ (*дам : дадем*) у глаголу „удати се“ (*удам* и *удадем*) утиче на присуство два облика трпног гл. придева (*удѹиша* и *удадѣна*). Остали глаголи изведени из „дати“ (*йредѹден*, *йродѹден*, *издѹден*, *додѹден*) имају презент само по првој врсти:

у село била *удѹиша*, ја де *сѣм удѹиша* Се, *сѣм била удѹиша* Вр, зѣва мѹја је *удѹиша* тамо, *удѹиша* сѣм ђѹде у Бабарцине Шт, девојке *удѹише* биле, зѣва била ђвде *удѹиша* Бе, у Урошѣвац била *удѹиша* Го.

Поред доминантних облика *замѣсен* и *жѣњетѹи*, у западнијем делу Сиринића потврђени су и факултативни облици *жѣњен* и *замѣсетѹи*.

²⁷⁵ Белић 1905: 393–395, Конески 1966: 157, Видоески 1954: 233, Видоески 1968: 232, Павловић 1939: 207, Стевановић 1950: 132, Реметић 1996: 508–510, Ћирић 1983: 88, Младеновић 2001: 429–431, Младеновић 2004б: 464–466, Младеновић 2013: 365–367.

Глаголи шесте глаголске групе односа основа *-e* : *-e* имају наставак *-īī*, чиме се руши правило о дистрибуцији *-īī* / *-n* у зависности од природе претходног сугласника. Док се *узети* може објаснити могућом подршком преосмишљеног облика који је вероватно постојао у сиринићком говору (*узнем), а који је – иначе – обичан у околним говорима, *запреи* се не може објаснити оваквом подршком:

Ћерка му била *узетиа* у рúку Се, свé му било *узетио* Ја, а и тóј лéто вóда ни била *запреиа* Вр, Вóда за у воденицу била *запреиа*.; *узети* је у нóге Шт, па штó ако му је *узетио* ДБ, *узети* му су и тéј њíве ГБ, и тај пúт бија *запреи* Го, Ако ње *узети* у рúку, није *узети* у глау! Др.

145.1. Трпни глаголски придев глагола прве врсте

Трпни глаголски придев глагола прве врсте по правилу се гради од презентске основе додавањем наставка *-n* на пуну основу:

на *испресэну* сливу, и тóј било *донесэно*, гúмно ње *меиэно*, а чарапе *илеиэне*, *илеиэне* отрак^г; носи јáгње *ичэно*, нíкој прáсе *ичэно*, тóј *сечэна* мури́ка, су *обучэне* у бéло, и *ичэне смо*; а овако *обучэне* лéпо, лáзар је *обучен* у бéлу кошúљу; се вíкоу *ичэни* брáви, *ичэчен* брáу; гóре кошúљче *везэно*, понáпре бíло *везэно*, *ипресен*, *донесена*, била *наедэна* Се, бíле свé у црно *обучэне*, у бéло *обучэне*, бíле *обучэне* у бéло тéше, и *наедэне*, нí *наедэна*, била *испресэна* Ја, на *донесэне* камéње, у *илеиэно*, *обучэна* у старомóдно тéше, *исичэно*, у *меиэч* двóр, се носíло *илеиэно*, а дéте бíло *разједэно* Вр, *ичэно* мéсо, да ти ње *ичэчен* лéба, јéн тањир мéсо *ичэно*, јемпúт *обучен*, и снаша грубо *обучэна*, ка сáг^к *обучэно*, вúк *набóден* на њéга, ни *нађэно*, од *оипресэне* сливе, ал је *исичэчен*, *ћэрке* ми су *удадэне* Шт, *сечэно* ње, остáноу оúце *немузэне*, éве *немузэна* оúца, нéшто *илеиэно*, нí *носэне* чарапе Бе, ал су свé *иомузэне*, бíло *забодэно* у зéвњу ДБ, *ичэч* лéпо бíја *обучен*, *обучен* и он, *ичэне* јабúке ГБ, брána *сйлеиэна* о[д] трње, *исечэна* овако, кошúља *везэна* óвде, па лазарíца *обучэна*, чарапе *везэне*, кáко бíле *обучэне*, у бéло *обучэне*, девојчíћи лéпо *обучэне*, а па убáо *обучэне*, *сйлеиэне* чарапе Го, трмке *сйлеиэне* сэс никóу паутíну Др, *ипреичэна* ракија, нéје *украдэна*, у *иомеиэчен* двóр, јóш нé бíја *исичэчен*, у Јажíнце ми је *удадэна* Ви, краве *музэне*, бíло лúтике *ичэне*, лазарíце *обучэне* у кошúље, грање *уйл'еиэно* је, пúпак *ипресэчен* сэ[с] срп, јéна бíла *удадэна* Су.

145.2. Трпни глаголски придев глагола друге врсте

У овој глаголској врсти трпни гл. придев гради се од аористне основе. У Севцу и Јажинцу као факултативни облици мале снаге бележен је и трпни гл. придев изведен из презентске основе. Ови ретки облици настају аналогично због заједничког форманта /-je/ у презентској основи према трпном гл. придеву четврте врсте, у којој се трпни гл. придев гради од презентске основе. У глаголу *сйчен* кроз чување /-e-/ из /-je-/ очувана је веза са претходним

обликом основе овога глагола, а није искључена ни веза са факултативном основом осме групе *сийим* (преко императива *йосийи*), а то значи и грађење глаголског прилога трпног по четвртој врсти.

а) Наставак *-(а)-н-*: по њиве *де је орано*, имале динаре *коване*, све у динаре *оковано*, имаа динаре *коване*, *грејана* ракија, а стално *насмејана*, проз *изорану* њиву Се, *сејана* њива кад оноди, *овејана* ченица Ја, ченица ни *била сејана*, у *грејану* ракију, у *извејану* ченицу, у *згрејану* воду Вр, ако је *сејана* њива, *изгребана* по лице, креј *искубане* траве Шт, без *расийане* воде, јена-рупа *била искојана* ДБ, не *била огребана*, *кџа одрана* ГБ, њива ни *била йосејана* Ви, пијем *грејану* ракију, и он *бија окован* Др, на *огребано* л'ице, па да метне у *огребану* траву Ви.

а¹. Од глагола са превојем вокала трпни глаголски придев гради се наставкаком *-н*, који се додаје на аористну основу:

у *вуну овуж ирану*, у *јену кесу неирано* Се, ни *оирано* теше Ја, метни у *неирано*, све му *било одрано* ГБ, у *ирано* теше ДБ, у *обране* сл'иве Ви, све што је *набрано*, на *оирано* теше, у *збрано* сирџе Су.

б) Наставак *-(е)-н-*: у *йосејену* ченицу, од *исйојене* пѣсме, и озгорр *сач йосийен сџ* жарр, ченица *овејена* Се, имале *овејено*, у *грејену* ракију, *сач йосийен сџ* жарље Ја.

145.3. Трпни глаголски придев глагола треће врсте

У овој глаголској врсти трпни гл. придев гради се од аористне основе:

сџ је *йодигнуџа* црква²⁷⁶, *дџте* ће *бине долизнаџо*, не *била сџегнаџа*, у *скинаџе* дрва, на *оџкинаџу* грањку, *огрнџи* сџс *кџжуш*, *девџа* *била оџнаџа*, сџсно *дигнаџо* у *стџг* Се, *кошуље* ги *су сџегнаџе*, *нити* је *огрната*, *бија окрџнаџи*, *џџргнаџи*, *викнаџи*, *јуже заџегнаџо* Ја, *млого* *је сџегнуџи*, *дунуџи*, ал је *луџнуџа* Вр, *била скинуџа* от *пџд*, *наџнуџа* *чарапа* на *ногу*, *џробрнуџо* *сџно* („изврнут“), *сџегнуџи*, *луџнуџи*, *скинуџо* Шт, као *ди* *је згуснуџо* *млого*, *крља* што *била џаднуџа*, у *млџко укиснуџо*, бџше *окрџнуџи* креј *мене* Бе, *мало* *дџђе* ка *дигнуџа*, и *мало йодџнуџи* Го, *тџј* што *било џробрнуџо* („изврнути“) ГБ, у *згуснуџо* *млџко*, *одлетџло* што *било дунуџо* ДБ, *све биле скинуџе* до *гџло*, у *удџнуџу* *џглу*, ал си *била џџкџнуџа* Др, и *кџнац џрџџнуџи* у *џглу* Ви, Се *вика* у *шџк*: *џџкџнуџо*, *микџнуџо*.; *нџге* му *су изокрџнуџе*, а и *вџда џљиснуџа*, *биле измрзнуџи*, *џтац* *бија измрзнуџи* Су.

Глаголи који су у презентској основи из прве прешли у трећу врсту, трпни гл. придев граде од аористне основе (у *ужегнаџу* *чрепуљу* Се, *дџгнуџи*, *ужегнуџи*, *йодџнуџи* ДБ).

²⁷⁶ Ретки су примери са суфиксом *-ну* у говору Севца.

145.4. Трпни глаголски придев глагола четврте врсте

а) Трпни придев глагола са односом основа *-је* : *-ø* гради се од презентске основе наставком *-н*:

наиш'ена, сас слáме *йокри'ено*, воденице *б'иле йокриј'ене*, пелéне *й'ка'ене*, од в'уне *й'ка'ена*, покривáча од в'уне *й'ка'ена*, у јéно цáкче *саши'ено*, от с'ебе *сакри'ена*, лице му б'ило *оми'ено* Се, *й' наиш'ене*, ври'е *йокри'ено*, у *саши'ену* кош'уљу, б'ија *ош'ен* Ја, *биј'ену* погáчу с[с] соду, б'ила *сакри'ена*, немáло *ши'ено*, брát ми б'ија *сакри'ен* у ш'уму, ál си *обу'ен* Шт, свáк бија éли ут'епан éли *ош'ру'ен* (*ош'ру'ен* : *ош'ру'ла*), *уши'ено* Бе, штáла *йокри'ена* с[с] слáму ДБ, нé б'ија *доб'и'ен*, св'и смо *изми'ени* ГБ, и с'сэ слáму *йошиј'ена*, с'с *цр'еп йокриј'ене*, с'с *рж'м йокриј'ене* Го, воденице *су йокри'ене* с'сэ *цигáнски цр'еп*, *узи оми'ено*, кóлци *набиј'ени* у з'еф'ву Др, тражи́ле *сакри'ене* војни́це, од *й'ка'ено*, св'и *ће* б'иноў *убиј'ени*, спáле тáко *нейокри'ени*, к'уће *б'иле йокри'ене* с'с плóче, с[с] ш'индре *йокри'ена*, па т'уј вóду *ври'ену* на стењ'ице Су.

б) Глаголи „спати“ и „снити“, затим „врети“, „ткати“, који су из других основа пришли четвртој врсти, различито се понашају у грађењу трпног гл. придева. Глаголи *сй'јем* и *й'кајем* глаголски придев трпни граде од аористне основе. Док је код глагола „спати“ бележен само облик изведен из аористне основе, од глагола „ткати“ потврђено је грађење најчешће аористном, али и презентском основом. Ређи факултативан облик *й'кајано* (*нé б'ило й'кајано* Бе, имáло и *й'кајано* тéше ДБ) настао је укрштањем презентске и аористе основе, на шта упућује присуство облика *й'кано* : *й'ка'ено*.

Свé се давáло *й'кано*, а и *й'кано* Се, и *наси'ане* Ја, н'и *наси'ана* Вр, свé од в'уне *й'кано* б'ило (: *й'ка'ена*) Шт, н'и́ти б'ило *усй'ано*, с'с ми́цку д'ецу *у'век ненаси'ане* Др, *изай'кано*, н'и́т *сэм б'ила наси'ана* ГБ, а штó си тáко *усй'ана*, од óфце онé¹ *й'кане* белóве Го, дадемо *й'кане* белóве Ви, д'еца ми *б'иле наси'ане* Су.

Од *вријем* овај глаголски облик гради се од презентске основе, чиме се интегрише у глаголску врсту којој је пришао: т'уриш у *вријено* млéко Ја, вóда б'ила *извриј'ена* Др.

Трпни гл. придев глагол „жети“ потврђен је од аористне и презентске основе: а) и *йожњ'етиа* њ'ива, ж'ито у њ'иву *недожњ'етио* Го, *йожњ'етиа* чени́ца Се; б) у *йожњ'ену* њ'иву Го, н'и́т б'ила *йожњ'ена* Др. Овакво двојство последица је чињенице да се овај глагол среће са различитим односом основа (в. т. 127.7; 131.1.3.5).

в) Трпни гл. придев од глагола с односом основа *-ува* : *-ује* гради се од аористне основе:

иск'љувáно п'иле, а кóлко б'ило *дарувáно* Се, се збóри да б'ило *кажувáно* Ја, и кóлко б'иле *зай'риу'ани*, јá л'ично *сэм б'ила вржу'ана* Шт, свé^{1е} *йосийувáно*, а мóгло да б'ине и *нарекну'ано* ГБ, остаљáле *вржувáне* снопóве, свé за слáву да^{1е} *йокадувáно* Го, с'ела ни б'иле в'ише пут *зайалувáне*, св'и су *школувáни*, т'эт

смо *биле нешколувани* Др, требало да бине *досийувано* по máло Ви, добивала *изнесувано* теше Су.

145.5. Трпни глаголски придев глагола пете врсте

а) Од глагола ове врсте трпни гл. придев гради се од аористне основе: *малићерисана*, и манистра *нанизане* на рúку, *уврзана* сáс колéпку, *ће* бине како ти *је* *йисано* Се, гувно *измазано* сáс лáјна, свако дéте *расилакано* Ја, сá[с] зéвњу *биле малићерисане* Вр, и она била *уврзана*, *заврзано* сáс јúже Шт, сáг *је доказано*, од *заклано* тéле, нé се *јéде* од *лиицано* Бе, *йисано* ни *је* тако ДБ, сéди *урнисано*, *осиругано* *је* ГБ, по máло *йомазано*, *é* како си *лиицано*, тó[j] *је свé* *нарезано*, и *заврзаного* коња, на *усукано* јúже Го, на *осиругане* штíце Го, ка за чéле *замазано*, *казано* му *је* Др, у тéсто *усукано*, мóгло и на *обрисано* Ви, *сиругано*, тóј ви *је* *казано*, *зайисано* му *је*, *измазано* Су.

б) Глаголи „клати“ и „млети“ различито граде трпни гл. придев: а) глагол „млети“ од презентске основе (ченица јóш нé била *измељена* Се, ако бине *измељено* Вр, бићи *ће* ни даде *измељено* Го, ál си донíја *измељену* ченицу Др), б) док се од глагола „клати“ овај облик гради од аористне основе (около имáло *заклана* говéда Се, немáа нíшта *заклано* Ја, збóру да íма и *заклани* лúди, *заклана* кóза Го, áли *је* *заклана* Др).

145.6. Трпни глаголски придев глагола шесте врсте

С обзиром на то да се у обема основама среће основинско -а, сви трпни глаголски придеви шесте врсте граде се формантом -н, односно -ӣ од гл. „дати“.

а) Глаголи с односом основа -е : -е:

вóда била *зайрѣӣа* Се, па штó ако *је* *зайрѣӣа* Вр, тóј нé бíло *жњѣӣо* Шт, ако *је* *йожњѣӣо* ГБ, и у снопóве *йожњѣӣу* ченицу Го, вíкоу – *узѣӣо*, *узѣӣо* Су;

у *исирѣӣну* вóду Вр, от свé нáј вíше *црѣӣну* вóду Др.

б) Глаголи с односом основа -а : -а:

тó[j] *је* свé *измешано*, *нейроцвешана* врба, свé ги сéди *неогужвано*, ако íмаш нíшто *вешано*, и сирѣње *йомешано*, нí *викани*, *учукан* у зéвњу, у јéно крпче *замошано*, дрва штó су *дељане*, топíла *којане*, кэд *је* чóвек *завѣшан*, *зидана* *је*, *йознáӣа* ми *је*, и *џна* била *чувана*, у *ишчукан* тáс Се, *израбошана*, тóј штó бíло *измешано*, *учукан*, *дељане* дрва, *замошано* у пелéне, и дéте *исцеливано* Ја, кúће сáс кáмен *зидане*, *нá* *ицейано* тéше Вр, ал бíло *обањáӣо*, на *нашáран* кóлач, свé имáло *измешано* Шт, имáле и *закoјани* лúди, и овáко *нерасишан* чóек („нераспаднут“), свé ка да *је* *закџан*, стó годíне како *је* *закџан*, *ицейане* пáпке, кџса *рашчушана*, бíле *ушиване* сá[с] слáму, *ушиване* лѣпо, врéме бéше *узбуркано*, и *настиљане* на кúке свé вáко, штó бíло *сиремано*, свáк *бија* *éли* утѣпан *éли* *ошрүжен* Бе, у *настиљано* једѣње, а убао *нашáран*, на *дошэранџга* кóња ДБ, и *џн* бéше *ошэран*, овóј *мэшћевано* јáјце,

имало *разно сиремано*, све *настиљано* на астал ГБ, *извади зачукану* баскију, *замоијано* у ћебе, куће биле *преиписане* по николко пута, ни тој што било *узимано* у нас, *удајта* девојка (и: удадѣна), ал била *ипродајта* (и: продадѣна) Го, за у пладне *кувано*, кој *кувано* једе, горе *ипиосирано* је, *удавана* више пут, *расиљескано* тесто, све како треба *наслагано* Др, сол и трице *меиано*, била *заветијана* у Богородице, дај ми и тој што било *набирано* за сукне Ви, а како да *не било намеијано*, можда је у *окрећане* откóсе, башча л'ѣпо *окојана*, триес *душе шејане* Су.

145.7. Трпни глаголски придев глагола седме врсте

Глаголи седме врсте, без обзира на однос презентске и аористне основе, трпни придев граде наставком *-ен*, који се додаје на основу без основинског вокала, тако да због преосмишљавања творбе трпног гл. придева изостаје јотовање, чиме се наслеђени творбени тип преосмишљава. На стабилизацију *-ен* могли су да утичу глаголи подгрупе типа *зборим* : *зборела*, затим примери типа *оиворим* : *оиворен*, *иржим* : *иржен*, у којима веларизација палаталног /р/ укида алтернацију насталу јотовањем. Немали значај за преосмишљавање грађења трпног гл. придева у овој глаголској врсти има грађење овог глаголског облика у осталим глаголским групама, у којима у парадигми нема алтернације ненепчаног и предњонепчаног сугласника.

Ретки примери са предњонепчаним сугласницима на месту очекиваних веларних резултат су или умекшавања /н/ у групи /не/, са могућом подршком дијалекатског система адстратног слоја који је познавао облике са меким алтернантима, или су то унети облици терминолошким позајмљивањем у фолклорном материјалу (нпр. *кићени* сватóви). У неким примерима препознаје се подновљено јотовање (*намеићен*).

145.7.1. Трпни глаголски придев без умекшаног сугласника основе:

слон је ка штала *наираена* сзз дрва, опанци *ираени*, *гоић'ено*, *иурено* вино у ну, све *наредено* ка на астал, ми смо *ирйену* крпу, рана *оиворена*, овде *расиорени* рукави, *зайворено* било, грањке све *обесене* надóле, сзсз *варено* млеко, а *кујено* немало, верига била *закачена* на даску, седѣла годину *зговорена*, па се тури тој *зайалено*, била *зайалена* планина, цело село било *скујено*, гра *нейржен*, на *кујено* теше, овај-коњ *јаишен*, и кондуре *носене*, а како *биле гостијени* Се, црквиче било сзс пруће *наираено*, имала црепуља *иравена*, село је *заииишијено* от крушац, по јено парче *несолено*, то[ј] је *кујено*, и *одморне*, *оиворено* сэм остаљала, нема *зарадено*, ал *си крсйен*, све *иуићене* краве, лѣба ги *бија изгорен* Ја, и дѣ је тој *заградено*, от паутóјно *наираено*, *наираено* топило, триес *трѣће сэм родена*, *сэм била верена*, влачка *наиравена* о[д] трње, от кайше *кожн'е наираено*, *иоварен* дрва, тамо бија *зарóбен*, сáмо ако *не су носене*, у *изгазѣну* ливáду, *раширено* по дрва, *не му је јавено* Вр, онóј *варено* сирѣње, то[ј] је врата *оиворена*, што је *ираено* за стоку, сэг све

куйѐно, има расцоредѐни, по више смо јеле *ѿржѐно*, тој било *сиоѐно* свѐ, сѐди тамо *обѐсен*, ал си *зайѿиѿен* („малаксати“), памет му је *замуѿиѿен*, смо биле *верѐне*, а гости *угоиѿиѿени*, *сасѿиѿен* от пѐт дѐла, лѐба *ѿраѿен* от ченично Шт, слама лѐпо *удесѐно*, *обележѐне су*, сáмо *ѿрекрсиѿене* рúке, *ѿо* *намучѐни* смо биле, него от платно никóје *наѿраѿено*, папрѐћ *сиѿен* одозгóра, овúј смо гу *нашле скуйѐну*, сѐга је *наѿраѿена*, тринаѐс *закрѿѿена* обóјка на панталóне, од мóје куће па је *ѿосѿиѿен* кó[j] је нај вѐлетѐ, нѐшто *куйѐно*, татко бѐше *зарóбен*, збóру да је дѐте *засидáно*, јóш *нѐ бија* *закрѿѿан*, *ѿуиѿиѿена* стóка у ливáду, *носѐни* људи, *носѐне* чарапе, от *куйѐне* вúне, *врапче* *уловѐно*, биле *заглавѐни* у сњѐг, *роден* у прóлећ Бе, кэд је *договорѐно*, четѐрес *друге сэм* *родѐна*, *зговорѐна* девојка, снáша *наѿраѿена*, праиш *гоиѿѐно*, *куйѐне* ствáри, са динаре *накиѿиѿене*, *накиѿиѿене* са мáшње, и тај *омлáѿиѿен* óра, не трѐба *исквáсен*, с ѿшто *изгáзен*, дáј ако је *олáден*, у *смлáчѐно* млѐко, и *невáрен* колóмбоћ, свѐ *бија* *осмуѿен* ДБ, *родѐна* у Попóфце, *родѐна* трѿес *друге* годѿине, *бија* *ѿодѐлен* од мѐне, *нѐ* било *наѿраѿена* јóш, па *ѿризорѐно* („на силу, под страхом“) сэм се удáла, *зговорѐна сэм* *била*, *ошуѿѐно* сирѐње, *исѿржѐно* мѐсо, и стóмак *сиуѿсиѿен* надóле, *молиѿѿѐна* вóда у цркву ГБ, да је *оѿѿворѐна* кућа, нѐшто *ѿржѐно*, *сиѿѿѐно* на ћóшак, ако је *сиѿворѐно*, кó[j] је први *роден*, сáбље о[д] дрво *наѿраѿене*, кѐт су сви *скуйѐни*, тој *наѿравѐно* о[д] дррво, *родѐна* сэм *тридесѐто*, верѿга *обесѐна* озгóр, свѐ је *никако* *уврѿиѿено*, *изгубен* у планину, *расѿрѿѐно* по пúту, лѐба *умáцен* у једѐње (умáцим : умáцила), *расѿрѿѐно* жѿто, у *оцѐдѐно* кисѐло млѐко Го, имáла *ѿосѿиѿено* верѿга, тѐт *смо* биле и *ѿаѿиѿени*, *сэм* *родѐна* у Драјкóфце, има *гóре* *наѿраѿено*, сталáжа *наѿраѿена* сѐз дáске, *збрањѐиѿо* да се сѐче, има *наредѐне* дáске, *јѐде* *нейржѿен* грá, *сѐс* *сѐсиѿајѐне* прсте *викамо*, и *зайѿворѐне*, тој *ѿраѿено* нарочѿто, нѿ ми је *заврѿиѿена* кућа, ка *жељѐза* *двѐ* *ѿреклойѐне* Др, Ми *нађóше* *Милошевића*, *обѐсен*; свѐ *зайáл’ено* тамо, нѐ ми *седѐла* *зговорѐна*, ако је *варѐна*, ка *уграбѐна*, трѐба да је *ѿоѿкáден*, *кóса* ми је бóш *наосѿрѐна* Ви, да *бѿне* *сиремѐно* л’ѐпо, тэд *смо* биле *угњавѐни*, четрнаѐс *дóна* биле *загубѐни*, *бија* *мáло* *зарóбен* у Скóплѐ, нѐшто *наѿравѐно*, сѐге је *скрњѐно* („окрњено, непотпуно“), има *наѿравѐно* тој, *нѐ* *бија* *роден* óвде, кѐт *сэм* *родѐна*, *заградѐно* сѐс л’ѐсе, на *јѐно* *расцѐйѿено* дрво (расцѐпим : расцѐпила), ченица ни *била* *оврѿиѿена* (врѿшим : врѿиѿила), а о[д] тој *била* *изгорѐна*, свѐ сóбе ни биле *закључѐне* (закљѿичим : закључѿила), Су.

145.7.2. Трпни глаголски придев са умекшаним сугласником основе

а) Облици са *-ње*

Глаголи типа са групом *-ни* (*жени-* и сл.) имају умекшан сугласник основе. Ако је у *ојагњѐиѿа* могуће *наслањање* на *јáгње*, код осталих глагола је /њ/ очигледно фонетског порекла. У питању је секундарно умекшавање у групи /не/, пошто је елиминација резултата прасловенског јотовања због преосмишљавања грађења овог глаголског облика системска:

ѿдо *ѿромењѐиѿе*, тај *ѿромењѐиѿа*, кој *нѐје* *жѐњѐиѿи*, óвде јунак *нежѐњѐиѿи*, óн је *жѐњѐиѿи*, *жѐњѐиѿи* је óн, одбрањет, у *наѿуњѐиѿи* кóш, ни сáм нѐ-зна *кáко*

бија *рањеџи* Се, не могла да бине *одбрањеџи*, и он је *ожењеџи* Ја, па сви *биле ожењеџи*, па ни *ожењеџога* чоџка, па сви *биле ожењеџи*, па ни *ожењеџога* чоџка Шт, село *било одбрањеџо*, брат *беше ожењеџи*, *рањеџи* сџм бија ја Бе, њџоу колџмбоћ све *заравњеџо*, *наџуњеџи* с [с] слџму, ја сџм *уцењеџи* Шт, маџије ти су *учињеџи*, мџмци *нежењеџи*, Оуђе јунак *нежењеџи*, и *рањеџи* бија ДБ, брат *бија нежењеџи*, од *рањеџога* џрла, у туј *наџуњеџи* кацу, и тџ шџше *било наџуњеџо* ГБ, Овде јунак *нежењеџи* (у лазаричкој песми) Го, сви *смо џромењеџи* за слџву, јетрва ми *била нај убџо џромењеџи* Др, па се изгубџила и јџна *џагњеџи* џуца, од *џагњеџи* џуце Ви, *рањеџи* бија у рџт, остануја *нежењеџи* Др, џспи *наџуњеџи* чушу Су.

а¹. У примерима: *ушкоџџџни* брџви, нема *ушкоџџџене* брџве Се, потврђен је облик са јџтовањџм лабијала, али само у придевској употреби. Пошто је облик констатован више пута, вероватно се ради о преузимању термина из система који је знао за јџтовање лабијала, а који је учествоваџ у формирању сиринићког говора. Иначе се трпни гл. придев у глаголској употреби уклапа у морфолошки систем сиринићког говора (не бија *ушкоџџен* Ја, ако је *ушкоџџен* Др).

а². У глаголској именици *веселџње* (такво *веселџње* нема нџгде Вр, на свџдбу трџба да бине *веселџње* Го) / *веселџње* (сви се радујџмо за *веселџње* ДБ, а кџкво *веселџње* било на свџдбу ГБ) факултативни су облици са и без умекшаног латерала. У облику *веселџње* чува се локални творбени тип трпног гл. придева, док је /л/ у *веселџње* из укрштања са именицом *весџје*. Није искључено ни да је *веселџње* преузет готов облик из најисточнијих сиринићких насеља, у којима је присутна фонолошка неутрализација у групама /ли, ле/ (в. т. 32.2.2). С обзиром на ову чињеницу, не сматрају се релевантним за анализу облика ове глаголске именице потврде из Драјковца, Виче и Сушића.

а³. У примеру: *било забрањеџо* да говорџи Ја, препознаје се преузимање облика из књижевног језика, пошто није поштована дистрибуција наставака -н / -џи условљена природом претходног сугласника. Иначе је: тџј ни *било забрањеџо* Ја, а кџт па не било *забрањеџи* Го.

б) Облици са *-џе* / *-џе*

б¹. У неколико глагола препознаје се подновљено јџтовање:

врпце пџмбаџе *маџиџене*, и он *нерасвџџен* до дџн; Кундџља је лџпо напраџена, шарџена. *Маџиџена*.; кџса џе му бине *уврџџена* Се, стаљџмо сџмо *џрекџиџене* кравајчиџе ГБ, *Некрџиџени* дџнџви Го, никџе џма ка грање мџло *сџуџиџене* надџл'е Др, се крџсти дџте ако су *Крџиџени* дџнџви, *намџиџени* трџџи Су.

б². Позајмљивање фолклорног материјала:

зравџца је *накиџџена*, „Дџбре дџшле, *киџџени* свџтџви“ (у свџтовској песми); џна била *накиџџена* убџо, сџз гајтџне лџпо *накиџџене*; и џна *накиџџена* сџз гајтџне Се.

Присутни су и примери без јотовања (кућа ни *би́ла накии́ена* Се, а чауш па *накии́ен* ГБ).

б³. У: жито је тѣбе *йраћено* Су, трпни гл. придев наслања се на глагол *йраћам* („слати“). Иначе је и: па́ре *би́ле йраи́ене* по њега Ја, дони́ја у ку́ћу те́ј *йраи́ене* даро́ве Др.

б⁴. Поред регуларног трпног гл. придева без јотовања (*оладéно* било, млéко *оладéно* Ја), потврђени су и примери са палаталним алтернантом:

Па бóш и *лаћéно* нé („охлађено“), мóже и да *’е олаћéно* Су.

б⁴. Утицај књижевног језика:

и у ку́ћу де је *роћéна* (: родéна три́ес трéће, дé сэм би́ла родéна, три́ес пéште сэм родéна) Се, Га ви́коу то́ј мéсто *Саћéне* б́уке. Нé-знам зáшто *саћéне*. Куд нáс б́ило се́ане. Куд нáс свé се с́и’е, ни́шта нé се са́ди.; бра́ћа *роћéни*, *роћен* сэм педéсет и четв́рте; и *заражéни*, да је *о́йкољéно* сэ[с] ш́уму, нáрод^т м́лбо *найáнен* би́ја (: патéни смо б́иле, патéна ка јá), па је *заграћéно* сэс пр́уће (до заградéне ливáде, у заградéно нé пу́шћај) Бе, и кóј је пр́ви *роћен*, пр́ви *роћен* у матéре, св́и *смо угрожéни* ГБ, јéна *би́ла одрећéно* Го, пу́шку ка *йозлаћéну* Су.

145.8. Трпни глаголски придев глагола осме врсте

Од глагола осме врсте трпни глаголски придев гради се од аористне основе наставком *-н*:

Свéкар и свекр́ва б́иле *држáни* да остáноу Се, а и брáт *бéше зайи́исан* Го, квáчка јóш нé *би́ла расквákана* Др, а ни ^уфна нé *би́ла намирисáна* Су.

ИМПЕРАТИВ

147. Потврђени су облици 2л. јд. и 2л. мн. Уместо 1л. мн. користе се конструкције *ваља да / йреба да* + презент.

Два старија наставка у 2л. мн. сведена су на *-ише*.

Једнина

147.1. Императив глагола прве врсте:

И ср́кај! *Јéди!*; *до́ђи* ва́мо, *до́ђи* да ги ви́диш; А њóјна дéца – рóди, *ýмри*; рóди, *ýмри*.; *йому́зи* млéко; Па *изнéси* корíто, зáпни па *изнéси* вóду да исипеш преко пра́гэ, Се, па *изнéси* ги на балк^уфн, гу *однéси* на рéку, *йа йову́чи* наова́мо, *извучи* ги јáјце, *йи́учи* коно́пле, *довéди* и – готóво Ја, *йрéди* коно́пле, *до́ђи*, Бáльо Вр, па *йр́ићи* при свекр́ве Шт, *дади́ише* ги ј́јку тáмо (и: дајте), *извéди* т́уј твоу коб́илу, *сéчи* т́и лéба, *сéчи* га т́и; Јá му́зем – му́зи, му́зи, му́зи, па Рúжа – му́зи, му́зи, му́зи. Бе, пóсле в́учи сэс волóве ДБ, Св́има *дáди* по нéшто, кóлко ст́игнеш. А нé – јéному *дáди* свé, јéному *йч*. ГБ, *в́учи* га ната́мо, *йи́учи* грúде Го, пóсл’е *йрéди* оснóву, *йомéйи*, *йлéйи* чарáпе, *йлéйи*

цемедане; *Йди!* Вук те утепаа!; *дођи*, Калушо; *исѣрѣси* чэле Др, И нико́е време свѣкар *ѵродáди* њѵву, *ѵродáди* волóве.; *дáди* пáре, *дáди* пáре чо́еку, *ѵди* дóма, *однѣси* кóлач Су.

147.1.1. Напоредни су старији и новији облик императива глагола „јести“, како је и у сретечком говору.

а) *Јѣј*, мори-жéно! Се, нај прво ни кáжи па пóсле *јѣј* Ја, и *јѣј* Вр, *јѣј* побр́го Шт, Кэд оглáдниш, бога́ми, *јѣј*. Бе, *јѣј* качáмак, и *јѣј* пóсле, пóсле *јѣј*; Запр́жи, осóли, *јѣј*. Го, *јѣј* ако мóжеш ДБ.

б) *Јѣди*, штó не јѣдеш? Се, *јѣди* па ѵди кóси Ја, нé не чéкај, *јѣди!* Шт, *Јѣди*, снаó, *јѣди!* Бе, *Јѣди*, мáти, *се најѣди!* ДБ, *јѣди* ако ѵма Го.

147.1.2. Код глагола на -к, -г из облика императива истиснути су резултати сибиларизације нивелацијом према презентској основи (*исѣчи*, *исѣчи*): *исѣчи* лѣба и за нáс, *сѣчи* лѷтике Се, *навѷчи* чарáпе Ја, а ти *исѣчи* лѣба, и тóј др́во *исѣчи* Шт, а јá *ѵлáчи* што отѣшла ГБ, *се обѷчи* и ѵди, а јá па *сѣчи* сáс ножице Ви, *исѣчи* ми мéне бѣњак, *зайѣчи* и *дођи* Су.

У примерима: *ѵмомóзи*, Бóже ДБ, Бóже, *ѵмомóзи!* Го, облик је преузет из црквеног језика. Императив гл. „помоћи“ гради се по трећој врсти (*ѵмомóгни*).

147.2. Императив глагола друге врсте

147.2.1. Глаголи друге врсте с односом основа *грѣјем* : *грѣјала* императив граде додаваем наставка -ј на основу без -је:

пот сáч *згрѣј* ги, *згрѣј* га да бѷне мáло млáко, áјт и тѷ *сѣј*, и тѷ *се нáсмеј* Се, *огрѣј* слунце, и на мѣне *лáј*, ченицу *одвеј* Ја, *ѵодгрѣј* млéко, па му *се нѣсмеј* Вр, а јá па *сѣј* свé тóј, при óгањ *се згрѣј* Шт, *ѵосѣј* ако ѵмаш сéме, áјде *ѵсѷој* ни Бе, и тѷ па *смѣј се* ГБ, *грѣј* вóду у котлóве, пр́во овр́ши па пóсле *вѣј* ако ѵма вѣтар Го, *сѣј* Др, и тѷ ми се *смѣј* ако смѣш, пó рáно *ѵосѣј* Ви, *згрѣј* млéко па га донѣси Су.

147.2.2. Глаголи типа *óрем* : *орáла* императив граде наставком -и који се додаје на основу без основинског вокала:

и *сѷѷи* у кáцу, *ѵосѷѷи* ги, *исѷѷи* га у никóу тенцѣру, па *сѷѷи* у корѷто Се, јéну вóду *исѷѷи*, *згрѣби* сéно Ја, па *óри* до вѣчер, а мѷцко дéте па *се изгрѣби*, *оскуби* трáву Вр, ѵди у ливáду и *згрѣби* сéно, *исѷѷи* тѷј вóду Шт, *ѵосѷѷи* да опéroу рѷке Бе, *изóри* и нáшу њѷву, а јá *сѷѷи* раки́је свéма ДБ, *исѷѷи* на њéга, *сэбѣри* тóј што је у двóр ГБ, *колéби* дѣте да се успѷје, а јá па *ѵосѷѷи* свако́га и за ѷóбед и за вѣчѣру Др, *исѷѷи* мáсло, пóсл’е *сэбѣри* Су.

Од глагола „копати“, који је потврђен по другој и шестој врсти, императив се гради само по шестој врсти (*кóѷај*).

147.2.3. Глаголи с превојем вокала императив граде од презентске основе без основинског вокала:

исѷѣри па лѷпај с јéну пирáјку, *оѷѣри* нóге, *набѣри* лѷтике, *збѣри* вретѣна, *бѣри* кат узрѣли Се, *зайѣри* га дéте; Ако мóжеш, *одѣри* ни зáјца. Ја, *збѣри* па

донџси Шт, *разбѣри* штó бѣло Бе, И зѣме, ѝ лѣте *ѵѣри* у рѣку! Го, *набѣри* дрѡа за у зѣму, нóге му *оѵѣри* Др, *набѣри* за стóку, па *ѵѣри* док не опереш Су.

147.3. Императив глагола треће врсте:

сѣдни на столѣче; *Дуни*, вѣтре, да ми одвѣеш ченѣцу.; *ѵобѣгни* за мѡжа, *мѣкни* тáмо, и га *мѣѣни* у Лепѣнац, *рѣкни* децáми, *бóдни* слáму у котлѣче, *окрѣни* се нáзат, *дѣни* да му се ошѡшу, *ѵокѣсни* мѣсо Се, врѣћу гу *мѣѣни*, па *мѣѣни* низ рѣку, волóве *ѵѣрегни*, *ѵодѣни* гу, *ѵодѣни* кокóшку, *рѣкни* је Ја, и *мѣѣни* на вѣтар, *сѣдни* да се одмóриш, *излѣни* нáдвор Вр, *Оѵѣни*, *здѣни* стóг.; *се мрѣдни* лѣк, *швркни* кóња Шт, и кѡћу *ѵомѣѣни*, *рѣкни* ако знáш, áј га *бóдни* Бе, а *ја тáј дѣн расѣѣгѣни* кóре, *ѵóчни* да ѡреш ДБ, *ѵодѣни* тáј кáмењ ако мóжеш, *се дѣни* ГБ, *сѣдни* да позборѣмо, *ѡѣни* га ако *смѣјеш*, а *окрѣни се* Го, *излѣни* на улѣцу Др, и ѡн *ѵодѣни* кѡћу за јѣн мѣсец, вóла *окрѣни* у брáзду Ви, óни *ѵобѣгни*, *оѵѣни* тáмо, крáве *ѵѣрегни* у сáње, *окрѣни се* на овѡј стрáну, сáч *ѵжѣгни*, кóру *расѣѣгѣни*, и *ѵѣргни* мáло ракиѡу, *снaвѣдни се* Су.

147.4. Императив глагола четврте врсте

147.4.1. Глаголи с односом основа -je : ø

а) У императиву глагола ове скупине на -и-(је) вокал основе и императивни наставка сажимају се у -и:

омѣ нóге, *ѡми* лѣпо, *ѵрѣври* вóду и пѣпоѡ Се, и *ја крѣ се* од њѣ, *ѵоѣи* и тѣ, *ѵзми* га Ја, *ѵокрѣ се*, *омѣ-се* сáс лáдну вóду Вр, *ѵзми* тѣше, *ѡби* га ако трѣба, *ѵзври* вóду Шт, *сѡши* и аљѣну, и тóј га *зáви*, áјде *сѣи* да се наспѣјеш Бе, И *ја мѣ се*, *мѣ се*, *мѣ се* да не вѣди да сáм прљáа. ДБ, *ѵиѣ* комбинезóне, *ѵиѣ* штóгóдѣр ГБ, па га *ѵокрѣ* Др.

б) Глаголи ове скупине чији вокал испред императивних наставка није /-и-/ , граде императив наставком -j:

ѵѣкáѣ; *ѵзуј* и лáвор, наведнѣчки *жњѣѣ*, *жњѣѣ* Се, *ѵѣкáј* ако знáеш да ткáеш, *ѡѵѣруј* мѣше Вр, *ѵзуј* дѣте, ѣди *жњѣѣ* Шт, *изѣѵѣкáѣ* плáтно, брго *се ѡбуј*, *чѡј* ако мóжеш Ви, и цѣл дѣн *жњѣѣ*, *изѣѵѣкáѣ* и за девѣра Су.

147.4.2. Глаголи с односом основа -ује : -ува

Глаголи ове скупине граде императив на исти начин као глаголи на -je – додавањем наставка на основу без -je:

ѵресѣѵѣѡѣ јѣну вóду, *вѣруј* ме, овáко *загрáбуѣ* Се, а *вѣруј* ме, *кáжуј* ако знáш Ја, *извѣчуј* вóду из бѡнар, *мѣчуј* мáло по мáло Вр, тѣ *ѵѡѣѵѣѡѣ* Бóга; *Посѣѵѣѡѣ* свѣкра, *ѵосѣѵѣѡѣ* девѣра, *ѵосѣѵѣѡѣ* свѣ у кѡћу. Шт, *ѵрескуѣѵѣѡѣ-се*, мáто; *ѵѡѣѵѣѡѣ* мѡжа и свѣкра, а тѣ па *се сѵѣрáмуј* Бе, У кѡћу сѣди, *срaмѡј-се.*; и *сѣѵѣѡѣ* сáс бóкал; áјде, *наздрáвуј*; *ѵосѣѵѣѡѣ*, *ѵзуј-ги* ГБ, *врѣжуј* снoпóве, тѣ му *вѣруј* ако мóжеш Др.

147.5. Императив глагола пете врсте:

избρίиши сә[с] вѳду, вѳржи за дрѳво, *кажи* ако знаш Се, *избρίиши* лѳпо сәс крѳпу, *намажи* тепсију Ја, *мажи*, и ти ми *најиши* пи́сму Шт, *одвѳржи* коња, липчи ка кѳче, *насируѳжи* лѳк сирѳње Бе, *сируѳжи* тѳсто сә[с] струѳшку, *мѳглѳиши* од ѳвде ДБ, те мо́лим – *зако̀љи* ми коко́шку, *измѐљи* и ти у на́шу водени́цу ГБ, *обрѳиши* спору̀ље, *одвѳржи* мага́ре Го, *вѳржи* снопо̀ве, *кажи* што си виде́ла Др, *йомажи* ма́сло; *Лѳйчи*, дабо̀гда! Су.

147.6. Императив глагола шесте врсте

147.6.1. Глаголи с односом основа -е : -е:

Не́је ка сәг – *узи* па́ре, *узи* дево́јче.; *узи* те́ј ко́ске Се, *узи* ја́јце, је́но прасе́нце *узи* Ја, *узи* га, *узи* па кәд огла́дниш Бе, *узи* пу́шку њего̀ву, *узи* њего̀о, *узи* л'ѳба, *узи* ма́сло Су.

147.6.2. Глаголи с односом основа -а : -а

а) па *кѳйа'*, по́сле ѳно *уврѳа'*, *иску̀вај* она́ј мѳсә, *чу̀ка'* сәс ма́љ, и *мѐйиа'* та́ко, *чу̀вај* Бо́же, па *гру̀вај* сәс то́ј, па *мо̀йиај* на клѳпче, и лѳк *си́ремај*, и *сѳркај*, *наи́урај* из је́не ше́рпе, *исѳрисѳийска'* лѳпо, па креј њи́ *йѳскај*, *йѳрѳљај* и да искѳчи та́ј ѳтров, *заниши́јај-се*, *уи́е́йјај* миши, а ова́мо *гру̀вај* у корито, *ниши́јај* га по ку́ће, и *йли́скај* вѳду у дво́р, *изре́жај* лѳпо Се, *заниши́јај-се*, ла́ко тру́пче; *мо̀йиај* је́н кра́ј, *ду́јај* вѳтар, *бе́гај* кот ку́ће, и *йе́йјај*, и *йѳрзај*.; *Обрѳа́ј-се*, лаза́ре, па се лѳпо прекло́ни (у лаза́ричкој песми); *йочу̀вај*, Бо́же, па́мет Ја, *йе́йа'* па ту́ри под вѳду; *обрѳа́ј се*, Лаза́ре; *ме́шај* де́вет пу́т, одма́ *йу́цај* Вр, па *ма́цај*, *че́кај* да ви́ди ба́ба, *масѳрај*, кәд^г ви́кам – *че́кај* Шт, *чу́јај* не, Бо́же; во́ј *изме́шај*; *не́ бе́гај*, ма́то Бе, *йе́рај* на па́шу сто́ку ДБ, и *ниши́јај-се*, и *куи́јај-се*, *ди́зај* обо́јце ГБ, *йу́ишај* а́льинче, и *йа́йикај* га, *гру̀вај* га на ни́ки ка́мењ, и *изди́зај* гру́де, сәс ви́ле *йоди́зај*; *чу̀вај*, Бо́же, од ло́ше; *вра́ћај* се до́ма Го, *Чу́јај*, Бо́же!; *йе́рај* ту́ј бра́зду; што па́дне, *уи́е́йјај*; и *мѐйиај* с ру́ку Др, *не́ ди́рај*, и *гље́дај*, нало́жи па *вече́рај* Ви, ја́ по н'и́ *це́йјај*, *си́а́ља'* руко́веђ, *не́ се секи́рај*, *ои́варај* је́дан л'ис, у је́н грѳп^б на́с не *заче́йрѳљај*, *че́кај* да се доми́слим, па *йе́рај* ко́ња, *бе́гај* ви́ше, па *йѳрзај* Су.

б) Императив глагола „дати“ најчешће се гради према презенту по шестој врсти.

б¹. *да́ј* ми ле́ба; *не́-дај*, Бо́же Се, *да́ј* да ви́дим, *да́ј* ми и ме́не Ја, *да́ј* му и ти́ Вр, па *да́ј* чизми́це, па *да́ј* во́ј; *не́-дај*, Боже Шт, *да́ј*, Боже, ви́ка, нека́ йма.; *да́ј* ми ме́не јо́ш две́ гру́де сирѳње, *да́ј*, ја́ ће сѳчем Бе, *да́ј* ги да бри́шоу́ ру́ке ГБ, *Не́-дај*, Бо́же! Го, *Да́ј* деца́ми да је́до Др;

б². И ту́ј му *да́ди* да је́де Се, *да́ди* и за дево́ра Вр, и њи́ма *да́ди* Др.

в) Од глагола „гледати“ потврђена су два облика императива: *гле́дај* и *гле́ј / ле́ј*. Форма *гле́ј* користи се са емотивном семантиком, тако да поприма и значење речце за истицање: а, *ле́ј* што йде Се, Ё, па *ѳне*, гото́ва ки́ша! *Гле́ј*

штó [j]е отúда! Ја, Па ти *глéј* ако víдиш Вр, *Глéј*, *глéј*, кáко га гúра! Шт, *Нé* ме *гл'éј* ти мéне овако Ви.

Обе основе присутне су и у 2л. мн. (*глéји́е* кáко трчи Вр; Ако можéте, *гледáји́е*. ГБ).

г) Од глагола „чекати“ у јд. потврђена су два облика императива: *чéкај* и *чéк*. Краћа форма има експресивнију вредност. У 2л. мн. забележена је само основа пуног глагола (и ви *чекáји́е* с нас Ја).

Нáрод^г јén према другóга – *чéк* јá ћу овако, јá ћу повíше од њéга Се, А *чéк* ако ти дóђем! Ја, *Чéк* да víдиш штó íма! Вр.

147.7. Императив глагола седме врсте

Сви глаголи седме врсте граде императив наставком *-и*. Глаголи ове врсте са новоформираном вокалском групом *вокал + и*, насталом испадањем међувокалског /в/, вокалску групу у императиву најчешће елиминишу редуковањем /-и/ у /-ј/. Резултат редукције у јд. преноси се у мн., тако да је уобичајен однос *на́ирај* : *на́ираји́е*. Редукцијом /-и/ у императиву и чувањем вокалске групе у 3л. јд. презента, заправо, избегава се обличка хомонимија ова два облика, па је отуд у 3л. јд. презента скоро редовно: *й́раи* свáдбу, *на́ираи* кудељице, *сэсй́аи* на в́рр Се. Опстанак групе *-аи* у 2л. јд. императива потврђен је само у двосложним речима (*си́аи*, *й́раи*). У 2л. мн. ових глагола због промењене слоговне структуре, међутим, ова се вокалска група не чува (*й́раји́е*, *си́аји́е*).

а) *Вра́йи* ми млéко, *замéси* па *й́ури* у чарáпе, *й́омузи* и *й́роцéди*, ги *исй́йни*, *измр́љи* свé, тí *ћу́йи* и *варди* га, *й́уши́и* 'оца, *й́уши́и* кíшу да напо́йиш по́ље, сáмо сóл *й́ури* и промéшај, *ош́вори* ми, *й́ури* овако у нарúче и *нóси* оному што вржýе, на ледíну *искóси* дóбро, увéчер – *мíчи* онé! кóске (и: мíкни) Се, А мí *закљ́учи* кúћу, јóш у рóда сэм бíла, *закљ́учи* кúћу па бегáмо увéчер. Ја, *расй́ери* ги, и *завр́йи* га и *осй́аи* на стрáну, *й́рецéди* га на кр́пу, *й́остй́ели* слáму, па *гáзи* сэс нóге, па *ýдри*, па *й́ури* јóпе сáч, *надр'óби* ги, *умóкри* га, *ћу́йи* тýј, *усй́ри* сй́р, *най́уни* црца́лку Ја, *изв́ади* кáјмак, *й́ури* ги у вóду, па ги *изв́ади* из реке, па јóпе *ýдри*; Дани́цо, *й́рекр́си* се; *най́уни* лопáту, сэс кóлце *ýдри* Вр, *най́уни* црца́лку, *у́йáли* свé'ћу, *исй́рж'и* га, *нóси* ку[д] Талијáне у Јажíнце Шт, *ош́вори́и* врата, па га *й́ури* у нéдра, *вра́йи* ми млéко; *й́омéри* се, сíнко; *замáши* се сэ[с] стáп Бе, *св́ари* грá и кúпус, *су́йи* опáнце, у кúћу *сéди*, *й́ури* тé! тра́фке у вóду ГБ, *й́уши́и*, Дрáго, овúј лéсу; *удáри* у њéга; *ýдри* дéте; *ћу́йи*, бре Дрáго; *наш́овáри* и о[д] тéј стрáне, 'áјт *нóси* у рéку Го, *увáйи* у шáку; *Си́аси*, Бóже!; *чис́йи*, *крóйи*; Крóмит *издрóби* па *й́ури*, *зай́рж'и*.; и *й́ошр́ж'и* ги, пóсле *мíчи* кóнце и *нóси* Др, га *ош́ери*, í га *изгуби*; *мíчи*, *мíчи* сл'íку; *налóжи* па вечéрај Ви, *й́ури* тáмо, *св́ари* па *укисéл'и* га; *у́йáл'и* свé'ћу, *й́ошкáди*; по л'эк *скр́ши* ги, *исй́ери* óткос, *й́окр́йи*, *св́ари* зéл'е, *сй́раи* тáвче, *й́ури* дрúгу кóру, и *рéди* по мáло сóлче Су.

б) Императив глагола са групом /аи/ од /ави/

б¹. Императив на *-aj*: и *óсїај* да се стїне, *óсїај* кóмат и за мéне, *óсїај* дрво Се, *наїрај* сирéње и їди, *óсїај* вóду Ја, *наїрај* рукóећ како трéба, *їсїај* вóду Вр, *їсїај* от шпóрет, *наїрај* нарáмак Шт, *óсїај* и бéгај ДБ, *їсїај* млéко от шпóрет ГБ, *наїрај* баренїцу, *наїрај* кумбáру, *се ўсїрај* Го, *óдвој* тéле да не сїса, *наїрај* и тї Др, *óдвој* га, и тї *óсїај* ложїцу Ви.

б². Императив на *-ai*: *сїаї* црепýљу на срáну Се, *їраї* ако си мајстор Ја, *сїаї* му кáпу на глау Вр, *їраї* свáдбу ако мóжеш Шт, *сїаї* пýшку на мéсто, *сїаї* на рýку Су

147.8. Императив глагола осме врсте

а) *Држи* у рúке, *мирóши* га Се, *їрчи* да врáтиш крáве, *држи* да нé ти пáдне Ја, *їоїрчи* по њу Вр, *Клéчи* туј док нé ти кáжем да се дїгнеш! Го, *Трчи* да га нáђеш!; *Јá* *їоїрчи*, *їоїрчи*, па стáни да нé ме вїди. Др, *Држи* да не побéгне! Ви, *А јá* *їрчи* стáлно по стóку.; па *јá се заїїїїи* чéсто Су.

б) Поред облика *држи*, знатно је обичнији императив *држ*. У 2л. мн. потврђена су оба облика у основи, с напоменом да је облик *дршїе* знатно обичнији:

Држ га у свóје, рéко. Се, *Држ* ги ако мóжеш! Вр, *И јá* *држ* тéле да не отїне. Шт, *Држ* и ти крáве па ће їмаш млéко! Бе, и пéшкир *дррж* ГБ, *Држ* дóбро да не отїне у рéку! Го.

в) Траг старијег императива глагола „бежати“ очуван је у скраћеном облику *бéж*, *бéшїе* (*Бéшїе!* Ёте ги, їдоў Бугáри! Су). Облик *бéж* има нијансу експресивности, а најчешће се среће у временској употреби императива. Са значењем модалног императива у употреби је скоро искључиво облик по шестој врсти *бéгај*.

И мї – *бéж* у шúму од Бугáре. Се, *Бéш^ж*, кэ[д] ти вїкам! Ја, *И óни бéж* од мéчке. Вр, *Кэт* припýца, *бéж* позади кáрпе. Шт, око плáдне – *бéж* дóма Го.

148. Множина

Два некадашња наставка мн. императива сведена су на један, тако да се сви глаголи граде наставком *-и-їе*.

148.1. Императив глагола прве врсте

а) *Једїїе* па *идїїе!*; *умрїїе* ако нé сте за сéбе Се, *однесїїе* тáмо, *исечїїе* и овóј дрво Ја, у жандармерїску стáницу *їредадїїе* шињéле Вр, *їрођїїе* и ће се поделїмо, *једїїе* кóлко можéте Шт, у двóр *изнесїїе* и áстал, *сечїїе* до зéвње Бе, *однесїїе* у бачéњу ДБ, *дођїїе* ни на слáву, *убáво се обучїїе* Го, свé тóј *однесїїе* куд нáс Др, *Једїїе* тóј што дáа Бóг! Ви.

б) Поред регуларног облика 2л. мн. *идїїе*, употребљава се и сажета форма са синкопом *їїе*. Краћа форма је са нијанском експресивности:

Ај, *иџе* сви! ГБ, *Иџе* да му помогнете! Го, *Иџе* побрго! Ви.

в) Двојство императива глагола „јести“ у јд. прати двојство у мн. Као лик мање снаге забележен је и облик са синкопом (*јџиџе* / *јџе*):

в¹. *Јџиџе* ако имате што да једџте!; *јџиџе* док има Се, *јџиџе* што даа Бог^к Вр, прво *јџиџе*; *Јџиџе*, гóсти!; *јџиџе* што по више можете Бе, *јџиџе* ако је готóо ДБ, *јџиџе* кóлко ви се јéде, и куд нас *јџиџе* Го, *Јџиџе* јóш јемпúт ако нé ви је срам! Др;

в². *јџиџе* што смо спремíле Ја, а и ви *јџиџе* гóвна Вр, по мáло *јџиџе* ГБ, *јџиџе* сáс желéзне ложице Др.

в³. Ај, *јџиџе* па работáјте! Ја, *Јџе* и пите па попóјте ка што је обичáј. ГБ.

148.2. Императив глагола друге врсте:

иòјџе сéге ви, сéге *иòјџе*; áјде, *исиòјџе* Се, *згрéјџе* прво вóду, ченицу *одвéјџе* Ја, *несмéјџе* не и нас, *набериџе* дрва Вр, вóду *исииџе* ис корито, *збериџе* сéно Шт, *смéјџе се* ако можете, *исиòјџе* и куд нас Бе, *ориџе* њíве на врéме, *сииџе* ги у чáше ДБ, *згрéјџе* једéње за óбед ГБ, *збериџе* сéно да нé га однéсе вртóлом Го, *набериџе* л'ек и за нас, *сииџе* ни по-л'ек-вóду Др, А ви се *збериџе* у нáшу кућу и *исиòјџе*. Ви, *смéјџе се* и ви Су.

148.3. Императив глагола треће врсте

а) *Седниџе* да се одморите, и ви *меџиџе* по јен кáмењ Се, *дунџе* у óгэњ, *бодниџе* у зéвњу Ја, *џиргниџе* на вúј стрáну Вр, и ви *седниџе* да једџте, *меџиџе* мачиће у рéку Шт, *уџрегниџе* волуе да óроу, креј сéвер *дунџе* Бе, *иòбегниџе* ако ви дáдо ДБ, трáву *окрениџе* јóш јен пúт ГБ, *уџрегниџе* па да идéмо, сéме *меџиџе* Го, *снаведниџе се* да видите Су.

б) Као факултативна форма са нијансом експресивности употребљава се и 2л. мн. императива *осиáниџе*:

Осиáниџе збóгом ис куће! (поздрав када се излази из куће) Се, *Осиáниџе* до недéље! Вр, *Осиáниџе* да попијемо јóш по јéну! ГБ, *Осиáниџе* ако смéте да останéте! Ви.

148.4. Императив глагола четврте врсте:

омџе нóге свéма, *жњéјџе* до у нóћ Се, *џревриџе* и вóду, *обујџе* Ја, *иòџиџе* па да идéмо, *кажујџе* ако знáте Вр, *кажујџе* кáко било, децáми *омџе* рúке Шт, *иòкриџе се* да не осебнéте, завите лéба у крпу Бе, *џкáјџе* ка што стáри ткáле ДБ, *сиијџе* млéко за сирéње ГБ, *кажујџе* и браћíма за мýку, *верујџе* не Го, *вржујџе* побрго, *иòџиџе* јóш по јéну чáшу Др, опáнце *обујџе*, *жњéјџе* до у нóћ Ви, по нíско *жњéјџе* Су.

148.5. Императив глагола пете врсте:

кажѝиѝе ако знáте, *обришиѝиѝе* и тој Се, *намажѝиѝе* сѳ[s] свѝнски мáс, *одвржѝиѝе* снопове Ја, *закољиѝиѝе* и пѣтла, свѣ ни *кажѝиѝе* Вр, а ви *ѝомажѝиѝе* лѣк мáсло Шт, *Лиѝчиѝиѝе* ако нећѣте да работáте! Бе, *измельѝиѝе* за стоку, и коња *вржѝиѝе* ГБ, свѣ коње *одвржѝиѝе*, *кажѝиѝе* ál бѝла Го, *измельѝиѝе* и ченицу, *намажѝиѝе* сáс кáл Др, *вржѝиѝе* јáко да нé се одврѣже Др.

148.6. Императив глагола шесте врсте

148.6.1. Глаголи с односом основа -e : -e:

узиѝиѝе за дóма, *узиѝиѝе* за у цркву Се, *узиѝиѝе* за братóву дúшу Ја, *узиѝиѝе* ако немáте Шт, *узиѝиѝе* ако се дáва Бе, *узиѝиѝе* за његовóу дúшу ДБ, *узиѝиѝе* – вѝкам, *узиѝиѝе* дúшу Су.

148.6.2. Глаголи с односом основа -a : -a:

не работѝáјѝе према сréде, и јúтре *коѝáјѝе* Се, *нишиáјѝе* се на нишáљу, *наѝурáјѝе* дрáва у óгањ Ја, у мéне *ѝуцáјѝе* Вр, *сркајѝе* по брго, *издизáјѝе* слáму Шт, áј ме *занишиáјѝе*, *издизáјѝе* слáму ДБ, *не оѝварáјѝе* врáта, и тој ми *дáјѝе* ГБ, *бирáјѝе* које оћѣте, тој *дáјѝе* детѣту, *мењајѝе* кúма Го, *враћајѝе* дóма, *гледáјѝе* штó ѝмам Др, *наѝурáјѝе* штó по вѝше, *обрћајѝе* кáмењ по кáмењ Ви, *ѝишиáјѝе* дé је Стожанóва кућа Су.

148.7. Императив глагола седме врсте:

вардѝте да не *украде*, *враѝиѝиѝе* и тѣј пáре, *не ѝрáјѝе* сиромаштѝну Се, *ѝребацѝиѝе* гу, *ѝомузиѝиѝе* и нáше крáве Ја, *измѝѝиѝе* и овѣј сливе, и куд нáс *ѝушиѝиѝиѝе* вóду Вр, *завршиѝиѝе* штó сте почѣле, *удриѝиѝе* ги да ѝдо Шт, *ѝуѝиѝиѝе*, нé зборѝте!; *враѝиѝиѝе* се у кúћу ДБ, *ѝушиѝиѝиѝе* кучиће, *наѝунѝиѝе* амбáре ГБ, *надробѝиѝе* у млéко, *оѝворѝиѝе* ни врáта Го, *ѝомерѝиѝе* се о[д] тúј, *вардѝиѝе* да не видѝте Др, *ѝокройѝиѝе* пр[д] да метѣте, *ѝражѝиѝе* на днó сѣло Су.

148.8. Императив глагола осме врсте:

држѝиѝе и овóј Се, *држѝиѝе* док не стѝгнем Ја, *ѝрчиѝиѝе* у ливáду Вр, *ѝрчиѝиѝе* да га видѝте Шт, *ѝриѝрчиѝиѝе* до тѣтке ДБ, *Клечиѝиѝе* кэд ве казнија! Го, Пуштѝте га да úмре, нé му *држѝиѝе* дúшу! Др, *ѝрчиѝиѝе* да угасѝте Су.

149. Удвојени императив

Служба императива *ѝди* у оваквим конструкторѝама слична је речци за подстицај на вршење радње *áјде*. Други императив замењује зависну допунску реченицу. У удвојеној употреби јављају се императиви оба броја.

Овакво удвајање императива, балканистичког порекла²⁷⁷, карактерише и друге говоре око Сиринића.

Нђе ка сѣг – ўзи пारे, *ўди кўи*, па *ўди исїѣри* Се, *ўди ўзи* от Стоје јѣну чашу вѣду, *ўди* ми *донѣси* да пијем, *ўди дади* ги сѣно Ја, *Ѐј*, жити- ја, *ўди ошвѣри* ги да улѣно!; *ўди збѣри* сѣно; *ўди*, жими-тї, *рабѣиѣј* Шт, *идише узїше* снопѣе из њїве, *идише ѡушиише* вѣду за у воденицу, *ўди* му *дади* што тражи Бе, *ўди* ги *кажи* и за ўрду ДБ, *ўди однѣси* зравицу, *ўди ѡкѣси* док нїје врућина ГБ, *ўди надрѣби* му у млѣко, *ўди врѣи* дѣма крѣве Го, *ѣј ўди ѡушии* кучиће Др, *идише искоїѣјше* колѣмоћ, *ўди однѣси* Вр, *Иди* га *увѣи*! Су.

150. Употреба императива

Императив у сиринићком говору функционише као синтаксичка јединица са широким синтаксичко-семантичким опсегом. Употребљава се у основној, модалној служби, затим у секундарној сфери употребе, када обележава појединачне или виšekратне (хабитуалне) претериталне радње које се одликују поновљивошћу²⁷⁸.

На овом месту наводи се грађа која илуструје временски транспоновани футур:

Масло, јѣс. Тѣј кат се кўа млѣко и ѡно остѣне да се олади јѣн дѣн. И пѣсле тѣјѣ, кѣјмак озгѣра, тѣј се бѣре. Јѣѣмпут и јѣш јѣѣмпут се тўра, да рѣкнем, у никој-тѣс. И пѣсле, тѣј кѣјмак у бўчку *шўри*, *ѡѡѣри* бўчку па *шўри* у бўчку вѣду и кѣјмак па сѣз буцѣло *мўи*. Тѣј старѣ тако бїло, бўчка. Па озгѣр *лўѣј* – бўм, бўм, бўм, бўм, коцѣ врѣме. Мѣжда јѣн сѣат. И ѡно пѣсле, *исїи* га у никоу тенцѣру. Масло, ѡно се одвѣи, а овѣј дрўго мућеница да се јѣде. Се, Смо га мѣле. Лѣјна нѣ смо турѣле. А и могаѣло и на онѣј, на лѣдину трава де їма, гўста трава. И на лѣдину *искѣси* дѣбро, *искѣси*, *искѣси*. И пометѣмо лѣпо, напрѣјмо. И тўј турїмо. Снопѣве *шўри* у стѣг, зѣр па снопѣве у[з] стѣжар, и вршиў. А їма гўмно дѣ је појѣта. Тўјка одмѣ слѣму дїзоў и на пѣдѣ. Гўмно свѣ лѣпо нѣпре га очистїмо свѣ, пометѣмо. ѡно је чїсто, метѣно. И пѣсле снопѣве редїмо наокѣло. *Рѣди*, *рѣди* до стѣтїну снѣпа. Се, А тѣј тако: ракијѣне крѣпе па *нашлѣѣј* на глау, на ѣўкс, на нѣге, на рўке. И овѣј, коломбѣћно брашњѣ *замѣси* па *шўри* у чѣрапе и *ѡбуј* детѣту.; па пѣсле само *рр'ѣди* у тепсїу; пот сѣч *згрѣј* ги; вѣду и *измѣшај* сол у вѣду и *сїи* у кацу Се, *Тўри* у лѣнац, *ѡкїсни* мѣсо, *ѣми* лѣпо. И *шўри* ги да се кўвоў цѣл дѣн. Цѣл дѣн *кўва*, *кўва*. Увѣчер – *мїчи* онѣј кѣске, *извѣди* онѣј мѣсо, *ѡроцѣди* тўј вѣду. И док је врѣла тѣј вѣда, сѣди на шпѣрет. И пѣсле *ўзи* тѣј кѣске, *шшчїсїи* лѣпо мѣсо от кѣске. Ги *исїи*, *измрлї* свѣ. И *сїрѣмај* тањїре, чїсте, и лўк *сїрѣмај*, *ољўшии*, *исїўчи*, и пѣсле *скїни* тѣј лѣнац. Тўј вѣду – и *нарѣди* питїе,

²⁷⁷ О овој појави у ширем балканском ареалу в. у Соболев 2003: 106–107, Младеновић 2001: 500–501, Младеновић 2013: 350.

²⁷⁸ Употреба императива у сиринићком говору описана је у Младеновић 2000: 367–369, Вељовић – Младеновић 2018

ове^ј тањире де ти је по чисто. *Нарѣди* те^ј тањире, *исцѣиуј* туј вóду. *Турај* лóк и по лéк мéсо, и *мéшај*. У сваки тањир. И *о́сѣи*а да се стíне. Се, Па изленéмо на Љубóтен гóре! Лáдна вóда. Вéтар лéп. Вáздук. Вэздэн *јéди* лéба и *и́и* студéну вóду. Вр, Лопáту смо направíле о[д] дрво. *Най́уни* лопáту и *мéѣни* на вéтар... Ако немáло вéтар, дру́ги дэн. Чека́ле смо. Вр, Радíле смо по крúт^к. *Зани́ма*. *Лéжи, дíк се!* *Пу́зи!* Свéшто бíло у војску, ка војник! Вр, И кэд бíа окупáтор, отерáле ми о́ца Бугáри у Штрпце. И тепáле, гонíле. *Тéѣ*а, *и́еѣ*а, па *и́ури* под вóду. Вр, Крómит *издрóби* па *и́ури*, *зайр́ж*'и. Кóј во́л'и ту́ри крómит, кóј во́л'и па ту́ри сýу папри́ку. ДБ, Носíл'е смо у цр́кву – кóј íма пéш'кир, кош'ул'е, нóсу пóклон цр́кве. Кó[ј] је мéрак да кúпи за зрáвље, *кúѣи* у цр́кву. И кошúл'у *кúѣи*, и пéш'кир *кúѣи*. ДБ, И 'ррж^шсмо чука́ле. Седнéмо дóле и ручíцу по ручíцу *чу́ка* сэс ма́љ. Дóле. И óно – јéни збíро тáмо, јéни трéсо, вржу́јуо снопóве. Се, Ё, нáпре, кэд гу упéца змíја, úзоу пéсак па тр́лоу то́ј мéсто сэс пéсак. *Тр́рљај*, *и́рр́рљај*, *и́рр́рљај* и да искóчи тáј óтров. Се, Нáпре немáло ка сáк' што íма каучи по сóбе. Нáпре бíло постéља се пра́јла. Кэд бóжја слáва, тэд бíло постéља се онóди. По два снóпа ржána онóди, *и́урри* у јédан кра́ј. Ја, Се копáла јédна рúпа голéма де íшла вóда. Наслáга се у ту́ј рúпу. Нáпре смо вика́ле топíло. По селáчки топíло. И ту́ј стаљáло се. Седéло по двé недéље док се покíсне. Пóсле се извáди, се опéре у р'ёку, па се ошúши. И се чука́ло. Камéњи – јён отúд, јён отúд. Малíца се звáла. *Ту́чи*.; То́ј врéме имáла ўрда. Цíк *бáци*, *и́рецéди* га на кр́пу. Ўрду бра́ле, па цéле зíме имáле у качичíће Ја, И пóсл'е метáмо опáнке. Кэт седнéмо пóсл'е. Седнéмо и ги метáмо ова́ко обедвé и да видíмо кáко ће се окрéне – дá л на л'íце, дá л наопáко. А мí она́ко ги бацíмо. И *гљéдај* – кóја је на л'íце, кóја је наопáко. Ви.

ПОТЕНЦИЈАЛ

151. И у сиринићком говору, како је и на ширем ареалу, свођењем помоћног глагола на опште *би* +, потенцијал је доживео аналитизацију корелативну с аналитизацијом футура првог.

151.1. Једнина

151.1.1. 1л. јд.:

ја *би* *могáла* да тка́ем Се, *не би* *могáла* да рóдим Вр, Ја *не би* *и́шла*; сéгэ дéсет *би* *родíла* Шт; па *не би* *знáла* Го, *не би* *мóгоу* ни ја да стíгнем Др, и ја *би* *дáја*, *не би* *и́и* *учинíја* нíшта Су.

151.1.2. 2л. јд.:

Ни тí *не би* *и́рчáа* да не мóраш. Се, И тí *би* *зборéла* да мóжеш. Шт, И тí *би* *донíја* дáр. ДБ, а тí *би* *и́кáла* Су.

151.1.3. 3л. јд.

сé да ¹е жива, *би ти зборéла* Се, да се чу́је, *и́ребáло би* рáно; враг *би знáа*; да *нé би се увамíири'а* Ја, враг *би би'а* војник Вр, јен *нé би осíа* у нашу кућу Шт, да *нé би увáиила* никóа кíша; кóса се исклéпа да *би сéкла* дóбро; Да бíло по рáно, *би се омокрија* онај кртéњак. *Би бíло* мóкро, залепéно свé. Го, да *би седéа* кóњ; и пра́и га у жлéб свé да *би ишла* вóда; да *би се тај размáко*; Рáван, пóсле да *би мóгло* кэт сучеш пítу да *би бíло* за к'óре.; Исéчеш' óну мрéжу. И кэт се вр́ти у ону маш' íну да *би иáдáа* мéдэ.; и да *би се врíија*; Стаљáле као да се мóле Бóгу да *би и́ресíало* због берíћет.; Па га пóкри, због мýве га пóкри у дéн, а у нóћ га открíје да *би га дувáа* вéтар, премáја, да *би би'а* осу́шен сíр Др, ал'и мáло да *нé би изгорéја* свé Ви, да *нé би се задуши́ло* дéте Су.

151.2. Множина

151.2.1. 1л. мн.:

и мí *би јéле* Ја, а и мí *би казáле* ГБ, *Би узéле*, да смо знáље. Су.

151.2.2. 2л. мн.:

И вí *би дóшле* да сте мoгáле. Се, па *би однéле* по јén дáр Др, никóму *нé би учинíле* нíшта Ви, а вí *би ишле* по сéло Су.

151.2.3. 3л. мн.:

да *би узéле* рéд Го, Да *би дóбро работíал'е*, ће закóл'еш јáгње.; И кэд исéчеш' ону́ј трмку, покрí'еш с марáму да *нé би се дíгле* онéј пчéле.; И тáко да *би се избéлиле* ствáри; Молéле пóпа да *би дозволíа* да *би се исéкле* да *нé би иáдáле* грање да унíштиw спомéник. Др, *нé би бегáл'е* нíко Су.

151.3. Поред претериталних облика, за казивање прошлих радњи у сиринићком говору користе се и футур, презент и императив. Ретком употребом потенцијала за казивање прошлих радњи сиринићки говор удаљава се од призренско-јужноморавских говора Метохијске и Косовске котлине, у којима је употреба транспонованог потенцијала знатнија (Младеновић 2000: 366–367, Младеновић 2013: 364–365). Забележени су, међутим, и ретки примери овакве употребе потенцијала као траг присуства адстратног слоја који је познавао такву употребу:

Да *нé гу је стрá* от кучи́ће про[з] сéло кэд *би ивáла*. Ја, Кэд *би бíло* за испра́ај за у војску, мí *би* до на стáницу свирéле. Бе, Па *би иуши́и́ле* тáко óўце пред Ђурђéўдэн да пáсоў. ГБ, А зíме немáло млóго рабóте, па *би и́рэле*, *би илéле*. Го, А свáки пýт *би* ни донéле по никој-дáр. Др, *И би и́рэл'е*, *и би ил'эл'е* штó требáло да се пл'éте.; Што мoгáло да се збóре, *би збрáле* за у зíму. Ви, Брáт *би* дотерíја óўце до трло па *би ги иуши́и́ја* и кучи́ће. Су.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

152. Глаголски прилог садашњи – иако у повлачењу и у сиринићком говору – и даље је жива категорија са чешћом употребом него у граничном јужнокосовском говору, у коме се практично не употребљава. Уместо овога

облика и у сиринићком говору употребљавају се зависне реченице прилошког значења.

Различити морфолошки типови глаголског прилога садашњег резултат су различитих дијалекатских система који су ушли у састав сиринићког говора, али и творбеног преосмишљавања. У том процесу издвојили су се и нови форманти који се, граматикализујући се, најчешће додају на облик 3л. јд. Оно што је карактеристично за сиринићки говор недовољна је стабиланост морфолошких модела, тако да је њихова факултативност опште обележје овога говора.

Потврђени су различити форманти за грађење глаголског прилога садашњег. Најпродуктивнији је формант *-ући*, који је потврђен у свим глаголским врстама. Други по снази је формант *-ћи*²⁷⁹, са преосмишљеном основом, пошто се додаје на 3л. јд. презента од прве до шесте Белићеве глаголске врсте. Код глагола презентских *-и* група наставак *-ћи* додаје се на основу која подсећа на старији облик 3л. мн. презента (*носéћи*, *држéћи*). Ова два модела – 3л. јд. : 3л. мн. као основа гл. прилога садашњег – као да су у вези са судбином 3л. мн. презента: у *-а* и *-е* презентским групама, у којима се препознаје снажан продор основинског вокала и у 3л. мн. презента, потврђен је модел са 3л. јд., док у оним глаголским групама у којима се 3л. мн. презента гради додавањем *-у* на крњу основу, што је унеколико чување старог морфолошког принципа, постоји и облик глаголског прилога садашњег са 3л. мн. презента.

С обзиром на бројност глагола шесте врсте с односом основа *-а* : *-а* из облика типа *имаући* у неким насељима издваја се и формант *-аући*, који се додаје на окрњену основу 3л. јд. гл. друге врсте, па су у неким пунктовима – поред типа *смејеући* – среће и *смејаући*, са – додуше – могућим наслањањем на аористну основу ове скупине, па би онда био употребљен формант *-ући*, а не *-аући*. С обзиром на заједничко *-је* презентске основе глагола друге (*грéјем* : *грејала*) и четврте врсте (*крíјем* : *крíла*), творбени тип из друге врсте са могућим наслањањем на аористну основу (*грејаући*) преноси се и на глаголе четврте врсте (*кријаући*).

Формант *-ећи*, иначе врло продуктиван у суседном сретечком говору, у сиринићком је потврђен малим бројем примера, и то у Севцу и Јажинцу, насељима најближим Сретечкој жупи.

Нема много потврда са преосмишљеним гл. прилогом садашњим на који се додаје прилошки суфикс *-ски*, па се овим путем глаголски прилог интегрише у систем правих прилога (*дéте сэм га родíла клекнеући* Се).

Придевска употреба овог глаголског облика није обележје сиринићког говора. Потврђен је, додуше, усамљен пример овакве употребе: па треба да узем *омиваћи* сапун Вр.

Иако на први поглед *крíвши* (*крíвши*, не дава фн да се тэкне, жити-ја.; Даље ти *крíфши*, ж'ими-ти, да не види баба.“ Шт) подсећа на остатак

²⁷⁹ У оваквим примерима не треба видети формант *-ћи*, пошто је у питању антиципацијска палаталност испред /-ћ/ (в. т. 31.2.2).

некадашњег партиципа из кога је развијен глаголски прилог садашњи, у питању је прилог изведен другим путем (в. т. 163.4).

152.1. Глаголски прилог садашњи -е презентске скупине

а) Наставак -*ћи*:

Сэм се умори́ла *їресѣћи* сли́ве.; И дѣцу смо обукува́ле *їлейїѣћи*.; *идѣћи*, *чуѣћи*, *криѣћи*, *бљуѣћи*, *кољећи*, *мељећи*, *смеѣћи* Се, *гребѣћи*, *једѣћи*, *їечѣћи* Ја, А ника́ко смо живѣ́ле та́ко *мијѣћи* дѣцу.; *їиѣћи* Вр, *їлейїѣћи*, *гребѣћи* се́но, *једѣћи* по ле́к, *сеѣћи* че́ницу; А ми́слиш ће са́кријеш што си оноди́ла *се смеѣћи*. Шт, *куїуѣћи*, *їишиїѣћи*, *можѣћи* Бе, *једѣћи*, *сиїѣћи* ла́дну во́ду на сире́ње, *орѣћи* са́с во́лове ДБ, *скубеѣћи* тра́ву, *берѣћи* сли́ве ГБ, *кладѣћи* о́гањ, *мијѣћи* на по́ток, *їерѣћи* у рѣ́ку Го, *їлейїѣћи* фа́нѣло, *музѣћи* кра́ву Др, *кладѣћи* о́гањ у огњи́ште, *їечѣћи* ле́ба у црепу́љу Ви, А живи́ја *орѣћи* ту́ђе њи́ве.; *меїѣћи* трѣ́м, *берѣћи* свато́ве Су.

б) Наставак -*ући*:

Дѣ́те ми до́шло до́ма *їлачеући*.; Терзи́је провади́ле годи́ну *їијеући*.; и та́ко *гребеући* тра́ву Се, *їијеући*; А ка́ко да бинеш одмо́ран *жњеѣући*! Ја, И та́ко свѣ *идеући* по плани́не, дођо́смо до Жу́пе.; *Скубеући* тра́ву, а ја́ ти па на зми́ју.; *їредеући*, *береући*, *кладеући* њо́гањ Вр, Умори́ла се *идеући*.; Сино́јк смо се гости́ле *смеѣући*.; Се забáјле *ореући*.; А па смо се умори́ле *веѣући*.; *їијеући*, *чујеући*, *бљујеући* Шт, Кэд му оноди́ле то́ј, *їлачеући* дошоу́ до́ма.; *можеући*, *сиружеући*, *кољеући*, *мељеући*, Утепа́смо се *жњеѣући*. Бе, Смо се забáјле де́сет дѣ́на *їечеући* раки́ју.; *береући*, *меїѣући* ДБ, А што́ да ви́дим – *меїѣући* двѣ́р да на́ђем јен-пр́стен.; *сечеући* ГБ, А ти́ па да се изгѣ́риш *сиїѣући* млѣ́ко.; *идеући* у предавни́цу, *жњејеући* Го, Обога́тија се *крадеући* ту́ђу сто́ку.; *сечеући* др́ва у шу́му Др, А бѣ́ш сэм се умори́ла *сновеући*.; *музеући*, *їкаѣући* Ви, Па та́ко це́л дѣ́н *скубеући* тра́ву у ба́шчу.; *идеући* у Ви́чу, *їредеући* Су.

в) Наставак -*ѣћи*:

їресѣѣћи, *їлейїѣѣћи*, *їредеѣћи* Се, *скубеѣћи* Ја.

г) Наставак -*аући*:

Смејаући, *ораући*, *їојаући*, *вејаући*, *кријаући*, *бљуаући* Се, Повáле смо *жњејаући* њи́ве прека́ј Лепѣ́нац.; *мијаући*, *ораући* Ја.

д) Глаголи с односом основа -*ује* : -*ува* глаголски прилог садашњи на први поглед граде наставком -*ћи* који се додаје на некадашње Зл. мн. презента типа *радују*. Највероватније, међутим, ради се о фонетском упрошћавању вокалске групе /-ује-/ , а само упрошћавање могло је бити потпомогнуто и заједничким делом основе у обема основама (веру-јем : веру-вала).

Ал зѣр ће ги ви́диш *вржуући* снопо́ве у њи́ву! Се, *Кажуући*; А што́ ти оста́не свѣ́ма *даруући*?! Вр, Утепа́ се *радуући*; *веруући*, *кажуући* Шт, Умр́ја ми свѣ́кар *вржуући* снопу́е у њи́ву. Бе, *вржуући* снопо́ве Го, Свѣ́што ће ви́диш *їуїуући* по свѣ́ту. Го, умр́ла не́ *болуући* Др.

152.2. Гаголски прилог садашњи -а презентске скупине

а) Наставак -ћи:

чува́ћи, дуба́ћи, шурáћи Се, *шурáћи* сено у плевљу Ја, *срка́ћи* једeње, *бегáћи* от Шиптаре Шт, Па и он мислија – *дуба́ћи* ће гу одуа. Бе, А како мислиш ти да може и тој *вика́ћи*. ГБ, *дава́ћи, вика́ћи* госте на славу ДБ, *бегáћи* у шуму, *шурáћи* Го, *шурáћи* сирење у прсolak Др, Свѣ га оноди́ле *шеи́аћи*. Су.

б) Наставак -ући:

А не могу да се сакрије ни *бегаући* по шуме.; *даваући*; Палија и гасија батерију *шви́каући* ка свитка. Се, Нико́ега човека одра́ле га *шеи́аући*. Ја, квачка *легаући* на јájца, *шеи́аући* Вр, *бегаући, чуваући* кућу, *викаући, даваући* Шт, *бегаући, легаући*; Иструла ногу *шурáући* једeње на астал. Бе, *викаући, најиваући* бeњаку ДБ, *сркаући* сeс ложицу ГБ, *си́аљаући* сено на стoг^к, *бегаући* Го, *шурáући, чуваући* паре, *шру́аући* дрва Др, *даваући* милостињу, *најиваући* свeма у кућу Ви, А бићи га утепале *шеи́аући*.; Свe сeм мислија да се сакријем *бегаући*. Су.

в) Наставак -ећи:

даваећи сиротиња́ми Се.

152.3. Гаголски прилог садашњи -и презентске скупине

а) Наставак -ћи:

носeћи, и три дeна *се госи́ећи*, кум децу *крси́ећи*, Мислeла тeтка да ће се извуче *иоeћи*.; *леи́ећи, горeћи, држеeћи, блејeћи, јашеeћи* (: јашим) Се, Дeца се уплаши́ле *иши́иeћи*.; И по ceу ноћ *зборeћи*.; *крси́ећи* децу Шт, А мeчка *кршеeћи* кукурус³ ни напρά́јла штeту.;; *крси́ећи* Бе, а и авијони *леи́ећи* над нас, *носeћи* ГБ, А смо терале мeчке *ложeeћи* oгањ. Го, И се разболeла *лежеeћи* у мoкро.;; *зборeћи* ка воденица Др, *крси́ећи* децу у цркву, *сви́реeћи* на свадбу Ви, Ал мoжеш *леи́ећи*?; *госи́ећи* ги три дeна Су.

б) Наставак -ући:

држеући се за-јену-буку, *крси́еући, носеући* тeше да опере у рeку Се, *кршеући* свe по кућу; Упалија кућу *ложеући* да шуши мeсо. Ја, *Пиши́еући* отрча́ше за лoпту.;; *носеући* даруе, *киши́еући* кућу за свадбу, и *крси́еући* Шт, *си́рвеући* по њиве, *збореући* сeз брата Бе, *сви́реући* кавал, *носеући* свeма ДБ, Мислeла да ће бине гoспoђа *носеући* тeј конду́ре. ГБ, А и сeм ослабeла *иоси́еући*.; А па да се успи́је *иушеући* тeше. Др, Оћаа да му се освeти *кршеући* пенцeру. Ви, Остаа у ливаду *вардеући* сено да не га увати кiша.;; *носеући, збореући* Су.

в) Наставак -аући:

блејаући Се.

НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ

П Р И Л О З И

ПРИЛОЗИ ЗА ВРЕМЕ

153. Прилози образовани суфиксом *-гда

Судбином групе /-гд-/ у прилозима за време образованим суфиксом *-гда (**иѣгда*, **сѣгда*, **кѣгда*), ови прилози у сирињичком говору део су ширег ареала²⁸⁰, у коме се група /-гд-/ упрошћава различито: а) из **сѣгда* увек испада /д/ (*сѣг* / *сѣге* / *сѣг* / *сѣге*), док из прилога **иѣгда* и **кѣгда* испада /г/. Ретки примери типа *сѣд* унос су из књижевног језика.

Прилог *кѣд* и прилози сложени са њим користе се по правилу без покретног вокала, друга два временска прилога сложена са *-гда показују варијантност због присуства покретних вокала.

За разлику од експанзије *ни-* у сферу употребе *не-* неких прилога и заменица (в. т. 73, т. 74, т. 76, т. 77, т. 150.3, т. 158.4, т. 158.5), у прилозима сложеним са *кѣд* оваквог продора нема.

153.1. Прилог *к ѣ д*

Поред основне употребе са упитним значењем, овај прилог је уочен и са значењем „понекад“, када се користи сам или у полусложеници *како-кѣд*.

а) Упитно значење:

А *кѣд* је сѣѣг*? Се, *Кѣ[д]* да бине у ливаду?; *Кѣ[д]* ће бине? Ја, А *кѣд* ми је ѣѣу мене?; *кѣ[д]* ѣ[е] идеш у цркву? Шт, *Кѣ[д]* да усѣрим? ГБ, *Кѣд* ми отишо мѣжѣ? ДБ, И *кѣд* да урабѣтам и тѣј? Го, *Кѣ[д]* ѣеш да онѣдиш? Ви.

б) „Понекад“

б¹: Али домаћнице је ваљаала вѣда стѣлно. А вода – *кѣд* на чѣшму, дѣ имѣло чѣшма, *кѣд* на извор Се, Ће му тѣрим *кѣ[д]* трице, *кѣд* лѣпче, *кѣд* брашњо Шт.

б²: *како-кѣд*: По стѣ снопа ће насадѣмо. *Како-кѣд*^и. Се, смо јѣле *како-кѣд* смо имѣле Ја, Није исто – *како-кѣи* рѣди. ГБ, *Како-кѣд*. Нико-пѣт стѣне, нико-пѣт па нѣ. Др.

153.2. Прилог *н ѣ к ѣ д / н ѣ к а д*

Изразито доминирају примери са очуваним полугласником:

²⁸⁰ Реметић 1996: 528, Видоески 1962: 39, 41, 42, Младеновић 2013: 374–375.

нікэйі не ідем ја куд њі да наћевам, без мараме *нікайі* не сэм біла, кэд не завіја куче *нікайі* Се, Памтим, те *нікэйі* да га забраім нећу. Вр, *Нікэйі* мене свэкэр док ми умрја, ні ме искараа, ні ме оспуваа.; *нікэд^м*, ете, до овé^і годіне; *Нікэйі* не сэм рékла – не мóгу.; *нікайі* не би дала, понапре *нікайі* не се оноділо, *нікэйі* не радімо на тај дон Шт, ка да не видéла *нікад^м*, *нікайі* не ни се десіло да ни фáли нити јáгње, Бе, не смо се свађал’е *нікайі* Др, не сэм видéја *нікайі* Ви, *нікэйі* не сэм видéа вўка, *нікэйі* не ми се оштетіло нїшта Су.

153.3. Прилог *н é к э д*:

Трáвке смо бра́ле *некэйі^р*. Сóг* нїшта. Вр, *некэйі^р* и за тој се зборéло, а *некэд* не могáло да се іма Бе, Áл си се плашіла *некэйі* ? Шт, *некэд^м* могáло да се жіви от плáте, не смо се дваљале *некэйі^р* ГБ, и се повáло *некэд^м* за Лазаріцу Ви, па *некэд* да ме одвéде у рóда Др, забрáјла си штó біло *некэйі^р* Су.

153.4. Прилог *о ій к э д*:

оікэйі^р га роділа Се, се мїслим *оікэйі* си ни казáла Ја, *оікэд* імаш тéј кра́ве и оўце, *оікэйі* сэм бóлна Вр, не-знам *оікэйі^р* месіла Бе, и *оікэйі* смо покосіле, не дóшоў куд нас ГБ, не га остáјла *оікэд* га подóјла Ви.

153.5. Прилог *с á г / с á г а / с á г е*

Варијантност овога прилога потврђена је у свим насељима. Фреквенција појединих ликова различита је. О слободној дистрибуцији сведоче и они примери у којима се у непосредном суседству срећу различити ликови овога прилога: Имáло понапре, *сáга* нéма. *Сáга* улéгле у лўде, у лўде су тéј чўме, тéј сотóне. Тóј су лўди *сáге* чўме и сотóне. *Сáг* не знéш кóј ти збóри, штó ти збóри. ГБ, А *сáге* не, *сáг* је дрўго. *Сáге* цећ^h не. Су.

Дужи облици, иако не доследно, користе се онда када се значење прилога истиче.

Највећи број примера овог прилога је без покретног вокала, чиме се остварује паралелизам са прилогом *кэд*. Овакакв паралелизам остварује се и са најчешћим обликом прилога *ііэд*. Доминацијом ових временских прилога без покретних вокала сиринићки говор се наслања на метохијско-косовски ареал.

Присуство одређених покретних вокала у појединачним насељима упућује на значај лингвогеографског контакта за њихово присуство. Тако у најзападнијим селима – Севцу, Јажаинцу и Врбештици – нема *сáга*, које је и иначе непознато у контактном сретечком говору, у коме је само *сáге*, док *сáга* доминира у централном и источном делу Сиринића. Прилог са покретним *-е*, које је могло настати аналогіјом према прилозима са *-е* (*гóре*, *дóле*, *дé*, *óвде*,

о^нде, з^име, л^еџе)²⁸¹, присутан је у свим пунктовима, што и није неочекивано, пошто се овакав облик констатује и источно од Сиринића, у контактном јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 375).

а) *С а г*: ка Цигани *сак* што прају, и он *сэг* има три ћерке, *сэг* дође сруја, *сак* ће узимо њиве, вољу и *сэг* да и^гроу дџца, а *сак* се тура и соли, *сэг* је подигнута црква Се, а *сэг* нећу, ка *сэг* ове¹ што затвороу наше, *сэг*^к стари викоу, немало ка *сак* што има, ни^е ка *сэг*^к, *сэг*^к бићи наши биле криви Вр, ја *сэг* да умрем, *сэг*^к неће да рабџта ни он, *сак* снаша праи тој, *сак* све ж'иво се дине, ка *сак* што прају свадбе, *сак*^к вука не воду, *сэг* деца сами су вуци, оне ка *сак*^к лазарке, *сак* ће га кршћевоу, *сак*^к две године тој, и *сэг* ми седи тако, *сэг*^а десет би родила, не се месило ка *сэг*, а *сэг* плачо, унуче ми било *сэг*^к, ка *сак* моа снаша што је, ка *сак* што је Врбица Шт, *сак* се преценило време, и *сэг* наодимо, *сак* што је мртво, *сэг* човек да ги верује њима свѣ; *Сак* човек, викам, што сэм слушаа да причале људи.; немало ка *сэг*^к, да гледаш ка *сэг*^к, *сэг* и наши људи гледоу, а *сэг* у задњо време не Бе, *сэг* носу бокале, *сак*^к отворија предавницу, није ка *сак*^к, ако *сэг* ја сэм убија вука, *сэг* нема оуце, Лазарица *сэг* била, *сэг* јен Циганин ни беше, ка *сак* што ће дођеш ДБ, Само *сак*^к не месимо тој на свѣтац.; *сак* на кола, тешко се живи и *сэг*^к, и тџт, и свѣ, вал имало ка *сэг* што је, *сак* сэм сама, а *сак*^к све се најџа нарџт ГБ, ка блокџви што су *сэг*, ластајце *сэг* дошле, *сэг* нема офце, ластајце *сэг* дошле, није ка *сак*^к цуцла, *сак* па дџца млади оћо да идо, *Сэг*, жими-ти! Го, *сак* смо гу стајле срују, *сэг*^к и свѣтло смо стајл'е, *с[г]* ги побатал'ил'е, *сэг* млади нећоу, а *сак*^к по неџ Др, *сак* смо окренуле на ове¹ друге сл'иве, *сак* ће доћоу Бугари, *сак* се окренуло, *сэг* автобус, *сэг* јемпџт нема, *сэг* је по лако Су.

б) *С а г е*: *сеге* даво па и свѣм, *сеге* деца мали купу нишало, *сеге* је срашњо, појте *сеге* ви, *сеге* сви остаљав, и напре и *сеге* то¹, ка *сеге* што је, тике *сеге* ги мрзи Се, а *сеге* нема ништа, а *сеге* нема, тој време било друкше него *сеге*, лонац *сеге* Вр, а еве *сеге* овој, *сеге* нема, ал *сеге* ал оноду сви; *сеге*, голџма, дваџес и шџс године има Шт, ди је *сеге* црква Свети-Димитрија, *сеге* нема, улџгле у телевизор; свѣ ка да је закџпан *сеге*, и *сеге* се пљискале сџс воду, и *сеге* се враћоу Бе, тако било живот *сеге*, само *сеге* не пуцоу, тој ради *сеге*, а *сеге* бациле ДБ, *сеге* целе Пџсте мрсу ГБ, *сеге* понџо направиле кррс, *сеге* бџш чџшма де је Го, а *сеге* зравље немоу људи, па *сеге* сџто, *сеге* па увати овој стање, рџтко кџ *сеге* сџе ченицу, а *сеге* не-смоу; *Сеге* има свѣ бџл, само *сеге* по несу јџшни људи ка понџпре. Др, *сеге* је скрџџно, *сеге* тој не смџе да се употрџби, *сеге* имоу бокал'е, а *сеге* има круњџч, *сеге* деверџва је тај кућа, *сеге* сџз бетџн, *сеге* погрџџемо лџнце, *сеге* с јџжа от слџме, *сеге* не се џре, *сеге* не би знаја, *сеге* је дрљџча Су.

в) *С а г а*: Ё, *сџга* оној; али *сџга* неџ, није са звџна *сџга*, Мџлан не-зна *сџга*, нема *сџга*, *сџга* се дава дџр мџго, *сџга* – те папке, па ципеле, *сџга* завџси како-кџ; Понџпре било, а *сџга* не.; а *сџга* – свѣ јџргани, а *сџга* немамо јџганце Шт, ће

²⁸¹ Уп. са оваквим објашњењем јужнокосовског *сеге* у Младеновић 2013: 375.

ти се смију *сэга* ако п'ѣваш, и *сэга* десило, и *сэга* ста́лно дэ́да вика́а, и *сэга* ди́ је мло́го брдо и лави́не има́ло куд на́с, *сэга* то́ј оста́ло, *сэга* ви́коу, и *сэга* узéле те́ј каме́ње, *сэга* је напра́ена је́на нај ле́па ку́ћа, и *сэга* га увати́ле ти́ја кача́ци, *сэга* оста́ло куд на́с обича́ј, нема́ло ка *сэга* што има́ ба́тлак, *сэга* и ми́ смо зна́ле, и *сэга* дооди́ја да га прија́ви; Ё, *сэга*, дэ́да вика́а ста́лно. Бе, а *сэга* па дру́кчи'е је, избега́вов лју́ди *сэга* ве́ћ, а *сэга* ви́ше у сү́кне и бо́шче ДБ, *сэга* не́ма ни 'у́це, *сэга* ни́шта не ра́ду ГБ, *сэга* от стра́не ова́ко је да́ска Го, и дооди́ *сэга* Др, и пре́ имал'е ви́ше него *сэга*, а и *сэга* пи́јем ва́рену раки́ју, а *сэга* ни́ два пу́т, ни́ 'и́ч, *сэга* има́ у Ви́чу, *сэга* не пра́ју ште́ту, *сэга* по́ не сме́јуо, ни́је ка *сэга* Ви.

г) *С а́ д*: нема́ло гото́во ка *са́и*, *са́д* ми́ је ту́ј сна́ва; На́пре, а *са́д* не́ма ни́шта то́ј. Вр, ни́е ка *са́д* Шт.

153.6. Прилог *о ӣи с а́ г / о ӣи с а́ г е / о ӣи с а́ г а*

Расположиви материјал не пружа довољно потврда да се поуздано закључи да ли је предлошко-прилошка веза срасла у примерима:

и *оӣс а́ге* како 'у́ћеш Се, *оӣс а́ге* па́ре ће има́мо Вр, ако мо́же *оӣс а́г* да рабо́там Бе, ће в́рне *оӣс а́га* па до ју́тре Го, *Оӣс а́ге* жи́то ко́лко го́д 'у́ћеш. Су.

153.7. Прилог *ӣи а́ д / ӣи а́ д а*

За разлику од јужнокосовског говора, у коме се уз овај прилог среће покретни вокал *-е* (Младеновић 2013: 375), он у сиринићком говору није уочен, тако да нема паралелизма са *са́ге*. У сиринићком говору изразито доминира *ӣи а́д*, како је и у јужнометохијским говорима. Материјал показује да је прилог *ӣи а́да* обележје пре свега централног и источног дела Сиринића.

а) *Т а́ д*: *ӣи а́и* се носиле, нема́а *ӣи а́да*, то́ј по́јоу *ӣи а́да* ста́ре же́не, мле́ко нема́ло *ӣи а́д*, *ӣи а́д* и *ӣи а́д* да гу зговору, и *ӣи а́д* ва́диу, *ӣи а́д* га бэ́ро, нема́ло *ӣи а́д* ка са́ге, *ӣи а́д* – ви́ка – он се расвэ́сти, *ӣи а́и* се истэ́ри на бачило, и *ӣи а́да* та́ко дава́ле Се, та́ко и *ӣи а́д* би́ло, та́ко би́ло *ӣи а́да*; *Т а́д* нема́ле ко́ла, *ӣи а́д* нема́ло ника́кво вози́ло.; *ӣи а́д* би́ло ти́фус; *С е́ до ӣи а́д*, ако и́де чо́век – он ће одве́де ко́ј-зна де́!; и *о[д]* *ӣи а́д* ви́ше нема́ло со́тоне, *ӣи а́д* има́ло, свé не опљачка́ле *ӣи а́и а́*, али *ӣи а́д* ни́шта не́ смо пра́иле, *ӣи а́д* би́ле годи́не та́кве Вр, *ӣи а́и* ују́тру ра́но се динэ́мо, *ӣи а́д* га крсти, *о[д]* *ӣи а́д* оста́ло да не́-сме сво́но да и́де по лаза́рке, *ӣи а́д* ми́ би́ло дэ́те ми́цко, *ӣи а́д* кобаја́ги што се снíва, не ради́мо и ми́ *ӣи а́и*, смо кла́ле и *ӣи а́д* жага́њеце, *ӣи а́д* би́ле вуча́ри, *ӣи а́д* три́ ле́ба се мэ́су Шт, *ӣи а́и* се рађа́ле по́ ви́ше дэ́ца, десило́ се бэ́ш *ӣи а́д* дэ́да да ни́ умре, *ӣи а́д* би́ло нема́ње, *ӣи а́и* сэм се страму́ала ја́ко, да га прескóчи или не́што *ӣи а́да* кэд је мрто́у, *ӣи а́и* се попи́је по ма́ло, се чу́воу *ӣи а́д* за Бóжић Бе, *ӣи а́д* има́ло да изне́сеш у двóр, што би́ја дэ́вер *ӣи а́д*, *ӣи а́д* носиле крча́зе, *ӣи а́и* се и́шло па увэ́чер; *ӣи а́и* се спа́ло ту́ј сви́, бэ́ш *ӣи а́д* смо стаља́ле ДБ, смо и́шле у лаза́рице ка *са́к* та́ко и *ӣи а́и*, *ӣи а́д* умира́ле лју́ди, *ӣи а́и* што́ се спра́јло, не́ смо би́ле мло́го *ӣи а́д*, па нимáло *ӣи а́д* ни́ што́ да се да́де, *ӣи а́д* 'у́гтац мо́ј; те́шко се жи́ви и́ са́г, и́ *ӣи а́д*, и́ свэ́ ГБ, и *ӣи а́да* наберэ́мо цвэ́јће, и ви́коу да преста́ло бэ́ш *ӣи а́д* Го, *ӣи а́и* по́ нема́ла ка́фа, *ӣи а́и* се носиле и коноплéне кошу́ље, *ӣи а́да* не́ се

прскало, *īād* имале кревѣти о[д] дрва, *īādā* туримо онуј трмку, *īād* мѣсиш' у ону кацу, от пшенице смо месил'е *īād*, *īāī* се немало, *īādā* се спало на тврдо, *īād* не смо имале ни срјују, *īāī* смо биле и патѣни Др, немало војно *īād^m* ништа, и *īād* је л'ивада убава, *īād* не требало да скиташ нигде, се причало *īād*, *īād* је богобрада, Ўскрс бија *īād^m* Ви, *īād^m* тако ћемо, цело сѣло *īād*, *īāī* се работало Су.

б) *T á ð a*: Имале 'и *īāda*, брѣ! Вр, *īāda* трѣба да се пушту, тој млеко о[д] *īāda*, и не погинуја *īāda*; До *īāda*, како ни причале, ни-јен не умрја от свој смрт.; и кој дѣ седнуја *īāda* за Бóжић, и свак де ће сѣдне *īāda* Бе, а *īāda* да не брине за никóга ГБ, и кóзе имале *īāda*; Ако мајстор отвара дупку у дрво, *īāda* дуби Го, А и више о[д] *īāda* немало ни бува, ни вѣшка. Др, ја с[с] жѣну сѣм бија *īāda* Ви, *īāda* немало нити курјаџи Су.

153.8. Прилог *o ī ā ð / o ī ā ð a*:

Бóлан је *oīād* наовамо Се, *oīād* не крстимо у овуј цркву Ја, не бија ни куд нас *oīāda* Бе, *oīāda* нема ни вѣшка ДБ, ништа *oīāda* до дѣнѣс Су.

154. Прилози с некадашњом заменицом **sъjъ*

Ови прилози, осим прилога *синојк / синојке*, користе се без и са париколом -*ке* (-*к*) односно -*ка*. Доминирају примери са прилозима без партикуле. Облицима с партикулом појачава се значење прилога.

154.1. Прилог *ð ā n ā s / ð ā n ā s к е*

За посебно истицање користи се прилошки израз *дѣн дѣнѣс*. У овом изразу прилог је редовно без партикуле, пошто истицање преузима *дѣн (дѣнѣс)*.

а) *Д ā н ā с (к е)*: ја сам родила *данас*, *дѣнѣске* ја ги чувам, *дѣнѣс* смо путувале Се, ни *дѣнѣс*, ни јутре нема; ка *дѣнѣске* да било Вр, ће га понесемо *дѣнѣс*, ни ја не могу *дѣнѣс* Ја, ја помузем *дѣнѣс*, *дѣнѣске* ако га викѣа никој да работа Шт, *дѣнѣс* да причам никóму, и *дѣнѣс* тај вика Бе, Ал врне и *дѣнѣс*? Го, *дѣнѣс* ми се извѣла квѣчка Др, *Дѣнѣс* рѣди, јутре дѣн на н'иву.; И ја – *дѣнѣс*, јутре. Ви, *дѣнѣс* сѣм се спасила Др, има *дѣнѣс* Андрејна чѣшма Су.

б) *Д ā н ð ā n ā s*: обичај и *дѣн дѣнѣс*, овој наше и *дѣн дѣнѣс* се завѣди, и *дѣн данас* тој турамо Се, и *дѣн дѣнѣс* се тура пѣре у јабуку Бе, *дѣн дѣнѣс* ни ми је завршѣна кѣћа, и *дѣн дѣнѣс* има Др, али и *дѣн дѣнѣс* стра Су.

154.2. Прилог *н а ħ ē с / н а ħ ē с к а*:

наћеска сѣм снивала грѣзан сѣн, *наћес* ги украле Се, *наћес* ако мѣже, па зѣр *наћес* да иде Ја, бѣш ми је стра *наћес* Вр, *наћес* грмѣло, и ѣн умрја *наћеска*, дадите ми *наћес*, *наћес* смо спале тамо Шт, Дóшо, вика, *наћес* тај и тај. Го, ће се врати *наћес* ГБ, *наћеска* нема спијѣње Ви, *наћес* брат ми се жѣњи, да не се изгуби *наћес* Су.

154.3. Прилог *с и н о ј к а / с и н о ј к е / с и н о ј к*

Заменом /ħ/ са /j/ у овом прилогу сиринићи говор наслања се на северношарпланински ареал²⁸², пошто се у јужнокосовским (Младеновић 2013: 376) и јужнометохијским говорима (Реметић 1996: 529) чува африката у прилогу.

Присуство облика без и са покретним вокалом *-е* односно *-а* корелативно је са дистрибуцијом покретних вокала уз прилоге сложене са **-зда* (в. т. 153):

с и н о ј к ни била, нѐ врнало *с и н о ј к*, дѐ си била *с и н о ј к е* Се, штó ти бילו *с и н о ј к е* Ја, отишоў куд њи *с и н о ј к е*, а зър била *с и н о ј к* Вр, још *с и н о ј к* умрја, тој могао и *с и н о ј к а* Го, *с и н о ј к а* нѐ сѐм се успала од бриге Др, ал си јѐла *о и с и н о ј к е*, да му се изгуби крава *с и н о ј к* Ви.

154.4. Прилог *ј у и њ р о с / ј у и њ р о с к е*

Напоредо са *ј у и њ р о с (к е)* у употреби је *у ј у и њ р у* (в. т. 154.4) и *с а б а ј л е* (в. т. 156.16). Прилог *ј у и њ р о с (к е)* није потврђен већим бројем примера:

а не заврна ни *ј у и њ р о с* Се, и *ј у и њ р о с* отидоше на њиву Ја, *ј у и њ р о с* кѐт сѐм се дигла Шт, ме болѐло и *ј у и њ р о с* ГБ, *ј у и њ р о с к е* сѐм истерија оўце на пасѐње Се, умрла *ј у и њ р о с к е* Ја,

155. ПРИЛОЗИ ЛОКАТИВНОГ ПОРЕКЛА

155.1. Прилог *з и м е, л ѐ и ѐ*

Нису потврђени прилози „летос, зимус“, а уместо њих користе се прилози *з и м е, л ѐ и ѐ*, или – што је чешће – предлошко-падежне конструкције типа *у з и м у, у л ѐ и ѐ*, затим временске реченице (*у л ѐ и ѐ* јоће се дине, отине нигде Се, *у л ѐ и ѐ* радим по баш'че Др; *Кѐд је з и м а*, у штаљу се држу оўце. Др, *Кѐд је з и м а*, оўце се држу у штаљу.; *У л ѐ и ѐ* л'ѐжи три недеље посл'е. Су).

Прилозима *л ѐ и ѐ* и *з и м е* сиринићи говор непосредно се наслања на косовске призренско-јужнометохијске говоре (Јашовић 2010: 114, Барјактаревић 1977а: 216, Младеновић 2013: 376–377), пошто ова два прилога нису потврђена у јужнометохијским и северношарпланинским говорима (према мом материјалу)²⁸³.

²⁸² Деафрикатизација у овом прилогу заватила је северношарпланинске говоре у Среској и Гори (Павловић 1939: 28, 83, 184 итд.; Младеновић 2001: 450). Уп. и са напоредном употребом облика са очуваном африкатом и *-ј* на месту /ħ/ у кумановском говору (Видоески 1962: 67, 72, 175).

²⁸³ Уп. са присуством оваквих прилога на ширем призренско-тимочком терену (Белић 1905: 312, Барјактаревић 1977б: 290, Марковић 2000: 189, Ђирић 1999: 186, Жућић 2005: 118, 180; Динић 2008: 380, 254, Јуришић 2009: 262, Милосављевић 2009: 472, Видоески 1962: 144, 145), затим у македонским говорима (Белић 1935: 551).

Мури́ка та́ко зелéна је она, *зiме, лéише* је зелéна. *Зiме, лéише.*; А и *зiме*, а и *лéише* пéроу у рéку. Се, Сто́ка ва́ља и *зiме* да једе.; *зiме* сéди и јéди Ја, *зiме* предéмо, *лéише* жњéе́мо Вр, *лéише* ни је сто́ка у бачéњу ГБ, штó ће пра́ймо *зiме* бе[з] сéно Др, *зiме* смо се патiле мло́го Ви.

155.2. Прилог л á н и

Овај прилог потврђен је само са -и, како је и иначе у околним говорима (Младеновић 2013: 377–388):

нé роди́ло ни *лáни*, а штó бéше *лáни*, ál би́ја *лáни* Се, до *лáни* има́ше и она, му побéгла *лáни* Ја, до *лáни* по ма́ло сэм коси́а, има́ло *лáни* Вр, *лáни* нé му дава́ла ма́ти, *лáни* сэм му да́ла, *лáни* не би́ја Шт, мислéла *лáни* ће се уда́де, ни *лáни* нé смо гу коси́ле Мера́ју Бе, и *лáни* смо машћева́ле ја́јца, мога́ло и *лáни* ДБ, од *лáни* ни остану́ло ГБ, и *лáни* ви се роди́ло до́ста, ál бéше то́ј *лáни* Го, ни *лáни* нé сте плати́ле Ви, де си купи́ја *лáни* Су.

155.3. Прилог њ р е к о л á н и:

нé би́ја ни *њреколáни* Се, ál мо́жеш да се сéтиш штó си јеа *њреколáни* Ја, *њреколáни* би́ја Шт, отери́ше не ис ку́ће *њреколáни*, ку́ћа изгорéла *њреколáни* Ви, си́на му киднапува́ле *њреколáни* Су.

155.4. Прилог у ј у́ ӣ р у

У прилогу се добро чува локативни облик. Није забележена контаминација са *ју̀ӣро*, иначе присутна у неким контактним говорима (Младеновић 2013: 378):

ују̀ӣру смо је́ле, *ују̀ӣру* је рúчак, *ују̀ӣру* се ту́ра кр́рс, *ују̀ӣру* рра́но, *ују̀ӣру* кэт се ди́не, до *ују̀ӣру* да му је свé су́о Се, пити́е *ују̀ӣру*, се омрси *ују̀ӣру*, *ују̀ӣру* се опéру судóви Вр, пр́во даде́мо свéм, *ују̀ӣру*, саба́јле; *ују̀ӣру* на во́ду ме води́ле, *ују̀ӣру* у три́ са́ти (!), *ују̀ӣру* сви́ кэт се ди́немо, тéт^а *ују̀ӣру* ра́но се ди́немо, *ују̀ӣру* пому́зеш[?] Шт, и *ују̀ӣру* га пуштíле, та́мо у Раути́ну *ују̀ӣру* се раздэ́нија, ко́ј се ди́не пр́ви *ују̀ӣру*, увéчер та́ко до́шле својшти́на за *ују̀ӣру*, чека́ле за *ују̀ӣру* кэт ће до́јо сватóви, *ују̀ӣру* идéмо да се ми́јемо на Ба́ру Бе, да се ди́не ра́но *ују̀ӣру* ДБ, *ују̀ӣру* сви́ се оку́поу сэс тра́фке ГБ, *ују̀ӣру* мо́ра да га очисти́ сэс мéглу, *ују̀ӣру* ги пуштíмо, *ују̀ӣру* да се обу́јеш поно́во Го, на́рани сто́ку *ују̀ӣру*, сто́ку смо рани́ле *ују̀ӣру*, *ују̀ӣру* се ка́же рúчек Др, истери́мо сто́ку ра́но *ују̀ӣру*, и чу́ка на вра́та *ују̀ӣру*, *ују̀ӣру* пр́во идéмо да узéмо дрéн Ви, за Васи́л'и́цу смо пра́л'е пи́ту *ују̀ӣру*, оти́но *ују̀ӣру* Су.

У Готовуши је два пута забележено *из ју̀ӣро* са значењем прилога „изјутра“ (И то́ј *из ју̀ӣро* се устáне.; *Из ју̀ӣро* кэд устáнеш, ја́је да појéдеш. Го). У другим пунктовима потврђен је прилог *изју̀ӣру*, у коме предлог-префикс није акцентован (До *изју̀ӣру* смо се весели́ле. Бе, *Изју̀ӣру* ће отинéмо да коси́мо. ГБ, И се дигне́мо *изју̀ӣру* кэд запо́јоу петлóви Го, По́ добро је ако

врне од *изјуџиру*. Др, А *изјуџиру* почóше да пúцо на нáс. Су). У оба случаја ради се о контаминацији – са именицом *јуџиро*, односно прилогом *јуџиру*. Није јасно да ли су ови примери траг из времена некадашњег присуства различитих дијалекатских система који су се нашли у Сиринићу пре садашње стабилизације, или – што је мање вероватно – остварено новије дијалекатско преосмишљавање прилога из књижевног језика.

155.5. Прилог *ј у џ и р е*:

Јуџире ħ[e] идéте тá¹ тáмо, тá¹ тáмо.; сáгэ да ви кáжем за *јуџире* штó трéба да радíte, *јуџире* тí ги чúваш Се, *јуџире* ħе окречíмо, *јуџире* да сирíмо Ја, нека бíне *јуџире*, ħе до¹ħе до *јуџире* Вр, трéбáло и *јуџире*, не мóгу ни *јуџире* Шт, ми рéкле до *јуџире* увéчер Бе, *јуџире* јóпе га стрвíмо по њíве Го, *јуџире* да нé би бíло мáло Др, И јá – дэ́нэс, *јуџире*. Ви, тáј *јуџире* однéсе Су.

Усамљен пример: *Оџ суџира* мí ħе постíмо до Ўскррс Шт, трéба сматрати унетом особином у сиринићки говор.

155.6. Прилошки израз *ј у џ и р е д é н* („сутрадан“)

У изразу *јуџире дэ́н* прилог и именица нису интонационо срасли у целину, већ функционишу као синтагма²⁸⁴:

што гу спрéмоу за *јуџире дáнэ*; Па *јуџире дэ́н*, па óн ħе.; а *јуџире дэ́н* ħе се накíту, *јуџире дэ́н* сáм бíла да жњé¹ем, пóсле *јуџире дэ́н* се скúпиу Се, за *јуџире дэ́н* питí¹е направíмо, *јуџире дэ́н* íду мúжи, *јуџире дэ́н* крчáзе у рúке Вр, *јуџире дэ́н* узíма, *јуџире дэ́н* кэд отíшо, *јуџире дэ́н* је Ђурħé¹wdэ́н, и *јуџире дэ́н* идéмо да узéмо у цркву, *јуџире дэ́н* одмá нé се познáва нíшта, *јуџире дэ́н* се окупáмо Шт, *јуџире дэ́н* кэт се дíне, а *јуџире дэ́н* јóпе ДБ, *јуџире дэ́н* дрúги добíје рéд, кóлач *јуџире дэ́н* се нóси, *јуџире дэ́н* јóпе сáдиш понóво Го, па *јуџире дэ́н* јóпе га растрвíмо, и *јуџире дэ́н* сáбéреш кáјмак, *јуџире дэ́н* на ул'íцу Др, Дэ́нэс рóди, *јуџире дэ́н* на н'íву. Ви, *јуџире дэ́н* осол'íмо га; Пóшто *јуџире дэ́н* се зацéди, га осол'íмо.; *јуџире дэ́н* се дíнем, нал'éгне се *јуџире дэ́н* Су.

Иако је синтагма направљена од неаутохтоних ликова лексема, у: И *суџира дáн* и дадем ги њíма Шт, закопúје се *суџира дáн* ДБ, она се акценатски прилагођава еквивалентној дијалекатској синтагми.

155.7. Прилог *џ р е к о ј у џ и р е* („прекосутра“):

џрекојуџире дрúги ги чúва, *џрекојуџире* је недéља Се, да не побéгне до *џрекојуџире* Вр, донéси ни до *џрекојуџире* Шт, трéбáло да косíмо *џрекојуџире*, ál ħе врне *џрекојуџире* Бе, смо му рéкле да до¹ħе *џрекојуџире* Го, ако умре *џрекојуџире* Др, нéма аутобу́с до *џрекојуџире* Су.

²⁸⁴ Уп. са факултативним срастањем у јужнокосовском говору Гатња (Младеновић 2003: 377), затим са срастањем у призренском градском говору (Реметић 1996: 352). У кумановском говору опстаје синтагма (Видоески 1962: 67, 144, 174 итд.).

155.8. Прилог *ī o ū p r e o j ū ī r e* („наксутра“):

да чекамо до *īoīppekojūīppe* Се, кónвој нé ће íде до *īoīppekojūīppe* Шт, кумбáре ће мавáмо *īoīppekojūīppe* Го, ħ[е] идéмо *īoīppekojūīppe* да сечéмо бѣњак Су.

156. Прилози инструменталног порекла

Уместо прилога „дању, ноћу“ користе се одговарајуће предлошко-падежне конструкције прилошког временског значења или временске реченице.

Прилог „дању“ није потврђен, док је *дáном* у узмицању.

Од два потврђена лика прилога „ноћу“, обичније је *ноћу*.

156.1. Прилог *ð á н о м*:

мљéле воденице и ноћом и *дáном* Вр, *дáном* чуваа стóку ГБ, а зáшто да спијe *дáном* Го, а па бóли ме í *дáном*, í ноћом Го, *дáном* нé смо варди́ле Ви.

156.2. Прилог *н ó ħ у / н ó ħ о м*

а) *Н ó ħ у*: Огњенице излази́ле ако жéна иза́ђе *ноћу* па да глéда нéко свéтло. Се, *ноћу* се дíнем Шт, требáле да доóду *ноћу*, ако до́ђеш *ноћу*, тí си сýмљиw, *ноћу* нé се дáва ништа ис кúће, кэд víка да нé се дáва *ноћу* ништа ис кúће Бе, За Бóжић, ó, идéмо *ноћу*. ГБ, Он доóди *ноћу*.; Сáмо *ноћу* су вампíри. Го, кóј íде *ноћу* кэд је јáка зíма, íма *ноћу* да кукурéчи; самовíл’е íшле *ноћу* Др, *Нóћу*, цéлу ноћ горéла кúћа.; опáсно бíло *ноћу*, јéл’е дóл’е *ноћу* Ви, *Нóћу*, кэт се пробúдиш, не мóжеш да се успíјеш. Шиптáри мóгу да најíју *ноћу*, ће те закóльоу Су;

б) *Н ó ħ о м*: Да се уплáшиш од овé! кучи́ће да íдеш *ноћом* Се, мљéле воденице и *ноћом* и *дáном* Вр, Ако до́ђеш *ноћом*, искачáле тáко никó’е калаканцúрке *ноћом*.; А па бóли ме í *дáном*, í *ноћом* Го, *ноћом* нé смо смéле да искачáмо Др, *ноћом* сáбэру стóку, па пре[з] шúму *ноћом* Су.

156.3. Прилози са *в é ч е р, ј у ч é р*

156.3а. Прилог *у в é ч е р*

Прилози са *вéчер* и *јучéр* по правилу јављају се с партикулом *-р*, како је и иначе у околним ближим и даљим говорима (Реметић 1996: 528–529, Младеновић 2013: 379, Видоески 1962: 39, 47, 67 итд.). Веза са мотивном именицом чува акценат у *увéчер*, иначе нетипичан за прилоге у сиринићком говору, док је у *јучéр* акценат на ултими.

домáћин *увéчер* нарéди, *увéчер* вechéру, посипувáла снáша *увéчер*, óна отíдне *увéчер*, *увéчер* до́ђу на појáту Се, *До увéчер*. *Увéчер* ги úзе. Вр, јá помúзем дэ́нэс и *увéчер*, *увéчер* не помúзеш, *увéчер* онодíмо, по јéно *увéчер*

Шт, па́ре кэд не́ му да́доу *увечер*, *увечер* та́ко до́шле својштіна, и вінце што оста́ло *од увечер*, кошта́њи *за увечер*, *увечер* ми да́ле бла́гу пога́чу, ако ти оста́ноу судо́ви немијени *увечер* Бе, па *увечер* јо́пе, *увечер* сла́ве се сло́ми вечерња, та́т се и́шло па *увечер* ДБ, Он што ка́же *увечер*, *увечер* кэд је зима, *увечер* дотери чобани; Ску́вам у шерпу по́ ма́лу, *увечер*. Го, и *увечер* га саберемо́ у навильце, а *увечер* вечера, *увечер* му однесо́у вечеру; Кэд пому́зем кра́ве па *од увечер*, јутре да не́ би би́ло ма́ло. Др, *увечер* до́жоу го́сти, и по́сл'е дова́ту *увечер* де́ца; И по́сл'е *увечер* ел' и на пла́дне се крши ко́лач. Ви, *увечер* извади́мо, *увечер* са́м до́ша око о́сам са́та, *увечер* де́ца се ску́пиу Су.

156.4. Прилог *на в е ч е р*:

Ни́је та́ј дѐн, *навечер*, него јѐн дѐн при́је. ГБ, Ску́вам у шерпу по́ ма́лу, *увечер*. *За навечер*. Го.

156.5. Прилог (предлошко-падежна конструкција) *и р е д в е ч е р*

У примеру: *Пред вечер*, на сре́д' се́ло, у Улицу голему, та́ко гу ви́коу, се саку́пи це́ло се́ло. Го, можда је употребљена предлошко-падежна веза са прилошким значењем.

156.6. Прилог (предлошко-падежна конструкција) *и р и в е ч е р*

У примерима: Ё, кѐт се сабѐре на ни́ко др́во, на вру́ћину – не́, *ио ири вечер*.; Сто́ку смо рани́ле ујутру, на пла́дне, *ири вечер*. Др, можда је употребљена предлошко-падежна конструкција са прилошким значењем.

156.7. Прилог *ј у ч е р*:

јучер ми дошо́у бра́т, код њи́ са́м но́ћева́ *јучер* Се, *јучер* се умори́ла од рабо́те, мога́ло и *јучер* Ја, да смо до́шле *јучер*, работá *јучер* до пла́дне Вр, ни *јучер* не врну́ло, ал смо каза́ле за *јучер* Шт, *јучер* смо загрһале колѓмбо́ћ Го, де́ сте би́ле *јучер*, кэд до́жо *јучер* Др, де́ се би́ја од *јучер* Су.

156.8. Прилог *и р е к о ј у ч е р* („прекјуче“):

па се породила́ *и́рекојучер* Се, *и́рекојучер* му би́ја рођенда́н, му би́ја *и́рекојучер* рођенда́н Шт, да врне кру́шац *и́рекојучер* Го, смо имале го́сте *и́рекојучер* Су.

156.9. Прилог *и о и р е к о ј у ч е р* („накјуче“):

сто́г ни одне́ја врто́лом *ио́и́рекојучер* Се, сла́ва ни би́ла *ио́и́рекојучер* Го, дони́ја ми пенси́у *ио́и́рекојучер* Су.

156.10. Прилози са значењем „раније од времена када се нешто збива“

Са значењем прилога „раније од времена када се нешто збива“ у сирињићком говору потврђено је неколико ликова. Вишеобличје је траг разли-

читих дијалекатских система који су учествовали у формирању сиринићког говора. Различите варијанте нису једнаке снаге. Прилог *ѿонаѿре* највеће је снаге, док је *наѿре* – иако чешћи од простих прилога – мање снаге од *ѿонаѿре*.

Екавски ликови овога прилога чувају се у *ѿре* / *ѿреј*, *наѿре* и *ѿонаѿре*. У делу примера потврђено је и *ѿрије*.

Прости прилози заступљени су мањим бројем примера.

156.10.1. Прилог *ѿ р е ј*:

ѿреј се клало Се, дрва што смо испосѣкле још *ѿре* Бе, И *ѿре*, а и сѣга, пијем варѣну ракију.; А *ѿре* кѣт сѣм бија, имало иконе.; *ѿре* неје имало тако, и *ѿре* имал'е више него сѣга, *ѿреј* немало друго Ви.

Дужи изговор финалног *-е* у лику *ѿрѣ* (смо се мешал'е још *ѿрѣ*, се зборѣло *ѿрѣ*; *ѿрѣ* било Ви) може представљати сажету вокалску групу /-е-/*из ѿреје*. Ово објашњење подржава лик *ѿрѣе*.

У примеру: *По ѿреј*, сѣ сѣк' све готѣо смо макнуле, смо бацѣле. Бе, партикула *ѿо* употребљена је са значењем „још (пре) онога о чему се говори“, чиме је оправдана употреба компаративне конструкције.

Блискост значења прилога *ѿре* / *ѿреј* и предлога за anteriornost *ѿред* довела је до продора облика прилога у предлог у примеру:

Неки *прѣ* ги мѣшћева, неки на тај дѣн, а неки *ѿреј* Вел'игдѣн ги мѣсти. Ви.

156.10.2. Прилог *ѿ р е ј е*:

Прѣе, у старо дѣбо, се делиле по фамилије Се, а *ѿрѣе* тој немало у Жупу Вр, *ѿрѣе* све се плѣло Др.

156.10.3. Прилог *ѿ р ѿ ј е*

Лик *ѿрије* је можда лексички траг ијекавских присељеника, али је могућа и супституција у групи /ej/. На друго објашњење упућује присуство прилога *ѿреје* како у сиринићком тако и у суседном јужнокосовском говору, у коме је – такође – забележена и варијанта *ѿрије* (Младеновић 2013: 379).

Прије како било не-знам, тој *ѿрије* – чѣра жѣнско, мишко мушко; *ѿрије*, до моје време Се, Све тој тако се радило *ѿрије*.; Сѣг имамо, а *ѿрије* немало.; *Прије* смо сејале.; Тако тој било *ѿрије*, радѣсни све. Ја, *ѿрије* сви смо косѣле, и *ѿрије* и после морало тако Вр, морало два дѣна *ѿрије*, *ѿрије* имало по више сѣ сѣг Бе, Није тај дѣн, на вечер, него јѣн дѣн *ѿрије*.; *ѿрије* смо месѣле по три колача ГБ, што смо говориле *ѿрије*, *ѿрије* било дѣбро Др, зашто било *ѿрије* тако Ви, *ѿрије* тога трѣба сѣто да мѣтне, вредни л'уди бил'е куд нас *ѿрије* Су.

156.10.4. Прилог *наѿре*:

наѿре по не било тако, *наѿре* прѣгле трѣмке от слѣме, *наѿре* се носѣле тигаѣице, *наѿре* ишле да рабѣтоѣ, *наѿре* сѣ[с] слѣму се покривало; Сѣк прѣју

у субџту, а *најре* прајле свѣ у недѣљу свадбу.; И сандаци *најре* бјле. У старџ време *најре*.; гочѣви *најре* лупале, *најре* смо влачјле вуну, *најре* смо му турале крпу озгџра, *најре* се турало да се преврјје сол, гледале *најре* по пријатѣљство, *најре* смо постјле цѣле Пџсте, *најре* се дизале прет слунце Се, *најре* у кацу, *најре* немало нј шпџрет, *најре* се постјло, *најре* се клале јаганци, *најре* бјле грѣде, *Најре*, а сџд^т нѣма нјшта тџј. Вр, колко се отјшло *најре*, јарјће *најре* ги удаујале млџго вуци, *најре* немало нј свѣтло Бе, *најре* носјле, *најре* се месјла погача за Велигдџн ДБ, људи се лечјле *најре* никако ГБ, Смо сејале *најре* у јѣсен ченјцу, на Сољјшта људи *најре* крмјле стџку Го, *најре* седѣло брашн'о Др, имало жѣне што жњѣле *најре* Ви, како врџк се викал'е *најре*, а волџве држал'е *најре* Су.

156.10.5. Прилог *џонајре*:

џонајре и у пјѣтак смо јшле, *џонајре* нѣе имало, *џонајре* свѣкрва ми причала, *џонајре* бјло везјѣно, мушка нџшња *џонајре* бјло от клашње, *џонајре* јме нѣ се знало, *џонајре* дѣте док нѣ га крстиј; мјслим сџг нѣје, а *џонајре* нѣ-знама белџјка је *џонајре* Се, *џонајре* бјле дрвѣне ложјце Вр, *џонајре* се клале јаганци, *џонајре* смо кувале јџгње, *џонајре* бјло полѣпо; *Пџнајре* бјло, а сџга нѣ.; *џонајре* имале врапчјћи, *џонајре* нјкат не се онодјло, *џонајре* имале, нјкој *џонајре* прајле црцџлке, лѣпо бјло *џонајре*, *џонајре* опџнци се давале, *џонајре* нѣ се наредујало, мј *џонајре* смо онодујале Шт, *џонајре* се јшло и пџ далѣко, *џонајре* нј сандуци нимале, *џонајре* мерјле смо се сѣс кантар, онјја кантџри што бјле *џонајре*, *џонајре* имале по трјес чоѣка, бјло *џонајре*, *џонајре* и пилићи се рачунале; Ј, *џонајре*, зна се, попџви бјле нај богџти људи.; *џонајре* ни причале, млџго пџ лѣпо умѣле да жјву *џонајре* Бе, а *џонајре* снашка се дјне прет слунце, и *џонајре* постјле сѣдам недѣље, *џонајре* имало џѣце, *џонајре* пуцале, *џонајре* мѣшћевале у црвѣну, па *пџнајре* одма ги кршћувале, *џонајре* се прајла власјја, тако бјло *џонајре* ДБ, нѣ знѣм како се поало тџј *џонајре*, јшле *џонајре*, *џонајре* домаћин унѣсе, нјје тџј вр'ѣме ка *џонајре*, *џонајре* смо износіле на праг^к, *џонајре* се јшло пѣшки, *џонајре* окрѣчј'а ГБ, А *џонајре* – нѣ!; *џонајре* што имало, носјле флјју *џонајре* и у џр, за Водјце *џонајре* смо прајле црцџлке, *џонајре* смо носјле кравајчјће, у качичјће *џонајре* свѣ се стаљало Го, сџге пџ нѣсу јѣшни људи ка *џонајре*, *џонајре* свѣ јѣле, *џонајре* људи јшле у лџѣ, *џонајре* смо држалѣ кучјће, прѣди оснџву *џонајре* за платно Др, а *џонајре* смо равн'јл'е зѣвњу сѣз дрљаче Ви, *џонајре* смо га тукл'е колџмбоћ, *џонајре* док чувџл'е стџку, *џонајре* смо стаљале мџсло, *џонајре* смо гу гасјл'е свѣћу сѣс вјно, за *џонајре* тако бјло, *џонајре* отсијѣмо брашњџ, бџш ис *џонајре* ти кажујѣм, *џонајре* ћутѣла, *џонајре* жѣна нѣ викала мџжа на јме, тако сѣм чѣла тѣ *џонајре* прјче, *џонајре* сѣз босјл'ак Су.

У највећем делу потврда *на̀йре* и *̀иона̀йре* су лексички синоними. У мањем броју примера *̀иона̀йре* је употребљено са значењем „најпре“. Са овим значењем се иначе користи прилог *на̀ј* *̀йрво* и суперлатив *на̀ј* *на̀йре*. Овакав лик суперлатива наслања се на лик прилога *на̀йре*, који се овде осећа позитивом, што упућује на могућност да је у *̀иона̀йре* *̀ио-* заправо компаративна честица чија је употреба подстакнута значењем прилога који подразумева временску релацију која почива на поређењу два времена (ово време : време пре овог времена):

а) И од оно̀ј ц̀ело л̀епче об̀е́ма вол̀о́вам ги ск̀р̀ши, *̀иона̀йре* н̀има ги да̀де Се;

б) *на̀ј* *на̀йре* се у̀зе јено др̀во, *на̀ј* *на̀йре* тр̀е́ба ^{у̀}фна да ка̀же Се, *на̀ј* *на̀йре* б̀и́ја де́да-Но̀ја Вр, *на̀ј* *на̀йре* до̀ђе вода̀ци́ја Ви, дома̀ћин *на̀ј* *на̀йре* се к̀р̀сти на со̀л и л'̀џба Су.

156.11. Прилог *̀и р в о* („пре свега, пре свих“)

Основни прилог са значењем „пре свега, пре свих“ у сиринићком говору је *̀йрво*. Са компонентом истицања користи се суперлатив *на̀ј* *̀йрво*.

а) *П р в о*: *̀йррво* да му испрегнемо вол̀ове, т̀у́ја *̀йрво* м̀у́жи је́ле; и́де ма́јка, ба́ба, т̀е́тка; и она́ све *̀йрво* да у̀зе Се, *̀йрво* дадемо свѐм, м̀и пева́мо, и *̀йрво* и *̀йрво*; крило обавџзно *̀йрво* се је́де Шт, и до̀шле го̀ре *̀йрво* Бе, а *̀йрво* се бе́роу̀ бел̀о́јке, свако́му да се *̀йрво* здра́вље да́де, *̀йрво* у ц̀ркву у́ђемо, а ја́ *̀йрво* идџше пре[д] Дра́гу, *̀йрво* док про̀ђоу̀ преко ја́рам, *̀йрво* дома̀ћини је́ле, *̀йрво* се́емо обас Го, *П р в о* м̀у́жи, па же́не, по́сле и де́ца.; *̀йрво* се ора́ло са ра́ло Др.

б) *Н а ј* *̀и р в о*: Те *на̀ј* *̀йрво* ти до̀ђе родб̀ина, ма́јка. Ја́ сам се уда́ла и мо́а ма́јка ми и́де. *На̀ј* *̀йрво*.; а *на̀ј* *̀йрво* пра́јле сва́дбе по ку́ће Се, уј̀утру би́ло ви́но *на̀ј* *̀йрво* ДБ, косачи́ма *на̀ј* *̀йрво* тр̀е́ба да б̀ине спреме́но л'̀епо Су.

в) Са прилошким значењем „испред, на првом месту, на почетку“, са претежно месним значењем, *̀йрво* се среће у: *П р в о* да идоу̀ пре[д] те́бе Шипта̀ри, па отпоза̀ди, па да идџш у стрѐде. ГБ.

156.12. Прилог *с ѓ ф ӣ е* („први пут, најпре“)

Као синоним мале снаге прилогу *̀йрво* среће се *сѓ́ф̄ӣе* (тур. *sefta*): *сѓ́ф̄ӣе* у́зеш по лѓ́к ГБ, ми донѓ́ла сирѓ́ње *сѓ́ф̄ӣе* што напра́јла Го, *Сѓ́ф̄ӣе* кѓ́т се сѓ́е пшени́ца, кѓ́т се оре *сѓ́ф̄ӣе*, закољѓ́мо коко́шку ил'и пѓ́гла за почѓ́так. Др, И м̀и, *сѓ́ф̄ӣе* смо напра́јле, са́мо што смо до̀шл'е. Ви.

156.13. Прилог *ј е м и́ ӯ ӣ* („најпре; у овом тренутку“)

Прилошка употреба *јем̄и́ӯӣ* има за последицу интонационо срастање и интеграцију у прилошки прозодијски тип:

Кúпиш *јемйуи* кóлко íмаш пáре. Се, Прво *јемйуи* дóбро измúтиш. Ја, А сéге *јемйуи* немáмо да дадемо. Вр, Пóеш, *јемйуи*, кóлко тражу о[д] тебе. Бе, сáбэреш *јемйуи* што је за пó убáо ДБ, сáг *јемйуи* нéма Су.

Остали прилози временског значења

156.14. Прилог *йóсле* / *йóслен* / *йóслек*

Изразито доминира прилог без партикуле. Уз прилог јављају се партикуле *-н* и *-к*.

а) *Пóсле*: *йóсле* íдоу дóма, мí ги прáјмо *йóсле* онé¹ јúжа, па *йóсле* íде да се óре, па се кóпа *йóсле*, *йóсле* се јóпетó кóсиу па ливáде Се, *йóсле* тúриш у снопóве, и мí дођóмо *йóсле*, а и *йóсле* јóш рађáла, и *йóсле* пéреш крпчиће, и готóво *йóсле* Вр, *йóсле*, кэт прóђе врéме, *йóсле* да мéтем кúћу, не смéло *йóсле*, од Митроўдэн *йóсле* слéну у Росúље Шт, *йóсле* сэм видéла да нéма, и *йóсле* му дóђе тепáње, *йóсле* кэд онодíја, *йóсле* вíше готóо Бе, па *йóсле* трéба да га влáчиш, *йóсле* па га узíја óвде ДБ, па *йóсле* тáмо кэд бíло бóрба ГБ, кэд ми казáа *йóсле*, па се разболíмо *йóсле*, *йóсле* ги почупáмо, па *йóсле* црнóјка се брáло, посеéмо *йóсле* колóмбоћ, *йóсле* па шúму саберéмо Го, *йóсле* и мајка ни úмр, *йóсле* сáми прáјмо, *йóсл'е* коњ да одмóри, *йóсл'е* и óни се исел'íл'е Др, *йóсл'е* мáло по мáло дóђе, *йóсл'е* сáс нéга се омрсíмо Ви, посí'еш *йóсл'е*, *йóсл'е* јéдоу што дáа Бóг^к, па *йóсл'е* ужúти, *йóсле* смо íшл'е у Призрен Су;

б) *Пóслен*: и *йóслен* тúја пóјоу Се, *йóслен* се сисáле јáгáнци Шт, И *йóслен* кэд вратíле тáј крс, бóжем, немáло вíше тáко. Го, И *йóсл'ен*, кэд не врíје вíше, мóже да се пéчow.; на брзíну *йóсл'ен* Ви;

в) *Пóслек*: па *йóслек* óни јéдоу лéба Се, *йóслек* отíде ми у вóјску Ја.

г) Са значењем „на крају каквог посла“ употребљава се конструкција *нај ои́ йóсле*: *Нај ои́ йóсле* се бéре тó¹, црнóјка. Се, Богубрáда се прáи *нај ои́ йóсле*, кэт се заврши жéтва. Вр, Пáпраћ се бéре *нај ои́ йóсле*. Шт, *Нај ои́ йóсле* úзеш да се прекрстиш. Бе.

156.15. Прилог *йолнóћи*:

Искáча самовíлка у *йолнóћи*; Сáг не прáју тóј, а нáпре *ои́ йолнóћи*, о[д] дванáес сáат повáле.; Да се чúва *ои́ йолнóћи до йолнóћи* Се, *До йолнóћи* нéма нíшта, *ои́ йолнóћи* се пóје. Ја, нíгде не íди у *йолнóћи*, мóжда ће заврне *ои́ йолнóћи* Вр, Тóј се рачунáло да трéба *ои́ йолнóћи до йолнóћи*.; Бéгај ако ти искóчи нéшто у *йолнóћи*. ГБ, Зборéле што *ои́ йолнóћи* до зóре íгроу кóло самовíлке.; А кóј па смíја да íде у шúму у *йолнóћи*. Го, нíшта нé се брíни *до йолнóћи*; Нé видéсмо нíшта ни у *йолнóћи*. Др.

Некадашња флексија именице „поноћ“ препознаје се у предлошко-прилошким конструијама с предлозима *од*, *до* и *у*. На то да је у питању окамењен падежни облик, а не жива морфолошка категорија, упућује именичка употреба именице *йóлноћ*, која је – као и остале именице ж. р. на сугласник – пришла именицама м. р. (кэ^т ће бине *йóлноћ* Ја, *йóлноћ* је кэд је дванаест Го).

156.16. Прилог *с а б á ј л е* („ујутру“, тур. *sabahile*):

прво дадемо свém, ујутру, *сабáјле*; на Турђџвдэн *сабáјле* накрмим краве; Оўце *сабáјле*, *ујўиру* рано, ги накрмимо сас трау. Шт, треба да га изедем ја *сабáјле*, дигнеш се рано *сабáјле*, иде се *сабáјле* на гроб, дигнеш се *рано* сабáјле ДБ.

156.17. Прилог *о д м á*:

да се венчаш *одмá*, *одмá* по куће, и *одмá* свáдбу гради, идоў *одмá* у котел; не недељу, *одмá*; *одмá* тури у жарље, познава се човек *одмá* какви је, носи *одмá* у појату, тујка *одмá* сламу дизоў и на подэ Се, Кэд ги спази, *одмá* пуцај.; тамо *одмá* ће ги дадемо Вр, јутре дэн *одмá* не се познава ништа, и *одмá* ми остала трудна, и *одмá* га усíриш', она *одмá* мэглосала Шт, после *одмá* се забринуле, *одмá* прекíне оној, и брат *одмá* исéко, па *одмá* се скупи на нешто, они *одмá* у двóрр ги упрéгноў, и отиша да ги исече *одмá* Бе, па понáпре *одмá* ги кршћувале, изáђоў село *одмá*, па *одмá*; И пуно пута *одмá* врнуло. *Одмá.*; *одмá* идеш кот кума ДБ, имаш стап по главе *одмá* да ти лупа, да се помíри *одмá*, *одмá* ме остáјла да мѣсим ГБ, мí *одмá* чим се рóди, тéd^т *одмá* иглу у руке, и гра́ посејемо *одмá*, жéне пóчно да куну *одмá* Го, *одмá* после праíмо сток^т, он *одмá* сече, *одмá* смо окрећале óткос, наиђоше Бугáри *одмá* Др, ја *одмá* се јáви, *одмá* турим мэд у раки^у, ја сэм бíја у војску *одмá*, у партизане сэм отишо *одмá*, пченица *одмá* се вржўје Ви, *одмá* у њíву, не остаљáмо Су.

156.18. Прилог *в é ħ*:

вéħ што се знало кó[j] је скрбóсан Се, *вéħ* кэт сэм дóшла, тáј дэн Бе, *вéħ* кэд је време за оној, избегавов лўди сéга *вéħ* ДБ, кэд је *вéħ* готóво, идемо Го.

156.19. Прилог *в í ш е* („већ“):

сэм забрáјла *вíше*; *Вíше* кэд ўме да тражи што му треба, тэд га одбíем. Се.

156.20. Прилог *р á н о*:

ујутру *ррáно*, кукајца кэт се чује *йо рáно*, динѣмо се *рáно* Се, *рáно* сэвнўје, да се динеш *рáно* Ја, мóј пéто нај рáно пóе у сéло Вр, а штó не си

дѡшла *ѡ рано*, да посипеш *рано* ујутру Шт, Да било *ѡ рано*, би се омокрија онај кртењак. Го, истеримо стоку *рано* ујутру Ви, а он па отиде *рано* Су.

156.21. Прилог *д о ц к а н* („касно“):

доцкан си дошо, зашто тако *доцкан* Се, назад^т сэм се вратија *доцкан* Ја, туј смо биле до *доцкан*, немој *доцкан* Вр, смо се вратиле *доцкан*, сэг је *доцкан* Шт, дигѡше се *доцкан*, *доцкан* се сетија Бе, гѡсти ни отидѡше *доцкан*, *доцкан* сэм легнула ГБ, по *доцкан* легни да спијеш Го, нѡ дѡнѡс нѡје *доцкан* Су.

156.22. Прилог *к а с н о*:

каснo се мичија сѡг^к Се, по *каснo* ће гу косимо вѡј годѡну Ја, *каснo* се узрелувало жѡто Се, сáмо *ѡ каснo* мáло Ви, до *каснo* сэм рађáла, *каснo* смо се сетиле Су.

Мали број потврда синонимима *каснo* прилогу *доцкан* упућује на то да је овај прилог вероватно новији унос у систем сиринихких прилога.

156.23. Прилог *о д á в н о / о д á в н а*

Бројније су потврде на *-а*.

а) *О д á в н о*: та^ј црква она *одавно* је то^ј праена Се, *одавно* не сэм бија ку[д] теј људе Ја, *одавно* то^ј Вр, *одавно* ме боли, тој што било *одавно* Шт, *одавно* не постојало Бе, тој *одавно* било ДБ, му зборим и ја *одавно* Ви, тој било *одавно*; Наши су дошл'аци из Гусин'е. *Одавно*. Су.

б) *О д á в н а*: то^ј[j] је *одавна*, тој сам чула још *одавна* Се, *одавна* било тој, *одавна* је *ѡој*, *одавна* је како не сэм тамо, не сэм видија куне *одавна* Ви, *одавна* су наши кумѡви Су.

156.24. Прилог *ѡ о ѡ р в* („касније, доцније“):

ће је пѡгла мáти *ѡоѡрв* Се, трѡба *ѡоѡрв* да покѡси, *ѡоѡрв* ће месимо Ја, *ѡоѡрв* да залѡжи ^вѡгѡн Вр, *ѡоѡрв* ће му свáри Шт, да му донѡсе тѡше *ѡоѡрв* Го, *ѡоѡрв* ће га метѡмо ГБ, ће ми донѡсо *ѡоѡрв* Су.

156.25. Прилог *њ ѡ к њ а / н ѡ к њ а* („пре мало времена, недавно“)

Обавезност употребе *ѡѡј* у синониму мање присутности *ѡѡј дѡрком* има за последицу факултативну употребу *ѡѡј* и уз *њѡкња*. Овако употребљено *ѡѡј* има експресивну вредност.

Од *њѡкња* ме боли глава, *њѡкња* се мичија сѡг Се, туј *њѡкња* била свáдба Шт, *њѡкња* квакале свѡ, квачка ми се извѡла *њѡкња* Бе;

и ѡѡце смо стригáле туј *њѡкња* ГБ, кѡла му се иструла туј *њѡкња* Го.

156.26. Прилог *д é р к о м* („пре мало времена, недавно“)

Уз прилог се редовно користи прилог *шúј*, који изразу даје експресивну нијансу у значењу:

Учинила тóј *шúј дéрком* Шт, и óни купи́ле *шúј дéрком* ДБ, прођо́ше *шúј дéрком* ГБ, а да мога́ло *шúј дéрком* Го.

156.27. Прилог *ј ó ù е / ј ó ù е ù*

Изразитом доминацијом варијанте *јóйе*, сиринићки говор се приближава северношарпланинским говорима (Павловић 1939: 103, 172 итд.; Младеновић 2001: 253), а удаљава од јужнокосовског и јужнометохијских говора, у којима изразито доминирају примери са финалним *-ù* (Реметић 1996: 529, Младеновић 2013: 181).

а) *Ј ó ù е*: учíни *јóйе* сéме на вр, *јóйе* га збéро, *јóйе* трпéзу пра́ју, *јóйе* потрúсим тóј бра́шњо, *јóйе* лéба врс тај лéба, па *јóйе* у врéлу вóду, па íма *јóйе* наова́мо, по њí отíне *јóйе* сна́ва, *јóйе* ви́ле у рúке па мéшо, *јóйе* ка́шу сипеш, ако мéтеш ку́ћу, *јóйе* та́ко óне ће рíпоу, па се повр́же *јóйе* на врати́ло Се, *јóйе* у це́ђа, па на́трак^г *јóйе* та́ко, ги изва́ди из ре́ке *јóйе*, па *јóйе* úдри, тепај; па *јóйе* поно́во, отера́ле у Штр́пце *јóйе* поново Вр, и *јóйе*, ви́ка, не мо́гу; *јóйе* ће ти ро́ди, да ги динéмо рúке *јóйе*, по́сле на годи́ну *јóйе* Шт, па *јóйе* íде по њí, *јóйе* ста́неш ма́ло, óно *јóйе* тр́чи, па *јóйе* не мо́гу ни за тóј да гаранту́јем да *јóйе* значи презíме, *јóйе* се пу́шћоу по́сле пла́дне, ће наберéмо *јóйе*, и *јóйе* ја не једем лéба Бе, *јóйе* рúчек, да вече́роу *јóйе*, и *јóйе* ги гу да́дов ДБ, ћ[e] íдем *јóйе* на тр́ло, па *јóйе* је те́шко ГБ, *јóйе* та́ко, јúтре *јóйе* га стрв́имо по њíве, па га пу́штиш у вóду *јóйе*, на ова́мо *јóйе* íма врати́ло Го, *јóйе* се реду́јемо да месíмо до Прóчке, па јúтре дéн *јóйе* га растрв́имо Др, Прéма годи́не, *јóйе* сэм до́бар.; ја *јóйе* па́нтим донéгде, трéба *јóйе* да гу пéчéш, па *јóйе* по́сл'е се пу́шћа Ви, *јóйе* мýке, óн *јóйе* пла́че Су.

б) *Ј ó ù е ù*: по́сле се *јóйеù* ко́сиу па лива́де Се, и *јóйеù* га попа́рим, га ста́вим *јóйеù* по[д] те́жак ка́мењ, и óндак *јóйеù* ко́њ íде, па *јóйеù* дрúгу, по́сле *јóйеù* и тóј га пото́пíмо, и *јóйеù* га́зиш, и *јóйеù* сэс ко́лце, пíту *јóйеù* поно́о Вр, *јóйеù* íма јóш је́но Шт.

156.28. Прилог *с в é* („увек, свакад, непрестано“)

Свé са значењем прилога за време потврђено је бројним примерима, чиме се сиринићки говор не разликује од околних говора (Младеновић 2013: 381):

И *свé* је појеш и попрску́јеш с вóду отúд, одовúд. Бе, *свé* да се кади́мо та́мо ДБ, *свé* на л'еко́ве жи́ву; Те *свé* сэм плéла ја мо́јема деца́ми. *Свé* рúчно, *свé* са́ма.; Кэд узрél'и, па смо ср́п, *свé* смо жњéл'е рúчно.; *свé* ова́ко те́ бу́ве, *свé* се рúчно ради́ло Др, Ми смо бил'е *свé* сэс ма́тер до́ма. Су.

156.29. Прилог *в а з д а н*:

Срп у рúке и *вázдан* наведнички жњé!, жњé! Се, *вázдан* да кóпаш, *вázдан* ћути и кóси Ја, *вázдан* јéди лéба, и *вázдан* сéди и јéди Вр, *вázдан* нéшто збóри, *вázдан* нóси Шт, па јóпе *вázдан* сéду тúјка, *вázдан* да фреш, пóсле јóпе *вázдан* свáдба, тéраш *вázдан* кóње, тéшко бíло *вázдан* Бе, не можéмо *вázдан* да работáмо, не мóгу *вázдан* да сéдим на нóге Го, секíру у рúке и *вázдан* úдри Др, пóсле јóпе *вázдан* пéри у рéку, í дéцу í прéдеш *вázдан* Су.

156.30. Прилог *д о г о д í н е*:

ће ти рóди *дoгoдíне*, ће бíне *дoгoдíне* Се, ће порáсте *дoгoдíне*, па свáдба *дoгoдíне* Ја, ако мóжеш *дoгoдíне* Шт, стóка да се иљáди *дoгoдíне* Бе, спремáјте се за *дoгoдíне* Го, *дoгoдíне* јóш пó јáко, од овéјзи гoдíне седéла за *дoгoдíне* Су.

156.31. Прилог *í л á д н е*

С обзиром на непроменљивост, на одсуство множинских облика, *íлáдне* се убраја у прилоге:

око íлáдне се скупúјој јóпе Вр, *До íлáдне* идéмо у шкóлу, *оíí íлáдне* чуváмо оúце. Бе, у *íлáдне* шéта лисíца Го,а за у *íлáдне* обавéзно куwáно, па *око íлáдне* јóш јéдан пúт; Стóку смо раниле ујúтру, на *íлáдне*, при вéчер. Др, И пóсл'е увéчёр ел'и на *íлáдне* се крши кóлач. Ви.

156.32. Прилог *ú в е к*:

и *úвек* нáпре имáле, *úвек* имáло мéсо Се, *úвек* да славíмо ДБ, *úвек* смо сеáле по јéно њíwче Го, *úвек* ће ни помóгне Др, нé мoгáло *úвек* тáко, *úвек* сиримо íсто Ви, *úвек* не тепáле, *úвек* не гоњíле Су.

156.33. Прилог *д á ј м а / д á ј м а н* (тур. *daıta, daıta*; „увек; од самога почетка у времену“)

Овај балкански турцизам потврђен је без партикуле и са партикулом *-н*.

а) *Д á ј м а*: сáс тавњáнче *дáјма* се кадíло, кúм носíја *дáјма* да почáсти мланéсту Се, држáве бíл'е *дáјма* мúтне вóде, кóлач у цркву смо носíл'е *дáјма*, *дáјма* смо гл'едáл'е да се очíсти од мрсно Су.

б) *Д á ј м а н*: Тóј от кэд знáм за сéбе, *дáјман* смо прáјле.; *Дáјман*, от кэд јá пáнтим, бíла тáј црква. Шт, *дáјман* смо се мучíле, а нáс не терáле *дáјман* на рабóту Бе, и тí па *дáјман* у пóље ГБ, А кáко пáнтим, *дáјман* смо тáко. ГБ.

156.34. Прилог *j e n i ĩ á p* („неко време“)

У делу примера обе морфеме акценатски су срасле у прилог, у делу потврда сваки члан чува свој акценат:

И нау́чиу се во́лови да се во́диу. *Jenĩár* во́ди ги.; и о́вде б́ило баче́ња *jenĩár* ви́ше Се, *jen ĩár* не́ смо има́ле ни лѣба да се наједемо, па б́еше подо́бро *jen ĩár* Ја, не́ не дира́ле Шипта́ри *jen ĩár* Вр, се рађа́ло до́бро *jen ĩár* Бе, болува́ла *jen ĩár* ГБ, Носи́ле смо л’ѣба *jen ĩár* от ку́ће, по́сле месѝ́л’е са́ми го́ре. Др.

156.35. Прилог *ó n ð a / ó n ð a k*

Доминирају примери са партикулом -к.

а) *Ó n ð a*: и о́нда напра́иш кррсти́ну, о́нда кад до́шоу, и о́нда га премѣ́шам, а о́нда до́шоу Вр, о́нда ће се спре́миу му́жи сви́ ДБ, о́нда смо ги цепа́л’е, о́нда т́и дова́тиш, о́нда се очу́ка она́ј сно́п, и о́нда не отери́л’е у При́зрен, о́нда ги пѣ́чеш, и о́нда однесемо́ за ру́чак на њ́иву Ви.

б) *Ó n ð a k*: и о́ндак ги укрш́һаш ле́по Се, *Óнда* ко́њ иде ната́мо, ната́мо. Ле́во, де́сно до сто́жар кэ[д] до́ђе. Па о́ндак на ле́во.; се осу́ши и о́ндак исече́ш како-ваља́ло ова́ко, и о́ндак дунемо́ да ду́ва ве́тар, и о́ндак јопет ко́њ иде, па о́ндак кэт се изэтка́е пла́тно Вр, Ё, о́ндак^х, мланѣ́сте, кад има́ мла́да у ку́ћу Шт, и о́ндак донѣ́ла, а штó б́ило о́ндак Бе, о́ндак принѣ́сеш једѣ́ње, о́ндак се упáли борина́ ГБ, однесемо́ о́ндак у цр́кву Др, и о́ндак сэ́бѣрем се́но, о́ндак напи́ваш бэ́њаку Ви.

156.36. Прилог *к н ó ĥ и / к н ó ĥ* („данас увече, вечерас“)

Забележена су два лика некадашње окамењене дативске предлошко-падежне конструкције: *кнóћи* и *кнóћ*. Први лик обичнији је у западнијим насељима, други у централном и источнијем делу Сиринића.

а) *К н ó ĥ и*: ће спи́ју зајено́ *кнóћи* лазарке Се, *кнóћи* ће се ви́ди штó б́ило, па зар *кнóћи* Ја, *кнóћи* ће плетемо́, оста́нте куд на́с *кноћи* Вр, да донесеш то́ј *кнóћи* Шт, *кнóћи* да до́еш Бе, *кнóћи* ће збори́мо ДБ.

б) *К н ó ĥ*: до *кнóћ* ће работáмо Го, ако стигнеш *кнóћ* Др, а *кнóћ* ће се разберемо́ Ви, ако мо́же *кнóћ* да се напијемо́ Су.

156.37. Прилошки изрази са временским значењем

156.37.1. Израз *н í к о ĩ ú ĩ / н и к и-ĩ ú ĩ* („понекад“):

н́ико ĩúĩ се сѣдне, *н́ико ĩúĩ* остај, *н́ико ĩúĩ* ср́ина проводи́ла Се, Ка́ко кэд. *Нико-ĩúĩ* ста́не, *н́ико-пúт* па не́. Др;

а *неки ѿуѿи* одма заврне киша ДБ, стрѣфи се *ники-ѿуѿи* Го.

156.37.2. Израз *д р у г и м а́* („други пут, другом приликом“):

По *други ма́* – викам – иди па ти! Вр, Ал’и не да ми даде онуј ракију прво, него ракију *ѿо други ма́* да се испече Ви, Кэт ће дојем *други ма́*, оўде да те нађем! Су.

156.37.3. Израз *ј е н ч а́с* („за кратко време, зачас“):

Маши́не имамо, *јен час* се ископа. ДБ, и за *јен-час* ете га Го, Кэт ће га туриш, *јен час* се испече Др.

156.37.4. Израз *ч а́с – ч а́с* („сад ... сад“)

Час тако, *час* тако. Го.

ПРИЛОЗИ ЗА МЕСТО

157. Прилози са заменичким кореном *ов-*, *оѿи-* *он-*

Иако је трочлани градуални систем прилога, али и осталих речи које знају за градуални однос, у сиринаћком говору и даље присутан, и овај идиом је захватила тенденција ка свођењу на двочлани ширењем прилога *ѿамо* у зону употребе прилога *онамо*. Овакво свођење трочланог градуалног односа на опозицију *близу* – *није близу* захватило је и друге говоре око Сиринаћа.

157.1. Прилог *о́вде / о́вде́ка / о́вде́к / о́вде́на*

Поред основног облика без партикуле, прилог *о́вде* присутан је и са партикулом *-к / -ка* – чешће, и ретким потврдама с партикулом *-на*.

Прилог *о́вде* обичан је и у предлошко-прилошким конструкцијама с предлозима *од* + и *до* +. Интересантно је да се у овим конструкцијама не користе прилози с партикулама.

а) *О́вде*: *о́вде* више нема, и за њега *о́вде* око гуше, да дељоу дуге *о́вде*, *о́вде* било планинско мјесто, има́м ја́ *о́вде*, ми смо биле *о́вде* четири јетрве, *о́вде* уз реку́ има, *о́вде* се жњело, *о́вде* планинско мјесто, и *о́вде* овако гајтани, тури гу на колéно *о́вде* Се, *о́вде* ме узéле, и *о́вде*, Шиптáри до́шле *о́вде* куд насэ, натурáле на рúку *о́вде*, смо ранíле партизáне *о́вде*, *о́вде* у нашу жу́пу да до́ђе, јен деу́ *о́вде*, са́ма сэс свéкра живим *о́вде* Вр, кэт смо биле *о́вде*, да га донесéмо *о́вде*, Милошу *о́вде́ка* свé да му отéкноу ўста, па га донесó *о́вде* у sóбу, *о́вде* до́ле, удáта сэм *о́вде* у Бабарци́не, нóси по бáбе *о́вде* свúда; а *о́вде*, како при́чоу, стра́шно; Врбу вржéмо, *о́вде* ва́ко, позáди.; *од о́вде* до бачéње наше Шт, у́фтац мо́ј седи *о́вде*, ѿсам остáле *о́вде* у Шаркóће, за ова́ј деу́ *о́вде* се при́ча, јен мéтак *о́вде* ова́ко преко гла́ве му про́шо, *о́вде* кэд уведувáле у

књи́ге, по рудни́ку *о́вде*, трѣба ни́кој да оста́не *о́вде*, а не́ порѣкло *о́вде*, има́м ујче́ве *о́вде*, зѣва би́ла *о́вде* удата́ у се́ло, ни́коа стринка́ *о́вде*, има́ле ку́ће *о́вде*, комши́ја је́н на́ш *о́вде* Бе, и *о́вде* га оже́ниле, а ја́ *о́вде* у Бити́њу, ка́кво весе́ље *о́вде* куд на́с ДБ, има́ да пра́и и *о́вде*, *о́вде* би́ла сироти́ња, па *о́вде* би́ја свѣ́кар, и *о́вде* кѣт се до́шло ГБ, по́чнеш *од о́вде*, је́на каљани́ца је *о́вде*, мага́риће преза́ле *о́вде*, па оста́ју *о́вде* под грло́ бисѣре Го, *о́вде* у Драјко́фце, *од о́вде* би́ле, ма́ти ми би́ла *о́вде* и[з] се́ло, *о́вде* се уда́ла, *о́вде* смо купи́л'е Др, ова́ј *о́вде* што је, смо трси́л'е на Ша́р *о́вде* Ви, мора́л'е да до́ђо *о́вде*, смо работа́л'е сѣс ма́тер *о́вде*, с ко́ња *о́вде* ни́кој не ора́а, не́ка иде́ по о́вце *о́вде*, не́ би́ја ро́ден *о́вде*, *о́вде* ни́кѣт ми́р не́ ће има́мо, *о́вде* ће спи́емо у кол'и́бе Су.

б) *О в д е к а / о в д е к*: попла́ка га ле́к по на́ше ка *овде́ка*; Пе́рке от коко́шке, от петло́ве му набодо́у свѣ *овде́ка*.; китки́це ће је́ би́ноу на срáну *овде́ка* Се, а ми́ *овде́ка* не радíмо, да ви́ди ба́ба во́ј што ти је́ *овде́ка*, то́ј *овде́ка* пошту́јемо, *овде́ка* код на́с ви́кале за од о́гња, кѣ[д] до́шле овíја *овде́ка* Шт, А што́ ћеш *овде́ка*?! Го, се истовари́ше *овде́ка* сви́ Др;

куд на́с *о́вдек* не́-било то́ј, *о́вдек* је́ Ћере́нац, те́ше *о́вдек* да́ва се меша́ље Се, А на Лазари́цу свѣ́ је бе́ло, са́мо *о́вдек* онѣ́ј ма́раме. И та́ко *о́вдек* има́ тај ру́па Го.

в) *О в д е н а*: и *овде́на* би́ла, *овде́на* смо је́ле, ни *овде́на* не́ сѣм би́ла Се.

г) *О д о в д е*: ни́је дале́ко *од о́вде*, има да се иде́ *од о́вде* Се, *од о́вде* има́ мо́жда два́, два́ и-по са́ата да се иде́; *од о́вде* и[з] Ша́рко́ће се сели́ле повиши́на, и сѣ́га сви́ на́ши *од о́вде* и́шле та́мо у Подрíму, сви́ што би́ле *од о́вде* и[з] Жу́пе, *од о́вде* што и́шле по шко́ле, сва́ко дѣ́те *од о́вде* што би́ло Бе, се напра́и постѣ́ља *од о́вде до и́амо* ДБ, ћ[e] иде́м *од о́вде* на бачи́ло, кошу́ља *од о́вде* па дѣгѣ́чко надо́ле, *одо́вде* на раме́на до зѣмње́ дѣгѣ́чко би́ло ГБ, ^уо́тац ми би́ја *од о́вде*, и не узíја *од о́вде* Ви;

до о́вде: кошу́ље дугѣ́чке *до о́вде* смо носи́ле, *до о́вде* нема́ло ни́шта Се, А о́но зи́ма је, снѣ́к^г *до о́вде*. Го.

157.2. Прилог *о н д е*:

о́нде га утепа́ше, нема́ло ни *о́нде* Се, остаи́ја ги *о́нде* сто́ку Бе, *о́нде* се сѣкри́ја ДБ, А ле́ска *о́нде*, дрв́љи. Го.

157.3. Прилог *о д о в у д / о д о в у д а*

Иако нема прости́х прилога „овуда, онуда“, у употреби су прилози са окамењеном предлошко-прилошком конструкцијом *одову́д*, *одону́д*. Одсу́ство основног облика утиче и на место акцента, које је у овим прилозима на затвореном слогу ултимае.

Прилог је потврђен са покретним *-a* и без овог вокала на крају.

а) *O d o v ý d*: па *одовуд* цедило па натамо преклџпим, јена до дру́гу, па *оџуд*, па *одовуд*, *одовуд* ѓвде се закопчува́ло Се, загррли ме *одовуд^m* Шт, И све је поѓеш и попрскүјеш с вџду отүд, *одовуд*.; Јен мѓтај вџду отүт, *одовүи^o* Бе, дотрча́ше *одовуд*, ће до́жо *одовуд* ДБ, мола́ва ни иде *одовуд* Го, *одовуд* му ту́рим крпу Др, *одовуд* га зави́јем, не тре́ба *одовуд* Ви, *одовуд* је на́ша црква, *одовуд^m* Шипта́ри Су.

б) *O d o v ý d a*: јен *одовүда* ме́та, и ова́ј *одовүда* Се, овџа љүди *одовүда* Ја, *одовүда* га пра́тиш, не га ви́дим *одовүда* Вр, млози́на и́шле *одовүда* ДБ, *Одовүда* ка́ко се ви́ди, сечѓно је. Бе, и отүда и *одовүда* га стѓгнеш Ви.

157.4. Прилог *o iŋ ý d / o iŋ ý d a*

Није потврђен прилог „одонуд“, а у његову сферу употребе у потпуности је продро прилог *оџуд*.

Прилог се среће са покретним *-a* и без овог вокала на крају.

а) *O iŋ ý d*: и *оџүда* гу скупџле вџду, јен *оџүд*, а ка *оџүд* күп да па́да; јена до дру́гу, па *оџүд*, па *одовуд*.; Два́ камѓ́ња ту́риу ова́ко – јен *оџүд*, јен *оџүд^m*.; И ту́роу сѓс ви́лу – *оџүд* па *оџүд*, *оџүд* па *оџүд²⁸⁵*, све. И штѓм коли́кви наго́ре. Се, По́сле склџпиш она́ко и ту́ј наврпча́мо сѓс коно́пле. И *оџүд* и *оџүд*.; јен деу́ *оџүд^m* Вр, загррли ме *оџүд* Шт, јен мѓтај вџду *оџүи*; И све је поѓеш и попрскүјеш с вџду *оџүд*, *одовуд*.; свүа жѓ́на *оџүд* ми ка́зала; И ја́ ајт ва́мо, а ова́ј, *оџүд^m* га на́шле, спрѓд'. Га на́шле и кренү́ле *оџүд*. Бе, па мо́ји и́сто до́шле *оџүда* ДБ, Де́вер и деверови́ца јен *оџүд*, јен *оџүд*. ГБ, *оџүд* ка от Шт́рпце. Го, па да во́диш' и́ *оџүд*, и́ *оџүд* па да вржеш'; напра́јмо – јен *оџүи^o*, *јен оџүи^o* на чети́ри Др, попо́фско је *оџүда*, *оџүд^m* Шипта́ри Су.

б) *O iŋ ý d a*: има́мо нико́лко *оџүда*, *оџүда* ова́мо што до́шле; Та́ј *оџүда*, и ѓ́на, ова́ј *одовүда* – и ѓ́на. Се, сѓ́стра ви́ка *оџүда* Шт, кад уленѓ́мо ми *оџүда*, кад ги врати́мо *оџүда* Бе, па *оџүда* јѓ́пе клѓс наова́мо, кад *оџүда*, па и дру́га тѓ́рба *оџүда* Го, Кад гу те́раш ѓ́уцу – пр́рр, пр́рр, пр́рр! Гу отвѓ́риш' *оџүда*, *оџүда*, *оџүда*.; Да́ска *оџүда*, да́ска *оџүда*, до́ле да́ска, сла́ма.; *оџүда* се пребу́ши па се напра́и опу́та Др, Се ску́пи ѓ́сам сно́па – ова́ко оздо́ла, па *оџүда*, па *оџүда*, па *оџүда* и озѓ́р јѓ́ш јѓ́дан.; и *оџүда* и одовү́да га стѓгнеш, *оџүда* гу помага́а, кѓт се врати́ја *оџүда*, до́шл'е *оџүда* не́где Су.

157.5. Прилог *o v á m o / v á m o*

Прилог *ова́мо* са очуваним иницијалним вокалом чешћи је од оног са аферезом.

²⁸⁵ У сиринићком говору се најчешће понавља исти прилог са значењем „са једне и са друге стране“ (*оџүд* – *оџүд*), али нису непознати ни примери када се у оваквом контексту употребава *оџүд* – *одовуд*.

Када се истиче, појачава значење прилога *овамо* – *ишамо*, уз ове прилоге користи се речца *нем*, којом се истиче динамика кретања:

Се качи натамо, *нем овамо*, *нем ишамо*. Ви, А ја па тражи – *нем вамо*, *нем ишамо*! Су.

а) *О в а м о*: сам видѣа *овамо*, ка-да-је *овамо* нигде, сѣге *овамо*, јена сруга је *овамо* дѣ је трло, ете-тѣ има *овамо*, отуда *овамо* што дошле, а *овамо* све вунѣно, уз јаругу *овамо* Гроздини Се, и *овамо* и тамо, *овамо* ги чувѣа по наше планине Вр, и сѣм отишла *овамо* да узем, остаја коња позади врата *овамо* Бе, јена тѣрба *овамо* напре, *овамо* имало тајѣ рупа, *овамо* после другѣ сѣпче, *овамо* горе кошѣљу свилѣну, *овамо* имале и стока, после *овамо* креј Мораве, Драјкофчани гу даље *овамо*, а *овамо* се направи рѣчка, проѣмо *овамо* у авлију, *овамо* ланац да се стави Го, а *овамо* што смо држали ђѣце, *овамо* што сѣди благѣта посебно Др, сѣм дошо *овамо*; мѣчке сѣм *овамо*, дѣ је планина гољѣма; и тако све *овамо* прегљѣдаа, неки *овамо*, вардија *овамо* при врата, они *овамо* идо крај планине, и доведеш гу *овамо*, отишо неки *овамо* Ви, а *овамо* нигде дол'е, врпцу уврѣмо па напрајмо *овамо*, дође *овамо*, а *овамо* се патилѣ мѣке; Тамо, *овамо* и се пушти. Су.

б) *В а м о*: то[ј] је *вамо*, дођи *вамо*, а црепуље *вамо* ми се угорујоѣ Се, по кѣрпе *вамо* Вр, све издошле *вамо*, и ја ѣт *вамо*, ће остај коња *вамо* прет капију, *вамо* прска вода Бе, и после *вамо* га напије ДБ, ми *вамо* лѣба смо трпѣле, дођеш *вамо*, да ме скиноѣ и да ме превѣдоѣ *вамо* ГБ, па после *вамо* на стол га тури; Удариш сѣс оној брдило тамо, *вамо*. Го, а ж'ито да остѣне *вамо*, посебно гу држиш' *вамо* Др, сѣм работѣ тамо, *вамо*; макнѣл'е тѣше, тамо, *вамо*; неки тамо – *вамо* Ви.

157.6. Прилог *на овамо* / *на вамо* / *на вѣм*

Факултативност облика без и са аферезом основног прилога *овамо* условљава и присуство односно одсуство /-о-/ из прилога предлошко-прилошког порекла *на* + *о*вамо. Док је појавност прилога *овамо* доминантна, у прилогу *навамо* – који изразито доминира, препознаје се основни прилог са аферезом²⁸⁶.

У примерима са испуштеним финалним вокалом уочава се хипокористична нијанса у значењу.

Прилози *наовамо* и *навамо* имају и варијанту са испуштеним финалним -о. Редукована варијанта ових прилога има експресивну вредност.

²⁸⁶ Доминација *навамо* особина је и свих говора око Сиринића (Павловић 1939: 69, 136, 220, Реметић 1996: 352, 379, 383, Младеновић 2001: 443–444, Младеновић 2013: 370, Подрима, Подгор – према мом материјалу), али и призренско-јужноморавских говора северне Македоније (Видески 1962: 39, 176).

Иако је *онамо* и даље у употреби, уочава се његово повлачење пред прилогом *и́амо*.

У примерима: Браћа што су рођени по́сле педесџте годи́не *наовамо* да јен да је Попóвић, други да је Јанићéвић.; Свѣ ми је ви́шак ово́ј от чѣтрес и прѣе што жи́вим *наовамо*.; од осамнаџсте годи́не *навамо*, на́ши при́чоу да има́ле ору́жје о́вде. Бе, прилог *наовамо* употребљен је са временским значењем („после тог времена, надаље“).

а) *Н а о в а м о*: Јенџзи ту́ри ната́мо, другџџи *наовамо*.; па има́ јо́пе *наовамо* Се, бѣгај *наовамо*, и смо гура́ле *наовамо* Ја, ова́ко га спу́штиш о[д] та́ј кра́ј *наовамо*; Се мѣ́ша она́ј сла́ма – ната́мо, *наовамо*; па сѣс ви́ле поди́зај ната́мо, *наовамо*; И а́јт ната́мо па *наовамо*. Го.

б) *Н а в а м о*: не сѣм и́шла ни́ ната́мо ни́ *навамо* креј При́зрен;са́ма шѣтам ната́мо, *навамо* Се, окрени се *навамо*, *навамо* ће метамо Ја, треба́ло да дигне́те *навамо* Вр, о́вдека́ бѣле свѣ ку́ће *навамо*; седнѣмо јѣн ната́мо, дру́ги *навамо* Шт, ће га изни́шаш сирѣње ната́мо, *навамо*.; И ѓни др́жу ги, во́ду ги ната́мо, *навамо*.; и се окре́шоу *навамо* креј те́ј ба́бе Бе, Совѣ́љка ната́мо, *навамо* и́де. Го, па и́ди ната́мо, *навамо*; ће ги донѣсо *навамо* Ви.

в) *Н а в а м*: да́ј *навам* Шт, донесѣте и то́ј *навам* Бе, *навам* бегáјте Го.

157.7. Прилог *и́амо*:

Јутре ћ[е] идѣте та́ *и́амо*, та́ *и́амо*.; чѣк *и́амо* сѣм и́шла, *и́амо* сѣм има́ла чѣшму, одвѣле ме на јен-и́звор *и́амо* оту́д рѣке, јѣно дирѣче *и́амо*, у Срби́ју је *и́амо*, *и́амо* то́ има, та́ј *и́амо* што ће одми́та, а *и́амо* по свѣ́шту не́је, и она уле́же *и́амо*, и одову́д по́ток је *и́амо*; И та́мо сѣм и́шла; *кра́ј и́амо* де се ви́ди („према тамо“) Се, *и́амо* сѣм би́ја јѣн ме́сец у ло́гор, *и́амо* одма́ ће ги даде́мо, однесо́мо *и́амо*, и пострóјле не *и́амо*, и *и́амо* се населѣле, и он оти́де *и́амо*, и *и́амо* ће се раздѣни, оти́до ја́ *и́амо* Вр, *и́амо* сѣм гу купѣла; о́ни, Ву́ле одо́кле је, *и́амо* сла́ву то́ј; зѣва мо́ја је уда́та *и́амо*, па но́си *и́амо*, смо бѣле сѣс свекр́ву *и́амо* у Јажѣнце Шт, *и́амо* прска во́да, дадите ги у́јку *и́амо*, *и́амо* на дру́го ме́сто дру́ги кра́ле, и сѣга сви́ на́ши од о́вде и́шле *и́амо* у Подрѣ́му, не́ се поди́гну љ́чи *и́амо*, *и́амо* у Раути́ну ују́тру се раздѣни́ја, ће се намóчам на и́звор та́ј *и́амо*, сѣм оти́шла *и́амо* куд њѣ Бе, да ти зачѣни не́што *и́амо*, *и́амо* де си би́ја куд мо́јега бра́та ДБ, *и́амо* ди́ је у Штрѣ́пце, а ми́ де́ца мора́мо *и́амо*, има́м *и́амо* сли́ку ГБ, да јѣдо то́ј *и́амо*, *и́амо* станува́а, денѣмо *и́амо*, *и́амо* према Језерáчке рупе; Удари́ш сѣс оно́ј брди́ло *и́амо*, ва́мо. Го, понесѣмо *и́амо* да пи́јемо, *и́амо* горе чувáле сто́ку, и ко́ј ѓре *и́амо*, ука́чи се *и́амо* Др, за у задрѣ́гу у Ра́ке *и́амо* оти́шло, оти́шо не́ки *и́амо*, *и́амо* и́до ме́чке, *и́амо* сѣм ве́ћ служѣ́ја во́јску, оти́шље љу́ди у Срби́ју *и́амо*, видѣл’е гу *и́амо*, но́су по не́што *и́амо*, *и́амо* она́ ме глѣ́да ме́не, има́мо ми́ *и́амо* у Ви́чу, ба́ци креј во́де *и́амо*, свѣ запал’ѣно *и́амо*

Ви, *шамо* де се скупу, гљѣдам креј сѣло *шамо*, и побѣгле *шамо*, тури *шамо*; *Тамо*, овамо и се пушти. Су.

157.8. Прилог *нашамо* / *нашамо*

а) *Нашамо*: бѣсе *нашамо*; Јенѣјзи тури *нашамо*, другѣјзи наовамо; па одовуд цедило па *нашамо* преклѣпим, Жежница је туј ус поток *нашамо*; сама шѣтам *нашамо*, навамо; не сѣм ишла ни *нашамо* ни навамо креј Призрен Се, Онда кѣњ иде *нашамо*, *нашамо*. Лево, дѣсно до стојар кѣ[д] дѣје. Вр, седнемо јен *нашамо*, други навамо Шт, ће га изнишаш сирѣње *нашамо*, навамо; воду ги *нашамо* Бе, Совѣљка *нашамо*, навамо иде.; И овамо, бацаш *нашамо*.; Се мѣша онај слама – *нашамо*, наовамо; па сѣс виле подизај *нашамо*, наовамо.; тако *нашамо* Го, ајт *нашамо* по три, четири зрнѣти гра Су.

б) *Нашамо*: Помѣри се *нашамо* са[л]-лѣк Шт, Што чѣкаш, нѣси и ти *нашамо*! Бе, И ја свѣ ка тарај кѣња *нашамо*. ГБ.

157.9. Прилог *иошамо*

Са значењем „више тамо“ користи се прилог *иошамо*:

помѣри се *иошамо*, јен бѣше *иошамо* Се, имало *иошамо*, тражи *иошамо* Ја, исѣчи дрво *иошамо* Вр, а јѣна *иошамо*; Па јѣпе, па понѣво, па *иошамо*, *иошамо*, тамо према Језерачке рупе, свѣ док има тај ручица тако. Го.

157.10. Прилог *онамо*:

да сѣм ишла за дррва тѣ *онамо* овако је трапно; Јѣно тамо зрно, јѣно вамо, јѣно *онамо* Се, *онамо* је по тѣшко за идѣње- Али ишле људи, свѣ ѣшоу да крадо, вамо – *онамо*. Ја, нѣма ни јѣно *онамо* Вр, *онамо* биле наше ѣиве Шт, *онамо* тражи, *онамо* Бе, *онамо*, на онуј страну Го, ако проѣш *онамо* Др.

158. ПРИЛОЗИ СЛОЖЕНИ СА *КЪДЕ

Некадашња три упитна прилога за место практично су сведена на *дѣ*, чиме се сиринићки говор не разликује од балканословенског ареала који је доживео овакво своѣње.

158.1. Прилог *дѣ*:

Дѣ ѣ, *дѣ* биле наши стари? *Дѣ* живѣле?; Сѣ до тѣд, ако иде чѣвек – он ће одвѣде *кѣ-зна дѣ*!; *Дѣ* ѣ црква? *Дѣ* ѣ тѣ заградѣно?; *Дѣ* се иде у Грчку, кѣд Нѣмац свѣ блокираа. Вр, *Дѣ* ти ѣ тѣбе муж^м, *дѣ* ти ѣ?!; *Дѣ* сте, снашо? Шт, *Дѣ* си нашо?; *Дѣ* да наѣ девојку? Бе, Цѣу нѣ се мислим *ди* ѣ ГБ, *Дѣ* си, Дѣсанке?; *Дѣ* га закопала? Др, *Ди* ѣ добро?; *Ди* ѣ по добро мѣсто?; *Ди* ѣ Миливоја? Ви, *Дѣ* ће ме туроу сѣге?; *Дѣ* си бѣја?; *Дѣ* си поша? Су.

Варијанте *дѣ* / *ди* фонетски су условљене (в. т. 14.2.1).

158.2. Прилог *н í ģ đ е*:

зър *нигде* не сте повале, ја не сэм и[з] Жўпе изашла *нигде* Се, *нигде* не сэм бїја, *нигде* нема да се кўпи, Не їди *нигде*, седи тўјка!; Не їде *нигде* више, не сме *нигде* да изађе. *Нигде*. Ја, *нигде* нема тўј што ми потребуало, *нигде* ништа не се вїди Вр, два кóла сено *нигде* га нема, *нигде* га нема стóг Шт, немоў *нигде* ништа Бе, не требало да їдеш *нигде*, не требало да скїташ *нигде* Ви, *нигде* нема дé да побїгнеш Су.

158.3. Прилог *н é ģ đ е / н í ģ đ е (= нéгде)*

Експанзија *ни-* у *не-* у облицима прилога корелативна је са таквом експанизацијом у заменицама. Примери са очуваним *не-* ређи су од оних са *ни-*.

а) *Н é ģ đ е*: ал їма *нэгде* да се кўпи, и ја *нэгде* да рабóтам Се, *нэгде* смо се'але и ченицу Вр, обеси по *нэгде* тако трње, їшле по цркве тамо *нэгде* Го, дóшл'е отўда *нэгде*, *нэгде* да їдем, комиње расїпем *нэгде*, мóрам ја да живим *нэгде* Ви.

б) *Н í ģ đ е*: *нигде* тўро лескóво, да їдеш *нигде* иљаду динара трéба да улóжиш, кá-да-је овамо *нигде*, и óно кэд нїкне *нигде* на сáмо мéсто, човéка *нигде* га турија пўт да їде, ће га завéдов *нигде*, а óни пóсле га мéтноў *нигде*, имáло млóго *нигде* гóре, крушац *їо* *нигде* црепóве крши'а, їма *нигде* што рїпоў, ни бїло срá да не нé утéпа грóm *нигде* Се, А брáт мој отїшоў *нигде*, вїка: „Їдем *нигде* да зарадим нéшто...“. Ја, А тамо бїле *нигде* у тўј нéку планину Шт, óне вáлда живéле *нигде* по пећїне; Не смїје, не се подїгно 'рчи тамо, вáмо *нигде*, сáмо надóле.; ће їмаш ако си зарадїја *нигде*, кóј-зна де се обрнўја сэс кóла *нигде* Бе, сїто висóко *нигде* га остáјла ГБ, ће вршиw у авл'їу. Ако нé, *нигде* ван, у л'ивáду *нигде*. Ви, да ми дáде'w режїски *нигде* да радим, овамо *нигде* дóл'е Су.

У примеру: Тóј бїло *нигде* пред Вел'їгдэн. Су, прилог је употребљен са временским значењем („непосредно од тог времена, уочи“).

158.4. Прилог *ї о н é ģ đ е / ї о н í ģ đ е (= їонéгде)*

а) *П о н é ģ đ е*: се вїди и тóј *їонéгде* Вр, *їонéгде* се вїду и упалéне кўће Бе.

б) *П о н í ģ đ е*: видéле смо што косїле *їонїгде* Се, *Понїгде*, у никóу нїу, сáл стапóи. Ја, їма забéљи *їонїгде*; И їдо *їонїгде* и по два, трї зајéно. Ви.

У овом значењу је обичнији је прилог *нэгде / нигде*.

158.5. Прилог *д о н é ģ đ е / д о н í ģ đ е (= донéгде)*

а) *Д о н é ģ đ е*: *Донéгде* је áран пўт, *донéгде* нéе. Се, Ал смо стїгле *донéгде*, ал нé смо стїгле? Ја, покосéно бїло *донéгде* Вр, па дóшла *донéгде*, ће їдеш *донéгде* Др.

б) *Д о н и џ д е*: кэ[д] дóшла *донігде* Се.

в) Прилог месног значења *донéгде* потврђен је и са претежно начинским значењем („судећи према околностима“): *Донéгде* па према године, јопе дóбро сэм.; Јá јóпе пáнтим *донéгде*. Ви.

159. Прилози сложени са **кQD*-*

Стари прилог **кQD*- практично је истиснут из употребе у значењу „у којем правцу“. Ретки примери употребљени су најчешће са умереним значењем.

Стара основа препознаје се у *оѝкúд* и предлошко-прилошкој конструкцији *од никúда*, затим у прилошким изразима месног значења *кóј кúда* и *куѝ-кó’и*.

Прилог *кúд* употребљава се у значењу предлога „код, поред“ (в. т. 171.6).

159.1. Прилог *к ú д*:

нéмам *кúд*; нít знáм нí *кúд* нí дé да íдем Ја, *кúд* гу изнéсе Бе, Морáше да úзем. Нéмам *куѝ*.; Нé се нáшло – ни *кúд*, ни *кóј* тóј учинíја. Су.

159.2. Прилог *о ѝ к ú д*:

а *оѝкúд* да úзе пáре Се, *оѝкúд* му донесóше Вр, нé-знэм *оѝкúд^м* дóшл’е Ви, немáло *оѝкúд^м* нí да продáде óфцу Су.

У истом значењу обичнији је прилог *одóкле*.

159.3. Прилог (предлошко-прилошка конструкција) *о д н и к ú д а*:

И врéме бíло тáко. Нé смо имáле нíш’та нí да обучéмо, нí да обужéмо. Нíшта *од никúда*... Ја, *од никúда* да ми дóђе пóмоћ Вр, а јá *од никúда* нéмам бóш нíшта ГБ.

У истом значењу обичнија је предлошко-прилошка конструкција *од нíгде*.

159.4. Прилошки изрази *кóј кúда* и *куѝ-кó’и*

Са значењем „у разним правцима, на разне стране, свукуд“ у употреби су два прилошка израза *кóј кúда* и *куѝ-кó’и*.

а) *К ó’ к ú д а*: Сé тóј растури́ло. Оти́шле *кó’ кúда*. Се, *кó’ кúда* смо се растрв́иле, и ћéмо *кó’ кúда* да отинéмо Ја, разбежáше се војн́ици *кó’ кúда* Бе, кэт пúче пúшка – на све стрáне *кó’ кúда* ГБ.

Сличан прилог користи се и у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 372).

б) *К у ӣ-к о њи*: Се истоварише овдека сви. *Куӣ-кѡи!* Др, Кэд не потераше, *куӣ-кѡи* низ брдо! Ви.

160. Прилози мотивисани именицама *ГОРА, ДОЛ*

160.1. Прилог *д о л е*:

има још јена црква *доле*, седнемо *доле*, и теј има *доле* три шамје црвене; То је *доле*, де је *доле* мѡс *доле*, искача. Се, де иде вода *доле* Вр, да пипне *доле* на зѡмњу Шт, ће прајмо ѡвде *доле*, нећале ништа *доле*, у трмку *доле* је шупљо, пушћоу кѡт пушту сѡндук *доле*, нећале да узимоу *доле*, па *доле* било играње Бе, после гу свѡду *доле*, се изађе у рѡку *доле* ДБ, па прелетѡла *доле* и *доле* напраиле цркву ГБ, ми смо имале кућу *доле*, жито пада *доле*, иѡ *доле* има кѡрењ велики, де иде вода *доле* Го, Тѡд немѡло скитња гѡре, *дол'е*; биле смо *доле* у Лужине; Почѡше да не тѡроу гѡре, *дол'е*; сѡди *дол'е* у кујну, нај главне њиве ми су *дол'е*, у нашу њиву *дол'е*, *дол'е* има што се врти Др, ми смо пѡ ниско *дол'е*, јѡл'е *дол'е* ноћу, мѡл'и деу *дол'е* Ви, овѡмо нигде *дол'е*, ги нашо *дол'е*, не мѡгу да ги снѡсем *дол'е*, јѡдан бѡја *дол'е*, *дол'е* кут цркве, идоу сви *дол'е*, *дол'е* наковѡл'а Су.

160.2. Прилог *н а д о л е / н а д о л у* („према доле, наниже“)

У прилогу *надѡле* изразита је нијанса окренутости, управљености.

а) *Н а д о л е*: грањке обѡсѡне *надѡле*, три марѡме носѡле нѡзѡ колѡна *надѡле*, – идоу низ вѡду *надѡле*, јѡлика грање има *надѡле*, ја *надѡле* вѡдим краве Се, туј се спуштѡсмо *надѡле* Вр, и кѡт смо слѡгле од бачѡн'е *надѡле* Шт, сѡмо *надѡле* ѡчи да онѡдиш, ѡно пуца *надѡле*, сѡмо *надѡле* ѡчи навалѡне; Не смѡје, не се подѡгнѡ уѡчи тѡмо, вѡмо нигде, сѡмо *надѡле*. Бе, кошѡља од ѡвде па дѡгѡчко *надѡле* ГБ, никѡе има ка грање мѡло спушћѡне *надѡл'е* Др, пѡ путу *надѡл'е* кѡд ишл'е наши Ви, што има грање *надѡл'е* Су.

б) *Н а д о л у*: Кѡд иде јаје *надѡлу*, вѡка, тѡд је дѡбар прѡслак. Др.

160.3. Прилог *г о р е*:

и гѡре кад отѡдну, гѡре је јѡно пѡље, гѡре има дрѡво, гѡре је кѡмењ, цвѡће упрчиу гѡре, и јѡлѡче гѡре Се, па изленѡмо на Лѡубѡтен гѡре, ми мѡѡга тѡтка отѡрѡле гѡре у Врбѡштицу, гѡре стѡку чувѡле, ту гѡре испо^т цркве, да ги се напраи гѡре кошница, да идѡш гѡре де сѡм бѡла ја Вр, па ѡјд гѡре на бѡчила, до Мѡтрѡудѡн сѡду гѡре, па ѡјд гѡре по планине Шт, и дѡшле гѡре прѡво, па се досѡлиле гѡре, да држѡле гѡре, кѡд отѡшоу гѡре, негѡ гѡре узимѡле имѡње, па гѡре нѡкој није, гѡре чѡсто Бе, дѡнесѡш гѡре, дѡнесѡу и за снѡшу гѡре ДБ, не мѡгѡа гѡре да дѡђе, ѡднесѡмо гѡре, наклѡду ѡгѡњ па ноћу гѡре, га ѡстѡву гѡре ГБ, гѡре сѡкна ѡвѡј наша, па гу кѡчу гѡре; ѡјде јѡш мѡло иѡ гѡре, те пушти!; гѡре висѡко по планине ишле, на пѡд гѡре се чуѡва, па мѡштѡнеш гѡре Го, Кѡ[д]

тѣраш крáве – óјс *гóре*, óјс *дóле!*; кэд отíну *гóре*; Тэд немáло скítња *гóре*, дóл'е.; *ја* ће ве донéсем *до гóре*, *ја* се вртим *гóре* по Штрпцу, дé сэм се удáла *ја гóре*, а *гóре* кáмењ се врти, мí што смо бíл'е *гóре* у сéло Др, íма бáшка за сирéње *гóре*, *гóре* чéкић, искáча вóда *гóре* Су.

160.4. Прилог *н а г ó р е* („према горе, навише“)

У прилогу *нагóре* изразита је нијанса окренутости, управљености:

и *нагóре* кад íдо; Óна ће клéкне и ће извúче, тáко *нагóре*, сэс-све-зéвн'у. Извúче *нагóре* и úзе.; двé штíце *нагóре*, па тóроу дирéце *нагóре*, тé платíне *нагóре*, и ће мéтне *нагóре*; *Нагóре*, óвде уз рéку, íма. Се, и свекрва ми дóе *нагóре* Шт, áјт íдем *нагóре*, па íдоу по Жúпе *нагóре*, пóсле *нагóре* Го, мéшта *нагóре*, њн тóј вардíја *нагóре* Ви, сéга *нагóре* гу угáсу свéћу, сáл рíпоу уз бúкве *нагóре*, рáзбој íма дрва овáко успрчéне *нагóре* Су.

160.5. Прилог *о з д ó л / о з д ó л а / о д о з д ó л а*

Прилози са значењем „са доње стране, од доле“ и „са горње стране, од горе“ потврђени су у више ликова – са и без покретног *-а*. Највећу појавност имају прилози без покретног вокала.

Морфолошка структура ових прилога упућује на континуитет некадашње предлошко-падежне конструкције *с + гора, дол*. Почетно *о-* у прилозима је, судећи по факултативним примерима типа *одозгóra*, из предлога / префикса *од-*, из кога је испало /-д-/.

а) *О з д ó л*: тóриш *оздóл* лéк жáрље, *оздóл* колéпка тáко, конóпац и дрво *оздóл*, *оздóл* млéко кисéло, *оздóл* имáло и поднóшке, залóгу да држи *оздóл*; Трí дáске. Јéна *оздóл* и от стрáне по јéна.; óна извирáла *оздóл* Се, кáмењ *оздóл* Вр, *оздóл* тóри детéгу Шт, задрж'и ченицу *оздóл* през његúе прсте Бе, стáјмо јéно дрфце *оздóл*, *оздóл* се чуло Го, *оздóл* íма кáмењ Ви, и *оздóл* дáске, турíмо му нéшто *оздóл* Су.

б) *О з д ó л а*: мí *оздóла* доћóмо (у лазаричкој песми), па тóј тóриу *оздóла*, а жéне *оздóла* мéтоу на стóг сéно Се, *оздóла* дáске се поставиу Го, се скúпи óсам снóпа – овáко *оздóла* Ви.

в) *О д о з д ó л а*: а *одоздóла* тóрим кáмење Ви, тóри му нéшто *одоздóла* Су.

160.6. Прилог *о з г ó р / о з г ó р а / о д о з г ó р а*

а) *О з г ó р*: тóриу *озгóр* слáму, па натуóроу кáмење *озгóр*, па *озгóр* тóру бисáге, натапкáј га *озгóр* сэс ложíцу; тóри *озгóр* јóпе крпу, и *озгóр* стаíмо вóсак, *озгóр* стíсне се сэс прсте, и *озгóрр* сáч посíпен сэс жáрр, и тóри *озгóр* тра́ву, и пелéшка *озгóр* дé гла́ва, сэс вре́лу вóду *озгóр* напáри га Се, и *озгóр* тóру тр́мку, тóриш *озгóр* слáму, кáмењ *озгóр*, *озгóр* стаíиш вóду, вóду да íма *озгóр*, сáч *озгóр* Вр, *озгóр* што да подмáжеш пíту, па *озгóр* јóш јéно пúпе Шт,

ако ти пуштило вџду *озгџр* Бе, верига обесџна *озгџр* Го, и *озгџр* јџш јџн снџп Ви, кџд изрџсне, *озгџр* цвџта, турџмо крџпу *озгџр*, па каменџчиџе *озгџр*, па сџл *озгџр* потрусџмо, *озгџр* сџс пџпоў посипџмо, тџко *озгџр* од бџкве и нџџе јџгџе сугџре Су.

б) *О з г џ р а*: и тџјка покрџџена сџс слџму *озгџра*, кџјмак *озгџра*, смо му турџле крџпу *озгџра*, сплџкнем га *озгџра*, па јџпе сџч *озгџра* Се, нека-те-слџка *озгџра* Шт, џџни узџле и свџ тџј каменџе што бџле *озгџра* Бе, па *озгџра* јџпе слџму од џвас, па сџч *озгџра* Го, *озгџра* јџн дрџги Ви.

в) *О џ о з г џ р а*: него сџмо *одозгџра* што бџле тџја каменџи да однџле, пџпрџџ стџен *одозгџра* Бе, џни виџоў *одозгџра*; *Одозгџра*, јџпе, кџј имџја од џџџе онџј ткџне белџве. Го.

161. ОСТАЛИ ПРИЛОЗИ ЗА МЕСТО

161.1. Прилози *около* / *наоколо* / *узоколо*

Са значењем „у околини“ забележена су три прилога без семантичке диференцијације: *около* / *наоколо* / *узоколо*. Синоним највеће снаге је *узоколо*.

Прилози *около* / *наоколо* имају и реџе облике без финалног -о, док је *узоколо* потврџено само у овом облику.

а) *О к џ л о* / *о к џ л*: Па свџ снопџве *около*, *около*, *около*. Го, се тџра *около* Вр, не виџим *около* нџше лџде ГБ.

И заорџле сџло *окол*, *наокол*. Се, А ако пџчноў да џгро на Бџџиџ, кџј џе џгра, џјде, *окол*, *наокол*, „изгубџно јџгџе“ га виџале. Шт.

б) *Н а о к џ л о* / *н а о к џ л*: свџ *наоколо* прџју лџсу, коњ џде свџ *наоколо*, и пџсле снопџве редџмо *наоџло* Се, седнџмо сви *наоколо*, сви тџко *наоколо*, *наоколо* сџм ги вадџла жџце Шт, *наоџло* редџмо Бе;

и заорџле сџло *окол*, *наокол* Се, свџ бџло растрвџено *наокол* Ја, *наокол* немџло ништа; А ако пџчноў да џгро на Бџџиџ, кџј џе џгра, џјде, *окол*, *наокол*, „изгубџно јџгџе“ га виџале. Шт, штџ си виџџја *наокол* ГБ, џма и наметџно сџно *наокол* Др.

в) *У з о к џ л о*: И турџле крсџве по ридџне тџмо-вџмо, свџ *узџџло*.; и тџру лџк слџму *узџџло* свџ, и сџс тџј пџсле га напрџиў *узџџло*, а *узџџло* се тџри џбруч Се, и гу нашџрџш *узџџло* лџпо Бе, *узџџло* се сви *узџџло* Вр, турџмо снопџе *узџџло*, па џде сви *узџџло* Шт, дрџва што џма *узџџло* Бе, *узџџло* мџстџмо убџо Др.

161.2. Прилог *џџкле* / *џџклен*

Прилог *џџкле* користи се са месним и временским значењем.

а) *Д о к л е*: *дóкле* си пожњела, *дóкле* је твоа њива Се, *дóкле* ти је ливада Вр, а знэш *дóкле* да идемо Бе, мислела да има штóм *дóкле* ГБ, се бел'еу штóм *дóкле* Су.

б) *Д о к л е н*: *дóклен* смо косíле ДБ.

в) Прилог *дóкле* употребљен у значењу „до које временске границе, до којег времена“: *Дóкле* смо ги дóјле?; *Дóкле* ће жíви?; *Дóкле* си спáла? Се, *Дóкле* ће ни пíје крв? Вр, *Дóкле* ће га трпиш? Шт, *Дóкле* ће га чекáмо? ДБ, *Дóкле* ће не глédо овíја? ГБ, тóј нé сэм мóгла да се смíрим кóј-зна *дóклен* Го. *Дóкле* смо íшле у њíву? Др, Нé-знам *дóкље* ми донесувáле пóмоћ. Су.

161.3. Прилог *о д ó к л е*:

одóкле се доселíле óни, *одóкле* ће узéш Се, *одóкле* се доселíле óни, *одóкле* ће úзеш Ја, Да ни кáжеш прáо *одóкле* си. Вр, óни, Вúле *одóкле* је, тáмо слáву тóј Шт, нéшто што не мóже чóек да објáсни *одóкле* доóди, *одóкле* је тáј девојка Бе, *одóкле* ти је ж'ена, *одóкле* донíја тóј Ви, а да знэм *одóкле* дођóше Су.

Префикс уноси у прилог аблативну нијансу потицања.

161.4. Прилог *с в ú д а / с в ú д е р / с в ú д а р / с в ú г д е р*

Интересантно је да у сиринићком говору нема трагова прилога за место *свезде*, иначе присутног не само у сретечком већ и у јужнокосовском (Младеновић 2013: 372) и јужнометохијским говорима (према мом материјалу). Прилози *свúдер* и *свúгдер*, различитога порекла, у сиринићком говору синоними су без ограничења у дистрибуцији.

Због факултативног редуковања вокала у финалном слогу, није сигурно ког је порекла /əp/ (-ер : -ар), па се стога облици са полугласником издвајају.

а) *С в ú д а*: нóси по бáбе óвде *свúда* Шт, Мíро, кáко дáде тí девојче кэт си могоáа *свúд^m* да га дáдеш?; *свúда* смо се истицáле Бе, *свúда* га тражиле Вр, *свúда* је ведрíна ДБ, *свúда* смо ги тражиле, *свúда* да има ГБ.

б) *С в ú д е р*: *свúдер* имáло óўце, не мóже да бíне *свúдер* íсто Ја, *свúдер* сáмо ^уóни Вр, си мóгла да плétеш *свúдер*, *свúдер* имáло да се вíди Шт, *свúдер* имáло камéњи по њíве Бе, Не мóже да се сáкри'е – *свúдер* тражу. ДБ.

в) *С в ú д а р*: Нéма *свúдар* ка што је óўде. Се, не вáља ако је *свúдар* ка куд нáс Вр, *свúдар* смо гу видувáле Ви, *свúдар* сэм видíја гоéда, немáло *свúдар* да се нáђе Су.

г) *С в ú д а р*: *Свúдар* облачíна, над нáшу кућу ведрíна. Вр, *свúдар* презíме знáчи млóго, не мóже *свúдар* да вáрди; Али увéчер обавéзно сечéмо врбе и накитíмо *свúда* – í појáту, í кућу тúја дé се улази, *свúдар* да бíне што позелéно. Бе, *свúдар* бíла мýка Др, имáу магацíни тóј врéме *свúдар* Су.

д) *С в љ г д е р*: *свјгдер* смо гу носіле ДБ, *свјгдер* не мѳжеш да стігнеш, не мѳже да се віди *свјгдер* ГБ, *свјгдер* сечемо Го, *свјгдер* ги видувал'е Др, И *свјгдер* да ідеш, цабе ти 'е. Су.

161.5. Прилог *далеко* / *долеко* / *далека*

Основни лик је *далеко*, док су друге две варијанте потврђене малобројним примерима. Варијанта *долеко*, иначе, обележје је и оближњих говора (Реметић 1996: 528, Младеновић 2013: 373).

а) *Далеко*: напре повале и кó[ј] 'е на *далеко*, тóј *далеко* бегале, *далеко* ми бíја, *далеко* бíло, нé бíла *далеко*, нéка 'е кóлко óће *далеко* Се, у планину *далеко*, дóшла о[д] *далеко* и донéла матéре Шт, Видéле га лóше 'рчи, *далеко* бíло!; И уништила се, *далеко* бíло, цéла кúћа.; А дрúго, 'и *далеко* 'е млóго. Бе, Зборéле, *далеко* бíло. Го, óн нíје *дал'еко* млóго Ви, тó[ј] је *далеко*, пúт *далéко*, а тóј Језерце *дал'еко* од нас Су.

б) *Далека*: о[д] *далека* ідоу тúјка Се, шúма ни бíла *далека* ГБ.

в) *Долеко*: нé бíло нí *долеко* Бе, Ал је *долеко* тóј мéсто? Го.

161.6. Прилог *близу* / *близо*

Варијанта *близо*, иначе једина или доминантна у околним говорима (Реметић 1996: 528, Младеновић 2013: 373), у сиринићком говору мање је снаге од варијанте *близу*. Овакав однос варијаната карактерише и горански говор (Младеновић 2001: 448).

а) *Близу*: *близу* је Се, како-лупало *близу* при њú Шт, ако іма да се напије воду нíгде *ио близу*, идемо у њíве *ио близу* што ни су, виш'е нé се ни кóси ни тóј што ни 'е *ио близу* Бе, *близу* ни су њíве, дóшла *близу* до кúће ГБ, ал мѳже да побéгнеш ако дóђе мéчка *близу* ДБ, *ио близу* ни 'е о[д] тéбе, ако је *близу* Др, *близу* смо до сíна, да ми бíне *ио бл'узу* Ви.

б) *Близо*: Кэт сэм дóшо до тéј кúће, 'рна бíла *близо* Се, прí'ђи *иоблизо* Шт, *близо* паднúја кáмењ, *близо* је óвде ГБ, *близо* óвде до нас Го, тúј су Шиптáри *бл'узо* Др, Тóј што је *близо* је тúј Су.

в) У примеру: Óне се скúпу тáко на слíву. *Близу* трí трмке. Бе, прилог је употребљен је са значењем „безмало, скоро“.

г) Пошто је у предлогу потврђено само *близо* (в. т. 171.12), нема двојства облика карактеристичног за прилог.

161.7. Прилог *најред*:

цртáло онóј што іде *најред*^м Се, потрчи *најред*^м да гу увáтиш Ја, éте гу *најред*^м Шт, само *најред* мáло о[д] дрва Бе, војска бíла *најред*, па мí Го, тóј што бíло *најреи* ДБ, идíте пред волéе *најред* Др.

161.8. Прилог *н а њ р а г*:

наџирак сѣм врзала мафес, остадоше *наџирак*^к Се, и њшле *наџираг* да га тражу Ја, па *наџирак*^к јопе тако Вр, ја и Марко *наџирак* сѣс ламбу Су.

161.9. Прилог *о њ р а г* („иза, позади“):

бисаге тури *оџраг* Вр, врзосмо шамџје *оџраг* Го, нешто му вџси *оџраг* Др.

Знатно је обичнији синоним *џозади*.

161.10. Прилог *с њ р е д*:

И пуно бисаге, и позади и *сџред*, жџто, то^ј сѣме. Се, дрва туриле *сџред*, ене га сѣди *сџред* Ја, ништа немало *сџред* Вр, И ја ајт вамо, а овај, отуд^т га нашле, *сџред*^м. Бе, *сџред* бџло свѣ празно Го.

161.11. Прилог *н а з а д*:

окрѣни се *назад*^м Се, ја да окрѣнем *назаџ* коња, ја ће се врџтим *назаџ*, ако оџеш врџти не *назѣд*^м Вр, Вџдим да не могу да побѣгнем *назаџ*^о. Бе, да не се враћа вода *назад* Го, после се враћа *назаџ* да се одврџти Др.

161.12. Прилог *у н а з а д*:

И ^уџна, *уназад*, бџаго наџи за Бџга. Го.

Усамљен пример највероватније представља унос из књижевног језика.

161.13. Прилог *џ о з а д и*:

а тамо бџло желѣзно *џозади* што се дрџиу рџчке двѣ; И пуно бисаге, и *џозади* и спрѣд, жџто, то^ј сѣме.; има *џозади*, саџар има онај крс *џозади*, ам има онѣ^ј двѣ узенгџе и штрѣнге *џозади* Се, Врбу врѣмо, оџде вако, *џозади*. Шт, стаџш рџке *џозади*, Врбештичѣни имале *џозади* Бе, алѣне бџшче се кажу, *џозади* што се врѣјуџ ДБ, однеси ги *џозади*, седѣла *џозади* Го, имало шуџа *џозади*, стока је *џозади* у трло Др, требало да нап्राјмо куђу *џозади* Су.

161.14. Прилог *о џ џ о з а д и*:

вџкаше по нас *оџџозади* Се, Прво да џдоу пре[д] тебе Шиптѣри, па *оџџозади*, па да идѣш у стрѣде. ГБ, Спрѣми се тај залџга. И *оџџозади*. Го, запуцаше *оџџозади*, се чуло *оџџозади* Ви, ал имало нешто *оџџозади*, да џде по мене *оџџозади* Су.

161.15. Прилог *с к р а ј а*:

наше ливѣде ни бџле *скрѣја* Се, зар не сте могаѣе да останѣте *скрѣја* Ја, куђе ни бџле тамо *џо скрѣа* Бе.

161.16. Прилог у в *ú* с:

ако може да рíпа *увíс*, израсна́ло *увíс* Се, ста́р чо́ек не рíпа *увíс* Ја, мета́ле ка́мењ *увíс* Вр, вѣтѣр *увíс* сто́к^г дíза Шт, кумбáре ги подигну́ле *увíс*, *увíс* глѣдај Го, мета́ле сла́му *увíс*, сѣно се мѣта *увíс* Ви.

161.17. Прилог в *á* н

Забележен малобројним примерима, а непотврђен накнадном провером као део дијалекатског система, овај прилог је највероватније унет из књижевног језика:

Кóј се на́ђе *íз вáн*, Шиптáри свѣ ће пострѣлоу. Шт, Овíја се кри́јо, *íдо вáн* да не́ би ги глѣда́ље љúди. Ви.

161.18. Прилог у н *ú* *ш̄* р а:

уну́ш̄ра је шу́пљо, *уну́ш̄ра* бра́шњо седѣло, *íма уну́ш̄ра* ка јѣзгра, *íма уну́ш̄ра*, свáри да однесе у трѣм *уну́ш̄ра*, увѣдоу́ ги *уну́ш̄ра* Се, то́ј се мѣта *уну́ш̄ра*, па мѣтај *уну́ш̄ра* ДБ, *уну́ш̄ра* по́сле напра́иу мајстóри Го, вíка т́уј, она́ј *уну́ш̄ра* Ви, бíл'е *уну́ш̄ра*, *уну́ш̄ра* о́ни *úзи* пу́шку њего́уу Су.

161.19. Прилог н *á* *д* в о р

Како је и у околним говорима, и у сиринићком говору не постоје различити облици прилога са значењем „ван одређеног кућног простора“ у зависности од тога да ли су употребљени уз глаголе кретања или мировања.

У лексичком систему функционишу два прилога овога значења: чешћи *на́двор* и – ређи – *намѣгдан*:

на́двор се турáло Се, *на́двор* не чека́ле, *на́двор* се седѣло Ја, па не вíка *на́двор* да дођемо, излените *на́двор* Вр, *на́двор* бѣше лáдно, мло́го љúди *на́двор* Шт, однѣси *на́двор* и да́ди, пили́ћи ни седѣле *на́двор* Бе, *úзеш шу́мку на́двор* Го, *узíte* што трѣба и бегáјте *на́двор* Др, ми је лáдно да сѣдим *на́двор* Ви, Ал имáло не́што да се вíди *на́двор*? Су.

161.20. Прилог н а м *é* г *д* а н (тур. *teydan*):

Вíде ли не́што *намѣгдан*? ГБ, ће те утѣпо *намѣгдан*, *áл* те чека́ла *намѣгдан* Го, Ка́ко је *намѣгдан*? Ка́ко је *намѣгдан*? Ви, лáдно бѣше *намѣгдан*, *íма* не́што *намѣгдан* Су.

161.21. Прилог с *ш̄* *о́* љ а:

Напра́ймо та́мо та́ј кокошáрник ил'и па *сш̄о́ља* па напра́иш сѣсѣ санду́че Др.

Усамљен пример са прилогом *сш̄о́ља* сугерише да је унет из другог варијетета.

161.22. Прилог *с к р а ј а*:

Децу повиéмо, стајмо *скраја*, радíмо. Се, Матíке остајте *скраја*.; а зашто било *скраја* Вр, истајмо снопуе *скраја* Бе, турите дрва да бíно *скраја* ДБ, Остај га *скраја* да не ти смéта Др.

161.23. Прилог *ӣ ӯ ј / ӣ ӯ ј а / ӣ ӯ ј к а / ӣ ӯ ј к е / ӣ ӯ ј д é к а*

Ликови са различитим партикулама користе се најчешће без семантичких ограничења. О факултативности сведоче и примери у којима се у непосредној близини користе прилози са различитим партикулама:

Тујка о^тсејéмо брашњо. И *ӣӯј* замесујем лéба и *ӣӯј* ми сташуваа. Кэд ми сташе, ја *ӣӯја* га извадим, измéсим, измéсим.; И *ӣӯја* људи, кэд је нíкој нéшто бóлан, *ӣӯјка* имáло и чéшма по[д] тóј дрво. На туј чéшму вóду узимáле, а и пíле кóј проводíја. Али штó имáле – коскíче, овóј дугме, искидоӯ и тóру *ӣӯја* на туј чéшму и да пíјоӯ вóду. Се, И вí имáте *ӣӯј*. Ё, *ӣӯјка*, па кэ[д] дóђе свети-Рáнђоӯ, па дóма. Шт, На јéно мéсто *ӣӯј* се скупу и *ӣӯјке* ги измоӯ ДБ.

Лик *ӣӯјдека* има изразиту експресивност. Настао је преузимањем задњег дела прилога прилога месног значења *овдека*.

Богатство облика овога прилога: *ӣӯј, ӣӯја, ӣӯјка, ӣӯје, ӣӯјке, ӣӯјдека*, последица је контаката овога говора са околним говорима. Облик велике појавности – *ӣӯја* фреквентношћу се издваја у јужнокосовским говорима (Младеновић 2013: 373) и подгорском јужнометохијском говору (према мом материјалу), у коме је присуство *ӣӯја* такође знатно. Прилог *ӣӯјка*, са удвојеном партикулом *-јка*, представља контаминацију сретечког *ӣӯјке* (према мом материјалу) и сиринићког *ӣӯја*. Примери са *ӣӯјке* и *ӣӯје* малобројни су, иако су забележени у различитим насељима.

а) *Т у ј*: *ӣӯј* сѣкле и дељáле дуге, и *ӣӯј* смо црпáле, *ӣӯј* сэм íшла за вóду, и постéљу *ӣӯј* напрају, *ӣӯј* ће тóру и *ӣӯј* ће ги спраи домаћица, *ӣӯј* íма јéна чéшма, сáма *ӣӯј* искочíла, и *ӣӯј* да се рéди, óне *ӣӯј* у трмку презíму, и *о[д]* *ӣӯј* гу дáдо девéру Се, изврши *ӣӯј*, Бугáри седéле *ӣӯј* Вр, ја *ӣӯј* сэм седáла, *ӣӯј* сэм решíла; тíја *ӣӯј* што дóшле да гу ўзоӯ, *ӣӯј* се забóја, тај вóл ка *ӣӯј* да бíја Бе, тéт се спáло *ӣӯј* свí, тај црква је *ӣӯј* ДБ, својбíна *ӣӯј* седéле ГБ, *ӣӯј* дóшла на кóћу, *ӣӯј* је Цигáнка што гáси жарље, и *ӣӯј* сечéмо лéба; *Туј* се крíле, вíка, *ӣӯј* игрáле, *ӣӯј* повáле, туј се свáђоӯ, *ӣӯј* галáма цéлу нóћ. Го, *ӣӯј* дé се ложíло, ете-*ӣӯј*, на *ӣӯј* дáску сýш'им, кучíћи íма *ӣӯј*, *ӣӯј* што íма, па *ӣӯј* ни седéл'е судóви, *ӣӯј* имáло ка сталáжа напраéна, *ӣӯј* прецедíмо мл'éко, котлови седéл'е *ӣӯј* са срáне, а *ӣӯ* се навúкло на нéга Др, *ӣӯј* тáко га вржеш, имáл'е *ӣӯј* од Жýпе нáши л'уди Ви, и *ӣӯј* га утéпа, *ӣӯј* га изéде, *ӣӯј* бíја он сэ[с] стóку, *ӣӯј* му убíл'е брáта Шиптáри, тóј што је блíзо је *ӣӯј*, пóп Рáда бíја *ӣӯј* Су.

б) *Т у ј а*: íшле и млáде кат су *ӣӯја, ӣӯја* прво мýжи јéле, пожнéе *ӣӯја*, до *ӣӯја* дóшле качáри, до *ӣӯја* да сéчоӯ тé дрва, и *ӣӯја* видéле цркву, истрéсе нóге *ӣӯја*, и пóслен *ӣӯја* пóјоӯ, и *ӣӯја* огнíште, ујúтру кэт су свí скупéни

и́уја, и́уја за сто́жар се врже ју́же дугачко, па да пѐреш *и́уја*, ништа да не при́ђе *и́уја*, па ће ту́ри *и́уја*, и са́мо ра́сте *и́уја*, дрржи *и́уја* је́ну кри́шку Се, *и́уја* ка оста́не зелѐна тра́ва, сва́ки пѹт трѐба *и́уја* да се́ди, *и́уја* ди́ је со́ура, *и́уја* има́ла је́на цре́шња, и има́ *и́уја* исти́на, треба́а да оти́не сѐс њи́ што погину́ле *и́уја*, и *и́уја* мора́ле да про́ду, *и́уја* ви је ку́ћа, *и́уја* ги је омети́ште вуци́ма и мечка́ми, *и́уја* испот Шаркѓ́ће Бе, има́ *и́уја* кревѐти сѐ[с] сла́му Др.

в) *Ту́јка*: би́ло ко́ј гу спрѐма *и́ујка* куд рѓ́да, *и́ујка* одма́ сла́му ди́зоу и на по́дѐ, ту́ру *и́ујка*, ми *и́ујка* му туримо, и *и́ујка* покритѐна сѐс сла́му озго́ра, и *и́ујка* по́сле смо мље́ле, ѓно се́ди *и́ујка* за ду́го вре́ме, о[д] дале́ка идо́у *и́ујка*, уле́ноу *и́ујка* у ку́ћу, *и́ујка* ту́ри на грѓ́б, *и́ујка* има́ло сто́ку, *и́ујка* има́ Виро́ви Се, то́ каме́ње што ви́диш *и́ујка*, зми́ја уви́ла се *и́ујка*, са́мо Ср́би оста́ле смо *и́ујка*, и седе́ла *и́ујка*; ка да ви́ди *и́ујка*, *и́ујка* је́на комши́ка, нало́жи *и́ујка* Вр, *и́ујка*, под је́н кро́у смо; ће тѓ́кнеш *и́ујка*, има́ла *и́ујка*, ми́ смо има́ле *и́ујка* ба́шчу, не́ смо про́шле до *и́ујка*, кѓ́ ће до́у Буга́ри *и́ујка* у на́с Шт, сѐм ги запира́ла *и́ујка*, *и́ујка* немо́јте да пра́јте ку́ћу, немој *и́ујка* да пра́јте, се збо́ри че́ле кѓ́т се ди́не *и́ујка* Бе, *и́ујка* се ша́лу на врата, и до́ђу *и́ујка*, *и́ујка* скр́шу ле́ба, *и́ујка* привѐду не́ко ма́ло дѓ́те, и оно́ се́ди *и́ујка* ДБ, и остану́ле *и́ујка* це́лу неде́љу, љу́ди што до́шле *и́ујка* ГБ, *и́ујка* изма́ва сва́ки кумба́ру Го, *и́ујка* па́да, а сто́ка ги је око бачѓ́ње *и́ујка*, др́ва има́ло у плани́ну *и́ујка*, и се вр́ти *и́ујка*, рачуна́л'е да не́ *и́ујка* и́гро Др, и увати́ше не *и́ујка*, остадо́смо тро́јца ка прѐс *и́ујка*, с ко́ње *и́ујка* Су.

г) *Ту́јка*: Да чѓ́м у́мре, не́-дај, Бо́же, ни́кој, да ни́кој би́не сѐс њѐга *и́ујка*. ДБ, остадо́смо и ми́ *и́ујка* ГБ, и ми́ смо се успа́ле *и́ујка* Др.

д) *Ту́јка*: са́мо ми оста́а *и́ујка* ѓтац Се, ме́чка з две́ ма́ли мечѐти *и́ујка* Вр, прелетѐла, ѓ, *и́ујка*, одма́ из више се́ло; се то́пи *и́ујка* Го.

ђ) *Ту́јка*: До́бро да сѓ́криѓеш *и́ујка*, ни́кој да не ви́ди! Вр, А не́ требало́ ни *и́ујка* да оти́не! Шт, А ку́ку на́ми – *и́ујка* са́л Шипта́ри! Бе, И, *и́ујка*, та́ј што ме види́ја! ГБ, Ѓ, мори -сна́о, *и́ујка* си мога́ла да на́ѓш! Го.

161.24. Прилог *дóма*:

и за *дóма* кат сла́зу, а сво́је не́ се вра́ћа *дóма*; А по је́ну оста́иш' за *дóма*. Се́ду *дóма* ж'ѓне дома́ћице.; у то́ј што однѓ́ла о[д] *дóма*, и ле́ба ги се но́си о[д] *дóма*, ѓтац *дóма* ће ка́же сви́ма, дома́ћица *дóма* спрѐма ручкѓ́ве, па сам врза́ла та́ј о[д] *дóма*, богобра́ду донесѓ́мо *дóма* Се, ће ћу́ти до *дóма*, на са́ње да га донесе́ *дóма*, *дóма* смо седе́ле до у про́лећ, донесе́ *дóма* Вр, де́цу доведе́о ги *дóма*; де́ца ми би́ле го́ли, бо́си *дóма*; да иде́мо *дóма* Шт, оти́до сѓз дѓ́цу *дóма*, и га пушти́ле *дóма* да иде, *дóма* кумба́ре пра́јмо и мавáмо, што има́ш све́ *дóма*, и побѓ́гоу *дóма*, за је́н Вели́гдѓн до́шо *дóма* Бе, и то́ј цве́ће донесе́ш *дóма*, А од њи́ве до *дóма* не мо́жеш да збо́риш ДБ, ма́ти седе́ла *дóма*, од бачи́ло *дóма*, па ста́ри се́доу *дóма*, *дóма* да идѓш, сви́ су *дóма* ГБ, па́суљ скѓ́ва дома́ћица *дóма*, чети́ри же́љке ги дони́ја *дóма*, и до́бдим *дóма*,

дóма ће не потéпоў, донéсе *дóма*, и вратíмо се *дóма* Го, а овај што остáне *дóма*, íма í за *дóма*, *дóма* смо работáл'е, о[д] тéјзи њíве до *дóма* не говóри Др, отíдо *дóма*, *дóма* смо гл'едáл'е благóту с мáтер, кэ[д] трéба волóви за *дóма*, дођéмо *дóма*, омíјоў се дé бíло. *Дóма.*; ће донесéмо *дóма* Су.

Поред прилога генитивног порекла *дóма*, присутног у свим околним говорима, у сиринићком говору са истим значењем потврђен је и прилог *кúһи*, који је – с обзиром на малобројност потврда – највероватније унет из књижевног језика.

161.25. Прилог *кúһи*:

али дá-не пођéмо за *кúһи*; Сáмо да ћúти док дођéмо *кúһи*.; Исечéмо, донесéмо *кúһи*. Го, Штó не мóже да изéде, врати *кúһи*. Др, кэд ме пуштíл'е *кúһи* Ви.

161.26. Предлошко-падежна конструкција *к о ӣ к у һ е*

Са дијалекатског аспекта интересантна је предлошко-падежна конструкција *коӣ кúһе*, која се јавља уз глаголе кретања као синоним прилогу *дóма*. У оваквој употреби, очигледно, ради се о поремећају дистрибуције облика и предлошко-падежних конструкција изазваних присуством прилога *дóма* у време контаката сиринићког дијалекатског система са системом присељеника из зетско-сјеничког правца.

И сíр донéсо *коӣ кúһе* Др, Одрéсеш *коӣ кúһе* тáмо.; Исéче бáњак, донéсе га *коӣ кúһе.*; И донéсеш *коӣ кúһе* и кэт је вр'éме ће га исéчеш увéчeр.; Кóчлaч мéси домаћица *коӣ кúһе.*; И пóсл'е дóђо *коӣ кúһе*, попíјов нéшто.; Кумбáре узíмоў за *коӣ кúһе.*; Тíја нéки довél'е ми гу *коӣ кúһе* у Вíчу.; И за прéтрес дóшл'е *коӣ кúһе* мóје.; Па мól'им другáре да ме пúшту нéки дáн *коӣ кúһе* на замéну, да íдем *кúһи.*; Ни дáл'е по јéно одéло и не пуштíл'е *коӣ кúһе*. Ви.

161.27. Прилог *о ӣ к у ђ*:

се населува́ле óвде нé-знам *оӣкúџ*⁹ Се, и *оӣкúџ* да ги дáш, немáло *оӣкúџ* ни да продáде óўцу Шт, нé се видóше *оӣкúџ* дóшле, нé смо ни знáле *оӣкúџ* ће пáдне Бе, нé сэм знáла *оӣкúџ* дóђе ГБ, а *оӣкúџ* да ви úзем за пóрез, *оӣкúџ* је овај жéна Др, Áл знéш *оӣкúџ* су? Су.

161.28. Прилог *л é в о, д é с н о*:

Óнда кóњ íде натáмо, натáмо. *Лéво, дéсно* до стóжар кэ[д] дóђе. Па óндак на *лéво.*; и кóњ íде на *дéсно*; Нéмо! да држíte – вíка – *дéсно...* *Лéво* свé да идéте. Свé лéво, свé лéво ус планину! Вр.

161.29. Прилог *ка р ш њ а* („преко пута, са супротне стране“, тур. дијалекатски *karşı*):

неки старџаџа, бѣја *каршија* према њу Вр, ћутела *каршија* према њега Др, имале кућу *каршија* од наше ДБ, *каршија* ме причекајте Ви.

161.30. Прилог *у к р а ј*:

оцак бѣја *украј* Вр, и *украј* не се видело ништа Бе, Туриле га *украј* да не га нађо. ГБ.

161.31. Прилог *ѡ о к р а ј у*:

А они па трчу *ѡокрају*. Шт, Идите *ѡокрају* да не ве видо ГБ, бѣгај *ѡокрају* Су.

161.32. Прилог *с в е* („свуда, на различите стране“):

све наоколо прају лѣсу; И туру лѣк сламу узокло *све*, и оздол. Се.

161.33. Прилог *д е г о д / д е г о д е р / д е г о д а р / д е г о д а р*

Са значењем „било где, ма где, ма на ком месту; куда, некуда, некамо“ у сиринићком говору употребљавају се прилози *де* и *куде* са партикулом *-годер / -годар / -годар* (*де гóдер, кóде гóдер*). Некада прилог и партикула срастају у једну интонациону целину, некада свака јединица има свој акценат. Оба члана су обично акцентована када је на прилогу реченични фокус.

Изразито доминирају прилози с партикулама.

Са истим значењем користи се и *де било*.

а) *Д е г о д*: *дегóд* се мрднало, и тој сэм ги рађала *де гóд* Се, *дегóи* смо ишле, смо се истицале Бе.

б) *Д е г о д е р*: *де гóдер* смо ги видувале Вр, *де гóдер* да идеш, ће ги видиш наше луде Бе, не може *дегóдер* да праиш кућу Ви.

в) *Д е г о д а р*: сáк ту́рим *де гóдар* Се, ће га остаи да чека *де гóдар* Ја, *де гóдар* да побегнемо, ће не нађоу Др.

г) *Д е г о д а р*: *дегóдар* кокошка иде Се, *дегóдар* га снесе јáce Бе.

161.34. Прилог *к у д е г о д е р / к у д е г о д а р / к у д е г о д а р*

а) *К у д е г о д е р*: исто је *куде гóдер* да отине Шт, *куде гóдер* да смо ишле Бе, Чóек ће се мучи *куде гóдер* да отине. ДБ, *Кóде гóдер* да ги пасем, ће ги напасем. Др.

б) *К у д е г о д а р*: Ће не нађо *куде гóдар* да отинемо. Вр.

в) *К у д е г о д а р*: А стоку смо териле *куде гóдар* да пасе. Се, *Кóде гóдар* ће се окренеш, ете ги они. ГБ.

161.35. Прилошки израз *д é б í л о*:

омијоу се *дé било* Су, ће се успије *дé било*; *дé било* да кóпаш, ће нађеш вóду Ја, а не мóже *дé било* да се молíтви вóда Вр, *дé било*, сáмо да побегнемо Бе, свáдбу не мóж'еш' да напраиш' *дé било* Др, *дé било* ће беремо дрва Ви.

161.36. Прилошки израз *к ó ј к ú ð а (кóј кúде) / к у ӣ-к ó'и*

Са значењем „у разним правцима, на разне стране, свукуд“ у употреби су два прилошка израза *кóј кúда / кóј кúде* и *куӣ-кó'и*.

а) *К ó ј к ú ð а*: Сé тóј растурило. Оти́шле *кóј кúда*. Се, *кóј кúда* смо се растрв́иле, и ћемо *кóј кúда* да отинемо Ја, а *кóј кúда* ће не нађеш Вр, разбежаше се војници *кóј кúда* Бе, кэт пúче пúшка – на све стране *кóј кúда* ГБ;

оти́шле *кóј кúде* ДБ, растрв́ени дéца *кóј кúде* ГБ, па да отину по ливáде *кóј кúде* Го.

Сличан прилог користи се и у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 372).

б) *К у ӣ-к ó'и*: И кэт запúца – *куӣ-кó'и* на све сáне! ДБ, И побегóсмо од њи *куӣ-кóј*. Го, Се истовари́ше овдéка свí. *Куӣ-кó'и*! Др, Препáла Југославíја. Војници наметаше пúшке í – *куӣ-кó'!*; Кэд не потерáше, *куӣ-кó'и* низ брдо! Ви.

161.37. Предлошко прилошка конструкције *н а с р é д е, у с р é д е*

У предлошко-прилошкој конструкцији *на сréде, у сréде* препознаје се окамењени Лјд., који је иначе у сиринићком говору уз предлоге *на +* и *у +* доживео потпуну аналитизацију. С овом предлошко-прилошком конструкцијом, као конкурент мале снаге, напоредна је и предлошко-падежна конструкција прилошког значења у којој је у употреби именица *средíна* (Два, три камења *на средíну*. ДБ, се побíје кóлац *на средíну* Го).

Ретки примери типа: *остаíја у срéd* Се, представљају оказионализам настао према предлозима *усӣрéd / насӣрéd*. На ово упућује прилично јасна дистрибуција облика некадашњег локатива, који је у прилошкој употреби сачувао некадашњу форму, а у предлошкој употреби прилагодио се предлозима типа *ӣред, над, ӣод*.

а) *Н а с р é д е*: И тúј, *на сréде*, óган' накладе^оw.; у крóшњу у вúну па *на сréде*; *На сréде* óгањ накладоу; верíга *на сréде*; И стóжар на гúмно, *на сréде* стóжар упрчен.; а *на сréде* раши́ру тáј најлон, јéно *на сréде*, и *на сréде* се тúри Се, наби́емо јен-кóлац *на сréде* Вр, *на сréде* стаим тепси́у Шт, Округли лéба, сáмо шúпалъ је *на сӣрédе*. ДБ, Па се исéче, *на сréде* кравáче извадиш. ГБ, и ста́ву *на сréде* један кóлац Др, Стáре кúће бíл'е с огњíшта. *На сӣрédе* óган'. Су.

б) *У с р é д е*:

у óно пáрче остáне *у сréде* Шт, па да идéш *у сӣрédе* ГБ.

ПРИЛОЗИ ЗА НАЧИН

162. Прилози на -ски:

Ће *ошћиноу њешики*, дѣте сѣм га родила *клекнеућки*; Срп у рѣке и вѣздѣн *наведнички жњѣ*, жњѣ! Се, Ваља *ѡѣш'ки* да идѣмо од *ѡвде до у ѡланѣну*, до у вр *Кѣрпу*; пѣш'ки да идѣмо до у *Шѣр планину*. Ја, *сирѡшћин'ски* живѣле, *брѣцки* се поделѣсмо, да идѣм *ѡѣшики* Вр, *сељачки* да збѡрим, ја нѣ-знѣм *грѣцки*; по *сељачки*, по *сѡшћарѣнски* му поѣмо Шт, ѣ збѡримѡ *нашки*, појѡ *лазарѣчки*, четѣри саѣта да се иде *ѡѣшики*, нѣкој ѡшле *ѡѣшики* Бе, сватѡви дѡшле *ѡѣшике*, понапре се ѡшло *ѡѣшики* ГБ, И тѡј тако, *сељачки*; *ѡѣшики* смо ѡшле од *Готовуше* до *Штрѣпце*, *душмѣнски* да ме ѡдри Го, Кѡ[д] дѡвоу *виришѣта*, лѡди, кѡј иде *ѡѣшике* да га мѣтне!; *ѡѣски* с м се родила, *ѡѣски* сѣм проживѣла сѣс њѣга Др, *ѡ сѡшћарѣнски* кѣт смо се носѣле, по старѣнски жѣне морѣле да ћуту, свѣ *ѡѣшики* по пѣту Ви, да ми даде^оw *режѣски* нѣгде да рѣдим, сѣс коња смо ѡшл'е, *ѡѣшики*, рѣтко да иде нѣкој *ѡѣшики*, ѡшло се *ѡѣшике* Су.

163. Прилози придевског порекла

163.1. Па се вѣри *ѡшћиво*; *ѡѣшико* је, нѣѣ *лѣко*; и просѣко сѣ[с] срп пѣпак *ѡ догѣчко*, вратничѣ ѡма *ѡсћѡ*, тако и ја да рабѣтам *брѣго*, *брѣго* да му изрѣсно зѡби, *лѣѡ* је да дѡѣ ластавѣца; вѣзле жѣне па свѣ *шарѣно*, *ѡшћѣѣно*; за пола саѣт *гошћѡѡ*, ѡно се сплѣска *лѣѡ*, нѣѣ *дѡбро* за кѡћу, *ручно* метѣле да сѣјѡ, ѡко ѡстѣноу *гѡсћѡ*; *ѡѡ дѡбро* бѣло, тѡј бѣло *гошћѡѡ* нај тѣшка рабѣта, *колѣсћѡ* га напѣрајѡ навѣльце, кѣд је нај *врѣћѡ* иде *ѡшћиво* и сѣѣ, *зрѣво* отѣшла, напре бѣло *ѡѡ сирѡмѣшно*, нѣка ви ѣ *срѣшћѡ*, сѣм понѣла дѣр да ѣ дарѡјѣм кѣд је *завѣшћѣно*, и ѡн иде *накрѣво* Се, сѣ се пѣвало *ѡсћѡ*, *лѣѡ* пѣваш, па *сѡшћѣвно* бѣло *блѣсѣо*; Зѣр се знѣло тѣд' да нѣ бѣло *ѡррѣѣѡ!*; *зѣѣно* пѣво, па тако свѣ *шарѣно*, *рѣзно* се ѡнодѣло, понапре бѣло *ѡолѣѡ*, *ѡрѣѡ* да ти кѣж'ѣм, *рѣшћѡ* кѡј да знѣѣ, не поштѡјѡу и *гошћѡѡ*; како прѣчоу, *сѡшћѣшћѡ*; *ѡѣшико* смо прѡшле млѡго, нѣ ми што рѣко *лѡшо*, *сѡшћѣлно* ми је ѣѣв да вѣдим, *слѣѡ* се пѣкло понапре; Жити ја, мѣѣ снѣшо, *мѡшћѡно* *убѣѡ* – вѣка – ги, знѣш.; па гу измиѣмо *лѣѡ* па издрѡбѣмо *сѡшћѣно* Шт, Кѣд је зѣма – јѡш *ѡшћѣшћѡ*; *Подѡбро* је. Кѣ нѣѣ *ѡдѡбро!*; сѣм се удѣла *лѣѡ*, знѣш ги *дѡбро*, *ѡолѣко* је, и ѡн *брѣго* отѣшо; Фамилѣѣа смо, *крѣвно* смо мѣ. Вр, *ѡко* бѣло *богѣшћѡ* за јѣдѣње, за пѣѣње, али за тѣше бѣло *ѡѡ слѣѡ*; сѣм се страмуѣла *јѣко*, *слажѣмо* се *дѡбро*, ја *брѣго* тѡј сѣм дѡшла, и тѡј бѣло *ѡѣшико*, и мѡжа ми поштѡјѡу *јѣко*, да не бѣне млѡго *врѣло*, млѡго ми је *лѡшо*, да ги преко зѣме држи *врѣћѡ*; Сѣндук, па уз тѣј сѣндук слѣѣма лѣпо *удѣсѣно*, *ушћѣѣно*; млѡго *слѣѡ* знѣмо, шѣбар куд нѣс знѣчи ди је *гѡсћѡ*, њѣму *сѡшћѣлно* му се десѡѣло, нај *ѡѣшико* се ж'ивѣло, и млѡго *наѡѡѣко* ги ѡшло у тѡј кѡћу, да би *ѡѡ дѡбро* учѣле, ѡни се дѡтѣроу што нај *ѡѡ грѡзно* ѡму Бе, прѣму ги *лѣѡ*, чѣча дѡшоу *ѡсћѡ*, га ѡчѡкаш *лѣѡ*, за Бѡжићѡ тѡј *ѡѡ сѡшћѣро*, сѣбѣрѣш тѡј *ѡѡ ѡкрѡгло*, у нѡшњу *лѣѡ* се ѡбѡѣе, па *ѡѣшико* ѣе, младижѣња *ѡсћѡ*, *дѡбро* сте дѡшли, да се покрѣѣ *лѣѡ*, *здрѣѡ* да

носите бѣлу марáму, *рѣѣико* кóј да се не врати ДБ, сѣди *уррнисáно*, *ѣризорѣно* („због страха, уплашено“) сэм се уда́ла, кошу́ља од óвде па *дэгэ́чко* надóле, одóвде на ра́мѣна до зѣмње *дэгэ́чко* б́ило, и сэ[с] сра́не свѣ је *гоѣ́оо*; ál је *дóбро*, ál н́је *дóбро*, в́раг^к нека ги зна́; *мúчно* сэм б́ила и у рóда, *ѣó б́рго* ѣдоў, ако не́ћоў па *ѣó кáсно*, *ѣѣешко* смо живѣле ГБ, кáжо да б́ило *лóшо* тóј, *другојако* смо га звáле, сáге *ѣоно́о* направ́иле ќррс, *дубóко* се иско́па овáко, *рúчно* да га кóпеш, у б́рдо б́ило *ѣо ѣѣешко* да се љóре, не мого́ло да се доóre *лѣйо*, кэд б́ине *гоѣ́оо*; И *б́рго* врати се. *Б́рго* одвр́жи мага́ре јáдна, вúчи га ната́мо.; једе *алабáсно* („неумерено; халапљиво“), мóра *дóбро* да се клѣпне, се сýши да гóри *ѣó áрно*, коно́плѣ порáсне *ѓрдно* вели́ко, па се *лѣйо* обучоў, да достар́имо *дóбро* Го, и сэз бајра́це идѣмо св́и *груѣáлно*, га измѣш’аш’ *дóбро*, *рúчно* се вртѣла маш́ина, ту́риш др́во *висóко*, и помѣто́w га *ѣсѣо*, вáшке б́ило *ѣо оѣáсно*, плѣле се цемедáни *рúчно*, *ѣó лáко* б́ило, *ѣó убáо* је кэт се сýш’и пó в́иш’е, онда ѣде *ѣó б́рго*, волóе *ѣсѣо*, никó’е *ѣó другојако* изгл’ѣда, м́и *дóбро* смо живѣле, па *б́рго* се подѣлу бра́ћа, у вóду се ќисне *мáло*, не б́ило *лáко* Др, *ѣра́wо* да ти кáжем, *оѣáсно* б́ило но́ћу, свѣ *наоѣáко* да ми обр́не по сóбе, пóсле *ѣоноwо* трѣба, *лáко* је да п́ијеш раки́у, чува́а сэм *дóбро*, *рѣѣико* неки што дола́зи, *ѣра́во* да ти кáжѣм, на л’ѣце *ѣó дóбро* је и за ку́ћу, *ѣó лáко* му је њѣму да до́ђе у цр́кву, да с́ијем *л’ѣйо убáwо*; Помѣте дóбро, *љѣйо убáо*.; и ми дотер́ија њ́иву *ф́ино*.; Јá не остáл’ам н́и *чѣсѣо* млóго, н́и па *рѣѣико* Ви, замешáмо кáшу *ѣó ѣѣэнко*, ка на свáдбу *ѣсѣо*, *ѣó слáбо* смо се’áл’е пчени́цу, јá прер́ипи *б́рго* от пра́г^к, да ѣдеш овúј год́ину н́и’е *лáко*, црѣп *ѣó лáко* је, сáње је *нај ѣрóсѣо*, *ѣра́о* да ти кáжем, *дóбро* сте до́шл’е, не’е *дóбро* да се утѣпа смóк, сáге је *скрњѣно*, и окрѣне кол’ѣпку *на наоѣáко*, сѣчи *ѣó ѣѣэнко*, онај кáјмак уздрѣл’и *дóбро*, трѣба да м́ѣташ *убáо*, кэд је мáло *ѣó сѣудѣно*, догод́ине јóш *ѣó јáко*, *нај ѣѣешко* б́ило у нáше деч́инство Су.

163.2. У прилогу *дру́кише* јавља се формант *-ше*, који се можда налази и у прилогу *кр́ивши*. Иначе је суфикс *-ши* потврђен и у придевима: Јели́ка је *дру́кша*, мури́ка је *дру́кша* Се.

И ту́јка кóј ѣма кóње, сѣ *дру́кише* не мого́ло.; сáг је *дру́кише* млóго, а тэд б́ило *дру́кише*. Се, тóј врѣме б́ило *дру́кише* него сáге Вр, Кэт смо б́иле дѣца, имáло сна́ша, али *дру́кише*. Шт, пр́ије се живѣло *дру́кише*, не мóгу *дру́кише* да збóрим ДБ, и ми рѣче *дру́кише* да плѣтем ГБ, *дру́кише* смо се леч́ил’е, јá *дру́кише* сэм сир́ила Ви, не мого́ло *дру́кише* да онóди; И лакрдишуж́емо. М́и *дру́кише*, а óни *дру́кише* завр́ћоў. Су.

Поред прилога *дру́кише*, као нешто ређи конкурент, среће се и прилог *другојако*, изведен прилошким суфиксом *-ако* (в. т. 164.8).

163.3. У делу примера препознаје се утицај других варијетета: А сáг је свѣ *друкчи́је*.; да би се *лáкше* пород́ила Шт.

163.4. Прилог *крíвши / крíвшим / крíвшум*

Јужнокосовском прилогу *крíшком* (Младеновић 2013: 383) значењски одговара а формом је сличан сиринићки прилог *крíвшии / крíвшииим / крíвшииум*. Иако на први поглед *крíвши* подсећа на остатак некадашњег партиципа из кога је развијен глаголски прилог, у питању је – највероватније – прилог изведен преко придевског суфикса *-ши*, како је и у *дрúкше*.

а) *Крíвши и*: *Крíўши*, не дава ђн да се тóкне.; Дáле ти *крíфши*, ж'ими-тí, да не види баба.“ Шт. и нáс не помагáле *крíўши*, *крíўши* смо ги узимáле Бе, И свé тáко *крíфши* онодуáле, *крíфши*. ДБ, заодíла ни око крáве свé *крíвшии* ГБ, и свé *крíўши* да не види, *крíўши* побéгла у нáс, и се порађáла *крíфши* Го.

б) *Крíвшим*: Ће úзем ако мóже *крíвшиим* Го, Ѐма никóга *крíвшиим* снéсе по двé-тринáес јáјцéти. Др, у партизáне отíшла *крíвшиим* Су.

в) *Крíвшум*: Не мóже ништа *крíвшум* да се урабóта. ГБ, Кэд íдо нíки *крíвшум* зéца да утéпо, сé нé-смеш. Др.

163.5. Прилог *дóбре*

У сватовској песми забележен је прилог *дóбре* са неочекиваним *-е*. Укупни дијалекатски облик песме не упућује на преузимање текста из другог дијалекатског варијетета. Могућ је продор *-е* форме наслањањем на облик предиката са *-е*, али и утицај бројних прилога на *-е*.

Дóбре дóшле, кићéни сватóви, *дóбре* дóшле сэз дóбру девојку. Се.

163.6. Компарирани прилог *бóље*

У малом броју примера потврђена је аналитичка компарација синтетичког компаратива придева *дóбар*:

Сэм имáла прилике бóл и *йó* на бóље, него óвде сэм се заглавила.; Ништа немáло. Јóш *йó* бóље! ГБ, Ако је тáко, јóш *йó* бóље за мéне. Го, óна ми плéла *йó* бóље от свí ГБ, требáло јóш *йó* бóље да се гл'éда Ви.

У питању је очигледна адаптација књижевног облика дијалекатском систему.

164. Прилози изведени суфиксом *-ако*

Иако је систем градуалног низа прилога начинског значења изведеног из заменичког корена суфиксом *-ако* унеколико поремећен продором „тако“ у „онако“, у сиринићком говору – за разлику од околних говора из којих је испао (Младеновић 2013: 382), прилог *онако* је и даље у систему.

164.1. Прилог *кáко*

а) Бóг нé одредíја, нé – рéко – никóму *кáко* да се влáда.; *кáко* да ти кáжем, *кáко* кут кóга било, кóј *кáко* имáа Се, *Кáко* нé, жити-јá. *Кáко* нé!;

Како је напóље?; *како* држало село да заору; Труба, гóч?. А *како!* Вр, а знóш *како*, па сáт^к *како* причоў за ово́ време, *како* се ви́ка та́ј трн, сáга зави́си како-ко́ј Шт, Према дaнóшњо време *како́*-је, мi млóго пó тéшко смо живéле.; Сэм страмiла, а *како!*; Одовúда *како* се ви́ди, сечéно је. Бе, *Како* је време?; *како* гу лéпо дотерáла, пи́ше *како* де трéба ДБ, *како* се лечiло ГБ, и да пéреш како-óћеш Др, оти́шо како-ко́ј мога́а; *Како* је на мéгдан?.; *како* ће се лóутиw Ви, *како* се мéта сéме, па вéш је *како* му дóђе кл'иска, *како* вра́к се ви́кал'е на́пре Су.

б) Речцом -*гóд(ер)* истиче се садржина прилога у примерима:

Смо ги спремáле – *како-гóд* о́хаа чо́век. Се, И сна́ша та́ко обучéна, *како-гóдэр*. Шт.

в) Заједно са одричном речцом *не*, прилогом *како* истиче се потврђивање:

Тéшко, *како* нé!; Работáла сэм, *како́*-не!; Пáнтим, пáнтим. *Како* нé! Се, Сэм праи́ја, *како* нé! Ви, Твор ко́кóшке јеа. *Како* нé!; Оне да́ву, изéду. Аó, *како* нé! Су.

Поред , *како* нé, обична је и сажета речца *кáне*.

Види и примере у т. 184.5

г) Уз речцу за истицање *а*, прилогом *како* истиче се оствареност радње предиката:

Да се вéе. А *како!*; Смо л'уштил'е. А *како!* Су.

д) Некада се овај прилог јавља у сажетој форми:

Кá пáмтим ја, на́пре нé се узимáле та́ко. Се, Подóбро је. *Кá* ни́е подóбро.; *Кá* не пáмтим! Вр, *Кá* нé сэм се плаши́ја кэт сэм би́ја ми́цак! Го, *Има*, *кá* нéма! Су.

164.2. Прилог *о в á к о / в á к о*

а) *О в á к о*: тóј се јéло *оváко*, чéк ја ћу *оváко*, јеáмпут *оváко* и ги упли́һаш, али крс се тóра *оváко* и *оváко*, *оváко* обучéне лéпо, *оváко* млóго знá да лéже, *оváко* заграбу́ј, тóри *оváко* у нарúче, гúмна смо спремáле *оváко*, наки́ене óвде свé *оváко*, али *оváко* се преклáпало, штiце јóпе редiле *оváко*, има пéт брáзде *оváко*, му тóроў чáлму *оváко* Се, увáтиш *оváко* и жн'éеш, па сáл га ћу́шка на нóге *оváко*, исéчеш како-ва́љало *оváко* Вр, а *оváко* да рáдиш нéшто, а *оváко* за Ёскрс не месiмо тóј; ви́ка – *оváко*, *оváко*; турiмо ет *оváко* у чáшу ви́но; чéкај, *оváко* ћу; *оváко* живiмо, и та́ко цвёт *оváко* Шт, сé *оváко* не дáле ни́шта друго, метáмо пáпке *оváко*, и *оváко* чiниш сэс нóж^ш, *оváко* ће га занiшаш Бе, и вржéмо на стóжар бáш на *оváко*, ^уфн бiја *оváко* дугáчак^х, ка мi *оváко*, цéло лéпче *оváко* однесéмо, пóсле га подiнем сэс онúј крпу *оváко*.; Зáшто да ми про́ђе дáн *оváко* цáбе? Го, око кóлац *оváко* успрћени класóви, ги пра́јмо ка зави́јаче – *оváко* кóло, рáло ка *оváко*, *оváко* крéвет о[д] дрво, свé *оváко* тé¹ бóвe, а *оváко* смо јéле кукуру́зно, увртиш' гу *оváко* Др, пó не мóгу да га јéдем *оváко*, *оváко* да ми укра́дне, а *оváко* – свé, нé ме гл'éј ти мéне *оváко* Ви, овúј годiну *оváко*, исечéмо га сiрче *оváко*, *оváко* у лáдно, éт *оváко*

мѣтам, рѣзбој има дрѣва *овако* успрчѣне нагоре, јѣну туримо *овако*, сѣме се мѣта ѣт *овако*, *овако* ће испогоримо рѣке; Мушке имал'е сал *овако* – *овако* прекрстиш, што је тѣнко. А жѣнске имал'е ѣт *овако*. Су.

б) *В а к о*: вѣди и мѣта *вако*, даске су горе *вако* Се, а *вако* грије слунце; вржѣмо, ђвде *вако*; смо турале *вако* дрѣн, *вако* да ти кажем, *вако* да радимо нѣшто, тај има сѣмо *вако*, па га завртиш *вако*, седнѣмо *вако*, стаим столицу *вако*, нѣти *вако* да идѣмо у поље, а и смо мичуѣле *вако*, друго нѣшто *вако* за једѣње, а ми смо ишле *вако* Шт, и настаљане на кѣке свѣ *вако* Бе, а сѣгѣ ради *вако* ДБ, па *вако* двѳјца да сѣдну ГБ, а девѳјке носиле *вако* Го, а *вако* на тррло Др.

164.3. Прилог *и́ а к о*:

исто *и́ако* с конѳпље опу́ту, и *и́ако* ће лѣгноу, и кѣт кршћѣва *и́ако*, *и́ако* се помагале, и *и́ако* се те́ њѣве гнѳјле, кладо ѳгањ *и́ако*, увртимо око њѣ *и́ако*, *и́ако* ишла про[з] сѣло, *и́ако* бѣло жѣвот, *и́ако* сѣм је рѣкла, *и́ако* ти је тој, и *и́ако* ѳни туја, и *и́ако* ту́ остала, *и́ако* се слушало, и сѣг ѳвај дѣца *и́ако* Се, и *и́ако* смо предале, мѣташ *и́ако*, цѣло сѣло *и́ако*, и *и́ако* свѣдбу смо прајле, то́ бѣло *и́ако*, *и́ако* бѣло Вр, Јакѳва нѣ *и́ако*, па *и́ако* свѣ шарѣно, ја *и́ако* ѳнѳдим, мајка ме учѣла *и́ако*, морѣла јѣдна да дѳђе *и́ако*, и *и́ако* сѣм га строши́ла; Кѣкво работѣње, брѣ Драго, *и́ако*-ти-Бога!; И *и́ако*, тѣшко бѣло.; стомак *и́ако* Шт, и *и́ако* сѣм ѳнодѣла, кријѳу ѳд мѣне сѣмо *и́ако*, па ѳѳцак бѣја *и́ако* Бе, па *и́ако* тѣд бѣло, само мѳра сѣге *и́ако*, *и́ако* га тој повѣкле, *и́ако* се вѣкало ДБ, се договорѣле и дѳшле *и́ако*, *како* ти је ћѣв, *и́ако*; тој *и́ако* да намажеш ма́ло, и *и́ако* бѣло ГБ, остало *и́ако*, кѣд ѳврши́мо *и́ако* по двѳру, свѣ *и́ако* се и испѣре Го, и *и́ако* да прѣдеш', морѣло *и́ако* да се ж'ѣви, и *и́ако* се ишло, *и́ако* се проодѣло, и *и́ако* се спѣло Др, мѳмци нѣ бѣл'е бѣш *и́ако*, ал'и нѣѣ бѣш *и́ако*, ѳно бѣш *и́ако* не смѣѣ бѣш тол'ѣко, ал *и́ако*, и *и́ако*, што разговѣраѣа *и́ако* сѣз девѳјку Ви, рѣд ни бѣло *и́ако*, *и́ако* сѣм работѣла, за понѣпре *и́ако* бѣло, и јѳпе *и́ако*, *и́ако* ѳт старбѣне остало, и *и́ако* сѣди трѣ дѳна, л'ѣчил'е ги *и́ако* Су.

У примерима: Смо туриле јѳш јѣно бѣре *и́ако-и́оли́кво* и јѳш двѣ лѳнца *и́ако-и́оли́ква* Бе, *и́ако* је употребљѣно као рѣца за истицање.

164.4. Прилог *о н а к о*:

о́ако, снашо Се, по́сле склѳпиш *о́ако* и ту́ј наврпѣамо сѣс конѳпље Вр, Нѣ сѣм ни будѣла, ни бѣш памѣтан, него *о́ако* некако.; а ми *о́ако* ги баѣимо, нѣѣ украдѣна *о́ако*; ал'и ѳн нѣ бѣја тол'ѣко, *о́ако* нѣ; ал'и *о́ако* јѣк, тврѣт' шамар Ви.

164.5. Прилог *н е к а́ к о / н и к а́ к о* (= *нека́ко*)

а) *Н е к а́ к о*: дѣго се *нека́ко* Го, Нѣ сѣм ни будѣла, ни бѣш памѣтан, него *о́ако* *нека́ко*. Ви, бѣло *нека́ко* мѣрно врѣме, *нека́ко* сѣм имаја стрѣћу Су.

б) *Н и к á к о*: А тако *никако* пíле воду.; Бíја вёсоу наро́д на́пре, распо́ржен наро́т^а *никако* Се, лúди се лечíле на́пре *никако* ГБ, *никако* продадо́смо Су.

164.6. Прилог *н и к á к о*:

то́ј *никако*, нí па гу помења́мо зми́ју *никако*, *никако* не мо́гле Се, не му одобри́ле *никако* Вр, не мо́ж *никако* да зна́ш, не мога́а да ги дотéри у рéд *никако*, не́ма да ги ви́диш áир *никако*, нећа́ло да се враћа́ *никако* го́ре, а овíја нића́ле да ги исéчоу *никако*, не зна́а чо́ек да га крсти́ *никако*, у ба́шчу не трéба да улéнеш за Видо́вдэн *никако*, и ба́ба не мо́же да га усíри *никако*, не си мога́а да ви́диш *никако* да л ти дола́зи не́ки чо́ек, да не се сéтим *никако* Бе, *никако* не се лечíло ГБ, Ту́ј се увуку́ју, па нíје до́бро при ку́ће *никако*. Го, не́га не мо́гу да га по́знам *никако* Ви.

164.7. Прилог *с в е к á к о / с в а к о ј á к о*

Са значењем „на сваки начин“ у употреби су два равноправна синонима – *свекако* и *свакојако*, очигледно настала у различитим дијалекатским системима.

а) *С в е к á к о*: *свекако* по́јоу за Прóчку; Не глéдоу ка́ко дéлиу. *Свекако* не глéдоу. Се, се вари́ло *свекако*, па смо мастíле *свекако* Ја, та́мо зборéле *свекако*, *свекако* га учíле да ши́је Бе, па сэм зна́а *свекако* да íграм Ви.

б) *С в а к о ј á к о*: плани́на, *свакојако* íма Се, *свакојако* ми зборéле, па не мо́же *свакојако* да мéсиш Вр, *свакојако* смо тка́ле, *свакојако* смо плéле, *свакојако* смо прéле Го, да нашáраш чара́пе *свакојако* ДБ.

164.8. Прилог *д р у г о ј á к о*:

Мí кэт смо бíле мла́ди, смо повáле *другојако*.; о́ни збо́ру *другојако* Се, то́ј треба́ло *другојако*, а за́што *другојако* Вр, Ако бíло сíлом, *другојако* ће окренéмо. Шт, *другојако* га ви́каш, *другојако* по́јте Бе, нí *другојако* не му ваља́ло ДБ, лáни *другојако* зборéше, *другојако* се пра́ло Ви.

Еквивалентни придев изведен је придевским суфиксом *-љв: Имáле лазарíчке шамíе *другојакве* Се.

164.9. Прилог *ј е д н á к о*:

једнако смо носíле, ће ископа́мо *једнако* Се, ту́риш ма́ју да се усíри *једнако*, раши́ри га сирéње *једнако* Ја, *једнако* ту́риш на обе стране Вр, *једнако* се скува́ло Шт, *једнако* свако́му да́ш, не мога́ло бóш *једнако* да се поде́ли Го, *једнако* га ко́сиш, *једнако* га збéреш Др, тражи́ја *једнако* да íма Ви.

165. ОСТАЛИ ПРИЛОЗИ ЗА НАЧИН

165.1. Прилог *з а ј е н о* („у заједници, у друштву“):

вечѐро *за'ено* сви, састају се *зајено* Се, не смо побѐгле *за'ено*, кѐт ће бинѐте *за'ено* Ја, рекѐше ће дѐојѹ *за'ено*, и смо путувале *за'ено* Вр, видѐле ги свѐ три *за'ено*, *за'ено* смо работале у њиву Шт, брѐт и јѐ *за'ено* смо порасле гѐре по бачѐње Бе, *за'ено* смо биле ГБ, и на Велигдѐн биле *за'ено*, *за'ено* смо биле у војску Го, И идо понигде и по два, три *зајено*. Ви, смо мл'ел'е сви *за'ено* Су.

165.2. Прилог *н а ј е н о* („на једном месту“):

ће глѐдо да нађој три струка или пѐт *најено* Се, свѐ смо збрале *најено* Вр, немало свѐ тѐј траве *најено* ГБ, *најено* туримо траве за Ђурђевдѐн Го.

165.3. Прилог *с в ѐ ј е н о*:

свѐено ти је Ви, а *свѐено* и јѐ ће умрем Су.

165.4. Прилог *о д ј е м и ѹ ӣ / о д ј е м и ѹ ӣ а*

Чешћа је употреба прилога без покретног вокала.

а) *О д ј е м и ѹ ӣ*: *одјемѹӣ* загрме отѹд, *одјемѹӣ* искочише Се, се растрвише *одјемѹӣ*, не мѐгло да бине свѐ *одјемѹӣ* Ја, и крушац *одјемѹӣ*, *одјемѹӣ* почѐше да зѐру Шт, ѐно *одјемѹӣ* рипне пѐ[т]шес мѐтра; *одјемѹӣ* ме забѐли глава Бе, вика што *одјемѹӣ* играла самовѹлка ГБ, не мѐже *одјемѹӣ* сви да онодимо Др, и *одјемѹӣ* удари кѹша да врне Су.

б) *О д ј е м и ѹ ӣ а*: и *одјемѹӣа* не га видуале више никако, и *одјемѹӣа* дођѐше, Ѐ, *одјемѹӣа*, појавише се.; Ѐ, *одјемѹӣа*, кѐд видија да нѐма ништа од њѐга, викнуја му га да бѐга. Бе, *одјемѹӣа* повикаше за вѹка, и *одјемѹӣа* побегѐше ГБ, и *одјемѹӣа* вѐтар да дѹва Ви.

165.5. Прилог *ј е д в ѐ*:

једвѐ је остала дѐца у задњу рѹку Се, *једвѐ* учинѐсмо стоку, *једвѐ* остала жѹва Ја, *једвѐ* не издржала, *једвѐ* стигѐсмо куд вас Шт, *једвѐ* се учинѐло мѐло Бе, а за нас *једвѐ* имѐло, и за три дѐна *једвѐ* довршисмо раѐту ДБ, *једвѐ* га исѐко ГБ, и овој мѐло *једвѐ* се стѐкло Го, *једвѐ* ги помериала од мѐсто, *једвѐ* сѐм испрѐла Ви, *једвѐ* да имам колко ми трѐба, *једвѐ* се сѐти како га имѐше Су.

165.6. Прилог *с ѐ с в ӣ м*:

сѐсвѹм да уработѐмо па да идѐмо Се, и ѹѐна обелѐла *сѐсвѹм* Ја, јѐде *сѐсвѹм* по мѐло, Аца ми јѐа *сѐсвѹм* мѐло Шт, А пѐсле, кѐд га исѐкле *сѐсвѹм*,

предале дрво. Вр, *сэсвiм* сэм остарѣла Го, *сэсвiм* máло се вадило; óфце имáл'е, ал'и *сэсвiм* по máло Ви.

165.7. Прилог *н а л i ц е* („на добар начин, онако како треба, како ваља“):

нe смо знáле дá ли је дeте *налице* Се, окрeни га *налице* Вр, кóа стрáна је *налице* Шт, áл је *налице* Го, дá л *нал'ице*, дá л наопáко; И гљeдај – кóја је *нал'ице*, кóја је наопáко.; *Нал'ице* пó дóбро је и за кyћу. Ви, И кóј најiће први, óн окрeне кол'eпкy *нал'ице*. Су.

165.8. Прилог *з б ó г о м*:

остáнте *збóгом* ис кyће („при поздрављању приликом одласка из кyће“) Се, áјте *збóгом* Вр, Нi да ми рeче – *збóгом*. Бе, А ви рeко *збóгом*? ГБ.

165.9. Прилог *р é д о м*:

иdеш и бeреш *рeдом*, свeма да послyжиш *рeдом* Се, нe прескáчај, кóпај *рeдом* Ја, свeма *рeдом* ће цyнеш рyку Вр, Па пóсле кэ[д] трeба да идоy да лeгноy да ги опeре нóге. Свeма. *Рeдом*. ДБ, и свe тáко *рeдом*, и чyкаш *рeдом* Го, и чyка *ррeдом*, Свe *ррeдом*, *рeдом* око кóлац овáко успрђени класóви.; И око кóлац – *рeдом*, *рeдом*, *рeдом*. Др, Претрисáле прво мóју кyћу, óнда *рeдом*. Ви.

165.10. Прилог *с в é* („све време, непрестано“):

Свe док одiдну до гробiшта, *свe* га плакáле жeне. *Свe* да плáчоy. Се, Лewo *свe* да идeте. *Свe* лewo, *свe* лewo ус планину! Вр.

165.11. Прилог *б ó г м е / б о г á м и / б о г á м е / д а б ó г м е*

О овом прилогу-речци за појачавање тврдње в. т. 184.9.

165.12. Прилог *б ó ж е / б ó ж е м*

а) *Б ó ж е*: *Бóже* па отiно да гáсу жáрље ко^т Цигáнке. Се, Мánцу, *бóже*, да осóлим.; Ё, *бóже* стрeђна. Вр, Óн, *бóже*, ка у шáлу. Бе, Дрáга *бóже* да иdе па...; *бóже* гу yтну Го.

б) *Б ó ж е м*: И да га свyчем, *бóжем*, да га пресвyчем.; Кудeљу, па *бóжем* прeде, *бóжем* онóј. Шт, И чiм пáдне мрáк, *бóжем* óне долáзу и пробiдиw кро[з] сeло. Го.

165.13. Прилог *кóрсом* („тобож, као бајаги“)²⁸⁷:

о̀на, *кóрсом*, нѐ видела́ Се, ја́, *кóрсом*, ка да рабо́там ни́што Вр, се пра́и *кóрсом* зна́е Шт, бра́ћа, *кóрсом*, нѐ ми зна́ле за ње́га Бе.

166. ПРИЛОЗИ СТРАНОГ ПОРЕКЛА

Највећи део прилога страног порекла припада балканским турцизми-ма.

166.1. Прилог *к о б а ј а г и* (балкански турцизам *baçağı*):

кобаја́ги је зрао, *кобаја́ги* тај ласта́јца о[д] дево́јке поста́ла; *Кобаја́ги* да́-не, да́-не-се уби́је ку́тња зми́ја; И та́ј чо́век *кобаја́ги* све́ зна́е.; *Кобаја́ги*, ви́ка, ће се напра́и ка ку́че.; *Кобаја́ги* не́што да нѐ се окре́ћа. Се, *кобаја́ги* не́што па има́ла; се умори́ла *кобаја́ги* Ја, од грмља́вине *кобаја́ги* то́ј, смо по́шле да иде́мо *кобаја́ги* за Гр́чку Вр, та́д[†] *кобаја́ги* што се сн́ива, *кобаја́ги* рачу́ноу да дрэн и врба́ је нај здра́во Шт, *Кобаја́ги*, за бесн́ило, за кучи́ће не́што кэт се де́си.; *кобаја́ги* има́ло же́не пра́ју мађи́е ДБ, Та́ј по мла́д, *кобаја́ги*, што сэс ме́не да би́не ГБ, *кобаја́ги* ка љу́ди да би́ле Го, та́ј Цига́нка, *кобаја́ги*, зна́е да га́си жа́рље Др.

166.2. Прилог *к о л а ј* („лако, без напора“, тур. *kolay*):

А – ви́кам – ти не́ћеш ни́ крто, ни́ ника́кво. Се да њ́ћеш, *колај!* Шт, Ако њ́ћеш – *колај!* ГБ.

166.3. Прилог *ћ е љ* („бити у добром расположењу“, тур. *keyif*):

ка́ко ги је *ћељ*, ако ти је *ћељ* сво́ј да ти би́не, па мо́жеш да ту́риш ко́га ти је *ћељ*, *ћељ* ми би́ло да иде́м, али *ћељ* ми би́ло, по́сле ни́ ми би́ло *ћељ* с мло́го бо́је Се, Ка́ко ви је ва́ми *ћељ*, та́ко.; Ми би́ло мло́го *ћељ* да иде́м у Лепе́нац да ва́нам ри́бе. Го, ми би́ло *ћељ* да иде́м ДБ, ако ви је ва́ми *ћељ*, нѐ ми је *ћељ* што се те́па ГБ, ће га донесе́ш до́ма ако ти је *ћељ* Др, а за њу́ б́ш сэм има́а *ћељ* Су.

166.4. Прилог *а л а л* (балкански турцизам „са срећом, благословено“, тур. дијал. *alal*):

Све́ мо́ра да ти би́не *алал* де́ ће ти би́не ку́ћа. *Алал* да ти би́не. Бе, не́ка ти је *алал* Го, то́ј ми да́а сэс *алал* ГБ, *алал* ти би́ло ДБ, не́ка ти су *алал* и ове́ј па́ре Др, кэт ку́пиш', тре́ба да би́не *алал* Ви.

166.5. Прилог *б а њ л а к* („прљаво, запуштено“²⁸⁸):

нема́ло ка с́га што има́ *бајлак* Бе, а до њи́не ку́ће све́ *бајлак* ГБ.

²⁸⁷ О словенском пореклу прилога в. у Скок 2: 159, *korsem*.

²⁸⁸ Турско дијалекатско *batlak*, уп. Петровић 2012: 70.

166.6. Прилог *μ á β ε* (балкански турцизам *caba*):

μáβε си се мучија Се, и тој ти је *μáβε*, *μáβε* ħ[e] идеш Ја, *μáβε* ни је што смо гу косиле дэнэс Бе, *μáβε* ти је што се љутиш Шт, ни *μáβε*, ни за пáре – не продавам ДБ, *μáβε* ми било што сэм се л'ечија Др, пóсл'е *μáβε* ти Ви.

166.7. Прилог *ī̄ у л у с ј м* („на непријатан начин, изазивајући осећај непријатности“)

Прилог се највероватније наслања на балкански турцизам *tulum* („мешина; трбух; дебело угојено чељаде; крзно намењено за постављање одеће“; уп. Петровић 2012: 282).

Тој ги било *ī̄улусум* Се, *ī̄улусум* му је да копа Вр, А њима па ги било *ī̄улусум* што ишле куд њи. Др.

У сретечком говору прилог гласи *ī̄óлосон* (према мом материјалу).

166.8. Прилог *ī̄ é κ* („непарно“, тур. *tek*):

Áл ће п'ѣт, ál ће сѣдам, ál ће дéвет да нé ги дóђе на *ī̄éκ*. Се, на *ī̄éκ* ће стаиш на áстал Вр, тóриш да бине на *ī̄éκ* ДБ, пó дóбро да бине на *ī̄éκ* ГБ, Áл је на *ī̄éκ* ál на чифт? Др.

166.9. Прилог *ч í ф ī̄* („парно, у пару“, тур. *çift*):

а тој што било на *чифī̄* Ја, није дóбро да се стаља на *чиф* ГБ, Ал је на тéк ál на *чифī̄*? Др.

166.10. Прилог *б á ш κ а* („засебно, одвојено“; балкански турцизам, тур. *başka*):

млада сéди на *бáшка*, у дрóгу сóбу Се, óн жíви *бáшка* од мéне Ја, мí имáмо *бáшка* њíве Вр, стаи *бáшка* јóш јéну ложíцу Шт, бурíћи *бáшка* за вíно, *бáшка* за раки'у Бе, íма *бáшка* за сирéње гóре Др.

166.11. Прилог *з ó р* („тешко, мучно, под силом“, балкански турцизам, тур. *zor*):

све ће урабóта, áма сə[s] зóр Се, удадóше ме сə[s] зóр Ја, ми било сə[s] зóр Вр, зóр да мóже и 'óн Бе, му дáле сə[s] зóр да íде Го, свé сə[s] зóр ДБ, зóр и кэт сэм се удáла јá ГБ.

166.12. Прилог *сé* („у друкчијем, супротном случају, у противном, иначе“, алб. *se*):

И очистíмо гúмно, а гúмно је: стóжар на гúмно, на срéде стóжар упрчен. И тóјка кó' íма кóње, сé дрóкше нé могоáло.; сэк турамо, сé нáпре нé.; Нéшто тáко ме освóјло. Невáлаштина. Сé нé! Сам се изгубíла, изгубíла сáмо тáко.;

Сé пона́пре, ка́дѡ, увѣчер ве́ћина бегáле.; То́ј Шипта́ри ради́ле, сé на́ши не́.; Умр́рла Милáнка, сé да ње́ жива би ти зборѣла.; сé на́пре не́ се носи́ло та́ко; И ту́јка ко́ ѿма ко́ње, сé дру́кше не́ мога́ло.; Гревóта ње́, не́ га руши́мо гњéздо, сé гревóта ње́ да се срúши. Се, На́пре у ка́цу, дрвѣну. Свекр́ва мо́ја, сé ја – не́.; И о[д] тэд́ ви́ше нема́ло сотóне. Не́ се појави́ле ви́ше. Сé до тэд́, ако ѡ́де чóвек – он ѡ́де одвéде ко́ј-зна дé! Вр, Па, овóј су ми́цка дѣца, жими-ти́. Не́-зноу́. За-тој. Сé се певáло ѡ́сто!; У́, брe ма́ти, сé с тeј тво́је празни́це! Шт, Лeгeњ и крчáзи, крчáзи, сé зeр имáло овóј дру́го.; Сé овáко не́ дáле ни́шта дру́го та́ј дeн. Бе, А не́ – јeному дáди свe, јeному ѡ́ч. То́ј ни́је дóбро, сé дру́го штó ѡ́ноу́ нека ра́ду.; Мóре, о́не не́ ѡ́ ме нóсиу́ двá дeна и ѡ́ се искидóу. Сé да ме нóсиу́, ја задовóлна сeм бóл. Сé живóт би́ја бóл црн тэд́, жими-дeца. ГБ, Тeт смo ѡ́шл'e, сé овáко да ш'eтáмо гóре, дóл'e кa сeк штo се ѡ́де, не́!; Сé ѡ́ма посeбно штáл'e.; Ђма дѡ́б ко́ј нема́а, сирóма! Сé ѡ́ма посeбно штáл'e. Посeбно за стóку, посeбно за сeно, посeбно за лúде.; Нe-смeш ни да пúцаш. Кeд ѡ́до ни́ки крѡ́вшум зeца да утeпо, сé не́-смeш. Др, Покисн'eмо па увр́тимо. Сé сýо не́ѡе.; Изотѡ́шл'e л'úди, сé имáло. Су.

ПРИЛОЗИ ЗА КОЛИЧИНУ

167. Прилози са групом /-лк-/

За разлику од осталих говора призренско-јужноморавског типа са којима сиринићки говор показује сродност у морфолошком систему, а у којима количинске заменице и количински прилози имају заједничку основу *колик-*, у овом говору су се судбином /-и-/ у *колик-* раздвојили количинске заменице и количински прилози. Док је у количинским заменицама /-лик-/ у количинским прилозима – осим ретких изузетака – опстаје основа са превојним степеном са полугласником. Изван овакве дистрибуције гласовних група остаје прилог деминутивног и хипокористичког значења *ѡоичко* / *ѡоцко*. Присуство групе основе са /и/ резултат је наслањања на заменицу *ѡоички* / *ѡоцки*.

Групом /-лк-/ у прилозима за количину сиринићки говор приближава се северномакедонским говорима (Видоески 1962: 176), затим говорима који се укупном еволутивном сликом приближавају овој зони призренско-јужноморавских говора (Јуришић 2009: 270, Трајковић 2016: 521–522). Особина је присутна и у горанском говору (Младеновић 2001: 457–458), мада су сиринићки и овај говор типолошки и генетски удаљени.

Свођење трочланог система на двочлани – са ширењем *ѡо́лко* у *оно́лко* – знатно је редуковао употребу *оно́лко*. Оваквој судбини „онолико“ у сиринићком говору допринела је и морфолошка сродност основе са /-лк-/ са говорима у којима и иначе изразито слаби деикс трећег лица.

Број потврда количинских прилога са групом /-лик-/ није велики, тако да се може претпоставити да су они новији унос из других варијетета. Бројем оваквих облика издваја се говор Виче. Овде се наводе сви забележени при-

мери у грађи са /-лик-/, док је код осталих ликова наведена само репрезентивна грађа:

колико су члана у породицу, *шоліко* се дрвѣта донесу, *шоліко* кумбаре се напрају ДБ, *Коліко* њиве имаш, *шоліко* теј крсеве да направиш.; Уземо *шоліко* па у воду. Го, измериш' *кољіко* трѣба ш'ирина, не мож'е да држ'и *шол'іко* дѣцу Др, није имало *овол'іко*, оно бѣш тако не смѣе бѣш *шол'іко*, не бил'е бѣш *шол'іко*, не смо имал'е *шол'іко* лошо, ал'и он не бија *шол'іко*, баш *шоліко* не сѣм мого да косим, немало бѣш *шол'іко* да се једе, он дошо *некол'іко* дѣна па ће иде Ви, *Кол'іко* ће ми дадеш, Стојане, туј траву ти мѣне да гу косим јопе?; Се скупи масло око онај стап. Ёте – *шол'іко* масло. Су.

167.1. Прилог *к о л к о*:

а *џ*ни *кóлко* игроу, *кóлко* да му упалу горе, дугачко *кóлко* џћеш пушти, па се исече *кóлко* трѣба, знаш *кóлко* људи остале, *кóлко* имаш, *кóлко* разне прѣђе имаш, штóм *кóлко* цвѣће, људе *кóлко* смо, кóј зна *кóлко* године имало Се, рабóтам *кóлко* мóгу, имале не-знам *кóлко* куће; *Кóлко* недеље? Нѣ-знам *кóлко* недеље до Божитње пѣсте. Вр, *кóлко* се задржу, *кол*-на́род је, па измѣру га *кóлко* је дугачак, глѣдам на сат *кóлко*; *Кóлко* године тi имаш? Шт, и ће туриш *кóлко* ти је млѣко, мѣд' штóм *кóлко* смо извѣкле, да се покаже кóј *кóлко* је силан, *кóлко* мóже да изеде; *Кóлко* óфце ни дале да ги чувамо у прóлећ, *шóлко* за Митрóудан смо ги враћале.; па га сече *кóлко* трѣба, ја *кóлко* не сѣм стар, *кóлко* врѣме се пременило за мóј ж'ивот, уземо *кóлко* је сирѣње Бе, *кóлко* мóжеш, и *кóлко* кокóшке; Свiма дади по нешто, *кóлко* стiгнуеш. ГБ, му каже *кóлко* пѣт да пије, измѣру *кóлко* трѣба, кóј зна *кóлко* године имало, па се набије у бóз^с *кóлко* је óтвор, *кóлко* биле у групу, *шóлко* мóра да подѣлу, *кóлко* је велико гѣвно, умѣље *кóлко* му трѣба Го, кóј-зна *кóлко* било, џн изеде *кóлко* мóже, *кóлко* да би седѣа кóњ, *кóлко* жене биле, *кóлко* џћеш Др, брóиш *кóлко* дрвѣти, *кóлко* врѣме прóшло, не-знам *кóлко* рекóше, *кóлко* ваћа казан Ви, *кóлко* се претерило, *кóлко* врѣме, изнесоу јáјца *кóлко* има, *кóлко* трѣба за óфце Су.

Малобројни су примери у којима се значење прилога истиче употребом речце *год*: От сѣге жiто *кóлко* *гóд*^ш *џ*ћеш. Су.

167.2. Прилог *о в ó л к о / в ó л к о*

а) *О в ó л к о*: па *овóлко* да ми плáтиш Се, сáмо *овóлко* имáмо, *овóлко* ће донесемо Ја, ни *овóлко* немам, а зár *овóлко* Вр, *овóлко* сѣм имáла, *овóлко* смо имáле за не́га Шт, ни *овóлко* не му верује, *овóлко* да има, тури *овóлко* Бе, му требáло сáмо *овóлко* Го, немој да узеш *овóлко* ДБ, *овóлко* му се рачуна, ни *овóлко* да добила Ви.

б) *В ó л к о*: смо брале јѣно *вóлко* Шт, óћеш *вóлко* пáре, *вóлко* да платiмо; *шóлко*, *вóлко*, док се рѣши Бе, што си дони́а *вóлко* ГБ, *вóлко* ће платимо, има ли *вóлко* паре Го.

167.3. Прилог *и́ о л к о*:

цеди́ло *и́о́лко* ши́роко, али не́ *и́о́лко* ка сáк, *и́о́лко* а́лине ће кúпиш *и́о́лко* да ми пла́тиш, то́ј *и́о́лко* као ле́ба до́ђе Се, Јéно јúско путíче бíло éт *и́о́лко*, ка ста́за, *колко-ко́њ* да íде.; *и́о́лко* дúше помрле од бóлес вели́ки, и *и́о́лко* бíло Вр, *и́о́лко* сэм да́ла да́р, *и́о́лко* то́ј бíло стра́шњо Шт, ал ти да́а *и́о́лко* и *и́о́лко* па́ре, њíма ги је *и́о́лко* те́шко од мéне, мí не́ смо бíле *и́о́лко* сиротíња, за мéне не́ *и́о́лко*, *и́о́лко* има́ле де́ца, *и́о́лко* се спу́штоу платóи, *и́о́лко* комши́е ГБ, да се напра́ву *и́о́лко* водени́це Го, *Кóлко*, *и́о́лко*, íма јéн дијалéкт. Др, ел'и *и́о́лко* бíло, ни *и́о́лко* Ви, у *и́о́лко* са́ти пола́зу свато́ви Су.

167.4. Прилог *о н о л к о*:

И *оно́лко* игра́ње и по́ење ка на на́шу сва́дбу нíгде нема́ло. Се, *оно́лко* др́ва ће донéсем ис плани́не Вр, Не́мам да ти да́дем нí во́лко нí *оно́лко*. ГБ.

167.5. Прилог *н е к о л к о / н и к о л к о* (= *неко́лко*)

Продор *ни-* у *не-* унеколико смањује присуство облика *неко́лко*.

а) *Н е к о л к о*: има́ле смо *неко́лко* њíве Се, ни *неко́лко* дина́ра Ја, *неко́лко* му су, *неко́лко* пу́та га затрпува́ла гранáта у бо́рбу Бе, прé *неко́лко* да́на Го, и по́сле ста́не *неко́лко* да́на Др, пуца́у *неко́лко* пу́та на нас Су.

б) *Н и к о л к о*: проз *нико́лко* дэ́на; А сáгэ па *нико́лко* почéле да пра́ју сва́дбе.; има́мо *нико́лко* отúда, вржéмо с те́ј сла́мке *нико́лко* Се, па ми донéла *нико́лко* да́ра Ја, јóш *нико́лко* лúде из на́ше сéло Вр, íма *нико́лко* домаћíна у сéло Шт, и за *нико́лко* дэ́на, од *нико́лко* лúде óн оста́а Го, бíла ми у рóда *нико́лко* неде́ље Др.

167.6. Прилог *и́ о ú ч к о / и́ о ú ц к о* („мало, малко, малчице“)

Прилог *и́оу́чко / и́оу́цко* има деминутивно и хипокористичко значење.

а) *Т о ú ч к о*: *и́оу́чко* бíло Се, *и́оу́чко* ни да́ла, нí *и́оу́чко* не́ изéла Ја, ни *и́оу́чко* не́ мога́ле да не помóгну, па зэр *и́оу́чко* ма́ло се но́си на сва́дбу Вр, тí не мо́жеш *и́оу́чко* да вíдиш Шт, исéчи ми *и́оу́чко* Бе, по *и́оу́чко* смо поделíле Го.

б) *Т о ú ц к о*: исéчеш *и́о и́оу́цко* Се, *и́оу́цко* ће му нóси Вр, по *и́оу́цко* свако́му Шт, па лéк *и́оу́цко* да ўзем ГБ.

168. Остали прилози за количину

168.1. Прилог *м л ó г о*:

кад је *млóго*, да не íде *млóго*, јер *млóго* врéме изгúбиу, *млóго* ме óне држа́ле, на́род ради́ја *млóго*; И та́ко ма́ло по ма́ло се населíле *млóго*. Се, *млóго* годíне – *млóго* мýке, *млóго* лúди, има́а óфце *млóго*, *млóго* преко гла́ве

преводи чоек док је жиџ Вр, Чеду сэм издржала *млого* тешко, не можемо од *млого* имање, *млого* смо биле, он *млого* ми воли чичу, и ја сэм плакала *млого*, *млого* је добро тој, *млого* лепе, ми смо имале *млого* оўце Шт, умирале *млого* дѣца, немој да удариш *млого*, дошле *млого* пут, викоў за самовиле да су тој *млого* лепе жене, *млого* треба́ло та́мо да се заџди, они вика́ле да је *млого* ста́ро, ми *млого* по́ тешко смо живе́ле, ја *млого* сэм воли́ја да слу́шам, *млого* би́ла су́шна годи́на, као ди́ је згусну́то *млого* Бе, *млого* ра́но, свато́и *млого* дошле ГБ, има тра́ву *млого* Го, нема́л’е *млого*, појави́л’е се во́шке *млого*, *млого* сэм ради́ла, тэт се имало *млого* да се прѣде, у те́ *млого* се рађа́ло, ако *млого* ги мо́криш’, во́ће се рађа́ло *млого*, ако има *млого* тра́ва Др, опа́сан *млого*, нећа́ше *млого* да отвára, *млого* не сэм гу пи́ја раки́у, ако попи́јеш *млого* раки́ју, не мо́гле да држу *млого* Ви, у^ху́, има *млого* пе́сме; би́л’е *млого* дѣца Су.

Од два синонима са значењем „у великом броју, количини нечега; јако, веома, врло“ – *млого* и *коца́*, доминира словенска лексема.

168.2. Прилог *к о џ а* (тур. *koca*):

та́мо *коца́* далéко от сéло, ја́јца ко́ј има *коца́*, чéшма *коца́* далéко би́ла Се, *коца́* треба́ло да се иде, ће пла́ти ливáду *коца́* Ја, *коца́* би́ја ста́р кэд умр́ја Шт, ти му ка́жеш *коца́* да пла́ти Бе, њи́ни коси́ле *коца́* ливáде, имале смо *коца́* жи́то Го, *коца́* се досели́ле у Попóўце ГБ, ја *коца́* сэм ста́р, годи́не су ми *коца́* *млого* Ви, *коца́* л’у́ди оти́шл’е Су.

168.3. Прилог *б а ј а г и*: („у већем броју, у већем обиму, прилично“, тур. *koca*):

А *баја́ги* дошле љу́ди у на́с. Се, данáс *баја́ги* урабóта́ле Вр, *баја́ги* ће се намучи́мо сáс тој Бе, има́а и бра́т сто́ку *баја́ги* ДБ, Има́ло у Бити́њу *баја́ги* фами́лије ГБ.

У сиринићком говору овај прилог користи се у оном значењу које је присутно у околним говорима.

168.4. Прилог *к а л а б á л а к* („о људима у великом броју, мноштво“, тур. *kalabalik*):

ми́ смо би́ле *калабáлак* Се, *калабáлак* љу́ди дошле Ја, на́пре имало у фами́лије *калабáлак* Вр, би́ле *калабáлак* у ку́ћу Шт, се сва́диш ако сте *калабáлак* ГБ, у Ду́рл’еви имало *калабáлак* Др.

168.5. Прилог *м á л о*:

да тече по *мáло*, *мáло* гу сéкно; И та́ко *мáло* њо *мáло* се насе́лиле *млого*.; мле́ко се ту́ри *мáло* Се, *мáло* што имало Шт, гуска је *мáло* по дэгэ́чка, и усисáв *мáло*, ће ста́ноў *мáло* да вече́роў, детѣту сва́кому је ћеў да укра́дне

мáло, и што имáше манџиче по *мáло*, ги дáш *мáло* зељáник, и ће стáне сирење *мáло* Бе, чáјче *ѿо мáло* скувaш, и тýже *мáло* збóру, пa *мáло* застанемо Го, По *мáло*, лéк мláку воду. Др, пóсл'е *мáло ѿо мáло* дóђе, сáсвím *мáло* се вадíло, *мáло* ўзе од њéга, јá сэм *ѿо мáло*, смо вадíл'е *ѿо мáло*, и сејáл'е смо кукурýс³ *ѿо мáло*, кóмпир *ѿо мáло*; *Мáло*, јéс изгорéла, ал'и нéје млóго Ви, нека се зацéди *мáло*, пфче дéн *ѿо мáло*, у тепсíу турíмо *ѿо мáло*, *мáло* нешто да попíјоў, тргни *мáло* ракиў, застáне *мáло* Су.

Два прилога са значењем „у малој количини, у невеликом броју“ – *мáло* и *лéк*, потврђена су у свим пунктовима сиринићког говора. Судаћи по расположивој грађи нешто је веће присутности *лéк*, осим у Вичи, где је више потврда са *мáло*.

168.6. Прилог *лéк / лéкац*

Присутне су две варијанте прилога – без и са суфиксом *-ац*. Прилог са суфиксом има нијансу хипокористичког значења.

а) *Лéк*: и сипéмо *ѿо лéк* вíно, тýриш оздóл *лéк* жáрље, поживéла *лéк* при своје, и дџца да пíјоў *ѿо лéк*; Јóпе се *лéк* запáли тáј бáњак, тáко пíје *ѿо лéк* вíно, и óн ће врже *лéк* слáмче от постéље.; поплáка га *лéк* по нáше ка овдéка, тýрај лýк и по *лéк* мéсо, узéмо *ѿо лéк* слáму, да га помáжем *лéк* по снагíче, га тýру да се *лéк* успрне онóј сéме, и тýру *лéк* слáму узокóло свé Се, *лéк* сэм бíја по затвóру Вр, па свí *ѿо лéк* да га обíђоў, дáва *ѿо лéк* от кóлaч, и јá појéдо *лéк* тóј, сíр дадóше ни *ѿо лéк* сáс лéба, али овíја дрýги *лéк* пó различíто, тýру ка *лéк* дрфце на дýпку Бе, *лéк* по *лéк* док и јá пропýши, му дáде тóј *лéк* водíче да попíје, смо држáле *лéк* стóку Го, мл'éко *ѿо л'éк* прódáм; По *мáло*, *лéк* мláку воду.; па га замóта *лéк* у вýне, *ѿо л'éк* мл'éко да му дáш Др, и *л'éк* да имáм Ви, *Л'éк* ако погрéшиш, ће те бíје ка кóња.; *л'éк* ако залáе кýче, јéн дóша *л'éк* дрва да ўзе, *ѿо л'éк* скрши ги домáћин, ће га *л'éк* преметнемо Су.

б) *Лéкац*: заíгроў *лéкац* јено-кóло пот сíто Се, ал ће ми дáдеш *лéкац* Ја, *лéкац* и њóна да се одмóри, и ти *лéкац* да порабóташ Вр, и ја *лéкац* да íмам Шт, *лéкац* га измешáмо, áј пóпи *лéкац* вíно Бе, зар *лéкац* се мучíла на бачéњу Др, да му помáжем *лéкац* мáсло,

Лéкац има паралелу у сретечком облику *лéкец* (према мом материјалу) и јужнокосовском *лéчка* (Младеновић 2013: 386).

168.7. Прилог *íч* („ништа, нимало, никако“, тур. *hiç*)

Са значењем „ништа, нимало, никако“ у употреби су две позајмљенице из турског језика – *íч* и *дíб*. Друга лексема – која није потврђена већим бројем примера, а бележена је у источнијем делу Сиринића – има нешто експресивнију нијансу у значењу у односу на *íч*. Прилог *íч* у Вичи и Сушићу, селима у којима је остварен контакт са албанским језиком, поред облика без /х/ забележене су и примери са слабо аспирираним фрикативом њíч.

Тој *ич* не се сећам, за кума се узима кој неће свој *ич*; Идоў – ни но́сиу што, ни ништа, *ич*!; не смо седеле *ич* Се, Оно *ич*, ка да неје живо, *ич*.; не смо послушале никога, *ич*; ми не се окрећамо, *ич*. Шт, дѣда и баба моји не се слагале *ич*, не ги се свиђало *ич* Бе, тај прва немала *ич* ДБ, *ич* не се секирај ГБ, ја не идем *ич*, не често него не идем *ич* Др, може и без *ич* боје да изађе црвено; ја не мрзим никогa *ич* Ви, А не смо га пита́л’е како га име, *ич*.; *Ич* не се секирај! Су;

А сѣга ни два пút, ни *ич*!; А наши тражеу, тражеу, па ништа, јопе *ич*! Не сэм трчаа по девојке *ич* млад кэт сэм бија. Ви, ; Н’ѣ, вала, *ич*!; Не му се плашим ја *ич* ни мaло! Су.

168.8. Прилог *д и б* („ништа, нимало, никако“, тур. *dib*):

Има *диб* кој немаа, сирóма! Др, А ѝни бѣш *диб* немале ни што да јѣдо Ви, А ми *диб* не смо биле имáтни. Су.

168.9. Прилог *н е ш и о*:

Викам – бар *нѣшио* мaло и мене да ме побіу, не сaл свекрву. Шт, имале *нѣшио* стоку ГБ, па да сэм имала *нѣшио* пaре да му дам Го, изѣла *нѣшио* мaло Др.

168.10. Прилог *в и ш е*

а) Компаратив *више*, како је и у околним говорима, губи својства синтетичког компаратива пошто се компарира аналитички:

стока имало *нај* *више*, ишле да чувоу кó има *ио* *више* стоку, а кѣњ *свѣ* *више* га узгрукѣ, кѣзе *највише* напре држале, сѣг* тó *више* нѣма, кэд нѣпоу *више* тога кума; ако је по ладно, сѣди *ио* *више*; *највише* се поштѣје кум, напре се мастило *иовише* у црвено; Тај чѣок трѣба да бине кој *ио* *више* уме да збори, а *више* сам гледала тога чичу него свѣкра, туримо лѣк млѣко да бине *ио* *више*, варило се *ио* *више* Се, и ништа *више*, имале смо *више* овѣј папке, не се појавиле *више*; За годину дана. Мѣжда и *више*. Вр, Млѣго смо биле побѣжни. *Прѣвише* млѣго смо биле.; А *нај* *више*, *нај* *више*, Тодорица што се вика, тѣд оне, змије, искачоу.; праз *нај* *више* смо га јѣле Шт, у рудник *највише* работале наши, сѣга да л га и *ио* *више* причале него што било, ја *више* не сэм се поплакала, *нај* *више* сэм се радуваа за Турђѣвдѣн, ако верујеш *ио* *више* и мађије ће те закачу, имала мѣжда дѣведѣсет године *више*, да набѣре *ио* *више* кáймак, *иовише* што памтимо, чувало стоку *нај* *виш*’е, и кој ће опрска другогa *ио* *виш*’е Бе, лѣутина *иовише*, умирале *ио* *више* него сѣге ГБ, цигару сэм мрзија *нај* *више*, прáју *ио* *више* от смрѣке, се тура да носу јајца *ио* *више*, по пченице расте *нај* *више*, *нај* *више* тако поред мѣђе Го, Имало сѣно, али *ио* *више* јѣле ѡвце.; краве *виш*’е јѣле шу́му и слáму, јетрве које су *ио* *виш*’е, *нај* *више* се плашил’е од грѣбл’а, кој имаа *ио* *више*, мánцу *ио* *виш*’е у зевњано јѣле, тра’але от краве па *ио* *више*, по убáо је кэт се сѣш’и *ио* *виш*’е; И он је

тэд мáло пó слáн, тáј сír. Али па *йó йовíш* 'е тра'е пóсле, *йó йовíш* 'е тáј сír Др, кэд не врíје *вíше*, првú раки'у *вíше* гу пúштиш, *вíше* о[д] двé чáше нé, и *вíше* готóво, и прé имáл'е *вíше* него сéга Ви, Кóј 'óће да га сúши *йó вíше*, *йó вíше* се сúши.; *вíше* бóлу л'éђа да кóпаш кукурúс³; бéгај *вíше*; чобáни н'éма *вíше*, *йó вíше* бíло Су.

б) Поред своје основне употребе, прилог *вíше* може бити и временски употребљен („већ“):

Водíце, óне *вíше* провóди'у.; Учíну тáј зáкон, *вíше* за дóма да дóђо'у, и прíђо на грóб^п. Се, А и *вíше* о[д] тéда немáло нí бúва, нí вáшка. Др.

168.11. Прилог *д ó с и́ а* / *д ó с и́ и*

Са значењем „онолико колико је потребно, довољно; у великој количини, много“ у употреби су два прилога – *дóсiа* / *дóсiи* и *бóл*. Оба прилога се равноправно користе у говору старијих. Позајмљеница *бóл* у говору млађих уступа место прилогу *дóсiа*.

Двојством облика, са доминацијом *дóсiа*, стање у Сиринићу подсећа на оно у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 387).

а) *Д ó с и́ а*: дéцу смо радíле *дóсiа* Се, а немáло ни лéба *дóсiа*, *дóсiа* си сáплéла Ја, имáле *дóсiа* што седéле óўде, држáле смо *дóсiа* стóку Шт, *дóсiа* нáши лúди, имáле и закопáни лúди *дóсiа* Бе, имáле *дóсiа* лúди óвде, *дóсiа* ми бíло и тóј ГБ, *дóсiа* помóгла тáко женáми, *дóсiа* смо зборéле Го, имáл'е смо *дóсiа* сír, имáа сэм *дóсiа* лúде, *дóсiа* кóњи носíле Др, и Срби имáл'е *дóсiа*, *дóсiа* сэм знáа да сíјем, ако нémаш *дóсiа*, имáја ствáри *дóсiа* Ви, áл ти 'е *дóсiа*; Гóсти што ни бíле, *дóсiа* попíле. Су.

б) *Д ó с и́ и*: немáле смо *дóсiи* ни за сéбе Се, óн имáа *дóсiи* годíне Бе.

168.12. Прилог *б ó л* („онолико колико је потребно, довољно; у великој количини, много“; тур. *bol*):

áјде, *бóл* вíше Се, *бóл* си испрéла, и јá сэм се уморíла *бóл* Ја, *бóл* óўце смо имáле, куд нí лéпо ни бíло *бóл* Шт, *бóл* сэм страмíла, смо се мучиле *бóл* Бе, сэм имáла прилíке *бóл* и пó на бóље, лéпо бíло *бóл*, јá задовóљна сэм *бóл* ГБ, *бóл* смо сирíле, *бóл* смо имáле своје млéко ДБ, тéшко бíло *бóл*, пáдне кљúса и *бóл* врапчíћи пот кљúсу Го, вóда имáла *бóл*, зéвња се работáла *бóл* Др, сéно нé смо имáле *бóл* Ви, грá *бóл* смо имáл'е, мúчно се прóшло *бóл* Су.

168.13. Прилог *ј á к о* („веома, врло“)

Са значењем „веома, врло“, означавајући већи степен неке особине уз описне придеве, прилоге и глаголе користе се два прилога: *јáко* и *мóйньо* / *мóћно*. Са оваквим значењем у сиринићком говору нису потврђени прилози „веома“ и „врло“.

Јена-чѣшма била *јако* лековита Се, и смо се умориле *јако*, још *појако* викáа на њи Ја, ма́ти ми остарела *јако* брго Вр, а и ће исплѣте *јако* убáо ДБ, И б́ило на свáдбу *јако* весело. ГБ, овеселиле *јако* смо мавáле кумбáре Го, *јако* га жалéла ДБ, нé ме стéзaj *јако* ГБ, *јако* ги уплашилe Др.

168.14. Прилог *м ó ħ н о / м ó ĩ њ о* („веома, врло“):

моѡњо убáо смо се овеселиле Се, *моѡњо* брго дрва ги исéкле Ја, а óн па *моћно* с́лно ги ударáше Вр, ви́коу што сэм повáла *моѡњо* убáо Шт, а нáш па зéт б́ија *моѡњо* с́лан ДБ, а младоже́ња бéше *моѡњо* вéсоу ГБ, И с́н мóј *моћно* ударáше сэ[с] секиру. Др.

168.15. Прилог *й́ у́ н о* („у великој количини, у великом броју, много“):

Па пóсле немáле ф́ни *й́уно* стóку Се, рађáле смо *й́уно* дéцу, имáло *й́уно* жéне што умирáле Ја, а и тéд доб́ила *й́уно* штó Шт, т́уј го́дину умр́ле *й́уно* чéле, а изгорéле и *й́уно* тр́мке Го, у нáшу жупу има *й́уно* неже́њети мóмци ДБ, појави́ше ни се *й́уно* м́ши Др.

168.16. Прилог *ј ó ш / ј ó ш ĩ е*

Изразито доминира варијанта *јóш*, како је и у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 387).

а) *Ј ó ш*: му т́уриш вóду у њéга *јóш*, и *јóш* јеáмпут се т́ура Се, *јóш* др́уга дрва се турáле, из нáше мавáле *јóш* јéдан Вр, јóпет има *јóш* јéно, па озгóр *јóш* јéно п́упе Шт, *још* сл́унце не огреáло, и стаиw *јóш* дрва, м́уж^ш и *јóш* јéдан зéтэ, пóсле нос́иле и кэд и́шле *јóш* у шкóлу, дрва што смо испосéкле *јóш* прé, ж́иву и дéца *јóш* Бе, *јóш* нé се раздéни, па *јóш* пó тéшко ГБ, се дáва нéшто *јóш*, *јóш* је ж́ива јéна Цигáнка Го, па око плáдне *јóш* јéдан п́утДр, нé сэм узéја наочáре *јóш*, ж́ива б́ила јáдна *јóш*, смо се мешáл’е *јóш* прé Ви, догод́ине *јóш* пó *јако* Су.

б) *Ј ó ш ĩ е*: *јóшиѣ* нé му покос́иле Ви, *јóшиѣ* рабóта, ј́утре *јóшиѣ* ћемо пó ви́ше Су.

168.17. Прилог *н а г ó р е* („ка већем бројном стању, навише“):

кэд одјáкне ми дéте, трóшку у с́лче ма́цне да га на́раниш. О[д] тр́и го́дине *нагóре* Се, ће прода́вам о[д] дéсет илáде *нагóре*, на тéчај смо б́иле о[д] тр́иес го́дине *нагóре* Ја, св́и имáле по стó и ви́ше о́уце па *нагóре* ДБ, смо б́иле по десет́ина, дваест́ина д́уше па *нагóре* Го.

168.18. Прилог *д́ у́ з о* („доста, много времена“)

Овај прилог потврђен је редовно у предлошко-прилошкој конструкцији за +:

за *дúго* не могла да се сéти штó видéла Се, за *дúго* немáло ни јéно дéте у фамилију Вр, за *дúго* врéме тóј Шт, А мóј брáт за *дúго* не мóгоу да се дíне ис крéвет. ГБ, ће се патíмо и мí за *дúго* врéме, за *дúго* немáло да рóди ченица Го.

168.19. Прилог *с в é* („у потпуности, у пуној мери, сасвим, потпуно“):

тај бэрзáнска фамилија помрла *свé*; О[д] тéј тóлко лúде, мóжда имáле трíес, четéрес дúше, тóј *свé* помрле.; *Свé* помрло, цéла фамилија.; И *свé* му бíја шињел свé изпререшéтан, од зррна, од меткóве.; *свé* не оплáchкале тáтэ Вр, па тáко *свé* шарéно Шт,

168.20. Прилог *й ó л* („колико износи половина нечега“):

брáт гу бíја годíну *й-йол* у шúму Ја, íма о[д] тóј двé годíне *й-йол* Вр, Пóсле по јéдан – на *йóл* годíну и на годíну. Шт, ливáда имáла двáес двá *й-йол* áра ГБ.

Именице „пола“ са именичким значењем нема у сиринићком говору. Потврђена је у прилошком изразу на *двé йóле* („један од два иста дела тканине“) (И пóсле сáми прошијéмо на *двé йóле* сýкну. Др).

168.21. Прилог *и́ у́ ј д é р к о м* („приближно једнако у мери, у количини“):

са висíну су *и́у́ј дéрком* Шт, а и покосíле *и́у́ј дéрком* Бе, А на лéђа *и́у́ј дéрком* могла да нóсу ГБ.

169. Количински прилошки изрази са *п ú т*

Ови прилошки изрази потврђени су у спојевима *број + и́у́и(а)* и *количински и́рилог + и́у́и(а)*.

а) О прилошким изразима *број + и́у́и(а)* в. т. 125.

б) Изрази са *и́у́и(а)* срећу се уз прилоге *млóго* и *и́уно*, а тада значе „често, много пута“:

и́уно и́у́и смо мл'él'е јéчам Су, а óни *и́уно и́у́и* не излэжáле, *и́уно и́у́и* ће врне кíша на тáј дéн Ја, помагáле не *и́уно и́у́и* Шт, а и зíме *и́уно и́у́и* слúнце ће огрíје ГБ, *и́уно и́у́и*а нíшта не донíја у кућу Го;

воденица останувáла без вóде *млóго и́у́и* Се, а у вáс *млóго и́у́и*а ноћíле Бе, па вóда ће смрзне *млóго и́у́и* Др.

ПРИЛОЗИ ЗА УЗРОК

170. Прилог *з á и́ о ј*

Упитни прилог *зáи́ој* („због тога, из тога разлога, стога“) потврђен је с партикулом *-ј*. Ретки примери без партикуле могу бити инфилтрат из књижевног језика.

а) *З а ӣ о ј*: И *зáīој* *кó[j]* је по више зборан, *кóј* знаје мало шалу да извѣде, тај чауш ваља да бине.; Бисаге туру да се воду, да се воду мџ и жѣна, да не се кароџ, *зáīој* туроџ тој што је сѣстајѣно. Се, и браћа *зáīој* се одвоише Ја, *Зáīӣо* си улаа, *зáīој* ти рабóто свѣ тóј. Вр, *Зáīој* имáмо ору́же, што се плашíмо. Бе, Да не ни се поквáри сирѣње, *зáīој* му турáмо лáдну вóду. ДБ, *Зáīој* што си не излэжáа, не ти давам. Др.

б) *З а ӣ о*: *Зáīӣо* остáло обичáј да мóра нíкој да чýва. Бе,

170.1. Прилог *з а ш ӣ о* („због чега, из каквог разлога“):

Па *зáīӣо* збóриш?!; *Зáīӣо* си отíшла синóјк у зѣта? Се, Па *зáīӣо* да ти помогнѣмо? Ја, *Зáīӣо* си возíја без одобрѣње? Вр, А *зáīӣо* не́ ги кршћѣвоџ? Шт, *Зáīӣо* и мí да дадѣмо? Го, *Зáīӣо* смо повáл’е у њí? Ви.

ПРЕДЛОЗИ И ПРЕДЛОШКИ СКУПОВИ

ПРЕДЛОЗИ

171. С обзиром на то да је у одговарајућим поглављима наведена обимна дијалекатска грађа према предлозима у предлошко-падежним конструкцијама, на овом месту кратко се коментаришу значења појединих предлога.

171.1. Систем аблативних предлога унеколико је промењен продором предлога *од* у зону употребе предлога *са*, који се – ипак – чува у маркираној позицији (в. т. 59.3.2в).

Употреба предлога *из* и даље је стабилна, тако да је балканистичко свођење аблативних предлога захватило само редуковање употребе предлога *са* који се специјализује за инструментална значења.

а) Предлог *од*: т. 49.2.1б.а, т. 42.2.2б.а, т. 55.2.а, т. 56.3б.а, т. 7.57.1.1а, т. 59.2.2а, т. 59.3.2а, т. 60.2б.а.

б) Предлог *из*: т. 49.2.1б.б, т. 49.2.2б.б, т. 55.2.б, т. 56.3б.б, т. 57.1.1.б, т. 59.2.2б, т. 59.3.2б, т. 60.2б.б

в) Предлог *са*: т. 59.3.2в. На овом месту в. и коменатар о односима унутар система аблативних предлога.

171.2. Иако је евидентно присуство предлога просторних односа сложених са *из-*, у сиринићком говору доминирају прости предлози. Уз предлоге типа *изнад* необичан је аналитизам у Гјд. именица *-а* деклинационог обрасца. Ова чињеница може упућивати на везу овакве ситуације са зетско-сјеничком миграционом струјом која је подржала флексију уз предлоге маркиране употребом у генитиву.

а) Предлог *над*: т. 49.2.1б.т, т. 49.2.2б.ш-2, т. 55.2.а-2, т. 56.3б.ш, т. 57.1.1х, т. 59.2.2л.

б) Предлог *йод*: т. 49.2.1б.ћ, т. 49.2.2б.ш-3, т. 55.2.а-4, т. 56.3б.а-1, т. 57.1.1.ц, т. 59.2.2љ, т. 60.2б.у.

в) Предлог *йред*: т. 49.2.1б.у, т. 49.2.2б.ш-5, т. 55.2.а-3, т. 56.3б.о-2, т. 57.1.1.ч, т. 59.2.2м, т. 59.3.2ћ, т. 60.2б.ф.

г) Предлог *изнад*: т. 49.2.2б.ђ, т. 56.3б.е, т. 59.3.2е.

д) Предлог *исйод*: т. 49.2.1б.ђ, т. 49.2.2б.е, т. 55.2.е, т. 56.3б.ж, т. 57.1.1.ђ, т. 59.3.2ж, т. 60.2б.д.

ђ) Предлог *исйред*: т. 49.2.1б.е, т. 49.2.2б.ж, т. 55.2.ж, т. 56.3б.з, т. 57.1.1.е, т. 59.3.2з, т. 60.2б.ђ.

171.3. Предлози за антериорност *йре* и *йред* сведени су на *йред*, тако да се овим предлогом поред употребе за означавање просторних односа обежава и свака антериорност²⁸⁹. О овоме в. т. 9.3.2ћ.

171.4. Са значењем „средњи положај у односу на два или више предмета, лица“ потврђени су прост и сложени предлог, који су скоро подједнаке заступљености. Доминирају потврде са фонетским ликовима *миђу* и *измиђу*. Уз флективни Гјд, именица на *-а* редовно је у употреби предлог *између* (*измиђу*) (в. т. 60.2б.г).

а) Предлози *међу* (*миђу*) / *између* (*измиђу*): т. 49.2.1б.д, т. 49.2б.д, т. 55.2.ђ, т. 56.3б.ђ, т. 57.1.1.д, т. 59.2.2к, т. 59.3.2ђ, т. 60.2б.г.

171.5. 0. Предлог *иза* непознат је у сиринићком говору, а уместо њега користи се *зад* / *йозади*. Знатно је чешћа варијанта *йозади*.

а) Предлози *зад* / *йозади*: т. 49.2.1б.г, т. 49.2.2б.г, т. 55.2.д, т. 56.3б.д, т. 57.1.1.г, т. 59.3.2д, 60.2б.в.

171.6. Од две варијанте предлога *код* / *куд* знатно је чешћа употреба предлога *куд*.

а) Предлози *код*, *куд*: т. 49.2.1б.к, т. 49.2.2б.к, т. 55.2.к, т. 56.3б.м, т. 57.1.1.к, т. 59.2.2г, т. 59.3.2љ, т. 60.2б.ј.

171.7. У савременом предлогу у налазе се два стара предлога – **въ* и **у* (в. т. 49.2.1б.љ).

а) Предлог *у*: т. 49.2.1б.љ, т. 49.2.2б.м, т. 55.2.н, т. 56.3б.њ, т. 57.1.1.љ, т. 59.2.2п, т. 59.3.2п, т. 60.2б.л.

171.8. 20. Потврђено је више предлога просторног значења „над нечим (у блиском) растојању“. Предлог просторног значења *врз*, синониман са *йовише*, *извише*, *озгор*, није потврђен већим бојем примера²⁹⁰.

Од два синонима – *йовише* и *извише* доминира *йовише*. Усамљена потврда са *више* највероватније је унета из стандардног језика.

Предлог *озгор* потврђен је малобројним примерима.

²⁸⁹ О оваквом балканистичком упрошћавању в. Младеновић 2013б.

²⁹⁰ Уп. са његовом широком употребом у кумановском говору (Видоески 1962: 178).

а) Предлог *врз*: т. 49.2.2б.и, т. 55.2.м, т. 56.3б.ј, т. 57.1.1.м, т. 59.2.2д, т. 59.3.2с, т. 60.2б.љ.

б) Предлози *йовише* / *извише*: т. 49.2.1б.ж, т. 49.2.2б.з, т. 55.2.3, т. 56.3б.и, т. 57.11.ж, т. 59.3.2и, т. 60.2б.е.

в) Предлог *озгор*: т. 49.2.2б.њ.

171.9. Са значењем „на врху, на горњој површини или непосредно изнад“ у употреби је предлог *навр*. Нема потврда предлога *вр*.

а) Предлог *навр*: т. 55.2.ћ, т. 56.3б.о, т. 59.3.2р.

171.10. Потврђена су три предлога просторног значења „у средини“. Поред простог предлога *сред* мале снаге, присутан је и сложен предлог *насред*, знатно веће присутности. Предлог *усред*, потврђен малим бројем примера, вероватно је унет из стандардног језика.

а) Предлог *сред*: т. 56.3б.т, т. 59.3.2ч.

б) Предлог *насред*: т. 49.2.2б.у, т. 55.2.т, т. 56.3б.т, т. 59.3.2ч.

в) Предлог *усред*: т. 59.3.2ч.

171.11. Сиринићки говор остао је изван балканистичког преобликовања система перлативних предлога, тако да је поље употребе свих предлога ове скупине остало стабилно. Доминира варијанта *йрез*, ређе је *йроз*; *кроз* је најређе, можда и унето из стандардног језика.

а) Предлог *уз*: т. 49.2.2б.ц, т. 55.2.ш, т. 56.3б.ц, т. 57.1.1.ф, т. 59.2.2ж, т. 60.2б.т.

б) Предлог *низ*: т. 49.2.2б.ч, т. 55.2.ц, т. 56.3б.х, т. 57.1.1.у, т. 59.2.2е, т. 60.2б.с.

в) Предлог *йрез* / *йроз* / *кроз*: т. 49.2.2б.ц, т. 55.2.ч, т. 56.3б.ф, т. 57.1.1.ћ, т. 59.2.2ђ, т. 60.2б.р.

г) Предлог *йреко* / *йрекој*: т. 49.2.1б.л, т. 49.2.2б.љ, т. 49.2.2б.љ, т. 55.2.љ, т. 56.3б.н, т. 57.1.1.л, т. 59.3.20, 60.2б.к. Доминира варијанта *йреко*.

171.12. Са просторним значењем „налажење или кретање у непосредној близини“ у употреби је више предлога. Са овим значењем употребљава се *йри*, које је пратично истисло предлог *крај*. Као конкурент мање снаге предлогу *йри* користи се *йрекај* / *йреки*.

Ретки примери с предлогом *йоред* можда су новији унос из стандардног језика.

Предлог *близо* потврђен је само у овом облику, тако да су морфолошки раздвојени прилог и предлог, пошто се у предлогу јавља само *близо*, док прилог има два облика – *близу* и *близо*.

Предлог *крај* са значењем налажења у непосредној близини ретко се користи, а потврђен је само уз Гјд. именица на *-а* (в. т. 55.2.л, 59.3.2њ).

а) Предлог *йри*: т. 49.2.2б.ш-8, т. 53.б, т. 54.4.4б, т. 55.2.а-7, т. 56.3б.а-5, т. 57.1.1.а-1, т. 59.2.2с; 35.

- б) Предлог *йрекај* / *йреки* („поред, уз, крај“): т. 59.3.2н, т. 53.в.
- в) Предлог *йоред*: т. 49.2.2б.л, т. 59.3.2м.
- г) Предлог *близо*: т. 49.2.1б.ј, т. 56.3б.љ, т. 57.1.1ј, т. 59.3.2ф, т. 60.2б.и.
- д) Предлог *крај*: т. 55.2.л, 59.3.2њ.

171.12. Са значењем „правац у односу на неки оријентациони појам, циљ“ у употреби је предлог *крај* / *креј* / *кри*. Предлог се специјализује за дативско значење кретања, окренутости (в. објашњење у т. 59.4.2). Изразито доминира варијанта *креј*. Варијанта *крај* ретко се користи уз глаголе кретања (в. т. 60.2б.п).

Није забележен предлог *к(а)*.

Предлог *йрема* не користи се уз глаголе кретања.

- а) Предлог *крај* / *креј* / *кри*: т. 49.2.1б.р, т. 49.2.2б.х, т. 55.2.ц, т. 56.3б.у, т. 57.1.1.с, т. 59.3.2њ, т. 59.4.2, т. 60.2б.п.

171.13. Са значењем „по истеку неког времена, по завршетку нечега“ у употреби су предлози *йо* и *йосле*²⁹¹. Уз ОП користе се обе варијанте, уз доминацију *йо*. Уз Гјд. им. на *-а* користе се обе варијанте, чешћа је *йосле* (в. т. 59.3.2т).

- а) Предлози *йосле* / *йо*: т. 49.2.б.м, т. 49.2.2б.р, т. 55.2.њ, т. 56.3б.п, т. 57.1.1.н, т. 59.2.2з, т. 59.3.2т, т. 60.2б.м.

171.14. Са локативним значењем „место и простор вршења радње“ у употреби је *йо*.

- а) Предлог *йо*: т. 49.2.2б.с, т. 53.а, т. 55.2.о, т. 56.3б.п, т. 56.6, т. 57.1.1.њ, т. 59.2.2и, т. 59.4.4а, т. 60.2б.н.

171.15. Предлог *йрема* користи се само са значењем „однос, поређење, у односу на“. Није посведочена употреба са значењем правца или смера.

- а) Предлог према: т. 49.2.1б.о, т. 49.2.2б.ш-1, т. 55.2.ф, т. 56.3б.ћ, т. 57.1.1.п, т. 59.2.2р, т. 59.4.4в.

171.16. Са значењем „замена једног појма другим“ користе се као синоними *месѿо* и *намесѿо*. Није потврђено *умесѿо*.

- а) Предлог *месѿо*: т. 49.2.1б.п, т. 57.1.1.р, т. 59.3.2ц, т. 60.2б.о.
- б) Предлог *намесѿо*: т. 49.2.2б.ф, т. 55.2.х, т. 59.3.2ц, т. 60.2б.о.

171.17. Од две варијанте предлога *око* / *около* знатно је присутнији краћи предлог *око*.

- а) Предлог *око* / *около*: т. 49.2.1б.н, т. 49.2.2б.п, т. 55.2.п, т. 56.3б.с, т. 57.1.1.о, т. 59.2.2ј, т. 59.3.2у.

²⁹¹ Уп. са одсуством *йосле* у кумановском говору (Видоески 1962: 183).

171.18. Предлози *оїуд*, *одовуд* са значењем „из овога / тога правца“ срећу се по правилу без покретног вокала, прилози факултативно са или без покретног вокала. Покривају једно од значења предлога *с(а)*.

а) Предлог *оїуд*: т. 49.2.2б.о, т. 55.2.с, т. 59.3.2х.

б) Предлог *одовуд*: т. 49.2.2б.п, т. 55.2.р, т. 59.3.2ц.

171.19. Предлог *за* користи се са бројним значењима. И у сиринићком говору овај предлог истиснуо је предлог *о* са значење „предмет говора, мишљења, бриге и сл.“

а) Предлог *за*: т. 49.2.1б.ф, т. 49.2.2б.ђ-6, т. 55.2.а-5, т. 56.3б.а-3, т. 57.1.1.ц, т. 59.2.2н, т. 60.2б.х.

171.20. Предлог *сас / са / с* продро је и у социјативно значење. Највећи број потврда је са редусликованим предлогом, знатно је мањи број примера са *с*, док је присуство *са* необично.

а) Предлог *сас / с / са*: т. 49.2.1б.х, т. 49.2.2б.ш-7, т. 55.2.а-6, т. 56.3б.а-4, т. 57.1.1.ш, т. 59.2.2.њ, т. 60.2б.ц.

171.21. За значењем „исказивање намере, циља или намене“ користи се предлог *їоради*. Ретко *ради* можда је преузето из стандардног језика.

а) Предлог *їоради*: т. 49.2.аб.а¹, т. 59.3.2ш.

171.22. Употреба предлога *због, без, до, на, їроїив* не захтева посебан коментар.

а) Предлог *због*: т. 49.2.1б.в, т. 49.2.2б.в, т. 55.2.в, т. 56.3б.г, т. 57.1.1.в, т. 59.3.2г.

б) Предлог *без*: т. 49.2.1б.з, т. 49.2.2б.и, т. 55.2.м, т. 56.3б.к, т. 57.1.1.з, т. 59.3.2ј, т. 60.2б.ж.

в) Предлог *до*: т. 49.2.1б.и, т. 49.2.2б.ј, т. 55.2.ј, т. 56.3б.л, т. 57.1.1.и, т. 59.2.2в, т. 59.3.2л, т. 60.2б.з.

г) Предлог *на*: т. 49.2.1б.с, т. 49.2.2б.ш, т. 55.2.а-1, т. 56.3б.ц, т. 57.1.1.т, т. 59.2.2.о, т. 60.2б.ћ.

д) Предлог *їроїив*: т. 49.2.1б.њ, т. 55.2.у, т. 60.2б.њ.

171.23. Усамљена потврда с предлогом *ван* („изван граница, оквира нечега“) вероватни је унос из другог варијетета.

а) Предлог *ван*: 59.3.2к.

171.24. Мало потврда с предлогом *уочи* упућује на то да је унет из другог варијетета. На овакав закључак упућује и употреба предлога *їпред*, који има универзално значење антериорности.

а) Предлог *уочи*: т. 49.2.2б.ћ.

172. ПРЕДЛОШКИ СКУПОВИ

Највећи број удвојених предлога са првим предлогом припада онима са *за* + и *до* +.

- а) Предлошки скуп *за у*: т. 49.2.26.б¹, т. 56.2.1а, т. 56.3в.б, т. 59.2.2.б, т. 60.2в.б.
- б) Предлошки скуп *за од*: т. 49.2.1б.а¹, т. 49.2.26.б¹, т. 56.2.1.б, т. 60.2в.а.
- в) Предлошки скуп *за на*: т. 49.2.26.б¹, т. 56.2.1.в, т. 59.2.2.а.
- г) Предлошки скуп *за њреко*: т. 49.2.26.б¹.
- д) Предлошки скуп *за њо*: т. 57.1.2а.
- ђ) Предлошки скуп *за њод*: т. 59.2.2.а.
- е) Предлошки скуп *за куд*: т. 59.2.2.а, т. 59.3.3б.
- ж) Предлошки скуп *до њри*: т. 59.4.5а.
- з) Предлошки скуп *до у*: т. 49.2.26.б¹, т. 56.3в.а, т. 59.2.2.а.
- и) Предлошки скуп *до на*: т. 49.2.26.б¹, т. 59.2.2.а.
- ј) Предлошки скуп *до исњод*: т. 59.3.3а.
- к) Предлошки скуп *до вр*: т. 56.3в.г.
- л) Предлошки скуп *на дно*: т. 56.3в.д.
- љ) Предлошки скуп *на њо*: т. 57.1.2б.
- м) Предлошки скуп *из њрема*: т. 49.2.26.б¹.
- н) Предлошки скуп *од дно*: т. 56.3в.е.
- њ) Предлошки скуп *из више*: т. 49.2.26.б¹.
- о) Предлошки скуп *у чело*: т. 49.2.2.б.б¹.

ВЕЗНИЦИ

173. У овом делу описа сиринићког говора наводи се обиман део расположиве грађе с намером да она послужи као материјал за будућа истраживања хипотаксе и паратаксе овога говора.

ВЕЗНИЦИ ЗАВИСНОСЛОЖЕНИХ РЕЧЕНИЦА

174. У сиринићком говору потврђени су следећи везници и везнички скупови зависносложених реченица: *шињо*, *који*, *шињом*, *да*, *за да*, *де*, *кад*, *док*, *дори*, *чим*, *ако*, *јер*, *ка* („као“), *ка да*, *ка шињо*, *кај* („као и“), *њрекој* („као и“), *како*, *ка* („како“), *њошињо*, *њред да* („пре него што“), *њре него кад*.

174.1. Везник *ш њ о*

Везником *шињо* повезан је већи број зависносложених реченица.

И тај тамо *шїио* ће одміта.; – Узоро и по́сле жéне покóпоу ту́ј њїу *шїио* ће сејоу коно́плє.; – А, не то́ј, не́ма грозéње. Немáло нїшта. Ка сéге *шїио* јén о[д] другóга да се чу́ва.; – Ројéви долазїле у ту́ј тр́мку *шїио* дїноу́ тамо.; – Ал на јабу́ку па се потка́чиу и те́ј тр́мке напра́ју ла́ке.; – Мучник је то́ј ту́ја *шїио* па́да бра́шњо.; – И ка́мењ *шїио* се вр́ти.; – И врже́мо и те́зи *шїио* трéба да нóси, та́ј проме́њета.; – И шї́е сэс íглу, ову́ј *шїио* крпї́мо.; – И тамо имáло ка месáрник *шїио* се замесувáло, ка кути́а лепо напра́ено.; – Та́ј пѣ́га *шїио* íшла, она бїла накіћна убао.; – Бра́ви *шїио* се не шїшо, се вїкоу́ угїчи.; – У про́лећ не́што дру́го бїло *шїио* скувáмо.; – Нéма трпéзе до́ма, већ те́ј ж'éне сво́је *шїио* їдо на грóбэ, оне уле́ноу ту́јка у ку́ћу.; – И он не зная *шїио* имáа.; – Вика́ше свекр́ва, кэ́т ће упу́ца јáк, јáк кру́шац, па црепóве по нїгде *шїио* крши́а, то́ј секи́ра *шїио* се тру́па др́ва, и то́ј ће гу бéноу́ у зéвњу, ће се прекр́стиу.; – А ўрда сирéн'е кат се усїри па та́ј цїк *шїио* се извади сирéње, па цїк остáне.; – Напунїмо то́ј *шїио* имáмо.; – Па озгóр ту́ру бисáге *шїио* ткáла, *шїио* топчáла – белóве, чаршáфе.; – Извучéмо по трї корењчéта да је у јéно сéме, по трї *шїио* нїкне.; – И тра́жи пáре *шїио* му однїја ствáри.; – И по́сле тра́жи пáре та́ј *шїио* др́жи врáта унут́ра.; – А сéге їдоу́ до́ле те́ј слушкї́ње, те́ј ка конобарї́це *шїио* су, *шїио* служїу́ на свáдбу.; – Бисáге ту́ру да се во́ду, да се во́ду мўж и жéна, да не се кáроу, зáтој ту́роу то́ј *шїио* је сэста́ено.; – Давáле ги ова́ко *шїио* имáле од једе́ње.; – И столи́це *шїио* їма, свé ги сакрї́јоу у ку́ћу.; – Сэгáшње мláде, оту́да ова́мо *шїио* до́шле да се удадо у Сэфце.; – Уморїле смо се мло́го *шїио* греáло слўнце. Се,

На́пре немáло ка сéк^г *шїио* їма кау́чи по со́бе.; – И то́му дéсет, *шїио* откуца́а на машїну – трїес милиóна.; – От сéдам, óсам годїне смо радїле *шїио* смо мóгле.; – Се извучоу́ їли трї стру́ка *шїио* су заéно жїто, їли пѣт у јéно *шїио* нїкле.; – *Шїио* пожњї́еш, ёт ова́ко напу́ниш ру́ку.; – Ррукоéђи *шїио* се прóсне до́ле.; – Та́ј жéна *шїио* гл'éда блáгóту.; – Сэм ткáла свé *шїио* трéбáло.; – Извуче та́ј *шїио* бїја.; – Се извучоу́ їли трї стру́ка *шїио* су заéно жїто, їли пѣт у јéно *шїио* нїкле.; – Кэ́т се онóди мáло то́ј *шїио* бїло измешáно.; – Спремáмо свé *шїио* їма.; – А штó бїло тóрте та́мо, те́ј по блїзо *шїио* донесувáле.; – Обичáј је та́ј стáри *шїио* се чїни.; – На́пре немáло ка сéк^г *шїио* їма кау́чи по со́бе.; – Нїкој вїкоу́ – бэ, нїкој вїкоу́ – мэ, нїкој рáзно *шїио* їма сто́ку да се помéне тáко.; – И то́ј преко телевизóр *шїио* бїло.; – Жїти свети-Рáнђоу́ *шїио* вáди дўшу.; – Бóг^к нека дáде свé *шїио* је дóбро! Ја,

Ово́ј сэс трї кра́ка *шїио* је.; – И те́ј *шїио* повáле Ој, додóле.; – У цр́кву нóсу ко́ј *шїио* о́ће да однесе.; – Али, не сме да прїча *шїио* видéа та́мо.; – И кэ́т спáзу па њóјно *шїио* їма те́ше.; – Ни сáмо др́во *шїио* је, не сме да се исече.; – Ће лéгно у ту́ј цр́кву да спї́јо те́ј *шїио* немáле дéцу.; – Па озгóр ту́ру бисáге *шїио* ткáла, *шїио* топчáла.; – Оно́ј *шїио* удáра у ка́мењ да па́да жїто је трепетáлка.; – На нóге смо имáле *шїио* закољéмо говéдо, па направїмо опáнце од говéдо.; – А, не! Нї́е ка сéк^к *шїио* їма венчанї́ца, вáлэ.; – Свé му мéсо попадáло од нóге по плани́не *шїио* їшле, по рáту, по свé.; – *Шїио* остáне кэ́т се прáи сирéње, то́ј] је цїк.; – Свé му мéсо попадáло од нóге по плани́не

шїо ишле.; – Жїв је, живї'а та'–човек *шїо* га исєка.; – Онó *шїо* удара у камењ да пада жїто је трепетáлка.; – Да слушамо нешто *шїо* їма.; – Ка сэг овé *шїо* затвóроў нáше.; – Тóј камéње *шїо* вїдиш тўјка.; – Сэм чекáа док узéла тóј доўњо мéче испот пўт *шїо* бїло. Вр,

Донéле ракі'у, шé'пер мáло *шїо* имáло.; – Шеéсет и пéт детéти *шїо* имáа óн на рођендán.; – Стó педéсет éвpa *шїо* изарчїја.; – Свé мајстóри *шїо* су, по јéну мешовїну.; – Їма, мїслим, као домáћин кóј трéба да нарéди *шїо* да се работа, кóј да кóпа, кóј да вїка нáрод, кóј да купўје.; – О[д] тáј кóлaч ўзем пўпе намењéто *шїо* је, праéно за стóку, ўзем пўпе тóј, па га однéсем кут крáве.; – Тóд' кобајáги *шїо* се снїва, па не ваља тóј.; – Прво јáје *шїо* пўштим, јá га тўрим у крпу.; – Вај–кўпус свéж^м ка сэк *шїо* їма.; – Ё, пóсле кэт су постáри, на прїмер, ка сэк мóа снáша *шїо* 'е.; – Смо се плашїле млóго *шїо* пуцáле сэс пўшке.; – Морáле смо да идéмо збок *шїо* смо бїле мїцке.; – Овојó јóш двé помáле *шїо* носїле кóрпе.; – Први дэн четвртак. Велики четвртак *шїо* се кáж'е, нé смо радїле и пóље и кот кўће.; – Сэга онóј, озгóр *шїо* да подмáжеш пїту.; – Тáј Вéско *шїо* је, мóј óтац га учїја.; – Да вїди бáба вóј *шїо* ти 'е оwdéка.; – Свé тóј *шїо* їма да се кўпи, мїслим *шїо* се онóди, свé јá сэс јетрwu.; – Їма, мїслим, као домáћин кóј трéба да нарéди *шїо* да се работа, кóј да кóпа, кóј да вїка нáрод, кóј да купўје.; – Јá знáм *шїо* трéба да му дáм.; – *Шїо* ўзеш, тóј ги дáдеш. Шт,

А нáми ни 'е ћéў, *шїо* рачунáмо пó голéма смо фамилїја, и да вїкáмо.; – Тóј свé животїнке *шїо* вїкоў кóу ти је ћéў да їмáш тї, гу имитїраш тї: бé, мў, áу!; – Да пуштїмо *шїо* имáмо – óўце, крáве, свé да ги пуштїмо да попáсоў пре[д] да излéне слўнце.; – Нїкэт нé сэм се досећáла *шїо* ће дóу у тэвњїну.; – Ујўтру прво кóске, *шїо* остáле кóске *шїо* се прáјле пїтї'е.; – Прїчаш *шїо* нáј вїше рачунáш *шїо* ти 'е по вóље.; – Имáло и куд нáс *шїо* се спомињáло да за Ђурђéвдэн се свучўјоў.; – Кóлко врéме се пременило за мóј ж'ївот, *шїо* јá нéмам јóш ни педéсет годїне.; – И онда качáци тїја *шїо* бїле прéдэ, пре[д] Дрўги свéцки рáт.; – Каланцўрке вїкоў да имáле зўбе ка гребéни онїја *шїо* се чешлáла вўна сэс нї, конопље, сэз гребéне.; – И сéга тїја *шїо* остáле тáмо да ги однéсе тéше да се преобўчоў мáло.; – Сэк чóек, вїкам, *шїо* сэм слушаá да причáле лўди.; – Никóа крљá *шїо* бїла паднўта, тўј се забóја.; – Требáа да отїне сэс нї *шїо* погинўле тўја.; – До мó'éга дéде свї умирáле, сáмо јéно дéте остáло жїво – Драгóслав, пред мó'éга дéду *шїо* бїло.; – Задњи смо бїле мї *шїо* смо косїле гóре.; – И тáко остадóше ї ливáде ї дрвa *шїо* смо испосéкле јóш прé.; – Јá млóго сэм волија да слўшам дéда *шїо* збóри.; – Тóј мóже да врáпче бїне свé птїце *шїо* се вїкоў, ми вїкáмо врáпчїћи.; – Бїло тóј врáпче никóе *шїо* у нáш крáј до тэд' нé се вїдуáло и рачунáле ка да га Бóг или нéки свéтац пратїја тўја.; – Свé тéј камéње *шїо* бїле озгóра ги пребациле тўја.; – Дóста нáши лўди, млозїна бїле *шїо* копáле и налазїле тўја.; – И вїди се сэк' да је пó памéтно тїја *шїо* узéле óвде, пó дóбро жїву.; – Тїја Поповїћи *шїо* су.; – Мї, на прїмер, нáј стáри попóви смо, а се презивáмо Јанићéвић, а никóи *шїо* нéмоў вэзе

можда сас попује, ће се презивоу Поповић.; – Нај виш'е је крију матичар никој *шито* бија.; – Туја му је кућа и он ће га напише на тога *шито* зна'е, на његоо презиме.; – Јер сѣга знам браћа *шито* су рођени по́сле педесѣте године наовамо да јѣн да је Поповић, дру́ги да је Јанићевић.; – Па ће идеш ће се утепујеш по чу́ке, кѣт погрѣши никѣ девојче да се удаде за нико'ѣга *шито* не́ му прили́чи.; – Има́ле и закопа́ни људи до́ста, *шито* ги откопуа́ле на́ши.; – На́ми што ни прича́ле, пр́ви *шито* ни умрја у крѣвет на́ми, бија дѣда на́ш, *шито* умрја от свој смрт.; – Верова́тно то́ј *шито* прича́ле овѣја, *шито* прича́а ми дѣда, да можда са́мо то́ј изнад зе́вње што би́ло, да темѣље не́ ги пренѣле, него са́мо одозгѣра *шито* би́ле ти́ја каме́њи да однѣле.; – Њѣму ста́лно му се десуа́ло *шито* не ва́ља.; – А њѣма, Шиптарѣма, не́ ги одговара́ло *шито* смо се мува́ле го́ре.; – На́ши дѣца, од ђвде *шито* и́шле по шко́ле, свѣ́ би́ле по́ до́бри ђаци, чѣни ми се, него ти́ја *шито* би́ле изѡ гра́д'; – Ра́дос за удови́це три́ *шито* би́ле.; – Ђли не́ки *шито* је по́ вѣш, ѣли *шито* по́ не́ма грѣ́ толи́ко.; – И мѣсо *шито* би́ло спрема́но за вече́ру ели за ру́чек.; – Књѣ́га *шито* гу фотокопира́а.; – Те́ куд на́с љвек ги вика́ле – то́ј *шито* не́ се спомѣ́ња. Бе,

И та́ј комши́ја *шито* бија да пи́та.; – Сѡбѣреш то́ј по́ окрѣ́гло, јѣмпѣт *шито* је за по́ уба́о.; Тре́ба да је ку́пиу меша́ље свѣ́ *шито* тре́ба.; – Се мѣ́та у грѡ́б и ко́лци *шито* га носѣ́ле.; – На четрдѣ́сет дѡ́на иде це́ла родњѣ́на. Свѣ́ *шито* има́ло – пријате́љи, сво́је *шито* му је. Свѣ́ иде.; – Па бласѣ́љаш *шито* тре́ба.; – Ка́ко ко́ј *шито* мо́же да се сна́ђе.; – По́сле мо́ји се спре́моу свѣ́ што тре́ба, позѡ́ву свѣ́ сво́је. Оно́ *шито* је бли́жњѡ и комши́'е.; – Да́доу је свѣ́ *шито* тре́ба.; – Па идо́у у свѣ́ сво́'е *шито* ми́сли.; – Па ти́ја гѡ́сти *шито* до́шле, ги да́ва вру́ћу.; – Па тањѣ́ри *шито* има́ло.; – А извѣ́де гу па не́ки дру́ги ако не́ дѣвер, *шито* бија дѣвер тѡ́д', па дру́ги.; – Сѡбѣреш то́ј по́ окрѣ́гло, јѣмпѣт *шито* је за по́ уба́о.; – Ко́ј мо́же, ти́ја *шито* гле́доу.; – Та́ј *шито* си́је чѣни́цу, па му поа́ле.; – То́ј поуба́во за појас́му, а овѡ́ј па куде́љице за чѣ́рге *шито* пра́јле. ДБ,

Има́ле до́ста људи ђвде *шито* ме дочека́ле.; – Па нима́ло те́д ни́ *шито* да се да́де, ни́ *шито* да се но́си.; – Па свѣ́ *шито* тре́ба́ло, свѣ́ сѡм работа́ла.; – Ту́ри ча́нѡк па ту́ри то́ј ја́јце *шито* се мѡшѣ́ва. То́ј прѡ́во ја́јце *шито* се мѡшѣ́вало.; – Тѡ́т^а *шито* се спра́јло, то́ј: ви́но, чѣни́цу, свѣ́ то́ј *шито* тре́ба, свѣ́ *шито* да́ја Бог^к.; – Ко́ј ѣ́ма, сва́ки да́де ја́јце. А ко́ј н'ѣ́ма, да́де то́ј *шито* ѣ́ма.; – Ако не́ га посѣ́јеш, не́ма *шито* да би́не.; – Долази́ле људи да се цели́воу, *шито* до́шле ту́јка, *шито* би́ле свато́и.; – Те́д^т ѡ́ртац мо́ј, *шито* мло́го свато́е донѣ́ја, па га казни́а сто́ ба́нке зѣ́та.; – И до́хоу да помѡ́гноу *шито* тре́ба за сва́дбу да се спре́ма.; – Та́ј по́ мла́д, кобаја́ги, *шито* сѡс ме́не да би́не.; – *Шито* смо работа́ле, то́ј.; – Дѣвер, ва́ј *шито* и он умрја.; – У́мам та́мо сли́ку *шито* смо се слика́ле.; – Му се оста́и на жа́р, та́ј *шито* прегѡ́ри.; – Раки́у вру́ћу, свѣ́ *шито* смо има́ле, однесѣ́мо го́ре.; – А ко́ј н'ѣ́ма, да́де то́ј *шито* ѣ́ма.; – *Шито* ка́же – то́!; – У субѡ́ту то́ј *шито* спреми́ла девојка.; – Би́ло да помѡ́гноу *шито* тре́ба.; – Има́ле до́ста људи ђвде *шито* ме дочека́ле.; – Па свѣ́ *шито* тре́ба́ло, свѣ́ сѡм работа́ла. ГБ,

Тија *шїио* бїле, бóже, *шїио* знáле.; – Бóш тáјò дуб *шїио* бїја, на Градїште, тáј *шїио* га грóм ударїја.; – И обóчоў лéпо – óвде чарáпе онéј жѣнске везéне, понáпре *шїио* се вéзло вунéне чарáпе.; – Знáм, бáш óвде јéна, óвде *шїио* ни је до нáс, а и јéна преко пута.; – Понáпре *шїио* се прáјло двóјца да гу нóсу.; – И овáј һóшак, бїћи, *шїио* ни је овáј четвртї прáвац тáмо.; – И кэд дóђо гóсти, принéсе се *шїио* се їма, *шїио* се спремїло.; – Да нáђеш јéно двá камéња да су, али прáви, лéпи, ка блокóви *шїио* су сéг.; – Дрво *шїио* имáло имéлу га вика́ле вра́жјо дрво.; – Ту[j] је Цигáнка *шїио* гáси жáрље.; Ѐсто ка за богубрáду *шїио* смо р'ѣкле.; – Наберéмо свáко цвéће *шїио* їмáш по бáшче.; – Вóда їде, али óно не мóже да се окрéће од онóј дрво *шїио* га стáвиш у тóј кóло.; – Извáдиш свé *шїио* їмáш.; – Нїје ка сéг* *шїио* їдо гологлáве.; – Па да покїснеш'э тóј тéше *шїио* їмáш.; – Принéсе се *шїио* се їма, *шїио* се спремїло.; – Свакóму да се прво здрáвље дáде, бóжи дéн, па свé *шїио* се мучїмо свé да имáмо у кúћу, да достарїмо дóбро.; – Понáпре *шїио* се вéзло вунéне чарáпе.; – Стáју крсéве онéј понáпре *шїио* имáло.; – Ка сéк^г *шїио* ће ве видїмо, тáко преко цéле годїне да ве видїмо!; – Понáпре *шїио* се прáјло двóјца да гу нóсу.; – Тїја *шїио* бїле, бóже, *шїио* знáле.; – Пѣтар онáј Ретїњов^ф, *шїио* га имéше нéга тáко.; – Тéј жéне *шїио* немáле дéцу; овáј кúћа *шїио* је позади нáс; – Тáјò дуб *шїио* бїја, на Градїште, тáј *шїио* га грóм ударїја.; – Онáј *шїио* їма пáпке ка свїњске, тїја се јéдоў.; – Овїја *шїио* їмоў ка кучїнске шáпе, тїја нé се јéдо. Го,

Дóл'е їма *шїио* се врти.; – Кэд је слáва, мóра да се кúпи свé *шїио* трéба за слáву.; – Мї смо се редувáл'е – јéну недéл'у јéна, дрóгу дрóга. А тáј *шїио* бїла стáра, свекрва, óна ни спремáла, а мї смо се редувáле да месїмо.; – Тїја *шїио* су да їду за у н'їву, óни їду у н'їву. А овáј *шїио* остáне дóма, што ће мéси, тáј мéси до Митрóвдэн.; – Ё, пóсле имáмо онóј конóплe, *шїио* се се'áло конóпл'е, па стаљáмо мáло кроз онóј блáто.; – Пóсл'е пó млáди нека кúпу *шїио* óћу.; – У тóј сóбу имáло тéј нáђви *шїио* седéло брáшн'о.; – Јéна кúва мрсно, а пéтак и срéду тóј имáла посéбна домаћїца *шїио* кúва пóсно пáсуль, кóмпир.; – Он водїја рéд *шїио* трéба у кúћу да се кúпи.; – Мї *шїио* смо бїл'е гóре у сéло.; – Ж'їто у *шїио* сипујéмо се вїка кóш.; – *Шїио* не мóже да изéде, врáти кúћи.; – Мóра да се кúпи свé *шїио* трéба за слáву.; – Имáмо онóј конóплe, *шїио* се се'áло конóпл'е.; – *Шїио* трéба да вóди рéд, тáј домаћїн мóра да вóди рéд кúће.; – Спї'е онá' *шїио* чúва стóку.; – Тáј кó[j] је млáда, їли девојка, їли мланéста, узéмо цвéће, босїљак^х, и узéмо трї клáса *шїио* їма пченица и накитїмо сэс онéј цвéће.; – Стóж'ар кáж'éмо тóј *шїио* прáјмо стóг.; – Тó[j] је дóл'е *шїио* се врти.; – Имáмо посéбно гребéне *шїио* се чéшља.; – Тóј имáла посéбна домаћїца *шїио* кúва пóсно пáсуль.; – Имáло тéј нáђви *шїио* седéло брáшн'о.; – Па имáло *ш'ио* се стру́ж'е онéј нáђви.; – Стру́шка *шїио* се кáже, онóј ка нóж^м.; – Тáнур, тóј од бúке *шїио* је ширóка.; – Па вратїло се кáже онóј *шїио* се сабїра.; – Ѐма мáјстор нарочїто *шїио* набїра тé' сукне.; – Ѐма нарочїто, посéбне ножїце н'їне *шїио* се стрїжо óўце.; – Па исéчеш' онó гóре *шїио* је запуѣно.; – И óна се узбúни и мї знáмо

шiiо ће се дине, и вардимо.; – Кóј оће га скува, а он посебно има *шiiо* избаћи мало, се загусти, каж'емо урда. Др,

Па тражи пáре тај *шiiо* држи врата унутра.; – И он не знаа *шiiо* имаа.; – Не може да се панти ка *шiiо* си знала.; – Ће га спазу теј *шiiо* жњéјој.; – Цртало је онóј *шiiо* иде напред.; – Стап сас куку има онај *шiiо* чува шилежину.; – Па úзе *шiiо* му следује.; – Ишла домаћица *шiiо* је.; – Вржемо и тејзи *шiiо* треба да нóси.; – И тај тамо *шiiо* чека.; – Бићи нiкој ис куће *шiiо* бија.; – Кóј *шiiо* има нóси.; – Јéно тóј. Дрúго, он му је инат *шiiо* íдем ја да га пазим.; – Она *шiiо* праíла, како прошла, ја не-знам тóј.; – Тóј цивцáне смо јел'е да се оручи чóвек прво. Цивцáне *шiiо* бил'е.; – А нéма *шiiо* да му кáем, него éте тако.; – Бóгме, л'уди не могáл'е да вiду нiшта корисó от *шiiо* посiје.; – Ал'и посл'е дóђе секретáр наш *шiiо* бија у предузеће.; – Л'уди дрúги *шiiо* сеáл'е.; – Јá не сэм бија према ну, тáкви ка 'óна *шiiо* ми бiла памéтна.; – Кáко ће се лyтиw кэд имáа онај водација *шiiо* разговарáа тáко сэз девојку, сэ[с] свé.; не-знам кóлко рекóше *шiiо* утепáл'е тáко.; – Онóј *шiiо* знам ће ти кáжем.; – И да бинéмо зрáви као дрéн *шiiо* је чврс и зрáв, тáко и мi да бинéмо.; – Имов лyди стáри *шiiо* не знáюw нiшта.; – Óнда смо ги цeпáл'е од бéњак *шiiо* остáне од Бóжић па на Ѓурђéвдэн се цeпа и се пáви као крс. Ви,

Ручáмо *шiiо* дáа Бóг, тóј.; Имáл'е бáбе *шiiо* трiл'е жéне кóје не рађáле.; – *Шiiо* се вржувáло опáнце, тóј врпце смо га викал'е.; Вiко *шiiо* не се рађáло – сáмо шушлáк, нéма нiшта.; – И кэ[д] дóшла онај мáти његówа *шiiо* бiла, кáже óна.; – Нé-сме дрво да се исече *шiiо* има имéлку. *Шiiо* има грање надóл'е и упл'етéно је.; – Загрáдиw онóј *шiiо* трéба, кóлко трéба за óфце.; – Опyта је тóј опáнци *шiiо* се опутувáл'е.; – *Шiiо* се вржувáло опáнце, тóј врпце смо га викал'е.; – И тóј *шiiо* остáне.; – Мéси кóа је мешáља, мешáља кóјзи гу је рéд. Кóја се редyје. Кóј нéма да се редyје, *шiiо* мéси стáлно, тáј мéси кóлч.; – И кэ[д] дóшла онај мáти његówа *шiiо* бiла, кáже óна. Су.

174.2. Везник к о ј и

Иако се односне реченице често везују везником *шiiо*, релативизатор *који* није мале снаге у сиринићком говору.

Јен-тáр вóди ги, кóа отiне млáда гóре сэс тóга кóј ће óре.; – Тóј му бiло – ујутру се дине, кóја је домаћица, спрéма му да рúча и му напуни тóрбу за у дэн да јéде.; – Сејáа тá' кó' óре. Кó' óре, тá'.; – Ће úзе у нарúче дррва и бáњак^x и домаћица кóја је, отвóри му врата.; – Врáти ми млéко, врáти ми мóу крáwy мирну. А твóа кóја е тáмо, нека ти сéди!.; – Кóје је јáко детéнце, прешéта.; – Нéки се завéта кóји нéшто мóра за свету-Пéтку.; – Па најстáра жéна кóа је на бачéњу, и стáр мyж^m.; – Има бyке по планине. А има кóа је на сáмо бyка, óна, вiка, нéје сáма, нéмој да гу сечеш.; – Има кóји пóсту тé да се причéсту на Тодорiцу.; – Тáј чóек трéба да бiне кóј пó више úме да збóри и да се шáли.; – И зáтој кó[ј] је пó више збóран, кóј знá'е мáло шáлу да извéде, тáј чауш вáља да бiне.; – Смо давáле мешáље кóа ни месiла кóј ни умрjа.; – Кэд је сyшно врéме, нéма кiша, нéма, нéма. И се скyпиy кóа нéма мáтер, кóа нéма

џца.; – А стáра, јéна *кóа* била домаћица, дóма. Óна, *кóа* је бачица, посéбно; бачица праи сирéн'е. Ѐде на трло, рде да мýзе óфце. А *кóа* је домаћица дóма, óна спрéма ручкóве, вечéре.; – Па, бóгме, и мóмци ишле да чýвоў *кó* рма пó више стóку.; – Снáша *која*-је џна па ўзе пéшкир на рýку и бóкал вóду. Се,

Бéњак залóжи тáј *кóј* унéсе. Домáћин *кóј* унéсе, џн залóжи бéњак.; – Па *кóа* је пó лéпа матíка, викамо, кэт копамо.; –И мláда *кóа* отíне тáко у тéј кýће, мóра да слýша свéкра, свекрву. Ја,

Кóј дóђе први на Ѐњат, тáј те полáзи. Вр,

Па *кúа* је мешáља, скýва пáсуљ, омеси лéба, врúћá.; – Сви, *кóи* ће дóу на кршћевáње.; – Поменéмо за дýшу. Мртви, *кóи* су стáри.; – Кэд ж'џна, *кúа* је трúдна рде да се порóди, она прво Богородице се помóли.; – Тáј *која* није мешáља, ако је мешáља – нé.; – Ѐма, мислим, као домаћин *кóј* трéба да нарéди штó да се работа. Шт,

Метáмо пáпке овáко, и *које* је нáј мláдо девојче у кýћу, óно свé ги врже јéну за дрýгу или ги набíе јéну у дрýгу.; – Мéне ми се чíни, да нéма кýћа *кúа* не верýје у вампíре или у нéшто што не мóже чóек да објáсни одóкле доóди.; – Ка куд нáс се рачúна мlóго сиромáшан је чóек *кóј* држи магáре и *кóј* држи кóзу.; – Тóј свé животињке што викоў *кóу* ти је ћéў да рмаш тí, гу имитíраш тí: бé, мý, áу. Бе,

Кóј праи сэз убáо свáдбу, здравíцу и прво рде у кúма.; – До гробíшта тíја лýди. Ѐсто тíја *кóи* копáли га нóсу до рýпе, *кóи* онодíли, óни га носиў.; – За дýшу се дáва и онíма *кóи* радíли, свé се дáва пóклон.; – Звóно *које* ти је тебе за мерáк; – Свáки *кóј* се дíза, стаља у џгeњ шúмку. ДБ,

За здравље попíе *кóј* му је дрýгар или својбíна.; – *Кóј* рма, свáки дáде јáјце. А *кóј* н'џма, дáде тóј што рма.; – *Кóј* остáне, остáне; *кóј* ўмре, ўмре.; – Жéне *које* нé рађале, ишле по бáбе да ги тријоў.; – Дрво у *које* удáри грóм, нé га сечоў.; – *Кóј* нáђе пáрче, ўзе пáрче.; – Гочéви свирéле. Да се знáе чáуш *кó[j]* је па нíкој вржýјоў по нíшто. ГБ,

А дрво у *које* ударíја грóм, не смíе да се сџче.; – А никóје па, *кóје* су злóбне...; – Бачица се звáла *која* сирíла, мýзла. Го,

Трáфке бéре *кóј* мóже да рде по камéње.; – Свáк грађáнин корíсти *кóј* рде тáмо.; – Нíшта о[д] тóга човéка *кóји* не рде на рáд, него сéди по кафáне. Ви,

Кэд бóлу ўши, мљéко смо турал'е децáми. Од жéне *која* дóи.; – А, *кóа* је мешáља, мешáља *кóји* гу је рéд. *Кóја* се редýје. Су.

174.3. Везник *ш ӣ о м* („чим“)

Миграциона струја из оближњих области Македоније доносила је и везник *ш̄иом* у Сиринић. Стабилност везника *чим*, подржана дијалекатским приликама у околним говорима и бројним уселеницима у чијем систему није било овога везника, блокирала је знатније присуство *ш̄иом*.

Шш́ом нé га водíја мўж^м, па ће се исцéпа – вíка – ба́бо. Ја, И *шш́ом* нé смо оти́шле јучéр, дэ́нэс нéма ва́јда ШТ²⁹².

174.4. Везник *д а*

Овим везником везује се неколико врста зависнослужених реченица.

Са дијалекатског аспекта од интереса су намерне реченице повезане везником *да*, пошто добро илуструју наслојавања и дијалекатску мешавину у процесу настанка сиринићког говора. У овом говору потврђене су: а) старија конструкција *да* + *йошеницијал*, б) новија конструкција *да* + *ипрезени* и в) маркантни балканизам *за да* + *ипрезени*. Примери са *за да* + имају најмање потврда.

Да се успрне, на кўп га тўриў.; – Мóжеш да идеш ако имаш ништо ветáно *да* чўва ти дéцу.; – Кэд га срéтнеш *да* проговóриш, *да* се цўнеш сэс нéга.; – И тáко ће лéгноў у тўј цркву *да* сй́јоў.; – Дóста ће му тўру íме *да* нé су свé девојчй́ни.; – Па се тўриў четй́ри сóве *да* др́жо она́ стóжар.; – А дéцу – чўвај Бóже – пўна кўћа. Али дéцу – колéпку на плéћи па áјд *да* идеш *да* жњéеш. Се,

Одмá дрўгу недéљу óхоў *да* гу извéдов на вóду.; – Јéн да свéти, овй́ја *да* вечéроў.; – Док дóђе врéме *да* се врш́и.; – Кэд дўне мáло ветэр, *да* га дўне мáло, плéва на стрáну а жéто пáда дóле. Ја,

Да бй́ло дóбро, враг би бй́а вóјник!; – *Да* исéчеш овóј др́во, *да* скрáстиш!; – Па нé смејале вóјника да кáчиw, *да* не случáјно бй́не ўдес.; – Ако óћеш да идеш гóре де сэм бй́ла јá, *да* ўзеш твóје имáње. Вр,

Пошто нáми нé ни се десй́ло, *да* не дáде Бóг никóму, нй́ нáми.; – Стáим кокóшку цéлу *да* ми се скўва.; – И свáка ж'ёна трўдна мóра да вéта у Богордй́це *да* би се лáкше (!) породй́ла.; – Излéгле стáре жéне *да* пóјоў пéсме.; – *Да* нé не излэжáла, Шиптáри нé би ни узéле нáј дóбре ливáде.; – Тáмо ме водй́ле *да* видй́мо тáј грóб^н.; – Áл вй́диш *да* нéмам ни јéну крáу?; – Ми рéкла *да* је донéсем тóј.; – Па ми рéкла *да* знáе кóј не крáде. ШТ,

Да отй́ша сэс нй́, и 'óн би погину́ја, али остáа.; – Немáло ни пáпке *да* се нóсу, а нé ципéле.; – Тóј се стáи у шпóрет *да* се наклáде.; – Ако укрáднеш, стáи кáмењ обавéзно *да* нé те бóлу плéћи.; – Имáло и куд нáс што се споминáло *да* за Турђéвдэн се свучўјоў, *да* извй́не мáти, се свучўјоў жéне гóле па забóду па прáју мађй́е.; – Вй́коў *да* íгроў кóло на месечй́ну.; – И тўја морáле да пробóду *да* нé би заодй́ле, млóго требáло тáмо да се зафди.; – Сéк чóек, вй́кам, штó сэм слушáа *да* причáле лўди.; – Сéга остáло куд нáс обичáј *да* – чй́м ўмре, нé-дај, Бóже, нй́кој, *да* нй́кој бй́не сэс нéга тўје.; – Каланцўрке вй́коў *да* имáле зўбе ка грéбény.; – Па ће идеш ће се утепўјеш по чўке, кэт погрéши никóе девојче *да* се удаде за никó'ёга што нé му прилй́чи.; – Вишéјца знáчи *да* је пó висóко мéсто.; – *Да* би га убй́ја кэд насипўје на здравй́цу, на вéчер Митровдáну.; – Нй́кој нé смй́ја *да* мрдне од нéга.; – И мй́ смо й́шле на Мерáју

²⁹² Уп. са присуством овога везника у кумановском говору (Видоески 1962: 243).

да косимо.; – Што покосимо да пренесемо сас краве.; – Али било место ка да не си могаа да видиш никако да л ти долази неки човек.; – И они ишле тамо да шијоу.; – Само да гноиш њиве да роди по добро.; – Оне могае да причоу за њино порекло тамо, а не порекло оуде да би сазнале нешто от Попује по више.; – Вероватно тој што причале овија, што причаа ми дѣда, да можда само тој изнад зевње што било, да темелје не ги пренѣле, него само одозгора што биле тѣја камењи да однѣле.; – Пуцаа сѣм сас пушку да би спасија стадо.; – И нећале да узимоу доле него горе узимале имање све да би могле оуде да чувоу.; – Доати месо висменице па мѣта у њога да ги пѣче. Бе,

Снаша прву годину ете тако било. Да се дине рано ујутру, да накладе огањ у оцак.; – И после, кад је договорено, дођу да гу узу. ДБ,

И нега постаија да ми обује ципѣле и да ме узе.; – Ми даље да цунем никое дѣте, и да му дам чарапе, јено, друго.; – Можда прају и да не напуду.; – Има онуј совру да ги стаи около, и сви се саберемо.; – Бѣњак се стаи да прегори ус те дрва.; – Терале ме на пругу да идем, па ми било стра, да идем на пругу.; – Да сѣм имала мајку, би ме погледала. ГБ,

Се залегне на лакат и држи кѣса и чукаш редом. Да би сѣкла добро, мора добро да се клѣпне.; – Се врже сѣ[s] жицу да не пукне цеу.; – И нарекнује да узе млеко.; – Па стаљале и пѣпоу. Цѣћ^h правиле па да се опѣре лепо. Да се испари. А овамо да идеш у рѣку да испираш.; – А њона кад види тако да је сијна киша, да пада крушац, она изнесе совру и никоу пѣсму певаши.; – Дрвѣни крѣвет. Од овај крај до тај крај – да стано све дѣца, да легно на исто место све.; – Да нађеш јено два камења да су, али прави, леѣи.; – Удри дѣте да не штѣка („штуца“). Го,

И ударамо ка от камењ да би се бол’е (!) избел’ило.; – Кѣлко да би седѣа кѣњ, да сѣди конѣпац да би седѣа кѣњ кѣт шѣта, кѣ[д] трчи да стрѣш’и онѣж’ито.; – Е тѣд, вѣтар да не ти нѣси ж’ито, да не ти нѣси сѣно, навѣљци.; – И тако да би се избѣљиле ствари.; – Па идемо да беремо папрѣћ, у шуму беремо папрѣћ па да ги проснемо да не би се каљале стока.; – Тури га у ш’ѣрпу да се залади да бине добро. Др,

Мѣшам да би се стопија мѣд^t.; – Јено тој. Друго, он му је инат што идем ја да га пазим.; – На Бѣжић ујутру прво идемо да узѣмо дрѣн.; – А овај други само вардија да не би дошо неки, знѣш.; – А исто и бѣњак, ал’и мало да не би изгорѣја све, него да остане за Ђурђевдѣн.; – Тој цивцане смо јѣл’е да се оручи човек прво.; – Ја носим стап па мало ми дава помоћ да не би се сагнуја до зевње, знѣш. Ви,

Нѣси из њиве, тури у пл’ѣвњу да не га вања време.; – Истеримо кѣње у пасиште да пасоу.; – Да не си река тој, не би те уапсил’е. Су.

174.5. Везнички скуп за да

Трло је за да се гноју њиве.; – Лазари кат се испрахоу за да идоу да појоу. Се, За да се накрми стока, турамо сол. Ја, У пролећ и у лето беремо сѣно за да имамо за у зиму за стоку. Шт, Терамо стоку у пасиште за да се

напáсе. Бе, Греéмо млéко за да сири́мо. ДБ, Тури́мо и су́ву тра́ву за да упал'и́мо. Др.

174.6. Везник *д е*

Дé удáра вóда, тóј се ви́ка вретéно.; – И оти́ноу̑ у слива́рник дé ймоу̑ сли́ве, јабу́ке.; – Дé поди́заш, ви́ка, óна тóј иза́ђе.; – Јéна сру́га је овáмо дé је трло.; – Тó је пóток дóле, дé је мóс дóле, искáча. Се,

Јá зна́м као дéте – гррне и принéсow га де тáмо кла́дow у́ргањ.; – Се копáла јéдна рúпа голéма де йшла вóда.; – Кóј зна́ дé йма да га тéра!; – А цр́ква била́ дé шко́ла тáмо.; – Тáмо у брдо́ дé су грóбља Ја,

Ми́ смо имáле јéно др́во, тó гóре испо́ цр́кве. Дé је цр́ква и дé је тóј заградéно.; – Дé се тóра жи́то, колóбоћ, је кóш.; – Ако óћеш да йдеш гóре де сэм била́ јá, да ўзеш тво́је имáње. Вр,

Па, лéж'е не де смо ради́ле на Видóудэ́н. ШТ,

Свé мóра да ти бине́ алáл дé ће ти бине́ ку́ћа.; – Причáле ка да га укачи́ле на кáрпу вóла дé не би мoгáа ни чóек да се ука́чи.; – И ми́ сипéмо у чóмку дé музéмо, сипéмо вóду.; – И óно да дóђе óвде дí је сáга Свéти Димитри́ја. Бе,

И пó далéко дé чу́јоу̑ за цр́кве. ГБ,

Не-знам ко́у, никóу жéну видéле дé крај ну́ мéте, мéте, мéте.; – И ста́иш га дé ти спи́јоу̑ кокóшке. Го,

Дé сэм се уда́ла јá гóре, тáмо не пáмтим. Др,

Мéчке немáл'е, мéчке сэм овáмо, дí је плани́на голéма, тáмо йдо́ мéчке.

Ви,

Тóј де йде́ вóда у водени́цу се ви́ка бути́ја.; – Ту́ј дé смо узимáл'е плóче за ку́ће, се ви́ка Ма́ден („мајдан“); – Тре́ба да на́ђе дé ко́му остави́ла сва́ки ства́р.; – Кáко кóј дé на́ђе рабóту. Су.

174.7. Везник *к а д*

Кэ́и пи́сне зми́ја, мóже човéка да оглу́ви.; – Кэд га срéтнеш да проговóриш, да се цу́неш сэс не́га.; – Кэд гу пéкне зми́ја о́уцу, óна отéкне.; – Уби́воу̑ ми́ше кэд на́ђоу̑ невесту́лке.; – И кэ́и се попáри два́пут јóпе сэс тóј вóду врéлу, и дини́ га да се оцéди.; – Кэд узрели́, тэд га бéро.; – И ова́ кóј óре, дома́ћин ли је, ове́ помлáди – синóви, óни óро, изóро и сэс вла́чку, одó лéске напра́иу̑ вла́чку, и да завлáчиу̑ кэд засéјоу̑.; – Кэд била́ голéма рабóта, помагáле се лóуди. Се,

Кэ́и се расвэ́сти, пéтоу̑ кэд запéва, нéма ни́шта.; – А па, тéтке, кэд валя́ло да врне́ уба́о ки́ша, па да пóчне ва́ј тра́ва лéпо да избíва.; – Кэ́и ће однэ́се дома́ћин вечéрњу у цр́кву, кэ[д] дóђе ис цр́кве, пóсле йде́ по својбине́ тáмо да ви́ка на слáу.; – Кэ́и пу́штиш двéста ко́мата óфце у шóму, не мóжеш сва́ко да глéдаш.; – Свéшто сэм работáла кэ́и сэм била́ дéте.; – Йсто́ ка да оти́неш ни́где на йзлет, кэд нало́жиш у́ргэњ, па се изокóлу сви́ да се грéу.; – Сэм носи́'а опáнке от кóже бóш ка дéте кэ́и сэм би́ја. Ја,

И *кад* га извади́мо из во́де, то́ [j] је бело́јка пр́ва ту́ра.; – *Кад* бѣше ово́ј, толовина, ми смо купи́ле пре[д] то́ јену-ку́ћу. Вр,

У јесен *кад* ва́ља да се бе́ре гра́ и да се се́че коло́мбоћ, његоу́ све заравње́то, а на́ш коло́мбоћ – лепо́та.; – По́сле, *кад* ме узеле, сва́дбу пра́јле, али нема́ло ни камио́н ни ко́ла, него ко́ње упре́гле, ко́ла проста, бељу́је та́ко на ко́ла.; – Седмна́ес годи́не сэм има́ла *каџи* сэм се уда́ла. Шт,

Овде *кад* уведува́ле у књи́ге, *кад* оти́нем у гробли́шта, не мо́ж ника́ко да зна́ш ко́ј ис ко́је је фами́лије.; – *Кад* и́шле на суђе́ње на́ши.; – он па́нти *кад* има́ле зидо́ви от цр́кве.; – Па ће и́деш ће се утепу́јеш по чу́ке, *каџи* погрѣши нико́е дево́јче да се уда́де за нико́ега што не́ му прили́чи.; – *Кад* окре́ноу пу́ш ке ова́ко креј на́с да не пла́шу.; – Де́ца дэнэ́шњи би треба́ле, *кад* би зна́ле ми ка́ко смо живе́ле, би ре́кле да жи́ву мло́го ле́по.; – *Каџи* смо чува́ле о́ўце, мло́го не прати́ла до́бра стрѣ́жа ме́не и бра́та.; – *Каџи* смо почеле́ ми тањи́ре да стаља́мо, то́ј би́ло ии! Бе,

Већ *кад* је вре́ме за оно́ј, се ди́гноу го́сти сви́.; – *Каџи* се ста́и бѣ́њак у о́гань, па већ *кад* изго́ри, до́ђе дома́нин и му напи́ва три́ пу́та.; – И *каџи* ће то да уради́у, отво́ри му вра́та и уђе́мо сви́.; – И по́сле, *кад* је догово́ре́но, до́ђу да гу ўзу. ДБ,

Каџи смо бегале́, у ту́ј ку́ћу но́у смо.; – *Каџи* се нага́зи на зми́ску ко́жу, тѣд умира́ле љу́ди.; – *Кад* угри́зе ку́че неко́га, ка́ко се лечи́ло?; – Да́ј ги да бришо́у ру́ке. *Кад* једо́у ле́ба, *каџи* се ди́ноу. Та́ко.; – И о́ўде *каџи* се до́шло, та́ко те́шко.; – Па по́сле та́мо *кад* би́ло во́ј за партиза́не бо́рба, он све́ у ту́ј бо́рбу та́мо би́ја. ГБ,

Први пу́т *кад* гу чу́јем кука́јцу *кад* до́ђе.; – *Кад* врне́ кру́шац, *кад* је мло́го стра́шно, кру́пан *кад* је, тре́ба бо́жем, ко́[j] је пр́ви од ма́јке да ў́зе је́но зрно да поје́де и да преста́не.; – *Ка[д]* тре́ба да се вечѣ́ра, пр́во је́н це́л ле́ба принесемо́ на а́стал.; – *Кад* нема́ле ве́алице, ску́пи се на гоми́лу оно́ј жи́то.; – И *ка[д]* тре́ба да за́преш водени́цу, има́ ту́ј направе́но, те́ три́ дупке́.; – *Каџи* се осу́ши, ова́ј ће напра́ви стѣ́жар, изде́ља стѣ́жар. Го,

Каџи порасне́ пшени́ца, кѣт пре́[д] да кла́са, *кад* би́не, ако има́ мло́го тра́ва, па смо и́шл'е ми да гу пл'еви́мо.; – Бѣш *каџи* препа́де Југослави́ја.; – *Каџи* смо почнува́ле да оре́мо, обавѣ́зно се ко́л'е кокѣ́шка.; – Ка́ко да не́! Сам посипува́ла и *каџи* ру́чак, и пору́чак.; – *Кад* је сла́ва, мо́ра да се купи́ све́ што тре́ба за сла́ву.; – Насло́ница је ка кот ку́ће, а *кад* и́де у њи́ву, то́[j] је кол'и́ба.; – То́ј би́ло за јага́нце *каџи* се оја́гну Др,

Кад ме пушти́л'е ку́ћи, ми да́л'е је́но оде́ло.; – Те па́се док па́се, а *каџи* па́дне сн'ег'е́ тре́ба да се ра́ни.; – *Кад* врѣ́јоу, преврѣ́јоу у ка́цу. Ви,

Ка[д] дого́ри бѣ́њак, се гаси́ја сѣс ви́но.; – *Каџи* се чу́је ўт, ће оглу́ви чо́век.; – *Кад* узѣ́ја пу́шку Карађорђе́тов џтац, бра́та му убил'е.; – *Кад* ула́зи мла́да у ку́ћу, мо́ра на ја́рам сѣс младожѣ́њу.; – *Каџи* се нага́зи на зми́ске ко́ске, ни́е до́бро.; – *Кад* је зи́ма, о́вце се држу́ у шта́лу. Су.

У примеру: Смо имале' какве волóве! Л'џе смо имал'е, дýшо! *Кá[и]* ће ис пасиште за њíву волóви! Су, употребљен је везник *кад*, а привид о везнику *ка* резултат је фонетског упрошћавања у групи /тћ/.

У примеру: Кэт порásне пшеница, *кэӣ ӣрѣ[д]* да клáса, кэд бíне, ако íма млóго трáва, па смо íшл'е мí да гу пл'евíмо. Др, не ради се о сложенем везнику *кэӣ ӣрѣ[д]* да, већ о елидираним члановима „кэд је време“.

174.8. Везник *д о к*

И *док* је врѣла тај вóда, сѣди на шпóрет.; – И *док* сэм бíла дѣте, знам да смо зборѣле.; – *Док* сэм бíла мláда, нí јена нé ми бíла тэшка.; – Óвде се жњéло от Петрóудэн па *док* íма. Се,

Док је чóек мláд', вíди. Ја,

Док ми бíја жиў мýж, џн.; – *Док* изленéмо у двóр, кэд је кíша, нóга мóкра.; – *Док* жи́ви – жи́ви. Кэд нé – ўмре. И нíшта вíше. Вр,

Док дођóсмо кот кýће у áр, крáва лéже. Шт,

И бíло понáпре, *док* сэм бíја јá дѣте, метáмо пáпке.; *Док* сэм бíја мíцак, сэм мислíја да је тóј мѣсто. И тýјка се шáлу на врáта *док* ги пýшту. Бе,

Дéте трáза сíсу *док* до́ђе млéко.; – *Док* очýкаш тóј, пóсле се рашíри јóпе óно понóво. Го,

Гóре смо чувáл'е тéўце *док* сэм бíја као мáл'и. Го,

Те пáсе *док* пáсе, а кэт пáдне сн'ѣг^к трéба да се рáни. Ви,

Док гóсти скýпиў се, мáло нéшто да попíјоў.; *Док* не стасáл'е дѣца, мáти, јá. Су.

174.8.1. *д о к* + уз негацију:

И да га задржáа Бóг^к *док* нé му до́шло смр́т њéгов.; Нѣ́ће смр́т *док* не ти до́ђе суђéни дэн.; Сипéле смо вóду *док* нé не уватíла. Бе;

174.8.2. *д о к* + без негације:

Нíкэт мéне свекэр *док* ми умр́ја, нí ме искараáа, нí ме оспуваáа. Нí ми што рéко лóшо. Шт;

Не говóри *док* стáви тóј у áмбар. Го,

Нíшта не јéде *док* оздрáви. Др.

174.9. Везник *д о р и* („док“)

Везник *дори*, синониман са *док*, потврђен је ретким примерима само у Севцу, па се може сматрати и наносом из сретечког говора:

Дори сэм плаkáла, џн се смејá.; *Дори* се сетíло штó бíло, ће се стáвни. Се.

174.10. Везник *ч и м*

Чим се вече́ра, ви́ше не́ се рабо́та.; – *Чим* по́чне да ле́га, о́на ква́чи.; – *Чим* уле́не, вратни́че се затво́ри.; – Не́ гу је ра́но *чим* оти́шла.; – *Чим* завр́шим рабо́ту, одма́ ће до́ђем.; – *Чим* се раздэ́ни, идэ́мо на лива́ду. Се,

Чим се динэ́мо – узэ́мо шу́мку.; – *Чим* про́ђе Бо́жић, пра́и сва́дбу.; – *Чим* уленéмо у ку́ћу, у авли́у, ми́ пева́мо. Шт,

Сэ́га оста́ло куд на́с обича́ј да – *чим* у́мре, не́-дај, Бо́же, ни́кој, да ни́кој би́не сэс не́га ту́је. Бе,

Чим се смра́чи, до́ма да идеш. ГБ,

Чим те срéтне тај, бе́ж!; – *Чим* по́жоў петло́ви, о́ни се гу́биw, ви́ко.; – И *чим* па́дне мра́к, бо́жем о́не дола́зу и проо́диw кро[з] сэ́ло.; – Ми́ одма́ *чим* се ро́ди. Го,

Чим по́чне да врíје, ми́чи. Др,

Чим не ула́зи ко́мбај, смо батал'и́л'е чени́цу. („пошто“); – *Чим* гу пу́штиш ко́су, да обри́ше тра́у све́.; – *Чим* до́ђе вре́ме, петна́еста годи́на, та́[j] је не́го́ва л'ива́да. Су.

174.11. Везник *а ко*

Ако па́дне на дно́, зна́чи о́н је бо́лан чо́век. *Ако* сэди над во́ду, чо́век је зра́в.; – *Ако* срéтноў чо́вэка не́што да иде́ у но́ћ, ни́где га тури́ја пу́т да иде́, и о́не ако́ га срéтноў, ће га завéдоw ни́где.; – *Ако* је пу́но, мэ́сто је зра́во да се пра́и.; – *Ако* га бо́ли, во́сак смо стаља́ле.; – *Ако* изатка́ваш, *ако* саплéтеш, *ако* све́ то́ј, ће обу́чеш, *ако* не́ – го́л ће идеш, ће се́беш.; – *Ако* је по́ то́пло по́ ма́ло сэди у топи́ло, *ако* је по́ ла́дно по́ ви́ше.; – *Ако* је у́зеш ја́јца, о́на не́ће ту́ј да ле́га.; – *Ако* би́ла запале́на плани́на нико́ј-пу́т, па се ви́ка Жа́р. Се,

Ако не́ћоў да́ доў, је́дан мо́ра да в'о́ди.; – *Ако* о́ћеш ле́пе пити́е, ва́ља мло́го да се ку́а.; – *Ако* је гра́шче, за а́ер н'и́ма; *ако* је ко́мпир, *ако* је сирéн'е. А што́ ми́слиш ти́?!; – *Ако* идеш ни́ки-пу́т за Се́фце.; – *Ако* да иде́м да донéсем во́ду, ују́тру ра́но уста́нем да донéсем во́ду. Ја,

Ако нема́ло ве́тар, дру́ги дэ́н. Чека́ле смо.; – *Ако* о́ћеш да идеш го́ре де сэ́м би́ла ја́, да у́зеш тво́је има́ње. Вр,

Црепу́ља *ако* не́ се уже́гне до́бро, о́но не́ће га испече́ са́ч.; – *Ако* има́м сви́њу – да́дем га сви́ње, *ако* не́ – кучи́ће тражи́мо.; – *Ако* нема́ш у ба́шчу не́што, ца́бе ти́ је.; – *Ако* па́дне у сре́ду или у пе́так, те́т постíмо.; – *Ако* би́нем ж'и́ва, *ако* ме слу́шоў, ја́ не да́ам у По́сте да се пра́и.; – *Ако* 'о́ћеш ја́ ће ти да́м мо́у со́бу тебе, а ја́ ће сэдим у ва́шу со́бу. Шт,

Ако би се дво́јле по мавале́, по поро́дице има́ тако.; – *Ако* не у́спе, ка́ж'е.; – *Ако* мо́чаш, ће га натараса́ не́што, то́ј ка ни́куа бо́лка ће га ува́ти *ако* мо́ча прет пра́г.; – *Ако* има́ да се напи́је во́ду ни́где по́ бли́зу.; – Не́ си мога́а да изле́неш *ако* си поми́цак да не́ те истэ́па нико́е дэ́те.; – *Ако* се иде́ у ши́ење, зна́чи идеш да ши́еш.; – *Ако* напра́ју ма́ђије, ни́ ће гу пому́зе, ни́ ће му оста́не стéуна.; – Не́ сме да му се да́де но́ћу *ако* се стэ́вни.; – *Ако* се

љуштија кукуруз, то је јесéњо дóбо.; – Видиш звéзде да брóиш цéу ноћ ако нé ти се спије.; – Сínко, ако нéшто се дéси оўде, надóле да трчиш! Бе,

Тóј у старó време ако зборéле.; – Ако не рóдиш, ће те исчéм.; – Ако нé га однéсеш на лéђа да га умéљеш или да га донéсеш, нéма да га јéдеш. ДБ,

Ако нé га посíјеш, нéма што да бíне.; – Ако мóже да нóси домáћин, домáћин. Ако нé, па бíло кóј ће однéсе.; – Он ако ти кúпи опáнак, ако ти кúпи шамíу.; – Ако не дођéмо, готóво вíше.; – Ако љóће рóд да се помíри одмá, пó брго íдоу, ако нéћоу па пó кáсно. ГБ,

Јá ако мéтем, јá сэм вештíца.; – Ако је Сéчко лéпо време, сýша ће бíне. А ако бíне кишлýиво, ће íма берíћет.; – Не плашíле сас тóј ако не слушáмо.; – Ако нé смо посејáле у зíму ченицу, посејéмо пролэћан ^áрж^м.; – Ако те срéтне мéчка „Áјт, мéцо, áјт! Прáво ти пýт, прáве ти нóге.; – Ако су откóсји дебéли, ако íма пýно трáва, изокренéмо онé[!] откóсје свé, цéлу нýву.; – Ако је створéно, не мóже да му скíне úрок нíкој. Го,

Ако дóђе нíки са срáне, га повикáмо на рúчак.; – Кэт порáсне пшеница, кэт прé[д] да клáса, кэд бíне, ако íма млóго трáва, па смо íшл'е мí да гу пл'евíмо.; – Ако íде на нýву, донéсе тóвар, снаша мóра уз нéга, да помóгне. Др,

Однéсе тáмо ако íма мéсто. Ако íмоу да вршиw у авл'íу, ће вршиw у авл'íу. Ако нé, нíгде вáн, у л'ивáду нíгде éл'и дí-је чíсто мéсто оврши.; – Ако је пóсно – рíбе, ако је мрсно – мéсо. Ви,

Ако трéба на дéсет мéста да íдеш овуј годíну, нíе лáко.; – Ако се глéда по ^áрáне, нај глáвни бíја обéд.; – Ако је црн, мóра да бíне врáнац, врán кóњ.; – Ако сéдиш на прáг^к, свéци улазу у кúћу.; – Ако гриé слýнце се сýши, ако нé омóкрила кíша.; – Ако си íшо, кáжи. Су.

174.12. Везник *ј е р*

Вíше не мóже, *јер* млóго време изгýбиу.; – Готóо нај тéшко бíло вршéње. Вршéње, *јер* слýнце ће упéче.; – И тáј вóда, погледýјоу жéне кат се напýни вóда, мáло гу сéкно, да не íде млóго. *Јер* она вáља да се згрéе о[д] топлóте.; – Верíга бíла закачéна на дáску, гóре íма дрво. *Јер* дáске су гóре вáко, бóже, покриéно. Се,

Мóрам да се удáм, *јер* не мóже да се ж'íви. Ја,

И сín ги предáја. *Јер* óне рóле се. Вр,

Смо морáле да узимáмо аргáте да ни рáду. *Јер* нé смо могáле. Шт,

Јер свáк кóј прíча, свáк викаá да чувáа óфце. Бе,

Мóчи нé ме давáле, *јер* óвде бíла сиротíња.; – *Јер* óн бíја млóго стар, болéсан, па сестричíња постáја. ГБ,

Нé сэм видíја кúне одáвна. *Јер* мí смо дóл'е мáло понíско, знéш.; – Свé да обрне, мáјку му јéбем, свé извадíl'е. *Јер* сín ми бíја у Немáчку па имáја ствáри дóста.; – Кэд ме пуштíл'е кúћи, мí дáл'е јéно одéло. *Јер* мí сэс нáше одéло. Ви,

Јер тој мора по тѣнко, тој нѣе суво.; – Па га покисно у врућу воду. Два пѣт, три пѣт, како кому вал’а, *јер* тој не може да се чува млого. Су.

174.13. Везник *ка* („као“)

Поредбено-начинске реченице везују се везницама *ка*, *кај*. Везник *кај* забележен је само у Сушићу. Потврђени су и везнички скупови *ка да* и *ка шио*.

Ретки примери везника са несажетом групом /-ао/ могу бити унети из књижевног језика.

И шиле чашире, *ка* Шиптари што носију.; – И оно има унутра у јено *ка* прѣво, *ка* језгра.; – *Ка* кршче га напрāju, *ка* Цигани сѣк што прāju.; – *Ка* вода што тече брго, тако и ја да рабѣтам брго!.; – Поток је ниско а оне су *ка* уз брдо.; – *Ка* они што јѣдо, и ја јѣдем.; – Како збореја, *ка* празна воденица. Се,

Знам *као* дѣте.; – Самовил’е бил’е *ка* девојке.; – Стаљоу свѣће *ка* у цркву. Ја,

Ка цигаре ги сијало у зѣбе. Вр,

Немало *ка* сѣга што има батлак.; – Каланцѣрке викоу да имале зѣбе *ка* гребѣни онѣја што се чешљаала вуна сѣс њѣ, конопље, сѣз гребѣне.; – А за матер *ка* нај жал ти ѣе.; – Млого има грѣзне, *ка* на доле да ги су грањке.; – Није *ка* по Србије што ми причале.; – Кѣт се осуши, га осолѣмо. Му скувамо *ка* за њѣга прѣсѣлак.; – А оно има четѣри мужа, а овога тѣроу *као* дѣте.; – Које је мушко *ка* кршчиће, а жѣнско *ка* гѣска. Бе,

Вал имало *ка* сѣг што ѣе. Гѣ,

И тѣдѣ набѣрѣмо цвѣјѣе јѣпе по башче, *ка* за богубраду.; – Да се слажо *ка* волѣви.; – Отѣда, отѣд *ка* от Штрѣпце. Го,

Тѣт смо ишл’е, сѣ овако да ш’ѣтамо гѣре, дол’е *ка* сѣк што се ѣде, нѣ!; – И ударамо *ка* от камењ да би се бол’е (!) избѣл’ѣло. Др,

Па нѣ су *ка* овѣ дрѣге. Ви,

Ка првичари ги дочѣкоу.; – У одаје се котрљамо *ка* свиње на јѣну чѣргу. Су.

174.13.1. Везнички скуп *ка да*:

Као да ѣе бѣлан чѣвек и *као да* ѣмре. Се,

Исто *ка да* отѣнеш нигде на ѣзлет, кѣд наложиш ѣѣгѣњ, па се изокѣлу сви да се грѣу. Ја,

И тако, она кѣд виде, *ка да* гу огрѣја слѣнце, *ка да* нѣ видеѣла никад’.; – Кѣд је пѣн мѣсец, *као да* излѣноу па да ѣгроу кѣло на никѣе мѣсто.; – Зѣори *ка да* причаш баба-Грѣзде да те разѣре.; – Бѣло тој врапче никѣе што у наш крај до тѣд’ нѣ се видуало и рачунале *ка да* га Бѣг или нѣки свѣтац пратија тѣја.; – Свѣ *ка да* је закѣпан сѣге. А има сто гѣдине како је закѣпан. Бе,

Стаљале *као да* се мѣле Бѣгу да би прѣстало зѣог берѣћет. Го.

174.13.2. Везнички скуп *ка ш̄ӣо*:

И ђна била *ка ш̄ӣо* ги била ма́ти. Се,
 А́л смо оноди́ле *ка ш̄ӣо* смо ви ре́кле?; – Обу́че се *као ш̄ӣо* била да́нас,
 та́ко се су́тра (!), се обу́че. Шт,
 И та́мо б́ни д́бра *ка ш̄ӣо* си б́ла. ГБ,
 Ка́ га изне́л'е за во́јску, ту́ј смо вика́л'е дежу́рно́га, и *ка ш̄ӣо* је ка́зан
 оста́, не́ћаа ни́кој.; *Ка* коструди́на *ш̄ӣо* изгóри та́ко и ра́на да изгóри! Су.
 Редослед делова у везничком скупу је *ка* + *ш̄ӣо*, али је потврђен и
 другачији распоред чланова: Па има дру́ге ж́не *ш̄ӣо ка* ће му зачи́ну то́ј, ће
 му га́су жарље. Бе.

174.13.3. Везник *ка j²⁹³* („као и“)

Си́ну да́а *каj* ћерке.; – Ово́ј д́те рабо́та *каj* чо́век.; – Поја́ сэм *каj* што се
 поја́ло на сва́дбу.; – Нбси се́но на пле́ћи *каj* ко́њ.; – Дотрча́ла ма́ти *каj* му́ња. Су.

174.14. Везник *ка ко*

Овим везником, који има и сажету форму *ка* са мало потврда, везује се
 више врста зависносложених реченица. Изричне реченице повезане везни-
 ком *како* чешће су него у околним говорима (према мом материјалу). Пре-
 дикат зависне намерне реченице уз овај везник је у потенцијалу.

Жéне рéду *ка́ко* б́ја, *ка́ко* има́а му́ке, *ка́ко* свé. Се,
 Ни́кому п́џт, ни́кому чет́ири. Према *ка́ко* су чла́нои, се носи́ло
 кравајчи́ћи.; – По́со те учи́ *ка́ко* да ра́диш. Ја,
Ка́ко најшо́у неприја́тељ, он мртва́ка тури́ја на не́га да се спа́си. Вр,
 Први д́н је Ђурђевд́н, дру́ги д́н – не знам *ка́ко* се вика́ше, па трѣ́ћи
 д́н је Свети-Ма́рко.; – Се сакри́ја зат карпу *како* не би га виде́ле. – Кут сви́
 збо́ри *како* не сме́је да до́ђе. Шт,
 До та́да, *ка́ко* ни прича́ле, ни-јен не умр́ја от сво́ј смрт.; – По зборéње
 напíја се чо́ек и на Леп́нац види́ја *како* игра́ле ви́ле, *како* он зборíја. Бе,
 Чу́ло се сино́јк *како* но́си. ДБ,
 Не знэм *ка́ко* се поа́ло то́ј пона́пре.; – Со́ђру обр́не на ли́це *како* се је́де
 лѣба. ГБ,
Ка́ко смо мога́л'е, смо гу школува́л'е ја́дни.; – Ода́вна је *ка́ко* не сэм
 та́мо. Ви,
Ка́ко б́ја сэ[с] сто́ку, чу́ма до́шла.; – Па ве́ш је *како* му до́ђе кл'иска. Су.

174.14.1. Везник *ка* („како“):

Она петна́ес годи́не *ка* умр́ела Ја,
 Ско́ро три́ес годи́не има́ *ка* смо напра́јле ку́ћу. Вр,
 По́сле овíја д́ца *ка* наставале, по́сле одма́ се забрину́ле за свѣ да учíну. Бе,

²⁹³ Уп. са везником *каj* у Елезовић 1932: 271, Букумирић: 230, *каj*.

Викоу самовил'е да утепал'е тога Коцу. Кoj бiја, *ка* бiја, н'џ-знам.; – *Ка* га изнел'е за војску, туј смо викал'е дежурнога, и *ка* што је казан оста, нећаа нiкој. Су.

174.15. Везник *й о ш ии о*

Ја, *йошиио* смо се одвојле, више мi оуце не смо имале.; – Знам за Вуцине, *йошиио* зџва мoја је удата тамо.; – *Пошиио* нами не ни се десило, да не даде Бoг никoму, нi нами.; – Лани не му давала мати *йошиио* умрја пријатељ. Шт,

А знам да смо крале, *йошиио* била сиротиња.; – И ^уон пантија, *йошиио* умрја сџг^к. Бе,

Пошиио се вечџра, се угаси свећа. ГБ,

Пошиио јутре дџн се зацџди, исечемо кришкичиће.; – *Пошиио* се заврши адет, се гаси свећа.; – *Пошиио* плачoв дџца, сџге идoв и матџре. Су.

174.16. Везнички скуп *й р е џ да* („пре него што“)

Да пуштимо што имамo – оуце, краве, све да ги пуштимо да попасоу *йре[џ] да* излене слунце. Бе,

Све да ни искаже мати *йре[џ] да* умре. ДБ,

Пре[џ] да се удаде, а она па побџгни за другoга. Го,

Куписмо кyћу у Крушевац туј годину *йре[џ] да* се зарати. Др.

174.17. Везнички скуп *йре него кад*

У усамљеном примеру: У Београдo отишоу *йре него кџи* се заратило. Вр, употреба *кџд* подстакнута је временским значењем *йре него*. Да се ради o хиперкорекцији упућује усамљеност и везничког скупа *йре него*.

Није потврђен скуп *йре него шио*.

ВЕЗНИЦИ НЕЗАВИСНОСЛОЖЕНИХ РЕЧЕНИЦА

175. Систем независнослoжених реченица у сиринићком говору²⁹⁴, али и у другим српским говорима који су подлегли балканизацији, није нападнут, што се не може казати за неке друге области (морфо)синтаксе. У односу на небалканизиране српске дијалекте, у овим говорима је само повећан број везника позајмљених из турског језика, који су најчешће деo балканске синтаксе. Позајмљени везници не уводе нове односе нити разарају постојећи систем семантичких типова, пошто у систем улазе као синоними већ постојећег инвентара везника. Снага употребе позајмљених везника варира у појединим говорима српског југоистока, а тако је и у суседним говорима призренско-јужноморавског типа у Македонији, али и македонским говорима који генетски не припадају српском дијалекатском корпусу.

²⁹⁴ О систему независнослoжених реченица у сиринићком говору в. и Младеновић 2018а.

Опстанак наслеђеног принципа координације у српским балканизираним говорима сведочи о томе да је наслеђени систем довољно конзистентан и једноставан, семантички стабилан и прозиран, тако да је у процесу миксоглоотије која је карактеристична за овај део српског дијалекатског простора, систем независносложених реченица био лако усвојив.

176. У сиринићком говору потврђује се правило да се везници могу јавити испред сваке клаузе само код реченица које су структурно отворене (саставне и раставне), док у осталим независносложеним реченицама, које имају затворену структуру, везник може бити употребљен само између клауза (в. Ковачевић 1998: 20–21). Од овог правила изузимају се градационе реченице са *ем*, које структурно могу бити отворене, са посебним истицањем последње клаузе. Највећи део ових реченица је, међутим, двочлан.

177. Вишеструко сложене реченице²⁹⁵ обичне су у сиринићком говору. С обзиром на природу ове књиге, не расправља се детаљније о овом питању. Овде се као илустрација наводи само мали део расположиве грађе:

Снаша прву годину ете тако било: да се дине рано ујутру и да накладе ђгњ у ђцак. ГЂ, – Чим почне да врје млеко и чим буре кајмак – мичи.; – Ако је посно – рибе, а ако је мрсно – месо. Ви.

178. У сиринићком говору потврђени су следећи везници независносложених реченица: *и, ни / нӣӣи / нӣӣ, ња, ње, а, али / ал, ама, него, но, већ, њике, само, сал, сем, или / ул, ели / ел, ал, да ли / да л, ли, ја, јал, било*.

У градационим структурама функционишу: *не само њӣо... њике, не сал њӣо... њике, ни... а камоли, не њолко... колко, буди... ња и, ем... ем*.

САСТАВНЕ (КОПУЛАТИВНЕ) РЕЧЕНИЦЕ

178.1. Везници за означавање саставних односа у сиринићком говору су: *и, ни / нӣӣи, ња, ње*. Конструкције са овим везницима могу бити отворене, пошто могу имати више од два члана. Употреба везника испред више чланова, укључујући и иницијалну позицију, најчешће ствара емфатички полисиндет²⁹⁶. С обзиром на то да везници у емфатичком полисиндету имају и функцију истицања, они се – условно – могу сматрати и речцама за истицање (в. т. 191).

178.1.1. Везник *и*

Везник *и* среће се између клауза или испред више клауза. Учестало понављање координатора саставних и раставних реченица испред више клауза у реченици често је у сиринићком говору. Везници *и* и *ња* јављају се у иницијалној позицији као сигнал за продужавање мотива из претходног исказа. Оваква употреба саставних везника у низовима карактеристична је и за

²⁹⁵ Термин М. Ковачевића (Ковачевић 1998: 259).

²⁹⁶ Термин према Станојчић – Поповић 2008: 358.

говоре који су у непосредној близини северно, источно и јужно од Сиринића (Младеновић 2013: 389, Видоески 1962: 241, Цветановски 2004: 173–174; јужнометохијски говори – према мом материјалу).

Овим се везником везују реченице чији су садржаји временски истовремени, затим саставне клаузе чији су садржаји разновремени или узрочно-последично условљени:

Турала сэм. *И* на тѧнур, *и* на цедило.; – *И* тѧри му на њѧга *и* вино *и* тѧј што спремаа грѧ и зѧлче. – Све кѧко идеш јеѧмпут овако *и* ги уплићаш јѧно по дрѧго.; – Кѧдѧ сѧкле, до тѧја дѧшле качѧри, то тѧја да сѧчоѧ тѧј дрѧва, *и* тѧја нѧшле, видѧле црѧкву. *И* вѧрѧта затворѧна. Почушнѧле вѧрѧта. Отворѧле се. *И* улѧгле тѧја. *И* нѧшле јѧлѧна што скапѧа у црѧкву. *И* ѧни, изнѧле тѧј кѧске. ѧн сигѧрно сѧм улѧго, му се отворѧле вѧрѧта. *И* тѧј ѧстѧа.; – Тѧко се клѧпа: сѧдне кѧсѧч *и* ѧзе ѧнѧј кѧсу *и* тѧри гу на колѧно ѧвде. *И* тѧри наковѧљу, у зѧвњу учѧка *и* ѧнѧј кѧсу гу дрѧжи на наковѧљу. *И* сѧс чѧкић ѧдри на тѧј наковѧљу, на кѧсу. *И* тѧј сѧтно, сѧтно, сѧтно да бѧне.; – Вѧља више да се тѧри мѧртѧк у сѧндак, кѧт се скѧпу ж'ѧне у двѧр, плѧчо на њѧга. У двѧр плѧчо на сѧндак. *И* пѧсле унѧсо га мајстѧри, туру мѧртѧка. *И* га изнѧсо. *И* пѧсле по пѧту, нѧка је колѧко ѧне далѧко, свѧ док одѧдну до грѧбишта, свѧ га плакѧле жѧне. Се,

Тѧј дѧле вретѧно се звѧло. Тѧј вретѧно имѧло нѧке пѧрѧ. *И* у корѧто одозгѧр вѧду пѧштиш, *и* у тѧј пѧрѧ ѧдри вѧда *и* кѧмењ се покрѧћѧ.; – Мѧртѧку се тѧра под јѧну *и* се тѧра по[д] дрѧгу мишѧку кршчићѧ.; – Кѧд ѧмре мѧж^м, а жѧна ѧстѧне. *И* ѧнда полѧко, полѧко долѧзи код ѧју *и* врши ѧѧбѧв сѧс ѧју ѧсто *ка* што вршиѧ за жѧвѧт. *И* ѧна ѧстѧла трѧдна. *И* кѧт се порѧди, ѧ тѧ[j] је вампѧровѧћ. *И* ѧн види тѧмо, види свѧ., – Мѧртѧку се тѧра под јѧну *и* се тѧра по[д] дрѧгу мишѧку кршчићѧ.; – Пѧсле сѧм ткѧла *и* ћилиме, *и* свѧ што требѧло. *И* плѧтно, *и* клѧшње нѧпре се ткѧле Јѧ,

Сѧѧкар долѧзи. *И* свѧкрѧва. *И* дѧду ми дѧр. *И* дарѧјуѧ ме пѧре. *И* ѧнда пѧсле годѧну дѧна пѧсле дѧђе вѧде да одвѧи. Кѧд да-ме-ѧзу, кѧј дѧн.; – *И* се удѧла у Тѧтѧво. *И* кѧд га родѧла тѧј-дѧте, *а* *и* пѧсле јѧш рѧђѧла о[д] тѧга мѧжа. *И* кѧт порѧсло тѧј-дѧте, *и* му рѧкла.; – Мѧко сѧрење сѧр га усѧрим, стѧпим млѧко *и* тѧрим му мају. *И* ѧнда га премѧшам *и* стѧим га у цедило. Исцѧди се. *И* пот кѧмењ јѧдан тѧрим га. *И* осѧлим.; – *И* ѧнѧј, кѧд је лѧто, слѧнце, изѧђе. *И* мѧѧ мајѧка ѧзе јѧ^ну трѧву, матѧчѧјна се звѧла. *И* покрѧпи тѧј трѧмку, прѧзну сѧс шѧћѧр. Блѧго. *И* ѧна изѧђе. *И* ѧнѧј чѧла ѧгра, ѧгра, а мѧја мајѧка ги пѧје: „Сѧбирѧј-се, маѧо! Мѧт, мѧт, мѧт, мѧт, мѧт!“ *И* ѧне свѧ око ѧју, око ѧју. *И* улѧну у трѧмку сѧме. Сѧме улѧну у тѧмку. *ѧ*, пѧсле ги стѧи нѧгде на никѧѧ дрѧво, нѧшто *и*... До увѧчер. Увѧчер ги ѧзе. Вр,

И млѧго незгѧдно врѧме бѧше, узбуркѧно ѧнѧко. *И* ѧшле смо јѧн пѧта јѧ *и* бѧрѧт *и* сѧн да косѧмо.; – *И* тѧко ѧстѧдѧше *и* лѧвѧде *и* дрѧва што смо испѧсѧкле јѧш прѧ.; – Овѧј бѧде пѧшку през ѧнѧј прозѧрче *и* га убѧва кѧд наздѧвѧје у ѧме слѧве Бе,

Тѧри тѧј трѧфѧке у вѧду *и* купѧј-се.; – *И* тѧмо пѧсле напѧниш вѧду. *И* дѧвер испѧли пѧшку. Дѧћѧш вѧмо. *И* ѧгроѧ, у вѧтњѧк ѧгроѧ вѧмо ГБ,

Свѣкар тако ни бија меракл'ија да му сѣдиш' на нѳге *и* да му посѣпеш' да опѣре рѳке.; – *И* борѳну смо имал'е. Смо узимал'е гѳре у Сѣфце. *И* тѳј смо горѣле кѳј нѣма гас.; – Сач ставиш' на ватру. *И* кѳт се усѣја, у тепсѣју потрѳсиш' онѳ кѳшу, туриш' сач *и* напраиш' фил'и'е. Ми кажѣмо за тѳј *и* бараница. Др,

Испѣчеш *и* ѳзе ми ѳјем по јѣно кѣло на кѳзан Ви,

Истѣри ѳткос *и* трѳгни мѳло раки'у.; – Отѣриш ги ѳвце *и* у трѳло ги затвѳриш чѳбѳни. Су.

178.1.2. Везник *ни* / *нӣ* *и* (*нӣ* *и* *нӣ*)

У реченицама с овим везником предикат прве клаузе је по правилу граматички негиран, а предикат друге клаузе граматички потврдан. У сиринихком говору изразито доминирају примери са везником *ни* / *нӣи* испред сваке клаузе. Када је везник удвојен, он је најчешће акцентован, пошто удвајање има и експресивну вредност.

а) Везник *ни*:

И тѳдѳ *нӣ* узимѳмо нѣшто да сечѣмо сѳ[с] сечѣво, *нӣ* па гу помењѳмо змију никако.; – *Нӣ* сѳм прѳјла, *нӣ* сѳм ишла.; – *Идоѳ* – *нӣ* нѳсиѳ штѳ, *нӣ* ништа, ич!; – Док се нѣ закѳпа мртов чѳвек, док се нѣ закѳпа не трѣба *нӣ* мѳчка, *нӣ* кѳче, *нӣ* кокѳшка, ништа да не приѣе туја де је ѳн, у туј згрѳду.; – Никој никѳму – *нӣ* туроѳ јѳрам, *нӣ* туроѳ бисѳге.; – *А*, нѣ! Тѳј нѣ смѣѳ никој – *нӣ* дѣте, *нӣ* снава, *нӣ* никој да кѳже – нѣ!; – Напре нѣ се турѳло *нӣ* зѣјтин *нӣ* ништо Се,

Нѣ сѳм ишла *нӣ* натѳмо *нӣ* навамо креј Призрен.; – Јѳ нѣ сѳм имѳла, *нӣ* дѣвѣра, *нӣ* никѳга, да ги услѳжим. Јѳ,

Пѳсле, кѳд ме узѣле, свѳдбу прѳјле, али немѳло *нӣ* камиѳѳн *нӣ* кѳла, него кѳње упрѣгле, кѳла прѳста, бѣљу'е тако на кѳла.; – „*А* – викам – ти нѣ'еш *нӣ* крѳто, *нӣ* никакво.; – Никѳт мѣне свекѳр док ми умрѳја, *нӣ* ме искараѳ, *нӣ* ме оспуваѳ. *Нӣ* ми што рѣко лѳшо. Шт,

Ако напрају маѣи'е, *нӣ* ѣе гу помѳзе, *нӣ* ѣе му ѳстане стѣѳна. Бе,

Нѣ сѳм *нӣ* будѳла, *нӣ* бѳш памѣтан. Ви.

б) Везник *нӣи* (*нӣӣ*):

Не радѳмо ништа. *Нӣӣ* плетѣмо, *нӣӣ* ништа. Се,

Нӣӣӣ ѳѳна кѳд је ѳѳде. Ма пришло гу пот сѣсе. ѳно – цѳке, цѳке, цѳке, цѳке – свѣ ѣе ги исѣса Јѳ,

Не радѳмо и мѳ тѳт^п. *Нӣӣ* перѣмо, *нӣӣӣ* вако да идѣмо у пѳље, *нӣ* у ѳѳиву, *нӣ* у ливѳду, нѣ...; *Нӣӣӣ* сѳм му знѳла куѣу. *Нӣӣ* сѳм знѳла дѣ ме вѳди. Шт,

Неѣѳу ни ѳткѳсе да ни згѳзу, *нӣ* здраво, *нӣ* ништа живѳ. *Нӣӣӣ* не ѳпцуѳше, сѳмо проѣѳше у круѳ^к и ѳтидѳше. Бе,

Никѳт не сѳм видѣѳ *нӣӣ* вѳка, *нӣӣ* медвѣда Су.

178.1.3. Везник *ī a*

а) Ујутру смо јеле, око дѣветѣ; *īa* смо јеле по́сле око јѣдан, *īa* увѣчер.; – Па у зиму кад је лѣд^о, *īa* чукај сѣс пира́жку лѣт^а, *īa* да пѣреш ту́ја. И на ка́мењ. Ту́ри ни́кој лѣп ка́мењ, *īa* на ка́мењ лу́пај.; – Судѣве ће ску́пи *īa* на со́вру па ће ту́ри ту́ја.; – Говѣдо има чврсту ко́питу *īa* је зга́зи зми́ју.; – Па се осно́е, *īa* се ту́ри на врати́ло, *īa* се ту́ри на ра́збој. Се увѣде у бр́до, у ни́ти, *īa* се повр́же јо́пе на врати́ло. Па преме́та́лка ту́ри се, у во́ј, це́вка, намо́та се то́ј, ву́на што је предѣ́на, машѣ́на, па у преме́та́лку – *īa* преме́та^ј, тка́^ј.; – Јо́пе се лѣк запáли та́ј ба́њак, *īa* се ту́ри, у туј-ча́шу ви́но, то́ј запале́но Се,

Исто ка да оти́неш ни́где на излет, ка́д нало́жиш ѳѣгѣњ, *īa* се изоко́лу сви да се грѣ́у. – Јѣну исипи, *īa* и дру́гу, *īa* и трѣ́ћу.; – Дѣ́ца за Ђурђѣ́вдѣн, за Вели́гдѣн пра́јле ниша́ло. Па на грѣ́ду конѣ́пац, *īa* и на др́во, га зва́ле попада́ја. Увр́жоу конѣ́пац па се качи́ле да се нишо́у дѣ́ца. И девојчи́ћи, и дѣ́ца.; – Се накла́де ѳѣгѣњ, се оно́ди, *īa* се ту́ри црепу́ља на та́ј ѳѣгѣњ да се загрѣ́е дрѣ́во. Па, по на́шински ка́ција да га рѣ́чем, и ма́ша, *īa* пову́чи наова́мо. И избри́ши, избри́ши лѣпо сѣс кр́пу, *īa* ту́ри лѣ́ба, *īa* ту́ри јо́пе са́ч да се згрѣ́е на то́ј огни́ште, *īa* ту́ри вр́с црепу́љу, вр́с лѣ́ба и поси́па га сѣз жа́рр. И та́ко да се испѣ́че лѣ́ба. Ја,

Па́, на́пре би́ле грѣ́де. Па прет ку́ћу грѣ́да, и аер се вика́а. Па на оно́ј. А по́сле *īa* на́ – ја сли́ва, ја јабу́ка.; – И тепáле, гони́ле. Тѣпа́, тѣпа́, *īa* ту́ри под во́ду. Под во́ду да оми́е гла́ву. Одѣ Штрѣ́пце *īa* га отера́ле у Бугари́ју Вр, Нека про́е Вели́гдѣн, *īa* по́сле ће га кр́стим Шт,

Има́ло и куд на́с што се споми́њало да за Ђурђѣ́вдѣн се свучу́јоу, да изви́не ма́ти, се свучу́јоу же́не го́ле *īa* за́оду па пра́ју мађи́е.; – Прибира́ле се љу́ди од ра́зне краје́ве *īa* се ви́ка се́ло Берѣ́јце, Берѣ́фце Бе,

Ручо́у *īa* да ги са́бере по́сле от со́уре (...) Па да вече́роу јо́пе.; – И ка́д гу ски́ну, ту́јка привѣ́ду не́ко ма́ло дѣ́те, *īa* она́ му да́де наконѣ́чиће ДБ,

Крава́јче меси́ле *īa* крши́ле на ме́не кѣт сѣм улѣ́гла.; – Ка́д вр́не кру́шац, *īa* износи́ла свѣ́рва со́уру, *īa* то́ј ја́јце, *īa* ложи́це, *īa* ча́нѣк.; – По нико-пу́т па́дне ки́ша *īa* и однѣ́се свѣ́ ГБ,

И лу́паш, лу́паш, ова́ко др́жиш, у ту́ј ру́пу лу́паш, *īa* поди́неш сѣс ову́ј ру́ку.; Истрѣ́сеш она́ј по́здѣр. Па јо́пе, па поно́во, *īa* по та́мо, по та́мо, свѣ́ док има та́ј ручи́ца та́ко.; – Берѣ́мо свѣ́ по ма́ло, *īa* да крми́мо сто́ку.; – По три́ пу́та се јѣло. Ујутру је ру́чак, у пла́дне почивáло, то́ј та́ко и́шло по рѣ́ду, *īa* одморíмо по ма́ло, *īa* јо́пе се динѣ́мо да радíмо, копа́мо жњѣ́мо. Па обѣт^а по́сле, око два са́ата, око три́. Па по́сле увѣ́чер вече́ра. Го,

Кѣт порáсне пше́ница, кѣт пре́[д] да кла́са, ка́д би́не, ако има́ мло́го тра́ва, *īa* смо и́шл'е ми́ да гу пл'евíмо.; – Тике, тѣт се носи́ле и ма́раме *īa* не́ се виде́ло свѣ́.; – Смо ги зоби́л'е о́уце сѣс о́вас. Па по́сл'е и от кукуру́с³ умел'ѣмо ка бунгур га каж'ѣмо. Др,

Он до́шо некол'ико дѣ́на *īa* ће и́де.; – Ја но́сим ста́п *īa* ма́ло ми да́ва по́моћ да не́ би се сагну́ја до зѣвње, знѣш. Ви.

б) Значење сукцесивности везника *īa* приближава га прилогу за време *īосле*, коме је значењем близак, па се овај прилог некада јавља у низовима са везником *īa*. Употребом прилога *īосле* инсистира се на појединим етапама сукцесивности. Иначе се у оваквим низовима уместо *īa* може употребити *īосле*, а и уместо *īосле* везник *īa*:

Прајла сџм црепѹљу као дѣте. Ће отинѣмо, ће се изврѣжоѹ ж'ѣне, по мѣло зѣвње да донѣсоѹ, *īa* ће узаврѣјоѹ вѣду, *īa* ће попарѣиw тѹј зѣвњу, *īa* и от конѣплѣ имѣло, имѣло, кучѣста се звѣле; *īa* ће тѹриw кучѣста прос тѣј блѣто свѣ; *īa* гѣзи сѣс нѣге, гѣзи, гѣзи! Тѣшко бѣло док се напрѣи дѣбро да се урѣди црепѹља. Пѣсле сѣс рѹке као тѣсто га напрѣи тѣко, *īa* пѣсле га растѣра, растѣра, растѣра, пѣсле завѣја га, завѣја наоколо тѣко свѣ. И пѣсле у тѣј се пѣкло лѣба. Ја.

в) Сининимност везника *īa* и *и* за сукцесивност огледа се некада и у употреби оба везника у истом низу:

Се накладе ѹѣгѣњ, се онѣди, *īa* се тѹри црепѹља на тѣј ѹѣгѣњ да се загрѣје дѣбро, *īa* – по нашѣнски кацѣја да га рѣчем – и мѣша, *īa* повѹчи наовѣмо, и избрѣиши, избрѣиши лѣпо сѣс крѣпу *īa* тѹри лѣба, *īa* тѹри јѣпе сѣч да се згрѣје на тѣј огњѣште, *īa* тѹри врѣс црепѹљу, врѣс лѣба и посѣпа га сѣз жѣрр. И тѣко да се испѣче лѣба.; – Па да се врѣши. Па имѣло одѣ дрѣво, смо га вѣкале стѣжар. Па ус тѣј стѣжар се тѹроѹ снопѣви. Се наредѹјоѹ около наоколо. Па сѣс кѣња. *И* кѣњи, *и* волѣви врѣише. *И* сѣс волѣе. *И* кѣњ ѣде, растѣра тѣј Ја,

Кѣд заврѣишо тѹј ж'ѣтѣву, одвѣдемо дѣцу, цвѣће у рѹке и тѣмо остѣјмо мѣло жѣто у њѣву недожњѣто, *īa* сѣс онѣј цвѣјће да пожњѣе тѣј ћѣрка ми, ѹѣна пожњѣе. И врж'ѣмо. Го.

178.1.4. Везник *īe*

У сиринићком говору овај везник користи се када се инсистира на односу последице према узроку. Напоредо с овим везником у употреби је и *īa*, тако да везник *īe* није чест:

А сѣге, Бѣг ги дѣа зрѣвље попѣам, *īe* не дѣа да се плѣче по пѹту .; – Па пѣсле на дванѣс месѣца да бѣну, кад му тѹру, *īe* ће мѣчиѹ црнѣну кѣј нѣси.; – И принѣсов на дрѣво, нагѣре до њѹ, *īe* да улази ѣна тѹј. Се,

Кѣт пѣчне да дѹа вѣтѣр увѣс стѣк^г дѣза, *īe* не дрѹго. Шт,

Њѣму стѣлно му се десѹало штѣ не вѣља. Тѣ му гу удави вук, *īe* му гу удави мѣчка.; – Трѣву смо дѣле, *īe* мајстѣри да ни напрѣву кѹћу. Бе.

СУПРОТНЕ (АДВЕРЗАТИВНЕ) РЕЧЕНИЦЕ

178.2. Највѣћи број супротних реченица повезан је везником *али*, затим везником *него*, док су везници *а*, *ама* – који је синониман са *али*, затим *но*, *вѣћ*, *īи*ке потврђени мањим бројем примера.

Прва клауза у супротним реченицама повезана везницима *него*, *већ*, *ишике* јавља се увек у одричној форми, а негирана клауза је увек на првом месту.

178.2.1. Везник *а*:

Врућина, *а* мора да се врши око Госпођиндэн.; – Напре се турало да се преврџје сол. *А сэг неје*. Се,

Стомак тако, *а* мали.; – По две ми биле. Радмила четири године, *а* Даги ми имаа – у колџпку.; *А* ако *џ*ћеш ја ће ти дам моу собу тебе, *а* ја ће седим у вашу собу. Шт,

А оно има четири мужа, *а* овога тџроу као дџте. Бе,
Тури те трафке у воду и купаж-се. *А сэк* нећоу тој. ГБ,
Девојка се бирала према л'епоте. *А* богаство девојка гљџда. Ви.

178.2.2. Везник *а* *ли* (*а* *л*)

а) Доминира лик *али*:

Можда бија мучан народ, радија много. *Али* имало – и жито, и за све имало.; – Исти ка железан, *али* дрвен, праен, о[д] даске праен.; – Отине од јено на друго, *али* туја је око куће.; – И напре се спремало ка сџге. *Али* па сџге по више.; – На туј чџшму воду узимале, а и пиле кој проводија. *Али* што имале – коскиче, овој дугме, искидоу и туру туја на туј чџшму и да пијоу воду.; – Они све тој верују. Имамо николко отуда, *али* оне све тој збору Се,

Ти си шарен и пре шарен, *али* свако је расплакано.; – Било као куче неко, *али* не куче.; – Арно, *али* кџ ће да дџе теле, повише ни дава. Ја,

Стар човек, *али* отишо да гу узне.; – Да било добро, враг би би'а војник! *Али* враг* нећа'а да иде у војску.; – Тој све помрле, само-та' жена остала жива. *Али* трудна била. Вр,

Али не се месило ка сџг у шпорет, *него* у оџак.; – После, кад ме узеле, свадбу пражле, *али* немало ни ками'он ни кола, него коње упрџгле, кола проста, белује тако на кола.; – *Али* са врбу сџм ги вржуала за Ђурђџдэн. Шт,

Ми не смо биле толко сиротиња, *али* детџту свакому је ћеу да украдне мало.; – И сџг виџем, не сџм много сујевџран, да много овако причам за Бога, *али* ми се чџни, као туј годину да не помого Бог* да извучемо стџку, да не покољџмо.; – Требаа да отине сџс њџ исто. *Али* нешто га спрџило.; – Не дочекџа старос нико', седамдџсет и четири године имаа кад умрџа. *Али*, џте, ка чџек да верује у нешто.; – Неколко пута га затрпувала граната у борбу, *али* не погинуја.; – Да отиша сџс њџ, и џџн би погинуја, *али* остџа.; – Понапре се ишло и по далеко, *али* сџга идемо у њџве по близу што ни су.; – Ја ће ве пуштим, *али* да ми кажџте прво нешто што ће ве питам. Бе,

И они мислџле да праџв свадбу, *али* па му дошло за у војскуДБ,

Све било да се кара, никој неје је крџв, *али* мораш да се караш кад немаш.; – Ја не сџм ги видија, *али* прџчоу ГБ,

Само напрају ти се овде све уста, испуцоу. Али морало тако да испредемо.; – Да нађеш јено два камења да су, али пррави, лепи, ка блокови што су сэг. Го,

И се вадило све од Лепенца. Вода имала бџл, ал'и... Др,

Лџко је да пијеш ракију, ал'и она штџтна је. Штџтна је.; – Ал'и не да ми даде онуј ракију прво, него ракију по други ма да се испече.; – Можда сџм видеја неки-пџт, ал'и неје бџш тако.; – Офце имал'е, ал'и сџсвим по мџло.; – А исто и бџњак, ал'и мџло да не би изгорџја све, него да остане за Ђурђевдџн.; – А ја немам што да му праим. Па оруже н'џам, ништа не. Ал'и само јџн шамар, ал'и онако јџк, тврџт шамар.; – Ја се брџчим, ал'и не мџгу тџчно да се обрџчим.; И џџн је у пензију, ал'и има тамо жџну, дџцу. Ви,

Кџт сџм се ја удала за овога чџвџка, ми бџја л'џп чџвџк, ми бџја дџбар. Ал'и ми бџја свџкар стар.; – Ђурђевдџн славил'е смо. Ал'и дџл'е кут црџкве.; Знџм, ал'и неђу! Су.

б) Везник ал:

Сџге по имџу џџди, ал су по жифчџни.; – И верверџца и тџ[[] је гревџта, ал тџј убџво Се,

Ал не ми је за чџдо, сџстро, теј јџјца сџм, теј дџнџве што снџле, нигде ги неџма јџјца. Ја,

Он викаа да имаа гађе, ал у тџј врџме не-знам ни да л имџле гађе. Бе,

А за на рукчиђе сџм видуџала, ал не сџм знала зашто тџј турџле.; – Дџвер гу вџди, ал пџсле му гу украдоу.; – Па ж'џне кобџјаги, ал кџд не мџжеш да ги видиш кџко бџле обџчџне, штџ имџле!; Ка кџша по мџло, ал није пуно. Го.

178.2.3. Везник а м а

Везник турског порекла *ама* (тур. *атта*)²⁹⁷, синониман са везником *али*, у сиринићком говору мање је снаге него у оближњим северношарпланинским говорима у Средској и Гори (према мом материјалу), али и у јужнометохијским говорима и јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 389). Доминацијом синонима *али* сиринићки говор донекле се приближава кумановском, у коме је *али*, које је необично изван северномакедонског појаса, знатне снаге (Видоески 1962: 242).

Арно, *ама* она кад нема – нема!; – И сџге нџсиу бџјрак, *ама* сџге тџроу кога бџло.; – Бџло и напре, *ама* не се носџло овако. Се,

Нџти џџна кџд је џџде. *Ама* пришло гу пот сџсе. Оно – цџке, цџке, цџке, цџке – све ће ги исџса. Ја,

²⁹⁷ Овај балкански синтаксички турцизам присутан је у бугарском, македонском, албанском и грчком језику, затим у југоисточном делу српске дијалекатске области (Скок 1: 32, *ата*³). *Ама* се у сиринићком говору, како је и у оближњим говорима, употребљава и као речца за истицање, како је – иначе – у турском језику (Чаушевић 1996: 494).

Ја íмам јéне наочáре, *áма* не вáльоў.; – Ја га јúрим, *áма* ѱон бéга пóсл'е.
Ви.

178.2.4. Везник *него*:

Тóд тррмке, немáле кошнице, *него* тррмке óд^о, от паутóјно напра'ено Вр,
Á, бре-љúди – вика – ништа нé ће се онóди, óде сéло, *него* нека се завéта
нiкој мláд.;- Пóсле, кэд ме узéле, свáдбу прáјле, али немáло ни ками'он ни
кóла, *него* кóње упрéгле, кóла прóста, белу'е тáко на кóла. Шт,

И нећáле да узiмоў дóле *него* гóре узимáле имáње свé.; – Нé бiло
ткајáно, *него* от плáтно никó'е напра'ено. Бе,

Не пушћоў кóла, *него* држу и тражу пáре ДБ,

Нiшта о[д] тóга човéка кóји не iде на рáд, *него* сéди по кафáне.; – Ал'и
нé да ми дáде онúј ракију прво, *него* ракију по дрúги мá да се испече.; – Не
мóж ни да жiвиш ако попијеш млóго ракију. *Него* јá сэм по мáло, по двé, трi
чáше.; – Ал не пiје млóго, *него* да гу обiће.; – Нi смо могáље да га жњејемо
сэ[с] срп, *него* смо скубáл'е.; – А мóа мáти нé га топiла, *него* га држáла сэс
вóду. Су.

178.2.5. Везник *но*:

Ма тóј што ће ўмре – ће ўмре, *но* ће ўмре па ће се исiпе. Шт,

Тi би оћá, *но* нé ти дáвам. Бе,

Што ће бiне ће бiне, *но* што ће бiне лóшо. ДБ.

178.2.6. Везник *већ*:

Јетрва не могáла свé да урабóта у кућу, *већ* што могáла. Се,

И не јéде млóго, *већ* да гу прóба. Ја,

Нiшта нé смо се'але у њiве, *већ* сал-тóј у бáшчу. Вр,

Не могáла нiшта дрúго, *већ* да вика. ДБ,

Јá нé сэм мóгла нiшта, *већ* да га отéрим. Го,

Немáло нiшта да донéсе у кућу, *већ* тóј што имáла на сéбе. Др

Нé ми вика он нiшта, *већ* јá iдем по њéга. Ви,

178.2.7. Везник *и́и* и *ке*

Везник *и́и*ке са значењем везника *него*, иначе знатне снаге у кумановском говору (Видоески 1962: 241–242), а присутан и у другим призренско-тимочким говорима (Белић 1905: 414, Јуришић 2009: 276), у сиринићком говору није потврђен већим бројем примера:

Њiву смо гу остáјле, нé смо гу сејáле, *и́и*ке смо гу косiле. Ја,

Нiшта нé сэм знáла, *и́и*ке што ће ми кáже. Шт,

Тóд' цáде немáло преко Превáлац, *и́и*ке само никóја путiнка. Су.

178.2.8. Речце *само* и *сал* у позицији везника²⁹⁸

Као синоними везнику *само* употребљавају се *сал*²⁹⁹ и *сем*.

Везници *само* и *сал* подједнаке су снаге, *сем* је ретко.

Док су *само* и *сал* опште обележје оближњих говора, везник *сем* није потврђен у говорима око Сиринића.

Клауза којом се искључује садржај реченице из онога што значи клауза из које се искључује, у највећем броју случајева налази се у другом делу реченице. У мањем броју примера потврђена је и пермутација (*Само тај коа кúва, сéди дól'е у кúјну*. Др, – *Сáл да се откíне ко́жа, ко́ске ће излéноу свé. Шт*).

а) Везник *само*:

Нé га скупúју на враóве, *сáмо* га окрéћо. Се,

Мóжда имáле трíес, четéрес дúше, тó' свé помр́ле, *само-та'* жéна остáла жíва. Вр,

Нé-знам, живóта ми, тóј, *сáмо* знам да ни бíло стрá да не остáноу немијéни судóви. Бе,

Благотáрче – зéвња дól'е, *сáмо* са срáне тúру дáске. Др,

А на Лазарíцу свé је бéло, *сáмо* óвдек онéј марáме.; – Дóђе ка пршúта, *сáмо* што је мáло. Го.

б) Везник *сал*:

Нáпре нé се турáло нí зéјтин нí нíшто, *сáл* тáко се ску́ва овáјэ кúпус.; – И фна свé ће дáде, *сáл да* скíне тóј што гу је намерéно. Се,

Сéге н'фма јáјце пот квáчке, *сáл* четíри пилéта остáле. Ја,

Нé ги видíја нíкој! Тáко по њíно, *сáл* да не плáшу нáс. Го,

Ченíчно немáло, *сáл* за никóу слáву кэд омéсу лúди. Ви,

Самóтни смо бíл'е, *сáл* сэс óца сэм бíла и сэс мáтер. Су.

в) Везник *сем*:

И јéл'е ги кукурúз^с овé' две, трí годíне, јéл'е ги кукурúз^с л'удíма, *сém* ако га загра́диш сэ[с] жíцу.; – Мéчке немáл'е, мéчке *сém* овáмо, дí' је плани́на гољéма, тáмо íдо мéчке. Ви.

РАСТАВНЕ (ДИСЈУНКТИВНЕ) РЕЧЕНИЦЕ:

178.3. У сиринићком говору потврђени су следећи везници раставних реченица: *или* (*ил*), *ели* (*ел*), *ал*, *да ли* (*да л*), *ли*, *ја*, *јал*, *било*.

Најчешћи су раставни везници *или*, *ели*, *ал*. У мало примера везници *или* и *ели* бележени су без финалног *-и*. Потврђен је само раставни везник *ал*.

Везници раставних реченица најчешће се јављају на почетку сваке клаузе. Када су на почетку сваке клаузе, раставни везници најчешће су под акцентом, чиме се истичу алтернативне ситуације.

²⁹⁸ О употреби *само* и *сал* у позицији речце за издвајање и ограничавање в. т. 192.

²⁹⁹ *Сал* је везник турског порекла (тур. дијал. *salde(m)*).

Везник *или* односно *ели* заступљени су подједнако. Присуство обеју варијанти упућује на различите дијалекатске системе који су ушли у састав овога говора. Варијанта *ели*, иначе, доминира или је једина у околним говорима (Белић 1905: 414, Видоески 1962: 242, Реметић 1996: 364, 376, 384, Младеновић 2001: 471; 2013: 389), али и даљим говорима призренско-тимочког ареала (Богдановић 1987: 230, Јуришић 2009: 277). На присуство *или* пресудно је утицала кучко-васојевићка миграциона струја.

На стање у Сиринићу унеколико подсећа ситуација у говорима северне Метохије, у којима се срећу синонимни раставни везници *или*, *ели*, *али* (Букумирић 2003: 303).

178.3.1. Везник *или*:

И по́сле скупíмо онé српóве, *или* трí *или* пéт ги скупíмо.; – Сна́ша којá-је ђна па *у*зе пéшкир на рúку и бóкал вóду. *Или* бóкал, *или* крчáже Се,

Стóку прóда, *или* јáгње, *или* јáре.; – Се извúчоу *или* трí стру́ка што су заéно жíто, *или* пéт у *јéно* што нíкле Ја,

Први дéн кúвам кúпус, *или* сáрму напра́им, *или* папрíку напу́ним.; – А кúа о́ўца... се ојáгњи о́ўца, нé остáло, липцáло, *или* мр́тво се ојáгњило, *или* мá што бíло, нéшто му се десíло, тáј о́ўца пóслен се мúзе. Шт,

Мéне ми се чíни, да нéма кúћа кúа не верúје у вампíре *или* у нéшто што не мóже чóек да објáсни одóкле доóди.; – *Или* ће викаш – ћúкш, ћúкш за магáре цéу жíвот.; – *Или* тíја што *и*шле до плáдне у шкóлу. *Или* до плáдне, *или* от плáдне. Бе,

А извéде гу па нéки дрúги ако нé дéвер, што бíја дéвер тéд', па дрúги. *Или* зéт нíки, *или* жéнска сáс нú ДБ,

Ако се дí'неш, *или* тáкнеш, *или* преговóриш, *и*маш стáп по глáве одмá да ти лúпа. ГБ,

Сéфте кэ́т се сé'е пшени́ца, кэ́т се оре сéфте, закољéмо кокóшку *ил'и* пéтла за почéтак. Др,

Ил'и и тáј кóј ти да́де жéну, мóжда и *у*џн не мóже.; – Вíди он – ти однéсе рúчак *ил'и* нéшто, *ал'и* он глéда, свéкар глéда. Ако немáло л'éба *ил'и* нéшто, он остáви а она да *и*ма да изéде.; – *Ил'и* газáрче, *ил'и* борíна, *ил'и* па нíкој *и*ма о́гањ – налóжи па вечéра на тóј.; – Бањак се цéпа *ил'и* на п'éт парчéти, *ил'и* на сéдам, на тéк трéба да бíне.; – А и смо бацáл'е *ил'и* óвас, *ил'и* штó бíло од врáга па унутра у кúћу.; – *Ил'и* от смрéке напра́ви, *ил'и* от црéшн'е, од онúј корúбу, напра́ви и пóсл'е довáту увéчер дéца.; – *Ил'и* га увáти, *или* га убíје па га сúши на вáтру. Ви.

178.3.2. Везник *ели*:

А кóј се дíне понáпре, овíја мláди, на прíмер сна́ша *ели* младожéња *ели* па брáт и сéсра, *у*зоу слáму о[д] тéј постéље.; – Ако нéма свóј ис кúће, *ели* сéсрин мúж^о *ели* зéт нíкој овáко о[д] дрúге породíце.; – Мóже *и*сто и тéтин

да бине, *ели* од очеве сесре *ели* од материне.; – Тóј пóсле мí, кэд вечерáмо мí. И да íде да га вíди кóј óће – *ели* жѣнска *ели* мушкáрац.; – Промéну *ели* снáшу *ели* никóу девојку.; – Па се кóльо *ели* се утучúјоу.; – Сирóти да бíно, *ели* без óца, *ели* без мáјке.; – Нéмој да гу тéпаш змíју. Тóј гу донéја Бóг*. Тé ти, *ели* стóка ће ти лíпче, крáва, *ели* тí ће úмреш.; – Úзе се јáгње *ели* пéвац, па зáђеш трí пута. Се,

Па тáко јéди сáмо грá *ели* кóмпир.; – Мóже óн да покóси *ели* да плáти другóму.; – Овејíне ћерке *ели* бегáле сáме *ели* ги узимáле у лóше фамилíје. Ја,

И мéсо што бíло спремáно за вечéру *ели* за рúчек.; – Свáк бија *ели* утéпан *ели* отру́јен.; – Їмам сурúтку да попíјете, *ели* мућеницу.; – И ће тúриш кóлко ти је млéко, ће тúришэ мáју, *ели* ћеш ка овúј чáшу.; – Нáши имáле преко трíесэ чéле, имáле сандúце. Трíес *ел* четéрес, тáко никáко, бóгме.; – *Ели* нéки што је пó вéш, *ели* што пó нéма грé толико. Бе,

А овáко кэт прво орање, закољéмо кокóшку *ели* пéтла, *ели*... Го,

И пóсл'е увéчёр *ел'и* на плáдне се крши кóлач. Пóп трéба да га крши – *ел'и* у цркву, *ел'и* дóђе на кућу.; – Ё, смо клáл'е по јéно петл'íче *ел'и* пéтла, *ел'и* кокóшку.; – Пченица се пожнэје па одмá се вржúје. И што бíло – *ел'и* от прúће, *ел'и* óдэ друго, *ел'и* њрж^м.; – Óнда се очúка онáј снóп *ел'и* кóлко бíло.; – Однэсе тáмо ако íма мéсто. Ако íмоу да вршиw у авл'íју, ће вршиw у авл'íју. Ако нé, нíгде вáн, у л'ивáду нíгде *ел'и* дí-је чíсто мéсто оврши. Ви,

Доláзи брáт *ел'и* снáва.; – *Ел'и* побéгне сáма.; – *ел'и* брáт, *ел'и* сéстра, *ел'и* ујко Су.

178.3.3. Везник *ал/дали*

Везник *али* преосмишљен је скуп *да ли*, на шта упућују и примери са овим везником као субординатором изричних реченица (Нé-знам *ал* рíпоу.; И тáј бéлег* га глéдо *ал* нé ће ги пáдне на днó. Се, Тóј врéме нé се глeдало *ал* íмаш крeвэте. Ја). Иначе је оваква употреба *ал* и као координатора и као субординатора потврђена у свим говорима у којима се *али* јавља као везник раставних реченица.

Порекло овакве употребе *да ли* треба тражити у вишеструко сложеним реченицама које су у односу *да ли* : *да ли* (= *или* : *или*), а чија је семантика блиска раставним реченицама. Раставно значење утицало је на преосмишљавање *да ли* у нов везник који везује клаузе раставних реченица. У време укрштања *да ли* са *или*, *ели* издвојило се *али* и као везник изричних зависних реченица.

Раставни везник *ал(и)* потврђен је у различитим ближним и даљим говорима. Овакав раставни везник – за разлику од његове знатне употребе у сиринићком говору – мале је снаге у јужнометохијским³⁰⁰, јужнокосовском и

³⁰⁰ У јужнометохијском подримском говору *али* је потврђено у северном делу подримског говора (мој материјал), који је у лингвогеографском контакту са севернометохијским

централнокосовском говору (мој материјал), док се у северношарпланинском ареалу изван Сиринаића не среће (Младеновић 2001: 471)³⁰¹. Преосмишљавање *да ли* у *али* потврђено је у већим бројем потврда у севернометохијским говорима (Букумирић 2003: 303), затим у оближњем македонском каршијачком говору (Цветановски 2004: 177). Снага употребе *али* као раставног везника у сиринаићком говору може се довести у везу са кучко-васојевићком миграционом струјом из Црне Горе³⁰².

Раставни везник *ал* у сиринаићком говору није истога порекла као упитна речца *ал*, пошто везник *али* / *ал* представља амалгамизацију *да ли* и *или* / *ели*, а речца *ал* амалгамизацију упитних речца *а* и *ли* (в. т. 191.5).

178.3.4. Везник *да ли* / *да л*:

Нé смо знáле *да ли* је дéте на лíце, *да ли* је наопáко. Се,

Он трí колáча нóси на глáву. *Да л* на глáву, *да л* овáко – трí колáча се мéсу за Бóжић.; – Седнéмо и ги метáмо овáко обедвé и да видíмо кáко ће се окрéне – *да л* на л'íце, *да л* наопáко Ви.

У оваквим примерима присутна је и упитност.

178.3.5. Везник *а л*:

Па при рéке прићоw *ал* при пóток, дé је поблíзо.; – И власнíце напрáи, увр́ти овáко и чу́ва ги, кэ[д] дóђе рéд да прéде. *Ал* ће прéде за белóве оснóву, *ал* ће прéде за плáтно.; – Купíмо бéлу пáлту *ал* жу́ту пáлту плáтно па сашí'е ни нíко' шнајдар, па тó' обучувáле, носíле.; *Ал* пиштéло, *ал* нé пиштéло, нíшта му мојéму детéту нé сметáло.; – Кóлко да му упáлу гóре – *ал* ће п'éт, *ал* ће сéдам, *ал* ће дéвет да нé ги дóђе на тéк. Се,

От кáкве је фамилí'е – *ал* зрáве, *ал* незрáве.; – И га глéдо *ал* ће пáдне *ал* нé ће пáдне.; Млáда бíла *ал* у Сéфце, *ал* у Врбештíцу.; Сéг завíси кáко пíшти жáр, тáко óна цéни коба'éги *ал* íма душмáни *ал* нéма.;- Нé-знам *ал* рíпоў *ал* нé. Ја,

А мóју мáјку кэд имáла тринáес годíне *ал* дванáес, имáле бачéњу у Сéфце, тó' над Жажíнце.; дванáес *ал* тринáес; – Трí месéца *ал* четíри. Вр,

Па метну́ле пáре по ку́ће да вíдоў снáша *ал* краде, *ал* нé ће сáкри'е пáре; Стáнко што ми 'е брáт, óн имáа четíри годíне, *ал* пéт, млóго стáра ми га родíла мáти, у четéрес двé годíне, јер је умирáле овíја дрúги дéца. Шт,

Тóј врéме нé се гледáло *ал* íмаш крeвэ́те, *ал* нéмаш. ДБ,

Дрáга бíја *ал* у војску, *ал* на пóсо. Го,

косовско-ресавским говором.

³⁰¹ Реченице овога типа са *да ли* : *да ли*, али без развијања варијанте *ал* потврђене су и у другим говорима око Сиринаића (према мом материјалу).

³⁰² Присуство *али* бележи се у многим говорима Црне Горе (Ћупић 1977: 176, Стевановић 1933–1934: 123, Петровић 1974: 175, Пешикан 1965: 211, Стијовић 2007: 236).

Па турíмо máло кисел'íну. *Ал* кáјмак, *áл* мућеницу.; – Дóђе овáмо – *áл* прегорé'а бáњак *áл* нé. Кэ[д] догóри бáњак, се гасíја сэс вíно. Су.

178.3.6. Речца *ли* у везничкој служби

Речца *ли* у везничкој служби увек је позиционирана иза акцентованих речи конституента који везује, за разлику од осталих везника који иду испред или између две клаузе. Оваква позиција *ли* у вези је са његовом позицијом упитне речце, када се никада не јавља у иницијалној позицији.

У реченицама повезаним са *ли* истиче се избор једне или друге ситуације.

Везник *ли* обележје је пре свега западних села Сиринића.

И отíне сэс њéга сна́ва *ли*, ћéрка *ли*. И однéсо сéме. Али по њí отíне јóпе сна́ва *ли*, ћéрка, однéсе цéло лéпче.; Секи́ру *ли*, ста́п *ли*, и кучи́ћи.; – А по нíко' пра́ју, кобаја́ги, кэ́т спа́зу па њóјно што íма тéше, чара́пе *ли*, фенéло, мéтно низ вóду и вíкоу гу на íме.; – Вржувáле ко́њу на грíвну чара́пе *ли*, пéшкир *ли*, бíло што да га дару́јоу и њéга. Се,

Па ће до́ђе да помóгне кúм *ли*, ча́уш *ли*. Ја,

Кэ́т се рóди дéте, ће íде да га упíше мýж *ли*, свéкар *ли*, дéвер *ли*. Вр,

И смо купувáле штó ни ваљáло у Урошéвац *ли*, у Прíзрен *ли*. Бе.

178.3.7. Везник *ја*

Раставни везник *ја*³⁰³, не тако чест, бележен је претежно у источнијем делу Сиринића. Овај адверзативни везник јавља се у јужнометохијским говорима (према мом материјалу), затим у горанском (Младеновић 2001: 471)³⁰⁴, а обичан је и у кумановском говору (Видоески 1962: 242). Констатује се и изван оближњих говора у срединама у којима је остварен интензивнији контакт са турским језиком.

Па́, на́пре бíле грéде. Па прет кúћу грéда, и áер се викáа. Па на онóј. А пóсле па нá – *ја* сли́ва, *ја* јабу́ка. Вр,

Па мýжи íшле у пошијéњу, *ја* у Подрíму, *ја* у Косóво.; И нé знáле дé ће íдо – *ја* у Скóплe, *ја* у Тетóво. Ви,

Давáл'е смо – ко́ј немаа смо мл'éл'е. Свí за'éно. Тóј што смо мл'éл'е – *ја*-ћемо аргáте, *ја*-ћемо волóве, *ја* косáча.; – Мэ́стíмо јáјца *ја* у Вел'íки пíгтак, *ја* у четв́ртак.; – Напра́виу нишáл'у. *Јá* на сл'íву, *ја* на кру́шку.; – И тра́ва имáла за уши. Па гу потопíмо *ја* у од óвце мл'éко, *ја* у кравл'о Су.

178.3.8. Везник *ја* л

³⁰³ Везник *ја*, преузет из турског језика (тур. *ya*), у формирању турских раставних реченица среће се на почетку сваке клаузе (Чаушевић 1996: 496), што може бити модел који је познат оним балканским језицима и говорима који су преузели овај везник.

³⁰⁴ Иначе се *ја* као узвик-речца јавља у поновљеним реченицама у околним говорима југозападнoг дела Косова и Метохије (Младеновић 2001: 473, Младеновић 2013: 393).

Везник *јал* хибридна је форма, настала контаминацијом раставних везника *ја* и *ал(и)*, *ел(и)*, *ил(и)*. Мале је снаге.

Јал ће дадемо паре Шиптарима, *јал* ће не утепо. Др,
Јал ће покосим, *јал* ће дадем другому да ми коси. Ви,
Јал да идемо, *јал* да не тепоу. Су.

178.3.9. Везник *било*

Нема много потврда с овим везником:

Три корењчета жито – *било* пченица да има, *било* овас да има, *било* јечам да има. Се,

Кад је ручек, никој да дође – *било* маћи да послужи, *било* снаша. Го,
 Кој први дође, *било* унук, *било* син, *било* кум, њему ће се даде. ДБ,
 Можете кој оћете – *било* ти, *било* он Др.

ОБЈАСНИДБЕНЕ (ЕКСКПЛАНАТИВНЕ) РЕЧЕНИЦЕ

178.4. Сиринићи говор је бројем координираних конструкција и координираних везника објаснидбене семантичке вредности знатно сиромашнији од српског књижевног језика. У овом говору – а исто је и у ширем ареалу око Сиринића (према мом материјалу) – непознати су многобројни објаснидбени везници који се наводе за књижевни језик (*ишо јесџи*, *односно* итд.) (Ковачевић 1998: 58–73).

У сиринићком говору потврђене су само „релативне независне клаузе [које се] семантички могу подвести под експланативне, тј. објаснидбене клаузе“ (Ковачевић 1996: 88). Независне релативне клаузе, у сиринићком говору ређе су од семантичких еквивалената – релативних зависних клауза³⁰⁵.

178.4.1. Уз везник *а*, *и* „релатор“ је заменичка реч:

Кад немамо да се једе, ми смо имале кукуруз, *и ишој* не спасило да не умремо. Бе (: што);

Млого смо работале кат смо биле у заедницу, *и ишој* ни помогло. Бе (: што; односи се на цео садржај претходне клаузе);

Овај кућа што гу видиш, *а и она* сас муку се праила, сџен не ни је наша – узбоше гу. Го (: што);

Чим смо гу зговориле, мислеле смо да је наша, а не да ће отине ку[д] другога, *а ишој* не смо могле да знамо. ГБ (: што);

Само Орли дошо да помогне, *а он* – тако болан, не мога сам све. Др (: који; односи се на Орли);

Наша трла ни биле повише сџло, *а ишаква* трла праиле и у друга сџла у Сириниће. Се (: каква).

178.4.2. „Релатор“ је супстантивни антецедент редупликован у релативној независној клаузи:

³⁰⁵ Уп. са истом констатацијом и у српском књижевном језику у Ковачевић 1996: 86.

Срби оћале стáлно да ратујоу, а *ра̄ӣ* ги донија нестрéћу. Ви,
 Прије у Сириниће се држала млого стока, а *с̄ӣака* никога не остаила нѝ
 гладнога, нѝ жеднога, нѝ голога. Су,
 Јѝн сѝн у Немáчку ми је, а *ӣај сѝн* нај више ме помага. Ви.

ГРАДАЦИОНЕ РЕЧЕНИЦЕ

178.5. У сиринићком говору потврђено је више градационих кон-
 струкција у којима се истиче други члан конструкције. Потврђени су следећи
 градацијски везници: *не само ш̄ӣо ... ӣӣке*, *не сал ш̄ӣо... ӣӣке*, *ни... а камóли*,
не ш̄олко... колко, *буди... ӣа и*, *ем... ем*.

178.5.1. Градациона конструкција *не само ш̄ӣо ... ӣӣке*

Док је у служби везивања супротних реченица *ӣӣке* мале снаге (в.
 т. 178.2.7), у градационим конструкција део је најчешћег модела, а у овим
 конструкцијама не среће се његов синоним *него*, иначе обичан као везник
 супротних реченица.

Не само ш̄ӣо сэм работá по Македоније *ӣӣке* сэм се и онодија. Вр,
Не само ш̄ӣо рађала дѣцу *ӣӣке* работала и у њѝву. Шт,
Не само ш̄ӣо смо чувале стоку *ӣӣке* смо и сирѝле за продаву. Бе,
Не само ш̄ӣо не отерѝле *ӣӣке* не избѝле. Др,
Не само ш̄ӣо донија да се једе *ӣӣке* донија и да се пије. Су.

178.5.2. Градациона конструкција *не сал ш̄ӣо... ӣӣке*:

Не сал ш̄ӣо си ми мој *ӣӣке* си ми и дóбэр.; – *Не сал ш̄ӣо* можѝмо да
 једемо *ӣӣке* можѝмо и да оноди́мо. Ја,
Не сал ш̄ӣо умрја *ӣӣке* се намучѝја. Вр,
Не сал ш̄ӣо однија свѝ што имáло *ӣӣке* и лóшо зборѝја за нás. ГБ.

178.5.3. Градациона конструкција *ни... а камóли*:

Ни тѝ неси покосѝја, а *камóли* тѝја што не во́лу да раб'љтоў. Се,
Ни ја не сэм могоў да пости́гнем, а *камóли* љљни. Вр.

178.5.4. Градациона конструкција *не ш̄олко... колко*:

Не ш̄олко што је бóлан, *кóлко* се пла́ши да ће ўмре. Бе,
Не смо се љути́ле *ш̄олко* што учинѝле тóј, *кóлко* што не ни казале. ДБ.

178.5.5. Градациона конструкција *буд(и)... ӣа и*

Везник *буди* у градационим конструкцијама познат је полошком
 вратничком говору и другим говорима северне Македоније призренско-
 јужноморавског типа (Видоески 1961: 155). Од ближних говора обичан је у

сретечком (према мом материјалу). С обзиром на полошку миграциону струју према Сиринићу, могућ је синтаксички нанос из говора северне Македоније.

Градационе конструкције *буди... ња и* и *ем... ем* разликују се структурно од осталих градацијских конструкција по томе што немају интензификатор *не / ни* уз један елемент градационог низа. Семантички су, међутим, то несумњиво градацијске конструкције узлазног типа. Ове конструкције синонимне су са типичном градацијском конструкцијом *не само шћо... њике*, тако да се конструкција: *Буди ја забрал'ам ња и ти*. – може трансформисати у *Не само ја да забрал'ам њике и ти*.

Буди ми викамо ња и њни по нас. Шт,
Буд не отериле Шиптари от Косоо ња и овде не не помогоу. Вр,
Ете, буд наша мѹка ња и дѹте да ми настрада. Бе,
Буди ми смо се намучиле у младос ња и њни ка ми. ДБ,
Буд наша кућа изгорела ња и Драганова исто. Го.

178.5.6. Градациона конструкција *ем... ем*

Реченице повезане везником турског порекла *ем* (тур. *hem*) могу се сматрати градационим структурама с обзиром на то да је садржина друге клаузе истакнута у односу на садржину прве клаузе³⁰⁶. На неприпадност саставним реченицама оваквих конструкција упућује и чињеница да се *ем* редовно употребљава у иницијалној позицији и позицији између клауза, док код саставних реченица везник не мора бити употребљен у иницијалној позицији³⁰⁷. За разлику од других градацијских реченичних конструкција, међутим, у конструкцијама са *ем* понавља се исти везник испред сваке клаузе. Иако су обично двоклаузалне, реченице са *ем* могу бити и структурно отворене, а истицање је онда на последњој клаузи.

Реченица *Ем си млада, ем си убава*. – може бити трансформисана у конструкцију: *Не само шћо си млада, њике си убава*.

Ем њска, ем писка. Се,
Ем не излѹжаа, ем не дошо да ни каже. Вр,
Ем смо плеле, ем смо ткале, ем смо копале у њиву, ем смо и децу раћале
и смо ги гледале. Го,
Ем смо работале тешко по руднику, ем не ни плаћале доста да живимо.
Су.

³⁰⁶ Употреба *ем* на почетку сваке клаузе и одређено градирање обележје је и турског језика, на шта упућују и примери када се *hem* употребљава као речца односно прилог за истицање, појачавање значења (Чаушевић 1996: 493). Чаушевић, иначе, овај везник убраја у обележје саставних реченица (Исто, 493). У турском синтаксичком систему везником *hem... hem* инсистира се на истовременој присутности двају именованих компоненти (Lewis 1984: 209).

³⁰⁷ У истим условима се *ем* користи у свим околним српским говорима (према мом материјалу).

УЗВИЦИ

179. Узвици за казивање емоционалних стања

а) Узвик *á*:

Á, чума те обрала!; *Á*, лéј! Се, *Á*, само-тој, сінко. Шт, *Á*, снао, дабогда и тѣбе исто! Бе, *Á*, и тѣбе нека ти даде Бóг! Го.

б) Узвик *^x á*:

Ми причаа дéда кэд бíја у Америку. „*Í*, нéки пút ме оклóпи нéшто, ме оклóпи нéшто, *брé. ^xÁ, ^xá!*“ Ја, А óно нéшто на мéне, *^xá!* ГБ.

в) Узвик *a á j*:

Кучíћи íма тúј. Он спíе. Кэт чúје, ги víка: „*Ááj*, брé!“ Да не ги изéдо вúци. Др.

г) Узвик *áo*:

Да застáне стóка у пасíште, нé мога́ло, рéтко, да се на́ђе. Óне да́ву, изéду. *Áо*, како нé! Су.

д) Узвик *á у*:

É, кэд идéмо по нý, нíко! ће не срéтноў – жéне, мúжи, дéца, па ће víкоў по нý: „*Áу* (како гу íме)! Ёте га јено-кúче, ће те дова́ти! Ёте га јен-мíш на глау! Се, *Áу!* Кра́ја нéма кóлко пút сэм про́шо. Ја, *Áу*, ба́бо, само-тој?! Шт, *Í*ма урочлíве ^учи. *Áууу!* Го, Ёте, ја нéшто да пруж’им пóмоћ деца́ма. Па сэм изгубíла и сна́гу, млóго сэм радíла. *Áу!* Др.

ђ) Узвик *a ^x á*:

A^xá! Дóбро, дóбро. Вр, И мешáља се дару́је на четéрес дéна. *A^xá*. Шт, *A^xá*, мíле смо судóве. Го, Ка мрáфке. *A^xá!* Др.

е) Узвик *á – ú*:

Íсто ка на свáдбу: *á – ú, á – ú!* Шт, *Á – ú, á – ú*, óни [чобáни] víкоў одозгóра. Го.

ж) Узвик *é в*:

Јá сэм чувáа стóку. *Éв*, како нé, жити-ја! Ви, А ова́мо нíгде дóл’е па се издáло. Испогубíла се во́јска... *Éв!* Су.

з) Узвик *é*:

É, кане сэм íшла.; *É*, пó в́рне, дúва. ; Па се јéло гра́, кóмпир. *É*, бóгме, та́фче напра́иш. *É*, тој. Пóсно. Су,

У овом узвику присутна је и нијанса речце за потврђивање.

и) Узвик *éj*

Узвик *éj* најчешће се користи за дозивање и скретање пажње саговорнику: Мúжа сэм вика́ла на íме. Дру́ге жéне, ка́ко ко́ј. Ни́кој – *éj*! Тéј ста́ре не́ се вика́ле на íме. *Éj, éj, éj! Éj*, човéку! Та́ко вика́ле. ГБ, Пона́пре жéна не́ вика́ла мúжа на íме. Са́мо – *éj*! И мúж жéну íсто – *éj*! Су,

У мањем броју примера користи се за изражавање јаким осећања радости, одушевљења:

Ееéj, то́ј мл'еко мо́же да се чу́ва чети́ри месéца. Су.

ј) Узвик *и j á*:

Иjá, ко́лко свато́ви има́ло! Вр, *Иjá*, кэт смо се збра́ле! Го, *Иjá*, сви ко́сил'е! Су.

Појачано значење узвика везује акценат на отворену ултиму, што је не-обично за сиринићки говор.

к) Узвик *к ú к у*:

Кúку, слúнце, ма́јке! Ми́ ће помре́мо от стúдэ. Ја, *Кúку*, ка́ко га тепáле! Вр, *Кúку*! Штó му оноди́ле! Шт, *Кúку*! Ра́д до бóга, ми се чíни, и пла́че. Су.

л) Узвик *л é л е / л е л é с и*

л¹. *Лé л е*: *Лéле*, сна́о!; *Лéлé!* До́ђе ми све́кар.; *Лéле*, и já штó сам до́шла чíк óвде! Се, *А, лéле* мéне, све́ ма́чка ми изéде сирéње!; *Лéле*, каланцúрка íма голéме зúбе!; *Лéле*, сирóта, штó-ће-се пра́и?! Ја, [Ал си праила ти опанце?] *А, лéлé!* За врéме окупáторр мóј бра́тэ пра́ја налóне о[д] др́вво.; А já млади́, па ми се jéде! А па-ка-не, *лéле* мéне!; *А* и бéше никóа мéгла, врéме ни грóзно, *лéле!* Вр, *А, лéле*, жити-já! Маши́на пéре, маши́на све́!; *Лéле!* Ја, мéне мло́го ми бíло стра́.; Сéг има́а нику-мáску, *лéле* – мéне ми бíло стра́ да га глéам. Шт, *Лéлé!* Одне́се ни кíша! Го, Сáл о[д] тéј Шипта́ре ко́лко се претерíло! *Л'él'е!* Су.

л². *Л е л é с и*: *А, лелéси!* Ја, А зáр и то́ј íма, *лелéси!* Вр, *Ó, лелéси*, ка сэм се уплаши́ла! ДБ.

љ) Узвик *ó*:

Óо! То́ј на Васи́лицу кэт смо пра́јле фли́у. Вр, *Ó*, будáло мýа. Јóпе ће ти рóди. Шт, *Ó*, лелéси, ка сэм се уплаши́ла! ДБ, За Бóжић, *ó*, идéмо но́ћу, jóш не́ се раздэни, у цр́кву.; *Ó*, га оста́ву гóре. Ја га ун'éсем, нéма ко́ј дру́ги. ГБ, *Ó*, бíле голéме свáдбе! Го, *Óо*, да пéреш! У р'éку. Др, *Ó*, кíчма ме бóл'и. Кíчма. Ви, *Ó*, брe, исéчи ми мéне бéњак!; *Ó*, Стоjáne! *Ó*, Стоjáne! Су.

м) Узвик *ó^x*:

Ó^x, já не-знам ка́ко ми оста́ле и кра́ве жíве, и já. Го, *Ó^x*, сирóта já! Ви, *Ó^x*, а-зэр-морáла да отíне?! Су.

н) Узвик *у^x ú*:

Ка́ко смо се најéле, *у^xú!* ДБ, А да знéш, *у^xú*, штó ми издонéле! Го, *У^xú*, íма мло́го пéсме. Су.

њ) Узвик ^x *á*:

^x*Á*, ^x*á*! Тој бiле нај радóсни кэ^r ће се дожњевује. Се, И óни па оћале – ^x*á* да ме утэпо Вр, Já – ^x*á* мéне да ме измáши – já прерипи брго от прáг^к. Су.

о) Узвик ^x *é*:

А кэ^r се остáјло да нé се, тóј, гнóи, пó слáбо, пó слáбо. ^x*É*!; Чáђа, свé цр^но. ^x*É*! Се,

п) Узвик ^x *í* ^x:

Í^к, кáкви крeвэти! Слáму тýру, по јéну дáску да нé се стрв^и слáма. А нé! Се,

р) Узвик *ш ú ħ у р* („узвик за изражавање задовољства, на срећу, Богу хвала“):

Нáми, *шúћур*, нé ни се десíло нiшта лóшо. ГБ, А, *шúћур*, нé погинуја у рáт! Го, А сэг, *ш úћур*, нéма! Др, *Шúћур* што си оздравéла! Су.

180. Узвици подражавања звукова животиња

а) Мјаукање мачке:

Цэћ^у нóћ не мóж да се отéра – *мáу, мáу*. Ја, А никуá мачка – *мáу, мáу*! Јéни вiко: Пáу, пiу; *мáу, мiу*! Шт, И викамо – пiу, *мáу*, око трúп заодiмо. Бе, А штó је тој пот пенцéру – *мáу, мáу*! Го, Ал се чýје *мáу, мáу*? Др.

б) Квакање квочке:

Жiми ^уóчи мóје, дóле *гва-гва-гва-гвá*. Јéно јáјце ти вiкам, јéно јáјце! Ја, И мýа квáчка исто – *гва-гва-гва-гвá*! Бе, Нé се чýло ни *гва-гва-гва-гвá*. Го.

в) Кокодакање кокошке при ношењу јаја:

Онáј мáчка озгóра. Дáп! Подiг^ни кокóшку, úзи јáјце. *Кре-кре-крé!* *Кре-кре-крé!* Па и онéј дрúге – *кре-кре-крé!* И њóјзи тáко. Ја, Кэд нóсу јáјца – *кре-кре-крé!* Шт, Свé кокóшке *кре-кре-крé!* Др.

г) Фрктање коња:

Онáј кóњ осетiја мéчку и чiни на нóс: *Прррр, ирррр!* Вр, А њéгоў кóњ *ирррр, ирррр!* Го.

д) Рикање крава:

Нéки вiка: *Мú!* Крáве кáко се телу. Шт.

ђ) Кукање кукавице:

А кукајца закуkáла *кú-кú, кú-кú, кú-кú!* Ја, Ич не вóлим кэ^r чúјем кукајцу *кú-кú, кú-кú*. Бе, И óна – *кú-кú, кú-кú*. Трi пута закука. Го.

е) Овца:

И мi по домаћiна – пiу-пáв, пiу-пáв, áв, íв, вiкow за óфце – *врáаа*, за овóј, за онóј – вiкóў, вiкóў, вiкóў. Ви.

ж) Овца када се јáгњи:

Нéки вiка: *Бéу!* Óўце кáко се јáгњу. Шт.

з) Пијукање пилета:

Јени ви́ко: *Па́у, и́иу; ма́у, ми́у!* Шт, И ви́камо – *и́иу, ма́у*, око труп заодíмо. Бе, Ви́каш: *и́иу, ва́у.*; Да пифка́мо – *и́и, и́а, и́и, и́а; ци́у, ли́у, ци́у, ли́у!* ДБ, Дома́ћин прво па други око њега – *и́иу-и́ав, и́иу-и́ав.*; И ми́ по дома́ћина – *и́иу-и́ав, и́иу-и́ав, ав, и́в*, ви́ков за о́фце – *врааа*, за овóј, за онóј – *ви́коу, ви́коу, ви́коу.* Ви.

181. Узвици за вабљење и терање стоке

181.1. Дозивање, вабљење живине, стоке, домаћих животиња, инсеката:

а) Овца и коза:

Офцу ви́како – *и́рр, и́ррс.* И кóзе та́ко. Вр. Ё, кэт су о́уце и кóзе – *и́рр, и́ррс!* ГБ, А све́кар офца́ми – *и́рр, и́рр.* Го, Кэд гу те́раш о́уцу да до́ђе – *и́ррр, и́ррр, и́ррр!* Гу отвóриш' оту́да, оту́да, оту́да. *П́ррр, и́ррр, и́ррр!* Ај! Др.

У узвику нису присутни потпуно оформљени фонoви. Изговара се вибирањем усана.

б) Пас:

Кэд ви́камо кúче – *кúи, кúи!* Вр, А кэ[д] тре́ба да до́ђе кúче, тэд *кúи, кúи!* ДБ, А мо́ј сiн Мúрце – *кúи, кúи!* Др.

в) Крава:

Кúјс, Ба́љо! Вр, Кэд ви́каш кра́у – *кúјс, кúјс!* Бе, Па ћу кра́ве: *кúјс, Мúрке, кúјс!* ГБ.

г) Мачка:

Кэд ви́камо ма́чку да до́јђе – *ма́ц, ма́ц!* Вр, Ма́чку гу ви́каш – *ма́ц, ма́ц, ма́ц!* Др,

д) Кокошка:

Кокóшке ви́камо – *и́и́к, и́и́к, и́и́к!* Др, Кэ[д] тика́мо кокóшке тре́ба – *и́и́к, и́и́к, и́и́к!* Ви.

ђ) Пчела:

И кэт се ди́не че́ла, ви́камо: „*Ма́и, ма́и, ма́и!*“ Ма́то, но́ва ку́ћа, ма́то; но́ва ку́ћа, ма́то!“ Др,

181.2. Терање стоке, живине

а) Коњ:

коњ да по́ђе – *ћа́*; да ста́не – *си́ој* Се, кэ[д] да по́ђе коњ – *ћа́!* Вр, *Ба́*, ви́кнем ко́њу. Бе, Кэд га те́рам – *ћа́!* Др.

б) Крава:

Кэ[д] те́рамо кра́ве – *о́ч!* Вр, Кэ[д] те́раш кра́ве – *о́јс* го́ре, *о́јс* до́ле! Го.

в) Во:

Ни́кој ка́же *о́јч*, ни́кој *о́јс!* Се, Кэ[д] те́рамо волóве – *о́јс!* Вр, *О́јс*, Мурóња, *о́јс* Кара́цо! Др.

ђ) Ован предводник, угич:

Деца ги силу угиче да се тѣпо: *áj дуду́, áj дуду́!* Се, И ми на угиче да се стѣпо: *áj дуду́, áj дуду́!* Бе.

е) Овца:

Кэ[д] терáмо о́фце – *ápc!* Вр, Оўце терáмо да про́ђоў – *ápp, ápp!* Го.

ж) Свиња:

За сви́њу кэд гу тѣрам – *óч, óч!* ГБ, Сви́ње терáмо – *óч, óч!* Го.

з) Пас:

Кэ[д] терáмо кúче – *чíбо!* Вр, *Чíбо*, ма́јку ти íбем Го, Кúче га тѣраш – *чíбо!* Др.

и) Мачка:

Ма́чку терáмо – *йíс, мáчке!* Вр, Ма́чку гу тѣраш – *йíс!* ГБ, Гу тѣраш ма́чку – *йíс, йíс!* Др.

ј) Кокошка:

Кэ[д] терáмо кокóшке – *йи, йи, йи!* Се, А кэт кокóшку тѣраш – *йи, йи!* Го, Да отѣриш кокóшку – *йи, йи!* Др.

182. Имитирање осталих звукова

а) Звук шамарања:

Па ће га лѣпо ишамáрам – *д́инге, д́инге!* Се.

б) Ударање буцала у бучки:

Тој стáро тáко б́ило, б́учка. Па озгóр лúпај – *б́ум, б́ум, б́ум, б́ум,* коцá врѣме. Се.

в) Пуцкетање косе:

И кэд ме уватíла мѣне за кóсу, *и* кóса ми пúца – *ц́эк, ц́эк, ц́эк, ц́эк!* Ја.

г) Отимање јајета:

Онáј ма́чка озгóра. *Дáй!* Подí'ни кокóшку, *ýзи* јајце. Ја.

д) Просута вода:

Пóпне се нíгде гóре, па кэд најíе нíкој – па му га шíпне у шíју – *вр́ppp.* Ја, И óн на мѣне вóду – *вр́ppp!* Вр.

ђ) Терање самовиле:

Кэт се пробудí'а, ка да в́иди тúјка. И фн – *ýуу,* сэз др́во. Да гу поткáчи, да гу поонóди. Вр.

е) Овчје звоно:

Тúри на гр́рло и – *д́инг, д́инг, д́инг.* Шт, А св́но се ч́ује *д́инг, д́инг, д́инг* Го.

ж) Ударац штапа по глави:

И óна му се завр́ати – *д́инге* по глáве! Шт, удáра га у глáу – *д́инге, д́инге!* ГБ.

- з) Лупање гоча:
Рáмбе, дúмбе. Гóч. ГБ, И гóч се чúје от свáдбе – рáмбе, дúмбе! Др.
- и) Гурање, отимање:
Дéца ка дéца – гра́би се, љáмбе–бúмбе. ГБ.
- ј) Гребанье мечке шапом:
И нéшто чíни – грáй, грáй, грáй, грáй! И јá стадо. Кэд – мéчка! Го, А ка да чúјем нéшто грéбе грáй, грáй! Ви.
- к) Звук наглог заустављања:
И óна – и́а́й, се укóпа. Не мр́да. Го, И ста́де, нé се помéра – и́а́й! Су.
- л) Звук чекића:
Узеш чéкић и наковáљу и – и́а́к, и́а́к, и́а́к. Бе, Кљепáа се кáмењ сэс чéкић – и́а́к, и́а́к, и́а́к. Ви.
- љ) Звук воденичког камена који се окреће:
У водени́цу тóчак – в́р, в́р, в́р. Вр, И óнда пóсл'е пó дóбро мл'él'е – в́р, в́р, в́р, в́р. Ви.
- м) Ударање у врата:
Дóшоу до врáта и сэ[с] ста́п чúка: и́а́й, и́а́й, и́а́й! Се, И чúка на врáта ујúтру – и́а́й, и́а́й, и́а́й! Ви.
Чúка на врáта – д́ин, д́ин, д́ин! Шт.
- н) Насилно улажење у кућу:
Л'ёка јén от Суши́ће б́ија, ќрк у њего́ву ку́ћу. Су.
- њ) Ударац руком у плећа:
Кóј ул'ёне, 'ён сáмо по јén – б́и́и у пл'ё́ћи – док ова́ј преко пра́г тáмо! Су.
- о) Пуцањ пушке:
А пу́шке от свé стрáне б́áм, б́áм Го, Óн по њ́и сэс кóња и сэс њ́ину пуш- ку – б́áм, ут́епáј, úзи ги пушку. Су.
- п) Пљување као заштитна формула:
Дани́цо, прекр́сти се. Сáм девéти, и́у', и́у'! Вр, Ако је самовíлка: „Сáм девéти, и́у', и́у'!“ Др.

Р Е Ч Ц Е

183. Р е ч ц е – п а р т и к у л е (срасле са заменицама и прилозима)

Партикуле у сиринићком говору потврђене су уз заменице и прилоге.

Инвентар партикула у сиринићком говору на нивоу је инвентара потврђеног у околним говорима (Реметић 1996: 531, Младеновић 2001: 460–461, Младеновић 2010: 349–351, Младеновић 2013: 395–396, Видоески 1962: 177–178).

183.1. Партикуле уз заменице

183.1.1. Партикула -j

Партикула -и, сама или у комбинацији са другим партикулама, потврђена је уз демонстративне заменице у највећем броју облика. Потврђена је у Нјд. (*овáј* чо́ек, *овáј*, же́на, *овóј* дете; в. т. 101.1.1, 101.1.2, 101.1.3) и Нмн. сва три рода оба броја (*ови́ја* људи, *ове́ј* же́не, *овáј* / *ове́ј* се́ла; в. т. 101.2.1.2, 101.2.2.1, 101.2.3), у укупној парадигми показних заменица ж. р. јд. (од *ове́ј* же́не, *ове́јзи* ћерке, *ову́ј* јетрву, по *ове́ј* во́де, в. т. 101.3.1.3а-б), у ОПјд. м. р. и с. р. ако су једнаки са Нјд. (на *овáј* пу́т, креј *овóј* се́ло; в. т. 101.3.1.1б, 101.3.1.2), у ОПмн. сва три рода (од *ове́ј* љу́де, од *ове́ј* же́не, од *овáј* / *ове́ј* се́ла; в. т. 101.4.1а, 101.2.2а, 101.4.3а). Без партикуле се срећу облици ОПјд. м. р. на -ога (*ово́га* чо́века, *и́ога*, *оно́га*), затим Дјд. и Лјд. м. р. јд. и с. р. јд. (*ово́му* чо́веку, *и́о́му* дете́ту), Дмн. показних заменица (*ове́ма* људи́ма, *и́ема* же́на́ми, *оне́ма* говеда́ми).

У новим облицима заменица *сва́кој*, *не́кој*, *не́кој* -j није партикула, већ је преузето из заменице *ко́ј* (Младеновић 2010: 350).

183.1.2. Партикула -ja

Сложена партикула -ја, која је формирана у Нмн. показних заменица м. р. (*ови́ја*, *и́и́ја*, *они́ја*; в. т. 101.2.1), настала је комбинацијом партикуле -j (-и) и -а из партикуле -ка, које се осетило покретним вокалом (Белић 1905: 289).

183.1.3. Партикула -зи

У сиринићком говору партикула -зи карактеристична је за Дјд. заменичко-придевске промене (*ове́јзи*, *си́тарéјзи*, *моéјзи*, *и́ејзи*; в. т. 723.3.3.2, 72.2.3б, 79.2.1.3, 91.3.2, 100.3.3.2, 101.3.1.3в, 107.3.3) као доминантно обележје овога падежа, уз факултативни продор именичког наставка -е у Дјд. ж. р. Овој парадигми прикључује се и Дјд. личне заменице 3л. јд. ж. р. она (*њо́јзи*).

И у сиринићком говору, како је и у другим говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала, као факултативна форма Гјд. ж. р. јавља се и дативски облик на -зи (од *ове́јзи*, без *његове́јзи*; в. т. 72.3.3.1, 77.1.3а, 79.2.1.3, 92.1.3.1, 100.3.3.1, 101.3.1.3а, 107.3.1б), а продор факултативног облика на -ејзи потврђен је и у Лјд. ж. р. (в. т. 72.3.5, 77.2.1, 3г, 92.1.3.4, 100.3.3.4, 101.3.1.3г, 107.3.4). Новонастали синкретизам Дјд. и Гјд. на -ејзи у сиринићком говору не отклања се реморфологизацијом Гјд. и Лјд. ж. р. продором -е у -ејзи, како је у неким говорима Метохијске и Косовске котлине (Младеновић 2010: 288).

Партикула -зи из Дјд. заменичко-придевске деklinације препознаје се и у присвојним заменици *њо́јзин* (в. т. 84.3.1.3в) и демонстративно-присвојним заменицама *ове́јзин*, *и́ејзин*, *оне́јзин* (в. т. 90).

183.1.4. Партикула -годер / – годар / годар потврђена је уз заменицу *ко́ј* – *ко́ј* *го́дер*, када има значење опште заменице „свако“ (72.2.11), затим у заменици *и́и́ого́дер* (в. т. 81).

183.2. Партикуле уз прилоге

Уз прилоге се потврђене следеће партикуле: *-j, -ja, -p, -год(ер), -к, -ка, -ке, -н, -на, -jка, -jдека, -jке*.

Неки прилози срећу се са и без партикула или са више партикула: *ӣӯj, ӣӯја, ӣӯjка, ӣӯjке, ӣӯjдека* (т. 161.23), *наћес, наћеска* (т. 154.1), *данас, данаске* (т. 154.1), *синојк, синојка, синојке* (т. 154.3), *јӯӣрос, јӯӣроске* (т. 154.1), *овде, овдек, овдека, овдена* (т. 157.1), *докле, доклен* (т. 161.2), *онда, ондак* (т. 156.5), *ӣосле, ӣослен, ӣослек* (т. 156.14), *дајма, дајман* (т. 156.33), *свуда, свудар / свудер / свугдер* (т. 161.4), *дегод / дегодер* (т. 161.34).

183.2.1. Партикула *-j*

Партикула *-j* забележена је у прилогу *ӣӯj* (в. т. 161.23), затим у истим прилозима у којима се среће више партикула које граде сложене партикуле (*ӣӯја, ӣӯjка, ӣӯjке, ӣӯjдека*).

У упитном прилогу *за̄ӣој* (в. т. 170) финално *-j* је партикула стигла преко показне заменице *ӣо̄j*.

183.2.2. Партикула *-ja*

Потврђена је само у прилогу *ӣӯја* (в. т. 161.23). Партикула *-ja* истога је порекла као у показним заменицама (*овија, ӣӣја, онија*).

183.2.3. Партикула *-p*

Присутна је у временским прилозима *увечер* (т. 156.3), *навечер* (т. 156.4), *јучер* (т. 157.7), *прекојучер* (т. 156.8).

Партикула *-p* део је и прилога за место *свудер / свудар / свугдер*, са вокалском алтернацијом /a : e/ (в. т. 161.4).

183.2.4. Партикуле *-годер / годар / годар* и *-год*

Ова партикула се факултативно среће без финалног слога у прилогу *дегод* (в. т. 161.34) и прилогу *како год* (в. т. 161.1).

С партикулом *-годер / -годар / -годар*, која је најчешће акцентована, потврђени су прилози *дегодер* (т. 161.34), *куде годер* (т. 171.35), *како годер* (т. 161.1).

183.2.5. Партикула *-к, -ка, -ке*

Код неких прилога јављају се различите варијанте ове партикуле, код неких поред партикула с елементом *-к* потврђене су и друге партикуле (*овдек : овдека : овдена*).

а) С партикулом *-к* забележени су: *овдек* (т. 157.1), *синојк* (т. 154.2, и *синојка, синојке*), *ондак* (т. 156.35, и *онда*), *ӣослек* (т. 156.14, и *ӣосле, ӣослен*).

б) С партикулом *-ка* потврђени су прилози: *овдека* (т. 157.1), *наћеска* (т. 154.2, и *наћес*), *синојка* (т. 154.3), *ӣӯjка* (т. 161.23).

в) Партикула *-ке*, са преосмишљеним финалним вокалом према покретним вокалима, потврђена је у: *ӣӯjке* (т. 161.23), *данаске* (т. 154.1), *синојке* (т. 154.3), *јӯӣроске* (т. 164.4). Временски прилози на *-ке* имају експресивнију нијансу у значењу у односу на друге варијанте истих прилога.

г) Партикулу *-н* имају: *йóслен* (т. 156.14), *дајман* (т. 156.33, и *дајма*), *дóклен* (т. 161.2).

д) С партикулом *-на* потврђен је прилог: *овде́на* (т. 157.1).

ђ) Посебно има експресивну вредност сложена партикула *-дека*, присутна у прилогу *йујде́ка* (т. 161.23). Само порекло сегмента */-де-/* може бити из партикуле *-годер*.

Р е ч ц е

184. РЕЧЦЕ ЗА ПОТВРЂИВАЊЕ

184.1. Речца *јéс/јéс је/јéзде*

Основна речца за потврђивање је *јéс*. Речце *јéс је* и *јéзде* имају експресивну компоненту појачане тврдње. Усамљен пример речце *да* говори да је у питању новији унос.

а) *Јéс*: Ако је мушко га вика́ле Мишко, ако је девојче Чóра. *Јéс*.; Дíни да му се ошúшу, до ујúтру да му је свé сýо, готóо. *Јéс, јéс*.; *Јéс*, мáсло се вадíло.; Унúтра шу́пљо, *јéс*.; Свé ми бíло лáко, ћéў ми бíло да íдем. *Јéс, вáла*.; Вáди и мéта вáко. *Јéс, мéта*.; Коно́пље – мáло *јéс*.; Тáмо ми бíло презíме Стојанóвић Јели́ца. *Јéс*.; Бáба, *јéс*, вика́ла.; У мавáлу, *јéс*.; *Јéс*, пáнтим. Се, Тура́ле по ше́сет, седамдéсет снóпа на јéно да се врши. *Јéс*.; Се носíло, сíнко, пона́пре кошу́ље от коно́пље. *Јéс!*; А сáге, а сáг и мláди не вíдоў, од стру́је изгубíле вíдэ на зарáнке. *Јéс*.; Сэм тура́ла сáмо лúк. *Јéс*.; Имáло да се врши по óсам, дéвет дéна. Кáко кáд? *Јéс*. Ја, *А, јéс!*; *Јéс, јéс*, мéчке јéле вúци!; *А, јéс*, тóј, кэт се жњéло. *Јéс*.; Оћáа сэм да про́бам. *Јéс*.; Метáле, *јéс*.; Мí смо фами́ли́а сэс њéга. *Јéсэ. Ё, тó!*.; *Јéс*, сви су школовáни. Вр, Сáк свé ж'íво се дíне, ули́ца нé ги др́жи, колко-нáрод је. *Јéз-бре*, ж'íти-јá!; Смо постíле. *Јéс*. Шт, Нíје тáј дéн, на вéчер, него јéн дéн прíје. *Јéс*.; *Јéс, јéс*. Тóј тáко да нама́жеш мáло.; Ме ударáла у глау. *Јéс*.; Гóрња Битíња, *јéс*. ГБ, На њíву кэт стигнéмо. *Јéсэ*.; *А*, па ги прéзоў никó'и. Ги стаив јáрам. *Јéс, јéс*. Го, *А* ме познáваш?“, „*Јéс*“, вика.; Стáрци доодíл'е на гáјрет. *Јéс*, стáри.; Ако пíјеш мlóго, óна те изгóри. *Јéс!*; Рéтко нéки што долáзи. *Јéс*.; Кáко-кóј кáзан. *Јéс*.; Па и њíма ги је стрá. *Јéс!*; Нéма ни тридéсет, двáес и пéт нáј вíше. *Јéс*. Ви, Док се замéси, свé'ћа гóри. *Јéс*.; А бíло за кут цр́кву, *јéс*.; Држáве бíл'е дáјма мúтне вóде. Бóгме, *јéс*.; Вíшње, *јéс*, враг да ги изéде! Су.

б) *Јéс је*: Истíна, тáко бíло, *јéс је!* Др, А штó да те лéжем кэд *јéс је* Ви, Штó да рéкнем нé, кэд *јéс је*. Су.

в) *Јéзде*: *Јéз дé*, куд Борíке да íдеш. Се, дáш ако íмаш, *јéз-де*; *Јéзде*. Тáј Ђóргow кáмењ је на мéсто проклéто. Бе, Се кри́л'е Шиптáри, овíја и[з] сéло тúј. *Јéзде*. Ви, И л'úди мíл'е и кóсе. *Јéзде*.; Мéчке сто́ку давíл'е. А па, *јéзде!* Су.

184.2. Речца *ð á*:

Да́, брѐ! Па те́ј ми су пи́лићи, те́ј су. Ја.

184.3. Речца *a^x á*:

А^xá, има.; Ми́ле смо ги но́ге свекрѓвам. *А^xá*.; Би́ло и сѓс пира́јку да се лу́па. *А^xá*!; И пра́јло се о́вде по Си́риниће. *А^xá*, по Си́риниће.; И та́ко ме плаши́ле. *А^xá*, та́ко.; То́[ј] је пова́ле. *А^xá*.; Ете-то́ј и́шле по цр́кве. *А^xá*. Се, Ви́кам: „*Аáа*, у не́дра ће ту́рам сирѐње! Бе.

184.4. Речца *á j ð e*:

„Не́ма се́но. Нема́ло да вр́не ки́ша, свѐ се ошуши́ло.“ „*Áјде!* А што́ ће пра́јмо?“ Ја, „Напра́јле јо́ш је́ну ку́ћу.“ „*Áјде!* А кѓт напра́јле?!“ Вр, „Ма́јке, сѓм на́шо је́ну че́лу.“ „*Áјде!* Де́ си на́шо?“ Бе.

Са значењем потврдне речце са чуђењем, *áјде* има само облик. С истом употребом речца се користи и у јужнометохијским говорима (према мом материјалу).

184.5. Речце за истицање потврђивања са одричном речцом *не*

Речце за истицање потврђивања са одричном речцом *не* у другом делу јављају се као скупови у којима је у првом делу *како да*, из кога испада *да*, затим *é / éј né*.

Нијанса истицања потврђивања различита је код различитих речца. Слабије истицање је остварено употребом *кáne* (и варијаната), док је истицање са *ка́ нíје; éј né* и *é né* изразитије.

Померено значење речце *не* доводи некада до сажимања, па се поред *ка́ко не́* среће и *кáne*. Сажети облик карактерише и друге северношарпланинске говоре (Младеновић 2001: 461 462), у којима је у потпуности превладала сажета форма.

Примери са опсталим *да* нису чести.

а) *К á к о н é*: Па́нтим, па́нтим. *Ка́ко не́!*; Те́шко, *ка́ко не́!* Ср́п у ру́ке и вѓздѓн наведни́чки жњѐ!, жњѐ! Работáла сѓм, *како́-не!* Се, Јо́ш дру́га др́ва се тура́ле. *Ка́ко не́!* Пу́но нару́че.; *Ка́ко не́*, жити-ја́. *Ка́ко не́!*; [Ал играле самовилке коло? Р. М.] А *ка́ко не́!* Вр, Викáле да има враго́ви, *ка́ко не́!*; [Ал си играла додолице кѓд не врне киша? Р. М.] *Ка́ко не́!* Би́ло, *кáne* би́ло! Го, Сѓм пра́јја, *ка́ко не́!* Ви.

б) *К á к о ð а н é*: *Ка́ко да не́!*; Се искв́ачи коко́шка у áр.; *Ка́ко да не́!* Тура́мо турши́ју. Др.

в) *К á н е*: Бегáле, *кáne*, бегáле дево́јке.; *Кáne*. И тѓт се отерува́ле. *Éј, не́!* Се, Не́ка батишу́у. *Кáne!*; *É*, па *кáne*, то́ј ће ми да́ш.; *É не́, кáne!* А да љу́ди љу́де утепу́у, па ни́шта. Ја, А ја́ мла́д, па ми се је́де! А па-*кáne*, лѐле ме́не! Вр, А, то́ј лѐко. *Кáne.*; *кáne*, би́ле ша́ле сѓ[с] свекр́ву; *кáne*, би́ле; [Ал сме́ш да се обр́неш? Р. М.] *Кáne*. А за́што не́-смет? Бе, *é, кáne* сѓм и́шла Су.

г) *Кá н ú^ј е*: Подóбро је. *Кá нúе* подóбро!; Напада́ло. *Кá нúје!*; [Ал играле коло? Р. М.] А како не́! Каланцúрке... И за то́ збореле... *Кá нúе*. Вр, Лепота, све у... вúна, á рогови, *á не-знаш што́ има!* И ста́ви бркóе. А *ка нúје!* Шт, *Има. Кá нее!* Има кучи́ће. Др.

д) *Éј нé*: Кáне. И тэт се отерува́ле. *Éј не́!* Се.

ђ) *É нé*: *É не́*, кáне! А да љúди љúде утепу́у, па ништа. Ја, *É не́!* Зар не видиш што до́шла! Др.

е) *А нé*: *И^х*, кáкви крeвѣти! Слáму ту́ру, по јéну дáску да не́ се стр́ви слáма. *А не́!* Се.

184.6. Речца *ú^х*:

И^х, кáкви крeвѣти! Слáму ту́ру, по јéну дáску да не́ се стр́ви слáма. А не́! Се,

184.7. Речца *é в*:

Не мога́ла да му помóгне, *éв!* Се, Не су једна́ки сви л'úди – и Ср́би, и Шипта́ри. Не́ма, не́ су једна́ки. *Éв!* Ви.

Речца за емотивно потврђивање *éв* позиционира се по правилу иза тврдње коју потврђује.

184.8. Речца *á кáкó*:

Смо пра́гле за те́ опáнце врпце црвене за Велигдóн. *А кáко!* Се, Сэм страми́ла, *а кáко*. Бе, У двóр. Да се ве́е. *А кáко!*; За јén вра́ смо турáл'е по педéсет, по ше́есет снóпа. *А кáко!* Су.

Спојем речце за истицање *а* и прилога *кáко* истиче се потврђивање онога што је саопштено реченицом.

Када се уз *кáко* употреби одрични глагол, прилог у изразу сажет је у *ká*. Значење је слично оном са изразом за потврђивање *ка нúе*:

Кá не́ма зна́к^х! Позна́ва се чо́век одмá кáкви је. Се, [Ал памтиш кэд бија Други свецки рат? Р. М.] *Кá* не пáмтим! Вр, *Кá* не́ сэм се плаши́ја кэт сэм би́ја ми́цак! Го, има, *ка не́ма* Су.

184.9. Речца *бóгме / богáми / богáме / да бóгме*

Иако се *богáми* може посматрати и као прилог за појачавање тврдње, несумњиво је да је компонентна потврђивања изразита, тако да се разматра на овом месту.

Речца-прилог *богáми* има више ликова, насталих после удаљавања од значења примарног синтагматског споја. Најчешћи лик је *бóгме*, ређи *богáми*, док су остала два лика мале појавности.

а) *Бóгме*: Нíти се разбо́љше, нíти ни́шта. *Бóгме*. Јес, јес то́ј.; Има́мо, *бóгме*, око трíес ко́мáта.; И на рéку смо пра́ле. На рéку, *бóгме*. Се, *бóгме*, íмоу стрéћу Ја, *Ај*, тí, *ја бóгме* не мóгу! Бе, Па смо носíле, *бóгме*, кэт стрíжо кóзе.; Како-кóј, *бóгме!*; Носíле, *бóгме*, и клашнёне прслу́це.; Давáл'е, *бóгме*, чéле тэд! Др, Уба́е бíл'е *бóгме*.; Држа́ве бíл'е да́јма мúтне

вѣде. *Богме*, јѣс.; Понапре сѣз босил'ак, *богме*.; Ё, *богме*, јагањце, ов'џу.; *Богме*, сѣши се сирѣње како-кѡј љѣ.; Било у вѡду, *богме*, двѣ недел'е. Су.

б) *Б о г а м и*: *А*, *богáми* – вѣко – крцкоу кѡла, тѣшко жѣто. Ја, Кѣд оглáдниш, *богáми*, јѣј! Бе, А овѡга мил'ицáјца, *богáми*, он нѣје дал'ѣко млого.; Опáсно било нѡћу, *богáми*.; *Богáми*, да ти кáжѣм праѡ. Ви.

в) *Б о г а м е*: *Богáме* бѣдно сѣм живѣ'а. Ви.

г) *Д а б њ м е*: па *дабогме* Ја.

184.10. Речца *и с ѿ ѿ н а* („доиста“):

И ники-пѣт кѣша *исѿѿина* заврне. Ја, А *исѿѿина* смо имáле. Објáву. Вр, *Исѿѿина*, жити-јá. Бе.

184.11. Речца *в á л а* (тур. *valahı*):

Свѣ ми бѣло лáко, ѣѣ ми бѣло да ѣдем. Јѣс, *вáла*.; А, *вáла*, тѡј нѣ-знам. Се, И л'ѣпо бѣло, *вáла*. Ја.

Речца *вáла* користи се као синоним мање снаге са *богме*.

185. Речце за одрицање

185.1. Речце *н é* и *ј ó к*

а) Од две речце за одрицање – *н é* и *ј ó к* – изразито доминира словенско *н é*.

Речца *н é*:

Нé, нé, нé тѡј ѣч *н é* се сѣћам.; Да се жњѣ – *н é*.; [Предеш ли још?] *Нé* више, *н é*. Се, *Нé*, брѣ! Квакáле свѣ.; *Нé, нé* напрѣд!; *Нáпре*, сáге *н é*.; *Нé, нé*, јá *н é* сѣм видѣ'а нѣшта!; „*Нé*, брѣ!; А да људи људе утепуу, па нѣшта. *Нé!* Ја, А *н é*, *жими-Бог*^к.; *Нé*, брѣ! Кѡј смѣја от страшнѣце!; Немáле тáда мѣчке. *Нé, нé!*; *Нé* смо имáле тѣ' опáнце. *Нé*. Вр, И јá – ѣч *н é* сѣм бринѣла за тѡј. *Нé*, брѣ!; *Нé*, мѡре – вѣкам – нѣ-знам, нѣ ѡуде.; *Нé* сáг, *н é* сáг!; *Нé*, скѡро, Милошу оwdѣка свѣ да му отѣкнов ѣста. Шт, *Нé*, брѣ, не брѣни, пѣн кѡњ!; *Нé*, ако нѣма трѣба никѡ'ѣ ѣаре да се гл'ѣда.; *Нé* – вѣкам – зѡр сѣр ѣе стáљам у нѣдра?!; А овáко да глѣдаш ка сáг^к, *н é!* Бе, *Нé, нé*, нѣћу, жимитѣ! ГБ, *Нé*, он се дѣго.; *Нé*, брѣ, дѣ ѣе ги чѣјеш!; и тѣд *н é* Го, Нѣшта *н é* се чѣје. *Нé*. Др, кáже: „*Нé!* Нека сѣди! Нека сѣди воденѣца, *н é* дѣрај! Ви, Кэ[д] дѣне, кэд – *н é*, ѣѣти.; Вáшке ако ги остáиш, ѣе ѣма. Ако *н é* – *н é*.; А сáге *н é*, сáг је дрѣго. Сáге цѣћ^н *н é*.; Баренѣцу јѣл'е кут стѡке. Дрѣга фамилѣја, а мѣ *н é*.; *Нé, нé!* На дрѣги, на срѣћан и на зáћан, јѣс.; Што да рѣкнем *н é*, кэд јѣс је. Су;

б) Речца *ј ó к*:

Јóк, мѡре! Тѣј смо расипувáле мѣ. ДБ.

185.2. Речца *н и*

Употреба речце за појачавање негативног исказа *ни* не показује посебност у употреби у односу на шири дијалекатски комплекс:

А јѣтрва се уплашѣла да нѣће *ни* да ѣма штѡ да дáде.; Нѣма *нѣ* мáло, *нѣ* млого. Се, јáјце нѣма *ни* јѣно Ја, Немáла *нѣ* кѣче, *нѣ* мáче!; *Нé* га видѣла

ни чула. Вр, А овај, му бија, прекојучер рођендан, ама никој *ни* му бија, *ни* славија га. Шт, И тој више нема да ти оноди – *ни* ти мрдне, *ни* да ти дође.; Напре немало *ни* свѣтло, *ни* ништа. Бе, Понапре имале и ^уоце. Сѣга нема *ни* ^уоце, нема *ни* ништа.; Сиротиња. *Н[и]* има лѣба, *н[и]* има сѣс лѣба, *н[и]* има да се носи, *н[и]* има.; Немало *ни* лѣба да се најемо.; Па нимало тѣд *ни* штó да се даде, *ни* штó да се носи. ГБ, И дѣте сѣм носила, *ни* по двѣ године, на л'ѣжа однесем. Др, *Ни* црквѣсно дрво н'ѣ-сме да се сече. Су.

186. УПИТНЕ РЕЧЦЕ

186.1. Речца *а*:

А штó га мѣгаш доле?; Кáдэ нема данове, *а*?; *А* си глáдна, мóа ћерко? Се, *А* си ми работáа, брáте, у кúћу?; *А* ми виде браћу? Ја, *А* ме познаваш? Ви, *А* си се уморија, *а* си мóга? Су.

186.2. Речце *ли* / *дáли* / *дáл* / *áл*

Упитна речца *ли* потврђена је као сама или у комбинацији са *да* или *а*.

Различите речце са *ли* у сиринићком говору могу бити замењене без последица по значење. Варијантност у употреби огледа се у позицији речце у исказу: *ли* се никада не среће у иницијалној позицији, речце *да ли*, *да л* и *ал* најчешће су у иницијалној позицији.

Изразито везивање *ал* за почетну позицију може се довести у везу са таквом стабилизацијом упитне речце *а*, али и фреквентним везником раставних реченица *ал*, који се налази на почетку сваке клаузе (*Ал* је дóбро, *áл* није дóбро, враг^с нека ги зна.; Мóжда вода је, мóраш да га сркаш. *Ал* има двѣ зрнѣти у онај тањир, *áл* нема ништа. ГБ).

Мало је примера са *да ли*.

а) *Ли*: Јѣну чáшу мѣд *ли* бѣше?; И закопчúјоу ги сѣс^с шпенáдлу *ли*, сѣ[с] што бíло. Се, Комшија *ли* бѣше куд њи? Ја, Мíлка *ли*, Цáва *ли* донѣла туј-вúну? Вр, Дѣ *ли* остáјла дрва? Шт, Кúму *ли* си казáла? Бе, Штó-*ли*-је тóј? ДБ.

б) *Да ли*: *Да ли* је тáко по сóрте, па ми су зрáва дѣца? Се, *Дá ли* се упалило сѣло? Вр.

в) *Дá л*: И свѣ тíја, тá бэрзáнска фамилија помрла свѣ. *Дá л* бíло тíфус, *дá л* штó? Тíја чобáни. Вр, Вíкам: „Море-Бóже, зáшто нѣма тáј црква да искóчи на телевизор?! *Дá л* што је католичка, *дá л* Бóг личан нека-знáје. Шт, *Дá л* бија случај, *дá л* бíло нѣшто да смо погрешíле истина према Бóга.; Сѣга *дá л* га и пó више причáле него што бíло?! Бе, *Дá л* смíѣ да се исѣче? Го, Кáква је кúћа. *Дá л* је богáта, *дá л* сиромáшна. Тóј се глѣдáло. Ви.

г) *Ал*: *Ал* дођóсте, *áл* сте се умори́ле?; *Ал* прегорѣја?; *Ал* умеш па тóј за волóе се пóје?; *Ал*-ћеш да гу видиш?; *Ал* знаш сáма да идеш?; Сáмо што је, кэт ће пренóћи у тѣјэ темѣље, *áл* ће бíне пуно свѣ, тѣј шишићи вода. Се, *Ал* нíгде има мачи́ће по пóду?; *Ал* áко јóш јѣно да насадíмо?; *Ал* имаш пили́ће?; *Ал* си ти скочија на мѣне?; Стóјо, *áл* имаш нѣшто, *áл* си спремíла, *áл* си изѣтkáла?

Ја, *Ал* неће спремаш?; *Ал* си га нагноја све?; *Ал* оће *ал* неће?; *Ал-зэр-брине!* Вр, *Морала* сэм. *Ал* умеџ, *ал* не умеџ. Шт, *После* ме питаше *Зоран*, *ал* ти даја све паре?; *ал* ти даа толко и толко паре; *Ал* смеш да се обрнеш?; *Ал* разбѣраш шиптарски? Бе, *Ал* ће рѣдишѣ? ДБ, *Ал* сисало дѣте? Го, *Ал* тако?; *Ал* било тако?; *Морам* ја да живим негде. *Ал* тако? Ви, *Ал* ће ме убијоу, што ће ми прају?; *Ал* дође?; *Ал* ти дошло четѣри товара жѣто?; *Ал* си га примѣаа?; *Снашо*, *ал* си забрѣјла нешто? Су.

186.3. Речца *з а р / з э р*

Ова упитна речца за истицање неверице, сумње јавља се као *зэр* и *зэр*:

зэр нигде не сте повале; Снопѣве тѣри у стѣг, *зэр* па снопѣве у[з] стѣжар!; *Зэр* нијѣно кѣче не прѣђе?!; *Зэр* о[д] тѣј ће умѣне што ће му тѣри штичѣрке?! Се, *зэр* знам; А *зэр* смо ги пратѣле! Па *зэр* сэм гу пратѣла.; А, па *зэр* има јагѣде у планину? Ја, А, па *зэр* има јагѣде у планину? Ја, *Ал-зэр-брине!*; *Ал зэр* постѣмо!; *Ал зэр* има! Вр, *Зэр* сѣг на Вртѣлом се дѣне?!; *Зэр* тако тѣј!; *Зэр-у-дѣн* сэм ги опрѣла!; *Зэр* се знало тѣд^т да не било пррѣљао! Шт, Лѣгењ и крчѣзи, крчѣзи, сѣ *зэр* имало овѣј дрѣго?; *Зэр* мѣже на смрѣкѣу?; *Зэр* ће трпѣмо лѣба толѣина?!; *Зэр* сѣр ће стаљам у недра?! Бе, *Зэр* је кѣм крѣв?; *Зэр* тѣ бѣја жѣвот!; *Зэр* имало?! ГБ, Кучѣћи лѣјоу, *зэр* гу осетѣле. Го.

187. ПОРЕДБЕНА РЕЧЦА *КА О / КА*

Изразито доминира сажета варијанта *ка*. Несажета варијанта је највероватније новији унос, на шта упућује и мали број потврда у материјалу поузданих информатора.

а) *Ка о*: И помѣтов га исто *као* дворѣште.; Дрѣво напраѣно – *као* лопѣта. И рѣчка, *као* онај пѣкар што нѣси л'ѣп^б. Др.

б) *Ка а*: Сѣге расте понѣо и мурѣче мѣладо, *ка* тако ѣ.; а ова[ј] је пѣ озра, бѣћи па тѣј *ка* игле што има; Нишале се. *Ка* за Велигдѣн и на Ђурђѣвдѣн.; А *ка* дѣте – не сам.; *Ка* дѣте, па и овде.; Пѣток је нѣско а ѣне су *ка* уз брдо.; Мѣже ѣн пѣ до кѣма да бѣне, *ка* поглавни ѣ ѣн. Се, па се натѣра слѣма *ка* мѣтла; Ё, вѣка, тѣј узѣја Сѣчко *ка* у зајам дѣнове. Ја, путѣче бѣло ѣт толко, *ка* стаза; Свѣшто бѣло у вѣјску, *ка* вѣјник! Вр, *Ка* сѣк што је Врбѣца.; па има *ка* чѣмке Шт, Му дѣле ѣме Драгѣслав, *ка* нај драг, *ка* слѣва да га чѣва.; *ка* бивѣлско чѣло тврда трава, вѣкоу *ка* никѣе вѣрпче Бе, смо ѣшле у лазарѣце *ка* сѣк^т тако и тѣт^а ГБ, *ка* бандѣру, *ка* мѣ овако Го, Познавоу се, *ка* инекѣје да примѣаа.; Наслонѣца је *ка* кот кѣће. Др, А дѣца ми бѣл'ѣ бѣстри *ка* зѣто.; А *ка* за јѣш јѣн мѣсец имѣмо жѣто.; *Ка* на слѣу, *ка* на Бѣжић – кравајѣћи.; Л'ѣпо, *ка* вѣсак жѣто. Су.

188. ПОКАЗНЕ РЕЧЦЕ

И овде долази до продора деикса другог у треће лице, тако да је број потврда са *ѣне* мали.

Речце *éve* и *éne* потврђене су само у овом облику, речца *éiue* и са апокопом *éii*. Основна је варијанта *éiue*.

а) *É в е*: *éve* га и он; *Éve*, сáк што ће бине, пред Велигдэн, тој ће бине Велика Недéља. Се, Да приђоу ниéно, *éve!*; Али, сáг^к, *éve!*; *Éve* – се заклáло, свé њима се дáло.; *Éve*, мóа мáјка.; *Éve*, сви се чýду сáс мéне.; *Éve* íде Бóжић. Постíмо до Бóжић, *éve* óсам недéље до Бóжић ми постíмо. Ја, , А имáмо, *éve*, дозвóлу. Вр, *Éve*, сáг^к Дáги, нека ми је жиу, по нико-пýт ће рéкне.; А *éve* сáге овóј.; *Éve*, и сáг ми сéди тáко.; И *éve*, јá сэм била – можда-íма пéтнаес годíне сигýрно, у Света-Марíу Шт, *éve* ти кóлко ’оћеш пáре; *Éve*, óвде Попóви, тíја Синђíни.; *Éve* немузéна оúца, *éve* немузéна оúца! Бе, *Éve* јá сэм заклопíла да глéдам врагóве. ГБ, *Éve* да ти кáжём мавáл’е. Ви, *éve* га јено-дéте, трчи нагóре; *Éve!* – вíка.; *Éve*, јóш пéт динáра вíше ће ти дáм. Су.

б) *É ii e / é ii*: *Éiue*, тýј сэм íшла за вóду.; *Eiue*-тóј íма овáмо.; *Eiue*-тáко.; *Éiue*, сэм била дéте.; *éiue*, овóј имáшо девóјче; *éiue* тáко, дечица; Óна јéно погачíче, *éiue* тоичко.; *Éiue*, íмам мíша.; *Éiue*, и за од вúце, за од свéре и тáј дэн смо чувáле.; *Éiue*, сíна да жењиш, брáт вáља да ти бине дéвер сíну.; *Eiue*-тóј íшле по цркве.; *Eiue*-тó[j] је верувáње.; Изранија стóку. *Eiue*-тóј.; *Éiue* га јено-кúче, ће те довáти! *Éiue* га јен-мíш на глáу!; *Eiue*-тóј, тáко се седéло и се јéло. Се, *ia éiue*, пáмтим; *Éiue*, тáко варила, млóго бíло лéпо.; *éiue* тáко; И тýри у бáшчу, на вратнíцу, *éiue* на врáта íма.; сáмо *éiue* тáко на вр прсте јéде; *Éiue*, вáј прича.; Ако рабóта, вíка, *éiue*, пóсле руко’éђи, сејána њíва кэд онóди, закáчи га вéтэр; *Éiue*, сéстро, тóј, жими-тí.; *Éiue*, тóј не пасувáло. Ја, *Eiue*-тóј.; Ал, *éiue*, спасí’а га Бóг^к и слáва. Вр, *Éiue*, óна мláда, дéте била, ж’ими дéца, свé óна га купáла.; *Éiue*, свé тáко. *Éiue*, Вíцка знá’е.; Нíкэд^г, *éiue*, до овé^г годíне.; *Eiue*-тáко сэм íшла.; *Éiue*, па тóј сэм забрáјла.; А мí, *éiue* тáј кúћа. Шт, *Éiue*, јá кóлко нé сэм стáр...; И вáј, *éiue*, врагэ.; *Éiue*, крáва рíка по њú.; *Éiue*, буд нáша мука па и дéте да ми настрáда. Бе, *Éiue* тáко тóј бíло. ДБ, *Éiue*, íмам тáмо слику што смо се сликáле.; Сэм почéла да га прáим, па *éiue* н’éма матерíјал.; *Éiue*, сéди уррнисáно. ГБ, И *eiiue*-тóј сэм видéла мéчку с мóе лíчне óчи.; *Eiue*-тóј!; *Éiue*, тóј бíло. Го, *Éiue*, тýјке íма напраéно, *eiiue*-тýј, на тýј дáску сýш’им.; И *éiue*, дэн дэнéс нí ми ’е завршéна кúћа.; *Éiue*, јá нéшто да прýж’им пóмоћ децáма. Др, А нéма штó да му кá’ем, него *éiue* тáко.; Ал’и, *éiue*, ýмр и фна.; Да не лóжем, *éiue*. Ви, Гúвно имáло, *eiiue*-тýј у двóр.; *éiue* ка сáг^г, пó мláко; Бéште! *Éiue* ги, íдоу Бугáри!; *Éiue* – тол’íко мáсло.; *Éiue* Радóмир, у годíне, óн оráа, óн сејáа. Су;

Вúче, *éii* тáко. *Éii* тáко држи и вúче, вúче. Се, *éii* ка мéтла тáко имáло, *éii* овáко напúниш руку, *éii* овáки пýт Ја, *Éii*, тáкве мýке ни имáја óтац.; А јéно јúско путíче бíло *éii* тóлко. Вр, турíмо *eii* овáко у чáшу вíно Шт, Јá сэм се удáла у пéтнаес годíне. Млóго рáно. *Éii*, тáко! ГБ, *Éii*, да ти кáжем. Др, Кáко се м’éта сéме: *éii* овáко.; Овáко ће испогорíмо рýке. *Éii* тáко.; А жéнске имáл’е *éii* овáко.; Л’éба *éii* овáкви.; *Éii* овáко – и м’éтам. Су.

в) *É н е*: *Éне*, сáл што побегóше у шúму! Се, *É*, па *éне*, готóва кíша! Ја, А кúку мéне! *Éне* ги Шиптáри одозгóр! Вр, *Éне*, ће ти учíни за да ти нéма твоја стока млéко. ДБ, Тáмо, *éне*, ако íма да се нáђе. Го.

189. ИМПЕРАТИВНЕ РЕЧЦЕ

189.1. Речца *áj ð e / áj ð / áj*

Судећи по одсуству морфолошког обележавања броја и лица, императивна речца „хајде“ у сиринићком говору очувала је облик изворника (тур. *hayde, haydi*). Усамљени примери са императивним наставком 1л. мн. и 2л. мн. не доводе у питање наведену тврдња о морфолошкој судбини речце.

Основни лик речце је *ájде*, док је *ájíи* заступљено нешто слабијом употребом, а *áj* се најређе јавља. Интересантно је да је финално /-д/ у облику са апокопом скоро по правилу обезвучено. Варијанта *áj* могла је настати под утицајем императивне речце *нéмој*.

О факултативности ликова ове императивне речце сведоче примери типа: *Áјде*, снáша ħ[e] íде на вóду, *áj* снáша ħ[e] íде на вóду. Се.

Речца *ájде*, и то само у овом облику, користи се и са значењем „потом, после“: Па *ájде* да се ткаé плáтно на рáзбој. Го.

а) *Áj ð e*: *Áјде* овáмо, *ájде* овáмо!; *ájде*, мáмо, да ми попéваш; *ájде*, ħérко; Па ће те вíко: *Áјде*, *ájде* – на íме – *ájде* куд нáсэ. Се, *Áјде*, вíка, снáшу да товарíмо у Стáри Качáник да íде!; ^ʋǝhu, *ájде*, свé, сáк-ħемо; *ájде* ħути, жити-^ʋǝчи твоје; *Áјде* да рéчем – сањá’а сэм. Ја, *Áјде*, по шúме.; *Áјде* сáг* по пúту.; *Áјде* сáг* бíћи нáши бíле крíви. Вр, *Áјде*, сíнко. Шт, *Áјде*, нéма!; *Áјде*, снáшо, ти остáа лéба.; *Áјде*, ако знáш да идéмо да гу сэберéмо.; И, *ájде*, ће доручкујéмо. Бе, *Áјде*, лíјо; *ájде*, лíјо. ДБ, *Áјде*, ће насмијéмо Зǝрку.; *Áјде* мéче, *ájде* вúче, *ájде* лисíцо, *ájде* зáјче!; *ájде* ће ломíмо лéба; *Áјде*, мáјке, да вíдиш нéшто!; Јá, бéш, јéно јúтро сэм устáла и *ájде* да изáђем и да се омíјем.; *Áјде* јóш мáло пó гóре, тé пúшти! Го, *Áјде*, вúче, *ájде* лисíцо...!; Волóве – и *ájде* дé трéба ħúбре. Су.

б) *Áj íи*: *Áјíи*, попóјте и вí! Се, Нéма кíша. *Áјíи* онóду.; Волóве упрéгни, па – *ájíи* íди! Ја, па ти јá дéцу свé-три у рúке па *ájд* гóре по планíне; *ájíи* нека бíне по твоé; *Áјíи* на њíу!; Па *ájд* гóре на бачíла сэс њéга. Шт, И јá *ájíи* вáмо, а овáј, отúд’ га нáшле, спр’éд’т. Бе, И *ájíи* натáмо па наовáмо.; *Áјíи*, мéцо, *ájíи*! Прáво ти пúт, прáве ти нóге.; Натовáри – и о[д] тéј стрáне и од овéј на рáмо и – ^ʋ*ájíи* нóси у рéку.; Сэм јанúла магáре, *ájíи* íдем нагǝре.; *Áјíи*, *ájíи* – вíкам – íди по твој пут!; *Áјíи*, тí, сэ[с] здравље – рéко – и јá сэ[с] здравље! Го, Óвде по пúту надǝл’е кэд íшл’е нáши, кэд га увáту – ^ʋ*ájíи*!; да гу увáтиш, *ájíи*!; Врédна жéна. Нé’е никóа – *ájíи*! Ви, Поорéмо, посе’éмо колóмбоħ, па ископáмо рупчíће – *ájíи* нáтамо по трí, четíри зрнéти грá. Су.

в) *Áj*: *Áј*, невестíцо, утéпај мíши!; *áj* још-нéшто!; *Áј*, бањáче, да вечерáмо! Се, *Áј*, да напрáи свáдбу!; Ти вíкам – лúди лúде утeпúу, па нíшта! *Áј*, мóри!; па ^ʋ*áj* пóсле Ја, *Áј*, брé, да вíдíмо тáмо! Вр, *Áј* да ги динéмо рúке

јопе. Шт, *Ај* да попијемо.; *Ај*, ^уџн ће до'е с'га да пије во'ду.; *Ај* ће полагамо!; *Ај*, с'чи ти л'ба!; *Ај*, ти, ја б'огме не могу! Бе, К'т к'жоу – „*Ај*, и'грај!“ И'грај. К'т к'жоу – „*Ај*, седи!“ С'ди. Г'Б, *ај* ħ[e] идемо ку[д] Дев'ојкин гр'б Су:

г) М'оре, *ајдемо*, б'ре, да слушамо нешто што има! Вр, *ајше* узимајте да се удава'те Бе.

189.2. Речца *н'емој*

Одрична речца *немој* најчешће је у овом облику и за обележавање 2л. мн. Уопштавање општег облика омогућено је тиме што је глагол у конструкцији *да + ѿрезенић* носилац информације о лицу и броју. Ретки су примери са императивним наставком *-ише*. Нема потврда да се речца користи у конструкцији за 1л. мн.

а) *Н'емој* (значење јединине): Ни с'ге *немој* да једеш! Се, *Немој* више да ни досађаш. Ја, А па *немој* и ти да идеш! Шт, *Немој* више да падаш!; *Немој*, Ч'до, да гу т'раш! Бе, *Немој* да те превари! Г'Б, *Немој* наг'оре у планину да идеш! Го, *Немој*, житија, у реку да идеш! Др, *Немој* кут стоку да по'еш! Су.

б) *Н'емој* (значење множине): *Немој* да му кажете што сте не вид'ле. Се, *Немој* да работате на св'так! Вр, *Немој* да идете у шуму! Шт, *Немој* да полага'те без нас! Го, *Немој* св'е да попијете! Су.

в) *Нем'ој ише*: Ни тамо *нем'ојше*! Ја, *Нем'ојше* браћу да л'жете! Бе, Ама *нем'ојше* да му верујете! Др.

189.3. Речца *нека*

а) *Нека* као речца за исказивање заповести, жеље, клетве, претње и сл.:

Нека ти је с'р'ћно! Се, *Нека* ви је а'лал! Д'Б, И ва'ми *нека* је тако! Го, И на'ми *нека* је уба'о! Др, *Нека* ви је аерлија! Су.

б) Исказивање заповести, жеље, наредбе у 3л. јд. и мн. исказује се у сиринићком говору конструкцијом *нека + ѿрезенић*. Није уочена у овом значењу конструкција *да + ѿрезенић*:

И на'ми *нека* ни донесе. Се, *нека* ћути к'д не дон'џа на вр'ме, *нека* има и за слау Ја, *нека* каже ако вид'ла Вр, па *нека* ви он'ди Шт, К'д оташло јуне, *нека* отине и јуже! Бе, Сви *нека* се с'б'ро устр'т село! Г'Б, *Нека* учини вес'ље ако има паре! Го, Браћа *нека* се договору!; Ма'ти *нека* ом'си погачу! Др, Каже: „Не! *Нека* с'ди! *Нека* с'ди воденица, не дирај! Ви, *Нека* дов'де оба во'ла! Су.

У императивном значењу уместо 1л. мн. користи се конструкција *ваља да / ѿреба да + ѿрезенић*.

189.4. Речца *на*

Када се указује да се неке нешто даје, пружа, нуди и сл. користи се речца *на*, са којом су конкуренти импертиви *др'жи / др'ж*, *узи*:

Нá ти кóску, дај ми желéзо!; Мéне – *нá*, тéбе – *нá*, овóму – *нá*! Поразмéну тóј. Се, *Нá* ти јен-кóмат лéба! Ја, *Нá* ти пáре! Вр, *Нá* – јенóму сíну, *нá* – другóму сíну, *нá* – ћéрке, а мéне нé ми остáде нíшта! Бе, *Нá* ти што смо збрáле! ДБ, *Нá* ви шíше ракíју па пíte кóлко оћéте! Го, *Нá* ви што ви дугујéмо! Ви, Ёве ти, *нá*, úзи! Су.

190. Речце за наглашавање, појачавање, истицање значења

190.1. Речца *мóре*, *мóри*

Употреба речце *мóре* односно *мóри* уз вокатив условљена је апострофирањем особа различитог пола: а) *мóре* се употребљава уз м. р., б) *мóри* уз ж. р.: Ё, *мóре* будáло, а штó му верúјеш?! [„син“] Су : А кáко те превáри, *мóри* будáло? [„сестра“] Ја.

Оваква дистрибуција *мóре* / *мóри* карактеристична је за оближње (Павловић 1939: 153, 165 итд.; Реметић 1996: 361, 362, 367 итд.; Богдановић 1987: 222, Младеновић 2001: 464, 2013: 400), али и удаљеније говоре (Симић 1972: 471).

Изван употребе као вокативне речце за појавање значења, в) користи се само *море*.

а) *Мóре*: Нéмој, *море*-брáте, да ги верúјеш штó ти збóру! Се, Дé си бíја синóјк да помóгнеш, *море*-девéре! Вр, *А*, *мóре* лопóве, ако те увáтим у свóу бáшчу! Шт, *А*, *море*-лэжóве, јóш си дóшоу у кућу! Бе, Ако мóжеш да помóгнеш, *мóре* комшијо, помóгни! Го, Дóђо ти ти кáжем, *море*-кúме Милáне! Ви.

б) *Мóри*: *Мóри* Горíцо, ће рóдим.; *Мóри* ћéрко, кáко ти íде стóмак.; Славíцо *мóри*. Се, Ти вíкам – лúди лúде утепúу, па нíшта! *Ај*, *мóри*! Ја, Штó ни се десíло, *мори*-снаó! Шт, Побегóше ни кучићи, *мори*-зéво! ГБ, А дé си се крила од њí, *мóри* Мили́цо! Го.

в) *Мóре*: *Мóре*, ка нéће прíђоу ѳчи да ти извáду – вíкам.; ѳчи ти ископáле – вíкам – *море*-Бóже! Ја, *Мóре*, ајдéмо, брé, да слушамо нéшто што íма! Вр, У твоу њíву нека íде, *мóре*!; *Мóре*, жими-тí, нај вáжно је бáшча.; Нé, *мóре* – вíкам – нé-знам, нíе оúде. Шт, У твоу њíву нека íде, *мóре*!; *Мóре*, жими-тí, нај вáжно је бáшча.; Нé, *мóре* – вíкам – нé-знам, нíе оúде. Шт, Јóк, *мóре*! Тúј смо расипувáле мí. ДБ, И свекрва узéла да ми прá опáнце и плáче. *Мóре*, óне нé ће ме нóсиу двá дéна и ће се искíдоу.; *Мóре*, да сэм се карáла, бóље (!) би бíло. ГБ, Вардíl’е л’уди, *мóре*! Су.

190.2. Речца *брé*

Речца *брé*, као и *мóре*, користи се а) уз вокатив и б) као општа речца за појачавање, истицање значења.

а) Па смо седéле у штáлу, *брé*, сíнко! Вр, Кáкво работáње, *брé* Дрáго! Шт, Дéно, а имáте, *брé* сíнко, лéба? Бе, *А*, *брé* комшијо, што-ћéмо, ка-ћéмо!

ГБ, Дѣ ћеш, *бре-зѣте?* Го, А како ћемо, *брѣ тѣтке?! Др, Ће се нађе што ни ваља, брѣ снао!* Ви, Штѣ ћу, *брѣ Стојане?* Су;

б) туј било на стѣл јутрѣс, *брѣ Се, Дá, брѣ!* Па тѣј ми су пилићи, тѣј су.; Ё, па мѣне тако, *брѣ, њѣкња.*; Ёте овилиќва, *брѣ, шарѣна маќка.*; Нѣ, *брѣ!* Кваќале свѣ. Ја, *Áј, брѣ, да види́мо та́мо!*; Мо́ре, ајде́мо, *брѣ, да слуша́мо не́што што има́!*; *Á, ћути, брѣ!*; Вр, Сáк свѣ ж'и́во се ди́не, ули́ца не́ ги др́жи, колко-на́род је. Јез-*бре, ж'ити-ја́!*; Нѣ, *брѣ, то́ј ни́кѣт не́ смо је́ле.*; И ја – ич не́ сáм брину́ла за то́ј. Нѣ, *брѣ!* Шт, *Брѣ, тако јен-пѣт; брѣ, дру́ги пѣтѣ.*; Нѣ, *брѣ, не брѣни, пѣн ко́њ!*; *Кáкви, брѣ!* Занесѣна си!; Ёј, си́лне о́уце су, *брѣ!* Бе, *Á, брѣ, жити-ја́!* Ко́ј те стрѣја, *брѣ?*; Се дизáле, *брѣ!*; Нѣ, *брѣ, де ће ги чу́јеш!*; Чѣбо, *брѣ, ма́јку ти је́бем!* Го, Ё, *брѣ, жити-ја́.* Та́ко, бога́ми.; *Á, брѣ, жити-ја́!*; Гревѣта, *брѣ!* Ви, *Јá то́му Шипта́ру му ви́кам, ма́л'и брѣ јо́ш.*; То́ј врѣме, ма́л'и, *брѣ, не́ сáм би́ја за у во́јску.* Су.

190.3. Речца *ба́ш* / *бáш* (тур. *baş*)

Од два лика ове речце, изразито доминира *бáш*, чиме се сиринићки говор уклапа у ареал околних говора (Реметић 1996: 530, Младеновић 2013: 401).

а) *Б á ш:* а *ба́ш* свадбѣсно не́ се повáло, а *бáш* свадбѣсно не́ се повáло, А дорѣа, он ка на црњика́во, не́ *ба́ш* цррно.; Нѣ *ба́ш* на вѣчер, на Прѣчку. Се, *Ба́ш* ле́по би́ло.; *Ба́ш* ми́ кѣт смо прáјле ову́ј ку́ћу. Го, *ба́ш* то́љико не́ сáм мо́го да ко́сим Ви, *ба́ш* ис пона́пре ти кажѣјем Су;

б) *Б á ш:* не́ ме интересувáло *бáш* и сáм *бáш* пита́ла свекрѣву Се, Зáшто мѣне да ми се погѣди *бáш* тѣда?; сáм носи́а опáнке от ко́же *бáш* ка дѣте кѣт сáм би́ја Ја, па тѣд би́ло *бáш* ло́шо, не́ сáм би́ја *бáш* мали; А имáло јенѣкучи́ће, *бáш* на то́ј равни́че Вр, *бáш* на иви́цу ту́ј имáла тѣква дебѣлиќва, *бáш* у мо́у мавáлу се десѣло, *бáш* личнѣ нами ни се десѣло Шт, а *бáш* тѣд гледáа на телевизѣр ни́што, *бáш* смо причáле та́ко, десѣло се *бáш* тѣд дѣда да ни ўмре, *бáш* што не́ сáм би́ла до́ма, ми́ не́ ве познавáмо *бáш, бáш* у тренѣтак кѣд напѣва у име слáве Бе, *Бáш* тѣд, у ту́ј годѣну смо стаљáле. ДБ, Имáле тѣја ка мајстѣри, *бáш* ѓвде у на́шу мавáлу; сáге *бáш* чѣшма де је; Немáло *бáш* та́ко.; Имáле тѣја ка мајстѣри, *бáш* ѓвде у на́шу мавáлу.; И за ѓвде, ка́же, *бáш* та́јѣ дѣб што би́ја; *Бáш* јѣна моá сѣстра, ове́јзи Десáнке сѣстра.; Немáло *бáш* та́ко. Го, *Бáш* та́ј дѣн не мо́ра да да́ваш по комши́је.; Знáм *бáш* тѣд, још не́ сáм се уда́ла. Др, ал'и не́је *бáш* та́ко, немáло *бáш* тол'ико; Нѣ сáм ни́ будáла, ни́ *бáш* памѣтан.; не́ сáм *бáш* зрáв, не́ бил'е *бáш* тол'ико, мо́мци не́ бил'е *бáш* та́ко; Ако га загради́ш са тѣљ, ѓно *бáш* та́ко не смѣје *бáш* тол'ико. А овáко – свѣ! *Бáш* о́коло во́де, Л'епѣна́ц се зо́ве, *бáш* ту́ј доводи́л'е сви́ње дѣвл'е.; овѣја *бáш* ма́л'и не мо́жов, *ба́ш* то́љико не́ сáм мо́го да ко́сим; Јá не др́жим на пáмет *бáш* та́ко.; *бáш* у тренѣтак кѣд напѣва у име слáве, бáш то́ј мѣсто што га ви́камо Пуцо́плáтѣ; А *бáш* тѣд гледáа на телевизѣр ни́што.; ми́ не́ ве познавáмо *бáш*, десѣло се *бáш* тѣд дѣда да ни ўмре Ви, *бáш* от сѣло на́ше не́је; Па *бáш* и ла́ђено не́. Су.

190.4. Речца *ī é*:

А он *īé* не сме да оноди.; Да сэм ишла за дррва *īé* онамо овако је трапно, сзз два бика, и стомак оволикви.; Никому, *īé*, прђђе лђпо, се увати лђпо, никому на криво.; Исђчоу буково *īé* ели лесково.; И тђјэ минтáne, ги викале горе. *Тé* ђвде распорђни рукави и на њи гажтани све, и ђвде овако гажтани. Се, От свакога ће чујеш како нико-пут видија вампира, *īé* никоа жена умрла па се увампирила, *īé* никој чђек умрја па се увампирја. Бе, *Тé* ђон у војску бија две године.; Викале да има врагови, како не! Сви ги виђувале – *īé* неки сзс рогове, *īé* неки тропaa, *īé* неки бија на воденицу, *īé* на багрем, па на врбу поред воденице.; Не-знам што било тђј понaпре. *Тé* самовиле, *īé* разни ђавђли трђпоу сз[s] звона, с канте, појоу, викоу. Го, У тђј собу имало тђј нађви што седђло брашн'о. Напре седђло брашн'о, па тђј ни седђл'е судђви, *īé* крчажиђи, *īé* котлови седђл'е тђј са сране.; Прајле ложнице, прајле стапчиђе о[d] дрво, *īé* онђј тануре. Др, Тђд не требало да скиташ нигде. *Тé* они пошл'е за Урошђвац, неки за друго нешто, неки тамо – вaмо.; *Тé* у Шушиђе бђђдни крај је тђј. Ви, Смо чувал'е стоку – *īé* за паре, *īé* сами. Су.

190.5. Речца *ǀ é*:

Немој, *ǀé*, ни тђи да не лђутиш! Се, Па што си онодија, *ǀé*?! Вр, Али тђј се накђти уђчи Ђурђђвдђн. Па уђчи Ђурђђвдђн, *ǀé*.; Немој да бђгаш, *ǀé*! Шт. Примере са *ǀé* у потврдној речци *ǀђзде* в. у т. 184.1.

190.6. Речца *ī á*:

Сђк^г неђоу с ђца, сзс мaтер. *Тá* ђђни неђоу сђ неђоу. ГБ, *Тá* зaшто да му онђдим?!; Нђкој никога не глђда. *Тá* ни син ђђца и мaтер. Го, А сђге се прађи како не зна! *Тá* он бија тaј што издaа! Др, И зђђру да работaмо, да работaмо. *Тá* ђђни ништа не рађђто! Ви.

190.7. Речца *и ī ó м*

Речца *иīом*³⁰⁸ употребљава се за истицање количине, даљине уз количинске заменице, прилоге за количину и прилоге са значењем места:

свђ тђј ни биле *иīом* колиќве; И тђроу сзс виљу – отђд па отђд, отђд па отђд, свђ. И *иīом* колиќви нађоре.; Наберђмо. *ǀј*, *иīом* кђлко цвђђе.; *иīом* колиќве ни биле Се, *иīом*-кђлко ми донђла сђно, јадна. Ја, Бђњак бија *иīом* колиќви!; У ђцак се стаи бањак. *иīом* колиќви! Вр, мђд^г *иīом* кђлко смо извђкле; А омесђла јена-стрина лђба *иīом* колиќви у црепђљу. Бе, мђд^г *иīом* кђлко смо извђкле Ви, се бел'ђу *иīом* дђкле Су.

190.8. Речца *ǀ ј*:

И тђри бањак тђја. Натђра дрва. *ǀј*, што је ђгањ! Сал трђшти! Се, *ǀј*, сђилне ђђце су, брђ! Бе, Снашка трђба да се дђне нај рaно, па свђ да почисти,

³⁰⁸ О *иīом* као везнику в. т. 174.3.

да урѣди, да оноди. *Eěj!* ДБ, Јастук^x смо тка́ле. Ё, тако, дугачак јастук – *ěj* бок те пита! Го.

190.9. Речца *á o*:

Áo, груба ја! Квачи ми и мѣне, тике никој не може да види. Ја.

190.10. Речца *ó*:

А има и сѣсэ вука вучари. Сѣс вука на Води́це. На́пре и́шле мло́го. *Ó*, лѣк смо бегале де́ца, ни би́ло стра́.; *Ó*, у́ши кад бо́лу, деца́ми смо тура́ле, и ста́ри нико́ј га бо́ли, смо тура́ле зе́јтин. Се, *Ó*, па о́вде ни би́ло на́ми гу́вно у дво́рр.; *Ó*, на́пре би́ло весѣло кад оно́диу де́ца. Ја.

190.11. Речца *á m a* (тур. *amma*)

Ама се користи као речца за истицање значења, али и као везник супротних реченица (в. т. 178.2.3).

Ама нѣкѣт^a порано не се мичи́ја снѣг^x од ову́ј годи́ну.; *Ама* да би́ло тѣшко, тѣшко! Ја, *Ама* нико́ј ни му би́ја, ни слави́ја га. Шт, *Ама*, штó ти је – ви́ка.; *Ама* страшњи́ца ми улѣгла, то́ј не сѣм мо́гла да се сми́рим ко́ј-зна до́клен. Го.

190.12. Речца *ī í k e* („међутим, али, с друге стране“):

īíike сѣге оноди́мо на црквѣне аста́ле; Да́воу, *īíike* сѣге ги мрзи, ги мрзи сѣге.; То́ј по сла́бо зна́м, *īíike* како ми прича́ле Се, К[д] дошоу́ Пѣтко увѣчер... *Тике*-ви́кам: *Ў*, море-де́те, како те изгóре слунце, ка се дозвóл'и слунце да те изгóри!; Квачи ми и мѣне, *īíike* нико́ј не може да види. Ја, А ко́ј се вра́ћа! И да ми у́зе ши́њел! *Тике* да га попла́шим. Вр, *Тике* овѣја кад напраи́ше. Шт, Да не прскаш у стреди́ну, *īíike* от стране да је прскаш.; Немо́ј да мучи́те, *īíike* реши́те. Бе, Мо́раш да чи́стиш'. *Тике*, тѣт се носи́ле и ма́раме па не се виде́ло свѣ. *Тике*, тѣт се носи́ле и ма́раме па не се виде́ло свѣ. Др.

Речца *īíike* користи се за истицање супростављања ономе што је саопштено у претходном реченицом.

190.13. Речца *īī a m á n* (тур. *taman*):

јучѣр *īīáman* да до́ем Се, *Тáман* то́лко ко́лко ми треба́ло Ја, А ми́ *īīámán* да искочи́мо ис ку́ће. Вр, *Тамѣн* да оти́не у цркву, запу́ца на брдо. Шт, *Тамѣн* да не пострѣлоу́, до́ђе коман́да да не не стрѣлоу́. Бе, Сто́ка ће до́ђе *īīámán* пред но́ћ. ГБ, Има́а *īīámán* сто́ кила. Др, Купи́ја чену́цу *īīámán* за цѣлу зи́му. Су.

Ова речца за истицање подударности, временске и просторне блискости, потврђена је са акцентом на финалној ултими и пенултими.

190.14. Речца *ч í k* (тур. *çak*)

Ова речца за истицање просторне, временске удаљености са замењеним основинским вокалом обележје је и других говора ареала коме припада Сиринић (Реметић 1996: 351, 388, 440 итд., Младеновић 2013: 402):

Чік дру́ги дѐн у чети́ри сам се породі́ла; А на́пре і́шле у При́зрен, носі́ле *чік* да се вла́чи.; *Чік* та́мо сѐм і́шла.; Лѐле, и ја шт́о сам до́шла *чік* ђвде.; *чік* дру́ги дѐн у чети́ри сам се породі́ла, и ја шт́о сам до́шла *чік* ђвде Се, Та́мо смо сті́гле *чік* у полно́ћи или јо́ш покáсно. Ја, И сѐм се утепа́а жи́ў, *чік* у но́ћ сѐм до́шо.; *чік* у но́ћ сѐм до́шо, *чік* ова́мо кѐт сѐм до́шла; *чік* та́мо кѐт до́шле Го.

191. Речце које повезују елементе нарације уз истицање: *И, Па, Е, А*

Карактеристично за ове речце је да се налазећи се на почетку клауза повезују елементе нарације уз њихово истицање. У оваквим примерима *и* и *ѡа* могу вршити и везничку службу (в. т. 178.1.1, т. 178.1.3). Речца *е*, која се такође јавља у низовима, нема обавезно и значење сукцесивности, па отуд и нема елементе вршења везничке службе.

Речца *а* користи се или самостално, када истиче само једну ситуацију, или – чешће – у низовима, када може означавати сукцесивност, али и не мора.

Пошто *и* и *ѡа* повезују елементе сукцесивно, јављају се као синоними, а често се смењују у истој комуникативној реченици:

Па носи ку[д] Талијане у Јажинце, куд лекаре. Та́мо. *Па* сѐм му понѐла јено-трошче леба и ма́ло сѡр. *И* та́ко сѐм га строши́ла. Смо бѡле сѐс свѡкрву та́мо у Јажинце. *И* смо седну́ле при јѐне ре́ке. *И* сѐм строши́ла та́ко на дла́њ и сѐм му ста́ила у у́ста.; Ја́ лично сѐм бѡла вржу́ана. *Па* и мѡ свѡ. *И* ја́ моу́ децу сѐм вржу́ала. *И* мѐне, *и* свѐ.; У ба́шчу смо тура́ле – ва́ко дрѐн. Напра́јмо ли́ју кро́митѧ. *И* у кро́мит папри́ку, у свѐ. *Па* тури́мо јѐно ту́јка – врбу. *Па* по́ та́мо тури́мо дрѐн, *ѡа* по́сле та́ј трѐн. Шт.

191.1. Речца *и*:

И ста́јмо у фла́шу и однесѐмо у цр́кву. *И* та́мо ни прѐноћи та́ј во́да. *И* јутре дѐн идѐмо да узѐмо у цр́кву.; И́де по́пѧ, па кли́сар сѐс њѐга. *И* по́сле свѡ сеља́ни. *И* ж'ѐне, *и* омлади́на, *и* ста́ро *и* мла́до. Шт, Де гѡт смо і́шле, свѡда смо се истица́ле – *и* по́ Призрѐну, *и* по́ Уроше́вцу, по́ Ско́плѐ.; *И* косѡмо мѡ, *и* одјѐмпѡта – па живѡта ми мојѐга, ако немáле мо́жда два-триѐс ду́ше.; Ши́бар куд на́с значи ди је гу́сто, да і́ма *и* ле́ска, *и* бу́ке.; Али увѐчер обавѐзно сечѐмо врбе и накитѡмо свѡда – *и* поја́ту, *и* ку́ћу ту́ја де се ула́зи.; Споми́њоў се *и* вампи́ри, *и* вешти́це, *и* каланцѡрке, *и* самовѡлке, *и* ви́ле.; *И* по то́ј се ви́ди ко́лко би́ја те́жак живѡт *и* ко́лко бѡле сирѡти́ња што о́ўце се узима́ле на бачѐњу, да чу́ваш о́ўце бес па́ре. Бе, Те́шко се жи́ви *и* сѡг^к, *и* тѡд^т, *и* свѐ.; *И* свѐ ћу рабѡте да заврѡшим – *и* ће усѡрим, *и* ће умѐсим, *и* сто́ку ће нара́ним, ће на́појм. ГБ, *И*, шт́о не си се врати́ја до́ма одма́?!; Те́ ѡѡн у во́јску би́ја двѐ годи́не, ја́ свѐ сѐм сеја́ла, *и* колѡмбо́ћ *и* чѐницу. Го, Носі́ле смо л'ѐба јѐн та́р от ку́ће, по́сле месѡл'е са́ми го́ре. *И* л'ѐба носі́ле го́ре, *и* бра́шн'о носѡл'е.; По́сл'е обра́диш' гу на бра́зде. *И* свѐ смо то́ј сеја́л'е рѡчно.; Слѡнце грѐје, ми копа́мо. *И* дѐте сѐм носѡла, нѡ по двѐ годи́не, на л'ѐђа однесѐм.; За два са́ата ѡно се усѡри. Ё, по́сле ту́риш' га на шпѡрет, се подгреўје. *И* – мѐшаш, мѐшаш. *И* ѡно ма́ло се сѡбѐре. *И* ту́риш у саку́ље ту́ј. Се оцѐди ма́ло. *И* кѡд

га извадиш', туриш' у никоје тањирче. И тако се оцеди. И после се сүш'и. Се сүш'и. ; А нађви имало – *и* да се замесүје, *и* брашн'о дe да седи.; Десет дна седи у сфл. *Е*, посл'е га динеш. Напраиш онeј мeткe. И накладеш'. Дoлe oгeњ се чүри. И после тој осушимо. И посл'е тој сүо мeсo туриш' у пасуль кoј вoли. И тај кисо күпус издрoбиш', туриш' мeсo, туриш' сланину от свиње. И после фино се јело.; Држале смо *и* краве *и* коње.; *Е*т, да ти кажем, ако да видиш, *и* вретeно имам, *и* кудeљу. Др, Га отeри, Србин је. И га отeри, *и* га изгүби.; И идо понигде *и* по два, три зајeно.; Нe су једнаки сви л'уди – *и* Срби, *и* Шиптари. Нeма, нe су једнаки. *Ев!* Ви.

191.2. Речца *и* а:

Па после кeт прoшло јeно-пe[т]-шeс мeсeца, *и*а мe стajлe у рeд' да мeсим и лeба. Пошто биле у Качаник, *и*а ги отeрилe у Бугарску. Шт, *о*вдe имa три, чeтири воденице у наше сeло. Сaмo сe[г] ги побатал'ил'e. А түј смо мл'eл'e за стoку oвас. *Па* смо мл'eл'e иcтo от кукурүс³ кaо бунгур за јагaнцe. *Па* и за нaс смо мл'eл'e, бoгмe, *и* пшеницу, *и* кукурүс³. Смо мл'eл'e свe у воденицу. *Па* сeгe – ситo га отсeш. *Па* имa јeна дaска вел'ика, мi каж'eмо кa тaнур.; И овeј се плaшу, бeгу. *Па* нaј виш'e бeгал'e. Порет црквe *и*а нaј вишe се плашил'e од грoбл'а, рачунaл'e да нe түјкa игрo.; Свe у јeну күфу. *Па* кoлкo жeнe билe, имaлa свaкa посeбно свoу сoбу. ; А имa никoј *и*а түри кeд узаври'e прoслaк, *и*а түри јaјe. Др, *т*e учүкoү стoжeр, *и*а вржeмо кoња сeс кoнoпaц, јүжe, *и*а тeрaј кoња, кoњ идe. Су.

Речца *и*а употребљена само за истицање без повезивања у нарацији:

Па штo је, мајкo, тој чүма?; Штo *и*а она свe штo родила да је живo! Се, Се напрaју сaмo вoдa. Нe се лүтилe. *Па* дeн му је.; А, *и*а зaр имa јагoдe у планину?; Гасарчe, синкo. *Па* лaмбa кeд имало, тој било лeпo. Ја, [Кoлкo свaтoви билe? Р. М.] *Пa*, билe јeно јeданaес, двaнaес, и јa тринаcтa.; [Ал смe свaкo дрвo да се исечe? Р. М.] *Пa*, нe смe. Вр, *Па* мi кeт смо ишлe, *и*а мушкарци, *и*а по нaс звoнa.; *Па* да се стeпaмо на пүт. *Па* скрши крoшњу.; *т*e викоү: „Штo *и*а, бaбo, си зборeлa?“; А овaј [кoлaч] имa пүпцa млoгo түј. *Па* имa, на примeр, крaвa, *и*а тү[] је јaрaм, *и*а oвдe тaј штo oрe. Шт, *Па* мeнe ми је смeшнo кeт се сeтим сeк'. Бe, И мүж ми умр' имa двaес и пeт гoдинe, *и*а јoш пo тeшко. ГБ, Сeс кaмeњ зидaно. *Па* гoрe крoв от црeпe. Го.

191.3. Речца *е*:

Е, имaа браћу, имaа сeстрe.; *Е*, сeгe овaмо, јa дe сeм удaтa.; *Па* имa јoпe нaовaмо: Рүгo пeч. *Е*, Ракичe, Митин-дo.; *Е*, мeси лeбa, вaри грa, јeс, грa.; *Па* пoслe идe да се oрe, овo бeлo житo, јeчaм, oррж, oвасe, чeница прoлeтњa. *Е*, пoслe, кoлoмбoћ сe сe.; *Е*, тој сe зборeлo.; *Е*, пoслe, кeд' сe осүшиш тeј ручицe, пa искoпoү, имoү тeј топила, копaнe.; *Е*, спи'e по нoјнe дулинe.; *Е*, мoј Бoгу и свeтa-Богородицo, молимо ви сe.; *Е*, нaпрe, ћeркицo, тeк сe ишлo.; *Е*, түј млaнeстy убaо гу прoмeњaлe и нү.; *Е*, пoслe спрeмим вoду на вaтру.; *Е*, нaпрe, кeд гу упeца змијa, узоү пeсaк пa трљoү тој мeстo сeс пeсaк.; И дeвoјкe кaжe oтaц. *Е*, мoрa oн да кaжe да ћe гу дaдe. *Е*, тој пo слaбo знaм, тикe кaкo ми причaлe. Јeс. Се, *Е*, пoслe слaмa тaмо у плeвњу ишлa.; *Е*, дe сeм пoшлa?!;

Ми слиш је лѣко?! Двѣ су. Она је на четири годи́не. *Ее*.; *е*, будало; *е*, улао; Свѣ се радило млого, *е* по цѣу ноћ се радило.; *Е*, после ма́ло кѣт сѣм одрасла, сѣм тка́ла.; *Е*, ви́ка, то́ј узѣ́а Сѣчко ка у за́јам дѣно́ве.; *Е*, на́пре би́ле фами́лије по голѣме. Ја, *Е*, ја́ при́ђо при то́га тумáча.; *Е*, пострóјле не и ми́ ви́ка та́ тумач.; *Е*, бóже стрѣ́ћа.; *Е*, ако не́, – ви́ка – кѣ́ ће идѣте у ва́шу опш́тину, у жанда́рмери́ску станицу преда́дите ши́њеле! Вр, Та́ј, де́ си би́ла ко[д] то́га Вѣска, *е* њо́н сла́ви.; Дѣ сла́вија, *е* не зна́м ја́.; *Е*, на Васи́љицу пр́во о́гањ нало́жимо сѣс њу́.; *Е*, по́слен се сисáле јагáнци, жими-ти́.; *Е*, по́сле, ко́[ј] је на́ј ста́рр мушка́рац – му по́јемо.; *Е*, о́ндак^х, мланѣ́сте, кѣд има млада́ у ку́ћу.; *Е*, та́ко.; *Е*, по́сле, ко́ј о́ће те́ј кóске да глóђе, по не́ки ли́же, ни́кој та́ко. Шт, *Е*, сѣк^т, никóе вра́чче, у́век га видуáле по те́ј зиди́не.; *Е*, тѣт смо има́ле млого крáве.; *Е*, сѣга, на́ми ни се деси́ло.; *Е* – мо́јега о́ца га имѣло Ми́ра.; *Е*, сѣга дѣ́де му да́ле име Стои́љко да оста́не на ова́ј свѣт, да се усто́и.; Ви́коў, *е*, сѣга има, никóе́га во́ла има́а ни́кој на́ш ту́ја. Бе, Ако сѣ́г ја́ сѣм уби́ја ву́ка ели сѣм га отру́ја. *Е*, о́нда ће се спрѣ́миў му́жи сви́. ДБ, *Е*, та́ко.; *Е*, њо́ни, је́н оту́д, је́н оту́д. ГБ, *Е*, по́сле оти́де у во́јску.; *Е*, ова́мо има́ле и сто́ка и држа́ле – о́фце.; *Е*, сѣк^т смо забра́гле ви́ше.; И, ка́же, прелете́ла, *е*, ту́же, одма́ из ви́ше се́ло.; Бѣш та́јѡ дуб што би́ја, на Гради́ште, та́ј што га грóм удари́ја. *Е*, ту́ј, ви́ка, би́ја Свети-Спа́с.; *Е*, то́ј, кѣд заврши́мо свѣ врше́ње.; *Е*, па не́-знам.; Па и о́дѡ др́во прави́ле, ва́ган смо га ви́ка́ле. *Е*, та́ј ва́ган служ’и́ја за те́сто кѣт се ме́си. Свѣ кукурузно се је́ло. *Е*, та́ј ва́ган напу́ни га и га си́пе кѣт се уврѣ́ли црепу́ља, па си́пе ту́ј.; Па посе́јемо чени́цу њрж^м, по́сле колóмбоћ, па́сульѡ. *Е*, то́ј кѣт се свѣ заврши́.; – *Е*, по́сле, ви́ка, не мо́же ти ни́шта. Го, Ври́је во́да и ме́ш’аш’ док се добро згусне. *Е*, по́сл’е она́ј ма́с га исто́пиш’ и у тепси́че.; *Е*, тѣт се тера́ле го́ре у бачи́ло.; *Е*, кѣт се сабѣ́ре на ни́ко др́во, на вру́ћину – не́, по́ при вѣ́чер. *Е*, тѣдѡ тури́мо ону́ј трмку.; *Е*, кѣт ски́неш’, обрши́’еш’ ону́ј црепу́љу. *Е*, по́сле ту́риш’ ма́ло бра́шн’о и ту́риш’ л’ѣба.; *Е* тѣд, вѣ́тар да не́ ти но́си ж’и́то, да не́ ти но́си се́но, навиль́ци.; *Е*, кѣт се осу́ш’и по́сл’е свѣ, има́мо је́ну да́ску, ка́же се ма́љица. *Е*, потури́мо два́ камѣн’а и изми́ђу два́ камѣн’а ту́ј ма́љицу. Стаи́мо ту́ј ручи́це, и чу́кај, чу́кај! *Е*, по́сл’е кѣт се ишчу́ка то́ј, па има́мо посе́бно гребѣ́не што се че́шља.; *Е*, по́сл’е има́мо она́ј ра́ш^ж што се́јем.; *Е*, по́сле има́мо онóј коно́плѣ, што се се́áло коно́пл’е, па ста́љамо ма́ло кроз онóј бла́то. Др, *е*, мо́ја рабóта; Јѣна се зо́ве Велано́ћи. *Е*, јѣна се зо́ве Пункóва мавáла.; *Е*, брѣ, жити-ја́. Та́ко, бога́ми; *Е*, сна́шо.; *Е*, сѣгѡ, ти́ја де́вет по́па се досели́ле пр́ви пу́та ис Црне Го́ре. Ви, *Е*, бóгме, јагáнце, о́в^фцу.; Ују́тру, ка на поручак, да би́не та́зе л’ѣба, си́р. Ал’и ручак мо́ра да би́не пи́та, кисѣло мл’ѣко. *Е*, обѣ́д^т мо́ра да би́не мѣсо.; Ова́ко ће испогори́мо ру́ке. Ёт та́ко. Па л’ѣпо скупи́мо, поврати́мо. *Е*, по́сл’е распл’еска́мо на та́нур. Су.

191.4. Речца *á* / (*á* *и*)

Речца за истицање *á* комбинује се некада са *и*, тако да се јавља скуп за истицање *а и*:

А купу́йоў слатки́ше по продавни́це. Раки́ју. *А* пивó.; *А*, гру́ба ја́, ти́ ће гу пу́штиш у кáл.; Нарѣ́ди – *á* ле́ба по дворóве, *á* ведри́це што му́зле крáве, *á* ће изне́се.; [Кој ткаја?] *А*, па жѣ́не.; *А* има́ло и што му́зле крáве. *А* има́ло и ко́ње

што јашіле.; *А* – віка – су обучене у бело.; Напраи домаћица піту, пракију донесе да пијо мѹжи на гѹмно. *А* млeко кисeло, *а* сирeње. Се, *А*, лeле мeне, свe мачка ми изeде сирeње.; *А*, лелеси!; *А*, па зaр іма јагoде у планину?; *А* јeна шарeна цeў н'оћ. Па маўчи сeге. Ја, [Ал си праила ти опанце? Р. М.] *А*, лeлe! За врeмe окупaтoрр мoј брaтe прaја нaлoнe o[д] дррвo.; Сeмe за дрyгу гoдінy му сe мікнe. *А* пoслe јoпeт и тoј гa пoтoпімo.; *А* и бeшe никoбa мoгла, врeмe ни грoзно, лeлe!; *А* тaмo oдмa ћe ги дaдeмo. Вр, „Штo ћe рaбoтaтe, чичкa-Дрaгo?“ „*А* штo ћe рaбoтaм? Ћe кoпaм. *А* штo дa рaбoтaм? Штo ђe?!“; Сeгe дeсeт би рoдилa, пeтнaeс зa сeгaшњo... *А*, лeлe, жити-јa!; Лeпoтa, свe у... вyнa, *а* рoгoви, *а* нe-знaш штo імa! И стaви бркoе.; *А* yстa – сaл крaстa. *А* лeђa нe-знaм штo ђe.; *А* oрaси імaлo нa aстaл, *а* крyшкe, *а* јaбyкe! Шт, *А*, *а*, вi вoдy сипујeтe! Лoжeтe!; *А* јa и сін кoсімo.; Јa тyј сeм сeдaлa, тyј сeм рeшилa. *А* умрлa, *а* oстaлa, јa вiшe нe сeм сe пoплaкaлa.; Укрaлe му oт пeт килa рaкију. *А* мeд му узeлe.; И викаш: „*А*, aкo сe пoјaвитe јoш у гoдінy, oвaкo ћe вe кoљeм!“ Бe, Тoј кoнoплe. *А* првo сe бeрoу бeлoјкe, пa пoслe црнoјкa сe брaлo.; *А* и сeз бoсiљaк бoдy љyди. Го, *А* и плaт смo прaјлe, смo сe пoкривaлe сeс нeгa. Др, *А*, брe, жити-јa, нe сeм нi бyдaлa, нi бeш пaмeтaн, нeгo oнaкo нeкaкo. Ви, *А* бiлo и зa кyт црквy, јeс. Су.

191.5. Речца *али* / (*али* и)

Поред везничке службе везивања супротних реченица у координацији, *али* се користи и као речца за истицање ограничења онога што је раније речено.

Када се *али* комбинује са *и*, овај скуп има нијансу изразитог истицања. Факултативно речца се среће и са апокопом.

Е, то [j] ђe. *Али* то' су млозіна људи, овако домаћинства у те' мавале.; Ја овде кат сeм дошла четeрес девeтe, овде сeм дошла. Јeс. *Али* и овде бiлo бачeња јeн-тaр вiшe, eтe тo' ђe – нoсeње, и лeбa и свe. Сe, *Али* пoслe дa ми смyди oнaј кoсa кaкo мe вyклo зa кoсу. Ја, И свe му бiјa шiiњeл свe изo прeрeшeтaн, oд зррнa, oд мeткoвe. *Ал*, eтe, спaси'а гa Бoг* и слaвa.; *Ал*-зeр-брiнe!; Трi клaсa дa су, *али*-дa-су јeднo кoрeн'чe, јeдaн кoрeњ.; *Али* штo смo oнoдилe! Вр, *Ал* нe смo дaвaлe дa пiiпнe дoлe нa зeмњy, дa нe пaднe.; *А* зa Ињeт сe прaи зa стoкy тoј нaј вiшe. И зa љyдe. *Али* и зa стoкy, свe.; *Али* сeм ги држaлa, вaлa, вiшe нeгo рoђeнoгa (!) oцa. Шт, *Али* пo никo'и дeцa и пoслe нoсилe и кeд ишлe јoш у шкoлу.; *Али*, свe імa никoј р'eд.; *Али*, фaлa Бoгy, тeт сe рaђaлe пo вiшe дeцa. Бe, Тaј фiрмa сaмo пyтeвe рaдилa, *ал*'и oтвoрил'e пoсл'e и вeликогpaдњy.; Кaкo-кoј кaзaн. Јeс. Испeчeш сл'ивy. *Ал*'и нe дa гy oстaвиш нa пррви стeпeн, oнaј рaкијa кeд ідe пррвo – нeгo тii испeчeш рaкију, *ал*'и oнa ђe мeкa. *Ал*'и пoслe пoнoвo трeбa јoпe дa гy пeчeш. Ви, Ујyтру, кa нa пoрyчaк, дa бiнe тaзe л'eбa, сiр. *Ал*'и рyчaк мoрa дa бiнe пiтa, кисeлo мл'eкo.; *Ал*'и кyћy смo нeмaл'e.; Eт oвaкo – и м'eтaм. *Ал* трeбa дa м'eтaш убao.; Нe бiлo кyд нaс. *Ал* сeм чyлa. Су.

191.6. Речца *с é*

У Сушићу је – као резултат контакта са албанским језиком – присутна речца *се* за појачавање значења, синонимна са *ше*, *џа*:

Четворица – нáну ги јéбем њíну јá – јén ми ступíја на вúј рúку, јén на вúј, јén на нóгу а пéти бíје сáс кóлац. „Пушку, сé пушку!“ Су.

192. Речце ЗА ИЗДВАЈАЊЕ И ОГРАНИЧАВАЊЕ

Речце *само* и *сал* (тур. *sald(e)*) у прилошкој служби са значењем издвајања,

ограничавања јављају се као равноправни синоними.

192.1. Речца *с á м о*:

Сáмо да дíза тéшко нé-сме.; *Сáмо* ми остáа тúјке óтац.; И óно пóсле *сáмо* – тíво, тíво, оцедúје ми вóду.; И *сáмо* се уплéто пóсле. Се, О^т чúме се плашíле лúди. И тóј бíла жéнска. *Сáмо* удáри човéка.; *Сáмо* éте тáко на вр прсте јéде.; Пúт *сáмо* пешáчки пúт бíја. Ја, Ако óћеш годíну дéна ће ти сéди. *Сáмо* да нé ти одíва, да га затвóриш дóбро.; *Сáмо*, вíкоу, сéге нéма, улéгле у телевизор.; éве ти кóлко ^уóћеш пáре, *сáмо* да ми дáш; поштúјоу ме *сáмо* тáко, *сáмо* да ми дáш, *сáмо* кријоу да не разáзнáм јá, кријоу од мéне *сáмо* тáко Бе, Округли лéба, *сáмо* шúпáљ је на стрéде; *само* сéге не пúцоу ДБ, Немáло бéш тáко. *Сáмо* двé кúће, трí бíле сá[с] слáму.; *сáмо* да не дóђем бéш прáзна Го, Тóј бíло уз кућу íсто. *Сáмо*, тúј имáло ка сталáжа напраéна.; Благотáрче – зéвња дóл'е, *сáмо* са срáне тúру дáске.; От пшенице смо месíл'е тэд. *Сáмо* на слáву!; *Сáмо* тáј кóа кúва, сéди дóл'е у кúјну.; Сéге íма свé бóл, *сáмо* сéге пó нéсу јéшни лúди ка понáпре. Др, *сáмо* јén шáмар; *Сáмо* пó кáсно мáло, знéш. Ви, Ако нéма крс, вíше готóо! *Сáмо* от крс бéгоу.; Би имáло сéло преко стотíну кúће, *сáмо* пúт да имáло. Су.

192.2. Речца *с á л*

а) Гревóта је, нé га рушíмо гњéздо, сé гревóта је да се срúши. *Сáл* сáмо да пáдне.; Па *сáл* кáл не мóже да очíсту лúди јáдни.; *Сáл* поћúту и – донéси, однéси.; Радíјон ги пóје а лúди не пóју. *Сáл* у тóј зíноу и у тóј глédоу.; *Сáл* уз музíку се íгра.; *Сáл* смо сáс крпу мóкру, сá[с] студéну вóду.; *Сáл* исíпе тóј што íма.; Нíшта не мóж'е да ти помóгне. *Сáл* ти дáде нуку-вóду, нуку-тráву.; *Сáл* повáле пéсму и кропíле сáсэ нíкоу грáњу млáду.; Него сéг ни одредíле Задунíницу *сáл* у субóту.; И тúри бáњак тúја. Натúра дрва. Ёј, што је óгањ! *Сáл* трéшти! Се, И тóј накíту га кэд завршу вршíдбу. *Сáл* накíту стóжэр.; И óна д'óђе, *сáл* штó-имам чéтири пил'éти. Ја, А мáло бíло, па *сáл* га ћушка на нóге оwáко. Вр, Напúни црцáлку, *сáл* пéсак пúна глáва!; А úста – *сáл* крáста. Шт, Донéсо онóј што пúмпа дím сáс крпе. *Сáл* крпе се тúру у тóј и се онóди. Бе, нé, *сáл* тáко да се провесéлу лúди ДБ, Понáпре нé умéле – *сáл* мóра да отéру чéле па да úзо мэд'.; И *сáл* кэд íдоу пилићи.; Се расквáчи и сáма ги извéде. И *сáл* кэд íдоу пилићи. Кэд вíдиш' дóл'е пил'íће.; И посл'е

кэд замѣсиш брашн’о, *сál* тური у оној качиће и да замѣсиш’, па сә[с] стапче. Др.

б) Речца *сál* користи се и у прилошкој служби са временским значењем („тога тренутка, тада; стално“):

Сál што седнала овако да н’џси. Ја, Ми кэдә смо работале, *сál* не питоу Шиптари. Шт, Па *сál* да викам, Драго, не могу. Го, Се расквачи и сама ги изведе. И *сál* кэд идоу пилићи. Кэд видиш’ дол’е пил’иће.; И посл’е кэд замѣсиш брашн’о, *сál* тური у оној качиће и да замѣсиш’, па сә[с] стапче. Др, *Сál* о[д] теј Шиптаре колко се претерило!; Јено мушко, јено женско кравајче. Мушке имал’е *сál* овако – овако прекрстиш, што је тэнко. Су.

193. МОДАЛНЕ РЕЧЦЕ

193.1. Речца *м ó ж ð а*:

мóжда немало у наш крај, *мóжда* не му је зор Се, *мóжда* имале триес, четѣрес душе Вр, Док не приђе, *мóжда* ће приђе на петнаес, дваес мѣтра, после да га примѣтиш.; Тóј, *мóжда*, не можеш ни двѣста кила да натоариш да донесеш.; *Мóжда* задње четѣрес, педѣсет године.; има *мóжда* два, два и-по саата да се иде; *мóжда* неће да ми да Бе, *Мóжда* вода је, мóраш да га сркаш. ГБ, *Мóжда* да има. Го, *мóжда* људи знајо Ви, *мóжда* и кэд је врућина Су.

193.2. Речца *б í ħ и* („ваљда, вероватно, по свој прилици“, тур. *belkim*)

Речца *бíћи* за истицање уверености у нешто у потпуности је истисла из употребе речцу *ваљда*. Издвојен пример са *ваљда* (оне, *ваљда*, живѣле нигде по пећине Бе) новији је унос.

Бíћи никој свој ис куће што бија.; А ова[ј] је по óсра, *бíћи* па тој ка игле што има.; *бíћи* ће носимо; *бíћи* још ги је рано; а ти, *бíћи*, знаеш; Милка *бíћи* знае нешто.; А па, *бíћи*, жѣне прайле мађије.; *Бíћи*, па по главно је доле. Се, Па *бíћи* ће искочиу полако.; овај, *бíћи*, ће бине; *бíћи* више нећоу ги Ја, Ајде сәг* *бíћи* наши биле криви.; ка осомнаес године сэм имаа *бíћи* Вр, не-сме, *бíћи* ДБ, Цеу ноћ мислим ди је, штó је. *Бíћи* га утепале, *бíћи* што знам, штó се напрајло.; А па, *бíћи*, самовилке коло играле.; Те искочи џн, *бíћи* ће иде; Шиптари *бíћи* давов. ГБ, *бíћи* ће не чува добро, *бíћи* људи знале, *бíћи* ће ме спасиу чобани; Знаш *бíћи* ти нашу ношњу? Го, Осóјно, *бíћи*, место било.; Мѣсец се сүши, па и више, *бíћи*.; *Бíћи* ја не могу да идем, комшиско ми донело.; *бíћи* да бине чисто, *бíћи* му давал’е; Девóјке *бíћи* не, а мал’и дѣца, јес.; Штó-знэм кóј узија. *Бíћи* мађије.; Ймоу *бíћи* гол’еме косе.; Па *бíћи* има змије.; Па *бíћи* дѣца пал’ил’е.; А кокóшке ги јел’е, *бíћи*.; *Бíћи* тој заводувал’е. Заоди бул’ук и тако нешто *бíћи*.; Колóмбоћ се чува како-кóј има. Нíкој *бíћи* по пóду, нíкој у кóш.; Од овѣјзи године, *бíћи*, седѣла за догодíне. Су.

194. Речца за заклињање *ЖИМИ, ЖИТИ*

При заклињању нечијим животом речца најчешће гласи *жими, жиџи*. Очигледна сраслост придева и заменице огледа се у испадању /-в-/ из речце. Када је реч за заклињање заменица, онда се за заклињање непосредних учесника у комуникацији користи 1л. јд. и 2л. јд. Када је реч за заклињање именица, онда нема ограничења у избору граматичког броја.

У Севцу је, као облик мале снаге, забележено и чување облика мотивног придева (*жиџиџи / жиџиџи*), како је и у призренском градском говору.

Блиска веза речце и заменице огледа се у дезакцентуацији речце, која се интонационо наслања на акценат личне заменице. Када је реченични фокус на речци, онда и речца и реч којом се заклиње могу бити акцентоване (*жџими* Никџина дџуша Ја).

а) *Ж и џи и*: *Жиџиџи-ја*, штџ ђе ми каџеш?; А нџмој тако, *жиџиџи-ја*.; *Жиџиџи-ја*, нџмој да џдеш без мџне Се, А, лџле, *жиџиџи-ја*! Машџна пџре, машџна свџ! Шт, А како, *жиџиџи-ја*, да жџвим тако! Бе, Нџмој, *жиџиџи-ја*. Го, А, брџе, *жиџиџи-ја*, нџ сџм нџ будџла, нџ бџш памџтан, него онако некако. Ви.

б) *Ж и м и*: Десџнка, *жџими-џџчи*; Млџде, *жџими-тџ*! Се, Ни жџн вџчер, не џџстај, *жџими-дџџца*, сџстро, пџто лџпца ни одмџ. Сџм забрџјла, жџими-тџ. Напре видџле пџ дџбро, *жџими-џџчи*. Ја, На лџју, *жџими-тџ*. Ја нџ-знџм граџки, *жџими-тџ*.; *Жџими-тџ*, не смџџло пџсле. Шт, *Жџими-дџџца*, лџџба нџмоџ да се најџдоџ. Бе, На крџвет, *жџими-џџџи*.; А и ја сџм сејџла, *жџими-џџџи*. Го.

195. Речца за одобравање, саглашавање *АКО*

Ако. Те те пџштим. Се, *Ако* си дџбар. Ја, И по џџиве смо џшле. *Ако* је сејџна џџива, мџ стаљџмо врџбу. *Ако*, синко, џди, жџими-тџ, рабџтај, ако нџ. *Ако*, баџбо, нека-те-слџџка озџџра. Шт, И косџмо мџ, и одџмпџта – па живџта ми мојџга, *ако* немџле мџџда два-трџес дџше. Бе, Ёт, да ти каџем, *ако* да вџдиш, џ вретџно џмам, џ кудџљу. Др, *Ако* је варџна. Ви.

196. Речца за допуштање и истицање *ОНО*

И кџд да отинџмо да врџџмо, *оно* свџ га однџло, тај вџтар, вирџшта. Вр, От сџтра (!) мџ ђе постџмо до Ёскррс. *Оно*, се постџло кџџ оџџа. Вртџлом врџти. *Оно* – врџџло, истџџна. Шт, Ако нџ гу заштџтујџш дџбро кџчму, *оно* је апџсно. Ви.

197. Речце допусног значења

У сириниџком говору потврџене су две речце допусног значења: *бџр / бџрем* и *мџкар*. Изразито доминира *бџр*, док је *мџкар* потврџено малобрџјним примерима, тако да је могуџе да је у сириниџки говор стџгла у новије време.

197.1. Речца *бáр / бáрем* (тур. *bari*)

Ова речца чешћа је без форманта *-ем*, чиме се наслања се на изворни облик.

а) *Бáр*: *Бáр* да могла да роди још јено дeте.; Да седнемо, *бáр* да се одморимо. Се, Ни иду прет кућу, да не батишуу, *бáр*, кућу. Ја, *Бáр* нешто мало и мене да ме побииу. Шт, Би ни било по лако *бáр* да смо купиле кућу. Бе, *Бáр* да примаам цeлу пенсиу. ГБ, А *бáр* да можемо да отинемо да видимо. Го;

б) *бáрем*: И ја, *бáрем*, да се орочим. Ви, По мало, *бáрем*. Су.

197.2. Речца *мáкар*:

А ако гу чујеш кад поједеш неш'то, *мáкар* воду да попијеш', е то[] је добро. Го, Ако не могу да се наједем, *мáкар* да се наспијем. Др.

198. НЕСАМОСТАЛНА РЕЧЦА *ПУТ / ПУТА*

Речца *йуӣ / йуӣа* јавља се иза бројева, заменица, количинских прилога. Означава број односно приближан број понављања радњи. Избор облика – *йуӣ* или *йуӣа*, не одражава наслеђену дистрибуцију, која је поремећена аналитичким процесима у сиринићком говору, пошто управна реч не условљава и избор облика. Доминира *йуӣ*, али ни *йуӣа* није заступљено малобројним примерима.

Без обзира на избор облика речце *йуӣ / йуӣа*, сваки члан израза прилошког значења најчешће чува свој акценат. Оваква ситуација у складу је са тежњом да се фаворизује гласовна (акценатска) аутономност речи.

а) *Пúӣ*: Па јопе по два *йуӣ*, по три *йуӣ* имало тако тој да се мeша Ја, Јен *йуӣ* сeм имаа мyку с јeну мeчку.; Па бiа сeм *двaйуӣ*. Јeн *йуӣ* сeм бiа јeн мeсeц, јeн *йуӣ* двa.; И тóј *ӣрӣ йуӣ* сe вiка. Вр, *ӣрӣ йуӣ* рeкнeм тóј, *ӣрӣ йуӣ* дyнeш Шт, Брe, тaкo јeн-*йуӣ*, брe дрyги *йуӣa*. Бе, сaбeрeш *јeмӣйуӣ* штo јe зa пó убaо.; па и *кóлкo йуӣ* ћe ми скршиу авлиу, *ӣрӣ йуӣ* тaкo јe рeкнe ДБ, па и *кóлкo йуӣ* ћe ми скршиу авлиу, *ӣрӣ йуӣ* тaкo јe рeкнe; *иo никo-йуӣ* пaднe кiшa, *никo-йуӣ* дeтe ми донeсe, *никo-йуӣ* кoмшиe ГБ, Сeм пóшo *јeн йуӣ* зa дрвa сaс крaвe.; *Неки-йуӣ* нa вeчeр. Го, a сeгa нi *двa йуӣ*; И тóј двa *йуӣ* трeбa дa сe кóси. Први *йуӣ* сeнo, дрyги пyт oтaвaк.; Брe, тaкo јeн-*йуӣ*, брe дрyги *йуӣa*.; У Скóпл'e јeн *йуӣ* прoстy рaбoтy сeм рaбoтaа.; *никo-йуӣ* видiјa вaмпiрa, дoшлe *млoгo йуӣ*, свaки *йуӣ* трeбa тyјa дa сeди Ви, Колóмбoћ сmо кoпaл'e *двa йуӣ*. *Први йуӣ* кeдe мaлo пoрaснe. Пa *дрyги* кeд јe пó гóл'eм.; нaпијoу *ӣрӣ йуӣ*; Пa гa пoкiснo у врyћy вoдy. *Двa йуӣ*, *ӣрӣ йуӣ*, кaкo кóму вaл'a, *јeр* тóј нe мoжe дa сe чувa млoгo. Су.

б) *Пúӣ a*: *ӣрви йуӣа* да се чује требало би рaно; *ӣ* – *неки-йуӣа*, се упалило село Ја, дође домаћин и му напiва *ӣрӣ йуӣа*, *ӣрӣ йуӣа* трeбa, *ӣрӣ йуӣа* се пóје, *јeдaн йуӣа*, *ӣрӣ йуӣа* трeбa сoврa дa сe пyни, сeчeмo шyмкy *двa йуӣа*, пo *ӣрӣ йуӣа* дa сe пeвa, oбичaј бiлo *ӣрӣ йуӣа* дa сe пeвa ДБ, дoђe дoмaћин и мy нaпивa *ӣрӣ йуӣа*, *ӣрӣ йуӣа* сe пóје, *јeдaн йуӣа*, *ӣрӣ*

йуџа трéба сóвра да се пúни, трí *йуџа* тó ГБ, По *йрí* *йуџа* се јéло.; *Трí* *йуџа* закúка. Го, ни трí *йуџа*, да рéкне трí *йуџа*, млóго *йуџа* сэм слушáа за вампíре; Ё, сэгэ, тíја дéвет пóпа се доселíле пр́ви *йуџа* ис Цр́не Гóре. Ви.

199. ПОВРАТНА РЕЧЦА *СЕ*

Повратна речца *се* употребљава се у грађењу пасивних и обезличених реченица:

се кла'а *óгањ*, кэт се прáјле стáре *црквíце*, тóј се вика́ле *йовачíце* Се, ујúтру се ка́же *ручек*, кэт се *на́род*^м почéа да се мнóжи, *јéчам* се жњéло у áвгус, *јúжа* се прáву ова́ко, за Прóчку маóв се *кумбáре* Ја, вíкоў *óгањ* се упали́ло, *врешéна* се прáјле о[д] дрво, кэт се кúвоў *йишíше* Шт, *кóлач* се месíја, *зельáник* се прáи обавéзно, *ја́јца* се нóси, *лéсе* се помéру на дрúго мéсто Бе, се др́жи она́ј *шáнур* ДБ, се úзоў најголéма *ја́јца* за квáчку ГБ, *јéж* се јéде Го, *јúжа* се прáјло Ви, се гóтви *йишíше* Су.

ЛИНГВОГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ДИЈАЛЕКАТСКА ИНДИВИДУАЛНОСТ СИРИНИЋКОГ ГОВОРА

200. Уколико нема неприродних прекидања дијалекатског континуума најчешће нема оштрих граница међу суседним дијалектима једнога језика и међу генетски сродним језицима. Нашавши се унутар балканословенске језичке области, сиринићи говор у највећем делу својих особености представља део еволуције у оквиру српскога језика, уз напомену да се у актуелној дијалекатској композицији препознају и наноси иновација македонског типа. У иновације карактеристичне за еволуцију македонског типа не убрајају се балканизми, чије је порекло шире од македонског дијасистема.

Језичке системе у ареалу коме припада и сиринићи говор Б. Видоески назива прелазним дијалектима: „Преодните дијалекти међу македонскиот и српскиот јазик зафаќаат еден доста широк ареал на целото денешно јазично пограничје од границата со Албанија па до македонско-бугарската граница на исток“ (Видоески 1993: 95). У говоре оформљене унутар српског етнојезичког комплекса у тај ареал Б. Видоески смешта сиринићи говор и говоре око Сиринића (јужнометохијски и јужнокосовски говор), затим јужноморавске идиоме до Стубла и идиоме у горњем току реке Пчиње. Овом ареалу додаје северномакедонску зону. На овој српско-македонској територији, како сведочи Видоески, граница између српске и македонске језичке територије не постоји (Видоески 1993: 96). Наведени преглед појединих дијалекатских особености показује да су говори у овом ареалу релативно уједначени и да многе изоглосе захватају идиоме са једне и друге стране државне границе. У највећем делу наведене особености које се сматрају обележјем прелазне српско-македонске говорне области карактеристичне су за српску еволуцију, али са, такође, јасним упливом појединих македонизама који су осенчили дијалекатски систем и неких говора са српске стране. Детаљнија истраживања Б. Видоеског, чији је допринос познавању дијалекатских прилика у зони о којој говори изузетно значајан, али и истраживања других аутора, показала су, међутим, да се на нивоу локалних идиома уочава диференцијација која сведочи не само о општем заједничком развоју говора ове области већ и о различитим наслојавањима и различитим језичким контактима – не само словенско-словенских већ и словенско-несловенских.

Можда овакво одређење говора призренско-јужноморавског типа у ареалу који наводи Б. Видоески, посебно говора метохијско-косовско-сиринићког дела, може наћи оправдање у републичким, државним граница-

ма, и потреби државне парцелизације балканословенских дијалеката. Ако се искључе балканизми као језичка обележја наддијалекатског несловенског порекла, укупна еволуција говора метохијско-косовско-сиринићког ареала припада скоро у потпуности српском типу, док се у говорима северне Македоније поред српске основице препознају и наноси македонског типа, од којих су неки – пре свега члан и, условно /k, f/, на пример – маркантни македонизми.

201. За схватање актуелне дијалекатске структуре сиринићког говора³⁰⁹ од значаја је да се идиоми око Сиринића налазе на планинским масивима Шар-планине и Скопске Црне Горе, затим котлинама које се наслањају на овај планински део – Метохијској и Косовској са севера, и Полошкој са југа. Овакав лингвогеографски положај утицао је на стварање посебног сиринићког дијалекатског типа, са присуством појединачних особина које су у највећем делу присутне и у суседним говорима, али овако комбиноване не налазе се ни у једном говору са којим је сиринићки био у ближем или даљем лингвогеографском контакту.

На формирање сваког говора и на састав носилаца говора утичу услови са живот, који подстичу правце миграционих кретања, затим географске околности које утичу на груписање скупине међусобно упућених насеља и његових становника. На формирање издвојених дијалекатских целина у планинским областима од највећег су значаја планинске корутине. О значају ове чињенице сведочи настанак трију генетски и типолошки различитих говора на релативно малом простору у северном делу Шар-планине – у Гори, Средској и Сиринићу. Планинска корутина у којој је формирана жупа Сиринић, поред релативно повољних услова за земљорадњу у планинским условима у Лепеначкој долини, располаже великим и богатим пашњацима и обиљем воде, па је од најранијих времена у овој области било развијено сточарство. Ова чињеница је од значаја за разумевање формирања говора и етнобиолошких процеса, пошто се према Сиринићу и из Сиринића ка ближим и даљим областима кретало сточарско становништво различитог етнојезичког састава (в. т. 1.8–1.15), о чему сведоче – поред трагова топонима и проепонима балканороманског порекла (в. т. 1.11), и неке особености сиринићког говора које немају упориште у српској еволуцији, а чије је порекло у супстратном предсрпском слоју.

За настанак метохијско-косовско-сиринићког ареала од посебног је значаја контакт ове дијалекатске области са косовско-ресавским говорима северног дела Метохијске и Косовске котлине, али и вековно пристизање становништва зетско-сјеничког типа према овом делу призренско-јужноморавске дијалекатске области. Ова миграциона кретања објашњавају дијалекатску

³⁰⁹ Бавећи се различитим језичким питањима овог дела балканословенског ареала, о појединим особинама сиринићког говора у оквиру шире области у досадашњим радовима писао је аутор ове књиге.

композицију сиринићког говора као дела метохијско-косовско-сиринићког ареала, са маркантним иновацијама српскога типа насталим северно од Шар-планине. Управо је српско становништво непризренско-јужноморавске припадности и у Сиринић донело морфолошко раздвајање Нмн. и ОПмн. именица м. р. на -ø, двојинско -ма у Дмн. именских речи, недовршени аналитизам са најбоље очуваном флексијом унутар балканословенског балканизираниг ареала, уједначавање множинских -смо, -сѿе у простим претеритима, издвајајући на тај начин метохијско-косовско-сиринићки ареал из осталог дела призренско-тимочке дијалекатске области, укључујући ту и суседне говоре призренско-јужноморавског типа у северном делу Северне Македоније. Сиринић је, очигледно, најјужнија тачка до које су стизале ове новије типично српске иновације, пошто се јужније од Сиринића не срећу.

Етнобиолошка амалгамизација и наслојавање у алоглотској ситуацији унела су у сиринићки говор балканизме у различитим деловима језичке структуре, који по правилу представљају аналитизацију српског полазног система. У опису сиринићког говора однос полазног система и аналитизација размотрени су у оквиру прозодијског, фонетско-фонолошког и морфолошког нивоа, док се о неким питањима (морфо)синтаксе само успутно расправља у разматрању морфолошког нивоа.

Лексички и фразеолошки систем остаје изван интересовања у опису сиринићког говора. Треба се надати да ће овај део језичке структуре ускоро наћи свог истраживача, пошто је разарање овог дела говора и најинтензивније.

А к ц е н а т

202. Прозодијски систем сиринићког говора представља нетипичну појаву у српском дијалекатском простору, пошто је ритамским пенултимским акцентом променљивих речи елиминисана свака фонолошка опозиција. Оваква судбина донетог српског акценатског модела део је аналитизације балканистичког типа, у којој је сложени систем српског граматичког акцента замењен једноставним, заснованим на ритамском односно ритамско-морфолошком принципу. Прозодијски системи арумунских, румунских, грчких и албанских говора унеколико подсећају на ритамски и ритамско-морфолошки парадигматски акценат сиринићког говора, али и говора Метохијске и Косовске котлине, затим горњоморавских говора који са осталим јужноморавским говорима и говорима овога типа у северном делу Северне Македоније у судбини прозодијског система представљају један ареал (в. т. 5). Слаби трагови парадигматског акцента у сиринићком говору са везивањем места акцента за основни облик придевских речи у примерима типа *својѿега*, *сѿарога* (поред основног *сѿарога*, *сѿарѿма*) само сведоче о етапи у основи типолошки истога типа неграматичког акцента (в. т. 5.2).

Овакви примери упућују на претходни парадигматски прозодијски модел у сиринићком говору, који је и иначе обележје и метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа (Младеновић 2013: 25–26), али и дела македонских говора од Солуна до српске језичке територије на севе-

ру, укључујући и говоре чија је генетска веза са српским језиком очигледна (Видоески 1962: 95–96). Процес замене парадигматског акцента ритамским пенултимским опште је обележје дела сродних оближњих идиома у Македонији, пре свега скопскоцрногорског (Видоески 1954: 161–162), са којим је сиринићки био у ближним везама пре значајнијег морфолошког утицаја који је стизао посредством метохијских и косовских говора, али и западномакедонских горњополошких говора са ритамским антепенултимским акцентом, који је стабилисан и у три северношарпланинска говора – у Средској, Гори и Подгори. На овај начин је сиринићки говор, заједно са подгорским, најсевернија тачка новог ритамског акцента променљивих речи.

У сиринићком говору процес потпуне стабилизације ритамског акцента независно од врсте речи није довршен, пошто се у прилозима акценат најчешће везује за последњи затворени слог (в. т. 5.9.1). Ако је то прилог са покретним вокалом, онда се прилог уводи у пенултимски ритам, а место акцента остаје на истом слогу (*синóћ* : *синóћка*). Без обзира на то да ли се прилог завршава затвореном или отвореном ултимом, не ремети се основно правило везаног неграматичког акцента, пошто се акценат везује за последња два слога. Оваква дистрибуција акцента, иначе, карактеристична је и за околне призренско-јужноморавске говоре.

Г л а с о в и

203. Шестовокалски систем, са добрим чувањем сведеног полугласника реда /a/ на месту некадашњих јерова у – пре свега – основинским морфемама, уклапају сиринићки у шири ареал говора призренско-јужноморавског типа, који чине метохијско-косовски говори, затим северномакедонски, доњополошки говор. У сиринићком говору је број потврда са очуваним полугласником нешто већи него у метохијско-косовским, посебно у косовским, што се може довести у везу са нешто слабијом заменом сведеног или секундарног полугласника у призренско-јужноморавским говорима у областима јужно од Сиринића (в. т. 7.1.1).

Број потврда са /ə/ повећава се у сиринићком говору редуковањем пуног вокала до полугласника, најчешће у контакту са назалима и плозивима, свакако балканистичког порекла. Особина је настала у контакту са арумунском и албанском фонетиком. Овакво редуковање констатује се у многим македонским говорима, али и делу српских идиома који су били у контакту са јужнијим залеђем, па је оно и тог порекла у сиринићком говору (в. т. 7.6).

У делу балканских турцизама сачуван је преузет турски полугласник, у делу лексема среће се са факултативном заменом са /a/ (в. т. 7.7). Инвентар лексема са полугласником турског порекла приближан је оном у околним говорима призренско-јужноморавског типа.

Поред примера са фонолошким полугласником, у сиринићком говору констатује се присуство факултативног секундарног нефонолошког полугласника на крају речи, чије појављивање унеколико руши српска правила дистрибуције ове фонеме (в. т. 7.8), па се његово порекло може тражити у

супстратном слоју или контакту са другим језицима. Оваквaв полугласник присутан је у позицији очувања фонолошког статуса фонеме (носи́ле *нѝзѧ колѧна, ѳдѧ дрѧн*), уклапања лексеме у пенултимски ритам (*мѹжи дѧноѹ сѝѳѳѧ*, да исѝпеш *ѳреко ѳрѧѧ*), у емфатичком истицању (Клас је нагѳре. Свѧ тако уз *дѹбакѧ*). Нема помена оваквог полугласника у описима околних говора.

204. Судином назалних вокала сиринићки говор део је општесрпске еволуције. И у суфиксу **-нѳ* у највећем делу сиринићког говора посведочено је *-ну* (в. т. 8.1).

Иако усамљен, лексикализован пример са рефлексом */ун/* у *кундѧља* (**кѳдѧль*) упућује на рани српско-романски контакт и романску адаптацију назалног вокала задњег реда (в. т. 8.2).

205. Док изван акцента показују стабилност, средњи вокали под акцентом склони су изразитом флукутирању изговора – са претежним отварањем и дифтонгоидним изговором у одређеним позицијама (в. т. 9), која га одваја од јужнометохијских и северношарпланинских, а приближава северномакедонским, затим ширем ареалу призренско-јужноморавских говора у Косовској котлини (в. т. 9.1). За разлику од стања у сиринићком и оближњим говорима у Македонији, у којима је флукутирање у изговору неутрално, у јужнокосовском ареалу, макар у једном делу, препознају се трагови префонологизације квантитета у нови квалитет. Само порекло оваквог флукутирања у изговору */е, о/* може бити траг дужег чувања квантитета призренско-јужноморавских говора, са преосмишљавањем отворености некада кратких средњих вокала, који постају средство емфатичког истицања, посебно када се поклопе акценат речи и реченични акценат. На овакво објашњење упућује чињеница да је у сиринићком говору степен отворености изразитији у говорним чиновима у којима је доживљеност изразитија. До сада објављени прилози о говорима призренско-јужноморавског типа не констатују везу степена отварања / дифтонгизације и емфатичког истицања.

Порекло ширег и дифтонгоидног изговора средњих вокала у сиринићком говору, али и ширем ареалу, може се наћи и у некадашњим старобалканским дифтонзима, чија је дистрибуција поремећена славизацијом и алоглотском ситуацијом (в. т. 9.4).

Затварање средњих вокала у сиринићком говору, као део опште мобилности у оквиру вокалског система, факултативно захвата пре свега */е/* у секвенци */еј/*. Флукутација алофона */е/* у групи */еј/ – /еј/ : /ѧј/* карактерише сва насеља сиринићког говора (в. т. 14.2).

Супституција групе */еј/* групом */иј/* најчешћа је у позицијама са групом */ѧј/* под акцентом, што сугерише везу некадашњег јата и савременог */и/*. Ова замена могла је бити подржана кучко-васојевићком усељеничком струјом, а може бити и резултат аутохтоног северношарпланинског развитка, на шта упућује и ситуација у горанском говору, према коме нема ијекавске миграционе струје, а група */ѧј/* је замењена групом */иј/* (в. т. 14.2.1).

206. Замена /л/ на крају слога са /љ/, редуковање наставка -(а)-у и -(е)-у у 3л. мн. презента у /љ/, деконсонантизација /в/ у групама /вокал + в/ у /вокал + љ/, увела је у сиринићки говор низ примера са дифтонзима /-ољ/, /-ељ/, /-иљ/ (в. т. 15.2). Овом маркантном цртом сиринићки говор удаљава се од околних српских идиома, осим мањим делом од говора виших села суседног јужнометохијског подгорског говора, са којим га везују и неке друге специфичности. Оваквим дифтонзима сиринићки говор показује делимично сродност и са горанским говором у Броду, затим са говорима претежно призренско-јужноморавског типа у северном делу Северне Македоније. Сама толеранција ка дифтонзима има упориште у оваквој толеранцији у несловенској фонетици, пре свега арумунског типа.

У сиринићком говору присутне су две тенденције: а) једна, која ствара дифтоншке секвенце, и б) друга, која монофтонгизацијом тежи њиховој елиминацији (в. т. 15.2.1). Оно што сиринићки говор удаљава од северномакедонског појаса је изразито асимилативно дејство неслоготворног /љ/ на претходни ниски или средњи вокал, чиме настају нове секвенце /ољ/. Толеранција према дифтонзима онемогућила је процес замене финалних секвенци у 3л. мн. презента /аљ/ељ/иљ/ консонантизацијом неслоготворног/љ/, тако да у сиринићком говору нема призренско-јужноморавских облика презента тима *носив, берев, имав*. Сам опстанак дифтоншких секвенци у 3л. мн. презента у скопскоцрногорском (Видоески 1954: 194) и доњеполошком говору (Видоески 1961: 170) подржао је сиринићко стање.

207. Морфолошке замене вокала у сиринићком говору уочене су у приближавању префикса *ѝро-*, *ѝре-*, *ѝри-*, експанзији *ни-* у *не-* у заменицама и прилозима, експанзији *-о* у *-е* (*лошо, леѝњо, дивљо*), ширењу аориста типа *ѝочо*, ширењу проширења *-ов-* (*јежбви*) ширењу префикса *о-* (*омијем*) (в. т. 16.1).

208. Сиринићки говор показује знатну толеранцију према вокалским групама. Вокалске секвенце од истих вокала, на морфемској граници или у другим позицијама после испадања сугласника често опстају. Уочава се посебна стабилност новостворених вокалских секвенци на местима после испадања /х/.

Групе вокала различитог порекла – примарне или секундарне, настале после испадања сугласника – различито се понашају не према пореклу, већ према саставу. Неке групе опстају, неке се уклањају прогресивном или регресивном асимилацијом и сажимањем, некада се вокалска секвенца уклања развијањем хијатског гласа, у неким позицијама се вокал редукује па уместо вокалске секвенце настаје дифтонг, некада се група уклања девокализацијом једног члана консонантизацијом.

Највећи број вокалских група јавља се у унутрашњој позицији, мањи је број финалних, док је број иницијалних вокалских група врло ограничен (в. т. 18).

208.1. За разлику од околних говора, вокалска група /aa/ у радном глаголском придеву јд. м. р. најчешће опстаје без хијатског гласа (*не́ си чекáа*, што *скайáа*, *йричáа* ми, *обећавáа* ми), чиме се сиринићки говор приближава јужнокосовском, а удаљава од осталих околних говора пошто се у њима ова група најчешће разбија са /j/ (в. т. 183.а). Стабилност групе објашњава се морфолошким разлозима, пошто је у радном гл. придеву у питању наставак -а који се додаје на граматичку основу, а састав вокалске групе фонетски не условљава појаву хијатског гласа.

208.2. Вокалске групе /вокал + и/, настале после испадања /в/ у интервокалном положају у глаголским основама, факултативно се елиминису девокализацијом /и/ (*на́йрајм* : *найра́им*). Вокалска група се боље чува у облицима презента. У радном глаголском придеву више је примера са девокализацијом /и/ (в. т. 18.4.1.б). Стање у сиринићком говору већим делом наслања се на северномакедонско, у коме је губитак вокалности /и/ иза другог вокала општа особина, али факултативна (*йпројца* : *йпроица*) (Видоески 1954: 194). Укупни обим замене у сиринићком говору већи је од оне у јужнометохијским, пошто је и ове говоре захватило факултативно редуковање /и/ у глаголским основама (Стевановић 1950: 62, Реметић 1996: 379, 398–399).

На нанос из полошког правца упућује и обухватна девокализација /и/ у именичким изведеницама типа *Брезóјца*, *рукáјца*. У Нмн. им. м. р. с проширењем основе група опстаје (*синóи*, *волóи*). Обим опстанка односно девокализације /и/ у оваквим вокалским групама корелативан је са другим диференцијалним цртама метохијско-косовског односно полошког и северномакедонског типа.

208.3. Бројност вокалских група после испадања сугласника сведочи о томе да је сиринићки говор толерантан према вокалским секвенцама.

У делу примера новостворена вокалска група разбија се уметањем хијатског гласа, најчешће гласа /в/ (*йроводíле*, *мава́ла*), (в. т. 19.1), затим гласа /j/ (*сйрéја*, и: *сйрéа*, *ой сйрéе*; *маћíја*, *йромáја*: и *йромáа*) (в. т. 19.2).

208.4. Судбина двовокалских секвенци са /о/ у првом делу, насталих после испадања /в/ у интервокалном положају, упућује на присуство различитих дијалекатских типова у сиринићком говору. У свим насељима Сиринића доминирају облици у којима група опстаје (*брайóо*, поред *брайóво*), док су примери типа *брайóу*, да вíдим *синóуе* потврђени претежно у западнијем делу Сиринића. Ова особина сродна је оној у горанском говору, у коме је свака вокалска група /о + а, е, о/ елиминисана заменом /о/ са /у/ (Младеновић 2001: 142–143).

209. Слабим полугласничким призвуком испред /р/ вокалног сиринићки се приближава косовским, северношарпланинским и северномакедонским говорима, док се удаљава од јужнометохијског ареала, у коме је, посебно у подримском говору, као последица међујезичког контакта са албанском и

турском фонетиком, полугласнички призвук испред вокалног /p/ ојачан (в. т. 21). Нешто изразитији полугласнички призвук испред /p/ вокалног уочава се у насељима према Бродској клисури, где почиње појас албанофоних насеља.

О контакту сиринићког говора са инојезичним системом без вокалног /p/ може посредно сведочити факултативно присуство продуженог вибранта под акцентом (*цррква, њррс*). Продужени вибрант не мора бити траг некадашњег квантитета, већ је он производ тежње да се сачува фонолошки статус вокалног /p/ (в. т. 21.4). Продужен вибрант присутан је, мада у знатно мањем обиму, у вишим селима Призренског Подгора, према коме су се кретале локалне сеобе из Сиринића.

210. Судбином /л/ на крају слога сиринићки говор се само делимично слаже са околним идиомима, пошто се у њему укрштају особине северношарпланинских, говора северне Македоније, затим особине метохијско-косовских говора.

Општа законитост дела говора око сиринићког да је слоготворно /л/ имало различиту судбину у зависности од сугласника испред, па је тако иза дентала – додуше недоследно – двофонемски рефлекс, а иза осталих сугласника /у/, обележје је и овога говора. У односу на околне идиоми, међутим, сиринићки говор не показује потпуну подударност ни са једним говором. Најудаљенији је од косовских призренско-јужноморавских говора, пошто је у њима замена са /у/ захватила у највећем обиму и позицију иза дентала. Са јужнометохијским говорима показује делимичну сродност замеником /лу/ иза /с/, али и специфичном заменом у *дэгџки*. Иста је ситуација и у односу са сретечким говором. Најмању сродност показује са горанским говором, што и није неочекивано због опште структуре овога говора. Укупном судбином слоготворног /л/ сиринићки говор приближава се скопскоцрногорском говору, пошто се у делу овога говора иза неденталних сугласника јавља /у/, иза денталних /с, д/ рефлекс /лу/. Потпуне подударности, међутим, нема ни са овим говором (в. т. 22).

211. Сиринићки говор општим развојем у консонантизму део је балканистичког приближавања фонолошких система. И у овом говору оформљене су симетричне корелације опструената по звучности: д : т, д' : т' (ћ : њ), ц : ч (са флотантним изговором), s : ц, з : с, ж : ш, б : п, г : к, (в : ф).

Укупним односом у консонантизму сиринићки говор удаљава се делимично од метохијских и косовских призренско-јужноморавских говора, којима иначе највећим делом припада морфолошким системом, а приближава се северношарпланинским говорима Средске, Сиринића и оближњим северномакедонским говорима призренско-јужноморавског типа (в. т. 23).

212. Шесточлани систем африката у сиринићком говору нестабилан је због алофонских реализација палаталних африката /ћ, њ/, које због слабије или јаче фрикативности факултативно формирају две различите симетричне корелације за исте фонеме: корелацију по звучности /д, т : д', т'/ и корелацију по палаталности /ћ, њ : ц, ч/. Овакво двојство могуће је, пошто

су у основици ових сливених гласова исти дентални експлозивни гласови – са слабијом или јачом фрикативношћу. Нестабелисано стање чува опстанак пара /t'(h) : d'(h)/, али у исто време и појачава њихову стабилност развијањем антиципацијске палаталности, која удаљава акустичке структуре африката и спречава њихово приближавање и сливање у појединачну јединицу.

Статус африката /ч, ц/ стабилан је, са додуше нешто другачијим артикулационо-акустичким својствима у односу на општештокавско стање, пошто се ови гласови најчешће реализују са појачаном фрикацијом.

Иако су миграционе струје у Сиринић доносиле различите системе африката, очигледно је да је стариначки слој надвладао, подржан усељеницима из полошког правца, у чијим је говорима већ постојао система африката сличан сиринићком (в. т. 24).

Артикулационо-акустичким својствима предњонепчаних африката сиринићи говор приближава се сретечком, делу горанског, говорима призренско-тимочке зоне изван метохијско-косовског ареала, удаљавајући се од сродних идиома у Македонији, у којима су /*t', *d'/ еволуирали у /ќ, ѓ/. Чињеница да се у сиринићком говору испред /ћ, ђ/ факултативно јавља антиципацијска палаталност упућује на то да су се овде нашле две тенденције – једна у којој ови гласови имају својства африката, и друга, са гласовима слабије фрикативности типа /ќ, ѓ/, иначе карактеристичне за оближње говоре у Македонији. Присуство примера типа *спéјћа, цвéјће, мéјћа* управо представља тежњу система да се очува фонолошки статус.

213. Фрикатив /х/ испао је из система (в. т. 25).

213.1. Слабо аспирирани глас /х/ потврђен је као факултативна реализација у узвицима, како је и у суседном јужнокосовском, сретечком и у јужнометхијским говорима. С обзиром на специфичну позицију узвика у језичком систему, овакав глас нема фонолошки статус (в. т. 25.3.1).

У малом броју примера експлозивна компонента финалног /-к/ трансформише се у фрикативну и појавом аспирације /к^х/ без фонолошке вредности. У оваквим примерима /к^х/ је прагматичко средство емфатичког истицања, слично употреби нефонолошког полугласника емфатички употребљеног (в. т. 25.3.2).

213.2. Предњонепчани фрикативи /ш, ж/ флукутирају у свим насељима између веларних гласова општештокавског типа и алофона чија се зона артикулације помера напред, ка предњем делу предњег непца. Овакво померање артикулације није непознато околним говорима (в. т. 26).

214. Судбина гласа /в/ у сиринићком говору не поклапа се у потпуности ни са једним идиомом са којим је у лингвогеографском контакту.

Укупна судбина /в/ у овом говору заједничка је за сва насеља, с напоменом да се варијације учачају у снази појединих реализација (в. т. 27).

Склоношћу да се /в/ у неким позицијама изговара нешто пасивније, сиринићи говор приближава скопскоцрногорском (Видоески 1954: 201),

а удаљава од метохијско-косовске зоне. Од скопскоцрногорског говора се, међутим, удаљава знатно чешћим, додуше факултативним, испадањем, не само из глаголских основа типа *ѝравим*, већ и из других позиција (*Брезóјца*, *кукајца*; *синóи*, *глаа*, *ѝди ѝраó*, *браѝóо*, *његóо дéте*). Позиције из којих испада /в/, сиринићки говор повезује са суседним идиомима на Шар-планини, сретечким и горанским (Младеновић 2001: 168–171), посредно преко њих са горњополошкима, у којима је /в/ нестабилније него у призренско-јужноморавским идиомима.

Пасивнија артикулација /в/ у неким позицијама доводи и до његове деконсонантизације, када се /в/ замењује неслоготворним /ђ/, које са вокалом коме следи ствара дифтоншку секвенцу (*Сéџце*, *óџца*, *жџиџ*, па ми је *ћéџ*). Пасивнија билабијална артикулација и деконсонантизација на крају речи у групи /вокал + в + безвучни консонант/ тежња је ка очувању фонолошког статуса /в/, које се у овој позицији обезвучава. Деконсонантизација је олакшана толеранцијом сиринићког говора према дифтоншким секвенцама. Ова особина не помиње се у описима околних говора (в. т. 27.1–27.1.2).

215. Фрикатив /ф/ у сиринићком говору најчешће остаје неизмењен, у малом броју лексемама супституше се са /в/. Стабилна позиција овога фрикатива у сиринићком говору није неочекивана, пошто је таква позиција /ф/ и у косовским, јужнометохијским, северношарпланинским и северномакедонским говорима (в. т. 28).

216. Артикулација гласа /ј/, као и гласа /в/, показује у сиринићком говору знатну варијантност, пошто његова реализација зависи од фонетског контекста, од темпа говорења. Пасивна артикулација у неким положајима, пре свега у одређеним интервокалским позицијама, доводи и до његовог испадања.

Дистрибуцијом алофона /ј/, па и обимом његовог испадања, сиринићки говор приближава се северномакедонским говорима призренско-јужноморавског типа, затим јужнокосовском говору, а удаљава од сродних јужнометохијских говора, у којима је овај глас стабилнији. Потпуне подударности, међутим, нема између сиринићког и поменутих говора.

Стабилност /ј/ и његове артикулационо-акустичке вредности у појединим позицијама варирају у зависности од контекста, али и од насеља (в. т. 29).

216.1. Сиринићки говор спада у групу балканизираних словенских говора у којима се испред неких палаталних сугласника развија антиципацијска палаталност у којој /ј/ нема фонолошку вредност, већ је фонетски елемент испред палаталног гласа чија је палаталност угрожена.

У северношарпланинско-метохијској зони антиципацијска палаталност јавља се скоро по правилу или испред /њ/ или испред /ћ (т'), ћ (д')/, тако да нема корелације са западномакедонском ситуацијом, у којој скоро

по правилу антиципацијску палаталност испред /њ/ прати и таква појава уз /ќ / ħ (т'), ř / ħ (д')/.

Антиципацијска палаталност испред /т' (ћ), д' (ђ) / потврђена је већим бројем примера у сиринићком говору, док је релативна стабилност палаталне природе /њ/ онемогућила већу присутност протетичког /j/ испред овог гласа (в. т. 31.2).

217. У сиринићком говору функционише двочлани систем латерала са палаталном и веларном јединицом.

Сама реализација на нивоу степена палаталности сматра се алофонском реализацијом без фонолошких последица. Специфична судбина /л/ на крају слога у делу лексема са заменом /ђ/ не сматра се латералом, пошто оваква реализација нема вредност посебног гласа зато што са вокалом испред чини дифтоншку секвенцу у којој је /ђ/ и артикулационо-акустички и функционално идентично са /ј/ од /у/ у 3л. мн. презента и /ј/ од /в/ у одређеним позицијама (в. т. 32).

Тиме што систем латерала није радикалније захваћен тенденцијом ка стварању пара /л : л'/ сиринићки говор удаљава се од јужнометохијских и дела северношарпланинских говора, у којима је уведено и дистрибуционо ограничење о елиминацији гласовних група /ли, ле/, а / љ/л' / из ових група изједначило се са етимолошким /љ/. Бољим чувањем палаталне природе /љ/ сиринићки говор приближава се косовским говорима призренско-јужноморавског типа, иако је и у делу ових говора уочљиво колебање између /љ/ и /л'/ (в. т. 32).

218. Лингвогеографски положај Сиринића и дијалекатско наслојавање у говору ове жупе довело је до стварања ситуације у којој се срећу северномакедонска и северношарпланинска иновација замене /-л/ на крају слога – *ј* (*сѣѣуна, сѣуско; љѣшој, дѣбој; могој, љрѣсој*), и призренско-јужноморавска замена *-(j)a* (*видѣја, носѣја*). С обзиром на то да је северношарпланинска замена обухватила придеве, именице и радни глаголски придев м. р. јд. глаголе прве Белићеве врсте, а призренско-јужноморавска само радни глаголски придев м. р. јд. глаголе вокалских основа може се тврдити да је унос *-a* у сиринићки говор секундаран, пренет морфолошким ширењем (в. т. 32.3).

219. Глас /љ/ добро чува своју палаталну природу у централном и западном делу Сиринића, док је померање артикулације – као алофонска реализација – посведочено у источном делу ове жупе (в. т. 33). Бољим чувањем палаталне природе /љ/ сиринићки говор приближава се косовским говорима призренско-јужноморавског типа, иако је и у делу ових говора уочљиво колебање између /љ/ и /л'/ (Младеновић 2013: 111–112).

220. Опозиција по палаталности /њ : н/ остаје стабилна, што је корелативно са стабилношћу у систему латерала. Чињеница, међутим, да се и у овом говору, додуше не тако великом бројем примера, среће факултативна антиципацијска палаталност у групама /вокал + њ + вокал/ (*сáње*,

ко'њи) упућује на то да су придошлице из горњополошког правца донеле тенденцију смањења палаталности па и дефонологизацију /њ/, а да је супстратни сиринићки слој са стабилном опозицијом по палаталности реаговао антиципацијском палаталношћу испред /њ/. Обим антиципацијске палаталности онакав је какав је у јужнокосовским говорима, знатно је мање снаге од оне у јужној Метохији.

Чувањем палаталне природе /њ/ сиринићки говор удаљава се од јужнометохијског ареала, у коме је присуство алвеоларног палаталног назала /н'/, али и антиципацијска палаталност испред /њ/, знатне присутности. Добрим чувањем палаталне природе /њ/ сиринићки говор приближава се призренско-јужноморавским говорима у Сретечкој жупи, Косовској котлини, говору Прешева, затим говорима северномакедонског појаса (в. т. 34). Секундарно /њ/ – аналошког или фонетског порекла – захвата приближно исте лексеме које се констатују у ближим и даљим говорима са којима сиринићки показује одређену сродност.

221. Судбином сугласничких група сиринићки говор приближава се већим делом околним говорима.

221.1. И у овом говору, како је и у околним говорима, очуване су старе иницијалне сугласничке групе /сл-/ и /ст-/ у именици *слѝва* (и изведеницама) и *сѝјаѝ* (и изведеницама). Опстала је и стара унутрашња група /-ст-/ у *осѝар* / *осѝри* (в. т. 35).

221.2. Финалне сугласничке групе /-ст, -зд, -шт/ по правилу се упрошћавају испадањем плозива. У унутрашњој позицији ове групе /-ст, -зд, -шт/ најчешће опстају, а у мањем броју именица у множински облик преноси се нова основа из које је испао плозив (в. т. 36).

221.3. Епентеза у групама /ср, зр/ довела је до поремећаја у присуству /т, д/ у етимолошким групама /стр, здр/, тако да је присуство дублетних облика типа *сѝсѝра* : *сѝсра* опште обележје сиринићког говора. Док је стабилност етимолошких група /стр, здр/ опште обележје северношарпланинских говора Средске и Горе, затим говора Косовске и Метохијске котлине, али и говора Скопске Црне Горе, упрошћавање група испадањем плозива карактеристично је за доњополошки говор (в. т. 37).

О б л и ц и

222. Актуелним стањем у морфологији, сиринићки говор је највећим делом остао изван јужнијих македонских иновација које су утицале на формирање говора северне Македоније и Полога, са којима је – судећи по фонетизму и прозодијском систему – некада био у блиском сродству, посебно са скопскоцрногорским говором који му је и географски близу. Усмеравање развитка у метохијско-косовском духу очигледно је започето пре потпуне анализације деклинације у Сиринићу, пошто би реконструкција флексије у појединим деклинационим типовима и падежним облицима принципијелно била неочекивана, па и немогућа.

Неразвијањем новијих глаголски облика карактеристичних за јужнији дијалекатски појас, глаголска флексија сиринићког говора кретала се у духу метохијско-косовске еволуције.

Општи развитак морфологије у духу метохијско-косовске призренско-јужноморавске еволуције повезан је са снагом појединих миграционих струја, о чему сведоче антропогеографски подаци, који потврђују доминантно рано кретање оног становништва ка Сиринићу које није у потпуности доживело анализацију именске флексије (в. т. 1.11–1.15). Ово становништво није се кретало даље од Сиринића, па је то разлог зашто је сиринићки говор најјужнија балканословенска област у којој флексија није у потпуности разорена, и зашто скопскоцрногорски говор у овом тренутку има овакву физиономију.

223. Формирање деклинационих образаца и опстанак падежних дистинкција односно анализам одређених падежних облика у сиринићком говору не разликује се у основи од онога што се констатује за метохијско-косовски ареал.

Формирана су у основи четири деклинациона обрасца: а) именице м. р. на *-ø, -o, -e, -u* (в. т. 48–55), б) именице с. р. (в. т. 56–57) и именице на *-a* ж. р. и м. р. (в. т. 58–60). Именица *маји* која формира посебан образац, једним делом чува старије облике, другим делом интегрише се у *-a* деклинациони образац (в. т. 61).

Са метохијско-косовским ареалом сиринићки говор повезују заједнички резултати преосмишљавања наслеђеног система падежних облика: у јд. има више падежних дистинкција него у мн., најбоље је очувана флексија у јд. именица *-a* деклинационог обрасца, анализам је највише унапредовао од именица с. р.

Како је и у метохијско-косовским говорима, и у сиринићком анализму је најподложнији облик инструментала, који је практично елиминисан као флексивна форма, осим предикативног инструментала, који није потврђен већим бројем примера (*Девóјком* плела, није *жéном*; *áл нé бíја војни́ком*) (в. т. 52), како је и иначе у метохијско-косовском говорима (Младеновић 2004: 226, Младеновић 2013: 143).

У косовско-метохијско-сиринићком ареалу синкретизам падежних наставка утиче на отпорност флексије у појединим деклинационим типовима. Овим својством поменути говори представљају посебан микроареал. Тако Гјд. им. на *-a* опире се анализизму захваљујући синкретизму Гјд./Дјд./Лјд. с наставком *-e*; Дјд./Лјд. им. м. р. и с. р. опстају захваљујући заједничком наставку *-y*.

224. Доследним чувањем беспредлошког датива оба броја намене и посесије, метохијско-косовско-сиринићки ареал представља најјужнију тачку штокавштине која је остала изван анализације овога падежа. (Стевановић 1950: 106, Павловић 1970: 72, Реметић 1996: 451, 460–461, 465; Младеновић 2013: 141–142, 168–169). Изостанком аналитичке конструкције

у дативу придружују се и говори северношарпланинског типа – сретечки, подгорански и горански (Павловић 1939: 169, Младеновић 2001: 289–290), говори који су у различитом обиму претрпели утицаје западномакедонских идиома. Слаби трагови факултативног флексивног беспредлошког датива од ограниченог броја семантичких скупина именица (лична имена, сродничка имена), потврђена у говорима јужније од Сиринаћа (Видоески 1954: 214–215), не утичу на изнети закључак о значају метохијско-косовског ареала за опстанак флексивног датива у сиринићком говору, али и осталим говорима на Шар-планини.

Опстанак Лјд. у предлошко падежним конструкцијама – пре свега *īo* +, ређе *īrema* +, *īри* + на нивоу је онога што се бележи у метохијско-косовским призренско-јужноморавским говорима. Са говорима овога ареала сиринићки повезују и морфолошка средства, затим синкретизам Дјд. и Лјд. (*сiну* – *сiну*; *говeду* – *говeду*) свих деклинационих типова, а у именицама *-a* деклинационог обрасца и синкретизам Гјд. = Дјд. = Лјд. (*жeне* – *жeне* – *жeне*).

225. Док је присуство флексивног генитива именица м. р. на *-ø*, *-o*, *-e*, *-и* (в. т. 49.1) и именица с. р. (в. т. 56.2) мале снаге, како је и у метохијско-косовским говорима, Гјд. именица *-a* деклинационог обрасца чува се скоро доследно (в. т. 59.3).

226. Померање изражавања припадности са беспредлошког генитива на друге облике доследно је спроведено у сиринићком говору, у коме се у овом значењу, како је и иначе у метохијско-косовској зони, напоредо користи посесивни датив (*Сiн моeјзи сeсре*) и ређа конструкција *од* + Г/ОП (*Сiн од мoје сeсре*).

227. На блиску везу сиринићког са метохијско-косовским говорима у морфолошким иновацијама упућује морфолошка диференцијација Нмн. и ОПмн. им. м. р. на *-ø* (*мyжи* : да видим *мyже*) (в. т. 55.1; уп. Реметић 1996: 453–458, Младеновић 2004: 228, Младеновић 2013: 151–154). О снази оваквог раздвајања у сиринићком говору сведочи и укључивање ОПмн. им. на *-ићи* у морфологизацију (да наrаним *јаруће*) (в. т. 55.4), пошто у метохијско-јужнокосовским говорима именице овога типа и даље опстају у синкретизму, са ретким потврдама ОПмн. на *-иће* (Павловић 1970: 74; Младеновић 2004: 229–230, Младеновић 2013: 154). Снази морфолошке диференцијације у сиринићком говору припомогли су и присељеници кучко-васојевићке струје, који су донели стабилисану морфолошку иновацију.

О интензитету морфолошких веза сиринићког говора са метохијско-косовском зоном говори и судбина ОПмн. им. на *-к* и *-г* типа: *за од вyце*, *сандaце* купувaле, носиле *бајраце* (в. т. 55.3).

228. Сиринићки говор није најјужнија тачка докле је стига суплетивна множина на *-ићи* (*бyре*, *јaре* : *бyрићи*, *јaрићи*) (в. т. 54.1.3). Овај морфолошки тип карактерише у друге северношарпланинске говоре (Младеновић 2001: 221), а наставља се и јужније до призренско-јужноморавског ареала северно-

македонских говора, у којима се срећу напоредо *-иќи* и *-иња* (Видоески 1954: 221).

229. У облицима Дмн. уочава се присуство више модела наставака, који сведоче о различитим дијалекатским системима који су учествовали у стварању сиринићког говора. Од именица м. р. на *-ø*, поред доминантног *-има* (*муџима*) потврђено је и *-ам* (*муџам*) (в. т. 55.4), од именица с. р. потврђена су три наставка: *-ам*, *-ама* и доминантно *-ами* (в. т. 57.2), именице деклинационог *-а* обрасца граде Дмн. наставцима *-ам*, *-ами* и *-ама* (в. т. 60.3).

Наставком с двојинским *-ма* сиринићки говор једнак је са метохијско-косовским говорима (Стевановић 1950: 107, Павловић 1970: 75, Реметић 1996: 458, Младеновић 2004: 230, Младеновић 2013: 168–169), развијеним заједно са косовско-ресавским говорима. Наставак без двојинског форманта (*девојкам*, *синоџам*) остатак је старијег стања на Шар-планини и јужније, у областима до којих маркантно ширење српске иновације двојинског *-ма* није стигло. Наставак *-ами* може бити траг из времена мешања Имн. и Дмн. у процесу стварања множинског синкретизма (*овема женами*), али може бити и наслањање на облик Дмн. заменице *они* (*нами ни*). Од околних говора Дмн. типа *женами* присутан је и у подгорском говору (Младеновић 1997: 151).

230. Укупним системом енклитика и клитика личних заменица (в. т. 68–69), сиринићки говор се приближава метохијско-косовским и скопскоцрногорском говору (Видоески 1954: 223–224), с напоменом да подударности у свему нема ни са једним околним говором.

Конкуренти заменичких енклитика упућују на сусрет различитих дијалекатских система у формирању сиринићког говора. У овом говору напоредо функционише метохијско-косовски синкретизам Дјд./Ајд. личне заменице *она* (види *гу* : дади *гу*), али и дативска енклитика *је* (види *гу* : дади *је*), која је и најчешћа, а чије је упориште у суседним сродним говорима Македоније, затим дативска енклитика *ги* (в. т. 69.2.4.2).

Док је у Нмн. придевских речи као факултативна опстала форма с. р. на *-а* (*голема говеда*, *сџара села*), у Нмн. личне заменице 3л. с. р. синкретична је са м. р. на *-и* (в. т. 70.1.1), чиме се сиринићки говор уклапа у овакво стање са говорима са којима је у контакту.

Стабилизацијом облика *њима* (в. т. 70.2.2.1) сиринићки говор део је метохијско-косовске зоне.

Забележени материјал упућује на честу употребу дативских и акузативних енклитика у служби правога и неправог објекта изван удвајања са заменичком клитиком односно именицом (в. т. 69–70). Чини се да је удвајање мање обично у односу на околне говоре, а оваква ситуација могла је бити подржана одсуством удвајања у дијалекатском систему који је стизао из зетско-сјеничког правца.

231. Морфосинтаксичким преобликовањем заменица **кџио* и **кџи* и заменица сложених са њима именички и придевски употребљених,

сиринићи говор део је ширег ареала српских југоисточних говора. Заменица *кóј* и заменице сложене са њом, јављају се по правилу с елементом *-ј* (т. 72).

Једначењем једнородних именичких и трородних придевских заменица (*неко: неки, свако : сваки*) сиринићи говор део је већег балканословенског ареала у који улазе српски (призренско-тимочки, косовско-ресавски, смедеревско-вршачки, а среће се и даље изван ове зоне), затим македонски и бугарски говори (в. т. 73).

Присуство различитих ликова истих заменица сведочи о различитом наслојавању у сиринићком говору. Тако је неодређена заменица за лице потврђена као: *никој* (најчешће), затим *некој, неки, ники* (в. т. 73).

232. У овом говору, како је и у говорима ареала коме припада Сиринић, нема продора *какво* у заменицу *шићо* (в. т. 79а).

Неодређена заменица *нешићо* има најчешће стабилно *не-*, мада је потврђен и продор облика *нишићо* (в. т. 80.1).

Одрична заменица за ствари редовно гласи *нишића*, чиме се сиринићи говор уклапа у овакав облик метохијско-косовске зоне (в. т. 82).

Општа заменица за ствари у сиринићком говору има облик *свечићо*, чиме је овај говор део балканословенског ареала с оваквим чувањем старине (в. т. 83).

233. Системом присвојних заменица сиринићи говор је у највећем делу облика сродан идиомима са којима је у лингвгеографском контакту (в. т. 84–89).

Обликом опште присвојне заменице *свачији* сиринићи говор удаљава се од оближњих македонских идиома и којима је *свечи, свечија*, а приближава се говорима српског ареала (в. т. 87).

Употреба присвојно-демонстративних заменица *овејзин, шијезин, онејзин* је факултативна. У оквиру метохијско-косовско-сиринићког ареала снага употребе присвојно-демонстративних заменица највеће снаге је у сиринићком говору. Овоме свакако доприноси лингвгеографски контакт са идиомима у којима је присуство оваквих заменица знатно – говорима северношарпланинског типа, али и македонским залеђем (в. т. 90).

234. Заменице за каквоћу, како је и иначе у околним говорима, изведене су придевским суфиксом *-џв*. Оно што је карактеристично за сиринићи говор стабилизација је облика Нјд. м. р. на *-и* заменица за количину и заменица за каквоћу (*какви, овакви, шијакви*) (в. т. 95–98).

235. Системом показних заменица говори којима припада сиринићи показују знатно шаренило, како у систему (трочлани : двочлани) тако и у морфолошким средствима.

За разлику од метохијско-косовских говора, осим од подгорског, који је у географском контакту са сиринићким, у којима је моција показних заменица стабилна у једнини а истрвена у множини, у Сиринићу опстаје трочлана

моција и у множини (*овија људи : овеј жене : овај села*), са тенденцијом стварања редуковане множинске моције, у којој се с. р. једначи са м. р. односно ж. р. (в. т. 101). Очуваном моцијом, сиринићки говор чини целину са средечким и подгорским, са којима је у географском контакту, али и са говорима северномакедонског појаса (Видоески 1954: 226).

Облицима показних заменица с партикулом *-ја* сиринићки говор иде заједно са суседним северношарпланинским у Средској и Гори, са јужнометохијским подгорским (Младеновић 2010: 239–240), али и са оближњим говорима у Македонији са којима показује одређену сродност (Видоески 1954: 226).

Неразвијањем постпозитивне употребе показних заменица у функцији члана, иначе општег обележја северномакедонских говора (Видоески 1954: 219–221, Видоески 1962: 146–154), сиринићки представља јужну ивицу балканословенског ареала без ове иновације.

236. У сиринићком говору, како је и иначе у околним идиомима, у једнини моција рода добро је очувана, а варијације међу говорима са којима је сиринићки у контакту тичу се морфолошких разлика са присуством / одсуством *-и* и Нјд. неких придева м. р., потом стабилности *-е* у Нјд. с. р. присвојних заменица „моје, твоје, своје, наше, ваше“, затим стабилности *-е* у Нјд. с. р. придева са меким / некада меким сугласником у примерима типа „доње, лоше, козје“.

Синкретизам Гјд. / Дјд. и Лјд. именица *-а* деклинационог обрасца довео је до синкретизма ових облика у заменичко-придевској промени онако како је у метохијско-косовском ареалу: у сва три падежа срећу се као напоредни облици на *-е* и *-ејзи*, са различитом заступљеношћу – облици на *-е* доминирају у Гјд. и Лјд., облици на *-ејзи* у Дјд. (в. т. 110.1.1.3).

237. У облицима множине број дистинкција заменичко-придевских речи прати дистинкције именица.

За разлику од дела говора метохијско-косовског ареала у коме је множинска моција рода истрвена уопштавањем *-е* форме, у сиринићком говору опстаје множинско трообличје: у Нмн. м. р. стабилно је *-и*, у Нмн. ж. р. *-е*, док се у Нмн. ср. р. јављају као напоредни наставци *-а* и *-е*, а малим бројем примера потврђено је и *-и* (в. т. 109.2).

У Дмн. у потпуности је преовладало *-ема*, чиме се сиринићки наслања на призренско-јужноморавске метохијско-косовске, али и шире на косовско-ресавски ареал (в. т. 110.2.1.2).

238. Поред придева и прилога, у сиринићком говору аналитички се компарирају и именице, заменице, глаголи, предлози (предлошко-падежне конструкције). Овом особином овај говор укључен је у балканистички процес ширења обима компарације на именице, заменице, глаголе, предлоге (в. т. 111).

Десемантизовани компаратив *сѿарѣју*, аналитички компариран, потврђен је у централном и источнијем делу Сиринића као факултативна варијанта знатно присутније аналитичке компарације овога придева (в. т. 111.1.2).

239. Дистрибуцијом облика за скупину мушкога рода *двá / óба / обáдва*, за скупину женског и средњег рода *двѣ / óбе / обѣдве*, сиринићи говор сачувао је старије стање. Овом особином овај говор представља део ширег ареала призренско-тимочких и македонских говора (в. т. 116.1).

Чувањем датива бројева „два, оба“ сиринићи говор показује ближу везу са метохијско-косовским говорима (в. т. 116.3, 116.5).

240. Стањем у односима глаголских основа, сиринићи говор најближи је јужнометохијским говорима, удаљавајући се од јужнокосовског ареала у коме је препозантљиво приближавање презентских група *-е* и *-и* и присуство двоструких односа основа истих глагола (в. т. 126–134).

Судбином глаголског форманта */*нж/* сиринићи говор је подељен у два микроареала: а) у већем делу је суфикс */ну/* (*луїнула, викнуја*), чиме се говор Сиринића наслања на косовску зону (Младеновић 2013: 297–298), б) док је у најзападнијим селима стабилисано */на/* (*їаднала*), унето као готова иновација из сретечног правца, са наслањањем на јужнометохијску зону, говоре Скопске Црне Горе, говоре северне Македоније (в. т. 128.1).

У оквиру глагола четврте врсте и у сиринићком говору, како је на широком простору југоисточног дела балканословенског ареала, стабилисан је нови однос основа типа *дарује : дарувáла* (в. т. 129.7).

Глаголима шесте врсте односа основа *-а : -а* придружио се већи број глагола примарно других односа основа у складу са оваквим приближавањем основа у овом делу Балканског полуострва (в. т. 131.2).

241. Инвентаром глаголских облика, сиринићи говор се наслања на метохијско-косовски ареал. Нису развијене новије глаголске конструкције присутне у говорима Македоније. Одсуство новијих глаголских облика последица је наслањања сиринићког на метохијско-косовске говоре у еволуцији морфолошког система, али и прекид интензивнијих контаката са северномакедонском и полошком дијалекатском зоном.

242. У 1л. јд. презента наставак *-у* очуван је у глаголима *óћу, мóгу*, како је и иначе у метохијско-косовским говорима (в.т. 136.1.1).

Лингвогеографски положај, са основним комуникацијским правцем долином Лепенца који Сиринић географски најлакше повезује са јужним Косовом, умногоме је утицао на то да се у 3л. мн. презента сиринићи говор приближи косовским говорима призренско-јужноморавског типа развијањем презента типа *нóсу*. Веза сиринићког говора, међутим, са говорима у којима се 3л. мн. презента *-е* и *-и* група гради додавањем *-у* на основу са основинским вокалом, несумњива је, пошто је и у овом говору као факултативан присутан и такав морфолошки модел (в. т. 136.2.3).

243. Сиринићки говор припада већем ареалу у коме су аорист и имперфекат видски јасно развојени везивањем свршеног глаголског вида за аорист односно несвршеног за имперфекат.

И у сиринићком говору уочава се експанзија наставка *-o* на рачун *-e(x)* у глаголима шесте врсте с односом основа *-e* : *-e* и глаголима седме врсте с односом основа *-и* : *-e*. Новоформирани наставак *-o* интегрише се у множинске наставке *-осмо, осіше, -оше*. Од осталих скупина глагола после испадања *-х* из 1л. јд. опстаје облички синкретизам у једнини. Оваква експанзија *-o* карактеристична је за јужнометхијску зону, али и суседни сретечки говор. У граничном јужнокосовском говору продор продора *-o* у *-e(x)* остварује се само делимично, пошто се од глагола седме врсте с односом основа *-и* : *-e* јављају претежно облици типа *оглáдне*, док је продор *-o* факултативан (в. т. 137).

244. Иако сужене употребе, имперфекат у сиринићком говору веће је снаге у односу на призренско-јужноморавске говоре Метохијске и Косовске котлине.

У свим пунктовима, осим у Севцу, после губитка *-х* у 1л. јд. имперфекта стабиљан је наставак *-ше* из 2/3л. јд., како је и иначе у контактним јужнокосовском и јужнометохијском подгорском говору.

Заједнички наставци у мн. аориста и имперфекта у 1л. мн. и 2л. мн. и у сиринићком говору довели су до факултативног мешања наставака у 3л. мн. Глаголски вид, међутим, врло јасно раздваја ова два проста претерита, тако да су примери типа: *они доћóу* – са имперфекатским наставком – несумњиви аорист, док је: *они имáше* – са аористним наставком – несумњиви имперфекат. Уочено је да је продор аористног наставка *-ше* у 3л. мн. имперфекта обимније од продора имперфекатског наставка *-у* у 3л. мн. аориста (в. т. 138).

245. Аналитичком конструкцијом футура *ће* + презент одговарајућег лица, сиринићки говор део је ширег балканског ареала (в. т. 139).

246. У говору Сиринића, како је и на ширем ареалу око овога говора, у перфекту активном дошло је до морфологизације језичких средстава која учествују у грађењу овога облика: у 1. и 2л. јд. оба броја перфекат је по правилу са помоћним глаголом, у 3л. оба броја перфекат је редовно без помоћног глагола.

У перфекту пасивном помоћни глагол опстаје у свим лицима оба броја (в. т. 140).

247. Глаголски прилог садашњи – иако у повлачењу и у сиринићком говору – и даље је жива категорија са чешћом употребом него у граничном јужнокосовском говору.

Различити морфолошки типови глаголског прилога садашњег резултат су различитих дијалекатских система који су ушли у састав сиринићког говора, али и творбеног преосмишљавања. У том процесу издвојили су се и

нови форманти који се, граматикализујући се, најчешће додају на облик 3л. јд. (в. т. 152).

248. Трородношћу радног глаголског придева у једнини и синкретизмом у множини сиринићки говор део је ширег балканословенског ареала, укључујући и говоре са којима показује највећу сродност. Само порекло иновације несумњиво је на македонском терену.

У сиринићком говору облички синкретизам у овом глаголском облику није праћен обличким синкретизмом придевских речи (в. т. 142).

249. Инвентаром прилога сиринићки говор припада метохијско-косовским говорима.

249.1. Судбином групе /-гд-/ у прилозима за време образованим суфиксом **-гда* (**иџгда*, **сџгда*, **кџгда*), ови прилози у сиринићком говору део су ширег ареала, у коме се група /-гд-/ упрошћава различито: а) из **сџгда* увек испада /д/ (*сџг / сџге / сџг / сџге*), док из прилога **иџгда* и **кџгда* испада /г/ (в. т. 153).

249.2. У сиринићком говору уместо „летос, зимус“ користе се прилози *зџме*, *лџме*, или – што је чешће – предлошко-падежне конструкције типа у *зџму*, у *лџмо*, затим временске реченице. Прилозима *лџме* и *зџме* сиринићки говор непосредно се наслања на косовске призренско-јужнометохијске говоре, пошто ова два прилога нису потврђена у јужнометохијским и северношарпланинским говорима (в. т. 155.1).

249.3. Прилог „дању“ није потврђен, док је *даном* у узмицању. Од два потврђена лика прилога „ноћу“ – *ноћу* и *ноћом*, обичније је *ноћу* (в. т. 156).

249.4. Са значењем прилога „раније од времена када се нешто збива“ у сиринићком говору потврђено је неколико ликова. Вишеобличје је траг различитих дијалекатских система који су учествовали у формирању сиринићког говора. Прилог *ионајре* највеће је снаге, док је *најре* – иако чешћи од простих прилога – мање снаге од *ионајре*. Екавски ликови овога прилога чувају се у *џре / џреј*, *најре* и *ионајре*. У делу примера потврђено је и *џрије* (в. т. 156.10).

249.5. За разлику од осталих говора призренско-јужноморавског типа са којима сиринићки говор показује сродност у морфолошком систему, а у којима количинске заменице и количински прилози имају заједничку основу *колик-*, у овом говору су се судбином /-и-/ у *колик-* раздвојили количинске заменице и количински прилози. Групом /-лк-/ у прилозима за количину сиринићки говор приближава се северномакедонским говорима, затим говорима који се укупном еволутивном сликом приближавају овој зони призренско-јужноморавских говора, а особина је присутна и у горанском говору (в. т. 167).

250. Инвентар предлога и њихова употреба, затим присуство предлошких скупова сведочи о различитим наслојавањима у овом говору. Укупним

инвентаром предлога говори метохијско-косовско-сиринићког ареала и говору северне Македоније показују сродност, али не и подударност.

250.1. У сиринићком је присутан двочлани систем аблативних предлога, у коме поред *из* + опстаје и *од* +, које се проширило на сферу употребе предлога *са*³¹⁰ +, пошто се предлог *сас* + специјализује за казивање инструменталних значења. Добрим чувањем аблативног предлога *из* + сиринићки говор удаљава се од метохијско-косовских, у којима постоји снажна тенденција свођења свих аблативних предлога на *од* + (Младеновић 2002: 300–305, Младеновић 2013: 388). Боље чување предлога *из* + подржано је добрим чувањем двочланог система предлога у северномакедонском појасу (Видоески 1954: 235–236, Видоески 1962: 179–180) (в. т. 171.1).

250.2. Иако је евидентно присуство предлога просторних односа сложених са *из*-, у сиринићком говору доминирају прости предлози. Уз предлоге типа *изнад* необичан је аналитизам у Гјд. именица *-а* деклинационог обрасца. Ова чињеница може упућивати на везу овакве ситуације са зетско-сјеничком миграционом струјом која је подржала флексију уз предлоге маркиране употребом у генитиву (в. т. 171.2).

250.3. Од две варијанте предлога *код* / *куд* знатно је чешћа употреба предлога *куд* (в. т. 171.6).

250.4. Са значењем „правац у односу на неки оријентациони појам, циљ“ у употреби је предлог *крај* / *креј* / *кри*. Предлог се специјализује за дативско значење кретања, окренутости. Изразито доминира варијанта *креј*. Предлог је обележје и јужнокосовског говора (в. т. 171.12), а сродан је и предлогу потврђеном у кумановском говору (Видоески 1962: 180–181).

251. Због недостатка озбиљнијих истраживања дијалекатске хипотаксе и паратаксе не може се поузданије судити о употреби појединих везника у ближим и даљим говорима.

Судећи по инвентару везника зависнослужених (в. т. 174) и независнослужених реченица (в. т. 175) сиринићки говор не разликује се у основи од околних говора (према мом материјалу).

Иако се односне реченице често везују везником *иш̄то*, релативизатор *који* није мале снаге у сиринићком говору (в. т. 174.2).

Везником *да* везује се неколико врста зависнослужених реченица. Намерне реченице повезане везником *да* потврђене су у конструкцијама *да* + *ӣо̄ӣенцијал*, *да* + *ӣрезен̄ӣ* и *за да* + *ӣрезен̄ӣ*. Присуство конструкције са потенцијалом приближава сиринићки говор метохијско-косовским а удаљава од свих јужнијих говора, укључујући и северномакедонски појас. Примери са *за да* + имају најмање потврда (в. т. 174.4).

252. Системом независнослужених реченица сиринићки говор већим делом не разликује се од осталог дела српског дијалекатског корпуса, по-

³¹⁰ О чувању *са* у маркираној позицији в. т. 59.3.2в.

што овај систем није нападнут ни у српским говорима који су подлегли балканизацији. У односу на небалканизиране српске дијалекте, у овим говорима је само повећан број везника позајмљених из турског језика, који су најчешће део балканске синтаксе. Позајмљени везници не уводе нове односе нити разарају постојећи систем семантичких типова, пошто у систем улазе као синоними већ постојећег инвентара везника (в. т. 175).

З а к љ у ч а к

253. Укупном дијалекатском структуром сиринићки говор представља непоновљиви идиом у коме се укрштају изоглосе околних говора, пре свега призренско-јужноморавских, али и локалне иновације непотврђене у контактним говорима.

У резултату стабилизације и настанка дијалекатског типа уочава се ближа веза у прозодији и фонетизму са суседним скопскоцрногорским, и шире призренско-јужноморавским говорима северне Македоније, док је у еволуцији морфолошког система сиринићки високо подударан са метохијско-косовским призренско-јужноморавским говорима.

ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ

С Е В Ц Е

Ј Е Л И Ц А Ј А Н И Ћ Е В И Ћ , 1933.³¹¹

Ј е л и ц а и з М а г л и н у ф а м и л и ј у

Јанићевић Јелица. Изџ Маглину фамилију. Тамо ми било презиме Стојанџвић Јелица. Јџс.

Родџна триџес триџе. Девџтога априла.

Кџста – џтац, а маџи Стџјка. Живџеле у Сџфце, тџјка. Радџиле. Имџале бачџџњу, имџале стоџку, имџале свџ. Трла турџле. Гнџјле. Радџиле. Орџле.

Имџало џуди. Имџала сџм чичџеве очџеве, стрџине, браџћу од^џ чичџеве, сџстре о^џ чичџеве. Ё, имџаа браџћу, имџаа сџстре. Сџ тџј растурило. Отишле коџ кџда. Сџмо ми остџаа тџјке џтац. И џн сџг имџа три џџрке, и јџ – четврџта. Али тџј џџрке, јџна му остџала – немџаа сџна, остџала му на кџћу. И џн имџа тџја унџце – четџири мџшки. И тако џни тџја... Дџшо му зџт на кџћу. И џн сџге тџја, живџиџ, раџдиџ тоџ имџа^н’е. И тако.

М е с т а у С е в ц е

Тамо, у таџ краџ, дџ сџм бџла родџна, имџале: Кутлџвац, Базџљџца, Маслаџа дџџ, Крушџка, Божи-лаз, Млаџке, Закџва брџза, Огрџда. Под јавџрац. Тџј имџа јџна чџшма, голџма чџшма. Сџма тџј искџчила. И тако тџј остџала, тџј остџало имџе Под јавџрац, што имџа њџве. Под јавџрац.

И тако тамо, очџеве: Чуџа имџа, Котливџчки пџток се зџве. То џе пџток дџле, дџ џе мџс дџле, искџча. Жежџница. Божи-лаз^џ сџм рџкла. Мурџн-до. Тамо тоџ имџа. Ливџде, н’џве.

Ё, сџге овџмо, јџ де сџм удџта. Ђвдек је: Ђерџнац, Жџр, Лешџџце, Сџтке, Сотџчки пџток. Прџкаџ појџте иде таџ пџток. Ё, имџа Селишџта, Мласџрац, Шиљџас кџмењ, Лазџине, Сџмар, За^н тџмба, Тџмба. Ете-џџ имџа овџмо.

Па имџа јџпе наовџмо: Рџго пџч. Ё, Раџиче, Митџн-до. Тоџ су ливџде, њџве што џе на тоџ мџсто.

Мавџле џвде имџа, у Сџфце: тамо – Басарџна мавџала, Глинџџева, Узунџва, Чуџина. Наџџре, џвде уз рџку, имџа: Ђџкина, Прљџнска мавџала, Шупџљичџна, Јџчинска, Крбљџина. Ё, уз јџругу овџмо: Грозџини, Дачџвџџци, Станџмирџџви,

³¹¹ Снимљено 2003; снимџо Радџвоје Младџновић.

Ђури́ни, Црвенко́ви. Тако́ има, во́ у до́њу мавалу. По́сле го́ре: Калпакóви, Бели́ни. Го́ре су, сви́ се ви́коу Раиче́ви. И Пальи́ни. Дачев^фци јо́пе го́ре; у го́рњу мавалу и Шубари́ни, Цумпале́ви, Маркаги́ни.

Е, то́ [j] је. Али то́ су млози́на људи, ова́ко домаћи́нства у те́ мавале.

К а к о н а с т а н а л о о в о ј с е л о

Па ја́, то́ да ти ка́жем пра́о, не ме интересова́ло бэ́ш. А кэт прича́а ми де́да... Па ми прича́а де́да, кэт се населува́ле о́вде кача́ри. Али не́-знам от ку́т^а. Па не́ ме интересова́ло, и да па́нтим...

Населува́ле се кача́ри да пра́ју ка́це, да де́љоу ду́ге о́вде. А о́вде би́ло плани́нско мѐсто. Има́ло, све о́вој, јели́ка, мури́ка. И о́ни ту́ј сѣкле и деља́ле ду́ге, шуши́ле и пра́ле ка́це. И та́ко ма́ло по ма́ло се насели́ле мло́го. И поста́ло о́вде мавале́. Мавале́, па и се́ло се наста́ло. А на́ прво́ би́ло Сѣфце́, о́вде у Сири́ниће. На́ј ста́ро се́ло Сѣфце́.

За ону́ј цркву го́ре. Кад° сѣкле, до ту́ја до́шле кача́ри, то ту́ја да сѣчоу́ те́ дрва́, и ту́ја на́шле, виде́ле цркву. И врата́ затворѐна. Почушна́ле врата́. Отвори́ле се. И улѐгле ту́ја. И на́шле јелѐна што скапа́а у цркву. И о́ни, изне́ле те́ј ко́ске. О́н сигу́рно са́м улѐго, му се отвори́ле врата́. И ту́ј оста́а. Нема́а ко́ј да га отво́ри. А та́ црква́, Свети-Ра́нђо се зо́ве, о́на ода́вно је то́ прае́на. То́ј ни́кој не па́нти. Ста́ра је то́ј црква́. Има́ још јѐна црква́ до́ле – Свети Никóла је, ту́ј на у́лаз се́ло. И о́на је ста́ра. А и о́на има́ те́ ста́ре фрѣске. Јѣс.

К у ћ а

Живѐло се кэт сэм би́ла ка́ дѣте, па́мтим да има́ло све́. Има́ло. Мо́жда би́ја му́чан наро́д, ради́ја мло́го. Али има́ло – и жи́то, и за све́ има́ло. Сто́ка има́ло на́ј ви́ше. И ко́зе, и кра́ве, и о́фце. Све́ има́ла сто́ка. Чува́ле смо, де́ца. Па, бо́гме, и мо́мци и́шле да чу́воу ко́ј има́ по ви́ше сто́ку. И чува́ло се. И има́ло мле́ко, о[д] то́ј се живѐло.

[Кога се слушало?]³¹²

Домаћи́на у ку́ћу. Ста́р ко́ји је, домаћи́н. Ка́ко о́н ка́же. О́н увѣчер наредѐи.

Кэт се ску́пиу за вечѣру, и по́сле домаћи́н ко́ј је ста́р°, о́н ги ле́по ка́же: „Е – ви́ка – сѣг° да ви ка́жем за јутре́ што́ тре́ба да ради́те. Јутре́ ћ[е] идѣте та́ј та́мо, та́ј та́мо, та́ј ћ[е] идѣте по сто́ке, ова́ј ћ[е] идѣте да оре́те. Жѣне ћ[е] идоу́ да жн'ѣјоу.“ И та́ко се то́ обележува́ло. Што́ да се ра́ди!

[Смеја ли никој да каже – нећу!]

А, не́! То́ј не́ сме́ја ни́кој – ни дѣте, ни сна́ва, ни ни́кој да ка́же – не́! Са́мо: „А, оћѣмо, та́то, оћѣмо.“

[Кој месе́ја, кој меја?]

То́ј се одредува́ло. Мла́де што су сна́ше, о́не и́шле у по́ље да ра́диу, да жње́јоу, да ко́поу, се́но да бе́ро. А ста́ра, јѐна ко́а би́ла домаћи́ца, до́ма. О́на,

³¹² Између угластих заграда налази се текст питања која је постављао Радивоје Младеновић.

која је бачица, посебно; бачица праи сире'н'е. Ѐде на трло, иде да музе офце. А која је домаћица дома, она спрема ручкове, вечере. Ѐ, меси лѣба, вари гра, јес, гра. Кóмпир. Штó има. И тако било тој, тако се слушало.

[А у њоље?]

А у пóље – младе снаше и девџке. Деца ишле – и да копоу и да жњѣоу, и сено да бѣро, и... И на орање ишле, краве да водиу кэт се орало. Туј немало да нема. Како рече домаћин.

[По стиоку кој ишоу?]

За стóку бија посебно чобанин. Посебно чобанин, ѓн ишоу. Тој му било – ујутру се дине, која је домаћица, спрема му да руча и му напуни торбу за у дн да једе. И за кучиће лѣба да понѣсе. И ѓн отине. Он знае штó је н'егово пóсо. Нема други кој да рекне – ја ћу, не ти!

[За воду кој ишо?]

За воду? Па, ишла повише домаћица што је. А ишле и младе кат су туја. Али домаћице је ваљала вода стално. А вода – кэд на чѣшму, де имало чѣшма, кэд на извор. Ја óвде кэт сэм дошла, на извор сам ишла. А тамо сэм имала чѣшму. У мавалу, јѣс.

[Ал била далеко чешма?]

Не била далеко. Тај вода што сэм ти рекла је извор – Јавóрац. Ѐте, туј сэм ишла за воду. Она имала четири, пѣт чопура. Она извира́ла оздол, јака вода. И пóсле, чопури туриле од° желѣзо. Извира́ла оздол. И туриле овако даске и отуд° гу скупиле и туриле пóсле чопуре и туј смо црпале.

[Кэд било њолейо?]

Ѐ, готóо, мене ми се по свиђа напре... Зашто? Штó се слушало – кој каже, стар што каже. И за-тој повише ми се свиђа. И било лѣпо за једње. Чисто. Своје. Не си чекаа да донесе у предавницу па да купиш! Него своје. И месо, и млеко, и сир, и кóмпир, и гра. Све е своје... А сáге – чѣкај ако донесе у предавницу, ако не – нѣма. Нема да се једе.

[Какве имена се даво куд вас коњима, кравама, офцама, козама?]

Давоу, тике сáге ги мрзи, ги мрзи сáге.

Викале.

Офце: Калушо, Ђокушо, Ђедранке, е – Ђѣдро, Бѣлке, Црнке. Ете-тако.

А краве: Балѣшо, Шарке. Ги викале како коа каква је.

А коњи, и њи: Алцо, Дóрко, Куло, Зѣко. Какву климу има на њѣга.

[Какав бија Зека?]

Ка сиw, ка каружљав.

Алца – он црвен. Црвен а баљести.

А дорíа, он ка на црњикаwо, не баш цррно.

[Како се јело најре? Биле ли сви за исиу совру?]

Тој се јело овако: коа била голема фамилиа, голема кућа, туја прво мѣжи јеле, па жене, па деца посебно на другу совру јеле. Тако, на совричиће. Совре ниске сѣс три крака, коласте. И на њи. За мѣже и за жене голѣма совра,

коласта, а за децу – помало. И седело се на столочиће на три крака. Имам ја овде. Столице сас три крака. Ете-тој, тако се седело и се јело.

[*Миле ли људи руке?*]

А, миле, миле. Миле руке. Снаша која-је она па узе пешкир на руку и бокал воду. Или бокал, или крчаже. Крчаже смо имале тэд°, од земл'е праено. И – крчаже у руке и искочи и посипује. Кóј оће да мије руке, она ги посипи, и да омíјоу руке и да улено да једо леба.

[*Какви биле тица крчажићи?*]

Крчажићи од земље праени, тако толикви.

[*Кој ги праија?*]

Па, имало да се прају. И прајло се овде по Сириниће. А^а, по Сириниће. У Сэфце неће. Неће у Сэфце. А у Штрпце, тамо било. Јес. Знаш га можда, он може, и он може да ти прича.

С е љ с к е р а б о т е

У село, на прво, у пролећ идоу да се трéбиу нíве. Се нóси ђубре, по нíве да се тура, да се гнóј. Па после иде да се оре, овој бéло жíто, јечам, ррж, óвас°, ченица пролétња. Ё, после, колóмбоћ се сéе. Компíри. Па се кóпа после.

А после, по траве. Се кóсиу, па се бéре сéно. Па, по тој, јóпе се кóпа дрúга рука. Па после се јóпет° кóсиу па ливáде што нéсу прирóдне. И штó су прирóдне и штó су вештáчке, се кóсиу рáно.

И тако после кэт се ожњéе. Óвде се жњéло от Петрóудэн па док íма. Óвде планинско мéсто, кáсно се узрелувáло жíто. И свé рúчно се жн'éло óвде. Тéшко, кáко нé! Срп у руке и вóздэн наведнíчки жњéј, жњéј! Работáла сэм, кáко-не! Ка дéте, па и óвде. Па и мóа дéца ми работáле. Девóјһићи, һéрке ми жњéле.

[*Коа работáа ти била најíнешка?*]

Готóо нијéна. Док сэм бíла млáда, нí јéна нé ми бíла тéшка. Свé ми бíло лáко, һéу ми бíло да íдем. Јес, вáла. И по планине сэм íшла. Планина, дé је Черéнац, Тíс Óрман, тé на Мрaљíнац, па у Дóу. И тамо сэм íшла да бéрем сéно. Планина, крáј тамо де се вíди. Чíк тамо сэм íшла. Али һéу ми бíло, млáда сэм бíла, здрáва. И сэм мoгáла да íдем.

Кэд бíла голéма рáботá, помагáле се љúди, кáко да ти кáжем, помагáле се нáпре. Кáко се помагáле? Овáко: ако нóсим сéно јá дэнáске, а он – мóжда нé му је зóр – ће дóе да ми помóгне, да ми нóси сéно сас крáве. Тáко се помагáле. Мáкар снопóве, мáкар ће вршим, они ће дóу да ми помóгну. Тáко се помагáло. Па јутре дэн, па он ће, па јá њéму ће помóгнем. Помагáло се нáпре.

[*Кáко се ђубрила, гноила зевња?*]

Ђубрила се овáко: трáла се турáле, óвце на бачíло. Бачíло ће истéриу гóре, ће напрáју от прúће, заградíу от прúће. Насéчоу прúће и уплétоу. Од лéске. И напрáју бачíло тúја. И тúј излéне бачíца. Она тúј чобáне заврђа, дáва вечéру и рúчак, а о[д] дóма нóси, кóа је домаһица, лéба гóре, на бачéн'у.

А чобани туј. И трло. И сваку трећу ноћ^о се пренесује тој трло – од јено мѐсто на друго. Дѐ легала стока, па на друго. И тако се теј њиве гнојле. Тој имало тррло до тррло. Свака њива имала своје трло. Тако се гнојле, а и се рађало док се гнојло. А кѐт се остајло да не се, тој, гнои, по слабо, по слабо. *Е! Ја овде кѐт сѐм дошла четѐрес девѐте, овде сѐм дошла. Јѐс. Али и овде било бачѐња јен-тѐр више, ѐте тој је – носѐње, и лѐба и свѐ. И млѐко, свѐкрѐва док не излѐне на бачѐњу, смо носиле од бачѐн'е. Она сирила, мутила. Али пѐсле како-кој – остаљоу, остаљоу. А ми смо биле ђуде четѐри јѐтрѐве. Четѐри јѐтрѐве смо биле, и свѐкрѐва и свѐкар. А дѐцу – чуѐвај Бѐже – пуна кућа. Али дѐцу – колѐпку на плѐћи па ѐјд да ѐдеш да жњѐѐш.

[*Де биле деца кѐи сѐи сѐи сигнале на њиву?*]

А, на њиву. Сѐдиу, ѐгроу се. Напраймо ги лѐд од лѐске, и ѐни туј се ѐгроу. А што ће прѐју! Никѐе остаимо у бачѐн'у кут свѐкрѐве да сѐдиу, а теј по мицке сѐс нѐс. Тако било. Јѐс. Јѐс.

[*Како се орало наѐре? Р. М.*]

Орало се сѐсѐ волѐве. Сѐс волѐве се орало. Имаа плугѐ... И научиу се волѐви да се вѐдиу. Јен-тѐр вѐди ги, кѐа отѐне млада гѐре сѐс тога кој ће ѐре. И ѐро, изѐро. И научиу се, и пѐсле сѐми ѐдо. И овај кој ѐре, домаћин ли ѐе, овѐи помлади – синови, ѐни ѐро, изѐро и сѐс влачку, од лѐске напраиу влачку, и да завлачиу кѐд засѐјоу. Ручно метѐле. Ручно метѐле да сѐјо.

[*Какви бија ѐлуг ѐо наѐре куд вас?*]

Плугѐ бија, тој[j] јѐ не пѐмтим кѐд бија дрѐвен. А ми причѐле да имаа дрѐвен, ѐсти ка желѐзан, али дрѐвен, праѐн, [д] дѐске праѐн. Јѐсѐ. А имало и тој. Ја тој не пѐнтим. А овај пѐнтим, од желѐзо. Јѐс. Оѐако дрѐво што на јѐрам да се тури, тој било дрѐвно, а тѐмо желѐзно позѐди што се дрѐжиу ручке двѐ. И тој, ка лопѐте двѐ, и ѐне ѐро, обрѐоу.

Јѐн плѐз имаа.

[*Имаа ли никој обичѐј да се однесе на њиву кѐи се ѐочне орање?*]

Имаа обичѐј овако: отѐне кој ће да ѐре, и отѐне сѐс њѐга снаѐва ли, ѐѐрка ли. И однѐсо сѐме. Али по њѐ отѐне јѐпе снаѐва ли, ѐѐрка, однѐсе цѐло лѐпче. И блѐг ѐризѐ свѐри. И гѐре однѐсе на њиву, а врѐже сѐс црѐвѐно кѐнче. И тој кѐнче га тури на рогѐве волоѐвима. Тој црѐвѐно кѐнче ги заврѐже. И од онѐј цѐло лѐпче обѐма волѐвам ги скрѐши, понѐпре њѐма ги дѐде. Па пѐслѐк ѐни јѐдоу лѐба. Е, тој било.

Кѐт се заврѐши орѐн'е, кѐт се заврѐши свѐ, истрѐсе нѐге туја и сѐмо рѐче: „Да ми се нароѐди да не мѐгу да пренѐсем што ће ми се нароѐди.“ Е, тој се зборѐло.

Сејаа тај кој ѐре. Кој ѐре, тај. ѐни знале тој да сѐјо сви.

Рручно се сејало. Тури бисѐге на раѐно. И пуно бисѐге, и позѐди и спрѐд, жѐто, тој сѐме. И вѐди, ѐде тѐво и сѐе. Вѐди и мѐта ѐако. Јѐс, мѐта.

[*Гра како сѐи сејале?*]

А, гра смо сејале, кѐт посејемо колѐмбоћ. Асто и колѐмбоћ тако се метѐа по њиве па се завлачуѐло. Па пѐсле гра – матѐку у руке па кѐпај. А онѐј –

напраймо бразде у јену њиву, на пример, има пѣт бразде овако, ка предѣле се напраиу. И по тѣ предѣле сѣс матику копамо рупчиће и напрајмо – јѣна кѣпа, јѣна сѣе, тура по пѣт, шѣс зрнѣти и затрпуе. Тако гра́ смо сејале.

Гра́ после ѡша ус колѡмбоћ. И после кат узрѣли, бѣри, кида¹ от колѡмбоћ, от струко́ве. Прво се браја колѡмбоћ.

[*Ал сѣе сејале ѡшкве? Де сѣе ги сејале?*]

Сѣс колѡмбоћ. Измешано. Сѣ[с] свѣ сѣме, колѡмбоћ и тѣква. И мѣта¹ тако. И после ѡне кад нѣкно – ка колѡмбоћ, ка ѡне нѣкно, и се кѣпоу. Кѡпа се колѡмбоћ и тѣкве. Тѡ[j] је свѣ измешано. И само се уплѣто после. Ако ѡстаноу густо да не ги извучуемо кѣт копамо, ѡне после само се уплѣто прос колѡмбоћ, не мѡж да се улѣне у колѡмбоћ. А тѣкве бѣле: печенице, овѣј²... ѡне су тако мале, тоѣчке. Нѣ су голѣме.

[*Како сѣе ги сѣремале?*]

А, смо ги спремале – како-гѡд ѡћаа чѡвек. И печѣне смо. Ги очистѣмо па ги испѣчемо у тепсиу. И прајле смо зељаник од њѣ. А и смо ги вариле у тенѣеру.

[*Има ли некој обичај кѣѡ се ѡочнује да се жѣеје?*]

Да се жѣе – нѣ. А кѣт се дожѣе – има. Прѡмену ѣли снашу ѣли никѡу девојку. Прѡмену гу у кошуљу лѣпо. У лѣпу прѡмену гу прѡмену. И ѣ[e] ѣдо да жѣејо. И ѣе ожѣејо. А ѣе понѣсоу цвѣће, рѣзно цвѣће, рѣзно цвѣће – рѣже. И ѣе понѣсо и цвѣено кѡнче. И кѣт ѣе се дожневѣје, ѣе глѣдо да нађоу трѣ струка или пѣт најѣно. Трѣ или пѣт мѡра да бѣне али на јѣно корѣнче. И кѣд га нађо тѡ¹, после га вржо с ѡнѡј цвѣено кѡнче, тѣј трѣ ели пѣт струка. И после скупѣмо ѡнѣ¹ српѡве, ѣли трѣ ѣли пѣт ги скупѣмо, турѣмо ги, вржемо ги сѣс сламено јѣже, от сламе, од ѣрж³. Слама. Сѣс тѡ¹ јѣже увртѣмо ѡко њѣ тако, и ѡнѡ¹ цвѣће тѣја. И послѣн тѣја пѡјоу. Пѡјоу тѣј што жѣеле кѣд вржѣју. И вржемо и тѣзи што трѣба да нѣси, тѣј прѡмењѣта. ѡна ѣе клѣкне и ѣе извѣче, тако нагѡре, сѣс-све-зѣвн⁴ у. Извѣче нагѡре и ѣзе. И да-не-се окрѣне креј њѣве. Нѣ сме да се окрѣне, само праѡ да глѣда дѣ ѣе ѣде. И мѣ по њу. Ё, кѣд ѣдемо по њу, нѣко¹ ѣе не срѣтноу – жѣне, мѣжи, дѣца, па ѣе вѣкоу по њу: „Ау (како гу име)! Ёте га јѣно-кѣче, ѣе те довати! Ёте га јѣн-мѣш на глау!“ Да се обрне. Али ѡна нѣ се окрѣћа. Зашто ѡна знаѣ тѡј што не трѣба да се окрѣне. Тѡ[j] је обичај. Кѡбаѣги нѣшто да нѣ се окрѣћа. За берѣћет нѣшто, нѣ-знам. *А, *а! Тѡј бѣле нај радѡсни кѣ¹ ѣе се дожневѣје.

Тѡј што се нѡси, се вѣка богѡбрада.

[*Како се бѣро рукоѣји?*]

Рукоѣји се бѣро – кѣт се ошѣшу, па од рукѣѣ на рукѣѣ, овако заграбу¹, заграбу¹, турѣ овако у нарѣче и нѡси ѡнѡму што вржѣе. ѡн – јѣже па пот колѣно држи тако, ми тѣјка му турѣмо, а ѡн вржѣје сѣс сламено јѣже.

[*Како се ѣраи јѣже?*]

А тако се праѣ: покѣсне се снѡп од ѣрж што се сѣе. И ѡн, како се чѣка, очукамо га од⁵ сѣме, истресѣмо лѣпо и ѡстано чѣсте сламке, лѣпе. И се покѣсне у вѡду. И кѣт се покѣсне у вѡду, и мѣ ги прајмо после ѡнѣ¹ јѣжа.

Уземо по лѣк сламу, па ги раздвојмо, па увртімо. И после оно уврћа¹, уврћа¹, и стѣгне се јуже. И оно држи.

Мужи вржувале снопове.

[*Како се чуво снопови до вршење?*]

А чувоу се: кој може но́си одма́ у појату. У појату нѣси, ту́ра. А ко́ј не мо́же, па крстине пра́и. Крстине. Ги сла́га, сла́га крстине на четіри стране. Јѣн оту́д, јѣн одову́д; јѣн, ова́ко, јѣн та́ко. Све та́ко до се́дам, о́сам го́ре сно́па да изле́но на вр. И после покрі́е ги сѣс тра́ву. Пожње́е ту́ја и покѣ́си и ту́ри озго́р тра́ву. Немáло тѣд ка сѣге најло́н. Та́ко б́ило.

[*Како сѣе сѣремале гумна?*]

Гумна смо спрема́ле ова́ко: Издонесемо снопове сѣс волóве, сѣс кра́ве издонесемо – па јѣн му́ж и же́на сѣс њѣга і́де. И очисти́мо гумно, а гумно је: сто́жар на гумно, на срѣ́де сто́жар упрчен. И ту́јка ко́ј і́ма кѣ́ње, се́ дру́кше не́ мога́ло.

Смо га мѣ́ле. Ла́јна не́ смо тура́ле. А и мога́ло и на оно́ј, на ледіну тра́ва де і́ма, гу́ста тра́ва. И на ледіну искѣ́си до́бро, искѣ́си, искѣ́си. И пометѣ́мо лѣпо, напра́јмо. И ту́ј тури́мо. Снопове ту́ри у сто́г, зѣр па снопове у[з] сто́жар, и врши́у. А і́ма гумно де је поја́та. Ту́јка одма́ сламу д́изоу и на по́дѣ. Гумно све лѣпо на́пре га очисти́мо све, пометѣ́мо. Оно је ч́исто, метѣ́но. И после снопове реді́мо наоко́ло. Рѣди, рѣди до стоті́ну сно́па.

[*Кѣд ги реди́ше, де је клас?*]

Клас је наго́ре. Све та́ко уз дубакѣ. Уз дубак све. Сно́п се одвр́же. Мичи му се јуже. И све уз дубак се ту́роу, и клас је го́ре. Ё, после, кѣ[д] тре́ба да се уве́де кѣн', кѣн' се уве́де. Ту́ја за сто́жар се вр́же, јуже дугáчко. И за њѣга о́вде око гу́ше. И јѣдан мушка́рац, он ће те́ра кѣ́ња. Он і́де, она́ј ко́њ, све наоко́ло. Кад га уга́зи, после же́не, му́жи, јо́пе виле у ру́ке па мѣшо, мѣшо, узд́изо оно́ј. А кѣ́њ све ви́ше га узгруву́је, узгруву́је све. И та́ко б́ило.

Гото́о нај те́шко б́ило врше́ње. Врше́ње, јер слу́нце ће упѣ́че. Вру́ћина, а мо́ра да се врши́ око Госпођи́ндѣн, кѣд је нај вру́ћо. Ё, то́ј б́ило гото́о нај те́шка рабо́та.

[*Кѣи сѣе ѿочнувале да врши́ше?*]

А, ујутру рра́но. Још не искочи́ло слу́нце, мѣ смо нареді́ле снопове све.

[*Имаја ли некој обичај? На сѣожар ал сѣе вржувале неши́о?*]

Мѣ нѣ смо кѣт се по́чне. То́ј пѣ́сле, кѣт се завр́ши врше́ње.

И ѣрж^м смо чука́ле. Седне́мо до́ле и ручи́цу по ручи́цу чука́ сѣс ма́љ. До́ле. И оно – је́ни зб́иро та́мо, је́ни трѣ́со, вржу́јуоу снопове. И пѣ́сле, кѣт се и то́ј завр́ши, ѣрж^м чука́н'е. И пометѣ́мо гумно, све очисти́мо сламу, динѣ́мо плѣ́ву, све. И на сто́жар тури́мо тѣј цве́ће. І́сто сѣс сламе́но јуже. Наберемо́. Ёј, штóм ко́лко цве́ће. Ра́зно. И око сто́жар тури́мо, лѣпо накиті́мо. И то́ј се́ди та́ко. Радо́сни. Напра́и домаћи́ца п́иту, рраки́у донесе́ да п́и́ју му́жи на гумно. А мле́ко кисѣ́ло, а сирѣ́ње. И ѣру́чоу. Ту́ј.

[*Како се одва́ља чени́ца од сламе?*]

Ченица от сламе, она овако. Тóј за ве́ење је. Кóј имаа маши́не, али на́пре нема́ло ни́кој. Нема́ле ве́алице. Ѐ смо, има́ла лопáта дрв́ена, ка сéг овéј лопáте желéзне, та́ј би́ла дррв́ена. Се скуп́и кúп^о и жéна јéна ће, или мýж, би́ло кóј, кóј мóжоў, кóј су тýја, нáтне јéну пачáвру на гла́ву, врéћу, па да не му па́да на нéга плéва. И та́ј та́мо што ће одми́та. Јéн одовúда мéта, кэд дýва вéтар, са́мо чéка да дýва. Сéвер. Вíкоў: „Дýни, севéре!“ И ће мéтне нагóре, а ка отúд кúп да па́да. А та́ј та́мо што чéка, па она мéтлу у рúке, па тýј сла́му гу одми́та, одми́та та́мо. И та́ко кúп се одвéе – пчени́ца, óвас, рж, свé. Та́ко се одвéе и се сабéре оно́ј, пот кра́ј сэс решéто. Сэс решéто очилíмо. И скупíмо.

[Има ли никој обичај да дува вейар?]

А тóј смо прáјле, обичáј и дэн дэнэс по ни́кој. На Васил'и́цу напра́иў барени́цу и тýру на сóвру. И ўзе дома́ница онúј тепси́ју и крај сéвер гу дýва: „Дýни, вéтре, да ми одвéеш чени́цу. Дýни, вéтре, да ми одвéеш чени́цу.“ До три́ пут, тóј рéкне. На Васи́ицу.

[Како се сýрема коса за косење?]

Клéпа се. Та́ко се клéпа: сéдне кóсач и ўзе онúј кóсу и тýри гу на колéно óвде. И тýри наковáљу, у зéвњу учúка и онúј кóсу гу др́жи на наковáљу. И сэс чéкић ўдри на тýј наковáљу, на кóсу. И тóј сítно, сítно, сítно да бíне.

[Како сушише сено?]

Кэт се покóси па дрýги дán се промéша, па се скуп́и на враóве. На враóве га скуп́иў. Кад је млóго, не га скупúју на враóве, са́мо га окрéћо. А кэд је посла́бо сéно, на враóве га скуп́иў па га мéшоў. Ако је лéпо врéме, се ошúши. Издéнеу навíльце.

[Како се деноў навильци?]

А, у навíльце та́ко: колáсто га напρά́јо навíльце, и тýроў сэс вíлу – отúд па отúд, отúд па отúд, свé. И штóм коли́кви нагóре. Висóко.

[Како се деноў сiогови?]

Ѐсто ка навíљак. Тýри стóжар у средíну, па се тýриў четíри сóве да др́жо она́ј стóжар, да га др́жо, учúкан у зéвњу, па тýј тýриў оздóла, ни́кој тýри гра́нке, ни́кој тýри платíне да не скапúе сéно. И пóсле на тóј рéди оно́ј што ће дéне стóг.

Мýжи дéноў стóгэ. И кэ[д] дéноў стóг, а жéне оздóла, кóј мóже – дéца, мéтоў на стóг сéно сэс вíле.

[Де сiше чувале сено за зиму?]

Тóј мóже на пóд, у појáту се носíло. А кад вíше се напúну подóви, па се дéно стогóви по ливáде.

В о д е н и ц а

Тóј смо мљéле свé по водени́це. Водени́це има́ло. Има́ле смо своú водени́цу.

Водени́це би́ле покри́јене, ма́ле, по јéно оделéње. Ни́кој покрíја сэс тенéће; ни́кој покрíја сэс плóче от кáмењ. Ни́кој напράа сэ[с] зид^т от кáмењ, ни́кој напράа сэс ковани́це. И тýјка пóсле смо мљéле.

Имáла: корíто, вóда де íде. Дé удáра вóда, тóј се вíка вретéно, ка тóчак. Гóре, тó[j] је кáмењ. Мúчник је тóј тúја што пáда брашњо, и кáмењ што се вр́ти. Тó[j] је свé тóј мúчник^x. Онóј де се тúра жíто, тó[j] је кóш. Ѐма и клапотáвник, тóј што удáра у кáмењ што се вр́ти.

[*Како ÿлаћале ÿија шíю немале своу воденицу?*]

Ѐшле, молéле. Сéди бадíјала водени́ца. Вíка: „Ће ме пу́штиш да умéљем?“ „Ако. Ће те пу́штим“

Имаá нíкој, сéди бадíјава, па не дáва водени́цу другóму, него сéди у водени́цу и мéље, кóј óће да му однéсе. И íма лúди што однéсо и да мéљо, и óн узе кóлко му ÿе – јéно кíло ли, двé, како-кóлко.

С а м о в í л е

Имáло прíче. Тóј нáпре се зборéло. Нáпре. Бáба, јéс, вика́ла.

Срáшње прíче, срáшње, бóгме.

Вíка: „Ѐма самовíле, па ће те усотóниў, па ће те вíко: А́јде, а́јде – на íме – а́јде куд нáсэ. Óвде ти ÿе тáј, óвде ти ÿе овáј. Мáти, óтац. Дóђи да ги вíдиш, те вíкоў. Али тí – вíка – нéмој да íдеш. Тóј су сотóне. Тóј нé су лúди!“ И тáко ме плашíле. А^xá, тáко.

[*Де биле ÿеј самовиле?*]

А, у водени́цу, унóтра. Ѐма око водени́це, íма унóтра. И дé е усамљéно др́во, тúј – вíка – íма самовíле. И тúј.

А – вíка – су обучéне у бéло. Лéпе. Убáве, јéсэ. Самовíле – вíка – óне су лéпе. И тáко ми вика́ла.

Вíко – игрáле, игрáле кóло пá... Вíка – повáле, па повáле ка пéтоў, па лајáле ка кúче, пá...

[*Можеш ли да ги видиш?*]

Нé, нí нé. А óне вíдиў те. Óне вíдиў лúде и вíко.

[*Шíю ÿрају лúдима?*]

А, па нé-знам. Усотóну га, напраíу га за нíшта. Му напраíу – да га утéпов, да га мéтоў, дá га...

[*Збореле ли да видеја никој самовиле, соíоне?*]

Нé се зборéло да видéа, а да учинивáле лúдíма штéту, се зборéло. Ако срéтноў човéка нéшто да íде у нóћ, нíгде га турíја пúт да íде, и óне ако га срéтноў, ће га завéдов нíгде: „А́јде овáмо, а́јде овáмо!“ Óн ће íде по нí, а óни пóсле га мéтноў нíгде. И óн нерасвéшћен до дéн. Кэ^r ће пропóјоў петлóви, тéд – вíка – óн се расвéсти.

[*Найáднувале ли соíоне лúде шíю носиле крс ÿо себе?*]

Нé. Нé, тóј нé. Па óвде, у во́ наше сéло, ми причáле стáри, имáло млóго нíгде гóре, на Крс де се вíка, Имáле млóго тéј сотóне. Не могáло да се излéне од нí. И пóсле нáшле – вíка – двá мушкáрца, близнáце, и двé жéнске, близнáце, и двá во́ла близнáка. И заорáле сéло окóл, наокóл. И турáле крсéве по ридíне тáмо-вáмо, свé узокóло. И о[д] тéд, вíше, нé се чúло да имáло тóј. Отерíле ги. Побéгле от крсéве.

К о н о п л е

Конопље – мало јес. Мало. Не сам више оћала. А ка дѣте – не сам, не давале. А после, овде, мало – две-три године и не сѣм работала... Пантим, пантим. Како не!

Посѣе се кѣт се сѣе колѣмбоћ. Узѣро и после жѣне покѣпоу тѣ њиу што ће сѣјоу конопље. И лѣпо, ситно зарѣвњу, па после мѣтов, исто ка колѣмбоћ га сѣјо. Свѣ оној сѣме тојѣ конопље посѣјоу и сѣз гребѣље га завлѣчиу. Свѣ лѣпо. Ё, ће доѣ рѣд да никне. Оно никне лѣпо, мириши више – тѣ то[ј] ље! Лѣп мириш има. И га оплѣвиу, му мичѣјоу тѣ трафке проз њѣга. Кѣт се оплѣви, оно рѣсте висѣко; рѣсте, рѣсте висѣко. И кѣ[д] дође рѣд, учини јѣпе сѣме на вр. И тѣд жѣне, кѣд учини сѣме, кѣд узрѣли тѣд га бѣро. Обѣре се тој конопље. И га тѣру да се лѣк успрне оној сѣме. Да се успрне, на кѣп га тѣриу. И га очѣков, истријѣоу тој сѣс руке, тој сѣме. И после ручице – јѣну по јѣну ручицу вржѣјоу сѣсѣ сламѣно јѣже. Јѣс. Вржѣјоу по тоичке ручице. Ё, после, кѣд^о се осѣшиш тѣј ручице, па ископоу, имѣоу тѣј топѣла, копѣне. Голѣма топѣла, тако, длуѣке. И после тој очѣсту тѣј топѣла свѣ и тѣру лѣк сламу узѣкѣло свѣ, и озѣол. И нарѣду тѣј ручице. У топѣло нарѣду, нарѣду, нарѣду. И кѣт се напѣни топѣло, тој, ручице, тѣриу, и озѣор сламу, па натѣроу камѣње озѣор. И пѣшту вѣду од никѣје странѣ да тѣче по мало. И тѣј вѣда, поглѣдѣјоу жѣне кѣт се напѣни вѣда, мало гу сѣкно, да не ѣде млѣго. Јер она вѣла да се згрѣе о[д] топлѣте. И она кѣт се згрѣе и оној – ручице се згрѣјоу и ѣне се топиу. Рѣчунѣле ка шѣс недѣље да сѣди у топѣло, тѣј ручице. И кѣт сѣду шѣс недѣље и одврѣтиу вѣду. Да нѣма вѣда. И тѣд вѣдиу. Жѣне се скѣпу и вѣдиу ручицу по ручицу. Па при рѣке прићѣоу ал при пѣток, дѣ је поблѣзо. И прићѣо па га мијѣо, пѣро га у вѣду. Пѣро, пѣро, оно бѣло ка ћилимбар. И тако после га дѣно па да се шѣши према слѣнце. Кѣт се ошѣши, јѣпе га збѣро па га чѣко. Двѣ камѣња тѣриу овѣко – јѣн отѣд, јѣн отѣд^т – и тѣј маљѣце о[д] дрво – од јѣне странѣ ѣстро, од јѣне нѣје. И после сѣдноу и чѣкоу тѣј ручице, ручицу по ручицу. Истрисѣоу тѣј пѣздер. Пѣздер пѣда од њѣ. Кѣт се тој ураѣѣта, па после га скѣпиу и на гребѣне га влѣчиу. Гребѣни желѣзни, зѣби толикви, тѣја гребни.

[Како се влѣчи?]

А тако: сѣдне жѣна и јѣн грѣбен овѣко и она тѣра на тѣј грѣбен овѣко, вѣче, ѣт тако. Ёт тако држи и вѣче, вѣче. То[ј] ље тѣшко. Тѣшко ље тој. Свѣ жѣна се заптѣше, не мѣж да узѣне.

[Кѣш се ураѣѣта сѣз гребѣне, шѣшо је ѣосле?]

Ё, после, напѣни тѣј кудѣљице. И власнице напѣни, уврѣти овѣко и чѣва ги, кѣ[д] дође рѣд да прѣде. Ал ће прѣде за белѣѣве оснѣву, ал ће прѣде за плѣтно. Пѣјѣле плѣтно напѣре, од њѣга.

[Какво је ѣој коноѣље белѣјка, црнѣјка?]

Ё, белѣјка и црнѣјка! То[ј] ље црнѣјка нај от после што се бѣре. Нај от после се бѣре тој, црнѣјка. А белѣјка ље понѣпѣре. Се пробѣре тој и оно узрѣли

и бѣре се. Јено тамо зрно, јено вамо, јено онамо. И тој се сабѣре. И оно после, овој друго што остане по после, оно је црнојка.

[Што сѣе љрајле оѣ конойље?]

Платно смо ткале највише. О[д] тој свѣ тѣше прѣјле напре. Свѣ. И кошуље, и гаће, а и пантолоне мѣжи носиле од њѣ.

К у њ а

[Ал ѣаниши какве биле сѣаре куће?]

Јѣс, пантим.

Одѣ дрва, от платине се прѣјле. Дрва се издѣлов, дебеле тако па тѣроу дирѣце нагоре, четѣри дирѣка, па после платине рѣдиѣ. Оно ископано, тѣ дрва, и међу њѣ да се ископа и тѣ да се рѣди тѣ платине нагоре.

А се покривале и сѣс шиндре о[д] дрво, а и сѣ[с] сламу. Ја не сѣм живѣла, видѣла сѣм, а не сѣм живѣла. Ни сѣм живѣла ка дѣте – от сламе, ни оѣде кѣт сѣм дошла. Али сѣм видѣла у мавалу. На срѣде огањ накладоу, тѣ пѣчоу, тѣ грејоу, се грејо, тѣ кѣвоу. Верѣга на срѣде. Верѣга бѣла закачена на даску, горе има дрво. Јер даске су горе вако, бѣже, покрѣено. И тако бѣло. И сѣс сламе покрѣено. Чађа, свѣ црно. *Е!

[Какво било огњиште?]

Два камења тако – јен тамо, јен тамо. И тѣја огњиште. Јѣс, кладо огањ тако.

[Биле ли куће ѣонаѣре оѣ камење?]

От камење имало, сламе што бѣле покрѣене. От камење зидане, и кал. Тако се прѣјло.

[Што се љраи кѣѣ се ѣочнује кућа?]

Има нешто то. Има. Што се прѣјло? Не почноу темель, ѣе копов. На свѣ четѣри ѣошка ѣе учѣкоу дрво и цѣѣѣе ѣе тѣру, и по јѣно шише воду. Вѣда о чѣшме. Само што је, кѣт ѣе прѣноѣи у тѣј темелье, ал ѣе бѣне пуно свѣ, тѣ шишиѣи вода. Ако је пуно, мѣсто је зраво да се праѣ. Ёте тој. То бѣло. И останов тѣја шишиѣи тѣј, у темелье. И пѣре старе турале у темель кѣт се почне кућа.

Клале и пѣгла. Према слѣнце. Јѣс. Крв, тѣј у темель. Глава у темель. Друго – напраѣу мѣнцу, изѣдо мајстѣри.

[Има ли нешто кѣѣ се заврши кућа?]

Кѣт се заврши кућа, па тѣд се тѣри на рогове оно, цѣѣѣе упрѣчу горе на рогове, и тѣров дарѣве ѣуди. Вѣкоу мајстѣри: „Ала цаба, мајсторѣма!“ Вѣко по ѣино. Појоу нешто. Кѣј што има носѣи и тѣра тѣј на кућу. И мајстѣри после, кѣт покрѣјоу кућу, ѣзоу то, подѣлиѣ. Тако је то.

[Ал се сѣало у ѣуј собу де било огњиште?]

Јѣс. Спало. И у тѣј собу се спало. Тѣриѣ, прѣсноу снѣп сламу и тѣриѣ покрѣвац. Имало покрѣфци напре от козѣне. И на тѣј покрѣвац исполѣго свѣ.

[Ал имало собе само де се сѣало?]

А имало по нѣкој, има по јѣну, двѣ. Имало за тѣ младе.

[*Какви биле кревети?*]

И^х, какви кревети! Сламу туру, по јену даску да не се стрви слама. А не!
Како се вика? А, тронь, јес. Тронь, тронь. Тој што турале смо, на зевњу
што турале, то[ј] је тронь.

Н о ш њ а

Мушка ношња понáпре било от клашње. И шíле чашире, ка Шиптáри
што нóсиу. Нóсиу старци мóжда јóшэ, Шиптáри. Сэз гајтáне óвде, лéпо
накићéне, óвде свé оváко. Тóј чашире носíле мушкарци. И тéјэ минтáне,
ги викале гóре. Тé óвде распорéни рукави и на њí гајтáни свé, и óвде оváко
гајтáни. Свé тó – минтáни ги викале. Ѐспод минтáне целéтку. Ѐсто и óна
накићéна сэз гајтáне. Али оváко се преклáпало – од овуд óвде се закопчуváло.
Тáкве ги бíле тé целéтке.

И кошуље. Óвде сэс јену крагну. Óвде закóпчоу. Па óне не се видéле,
кошуље.

[*Кoj шија?*]

А, па имáло терзиé. На рúке шíле. И свéкар óвде, јá кэт сэм дóшла...
А терзија да шíе... Сéдне óн, скрóи. Доводíле ни и óвде кут свéкра. У јену
сóбу га пуштíмо и óн тóј крóи. Сéдне дóле и скрóи. И шíе сэс íглу, овúј што
крпíмо. Сэс тóј íглу шíе, шíе док сашíе свé. И пóсле му плáтиу. И отíне.

[*Шíо сíе обукувале децами?*]

Децами? Смо плéле од вúне. Плéле пантолчíе, сукничíе, минтанчíе.
Тóј смо плéле. Прслучíе. Тóј смо ги обучувáле... А кошуљчíе немáло
нáпре да се кúпи ка сéгэ. Купíмо бéлу пáлту ал жúту пáлту плáтно па сашíе
ни нíкој шнајдар, па тóј обучувáле, носíле. Тáко бíло тóј.

...Имáло пелéне ткаéне, од вúне. Од вúне ткаéне, дугáчке, па ги
преклопíмо, па у тóј, у колéпку. Колéпке лéпе, праéне.

Колéпке оváко: трí дáске. Јéна оздóл и от стрáне по јéна. И пелéшка
озгór дé глава, дé се колéбе. И ка јéно пирајче нóге де да му сéду. Тáко бíло.
И шáрен пóвој.

Смо ги покривáле дéцу сэс óшто смо имáле... Тó[ј] је покривáча. Од
вúне ткаéна. Шарéна. Од рáзне бóје. А имáло црвéне, имáло кафéне, тегетэ,
рáзне... А нáпре, старó, па свé црвéно, шарéно; редóви, редóви. Црвэна бóја.
Имáла и жúта. Зелéно не млóго. Жúто и црвэно млóго имáло.

[*Како сíе ѓрале шéше?*]

На рúке. Тóј корíта дррвэна, праéна. Прајле мúжи. Исéчоу у планине
дрва и напраиw, излúбов, излúбов. И у тóј корíто дéцу смо бањáле. Па изнéси
корíто, зáпни па изнéси вóду да исíпеш преко прагэ. Тáко.

Прашкóви немáло. Ѐвек имáло мéсо и мрсэ и сáпун смо прајле... Тáко,
сэ[с] сóду. Искувај онáј мрсэ па тúри сóду, па кúва, кúва. Исíпи га у корíто,
óн се стéгне. Сэс тóј смо пра́ле. Тó бíло лéпо. И док немáло, сэ цéђэ. Прэври
вóду и пéпоу, па да се оláди, па процéди, па сíпи у корíто, па грувај сэс тóј.

Смо лупале теше сас пирајку. Пирајка о[д] дрво напраена. Тако ширџка, па ручку имала. И лупа!

И на реку смо прале. На реку, бџме. Па у зиму кад је ледџ, па чукај сас пирајку лет^а, па да переш туја. И на камењ. Тури никој леп камењ, па на камењ лупај.

...Корито о[д] дрво. Па све се пражло о[д] дрво. И столице, и астал, и... И овџ, вџдник смо га викале.

[Шџо је џој водник?]

Ка овџ сџге, ветрина... Вџдник се викало. Напраиџ... Тако: две даске наџре, две штице; па после штице јџпе редиле овако, па овако, па овако. И тако тџј смо га викале вџдник.

[У шџо сџе вариле манџу?]

Манџу? У тенџеру.

[У шџо сџе џурале за једење?]

У чанаце длубџке, од зџвње праена... О[д] дрво не пантим ја. Тџј не пантим.

[А ложице какве ви биле?]

А ложице и о[д] дрво, само за запршку, а сџге једемо сџ[с] желџзне. А пантим. Оне биле мале, исто праена ка желџзне. И сас тџј се јџло напре.

[Ал имаа сваки свој чанак каџи сџе јеле?]

Не, не, не! Тџј не! На сџедџ совру тури јџн гџлем чанак зџвњен – и сркај! Јџди!

[А ако се грозии од некога?]

А, не тџј, нема грозџње. Немало ништа. Ка сџге што јџн о[д] другџга да се чува, сџг је друкше млџго. А тџд било друкше. Пџ добро било, пџ добро. Кџ[ј] је домаћин, сџче лџба, или била никоа жџна. Само сџче лџба – кџ' нема. А страм ги било напре да тражив: Дај ми лџба! Само сџче тај кџ' сџче, џн само сџче, џн дава.

Сџвра коласта. Сџдни на столиче и јџди.

[По колко џуџа сџе јеле на дџн?]

По три пџт. Ујутру смо јеле, око дџветџ; па смо јеле пџсле око јџдан, па увџчер. Ујутру је рџчак, око пладне џбед, увџчер вечеру.

Т к а ^ј џ њ е

Сџм ткала, бџме. Ткала, и тџј млџго.

Немам више рџзбој... Ё, па, изџле га сџпци.

Сџм ткала, нај прво, сукне од вуње – кончарке црне. Па се оснџе, па се тури на вратило, па се тури на рџзбој. Се увџде у брдо, у нџти, па се поврже јџпе на вратило. Па премџтаљка тури се, у вџј, цџвка, намџта се тџј, вуна што је предџна, машћна, па у премџтаљку – па премџта^ј, тка^ј.

А туј имало и поднџшке, оздџл, нџге што се газило. И гџре чкрипушке што се дизале нџти. И тако се тџј ткало.

[Брдила де биле?]

Тúј, на бррдо.

[А чкрейушке?]

Чкрепúшке: тóј што дíзоу нíти нагóре, надóле.

[А шóј шóо носи?]

То[ј] је преметáлка.

[Неје совелька?]

Неје. Мí смо вика́ле преметáлка. А íма – нíкој вíкоу совелька. А мí преметáлка.

[Кој íкаја?]

А, па жéне. Сва́ка. Óна о[д] дéте се наúчи да тка́е. И док је дéте, девојка. Кэ́т се уда́ва жéна, óна зна́е, óна зна́е да тка́е.

[Ал се íкало кад има друга рабо́иа?]

А, не, не, не! Тóј у јесен се спрéма свé – се прéде, и машћéва, па преко зíме, кад је лéпо врéме – снóјоу. Снóјоу, навíјоу, уведу́јоу, па после преко зíме тка́јоу. Кад нéма рабо́та, ко́а је мешáла – омéси, очíсти, свáри. И пóсле тка́е.

Сэс вúну се тка́ло. Бељóви, сýкне, кла́шње – сэс вúну. А сэс коно́пле се тка́ло: се тура́ла осно́ва, бељóви да се тка́јоу. И пла́тно сэс коно́пле.

[Предеш ли још?]

Не вíше, не. Па не, óвде вíше нéма дé да влачíмо вúну.

На́пре смо влачíле вúну кут Шипта́ре у Брóт^а. Доводíле óни у Штр́пце, узимáле вуну. А на́пре íшле у При́зрен, носíле чíк да се вла́чи. У влача́ру.

А прéдоу жéне свé. И девојчíћи.

[На ошóо је вуна ка́и се íреде?]

На кундéљу. Кундéља је лéпо напраéна, шарфéна. Машћéна. У рáзне бóје гу нашáро. И вретéно. И тóру гу на кундéљу и прéди. Та́ко тó¹.

Дé је прéђа, клúпче. Кат се испрéде. Па вретéно пóсле, збéри вретéна, па мóтај на клúпче.

[Шóо сíе íраиле ка́и се роди де́ше а нема данове?]

Кадэ нéма данóве, а? А тóј имáло óвде, у на́шу мавáлу, јено-дéте. У кро́шњу у вúну. У кро́шњу у вúну па на срéде, тóј ги бíло ку́ћа, у óгањ, огњíште – óно гóре, над óгањ. Над óгањ да сéди у кро́шњу, у вúну. А у вúну овúј прáну, чíсту. И кад учíни данóве, úзоу га, повíјоу га. И óно жíви.

О п á н ц и

Ошу́ши се ко́жа, па се исéче ко́лко трéба за опáнак. Па пóсле ту́¹ ко́жу гу очистíмо лéпо о[д] те́ дла́ке. Па потопíмо у вóду. Кэ́т се омéкне, па сэсэ бíло штó, прокинéмо. Сэз глéто. Сэс óшто íма чо́ек. И прокíноу тóј. И опúту напра́иу от коно́пле, ка врпцу. И сэс тóј пóсле га напра́иу узокóло. И на вр́р, íсто та́ко с коно́пле опúту. Опúту, е́т та́ко га сэста́и на вр́р.

[Шóо је шóј залога?]

Залóга, тóј кат се искíдоу опáнци па тóру унутра одэ онóј, от кóже залóгу. Залóгу да др́жи оздóл.

[Обојци с ошћо се њрају?]

Обојци от клашње. От клашње исчоу и туриу. Доле под нгу.

Ч е л е

А што-знам како повале! Повале и викале: „Мато, мато! Ајде, мато, нова кућа. Ајде, мато, нова кућа. Дџи, мато! Ајде, мато, бини добра, мато.“ Тó[j] је повале. А^а.

Ројеви долазиле у туј трмку што диноу тамо. Ал на јабуку па се поткачиу и теј трмке напрају лаке. И принџсов на дрво, нагоре до ну, те да улази она туј. Тако то¹.

С т о к а

Стока се тѣра на бачило у пролећ, у мај мѣсец. Око Николовдан лѣтњи. Јѣсѣ. Тѣт се истѣри на бачило, на тррло стока. И бачица отине на бачило. И тамо пѣсле да музов ѓфце, јаганце одвоју да праи сирѣње.

На бачило биле – и краве биле, и ѓвце биле. Али ѓвце биле повише. И ѓвце повише терале на бачило.

[Које краве биле: музнице ал јалове?]

Музнице, јалове – нѣ!

[Шћо има на бачило?]

На бачило колиба праѣна сѣс прѣхе од лѣске. Тó[j] је бачѣња. И тујка покриѣна сѣс слѣму озгора. Унутра – зѣвња тако. И туј, на срѣде, ѓган⁷ накладе^w. И обѣсу гѣре веригу па туј котличе да гу се грѣје млѣко бачице.

Имало и огњиште. И напрајле одѣ дрва: издѣлоу платине па је напраиу ка сталажу, лѣк. И туј да тура сирѣње.

Сирѣње праи туј, у бачѣњу. У то¹ што однѣла о[д] дома: тенѣре, котличиће. И тако тамо прајле. Качичиће. Бучку да мути мућеницу. Однѣла о[д] дома тамо.

[Кој бија на бачило?]

Па најстѣра жѣна коа је на бачѣњу, и стѣр муж^m. Јѣс^o. Муж и жѣна, и ѓни тамо отиноу и лѣба ги се нѣси о[д] дома. Однѣсов ги снаве. Како-коа су у рѣд да омѣсиу и однѣсо.

[Кој чуваа сћоку?]

А, стоку чувоу дѣца. Имало чѣбани.

[Кучићи имало сѣс сћѣку?]

Имало, имало. По двѣ кучѣти имало. Кучићи шарпланински. Крупни, јаки.

[Какво је ѡрло?]

Ѣ, лѣсе се прајле одѣ дрва. Исчоу букѣво те ѣли лескѣво. Исѣчѣв дрва дугѣчка па ги продѣлоу, па туру – јѣно дирѣче тамо, јѣно овѣмо, па шупљиу те¹ дирѣчиће. А те¹ дрва што су дѣлане ги провучѣу туја у тѣј шупљиу. И закѣвѣв сѣс баски^у. И тако пѣсле, ѓни, млѣго лѣсе – по пѣ[т]шес лѣсе тѣкве

напрају па ги учукúјоу, све наоколо прају лэсу. Сэс лэсе. И тако трло напрају. Јэс. И лэса, пóсле, јéна се остáи дé да улазиу́ óфце унутра.

[*Како сѝе музле офце?*]

Óфце – на сру́гу кэд бѝло на бачѝло. На сру́гу. Јéна сру́га је овáмо дé је трло, јéна е тáмо. И столѝче ўзе и сѣдне. Вратнѝче је мѝцко. И тўја. Јén ги тэра, а óне искачоу́ тўј на сру́гу. И тá' кó' мўзе довáти јéну па дрўгу, јéну па дрўгу. И мўзе.

[*Може ли офца да излене?*]

Á, не мóже, не мóже.

[*Како се зайшвара?*]

Á, па вратнѝче íма íсто. Чím улéне, вратнѝче се затвóри. Тргне га тá' кóј тэра тўј' óфцу да излэне.

[*По колко офце може жена да йомузе?*]

А, пá – мўзо по два-три'ес. Вѝше не мóжо, јер млóго врéме изгўбиу́. И зá-тој.

Ј е д é њ е

Кэт сэм бѝла мѝцка, нáј вѝше смо јéле млéко, сирéње смо јéле. Јáјце. Тóј имáло стáлно. Ё, крóмит посéјоу жéне. И тóј извучéмо у прóлећ, и тóј праиш салáту – и јéди! Тóј смо јéле највѝше. Гра́. Мéсо имáло, али нé тóлко ка сáк. Мéсо се јéло за Бóжић, и за слáву. И за Велѝгдэн. А дрўге дэнóве – слáбо. Ё, ете-тóј.

Мéсо смо га шуши́ле над óгањ. Óгањ имáло у óцак нáпре, у зѝдó. И у тáј óцак се клá'а óгањ, и тá' дѝм íшо у óцак а гóре се наредѝле дрва, мáтке се заковáле у грéде. И на тéј мáтке се редѝло мéсо да се шу́ши. И кэт се ошу́ши тóј мéсо, дѝни.

[*Пиѝије си ѝрајла?*]

Кáко нé! Прај́ле смо. Питѝе пра́им ка пред Бáњи вéчер на јén дэн. Тэд́.

Тўри у лóнац, покѝсни мéсо, óми лéпо. И тўри ги да се кўвоу́ цéл дэн. Цéл дэн кўвá', кўвá'. Увéчер – мѝчи онé' кóске, извáди онó' мéсо, процéди тўј вóду. И док је врéла тáј вóда, сѣди на шпóрет. И пóсле ўзи тé' кóске, ишчѝсти лéпо мéсо от кóске. Ги исѝтни, измр́љи свé. И спрéмај тањѝре, чѝсте, и лўк спрéмај, ољўшти, истўчи, и пóсле скѝни тáј лóнац. Тўј вóду – и наредѝ питѝе, овé' тањѝре дé ти 'е пó чѝсто. Нарéди тé' тањѝре, исѝпуј тўј вóду. Тўрај лўк и по лéк мéсо, и мéшај. У свáки тањѝр. И óста' да се стѝне.

[*Ал се збори кáѝ се сѝо ѝиѝије у ѝањѝре?*]

Зáшто нé се збóри?! Зборéла сэм, свé сэм зборéла. И док сэм бѝла дéте, знáм да смо зборéле; и кэт сэм дóшла – свекр́ва кэд ме учѝла кáко да пра́им питѝе. Óна вѝка: „Овáко, снáшо; онáко, снáшо.“ Збóри. Нѝшто тó'.

[*Месиш ли сáге леба?*]

Нé, снáша ми мéси. А месѝла сэм. Те цéл вéк, цéл вéк, цéл жѝвот!

[*Де се меси?*]

Напре се месíја: на́вви имале, па унутра бра́шњо седело. И та́мо имало ка месарник што се замесува́ло, ка кути́а лепо напра́ено. И ту́јка о̀се́е́мо бра́шњо. И ту́ј замесу́јем ле́ба и ту́ј ми сташува́а. Кад ми ста́ше, ја́ ту́ја га изва́дим, изме́сим, изме́сим. И ту́рим у црепу́ље. Црепу́ље на́пре. Од зе́вње смо пра́јле црепу́ље.

[*Ал си га шура́ла шесѝо на шанур?*]

Тура́ла сэм. И на та́нур, и на цеди́ло. Јено цеди́ло дуга́чко а то́лко широ́ко. И дуга́чко. И ту́рим га на та́нур. Потру́сим бра́шњо. И ту́рим ле́ба. Испље́скам га. Па дру́ги ле́ба, па прекло́пим то́ј цеди́ло и јопе потру́сим то́ј бра́шњо. Јопе ле́ба врс та́ј ле́ба. Дру́ги. И јопе ту́ја изэприти́скам ле́ба, испље́скам ле́по. Па тре́ћи ле́ба јопе. Па одову́д цеди́ло па ната́мо прекло́пим. Па јопе потру́сим бра́шњо. И ту́рим тре́ћи ле́ба. И то́ј га распље́скам. И оста́им ги та́ко на та́нур. И по́сле, кад нара́сно они́ја лебо́ви, а црепу́ље ва́мо ми се угору́јоу, на др́ва, у о́цак. Др́ва нату́рам па на др́ва црепу́ље да угори. И саче́ви. И по́сле она́ ле́ба, извуче́м испод она́ ле́ба та́нур па на на́вви озго́р на ка́пак. Па сэс оно́ј цеди́ло на та́нур ле́ба га преметне́м, јен, па га ту́рим у црепу́љу, ту́рим у са́ч, посипе́м га сэ[с] жа́рље. Он се пе́че. Па и дру́ги та́ко. Та́ко га преметне́м на та́нур о́ цеди́ло и он до́ђе. Али лебо́ви би́ле ка па́мук. А па, испече́ се бр́го. За по́ла са́ат гото́о. Ти́ја лебо́ви би́ле укúсни и ле́пи.

Са́ч се греја́ на о́цак. На са́ч: пе́по и жерави́цу, жа́рљу.

С и р е њ е

Оно пра́јло се сире́ње сэс^о варе́но мле́ко. Али оно́ ка́јмак искóчи. И та́ј ка́јмак се пра́јло, ма́с, се мутило́. Јес, ма́сло се вади́ло. Мућени́ца. И сире́ње, то́ј би́ло по́ по́сно.

А сэс пресно́ мле́ко: пому́зи и процеди́, згре́ј га да би́не ма́ло мла́ко, ту́ри ма́ју, ста́не ма́ло јен са́ат, и два́. И по́сле га промеша́ј, попа́ри га сэс врелу́ во́ду, промеша́ј ле́по да ста́не, да се ску́пи. Кэт се ску́пи, ту́ри у ца́к, исти́скај, испристиска́ ле́по. Па јопе у врелу́ во́ду. Али ово́[ј] је шуше́но сире́ње. Ти́ кажу́јем. И јопе сэс врелу́ во́ду озго́р напáри га, га ску́пуј ле́по да би́не. И кэт се попа́ри два́пут јопе сэс ту́ј во́ду врелу́, и ди́ни га да се оцеди́. И то́[ј] је за шуше́ње.

Имам ла́дник за шуше́ње. О[д] да́ске. И сито́ от стране́ има.

[*Колико да́на се шуши?*]

Док се ошу́ши... А па зна́м, су́о је, твр́рдо је.

По́сле га опе́рем ле́по, га оми́ем – по ста́ро оми́ем га сэс во́ду мла́ку, очисти́м, и по́сле га ту́рим на не́што да се оцеди́. И кэт се оцеди́, изре́жај ле́по и ту́ри со́л изми́ђу ње́га. И ту́ри у ло́нац. У ка́цу на́пре, на́пре би́ла ка́ца. Изме́шај со́л и во́ду, изме́шај, изме́шај.

На́пре се тура́ло да се преври́је со́л. А сэг не́је. Преври́јоу со́л и во́ду. Кат се ола́ди до́бро, и ту́риу́ га, сипо́у, процеди́у. И сипо́у у сире́ње.

[*Сэс шѝо се сири́ло на́йре?*]

Напре сирење с[с] сириште. Се закџље јагње. И оно има унутра у јено ка црџво, ка језгра. А то[ј] је бџло у њџга. Тој му је сириште. Прво млџко што сиса. И оно се згрукџје у њџга. И тојџ пџсле се извади и се лџпо опџре и му се тџри сџл. И оно сџди тој у ка никој-чанак, да рџкнем. У чанак се размрџи, тџј и сџл се помџша сџс њџга. И оно сџди тџјка за дџго врџме – јџно четџри, пџт дана. Ё, пџсле му тџриш вџду у њџга јџш, па га тџриш у нџшто. И оно се напраи ка маја. И то[ј] је сириште.

М а с л о

Масло, јџс. Тој кат се кџва млџко и оно остане да се олади јџн дџн. И пџсле тојџ, кајмак озгџра, тој се бџре. Јџампут и јџш јџампут се тџра, да рџкнем, у никој-тас. И пџсле, тај кајмак у бџчку тџри, попари бџчку па тџри у бџчку вџду и кајмак па сџз буцало мџти. Тој старџо тако бџло, бџчка. Па озгџр лџпај – бџм, бџм, бџм, бџм, коца врџме. Мџжда јџн саат. И оно пџсле, исџпи га у никоу тенцџру. Масло, оно се одвџи, а овџј дрџго муџеница да се јџде. То је лџпо да се пије, јџс.

К и с џ л о м л џ к о

Се свари млџко у тенцџру. У јџну, у дрџгу. Па две-три тенцџре се скџвоџ и кџт се олади, тај кајмак се мџчи. И о[д] тој се праи масло. А тој млџко се тџри маџло да добије топлџту. И му тџри киселину џда цџк^х. От цџк^х киселину тџри. И промџша сџс тој. И маџло мају му тџри и промџша. И оно сџди. И оно пџсле само добије тџј киселину од онај цџк. И сџге га цџду прос крџпу. У крџпу га цџду. А напре смо му турале крџпу озгџра, па камењчиџе маџло у р'џку саберџмо па оперџмо лџпо. Омијџмо, да кажем староврџмски. Омијџмо и нарџдим ги на онџј тенцџру, свџ на онџј млџко, прџко свџ онџј крџпе, и оно пџсле само – тџво, тџво, оцџдџје ми вџду. Штџо има у њџга, оцџдџје, оцџдџје. Ми мичџјџмо с ложицу онџј вџду. И тако, кџт се свџ онај вџда оцџди, тој џде два, три дана. И кџт се свџ онај вџда оцџди, и оно се спљџска лџпо, тој тџлко као лџба дџџе. И пџсле сџс ложицу вади ка калапи. И натџрај из јџне шџрпе, из дрџге, тџри у кацу. Сџпи. И натапкај га озгџр сџс ложицу. Па тџри озгџр јџпе крџпу и тџј камен'чиџе мџцке, нарџди док се напџни тај каца. Кџт се напџни тај каца, и крџпу лџпу бџлу јџну, двџ, тџри јџпе тџј. И тџри тџј јџпе камење. Али вџду студџну. Сваки дрџги дан да се пџре тај крџпа и тџј камење.

С в а д б а

Їма џтац да прџси девојку. За сџна тражија девојку.

Отџне сџс никоџега пријатџља. И тамо зџџру. И џе пита: „Тџи џмаш џџрку за удаџбу, ја џмам сџна за женџдбу. Ї – да бинџмо пријатџљи. Оџу да ти џзем џџрку.“ Ако се џн слџжи, џн му рџкне. И зџџру тџја ка[д] да дџџо пријатџљи да се зговџру. И девојке каже џтац. Ё, мџра џн да је каже да џе гу даде. Ё, тој пџ слаџо знам, тџке како ми причале. Јџс.

И после ће отиноу овија, ђтац дома ће каже свима коу девојку му тражија. И он, син, мѢра да ћути. Што рѣкне ђтац. Он де оћаа. Које пријателје оћаа. Они гледале напре по пријателство. Не девојку, него пријателство. От какве фамилије – ал зраве, ал незраве. И да су богати. Не да су сиромашни.

И тако, после, кадѡ ги казаа дома, рекоу жене да ће идоу, тѡд и тѡд да гу зговѡру, па да однесоу нешто дѡр њѡјзи. И однесоу пѡре, и однесоу ву ну на зговѡр. Да рабѡта. Да праи белѡве, да праи тѡше. Не тако да сѡди. Па седѡла годину зговорѡна. Неје по мѡло.

За свѡдбу девојка спремаѡла дарѡве. За свѡкра, за свѡкрѡву, за девѡра, за јѡтрѡву. Ё, за чичѡве, за срине. Својбина. А и у кућу де је рођѡна (!), туја ѡцу, матѡре, браћама, свѡм даваѡла ѡна дарѡве. И ѡна тѡ дарѡве спрѡма, ѡни, овија, свѡ је давоу тој, ѡна неје ррѡбѡ. Него овија де ће гу узоу. И тѡдѡ тако даваѡле. Даваѡле златѡ. Прајле овѡј ковѡнице. Напре. Динаре овѡј што нѡсу жене, ковѡнице.

И тој ѡна прајла за сѡбе. Учинуваѡла. Ткаѡла и белѡве. И клѡшне ткаѡла, шиѡле овѡјѡ, чаширѡ ги викаѡле. Чаширѡ шиѡла. Шиѡла минтѡне от клѡшне, тѡј прѡлуце, тѡј ѡмедѡне.

[*Кој иде да вика на свѡдбу?*]

А, ваѡла, тој не-знам. Јѡ мислим сѡг неје, а понѡпре не-знам. Мѡжда и тѡд бѡло тако. Бићи никој свој ис куће што бија. А главни пријател не ишо да вика, а свој никој ис куће. Ако нема свој ис куће, ѡли сѡсрин мѡжѡ ѡли зѡт никој овѡко о[д] друге породѡце. Ѳни тога туру да нѡси зравѡцу.

Зравѡца је тоичко тој, буклија. Накићѡна, турѡно вино у њу. И иде от куће на кућу, и збѡри: „Пријател ви се позравѡја да дођѡте на свѡдбу.“ И да пијѡу по лѡк тој-вино. И овија де отине, ѡни му туру дѡр на зравѡцу.

[*Ал се киѡи момкова и девојкина кућа?*]

Напре неје.

[*Како се киѡу свѡѡви?*]

Сватѡви. Дѡђѡ двѡ девојке. Својбина. И туру на послужѡвник нарамчиће. И по јѡно цвѡјѡ. И от свѡта на свѡта идоу. И закопчуѡу ги сѡсѡ шпенѡдлу ли, сѡ[с] што бѡло. На њѡ тѡј марамчиће. Али ѡни ваѡла пѡре да туру на послужѡвник. И свѡ тако ги закѡтиу. И онѡј пѡре после узоу, тѡј девојке што китѡле. Ѳне подѡлиу за н'и.

[*Напре ал се све девојке удавале сѡс свѡдбу?*]

Ка памтим јѡ, напре не се узимаѡле тако – отине девојка, побѡгне. Бѡгаѡле. Па што ће прају – тако бѡло врѡме.

И јѡ сѡм побѡгла. Мѡји не ме видѡле мене. Прољутѡле се и... Отѡшо свѡкар да се помири. Викѡна пријатѡла. Отѡшо. Зборѡа сѡс њѡ. И морѡле да прилѡгну, да ћутиу. Тако бѡло.

А сѡгѡ па никѡлко почѡле да прају свѡдбе. Напре не. Девојка побѡгне, удаде се. Тѡлко. У девојкино никој ништа. Кѡд отине девојка тѡмо де се удаѡла, после јутре дѡн се скѡпиу, дѡђѡу сѡми да пијѡу, јѡдо. Ни вѡкѡни ни ништа! Тако бѡло тој напре.

[*Кѣѣ си се угрabila ти, ал ѿе водиле на воду јуѿре дѣн?*]

Водиле. А тој како било? Одвѣле ме на јен-извор тамо отуд рѣке. Одвѣла ме зѣва и јен-дѣвер. Ми дѣле котличѣ црне од бакѣр. Тамо ги однѣле и тамо ми ги дадоше да ги напуним на извор. Ја ги напунѣ и сѣм ги донѣла навамо.

[*Шѿо рабоѿа снаша у кућу док не дође друга, ѿомлада снаша?*]

Што рабѣта? Чѣсти, мѣте, мије судѣве. Ѐде у пѣље да кѣпа, да жњѣе, да бѣре сѣно.

...Напре узе котличѣ бакѣрно, тѣри на верѣгу да се згрѣе вода. Па у јѣно коритѣнце мицѣо от плѣк. Па ѡдѣ јѣнѣга до другѣга. Ми нѣге. Пресѣпуѣ јѣну воду па другу. Ја сѣм мила дѣвѣру, свѣкру. И плѣскај воду у двѣр. А досѣдно било тој.

Посѣпувала снаша кѣт се миѣе, кѣт се јѣде лѣба. Увѣчер кѣт се вѣчѣра. И ујутру кѣт су свѣ скупѣни тѣја, посѣпи ги. Јѣни пѣшкир у рѣке ги дадоу да обрѣшо рѣке. Ѐни сѣду, а снаша ѣде од јѣнѣга до другѣга.

А снаша нѣма да сѣдне.

[*Како сѿе ги дочекувале ѡвеј шѿо дођувале од рабоѿе?*]

Ѐл дођѣсте, ѣл сте се уморѣле?

Ѐли кѣј биле пѣ старѣ од мѣне. А кѣј биле помлѣди, па и њѣма. И њѣма сѣм ги вѣкала тѣко.

Дѣте кѣт се рѣди

На столицу нај прѣво га турѣле. На столицу напре га турѣле. Овој сѣс трѣ крака што је. Га завѣжоу. И тој га завѣжоу у мушко сѣтре, што вѣкамо ми ѡвде. У сѣтре га завѣжоу и га тѣру на столицу сѣс трѣ крака.

[*Ѐл ѿурале дѣѿеѿу нешѿо да нема урок?*]

Што му турѣле? Солѣе и лѣба под глау. Тој. У јѣно крпѣе замѣтано. Тој у колѣпку.

А на рѣку конѣѣе црвѣно. А и маниѣтра нанизанѣ на рѣку.

И ѡвде турѣле, на кѣсу. Напрају од вѣсак. Ка крѣше га напрају и тѣру тѣјка, залѣпиу вѣсак на кѣсу. И тѣко му сѣди. Ка Цѣгани сѣк што прају.

Кѣм кѣт се мѣња

Кѣм кѣт се мѣња, далѣко било, кадѣ се рађѣо а не остануѣоу дѣца. И тој кѣт се рѣди, кѣд нѣѣоу више тѣга кѣма, изнѣсоу дѣте на пѣтѣ и кѣј наиѣе пррѣви креј-тој-дѣте, тѣј да му тѣри ѣме. И тѣко пѣсле, кобајаги, да ги жѣвиу дѣца, да ги утекнуѣоу.

Ѐме Дѣста

Дѣвојѣѣи свѣ се рађѣле. Трѣ дѣвојѣѣти, ѣјде четвртѣму Дѣста ѣе му тѣру ѣме да нѣ су свѣ дѣвојѣѣи.

У р о к

Тóј дéте ако се поврáти на сýсу, óно кóга пóсле вíди ће урóчи. И тáј чóвек пóсле кóга га урóчи, вíше жíвот нéма.

Д é ц а с е к р ш ћ е в á л е

Нáпре се кршћевáле дéца на двé недéље, трí. Тóј се крсти дéте. Одне́се се у цр́кву да се мирóше. И тóд му дóђе и повени́ца. И кóга íма нíјет да вíкне на кршћевáње, напráи весéље.

Íшла бáба у цр́кву, носíла га. Мáти нé íшла.

Íме давá'а кум. Тáмо у цр́кву.

Понáпре íме нé се знáло. Понáпре дéте док нé га крстиў ако је мýшко га вика́ле Мíшко, ако је дево́јче Чóра. Јéс.

Дéте кэ́т се донéсе ис цр́кве се тýра на нáћви. Á, да бíне сíто. Тýј íма сíто и лéба. И úвек íма.

К ú м н а с в á д б у

А, највíше се поштýје кум. У чéло трпéзе се тýри за áстал. И нéму дáрр најдóбар дáва. И нáпре и сéге тó'.

И кэ́т кршћéва тáко. Њéму му се дáва дáр нáј лéп.

Б á њ и в é ч е р

[Шíю се сýремáло за Бањи вечер?]

Кáко да ти кáжем?! Нáпре немáло. Штó имáло? Ора́е за Бóжић кýпу, коштáње, и онé' кру́шке полóшке, онé' тврде крушчíйћи. И тé' кру́шке ће кýпиў.

А овáмо ррíбе кóј имáа да кýпи, кóј могáа да нáђе. Тóј се спремáло. И зељáник сэс блáг^о кýпус. Се месíја, и кóлач се месíја. По двá колáча. И зељáник – трé'ћи.

Кравајчíйћи за Ѐњат, а на Бањи вéчер нéе.

[Шíю работáја домаћин рáно ујуўру на Бањи вечер?]

Се дíне, наклáде óгањ, Пýн новчáник пáре. И óндак полáзи кýћу и наклáде óгањ.

[А домаћица?]

Дíне се. Вóду донéсе. Вíка: „Дóшла вóда из рáјэ.“

И сéдиў. Немáло нáпре кáфа да се пíје. Ррaкíју домаћин кóј пíја, ће попи́е по 'éну чáшу.

[Кóј сече шумку, де сече?]

Шумку? Па и нáпре кóј óће. Кóј бра́ја дрва, óн отíне и исéче шумку и донéсе.

[Кóје дрво се сече за бањак?]

Óвде се сéче букóо.

[*Колко дрва се секло?*]

А, па на Њнат јено и јено на Бањи-вечер. А трѣћо, тој, бањак.

[*Кој носија бањак у кућу?*]

А, носија домаћин. .. Зборѣја. Те узе у наруче дррва и бањак^x и домаћица која је, отвори му врата. На Бањи вечер. И столице што има, све ги сакријоу у кућу. И он вика на врата: „Отвори ми!“ А домаћица му вика: „Какво је вр’ѣме?“ А он вика: „На свечију кућу ведрина, на нашу облечина.“ До три-пут. И после му отвори врата. И кад улене унутра, она дрржи торбу на руку, сирѣње туја јену кришку, и калапе шећер и ченицу. И он кад улене сас теј дрва, она свѣ по куће намѣта онуј ченицу и шећер на њѣга. И он рекне: „Добро вечер у кућу! Дошла ни нова година.“ И пушти дрва. Али у оцак смо клале. И тури бањак туја. Натура дрва. Ђј, што је ѣгањ! Сал трѣшти!

И после постѣљу смо прајле на тај покровац. Туру сламу и постѣљу туј напрају. У другу собу смо прајле. И посѣду, дѣца, сви, стари сви. И туја опанце да мѣтоу, да се изувоу и да мѣтоу. Опанце у ма, да се извѣдоу пилићи у ма, да се ојагњиу оѡце у ма. Ете-тој викале.

[*За Њнаи сѣе ѡкле кравајчиће?*]

За Њнат – кравајчиће. За мушке главе – кршчићи, тако, па тако и тако. И овако турѣно. А за жѣнске, тој смо викале колаче, а за жѣнске гуске. И теј гуске, само јено отракче ће тако да се прекрсти. Ништа друго.

[*Ал сѣе ѡкле за сѣоку?*]

Па, тој пѣкле напре. Прѣсно кравајче. Тој. Шећер у њѣга, замѣси и одма тури у жарље да се пѣче. И испѣче се туја. И после га однесоу за стоку кат се олади. И горе на појату свечичиће упалу – јено тамо, јено тамо на врата. И тој кравајче га искршиу и јѣдоу ѡѡфце кад улазу за у појату. Кѡј ги рани.

[*А како се вика ѡој кравајче? Власија?*]

Не-знам. Тој не-знам.

Неѣ Власија. Власија се викало коласто кравајче. Тој напре прајле на славе... У цркву се носило.

[*Шѣо се јело на Бањи вечер?*]

За Бањи вечер? А, посно. Напре се постило. Шѣс недеље на Бѡжић. Сѣдам за Велигдѣн. И тај дѣнѡ, на Бањи-вечер, тај кѡј имаја рибе, кѡј могаа да нађе. Немало ка сѡгѡ. И гра се скува. А зѣлѣник се напраи посан. Напре не се турало ни зѣјтин ни ништо. Сал тако се скува овајѡ кѡпус и се истаи. И напраи се двѣ кѡре и тури миђу њѣга. Испѣче се. Тој се јело, Тај зѣлѣник, и колач, и гра посан. И тој – рибе кѡј имаа. И ѡутѣке. А овако тој јѣнишлак што имало. Јабѡке, ораси. Теј крушке полошке. Шећер шарен што имаа напре. Ка бомбѡне праѣне, шарѣне – црѣно и бѣло.

[*Шѣо се рабошало док гори бањак? Ал сѣе га раниле?*]

Тој после ми, кѣд вечерѡмо ми. И да иде да га види кѡј ѡће – ѣли жѣнска ѣли мушкарац. Кѡј ѡће да се јагњу ѡѡфце, мушки јагањци, нека иде муж да погледа, а жѣна за жѣнски. Ал прегорѣја. Ђ, после га истаи да не изгѡри свѣ. Ђ, после кѣд вечерѡмо, бањак најмлади га поју и га нараниу. Туру вино у чашу

и у ложицу гра́ и за́лче от ко́лач. И по́сле му ви́коу: „Ај, бања́че, да вечера́мо! Вече́ру да вечера́мо.“ До три́-пут. И ту́ри му на ње́га и ви́но и то́ј што спрема́а гра́ и за́лче. И та́ко му се́ди преко но́ћ.

И ују́тру кэ́т се ди́не, та́ј ча́ша се́ди, ви́но. Јо́пе се ле́к запа́ли та́ј ба́њак, па се ту́ри, у туј-ча́шу ви́но, то́ј запале́но. Ё́, по́сле га ми́чи, и како-ко́ј се ди́за, та́ко пи́је по ле́к ви́но. Та́ко би́ло на́пре и сѐге је то́ј. Ко́ј па́нти.

А ко́ј се ди́не пона́пре, ови́ја мла́ди, на прі́мер сна́ша е́ли младоже́ња е́ли па бра́т и сѐсра, узоу́ сла́му о[д] те́ј посте́ље. И узоу́ је́но ка́цииче пе́поу. И оти́ноу у слива́рник де́ймоу́ сли́ве, јабу́ке. Па та́ј бра́т ги ви́ка: „Ће се́чем?“ А сѐсра му ви́ка: „Не́, не́, ће ро́диу.“ „Ће се́чем?“ „Не́, не́, ће ро́диу.“

И о́н ће вр́же ле́к сла́мче от посте́ље на је́но гра́нче, а ова́ј што но́си пе́поу, па ће ме́тне ту́ја пе́поу на та́ј прут. И та́ко би́ло то́ј ују́тру на Бо́жић.

[Долази ли некој на први дан у кући?]

Не́, не́ се і́де на пр́в дѐн.

На И́њат. Док не до́ђе ни́кој^о бе́зэсмисле́но да уле́не, не́ се і́де.

Ђ у р њ е в д ѐ н

Према Ђурђевдѐн се бе́ро тра́ве. Ка́кве на́ђо. Тра́вке – копрі́ва, тиква дебелі́ква, повра́та, копі́тњик. То́ј і́ма по шу́ме. Ё́, то́ј се бе́ре.

Се узі́ма од јабу́ке, от кру́шке.

Вр́ба се узі́ма, па се ки́тиу́ ку́ће. Непроцвета́на вр́ба се накі́ти на ку́ћу. И ују́тру се ту́ра кр́рс на ку́ћу од вр́бе на Ђурђевдѐн.

...Бањоу́ се де́ца. Се опа́шоу сѐсѐ врбу, сѐс тикву дебелі́кву. Те́ше ги се ту́ри на кру́шку. То́ј се рабо́та на Ђурђевдѐн. И се і́де на слау́.

[Ал се нишале девојчићи за Ђурђевдѐн?]

Нишале се. Ка́ за Велигдѐн и на Ђурђевдѐн. На́пре повале́: „Те́, Велигдѐн бѐлом проме́ном, Ђурђевдѐн бѐлом жага́нцом.“ Повале́ мла́де же́не.

Каг се нишале девојке: „Заниша́ј-се, ла́ко пе́ро. Чи́је тру́пче на ора́шче? Чи́је да́-је, мајкино́-је; чи́е-да́-је, братово́-је; чи́е-да́-је, татково́-је; чи́е-да́-је, сестрино́-је.“ Ё́те то́ј повале́.

[За стоку шію сіе ірајле?]

За сто́ку се небѐроу́ тра́вке – копрі́ве, от кру́ше, од јабу́ке, од вр́бе, о[д] тикве дебелі́кве. Се издроби́ у три́це. И со́л. И се кр́му јутре́ дѐн. Де́ жи́ву у поја́ту. По корі́та ту́ру ги то́ј. Накр́му се. И ко́[ј] је ѡвлі́ја пу́ца сѐс пу́шку, сѐс пи́штољ. Дочекáа Ђурђевдѐн. Израни́ја сто́ку. Ете-то́ј.

[Ал се шило у іоље?]

Та́ј дѐн не́!... То́ј на Спасо́вдѐн. На Спасо́удѐн носі́мо вр́бе. Крсе́ве ују́тру ра́но. По њі́ве де́ је ора́но.

[Праше ли шіейу вешіице на Ђурђевдѐн?]

На́пре му́зле на Ђурђевдѐн. Кобаја́ги да осі́ру на Ђурђевдѐн бачі́це. То́ј та́ко ваља́ло.

[Ал се верувало да іраија некој мађије да немо оице млеко?]

Верува́ло се. Што́ зна́м то́! Гледа́ле да не́ ги за́ђе ни́кој поја́ту, па по сто́ке да не заво́ди, да не има́ ни́кој гр'џбен или фла́шу во́ду, па да не за́ђе око сто́ке. То́ј верува́ле.

А па́, би́ћи, жѣне пра́иле ма́ђи'е.

...Сэга́шње мла́де, оту́да ова́мо што до́шле да се уда́о у Сэфце, о́не веру́јуо у те́ј ма́ђи'е врагоса́не млóго. О́не веру́јуо: не́, та́ј пра́и ма́ђи'е за сто́ку, ова́ј пра́и ма́ђи'е за де́цу. О́ни све́ то́ј веру́јуо. Има́мо никóлко оту́да, али о́не све́ то́ј збо́ру.

В у ч а р и

О́вде има́ло на́пре вуча́ри и́ за Прóчку и́ за Во́дице. По је́на сна́ша, га напра́ју мушка́рца, и куде́љу је да́доу и вретéно, и вúну на куде́љу – бо́же прéде. И ме́чку во́ду. А има́ и сэсэ ву́ка вуча́ри. Сэс ву́ка на Во́дице. На́пре и́шле млóго. О́, ле́к смо бегáле де́ца, ни би́ло стра́. А сэ́ге о́вде не́е. А у Штр́пце има́ то́ј, вуча́ри на Прóчку. И у Готову́шу. О́вде ко́ј ће пра́ј?! Де́ца? Мрзи́ ги.

В и д ó в д э н

За Видóвдэн у́јутру се ди́не ко́[j] је дома́ћица на́ђе пúпца о́дэ ружи́це, о[д] тренда́вил, и ту́ри де́'е че́шма. И ка́ко ко́ј да се ди́не у́зе те́' пúпца, ишчóпка и се ми́је сэс н́и. Што́ је да би́не цр́вен преко́ це́ле годи́не. И здра́у. Ете-то́ј.

...За Видóвдэн то́ј дево́јке на́пре и́шле на р'е́ку. На Видóвдэн ће у́зо на́пре да плéто, да вéзо и ће оти́ноу́ над ре́ку прет слúнце. Да не́ ги огрéје слúнце. И ће при́ћоу́: „Ка во́да што те́че бр́го, та́ко и ја́ да рабóтам бр́го!“

В е л и г д э н

Ја́ца ма́сти́мо. Ни́кој у четв́ртак, ни́кој у субóту, ни́кој на та́ј дан. Кат сам ја́ о́вде до́шла, пона́пре, све́ смо на та́ј дан машћува́ле ја́јца. На Вели́гдэн, пр́ви дэн. Масти́мо ја́јца, поде́ли́мо.

Дома́ћица ма́сти. На́пре се масти́ло пови́ше у црвéно. А сэ́ге ша́роу́ ги. Ша́ро ка́ко о́ћоу́.

Смо пра́јле за те́' опáнце вр́пце црвéне за Вели́гдэн. А́ како́! За Вели́гдэн опáнце што се напра́ју. И обавéзно вр́пце од вúне се испрéде и се у́врти и се ма́сти за Вели́гдэн црвéне вр́пце за опáнце. И црвéне ја́јца.

За Вели́гдэн се омрси́у́ та́ко – ја́јце изéдоу́ у́јутру кува́но.

...За Вели́гдэн повáле:

„Заниша́ј-се, ла́ко пéро,
лелалóј, лелалóј, лелалóј!
Чи́је клúпче на ора́шче,
лелалóј, лелалóј, лелалóј!“

Чије-да-је, мамино-је,
 татинó-је, лелалóј, лелалóј!
 Чије-да-је, сестринó-је,
 братовó-је, лелалóј, лелалóј!
 Чије-да-је, бакинó-је, дединó-је,
 лелалóј, лелалóј, лелалóј!“

С т р а ш н и ц а

А тој кој се плаши имáло жéне тéј такве што сéкле страшницу.
 Снојоу тóј прéђу црвэну око чоéка и исéчо на три мéсте тáмо. И шапће
 нéшто по нóјно.

Л а з а р и ц а

[*Кој се узима за Лазарицу?*]

Узимо се другарице. Се договóру двé. А náпре биле по пéт°. Четири је
 – íдо лазáри, а двé повачице. А јéна ги је као мланéста, óна челéнку носила.
 И на глау. И тáко íшла про[з] сéло, повáла, а овéј лазáрке се обучувáле у
 бéлу кошóљу и црвэно бошчиче óвде носиле. А óвде три марáме носиле нízэ
 колéна надóле. И тој ги víкоу тáнке пушке. А овéј повачице, нóшњу нáшу
 што носиле, тóј носиу.

И íдо от кућу на кућу. Пóјоу. Кóј што íма, даде. Náпре ги давáле јáјце
 по јéно. Кóј имáа компíре, кóј имáа бíло што напраéно. А купéно немáло
 náпре. Кужљичиће ги давáле, јабóке ги давáле. А сéге дрóго – í пáре, í купéно
 от слаткíше, í јáјца по двé-три. Сéге ги дáво сé.

А овáко обучéне лéпо, тој су у бéлу кошóљу. И јелéче гóре.

Лáзар је обóчен у бéлу кошóљу. И тој, пóјас, црвэно, и јелéче гóре и тéј
 íма дóле три шамíе црвэне... А пушку па носиле, овóјэ, као кукуљáшку, али
 да бíне као кррс кукуљáшка. И тóјка турáле марамчíе на нéга сé у динáре
 оковáно. И нéга држáле онóј тррскáло кэд íшле по путу.

...Лазарице имáле на глау челéнку, староврэмске тéј челéнке náпре.

...Лазáри нóсу чéкић.

Д о д о л и ц е

А дá, имáло тој кэд нéма кíша. Кэд је сóшно врéме, нéма кíша, нéма,
 нéма. И се скупíу кóа нéма мáтер, кóа нéма óца. И óне се обóчоу у бéло.
 Пепелóуге ги викале. И тéј што повáле Óј, додóле. И óне се скупувáле. И úзоу
 бáјрак ис цркве. И íдоу прóз, úз вóду, нíz вóду надóле и víкоу, пóјоу:

„Óј додóле, додóле,

Пушти кíшу да напóиш пóље.“

Прскáле ги сас вóду от срáне жéне кад ги víду óне дé íдо, а от срáне
 жéне у котличíе вóду. Па сэ[с] слáму. Бóдни слáму у котличе, у вóду, па креј
 нí прскај.

Давале ги овако што имале од једéјње. У крошњу ги турале. Носиле крошње сас себе.

В а с и љ и ц а

За Васиљицу бареница се месила за ручак. Тэдэ домаћица тé да дүва вéтар кэд вéче ченицу.

Пáре түроу у бареницу и дéца сáмо мéшоу, тражиу да нађо тéј пáре. У бареницу.

В о д и ц е

За Водице мéтноу кррс у рр'эку, тү[j] је близо црква, при р'эке. И түјка. Натнувале. Понапре. Мрзлина, мрзлина! Улазале по рéке, шљапале да га нађо. Тај крс. Кóј га нађе, óн добије дár.

Нé се купале. Сáмо што шљапáле по рéке да га нађоу кррс.

[Имало ли мушке и женске Водице?]

На Мүшке се íде у цркву, мушкарци íдоу. А на Жéнске, па жéнске íдоу у цркву.

У цркву нóсу кóј што óће да однéсе – да попијоу ракију. И по нéшто овако – једéње. Јенишљак – овој ситно.

Вóду узíмо, туј што се смрзне. И түј вóду, нóсиу жéне шишиће, и узíмоу у тóј казánче вóду и нóсиу дóма да попрскоу по кúће. И дéца да пијоу по лéк. Кобајаги је зрао.

...Девóјке миђу себе. А тóј кэт се црцкоу, тóј сэм забрајла. Тóј старо напре. Црцáлке прајле од бóзэ. Унутра шүпльо, јéс, овако, што црцкоу сэс вóду. И тóј се црцáле сэс тéј црцáлке. Сэс котличиће вóду јén на другóга. Свé ће се окупоу, сáл вóда ће бíноу.

И нé се пробучујоу, нé марíле. Нíти се разбољóше, нíти нíшта. Бóгме. Јéс, јéс тóј.

Т о д о р и ц а

На Тодорицу нé се сéје брашњо. Нé се мéте кúћа. Ако се сéје брашњо, вíка, óне, змиé, ће се сéјо по ливáде, по њíве. Дé идеш, ће ги видујеш. Ё, ако мéтеш кућу, јóпе тáко óне ће рíпоу, ће се мéтоу. Те íма млого.

Нíшта да нé се подíне кат се рабóта. Нíшта нí у кúћу – на прíмерр – крéвет да распраиш. Нé, тóј верујоу. Да се нé подíне никáкви ствáр. Нíшта. Тáко нека сéди, тóј се нé подíза. Дé подíзаш, вíка, óна түј изáђе.

К р у ш а ц

Кэт пáда крушац, кó[j] је први рóђен (!), да прíђе да úзе јéно зрно да изéде. Вíка – да престáне.

Надвор се турало – мѣтла, каџија. Се турало. И сѡвра. Обрѣала се и сѡвра. Тај коласта. И тањири, чанаџи бѣле. На сѡвру, на сѡвру чанаџи празни, и ложица. Ни сѡм обрѣала, ни сѡм зборѣла.

Л а с т а ј ц а

Кобајаги тај ластајца о[д] девојке поста́ла. И не́ћо да ди́ро то́јэ гњѣздо њо́јно. Напрај-га, и се изведе и оти́ноу.

Ту́ј де има гњѣздо, се веру́је да не́ма маѣи́е, да су ти́ја љу́ди пра́ви.

К у к а в и ц а

Ако ку́ка кукави́ца, ако гу чу́јем да не је́дем ле́ба. Ви́ка, не́је до́бро за зра́вље. И ако гу чу́јем при ве́чер пр́в пут, у слунце́заво́д³¹³. И то́ј не́је до́бро.

А кѡд гу чу́јем преко дѡн, то́ј не́је ло́шо.

У³¹⁴

Кѡт се чу́је у́т, то́ј не́је до́бро за фами́лију.

З м и ј а

То́ј за зми́ју сѡм чу́ла – кѡт пи́сне зми́ја, мо́же чо́вѣка да оглу́ви. То́ј верува́ле.

...Кутња зми́ја значи дома́нин је, она чу́ва ку́ћу. Ете-то́ј[j] је верува́ње.

Е́, спи́е по њо́јне ду́лине. Она шѣта, не се́ди на је́но ме́сто. Отине од је́но на дру́го, али ту́ја је око ку́ће. Она је дома́нин. Чу́ва ку́ћу.

[*Сме ли да се уи́еѣа куи́ња змија?*]

Кобајаги да́-не, да́-не-се уби́је кутња зми́ја. Да се уби́је не́је до́бро за ку́ћу.

К у ч е

Е́, кѡд не зави́ја ку́че ни́кат па кат зави́ја, значи га́зда ће му нестáне.

К ѡ д у п ѣ ц а з м и ј а

Е́, на́пре, кѡд гу упѣца зми́ја, узоу́ пѣсак па трљоу́ то́ј ме́сто сѡс пѣсак. Тррљај, тррљај, тррљај и да искѡчи тај ѡтров.

Тра́ва тура́ла се, тај зми́ин је́зик. Мо́же и да се самѣ́ље и да се ту́ри на то́ј ме́сто.

У р о к

Пла́ве ѡчи су урокљ́иве. Те́ј ѡчи има тај што се вра́ти на си́су.

[*Како се мичу́је урок?*]

Пра́ју, га́су жа́рље... Ко́ја зна́е. Же́не што пра́ју, што га́су, има те́ј нико́је каменчи́ће ра́зне, па ту́роу у жа́рље, у чана́к^x. И по́сле жа́рље ту́роу, пу́шхоу́ у

³¹³ „Сумрак“.

³¹⁴ „Сова“.

туј воду, у чанак. И теј каменчиће туја. И бѣлек кому гасиу. И бѣлек узу. И тај бѣлег^к га гледо ал не ће ги падне на дно. Ако падне на дно, значи он је бѣлан човек. Ако седи над воду, човек је зрав. Тој гледоу. И после дадо туј воду, а она промѣша, шапће тамо. Теј бапке. И туј воду дадо да пије и да се омије тај ко[j] је бѣлан, којега урочи́ле жене.

Ја р'ѣко да прају, има што прају.

...Вика, тај ме зашо, ми зашоу краву, учинија ми те крава ми нема млеко, не ми дава.

После он вика нешто по његоо: „Врати ми млеко, врати ми мою краву мирну. А твоа која е тамо, нека ти седи!“

...А олоо Циганке топиу. Идоу жене, кога га тѣра нужда. Боже па отино да гасу жарље ко^т Циганке. Па она ги лаже, после олоо да се тѣпи. Па толко да ми платиш, па оволко да ми платиш. И она све ће даде, сал да скине тој што гу је намерѣно. И она ће топи олоо тому ко[j] је бѣлан. Али тој ништа неје. Тој сѣм чула по жене.

Имало тој у старе године. Циганке што лажале.

Г р о б н и к

Немој, Боже, тој! Као да је бѣлан човек и као да умре. Умррја. И, ајде, ће га закопују, и он се расвѣсти. И тај човек кобајаги све знаје. Да глѣда, да прича. Али, не сме, вика, да прича што видеја тамо, Ете-тој!

[*Сме ли куче да ѿрескочи гроб?*]

Док неје турен у гробѣ. А кѣт се покрѣе сѣ[s] зѣвњу, зашто не смеје?! Зар нијено куче не прође?!

Док се не закѣпа мртов човек, док се не закѣпа не трѣба ни ма́чка, ни куче, ни кокѣшка, ништа да не приђе туја де је он, у туј зграду. Тој се варди. Кобајаги, вика, ће се напраи ка куче. Ё, тој.

[*Што работа ѿтај што се угробниччи?*]

А ништа! Има по никој ги је сра́ па вика: А, сам видеја тамо, сам видеја овамо, сам га стрѣја тога, овога. А тој нема ништа. Ја тој не верујем.

...Други верујо. Они кобајаги се дино па... Имало понапре. Ёте, сѣм била дѣте. Јена-жѣна ѓвде у село била уда́та, а тамо оно – вуци ги на пѣт – била болна о[д] тебеце. Девѣјка. И тако се уда́ла. И не живе́ла ни годину, умрла де се уда́ла. А лѣпа сва́дба, вика, ги била. Гочѣви напре лупале. И кад умррла, она се диза́ла у ноћ и ишла от ку́ћу на ку́ћу и изнесувала со́вру, судѣве ће ску́пи па на со́вру па ће тури туја, нарѣди – а ле́ба по дво́рѣве, а ведри́це што му́зле кра́ве, а ће изнесе.

А имало и што му́зле кра́ве. А имало и ко́ње што јашѣле. Тој сѣм чула. Немој, Боже! Далѣко било! Тој сам чула још ода́вна ка дѣте кѣт сам била. Тој сѣм чула кѣт зборѣле. И ако неје, они гу пра́ћоу у Кумано́о, кобајаги. „Иди у Кумано́о. Ку́ма ће бѣнеш, тој ће бѣнеш, овој ће бѣнеш.“ Тој је ви́коу. Ако не се изгуби, она оста́не за годину да се лу́та. А после годину се са́ма уни́шти.

А по нікој прају, кобајаги, кэт спазу па њојно што има теше, чарапе ли, фенело, метно низ воду и вікоў гу на име: „Отіде ти тој, отіде ти! Вода ти однесе. Брго да га узеш.“ И тај мртавац, он пође по тој і, віка, удави се у воду. И нестане.

Л о ш ч о в е к

Он свакога мрзи. Он нікому дѳбро неће да проговорі.
Кá нема знак*! Познава се човек одма какви је.

Ј а к в е т а р

И тој верујоў. Вікоў – ветар кэ[д] дува јак, ће умре нікој. Вікоў – се радуюћ тіја мртавци, ће ги дође још нікој.

С а м о в і л с к о д р в о

Само, само дрво што је, не сме да се исече.

Ни самовілско дрво. Имало тој самовілско дрво. Тó[j] је јелика, мурика. И оно кэд нікне нігде на само место, нема око ну нішта. И само расте туја. А тамо у поток, тамо коца далеко от село, имало јено такво дрво. И туја људи, кэд је нікој нешто бѳлан, тујка имало и чешма по[д] тој дрво. На туј чешму воду узимале, а и пиле кој проводіја. Али што имале – коскиче, овој дугме, искідоў и туру туја на туј чешму и да піјоў воду. А тако никако не пиле воду.

И на тој дрво, ако бија нікој неваљашан, нешто његово узоў и однесоў, на тој дрво обесиў. Кобајаги да озрави.

И има ніске грањке. Све обесене надоле. Све праве седеле.

И јен-човек*, тујка и[з] село, отуд^т поток. Имаа фамилију дѳбру. И да га продаду, а при његове њиве било тој дрво. И да га исече, а било дебѳло, тој кој зна колко годіне имало. И да га исече, да га узо. Ѐ, далеко било, и тај фамилија се уништила, и овај што га продава се уништила. Тој неће дѳбро да се діра у тој дрво.

К э т с н і е ш

Дѳбро је да сніе човек слунце да га огрече.

Ако узеш леба да једеш, и то[j] је дѳбро.

Неће дѳбро, не-дај, Бѳже, да сніеш скупэ, свадбу. Тој неће дѳбро.

К а к о с е л е ч и л е љ у д и

Траўке. Траўке брале. Тај знае траўке, вај знае траўке. Отіне она, скупи теј траве и свари и даде ги да піје, бѳжем. Тој знале по никѳје жене.

[Ал се све лечило?]

Нѣе. Ра̀на отворѣна, длубѣка, длубѣка, нѣ оздравѣла. Док је жив чѣок, ра̀на. Тој нѣ мога̀ло да се лечи.

[*Куче кѣд гризне?*]

Куче кѣд гризне, костретину од њѣга, и изгору и туру на тој мѣсто. На̀пре се лечило та̀ко.

[*А кѣд има никој огњицу?*]

А тој та̀ко: ракијане кр̀пе па нашљапај на глау, на ђу̀кс, на но̀ге, на ру̀ке. И овој, коломбо̀бно бра̀шњо замѣси па тури у чара̀пе и обуј детѣту.

[*А кѣд се ѡвреди нога?*]

Тррља̀ле жѣне. А по ни́кој пра̀ја штичар̀ке. Деља̀ле па тѣнке и ју̀ске, да̀леко бѝло, па туру на но̀гу, зави́жоу, стѣгно. Тој се лечило.

Нико̀му, те, про̀ђе лѐпо, се увати лѐпо, нико̀му на криво. Али бѝле му̀ке мло̀го. За̀р о[д] тој ће умине што ће му тури штичар̀ке?! Ђели што тррља̀ле?!.

[*Кѣи се исѣче на огањ?*]

Купус кисоу. И кисѣло млѣко да се налѣпи на тој мѣсто. Оздѣл млѣко кисѣло па кисоу купус озгѣр. Ђе, тој се турало да се лечи.

Останува̀ло ожилѣци, али мора̀ло та̀ко.

[*Кѣд болу уши?*]

О, уши кѣд болу, деца̀ми смо тура̀ле, и ста̀ри ни́кој га бо̀ли, смо тура̀ле зѣјтин. И по ни́кој тура̀ле ракију. Слабо тој... А от камељице, о[д] тој повише уши ги проводѝле деца̀ми.

[*Жена коа не рађала, како се лечила?*]

Ника̀ко. Ѐшле по жѣне, се триле.

А ишле и по цр̀кве. Тај цр̀ква има у Пѐћѣ. Око Петроу̀дѣн, ми се чини. У Световра̀ће. Тѣд ишле жѣне. Ђе отиноу̀ пѣшки, бѣсе нага̀мо. И та̀ко ће лѐгноу у туј цр̀кву да спи́жоу. Теј што нема̀ле дѣцу. Ако се успи́је, она̀ ће има дѣцу. Ако не мо̀же да се успи́је, не мо̀же да има дѣцу. Ете-тој ишле по цр̀кве. А^ха.

Стојковић Видосава, 1937.³¹⁵

Да нѣ се ка̀роу му̀ж и жѣна

Биса̀ге туру да се во̀ду, да се во̀ду му̀ж и жѣна, да нѣ се ка̀роу, за̀тој туру тој што је сѣста̀ѣно. Биса̀ге. Па они про̀ђоу биса̀ге преко њи. И панто̀ло̀не му̀шке ги туру. И они га̀зиу, младожѐња и мланѣста, преко тој. А свекар и свекр̀ва па ја̀рам на гушу да ги упрѣгну.

С в а д б а

...Младожѐња иде по̀сле. Он, њѣга га во̀ди ста̀ри свѣт. Младожѐњу. А мланѣсту дѣвер и деверовица. Ујко дѣвер мо̀ра да бине. Ђе, сина да жѐњиш, бра̀т ва̀ља да ти бине дѣвер сину. Деверовица жѣна њего̀ва. Ујко и ујна. Он

³¹⁵ Снимљено 2003; снимила Биљана Сикимић.

је жењет. Жењет је он. ^уОн са жéну. Ако ^уџе. Ако отступá онэ, па мóжеш да туриш кога ти је ђéу. А тó[j] је ујкóо. Куд нáс тóј ўјко мóра да је дéвер.

...Чáуш? А кога ти је ђéу да туриш. Мóже да ти бíне – ако íмаш, нíкој тéтин, нíкој рóђак, ако ти је ђéу свóј да ти бíне. А мóже и тўђэ. Тáј чóек трéба да бíне кóј пó вíше ўме да збóри и да се шáли, ка извóди нéшто ка шáле. Њéга га кíту, му тўроў љутíке, му тўроў чáлму овáко, па му тўроў нízэ љутíке нис плéћи да му вíси, па му тўроў свéшто. Свéшто му тўроў њéму. Пёрке от кокóшке, от петлóве му набóдоў свé овдéка. И зáтој кó[j] је пó вíше збóран, кóј знáе мáло шáлу да извéде, тáј чáуш вáља да бíне.

...Стáри свáт? Кóга ђéш мóжеш да туриш. Ако íмаш, својéга. Јóпе – мóже и чíча да бíне стáри свáт. Мóже íсто и тéтин да бíне, éли од очéве сéсре éли од матерíне. Ако нé, мóже и комшија да бíне. Кóга повíкаш, тáј ће бíне. Стáри свáт, мáло је он ка повáжан, ка пó до кúма да сéдне. За у áстал. Мóже он пó до кúма да бíне, ка поглáвни је он, па тó[j] је стáри свáт! И тáко. Нíшта нé работáа дрўго.

Бáјрак нáпре носíја кúм. И сéге нóсиў бáјрак, áма сéге тўроў кóга бíло. Тўри, тáј мáјка што жéни сíна, тўри братáнца, тўри унўка. Мéњоў сéге. А нáпре морáја кúм да нóси.

Погáчу нóси кúмэ и флáшу ракíу и кíло шéһерр. Нóсу тóрту, грáду. Нíкој нóси јáгње печéно, нíкој нóси прáсе печéно. Кáко-кóј мóже. Кúм носíја дáјма да почáсти мланéсту.

...Нáпре кóњи па на кóње. Вржувáле кóњу на грíвну чарáпе ли, пéшкир ли, бíло што да га дарўјоў и њéга. И китíле га – бóле му и цвéће.

И сандáци нáпре бíле. У стáро врéме нáпре. За мóје дóбо. Сандáце купувáле па на кóња тўру сандáце. Натовáру. Па озгóр тўру бисáге што ткáла, што топчáла – белóве, чаршáфе. Преко сандáце мéштну. И кóња накíтиў. И пóсле вóду га и улéну у двóр тáмо.

Растовáриў кóња. И тáј што вóди кóња трáжи свéкра, да излéне свéкар. И трáжи пáре што му однíја ствáри. Да му плáти нéшто пáре да му дáде, па да му дáде свáри да однéсе у трéм унўтра, у сóбу мланестíнску. И пóсле му растовáроў и му унéсо у кућу.

[Кад свáтoви ућу у млади́ну кућу, шíа раде?]³¹⁶

Тáд нíшта. Нíшта...

Они ги пречéкоў. Тўјка, пред врáта ги чéкоў, óни знáјоў да ће дóђоў. У двóрр. Знáјоў да ће дóђоў сватóви и пречéко ги. Улéноў својбíна, кóј отíне да чéка. Пречéкоў, увéдоў ги унўтра.

И пóсле óни пíјо до нíкоје врéме. И од нíкоје врéме, вíше ка до једанáес сáат, трáжиў да íдоў куд мláду а мláда сéди на бáшка, у дрўгу сóбу. И трáжиў да íдоў куд мláду. И óно íма вратарíна, кóј држи врáта куд њу. И нé ги пúшћа. И пóсле трáжи пáре тáј што држи врáта унўтра. Трáжи: „Тóлко да ми плáтиш па да те пúштим ку[д] девојке!“ Пóсле тáј дáде пáре... Не трáжу

³¹⁶ Између угластих заграда налази се текст питања која је постављала Биљана Сикимић.

млого, него ради обичај. Тако је обичај. И даде. После уленоу куд девојке. Искршиу леба преко ну. И после обује је свекр царпеле снаше. И изведоу гу. Излазу.

[*Како се она оирашиа од свој род?*]

Она улене у кућу па цуне леба, цуне сџру, астал. Јела на нега, па да је опрџсти. И после целива се сџ[с] свѣ. Изведе гу брат и џџтац. Кџј има брата, кџј има џџца. Они гу изведоу ис куће до на вратницу, до на капију. И о[д] тџј гу дадо девѣру и јетррве, деверовице. После па џџни гу џзу.

...Викоу је, викоу: „Окрѣни се назат!“ И она се окрѣне... И толко.

[*Кажиие, кој је сѣремао невесѣу?*]

Младе, жими-ти! Кџје џму. Младе. Сѣсру кџј има, снау кџј има, мати млада коѣјзи девојке, а младу удала ћерку. Спрѣмоу. Комшике, другаче. Било кџј гу спрѣма тџјка куд рџда. А после тамо за мланестѣнско што гу спрѣмоу за јутре данѣ, тџј га спрѣмоу тџј њини, тамо. Деверовица. Преобуче се џна, преобуче.

С в а д б а, и д е њ е н а в џ д у

Сѣ онапре, кадѣ, увѣчер већина бегале. Не сас убѣо. Девојка побѣгне. Родитеље – не! Она отидне увѣчер. Јутре дѣн гу вџду на вџду. Промѣну гу у овакво кошѣлче шарѣно, и у овѣј сукну вунѣну. И на вџду кѣт ће изведу, ћеркицо, цело сѣло иде по ну. Било лѣпо. „Ајде, снаша ћ[е] иде на вџду, ај снаша ћ[е] иде на вџду.“ И ми сви ћ[е] идѣмо да видѣмо снашу. И она мѣта јабѣку после, кѣт се врати од вџде мѣта јабѣку у двѣрр. Натѣроу пѣре у ну. Набџдоу жељѣзне пѣре у јабѣку. У сѣто изнесе је свекрва ченицу, бомбѣне, карамѣле. Зајгроу лѣкац јено-кџло пот сѣто, и после снаша мѣта. Мѣта јабѣку.

А кѣт сѣм била куд мџје сѣсре тамо у Војводиѣну, снаша и сѣто мѣтне преко куће.

...Ће гу узоу и ће гу водиу на вџду. И кат побѣгла и кат сѣс убѣо, на вџду се водила снаша обавѣзно. Па гу води дѣвер, деверовица. И после дѣвер је тѣри прѣстен тамо кад је изведе на вџду, на чѣшму. Ће је даде бџкале у рѣке, вџду, и ће је тѣри прѣстен на рѣку. И џна гу даде дѣр. Даде ћебе, даде маѣцу, даде дѣрр девѣру. А џн прѣстен ће је тѣри на рѣку.

У недѣљу се иде на вџду и у недѣљу прѣјле свѣдбу. Сѣк прѣју у субџту, а напре прѣјле свѣ у недѣљу свѣдбу.

...Нѣкој иде, а понѣкој сѣди дџма док му дџе снаша од вџде.

А сѣге идоу дџле тѣј слушкиње, тѣј ка конобарѣце што су, што слѣжиу на свѣдбу. Па џне јѣдо и тѣј дѣн, него викоу: „Сте се умѣриле“. Па јутре дѣн ги позџву јџпе, понџоо, на рѣчак^х. Тѣј конобарѣ, конобарѣце што служѣле. У понѣдѣвник.

Прэсан гроб

Па умррја је мўж^ш. И она у црніну. Па ідоў на гроб. Тако за годіну, дванаес месеца ідо на гробэ. Носу крошњу, пуно напуно. И у гробішта носу. Тамо іма пуно лўди. Па се састају који су најбліжњи. Састају се зајено. Подэлиў тўј што імоў. За дўшу.

А тамо по свѣту нѣје. Сэм біла ја. И тако. Тамо нішта. Їч. Овде је велика бѣда, жими-ті, овде наш народ^г. А тамо – нѣ! Нішта. Їдоў – ні носіў што, ні нішта, іч! Пресіпоў гробэ, лѣк вінце, лѣк цвећенце накітиў.

А куд нас свѣшто се носі. Овде, ћеркицо, пѣчоў месо, градіў тўрте. А купўжоў слаткіше по продавнице. Ракіју. А пиво. А кэдэ пїту граду, кэд-нэ – лѣба, манцу.

...У субўту увѣчер ідо. Ё, па кэд овўј су празніци – Бўжић, Велигдэн, Водіце, тўј Прўчка, Ђурћевдэн. Свакі празник излазу – ујўтру, увѣчер.

И на Задушніцу идѣмо. Него сўг ни одреділе Задушніцу сал у субўту. А смо ішле и у пѣтак. Понапре и у пѣтак смо ішле увѣчер. У пѣтак ујўтру, смо давалѣ – мешаљѣ коа ни месіла кўј ни умрја. Па турімо у крошњу, напунімо тўј што імамо – па носімо на кўћу. А пѣтак вѣчер па гўре смо ішле. А сўге нареділе попўви.

Па четѣрес дѣна тўроў. На шѣс месеца јўпе трпѣзу прају. Па пўсле на дванаес месеца да біну, кад му тўру, тѣ ће мїчиў црніну кўј нўси. И ж'ѣне ідо и мўжи ідо, и дѣцу вўду, поголѣме. Вїка – да вїди што му отішле своји. Тако крўвник да вїди!

Црніну мїчиў на гроб. Однесоў бѣле мафѣсе. Однесоў другѣ. И пўсле гўре, кэд раздѣлиў свѣ, учїну тај закон, вїше за дўма да дўђоў, и прїђо на гроб^н, и ўзе тај мафесэ бѣў, а мїчи тај црн тўј на гроб. Донѣсе га јўпе тај црн, тўри у нѣдра, тўри у цѣп тўј. Овде нѣ остаљамо.

Остаљоў, сэм вїдувала кѣт сэм пролазіла тако, како дѣ сэм ішла. По тррње клату се тако.

...Како-кўј ўмре, нїкој далѣчан, па не-мўж да отїднеш тамо, па овржеш' кој-ти-се-удесї'а дўма. Брѣт ми умррја, па ја сам имала сѣсрин мафес, сэм носіла за сѣсру. Брѣт ми умрја, затворѣно біло, нѣ смо могале да отинѣмо тѣдѣ, па сам врзала тај о[д] дўма. Пўсле кѣт сэм му біла на трпѣзу брѣту, снава ми дала тамо другѣ, а овѣј јўпе сам донѣла дўма.

...Свакі празник^х прѣсан гроб кўј іма, мўра да іде у гробішта. Ідо на гроб стално. Ж'ѣне. На трпѣзе ідоў и мўжи. А овѣј другѣ дѣнове, само ж'ѣне.

Жѣне плачо на сѣндак

Ваља вїше да се тўри мртвак у сѣндак, кѣт се скўпу ж'ѣне у двўр, плачо на нѣга. У двўр плачо на сѣндак. И пўсле унесо га мајстўри, туру мртвака. И га изнѣсо. И пўсле по пўту, нѣка је кўлко дўѣ далѣко, свѣ док одїдну до гробішта, свѣ га плакале жѣне. Свѣ да плачоў. А сўге, Бўг ги даа зрављѣ попўам, тѣ не даа да се плаче по пўту.

Кэд ги туру у сáндáк, нéмá више плáчéње. А плáче, кóму му је жáв. И за старóгá плáчо, тéчоў ги слúзе.

Жéне рéду кáко бíја, кáко имáа мúке, кáко свé. Жéне рéду, а мúжи нé. Кóму му је жáў, и мúжи плáчоў. Тéчо му слúзе.

Ћ е п л á ч е м б р á т а

А, жими-тí, јá ће сéднем да плáчем брáтá. А сэм дóшла тóлко, брáт по млáд од мéне. Јá ће сéднем, ће га плáчем, а вí, кáко оћéте, тáко. Јá ће поплáчем, брáтко ми је, далéко ми бíја, нé смо се видéле, нé смо позборéле, нé смо се питáле. Јá ће га поплáчем, вíкам, а вí чекајте ме.

И ја сéдна, поплáка га лéк по нáше ка овдéка. И пóсле дигóсмо се. Дигóше ме – áјде, áјде, бóл вíше. И тáко астáлче óна однéла дóма, ка полутíну овóј. Тúјка тúри на грóб, тúри тóј тортíче, тúри чáшу, тúри тóј погачíче. Свé не избрóи, лúде кóлко смо, крк сэс нóж^м – сéчи, сéчи, по јéну кóцку тáкву, И кашичíче – ће сэгњéте за бóг дúшу. И тóј. Нíшта под бóга. Дóшле смо дóма. И дóма тáко. За бóг дúшу. Не помíньоў за чíју дúшу. „За бóг дúшу, за бóг дúшу.“ А јá сам однéла јéно кíло ракíју за у сóвру да дáдем. И јá сíпа по јéну чáшу свéм. Дáдо. Помéна брáтá.

Д Е С А Н К А Ј О В А Н О В И Ћ, 1933.³¹⁷

К у м б á р е

А на Прóчку кумбáре прáју, увéчер прет Прóчке. Нé бáш на вéчер, на Прóчку. Кумбáре напрáју от смрéке, от црéшње. Олúшту црéшњу, и врту дéца, пóјоў, íгроў. Музíка свира́ла. Вóлу и сэг да íгроў дéца.

Н и ш á л о

Конóпац и др́во оздóл. Испот конóпац ка дáска. Попадíе се вíка др́во на нишáло. О[д] тóкме што смо брáле др́ва на нý. И тóј др́во тúриш, конóпац вржеш, сéднеш на нéга и нíшаш се. Дáшче тáкво, толи́кво.

Н е в е с т ú л ь к а

Невесту́лка нé се тéпа. Гревóта и óна ка лáсте. Гревóта да гу убíеш, жалóсно нéшто. Тóј не убíва се. Ће надúва нéшто. Невесту́лка ће ти úзе пили́ће, јéно, дрúго.

Вика́ле стáре жéне нáпре кэд гу вíду: „Áј, невести́цо, утепај мíши!“ Да убíвоў мíше, по ку́ће да нéма. Убíвоў мíше кэд нáђоў невесту́лке. По мíше íдоў ка мáчке и уóне.

И верверíца и тó[j] је гревóта, ал тóј убíво.

³¹⁷ Снимљено 2003; снимила Биљана Сикимић.

К у к а ј ц а

Кукајца кэт се чује по рáно, док не поједеш, ви́ко то́ј не́е до́бро. А кэт поједеш ти па да гу чујеш, то́[j] је лѣпо да гу чујеш по́ рáно, а увѣчер по́ не́ врѣди. Та́ко ви́коў.

Г р л и́ ц а

Грлицу кэт чујеш кэ[д] те пребíје, ће кршиш ствáре, овóј што рáдиш, посу́ћу.

Л и с и́ ц а

Лисице дé набáроў кокóшке отворíсно, довáту ги, однѣсу ги.

Д о д о л и́ ц е

Додолице повáле њíну пѣсму:

„Заросíла сítна кíша,

Óј, додó, óј додóле.“

У свáку ку́ћу íшле, íдоў по двóру, и сáс мѣтле кропíле, сáс вóду заливáле. Сáл повáле пѣсму и кропíле сáсэ никóу гра́њу млáду, сáс копríwu. Додолице покрóпу и у цр́кву кíша да вр́не.

Мóра да бíно сиромáшчíџи дѣца, сирóти да бíно, ё́ли без óца, ё́ли без мáјке. сиромáшче никóе што не́ма родитѣље. Тíја дѣца

К а л а н ц у́ р к а

Каланцурке имáло у стáро дóбо. Вíка – имáло по камéџе то́ј. То́ј не́ бíле лѣуди. По камéџе вика́ле, чичѣле. Стáри зборѣле. По камéње чичѣле. За нáше дóбо немáло. То́ј не пантíмо мí.

Б о г о б р á д а

Богобráду смо носíле. Српóви. Вíше смо дожњéле и узвучѣмо по трí корењчѣта да је у јéно сéме, по трí што нíкне, то́ј смо збирáле и богобráду накитíмо сáс цвѣ́ће. Српóве ће накитíмо, вржѣмо с тѣј слáмке никóлко. Што смо остáјле жíто.

Богобráду донесѣмо дóма. Послédњо, зáдњо кэд завршíмо жѣтву.

Мí жéне вржѣмо српóве, цвѣ́ће. Трí корењчѣта жíто – бíло пчени́ца, бíло óвас, бíло јéчам. И дóма донесѣмо. Остáймо у áмбар, у жíто. Бóднеш?. Мíчиш пóсле, мíтнеш. Не́ се чу́ва то́ј.

Се китíло сáс цвѣ́ђе стóжар што се вржу́ваја ко́њ да вр́ши. Мѣтле ту́риш оз грањчíџе. Цвѣ́ђе како-íмаш по бáшче.

Т о п í л о

Топíло смо имáле прекај рéке. Мавáла имáла, голéмо топíло имáла. Донесéмо сви. И знамо свак свој снóп коликви је. И свака своје знаје.

Конóплe је у топíло док се лéпо укíсне. Кáко је врéме – áко је по тóпло по мáло сéди у топíло, áко је по лáдно по више. Док се утóпи да се крши.

И пóсле лéпо га ишчúкаш конóплe сáс пирáјку. Тéшко је, нé'е лáко. Па га чúкаш, па га влáчиш, чéшеш сá[с] чешагíју, сáз гребéне.

Ј А Г Л И К А М А К С И М О В И Ћ, 1922.³¹⁸

Г о с т í н к е

Кэд прође Бóжић и дóђе Водíце и íде да гу úзе свéкар у ррòд на гóсти. По две недéље, по три недéље, како-кóа седéла. Тóј смо бíле гостíнке. Мí, снáшке. Сáмо снáшке мláде узимáле на гóсти.

Седéла, одмарáла душíцу. Позборéла, поживéла лéк при своје. А прву годíну и у зíму, гóсти немáле у л'éто. Сáмо у зíму за һéw. Сáмо прву годíну. Пóсле више готóо.

Пóсле па свéкар дóђе да гу úзе од гóсти.

К э д и з б í в а з ú б

Смо сејáле бéла жíта. Па смо га звáле јéно жíто рржш. И óно кэт пóчне да му избíва зúпче из вилíцу, и мí доватíмо тóј зрño и му тэкнéмо брго да му изрáсно зúби и да нéма болóве. Сáмо сáс рржш смо му тэкиñáле.

К э д п á д н е п р в и з ú б

Кэд му пáдне први зúб детéту, узéмо зáлче лéба и узéмо тóј зúпче. Изовијáмо онáј залак лéбац и кучéту дадéмо: „Нá ти кóскан, а дáј желéзан!“ Па што һе му рáсто, знéш, зúби. И тáко сам јá радíла мојéма децáми. Тóј на кúче викале (Није датив; просторни однос)

С э м г а р о д í л а у п л а н í н у

Сэм бíла да радíм цéў дéн у планину. Се жñéло сá[с] срп. И сэм дóшла по пúту и сэм га родíла у кукурúз^с гóре. Гóре је јéно пóље. Штó һу?! Ррòди га и га истáи од мéне, не мóгу пúпак да му мíкнем. Сáс тáј срп што сэм жñéла, сэм му исéкла пúпче. Нé сэм имáла нóшче сá[с] сéбе. А при вéчер сэм гу родíла. Снежáну. И просéко сá[с] срп пúпак по дэгáчко и премóта га на пррс, зáврза му га, донéсо га дóма отúд^т от пóље, стáи вóду на вáтру, окупа прво дéте, па га пóви у мóје пелéне, па му тúри јéно крпче мáло од зéјтин, на тóј пúпче да му блáжи. Па јá се окупа. Свекррва бíла на бачéњу, а срíна

³¹⁸ Снимљено 2003; снимила Биљана Сикимић.

ми била оуде. И тај срина: „Леле, снао! Нe, ће умреш што си се преладила!“ „Ништа ме не боли.“ Окупа дeте, девојче, зави га у наше пелене. Колепке смо имале тој време. И га лично („лепо“) пови. Тај срина ми накладе ватру у ђак. И тај сирота Милџка: „Да ти дадем јену ракију?“ Викам: „Не, само да се одморим.“ И легну у кревет, сэм се згрејала. Ни лекар, ни ништа – ни за дeте, ни за мeне.

...Јетрву сэм имала луду – љна оћала да цркне зашто је оно тако здраво. „Што па она све што родила да је живо!“ А њојна деца – роди, умри; роди, умри. Једва-је остала деца у задњу руку. Јетрва. А овџа други сви ме држале.

Д е т е ш њ и њ а („постељица“)

Ја га рродим и стаим дeте, и га окупам. И дeте и мeне окупам. Ё, после спремим воду на ватру, јено котличе, испарим се тако, и ме лепо распари, и она падне. Тој тако сэм радила ја сeс моје детешњине. А за крау кажоу пометина.

В и т о („покретна ограда за чување мале деце“)

Имале смо, по поље док смо ишле. Стари ни пражле, ми смо казале вито. И напраја ми мeне чича вито. Ће га начукамо туја дe жњeмо, дe копамо кукуруз, и туримо га – оно врти се лево, десно, врти се, врти. Дeте.

М и ш

Тој за мише. Понапре немало ка овај сила сџк што има. Видим по људе. Скоро метна јен оволикви. „Што – реко – тако имаш миша у кућу?!“ „Ете, имам миша.“ Па никој прџ, турала му отров. А не наишо на тај отров, па да му тури кљусу, никој гу правџа, и га тај кљуса утепала. И она га баџила у моје мџсто. А ја сэм гу видеџа. Викам: „А што га мџташ дџле?“ „Ће га нађо маџке, ће га изeдо.“ „Држ га у своје“, реко. Тако сэм је рџкла.

Миши не ми пражле тако букуриш. Имале јаке маџке. Сeге и отров ги туроу па не можоу да ги потепоу. Насилија се!

Т о д о р и ц а

Кe ће бине свети Пeтар, Тодорица. Има тој црквиче, на јену висину тамо, се зове Битиња тој село. И тадe ни узимамо нешто да сечeмо с[с] сечиво, ни па гу помењамо змију никако.

Ете, и за од вуце, за од свeре и тај дeн смо чувале. Кој дeн бија тај за свeре? Сeчко се викало тој. Тој за од вуце, за од змије, Тодорица

С e ч к о

Бија Сeчко зимус. Три дана смо га чувале тој. И бачице чувале за од свeре. Ги викале вуце свeре, ги викале. И јeне се викоу у јeсен Мратине. И

тој се чува́ло за о[д] дивља́ка. Мрати́не смо чува́ле три́ дана. А ово́ј, Сечко, два́ дѐна – свети-Тривун и света-Пречи́ста.

Г р о м

А од грóм се чува́а све́ти Или́а злта́н. Не́ смо ради́ле ни́шта кэ[т] трéска ја́ко. „О, мо́ј све́ти Или́о, разби, амьѐн!“ То́ј смо се моле́ле Бо́гу и све́ти Или́е и преста́не грмља́ва.

Пона́пре свекр́ва ми прича́ла, кад не зна́ле да чу́во та́ј дѐн, светóга Или́ју, ви́ка, де́ затéкне о́ўцу – у паси́ште, у паси́ште ће гу упáли грóм. А по́сле чува́ле светога-Или́ју и свети-Или́а брани́а.

К р у ш а ц

Е́ве, сáк што ће би́не, пред Вели́гдѐн, то́ј ће би́не Вели́ка Недѐља. Четвр́так се Ка́же Вели́ки. О[д] та́ј Вели́ки не́ смо ради́ле док про́ђоў де́вет Четвр́така. То́ј за кру́шац.

Вика́ше свекр́ва, кэ^т ће упу́ца ја́к, ја́к кру́шац, па црепóве по ни́где што крши́а, то́ј секи́ра што се тру́па др́ва, и то́ј ће гу бѐноў у зѐвњу, ће се прекр́стиў.

Јáке во́де се створува́ле од њѐга. От кру́шац. Јáке Лепѐнце, ја́ке потóце, ја́ке све́.

Ф а м и л и ј а

У пѐтнаес рѐба смо би́ле. Би́ја ни ч́ича и ср́ина, нема́ле дѐцу, свѐкар, свекр́ва, дѐвер, јетр́ва, мо́и дѐца шѐс, јетрв́ини чети́ри. Пе[т]шенáес д́уше. Смо би́ле ја́ка фами́лија. По́сле се подели́ше.

...Лѐлѐ! Дѐђе ми свѐкар. Пр́рво да му испрегнѐмо волóве, кра́ве. И дѐђе – одма́ за нѐгу. Ѐзуј и лáвор, опѐри нѐге! И д́ини чара́пе, опáнци би́ло то́ј врѐме. Кѐжне. Д́ини да му се ош́ушу, до уј́утру да му је све́ с́уо, готѐо. Јѐс, јѐс. Ми́ле смо ги нѐге свекр́вам. А^á.

А ви́ше сам гледа́ла то́га ч́ичу него свѐкра. Свѐкар, му би́ло пу́но ср́це, има́а фами́лију. А он нема́а, сирѐма, има́а са́л јѐну жѐну. А и он ме држа́а. Он не ре́ко дру́го: „Жити-ја́, сна́о, жити-ја́, сна́шо. И жими-ти“ То́ј би́ло куд њѐга.

Ч у м а

Нико́а животи́њка би́ла то́ј, чу́ма. То́ј „А, чу́ма те обра́ла!“ И сѐм бѐш пита́ла свекр́ву: „Па штѐ је, ма́јко, то́ј чу́ма?“ „Нико́а животи́њка, нико́а рѐдња ѓвде према Ма́рту.“

Те утепа́ла чу́ма, ви́коў.

Два́ близна́ка во́ла да се упрѐгну, да се за́оре и да отѐро чу́му.

К а л а н ц у р к е

А, вра́[г] ги понѐа! Викáле нáши стáри: „Не работáјте према сре́де, према пѐтак, ће ви изгóру каланцурке руке.“ Тај два вечѐра нѐ смо радíле. А према тóрник, према четвѐтак, према субóту, тóј смо радíле.

О д у р о к

Смо ушивáле у пóвој: о[д] детѐта пúпче, лѐшник – и[з] шúме узѐмо тóј па извртíмо, стаíмо сóл, и стаíмо мáло лѐба, óрис никóѐ зрнце. Извртíмо и озгóр стаíмо вóсак. И стаíмо јѐно бѐло крпче да увијѐмо, и га закрпíмо и му стајмо на онај пóвој. Тóј чува дѐте, мајлíја.

...Под јастúче, оздóл колѐпка тáко, и мáло сѐнце му тóриш, кóј íма вúну – вúну, кóј нѐма – сѐнце, óндак јастúче, у јастúче тóј лúкац, у јѐно ца́кче мáло, ка той́чко, саши́ѐно, мáло. И тóј му стаíш свѐ тóј – лúкац, ложíцу.

О г њ е н í ц е

Огњени́це, вргíце излази́ле ако жѐна изáђе нóћу па да глѐда нѐко свѐтло. Чува́ло се. Нѐмој да се излáзи јер да би дѐте не имáло онѐј огњени́це, вргíце.

Ј А Ж И Н Ц Е

В о ј и с л а в Ф и л и п о в и ћ, 1916.³¹⁹

Ц р к в а о д л е т ѐ л а

А црква бíла дѐ школа тáмо. Тај црква кэт се нáрод^г почѐа да се мно́жи, óна по нóћи, тóј бíла слáба црква, одлетѐло дрво. Грѐда нѐка одлетѐла тáмо у брдо дѐ су грóбља. Кэд лúди – нѐма грѐда! И о[д] тóда донѐле гу на íсто мѐсто. Стáро. За крáтко врѐме понóо отишла тáмо, одлетѐла. Íшле тíја стáри лúди код некóга владíке да пíто. Рѐко, кáже: „Ако јóш јѐдном, пребацíте гу. Ако отíне, тáмо да напрáјте цркву.“ И óни послушáле. И јóпет гу донѐле. И грѐда јóпет отишла и тáмо остáла. Тáмо напрáјле црквíче. Црквíче бíло сэс прúће напраѐно.

В о д е н í ц а

Имáле смо свóу водени́цу донѐгде.

Тóј дóле вретѐно се звáло. Тóј вретѐно имáло нѐке пѐрја. И у корíто одозгóр вóду пúштиш, и у тѐј пѐрја úдри вóда и кáмењ се покрѐће.

Жíто се ста́ља у кóш. Íма кóш гóре, а дóле врло (!) мáло, úста се зóве. А имáло клепетáлник на тáј кóш' и на кáмењ. И кáко се окрѐће, óно скáче,

³¹⁹ Снимљено 2003; снимлио Радивоје Младеновић.

оној клеветало, и ж'ито иде у камењ. Камењ бија шупаљ. И брашњо падало у мучник.

В а м п и р

И оно иде преко те¹ камење тамо, преко реке тамо. Ја да потрчим испред њега, оно само ме погледа мене. И очи оволке! Било као куче неко, али не куче. Не постои таква животиња. И, кад изађо испред њега, оно се врати назад², и овако да иде горе. А ја сам имаа и чобанске псе два, а има сам и неке комшијске, па ишле сас мене. Имале три, четири, лежале. Ту нека-штала ми била. Скитало. Стари кажују да бија вампир.

...А мене један случај ми се десија. Смо биле ми оуде код Урошефца. У Догане. Смо биле двојца ми. Ја сам се мандраа, сам имаа машину шиваћу. Он бија мајстор бољи (!), а немаа машину шиваћу. Биле браћа и се поделиле, а тај машина му пала брату. Немаа машину па смо шиле зајено тамо. И, тај газда бија Горњоселац, тако у куну смо радиле. Кет смо завршиле посо, у јен ћошак туј проснемо сламу, и туј смо спале. И причау да има, нека Шиптарка умрела, стара, и по села се вампири. Немало тој време струја. Смо завршиле и смо легли (!) тамо. И ја сам лего на леђа. И тед, неко-време, кад ме оклопи нека мучка. И кад ме уватила мене за косу, и коса ми пуца – цэк, цэк, цэк, цэк! И ја – брѣ горе, брѣ доле. Кет се пробуди, кад ми се олакшало мало. Тај, што бија другар, му кажем: „Ал си ти скочија на мене?“ „Не, брѣ!“ Ајде да речем – сањаа сам. Али после да ми смуди онај коса како ме вукло за косу. Како ме уватило за косу да ми гори коса. Коса ми смудила кад ме пуштила. И то цњим да бија вампир.

В а м п и р о в и ћ

Кад умре мџ³, а жена остане. И онда полако, полако долази код њу и врши љубав сас њу исто ка што вршија за живот. И она остала трудна. И кет се породи, е тај⁴ је вампировић. И он види тамо, види све. Тед имало. Овамо близу Призрена ми причале тија о[д] теј фамилије. Ишле људи, ги узимале да утепоу вампире. Убивале све, убивале стоку вампири. Вампировић тепуваја вампире пушком (!) Не било овде. Причале људи како виђувале.

К а л а н ц у р к е

То⁵ је ка нека сотона. Ка да биле све у црно обучене. Самовиле у бело обучене, каланцурке у црно. Каланцурке од зубе ги ишле искре.

С а м о в и л с к о д р в о

Оуде ж'ене идоу па стаљале, донесе нешто мало, неко ш'иш'е. Стаи у њега по неко крпче, па обеси га на неку црешњу самовилску. И тој дрво не сме да се сече.

В е т р о л о м

Ветролом има. Кад закачи, све дине. Сено ти издине горе. Док се окренеш, нема ништа. Се празнује Ветролом због ветролома.

Н и ј е д о б р о д а с н и ј е ш

Кукајца ако пробиде човека, на жалос се ценило. Први пута да се чује требало би рано, до неко време, а увечер није добро. Дању ништа неће. Само ноћу.

Своје куче ако завидја, неће добро, туђо ништа.

Гаврани кад гачу око село, и тој на смрт.

М а њ и њ е

Тамо што била бачица, тај жена што гл'еда благоу, што музе оуце, оћала да направи мађије, да узме млеко. И она нешто отуд звала овуј нашу бачицу. Овамо брдо, тамо брдо, доле је река овако. И звала онуј нашу бачицу и нешто мавала сас нешто. А овај рекла, прабаба наша: „Ја твоје нећу, каже, а ако можеш да музеш, нека ти је ала!“

Да се скиноу мађије, ишле на коло воденичко, на камен воденички да окрећоу. Тој се онодило. Неки заћоу гу туј жѣну па идоу у цркву, односоу тамо неки шеј, неки ствар. Тако се батукале жене

...Видија сэм како се гаси жарље. Тури у неко чаначе, тањирче, и пушти жарр. Сэг зависи како пишти жар, тако она цени кобаѣги ал има душмани ал нема. Ишле жене, ишле. И дэн дэнс се батую.

П р о ч к а

Напраймо кумбаре. Изаћемо куд овај мос овде. Деца скупу неке смреке, неке вагге, наложу. Греале ракију па пиле. После – бегај кући! Добра вечера, добре пите, купус куван с[с] сланину.

Д о д о л и ц е

Из Врбештице долазиле овде кад била суша. Ишле по село и просиле. И крос поље ишле, па људи ги прскале сас воду. И дарувале ги. Повале песму:

„Ој, додо, додоле.

Наша дода Бога моли

да зароси росна киша,

да накваси равна поља...“

Биле обучене у бело теше само. Тако неке кошуље дугачке.

В а с и љ и ц а

За Васиљицу смо прáјле бареницу. Домаћица ће изнесе тепсију пúну и ће мáши тáмо креј планине. Кáже: „Овóј нека ти бíне тéбе!“ Око стóке вика, за мéчке. Тóј за мéчке. „Овóј нека ти бíне за цéлу годíну!“ , вика.

За Васиљицу – црцáлке. Котличиће, кáнте, сакрíје се зад-неки-ћóшак, пóпне се нíгде гóре, па кэд најíје нíкој – па му га шíпне у шíју – вррр! Нéма љутíна тóј.

Д о с т а С т о л к о в и ћ , 1929.³²⁰

К э т с э м б í л а д е т е

И мáти и у́гтац бíле из Јажíнце.

Тéшко се живéло. Мáти и у́гтац што донéсоу, дéцу да обúчоу. Поготóо за мáтер бíло тéшко. Дэн и ноћ радíле дéцу да се обúче.

Свéшто сэм работáла кэт сэм бíла дéте. Терáле ме од малéна, от сéдам, óсам годíне смо радíле штó смо мóгле. Сэм плéла, сэм прéла вúну, конóплe. Ё, пóсле мáло кэт сэм одрáсла, сэм ткáла, учíла ме мáјка да ткáем. Пóсле сэм ткáла í ћилиме, í свé што требáло. И плáтно, í клáшње нáпре се ткáле. Свé се радíло млóго, é по цéу ноћ се радíло.

К о н ó п л е

Конóплe се се'áло. Сéме бíло сítно па се се'áло óно да онóди. Óно изрáсне. Викáле га и белóјка и црнóјка. Белóјка се брáла нáпре, а црнóјка пó кáсно се брáла. И тóј се сабирáло у ручíце овáко, па се турáло у кúп да се згóри, да се очúка тóј сéме за дрúгу годíну. А пóсле се турáло у топíло. Се копáла јédна рúпа голéма де íшла вóда. Наслáга се у тúј рúпу. Нáпре смо викáле топíло. По сељáчки топíло. И тúј стаљáло се. Седéло по двé недéље док се покíсне. Пóсле се извáди, се опéре у р'ёку, па се ошúши. И се чукáло. Камéњи – јén отúд, јén отúд. Маљíца се звáла. Тúчи. Имáло пóсо млóго, тóј конóплe. Плáтно се прéло па се ткáло. Па нáпре нéје ка сéге јоргáни, чаршáфи, белóви по нашíнски. Да онóди, понáпре чéрга.

Се носíло, сíнко, понáпре кошúље от конóплe. Јёс!

У д а в á њ е

Кэт сэм се удáла јá, нíшта нé смо прáјле свáдбу, нíшта. Довéди и – готóво. Јá за мóје девојáштво, тáкво бíло врéме.

– за тóј дóба тáко. Нóси се здравíца. Кóга вóлиш, својбíну да вíкаш на свáдбу. Свí тóру дáрр на здравíцу. Кэ[д] дóђе свáдба, дэн да се праи, дóђе музíка. Својбíна íде. Весéље се праи.

³²⁰ Снимљено 2003; снимио Радивоје Младеновић.

За моје доба ишле да прóсу девóјку. Пóсле – нé! Дéца нека су жива. Сáми измиђу себе се онóду и доведе јéну вéчер. Ај, да напраи свáдбу!

А има и који имáле сáс лéпо да онóду. Зговóриw гу, па идоу сватóи да идоу да гу úзоу, доведоу мláду, напраиw свáдбу.

А и на вóду náпре кэт се изведувáле снáше, лéпо бíло. Довéдоw снáшу и одмá дрúгу недéљу óһоу да гу извéдоw на вóду. Скúпи се својбíна свé, и комши́е. Мláда има крчажíе у рúке и идоw на чéшму за вóду. Нáрод пóђе по ну́ лéпо да онóди. Кэ[д] дóђе мláда, свекр́ва искóчи сáсэ сíто, пшени́цу, шéһер, бомбóне кој има. Мláда бáца шéһер да онóди. Увéдоw гу у кúһу, уне́се судóве сáс вóду. Пóсле настáи весéље.

Д а п о с í п е ш

И обавéзно бíло – трéба да се вечéра, да се рру́ча, да се онóди, по нашíнски, лаор у рúке и крчáже да посíпеш свéкра и свé – девéра, мúжа, да опéроw рúке па да се при́ђе да се јéде лéба. Мláда морáла да посíпе стáре.

Н е м á л а с т р ú ј а

Нáпре немáла стру́ја. Лáмба. А борíна кэд немáло за врéме окупаци́е. Дрwце никóе од бóрр, од онóј. Тóј имáло као мáс. Нацéпоу, ка трéске га онóдиу. Јéн да свéти, овíја да вечéроу, да онóду. И гáсэ. Фенерчíһи по старíнски. Нé се видéло. Док је чóек мláд^т, вíди. А сáге, а сэг и мláди не вíдоу, од стру́је изгубíле вíдэ на зарáнке. Јéс.

Нáпре видéле пó дóбро, жими-у́чи. Ёве, мóа мáјка, Бóг да ми гу прóсти, до смр́ти (!) видéла и́глу да удéне без наочáре. Óсамдéсет годíне имáла кэд умр́ла.

Гасáрче, сíнко. Па лáмба кэд имáло, тóј бíло лéпо. Како-кој имáа могу́тьос, тáко.

... Фењéрче у рúке да свíтка лéк.

Ц р е п ú л ь а

Месíло се у црепúљу. Сáч па испéче лéба.

Праíла сáм црепúљу као дéте. Те отинéмо, һе се извр́жоу ж'́ене, по мáло зéвње да донéсоу, па һе узавр́ижоу вóду, па һе попáриw ту́ј зéвњу, па и от конóплe имáло, имáло, кучíста се звáле. Па һе ту́риw кучíста прос тóј блáто свé. Па гáзи сáс нóге, гáзи, гáзи! Тéшко бíло док се напраи дóбро да се уради црепúља. Пóсле сáс рúке као тéсто га напраи тáко, па пóсле га растéра, растéра, растéра. Пóсле завíја га, завíја наокóло тáко свé. И пóсле у тóј се пéкло лéба.

По дéвет, по дéсет црепúље годíшњо се пра́јло

...Се наклáде у́гэнь, се онóди, па се ту́ри црепúља на тáј у́гэнь да се загрéје дóбро. Па, по нашíнски кацíја да га рéчем, и мáша, па повúчи наовáмо. И избр́иши, избр́иши лéпо сáс кр́пу, па ту́ри лéба, па ту́ри јóпе сáч

да се згрѣје на тој огњиште, па тури врџ црепуљу, врџ лѣба и посипа га сѣз жѣрр. И тако да се испече лѣба.

У њогањ греала се црепуља. Црепуља се ужегнала, туриш лѣба да оноди, па тури и сѣч на тој, на теј дрѣва. И сѣч се угрѣје. И после тури сѣч, посипе га сѣз жѣр, сѣс пѣпоу тај вреју.

С ѣ ч к о

Смо орале чим се мичи снѣк, синко. Се орало. Викоу – у Сечко. Бабини приче, па и ја да причам. Те носиу да продао њовас, ће носиу да продао да љоу колomboћ. „А, богами – вико – крцоу кола, тѣшко жито. Овој орано у Сечко“, вика.

Сечко бија у мартѣ. Четрнаестог фебрувара ваћа па свѣ до дваес другог марта (!). Свѣ се рачунало Сечко. Јѣс.

Баба-Марта љона тѣра по њојно свѣ... Прича имала. Вика, у Сечко терала гу никоа маћија пасторкињу: „Да идеш – вика – да набѣреш јагоде!“ И гу стрѣја Сечко, вика: „Дѣ си пошла, девојкицо?“ Вика: „Е, дѣ сѣм пошла?! Потерала ме маћија да идем да бѣрем јагоде у планину.“ „А, па зѣр има јагоде у планину?“ „Нема – вика – него Бѣг ако оће.“ И вика – огрѣј слунце, дѣај вѣтар, процветало, уздрелело, свѣ оноди. Увѣчер донѣла она јагоде. „А – маћија вика – пошто она донѣла, ја ће прѣтим и моу ћѣрку да иде, да оној...“ И она гу прѣтила и ћѣрку њојну. Вика: „Девојкицо, дѣ си пошла?“ „Да бѣрем јагоде.“ Она мало по на љоштро вика. Вика: „Кѣј дѣнови су добри, кѣј су лѣши?“ „Сви су лѣши, сви – вика. – Сечко-печко је нај лѣш!“ И оно, вика, врѣни, јака олуја. И смрзело гу у планину, вика. Е, вика, тој узѣла Сечко ка у зѣјам дѣнове. Па и дѣвет дѣна Бабини, само тој сѣм забрѣјла, сѣм знала па сѣм забрѣјла. Три дѣна за најамници (?), три дѣна бѣсне кобиле, три дѣна баба је, вика. А се смејале, а и баба никоја бѣсна била. Вика: „Сечко-печко најарим-ти твоје јунаштво, моје јарићи, чѣпѣрак рокчићи!“ Значи, јарићи ги искочиѣле, чѣпѣрак га рачунала овако. И оно, вика, дѣај, дѣај, дѣај, гу смрзело. И нигде, викоу, на никоу планину има тако ка баба, камењ се напрѣјло, вика.

Мајка ми причала тако па и ја тѣбе сѣг.

С ѣ м ж њ ѣ л а

Сѣм жњѣла. Нѣ било тѣшко, матика била по тѣшка.

...Што пожњиѣш, ѣт овако напуниш рѣку, па исѣпеш га овако да се шуши на слунце. Па кѣт се ошѣши, па јѣдан врѣже јѣже овако да оноди. И сабираш ги теј, викале рукоѣђи. Га сабѣреш и лѣпо га онодиш и да дадеш кѣј сѣди на снѣп.

А јѣжа се прѣву овако: се потѣпи снѣпѣ, после је мѣко. И се врѣти. Јѣно премѣтнеш отѣд, јѣно одовѣд. Па туру под мишку овако, моѣтај јѣн крај па други крај. И тако.

Б о г у б р а д а

Напре имало богубраду. Последњо кэт се заврши да се жњѣе, се донесе богубрада. Се понесе цвѣће, се извучоу или три струка што су заено жито, или пѣт у јено што никле. Тож се извуче и се тури у цвѣће, се накити. Дѣца носиле, девојчићи. Али да не сме никој да гу насмѣе. Да ни збѣри, ни да се смѣе док дође кући, га тури у амбар цвѣтѣ.

Не ваљало да збѣри. А задевале гу да гу насмејоу да преговори нешто. Никој се превари.

К э т с е в р ш и л о

Снопѡви седеле свудѣр – по плѣвње овако, де имало пот стрѣе.

Па да се врши. Па имало одѣ дрво, смо га викале стѡжар. Па ус тај стѡжар се туроу снопѡви. Се наредујоу окѡло наокѡло. Па сѣс кѡња. И кѡњи, и волѡви вршиле. И сѣс волѡе. И кѡњ иде, растѣра тој. Кэт се позаврш'и мало, вила да се мѣша врѣ. Кэт се онѡди мало тој што бѣло измешано, убаци се у плѣвњу. Па јѡпе по два пѣт, по три пѣт имало тако тој да се мѣша да иде кѡњ, да мѡта туј сламу.

Турале по шеѣсет, седамдѣсет снопа на јено да се врши. Јѣс.

Ќ, па ѡвде ни бѣло нами гѣвно у двѡрр.

Ѓ, после слама тамо у плѣвњу ишла. Јѣс.

...Вршидба (?) у јѣсен, жими-ти. От кѡлко? У ѡвгус мѣсецѣ почиња. Јѣчам се жњѣло у ѡвгус, рржш. Озѣмо жито, ѡно по рано уздрѣли.

Имало да се врши по ѡсам, дѣвет дѣна. Како кѡдт. Јѣс. Сејало се ѡвас мѡго. Тој бѣло. Напре се ранило и свиња, и ѡвца, и јѡгње сѣсѣ ѡвас. А сѣге другачѣе.

...Кэт се заврши, кѡд нема да се врши, тој дрво што бѣло, па исто цвѣће се натѣра кот стѡжар. И тој накѣту га кѡд завршу вршидбу. Сѡл накѣту стѡжѣр.

В о д е н и ц а

У воденицу има кѡш да се сипѣје жито. Има камен – јѣн озѡл, јѣн одозѡра. Имало и јено дрво, клепѡтавник. ьно удѡра, врти се камен, удѡра и жито пада ис тај кѡш. А брашн'ѡ, имало ка сѡндак напреѡно тој, га викале мѣчник.

Кѡд је потр'ѣба и дѣн и ноћ мѣсла воденица.

И м а л о н е ш т о

Одѣ Сѣфце тамо, од Голубив мѡс до Свѣтога Никѡле, туј имало ѡбавѣзно нешто да изѡђе. Ишле људи у Урошевац за жито. Никѡѣга чѡвека одрале га тепаући. Овај ишо од границе, никој, а ѡвѣ ишле ис Призрен и туј се стрѣле. ьн мислија па тој, враѡѡви, што причале тија стѡри. Па удри.

К р у ш а ц

Напре било по старински кэт падаа крушац, јака олуја, изнесоу, напре се викала совра по старински. Било около овако, па мале столице, па сви узокло једоу лѣба. Па изнесоу у двор. На совру турале ложице и тањир. И тамо се крстиле, молеле Бóга да престане.

С л а в а

Славимо Свети-Ранђо. Месимо колач. Донесе ни зақоник вóду. И после туј вóду, кэт се замесује колач, стаи се и тај вóда, се упали свѣћа, се поткади, па се замеси. И на вѣчэр се спрема, чекамо гóсте. Спремамо све што има. Закољемо јáгње.

И млади и стари омесиw колач.

...Кравајчиће смо месиле па се носило по својбине. Никóму пѣт, никóму четири. Према како су чланóи, се носило кравајчићи. Да га зóвеш на слау.

...А после кэт се носiw увѣчер, вѣчэрња. Колач се нóси на дэн, а вѣчэрња на вѣчер. Кэт ће однесе домаћин вѣчэрњу у цркву, кэ[д] дóђе ис цркве, после иде по својбине тамо да вика на слау. А сэк се баталило. Сэг неје. А кэт сэм дошла óвде у моје младе године, звале, ишле от кућу на кућу.

... Свѣћу палимо и на вѣчер, и на дэн. И се напíва: „Госпóди помилóј!“ Обичáј тај стари што се чíни.

Б а њ и в е ч е р, Б о ж и ћ

Напре немáло ка сэк што има каучи по собе. Напре било постѣља се прајла. Кэд бóжја слава, тэд било постѣља се онóди. По два снопа ржана онóди, тóрри у један крај.

Спремáло се напре. И л'ѣпо било, вала. Весѣло било. Дѣца рада, сáмо тако! Ђе ги увáту врапчиће. Ђе тóроу л'ѣсе, ће бацоу жíто, па ће увáту врапчиће. Прво да се изеде од врапче мѣсо. Да бíнеш лэк, вика, ка врапче, да мóже да лѣтиш, да рáдиш све.

Па постѣљу. Па се донесе бѣњак. Исечow, па га скрáтиw. Па тај што унесе. Стáра бáба да онóди, да искóчи. Он нóси тэј бѣњак и зóве одовóда: „Кáкво време напóље?“ Вика: „Свóда ведрина, на нáшу кућу облачина.“ Тóј трí пút тáко. И после унесе. Овáј бáба засѣе га сэз жíто. Тэј домаћин што унесује тé дрва.

И после се принѣсе све – коштањи, смóкве.

Напре имáло шарен-шѣћер, нишáдэр. Штó-знам тóј по старински свѣ. И домаћин свém дáде по јéно зáлче. Да онóди обичáј. Се нареду сви – један до другóга. Нíкој вíкоу – бѣ, нíкој вíкоу – мѣ, нíкој рáзно што има стóку да се помéне тáко.

И после се принесе на постѣљу, се онóди. Узокóлу сви. Поткáду, пíжоу, једоу.

Бѣњак залóжи тај кој уне́се. Домаћин кој уне́се, ѓн залóжи бѣњак. И по́сле, кѣдѣ се вечѣра да не прегѣри, ма́ло пову́че бањак по́ овамо и сипне му ви́но и ви́ка: „Здра́ф си, бања́че!“ „На здра́вље, јуна́че!“ „Здра́ф си, бања́че!“ „На здра́вље, јуна́че!“ Три́ пу́т и то́ј. Си́пе по ма́ло ви́но на бѣњак. То́ј би́ло.

Кѣлач се ме́си ка за сла́у. Исто. Пи́та се напра́и, зеља́ник. Се оно́ди. Лѣба. Ё́, на́пре би́ле фами́лије по́ голѣме. Па и пога́ча се месила. И кѣлач се месиа́. Пи́та се напра́и от ку́пус. По́сно, сѣ[с] зѣјтин са́мо.

Пити́е за Бо́жић. Се покисне кѣске. Се́ду јѣн дѣн. Па се искисну с мла́ку во́ду. Јѣну исипи, па́ и дру́гу, па́ и трѣћу. По́сле кѣт се ста́ју да се ку́воу, чим узавре, исипе се тај во́да. Не́ се осло́и, са́мо се исипе, па по́сле се ту́ри во́да и да се ку́ва. Само тре́ба да се ку́ва мло́го. Ако о́ћеш ле́пе пити́е, ва́ља мло́го да се ку́а...

Сѣм тура́ла са́мо лу́к. Јѣс. Дру́го ни́шта.

В е л и г д њ н

Велигдѣн не́ се спрѣма ка за Бо́жић. Ё́те, вај при́ча. Ви́ка: „Се смеја́а Бо́жић и Велигдѣн, се препира́ле (а Бо́к ти зна́е, него при́ча баби́на). Ви́ка, се смеја́а Велигдѣн. Ви́ка: „Ти́ си црн и пре́ црн.“ „А́ко сѣм црн – ви́ка – три́ дѣна се́диу на постѣ́љу. Постѣ́љу за Бо́жић напра́јле. Се́диу, пи́јоу. А ти́ ша́рен и пре́ ша́рен!“

Велигдѣн ства́рно ле́по би́ло. Има́ла свѣрка у сѣло. Свира́чи. Па иза́ђо. Сви́ се промѣну ле́по.

Бо́жић ви́ка: „Идоу́ домаћи́це копрѣве да бе́роу па да ску́воу, да ску́пу фами́лију. И сва́ко дѣте расплака́но. Не́в ги би́ло да се промѣну да идоу́ да и́гроу. А ма́јка не мога́ла све́ да ги достѣгне да ги обу́че ле́по. Сва́ко је дѣте расплака́но о[д] те́бе – ви́ка. – Ти́ си ша́рен и пре́ ша́рен, али сва́ко је расплака́но!“

П р о ч к а

За Прѣчку ма́оу се кумба́ре. Ка мѣтла што је, па се исѣче шта́пѣ (?!), па се на́тура сла́ма ка мѣтла, та́ко се наредѣ, наредѣ. Затѣгне гу го́ре сѣз жи́цу. И оти́ноу по́сле увѣчер на ули́цу и ма́оу. Врту́ га. Збо́ру кѣд има́ мла́да сна́ша: „А́јде, ви́ка, сна́шу да товарѣмо у Ста́ри Кача́ник да и́де!“ На́пре, сѣге не.

Ђ у р љ ѣ ѡ д њ н

За Ђурђѣвдѣн што́-да ти ка́жем, си́нко, то́ј? Домаћи́ца помѣзе сто́ку, усѣри га сѣг^к на ве́чер Ђурђѣвдѣну, усѣри си́р, груди́цу напра́и да оно́ди то́ј кѣт је вечѣра. Све́м се исѣче по јѣно па́рче, несолѣно, та́ко, по јѣно па́рче да поје́доу. Има́ло ко́ј има сто́ку. Ко́ј има́а сто́ку, има́а и си́р. Ко́ј нема́а сто́ку, нема́а ни си́р. Оста́и јѣдно па́рче ма́ло за сто́ку ујутру да накрму. И́шле на́пре, тра́вке бра́ле. Па издрѣбу у ни́кој тањир и ма́ло три́це, со́л. И те́ј тра́вке да накрму сто́ку сѣс то́ј. Идоу́ по́сле у шу́му, у ле́ску да оно́ду, да исѣчоу прѣт.

Па ідоў по њіве. И бодоў као кррсэ. Да оноди, ицѣпа прўт. Убóде, овако ка кршче напраи. И тури у башчу, на вратницу, ете на врата има. По њіве ідоў. Напре, а сéге нé! Или на пѣт, или на три. Како-кóј ѹѣе.

Дѣца за Ђурђѣвдэн, за Велигдэн прáјле нишáло. Па на грѣду конóпац, па и на дрво, га звáле попадија. Увржоў конóпац па се качи́ле да се нишоў дѣца. Ѐ девојчи́ћи, и́ дѣца.

Повáле:

„Занишáј-се, лако трўпче, / Лéле јó, лéле јó. / Чи́је трўпче на орашче? / Лéле јó, лéле јó. / Чи́је дá-је, мајкинó-је, / Чи́је дá-је татковó-је. / Лéле јó, лéле јó!“

В о д и ц е

За Води́це прáјле дѣца црцáљке па се црцáле сэс вóду. Напу́ни црцáљку, кóј про́ђе – умóкри га. Двá дéна. Прво Мўшке па Жéнске. Јéс.

Ó, напре бiло весéло кэд онодиў дѣца. Кэт се скўпу дѣца, девојчи́ћи! Па котличи́ће. Кóј ће прекај рре́ке, прекај чéшме. Се напрају сáмо вóда. Нé се лyти́ле. Па дэн му је.

Д о д ó л к е

Сэсвiм по мáло се сѣ́хам, сэсвiм мáла сэм бiла, тáко тои́цка. Тóј кэд немáла кiша, сiнко. Нéma кiша. Ајт оноду. Тóј из Врбешти́це ишле, тóј се сѣ́хам по мáло. Сáмо кошу́љу обу́чоў, вржоў се сэс нiкóј кáиш óвде. И тóј – повáле. От ку́ћу на ку́ћу ишле. Сэм забрáјла, жими-тi. „Óј додóле, додóле! Да зарóси сiтна кiша, óј додó, óј додóле...“ Тáко повáле нéшто. И ники-пўт кiша исти́на заврне.

В р т ó л о м

Јén дэн у годiну нé сме да се рабóта за вѣтар. Тóј Вртóлом се зóве. Ако рабóта, вiка, ете, пóсле руко́ѣђи, сејáна њiва кэд оноди, закáчи га вѣтэр. Стогóве обáли.

Вртиw вири́шта и стóг^к преокрéноў га.

Мóжда нiкóј и нѣ-зна кэд је Вртóлом, а вiка: „Вртóлом, Вртóлом нека iде по мѣ́ђе, по мѣ́ђе!“

Л а з а р i ц а

Ишла сэм у Лазари́цу јá. Три годiне, четiри. Напре ишле млóго. Као нај прво, кэт пóђе мáла гу звáле тупкачи́ца. Óна, кэт пóвоў лазáри, па преводи́ла измиђу лазáре. „Обр́háј-се, лазáре, па се лѣпо преклóни.“ А лазáрка, тáј мáла, óна измиђу лазáре провóди.

А имáле напре и повачи́це. Лазáри бiле дрўго, а повачи́це дрўго. Ишле по пѣт у јéдно.

Понапре се повало млого. Кóлко има човека у кућу, за свѣ. Ако има стоку, за óфце, за к'уџња, за свѣ.

Детѣту мицкóму:

„Има мајка пуцѣнце. Дѣ ће да га ушије? На кошúљу под грло.“

А за жѣнско дѣте, кад је у колѣпку, вика:

„Гркала је грлица у свилѣне пелѣне, у стребррне повóје.“

За војника кóј имаа у војску:

„Ситну књигу пишúјеш,

па гу татку допраћаш,

па да татко ће прати (!),

па девојка плакати (!).“

За кóња:

„Сóкол лѣти висóко,

крíла држи ширóко,

мúтну вóду газѣше,

јѣчмен зóба зобѣше...“

СТАНОЈКА П., 1911.³²¹

МИЛИЦА К., 1920.

С. П.: К р á в а

Али бес тѣле. Док не га одóи, ће гу помúзем. Арно ће ми дава. Дѣ идеше да гу остаим, па ће гу остаим. Арно, али кэ^т ће да дѣе тѣле, повише ни дава. И бес тѣле, сѣстро, неће да ми даде. А овај стáра, бес тѣле сэм гу музла. Два месѣца, у трѣћи ће баѣим. Ели сáк кэ[д] ће се одвои тѣле, пó арно ми има.

Али пó не мóгу да га трзам. Трí јужѣти... Не мóгу, жíми стáрос, сѣстро, не мóгу... Па ће úзем легѣнче, јѣно тенѣрче, ће му турим ка трице, ка лѣпче, ка брашно. И тѣпај, тѣпај! Оно да се одбије никако од ну. И трзај. Да прићоу ниѣно, éve! Нíти љóна кад је оúде. Ма пришло гу пот сíсе. Оно – цáке, цáке, цáке, цáке – свѣ ће ги исíса. Трзај, трзај, трзај! И једва ће га тргнем.

Не мóгу више. К'уџла ме утепáле. А не мóгу! А и годíне, изработána, сиромáшна, нí на'едѣна, бíћи, нí наспána. Ёве – се заклáло, свѣ њíма се дáло. Г'усти – цѣла зíма. Жíми Микíна дúша, пребíрам по лѣк расóлче. Ако је грашче, за аер н'íма, ако је кóмпир, ако је сирѣн'е. А штó мíслиш тí?! Мíслиш је лáко?! Двѣ су. Она је на четíри годíне. Ёе.

За њí пáре. Па овóј за једѣње свѣ јá што скупúјем. Ако сирѣње, ако мл'ѣко, ако јáјце, сѣстро. А и м'óраш. Ё, двѣ су, неће, на стán су. Грѣ да те úзе.

³²¹ Снимљено 1990; снимео Радивоје Младеновић.

К в а ч к а

С. П.:

– Дóшла ми Јóвка ичéра, донéла ми, донéла ми јéно магáре пуно, да је жíва, сéстро, сéно. Штом-кóлко ми донéла сéно, јáдна. На свéтац. И óна д'óђе, сáл штó-имам чéтири пил'éти. О[д] дванаéс да гу напра́вим за чéтири да гу изéде. Тéј дрúге ál не бíле њóјне. Нíгде ги нéма.

М. К.:

– Кáко нé бíле њóјне?

– Ал нé ми је за чúдо, сéстро, тéј јáјца сэм, теј дэно́ве што снéле, нíгде ги нéма јáјца. Нí ги остáјла, да рéчеш, нíгде ги н'éма.

– Ё, па мéне тáко, брé, њéкња.

– Јáјце, сé, сéстро, нí корúпка нí нíшта, тéј чéтири пил'éти, тóј ги нáђо, тóј ги úзо, а овóј јáјце, éт овáко.

– Никóа мáчка тóј ги јéде. Мí што смо прáјле од њéкња. Јá сэм бáр бíла на слубíцу. А вéруј ме, што кáже Дарíнка Нисíна, на слубíцу онéј кокóшке ће ги се потéпоў. Никáко. Јáјце крéку, а јáјца н'éма. А тéј кок'óшке, сáл што седнáла овáко да н'óси, óна подíни гу, извúчи ги јáјце. Ё, па нéшто имáло, сéстро.

Овáко, кáко су отúд, отúд, одовúд'. И 'óна кáко бíла у ћуше кок'óшка, онáј мáчка озгóра. Дáп! Подíни кокóшку, úзи јáјце. Кре-кре-крé! Кре-кре-крé! Па и онéј дрúге – кре-кре-крé! И њóјзи тáко.

Снáша: „Никóе јáјце да се свáри дéцам.“ А дé ће úзем јáјце, будáло?!

Јá ће ги н'óсим, вíкам, кэт свí сте дóшле. Сврáке ли су, врáга ли су, мáчке ли су, врáг нека ги знáе.

Чéда вíка: „Нé, мáјке, мáчка! Мáчка тáчно – вíка – чéка кок'óшку да снéсе па да úзе.“

Ёте овилíква, брé, шарéна мáчка.

– Ёте, јáдна сéстро, отворéно сэм остáјáла. Вíкам – због ластáјце. Ни íду прет кућу, да не батíшуу, бэр, кућу.

– Нéка батíшуу. Кáне!

– И јá, сéстро, дванаéс тáко сэм турíла... Јéно, јéно да сэм нáшла јáјце да га мéтнем, млóго би бíло, сáмо чéтири пил'éти, јáјце нéма ни јéно.

– Петкáна вíка, њéкња, тетка-Дáрке, вíка, квáчка ги јéде, вíка, свé ми збрá, вíка, јáјца. Те ме остáи бес пилíће.

– И сéге, вíкам, Јúлка ичéра вíка: „Ал íмаш пилíће?“ „Ёте, овéј чéтири.“ „Ао, грúба јá! Квáчи ми и мéне, тíке нíкој не мóже да... Те ти дáм јéну наг'óре кок'óшку.“

– А да ми нáеш пóсле тéј што квáчиw, íмам јáјца. Јóш чéтири, п'ёт, вíкам, ће снéсоў, бíћи овéј дэно́ве.

– Па нé ти квáчи никóа?

– Нé, брé! Квaкáле свé. Свé преквaкáле.

– Па јá ће ти дáм мóу кокóшку, да ми дáш твóу.

- Ё, па кане, тој ће ми даш.
- А у сваће сэм давала две године
- Жими њчи моје, доле гва-гва-гва-гва. Јено јájце ти викам, јено јájце!
- И на слубицу да седим, да ги вáрдим, тётке, и да вáрдим, викам, да н'џсиw, и да га не видим штó било! Никако! Вечџра пóсле, кэд онодиле...
- А њџе њна да ги збрáла тóлко јájца.
- И вáрдеше га, мајке, за од вране, за от свраке, вика. А мáчка ги јéде.
- Ама копáа Гóјко овéј компiре, прашиле ги јóш... „Јаг'џдо, жiти њчи, иди ўзи от Стоје јéну чáшу вóду и рéкни је – вика – кокóшке, дé врага однесоше – вика, – јájца?“ И њна дóђе на вóду. Вика: „Стóо, ти рéче Гóјко – вика – да јéну чáшу вóду.“ Вика лáни сэм ги дáла фришки јájца.
- Дá, брe! Па тéј ми су пилићи, тéј су.
- И Крстáна ми тражила. И Крстáне сэм је дáла. Те тéј гу се извеле што сэм је дáла јá Крстáне. Вика, моје кокóшке.
- И, џте сáге, дрúге нéмам, а штó-ћу?! Штó ћу с тéј четiри?!
- Ништа. Ће ти израсне, па ће квáчиw. Те ће изнесоў тéј.
- А јá, тој, тáзе јájца сэм изнесуwáла, бóжем њсам... Сáг, овéј дэноwе, ми снэле, од Николówдэн. А тéј ги чуwам, сéстро, и бáшка ги турам тáмо. И викам – да нáем јéно кокóшке. Моје да дáм и дрúго да ўзем што квáчи.
- Нэ-знам јá. Моје не ми квáчиў сáге. Јá ги пiтам. Викам: „Ал áко јóш јéно да насади́мо?“ Кэд биле. Ако квáчи, да узбрани́мо никóје јájце.
- Па, тáко је.
- Шт'џ, бéдо, овéјзи године?
- Ёве, свi се чу́ду сэс мéне. Вика – ка твоi пилићи по двóру! Јá у тэбе јájца ће ўзем. Да си жiва. Дáјма си ми давала. Ё, сáге н'џма јájце пот квáчке, сáл четiри пилéта остáле.
- Нéма, нéма! Тóј подiза ги нéшто.
- Ёте, сéстро, тој, жими-тi.
- Óна растéри ги њi! Растéри кокóшку, џна клóпне га одмá; њни свé да ги изéдоў Цвéте и Цвётку.
- Зáшто?
- Óна ги улари́ше тéј мáчке, њна, а кáко! А штó ће гу бúљук мáчке! Па Цвéта рáни ги, рáни... Па вика: „Јéно пiле нéма, свађа-Дáнке, свé мáчке ми ге изедów.“
- Мóре, ка нéће прићоў њчи да ти извáду – викам. – А штó ги рáниш?“
- Што ги остáне мánца, њна не да ўзе јéно-прáсе овоицко па да омрси онóга човéка. Да ги испóсни дúшу Радóсow. А њна – надр'џби ги, па изнэси ги прéдэ, овáко на балк'џн. Па да јéдоў мáчке, ће ги скúпи, па да јéдоў мáчке. њчи ти ископáле – викам – мoре-Бóже! Јéно прасéнце ўзи.
- И́ма пáре бóл. Пенси́а голéма. Тiке мáчке! „Тéбе – викам – не те жáлим, тiке жáлим тво́га човéка.“
- Цéлу мавáлу слúти, тётке.

– А јена шарџна цеџу н'џџ. Па маџчи сџге. Ал нигде има мачиће по пџду? Цеџу нџџ не мџж да се отџра – маџу, маџу. Она има мачиће, жими-дџџа. Па мрзи ме да идем на онџј, на таџван г'џџре. Оно, мџжда је г'џџре, по пџду. Се омачиџла никџа. Нџ, нџ! Има, има нешто. Цеџл нџџ маџфчи. Ако ги снџсе надџле, кџј џе жиџв да биџне! Ёе мџџтнем, жими-дџџа, сџџстро.

– Мџџтни!

– Све мџгу, све мџгу, све мџгу, маџчку никџако.

– Ёе џе туриш у јен-наџлон, па мџџтни низ реџку.

– Па сџм ти причџла. Јџну годиџну – виџај, виџај: „А, лџле мџне, све маџчка ми изџде сирџе.“ Јџш ги биџла таџ Драгиџа за бата-Миџлу. И ја – стџвни ми се, се скарџасмо. „А зџр сџм гу прџтиџла – виџа. – Сама, ја нџ гу прџџам.“ И ја доџати... Она се кџра на мџне, ја доџатим тџј кџче, па џати маџчку. Па гу однџси на реџку. У врџџу. Па-сџ[с]-све-врџџу гу мџџтни.

Ни јџн вџџер, не џџстај, жими-дџџа, сџџстро, пџто лиџпца ни одма.

– Ё нџ, кџне! А да џџди џџде утепџу, па ништа. Нџ!

– Ёте, тџј не пасуџало. И више – стра ми џе, тџј ми прџшло преко гџџве.

– Како нџ! Ти виџам – џџди џџде утепџу, па ништа! Ај, мџри! Оџџј ги џџвде утепџаше, зџато стџјше под зџџвџу, па ништа нџ ги џе...

– Н[и]-има сџд', н[и]-има пџт, н[и]-има за џи, н[и]-има ништа.

СТОЈА ДЕЈАНОВИЋ, 1932.³²²

Мџје дџџинство

Јџ сџм роџџна (!) тридџсет и дрџге годиџне. И у мџје дџџинство биџло лџшо врџме. Јер ја сџм остџла маџла без маџке, о[д] двџ годиџне. Маџка ми умрџла у дваџсет и дџџет годиџне, а остџјла не насџ три дџџу. И ја сџм биџла најмџлада. А пџсле џна џџала јџш, и по мџне јџш да има никџџе дџџе. Трџдна биџла, али нџ могаџла да се порџди, немџло леџари.

Јџ сџм остџла пџсле, од две-годиџне ме остџјла мџне, а старџџе сџџстре сџм имаџла јџш двџ, и брџт ми. И џнда нџ смо имаџле ниш'та, лџџба, тако биџло врџме. Јџ сџм пџшла у шџџлу да идем, прџви рџзред, без маџке, без никџџа. Само сџџстре двџ сџм имаџла. Али па биџле џџде Бугџри, прџпаџла Југослаџија, дошле Бугџри. И нџ смо смџле... Да ни рџди брџт, стариџи биџа од мџне, али нџ рџдија, немџаа пџсо, ништа, само поџлоприврџду смо живџле. Ако посеџемо колџмбџџи да имамо, да копамо. И џџвас, јџџам, рџџџ. И тако. Смо имаџле све тџј да рџдимо. Па ја маџла сџм рџдиџла што сџм могаџла. Сџм ишџла да џџдим џџџџе. Смо ораџле. Јџ сџм биџла маџла од седам-џсам годиџне. Отаџ мџј каџе: „Ајде да ни џџдиш џџџџе да орџмо!“ И сџм ишџла. И тако. И пџсле ми, кџд више врџме да се рџди, да се бџре поџлоприврџда, трџба џџас да вршимо а немџмо џџџј, ништа немџа, сџс џшто, само сџс краџе. Ако узџмо кџџа па трџба

³²² Снимљено 2014; снимила Милица Дејановић.

да се плати кој имаа коња, ми не смо имале. Тако било време, немало. А паре немамо да платимо. После смо сас краве вршили.

У осамнаес сэм се уда́ла

После кэт сэм настасала у осамнаес године, сэм се уда́ла. Мо́рам да се уда́м, јер не мо́же да се ж'иви. Не́ма. Сэм се уда́ла и де́ сэм зате́кла, са́мо му́ж ми би́ја једи́нац и две́ зэ́ве. И о́ни би́ле сиромáшни. Исто и свекр́ва та́ко ми нестáла, тру́дна. Нема́ло лека́ри. Та́ко оти́шла. И о́на нестáла та́ко. Исто и мо́а ма́ти. И свекр́ва та́ко. Па исто о́вде та́ко би́ло време. Не́ смо имале ниш'та да радимо. Ако зарадиш, ако не́... Нема́мо во́ду. Во́да са́мо три́ чéшме у се́ло ни би́ле. Ако да иде́м да донéсем во́ду, ујутру́ рано́ устанем да донéсем во́ду. Та́ко мла́да тре́ба да устане́ рано́, да донéсе во́ду, да помéте, да очи́сти. Све́ та́ко. Али па ја́ нема́м та́ко, не́ сэм имала́ мо́је ста́ре, та́ко нико́га. Са́мо две́ зэ́ве. Старéје би́ле од мене́. Ја́ не́ сэм имала́, ни́ девéра, ни́ нико́га, да ги услужим. Не́ сэм зате́кла ни́ свекр́ву ни́ свéкра. Не́ сэм ја́, али у се́ло имало́ што имале́ вели́ке фами́лије. Би́ле у те́ј фами́лије по два́ес чла́на, два́ес та́ко, имало́ до три́ес, петна́ес та́ко у ку́ћу. И мла́да ко́а отине́ та́ко у те́ј ку́ће, мо́ра да слу́ша свéкра, свекр́ву, девéре да ги изу́је, да ги пéре но́ге. И о́ни носиле́ опáнке. Оно́ј опáнке ва́ља мла́да да ги опéре, тре́ба да ги нарэ́ди, да устане́ по́ рано́ и ујутру́ да ги да́де ка́ко чи́је су. И та́ко би́ло тој време́. И мо́ра да слу́ша мла́да. Та́ко би́ло. Али и кэт се уда́де, пре́ чети́ри, те́д ал се смра́чи ви́ш'е увéчер, не изла́зи. Ујутру́ кэд́ иде́ за во́ду, и преко́ дэн, ше́га дево́јка или мланéста, е́ после не́. Не́ иде́ ни́где ви́ше, не́ сме́ ни́где да иза́ђе. Ни́где. Та́ко би́ло тој време́. Обу́че се са́мо у неде́љу. И то́ј у дэн са́мо да се отине́, а по́сле ви́ше не́. И кэт се у́да та́ј мла́да, дево́јке кэт се удадо́у, ујутру́ тре́ба рано́ да уста́ју да гу изведо́у на во́ду и да пéвоу́ пéсму:

„Синоћ́ бéше дево́јка, урани́ла неvéста,
урани́ла неvéста, бéле двóрје помéла.
Бéле двóрје помéла, хла́дне во́де донéла.“

И та́ко би́ло тој. На во́ду, во́ду пр́ви путэ́. Пева́ње. Све́ лепо́ би́ло тој. А сэѓ тој ви́ше не́ма.

У нóву кúћу

И време́ би́ло та́ко. Не́ смо имале́ ниш'та ни́ да обучéмо, ни́ да обу́јемо. Ништа́ од нику́да...

Де́цу у пр́ву годину́ не́ сэм имала́, а по́сле сам имала́ чети́ри де́цу. И њо́ни ми би́ле мло́го до́бри. Слушáле ме и шко́лу учи́ле. А паре́ немамо́ да ги школу́јемо. Чети́ри де́цу, нéма паре́! Па смо и́шле по боровни́це да берéмо. А ја́ ујутру́ рано́ уста́ем, кра́ве две́ држ'им. Уста́ем рано́, прет́ чети́ри, да пому́зем кра́ве, да омéсим лéба. Нема́ло те́д пека́ре о́вде. И морáла сэм да ме́сим лéба.

...У воденицу да однесемо жито. И оној ж'ито, ако воденица меље добро. Сипем у воденицу. Ако не меље, враћам јопе ис кош, ис кош јопе на трап. Назад ус трап да се иде, на трап ни била тај воденица, де смо имале ми воденицу. Али тэд било мучно. Све на руке но́си во́ду. Не смо имале купати́ла. Та́ко, све на му́ке. И де́ца ми се школува́ле, али смо биле по боровни́це. Имало боровни́це да се бе́ре и ко́ј о́ћаа, ишо́у. Они ви́ше кад настаса́ле, велики биле да бе́роу боровни́це, па смо продава́ле та́ко ма́ло по ма́ло. И ле́по са́ге, фа́ла Богу, и се ожени́ле, и́моу де́цу сви́. Де́ца су до́бри. Све ле́по.

Вре́ме та́ко би́ло. Немале смо да се обуче́мо. Ја́ сэм ишла у хо́р(!), ме ста́јле да пе́вам. Али ја́ опáнке, а ме ста́јле у пр́ви ре́д. Ја́ сэм зна́ла и да пе́вам и све́. Али па ми се исцепáа опáнак. И онда што́ ће пра́им – пла́чем на би́ну. „Што-ти́-е, Сто́јо?“ ме пи́та. „Ал не ти ре́коу ни́кој не́што?“ А ја́: „Не́, брe! Него опáнке ми се исцепáле па ми́-е срамо́та у пр́ви ре́д. Не мо́гу да пе́вам!“ Та́ко би́ло, све́ тој та́ко, та́ко би́ло вре́ме.

Мора́ле смо да иде́мо и да се увржу́емо. И др́ва да донесе́мо на ле́ђа. И се́но де не́ма да се иде́ сас кра́ве, на ле́ђа све́ то́ј. И мло́го смо се испати́ле, а́ли, фа́ла Бо́гу, са́г је ле́по. Све́ има, добро́-е, смо сте́кле све́ ле́по. Де́ца нека су здра́во. Идо́у у шко́лу унучи́ћи, уну́ке.

...Смо и́шле за боровни́це. Ёе́е, ва́ља пе́ш'ки да иде́мо од о́вде до у плани́ну, до у вр́ Карпу. И та́мо кэт смо оти́шле, пред зоре́ смо оти́шле, ра́но смо уста́ле, у три са́ати да пођемо́ от ку́ће, пе́ш'ки да иде́мо до у Ша́р плани́ну. Та́мо имале смо све́ ле́по, опр́ему, на пра́имер. Грeпчи́ће смо имале. Смо бра́ле боровни́це.

Кишобра́н немале да, да кэт па́да ки́ша да но́сиу. Не́ма тэд, у то́ј вре́ме ни́кој нема́а ско́ро. Али па ми́, ја́ исто не́ сэм имала́ ма́јку, нема́а ко́ј да ме спре́ми ме́не. Ја́ исто ни́ш'та не́ сэм имала́, ни́ш'та не́ сэм доне́ла те́ше. Љу́ди имало што́ имале ма́терље, ма́ти ги спреми́ла све́ те́ше да ги да́де ће́рке, а ја́ ни́ш'та. Али по́сле сэм би́ла ра́дна, те́ о́вде све́ сэм сте́кла са́ма. Са́мо му́ж ми би́ја и две́ зэ́ве. И та́ко сэм плéла, сэм тка́ла, имале смо ко́нџпље́. Смо га се́але па смо бра́ле. По́сле па смо га топíле. Имале смо сво́је топíло. Сви́, сва́к сво́је топíло има́а. И та́ко све́ смо ради́ле. Па чу́кај на каме́ње. Два́ каме́ња. Па ма́љицу да се пра́и. Да се чу́ка. И по́сле осу́ши се, испредемо́. И та́ко.

Ја́ кэт сэм до́шла пр́во, кэт сэм се уда́ла, пр́ву годи́ну де́цу не́ сам имала́. Дечи́нски. Па по́сле дру́гу годи́ну, је́с, са́м самодру́га, али па сви́ ми ка́жу, другари́це: „Сто́јо, ал има́ш не́што, ал си спреми́ла, ал си изэ́тка́ла? Те се поро́диш, не́маш ни́шта“. А ја́ ка́жем: „Ни́шта, ва́ла. не́мам“. „А́јде, што́ че́каш?“ Те ја́, исти́на, сэм узéла те сэм прéла от ко́нџпље́ о́снову. И вуни́цу се́стра ми купи́ла, па сэм плéла.

И ја́ све́ чети́ри де́цу та́ко са́ма ку́ћи сэм ги имала́. Јена ста́рка би́ла само та́ко куд ме́не, је́дна ста́ра же́'на би́ла. Али до́бро, де́ца ми изра́сле и све́ то́ј та́ко. Има́м три́ си́на и по́сле ће́рку. А са́г, нека ми су жи́'ви и здра́ви,

завршиле школу. Тај нај старѣи син што ми је, онэ на учитељску школу ишоў у Урошевац. Али па шéст године учија тамо и стануваа. И сви, дéца четíри што сэм имáла, óни тамо ми станувале. Смо плаћале стán и тако. А мí, нéма плáта... Сáл мужљéва плáта што ни је.

Сáмо увéчер смо седéле да работáмо. Скупíмо се жéне па причáмо. Јén пúт куд мéне, дрúги пúт ку[д] дрúге комшике, ку[д] трéће. И тако. Па лéпо певáмо и плетéмо, предéмо, свé тако. Весéло. Кэт сеéмо колóмбаћ, и овóј, да га ољуштíмо. Па мí, сáми, тако, снопóве сечéмо и у снопóве га врж'éмо и донесéмо кот кúће. Ё, пóсле имáмо да љуштíмо, колóмбэћ да љуштíмо. А се скупујéмо сви, дрúштво, жéне па певáмо.

Па нé смо имáле тéда ка сéг нéшто да се кúпи – кéкс или смóки, немáло ни чоколáде. Немáло. Тéд јéна задрúга ни бíла. Али, фáла Бóгу, што кáжу, кóмпир, па колóмбэћ скувáмо, па тóј једéмо. Задовóљни смо бíле сви. И кут комшије кэт смо ишле, и куд нáс óвде кэ[д] дóшле.

А имáла сэм и крáве, имáле смо крáве, имáле смо и магáре. Па смо ишле да орéмо сэс плúг. Јén плúг бíја сáмо. Сэс јén плúг и тако, па 'óри па кóпáј. По више смо копáле рúчно с матíке. Па кóа је пó лéпа матíка, викамо, кэт копáмо. Идéмо за пáре да копáмо, сáмо чéкоў љúди да ги кóпоў. А сэге свé је друкíје. Нéма тóј свé. Óвце нé смо имáле, а кóзе смо имáле. Сéно смо имáле да берéмо. Лéпо мириши сéно, свé на мајчíну душицу. Тако свé лéпо. А па пóсле дéца више израснáле. Али óни су радóсни, кэ' ће дóђе јесен: „Ó, мáмо, сáк ће имáмо пáре, кúпус ће продадéмо.“ И ете-такó смо бíле.

Па ишле óвде проз сéло, немáло јабúке, слáбо. Мí смо имáле јéно дрво, двé. А и грóјзе, и тóј ће дођоў. Ишле из Вíче, из дрúга сéла, имáло и Шиптáри. Áјде грóјзе по сéло. Те мí немáмо пáре, па грá ће дадéмо. Кíло и-по грóјзе, кíло грá. Па крушке носíле. И кувáне тэд крушке носíле. А дéца мóи бíле рáди, кáже: „Ё, сéг крушке ће купíмо.“ Слáбо, рéтко кóј имáа крушке тéда.

Мí жéне да везéмо чарáпе од вúне. Немáло дрúго, ка сéг вуни́ца. Испредéмо па мэстíмо, бóју купíмо и чарáпе да сэплетéмо нáми женскáми, па ги навезéмо, па сúкње ткајéмо. Мэстíмо. Тéнко се испрéде па мэстíмо. Ткај! И пóсле идéмо кóј знá да ни набéре сúкњу, сúкна, да ни бíне лéпо за Велигдэн. Сви се спраљáмо, викамо: „Велигдэн ће дóђе!“ И дéца радóсни бíле, и стáри свé. А кэ[д] дóђе нéки, згреéмо раки'у, кáфу, по немáло тóј ка сэге. Сэг íма рáзно. Тéда немáло. Имáло крчáже, крчáже се звáло. Крчáжиће кэт купíмо мáле, дéца су радóсни, вíкоў: „Áј, сáк ћ[е] и[д]ем јá за во́ду сэс овóј крчáже.“

П р а з н и ц и

Ёве íде Бóжић. Постíмо до Бóжић, ёве óсам недеље до Бóжић ми постíмо. Нíш'та не мрсíмо. Чекáмо Бóжић да ни дóђе. И кэд дóђе Бóжић, тэт се омрсíмо, идéмо у цркву, идéмо у свóје. Óни ни дóђу куд нáс, мí куд нíи. Тако кóј имáмо својштíну. Имам јá ћерку у сéло, íдем куд нý. Имам и сíна.

Џ њони долазу, ѓ ми идѐмо. А по́сле кѐт про́ђе Бóжић, та́ко па има́мо Води́це. Чека́мо Води́це да напра́ймо о[д] др́во нико́је, што ми вика́мо црца́лку, и та́ко црца́мо се, де́ца. О́ни мла́ди, о́ни во́лу, мушка́рци и же́нске. Џма Же́нске Води́це. Пр́во су Му́шке па Же́нске. И та́ко ми, де́ца, се пр́ско, радóсни су, сѐс во́ду. Напу́ну ту́ј црца́лку и пр́ско се и свѐ се омокру́ју. Јóпе не бр́иноу мла́ди. Та́ко то́ј би́ло при́је, радóсни свѐ.

А́јде то́ј про́ђе. Па по́сле чека́мо да до́ђе Васи́љица, Ср́пска но́ва годи́на, четрна́естог, да до́ђе. И по́сле тѐд свѐ ле́по чека́мо, узѐмо пчени́цу, па до́ђе да се прска́мо.

И по́сле до́ђе јóпе, празни́ци идоу́. А́јде до́ђе па Прóчка. А тѐд на Васи́љицу четрна́естог, тѐд пра́ймо барани́цу. Гови́мо пот сáч барани́цу. Не смо има́ле ка сѐг шпорѐте па пот сáч. И пра́ймо сви́, жеде́мо и вика́мо: „Стр́инке, повени́цу!“ Поноси́мо та́мо до пра́г и вика́мо: „Стр́инке, повени́цу“. „Де но́сиш, ба́ко?“ „Стр́инке, повени́цу!“ Тр́ипут рекне́мо, о́ни тр́ипут ме пи́то. Тр́и пу́т ги ка́ж’ем де́цами. Пона́пре док би́ле де́ца, а сѐг ми порáсле, а сѐг па унучи́ћи. Јóпе ја́ идѐм, о́ни ме пи́тоу́. Па по́сле јóпет чека́мо Прóчку. Прóчка је у ма́рт. И чека́мо. Вика́мо ће до́ђе Прóчка и тѐд пра́ймо кумба́ре, за де́цу, да кумба́роу мла́ди, и бећáри и дево́јке. От сла́ме, не смо има́ле о[д] дру́го. От сла́ме и от црѐшне. Да се острúже па по́сле пра́ју кумба́ре. И ко́ј има мла́ди у ку́ћу. Ако су дво́јца или трóјца, и ко́ј има пѐт – пјѐт. И та́ко свѐ же́нско и му́шко, та́ко ма́во кумба́ре. То́ј та́ко би́ло вре́ме.

Та́ј обичáј смо има́ле у́век. И ја́ док сам би́ла у ро́да мла́да. И по́сле кѐт сѐм се уда́ла о́вде, јóпе сѐз де́цу, та́ко смо ради́ле. Али па мло́го на му́ке сѐм би́ла. Кѐт сѐм би́ла у ро́да, сѐм има́ла, о́сам годи́не. Бра́т кѐд ми се жени́ја. Он ми би́ја најстарѐи. Али о́н не мога́а ни́где да и́де да ра́ди. Ту́ј би́ле Талија́ни. Па по́сле Талија́ни ћ[e] идоу́, па Бугáри, па свѐ то́ј та́ко би́ло.

И смо бегáле от Шипта́ре

Али ми́ смо поштовáни би́ле и у ро́да. Ми́ смо би́ле мло́го до́бра фами́лија, али и́шле лúди, свѐ о́ћоу́ да кра́до, ва́мо – она́мо. Смо трпѐле ле́ба, не смо има́ле по два́ де́на, па та́ко же́ди са́мо гра́ ели ко́мпир! А ка[д] до́шле Талија́ни, о́ни ви́ше ће идоу́ да бѐгоу́, а њо́ Шипта́ри да до́ћо о́вде. А Бугáри на́пре би́ле, па Талија́ни, па по́сле Шипта́ри о́ћоу́ да до́ћоу́ о́вде. А ми́ закљúчи ку́ћу, јóш у ро́да сѐм би́ла, закљúчи ку́ћу па бегáмо увѐчер. Ви́ше у но́ћ. Не смо има́ле са́ат, ти́ке мрáк. И а́јдее да идѐмо и ми́ да бегáмо. А сна́ва моá за бра́та што је, о́на има́ла ма́ло де́те у лúља́шку, смо гу вика́ле колѐпка, повила гу. О́на се уврзала, а у колѐпку де́те, а ја́ леба но́сим. Ёте та́ко бегáмо. Де ћ[e] идѐмо увѐчер? Ћ[e] идѐмо у Срѐцку да бегáмо, пѐшки идѐмо уз ре́ку, а не зна́мо де́ идѐмо. Не смо има́ле ни́ видѐло... ни́ сијали́цу, ни́ ни́шта. Му́чно би́ло па бежи́мо (!). А́јде ћ[e] идѐмо у Стрѐцку да бегáмо. Та́мо смо сти́гле чик у полно́ћи или јóш покáсно. И та́ко да идѐмо, па де́ ни одре́ду ти́ја што су у Срѐцку. Не одре́диле, али пѐшки, бѐси, та́ко смо и́шле,

свѣ на мѹке смо бѣле. И пѹсле кѣт се ослободѣло, кѣт смо дѹшле, опльачкано ни бѣло свѣ. Ја сѣм ѡвде у Јажѣнце, свѣ опльачкано кѹѣ. Катанци ни бѣле, али ѡни сломѣле катанце. Смо наставѣле да радѣмо польоприврѣду тако. А брат мој отѣшоѹ нѣгде, вѣка: „Идем нѣгде да зарадим нѣшто, па нѣ-знам дѣ ѣу, нѣма пѹсо“. „Нѣшта, мѹре!“ , ѡтац му кѣже „Нѣ ѣди нѣгде, сѣди тѹјка, радѣ польоприврѣду“. Тако тѹј бѣло врѣме. Немало нѣшта. Кѣт сѣм поизраснала, брат ми бѣја комунѣст, ѡн кѣже: „Стѹјо, ѡѣш да ѣдеш на прѹгу?“ Вѣкам: „А дѣ?“ „Тѣ си млада јѹш. Јѹш немаш осамнаес годѣне, ал си израсната тако, ја верѹјем да ѣе бѣнеш дѹбра тамо. Да се покажеш“. „Ајде, ѣ[e] ѣдем“. Сѣм отѣшла.

К а к в а ш к ѡ л а !

Мѣне ѡѣале да ме прѣму да ѣдем да се описмѣним, јѹш сѣм бѣла млада. Али мѹа снава неѣала да ме даде. Нѣ! Јѣн ѡвде у Јажѣнце што ни бѣја пѹ главни, смо вѣкале кмѣт, ѡн бѣја писмен: „ѣе дѹеш, Стѹјо – кѣже – за јѣну бабѣцу се тражи, а ја сѣм препоручѣја, немало у сѣло тако дѹбру дрѹгу, него тѣбе. Јѣ л ѡѣш да пѹѣш?“ „Па нѣ сѣм писмѣна ја тѹлко. Само на течѣј што сам ѣшла.“ „Ајде, тѣ си дѹбра, свѣ ѣе научиш’. А ѡѣш?“ Вѣкам: „ѡѣу, само ѣди да пѣташ мѹу снау. Ја матер немам, па снаша за брата што ми ѣе, ако ме пѹшти ѡна, ѡѣу. Тѣ гу пѣтај. ѣе ми се навѣка на мѣне.“ И ѡн отѣшоѹ да гу пѣта куд мѹе кѹѣ. И ѹѣна му се навѣкала. „Кѣкви ти ѣдѣне! Кѹј ѣе ми чѹва дѣцу мѣне?!“... А волѣла сѣм да се описмѣним млоγο. Овѣја, мѹји, постарѣје сѣстре и брат ми, бѣле писмѣни а ја нѣ сѣм.

Али пѹслен, ја кѣт сѣм се удѣла у сѣло, ѣсто, тѹјка сѣм ѣшла јѹпе на течѣј. Тако сѣм се описмѣнѣла. Али сѣм терѣла дѣцу да ми ѹчу, и ѹѣни свѣ лѣпо, да ми бѣно пѹ писмѣни.

Али па тѹј врѣме рѣтко кѹј да учѣле, дрѹги дѣца. А родитѣљи неѣале да ги даду трѹд за ѣѣ. Кѣж’е: „Кѣкви ти школа! Вѣља польоприврѣда да се рабѹта! Кѣква школа!“ Јѣдино у сѣло сѣмо мѹј мѹж кѣж’е: „Ја ѣѣву ѣе продаѣм, а дѣцу ѣе школујѣмо, Стѹјо.“

В Р Б Е Ш Т И Ц А

Косара Здравковић, 1933.³²³

Б о р з а н и

У Бѣо градѹ отѣшоѹ прѣ него кѣт се заратѣло. Кѣко га имѣше? Борзанѹвић.

³²³ Снимљено 2003; снимѣо Радивојѣ Младеновић.

Ми смо фамилија сас њега. Јесэ. Ё, тој. Фамилија смо, крвно смо ми. Њини стáри отишле из насэ у Призрен и тамо се населиле. Отац му бија профэсор. Јес, сви су школовáни.

У старó време се разбóли и умре. У нашу фамилију, у Борзáne, имáле нé-знам кóлко куће. Млóго људи. А имáла четíри чобанина на Шару, гóре стóку чувáле. И дóшо неки-бóлесэ... И свé тија, тај бэрзáнска фамилија помрла свé. Дá л бíло тифус, дá л штó? Тија чобани. Дóшо један да донéсе сир и млéко. Сирэ и лéба да ўзе, брашн'о. От Шарé гóре. И умррја. Други дóшо – и ѓн тáко. Дóшоў трéћи – и ѓн. Четвртí – и ѓн. Сáмо једна жéна остáла. И ѓна бíла трóдна. О[д] теј тóлко људе, мóжда имáле трéс, четэрес дýше, тој свé помрле, само-тај жéна остáла жíва. Али трóдна бíла. И се удáла у Тетóво. И кэд га родíла то¹-дéте, а и пóсле јóш рађáла о[д] тóга мýжа. И кэт порáсло то¹-дéте, и му рéкла: „Сíне, тí си из³ Сирíниће гóре, из Врбештíце, из Борзáne. Тóлко дýше помрле од бóлес велíки. Само јá сэм остáла, трóдна на тебе сэм бíла.“ И вика: „Ако оћеш да идеш гóре де сэм бíла јá, да ўзеш твоје имање.“

И тој дéте, кэт се упунолетíло, кэд учинíло годíне. И дóшло, и питáло људе: „Дé је, дé бíле нáши стáри? Дé живéле?“ И óни му казáле. И о[д] тој дéте једно, ми смо се учинíле фамилија. И óвде, и у Призрен.

Свé помрло, цéла фамилија. Немáло лечéње. Тифус ка сэг^к што вíкоў запалéње плућа. И на плућа да је бóлан, тэд бíло тифус.

Не могáле да се лéчо. Кáко ће се лéчо?! По цркве што íшле, по бајалице. Дог жíви – жíви. Кэд нé – умре. И нíшта вíше.

М ó ј ó т а ц

Па, мóј óтац ми бíа, за време окупáтор... Како бíа у први свéцки рáт, како седéа о[д] дванаéсте годíне до осомнаéсте... И кáд бíја рáтэ, кэд нáйшо непријáтел, óн сáкрíја се под мртвáка. Кáко нáйшоў непријáтел, óн мртвáка турија на њега да се спáси. И тáко.

Свé му мéсо попадáло од нóге по планине што íшле, по рáту, по свé. И свé му бíја шíњел свé изэ пререшéтан, од зррна, од меткóве. Ал, éте, спасíа га Бóг^к и слáва... А óнда дóшоў. Кэд дóшоў, жéну имáа, му умррла; дéте имáа – умррло; мајку имáа и овóј. И тáко. Сиротíн'ски.

Па óнда кэд дóшоў, се оженија, другу жéну узíја.

И кэд бíа окупáтор, отерáле ми óца Бугáри у Штрпце. И тепáле, гонíле. Тéпа¹, тéпа¹, па тýри под вóду. Под вóду да омíе глаўу. Од Штрпце па га отерáле у Бугарíју. Тáмо бíја зарфóбен шéс месéца у робíју. Па ка[д] дóшоў, пóсле шéс месéца – Шиптáри. Овíја Нémци отишле и Бугáри, па Шиптáри дóшле, óвде куд насэ. Па ми моéга тáтка отерáле у Штрпце јóпе понóво, па сас кóлце, сэз дрва – ўдри, ўдри. Јенóга па другóга, јенóга па другóга. Дéвет дýше из нáше фамилије! И ги пострóјле да ги стрéљоў. Али један што косíа у нашу кућу, ливáде косíа. И óн ги спасíа, теј дéвет човéка. Рéко: „У мéне пуцáјте, у њí нé! Тија људи су дóбри!“ И óн ги спасíа. Па пуштíле ги

и[з] зátвор, Шиптáри. Па ми мо'ега тáтка отерáле гóре у Врбештицу. Дé [j]е шкóла. И јóш никóлко љúде из нáше сéло. И из нáше мавáле јóш јéдан. И мóј óтац. И јóпет сáс кóлце – тéпај! úдри, úдри, úдри! Па тúри ги у вóду, у рéку. У вóду – и шмáјзер. „Кóј се подíне, ће косíмо сáс шмáјзер!“ Па ги извáди из рéке јóпе, па јóпе úдри, тéпај; úдри, тéпај, па јóпе понóво. И кэдá други мá ги извáдиле из рéке, смо бíле сáс крáве, бíја мóј брát да ми úзе тáтка на сáње. Тéd немáле кóла. Тéd немáло никáкво возíло. На сáње да га донéсе дóма. Ёт, тáкве мúке ни имáја óтац. А и мí смо имáле. И тáко. И лéба смо трпéле. Кућу ни запáлилe. Шиптáри свé не опљачкáле тáтэ. Áјде сáг^к бíћи нáши бíле крívи, али тéd нíшта нé смо прáйле. И кóња ни узéле, и штáлу ни запáлилe.

С о т о н е

Тóј мóј дéда, моéму óцу стрíц, ту^ј, испод Брвнáре. Имáла воденица ис-под Брвнáре. И фн мљéа у воденицу. А имáа крéвет о[д] дáске. Легнáа. А оцáци имáло. И дóшла нéка, та¹-чúма, кáко се вíка. И наложíла óгањ и седéла тúјка. Кэт се пробудíа, ка да вíди тúјка. И фн – úуу, сáз дрво. Да гу поткáчи, да гу поонóди. И тáко, отерíја гу. Али досађáла му.

А мóју мáјку кэд имáла тринáес годи́не ал дванáес, имáле бачéњу у Сэфце, тóј над Жажинце. И фна íшла лéба да нóси на тррло, на бачéњу. И тéјэ, тíја врагóви, тé' сотóне: „Áјде, Дани́цо! Áјде, áјде!“ И цигáре. Ка цигáре ги сијáло у зúбе. „Áјде, áјде! Áјде, áјде!“ До у никóу шúму, до у никóу кáрпу да гу одвéду. Али нéки стáрацэ, бíја каршíја према ну́, и рéкоу: „Дани́цо, прекрсти се. Сáм девéти, пú, пú!“ И фна се прекрстíла. И фн брго отíшо. Стáр чóвек али отíшо да гу úзне, да гу довéде до тé' бачéње. Требáло лéба да нóси.

Тáд имáло. Али не могáле да жíву од нí. И нéко^ј ги р'éкоу: двá брáта близнáка, двá вóла црна. И да зóру сéло, сáс плúт^к. Цéло сéло тáко, кáко држáло сéло да зóру. И о[д] тéd вíше немáло сотóне. Нé се појавíле вíше. Сé до тéd^г, ако íде чóвек – он ће одвéде кóј-зна дé! Кóј-зна дé ће га одевéде у планину. И тáмо – ће се раздóни. Тáко бíло тéd^г.

Сотóне бíле ка девóјке. Криу́кале, íшле.

[Ал играле коло?]³²⁴

А кáко нé!... Íгру, вíка, íгру, збóру по нíно.

К а л а н ц у р к е

Каланцúрке... И за тóј зборéле...Кá нíе. Зборéле да имáло за тóј врéме. А сéге нéма. Сáг^к стáри вíкоу у телевизóр íма каланцúрке. У радíон и телевизóр.

Метáле óгэњ, јéс!

³²⁴ Између угластих заграда налази се текст питања која је постављао Радивоје Младеновић.

С а м о в и л с к о д р в о

Па, не сме [да се сече свако дрво]. Ми смо имале јено дрво, ту горе испо^т цркве. Де је црква и де је то^ј заградено. Он бија голем дуб^п. И наши стари, јен стриц мому оцу, га скрастија. И не прошло два дена, умрја о[д] то^ј дрво.

...Кад било у бугарско време. А имало јено-кучиће, бэш на тој равниче, стражарница бугарска. Бугари седеле ту^ј. Па више Брвнаре, више пут. И туј имало стража, Бугари. И му наредиле мојему татку: „Да исечеш ово^ј дрво, да скрастиш!“ А он, сирома, знаа што је, и р'еко. Вика: „Не, ја не могу да се качим, ми гине свес. Ће се утџпам. А ко^ј оће, нека га скрасти.“ И он, тај^о, ги рекоу, војник: „Ко^ј оћете да се укачите?“ И јен реко: „Ја.“ Укачи'а се, скрасти'а га. Јен дан прошо, други дан отишо у болницу и умре'а.

Тој бија дуб^п. Красэ. Он не сме да се красти. Два човека умреле од нега. А после, кад га исекле сасвим, предале дрво. Жив је, живи'а та^ј-човек што га исэка.

[Како се њознава самовилско дрво?]

Не-знам. Грањке некакве су, ка погусте, ка по нешто срашн'о. Гран'ке. Самовилско дрво.

Ч е л е

Пред годину смо ги предале. Син ми је тамо, близу Нишэ. Кад беше овој, толовина, ми смо купиле пре[д] то^ј јену-кућу. И он отиде тамо. И он купија челе пре[д] тој. И ја не могу. Сама сас свэкра живим оведе. Сэд ми је туј снава, дошла. И син ги преда'а. Јер оне роле се. Треба да ги се напраи горе кошница. Преграда да не се ро^ј. А ми сами. И тако – смо предале.

Јена-баба моа имала ми челе.

Моа мајка ги све збирала. Она, излене челка. Тэд тррмке, немале кошнице, него тррмке одэ, от паутóжно напраено. И оно^ј, кад је лето, слунце, изађе. И моа мајка узе је^пну траву, матичóјна се звала. И покропи ту^ј трмку, празну сас ше'ер. Благо. И она изађе. И она^ј чела игра, игра, а моја мајка ги поје: „Сэбирај-се, мацо! Мат, мат, мат, мат, мат!“ И оне свэ око њу, око њу. И улэну у трмку саме. Саме улэну у тамку. Ё, после ги стаи нигде на нико'е дрво, нешто и... До увечер. Увечер ги узе.

...Како вадиле мэдэ? Сампур. Сампур узу, ископу рупу. И у ту^ј рупу туру жарље и сампур. И озгор туру трмку и гу покрйу. И оне се задушу у та^ј сампур. Челе свэ попаду доле. Утепоу ги свэ. Па тај-мэд^о га однесу.

Ж е т в а, в р ш и д б а

Се жн'е'ало сэ[с] срп. Срп напраен је да жн'еш. И онда поврржеш... Уватиш овако и жн'еш. Меташ тако. Напраиш рукоће. И после, кэт се осуши, туриш у снопове. Сноп напраиш.

[Како се врзује сной?]

Ју́же. И завр́жешэ. И онда напра́иш кррстíну. Па но́сиш сэс кра́ве, исто на са́ње. Напра́иш гу́вно... И сэс ко́ње се врши́ло.

[*Како се сиремало гувно?*]

Па, зэвња. Лэпо се сра́вни. И др́во, ка ова́ **чу́мак** (ЧУНАК?), стóжар. Онда ко́њ íде ната́мо, ната́мо. Лэво, дэсно до стóжар кэ[д] до́ђе. Па ондак на лэво. И та́ко.

[*Како се сиремало гувно за вршење?*]

Снопóви се ту́ру. Се ма́кну ју́жа. У ју́жа се вржувáло. И се ста́и око стóжар свé. На дубак. И кэт се ста́ви, ко́њ се увéде. И ко́њ íде на дэсно. Кад до́ђе до стóжар, до др́во, па нáтрак^г јопе та́ко.

[*Како сѝе одваљале сламу оѝи ченице?*]

Та́ко смо, сэс ви́ле. Смо мешáле, вра́ смо га вика́ле то́ј. И ондак јопет ко́њ íде, íде, íде. Извр́ши ту́ј. Сла́му извади́мо јéдну. Па јопет дру́гу, па трéћу. И готóво по́сле.

[*Како сѝе га вејале?*]

Лопáту смо направíле о[д] др́во. Напу́ни лопáту и мэтни на ветáр... Ако немáло ветáр, дру́ги дэ́н. Чека́ле смо.

[*Ал има да се работíа неши́о да ви дува ветáр кэд вејейе?*]

Оо! То́ј на Васи́љцу к т смо пра́јле фли́у. Васи́љца, Но́ва годíна. Однесéмо у двóр фли́у. И ондак дунéмо да дýва ветáр. На пра́гэ то́ј смо носíле. У јанува́р мéсец. Четрнаéстог... Са́мо на врата́. И да дýнеш да дýва ветáр кэд врши́ш.

[*Ал бија никој ветáр ши́о носи?*]

Ка́ко нé! ... Ми́ смо имáле, два́ дána ми óтац ора́а. Чени́ца ни бíла сеја́на. И смо пожњéле. И кэ[д] да отинéмо да врже́мо, оно́ свé га однэло, та́ј ветáр, вири́шта. Ни сла́мка нé остáла.

[*И кэѝ се заврши жейва...*]

Кэт се завр́ши жéтва, кэд се овр́ши, се напра́и пита́, кокóшка се закóље... Цвэ́ће смо турáле на стóжар...

[*А кэѝ се жњело?*]

А, јéс, то́ј, кэт се жњéло. Јéс. Цвэ́ће однесéш от ку́ће. Три́ клáса да су, áли-да-су јéдно корéн'че, јéдан ко́рењ. То́ј турíмо. И но́си девóјка. Бíло ко́а девóјка, ко́а нé се удáла. Обучéна у старомóдно тéше. Те́ һути до дóма. Донéсе дóма, у áмбар ту́ри...

В о д е н и ц а

Ка́мењ озгóр, ка́мењ оздóл.

То́ј дé íде во́да до́ле се ви́ка корíто, дрвэ́но.

То́ј што удáра во́да до́ле пéрља се зóву.

Дé се ту́ра жíто, колóбоћ, је ко́ш.

Оно́ј што удáра у ка́мењ да па́да жíто је трепетáљка.

Та́ј ру́па на ка́мењ де па́да жíто је кутли́ца.

То́ј де па́да бра́шно је му́чник.

К о н о п љ е

Посе́еш коно́пље. У ма́ј ме́сец.

Оберџмо пр́ву ту́ру бело́јке. Па га пото́пимо у во́ду. Се́ди три́ неде́ље, чети́ри. И ка́д га извади́мо из во́де, то́ [j]е бело́јка пр́ва ту́ра. Извади́мо га из во́де и опере́мо. И се осу́ши.

А дру́га ту́ра се обџре, па се оста́ви на гоми́лу. Па се чу́ка с то́ семе. Се́ме за дру́гу годи́ну му се ми́кне. А по́сле јопет и то́ј га пото́пимо. Три́ неде́ље, ме́сец – се́ди у во́ду, Топи́ло смо пра́јле. ... Ва́н рџе напрае́но топи́ло. И напу́ниш га во́ду. И ту́ј коно́пље ту́риш. Озго́р сла́му.

И кэ́т се потопи́, га опере́мо у ре́ку поново́. Кэ́т се осу́ши, о[д] да́ске напрае́но – маљи́ца . Чу́каш. И уба́о оно́диш. По́сле се вла́чи на гребџне. Па се прџеде.

...Кру́пни гребџни има́ле. О[д] желе́зо. Гребџни. И гребеш. Оно́диш.

[Ши́о сџе и́кале?]

Пла́тно. Че́рге да се покрива́мо.

[Ал би́ло осџро и́ој и́лаи́но?]

Па ни́је о́стро. То́ј се врџло у пе́поу, у це́ђэ. У це́ђ се побáри, се врџе. И оно́ омџкне. И изэткае́мо. Па онда́к кэ́т се изэткае́ платно, јопе у це́ђэ, па у р'џку, па на слу́нце. По́сле је до́бро.

О б у в á л о

На но́ге смо има́ле што закољџмо гове́до, па направџмо опáнце од гове́до. Опúту от коно́пље. И напра́јмо. Док излене́мо у двóр, ка́д је ки́ша, но́га мо́кра.

[Ал си и́раила и́и о́ианце?]

А, лелé! За вре́ме окупáторр мо́ј бра́тэ пра́ја налóне о[д] др́рво. О[д] др́рво, па от каи́ше ко́жн'е – напрае́но, па то́ да носџмо. Несе́мо има́ле.

Ко́жа. Се одџре сви́ња, се осу́ши и онда́к исече́ш како-ваљáло ова́ко.

По́сле склóпиш она́ко и ту́ј наврпчáмо сэс коно́пље. И отúд и отúд. И ова́мо и та́мо.

Обóјци би́ле вунéни, от кла́шн'е... Вунџно. Ка́д је су́во – до́бро, ка́д је ки́ша – мо́кре но́ге... Ка́д је зи́ма – јо́ш потџско. Мо́кре но́ге.

По́сле смо носџле па́пке, овџ гумења́че, По́сле ципџле.

В и к á м о с т ó к у

[Како ви́каи́е коња́ да дође?]

На и́ме га ви́камо.

[А кра́ву?]

Има́мо, кра́ва ни је је́на – Баљу́ша. Гу ви́камо Баљó! До́ђи, Баљó! Ку́јс Баљó! И она́ ри́ка.

О́фцу ви́како – пр́р, пр́рс. И кóзе та́ко.

Кэ́[д] тера́мо о́фце – э́рс!

Кэ́[д] тера́мо кра́ве – о́ч!

Кэ[д] терáмо волóве – óјс!
 Мáчку терáмо – пíс, мáчке!
 Кэд вика́мо мáчку да до́ђе – ма́ц, ма́ц!
 Кэ[д] терáмо кúче – чíбо, кэд га вика́мо – кúт, кúт!

С и р é њ е

Мéко сирéње сíр га усíрим, сто́пим млéко и ту́рим му ма́ју. И óнда га премéшам и ста́им га у цеди́ло. Исцеди се. И пот ка́мeњ јéдан ту́рим га. И осóлим.

...А ова́ј ка кашкава́л. Стáро сирéње. Ту́рим, усíрим и попа́рим га сeс вóду. Óнда га измéшам лéпо. Па у цеди́ло. Изва́дим му та́ј цíк^x. И јопет га попа́рим. И га ста́вим јопет по[д] те́жак ка́мењ. И пóсле се сúши. Кэт се осúши, га осóлим. Тóј тра́е годíну, да га осóлиш да не́ му мíслиш.

Чува́мо га у лóнац. Лóнац сáге. Нáпре у ка́цу, дрвeну. Свекр́ва мóја, сé ја – не́.

М á с л о

Мáсло. Тóј док имáле смо óвце и млóго кра́ве. Сéк по јéна кра́ва. Тэд ка́јмак – пóдгре! млéко, изва́ди ка́јмак. И та́ј цíк^x што се усíри. И пóсле у бúчку. Дрвeну бúчку. Измúти се и мáс изáђе.

Тóј што се удáра у бúчку је буца́ло.

Што остáне кэт се пра́и сирéње, тó[j] је цíк. Па тóј смо тура́ле мí у бúчку и ка́јмак. И тóј се мутíло. Пóла колóн, па не́ки пúт úрду. Кэд не́ма ка́јмак, ску́ваш úрду.

С э м с е у д á л а

Сэм се удáла лéпо. Сэм бíла верéна.

Свeкар дола́зи. И свекр́ва. И да́ду ми дáр. И дару́јоу ме па́ре. И óнда пóсле годíну дáна пóсле до́ђе ва́де да одво́и. Кэд да-ме-úзу, кóј дéн.

Дола́зи ми де́вер. И јетр́ва. И свeкар. Сватóви. Сeс кóла. Кóњи. На кóње и кóла.

А, Ова́јэ, тру́ба, тéј староврeмски труба́чи. Тру́ба, гóчэ. А кáко!

И тáко свáдбу смо пра́јле. Куд ма́јке, óвде ме узéле. И ку[д] тáтка. Па у Врбешти́цу сэм бíла.

[Колко сватóви биле?]

Па́, бíле јéно једана́ес, двана́ес, и ја трина́еста. Мáло. Па тэд бíло бéш... педeсет и дрúге немáло.

На кóла кóњске.

Сэм се удáла у мáрт мeсец. Нé у мáрт, не́го у фебрувáр. Дóма смо седе́ле до у про́лећ. Пóсле, кэд излéне про́лећ, смо ради́ле свé. Њíве требíмо, ка́мeње. Орéмо. Свé.

[Како си била обучена?]

Дэгóчку кошу́љу.

[А на главу?]

Шамíју. А, не! Није ка сáг^к што има венчаница, валò. И сèвè. Тэд немáло. Тэд^т бíле годíне тáкве.

Кэт сэм сленáла от кóла дáле ми сíто, ченица у сíто, бомбòне и калáпи шéћер. Да мéтнем. И јабúку. Дéца, лúди, кóј ме чекале.

Накоњчíће. Чарáпе сэм му однéла.

Кэт сэм улéгла у кúћу, сэм осолíла грне. Мánцу, бóже, да осóлим.

Свекрве сэм дáла дáрр.

Јúтре дэн крчáзе у рúке и на чéшму. Напúним вóду. И óн истúри пúшку, дéвер. И јá му дáдем дáр.

Сам посупувáла свéкра. Овéј мúже. Сэм изувáла свéкра. Нóге сэм му прáла. За годíну дáна. Мóжда и више.

Кэт сэм се удáла, имáле смо више овéј гумењáче, пáпке. Нé смо имáле тé^ј опáнце. Нé.

А борíну, тóј у рóда смо, куд мáјке. За врéме окупáтор. Немáло нít гáс, нít сòл. Нé смо имáле. Тэдò борíну па турíмо, држíмо у рúке и вечерáмо.

Па смо седéле у штáлу, брé, сíнко!

Б á њ и в é ч е р, Б ó ж и ћ

Се спрéма за Бањи вéчер: сáрма, рíбе, пáсулэ, тíкве, пíта сэс кúпус се спрéма, коштáњи, смóкве. Мандарíне ако има, померáнце, јабúке. Вíно, ракија.

А за јúтре дэн пити́е направíмо. Пити́е ујúтру, кúпус турíмо сэс мéсо свињско. Пíту јóпет понóо. Печéње направíмо. Сирéње, млéко.

[Како се омрсíше за Божíћ?]

Ал зóр постíмо!

Нáпре се постíло. Кóлко недéље? Нé-знам кóлко недéље до Божítње пóсте. Се постíло. Се омрсí ујутру, кэт се постíло. Врaпчíће, сóјке ваháле. Напраéно па... клýса – и тргнеш сэс јúже. И óно ги увáти. И тóј, на врaпчíће смо се омрсувáле. Нáпре, а сэд^т нéма нíшта тóј.

[Кој ишоў да сече шумку за Бањи вечер?]

Док ми бíја жиў мúж, óн. Сэдò дéца. Дéца деверóви.

Бањак унэсе свéкар. И únук ми. Отвóри врáта: „Кáко је напóље?“ „Свúдэр облачíна, над нáшу кúћу ведрíна.“ И тóј трí пúт се вíка.

Отвóриў врáта. Јá сэ^с ченицу ги попрскам. Налóжи тúјка. У óцак се стáи бањак. Штóм колиќви! И тáко.

...Јóш дрúга дрва се турáле. Кáко не! Пúно нарúче. У óцак пúно нарúче. Да мóже да изгóри. Па пáзиw. Тúј смо седéле. Нáпре немáло нí шпóрет, нítò нíшта.

Кэд догóри бањак, сэс вíно: „Зрáw си, бањáче“, се викало. Нé смо турáле нíшта. Нé смо ми тóј.

...Пéкле смо за Бóжић кóлaчэ, кравајчíће смо пéкле. Кóлaч ка за слáву.

Смо правíле сэс тéсто кóња, човéка, крáву. Тој-тáко. Јагáнце.

Нашарамо и кравајчиће. И мушки и же́нски. Друкши́е ша́рке су. Же́нске дугуља́сте, а мушки ова́ко – кола́сти. Неки-пу́т. Ода́вно то́ј.

Ђ у р ђ е в д э н

Па – на́пре се кла́ле жага́нци. Према Ђурђевдэ́н кити́мо на ку́ћу од врбе. Јутре дэ́н и́ду му́жи, мушка́рци, да накрму сто́ку – гове́да, о́ўце док има́ло. По́сле идо́у по њи́ве да ста́лоу крсе́ве. Од грмља́вине кобае́ги то́ј. И о́дна руча́мо. Уготви́мо руча́к. Ако је мрса́к – јагн’е закољемо, ако је по́сно – по́сно. И си́рэ, পেটোগэ (!) усири́мо и јутре дэ́н си́р, гру́ду, изнесемо и једе́мо на руча́к.

Тра́вке смо бра́ле не́кэ́т^д. Сэ́г^к ни́шта.

[Ко́је и́правке си́е бра́ле?]

А што́-знам! То́ј... по нико́је. У во́ду смо. Купа́ле смо де́цу. За зра́вље. Тра́ву да ра́сту. Врбу, коприву.

Ниша́ло се пра́јло и на Вел’и́гдэ́н и на Ђурђевдэ́н.

[Де се обеси нишало?]

Па, на́пре би́ле гре́де. Па прет ку́ћу гре́да, и аер се вика́а. Па на оно́ј. А по́сле па на – ја сли́ва, ја јабу́ка. И та́ко. Де́ца.

[Ал си́е и́овале неши́о?]

Смо пова́ле. На Вели́гдэ́н:

„Заниша́ј-се, лако-пе́ро, олело́ј, олело́ј!“

А сэ́ге не́ма ни́шта.

Д о д о л к е

А то́ј? Ој додо́ле, додо́ле!

То́ј кэ́дэ не вр́не ки́ша, и се саста́ју две же́не. На́ј ицепа́но, на́ј сла́бо те́ше. Ста́ро обу́чу. И ме́тлу и во́ду. И во́ду но́су сэс њи́. „Ој, додо́ле, додо́ле! Па́дај си́тна ки́шо!“ То́ј по њи́но пова́ле. И кропи́ле... Оне кропи́ле да па́да ки́ша... Па по пу́ту, по двору.

З а о т к р у ш а ц

Се се́ћам. Ту́јка је́на комши́’ка. Кру́шац, ки́ша. О́на изне́се у двору́ со́вру и три́ каши́ке. И ча́нак. Дрвэ́но, земља́но. И ви́ка по њо́јно. Мо́ли Бо́га да ста́не ки́ша. По њо́јно не́што.

О́ће. Преста́не ки́ша.

С П И Р А З Д Р А В К О В И Ћ, 1913.³²⁵

В о ј с к а

Две го́дине сэм служи́’а... У Ско́плје. Па ће ти збо́рим.

³²⁵ Снимљено 2003; Снимио Радивоје Младеновић.

Тој време било дрүкше него сѣге. Дициплине биле јаке. По страже смо ишли. Тако. Радиле смо по круг^к. Занима^л. Лежи, дик се! Пузи! Свешто било у војску, ка војник! Да било добро, враг би би^а војник! Али враг^к нећа^а да иде у војску. Тако било.

Две године сѣм бија. Триес и пете и триес сѣдме. У авијатику сѣм бија ја. Не сѣм бија у ави^{он}, авијатичка пешади^а.

Нећа^{ле} да не пушту у ави^{он}. Не смеале. Обећаваа ми јен капѣтан, али не смејаа. Па не смејале војника да качи^в, да не случајно бине удес. Па да не постаља питање: „Зашто си возија без одобрење?“ Јено, друго. Тѣд било дициплина!

Оћаа сѣм да пробам. Јес. Пошто ми обећаа јен водник^к, Словѣнац, на Вельгдѣн да ме укачи, ѓвде у нашу жупу да дође сѣс ави^{он}, па не му дозволиле. Оћаа, обећаа ми. „Ја те водим – вика – тамо до жупе твоје.“ Али не, не му одобриле никако.

[*Ал йамйши кѣд бија Други свецки райи?*]³²⁶

Ка не памтим! Лѣк сѣм бија по затвору. Бугари ме затварале... Тепале ме. Недѣлу дѣна ка говѣдо сѣм мочаа крв, ка вол, о[д] тепање... По ноге ме тепале... Памтим, те никѣт да га забраим нећу.

Ме увати^{ле} збок партизѣне. Смо рани^{ле} партизѣне ѓвде. Наши не тужи^{ле}, неће Бугари. Штѣ зна^в, него наши. Кѣј те мрзи, тај те тужи. Ка сѣг ове^л што затворѣ наше. Тако и тѣд било.

Ако се мѣшаш у странку, не даав ти. То^л било тако.

[*Колко си бија у заивор?*]

Па бија сѣм двапут. Јен пут сѣм бија јен месец, јен пут два.

А кѣд било, кѣт смо се заробиле, тамо сѣм бија јен месец у лѣгор. У Скопл^е, у Тетѣо. Нѣмци. Војник^к сѣм бија. Па кѣт препала Југославија, смо пошле да идемо кобаѣги за Грчку. Дѣ се иде у Грчку, кѣд Нѣмац све блокираа.

До Јужни Брѣт^л. У Јужни Брѣт^л смо седѣле тѣј јено-два, три дѣна. Па после ѣјде за Кичѣво. От Кичѣво ѣјт за Гостивѣр. Од Гостивѣр – ѣјде у Тетѣо, у лѣгор.

Лѣба на осми^{ну} – јено кѣло на дваес чѣтири са^{та}.

А ја млад, па ми се једе! А па-ка-не, лѣле мене! Кѣња би изија. Кѣња би изија! Па мѣтов Нѣмци. Слико. Јѣни слико, јѣни бацо чѣбук о^т трѣћи спрѣт. Монопѣл де бија у Тетѣо. Бацо. Војници глѣдни. Трчу, бѣру чѣбук, ѓни ги слико... Нѣко^л нећо^у, а трпу. Ја ће приѣм – пу^{ну} тѣрбу ће напу^{ним}. Али кѣсо^у чѣбук њѣн. Ка сѣрѣе. Од јѣчам. Тако било тѣд^т.

После – ѣјде кѣ[д] дошло рѣд^т да се пушту – Макидѣнци, Мађари, Шиптѣри, Рвѣти. Само Срби оста^{ле} смо тѣјка. У лѣгор. Осомдѣсет илѣде смо биле.

³²⁶ Између угластих заграда налази се текст питања која је постављао Радивоје Младеновић.

После, јено-јутро беше, се скупјоу тамо на капиу. А ми смо биле петнаес душе из наше село. Ја ги викам: „Ај, брѐ, да видимо тамо! Нешто има ноо што се збируо људи. Да не испадне нешто добро за нас.“

Отидо ја тамо. И они по мене. Вика: „Сто душе ваља да се пушти. Макидонци.“ Ё, ја приђо при тога тумача. По нешто макидонски, по више српски. „От каде си?“ – вика. „Ис Кучкоо.“ „Кога имаш комшије?“ А ми смо имале пријател’е. Смо ги чувале стоку њину у лето, овде смо терале. Ѐ: „Панче, Тоша, Ђорђе, тај, вај“ – поче да ги редим. „А! Добро, добро. Кад имаш те’ ко’шије, знаш ги добро. Имаш друштво твоје?“ „Имам.“ „Колико?“ „Седом душе.“ „Ајт, напраи белешку – вика – запиши, па донеси ми гу.“

И ми се уписамо у туј белешку. Однесома тамо. Јеному другару сэм даа. Ја јемпут сэм бија. „По други ма – викам – иди па ти! Однеси!“ И, око пладне, се скупјоу јопе. „Море, ајдемо, брѐ, да слушамо нешто што има!“ Кэт почоше и нас да не читоу, да не пуштиу. Сто душе да се пуштиу трѐба.

И пострѐјле не тамо. И узѐше ни каише, трѐбе, чутурице ни узѐше Немци. А шињеле ни остајле. Нѐ ни узѐле.

Ё, пострѐјле не и ми вика тај тумач: „Да ни кажеш прао одокле си.“ Ё, па – реко – ја ће ти кажем. Јѐн пѐт можда сэм те излѐжаа, а сѐг нећу – реко. – Ако оћеш врати не назѐд, ја сэм Косѐац.“ „Ё, пошто си Косѐац – вика – срећан ти пѐт! Ја свѐ би пуштија, али не могу. Не дао“ – вика.

И толко било. И ми дођома после.

Преко планине сэм дошо. Преко планине! От Тетѐо па тамо од макидонске те’ сѐла па преко Шарѐ овде. На – Демир капија де се вика, над’^оотел.

Па туј смо спале испод Мале горе, на брѐдо. Упутија не јѐн чѐбек. Показаа ни де да идѐмо. И туј се спустисмо на доле.

Али, вика, ни причаа тај из Вратнице. Јѐн, никој Стѐван, бија ћаја, имаја ѓфце млого, па овамо ги чуваа по наше планине. „Немој да држите – вика – дѐсно. Те отинѐте у Јажинце, ће ве потѐпо Шиптари. Лѐво свѐ да идѐте. Свѐ лѐво, свѐ лѐво ус планину!“ И тако смо ишле. А и бѐше никоа мѐгла, време ни грѐзно, лѐле! Душа! Пати чѐбек, млого преко главе превѐди чѐбек док је жиѐв. И тако.

Петоколонаши, цандари, натурале на рѐку овде, бѐло, онѐјѐ платно. И йскаѐ да ни узѐѐв шињеле, мајку му јѐбем! Јѐн нарѐдник. „А, ћути, брѐ! Какви шињели! Те ни узѐш! Кад ни даа Нѐмац. Преко планине идѐмо да не умрѐмо от стѐд! А имамо, ѐѐѐ, дозволу – реко – ми не бѐгамо!“ А истина смо имале. Објаѐу. „Ја ће се вратим назѐт – реко – куд Немце, па ћавол ће те однесѐ!“ А кој се враћа! И да ми узѐ шињел! Тике да га поплашим. „Ё, ако нѐ, – вика – кѐ’ ће идѐте у вашу општина, у жандармериску станицу предадите шињеле!“ „А, тамо одма ће ги дадемо“ – реко. А какво даѐање!

Кѐт смо дошле, ни има цандари, ни има ћавол. Немци пуно. И толко било.

Прѐшло преко главе млого. Па млого године – млого мѐке.

Д е д а-Н о ј а

Тој камѐње што видиш тујка, према Брезовице. Тој било смак свѐта (!). Неки-пút. И никој деда-Ноја правија лађу три године. Три године праја лађу. И от сваке врсте узија животин'е. И кад било смак свѐта (!), лађа ишла над воду. И миш да прекине лађу. Дупку никоу. И змија стајла, увила се тујка, и не дала да потону. Реп стајла да не се утопу. И само-они остале. Брат и сѐсра и тѐј животин'е. И тако после од-њи постаа овај свѐт.

А тој, туј према Нарцис, тај камењар, тој било неки-пút град^f. Док не бија смак свѐта (!). Граг^а. Али после... И тако се зове (!) тој место Градиште. Због-де-бија градѐ.

В р ш и д б а

И да вучем снопо̀ве по њиве. По планине смо ради́ле, по брда тамо. Па носиле смо на сáн'е. Воло̀ве, па сáнке смо прáјле, товари па носи до́ма, па врши сáс ко̀ње. Наби́емо јен-ко̀лац на сре́де. Гу̀вно смо вика́ле. Па натурáмо сто́ сно̀па, сто́ и педесет, па турíмо два́ ко̀ња, три. Óни завóду, вршу мѐсто ове́ј машинѐ... И тако смо сáс ко̀ње, сáс воло̀е ради́ле. Косиле, у зíму носиле сѐно. Óвце смо имáле мло̀го. По триста ко̀мата. Па носíмо сѐно да јѐдо. Па тој смо ради́ле. Пољоприврѐда.

Ч у в á а с ѐ м с т ó к у

Чува́а сѐм. По планин'е, по шуме. Стап у руке, па áјде. Прѐд-њи, и óне [овце] по мѐне. Áјде, по шуме. Па изленѐмо на Љубóтен горе! Лáдна вóда. Вѐтар лѐп. Вáздук. Вáздан јѐди лѐба и пí студѐну воду.

Јѐле смо сир, јѐле смо лѐба. Дрúго сла̀бо. Немáло. Да óнеш да закóљеш има̀нче, óно вру́йна. За два́ дѐна се уцр̀рвља. Нáј више два́ дѐна да тра́је. Треб-да-га-др́жиш у воду лáдно... Не мóгло да се онóди ка сѐгк што íма дубински, íма свѐ могу́ће (!), уређáји. Тѐд немáло.

[Шíо íамíши нај више кáи си чуваа овце?]

Па нáј више пáмтим – вúци ми досађáле мло̀го. Курјáци. Имáле ги тѐда, брѐ, па не-знáм да ти кáжем – по два́ес ишла у јѐтну грúпу. Ка говѐда. Бóга ми. Па тој ни нáј досађувáло. Па смо имáле пу́шку. Смо носиле. Па пуца́мо да не ни подáви сто́ку. Биле курјáци у бóљук, близу кучи́ће. Кад ги спáзи, одмá пуцај.

[Колко су уíеиáа?]

А ни јенóга... А у шуму дѐ да га утѐпаш?! Он да се оплáши, да бѐга! Кѐт пúкне пу́шка, он бѐга... Па у шуму. Не мóжш проз др́ва, брѐ, до њѐга. А и не, дѐте сѐм бíја! Нѐ сѐм бíја никој-лóвац! Него чобáнин.

[Сáс мѐчке ал си имаа муку?]

Нѐ. Пó немáле тој врѐме. Кад имáле вúци, мѐчке немáле јер јѐле ги вúци. Вúци јѐле мѐчке. Јѐс, јѐс, мѐчке јѐле вúци! Немáле тѐда мѐчке. Нѐ, нѐ!

Јѐн пѹт сѐм имаа мѹку с јѐну мѐчку. Сѐм бѣја за дрѡа сѐс кѡња. И да се сретнѐмо у шѹму. А јѐно јѹско путѣче бѣло ѐт тѡлко, ка стѡза, колко-кѡњ да ѣде. Ѐ, ја ѣдем, а онај кѡњ осетѣја мѐчку и чѣни на нѡс: Пѣррр, пѣррр! И ја прѣђо наѣре, прет кѡња, доѡати га за ѡглоѡ. Ка да вѣдим – на^т траѣче мѡло, ѡно мѐчка з двѣ мѡли мечѣти тѹјке. А јѐно изнат пѹт мѐче, јѐно испот пѹт. А и онај мѐчка се успрајла на пѹт креј мѐне. Ја да окрѐнем наѡат кѡња – тѣсан пѹт, не мѡгу да се вратим. А наѣре – нѐ-сѡем. Па сѐм чекаа док узѣла тѡј доѹњо мѐче испот пѹт што бѣло. А мѡло бѣло, па сѡл га ћѹшка на нѡге ѡѡако. И док ме прѡјђе. И ја прѣдѹжи.

[*Ал си је реко нешиѡ?*]

Нѐ, брѐ! Кѡј смѣја от страшнице! Нѐ сѐм реко. Ал-зѣр-брѣне! А мѡли сѐм бѣја. Нѐ сѐм бѣја бѡш мѡли – ка осомнаѣс године сѐм имаа бѣћи. Него шѹма је па плаши се чѡек.

А зѣр је мицка кѡт се успраи на нѡге! Сѣ да ѣмаш ѣзлаз, ће бѣгаш. Али нѐма – да пуштим кѡња, ће ни се утѣпа, товѡрен дрѡа. Стрмо мѣсто бѣло. Тѡј сѐм имаа с мѐчку.

Ш Т Р П Ц Е

Г р о з д а Ј а к о в љ е в и њ , 1919.³²⁷

М е з г о в о р и л е и м е у д ѡ л е

Свекрѡа мѡја сѐс комшиѣ, немѡла мужа, морѡла јадна да доѣје тако. Донѣле ракиѹ, шећер мѡло што имѡло, бисѡге на рамено, немѡло ни кѡрпа тврда ни ништа, него бисѡги на рамено. Дошле да ме зговѡру.

Зговорѣле ме. Пѡсле, кѡд ме узѣле, свѡдбу прѡјле, али немѡло ни камиѡн ни кѡла, него кѡње упрѣгле, кѡла прѡста, белѹје тако на кѡла. И прос цѣло сѣло тѣ сандѹце на кѡња натовариѣле, тѣше на њѣ. И тѡј бѣло. Ниѣ ка сѡд^т. Него у санѣдце, куфѣри смо ги викаѣле, али о[д] дрѡо напраѣени, прѡсти. Кѡт смо дошле у двѡр, излѣгле стѡре жѣне да пѡјоѹ пѣсѡе. Изнѣле сѣто. У сѣто чѣница. Калаѡи шећер да мѣта снаша. Јабѹку сѐм метнѹла. И пѡсле у кућу ме увѣле. Принѣле јѡрѡм, да прескѡчим преко јѡрѡм па да улѣнем у кућу. И пѡсле снаша морѡла да даѡа врѹћу ракиѹ. Ујѹтру на вѡду ме водѣле. И дѣвер под рѹку на вѡду, крчази у рѹке. Сѐм донѣла вѡду у кућу. Кѡт сѐм донѣла вѡду у кућу, сѐм морѡла с марѡму да покрѣем судѡве. И пѡсле, да мѣтем кућу, ми даѣле мѣтлу. Сѐм измѣла кућу. Па метнѹле пѡре по куће да вѣдоѹ снаша ал краде, ал нѐ ће сѡкриѣе пѡре. Ја сѐм морѡла да кажем – чѣе су ѡвѣ пѡре. И тако.

³²⁷ Снимљено 1990; снимѡ Радивоје Младеновић.

И по́сле ујутру сэм морала да íдем и кра́ве да ра́ним, и да по́им. И све́ што се мо́гло да се стíгне, све́ сна́ша треба́ла да рабо́га. Дру́ги не́ мога́а да рабо́га. Не́ што не́се мо́гло!

Па по́сле кэ́т про́шло јено-пе́[т]-шес месе́ца, па ме ста́гле у ре́д^т да ме́сим и ле́ба. Морала сэм. Ал у́мем, ал не у́мем. Али не́ се месíло ка сэг у шпо́рет, него у о́цак. Па др́ва не го́ру – сирóва, па мо́раш да ти је́ печен ле́ба. Црепу́ља ако не́ се уже́гне до́бро, оно́ не́ће га испече́ са́ч.

Р а т

И кэ́т смо слéгле од баче́н`е надóле, де́ца ми бíле го́ли, бо́си до́ма. И не зна́мо што́ ће́мо, ка́ ће́мо, па ти ја́ де́цу све́-три у ру́ке па а́јд го́ре по плани́не, по шу́ме. И ни́шта. По́сле, кэ́т про́ђе вре́ме и ви́камо да иде́мо до́ма да гледа́мо не́што, да погледа́мо што́ је, ка́ је. А о́вде па стíгле Шипта́ри. И свекр́ва ми до́је наго́ре, ви́ка:

„Де́ сте, сна́шо, жити-о́чи – ви́ка – ова́ко, ова́ко – ви́ка. – Ко́ј се на́ђе из ва́н, Шипта́ри све́ ће постре́льоў“.

И ми́, ја́ се вра́ти, и де́цу све́ те́ј у ру́ке и дове́до ги до́ма. А о́вде, како при́чоў, стра́шњо. Изу́биле нико́га та́мо при по́ље. Па му́ке, па кија́мет. Те́шко смо про́шле мло́го, жими-бо́г^к. Те́шко. Што́ да пра́им.

...Кэ́т смо бíле о́уде, де́ца ми бíле ма́ли. Те́ доў́ Буга́ри. А де́вер ми оти́шоў у шу́му, та́ј тре́ћи бра́т од му́жа. И кэ́т ће́ доў́ Буга́ри ту́јка у на́с, на ме́не ви́коў:

„Де́ ти је́ те́бе му́ж^ш, де́ ти је́?!“

А Сте́ван би́ја у Буга́рску, га отери́ле. Пошто́ бíле у Кача́ник, па ги отери́ле у Буга́рску.

„Ти́ си му – ви́ка – же́на то́му – Алекса́ндра га имело́.“

„Не́, мо́ре – ви́кам – не́-знам, ни́је о́уде.“

И то́ј не мо́гу да се одбра́ним кэ́д ни́је до́ма.

Па ће́ свекр́ву, па ће́ гу те́поў.

И ја́, што́ да пра́им, па при́ђи при свекр́ве. Ви́кам – ба́р не́што ма́ло и ме́не да ме побíу, не́ са́л свекр́ву.

... И смо бíле стра́шњо, стра́шњо смо бíле ми́. И он погíну у Стре́цку, се ми́ сви́ би бíле стреља́ни. Сви́. Ми́ поста́ри, де́ца, јен не́ би оста́ у на́шу ку́ћу. То́лко то́ј бíло стра́шњо. Па сэг^к како при́чоў за ово́ј вре́ме, па́мет ће́ ми иско́чи. Смо претери́ле све́, све́ му́ке.

По́сле га стреља́ле јено́га та́мо у Стре́цку. Ми́ смо бíле сэс свекр́ву, сэс де́вера, та́мо не води́ле да види́мо та́ј грóб^п де́ га закопа́ле. Смо бíле је́мпут. По́сле па свекр́ва бíла па да му бе́ре ко́ске да га донесе́мо о́вде у се́ло. И та́ко, те́шко бíло.

Б о л а н Ч е д а

А ти́ па бо́лан, Че́до... Све́што на ње́га бíло, све́, све́. Стома́к та́ко, а ма́ли. А у́ста – са́л кра́ста. А ле́ђа не́-знам што́ је. Па но́си ку[д] Талија́не

у Јажинце, куд лекаре. Тамо. Па сэм му понела јено-трошче леба и ма́ло сир. И тако сэм га строшила. Смо биле сас свекрву тамо у Јажинце. И смо седнуле при јене реке. И сэм строшила тако на длањ и сэм му стаила у уста. Он не тура ништа у уста. А не да је вако – нема, само кожа и коска – сал да се откине кожа, коске ће изленоу све. И тэд^т стаја у уста. Па но́си по ба́бе овде свуда. А вако грие слунце. Па га донесо овде у собу, па га свуко све. Ма́жи, масирај, масирај! Викам – што ће ми пра́и жена, жа́р да ми га́си! Кэд^т викам – чекај, овако ћу.

Па увати богиње. А не знамо што су богиње. Оно свака бoлес на њега. И да га свучем, божем, да га пресвучем – ка да видим, оне излeгле и почеле да се губу. И о́вде све мо́дэр стомак, умодрeа све. А викам – више тој је што је, ће ми у́мре дeте. И даде Бо́г^к, утече.

Па а́јд горе на бачила сас њега. Оно бо́лно. Тако ће га оста́им на леди́ну. Оно и́ћ, ка да не́је жи́во, и́ћ. Тeшко, тeшко, најтeшко Чeду сэм издржа́ла мло́го тeшко. А Јако́ва не́ тако. Да́ру не́. А Чeда са́мо у ко́нац што оста́ја. Па ују́тру да га ди́нем, и викам ће у́мре. Стра́шњо тeшко. И по́сле, нико'е-вре́ме, поисцeле, поисцeле.

О Л Г А Ј А Н И Ћ Е В И Ћ, 1935.³²⁸

Л а з а р и ц а

Сельачки. Ја не-знeм грацки, жими-ти.

Кэт сэм напунила до десет године, тэд^т, тој време, не се ишло. После о[д] десет године до четрнаес године. По четири године. Велике смо биле. Четрнаес године кэд имаш, лепо певаш, а сэг, жити-ја, а што не – не певоу, ништа. Плачо. Моје нај старо унуче ми било сэг^к. Оно не пева него плаче. Не-зна да пева. Смо певале лепе песме. Што се пева, мислим.

На пример, ми, кэдe, чим уленемо у кућу, у авлију, ми певамо, и прво и прво: „Бо́г пома́га у двoр“. Ё, после, ко[j] је нај старр мушкарац – му појемо: „Со́кол лeти висо́ко“. После, по сельачки, по старински: „Ра́тар се́ди на рало, сeје бeлу пшени́цу.“ И тој: „Ој, Ја́рино, госпо́ђо“. Нај старејзи. Ё, ондак^к, мланeсте, кэд има млада у кућу: „Два се млада гледају.“ Ё, после кэт су постари, на пример, ка сэк моа снаша што је, њима па поале (Ете, па тој сэм забрајла. Не, не могу да се сeтим!)... Малому детету се певало: „Има ма́јка пуцeнце“. Ако има два сина или две ћерке: „Има ма́јка два бoрка. Уз два бoрка две јeлке. Не су ма́јке двe јeлке, но су ма́јке две ћерке“. А кэд има само-јено мушко и јено жeнско се пева: „Има ма́јка јeн бoрак. Узe јeн бoрак јeлчи́цу. Није ма́јке јeн бoрко, но је ма́јке јeн синко. Није ма́јке јeлчи́ца, но је ма́јке ћерчи́ца“. Ё, тако.

[Да ли се појало истио сад ишти поју у село?]³²⁹

³²⁸ Снимљено 2003; снимила Биљана Сикимић.

³²⁹ Између угластих заграда налази се текст питања која је постављала Биљана Сикимић.

Исто. Исто. Ж'ими-ти!

[*Ово на њрекид? Или у цело? Ово сад шїо њевају, њева ња онако, сїане ња њоново.*]

Па, овбј су мицка дѣца, жими-ти. Нѣ-зноў. Зѣ-тој. Сѣ се певало исто. Грмѣло сѣло кѣт се ишло. Па ми кѣт смо ишле, па мушкарци, па по нас звона. Од оўце звона. Па глау ће ти разбиу. Буди ми викáмо, па и ѳни по нас. Лѣпо било понáпре, жими-ти. Сѣга...

[*Па сад шїо са звона, нисам видела.*]

Тó са звона, нѣ, жими-ти. Нїје са звона сѣга. Тóј, да ти кáж'ем... Бѣш у мóу мавáлу се десїло. Бїле девојчїи. А бїло јѣна лўта... Вїцке, а знáш кўа? Онáј Грóзда што је у Крстичїни. И никóѣ дѣте да гу удáри сáс-тој-свóно. Како-лупáло блїзу при нў, лупїло гу по главе. Óна му се заврáти. Па стапчїи смо имáле – стапче, па рецкáно од лѣске. Лѣпо. И óна му се заврáти – дїнге по главе! Ы вїше, о[д] тѣд остáло да нѣ-сме свóно да иде по лазáрке. Па ствáрно бїло блесáо, жими-ти, не смѣло пóсле... Óно, дѣца ка дѣца. Кѣт се замрѣзи нѣшто, тóј тáко.

[*Колико је њих ишло са ња звона?*]

Дѣца? Завїси кáко бїла мавáла. Ако њма пó вїше мушкарци, їдоў по четїри, пѣт. Ако нѣ, нико-пўт – јѣн, нико-пўт – двá. Завїси. Тáко бїло обичáј, стáр обичáј – да їдеш': ж'ѣнске да пѣвоў, мушкарци сá[с] звѣна. Óвчa свóна, знáш, жити-јá. Од оўце свóно. Па тўри на гррло. Зѣр се знáло тѣд' да нѣ бїло пррљáо! Тўри на гррло и – дїнг, дїнг, дїнг. Урїва сѣло, ж'ити-јá!

...Тї си ка Мїлка нáша. Кóлко годїне тї їмáш? Ё, па јá сэм постáра, жими-ти. Јá сэм триѣс-пѣто ѣте рођѣна.

[*Лазарке су увек ишле овако на субоїу? А шїо се њонаїре работїло на недељу?*]

Понáпре бїло, а сѣг нѣ! Цветнїца се кáж'е. Ышле лазáрке. Свáка лазáрка їшла у цркву. Обўче се као што бїла дáнас, тáко се сўтра (утицај стандарда), се обўче. У лѣпо. Ыдо у цркву, упáли свѣћу. Мóли Бóга. И тáко.

[*А други луди?*]

Пá, кој-оћáа. Родитѣљи. Кóму су помáла дѣца, їшле и родитѣљи сáс њї. Јá сэм бїла голѣма, јá сáма.

А ми смо ишле вáко, у кўпэ по четїри лазáрке. И тóј се викáло повачїце. А овбјо јóш двѣ помáле што носїле кóрпе. Тóј се викáле тупкачїце. А јá, а знáш, сáс кóга сэм їшла, Вїце? Сэз Дѣску Цáне Пáше... Па да се степáмо на пўт. Па скрши крошњу... Óна вїка: „Јá ће нóсим!“ Јá вїкам: „Јá ће нóсим!“ А мўа крошња бїла.

...Па тупкáле тѣ, жими-ти. Држиў крошњу. Јѣна на тўј стрáну, јѣна на овўј. И тўпокў. Четїри. Зáѣно пѣво.

Ц в е т н и ц а

На Цветнїцу у цркву се ишло. Цвѣће. Јагличе смо брáле. И лубичїцу. Па напраїмо вѣнче. И однесѣмо у цркву. Обесїмо. На икóну обесїмо. И тáко

цвет овако. Напрајмо кру́г^к такви. Ма́ло ја́гличе (јагорчевина тако се каже), па љубичицу. Па тако све шарџно. И обесимо у цркву за ћеџ.

Разно се онодило. Пона́пре би́ло полџпо, жими-ти́, Ви́це. По́ млада, по́ здрава. Што́!

[Да ли се за Цвейницу код куће нешто сиремало? Или само што у цркви?]

Друго нешто вако за једње. Смо постиле. Јес. Ујутру, куа је постара мешаља, куа... Ми смо биле дваес члана у кућу кат сэм се удала ја. Па куа је мешаља, скува пасуљ, омеси леба, врућо. Салату напрајмо от празо, от купус кисоџ. Тод немаа вај-купус свеж^ш ка сак што има. Турш'ија. Паприка. От сутра (!) ми ће постимо до Ўскррс. Оно, се постило кој оћаа. Јутрос кат сэм се дигла, снаша вика: „Ма́ти, зашто не мрсимо?“ „Сэм забрајла, снашо, жими-ти́. Што́ да пра́им – ви́кам – ви́ше забрајлам, жими-ти́. Никэд^т, ете, до ове́ годи́не, сла́бо сэм забрајала.“

И, друго, што, ће́ро?

В е л и к и ч е т в р т а к

Велики четвртак не смо ради́ле по́ље. Девет четвртака ми не радимо. Први дэн четвртак. Велики четвртак, што се каж'е, не смо ради́ле и по́ље и кот куће. Не. Само смо прале. А овако, на пример, да радиш нешто, па да плџтеш', да узеш', па да ти се котрља клупче – тој не смо онодуале. Збо[г] крушац тој не ни давале стари. Вика – се котрља крушац по њиве.

В е л и к и п џ т а к

После Велики пџтак смо ишле у цркву сви. Тај која није мешаља, ако је мешаља – не. Мешћувале смо јаја, жими-ти́. Како-кој. Неки у фарбу мешћева, неки – прао да ти кажем, мџне от фарбе ми било од џвек стра, па и од ро́да. Све у оној, Ви́цке, жими-ти́, у кромит. Кромито и липу. Чај, липу, стаим, гу згријем, а јаја ту́рим у врећу, у вај, знеш от паприке што се ту́роџ, у тој. И чим почне вода да врије, пуштим ги. Гледам на сат ко́лко. Извадим. Једнако се скувало.

Лепџта бџжа! Млого лепо! Дође бордо, ж'ими-ти́. Тачно бордо.... Липа и одо кромит. Јес, жими-ти́.

[Да ли се чувало неко јајце?]

Ја тако онџдим. Ал сџге ал онџду сви, не-знэм. А ја, мене моа мајка ме учи́ла тако – прво јаје што пуштим, ја га ту́рим у крпу. Га стаим и га пуштим. И га запамтим. И тој јаје се́ди ми од годи́ну на годи́ну у ветрину ми се́ди, у ча́шу... Ёве, и сџг ми се́ди тако. До тај дэн, до Велигдэн. Ё, први дэн Велигдэн, тој кэд је, ће га узем, ће га метнем у ба́шчу да ми црвениџ љутике. У ба́шчу се мџта тој.

П р о ч к а

И на Прѳчку, на прѳмер, за Прѳчку, Вице, мѳ онапре смо онодуале, мѳжда и ви кот куће. На Прѳчку мѳ пѳту кѳт прѳјмо... Ё, сѳга онѳј, озгѳр што да подмѳжеш пѳту, скршѳмо јѳје сѳмо вр, гѳре. И мичѳмо онѳјѳ да подмѳжеш пѳту. Ѐ, то[j]–јѳјце га тѳрим у бѳшчу, на дрво га обѳсим, на онѳјѳ што се маау кумбѳре.

[Где се бацале љуске од јајеѳа?]

Мѳ корѳбу сѳмо на Прѳчку бацамо у бѳшчу. А овако, данас (!), на прѳмер, је Велигдѳн, тѳј јѳјце прво дѳдеш да прѳба домаѳин, па пѳсле носѳмо у цркву. И свѳм дѳдем. Кѳј ѳѳе пѳсле узѳма. Дѳца, жити–јѳ, се чукоу цел дѳн. А тѳј дѳ ѳѳеш бѳциш, тѳј јѳје.

К р а в а ј ч ѳ ѳ и

Кравајчиће, тѳј нѳ, жими–тѳ. А љѳди мѳсиу, а мѳ нѳ смо месѳле тѳј. За Бѳжиѳ месѳмо, за слѳу. Тѳј. А овако за Ёскр не месѳмо тѳј.

Ј е д ѳ ѳ е

Понапре се клѳле јагѳнци, јариѳни. Како–кѳј. Прѳсе закѳље. Онѳди. Мѳ док смо бѳле у заѳднѳцу, тѳј бѳло обѳвѳзно по двѳ јѳрѳти закољѳмо. Јер мѳлоگو љѳди. Нѳмаш да онѳдиш. Ако дѳе нѳкој, испѳчеш... Мицки јагѳнци да закѳл'еш, петнаѳс, дваѳс пѳт кѳла јѳгње – ѳно нѳма ти дѳсет кѳла мѳсо! Мѳле. И тѳ[j] је. А сѳга немѳмо јагѳнце. Стаѳм кѳпус обѳвѳзно. Први дѳн кѳвам кѳпус, ѳли сѳрму напраѳм, ѳли паприку напуѳним.

Тѳј онапре, сѳмо јѳгн'е закољѳмо и стајмо тѳј да се кѳва. А сѳг је свѳ друкѳје (!).

Понапре смо кувѳле јѳгње. Слабо се пѳкло онапре. И слава нека'е, мѳ га прѳјмо. Нѳ смо знѳле да печѳмо јѳгње. Кувѳмо. За слѳу, на прѳмер, закољѳмо јѳгње, за слѳу по четѳри, пѳт смо клѳле мѳ... За слѳу паприке, парѳдѳјсѳ, кѳпусѳ. А за овѳјѳ – настѳјмо чѳрбу, напрајмо или сѳсѳ... бѳлу чорбицу напрајмо с јѳја.

...Туршиу од Бѳжиѳ више гѳѳо, нѳ смо гу јѳле. Праз нѳј више и кѳпус кѳсоу. И кѳсоу кѳпус ѳс кѳце. Извадѳмо глајцу па гу измиѳѳмо лѳпо па издрѳбѳмо сѳтно. Зѳјтин тѳри. И крѳмит смо турѳле през ѳу... Кѳ[д] дѳѳе нѳкој, мѳ смо имѳле мѳлогу ѳѳце, сирѳње. Штѳ ѳѳеш имѳло, жити–јѳ.

М ѳ ц к а д ѳ ц а

Дѳте на плѳѳни. На плѳѳни. По двѳ ми бѳле. Радмиѳла четѳри гѳдине, а Дѳги ми имѳа – у колѳпку. Па Дагѳта у колѳпку на плѳѳни а овѳј у наруѳче. И двѳ сѳта да путѳјем у планину, дѳ је сн'ѳк. Жими–дѳца. Ете–тѳко сѳм ѳшла... Мѳлогу страшњѳ. Сѳгѳ дѳсет би родѳла, петнаѳс за сѳгѳшњѳ... А, лѳле, жити–јѳ! Машиѳна пѳре, машиѳна свѳ! И јѳпе, вика, не мѳгу. Зѳр тѳко тѳј! Нѳкѳт

не сэм рэкла – не мóгу, дэца кэд ми била мiцка. Зэр-у-дэн сэм ги опрала! Нòћу се дiнем. Ујутру у три сати (!), четири, пола пёт раширим свé пелéне, онóдим. Ајт на њиу!

...Пелéне, свé од вуне ткáно бiло. Па се купуáле онéј понáпре... И пелéне смо прáјле, Вицке, о[д] тóјэ, а и смо мичуáле вáко па и шамiе смо прáјле. Já, Бòг^к дúшу да је прóсти тетка-Стóјке, „Жити já, мòа снáшо, мóтньо убáо – вiка – ги, знéш, наоколо сэм ги вадiла жице, па сэм порубуáла.“

...И свáка ж'ёна, она сэс овóј вáкво, сэс вунéно. Оздóл тyри детёту. А мéне мóј óтац ће ми кyпи по дéсет, петнáес мётра... Шарéно, пóркетэ. Па комшика тyј јéна, шнајдёрка била, па ми сашiе. И já – ич не сэм бринyла за тóј. Нé, брé!

С е р а д и л о

Јéна. Двé јетрвe пóсле смо. Па три, па четири. А́нка, она одмá мэглосáла, жими-тi, побéгла.

Кэт смо биле двé јетрвe, смо морáле да узимáмо аргáте да ни рáду. Јер не смо могáле: она имáла четири дéцу, já двé. И дéцу мóраш' да држиш'. Свекрва ни била болежљива и не мóгла да рáди.

Се радiло, радiло, радiло, сáмо тáко се радiло! Али слóга била голéма. Млóго смо биле. Ми смо се поделиле, свáђу у кyћу не смо имáле.

К э т с м о с е п о д е л и л е

Рэкла ми мéне свекрва: „Снáшо, тебе ти је нáј мáла сóба, вiка, ако yёћеш já ће ти дáм мóу сóбу тебе, а já ће сéдим у вáшу сóбу. Прођите и ће се поделимо. И já yёћу – вiка – ко[д] тебе да бiнем. Нёћу ко[д] друге снáве.“ Јóш три имáла. Јéна била пó стáра од мéне, а двé пó млáде... И свéкэр. Они дóшле код мéне. Морáла сэм. А́тар сiну, и áтар унyку.

Кэт смо се поделиле, па сiн, он млóго ми вóли чiчу. И вiка: „Мáмо, já нећу да iдем – вiка – да сéдим ку[д] тебе и ку[д] тáтка, já оћу кут чича-Нéнка да iдем да сéдим.“ И Нéнко му вiка: „Нé, сiнко, нiко' не сéди ко' чиче – вiка – сви iду код мáме и кодэ тáте – вiка. „А кэт ће дóем ку[д] тебе, ál не ће ме кáраш?– „Нећу – вiка – да те кáрам.“

А ми, ёте тáј кyћа. Слáбо, мiслим сэс кyћу, жими-тi. Овáко живiмо. За једéње, за тóј – свé имáмо лéпо. Свé кољéмо стóку. Имáмо сирёње, имáмо мёсо. Смо заклáле – вóл, Бóк те пiта! Двé свiње. По триста кiла мёсо годiшньо једéмо. Нека ми су жiви унyци. Јён, знáе Вицка, ёте овáкви је, ка Тáрзан! Жими Бóк, јес! А јéно пó невалáшно, пó не јéде. Вiка: „Тi, бáбо, сáмо за Милоша навiјаш. Нáј кртiну њéму“ „А – вiкам – тi нећеш нi крто, нi никáкво. Сé да yёћеш, колáј!“

...Никэт мéне свекэр док ми умрjа, нi ме искарáа, нi ме оспувáа. Нi ми што рéко лóшо. Свé „снáшо“. Já сэм била невалáшна, болежљива. Три пyт сэм се оперишуáла. Кэт ће ме вiди já да yзем три дрвёти у дрва да нóсим за

у шпорет, жими деца, он от пút има да ме врати, одо двор, средо двор, он ги узе тѣ дрва да ги унесе. „Немој ти да се мучиш, снашо. Тí не мож’еш’, си бѣлна. “Ете, све тако. Ете, Вицка знаје. Али сэм ги држала, вала, више него рођенога (!) оца.

Т у р њ е в д э н

Да ти кажем за Ђурђевдэн. Ма било кој дэн да падне Ђурђевдэн. Јутре дэн је Ђурђевдэн. Ка сэк уземо флашу, напунимо воду у флашу, па стајмо цвѣће од јабуке, от сливе от све. О[д] дрэнэ. И стајмо у флашу и однесемо у цркву. И тамо ни преноћи тај вода. И јутре дэн идемо да уземо у цркву... Сэк сви, али ја не могу да идем, жими-ти. Сэм саката од нѣге. Не могу.

После туј воду, ћеро, кад оној, на пример, уземо па чувамо воду туј. Нѣдај, Боже, нешто никој не му је добро, прекрсти се, попије туј воду.

И еве, ја сэм била – можда-има пѣтнаес године сигурно, у Света-Марију – још чуам воду. Нѣ, скоро, Милошу оwdека све да му отѣкноу уста. Снаша вика: „Алергија, мамо.“ „Није алергија, снашо, он нагазија на нешто. Сигурно.“ Ја, кривши, не дава он да се тѣкне, жити-ја. Узо лѣк памукче па туј воду сипа на тој. Викам: „Мишо, чѣкѣј да види баба вој што ти је оwdека. Нешто ти је ка прљао.“ „Не ми је прљао.“ „Прљао, брѣ!“ Намаза му. Жими деца, јутре дэн одма не се познава ништа.

... За Ђурђевдэн, тој ти кажем. Увѣчер онодимо, носимо воду, цвѣће, све. И јутре дэн се окупамо и идемо да уземо, тој цвѣће да донесемо кѣћи (!).

Туримо у млѣко, туримо у јѣло. Онодимо. Стаймо прано по собе, по кревету, по све попрскамо. И тако. И дѣцу купамо с туј воду. (По шумѣ све трафке и то дѣте га окупаш у туј воду). Јѣс. Сѣс копривѣ, сѣс цвѣће. Разно цвѣће – копѣтњикѣ. И онда кѣт се окупа, мајка тѣбе те врѣже. Јѣно-стапче од врѣбе. Врѣбу врѣжѣмо, оwdѣ вако, позади. И тѣква дебѣликва се вѣка. А имала тујка, ж’ими-ти. Тѣке овѣја кѣд напраише, Мишко, кѣт копале, бѣш на ивицу туј имала тѣква дебѣликва.

Али са врѣбу сэм ги врѣжуала за Ђурђевдэн. Ка сѣк што је Врѣбѣца. Ја лично сэм била врѣжуана. Па и ми сви. И ја моу дѣцу сэм врѣжуала. И мѣне, и све. Да бѣне ка дрѣн. Кобајаги рачуноу да дрѣн и врѣба је нај здраво.

...Само врѣж’еш тој. Копривѣ. Дѣца пишту кѣд га обањаш. Дѣже коприва до њѣга. Пѣца коприва, ж’ити-ја!

Кѣћа се кѣти све с тѣ врѣбе. Се кѣти и се напраи вѣнац. Исто од врѣбе и одо дрѣн. Напраимо вѣнче. Али тој се накѣти уочи Ђурђевдэн. Па уочи Ђурђевдэн, дѣ. Јутре Ђурђевдэн, а ка сѣгѣ, још док гриѣ слѣнце ми кѣтимо.

За у башче смо турале. Смо брале јѣно волко – па има ка чѣмке. Мѣре, жими-ти, нај важно је башча. Да знѣш да је важна. Ако нѣмаш у башчу нешто, цабе ти је. У башчу смо турале – вако дрѣн. Напрајмо лију крѣмитѣ. И у крѣмит папѣрику, у све. Па туримо јѣно тујка – врѣбу. Па пѣ тамо туримо

дрен, па после тај трн. Како се вика тај трн? Бићи магарећи. Тако, прао да ти кажем, не знам. И тој смо стаљале на Ђурђеџдэн. Уочи Ђурђеџдэн.

[*А де се ѿо ѿурало?*]

На лију, ж'ими-ти. Ка сѣк Вицка што напрајла тој и после ће напраи лѣју. И у туј лѣју ће стаиш. И по њиве смо ишле. Ако је сејана њива, ми стаљамо врбу. Напраймо крушче, па стајмо на Ђурђеџдэн.

А зависи до село. У Готовушу, Вицке, па на Светога-Спаса туроу. А ми на Ђурђеџдэн, ж'ими-ти.

[*Шта се са овце ради на Ђурђевдан?*]

Оуце сабајле, ујутру рано, ги накрмимо сѣс трау. Све, от све врсте трава што постои (!), па велики лавор овако. Туримо сол, трице и трау. И измешамо тој. Па смо ги терале ми по тарайје тамо. Али сѣга нее, него кући. На јасле. Све наредимо по јасле. А сѣс врбу ги терамо изѣ штале, ги изведујемо. Да ги крмиш сѣс тој.

И дѣцу тако исто ударамо. Младу дѣцу, мицку.

...А кој знаје. Ја не сѣм знала. Свекрва радила тој, ж'ими-ти. Ја, пошто смо се одвојле, више ми оуце не смо имале. Немаа кој да ги чува. Муж ми бија на работу, дѣте ми ишло у школу. И немаа кој. Смо ги предале оуце.

...Ако има оуца јагње, на Ђурђеџдэн први пут одвоиш', увѣчер не помузеш, ујутру помузеш'. И одма га усиреш' тој.

Кој воли да пије, котлови било тој, жити-ја, не лонци него котоу. Јено котличе – тако, големо, па скува да пиу сви. А јено па да усире. И тој сви попијоу. Ё, послен се сисале јаганци, жими-ти. За дуго време тој. А куа оуца... се ојагни оуца, не остало, липцало, или мртво се ојагнало, или ма што било, нешто му се десило, тај оуца послен се музе. Исто и краве тако. И све.

Л е т њ и ц а

[*Сада сѣе рекли да сѣе били уз Свеѣа Марију. Ону у Леѣницу?*]

Јѣс, у Летњицу. Тамо сѣм била, у туј цркву, жими-ти. Па сѣм купила – и флаша света-Марија. Икона на флашицу. Тамо сѣм гу купила.

[*А за шѣо ѿа црква ѿомаже?*]

За све, жими-ти, помага тај црква. За све помага. Ја не би ишла. Па јена из Јаж'инце жѣна. Терка, мислим, ми била трудна. Па, знѣш, Радмилка прво дѣте ми родила мртво. И ја сѣм плакала млого. И она ми дошла, донѣла клашње код нас. „Што ти-е, ка ти-е?“ Ја је каж'ујем – тако и тако. „О, будало муа. Јопе ће ти роди. Ја ће ти кажем у коу цркву да идеш. Ђе купиш нешто.“ И ја сѣм купила комбизон и сѣм отишла тамо. И има – свети-Стѣван се вика тајѣ икона, и света-Марија. „И ће тѣкнеш тујка и ће донѣсеш – вика – и ће даш девојче да се обуѣ.“ Тако и било. И одма ми остала трудна. Девојче. И сѣге, голѣма, дваес и шѣс године има, жити-ја. Млого је добро тој.

Ишле ж'ѣне. Кој не се удава, па да се удаде иде тамо. Помѣли се Богу, се заѣди. За све је добро тај црква, ж'ими-ти.

[*Како се заоди црква?*]

Тај дѐн, а знѐш како... Овѐј, света-Марі'а, а оwdѐка код нѐс гу слѐву – свети-Стѐван о́уде. А тѐмо света-Марі'ја. Летњица се ви́ка то́ј мѐсто. У јѐн трап, у јѐн кршѐ. Јѐ, стѐлно ми је ѱѐw да ви́дим. Ви́кам: „Море-Бѐже, зѐшто нѐма та́ј црква да искѐчи на телевизѐр?! Дѐ л што је католичка, дѐ л Бѐг личан нека-знѐје.“ Не излѐзи та́ј црква. Нѐ-знѐм зѐшто.

Кѐт се отѐли кра́ва

Ва́ко, да ти ка́жем. Завіси како-кѐј. Нѐки помѐзе и јѐде га то́ј млѐко. А мѐне нѐкој нѐѱѐ да ми јѐде. Мѐи: „Нѐѱу јѐ то́ј!“ Ако і́мам свињу да́дем га свиње, ако нѐ – кучиѱе тражѐмо. Да́дем кучѐту. А сѐк, кѐ[д] до́шле овѐја овдѐка Призрѐнци, ѐни во́лу то́ј. И јѐ помѐзем дѐнѐс и увѐчер и сѐтра дѐн (!) и да́дем ги ѱѐма. О́на праі нѐшто ка тѐрту... Нѐ, брѐ, то́ј нѐкѐт нѐ смо јѐле, то́ј. Гу́сто тѐ, ма́сно, ж'ити-јѐ, гѐл ма́сѐ... То́ј га ви́камо мѐ превѐра.

Мѐји нѐѱѐле да ми јѐдоѱ то́ј. Не во́лу то́ј гу́сто, жу́то. Нѐѱоѱ и гѐтоо.

Видѐѱдѐн

На Видѐѱдѐн пона́пре смо, а знѐш штѐ смо радѐле? Смо і́шле у ѐвас кѐт се садѐло. Дру́го не смо радѐле ништа. Са́мо смо плевѐле ѐвас. Има́а па́прѱѱ, имѐле трѐни през ѱѐга. И то́ј идѐмо да скубѐмо, да плевѐмо, да оно́дѐмо на Видѐѱдѐн.

За ѱчи смо бра́ле ви́д ви́ду, цвѐѱѐ. Ви́д ви́ду и ружицу па увѐчер набѐрѐмо, напра́јмо і́сто вѐнац, напра́јмо и динѐмо. Ал нѐ смо давѐле да пѐпне до́ле на зѐмњу, да не па́дне. Смо га држа́ле на висѐну. Ё, сѐтра дѐн (!) се миѐмо, кут чѐшму сѐсѐ ружицу и сѐсѐ ви́д-ви́ду. Ё, то́ј.

Вртѐлом

И то́ј чувѐмо. То́ј за пѐље се чу́ва. Па што-знѐм! Та́ко смо чувѐле. Дѐ-не... Ни је стра́шно за од вѐтѐр. Вѐтѐр, па да не но́си. Вртѐлом врти. О́но – вртѐло, исти́на. Кѐт по́чне да ду́а вѐтѐр увѐс стѐг^г дѐза, те нѐ дру́го. Бѐш лично на́ми ни се десѐло. Јѐ и мо́ј му́ж и дѐвер смо бѐле, јѐну ливѐду не можѐмо од мло́го имѐње. Нѐ, нѐѱѐ. Двѐ јѐтрѐве отѐшле да ко́поѱ, а јѐ сѐм отѐшла сѐсѐ девѐра и с му́жа да денѐмо стѐг^к. И сви ни ви́коѱ: „Зѐр сѐг на Вртѐлом се дѐне?! Нѐ сѐг, нѐ сѐг!“ А мѐ смо отѐшле, нѐ смо послушѐле ни-кога, і́ч. Отѐни, здѐни стѐг. Па нѐ смо про́шле сѐг^к јѐно брдѐнце ма́ло, до ту́јка, јѐна-ж'ѐна, ова́јѐ Горѐца, Ви́цке, Јагодѐна сѐстра, ви́ка отѐда: „Милѐне, Стамѐнко, стѐг – ви́ка – ви па́де. Вртѐлом ви га однѐсе!“ Мѐ не се окрѐѱамо, і́ч. Ви́камо: „Па, лѐж'ѐ не де смо радѐле на Видѐѱдѐн.“ Јѐтре дѐн кѐд отѐшо – нѐгде га нѐма стѐг. Однѐја га вѐтар. И нѐ смо га узѐле. Ништа нѐ смо га искористѐле. Уѐпште. И о[д] то́га дѐна ви́ше нѐкѐт не радѐмо на та́ј дѐн. Нѐкѐт^ѱ! То́ј[ј] је жи́ви до́кас^ѱ (!). Та́ј дѐвер на́ј стѐр нѐ веруѐа: „Како-да-нѐ! Све ѱѐ оно́дѐмо! Ни́је – ви́ка – то́ј ни́шта!“ Па по́сле кѐд видѐја двѐ ко́ла сѐно нѐгде га нѐма, па сѐг^к нѐѱѐ да рабѐта нѐ он, нѐ нѐкој. Нѐкој. Шиптѐри чу́воѱ

тој, ж'ими-ти. Стално викоу. Јетрва јена ми је и[з] Шушиће. Па љона вика Олге, вика: „Ми кэдэ смо работале, сал не питоу Шиптари: Кэд је тој ваше врти, врти?“ Ги кажемо па љни да не рабџтоу.

Врти. Стварно је страшно тој. Јен бија, ће те заглушим... Комшија... Ти можда, Вуле га знэш, Дџе што ради у амбулатну. Његов љтац, му викала: „Што ће работате, чичка-Драго?“ „А што ће рабџтам? Те копам. А што да рабџтам? Што је?!“ А свекар мџ му вика: „Какво работане, брџ Драго, тџко-ти-Бога! Вртџлом!“ „Ако је Вртџлом! У твоу њиву нека иде, море! У твоу ћ[e] иде, сџ у моу неће!“ Ж'ими дџца, ми не смо работале, он работџ. У јџсен кэд ваља да се бџре гра и да се сџче колџмбоћ, њџгоу свџ заравњџто, а наш колџмбоћ – лепџта. И гра и свџ. А њџму – нема ништа. Он не поштуваа Бога, пцуваа, онодија. А џно ништа не му се онодило. А ми, наша фамилија, мџлоگو смо биле побџжни. Прџвише мџлоگو смо биле. Ёве, сџг^к Даги, нека ми је жиу, по нико-пџт ће рџкне: „У, брџ маџи, сџ с тџј твоје празнице!“ „Ако, синко, иде, жими-ти, рабџтај, ако не“ Пџсле ће ћуџи, ћуџи, ће се врати, па: „Дџбро, џт нека бине по твоџе, пџшто си постџра. Нека бине на твоџе.“ Није дџбро. Мџра да се поштује нешто старинско.

Петрџдџн

На Петрџдџн чувамо, свети-Пџтар... Имџло понџпре, ж'ими-ти, а сџг... На Петрџдџн смо клџле и тџд јаганџце. Смо клџле јаганџце. Смо прџгле онџ варџно сирџње. Од бачиџла смо ишле. Ћ[e] идемо да узџмо јагње. Те закџље свџкар па ће га донесџмо па прџжмо чџрбе. Јџно, друго. Пржимо. Пџ више смо желе пржџно. Не смо пџкле, не смо знале, Вицке, да печџмо мџсо, него... Тигџњ воџикви ка кџзџн. Напуни га с мџсо, испрж'и га. Па и сирџње и мџсо. Масло пџ више, па маџај. И тџко смо прџгле.

Свети-Илија

И на Свети-Ил'ију не смо радиџле. Свети-Ил'ија, Свети-Рџнћел. Тој ни је слава. Наша. Свети-Стеван, и тој исто, не смо радиџле.

Свети-Ил'ија за од џгња се чува, Вицке. Тој за од џгњ се чува. Љџди се плашиџле. От старине џстџло да никои радиџле на светога Илију, и се скупџле, косџле. Косџчи се скупџле. И паднуја грџм и све ги потџпа. Дџвет дџше. Грџм ги паа, како-косџле.

Сџга завџси како-кџј, ж'ити-ја! По никој ради, по никој не ради.

...Тој Врбешџица гџре што је, џни славу Светога-Илију. Нами ни је слава Свети-Рџнћџ. Славџмо двџ славе – и Свети-Рџнћџоу лџтњи, и зимњи славџмо.

Прџбражџње

Тџг^л ујџтру рџно се динџмо. Идџмо по њивџе. Класџве, тџкве, свџ – папрџку, парадџс. Свџ што има – компир узџмо, кувамо. И постџмо. Дџветнаџсток' авгџста тој] је.

Тој овдјека поштујемо, не радимо. А тој тамо, по Готовуше, они, Вуле одокле је, тамо славу тој. Црква има, тамо се иде. А ми овдјека, вако да радимо нешто, не радимо. Кад ж'џна, куа је трудна иде да се породи, она прво Богородице се помџли... И свака ж'џна трудна мора да вџта у Богордице да би се лакше (!) породила.

З а ш т о с е в и к а Ш т р п ц е

Прао да ти каж'ем, тој не знам. Знам за Вуцине, пошто зџва моја је удата тамо, у, Вуцини се викоу. Викоу џгањ се упалило, они мрсиле на свети-Ранђоу, ка ми што мрсимо и џџни... И после и џни запостиле да не мрсу. И кажоу да тџд могло цџло сџло да изџри да не – никој стар чџвек, имаа сто и нешто године. И он реко: „А, бре-људи – вика – ништа не ће се онџди, џде сџло, него нека се завџта никој млад, не стар него млад да се завџта да остџне сџло.“ И џно, викоу, се заветџа никој. Кој бија, не-знам... За светога-Ранђела.

И џно зџто се вика Штрпце – се оштрбџло зџто што јџна страна изгорџла, а другу страну вода гу однџла. Бошкџће доуњџ, и наша мавџла, Бошкџће, тој било споџно свџ. Тој овдџка биле вој свџ куће навџмо. Али кад однџла вода, џно се раздвојло. (И се заветџла Светџму Ранђџлу да се спџси сџло)... Требџле да постиу, а џни мрсиле.

...Ми мрсимо свџ. Пошто нџми не ни се десџло, да не дџде Бџг никоу, ни нџми. И нџма ги се десџло, и џни запостиле и сџг пџсту. Давидџви и Вуцини.

Б ѓ њ и в ѓ ч е р

За Бџњи вџчер праимо тој, мџслим, бџњак се вика тџј коџач. А за Ињџт се праи за стоку тој нџј више. И за џуде. Али и за стоку, свџ.

[Како изгледа џџџ коџач?]

По шарен од овџј. Тџј има сџмо вако ка... тако пџпе, па озгџр јџш јџно пџпе. А овџј има пџпца мџлоу тџј. Па има, на примџр, крава, па тџ[j] је јџрам, па џвде тџј што џре. Орач, домаџин. Јџдеш. Увџчер кршиш. Пџџеш „Госпџди, помилџј.“ Пџлиш свџџу.

О[д] тџј коџач узем пџпе намењџто што је, праџно за стоку, узем пџпе тој, па га однџсем кут краве, па зџџем крау сџс тој тако. Па дџдем џџга у уста. Па јџш друге двџ остаим. Па јџно увџчер тој дџдем краве, а јџно па на Бурђџвдџн сабџјле накрџмим краве. Ако ми су двџ, јџ јџно тџјзи, јџно тџјзи.

Б џ ж и џ

Пџсле на Бџжиџ кувџмо питџје.

Јџ обавџзно кувам питџје двџ дџна нџпре. Јџр не ми је џџу на Бџњи вџчер. џно мора да прџбаш.

У зџмњу ми је свџ. Лџдно је. Док трајџу. По Бџжиџ изџдџмо.

...Пона́пре бѝло, а сѣга нѣ. Дѣца, ма́ла, утѣпоў вра́пче. Сѣ[с] шика́ло га утѣпоў. И то́ј скува́мо. И пр́во, пр́во. Пр́во кѣт се ску́во пити́е, кѣд вади́мо онѣј кѣске. Ё, пр́во даде́мо свѣм, ујутру, саба́јле. Кѣт се динѣ́мо, пробáмо ви́но – тури́мо ет ова́ко у ча́шу ви́но. И дрѣн. Па попи́емо ма́ло ви́но, ма́ло дрѣн. Узѣ́мо по-лено-зр́но дрѣн и се прекрсти́мо. Ё, пѣсле, ко́ј о́ће те́ј кѣске да глѣ́же, по не́ки ли́же, ни́кој та́ко. А од вра́пче, то́ј обавѣ́зно да се ору́чиш. Сви́ по ма́ло пробáмо тој-вра́пче.

[*Кад се сѝреми вра́пче?*]

И́сто. Кѣт се ку́воў пити́е... Не́ смо ги суши́ле. Утѣпаш вра́пче. Пона́пре има́ле врапчи́ни, сѣге нѣ́ма. И љѣ́ни изгину́ле ка љу́ди. Не́ма сѣга, Две́-три годи́не ја не́ сѣм оноди́ла. Зако́љем кокѣ́шку, ста́им кокѣ́шку це́лу да ми се ску́ва. Подѣ́лим. Да́м за ду́шу... Кри́ло обавѣ́зно пр́во се је́де.

Поменѣ́мо за ду́шу. Мр́тви, ко́и су ста́ри. Па да́ш за ду́шу. У ку́ћу, жими-ти́. У ку́ћу даде́мо. На Бо́жић, пр́ви дѣн. Згре́емо раки́у, пити́е, сѝрр, јабу́ку, наполи́танке. Све́ то́ј што има́ да се купи́, ми́слим што́ се оно́ди, све́ ја сѣс јетр́ву. И му́ж' ми, де́вер. Ста́им јѣну столи́цу, ва́ко на тера́су. Па о́ни се оку́пу, и ја сѣс јетр́ву да́ам за ду́шу. И о́на ме́не, и ја но́јзи и овѣ́ма да́вам све́. Ја ка́жем: „Ово́ј за де́да-Стаменко́ву ду́шу, ово́ј за свекррвину́ ду́шу.“ Јетр́ва ми – и љѣ́на и́сто та́ко.

Што́ узеш, то́ј ги да́деш.

Т р е б а да се пош т у́ је

Ја ста́лно збо́рим сѣс сна́шу: „Мој-Бо́гу, не́ка ми су ж'и́ви, мо́ј Госпѣ́де, дѣ́ца, ја ка сѣ́к што пра́ју сва́дбе у По́сте, ни́кат не би да́ла. Ако би́нем ж'и́ва, ако ме слу́шоў, ја не да́ам у По́сте да се пра́и. За́што да пра́им, ж'ити-ја́, кѣд има́ дѣдно́ви. Чи́м про́ђе Бо́жић, пра́и сва́дбу. А што́ мо́ра тѣ́тке! Про́шла Прѣ́чка, пред Младѣ́нце се ж'ѣ́ну, до Вели́гдѣн се ж'ѣ́ну, а по Вели́гдѣн не се ж'ѣ́ну. Ка́ква рабо́та?! Пона́пре ни́кат не се оноди́ло.“

...А за́што нѣ́ ги кршѣ́воў? Ни́ кршѣ́воў, ни́ вѣнчоў у По́сте.

...На Бла́гѣс се жени́ја Пе́ре. Ви́кам: „За́што, си́нко, та́ко, брѣ́ мо́је де́те?! Те́ про́је.“ „Па, ма́мо, во́ј[j] је; па, ма́мо; па, ма́мо.“ „Не́ћу да ме пи́таш ви́ше – ви́кам – кѣт та́ко си напра́ија! За́што мо́ра та́ко?“

Сѣ́га: „А кѣд, ма́мо, да кр́стим дево́јче?“ „А што́ ме пи́таш? Кѣд љѣ́неш, тѣ́д га кр́сти!“ „Не́, не́ћу у По́сте. Не́ка про́је Вели́гдѣн, па по́сле ће́ га кр́стим.“ Кѣд не се по́сти, тѣ́г... Грѣво́га у По́сте. А, жи́ми дѣ́ца. „Те́ про́је Свети-Нико́ла, ће́ просла́и сла́у, ће́ про́ђе сла́ва, па по́сле кр́сти дево́јче. И та́ко да ти и́де на ли́це! А не́ – у По́сте!“

К р с т а н о́ ш е

Ё, то́ј пона́пре се и́шло – Крстано́ше се диза́ле на Водокр́с. Се и́шло. И́ма го́ре Мрди́нце, Студѣ́нац. Па на ту́ј во́ду и́шле ља́ци... И се пр́скоў. И ни́кој пона́пре пра́јле црца́лке.

Крџа се стаи увечер у лонац. У тај лонац се стаи вода. Ђе, у воду се стаи крџа. И тај вода смрзне. Јутре дџн, кој иде на Богојавље, узима. Не се на Водокрџа него на Богојавље. А на Водокрџа се стаља крџа. И се иде, за зравлџе се узима. Ако смрзне, значи – здрава година и берићџтна. Ако не смрзне,...

...На Крџанџше ишле вако сељаџни... Иде попоџ, па клисар сџс њџга. И после сви сељаџни. И ж'џне, и омладиџна, и старо и младо. Сви, кој може. До вр село гџре. Није бџш вр... Отпоџе поп туј пџсму. И се крџту. И после се измџкру све. Узоџ коџфе па с коџфе мџкру све џуде. Кој отишо, кој по пуџту, све док се враџту, до у црџкву се мџкру. Сви. Како-кој. Мавала искаџа и се мџкри.

И се враџту у црџкву поџоџо, јџпет наџат. И у црџкву појџоџ. Чџниџу обичаџи попоџи.

П р џ ч к а

А џе сџге овџј. Не си глеџла телевизџр. Сте глеџле ви, Миџке, Милоша? Не сте га глеџле? Мој уџк чџтири годиџне на Прџчку је снаша... И сџк' оџаџа, Виџке. Лџни не му даџала маџи пошто умрџа приџатељ. А овџј годиџну оџале, али кошуџ'а неџа за њџга – волиџкви стомак! Јџк^x, развиџен. Лџни сџм му даџа, не тако – лџни не бџја, преколџни бџја. Сџм му даџа кошуџљу – оно чџсто ништа неџа од њу. Све гу иџепа. Они се тррзоџ тамо, се враџшоџ. Дџца, брџе... „Наџи ми.“ Сџм нашла баба-Цветџну кошуџљу. Ништа не му остџла, брџе! Ништа... Ђт, му виџа брџт Влаџа: „Миџо, – виџа – а џе бџнеш снаша?“ „Ђџде, бегаџ тамо, будџло јеџа!“ А џн му виџа: „Си пуштиџа паџку. Ве виџоџу снаша џе се облиџњи на венџање.“

Кџт смо биле дџца, имџло снаша, али дрџкше. Није ка сџг* обучџено... А поџапре: вџка на коџлац, набџден на њџга. И снаша тако обучџена, како гџдџр. Кудџљу, па бџжем преде, бџжем онџј. Лџле! Јџ, мене мџлоџо ми бџло страџ. И сџк' јџ не-смет да глеџм тџј. Сџм остарџла. Јџ, дџте га виџим, до[к] га обџчем, до[к] га спрџмим. После – каџви ти! Чџм јџне коџња, више не-смет да га глеџм. Страџ ми џе од вучџре мене.

...Сџк' вџка не воду. Сџг деца саџи су вџци. Све се обџчоџу у страџн'џ тџше.

...Сџк' све ж'џво се дџне, улиџа не ги дрџи, колко-наџрод је. Јџз-бре, ж'џти-јџ!

Тџј, каџви! Лџпџта, све у... вџна, џ рџгови, џ не-знаш што џма! И стаџи брџџе. А ка није! Миџро сџг имџа нику-маџску, лџле – мене ми бџло страџ да га глеџм.

...На Прџчку врж'џш' коџнац и прџшџплиџш' сџс џгљу. И обџсиш га јџџце. Сџдџемо вако – сви наџџло – јџн нџтаџо, дрџги наџаџо. Сви тако наџџло. Лапаџо, тџј што виџале, лапаџо јџџце. Најмаџње (!) јџџце се скуџа за тџј. Кој-га-увџти – ништа! Га скрџџмо, па сви по маџло изџдџемо, тџј јџџце пробџаџо сви. Ка за здравлџе тџј. Тџј тако: за здравлџе, за грџрло да не бџли.

МИЛИЦА ТАНАСИЈЕВИЋ, 1936.³³⁰

У да в а њ е

А тешко се живело. Немало. Опанце смо носиле. Најпрво млада девојка мора да б'уце, од волбе кэт се закољо па о[д] туј кожу напрајмо опанце. Лепо ги напрајмо. Па црвене врпце стајмо, па беле чарапе, а црне обуюмо, па б'еле до пола, лепе. Па се променимо – сукње, футарке, ми сукње смо ги звале. И б'шче. Ал има негде и тако да ги зово, и футарке. Па се променимо лепо и изленемо за Б'ожих. Обучемо се. Тэд немале нити јакне, нити... Све вунено саплетено. Па навеземо цемпере од вуне б'уде, б'уде овако на цепове, и гледамо момце кој ни се свиђа. И љ'они не глејо нас. Ни љ'он нема ни ципеле, ни чизме, него и љ'он опанце, врпце он, он па б'еле, неки и црне врпце. Врпце од опанце, знаш што је тој. Опанак се напраи па врпце се зађо, па се врже овако све и на чарапе сал до туј, па врж'еш и туј да не ти се сличкујо. И не! Зар да збориш' с'с нега, само да га видиш'! А ако почноу да игро на Б'ожих, кој ће игра, ајде, окол, наокол, „изгубено ј'агње“ га викале.

Цела улица, велико било, велики круг. И тај јен води изгубено ј'агње. И с'г гледо коју девојку ће изв'едо напре, туј ће гу узе тај кој почија тој. Гледо! Све девојке дотеране, ал нит се шминкале... Ни сапун. Сапун од свине смо прајле, што смо клале, па напрајмо тој. С'с тај сапун се измијемо. Б'еле, ка трендавиљи лице ни било. Косе ни смо фарбале. И тако. Ајт после ће играмо и ће уленоу сви, кој са коу воли. А з'р си см'ела да прогоориш' с'с нега?! Ако те стисне за руку, ти одма пуш'тиш' руке. Срамота. Тој значи си изгубила невинос ако те стиснуја за руку, а камоли да те пољуби! Тој па немало ич! Ја с'м се уд'ала, не с'м преговорила с Миливоја, нити с'м му знала кућу. Нит с'м знала де ме води. И с'м поб'гла од родитеље моје. Нећо да се помиру никако. И љ'отац ми бија шнајдер, шија на машину. И к'э[д] дошоу из..., по св'ету, по Косоо, св'удер ишоу, по Албанце... И к'э[д] дошо за Б'ожих, ја по Б'ожих, он отишоу и дошоу после. Ђе ти кажем после к'э[д] дошоу. К'э[д] дошоу за Водице, за Водокрс се вика... Туру, поп тури крс у воду. И тај крс треба да смрзне... Ђе, тэд ми дошоу љ'отац и вика: „Ди је Милица?“, „А, Милица поб'гла!“ „А сте биле да гу видите?“ „Не, не смо се помириле, поб'гла!“ Не с'м казала родитељам. Они ме изл'жале, Овај мој, Миливоја мој, и тај Шп'рдин, он му бија ка ј'кко. И он ме преварија. „Ајде, ајде!“ А млада с'м била. Само седамнаес године с'м имала кэт с'м дошла овамо. А у рода смо биле триес душе. Кэт се наредимо за Б'ожих! Јена соура су, округле биле соуре, мужи. На другу округлу соуру жене. Ш'ес брата, ш'ес јетрве. А ми смо биле дванаес дет'ети. Ал јен из Готовуше ни бија момак, овај слуга ни бија, б'уце што чуваа, па он ни бија триес први. А ја кэт с'м се уд'ала триес'ета с'м била. Дваес д'вет остале после мене. „А како не сте биле – вика – да гу видите Милицу?“ „Па, поб'гла! Нећемо да се помиримо!“ И он узе мојера

³³⁰ Снимљено 2014; снимео Љубомир Станковић.

Ўјка и дође на врата. Он ги знаа кућу. Ја не сэм знала. Не смо се знале у село нікој нікога. Кóј смíја! ... Кэ[д] дошоў óн, віка на врата мојéга свéкра: „Ó, Гúто! Ó, Гúто!“ Он изађе, Гúта. „Не ми трéбаш тí!“ И Миливóја изађе. „Не ми трéбаш ни тí! Нека дође Милица!“ Віка: „Снајке, тебе те зóве!“ Свéкар ми віка. И ја излэнем. „А, ћерко, како бíло? А те узéле сíлом или си оћала? Ако бíло сíлом, другојако ће окренéмо. Ако си оћала сáма, тó[ј] је дрúга прíча.“ „Не, тáтко, жими-тí, не ме узéле сíлом. Сáма сэм оћала.“ И óн ме загрли, ме пољуби и ми даде – тэд пэт бáнке бíле голéме пáре. Мóжда цéў мéсец работáа за тéј пет-бáнке. И ўјко пэт динáра ме дарувáа. И ме исцеливá. „Сúтра да доéте, ће се мирíмо... Не, Водокрc је. Нека прóе, се пóсти, тáј дэн су Водíце мúшке. А трéћи дэн је Јóван Крстíтель. Ё, тэд дођите да се мирíмо.“ Па кэт првичáри ће íдо, па пóсле ће се сáберéмо.

Отíшоў. Дóшле ѝни отúда да се мíру. Мóји отíшле, Јén чíча, свí су мртва, него áјт, и дрúги чíча, и Стоíљко, прецэдник што бíја. Петíна бíле да се мíру дóле. Помирíле се. Áјт сэс пéсме ги испратíле свé. Не, ће прáймо првичáре! Сэга ѝни вáља да ни доу у првíче, прво óни па мí ħ[e] идéмо. И óни дóшле трíес дúше у првíче. Трéба свí да спíјоў тúјка. По комшíе. Немáмо дé да спíјéмо свí. Тóј имáле смо сóбе, али немáло за свé. И свí ће вечéроў, првичáри, па ће спíјо свí, па ујúтру ће доручкúјо, па ħ[e] íдо да прешéтоў, па ће дојо за рúчак. И ја, мéне ће ме промéну, ће ме обúчоў у пáлту бéлу, кóла сэз динáре, тóј бíло срéбро, и под грло срéбро, крcэ. Свé-тој срéбрно. И ће ги испраћáмо сэс пéсму, сэс свé.

И пéсму: „Синóјк сам се, синóјк сам се жењíо и девóјку узíо. Лéле мéне од Бóга, штó ћу ја сэг од рóда. Нíког нéмам од рóда. Девóјку сам узíо...“ Забрáлам. А овóј: „Дéвер ме на вóду водéше, а ја сítне сúзе ролéше. А дéвер ми кáже: Не плачи, снајке, не плачи! Свéга ћеш створíти и од рóда ће ти дођоў. А нéмој да жáлиш, нéмој да плачеш! Лéпо мómче си узéла, из вóље сте се узéле, и лéпо ће живíте. И ће íмаш порóда, ће рóдиш дечíцу па ће бíне тóј свé твоје. А рóд ти је јóпет тúјка.“

А тóј бéше. Áј па мí ħ[e] идéмо у првíче. Вáља јén повíше да íде тáмо. Првичáри. И мí вáља трíес, ѝни бíле трíес, а мí вáља трíес и двá. Не мóж да сáберéмо. И свéкар, и вáља мóј дéда тэд кэт се мирíле, мóј дéда кáже: „Мóра да ми дадéте свéм по јéне опáнце!“ Тóј бíле гумéњáче пóсле. А брáт ми бíја јén мáли, Стáнко што ми је брáт, óн имáа четíри годíне, ál пэт, млóго стáра ми га родíла мáти, у четéрес двé годíне, јер је умíрале овíја дрúги дéца. Мí, ѝсам родíла – четíри мртва, четíри жíви. Трí сéстре и јén брáт. „Ё – віка – Стáнку мóра да купíте ципéле или чизмичíће!“ И мí смо, свéкар му купíја, а опáнце нећáа да се слóжи. А віка: „Јá да закóљем вóла, па да ви напраím свéм опáнце, éли да купúјем! Дé да купúјем тóлко опáнце!“ Имáле и гумéне опáнци мéсто овéј ка што носíмо. И однéле ги тáмо. Мéне ме променíле лéпо јóпе, тóј íсто. Па кэд ме испраћáле, јóпе пéсма до на улíцу. Ёсто и óни. Нэћес смо спáле тáмо, стрíне млóго, шéс сóбе! Бóл имáло де да се спíје. И од јén крáј до дрúги крáј свé постéља. Тúру слáму крупну,

па ситну од њрж, ржана слама, па после па од овас, па после натуроу тој, смо га викале покровоац, па од белоуви, па от крај до крај се нареду мужи, све обучени легноу, само опанце скино. А жене све по себе. И ж'ене ишле тэд. И тако тој било.

Тако прошло тој. После више смо се мешале. И они долазиле, и ми смо ишле. И тој било што било за удавање.

А кој се удава сас убао, викоу отуда, појоу: „Ајде, ајде кићени сватови. Ми имамо невесту за удају, ви имате момка за жењење, па ће бино лепа пар њони. А наша девојка ће ве слуша, она ће ви ноге пере, она ће ви руке мије, она ће ви пегла теше!“ Све тако. И после кад] ће гу поведоу: „Вишња се од рода родила, она се много савила, а девојка се од мајке одвоила. Вишња се од рода родила, а девојка се од мајке оделила!“ Тако појо. Ђ, кад] до'е вамо: „Добро дошле кићени сватови, доведоште најлепшу девојку. Синојк била девојка, јутрос нам је невеста. Јутрос нам је невеста, за воду ће иде, за воду ће иде воде да донесе. Беле воде донесе. Беле судоо опере. До сада је слушала мајку и татка, от сада ће слуша свекрву и свекра, јетрву и зэву, и вој младо деврече!“ Ђ, тако.

Д а г и д а м, д а г и с п р а њ м

Брала сэм бороунице да испратим децу у школу, да ги купим књиге, да ги купимэ да се обучоу, да ги купимэ ташње. Тој све сэм ишла по бороунице. Пјесак сэм ишла, сэм вадила, сэм предавала да ги дам, да ги спрајм. Кој има по више децу још по тешко. Ја две сэм имала. А кој имаа по више, по пет, моа срџна шјс. Њојна душа знаје како ги је. Кэт ће ги покрџе па напраи са сране у крџвет и отуда, и отуда на све четири хошка закоје ексјре на крџвет, па напраи, ете, замку па замчи да не ги се откријоу деца. Шјсэ, и муж и жџна, тој су њссам душе у јен крџвет да спијоу.

Б а њ и в е ч е р

Ђ, на Бањи вџчер отиноу мо'и, отиноу да исџчоу бџњак. И донџсо бџњак и каје: „Срећан бџњак!“ „Срећан бија!“ Ђ, сџг он џука на врата кџт ће унџсе бџњак. Пука на врата – дџн, дџн, дџн! А ми, много смо биле, голџма фамилија. А моа баба, пуно, јџну рукајцу има, паре и жџто. И га пита: „Како је напџље?“ а њон трџба да каје: „На сваку кућу ведрџна, на нашу кућу облаџина.“ Јџпе, јџпе џука. А тури и рукајце, и капу тури на главу ако је студџно. Ако је топло, мџра да се обуџе тако. Јџпе га пита: „Како је напџље?“ „На сваку кућу ведрџна, а на нашу облаџина.“ Јџпе, трџћи ма, џука: „Како је напџље?“ „На сваку кућу ведрџна, на нашу облаџина.“ И онда он улази. Ми сви се наредџмо. И баба га попрџска. Сџг ја ги прџскам моје. Али колко? Сџк смо маџло, повџше смо биле. И га попрџска и он наложи ваџтру сџс тај бџњак. Бџњак и три дрџџти, две дрџџти и трџћи бџњак да бџне. Или три дрџџти, четири дрџџти, па пџти бџњак да бџне. Није бџтно (!) тој. Колко џће да наложи, али да не прџгџри џџу бџњак. Трџба да остџне па да га напџво после. Ђ, онда тури моа мајка, тој

ги кажүјем за у моју фамилију што смо биле триес дүше. Оволиква тепсија пита, от купус се прај обавезно на Бџњи вѣчер, пѳсна. Јѣна тава сѣс ѳѳриз и сѣс јѣну сүву рибу. Тѣд сүве рибе биле, немале овеј друге, сүве, слане ка ѳѳтроѳ. Туј гу стају да гу испосѣчо пѳсле, и свакому по мѣло тај домаћин кѳ[j] је, он ги дѣли. Туру прво туј тепсију, па јѣну погачу, па нат погачу кѳлач омѣсен, па на кѳлач свѣћа се забѳде. И он тури тѳј на глау. Ми се наредимо сви. Нај стар брат, па по млад, па по млад, па нај стѣра јѣтрѣва, па по младе, па по младе, па ми дѣца како-кѳј смо по стѣри. Ми смо млозина! Па кѣт ѣ викнѣмо! Јѣни вико: Пау, пиу; мау, миу! Нѣки вика: Му! Краве како се телу. Нѣки вика: Бѣу! Оѳце како се јѣгњу. Сви нѣшто да споменѣмо. А онај бѣба сѣмо не прска, онѳди свѣ сѣ[s] жѣто и сѣс пѣре, понѣкој дѣнар. Ё, сѣг тѳј ѣ се заврши, тај обичај. Туру тујка на астал, и от свѣ ни даде, тѳј штѳо смо спремале да јѣдѣмо, пѳсно свѣ. А ораси имѣло на астал, а крушке, а јабуке! Тѳј морѣло да има. Дүње, свѣшта (!). Тѳј свѣ ни даде домаћин да обиђѣмо по мѣло, шѣрен шѣћер рѣзан, рѣзне бѳје. И остѣла по мѣло за Турђѣудѣн. Тѳј да накрму стѳку. Ё, онда кѣд ни даде свѣ тѳј дѣда, седнѣмо да јѣдѣмо сви ка што ти каза, три сѳуре: дѣца, дванаѣс детѣти, жѣне, мѳжи. На три круга смо. А онда ўзоѳ кавѣле да свѣроѳ, свѣроѳ брајћа.

Б о ж и ћ

За Бѳжић смо поале: „Бѳжић, Бѳжић бѣта нѳси кѣту злѣта да позлати врата.“ А пѳсле рѣзне пѣсме се поале...

Па кѳѣ знѣле. Како-кѳѣ. Највише јѣну сѣз гүслу гу поѣале на три дѣла. Та[j] је дѣгѣчка млого. „Жѣни мајка лудога Јѳвана, па се мајка млого задужила, па продѣје дѣвет водѣнице и продѣје дѣвет ваљѣвице. Јѳпе мајка дүг не раздужила. Па ми вика Јѳва, лүдо дѣте [Тај син ѳѳјан]: Чујеш ли ме, моја стѣра мајко. Јѣ морам да ти идѣм даље да зарадим нѣшто мѣло нѳѳце [Јер он изгубѣја свѣ на женидбу.] „А ти, моја тѣнка Ангѣлино, да ме чѣкаш дванаѣс годинѣ. [Па ѳѳн гу поје, ми ради у Бѳга.] Ако нѣ се вратим дванаѣс годинѣ, у трѣнаѣсту, пусти гласа да се преудѣјеш.“ [Онѳда она.] Он отѣде пуѣта да путүје, пут путүје далѣко на зѣвњу. Сѣдѣја ми дванаѣс годинѣ, зарадѣја оѳце иљадниѣце, иљадниѣце дванаѣс иљѣде, и заради дѣвет кутромѣна и десѣту күчку карамѣнку. Па ми ўзе пуѣта да путүје, пут путүје кроз гѳру зелѣну. Тај крѣвава јѣна мѣтна вѳда, мѣтна вѳда тѣмна и висока. А ми ўзе Јѳва лүдо дѣте: „Јѣ сирѳма до Бѳга милога, како ћу јѣ да проѣм оѳу мѣтну вѳду, да пренѣсем моје бѣло стѣдо и моје дѣвет кутромѣна [Тѳј кучићи му биле.] и десѣта күчка карамѣнка?“ Тѣд га чула вила са планине, па му вика: „Оћеш да ми даш твоје црне ѳѳчи да ти пренѣсем твоје бѣло стѣдо, да пренѣсем твоје кучиће котромѣне?“ „Тражи, вило, дрүго свѣ што ѳѳћеш. А штѳо ѣ-ми мѣне стѣдо без ѳѳчи?“ Јѳпе вила виѣе са планине: „Дрүго мѣне ништа и не трѣба, сѣмо мѣне твоје црне ѳѳчи!“ А пристѣде, штѳо ѣ он да праи! Кѣт пристѣде Јѳва лүдо дѣте, прүжи вила јѣдну трубу платно, прүжи вила од брѣга до брѣга, па пренѣсе оѳце дванаѣс иљѣде, па пренѣсе дѣвет кутромѣна и десѣту күчку карамѣнку. Нѣвр пѳсле Јѳва лүдо дѣте. Слѣже вила са планине: „Сѣга, Јѳво, дај ми своје ѳѳчи!“ Он у свѣрку, күчка млого знѣла. Он у

свирку: „А, да стани, вило самовило, да засвирим, да завидим како ће ми стадо заиграти, па после ми њочи ўзи моје!“ А у свирку кучићам ги вика: „Ал чујете девет кутромана, а и моја кучко караманке?! Вила оће да ми ўзе очи, а де ће те ви без мене, без очи, него дрште кучку што можете, дрште вилу, растргните на девет комада. Што можете – јјте, што не можете – низ воду баците!“ Кад зачуше девет кутромана, довагише вилу самовилу, исцепаше на девет комада. Што могаде – они и појеле, што не могаде – низ воду бациле. Тако Јова дође до на врата. [Кад ишоу пут путуваа, кој-зна колко године.] Ё, к[д] дође на његова врата, лупа Јова, али никој, цело село оўце заплавила [Млого биле оўце, дванаес иљаде. Ё, по тој, после овј.] Ал истрча Јовина мајка. „Знаш, одокле, незнани делијо, ја ти имам снаву удовицу, ја не могу тебе на конак да примим.“ „Прими мене, стара мајко, па де било туј ћу ја да легнем. [Она не га познава.] Али чула тјнка Ангелина, па се слјчка нис чардаке доле: „Пушти, мајко, незнаног делију, ће наћује па ће да путује. И наш Јова тако путује, негде ће наћује.“ Кад га пушти мајка, отвори му врата. Кда беше ноћу у полноћи: „Морам нешто да учиним! Овај ће ми се у њега заљубити, тјнка Ангелина.“ А и Јова, уморан, преморан, па ти леже. [Он легнуја. Не се казаа ни жене, ни жена не га познала.] Уста њона и заври јјдан тјгањ масло, па му сипа Јове у ушима. Мртав Јова на земњу легаше. К[д] то чула кучка караманка [А она га у ћубре закопала, матери.], пишти, врјшти, до Бога се чује: „Чујеш ли ме, кучке караманке, да уватиш врапче чеврљукче, да му откјнеш глау па да сипеш Јове у ушима! [Крw од врапче.] Одма ће ти Јова на ноге станути.“ А врашка беше кучка караманка, па: „По слјни, врапче, још мало по доле! Ја сэм стара па ништа не те чујем.“ Оно слјгло још мало по доле, два метра се у висину рипила, а четјри у ширину. Уватила матер врапче чеврљукче. Откинула му глау и пустила Јове у ушима. Одма Јова на ноге дигнуја се, се стануја. [Дигла га. Вила јопе тој никоја у врапче се претворила.] И он, кад устаа, повикја: „Што учјни, моја стара мајко! Зар ме ти мене не познаеш?!“ [И загрлише се. И тако мајка мртва от сјна се одвојла, а тјнка Анђелина и он стрѣћно живеле].

Л а з а р и ц а

Ё, на Лазарицу! Се састјмо по две другаче. По јена ни носј јајца, паре, а две појемо. Јјну нћ према пјтак спијемо заено. Цју ноћ појемо, учјмо се. И пре[д] дјн идјмо у гору да берјмо дрва да се уврјемо. На плјћи уврјемо дрва. И сјс тј дрва ће лјжу бабе, ће не и матјре, ће не кјту цјлу нћ, и ће лјжу ватру. И после идјмо от куће на кућу.

Ц в е т н и ц а

На Цвети слабо, жими-тј! Смо ишле у цркву. А не смо поале тако нешто бјш. Тој они ги вико Врбјце, а мј смо викале Цветница. Цветница јопе се обучјмо свј, идјмо у цркву свј девојчићи које смо ишле у Лазарицу. Другарице поделимо паре што ни дајо по лјк. А свјшта (!) ни давале. И

компире кој нема паре, и кој нема – јајца, и колџмбоћ класчиће. Дѣ ће ги носимо?! Ал давале ни тој да не не врату. Сваки. Тој смо онодили.

П р о ч к а

А за Беле покладе тој се поје, тој за Прџку. Маво овој... Кумбаре кат се прају от смреке па се мавоу око главе. Тој от кад знам за себе, дајман смо прајле. И тој, кад више догори кумбара, гу мјетне и вика: „Ајт у другу мавалу!“ У туј мавалу, у Рачиће, вџшке, бџве, бџжем да метнемо да нема куд нас ништа. А ће пуцоу у башчу, па ће викоу: „У нашу башчу трк, а у другу крк!“ Да не иде по башче кртењак. И тој смо викале. Тој на Беле покладе, за Прџку.

В е л и г д њ

За Велигдџн смо се обучуваље: први дџн обучемо јено, нешто по попрџсто, а за други дџн обучемо за у цркву. Имало доле, овај доле што је црква Свети Димитрија. Други дџн тај слава је Свети Димитрија, црква имала. Дајман, от кад ја пантим, била тај црква.

Каменеу по каменеу Турци гу растуриље. Па проз Берџце каменеу по каменеу пренесуваље сељани, да гу донесу кот Светџга Димитрију. И гу изидале. Од рџке на рџке се наредиле. А тамо биле нигде у туј неку планину, тај црква, па гу растуриље Турци. И наши се сџбрале, старци сџбрале џуде, и јџн по јџн каменеу, се наредиле, носиле и зазидале гу туј цркву Свети-Димитрија што је.

И тџд нај убаво ће се обучемо, ће се видимо с момце, ће ни приђе никој, или ми ће приђемо. Ми несмо, тџд девојка срамџта било да га заглеа момка, а камџли да... И џџни глџдо, која ти се свиђа. Па после преко другџга да онџду, да се глџдо. А ти се засвиђала тај. Се договџру куд ације кој ће ги сџстаи. „Ако ти се свиђа, ја ће преговџрим.“

А за Велигдџн смо фарбале јајца. Понапре не се знало ни да ги шарамо ни ништа, саво у црвџно. Прво јајце сваримо, скувамо га у црвџну бџју, нај прво њџга га пуштимо, тој га прајмо чџвар куће, цџлу годину га чувамо тој јајце, а после овџ куво, ал саво у црвџну бџју. После почџле да ги шарџу, разне шарџе, тој џкрџс.

На Бџжић „Криџтос се рџди!“ смо викале. „Ваистина се рџди!“ А на Велигдџн „Криџтос воскрџсе!“ „Војџтина воскрџсе!“

Ћ у р љ љ д џ н

Узџмо, идџмо, наберџмо врбе, наберџмо трајке разне, врбе. Накитимо кућу, вратнице обџрње. Овако на врата прајмо венчиће, па наберџмо разне трајке да окупамо дџцу. Јабџку, сливу, крушку, копџтњик за од вампира, тој обавџзно. Поврату, се вика нека трајка да се враћа дџте здраво и живо у кућу. Тџј такве трајке. Свако дџте окупамо и тој тешџнце туримо на крушку да сџди. Тџј три дџна за Ђурђџдџн, свџ три дџна сџди на крушку. После оперџмо тџше. Понапре и старима, после саво дџчинско.

Д о д о л к е

А додóлске пѣсме са́мо кэд немáла кíша.

Сэста́ју се двѣ, двѣ жѣне, и ўзоў по мáло вóду и мѣтлу и йдо прос пóље и пѣвоў. Йдо у цр́кве, у трí цр́кве йдо. Йдоў пр́во у Светога-Спáса: „Свѣти Спáсе, спáси пóље! О́ј додó, о́ј додóле! Да нам пáдне рóсна кíша, да зарóси рóсно пóље, да на́рани глáдне дúше. О́ј додó, о́ј додóле!“ Па ħе до́ђоў у дрúгу цр́кву, у Свето́га Јовáна: „Свѣти Јовáне, спáси пóље, да́ј нам, Бóже, пу́шти кíшу. О́ј додó, о́ј додóле! Да на́рани глáдне дúше.“ То́ј поáле и кропíле и мѣле цр́кву. И пóсле до́шле у Свѣту Пѣ́тку. Ту́јка у Свету-Пѣ́тку до́шле и поáле те́ј двѣ жѣне. Исто: „О́ј додó, о́ј додóле! Про́ђо́смо ми цѣло пóље да зарóси сítна кíша, да на́роси, да нава́ди на́ше пóље, да ни рóди бѣло жíто, да ни рóди свѣ што трѣ́ба, да на́рани глáдне дúше. О́ј додó, о́ј додóле.“

Е, пóсле, далѣко бíло, та́ј жѣна што и́шла, што носíла у ку́ћу, загррмѣло јáко и паднóула кíша јáка. Са́мо што излѣгле ис цр́кве, те́ј двѣ, јенѣ́зи нíје, а јенѣ́зи – зна́м јá то́ј кэд погину́ла. На соўру бíле у Јажíнце, бíло то́ј у јѣно сѣло, зна́ш Јажíнце тí, и седнóуле да јѣдо лѣба и кэд излѣгла та́ј жѣна ис цр́кве, загрмѣло јáко, кíша, јáк óблак, и прос прóзор на мѣсто гу утепа́а грóм. Ту́ј жѣну. Зна́чи – претерíле млóго, мучíле Бóга, а нѣ се мýчи то́лко. И Бóг, óн зна́е кэ́ ħе пу́шти кíшу, кэд не́ће.

В о д и́ ц е

А и́шла на ова́ј студѣнац, за дýго носíле ту́ј водокр́с. На Водíце, па се прска́ле млóго, али нѣ-знам да се повáле никóе пѣсме. Се игра́ло пó вíше. И то́ј смо се двóјле мавáле. Сэ[с] свира́јче свирѣ́ле, армонíку са́мо ова́ј Мíлан. Óрли што је ова́ј гóре, па њѣгоў óтац армонíку свира́а, и ова́ј баба-Милеў́кин, та́ј тетка-На́тка што бíла, баба-Јулкíна сѣстра па њóјан мýж, и óн свира́а армонíку. Па смо игра́ле староврѣмски. Имáле рáзне, јá ти вíкам, имáле рáзне пѣсме, али сэм забра́јла јá, вíше стáра сэм па нѣ-знам. Ту́рли, ту́рли пѣсме смо повáле, али не мóгу да се сѣтим.

Б Е Р Е́ Ј Ц Е

Г О Р О Љ У Б А Ј А Н И Ћ Е В И Ћ, 1954.³³¹

Ј á сэм Г о р о љ у́ б а Ј а н и ћ е́ в и ћ

Јá сэм Горуљóба Јанићевíћ. Из Берѣ́јце. Рóђен (!) сэм педѣсет и четв́рте го́дине óуде у Берѣ́јце.

Сэм работáа по терѣну цѣў жíвот – по Хрвáцке, по Србíе, по Македонíе, та́мо, ва́мо. Сэ́к кэт почи́ја рáт, сэм до́шо óуде да жíвим.

³³¹ Снимљено 2003; снимио Радивоје Младеновић.

До петнаесте, шеснаесте године свако дѣте од о̀вде што било, чувало стоку нај виш'е. Ја исто ка тија дѣца. До пладне идемо у школу, от пладне чувамо о̀џце. Или тија што ишле до пладне у школу. Или до пладне, или от пладне. Ја и мѡј брат смо се мењале – јен ги чувaa до пладне, јен от пладне.

Према дeнeшњо време како-је, ми млого по тeшко смо живeле. Дeца дeнeшњи би требале, кeд би знале ми како смо живeле, би рекле да живу млого лeпо. Али нима нe ги се свиђа живот овaј сeк што живу они.

Биле смо фини ђаци. Де гот смо ишле, свуда смо се истицале – и по Призрeну, и по Урошeвцу, по Скопљe. Наши дeца, од о̀вде што ишле по школе, сви биле по добри ђаци, чини ми се, него тија што биле изe град'. Нe-знам да л биле по памeтни или по намучени. Мoжда и по намучени смо биле, па смо рачунале да ће живимо по бoље (!) ако завршимо никoу школу.

Кeт смо чувале о̀џце, млого не пратила добра стрeјћа мeне и брата – никат нe ни се десило да ни фали нити јагњe, нити о̀џца. А њoтац кeд ги чувaa, њeму стално му се дeсуало штo не ваља. Тe му гу удави вук, тe му гу удави мeчка. Ми смо имале стрeјћу – нe ни се десило штo не ваља. Кoлко о̀фце ни дaле да ги чувамо у прoлeћ, тoлко за Митрoдeн смо ги враћале. И по тoј се види кoлко бија тeжак живот и кoлко биле сиротиња што о̀џце се узимале на бачeњу, да чуваш о̀џце бес пaре. Сaмо да гнoиш њивe да рoди по добро.

Понапре било, тррло, викамо ми тррло тoј де спијoу о̀џце. Напрају се лeсе от прући. Сваки шeс, сeдам дeна кeт прoђoу, се промeну, лeсе се помeру на дрyго мeсто.

А кoлко било тeшко и какви ж'ивот бија, знeм, на бачeњу кeт смо спaле да видимо свe, па је заграђeно сeс прућe, и гoре по нeки пут има пaпрeћ стаeн одозгoра. Видиш звeзде да брoиш цeу нoћ ако нe ти се спијe.

А знaм да смо крaле, пoшто била сиротиња... Ми нe смо биле тoлко сиротиња, али дeтeту свакому је ћeу да украдне мaло. И – затвoри бaба млeко у онeј чанaце, голeми биле чанaци, на плиткo се сипујe млeко да набeре пo више кaјмак. И o[д] та' кaјмак се праи мућеница. E, сeга, брат и ја заeно смо порасле гoре по бачeње. И узeмо слaмкe и смо пилe млeко.

Пoвише што памтимо. Почија биоскoп куд нaс да се прикажyје, и млого смо волeле да идемо у биоскoп. Није ка сeга што имаш свe дoма. И бaба знaла кoлко о̀фце трeба да пушту млeко. E, сeга, и ми смо знале. Али пa ће закaснимо у биоскoп, а морaло да се поштујe млого бaба и дeда. И ми сипeмо у чoмку дe музeмо, сипeмо вoду. И на брзину сaмо обeлимо млeко. Мaло помузeмо и остaноу о̀џце немузeне. И бaба не мoже да га усире никaко. Вика – мађиe, тaмо, вaмо! Док нe не увaтила. „Eвe немузeна о̀џца, eвe немузeна о̀џца!“ И – јeн-пyт ни улeже у тррло – ми музeмо. Сaмо што смо улeгле, њoна дoђе: „А, а, ви вoду сипујeте! Лeжeте!“ И пoсле морaле смо да гу музeмо свaку.

Дeвeдeсет и трeћa гoдинa

За мoј живот, кaко ја пaнтим, нај тeшка ми била дeвeдeсет и трeћa гoдинa. Радилe смо брат и ја у Обилић на елeктрану. Фирма ни била до рaтe

– хрвацка, Монтинг. Млого јака фирма. Али деведесет треће године смо радиле, ка сви што работале оуде, за по седам, осам марке. Ђ, тѳт смо имале млого краве, оуце, млого била сушна година, немало нигде ништа, не се рађало. И ми смо ишле на Мерáју да косимо. Тó[j] је од оуде, има три, четири саата да се иде пешки. Сваки дѳн смо ишле ја, брат и мој син – око дваес и седам, осам дѳна, горе да косимо. Штó покосимо да пренесемо сѳс краве. На влачки. Тóј, мóжда, не мóжеш ни двѳста кила да натоариш да донѳсеш.

Тóј се вика као да је црквѳно имање – Црквица и тај околина. И сѳг ви́кѳм, не́

сѳм млого сујевѳран, да млого овако причам за Бóга, али ми се чѳни, као тóј годину да не помо́го Бóг* да извучѳмо стѳку, да не покољѳмо.

Штó смо косиле горе, на тóј Мерáју што викамо, штó смо косиле за два, три саата, доле не би могале за два, три дѳна да покосимо. Тóлко имало.

Тáмо се граничи сѳ[s] Шиптáре. И млого незгóдно врѳме бѳше, узбуркано онако. И ишле смо јѳн пúта ја и брат и син да косимо. А ѳима, Шиптарима, не ги одговарало што смо се мувале горе, не ги се свиђало ич. И косим ја. Брат легнуја да одмóри. А ја и син косимо. И одјѳмпúта се појáву... Али било мѳсто ка да не си могáа да видиш никако да л ти долáзи неки чóек. Док не приђе, мóжда ће приђе на петнаѳес, дваес мѳтра, пóсле да га примѳтиш. И косимо ми, и одјѳмпúта – па живóта ми мојѳга, ако немале мóжда два-триѳс дúше. Дођóше тóја. Брат спије тáмо. А испрво смо носиле пúшку. Пóсле смо се ослободиле, ништа не смо носиле. И мѳне ми дѳђе, ствáрно се уплаши за дѳте, за мѳне не тóлко и за брата. Му ви́кам: „Сѳнко, ако нешто се дѳси оуде надóле да трчиш!“ „Зáшто да трчим?“ Ви́кам: „Ђте, буд нáша мука па и дѳте да ми настрада.“ Али óни дођóше сáмо да ни покажу да је тóј ѳино. Дођóше. Неђáу ни откóсе да ни згáзу, ни здраво, ни ништа живó. Нѳти не опцуáше, сáмо прођóше у кру́г* и отидѳше.

Зáдњи смо биле ми што смо косиле горе. Сѳг* откáко почија овај рат деведесет девѳте године, виш`е не се ни коси ни тóј што ни је пó близу, а за тóј горе да не зборимо и да смѳје никој да иде горе. И тáко остадóше и ливáде и дрва што смо испосѳкле јóш прѳ. Одовúда кáко се види, сечѳно је и по ливáде тóј што ни је нáша имовина. Ми смо имале нáј далѳко тáмо ливáде.

Ц р к в а С в е т и - Д и м и т р и ј а

Нáши, кáко ни причале, кáко ми зборија мѳне дѳда, ја млого сѳм волија да

слушам дѳда што збóри. Дѳда ми причáа да имáла црква, јóш дѳда бија девѳсто четвѳрте рођен (!), и ѳѳн пантѳија, пóшто умрја сѳг*, Бóг да га прóсти, да óн пáнти кэд имале зидóви от цркве. Гóре. Црквица што викамо тóј мѳсто. Вѳкоу ка никóе врапче... Тóј мóже да врапче бѳне свѳ птице што се вѳкоу, ми викамо врапчиѳи – пó голѳмо врапче, пó мицко. Ђ, сѳг*, никóе врапче, úвек га видуале по тѳј зидѳне. И одјѳмпúта не га видуале више никако. Нѳма га, нема га. Тражи́ле га дѳ је. И óно да дóђе оуде дѳ је сѳга Свѳти Димитрија, црква

туја куд Битиње. Ё, туја дошло и нећало да се враћа никако горе. Вероватно било тој врапче никое што у наш крај до тэд^т не се видуало и рачунале ка да га Бог или неки свѣтац пратија туја.

И сѣга, њни узеле и све тѣј камење што биле озгора ги пребациле туја ди је сѣге црква Свети-Димитрија. Ка викоу – од руке на руку, од руке на руке се састајле наши, сви што биле од овде и[з] Жупе, и напрајле гу туј цркву Свети-Димитрију. Тој било, још дѣда ми зборија, да било пре двадесѣте, тридесѣте године.

Ё, сѣг^к, исто смо ишле горе деведѣсет и ѣсме године. Нешто копале смо, доста наши људи, млозина биле што копале и налазиле туја. Нашле зидове. Тој што било, темѣље от цркве. Вероватно тој што причале овија, што причаа ми дѣда, да можда само тој изнад зевње што било, да темѣље не ги пренѣле, него само одозгора што биле тија камењи да однѣле.

Имале и закопани људи доста, што ги откопуале наши, и да имале сви крсте. А тија археолози (!) биле из Београд, они викале да је млого старо.

Горе смо ископале – само прекрстѣне руке и овако нерасипан чоек (= нераспадут), све ка да је заѣпан сѣге. А има сто године како је заѣпан.

Како причале стари, прво живѣле горе. Наша фамилија имала девет попа. Ё, сѣгѣ, тија девет попа се доселиле први пута ис Црне Горе, као из место Кучи, није место Кучи, из Гусиње. Се доселиле девет попа због освѣте крвне. И дошле горе прво. Црни врр имамо мѣсто, тако га викамо, па се доселиле горе. И, онапре, зна се, попови биле нај богати људи, да држали горе, нећале ништа доле.

А за овај дѣу овде се прича, око Лепѣнац, сѣк што је мртво, Пусто поље, да туја била само трска. Немало ка сѣга што има батлак. И нећале да узимоу доле него горе узимале имање све да би могле оуце да чувоу. Сѣк се пременило време, па горе никој није. Прво не смијемо да идѣмо због ситуације каква је. А друго, и далеко је млого. Тија што биле по памѣтни људи, они узимале овде, купуале по ниско доле. И види се сѣк^т да је по памѣтно тија што узѣле овде, по добро живу.

Причале наши да имале девет попа, и о[д] тѣ^ј девет попа, ѣсам остале оуце у Шаркоће, не Берѣце. Берѣце после. Од овде и[з] Шаркоће се селиле повишина и напрајле га Берѣце. А јен поп само отишо у Попоуце тамо. И о[д] тога јенога попа напрајло се ка цело сѣло, тија Поповићи што су.

Н а ш е п о р ѣ к л о

Овде можемо да рекнемо да ништа нами презиме не ни значи. Овде кад уведуале у књиге, кад отинем у гробљишта, не мож никако да знаш кој ис које је фамилије. На пример, Андреин ће бине Туринац. Ми, на пример, нај стари попови смо, а се презивамо Јанићевић, а никои што немоу вѣзе можда сѣс попује, ће се презивоу Поповић. Ђе бине овде четире рођена (!) брата, сви четворица ће имоу различита презимена. Тој, како причоу никои, нај виш^е је криу матичар никој што бија, матере моје ги бија чича. Он бија

у Немачку у заробљеништво, тамо се школуваа и га стајле о́уде да бине матичар. И с́га, ви́коу, де́ца, ќт се р́ди де́те, доодија де́да да га прија́ви. Али, фа́ла Бо́гу, т́т се рађале по́ више де́ца. И ј́н га ви́ди по пу́ту – „Што́ је?“ „Идем да прија́вим де́те. А́ј да попијемо!“ Дру́ги – а́ј да попијемо!“ И та́ко, ќд от́ну та́мо, забра́гле за́што до́шле. И онда: „Ис ко́је мавале си? Ту́ја ви је ку́ћа?“ Ми нема́мо ве́зе сас мавале. Ё́ве, о́вде Попóви, ти́ја Синђ́ини. И с́га – ту́ја му је ку́ћа и он ће га напи́ше на то́га што зна́е, на њего́о прези́ме. Свудэр прези́ме значи мло́го – да зна́ш ко́ј си, што́ си. А на́ми прези́ме не ни значи ни́шта. Мо́жда за́дње четэ́рес, педэ́сет годи́не, па јо́пе не мо́гу ни за то́ј да гаранту́јем да јо́пе значи прези́ме. Јер с́га зна́м бра́ћа што су рођ́ени по́сле педесэ́те годи́не наова́мо да ј́н да је Попóвић, дру́ги да је Јанић́евић, ј́н да је Сталетóвић, дру́ги да је Шарко́евић, тре́ћи да је Петкóвић, а рођ́ена (!) бра́ћа су.

...Ми мло́го не зна́мо за на́ше порэ́кло, мло́го сла́бо зна́мо. На́ми што ни прича́ле, пр́ви што ни умр́ја у кре́вет на́ми, би́ја де́да на́ш, што умр́ја от сво́ј смрт. До та́да, ка́ко ни прича́ле, ни-ј́н не умр́ја от сво́ј смрт. Сва́к бија е́ли утэ́пан е́ли отру́јен.

Ж́не не мога́ле мло́го да при́чоу. О́не мога́ле да при́чоу за њи́но порэ́кло та́мо, а не порэ́кло о́уде да би сазна́ле не́што от Попу́је по́ више.

...Значи за Шаркóе, ми́ што се... Ќд и́шле на суђ́ење на́ши, суди́ја да је Ши́птар ели записува́рка. И да се сме́але мло́го ќд рэ́кле Шаркóе. По́сле сэм сазна́а да је не́што никóе значе́ње безобра́зно.

М е с т а к у д н а с

Ши́бар куд на́с значи ди је гу́сто, да има́ и ле́ска, и бу́ке, као ди́ је згусну́то мло́го. Ё́, то́ј[j] је ши́бар.

Има м́есто Пуцопла́т. То́ј ка никóе м́есто ди́ је брдо, ди́ је узбрдно мло́го. И с́га ди́ је мло́го брдо и лави́не има́ло куд на́с. Платóи. И ќт се спу́шту, о́но пу́ца надóле. И с́г наод́имо, б́ш то́ј м́есто што га вика́мо Пуцопла́тэ да не мо́же до Ђурђ́евд́н да се про́ђе ту́ја, то́лко се спу́штоу́ платóи. Го́ре чи́сто, ле́по.

Чу́ка, то́ј ка сироти́њско, брдо никóе. У́век ви́коу – Па ће и́деш ће се утэ́пујеш по чу́ке, ќт погрéши никóе дево́јче да се уда́де за нико́ега што не́ му при́личи. С́га то́ј оста́ло – ће се му́чиш по чу́ке. Или ће ви́каш – ћу́кш, ћу́кш за мага́ре це́у жи́вот. Ка куд на́с се рачу́на мло́го сиромáшан је чо́ек ко́ј држи мага́ре и ко́ј држи ко́зу.

А ко́за се ко́зи и по два́ пу́т годи́шње, по две-три ја́рэти.

М́есто Груа́т значи ка мло́го каме́њи де́ су. Де́ нема ни́шта – каме́њи и по нику́а смрэ́ка.

Више́јца значи да је по́ висо́ко м́есто.

Ста́ри студэ́нац је по́ воде. Има́ јена вода мло́го студэ́на.

Станку́а ру́па доби́ло име́ м́есто по нику́е́му Стáнку

Наши старі посеале буре и га викоу тој место Сађене буре. Не-знам зашто сађене. Куд нас било се'ане. Куд нас све се си'е, ништа не се сади.

Мрчо-лаз. Лазэ му дође да је опкољено с[с] шуму. Има горе и Лазине у Црни врр.

Нај стра́ ги било нашема да ідо да косу горе у Црни врр.

П о т е ш к о с е ж и в е л о

Ете, ја колко не сэм стар, али пантим ја кэт се јело само из јен чанак. Дэнэс да причам никому! Па мене ми је см'ешно кэт се с'етим с'ак'. Али – друго што било, било полагање. „Ај ће полагамо!“ , значи јена ложіца а цела фамилија једе с'с јену ложіцу. Значи да се полагају.

Кэт смо почеле ми тањире да стаљамо, тој било ии! Ми смо госп'ода! Колко време се променило за мој ж'ивот, што ја немам још ни педесет године. Колко се отишло напре.

Да немало ни папке да се носу, а не цип'еле. Сакуљчиће смо носиле у школу. От платно ги напрају, сакуљче смо викале. Не било ткајано, него от платно ник'е напре.

Ник'е децу кад ги гледам, ће носи по два, тринаес закрп'ена об'јка на панталоне, ицепане папке. До осми разред обав'езно папке се носиле. Али по ник'и деца и после носиле и кад ишле још у школу, с'с папке.

Н а ш д е д а

Знам да деда, пошто наш деда бија исто првоб'орач, требаа да отине с'с њи што погинуле туја – Цветко Грбић, Милутин Ник'олић и Ст'ја Марковић. Требаа да отине с'с њи исто. Али нешто га спречило. Они му р'екле да тр'еба никој да остане о'уде. И деда не отишоу. А деда имаа стр'ејћу никоу, знам да често нами ни причаа. Они биле четрнаес дет'ети. Мати мо'ему деде родила четрнаес дет'ети. До мо'ега деде сви умирале, само јено дете остало живо – Драгослав, пред мо'ега деду што било. Е, с'га деде му даље име Стојљко да остане на овај св'ет, да се устои. А тому постар'ому брату му даље име Драгослав, ка нај драг, ка слава да га чува. Тај што бија по стар брат, тај погинуја на Солунски фронт, има тамо, тој на Зејтинлику (!) ди је гробље, има и негов кр'с, тому брату. Е, с'га, деда викаа стално: „Не може, неће смрт док не ти дође суђени д'н. Нека причоу што о'хоу, нека те га'хоу, неће те оној.“ Бија и по затвору. На стрел'ање. Неколко пута га затрпувала граната у борбу, али не погинуја. И знам да викаа стално: „Све ми је вишак овој от четрес и прве што живим наовамо. Све ми је вишак.“ И 'оћу да р'екнем да и тој, ка Бог^к му р'екоу да остане жиу ка јено дете после толко године што ни причаа нами да остане жиу и да умре от свој смрт. И не погинуја тада. Да отиша с'с њи, и 'оћн би погинуја, али остаа.

И онда качаци тија што биле пр'едэ, пре[д] Други св'ецки р'ат. Исто наши јадни ишле нај више у поши'ењу. У поши'ењу куд нас се вика да ідоу

да шијоу. Ја, док сэм бија мицак, сэм мислија да је тој мѐсто, у поши'ењу. Али сэм видија – нема никóје значење да рѐкнеш зашто се вика у поши'ењу. Ако се иде у ши'ење, значи идеш да ши'еш. И сѐга сви náши од óвде ишле тáмо у Подриму. И óни ишле тáмо да шијоу. И дѐда за јѐн Велигдѐн дóшо дóма. И сѐга тíја што остáле тáмо да ги однѐсе тѐше да се преобúчоу мáло. И сѐга га уватíле тíја качáци. И дѐда знáа шиптáрски. Óни га уватíле тáмо. Вика: „Дóђо до јѐне чѐшме. Ѐ, одјѐмпúта, појавише се. Видим да не мóгу да побѐгнем нáзат^а. Óни ме видóше.“ Свúкле га, сáмо у гáће га остајле. Óн викаа да имáа гáће, áл у тој врѐме нѐ-знам ни дá л имáле гáће. И сѐга вика: „Дá л да га дерѐмо?“ почѐле између сѐбе да прíчоу. А питáле га прво: „Áл разбíраш шиптáрски?“ Óн се прáа úлоу, а знáа. Ѐ, одјѐмпúта, кэд видија да нѐма ништа од нѐга, викнуја му га да бѐга. И ѓни га погодíле – јѐн мѐтак óвде овáко преко глáве му прóшо, јѐн óвде у рамѐно. Нѐ бија млóго поврѐђен (!). И сѐга, успíја никáко да побѐгне. И íспод^т никóе крље. Никóа крља што бíла паднúта, тýј се забóја. Га прóшле. Дóшоу до у Стриин-доу, тој мѐсто што викамо Стриин-доу. И никóј нáш га видија. И, сирóма, остáја волúје тáмо. Бíја за дрва. Остаја волúје и побѐгоу дóма. Вика: „Стоиљка га утепáле!“ И овíја се дíгле, никóи нáши што бíле пó мýжи. А викоу нáши да стáлно имáле ору́же. Нáш крај úвек имáа. Нѐ сме'áле да íдоу без ору́же.

Краљ кэ[д] дóшоу, од осамнаѐсте годíне навáмо, нáши прíчоу да имáле ору́жје óвде. Да ги дозвољуáле да нóсу ору́же. Јер свáк кóј прíча, свáк викаа да чувáа óфце, чувáа бачѐњу и имáа по никóу пúшку гóре.

Кáко њóђу да рѐкнем тој íме што добíја дѐда Стоиљко ка да је истíна – да га задржáа Бóг^к док нѐ му дóшло смрт нѐгоw. Нѐ дочекáа стáрос никó', седамдѐсет и четíри годíне имáа кэд умрја. Али, ѐте, ка чóек да верúје у нѐшто.

Нѐшто што не мóже чóек да објáсни

Нáш нáрот, мѐне ми се чíни, да нема кúћа кúа не верúје у вампíре или у нѐшто што не мóже чóек да објáсни одóкле доóди. Или за мађи'е. Можѐмо да се прáјмо, сви ђе причáмо сѐга: „Јá не верúјем у тој, јá не верúјем у овóј, али свáка кúћа íма да ти испрíча, о[д] тѐ' постáре лúде. От свáкога ђе чýјеш кáко нико-пúт видија вампíра, тѐ никóа жѐна умрла па се увампирíла, тѐ никóј чóек умрја па се увампирíја. Млóго пúта сэм слушáа за вампíре. Збóру, вика, у рúдник највíше работáле нáши по руднíку óвде. И требáле да доóду нóђу – знá'е се кэт се заврши дрúга смѐна, око дѐсет, једанáес, до кóлко работáле. И требáле да проóду през гроблíшта óуде. Óуде су, тýја испот Шаркóђе. И тýја морáле да проóду да нѐ би заодíле, млóго требáло тáмо да се зафди. Ё, сѐга викоу ка стáлно ги се појављуáло нѐшто – ка никóје бѐло зáјче. Замáши се сэ[с] стáп, óно одјѐмпúт рíпне пѐ[т]шес мѐтра. Па јóпе иде по њí.

Причáле – прекрстиш се, нѐма га. Јóпе – íма га. Јóпе стáнеш мáло, óно јóпе трчи.

Па ви́коу – мѣстоу онеј обру́че от ка́це. Ће станемо да вечерáмо, оно не́ма ни свѣтло ни ни́шта, та́ко нико́у гла́вњу ће ста́ју, нема́ло ка сѣг^к. Чобек трéба да се замисли шт́о б́ило т́да – њ́гањ или борина. Па ви́ка, ће ста́ноу ма́ло да вечероу́, о́не, ви́ка, мѣстау ги т́ј обру́че от ка́це на њ́и. Сѣг, на пр́имер, чобек да ги веру́је њ́има свѣ.

Па слуша́а сэм, ви́ка, јéну годи́ну умр́ле два-трина́ес д́ше у Шаркѣ́е. Ѐ, ви́ка, виду́але гу нико́у ж'ѣну – до́ати мѣсо висмени́це па мѣ́та у њ́гњ да ги пѣ́че. Стра́шња. Зу́би, ќса рашчупа́на, ви́ка, ѓла. Мл́ого стра́шн'а. Ви́ка, лега́мо та́ко и се покри́јемо и не сме́мо да откри́јемо гла́ве. Кэт поди́неш, њ́на зу́би! А уј́утру кэт се динѣ́мо, свѣ нормáлно: мѣсо гóре сѣди, д́ле... Сѣк чобек, ви́кам, шт́о сэм слуша́а да причáле љ́ди.

Се увампíри ќко причáле ка ма́чка да га прескѣ́чи или не́што т́дэ кэд је мр́тоу. Зáто оста́ло обичáј да мóра ни́кој да чу́ва. Или сáндук да прескѣ́чи. Пона́пре ни сáндуци нимáле. Сáмо у дáске.

Сѣга оста́ло куд нáс обичáј да ч́им ў́мре, не-дај, Бóже, ни́кој, да ни́кој б́ине сэс њ́ега т́је. И о́нда му се зачину́је кэд ў́мре, као крстѣ́ве му ста́љоу испод ми́шке. Ма́ти по дóбро зна́е.

Т ó ј л ó ш о

Спомíньоу се í вампíри, í вешт́ице, í каланцурке, í самовíлке, í вíле. Сáмо, ви́коу, сѣ́ге не́ма, улѣ́гле у телевизóр. Живóта ми, та́ко ви́коу.

Али, свѣ íма ни́кој р'ѣд. Кэт чобек ова́ко размисли, ни́кој памѣ́тан измисли́ја тóј.

Ви́ка – ако ти оста́ноу судóви немијéни увѣ́чер, ви́ка, каланцурке ће до́јоу и свѣ ће ти напра́ју лóм. Ни́кој памѣ́тан измисли́ја т́ каланцурке.

Каланцурке ви́коу да имáле зу́бе ка гребéни они́ја шт́о се чешљáла в́на сэс њ́и, конóпле, сэз гребѣ́не. Сáмо цра́коу сэ[с] зу́бе – цра́к, цра́к, цра́к! И пла́мењ ги искача́а и[з] зу́бе. Та́ко пр́чоу. Јá не сэм ги видíја, али пр́чоу.

За живéње, о́не ва́лда живѣ́ле нигде по пе́ћине. Нѣ-знам, живóта ми, тóј. Сáмо зна́м да ни б́ило стра́ да не оста́ноу немијéни судóви. Морáле смо да ги мијéмо. И да пометѣ́мо.

Ви́коу за самовíле да су тóј мл́ого лéпе ж́ене. Ви́ка – зачарáла га. И та́ко оста́ло – лéпа ка в́ла.

Ви́коу да íгроу́ кóло на месечíну. Кэд је п́н мѣ́сец, као да излéноу па да íгроу́ ќло на никóе мѣ́сто. И т́ја ка оста́не зелéна тра́ва. И кóга га увáту, нико́ега чо́ека да га увáту па сэс њ́и га вóду да íгра и њ́нэ. За нико́ега причáле да га уватíле. Чѣ́да Мóкин. Ка о́нэ да игра́а. По зборéње напи́ја се чобек и на Лепѣ́нац видíја кáко игра́ле вíле, кáко о́н зборíја. И га отерíле до у Раутíну. Зборíја о́н до у Раутíну га отерíле, у планíну. И уј́утру га пуштíле. И игра́а сэс њ́и у ќло о́дэ Лепѣ́нац, од нáш мóс у Берѣ́јце па до Раутíне. Та́мо у Раутíну уј́утру се раздэ́нија и га пуштíле дóма да íде.

Ш т ó с м í ј е ш, ш т ó н е с м í ј е ш

Млóго сэм размишља́а ја́, и бра́т, зборíмо куд на́с што íма.

Нé сме да му се да́де но́ћу ако се стéвни. Ако се стéвни, нé сме да му се да́де. Нé-смеш да íдеш да тра́жиш ни́шта кут комши́'е. Но́ћу нé се да́ва ни́шта ис ку́ће.

Мле́ко кэ́т пому́зеш, мо́ра да ти би́не покри́јено.

Ако мо́чаш у во́ду, ће ти у́мре ма́ти.

И прет пра́г нé-смеш да мо́чаш. Ако мо́чаш, ће га натара́са не́што, то́ј ка нику́а бо́љка ће га увати́ти ако мо́ча прет пра́г.

Ако исéчеш дрво, мо́раш да му ста́иш ка́мењ да нé те бо́лу плéћи.

Свé то́ј ни́кој памéтан чо́ек ги измисли́ја куд на́с. Зна́чи, нé мога́а да ги дотéри у рéд ника́ко и онда́ измисли́ја не́што памéтно.

Ова́ј што ви́ка – ако исéчеш бу́ку, ако укра́днеш, ста́и ка́мењ обавéзно да нé те бо́лу плéћи. Ако си укра́а бу́ку, зна́ се ако те увату́ ће би́не тепа́ње, нормално́ ће те бо́лу плéћи. И сéга мо́раш да гу покри́'еш. Зна́чи, ни́кој памéтан измисли́ја. А ми́ смо мислéле то́ј мо́ра та́ко да се ста́и.

Кэд ви́ка да нé се да́ва но́ћу ни́шта ис ку́ће. На́пре нема́ло ни́ свéтло, ни́ ни́шта. Свé тэвњи́на. Ё́, сéга, ако до́ђеш но́ћу, ти́ си сýмљиw ако íма мла́де сна́ше, мла́де жéне. Мо́жу да те утэпоу́ ти́ја дé си до́шоу́. То́ј измисли́ја ни́кој памéтан.

Да мо́ча у во́ду, оно́ дéца, свéшто ће му до́ђе, па ви́ко: „А́ј, у́о́н ће до́е сéга да пи́је во́ду, ће се намóчам на íзвор та́ј та́мо.“ И трéба да рéкне три́ пу́та ако се намóча у во́ду, да рéкне три́ пу́та: „Жа́бина ма́ти да у́мре, да нé му́а!“

А за ма́тер ка нај́ жал ти́'е. Ако мо́чаш у во́ду, ће ти у́мре ма́ти. И не́ће се намóча. И то́ј измисли́ја ни́кој. Ра́зне дéца има́ле – и заражéни, далéко би́ло.

Н е ч а с т í в е с í л е

Ви́коу́, е́, сéга íма, нико́'éга во́ла има́а ни́кој на́ш ту́ја. А ко́ј бе́ше има́а во́ла? Благу́а на́ш. Комши́ја на́ш има́а во́ла. И ви́коу́ да се напи́је, а зíмско врéме би́ло. И да оти́не у Ђо́ргов ка́мењ. А та́ј Ђо́ргов ка́мењ, одо́вде íма мо́жда два́, два́ í-по са́ата да се íде. Кэд оти́шоу́ гóре, нико́и рачуна́ле ка сотóне да га отери́ле и во́ла на вр́ карпу́ да га укачи́ле. Јéз-де. Та́ј Ђо́ргов ка́мењ је на мéсто проклéто. Ту́ја се са́би́роу́ те́ нечастíве сíле.

И не мо́жеш да се ука́чиш ту́ја. Ја́ нé сэм види́ја то́ј, али ка́ко прича́ле лу́ди. Сéга да́ л га и по́ ви́ше прича́ле него што́ би́ло?! Прича́ле ка да га укачи́ле на карпу́ во́ла дé нé би мога́а ни чо́ек да се ука́чи. Та́ј во́л ка ту́ј да би́ја.

От сотóне се брани́ле лу́ди сэ́з бе́ли лук, и лу́тике, и бе́ли трњ.

...Дéда и ба́ба мо́ји нé се слага́ле íч. Дéда ми би́ја, да извинéте, ма́нгуп опа́сан, а ба́ба, ја́дна, поштéна жéна. И сéга ста́лно дéда ви́каа: „Кэд у́мрем ја́, ће ти је́бем на́ну. Те до́ем, ће те да́вим!“ А у́о́на ви́ка: „Ја́ ћу кр́рс, лу́тике и лу́к!“ Он ви́ка: „Ја́ сэм комуни́ста, ви́ка, ја́ кр́с, да изв́инеш, нé га фéрмам. За

мéне петокрака. Љутике и лук, ја тој нај више волим, ће скркам тој и ништа ми не можеш!“

...Куд нас викале имелке не-смоу да се сэчоу.

Тúја имала јена црешња. Млого има грóзне, ка на доле да ги су грањке. И гúсте су и не личу на тој дрво од óшто му је корeњ. Тúј живу нечастиви, нечасник, ка ђавóли, врагóви, самовíле.

Тé куд нас úвек ги викале – тој што не се спомíња. Нићале нí да спомéноу нí змију, нí, далéко бíло, овај бóлес, рак. Викале – тај пустиња. Тој не се спомíња.

Бéло дрво не се сíје куд нас никако у двóр. И сéга, бéш смо причале тако, за овúј кућу тамо, имала јелка и бéла дрва. И млого наопако ги íшло у тúј кућу. Свe наопако. И сéга љúди гледале нíкој на телевизор – вíкоу да нíје дóбро да имаш јелку или бéло дрво. Бéло дрво вí викате брeза. И свí кој чуле на телевизор, исцкле ги. А овíја нићале да ги исéчоу никако. Ё, сéга, нами ни се десíло, брат мóј гледаа íсто. Мí смо посеáле бéло дрво. Лéпо дрво íе. И јелку. И сéга десíло се бéш тэд дeда да ни úмре, Бóг да га прóсти. И брат одмá исéко. А бéш тэд гледаа на телевизор нíшто. И јен комшија íсто тако викаше. Понапре ни причале у тúј кућу ка да бíла голéма кућа, па да се растури́ла, да нестáла начíсто. Ё, сéга, комшија јен наш óуде íсто имаа доле бéла дрва и јелке, и отíша да ги исéче одмá кэт се запричале љúди.

К у ћ н о м é с т о

Куд нас се вика: „Кућно мéсто сeс пeћ^h се мeри. Свe мóра да ти бíне алал дe ће ти бíне кућа. Алал да ти бíне. Нe смеш. Ако си узíја, трéба да бíне сeс нíкој догóвор. Ако си морáа да пуштиш стрeу да ти тeче на дрúго мéсто.

Имале куће óвде, дeда ни причáа, што бíле голéме млого. Али да нестáле. Понапре имале по трíес, четeрес чофка у јeну кућу. И уништи́ла се, далéко бíло, цeла кућа.

Ё, сéга знам, дeда ни причáа за јeно мéсто óуде, не сáмо дeда него и овíја пó стáри љúди, вика: „Тúјка немóјте да прáјте кућу!“ Мí смо викале пó мицки: „Ако имáмо нíкој-пút пáре, ће прáјмо óвде доле. Ѐма јeно мéсто млого лéпо.“ Сéга је напраéна јeна нај лéпа кућа. „Нéмој, сíнко, тúјка да прáјте! Јóш нáши ни причале да трí пута се цeле фамили́е фарóјле. Фарóјле, куд нас се вика тако. Ка уништи се, нeма нíкој жíу.“

И íма тúја истíна. Сeг је доказáно. Чóек да не прíча кој штó нáшо. Нáши бíле памeтни љúди кeд викале „зeвња се мeри сeс пeћ^h“. Па, íма, вика, рáзни. „Помeри се о[д] тој мéсто!“ Нáш не знáа чóек да га крсти нíкако, али викаа: „Одјeмпút ме забóли глáва.“ Се увáти за глáу. Вика: „Помeри се, сíнко, о[д] тој мéсто!“ Мóже да се дeси да íе нíкoe лóшо мéсто. Дешавáло се тúјка да умирáле млого дeца, да се цeле фамили́е фарóјле. И сeг глeдам, на тој мéсто што ни викаа дeда да не прáјмо кућу, напра́а јeн чóек кућу. Тó[j] је

нај лепа кућа оуде, у Жупу целу. Али, далеко било, нема да је пуна кућа. Нема децу. Свак праи кућу да му бине пуна.

У р о к љ и в е о ч и

Како викоу наши да има много урокљиве очи. Мене ми причаа тетин мој. Он вика: „Муземо крау. Ја музем – музи, музи, музи, па Ружа – музи, музи, музи. Дваес и две кила, да не чује зло. И ја – вика – ће гу терам крау у Осојче. А Ружа ми вика: Немој, Чедо, да гу тѣраш, Шаркоћанке истоу много лоше њочи, ће гу урочу.“ „Какви, брѣ! Занесена си!“ „Немој, брѣ Чедо, да гу тѣраш!“ И ја дотерим гу.

„Гѣто, мене ме вика Гѣто, виш’е не се доатила за виме. Не дваес и два кила, не две кила, него ни јено кило – бацѣње сѣс ноге, ће не утѣпа. Не дава, урочиће гу.“

Оуце, вика, исто јен чоек ако ги види, не-смет да рѣкнем кој чоек, али ако ги види њон, да рѣкне: „Еј, силне оуце су, брѣ!“, има да ти поцркоу. Нема да ги видиш аир никако.

Слушаа сѣм од људе. Викоу и дѣте никое мицко да види никоа жена сѣс лоше њочи, има да се превргне. Викоу – виделе га лоше њочи, далеко било. Па има друге жѣне што ка ће му зачину тој, ће му гасу жарље. Слушаа сѣм ги много пута, видија сѣм кѣд гасу жарље, и мене ми гасиле, тој свакому. Ё, сѣга кој колко верује. Мислим – помага ги тема што верују. Ако верујеш по више и мађије ће те закачу и други ће ти ги мичу мађије.

Има и младе жѣне што ће рѣкноу: „Тај ти је чуена мађушница,“ Мађушница или мађијарка.

М а ђ и ј е

Имало и куд нас што се спомињало да за Турћѣвдѣн се свучују, да извине матери, се свучују жѣне голе па заоду па прају мађије. Заоду око теј појате око које мислу да напрају мађије. Ёли око куће де мислиу да напрају. Али, нај више куд нас, пошто наши људи нај више живеле от стоке. Рачунале, ако му напраи за стоку, да је гѣтоу.

Ако напрају мађије, ни ће гу помузе, ни ће му остане стѣуна. Оуце не ће му се мркоу.

И узима ги млеко. И онда ће рика крава по њу кѣд гу види, ће рика по теј жѣне, каже: „Врати ми млеко!“ И овеј као знале: „Ете, крава рика по њу, знаје да је она, ги гу узела млеко. Тај мађушница.“

Б о ж и ћ

За Божић куд нас је обичај кѣ[д] донесемо бѣњак, није ка по Србије што ми причале овако да се донесе. Ми донесемо јено дрво о[д] дуб. Донесемо дуб јено дрво. Око десет сантиметра прѣчник. И тој дрво увѣчер домаћин га исѣче на две дрѣти и тај бѣњак што га викамо. Тој се стаи у шпорет да се

накладе. Ђе, сáга, ми остáли што смо, ка у нáшу кућу што је обичáј. Отац мój седи оўде. Он је домаћин. Мí изленемо свí, прво мушкáрци се наређáмо – јен по другóга. Já, па сín је, па сín дрúги, па пóсле мáти мóја, па жéна мóја, па снáша, кóга имáмо. И вика́мо – пíу, мáу, око трúп заодíмо.

Овíја вíкоў: „Штó пó лéк трéба да се вíка, да не те чу́је нíкој жи́у него сáмо вí да се чу́јете, вí између се́бе.“ А нáми ни је ћéў, што рачуна́мо пó голéма смо фамили́ја, и да вика́мо. Тóј свé животи́нке што вíкоў кóу ти је ћéў да имаш тí, гу имитíраш тí: бé, мý, áу. Дрчиш ка кóла ако оћеш да имаш кóла. И онда на трúпче, на тáј трúп узíмаш, зельáник се праí обавéзно от кúпус, кóлач тáј што га вика́мо кóлач. И вíно се нóси, и свéћá. И се стáи на трúп. И вíкаш: „Кúче, мáче, вúче, лисíче“, свé тé животи́нке што су вíкаш да дóћоў да се најéдоў и да се напи́жоў. Ги дáш мáло зельáник, мáло лéба. И вíно ги сíпеш. И имаш и нóж^м. И вíкаш: „Á, ако се појавíте јóш у годíну, ова́ко ће ве кóљем!“ И ова́ко чíниш сэс нóж^м. И стáиш ги пáре. И кóј се дíне првi ујúтру, обíчно желéзне пáре се стáльоў на тáј трúп. И остáи се и вíно, и тóј као лéпче, и зельáник. И кóј се дíне првi ујúтру, он ги тé пáре úзе. И као се рачуна тáј да је пó стрéћан чóек.

Мí напивáмо. Двóјца мушкáрци су. И úзоў вíно и јен му вíка: „Здрáфси, бэ́њаче!“ „Да си жи́у, јунáче. Да си ми жи́у, и здра́у, јунáче!“ Јен је бэ́њак, јен је јунак. И дéца се свáћоў кóј ће бíне бэ́њак, кóј ће бíне јунак. Обадвóјца оћоў да бíноў јунáци. Не мóжу да се договорóу кóј ће бíне.

Пóсле вечéре кэт се завршу овíја обичáи о́вде...

Забрáја сэм да рéкнем. Кэд уленéмо мí отúда, кэд завршíмо, трí пúта заодíмо око трúп. Улазíмо у ку́ћу, чука́мо на врáта и вика́мо: „Домаћíне, ће не пúштиш на кóнак?“ Он вíка: „Já ће ве пúштим али да ми кажéте прво нéшто што ће ве пíтам.“ „Штó ће не пíташ?“ „Кáкво је врéме тáмо?“ Мí вика́мо: „На свачíју ку́ћу ведрíна, на нáшу облачíна.“ „Кáкви берíћет ће бíне?“ „Има да бíне да рóду í нíве, í ливáде, слíве. Кра́ве ће се бли́зну, о́вце ће јáгњу по трí, кóзе по трí.“ Причаш штó нáј вíше рачунаш што ти је по вóље.

Улазíмо у сóбу, тúја дí је сóўра. И ўон намéта чени́цу на нáс. И мí улазíмо и седíмо. И свáк де ће седне тóда. Стáљаш на средíну тепсíу. И бíло понáпре, док сэм бíја јá дéте, метáмо пáпке. Свí смо носíле пáпке. Метáмо пáпке ова́ко, и кóје је нáј мláдо девóјче у ку́ћу, оно свé ги врже јéну за дрúгу или ги набíе јéну у дрúгу. И ги щéта ка пили́ћи да се вóду. Понáпре и пили́ћи се рачуна́ле за нéшто, да íма чóек нéшто. Ка пили́ћи што се вóду и свí у ку́ћу да се слáжоў, да бíноў слóжни.

И кóј дé седнúја тóда за Бóжић, трéба док тра́е Бóжић, тé трí дéна, свáки пúт трéба тúја да сéди.

Првi дэн сáмо у цркву идéмо. А не се íде у дрúгу ку́ћу.

Пóсле дрúги и трéћи дэн идéмо от ку́ћу на ку́ћу што смо по свóји и тэт се веселíмо.

...На Бóжић се омрsíмо. Ујúтру пр́во кóске, што остáле кóске што се прáјле пити́е. Пр́во кóске трéба да оли́жеш, да оглóђеш. И вíнце што остáло од увéчер, тóј нí је већ мрсéње, него што напивáмо бéњак. Тэт се попи́е по мáло.

Пона́пре цивцáре смо ва́һале и жутáрке. А сóг у зáдњо време нé.

Јá нé сэм ва́һаа, али кáко ми причáле овíја постáри. Се мéфтне жíто, па се úзе лéса и се спúшти на њí. И се сúшу тíја цивцáри и чúвоў тэд¹ за Бóжић да се омрси.

За Бóжић кóлач се месíја. Куд нáс обавéзно зельáник увéчер. Куд нáс нé бíло прáсе. По Србíје јес, куд нáс – нé. Куд нáс нé бíло ни јáгње. Мí за Ђурђéвдэн јáгње. За Бóжић дрúго. Свé што íма се изнесúје да се јéде. Коштáњи обавéзно, смóкве. За увéчер. За Бэ́њи вéчер.

Ђ у р ђ é в д э н

За Ђурђéвдэн куд нáс нáј вíше се радújoў нáши. И јá ка дéте кэт сэм бíја, нáј вíше сэм се радува́а за Ђурђéвдэн.

Ујúтру се дизáмо и пушћáмо, прет слúнце би трéбáло тóј да се дéси, да пуштíмо што имáмо – оўце, крáве, свé да ги пуштíмо да попáсоў пре[д] да излéне слúнце. И јагáњеце ако имáмо. И јагáњеце смо пушћáле. А јагáњеце, áко смо ги планирáле да ги продавáмо, тéда трéба да се пúшту мáло да попáсу. И сéге се враћоў. До сéдам, óсам саáта ујúтру пáсоў, па пóсле се врату и се помúзу. И нé ги музéмо прет пушћéње, ка што је обичáј, него пóсле, кэд ги вратíмо отúда. Помузéмо ги и скува́мо млéко, тóј млéко о[д] тéда. Јáгње тáј дэн се вáри или пéче. У зáдњо време смо почéле да печéмо јагáњеце за Ђурђéвдэн.

Јóпе се пúшћоў пóсле плáдне, се пúшћоў животи́нке. А, пона́пре, мерíле смо се сэс кáнтар. На кáнтэр, онíја кантáри што бíле пона́пре.

И тúј се вíди кóлко бíле тéшки лúди, јáдни. Нáш нáрод², кэт чóек размíсли, мlóго напáћен (!) бíја. По овéј брдíне нé мoгáа да íде нíкој кóј íма стó кíла.

Ба́һање бíло обавéзно за Ђурђéвдэн. Зáто се вика́ло – тáј се ба́һа за Ђурђéвдэн и Мотрóудэн.

Траўке смо турáле обаéзно. Кáко се вика́ше? Рáзно. Копítњик, тíква дебелíква. И тој се стáља свé у вóду и сэс тúј вóду се ба́һаш.

Али увéчер обавéзно сечéмо врбе и накитíмо свúда – í појáту, í кућу тúја дé се улази, свúдэр да бíне што позелéно. И тóј што се мúзе – тáј чóнка што се мúзе, и њú гу накитíмо. Ведри́ца нáпре бíла дрвéна, а сéга користíмо чóнке.

Идéмо да стаíмо крсéве у свáку нáшу њíву или ливáду. Пона́пре се íшло и пó далéко, али сéга идéмо у њíве пó блíзу штó ни су. Крсэ од лéске се напра́и. И забóде му се ка кршче. И тóј се стáља дí је твóје – í на кућу, í на појáту. Дé íмаш.

...И не сме да се закоље кад је срѣда или кад је петак. Ако се деси у среду или у петак, мораш да прескочиш.

А знам, јѣну годину смо заклале. Баба не ни давала никако да закољемо, па ни се десило три да ни фалиле. Да л бија случај, да л било нешто да смо погрешиле истина према Бѣга, не-знам, али да ни се десило три да ни фалиле, баба стално ни пребацуала за тој.

...Нишало пражле за Велигдѣн.

„Ниша перо на долѣко.

Чије да-је, мајкино-је, татково-је...“

Тој се поало.

П р о ч к а

За Прочку вучаре што имамо, зна се. Женидба Марка Краљевића, тој ни је одомаћено оуде сваке године.

Никои људи живу само от Прочке до Прочке. Толко имоу вољу. Јѣн дѣчко има туја, дваес седам, осам године.

И горе кат^а се мавоу кумбаре, теј четала што останоу од лѣске, сваки мора да замѣни. Не- сме своу четалу да донесе. Замѣни сѣс никојега другога. И пуца се обавѣзно. Сигурно тѣдѣ трѣба да се покаже кој колко је силан.

Се метало и динамити.

В и д о љ д ѣ н

За Видоудѣн знѣм да берѣмо вид-виду. У ченицу расте.

На вѣчер Видоудѣну ђаци носу књиге у цркву да би по добро училе.

Ујутру идѣмо да се мијемо на Бару. На извор отинемо да се омијемо сѣс вид-виду и сѣс трендавил; то[j] је ка ружица.

За Видоудѣн не се улази у башчу. У башчу не трѣба да улѣнеш за Видоудѣн никако.

Идоу и девојке сѣс плетиво.

С в е т и - Ј о в а н

За Свети-Јован папрѣћ берѣмо. Сѣчемо папрѣћ и га стаљамо под глау да прѣспијемо над папрѣћ. Под јастук да се стаи папрѣћ.

П е т р о љ д ѣ н

За Петроудѣн се јѣло варѣно сирѣње. Док имале бачѣње, варѣно сирѣње морало да бине.

Ми оуде слави́мо, наше сѣло Шаркође и Берѣјце славиу славу Света-Петку. Тој сѣуска слава ни је. Гости ни доодиле ка на слау. Тѣдѣ ишле људи у цркву и ис цркве се враћоу оуде. Па доле било играње, поѣње.

Заодиле тѣдѣ око цркве.

С в е т е - Т р о ј ц е

На Свете-Тројце носиле барјаце и ишле по планине и молиле Бџа да ги даде кишу и рџдну годину.

Ј а р а м н а с в а д б у

На свадбу свџкра и свџкрџву упрџгнуџ ги у јарам. Кџт сџм дџшла у кућу, џни одмџ у двџрр ги упрџгнуџ. И, виџа, нџма распрезџње док нџ ги дџђе снајџка да ги пушти. И џни дрџу ги, вџду ги натџмо, навџмо. Шџле извџду.

Ги презџле лџђа у лџђа. И тџј свџ ја ги одврџујџм, да ги извџдим од јарам, да ги одврџџм.

Д а н и ц а Ј а н и њ е в и њ , 1930.

К џ д џ м р е н и џ џ

Напраи кршче и сџс црвџно трџкче уврџти га на кррс. И бџдне му под мишке. И тџј више нџма да ти онџди – ни ти мрдне, ни да ти дџђе. И јџна траџа да бине преко стџмак, црвџна исто. И тџру пџсле пченицу, тџру презџ прсте. Да нџ му, бџже, однџсе берџћџт. Задрџ’и чџницу оздџл през њџгуџ прсте. И му исџчџв нџкте, и му онџду, му тџру свџ што трџба – огледџло, чџшель, сџпун, иџглу ако џе жџнско. Свџ што трџба, понџшто. И пџре исто тџру. Ако иџма – жельџзне, и овџ артијџне, али жельџзне пџ више. Пушћџџ кџт пушту сџндук дџле. И у рџке, кџј се сџти да му стаи у рџке, и тџ[j] џе дџбро. Му даде пџре, у рџке му стаи.

К р џ ш а ц

Кџд врне јџк крушац, кџје џе прџво дџте, џно трџба да довати зрџно и да изџде. И се вџлоџ у онџј.

Изнџсџш у двџрџ тањир, кашџке, свџ што трџба. Таџко пџда кџша, крушац, а јџ сџм ги изнџла: „Нџмој више да пџдаш, тџј сџлу нџмој да удџриш млџго, да нџсиш!“ И мџло нџ онџди, одмџ прекџне онџј.

Сџвра се тџра вџко на лице. Ако иџмаш лџба или нџшто штџ бџло. Штџ иџмаш. И збџрим: „Јџ ти изнџсџјџм свџ што трџба. Да ми престџнџш, јџ ти изнџсџјџм и за јџдџње, и за пијџње. Али да ми ти престџнџш, да нџ ми уништиш свџ пџље, свџ бџшче.“

Мџло нџ онџди, одмџ прекџне.

М е с и л е с м о

Мџсиле сџмо овџко. Од Нџве годџне обџвџзно. Свџм по јџно и више. Па пџсле јџпе за Бџњи вџчер исто се мџси крџвајџчићи. И мџшко, и жџнско. Обџлежџне су. Нџкџе ка кршчџће, нџкџе ка гџске. Кџје је мџшко ка кршчџће, а жџнско ка гџска.

И турамо сол око теј кравајчиће, око кóлач, па тој крмимо стóку. По прé, сé сáк^г свé готóо смо макнóуле, смо бацíле.

Власíу на слау. А и тој смо бацíле.

Íсто лéба и извртиш на стредíну, кравајче извадиш. И тако се пéче сá[с] свé кравајче. И гу нашáраш узокóло лéпо. И се знаé она што је власíја.

С э м с т р а м í л а

Сэм страмíла, а како. Не смíје, нé се подíгну ѳчи тáмо, вамо нíгде, сáмо надóле. Сáмо надóле óчи да онодиш. Цéў дéн. А овако да глéдаш ка сáг^к, нé! Тој бíло сáмо надóле óчи навалéне, ка да спíјеш.

Увéчер ми дáле блáгу погáчу. Нéшто блáго, сé овако не дáле нíшта дру-го тáј дéн. И нéшто ка шéћер, штó бéше?

Н е м á л о д а с е ж í в и

Немáло. И óвде ги бíла криза. Јáдни.

За кризу ти кажóјем. Немáло нíшта. Óни бíле четíри мóжа, нé пíёт. Пéт мóжа, стáри. И нéмоў ж'íто, нéмоў брашњó. А нíма ги је тóлко тéшко од мéне, сáмо криjóў да не разазнáм јá, да се разбéрем.

И óндак мéне ми бíло страмóта. А омесíла јена-стрина лéба штóм колíкви у црепóљу. Коломбóћан. И áјде, ће доручкујемо. Јéн víка: „Áј, сéчи тí лéба!“ „Áј, тí, јá бóгме не мóгу!“ Овóму víка: „Áј, сéчи га тí да нé се трóши!“ Да нé се трóши – да нé се сéтим јá. Јéн – нé, друг – нé. Јá víкам: „Дáј, јá ће сéчем.“ Óн, бóже, ка у шáлу: „Овóј што ће исéчеш, изéјте – víка – и тој за тој ви је лéба. Нéма друго.“ Јá нé сэм знáла тој. И тој ми је стрáм да га поједéм. Тэт сэм се страмуáла јáко, велики стрáм. И јá појéдо лéк тој, и дíго се. „Јéди, снаó, јéди!“ „Нé ми се јéде.“ Стрáм ми је, страмóта ми је. И тако сíр дадóше ни по лéк сáс лéба. И што имáше манцíче по мáло. И јá не могáше да јéдем сíр. И јá се дíго. Óни изедóше тој, дигóше се. Криjóў од мéне сáмо тáко! Да нé се сéтим никако. Млóго криле – í ж'éне, í мóжи.

Брé, тáко јен-пóт, брé други пóтэ. И јóпе јá не јéдем лéба. „Áјде, снашо, ти остáа лéба – víка – úзи га, па га тóри у нéдра. Кэд оглáдниш, богáми, јéј!“ Вíкам: „Аáа, у нéдра ће тóрам сирéње. Нé – víкам – зэр сíр ће стаљам у нéдра?! Убáва рабóта, тој да тóрим једéње по нéдра! Нíје тој ка да идеш па ће тóриш у крóшњу.“ „Ти víкам да га úзеш, úзи па кэд оглáдниш.“ А víкам: „Кэд оглáдним ће јéдем кэд јéдов свí, и јá ћу.“

Дигóсмо се. Дíго јá од áстал. Свí, жéне се дигóше и отóше. Јá дíго. Како-кóј ѳни узóше сíр. Штó-знэм штó се рáди тој, штó íма, штó нéма. Јá брго тој сэм дóшла.

И тáко сэм онодíла. И свé тáко крívши онодуáле, крívши. А óно íма четíри мужа, а овóга тéроў као дéте. Тéроў да íде у Урошéвац да кóпи жíто. Кукуруз^с. Сé немарлívи (= немарни, непреузимлívи) бíле. Пóсле овíја дéца ка настасáле, пóсле одмá се забринуле за свé да учíну. И тáко онодíле.

Чэкоў да се донесе на коња товар, сто кіла жыто. И вај, ете врагэ, никој-пўт ће остај коња вамо прет капиу и ће улэне. И јена, бэше била оўде остарэла, имала мўжда деведэсет године више. „Гўро, де-ти-е жыто?“ „Нé сэм купіја, нé сэм могаа да узем. Свэ се испродавало.“ „Кукафци мi, штó ће прáјмо мi за лэба?! Тi нé си доніја?!“ А овај па остаја коња позади врата овамо. „Нé, брэ, не брiни, пўн кўнь!“ От субўте до субўте. Ка што однесеш у мл'ин да се омéље.

Имáле смо нáшу воденіцу. Воденіцу имáле повишіна.

И тáко, óна кэд вiде, ка да гу огрiја слўнце, ка да нé видéла нiкад'. И рáда у Бўга. „Да си жиў и здраў! Да нé си ни тi, сви би трпéле за лэба.“ Па и дéте бiја, али памéтан. Тáко бiја сналажа.

Јá нé сэм марила што нéма, нé ме интересувáло. Їма, нéма. Да помéтем, да онóдим, да омiјем, тóј. А iма, нéма, нé доодiло до мéне.

А кэ[д] дóђоў мўжи сви, да се изује трéба, да ги се дiне. Па ўóцак бiја тáко, и настááne на кўке свé вако, и да се избéсу, свé мокри. Не мóжеш да ги изнађеш, да запáнтиш. Трéба да се дiнеш от кóј-зна кóје врéме. А iдоў на рўдник сабáјле. Тáмо, бóжем, радiле. И да ги прегл'éдаш, да ги онóдиш. Свém да ги стáиш – тóму, вóму. Тóј су тóму, тóј су овóму, тóј су онóму. И да се обўжоў да iдоў. И тóј бiло тéшко.

И тáко немáло. И ка чўле мóји, вiка, никóа стрiнка оўде. Вiка: „É – мóгега óца га имéло Мiра – Мiро, кáко дáде тi девојче кэт си могаа свўд' да га дáдеш? Нé ти бiло грубо девојче, лéпо девојче ти бiло, тi да га дáш да ти трпи лэба!“ „Ајде, нéма! Мéне девојче нé ми кажўје ништа.“ „Жими-дэца, лэба нéмоў да се најéдоў.“

И дóшло рéд сэм отiшла тáмо куд нi. Вiка: „Дóно, а имáте, брэ сiнко, лэба?“ Вiкам: „Кáко немáмо лэба! Кóј ти вiка да немáмо лэба?“ „Ми причáла жéна свўа, свўа жéна отўд ми казáла – вiка – да немáте лэба, трпiте.“ „Нé – вiкам – тóј те лэжáла. Кáкви лэба! Зэр ће трпiмо лэба толцина?!“ „Истина, жити-јá?!“ Вiкам: „Нé, тáтко, лéба iма. Вiдим лэба да iма. Ж'éне, вiкам, чiну ж'ито, га онóду и га нóсу у воденіцу. Да премéтим, нé сэм преметiла ништа да нéма лэба, да нéма сэс лэба.“ Они се пазiле сáмо тáко од мéне! „Заклињáла ми се, вiка, жéна у дэцу, нéмоў лэба, нéмоў нигде ништа.“

А, па вiкам, пóсле вiкам ўóцу: „Па ку[д] тéј ж'éне што ж'iву, и мўж'и и дэца јóш', јá вiкам, ће преж'ивим сэс нi.“ „Нé, ако нéма трéба никó'е һáре да се гл'éда. Да нé се трпи лэба! – вiка. – Свé дрўго, ама чóек лэба не мóже да трпи.“ „Нé, те лэжáле, лэба имáмо. Идéмо на рабóту. Кэд идéмо, поједéмо. Ако ни се јéде, понесéмо. И тáко свé. Јá нé сэм преметiла да нéма.“

Мóј ўóтацэ – нéма па нéма! Вiкам: „Дóђи па да вiдиш!“ „Дáј Боже, вiка, нека iма.“

И нé сэм кажуáла. Пóсле сэм видéла да нéма. Јá тўј сэм седáла, тўј сэм реши́ла. А умр́ла, á остáла, јá више нé сэм се поплакáла.

И бра́на мáли ми бiле, али óтац кáко ги причáа. И дэнэс тáј вiка. „За нью, вiка, свáка је чáс! Немáла, имáла, вiка, óна нé рéкла – дáјте ми, нéмам

вој, немам тој. Све – имама, имама, имама! Већ ми за ћеу што је дадемо нешто, у торбу, да је стајмо нешто. Се она никат не поплакала.“

И браћа, много пута, поштују ме само тако. И мужа ми поштују јако. И унучиће, и синче. Тој ка да ги родија тај брат. И други, али овџа други лек по различито.

С и р е њ е

Скупиш мл'еко. Да ти бине млако, да не бине много врело. И ће туриш колко ти је мл'еко, ће туриш мају, ели ћеш ка овуж чашу. Ако ти је добра маја, пола чашу мож да стаиш у тој много мл'еко. А ка по две кашике ако ти је по мало. И чекаш га док се скупи.

После да ти се сус'и, док ти је ћеу ће га окрећаш.

Се суси у ладэ, на промау. На слунце не смије.

Кэт се осуши, га осолимо. Му скувамо ка за њега пресолак. Уземо колко је сирење, толко учиниш. И туриш у никоу шерпу за пресолак, ће ти врије. И у тој туриш сол и јајце никоје. И тураш сол док ти се подине јајце. Кэ[д] ти се подине оној јајце, кэт се појави над воду, пресолак ће га скинеш. Га туриш у сирење. И да га затвориш, ако оћеш годину дэна ће ти седи. Само да не ти одива, да га затвориш дэбро. Колко ти седи по више, по лепо је.

М а с л о

Масло се мути у бучку. Тој што се удара је буцало. И сэс тој га измутиш.

И лепо га намажеш на леба. И да запрж'иш. И качамак да напраиш. Кэј воли качамак, много лепо.

Тој што остане кэт се измути у бучку, то[ј] мућеница. Смо гу пиле много. Кэд биле никое Приздренке, ја не сэм била туж, ја сэм измутила и сэм отишла овамо да узем никој лонац сэ[с] сир, сэм сэбрала, викам што ће му праим, викам да га осолим. И ја ајт вамо, а овај, отуд га нашле, спр'ед. Га нашле и кренуле отуд.

Ч е л е

У рода смо имале челе. Оне биле у сандуце. У сандуце. Па биле ушиване сэ[с] сламу. Ушиване лепо да ги преко зиме држи врућо, да не изгине. Сандук, па уз тај сандук слама лепо удесено, уши'ено. Само напред мало о[д] дрва. И кэд је зима, и затвору ги теј дупке. Оне имоу да јеу (: једоу) тамо. Затвору тој де искачоу. Туру ка лек дрфце на дупку да не ги иш'ика.

...А, тој леко. Кане. Тој трмке. Нашле ми дэца тамо ди је бачејња. Унук нашо. „Мајке, сэм нашо јену челу.“ „Ајде! Дэ си нашо?“ „На смр'еку.“ „Зэр може на смр'еку? Да је овој друго, па (= опет).“ „Ајде, ако знаш да идемо да гу сэберемо.“ „Знам, синко.“ И ја – ништа. Отидо сэс њи, сэз дэцу дома. Узо тој от пэд (= таван), на пэд ми била. Гу измаза сэс матичојну. Донесо оној

што пумпа дим сас крпе. Сал крпе се туру у тој и се оноди. И ўзо, измаза тој лепо. Ама, не ми остала ни једна једина че́ла! Тако да се сабе́роу лепо!

Се збо́ри че́ле кат се ди́не ту́јка. Кат се ди́не у дво́р па да гу заста́неш. Кат по́чне да се ди́за, та́д^т ви́каш, та́мо по́еш по њо́јно:

„Ма́т, ма́т, ма́т.
Но́ви дво́ри, но́ва ку́ћа, ма́то,
прескупу́ј-се, ма́то,
не бе́гај, ма́то!“

А ову́ј смо гу на́шле скупѣну. Са́ма се скупі́ла.

И све́ је по́еш и попрску́јеш с во́ду оту́д, одову́д. Да не пр́скаш у стреди́ну, ти́ке от стране́ да је пр́скаш. И она́ кад ви́ди зо́р, та́мо пр́ска во́да, ва́мо пр́ска во́да, она́ ми́сли врне́ ки́ша. Па одма́ се ску́пи на не́што, на никое́ дрво́ или на што́ би́ло. Стра́шњо, да не́ ти се ску́пи на те́бе, то́[j] је стра́шњо.

На́шло де́те па сэм ре́кла: „Даді́те ги ў́јку та́мо, жими-ти́. Ко́ј ће ги гле́да!“ Ја́, да ме пе́кне че́ла не мо́гу да издр́жим мло́го, ми је ле́шо. А оно́ ва́ља да се гле́доу.“

Д О Њ А Б И Т И Њ А (Доўња Битиња, Догња Битиња)

В О Ј А М и л и ј и ћ, 1933.³³²

К э д ў м р е ч о б е к

Мртва́ка спре́ма не́ки нај́ бли́жњи. Да́ се оку́па, да́ се обу́че, да́ се доте́ра. И да се ста́и та́мо на крѣвет. Да се покрі́е ле́по све́ то. Ѐ – то-му́-је. Закопу́је се су́тра да́н, после два́ес чети́ри са́та.

Комши́је чу́воу.
Родњи́на і́де на грóбља.
Ѐ́ма, чо́век се одре́ди ко́ј кр́с носи.

У цр́кву га но́су комши́је. И та́мо пре^т цр́кву га пу́стиу да му отпе́ва по-ред грóб. До гроби́шта ти́ја лу́ди. Ѐ́сто ти́ја ко́ји копа́ли га но́су до ру́пе, ко́ји оноди́ли, о́ни га носи́у.

За ду́шу се да́ва и о́нима ко́ји ради́ли, све́ се да́ва по́клон. Ти́ја радни́ци што копа́ле. За је́ло купе́не ства́ри.

Се да́ва меша́ље.

Ви́нце да му преси́пе на грóб. Желе́зне па́ре се ту́роу. Се ме́та у грóб и ко́лци што га носи́ле. То́ј се ме́та уну́тра.

³³² Снимљено 2003; снимлио Радивоје Младеновић.

Иде се сабајле на гроб. Иде ужа родњина. Носи за једње. Плаче се, помене се за душу. Обиђоу по нешто, поједоу. Не се остаља ништа. Иде се на гроб према сваки празник.

За прву недељу, тој се рачуна шес свеће да направи. Шес свеће кат ће испуни, онда иде само према празнице.

На четрдесет дана иде цела родњина. Све што имало – пријатељи, своје што му је. Све иде. Тамо се носи, што се ради сџа у гробишта, свадба не му је равна. „Бог да прости! Узите за његову душу. Нека му се види на тај свет!“

А три пута годишњо родњина иде на гробља.

На гробља се скида црнина. Се скида црне мараме, се стави беле мараме. „Здрао да носите белу мараму!“

Некрстеному детету не-му-се иде на гроб.

Мешаља, она спрема. Треба леба да спреми за све. Колико људи да има. И свет се враћа да једе. Нема де да ги сместиш. Ретко кој да се не врати. Три пута треба совра да се пуни ако има много људи. До три пута.

Б а њ и в е ч е р, Б о ж и ћ

Код нас на гувно само на Бањи вечер смо ишле. Напре. Све се сакупи. Па ће домаћин, на танур све настаља: погаче, колачи, зельаник, ченица, вино, жарље, све да се кадимо тамо. Свећа се пали на стојер де се врши. На стојер се запали свећа. На стојер се држи онај танур. Па ми сви изађемо – фамилија, пе[т]шеснаес члана. Само домаћица остане кући. Бласиња домаћин све. От све тој обиђемо, дава по лек – от колач, се пражла блага погача, па зельаник, ченица се узе. После винце. „Стрећан ви Бањи вечер. Стрећан Божић зрао да чекамо!“ По пут кући.

Кат ће дођемо, на врата не не пушћа газдарица. „Како је време?“, пита домаћица. Те одговара: „Свуда је ведрина, на нашу кућу облачина“. Три пута то. И кат ће то да урадиу, отвори му врата и уђемо сви. И после поседамо, па ти опанке, напре било на земљу. Па сви ћемо на столице. И ће фрљиу опанке сви. Чије ће кад ги метнеш да останоу на лице, чије ће наопако. Ако наопако остале, није добро.

Бадњи вечер је посан – коштањи, пече се тикве, шћер шарен, ораси, јабуке,

све кој што има, зельаник се прави. Крлач се меси, се крши. Па се омрсимо за Божић сз цивцаре. У шуму сечемо шумку. Дигнеш се рано сабајле. Полазиш. Узеш шумку. Се омишеш. Наложеш огњ „Добро јутро. Дошла ни нова година, Божић!“ Па бласиљаш што трџба, па запалиш шумку. Сваки кој се диза стаља у огњ шумку. Дубово дрво се сече. Сечемо шумку два пута – за Њат и за Бадњи вечер, према Божић, Бадњи вечер.

Пече леба домаћица, мешаља, снашка. Понапре се праила, власија се звала. А сџе бациле. Округли леба, само шупаљ је на стрџе, као крук. Тој

кравајче се носи́ло у шта́лу. И по́сле Бо́жић тре́ба да га изе́дем ја саба́јле код во́лое, у ја́сле. То́ј крава́јче. Благоси́љаш: „Бо́г да ми ве чу́ва, да се иљади́те!“

За свако́га крава́јче да има. За му́шке се зва́а ко́лач, за же́нске гу́ска. Гу́ска је ма́ло по́ дегáчка. Округли за му́шко.

Сла́ма се поста́и у со́бу. Па има́ла та́ј че́рга, че́рга козиња́ва, се напра́и посте́ља голéма, од о́вде до та́мо. Па ће заврши́ обича́је, на посте́љу посе́доу. Со́вра се поста́и. Та́д би́ле со́вре округле. И свé се принéсе на со́вру, се попи́је раки́ја, ви́нце. Благоси́љаш: „Сре́ћан ни Бо́жић! Увек да слави́мо за мло́го годи́не. За це́лу фами́лију. Зра́ви, жи́ви! Да ни се иљади сто́ка! Че́ле, ме́д, ма́сло. Свé да има!“

Кэ́т се ста́и ба́њак у о́гэнь, па ве́ћ кэ́д изго́ри, до́ђе дома́ћин и му напíва три́ пу́та. „Зра́ф си, бања́че!“ И прекрсти́ се. Три́ пу́та трéба. Си́пе ви́но и по́сле трéба да га угáсне. О́н ма́ло ће оста́не да чу́а. То́ј се чува́ло. Кобаја́ги, за бесни́ло, за кучи́ће не́што кэ́т се де́си.

Ђ у р ђ е в д э н

За Ђурђевдэ́н се бра́ло ра́зне тра́вке: копи́тњик, зми́ин је́зик, дру́ге тра́вке ра́зне да се ста́и у со́л да се кр́ми сто́ка. Издро́биш си́тно, и со́л изме́шаш и покрми́ш сто́ку свé. Па те́рај на па́шу сто́ку.

Се ту́ра ра́зне цве́ћке у во́ду.

А ја гле́дам по Срби́је да идо́у на по́ток, на ре́ку.

Куд на́с девој́ке се ни́шоу на ниша́ло. Ниша́ло је на врата́, на обо́рња врата́.

Се наки́те и ле́је сэс врбо́ве гранчи́це. Ку́ћа се наки́ти це́ла. За Ђурђевдэ́н.

Збо́ру кобаја́ги има́ло же́не па пра́ју мађи́је за Ђурђевдэ́н за мле́ко, да ти не́ма сто́ка мле́ко, да ти зачи́ни не́што та́мо. Прича́ло се. И жи́ва исти́на би́ло. Ё́не, ће ти учи́ни за да ти не́ма тво́ја сто́ка мле́ко, пра́иw те́ мађи́је, те́ њи́на ра́зна чу́да. Зачи́ну кра́ве да немо́у мле́ко, да ома́њиw. Па тре́ба ти́ да идеш да га́сиш жа́рље. И́де да угáси жа́р куд нико́је же́не ко́а зна́ла да угáси, па оно́ди. „Жи́ми Бо́г, мађи́је ти су учи́њете.“ Та́мо пу́штоу́ у во́ду жа́рље да пи́шти.

П р о ч к а

За Прóчку ће обéсиш ја́јце на грéду. И о́нда ће се ску́пи фами́лија́. На ко́нац ви́си ја́јце. Ко́ј ће га ува́ти. Па́ један, па́ дру́ги, па не мо́же да га ува́ти сэс у́ста. Де́ца са́мо. Ја́ сэм ва́ћаа. Тешко́ је, не мо́жеш да га ува́тиш.

Ка́кво весе́ље о́вде куд на́с на Прóчку пред мра́к. Пра́ве се кумба́ре. Сва́ки. Ко́лко де́цу има, то́лко кумба́ре се напра́ју.

Ко́ре от смре́ке, тре́шње. Ка́ко ко́ј што мо́же да се сна́ђе. И пред ве́че свé се иза́ђе у ре́ку до́ле. И се запáли свé о́но, се пу́ца, прскали́це се па́лу. Раки́у сва́ки дома́ћин изне́се. И – за стрéтњу Прóчку.

Напре било да се иде кот комшије да се опрошћаваш. Идеш. Седнеш за астал, се пије ракија. Ѐ: „Комшија, да ми опростиш преко године ако смо се замериле.“ Рукүжеш се, пољубиш се. Да се опростиш један другоме.

Кумбаре ги мавале дѣца над главу, брѣ!

В а с и љ и ц а

За Васиљицу прáви се бареница. Се стаљоў пáре у њу. И кэт ће време за рүчек, већ, ће излене домаћица на врата. „Ајде, лијо; ајде, лијо. Ка сэк што ће дођеш да рүчаш код нас, тако да ми чиниш зијан у њиву, у ливáду и у стоку преко године!“ Домаћица донѣсе. И сѣга ће се граби кóј ће да нађе пáре у бараницу.

Д о д ó л к е

Додóлке не сэм видија. Причáле стáри. Ако увáти сүшна година, додóлке се спрѣму и идоў, пѣвоў. Мóлу Бóга да пáда киша. Сэс воде ги кропу, онóду.

К р у ш а ц

Кэд врне крушац, пушке пуцоў да би престáло. У не́бо, у óблaк. Кэт пáда крушац, ће се дигне ники млад^т да ўзе зрнце, да обиђе, да изѣде.

В у ч á р и

На примѣр, ако сѣг јá сэм убија вүка ели сэм га отруја. Ё, онда ће се спрѣмиў мўжи сви. Те напáрају жѣну од мушкарца. Сакүпе се вучáри, вүка на кóлац, гóч. И по сѣла нóсив тáмо тóга вүка. Па извóдиў смѣшке. Па кучиће пушћow на вүка. Дáјow ги мѣсо, дáјow ги пáсуљ. Нѣки дíнар ће га дáш за ћеў вучáрам.

ВЕСЕЛКА УЗУНОВИЋ, 1942.³³³

С н á ш к е

Сѣг јен Цигáнин ни беше, предавáше по кўће, знóш. Тэд било бѣдно, вика, спијо снашке, кэт се дíноў, оне усисивáч па га вүчо на колица и усисав мáло. И одмá, седи, госпођа, вика. А понáпре снашка се дíне прет слўнце па иде у њиву, још слўнце не огреáло у њиву да жњије. Па чека рүчек да је донесу. Ако не је донесу, ће трпи. Падну́ла.

М у ж

Сэм га узѣла пред вóјску. Мѣсец дэна седија, и у вóјску. Пóсле, више, свѣ по свѣту. Рáботáа по Скóплъу. Пóсле óвде. И пóсле па отишо у Немáчку.

³³³ Снимљено 2003; снимио Радивоје Младеновић.

Рабо́та у фабри́ку. Ради́ја намешта́ј, па сѣгэ ра́ди ва́ко... у фабри́ке. о́но склопу́је дело́е. Пи́ше ка́ко де тре́ба да се ша́ље. То́ј ра́ди сѣге. О́н то́ј има за́нат.

А ја о́вде у Бити́њу. Па та́ко тѣд би́ло. А сѣк^г не́ћо сна́ше. Ако и́дов о́ни, и́до и сна́ше.

М о а д е ц а

И́мам два́ си́на. Само о́уде ми ра́ду де́ца. Две́ сна́ше ми су, о́не ра́ду у амбула́нту у Шт́рпце. Је́на је зуботекни́чар, је́на па сѣсра. Медици́нска. И си́н исто ра́ди ту́ј, та́ј по ста́р. А ова́ј по мла́т^п ради́ја у предузе́ће.

С э м с е у д а л а

Ка́ко ме зговори́ле? И́шле да ме тра́жу. И по́сле мо́ји ме да́ле. До́шо от комши́је је́дан да пи́та ал ће ме да́ду. И о́ни по́сле ме да́ле. До́шле да ме зговору́.

Донéле даро́ве. Све́ што тре́ба за мла́ду. До́шле ми: све́кэр до́шоу, чи́ча до́шоу исто, та́ј комши́ја што би́ја да пи́та, до́шоу зѣтэ. Донéле раки́у, донéле ка́фу, донéле ше́ћер. Та́ко се носи́ло. И даро́ве донéле. По́сле исто ја. Ме да́ле. И ручек смо спрема́ле. Руча́ле. И по́сле па мо́ји да́до марáму. Па мо́ји исто до́шле оту́дэ, донéле марáму сѣс њи́. И по́сле оноди́ле кэ[д] тре́ба да се уда́jem. То́ј прошло́ два, три́ месѣца. И до́шле је́дну ве́чер, ме узéле. Му́ж^ш и јо́ш је́дан зѣтэ. И та́ко би́ло. Не́ ме уграби́ле. И о́ни мислéле да пра́иw сва́дбу, али па му до́шло за у во́јску. И да ме оста́иw. „Зговоре́на дево́јка, ви́ка, не може́мо да гу оста́јмо.“

По́сле па смо пра́јле првичаре́. Тѣт се и́шло па увѣчер. До́ђе све́кэр та́мо куд мо́је, донéсе ле́ба, што́ тре́ба с ле́ба. И позове́ за у први́че. И по́сле мо́ји се спре́моу све́ што тре́ба, позову́ све́ сво́је. Оно́ што је бли́жно и комши́је. И до́шле о́вде. Тѣт се спáло ту́ј сви́. А јутре́ дѣн, јо́пе дору́чак^х, па јо́пе вѣздѣн сѣду ту́јка, па јо́пе ручек. И ги испра́ту.

...Од вери́дбе до сва́дбе дево́јка се спре́ма. Плёте, тка́је, прѣде, вѣзе, дару́је спре́ма да да́де све́кру, све́крве, девѣру, јетр́ве, зѣве. Све́ спре́ма. И по́сле, кѣд је догово́ре́но, до́ђу да гу ўзу. Се спре́моу свато́ви ле́по, све́ сѣс уба́о. Свира́чи. Куфе́ри за те́ше. На ко́ња.

Па́ре дава́а све́кэр. Све́кэр да́де па́ре, дево́јка се спре́ма.

И о́ни, до́ђоу свато́ви. Ску́пи све́ сво́је, и комши́је. Свира́чи. И до́ђу ту́јка. При́му ги ле́по. Прече́коу, па ги увѣдоу́ у со́бу. Па ручек. Па по́сле и́доу куд мла́де. Ту́јка скр́шу ле́ба. Обича́ј. Донéсоу́ два́ ле́ба. Донéсоу́ и за сна́шу го́ре. И за у со́бу, и за у со́вру. Скр́шу и́ пријате́льоу ле́ба и́ ту́ј домаћи́нски. По́сле и́доу па код мла́де го́ре, де́вер ко́[j] је и све́кэр, и да ўђоу́ куд мла́де, а не́ ги пу́шћоу́. Држу́ врата́, тра́жу па́ре. И ту́јка се ша́лу на врата́ док ги пу́шту. Кѣд ги пу́шту, ўђоу́ код мла́де, се руку́жоу́, да́доу је даро́ве, пр́стен,

свѣ што трѣба. Лѣба крѣшу исто. Здравѣцу. Свѣ. Тако бѣло понáпре. А сѣга па друкчиѣ је.

И пѣсле гу извѣде брát и[з] сѣбе. Гу извѣде дѣле у кућу. У кућу ѣна цѣне лѣба. Тáj леба у рѣда. И пѣсле искѣчи, извѣде гу брát. И тáмо гу úзоў, áли у кѣла кэд гу стáву, не пушћоў кѣла, нѣго дрѣжу и траѣжу пáре.

Кѣј прáи сэз убáо свáдбу, здравѣцу и прѣво íде у кúма. Па пѣсле у девѣра. Па íдоў у свѣ свѣѣ што мѣсли. Ако мѣсли да ги зѣве сэ[с] здравѣцу, ако нѣ, пá у трѣ куће. А кúму мѣра и лѣба да му однѣсе. А сѣг тѣј бацѣле.

Лѣба носѣле, ракѣа, шѣћер.

Свѣ свѣѣ повѣка ѣн, повѣка сэ[с] здравѣцу, и свѣ му дѣћоў. И свѣ íду по снáше. Íде свѣкѣр, дѣверэ, зѣве. Свѣѣ свѣ што íмáш. И мѣмак íде, младажѣња.

Па дѣвер сэ[с] снáшу, девѣрѣца, младажѣња исто. И кэд гу скѣну, тѣјка привѣду нѣко мáло дѣте, па ѣна му дáде накоњчиѣ. И га пољубѣ. И пѣсле мѣта. Ђе дáде свѣкѣра сѣто. У сѣто чѣнѣца, па мѣта. Па пѣсле крѣши кравáјче. Тако се вѣкáло. И крѣши над снáшу кравáјче. Тáj нáрод се грáби да úзе. Свáки ѣће тáj лѣба. Пѣсле гу увѣду у кућу. И у кућу је дáду да премѣша мánцу. И свѣкѣра сѣдне, и гу накѣту свѣкѣру. А снáша мѣра да гу раскѣти. Је стáву љутике, је стáву црепњáрке око глáве. Тако бѣло.

Снáша ћути, се срамѣје. Љу́ди привѣду, се целѣву сэс њу. Па пѣсле гу свѣду дѣле. Па тѣја гѣсти што дѣшле, ги дáва врућу. Па је дáвоў пáре.

...А тáj јáрэм кэт се скѣне. От кѣња кэт се скѣне снáша, прѣђе преко јáрэм. Гáзи, прѣђе јáрэм.

Јутре дѣн кэт се дѣне, снáша се обѣче у дрúго одѣло и гу извѣдоў на вѣду. У нѣшњу лѣпо се обѣче. А извѣде гу па нѣки дрúги ако нѣ дѣвер, што бѣја дѣвер тэд^т, па дрúги. Ѐли зѣт нѣки, íли жѣнска сэс њу. И вѣду гу на вѣду. Ѐна нѣси, тэд^т носѣле крчáзе, сѣг нѣсу бѣкáле. Íдо тáмо на рѣку, напу́ну, пѣвоў, весѣлу се, íгру.

И пѣсле ѣе донѣсе вѣду, ѣе помѣте кућу.

Пѣсле јѣпе њѣјни дѣћоў. Јутре дѣн дѣје брát, дѣје нѣка другарѣца, сѣсра, ўјко. Кѣга íма.

Пѣсле јѣпе вѣздѣн свáдба, јѣпе рúчек, јѣно, дрúго.

С н á ш а

Снáша прѣву годѣну ѣте тáко бѣло. Да се дѣне рáно ујутру, да наклáде ѣгњѣ у ѣцáк, помѣте кућу, донѣсе вѣду. И пѣсле како-кѣј се дѣне да ги посѣпе да се омѣјоў. Ги дáде пѣшкир да се обрѣшу. Пѣсле кэт се рúча сѣўру да ги обрне (?) да рúчоў, да ги принѣсе да се јѣде. Рúчоў па да ги сѣбѣре пѣсле от сѣўре, да опѣре судѣве. Ђе плѣте. Па увѣчер јѣпе – донѣсе дрáва, да помѣте кућу јѣпе да гу је чѣсто. Па да вечѣроў јѣпе. Ѐсто да ги посѣпе. Па пѣсле кэ[д] трѣба да íдоў да лѣгноў да ги опѣре нѣге. Свѣма. Рѣдом. Прѣво свѣкѣру, па пѣсле свѣма.

Работáла тóј за годину, а и за повише. Док не дође нóва снаша. Па кэд рóди, па не мóже.

Дéте кэт се рóди

Дéте кэт се рóди, па пóсле прође мáло врéме. Па понáпре одмá ги кршћувáле. Прóђу двé недéље, трí, крсту дéте. Дође је мáти, донéсе повљаницу. Дáр. Пóсле íсто и снаша трéба да ги дáде дáр.

Свекрвa íде у цркву, снашина. Однесе унúче у цркву, и тáмо га крсту. Кúм дође. Мáти понáпре нé íшла.

Кúм ти дáде íме чím се рóди. Одмá íдеш кот кúма, пíташ. Ти дáде íме. Дéте у колéпку седéло. У колéпку га одне́се, у колéпку га донéсе.

И сэм работáла

Сэм жњéла сэ[с] српэ. Тéшко бíло вéздэн. Слúнце гри́је, тí мóра да жњí'еш.

Руковéђе бéреш па стáљаш у прúт. И пóсле мушкáрци вржúјоу снопо́е.

Јужíце нéсмо праíле, прúће смо бра́ле. Од лéске. И с тóј смо вржувáле. Пóсле скúпиш снопо́е у камáре. Мí смо вика́ле крстíне. И пóсле вúчи сэс волóве. Донéсеш дóле па да га вршиш у гúвно.

...Богубрáда. Кэт се свé заврши жéтва, богубрáда се донéсе. Кэт се заврши све жéтва, сэбéреш жéтву, úзеш цвéће. И српóве стáиш у тúј богубрáду. И тóј цвéће донéсеш дíма. И íдеш по пúту. А кóј те срéтне, ти вíка: „Мíш, мíш!“ Да те насмíјоу. А тí мóра да ћутиш од нíве до дóма док дођеш. Кэт ће гу стáвиш у амбар, у жíто, тúј богубрáду, и тэт пóсле збóриш. А од нíве до дóма не мóжеш да збóриш нí да се насмíиш.

...И пóсле смо врши́ле. Гúвно смо имáле. Помéтеш га сабáјле, нарéдиш снопу́е. Па стáиш кóње, тéраш вéздэн. Заóдиш око сто́жер. Док завршиш. Свé да се оврши. Кэт се заврши, се оврши свé, се напраí довршени́ца, увéчер напрају барени́цу. И тóј јéдо, тó[j] је довршени́ца („оброк на крају вршидбе“).

...Сáг* у пролећ, кэт се сíје коломбóћ, посíјеш и конóплe. И кэд узрели, набéреш ручíце. Сэбéреш тóј пó окрúгло, јемпúт што је за пó убáо. Сэбéреш и праíш ручíце, вржúјеш. И пóсле тóј конóплe га стáиш у топíло. И óно сéди тúјка, у тúј вóду. Му стáиш' камéње. И кэд је готóво, сéди недéљу, двé, кэд је готóво извáдиш тéј ручíце па ги испéреш лéпо у реку. Па га остáиш да се шуши, па га нарéдиш лéпо. И кэт се ошúши, га сэбéреш па га чукаш, Га очúкаш лéпо, па пóсле трéба да га влáчиш. Праíш í кудељíце, í појáсму. Тóј поубáво за појáсму, а овóј па кудељíце за чéрге што пра́јле.

Бéњ и вéчeр, Бóж ић

Дома́нин бéњак унéсе у кúћу. Ћути. Сáмо кэд улeне, чука на врáта и тí га пíташ: „Кáкво је врéме?“ Он вíка: „Свúда ведрíна, на нáшу кúћу облачíна.“

Бѣњак донесе и стаи у огњиште. И стаиw још дрва. А тај бѣњак кѣт прегѣри, кѣј види, га изваду. И пѣсле вамо га напије. Кѣд завршиw свѣ обичаи, и тај бѣњак се напије. Па узеш онуј киту от кѣлач, тако смо викале, и му вика: „Зраф си, бѣњаче!“ Три пут. „Зрау, ја нѣкат нѣ бѣлан!“

Ете тако тѣј бѣло.

Чувале смо мамо од бѣњак. А што-знѣм зашто. Старе бабе тако. От старо тако остало.

...За Бѣжићѣ тѣј по старо. Мѣсиш кѣлач. Праиш зѣљаник, вариш коштање, калапајку пѣчеш, рибе прѣжиш. Свѣ што имаш.

А увѣчер чѣниш адет. Викаш: пѣу, вау. Заѣдиш. Идеш у гѣвно. Нѣсиш тај лѣба и зѣљаник.

Ујутру бѣло вино најпрво. А сѣк^т и не пѣсти нѣкој. Се диноу ујутру. Прво узѣ вино, попѣје. И врапче увату, се ошѣши. Па свѣ по лѣк да га обѣжоу. А пѣсле па кѣске по лѣк от питѣе. А брат и сѣсра па се диноу рано и отѣну. Узѣ вино и секиру и сламу. И – од воће на воће запрѣтују: „Ал ће рѣдишѣ? Ако не рѣдиш, ће те исѣчем.“ А сѣсра му вика: „Нѣмој, брѣте, ће рѣди!“ Три пут тако је рѣкне и врѣже сламу за јабуку.

И тѣд испѣчешѣ, пѣтоу на ражѣн. Праиш гѣтвѣно. Свѣ што има.

Ч и с т и п о н е д ѣ в н и к

За Чѣсти понѣдѣвник запѣстиш. И понѣпре постѣле сѣдам недѣље. А кѣћу свѣ да очѣстиш, да попѣриш свѣ. Тѣд имало да изнѣсеш у двѣр, па таѣири што имало, ложице, наћви (пѣнапре у наћви месѣле). Испѣриш тѣј свѣ лѣпо. И пѣсту сѣдам недѣље.

Тѣј дѣн се вари кукуруз^ѣ.

Ђ у р њ ѣ в д ѣ н

За Ђурѣвдѣн траве берѣмо да накрмимо крѣве. Кѣу наћѣш, узѣ. Напре носѣле, смо купувале. Носѣле ж'ѣне. Смо купувале, донѣсу па купѣмо да се накрму крѣве. Па ѣуце. Пѣнапре имало ѣуце, сѣг нѣма ѣуце, нѣма.

Ми турамо нѣкој у вѣду. Кѣпрѣва, траве. Нѣћѣоу дѣца сѣге, ништо нѣ.

Се ѣкупаш и расѣпеш.

П р ѣ ч к а

За Прѣчку мавѣмо кѣмбѣре. Идоу вѣчѣри. Дѣца мѣвоу кѣмбѣре. Изѣћѣоу сѣло ѣдма. И мѣвоу кѣмбѣре.

Се праву от црѣшње. Па кѣј нѣма от сламе, от смрѣке, от што имаш. Да чѣниш обичаи. Вѣкоу: „Уленује бѣје!“

На јѣно мѣсто туј се скѣпу и тујке ги измѣоу.

Пѣлу гѣлем ѣгѣн. Пуцоу. Само сѣге не пуцоу. Пѣнапре пуцѣле.

Не рѣпоу ѣвде преко ѣгѣн.

Напраиу вѣчѣри и прѣћѣоу про[з] сѣло. Идоу за ћѣу да ги глѣдоу ѣуди.

Обучоу што-ти-не! Напрају снашку па стаиw на коња.

В е л и г д э н

И се спремамо за Велигдэн. Мэшћевамо јаја. И после спремамо све што трѣба.

Мэшћевоу како-кóј љће. Понапре мэшћевале у црвѣну. Сáмо у црвѣну тэт^а. А сáге ги шароу на рáзно.

Л а з а р и ц а

Лазаріца сáг била.

Лазарке се обучоу у пáлту. Јелече. Понапре и марáме. А сáга више у сукне и бóшче. И после ідоу от кућу на кућу. Пóжоу лазарічке пѣсме.

Сэм ги забрáјла.

Тóј се певáло. Мицкому детѣту: Ѐма мајка пуцѣнце. Мómци нежењѣти: Оуде јунак нежењет. Ој, Јаріно госпођо, лѣп си пóрод роділа – домаћице. Рáтај сѣди на рáло. Тáј што сіје ченіцу, па му поáле.

Д о д ó л к е

Додóлке? Пáмтим! Кáко не! Ѐшле. Кэд бילו сúшно лѣто, а кіша нѣма. Ідоу додóлке от кућу на кућу и пóжоу. Мóлу Бóга да заврне кіша.

„Ој додóле, Бóга мóле,
Да зарóси ситна кіша.“

Прскáле људи сáс вóду, кáко не! И пуно пúта одмá врнуло. Одмá. Нѣки пúт не, а нѣки пúт одмá заврне кіша.

Тóј одаўно бילו. Сэм забрáјла.

В а с и л ь и ц а

За Васиљицу се праи флија. Тáј флија се праи у оцэк. Узвріјеш вóду па лѣпо замѣшаш у лóнче, стáиш сóлче, брашно. И накладеш óгњь у оцэк. Стáиш сáчэ да се уврѣли. Оváмо тепсіу, мáсло. И стáиш пáре. Пóсле дѣца, кэт се испѣче, дáдеш да јѣду. Тражу пáре. На áстал јѣдоу дѣца.

В о д и ц е

За Водіце. Кэт се прскáло. Прају црцáлке. Кэт су Мúшке, мушкарци прскоу жѣнске; кэт су Жѣнске, тэт жѣнске мушкарце.

К р у ш а ц

А тóј стáри оноділе, а мі не знáмо. Изнѣсоу соўру у двóрэ и чáнак, ложіце, да престáне крушац.

Ўзе кэт падне тóј зрно, изџе дéте. Вика – ће застане крушац

ГОРЊА БИТИЊА
(Поповце)

СТАНОЈКА Ј., рођена 1923.³³⁴

Мучно сэм била

Дéца сэс мýке – гóли, бóси. Опáнце на нóге смо имáле. Од јáрца се носíло опáнци, вéруј! Јá мланéста. И свекрва узéла да ми прáј опáнце и плáче. Мóре, óне нé ће ме нóсиу два дéна и ће се искíдоу. Сé да ме нóсиу, јá задовóлна сэм бóл. Се жíвот бíја бóл црн тэд^г, жими-дéца. А сáк^г свé се најéа нáрот^а па јóпе је тéшко.

Мучно сэм била и у рóда. И глáдни и жéдни. И удáдба црна била сэс мýке. Да те вóду – прво да íдоу пре[д] тéбе Шиптáри, па отпозáди, па да идéш у стрéде. Зар тó' бíја жíвот!? Тó' нé бíја жíвот. Четéрес четвэрта. Свé се трпéло. Немáло се нíшта. Сиротíња. Н[и] íма лéба, н[и] íма сэс лéба, н[и] íма да се нóси, н[и] íма. Свé бíло да се кáра, нíкој нé'е је крív, али мóраш да се кáраш кэд немáш. Па тáко је.

...Ћ[e] íдем, íмам трí дéцу, нека ми су жíва, ĥ[e] íдем од óвде на бачíло. Од бачíло дóма. И свé ĥу рабóте да завршим – í ће усíрим, í ће умéсим, í стоку ће нарáним, ће нáпојм. Ћ[e] íдем јóпе на ливáду, на трло.

Мí смо бíле голéма кýћа. Он ако ти кúпи опáнак, ако ти кúпи шамíу. Сáмо за Велигдэн, нíшта вíше. Н[и] имáло кáфу да попí'еш, н[и] имáло шé'ер, н[и] имáло нíшта. Тó' бíло сиротíњски нáрот^а. Имáло и држéње, имáло и карáње. И кýће голéме се држáле. Нé'е ка сáг^к – јédэн, двá. Обóлиш, нéма кóј да те подíне. А тéда имáло – и се карáле, и се држáле. Мí смо бíле двáес и сéдом рóба у кýћу кэт сэм јá била девóјче. Али јédан домáћин се питáја. Дрýги нíкој. Штó кáже – тó'. Кэ^г ĥéмо да вечерáмо, мí смо бíле дéца, двáес и пэт детéти смо бíле. Íма онúј сóвру да ги стáи окóло, и свí се сэберéмо. Ако не доĥéмо, готóво вíше, нéма да улéнеш у кýћу. Íмаш да идеш прáво у трóњ да лéгнеш. И ти сéди на глáву домáћин. Ако се дí'неш, или тáкнеш, или преговóриш, íмаш стáп по глáве одмá да ти лúпа. Нéма ка сáг^к – кáко ти је ĥéw, тáко; овó' ми се јéде, тó' ми се јéде; овóј óћу, овóј нéјћу. Тэт^а штó се спрајло, тóј. Мóжда вóда је, мóраш да га сркаш. Ал íма двé зрнéти у онáј тањир, ал нéма нíшта. Дéца ка дéца – граби се, лáмбе–бумбе. „У крéвет! Áј, íте свí!“ Мí отинéмо у трóњ, па стáри сéдоу дóма, прíчоу у кýћу, вечéру. А мí дéца морáмо тáмо.

³³⁴ Снимљено 1990; снимео Радивоје Младеновић.

Имáло и тэд^т весéље, свира́чи. Велигдэн, сва́ки дóбар дэн. И до мрáка да сéдиш. Чим се смрáчи, дóма да идеш. А нé ка сэг^к. Да сéдиш цéў нóћ, нé-знаш дé си. Тóј нíе жíвот, нíе дóбро. Стáр да полúди дóма. Цéў нóћ мíслим дí је, штó је. Бíћи га утепáле, бíћи што знáм, штó се напрáјло. А тóда да не брíне за никóга – свí су дóма.

РАДМИЛА ЂОРЂЕВИЋ, 1932.³³⁵

Тáко смо живéле

Родéна у Попóфце. Гóрња Бити́ња, јéс. Родéна трíес дрúге годíне. Радми́ла Ђорђéвић, родњéwo Стојкóвић.

У Попóфце млóго смо бíле, трíес дúше смо бíле. Тéшко смо живéле. Немáло нíшта. Па у кра́јно лéба се трпéло. И óуде кэт се дóшло, тáко тéшко. И мýж ми умр́ има двáес и пéт годíне, па јóш пó тéшко. Сáма сéдим. Дéца у Словени́у. Тáј пó млáд, кобајáги, што сáс мéне да бíне, óн је у Словени́у. И ћéрка помлáда. А овáј пó стáр бíја подéлен од мéне. Óн је тýј, па нíје сáс мéне. И тáко. Тéшко се жíви и́ сэг^к, и́ тэд^т, и́ свé.

И немáтлэк, и свé. Кýћа стáра, ће се ўрне. Црéп цигáнски. Пúшња. Не др́жи, свé се искршíле. Кэт се урнисáло, сэм почéла да га прáим, па éте н'éма материјáл. Нíма стáр црéп, нí нóў. Нí др́во нéма. Éте, сéди уррнисáно. И кóлко кокóшке, нéма дé да ги затвóрим, па по комши́е ги тéрам. Ё, тáко. Тóј да ти кáжем. Свé бíло рђáо.

...У рóда смо живéле од зéмње, земњорáдници. Штó смо работáле, тóј. Колóмбэћ. Штó бíло! Зáр имáло?! Немáло ни лéба да се најéмо. Ё, тáко. Смо живéле тéшко.

Имáле нéшто стóку. Има мерáје, тáко, по нéшто се чувáло, па нéшто да се кóси. Тéшко, свé бíло тéшко. Тéшко се живéло.

Мóј óгац ми бíја за овé^ј парти́е. Пóсле Бугáри га увати́ше, па га затвори́ше, па га отери́ше у рóбију. Па пóсле тáмо кэд бíло вој за партизáне бóрба, óн свé у тýј бóрбу тáмо бíја. И рањет бíја. И кэд дóшо, мí вáмо лéба смо трпéле, нé смо имáле нíшта. Нí да једéмо.

Зóр и кэт сэм се удáла јá. И јóш лéба немáле мóи. Јá сэм се удáла у пéтнаес годíне. Млóго рáно. Ёт, тáко!

Терáле ме на прúгу да íдем, па ми бíло стрá, да íдем на прúгу, па призорéно сэм се удáла. У Сараéwo на прúгу терáле. Морáло да се íде. Свí. Свí бíле омлáдина, али мéне ми бíло стрá да íдем и н'é сэм оти́шла, сэм се удáла. И тáко бíло. Петнаес годíне. Дéцу чети́ри – двé детéти и двé девојчéти, дéсет унучéти íмам, пéт íмам параунучéти.

³³⁵ Снимљено 2003; снимлио Радивоје Младеновић.

Кэт сэм се уда́ла ја́

Па зборéја овај мо́мак сэс мéне. Пóсле до́шле и у ку́ћу. Ма́тер прати́ја и својби́ну пра́ћаја. Мо́и не́ ме дава́ле, јер óвде би́ла сироти́ња. Него́ ја́ – гла́а пра́зна мо́а. Сэм има́ла прили́ке бóл и по́ на бо́ље, него́ óвде сэм се заглави́ла и це́у жи́вот му́ке. Пе́гнаес годи́не сэм држа́ла ова́ко свекрэу бóлну. И́ сэм гу бања́ла, и́ сэм гу пра́ла, и́ свé. И свéкар, и свé. И дéцу си́тну, и то́ј што има́ло да се ра́ди. Сто́ка да се ра́ни. И дéверр ми би́ја на ру́ке, ва́ј што и óн умр́ја. Дéца си́тна. Те́шко би́ло. И сто́ка се држа́ла, и свé се држа́ло.

Би́ла сва́дба голéма. Ё́те, има́м та́мо сли́ку што смо се слика́ле. Лéпо би́ло бóл. Те́шко би́ло за жи́вот. Жи́вот те́жак.

Смо се спрема́ле на ве́чер сла́ве. Гра́ свари́ле мо́и. И то́ј штого́дэр свари́ле да пречéкоу́ сватóе. Óно свато́и мло́го до́шле, н'éма да ги да́дow да јéдow. Штó смо пра́јле? По комши́е. Вари́ле љу́ди за сла́у, па смо скупиле гра́, ле́ба да ги даде́мо.

Зговорéна сэм би́ла, па – три́, чети́ри месéца. Óт Свете-Тро́јце до Митро́удэ́н.

...А та́ко не́што – сэм плéла, не́што сэм ши́ла. Штого́дэр. Немáло не́што лéпо да се кúпи, него́ штого́дэр. Поркéт! Ши́ комбинезóне, ши́ штого́дэр. То́ј. А немáло ни́шта ни́ да се донéсе, ни́ да се нóси.

А да́р да́ле, не́што ова́ко. Сé па́ре... Тэд^г у́ртац мо́ј, штó мло́го сватóе дони́ја, па га казни́а сто́ ба́нке зéта. „Да́ј, сто́ ба́нке да да́ш што си дони́а во́лко!“ До́шле два́ес ду́ше милици́ја. Жимити́, милици́ја до́шла. Му́ж ми се држа́а сэс н́и, у задрúгу ради́а па дру́штво му би́ло. И кома́ндирр до́шоу́ да ме у́зе и[з] со́бе.

...Сватóви до́шле пéшке, бли́зо је óвде. Здрави́ца немáло. Се договори́ле и до́шле та́ко.

[*Колко да́на и́рајала сва́дба у дево́јкину ку́ћу?*]³³⁶

Смо праи́ле куд на́с, јéну неде́љу сва́дба. Својби́на ту́ј седе́ле. Сла́ва ни би́ло и остану́ле ту́јка це́лу неде́љу.

У субóту то́ј што спреми́ла дево́јка до́ђе дру́штво да ви́ди. Комши́је свé. И до́шоу́ да помóгнуо́ што трéба за сва́дбу да се спре́ма. Да помóгну за једéње. Да помéштоу́. Немáло тэд^г ни кола́чи, немáло да се пра́и ни́шта. Сва́ри гра́ и кúпус и компи́ре. И то́ј би́ло. Нимáле кола́чи, н[и] има́ле. Ни́шта немáло. Јóш по́ бо́ље!

...Кóј уле́гоу́ у трéм да ме у́зе? У трéм уле́gow мо́е́му свéкру сестри́чић. Јер óн би́ја мло́го ста́р, болéсан, па сестри́чића постаи́а. Јéдан Мила́дин ис Попóуце би́ја му сестри́чић. И не́га постаи́ја да ми обу́је ципéле и да ме у́зе. И кома́ндир до́шо, милици́е, у со́бу да ме у́зоу́. И дéверр ми би́ја из Готову́ше, рúчни дéвер и деверови́ца, и óни. Из Готову́ше.

Мора́ле да пла́ту не́што. Држа́ле вра́та па да пла́ту.

³³⁶ Између угластих заграда налази се текст питања која је постављао Радивоје Младеновић.

Ис куће брат ме извеа. И тој не било на кóла, него на чéзе. Кóњ, па вако двојца, трóјца да сéдну.

[*Како си била обучена?*]

У вáлэ, у кошу́љу до зéвње. Вáл имáло ка сэг што је. На глау вáл. Кошу́ља од óвде па дэгáчко надóле.

Сэм имáла петна́ес годи́не, шесна́есту годи́ну.

...Имáло бајра́ктар, ба́јрак носíја. Гочéви свирéле. Да се зна́е чауш кó[[j]] је па нíкој вржyjoу по нíшто. Тó је стáри свáт.

У ву́ј ку́ћу óвде сэм дóшла. Па óвде бíја свéкар, не могáа гóре да дóђе, свекр́ва. И имáло својбíну. Ѐ сла́ва ги била, и свáдба. Имáле дóста лyди óвде што ме дочекáле.

Јабу́ку сэм метну́ла. Дéвер, деверовíца имáле да ме скиноу́ и да ме превéдоу вáмо. ...Ми дáле да цу́нем никóе дéте, и да му дáм чарáпе, јéно, дрyго. Áдет што се пра́и. Мyшко дéте да се ра́ђоу мyшки.

Јá ти кажýјем све пра́о кáко бíло. И тí па смéј се.

[*Ал си ÷раила неши́о кэд ÷ребало да уленеш у кућу?*]

Крaвáјче месíле па крши́ле на мéне кэт сэм улéгла. Грабíле се. Дáле ги свéм по јéн зáлак. Мíштнеш бомбóне. Чени́цу, тој. Сíто ти изнéсоу. Мíштнеш да узíмоу. И јабу́ку.

Свекр́ва имáла сíто у рyке. Имáла сíто, бомбóне, чени́цу. Ме ударáла у глау. Јéс. Висóко нíгде га остáјла.

[*Ал си ÷акнула сáс шејћер, сáс мед неши́о на ври́и?*]

Јéс, јéс. Тóј тáко да намáжеш мáло. Да не се кáрам, да бíнем дóбра... Мóре, да сэм се карáла, бóље (!) би бíло, да сэм се карáла бóље (!) би прóшла.

...У ку́ћу сéди, срамýј-се. Долазíле лyди да се целивоу́, што дóшле тyјка, што бíле сватóи. Нíшта не сэм зборéла. Сэс мéне бíја дéвер и деверовíца. Ѐ, yфни, јéн отyд, јéн отyд.

Кошу́ља. Дэгáчко тој бíло. Одóвде на рамéна до зéмње дэгáчко бíло. Свé преко плéћи.

И yфн лéпо бíја обyчен. Одéло имáа от клáшње тэнке ши́éно, тé шарéне клáшње. Лéпо бíја обyчен и óн.

[*Ал играла млада на свадбу?*]

Кэт кáжоу – „Áј, íграј!“ Ѐграј. Кэт кáжоу – „Áј, седи!“ Сéди. По наређéње.

[*Кој сиремаа собу за младу и младожењу?*]

А, па младоже́ња спрема́а. Пона́пре окречí'а, и тој. Немáло нíшта. Дрвен крéвет од јéн кра́ј у дрyги кра́ј. О[д] дáске напра́éно. И чéрге, и белóви. А и јáрэм да прескóчиш кэт се скинеш от кóла. Тyј се прескáча.

[*У ÷онедевник ујуу́ру, ши́о било?*]

Вóду на рéку да се íде да се úзе. У нашíнску нóшњу. Пó крáтку кошу́льче, сyкну, ципéле, тој. Марáму.

Свé мавáла, дóшле свí. И сáс мéне дóшле. Извéа ме дéвер и деверовíца.

И та́мо по́сле напу́ниш во́ду. И де́вер испáли пу́шку. До́ђеш ва́мо. И
и́гроу, у во́тњик и́гроу ва́мо.

Два́ бока́ла во́ду у ку́ћу.

По́сле улéнеш у ку́ћу. Премéшаш грéне гра́. Свекр́ве да́ш да́рр. То́ј, во́ј.

[*Кој долази од рода у њонедевник?*]

Дола́зу. Дола́зи и́ бра́т, дола́зу и́ дру́га родби́на, дола́зу на виђéње.

До́ђоу, се́диу, ру́чоу и оти́ноу. Музи́ка има, гочéви се́ду јо́ш. Свира́чи
от сва́дбе.

Даро́ви даво́у се ко́ј до́ђе на виђéње. Па нимáло тэд ни́ што да се да́де,
ни́ што да се но́си.

[*Како си живела њрву годину?*]

Па свé што требáло, свé сэм работáла.

От пр́ви дэн и́ сэм ради́ла, и́ сэм чистíла. Свé што у́ђеш!

Посíпуј, изу́ј-ги. Ди́зај чара́пе, обо́јце. Ёте, та́ко би́ло. Су́ши опáнце.

Та́ко прóшло свé, па сáк...

[*Како си њоси́увала?*]

А та́ко. Ла́ор у ру́ке и сíпуј сáс бо́кал. И пéшкир др́рж. Да́ј ги да бри́шоу
ру́ке. Кэд је́доу лéба, кэт се ди́ноу. Та́ко.

И месíла сэм, и́ у по́ље сэм и́шла. Свекр́ва ми би́ла болéсна, стáра, одмá
ме оста́јла да мéсим.

Не́ смо би́ле мло́го тэд: свéкэр, свекр́ва и двé зéве, и де́вер би́ја. И му́ж
и ја́.

Двé-три годи́не седéла сáс мéне Рíска, врснiца мoя. Ова́ј дру́га би́ла
постáра трí, четíри годи́не.

[*Сме ли да се удаде на друго месíо зговорена девојка?*]

Се дешавáло. Не́ смéло се. Јá сэм би́ла гот́а, ве́ћ да оста́им. Али, по
мáло припретíше ми сáс милици́у, та́мо, ва́мо, и́...

Кэт побíгнеш, нéма што да рабóтоу. Љути́на повíше, и н'é-знаш де́ ће
и́деш. Штó ти је́ судби́на, то́ј ће би́не.

[*Девојка ка́й се уграби, како се њомиру?*]

Па, и́дов на мирéње. Ако у́ђе рoд да се помíри одмá, по бр́го и́доу, ако
не́ћоу па по кáсно. И та́ко.

А, па ми́риу се. Се цели́воу.

По́сле, ка́ко се договóру. Се пра́и сва́дба. Ёсто, сва́дба ка сва́дба. Ёсто,
сва́дбу пра́ју. Ёгров, пéwow. Помирéње.

[*Како си викала мужа?*]

Му́жа сэм вика́ла на име. Дру́ге жéне, ка́ко ко́ј. Ни́кој – е́ј! Те́ј стáре не́
се вика́ле на име. Ёј, е́ј, е́ј! Ёј, човéку! Та́ко вика́ле.

К р ш ћ е в á њ е

У цр́кву смо крстíле де́цу. Викнеш коли́ко мoжеш. Ако имáш нéшто да
дару́јеш, ви́кнеш и кúма. И во́диш ги у цр́кву. Довéдеш кúма до́ма. И та́ко –
ко́лко мoжеш, то́лко комши́е. И својбiну ви́кнеш. Ако не мoжеш, ни́шта.

Свекрва дѣцу носила дѣцу. Мати седѣла дома. Понапре се ишло пѣшки, сѣк на кола.

У Свети-Никóлу, тамо ди је у Штрѣпце. Туј се кршѣва.

А ко не останујоу дѣца

Тај кому не останујоу дѣца, па изнѣсе дѣте кѣт се рóди. И кóј га срѣтне, тај га крсти. Стојанка Тазимóо дѣте крстила. Тазиму не му остануале дѣца.

Тóј било старинска рабóта.

С л а в а

Митрóудэн слаймо.

Кóлач месим. Донѣсе пóп вóду, па месимо. Није тај дэн, на вѣчер, него јѣн дэн прије. Јѣс.

Се упали свећа, се поткади. Се окупаш да бинеш окупан.

Омесиш кóлач и на први дэн се нóси

На кóлач шарке како-кóј уме.

И се кропи сѣз босиљак.

Ако мóже да нóси домаћин, домаћин. Ако не, па било кóј ће однѣсе. Вино, ченицу, све тóј што трѣба, све што даја Бог^к.

Свећу палимо и на прву вѣчер, и на другу вѣчер. Пóшто се вѣчѣра, се угаси свећа.

Б ђ њ и в е ч е р, Б ђ ж и ћ

За Бѣњи вѣчер исто: кóлач, вино, ченицу, бѣњак. Свѣ што трѣба.

Кóј ишо по бѣњак? Нико-пóт дѣте ми донѣсе, нико-пóт комшије.

Ó, га оставу гóре. Јá га ун'ѣсем, нѣма кóј друти. Сѣк сѣм сáма. Понапре домаћин, мóж унѣсе. Стаи рукајце и унѣсе. И мѣта ченицу у кóћу, колóмѣћ. Кэд улѣне. Сѣс рукајце, тóри на рóке и пѣт дрвѣти. Пѣти је бѣњак, четири дрвѣти. Тако се стаи све на у'гóњ да прегóри, а јѣно дрво не ће гóри. Бѣњак се стаи да прегóри ус тѣ дрва. Сám бѣњак не гóри, нѣће. Сирóо тóј, нѣће.

Се пáзи, се онóди. Се одвóи на двѣ стране и се напије – јѣн сѣс вино, јѣн ченицу, лѣба, гра́ му стаиш. Му се стаи на жáр, тај што прегóри.

Се наздравује, се сипује. Јѣн ракију, јѣн вино.

Му се збóри бѣњаку. Се наздрáви сѣс човѣка и се сипе на њѣга. Да се угасу жáрљи. Јѣн с ракију, јѣн с вино.

Прије смо месиле по трѣ колача, сѣк по јѣн. Леба стаљамо и кравајчиће.

Имáло прије и власија. Сáмо сѣк^г не месимо тóј на свѣтац. Власија је па лѣба. Па се исѣче, на среде кравајче извадиш. Кравајче сѣс кóлач се носило да се напива тамо у цркву.

...За Бóжић, ó, идѣмо нóћу, јóш не се раздѣни, у цркву. У пѣт сáат. Ракију врућу, све што смо имáле, однесѣмо гóре. Упалимо свѣће. Сви идоу. Цѣло сѣло. Наклáду огѣњ па нóћу гóре. „Христос се рóди!“ „Зáйсто се рóди!“ Тóј.

Ђ у р ђ е в д э н

За Ђурђевдэн ујутру сви се окупоу сас трафке, сас ружице, сас теј коприве. На Ђурђевдэн.

Према Ђурђевдэн набероу. Ујутру се окупоу. Идоу у цркву.

Тури те трафке у воду и купаж-се. А сак нећоу тој.

Нишало се праи. И се нишоу и за Ђурђевдэн, и за Велигдэн. Деца. Се праи било де, де има гр'еда нигде да се стаи јуже. И нишаж-се.

Д о д о л к е

У додолке ишле кој оћале, кој биле сиротиња. За кишу поале. Просиле. Даш ги нешто, ги дарујеш и отино. Ишле по куће, по двореве. По нико-пут падне киша па и однесе све.

В а с и л њ и ц а

За Васиљицу сас кашу бареница се праи. Се тура јен динар у кашу. Једоу људи. Понапре смо износиле на праг^к па викаш свако врапче. Повикаш га на ручак. Кож нађе парче, узе парче. И мџке и животиње викаш.

Сэга ништа не раду.

К р у ш а ц

Кэд врне крушац, па износила свекрва соуру, па тој јажце, па ложнице, па чанэк. Соуру обрне на лице како се једе лџба. Тури чанэк па тури тој јажце што се мџћева. Тој прво јажце што се мџћевало. И кој је први рођен (!) да изеде јено зрно крушац. Кож је први рођен (!) у матере.

Ч у м е

Имало понанпре, сэга нема. Сэга улэгле у људе, у људе су теј чуме, теј сотоне. Тој су људи сэге чуме и сотоне. Сэг не знэш кој ти збори, што ти збори. Чуме су људи. Тој улэгле врагови у њи. Н'эма сэг по камење да чукоу људима. Људи збеснеле.

Понапре ишле врагови, чукале, плашиле људе. Нема сэге. Тој улэгле у људе свѣ! Људи су бесни сэг!

Богме.

С а м о в и л к е

Самовилке не биле жене. Биле нечаснице. А по камење тој живеле, по карпе.

А па, бићи, самовилке коло играле. Кож ги видија?! Бог ги досадија часан.

Збореле за тој. Стра ги било људима.

Ц р к в а п р е л е т е л а д о л е

Па вај, црква Свети-Димитрија, била горе у планину. Па прелетела доле и доле направила цркву. Не било направена још.

С е л е ч и л е

Људи се лечиле напре никако! Сас трајке, с[с] жене, с[с] жарље гаси. Ништа не помогао. Умирале људи. Па и с[с] исто умироу људи. Умирале по више него с[с]. Д[с]цу ће родиш десетину, не ће останоу две-три. А с[с] – те вакцине, те ово... Умирале от кашљице, од богиње, о[д] т[е] старе болести.

К[е]т се нагази на змиску кожу, т[е]д умирале људи. Отровање добијоу.

К[е]д угризе к[у]че некога, како се лечило? Никако не се лечило. Му ис[е]чоу кострутину, му туру штогод[е]р. К[о]ј ост[а]не, ост[а]не; к[о]ј у[м]ре, у[м]ре.

Жене које не рајале, ишле по бабе да ги тријоу. Кому бине – ће роди, кому не бине – не бине. Ишле по цркве. Свудер. Ишле у Света-Марију, у Морау. И по дал[е]ко д[е] чујоу за цркве. Свете-Враче креј С[у]ве Р[е]ке.

Г О Т О В У Ш А

З О Р К А Ј О В А Н О В И Ћ, 1930.³³⁷

Т а к о с м о ж и в е л е

Зорка Јовановић из Готовуше.

Род[е]на с[е]м тридес[е]то. У Готовушу.

А и њ[о]тац ми је туј у Готовушу, и њ[о]н. А ма[т]и ми се родила у Штрпце. Њојна ма[т]и гу се преудала. У Драјкофце порасла она. Јадна. Драјкофчани гу дал[е] овамо.

Отац Душан, ма[т]и Лепка.

...Мавале има доле, жими-ти. Прво о[д] д[н]о село да почнем: Ђелкини (?). После нагоре: Приешкови, Стојћеви, Шоткини, Чантрини. Костићеви, Ђурђеви горе, Главинови. Горе Прајчеви, Петкичини, Бугаркини. Јес[е]. Бакардини.

Ги викоу Бугаркини. По никоје бабе било лаган. Остало тако.

Смо имале стару кућу. Ка плевња била ни кућа. Жив[е]ло се. Радиле смо. Имање смо имале велико. З[е]мљу. Се радило. Ми сами. Драган јединацо у мајке бија. Ё, после отиде у војску. Две-године служија. Имале смо ћерку. Радиле смо с[е]с свекрву сироту. Како не пантим! Па тако! Имало заеднице велике. Имале које су за у поље, т[е] помладе жене да жњиоу, да скупльоу сено. Ё, овамо имале и стока и држале – о[ф]це. Бачица се звала која сирила, музла. Бачица.

³³⁷ Снимљено 2003; снимео Радивоје Младеновић.

Мешáља месíла лебóве у црепýљу, сáчэ. Стáлно тóјэ јéна бíла одређéно (!).

[*Кога се слушало у кућу?*]³³⁸

Домаћин имáло. Домаћин. Óн што кáже увéчер кэт се скýпу свí. Бáш лéпо бíло. Слóга. Немáло свáђа, немáло нíшта. Домаћин што кáже, тó[ј] је áмин. Морáло да се слýша.

[*Кэд било ÿодобро за живоïй? Сэге ели ÿонаïре?*]

Сэг, жими-тí! Ё, тáко. Мí свé рúчно смо радíле. Ће дóђе да се посíје колóмбоћ. Мí, рúчно да га кóпеш око свáки стрúк, свáку трáвку да гу мíкнеш. Пóсле кэ[д] трéба дрúга рúка, јóпе тáко – рúчно свé. Рúчно смо жњéле. А óно нéма нíшта тóј – мóра да га скýбешэ па да га вржýјеш у снопóве, па да га нóсиш кúћи сэс волóве. Па ће вршíмо, у двóр вршíмо. Гúвно се звáло. Стóжар на средíну.

[*Како се јело наïре?*]

Прво домаћíни јéле, тíја стáри, па жéне, па дéца. Свé на свáко бáшка. Сóвре смо имáле. Округла сóвра. Столичíћи. Свí се скупíмо по сóбе. Пá, дé бíло бáш велика фамилиá, јéна каљаница је óвде, а јéна потáмо, тé свí да можемо. Из јéне каљанице се јéло.

[*Које работíе има у село?*]

Па свé, жими-тí. Орéмо, сеéмо.

Смо орáле, прво. Па посеéмо ченицу áрж^ш, пóсле колóмбоћ, пáсульэ. Ё, тóј кэт се свé заврши, копање... Па стíгне сéно. Кóсиу мýжи, мí жéне сабирáмо сéно. Правíмо онéј стогóве. Денéмо тáмо.

[*Шíо ÿи било најïешико да работíаш?*]

Свé сэм работáла. А најтéшко копање бíло. И жéтва, јéс. И жéтва, и мóра свé сэ[с] српэ да жњíеш.

И тóј, тóј смо радíле. Пóсле да се жњíе. Пá тóј кэт се заврши, кэд овршíмо по гúвно, тáко по двóру, да се одвéје онóј ж'íто на онéí машинé.

Кэд немáле веáлице, скýпи се на гомíлу онóј жíто. Па на лопáту. Кэд је вéтар. Напúниш, лопáту па мíетнеш гóре. Трéба мáло да дýва. И тáко свé сэс мýке. Јутре дэн јóпе сáдиш понóво да се врши. Нóв врá.

[*Сíоку како сíе чувале?*]

Óфце кэд имáле. Сэг нéма óфце. Бульúци. Чобáни имáле. Плáтиш. Од Ђурђéвдэн ти ги чýва óфце до Митрóвдэн. Јéсэ.

И кóзе имáле тéда. И тóј чобáни. Ујúтру ги пуштíмо, увéчер дотéри чобáни.

[*Како сíе орале наïре?*]

Сэс плúгэ смо орáле, сэс крáве смо орáле. И плúк^г.

Кэд научíмо волóве да íдоу у брáзду сáми, да се окрéћоу на крáј нíве тáмо. А док научíмо ги, јá úзем крáве, вóдим, а овáј, Дрáга, уóре.

³³⁸ Између угластих заграда налази се текст питања која је постављао Радивоје Младеновић.

А трактóри тэд немáле. Свѣ сѣ[с] стóку се ора́ло, се радíло.

...Грúдвe ако су вели́ке, а íма па никóа њíва па сигáва зѣмља, па смо тóкле. Мáтíку и издíзај грúде! Тóчи, тóчи! Пóсле се влачíло сѣз брáну. Брáна саплетѣна о[д] тръе. И напра́ви Дра́га тóј брáну. И овáмо дѣ трѣба, овáмо лáнац да се ста́ви, и тóј напра́и, тóј дáску. И пóсле лáнац. И закачíмо тáмо, гаврани́ца се звáло тóј де трѣба да закачíмо лáнацѣ. Јáрам па гаврани́цá. И зака́чиш јáрам, и влачíмо. И тáко се ситníла зѣмља.

[*Има ли никој обичај кáш се òчнује да се оре?*]

Помоли́мо се Бóгу: „Бóже, пóмози!“ На њíву кэт стигнѣмо. Јѣсѣ.

А овáко кэт пр́во ора́ње, закољѣмо кокóшку ели пíѣгла, э́ли... И скувáмо, направíмо чóрбу. И носíмо на њíву да јѣдо тóј тáмо. Лѣба омесíмо, цѣло лѣпче овáко однесѣмо. И тóј свѣ се однѣсе. Па ручáмо тáмо и вратíмо се дóма.

У бр́до бíло по тѣшко да се ѱóре.

Имáле смо матíке. Рóчку на матíку. И копофчѣник имáло. Он бíја овáко дугáчак^x. Потѣсан, јѣс. И овáмо имáло тáјѣ рúпа за држáље. И сѣс тóј смо дѣ нѣ могáло да се до́бре лѣпо, сѣс тóј ðе испопа́мо да заравнíмо.

[*Шíо сíе сејале наíре?*]

Смо сеáле на́пре у јѣсен чени́цу. Посеéмо по Митрóвдэн.

Пр́во сеéмо óвас, па сеéмо ѱрж, пролѣћан. ѱржш се звáло тóј. Ако нѣ смо посеáле у зíму чени́цу, посеéмо пролѣћан ѱрж^m. И тáко.

Сејáа Дра́га. А и јá сэм сејáла, жими-тí. Тѣ ѱóн у во́јску бíја двѣ годíне, јá свѣ сэм сејáла, и колóмбоћ и чени́цу.

[*Како се сејало?*]

Се сеáло: ставíмо сѣме у бисáге. Бисáге се звáле. Јѣна тóрба овáмо на́пре, па на рáмо, па и дрúга тóрба отúда. Бисáге, тáко се звáло. И узимáло се. Íдеш сáсѣ, сѣс тóј жíто, íдеш и ба́цáш. Íдеш', ба́цáш, íдеш, ба́цáш свѣ. Сѣ[с] шáку се узíма. И тáко мíѣташ до кра́јѣ. Док засíѣш, тáко се радíло.

[*Има ли обичај кэд се мейá òрва шака?*]

Бóже, помóзи! А друго нѣ-знам, нѣ сэм знáла.

[*Како се сíрема жи́òо за сејање? Ал сíе му чиниле неши́òо?*]

Кáко нíје! Кэт се овр́ши, кэдѣ, акó-је, íма тра́ву мло́го, кúкольѣ, граóр, јѣно, дрúго, тра́ва, оперѣмо гу чени́цу, па мáло застанѣмо преко нóћ да се оцѣди. И нѣ смо имáле тэдѣ пра́шак да се прашкíра, него тáко посеéмо. Штó се рáди, тóј.

Нѣ смо стаљáле дрúго.

[*Шíо се сејало дрúго у ðи́уј њíву де би́ја колóмбоћ?*]

Па, сејáле смо колóмбоћ, тíкве, и овѣ́ – колопáјке мí зовѣмо. Íсто ка тíкве, сáмо пó дрúга сóрта. Пá, онѣ́ бѣле íма. И тánка кóра íма. А на тíкве ðе кóра дебѣла. Смо сеáле и гра́. Кэт посеéмо колóмбоћ, и гра́ посеéмо одмá, дрúги дáн, трѣ́ћи дáн. По њíве. Тóј се сејáло, тóј се јѣло.

[*Кóј жнѣ́ија?*]

А кóј жнѣ́ија? Жѣне. И мúжи íшле. Јѣсѣ. Кóј имáа.

Се жнѣ́ло сѣ[с] срп.

Се жњи́е: у ову́ј ру́ку [леву] ва́шаш, а ср́п у дѣсну ру́ку и жњи́еш и ба́цаш ова́ко поза́ди. Па јо́пе та́ко. И а́јт ната́мо па наова́мо. И јо́пе.

Руковѣ́ђи смо прави́ле... Па о́дэ њрж ју́же, сла́ма дуга́чка ље. Па направи́мо, га уврти́мо. И ми́ тако смо зва́ле – сам усукáла да вржу́јемо чени́цу, о́вас, сэм усукáла ју́жа. Сэс те́ ју́жа от сла́ме. Растегнѣ́мо онóј ју́же по́сле на њи́ву и сабира́мо онéј руковѣ́ђе. И стаља́мо та́ко. Напраи́мо, вржѣ́мо сэс ту́ј сла́му сно́п. О́вде, о́нде, и свé – цѣлу њи́ву.

Кэдэ́ смо би́ле двоји́ца, обóјца вржу́јемо – јѣн од овéј стране, ја́ о[д] те́ј стране. И вучѣ́мо. Ја́ вучем креј мѣне њего́во, о́н онóј мо́је креј њѣга. Се стѣгне сно́п. Вржѣ́мо. Кэд вржѣ́мо свé њи́ву, направи́мо крсти́не.

Стави́ш јѣн сно́п о́вде, кла́с ната́мо. Па оту́да јо́пе кла́с наова́мо. Па и од овéј стране. И та́ко свé реди́мо сно́пове – рѣд^т по рѣд^т. Петна́ес сно́па, два́ес. И та́ко да не́ би увати́ла нико́а ки́ша. Кэд ги укрсти́мо, ма́ло се сачу́ва.

[*Како си́е носиле сно́йове?*]

Сно́пове сэс ко́ла. Желѣ́зна ко́ла и волóви. А смо носи́ле из брдо́ сэ[с] са́ње. Не́ смо мо́гле сэс ко́ла. Бррдо́ је па не мо́же.

[*Ал си́е њрави́ле неши́о ка́и се њочну́је же́шва?*]

Не́ смо. А кэд заврши́мо жѣтву, наберѣ́мо цвѣ́ће у ба́шчу – боси́љакэ. Сва́ко цвѣ́ће што има́ло по ба́шче узéмо. И напраи́мо. Вржѣ́мо по́сле онóј. И промени́мо дѣте ако́ има, ѣрку́ по вели́ку. Кэд заврши́мо ту́ј ж'ѣтву, одведéмо дѣцу, цвѣ́ће у ру́ке. И та́мо оста́јмо ма́ло жи́то у њи́ву недожњѣ́то. Па сэс онóј цвѣ́ђе да пожњи́е та́ј ѣрка ми, љо́на пожњи́е. И врж'ѣ́мо. А а́јде. Али да́-не пођéмо за ку́ћи, а да не́ сме да прегово́ри, ни да се насми́је, ни...Са́мо да ћу́ти док дођѣ́мо ку́ћи. И ср́п сэсэ цвѣ́ће. У дѣсну руку промени́мо: „Сна́ша мла́да трѣба да иде да се сраму́је.“ А ми́ дѣца искача́мо, искача́мо тѣд кэд види́мо да нико́ј ће донѣ́се богубра́ду. И да гу насми́јемо. А́јде, ће насми́јемо Зóрку е́ли... И та́ко то́ј би́ло кэт се заврши́ ж'ѣтва, та́ј богубра́да се донѣ́се.

[*Како се бере коломбо́ћ?*]

А коломбо́ћ? Љушти́мо на њи́ву. На но́ге док је. И љушти́мо док ољушти́мо. По́сле па шу́му саберѣ́мо. Исечѣ́мо, донесѣ́мо ку́ћи.

[*Како га њроши́је?*]

Троши́мо га, има́мо ту́ј маши́ну.

А кэд нимáла круња́ча, прави́ле му́жи ко́ш, смо зва́ле ко́шэ. Сэга от стране ова́ко је даска – и о[д] те́ј стране и о[д] те́ј. Па овóј у среди́ну, пру́ћи. Пру́ћи од лѣске. Од лѣске – нај ме́ко дрво ље. И то́ј уплетéмо ону́ј лѣску од овéј даске до овéј. Та́ко ната́мо. Измѣру ко́лко трѣба. И напра́ву му́жи ко́лце дуга́чке ова́ко, па да мо́же да се маши́, да уда́раш. А́ма на кра́ј па ова́кви чво́р остаи́ш на дрво. И сэг – јѣн оту́дэ, јѣн одову́д^т. Уда́рам ја́ па ти́, па ја́ па ти́. Док се очу́ка. Па по́сле понóво пу́ниш. Та́ко исто.

Ку́жљи́нка је то́ј што оста́не кэт се микно́ зрна на коломбо́ћ.

[*Како се вика њо́ј на коломбо́ћ ши́о иде из земље?*]

То́ј[ј] је шу́ма. Ми́ тако зове́мо. У Сѣфце, у Врбешти́цу, тálке ги ви́коу́. Куд на́с – шу́ма.

[*Како се сїремало гувно за вршење?*]

Гувно се спремало, синко: ујутру мора да га очисти сас мѣтлу. Све лепо очисти. А има, на сред гувно има, дирек један. Стожар смо га викале. Око њега прво носимо снопове, садимо уз тај дирек. Па све около, около, около, колко је велико гувно де мѡж да стаи снопове. И после коњ. Сас коње се врши. По два коња, по један коњ.

По сто снопа ће насадимо. Како-кэд^г. По педѣсет. Па и магарїће презале ђвде куд нас да вршиу. Кој немале коње, магарїће упрегно и вршиw. И тако се радило.

Се мѣша онај слама – натамо, наовамо док оној ж'ито испадне. Смо одваљале – вїле имамо, дрв'ене, па сас вїле подїзај натамо, наовамо. Окрѣћи, жїто пада доле. Ё, кэд бїне готово, тај слама кэт се оврши, после се скупља жїто на гомїлу да се веје.

[*Има ли неки обичај кэї се ѡчне вршење?*]

Ё, тој, кэд завршимо све вршење. И тэдэ наберѣмо цвѣїхе јопе по башче, ка за богубраду што смо р'ѣкле. Наберѣмо цвѣїхе, босїљак, свако цвѣїхе што имаш по башче. И тојэ. И вржѣмо на стожар баш на овако, на врр. Да седи. Значи се завршило, тај посо се завршило.

[*Де се чува жиїо?*]

Па чувамо га. Има, за кукуруз^с има кошѣви. Кој нема кош, на таван горе чува. На под се чува.

[*Кэї се коси? Кэї сїигне да се коси?*]

Стїгне тако – у јули.

Коси мѡж. Кѡсу ўзе. Има онојэ да ѡстри кѡсу, наковаљу, чекић. Клѣпа кѡсу кэт се затупи. Па поново. И ѡн кѡси. А скупўје и ѡн и ја кэт се покѡси.

[*Како се суши сено?*]

Га окрећемо од откѡси. Ако су откѡси дебѣли, ако има пуно трава, изокренемо онеї откѡсје све, цѣлу њїву. И тој кэт се засуши, при вѣчер га скупљамо у врă. И после па денѣмо, навїльце правимо. У навїльце тако денемо. Јутре јопе га стрвимо по њїве да се добро осуши. Кэт се осуши, овај ће направи стожар, издѣља стожар. Дрво дугачко пѣт мѣтра. Па ўзе ћускїју, па направи рупу. Ё, па после тај стожар у туј рупу набїе. Па никѡе четала по три комата от стране да придржава овој дрво. И после бацамо сѣно, наредимо, направимо док се тој све заврши.

[*Де сїе мьеле жиїо?*]

У воденицу. Имале смо своу воденицу.

Сас камен зидано. Па горе кроw от црепэ. Имало и сасэ сламу пошијена.

Унутра после напраїу мајстори тојэ брашњо де пада. Прво кош. У кош се сїпе жїто. Жїто пада у тај грлић. Има, онај кутлица се зѡве, тој доле. Тој де пада брашњо је мѡчник.

Дѣ иде вода доле, коло воденичко. И кэ[д] трѣба да запреш воденицу, има туј направѣно, тѣ три дупке. И закѡчиш оној коло. Вода иде, али оно

не може да се окрће од оној дрво што га ставиш у тој коло. Кад оћеш да пуштиш, повучеш тај колац, оној коло се врти.

[*Де мљеле овџа шио немале воденицу?*]

Овџа што немале воденицу мљеле код нас. Те дадемо му кључ од воденицу, па пушти, умелје колко му треба.

[*Шџо даваа?*]

Рџтко кој. А никој узимале јјам.

С о т о н е, с а м о в и л е

[*Ал збореле да има соџоне, самовиле у воденице?*]

А, јес, викале ни да не-смеш, да извинеш, напоље да изаћеш око воденице. Јер тујка је, вика, има теј сотоне, да не те дркошој.

[*Шџо работале соџоне људима?*]

Е, па не-знам... Збореле, далéко било! Кобајаги ка људи да биле. А не мож да ги видиш ти. Не се могло да се види. Прича се да има сотоне, да има џаволи.

[*А самовиле?*]

И за самовиле се зборело.

А па и џоне правиле штџту. Давиле дџцу малу, не-дај, Боже! Теј самовиле. Дођој. Дџте при мајке је, а оне занесој гу мајку, не осети ништа, и дџте цркне.

[*Какве су самовиле?*]

Па ж'џне кобајаги, ал кад не можеш да ги видиш како биле обучене, што имале! Збору – биле сз дугачке косе. Нешто, вика, у бело обучене. Вуче ги се по њи тај њина кошуља, теше. Тако се причало.

Па живеле, вико, по карпе. Криле се.

Зборело се да игрој самовиле. Е, горе има, Шупљи камењи ги зовемо. И туј се криле, вика, туј играле, туј повале, туј се свађој, туј галама целу ноћ.

К о н о п л е

Се сејало ка жито што се сејало. Изникне, порасне грдно велико. Па се звало о[д] две врсте: црнојке и белојке. Тој конопље. А прво се берој белојке, па после црнојка се брало. Па се донесе кући. Па се правиле топџла горе – из више село.

Се врзујој, теј конопљичиће, тако-толикви. Извадиш све што имаш. Е, овако се ископа топџло. Дубоко се ископа овако. И се нарџди оној конопље све. Прво теј црнојке, па белојке се све лепо изнарџди, па се поставу камењи да се налегне оној конопље. Па се пушти вода, се напуни вода тај рупа пуна. И седи по месец дэна у туј воду. Се топи тујке. Е, после, кад је већ готowo, идемо. Вадимо ис тој топџло, па у рџку га перџмо. Уземо по толико па у воду. Исперџмо га, исперџмо га, исперџмо лепо. Све тако се и испере, се донесе кући, па га поставимо на слунце. Па се исуши, лепо се исуши. Е, после, треба да се чука. Да се чука конопље. Голéма работа! Да наћеш јéно

два камења да су, али пра̀ви, ле́пи, ка блоко̀ви што су сáг. Два. И та́ко о̀вдек има та́ј ру̀па, међу те́ј камење се ста̀ви, ручи́ца смо гу зва́ле. Ручи́ца. А ова́ко па сáс ту́ј маљи́цу. И лу̀паш, лу̀паш, ова́ко држиш, у ту́ј ру̀пу лу̀паш, па поди́неш сáс ову́ј ру̀ку, истрéсеш она́ј по́здэр. Па јо́пе, па поно̀во, па по́ та́мо, по́ та́мо, свé док има та́ј ручи́ца та́ко. Ми та́ко свé то́ј. Док очу́каш то́ј, по́сле се раши́ри јо́пе оно поно̀во, на жи́цу га раши́риш. И се су́ши. Ё́, по́сле има́ло гребéни. На грéбен да се ста́ља. Гребéни вели́ки сáс ру́чке. За ву́ну су они́ја ма́ли гребéни, а за коно̀пљу су ти́ја клино̀ви, ка̀кви! Па сéднеш и узима́ш по ма́ло и ова́ко ба́цаш и ву́чеш. Оно се испра́ља, да мо́ж да се прéде. И та́ко то́ј свé док ура́диш. Ё́, по́сле, кэ́т се испрéде. Па се прéде на сове́лку. Сове́лка се вика́ше та́ј куде́ља. За ву́ну је дру́га, за коно̀пље је дру́га.

И от коно̀пље по́сле смо прéле. На ту́ј сове́лку вр́жем на сре́дину. Па ће прéдемо. Се тка́ло пла́тно. Прéдеш ону́ј осно́ву. Вретéно. Прéдеш, ву́чеш, а мо́ра да омо́криш свé у у́ста. Са́мо напра́ју ти се о̀вде свé у́ста, испу́цоў. Али мора́ло та́ко да испредéмо. То́ј осно́ву пр́во. Па по́сле па и ју́так се прéло. Па а́јде да се тка́е пла́тно на разбо́ј. Да се наби́ја на то́ј врати́ло... Она́ј столи́ца да ти наби́је на врати́ло, па то́ј врати́ло та́мо ту́риш на разбо́јэ. На ова́мо јо́пе има врати́ло да уви́еш оно́ј пла́тно кэ́[д] тка́еш. Сове́лка ната́мо, нава́мо иде.

Ни́ти, се вика́ле ни́ти. На брди́ла. И ву́чеш сáс но́ге то́ј, подно́шке. Се поди́за јéно па дру́го. И ова́мо, ба́цаш ната́мо. Уда́риш сáс оно́ј брди́ло та́мо, ва́мо. Јо́пе та́ко. Цéл дэ́н то́ј та́ко. Рамéно зату́кну човéку.

К у ђ е у Г о т о в у ш у

[*Какве биле сѝаре куће у Гошовушу?*]

Биле сáс цре́п покри́јене. Немáло бéш та́ко. Са́мо две ку́ће, три́ биле сэ́[с] сла́му, сáс ³рж^ш покри́јене. И зида́не сáс ка́мењ. Али па за кро́в немáло, па сэ́[с] сла́му.

На два́ ката́ биле, на јéн, како-ко́ја.

...Ми́ смо има́ле ку́ћу до́ле, сáге бéш чéшма де́је. Кэ́т сэм се уда́ла, би́ло јéно кучи́че сáс цре́п покри́јено. И ста́ро.

[*Шѝо имало у сѝаре куће?*]

Јéна по́ голе́ма би́ла сѝба. Оца́к она́ј старо̀времски. Дрва́ од мага́ре мога́ло да се ста́лоў, у та́ј оца́к. Ё́, ова́мо по́сле дру́го со́пче, ка за зи́му ми би́ло, кофтарче („мали шпорет, бубњара“) смо има́ле ти́ј. Сла́ба ку́ћа. Кэ́т сэм се уда́ла ја́, у ту́ј со́бу.

[*Какво било огњишѝе?*]

Два́, три́ камења́ на сре́дину. Могáло да се ло́жи. Ё́, има́ло да се гри́је вода. Верига́ обесéна озго́р, котли́че. Ту́ј се месило́, црепу́ље, сáч, саца́јек^х. Кэ́т пра̀виш ни́ку пи́ту, на саца́ек да ста̀виш. А ова́јэ ле́ба у црепу́љу се меси́ја.

[*На ошѝо се сѝало наѝре?*]

На крéвет, жими-ти́. Дрвéни крéвет. Од ова́ј кра́ до та́ кра́ – да ста́но свé дéца, да ле́гно на исто́ м'ёсто свé. Оздóла да́ске се поста́виw. Па врс те́

даске слама њржана. Настаљамо сламу. Па озгџра јопе сламу од ѓвас. Тај била слама по мѣка. И тој напунимо. Чѣрге. Ја́стук^х смо ткáле. Ё, тако, дугáчак ја́стук – ёј бок те пíta! И тој се пунило сáс отáвaк, и́ли слама, и́ли... Кэт стáвиш гла́ву да лѣгнеш, ка да лѣгнеш на дáску, нé на ја́стук.

Одозгџра, јопе, кóј имáја од óфце онé^ј ткáне белóве. Кóј немáа, чѣрге. А онé^ј чѣрге, бóже очíстиш свé лéпо али пá остáне онóј, пóздер се вíка, па те бóде, пá те... Ё, мýчно. И тако бíло свé прóсто.

[*Де сiше чувале једење?*]

Бачé^јнче га вика́ле. Бачé^јнче. За млéко, за сiр, папрiка. У качичи́ће понáпре свé се стаљало. И папрiка, и сiрр. Мýзло се óфце, кóзе, крáве. Ведри́ца се звáло тој направѣно о[д] др́во. У тој се.

[*Шио се и́раило све од дрво? Р. М.*]

А, па се прáјло тој: ведри́це, качичи́ћи. За једење те^ј ложiце о[д] др́во. Тој нé могáа свáки да прáви. Имáле тiја ка мајстóри, бóш óвде у нáшу мавáлу. И он кэд напрáви ложiцу, лепóта! Па и óдо др́во правiле, вáган смо га вика́ле. Ё, тај вáган служ'и́ја за тѣсто кэт се мéси. Свé кукуру́зно се јéло. Ё, тај вáган напúни га и га сiпе кэт се уврели црепúља, па сiпе тýј. Из вáган у црепúљу. Па спљѣска мáло. Па сáч озгџра.

[*Де се месија ченичан леба?*]

Па iсто. Тѣсто, у тај вáган га замѣси тѣсто, па пóсле вáмо на стóл га тýри. Се расúче, леба се напрáви док се ужéгне црепúља. Лéба га распљѣскам па на онáј тáнур пóсле га подiнем сáс онúј крпу овáко. И скинем црепúљу о[д] тáнур. Стáвиш га у црепúљу полáко, овáко га спúштиш о[д] тај крај наовáмо. И пóсле сáч преко њѣга.

[*Какав је и́анур?*]

Окрúгли, па iма ка рúчку мáлу на тýј стрáну. Рáван је.

[*Колко и́уиá сiше јеле на дáн ионаи́ре?*]

По три пúта се јéло. Ујúтру је рúчак, у плáдне почивáло, тој тако и́шло по рѣду, па одморiмо пó мáло, па јопе се динéмо да радiмо, копáмо жњéмо. Па óбет^а пóсле, око двá саáта, око три. Па пóсле увечер вечѣра.

[*Шио сiше јеле за рúчак?*]

За рúчак? Па јéло се тако: кэд имáло никóје јáјце испржим ги, сiрр. Донѣсу ни. За обед^т јопе iсто тако. Нéшто – никó'а салáта, нéшто прж'ѣно. Кэд iма јáјца, сáс лук, мућени́цу, сiрр. Тој. За вечѣру пáсуљ скúва домаи́ца дóма. Прóсто свé бíло. Мýчно, мýчно!

Тóј смо носiле на сéбе

[*Ал носиле исiу ношњу девојке и удаи́е жене?*]

Те^ј стáре носiле по стáро – превѣсе, јелѣце, кушлáци ги звáле. Прѣвесó на гла́ву.

А девојке носiле вáко: свáка девојка, нiје ка сáг^к што iдо гологла́ве, него тэд свé марáму морáла да нóси и девојка и ж'ѣна.

А сукне смо ткале, сукне од вуне. Ми, овако, бџшче. Минтани се плеле.
Да се обуcho теј помладе. Дџца. Од вуне.

[У какве боје сџе мџшевалe?]

Па се мџшевало како-кој волија. За сукне, тој све у цррно се мџшевало.
А овој, у алено, у црвено, у плаво. Како-кој волија. Тој било.

[Како сџе џрале?]

А како смо прале! Тџшко. Грџ воду у котлџве. На вериџу у котлџве да се згрџје вода па да покџснеш'а тој тџше што џмаш. Па корџто јџно у дворџште. Од бџке донџсоу па га напраџу корџто оволикво, бок-те-пита! Па туј да изноџиш воду, туј овако је уливо поџсле, о[д] теј стране издељано па да можеш да ... Сџс сапун. Па и сапун немало. От свињски сапун прџј – од лџџ. Па сџс тој. Па стаљале и пџпоу. Цџћ^h правиле па да се опџре лепо. Да се испари. А овамо да џдеш' у р'џку да испиращ. Нимало чџшме. По рџке. Натовари – и о[д] теј стране и од овџе на рамо и – 'ајт ноџи у рџку.

У р'џку пуџћај алџнче и папкај га, груџај га на ниџи каменџ. С руџке. И пирајку се имало. Што је по тџшко, сџс пирајку излуџаш, излуџаш! Па га пуџтиш у воду јџпе, и се испџре.

[На ноге шџџо сџе носилe?]

На ноге – опанци... Мајка моја правила. Се поџпи онџеј кџже. От кџже свињске, од говџдо. Се потџпи кџжа, па скрџј за опанак – за по велиџи, за по мали. Па имало глџто. Па сџс чџкиче. И удараш тој, правиш руџе на туј кџжу. Муџно било. А кој имаа сиџим да куџи, купија сиџим. Сџ[с] сиџим напраја опанце леџе. Не от конџпле. Се нарџде, синко. Па од врр поџнеш, од овде. Прџтнеш џ отуџд, џ отуџд. Па укрџћаш. То[ј] је све нарезано. Спрџми се тај залџга. И отпозаџи. А овде се остаџи по глатко. Врпца. Поџсле врпце да уврџтиш'. И да стџгнеш ноџу тако. И тако било.

[А шџџо је џџџ оџуџа?]

И од опуџу прџјле џуди, кој бија по меракџија. Не-знам како тој прџјле.
Сџкле сџс макаџе. То[ј] је ка врпца. Сџс тој се прџјло.

[А обоџци?]

И обоџце. Клашњеџе да су. Обоџце напраџиш. Туриш у опанак. Обуџеш се. Увџчер кџд је зџма, моџра да ги – обоџце – да осуџиш', опанце да осуџиш'. Па уџутру да се обуџеш понџво.

А опанци на џцак се сџшу. Тџшко било бџл.

О в џ [j] је д џ б р о, о в џ ј н џ је

[Ал сме да се сџди на џраџ?]

Не сме. А не-знам тој зашто вџкале да не смеџмо на прџг да седнџмо.

Не ваља тој трудна жџна да сџдне. Не ваљало.

[Ал сџе врзувалe нешџџо деџеџу на рукџе кџџи се рџди?]

Не смо. Цррвен кџнац, али смо шупљџле ги џџи. Ми одма чџм се рџди. Не окупано дџте. Тџд' одма џглу у руџке и црвен кџнац му прџтнеџмо сџс џглу. И туј џглу извучџмо, туј заврж'џмо. Ёте, тој било.

А за на рукчиће сэм видуwала, ал нé сэм знáла зáшто тóј турáле.

[*Ал сiе iуrале нешiо iоii колеiке?*]

Пот колéпке смо стаљáле из бáшче метлiче, из бáшче пó máло. Свекрвa стаљáше и огледáлце. Тóј. И за мýшко и за жéнско iсто. Бiћи лýди знáле

[*Кэi се крсии деiе?*]

А па мi смо ги кршiевáле трi недéље ако учинiло, кó[j] је могућан, одмá га крсти.

Се крсти у цркву. Па свекрвa нóси. Кóј iма. Увржеш онúј колéпку на рамéно до у Штрпце. И кут пóпа се iшло, знэш, да молитвiмо вóду за дéте што се родiло. Па му стáиш у купање кэд га кúпаш. И máло му дáваш да пiје тýј вóду. Се молитви.

Мáти детéту нé iшла у цркву.

[*Кoј даваја име деiеiу?*]

Пá, кумóви се питáле. Отiнеш кут кúма, однéсеш дáр. И пiташ да му дáде iме. А yон па, кумóви већiном сэд: „Кáко ви је вáми ћев тáко.“ Напише iме – мýшко, жéнско. Па: „Бирајте кóје оћете, тóј дáјте детéту!“ А понáпре – нé! Јá дéцу трi сэм кршiевáла, сáме сэс свекрвy смо ги давáле iме. Сáмо отинéмо кут кúма да питáмо, да каж'éмо. Он благосóви.

[*Ал сме да се осiаи кум?*]

Нé сме! Није дóбро.

[*А ако умироу деца, ал се мења кум?*]

Пúно сам чýла да мењáле. И тáј кум кáже ги: „Мењáјте кúма! Кóга оћете, кóга сретнéте на пýт, тáј нека ви кáже iме.“

...А, па бiло кóј чóвек да га сретнеш. Се родiло дéте и – нé-дај Бóже, ако умироу, умироу, по двé-три детéти. И тáј кум, и њéму нé-му-је згóдно кэт чýје. И кáже ти: „Мењáј кúма, кúме! Од мéне благос'ов – вiка – ти дáвам. Мењáј. Другóга кúма. Не iде.“ И мењáле кумóве, мењáле.

С л á в а

[*Коу славу славиiе?*]

Света-Пéтку слави́мо.

[*Кoј меси колач за славу?*]

Јá мéсим. Домаћiца.

Пóп долáзи прет слáву. Донéсе водiцу, ти омоти ти кúћу. И тýј вóду пóсле чувáмо док дóђе да се мéси кóлач. И ујýтру кэт устанéмо, тýј водiцу ставiмо у брашњо. И замесiмо.

[*Кэi се iури колач у шейсију, ал се бoде?*]

Бóде се. Се нашáра máло нéшто. И сэс виљушку избóдеш преко цéл кóлач. Кáко га нашáраш. И свé тéј шарке ги сэс виљушку избодéмо, избодéмо... А и сэз босiљак бóду лýди. По јéну тáчку сэз босiљак на средiну.

Праiмо врапчиће, цвeће, тррла за óфце. Па у тóј тррло по máло жагáнце ставiмо. Јáрамэ за крáве кáко ги презáмо. Напрáвим јáрам па пóсле напрáвим овáко, па тé' крáве. И тóј тáко, селáчки.

[Ченицу како вариш за славу?]

Вáрим. Ску́вам у шéрпу пó ма́лу, увéчер. За на вéчер. Пóсле у шóљу принесéмо. Вíно, чени́ца, свéћна се запáли И кэд дóђо гóсти, принесе се штó се íма, штó се спремíло. Пóсле тíја обичáи. Кэ[д] трéба да се вечéра, пр́во јén цéл лéба принесéмо на áстал. Пóсле сипéмо пáсуљ. И тóј се принéсе. Вíно, чени́ца у шóљу што íма. И поткадíмо тóј свé. Свéћна се запáли. Па сэз гóсте – áјде ће ломíмо лéба. А кóлач јúтре дэн се нóси у цркву гóре. Сэз гóсте сломíмо – Дра́га и јéдан гóс. Лéба. Се пó'е – Госпóди, помилу́ј. Тако се предúжи пóсле.

[Колко íтeйсије мeши за славу?]

Пá, по трí тепси́е. Јéну – кóлач, дру́гу лéба, и кравајчíћи.

Пона́пре смо носíле кравајчíће у сво́је да га позóвеш на слáву. А сéга нé. Нé, али трéћна тепси́ја да íма да се омéси. Да бíне на тéк.

С в á д б а

[Кэд је свадба, ал су свекар и свекрва у јарам уйрегнуи́и?]

Á, па ги прéзоу никó'и. Ги ста́ив јáрам. Јéс, јéс.

Млáда, кэд гу доведоу́ млáду, пóсле мóмка. Пр́во док про́ђоу преко јáрам, па да у́ђоу у ку́ћу. Да се сла́жо ка волóви.

Б á њ и в é ч е р, Б ó ж и ћ

[Шíо се сíремало за једење за Божих?]

Се спремáло. И Њ́нат íма. Га зовéмо Њ́нат. Тэд месíмо кóлачэ. И та́ј кóлач увéчер, тэд на Њ́нат, га сломíмо. Ё, пóсле, на Ба́њи вéчер кэ[д] дóђе, јóпе кóлач замесíмо. И кравајчíће. И јéдан лéба. И по јéно кравајчe ма́ло.

На Њ́нат тóј – за њéга пра́им му́шко кравајчe, а за нáс ж'ёнске – па жéнско, гúске ги зовéмо.

[Кој иде да сече шумку за Бањи вечер?]

Á, па íде дома́ћин. Дра́га бóже да íде па... Па ники-пúт и дéца донéсоу. Вíко: „Не мóже да íде тéтин, áјт ће ти донесéмо мí бањак.“

... Па увéчер кэ[д] трéба да се сéче, да се напи́ва, тэд жíто узéмо, у рукајцу ста́имо жíто. И дома́ћин íде та́мо на пóље и сече трí дрвéти. Јéно бањак^x и овéј дру́ге обичне двé донéсе. И рукајце у рúке, чени́цу. Улáзи на врáта: „Дóбро вéчер.“ „Дóбро ти Бóг даја, дома́ћине!“ И у́он пóсле ўзе онóј жíто, по ку́ће засíе. Свакóму да се пр́во здравље да́де, бóжи дэн, па свé што се мучíмо свé да имáмо у ку́ћу, да достарíмо дóбро. Избласíља Дра́кче по његóо.

[Колко íуи́ се сече шумка, колко íуи́ се иде?]

Два́пут сéчоу. Тóј за Њ́нат донéсо и за Ба́њи вéчер. Па сэс тóј шумку пóсле и ујúтру узéмо да дóђе ка на трí.

[Ал сíе и́урале неши́о на бањак кэд гори?]

Па вíно по ма́ло. Друго нé. Сэс вíно ма́ло га посíпеш.

[*Ал се чува бањак док гори?*]

Чувоу људи, чувоу.

[*Што се работи на Божић?*]

Устанеш. „Добро јутро.“ Са[с] шумку јопе, узеш шумку надвор. „Добро јутро. Стрѣћан Божић.“ Поблагосиљаш мало онуј шумку преко шпорета. Ајде да се омрсимо сас питије. Питије направимо. Тој прво да се омрсимо. Што даја Бог^к.

[*Кѣи праши иишије?*]

Неки-пут на вечер. Вечерас је Божић а ја изјутру (!) ги ставим. А неки-пут на јучерашњи дѣн.

Се скувоу лепо онѣј кѣске. Па процѣдим онуј чѣрбу лепо у другу шерпу. Па стаим мало бели лук^х на тањире. И сипем тој месо што имам. А тамо порѣдиш де-ти-је.

Ђ у р љ е в д њ н

[*Које права се бери Бурђевдѣн?*]

Берѣмо тој: копитњик, врбу, тикву дебелікву, копріву, крушку. Све по мало, па да крмимо стоку.

[*Што се работи за Бурђевдѣн?*]

Смо носиле воду у цркву, у Свети-Спас. Босиљак ставимо и однесемо флашу воду. И ујутру идѣмо да уземо. Дођѣмо дома. И тој ставимо трице, ставимо све – тикву дебелікву, копріву, сирим. Све тѣј трафке стајмо у тој трице и покрмимо гу стоку.

[*Тура ли се права у воду?*]

У воду, јес. Па стајмо тај силим и на ђстро срце тој прво попијемо.

[*Ал се мијо људи и деца сас ијуј воду?*]

Па мијоу се, мијоу се, како-не, сас тѣј трафке на Видѣвдѣн се мијемо. Сѣсѣ вид-виду и трендавил.

[*Момци и девојке што работиле на Бурђевдѣн?*]

А, ђни праву венчиће.

Нишѣла и на Ёскре и на Бурђевдѣн. Се нишоу и појоу:

„Ниш нишѣло...“

Сѣм забрѣла...“

[*Ал се иде за Бурђевдѣн у баичу да се види тој сејано?*]

Не. А тој на Спасѣвдѣн, кѣд је свети Спас. Отиноу у шуму и исѣчоу лѣску и отвѣору онуј лѣску па напрају ка крсѣ. А горе ѡстане мало лис. Тој на Спасѣвдѣн.

Па се иде ђдѣ њиву на њиву. Кѣлко њиве имаш толко тѣј крсѣве да направиш. И од њиву на њиву идеш’ и се прекрстиш. „Бѣже, помѣзи! Чувај, Бѣже од лѣше!“ И забѣдеш у стрѣд њиву тај прут. Па и на другу њиву, и на трѣћу и све тако рѣдом.

[*Зборело ли се, далеко било, да вештице прајле шипеју за Бурђевдѣн?*]

Тѣ вештице! Мѣтлу у руке па мѣтоу креј њи, креј краве, и узимоу млѣко.

Ја ако мѣтем, ја сѣм вештица. Ја мѣтем креј мѣне, а овај комшика крај њу. А никоје па, које су злѣбне... Нѣ-знам коу, никѣу жѣну видѣле дѣ крај њу мѣте, мѣте, мѣте. И нарекнује да узе млѣко. Њѣјне краве да имоу млѣко, а да нѣма твоа, да нѣма.

Мѣте у ар. Да имоу млѣко њине краве, да се дѣлиу.

[*Ал се бањале деца на Ђурђевдѣн?*]

На раскрснице се бањоу. Скиноу се гѣли. Тѣј према Ђурђевдѣн.

П р о ч к а

За Прѣчку варимо јájца, готвимо пítу. Или кокѣшку закољемо. Да се покадује трѣба.

Дѣца прájу кумбаре от смрѣку, од овој – струг што струже, тáj шушљак, и о[д] тѣј. Пѣ више от смрѣке. И кѣт падне прѣви мрак, запалу на улицу. И тѣјке мáло збѣру, пѣцоу сѣс пѣшке, сѣс пиштоље. Пѣјоу жѣне:

„Заспало-ни, Калинче
на врбѣно пањинче...“

Тѣјка измава сваки кумбару. И по јѣно дрво сваки узе о[д] тѣј кумбаре, донѣсе дѣма. И стаиш га дѣ ти спијоу кокѣшке. Тако куд нас обичáj.

Се тѣра да носу јájца пѣ више.

[*Ал се обеси јájце горе?*]

Га завржу. И пѣсле се, кѣј мѣже да га увати сас уста, тáj ће га појѣде.

[*Има ли вучари на Прѣчку?*]

Се мѣскироу вучари. Обѣчоу онѣ кѣже, вунѣно... Овде на глау мáску стаљоу, никој-чарáпе. Кѣње сабѣроу. Па на тѣј кѣње. Па промену се, промену и млáду у жѣнско тѣше. А тѣј су свѣ мѣжи. И обѣчоу лѣпо – овде чарáпе онѣј жѣнске везѣне, понáпре што се вѣзло вунѣне чарáпе. Гѣре сѣкна овај нáша. Знаш бѣћи тѣ нáшу нѣшњу? И овамо гѣре кошѣљу свилѣну. Везѣна овде. Мáшње. Марáму је стáју. Прáва млáда. Онѣј вѣнче нáшоу, и тѣј је стáвиу. И се скѣпљоу тѣј на улицу, игроу, пѣјоу. Ё, пѣсле, кѣт су сви скѣпени, па идоу по Жѣпе нагѣре. У Битињу идоу, у Штрѣце, у Берѣјце. И тáмо игроу, пѣјоу. Ги дарѣјоу. А у рѣке тѣ стапѣне њине, тѣ сабље о[д] дрво напраѣне.

Млáда има девѣра кѣј гу чува. Мѣмак^х, и он уз њу. Трѣба за тѣга младожѣњу да се удаде. Дѣвер гу вѣди, ал пѣсле му гу украдоу. Измиђу сѣбе гу, ће стáноу, ће игроу тѣј на улицу. Игоу, игроу. И овѣја спрѣмни, јѣно двѣјца, довату...

Про[с] сѣло идоу, трѣчу по њу, па гу довату и гу, овѣја дрѣги, тѣј на цѣнтар, бѣже гу ѣтну. Па гу кáчу гѣре на дѣм. У тѣјке она прѣча кобáјаги кáко гу украде. Па плаче кобáјаги. Па нѣ-знам штѣ свѣ рáди. Се изнапијоу, пијáни ѣри сви. Нѣкој пије, нѣкој плаче.

С ѣ ч к о

[*Какво је време кад је Сечко?*]

Па ники-пút је лéпо, а ники-пút, Сѣчко да не мóж да изађеш ис кúће.
 [Има ли никој знак за берићей кэд је Сечко?]
 Глédоу људи овíја по старíји. Ако је Сѣчко лéпо врéме, сýша ће бíне.
 А ако бíне кишљíво, ће íма берићет.

В и д ó в д э н

[За Видовдэн шíю сíе работале?]
 Па, по кúће нéшто.
 Видовдэн, íдоу да бéроу вид-вíду. И тóј íз јúтро се устáне. Ѐде на чéшму да се омíје сэс вид-вíду. Вид-вíда, вíка, за ^урочи, за вíт^а. Да вíдиш.
 Плéто венчíће, плéто. Тáко остáвиw на врáта сэс цвeћíе, сэс рúже, сэс врбу.
 [Ал идо девојке на íошóк сэс íлейíиво?]
 Нé, нé.

В е л í г д э н

[Како сíремаíе Велигдэн?]
 А, па спремáмо тáко. У четвртáк трéба да се мáстиу јáја.
 Нéки чýва га прво јáје. Нéгде га стáвив и чýвав. А јá нé сэм.
 Фарбáмо у црвeну бóју. Па пóсле мeшћeвоу и у плáво, кафeно. Јá свe у црвeно.
 [Како се омрси човек на Велигдэн?]
 Напрáвиш' лéба ка за свáки прáзник. А прво се омрсиш' сэс јáје на Велигдэн. Ѐз јутро кэд устáнеш јáје да појeдеш.

Л а з а р í ц е

[Ичер биле Лазарице. Кој иде у Лазарице?]
 А, па íдоу дéца, девојчíћи. Понáпре íшле девојке. Велике. Да извíнеш – нéдра на нí оволикве. Кэд обúчоу онóј јелeче, кошúље, онúј нóшњу, лепóта. А сáге свe мáло. У нарúче га нóси и – лáзар. А понáпре бíло лéпо. По цeу дэн ħ[e] идéмо от кúћу на кúћу. Певáмо. Док не испевáмо свe тeј пeсме лазарíчке, не остáмо.

[Како је обучена лазарица, како лазар?]

Па лазарíца обучeна – кошúљу дугáчку, бeле кошúље набрáne óвде, карабáнке се зóве тóјe. Овáмо се стáвив марáме, трí комада. Јeна бóја, па и дрúга, и трeћa. Па íма алeна бóшча. Па се лéпо обúчоу. Па остáју óвде под грло бисeре, крсeве онeј понáпре што имáло у стáро врéме. Колáни, онeјe колáне, стрeбрн кóлан се зóве. И тóј. Обујeни лéпо. Марáме на глáву. Кукањче у рúке, свáки лáзар да íма кукањче, марáмица преко њeга. И от кúћу на кúћу идeмо, певáмо. Добијeмо јáје, добијeмо... Кэд пóјоу се глédоу – стáну јeна према дрúге. Нáј прво кэд ућоу:

За сточара:

„Офче Поље ширóко,
пред њим офчар засв́ира.“

Туј пéсму испóјоу.

Па ће певáмо:

„Ој Јарíно, господóђо,
лéп си пород родíла.

Свé синóве банóве,

Свé.....ћерчице...“

И тај пéсма док се испра́иш.

„Ра́тај сéди на рáло.

Сéје бéлу пшеницу

Да изрáни дечи́цу.“

За му́шко дéте:

„Има ма́јка пуцéнце.

Дé ће да га уши́је?

На кошúљу под гр́ло

Сэз двé íгле стрéбрне,

Сэз двá конца свилéна.“

А за мóмка:

„Овде ју́нак неже́њет.

Штó га тáтко не же́њи,

Штó га ма́јка не же́њи?

Жени́јо га, брои́јо,

Нигде сли́ку не на́ђе.

Међу Сто́јне попóве.

Њу́ гу тáтко не да́ва,

Њу́ гу ма́јка прода́ва.“

Има ги пу́но пéсме.

...Јáјца ги да́воу. Па́ре ги да́воу. Чоко́ладу гу кúпи па гу да́де деца́ми.

Подéлиш пóсле на пóла свé.

[По колко лазари́це идо зајено?]

Па, идоу. Кэ́т се састáју – по четíри до́ђоу. Ники-пу́т по двé до́ђоу.

Нико́ј по ви́ше,

нико́ј по ма́ње (!).

Д о д ó л к е

[Ал си играла додолке кэд не врне киша?]

Ка́ко не! Било, кáне било! Сéјћам се. Се скупíмо, певáмо, игра́мо. А сва́ку

пéсму певáмо. Кóја ни до́ђе на пáмет.

[Ал имала и́есма Ој додо, ој додоле?]

Кэт се певаше?... Ој додо, ој додоле. Дѣца, само девојчићи ишле. Лѣпо обучѣне у ношње тѣј наше. И бѣле кошуље тој обучоў. Али сукње црне.

А на Лазарицу свѣ је бѣло, само овдек онѣј мараме.

[*Ал имале додолице ѿраве, врбе на себе*]

Није. Нѣ стаља́ле овде.

В а с и љ и ц а

За Василицу се мѣси бареница. Замѣшаш брашњо сѣс вѣду. Изби́ем лѣпо. И у тепси́у ста́вим. Пѣче се. Ё, по́сле ста́вим и по не́ки ди́нар уну́тра. Ё, кѣд је гото́о, иза́ђем ту́ј на пра́г^к сѣ[с] свѣ ону́ј тепси́у. И пови́кам: „А́јде мѣче, а́јде вуче, а́јде лиси́цо, а́јде за́јче! До́ђите да руча́мо. Ка сѣк^г што ће ве види́мо, та́ко преко це́ле годи́не да ве види́мо!“ То́ј рекне́мо и врати́мо се. И руча́мо. Седне́мо на а́стал, руча́мо.

Бареницу једѣмо ми́.

В о д и ц е

За Водице се ску́пиу дѣца. Славимо́. Се спрѣ́ма да се једе лѣпо свѣ. И смо се прска́ле с вѣду за Водице.

Вѣда од рѣ́ке. Ми́ дѣца док смо бѣле го́ре, на рѣ́ку сѣс тасѣ́ве, кофичи́ће узѣ́мо што нађѣ́мо. Нацрпѣ́мо вѣду у рѣ́ку. Па ти́ мене́ ће ме плиснеш, ја́ тѣ́бе. Свѣ то́ј та́ко. Це́ла мавала́ го́ре! Измокрѣ́мо се до кѣ́же. Зборѣ́мо: „Свѣ ме обања́сте, бо́лка ве је́ла! То́ј ви бѣ́ло, овѣ́ј ви бѣ́ло!“ О́ни мене́, ја́ њѣ́ма. А о́но зи́ма је, сњѣ́к^г до овде, а ми́ мо́кри. Па се разболи́мо по́сле. Па мука ж’и́ва. Осебне́мо.

П е т к о в д њ

За Петковдѣн месѣ́мо вечерњу. Свѣ́ћу запали́мо го́ре. Чени́цу скува́мо. Вѣно по је́ну флаши́цу. И ломѣ́мо по́сле она́ј ле́ба. Пр́во у цр́кву уђѣ́мо, запали́мо свѣ́ћу. Па прођѣ́мо ова́мо у авли́ју. И ту́ј сечѣ́мо ле́ба. За име́ сла́ве свако́му ће да́ш по па́рче. О́ни тѣ́бе, ти́ њѣ́ма.

Л а с т а́ ј ц а

Ё, ви́ко да је́ добро кѣд има́ ласта́јца у ку́ћу. Ви́ко да не́маш мађи́е.

К у к а́ ј ц а

Пр́ви пу́т кѣд гу чу́јем кука́јцу кѣд до́ђе, ако не́ си ни́шта изѣ́а, то́ј не ва́ља. Те преби́ла ѳо́на. А ако гу чу́јеш кѣд поје́деш не́ш’то, ма́кар вѣду да попи́јеш’, ё то́[ј] је добро́.

Ја́, бѣш, је́но ју́тро сѣм уста́ла и а́јде да иза́ђем и да се оми́јем. Али сѣм узѣ́ла пр́во ма́ло ме́д^г. И сѣм иза́шла да се оми́ем на че́шму. И о́на – ку́-ку́,

кú-кú. Три пута закука. И ја је реко: „Чú те и пробí-те, чú те и пробí-те! Ајт, тí, сə[с] здравље – реко – и ја сə[с] здравље!“ Ете-тој!

Ў т

Ўт кэт се чúје – víкоу – нí'е дóбро. Далéко бíло, ка на умирáчку. Чúје се пустиња ники-пút.

К ú ч е

И кúче кэд завíја – на нестрéћу. Нí'е дóбро.

К ú ћ н а з м í ј а

Мóжда да има: нé сэм видéла Се говóри да íма домаћин кúће. И онај смóк и змíја.

Нé сме, víка, да се утéпа! Нé сме.

К р ú ш а ц

Кэд је крушац, кó[j] је први рóден да се прокотрља мáло у крушац и да úзе јéно зрнце да појéде. И ће престáне.

А óвде јéна комшиќа, покóјна је јáдна, њóна кэд вíди тáко да је сíуна киша, да пáда крушац, óна изнéсе сóвру и никоу пéсму певáш'е. И óно пóсле пó престанúје, víка.

Сóвру на лице гу стаљáла. И певáла. Не пáнтим штó певáла.

У р о ч љ í в е ó ч и

А, íма, íма урочљíве óчи, жими-тí! Нестрéтње жéне! Да те не стрéтне по пúту! Знáм, бáш óвде јéна, óвде што ни је до нáс, а и јéна преко пута. Óне кə[д] те стрéтно, врáти се, врáти се дóма. Јédан пút јá тéрам крáве, íдем за сéно у бррдó гóре. Стрéте ме тáј ж'ёна. Ó^x, јá нé-знам кáко ми остáле и крáве жíве, и јá. Сам íшла на н'íву гóре, на јéно бррдó, у јén пóток. Кə[д] ти се забаћáше крáве! А лéска óнде, дрвљи. А јá па пред нíи и óне ми јурнуше. Јá пáдо. Дíго се некáко. Кáко сэм остáла, и њóне и јá! Срце сáмо да ми изáђе од мýке и óтэ... И тој íма, жими-тí.

Ако је створéно, не мóже да му скíне úрок нíкој.

...É, па тој трéба да... Вíка, кэт посумљáш на тéј љúде кóји су тáкви кə[д] те стрéтну, да – кэт пóћеш, страмóга што ће кáжем, трéба да се попишаш мáло, víка, па пóћи, изáћи из дворíште. É, пóсле, víка, не мóже ти нíшта. И да те стрéтне, не мóже ти нíшта.

Т é м е љ

Кэт се искóпа тéмељ, љúди закóльоу јáгње у тáј тéмељ. Закóльо бíло штó, кокóшку. И пóсле дóћоу мајстóри. И трéба тéмељ да се вáрди. Да се вáрди!

Е, ако се мџ'е, тај дан кэт се искџпа тѣмѣл да се стáвиу онија камѣни, онај рѣд да се истѣра дѳбро. Ако нѣ, јутре дѳн. Бáш ми кэт смо прáјле овуж кужу, смо се дигле сáз Дрáгу преко нѳћ. Тѣмѣл искџпан и мáло подинут, у тај тѣмѣл сáс кáмѣн. И овáј ћѳшак, бѣћи, што ни је овáј четврти прáвац тáмо... А преко нѳћ кѣша, кѣша, кѣша! Вѣкам: „Лѣлѣ! Одне се ни кѣша! Тѣмѣл ће ни се напуни вѳду!“ Е, никѳје врѣме престáла кѣша, изведрило се ка ѳко. И смо се дигле сáз Дрáгу да приносѣмо камѣње на онуж лѣсу староврѣмску. Понапре што се прáјло двѳјца да гу нѳсу. Камѣње напунѣмо на стрѣдину. И тáко да спремѣмо – ће ни дѳђоу мајстѳри да не чѣков него да ѣмоу кáмѣн при сѣбе. И тáко о[д] дѳўње стрáне и овáко да заћѣмо. Кэ[д] доћѳсмо на тај ћѳшак, кá да вѣдим! А јá прѳво идѣше пре[д] Дрáгу. И јá пушћам. Рѣко: „Пушти, Дрáго, овуж лѣсу!“ „Ама, штѳ ти је – вѣка. – Ајде јѳш мáло пѳ гѳре, тѣ пушти!“ Кэд ѳно – кртѣњак. Кртѣњак на кáмѣн. Глава исечѣна овáко, глава нѣма гу, а тѳј тѣло стаѣно на ћѳшак, на кáмѣн.

Да бѣло по рáно, би се омокрѣја онај кртѣњак. Би бѣло мѳкро, залѣпѣно свѣ. А ѳно, ка стáкло сѣја му онај длáка. Дѣ га увати́ле, кáко га стáјле, кѳј бѣја – Бѳг нека га наћѣ!

Пѳсле свѣкрѳу сáм звáла. Вѣкам: „Ајде, мајке, да вѣдиш нѣшто!“ Стрча, јáдна. Кэд видѣла, кэд ускукáла, ускукáла сирѳта до бѳга! „А зáшто лужди – вѣка – овѳј ми напрајле?!“

Одне́ла га, јáдна, на кѳло водѣничко да се заврти. Да му се врти у глау тѳму кѳј тѳј урадија.

Ђ а в ѳ л с к о д р ѳ в о

Јѣлика не смѣе да се држи при кужѣ. Тѳ[ј] је дрѳво, вѣка, ћавѳли су у њѣга, тѣј самовѣле. Туж се увукужо, па није дѳбро при кужѣ никако.

... Па сáм чу́ла за самовѣлско дрѳво. Нѣ сáм видѣла. А на слѣве, овѣј џанарѣке, се појавѣле тѣ!... Ка самовѣлско је тѳј, онај густѣна на њѣга. Онѳ[ј] је укупчáно нѣшто. И тѳј вѣкоу нѣ сме да се сѣче.

Ако се исѣче, није дѳбро за чѳвѣка. За тѣбе, за мѣне.

А и да сѣди, и тѳј не вáља.

А дрѳво у кѳје ударѣја грѳм, не смѣе да се сѣче. Па и јá, ка дѣте, ѣте и Дрáга знáе. Имáја на врѳ ѳвде, Градиште га зѳвѣмо, јѣн велѣки дѳб. Бѳк те пѣта! Тѳј бѣло, кѳј знá кѳлко гѳдине имáло. И удáри грѳм у њѣга. Удáри грѳм, запáли га тѳј дрѳво. А не мѳгáло да догѳри до днѳ, него ѳстáло ка лумбѳра. А и грањке, што бѣло разграњáто пуно, и тѳј не мѳгáло да дѳбро изгѳри. И тáко седѣло. Нѣкој не смѣја да га исѣче.

К э т с н ѣ ј е ш

Дѳбро је да снѣјеш џрно, а нѣ бѣло. Ако снѣјеш бѣло, нѣ-дај, бѳже, нѣки ће ти ўмре.

Лечі́ле се та́ко

А лечі́ле се та́ко. Ти́ја што бі́ле, бо́же, што зна́ле. Па дава́ле ги ні́ку во́ду да пи́је^оў. Учи́ле – то́ј да ура́диш, ово́ј да ура́диш. Не́-дај, Бо́же, не́ дошло рѣд ја́, али і́ма љу́ди што паті́ле. Има́ја је́дан ста́рац, Пе́тар она́ј Рети́нов^ф, што га имеше ње́га та́ко. Он би́ја ка о[д] те́ј руке самові́лске. Он лечі́ја љу́де сѣс не́ку во́ду, сѣ[с] зборе́ње нико́је. И де́цу, ви́ка, лечі́ја, за Бо́же, не́-дај! Иде, оздра́ви де́те.

Ова́ко све́ би́ја испра́ван.

...Те́ј же́не што нема́ле де́цу, і́шле по же́не да глѣдоў (= да врача́ју). И і́шле по цр́кве. Та́мо не́где креј При́зрен, Свето-Вра́че се зо́ве цр́ква. По́сле ова́мо креј Мо́раве. Ка́ко се вика́ше та́ј цр́ква? Летні́ца. Бѣш је́на мо́а сѣстра, ове́јзи Деса́нке сѣстра. Она нема́ла де́цу петна́ес годи́не, сирóта. Али би́ла у то́ј Свето-Вра́че и у ту́ј цр́кву Летні́цу. Да́де ги Бо́г си́на.

Сѣс нико́је ко́нце око цр́кве заоди́ле па снова́ле да тка́јоу не́што ка за пелéне. Дарува́ле цр́кву.

И ова́ј комши́ка, ова́ј ку́ћа што је позади́ нас. И она́, ја́дна, четрна́ес годи́не нема́ла, и одве́де гу та́ј мо́ја сѣстра. „А́јде – ви́ка – да те во́дим у Свето-Вра́че.“ И да́де гу Бо́г де́те. Ро́ди ги се.

Цр́к ва летну́ла

Нигде при́чоў да летну́ла цр́ква. И за о́вде, ка́же, бѣш та́јѡ ду́б што би́ја, на Гради́ште, та́ј што га грóм ударі́ја. Ё́, ту́ј, ви́ка, би́ја Свети-Спа́с. Ова́ј цр́ква на́ша о́вде. И, ка́же, прелете́ла, ё́, ту́јке, одма́ из више се́ло. Бли́зо о́вде до нас. Ту́ј прелете́ја Свети-Спа́с. И ту́ј почéле да гу гра́ду ту́ј цр́кву. Никичо́век сні́ја, ту́ј мо́ра цр́ква да се напра́и. И напра́виле цр́кву ту́ј. А при́чоў да би́ла го́ре.

Сѣм видéла мéчка

Има́ле смо мага́ре. И ја́ да і́дем за др́ва. Дра́га би́ја ал у во́јску, ал на по́со. Свекр́ве ги ви́кам, а оно́ ка мѡгла́о, ка ки́ша по ма́ло, ал ни́је пу́но. И ви́кам: „Ма́јке, ја́ да і́дем за др́ва сѣс мага́ре, ће донéсем никóе др́во. За́што да ми про́ђе да́н ова́ко ца́бе? Ћ[e] і́дем.“ И ни́шта. Иза́ђо. Сѣм јану́ла мага́ре, а́јт і́дем наго́ре. Оті́до. Има́мо лива́ду до шу́ме. Вр́зо мага́ре за јенодр́во. И ја́ секи́ру ова́ко на ра́мо. Ѐ́дем. Јено пу́тиче і́ма. І́ма оні́ја сува́рци. Узéла сѣм је́но др́во сѣс ку́ку па те́глим те́ сува́рце. По́сле ће прекрати́м да натовари́м. И і́дем, і́дем та́ко. Секи́ру у руке́ и глѣдам још де́ і́ма. Кад оту́да, оту́д ка от Штр́пце. И не́што чі́ни – гра́п, гра́п, гра́п, гра́п! И ја́ ста́до. Кэд – мéчка! И ја́ ви́ше, по́че диса́ње да ми се затва́ра, она́ ће ри́пи па ће ме увати́. И са́мо ги рѣ́ко: „А што́ ћеш ова́мо?“ И ону́ј секи́ру од ра́мо поді́го: „Што́ ћеш ова́мо?!“ И она́ – тѣп, се укóпа. Не мр́да. Са́мо ме погле́да. „А́јт, а́јт – ви́кам – і́ди по тво́ј пут!“ И ја́ поно́ви. И њóна, уна́зад, бла́го на́ми за Бо́га. А ова́мо ѡ́фце па́соў, чо́бани ви́коў, кучи́ћи ла́јоў, за́р гу осети́ле. И бр́го врати́

се. Брго одвржи магаре јадна, вучи га натамо. Чик овамо кат сэм дошла, никое ситне вэшљинке, само да не дођем бэш празна. И кад онија кучићи узлајаше, викам, бићи, ће ме спасиу чобани. А- у, а – у, они викоу одозгора.

И ете-тој сэм видеела мечку с мое личне очи. Ама страшњица ми улэгла, тој не сэм могола да се смирим кој-зна доклен. Па овде ж'џна ми прájла тэј њојне рабџте да ми исџче страшњицу.

Тако нешто шапћала по њојно тамо. И прошла ми страшњица, жимидџца.

...Да отэро мечку туру по њиве никоје плашила. Канте да лупоу, да оноду. Сэ не-смоу да йдо.

Ж е љ к а

Йма и жэлке куд нас. Нешто је лековито од жэлке. Млеко. И пишаћа н'йна, вико, лековита је.

Ј е ж

Јэжа не можеш да утэпаш од онэј његове трње. Дэ можеш да га утэпаш?!

Н о в и ц а С т а л е т о в и ћ, 1961.³³⁹

В о д е н и ц е

У село йма сал две, три воденице. Нема место ус поток да се направу толко воденице.

Увек имало у воденице врагови. Викале тамо кад йдоу, тропоу по воденице, запироу воденицу да не мэље. Свешто викале стари. Њима не ги било стрá. Йшле у три. Сабаале, се сéћам баба док била жива и дэда, у три ће се диноу да би узэле рэд што више да сэмэлю. Јутре дэн други добије рэд, трџи. Чија воденица била, колко биле у групу, толко мора да подељу. У јен мџсец ймаш два дэна, и тој ти је.

Викале да йма врагови, како не! Сви ги виђувале – тэ неки сэс рогове, тэ неки тропáа, тэ неки бија на воденицу, тэ на багрем, па на врбу поред воденице. Не ги видија никој! Тако по њино, сал да не плашу нас.

С м о в а ћ а л е ц и в ц а р е

А тој кат сэм бија по мицак. Ё, сэк^г смо забрајле више. Смо прájле кљусе.

Имало напре онэј лесе дрвџне, ка два стапа па на средину даске. Ђубре носиле сэс тој, немало колица ручне, него на лесу и и[з] штале, из ár изнесоу на куп, тамо дэ сталале у башту ѡубре. Ё, тэј лесе биле добре за кљусе. Натрпамо лесу сэ[с] сн'эк^г да бине по тџшко, стајмо јено дрџце оздол. Оно мало дође ка дигнута. Стаймо ченицу или нешто тако пот кљусу. За стапче што смо дигле кљусу, врџмо конџпче никџе. У кућу, пошто је студџно,

³³⁹ Снимљено 2003; снимлио Радивоје Младеновић.

Бóжић, у кућу седимо и крос прозор кэд видимо да има млого цивцари, врапчићи, потегнемо конопче, падне кљу́са и бóл врапчићи пот кљу́су. Пóсле ги почупамо, оперемо, очистимо, посолимо, па на стапчиће ги наредимо. На шпóрет се сýшу лéпо за Бóжић. Дође ка пршúта, сáмо што је мáло. Да ни прође мерáк.

По два-триес тáко смо ги јéле.

К у м б á р е

Кумбáре мавáмо за Прóчку. От смрѣке, от црешње, от шушке, бiло кáкве.

На стап се праи. Мóже и четáла, мóже и на четири стапа од лéске. Од лéске се узима стап. Јéно триес сантима до врр добро се исцéпа на четири. Се врже сэ[с] жицу да не пúкне цéў. И тáнке грањеке от смрѣке или црешње, онéј кóре или бiло штó. Тóј се нарéђа, се направи ка јéна лóпта голéма. Се направи јéно двé недеље пó рáно. Се сýши да гóри пó áрно. Пред вéчер, на сред^т сéло, у Улицу голéму, тáко гу викоў, се сакýпи цéло сéло. Тýј се пије. Се запáлу кумбáре, па се пије. Пóсле свáки дóма мóра да íде.

Кумбáре се мáва^w око глáве, око глáве се врту. Се такмичимо кóа ће гóри нај убáво. Кóа ће има нај гóлем пламен.

Нáпре се зборéло, сéг^к пó слáбо.

В о д и ц е

За Водице понáпре смо прајле црцáлке од бóзэ, о[д] дрво. Избуши се, извади онај срж^m. Па се праи од лéске. Ѐсто дрво се скрати, јéдан цин смо викале тóј. Прошúпљи се са íглу кро[з] средину, лéска што има мáли срж се пробúши па се набíје у бóз^с кóлко је óтвор. А овáмо се направи рúчка. И смо стаљале конопље да не се враћа вóда нáзад. Напраимо по пóла мéтар, мéтар црцáлку, напúниш сэс вóду – и кóј кóга ће испрска. Сéћам се ка данáс, зима, лáдно, јануар мéсец – ўвек је лáдно. Зима. По три, четири пúт се пресвучујéмо. Дóма ће не потéпоў. Дођéмо као рóбот кэд íде – свé се смрзне на нáс, се скóрча тéше на нáс. Вiко по нáс. И тóј не ми сметáло.

Т и к в а д е б е л и к в а

Тiква дебеликвa је ка паутина. Тáко íде уз дрво, али пó дóле има кóрењ велики. Па тóј се сéче и тóј се помéша. Се стаи мáло трице, сóл, па се даде стоке да појéде да бiне млéчна, да бiне здрáва стока.

К а л а к а н ц у р к е

Зборéле кэт смо биле мицки. Не плаши́ле сас тóј ако не слушамо. Нэ-смеш да идеш тáмо, ако се закáсниш, ако дођеш ноћом, искачáле тáко никóје калаканцýрке, викале. Нé-знам штó бiло тóј понáпре. Тé самовiле, тé рáзни ђавóли трóпоў сэ[с] звóна, с кáнте, пóјоў, викоў. А истина бiло тóј. Нiкој Шиптáри се чувáле о[д] тóј. Код Битиње кэд íшле према Фира́е, кэд

прободу кроз Готовушко поље, не сме'але да ћуту, сас коње да иду. На кола идо жене, деца, мџи, тако ишли они по госте од Битиње до Фира'е. И тамо и тамо Шиптари имале. И кэт проодиле туј поре[д] тај пџт, дџ викале да имале врагови, они морале да појоџ сви у глас. На коње, на кола идоџ и појоџ – грми поље од њи, от стра' да не ги дођо. Да ги растџроџ, божем. Тако се причало.

За калаканцџрке викале да имо џгањ. И метале огањ на џста кџд ишли.

Не сме никој да прође. Ако прође, она ће дџне сџс пламен. Крупне биле, голџме, страшне. Оне се криле око сџло, по шумчиће, по те' грмље, близо сџло тако. И чим падне мрак, божем оне долазу и проодиџ кро[з] сџло. Глџдоџ кој што рабџта.

С а м о в и л е

Самовиле нај више биле поред вџде. Кџт сџм бија мицџк ми било млоџо ћџџ да идем у Лепџнац да ваћам рибе. „Не! Нџмој случџјно да идеш! Ноћ ће падне. Нџмој, жити-ја, ће те једе. Виле има, ће те мџтноџ у вџду!“ Тако не плашилџ старџ. Јџдва сџм чџкаа, сџрома, сџл преко дџн, око пладне – бџж дома да не зађе слџнце у Лепџнац. Ка не сџм се плашија кџт сџм бија мицџк!

О, биле голџме самовилске свџдбе. Тој се чџло чџк у сџло, вџка, оздџл се чџло ис тој поље дџ ти збџрим за тој.

Ја не сџм ги чџја. Не, брџ, дџ ће ги чџјеш! Док сџм бија мицџк, тџд не сџм чџја, кџт сџм порџсо па сџм почџа да пијџм, па јџш по ништа не сџм чџја.

В а м п и р и

О, колџина се дизале из грџб! Се дизале, брџ! Отине, вџка, дошо, вџка, нџћс тај и тај. „Умрја, како дошо?!“ „Не, он се диџо, бија – тако и тако. Бија у двџр. Помџра колџце, дрџа. Радџја цџлу ноћ“ „Како, вџкам, умрја!“ „Не. Он доџди ноћу! Се диза!“

Само ноћу су вампџри. И пре[д] дџн, прџд да појоџ петлџви, вџка, побџгноџ, Чим појоџ петлџви, они се гџбиџ, вџко.

Не ги тепџле вампџре. Тој се браниле од њи. Стаљале – некој коњски трњ имале, па сџџе лџтике, па лџк, па се бесџло тој на вџрата да не улџно у кућу. По двџриште, на капију се обџси те'. А глогџџе колџце дџљале, свџшто праилџ. Турџле прџд вџрата. Учџка га прџт капију. Обџси по неџде тако трње. Јџдва се спасилџе од њи.

У р о ч л њ и в е о ч и

Има урочљџџе џчи. Аџуу!

Сџм пошо јџн пџт за дрџа сџс краџе. И сџм дошо до цџнтар, до онџј улицу у сџло. Туј има јџно голџмо корџто, чџшма дџ пијеџџ краџе вџду. И сџм отишо у планину. И кџт сџм пошо отџд, да ми пџкне џска. И сџм се утепаа жиџ, чџк у ноћ сџм дошо. И доџдим дома. Дџда: „Дџ си, брџ, више? Што било?“ „А, ми пџкла џска, џска ми пџкла.“ „А, брџ, жити-ја! Кој те стрија,

брé?“ И му казујем, јéна жéна, нéћу да гу кајем кóа је. Казујем – тако и тако. „И, штó нé си се вратíја дóма одмá?! Чíм те срéтне тај, бéж! Те види фна, те пíта нéшто – готóо, враћај се дóма!“

Имáле, имáле. И јóш ги íма, вíко, млóго.

...Ги познавав по óчи, брé. Изразíто (!) плаве óчи. Млóго зборлíве, тако, свé óће да знаé, да пíта. Тóј ка шапће по тебе кэд отíнеш. Мóра да ти се дéси нéшто.

...Јóш је жíва јéна Цигáнка у сéло код нас. Она гáси жарље да скíне úрок. Ѐдо лúди код ну́ у сéло. И ги каже – тако и тако. „Јá ће вíдим свé, жими-тí.“ Олóво тóпи и гáси жарље. И одмá: „Од óчи ти је, жими-тí, од óчи.“ Угáси жарље, стóпи олóво, му даде тóј лéк водíче да попиé. Му каже кóлко пúт да пиé.

Л а с т á ј ц а

Ластáјца не праí код свакога гњéздо. Нéће код лопóва, код непоштéне, и кóји су злó лúди, бéга ластáјца о[д] тéј кúће. Тако стáри викале.

Ў т

А ўт на несрéћу никóму. Блíзу кúће жéне пóчно да кúну одмá: „А штó ћеш овдéка?! И да ми не дóђеш жиў!“

Ј е ж ó в и

Јежóви íма. Понапре не лэжале – јén јеж се јéде, јén нé се јéде. Онај што íма папке ка свíњске, тíја се јéдоу. Овíја што íмоу ка кучíнске шапе, тíја нé се јéдо. А како смо видéле, нíкој нéма папке, тако да нé смо јéле ни јéнога, нíкат нé смо нашле тóга сэ[s] свíњске папке.

Ц в е ћ е в и д-в í д а

За Видóвдэн се бéре вид-вíда. Цвeће онóј плаво. По пченице рáсте нај вíше, по ченице и по ливáде. Нај вíше тако поред мéђе, порет пченице. Се плéте véнац од нéга. Се стави сэс рúже, сэ[s] свé. Véнац се тúра испрет кúће. Па се мијéмо сэс вид-вíду на Видóвдэн. Се искíда онај цвeт и ујúтру се омíјеш сэс вид-вíду и глéдаш кроз онај véнац креј слúnце. Се прекрстиш и глéдаш. Ѐсто тóј за здравље.

Ф л í ј а

Па íма флíју за Васиљíцу. Пот сáч, јéс. Се стаљоу пáре у флíју. Кóј нађе пáре, тéј пáре се чувоу да бíне бóгат.

Носíле флíју понапре и у ár, прет праг, пред ár. Бáба кэт шапћала нéшто, мíцак сэм бíја.

К р у ш а ц

Кэд врне крушац, кэд је млого страшно, крупан кэд је, треба божем, кó[j] је први од мајке да ўзе јено зрно да поједи и да престане.

Праиле и кршчиће никоје у двор. Прекрстиш дрва. Па стаљале и паре пот камењ. Секиру у зевњу се забóде.

Одма прекине.

Д а н а к р м и с т о к у

На Сољишта људи напре крмиле стоку. Плоче, плоче, камење. Стока је по цело лето горе. Чобани чувале. И домаћин оће да иде да накрми своју стоку. Понесе мало солче, трице, тако повремено ги носиле, и ставиў тамо на теј камење. И свака стока знала на своје место, де је сол туј прије да олиже.

Д Р А Ж К О В Ц Е

М и о д р а г Ј о в а н о в и ћ , 1929.³⁴⁰

М а в а л ' е

Мавал'е? Па две мавал'е су – Дурл'еви и Горња мавала. Ми што смо бил'е горе у село – сви тија. Зајено и Дречови, и Бузини, и Макини. Тó било – по две куће. Ми Дречови смо бил'е јено време јена кућа, Макини бил'е јена кућа, Гуђини јена кућа, Рашкови две куће.

Ми смо бил'е Дречови до триес члана, дваес óсам, дваес седам, триес. Јен умре, јен се роди.

П о н а п р е

Што сэм работáа кэт сэм бија мицак? Сэм чувáа теўце. По л'ивáде око куће. Ѐшл'е смо на бачила горе. Гóре смо чувáл'е теўце док сэм бија као мál'и. Пóсл'е кэт сэм ишо у шкóлу, пóсле сэм чувáа говéда.

Шкóлу сэм учија три године. Четврту ме увати рát.

Кáко не пáнтим!

Ме увати рát. Биле смо дóле у Лужине. Тáмо наићóше, бóш кэт препáде Југославија, наиће нáша вóјска. Кóњи доћóше. Се истоварише овдéка сви. Кут-кóи! Пóсл'е остáл'е сáмо коњи ту. Мóжда стотину, двéста. Кóј-зна кóлко било!

Немáше нíкој. Шиптáри почóше да не гúшу, да не тéроў гóре, дóл'е. За срéћу наићóше Бугáри одмá. И тáко дóђе бугáрско време. Чéтири године Бугáри.

³⁴⁰ Снимљено 2003; снимлио Радивоје Младеновић.

Јено време било дђбро. Пђсл'е кђт се повезаше сђ[с] Шиптаре. Имђл'е партизђни, ђни на оснђву (!) њђ замрзђше свђ.

О р ђ њ е

Прво се орђло са рђло. Тђј било свђ дрвђно. Свђ дрвђно било, сђмо рђло, ка овђко, а тђ се навђкло на њђга, на тђј рђло, се навђкло тђј рђоник (!).

Пђсле жел'ђзни плугђви.

Се пођре па бисђге на рђме. Пшеница у бисђге и – па увђти у шђку и мђтај с рђку.

Кђт смо почнувђле да орђмо, обавђзно се кђл'е кокђшка. Цђла кокђшка се скђва и се исђче, и се однеђе. Онђј ђрач кђј ђре тђмо на њђву, ђн изђде кђлко мђже. Штђ не мђже да изђде, врђти куђи. Не мђже да изђде свђ, цђлу кокђш'ку – ђе га утђпа.

И се кђж'е кђт се почнуђе да се ђре: „Помђзи, Бђже!“ И се прекрђсти.

ДЕСАНКА ЈОВАНОВИЋ, 1930.³⁴¹

У р ђ а

Двђес девђте сђм родђна, ђђде у Драјкђфце. Мђга ђца га имђло Сђма, а мђјку Дђрка. Од ђђде биле. Мђти ми билђ ђвде и[з] сђло, ђвде се удђла. Јђ ђсто ђђде сђм се удђла.

Штђ смо работђле дђца? Смо биле мђл'и. Тђт смо биле и патђни. Пђсле и мђјка ни ђмр. Смо ђшл'е у школђу у Готовђшу. Смо ђшл'е цђђ дђн у школђу. И тђмо смо и понесувђле да рђчђмо. Тђко се ж'ивђло.

Учиђа не нђки Трђјан. А и јђна учител'ђца билђ Зђра. Смо писђл'е на тђблђ. Четвђрти рђзред^т се зарђти. Пђсле нђ сђм имђла ни могућњос.

Дђма смо работђл'е. Смо држђл'е крђве, смо држђл'е свињђе, смо ђшл'е по њђве, по л'ивђде смо ђшл'е.

Смо чувђле стђку ђђде. ђђде ни је нђша планинђа.

Имђл'е и Шиптђри. Немђл'е мђлђго – пђшес куђђе. Пђсл'е и ђни се исел'ђл'е. И дђн дђнђс ђма.

С ђ м с е у д ђ л а ј ђ

Дђ сђм се удђла, смо биле трђес чђвђка.

Свђ сђм морђла да слђшђам. За у њђву да послђж'ђш'. И старђји да изђђш'. И да му пђреш' нђге. Тђко се ђшло у њђву, у л'ивђду. И дђцу смо носђл'е у кољђвкђу на њђву. И тђко се живђло.

Сам посипувђла и кђтђ рђчђк, и порђчђк. Свђкар тђко ни бђјђ мерђкл'ђјђ да му сђдиш' на нђге и да му посђпеш' да опђре рђке.

³⁴¹ Снимљено 2003; снимђо Радивође Младеновић.

Тэд не смо имале ни срују. Сэз гас. Гаш'че држ'иш' у рўке. Снава мора да држ'и. Снаш'а да држ'и гаш'че и тако да се вечэра.

Смо држал'е оўце, смо држал'е краве.

И борину смо имал'е. Смо узимал'е горе у Сэфце. И тој смо горэле кој нема гас. Димило. Морало тако да се ж'иви.

...Муж'и иструпоў дрва, снаша мора да унесе. И кэд иде ники стар, мораш' да га испратиш'. Смо имале коња. Ако иде на њиву, донесе товар, снаша мора уз њега, да помогне. Да се држ'и.

Ишла ми свекрва на бачењу, тамо горе чувале стоку. Сэбере сир. Па кэ[д] дође половину л'это, донесеш. Каце смо имал'е. И сир донесо кот куће. Око Петрoвдэн, па око Госпођиндэн. Имал'е смо доста сир. Тэд немало скитња горе, дол'е. Једино на Ўскресэ кэт се иде на сабор, тэт смо ишл'е, сэ овако да ш'етамо горе, дол'е ка сэк што се иде, не! Тэт смо биле нешколувани, тэт се радило сэс имање, о[д] тој се ж'ивело.

...Носил'е смо у цркву – кој има пеш'кир, кош'ул'е, носу поклон цркве. Кó[j] је мерак да купи за зравље, купи у цркву. И кошул'у купи, и пеш'кир купи. Тамо донесеш људи слаткише, па кој има паре, поведе децу, купи, прош'етов деца, се изиграш. Кó[j] н'ема – гл'еда. И тако.

У кућу сви смо имал'е свак свој посо. Домаћин води рэд. Паре синуй му дају. Он водија рэд што треба у кућу да се купи. Кó[j] је бол'есан, мора да се води рэд'. Кэд је слава, мора да се купи свэ што треба за славу. А ми, ж'эне, што ни нареди домаћин, ми свэ радимо. Жњемо, та копамо. И свэ што треба – сэно да се бэре, то свэ ми смо радиле. Ж'эне.

...Имал'е смо мешал'е. Ми смо бил'е четіри јетрве. Ми смо се редувал'е – јену недел'у јена, другу друга. А тај што била стара, свекрва, она ни спремала, а ми смо се редувале да месимо. До Прóчке. От Прóчке, тија што су да иду за у н'иву, они иду у н'иву. А овај што остане дома, што ће меси, тај меси до Митрoвдэн. А кэт заврш'и се пол'е, тэд јопе ж'эне, јопе се редујемо да месимо до Прóчке.

Тэт смо месиле от кукурузно брашно у црепуљу са сач.

Смо имале као качичиће. Тэд месиш' у ону кацу и с рўке га измеш'аш', измеш'аш' добро. И после кэд наклáдеш' љгањ у оцак, туриш' црепуљу док се усїја. Ё, кэт скíнеш', обрїш'еш' онуј црепуљу. Ё, после туриш' мало брашн'о и туриш' л'эба. После онај сач озгóр. Тако било сваки дэн.

Смо месил'е коломфхан леба. Једино на славу се месило, от пшенице смо месил'е тэд. Само на славу! Тэт се немало. За у цркву носимо кóлач, вечэрњу. И тэт се месило тако. А овако смо јеле кукурузно.

Пите смо прájl'е. Пите от пченично. От кукурузно смо прájl'е – фил'и'е ги кажемо ми. Ѐсто као пита, само пот сач.

Сач ставиш' на ватру. И кэт се усїја, у тепсїју потрусиш' ону кашу, туриш' сач и напратиш' фил'и'е. Ми кажемо за тој и бараница.

Пите исто тако. Узеш' стапче и ставиш' на асталче и сучеш' сэс рўке. И зави'емо. Покрoпиш' што имаш – јаја, мл'эко кисело туриш. И ги прájмо ка

завијаче – овако коло, коло и... Тэт се пекло, не у тепсију. После кэт почэле шпорете, па у шпорет.

...Сами смо прájл'е црепуље. Уземо зэмњу, уземо вриену воду и просипемо. Ё, после имамо онóј конопље, што се се'ало конопл'е, па стаљамо мáло кроз онóј блáто. И да се разгáзи дóбро сáс нóге. Сэберемо овако и напрајмо да би бíло појáко. И она после се осуш'и. И кэт се осуш'и, после туриш' на вáтру и месиш' л'ѣба.

...Кэт смо ишле трло сáс óфце, бра́ле не́ке врље, сáз дáске прájле. И то смо ограђува́ле це́ло трло да би спáле óўце. Кучи́ће око се́бе због вўце. Имамо коли́бу. Напра́ју. Спи́е она́ што чу́ва сто́ку. И ту́ј спи́је та́ј чобáнин. Увечер му одне́соў вечеру да вечера. Не бíло лáко. Кáкви лáко!

... У сéло íма да кóсиш', па íма да сé'еш', кукуру́з^с да кóпаш'. Да сé'еш' бáш'чу, да сé'еш' парадáс, папри́ке, рáзне салáте. Ка у сéло. Свé да посé'еш'.

Копáње 'е нáј тéшко. Цéў дэн рáдиш' на слўнце. Слўнце грé'е, ми копáмо. И дéте сáм носíла, нí по двé годíне, на л'éђа одне́сем. Па дéца нóсим сá[с] се́бе. Та́ј кó[j] је ку́ћи (!) не мóж'е да пости́гне свé, да држ'и тол'íко дéцу. Па нóсим по двé годíне, нóсим у нíву дéте сáс мéне. Никóа јетр́ва чу́ва дéте, док кóпам јá да не би падну́ло. Сáс кољéпку врж'и се, и тáко се ишло. Сá[с] се́бе понесéмо воду, крчáж'е се кáж'е. Од зэмње. Понесéмо тáмо да пи́јемо. И цéў дэн радíмо до увечер. Кэт плакáл'е, кэт при́ђе, кó'е сíса – сíса, кó'е не – понесеш' му нíш'то да јéде.

Јá сáм имáла четíри. Трí сíна и ћерку. Пóсл'е кáко кóје порáсне, остáне ку́ћи. Ово́ј помíцко нóсим у нíву. Чува́ла ми свекр́ва дéцу. Тэт се немáло дово́лно да задово́л'и дéте – нí да јéде, нí да пи́је. Кóј íма да до́и – до́и, кóј не – по л'éк мл'éко да му дáш. Не мóж' да стíгнеш' да му кúпиш' слаткíш'е – немáло да се рáди по држáвни пóсо. Двé сáм родíла, па пóсл'е ми се мýж^{ш'} запосл'íја. Тáко се проодíло. А и то што зарáди мýж, дома́йину пáре. Нéма ж'éне, дома́йину пáре! Дáде му óцу, дома́йину, он вáди да се јéде, да се пи́је. Што трéба да вóди рéд, та́ј дома́йин мóра да вóди рéд ку́ће. Јетр́ве кóје су пó вíш'е... Мí дóбро смо живéле. Мí смо бíл'е четíри јетр́ве, не смо се свађáл'е нíкат. А íма дрўги, се свађáл'е па бр́го се поделу бра́на. Кóј íма пра́и ку́ћу, кóј нéма – сéди у по јéну сóбу. Тáко се проодíло на мýке.

Нáј мláда сáм била јá, а овé^и ми бíле пó стáре. Сáмо јá сáм живéла сáс н'í двáес и пéт годíне у заедни́цу. Брзо смо се поделíле. Горе сáм бíла, при шўме ни бíла ку́ћа. Ё, óвде смо купíл'е. Óвде смо се усел'íл'е. И éте, дэн дэнэс нí ми 'е завршéна ку́ћа. Нéма. Сéге па увáти ово́ј ста́ње. Дéца не рáдиў и не мóжеш' да стíгнеш'. Ёте, јá нéшто да прўж'им пóмоћ децáма. Па сáм изгубíла и сна́гу, мlóго сáм радíла. Ау! Сáм имáла четíри јетр́ве, нáј вíше сáм радíла јá. Јá сáм бíла нáј мláда. И тáко ме родíла мáти – да се жу́рим. Не мóгу да сéдим јá. И дэн дэнэс. Држ'им двé кра́ве, држ'им по двé свíње. Кокóш'ке држ'им. Мл'éко по л'éк про́дам – нéшто да ги додáм, да прўж'им пóмоћ децáма. Мí се подел'íл'е дéца, мóрам да му прўжим пóмоћ тóму кут

кога сэм. Штó пріма мўж. Смо му дále домаћинство и он вóди рѣд^т. Пóсл'е по млади нека кўпу што ођу.

...Држале смо и краве и коње. Па сас волóе нóси ћубре, сас кóла. А овáмо што смо држале оўце, па и трло смо прáјле. Мењамо по три дána, на јéно мéсто по три дána, па на дрўго мéсто док се прош'ири цéла њива... Па тóј онеј врље има, тéј ограде има. Извўчеш' и тўриш' колац и заградиш'.

Смо имáле по седамдéсет комáта оўце.

С á б о р у Б и т и њ у

Сáбор у Битињу, тáј црква што је. Свéти Димитрије. Тáмо смо ишл'е.

Погодимо гочобије. И спáвоў куд нáс. Јўтре дэн на ул'ицу. И кэд идéмо на сáбор – сви, гочобије. Тэт смо имáл'е, ис цркву узéмо сл'ике, тéј крстóноше ги кáжу, и сэз бáјраце идéмо сви групáлно, кро[з] ж'ито газимо да би се ж'ито родило. И смо ишл'е гóре на сáбор. Тáмо гочобије имоў. Свáко сéло има гочобије своје. И свáк водимо кóло, у свáк своје. Ѐма мешавина, али кóј оће... Свéкар извéде снаву да вóди кóло. Свéкар плаћа.

З é в њ а

Се орало сас волóе. Имáл'е плўг^к. Рáло. Сáмо јéно имáло. А пóсле имáа плўг^к окретáч. И тáко сас волóе. Кóј ги наўчу, идоў сáми. Кóј не, мi по јéдан водимо, јéдан óре.

Грўде смо ги тўкл'е сас матику дрл'áчу. Жел'эзна. Ѐма никóа и о[д] трње. И о[д] трње напрáиш гу, па гу повéжеш (?!) или па лánaц тўриш' и вóдиш' волóе. И она дрља. Пóсл'е обрадиш' гу на брáзде. И свé смо тóј сејáл'е рўчно. Ѐзеш', напўниш' кáнту и мéтај! Пóсл'е се завлáчи.

...Гра́ смо сејáл'е с матику. По јén мéтар измиђу рéд смо сејáл'е. Смо прáјл'е брáзде. По три рўпе брáзду. И тэрај тўј брáзду. Пóсл'е у дрўгу брáзду.

П ч е н и ц а

Сéфте кэт се сéе пшеница, кэт се оре сéфте, закољéмо кокóшку ил'и пéтла за почéтак. Л'éпо се спрéми сас кукурузно брáшн'о, па кáшу напрáју. И кóј óре тáмо, однéсе на њиву. Ако дóђе ники са срáне, га повикамо на рўчак. И он да појéде.

Бáш тáј дэн не мóра да дáваш по комшије ако ти траж'и нéш'то. Због берићет тáј дэн не дáва се.

Кэт порáсне пченица, кэт прé[д] да клáса, кэд бине, ако има млóго трава, па смо ишл'е мi да гу пл'евимо. Пченицу да опл'евимо. Ако има трава, óно заврне кiша и она мóра да пол'éгне. Тáко смо чистил'е да би бiло дóбро ж'ито.

Кэд узрél'и, па смо срп, свé смо жњél'е рўчно. Ё, пóсл'е имáмо онај рáш^к што сејéмо, па очукнéмо, па пóсле онеј јўжа прáјмо. У вóду се кiсне мáло. Јéна срáна и дрўга гу повржеш', увртиш' гу овáко и напрáиш' за снóп.

И после кэд ижнѐмо, онѐј наручиће носѐмо на тѐј јуже. Руковѐћи нѐсиш. И тај што вржѐје, му ги стаљамо ка на стѐк^г и он ги врже. Па пражмо ка купице ги каж'ѐмо. Муж'и вржѐјов снопѐе. И после, кѐт се врж'е, збо[г] кише ги напрајмо по дѐвет комата сноплѐе. Напрајмо – јѐн отут^а, јѐн отут^а на четири. Купице ги каж'ѐмо. После кѐ[д] дѐђоу кѐла, напрајмо вел'ѐку камару.

Кѐј смо вршил'е сѐс кѐње. Кѐј ѐма – јѐн кѐњ, кѐј два. У двориште напрају јѐно вел'ѐку гѐвно.

Крајн'а ж'ѐтва. Идѐмо, тај кѐ[j] је млада, ѐли девојка, ѐли мланѐста, узѐмо цвѐће, босѐљак^х, и узѐмо три класа што ѐма пченица и нажитѐмо сѐс онѐј цвѐће. И срп ставѐмо што жнѐмо. И нѐ говори тај – о[д] тѐјзи ѐйве до дѐма не говорѐ док стаѐи тѐј у амбар. И стаѐи у амбар. И ништа. Мѐж'е да се зборѐ. Тѐ[j] је крајн'о кѐт се заврш'и. Тѐј се каж'е богубрада.

*[Де ви било гувно за вршење?]*³⁴²

Како-кѐј ѐма. Кѐј ѐма велики двѐр, у двѐр. Кѐј ѐма шталу де држ'ив стоку, и тамо напрају. И помѐтов га ѐсто као двориште. И стаѐу на срѐде јѐдан колац. И око колац – рѐдом, рѐдом, рѐдом.

Нѐ га каж'ѐмо стѐж'ар. Стѐж'ар каж'ѐмо тѐј што пражмо стѐг. Кѐд берѐмо сѐно, кѐд берѐмо цѐлу л'иваду, узѐмо два колца и носѐмо онѐј навѐльце.

На гѐвно, тѐ[j] је колац. Кѐлко да би седѐа кѐњ, да сѐди конѐпац да би седѐа кѐњ кѐт шѐта, кѐ[д] трчи да стрѐш'и онѐј ж'ѐто. И да би се вртија. После се враћа назаѐ да се одврѐти.

Турамо пшеницу око кѐлац. Свѐ ррѐдом, рѐдом око колац овако успрѐвени класѐви. Док прође кѐњ. Посл'е кѐњ да одмѐри, ми узѐмо вѐл'е и га окренѐмо. Свѐ га измешамо. Па понѐво се врши. Посл'е избаѐимо сламу, свѐ мичѐмо тѐј сламу. Ё, после, онѐј жѐто, имамо машину, рѐчно се вртѐла машина. Сакупѐмо на кѐп и турѐмо у тѐј маш'ину. И врѐти се рѐчно. Излаза плѐва.

Понапре кѐд немал'е веал'ѐце, метал'е смо сѐс лопату. Дрво напраѐно – као лопата. И рѐчка, као онај пѐкар што нѐси л'ѐп^б. И онѐј мѐташ' у вѐс. Дѐне га вѐтар. А друга па сѐсѐ мѐтлу чѐсти онѐ плѐву. А ж'ѐто да остѐне вамо. Како кѐд дѐне вѐтар.

В р т ѐ л о м

Вртѐлом се каже. Нѐ се рабѐта. Ё тѐд, вѐтар да нѐ ти нѐси ж'ѐто, да нѐ ти нѐси сѐно, навѐльци. Дѐне јако. По нѐгде и закачи, мѐже и стѐг да однѐсе. Тѐј виришта се кажу. Виришта мѐже и дрва да ишчѐпа от корѐна. Бѐло. Како да не! У нашу ѐйву дѐл'е, испод наше кѐће јѐну јабуку и јѐн ѐра ис корѐна га избаѐија. Стрѐфи се нѐки-пѐт, нѐје стѐлно. За тѐј се чува Вртѐлом.

Кѐ[д] дѐвоу виришта, ѐуди, кѐј ѐде пѐшке да га мѐтне! Кѐд вѐдиш', ваља да сѐднеш'.

³⁴² Између угластих заграда налази се текст питања која је постављао Радивоје Младеновић.

К р у ш а ц

Кэд врне крушац, које дѣте прво се рѣди, оно отине оно да ўзе један да изѣде да би престаа.

Совру имале. На совру туру каш'ике и један тањир на совру. Стаљале као да се моле Бѣгу да би престаало због берѣшет.

Се зборело: „Чуај, Бѣже! Спаци, Бѣже!“

Како кэд. Нико-пѣт стане, нико-пѣт па не. Сѣј, па ако ни постанѣје!

К о с ѣ њ е

Наковаља има две нѣге. И зачука се у зѣвњу. И има дрѣги чѣкић. И чука прѣдом. Кѣт се дѣгне, има – брус се каже. После ѳстри косу. И коси.

Одма смо окрећале ѳткос. Окрећемо га један пѣт, па око пладне јѳш један пѣт. И увѣчер га сѳберѣмо у навѣльце. Па јѣтре дѣн јѳпе га растрвѣмо. И, ако је дѳбро врѣме, одма после праѣмо стокѣ.

Ѓ, па стѳкѣ: туриш дрво високо, напраѣш рѣпу, туриш четале са сране да не би га обалија вѣтар. Јѣн мушкарац праѣ, а ми ж'ѣне метамѳ. Изгрѣбеш' сѳз грѣбуљу и напраѣш' га лѣпо.

Ѓ, за зиму после сѣди тѣј. Кѳј има плѣвн'у, напѣни. Кѳј нѣма, после нѳси кэд му трѣба.

Кѣт коси, имам нѣкој кол'е јагње. Кѳј нѣмам, ништа. Да би дѳбро работал'е, ѣе закол'еш јагње.

В о д е н и ц а

Имамо водѣницу. Дѣ ни је кућа, гѳре бѣла. гвде има трѣ, четѣри водѣнице у наше сѣло. Самѳ сѳ[г] ги побатал'ѣл'е. А тѣј смо мл'ѣл'е за стѳку ѳвас, Па смо мл'ѣл'е ѣсто от кукурѣс³ као бѣнгур за јаганце. Па и за нас смо мл'ѣл'е, бѳгме, ѣ пшѣницу, ѣ кукурѣс³. Смо мл'ѣл'е свѣ у водѣницу. Па сѣге – сѣто га ѳсѣѣеш. Па има јѣна дѳска вел'ѣка, ми каж'ѣмо ка танур. Тѣј ѳсѣѣе на ѣѣга. И посл'е кэд замѣсиш брашн'ѳ, сал тури у ѳнѳј качѣѣе и да замѣсиш', па сѳ[с] стапче. Па кѣт праѣмо пѣту, расучѣмо кѳре па печѣмо на сѳч. Туриш' на вѳтру. И турѣмо, кѳре се испѣчу. И посл'е – јѣну, дрѣгу, колко ѳѣеш да праѣш пѣте.

Водѣнице су покриѣене сѳсѳ цигѣнски црѣп.

Тѳј де ѣде вѳда је корѣто. От планине донесѣмо дрво, бѣка се каже. Напраѣ га мајстор, и праѣ га у жљѣб свѣ да би ѣшла вѳда. Дѳл'е има што се врѣти, као вретѣно га каж'ѣмо. Тѳ[j] је дѳл'е што се врѣти. Вѳда га тѣра дѳл'е, а гѳре каменѣ се врѣти. А гѳре, посл'е, патосиранѳ је. Ѓма гѳре напраѣно, мѣчник се каже. Тѳј има два камења – јѣдан дѳл'е, јѣдан гѳре. И кад удѳра ѳнај вѳда, ѳнај се врѣти. Гѳре има што пада ж'ѣто и кѣт се врѣти...

Тѳј дѳл'е што удѳра вѳда, цѣун се каже. Цѣун се каже тѳј што удѳра у тѳј вретѣно. Тѳј вретѣно се врѣти. А тѳј што удѳра вѳда га кажѣмо цѣун. Тѳј ка пѣрке што су, тѳј га кажѣмо вретѣно.

Ж'ито у што сипујемо се вика кош.

Ѐма, посл'е, напраено ка коритенце. Тујка пада. Па има камењ шупаљ унутра. У камењ пада и после се врти. Тој де пада ж'ито се вика кутлица. Тој што удара у камењ га кажемо чекетало.

С а м о в и л е

Никој дрвѣће имало. Тој што каж'еш самовиле. И од њега не смеале људи ни да седиу под њега.

Ѐма разне. Никое има ка грање мало спушћене надол'е. Никое по другојаче изгледа. Није ка овеј друго воће.

Ништа не се чује. Не. Нека птица по неки-пут кукурече. Нешто ка кукубајка се чује. Ал'и неје важно тој дрво. Ѐма ноћу да кукуречи.

...Причал'е тако за самовил'е. Сећам се, причал'е л'уди. Самовил'е ишле ноћу. Плашил'е се л'уди.

Казале л'уди кад идоу за стоку ги се прикажује да је збору. И овеј се плашу, бегу. Па нај виш'е бегал'е. Порет цркве па нај више се плашил'е од гробла, рачунал'е да не тујка игро.

К о н о п л е

Тешко било. Се сеје конопље. Да га бреш', каж'емо теј ручице. Па напрају ники вир, вода седи у њега, па стаимо у њега, се кисне, по месец дана се кисне. Се искисне добро, па га уземо па га оперемо све у реку, теј ручице. И ударамо ка от камењ да би се бол'е (!) избел'ило. Ё, кат се осуш'и посл'е све, имамо јену даску, каже се маљица. Ё, потуримо два камен'а и измију два камен'а туј маљицу. Стаимо туј ручице, и чукај, чукај! Ё, посл'е кат се ишчука тој, па имамо посебно гребене што се чешља. Се чешља з гребене. Посл'е преди осноу понанпре за платно. Ткал'е л'уди за осноу. Ону осноу, немал'е паре да купу памук, па по тој прел'е осноу. И тој ткал'е бел'ове.

Се ткал'е черге. Па се ткал'е овеј бел'ове од вуње.

...Конопље има посебну куделку. Дрво је вако – има нарегасто (?), и се врти тујка. И оно посл'е око њега га извртиш', извртиш', извртиш', и тако да прѣдеш'.

С т а р е к у ћ е

Старе куће. Разне собе. Де сам се удала ја горе, тамо не памтим. Тај кућа. Имале млого. Триес човека биле у туј кућу. Све у јену кућу. Па колко жене биле, имала свака посебно своу собу. Само тај коа кува, седи дол'е у куну. И имал'е посебно. Јена кува мрсно, а петак и среду тој имала посебна домаћица што кува посно пасуљ, компир. Имал'е теј. После кат скувоу, посебно јел'е деца на совру, посебно жене, посебно мужи. Прво мужи, па жене, после и деца. Ѐма посебно собићи. У исто време. Само има никое дете једе у куну, а муж'и седеле посебно. Смо гу звал'е одаја. И тамо мужи

седел'е. Клал'е огањ посѣбно. Кэ[д] дође никој гос, срáман мýж', они тáмо седу куд мýж'е, у тýј одају. А ж'ене, како доје њóјна својбина, па сва́к сво́је во́ди у сво́у со́бу. И тáмо домаћи́ца ако трéба... Тэт^т по немáла кáфа, него штó бiло – ил'и чáј, па донесе гóре.

[*Де се ложи́ца огањ за варење?*]

А за варење имáло посѣбно, кúјна. Имáло о́цак, имáја о́цак па имáла ми́ђу о́цак постае́но вери́га. На вери́гу. Па до́л'е има ко́тоу. Ако ва́риш тiкве, ко́тоу вел'и́ки има о[д] сто кiла. Во́ду кэт пѣреш', ску́ваш' на вери́гу у дво́риште има напрае́но кори́то. И тáко се прáл'е ства́ри у кори́то, у кори́то у дво́риште.

Тэт се носiле и конопље́не кошу́ље. И ако пѣреш, смо имáле пира́јку. Изва́диш' у кори́то, гу лúпнеш' у ру́ке да би се бо́ље (!) избељи́ло. Не се имáа пра́шак, па турал'е смо пéпо у во́ду. И тáко да би се избељи́ле ства́ри.

Смо куáле са́пун, от сви́ње смо пра́јле. Купи́мо со́ду, па от сви́ње, онéј о' црѣва. И напраи́мо са́пун. С то́ј са́пун се пра́јло.

Да опѣреш све на ру́ке па да но́сиш све у р'ѣку! Оо, да пѣреш! У р'ѣку. Ова́мо у вру́ћо, тáмо у р'ѣку. Па на ж'и́цу.

...Сиро́ма ко́ј би́ја, нема́а. Има ди́б ко́ј нема́а, сиро́ма! Сé има посѣбно штáл'е. Посѣбно за сто́ку, посѣбно за се́но, посѣбно за лýде.

У ку́ће до́ле зéвња! Па иде́мо да берéмо па́прѣћ, у шу́му берéмо па́прѣћ па да ги просне́мо да не́ би се каља́ле сто́ка.

...Кут коко́шке то́ј мора́ло да има вéшке. Тэт прашкира́ле кокоши́н да не́ би л'ипца́ле коко́шке.

[*Памiиши кэiи iрашкирале?*]

Ка́ко да не́! Зна́м бéш тэд, још не́ сэм се уда́ла. И по́сле кэт сэм се уда́ла до́шла не́ка еки́па и прашкира́ла. Појави́л'е се вéшке мло́го. Па ишл'е у ку́ћу – прашкира́л'е со́бе. А и ви́ше о[д] тэда не́мáло ни́ бýва, ни́ вéшка.

...А бýве, чiм ул'енеш у со́бу, док л'енеш, ти се напу́ну но́ге. Ка мрáфке. А^а! И ни́шта – помѣти, чiсти, кро́пи. И тáко се ж'ивéло.

Ко́га, нико́га, на старо́га, све ова́ко те́ бýве. Позна́вов се, ка инекци́је да примáа.

Вéшке бiло по опа́сно. Ти се напу́ни пу́на кóса, па има онéј сiтне, гъи́де. Мора́ш да чiстиш'. Тiке, тэт се носiле и марáме па не́ се виде́ло све. А сэг, ш'у́ћур, не́ма!

...Тéпоу – чéшьоу. Што па́дне, утѣпаш. Што па́дне, утѣпáј!

Ка́кви леко́и! Сэ[с] сви́њски са́пун смо пра́ле.

[*Сiшенице ал биле?*]

Бил'е, бил'е! Има по це́у зи́д' мил'и! И да пѣреш како-о́ћеш, тэд имáле кревѣти о[д] др́ва. И о́но по́сле се напу́ну кревѣти, и по́сле прко́ це́у дэн iдо по зи́до́ве.

[*Де се јело у сiшаре куће?*]

Тýј де се ложи́ло, јел'е же́не. А мýжи јел'е посѣбно у ода́ју. И дéца iсто куд ж'ене. Iмоу соври́че посѣбно.

У туј sóбу имáло тéј нáћви што седéло брáшн'о. Нáпре седéло брáшн'о, па туј ни седéл'е судóви, тé крчáжн'и, тé котлови седéл'е туј са срáне.

За ложнице íма ка сталáжa никóа, нaпpáенa сэз дáске. Ложнице тýриш, штó нé!

А нáћви имáло – í да се замесýје, í брáшн'о дé да сéди. Па имáло ш'то се стру́ж'е онéј нáћви. Стру́шка што се кáже, онóј ка нóж^ш. Сэ[с] стру́шке тáко стругáл'е. Кóа је мешáља, óна обавéзно мóра да обрíше нáћви и да опéре тó свé. По недéл'у дóна. Од недéл'у па дрýги. И тáко свáк свóј дýжнос.

[Шíио имале себе де сíиe сíале?]

А штó имáл'е! Кóј имáа, кóўчек се кáже. Кóўчек^г нaпpáен. Тýј седéл'е ствáри. Овáко крéвет о[д] дрво. Дáска отýда, дáска отýда, дóле дáска, слáма. Кóј имáа сламарíцу, кóј нé – сáмо слáма, па вр[з] слáме тýри чéргу што спáл'е. И тáко се спáло.

Кóј имáа пó вíше, по двá кревéта. Кóј немáа, па и дéца и мýж' и ж'éна су у тóј... Јáстэк имáа јéн дэгóчак. Нaпýниш га сэ[с] слáму. Тáко се спáло.

Тэдó се спáло на тврдо. А сéге зрáвље нéмоў лýди. Свé на л'екóве жíву.

[Де сíиe чувале благойу?]

У блaгoтáрчe смo чувáл'е блaгóту. Тóј бíло уз кућу íсто. Сáмо, тýј имáло ка сталáжa нaпpáенa, па качичíће, ведрíца, бýчка. Бýчка, онóј мутíмо мáсло. Ведрíцу – мýзеш стоку. Íсто дрвéно. Тáмо имáло. Тепсíја имáла. Имáл'е зевња́не онéј кал'áнице. Тýј прецедíмо мл'éко. И јýтре дéн сáбéреш кáјмак. А онóј мл'éко га усíриш, а онáј кáјмак сáбéреш па у онýј бýчку стáиш. Имáло и кисéло млéко па измýтиш' и нaпpáиш' мáс. У тáј мáс, с нéга смo прáл'е качáмак о[д] тáј мáс.

Качáмак. От кукурúзно брáшнo. Врíје вóда и мéш'аш' док се добрo згýсне. Ё, пóсл'е онáј мáс га истóпиш' и у тепсíче. Стóпиш' мáс, умáциш' лож'íцу. Вáдиш и стáвиш, вáдиш и стáвиш у тепсíче. Потóпиш' с онáј мáс. Мáс је от крáве.

Ё, пóсле га укисéлу кисéло мл'éко па сэс онáј качáмак – јéј качáмак и кисéло мл'éко.

И тó[j] је здрáво, због притíсак је здрáво. Лýди нaмéрно купýу кукурúз двá пýт недéлно јéдо качáмак. Помогнýје.

...Блaгoтáрчe – зéвња дóл'е, сáмо са срáне тýру дáске, нaпpáву. Пó лáдно бíло. Због врyћíне, због мýве.

Д р в а

Дрвa имáло у плáнину тýјкa.

Са секíру сéчу. Тóкму нaпpáју, волóје упрéгну у тóкму. И понéсу и сврло. Кóј íма сврло. Кóј нéма сэ[с] секíру обáл'иш дрво и прешýплиш. И на туј тóкму íма трí дрвéти. И закáчиш. Шибáте (?) се кáжоў. Закáчиш и вýчеш. И дóма пóсле кó[j] је пó стáн (?) да сéче дрвa, óн одмá сéче.

О[д] дрвa прáјле тéј врéље за óўце. Издéльоў по никóје дрво.

Па бoгме о[д] дрва прáјл'е и куће. Турáл'е грéде, крoу кэт прáјл'е, стал'áл'е тéј дрвeћа, од бyке. Свe од бyке. Имáло и јeлке, само јeлка не смeло да се сeче. Забрањeто.

Прáјле ложице, прáјле стапчиће о[д] дрво, тe онeј танyре. Тánур, тóј од бyке што је ширoкa, па гу проц'eпа, пoслe гу издeља. Пoслe íмa стрyг^к. Гу измáзни л'eпо. Рáван, пoслe да би мoгло кэт сyчеш пítу да би бíло за к'оpе.

Кэ' чуваш стоку, oуце, па имáло, се кáж'е, о[д] дрво напраeно, склoпци се кáже. У њeга стáву сír или yрду што кyвоy жeне и тóј стáву, па кóј íде по стоке понeсе да мoж'е да јeде чобáнин. И кáпак имáло, кáко да нe! И затворeне.

Мáнцу пo виш'е у зевњано јeлe. Каљаница се кáже. Зевњано, од зeвње. Тóј праeно нарочíто. Дрвeне ложице, и у тóј зевњано свí јeдeмо, жeне у јeну каљаницу. Мyжи јeдо посeбно, а мí жeне посeбно у тeј каљанице зевњаe.

Како-кóј íмa апетít, кó[j] је пo арбáп, кó[j] је пo врeдан – угрáби. А кó[j] је пo прoс, ће ћyти, остáне глáдан.

С е н о с í л о п о н á п р е

Смо ткáл'е плáтно. Плáтно смо ткáл'е и носíл'е пoслe кошyље. Подгрљач. Сáме смо прáјле, рyчни рáд^т. Подгрљач се сабeре. Кóј фe га навeзе oудe, кóј нe – тáко. Тyри трí кoнца и кошyља опáше се oвде. Тáко се носíло. Јеличиће имáле да се нoсу. Сyкне вунeне. Јá сэм ткáла. Тáмо имáмо тáј рáзбој, па íмa тeј чкрeпyшке, па вратíло се кáже онoј што се сабíра. И тáко се ткáло. И пoслe сáми прошиjемо на двe пoле сyкну. Пoслe гу набeрeмо. Íмa мáјстор нарочíто што набíра тeј сyкне. По двáнаeс кoнца тyри у тyј сyкну и пoслe стáне некoлко дáна. Тyриш онy ка бáсму, кáж'eмо, гoре за кáиш'. Пoслe мíчи кoнце и нoси.

...На глáу носíле стáре, кóје бíле стáре, носíле прeвес. Вeзле га сáме сeс црвeн кoнац. Носíле и онe кострeнке. Навeзоy кострeнке и тáко га нoсиy стáре. А млáде носíле марáме. Бeлe. А мyжи носíле клaшњeно. Плeлe се цeмeдáни рyчно. Клáшње се прeло, се ткáлe клáшње, се носíле панталoне. Íмa нíкoј, стáри, па носíле чeширe. Тáко се носíле. Цeмeдáнe, мíнтáне смо плeлe рyчно. Носíлe, бoгмe, и клaшњeнe прeлyцe. Шíлe сáми рyчно кóј бíја терзíја, шíлe прeлyцe и носíлe тóј вунeно. Носíлe и гyнчe, се кáже. От клáшње, íсто. Кóј чувáа стоку, па íмa и кáпуљáчу, па по кíше. И гyнчe носíлe. От клáшње íсто и гyнчe се прáјло.

И њeгоy oтáц носíја íсто от кoже, кóжуф се кáже.

А и плáт смо прáјле, смо се покривáлe сeс њeга. Пeшeс од oфцe, пeшeс кoже се уштáви и кэт се осyши и се ушíје, се сeстáльоy. И тóј смо покривáлe на крeвет. Плáт се кáже. Тóј бíло озгóр крeвет.

А кóжуф íмa и рукáвe кaо кáпут.

... Дeца носíлe. Смо плeлe рyчно пантолчиће. Пoшто бíлe мáли, рyчно смо плeлe пантолoне. Цeмпeрчиће, мíнтáнe – смо рeклe.

Тé свé сэм плéла јá мóјема деца́ми. Свѣ рúчно, свé са́ма.

Па вúна, кэд осíлиш' оúце и пóсле гу опéреш' лéпо. Па се опéре, у врúћу вóду се опéре, се осу́ш' и на слúнце. И пóсле има́ла влача́ра. Се овла́чи и он сам напра́и онéј куде́љице, се ка́же. И пóсле напра́ју му́жи куде́љу и вретéно. Ёт, да ти ка́жем, а́ко да ви́диш, и́ вретéно и́мам, и́ куде́љу.

Ако прéдеш', вúну на куде́љу – вртиш' двé ж'и́це па сáстаиш ги, пóсле ги омáњаш и плéтеш чара́пе. Плéти чара́пе, плéти цемедáне.

...Носíле се вунéне чара́пе. Па и́сто от ко́ж'е и дру́ге гéте (?). Па смо носíле, бóгме, кэт стрíжо ко́зе, па помéша сэс вúну. Мáло вúна, мáло от ко́зе. И тó се овла́чи. Имáле гребéне рúчне, мáле. Напра́иш куде́љицу и прéдеш. И плéле смо мужíма за у плани́ну калчíне от кози́не. И тóј се носíло ко́ј и́де за др́ва.

...А опáнце кэд закóљеш сто́ку – и́л'и от кра́ве, и́л'и от сви́ње. Има дáска. Кэт се осу́ш'и, поста́виш' дáску, измéриш' ко́љико трéба ш'ири́на. И пóсле са́ми пра́јмо.

Има́мо посéбно. Се ка́же глéто, прешúплиш'. А о[д] тóј коно́пче па напра́јмо као вр́пцу и ... тúј га напра́иш'. А посéбно дру́ге вр́пце од вúне, па да во́диш' и́ отúд, и́ отúд па да вр́жеш'.

Па после кэт сэм се уда́ла, јá сэм пра́јла за дéцу опáнце.

Тра'áле от кра́ве па пó ви́ше, а от сви́ње пó сла́бо. Па ка́ко ко́ј у́ме да чу́а. Ако мло́го ги мо́криш', о́ни бр́го ска́по. А ако ги чу́аш, л'éпо да се осу́ш'и, пóсле трајáле пó ви́ш'е.

Кэт се ицéпа, се тúра залóга. Па от ста́ро нéш'то, ицéпаш от ко́зе и тúриш' нéш'то, подмéтнеш'.

Кэт се ицéпоу опáнци, отúда се пребу́ши па се напра́и опу́та. Онé! опу́те се испл'éтоу па се туро́у на но́ге, па се но́си.

С е с т р и ж ' е

Дéвер ми стрíгоу оúце. Па има нарочíто, посéбне ножи́це н'и́не што се стрíжо оúце. Гу обáл'иш, вр́жеш ги но́ге док острíж'еш. И́сто ка же́љеза двé преклопéне. Са́мо стíсни и́ она стрíж'е.

Јемпúт се стрíж'е. Јемпúт, али мо́ж'е у јéсен, никóје, овéј ја́рине се ка́же.

К э т с е р о д и д е т е п р е д в р е м е

Ако се дéте родíло пред вре́ме, седéло дóма. Ко́је ж'ивéло, ж'ивéло. Ко́је нé, умрéло. Ко́је је болéсно нíкоје нéшто.

Па га замóта лéк у вúне. Ума́ж'еш' рúке у ма́с сви́њски да би нé дра́ле рúке. Знáш. И пóсле га измр́љиш' дéте.

Б а ч е њ а

Смо терале стоку на бачило кад је Николо́вдэн, кад је слава. Ё, тэт се терале горе у бачило.

И кад отину горе, ѓни горе, има посѣбно домаћица, посѣбно чобанин. Носиле смо л'ѣба јѣн тѣр от куће, пѣсле месил'е сами горе. И л'ѣба носиле горе, и брашн'о носил'е. На коња однѣсоў горе и бачица тѣмо. Узе по никѣе дѣте, ће чуа, да помага, има теўци.

На бачѣње ишла стока. Свѣ. И кра́ве, и оўце ишле, ишле коњи. Ишле и кра́ве му́зне. И јалови́це, и му́зне ишле. А по јѣну остаиш' за до́ма. Сѣду до́ма ж'ѣне домаћице. По јѣна кра́ва се држала да има мл'ѣко кад ра́ду.

Горе има напраѣно. Има горе напраѣно. Напраи о[д] да́ске. Па се ту́ри. Се су́шу. Па га по́кри, због му́ве га по́кри у дѣн, а у ноћ га открије да би га дуваа вѣтар, премаја, да би бија осу́шен си́р.

Бачѣња је колиба. Исто праѣна от сла́ме. Има ту́ја кревѣти сѣ[с] сла́му што спиѣш' посѣбно. Овамо што сѣди благѣта посѣбно.

Домаћин спије у бачѣњу, а стока ги је око бачѣње ту́јка. Кучићи има ту́ј. Он

спиѣе. Кѣт чује, ги ви́ка: „Аа́ај, брѣ!“ Да не ги изѣдо ву́ци.

С т о к а

Стоку смо рани́ле у одредѣно вре́ме – ују́тру, на пла́дне, при вѣчер. А има ни́кој... Он има посѣбно чо́век што рани́а. Већ кад не́е ту́ј мушкарац, па иде ж'ѣна да га замѣни. Нарани ују́тру, па на пла́дне.

Има домаћица ко́ја има кра́ве, она ују́тру пому́зе кра́ве, те́вце. Оно мл'еко пѣсле га уси́ри, сѣбе́ре. По́ју кра́ве, ги ра́ну.

...Има́ло сѣно, али по́ више је́ле о́вце, за кра́ве по́ нема́ло. Кра́ве ви́ш'е је́ле шу́му и сла́му. А ко́ј има оўце, о́ни мо́ра да је́до сѣно.

На́пре терал'е оўце у Тетѣо.

Кад је зи́ма, у шта́лу се држу оўце. А ва́ко на тр́рло.

Кра́ве сѣду ста́лно у шта́лу. Кад је вру́ћо па у не́ки ла́дѣ врѣжоў. У ѣр се држу.

Ко́њи исто та́ко.

За ко́зе има посѣбно њи́ма. У поја́те та́ко.

Кокѣшке у кокоша́рник.

Сви́ње у кочи́не.

Напраи́мо та́мо та́ј кокоша́рник ил'и па спо́ља па напраиш сѣсѣ санду́че, и та́мо но́су.

Па наса́ди се. Имаш' ни́коју ш'ѣрпу или ни́кој па́кет. Ту́риш' сѣно, па ту́риш' ја́је. И ѓна ква́чи. Дѣнѣс ми се извѣла ква́чка. И та́ко до два́ес и јѣн дѣн. И она се извѣде. И пѣсле ра́ни. Посѣбно гу дрѣжиш' ва́мо.

...Како да не! Се исквачи кокошка у ар. Има тамо, се кажу пенцери. Уквачи се тамо и... Има никџа крившим снесе по две-тринаес јајцети. Се расквачи и сама ги изведе. И сѧл кѧд идоу пилићи. Кѧд видиш' дол'е пил'иће.

...Имало кучиће. Ка неје! Има кучиће. Сваки домаћин понáпре смо држале кучиће. По две, по три кучети. Ишле и по стоку. Има и за дома, и за стоке, по две кучети. По оуце због дивљаће.

...Кѧњ док се науци, мѧраш да га вѧдиш'. А кѧт се науци, пѧсле мѧж'е да иде сѧм.

С канцију тѧрај кѧња. С канцију кѧд га удариш' коња, онда иде пѧ брго.

К ѧ [д] т ѧ р а ш е л и в и к а ш с т ѧ к у

Кѧ[д] тѧраш крѧве – ѧјс гѧре, ѧјс дѧле!

Волѧе исто. Стаиш му никѧе име вољу, како га кажеш' – или Караѧа, илѧ Мурѧња. И – ѧјс, Мурѧња, ѧјс Караѧо!

Куче иде по чѧвѧка сѧмо. Га тѧраш – чибо!

Мѧчку гу тѧраш – пис!

Кѧд неће да иде стока: „Иди! Вук те утепѧа!“

Дѧђи, Кѧлушо. Како гу име оуце.

Кѧд гу тѧраш оуцу – прѧрр, прѧрр, прѧрр! Гу отвѧриш' отуѧа, отуѧа, отуѧа. Пѧрѧрр, прѧрр, прѧрр! ѧј!

Кѧкѧшке вѧкѧмо – тѧк, тѧк, тѧк!

Мѧчку гу вѧкаш – мѧцо, мѧцо, мѧцо! Гу тѧраш – пис, пис!

Ч ѧ л е

Чѧле се чувѧле у трѧмке. Трѧмке сѧплетѧне сѧс никѧу паутѧну, па гу мѧжеш сѧс лѧјна. Омѧжеш тѧко и пѧсле сѧма сѧбѧре мѧд^т. Понáпре не умѧле – сѧл мѧра да отѧру чѧле па да узо мѧд^т.

Изгубу ги се. Истрѧси, истрѧси, и утѧпоу, погѧноу чѧле. Узоу мѧд^т. А пѧсле напраиле сандуце о[д] дрвѧта. И напраи онѧј рамѧве. Па пѧсле има маш'ина. И кѧ[д] трѧба по четѧри рѧма стѧиш' у маш'ину. А прѧво узеш тепсиу и нѧж па исѧчеш' онѧ гѧре што је запуњѧно. Исѧчеш' ону мрѧжу. И кѧт се вѧрти у ону маш'ину да би падѧа мѧдѧ.

...Кѧд је јѧка пѧѧла, ѧна има посѧбно матѧцу и ѧни се подѧлу. И ѧна се узбуни и мѧ знамо што ће се дѧне, и варѧимо. Па има онѧ траѧа нарѧчѧта, се каже матѧца. И узѧмо тѧј траѧу и вѧду. И кѧт се дѧне, сѧс сѧстаѧне прѧсте вѧкѧмо: „Мѧт, мѧт, мѧт! Мѧто, нѧва кѧћа, мѧто; нѧва кѧћа, мѧто!“ Док се сабѧре на нѧко дрѧво. Ё, кѧт се сабѧре на нѧко дрѧво, на врућину – не, пѧ при вѧчер. Ё, тѧдѧ турѧмо онуј трѧмку. Тѧј што има исто ка за чѧле замазѧно. И тѧј траѧу. И турѧмо по онѧј трѧмке. И ѧна по тѧј матѧце, се каже тѧј матѧца траѧа. И ѧна по ѧи дѧђе у трѧмку, се сѧбѧре. Ё, пѧсле, увѧчер тѧј сѧндѧк што је, узѧмо и... Јѧн држ' и трѧмку, јѧн држ' и нѧку марѧму ил'и пѧшкир. И кѧд исѧчеш' онуј

трмку, покривеш с мараму да не би се дигле онеј пчеле. После туриш' рам и бѣреш' челе.

Давал'е, бѣгме, челе тѣд! Тѣдѣ не се прскало ни воће ни ништа па имало цвѣће. Воће се рађало млого. Посѣбно од багрена, нај више се брало после ливацки мѣт^а. По два пут се вадило годишњо мѣд^т. Имало од багрена по рано, око Петроўдѣна. Па после од ливацки. Брале млого мѣд^т.

Ј е д љ њ е

Ујутру се каже ручек. У два сати ѡбед^т. А увѣчер, око ѡсам сата, вечерѣ. За ручек неш'то попрж'имо. Ёл от сира, ёл од јаја. Попрж'иш' или питу направиш'.

А за у пладне обавѣзно кувано. Што остане, мѡж'е тој за вечеру. Кѣд не, по неш'то друго додаде домаћица. Како-кој што има.

...Има котл'иче што се кува онај сурутка, па има што се сира лѡнац. Па има, направу се... Кат усира, кат спрѣма, на ѡгњ га подгрѣе. Измѣша, измѣша дѡбро, и после сѡбѣре га онај сир. И тако се сус'и.

Се јело како-кој има. Кој имаа сир, кој имаа мл'ѣко. Кој немале, паприку, парадѣјс, гра, кѡмпир.

...Крѡмит издрѡби па тури, запрж'и. Кој вол'и тури крѡмит, кој вол'и па тури суу паприку. Кој вол'и попржи, кој не вол'и па једе непржѣн гра. Гра се вари: ѣте, туриш' у ш'ѣрпу, опѣреш' га л'ѣпо у студену воду. Па туриш' воду, се искува. Док се разѡнди, за сат, два ако је дѡбар гра се свѣри. Запржи, ѡбли, јѡј.

...Како да не! Турамо туршију. Парадѣјс турамо, па и паприке турамо. Турамо у бурѣнце. Понапре стаљале у качичиће ѡ[д] дрвѣта. Опѣреш' л'ѣпо парадѣјс, опѣреш'. Туриш' у кацу. После му направиш' прѣлак сѡ[с] сол. И стаиш' у тој буре. И после сташ'е. После јѣј.

Купус исто. Сѣјемо по њиве. Туримо кацу гол'ѣму – двѣста кила, туримо купус. И ѡн исто. Опѣреш', динеш', туриш' прѣлак. И кѣт сташ'е, укисни, мѡж'е да се једе.

Кѣт коље свиње кој има, истуриш' тај купус, па туриш' и мѣсо. Осушимо мѣсо.

Мѣсо се сус'и: осол'имо. Дѣсет дѡна сѣди у сѡл. Ё, посл'е га динеш. Направиш' онеј мѣтке. И наклѣдеш'. Дѡле ѡгњ се чури. И после тој осушимо. И посл'е тој суо мѣсо туриш' у пасуљ кој воли. И тај кисо купус издрѡбиш', туриш' мѣсо, туриш' сланину от свиње. И после фино се јело.

ѡ[д] тај кисоу купус смо прѣле сѣрму. Испрж'иш' крѡмит, туриш' алѣну паприку, па ставиш' пиринач. И после онеј листе – замѡташ, замѡташ, и туриш' гу у шѣрпу. Пѡ јено, пѡ јено, и тако напуниш' ш'ѣрпу.

...ѡвде пѡ нема печурке. Гѡре, по Штрѣце, има. А ѡвде пѡ нема. Рѣтко. Понапре имале кѣт се гнѡјле њиве сѡс онеј ѡўце, кѣд имале трла. Ё, кѣт се

ми́чу, по́сле ја́ка њи́ва и тѣд њи́кну печу́рке. И ко́ј ги зна́а, тѣд и́шо да ги бѣре. И по́прж'и ги, ће ги је́до.

Ја́ не сѣм ги волѣла. Не́. А дѣте ми ги волѣло, оно бра́ло. Он у́зе, па ги по́прж'и, је́де.

И́ма ра́зне. Ја́ не-знам како се ви́кава те́ј. И́ма нико́је па су отро́ўне, па не-смеш ни да бѣреш'. Ко́је су те́ј ка окру́гле, те́ј су ма́ле, те́ј зна́м да ги сѣбира́ле, да ги је́де. Пона́пре не пр́жу, па испѣче ги на жа́р. Ту́риш' ма́ло со́л у ту́ј печу́рку и гу ста́иш' на жа́р и она поври́е ма́ло са[с] со́л. И та́ко се је́ло.

...Сире́ње сѣг и́ма, пона́пре нема́ло. Како-ко́ј, бо́гме! Ми́ смо има́ле, јер смо држа́ле о́ўце па смо има́ле.

Кѣд пому́зем кра́ве па од увѣчер, ју́тре да не би би́ло ма́ло. Па ту́риш' у ш'ѣрпу, на шпо́рет. И у́зеш' каш'и́ку – измѣшаш, измѣшаш. И про́баш сѣс пр́с, као за купа́ње да би́не вру́фо. По́сле ту́риш' ма́ју. За два са́ата оно се уси́ри. Ё́, по́сле ту́риш' га на шпо́рет, се подгреу́је. И – мѣшаш, мѣшаш. И оно ма́ло се сѣбѣре. И ту́риш у саку́ље ту́ј. Се оцѣди ма́ло. И кѣд га изва́диш', ту́риш' у нико́је тањирче. И та́ко се оцѣди. И по́сле се су́ш'и. Се су́ш'и. Ё́те, ту́јке и́ма напра́ено, ете-ту́ј, на ту́ј да́ску су́ш'им.

Су́шиш' по́ ви́ш'е. По́ уба́о је кѣт се су́ш'и по́ ви́ш'е. Сѣбѣреш' је́но десетина, па по́сле кѣд осол'иш да ти и́де је́днаки прсѣлак, поуку́сно.

За зи́му и́сто то́ј. Кѣт се осу́ши до́бро, кѣд је су́ до́бро, и за зи́му мо́ж'еш да га чу́аш це́лу годи́ну. У качи́че се ту́ри, напра́иш' до́бар прсѣлак.

Кѣд је до́бар прсѣлак, ја́ про́бам по мо́је. А и́ма ни́кој па ту́ри кѣд узаври́е прсѣлак, па ту́ри ја́је. Кѣд и́де ја́је надѣлу, ви́ка, тѣд је до́бар прсѣлак. И тѣд га си́пе. И он је тѣд ма́ло по́ слан, та́ј си́р. Али па по́ пови́ш'е тра́е по́сле, по́ пови́ш'е та́ си́р.

...Кѣт се сѣбѣре си́р, то́ј што оста́не каж'ѣмо ци́к. Ко́ј о́ће га ску́ва, а он посѣбно и́ма што избáци ма́ло, се загу́сти, каж'ѣмо у́рда. И по́сле та́ј ци́к да́ш свиња́ма. А ту́ј у́рду сѣбѣреш', у ни́ко кофи́нче нареди́ш', ко́ј о́ће посóли да га сабѣре ви́ш'е, ко́ј не – ту́ри у фрижидѣр. И пра́и се пи́та. Мо́ж'еш' да по́прж'иш' сѣс ја́ја.

...Кисѣло млѣко: Мл'ѣко га узаври́еш, па се зала́ди. Ту́ри га у ш'ѣрпу да се зала́ди да би́не до́бро. По́сле и́маш' – от кисѣло млѣко изму́тиш', изму́тиш' у дру́гу шо́љу, и си́пеш' у то́ј млѣко. И замѣташ га у не́што. И оно за два са́ата се укисѣли. И је́ј по́сле.

...Ма́сло: Сѣг не му́тим, се́ мути́ла сѣм. Сѣбѣрем кѣд уси́рим она́ј си́р, сѣбѣрем ма́ло ка́јмак, за неде́љу да́на сѣбѣрем та́ј ка́јмак. И ту́рим ма́ло кисѣло млѣко. И ста́вим у бу́чку. По ма́ло, ле́к мла́ку воду. И и́мам оно́ј буца́ло. И му́тиш', му́тиш', му́тиш'. И по́сле оно́ј ма́сло се саку́пи. И оно оста́не, гу каж'ѣмо му́нени́ца. Оно́ј ма́сло сѣберѣмо, осóлиш'. И пра́иш' кача́мак.

Му́нени́ца се је́де. Ка́ко да не́! Тро́шу. Пона́пре смо трош'и́ле у то́ј, кукуру́зан ле́ба утрѣш'иш' и је́деш'.

В и ч а

ДРАГУТИН СТАЛЕТОВИЋ, 1920.³⁴³

У п а л и ш е м и к у ћ и у

Ноћу, целу ноћ горела кућа. Моба кућа горела целу ноћ. А овема што почел'е да ги палу, по никому, дошла војска, угасила. Мало, јес изгорела, ал'и неје млого.

Ја сэм дошо овде, сэм дошо ку^т ћерке. Морам ја да живим негде. Ал тако?

Е, моја работа.

В и ч а

Еве да ти кажём мавал'е: Шукіна мавала, Шукіћи мї смо на долњу мавалу, знэш. Јена се зове Веланоћи. Е, јена се зове Пункова мавала, Спасінска мавала. Сви се разонодил'е, нема ништа. Отишље људи у Србију тамо.

Сэга има у Вічу, како кажоw њони, ја не могу бэш да знэм, па има до тридџет куће. Нема ни тридџет, дваес и п'џет нај више. Јес.

А и Срби имал'е доста, ал'и... И пре имал'е више него сэга што има. До педџет имало. И више можда.

Отишо како-кој мога'а, неки овамо, неки тамо.

...Отуд Л'епенац, отуд воде наше село има цаде. Напраил'е. Србија наша напраила ни путэ. Ако је село бџдно, ал'и пут је добар, корісту сви, свак грађанин корісти кој иде тамо.

Имамо цркву Светога Димитрију. Стара. Давњаашња је. Стара црква. Слабо долазу л'уди у туј цркву. И село бџдно, и оној... Рџтко неки што долази. Јес.

Одавна је како не сэм тамо. А пре кэт сэм бија, имало иконе.

Е т е - т а к о с э м ж и в е њ а

Богаме бџдно сэм живџа, право да ти кажём. Мал'и кэт сэм бија, бџдно се живџло. Немало ништа. Тој прве године, а посл'е мало бол'е (!) било.

Немало бэш тол'ико да се једе. Криза била за све. Мї смо јел'е от кукурус³ л'џба. Ченічно немало, сэл за никоу славу кэд омџсу људи, да има да омџсу нешто. За славу. А и кукуруз^с...

Посл'е мало по мало дође, партизани дођоше, док се оправи работа. Ја сэм бија у војску одма, у партизане сэм отишо одма. Бес позив сэм отишо у војску. Сэм служіја војску две године. Опште кући не сэм бија. Бија сэм у

³⁴³ Снимљено 2003; сниміо Радивоје Младеновић.

Призрен, прво не отерил'е у Призрен. У Урошѐвац била бѳрба, јѐс, и онда не отерил'е у Призрен. Имал'е туј од Жупе наши л'уди, од Урошѐвац. От Призрен смо се пребацил'е за Македонију. Тамо сѐм већ служија војску. Кѐд ме пуштил'е кући, ми дал'е јѐно одѐло. Јер ми сѐс наше одѐло. Немало војно тѐд' ништа. Ни дал'е по јѐно одѐло и не пуштил'е кот куће. Крај Србије не сѐм бија. А овамо, овуж срѐну сѐм бија. Македонија.

Зѐвња се радила

Зѐвн'а се радила... Знѐш... Сѐм имаа ѳца. Посејаа ѳвас у наш крај, у Вичу. Ал'и види – није имало овол'ико – ни смо могаље да га жњејемо сѐ[s] срп, него смо скубал'е. Мицак, кратак. Не мѳж да вржеш ни снѳп, ни ништа. Не рађало. Ћубре не смо имал'е да метамо. Бѐдно мѐсто овѳј нашо. Жупа бѐдно мѐсто је. Није никѳје богѳто мѐсто.

Сѐсвим мало се вадило. Мал'и деу дол'е. Друго сѳо. Брдина. Сѳо свѐ.

Праѳ ће ти кажем, ми смо имал'е мало бѳл'е (!) дол'е. Туј смо бил'е на-дно сѐло. Смо вадил'е по мало. Како-кѳј имаа њиву, смо вадил'е, а овѳја други, бѐдно мѐсто имал'е.

Смо се'ал'е ѳвас, ѳрж^ш, и сејал'е смо кукуруз^с по мало. Кѳмпир по мало. Ал'и ди-је по дѳбро мѐсто мало, сѐ не се рађало. За у Вичу ја ти причам, сѳмо за у Вичу што знам. А за друго мѐсто, не-знам ништа. Ал' тако?

Стоку смо имал'е по мало. Не мѳлого ка на друго мѐсто што држу. По мало. Јѐну краву, двѐ.

ѳфце имал'е, ал'и сѐсвим по мало. Не мѳлого – стѳ комѳта ил'и...Треба краѐна да се рѐну, па не мѳгље да држу мѳлого. Дѐ пѐсе – јѐс, ће пѐсе док пѐсе, а кѐт пѐдне сн'ѐг^к треба да се рѐни.

...Пѐнтим. Јѐ сѐм чуваа стоку. Ћв, како не, жити-ја! Крѐл'е ни, и у сѐло ни крѐл'е л'уди. Имал'е тија, бѐнде у сѐло. Украдне јѐну краву, волѳве ѳудима краље. Бѐнде, знѐш. Мѐне неје. Чуваа сѐм дѳбро и не ми укрѐл'е мѐне. Овако да ми украдне, неје.

...Вѳци, рѐтко тѳј. Вѳци, ѳни овамо идо крај планиѐне. Ми смо по нѳско дол'е. Мѐчке немал'е, мѐчке сѐм овамо, ди је планиѐна гољѐма, тамо идо мѐчке. А не идоу ди је... А свиѐне дѳвл'е кукуруз^с не остал'ал'е, мајку му! Јѐл'е дол'е нѳћу – и јѐдов, ѳбѳлов.

За овѳј годиѐне ти причам. Прѐ неје имало тако него се насил'ил'е и животѳиѐне ради ѳуде, због рѐта (!), враг нека га знаје! Јѐс. И јѐл'е ги кукуруз^с овѳ две, трѳ годиѐне, јѐл'е ги кукуруз^с л'удима. Сѐм ако га заградиш сѐ[s] жицу. Јѐ не сѐм могаа да сѐем, сѐм дошо овамо, ал'и л'уди други што се'ал'е. Ако га заградиш са тѐљ, ѳно бѳш тако не смѳје бѳш тол'ико. А овако – свѐ! Бѳш около вѳде, Л'епѐнац се зѳве, бѳш туј доводил'е свиѐне дѳвл'е. По дваѐс. Дѳшл'е отуда негде, не-знѐм откѳд' дошл'е. Уништувал'е. Бѳгме, л'уди не могал'е да виду ништа кѳрисѳ от што посѳје нешто – кукуруз^с ил'и... Не мѳже от свиѐне. ѳна не бѳра – драго шиптарско, драго српско – дѐ наје.

По није јазбаџи. Нэ, нэ сэм видэја нџкат... Па дóбро, мóжда сэм видэја неки-пóт, ал'и нэ'е бóш тáко. Имáл'е јазбаџи. И 'џни прáву штéту. Он јéде нéшто де нáђе. Јáзбак јéде.

Кúне нэ сэм видџја, прáво да ти кáжем. Да не лóжем, éте. Нэ сэм видџја кúне одавна. Јер мџ смо дóл'е мáло понџско, знéш.

...Има сл'џве цанарџке. Прóсте су. Па нэ су ка овé' дру́ге. А онé' л'этне сл'џве, тé' имáмо мџ.

Кóј мóже, ги бéре за раки'у... Сэм праџја, кáко нэ!

У кáцу тóриш. И от сл'џве, и од јабóке. Мóже и тóј. Сáмо пó кáсно мáло, знéш. Сл'џве у кáцу. Сéду. Кэд врџјоў, преврџјоў у кáцу. И пóсл'ен, кэд не врџје вџше, мóже да се пéчow.

И óнда ги пéчеш, у кáзан ги тóраш. Кáзан овáј за раки'у. Тóраш ги у кáзан сл'џве. И кóлко ва́ња кáзан – осамдéсет кџла, стó кџла. Како-кóј кáзан. Јéс. Испéчеш сл'џву. Ал'и нэ да гу остáвиш на пррви стéпен, онáј ракија кэд иде пррво – него тџ испéчеш раки'у, ал'и óна 'е мéка. Ал'и пóсле пóново трéба јóпе да гу пéчеш. Препечéна ракија! Ако óнеш да бџне пó дóбра, ако нэ – óна 'е слáба ракија.

Прву раки'у вџше гу пúштиш. Ал'и кэд гу препéчеш, ако óнеш да ти бџне ракија кáко трéба, трéба мáње (!) да пúштиш.

Комџне расџпем де трéба. Мџчим из двóр, расџпем нéгде.

Јá сэм имáја кáзан у двóр свóј. Покрéтан.

Млóго нэ сэм гу пџја раки'у

Млóго нэ сэм гу пџја раки'у. Нэ сэм јá будáла да се пијáним. И шкóди тóј. Пóсл'е цáбе ти. Не мóж ни да жџвиш ако попџјеш млóго раки'у. Нéго јá сэм по мáло, по двé, трџ чáше. Пáзим се јá. Лэко 'е да пџјеш раки'у, ал'и она штéтна 'е. Штéтна 'е. Ако пџјеш млóго, óна те изгóри. Јéс! Á, брé, жити-јá, нэ сэм нџ будáла, нџ бóш памéтан, него онáко некáко.

А имá лџуди у свáко сéло кóј пџје, кóј нэ. Кóј знáе, кóј се пáзи, кóј грáницу знáе. А имá и тáкви – 'џће цéў дóн да сéди у кафáну. Од нéга н'эма кóрис. Нџшта о[д] тóга човéка кóји не иде на рáд, него сéди по кафáне, тáмо, вáмо. Нéма од нéга нџшта! Не мóже да корџсти нџкој – нџ кúња, нџ...

...И прé, а и сéга, пџјем варéну раки'у. Пó слáтка 'е. Тóј мáло. Јá се пáзим. Вџше о[д] двé чáше нэ! Áко 'е варéна. И тó[ј] је тóрам мџéтд. Мџéдэ на мéсто шéпер. У цэзву тóрим. И врџје. Чџм пóчне да врџје, мџчи. Одмá тóрим мéд у раки'у и мéшам сэс онúј кашџку мáлу. Мéшам да би се стопџја мéд'. А мóже и шéпер. Кáко óнеш... А јá, прáво да ти кáжем, сэм купџја нéки мéд, па пó не мóгу да га јéдем овáко, него тóрам у раки'у. Мáло мóжда и 'џн ће ми помóже. Мáло. И тóј ти је рабóга.

Нé сэм бéш зрáw

Сэм се онодија... Нé сэм бéш зрáw. Ал'и, донéгде па прéма годíне, јóпе дóбро сэм. Прéма годíне, јóпе сэм дóбар.

Ó, кичма ме бóл'и. Кичма. Овај л'éва страна, нéмам сíлу на нý. Јá нóсим стáп па мáло ми дáва пóмоћ да нé би се сагну́ја до зéвње, знéш. И рáди тóга. Ми смéта, нáј више кичма ми смéта. Нарочíто ако је лáдно вр'éме, кичма ако нé гу заштиту́јеш дóбро кичму, óно је апáсно. Ако нé се обóчеш дóбро, лáдно ти је, óна бóл'и. И тáко – јá увéк сэм фал'ичан за кичму.

...А кáко млáд?! Јá не држим на пáмет бéш тáко. Јá коцá сэм стáр. Нé ме пл'éј ти мéне овако. Годíне су ми коцá млóго.

Кáко сэм се женíја

Жéна ми бíла [з] Шуши́ће.

Тóј врéме бíло дрóги да ти гу нáђе дево́јку. Нíје ка сéга. Сéга, на прíмер, трéба да се вóл'иw мóмак и дево́јка. Ал тáко? Ё, прé бíло, мóмци нé бíл'е бéш тáко... Мóжда му тра́жи нéки дрóги, знéш. И тí мóра да му дáш нéшто, дáш му нéшто и њóн ти нáђе дево́јку.

И доведеш гу овамо. И тáко.

Реч дáва тáј што гу прóси. Он разговáра. А реч мóже и пријáтел, ка, на прíмер, њóтац мóј ил'и... Дáдов реч и гу ўзеш. Ако имаш рéдó дóбар да прáвиш нéшто, дóбро; ако нé – тáко.

Дево́јка се бирáла према л'епóте. А богáство дево́јка гљéда. Кáква је кýћа. Дá л је богáта, дá л сиромáшна. Тóј се гљeдáло.

Они пíтоw љóде – кáкво је, штó је. Јá кэт сэм гу просíја, óна дóшла. Тé у Шуши́ће б'эдни крај је тóј. Брда. Ал'и жéна мóја ми бíла памéтна, прáво да ти кáжeм. Јá нé сэм бíја према нý, тáкви ка њóна што ми бíла памéтна. Нíје мóго нíкој нý нéшто... Памéтна жéна ми бíла, знáш кáко! Ал'и, éте, ўмр и óна. Óна имáла седамдéсет и óсэм. Пó млáда бíла од мéне двé годíне. Јá пó стáр сэм бíја од нý.

Видéл'е гу тáмо, зговорíл'е гу. Они нóсу по нéшто тáмо. Одáвна бíло тóј.

Нé ми седéла зговорéна. У брзíну сэм узéја. Ўскрс бíја тэд', смо игра́ље сэс нý. Тáмо óна ме гљeда мéне, јá нý. На брзíну пóсл'ен. Довéље гу нéки, тíја нéки довел'е ми гу кот кýће у Вíчу... Нé смо мого́л'е свáдбу да прáјмо. Ка угрaбéна... Нíсмо мого́л'е. Свáдба се прáј ако мóжеш. Ако не мóжеш, не мóжеш. Ил'и и тáј кóј ти дáде жéну, мóжда и њóн не мóже. Кáко се слóжу пријáтељи, тáко.

Кáко ће се љóтиw кэд имáа онáј водаци́ја што разговарáа тáко сэз дево́јку, сэ[с] свé. Јес. Нé се л'ути́л'е óни, нéје украдéна онáко – да гу увáтиш, áјт!

Нé-знам тóј врéме кáко бéше. Одáвна је тóј, не мóгу да пáнтим.

С н а ш а

Снаша, њона рабџта – ће почишти, ће онџди. Ал’и моа жџна бџла – рабџтна бџла млџго. Она ми причала мене, ја сџм ишо по рабџте. Дџнџс рџди, јџтре дџн на н’иџу. Ја нџ сџм гу тераа, ја нџ сџм бџја кот куће.

У кућу почишти што трџба. Домаћџца бџла.

Врџдна жџна. Нџе никџа – џјт! Нџго она свџ поштувала... А знџш, мџј џџтац што причаа за џу: „Љ, снашо“, каже. Они сџс мџјега тџтка ишл’е на н’иџу. И вџка: „Ми пџје, џџва ми пџје о[д] тџбе.“ Што је тџко работн’ица.

Вџди џн – ти однџсе рџчак ил’и нџшто, џл’и џн гџџда, свџкар гџџда. Ако немџло л’џба ил’и нџшто, џн остаџи а џна да иџа да изџде, да не остаџе гџадна. Поштуџал’е гу, сџ работн’ица бџла. Нџ бџла никџа... џн рџко: „И џџва ми пџје о[д] тџбе!“

...Кџт се јџло, џна држџла газџрче. Сџс л’џџу газџрче, сџз дџсџу да јџде. Ил’и борџна. Прџј немџло дрџго. Ил’и газџрче, ил’и борџна, ил’и па нџкој иџа џгањ – наложи па вечџра на тџј.

М о а д џ ц а

Мџ смо се подел’ил’е сџс јџнога чџчу. И пџсл’е сџм имџа чџтири дџџу сџс овџј жџну мџу. Јџс. Мџодрџг, сџн, џ, ћџрка Стџна, овџј џвде што је, Драгџца, у Јажџнце ми је удаџена, и Мирослџфка. Она ми је санитџтка. Како смо могџл’е, смо гу школуџал’е јџдни. Да гу турџмо на пџт. Учџла у Приштџну. На стџн. Ја сџм гу школуџаа док сџм могџа, ал’и слџбо, нџ сџм могџа. Па сџн ми отџде у Немџчку. Морџа да иџде да зараџи неки-дџнар. И џџн помагџа гу ћџрку мџу. Сџн мџј отџда гу помагџа да заврџши школу за санитџтку.

П а с џ м р а б џ т џ а

У држџвно сџм рабџта. Нај вџше у Македџнију тџмо, вџмо. Сџм ишо на Шар. Смрџке смо трсџл’е на Шар џвде. Смо бџл’е под бџро, немџла рабџта. И дџшо јџн шуџмар од Горњџсџло тџмо и не узџја од џвде. Смо бџл’е да трсџмо смрџке да пџсо џџџе. Да иџа л’џџна. И тџј сџм рабџтаа. Нај вџше у Скопџе. У Скопџл’е јџн пџт прџсту рабџту сџм рабџтаа, сџм мешџаа бетџн. Ал’и пџсл’е дџђе секретџр наш што бџја у предуџџе. Тџј фџрма сџмо пџтџџе радџла, ал’и отворџл’е пџсл’е и великоградџу, зграде да прају. Каже: „Дџ л’и иџа неки старџји за чувџра?“ Ја одмџ се јџџи. Вџкам: „Ја сџм стар.“ За чувџра. И ме прџми и о[д] тџј сџм изџшо пџсл’е у пенсџју. Сџм чувџа грађџџину. Опџсно бџло нџћу, богџми, срџшњџ, сџмо џте... Крадо џџди, крадо, а немџш пџшку, дџ да га гџђџш бес пџшке. Па нџ смо имџл’е оруџе, нџ смџл’е да ни дџдоџ, ја нџ-знам зашто. А долџзу л’џџи да крадоџ. Ја га јџрим, џма џџн бџга пџсл’е. Иџи га увџти! Иџа на по нека мџста двџ чувџра. Дџ је обџџкт гџл’ем по двџ. Јџдан Бџсџнац бџја сџс мене. џн чувџа срџжу сџс мене коџа вџреме.

Ми улегóше Шиптáри у кúћу

Бóгами, да ти кáжём прáо – нé бíл'е бéш тол'íко, али нé су óни сви једнáки. Нéки је дóбар, нéки нíје. Нéки тáмо, нéки овáмо. Нé су једнáки сви л'úди – í Срби, í Шиптáри. Нéма, нé су једнáки. Ёв!

Смо се мешáл'е јóш прé кэд ми бíја жíв 'óтац. Мóј 'óтац ми умр́ја, ал'и онíја стáрци доодíл'е на гáјрет. Јéс, стáри. Тíја стáри љúди, знéш.

Нé смо имáл'е тол'íко лóшо, него éте. Ё, овíја млáдíћи никóи, óни су по опáсни.

Се уздржáл'е, овáко нé убíл'е никóга. Нé убíл'е у нáше сéло никóга. А кúће, штáл'е запáл'íл'е. Ал'и нíје свé. Нé. Нé сме'áл'е да ул'éноу у сéло. Прво дóшл'е на мóу кúћу, мáјку ги јéбем. И за прéтрес дóшл'е кот кúће мóје. На крај је мóја кúћа. Дóшл'е за онóј... И чúка на врáта ујúтру – тéп, тéп, тéп! Вíкам – штó је овóј? Нéки свој нéшто да не умр́ја? Изáђо тáко у гáћé. Já сэ[с] жéну сэм бíја тóда. Жíва бíла јáдна јóш. Вíка: „Драгутíне, нéки чúка на врáта.“ Já изáђо. Кóј се надáја. Кá да вíдим, нáну му јéбем, мил'ицáјац сэс одéло овóј нáше. Пóсл'е сэм дознá'а да бíја и[з] Штр́пце тáј мил'ицáјац. Нé Србíн, Шíптар. Изáђо. Ал'и сэм га познавáа. Му вíкам: „Á ме позна'еш?“ „Јéс“, вíка. Ал'и óн нé бíја тол'íко, онáко нé, ал'и јéдан дрúги бíја сэс нéга. Опáсан млóго, нáну му јéбем! Свé наопáко да ми обр́не по сóбе. А овáј дрúги сáмо вардíја да нé би дóшо нéки, знéш. Вардíја овáј мил'ицáјац. Јéс, 'óн тúј вардíја нагóре.

Ми нађóше Мíлошевíћа, обéсен. Жéна ми бíла, прáво да ти кáжём, пам'éга. „Милутíне, кáже, мíчи, мíчи сл'íку!“ Óна знá'е. А óна, сл'íка, вísоко бíла, у кóдник, знéш. И јá – дэнéс, јúтре. И óни вíдоше. И навал'ише да га цéпоу, да га цéпоу. И жéна мóја вíка: „Сíнко, кóј ће да чíсти овóј?“ „Овáј да га чíсти!“ за мéне. А нéма штó да му кá'ем, него éте тáко. Ё, пóсл'е óни претрísáл'е, макнул'е тéше, тáмо, вáмо. Свé да обр́не, мáјку му јéбем, свé извáдíл'е. Јер сíн ми бíја у Немáчку па имáја ствáри дóста. А и рачунáа да мóжда нéма пáре. Сигурно тóј рачунáл'е нáј вíше. Свé обáл'аа на зéвњу.

Овíја се кри́јо, íдо вán да нé би ги гљедáље љúди. Тáј мил'ицáјац бíја и јéдан вíсок.

И тáко свé овáмо прегљедáа, обрну́ја наопáко. И пушку ми нáђе у сóбу. Пушку узóу мóју. Já сэм гу турíја у крéвет да ми бíне пó бл'íзу, знéш. За слúчај. Дíза óн, гу нáђе. И муницíју. Ўзе, однéсе тáј вíсок. Јéно тóј. Дрúго, óн му је íнат што íдем јá да га пázим. Íнат му је. Отíде у пóдрум дóл'е. Нé ми вíка óн нíшта, већ јá íдем по нéга. И 'óн гљéда, не мóже да нáђе нíшта. А јéна сíјал'ица имáла, јéна немáла. Já му вíкам: „Нéма тúј!“ И у пóдрум двé собе имáље. Óн гљедáа, гљедáа, нíшта нéма. Кэт се врáти, кэт се вратíја отúда, мáјку му јéбем, и[з] сóбе, кэд ми дáја јén шáмар мéне, а знéш кáко ми поцрвенéло свé óвде. А јá нéмам што да му праíм. Па ору́же н'éам, нíшта нé. Ал'и сáмо јén шáмар, ал'и онáко јáк, твр́д' шáмар, Што íдем да

га контрол'ишем, да га пазим, ми даја шамар. Њега не могу да га познам никако. А овога мил'ицајца, богами, он није дал'еко млого. Није и[з] Жупе. Село га не-знам. И он овако нећаше млого да отвара. Само вардија овамо при врата. А онај све оћаа да намеа. А овија па и[з] село па се крил'е около да не ги видов л'уди. Се крил'е Шиптари, овија и[з] село туј. Јез де.

Претрисал'е само кој бија преки путу – прво моју кућу, онда рѣдом, ал'и само преки путу, не смеал'е у средину село да ул'еноу. Знал'е да има оруже, па ги је стра, па и њима ги је стра. Јес!

Сѣга не прају штету. Сѣга по не смејоу. А ис први крај срашно. Овде по путу надол'е кад ишл'е наши, кад га увату – ајт! Га отери, Србин је. И га отери, и га изгуби. А наши тражеу, тражеу, па ништа, јопе хич! Тражил'е овеј, не-знам колко рекоше што утепал'е тако.

Он пође за Урошѣвац. Тѣд не требало да скиташ нигде. Тѣ они пошл'е за Урошѣвац, неки за друго нешто, неки тамо – вамо. И њони увати – јено дѣте младо, што ми седал'е овде, и[з] Штрпце јено дѣте младо. За у задругу у Раке тамо отишло и га уватил'е по путу. И више готowo – нема га! А није само њега. Још други има. Киднапувал'е. Гревота, брѣ!

Ја да ти кажем, ја не мрзим никoга ич, ни тога, ни овога. Не мрзим ја никoга. Не! И не сѣм ни прајја зло. Нека каже неки, нека изађе да каже за мене да сам учинија. Да л ме видија негде да идем и да крадем ил'и да... Никoму ништа не сѣм чинија. Само они – кој-зна што рачунал'е. А дѣ гу нашл'е Слободина! Имал'е намѣру да ми запалу кућу.

Е, брѣ, жити-ја. Тако, богами.

З е в њ у с е р а б о т а л о

С плук^x се орало. Плужица, знѣш, и краве. Ако знајов да идов, добро; ако не – један трѣба да ги вoди, један да њоре.

Груде сѣс матику се тукл'е. Дам, дам, дам, и тако. Кој могаа, кој не могаа, тако. Зѣвња.

А понапре смо равн'ил'е зѣвњу сѣз дрљаче о[д] дрво. Посл'е га пренашл'е овој од жељѣзо. Тој о[д] дрво било све.

...За се'ање ја – мајка. Сручњак! Ја не остал'ам ни чѣсто млого, ни па рѣтко. Доста сѣм знаа да сијем л'ѣпо убаво. Се сије с руку дѣсну. Сијеш.

Обичај кѣт се сије пченица у јесен? Е, смо клал'е по јено петл'иче ел'и пѣтла, ел'и кокoшку. Смо клал'е и онда однесѣмо за ручак на њиву. Изедѣмо. Има и да попије нешто, кој има ракију ће попије две, три чаше. И ајт! Ако се опијани, ће иде на криво. Ал тако?!

...Се жњело сѣ[с] срп. Па тѣшко је, богами Тој имало жѣне што жњеле напре. Мушкарци по не могал'е. Жѣне жн'ел'е. Оне сѣ[с] срп жњиоу. По никој добро жњије, по никој не.

Пченица се пожњѣје па одма се вржује. И што било – ел'и от прѣхе, ел'и одѣ друго, ел'и и њрж^m. И вржеш га сноп, га вржеш добро и посл'е носиш. Сѣс коња се вршило тој време.

°Рж се сије по њиве. Онда се очука онај сноп ел'и кóлко бiло, се очука тај °рж^ш и остáне кот куће, а ти донесеш онај ју́жа, па се уврћо тај ју́жа. Онда ти дова́тиш, кэд врзу́јеш кол'џно овóј дџсно, и оту́да и одову́да га стéгнуш и га стéгнуш и га ту́риш понóво под ју́же. Ту́ј – та́ко га вржеш и нéма гáјл'е.

И седéл'е снопо́ви и у њиву и ко́ј мога́а но́си одма́. Ко́ј нé, та́ко му сéду па пóсл'е.

Снопо́ве смо ги бра́л'е у кла́ње. Кла́ње се ка́же. Се скúпи óсам сно́па – ова́ко оздо́ла, па оту́да, па оту́да, па оту́да и озгóр јóш јéдан – та́к! Кла́ње се звáле óвде, а крстíне се ви́коу у жу́пу на́шу.

Ко́ј íма пл'евну, однэсе та́мо ако íма мéсто. Ако íмоу да вршиш у авл'и́у, ће вршиш у авл'и́у. Ако нé, нигде ва́н, у л'ивáду нигде ел'и ди́-је чíсто мéсто оврши. Помéте до́бро, лэпо убáо и пóсл'е са лопáте овéј о[д] дрво. И мéта нагóре. Мéта нагóре и óно вéтэр. Остáне пчени́ца и она́ј вéтэр га растéра.

...Богобра́да је кэд завршиш свé њиве. Тэд је богобра́да. Однэсеш кот куће та́мо. У богобра́ду имáла пчени́ца, и срп, и цвéће. То́ј. Богобра́ду носи́ја мла́д чо́век, мла́да девóјка.

В о д е н и ц е

Смо имáл'е водени́це. Цéла мавáла бiла на јéну водени́цу. Смо се редува́л'е на р'эд. Пóсл'е овíја партиза́ни, íшла нико́а комисíа, ви́ка: „Да уништи́мо водени́це!“ Ал'и ис Црнагóре нико́је жéнске бiл'е, ка́же: „Нé! Нека сéди! Нека сéди водени́ца, нé ди́рај! За́ш да гу уништиш? Нека сéди! Штó-знаш ка́ко ће се окрéне рабóта!“ И та́ко седéл'е.

У водени́цу ка́мењ мéље. Оздóл íма ка́мењ, озгóра јéн дру́ги. Па и че́кић имáја да се кљéпа. Кљéпаа се ка́мењ сэс че́кић – та́к, та́к, та́к. И пóсл'е помéте она́ј ка́мен'. И óнда пóсл'е пó до́бро мл'эл'е – вр, вр, вр, вр.

И но́ћу се мљéло. Ал'и ако смéјеш, ако íмаш жíто. Ако нéмаш до́ста, нé- смеш да га остáиш, ће ди́не свé. Се врти ко́ло, кэд нéма жíто, óно ће скóчи пóсл'е. Да íма дово́лно да се врти и да мéл'е. Нéје са́мо да гу оста́виш тi па да са́ма мéље.

...Се зборéло прé. Па óни, лóуди, рáзне чу́да видува́л'е. Ви́ка: „Се кáчи ната́мо, нéм ова́мно, нéм та́мо.“ И чу́ја сэм ја́ да се зборéло. Н'э сэм виде́ја то́ј, жими-тi.

Б а њ а к

Ба́њак се це́па íл'и на пéт парче́ти, íл'и на сéдам, на тéк трéба да бiне. На чифт нé, на тéк. И се ицéпа и брои́ш кóлко дрвéти та́ко на тру́п да сéчеш. Изброи́ се. А овéј дру́ге ги ту́риш у ва́тру. А íсто и бéњак, ал'и ма́ло да нé би изгорéја свé, него да остáне за Ђурђéвдэн. Онда смо ги цепáл'е од бéњак што остáне од Бóжић па на Ђурђéвдэн се це́па и се пра́ви као крс. Па ту́ри у врата́ теј ма́л'е кршчи́ће.

Пазил'е да не изгори бањак све. Јер ако изгори све, ти не можеш да узеш ништа.

Кад догори бањак, посл'е га напоимо сас вино. Се напива: „Зраф си, бањаче; зраф си, бањаче!“ Три пут. Тој домаћин. Посл'е ако има вино, даде бањаку вино – капне му по мало на њега.

...Ја сам ишо да сечем шумку. Бањак да исече кој било да има тој. Неки ис куће. Па исече бањак у своје место, не у туђо да крадеш. Има забели по нигде. Исече бањак, донесе га кот куће. И идо понигде и по два, три зајено. И донесеш кот куће и кат је вр'еме ће га исечеш увечер.

Домаћин унесује бањак у кућу. На врата збори. Вика туј, онај унутра: „Како је на мегдан? Како је на мегдан?“ „Све ведрина, на нашу кућу облачина.“ Три пута. А и смо бацал'е ил'и овас, ил'и што било од врата па унутра у кућу. Па имало и рукавица. Напунимо онуј рукавицу, онда бацамо тамо. И га пита три пута: „Како је на мегдан?“ „Све ведрина, на нашу кућу облачина.“

Б о ж и ћ

На Божјић ујутру прво идемо да уземо дрџн. Дрџн, и посл'е сас њега се омрсимо тамо да бинемо зрави као дрџн. Се причало тэд да се омрсимо и да бинемо зрави као дрџн што је чврс и зрав, тако и ми да бинемо.

Тој цивцане смо јел'е да се оручи човек прво. Цивцане што бил'е. Ил'и га увати, или га убије па га сужи на ватру. И на Божјић сас њега се рочи. Мало узе од њега и да једе мало.

...Идемо овако. Домаћин прво па други око њега – пиу–пав, пиу–пав. Око домаћина. Он три колача носи на главу. Да л на главу, да л овако – три колача се мџу за Божјић. Три дана, три колача. И ми по домаћина – пиу–пав, пиу–пав, ав, ив, виков за офце – врааа, за овој, за онóј – викоў, викоў, викоў. И посл'е метамо опанке. Кат седнемо пфсл'е. Седнемо и ги метамо овако обедве и да видимо како ће се окрене – да л на л'ице, да л наопако. А ми онако ги бацимо. И гљџдај – која је на л'ице, која је наопако. И тој на л'ице по добро је и за кућу и за све. На л'ице је рабóта. Нџ наопако.

С л а в а

Увџџр дођоў гóсти, спремамо се за Светога-Никóлу. Спремамо от крање, от пиџн'е. Ако је пóсно – рибе, ако је мрсно – мџсо.

Кóлач мџси домаћица кот куће. И посл'е увџџр ел'и на пладне се крши кóлач. Пóп трџба да га крши – ел'и у цркву, ел'и дође на кућу. Свејено ти је. Ми у цркву. Пóп је и[з] Штрпце. Пó лџко му је њџму да дође у цркву. И он гљџда кó[j] је ка пó стар, мало, онóди онóј. И ту смо кршил'е кóлач.

„Дóбро дошо, дóбро дошо“, му кажеш гóсту. „Срџтња слава“, он ти вика.

Слава се пóје „Госпóди, помилóј“.

Домаћин три чаше. Прво домаћин, посл'е кој оће да пије. Три чаше домаћин. Ал не пије много, него да гу обиђе. Вино, јес, обиђе га мало.

Ђ у р ђ е в д э н

За Ђурђевдэн истеримо стоку рано ујутру. Прет слунце да паса мало. Па посл'е гу накрмимо. Сол и трице мешано. Турамо, тиква дебел'иква се вика, и врба, у сол и крмимо кот куће. Па јопе посл'е се пушћа.

Трафке бере кој може да иде по камење. Тамо има разна трафка. Имамо ми тамо у Вичу камење, па има онеј разне теј трафке. Беремо. И тој сечемо и турамо у сол.

Нишало имало за Ђурђевдэн. На врата. Се нишал'е дџа, тија по млади. Кэт сэм бија млат^а, и ја, посл'е кэт сэм остереја, не могу да се нишам.

В и д ђ в д э н

За Видџвдэн ружицу смо узимал'е. И онда отрошимо у руке и на чџшму, овамо крај ул'ице. Онај црвена ружица. Тако остало от старо. Ми држимо још тако.

В о д и ц е

На Водице смо се црчкаље. Тако ни било обичај. Они, девојчићи, на нас, ми на њи. Сэ[с] сн'ек^г, и тамо, вамо.

П р ђ ч к а

На Прџчку се мавов кумбаре. Мавоф се. Увечер изађоw људи, тамо крај реке. И посл'е дођо кот куће, попијов нешто.

Ил'и от смрџе направи, ил'и от црешн'е, од онуј корубу, направи и посл'е довау увечер дџа. Ко[j] је мало по већи (!), а овија бџш мал'и не можов. Мало овако помавов. Посл'е кэт прегџри, баџи креј воде тамо. А пуно људи узимоу по два, по три стапа, кумбаре узимоу за кот куће. Па ги носу у башчу. Ги носу па ги туру да бине као тој. И паприке да биноу, ил'и што било. Добро да се роди, јес. Као кумбара што је, тако и башча да бине добра.

В у ч а р и

Вучари имал'е понапре. Прџј, јес. Вучари се прају. Обуџов оној, игров. У онеј кожусе па се умрл'а по л'ице.

К э т с е м э с т и ј а ј ц а

Неки прџ ги мџшева, неки на тај дэн, а неки прџ Вел'игдэн ги мџсти. Можеш да мџстиш и у онуј корубу от кромит. Миџиш туј корубу, учиџиш мало, па туриш. И врџоw јаја, врџоw јаја. Може и без ич боје да изађе

црвено. А кад има и боја, још по добро. Ал'и може за зор кад нема боја, може и тако да се мести. Оно врије и прима от кромит.

С У Ш И Ћ Е
(Шушиће)

МАРКО С., 1921.³⁴⁴

Ж и т о

– Кол'ико ће ми дадеш, Стојане, туј траву ти мене да гу қосим јопе?
А њотац му каже – четіри товара жито, четиристотин кила жито да му донесе, и четерес динара паре. И њон ни две ни три – извади паре и даде мојему њоцу Стојану. Ја тому Шиптару му викам, мал'и бре још, жими здравље:

– Н'е-смеш ти паре да му даш Дал'ип!

– Како?

– Ја жиљ сэм разбраја више чим дође време петнаеста година – та[ј] је његова л'ивада.

А сэм разбраја по људе. Ако сэм неписмен. Ја бетер сэм ги тумачија раб'огу.

А мојему њоцу вика Шиптар:

– Што ћу, бре, Стојане? Паре – вика – ти узе.

Реко њоцу:

– Стојане, дади паре!... Не, татко! Дади паре чооку.

– Па ће умрете за л'еба сви.

– Ишала – викам – јутре дэн ће не закопаш све у јен гроб. Да не се мучиш више да копаш, у јен гроб^б нас не зачепљај.

А ка за још јен месец имамо жито да умел'емо. Тој време, мал'и, бре, не сэм бија за у војску, нити ништа, што-знэм, секиру не умем ни да иструпам дрва за у њогань, те па у планину да идем.

И Шиптар, врати му њотац паре, даде му њему. Он отиде, тај Шиптар, да извинеш, вика:

– Јеба-сэм ви мајку! Све ће поумрете за л'еба!

Н'е, нану му јебем! Кој умреја за л'еба, те ми! Муке ће тегн'емо а да умремо нећемо.

Јутре дэн се динем. Преко шуме у Урошевац, у газдинство урошевачко. М'ол'им, кумим да ми даде^в режиски нигде да радим. По мало, барем.

– Не може! За на сечу, ако оћеш, ево ти потврда, иди.

Врто, врто, мораше да узем. Немам кут. М'орам. Тај месец не ће ни искочи сто кила жито. Узем потврду, дођем горе у шуму, стретнем јенога комшију. Вика:

³⁴⁴ Снимљено 1990; снимео Радивоје Младеновић.

– Дё си бија?

– У Урошевац.

– За ошто?

– Овако и овако.

– А ти одобрише да рабџташ?

– За на сечу... Па кó[j] је тај бiро мајчин – викам – да ме прiма мѣне, дeтиште, у шуму. Ја да цѣпам дрва! Ил’и да рѣжем сѣ[s] шáру!

– Ја ће те прiмим. Јен мѣтар ако напраiмо, заједнички ће бiне. Иди дѣма, úзи л’ѣба и дѣђи. Ówде ће спиeмо у кол’ибе. От платiне напрајл’е у шуму. Тýј ће спиeмо.

Úзем лeба. Úзем покривáло. Јýтре дeн дѣђем. Óни двѣјца сeчоу сѣ[s] шáру, ја по н’и цѣпај, úдри, цѣпај, úдри! Увeчер кeт ће бацiмо рабџту, ће се вратiмо, ће смeтрiмо. Сeм ицeпáја дрва свe!

И никѣ врeме дѣђе први, дѣђе пословѣђа, прiма ни дрва. И не викоу у Урошевац за плáту. И мi, цeло радниште, дѣл’е идeмо у Упрáву. Узeмо плáту. И се вратим. Имау магацiни тѣ врeме свúдeр, за врeме Бiвwше пýни сѣ[s] жiто. Пýни дe се окрeнеш. Да бiраш кукурúс кáкви yѣђеш – hеw ти iе жýт, hеw ти iе бeу. Злáто! Нáђем чeтири Шиптáра из Језeрце. С кѣње тýјка.

– А имáте цакѣwе?

– Имáмо.

– Ће ми товарiте за Сушиће?

А тѣј Језерце дeл’ѣко од нáс.

– Ће товарiмо. Брe комшијо, вeћ свúдeр пѣла дiнар ћириáа, а за у Сушиће дiнар.

Мѣл’и, кýми ја да остáне пѣла дiнар, никáко нeјђоу. Напýним чeтиристѣтин кiла жiто. Бýп на кѣње.

– А знѣте дe да идeте у Сушиће?

– Кáко ти је имe у yѣца?

– Стѣјан Рáка... Тáмо тражитe на днѣ сeло. Кeт сл’енeте, питáјте дe iе Стојанѣва кућа, свáк ће ви кáже.

Óни отишл’е, ја сeм остáја у Урошевац.

Кeт[d] дѣшл’е дѣл’е, питáл’е никѣга дe iе Стојанѣва кућа. А чeтири кѣња пýни сeсe жiто.

– Ó, Стојáне! Ó, Стојáне! Тi си Стѣјан Рáка?

– Јá... Кѣј ни пратiја?

– Вáла, нe-знам... Јeно дeте, а нe смо га питáл’е кáко га имe, ич. Углáвно жiто је тeбе прáђeно.

Увeчер сeм дѣша око ѣсам сáтá, дeвет, кут кýђу (!). Прeко шумe. Ишлo се пeшке. И кeт[d] дѣђем, ѣтац вiка:

– Áл дѣђе?

– Дѣђо.

И плáче.

– Штѣ ти iе тe плáчеш?

- Па ти остаи снагу!
 – Ал ти дошло четири товара жито?
 – Дóшло.
 – Ал си га примáа?
 – Јес!... Ти ће останеш бе[з] здравље – вика. – Ти брго ће се загубиш.
 – Нећу. Не. Їч не се секирај!

Довáтим, му кúпим два пáкла цигáру. Дуван у пáклу и пáпир. Му дадем. Он јóпе плаче.

- Штó ти је тé плачеш?

Децама сáм купија симичиће, бомбóне. И јóпе му дáм четерес и пѣт динара њему.

- Ёве, јóш пѣт динара више ће ти дáм него што ти даваја Шиптар.

Кýку! Рад до бóга, ми се чíни, и плаче.

– Не плачи – викам. – От сáге жито кóлко гóд^т уџиш. Ако оћете и говѣда да ранимо, не лóуде.

Други мѣсец јóпе му донѣсем двѣста кíла, трећи мѣсец јóпе двѣста кíла. Пун áмбѳр напунíсмо. Жито бóл!

- Љивáду ја ће кóсим, да знóш!

В ó ј с к а

Тэдáшња вóјска бíла мýчна. Ка Їсус Кристус не мучил'е. Обýкло смо имáл'е свé. Сáмо тѣшко бíло. Л'ѣк ако погрѣшиш, ће те бíје ка кóња. Тóј врѣме каплáри ги викал'е. Па уџн за óшто гóдер ће те утѣпа драући. И не смѣш да цимнеш, брáте мил'и... Јѣло – ка кучићи. Јá нíкој дон гра црвльиw, ја никóе макарóне црвльíве. Мóраш да једеш, а неје за једѣне. Три-пут смо остајле кáзан пýн. Кá га изнел'е за вóјску, тóј смо викал'е дежурнóга, и ка што је кáзан остá, нећáа нíкој. Сэл се бéлиw црф^ици.

О[д] тéј Шиптáре кóлко се претерíло

Сáл о[д] тéј Шиптáре кóлко се претерíло! Л'эл'е! Па мѣне гóтóви бíл'е јемпýт да ме убијоу. Ме уватил'е. Окрéни се на овуј страну кри Прчéво, тóј зѣвња не ги држи – сáмо Шиптáри. Отуд^т Шиптáри, одовуд^т Шиптáри. Нémаш дé да искóчиш. Нíгде нéма дé да побѣгнеш. И уватише не тóјка. Смрáчи се. Увáти тэвнíна, мрáк. Кркнуше не у јéну пл'ѣвњу, а пýна пл'ѣвња снопóви. Жито да се врши, с кóњи се вршило тóј врѣме. Нóси из њíве, тóри у пл'ѣвњу да не га ваћа врѣме. Тóј, през тé снопóве – ўдри, ўдри! Па не ўме да потпíше кóга вика – кóга изведе óвде, крс на кошуљу напраи сáс плáјвас³. Кэд ме доватише мѣне! Мѣне ме узóше ис пл'ѣвње. Четворица – нáну ги јéбем њíну ја – јен ми ступíја на вóј рýку, јен на вóј, јен на нóгу а пѣти бíје сáс кóлац. „Пúшку, сé пúшку!“

– Узíте дýшу, пúшку нéмам! И гóтóво. Паднóја сáм ви у рýке и што оћете, прáјте! – рéко.

И посл'е тој тепáн'е! Л'џка јѐн от Сушиће бија, кр́к у његову кућу. Дваес, триес душе тепáне тамо ги туроу. И стражар чува на врата. И фамил'ија цела Л'екина туј. Кóј ул'џне, њон само по јѐн – би́п у пл'џи – док овај преко праг тамо! Тај Шиптар. Ја – ња мене да ме измаши – ја прерипи бр́го от праг*. Не могаше да ме удари. Ул'џго у кућу. Јѐна, тај тетка ми би́ла, ви́ка:

– Жити-ја, те тепáл'е млого?

Дође рџд', пóче дѐн по ма́ло. Дођоше, ме узоше у туј кућу. Дѐ ће ме туроу сáге? Ал ће ме убíјоу, штó ће ми прају? И кут куће (!) ме во́ди мо́је. Доватил'е трóјца. Мџшоу свѐ по со́бе, по куће. Дѐ ће нађоу пушку. Жџна ми има́ла ко̀вчѐзе тој врѐме, а знáш, сѐбрáла свѐ онѐ њил'име, белóве. Тѐше свѐ – ће пáлу Сушиће Шиптáри. Сѐбрáл'е па га спаку̀вав свѐ.

Тра́жи тамо, тра́жи овамо – ми нађоше шáјкáчу из во́јске што сѐм до́не'а. Нѐ сѐм има'а кáпу. Њу гу нађоше.

– Ёве! – ви́ка.

– Па, ако носíte кáпу ву́ј, узíte! – ви́кам. – Ја из во́јске сѐм до́ша, кáпу нѐ сѐм има́а, мо́а ко̀мáнда ми дáла.

– Кѐт си бија у во́јску, тí мо́раш да имаш пу́шку.

– Н'џмам и готóво! Тој ви је казáно.

Јѐну чутури́цу ка смождѐну, и њу нађоше. Куд гу изнесе ѡáвол њу'?!
Отóше, ме остаише.

– Кѐт ће до́јем дру́ги ма́, о́уде да те нађем! – ви́ка.

Ми́сл'им у сѐбе – ако ме нађеш о́уде, нáну ми јѐби! Нѐмој жíвога да ме пу́штиш!

Они отóше у сѐло. Има ги бóл – зѐвња нѐ ги др́жи. Ја ка испод' сѐло, па низ јѐн пóток, па пре[з] шу́му – туј у Ђурíнци, па през Берѐјце сѐм до́ша у Штр́пце.

Дѐ се наóди за у партизáне да се сѐстáиш, нíкој не кажúје. Ми рѐче јѐн: „Гóре, на тој и тој м'џсто.“ Тѐмѐн отíнем гóре куд њí да се удру́жим, да се упíшем, ѐве га јѐно-дѐте, тр́чи нагóре. Ви́ка:

– Бџште! Ёте ги, идоу Бугáри!

Кóј те гљѐда да те упíше. Остадо́смо трóјца ка пр́с ту́јка. Сѐк ће дођов Бугáри. Па пре[з] шу́му па ва́мо отóсмо на туј стрáну, па јóпе у Штр́пце. Се завукóсмо. Дѐ ѡу? Не мо́гу да на́ем рѐд партизáнам. Нíгде. Па пре[з] шу́му нóћом, па преко Ђурíнце, па у Сушиће. Гљѐдам креј сѐло тамо. Ви́кам – штó ће бíне, ће бíне! Дá л ће га запáљиш?

Јѐн до́ша л'ѐк др́ва да úзе.

– Има л'и штó у сѐло?

– Сѐг јѐмпут нѐма.

Отíдо дóма. Се прѐсвúко.

СТАНОЈКА С., 1920.³⁴⁵

Ј а с а с м о е г а ч о в е к а

Кэт сэм се ја удала за овога човѣка, ми бија л'еп човек, ми бија добар. Ал'и ми бија свѣкар стар, и свекрва стара. Сэм имала три зове. Јена била удадена, још три не. И се зарати, душо. Нема. Отварај један л'ис – нема, други л'ис – нема. Мора и љон на вежбу по Призрену, па не-знам де ги териле. А овамо се патиле муке. Се трпело љѣба. Н'ема да се продаде, н'ема да се купи, н'ема кој да заради. Свѣкар стар. И никоје време свѣкар продади њиу, продади волове.

Смо имале' какве волове! Л'ѣпе смо имал'е, душо! Ка ће ис пасиште за њиу волови! Па смо ги ранил'е сас траву, смо брал'е по мѣје. Рика, се сил'и в'ол! И кэт ће дођемо ми – одма на ручак право.

И га заробише овога мојега човѣка. Бија мало заробен у Скѣпле, мало у Урошѣвац. Тамо, овамо и се пушти. Овај се испушти. Тегљил'е смо муке.

Ал'и кућу смо немал'е. Две одељенца, кућа сас кал мазана. Моје сопче и јена кјна. Нема кој. Сэ[с] шиндре покриѣна. И што ћемо?! Никако продадосмо. Смо имал'е у Довњу Битињу две л'иваде, смо продал'е траву, не зѣвњу, траву смо дал'е, те мајстори да ни направиих кућу. И направјше ни кућу. Сѣге деверѣва'е тај кућа. Јопе муке, муке. Деца се родише. Док по јено – по јено. Посл'е почо и две да рађам, сэм се обл'изнила.

Добро се опрајсмо. Деца ми порастоше, чувал'е стоку. Тај нај стара ћерка ми се зове Вел'ика. Она ка ће ми чува оџце – и пл'ѣте, и прѣде, и ће кудѣљу, и мавалку. И кэ[д] ће викине да пѣва, онџ стадо по њу, све јаганци, јаловиња и кучићи по њу. Сѣуско сѣбрала, јаганци. Она се удаде још у заединцу смо бил'е сѣз девѣра.

Па ми порастоше девојчићи други. Па се подел'исмо сѣз девѣра. Па смо направјл'е па другу кућу. У туј другу кућу кэт смо, душо, прѣшл'е, све ни било добро. Децу ожени, л'ѣпе снаве узо, чѣвек ми бија добар. И тѣшка рабѣта му било. Слаба плата му била, а тѣшка рабѣта! А деца ми бил'е бистри ка злато. Немал'е смо да ги школујемо. Пут дѣљѣко, снѣгк, зима, не можеш да ги пратиш гол'и, бѣси. Нимало тѣд' чизме, опанке бил'е.

Деца ми порастоше. Посл'е бѣљук оџце, бѣљук говѣда. Један сѣбраа говѣда, тај по стар. Тај по млад' и оџце, кѣзе наше.

...Да ти кажем право мило ми било, мило ми било – пун двѣр говѣда. Па краве ни бил'е бѣл'е. У двѣр се бел'ѣу. Се бел'ѣу штѣм докле. Л'ѣк ако зала'е кѣче – трчи Милѣво, да неје никоа мѣчка ги напала.

И кокошке пун двѣр. Ал'и смо имал'е. У качиче на пол кацу, пуну сэм брала јаја. Не могу да ги снѣсем дѣл'е, па тако ћу – рѣд' пл'ѣву, рѣд' јаја.

³⁴⁵ Снимљено 1990; снимео Радивоје Младеновић.

Снаше, љоне у поље ми ишл'е, жњџл'е. Смо се'ал'е ченицу, смо се'ал'е, гра́ бол смо имал'е, қомпир наш. Башча ми била л'џпа, одма до куће башча. Л'џпо окопана.

Смо држал'е и теуце, смо држал'е свиње. Коца́ ме рачунал'е л'уди за домаћицу.

ДАРКА ЈАНИЋЕВИЋ, 1926.³⁴⁶

Да се ко́па, да се жњ'и'е...

Нај те́шко било у наше дечинство, ја ка́ сэм запази́ла, нај те́шко било. Неман'е, рабџте.

Да се ко́па, да се жњ'и'е, да се бе́ре сџно. Се врши́ло сџс ко́ње.

Гу́вно имало, ете-ту́ј у двџр. Ђе учукоу́ стожер, па врже́мо ко́ња сџс коно́пац, ју́же, па те́рај ко́ња, ко́њ иде. Ри́па и се врши́. Ми́ смо меша́ље.

Стожер смо га кити́л'е. Ма́ти мо́а. Ђе ту́ри цвџће, боси́л'ак. Из ба́шче.

Што смо зборџл'е: „Ову́ј годи́ну ова́ко, догоди́не јо́ш по ја́ко!“

Сла́му смо одвал'ал'е од жи́то сџс ви́лу. Аргати́, Па бе́роу. Ту́ри та́мо, јџн на сто́г, јџн у шта́лу. Ску́пимо ку́п па – маши́ње јо́ш не́ искочи́л'е. Сџс лопату́ смо метал'е. У двџр. Да се ве́е. А ка́ко! Ко́[д] ду́не, ка́д – не́, हु́ти.

...Зџвње се гно́јле сџз हु́бре. Во́лове – и а́јде де́ тре́ба हु́бре.

О́вце гно́јл'е сџс трџрло. Загра́диw онџј што тре́ба, ко́лко тре́ба за о́фце – и та́ко. Заградџно сџс л'џсе.

...Сџс плу́к^г се ора́ло. Жељџзан плу́к^к. Ко́ј ора́а? Ма́ти испрџво. Смо ора́л'е с во́лове. С ко́ња о́вде ни́кој не ора́а. Ко́ј ора́а, та́ј сеја́а.

Поо́реш па сџеш. Па ми те́рал'е де́ца во́лове. Де́ца, е́те Радџмир, у годи́не, он ора́а, он сеја́а. Док не стасал'е де́ца, ма́ти, ја́.

Ка́ко се мџта́ се́ме: е́т ова́ко, с ру́ку, с ру́ку. Чени́ца била у биса́зе. Е́т ова́ко – и мџта́м. Ал тре́ба да мџташ уба́о, а не́ на ку́п, на је́но ме́сто. Да се растрџви.

...Смо равн'и́л'е зџвњу сџс вла́чку. Вла́чка била с трџње. Намешџџни трџњи, па трза́ј. Па та́ко сэм работала́. Па што́ ми б́ило? Ја́ дру́го н'џ- знам да кажу́јем. На вла́чку смо турал'е бу́сје, каме́н'е.

Па сэм сеја́ла гра́. Поорџмо, посе́јемо ко́ломбођ, па ископа́мо рупчи́ће – а́јт на́тамо по три́, четџри зрне́ти гра́.

Ни́кне и гра́ и ко́ломбођ, па смо копа́л'е.

Колџмбођ смо копа́л'е два́ пу́т. Прџви пу́т ка́дџ ма́ло порасне. Па дру́ги ка́д је по́ гол'ем.

Колџмбођ се бе́ре око светџга То́ме. Сџс та́лке смо га се́кље. Ђе донесе́мо до́ма. Смо л'ушти́л'е. А ка́ко!

Колџмбођ се чу́ва како-ко́ј има. Ни́кој би́ћи по по́ду, ни́кој у қо́ш.

³⁴⁶ Снимљено 2003; снимиио Радивоје Младеновић.

Смо га тукл'е колџмбоћ. Имало кџш па смо га тукл'е сџз дрво. Па смо га тукл'е понапре, а сџге има круњач. За понапре тако било, ти кажџем, А сџге круњач.

...Талу јела стока. Јел'е говџда. Смо гу чувал'е дџ смо могал'е – јџну унутра, јџну у стџг.

...Снавџдни се, жњџ! Стаља' руковећ, посл'е сџбџри.

Кџј могаа, тај жњџја. И мџжи и жџне. Сви ишл'е у пол'е.

Како смо брал'е руковеће! Па јџн вржџје снопове у прџћа. Увртиџ мџжи прџће, па сџс прџће. Сџге с јџжа от сламе. Дџк се орало, сџге нџ се џре. Јџжа се прају од џржано, Покисн'џмо па увртиџмо. Сџ сџо нџће.

За јџн вра' смо турал'е по подџсет, по шеџсет снопа. А како! С кџња се вршило. По јџн кџн'. Како-кџј имаа. Има кџј имаа по више, два. Ми по јџн. Ми што по нџсмо имале, по јџн.

...Сабџремо сџно, напрајмо вра'. Ако гриџе слџнце се сџши, ако нџ омокрила кџша (траг старог акцента; омо'рим – омо'крила).

Смо га носил'е сџс волџве. Сање имало. И сџс кџње сџно смо носил'е.

Б о г о б р а д а

Кџт се заврши жџтва, богобраду смо носил'е. Пало ми нам за тџј. Остајмо мало жџто и тџј посл'е извџџмо и накитџмо цвџће. Извџџмо, донесџмо, остајмо. У амбар ће турџмо. Сџдџла од јџно за дрџго. Од овџјзи године, бићи, сџдџла за догодине. И јџпе тако.

В о д е н и ц а

Смо мл'џл'е у воденицу. Имал'е воденице бџл и смо узимал'е. Давал'е смо – кџј немаа смо мл'џл'е. Сви заџно. Тџј што смо мл'џл'е – ја-ћемо аргате, ја-ћемо волџве, ја косача. Тако. Комшиџе. Нџ смо гл'џдал'е.

К о н џ п џ е

Како се сџе конџпље? Поџроџ, повлачиџ па посџјоџ. Па никне. Ё, кџд израсне, озгџр цвџта, уздрџл'и. Обџреџмо, па посл'е истрламо онџј сџме. Па после га носџмо у топџло. У вџду. Па га вадџмо. Бџло у вџду, бџгме, две недел'е.

Викоџ белојка поубаа бџла. Сџм забрајла. Тџј се сџћам. Вадил'е смо га, смо га прал'е. Смо га шушил'е на слџнце. Кџт се ошџши, смо га тџкље сџз дрво. Се чешл'ало, па после смо га прџл'е. Па кџнце – па платно л'џди прџл'е. Кошул'е се шило, гаће.

Пон'аве от конџпл'е. Бџљџви од вџне.

В л а ч а р а

У влачару смо носил'е вџну да влачџмо. Влачара имало у Штрџце. Ё, после смо ишл'е у Призрен, у Урошџвац. Донесџмо, предџмо.

Нема више вуна, нема де да овлачимо.

О п а н ц и

Опánце смо прајл'е од говѣдо.

Прајла сэм. Потопимо кѣжу, па стружѣмо. Ё, после набодѣмо... И после овако ка кљу́н напрајмо от стране, посл'е. Сэ[с] сици́м от коно́плѣ.

Чара́пе што ицепáмо, туримо у обѣ́це. У опánце се ту́ра.

Опу́та је тој опánци што се опутува́л'е.

Што се вржувало опánце, тој вр́пце смо га вика́л'е, од ву́не смо прајл'е

З а л о́ г а

Вр́пцу увр́тимо па напрајмо ова́мо, јéну туримо ова́ко, јéно та́ко, па напрајмо ова́мо. Па посл'е от стране шу́пл'и по тои́цко – јéно, дру́го. Та́ко напрајмо па завр́ћамо... То́[ј] је зало́га.

С и р е њ е

Сири́л'е л'у́ди, сири́ле го́ре у баче́њу, му́зл'е. Му́зл'е чо́бани, му́зл'е бачи́це, ко́а била потакáтна да гл'е́да бла́гѣту, да му́зе. Ко́а била потакáтна, ко́а не – мл'е́ко готѣо. Сири́л'е. Подгре́јемо мл'е́ко л'е́по, па ту́ри ма́ју. Кэ́т се одби́е од ло́нац, от качи́че то́ј врѣ́ме, оно се одби́е, се усирило. Изва́риш. Кэ́д у качи́че, га подгревувáл'е – во́да врѣ́е, и мéшоў. А сэ́ге у лонце – погрѣ́емо лонце. И се згрѣ́јоў. Намешти́мо водиче мláко у ци́к, па туримо у ца́кче. Исцеди́мо. Попари́мо л'е́по. Па оста́јмо да се л'е́по исцѣ́ди. Ё, посл'е увéчер, изва́димо у ни́кој су́т. Ё, посл'е туримо му не́што озгѣ́р по те́шко да се исцѣ́ди. И донесѣ́мо. Има ба́шка за сире́ње го́ре. Се су́ши у ла́дник. Па то́јэ је бла́гѣта што седе́ла по ста́ро врѣ́ме. Ла́дник га вика́л'е. Сэ́з даске́ ње.

Бо́гме, су́ши се сире́ње како-ко́ј њѣ́е. Ко́ј њѣ́е да га су́ши по́ више, по́ више се су́ши – мѣ́сец. Од мéсец по́ ма́ло ова́ј сир'е́-сме. Тре́ба да се осу́ши до́бро, па посл'е ужу́ти. Л'е́по ужу́ти. Не́ на слу́нце. Кэ́д је на слу́нце надѣ́зоў се гру́де и пу́цоў. А ова́ко у ла́дно, уну́тра. Довати́мо, изгребѣ́мо, мо́ра да се очисти́. Изгребѣ́мо, обрише́мо л'е́по. Су́ши се.

За зи́му ће осол'имо. Мѣ́сец се су́ши, па и ви́ше, би́ћи. Оми́е се кэ́д је су́в. Оце́ди се. Јутре дэ́н осол'имо га, ло́нац, ка́ца, осол'имо га л'е́по, да је слáн. Кэ́д је слáн он ужу́ти, а кэ́д не́е, пресѣ́лак до́бар, не мо́же да бине́.

А ово́ј мѣ́ко сире́ње та́ко се пра́ј. Уси́ри. Не́ се па́ри, ни́шта н'е́. Га оста́иш у ца́кче. Нека се заце́ди ма́ло, изва́димо, исече́мо. Кришкичи́ћи.

По́што јутре дэ́н се заце́ди, исече́мо кришкичи́ће. Јер то́ј мо́ра по́ тэ́нко, то́ј не́е су́во. Туримо га у пресѣ́лак, нэ́ђе́ва, јутре дэ́н, у ѣ́што има ни́ет да га ту́ри у су́д^т, По ма́ло солче – и рѣ́ди, по ма́ло солче – и рѣ́ди. Док се напу́ни су́т. Кэ́т се напу́ни, ту́ј јéно трина́ес, четрна́ес дэ́на. Посл'е га л'е́по измијéмо и туримо пресѣ́лак дру́ги.

Сас мају се сири. Понапре сә[с] сириште. Тóј сириште је óдә кóзе, јáре мицко. Нéје мицко. Ће закóл'оў јарíће, ģе закóл'оў јагáнце. Мóже и сисáнче, мóже и да пáсе. Мóже. Óно íма грумeњи, сeру унóтра. íма грумeњи. Па онóј пóсл'е ģе га измијо бачице. Га измијоў онóј сириште л'eпо по тоицке груменчиģе, га измијоў жeне, па га покíсно у врућу вóду. Двá пýт, трí пýт, кáко кóму вáл'а, јер тóј не мóже да се чýва млóго.

Сириште сушиље па га пóсл'е, ģе га покíсноў кэд ги вал'áло. А тáко да се íде на сýо, нéģе.

По убаó сирeње бíло сә[с] сириште.

É мљeко бíло пó убаó сә[с] сириште.

Сэг је пó лeко, тýриш мају.

Исечeмо га сирче овáко. Па óно се расцeпи па сóл озгóр потрусíмо. É, кeт су голeме грóде, исечeмо.

К á ј м а к

Смо брáл'е кáјмак. Онáј кáјмак уздрeл'и дóбро па смо мутил'е у бýчку. É, мáсло искачáло. Л'eпо, ка вóсак жуто. Никóји га топíле. А мóа мáти нe га топíла, него га држáла сeс вóду. Јeн дeн – нe, дрýги дeн – мóра вóда да му се размeњи. É пóсле за готвeње тóј – мóжно убаó.

Сáмо кáјмак. Мýти се сeз буцáло. Кóлко врeме? Кeт се измýти, óно сáмо кажýје. Се скýпи мáсло око онáј стáп. Éте – тол'íко мáсло. Исíпи, úзи мáсло.

Тóј што остáне – муģеница. Смо пíл'е, смо јeл'е. Турáл'е у муģеницу и кисeло мл'eко. Кáко-кóј имáа.

Ц í к

Кeт се сири што остáне је цíк. Свíње смо пóјл'е сeс тóј.

Цíк^х да заврíģе. Се провáри, се олáди, исцeдíмо га. Никó'и вíко úрда, мíу Шушиģе провáра.

К и с e л о м л e к о

Кисeло мл'eко се прáи: помузeмо, сварíмо, се залáди. Па бeш и лаģeно нe. Кeд је л'eпо, мóже и да ģе олаģeно кeд је врућíна. Кeд је мáло пó студeно, eте ка сáк^г, пó млáко. Па турíмо мáло кисeл'íну. Áл кáјмак, áл муģеницу. И по мáло мају, по двe кáпке мају.

За зíму се прá. Свáри па укисeл'и га. Íма л'уди га цeду у цáкче. А мí – нeģе. Сeм запазíла мóу мáтер и јá што сeм работáла, се исцeди. Се укисeл'и. Па кeт се укисe, турíмо крпу озгóр. Крпче лeпо, тeнко, чíсто, па камењчиģе озгóр. И тóј мљeко за зíму. Óно је мóтњо лeпо!

Искáча вóда гóре. Óно се укисeл'и, ако је тврдо. É, пóсл'е, тýј вóду оцeдíмо, оперeмо крпу, камењчиģи. Док се напýни. Јeну пунíмо, дрýго кисeл'íмо. Íсто тáко.

Еeeј, тóј мл'eко мóже да се чýва чeтири месeца.

Кэт се оцеди, крпче, камењчиће, и воду размењи. Да не се усмрди.

З в е р ó в и

Зверóви: има вúци, има мéчке, верверíце. Пона́пре док чувáл'е сто́ку сáл рíпоў уз бúкве нагóре. Пуóви су пó мали, пó ми́цки су, а верверíце су ка мáчке. Ё, па тáко сэм гл'еdáла, ти кажúјем.

Мéчке сто́ку давíл'е. А па, јéз де! Да застáне сто́ка у пасíште, не мога́ло, рéтко, да се на́ђе. Óне да́ву, изéду. Óо, кáко не!

Вардíл'е л'úди, мóре! Мéчке терáл'е сáс кучи́ће. Тúри тенéћке, плаши́ла. Ударáло се нáј ви́ше.

Íма вúци, кá нема... Мéчке и вúци íма, дрúго не.

В р а п ч í ħ и, в р á н е...

Íма врапчíћи бóл, врáне, голúби, сврáке кá нема, íма овé – кáко врáк се вика́л'е на́пре, тóј кљукодрáвац. Орл'íни тúкље јагáњце. Тéј гол'éме. Тáко озгóр од бúкве и на́ђе јагње сугáре. И тúј га утéпа. Не мóже да га нóси, тúј га изéде.

Íма јастрéби. А кокóшке ги јéл'е, бíћи.

К р е в е т, т р ó њ

Дрвéне кревéшти. От стрáне ста́ив дáске, от четíри стрáне дáске. И оздóл дáске, слáму. Кревéште смо ги вика́л'е от кра́ј. Крéвет дрвен смо га вика́л'е. Нíкој и трóњ.

Б ú в е, с т е њ í ц е, в é ш к е

Бúве, стењíце смо ги варíл'е сáс копрíве. Сварíмо копрíве па тúј воду ври́ену на стењíце.

Вéшке ако ги оста́иш, ħе íма. Ако не – не. Попáриw жéне л'éпо, испéроў л'éпо. Се изми́јоў ис кóсе. Се чистíло, а кáко! Сэ[с] сапун, воду.

Ц é ħ

Сáс пéпоў турáл'е јéно врéме.

Цéћ^h прáјл'е. Отсéјоў пéпоу жéне сáс решéто, сэ[с] сíто, сэ[с] што имáл'е. Отсéјоў па тúриў на верíгу кóтоў. Ё, кэд врíје вода, óни тúриў она́ј пéпоў по двé, трí ша́ке дóбре. Нал'éгне се јúтре дéн. Тóј турáл'е.

И л'úди мíл'е и кóсе. Јéз де. Па немáло. А сáге не, сáг је дрúго. Сáге цећ^h не.

С а п у н

Сапун смо прајл'е. Ўвек моа ма́ти прајла сапун. От свиње. Осуши́мо от свиње мрсэ, оно́ј што отпадне. Ё, по́сл'е со́ду туримо. Се ва́ри. Се ола́ди сапун.

Л' е б а

Смо има́ле на́ћви. Л'е́пе на́ћви. Па ги напу́ниw сэз бра́шњо. Па по́сле замеси́мо – 'рж^ш и коло́мбоћ, л'е́ба. Па укисне. Па га по́сл'е туримо, поврати́мо кажемо. Црепу́л'а на о́гэнь. Скинемо́ црепу́л'у. Црепу́л'а да ужэгне, да уси́ја. Ё, по́сл'е, туримо́ лэ́ба, туримо́ са́ч, озгфр сэс пе́поў посипемо́. Дињемо́ кэ́т се уси́ја она́ј са́ч.

От црепу́л'у ле́ба ўбоў.

... Л'е́ба прэ́сан. Бра́шњо коломбо́тњо. Пона́пре отси́јемо бра́шњо. Ё, туримо́ во́ду на 'фгэнь да ври́е. Па сэс ложи́цу сипу́јемо во́ду. Ова́ко ће испогори́мо ру́ке. Ёт та́ко. Па л'е́по скупи́мо, поврати́мо. Ё, по́сл'е распл'еска́мо на та́нур. Црепу́л'а се ужэгне, па са́ч.

П и т а

Пи́ту замеси́мо сэс ста́пче. Уземо́ бра́шњо от пчени́це. Ё, по́сл'е, замеси́ў, заста́не ма́ло. Тура́мо ма́сло.

Уба́е би́л'е бо́гме. Уба́е.

Колпи́ту – ће расте́гњемо́ ко́ре. Пона́пре смо стаља́ле ма́сло и по́сл'е тепси́у.

Зел'а́ник та́ко: ко́ру расте́гн'и, покрóпи, сва́ри зéл'е. По́сл'е ту́ри дру́гу ко́ру. Ако су млози́на јо́ш јéну ко́ру. Ако су мал'и́на, јéну ко́ру.

Б а р е н и ц а

Замеша́мо ка́шу по́ тэ́нко, па гу по́сл'е у тепси́у туримо́ по ма́ло. Са́ч ужэгни, ту́ри са́ч. Запéчи. Ту́ри рéд^т. Пома́жи ма́сло. Ту́ри рéд, са́ч се ужэгне, скине́мо. Док напу́нимо тепси́у.

Мо́же и от коломбо́тњо бра́шњо, мо́же и от чи́сто.

О т а ц

У српску во́јску... Па трина́ес, четрна́ес дэ́на би́ле загубéни у Гостива́рску плани́ну. Па измрзну́ти. То́ј би́ло ни́где пред Вел'и́гдэ́н, Вел'и́ке по́сте. Дéте сэм би́ла, да́тум не́ сэм запази́ла. Ми́ смо би́л'е свé сэс ма́тер до́ма. Сто́ку смо држа́л'е, смо има́л'е. Му́чно се про́шло бóл.

Држа́ве би́л'е да́јма му́тне во́де. Бо́гме, јéс. Ал'и ра́т би́ја, Дру́ги, збори́мо сво́јски. Зака́чиw се сэс Албани́у. Ратува́ла на́ша држа́ва. Ал'и ови́ја на́ши про́шл'е у Албани́у. А ова́мо ни́где до́л'е па се изда́ло. Испогуби́ла се во́јска... Ёв!

Отац бија измрзнут. А он па оти́де ра́но – четéрес трé, четéрес четíри годи́не. Па сáс мáтер смо седéл'е, смо работáл'е.

Бáш ис понáпре ти кажúјем.

С л á в а

Кóлач месíла јéно врéме мóа мáти, па јá, па сéге овáј мóа снáша. Нашáроў лѣпо.

Жéна кóа мéси кóлач трéба да се обáња.

Трéба да се поткáди брáшн'о. Упáл'и свéћу, поткáди. Док се замéси, свéћа гóри. Јéс.

На кóлач се шáра. Понáпре сáз босíл'ак, бóгме. Босíл'ак у црепúл'у избодéмо, тúј тáко. Тáј кóј га мéси кóлач, шáра.

Домáћин нóси кóлач у цркву.

Кэт се дóђе ис цркве, у наћви ће га стáјмо, па се искр́ши.

Смо месíл'е према л'úде. По четíри, по п'ёт црепúл'е.

И кравајчиће за слáву смо пéкл'е.

Чени́ца се варíло. Отребíмо, сварíмо, турíмо вíно, принесéмо на стóл. Турáло се вíно.

Свém нам ни 'е овде јéна слáва. Дé кúд' су нáши, тúј слáу др́жиw.

Мí славíмо Свети-Пантели́ју. Áвгус.

Кóлач у цркву смо носíл'е дáјма.

...Пóшто се заврши áдет, се гáси свéћа. Док гóсти скúпиў се, мáло нéшто да попíјоў. Ё, кэт се скúпиў, поткáди домáћин, упáл'и свéћу, поткáди, úзе чени́цу. Сéдиw, мéзиw. Док дóђе врéме. Кэ[д] дóђе вр'эме... Ё, пóсл'е, овíја дрúги се дíноў, напи́јоў трé пúт.

Понáпре смо гу гасíл'е свéћу сáс вíно. Сáга – нагóре гу угáсу.

Слáва се пóје – господи помилóј. Трé-пут на јén дэн се пóје.

За једéње: тóј врéме бíло лúтике печéне, тéј салáте. Кэт се постíло. Кэт се мрсíло, тэт печéње немáло. Сирéње, мл'éко кисéло, раки́ју. Тáко бíло ис прво врéме.

Кúм у чéло сóвре. У мóј вéк ми íшо кум-Никóла код мéне. Те ми дóђоw сэ[с] стричéве, ми су у Попówце.

Домáћин нáј нáпре се кр́сти на сóл и л'эба. Пóсле свí. Пóсл'е јéдоў штó дáа Бóг^к.

Б ó њ и в é ч е р, Б ó ж и ћ

Кóј имáа, спремáа се, кóј нé... Свíње ће закóл'оў, никóје говéдо. Ё, бóгме, јагáњце, óв^фцу. Како-кóј имáа. Нарочíто свíње.

Кóлач се месíа. Власíу. Туј власíу у сíто ће домáћин па на гúвно. Пóсл'е скр́шиў тúј власíу. И сирéње: „Áјде, вúче, áјде лýсицо...!“ Јéа домáћин. Сáз домáћина ако имáл'е дéца. По л'éк скр́ши ги домáћин. Изéдоў дéца.

...Ка на слау, ка на Бóжић – кравајчићи. Јено мушко, јено жéнско кравајче. Мушке имал'е сал овако – овако прекрстиw, што је тэнко. А жéнске имал'е ёт овако.

...Према Бóжић донéсоу бéњак. Па га тури у њоцак, прегори. Пóсл'е га напију пóсл'е вечере сас вино. Сас вино га гасиw.

Ми нé'е, нé смо работал'е тој.

[*Кој сече бањак, шумку?*]³⁴⁷

Кóј мóже. Дéца, мýжи. Било кóје дéте. Бићи јá не мóгу да íдем, комши́ско ми донéло. А за бањак, ако мóже домаћин, кућни чóвек, ако нéма кóј – „Ó, брé, исéчи ми мéне бéњак!“ Исéчоу.

По јén бéњак се сéкло. И тој свé óдэ дубовину нáши сéкље. Свé дубовина.

Кóј га исéка, тáј га носíја.

У кућу бéњак увéчер домаћин иструпа. Па тури га, понáпре, у њоцак. Тури, прегори. Пóсл'е, по вечере, га угаси сас вино.

А кэ[д] дође бéњак, ми сéсэ жíто прскáмо. Стол'ице посакриéмо. Тáко от старбíне остáло.

[*Колко љути се сече шумка?*]

За Ѐњат и за Бáњи вéчер.

[*Кој меси колач за Божић?*]

А, кóа је мешáља, мешáља кóјзи гу је рéд. Кóја се редúје. Кóј нéма да се редúје, што мéси стáлно, тáј мéси кóлач.

...Власи́у смо пéкље за стоку. Тó[j] је ка кравајче. Нé смо давáл'е стоке. Ми смо јéл'е. Тáко га рачунáл'е – на гúвно искачáл'е.

[*Што се јело за Бэњи вечер?*]

Па се јéло грá, кóмпир. Ё, бóгме, тáфче напраиw. Ё, тој. Пóсно.

Нáпре смо седéл'е на постéл'у. Наместíмо. Тóј врéме немáл'е кревéти. Наместíмо постéљу и тáко сéди трí дéна. На бéњак нé смо турáл'е ништа. А пот сóвру смо турáл'е сирéње за ујúтру за на гúвно. Тóј смо.

Бéњак гóри и глэдоу лúди. А у дрúгу сóбу, тáмо пи́жоу, јéдоу што дáа Бóг^к. Дође овамо – áл прегорé'а бéњак áл нé. Кэ[д] догóри бéњак, се гаси́ја сас вино.

[*Што се работиа ујуиру на Божић?*]

Штó се рабóта? Дíно се л'úди, окупоу се. Кóј мóже да íде у цркву, íде. Нáши íдоу дóл'е у цркву Свети-Ђорђе. Тóј ни је сас Поповчáне и нáша црква. Попóфско је отúдэ. Али одовúд је нáша црква. И у цркву што дáа Бóг однéсоу.

Дођéмо дóма. Ручáмо што дáа Бóг, тој. Па пи́јемо вино, раки́ју.

[*Долази ли никој у кућу на ѓрви дэн?*]

Нé, нé! На дрúги, на срéђан и на зађан, јéс.

³⁴⁷ Између угластих заграда налази се текст питања која је постављао Радивоје Младеновић.

Ђ у р ђ е в д э н

Ђурђевдэн славил'е смо. Ал'и дол'е кут цркве.

Смо брал'е траве стока да се накрми. Тэ копитњикэ, поврату. Увечер дѣца се скупиу, девојчићи по мале. Однесоу шишиће у цркву. Наћѣва вода. Отино ујутру. Узо. Крмимо стоку у двор. Сэг је време убáo. Кэд је време убáo, у двор.

Кэд је мрсно, понáпре, мánце однесоу, пи'ен'е – пола кило вино, пола раки'у. У цркву. Тóј време се скупиу. Изл'еноу на ул'ицу, двóјца у село што су. Бурићи башка за вино, башка за раки'у. Ё, сáб'ѣре се, однесоу на коња у цркву. Гѣсти ишл'е и[з] Штрпце, и[з] Жупе ишл'е. Ё, кој меси колач, тај јутре однесе, скрши колач. Скупиw се, напију, ка на свáдбу исто. Ё, пóсле, пóшто једоу леба, тај л'еба што остáне даде се покојнима.

[Тура ли се иџрава у воду?]

У шише. Кóј њѣ да се мије сáс тóј воду, кој не'ће – не'ће.

[Имало ли играње за Ђурђевдэн?]

Имáла игрáнка. Óвде не, а дóле ку' цркву се скупи нáрод' и игроу. Јени игроу, јени чиниу муáбет. А тија млади... Овeј горáнске сурл'е, и ѣни ће свiриw. Ишл'е у Попóџце. Дóђоу у нáс, идоу сви дол'е, дóђоу у Попóџце, свiриw ку' цркве.

[Ал се нишале девојке за Ђурђевдэн?]

Кáко не! Дeвојке бићи не, а мál'и дѣца, јес. Напрáвиу нишáл'у. Јá на сл'иву, јá на крушку. Појáл'е:

Л'ела јó, л'ела јó.

[Ал се ишло у њиве за Ђурђевдэн?]

Јес. Кррс турáле по њиве. Крстeве од лeске.

[Кáко се иџера сiока на иасење за Ђурђевдэн?]

Сáс врбу. У пасиште да пáсоу. У планину. Ё, па тэд' тáко ћемо, у планину.

Чобáни имáл'е. Истерiмо стóку чобанима под рúгу.

[Зборело ли се да иџраиле вешишце шишеиу за Ђурђевдэн?]

По никóа, супазiла сэм. Немáла стока мљeко. Вiкоу – узeто, узeто.

Штó-знэм кој узiја. Бићи мађије.

Бићи тóј заводувáл'е. Заóди бул'ук и тáко нешто бићи. Не било куд нáс.

Ал сэм чула.

[Ал сiе иекле леба на Ђурђевдэн?]

А било за кут цркву, јес. И за дóма и за у цркву. Л'еба ет овáкви. Обiчан л'еба. Сáмо л'еба, вино, раки'у. Јá ти кáза. Однеси колач, спраи тáвче.

П р ó ч к а

За Прóчку прау жeне пiту. Изл'еноу л'ек, кумбáре мáло. Дѣца.

О[т] црeшње прају кумбáре дѣца.

Óвде немáл'е вучáри.

Óгањ пáльиље и пáльиw. Тáмо дe се скупу по улице.

Па бићи дѣца пал'ил'е.

В и д ó в д э н

За Видóвдэн тој цвѣће из ченице. За њочи је дóбро. Омíјоу се дé било.
Дóма.

В е л í г д э н

За Велигдэн мѣшћевамо јáца. Се мѣшћевоу.
Мѣшћева јáца кóј мóже. Кó[j] је пó стáр. Посол'íмо, турíмо бóју. У
кáкву њѣш. Црвѣна, ал'ѣна.
Мѣтíмо јáца јá у Вел'íки пѣтак, јá у четвѣтак.
У четвѣтак чувáмо прáзник мí от крушац.

Л а з а р í ц е

[Кóј иде у лазарке?]

Па девојчíћи мíцке.

[Кáко је обучена лазарка, кáко лазар?]

Трí лазарíце íма. Обучéне у кошúље, бошчíће. Кóја сэз динáре.
Тупкачíце што тупкоу, лазáри.

С а м о в í л ' е

Вíкоу самовíл'е да утепáл'е тóга Кóцу. Кóј бíја, кá бíја, н'ѣ-знам. За
тој се вíка Коцíнска мавáла.

Íмоу бíћи гол'еме кóсе. Тáко сэм чула тѣ понáпре прíче. Вíкоу –
игрáл'е, игрáл'е, а нé-знам, нé сэм ги видéла.

Íдоу самовíл'е. Сáмо кóсе дэгáчке, кошúље, вíкоу, дэгáчке.

Ако нéма крс, вíше готóо! Сáмо от крс бéгоу.

...Нé-сме дрво да се исéче што íма имéлку. Што íма грáње надóл'е и
упл'етéно је. Самовíлско дрво је тој. Црѣшња и сл'íва нáј вíше. Тóј бúква
нéма. Рétко.

Ни црквѣно дрво н'ѣ-сме да се сéче.

К э т с н í ј е ш

Кэд грíзне кúче у сэн, тој су душмáни.

Слúнце да снí'еш, тó[j] је дóбро. Трáву да снí'еш, и тó[j] је дóбро.

Нóћ не трéба да се снíје. Нéје дóбро.

С е л е ч í л о

Кэт се нагáзи на змíске кóске, нí'е дóбро. Се чѣша. А мóже, ако набóде
ногу, ће úмре. Сэм запантíла. Зборéло се.

...Куче кад гризне, турале кострудину о[д] тој куче. Му загориw, потрусиw га. Се збори: „Ка кострудина што изгори тако и рана да изгори!“

...Имало л'уди што знал'е да намешћоу руке, ноге.

...Кад болу уши, мљeko смо турал'е децами. Од жене која дои. И от краве. И трава имала за уши. Па гу потопимо ја у од оwце мл'eko, ја у кравл'о

...Имал'е бабе што трил'е жене које не рађале, л'ечил'е ги тако.

РАДОМИР ДАВИДОВИЋ, 1944.³⁴⁸

К е т с е м е њ а к љ м

Ако деца не му гуруо човeку, то кумство може да се промен'и ако кум дозвол'и. Једино ако отступу, ако каже^{ow} „Ја не могу да кумујем“.

Изађе никој ис теј фамил'ије. Изађе на сoкак, на улицу, и окрене кол'епку на наопако. Само да не би се задушило дете. И кој најђе први, он окрене кол'епку на л'ице. Каже: „Добро си дошо, ти му си кум. Ти има да га крстиш дете!“ Тија кумови настаљо с тој кумство. Ако умирало дете, му даде име Стоја, Станoмир.

И м е Д о с т а

Ако се родиw четири, пет женске, му стаиш име детету Доста.

К е т с е м ч у в а а с т о к у

Тода немало нити курјаци, нити ништа. Било некако мирно време. Никот не сeм видеа нит вука, нит медведа. Некако сeм имаја стрeћу. Никот не ми се оштетило ништа. И мал'и сeм чувaa. Пoсл'е брат стрeћњи, па он гу узeја. Свe по шумe сeм ишо и сaм. Немало у тој време. А сeг, бoгме, има звeри. Курјаци има, медведи има.

О б е д к о с а ч и м а

Косачима се носило ка на свадбу. Мора јaгње. Косачима нај прво треба да бине спремeно л'eпо. Ујутру, ка на поручак, да бине тазe л'eба, сир. Ал'и ручак мора да бине пита, кисeло мл'eko. Е, обeд^t мора да бине мeсо. Ако су више косачи, тој јaгње обавeзно. Кило ракија. Исто ка на свадбу... Кeт спремаш млого, се каже: „Што спремаш ка да имаш косачe у л'иваду“. Ако се гљeда по xрaне, нај главни бија обeд.

С т о к а

Кoњи: ако је црн, он се зoве врaнац. Ако је црвен, дорија. Ако је баљешeсти, баљко. Ако је сiвw, зeкасти, зeкан. Већинoм према бoје. Ако је црн, мора да бине врaнац, врaн коњ

³⁴⁸ Снимљено 2003; снимио Радивоје Младеновић.

Кра́ве: ако је мура́ста, црна, се зове му́рка. Ако је баљоша́ста, баљу́ша. Ако је црвѐна, црвул’а.

Кóзе: ако је бела, бело́ша се зове. Ако је црна, зове се гарѐша. Ако не́ма ро́гове, зове се шу́та.

О́фце: ако је не́ка калуша́ста, се зове калу́ша (ако има ники-зна́к ка зрнца око о́браз).

К а р а ђ о р ђ е т о в ’ џ т а ц

Ви́коу Карађорђетов ’џтац да не́ бија ро́ден о́вде. О́вде до́ша. Мачетѐво се зове сусе́дно се́ло. И ту́ј бија он сә[с] сто́ку, држа́а сто́ку. Има́а не́ку пу́шку, ка позлађ́ену. Шипта́ри у то́ј вре́ме, кача́ци ка́ко ги зва́ле. Он ка́ко бија кот сто́ке,

уnúтра они́ узи пу́шку њего́ву, има́а шарѐну, љѐпу пу́шку, узи њего́о, ста́и њи́ну пу́шку. Кэд ви́де – не́ му се свиђа́ла ова́ј њи́на. Он по њи́ сәс кѐња и сәс њи́ну пу́шку – бѐм, утѐпај, узи ги пу́шку. У Бу́рник ги на́шо до́л’е. И кә[д] до́шла она́ј ма́ти њего́ва што би́ла, ка́же она́: „Што́ си напра́иу?!“ Јо́ш у оно́ј вре́ме кр́вна освѐта би́ла. Они побѐгни, оти́ни та́мо ко[д] Топо́ле. Остружница се зва́ло ме́сто.

А бра́т па њего́в па и́шо по њи́, по Шипта́ри. Има́ја бра́та Андре́ју. Ту́ј, не́ма два киломе́тра, де́ има дәнѐс Андре́йна че́шма. Ту́ј му убил’е бра́та Шипта́ри. Му врати́л’е кр́в. Кэд узи́ја пу́шку Карађорђетов ’џтац, бра́та му убил’е... И ту́ј ма́ти ка́же: „О́вде никѐт ми́р не́ ће има́мо. Бегај!“ И побѐгље та́мо...

Та́ко се при́ча. Та́ко сәм чу́ја от ста́ре љу́де. Јо́ш се зове, ка́же, у Мачетѐво та́мо, Карађорђетово гу́вно. Је́с, Ко́нак Карађорђетов.

К о́ ц и н г р о́ б

О́вде бил’е, на́ши до́шл’е и́зѐ Гуси́ње, ис Црне́ Го́ре. Би́ла три́ бра́та... Не́што по кр́вне освѐте, морал’е да до́ђо о́вде. И та́ј зва́ја се Ко́ца, от Кѐста. Један би́ја до́л’е, Ра́ка се зва́ја. И Ма́рко. Три́ бра́та. И он увати́ја на стреди́ну мѐсто. И по́сле и́шо. Главина се зове не́ко мѐсто та́мо, бли́зо Букѐе главе. Ка́ко бија сә[с] сто́ку, чу́ма до́шла. По ње́га трчи сәс не́ки ста́п. И на никѐе мѐсто, он оста́и о́вце, побѐже. И ту́ј га сти́гла, и ту́ј га уби́ла. И ту́ј има, и да́н данас се зове Ко́цин грѐб.

RESUME

Radivoje Mladenović

LE PARLER DE LA REGION DE SIRINIĆ DANS LE NORD DES MONTS ŠAR

1. Le parler de Sirinić s'est formé dans la partie septentrionale de Monts Šar, dans la région de Sirinić, un groupe de villages situés dans une vallée de haute montagne de la partie septentrionale du bassin du Lepenac.

Par les gorges de Brod, la région de Sirinić est reliée au sud du Kosovo, d'où les communications mènent vers le nord du bassin du Kosovo et par les gorges de Kačanik, elle est reliée au bassin de Skopje et à la vallée du Vardar. Du côté ouest, par le col de Prevalac elle est reliée à la région de Sredska, qui, par la vallée de la Bistrica, débouche sur le bassin de la Métochie.

La situation géographique de cette région et les voies de communication ont influencé la formation du parler de Sirinić. La nature même des vallées de montagne a un impact sur la formation de petites communautés dont la structure dialectale est souvent différente de celle des autres communautés voisines. C'est la raison pour laquelle dans la région du nord des Monts Šar se sont formés trois parlers typologiquement différents : le parler de Gora, celui de Sredska et celui de Sirinić.

Ce qui a influé de façon importante sur la formation de l'actuelle structure dialectale du parler de Sirinić, c'est le fait que la région a été peuplée depuis l'Antiquité jusqu'à nos jours et a connu des mouvements de populations et des relations diverses entre les couches substratiques et adstratiques. Cette région de Sirinić étant une zone de pâturages, riche en herbe et en eau, elle a attiré les populations d'éleveurs venues de contrées proches ou lointaines, qui, par des processus ethno-biologiques se sont partiellement fondues dans la population de Sirinić. La présence de couches linguistiques diverses est attestée par l'existence d'un lexique slave dominant et aussi de toponymes et noms de familles de type roman. D'autre part, certains phénomènes dialectaux peuvent être compris comme le résultat de rencontres entre différents systèmes linguistiques.

1.1. La formation de l'actuelle structure dialectale du parler de Sirinić a été influencée par les idiomes environnants, parlés dans les massifs montagneux des Monts Šar et de la Skopska Crna Gora, les vallées délimitées par cette montagne – celles de Métochie et du Kosovo au nord et celle du Polog au sud. Cette position géolinguistique a impacté la création du type dialectal de Sirinić, comportant des particularités, qui sont majoritairement présentes également dans les parlers voisins, mais qui, ainsi combinées, ne se retrouvent dans aucun des parlers avec lesquels celui de Sirinić a été en contact géolinguistique proche ou lointain.

La population et le parler actuels de Sirinić ont été marqués par des flux migratoires : ils ont intégré des populations venues de la partie septentrionale de la Macédoine du Nord, et également du bassin de la Métochie et du Kosovo, ainsi que des gens venus pour des raisons économiques du sud-est du Monténégro en transitant par le bassin de la Métochie

et du Kosovo. Pour obtenir une image complète du parler de Sirinić, il faut également mentionner la composante constituée par des populations serbes venues en grand nombre au XVIIIe siècle des régions frontalières du nord de l'Albanie.

Parmi tous les parlers avoisinants, le parler de Sirinić est le plus proche du parler du Prizrenski Podgor. Dans cette région d'élevage l'amalgamation ethno-biologique a introduit dans le parler de Sirinić toute une série de particularités caractéristiques des langues balkaniques non-slaves.

L'accent

2. Le système prosodique du parler de Sirinić représente un phénomène atypique dans l'aire dialectale serbe. Dans ce parler l'accent slave a été remplacé par un accent caractéristique des langues balkaniques non-slaves. C'est l'accent rythmique qui domine et il est placé sur la pénultième des substantifs et des verbes.

Les phonèmes

3. En raison de son système à six voyelles /a, e, o, i, u, ə/, gardant la semi-voyelle /ə/ qui a remplacé les anciennes semi-voyelles slaves, le parler de Sirinić appartient à l'aire dialectale plus large des parlers serbes de la région Prizren-Timok.

Dans le parler de Sirinić le nombre de mots comportant un /ə/ augmente encore du fait de la réduction des voyelles pleines, le plus souvent en contact avec les consonnes nasales et explosives (*znám, nácés, báš, odávno*).

3.1. En ce qui concerne l'évolution des nasales slaves, le parler de Sirinić ne se distingue pas des autres parlers serbes (*mésec, méso; zúb, pút, dúb*). L'ancien suffixe *-nǫ a été transformé en -nu (*smo sednúle, metnúle, padnúja*). Bien qu'isolé, l'exemple de *kúndelja* où la syllabe /un/ a remplacé *ǫ témoigne d'un contact avec les langues romanes.

3.2. Tandis que les voyelles /e, o/ ont approximativement leur prononciation d'origine quand elles ne sont pas accentuées, elles sont sujettes à des variations quand elles sont accentuées. Le plus souvent elles deviennent plus ouvertes (*léba smo trpěle, svěkar íde; ýca ga imélo Síma*) certains allophones ouverts ont parfois un élément de diphtongue (*zár može na smřěku, bílo vezěno, kád nalóžiš ʸǫgǫnj*).

Dans le parler de Sirinić, la prononciation fermée des voyelles moyennes concerne avant tout le /e/ dans le groupe /ej/ (*posěe se kət se sěe kolómboč, stáljoŭ svěće*). La substitution du groupe /ij/ au groupe /ej/ se rencontre le plus souvent dans les cas où le groupe /ĕj/ est accentué (*nije sas mēne, támo díʰe u Štrpce, jén dán prije, ako né ga posíješ*).

3.3. Le remplacement du /l/ par /ǔ/ en fin de syllabe (*dóšoŭ, kotoŭ, séŭski*), la réduction des terminaisons -(a)-u, -(e)-u, -(i)-u - à la troisième personne du pluriel du présent en -o-ǔ, -i-ǔ (*da se károŭ, da úzoŭ, će nósiŭ*), la transformation de la consonne /v/ dans les groupes /voyelle + v/ en /voyelle + ŭ/ (*Dragósoŭ, Séŭce, óŭde*) ont introduit dans le parler de Sirinić toute une série d'exemples comportant les diphtongues /oŭ/, /eŭ/, /iŭ/. Cette caractéristique éloigne le parler de Sirinić des idiomes serbes avoisinants pour le rapprocher des parlers de la partie septentrionale de la Macédoine du Nord.

3.4. Dans le parler de Sirinić on observe un nombre important de groupes de voyelles. Des groupes de voyelles identiques, à la limite des morphèmes ou dans d'autres positions subsistent souvent après la disparition des consonnes. Les groupes de voyelles /voyelle + i/, formés après la disparition du /v/ en position intervocalique dans les racines verbales peuvent facultativement être éliminés du fait de la dévocalisation du /i/ (*napráim : náprajm*).

3.5. Le /r/ vocalique reste stable dans le parler de Sirinić.

La présence facultative de cette vibrante prolongée sous l'accent (*ćrkva, prrs*) témoigne indirectement du contact du parler de Sirinić avec des langues non-slaves, dans lesquelles il n'existe pas de /r/ vocalique.

3.6. Dans le parler de Sirinić, derrière les consonnes non-dentales, le /l/ vocalique est remplacé par un /u/ (*vuik, jabúke, búwa*), et derrière les dentales /s, d/ par le groupe /lu/ (*dlubína, dlubóko, slúnce, slúze*). Cette particularité rapproche le parler de Sirinić de celui de la Skopska Crna gora.

4. Le système consonantique du parler de Sirinić est semblable à ceux des langues de l'union linguistique des Balkans. Dans ce parler également, il existe des corrélations symétriques de sonorité des consonnes obstruantes : d : t, d' : t' (ć : đ), dž : č, đz : c, z : s, ž : š, b : p, g : k, (v : f).

4.1. Il existe dans ce parler un système de six affriquées (đ, dž, dz : ć, č, c).

Les affriquées /ć, đ/ se caractérisent par leur possibilité d'avoir une fricativité plus ou moins marquée. Ce sont les allophones avec une fricativité moins marquée qui sont les plus présents (*kúća, bráća, méđa, préđa*).

L'articulation des affriquées peut se faire avec une fricativité marquée (*čšéma, vešera, džempérče, kalandžúrka*) ou moins marquée. Ce qui domine, c'est la fricativité marquée.

L'affriquée /dz/ est présente dans les mêmes conditions phonétiques que dans les autres langues et parlers balkaniques (*za od đvère, na džid, đvèzda, penđija, đvóno*)

4.2. La fricative /h/ a disparu du système. Un phonème /h/ faiblement aspiré apparaît comme réalisation facultative dans les exclamations.

4.3. Le phonème /v/ se prononce plus faiblement dans certaines positions et disparaît parfois dans des positions intervocaliques. Le destin du /v/ en position intervocalique est différent selon les villages, ce qui témoigne d'une origine différente de la population.

L'articulation faible du /v/ dans certaines positions mène aussi au remplacement de la labio-dentale /v/ par la bilabiale /w/ ou par le /i/ non-syllabique, qui, précédé d'une voyelle, forme une diphtongue (*Séuce, Dragóslu, njégoŭ, úca, žiŭ*).

4.4. L'articulation du phonème /j/, comme celle du phonème /v/, dépend du contexte phonétique, de la rapidité du discours. Une faible articulation, surtout dans certaines positions intervocaliques, mène à la disparition de ce phonème.

4.5. Le parler de Sirinić appartient au groupe de langues slaves balkaniques dans lesquelles, devant certaines consonnes palatales, se développe une palatalité anticipée dans laquelle le /j/ n'a pas de valeur phonologique, mais est juste un élément phonétique précédant une palatale. Dans ce parler, la palatalité anticipée apparaît devant les phonèmes /ć, đ/ (*sréća, bráća, méđa, da dóđe*) tandis que devant le /nj/ elle ne se rencontre que dans quelques rares exemples.

4.6. Dans le parler de Sirinić il existe un système de deux latérales dont l'une est palatale et l'autre vélaire. Dans la plupart des villages la nature palatale du /lj/ subsiste. Mais dans une minorité de villages, ceux dont la population est mixte, serbo-albanaise, le système de latérales se modifie et la prononciation du phonème /lj/ se rapproche de celle des groupes /li, le/.

4.7. En ce qui concerne l'évolution du /-l/ en fin de syllabe, on observe diverses tendances. Dans la majorité des exemples le /-l/ en fin de syllabe est remplacé par -ŭ (*stéŭna, séŭsko; pétouŭ, débouŭ; mógoŭ, trésoŭ*), et dans le participe prétérit au masculin singulier par -(j)a (*vidéja, doníja, imáa*).

4.8. La palatalité de la nasale /nj/ reste stable, phénomène similaire à la stabilité des latérales.

4.9. L'évolution des groupes de consonnes dans le parler de Sirinić est semblable à celle dans les autres parlers avoisinants.

Ce parler garde les groupes de consonnes initiales /sl/ et /st/ (*slíva, stáp, óstar*).

4.10. L'épenthèse facultative dans les groupes de consonnes /sr, zr/ (*sréca, zréla : stréca, zdréla*) a perturbé les groupes de consonnes /str, zdr/ où les /t, d/ étaient étymologiquement présents, de sorte que les doublets du type *séstra, zdrávo : sésra, zrávo* se rencontrent dans tous les villages du parler de Sirinić.

Les formes

5. L'évolution de la morphologie du parler de Sirinić est semblable à celle des parlers serbes du bassin du Kosovo et de la Métochie.

5.1. Il existe quatre modèles de déclinaisons: a) les substantifs masculins en *-ø, -o, -e, -i*, b) les substantifs neutres, c) les substantifs en *-a* féminins et masculins, d) le substantif *máti* qui garde partiellement les anciennes formes et adopte partiellement celles du modèle de déclinaison en *-a*.

Le singulier a conservé un plus grand nombre de formes casuelles que le pluriel et ce sont les anciennes formes du singulier des substantifs du modèle de déclinaison en *-a* qui se sont le mieux conservées, tandis que l'analytisme a le plus touché les substantifs neutres.

5.2. Le syncrétisme des formes casuelles explique la survie de la flexion dans certains types de déclinaisons. C'est ainsi que le génitif singulier des substantifs en *-a* résiste à l'analytisme grâce à la similitude des génitif, datif et locatif du singulier en *-e* (*od žéne, káži žéne, po žéne*); les datif et locatif du singulier des substantifs masculins et neutres subsistent grâce à leur terminaison commune en *-u* (*káži brátu, práti po brátu*).

5.3. Le parler de Sirinić représente le point le plus méridional où s'est conservé le datif sans préposition exprimant l'attribution et la possession, résistant donc à l'analytisme. Dans la construction *kraj + / krej + / kri +* au singulier, le datif de direction a aussi survécu comme forme facultative (idémo *krej Prizrénu, otrčáše kri šúme*).

5.4. La forme qui a le mieux résisté est le locatif singulier dans les constructions avec les prépositions *po +* et plus rarement *prema +, pri +*.

5.5. Tandis que la forme du génitif singulier après préposition des substantifs masculins en *-ø, -o, -e, i* et des substantifs neutres se rencontre dans un nombre restreint d'exemples, le génitif singulier des substantifs du modèle de déclinaison en *-a* se conserve parfaitement.

5.6. L'expression de la possession qui se faisait autrefois par le génitif sans préposition s'est transformée dans le parler de Sirinić et se fait maintenant par le datif de possession (*Sín moéjzi séstre*) et plus rarement par la construction *od +* génitif (*Sín od móje séstre*).

5.7. Comme dans les parlers du bassin du Kosovo et de la Métochie, dans le parler de Sirinić les formes du nominatif pluriel et du cas général pluriel des substantifs masculins en *-ø* sont différents (*dóšle múži : da vídim múže*).

En raison de cette particularité, ces parlers se distinguent des autres parlers de la région Prizren-Timok.

5.8. Le datif pluriel des substantifs comporte plusieurs terminaisons différentes. La présence de ces terminaisons différentes témoigne du fait que divers idiomes ont contribué à la formation du parler de Sirinić. Dans l'emploi des substantifs masculins en *-ø*, à côté de la terminaison dominante en *-ima* (*mužíma*), on rencontre également celle en *-am* (*múžam*); les substantifs neutres, féminins en *-a* et le substantif *máti* possèdent trois terminaisons différentes: *-ám, -áma* et *-ámi*.

6. En ce qui concerne le système des clitiques et enclitiques des pronoms personnels, le parler de Sirinić ressemble aux parlers avoisinants.

La présence de plusieurs variantes du même enclitique témoigne du fait que divers parlers ont contribué à la création de celui de Sirinić. C'est ainsi que dans ce parler, on utilise parallèlement comme datif et accusatif du singulier du pronom personnel *óna* la forme *gu* (vídi *gu* : dádi *gu*) mais aussi la forme du datif *je* (vídi *gu*: dádi *je*).

6.1. Dans le parler de Sirinić, comme d'ailleurs dans de nombreux parlers serbes et macédoniens, les formes des pronoms **кто* et **кѣ* se sont rapprochées. Le pronom *kój* et les pronoms formés à partir de *kój* comportent en général l'élément *-j*.

La présence de différentes formes des mêmes pronoms témoigne de la diversité des couches linguistiques constituant le parler de Sirinić. C'est ainsi par exemple que comme pronom-adjectif indéfini pour les personnes on rencontre les formes *nékoj* / *níkoj* / *néki* / *níki*.

6.2. Le pronom négatif pour les choses est *níšta* et le pronom général pour les choses *svéšto*.

6.3. Par son système de pronoms - adjectifs possessifs le parler de Sirinić ressemble, pour la plupart des formes, aux parlers voisins.

6.4. Les pronoms-adjectifs de qualité et de quantité se forment, comme dans les parlers voisins, avec le suffixe *-*ьв*. Le parler de Sirinić se distingue par la terminaison du nominatif masculin singulier en *-i* de ces pronoms-adjectifs (*kákvi*, *ovákvi*; *kolíkvi*, *ovolíkvi*).

6.5. Dans le parler de Sirinić, contrairement aux parlers voisins, les mots à flexion adjectivale ont au singulier et au pluriel trois terminaisons différentes selon le genre (*stár čovek*, *stára žena*, *stáro sélo* : *stári ljúdi*, *stáre žéne*, *stára séla*).

Au neutre pluriel, à côté de la terminaison en *-a*, on rencontre parfois, mais plus rarement des terminaisons en *-e* et *-i*.

6.6. La similitude des génitif, datif et locatif du singulier des substantifs appartenant au modèle de déclinaison en *-a* a conduit au même phénomène de syncrétisme dans les déclinaisons des pronoms-adjectifs (*úzi od móje sèstre* / *úzi od moéjzi sèstre* : *káži moéjzi sèstre* / *káži móje sèstre* : *padálo po móje sèstre* / *padálo po moéjzi sèstre*).

6.7. La terminaison du datif pluriel de tous les mots à flexion adjectivale des trois genres est en *-ema* (*staréma* *ljudíma* / *ženámi* / *govédam*) comme dans les parlers voisins.

6.8. Outre les adjectifs et les adverbes, dans le parler de Sirinić, les substantifs, les verbes et plus rarement les pronoms et les prépositions connaissent une forme de comparaison analytique.

7. Conservant les formes utilisées pour désigner un ensemble de deux personnes ou choses au nominatif masculin : *dvá* / *óba* / *obádva* et au nominatif féminin ou neutre : *dvé* / *óbe* / *obédve*, le parler de Sirinić est resté fidèle aux formes anciennes. Par les formes du datif des numéraux « dva, oba » (au masculin : *dvéma*, *obéma*, *obadvéma*, au féminin et au neutre : *dvéma*, *obéma*, *obedvéma*) le parler de Sirinić se rapproche des parlers du bassin du Kosovo et de la Métochie.

8. En ce qui concerne les bases verbales, le parler de Sirinić est le plus proche des parlers voisins de Métochie méridionale.

Pour les verbes du quatrième groupe (selon la classification de A. Belić) le parler de Sirinić, comme les autres parlers de la région, a créé une nouvelle relation entre la base du présent et celle de l'aoriste : *kupújem*, *darújem* : *kupuvála*, *daruvála* (anciennes formes : *kupujem*, *darujem* : *kupovala*, *darivala*).

Les verbes du sixième groupe qui ont comme relation entre la base du présent et celle de l'aoriste : *-a* : *-a* (*ima-m* : *ima-la*) ont été rejoints par un grand nombre d'autres verbes (*vika-m* : *vika-la*), comme c'est le cas dans les langues slaves de cette partie des Balkans.

8.1. L'ensemble des formes verbales du parler de Sirinić est semblable à celles des autres parlars du bassin du Kosovo et de la Métochie.

A la première personne du présent la terminaison *-u* s'est conservée dans les verbes *ócu*, *mógu*.

La forme *nosu* à la troisième personne du pluriel témoigne d'une similitude avec les parlars avoisinants du bassin du Kosovo. Cependant, dans le parler de Sirinić on forme aussi la troisième personne du pluriel du présent des verbes à base en *-e* et *-i* en ajoutant la terminaison *-u* à la base vocalique (*bere-u*, *nosi-u*).

8.2. Le parler de Sirinić appartient à la grande aire des langues slaves de l'union linguistique des Balkans dans laquelle l'aoriste se construit à partir de l'aspect perfectif des verbes et l'imparfait à partir de l'aspect imperfectif.

a) A l'aoriste on observe que la terminaison *-o* devient plus fréquente au détriment de *-e(h)* (*úzo*, *póčo*; *uzósmo*, *počósmo*, *uzóste*; *vido*, *zamrzo*, *uvrto*; *se domislósmo*, *izgoróste*).

b) Bien que rarement utilisé, l'imparfait reste présent dans le parler de Sirinić.

c) la similitude des terminaisons de l'aoriste et de l'imparfait aux première et deuxième personnes du pluriel a conduit à un mélange des terminaisons à la troisième personne du pluriel (*óni dođóše* / *óni dođóu* : *óni imáu* / *óni imáše*). Mais l'utilisation de la terminaison *-še* de l'aoriste à la troisième personne du pluriel de l'imparfait est plus fréquente que celle de la terminaison *-u* de l'imparfait à la troisième personne du pluriel de l'aoriste.

8.3. La construction analytique du futur *će + présent* à la personne requise (*će vídim*, *će vídiš*, *će vídi*; *će vidímo*, *će vidíte*, *će vídu*) est typique des langues slaves de l'union linguistique des Balkans.

8.4. Le parfait actif se construit aux première et deuxième personnes du singulier et du pluriel avec un auxiliaire (*já səm došla*, *tí si došla* ; *mí smo došle*, *ví ste došle*), mais à la troisième personne du singulier et du pluriel, il se construit sans auxiliaire (*óna došla*; *óne došle*).

8.5. Bien que de plus en plus rare dans le parler de Sirinić, le gérondif présent s'utilise encore.

8.6. Au participe prétérit, l'existence de trois formes différentes selon le genre au singulier (*imáa*, *imála*, *imálo*) et le syncrétisme au pluriel (*imále*) sont des caractéristiques des parlars macédoniens.

9. Par l'ensemble de ses adverbes, le parler de Sirinić appartient avant tout au groupe des parlars du bassin du Kosovo et de la Métochie.

a) Dans les adverbes de temps formés avec le suffixe **gda* (**sbgda*, **tbgda*, **kbgda*), le groupe /gd/ se trouve simplifié de différentes façons : dans **sbgda* le /d/ disparaît toujours (*ság* / *ságe* / *ság* / *ságe*), tandis que dans les adverbes **tbgda* et **kbgda* c'est le /g/ qui disparaît.

b) A la place des adverbes „letos” et „zimus”, on emploie les adverbes *zíme* et *léte*.

c) L'utilisation de l'adverbe „danju” n'a pas été constatée, tandis que *dánom* tend à disparaître. Entre les deux formes attestées *nócu* et *nócom*, la plus courante est *nócu*.

d) Les pronoms-adjectifs et les adverbes de quantité se construisent sur des bases différentes. La différence de radical entre le pronom-adjectif et l'adverbe : *kolíkvi* : *kólko* rapproche le parler de Sirinić des ceux de la Macédoine du Nord.

10. Par l'ensemble de ses prépositions, le parler de Sirinić est semblable aux parlers voisins.

a) Dans le parler de Sirinić il existe un système de deux prépositions à valeur ablative, dans lequel à côté de *iz* +, subsiste *od* +, qui empiète sur la sphère d'utilisation de la préposition *sa*.

b) Bien que les prépositions composées dont le premier élément est *iz* existent dans le parler de Sirinić, ce sont les prépositions simples de même sens qui dominent.

c) Entre les deux variantes de la préposition de lieu *kud* + et *kod* +, c'est *kud* + qui est la plus fréquente.

d) Pour signifier le but d'un mouvement, c'est la préposition *kraj* + / *krej* + / *kri* + qui est employée.

11. Globalement, les conjonctions de coordination et de subordination dans le parler de Sirinić ne diffèrent pas des autres parlers voisins.

Bien que les propositions subordonnées relatives soient souvent introduites par *što*, le relatif *koji* n'est pas rare non plus.

La conjonction *da* sert à introduire plusieurs sortes de propositions subordonnées. Il existe des subordonnées finales introduites par la conjonction *da* dans les constructions *da* + *potentiel*, *da* + *présent*, et plus rarement *za da* + *présent*.

11.1. Dans le parler de Sirinić le système de propositions coordonnées ne se distingue pas des autres parlers serbes, surtout des dialectes de l'union linguistique des Balkans. Par rapport aux dialectes serbes non-balkanisés, les dialectes balkanisés possèdent un plus grand nombre de conjonctions empruntées à la langue turque, qui se rencontrent également dans les langues balkaniques non-slaves.

Conclusion

12. Le parler de Sirinić est un idiome dans lequel se mêlent certaines particularités des parlers avoisinants, mais aussi des innovations locales qui n'existent pas dans les parlers limitrophes.

La rencontre de différents systèmes dialectaux a eu pour conséquence que les phénomènes prosodiques et phonétiques/phonologiques présents dans le parler de Sirinić attestent un lien étroit avec l'aire dialectale du nord de la Macédoine qui est de type prizreno-moravien méridional tandis que l'évolution générale du système morphologique est caractéristique des parlers prizreno-moraviens méridionaux du bassin de la Métochie et du Kosovo.

